R. W. P. DE VRIES
LIBRAIRE ANTIQUAIRE
146 SINGEL
AMSTERDAM

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

http://www.archive.org/details/naukeurigebeschr00dapp

T'AMSTERDAM by Jacob van Meurs Boeckverkooper. 1680.

Naukeurige
BESCHRYVING
VAN
ASIE:
Behelsende
De Gewesten van
Mesopotamie, Babylonie, Assyrie,
ANATOLIE,
of KLEIN ASIE:
Beneffens
Eene volkome Beschrijving van gansch
Gelukkigh, Woest, en *Petreesch* of *Steenigh*
ARABIE.
Vertoont
In een bondigh ontwerp van 's Lants benamingen, bepalingen, verdeilingen, steden, vlekken, gewassen, dieren, zeden, en aert der inwoonders, bestiering, geschiedenissen en godsdienst, inzonderheit die van d'oude Arabieren, Mahomet en Mahometanen.

Doorgaens verrijkt met lantkaerten en afbeeldingen van de voornaemste steden, draghten der inwoonders, dieren en gewassen, &c.

Na 't leven getekent en in koper gesneden.

Getrokken uit verscheide oude en nieuwe Schrijvers,
Door Dr. OLFERT DAPPER.

t'AMTSERDAM,
By JACOB van MEURS. In 't jaer 1680.

OPDRAGHT

Aen

Den Wel-edelen, Groot-achtbaren,
en geleerden Heer,

DE HEER

JOHANNES HUDDE,

Burgermeester en Raet,

der Stad

AMSTERDAM.

IK kom Zijn Ed. hier een ontwerp en beschrijving der wijdstrekkende gewesten van *Mesopotamie*, *Babylonie*, *Assyrie*, *Anatolie* of klein *Asie*, en *Arabie*, met onderdanige ootmoedigheit en plichtige eerbiedigheit, opdragen en toe-eigenen. Gewesten, die (inzonderheit de vier eerste,) eertijts de bloeienste en volkrijkste landen des gantschen aertbodems waeren, en niet alleenlijk ontallijke menighte van groote, welbebouwde en volkrijke steden bezaten; maer ook den bloem en het puik van geleerde mannen, die in allerlei slagh van wetenschappen en wiskundige vonden uitmunten, voortgebraght hebben.

De Babyloniers of Chaldeen hadden al op het jaer driehondert en dertigh, voor des Zalighmakers geboorte, hemels-loop-aenmerkingen * van negentien hondert en drie jaren, sedert *Nimrods* tijden, by een verzamelt: dewelke *Kalistenes* uit de stad Babylon, (wanneer *Alexander de Groote* die verovert had) op verzoek van *Aristoteles*, na Griekenland overzond.

* Observat. Cœlest.

Prophyr. apud Simplcium in lib. 2. de Cœlo.

D'Arabieren hebben de zijfer-merken of letteren, die zy van d'Indianen of Persianen ontleent hadden, den Grieken en Romeinen geleert: waer door deze beide volken te vore, by mangel van zijfer-merken, gene volmaekte zijferaers, noch afgerecht in de kunst van Algebra, hebben kunnen zijn.

Onder d'aeloude wiskunstige volken van Anatolie of klein Asie, (die een onberekelijk getal zouden uitmaken) zal ik alleenlijk *Thales de Milesier* noemen, alzo na de stad *Miletus* geheten: die voor een der zeven Wijzen gehouden wiert, en het inschrijven van eene gelijkzijdige driehoek in eene cirkel of kring uitgevonden heeft.

Smyrna, hooftstad van Jonie, in Anatolie, of klein Asie, magh ook roemen op de geboorte-plaetse van *Homeer*, d'alleroudste Grieksche Poët, wiens geheele Poëzy *Lykurgus*, (zoo *Plutarchus* en *Elianus* getuigen,) Jonie na Griekenlant overgebraght heeft.

Maer tot zoo hoogen top van geleertheden en wetenschappen d'inwoonders van die bloeiende gewesten eertijts opgestegen waren, tot zoo lagen val van ongeleertheden zijn zy namaels neergestegen: want door het ontstaen van geduurige oorlogen, zijn zy tot eene wilde woestheit voortgeslagen, en tot de grootste onwetentheit van kunsten en wetenschappen, ja de meeste tot onkunde van lezen toe, komen te vervallen.

Na den val van die machtige lantschappen, en ondergang van geleerde Mannen, zijn dier wetenschappen, en inzonderheit de wiskunsten, allengs na Europe begonnen overgebraght te worden, die ook aldaer, door den arbeit van dien Landaert, naerstigh aengequeekt, en tot grooter volmaektheit opgestegen zijn, als oit voorhene by eenige uitheemsche volken.

Ik vind my hier verplight te zeggen, hoe Zijne Ed. tot het bevorderen en voortzetten der wiskunstige

stoffen

ſtoffen, zich in dit ſtuk ook zoodanigh gequeten heeft, dat die met recht (om zonder roem te ſpreken) gezeit magh worden, eenige wiskunſtige wetenſchappen tot zoo hogen top van volmaektheit opgehaelt te hebben, als noit de ſchranderſte wiskunſtige verſtanden met gedaghten hebben kunnen beoogen of verzinnen.

Het docht my noodigh, Zijn. Ed. (midlerwijle die het burgerlijk beſtier, tot voor- en welſtant van ſtad en burgery, met kloek beleit en blakenden yver ga ſlaet en hanthaeft) te voore met deze weinige woorden ootmoedelijk aen te ſpreken, eer ik zou hebben derven verzoeken, om over de genome vrymoedigheit van Zijn. Ed. deurluchtigen naem voor dit werk, tot desſelfs çieraet en luiſter, te ſtellen, te mogen verſchoont worden.

Hier en tuſſchen zal altijt traghten te blijven

Uw. Ed.

Ootmoedige en onderdanige
Dienaer,

Den 10. Decemb.
1679.

OLFERT DAPPER.

VOORREDE

Aen den

LEZER.

NA voor twee jaren de beſchrijving van *Syrie* en *Paleſtijn* in 't licht gebraght was, heb ik ſedert altijt getraght een ontwerp van de grens-geweſten, als *Meſopotamie*, *Babylonie*, *Aſſyrie* en *Arabie*, daer op te laten volgen: eensdeels uit oorzake alle die landen met elkandere groote overeenkoming hebben, en de beſchrijving van het een tot verklaring van het ander ſtrekt: en ten anderen, dewijl *Plinius* en *Pomponius Mela* getuigen, dat *Babylonie*, *Meſopotamie*, *Aſſyrie*, *Gelukkigh*, *Woeſt*, en *Petreeſch Arabie*, by ouds deelen en ledematen van *Syrie* waren: want *Syrie* was toen het grootſte en wijtſtrekkenſte geweſt des aertbodems, en begreep vele en groote lantſchappen, die in gelegentheit en namen verſcheiden waren.

Ziet Beſchrijving van Syrie pag. 2.

In het beſchrijven van deze geweſten, heb ik my niet alleenlijk van oude en nieuwe Griekſche en Latijnſche Schrijvers, en van verſcheide hedendaeghſche Reis-beſchrijvers van andere talen gedient: maer ook vele oude en nieuwe Arabiſche Schrijvers hebben ſtoffe tot dit Werk verſchaft: gelijk die doorgaens in het zelve by name aengetrokken worden. Want naerdien ieder landaert ongetwijffelt de beſte kuntſchap en kennis van zijne eige landen heeft, en met grondiger kennis daer van weet te ſpreken, zoo magh met recht voor het geloofwaerdighſte gehouden worden, het geen d'Arabieren zelfs van hunne eige landen en volken geſchreven hebben.

Dikwils heb ik deze Arabiſche Schrijvers met d'eigenſte vertaelde woorden doen ſpreken, eenſdeels om den aert en wijze van die Schryvers den lezer des te beter in te boezemen; en ten anderen, om het werk te grooter kracht en nadruk te geven.

Ik heb ook een ſtaeltje en proefſtuk van *Anatolie* of *klein Aſie* hier by gevoeght, en in deſſelfs beſchrijven my inzonderheit van d'oude Griekſche Lantbeſchrijvers, *Strabo*, *Ptolemeus*, *Stephanus*, *Herodoot*, &c. gedient: hoewel ook uit de nieuwe en hedendaeghſche Schrijvers, als *Schmit*, *Spon*, *Tavernier*, &c. 't geen ter zake diende, by gevoeght.

Naeu-

Naeukeurige Beschrijvinge

Van

MESOPOTAMIE,

Of

A L G I Z I R A.

Bena-ming. HEt gewest of lantschap van *Mesopotamie* is van over-ouds alzoo op Grieksch by de Grieken, van wegen zijne gelegentheit en oort, midden tusschen twee vlieten, als d'*Eufrates* en *Tigris*, genoemt: want *Mesopotamie* is eigentlijk in 't Neêrduitsch gezeit, *middel-vliet*. In een zelven zin byna is het by de Latijnen, op Latijn, *Interamnis*, of *Interamna*, dat is, *tusschen-vliet*, na het Grieksch woort *Mesopotamie*, geheten. Desgelijks wort het in de Schrift, in het Oud Verbont, op Hebreeusch, *Aram Naharajim*, dat is, *Syrie der twee vlieten*, genoemt: naerdien het Hebreeusch woort *Aram* doorgaens in de Schrift *Syrie* vertaelt wort: en *Nahar* bediet eenen vliet, en *Naharajim*, in 't tweefout getal, *twee vlieten*. *Aram Naharajim*, of *Syrie der twee vlieten*, is zoo veel gezeit, als *Syrie tusschen twee vlieten*. Dies de woorden *Naharajim* en *Mesopotamie*, in betekenis en zin, by-na over-een-komen: gelijk ook de woorden *Aram Naharajim* over-al by de tzeventigh Grieksche overzetters *Mesopotamie* vertaelt worden.

Gen. 24: vers 10. Jud. 3: 8. 1 Paral. 19: 6.

Ziet beschrijving van Syrie Pag. 3.

De meeste godsgeleerden houden *Aram Naharajim*, of *Mesopotamie*, voor een en het zelve lant, dat *Paddan Aram*, in het Oud Verbont, op Hebreeusch genoemt, en by *Moses*, Genes. 25: 20. en 28: 2, 5, 6, 7. en 31: 18. en 33: 18. en 35: 9, 26. en 46: 15. en 48: 7. gedaght wort.

By eenigen wort *Paddan* voor een Chaldeesch woort gehouden, en by de Rabbinen *twee*, of *een paer*, of *dobbeld* uitgeleit. Aldus zou *Paddan Aram* zoo veel gezeit zijn, als *een paer*, *dobbeld* of *twee Syrien*: en begrijpen *Aram Naharajim* (of *Mesopotamie*) en *Aram* (of *Syrie*) *Soba*. Of dit gewest zou *Paddan Aram*, dat is, *twee* of *een paer Syrie*, genoemt zijn: dewijl het tusschen twee vlieten, de *Eufrates* en *Tigris*, besloo-ten leit.

David Kimch.

Ravanel Bibliothec.

Anderen leggen het woort *Paddan* een *bezaiden* of *beplanten akker* uit: gelijk *Paddan* in d'Arabische tale die betekenis heeft. Te weten, *Paddan*, en het Hebreeusch woort *Sede*, hebben een en de zelve betekenis: welk *Sede* de Rabbinen ook een *bezaiden* of *beplanten akker* uitleggen. Derhalve is *Paddan Aram*, en *Sede Aram*, een en het zelve: namelijk, een *bezaide* of *beplante akker* van *Mesopotamie*: want het Hebreeusch woort *Naharajim*, dat is, *twee vlieten*, moet onder *Paddan* en *Sede Aram* verstaen worden.

Bochart Phaleg. Lib. 2. cap. 2.

En aldus leit de profeet *Hoseas* het uit: want deez schrijft op het twalefde veirs des twalefden hoofdstuks, dat *Jakob na Sede Aram gevlught zy*: waer voor men, by *Moses*, Genes. cap. 28: vers 2. leest, dat *Jakob na Paddan Aram getogen zy*. Dies men niet te twijfelen heeft, of *Paddan* en *Sede* zijn woorden van een zelven kracht en zin. *Sede Aram* wort by *Hoseas* in de Neêrduitsche overzetting des Staten Bybels een *velt* of *lant van Syrie* overgezet.

Wijders, *Paddan* of *Sede Aram*, dat is, het bebouwt gedeelte van *Mesopotamie*, wort tegen het ander gedeelte gestelt, dat woest en onbebouwt is. Deze verscheidentheit van *Mesopotamie* blijkt ook uit het schrijven van *Strabo*, die twee deelen van *Mesopotamie* schijnt te stellen: welker een ten

Mesopotamie is tweederlei.

Lib. 16.

Noorde (te weten, nessens de bergh *Taurus*, die *Armenie* van *Mesopotamie* scheid) gelegen is, dit genoeghzaem gelukzaligh, en wel en gewas-rijk is, en altijt groene gewassen voet, en het specery *Amomum* voortbrengt. Maer de deelen van *Mesopotamie*, na 't Zuide, en van de bergen afgelegen, zijn waterloos en onvruchtbaer, en worden door d'Arabieren, *Sceniten* genoemt, bewoont: Dus verre *Strabo*. D'oude schrijvers rekenen dit gedeelte onder *Woest Arabie*.

Door het lant der Chaldeen wort Mesopotamie verstaen.

Door den naem van het lant der *Chaldeen* wort in de Schrift ook het gedeelte van *Mesopotamie*, dat nader aen *Assyrie* leit, verstaen. Hierom wort meenighmael in de Schrift het **Ur** der *Chaldeen* gedaght: want **Ur**, was een stad of lantschap, de geboorte-plaetse van den aertsvader *Abraham*, en lag tusschen den vliet de *Tigris* en de stad *Nisibis*, als uit *Marcellinus Ammianus* te bespeuren is, die **Ura** een Persisch kasteel noemt. Hierom wort by den evangelist *Lukas Mesopotamie* en het lant der *Chaldeen* voor een en het zelve genomen: als blijkt uit de volgende woorden, die hy, door den mont van den martelaer *Stephanus*, aldus uit:

Lib. 25.

Actor. 7.

De God der heerlijkheit verscheen onzen vader Abraham, toen hy noch in Mesopotamie was, eer hy woonde in Haran, en sprak tot hem: Gaet uit uw lant, en van uw maeghschap, en trekt in een lant, dat ik u wyzen zal. Toen ging hy uit het lant der Chaldeen, en woonde in Haran.

Apud Euseb. lib 9. Praep. Evan.

Eupolemus daer en tegen stelt **Ura**, of **Urie**, gelijk hy het noemt, in *Babylonie*: welk **Urie** anders ook, volgens zijn schrijven, *Kamarina* genoemt wiert. Dit gevoelen van **Eupolemus** is ook niet onwaerschijnelijk: want aldus zal het **Ur** der *Chaldeen* het **Ura** zijn, dat **Plinius** in de volgende woorden gedenkt: *D'Eufrates vloeit tot aen de plaetse Ura: by de welke hy zich na 't Ooste keert, en de woestijnen Palmyrena van Syrie verlaet.* Doch mogelijk hebben de *Chaldeen* dit *Ura* van *Plinius Auran* genoemt: het welk by *Ptolemeus*, in de beschrijving van *Babylon*, **Auranitis** geheten, en aen den *Eufrates* geplaetst wort.

Lib. 5. c. 24.

Ziet beschrijving van Palestijn.

Auranitis altoos is aldaer gelegen, alwaer het *Ura* van *Plinius* leit: te weten, het *Ura* van *Plinius* leit op den boght van den *Eufrates*, na 't Ooste.

Ook zal het geen wonder zijn, dat het gedeelte van **Babylon**, door den evangelist **Lukas**, **Mesopotamie** toegeschreven wort: dewijl eenige oude schrijvers **Mesopotamie** tot aen den Persischen zeeboesem uitbreiden: zulks **Babylonie** een gedeelte van **Mesopotamie** gerekent wort. Aldus schrijft **Plinius**, dat het overigh gedeelte van **Mesopotamie** en **Assyrie Babylonie** genoemt is.

Mesopotamie Algizira genaemt.

By d'Arabieren en alle Arabische schrijvers wort dit zelve gewest op Arabisch **Balâd Algizira**, of **Gizira**, dat is, **lant van Algizira**, en ook enkelijk **Algizira**, of **Gizira** genoemt: dat gezeit is **het eilant**; te weten, **Gizira** bediet een **eilant**: maer **Algizira**, wanneer het Arabisch woortledeken **Al** voor het woort **Gizira** gestelt wort, betekent eigentlijk **Mesopotamie**, of het gewest tusschen den **Eufrates** en **Tigris** gelegen: want **Mesopotamie** is hierom by d'Arabieren **Algizira**, of **eilant** genoemt: dewijl het, als een eilant, by-na rontom met water van de vlieten d'**Eufrates**, ten Weste, en de **Tigris**, ten Ooste, Weste en Zuide, beslooten leit. Anders wort **Mesopotamie** by de Arabieren ook † **Almausalan** en **Diyâr Bekr** of **Diârbeker** geheten.

† Gig. Cam. Lex. Arab.

Bepaling.

Strabo lib. 16.

D'Oostzijde van **Mesopotamie** wort met den vliet de **Tigris**, en de West en Zuidzijde met den **Eufrates**, bespoelt: want zijn grootste gedeelte leit met den **Eufrates** omringt: ten Noorde leit de bergh **Taurus**, die **Mesopotamie** van **Groot Armenie** scheidt. † Anderen stellen ten Noorde ook den **Tigris** en den bergh **Niphates**: ten Zuide **Woest Arabie** en **Babylonie** of **Chaldea**, en ten Ooste, over den **Tigris**, **Assyrie** met **Susiana**: ten Weste **Woest Arabie**, met den stroom **Eufrates** tusschen beide.

Ferrar.

† Cluver. lib. 5. cap. 21.

Strabo lib. 16.

De grootste breete van **Mesopotamie**, of de grootste tusschenstant of tusschenwijte der twee vlieten, de **Tigris** en **Eufrates**, is aen de bergen, ten Noorde, te weten, van de stad **Thapsakum**, op den **Eufrates** gelegen, tot aen d'overvaert des **Tigris**, eene streke van twee duizent en vier hondert stadien: maer de minste breete of onderlinge tusschenafstant, of tusschen-wijte der vlieten, is ten Zuide, ontrent de stad **Seleucia** en **Babylon**. Eenigen brengen de grootste breete, tusschen de gemelde vlieten, op zeventigh mijlen.

Mesopotamie leit tot eene groote leng-

lengte uitgestrekt, en loopt op het Zuid-eind smal toe, en is eenighzins een schip gelijk. Te weten, het strekt in de lengte, van het Noorde tot het Zuide, tot zes duizent en vier hondert stadien: want van de stad *Thapsacum* tot aen *Babylon* is eene streke van vier duizent en acht hondert stadien. Maer van *Zeugma*, of de brugh, de welke eertijts, nessens de stad *Kommagene*, over den *Eufrates* geslagen was, zijn niet minder, dan twee duizent stadien: dies *Mesopotamie* van *Zeugma*, neffens de stad *Kommagene*, daer *Mesopotamie* begint, in de lengte zes duizent en vier hondert stadien heeft. Dus verre *Strabo*.

Plinius begroot de lengte op acht hondert duizent, en breete op drie hondert en zestigh duizent schreden.

Ptolem. Cluver. lib. 5. c. 23. *Mesopotamie* begreep by ouds de lantschappen *Anthemusia*, *Chalcitis*, *Gauzanitis*, *Akabene*, *Ingine*, en *Ankobarites*, &c.

D'aeloude steden waeren *Edessa*, eertijts *Antiochie* genoemt, *Nisibis*, *Nicephorium*, *Labbana*, *Seleucia*, *Karra*, &c. Doch eenige van deze steden worden by anderen ook in het lantschap *Osroëne*, of *Osdroëne* gestelt, dat op de grensscheiding van *Mesopotamie*, neffens den *Eufrates*, gelegen is.

Gool in Alferg. Het dient aengemerkt, dat eenige buiten-plaetsen, de welke buiten beide vlieten, d'*Eufrates* en *Tigris*, leggen, en eigentlijk tot *Assyrie*, of *Woest Arabie*, of *Syrie*, of gebiedt der Grieken, of *Armenie* of tot *Medie* eertijts behoorden, om d'overeenkoming van de na-by-gelegentheit, of ter oorzake van de gemeine heerschappye, door d'Arabische of Oostersche lantbeschrijvers ook onder *Algizira* of *Mesopotamie* gerekent zijn.

Hedendaeghse verdeiling van Algizira. De zelve Arabische lantbeschrijvers verdeilen *Algizira* in vier lantschappen of lantstreken: de welke alle, voor den eigen, een algemeinen naem van † *Dijâr* voeren. *Dijâr* is zoo veel gezeit, als *woonplaetse*, *lantschap* of lantstreke. Drie deelen hebben een eigen naem van d'oversten of stamvorsten der Arabieren, (die by ouds, lang voor de Mahometaensche heerschappye, met hunne stammen uit *Arabie* derwaerts verhuist en getoogen waeren) aengenomen en ontleent. Deze drie deelen zijn geheten *Dijâr Bekr*, *Dijâr Modzâr*, *Dijar Rabea*: het vierde gedeelte is *Dijâr Algizira*, dat den naem van het gansch eilant, als eén eigen, voert: of het wort, zonder den algemeinen naem van *Dijâr*, *Algizira* eigentlijk geheten.

† Of Diâr.

Het gedeelte of lantschap van *Dijâr Bekr* strekt van de Wester zijde des *Tigris* door de bergen van *Nisibis*, en springt niet over de grenspalen der vlakte.

Het lantschap van *Dijâr Modzar* leit by-na op de vlakte, ontrent de Wester zijden van den *Eufrates*.

Het lantschap van *Dijar Rabea* leit midden tusschen de steden *Mausil*, *Chabour* en *Ras-Alain*.

Het lantschap van *Dijâr Algizira* begrijpt al het overigh van *Mesopotamie*, dat buiten de grenspalen der drie gemelde lantschappen gelegen is. Anderen stellen slechts *Aliduli* en *Dijarbekr* tot hedendaeghse deelen van *Syrie*. Cluver lib. 5. c. 22.

Ieder lantschap had ook eertijts zijne hooftstad. De hooftstad van het eerste lantschap was *Amid*, volgens andere *Mijafarekin*, en wort by *Cedrenus* en *Zonaras Martyropolis* genoemt. Die van het tweede is *Rakka*, gemeenelijk *Arakta* genoemt. Die van het derde *Nisibis* of *Nisibîn*: en eindelijk de hooftstad van het vierde lantschap *Algizira* is *Mausil*.

Behalve de hooftstad *Nisibin* stellen eenigen in het lantschap van *Dijârrabea*, de steden *Azun*, *Amîd*, *Ras-Alain*, *Mijafarekin*, *Baerbaia*, *Balad*, *Sengia*, *Farda*, *Barida*, en *Tur-Aamdin*. Aledr. Geogr. Nub.

D'Arabische schrijvers, *Nasir Eddin* en *Ulug Beig*, stellen in gansch *Algizira* de steden *Rakka* of *Arakta*, *Ras-Alain*, *Maredin*, *Karkisia*, *Nasibin*, *Senzjar*, *Aana*, *Mausil*, en *Arbel*: hoewel andere † *Aana* in *Woest Arabie* plaetsen.

† Ziet beschrijving van Arabie, pag 97.

Andere stellen in *Algizira* de volgende steden: als *Rakka*, *Rafika*, *Chabuka*, *Bageruan*, *Aaraban*, *Sokna-al-Abbas*, *Talban*, *Taukqir*, *Mohammedia*, *Kquerkqisia*, *Rahaba*, *Dalia*, *Aana*, *Hit*, *Zab*, *Enbar*, *Tsarsaa*, *Alkatsr*, *Sura*, *Kufa*, *Melkassin*, *Sengiar*, *Hadhar*, *Mausel*, *Balad*, *Gizira-Ebn-Omar*, dat is, *eilant des zoons Omars*, *Barkaid*, *Adrama*, *Nisibin*, *Rasalain*, *Maredin*, *Roha*, *Harran*, *Sarug*, *Herian*, *Herbas*, *Batri*, *Hini*, *Amed*, *Benbu*, *Kquelsabur*, *Kqerdi-Jamidi*, *Maëliana*, *Suk-Alad*, *Kafar-Aarra*, *Sotr*, *Barema*, en *Haditza* van *Mausil*. Aledr. Geogr. Nub.

De ſtad *Mauſil*, of *Mauſel*.

Alferg. Jakut. Abulf. Tavern. MAuſil, of *Almauſil*, of *Mauſel*, of *Almozal*, en anders nu *Mouſſul*, is de hooftſtad des lantſchaps *Diar Algizira*, en gelegen op den Weſter oever van den vliet de *Tigris*, op de Noorder breete van zes en dertigh graden en vijftigh minuiten, drie graden en ontrent vijftien minuiten Ooſtelijker, als de ſtad *Bagdad*, niet verre van de woeſtijne *Siniar*, tegen over de plaetſe of puinhopen der oude ſtad *Ninive*, de welke op den Ooſter oever des *Tigris* gebouwt was. D'oort, op den welken de ſtad gebouwt leit, is by-na vlak, waer door de berghachtige ſtreke van den oever des *Tigris* gebroken wort.

Mauſil is zoo veel gezeit, als *toegang*, of *plaetſe der by-een-komſte*: welken naem deze ſtad hierom, zoo eenigen willen, zou bekomen hebben; dewijl tot haer, uit vele andere geweſten van *Meſopotamie*, *Aſſyrie* en *Medie*, een bequame toegang, en aengang, of toekomſte is.

De ſtad *Mauſil* was, volgens ſchrijven van *Abulfeda*, by ouds met dobbelde muuren omringt, die in groote de muuren der ſtad *Damaskus* overtroffen, en by zijnen tijt ook noch over-eind ſtonden: hoewel zy ten deele, als ook het kaſteel, geſloopt en vervallen lagen. By zijnen tijt was de ſtad ook voor het derde deel ſlechts bewoont.

Benj. m. Tud. Ontrent het jaer elf hondert en vijftigh was *Mauſil* met een getal van zeven duizent Joden bevolkt.

Tavern. Voyage de Perſe. Het hedendaeghſch *Mauſil* is niet grooter, als een derde gedeelte van het aeloud *Mauſil*.

Mauſil is eene ſtad, de welke van buiten haer fraei vertoont, met hooge muuren van gehouwen ſteen; maer is van binnen by-na ganſch verwoeſt.

In 't kort, te *Mauſil* is niet merkwaerdighs te vinden. Daer zijn twee ſlechte *Karavanſeras*, en twee ſlechte *Bazars* of winkel-ſtraten. Ook is'er een *Meydan* of koopmerkt.

In de ſtad zijn vierderlei ſlagh van Kriſtenen, als Grieken, Armeniers, Neſtoriers en Maroniten.

De Roomsgezinde Kapuçijner monniken hadden voor eenige jaren aldaer een klein huis, dat langs den oever van den *Tigris* gebouwt was. Maer wanneer de *Baſſa* der ſtad hen groote dreigementen aen deed: uit oorzake zy het een weinigh wilden vergrooten, zoo wierden zy gedwongen het te verlaten.

Een musketſcheut buiten de ſtad *Mauſil* leit aen de Weſtzijde een groot verwoeſt klooſter, met zeer hooge muuren: waer van het grootſte gedeelte noch overeind ſtaet.

Een klein kaſteel is op den oever van den *Tigris* gebouwt, dat de verblijfplaetſe van den Turkſchen *Baſſa* is: want *Mauſil* ſtaet onder het gebiedt der Turken. De ſtad wort door eenen *Baſſa* beſtiert, die ontrent twee duizent krijgsknechten, zoo *Janitſars*, als *Spahis*, onderhoudt.

Deze plaetſe heeft een grooten toeloop van koopluiden, en inzonderheit van Arabieren en Kurden, die het aeloud *Aſſyrie*, heden *Kurdiſtan* genoemt, bewoonen: alwaer vele galnoten vallen, die te *Mauſil* te koop gebraght worden. Waerom de beſte galnooten, die *Xahrozouriſche* galnooten, en alzoo na *Sahrozour*, eene ſtad van *Parthie*, of *Iraka*, genoemt zijn, *Mauſilſche galnooten* geheten worden.

Onder het gebiedt der ſtad *Mauſil* ſtaet de nieuwe ſtad *Ninive*, de welke op de puinhopen van het oud *Ninive*, aen den Ooſter oever van den *Tigris*, tegen over *Mauſil* geſticht is.

Onder de bergen van de zelve lantſtreke is een kaſteel, *Alzjouzj* genoemt, gelegen, dat ook onder het gebiedt van *Mauſil* ſtaet.

Ontrent dit kaſteel vallen zeer treffelijke quee-appelen, die hierom *quee-appelen van Alzjouzj* genoemt worden.

Ontrent † *Gezira Ebn Omar*, dat is, *Eilant van Omars zoon*, en ontrent de bergen, die ten Noorde van *Mauſil* leggen, leit een lantſchap *Hekkar*: het welk ook eene ſtad van een zelven name en vele dorpen begrijpt. Het wort door zekere volken, *Kurden* genoemt, bewoont, en ſtaet onder het gebiedt der ſtad *Mauſil*. Hekkar. † In den Tigris gelegen.

De ſtad *Mauſil* bezat eertijts wijdſtrekkende lantſtreken en groote lantſchappen, en onder andere het gebiedt der aeloude ſtad *Lino*, op den Ooſter

oever

oever van den *Tigris*, tegen over *Mausil* gelegen.

Bestiering en heerschers van Mausil. By ouds, onder het Mahometsdom, ten tijde van de heerschappye der Arabieren, wiert de stad *Mausil* door byzondere en eige koningen of heeren bestiert en bezeten; hoewel die ook veeltijts gansch *Algizira*, en andere landen en steden daer ontrent, bezaten: maer hielden gemeenelijk hun hof en zetel in *Mausil*, of deden *Mausil* door stedehouders bestieren.

Veeltijts hebben ook d'Arabische *Chalifs* of keizers *Mausil* bezeten, die het ook door stedehouders lieten bestieren.

Mausil is te dier tijd meenighmael van heere verandert, en wiert nu door den eenen, en dan door den anderen byzonderen Arabischen *Emir*, vorst of *Chalif*, verovert en bezeten.

Elmac. Histor. Saracen. Op het jaer zes hondert en veertigh wiert *Mausil* door de Mahometanen verovert.

Mazalus. Op 't jaer zes hondert zes en tachentigh bezat *Masalus*, zoon van *Subeir Mausil*, beneffens meer andere gewesten, en stelde daer over tot stedehouder *Mahleb*, zoon van *Abusafra*.

D'Arabische *Chalif*, of keizer, *Jezid*, zoon van *Walid*, gaf aen *Merwan*, die tegen hem opgestaen was, de heerschappye van *Mausil*, *Algizira*, *Armenie*, en andere plaetsen over.

Des jaers negen hondert acht en dertigh belegerde *Chalif Ahmed Abula Abbas Aradis Billa* de stad *Mausil*, de welke, als ook *Diyarrabea* en *Diarbekr*, de zoonen van *Hamadan* bezaten.

Abulfar. Des jaers elf hondert en zes stont *Mausil*, beneffens *Diarbekr*, *Mesopotamie* en *Syrie*, onder *Barciaruk*, *Sultan* of koning van *Bagdad*, &c. welk *Mausil Jagarmisch* te leen van hem bezat: doch na de doot van *Barciaruk* gaf hy *Mausil* vrywilligh aen *Sultan Mohamed*, broeder van *Barciaruk*, over, en bezat het sedert van hem te leen. Daer na ontweldighde *Jawel* de stad *Mausil Jagarmisch*.

Namaels gaf *Sultan Mohamed* de stad *Mausil*, beneffens *Mesopotamie* en *Senjar*, aen den *Emir* of vorst *Kosaimoddaulla Oksenkar Barsaki*, die des jaers elf hondert zes en twintigh in den tempel, door de *Bateniers* gedoot wiert.

Na zijne doot aenveirde zijn zoon, *Ezzoddin Masud*, de heerschappye, die des volgenden jaers overleed: na wien zijn broeder, *Omadoddin Zengi*, in de plaetse quam, die de steden *Aleppo* en *Hama* veroverde. Hy wiert heer of koning van *Syrie* en *Mausil* genoemt, en deed *Mausil* door eenen stedehouder, *Zinoddin Alikujuk*, bestieren.

Des jaers elf hondert vijf en veertigh wiert *Omadoddin Zengi* door eenige knechten, in het belegh voor het kasteel *Jaabar*, gedoot.

Na zijne doot ontbood *Zinoddin Alikujuk*, stedehouder van *Mausil*, *Saifoddin Gazi*, zoon van *Omadoddin*, te *Mausil*: alwaer hy in de bestiering over die gewesten bevestight wiert. Maer de andere zoon, *Nuroddin Mahmud*, trok na de stad *Aleppo*, en nam die in bezit.

Des jaers elf hondert negen en veertigh overleed *Saifoddin Gazi* te *Mausil*, na eene regering van drie jaren.

Na hem wiert zijn broeder, *Kotboddin Maudud*, over *Mausil* en *Mesopotamie* gestelt, en kreegh ook, by verdragh, van zijnen broeder, *Nuroddin Mahmud*, *Senjara* in bezit. Hy overleed op het jaer elf hondert negen en zestigh.

Na hem verkreeg zijn oudste zoon, *Omadoddin*, de heerschappye, de welke daer na op zijnen zoon, *Almoezzu Saifoddin Gazi*, verviel.

Des jaers elf hondert en tachentigh overleed *Almoezzu Saifoddin Gazi*, heer van *Mausil*, die voor zijn overlijden zijnen broeder, *Ezzodin Masud*, heer van *Mausil* gemaekt had. De rijksvoogt, of bezorger, van dezen *Ezzoddin* was *Mojahedoddin Kayemaz*. Deez *Ezzoddin* bezat ook *Gizira Ebn Omar*, en des zelfs kasteelen, *Sanjar*, het kasteel *Schusch*, en lantschap van *Hamidia*.

Des jaers elf hondert twee en tachentigh trok *Saladin*, heer of koning van *Egypten* en *Syrie*, wanneer hy verscheide steden van *Mesopotamie* verovert had, na *Mausil*: in het welk *Ezzoddin*, heer van *Mausil*, en zijn rijksvooght *Mojahedoddin*, vele krijgstroepen, zoo ros als voetvolk, vergadert hadden. Zy toonden hem het blinkend krijgsgeweer en oorloghstuigh, dat zy tot bescherming der stad, tegen het belegh, zouden gebruiken. Doch als *Saladin* zagh, dat zijn krijgsvolk hier door ver- Mausil door Saladin belegert. Abulfar.

verſchrikt wiert, brak hy van het belegh op, en week na de ſtad *Senjara.*

Mauſil door Saladin belegert.

Des jaers elf hondert vijf en zeventigh beſtont *Saladin* de ſtad *Mauſil* weêr op nieu te belegeren. Doch *Maſud Ezzoddin*, heer van *Mauſil*, zond zijne moeder, t'effens met de dochter van zijnen oom, *Nuroddin Mahmud*, en andere vrouwen, en de voornaemſte mannen des rijks, om vrede van hem te verzoeken. Ieder meinde, dat *Saladin* hen, al hadden zy ook *Syrie* verzocht, het zou toegeſtaen hebben: inzonderheit, dewijl de dochter van *Nuroddin*, die *Saladin* groote weldaden bewezen had, by hen was. Maer *Saladin* beval hen, na zy by hem gekomen waeren, neêr te zitten, en bejegende hen met ſtraffe redenen, en zond hen vrucht en hoopeloos weêr om. Dies de gemeine man, uit gramſchap en verbolgentheit, dewijl *Saladin* de vrouwen afgeſlagen had, zich vrywillighlijk aenbood: hoewel 't *Saladin* ook berouwde, dat hy de verzoeken der vrouwen afgeſlagen had.

Wijders, de burgers van *Mauſil* trokken over den *Tigris*, en beſprongen het Ooſter gedeelte des krijgsheirs van *Saladin*, en keerden wederom. Dies beſloot *Saladin* den *Tigris* van *Mauſil*, ontrent den oort van *Ninive*, af te ſnijden, om de burgers, door gebrek van water, zonder vechten tot overgeven der ſtad te dwingen. Maer wanneer hy vernam, dat de vliet de *Tigris* niet kon afgeſneden worden, en het een werk van langduurigen en grooten arbeit zou zijn, zoo brak hy van het belegh op, en trok na de ſtad *Miyafarckin.*

Ezzodin Maſud ſterft.

Des jaers elf hondert drie en tnegentigh ſterf *Ezzoddin Maſud*, zoon van *Maudud*, heer van *Mauſil.* Deez *Ezzodin* was een vroom, oprecht, goetaerdigh, eerbaer, en zachtmoedigh man. Ja hy ſprak den gene, die neffens hem zat, niet als met neêrgeſlage oogen aen. Wanneer iemant op hem iet verzocht, zoo zeide hy gewoonelijken niet anders, als, *om de liefde en goetwilligheits halven.*

Nuroddin Arſlan.

Na *Ezzoddin* volghde zijn zoon, *Nuroddin Arſlan Schah*, in de heerſchappye.

Nuroddin Arſlan Schah, zoon van *Ezzoddin*, overleed des jaers twalef hondert en tien, na eene regering van achtien jaren. Op zijn overlijden droegh hy het rijk zijnen zoon *Melik Kaher Ezzoddin Maſud* over, en voeghde hem zijnen knecht *Badroddin Loulu*, die ſchrander en kloek van beleidt was, tot rijksbezorger toe. Zijnen jonghſten zoon, *Omadoddin Zengi*, gaf hy het kaſteel *Akr*, of lant van *Hamadia*, en het kaſteel *Schuch* in bezit, en zond hem na het kaſteel *Akr.*

Kaher Ezzoddin Maſud.

Des jaers twalef hondert en achtien overleed *Melik Kaher Ezzoddin Maſud*, zoon van *Nuroddin Arſlan Schah*, heer van *Mauſil*, na eene regering van zeven jaren en zeven maenden.

Hy droegh zijnen oudſten zoon, *Nuroddin Arſlan Schah*, out toen ontrent tien jaren, het rijk en de regeering op, en ſtelde tot zijnen *Atabegh*, of vooght, en rijksbezorger, *Badroddin Loulu.*

Zijn oom, *Ommadoddin Zengi*, zoon van *Nuroddin Arſlan Schah*, heer des kaſteels *Akr*, had zich de hope van 't rijk te bemachtigen ingebeelt. Maer *Badroddin* ſtuite zijnen toelegh en voornemen, en traghte met weldoen en geſchenken, zoo rijken als armen, op zijne zijde te krijgen.

Niet lang daer na quam een brief van den Arabiſchen *Chalif* of keizer *Nazer:* by den welken *Nuroddin* in de heerſchappye beveſtight, en *Badroddin* tot voorzorger over 's rijks zaken geſtelt wiert. De keizer zond hen beiden ook eenige eergewaeden toe.

Maer wanneer *Modhafferoddin*, zoon van *Zinoddin*, en heer van *Arbel*, de zijde van *Omadoddin Zengi* begunſtighde, en hem verſcheide kaſteelen in bezit gaf, zoo zond *Badroddin* aen hem, en deed hem den eet en gedane beloften vernieuwen, en eiſchte, dat hy die voldoen zou. Doch hy ſtont daer na van dit verzoek af, en verzocht alleenlijk op hem, dat hy zich ſtil zou houden, en noch voor of tegen hem zijn. Wanneer hy dit niet deed; maer zich verklaerde *Omadoddin Zengi* byſtant te zullen doen, zond *Badroddin* aen den *Melik* of koning van *Meſopotamie*, met name *Aſchraf Muſa*, zoon van *Adel Abubekr*, heer van *Syrie* en *Egypten*, en verzocht van hem byſtant: den welken hy hem toezeide en bewees. *Aſchraf* zond ook aen *Modhafferaddin*, en nam het geen, dat hy gedaen had, qualijk op, en beval hem het geen, dat billijk en rechtveirdigh

digh was, te doen: of dat hy anders met zijn krijgsheir hem zou komen bezoeken. Maer *Modhafferoddin* antwoorde niet met allen daer op. Eindelijk wiert de vrede tusschen *Badroddin* en *Ommadoddin*, door de gezanten van *Chalif Naser*, en *Melik Aschraf*, getroffen.

Naseroddin Mahmud wort heer van Mausil.

Na de doot van *Nuroddin Arslan Schah* wiert zijn broeder, *Naseroddin Mahmud*, in zijnen ouderdom van drie jaren, heer van *Mausil* gemaekt: dien het krijgsheir den eedt deed, tot groote blijdschap der onderzaten: naerdien zy wisten, dat zy eenen koning uit den geslaghte der *Atabegidynen* hadden gekregen.

Om Madoddin en Modhafferoddin staen na het rijk van Mausil.

Na de doot van *Nuroddin Arslan Schah*, en onder de regering van zijnen broeder, *Naseroddin Mahmud*, stonden *Ommadoddin* en *Modhafferoddin* weêr na het rijk; dewijl *Naseroddin* minderjarigh was. Zy verzamelden dan krijgstroepen, en vervaerdighden zich tot den velttoght. *Badroddin Loulu*, des verwittight, zond aen *Ezzoddin Ibeg*, overste der krijgstroepen van *Aschraf*, die te *Nisibis* lagen, en verzocht op hem, dat zy hem tot bystant moghten toegezonden worden: het welk *Ibeg* aen *Badroddin Loulu* toestont. Deze krijgstroepen dan trokken na *Mausil*, op 't jaer twalef hondert en achtien, en rusten zich aldaer eenige dagen uit. Daer na trokken zy over den *Tigris*, na d'Oostzijde, en sloegen zich eene mijle van *Mausil* neêr. Maer *Modhafferoddin* trok met zijne verzamelde krijgstroepen na hen toe, in gezelschap van *Omadoddin Zengi*, en toogh over den vliet *Zab*: hoewel het gerught van zijnen optoght *Ibeg* reeds ter ooren gekomen was: dies sloegh *Ibeg* in het midden van den nacht op wegh: want hy kon, uit ongedult, tot aen den morgenstont niet blijven. In den dageraet ontmoeten de krijgsheiren elkanderen, ontrent drie mijlen van *Mausil*. De veltoverste, *Ezzoddin Ibeg*, viel op de linke vleugel van *Modhafferoddin* in, en dreef dien op de vlught. *Badroddin* bleef met de genen, die by hem waeren, in het midden van den vleugel: op den welken *Modhafferoddin*, met de genen, die het midden van zijne slagh-orde uitmaekten, (want die waeren niet op de vlught geslagen) inviel, en dwong *Badroddin*, die te zwak viel, over den *Tigris* te trekken, en na *Mausil* te vluchten: daer *Badroddin* zich op het kasteel begaf: hoewel *Modhafferoddin* hem vervolghde: maer trok, na een verblijf van drie dagen, by het kasteel van *Ninive*, in stilte, zonder tromslagh en geluit van klaeroenen, des nachts weêr te rugh. Daer na veroverde *Omadoddin* het kasteel *Alkawasch*: *Badroddin Loulu Telafar*, en *Aschraf Senjar*. *Aschraf* toogh ook na *Mausil*, om daer door na *Arbel* te trekken. Hy zond zijn krijgsheir voor af, en volghde zelf na. De dagh van zijn aenkomste wiert met grooten pracht en staetsie geviert: want *Badroddin* zelf trad te voet voor hem, en droegh het dekkleet van het zadel. Ook quamen gezanten van *Chalif Naser* en *Modhafferoddin*, om eene vrede te treffen, en beloofden de kasteelen, die genomen waeren, *Badroddin* te zullen herstellen: behalve het kasteel *Ommadie*, dat *Modhafferoddin* aen *Omadoddin Zengi* gegeven had: waer over den tijt van twee maenden getwist en gekibbelt wiert. Eindelijk wiert een vrede tusschen *Badroddin* en *Modhafferoddin* getroffen, na *Aschraf* te voore daer over gezanten aen *Modhafferoddin* gezonden had. Daer na keerde *Aschraf* na *Senjar*.

Naseroddin Mahmud sterft.

Des jaers twalef hondert drie en dertigh sterf *Naseroddin Mahmud*, zoon van *Ezzoddin Kaher*. Voorts quam een brief van *Chalif Mostanser*, by den welken *Badroddin Loulu* heer van *Mausil* gemaekt wiert. Dies wiert voor hem, als *Sultan* of *Melik*, dat is, *heer* of *koning*, voortaen op de preekstoelen gebeden.

Badroddin wort heer van Loulu Mausil.

Zijn wedervaren met Hulaku Chan.

Wanneer de Tartaren of *Mogollers*, onder beleit van hunnen *Chan* of keizer *Hulaku*, zoon van *Tuli*, de stad *Bagdad* en andere gewesten van dien oort, ontrent des jaers twalef hondert zeven en vijftigh, verovert hadden, zond *Badroddin Loulu*, heer van *Mausil*, zijnen zoon, *Melik Saleh Ismaël*, en t'effens een gedeelte van zijn heir aen keizer *Hulaku*, tot bystant: dien *Hulaku* met een nors gelaet ontfing, en zeide: *Gy lieden twijffelt noch aen onze zaken, en aerselt en schoorvoet van dagh tot dagh, om u onder onze heerschappye te stellen en buigen. By aldien uw keizer de zege bevochten en ons overwonnen had,*

had, ghy zoud tot hem, en niet tot ons, getreden zijn. Zeg uwen vader, dat ghy ons ten hooghste doet verwonderen, waerom ghy van den rechten wegh afgedwaelt zijt. Het geen zeker is, dat hebt ghy voor onzeker gehouden, en de dageraet heeft u verlicht; maer ghy hebt geen licht ontfangen.

Wanneer dan *Saleh* met deze straffe tijding by zijnen vader *Badroddin* te *Mausil* weêrom gekomen was, zoo bemerkte *Badroddin* zekerlijk, dat hy keizer *Hulaku* vertoornt had: dies hy uit schrik en vreze in onmaght viel. Maer komende weder tot bedaren, nam hy alle zijne kostelijkheden, en rijkdommen van peerlen, edele gesteenten en klederen, uit zijn schatkamers: als ook de hals en arm-çieraden zijner byzitten, en de peerlen, die zijne kinderen in de ooren droegen, en trok daer meê na keizer *Hulaku* toe, die zich in de bergen van * *Hamdan* ophield. *Hulaku* ontfing *Badroddin* zeer minnelijk en met groote eerbiedigheit; want hy had meêdogen met hem, en streelde 's mans herte met lieftalige beloften, en verzekerde hem zijn leven. Ja hy zette hem by zich op zijnen throon, en liet hem zijne oorçieraedjen, die met twee peerlen van een groote waerde gestoffeert waeren, met de hant aenraken. Hy bleef eenige dagen by *Hulaku*, om hem gehoorzaemheit en dienste te bewijzen, en trok eindelijk bly en vrolijk weêr na *Mausil*.

* In Syrie.

Badroddin sterft.

Des jaers twaelf hondert acht en vijftigh overleed *Melik* of *Sultan Badroddin Abulfayez Loulu*, heer van *Mausil*, na hy, op zijne dootbedde, zijnen zoon, *Saleh Ismael*, heer van *Mausil*, en zijnen zoon, *Alaoddin Loulou*, heer van *Senjar* of *Singiar*, en zijnen zoon *Saifoddin*, heer van *Jazira Ben Omar*, gemaekt had.

Saleh Ismael wort heer van Mausil.

Wort door zijnen broeder geraden na Egypten te vluchten

Des jaers twaelf hondert negen en zestigh vlughte *Alaoddin Loulou*, zoon van *Badroddin Loulou*, heer van *Senjar*, na *Egypten*, en schreef kort daer na uit *Egypten* aen zijnen broeder, *Melik Saleh Ismael*, heer van *Mausil*, en maekte hem de maght en krachten van *Bundokdar*, koning van *Egypten*, bekent. Voorts ried hy hem, dat hy *Mausil* zou verlaten, en zich onder bescherming van *Bundokdar* begeven, ten einde, *Saleh Ismaël*, wanneer hy de *Mogollers* overwonnen, en hen de veroverde lantschappen ontnomen had, by *Bundokdar* in gunste en genade zou koomen, en door hem over andere Oostersche lantschappen, behalve *Mausil*, tot overste gestelt worden.

Na *Melik Saleh* dezen brief ontfangen had, leide hy dien onder zijn oorkussen. Te dier tijde bevond zich zeker vorst by hem, met name *Schemsoddin Mohammed*, *Ebn Yunes*, een van 's vaders oversten, die over het lant van *Ninive* uit zijnen naem geboden hadden. Deez nam den brief, zonder *Saleh* het minste daer op daght, onder het oorkussen wegh, en scheide van hem, en trok na zijn huis te *Baaschkika*. Wanneer *Melik Saleh* daer na zijne hant na den brief uitstak, en dien niet vond, zoo schoot hem in gedaghten, dat *Schemsoddin* den zelven weggenomen had: waer over hy bovenmate ontstelt wiert, en zond aenstonts booden, zijne slaven, om hem weêrom te halen, met voornemen van hem te dooden. Maer *Schemsoddin* hield de boden, als zy by hem gekomen waeren, met lustigh eeten en drinken te geven, op, en sprak: *Dezen nacht eet en drinkt. Morgen zullen wy na koning Saleh trekken.* Dies vulden de boden den buik, op zijn bevel en begeeren, lustigh met wijn op, tot dat zy eindelijk door den drank bevangen wierden, en in slaep vielen. Toen trok *Schemsoddin* met zijne kinderen, en al zijn dierbaerste rijkdommen, des nachts te peerde na de stad *Arbela*.

Wanneer *Schemsoddin* met de voornaemste Kristenen, die in de gewesten van *Bartella* waeren, over zijne zaken zou raet pleegen, trad hy tot hen, en verwittighde hen, hoe *Melik Salek* besloten had alle de voornaemsten der Kristenen in het lant van *Ninive* te dooden, en dan na *Syrie* te trekken. De Kristenen, dien te voore iets daer van ter oore gekomen was, gaven geloof aen *Schemsoddins* woorden, en vertrokken ter yl met hunne kinderen.

Na dit gerught onder de Kristenen des lants van *Ninive* verspreit was, trokken alle de genen, die konden, na de stad *Arbela*: zulks het grootste gedeelte der Kristenen, die dat lant bewoonden, daer na toe trokken.

Als nu de booden, die by *Schemsoddin* gekomen waeren, des uchtens van hunne dronkenschap ontwaekt en opge-

opgestaen waeren, en hem niet vonden, zoo meinden zy, dat hy voor af na *Mausil*, tot *Melik Saleh*, getoogen was. Maer wanneer zy by *Saleh* quamen, en hem bekent maekten, wat'er geschiedt was, zoo wiert hy met schrik en vreze bevangen, en zeide: *Voorzeker zal Schemsoddin weggetoogen zijn, om het gansch werk den Mogol bekent te maken, en met een krijgsheir tegen ons op te trekken.* Dies ylde *Saleh*, om met vele der grooten, en zijne kinderen, en al wat zy met zich konden sleepen, uit de stad *Mausil* te trekken, twee dagen na *Schemsoddin* en de Kristenen na *Arbela* getogen waeren. Hy trok regelrecht na *Syrie:* want hy was van raet en voornemen verandert: het welk was t'effens met het krijgsheir in het lant van *Ninive* te vallen, en de voornaemsten der Kristenen gevangen te nemen, en van hunne goederen te berooven en dooden, en dan na *Syrie* te trekken.

Maer wanneer hy uit *Mausil* getrokken was, ontstont onder zijne oversten twist en krakeel: zommigen volghden hem, en andere trokken weer na *Mausil*. Onder de genen, die na *Mausil* keerden, was zeker voorname *Emir* of vorst, *Alamoddin Senjar* geheten.

In de stad *Mausil* bevond haer *Tarkan*, gemalin van *Melik Saleh*, de welke met hem niet getrokken noch hem gevolght was: als ook een richter, met name *Yasan*. Deze, en hunne aenhangers, beslooten de poorten voor de genen, die weêrom keerden, toe te sluiten: waer over d'anderen legers buiten de stad neêrsloegen, en eenige dagen de stad bestonden te veroveren.

In de stad was een zeker perzoon, met name *Mohaioddin*, zoon van *Zebellak*, die *Badroddin* voor brief schrijver of *Sekretaris* gedient had. Deez, en vele gemeine burgers, wierden eens, en openden, heimelijk en zonder weten van *Tarkan* en den richter, de poorten: waer door *Alamoddin*, en de genen, die by hem waeren, in de stad traden: doch *Yasan* en *Tarkan*, en zijne aenhangers, vluchten op het kasteel van *Mausil*, en versterkten zich aldaer. Maer d'inwoonders van *Mausil* vielen op d'arme Kristenen aen, en roofden hunne goederen, en dooden alle de genen, die in hunne handen gevallen waeren: alleen bleven de genen over, die het Mahometsdom omhelsden.

Daer en boven had *Saleh* met de *Kurden* of *Korden*, de bergh-bewoonders, een verbont opgerecht: waer by zy beloofden aenstonts met hunne verzamelde krijgstroepen na de stad *Mausil* te trekken: gelijk zy ook des volgenden daeghs in de stad *Mausil* traden: op den welken daeghs te voore *Saleh* daer uitgetoogen was. Zy plonderden d'overgebleve Kristenen, voerdenze gevangkelijk wegh, en dooden hen.

Midlerwijle dit zich toedroegh, ontstont een gerught, dat de krijgstroepen der *Mogollers* langs den wegh van *Mesopotamie*, of *Algizira*, in aentoght waeren. Dies trok *Aladmoddin*, met zijnen aenhang, uit *Mausil* hen tegen: by wien zich ook de vorsten der *Kurden* vervoeghden: maer zy wierden alle door de Mogollers verslagen.

Namaels bleven de zaken der stad *Mausil* lang verwert. Maer op het einde van den Zomer ontstont een gerught, dat het krijgsheir der *Mogollers* in aentoght was: gelijk het ook niet lang daer na aenquam, en de stad *Mausil* omringde, onder beleit van den grooten vorst *Samdagu*, die den Kristenen begunstigde. Mausil door de Mogollers belegert en verovert.

Wanneer de *Mogollers* zich voor *Mausil* neêrgeslagen hadden, quam tijding, dat *Melik Saleh* uit *Syrie* te ruch trok. De *Mogollers*, des verwittight, weken zoo lang van de stad af, tot dat *Saleh* daer in trok. Toen keerden zy na hunne oude leger-plaetsen, en omringden de stad, en haelden op eenen nacht een muur rontom de zelve op. Ook begon men zoo wel van binnen, als van buiten, te vechten, van den Winter tot in de Lente.

Wanneer nu den stedelingen lijftoght ontbrak, zond vorst *Samdagu* aen *Melik Saleh*, om hem te verschalken: want hy gaf hem schoone beloften: waer door *Saleh* het vechten staekte, en zich stil hieldt.

Ondertusschen quam een krijgsheir uit *Syrie*, onder gelei van den veltheer *Barlu*, om *Melik Saleh*, volgens beloften, bystant te doen. Dies trokken de *Mogollers* gezwint op, en ontmoeten *Barlu* en zijnen krijgsknechten by de stad *Senjar*, die zy omringden, en alle ter neêr matsten, en bequamen van hen peerden, vrachtbeesten, en al het geen, dat zy by zich hadden.

Daer na trad vorst *Samdagu* met *Me-*

Melik Saleh in onderhandeling, en wist hem zoodanigh te belezen en verschalken, dat hy de poorten der stad opende, en, in gezelschap van snarenspeelders, zangers &c. tot *Zamdagu* naer buiten trad. Hier op vielen de *Mogollers* in *Mausil*, dooden een groot getal van menschen, en voerden vele gevangkelijk wegh. *Alaolmolk*, zoon van *Saleh*, en noch jong van jaren, wiert ook gedoot, en midden door gehouwen, na zy hem den buik vol wijn te drinken gegeven hadden. Maer *Melik Saleh* wiert by keizer *Hulaku* gebraght, en aldaer gedoot.

De stad *Miafarekîn.*

DE stad *Miafarekîn* (of *Maijafarakîn*, en anders *Miyafarekîn*, of *Meyafarekîn*, of *Mayyafarakîn*) wort alzoo by d'Arabische schrijvers genoemt, en by de Kristen schrijvers, als *Zonaras* en *Cedrenus*, voor een en de zelve stad gehouden, de welke met een Grieksch koppel-woort *Martyropolis* geheten is, dat 's *Martelaer-stad* gezeit: uit oorzake eertijts in de zelve vele Kristenen, om het geloof, gedoot zijn.

De stad *Miafarekîn* is gelegen op een zelve Noorder breete van acht en dertigh graden, en twee minuiten, als de stad *Tekrît*, dicht by den bergh *Taurus* en *Armenie*, of op de grens-scheiding van *Mesopotamie* en *Armenie*, en na-by den vliet * *Nympheus*, of † *Basilinsa*, die by deze stad zijnen oorsprong neemt, en twee mijlen boven de stad *Tekrît* in den *Tigris* stort: want de vliet, dien d'Arabieren en Syriers *Basilinsa* noemen, is een en de zelve, die by de * Grieken en † Latijnen *Nympheus* of *Nymphius* geheten wort, als genoechzaem uit de omstandigheden blijkt.

* Pro-kop. † Abulf.

* Plin. † Ammianus.

Miafarekîn wort by eenigen voor de hooftstad des lantschaps van *Diâr-Bekr* gehouden: hoewel anderen *Amid* tot des zelfs hooftstad maken.

Op het jaer zes hondert, onder de regering van keizer *Mauritius*, die des jaers vijf hondert en vier en tachentigh begon te heerschen, stont *Miafarekîn* onder het gebiedt van den Persischen koning *Kosroës*; dat hy den Romeinen en Grieken ontnomen had: doch gaf het hen, als ook de stad *Dara*, weêrom, en deed'er voor de Kristenen twee kerken stichten: d'een was met den naem van de maeght *Maria*, en d'andere met dien van *Sergius*, de martelaer, ingewijt.

Des jaers negen hondert en acht en tzeventigh nam *Adaduddaulas*, koning van *Persie*, na hy de stad *Bagdad* bemaghtight had, de stad *Miafarekîn*, als ook *Mausil*, *Diar-Rabea* en *Diar-Bekr* in bezit.

Des jaers negen hondert en tnegentigh wiert *Miafarekîn* door *Momahedoddaula*, zoon van *Merwan*, ingenomen.

Des jaers elf hondert en twintigh gaf *Sultan* of koning *Mahomed* de stad *Miafarekîn* aen *Ilgazi*, zoon van *Ortok*: die des volgenden jaers te *Miafarekîn* overleed. Zijn zoon *Soliman* nam *Miafarekîn*, en zijn andere zoon, *Hasamoddin Tamartasch*, het kasteel van *Meredin* in bezit.

Namaels verviel *Miafarekîn* onder het gebiedt van *Saladin*, heer of koning van *Syrie* en *Egypten*.

Wanneer des jaers elf hondert zeven en tnegentigh *Afdal*, zoon van koning *Saladin*, tot koning over *Egypten*, door de voornaemsten des lants, opgeworpen was, (dat zijn broeder *Aziz*, twee jaer te voore, by erfenis, van den vader *Saladin* ontfangen had) trok *Adel*, broeder van *Saladin*, na *Egypten*, en sloegh zijn leger neffens *Kairo* neêr. Maer *Afdal* sloegh zijnen oom voorwaerden van vrede voor, de welke eindelijk onder hen getroffen wiert. Te weten, *Afdal* zou de lantschappen van *Egypten* zijnen oom *Adel* overgeven, en daer voor *Miafarekîn*, *Hanium*, en *Jabal Jaur* ontfangen. Wanneer dit by eede bezworen was, trok *Afdal* uit *Egypten*, en toogh na *Sarchod.* Voorts zond hy eenigen, die *Miafarekîn*, *Hanium*, en *Jabal Jaurs* ontfangen zouden. Maer *Moymoddin Ygub*, zoon van *Adel*, weigerde *Miafarekîn* over te leveren; hoewel hy d'andere plaetsen overgaf: het welk onder de hant, door bevel van *Adel*, geschiede.

Na de doot van *Adel*, koning van *Egypten* en *Syrie*, verviel *Miafarekîn*, in

in de verdeiling des rijks, *Modhaff Schaahaboddin* ten deele.

Na zijn doot wiert de zoon, *Asschraf*, heer van *Miafarekîn*.

Tarters verove-ren Miafa-rekin. Des jaers twaelf hondert en acht en vijftigh wiert de stad *Miafarakîn* door de *Tartars* of *Mogollers*, onder beleit van hunnen keizer *Hulaku Chan*, door hongersnoot, ingenomen.

Des jaers twaelf hondert negen en vijftigh trok *Aschraf*, heer van *Miafarekîn*, na *Melik Naser*, heer van *Aleppo*, en verzocht van hem bystant, om den Mogollers den intoght in *Syrie* te beletten. Doch *Naser* achte *Aschrafs* voorslagh weinigh, en wilde niet na zijnen raet luisteren; maer liet hem, wanneer hy hem met woorden lang opgehouden had toornigh weêr wegh gaen. *Aschraf* keerde na zijne stad *Miafarekîn*, en dreef'er d'oversten der Mogollers uit, en deed ook zekeren priester, die door bevel van *Hulaku Chan*, met bevelen en geboden tot hem gekomen was, ophangen. (Wor-den'er uitge-dreven.)

Midlerwijle omringde 't krijgsheir der Mogollers de stad, die, in den tijt van eenen dagh en naght, muuren rontom de stad opwierpen, en een diepe gracht groeven. Daer na braghten zy stormgevaerten aen de stad, en maekten een aenvang van bestormen. Ter wederzijde wiert fel gevochten. Wanneer de Mogollers zagen, dat de stad met gewelt niet kon verovert worden, staekten zy het bestormen, en hielden de stad belegert: zulks niemant uit noch in kon gaen: waer door zy d'inwoonders eindelijk tot overgeven der stad dwongen. (Nemen de stad weêr in.) Zy dooden alle de genen, die in de stad gevonden wierden; hoewel zeer weinigen overgebleven waeren: naerdien de meesten uit hongers-noot gestorven waeren: want anders zouden de Mogollers de stad, van wege haere sterkte en meenighte der inwoonders, niet hebben kunnen veroveren. De Mogollers braghten *Aschraf*, heer van *Miafarakîn*, by *Hulaku Chan*, die hem deed dooden; hoewel hem des namaels berouwde.

De stad *Nisibis*, of *Nisibyn*.

a Alferg. b Abulf.

De stad [a] *Nisibyn*, of [b] *Nesibîn*, wort alzoo by d'Arabische schrijvers; maer by 's lants inwoonders heden [c] *Nesbin* genoemt, die gebroken namen van den aelouden naem van *Nisibis* zijn: want de Grieksche en Latijnsche schrijvers noemden deze stad *Nisibis*: hoewel ook anders [d] *Nasibis*, *Nesibis*, [e] *Netsibis*, en [f] *Nisibena Constantina*.

c Tav. d Steph. e Benj. Itin. f Libr. Notitiar.

* *Nasibis* betekent in de Syrische tale *kolommen*, en in de Fenicische *opgeworpe hoopen*. Anderen leggen het woort *Nisibis* in het Arabisch *krijgsvechting*, of *krijgsbezettelingen* uit: want *Nisibis* was eertijts een stad op de grensscheiding des Romeinschen en Persischen rijks gelegen. *Nisibis* wiert ook in oude tijden by de Macedonen *Antiochia van Mygdonie* genoemt; dewijl het in dat lant gelegen was, dat hen *Mygdonia* scheen gelijk te zijn.

* Steph. Bochart lib. 2. c. 12. Theodoret. lib 1. Histor. Ecclef. c. 7.

Tavern. *Nesbin* is de hooftstad des lantschaps van *Dijâr Rabea*, en gelegen op de Noorder brete van zeven en dertigh graden, drie pleisterplaetsen of vijf dagh-reizen Westwaerts van de stad *Mausil*, meer Noordelijker, als de stad † *Singiar*, ten Zuide van een grooten en hoogen bergh, die een gedeelte van den *Taurus* is, en verder na 't Noorde *Niphates* by de Grieken en Latijnen genoemt wort: alwaer de hooftbronnen van den stroom *Tigris* zijn. Het gedeelte van dezen bergh, na-by *Nisibis* gelegen, wort by *Strabo Masius*, en anders ook *de Gordieesche bergh*, of *bergh der* † *Gordieers* genoemt.

† Singara van Ptolemeus. Lib. 16. † Nu Kurden.

De stad *Nisibis* is door de Romeinen, zoo eenigen willen, gestight. Anderen maken haer ouder, en stellen tot haeren stichter, *Habib*, huisvrouw van den priester *Gibel*, die met den aertsvader *Abraham* op een zelven tijt geleeft heeft. Daer na wiert de stad door *Anuxirwan*, koning van Persie, vergroot en verheerlijkt, na hy haer den Romeinen ontweldight en afgenomen had.

Jakut in Juchaf. Eutuch. Pocok.

Hamdalla. Onder de regering der Mahometanen of Arabieren was *Nesibîn* noch eene groote stad, en begreep in den omtrek van haere muuren zes duizent en vijf hondert schreden. Maer 't hedendaegsch *Nesbin* heeft niet, als de schaduwe van het aeloud *Nisibis* behouden, en is heden 's daeghs slechts een groot dorp: wiens meeste inwoonders Kristen Arme-

Tavern.

meniers en Nestoriers zijn, die aldaer kerken hebben. Onder de kerke der Armeniers is een kapel, en in deze kapel een graf, dat d'Armeniers voor het graf van *Jakobus*, bisschop van *Nisibis*, houden: want *Nisibis* was eertijts een bisdom.

Op het kerkhof van d'Armenische kerke is een steen van eene voet dik, en ontrent zes voet hoogh, op den welken altijt vele wasch en talgkeerssen branden, die d'Armeniers in hunnen hooghsten noot, en inzonderheit in ziekten, komen opofferen. Zy geloven, dat deze steen tot een voetstal van het beelt van eenen Heiligh gedient heeft, dat daer boven op stont, en door de Turken ter neêr geworpen is. De zelve eere, die zy aen dezen steen, bewijzen zy aen het beelt van den Heiligh. Men ziet'er noch eenige Romeinsche merken of letteren op; hoewel die half uitgesleeten, en op eenige plaetsen geheele regels uitgegaen zijn: dies men daer geen recht bescheidt uit kan krijgen.

Elmacin. Histor. Saracen. Des jaers negen hondert en achtentnegentigh namen de Grieken *Nesbin* en gansch *Diar-Rabea* in, en dooden en voerden veele menschen gevangkelijk wegh.

De Mooren, naer het verhael der inwoonders, hadden eertijts de stad belegert; maer een ongehoorde meenighte van groote springhanen en muggen was des nachts gekomen, en had de menschen, die de stad belegert hadden, en de peerden zoo fellijk gequelt en geplaeght, dat zy gedwongen wierden van het belegh op te breken.

Te *Nesbin* wort tol betaelt, gelijk op andere plaetsen, te weten derde-halve *Piaster* voor een last van een muil of peert.

Een ander tamelijk groot stedeken, *Nesbin*, leit aen den *Eufrates*, en wort by d'Arabische schrijvers, tot onderscheidt, *Nesbin der Romeërs*, dat zijn Grieken, genoemt.

Vliet Hirmâs. Een halve mijle Oostwaerts van *Nesbin*, vloeit uit den bergh *Masius* een riviere, de welke *Hirmâs*, en by *Strabo* de *Mygdonische vliet*, na den bynaem der stad, genoemt wort. Over deze rivier is aen dien oort een stenen brugh geslagen. Op den wegh, tusschen deze rivier en de stad, leggen zeer vele brokken en stukken van muuren, met een grooten booge: waer uit men zou kunnen oordeelen, dat de stad haer tot aen de riviere uitgestrekt heeft.

Twee musketscheut van deze brugh, na het Weste, langs de zelve riviere, vint men eenen steen, half in d'aerde begraven, op den welken eenige Latijnsche letteren gehouwen zijn; hoewel meerendeel uitgesleten, en hierom niet te lezen.

Het lant tusschen *Nesbin* en *Mausil* is by-na overal woest en onbewoont. Men vint'er geen water, dan op twee plaetsen, dat niet zeer goet is. Tusschen beide treft men op wegh, hier en daer, eenige arme veehoeders aen, die onder tenten woonen.

In en ontrent deze stad groeit een zeker slagh van zeer welriekende rozen, diergelijke in het gansche lant niet te vinden zijn: de welke hierom *Nisibinische roozen* genoemt worden. Daer en tegen groeien aldaer geene roode rozen.

Daer is ook een zeker vervarelijk en zeer doodelijk slagh van scorpioenen. De Persische koning *Anuxirwan* heeft allereerst, wanneer hy de stad belegert had, deze scorpioenen uit *Thairanxâh*, een vlek van *Xahrozour*, doen halen, en die, in kisten geslooten, door middel van zekere gevaerten, in de stad werpen: doch zy waeren, door kracht van zekere toverye, belet geworden te beschadigen. Maer wanneer d'inwoonders, ten tijde van *Jozef Saladin*, koning van *Syrie* en *Egypten*, de muuren der stad wilden hermaken, zoo vonden zy aldaer eenige kisten vol van deze ondieren. Sedert had d'oude schadelijkheit des vergifs, dat tot dus lang ingehouden was, op nieuw d'overhant weêr genomen.

Ontrent op 't jaer vijftien hondert waeren, zoo om de stad, als in d'omleggende dorpen, vier hondert duizent tuinen. Jakut.

Twee of drie uuren van *Nesbin*, na de zijde van *Kousafar* of *Merdin*, is dicht aen den wegh een zeker slagh van een kluis. Het is een kleine kamer, en binnen het bestek van muuren beslooten. De deure is zoo laegh, dat men by-na op handen en voeten moet kruipen, om daer in te komen. De Joden bewijzen aen deze plaetse grooten aendaght: uit oorzake zy gelooven, dat aldaer de profeet *Elise* begraven zy.

Ourfa,

Ourfa, of *Orfa*.

OUrfa, of *Orfa*, is heden de hooftstad van *Mesopotamie*, en gelegen twee daghreizen van de stad *Bir*, en tien uuren reizens van *Charmely*, op een vruchtbaer en wel bebouwt velt, en strekt haer ten Ooste tot uit het gezighte.

De stad is omringt met muuren van gehouwen steen, die met borstweeringen en toorens versterkt zijn, en by eenigen op derde-halve mijle in den omtrek begroot worden: waer uit men zou mogen besluiten, dat de Franken die eertijts gemaekt hebben. Maer van binnen zijn niet dan kleine en slecht gebouwde huizen, die meerendeels verwoest leggen. Ook zijn'er groote, die ledigh staen: dies *Ourfa* veel meer eene woeste plaetse, als stad, gelijkt.

De stad wort, van wegen den Grooten-heer, door eenen *Bassa* bestiert, die, tot haer bescherming, over hondert *Janissars*, en over zes hondert *Spahis* gebiedt: hoewel hy meer ruiterye, als voetvolk, van noode heeft; dewijl de Arabieren dikwils op de vlakten komen rooven en stroopen, inzonderheit in den graen-oogst.

Tavernier Voyage de Perse. Naer het verhael van 's lants inwoonders, heeft *Abagarus*, koning van *Persie*, op deze plaetse zijn verblijf gehad. Deze *Abagarus*, zoo men de kronijken der Armeniers gelooven magh, was een Armenier van geboorte: sedert die tijt waeren d'Armeniers begonnen Kristenen te worden, en hadden de doop door de hant van den apostel ontfangen, dien de Zalighmaker derwaerts gezonden had.

Men ziet'er de puinhopen van een kasteel: hoewel het noch een groote zale heeft, met drie of vier zeer fraeie kamers, en eenige overblijfselen van schilderyen van *Mosaiksch* werk.

Daer is een groote fonteyn, als een vyver: wiens hooftbron op den bodem van de voornaemste *Meszjid* of tempel der stad is, die ter eere van *Abraham* zou gebouwt zijn. Zoo de Kristenen des lants zeggen, is deze de plaetse, daer *Abraham* op zijne knyen viel, om zijn gebedt te storten, eer hy zijnen zoon Gode zou opofferen. Onder zijne knyen waeren uit een gat of spelonke twee waterbronnen ontsprongen, die in den vyver, na-by de *Meszjid*, water storten. De vyver is met gehouwen steen opgehaelt, en krielt van visschen, die den gene, die op de kant loopt, en hen broot toesmijt, nazwemmen. Geen Kristen zou eene visch derven aenraken: naerdien de Turken deze visschen groote eerbiedigheit toedragen, en *Visch van Abraham* noemen: ja zy bedekken de plaetse rontom dezen vyver, tot meer als twintigh schreden in de breete, met schoone tapijten. Het water van dezen vyver verspreit zich door de geheele stad, en valt in een kleinen vliet, die voor-by de stads muuren loopt.

In de bovengemelde spelonke, daer uit de twee waterbronnen schieten, magh men niet, als bloots voets, treden. Ook mogen de Kristenen niet, als met groote moeite en eenigh gelt te geven, het gezight daer van hebben.

Men zeidt *S. Alexis* zich onder het portael der kerke zeventien jaren zou onthouden hebben, om aldaer een verborgen leven te leiden.

Deze kerke staet op het midden van een kerkhof, op de hooghste of verhevenste plaetse der stad, en wort door de Armeniers bezeten.

Te *Ourfa* worden de beste geele *Marrokins* leeren gemaekt: gelijk te *Tokat* de blaeuwe, en te *Diarbekr* de roode *Marrokins*: het welk door de byzondere temper des waters toekomt, de welke ieder plaetse als eigen heeft.

Een vierendeel mijls van de stad staet de voornaemste kerke der Armeniers, de welke door *S. Efren* gebouwt is, die aldaer begraven leit. Het klooster is noch in zijn geheel, en met fraeie muuren omringt.

Het graf van *S. Efren* is in eene spelonke, onder eenen bergh: alwaer eene kleine kapel is, in de welke d'Armeniers twee of drie brandende lampen onderhouden. Alle acht dagen wort'er misse gedaen. Daer zijn meer andere spelonken rontom deze spelonke: alwaer graven der Kristenen gevonden worden, die zeer oudt zijn.

Onder de muuren der stad *Ourfa* zijn meenighte van schoone tuinen, der-

waerts vele kleine waterbeken en scheuten na toegeleit zijn. Overal is ook veel wilt, zoo van vogels, als viervoetigh gedierte.

Orfa wort by eenigen voor *Harrân*, *Abrahams* woonplaetse; en by anderen voor d'aeloude stad *Edessa* gehouden.

Zes uuren reizens Oostwaerts van *Ourfa* leit een slecht vlek, met een *Karavansera*, hoewel gansch gesloopt.

Dicht daer by is een fraeie waterbron: het welk al het gerijf is, dat deze plaetse heeft: want montkost wort'er niet gevonden.

Negen uuren reizens van dit vlek komt men by vele zeer diepe hoolen of spelonken, die aen haeren ingang zekere vertrekken, als kleine kamers, hebben. Misschien hebben by ouds 's lants inwoonders in deze hoolen hun verblijf gehad, en vee gestalt.

Ten halven wege reist men ontrent een kleine mijle weeghs over rotsen: daer men by-na onmogelijken, en niet als met groot gevaer, te peerde kan rijden. In eenige holligheden der rotsen leit by wijle regenwater.

Elf uuren reizens van deze spelonken zijn drie spelonken nevens elkandere, daer de reizers zich gewoonelijken in vertrekken, en de lantzaten al het geen derwaerts brengen, dat menschen en peerden van noode hebben. Dicht daer by vloeit een vliet, dien men overwaden kan.

Twee uuren reizens van daer leit een vesting of fort: van waer gewoonelijk de tollenaers komen, en doen den reizers voor ieder last van een peert of muil twee *Piasters* en een halve betalen. Zy bezoeken ook de zakken, om te zien of'er koopmanschap in verborgen is.

Ten halve wege, tusschen d'eerste en laetste spelonken, leggen de puinhopen van eene stad; de welke woest van inwoonders is.

Van daer reist men een vierendeel uurs tusschen steene grafsteden: daer een kruis met Armenische letteren staet opgerecht.

Dadakardin. Elf uuren reizens van de laetste spelonke leit eene plaetse *Dadakardin* geheten. Daer is niet van overgebleven, als een zeer lange en fraei gebouwde steene brugh, de welke, tot overgang, over een vliet geslagen is, die zeer breet is, wanneer hy overvloeit. D'inwoonders hebben geene andere woonplaetsen, als de hoolen der steenrotsen. Zy brengen den reizers hoenders, boter, kaes, en andere lijfsbehoeften, voor een geringen prijs, te koop.

Negen uuren reizens van *Dadakardin* leit een vlek *Kara*, op eenen heuvel, aen wiens voet een *Karavansera* is. Het gansch dorp wort door Nestorier Kristenen bewoont; behalve eenige huisgezinnen van Turken, die over hen gebieden. Daer zijn ook eenige Armeniers, die aldaer eene kerke hebben; hoewel de *Wertabet* of priester te *Merdin* woont. Het is een zeer slechte kerke. Men ziet'er slechts vier palen in de aerde geslagen, daer op twee slechte planken leggen, om tot een altaer te dienen. Zy derven in de kerke geene çieraedjen laten blijven. Wanneer de priester zijnen dienst gedaen heeft, neemt hy alles met zich wegh, tot het altaer-kleet toe: het welk niet anders, als een geverfde doek is: want de Turken breken by wijle de deure der kerke op, stallen hunne peerden daer binnen, verbranden den altaer, en sleepen alles meê, dat zy vinden. Vlek Kara.

In dit vlek is een poel of waterbak, geheel met groote gehouwe steenen opgehaelt, die uit de Kristen kerken en grafsteden van dien oort genomen zijn. Onder andere is'er een zeer groote steen, met een opschrift van zeer groote Latijnsche letteren, die het graf van eenen edelman van *Normandye* te kennen geven.

Een halve mijle van daer leit een vlek, wiens inwoonders ook alle Nestoriers zijn.

Dit lant rontom is eene groote vlakte, de welke haer tot ontrent twalef mijlen in de lengte uitstrekt. Het zou by-na overal kunnen bezait en beplant worden, 't en zy de tierannye der Turken, en velttoghten der Arabieren, dat verhinderden en beletten, die deze arme Kristenen tot d'uitterste ellende brengen.

Acht uuren reizens van *Kara*, en twee kleine mijlen van *Merdin*, en twee daghreizen van *Diarbekr*, leit een zeer groot vlek, *Kausasar* geheten, daer niet als een *Karavansera* is. Daer stonden eertijts drie groote kloosters, een vierendeel uurs van elkandere: waer van de Vlek Kufasar.

Tur-

Turken twee verwoest hebben: behalve de ringmuuren der kerke, die aldaer noch zijn.

Het derde en grootste klooster staet noch in zijn geheel, en dient tot een *Meszjid.* Rontom het bestek des kloosters zijn winkels gemaekt: en in het midden is een fraeie waterbak.

Te *Kousasar* wort de tol van *Diarbekir* betaelt: te weten, voor ieder last koopmanschappen twee *Piasters* en een oort.

Kousasar wort voor een groot gedeelte door Armenier en Nestorier Kristenen bewoont. D'Armeniers doen kerkendienst in d'Armenische, en de Nestoriers in de Chaldeeusche tale.

Karasera. Negen uuren reizens van *Kousasar* leit eene plaetse *Karasera* geheten, de welke eertijts, naer uitwijzing der overgebleve puinhopen, eene groote stad was. Men ziet'er noch zeven of acht half ter neêr gestorte kerken, met heele kloktoorens, op een zeer verren afstant van elkanderen, tot geen klein bewijs van d'aeloude groote der stad. Ten Noorde van d'eene dezer kerken is een zeer fraeie galderye: aen wiens einde een kleine deure is: waer door men by eene trap van ontrent hondert treden afklimt: ieder trede van hondert duimen hoogh.

Onder deze kerke is een ander en grooter gewelf, dat op vele pylaeren rust. Dit gebouw is der mate kunstigh gebouwt, dat het meerder licht schept, als het bovenste: maer vele vensters zijn door langheit van tijt met aerde toegestopt.

De groote altaer is in de rotse. Op de rechte zijde ziet men eene kamer, de welke het licht door vele kleine vensters, in de rotse gemaekt, ontfangt.

Om hoogh, boven de deure der kerke, ziet men een grooten gehouwen steen, daer vele letteren op uitgehouwen zijn; hoewel onleesbaer.

Ten Noorde van de zelve kerke zijn twee groote waterbakken onder d'aerde, ieder ontrent van vier hondert en vijftigh treden lang, met twee groote bogen overslagen, die op vele pylers rusten. Allen jaers worden deze waterbakken met het water, dat uit het naby-gelegen geberghte komt, en eene kleinen vliet maekt, opgevult.

Een kleine vierendeel mijls van deze kerke klimt men by acht of negen trappen tusschen de rotsen af: alwaer ter wederzijde kleine kamers in de rotse uitgehouwen zijn. Boven ieder deure is een kruis: en in ieder kamer een blat of bank, met eene kleine en weinigh uitgeholde plaetse van een mans lengte, en op het einde een weinigh verheven, in vorm van een hooftpeuluwe of bedt. Al het welk in de rotse uitgehouwen is.

Op den bodem dezer steenrotsen vint men eene groote zale: rontom de welke een zitbank uitgehouwen is.

De zoldering of verdieping is effen en gelijk, en niet booghs-gewijze overwelft. In het midden is een gat, dat tot boven aen den bergh strekt, en gemaekt schijnt te zijn, om een koele lucht daer door te scheppen: want het licht van den dagh schijnt'er niet door.

Boven de deure van de laetste spelonke ziet men de gestalte van een vuur in de rotse gehouwen, met d'afbeelding van vele personen in het midden der vlammen.

Boven op het hooghste van deze bergen is een slecht vlek: alwaer de reizer lijftoght bekomen kan. In deze spelonken houden zich by wijle eenige roovers.

Wanneer de Turksche keizer *Amurat* des jaers zestien hondert en acht en dertigh de stad *Bagdad* ging belegeren, trok hy door deze plaetse, eensdeels om deze puinhopen te zien; en ten andere, om zekere vesting te sloopen, de welke twee kleine mijlen van *Karasera* lagh, en tot een vertrek en schuilplaetse der struikrovers des lants diende. Hy deed in den zelven tijt den wegh vier daghreizen verre schoon maken en opruimen: want die was zeer ongemakkelijk: ter oorzake van een yzelijke groote meenighte van steenen, die hy deed opnemen, en van plaetse tot plaetse aen hoopen leggen: het welk tot wegwijzing van den grooten wegh diende. Hy deed ook eene brugh over den vliet slaen. Wijders, deze doortoght van den Grooten-heer in die gewesten heeft sedert groote voordeeligheit aen de reizers beschaert.

Tekrit

Tekrit, of *Tikrit*.

TEkrit, of *Tikrit*, of *Takrit*, is eene ſtad in *Meſopotamie*, gelegen aen de Weſtzijde van den ſtroom de *Tigris*, en twee mijlen van den vliet *Baſilmſa*, en na-by den vliet *Tirtâr*, en beſlaet het Noorder gedeelte van *Arak*, tegen over de ſtad *Hit*, de welke aen de Ooſtzijde van den *Tigris* leit.

Daer is een kaſteel, dat half verwoeſt is; hoewel het noch eenige fraeie kamers heeft.

De *Tigris* verſtrekt aen deze ſtad ten Noorde en Ooſte eene gracht. Een van deze grachten is zeer diep, en ten Weſte en Zuide met gehouwen ſteen opgehaelt.

Deze plaetſe was eertijts, zoo d'Arabieren verhalen, de ſterkſte van *Meſopotamie*; hoewel zy door twee na-bygelege verheven plaetſen kon beſchooten worden. Zy wort nu by Mahometanen en Kriſtenen bewoont. De Kriſtenen hebben een kleine vierendeel mijls van de ſtad hun verblijf.

Men ziet'er ook de puinhoopen van eene kerke, en een gedeelte van eenen kloktooren, die den aelouden pracht en heerlijkheit des gebouws te kennen geven.

Na-by *Takrit* ſchiet uit den *Tigris* een vliet *Dogiail*, dat is gezeit, *de kleine Tigris*, die des zelfs gebiedt doorſnijt, en tot aen het gebiedt der ſtad *Sorramain* ſchiet, en dat beſproeit, tot na-by den oort van *Bagdad*.

Van *Takrit* reiſt men te lande na de ſtad *Rakka*, door 't lantſchap van *Diâr-Rabea*, eene ſtreke van negen dagh-reizen of pleiſter-plaetſen. Maer langs den *Tigris* zakt men van *Takrit* na *Mauſil* af, in den tijt van twee dagen.

Lantſchap en ſtad *Karkiſia*, of *Karkeſia*, of *Karkiſiya*, en anders *Circeſium*.

KArkiſia, of *Karkeſia*, of *Karkiſiya*, is de naem van een lantſtreke of lantſchap, tuſſchen *Hira*, een aeloude ſtad van *Aſſyrie*, en tuſſchen *Syrie*, in het lantſchap van *Diâr-Rabea* gelegen; hoewel het eigentlijk, volgens eenparigh gevoelen van meeſt alle d'Arabiſche lantbeſchrijvers, tot het lantſchap van *Diâr-Modzâr* behoort.

In deze lantſtreke lagh ook een ſtad van een zelven name, de welke doorgaens by d'Arabiſche ſchrijvers gedaght wort.

Kirkiſia leit aen den vliet *Chaboras* of *Aboras*, na-by de ſtad *Rohba* of *Rahba*, of *Rahabath Malik Ben Tawâk*, * zes of † drie mijlen Zuidwaerts van daer: want by de ſtad *Karkiſia* ſtort de vliet *Abora*, of *Aborra*, in den *Eufrates*: dies deze ſtad tuſſchen beide vlieten, als op een driehoek, gelegen is.

* Jakut. † Abulfed.

Abulfeda ſtelt de ſtad *Karkiſia* na-by de ſtad *Rakka*, of *Arraka*: maer *Naſir Eddin* plaetſt die ruim eene graet van daer, na 't Ooſte, en ruim een graet na 't Zuide, op de Noorder brete van zeven en dertigh graden en twintigh minuiten.

De ſtad *Karkiſia*, volgens ſchrijven van *Abulfaraj*, wiert ten tijde van *Ptolemeus Euergetes*, koning van *Egypten*, geſtight, en was een treffelijk en beroemde ſtad ontrent het jaer negen hondert en duizent, zoo d'Arabiſche ſchrijvers van dien tijt getuigen.

Eenigen houden de ſtad *Karchemis* (de welke 2 Chr. 35: 20. aen den *Eufrates* geſtelt, en by Eſ. 10: 9. gedaght wort) en *Karkiſia* voor een en de zelve ſtad.

Deze ſtad, de welke by d'Arabieren en Syriers *Karkiſia* genoemt wort, ſchijnt een en de zelve te zijn, die by de Grieken en Romeinen *Cercuſium* en *Circeſium*, of *Caſtrum*, dat is, *kaſteel*, *Circeſium* geheten wort: als uit d'overeen-koming van namen, en duidelijk uit het ſchrijven van *Ammianus* blijkt, die *Circuſium* een zeer veilige en welgemaekte veſting noemt, welker wallen de vliet *Abora* en *Eufrates* omringen, en als tot een eilant-ſtreke maken. Aldus wort *Cercuſium* ook by *Prokopius* op de by-een-komſte of zamenvloeing der twee ſtroomen, d'*Eufrates* en *Abora*, geſtelt, die *Circeſium* eene vaſte ſtad der Romeinen noemt.

De naem *Karkiſia* ſchijnt uit het Arabiſch

rabisch woort *Kirkisia*, of *Kirkis*, gesmeet te zijn: dat by d'Arabieren een *uitlating der peerden tot den ren* betekent: te weten, een renperk of renbaen.

Anderen brengen den oorsprong des naems op *Karkisium*, zoon van *Thamhuretz*, koning van *Persie*.

Keizer *Diokletiaen*, die op het jaer twee hondert en tnegentigh begon te heerschen, heeft de stad of vesting *Circesium*, die te voore klein en veracht was, met hooge toorens doen omringen, om het invallen en de stroperyen der Persen in Syrie te beletten. Ammian. lib. 23.

Rahabath-Melik.

DRie of zes mijlen ten Zuide, beneden de stad *Kirkisia*, en den mont van den vliet *Chabor*, of *Alchabor*, en ten Noorde boven de stad *Dalia* en *Aäna*, leit aen de Wester oever van den *Eufrates* eene stad, by de Arabieren * *Rahabath-Melik* genoemt, dat is, *Rahabath des konings:* de welke by eenigen onder *Syrie* gerekent wort. *Elmacin* schijnt ook *Rahaba* dicht by *Karkisia* te stellen.

*Anders Rehoboth, of Rahba, of Rahaba, of Rahabah.

By *Moses*, Gen. 36:37. wort eene stad, met een zelven name van *Rehoboth*, of *Rahabath*, gedaght, en *aen de riviere*, versta den *Eufrates*, gestelt: want door het woort *riviere*, of *vliet*, wort, uitstekenheitshalve, op verscheide plaetsen in de Schrift d'*Eufrates* verstaen.

Een der vorsten van *Edom*, met name *Saul*, was *Melik* of koning van *Reheboth*, of *Rahabath*: naer luit van *Moses* woorden. Hierom willen eenigen, dat deze stad, na dien *Melik*, of koning *Saul*, noch heden by d'Arabieren *Rahabath Melik* zou genoemt worden. Maer met meerder waerschijnelijkheit zou men mogen zeggen, dat *Melik* d'eigen naem van den stichter of heropbouwer der stad zy, en die, tot onderscheidt van andere steden, de welke ook den voornaem van *Rahabath* voeren, daer by gevoeght wort: want *Rahabath* is een Arabisch woort, en betekent in 't algemein een *lagen* en *waterrijken oort tusschen bergen*. Te weten, *Melik*, of *Malek*, was een zoon van *Tawak*, en een der veltoversten van den Arabischen *Chalif* of keizer *Raxid*, die voor den stichter of heropbouwer der stad gehouden wort.

Een ander *Rehoboth*, of *Rahabath*, wort by *Moses*, Gen. 10:11. gedaght, doch lagh ontrent *Ninive*, en had tot stichter *Nimrod*.

De stad *Senjâr.*

DE stad *Senjâr*, of *Singiâr*, en *Sinzjâr*, wort alzoo doorgaens by d'Arabische schrijvers genoemt, en is gelegen op de Noorder brete van zes en dertigh graden en vier minuiten, in het midden van eene woestijne des lantschaps van *Diar-Rabea*, aen de voet van eenen bergh, drie dagh-reizen van de stad *Mausil*, ten Zuide van de stad *Nisibis*, en aen de Westzijde der stad *Balad*.

Na-by *Singiâr* vloeit de vliet *Alhawah*, een der vlieten des lantschaps van *Diar-Rabea*.

Singiar schijnt een en de zelve stad te zijn, de welke by *Ptolemeus Singaras*, en by anderen *Singara* en *Singra* genoemt wort.

Eenigen houden *Singaras* voor eene stad van *Arabie*, en stellen die na-by de stad *Edessa*.

De stad *Singara* was, ten tijde der Kristenen, tot een bisdom opgerecht, en stont onder het aertbisdom van *Amid*.

Des jaers elf hondert twee en twintigh gaf *Sultan Mahomed* de stad *Senjâr*, als ook *Mausil* en *Algizira* aen den vorst *Kosaimoddaula Oksenkar Borsaki*, die des jaers 1126 in den tempel te *Mausil*, door de *Bateniers*, of moordenaers, gedoot wiert. Namaels is *Senjâr* by-na altijt onder het gebiet der heeren van *Mausil* gebleven.

Daer is ook een woestijne *Singiâr* geheten. Door de woestijne van *Singiâr* vloeit een vliet, *Tirtâr* geheten, die uit den vliet *Hirmâs* zijnen oorsprong neemt, en by de stad *Tikrit* in den *Tigris* stort.

Een bergh van een zelven name, *Singaras*, is ook in *Mesopotamie*, die heden *Sima*, en by anderen *Atalib* genoemt wort. Ptolem.

De ſtad *Merdin.*

MErdin, of *Maredin*, of *Maradin*, is een kleine ſtad, gelegen op de Noorder brete van zeven en dertigh graden en vijftien minuiten, twee kleine mijlen van *Kouſaſar*, op eenen hoogen bergh, en omringt met fraeie muuren van een mijle in den omtrek.

Aen de Noortzijde ſtaet op een noch hooger oort een kaſteel van een vierendeel mijl in den omtrek, dat over de ganſche ſtad gebiedt.

Maredin wort ook veeltijts by de oude Arabiſche ſchrijvers, op Arabiſch, met den naem van *Kalath*, dat is, *kaſteel*, genoemt.

Daer is een *Baſſa*, die over de ſtad en omleggende lantſtreke, van wegen den Grooten-heer, gebiedt, en twee hondert *Spahis*, en vier hondert *Janiſſars* onder zich heeft.

Ontrent des jaers zes hondert en dertigh veroverde *Lyas*, zoon van *Gunm*, door bevel van *Chalif Omar*, de ſtad *Merdin*, (als ook *Rabba*, *Niſibis*, en *Turabdin* &c.) en verviel aldus in handen der Arabiſche Mahometanen

Ontrent des jaers acht hondert acht en tnegentigh ſtont het kaſteel *Maredin* onder het gebiedt van zekeren *Hamdan*, zoon van *Harit Adaweer Talab.* Deez *Hamdan* was een *Emir* of vorſt onder de vorſten der Arabieren, in *Diâr-Rabea*, en in de gebuur-plaetſen. Hy had drie zoonen, *Huſein*, *Abdalla Abulhigia*, en *David. Huſein* had zich in dienſt van *Chalif Ahmed Mutadid Billa* begeven, die hem tot veltoverſte van eenige zijner troepen gemaekt had.

Wanneer namaels de *Chalif* eene haet op *Hamdan* kreegh, en zijn hert van hem vervreemde, trok hy met krijgsvolk uit de ſtad *Bagdad*, door de ſtad *Mauſil*, na het kaſteel *Maredin* toe. *Hamdan*, vernemende het voornemen van *Mutadid* tegen hem, had zijnen zoon te *Maredin* gelaten, en was na een plaetſe, *Huſeinia* geheten, gevlught: het welk een groot en ſterk kaſteel was: daer op een man, met name *Zjadad*, gebood, met tien duizent krijgsknechten.

Na *Chalif Mutadid* zijn leger voor *Maredin* neêrgeſlagen, en het eenen dagh belegert gehouden had, trad hy voor

voor de poorten des kasteels, en riep: *O zoonen van Hamdan.* Deez antwoorde hem daer op. Toen zeide de *Chalif: Opent de poorte.*

Wanneer hy de poorte geopent had, ging *Mutadid* in de zelve zitten, en beval al het huisraet en rijkdommen, die op het kasteel waeren, te vervoeren, en daer na het kasteel te sloopen. Daer na zond hy eenigen, om *Hamdan* uit *Huseinia* te halen, die dat kasteel ook sloopten, en *Hamdan* gevangen by *Mutadid* braghten.

Ontrent in den jare elf hondert drie en tachentigh stont het kasteel *Maredin* onder het gebiedt van *Kotboddin*, zoon van *Ilgazi:* die des jaers twaalef hondert en vier en tachentigh overleed: na wien zijn zoon *Hosamoddin Yuluk Arslan*, die een kint was, in de heerschappye volghde.

Op den zelven jare wiert *Maredin* door zekeren slaef *Loulu* in bezit genomen: doch het bleef evenwel onder het gebiedt van *Hosamoddin Yuluk Arslan.*

Des jaers elf hondert zeven en tnegentigh wiert het kasteel *Maredin* door *Melik Adel Abu Bekr* belegert, die over de lantschappen van *Mesopotamie* gebood. Deez *Adel* was een broeder van *Saladin*, die heer van *Syrie* en *Egypte* was. Eenigen der inwoonders gaven de voorsteden met list over: welker inwoonders door het krijgsheir schandelijk geplondert wierden.

Adel, na het veroveren der voorsteden, kreegh gelegentheit, om 't kasteel te belegeren. Hy belette lijftoght daer binnen te brengen, en hield het kasteel zoo lang belegert, tot dat hy op het jaer elf hondert negen en tnegentigh van het belegh opbrak.

Des jaers twalef hondert en twee zond *Melik Adel* zijnen zoon, *Aschraf Musa*, met een krijgsheir na *Maredin*, die het belegerde, en over des zelfs lantstreke oversten stelde. Maer wanneer *Aschraf* aldaer een wijle vertoeft had, en zijnen aenslagh niet kon uitwerken, bood zich *Dhaher*, zoon van *Saladin*, en heer van *Aleppo*, tot middelaer uit, om de vrede onder hen te bewerken: waer over *Dhaher* aen zijnen oom *Adel* zond, die daer in bewillighde; hoewel met dien bedinge, dat *Hosamoddin Yuluk Arslan*, heer van *Maredin*, hondert en vijftigh duizent dukaten aen *Adel* zou zenden. Daer en boven zou het gelt met zijnen naem gemunt worden: en *Hosamoddins* krijgsheir t'allen tijde bereit zijn, om hem te dienen, wanneer de noot des vereischte.

Wanneer de Mogollers of Tartaren, onder hunnen overste of keizer *Hulaku Chan*, *Bagdad* verovert hadden, en in *Algizira* of *Mesopotamie* gevallen waeren, zond *Hulaku*, om den heer van *Maredin* te halen: doch die sloegh zijn bevel af, en wilde niet tot hem komen; maer hy zond zijnen zoon *Modhafferoddin*; dewijl deez in het gezelschap van *Hulaku* was, t'effens met *Melik Saleh*, zoon van *Badroddin Loulu*, heer van *Mausil*, wanneer *Hulaku* zich in *Syrie* bevond. Tot wien *Hulaku* zeide: *Keere na uwen vader toe, en belaste hem by ons te komen, en zich niet wederspannigh tegen ons te toonen. By aldien hy nu ongehoorzaem is, dat zal hem zuur opbreken.* Wanneer dan de zoon *Modhafferoddin* by den vader gekomen was, en de woorden van *Hulaku Chan* hem aengedient had, zoo docht het den vader niet genoech te zijn, dat hy na zijnen zoons raet niet luisterde; maer hy deed hem ook knevelen en in de gevangkenis smijten. Als dit ter ooren van de Mogollers quam, begonnen zy *Maredin* met een belegh te omringen: het welk zy in twee, ja in drie jaren tijts niet zouden verovert hebben, ter oorzake van zijne sterke gelegentheit op eenen bergh, 't en waere de heer van *Maredin* zelf, en het grootste gedeelte der inwoonders aen eene vergiftige pest gestorven waeren. Toen trad de zoon *Modhafferoddin* voor den dagh, en gaf het kasteel met de schatten en rijkdommen over. Wanneer *Hulaku Chan* verstaen had, wat *Modhafferoddin* van zijnen vader geleden had, bewees hy hem daer over groote eere, en maekte hem, in 's vaders plaetse, heer of koning van *Maredin.*

Assanchif.

Davitii.

AEn d'andere zijde van *Merdin*, en vier dagh-reizens van daer, na de zijde van *Tauris*, wort, tusschen een grooten bergh en den vliet *Set*, eene stad *Assanchif* geplaetst, de welke by eenigen voor de hooftstad des lantschaps van *Diarbekir* gehouden wort. Zy is eene mijle in den omtrek groot, heeft vier groote voorsteden, en ontallijk veele inwoonders. *Anania* stelt deze stad op den oever van den *Tigris*.

In *Diarbekir* wort noch gestelt de stad of het kasteel van *Dedur*, dat over vele vlekken gebiedt: als ook de steden en kasteelen van *Arcem*, *Aixu*, *Sanson*, *Kasondur*, *Kartibiert* en *Sert*.

Simxâth, *Ximxât*.

Alfragan. Abulf.

SImxât, of liever *Ximxât*, gelijk het by-na doorgaens by d'Arabieren geschreven wort, is eene stad der grenskrijgsvestingen van *Algizira* of *Mesopotamie*, en behoort onder het lantschap van *Dijâr Modzâr*: hoewel eenigen het onder *Armenie* rekenen.

Zy is gelegen tusschen de stad *Amid* en *Zyâd*, dat een kasteel des lantschaps *Dijâr Bekr* is, * drie daghreizens van *Amîd*, twee Oostwaerts van de stad *Malathia*, of *Militene*, met den † stroom d'*Eufrates* tusschen beide, en aen eenen vliet, die by *Abulfeda*, na deze stad, op Arabisch *Nahar Ximxât*, dat is, *vliet van Ximxât*, genoemt wort, en daer na, vloeiende voor-by het kasteel *Zyad*, boven de stad *Malathia* in den *Eufrates* valt. Men zou veilight deze stad *Ximxât*, en de gene, de welke by *Ptolemeus Semisos* genoemt wort, voor een en de zelve mogen houden: gelijk ook de vliet *Ximxât*, en die by *Ptolemeus Melas* genoemt wort, misschien een en de zelve vliet is.

* Abulfed.
† Jakut.

Zoo eenigen, hoewel beuzelzinnigh, willen, zou de stad *Ximxât* alzoo na *Ximxât*, zoon van *Jefen*, *Sems* zoon, en *Noachs* neve, genoemt zijn. Jakut in Juchas.

Ten tijde van *Abraham Jakut* was deze stad, volgens zijn schrijven, al verwoest, en met weinigh inwoonders bevolkt: hoewel zy ontrent het jaer negen hondert en duizent gebloeit had: naerdien zeker Arabische schrijver, *Abulhasen Alis*, die ontrent des jaers negen hondert en vijftigh leefde, en geboortigh van *Ximxât* was, haer met het gerucht van zijne geleertheit en schriften verçiert heeft.

De lantstreke rontom de stad wort ook *Ximxât* genoemt.

Het voornoemde kasteel *Zyâd* wort anders op Arabisch *Chartobirt*, of *Chartabert*, en heden *Charpurt*, en by *Cedrenus Charpote*, en by *Kuropalates Carpite* genoemt. Het was gelegen op een hoogen oort; doch is over lang al verwoest. Kasteel Zyâd.

De stad *Rasolain*, of *Rasain*, en anders *Rasalain*.

DE stad *Rasalain*, of *Raso'-lain*, en anders (zonder het Arabisch woortleedeken *Al*) *Rasain*, of *Rasein*, wort by d'Arabische lantbeschrijvers onder de steden van *Algizira* of *Mesopotamie* gerekent, en in 't lantschap van * *Diâr Rabia*, en te gelijk in † d'eerste lantstreke van *Diâr Modzar* gestelt: hoewel andere haer onder het lantschap van *Diar Bekr*, en eenige onder het byzonder lantschap van *Algizira* brengen. Waer uit te besluiten is, dat deze plaetse niet verre van de grensscheidingen der vier gemelde lantschappen gelegen is.

* Elmacin lib. 3. cap. 4.
† Jakut. Abulfed. Ibn Atzir.

De stad *Rasalain* leit op eene vlakte, op de Noorder brete van zes en dertigh graden en vijftigh minuiten, tusschen den *Eufrates* en *Tigris*, midden in het lant, vijftien mijlen van de stad *Harrân* en *Nisibis*, en ontrent tien mijlen van de vermaerde stad *Duneisir*.

Eenigen houden *Rasain* voor d'aeloude stad *Risina* van *Ptolemeus*, of *Resina* van *Stephanus*: want d'Arabische naem *Rasein*, en Grieksche *Resina*, of *Risina*, komt eenighzins met elkanderen over-een, en schijnen alleenlijk in de verscheide wijze van uitspräke te verschillen. Ook is de lengte en Noorder

der brete, op de welke de Grieken *Resina*, en d'Arabieren *Rasain* stellen, niet zeer ongelijk. Zelfs de woorden van *Stephanus* schijnen dit zelfste te kennen te geven, wanneer hy schrijft, dat *Resina* eene stad ontrent den vliet *Aborra* zy: welke vliet *Aborra* by *Ptolemeus Chaboras*, en by d'Arabieren *Chabur* of *Alchabur*: en 2 Reg. 17:6, en by den profeet *Ezechiel*, cap. 1: vers 3. *Chebar* genoemt wort.

Deze vliet ontstaet, volgens eenparigh gevoelen van alle Arabische, Persische en Syrische lantbeschrijvers, by *Rasein*, uit de t'zamenkomste van zeer vele bronnen. Waerom ook de stad met dien naem schijnt genoemt te zijn: want *Rasein* is zoo veel gezeit, als *hooft des brons of vliets*: 't zy de naem *Resina* der Grieken door d'Arabieren aldus op de zake zelve gepast, of, ten tegendeele, het Arabisch of Syrisch woort *Rasein* door de Grieken, na hunne wijze, zachter gesmeet is.

Eenigen begrooten het getal en meenighte dezer bronnen op drie hondert, die alle met yzere roosters bedekt zijn, om niet daer in te vallen.

Vier dezer bronnen zijn onder d'andere d'uitstekenste, en met byzondere namen onderscheiden: namelijk, *Ain* (of *bron*) *Sarrâr*: *Ain* (of *bron*) *Alâs*: *Ain* (of *bron*) *Alhaszjamih* of *Haximeer*: *Ain* (of *bron*) *Zahir*. *Zahir* is zoo veel gezeit, als *bloeiend*: die de voornaemste bron schijnt te zijn: gelijk hierom de stad *Rasein* ook *Ain Ward*, dat is, *bron der roze*, geheten is: met welken naem zy, zoo *Abulfeda* en andere getuigen, gewoonelijk plagh genoemt te worden.

Het water van dezen eersten bron wort gezeit zoo klaer te zijn, dat men al, wat op den gront leit, die zeer diep is, zeer bescheidelijk en duidelijk, als na-by-gelegen, kan zien.

Wanneer t'eener tijde d'Arabische *Chalif* of keizer *Mutawakkil* zich aen dien oort, vermaekshalve, onthield, deed hy tien duizent *Dirhems* of penningen in den zelven bron werpen, die alle tot een toe, door d'inwoonders der stad weêr opgedooken wierden.

D'Arabische lantbeschrijvers gedenken geene wallen, poorten, straten, kerken, kasteelen, of andere stads gebouwen van *Rasain*: maer melden alleenlijk, dat door des zelfs bronnen de tuinen bevochtight, en door hunne stroomen de moolens omgedraeit worden. Dies door dit zelve *Rasein* slechts een groot dorp of vlek schijnt te moeten verstaen worden, dat afgezonderde woonplaetsen heeft: des onaengezien wort *Rasain* doorgaens met den naem van stad by de gemelde schrijvers beschonken. Ja de Arabische schrijver *Aledris* noemt *Rasain* eene groote stad, en stelt in de zelve de gemelde drie hondert bronnen.

De Persianen hadden onder de regering van keizer *Tiberius Rasain* belegert: doch *Tiberius* zond tegen hen den veltheer *Mauritius*, die hen tegen trok en opsloegh: waer uit eensdeels blijkt, dat *Rasain* toen al eene vesting of wallen had: en ten andere is daer uit haere aeloutheit te bespeuren.

Ook leest men, dat *Rasain* meenighmael, door d'Arabieren, neffens andere steden, ingenomen zy: want op het jaer negen hondert en acht en vijftigh nam *Muazzudaulas*, heer van *Persie*, *Rasain* en meer andere steden van *Diar-Rebia* in, als *Chabur*, *Nasibis*, &c.

Wijders, het gebiedt van *Rasain*, 't zy men het voor een vlek, dorp of stad wil nemen, strekte zich eertijts zeer verre uit: als hier uit te bespeuren is; dewijl des zelfs inwoonders aen den oever van den vliet *Chabur* vele steden bezaten: als onder andere *Aaran*, vier daghreizens van *Kerkisia*, *Talban*, *Hasania*, *Belian* en *Obaïda*.

Kasteel *Bir*, of *Bira*, of *Berygeon*.

BIr, of *Albir*, of *Berygeon*, gelijk 's lants inwoonders zeggen, is eene zeer groote stad, ten aenzien van dien oort; hoewel slecht gebouwt. Zy is gelegen in het hangen van eenen bergh, op den Ooster oever van den *Eufrates*, een daghreize Noortwaerts van de stad *Harrân*. Op de hooghste plaetse der stad is een kasteel gebouwt, of verblijfplaetse des stedehouders van den Grooten-heer, die een *Aga* is, en by eenigen een *Bassa* wort genoemt, en aldaer ontrent twee hondert *Janissars* en vier hondert *Spahis* hout. Tavern. Voyage de Perse.

Beneden, langs den *Eufrates*, ſtaet een aeloud kaſteel, dat in lengte de halve ſtad uitmaekt; maer het is ſmal, en zonder verwering: behalve eenen tooren, die den ſtroom *Eufrates* beſtrijken kan. Daer leggen acht of negen ſlechte ſlang-ſtukken op.

Te *Bir* is op den *Eufrates* een overvaert uit *Meſopotamie* in *Syrie*: en van daer herwaerts.

In *Bir* is overvloet van allerlei levens-behoefte te bekomen: als treffelijk broot, wijn, ſchoone vruchten, en meenighte van het beſte ſlagh van viſſchen, die in den *Eufrates* gevangen worden.

Elmac. Op 't jaer zes hondert vier en veertigh wiert *Bir* door de Mahometanen, onder beleit van *Mugiras*, zoon van *Sjuaba*, verovert: dat te dier tijde de Kriſtenen onder keizer *Konſtans* bezaten.

Ontrent des jaers elf hondert en veertigh bezaten de Franken de ſtad of het kaſteel *Bir*: het welk twee jaren daer na *Omadoddin Zengi*, heer van *Mauſil*, zeer nau belegert hield; doch hy brak vruchteloos van het belegh op: wanneer hem de doot van *Naſiroddin*, die afgezonden in de ſtad *Mauſil* was, ter ooren quam. Maer de Franken gaven daer na de ſtad aen *Noimoddin*, heer van *Maredin*, over: waer door zy in het bezit der Mahometanen quam.

Vlek Charmely. Elf uuren of een daghreize van de ſtad *Bir* of d'*Eufrates*, leit een ſchoon vlek, *Charmely* geheten, dat een zeer fraeie *Karavanſera* en baden heeft.

Twee musketſcheut van *Charmely* leit een bergh alleen van d'andere als afgeſneden, en rontom met vlakten omringt.

Kaſteel. Boven op dezen bergh leit een fort of veſting, onder bewaring van twee hondert Turkſche krijgsknechten, *Spahis* geheten, om d'Arabieren van *Woeſt Arabie*, die by wijle over den *Eufrates* trekken, en aen die zijde komen rooven en ſtroopen, in toom te houden en te bedwingen.

Wanneer des jaers zeſtien hondert een en dertigh de groote Turkſche *Viſier* te rugh van het belegh van de ſtad *Bagdad* quam, de welke hy niet had kunnen veroveren; hoewel met verlies van het grootſte gedeelte des krijgsheirs, zoo vreesde hy voor onthooft te worden, indien hy weêr na *Konſtantinopolen* keerde. Het groot gezagh en geloof, dat hy onder zijne krijgsknechten had, deed hem aenmoedigen en beſluiten, zich op dien bergh te verſterken, en eene veſting te ſtichten, om zich aldaer voor zijn beduchten ramp en ongeval t'onthouden, en op hope van zich meeſter van *Meſopotamie* te maken, en den Grooten-heer vele moeite te brouwen. Wanneer het werk by-na tot de hooghte van beſcherming opgehaelt, en de geheele bergh, als ook de *Karavanſeras*, met eenen muur van ontrent twintigh voet dik, en drie voet hoogh, opgehaelt was, wiert de *Viſier* door zijn eigen volk, daer hy het meeſt op betrouwde, gevat en geworght.

Te *Charmely* is voor de reizers verſch water, en allerlei ververſching, te bekomen: waerom de genen, die van *Tauris*, *Mouſſul*, of *Bagdad*, na *Aleppo*, of na *Syrie*, willen reizen, nootwendigh *Charmely* moeten aendoen, indien zy niet door de woeſtijnen van *Woeſt Arabie* willen reizen.

Tuſſchen *Bir* en *Diarbekir* leggen deze plaetſen: Na *Bir* volght *Kecheme*: na *Kecheme Mileſara*. Niet verre van *Mileſara* vloeit een vliet, *Arzlan-Chaye* geheten, dat *vliet des leeuws* gezeit is, die alzoo van wegen zijne groote ſnelheit genoemt wort, en in den *Eufrates* zijn water ſtort. Tavern. Voyage de Perſe. Kecheme. Mileſara. Arzlan-Chaye.

Voor-by den vliet *Arzlan-Chaye* leit een ſtad *Seuerak*, die door een kleinen vliet bevochtight wort, die ook zijn water in den *Eufrates* ſtort. Zy wort ten Noorde, Weſte en Zuide, met een groot vlak velt omringt: maer een kleine mijle ten Ooſte van de ſtad is dit vlak velt niet dan een zeer herde rotſe, de welke tot ontrent drie mijlen verre ſtrekt. De wegh, daer de peerden, muilen en kemels loopen, is in de rotſe gehouwen, als een kanael of goot, van twee voeten diep en breet. Op deze plaetſe wort, voor ieder vracht of laſt van een peert, een halve *Piaſter* betaelt. Seuerak.

Na *Seuerak* leit eene plaetſe zonder huizen, *Bogazi* genoemt, by de welke twee waterputten zijn. Na *Bogazi* volght *Deguirman-Bogazi*: en daer na *Mirzapata*, dat niet als een *Karavanſera* of gemeene lants herbergh is. Na *Mirzapata* volght *Diarbekir*, dat de Turken *Kara-Emu* of *Emit* noemen. Bogazi. Deguirman-Bogazi. Mirzapata. Diarbekir.

Rakka,

Rakka, of *Arrakka*, of *Alrakka.*

Rakka, en anders *Arrakka*, of *Alrakka*, met het voorstellen van het Arabisch woortledeken *Al*, is eene stad, aen den Ooster oever van den *Eufrates*, en in het lantschap van *Diar-Modzar* gelegen: wiens hooftstad zy eertijts onder d'Arabieren was: gelijk *Nisibis* die van *Diar-Rabea*, *Miafarekîn* van *Diar-Bekr*, &c. wanneer deze steden bloeiden.

Eigentlijk wort dit *Rakka* by d'Arabieren, op Arabisch, *Rakka Beitha*, dat is, *wit* of *deurluchtigh Rakka* genoemt, tot onderscheidt van een ander *Rakka Sawda*, of *zwart Rakka:* het welk een groot vlek is, met vele tuinen, een mijle van daer gelegen, met den vliet *Baleech* tusschen beide, die zijnen hooftbron in de lantstreke *Harrân* heeft, en, vergroot met het water van den vliet *Giulab*, in den *Eufrates* stort.

Rakka wiert anders, op Grieksch, *Balanikos*, [a] of *Kalonikos*, of liever te recht [b] *Kallinikos*, of [c] *Kallionikos*, en anders *Leontopolis*, genoemt, en was eene stad des lantschaps van *Osroëne*.

a Abulf. b Histor. Byzant. l. 5. c. 7. c Notit. Antiq.

D'Arabische schrijvers, *Nasir Eddin* en *Ulug Beig*, stellen deze stad op de Noorder brete van zeven en dertigh graden: *Xathir* eene minuit, en *Ibn Junis* drie minuiten hooger.

Haron Raxid, de zes en twintighste Arabische *Chalif* of keizer, die op het jaer zeven hondert zes en tachentigh begon te heerschen, heeft in deze stad een heerlijk kasteel doen bouwen, dat hy op Arabisch den naem van *Kasar Salem* gaf, dat is, *paleis van vrede:* op het welk hy met wonder groot vermaek zijn verblijf nam, en zich verlustighde: doch de zoon, *Almamun*, 's vaders navolger, had een weêrzin en afkeer van daer op te verblijven: uit oorzake hem voorzeidt was, dat hy in *Arraka* zou sterven: gelijk ook gebeurde: hoewel in een ander *Arraka*, in *Cilicie* gelegen.

Rakka is een aeloude stad, en wiert, zoo *Abulfaraj* getuight, ten tijde van *Ptolemeus Euergetes*, koning van *Egypten*, gesticht.

Ontrent des jaers acht hondert negen en dertigh stont *Rakka* onder het gebiedt van *Chalif Almotawed*.

Des jaers elf hondert vijf en tnegentigh stont *Rakka*, beneffens vele andere steden van dien oort, onder *Ommadoddin Zengi:* en verviel, na zijn overlijden, aen zijnen zoon *Kotboddin Mahmud*.

By of ontrent *Rakka* gedenken d'Arabische lant en historischrijvers drie andere plaetsen: als *Rafika*, *Rusafa*, twee steden, en *Siffîn*, een velt of beemt.

Rafika is zoo veel als *gezellin* of *navolghster van Arraka* gezeit, de welke eenige eene voorstad van *Arraka* noemen, en wort gezeit door *Chalif Almansor*, na de gestalte van *Bagdad*, op den zelven oever van den *Eufrates*, nauliks een klein vierendeel mijls van *Rakka*, gestight te zijn: zulks het een en de zelve stad scheen te zijn: hoewel ieder met een byzondere muur afgescheiden. Rafika.

Wijders, na het verwoesten der stad *Rakka*, ten tijde van *Jakut*, heeft *Rakka* in *Rafica*, als een tweede *Rakka*, den naem behouden: welk daer na *Rakka* begon genoemt te worden.

Rusafa, dat een steenen vloer betekent, is een stad op den Wester oever van den *Eufrates* gelegen, en door *Haxiâm Ibn Abdolmalik* gestight, of, volgens anderen, herbouwt, op het einde van een woestijne, om, ten tijde van een woedende pest in *Syrie*, een vertrekplaetse in een ope en vrye lucht te hebben: welke stad hem ook namaels tot een vermaek en lustplaetse des Zomers diende. Na den zelven wiert zy ook *Rusafa van Haxiâm* genoemt, tot onderscheidt van een ander *Rusafa van Basra*. Rusafa.

Siffîn is een plaetse, gelegen op eene vlakte, wijd en zijd, langs den Wester oever van den *Eufrates*, tegen over *Rakka:* alwaer een gedenkwaerdigh gevecht tusschen *Alis*, schoonzoon van *Mahomet*, en tusschen *Muavia*, tot verscheide reizen geschiede, met sneuvelen ter weder-zijde van zeventigh duizent zielen.

Op den tegen-over-gelegen oever van den *Eufrates* lagh ook eene andere stad, *Rakka Wasith*, dat is, *Midden Rakka*, geheten: te weten, op den wegh, die na *Rusafa* loopt, en had twee kasteelen, door *Haxiâm Ibn Abdolmelik* gesticht.

De ſtad *Amida*, of *Amid*, en anders *Kara Emid*, en *Diarbekir*.

DE ſtad *Amida* is alzoo, ſedert vele eeuwen, by *Ammianus Marcellinus*, *Prokopius*, en by andere ouder Griekſche en Latijnſche ſchrijvers geheten; maer wort by d'Arabiſche ſchrijvers † *Amid* of *Amed*, en is namaels by de Turken, gelijk ook noch heden, van wege haere zwarte muuren, op Turkſch, *Kara Emid*, dat is, *zwart Emid*, genoemt: hoewel anders ook doorgaens, met den naem van het ganſch lantſchap, *Diarbekir*, of *Diarbekr*: want alle de meeſte Arabiſche lantbeſchrijvers ſtellen de ſtad *Amid* in 't lantſchap van *Diarbekr*; maer andere, als *Amdal* en *Aledris*, in dat van *Diar-Rabea*.

† Of Amit en Amet.

De ſtad *Amid*, of *Kara-Emid*, is gelegen op de Noorder brete van ontrent acht en dertigh graden, drie of vier daghreizen van de ſtad *Gezire*, ontrent tzeventigh duizent ſchreden van de ſtad *Samoſata*, acht en tzeventigh duizent ſchreden van de ſtad *Niſibis*, op den Weſter oever van den *Tigris*, die in di en oort inwaerts wijkt, en eene kom, inham, of halve mane maekt: waerom deze ſtad by *Abulfeda Amid aen den Tigris* genoemt wort.

Ferrar.

De ſtad is op een verheve en ſteenige plaetſe geſticht: gelijk ook na-by de ſtad eenige heuvelen leggen: hoewel de gront of lantſtreke rontom effe, en ten Weſte de vlakte van *Meſopotamie* gelegen is.

Eenigen willen de ſtad *Amida*, of *Amid*, voor d'aeloude ſtad *Amea* van *Ptolemeus* gehouden hebben; hoewel t'onrecht; naerdien *Ptolemeus* die onder de middellantſche ſteden rekent.

Maer met meerder waerſchijnelijkheit zou *Amida*, of *Amid*, voor de oude ſtad kunnen gehouden worden, de welke hy *Doberta* noemt, en de Noordelijkſte van alle de ſteden, nefſens den *Tigris*, plaetſt.

Marcellin.

Amida was in aeloude tijden een zeer kleine of korte ſtad. Maer keizer *Konſtantius*, die ontrent op het jaer drie hondert en acht begon te regeeren, deed haer, om den inwoonders tot een toevlught te dienen, met brede toorens en wallen omringen, en na zijnen naem *Konſtantia* noemen. Waer door ſchijnt geſchiedt te zijn, dat de ſtad *Amida*, de welke te voore onvermaert was, ſedert dien tijt begonnen is vermaert te worden. En gelijk deze ſtad eertijts met eene ſterke krijgsbezetting tegen de Perſianen of Parthen door de Grieken voorzien was, alzoo heeft zy ook namaels, onder d'Arabieren, tegen de vyanden over den *Tigris*, een gelijken dienſt en voordeel gedaen. Waerom d'Arabiſche ſchrijver *Kamuz* te recht *Amid* eene ſtad noemt, op de krijgsgrensveſtingen gelegen.

Naer het ſchrijven van *Ammianus* vloeit de vliet *Nympheus*, na-by de ſtad *Amida*. Daer en tegen ſchrijft *Prokopius*, dat de vliet *Nympheus*, die na de ſtad *Miafarekin* vloeit, drie hondert ſtadien van *Amida* afleit. Doch dit ſchrijven van *Prokopius* is van het begin of van den oorſprong van den vliet *Nympheus* te verſtaen.

De ſtad *Amid* is omringt met een dobbelden muur: de buitenſte heeft twee en tzeventigh toorens, die men zeid, ter eere en gedachtenis van de twee en tzeventigh jongeren des Zalighmakers, opgerecht te zijn. Eenigen begrooten het getal der toorens van de muuren op drie hondert en zeſtigh. De muuren en toorens zijn van zwarten, en zulken herden ſteen, dat die voor yzer noch vuur bezwijkt.

Tavern. Voyage de Perſe.

De ſtad is heden noch groot, en wort in haeren omtrek by zommigen op drie mijlen begroot; doch heeft niet meer, als drie poorten: aen welker eene, na 't Weſte, noch een Griekſch en Latijnſch opſchrift gezien wort, daer in de naem van *Konſtantius* geſpelt wort.

Binnen de ſtad is een zeer ſterk kaſteel.

Men ziet'er twee of drie zeer fraeie plaetſen, en een prachtige *Moske*, de welke eertijts eene kerke der Kriſtenen was. Zy is omringt met zeer ſchoone kerkhoven: rontom de welke de *Moullahs*, *Derwijzen*, en boek en papierverkoopers, en andere volken, die eenige kerkelijke bediening hebben, hun verblijf nemen.

De

Volk-rijkheit. De ſtad is heden zeer volkrijk, en begrijpt ontrent de twintigh duizent Kriſtenen alleen: welker twee derdedeelen Armeniers zijn: d'overige Neſtoriers, met eenige weinige Jakobiters. Sedert eenige weinige jaren hebben zich ook derwaerts Kapuçijner monniken begeven; hoewel die aldaer noch geen byzonder huis hebben; maer nemen hun verblijf in een kleine kamer van eene *Karavanſera* der ſtad.

Beſtiering der ſtad. Tavern. †Gool in Alſeig. De ſtad *Amid*, of *Diarbekir*, wort door eenen *Baſſa* of *Beglerbeg* beſtiert, die een van de *Vizirs* des Turkſchen rijks is. Of † de *Baſſa* of *Beglerbegh*, die van wegen den Grooten-heer over *Meſopotamie* gebiedt, heeft in deze ſtad zijn verblijf.

De *Baſſa* onderhoudt weinigh voetvolk: uit oorzake het in dat geweſt weinigh dienſtigh is, en de Kurden en Arabieren, die geduurige velttoghten doen, alle te peert rijden. Maer hy heeft zeer veel ruiterye, en kan over de twintigh duizent ruiters te velde brengen.

Verſcheide veroveringen van Amid. Op het jaer ontrent drie hondert en vijftigh, ten tijde van keizer *Jovinianus*, ſtont *Amid* onder het gebiedt der Romeinen.

Elmac. Abulfar. Onder de regering van keizer *Leo*, die des jaers vier hondert negen en veertigh begon te heerſchen, wiert de ſtad *Amid* door de Perſianen belegert en verwoeſt, maer quam daer na weêr onder 't gebiedt der Roomſche keizers.

Ten tijde van keizer *Fokas*, die des jaers zes hondert en drie of vier begon te regeeren, wiert *Amid*, beneffens *Aleppo* en andere ſteden, door de Perſianen ingenomen.

Cedren. Ontrent des jaers zes hondert en twintigh bezaten de Romeinen, onder keizer *Heraklius*, de ſtad *Amid.* Maer zy wiert op het dertighſte jaer van zijne regering, onder de heerſchappye van den Arabiſchen *Chalif Omar*, den Romeinen, door *Jyas*, zoon van *Gunm*, en veltheer der Arabieren, afhandigh gemaekt, en onder het gebiedt der Mahometanen gebraght.

Ontrent des jaers negen hondert en tnegentigh ſtont *Amid* onder zekeren byzonderen Arabiſchen heer, met name *Abdol-Barri*, een der voornaemſte des lants. Maer zeker *Ebn Damna*, die aen zijne dochter getrout was, noodighde *Abdol-Barri* ter maeltijt, en nam *Amid* in bezit. Voorts maekte deez *Ebn Damna* vrede met den Griekſchen keizer, en met den heer van *Egypten*, en andere koningen, en wiert machtigh en beroemt.

De ſtad *Amid* verviel ontrent des jaers elf hondert en vijftigh in handen der Kriſtenen. Zy wiert toen tot een aertsbisdom opgerecht, en ſtont onder het patriarchſchap of kerke van *Antiochie*, en had zeven bisdommen onder haer, als *Hymilon* (of *Jumilen*) *Valentia*, *Arſamoſata*, *Sophin*, *Kaytaris*, *Rypki* en *Zeugma*. Tyr. lib. 14. c. 12. de Bello Sanct.

Des jaers elf hondert drie en tachentigh wiert *Amid* door *Saladin*, heer van *Syrie* en *Egypten*, verovert, die het aen *Nuroddin Mohammed Kara*, zoon van *Arſlan*, en heer van *Hesn* (of kaſteel) *Keef*, overgaf: dewijl die het ganſch lant van *Meſopotamie* voor *Saladin* t'onder had gebraght. *Amid* was toen zeer volkrijk, groot en ſterk.

Ontrent des jaers twaelf hondert twee en dertigh ſtont de ſtad *Amid* onder een byzonderen heer: dien *Kamel*, koning van *Egypten*, de zelve afnam, en daer voor eenige plaetſen in *Syrie* gaf.

Ontrent des jaers vijftien hondert ſtont *Amid* onder *Schah Iſmaël*, koning van *Perſie*; maer het wiert hem des jaers vijftien hondert en elf door *Selim*, Turkſche keizer, afgenomen; en ſedert by de Turken *Kara Amid*, dat is, *zwart Kara*, genoemt.

Een kleine mijle van de ſtad, ten Noorde, is een klein gedeelte van den *Tigris* afgeſneden, wiens water door een kanael in de ſtad geleit wort: waer door aldaer overvloedigh veel waterbronnen zijn.

In dit water worden alle de roode *Marrokijn* leeren, die men te *Diarbekir* maekt, gewaſſen: uit oorzake dit water een byzondere eigenſchap heeft, om haer ſchoonheit en luiſter by te zetten: gelijk ook deze *Marrokijns*, zoo in kleure, als graen, alle andere *Marrokijns* van 't Ooſte verre te boven gaen. Een groote meenighte van *Marrokijns* worden in deze ſtad gemaekt: want een vierde gedeelte der inwoonders erneert zich met die te maken.

Eenigen ſtellen aen d'Ooſtzijde der ſtad eenen vliet *Set*.

Drie daghreizen van *Amid*, en twee van *Ourfa*, leit op eenen bergh eene

ſtad *Jumilen*, de welke des jaers vijftien hondert en zeven met eene voorſtad omringt was. De huizen zijn in het geberghte, ſpelonkswijze, uitgeholt, daer d'inwoonders des lants in woonen.

Te *Amid* kan men den vliet de *Tigris* altijt over waden; 't en zy wanneer de ſneeu te ſmelten komt, en den *Tigris* doet opzwellen: want dan gaet men op een groote ſteene brugh over den *Tigris*, die eene kleine vierendeel mijls over den zelven geſlagen is.

Een kleine vierendeel mijls over den *Tigris* leit een vlek met een *Karavanſera*: alwaer de vergader-plaetſe van de geheele *Karavane* is, de welke na *Betlis* trekt. *Betlis* is eene ſtad van *Armenie*, en negen of tien daghreizen van *Amid* gelegen. Die d'eerſte op deze vergaderplaetſe aenkomen, voorzien zich van lijftoght. Want men vind wel op den wegh van *Amid* tot *Betlis Karavanſeras* en dorpen; maer nauliks is'er eenigh goet broot te bekoomen.

In het reizen van *Amid* op *Betlis* treft men op wegh de volgende plaetſen aen. Na vier uuren rijdens te peerde, met de *Karavane*, van het voornoemt dorp, komt men aen *Chaye-Batman*, alwaer een *Piaſter* voor ieder laſt van een peert betaelt wort. Na *Chaye-Batman* volght *Chikaran*. Na *Chikaran Azou*, dat eene kleine ſtad is, en een kleine mijle van den grooten wegh afleit: alwaer vier *Piaſters* voor ieder vracht van een peert aen tol betaelt worden. Na *Azou* volgt *Ziarat*: daer na *Zerque*: na *Zerque Kochakan*: daer na *Karakan*, dat een ſlechte *Karavanſera* is: alwaer men in de bergen van *Nyfates*, een gedeelte van den *Taurus*, begint te treden, die met eene beke tot aen *Betlis* ſtrekken.

De ſtad *Edeſſa*, heden *Roha*, en *Orfa*, of *Ourfa*.

Ptolem. lib. 5. c. 18. D'Aeloude ſtad *Edeſſa* is alzoo by de Grieken en Romeinen genoemt; maer anders ook, volgens ſchrijven van
Lib. 16. *Strabo*, *Bambyce*, en op Griekſch *Hierapolis*, dat is, *Heilige ſtad*. *Plinius* ſchijnt ten deele de woorden van *Strabo*; maer niet den zin van die te volgen: want wel ſchrijft hy, dat *Bambyce*, met een anderen naem, *Hierapolis*, en by de *Syriers* ook *Magog* geheten wort; doch hy verzwijght den naem van *Edeſſa*. Ook plaetſt hy *Hierapolis* in *Celeſyrie*, een lantſchap van *Syrie*. Uit welk ſchrijven van *Plinius* men zou mogen beſluiten, dat hy *Edeſſa* van *Bambyce*, anders *Hierapolis*, heeft willen onderſcheiden, en tot twee byzondere ſteden maken: gelijk ook *Edeſſa* anders, volgens zijn ſchrijven, by hem, met een Griekſchen naem, *Kallirhoë* genoemt wort, na zekeren zeer ſchoonen bron, die binnen of by de ſtad *Edeſſa* ontſprong. Namaels verkreegh *Edeſſa*, van keizer *Juſtinus*, de heropbouwer, den naem van *Juſtinopolis*, dat is, *Juſtinus-ſtad*.

Notit. Antiq. *Edeſſa* was eertijts de hoofſtad des lantſchaps van *Osrhoëne*, en wiert by ouds hierom *Antiochie der Osrhoëners* genoemt, en ook enkelijk *Antiochia*.

Abulfar. Eenigen maken *Nemroth* ſtichter van *Roha* of *Edeſſa*. Anderen ſtellen *Hermes Trismegiſt* (dien eenigen voor *Enoch* houden, en d'Arabieren *Edris* noemen) tot ſtichter der ſtad *Roha*.

Zommigen houden *Edeſſa* voor d'oude ſtad, de welke in de Schrift, Tob. 4: 2. en 9: 6. *Rhages* of *Rages* wort genoemt: het welk weinigh waerſchijnelijkheits heeft: naerdien *Rhages* aldaer gezeit wort in het lant van *Meden* te leggen, dat over den *Tigris*, na 't Ooſte lagh. Willem Tyr. lib. 4. c. 2.

Maer ongetwijffelt is *Edeſſa* die ſtad, de welke by d'Arabieren en Arabiſche ſchrijvers doorgaens *Roha* of *Rehaon*, en anders *Rhoas* of *Rhoaſſe* genoemt wort: het welk een gebroken naem van het aeloud Griekſch woort *Kallirhoë* ſchijnt te zijn: want het geen *Euſebius* en andere ſchrijvers van *Edeſſa* verhalen, dat zelfſte ſchrijven d'Arabiſche ſchrijvers, als *Abulfeda* en *Elmacin*, de ſtad *Roha* toe.

Anderen willen, dat *Edeſſa* heden ook *Orpha*, *Urpha*, *Orfa* of *Ourfa* by de Turken geheten wort: gelijk ook de naem *Orpha* een gebroken naem van *Roha* ſchijnt, en, met het verzetten der letteren, van het woort *Roha* geſmeet te zijn: dies *Roha* en *Orpha* een en de zelve ſtad zou zijn: wiens beſchrijving, na de hedendaeghſe ſtaet, wy reeds te voore vertoont hebben. Ziet pag. 13

De

De stad *Roha* is gelegen vijf mijlen of een daghreize van den *Eufrates*, twee van de stad *Bir*, drie van de stad *Samosata*, zes van de stad *Kara Emit* of *Diarbekir*, en twalef duizent schreden van de stad *Harrân* en het kasteel *Giallab*; hoewel anderen *Roha* twee daghreizen van *Harrân* stellen, met eene vlakte tusschen beide. Gool in Alferg.

Strabo stelt *Edessa* vier *Schenos* over den vliet *Eufrates*. Een *Schenos* is een Egyptische en Persische mate: welker ieder op zestigh stadien gerekent wort: dertigh stadien maken een Duitsche mijle uit. Dies *Edessa* acht mijlen van den *Eufrates* afgelegen was. Lib. 16.

Verscheide veroveringen van Roha. Elmacin Histor. Saracen. Abulfar.

Ontrent des jaers vijf hondert en een en veertigh, onder de regering van keizer *Justiniaen*, wiert de stad *Roha* door *Kosra*, koning van Persie, bestormt en verovert; die een groote meenighte van inwoonders deed dooden.

Op het jaer zes hondert en vier en dertigh wiert *Roha*, en andere steden van dien oort, voor d'Arabieren, onder het Chalifschap van *Omar*, door *Jyas*, zoon van *Gunm*, ingenomen: of, volgens *Elmacin*, des jaers zes hondert en veertigh, door *Amr*, zoon van *Said*.

In den jare duizent en vijf en twintigh nam *Nasiroddaula*, zoon van *Merwan*, heer van *Diarbekr*, de stad *Roha* in bezit: de welke toen stont onder het gebiedt van zekeren Arabier *Atir*, die uit den stam van *Nomair* was.

Wanneer dan die van *Roha* aen *Nasiroddaula* schreven, dat zy hem de stad wilden overgeven, zond hy derwaerts uit zijnen naem eenen *Zeng*, stadhouder van *Amid*, die de stad *Roha* in bezit nam, en *Atir* doode.

Des jaers duizent en dertigh namen de Grieken de stad *Roha* in: maer wiert hen namaels door de Mahometanen weêr afgenomen. Want op 't jaer elf hondert en vier en veertigh nam *Omadoddin Zengi*, heer van *Mausil*, den Kristenen de stad *Roha* af.

Des jaers elf hondert vier en tachentigh veroverde *Saladin*, heer van *Syrie* en *Egypten*, de stad *Roha*, en andere steden van dien oort.

Op 't jaer twalef hondert en vier en dertigh nam *Sultan Alaoddin Katkoobad*, heer van *Rumea*, of † Griekenlant, de stad *Roha*, na een belegh, met gewelt in. Wanneer de Grieken daer in getreden waeren, woeden zy, zoo wel tegen de Kristenen, als tegen de Mahometanen, drie dagen lang met den zwaerde, en maekten een grooten neêrlaegh en roof: waer door die van *Roha* tot d'uiterste armoede gebraght wierden, en niets behielden. De kerken wierden ook verwoest, en alle de boeken, kruizen, en goude en zilvere vaten daer uit genomen.

† Of Klein Asie.

Wanneer het krijgsheir der Grieken van daer geweken was, trok *Melik Kamel*, heer van *Egypten* en *Amid*, na de stad *Roha*, en nam die, na een belegh van vier maenden, in, en sloopte een grooten tooren, die op het kasteel stont.

De Grieken, die in de stad getreden waeren, wierden twee en twee op kemels gezet, en, geboeit aen voeten, na *Egypten* gevoert.

Wanneer de *Tartarsche* of *Mogolsche* keizer, *Hulaku Ilchan*, des jaers twalef hondert en negen en vijftigh in *Syrie* viel, nam hy, in het voor-by trekken, de stad *Roha* en anderen in; doch deed d'inwoonders van *Roha* geen quaet.

Roha, naer het schijnt, was by ouds tot een koningrijk opgerecht: maer het wiert door de Romeinen, onder keizer *Adrianus*, verniettight. Sedert wiert de stad van *Roha* door rechters of lantvooghden, van wegen de Romeinen, bestiert. Onder andere wort een koning, met name *Abgar* of *Agbar*, of *Agbarus*, gedaght, die onder de regering van keizer *Tiberius* bloeide. Abulfar.

Naer het verhael der Arabische schrijvers, *Abulfaraj* en *Elmacin*, zond *Abgar*, koning van *Roha* of *Edessa*, op het negen en twintigste jaer van keizer *Tiberius* regering, eenen brief, door eenen gezant, met name *Hanan*, aen den Zalighmaker *Christus*, van dezen inhoudt:

Van *Abgar*, de zwarte, aen *Jesus*, de treffelijke arts, te *Jerusalem*. Dit gaet voor af.

Zweetdoek met des Zalighmakers beeltenis.

Het gerucht van u, en van uwe geestelijke artsenye, is my ter ooren gekomen; en dat ghy, zonder geneesmiddelen, ziekten kund genezen. Waer uit ik besluit, dat ghy of God zijt, die uit den hemel neêrgedaelt is, of Gods zoon. Dies bid ik u, dat ghy tot my komt, om

misschien de ziekten, die my quellen, te genezen. My is ook verwittight, dat de Joden u trachten te dooden. Ik heb een lustige stad, de welke voor u en my genoech zal zijn, om aldaer in rust en vrede te leven. Vaert wel.

Hier op had *Christus* aen dezen *Abgar* eenen brief geschreven, die op dezen zin uitquam:

ZAligh zijt ghy, dat ghy in my gelooft: daer ghy my nochtans niet gezien hebt. Wat belangt uw verzoek, om by u te koomen, zoo weete, dat my het geen te volbrengen staet, daerom ik gezonden ben. Daer na zal ik tot den Vader opklimmen. Maer dan zal ik tot u eenen jonger zenden, die uwe ziekte zal genezen, en u en den uwen het eeuwigh leven bescharen.

Lib. 1. cap. 13. *Eusebius* gedenkt ook deze brieven, en zeidt, die in de *Sekretarye* der stad *Edessa* gezien te hebben: in de welke *Abagarus* toen regeerde.

Wanneer *Hanan* het antwoort van *Christus* ontfing, had hy zijne gedaente, onder het aenzien, op zijn zweetdoek, hant of neusdoek, afgeschildert, (want hy was een schilder) en die met zich te *Roha* gebraght, en aen koning *Abgar* overgegeven.

Zoo anderen verhalen, zou *Christus* op zijne zweetdoek de gedaente van zijn aengezicht, wanneer hy dat daer meê afveeghde, ingedrukt hebben.

Na *Christus* nu ten hemel opgeklommen was, had hy den apostel *Thaddeus*, een van zijne twee en tzeventigh jongeren, na *Roha* gezonden, die koning *Abgar* van zijne ziekte genas.

Elmac. Histor. Saracen. Abulfar. Des jaers negen hondert en twee en veertigh zonden de Grieken, of keizer der Grieken, aen den Arabischen *Chalif* of keizer *Ibrahim Abuishak Moktafis Billa*, en eischten en verzochten dezen zweetdoek van *Christus*, die in de kerke van *Roha* bewaert wiert: waer voor zy beloofden alle de Mahometaensche gevangenen, die in hunne handen waeren, los en vry te laten. Hier op deed keizer *Moktafis* zijne raetsheeren, rechtsgeleerden, en alle edelen t'zamen roepen, om hun gevoelen daer over te hooren, wat men doen zou. Zommigen hunner zeiden, dat het voor de Mahometanen eene schande en oneere zou zijn, dien zweetdoek aen de Grieken over te leveren. Anderen daer en tegen zeiden, dat het verlossen der Mahometaensche gevangenen uit handen der Grieken, voor dien zweetdoek, loffelijk en prijzelijk zou zijn. Dies beslooten zy alle eendrachtiger stemme den zweetdoek aen de Grieken over te leveren, en de gevangenen te lossen: gelijk zy ook deden: want de Grieken namen den zweetdoek en ontsloegen alle de Mahometaensche gevangenen. De Grieken braghten dezen zweetdoek na de stad *Konstantinopolen* toe, en traden met den zelven daer in op Donderdagh, den tienden der maent *Abi*, na den Griekschen stijl, in gezelschap van den patriarch, keizer, bisschoppen en priesters, die hen te gemoet getoogen waeren, en leiden dien in de kerke van *Hagia Sophia* ter bewaring neêr: alwaer die noch ontrent des jaers twaelf hondert en vijftigh was, volgens schrijven van *Elmacin*, die ontrent dien tijt gebloeit heeft.

Niet alleen gedenken de bovengemelde Arabische schrijvers; maer ook verscheide Roomsgezinde Latijnsche schrijvers, dezen voorval van koning *Abgar*, en het afdruksel of beeltenis van des Zalighmakers aengezicht op zijnen neusdoek: en onder andere de beroemde schrijver der kerkelijke historien, de kardinael *Baronius*, uit verscheide schrijvers: hoewel met eenige verandering van voorvallen: als uit het volgende zal blijken.

Wanneer *Abagarus*, koning van *Edessa*, eenen schilder uit zijnen naem gezonden had, om d'afbeelding des Zalighmakers uit te drukken; maer de schilder dat, van wegen den glans, die uit zijn aengezight schoot, niet kon volbrengen, had *Christus* zelf zijn rok aen zijn goddelijk en levendmakend aengezight gevoeght, en zijn beelt daer op gedrukt, en die aldus tot *Abagarus*, om zijne begeerte te voldoen, gezonden. Van gelijken schrijft by-na *Nicephorus*. Joann. Damascen. lib. 4. c. 17. De Fide Orthodoxâ. Lib. 2. c. 7.

De Grieken, daer en boven, zoo *Baronius* schrijft, houden een jaerliksche hooghtijt of heiligen dagh, op den zeventienden van Herfstmaent, ter eere van dit beelt. Ook getuight paus *Hadrianus* in eenen brief, aen koning *Karel de Groote*, dat de zelve historie van des Tom. 3. Concilior.

des Zalighmakers beelt, dat aen *Abagarus* gezonden wiert, bekent, en door paus *Stephanus* in den Roomschen kerkenraet aengenomen en bevestight zy.

Zoo men *Baronius*, *Euagrius*, *Theophanes*, en anderen Roomschgezinden schrijvers gelooven magh, zouden ook, door dit afbeeltsel van des Zalighmakers aengezicht, zeer vele en treffelijke mirakelen zekerlijk geschiedt zijn: want groote krijgsheiren der Persianen waeren, door middel en beschut van dit afbeeltsel, dat de veltheer *Filip*, onder keizer *Mauritius*, met zich te velde voerde, t'eenemael verslagen.

Ook verhaelt *Nicephorus*, en voor hem *Euagrius*, hoe de stad *Edessa*, de welke door *Chosroës*, koning van *Persie*, belegert en bestormt wiert, door dit beelt, dat goddelijk gemaekt, en door menschen handen niet toegestelt was, behouden en verlost wiert: het welk ook d'inwoonders van *Edessa* hierom de *bewaerder* en *behouder* van hunne stad noemden.

Zonaras. Onder de regering van den Griekschen keizer *Konstantinus*, en zijnen rijksgenoot *Lakapenus*, wiert dit beelt na de rijksstad *Konstantinopolis* uit de stad *Edessa* overgebraght: want wanneer *Edessa* in gevaer was, om verwoest te worden, kochten d'Arabieren of Mahometanen, die de stad bezaten, voor dit beelt, hunne behoudenis van de Grieken.

Kuropalat. Naer het verhael van andere schrijvers, zonden die van *Edessa*, wanneer de stad door het krijgsheir der Romeinen belegert wiert, en zy daer door groot ongemak en ellende leden, gezanten aen de keizers, en verzochten, dat het krijgsheir van het belegh moght opbreken: waer voor zy, tot vergelding, het heiligh beelt van *Christus* beloofden te geven. Wanneer dan het belegh opgebroken was, wiert het beelt overgelevert, en na de rijksstad *Konstantinopolen* gebraght: het welk de keizer met een prachtigh en behoorlijk gevolgh, door *Theophanes*, de kamerling, ontfing.

Onder het overvoeren waeren, door kraght van dit beelt, vele mirakelen geschiedt. De blinden zagen onverziens, en de kreupelen wierden gezont van leden. Zy dansten, die een langen tijt te bedde gelegen hadden. Zy wierden gezont, die de handen verdort waeren. Ja alle ziekten, qualen en zwakheden, wierden verdreven. Voorts wiert het beelt in den tempel van *Pharus* gestelt, en aldaer, tot glorye der geloovigen, bewaernis der keizers, en tot beschut der geheele stad, en staet der Kristenen, eenen tijt lang bewaert.

Eenige jaren was dit beelt te *Konstantinopolen* gebleven; maer wiert daer na na *Italie* overgevoert, en te *Genua*, eene stad van *Ligurie*, in de kerke van *S. Bartholomeus* met grooten yver en godsdienst bewaert: gelijk onder andere zeker schrijver, *Augustinus Justinianus*, in zijne jaerboeken der republijk van *Genua*, op het jaer dertien hondert en vier en tachentigh verhaelt: alwaer hy den tijt en oorzake van d'overbrenging en bekooming dezes beelts in de volgende woorden gedenkt. Te weten, *Leonard de Montalto*, hertogh van *Genua*, had dit afbeeltsel van den keizer van *Konstantinopolen* voor eenige byzondere weldaden, aen hem bewezen, gekregen: het welk hy in zijn gebeden-huisken een langen tijt, tot aen zijne doot, met groote eerbiedigheit, en het ontsteken van eene keerse, bewaert had, zonder oit aen iemant het t'openbaren: als eindelijk op zijne dootbedde: want toen openbaerde hy dit afbeeltsel, en maekte het by testament aen de kerke van *S. Bartholomeus* der Armeniers, met eenige inkomsten, om na behooren daer voor godsdienstelijk bewaert en geëert te worden. Des jaers vijftien hondert en zes wiert dit beelt, met de voet van *S. Bartholomeus*, door onachtzaemheit der opzienders, na *Vrankrijk* overgebraght: doch het wiert door bevel van *Louys*, koning van *Vrankrijk*, met de voet, aen de zelve stad herstelt, en in de zelve groote kerke met grooter naerstigheit bewaert.

Des jaers zes hondert en drie en twintigh onderdrukte *Kosroës*, koning van *Persie*, het volk of inwoonders van *Roha*, en verzocht van hen, dat zy de *Melkitische* zekte verlaten zouden, en de *Jakobitische* zekte omhelzen: want hy had eenen arts, die een *Jakobiter* was, met name *Jonanes*. Deez ried den koning, dat die van *Roha*, zoo lang zy de *Melkitische* zekte volghden, tot de Grieken hellen zouden, en niet nalaten aen hen te schrijven. Des besloot de koning, dat zy gedoot zouden worden, Elmacin Histor. Saracen.

of de *Jakobitische* zekte omhelzen: het welk zy alle deden.

Twee jaeren daer na trok keizer *Heraklius* na *Roha*, en beval de Kristenen van de *Jakobitische* tot de *Melkitische* zekte te keeren.

D'Arabische *Chalif* of keizer *Walid* deed op het jaer zes hondert eene kerke voor de Kristenen te *Roha* stichten, de welke by d'Arabische schrijvers op Arabisch *Kanasaton Roha*, dat is, *Kristen kerke van Roha*, genoemt wort.

De stad *Edessa* was van aller geheugenis her, door d'oude Grieken, aen de Zonne toegewijdt. De oude inwoonders van *Edessa* stelden *Monimus* en *Azizus* neffens de Zon: als byzitters en hulpgenooten: waer door zy leerden, en zinrijk wilden te verstaen geven, dat God zommigen gehoorzamen liefelijk aenlokt, en andere weêrspannelingen met gewelt tot zijn ampt drijft: want gelijk *Mars* de God der oorlogen, alzoo is *Merkurius* de God der reden. *Monimus* is *Mercurius*, en *Hazizus Mars*, zoo *Jamblichus* uit de godsgeleêrtheit der *Feniciers* verhaelt: want by de Syriers, en d'inwoonders van *Edessa*, wiert *Mars Hazizus* genoemt, die voor de Zonne gaet. (Julian. Apostat. Orat. in Solem.)

In *Edessa* baden ook d'oude inwoonders de Syrische goddin *Atargatis* aen, de welke anders ook *Adergatis*, *Atargata*, *Adargidis* en *Atraga* genoemt, en *groote visch* uitgeleit wort. *Atargatis* was, volgens schrijven van *Lucianus*, met het boven-lijf een mensch, en met het onder-lijf een visch, gelijk d'afgod *Dagon*: dies was zy een en de zelve met de goddin *Venus*, de welke in een visch verandert, en by de Babyloniers *Salambus* geheten wiert. *Atargatis* wiert anders ook, naer 't schrijven van *Plinius*, *Derceto* geheten, die haer *d'yzelijke Atargatis* noemt. Eenigen houden *Atargatis* voor de goddin *Astarte*.

Te vooren hebben wy uit d'Arabische schrijvers, *Elmacin* en *Abulfaraj*, in 't kort eenige veroveringen der stad *Roha* gedaght: maer wy zullen die een weinigh wijtloopiger, uit zekeren Kristen schrijver, *Willem de Tyrier*, verhalen, die ontrent op het jaer elf hondert en tnegentigh gebloeit heeft, en eertijts onder de Kristenen aertsbisschop van de stad *Tyrus* was, de welke in *Fenicie*, aen de Middellantsche zee, gelegen is.

D'inwoonders der stad *Edessa* hebben het licht des Evangeliums, en het Kristen geloof, door den apostel *Thaaeus* ontfangen, en zijn alle, sedert een lange wijle, daer eenvoudelijk by gebleven: doch hebben hierom ook door de Turken of Mahometanen altijt groote vervolgingen geleden en uitgestaen. Ja mosten voor hunne landeryen, akkers, beemden, en voor alle vaste goederen, die zy buiten de stad hadden, jaerliks eene zekere schatting aen hen geven. Evenwel hadden zy dit voordeel, dat niemant in hunne stad ontfangen noch gedooght wiert, of hy most een Kristen zijn. (Tyr. lib. 4. c. 2. de Bello Sacro.)

De Mahometanen van buiten, die in de na-by-gelege steden en vestingen daer ontrent woonden, deeden den inwoonders van *Edessa* veel moeite en overlast aen: waer over zy niet buiten de stad derfden trekken, om hunnen koophandel en dingen te doen.

Sedert het jaer duizent en dertigh, tot aen het jaer elf hondert vier en veertigh, stont de stad *Edessa* onder het gebiedt der Grieksche keizers.

Te dier tijde gebood over de stad *Edessa* een oud man, en een Griek van landaert, die, sedert het lantschap onder de maght des keizerrijks van *Konstantinopolen* was, derwaerts door den keizer gezonden wiert, om de zelve stad, als stedehouder, van zijnent wegen, te bestieren. Dan deze Griek was een ondienstige stedehouder, en kon geheel en al niet zijne onderdanen tegen d'overlasten, die de Turken hen geduurighlijk aendeden, en in hunne ruste en vrede quamen stooren, verdedigen noch beschermen. Dies gingen de burgers, om in deze zake te voorzien, gezamentlijk te rade, en beslooten; hoewel met goetvinden en bewilliging van den stedehouder, gezanten aen *Baudowijn*, Kristen koning van *Jerusalem*, te zenden, en hem ootmoedighlijk te verzoeken, om hen tegen de wreetheden en bespringingen, de welke de Turken of Mahometanen hen geduurighlijk aendeden, bystant te doen.

Wanneer koning *Baudowijn* dit uit den mont der gezanten verstaen, en daer over zich met zijne rijksraden besloten had, stont hy die van *Edessa* hun verzoek toe, en beloofde tot hen over te komen, en hen met alle zijne maght te hel-

helpen, zonder zich zelven noch de zijnen te ſparen.

Baudowijn trekt na Edeſſa.

Na hy dan orde op zijne zaken geſtelt, en een gedeelte van zijn krijgsvolk in de veroverde plaetſen gelaten had, trok hy, verzelt alleenlijk met tachentigh krijgsknechten, over den ſtroom d *Eufrates*.

Wort door de Turken lagen geleit.

Maer de Turken, die over den ſtroom *Eufrates* hun verblijf hadden, en lang te voore van de komſte der Kriſtenen verwittight waeren, leiden hen lagen op den wegh, om hen onverziens t'overvallen: het welk zy ook zouden gedaen hebben, indien *Baudowijn* en de Kriſtenen, om de lage der Turken t'ontgaen, zich niet in eene ſtad, dicht daer by, over de welke een Armenier gebood, vertrokken hadden. Zy bleven aldaer twee geheele dagen, zonder verder te trekken: uit oorzake de Turken noch in hunne lage bleven leggen. Maer ten derden dage braken de Turken, wanneer het hen begon te verdrieten aldaer langer te leggen, zonder iets op te doen, uit hunne lage op, en quamen zich met vliegende vaendels voor de ſtad, daer *Baudowijn* en zijn volk ingetoogen was, met een groot getal van krijgsknechten vertoonen, om op d'uitvallers aen te vallen. Maer wanneer zy niemant zagen uitkomen, roofden zy ſlechts het vee, dat rontom op de velden ter weide ging, en keerden den wegh, dien zy gekomen waeren. Hier op trokken de Kriſtenen, die tegen de Turken in getale en maght niet op moghten, en hen hierom niet derfden aentaſten, aenſtonts na de ſtad *Edeſſa*: alwaer zy door d'inwoonders met alle eerbiedigheit, blyſchap en gunſte ontfangen wierden. Voor hen trad de geeſtelijkheit en gemeente der ſtad, met trompetten, trommels, en fluiten, onder het opheffen van lofzangen en geeſtelijke liederen: want ieder toonde zich over de komſte van *Baudowijn*, en zijn krijgsvolk, bovenmate verheught en verblijt.

Wort by die van Edeſſa prachtigh met blydſchap ingehaelt.

Waer over de ſtedehouder van Edeſſa nijdigh wort.

Wanneer de ſtedehouder van *Edeſſa*, die te voore toegeſtaen had, *Baudowijn* om byſtant te verzoeken en ontbieden, by zich zelven bezefte en overwoogh, met hoe groote eere, blyſchap en onthael, de burgers der ſtad hem ontfangen hadden, begon hy hem te benijden, en traghte het verbont en verdragh, dat hy met hem gemaekt had, te vernietigen en breken. Te weten, hy had koning *Baudowijn*, op die voorwaerde en beſprek ontbooden, dat hy hem het genot van zijne goederen, geduurende zijn leven, zou doen hebben, en deelgenoot van alle ſchattingen, tollen, inkomſten en onderhoudt, die hy in de ſtad had, maken. Eindelijk zou hy hem na zijne doot volkomen bezitter van alle zijne goederen maken, daer hy voorwende recht op te hebben.

Voorwaerden, op de welke Baudowijn in Edeſſa komt.

De ſtedehouder wil die veranderen.

Maer namaels veranderde de ſtedehouder van *Edeſſa* van voornemen, en bood *Baudowijn* aen, by aldien hy aen de ſtad, en aen de burgers byſtant tegen het gewelt en tierannye der Turken wilde doen, hem alle jaers een eerlijke loon en wedde te willen geven, tot vergelding van zijnen arbeit.

Waerom Baudowijn wil vertrekken.

Baudowijn nam bovenmate qualijk deze aenbieding op, en inzonderheit, ter oorzake van de kleine achting, de welke de ſtedehouder van hem maekte, als die hem, zijns bedunkens, een zake derfde aenbieden, daer naulix een gemeinen krijgsknecht zich meê zou vergenoecht gehouden hebben: en niet anders, als of hy een huurling was. Waer over *Baudowijn* hem deze aenbieding geheellijk en plat affloeg, en beſloot weêrom na *Jeruſalem* te trekken.

Dat de Burgers beletten.

De burgers van *Edeſſa*, des verwittight, traden tot den ſtedehouder, en vermaenden hem ernſtelijk, dat hy toch niet wilde gehengen, noch toelaten, aldus eenen vorſt te laten vertrekken, die zoo nootzakelijk tot herſtelling en beſcherming van hunne vryheit vereiſcht wiert: ten einde zoo wel hy, als de ganſche ſtad, in haere lang begeerde vryheit herſtelt wierde.

De ſtedehouder verdraeght zich met Baudowijn.

De ſtedehouder dan ziende van d'eene zijde, hoe eendrachtelijk en ſterk de hoofden en voornaemſten der ſtad op hem aendrongen, om *Baudowijn* te houden, en met welke een groote vrientſchap zy hem bejegent hadden: en betrachtende van d'andere zijde het gevaer, daer hy zich zelven in ſtelde, indien hy hunne verzoeken niet toeſtemde, bewillighde eindelijk daer in; hoewel tegen zijn hert en zin: inzonderheit, dewijl hy d'intrede van *Baudowijn* zeer verdaght hield. Waer over hy, onder ſchijn en glimp van grooter vergelding aen *Baudowijn* te doen, (als daer

daer *Baudowijn* niet zou hebben om derven denken te verzoeken) hem tot eenen zoon, in tegenwoordigheit van de inwoonders der stad, aennam; makende hem met groote statelijkheit deelgenoot van alle zijne goederen, zoo lang hy leefde, en, na zijne doot, volkomen heer en erfgenaem der zelver, tot groot vernoeging en blijdschap der gansche gemeente: naerdien zy alle op hem hunne hope stelden, om eindelijk hunne oude vryheit te herkrijgen. Dies betrouwden zy zich op hem, als hunne beschermer: ja zy begonnen nu veel vryer, als oit te voore, d'overlasten, die zy van den stedehouder geleden hadden, op te halen en t'uiten, en traghten met groot verlangen daer wrake van te nemen, wanneer tijt en gelegentheit zou geboren zijn: gelijk ook niet lang daer na geschiede.

Die van de stad Samosata doen den inwoonders van Edessa overlast.

Te dier tijde gebood over *Samosata* (de welke een aeloude en sterke stad was, gelegen in *Syrie*, op den Wester oever van den *Eufrates*, niet verre van *Edessa*) zeker *Arabier*, met name *Balduk*, een strijtbaer krijgsoverste, die den inwoonders van *Edessa* veel overlast en moeielijkheit aendeed; de welke onmogelijk niet langer voor hen te verdragen waeren. Daer en boven deed hy by-na allen daeghs de rantzoenen en schattingen verdubbelen, die hy hen jaerliks, voor de landeryen en plaetsen, die zy rontom zijn gebiedt hadden, dwong te betaelen. Wanneer zy die weigerden of uitstelden te geven, nam hy aenstonts hunne kinderen, tot gyzelaers, tot ter tijt toe alles betaelt was, en dwong hen, zonder eenige barmhertigheit, hem in allen slaefsen arbeidt ten dienst te staen.

Hier over, en als door noot geperst, traden die van *Edessa* tot *Baudowijn*, en baden hem met gevouwen handen, en tranen in d'oogen, om hen van de tierannyen en overlasten, die *Balduk* hen, zonder recht en billikheit, onophoudelijk aendeed, te verlossen, en hunne kinderen weêr in handen te doen stellen, die hy met gewelt tot gyzelaers, voor de schattingen hield, die zy niet betalen konden.

Samosata door Baudowijn vergeefs belegert.

Baudowijn, die hun verzoek niet raetzaem vond af te slaen; maer toe te staen, om door dit middel hunne herte en gunste te winnen, trok aenstonts met zijn volk, en eenige inwoonders van *Edessa*, die hy bequaem ten oorlogh oordeelde, te velde, en sloegh zijn leger voor de stad *Samosata* neêr; doch brak vruchteloos, na verscheide stormen en aenvallen op de stad gedaen te hebben, van het belegh op: ter oorzake van den grooten tegenstant, dien d'inwoonders deden.

Wanneer dan die van *Edessa* een proefstuk van de stoutheit en grootmoedigheit van koning *Baudowijn*, zoo in het stuk van wapenen, als eenen aenslagh uit te voeren, gezien hadden, zoo docht het hen onbehoorelijk te zijn, dat de geen, die waerdigh was, als beschermer van hunne ruste en vrede, alleen de bestiering der stad in handen te hebben, om die, na zijn welgevallen, te beleiden en hanthaven, neffens hem eene mensch zou hebben, die geheel en al geenen dienst kan doen.

Hoe die van Edessa hunnen stedehouder dooden.

Dies ontboden zy zekeren machtigen en rijken edelman, met name *Konstantin*, die in de bergen daer ontrent zijn verblijf had, en leiden met dien over, en besloten, tot welstant en best van hunne stad, hunnen stedehouder te dooden, en in zijne plaetse den heer *Baudowijn* tot hunne overste en opperhooft te stellen. Dit deden d'inwoonders, uit enkele haet, die zy hem toedroegen, ter oorzake van de lasteringen en overlasten, en baldaden, die hy hen eertijts aengedaen had, en noch dageliks aendeed: want hy beroofde hen van al het kostelijkste en dierbaerste, dat zy hadden, met kracht en gewelt. En by aldien iemant hem daer in tegenstant wilde bieden, dien wist hy aenstonts, door geven van veel gelts, de vyantschap der Turken op den halze te halen, die, door zijn oprooien, niet alleenlijk hunne wijnstokken uitroeiden, en de druiven afplukten, tuinen, boomen koorn, en veitgewassen vernielden, en eindelijk al hun vee weghsleepten: maer hy deed hen ook dikwils door hen verspieden, en heimelijk vermoorden. Hier op dan sloegen die van *Edessa* tegen den stedehouder aen het muiten, en namen alle, met groot geschrei, de wapenen in de hant, en bestonden, met gemein goet vinden, het kasteel, daer hy zijn verblijf op had, te bespringen, en met allen maght ter aerde te vellen, en hem van binnen te doorstooten, zoo hy niet buiten wilde komen.

De

De stedehouder verzoekt Baudowijn tot middelaer van zijne geschillen.

De stedehouder, ziende d'uitterste woede en verbolgentheit, de welke de gemeente tegen hem opgevat had, ontbood *Baudewijn* by zich, om met hem te spreken: dien hy ernstelijk en ootmoedigh verzocht, hem die dienste en gunste te willen bewijzen, om alle zijne schatten onder de gemeente uit te deilen, en zich tot middelaer tusschen hem en haer uit te bieden, en door alle middelen haer traghten te bevredigen.

Zeer gewillighlijk nam *Baudowijn* dezen last op zich, en deed daer toe alle eerlijke aenbiedingen en vertoogen, zoo veel hem doenelijk was, en stelde alle zijne krachten aen de burgers te werk, om hen van hun quaet voornemen af te brengen.

Maer wanneer hy eindelijk zagh, dat hy tijt en woorden vergeefs spilde, en hoe meer hy de burgers traghte neêr te zetten en te bevredigen, hoe zy des te heviger en oploopender wierden, en meer aen 't muiten sloegen, zoo keerde hy zich tot den stedehouder, vermaende hem ernstelijk, op zijne behoudenis te denken, en daer in te voorzien, zoo veel hem doenelijk was: of dat het anders met hem gedaen was: naerdien hy geen middel zagh, om het woedend vuur der gemeente, dat tegen hem ontsteken was, te dempen. De stedehouder, hier door verschrikt en verbaest, en als ten einde van raet en hopeloos geworden, nam een tou, om zich daer by door een van de vensters, op de plaetse, daer de gemeente hem belegert had, neêr te laten zakken. Maer hy had nauliks zijne voet op d'aerde gezet, of kreegh duizenden van steken en houwen in zijn lijf, en bleef op de plaetse doot. Doch hier meê hielden d'inwoonders zich noch niet vergenoeght; maer zy hieuwen zijn hooft af, en sleepten den romp door de gansche stad.

Hy wort gedoot.

Des uchtens traden zy alle gezamentlijk tot *Baudowijn*, en boden hem de bestiering der stad, met den tytel van graef, aen: het welk hy in het eerste afsloegh: maer nam het daer na aen: waer op zy hem hulden, en den eed van getrouheit deden. Wanneer dit gedaen was, braghten zy hem met groote staetsie en triomf op het stadhuis, en leverden hem in zijne handen alle de schatten en middelen over, die sedert vele jaren door zijnen voorzaet vergadert waren. Door dit middel raekte de stad in rust en vrede. Daer na kocht *Baudowijn* van den Arabier *Balduk* de stad *Samosata* voor twee duizent kroonen.

Wanneer ontrent des jaers elf hondert de Kristen prinsen *Antiochie*, hooftstad van *Syrie*, belegert hadden, zond *Accian*, en anders *Kassian* genoemt, die heer van *Antiochie* was, en die stad van den *Pers* ten geschenk ontfangen had, aen den koning van *Persie*, om bystant: gelijk ook de *Pers* zijnen veltheer, geheten *Korbagath*, en anders *Korbanas*, of *Kodbuka*, met een groot getal van krijgsvolk derwaerts afvaerdighde.

Edessa vergeefs door Korbagath belegert.

Deez *Korbagath* toogh met een heir van twee hondert duizent krijgsknechten op wegh, trok door *Diarbekr*, of *Mesopotamie*, en sloegh zijn leger in het gebiedt der stad *Edessa* neêr. En als hem door velen menschen verwittight wiert, hoe een van de Franker vorsten, tegen de welken hy ten oorlogh opgetrokken was, de stad *Edessa*, en d'omleggende lantstreke onder zijne macht en gebiedt had, zoo besloot hy, voor zijn vertrek over den *Eufrates*, die stad aen te tasten en te veroveren: doch vond zich geweldigh in zijne meening bedrogen. Want *Baudowijn*, graef van *Edessa*, die lang te voore van zijne komste verwittight was, had zijne stad zorghvuldelijk versterkt, en met allerlei voorraet, zoo van wapenen, als krijgsknechten, voorzien. Dies hy zich weinigh over de dreigementen der Persen kreunde.

Na eindelijk de veltheer *Korbagath* de stad drie weken belegert had, brak hy van het belegh op, ter oorzake van den grooten tegenstant, dien d'inwoonders hem booden, en trok met zijn leger na *Syrie*, over den *Eufrates*, om de stad *Antiochie* t'ontzetten.

Baudowijn schenkt aen zijnen neve Josselin een gedeelte van zijn graefschap.

Na graef *Baudowijn*, gebynaemt *de Bourgh*, broeder van *Godefroy*, hertogh van *Bouillon* en *Lorraine*, en d'eerste Kristen koning van *Jerusalem*, het lant of graefschap van *Edessa* een wijle in rust en vrede bezeten had, vervoegde zich by hem zijn volle neve, met name *Josselin van Kortenay*, een man uit edelen huize gesproten, en geboortigh van *Vrankrijk*, uit het lant van *Gaskonje*. Deez, dewijl hy geene landeryen noch vaste goederen bezat, verzocht van *Baudowijn*

een gedeelte van zijne heerschappye: het welk *Baudowijn* hem gewillighlijk toestont, en verleende hem in zijn graefschap brave en groote lantschappen: te weten, die geheele vruchtbare lantstreke van zijn lantschap, de welke rontom den stroom *Eufrates* gelegen is: alwaer de steden *Korice* (of *Kures*) *Tulupe* (of *Doluk*) t'effens de zeer groote en sterke steden, *Turbessel* (of *Telbasher*) *Hamptab* (of *Aintab*) *Ravende*, en eenige andere lagen. Voor zich zelven behield *Baudowijn* het gewest over den *Eufrates*, dat nader aen den vyant lagh, en de stad *Samosatum* alleenlijk, op den Wester oever van den *Eufrates*, in *Syrie*, gelegen: naerdien die de bequaemste plaetse was voor zijn zetel en verblijf, in zijn graefschap.

Josselin wort graef van Edessa, des jaers 1118.

Wanneer *Baudowijn de Bourges*, graef van *Edessa*, na de doot van zijnen broeder *Godefroy de Bouillon*, eerste Kristen koning van *Jerusalem*, door de Kristenen, koning van *Jerusalem* gemaekt, en ten throone gestegen was, ontbood hy aenstonts zijnen neve *Josselin*, en beschonk hem, uit een vrye wille, met het graefschap van *Edessa*: als een, die onder alle zijne andere hovelingen de beste kennis van dat lant had.

Voorts nam *Baudowijn* dezen *Josselin* den eedt van getrouheit af, hulde hem door den standaert, dien hy aen hem zond, en stelde hem sedert in 't bezit van het graefschap. Deez *Josselin* was met groote vyantschap tegen *Bohemond*, Kristen prins van *Antiochie*, ingenomen: doch verzoende zich daer na met hem, door tusschen-spreken van *Baudowijn*, de derde Kristen koning van *Jerusalem*, en tweede van dien name.

Josselin is ziek.

Des jaers elf hondert een en dertigh was *Josselin*, graef van *Edessa*, in een zware krankheit vervallen, en lagh te bedde, zonder zich te kunnen roeren of bewegen: en verwachte niet anders, als allen oogenblik de doot: want des jaers te voore was hy, door den val van eenen tooren op zijn lijf, voor het belegh der stad *Aleppo*, grooteliks gequetst: waer uit hem deze ziekte ontstaen en sedert by gebleven was.

De Sultan van Ikonium valt in zijn lant.

Ter zelver tijt kreegh hy de tijding, dat *Mahud*, zoon van *Keli Arslan*, *Sultan* of heer van *Ikonium*, een lantschap van *Cilicie* of *Kappadocie*, een van zijne kasteelen, *Kressum* of *Kures* geheten, belegert had. Aenstonts beval *Josselin* zijnen zoon, ook *Josselin* geheten, met het krijgsvolk des lants op, en den vyant tegen te trekken. Doch de zoon, uit vreze voor de grooter maght des krijghsvolks van den *Sultan*, weigerde den vader dien heirtoght t'aenvaerden. De vader dit ziende, en de kleinmoedigheit en bloohertigheit van zijnen zoon bespeurende, beval ter yl, als een kloekmoedige en strijtbare veltoverste, alle zijne maght en volk des lants by een te vergaderen, en te velde trekken. Hy zelf zette zich in eenen *Litier* of draeghzetel, en trok kloekmoedelijk den vyant tegen, onaengezien zijne groote pijne, maghteloosheit en zwakheit. Na hy een mijle te velde voortgetrokken was, liet een van de grootste heeren des lants, met name *Ganfroy de Moyne*, hem door eenen afgezonden bode verwittigen, dat de *Sultan* van *Ikonium*, zoo dra hy zijne komste vernomen had, van het belegh des kasteels opgebroken was, en gezwint van daer vertrokken was. *Josselin*, des verwittight, deed voort zijnen draeghzetel stil houden, en ter aerde neêr zetten, en dankte Gode, met het opheffen van handen hemelvaerts, voor de beweeze genade, als die de schrik voor hem in de vyanden des Kristen geloofs op zijn uitterste gebraght had: gelijk hy ook ter zelver stonde dezer werelt overleed. Hy liet eenen zoon van een zelven name na, tot volkomen erfgenaem van alle zijne goederen; hoewel die in dapper en vroomheit grooteliks van den vader ontaerde. Deez jonge *Josselin* was gebooren uit eene zuster van zekeren grooten en machtigen heer des lants van *Armenie*, genoemt *Leuon*.

Josselin begeeft zich te velde.

Sterft.

Josselin de jonge komt in 's vaders plaetse.

Hy was klein van stal; maer zeer dik en sterk van leden, zwart van hair en huit, en breet van aengezicht, en zeer lang van neus, en met een groot oogh, dat hem ten hoofde uitpuilde. Hy was ongemeen miltdadigh, en wel op het stuk des oorlogs afgerecht; maer boven-mate tot dronkenschap, en wonderlijker wijze tot hoereeren, en alle vleeschelijke wellusten genegen. Hy had eene vrouw van adelijken huize getrout, geheten *Beatrix*, een weduwe van zekeren *Guilliam de Savone*: by de welke hy eenen zoon gewan, ook *Josselin* geheten, en de derde van dien

name,

name, die namaels marſchalk des konings van *Jeruſalem* wiert, en eene dochter, geheten *Agnes.* Deze dochter trouwde in haer eerſte huwelijk *Regnault de Mares*, graef van *Sidon*, en daer na *Almarik*, graef van *Jaffa*, die namaels de vierde koning van *Jeruſalem* wiert: uit den welken *Baudowijn*, de zeſte koning van *Jeruſalem*, en vierde van dien name, en zijne zuſter *Sybilla* geſprooten zijn. Deez *Joſſelin* heeft, door zijne nalatigheit en verzuim, eindelijk het ganſch lant van *Edeſſa* verlooren, dat zijn vader voorzichtelijk en met kloek beleit beſtiert had: als blijkt uit het volgende.

Belegh en verovering der ſtad Edeſſa door Sanguin.

Op het jaer elf hondert twee of vier en veertigh nam *Omadoddin Zengi*, anders *Sanguin* by de Kriſten ſchrijvers genoemt, de machtighſte van alle d'Arabieren des lants van Ooſte, en heer der ſtad *Mauſil*, de ſtad *Edeſſa* of *Roha* in: het welk zich aldus toedroegh.

Te dier tijde gebood over deze ſtad graef *Joſſelin* voornoemt, die, tegens de gewoonte van zijn voorzaten, de woonplaetſe dezer ſtad verlaten, en op eene plaetſe, † *Turbeſſel* geheten, gelegen naby den *Eufrates*, verblijf genomen had, eensdeels om de vruchtbaerheit des oorts, en ten anderen, om zich aldaer uit te ruſten en verluſtigen: want ziende dat hy gene vyanden had, die zijne ruſte konden ſtooren, zoo gaf hy zich geheel en al aen zijne welluſten en geneughten over. Dies hy zulke zorge en bekommernis niet droegh, als de bewaernis van zoo een edele ſtad, als *Edeſſa* of *Roha* te dier tijde was, wel vereiſchte.

† Anders Telbaſher.

D'inwoonders waeren toen by-na alle Chaldeen of Armeniers, dat een lui en logh volk, en onbequaem ten oorlogh, en niet gewent noch geoefent in de wapenen was; maer het bemoeide zich alleenlijk met koopen en verkoopen van allerleie waeren. En zoo by geval eenige andere luiden zich aldaer ter neêr zetten, die bleven aldaer gewoonelijk niet langer, als een jaer, of vertrokken van daer.

Graef *Joſſelin* dan volghde de voetſtappen niet van zijne voorzaten, de twee *Baudowijns*, en d'oude *Joſſelin*, die, na zy het graefſchap van *Edeſſa* bekomen hadden, in *Edeſſa* geduurighlijk hun verblijfplaetſe namen, en deden derwaerts, met alle naerſtigheit en vlijt, uit de na-by-gelege plaetſen, lijftoght, wapenen, en andere behoeften, brengen: dies d'inwoonders zulken overvloet dier dingen hadden, dat de ſtad, zonder andere krijgsbezettingen, niet alleenlijk door haer zelve in veiligheit en wel kon bewaert blijven; maer ook met recht tot een ſchrik voor alle andere ſteden rontom zijn.

Daer en boven was tuſſchen den Kriſten prins van *Antiochie*, met name *Raymond*, en tuſſchen dezen *Joſſelin*, graef van *Edeſſa*, een groote vyantſchap ontſtaen, de welke niet langer geveinſt wiert; maer was reeds tot een openbare haet uitgeborſten: in dier wijze, dat d'eene des anders ongevallen en onheilen weinigh ter herte trok. Ja, dat meer is, d'een verheughde en verblijde zich, wanneer hy hoorde, dat den ander eenigh ongeval en ramp overgekomen was.

Omadoddin Zengi diende zich van alle deze dingen, en nam zijne gelegentheit waer. Hy verzamelde dan een overgroote meenighte van krijgsvolk uit alle geweſten van 't Ooſte, en zelfs uit alle de ſteden, na-by *Roha* gelegen, en beſloot daer meê de ſtad van alle zijden met zulk een knellend belegh, dat niemant in noch uit kon gaen. Daer en boven hadden de ſtedelingen een bovenmate groot gebrek van allerlei lijftoght.

Wijders, de ſtad was op eene hooghte gebouwt, en te dier tijde met zeer ſterke en vaſte muuren omringt, en met een groot getal van dikke toorens, tot haere beſcherming, geſterkt. Beneden, in de ſtad, ſtont een kaſteel, dat den burgers tot een tweede toevlught kon dienen, indien de ſtad moght verovert worden.

Wanneer dan *Omadoddin Zengi* de ſtad in dezer wijze van volk, dat tegenweer kon bieden, ontbloot vond, zoo kreegh hy hier door des te grooter betrouwen en hoope van de ſtad te vermeeſteren. Na hy dan de ſtad rontom met zijne regementen in goede orde en beleit had doen omçingelen, en daer na ſtormtuigen en werpgevaerten rontom de muuren oprechten, begon hy daer uit met groote ſteenen (want bosſekruit was te dier tijde noch niet in gebruik) tegen de muuren te beuken, en die daer over-heene te ſchieten en werpen: waer door de burgers nacht

noch dagh geene ruſt hadden. Daer en boven wiert door de beleggers geduurigh met ſchichten en pijlen op die van binnen geſchooten.

Yver, by de Kriſtenen en graef Joſſelin aengewent, tot ontzetting der ſtad.

De Kriſtenen, rontom verwittight van het belegh der ſtad, dat zich reeds overal verſpreit had, begonnen zich daer meê te bemoeien, en ieder zich met grooten yver tegen de Mahometanen te wapenen.

Graef *Joſſelin*, die hier over met groote droefheit bevangen was, beval ook alle zijne krachten by een te verzamelen en t'zamen te ſpannen. Hy trok dan na alle oorden, en deed de ronde by alle de Kriſtenen des lants, en ſprak zijne vrienden overal aen, daer hy hen vond. Hy verwittighde des ook, in alle nederigheit en onderdanigheit, den prins van *Antiochie*, met wien hy in vyantſchap vervallen was, en vermaende en bad hem zeer ernſtelijk, door gezanten, om byſtant, en dat hy hem in dien grooten noot toch niet verlaten wilde, maer meêlijden met zijne rampen en ellenden hebben, daer hy in vervallen was. Wat hem belangde, hy had zijne krachten by een gebraght, om de ſtad uit de ſlavernye te verloſſen, daer zy in gevaer was van haeſt in te vervallen, indien niet met grooten yver en vlijt daer in voorzien wiert.

Deze gezanten vervoeghden zich ook aen *Baudowijn*, de derde Kriſten koning van *Jeruſalem*, die hem de zekerheit des beleghs en uitterſte benautheit, de welke d'inwoonders der ſtad uitſtonden, verwittighden. Wanneer de koninginne moeder, *Meliſende*, aen de welke, geduurende de minderjarigheit van haren zoon, koning *Baudowijn*, de beſtiering des rijks ſtont, dit verſtaen had, deed zy aenſtonts haeren raet vergaderen: in den welken beſlooten wiert ter ijl derwaerts te zenden den *Konneſtabel*, haer naeſte bloetverwant, en de heeren *Filip van Naples*, en *Helinant van Tiberias*, beneffens een groot getal van krijgsvolk, tot byſtant van den graef, en de burgers der ſtad. Maer de prins van *Antiochie* nam vermaek in de rampen en ongevallen van graef *Joſſelin*, zonder aenſchouw op de verbintenis te nemen, de welke hy aen het gemeene beſt van den Kriſten ſtaet ſchuldigh was.

Hier en tuſſchen hield *Sanguin* niet op, door geduurige aenvallen, en beſtormingen, de belegerden meer en meer te quellen en drukken, en bedaght alle middelen en vonden, om hen tot d'uitterſte vergelegentheit te brengen: zonder iet te vergeten, dat hem docht noodigh te zijn, om de ſtad te kunnen veroveren. Hy ontbood dan uit alle oorden *Pioniers*, (of ſchansgravers) en beval hen mijnen en hoolen onder d'aerde, tot aen de muuren der ſtad, te maken, om de muuren onder aen de voet te ondergraven. Voorts onderſtutten zy met groote balken het geen zy ondergroeven, en ſmeten toen vuur daer in. Na het vuur alle deze balken en ſtutten verbrant had, ſtorte de muur voor een groot gedeelte ter neêr: waer door voor de vyanden zulke een opening gemaekt wiert, dat zy by honderden neffens elkanderen gelijkerhant lichtelijk in de ſtad konden treden: want het neêrgeſtorten vak muur was over de hondert ellen lang.

De ſtad wort ſterk door Zanguin beſtormt.

Wanneer dan de vyanden een ingang ter ſtad, naer wenſch, bekoomen hadden, vergaderden zy uit alle hoeken, en ſtreefden, met groot gedrang, overhoop ter ſtad in, en ſchooiden aen alle oorden langs de ſtraten henen; doodende alle de genen, die hen ontmoeten, zonder eenigh meêdogen en aenſchouw van perſoonen, van wat ſtaet, ouderdom of ſexe zy waeren.

En verovert.

Na de ſtad aldus verovert was, begaven zich de ruſtighſten en kloekmoedighſten met hunne vrouwen en kinderen op het kaſteel, om op die plaetſe, ten minſte voor eenen tijt lang, hun leven te kunnen behouden en redden. Maer aen den ingang des kaſteels ontſtont zulk een oploop en oproer des volks, dat van alle zijden der ſtad derwaerts naer toe ſchoot, dat vele door den drang en dikke drommen van menſchen verſtikten en verſmoorden. Onder deze bevond zich ook *Hugues*, aertsbiſſchop der zelver ſtad, als ook eenigen van zijne dienaers. Eenigen leiden de voornaemſte oorzake en ſchult, van het overgaen der ſtad, op dezen aertsbiſſchop: want men zeide, en het wiert ook gelooft, dat hy een groote meenighte van gelt by een had vergadert, dat hy aen de ſtad, tot betaling der krijgsknechten, niet wilde verſchieten. Eindelijk gaven de genen, die op het kaſteel gevlught waeren, by verdragh, zich aen *Sanguin* over.

Na

Doot van Zanguin.

Na de doot van *Zanguin*, (of *Omadoddin Zengi*) die, na het veroveren der ſtad *Edeſſa*, in het belegh van het kaſteel *Jabar*, (anders *Kologembar*) op den *Eufrates* gelegen, door zijn eigen volk vermoort wiert, was zijn jongſte zoon *Nuroddin*, dien de heerſchappye van *Aleppo* by erfenis ten deele viel, na de ſtad *Mauſil* getoogen; alzoo over het bezit van die heerſchappye eenigh krakeel ontſtaen was.

De Kriſten burgers trachten de ſtad heimelijk aen Joſſelin over te leveren.

Wanneer de burgers van *Edeſſa* zagen, dat *Nuroddin* in dien oort te dien einde opgehouden wiert, en wiſten dat zeer weinigh van *Nuroddins* volk ook in de ſtad gebleven was, dien hy de bewaernis en beſcherming der veſtingen aenbevolen had, en alle d'overige Kriſtenen waeren, zonden zy heimelijk boden aen graef *Joſſelin*, om hem de gelegentheit en geſchapentheit der ſtad te verwittigen, en bekent te maken, hoe onachtzaemlijk die door een klein getal van Turken bewaert wiert: en dat de burgers, die alle Kriſtenen waeren, het opperbewint daer over hadden: want ſedert de tijden der apoſtelen, gelijk reeds te voore gezeit is, waeren d'inwoonders meeſt alle in het Kriſten geloof gewortelt en gegrontveſt gebleven.

Hierom baden zy alle ſtantvaſtelijk *Graef Joſſelin*, en verzochten, dat hy uit alle oorden volk by een wilde vergaderen, en voor de ſtad komen, de welke zy hem, zonder eenigh gevaer en ongemak, troulijk in handen wilden leveren. *Joſſelin*, hier door aengemoedight, trok, in gezelſchap van *Baudowijn de Mares*, die edel en rijk van have was, met al het krijgsvolk des lants, zoo voetknechten als ruiters, gezwint over den *Eufrates*, en quam des nachts aenſtonts met zijn ganſch gevolg voor de ſtad. Ontrent den middernacht wierden eenige krijgsknechten by touwen en ladders, door hulpe der burgers, onder het ſlapen der wacht, over de muuren, in de ſtad gehaelt, die de poorten voor d'andere, die buiten waeren, openden. Toen ſtreefden zy alle over hoop door de poorten, ſchooiden aenſtonts door de ſtad, en dooden alle de genen, die van de zijde der vyanden hen ontmoeten. Eenigen evenwel onder hen ontweken het gevaer des doots, en begaven zich op het kaſteel.

Dat hen gelukt.

Aldus wierden de Kriſtenen, tot hun groote blijdſchap, aen alle oorden, door dit middel, meeſter der ſtad, en behielden die eenige dagen. Maer uit oorzake de ſterke plaetſen wel van lijftoght, wapenen en krijgsvolk, voorzien en geſtoffeert waeren, zoo konden de Latijnſche Kriſtenen die niet veroveren, inzonderheit uit oorzake zy geene krijgstuigh noch ſtormgevaerten met zich gebraght hadden; gelijk ook in de ganſche ſtad geene ſtoffe gevonden wiert, om die te maken.

De ſtad Edeſſa door Nuroddin belegert.

Zoo dra *Nuroddin* vernam, hoe dat graef *Joſſelin* de ſtad *Edeſſa*, door middel der burgers, herkregen had, deed hy uit alle zijne onderhoorige oorden van 't Ooſte, en uit alle omleggende ſteden, een groote meenighte van krijgsvolk by een vergaderen, en ſloegh zijn leger aenſtonts voor de ſtad neêr, en belegerde die rontom van alle zijden: waer door niemant in noch uit de ſtad kon komen; het welk groote verſlagentheit en droevenis in de belegerden baerde.

De belegerden beſluiten gelijkerhant uit de ſtad te trekken.

De belegerden eindelijk, na veel overleghs, wat hen te doen ſtont, oordeelden ten leſte, na den ſtaet van plaetſe en tijt, voor hen het oorbaerſte en dienſtighſte te zullen zijn, op avontuur uit de ſtad te trekken, zonder zich het gevaer des doots te kreunen: want zy twijfelden niet, of het zou voor hen dienſtiger zijn, reukelooſlijk een gevecht te wagen, en met gewelt der wapenen eenen wegh dwers door het leger der vyanden, tot behoudenis van hun leven, te banen, als een belegh te verduuren en uit te ſtaen: waer door zy eindelijk alle of op ſtukken zouden gehouwen worden, of gedwongen zijn, door gebrek van lijftoght, van den vyant gevangen te worden, of een veel ſnooder ſlavernye komen te lijden, als eenige doot zou te bedenken zijn. Deze raet dan wiert by eenen iegelijk voor goet gekeurt en vaſt geſtelt.

Wanneer de burgers, die den graef en zijn volk in de ſtad gebraght en geholpen hadden, dit genoomen raetſlot hoorden, en zich van alle hoope van weêrſtant te bieden, om lijf en leven te houden, verſteken zagen, koozen die ook liever, beneffens vrouwen en kinderen, met het krijgsheir der Latijnſche Kriſtenen uit te trekken, en den kans van een gevaerelijken uittoght te wagen, als

in een zekere en gewisse doot te treden, die hen beschooren was, indien zy daer gevonden wierden: want zy vreesden, by aldien zy in de stad zich hielden, en aldaer door de vyanden, na des graven vertrek, gevonden wierden, voor de straffe van eene wreede doot, uit oorzake zy voor de stichters en aenrechters, van het verraden en overleveren der stad aen graef *Josselin*, zouden gehouden worden.

Na dan de poorten geopent waeren, traghte ieder buiten de stad, in vollen drang, te treden. En alhoewel de stedelingen niet twijfelden, of men zou door gewelt van den degen een opening moeten maken, en midden door het leger der vyanden henen dringen, zoo achten zy evenwel al het geen, dat hen kon overkomen, zeer licht, zoo dra zy slechts buiten de stad getreden waeren.

Midlerwijle waeren eenigen van de vyanden by de vestingen opgeklommen, en aldus in de stad geraekt, die op de stedelingen van achteren aendrongen, en hen dwongen haestiger uit te trekken, als zy wilden.

Wanneer de vyanden, die buiten de stad waeren, verstaen hadden, dat eenigen van de hunnen in de stad geraekt waren, en reeds tegen de Kristenen vochten, zoo yverden zy, om zich by hen te vervoegen, en bestonden met kracht en gewelt de poorte te bemachtigen, de welke de Kristenen geopent hadden, om uit te trekken. Dies ontboden zy een groote meenighte van ruiters, en beletten de Kristenen met allen gewelt uit de stad te trekken, en traghten hen weêr in de stad te doen keeren. Aldaer ontstont toen ter wederzijde een bloedigh gevecht.

Groote neêrlaegh der burgers.

De Kristenen evenwel eindelijk, gedwongen door het gewelt, dat de vyanden hen deden, die van binnen op hen aendrongen, moedighden elkanderen aen: maekten, in spijt der vyanden, die buiten waeren, en hen met al hunne maght weêrstonden, door de wapenen, en de degen in de hant, eenen wegh, (hoewel niet zonder grooten neêrlaegh van beide zijden) en verspreiden zich langs de velden. Men zagh'er toen zwakke en weêrlooze menschen, die ten oorlogh niet afgerecht waeren, als ook een groot getal van oude luiden, en zieken, en vrouwen, tusschen d'engten der poorten, ten deele met de voeten der peerden vertreden, en ten deele door den drang des volks gestikt en versmoort, en andere door 's vyants stael ter neêr gevelt. Dies by-na aldaer alle d'inwoonders van *Edessa* zonder onderscheidt verslagen bleven, die besloten hadden het krijgsheir der Latijnen, in het trekken uit de stad, te volgen; uitgezeit eenigen, die door kloekheit van lijf en leden, of door hulpe van brave peerden, daer zy opstegen, het heir der Latijnsche Kristenen, den grave en zijn krijgsvolk, in het wegtrekken, konden volgen.

Wanneer dan *Nuroddin* zagh, dat de Kristenen hun best deden, om van daer te vertrekken, trok hy aenstonts alle zijne troepen t'zamen, om zich daer tegen te stellen, en hen van achteren na te jagen en te vervolgen.

De graef en Kristenen namen hun wegh recht na den *Eufrates* toe, eene streke van vijf mijlen van *Edessa*: op den welken ondertusschen geduurigh, onder het vluchten, gevecht en schermutselen met den vyant voorvielen: waer door velen ter wederzijde te sneuvelen quamen: als *Baudowijn de Mares*, en vele andere ridders van name, aen de Kristen zijde.

Graef *Josselin*, die zich te zwak tegen de maght der vyanden, en zijn volk kracht en moedeloos bevond, vond raetzaem zijn leven met de vlucht te bergen, en reed in vollen ren tot aen den *Eufrates*, dien hy overtrok, en begaf zich binnen de stad *Samosatum*. D'anderen begaven zich na verscheide plaetsen, latende al hun omslagh en reistuigh achter, om des te beter hun leven te redden en behouden.

De Arabische schrijver *Abulfaraj* melt niet, dat de stad *Edessa* of *Roha*, wanneer zy door *Zengi* of *Sanguin* verovert was, weêr door de Kristenen, na de doot van *Zengi*, door een verrassing ingenomen wiert.

De zelve schrijver *Abulfaraj* verhaelt de doot van graef *Josselin*, en het veroveren der steden zijns graefschaps, in volgende wijze.

Op het jaer elf hondert en vier en veertigh viel *Nuroddin* in de landen van *Josselin*, die aen de Noortzijde van *Aleppo* lagen. Maer *Josselin* trok *Nuroddin* tegen, en leverde hem slagh, en vele

dreef de Mahometanen op de vlught. Vele hunner quamen te sneuvelen, en vele wierden gevangen: waer onder ook de wapendrager van *Nuroddin* was: dien *Josselin* gevangen, t'effens met de wapenen van *Nuroddin*, aen *Masud*, zoon van *Keli Arslan*, heer van *Ikonium* en *Akser* zond, met deze woorden daer by te voegen. *Deze is de wapendrager van uwen schoonzoon.* Namaels zal iet grooters tot u komen.

Wanneer *Nuroddin* te weten kreegh, dat dit geschiedt was, nam hy het zeer euvel op, en leide op *Josselin*, zonder ruste, met list toe, om zich over hem te wreken. Hy ontbood dan eenigen van de voornaemste *Turkomans*, en bood hen groote belofren aen, indien zy *Josselin* gevangen hem konden overleveren: want hy wiste wel, dat hy in den oorlogh tegen hem niet opmocht. Weshalve de *Turkomans* op hem loerden en lagen leiden, en kregen hem gevangen, wanneer hy t'eener tijde op den jaght getrokken was, en braghten hem geknevelt by *Nuroddin*. Toen trok *Nuroddin* op, en nam de kasteelen, die onder het gebiedt van *Josselin* stonden, in: als *Aintâb*, *Azaz*, *Kures*, *Alrawadan*, *Borjolresas*, *Doluk*, *Marasch*, *Nahroljaur*, en zijn andere onderhoorige landen. Dus verre *Abulfaraj*.

Sultan van Ikonium belegert Turbessel. Tyr.

Ontrent des jaers elf hondert twee en veertigh viel *Masud*, zoon van *Keli Arslan*, *Sultan* of heer des lantschaps van *Ikonium*, met een machtigh heir van uitgelezen krijgsvolk in *Syrie*, en nam den Kristenen vele vestingen en sterkten af. Hy trok eindelijk over den *Eufrates*, en sloegh zijn leger voor de stad en het kasteel van *Turbessel* neêr; daer *Josselin*, graef van *Edessa*, met zijne gemalin en kinderen binnen was: gelijk ook den *Sultan* des wel bewust was. *Baudowijn*, de vierde Kristen koning van *Jerusalem*, en derde van dien naeme, des verwittight, zond zijnen oversten, den *Konnestabel Amfroy*, met zestigh gewapende mannen, om die op het kasteel van *Hasart*, tot des zelfs bescherming, tegen de bespringen en aenvallen der Turken, in bezetting te leggen: want de Turken namen alle de sterke plaetsen, daer zy doortrokken, in.

Wanneer eindelijk de graef gevaer liep van gevangen of gedoot te worden, mackte hy met den *Sultan* een verdragh van vrede: waer by hy beloofde den *Sultan* alle gevangenen van zijn lant, die hy in de gevangkenissen had, benevens twaelf geharnasde en gewapende mannen, t'zijnen dienste over te leveren. Hier op zou de *Sultan* van het belegh der stad opbreken, en graef *Josselin* trekken, werwaerts hem geviel: die zich ten zelven dage na het kasteel van *Hasart* begaf, en quam van daer t'*Antiochie*, om koning *Baudowijn* voor zijnen bewezen bystant te bedanken: van waer hy weêr na *Turbessel* keerde.

Verdragh tusschen hem en Josselin getroffen.

Graef Josselin gevangen, en sterft.

Wanneer *Josselin*, graef van *Edessa*, niet lang daer na, op verzoek van den patriarch van de stad *Antiochie*, derwaerts was getogen, om eenige lantszaken te verrichten, wiert hy op wegh, door eenige verspieders van den vyant, onverziens overvallen, gevangen en geboeit, met eenen van zijne dienaers na de stad *Aleppo* gevoert: alwaer hy eerlang overleed: want by geval was hy op wegh met zijn peert, en eenen dienaer, om zijn gevoegh te doen, ter zijde van het gezelschap afgetreden, zonder de genen, die voor en achter hem reden, des gewaer wierden.

Midlerwijle bleef zijne gemalin, de gravin, bestierster van het graefschap van *Edessa*, de welke met raet en daet van de heeren des lants het volk bestierde, en de kasteelen en sterke plaetsen des lants van wapenen, mannen en lijftoght voorzagh, om d'aenvallen der vyanden te kunnen wederstaen.

Baudowijn, Kristen koning van *Jerusalem*, verwittight van het gevangen nemen van graef *Josselin*, en ziende dat het gansche lant van *Edessa*, by mangel van eenen beschermer, aen allen zijden ten roof voor de vyanden open stont, nam deze zake geweldigh ter herte, en trok met den *Konnestabel Hemfroy*, of *Amfroy*, en *Guy*, overste der stad *Baruth*, na de stad *Tripolis*: alwaer hy zich by den graef van *Tripolis* en zijn krijgsvolk vervoeghde, en gezwint van daer na *Antiochie* toogh: naerdien het gerucht overal liep, dat *Masud*, *Sultan* van *Ikonium* en *Akser*, die een zoon van *Keli Arslan*, en een groot en machtigh vorst was, met een ontallijke meenighte van ruiterye in de gewesten van *Edessa* gevallen was, en by-na het gansch lant, na-by zijne lantpalen, verovert en ingenomen had: want d'inwoon-

woonders dier plaetsen bevonden zich niet sterk genoegh, om hem tegenstant te bieden, en de maght van zijn krijgsheir op te houden: dies zy alle de steden en sterke plaetsen des lants verlaten hadden: naerdien zy dochten genoech van dien *Sultan* verworven te hebben, dat hy hen levendigh en vry, met hunne vrouwen en kinderen, uit hunne woonplaetsen, met vry-gelei, zonder schade en onheil aen hunne persoonen te lijden, tot aen de stad *Turbessel* had laten vertrekken: want de stad *Turbessel* was te dier tijde, door haer kasteel, de verweerbaerste en sterkste van dien oort. Ook onthielden de meeste inwoonders zich aldaer. Zelf de graef van *Edessa* had geduurigh zijn verblijf in *Turbessel*, wanneer hy zich in stilte wou verlustigen.

Na *Sultan Mahmud* zich aldus meester van het gantsche lant gemaekt had, uitgezeit eenige weinige sterke plaetsen, de welke hy zoo haest niet kon innemen, trok hy weêr na zijn lant, om andere gewightige zaken uit te richten.

Hier door waeren die van het lant van *Edessa* namaels zoo kloek noch vaerdigh niet tot den arbeidt, als te voore. Ook droegen zy veel minder zorge, en waeren veel nalatiger en trager, om zich tegen den vyant te verdedigen, als zy voorheene plaghten te zijn: hebbende by-na de helft van kloek en stoutheit verlooren: want behalve dezen *Sultan*, had *Nuroddin Mahmud*, zoon van *Zengi*, en heer van *Syrie*, *Mesopotamie* en *Egypten*, het lant van *Edessa* by-na door geduurige strooperyen zoodanigh gequelt en geplaeght, dat niemant zich buiten de sterke plaetsen en kasteelen des lants derfde begeven.

De Griecksche keizer Emanuel bied zich tot beschermer van Edessa aen.

De Griecksche keizer van *Konstantinopolen*, *Emanuel*, wanneer hem de verwoesting des lants van *Edessa* ter ooren gekomen was, zond eenen van zijne lantvooghden of vorsten met een groot en machtigh heir van de strijtbaerste mannen, die in zijn rijk waeren, tot bystant aen die van *Edessa*. Voorts bood hy aen de gravin van *Edessa*, en aen haere kinderen, een jaerlixe en eeuwige inkomste, tot haer levens onderhoudt, by aldien zy in zijne handen de steden en vestingen, de welke noch onder haer gebiedt in dat gansch lant stonden, wilde overleveren: want hy hoopte, door het betrouwen, dat hy op zijne groote krachten en rijkdommen had, dat lantschap, indien het eenmael weêr in zijne handen gestelt wiert, anders, als de Latijnsche Kristenen, tegen d'invallen der Turken te beschermen: en eindelijk weêr aen zijn rijk, daer het door hen afgescheurt was, te hechten. Te dien einde zond de keizer gezanten uit *Konstantinopolen* na de stad *Antiochie*, in *Syrie*, aen de Kristenen.

Wanneer dan *Baudowijn*, Kristen koning van *Jerusalem*, die t'*Antiochie*, om het verrichten van zijne zaken, gekomen was, d'oorzake van de komste der gezanten des keizers uit hunne mont verstaen had, begonnen de prinsen en heeren des lants onder malkanderen oproerigh te worden, en tweespalt te maken. Zommigen zeiden, dat de zake zoo verre noch niet verloopen, en tot dien uittersten noot gekomen was, om te doen, het geen de gezanten verzochten. Anderen zeiden daer en tegen, dat het nootwendigh most gedaen worden, eer het lant geheellijk in de maght der vyanden verviel. Wanneer midlerwijl koning *Baudowijn* zagh, hoe het lant ter wederzijden, door zulke twee groote en machtige vyanden geplaeght, vernielt en geschonden wiert, en niet lang in dien jammerlijken en ellendigen staet zou kunnen blijven staen; en de zaken van zijn eigen rijk hem niet toelieten in dien oort lang zijn verblijf te nemen: en daer en boven zijne maght te dier tijde zoodanigh niet was, dat hy deze twee lantschappen, als dat van *Jerusalem* en *Edessa*, die ontrent vijftien daghreizen van malkanderen lagen, gevoeghelijk op een zelven tijt zou kunnen bestieren, zoo was hy van gevoelen, dat men de steden en kasteelen, de welke noch onder het gebiedt der gravinne stonden, op de voorwaerden en aenbiedingen des keizers, aen de Grieken, om bewaert en beschermt te worden, behoorde over te leveren: het welk ook eindelijk by de heeren des lants, en by de gravinne en haere kinderen toegestaen en ingewillight wiert.

Neemt het graefschap van Edessa in bezit.

Voorts wiert een dagh beraemt, op den welken koning *Baudowijn* in dien oort met zijn krijgsvolk zou afkomen, en aldaer zich laten vinden, om den Grieken, van 's keizers wege, in het bezit van alle de steden en sterkten des lants te stellen.

Koning *Baudowijn* dan nam op den beraemden dagh den graef van *Tripolis* met zich, om hem met zijn krijgsvolk te vergezelschappen, en den bloem des volks van *Antiochie*, t'effens met de Grieken, en braght hen in het lant des graefschaps van *Edessa*: die zich alle te gelijk na *Turbessel* begaven.

Na de gravin het lant aen de Grieken had overgegeven, trok zy met haer kinderen uit *Turbessel*; desgelijks alle d'andere, zoo Latijnen, als Armeniers, beide mannen en vrouwen, en kinderen, die van daer wilden trekken, om zich na een andere plaetse te begeven.

De steden, de welke toen noch door de Latijnsche Kristenen in het graefschap van *Edessa* bezeten wierden, waeren *Turbessel*, (of *Telbasher*) *Hamtab*, (of *Aintab*) *Ravendel*, (of *Ravandan*) *Rankulat*, *Bile*, (of *Balis*) *Samosatum*, en eenige andere.

Na dan alle deze steden door *Baudowijn* in de maght en gebiedt der Grieken gestelt waeren, trok hy met al zijn volk, dat hem wilde volgen, uit; en t'effens met al hun vee en beste huisraet.

Wanneer *Nuroddin* ter ooren gekomen was, dat koning *Baudowijn* in het lant van *Edessa* getreden was, om daer uit het volk te trekken en voeren: en daer en boven zagh, dat de Latijnen, die geheellijk wanhoopten van dat lant langer te kunnen beschermen, en de steden en sterke plaetsen, de welke zy aldaer noch bezaten, aen de verwijfde Grieken voor eeuwigh overgedragen hadden, deed hy uit alle d'omleggende lantschappen krijgsvolk by een vergaderen, om in aller yl op wegh te slaen, en koning *Baudowijn* en zijn volk tegen te trekken, met voornemen van grooten buit op hen te behalen, indien zy hen op wegh konden ontmoeten: gelijk zy zich daer in ook niet bedrogen vonden: want nauliks had *Baudowijn* zijne schare, bestaende uit machteloos en slecht volk, tot aen de stad *Tulupe*, ontrent twee mijlen weeghs van *Turbessel* gelegen, geleit, of hy ontmoete *Nuroddin*, die met zijn krijgsvolk het gansch lant vervult had. Maer *Baudowijn* begaf zich met zijn volk, en al den omslagh van huisraet en beesten, in het kasteel of in de stad *Aintab*, niet verre van daer gelegen: en bleef aldaer den geheelen nacht over in vry en veiligheit rusten. Des uchtens sloegh *Baudowijn* weêr op wegh; doch wiert geduurigh, onder het voorttrekken, door *Nuroddin* en zijn volk vervolght en besprongen: waer uit doorgaens vele schermutselen ter weder-zijde ontstonden. Des volgenden nachts sloeg 't leger van *Baudowijn* zich op eene plaetse, *Joha* geheten, neêr. Daer na trok hy door het bosch van *Marris*, en quam tot aen zekere plaetsen, die onder de Latijnsche Kristenen behoorden, en begaf zich van daer na *Antiochie*. Maer wanneer *Nuroddin* geen voordeel op de Kristenen zagh te beveghten, verliet hy eindelijk hen.

Nuroddin eindelijk ziende, dat het graefschap van *Edessa* van hulp en bystant der Latijnen ontbloot, en aen de bewaernis der Grieken overgelevert was, begon hy aenstonts, na het vertrek der Latijnen, de Grieken door geduurige uitvallen en bespringen te quellen en plagen, die hen by-na onverdragelijk waeren te lijden. Eindelijk vergaderde *Nuroddin* een groote meenighte van krijgsvolk uit alle onderhoorige gewesten t'zamen, en braght in het graefschap van *Edessa* vele en sterke krijgsheiren op de been; waer meê hy de steden overal belegerde, en eindelijk veroverde, en de Grieken dwong daer uit te trekken: zulks hy zich in den tijt van een jaer meester van het gansch lant van *Edessa* maekte. Graefschap van Edessa door Nuroddin ingenomen.

De stad *Edessa* was by ouds, onder de Latijnsche Kristenen, tot een aertsbisdom opgerecht, en stont onder het patriarchschap van *Antiochie*, en had onder haer tien bisdommen, als *Virchi*, *Konstantia*, *Kapron*, *Makropolis*, *Varnon*, *Kedmaron*, *Himerias*, *Kerkisia*, *Tapsakum*, *Celimeos*. Tyr. lib. 14. c. 12.

Zy kon, ten tijde der Latijnsche Kristenen, inkomsten, tot voetsel en onderhoudt van vijf hondert ruiters en hun huisgezinnen, verschaffen.

Het lant of graefschap van *Edessa* wiert door vele rivieren bevochtight, was rijk van weiden, bosschaedjen, en kooren, en had de volheit van alle andere levensmiddelen.

Harran, of *Haran*, anders *Charan*, en *Karrhe*.

DE ſtad *Harran*, of *Haran*, wort alzoo doorgaens by d'Arabiſche ſchrijvers genoemt, en onder het lantſchap van *Diar-Modzar* gerekent: hoewel eenigen haer onder het lantſchap van *Diarbekr* brengen.

Zy is gelegen op de Noorder breete van zes en dertigh graden en veertigh minuiten, op eene vlakte, ontrent een dagh-reize Zuidwaerts van de ſtad *Bir*, en by-na even verre van de ſtad of brugh *Menbigz* aen den *Eufrates*, en drie dagh-reizen van de ſtad *Raſain*, tuſſchen de ſteden *Roha* en *Bagera*, [a] op eenen afſtant ter weder-zijde van twalef duizent ſchreden; hoewel [b] zommigen haer twee daghreizen van *Roha* ſtellen, met eene vlakte tuſſchen beide, en [c] andere ſlechts vijf mijlen.

[a] Aledr.

[b] Gool in Alf.

[c] Tyr.

D'Ooſterſche ſchrijvers houden *Harran* voor d'eerſte ſtad, de welke na den water-vloet zou geſticht zijn: gelijk zy ook zoo verre niet van den bergh *Ararat* gelegen is, op den welken d'arke ſtuite

By den Arabiſchen lantbeſchrijver *Abulfeda* wort de ſtad *Haran* op Arabiſch ook *Medinaton Al-Sabijaton*, dat is, *ſtad der Sabeërs* genoemt: dewijl de volken *Sabeërs*, (die het krijgsheir des hemels en de ſterren, als bezielde godheden, aenbaden, en d'outheit van hunnen godsdienſt op *Noach* braghten) dicht by de ſtad *Haran* eene plaetſe hadden, die zy inzonderheit, met grooten yver van godsdienſt, bezochten, en derwaerts ter beêvaert trokken. Zy hadden ook in de ſtad *Haran* hunne voornaemſte rechtbank en kapel, de welke op een hoogen heuvel geſticht was, en by hen in groote eere gehouden wiert.

De gront of aerde der ſtad, en lantſtreke van *Haran*, is root, en heeft, volgens ſchrijven van *Abulfeda*, geene overvloet van boomen noch water, dat uit putten en bronnen van eenen bergh, twee mijlen van daer gelegen, door kanalen of gooten, derwaerts geleit wort.

Zoo anderen daer en tegen ſchrijven, is na-by de ſtad eene vliet *Giulab*, na zeker na-by-gelegen vlek alzoo genoemt, die van een ander vlek, *Dubbo* geheten, en van dit vlek *Giulab* vier duizent ſchreden afleit.

Desgelijks ſchrijft *Willem de Tyrier*, dat tuſſchen de ſtad *Edeſſa* (of *Roha*) en *Harran* een vliet ſtroomt, die midden door de lantſtreke loopt, en het plat omgelegen lant zeer vruchtbaer en rijk van kooren, door het geduurigh bevochtigen met zijn water, maekt, dat, door zekere kanalen, grippen, of ſlooten, langs de vlakte, na verſcheide oorden geleit wort.

Lib. 10. c. 29. de Bello Sancto.

Wijders, deze vliet alleen heeft voorheene, en ſedert alle outheit her, een ſcheid en grenspael tuſſchen de ſteden *Harran* en *Edeſſa* of *Roha* verſtrekt: want al het geen ten Noorde, of op deze zijde van den vliet was, wiert, zonder eenigh tegen-ſpreken, onder die van de ſtad *Edeſſa* gerekent: maer al het geen, dat ten Zuide over dezen vliet was, ſtont onder het gebiedt en gehoorzaemheit der ſtad *Harran*. Deze vliet ſchijnt de gene te zijn, die by *Stephanus Charra*, en heden *Giulab* geheten wort.

Bettan, of *Bittan*, is eene lantſtreke, gelegen in het gebiedt van *Harran*. Bettan.

Van wegen de gelijkheit en over-eenkoming van name magh zekerlijk deze ſtad *Haran* of *Harran* der Arabieren, voor een en de zelve gehouden worden, de welke by *Moſes*, op Hebreeuſch, ook *Haran*, of anders, na de verſcheide wijze van ſpelling, *Charan* en *Charran*, of *Charane*, en in 't † Nieuw Verbont, op Griekſch, en by den Joodſchen hiſtoriſchrijver *Joſephus*, *Charan*, *Carrhan*, of *Charrhan*, en by *Hieronymus Aran* geheten wort. Evenwel willen eenigen, dat de ſtad *Haran* der Arabieren te hoogh na 't Noorde, in *Meſopotamie*, ſchijnt gelegen te zijn, om die voor een en de zelve met de ſtad *Haran* van *Moſes* te kunnen houden: in de welke *Tarah* met *Abraham*, wanneer hy uit *Ur* der *Chaldeen*, na het lant van *Kanaan* trok, op wegh zijn verblijf nam, en aldaer in zijnen ouderdom van twee hondert en vijf jaren ſterf, Geneſ. 11: 2, 3. Actor. 7: 2, 4. want *Tarah* zou aldus, zeggen zy, zeer onnoodigh, ja onverzichtelijk, zulken grooten omwegh na 't Noorde opgetrokken zijn, om in het lant van *Kanaan* te komen: naerdien *Ur* van *Chaldea*, of *Babylonie*, meer als veertigh of vijftigh mij-

† Actor. cap. 7.

mijlen Zuidelijker, als d'Arabische stad *Haran*, gelegen is.

Doch hier op zou men mogen zeggen, dat *Abraham* met voordaght, en als genootzaekt, uit *Chaldea*, zoo hoogh na 't Noorde opgetrokken was, om de zandige wildernissen van *Woest Arabie* te mijden, door de welke hy anders uit *Ur* veel nader, en by-na rechts weeghs na het lant van *Kanaan* had kunnen reizen. Maer trekkende op *Haran*, nam hy zijnen wegh langs den *Eufrates*, door bevolkte en bebouwde plaetsen, en trok, by *Haran*, over den *Eufrates*, en trad van daer na het Zuider gedeelte van *Syrie*, en quam alzoo in het lant van *Kanaan*.

De stad *Haran* van *Moses*, de welke in het Zuider gedeelte van *Mesopotamie* lagh, was na den overleden *Haran*, *Tarahs* zoon, en *Abrahams* broeder, door den vader of broeder, t'zijner gedachtenis, alzoo genoemt: want *Haran* was al, voor *Tarahs* en *Abrahams* komste te *Haran*, tot *Ur*, in *Chaldea*, overleden: dies d'oude naem der stad in dien van *Haran*, door *Tarah* of *Abraham*, verwisselt en verandert wiert: want ongetwijfelt had deze stad te voore een anderen naem: inzonderheit, indien zy d'eerste stad was, de welke na den watervloet gesticht wiert: maer *Moses* heeft dien zelven naem gebruikt, den welken deze stad by zijnen tijt had.

De stad *Haran* wort ook anders by *Moses*, Genes. 24 : 11. na *Nachor* of *Nahor*, *Abrahams* andere broeder, *Nachor* of *Nahor* geheten; dewijl die aldaer woonde.

Nachor of *Haran* was in *Aram Naharajim*, dat is, *Mesopotamie*, of *Syrie der twee vlieten*, gelegen, Gen. 24 : 10. en des zelfs lantstreke wort Gen. 29 : 1. *het lant tegen 't Ooste*, en anders by de oude wereltlijke schrijvers *Charracene* genoemt. Te weten, de lantstreke van *Haran* wort, ten aenzien van *Palestijn*, *het lant tegen 't Ooste*, by *Moses*, Gen. 29: vers 1. geheten. Dienvolgens lagh *Haran* in het Zuider *Mesopotamie*, tegen over *Scenitisch* of *Woest Arabie*, volgens den stijl der Schrift: want de Noorder gedeelte van beide *Syrien*, en het lantschap van *Assyrie*, worden niet met den naem van *Ooste*, maer van *Noorde*, in de Schrift uitgedrukt.

Wanneer *Tarah* in *Haran* overleden was, toogh *Abraham* met zijn wijf, en zijn gansch huisgezin, uit *Haran*, om na het lant van *Kanaan* te reizen. *Jakob* toogh na *Haran*, om de woede van zijnen broeder *Esau* t'ontgaen, Gen. 27 : 43. en ging na het lant tegen 't Ooste, Gen. 29 : 1. *Jakob* trouwde te *Haran* aen beide de dochters van *Laban*, *Rachel* en *Lea*. Genes. 29.

De meeste lantbeschrijvers houden niet t'onrecht d'aeloude stad *Karæ*, anders *Karrhe*, de welke met dien naem by *Strabo*, *Ptolemeus* &c. gedaght wort, voor een en de zelve met de stad *Karran* of *Charran* van *Moses*, en die van d'Arabieren, eensdeels van wegen de onderlinge gelijkheit en over-een-koming van name, en ten andere, van wegen by-na een en de zelve stant en gelegentheit, de welke aen beide gegeven wort: want beide worden zy in *Mesopotamie* geplaetst; hoewel *Karrhe* eigentlijk in *Osrhoene*, een lantschap van *Mesopotamie*.

Lukanus noemt dit *Karrhe* het *Assyrisch Karrhe*, als of het in *Assyrie*, heden *Kurdistan* geheten, zou gelegen zijn.

Twee heeren wegen liepen van *Karrhe* door *Persien*: de linke door het lantschap van *Adjabene*, en door den *Tigris*: en d'andere door *Assyrie* en door den *Eufrates*. Marcel. lin. l. 23.

D'aeloude inwoonders der stad *Karrhe* aenbaden en dienden allermeest de Mane: aen de welke, haer ter eere, een tempel, een weinigh buiten de stad, gesticht was.

De stad *Karrhe* is by de Romeinsche schrijvers, door den neêrlaegh van *Markus Krassus*, en zijnen zoon *Publius Krassus*, vermaert: want ontrent deze stad quamen zy beiden, met het grootste gedeelte des Romeinschen krijgsheirs, te sneuvelen.

De Roomsche keizer *Antoninus*, gebynaemt *Karakalla*, die op het jaer twee hondert en twintigh begon te regeeren, wiert ook by de stad *Karrhe*, door zijnen lijfwaght of hellebaerdier *Martialis*, met een pook doorsteken en gedoot: wanneer hy met eenen uit zijn gezelschap ter zijde afgegaen was, om zijn gevoegh te doen, na hy buiten de stad, in den tempel der Mane, offerhande gedaen had. Spartian. in vitâ ejus.

D'aeloude inwoonders der stad *Kar-*

rhe waeren *Kolonieren* der *Macedonen.*

Eenigen houden ook de ſtad *Haran* van *Moſes*, en *Edeſſa*, de welke heden *Orſa* of *Roha* geheeten wort, voor een en de zelve ſtad, en verwerren die beide onder een, en met elkanderen. Hier op ſchijnt te ſlaen, het geen te voore, uit den mont der inwoonders, in de beſchrijving van *Orſa* is verhaelt: naerdien zy aldaer een *Meszjid* of tempel toonen, die, ter eere van *Abraham*, rontom een vyver gebouwt is: wiens viſch ook by hen *viſch van Abraham* genoemt wort.

Doch zoo *Haran* en *Carrhe* of *Carrha* een en de zelve ſtad is, zoo kan *Haran Edeſſa* niet zijn: naerdien *Carrhe* en *Edeſſa* twee verſcheide ſteden des lantſchaps van *Osrhoene* waeren: waer van *Edeſſa* de hoofdſtad was.

De ſtad *Harran* der Arabieren heeft verſcheide Arabiſche geleerde mannen uitgelevert, die in de Wiskunſt en Filoſofye uitgemunt hebben, en by d'Arabiſche ſchrijvers, *Ibn Kafta* en *Ibn Nedin*, gedaght worden. Onder deze zijn ook eenige, door hunne ſchriften, by die van *Europe* bekent: als *Thabit Ben Kora*, en *Muhamed Albattan* of *Albateghn*.

Harran door de Mahometanen veroovert.

Des jaers zes hondert een en veertigh wiert *Harran*, beneffens de ſteden *Ainward* en *Roha*, door *Amr*, zoon van *Said*, of door *Jyas*, zoon van *Gunm*, onder het *Kaliffſchap* van *Omar*, ingenomen.

Des jaers duizent en negen en dertigh was *Sabt*, zoon van *Wathab Nomairier*, heer van *Harran.*

Harran vruchteloos by de Kriſten vorſten belegert. Tyr. lib. 10. cap. 29.

Wanneer op het jaer elf hondert en vier de Kriſten vorſten, als *Bohemond*, prins of heer van *Antiochie*, *Tankred*, zijn neve, en alle de heeren des lantſchaps van *Antiochie*, t'effens met *Baudowijn*, graef van *Edeſſa*, en zijn neve *Joſſelin* vergadert waeren, met toelegh en voornemen, om door alle middelen, ieder in zijn gebiedt, hunne heerſchappyen te vergrooten, en daer uit de Mahometanen, de vyanden des Kriſten geloofs, te drijven, zoo beloofden zy elkanderen by eede, en zwoeren, op hun geloof, te zullen, zonder eenige hooger aenſlagen te beginnen, over den ſtroom *Eufrates* trekken, en de ſtad *Harran* belegeren. By hen vervoeghden zich, om dezen gewightigen aenſlagh uit te werken, *Bernard*, aertsbiſſchop van *Antiochie*, *Dabert*, aertsbiſſchop van *Jeruſalem*, en *Benoiſt*, aertsbiſſchop van *Edeſſa.* Alle deze hooge perſonaedjen bevonden zich in de ſtad *Edeſſa*, en traghten, met grooten yver, hun voorgenomen werk te volvoeren. Hier op dan trokken zy alle met een groot getal van krijgsvolk te velde, en ſloegen hun leger voor de ſtad *Harran* neêr, en belegerden die van alle zijden.

Te dier tijde was de ſtad *Harran* zoodanigh van allen lijftoght en voorraet ontbloot, dat die niet anders behoefde beſtormt te worden, om te veroveren, als den burgers den in en uitgang te beletten. D'oorzake van dit gebrek des lijftoghts was hier uit ontſtaen; dewijl *Baudowijn*, graef van *Edeſſa*, lang te voore hier toe orde gegeven had, om d'inwoonders van *Harran* van het gerijf van levensmiddelen te beroven, op dat zy hier door zouden gedwongen zijn de ſtad in zijne handen over te geven, zoo dra hy die zou belegert hebben. Het welk *Baudowijn* licht om te doen viel: want d'inwoonders van *Edeſſa* bequamen al hunnen lijftoght, dien zy konden hebben, uit de plaetſen van hun gebiedt, tuſſchen den vliet *Giulab* en de ſtad *Harran* gelegen. Dies vond *Baudowijn* raetzaem d'inwoonders der ſtad van dit genot te berooven. Hierom had hy ſedert langen tijt, door veelvoudige invallen en beſpringingen, hen belet deze plaetſen te bebouwen: want hy hoopte, uit de lantſtreke over den *Eufrates*, en uit die midden tuſſchen *Edeſſa* en den gemelden vliet gelegen, genoechzaem lijftoght voor hem en voor zijne burgers te trekken: en d'inwoonders van *Harran* tot een onverdragelijken hongersnoot te brengen, indien zy het gerijf en genot dier plaetſe, dat zy plaghten te hebben, verlooren. Hier door dan vonden de Kriſtenen de ſtad *Harran*, wanneer zy die quamen belegeren, van lijftoght ontbloot. De ſtedelingen evenwel, die lang te voore van den toelegh en komſte der Kriſtenen verwittight waeren, hadden veelmalen, door brieven en gezanten, aen de Ooſterſche Mahometaenſche vorſten byſtant verzocht, en hen doen weten, dat zy bereit waeren en ſtonden, om zich aen de Kriſtenen over te geven, by aldien zy in 't kort geene toezegging van byſtant kregen.

Maer wanneer zy eindelijk geenen byſtant

bystant kregen, noch te verwachten hadden, en de hongersnoot dageliks meer en meer toenam, zoo besloten zy eendrachtiger stemme, en met gemein goetvinden, liever de stad in handen der Kristenen over te geven, dan aldus door de woede des hongers, by mangel van lijftoght, te sterven.

Wanneer dan de genen, die uit de stad aen de Kristen prinsen afgezonden, by hen gekomen waeren, gaven zy die aenstonts in hunne handen, zonder eenige voorwaerden, over. Maer *Bohemond*, prins van *Antiochie*, en *Baudowijn*, graef van *Edessa*, waeren uit gierigheit en staetzught, tegen elkanderen met wangunst ingenomen, en raekten aenstonts in krakeel en geschil, wien van beide de stad zou toekomen en te beurt vallen. Hier over, en onder dit krakeelen en twisten, wierden zy op elkanderen zoo verbittert, dat d'inneming en verovering der stad, de welke hen aengeboden wiert, tot aen des volgenden uchtens opgeschort wiert: het welk hen namaels tot groot berou en nadeel gedeegh: want zoo dra des uchtens de dageraet aenbrak, verscheen op die plaetse zulken groote meenighte van vyanden, en zulken vervaerlijk krijgsheir van Turken, dat de Kristenen zelfs, die te voore den vyant hadden doen beven, begonnen aen hun leven te mistrouwen. Daer en boven voerden de vyanden, die aldaer aengekomen waeren, een onuitsprekelijk getal van krijgstuigh, en voorraet van lijftoght met zich; dat zy met list in de stad braghten: want zy hadden besloten zich aen twee troepen te schaeren: welker een de Kristenen zoo lang met vechten zou ophouden, tot d'andere troep den lijftoght in de stad braght. Het welk ook aldus geschiede: want naulix begon het te dagen, of de vyanden begonnen zich in slagh-orde te stellen. Maer de genen, dien de lijftoght aenbevolen was in de stad te brengen, hielden zich afzonderlijk. Hoewel de genen, die zich tot vechten vervaerdighden, geene hope hadden, om op de Kristenen de zege te bevechten, of hen lang het hooft te bieden; maer zy achten, dat zy genoechzaem hunnen aenslagh zouden volbraght hebben, indien de belegerden den voorraet, die men hen toebraght, in handen konden krijgen; midlerwijle de Kristenen met het vechten tegen d'anderen belemmert waeren.

De Kristen prinsen dan ziende, dat de vyanden zich bereiden, om hen slagh te leveren, en dat zy zich gedwongen en genootzaekt vonden hen te wederstaen, begonnen ook hun krijgsheir in slagh-orde te stellen. De twee aertsvaders vermaenden de krijgsknechten met vele redenen, om zich mannelijk te quijten, en aen hunne oude rustigheit en kloekmoedigheit te gedenken: doch die wilden weinigh daer na luisteren. Voorts vielen de vyanden op de Kristenen aen, en wierden in den eersten aenval van hen meester, braken hunne slagh-orde, en dreven hen schandelijk op de vlught: waer door de Kristenen hunne tenten, en al hun reistuigh, ter genade van den vyant, mosten achter laten, en zochten niet, als met de vlught, het leven te redden en behouden: het welk hen evenwel niet gelukte: want de vyanden smeeten bogen en bondels pijlen van zich, en namen de degens, houwers en zabels, in de vuist, en hieuwen by-na alle de Kristenen ter neêr.

Harran ontzet.

Neêrlaegh der Kristenen.

In dit gevecht wierden *Baudowijn*, graef van *Edessa*, en zijn neve *Josselin* gevangen, en geknevelt en geboeit na 's vyants lant gevoert. *Bohemond* en *Tankred*, en de twee aertsvaders, *Bernard* en *Dabert*, begaven zich op de vlught, en quamen behouden, in vollen ren, in de stad *Edessa*. Maer d'aertsbisschop van *Edessa*, die een eenvoudigh man, en op de krijgsstreke niet bedreven was, begaf zich onder des vyants troepen, en wiert gevangen, en aen eenen Kristen by den vyant te bewaren gegeven: doch deez, verstaende dat hy een bisschop was, liet hem heimelijk vry en los vertrekken; hoewel met gevaer van des krijgsknechts leven, indien de vyant des vernomen had.

Midlerwijle graef *Baudowijn* gevangen was, bewaerde *Bohemond*, prins van *Antiochie*, de stad en het gansch lantschap van *Edessa*: als ook het lant van *Josselin*; hoewel op bespreek van het aen graef *Baudowijn* en aen *Josselin* te herstellen, wanneer zy weêr uit hun gevangkenis zouden gekomen zijn.

Dit gevecht was voor den Kristenen bovenmate schadelijk en nadeeligh: want men leest niet, dat voor noch na,

sedert de Latijnsche Kristenen het Heilige Lant bezeten, en in 't Ooste gekomen waeren, ooit grooter neerlaegh gehad hebben. Het welk alles door gierigheit, en staetzught van prins *Bohemond* en graef *Baudowijn* ontstont.

Des jaers elf hondert twee en tachentigh wiert *Harran*, beneffens andere steden van dien oort, door *Saladin*, koning van *Syrie* en *Egypten*, ingenomen.

Na de doot van *Adel Abubekr*, heer van *Syrie*, *Egypten* en *Mesopotamie*, die op 't jaer twalef hondert en achtien overleed, viel *Harran*, beneffens *Roha*, &c. zijnen zoon *Aschraf* by erfenis ten deele.

Op het jaer twalef hondert vier en dertigh kreegh *Sultan Alaoddin Kaikoobad*, heer van *Rumea*, (dat is, Griekenlant, of Klein Asie) na het veroveren der stad *Roha*, *Harran* by verdragh in: want die van *Harran* braghten hem de sleutels des kasteels te gemoet.

Des jaers twalef hondert negen en vijftigh nam *Hulakou*, *Chan* of keizer der Tartaren, in het trekken door *Mesopotamie*, de stad *Harran* by verdragh in. Sedert dier tijt is de stad *Harran* meer en meer komen te vervallen. Men zeidt, zy heden 's daeghs weinigh inwoonders heeft, die by-na alle Turken en Joden zijn, en op den roof leven.

Daras, of *Dara*, *Theodosiopolis* &c.

[a] Noti. Antiq. [b] Abulfeda. [c] Abulfaraj.

[a] DAras, of [b] *Dara*, was een aeloude en sterke stad van *Mesopotamie*, en [c] boven de stad *Nisibis* gelegen, en zou, van wegen de gelijkheit, en overeen-koming van name, voor die oude stad mogen gehouden worden, de welke *Stephanus Dausara* noemt, en ontrent *Edessa* stelt.

Abulfar. De stad *Dara* is ontrent op het jaer vijf hondert gesticht, en wort by de Grieken, Romeinen, en Arabieren, veelmalen in hunne schriften gedaght.

Elmac. Histor. Saracen. Abulfar. Tot ontrent op het jaer vijf hondert en dertigh stont *Dara* onder het gebiedt van de Romeinen en keizer *Justinianus*: maer te dier tijde wiert het door *Kosroës*, *Kobads* zoon, koning van *Persie*, ingenomen, na een belegh van zes maenden. Dan de *Pers* leverde *Dara* aen keizer *Mauritius* weêr over. Doch *Kesra*, zoon van *Hormoz*, koning van *Persie*, nam kort daer na *Dara* weêr in bezit, onder de regering van keizer *Fokas*.

Onder de regering van keizer *Heraklius*, die op het jaer zes hondert en elf begon te heerschen, bezaten de Romeinen de stad *Daras* weêr. Maer des jaers zes hondert en een en veertigh wiert zy, als ook de stad *Amid*, door *Jad* of *Gyas*, zoon van *Gunm*, veltheer der Arabieren, verovert. Sedert bleef *Daras* onder het gebiedt der Arabische *Chaliven* of keizers, tot aen het jaer zes hondert vijf en tachentigh, als wanneer *Muchtar*, zoon van *Abuobeida*, die de doot van den Arabischen keizer *Husscin*, zoon van *Alis*, wilde wreken, onder beleit van *Abraham*, zoon van *Asir*, de stad *Daras* innam.

Dausara was eene stad des lantschaps van *Osrhoene*, en ten tijde der Kristenen tot een bisdom opgerecht. Een bisschop van *Dausara* wort in de Handelingen des vijfden algemeinen kerkenraets van *Konstantinopolen* gedaght. Dausara. Stephan.

Theodosiopolis, dat is gezeit, *Theodosius-stad*, is alzoo na den keizer *Theodosius* genoemt, en lagh in *Osrhoene*. Zy wort by eenigen voor de stad gehouden, de welke heden *Arzeroum* of *Erzeroum* heet; hoewel andere d'aeloude stad *Kalikala* voor *Arzeroum* houden. *Abulfeda* stelt *Arzeroum* in *Mesopotamie*: maer andere Arabische schrijvers in *Groot Armenie*. Theodosiopolis. Notit. Antiq.

Himerius, of † *Hemerius*, en anders * *Himeria*, was een aeloude stad des lantschaps van *Osrhoene*, en tot een bisdom ten tijde der Kristenen opgerecht, en stont onder het aertsbisdom der stad *Edessa*. Een bisschop van *Himeria*, met name *Ausonius*, wort in d'onderschrijving des Chalcedonischen kerkenraets gedaght. Een ander bisschop, *Uranius*, heeft den kerkenraet van *Chalcedonie* bygewoont. Himerius. † Notit. Antiq. * Libr. Concil. Guillel. Tyr.

Markopolis, dat is gezeit, *Markus-stad*, was alzoo na den stichter, keizer *Markus*, genoemt. *Markopolis* was ten tijde der Kristenen een bisdom. Een bisschop van *Markopolis*, met name *Cyrus*, heeft de kerkenraet van *Efesen* bygewoont, en een ander, *Kajuma* geheten, den kerkenraet van *Chalcedonie*. Markopolis. Notit. Antiq.

Nicephorium is eene aeloude stad, en alzoo by † *Strabo* en * *Ptolemeus* genoemt. Zy was in het lantschap van Nicephorium. †Lib. 16. * Lib. 5. c. 18.

Osrhoene

Osrhoene, ontrent de ſtad *Edeſſa*, gelegen. Namaels wiert zy, na keizer *Konſtantinus*, *Konſtantina* genoemt: maer heet heden *Naſivankaſi* of *Nephrun*.

Wanneer de ſtad *Nicephorium*, of *Konſtantina*, onder de Kriſtenen ſtont, was zy tot een bisdom opgerecht. Zeker biſſchop van *Konſtantina*, met name *Thomas*, heeft de vijfde algemeine *Synood*, of kerkenraet van *Konſtantina* onderſchreven.

Anaſtaſia. a Lib. Concil. b Notit. Antiq. c Marcellin. d Procop. l. 1. de Bello Perſico. e Notit. Antiq.

[a] *Anaſtaſia*, of anders [b] *Anaſtaſiopolis*, dat is, *Anaſtaſius-ſtad*, is alzoo na den ſtichter, keizer *Anaſtaſius*, genoemt. Te voore was d'oude vervalle ſtad [c] *Daras* of [d] *Daria* geheten: hoewel [e] andere *Anaſtaſia* en *Daras* tot twee byzondere ſteden maken.

Anaſtaſia lagh in het lantſchap van *Osrhoene*, twaalef duizent ſchreden, of drie mijlen van de ſtad *Niſibis*.

Zenodotia. † Appian. Arrian. Dio. * Steph.

† *Zenodotia*, of * *Zenodotium*, was een aeloude ſtad van *Meſopotamie*, en in het lantſchap van *Osrhoene*, na-by *Nicephorium* gelegen. Zy ſtont ontrent des jaers 50 onder de Grieken; maer wiert door *Markus Kraſſus*, lantvooght van *Syrie*, van wege de Romeinen, verovert en verwoeſt, die d'inwoonders tot ſlaven verkocht: uit oorzake de burgers van *Zenodotia* hondert Romeinſche krijgsknechten, die zy binnen de muuren ontfangen hadden, quanſuis als of zy zich onder hunne beſcherming wilden overgeven, ter neêr gehouwen hadden. Te dier tijde gebood zeker *Apollonius*, als heer, over *Zenodotia*.

Rhiſina, en Rhæſina. Lib. 5. c. 18.

Ptolemeus ſtelt, onder andere, twee ſteden in *Meſopotamie*: d'een is genoemt *Rhiſina*, tuſſchen de ſtad *Edeſſa* en den bergh *Maſius*: en d'ander heet *Rhæſena*, en leit tuſſchen den vliet *Chaboras* en *Saokoras*. De laetſte ſtad ſchijnt by *Stephanus Rheſina* genoemt te worden, die hy ontrent den vliet *Aborus* plaetſt. *Ammianus* noemt de zelve ſtad *Rheſina Reſaina*, de welke, door't graf van keizer *Gordianus*, vermaert en beroemtheit bekomen heeft.

Lib. 23.

Deze laetſte ſtad *Rhæſina* van *Ptolemeus*, of *Rheſina* van *Stephanus*, of *Reſaina* van *Ammianus*, ſchijnt een en de zelve te zijn, de welke by d'Arabiſche ſchrijvers *Raſain*, of *Raſa'laina*, dat is, *hooft des brons*, genoemt wort.

Ziet pag. 20.

De ſtad *Rheſina* van *Ptolemeus* was by ouds, wanneer zy onder de Kriſtenen ſtont, tot een bisdom opgerecht. Zeker biſſchop van *Rheſina*, met name *Antiochus*, heeft den eerſten kerkenraet van *Antiochie* onderſchreven.

Sipphara. Ptolem.

Sipphara, of *Sippara*, is een aeloude ſtad van *Meſopotamie*, de welke alzoo by *Ptolemeus* genoemt wort, en aen den *Eufrates*, op de kuſte van *Babylon*, tuſſchen de ſtad *Naarden* en *Seleucie* gelegen was.

Kaſtald.

Zoo eenigen willen, zou deze ſtad heden *Vaſſaopatan* genoemt worden.

† In Aſſyriis Scalig. Fragm.

Zeker aeloude Griekſche ſchrijver, † *Abydenus*, ſchijnt de ſtad *Sipphara* van *Ptolemeus Heliopolis in Sippara* te noemen: dat is, *Zonne-ſtad in Sippara*. Dies *Sippara* hier een lantſchap of lantſtreke zou betekenen; hoewel *Abydenus Heliopolis* ook anders *ſtad der Sipparenen* noemt.

Andere, als *Louys Vartoman* en *Scaliger*, gevoelen, dat deze ſtad *Heliopolis* die gene is, de welke in dien oort *Bethſemes*, dat is, *huis der Zonne*, genoemt wort.

Noach (*Siſithros* by *Abydenus* genoemt) wiert door God (of *Saturnus*, volgens *Abydenus*) belaſt, alle de ſchriften, die te *Heliopolis in Sippara* waeren, voor het ontſtaen van den watervloet, te verbergen. Hierom willen eenigen dat de naem *Sipphara* uit het Hebreeuſch *Siphraja* geſmeet zy, dat is, uit *boeken* en *gedenkſchriften*, die te *Sipphara* of te *Heliopolis in Sippara* bewaert wierden. Aldus noemen de Hebreen een en de zelve ſtad van het Heilige Lant *Kirjath-Sepher*, dat is, *ſtad der boeken*, en de Chaldeen *Kirjath-Arbe*, dat is, *ſtad der gedenkſchriften*.

Bochart l. 1. c. 4.

Batnæ. a Notit. Antiq. b Ammian. Marcellin. l. 13. Stephan. Soſim. c Tacitus.

[a] *Batnæ*, of *Batne*, is eene ſtad des lantſchaps van *Osrhoene*, of vlek of veſting in de lantſtreke van [b] *Anthemuſia* of [c] *Anthemuſias*, niet verre van den *Eufrates* en de ſtad *Niſibis* gelegen. Zy wiert geſticht door d'aeloude Macedonen, en was by ouds met veele rijke koopluiden bewoont. Deze ſtad en hare lantſtreke wort by d'oude ſchrijvers, om hare luſtigheit, bovenmate geroemt.

Chabur.

Chabor, of *Chabur*, of *Alchabur*, is eene ſtad, tuſſchen *Niſibis* en *Rakka*, aen den vliet *Chabur* gelegen, daer hy in den *Eufrates* ſtort.

De ſtad *Chabur* wort by d'Arabiſche ſchrijvers onder de voornaemſte ſteden van *Meſopotamie* gedaght: waer uit blijkt,

blijkt, dat zy eertijts een zeer maghtige en treffelijke ſtad was.

Een plaetſe *Chabor*, of *Habor*, wort ook 2 Reg. 17 : 18. en 1 Chron. 5 : 26. gedaght: doch die was in *Aſſyrie* gelegen: als blijkt uit de gemelde ſchriftuur-plaetſen.

Het berghachtigh gedeelte van *Aſſyrie*, dat aen *Medie* raekt, wort by *Ptolemeus* ook *Chaboras* genoemt.

Chabur ſtont eertijts onder den Arabiſchen keizer *Gjafar Abulfeda Mutewakkel*, die op het jaer acht hondert vijf en veertigh begon te heerſchen.

De ſtad *Chabur* wiert des jaers negen hondert en acht en vijftigh, beneffens vele andere plaetſen van dien oort, door *Muazzuddaulas*, heer der ſtad *Bagdad*, verovert, die in de zelve een jaer zijn verblijf had.

Des jaers twalef hondert twee en tachentigh veroverde *Saladin*, heer van *Syrie* en *Egypten*, de ſtad *Chabur*, als ook *Niſibis*, *Senjar*, en andere van dien oort.

Des volgenden jaers gaf hy de ſteden *Chabur*, *Niſibis*, *Senjar* en *Rakka*, aen *Omadoddin Zengi*, zoon van *Madud*, heer van *Aleppo*, in verruiling tegen de ſtad *Aleppo*, over.

Des jaers elf hondert zes en tnegentigh overleed *Omadoddin Zengi*: na wien zijn zoon *Kotboddin Zengi* volghde.

Des jaers twalef hondert en negen wiert de ſtad *Chabur*, beneffens *Niſibis* en *Senjar*, door *Adel Abubekr*, zoon van *Jyub*, ingenomen.

Sarug. Alcdr. De ſtad *Sarug*, of *Saruj*, leit een daghreize van de ſtad *Harran*, op de linke hant, wanneer men van de brug *Menbigz*, de welke over den *Eufrates* geſlagen is, na *Harran* gaet.

Sarug is de hoofdſtad des lantſchaps van *Diar-Modzar*; hoewel andere *Rakka* de hooftſtad van *Diar-Modzar* maken. De lantſtreke rontom is vruchtrijk.

Abulfar. De ſtad *Sarug* wiert des jaers zes hondert onder het Chaliffſchap van *Omar*, door *Jyas*, zoon van *Gunm*, voor de Mahometanen ingenomen.

Abulfar. Wanneer *Hulaku Ilchan*, keizer der Tartaren of *Mogollers*, des jaers twalef hondert negen en vijftigh, de ſteden *Roha* en *Harran*, en andere van dien oort, by verdragh ingenomen had, bood hy ook den inwoonders van *Sarugh* de zelve voorwaerden aen: maer die verworpen zijn aenbiedingen en bevelen: waer over hy hen, na hy de ſtad verovert had, geheellijk verdelghde.

Balad. Abulfed. *Balad*, of *Beled*, en anders *Belath*, is eene ſtad, gelegen in het lantſchap van *Diar-Rabea*, op den Weſter oever van den *Tigris*, † zes of zeven mijlen Noordwaerts boven de ſtad *Mauſil*, en in die byzondere lantſtreke van *Mauſil*, de welke *Bakao* genoemt wort, en na de ſtad *Neſibin* ſtrekt. Tot onderſcheidt van verſcheide andere ſteden, de welke ook den naem van *Beled* voeren, wort deze ſtad by vele Arabiſche ſchrijvers *Beledo-'lhatab* (of † *Chatab*) genoemt.

† Of 21000 ſchreden. Aledr.

† Abulf.

Deze zelve ſtad *Beled* wort by vele Arabiſche ſchrijvers met roem gedaght: uit oorzake de profeet *Jonas* aldaer zou geweeſt zijn. Om de nabyheit der ſtad *Ninive*, derven'er eenigen ook by voegen, dat hy aldaer uit den buik des walviſchs zou opgeworpen; en hierom de naem *Belath* aen de ſtad gegeven zijn.

Beleth heeft vele mannen uitgelevert, die onder de Mahometanen, door het overleveren van *Mahomets* redenen en daden, beroemt zijn. *Jakuth* telt'er meer als achtien op.

Berkaid. In de lantſtreke *Bakâo* was ook een voorname ſtad, *Berkaid* geheten: zes en dertigh duizent ſchreden van de ſtad *Balâd*, zeven en twintigh van de ſtad *Niſibis*, achtien duizent ſchreden van *Adrama* en *Maëliana*, en vier mijlen en een halve van den vliet *Alhavali* gelegen. Zy had vier poorten: d'een was genoemt de poorte van *Beled*: dewijl men daer door na *Beled* gong.

Turbadin. Abulfar. *Turbadin* is een ſtad van *Meſopotamie*, en wiert door *Jyas*, zoon van *Gunm*, voor de Mahometanen, ontrent des jaers zes hondert en dertigh, ingenomen.

Birtha. * Ptol. † Ammian. * *Birtha*, of † *Virta*, was eene ſtad, ten Weſte van den *Tigris* gelegen, boven den mont van den vliet *Lykus*, op het uitterſte van *Meſopotamie*. *Ammianus* noemt *Virta* eene aeloude veſting, de welke met bochtige en hoornige muuren omringt, en door verſcheide werken onaenkomelijk was. *Sapores*, koning der Perſen, beſtont de ſtad *Virta* te belegeren.

Aen

Steph. Aen den vliet *Eufrates* lagh ook by ouds eene ſtad, *Adana* geheten.

Apollonia. *Stephanus* gedenkt ook eene ſtad *Apollonia*, de welke hy in *Meſopotamie* plaetſt.

Atre. *Atre*, of *Atren*, was een aeloude ſtad tuſſchen den *Eufrates* en den *Tigris* gelegen.

Dura. Polyb. Steph. *Dura* was eene ſtad van *Meſopotamie*, en ſchijnt een en de zelve te zijn, de welwelke by *Ptolemeus Duraha* genoemt, en neffens een gedeelte van den vliet *Eufrates* geplaetſt wort.

Thebeta. *Arrian. * *Thebeta* was een krijgsveſting of kaſteel van *Meſopotamie*.

Steph. † Notit. Antiq. Ziet pag. 3. Het lantſchap van †*Osroene*, of *Osrhoene*, of *Osdroene*, dat op de grensſcheiding van *Meſopotamie* en *Armenie* gelegen was, begreep by ouds verſcheide ſteden, de welke meeſt alle te voore beſchreven zijn: als *Edeſſa*, de hoofſtad van *Osroene*, *Kare*, of *Karrhe*, *Konſtantia*, *Theodoſiopolis*, *Batne*, *Kallionikus*, of *Leontopolis*, *Nieuw Valentie*, *Birbórum*, *Monithilla*, *Therimachon*, *Moniauga*, *Makarta*, *Markopolis*, *Anaſtaſia*, *Hemerius*, *Kirkiſia*, *Dauſara*. Alle deze ſteden zijn heden 's daeghs meerendeels vervallen en vergaen.

Vele ſteden zijn door d'Arabieren, onder den aenvang der Mahometaenſche heerſchappye, ontrent des jaers zes hondert en dertigh, aen d'oevers van den *Eufrates* en *Tigris* geſticht, om krijgsbezettingen en wapenen by der hant te hebben, tot afkeering en ſtuiting der Perſianen.

Beſtiering, heerſchappye, en beſtierders van *Meſopotamie*, of *Algizira*.

Koning David overwint de Meſopotamiers. ONtrent des jaers duizent en dertigh, voor des Zalighmakers geboorte, heeft koning *David* tegen de Syriers van *Meſopotamie* &c. geſtreden. Pſalm 60: 2. 2 Sam. 8: 3. 1 Chron. 19: 3.

Joſeph. lib. 7. Antiq. c. 7. Te dier tijde gebood over de Meſopotamiers zeker koning, met name *Syrus*: en over de Over-Eufratiſche Syriers een ander koning, *Chalama* geheten. Deze koningen, en die van *Syrie Soba*, rechten met d'Ammoniten, die vyanden van koning *David* waeren, een verbont op, om koning *David* te beoorlogen. De Ammoniten zonden ten dien einde gezanten aen *Syrus*, koning der Meſopotamiers, met een geſchenk van duizent talenten. Maer *David* verſloegh in een gevecht d'Ammoniten, en braght hen een grooten neêrlaegh aen. Wanneer de Meſopotamiers daer na den ongelukkigen uitſlagh des gevechts vernamen, zonden zy, zonder vertoeven, geſchenken aen koning *David*, en gaven zich aen hem over. Waer op *David* weêr na *Jeruſalem* keerde.

Meſopotamie door Nebukadnezar verovert. *Nebukadnezar*, of anders *Nabuchodonozar*, koning van *Aſſyrie*, veroverde op het dertiende jaer van zijne regeering, ontrent des jaers zes hondert en zeſtigh voor des Zalighmakers geboorte, onder beleit van zijnen veltoverſte *Holofernes*, *Meſopotamie* en andere omleggende geweſten. Judith 11.

Op het drie hondert en een en dertighſte jaer voor des Zalighmakers geboorte wiert *Meſopotamie* door *Alexander de Groote*, koning der Macedonen, verovert. Door Alexander de Groote.

Op het drie hondert en drie en twintighſte jaer voor des Zalighmakers geboorte viel, in de verdeiling des rijks van *Alexander de Groote*, koning der Macedonen, het geweſt van *Meſopotamie* eenen van *Alexanders* veltheeren, met name *Arceſilaus*, ten deele, die het in 't eerſt met den tijtel van lantvooght beſtierde.

Daer na voeghde *Antipater*, wanneer hy de verdeiling der *Satrapien*, of lantvooghdyen van *Alexanders* rijk, in *Triparadiſus*, eene ſtad van *Opper-Syrie*, deed, *Meſopotamie Amphimachus*, des konings broeder, toe. Toen wiert *Blitor* ſtedehouder of lantvooght van *Meſopotamie*. Maer *Antigonus*, die opperhoofdige veltheer des krijgsheirs van *Philippus Arideus*, *Alexanders* zoon, en nazaet, was, zette hem van zijn ampt af, uit oorzake hy *Seleukus*, lantvooght van *Babylon*, had laten vertrekken, die, uit vreze voor *Antigonus*, na *Egypten*, by koning *Ptolemeus*, gevlught was. Deez *Antigonus* was, na *Alexanders* doot, door de Macedonen rijks-voorzorger gemaekt.

Op het twee hondert en zes en veertighſte

tighste jaer voor des Zalighmakers geboorte trok *Ptolemeus Euergetes*, koning van *Egypten*, over den *Eufrates*, en veroverde *Mesopotamie*, en alle andere gewesten van dien oort.

Mesopotamie door Mithridates verovert. Justin. lib. 41. c. 6.

Op het hondert en een en veertighste jaer, voor des Zalighmakers geboorte, wiert *Mesopotamie* door *Mithridates*, koning der *Parthen*, verovert: want hy breide zijn rijk en heerschappye van den bergh *Kaukasus* tot aen den *Eufrates* uit.

Wanneer de Grieken en Macedonen de trots en opgeblazentheit der eerst ingekomen Partische volken niet konden lijden noch verdragen, zonden zy gezanten aen *Demetrius Nikator*, koning van *Syrie*, met beloften van zich aen hem over te geven, indien hy hen te hulpe wilde komen. Hier op trok koning *Demetrius* ter yl met zijne verzamelde troepen te velde, en quam in *Mesopotamie*, om dat gewest, als ook *Babylonie* en *Ninive*, in bezit te nemen. Doch hy wiert eindelijk, onder schijn van vrede te maken, listelijk gevangen genomen, en quam levendigh in handen van den *Parth*, die hem, ten schimp, door de steden liet omvoeren, en daer na in de gevangkenis werpen.

Joseph. lib. 13. cap. 9. Antiq. Justin. lib. 36. c. 1. en lib. 38. c. 9.

Door Tigranes.

Namaels maekte *Tigranes*, koning van *Armenie*, met bystant van zijne onderzaten, d'*Atropateniers* en *Gordyëers*, (heden *Kurden*) den *Parthen* de stad *Nisibis* en gansch *Mesopotamie* afhandigh. Hy trok ook over den *Eufrates*, en nam *Syrie* en *Fenicie* in. *Tigranes*, die hier door trots en opgeblazen geworden was, stichte in *Armenie*, na-by *Iberia*, tusschen *Iberia* en de stad *Zeugma*, aen den *Eufrates*, eene stad, en noemde die, na zijnen naem, *Tigranocerta*, dat is gezeit, *Tigranes-stad.* Hy deed de inwoonders uit de twalef Grieksche steden van *Kappadocie*, de welke hy verovert en verwoest had, in *Mesopotamie* overbrengen, en een groot gedeelte van *Tigranocerta* daer meê bevolken. *Tigranes* deed zijne schatten, en alle andere dierbare goederen, in de zeer groote en volkrijke stad *Nisibis*, de welke door de Macedonen gestight was, ter bewaring leggen. Niet lang daer na wiert de stad *Nisibis*, als ook gansch *Mesopotamie*, door *Lukullus*, veltheer der Romeinen, verovert: 't welk zich aldus toedroegh.

Strab. lib. 12. c. 12.

Joseph. lib. 20. c. 2.

Door Lukullus.

Wanneer *Lukullus*, op het jaer acht en zestigh, voor des Zalighmakers geboorte, tegen *Pakorus*, koning der Parthen, te velde getoogen was, en door *Armenie* in *Mesopotamie* zou trekken, quam hy in de vruchtbare en lustige lantstreke van *Mygdonie*, in de welke de stad *Nisibis* gelegen was, voor de welke hy zijn leger neêrsloegh. De stad *Nisibis* was toen met een dobbelden en dikken steenen muur, en met eene grachte van eene groote diepte omringt: waer door de muur niet kon gesloopt noch ter neêr gevelt worden. Te dier tijde gebood over de stad *Nisibis*, uit den naem van koning *Tigranes*, zijn broeder *Guras* en *Kallimachus*.

Plutarch. in Pompej. Oros. lib. 6. c. 3.

Toen *Lukullus* zijn leger voor de stad had neêrgeslagen, stelde hy allerlei slagh van bestorming in 't werk. Wanneer de belegerde *Armeniers*, in den aenvang van den Winter, meinden dat de Romeinen op hun vertrek stonden, zoo droegen zy zich een weinigh onachtzamentlijk. *Lukullus*, dit bemerkende, nam den nacht waer, op den welken geene mane scheen; maer een zware slagh-regen, met donder, ontstaen was: waer door de belegerden niet hooren noch zien konden: en den buitensten muur en gracht, tusschen de twee muuren, verlieten, latende eenigh weinigh volk aldaer blijven.

Hier op besprong *Lukullus* den muur van allen zijden. Wanneer hy, door middel van schanzen, op den muur geklommen was, met het ter neêr houwen van vele waghten, die aldaer in kleinen getale gelaten waeren, vulde hy, met het inwerpen van aerde, (want te voore hadden de belegerden de bruggen afgeworpen) een gedeelte der gracht. *Lukullus*, noch zijn volk, kon door den vyant, met schichten, noch door het vuur, om den zwaren regen, niet beschadight worden.

Na *Lukullus* over de gracht geraekt was, nam hy aenstonts de stad zelve in: want de binnen-wallen waeren niet zeer sterk: naerdien de belegerden zich op de buiten-werken betrouwt hadden. *Lukullus* nam de genen, die op het kasteel gevlucht waeren, gevangen: onder de welken hy *Guras*, broeder van *Tigranes*, die zich in zijne handen over gaf, heuschelijk handelde. Maer hy wilde na *Kallimachus* niet hooren: hoewel die beleed, dat hy de verborge schat-

ſchatten van veel gelt zou ontdekken. Maer *Lukullus* beval, dat men hem in boeiens zou ſmijten, om ſtraffe te geven: uit oorzake hy de ſtad *Emiſa*, in *Syrie* gelegen, had doen in brant ſteſten, en daer door hem de glorye en ſtoffe van weldadigheit tegen de Grieken te bewijzen, benomen had. Daer na kreegh *Lukullus* veel gelts, en overwinterde te *Niſibis*. Aldus wiert de ſtad *Niſibis*, en al het overigh van *Meſopotamie*, door *Lukullus* verovert. Ook dreef hy *Tigranes* uit *Syrie* en *Fenicie*.

Meſopotamie wiert ook, zoo *Plutarchus* getuight, door *Pompejus*, veltheer der Romeinen, verovert: het welk zich ontrent op het zeſtighſte jaer, voor des Zalighmakers geboorte, zou toegedragen hebben.

Namaels verviel *Meſopotamie* weêr onder het gebiedt der Parthen.

Ontrent vijftigh jaren voor des Zalighmakers geboorte ſtont *Meſopotamie* onder het gebiedt van *Orodes*, koning der Parthen, en wiert te dier tijde door eenen lantvooght, met name *Talymes Ilakes*, of *Sillaces*, van wegen koning *Orodes*, beſtiert.

Kraſſus trekt tegen de Parthen te velde.

Ten zelven tijde trok *Markus Kraſſus*, die d'allerrijkſte Romeinſche burger en lantvooght, van wegen de Romeinen, van *Syrie* was, tegen de Parthen te velde, zonder eenige oorzake van oorlogh te hebben. Alleenlijk was hem verwittight, dat de Parthen zeer rijk waeren, en hy hoopte, dat *Orodes*, die onlangs koning der Parthen geworden was, lichtelijk zou te veroveren zijn. Hy deed dan eene brugh over den *Eufrates* ſlaen, en voerde zijn heir gemakkelijk en veiligh daer over. Voorts nam hy vele ſteden van *Meſopotamie* in, die haer vrywillighlijk aen hem overgaven: want zijn toght over den *Eufrates* quam den Parthen onverwaght over: waerom door hen geen krijgsbezetting van eenigh belang in *Meſopotamie* geleit was. *Talymes Ilakes*, (of *Sillaces*) lantvooght van *Meſopotamie*, wege koning *Orodes*, raekte met eenige weinige ruiters, tegen *Kraſſus*, in het gevecht: doch hy wiert overwonnen en gewont, en begaf zich na koning *Orodes*, dien hy den veltoght van *Kraſſus* verwittighde.

Ondertuſſchen nam *Kraſſus* de ſteden weêr in, inzonderheit de Griekſche, en onder deze de ſtad *Nicephorium*: want zeer vele Kolonieren van Macedonen, en andere Grieken, die de Macedonen by wijle tot krijgsgenooten gehad hadden, konden bezwarelijk de maght en het gewelt der Parthen lijden, en ſtelden veel meer hope op de Romeinen, van wien zy wiſten, dat de Grieken bemint wierden: waer over zy gewillighlijk den Romeinen toevielen.

Verovert de Griekſche ſteden van Meſopotamie.

De burgers alleen der ſtad *Zenodotia*, over wien *Apollonius* geboodt, hieuwen hondert Romeinſche krijgsknechten ter neêr, die zy binnen hunne muuren ontfangen hadden, onder voorgeven, van zich aen hen over te geven. Waer over *Kraſſus* die ſtad met zijn krijgsheir veroverde en verwoeſte, en de burgers tot ſlaven verkocht.

Aldus braght *Kraſſus* groote ſchrik en angſt onder de Parthen. Doch hy had een weêrzin, en geen vermaek, om langer in *Meſopotamie* te blijven; maer verlangde in *Syrie* in ruſt en ledigheit te leven: waer door hy den Parthen tijt gaf, om zich ten oorlogh te bereiden, en gelegentheit van de Romeinſche krijgsknechten in *Meſopotamie* t'onderdrukken.

Trekt uit Meſopotamie na Syrie.

Na dan *Kraſſus* krijgsbezettingen, ten getale van zeven duizent voetknechten, en duizent ruiters, in de veroverde ſteden geleit had, trok hy weder na *Syrie*, om t'overwinteren. Aldaer ontfing hy zijnen zoon *Publius Kraſſus*, die van keizer *Julius Ceſar* uit *Vrankrijk* quam. Maer eindelijk quam *Markus Kraſſus*, na zijn zoon *Publius* gedoot, en het krijgsheir verſlagen was, met ſchande en oneere over den *Eufrates* te ſneuvelen. Het welk, volgens verhael van *Dio* en *Plutarchus*, in het leven van *Kraſſus*, zich aldus toedroegh.

Orodes, koning der *Parthen*, zond na *Syrie* gezanten aen *Kraſſus*, die hem het invallen in *Meſopotamie* verweten, en d'oorzake des oorloghs afvorderden. Hy zond daer en boven zijnen veltheer *Surenas* met een krijgsheir in *Meſopotamie*, om de plaetſen, de welken verovert of afgevallen waeren, weêr in te nemen. Hy zelf deed eenen veltoght in *Armenie*, op dat *Artabazes*, zoon van *Tigranes*, die toen aldaer regeerde, den Romeinen geenen byſtant zou kunnen toezenden.

Koning Orodes zond gezanten aen Kraſſus.

Wanneer *Kraſſus* de krijgstroepen

uit de winter-legers in *Syrie* deed vergaderen, quamen de gezanten van koning *Orodes* aldaer by hem, (hoewel *Florus*, een Romeinsche schrijver, verhaelt, dat dit in *Mesopotamie* zou geschiedt zijn, wanneer *Krassus* zijn leger voor de stad *Nicephorium* had neérgeslagen) en hielden hem de verbonden, die hy met *Pompejus* en *Sylla* gemaekt had, voor oogen, en zeiden hem met eenen aen: *By aldien het krijgsheir, door het Romeinsch volk, tegen de Parthen gezonden was, dan zouden zy tegen de Romeinen een onverzoenelijken oorlogh voeren: maer by aldien Krassus, in weêrwil des vaderlants, eigen gewins halve, den Parthen den oorlogh aengedaen, en steden ingenomen had, dan zou koning Orodes matelijk handelen, als door bermhertigheit van Krassus ouderdom bewogen, en de krijgsknechten den Roomschen volke weêr toezenden.* *Krassus*, die op des konings schatten vlamde, gaf hen ten antwoort: *Dat hy d'oorzake des oorloghs te Seleucie* (eene stad van *Mesopotamie*, de welke toen door de Grieken bezeten wiert) *zou openbaren.* Hier op laghte *Vagises*, het hooft der gezanten, en zeide, slaende het hol of de palm van zijn linke hant, met de vingers van zijne rechte hant, *Eer zullen daer hairen uit groeien, dan ghy Seleucie ziet.* En aldus trokken de gezanten weêr wegh, om koning *Orodes* den oorlogh te verwittigen.

Ondertusschen verhaelden eenige Romeinsche krijgsbezettelingen, die met groot gevaer uit *Mesopotamie* ontkomen waeren, yzelijke dingen van de meenighte der Parthen, en van hun slagh van wapenen, en wijze van vechten: waer door zy de herten der Romeinen braken en kleinmoedig maekten: zulks eenigen der veltoversten *Krassus* rieden te blijven staen, en den krijgsraet van nieuws over het gewricht der zaken t'zamen te roepen. Onder deze was *Kassius*, de rentmeester van *Krassus*. De wichelaers schrikten en gruuwden ook om voort te trekken: hoewel *Krassus* hen alle afwees, en alles in de wint sloegh. Inzonderheit moedighde *Artabazes*, koning der Armeniers, *Krassus* aen, die in zijn leger, met zes duizent ruiters, zijne hellebaerdiers, tot bystant quam, en tien duizent andere *Kurassiers*, in vollen harnas, en dertig duizent voetknechten, beloofde te zenden, die zich op hun eigen kosten zouden onderhouden. *Artabazes* ried *Krassus* door *Armenie* in *Parthie* te trekken, en beloofde alles overvloedelijken aen het krijgsheir te zullen verschaffen. Ook zou de wegh, door de rouheit des lants, veiligh zijn, en hierom des te minder dienstigh voor de ruitery, in de welke alleen allermeest de maght der Parthen bestont. Maer *Krassus* verwierp dien heilzamen raet, en beschonk koning *Artabazes* met lof, en liet hem gaen: want hy zeide, dat hy door *Mesopotamie* met zijn heir zou trekken, daer hy vele treffelijke Romeinsche ruiters gelaten had. Dies trok hy na de stad *Zeugma*, op den *Eufrates* gelegen: daer hem vele voorspoken bejegenden, die hem een ongelukkigen uittoght beloofden en dreighden, en by *Plutarchus* en *Dio* wijtloopigh verhaelt worden.

Des onaengezien bleef *Krassus* halssterrigh in zijn opzet en voornemen volherden. Ook verwierp *Krassus* den raet van *Kassius*, die hem ried, dat hy in eene der steden, in de welke krijgsbezetting lag, zijn krijgsheir zou ververschen, tot dat hem iet zekers, nopende de Parthen, zou verwittight zijn. Maer by aldien niet, dat hy den stroom de *Eufrates* af na *Seleucie* zou trekken. Dus doende zouden de vaertuigen lijftoght kunnen verschaffen, en de legers volgen. Ook zou deze vliet beletten, dat zy door den vyant niet konden besprongen noch omçingelt worden.

Midlerwijle *Krassus* dit vast overwoegh, verleide *Augarus* of *Abgarus*, d'*Osroëner*, hem van dien heilzamen raet. Deez *Augarus*, of *Abgarus*, en anders by *Plutarchus Ariamnes*, stamvorst der Arabieren, genoemt, was te voore, ten tijde van *Pompejus*, door verbont, aen de Romeinen verplicht; maer hield toen de maghtighste zijde der Parthen. En naerdien hy het welvaren en voordeel der Parthen begunstighde, zoo veinsde hy eenen vrient van *Krassus* te zijn, schoot hem mildelijk veel gelt uit, en doorvorschte alle zijne raetslagen, en openbaerde die den Parthen. Krassus door Augarus verleit.

Wanneer nu *Krassus* besllooten had na *Seleucie* te trekken, en van daer na de stad *Tsesiphon* over te schepen, zoo riedt hy hem dien raet te verwerpen, als daer toe veel tijts van noode

zou

zou zijn, en recht na *Surenas* en *Sillace*, veltheeren van den Partischen koning *Orodes*, met zijn krijgsheir te trekken, en den *Eufrates* achter zich te laten.

Daer na voerde *Krassus* het krijgsheir over een onmetelijke vlakte, langs een zandigen en waterlozen wegh, of oort, daer lover noch gras groeide, noch geboomte noch heesters wossen.

Wijders, *Artabazes*, koning van *Armenie*, zond boden aen *Krassus*, door de welken hy zeggen liet, dat hy hem geenen bystant kon toezenden: naerdien hy door een zwaren oorlogh geprangt wiert: dewijl *Orodes*, koning der Parthen, de vlekken der Armeniers verwoeste. Maer hy vermaende *Krassus* allermeest, dat hy zich derwaerts zou begeven, en, met bystant der Armenische krijgstroepen, *Orodes* slagh leveren. By aldien hem des niet geviel, dan zou hy voor-al zoeken de rijdbare gewesten te mijden. *Krassus* verwierp ook dezen raet met grammen moede, en gewaerdighde koning *Artabazes* niet weêrom te schrijven: en zeide, dat hem nu zoo veel tijts niet overschoot, om zich met *Armenie* te bekommeren; maer hy zou *Artabazes*, op zijn wederkomste, de straffe zijner verraderye doen boeten. *Abgarus* vertrok zich aenstonts, eer het bedrogh aen den dagh gekomen was, na hy *Krassus* had wijs gemaekt, dat hy het heir der vyanden zou verschalken en verdelgen.

Zy waeren niet verre voortgetoogen, wanneer eenige weinige verspieders quamen gelopen, en bootschapten, dat d'overigen door de vyanden ter neêr gevelt waeren, en die met kloeken moede, en groote krijgstroepen, dicht by in aentoght waeren. Toen stont *Krassus* verslagen, en het krijgsheir wiert met vreze bevangen.

Krassus schaert de slagh-orde.

Wijders, *Krassus* volgende eerst het gevoelen van *Kassius*, breide zijne slagh-orde wijd uit: maer daer na veranderde hy qualijk van gevoelen, en trok zijne krijgstroepen by een, en maekte een vierkante en dicht in een gedronge slagh-orde. Hy gaf het beleit van den eenen hoorn aen *Kassius*, en dat van den anderen aen zijnen zoon *C. Publius* over, en stelde zich zelven in het midden der slagh-orde.

Wanneer men aen den vliet *Balissus* gekomen was, en de meesten der veltoversten *Krassus* rieden, het leger aldaer neêr te slaen, en t'overnachten, en dat men ondertusschen kuntschap van de sterkte des vyants troepen moste nemen, verwierp ook *Krassus* dezen raet: naerdien zijn zoon met zijne ruiters yverde den vyant slagh te leveren. Dies beval *Krassus* den krijgsknechten, in slagh-orde geschaert, t'eeten en drinken, dien des luste. Maer eer elk dit gedaen had, sloegh *Krassus* ter yl op wegh, en trok gezwint voort, zonder rusten, tot in het gezight der vyanden.

Surenas, veltheer der Parthen, vertoonde zijn gansche slagh-orde en bloem der krijgsknechten, niet in 't begin; maer op eene bequame hooge plaetse, tot schrik der Romeinen, die zy eerst met pieken uit hunne plaetse bestonden te doen wijken. Maer als de Romeinen de hooghte der dikke slagh-orde, en de stantvastigheit der Partische krijgsknechten bespeurden, traden zy te rugh. De Parthen, ziende de slagh-orde en gelederen der Romeinen breken, zoo storten zy, eer de Romeinen des vernamen, van alle kanten op de Romeinsche slagh-orde in.

Wanneer nu *Krassus* licht gewapende krijgsvolk voor uit zond, zoo trokken die niet verre voort; maer wierden door een hagel-jaght van schichten by den vyant qualijk ontfangen: dies zy zich te ruch onder het zwaer gewapent krijgsvolk begaven, en maekten een aenvang van oproer en schrik, als zy de kracht en felheit der schichten, die alles doorboorden, en de groote meenighte van gewonden zagen.

Toen verdeilden zich de Parthen, en begonnen van over-al, en uit alle oorden, op de dikke slagh-orde der Romeinen van verre schichten te werpen, en baerden een yzelijken neêrlaegh: want niet een schicht wiert vergeefs geschooten. Ook hielden zy in het vluchten niet op met schichten te werpen. Wel hoopten de Romeinen met de Parthen, wanneer zy eenmael hunne schichten zouden verschooten hebben, hantgemeen te worden. Maer wanneer zy zagen, dat de Parthen vele kemels, met pijlen geladen, by hen hadden, van de welke d'eerste, zoo dra zy hunne pijlen verschooten hadden, weêr andere pijlen namen, zoo stont *Krassus* tot stommens toe verslagen: naerdien hy zagh,

dat geen eind van schieten zou zijn, voor zy alle met schichten ter neêr gevelt waeren.

Toen beval hy den zoon *Publius*, om met den vyant te traghten hantgemeen te geraken, eer hy door hem zou omçingelt worden. Deez jongeling dan trok met dertien hondert ruiters (waer van hy duizent van keizer *Julius Cesar* ontfangen had) en vijf hondert booghschutten, en acht troepen schiltdragers, tegen de Parthen aen, die al willens op de vlught staken, om *Publius* verre van den vader af te trekken. Maer in't kort zwenkten de Parthen den rugh om, en vielen op de Romeinen aen, en doorgriefden hen, na zy hen rontom omçingelt hadden, met schichten. Zelf *Publius* (dien *Orosius* den *alleruitgelezensten jongeling*, en *Eutropius* den *allerberoemsten en voortreffelijksten jongeling* noemt) bood zijnen borst aen zijnen wapendrager te doorsteken: want hy zelf kon zijne hant, die doorsteken was, niet gebruiken. Men zeid, de raetsheer en redenaer *Censorinus* op een zelve wijze te sneuvelen quam. *Megabacchus*, die in kloekmoedigheit en sterkte van lichaem uitmunte, doorstak zich zelven: als ook vele andere edelen. De Parthen doorstieten d'overigen, die op eenen heuvel geklommen waeren, al vechtende, met kloeten ter neêr. Vijf hondert Romeinen vervielen in handen des vyants. De Parthen kregen den gesneuvelden *Publius* in handen, en hieuwen hem het hooft af. Toen trokken zy aenstonts op *Krassus* aen, die midlerwijle des Zoons wederkomste verwaghte. Maer wanneer d'een bode op den ander quam, dat het met *Publius* gedaen was, indien men niet sterke hulptroepen hem niet ter yl quam ontzetten, zoo ylde *Krassus* met het krijgsheir voort te trekken. Hier op quamen de Parthen aen, met het hooft van *Publius* op een spietse, en maekten, door het geklank van trompetten en kromhoorens, een vervaerlijk geluit, en waeren, door het bevechten der zege, met woede ingenomen.

Publius Krassus gevangen en gedoot.

Dit schouspel deed den Romeinen geweldigh den moedt ontzinken. *Krassus* traghte zijne krijgsknechten aen te moedigen, om zich over de woede en wreetheit des vyants te wreken, en hem die blijdschap betaelt te zetten. Toen wiert het gevecht hervat, in het welk vele Romeinen, met een hageljaght van schichten ter neêr gevelt wierden, en deerlijk te sneuvelen quamen: want die door een reukeloos bestaen, om met schichten niet doorgrieft te worden, op den vyant aenvielen, wierden door zware † zwijnsprieten, met de welke zy by wijle twee lichamen met eenen slagh doorstieten, ter neêr gevelt.

† Of kloeten. Latine Contì.

Wanneer eindelijk de avont begon te vallen, vertrokken de Parthen zich, en droegen hunnen roem daer op, dat zy *Krassus* eenen nacht schonken, om zijnen zoon te beweenen. Dien nacht riepen *Octavius* en *Kassius* de hooftmannen en krijgsknechten t'zamen: want *Krassus*, die met den algemeinen en eigen rou bevangen was, had zijn hooft bewonden, en zich in duister versteken.

Het overigh krijgsheir, uit vreze voor grooter onheil in het toekomend, besloot te vlughten, en begon, zonder geklank van trompetten, in stilte op te breken. Maer zoo dra de zwakke en gequetsten vernamen, dat zy achter gelaten wierden, ontstont een groot geraes, en bijster geschrei en geween in 't leger: waer door de Romeinen, die op wegh geslagen waeren, met schrik en vreze bevangen wierden: naerdien zy meinden dat de vyant, door het geroep opgewekt, op hen zou aenvallen. Wel vernamen de Parthen het weghtrekken der Romeinen; maer zy wilden die niet vervolgen. Drie hondert vaerdige ruiters quamen, onder gelei van den overste *Egnatius*, des nachts voor de stad *Karre*. Zy riepen den wacht toe, en belasten dien aen *Koponius*, die te dier tijde, van wegen de Romeinen, over *Karre* gebood, te zeggen, dat *Krassus* een groot gevecht den Parthen gelevert had. Anders spraken zy niet, en ijlden voorts na de stad *Zeugma* toe. *Koponius*, die uit de verbaesde reden, de tijding van een ongelukkiger slagh besloot, deed aenstonts zijn volk wapenen, en toogh ook *Krassus*, die, door de belemmering der gequetsten, langzaem voorttrok, te gemoedt, en ontfong hem met het krijgsheir in de stad.

Met het aenbreken van den dagh traden de Parthen in het leger der Romeinen,

nen, en velden vier duizent ter neêr, die aldaer gebleven waeren. Zy achterhaelden ook velen, die op het vlak velt om her zworven, te peerde. Onder deze waeren vier troepen, die door den gezant *Varguntejus* geleit wierden, en des nachts van den wegh afdwaelden. De Parthen overvielen deze troepen op eenen heuvel, en matsten hen ter neêr, behalve twintigh krijgsknechten, die midden door den vyant braken, en behouden te *Karre* quamen.

Surenas verſpiet Kraſſus te Karre. *Surenas*, die onzeker was, of *Kraſſus* te *Karre* was, dan of hy zich na een andere plaetſe begeven hadde, zond zekere luiden, om des te vernemen, op kuntſchap, na *Karre* uit, onder ſchijn van een verbont met de Romeinen op te rechten, indien zy uit *Meſopotamie* wilden trekken. Wanneer dit den Romeinen, die by-na van alle hope verſteken waeren, geviel, verzochten zy tijt en plaetſe tot de by-een-komſte van *Kraſſus* en *Surenas*. *Surenas* vernemende, dat *Kraſſus* zich binnen *Karre* bevond, vertoonde zich des anderen daeghs met zijn krijgsheir voor de ſtad, en beval den Romeinen, indien zy ſtilſtant van wapenen begeerden, *Kraſſus* en *Kaſſius* gevangen over te leveren. Toen beklaeghden de Romeinen zich zelfs, en zagen, dat zy bedrogen waeren. Eindelijk beſlooten zy te vlughten, zonder zich met de langduurige en ydele hope van byſtant der Armeniers langer te voeden. *Kraſſus* openbaerde dit raetſlot, dat evenwel aen niemant van de *Karriers* voor den tijt had behooren geopenbaert te worden, aen zekeren *Andromachus*, een der ſnoodſte van allen, en dien hy daer en boven tot leitsman of weghwijzer gekoren had: want deez *Andromachus* maekte den Parthen al het geen, dat by de Romeinen beſlooten was, bekent.

Kraſſus vertrekt uit Karre. Dewijl nu de Parthen niet gewoon waeren des nachts te vechten, zoo trok *Kraſſus* des nachts uit de ſtad *Karre*, onder gelei van *Andromachus*; hoewel die de Romeinen langs omwegen geleide, op dat de vyanden, de Parthen, hen haeſt zouden kunnen achterhalen. Eindelijk braght hy hen in poelen en gebroken lant. Daer waeren eenigen, die het omleiden van *Andromachus* verdaght hielden, en hem niet wilden volgen: want *Kaſſius* begaf zich weêr na *Karre*, en trok van daer met vijf hondert ruiters na *Syrie*. Andere kregen getrouwe leitsluiden, en begaven zich na berghachtige plaetſen, die *Synaka* genoemt worden, en quamen voor dagh, ten getale ontrent van vijf duizent, in behouwe haven: over de welke de ſtrijtbare overſte *Octavius* gebood.

Wijders, *Kraſſus*, die door lage en liſt van *Andromachus*, in bekommerlijke plaetſen en poelen verſtrikt was, kreegh op den dagh vier krijgstroepen, eenige weinige ruiters, en vijf hellebardiers by zich, met den welken hy uit dien moeielijken wegh raekte; doch niet zonder grooten arbeidt. Hy begaf zich, wanneer de vyant hem reeds naderde, na een anderen heuvel, die ontrent acht ſtadien van *Octavius* aflagh; hoewel hy niet geſterkt, noch voor de ruiterye onaenkomelijk was; maer lagh onder de berghachtige plaetſen van *Synaka*. Door de nabyheit der plaetſe kon het gevaer van *Kraſſus* voor *Octavius* niet verborgen blijven. Dies quam hy eerſt met weinigen hem tot byſtant: daer na volghden d'overigen, en dreven de vyanden van den heuvel, en beſloten *Kraſſus* in het midden. Zy bedekten hem met het voorhouden van ſchilden: waer over geen ſchicht der Parthen het lichaem des veltheers kon aenraken, eer alle de beſchermers tot eenen toe geſneuvelt waeren. Kraſſus wort beſchermt.

Wanneer dan *Surenas* zagh, dat de Parthen trager tot het gevaer traden, en hen gevarelijk docht te zijn tegen wanhoopelingen te vechten: inzonderheit die een hooge plaetſe, tot hun voordeel, in het ſtrijden hadden: dat ook de Romeinen, die reeds het geberghte in hadden, by aldien de nacht ontſtont, niet konden gevangen worden; maer na d'Armeniers, om den oorlogh te hervatten, zouden trekken, zoo verzon hy een anderen liſt en bedrogh: want hy liet eenige gevangenen los, die de Parthen quanſuis hadden hooren kouten: als dat koning *Orodes* niet afkeerigh was om vrede met de Romeinen te maken, en hy aen *Kraſſus* alle beleeftheit zou betoonen, indien het aen hem ſtont. Hier en tuſſchen ſtaekten de Parthen het gevecht. Voorts trad *Surenas* met de opperhoofden langzaem na den heuvel, lichte den boogh op, Surenas verſchalkt de Romeinen.

en

en noodighde *Krassus*, met uitgesteken hant, tot het verbont, roepende: *Krassus had reeds de maght der Parthen beproeft, nu zou hy hunne beleeftheit en minzaemheit beproeven.* Doch *Krassus* bewillighde daer niet in, en vreesde wel te recht voor bedrogh. Maer de krijgsknechten van *Krassus* riepen, tot scheldens toe, op hem om vrede. Hy daer en tegen pooghde hen met bidden en reden te verzetten en overreden, en zeide: *dat zy het overigh van den dagh slechts zouden uithouden, om des nachts door het geberghte te trekken, en de hope van d'aenstaende behoudenis niet wilden afbreken.* Maer als de krijgsknechten grimmigh wierden, en met den wapen-klank hem dreighden, wiert *Krassus* verschrikt, en trad tot den vyant: doch keerde zich evenwel eerst tot zijn volk, en sprak: *O Octavius en Petronius, en alle ghy Romeinsche bevelhebbers, ghy lieden ziet, wat gewelt ik lijde Maer wanneer ghy het gevaerte ontkomen zijt, zoo zegget allen anderen menschen, dat Krassus, bedrogen van den vyant, en niet van de burgers overgegeven, omgekomen zy.*

Krassus treet gedwongen tot den vyant. Mogelijk schijnt hy dit gezeit te hebben, om, door deze liefstalige woorden, hun halssterrige herten te vermurruwen.

Maer *Octavius*, en alle d'overige bevelhebbers bleven niet op den heuvel; maer klommen te gelijk met *Krassus* neêrwaerts. Voorts schoof *Krassus* de hellebaerdiers, die hem, eerbaerheits halve, wilden volgen, van hem af. D'eerste van de Barbaren, die *Krassus* tegen quamen, waeren twee halve Grieken, die van den peerde stegen, en hem aenbaden en groeten, en op Grieksch zeiden, dat hy eenigen voor af zou zenden, die *Surenas* en alle d'anderen, die tot het gesprek quamen, zouden ondertasten, of zy ongewapent zouden komen. Hier op zond *Krassus* twee gebroeders, de *Roscanen* geheten, die *Surenas* aenstonts by zich behield. Toen quam *Surenas*, met de voornaemsten des rijks, te peerde gezeten, en beval, dat men aen *Krassus*, die te voet ging, een peert zou brengen, en tot aen den vliet, om de wetten der vrede te schrijven, voorttreden: t'effens reikte hy hem de rechte hant toe. Wanneer *Krassus* een peert eischte, weigerde *Surenas* hem dat quansuis. Want de koning, zeide hy, schenkt u dit peert. Aenstonts wiert een peert met een gouden breidel tot *Krassus* gebraght: op het welk de stalmeesters hem hieven, en volghden en dreven het peert met slagen voort. *Octavius* was d'eerste, die den toom aenvatte: en na hem *Petronius*, een van de kolonellen. Daer na schooten alle d'overigen rontom hem toe, en traghten het peert tegen te houden, en de genen, die *Krassus* van beide zijde voortdreven, te rugh te trekken.

Wijders, zeker Parth, met name *Pomaxethres* of *Maxarthes*, doode *Krassus*, of hieuw, zoo andere willen, hem het hooft en rechte hant af. *Dio* laet in twijfel, of hy door eenen van de zijnen gedoot zy, om niet levendigh in 's vyants handen te komen: dan of hy door den vyant gedoot wierde. Naer het getuigen van *Livius*, was hy door den vyant gegrepen en gedoot: dewijl hy tegenstreefde, om niet levendigh in 's vyants handen te komen.

Florus schrijft, dat *Krassus*, die tot een gesprek met de Parthen verzocht was, op het gegeven teken, levendigh in 's vyants handen zou vervallen zijn, 't en zy de Parthen, wanneer de kolonellen weêrstant boden, het vluchten des veltheers met het stael belet hadden. Lib. 3. c. 11.

Desgelijks schrijft *Sextus Ruffus*, dat *Krassus* zelf, wanneer hy tot het gesprek verzocht was, by-na levendigh had kunnen gevangen worden: doch was, door het tegenweer bieden der kolonellen, ontsnapt, en wiert in 't vlughten gedoot. In Breviar. ad Valentinian.

Zoo men het schrijven van *Strabo* geloven magh, doode *Surenas*, veltheer der Parthen, *Krassus*, by *Sinnaka*, eene stad van *Mesopotamie*, wanneer hy door list gevangen was; hoewel *Surenas* hem liever levendigh had willen weghvoeren, volgens schrijven van *Osorius*. Lib. 16. Lib. 6. c. 1.

Vellejus Paterkulus melt, dat *Krassus* met het grootste gedeelte des Romeinschen heirs gedoot zy. Naer 't verhael van *Plinius*, wierden alle de Lukanische krijgsknechten, welker een groot getal in het leger was, gedoot. *Jornandes* begroot het getal der gesneuvelden op elf legioenen. *Plutarchus* brengt het getal van alle de gesneuvelden op twintigh duizent, en de gevangenen op tien duizent. Uit hondert duizent waeren nauliks Lib. 2. c. 56.

liks tien duizent, volgens schrijven van *Appianus*, te rugh in *Syrie* gevlught. Dit droegh zich toe in Zomermaent, zoo *Ovidius* schrijft: of in het midden van den Zomer, volgens *Dio*. In welken tijt de Parthen het gansch gebiedt binnen den *Eufrates* weêr inkregen.

Lib. 2. Bell. Civil. Lib. 6. Fastor. Lib. 40.

Surenas zond het hooft, en de rechte hant van *Krassus*, na *Armenie*, aen koning *Orodes*. Maer te *Seleucie* deed hy een gerught door boden loopen, dat hy *Krassus* levendigh gevangen braght: want hy had zekeren *Kajus*, die onder de gevangenen hem zeer wel geleek, opgemaekt, en te *Seleucie* eene belaggelijke staetsie toegerecht: de welke *Plutarchus* schimpswijze eenen triomf noemt.

Plutarch.

Onder andere smaetheden verhalen eenigen ook, dat de Parthen in den mont van *Krassus* gesmolten gout gegooten, en daer en boven hem schimpige woorden toegedreven hadden: als, onder andere, *Florus* in de volgende woorden melt: *Zijn afgehouwen hooft, met de rechte hant, dat tot koning* (*Orodes*) *gebraght wiert, was tot een schimp; en niet onverdient: want het gesmolten gout wiert in d'opsperring des monts gegooten; op dat ook het doode en bloedeloos lichaem, wiens ziele, door begeerte en zught van gout, gebrant had, gout zou nuttigen.*

Lib. 3. c. 11.

Niet lang daer na betaelde ook *Surenas* de straffe van zijne meineedigheit: want hy wiert door *Orodes*, die zijne glorye benijde, gedoot.

Door keizer *Ulpius Trajanus*, die op 't hondertste jaer begon te regeeren, wiert *Mesopotamie* (als ook *Armenie*, *Assyrie*, &c.) tot een lantschap gemaekt, en d'Ooster grenspael des Roomschen rijks op den oever van den *Tigris* gestelt. Maer keizer *Hadrianus*, die *Trajanus* volghde, en zijne glorye benijde, gaf uit zijne vrye wille *Mesopotamie*, als ook *Armenie* en *Assyrie*, aen de Parthen weêr over, en wilde den vliet d'*Eufrates* tot scheidtpael tusschen de Romeinen en Parthen gestelt hebben. Doch daer na is, onder de keizers, *Markus* en *Pius Antoninus*, *Severius* en *Pertinax*, en andere Roomsche vorsten, die tegen de Parthen, met velerleie uitkomsten, gestreden hebben, *Mesopotamie* viermael verlooren, en viermael herwonnen.

Sext. Ruff. Breviar.

Ontrent des jaers twee hondert en vijftigh veroverde *Gordianus*, de derde Roomsche keizer van dien name, inzonderheit door kloek beleit van zijnen schoonvader *Nesitheus*, de steden *Karre* en *Nisibis*, &c. de welke alle te dier tijde onder het gebiedt en heerschappye der Persen stonden.

Julius Capitolinus in vita Gordian.

Keizer *Karus*, die op het jaer twee hondert en zes of zeven en tachentigh begon te regeeren, trok, in gezelschap van zijnen zoon, *Numerianus*, met een krijgsheir in *Mesopotamie*; dewijl het te dier tijde t'elkens geduurigh door de Persen beoorloght wiert.

Aurelius Victor de Cæsar.

Ontrent des jaers drie hondert en tien stont *Mesopotamie*, beneffens *Syrie*, *Egypten* en *Armenie*, onder keizer *Konstantinus de Groote*.

Wanneer te dier tijde *Sapores*, koning der Persen, de stad *Nisibis* den tijt van dertigh dagen belegert had, brak hy, door bidden van den bisschop *Jakobus*, en des zelfs leerling *Efraim*, vruchteloos van het belegh op: want God verhoorde zijn gebed, en zond in het krijgsheir der Persen muggen en vlojen, die hunne olifanten en peerden op de vlught dreven. Maer hy verwoeste, in het wederkeeren, *Mesopotamie* vyantlijk. Dies vervaerdighde zich keizer *Konstantinus de Groote*, om hem te beoorlogen; maer wanneer hy te *Nikodemia*, eene stad van *Bithynie*, gekomen was, overleed hy dezer werelt. Op zijn dootbedde droegh hy *Mesopotamie*, als ook *Egypten*, *Syrie* en *Armenie*, zijnen zoon *Konstantius* over.

Abulfarai.

Ontrent op het jaer vijf hondert en zeventigh, en op het tiende jaer der regering van keizer *Justinianus* de jonge, veroverde *Kobad*, koning van *Persie*, de stad *Dara* en *Rakka*, na een belegh van zes maenden, als ook *Antiochie* en *Aleppo*; wanneer de Romeinen of Grieken, door het oorlogh met de *Sclaven*, belemmert en opgehouden wierden.

Daer na gaf *Kosroës*, koning van *Persie*, den Romeinen de steden *Dara* en *Miyafarekin* weêrom, en maekte een verbont van vrede met hen.

Namaels brak de Persische koning *Kesra*, zoon van *Hormoz*, het verbont met de Romeinen, of met keizer *Fokas*: uit oorzake zy zijnen voorzaet, keizer *Mauritius*, vermoort hadden. Hy veroverde, na een belegh, de stad *Dara* en *Amid*, en trok toen na de stad *Roha*.

h Des

Mesopotamie onder de Mahometanen.

Des jaers zes hondert een en veertigh, in den aenvang der Mahometaensche heerschappye, verviel het gewest van *Mesopotamie* onder de heerschappye der Arabieren of Mahometanen, over wien te dier tijde *Omar*, de derde Arabische *Chalif* of keizer, gebood.

Jyas, zoon van *Gunm*, nam de steden *Saruj*, of *Sarug*, *Roha*, *Rakka*, *Amid*, *Nisibin*, *Turabdin* en *Mardin*, by verdragh in. Desgelijks veroverde *Halib*, zoon van *Muslema*, de stad *Karkisium*, by overgift.

Op het jaer acht hondert en zes en vijftigh trokken de Grieken uit de stad *Sjamsjat*, en quamen tot aen de stad *Amid*. Daer na toogen zy uit de lantpalen van *Gizira* of *Mesopotamie*, en verwoesten vele dorpen, en sleepten ontrent tien duizent menschen gevangkelijk naer hun lant wegh.

Ontrent des jaers acht hondert en tzeventigh gebood d'Arabische keizer *Mutamid* over *Diarbekr*, *Mausil*, &c. en deed die gewesten door zijnen broeder *Abuahmed*, als stedehouder, bestieren: want hy zelf hield zijn hof en zetel in de stad *Bagdad*.

Ontrent des jaers acht hondert en tnegentigh stont *Diarrebia*, en de gebuurplaetsen, onder het gebiedt van *Hamdan*, zoon van *Hamdun*, die een van d'*Emirs* of vorsten der Arabieren was. Doch de Arabische keizer *Mutadid* kreegh namaels een haet op hem, en nam zijne landen in, en hem gevangen.

Des jaers negen hondert en vijftien viel *Hosain*, zoon van *Hamdan*, in *Mesopotamie*, van den Arabischen *Chalif* of keizer *Moktadir*, zoon van *Chalif Mutadid*, af. Dies zond *Moktadir* zijnen *Visier Ratek*, met een sterk krijgsheir tegen *Hosain*. Onder beide krijgsheiren viel een fel gevecht voor: doch eindelijk stak *Ratek* op de vlught: wiens reistuigh en omslagh in handen van *Hosain* verviel. Wanneer dit *Chalif Moktadir* ter oore quam, trok zijn kamerling *Munes* in aller yl tegen *Hosain* op: maer *Hosain* trok met zijn buit in *Armenie:* alwaer hy door zijn krijgsheir verlaten, en door de krijgstroepen van *Munes* gevangen, en met zijnen zoon *Abdolwahab* in boeiens gesmeten wiert. Daer na keerde *Munes* door de stad *Bagdad* na *Mausil*, en braght *Hosain* en zijnen zoon met zich, die hy beide op kemels had doen zetten. Namaels wiert *Hosain* en zijn zoon in de gevangkenis gesmeten.

Op het jaer negen hondert vier en twintigh was *Abulhigja Abdalla*, zoon van *Hamdan*, stedehouder of lantvooght van *Mausil*, *Diarrebia* &c. van wegen *Chalif Moktadir*.

Des jaers negen hondert drie en tachentigh nam *Badus*, de Kurder, geboortigh van *Amid*, de stad *Mausil* in bezit. Wanneer hy in maght toenam, en besloot de stad *Bagdad* te veroveren, en de *Dailamiten* van daer te verdrijven, trok *Samsamoddaulas*, heer van *Bagdad* en *Erak*, met zijne krijgstroepen op: dien *Badus* tegen trok: doch wiert met zijn volk op de vlucht gedreven. Voorts namen de *Dailamiten* *Mausil* in.

Op het jaer negen hondert negen en tachentigh namen *Abu Tdhaher*, *Abrahim*, *Abu Abdalla* en *Hosain*, zoonen van *Naseroddaula*, die een zoon van *Hamdan* was, de stad *Mausil* in, en dreven de *Dailamiten* daer uit.

Des jaers negen hondert en tnegentigh vergaderde *Badus* een krijgsheir van Kurden, en trok na de stad *Mausil*. Tegen den welken *Abu Tdhaher* en *Hosain*, zoonen van *Naseroddaula*, uittogen, en hem slagh leverden. Maer wanneer *Badus*, in het springen van het een op het ander peert, quam te vallen, en zijne lijfknechten hem niet weêr te peerde konden helpen, lieten zy hem leggen, en keerden te rugh. Doch hy wiert door eenen van den vyant, die hem kende, gedoot. Het doode lijk wiert, nessens des konings paleis, aen een galge gehangen. Maer het volk wiert hier door oproerigh, en zeide: het betaemt niet, dat een man, die de vyanden van zijnen godsdienst beoorloght heeft, aldus gehandelt wort. Dies namen zy hem van de galge af, en begroeven hem, en baden voor hem: want zy toonden tekenen van groote genegentheit tot hem.

Na de doot van *Badus*, de Kurder, nam *Momahedoddaula*, zoon van *Merwan*, zijn neve van zusters wege, de stad *Miyafarekîn* in bezit. Te dier tijde gebood over *Amid*, *Abdol Barra*, een der voornaemsten des lants; maer hy wiert door zekeren *Ebn Damna* over maeltijt gedoot: die daer na de stad *Amid* bemach-

machtighde, en zich met *Momahedoddaulas* verzoende: wiens broeder, *Abu Alis*, hy ook gedoot had. Voorts maekte *Ebn Damna* vrede met den Griekschen keizer, en met den heer van *Egypten* en met andere koningen, en wiert machtigh en beroemt.

Ziet pag. 26. Op het jaer duizent vijf en twintigh was *Nasiroddaula*, zoon van *Merwan*, heer van *Diarbek*, die de stad *Roha* innam: doch de zelve wiert hem des jaers duizent en dertigh door de Grieken weêr ontnomen.

Elmacin Histor. Sarrac. l. 13. c. 7. Ontrent des jaers duizent en veertigh bezat d'*Emir* of vorst *Abunasr*, zoon van *Merwan*, de steden *Amid* en *Miyafarekin*: en *Karwas*, zoon van *Muktadir*, de stad *Mausil*, die een machtigh en strijtbaer vorst was, en des jaers duizent en vijftigh overleed.

Des jaers duizent drie en veertigh trokken de Turken, *Gaziten* gebynaemt, uit het lantschap van *Chorazan*, sterk zes hondert en vijftigh ruiters, onder gelei van vier *Emirs* of oversten, als *Kucias Abualis*, zoon van *Dahkan*, *Hagh*, *Israël* en *Abumansor*, en vielen in de lantschappen van *Amid* en *Miyafarekin*. Van daer trokken zy na de stad *Nisibis*, hieuwen de boomen rontom ter neêr, en belegerden de stad eene wijle. Daer na toogen zy na de stad *Mausil*; doch *Karwas*, zoon van *Muktadir*, heer der stad *Mausil*, kocht van hen, voor een zomme gelts, de vrede.

Na zy alle d'andere steden van *Diarbekr* en *Gezira* verwoest hadden, keerden zy weêr na *Mausil*, en braghten de stad onder hun gehoorzaemheit. Zy dooden en namen vele inwooners gevangen, en verwoesten de stad.

Wanneer zy aldaer eenen tijt lang zich onthouden hadden, verzamelden d'Arabieren van overal tegen hen, en belegerden en bestormden hen, tot dat zy hen uit de stad gedreven hadden. Daer na wierden eenige veltslagen tegen elkanderen gelevert: in de welke d'Arabieren op hen de zege bevochten, en vele Gazitische Turken ter neêr hieuwen. D'overigen vlughten na *Miyafarekin*, en roofden op wegh al het geen, dat zy konden, en traden in het lantschap van *Aderbigjan*.

Deze Turken, *Gaziten* gebynaemt, waeren bontgenooten of onderdanen van den Turkschen koning *Muhammed* *Abutalib*, gebynaemt *Togrulbek*, zoon van *Michaël*, die door eenige Turken tot koning, in het lantschap van *Chorzazan*, die des jaers duizent en een en veertigh de lantschappen *Zjorjan* en *Tabrestan* veroverde, over hen opgeworpen was.

Ontrent des jaers elf hondert stond *Diarbekr*, *Algizira*, onder het gebiedt van *Sultan Mohammed*, zoon van *Tatasch Melik Schah*, die ook heer of koning van *Bagdad*, &c. was.

Ontrent den zelven jaere elf hondert was *Jagarmisch* heer van *Mausil*. Ziet pag. 5.

Des jaers elf hondert en vijf trok *Sultan Mohammed* uit *Aderbijan* na de stad *Mausil*, om zich daer meester van te maken: gelijk hy die ook met een belegh omringde. Doch d'inwoonders streden ondertusschen mannelijk; want de voetknechten vielen uit, en baerden in *Mohammeds* heir een grooten neêrlaegh. Mausil door Sultan Mohammed belegert.

Wanneer *Jagarmisch* de doot van *Barciaruk*, *Mohammeds* broeder, ter ooren gekomen was, zond hy aen *Sultan Mohammed*, en bood hem zijnen dienst en gehoorzaemheit aen. Maer de *Vizier* van *Mahommed*, trad tot *Jagarmisch*, en zeide: *Het is het allerraetzaemste, dat ghy aenstonts na den Sultan gaet: want hy zal u niet weigeren, wat ghy ook van hem verzoekt.* Wanneer d'inwoonders van *Mausil* zagen, dat *Jagarmisch* na *Sultan Mohammed* ging, begonnen zy te weenen en te roepen, en strooiden stoffe op hunne hoofden. *Sultan Mohammed* ontfing *Jagarmisch* met groote heusch en beleeftheit, en wilde hem niet ophouden: maer zeide: *Keere tot uw volk: want hunne herten zijn tot u genegen, en zy verwaghten uwe wederkomste.* Dies kuste *Jagarmisch* d'aerde, en rechte des anderen daeghs een prachtigh gastmael, buiten de stad *Mausil*, voor *Sultan Mohammed* aen, en zond geschenken en giften van groote waerde aen hem en zijnen *Vizier*.

Des volgenden jaers trok *Jawel Sakaw* met duizent ruiters op, om de stad *Mausil* in te nemen: tegen den welken *Jagarmisch*, heer van *Mausil*, met twee duizent ruiters uittoogh. Maer wanneer de slagh-orden ten strijde geschaert waeren, en *Jawel* uit het midden der slagh-orde, op het midden der slagh-orde van *Jagarmisch* viel, wiert de

 slagh-

ſlagh-orde van *Jagarmiſch* op de vlught gedreven. *Jagarmiſch* alleen bleef achter: want het vlughten was hem, door zijn gebrek van lamheit, verboden: naerdien hy niet te peerde kon ſtijgen; maer zat in eene draeghzetel. Hy wiert gevangen by *Jawel* gebraght, die hem naerſtelijk deed bewaren.

Jagarmiſch gevangen.

Wanneer d'inwoonders van *Mauſil* des vernomen hadden, verhieven zy *Zengi*, zoon van *Jagarmiſch*, ter heerſchappye. Voorts beval *Jawel*, die de ſtad *Mauſil* met een belegh omringt had, *Jagarmiſch* daegelijks op eenen muil-ezel rontom de ſtad, in het gezight der ſtedelingen, te voeren, en gebood zijnen krijgsknechten hen toe te roepen: dat zy de ſtad zouden overgeven, en hunnen heer uit het gevaer, daer hy in was, verloſſen. Wanneer die van *Mauſil* daer niet na wilden luiſteren, deed hy *Jagarmiſch* in een korf ſluiten: waer uit hy op zekeren dagh doot gehaelt wiert. Dies ſchreven zijne onderdanen aen *Kelui Arſlan*, heer van *Ikonium* en *Akſar*, en noodighden hem, om by hen te komen; dewijl zy de ſtad aen hem zouden overleveren. Hier op trok *Kelui Arſlan* met zijn krijgstroepen derwaerts: maer *Jawel*, die van zijne komſte verwittight was, brak van het belegh op, en trok van de ſtad *Mauſil* af: de welke *Keli Arſlan* in bezit nam.

Sterft.

Wanneer hy zijn leger op eene plaetſe, *Almogreka* geheten, neêrgeſlagen had, beſchonk hy *Zengi*, zoon van *Jagarmiſch*, en zijn gevolgh, met eergewaden. Voorts zette hy zich op den throon, en verbood den naem van *Sultan Mohammed* in de preke te melden: maer belaſte den zijnen te gedenken. Hy bewees aen het krijgsheir veel weldaden, en braght vele quade gewoonten af. Daer na trok hy tegen *Jawel*, die te *Roha* was, te velde. Zy troffen elkanderen by den vliet *Chabur* aen. De krijgsknechten van *Jawel* dreven de krijgsknechten van *Jagarmiſch* op de vlught. *Keli Arſlan*, die, met zijn peert, in den vliet *Chabur* geſtort was, verdeedighde zich, tegen de krijgsknechten van *Jawel*, met ſchichten. Maer hy wiert door zijn peert in de diepte gevoert, en verdronk. Hier op trok *Jawel* na *Mauſil*, en nam de ſtad in.

Ziet pag. 5.

Des jaers elf hondert en acht maekte *Maudud*, en het krijgsheir van *Sultan Mohammed*, de ſtad *Mauſil* den krijgsknechten van *Jawel* weêr afhandigh.

Des jaers elf hondert en twaelf trok *Maudud*, heer der ſtad *Mauſil*, na de ſtad *Roha*, en ſloegh zijn leger daer voor neêr. Zijn krijgsheir vernielde alle de veltgewaſſen rontom de ſtad. Van daer begaf zich *Maudud* na de ſtad *Saruj*, en vreesde niet met allen voor de Franken, ja achte hen niet. Maer graef *Joſſelin*, heer van *Edeſſa*, dit vernemende, beſprong onverziens het krijgsheir van *Maudud*, wanneer de peerden wijd en zijd ter weide gingen, en nam vele krijgsknechten van *Maudud* gevangen, en doode niet weinigen: daer na keerde hy weêr na *Telbasher*.

Des jaers elf hondert en een en twintigh voeghde *Sultan Mohammed* de ſtad *Miyafarekîn*, den vorſt *Ilgazi*, zoon van *Ortok*, en de ſtad *Mauſil*, *Gezira* of *Meſopotamie* en *Senjar*, vorſt *Koſaimoddaula Okſenkar Borſaki* toe.

Ziet pag. 10. Ziet pag. 4.

Des volgenden jaers overleed vorſt *Ilgazi*, zoon van *Ortok*, in de ſtad † *Miyafarekîn*. Zijn zoon, *Haſamoddin Tamartaſch*, nam het kaſteel van *Maredin* in bezit, en kreegh daer na ook de ſtad *Miyafarekîn* in. Hy overleed, na een dertigh jarige regering, des jaers elf hondert twee en vijftigh. Na hem volghde zijn zoon *Noimoddin Al Ebbi* in de regering.

† Ziet pag. 10.

Des jaers elf hondert vier en veertigh maekte *Omadoddin Zengi*, anders *Zanguin*, zoon van *Maudud*, en heer der ſtad † *Mauſil* en *Aleppo*, den Kriſtenen de ſtad *Edeſſa* of *Roha* afhandigh: doch zy wiert daer na met eene verraſſing, door de Kriſtenen, weêr ingenomen: hoewel kort daer na *Nuroddin*, zoon van *Omadoddin Zengi*, de zelve ſtad weêr veroverde, en eindelijk alle de ſteden des graefſchaps van *Edeſſa* innam.

† Ziet pag. 5. pag. 35.

Ziet pag. 39. pag. 41.

Saifoddin Gazi ſterft.

Des jaers elf hondert negen en veertigh ſterf *Saifoddin Gazi*, zoon van *Omadoddin Zengi*, die, na de doot van zijnen vader *Zengi*, heer van *Mauſil* was, in de ſtad *Mauſil*. Na hem gebood zijn broeder *Kotboddin Maudud* over *Mauſil* en *Gezira*. Zijn oudſte broeder, *Nuroddin Mahmud*, die in *Syrie* de ſteden *Aleppo* en *Hama* bezat, trok na de ſtad *Senjar*, en nam die in bezit. Daer na wiert onder hen een vrede getroffen: waer

Ziet pag. 5.

waer by *Nuroddin* aen *Kotboddin* de stad *Senjar* weêrom gaf. Hy zelf behield de steden *Hims* en *Rahaba* in *Syrie*: maer de broeder *Kotboddin* de lantschappen van *Gezira* of *Mesopotamie*.

Ziet pag. 5. In den jare elf hondert negen en zestigh sterf *Kotboddin Maudud*, zoon van *Zengi*, heer van *Mausil* en *Gezira*, die zijn rijk, op zijn sterven, zijnen oudsten zoon *Omadoddin* toevoeghde: daer na droegh hy dat aen zijnen zoon *Moezzu Saifoddin Gazi* over. Hy deed dit hierom; dewijl de geen, die het bewint over 's rijks zaken had, te weten, een van zijne gelubden of kamerlingen, met name *Fakroddin Abdolmasich*, een weêrzin in *Omadoddin* had: uit oorzake hy na zijnen oom *Nuroddin* luisterde: en *Nuroddin* een hate op *Abdolmasich* had. Dies beslooten *Abdolmasich* en *Chafun*, dochter van *Hosamoddin Tamartasch*, zoon van *Ilgazi*, en moeder van *Saifoddin*, het rijk van *Omadoddin* aen *Saifoddin* over te dragen. Maer *Omadoddin* vervoeghde zich by zijnen oom *Nuroddin Mahmud*, en verzocht van hem bystant, om hem in het rijk te bevestigen.

Wanneer *Nuroddin Mahmud* vernam, dat zijn broeder *Kotboddin Maudud*, heer van *Mausil* en *Gezira*, overleden was, en zijn zoon *Saifoddin Gazi* het rijk bezat, en door *Fakroddin Abdolmasich* geregeert wiert, zoo nam hy dat zeer qualijk op, en trok, zonder voetvolk, met een klein gedeelte van ruiterye op, en toogh, by het kasteel *Jaabar*, over den *Eufrates*. Voorts nam hy de steden *Rakka*, *Chabur* en *Nisibis* in, en belegerde en veroverde de stad *Sanjar*, en gaf die aen zijnen broeders zoon *Omadoddin* over. Daer na trok hy na de stad *Balad*, en toogh, neffens de zelve, te voet, over den stroom *Eufrates*, na d'Oostzijde, en sloegh zijn leger by het kasteel van *Ninive* neêr. Op den zelven dagh, op den welken *Nuroddin Mahmud* daer quam, storte een groot gedeelte van de wallen of muuren van *Mausil* ter neêr: het welk *Abulfaraj*, d'Arabische schrijver, voor iet verwonderens-waerdigh aentekent.

Wijders, *Fakroddin Abdolmasich* zond aen *Nuroddin Mahmud*, met toezegh van de stad *Mausil* aen hem over te leveren: hoewel met dien bedinge, dat hy die in het bezit van *Moezz Saifoddin Gazi* zou laten, en hem vry staen met zijne goederen en huisgenooten veiligh uit te trekken: het welk *Nuroddin* hem toestont. Voorts wiert besloten, dat *Fakroddin* met *Nuroddin* in *Syrie* zou trekken, en *Nuroddin* hem, na zijn welgevallen, tollen opleggen. Hier op gaf *Fakroddin* aen *Nuroddin* de stad *Mausil* over, die in het kasteel trad, en den tempel *Nur* beval te stichten. *Nuroddin* gaf *Mausil* aen *Moezz Saifoddin Gazi*, en de stad *Senjar* aen *Omadoddin* over, en keerde daer na met *Fakroddin* in *Syrie*, na hy te *Mausil* vier en twintigh dagen vertoeft had.

Des jaers elf hondert drie en tzeventigh overleed *Nuroddin Mahmud*, zoon van *Zengi*, heer van *Syrie* en *Egypten*, die ook by *Abulfaraj* heer der lantschappen van *Gezira* genoemt wort. Na hem volghde zijn zoon *Melik Saleh Ismaël* in de heerschappye, oudt elf jaren: dien d'onderzaten in *Syrie*, en *Saladin* in *Egypten* gehoorzaemheit bewezen: alwaer ook voor hem op de preekstoelen gebeden, en gelt op zijnen naem gemunt wiert.

Des jaers elf hondert en tachentigh overleed *Moezz Saifoddin Gazi*, zoon van *Kotboddin Maudud*, heer van *Mausil*, en der lantschappen van *Mesopotamie* of *Gezira*. Hy stelde zijnen broeder *Ezzoddin Masud* over *Mausil*, en gaf *Jazira*, *Ebn Omar*, dat is, *het eilant des zoons van Omar*, in den *Eufrates* gelegen, en des zelfs kasteelen aen zijnen zoon *Moezzoddin Sanjar Schah*, en het kasteel *Schuh*, en lantschap van *Hamidia*, aen zijnen jongsten zoon *Naseroddin Kubek*. Tot bestierder of voorzorger des rijks van *Ezzoddin* wiert *Mohajedoddin Kayemaz* gestelt. Voorts wiert alles beslecht: waer door onder hen geen twist noch krakeel ontstont. Moezz Saifoddin Gazi sterft. Ziet pag. 5.

Op het jaer elf hondert twee en tachentigh trok *Saladin*, heer van *Egypten* en *Syrie*, met een sterk krijgsheir, over den stroom d'*Eufrates*, en veroverde de steden *Roha*, *Harran*, *Karre*, *Rakka*, *Karkysia*, *Macesin*, *Arban* en *Nisibis*: de welke toen alle onder het gebiedt van *Ezzoddin Mazud* stonden. Van daer trok hy na de stad *Mausil*, om die ook te veroveren; doch *Saladin* brak vruchteloos van het belegh op, en toogh na de stad *Senjar*, de welke hy Saladin verovert verscheide steden van Mesopotamie.

 innam.

innam. Te dier tijde was *Ezzoddin Mausud*, zoon van *Kotboddin Maudud*, heer van *Mausil*.

Amid door Saladin verovert.

Des volgenden jaers nam *Saladin* de stad *Amid* in, en gafze aen *Nuroddin Mohammed Kara*, zoon van *Arslan*, en heer des kasteels van *Hesn*, over: want als hy zijn leger te *Harzam* had neêrgeslagen, en geen middel vond, om de stad *Maredin* te bemachtigen, trok hy van daer na de stad *Amid*, langs den wegh des kasteels van *Albareia*.

Des zelven jaers trok *Saladin* na de stad *Aleppo*, ter belegering, en sloegh zijn leger op den bergh *Jauschan* neêr. Maer *Omadoddin Zengi*, heer van *Aleppo*, maekte met *Saladin* vrede, op die voorwaerde en besprek, dat hy aen *Saladin* de stad *Aleppo* zou overleveren, en daer voor de steden *Senjar*, *Nisibis*, *Chabur*, *Rakka* en *Saruj* ontfangen. Deze vrede wiert ter wederzijde by eede bevestight. Elk oordeelde, dat *Omadoddin* schandelijk gedaen had: naerdien hy eene stad en sterk kasteel voor geringe plaetsen overgegeven had.

Ziet pag. 19.

Des jaers elf hondert vier en tachentigh sterf *Kotboddin*, zoon van *Ilgazi*, heer van *Maredin:* na wien zijn zoon *Hosamoddin Yuluk Arslan* in de heerschappye volghde, die noch een kint was. *Schah Armen*, heer van *Chelat*, was d'oom van *Kotboddin*, die, na zijne doot, in het rijk het hooghste gezagh had, en *Nodham Tokusch*, met des zelfs zoon, de bestiering van 's rijks zaken aenbeval. Derhalve aenvaerde deze de zorge van het kint *Hosamoddin Yuluk Arslan* op te voeden, en des zelfs rijk te bestieren. Hy was een godvrughtigh en vroom man, en voede het kint wel op, en nam zijne moeder ten wijve: doch gaf hem evenwel, wanneer hy tot zijne jaren gekomen was, de maght en bewint des rijks niet in handen: uit oorzake van zijne zot en wulpsheit. Eindelijk quam *Hosamoddin Yuluk Arslan* t'overlijden. Hy had eenen jonger broeder, gebynaemt *Kotboddin*, dien *Nodham* namaels het rijk opdroegh: hoewel niet daer van by hem bleef, als de bloote naem. Maer al het gezagh en bewint stont aen *Nodham* en zijnen slave *Lulu*.

Aldus droegen haer de dingen tot aen het jaer elf hondert vijf en tachentigh toe, als wanneer *Tokusch Nodham* in eene ziekte verviel: by wien *Kotboddin* zich vervoeghde, om hem te bezoeken: doch zijn slave *Lulu*, die hem volghde, doode hem met een mesch in het uitgaen. Toen trad hy weêr tot *Nodham* in, en doode hem ook. Daer na ging hy alleen met zijn zoon uit, en wierp de twee hoofden voor het krijgsheir, dat hem aenstonts toeviel, en gehoorzaemheit bewees. Voorts nam hy de kasteelen van *Maredin* en *Bareia*, als ook *Saur*, in, en droegh zich dapperlijk.

Des jaers elf hondert vijf en tachentigh belegerde *Saladin* de stad *Mausil* weêr te vergeefs, wanneer *Ezzodin Masud*, zoon van *Kotboddin Maudud*, daer over gebood. Van daer trok *Saladin* na de stad *Miyafarekin*. Ziet pag. 6.

Na de doot van *Saladin*, heer van *Egypten* en *Syrie*, die des jaers elf hondert drie en tnegentigh overleed, trok *Adel Abubekr*, broeder van *Saladin*, en *Afdal*, zoon van *Saladin*, met een krijgsheir, na de lantschappen van *Mesopotamie*, de welke onder *Abubekr* stonden, om die tegen *Ezzoddin Masud*, heer van *Mausil*, te beschermen.

Des jaers elf hondert zes en tnegentigh overleed *Omadoddin Zengi*, heer van *Sanjar*, *Nisibis*, *Chabur*, en *Rakka*. Na hem volghde zijn zoon, *Kotboddin Mahmud*, in het rijk. *Nuroddin Arslan Schah*, heer van *Mausil*, nam de stad *Nisibis* in bezit. Ziet pag. 6.

Des zelven jaers belegerde *Adel Abubekr*, zoon van *Jyub*, en broeder van *Saladin*, het kasteel van *Maredin*, daer *Lulu* over gebood.

Des jaers twalef hondert en twee belegerde *Adel Abubekr*, broeder van *Saladin*, met zijnen zoon, *Aschraf Musa*, de stad *Maredin*. Maer tusschen hem en de heer van *Maredin* wiert eene vrede getroffen.

Des jaers twalef hondert en negen nam *Adel Abubekr* de lantstreke van *Chabur* en de stad *Nisibis* in. Hy belegerde ook de stad *Senjar*; maer brak daer na van het belegh op. Alle deze plaetsen stonden te dier tijde onder *Kotboddin Mahmud*, zoon van *Ommadoddin Zengi*.

Des jaers twalef hondert en achtien overleed *Kaher Ezzodin Masud*, zoon van *Arslan Schah*, heer van *Mausil:* na wien zijn oudste zoon *Nuroddin Arslan Schah* in de heerschappye volghde. Ziet pag. 6.

Op 't jaer twalef hondert en achtien overleed *Adel Abubekr*, zoon van *Jyub*, heer van *Egypten*, *Syrie* en *Mesopotamie*. Al by zijn leven was zijn eene zoon, *Aschraf*, heer van *Harran* en *Roha* gemaeckt: en zijn andere zoon, *Modhaffer Schahaboddin Gazi*, heer van *Miyafarekîn*.

Des jaers twalef hondert zeven en veertigh stont *Mausil* onder *Kayuk Chan*, keizer der Mogollers of Tartaren, en gebood, van zijnent wege, daer over zeker *Nowain* of vorst, *Iljiktai* geheten.

In het jaer twalef hondert acht en negen en vijftigh wierden de steden *Maredin*, en meer andere van *Mesopotamie*, door de Mogollers of Tarters, onder beleit van hunnen keizer *Hulaku il Chan*, zoon van *Tuli Chan*, verovert. Eindelijk wiert ook de stad *Mausil*, door vorst *Samdagu*, voor de Mogolsche Tartaren verovert, en voorts gansch *Mesopotamie* door de Mogollers t'ondergebraght.

Des jaers twalef hondert en vijf en zestigh overleed *Hulaku il Chan*, keizer der Tartaren of Mogollers.

Mesopotamie onder de Turkomans. Over de lantschappen van *Algizira*, of *Mesopotamie*, en *Diarbekr*, hebben ook, sedert het jaer veertien hondert, tot aen den jare vijftien hondert, eenige Turkomansche vorsten geheerscht, die uit den stam of geslaghte *Kara Koyunly*, dat is, *zwarte schaep*, gesprooten waeren, en koninglijke waerdigheit en maght bequamen.

D'eerste hunner, die te voorschijn quam, en in die gewesten over de steden *Amid*, *Mausil*, *Nisibis*, *Maredin*, *Roha*, en andere van dien oort geheerscht heeft, was *Beg* of vorst *Tur Ali Turkoman*. Deez verliet, ten tijde van *Argun il Chan*, keizer der Tartaren of Mogollers, ontrent des jaers twalef hondert en tnegentigh, zijn vaderlant *Turkestan*, en begaf zich na *Diarbekr*, en veroverde die gewesten.

Al Haen in Vita Tamurl. Na hem volghde zijn zoon *Fakroddin Kotli Beg*, in de heerschappye: dien de zoon *Karah Ilug Othman* verving. Deez laetste onderwierp zich der gehoorzaemheit van den grooten *Tamurlang*, die gansch *Mesopotamie* veroverde, en diende hem voor heirgeleider of wegwijzer van zijnen velttoght in *Rumea* of *Klein Asie*. Hy wiert niet alleenlijk, door *Tamurlang*, over *Maredin*, *Roha*, en andere steden en lantschappen van *Diarbek* of *Algizira*, tot overste of stedehouder uit zijnen name gestelt; maer ook met de heerschappye van *Siwas*, en andere plaetsen van *Klein Asie* begiftight. Daer na quam hy in den oorlogh, des jaers veertien hondert en zes, te sneuvelen, na hy eenen ouderdom van over de tnegentigh jaren bereikt had.

Toen volghde de zoon *Hamzah Begh*, die des jaers veertien hondert vier en vijftigh overleed.

Na *Hamzah* volghde de zoon *Jahan Gir*, zoon van *Ali Begh*. Hy sterf op 't jaer veertien hondert zeven en zestigh, na hy by-na van alle zijne maght door den broeder *Hasan* berooft was: die *Altawil* gebynaemt was, dat is, *de lange*. *Texeira* stelt dezen allereerst in deze rye, en noemt hem op Turksch *Ozun Acenbek*; maer wort by † anderen *Usun Chasan* geheten; die hier in schijnen te dwalen, met hem eenen *Tartar* van afkomst te maken, daer hy nochtans een *Turkoman* was. Wat belangt de woorden *Uzun* of *Ozun*, en *Tawil* of *Altawil*, die verschillen in zin niet: want het eerst is Turksch, en het ander Arabisch, en betekenen beide *lang*. Hy overleed des jaers veertien hondert acht en tzeventigh, op het plechtelijk Mahometaensch feest *Ramadan*.

† Leunclav.

Na deez *Diarbek*, *Erak* of *Parthie*, *Aderbijan*, en andere lantschappen, onder zijn gebiedt gebraght, en *Jahan Schah*, en zijn zoon *Hasan Ali*, en *Abusaid*, heer van *Samarkand*, overwonnen had, wiert hy door zijne maght geweldigh beroemt en berught. Maer in den oorlogh, dien hy den Turkschen keizer *Mahommed*, des jaers veertien hondert drie en vijftigh, had aengedaen, kreegh hy een grooten neêrlaegh, met sneuvelen daer en boven van zijnen zoon *Zeinel*. Na welken neêrlaegh hy geen geluk meer had. Hy liet verscheide zoonen na: als *Chalil Mirza*, *Maksud Beg*, *Yakub Beg*, *Masib Beg*, *Ogurlu Mohammed*, &c.

Na des vaders overlijden volghde de oudste zoon *Chalil Mirza*, en by *Texeira Sultan Kalil* geheten, die by d'onderzaten in den haet raekte: waer over zy hem uit den rijke wilden zetten. Hy sterf des jaers veertien hondert negen en tzeventigh, na eene regering van zes maen-

maenden en een halve. Toen trad de Moeder *Jakob* ter heerschappye; doch wiert des jaers vijftien hondert door vergif om 't leven gebraght, na hy twalef jaren en twee maenden geheerscht had. Men zeidt hy geleert was, en veirsen op Turksch en Persisch wist te maken, en met *Sultan Bajazed* vrientschap onderhield en brieven verwisselde. De oorzake van zijn ongeval en ramp wort op de doot van zijne moeder geleit, de welke des voorigen jaers achtien maenden voor den zoon overleden was: want by haer leven plagh zy alle weken de voornaemsten van dat geslaght, ontrent ten getale van twintigh, t' zamen te roepen, en eenen ieder in te scherpen en voor te houden, wat dienstigh was, om eendraght tusschen hen t'onderhouden. Maer na haere doot verviel onder hen d'eendraght: en d'een leide den anderen lage.

Na *Jakob* volghde de broeder *Masib Beg.* Wanneer de hoofden des koningrijks, in hem te kiezen, niet over-eenquamen, wiert *Ali*, zoon van *Chabul*, voor koning gegroet. Maer wanneer anderen daer in niet bewillighden, wiert het rijk aen *Bai Sankar*, (*Mirzab* by *Texeira* geheten) zoon van *Jakob*, oud naulix negen jaren, opgedragen, die, na eene regering van een jaer en acht maenden, in een gevecht te sneuvelen quam.

Na *Bai Sankar* volghde *Rustam Mirza*, (by *Texeira Rostambek* geheten) zoon van *Maksud*, en zoons zoon van *Hasan de Lange.* Hy wiert door *Ahmed*, zoon van *Ogurlu Mahommed*, des zoons *Hasan de Lange*, gedoot, na eene regering van vijf jaren en een halve: want *Ahmed* was door de grooten des rijks uit *Konstantinopolen* op ontboden, derwaerts hy, uit vreze voor zijnen oom *Jakob*, gevlught was, en krakeelde met hem om het rijk. Aldus quam deez *Ahmed*, zoon van *Ogurlu Mohammed*, des zoons *Hasan de Lange*, aen de heerschappye.

Wanneer hy den Othmanschen tught in zijn rijk wilde voeren, raekte hy by de Heeren des lants, die tot allerlei ongebondenheit gewoon waeren, geweldigh in den haet. Waer over zy raetslaeghden, om hem van het rijk af te zetten, en ontbooden ten dien einde *Morad Mirza*, zoon van *Jakob*, die toen te *Schirwan*, eene stad van *Aderbijan* was, om de heerschappye des rijks aen hem op te dragen, door den welken *Ahmed*, na eene jarige regering, gedoot wiert. Wanneer dit gedaen was, hielden de lantsheeren *Morad* hun gegeven woort en beloften niet; maer zy ontboden *Alwand Mirza*, zoon van *Josef*, en zoons zoon van *Hasan de Lange*, die, door hunne hulpe en bystant, *Morad* gevangen kreegh, en in boeiens smeet.

Na een regering van een jaer wiert *Alwand Mirza*, door zijnen broeder *Mohammed Mirza*, uit den rijke geschopt. Doch eer hy zelf op den throon steegh, quam *Sultan Morad Mirza*, zoon van *Jakob*, uit de gevangkenis, en nam het rijk in, en beval *Mohammed Mirza* gevangen te nemen en te dooden.

Schah Ismaël, koning van *Persie*, die het voornaemste gedeelte des koningrijks van den stam *Akkoyunli* onder zijn maght en gebiedt gebraght had, deed dezen *Morad*, zoon van *Jakob*, des jaers vijftien hondert en twee den oorlogh aen, en dwong hem uit de stad *Bagdad* te vlughten: de welke hy daer na, wanneer koning *Ismaël* met andere oorlogen belemmert was, her-innam: maer twee jaren daer na wiert hy weêr uit de stad en op de vlught gedreven. Sedert heeft men niets van hem gehoort, zoo d'Arabische schrijver *Aljannab* getuight. En deze was de laetste der koningen des stams *Akkoyunli*, die in *Diarbek*, *Erak*, en andere gewesten van dien oort, de heerschappye bezeten heeft.

Ontrent des jaers vijftien hondert en twintigh wiert *Mesopotamie* door den Turkschen keizer *Selim* verovert en t'ondergebraght: door wiens nazaten het noch heden bezeten, en door hunne lantvooghden en stadhouders bestiert wort.

De

De vliet of reviere *Euphrates*.

HEt geweſt van *Meſopotamie* wort met verſcheide revieren bevochtight: waer onder twee de voornaemſte zijn, als d'*Eufrates* en *Tigris*, die het ten Weſte en Ooſte beſluiten.

De vliet of reviere, doorgaens by de Grieken en Latijnen, en in het Nieuw Verbont, Apocal. 11: 14. en 16: 12. *Euphrates*, of *Eufrates*, geheten, wort in de ſchriften der Arabieren en Perſianen *Eufrât*, of *Frât*, en *Al Frat*, of *Forat*; maer by de Turken heden *Moratſou* of *Moratſu*, dat is, *Morat-vliet*, en op Hebreeuſch, in het Oud Verbont, *Perath*, of *Parath*, of *Pharath* genoemt.

D'*Eufrates* wort op verſcheide plaetſen des Ouden Verbonts enkelijk, en zonder den eigen naem van *Pharath* of *Parath*, uitſtekenheits halve, op Hebreeuſch *Nahar*, dat is, *vliet* of *reviere*, genoemt: als Geneſ. 31: 21. Exod. 23: vers 31. Num. 22: 5. Deuter. 11: 24. Joſ. 24: 2. 2 Sam. 10: 16. 1 Reg. 4: vers 21, 24. en 14: 15. 1 Chron. 19: vers 16. 2 Chron. 9: 26. Esdr. 4: 10, 11, 16, 20. en 5: 3, 6. en 6: 8, 13. en 7: 21, 25. Nehem. 2: 7, 9. en cap. 3. vers 7. Jerem. 2: 18. Mich. 7: vers 12. Zachar. 9: vers 10. D'*Eufrates* wort Pſalm 89: vers 16. door den naem van *vlieten* bediet, dewijl hy in vele killen verdeilt is. Hy wort by wijle ook, tot uitbreiding van zijne groote, *de groote vliet*, *de vliet Perath* genoemt: als Gen. 15: vers 18. Deut. 1: vers 7. en *de groote vliet Eufrates*, Apocal. 9: 14. en 16: 12. en ook de *zee*, Jerem. 51: 36. Eſai. 21: 1. geheten.

Waerom nu deze vliet, op Hebreeuſch *Pharath* of *Perath* geheten, namaels by Grieken en Latijnen *Euphrates* genoemt is, daer van geven eenigen deze waerſchijnelijke reden: dewijl by *Moſes*, Geneſ. 2: 14. *Huperath* of *Hupherath* gelezen wort, dat de tzeventigh overzetters en *Hieronymus Euphrates* vertaelt hebben. Want die den naem *Euphrates* uit het Griekſch willen ſmeden, doolen geweldigh. *Perath* of *Pharath* wort by de taelkundigen *vruchtbaer* of *vruchtrijk* uitgeleit, en van het Hebreeuſch woort *Para* geſmeet, dat *vruchtbaer maken* betekent: naerdien deze vliet *Meſopotamie* en de lantſchappen, die hy overwatert, wanneer hy op zekeren tijt des jaers, als de *Nijl* in *Egypten*, ten bedde uitrijſt, wonder vruchtbaer maekt.

Naer het ſchrijven van *Strabo*, neemt d'*Eufrates* uit de Noortzijde van den bergh *Taurus* zijn begin: of eigentlijk uit den bergh *Niphates* of *Abus*. Te weten, de *Taurus* ſcheidt het lant *Sofene* en *Armenie* van malkanderen. Eerſt wort hy *Taurus*, en by anderen de *Gordyeeſche bergen* genoemt. Onder deze bergen is de bergh *Maſius*, die boven de ſtad *Niſibis* leit. Daer na rijſt de *Maſius* hoe langer, hoe hooger, en wort de *Nifates* genoemt: uit wiens Zuider zijde de *Tigris* ſchiet; gelijk uit de Noorder d'*Euphrates*. Hy vloeit in 't eerſte na 't Ooſte, door *Armenie*, keert zich daer na Zuidwaerts, tot aen den bergh *Taurus*, en vloeit, langs den *Taurus*, tuſſchen *Groot* en *Klein Armenie*, *Kappadocie* en *Kommagene* door: want *Armenie* wort door den *Eufrates* van *Kappadocie* en *Kommagene* geſcheiden. Vallende daer uit, en gekomen in *Syrie*, (of *Aſſyrie*) keert hy na het Noordooſte, tot aen *Babylon*, en beſluit, met den *Tigris*, *Meſopotamie*. Daer na vereenight hy zich met den *Tigris*, die beide in den Perſiſchen zeeboeſem eindigen.

(Oorſprong en loop des Euphrates. Lib. 11.)

De *Tigris* en *Eufrates*, zoo *Strabo* uit *Erathoſtenes* ſchrijft, vloeien uit *Armenie*, en beſluiten, na zy voor-by de bergen der *Gordyneers* gekomen zijn, een groote kring, en begrijpen daer in de wijdſtrekkende lantſchappen van *Meſopotamie*: daer na keeren zy na het Noordooſte en Zuide: hoewel d'*Eufrates* meer na 't Zuide. D'*Eufrates* is altijt na-by den *Tigris*, neffens de muuren van de ſtad *Semiramis*, en het vlek *Opis*. Twee hondert ſtadien van dit vlek vloeit hy door *Babylon*, en valt in den Perſiſchen zeeboeſem. (Lib. 2.)

D'*Euphrates*, naer het getuigen van zekeren Arabiſchen ſchrijver *Meſoudis*, neemt zijn begin op de grensſcheidingen van *Armenie*, uit zekere bergen, *Fredaches* genoemt, ontrent een daghreize van de ſtad *Kalikala* gelegen. *Abulfeda* ſtelt de zelve bergen in het

Noorder gedeelte der ſtad *Arzeroum*. Doch zoo de reizers en bywoonders berichten, leit een dagh of anderhalve daghreize ten Zuide van de ſtad *Arzeroum*, een hooge en brede bergh, *Byng Geeul*, of anders † *Mingol*, op Turkſch geheten, dat zoo veel gezeit is, als *duizent meiren* of *bronnen*: van wegen d'overgroote meenighte van meiren en bronnen, die aldaer zijn. Uit dezen bergh ſtort d'*Eufrates*, en ſchiet na 't Weſte en Zuide. Uit den zelven bergh ſchiet ook een andere reviere *Kars*, de welke in den vliet *Aras*, by ouds *Araxes* genoemt, zijnen water ſtort, en na 't Noord-ooſte vloeit.

† Tavernier.

D'*Eufrates*, volgens ſchrijven van den Arabier *Aledris*, ſpruit uit het binnenſte lant van * *Alrum*, niet verre van *Kazala*, uit zekere bergen, naby de ſtad *Kalikala*. Van daer loopt hy door het lant van *Alrum*, ſchiet tot aen *Kamch*, vloeit van daer tot aen de ſtad *Malatia*, op een halve mijle van daer, en valt van daer na de ſtad *Samoſat*, de welke op zijnen Weſter oever in *Syrie* leit: van *Samoſat* neemt hy zijnen loop Zuidwaerts, en buight zich na 't Ooſte, tot aen de zeekuſt van *Harian*: van daer vloeit hy tot aen de brugh *Sobcha*: voorts tot aen de ſtad *Rafeka* en *Rakka*, welke laetſte op zijnen Ooſter oever leit, en beſproeit met zijne Weſtzijde de ſtad *Mohammedia*. Van *Mohammedia* vloeit hy na de ſtad *Chabuka*: daer na tot *Kerkiſium*, alwaer hy den vliet *Chabur* ontfangt. Van daer loopt hy na de ſtad *Rahabat* of *Rehobath Melik*. Van daer tot *Dalia*, en vervolgens tot de ſtad *Aana*, *Hit*, *Enbar*. Van daer vloeit hy met een byzonderen en grooten tak of kil na de ſtad *Bagdat*, en vermenght zich daer tegen over met den vliet de *Tigris*, achter de woeſtijne.

*Anders Klein Aſie of Anatolie geheten.

Het overigh gedeelte van den *Eufrates*, beneden de ſtad *Rahabat*, wort in verſcheide armen of takken verdeilt, die alle zich in verſcheide meiren of poelen verſpreien. D'een, by de ſtad *Baghdad*, is de bevaerbare vliet *Tſarſar*: neffens wien de ſtad *Tſarſar*, negen duizent ſchreden of twee mijlen van *Bagdad*, leit. De tweede is de waterrijke vliet *Nahar Almelik*, dat is, *Konings-vliet* genoemt, en zes duizent ſchreden van den eerſten gelegen: aen wiens oever de ſtad *Alkatſar* leit. De derde vliet loopt na de ſtad *Sura*. De vierde arm ſchiet na de ſtad *Kufa*, en doorſnijt haere gehele lantſtreke.

De Griekſche en Romeinſche ſchrijvers beſchrijven deze meeſte killen, armen of takken van den *Eufrates*, by-na op een zelve wijze: behalve dat zy den vliet *Tſartſar* niet altoos gedenken. De eerſte der vijf killen, die, gelijk gezeit is, in den *Tigris*, tegen over *Bagdad*, vloeit, is de geen, die voor-by de ſtad *Seleucie* vloeide. Aldus ſchrijft † *Plinius* in de volgende woorden: *D'Eufrates wort drie en tachentigh duizent ſchreden van de ſtad Zeugma, ontrent het vlek Maſſice, geklooft. Met het linker gedeelte ſchiet hy in Meſopotamie, door de ſtad Seleucie zelve, en ſtort in den Tigris, die voor-by Seleucie vloeit.*

† Lib. 5. c. 26.

Ptolemeus gedenkt drie ſcheuten of takken van den *Eufrates* in de volgende woorden: *D'Eufrates wort in dien vliet gekloofт, die door Babylon vloeit, en in dien, die door Seleucie loopt. De middenſte, tuſſchen deze, wort Baſileios Potamos*, dat is, *Konings-vliet*, genoemt.

Deze midden-vliet, dien *Ptolemeus* en ook *Strabo*, op Griekſch, *Baſileios Potamos*, dat is, *Konings-vliet*, noemen, wort by d'Arabieren, in een zelven zin, op Arabiſch, *Nahar Almelik*, of *Melik*, en by de Chaldeen, op Syriſch, *Naar Malcha*, dat is, *Konings-vliet*, en by *Polybius*, op Griekſch, *Baſilika Dirycha*, dat is, *Konings-gracht*, genoemt. *Plinius* noemt den zelven vliet, *Naar Malcha*, gebroken *Armalchar*. Hy wort hierom de *Konings-vliet* of *gracht* genoemt: dewijl hy, door bevel en zorge van den eenen of anderen koning des lants, gegraven is. † Eenigen gevoelen, dat de zelve vliet *Almelik*, of *Naar Malcha*, by den profeet *Ezechiel*, cap. I. vers 1, 3. en 3: 15, 23. en 10: 15, 20, 22. *Chobar* of *Chebar* geheten wort, na den naem van *Chebar*, die als opziender over het graven, door den koning, geſtelt was. Dit hun gevoelen trachten zy uit het volgend ſchrijven van *Plinius* te beveſtigen. *Daer zijn'er, die zeggen, dat d'Eufrates, door arbeidt van den opziender Chobar, afgeleit zy, ter plaetſe, daer wy gezeit hebben, dat hy gekloofт wort. Maer van alle d'Aſſyriers is hy Armalchar genoemt, dat Konings-vliet betekent.*

Konings vliet.

† Caſaubon. Commentar. in Strab. lib. 16.

Lib. 6. c. 26.

Noch

Noch is'er een andere kil van den *Eufrates*, aen den welken, volgens eenparigh gevoelen van alle schrijvers, d'aeloude stad *Babylon* gelegen was, dien de meesten, met den aelouden behouden naem, den *Eufrates* noemen; dewijl hy voor een natuurlijke kil van den *Eufrates*, en niet voor een gegrave, gelijk d'andere, gehouden wort. Alleenlijk wort hy by den profeet *Baruch*, c. 1: v. 4. *Sud* genoemt: op welke plaetse hy zeit, *zijn boek voor d'ooren van alle de genen, die in Babylon, aen den vliet Sud woonen, gelezen te hebben.*

Vliet Sud.

Eenigen, als *Bochart*, willen, in plaetse van *Sud*, te recht *Sur* gelezen hebben: welk *Sur* een en het zelfste met *Sura* of *Sora* is, eene beruchte stad van *Babylonie*, aen dezen zelven kil van den *Eufrates* gelegen. Aldus schrijft ook d'Arabische lantbeschrijver *Aledris*, dat een tak, arm, scheut of kil van den *Eufrates* na *Sura* schiet: welke stad *Sura* hy op eene andere plaetse, aen de zijde van den *Eufrates* stelt. Dit *Sura* wort met een anderen naem † *Mahadia* geheten, en is anderhalve of een daghreize van de stad *Kufa* gelegen.

Phalej. lib. 1. c. 8.

† Benj. Itiner.

D'allerwestelijkste tak of arm van den *Eufrates* loopt na de stad *Kufa*, en doorsnijt haere lantstreke. In den naem van dezen arm verschillen d'oude historischrijvers grooteliks. *Abydenus* noemt dien *Akrakanon*: *Plinius Narragam*: *Ptolemeus Baarsares*, of *Maarsares*, en *Ammianus Marsian*.

By *Abydenus* schijnt voor *Akrakanon Nakrakanon* te moeten gelezen worden, dat is, *Nagragam*: welk *vliet des meirs* of *poels* gezeit is. En dit is het zelfste, dat by *Plinius Narragam* genoemt wort, in plaetse van *Naar Agam*, dat is, *vliet* of *reviere des poels*: met welken naem deze arm schijnt genoemt te zijn; dewijl hy een groot vierkant meir of poel, ten Weste van *Babylon*, bespoelde of doorstroomde. Ieder zijde van dezen poel was * tien *Parasangen* of mijlen, of † hondert en twintigh stadien lang. *Diodoor* stelt alleenlijk twintigh stadien minder.

* Abyden. † Herod. lib. 1.

D'*Eufrates* ontfangt op wegh, in zijnen loop, verscheiden andere vlieten en scheuten, die hem zeer waterrijk maken: als, den vliet *Chabur*, of *Alchabur*, *Saocoras*, *Marsias*, *Zerbis*, &c.

Vliet Chabur.

De vliet, by d'Arabieren *Chabur*, of *Chabour*, of *Alchabur* geheten, ontspringt by de stad *Rasein*, uit de by-eenkomste van zeer vele springbronnen, (die op drie hondert begroot worden) en inzonderheit uit den springbron *Al Zâhir*. Van daer vloeit hy voor-by de stad *Arabân*, en valt, vier daghreizen van *Arabân*, by de stad *Kirkisium*, en beneden de stad *Tapsakum*, in den *Eufrates*.

Geogr. Nub. Ziet pag. 21.

Deze vliet *Alchabur*, of *Chabur*, schijnt een en de zelve te zijn, die by *Ptolemeus Choboras*, by *Strabo Aborrhas*, by *Zosimus* en *Ammianus Marcellinus Abora* of *Aboras*, by *Elianus Burrhas*, en by *Stephanus Aborus* genoemt wort.

De vliet *Choboras* van *Ptolemeus*, of *Aborrhas* van *Strabo*, neemt ontrent of niet verre van *Anthemusia*, uit den bergh *Masius* zijnen oorsprong, en stort in den *Eufrates*, en heeft groene oevers. *Anthemusia* is een gedeelte van *Mesopotamie*, en leit na-by *Armenie*. In *Anthemusia*, en niet verre van den *Eufrates*, lagh een vesting of vlek *Batne* geheten, dat eertijts door d'aeloude Macedonen gesticht, en by rijke koopluiden bewoont was.

De *Chabur*, of *Chaboras*, wort ook voor een en den zelven vliet gehouden, die by den profeet *Ezechiel*, cap. 1: 1, 3. en 3: 15, 23. en 10. 15, 20, 22. en 43: 3. *Chebar* of *Chobar* geheten is: als onder andere uit d'overeenkoming van namen waerschijnelijk blijkt.

Anderen daer en tegen houden den vliet *Chobar* of *Chebar*, en *Nahar Al Melik*, of *Naar Malcha*, dat is, *de konings-vliet*, en den vliet *Chaborrhas* van *Ptolemeus*, en *Aborrhas* van *Strabo*, voor een en den zelven vliet; hoewel *Ptolemeus* en *Strabo* den *Konings-vliet* van † *Chaborhas* of *Aborrhas* onderscheiden. Desgelijks onderscheiden ook de Arabische schrijvers duidelijk en klaer den *Nahar Al Melik*, of *Konings-vliet*, van den vliet *Chabur* of *Alchabur*: want de *Chabur* is geen tak of scheut van den *Eufrates*, gelijk de *Konings-vliet* is, noch hy schiet niet uit den *Eufrates*, gelijk de *Konings-vliet*; maer hy is een byzondere vliet, en valt in den *Eufrates*.

† By Xenofon Araxes geheten. Geogr. Nub.

Eer de vliet *Chabur* of *Alchabur* in den *Eufrates* stort, ontfangt hy op wegh het water van den vliet *Hirmâs*, die een en de zelve vliet schijnt te zijn, die by

Strabo en andere de *Mygdonische vliet* genoemt wort. De vliet *Hirmâs* schiet uit den bergh *Masius*; vloeit voor-by de stad *Nisibis*, en valt eindelijk in den vliet *Chabur*. De vliet *Hirmâs*, voor zijnen val in den *Chabur*, smijt zelf eenen tak uit, die de vliet *Tirtâr* geheten wort, en, na zijnen loop door de woestijne van *Singiar*, by de stad *Tikrit*, in den *Tigris* valt. (Abulfed.)

(Lengte des Eufrates.) *Strabo* begroot de geheele lengte of loop des *Eufrates*, die hy door *Groot* en *Klein Armenie*, door *Kappadocie*, en langs den bergh *Taurus*, tot aen de stad *Thapsakus*, en daer na tusschen *Syrie* en *Mesopotamie*, tot aen *Babylon* en zijne monden, afleit, op zes en dertigh duizent stadien: twee en dertigh stadien gerekent op een gemeene Duitsche mijle. De lengte van zijnen loop, door *Mesopotamie*, komt met die van *Mesopotamie* over-een. *Strabo* stelt, uit *Eratosthenes*, van den Overvaert, de welke by de stad *Thapsakus*, aen den *Eufrates*, is, tot aen de stad *Babylon*, na 't Zuide, vier duizent en acht hondert stadien, en van daer tot aen den mont van den *Eufrates*, en de stad *Teredon*, drie duizent en vijftigh stadien.

(Tavern. Voyage de Perse.) De loop van den *Eufrates* is veel snelder, als die van den *Tigris*; doch d'*Eufrates* is zoo breet niet, als de *Tigris*, en een vijfdendeel smalder. Het water van den *Eufrates* vertoont zich rootachtigh van kleure; maer dat van den *Tigris* witachtigh.

(Alcdris.) D'*Eufrates* wort by d'Arabische schrijvers onder het getal der zes groote revieren gerekent: als daer zijn, de *Nijl* in *Egypten*, de *Tigris*, d'*Eufrates*, de *Mehran* in *Sindia*, de *Ganges* in *Indie*, de *Baghan* in *Sin*, en de *Gihon* in *Chorasan*.

Desgelijks schrijft *Strabo*, dat d'*Eufrates* en *Tigris*, naest d'Indische revieren, onder de genen, die in het Zuider gedeelte van *Asie* zijn, de tweede plaetse bekleden.

D'*Eufrates* is een der vier revieren, die het paradijs bewaterden, en bevochtighden, Genes. 2: 14. D'anderen waeren de *Hidekel* of *Tigris*, *Pison* en *Gihon*.

(Overvloeing des Eufrates.) Door het smelten der sneeu, in de Lente, op de bergen van *Armenie*, rijst d'*Eufrates*, als ook de *Tigris*, alle jaers ten bedde uit, en zet de landen van *Mesopotamie*, even als de *Nijl* in *Egypten*, wijd en zijd onder water, tot hun groote vruchtbaerheit. Naer het schrijven van *Plinius*, vloeit d'*Eufrates* over, wanneer de Zon het twintigste deel van den Kreeft bezit. Wanneer nu de Zon uit den Leeuw in de Maeght getreden is, dan begint d'*Eufrates*, als ook de *Tigris*, te verminderen: maer in het negen en twintighste deel der Maeght is d'*Eufrates* geheel en al weêr afgelopen.

Strabo daer en tegen schrijft, dat de *Eufrates* des Zomers overvloeit, en met de Lente begint, wanneer de sneeu reeds in *Armenie* smelt. Desgelijks schrijft *Arrianus*, dat d'*Eufrates* des Winters binnen zijne oevers vloeit, en niet veel waters heeft: maer in den aenvang der Lente, en allermeest in den Zomer, ontrent den zonne-stilstant, waterrijk wort, en over d'oevers hene vloeit. Doch zoo men den hedendaeghschen schrijvers, als ooghtuigen, geloven magh, zou d'*Eufrates* noch den *Tigris* op dien tijt overvloeien: naerdien *Quaresmius* getuight, dat, wanneer hy in Zomer, Hooi en Oogstmaent, in *Mesopotamie*, tusschen den *Eufrates* en *Tigris* was, te dier tijde die vlieten veel kleinder, als gewoonelijk op andere tijden, bevonden heeft: want zy hadden toen geen breede; maer een enge kil: ja de vaertuigen konden by de stad *Bir*, aen den oever van den *Eufrates* gebouwt, niet als met groote moeite over den *Eufrates* schepen. En by de stad *Amid*, aen den *Tigris* gebouwt, en daer boven, konden peerden en ezels den *Tigris* met gemak overwaden: het welk anders, inzonderheit in den Wintertijt, wanneer d'*Eufrates* en *Tigris* waterrijk worden, en hunne killen en oevers bedekken, niet geschieden kan. Waer uit te besluiten is, zeidt hy, dat deze vlieten des Zomers en in den ooghsttijt gewoonelijk niet overvloeien noch oploopen; maer meer afloopen. *Della Valle* daer en tegen stelt d'overvloeing van den *Eufrates* en *Tigris* in Oogstmaent. (Lib. 16.) (Lib. 7. Expedit. Alexan.) (Lib. 6. c. 4. Peregrinat.)

Misschien zijn, uit oorzake van het hoogh opwassen en overvloeien des waters, geene steene bruggen over den *Eufrates* noch *Tigris* gebouwt: want de wateren zouden'er hoogh over heene stroomen, en die door hunne groote snelte tot aen den gront neêrstorten. Dieshalve is men genootzaekt schipbruggen

bruggen ter plaetse te maken, daer die tot overgang vereischt worden.

Lib.16. *Polykletus*, volgens schrijven van *Strabo*, loogent, dat de reviere d'*Eufrates* overvloeit: naerdien zy, zeidt hy, door groote vlakten loopt. Ook zijn'er zommige bergen twee duizent stadien van daer gelegen, en de bergh *Kasius* duizent stadien, die niet zeer hoogh, noch met veel sneeu bedekt zijn, de welke overvloedelijk veel smelt: want de grootste hooghte der bergen is in 't Noorder gedeelte boven *Ekbatana*: maer tegen 't Zuide zijn die gespleten, en laegh en plat. Daer en boven zou het grootste gedeelte des waters door den *Tigris* ontfangen worden. Doch dit laetste schrijven van *Polykletus* houdt *Strabo* voor opentlijk ongerijmt: want de *Tigris* stort over de zelve vlakten neêrwaerts heene. Strabo. De hooghten nu der bergen, aen de welken d'overvloeingen toegeschreven worden, hebben eenige ongelijkheit: naerdien by wijle de Noorder bergen hooger verheven, en by wijle de Zuider platter of lager zijn: maer de sneeu wort niet alleenlijk by de hooghte der bergen; maer ook by de *Klimaten* geoordeelt: waer over de Noorder deelen van een zelven bergh meer met sneeu, als de Zuider, bedekt leggen, en d'eerste langer de sneeu, als de laetste, behouden.

Strabo. Wel vloeit de *Tigris*, die uit de Zuiderlijkste deelen van *Armenie* (de welke na-by *Babylonie* zijn) niet veel sneeuwater ontfangt, door dien het van de Zuidzijde afvalt, gewisselijk minder over. Maer d'*Eufrates* ontfangt van beide zijden het water, niet alleenlijk uit een eenigen bergh; maer uit vele bergen.

Strabo. Door het smelten der sneeu in *Armenie*, en door het overvloeien van den *Eufrates*, moeten nootwendigh de landeryen overstroomt en onder water gezet worden: 't en zy iemant den inval des vloets, en gewelt des waters, door grachten en slooten, verleit. Hierom dan zijn'er grachten of slooten gemaekt. Maer groote arbeidt wort daer toe vereischt: want naerdien het aertrijk diep en week is, en licht meê geeft, zoo wort het ook lichtelijk door de stroomen wegh gesleept: waer door de vlakten ontbloot worden, en de slib de grachten vult, en hunne monden toestopt: hier door geschiedt aldus weder een overvloeing van wateren, die in de vlakke landouwen, na-by de Persische zee of zeeboezem, storten, en meiren, poelen, en rietvelden maken.

Onmogelijk kan zoodanige overvloeing of overwatering geheel en al belet worden: want een hulpmiddel daer toe te brengen, is een werk van groote vorsten. Het hulpmiddel is dit: te weten, d'al te groote overvloeing of overwatering met stoppen te beletten: en de vulling der grachten, de welke de slib maekt, met het zuiveren der grachten, en openen der monden, te verhinderen. Strabo.

Wel is de zuivering der grachten lichtelijk te doen: maer de stopping vereischt een werk van vele handen: want dewijl het aertrijk lichtelijk meê geeft, en week is, zoo kan het d'opgeworpen slib niet dragen; maer het wijkt en sleept de slib meê, en maekt den mont bezwarelijk te stoppen. Daer en boven moeten de grachten gezwint gestopt worden, op dat het water niet geheel en al daer uit loopt. Want zijnde de grachten des Zomers opgedrooght, droogen zy ook de reviere op. Wanneer die dan te laegh geworden en gezakt is, kan zy na behooren geene afleidingen maken; dier het lant, dat des Zomers, door de hitte der Zonne, gerooft en gebrant wort, van noode heeft. Dewijl daer en boven de schipvaerten zeer dienstigh zijn; maer door d'oorzaken voornoemt belet worden, zoo kunnen zy niet recht en na behooren gedaen worden, 't en zy de monden der grachten haestelijk gestopt en geslooten worden, ten einde de grachten altijt de middelmaet behouden, op dat het water daer in niet t'overvloedigh is, noch ontbreekt. Strabo.

Koning *Alexander de Groote* heeft zelf, varende op den *Eufrates*, en het vaertuigh stierende, de grachten bezichtight, en die, door arbeidt van zijn gevolgh, gediept en gezuivert, en eenige monden geopent en andere toegestopt. Wanneer hy bespeurde, dat eene zekere gracht na de poelen en meiren, die na de zijde van *Arabie* toe leggen, strekte, de welke een onbewerkbaren en zwaerelijk te stoppen mont had, om d'opwellende of meêgevende, en weke aerde, zoo Aristobulus by Strabo lib. 16.

i 3 open-

opende hy een anderen nieuwen mont, dertigh schreden van den eersten, op een steenachtigen oort, derwaerts hy den vloet en stroom deed verleggen. Dit deed hy hierom, om te gelijk voor te komen, dat *Arabie* niet geheel en al, van wegen de poelen en meiren, moeielijk van ingang zou zijn; dewijl *Arabie* toen, door de meenighte des waters, tot een eilant scheen gemaeckt te zijn. Want hy had besllooten dat gewest t'onder te brengen. Te dien einde had hy reeds eene vloot en havenen doen vervaerdigen, en vaertuigen, ten deele in *Fenicie* en op het eilant *Cyprus*, doen bouwen, zoo gesloopte, als met nagels aen een geklonken: de welke na de stad *Thapsakum* gevoert, en daer na den stroom d'*Eufrates* af na *Babylon* gebraght wierden. Hy had ook eenige vaertuigen, in de stad *Babylon*, van de çypres-boomen der hoven en wouden doen bouwen.

Ziet beschrijving van Arabie pag. 118.

Men verhaelt, dat dit *Alexander* ontrent de grachten zou gedaen hebben: en dat hy daer en boven de grafsteden der koningen en vorsten, dier vele in de poelen waeren, doen opgraven had.

Eratosthenes, by *Strabo*, de poelen gedenkende, die by *Arabie* zijn, zeit, dat het water, wanneer het geenen uitgang vond, zich onderaertsche kanalen gemaeckt hadde, en door die tot in *Celesyrie* gebraght, en in die revieren, die ontrent *Rhinocolura* en den bergh *Kasius*, aen de zijde van *Egypten* zijn, uitgestort was, en aldaer poelen en kolken gemaeckt had. Doch *Strabo* twijfelt, of *Eratosthenes* met waerschijnelijkheit gesproken heeft. Want d'uitstortingen, of overstroomingen, of overwateringen, zeidt *Strabo*, na *Arabie* toe, maken meiren en poelen, die na-by de Persischen zee zijn. De *Isthmos*, of uithoek, of tonge lants, de welke die scheidt, is niet groot noch steenigh. Dies was waerschijnelijker, dat het water in de zee gedreven wort, 't zy onder d'aerde, of boven over de vlakte der aerde, dan het meer als zes duizent stadien door een waterloos en dor lant zou loopen: inzonderheit, dewijl de bergen *Marsius* of *Kasius*, *Liban* en *Antiliban*, in het midden leggen.

In deze poelen en meiren groeit riet: waer van velerleie vaten gevlochten worden. De vaten, die vocht of nat bergen, worden met † jodenlijm of zwavelveen bestreken. D'andere, daer drooge dingen in geleit worden, gebruikt men bloot of onbestreken. Daer worden ook riette zeilen van gemaeckt.

Strabo lib. 16.

† Bitumen vel Asphaltus.

De Reviere *Tigris*.

DE reviere of vliet *Tigris*, of † *Tigres*, is alzoo van overouds by *Strabo*, *Ptolemeus*, en andere oude Grieken en Latijnen, van wegen zijnen snellen loop, als een pijl uit eenen boge, genoemt: na den voorgang van d'oude Persen en Meden, by wien een pijle *Tigris* geheten wiert: gelijk de Persen noch heden eene pijle * *Tihr* noemen. By-na in een zelven zin en betekenis wort deze reviere in het Oud Verbont, op Hebreeusch, *Hiddekel* of *Chiddekel* geheten: want de zeventigh overzetters vertalen het Hebreeusch woort *Hiddekel*, Genes. 2: 14. doorgaens *Tigris*. Ook wort *Hiddekel* voor een koppelwoort gehouden, bestaende uit *Kel* en *Hiddel*: welk eerste *scherp*, en laetste, *licht* of *vlugh* betekent.

† Xenephon.

Isidor. Orig. lib. 12. c. 2.

Q. Kurt.

* Olear.

By d'Arabieren en Chaldeen wort de *Tigris Dagilath* of *Digilah*, of *Dagele*, gelijk ook noch heden by d'Arabieren *Deggila*, en, by den Joodschen historischrijver *Josephus*, *Diglath*, en by *Plinius Diglito* genoemt: hoewel † *Plinius* schrijft, dat de *Tigris Diglito* genoemt wort ter plaetse, daer hy langzaem vloeit. *Josephus* leit *Diglath eng* en *vlugh* uit.

Antiq. lib. 1. cap. 1.

† Lib. 6. cap. 27.

Diglath schijnt een gebroken naem van *Tigris* te zijn: want de letter *D* en *T* verschillen weinigh in kracht en uitsprake van elkanderen: en de letter *R* en *L* worden by d'oude schrijvers in oude namen van steden en lantschappen veeltijts omgezet, en d'een voor d'ander gebruikt. Aldus leest men *Athribus* voor *Athlibis*: *Bether* voor *Bethel*: *Athlulla* voor *Athrulla* &c.

Anders wort de *Tigris* op Arabisch ook *Sourâo* genoemt, en inzonderheit het gedeelte, dat de stad *Bagdad* ter wederzijde bespoelt: te weten, van wegen zijne kromte en boght: want *Sourâo* bediet

diet eenen *booge*. Hy wort ook by d'Arabische schrijvers op Arabisch *Nahar* (of *Wadi*) *Al Salam*, dat is, *reviere* of *vliet der vrede*, genoemt: gelijk ook de stad *Bagdad Medinaton Al Salam*, dat is, *stad der vrede*, geheten is.

a Kastald. b Pinet. c Joseph. Barb. De Turken noemen den *Tigris* heden *Schatsou*, dat *Schat-vliet* gezeit is. Zoo anderen willen wort de *Tigris* heden [a] *Tegil*, en [b] *Sir* en [c] *Set* geheten.

Eustathius. By ouds wiert de *Tigris* ook *Sylax*, of *Sollax*, volgens schrijven van *Plutarchus*, genoemt.

Strab. lib. 16. De *Tigris* schiet uit de Zuidzijde van den bergh *Niphates* of *Masius*, vloeit door het midden van het meir *Thonitis*, en duikt, gekomen aen den over of anderen oever, met veel geruisch en geraes onder d'aerde. Loopende dus lang onzichtbaer, duikt hy niet verre van *Gordyea* weêr op. En alhoewel het meir zout en vischloos is, zoo maekt evenwel de *Tigris* het aen dien oort, daer hy door vloeit, versch en vischrijk.

De *Tigris*, volgens schrijven van *Plinius*, vloeit met een ongelijken loop en kleure door het meir van *Arethusa*, en duikt, na hy daer door gevoert is, wanneer hy den bergh *Taurus* ontmoet, in een spelonke, onder d'aerde, en komt aen d'andere zijde der spelonke weêr op. De plaetse wort *Zoroanda* geheten. Dat deez een en de zelve vliet de *Tigris* zy, blijkt hier uit, dewijl hy het geen, dat in den zelven gesmeten is, met zich daer door sleept. Daer na vloeit hy door een ander meir, dat *Thospites* genoemt wort, en duikt weder onder de aerde, en komt, na eene streke van ontrent * vijf en twintigh duizent schreden, ontrent den vliet *Nympheus*, weêr te voorschijn.

* Of zes mijlen.

Gool in Alterg. Della Valle. Tavernier. De *Tigris* neemt in *Armenie*, uit het hoogh gedeelte des berghs *Taurus*, zijnen oorsprong, dat by d'Armeniers *Hoquet Zwang*, dat is, *verblijfplaetse* of *woonstede der geesten*, geheten wort: hoewel de hooftbronnen boven den bergh hooger na 't Noorde gelegen zijn. Eerst schiet de *Tigris* door berghachtige oorden, die aen beide zijden van zijne oevers leggen, na de stad *Amid*, de welke hy met eenen bocht omringt: dan loopt hy na zeker kasteel *Keef*: daer na ter wederzijde voor-by *Gezire*, of eilant *Ebn Omar*, vervolgens voor-by de steden *Beled*, *Tikrit* en *Samerra*, *Mausil*, en klooft de stad *Wasith* midden door. Hy vloeit met zijne Westzijde voor-by de stad *Bagdad*, en verdeilt zich beneden de zelve in twee armen, die een groot eilant maken, dat met vele scheuten en kanalen doorsneden wort. D'een arm loopt voor-by het aeloud lant van *Chaldea*: en d'ander arm schiet na de punt of hoek van *Mesopotamie*, en vereenight zich daer na met den *Eufrates*, dicht by zeker kasteel *Gorno*, of *Gournask*, of *Dournak*, op eene plaetse *Hellou* geheten, tien mijlen boven de stad *Basora*, en ontrent zeven beneden de stad *Wasith*: alwaer zy beide, door het vermengen van hun wateren, poelen of moerasschen maken, die op Arabisch, na de stad *Wasith*, *Batajihon Wasith*, dat is, *poelen van Wasith*, genoemt worden.

De *Tigris* en *Eufrates*, dus met elkanderen vereenight, verliezen beide hunne namen, en schieten uit deze poelen met een eenige kil of stroom, die ten Ooste voor-by de stad *Bassora*, op een afstant van een halve mijle, vloeit, en aldaer gemeenelijk de vliet van *Bassora*, en by d'Arabieren, op Arabisch, *Sciat Alarab*, dat is, *Arabische vliet*, geheten wort: en anders ook gemeenelijk by die van *Europe* d'*Eufrates*. Daer na vloeit hy voor-by de stad of kasteel *Abadan*, negen mijlen van *Bassora* gelegen: alwaer hy zich allermeest over het lant verspreit.

Hy valt eindelijk door twee groote openingen, of gaten, of monden, de welke meer dan twaelf mijlen van elkanderen, en ontrent vijftien mijlen van de stad *Bassora*, gelegen zijn, in den Persischen zeeboesem. (Doch men kan met een gety der zee van *Bassora*, tot aen de monden afvaren.) Te weten, de vliet *Sciat Alarab* verdeilt zich een weinigh beneden de stad *Bassora*, te landewaerts, in twee armen of takken, die eenige mijlen van zee af, tusschen deze gemelde twee monden, een zeer groot en driehoekigh eilant maken, dat by de inwoonders *Cheder* of *Elchadr* genoemt wort. Dit eilant schijnt een opwerpsel des strooms te zijn, en dageliks toe te nemen, door middel van het zant, 't welk de stroom met zich sleept: uit oorzake van de meenighte der banken, zantplaten en ondiepten.

Meer eilanden worden in den vliet

Sciat

Sciat Al Arab, tegen over de ſtad *Baſſora*, geſtelt: als *Eſſadæ*, *Naher Omar*, *Elasquire*, *Wat Elaua*, *Elſciah.*

D'ooſterlijkſte mont, die voor de ruimſte en veilighſte gehouden wort, is met den naem van den mont van *Ormus* bekent; dewijl hy na de zijde van het eilant *Ormus* en *Perſie* leit. D'ander, de weſterlijkſte, wort de *mont van Bahrein* en *Kutifa* genoemt, om dat hy na de zijde van de ſtad *Kutifa* leit. Deze laetſte mont wort niet zoo veel bevaren, of altoos van groote ſchepen niet, dewijl die den zelven zoo veel niet aendoen, als den anderen mont.

De vliet *Sciat Alarab* loopt dageliks met het gety, of eb en vloet der zee, op en af: ja het rijzen en oplopen des waters van dezen vliet wort tot aen de by-een-komſte van den *Eufrates* en *Tigris* vernomen. De *Tigris* ontfangt aldaer verſcheide revieren.

Vliet Nahar Abulla. Twee mijlen beneden de ſtad *Baſſora* vloeit in den *Tigris* een vliet, by d'Arabieren *Nahar Abulla* geheten, die midden door het lant zijnen loop neemt, en alzoo na de ſtad *Abulla*, de welke hy midden doorſnijt, gebynaemt wort.

Vliet Mokal. Met dezen vereenight zich, ten Weſte van *Baſſora*, een andere vliet, die *Nahar* (dat is, *vliet*) *Mokal* op Arabiſch genoemt wort, en door bevel van den *Chalif*, of Arabiſchen keizer, *Omar*, ontrent des jaers zes hondert en dertigh, twee mijlen boven de ſtad *Baſſora*, uit den *Tigris* geleit wiert. Tot opziender had *Omar* zekeren *Mokal*, zoon van *Bazjâr*, geſtelt: van wien ook de vliet zijnen naem *Mokal* bekomen heeft.

De *Tigris* vloeit ook allen jaers, op een zelve wijze en tijt, als d'*Eufrates*, over. D'overvloeing des *Tigris* veroorzaekt by wijle groote ſchade aen ſteden en dorpen, die op of ontrent zijne oevers gebouwt zijn.

Abulfar. Des jaers twalef hondert vijf en vijftigh geſchiede eene groote en vervaerelijke overvloeing des *Tigris* voor de ſtad *Bagdad*: waer door velė huizen ter neêr ſtorten: en twee vaertuigen te gronde gingen, met ſneuvelen van ontrent vijftigh menſchen.

Bochart. Koning *Alexander de Groote* overwade met zijn geheel krijgsheir, ontrent de ſtad *Ninus* en *Arbela*, den *Tigris*: alwaer hy, door het ontfangen van vele vlieten in zijne kil, veel ſnelder vloeit: gelijk [a] *Diodorus*, [b] *Q. Kurtius*, en [c] *Arrianus* wijtloopigh verhalen.

[a] Lib. 17. [b] Lib. 4. [c] Lib. 2.

Strabo lib. 16. Aen den *Tigris* lagen, ontrent des Zalighmakers geboorte, by ouds plaetſen, die onder de Parthen ſtonden, die by d'ouden *Karduchiers* genoemt wierden: als ook eenige ſteden, met name *Saraſa*, *Sitalka*, en *Pinaka*, welke laetſte een zeer ſterke veſting was, en drie kaſteelen had, ieder met een muur omringt: dies zy als een drieſtad ſcheen te zijn. Maer zy ſtont te dier tijde onder d'Armeniers: doch de Romeinen namen die met gewelt in.

Op den Tigris wort met vlotten gevaren. Men vaert op den *Tigris* niet met ſchepen of ſchuiten; maer op vierkante vlotten van balken of bomen, die, ten getale van vijf of zes, boven malkander gebonden zijn. Deze vlotten worden in de tale des lants *Kilet* of *Kielek* genoemt. Onder ieder *Kilet* of vlot worden ontrent hondert zakken van bokken-vellen, met wint opgevult, gehangen: waer door het vlot des te hooger uit het water leit. Ieder vlot kan een groote meenighte van koopwaren en menſchen voeren. Op het vlot worden, onder de koopwaren, dikke en groote vilten geleit, op dat het water niet kan doortrekken, en de pakken der koopmanſchappen, die het vlot diep doen gaen, niet nat worden. Op ieder van de vier hoeken is een balk, die tot riemen dienen; hoewel die geene groote kracht kunnen by brengen, om tegen de ſnelheit des ſtrooms op te varen. Dies men genootzaekt is, wanneer men van den eenen oever tot den ander wil overſteken, aen d'eene zijde des oevers, ontrent vier hondert treden hooger op te ſteken: en als dan vervalt men noch by-na dus verre beneden de plaetſe, de welke men aen wil doen: zoo ſterk ſtroomt het water des *Tigris*, inzonderheit na het vallen der regen, de welke de reviere doet opzwellen: waer over het vlot niet tegen ſtroom kan opvaren: maer drijft altijt met den ſtroom af. Wanneer het vlot aen den anderen oever gekomen is, moet het door meenighte, en kraght van menſchen, hooger opgebraght worden, tot aen de plaetſe, daer de koopmanſchappen t'ontladen zijn. Na dan alle de pakken der koopmanſchappen te lande gebraght zijn, wort het vlot uit het water geſleept. Deze vlotten glijden en ſchie-

schieten zeer lichtelijk over ondiepe plaetsen, en breken zoo haest niet, in het stooten tegen steenen, of andere herde stoffe; gelijk dikwils gebeurt. Voor stroom schieten zy boven mate gezwint en snel voort: inzonderheit met eene voorwint, door middel van zeilen.

Wat belangt de peerden, muilen en ezels, die de menschen en koopmanschappen dragen, deze worden in volgender wijze over de reviere gebraght.

Wanneer de veehoeders, die zich in de na-by-gelegen bergen onthouden, eene *Karavane*, of eenige menschen te peerde vernemen, zoo begeven zy zich gezwint na den oever der reviere. Zy hebben tot kleding niet als eene zak van geiten-hair aen 't lijf, die zy, wanneer zy over de reviere willen, uittrekken, en rontom het hooft winden, als een tulbant. Ieder hunner bint een blaze onder den borst, en twee of drie van de vlughste gaen ieder op een gebreidelt peert zitten, en treden eerst voor aen in het water. D'andere begeven zich tot zwemmen, met de peerden, ezels en muilen voor hen, die zy voortdrijven. Zy vatten in d'eene hant de steert van het beest, en slaen het met d'andere hant voort. Indien zy het een of ander peert of ezel bevinden zwak te zijn, dien hangen zy een opgeblaze bokkevelle zak onder den buik, om driftigh te maken.

De *Karavaen*, de welke dikwils uit vijf en zes hondert peerden bestaet, trekt in dezer wijze, op deze *Kilets* of vlotten, over den *Tigris*, van den eenen oever tot den ander.

Zoo *Xenefon* verhaelt, stelde zeker krijgsman van *Rhodus*, in 't heir onder hem, dezen vond, die toen noch nieu en ongehoort was, voor, als een bequaem middel, om veiligh over den *Tigris* te geraken, en het volk op vele diergelijke vellen, vol wint geblazen, en wel te zamen gebonden, ja ook met aerde daer op, over te voeren. Wel geviel dit den overste: hoewel eenige verhinderingen dit voornemen deden staken. Niet nieu is het gebruik van deze vaertuigen; maer zeer oud; want *Petrus Bizarrus* gedenkt in zijne historien van *Persie*, hoe de krijgsknechten van keizer *Joviniaen*, in de wederkeering van zijnen tocht, door zijnen voorzaet *Juliaen*, tegen de Persianen aengevangen, ook diergelijke vlotten, op dusdanige vellen leggende, gebruikten.

Men vaert ook op den *Eufrates*, tusschen de stad *Ana* en *Babylon*, met zeker vreemt slagh van vaertuigen of schuiten, die het roer niet dicht aen d'achter-steven vast hebben; maer ontrent twee ellen daer af. In het zelve steekt een spies, tot een roerpen, daer meê het roer gekeert en gedraeit wort. Ook gebruikt men op den *Eufrates* en *Tigris* een zeker slagh van schepen, *Douanik* geheten.

Ontrent twaelef uuren reizens boven *Mausil* leit een dijk dwars in den *Tigris*, van den eenen tot den anderen oever. Hy is ontrent zes en twintigh voeten hoogh, en twee hondert treden breet, en gemaekt van groote steenen, die, door langheit van tijt, zoo hert als eene steenrotse geworden zijn. Naer het verhael der Arabieren, zou *Alexander de Groote* dezen dijk doen maken hebben, om den stroom te verleiden: hoewel andere willen, dat *Darius* dien dijk zou doen leggen hebben, om de Macedonen den neêrvaert te beletten. Deze dijk belet geheellijk het doorgaens varen der vaertuigen op den *Tigris*, en veroorzaekt aen den zelve een water-val van ontrent twintigh ellen. Wanneer de *Kilets*, of vlotten, daer meê men over den stroom de *Tigris* vaert, tot aen dezen dijk gekomen zijn, worden de koopmanschappen daer afgelicht, en eene kleine mijle van daer op peerden en ossen te lande gevoert, en aldaer weêr op de zelve *Kilets* geladen. Dijk in den Tigris.

Wijders, deze vlotten raken wonderlijker wijze over dezen dijk: want zy storten eens loefs van de hooghte, van ontrent zes en twintigh voeten neêrwaerts, en schieten door den stroom en den water-val tusschen de rotsen, en worden door de bokkevelle zakken opgehouden, en blijven altijt boven water.

De mannen, die de *Kilets* bestieren, binden zich aen eene half ront geboogen stok: waer aen ook hun stierbort of riem gebonden is: uit vreze van door de stroom niet weghgesleepen te worden.

Verscheide vlieten en scheuten storten hun water, zoo van de zijden van *Mesopotamie* als *Chaldea*, in den *Tigris*. In den Tigris storten verscheide revieren.

Zes uuren reizens van de stad *Mausil*, en een musketscheut van den oever des *Tigris*, is een heet en heilzaem bad. Tavern:

k Een

Vliet Altum-sou.

Een daghreize boven de ſtad *Tekrit* komt een vliet uit de bergen van *Medie*, *Altumſcu* by de Turken geheten, dat is, *Altum-vliet*, die zeer treffelijk water heeft, en in den *Tigris*, na de zijde van *Aſſyrie*, valt. Aen dezen oort heeft men ook, langs den *Tigris*, meenighte van bronnen: waer uit *Bitumen* of zwavelveen ſchiet. Daer zijn ook andere ſcheuten met warm zwavelachtigh water.

Tuſſchen de ſtad *Tekrit* en *Bagdad* is, na de zijde van *Meſopotamie*, een kanael, die uit den *Tigris* afgeſneden is, om het lant te bevochtigen, en ſchiet tot recht over de ſtad *Bagdad*, alwaer hy weêr in den *Tigris* treet.

Vliet Odoine.

Drie daghreizen van *Bagdad*, na de zijde van *Tekrit*, vloeit een vliet, *Odoine* geheten, die, na de zijde van het aeloud *Chaldea*, in den *Tigris* ſtort.

Diala, Della Valle.

Aen d'Ooſtzijde van de ſtad *Bagdad* vloeit een vliet in den *Tigris*, die heden *Diala* genoemt wort, en uit *Perſie* zijnen oorſprong neemt. By zijnen oorſprong is hy tamelijk groot; hoewel ondiep, en zeer kommerlijk te deurwaden. Zoo eenigen ſchrijven, is de vliet *Diala* by-na zoo groot, als de *Tigris* zelf, die beide, na zy vereenigt zijn, zeker eilant, *Kornaa* geheten, omringen, dat vier en vijftigh Portugeeſche mijlen van de ſtad *Bagdad* gelegen is. De Moren noemen den vliet *Diala*, *Fizam*, die *Arabie* van *Perſie* ſcheidt, en in den Perſiſchen zeeboeſem ſtort: alwaer d'inwoonders hem *Xerdeguada* heten.

Caſpar Sam. Bernardin. Itiner.da India. Ziet pag. 7.

Is de Gyndes.

Deze vliet *Diala* ſchijnt de gene te zijn, die by den ouden Griekſchen ſchrijver, *Herodoot*, *Gyndes*, en by den poëet *Tibullus*, *Seneka*, *Oroſius* en *Ammianus*, *Gindes* genoemt wort. De *Gyndes* neemt uit de Mantieniſche bergen, in *Armenie*, zijnen oorſprong, en is, naeſt den *Eufrates*, de grootſte vliet, en vloeit, door d'aeloude ſtad *Opis*, in den *Tigris*.

Herodoot.

Wanneer *Cyrus*, koning van *Perſie*, tegen de Babyloniers opgetrokken was, en een van zijne braefſte ruiters, in het trekken over dezen vliet, weghgeſleept wiert, en te verdrenken quam, zoo deed hy dien, quanſuis uit ſpijt, in drie hondert en zeſtigh ſcheuten afleiden en verleggen, om des te beter en veiliger door zijn krijgsvolk overwaet te kunnen worden.

Dugjeil.

Boven de ſtad *Bagdad*, ontrent de ſtad *Samarra*, valt een vliet in den *Tigris*, die op Arabiſch *Dugjeil*, dat zoo veel als *kleine Tigris* gezeit is, wort geheten.

Vliet Zerbis.

Plinius gedenkt ook eenen vliet *Zerbis*, die uit *Aſſyrie*, door het lant van de volken *Aloniers*, in den *Tigris* vloeit. De vliet *Zerbis* ſchijnt de beke te zijn, die by *Xenephon Xaradra* genoemt wort, dien de Grieken, na het trekken over den vliet *Zabatum*, vonden. *Zerbis* ſchijnt een gebroken woort van *Zerab* of *Zarab* te zijn, het welk by de Chaldeen, Hebreen en Arabieren in gebruik is, en eigentlijk ***uitvloeien, als een beke***, betekent. De volken *Aloniers* bewoonden een vlak dal, tuſſchen de Gordieeſche bergen en de monden van den vliet *Lykus*. De vliet *Bohrus* ſtort ook in den *Tigris*.

Vliet Zaib. Tavern.

Tuſſchen den vliet *Bohrus* en de ſtad *Cherazoul*, vloeit, in *Aſſyrie*, een groote vliet, die noch heden by 's lants inwoonders *Zab* genoemt wort, en aen zekeren oort met eene brugh van negen bogen van gehouwen ſteen overſlagen is. Men houdt dat deze brugh door *Alexander de Groote* gemaeckt zy, tot overgang van zijn krijgsvolk, wanneer hy tegen *Darius* te velde getoogen was.

Een kleine vierendeel mijls van deze brugh, na 't Zuidweſte, zijn twee revieren, die t'zamen vloeien, en haer water in den *Tigris* ſtorten.

Vliet Zâb. Gool in Alterg.

Niet verre van de ſtad *Hadîtza* van *Mauſil*, in *Kurdiſtân*, of *Aſſyrie*, en by de verwoeſte ſtad *Atur* of *Aſſur*, vloeit een vliet in den *Tigris*, de *Kleine* of *Neder Zâb*, of *Alzâb* by d'Arabieren, en by de later Latijnſche ſchrijvers, als *Cedrenus*, *Kaliſtus* &c. *Zaba* geheten, tot onderſcheidt van een grooter of hooger *Zâb*. Hy ſtort uit de bergen van *Xahrozour* neêr, tuſſchen *Arbel*, eene oude en vervalle ſtad van *Aſſyrie*, en tuſſchen eene andere ſtad, met name *Dakouka*.

Twee daghreizen van daer vloeit een andere vliet *Zâb*, die de *Groote Zâb*, en, om zijnen ſnel neêrſtortenden loop, *Almazjanoun*, dat is, de *woedende*, in 't Arabiſch genoemt wort. Hy neemt zijnen oorſprong uit de zelve lantſtreke, tuſſchen de ſtad *Arbel* en *Mauſil*. Deze vliet *Zâb* wort by d'oude Grieken en Latijnen *Lykus* genoemt: als uit het ſchrijven van *Strabo* blijkt.

Daer zijn noch twee andere vlieten *Zâb* genoemt, d'een d'*onder*, en d'ander de *boven Zâb* genoemt, die tuſſchen de ſteden *Waſith* en *Bagdad* in den *Tigris* ſtorten.

storten. Aen den mont van den *kleine Zab* leit eene stad *Senn*: en aen dien van de groote, eene stad *Hadîtza*, negen mijlen hooger. Dies ook deze twee vlieten met hunne monden zoo verre van elkanderen leggen. Volgens bericht der hedendaeghse reizers leit de vliet *Zab*, drie uuren reizens van den beer of dijk des *Tigris*, en dertien uuren van de stad *Mausil*, en valt, na de zijde van *Chaldea*, in den *Tigris*.

Tavern. Voyage de Perse.

Bochart. De groote vliet *Záb* wort by *Ammianus Diaua*, dat is, *wolf*, genoemt: want *Deua* bediet by de Chaldeen eenen *wolf*. Hierom wort de zelve vliet, op Grieksch, by de Grieken ook *Lykos*, dat is, *wolf* geheten: gelijk by *Strabo*, *Q. Kurtius*, *Plinius* en *Arrianus* te lezen is. *Xenephon* noemt den zelven vliet *Diaua* op d'eene plaetse *Zabatos*, en op d'ander *Zates*.

De kleine vliet *Zaba* wort *Adiauas* by *Ammianus* geheten; doch hy voerde, by d'oude Grieken en Latijnen, vele andere namen: want *Xenephon* noemt hem *Physkos*: *Strabo* en *Ptolemeus Kapros*: *Arrianus*, *Boumados* en *Boumalos*: *Kurtius*, *Boumello*: *Plinius*, *Absitris*.

De vliet *Adiauas* schijnt veel snelder van loop te zijn, als de *Diauas*; dewijl hy veel enger van kil is: naerdien de brete, in gelijke lengte, zeer ongelijk is: want d'ander was, als uit het schrijven van *Xenephon* blijkt, vier hondert voeten, en deze slechts hondert voeten breet.

Twee daghreizen van *Ninive*, in *Assirie*, vloeit een groote, snelle en vischrijke reviere, *Bohrus* geheten, die ten Noorde uit het geberghte komt, en zijnen loop na 't Zuide neemt, en in den *Tigris* stort. Bohrus.

Tusschen dezen vliet, en de puinhopen van de stad *Ninive* storten, na de zijde van *Assyrie*, vele kleine beken en scheuten uit het geberghte, en vallen in den *Tigris*.

Uit den bergh *Barema* vloeien twee vlieten, die niet verre van den *Tigris* t'zamen loopen, en den naem van *Sorait* aennemen, en beide door dezen eenen kil in den *Tigris* storten. Na den vliet *Sorait* volght een groote vliet *Barema*, die uit de lantschappen van *Armenie* zijnen oorsprong neemt, en in den *Tigris*, aen d'Oostzijde, valt. Vliet Sorait. Aledus. Vliet Barema.

D'*Eufrates* en *Tigris* voet verscheiden slagh van visschen.

Aert en hoedanigheit des lants van *Mesopotamie*.

DE lucht is in *Mesopotamie* zeer heet, en het lant wort des Zomers door de hitte der Zonne geroost en gebrant: dies menschen en beesten by wijle des Zomers op het open velt, door d'overgroote hitte, verstikken.

Het gewest van *Mesopotamie* is ten Noorde aen het geberghte vruchtbaer of heilzaem genoech, volgens schrijven van *Strabo*. Het overigh heeft weirijke lantstreken, en altijt groene gewassen, en brengt eene zekere speçerye voort, *Amomum* by de Grieken, en by d'Arabieren *Amâma* geheten.

Lib. 16.

De gewesten van *Mesopotamie*, die na 't Zuide toe, en van de bergen afleggen, zijn waterloos en onvruchtbaer.

Ziet pag. 1. en 2.

Primo Anabas. Bochart lib. 2. cap. 6.

Xenefon schijnt ook deze verscheidentheit van *Mesopotamie* duidelijk aen te wijzen: daer hy den veltoght van koning *Cyrus*, uit *Syrie*, door *Mesopotamie*, verhaelt: want na *Cyrus* met zijn krijgsheir over den *Eufrates*, by de stad *Thapsakus*, getrokken was, en eene streke van vijftigh mijlen door *Syrie*, dat is, het vruchtbaer gedeelte van *Mesopotamie*, getogen was, zoo quam hy aen den vliet *Araxes*, die by anderen *Chaboras*, of *Aborrhas* genoemt wort. Van daer trok *Cyrus* door *Arabie*, (dat is, door de woestijnen van *Mesopotamie*) latende den *Eufrates* op de rechte hant leggen, en was vijf en dertigh *Parasangen* of mijlen, door woeste plaetsen gereist. In die streke waeren wijdstrekkende velden, met alssem bewossen, gevonden, en zekere heestergewassen van zeer welriekende speçeryen: maer niet een eenig geboomte. Trekkende daer na met het krijgsheir over den vliet *Maska*, die by *Ptolemeus Saokoras* genoemt wort, was hy tot aen de poorten van *Arabie* (dat is, de grensen van *Mesopotamie*, daer het aen *Babylonie* raekt)

gekomen: op welken wegh zeer veel vee door hongersnoot geſtorven was: want daer was geen voeder, noch eenigh geboomte; maer de gehele lantſtreke was kael en bloot.

Hier uit blijkt klarelijk dat'er twee deelen van *Meſopotamie* zijn: het een was vruchtbaer, van de bergen van *Ar-*
Ziet pag. 1. *menie* af, tot aen den vliet *Chaboras*; en 't ander onbebouwt en rouw, en ſtrekte van den vliet *Chaboras* tot aen *Babylonie*. Het eerſte deel wort by *Moſes*, Geneſ. 24. *Paddan*, en *Paddan Aram*, en by *Oſeas*, cap. 12: vers 13. *Sede Aram*, dat is, een *bezaide*, *beplante*, of *vruchtbare akker van Meſopotamie*, geheten: maer *Strabo* noemt het *gelukkigh Meſopotamie*, en *Xenefon Syrie*: gelijk het laetſte deel *Arabie*: dewijl de *Syriers* het eerſte deel, en d'Arabieren het laetſte bezaten.

Het grootſte gedeelte van *Meſopotamie* is heden 's daeghs onvruchtbaer, en leit woeſt en onbebouwt. Men heeft'er ſlechts eenige weinige goede en onbebouwde oorden, die men, met meer arbeit en neirſtigheit daer aen te beſteden, beter zou kunnen maken. In het midden van *Meſopotamie* leggen groote wildernisſen en woeſtijnen.

Ziet pag. 17. Een woeſtijne van *Meſopotamie*, onder andere, is met den naem van *Sinjar*, of *Senjâr*, of *Singiar*, by d'Arabiſche ſchrijvers bekent, en wort alzoo na d'ingelege ſtad *Sinjar* geheten: gelijk ook een bergh van een zelven name in of na-by die woeſtijne lagh. Ja de gehele lantſtreke wort ook *Sinjar* by de Arabieren genoemt: de welke ongetwijfelt een en de zelve oort of lantſtreke is, die by verſcheide oude Latijnſche ſchrijvers, als *Sextus Rufus* en *Pomponius Letus*, op Latijn, *Singarena Regio*, dat is, *Singareniſch lantſchap*, geheten wort: gelijk ook de ſtad *Sinjar* een en de zelve is, de welke by *Plinius*, *Eutropius*, *Ptolemeus*, *Ammianus* en andere, *Singara* geheten, en in *Meſopotamie* geplaetſt wort.

Eenigen houden niet t'onrecht, noch onwaerſchijnelijk, het geweſt *Sinhar* of *Sinear*, of, gelijk d'oude ſchreven, *Senaar* en *Sennaar*, dat by *Moſes*, Gen. 10: 10. en 11: 2, 9. en 14: 1, 9. Zach. 5: 11. Esd. 11: 11. Dan. 1: 2. gedaght wort, voor een en het zelve met de lantſtreke *Sinjar* der Arabieren, of met het *Singareniſch* lantſchap der Latijnen, inzonderheit van wege d'over-een-koming en gelijkheit van name.

Zekerlijk is, dat het *Sinhar*, of *Sinear*, dat in de Schrift gedaght wort, ontrent de ſtad *Babylon* lagh: want Geneſ. 10: 1. en 11: 2, 9. wort uitdrukkelijk gezeit, dat *Babel*, dat is, *Babylon*, in het lant van *Sinhar* was. En by *Daniel*, cap. 1: 2. leeſt men, dat koning *Nebukadnezar* de vaten des tempels in het lant van *Sinhar*, in den tempel zijns Gods, deed overvoeren: dat is, in den tempel van *Bel*, te *Babylon*: gelijk zeker aeloude ſchrijver *Abydenus*, by *Euſebius*, uitdrukkelijk verklaert: daer hy zeidt, dat *Nebukadneſar*, na het eindigen des Syriſchen oorloghs, den tempel van *Belus*, met den oorloghs-buit prachtigh verçiert had.

Daer en boven gedenkt zeker aelou- Lib. 1.
de ſchrijver *Hiſtieus de Mileſier*, by den cap. 5. Antiq.
Joodſchen ſchrijver *Joſephus*, en by *Eu-* lib. 9.
ſebius, *Senaar*, met den bynaem van *Babylonie*: waer uit duidelijk blijkt, dat *Senaar* onder het lant van *Babylonie* behoorde, en een groot geweſt was.

Sinhar was by ouds een koningrijk: als blijkt uit Geneſ. 14: 1, 9: alwaer een koning, met name *Amraphel*, of *Ampharel*, gedaght wort, die, beneffens andere koningen, tegen de koningen van *Sodoma* oorloghde.

Langs den *Eufrates* zijn vele be- Della Valle.
woonde plaetſen, daer lijftoght in overvloet te bekomen is.

D'aerde van *Meſopotamie* en *Woeſt Arabie* geven by-na een en de zelve kruiden en gewasſen. Desgelijks is het lant van *Meſopotamie*, ontrent de ſtad *Aana*, by-na eveneens, als dat van *Woeſt Arabie*: te weten, onvruchtbaer en vlak, en brengt een en de zelve gewasſen voort.

Het lant, dat zich van *Kouſaſar* na
de ſtad *Nesbin* toe ſtrekt, is, tot een Ziet pag. 14.
daghreize van *Kouſaſar*, een groot velt
of vlakte, daer men geene andere groen- Tavern.
te op d'aerde ziet, dan *Pimpernel*: welk gewas zich tot anderhalve voet in het kruis uitbreit. Op d'andere zijde, een dagh-reize van *Nesbin*, is het velt met een groen, groot en dik blat bedekt, waer aen een uyen groeit, zoo groot, als een ey. Men ziet'er meenighte van geele, rode en violet-kleure bloemen: als ook tulpen van verſcheide verruwen, en enkelde *Anemones* en *Narcisſen*.

Bene-

Beneden de ſtad *Merdin* is eene wonderlijke groote vlakte, de welke van *Ourfa* begint, en tot aen de ſtad *Bagdad* ſtrekt, en van daer tot aen de ſtad *Gizire*.

Het lant rontom de ſtad *Ourfa* is het ſchoonſte en luſtighſte, dat met oogen magh aenſchouwt worden, en brengt overvloedelijk allerlei ſlagh van vruchten en lijftoght, en zeer treffelijken wijn voort.

De lantſtreke ontrent *Jumilen* is droogh en waterloos: maer men maekt daer groote grachten, de welke des winters met water gevult worden.

Doorgaens groeit in *Meſopotamie* veel boom-wol of katoen-gewaſſen.

Dieren van Meſopotamie. Nig. Af. c. 4. Texeir. Viag. c. 7. Dit lant voedt vele kemels, ſterke leeuwen, tygers, en meenighte van andere wilde beeſten, die zich onder de rietgewaſſen en geboomten onthouden. Men ziet'er, onder andere dieren, ook gazellen, geiten, en groote hazen, wilde of wout-ezels, vogel-ſtruizen, trap-ganzen, en ander wilt gevogelt. Daer houden ook vergiftige dieren. In het lant ontrent de ſtad *Niſibis* worden doodelijk vergiftige ſlangen gevonden. Ook krielt de bergh *Maredin*, die naby de ſtad *Niſibis* leit, van dodelijke ſlangen. Ziet pag. 12.

In *Meſopotamie*, twee daghreizen van *Aana*, is een mijne van zeer wit zout, dat *Mineſela* genoemt wort. Men vint'er ook zekere witte blinkende mijn-ſtoffen, even als zalpeter, of als ſteen-zout of talk. Texeira.

Wanneer men van *Aana* na de ſtad *Bagdad* wil reizen, kieſt men gewoonelijk den wegh, langs den *Eufrates*, Zuidwaerts aen, en niet recht na 't Ooſte, dwers door de wilderniſſen van *Meſopotamie*: want in het reizen door de wilderniſſen treft men gene volken noch bewoonde plaetſen aen. Ook is'er geen water te vinden, als by wijle een weinigh, dat bitter, als gal, en lelijk door den ſtank is.

Het reizen door *Meſopotamie* is des Winters moeielijk, van wege de diepte des ſlijks, en des Zomers, om de veelheit van water, door het overſtroomen van den *Eufrates*. Joſeph. lib. 1. c. 15.

Bergen van *Meſopotamie*.

Lib. 5. cap. 18. HEt geweſt van *Meſopotamie* is doorgaens en meerendeels vlak en effen, en leit met weinige bergen beſtuuwt. *Ptolemeus* ſtelt eenen bergh *Kaſius* in *Meſopotamie*, die heden, zoo eenigen willen, *Liſon* geheten wort. Desgelijks ſtelt *Ptolemeus* na-by den bergh *Kaſius*, en by de ſtad *Singara*, eenen vruchtbaren bergh *Singaras*, die heden † *Atalib* of *Sima* genoemt wort.

† Niger Af.

De bergh *Maſius*, of *Maſium*, wort anders de *Gordiëeſche* of *bergh der Gordiëers* genoemt, die gebuuren, en een en de zelve volken met de *Kurden* zijn. Hy leit ten Noorde boven de ſtad *Niſibis* en *Tigranocerta*, en ten Weſte boven de ſtad *Edeſſa* of *Roha*, en is een tak van den bergh *Taurus*, die het lantſchap van *Sophene*, en het overigh *Armenie* van *Meſopotamie* ſcheidt.

De gebuur-volken, en Armeniers, noemen by-na met een zelven naem, te weten, van *Maſſis*, den bergh *Ararat*, op den welken *Noachs* arke ſtuite.

Zoo eenigen willen, is de bergh *Maſius*, alzoo na *Mas*, de laetſte der zoonen *Arams*, Geneſ. 10 : 23. genoemt, die den zelven zou bewoont hebben. Deez *Mas* wort anders 1 Chron. 1 : 17. *Meſech* genoemt.

Boven den bergh *Maſius*, verre na 't Ooſte, leit de bergh *Niphates*: daer na de bergh *Abus*, dan de *Nibarus*, die tot aen *Medie* ſtrekt, en *Medie* van *Babylonie* ſcheidt. Of alle deze bergen, als *Maſius*, *Niphates*, *Abus* en *Nibarus* zijn ſlechts verſcheide takken, toppen, of ruggen van een zelven bergh: want de bergh *Maſius*, gelijk *Strabo* op een andere plaetſe ſchrijft, daer hy hooger rijſt, wort hy *Niphates* genoemt: daer na ſtrekt de rugh des berghs zich meer en meer van den *Niphates* uit, en maekt den bergh *Zagrium*, die *Medie* van *Babylonie* ſcheidt. Strabo lib. 11. Lib. 11.

Ten Zuide ſchieten uit den bergh *Maſius* twee vlieten, d'een *Chaboras*, en d'ander *Saocoras* by *Ptolemeus* genoemt. *Xenefon* noemt den *Saocoras Maska*, en den *Chaboras Araxes*.

Strabo ſtelt in de Zuidzijde van den bergh *Niphates* de bronnen van den *Tigris*.

Uit den bergh *Abus* ſchieten de re-

vieren *Eufrates* en *Araxes*: d'een neemt zijnen loop na 't Weste, en d'ander (de *Araxes*) na 't Ooste.

Inwoonders van Mesopotamie. Strab. lib. 16.

By ouds, ontrent des Zalighmakers geboorte, bewoonden de Arabieren, *Sceniten* genoemt, de Zuider, waterloze en onvruchtbare deelen van *Mesopotamie*, die verre van de bergen aflagen. Deze *Sceniten* leefden op den roof, en erneerden zich met de veehoederye, en veranderden lichtelijk van plaetsen: wanneer hen weiden en roof ontbraken. Hier door gebeurde het, dat de Mesopotamiers, die ten Noorde aen het geberghte woonden, door hen beledight wierden: als ook door d'Armeniers, die boven hen woonden, en hen door hunne maght overweldighden: dies zy eindelijk of hen of den Parthen, die te dier tijde *Medie* en *Babylonie* bezaten, gehoorzaemden. Van den aert en wijze der Arabieren *Sceniten* is te voore, in het beschrijven van *Arabie*, gesproken.

Ziet pag. 143.

Lib. 6. cap. 26.

Plinius stelt in *Mesopotamie* velerlei slagh van Arabische volken: als *Aroers*, *Mardaniers*, *Salmaniers*, *Maseers*, &c. In het volgend hooftstuk schrijft hy, dat de *Tigris* d'*Arabieren*, *Aroërs* en *Adiabeniers* scheidt.

Strabo lib. 1.

By ouds wiert *Mesopotamie* door driederleie volken bewoont: als *Armeniers*, *Syriers*, en *Arabieren*, die in sprake, leven, en gestalte van lichaem, zeer over-een quamen.

Wat belangt de gedaente, wezen en gestalte der hedendaeghse inwoonders, die is verscheiden, na de verscheidenheit des landaerts. De vrouwen der stad *Asanchif* worden voor de fraiste en schoonste van gansch *Gizira* of *Mesopotamie* gehouden.

Kleding.

Rijke en groote Mahometaensche of Turksche meêvrouwen gaen bovenmate prachtigh en çierlijk gekleet. Het hooft is haer met langwerpige kapsels van zeer kostelijke en dierbare stoffe bedekt. Het hair zwiert haer los en ongebonden langs den rugh en over de schouderen heene, en is by wijle met peerlen en edele gesteenten rijkelijk verçiert en uitgestreken. Over het bovenlijf dragen zy borstrokken van kostelijke gebloemde en geborduurde stoffe, en over het onderlijf wijde rokken, met wijde broeken daer onder, die haer tot op de voeten komen.

De mannen, inzonderheit die van eenigh vermogen zijn, gaen, na 's lants wijze, mede tamelijk prachtigh gekleet,

met

met kostelijke tulbanden op het hooft. Zy dragen lange rokken, met wijde broeken, die hen tot op de voeten komen.

De *Beglerbegh*, of lantvooght van *Mesopotamie*, die gewoonelijk in de stad *Diarbekr* zijn verblijf heeft, houdt zich ook zeer prachtigh in kledingh, en is met een grooten stoet en gevolgh verzelschapt, wanneer hy uitrijdt, en heeft onder zich twaelef *Sanjaks*, of mindere bevelhebbers. Andere stellen de verblijf-plaetse van den *Beglerbeg* in de stad *Asanchif*. Desgelijks schrijft ook *Anania*, dat de *Beglerbegh* zijn verblijfplaetse in de stad *Asanchif* heeft; maer zich dikwils na *Kara Emid* of *Diarbekr* begeeft.

Mesopotamie is heden 's daeghs bevolkt met Mahometanen: als Turken en Arabieren, en met Joden in grooten getale. Daer woonen ook verscheide Amenier Kristenen en *Jakobiters*. De *Jakobiters* staen onder een byzonderen patriarch, die eertijts zijn verblijf in het klooster van *Gifran* of *Zafran*, naby de stad *Mardin*, had: waerom hy ook de patriarch van *Zafran* genoemt wiert. Maer namaels heeft hy, om meerder gemaks halve, zich in de stad *Kara Emid* onthouden.

In *Mesopotamie* zijn ook vele Chaldeen of Nestoriers, die onder eenen patriarch staen. De patriarch had eerst in de stad *Mausil* zijn verblijf; maer houdt zich nu gemeenelijk in de stad *Karamit*: alwaer men de rijkste en machtighste van alle de Nestoriers van 't Ooste vind, die de Roomsche kerke erkennen.

Beide d'Arabische mannen en vrouwen, die naby den stroom *Tigris* en *Eufrates* woonen, zijn vaerdigh op zwemmen afgerecht, en zwemmen de stroomen gezwint over; hoewel door middel van zekere leere vlesschen, vol wint geblazen, die zy behendelijk onder de borst of buik, zonder hen met banden aen 't lijf vast te binden, weten te houden. Zommigen zwemmen geheel naekt over, met de kleeren, in een bundel te zamen gebonden, op 't hooft, om die niet nat te maken: andere, met kleeren met al, zonder dat die hen belemmeren: uit oorzake van haere lichtigheit.

Dus verre zy gesproken van *Mesopotamie*. In 't kort zullen wy uit den Arabischen lantbeschrijver *Scharit Aledris* genoemt, de reiswegen, en onderlingen afstant van eenige steden en plaet-

sen,

ſen, tot meerder openingh, en grondiger bericht, hier laten volgen.

De wegh van *Niſibis* tot *Amid* is aldus. Van *Niſibis* tot het kaſteel *Enbarce* zijn negen en dertigh duizent ſchreden: van daer tot *Talkoraa* achtien duizent ſchreden: van *Talkoraa* tot *Amid* een en twintigh duizent ſchreden.

Van *Amid* reiſt men op de ſtad *Rakka*, door de volgende plaetſen: van *Amid* tot *Samoſat* zijn zeven en tachentigh duizent ſchreden: van *Samoſat* tot *Tal-Mauran* vijftien duizent ſchreden: van daer tot *Herian* achtien duizent: van *Herian* tot *Tameeda* vijftien duizent: van daer tot het kaſteel *Giallab* een en twintigh: van daer tot *Roha* twalef duizent ſchreden: van *Roha* tot *Bageruan* een en twintigh duizent: en van daer eindelijk tot *Rakka* elf duizent ſchreden.

Op den wegh, dien men van *Mauſil* na *Amid* reiſt, treft men deze plaetſen aen: Van *Mauſil* tot aen de ſtad *Balad* zijn een en twintigh duizent ſchreden, te water of te lande. Van *Balad* tot aen *Gezirat Ebn Omar* zijn negen en zeſtigh duizent ſchreden. Van *Gezira* reiſt men aen den mont van den vliet *Sorait:* en van daer tot aen den mont van den vliet *Barema.* Van daer reiſt men tot aen de ſtad *Matira:* en van daer tot aen de ſtad *Amid.* De wegh van *Amid* tot aen *Gezira Ebn Omar* is drie daghreizen of vijftien mijlen.

De wegh van de ſtad *Balad* tot aen *Rakka* loopt aldus: Van *Balad* tot aen *Talalchair* is vijftien duizent ſchreden, na 't Weſte: van daer tot aen *Sengiar* is een en twintigh duizent ſchreden: van daer tot aen *Ain-Algebal*, dat is, *bron der bergen* gezeit, vijftien duizent ſchreden: van daer tot aen *Sekkat-Alabbas*, dat neffens den vliet *Alchabur* leit, is een en twintigh duizent ſchreden: van daer tot aen *Macheſin*, dat ook aen den oever van den vliet *Alchabur* leit, is achtien duizent ſchreden: van daer tot aen de ſtad *Kerkiſia* is een en twintigh duizent ſchreden: en van daer tot aen *Rakka* vier dagh-reizen.

De wegh van *Mauſil* tot aen *Niſibis* loopt aldus: Van *Mauſil* tot aen *Niſibis* zijn een en twintigh duizent ſchreden: van daer tot aen *Maëliana* achtien duizent ſchreden: en van daer tot aen *Barkaid* is een gelijke afſtant: gelijk ook van *Barkaid* tot aen *Adrama:* van daer tot aen *Tal-Nadaſa* zijn vijftien duizent ſchreden: en eindelijk van daer tot aen *Niſibis* twalef duizent ſchreden.

Tuſſchen *Rakka* en de ſtad *Balis*, vijf mijlen beneden *Balis*, leit een vermaert kaſteel op den oever van den *Eufrates*, *Dauxar*, na den ſtichter, geheten; maer heeft namaels van den heer en eigenaer den naem van *Giabar* bekomen, volgens ſchrijven van *Abulfeda.* Ontrent dit kaſteel verdronk *Soliman Scah*, grootvader van *Osmân* (die aen den Osmaniſchen huize der Turken den naem van *Osman* gegeven heeft) wanneer hy met zijn krijgsheir over den *Eufrates* wilde trekken. Kaſteel Dauxar, of Giabar.

Tegen over dit kaſteel ſtrekt ook een gedeelte van het velt *Siffîn*, dat tegen over de ſtad *Rakka* leit. Ziet Pag. 25.

EINDE.

Het

Het
GEWEST of LANT
Van
BABYLONIE,
O F
CHALDEA, heden IRAK.

Benaming. HEt gewest of lant van *Babylonia*, of *Babylonie*, is alzoo van overouds, met dien naem, by Grieken en Latijnen, genoemt: te weten, na *Babel* of *Babylon*, des zelfs edelste, oudste, en voornaemste stad.

Babylonie wort op Hebreesch, in het Oud Verbont, *Ard Chasdim*, dat is, *lant der Chaldeen*, genoemt: want de oude inwoonders des lants wierden op Hebreesch *Chasdim* geheten, na hunnen vader *Chased* of *Chesed*, zoon van *Nachor*, *Abrahams* broeder, Gen. 22: vers 22. Desgelijks wort het in het Nieu Verbont, Actor. 7:4. en by *Josephus*, *lib.* 1. *Antiq. c.* 6. in een zelven zin, *lant der Chaldeen*; maer by verscheide Grieksche lantbeschrijvers, als *Strabo*, *lant der Babyloniers* geheten; hoewel die het ook doorgaens *Babylonie* noemt. Anders wort *Babylonie* by wijle met een enkelen naem *Chaldea* geheten. Maer eenige Grieksche schrijvers, als *Ptolemeus*, schijnen namaels *Chaldea* slechts voor een gedeelte of kleine lantstreke van *Babylonie* gehouden te hebben, dat aen *Woest Arabie* paelt. Desgelijks schrijft *Strabo*, dat eene lantstreke in *Babylonie*, na-by d'Arabieren, en aen de Persische zee gelegen, door de *Chaldeen*, die de sterrekunde ga sloegen, en inlantsche Filosofen waeren, bewoont wiert.

Stephan. de Urb. Zoo andere oude Grieksche schrijvers, naer hunne wijze, beuzelen, wierden de Chaldeen eerst *Cephenen*, en hun lant *Cephenia* geheten, na *Cepheus*, vader van *Andromeda*. Na de doot van *Cepheus* waren zy uit *Babylon* ten oorlogh getrokken, en uit het lant verhuist, en hadden *Choche* ingenomen. Sedert was het lant niet meer *Cephenia* genoemt, noch d'inwoonders *Cephenen*; maer *Chaldeen*. Ook wiert de geheele lantstreke zelve *Chaldaïce* genoemt, na zekeren *Chaldeer*, die, volgens schrijven van *Dicearchus*, de veertiende koning na *Ninus* was, en ook de zeer beroemde stad *Babylon*, ontrent den *Eufrates*, gestight, en alle de genen, die *Chaldeen* genoemt wierden, by een verzamelt had. Dus verre *Stephanus*.

Babylonie wiert ook by eenige oude Grieksche of Latijnsche schrijvers *Bottice* genoemt; hoewel zeer zelden. De Macedonen hebben *Babylonie* misschien, van wegen de gelijkenis met *Bottice* of *Bottica*, een lantschap van *Macedonie*, met dien naem genoemt.

Chaldea, dewijl het by-na ten Noorde van *Judea* lagh, wort ook in het Oud Verbont, door het Noorde, of Noorder lant, bediet: als, Jerem. 1:13, 14, 15. en 3:12, 18. en 4:6. en 6:1, 22. en 10:22. en 13:20. en 15:12. en 16:15. en 23:8. en 31:8. en 46:6, 10, 20. en 47:1. by Zach. 2:6. en 6:6, 8. Zelfs de Chaldeen, of inwoonders, worden door de volken van 't Noorde verstaen. Jerem. 46:24.

Gelijk nu het lant by de Grieken en Latijnen *Babylonie*, alzoo wierden d'inwoonders *Babyloniers* genoemt; doch niet na den naem der stad *Babylon*; maer na dien van het lantschap *Babylonie*. Strab. lib. 16.

D'aeloude 's lants inwoonders worden in de Schrift met twee namen genoemt: te weten, *Babyloniers* en *Chaldeen*: waerom de *Chaldeen* door de *Babyloniers*; gelijk ook de *Babyloniers* door de *Chaldeen*, zeer dikwils

by de profeten bediet worden. Aldus wort *Nebukadnezar*, koning van *Babel*, *de Chaldeer*, by Esd. 5 : 12. genoemt.

Eigentlijk schijnen evenwel, met den naem van *Chaldeen*, de waerzeggers, toveraers, of wijzen, onder de Chaldeen, by *Daniel*, cap. 2 : 2, 4, 5, 10. verstaen te worden. Gelijk ook *Strabo* de Chaldeen eigentlijk die genen noemt, die de sterrekunde gaê sloegen, en inlantsche Filosofen waeren, en eene byzondere woonplaetse in *Babylonie* bewoonden: als aenstonts gezeit is.

Naer het schrijven van *Josephus* en anderen, zou *Arfaxad*, of *Arfaxades*, zoon van *Sem*, de genen, die by zijnen tijt Chaldeen geheten wierden, *Arfaxadeers* genoemt hebben. Het welk ongerijmt en beuzelzinnigh is.

Babylonie Sinear geheten. *Babylonie*, of eene lantstreke van *Babylonie*, ontrent de stad *Babel* of *Babylon*, wort anders, op Hebreesch, *Sinhar*, of *Sinear*, of, gelijk d'oude schrijven, *Senaar* en *Sennaar* genoemt: als, Genes. 10 : 10. en 11 : 2. Esai. 11 : 1. Dan. 1 : 2. Zachar. 5 : 11. en by *Josephus*, *lib.* 1. *Antiq. c.* 5, na den voorgang van *Histieus de Milesier*, *Senar* geheten.

Sinhar wort in de Grieksche overzetting, by Zachar. 5 : 11. *Babylon*, en by Esai. 11 : 11. *Babylonia*, en in d'Arabische overzetting, by *Moses*, *Al Bagdad*, en in de Chaldeesche overzetting *Babel* vertaelt. Of nu *Sinhar* gansch *Babylonie* was, gelijk eenigen willen, of slechts een gedeelte daer van, zulks kan met geene zekerheit gezeit worden: hoewel het veel meer eene plaetse of gedeelte van *Babylonie*, als gansch *Babylonie*, schijnt geweest te zijn. Dit is zekerlijk altoos, dat het lant *Sinhar* ontrent *Babylon* geweest zy: want Genes. 10 : 10. en 11 : 2, 9. wort uitdrukkelijk gezeit, dat *Babel*, dat is, *Babylon*, in den lande van *Sinhar* zy. Desgelijks getuight *Josephus* uit *Histieus* duidelijk, dat *Senar* eene plaetse in *Babylonie* zy. Uit welk schrijven te besluiten is, dat *Senar* slechts een gedeelte van geheel *Babylonie* was.

Ziet pag. 17. Eenigen houden niet onwaerschijnelijk *Sinhar* voor de lantstreke, de welke by d'Arabieren *Sinjar*, na d'ingelege stad van een zelven name, en by *Sextus Rufus*, en *Pomponius Letus*, op Latijn, *Singarena regio*, dat is, *Singarenisch lantschap*, genoemt wort.

Zommige Arabische schrijvers, als *Abulfaraj*, houden *Samarra* voor het lant van *Sinhar*. Ziet Pag. 170.

Sinhar, of *Sinear*, is een Hebreesch woort, en herkomstigh van het grontwoort *Naar*, het welk *uitdrijven*, of *verstrooien*, of *verjagen*, bediet: gelijk het lant alzoo te recht schijnt genoemt te zijn, wiens inwoonders, door eene rechtvaerdige straffe Gods, na alle oorden der werelt verdreven en verjaeght zijn: wanneer zy het gevaerte des toorens *Babels* verwaendelijk bestonden te bouwen. Genes. 11.

Sinhar was een effen lant, in het welk uit het Ooste *Noachs* nakomelingen quamen, en zich aldaer met der woon neêrsloegen, en de stad *Babel*, en dien beruchten tooren bouwden, Gen. 11 : 2. gelijk in 't vervolgh breeder zal gezeit worden.

Babylonie wort ook het *Dal der willigen*, of *Willigen dal*, by den profeet *Esaias*, cap. 15 : 7. genoemt: uit oorzake d'oevers der vlieten van *Babylonie* met vele willigebomen bezet waeren. Babylonie Dal der willigen genoemt.

Ook worden de goederen of rijkdommen der Moabiten gezeit in het *Dal der willigen* te zullen gesleept worden: dat is, na *Babylonie*: gelijk *R. Seloma* deze plaetse in de volgende woorden verklaert en uitbreit: *Zy zullen de vyanden na het lant van Babylonie voeren: welk is het Dal der willigen.* Waerom Psalm. 137. gezeit wort: *Aen de wateren te Babel zaten wy, en hingen onze harpen aen de willigen, die in des zelfs midden zijn.* Dan het dient aengemerkt, dat zommigen, by Esai. 15 : 7. in plaetse van *Dal der willigen*, *beke der willigen* vertalen: gelijk ook het Hebreesch woort *Nahar* eigentlijk eene *beke* of *vliet* bediet. Andere vertalen het *dal der Arabieren*, in het welk de goederen der Moabiten, door de Arabieren, volgens de voorspelling van *Esaias*, zouden gesleept worden.

By d'Arabieren, en Arabische schrijvers, wort *Babylonie Irak* genoemt: gelijk het noch heden by 's lants inwoonders met dien naem bekent is. Andere willen dat *Babylonie* heden *Kaldar* zou genoemt worden; hoewel t'onrecht. Babylonie Irak geheten.

Herodoot schijnt de lantstreke van *Babylonie* onder *Assyrie* te brengen: naerdien hy *Babylon* eene stad van *Assyrie* noemt. Lib. 1.

Soli-

Solinus ſchijnt ook *Aſſyrie* en *Meſopotamie* onder *Babylonie* te begrijpen: naerdien hy ſchrijft, dat *Meſopotamie* en *Aſſyrie*, van wegen d'edelheit van *Babylon*, den naem van *Babylonie* aengenomen hebben. Anders zijn deze drie lantſchappen, *Babylonie*, *Aſſyrie*, en *Meſopotamie*, altijt verſcheide, en met namen onderſcheiden geweeſt. Aldus worden zy by *Ptolemeus*, *Plinius*, en andere oude ſchrijvers, gedaght en opgerekent.

Plinius onderſcheidt duidelijk *Babylonie* van *Meſopotamie* en *Aſſyrie*: want hy ſchrijft, dat het overigh gedeelte van *Meſopotamie* en *Aſſyrie Babylonie* genoemt is.

Bepaling. *Babylonie* paelt, volgens *Ptolemeus*, ten Noorde aen *Meſopotamie*, ten Weſte aen *Woeſt Arabie*, ten Ooſte aen *Suſiana*, (heden *Chuziſtan*) neffens een gedeelte van den *Tigris*, tot aen zijnen mont, in den Perſiſchen zeeboeſem: ten Zuide, van daer tot aen het einde, dat, neffens *Woeſt Arabie*, in de binnenſte kaken of inham des Perſiſchen zeeboeſems is.

Lib. 16. *Babylonie*, of het lant, of de lantſtreke der *Babyloniers*, leit, volgens ſchrijven van *Strabo*, ten Ooſte omringt met de volken *Suſiers*, (of *Suſiana*, heden *Chuziſtan*) *Elymeers* en *Paratacenen*: ten Zuide met den Perſiſchen zeeboeſem, en Chaldeen, of lantſtreke der Chaldeen, tot aen d'Arabieren: (zijnde de lantſtreke *Macina* het begin van *Arabie*, van *Babylonie* af) ten Weſte met d'Arabieren Sceniten tot aen *Adiabene* en *Gordyea*: ten Noorde met d'Armeniers (of *Armenie*) en Meden, tot aen den bergh *Zagrus*, en de volken, die ontrent dien bergh woonen. Onder deze bepaling ſchijnt *Strabo* ten Noorde en ten Ooſte *Aſſyrie* te begrijpen: naerdien ook *Aſſyrie*, volgens ſchrijven van *Ptolemeus*, ten Noorde aen *Groot Armenie* paelt, en ten Ooſte aen *Suſiana*: gelijk *Strabo* zelf ſchrijft.

Irak, of *Irak*, paelt, volgens ſchrijven van *Abulfeda*, en alle andere Arabiſche lantbeſchrijvers, ten Ooſte aen *Chureſtân*, of *Chuzeſtân*, (by ouds *Suſiana*) en aen het lant *Zjebal*, of *berghlant*, (dat uit een gedeelte van *Aſſyrie* en *Medie*, en uit een gedeelte van *Chorometrene* beſtaet) heeft ten Noorde *Gezira*, dat is, *Meſopotamie*: ten Weſte ook dit zelfſte *Gezira*, en de woeſtijne van *Arabie*: ten Zuide een gedeelte van die woeſtijne, en de Perſiſche zeeboeſem, en het uitterſte van *Suſiana*.

Hier uit blijkt, hoe d'Arabieren *Irak* met de zelve grenspalen beſchrijven, met de welke *Ptolemeus Babylonie* omſchreven heeft. Desgelijks ſchrijft *Ptolemeus*, dat de voornaemſte ſteden van *Babylonie* aen beide zijden van den *Tigris*, en ook eenige aen d'Ooſtzijde van den *Tigris* leggen. Het zelfſte ſchrijven d'Arabieren van *Irak*, die den *Tigris* in dit deel by den *Nijl* vergelijken.

Irak ſtrekt in de lengte, van het einde van *Tekrit*, tot aen den grens-pael van *Abbadan*, neffens de monden van den Perſiſchen zeeboeſem. Maer in de breete ſtrekt het van *Kadiſia*, door *Kufa* en *Bagdad*, tot aen de ſtad *Holvan*, eene ſtreke van elf daghreizen. Aen de zijde van *Waſit* ſtrekt het in de breete tot aen *Kathib* en *Korkub*: maer aen de zijde van *Baſora* tot aen *Hay*, een ſtreke van eene daghreize. Van *Sarmanrai*, tot aen de grenspalen van *Xahrozoul*, heeft het in de breete vijf daghreizen. Groote. Aldriſi.

Eenigen ſchijnen *Babylonie* in de lantſchappen van *Chaldea*, *Mardocea*, *Auchanitis*, of *Auranitis*, en in *Meſene*, te verdeilen: waer van *Chaldea* het voornaemſte is, en dat *Ptolemeus* aen *Woeſt Arabie* plaetſt. Cluver

Lantſchap van *Meſene*, en ſtad *Apamia*.

M*Eſene* wort anders by *Stephanus* *het lant der Meſenen* genoemt. *Meſene* is een Griekſch woort, en is gezeit *midden*: uit oorzake het midden tuſſchen twee killen of takken van den *Tigris* leit: als uit de volgende woorden van *Plinius* te beſpeuren is, die aldus ſchrijft: *Ontrent Apamia, eene ſtad van Meſene, boven Babyloniſch Seleucie, wort de Tigris in twee killen verdeilt: d'een ſchiet na 't Zuide, en na Seleucie, en vloeit door Meſene: d'andere kil buight zich na 't Noorde.* Daer na komen beide deze killen of wateren weêr t'zamen, die dan met een half Griekſchen naem *Paſitigris* genoemt worden.

den, dat is eigentlijk gezeit *Al-Tigris* of *Gansch-Tigris.*

Eenigen stellen *Mesene* in *Mesopotamie*, *Bochart* beneden *Babylonie*, *Ammianus Marcellinus* in *Assyrie*: want hy schrijft aldus: *In gansch Assyrie zijn vele steden: onder de welke Apamia, Mesene gebynaemt, uitmunt.*

Deze stad *Apamia* lagh aen of op de verdeiling of scheiding van den *Tigris*: want de *Tigris* verdeilde zich by haer in twee takken: welker een *Delas* of *Sellas* genoemt wiert. D'ander behield den naem van *Tigris*. Aldus schrijft *Stephanus. Ook is een ander Apamia in het lant der Mesenen, met den vliet de Tigris omringt: in de welke de Tigris verdeilt wort. Op de rechte zijde vloeit de Delas voor-by, en op de linke de vliet, die den naem van Tigris behoudt.*

Men had in oude tijden verscheide steden, die met den naem van *Apamia* bekent waeren. Eenigen weten dertien steden, die den naem van *Apamia* voerden, op te rekenen.

Zoo eenige willen, zou ieder stad *Apamia* alzoo na *Apamia*, moeder van *Seleukus* of *Antiochus*, koning van *Syrie*, genoemt zijn. Anderen daer en tegen houden *Apamia* voor een Syrisch woort, en leggen het uit: *met water omringt*. In een zelven zin leest men by *Jonas*, cap. 2: 6. *Aphaphuni Maijin*, dat is, *de wateren hebben my omringt*: want by-na alle de steden, zoo vele als'er in oude tijden waeren, die den naem van *Apamia* voerden, lagen met water omringt.

Bochart.

Steden van Babylonie.

Ptolemeus stelt in *Babylonie*, neffens het gedeelte des *Tigris*, tot aen de zee, beneden de stad *Apamia*, de volgende steden en vlekken, op haer lengte en Noorder breete.

	Lengte. grad.	min.
B.lbe, of *Bible.*	79	0
Didigua.	79	30
Gunda, of *Bunda.*	79	40
Batracharta.	79	40
Thalatha.	80	0
Altha.	79	30
Teredon.	80	0

Maer neffens het gedeelte, of neffens den oever van den vliet *Eufrates* stelt hy deze steden,

	Lengte. grad.	min.	N. br. grad.	min.
Idikara.	77	0	33	20
Duraba.	77	40	34	0
Thakkona.	77	45	34	30
Thelbenkare.	78	30	35	30
En op den vliet *Eufrates*,				
Babylon.	79	0	35	0
Neffens den vliet *Baarsares* stelt hy *Volgesia*, of *Vologesocerta*, en anders *Vologessa*, of *Bolgesias.*	78	20	34	30
Barsita, of *Borsippa.*	78	45	34	21
Maer beneden die, en neffens de poelen en *Woest Arabie*, stelt hy				
Beana.	79	32	32	40
Chuduka.	78	0	33	20
Phumana.	79	0	33	10
Ciasa, of *Casa.*	78	40	32	50
Berambe, of *Burande.*	77	30	32	30
Orchoe.	78	30	32	40
Bethana.	79	0	32	56
Theame, of *Thelme.*	77	40	32	56
Sorthida.	77	0	32	30
Jamba.	78	0	31	20
Rhagia.	78	40	33	20
Chiriphe.	79	15	31	10
Rhata.	79	15	30	50

Onder alle deze steden was in oude tijden *Babylon* de vermaertste en edelste. Daer na was *Seleucie* aen den *Tigris* d'edelste stad van *Babylonie*. *Strabo* brengt *Arbela* ook onder *Babylonie*.

D'Arabische schrijvers, als *Ulug Beig* en *Nasir Eddin*, stellen in het lantschap van *Irak* de steden, *Sarmanrai*, *Kufa*, *Madajin*, *Bagdad*, *Wasit*, *Basra*, of *Basora*, *Abolla* en *Abbadan*. Maer de voornaemste zijn *Kufa* en *Basora*.

Anderen, als *Aledris*, brengen onder *Irak* de volgende plaetsen en steden: *Bagdad*, *Hira*, *Kadisia*, *Kufa*, *Sura*, *Kattar*, *Nahr-Almelik*, *Kutharia*, *Samarra*, of *Sarramanrai*, *Wasit*, *Batayah*, *Famaltsolh*, *Madar*, *Manbeg*, *Bayan*, kasteel *Mogdi*, *Nascian*, *Solaimanan*, *Obolla*, *Kerbelai*, *Basora*, *Abadan*, *Nahrouan*, *Giargiaraia*, *Tharthar*, *Rauha*, *Dogiail*, *Hailun*, *Okbara*, *Aalab.* Welker meesten, en inzonderheit die van *Ptolemeus*, heden's daeghs gesloopt en tot puinhopen vervallen zijn.

De

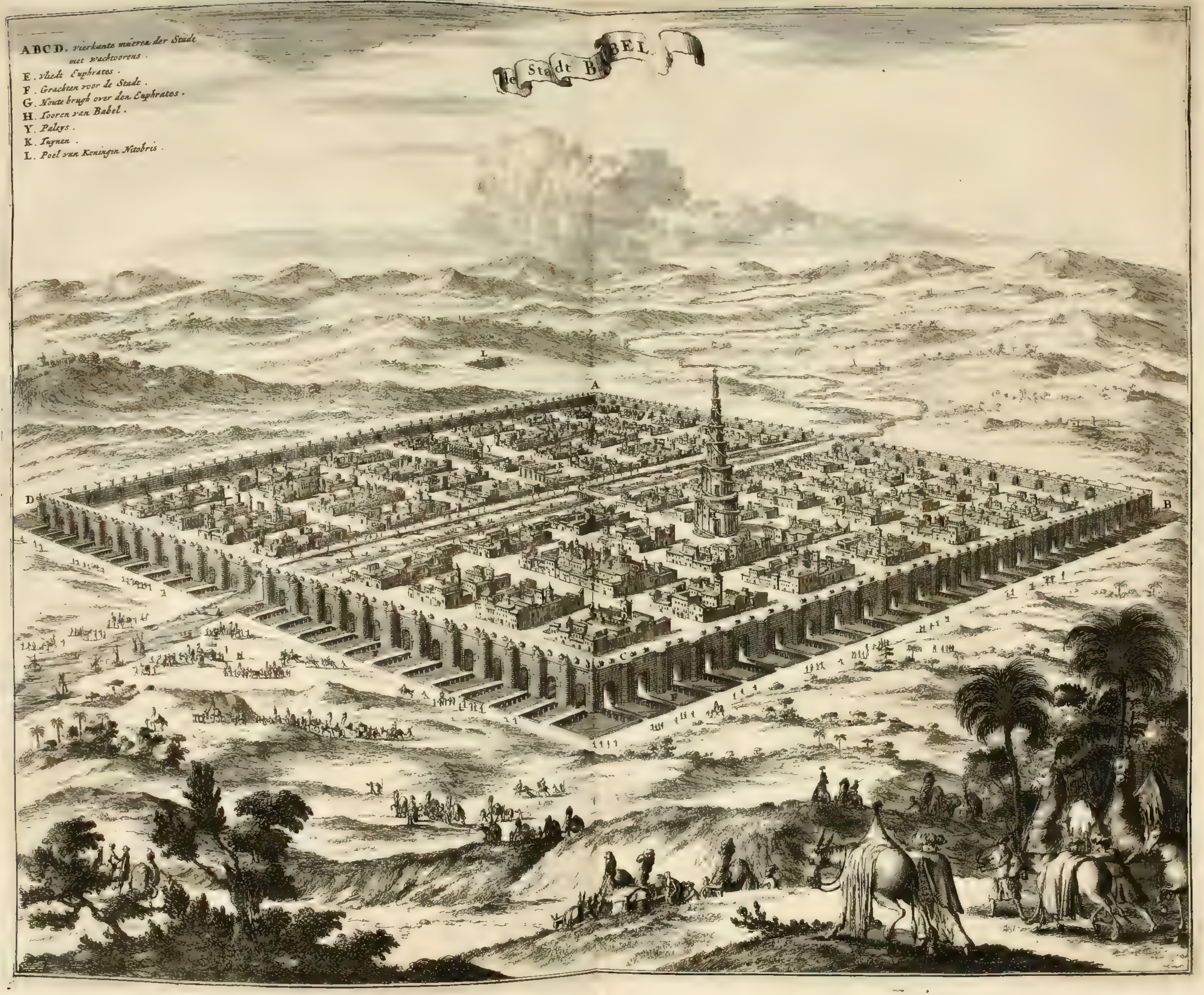
De Stadt BABEL.
ABCD. vierkante mueren der Stade met wachtoorens.
E. vliedt Euphrates.
F. Grachten voor de Stadt.
G. Houte brugh over den Euphrates.
H. Tooren van Babel.
Y. Paleys.
K. Tuynen.
L. Poel van Koningin Nitobris.
A
B
C
D
L
Y

De ſtad *Babylon*, of *Babel.*

Benaming. DE ſtad *Babylon* wort alzoo by *Ptolemeus*, *Strabo*, en by andere oude Griekſche en Latijnſche ſchrijvers, genoemt. Desgelijks wort zy in het Nieu Verbont, 1 Petr. 5 : 13, en Apoc. 14 : 8. en 17 : 5. en 18 : 2, 10, 19, 21. *Babylon* genoemt; hoewel by *Johannes* door *Babylon Rome* te verſtaen is: maer by *Petrus* het rechte *Babylon*, eigentlijk alzoo geheten. *Arrianus* noemt *Babylon* ook de ſtad der *Babyloniers*.

Juſtinus, *Solinus*, en *Marcianus*, hebben, in plaetſe van *Babylon*, *Babylonia* geſchreven; hoewel t'onrecht: naerdien men nergens by eenige Griekſche, noch by oude Latijnſche ſchrijvers, het woort *Babylonia* vind, of daer door wort by hen het lantſchap, en niet de ſtad, betekent en verſtaen.

Babylon was, volgens eenparigh gevoelen van alle uitleggers, een en de zelve ſtad, de welke op Hebreeſch, by *Moſes*, Gen. 11:9. en by de profeten, *Eſaias*, *Jeremias*, *Ezechiel*, &c. *Babel* genoemt wort: te weten, van wegen de verwerring der talen, de welke ten tijde der ſtichting des toorens van *Babel* ontſtont, Gen. 11 : 9. want het woort *Babel* bediet *verwerring*, of daer is *verwerring in*, of *verwerring gekomen*.

De meeſte hedendaeghſe ſchrijvers verwerren de ſtad *Babylon* met de ſtad *Bagdad*: want zy houden de ſtad *Bagdad* voor d'aeloude ſtad *Babylon*; gelijk zy ook *Bagdad* doorgaens *Babylon* noemen: hoewel t'onrecht, en zonder eenigh bewijs: naerdien *Babylon* en *Bagdad* twee verſcheide ſteden zijn: als uit den onderlingen afſtant en gelegentheit genoechzaem blijkt: want *Bagdad* is op een zelve wijze op beide oevers van den *Tigris* gebouwt; als *Babylon* op beide oevers van den *Eufrates* gebouwt was: te weten, negen Duitſche mijlen, of een daghreize Weſtwaerts van *Bagdad*, en drie hondert ſtadien van de ſtad *Seleucie* aen den *Tigris*. Ziet pag. 121.

D'aeloude ſtad *Babylon* was gebouwt op eene groote vlakte, gelijk de ſtad *Ninive*, en op beide oevers van den *Eufrates*: die de ſtad in twee deelen of zijden doorſneed, en aldaer eene ſtadie breet was. Strab.

Gelegentheit. By den profeet *Baruch*, cap. 1 : 4. wort *Babylon* gezeit aen den vliet *Sud* gelegen te zijn. Doch in plaetſe van *Sud* willen eenige *Sur* gelezen hebben, die na de ſtad *Sur* (anders *Sura* of *Sora* geheten) zijnen loop nam, en alzoo na de zelve genoemt was. Anders wiert de vliet *Sud*, of *Sur*, d'*Eufrates* genoemt: en was de natuurlijke kil van den *Eufrates*; en niet, gelijk d'andere, met de ſpa gegraven: want in vele killen was den *Eufrates* verdeilt. Ziet pag. 67.

Van wege de gelegentheit aen het water of vliet *Eufrates*, worden d'inwoonders van *Babel* gezeit, *aen vele groote wateren te woonen*: gelijk ook d'*Eufrates*, vers 36. *de zee van Babylon* genoemt wort: en de ſtad *Babylon* zelve *de woeſtijne der zee*, Eſai. 21 : 1. te weten, zy wort *eene woeſtijne* genoemt; dewijl zy t'eener tijde te verwoeſten was; maer *eene woeſtijne der zee*; dewijl zy met den *Eufrates* doorſpoelt wiert: want alle groote vergaderingen van water worden by de Hebreen *een zee* genoemt.

Herodoot, die ontrent ten tijde van de drie Perſiſche koningen, *Darius*, *Xerxes*, en *Artaxerxes*, geleeft heeft, noemt *Babylon* de ſterkſte en beroemſte ſtad van *Aſſyrie*, en ſchrijft, dat die by zijnen tijt zoodanigh verçiert was, als gene andere ſtad, de welke hy kende. Desgelijks ſchrijft *Strabo*, dat eertijts *Babylon*; maer namaels en by zijnen tijt *Seleucie* aen den *Tigris* de hoofdſtad van *Aſſyrie* was. Te weten, *Babylon* wort by hen de hoofdſtad van *Aſſyrie* genoemt; dewijl *Babylonie* in oude tijden onder *Aſſyrie* begrepen en een gedeelte van *Aſſyrie* was. *Plinius* noemt *Babylon* 't hooft (of hoofdſtad) der Chaldeeſche volken, de welke een langen tijt, onder de ſteden in de geheele werelt, de hooghſte beroemtheit (of heerlijkheit) bezeten heeft: om het welk het overigh gedeelte van *Meſopotamie* en *Aſſyrie*, *Babylonie* genoemt is. Beroemtheit van Babylon. Lib. 1.

Solinus ſchijnt *Plinius* gevolght, hoewel zijne woorden ten deele verdraeit, en in eenen verkeerden zin genomen te hebben: want hy ſchrijft aldus: *Babylonie is zoo edel, dat daerom Aſſyrie en Meſopotamie den naem van Babylonie aengenomen hebben.*

Præpar. Evang.

Eupolemus, by *Eusebius*, wil, dat *Babylon* allereerst door de genen zou gesticht zijn, die uit den watervloet ontkomen waeren.

Babylon, door wien gesticht.

Theokritus, *Diodorus*, *Suidas*, *Strabo*, *Dionysius Periegetes*, *Trogus*, *Pomponius Mela*, *Ovidius*, *Hyginus*, *Cephaleon*, *Solinus*, *Kassiodorus*, en alle de meeste andere oude schrijvers, zoo Grieken, als Latijnen, schrijven, na den voorgang van *Ctesias de Knidier*, de glorye van het bouwen der stad *Babylon* koningin *Semiramis* toe. *Herodoot* evenwel, die ouder, dan alle deze schrijvers is, eigent *Semiramis* de stichting der stad *Babylon* niet toe; maer alleenlijk het maken der dijken, die zy tegen het overstroomen van den *Eufrates* had doen opwerpen. Ook maekt hy koningin *Nitokris*, die vijf leef-eeuwen na *Semiramis* geleeft had, veel kloekzinniger: gelijk die ook, volgens zijn schrijven, veel meer werken doen bouwen had.

Lib. contra Appio.

Desgelijks berispt *Berosus*, by *Josephus*, de Grieksche schrijvers, als die valschelijk geschreven hebben, dat *Babylon* door *Semiramis* gesticht, en met wonderlijke werken van haer verçiert zy. Voorts maekt hy *Belus* den stichter van *Babylon*. Aldus bevestigt ook *Abydenus* by *Eusebius*, dat *Belus Babylon* met wallen omringt hebbe.

Door Belus,

Ook bekent *Kurtius* kont uit, dat de meesten aldus gelooft hebben: *Semiramis*, zeidt hy, *had de stad gesticht*, *of*, *gelijk de meesten gelooven*, *Belus*, *wiens koninglijk hof getoont wort.*

Stephanus maekt *Babylon* een werk van *Babylon*, zoon van den allerwijsten *Belus*. Hy voeght'er by, dat *Babylon* niet van *Semiramis* gesticht zy; gelijk *Herodotus* wil: naerdien *Babylon* twee duizent (of duizent en twee en twintigh of † achtien hondert) jaren ouder als *Semiramis* is.

† Eustath. in Dionys.

Doch dit schrijven van *Stephanus* schijnt ten deele klaerblijkelijk valsch te zijn: want eerstelijk schrijft *Herodoot* de stichting der stad *Babylon Semiramis* niet toe: noch *Babylon*, zoon van *Belus*, was twee duizent jaren ouder, als *Semiramis*: naerdien *Belus*, anders *Nimrod*, de gemael van *Semiramis* was. Evenwel verklaert *Stephanus* duidelijk, dat *Babylon* geen werk van *Semiramis*; maer van *Babylon*, zoon van *Belus*, is.

Eenigen, om dit geschil te beslegthen, willen, dat *Semiramis* het werk, dat door *Belus* begonnen was, voltooit of hermaekt hebbe: of dat *Belus* 't kasteel of burght alleen, en *Semiramis* de wallen gemaekt hebbe. Aldus schrijft *Ammianus Marcellinus*, *dat Semiramis de wallen van Babylon; maer d'alleroudste koning Belus het kasteel gestight hebbe.*

In 't kort gezeit, *Berosus* en *Abydenus* voornoemt, twee zeer aeloude schrijvers, die hunne historien uit de gedenkschriften en sekretaryen der Chaldeen getrokken hebben, en de stichting der stad *Babylon Belus* toeschrijven, verdienen het meeste geloof. Gelijk ook *Moses*, Genes. 11: 10. *Nimrod*, anders *Belus*, tot stichter der stad *Babylon* schijnt te stellen; dewijl aldaer gezeit wort, *dat het begin zijns rijks Babel*, *Erech*, *Acchad en Chalne was*, *in den lande van Sinear.* Dies *Nimrod* ook ongetwijfelt die steden doen stichten heeft.

Of door Nimrod.

Daer en tegen steunen alle d'oude Grieksche en Latijnsche schrijvers, die de stichting der stad *Babylon Semiramis* toeschrijven, op geloof van den eenigen Griekschen schrijver *Ctesias* alleen: want *Diodorus*, *Trogus*, en andere, die met *Ctesias* de stichting van *Babylon Semiramis* toeschrijven, hebben geenen ander onder d'oude schrijvers gehad, dien zy volghden. Doch verscheide geleerde mannen hebben het geloof van *Ctesias* al over lang verdaght gehouden.

Wel beroemt zich koning *Nabuchodonozor*, by *Daniel*, cap. 4: 30. over het bouwen der stad *Babylon*, in de volgende woorden: *Is dit niet het groote Babel*, *dat ik tot een huis des konings gebouwt heb*, *door de sterkte mijner maght*, *en ter eere mijner heerlijkheit?* Maer doorgaens wort de geen by de Hebreen gezeit eene stad te bouwen, die eene verwoeste stad herbouwt. In welken zin men leest, dat *Roboam Hebron*, en *Azarias Aila* gestight hebbe; dat is te zeggen, zy hebben die met nieuwe gebouwen vergroot en verçiert: want de stad *Hebron* en *Aila* waeren al lang te voore gebouwt. Het zelfste heeft *Nabuchodonozor* aen *Babylon* gedaen, die de wallen, door ouderdom vervallen, herstelde. Aldus schrijft *Abydenus* by *Eusebius*: *Men zeidt*, *dat Belus Babylon met wallen omringt hebbe. Wanneer die*, *na verloop*

loop van tijt vergaen waeren, had Nabuchodonozor nieuwe muuren gebouwt.

Stoffe der muuren van Babylon. De wallen of muuren van *Babylon*, als ook de gebouwen, en tooren van *Babel*, waeren van baksteenen, of gebakke steenen, anders tichelen geheten, en lijm gebouwt. Aldus schrijft *Moses*, na de vertaling van den Neêrduitschen Staten Bybel: *En tichelen waeren hen voor steen, en lijm voor leem.* (Genes. 11:3.)

Nopende de tichel- of gebakke steenen wort niet getwijfelt, of de wallen en gebouwen van *Babylon* waeren daer van gemaekt: dewijl het Hebreesch woort *Labn*, of *Labenim*, doorgaens voor tichel-steenen gebruikt, en in dien zin genomen wort. Ook getuigen alle oude Grieksche en Latijnsche histori-schrijvers eenpaerlijk, dat de wallen van *Babylon* van tichel- of gebakke steenen gemaekt waeren. Desgelijks bevestigen het zelfste alle d'oude Grieksche en Latijnsche poëten, als *Aristophanes*, *Propertius*, *Ovidius*, *Martialis*, *Lukanus*, &c.

Maer hoe de Hebreesche woorden, *Chemar* en *Chomar*, te recht te vertalen en over te zetten zijn, daer over wort by velen, onder de Chaldeen en Hebreen, en onder verscheide hedendaeghse Kristen godsgeleerden, na hunnen voorgang, getwijfelt. De Grieksche vertaling zet het woort *Chemar*, *Asphaltos*, en de gemeene Latijnsche, *Bitumen*, over: dat zoo veel als *lijm-pek* wil zeggen. Eenigen leeraers vertalen 't woort *Chemar*, *leem-kley*, bestaende uit zant en kalk: andere leggen *Chemar* kley (of leem-aerde) en kalk uit. Ook heeft zeker voorname oude kerkelijke histori-schrijver, *Diodoor van Tarsus*, hierom de Grieksche vertaelders des Bybels berispt; dewijl zy het Hebreesch woort *Chemar*, *Asphaltos*, dat's, *Bitumen* of *lijm-pek*, in plaetse van *kalk*, vertaelt hebben: naerdien hy schrijft, dat *Bitumen* tot het bouwen ondienstigh; maer kalk zeer bequaem is.

Des onaengezien kan het Hebreesch woort *Chemar* te recht, op Grieksch, *Asphaltos*, en op Latijn *Bitumen*, en in 't Neêrduitsch *lijm-pek* vertaelt worden. Want dit zelfste woort, *Chemar*, vind men by *Moses*, Genes. 14:10. alwaer het dal van *Sodoma* gezeit wort vol putten van *Chemar* te zijn: dat is, *Asphaltos*, *Bitumen*, of lijm-pek: want anders kan aldaer het woort *Chemar* niet uitgeleit noch vertaelt worden: naerdien verscheide oude Grieksche en Latijnsche schrijvers, als *Trogus*, *Diodorus*, *Josephus*, *Tacitus*, *Plinius*, *Solinus*, *Galenus*, *Hieronymus*, en andere berighten, dat aldaer het meir *Asphaltites* (anders de *Doode zee* genoemt) is, dat alzoo, na de brokken van *Asphaltos*, of *Bitumen*, of *lijm-pek*, genoemt wort, die het in groote meenighte uitwerpt.

Eenigen, als *Hyginus* en *Kassiodorus*, houden *Bitumen* voor een soort van zwavel. Aldus schrijft ook *Plinius*: *Blixem en donder hebben eene reuke van zwavel. De natuur van Bitumen komt na daer by.* Dies men bequamelijk *Asphaltos*, of *Bitumen*, op Neêrduitsch ook *zwavel-leem*, of *zwavel-veen*, zou kunnen noemen.

Dat het Hebreesch woort *Chemar* *Asphaltos*, *Bitumen*, of *lijm-pek*, en niet *kalk* bediet, kan ook uit Exod. 2:3. besloten worden: alwaer men leest, dat *Moses* door zijne moeder in eene papiere of bieze kiste, de welke zy met *Chemar* en pek bestreken had, geleit was: want aldaer kan het woort *Chemar* niet kalk vertaelt worden: naerdien kalk op de stoffe van die kiste niet zou hebben willen houden.

Daer en boven houden verscheide Joden *Chemar* voor eene soorte van pek.

Desgelijks getuight zeker Joodsche *Rabbi*, *Aben Ezra*, in zijne uitlegging over Exod. 2:3. dat *Chemar roode en lijmige aerde is, de welke in het lant Israëls gevonden wort.* Waer uit blijkt, dat hy door het woort *Chemar* geen kalk; maer *Asphaltos*, *Bitumen*, of *lijm-pek*, verstaen hebbe. *Chemar* wort ook by d'Arabische schrijvers niet ongelijkelijk *Homar* genoemt, en *Bitumen* *Judaicum*, in 't Latijn, dat's, *Joden-lijm*, vertaelt: uit oorzake het overvloedelijk veel in *Judea* of *Joden-lant* valt. (Lexic. Gool.)

Het zelfste schijnen ook de Chaldeesche en Arabische vertaelders, met den naem van *Tin*, dat's, *kley*, *pot-aerde*, of *leem-aerde*, te hebben willen betekenen. Want dat daer door geen kalk verstaen wort, blijkt hier uit; dewijl die leem-aerde, als verscheiden, tegen kalk gestelt wort: want aldus luit de

Chal-

Chaldeesche vertaling: *Leemaerde was hen voor* (of in plaetse van) *kalk.*

Wat nu *Diodorus van Tarsus* aengaet, die loochent, dat de wallen van *Babylon* met *Bitumen* of lijm-pek hebben kunnen t'zamen-gemetzelt worden, dewijl *Bitumen*, indien men hem geloven magh, ondienstigh tot bouwen is, zoo kan daer op het volgend schrijven van *Theodoretus*, in zijne uitlegging over *Gen. quæst.* 59. ten antwoort gepast worden, daer hy zeidt: *Eenige der meesters hebben gezeidt, dat door Asphaltos* (dat's, *Bitumen*, of lijm-pek) *op deze plaetse kalk te verstaen is, die, gelijk waerschijnelijk is, de bronnen in Assyrie niet kennen, en gemeint hebben, dat de tooren van kalk gebouwt is. Ik heb, door naerstelijk onderzoek van de genen, die van daer komen, verstaen, dat er bronnen zijn, die deze stoffe met water uitbraken. Welke stoffe zy aen de gebouwen gestreken, en daer meê de tichelsteenen t'zamen-gemetzelt hebben. Men zeit, dat aldus de tooren van Babel gemaekt zy.* Hy voeght'er by, dat zy dit uit de brokken der tichel-steenen bevonden en ervaren hadden: onder de welke het scheen, dat *Asphaltos* (dat's, *Bitumen*, of *lijm-pek*) geleit was. Het welk de Babyloniers, door gebrek van gehouwe steenen en kalk, gedwongen waeren te doen.

Met *Theodoretus* stemmen alle de schrijvers, die de Babylonische lijm-pek tot het gebruik der gebouwen dienstigh achten.

Strabo schrijft van de Babylonische lijm-pek aldus: *Aldaer* (in *Babylonie*) *schieten groote klompen t'zamen, die dienstigh zijn tot gebouwen van gebakken steen.* *Dion* schrijft, dat de lijm-pek, vermengt met gebakke steenen, of met kleine steenen, zulken vastigheit geeft, dat zy die sterker, als alle gebouwen van steen of yzer, maekt. Ook rekent *Pollux* lijm-pek onder de bouw-stoffen. Desgelijks getuight *Xenefon*, dat de muuren van eene stad, in *Medie*, van gebakke steenen, in lijm-pek geleit, gemaekt waeren.

Maer het geen nu allermeest ter zake dient: by-na alle d'oude Grieksche en Latijnsche schrijvers, zoo veel als'er zijn, schrijven geheel en al het zelfste van de wallen van *Babylon*, het geen *Moses* daer van schrijft: te weten, dat zy niet met kalk; maer met *Asphaltos* (dat's, *Bitumen* of lijm-pek) t'zamen-gemetzelt zijn. Aldus schrijft *Herodoot*, onder de Grieken, dat de Babyloniers, in plaetse van kley, of leem-aerde, heete *Asphaltos* (dat is, *Bitumen* of lijm-pek) gebruikten. Hy voeght'er by, dat de vliet *Is*, acht daghreizen van *Babylon*, t'effens met het water, zeer vele klompen van lijm-pek geeft: van waer de lijm-pek na de wallen van *Babylon* gevoert wiert. Desgelijks schrijft *Diodoor*, uit *Ctesias*, dat *Semiramis* de tichel-steenen met *Asphaltos* of lijm-pek t'zamen had verknocht, en de muuren van *Babylon* gemaekt. Ook getuight *Dion*, dat keizer *Trajaen* den bron van *Asphaltos* gezien had; waer van de wallen van *Babylon* gemaekt waeren. Van gelijken schrijft *Josephus*, dat de wallen van *Babylon* van gebakke steenen, met *Asphaltos* t'zamen-gemetzelt, gemaekt waeren.

Onder de Latijnsche schrijvers verhaelt *Trogus*, dat *Semiramis* de muuren rontom *Babylon* van steen, met zant, pek, en *Bitumen* (of lijm-pek) daer onder, laeghwijze geleit, gemaekt had: welke stoffe op die plaetsen over-al uit d'aerde welt. *Q. Kurtius* getuight het zelfste in de volgende woorden: *Alexander quam aen de stad Mennium: aldaer is een hol: waer uit de bron een groote meenighte van Bitumen* (of lijm-pek) *smijt: zulks de muuren van Babylon genoechzaem daer meê hebben kunnen bestreken worden.* Ook schrijven *Plinius*, *Vitruvius*, *Ammianus*, dat de muuren van *Babylon* met *Bitumen* of lijm-pek, in plaetse van kalk, t'zamen-gemetzelt zijn. Ook was, zoo *Arrianus* en *Diodoor* getuigen, de tempel van *Belus* van gebakken steen, met *Asfalt* (of lijm-pek) t'zamen-gemetzelt.

Desgelijks hebben de genen, die, na dien eersten opbouw, de muuren van *Babylon* herbouwt of vergroot hadden, daer toe *Bitumen* of lijm-pek gebruikt. Aldus zijn onder koning *Nabonides* de muuren van *Babylon*, aen den vliet, uit gebakken steen en lijm-pek gemaekt: gelijk *Eusebius* uit *Aristeus* verhaelt. Ook heeft koning *Nabuchodonesor* de binnen en buiten stad met een drie-dobbelen muur omringt: die eensdeels van gebakken steen en lijm-pek, en eensdeels van rouwen steen was. Hier uit blijkt, hoe de Hebreesche woorden, *Chemar* en *Chomer*, *lijm-pek* en *kalk* be-

Joseph. Antiq. c. 10.

bedieden, en by *Moses* te recht in dezen zin te vertalen zijn: *Tichelen waeren hen voor* (of in plaetse van) *gehouwe steenen, en lijm-pek* (*Asphaltos* of *Bitumen*) *voor* (of in plaetse van) *kalk*.

Eigentlijk kan het Hebreeusch woort *Chemar*, en Griekſch *Asphaltos*, of Latijnsch *Bitumen*, op Neerduitsch niet in een eigen zin met een woort vertaelt worden: naerdien die stoffe hier te lande niet bekent is, noch gevonden wort. Maer op het gevoeghelijkste kan het met den naem van *lijm-pek* of *zwavelveen* uitgedrukt worden.

Joodsche lijmpek. De Joodsche *Asphaltos*, of *Bitumen*, of lijmpek is rootachtigh of rosverwigh. Van wege deze roode kleure schijnt, by *Hesychius*, het meir *Asphaltitis*, of *Doode zee*, de *Roode zee* genoemt te worden.

Solin. D'aert van Joodsche *Bitumen*, of lijm-pek, is zoo tai, en van zulke lijmige zachtigheit, dat zy niet van elkanderen kan gescheiden worden. Ook is zy niet licht te snijden. Een schuit blijft in de *Doode zee*, van wegen de taiheit, aen de klompen hangen. Hierom heeft ook *Noach* de lijmpek aen d'arke gebruikt, de welke hy daer meê bestreken of bepekt had, volgens des Heeren bevel en bericht. De Joodsche lijmpek wort voor de beste gehouden, en blinkt in maniere van purper. *Avicenna* houdt de lijm-pek, de welke purperachtigh is, voor de beste.

Joseph.

Genes. 6. vers 14.

Ziet pag. 170. Na-by de stad *Hyt*, aen den *Eufrates*, zijn springbronnen, die geduurighlijk, met groot geluit, zodanige stoffe, als pek of teer, of lijmpek, uitwerpen, daer d'inwoonders noch heden de vaertuigen meê bestrijken en bepekken.

Diod. Op elken dagh des jaers was door *Semiramis* eene stadie van den muur voltooit. Dies d'omtrek van zoo vele stadien was, als het jaer dagen heeft. *Herodoot* schrijft, dat heete *Asphaltos*, in plaetse van kley of leemaerde, gebruikt, en tusschen ieder lage tichel-stenen riette matten geschokkeert wierden.

Lib. 1.

Brugh over den Eufrates. Over den *Eufrates* was ook binnen de stad, van den eenen tot den anderen oever, eene brugh, tot overgang, geslagen. *Herodoot* beschrijft deze brugh, de welke door koninginne *Nitokris* gemaekt was, aldus.

Naerdien de stad in twee deelen gescheiden, en de vliet d'*Eufrates* midden tusschen beide was, zoo most de geen, die onder de voorige koningen, (voor *Nitokris*) van d'eene na d'andere zijde wilde trekken, met een vaertuigh overvaren: het welk ongemakkelijk was. Hier in voorzagh dan de koningin: want zy had te voore hoogh boven *Babylon*, en een weinigh van den vliet, ter zijde af, eene kuil tot eenen poel, zoo diep tot aen het water toe, van vier hondert stadien (eene streke van twalef mijlen) in den omtrek, doen graven, en die rontom met een steene rant optrekken. D'uitgegrave aerde wiert aen d'oevers van den *Eufrates* gevoert.

Na deze kuil des poels gegraven was, deed zy zeer groote steenen uitgraven. Toen deed zy den geheelen loop van de riviere in dezen gegraven poel leiden, en daer meê vol loopen: waer door d'oude kil van den vliet droogh wiert. Toen deed zy de boorden van den vliet, binnen de stad, en d'afgangen, die uit de poortjes, na den vliet strekten, met gebakke steenen, op een zelve wijze, als de muuren der stad, ophalen. Daer na bouwde zy, ontrent het midden der stad, eene brugh van de steenen, die zy doen houwen en uitgraven had, en hechte die met yzer en loot t'zamen. Op die brugh wierden des daeghs vierkante balken geleit: waer over de Babyloniers gingen. Maer des nachts wierden die balken weghgenomen: het welk hierom geschiede, om dat zy des nachts niet zouden overgaen, en elkanderen besteelen. Na nu de gegrave poel met water van den vliet *Eufrates* gevult, en de brugh gemaekt was, wiert de vliet uit den poel weêr in haeren ouden kil geleit. Aldus scheen de gegrave poel na vereisch gemaekt, en de brugh tot gerijf der stedelingen vervaerdight te zijn. Dus verre *Herodoot*. *Diodoor* beschrijft het maken, en maeksel van deze brugh, in de volgende woorden:

Na de muuren in den tijt van een jaer, met grooten yver en arbeidt, voltooit waren, bouwde *Semiramis* aen den oort, daer de vliet op zijn smalste was, eene brugh van vijf stadien (of zes hondert en vijf en twintigh schreden) lang. Op den gront wierden kolommen, met groote kunst, twalef voet van elkanderen geleit. De steenen des gebouws wierden met yzere bouten aen elkandere geklonken, en in de spleeten gesmolten loot

gegooten. Voor de kolommen wierden, om het gewelt des waters te breken, en den loop des ſtrooms te ſtuiten, vaſte beeren geleit, ten einde de kolommen, tegen al het gewelt des rontom vloeienden waters, bevrijt zouden zijn. Deze brugh was met çeder, çypres-balken, en dadel-bome ſtammen, t'zamengehecht, en dertigh voeten breet.

Deze brugh wiert onder de wonderwerken van Ooſte gerekent: want het was een werk, dat in kunſt voor geene werken, die door *Semiramis* gemaekt waeren, bezweek.

Konings hoven. *Semiramis*, zoo *Diodoor* getuight, had op beide zijden van de brugh, neffens den vliet, twee konings hoven doen bouwen, die zich verre van de ſtad vertoonden, en als bolwerken der ſtad waeren. Het een konings hof ſtont na 't Ooſte, en het ander na 't Weſte, en waeren beide met een drie-dobbelen omtrek van muuren, en met grooten arbeit opgehaelt.

Daer na was een andere binnen omtrek van eenen muur: op wiens rouwe tiggel-ſteenen noch, ten tijde van *Diodoor*, verſcheide dieren, ieder met zijne verruwe na 't leven afgebeelt, gezien wierden. Deze muur was lang veertigh ſtadien, en breet drie hondert tiggel-ſteenen, en hoogh vijftigh treden.

De derde en binnenſte omtrek des muurs begreep het ſlot of kaſteel, en had dertigh ſtadien in den omtrek. De hooghte en breete dezes gebouws overtrof het werk van den tweeden muur. In de toorens en muuren waeren afbeeltſels van verſcheide dieren, met hunne natuurlijke verruwe en geſtalte. Daer en boven was'er een jaght van allerlei ſlagh van dieren: welker groote meer als vier ellen was. Onder deze zagh men *Semiramis* te peerde gezeten, die eenen luipaert met eene ſchicht door d'onderſte kaken en tonge ſchoot. Neffens haer zat de gemael *Ninus* te peerde, die eenen leeuw met een ſpeer doorſtak. *Semiramis* had ook drie poorten doen opbouwen, en boven die verſcheide çieraedjen van koper maken.

Dit hof was uitſtekender, als het geen, dat aen d'andere zijde van den vliet ſtont, zoo in groote als in çieraet: want d'omtrek van des zelfs muur begreep dertigh ſtadien, en was van gebakken tiggel-ſteenen gemaekt. In plaetſe van dieren waeren'er beelden van *Ninus* en *Semiramis*, en hunne lantvooghden, en daer en boven van *Jupiter*, dien de Babyloniers *Belus* noemen. Men zagh'er ook ſlagh-orden en verſcheide jaghten van dieren, tot vermaek voor d'aenſchouwers.

Koningin *Semiramis*, zoo *Diodoor* getuight, had uit de bergen van *Armenie*, eenen ſteen doen houwen, lang hondert en vijftigh, en breet vier en twintigh voeten, die op een groote meenighte van wagens na de riviere *Eufrates* gebraght, en toen in een ſchip na *Babylon* gevoert, en in eene van de voornaemſte ſtraten opgereght wiert. Deze ſteen was in vorm van een *Obeliskus*, of grafnaelt, gehouwen, die d'eerſte *Obeliskus* in de geheele werelt ſchijnt geweeſt te zijn, en miſſchien den aelouden koningen van *Egypten* aenleiding gegeven heeft, om *Obelisken* op te rechten. Pyramide of Obeliskus.

Naer het ſchrijven van *Strabo* was te *Babylon* een vierkante *Pyramide* van gebakken tiggel-ſteenen gemaekt, de welke eene ſtadie hoogh, en ieder der vier zijden eene ſtadie breet of lang was.

Daer was ook, zoo *Strabo* ſchrijft, het graf van *Belus*: hoewel het by zijnen tijt al verwoeſt was: het welk *Xerxes*, naer men zeidt, gedaen had. Graf van Belus.

Babylon was een boven-mate groote ſtad: waerom zy te recht by *Daniel*, cap. 4: 27. het *groot Babel* genoemt wort: hoewel *Ariſtoteles* de mate ſchijnt te boven te gaen, wanneer hy ſchrijft, dat *Babylon* miſſchien zoodanigh was, als of geheel *Peloponneſus* met wallen omringt was. Hy voeght'er by, dat wanneer de ſtad verovert was, een gedeelte der inwoonders des derden daeghs het noch niet wiſten. Doch dit verhaelt *Herodoot*, met meerder waerſchijnelijkheit, in de volgende woorden: *Van wegen de groote der ſtad, zoo van d'inwoonders verhaelt wort, wiſten zy niet, die 't midden der ſtad bewoonden, dat de genen gevangen waeren, die ontrent het einde der ſtad zich bevonden: maer dewijl het by geval feeſtdagh was, zoo verluſtighden zy zich ten zelven tijde, met danſen en vreughde-werken.* Babylon eene groote ſtad. Lib. 1.

Pauſanias noemt *Babylon* de grootſte ſtad, de welke oit de zon aenſchouwt heeft.

On-

Groote van den omtrek der muuren. Lib. 2.

Onder d'oude ſchrijvers is niemant, die den omtrek der muuren van *Babylon* op minder, dan drie hondert en zeſtigh ſtadien brengt: als *Cteſias* by *Diodoor*. Drie hondert en zeſtigh ſtadien maken vijf en veertigh duizent ſchreden uit, vier duizent ſchreden gerekent op een gemeene Duitſche mijle: t'zamen een ſtreke van ruim vijftien mijlen.

Klitarchus brengt den omtrek van *Babylon* op drie hondert en vijf en zeſtigh ſtadien: *Q. Kurtius* op drie hondert acht en vijftigh: *Strabo* op drie hondert vijf en tachentigh: *Dio Kaſſius* op vier hondert: *Oroſius*, *Herodoot*, en *Apollonius* op vier hondert en tachentigh: *Plinius* en *Marcianus Kapella* op zeſtigh duizent ſchreden, die in groote met vier hondert en tachentigh ſtadien over-een-komen.

In deze wiſpeltuurigheit en onbeſtendigheit der ouden, kan men niet lichtelijk iet vaſt ſtellen: 't en zy men houdt het veilighſte te zijn, *Cteſias* en *Klitarchus* te geloven, die ooghtuigen waeren, en lang te *Babylon* zich opgehouden hebben.

Hooghte.

Niet minder verſchillen de oude ſchrijvers, in het ſtellen van de hooghte en breete, of dikte der muuren van *Babylon*. *Strabo* en *Diodoor* brengen de hooghte op vijftigh ellen: *Q. Kurtius* op hondert: *Apollonius* op anderhalve bunder, een mate van hondert ellen: *Cteſias* op vijftigh *Orgyen*, of drie hondert voeten: *Oroſius*, na den voorgang van *Herodoot*, op twee hondert konings ellen. Ieder konings elle was drie vingeren grooter, als een gemeene elle. *Plinius* en *Martianus* hebben de twee hondert ellen van *Herodoot* in voeten verandert: want zoo hoogh maken die de wallen van *Babylon*. *Strabo* en *Kurtius* maken de muuren van *Babylon* twee en dertigh voeten dik of breet: *Martianus* en *Plinius* vijftigh: *Herodoot* en *Oroſius* zoo vele ellen: *Apollonius*, by *Diodoor*, ontrent een bunder of hondert voeten: *Cteſias* maekt de breete der muuren rybaer voor zes wagens, neffens elkanderen. *Strabo* ſchijnt wat matiger te gaen: want hy ſchrijft, dat twee wagens met vier peerden lichtelijk op den gang der muuren elkanderen konden voor-by rijden. In een zelven zin ſchrijft *Kurtius* aldus: *Wagens met vier peerden worden gezeidt, zonder gevaer, neffens elkanderen te kunnen rijden.* Dies met recht *Jeremias*, cap. 51: 58, de muuren van *Babel*, den *zeer breden muur van Babel* noemt.

Dikte of breete der muuren.

Torens der muuren.

De muuren waeren rontom met vele waghttorens geſterkt. Eenigen begrooten het getal op hondert en vijftigh, die tien voeten hooger, als de muur, waeren. Maer volgens ſchrijven van *Strabo*, was de hooghte des muurs tuſſchen de toorens vijftigh ellen: en die van de toorens, met den muur, zeſtigh ellen.

Naer het ſchrijven van *Herodoot*, waeren boven op de muuren, aen de kanten, gebouwen of toorens van eene verdieping tegen elkandere over, geſtight. De ruimte tuſſchen deze gebouwen was zoo wijdt, dat een wagen met een geſpan van vier peerden tuſſchen beide kon doorrijden. Rontom in den muur ſtonden hondert poorten, alle van kooper: desgelijks de poſten en bovendrempels.

Gracht.

Rontom de muuren liep in 't eerſt eene diepe en brede gracht, van drie hondert en vijf en zeſtigh ſtadien, vol waters: de welke rontom met eenen rant of ſchoeing van tiggel-ſteenen opgehaelt was. Van d'aerde, de welke uit de gracht gedolven was, wierden de tiggel-ſteenen gemaekt, en in d'oven gebakken, daer de muuren en ſchoeying van gemaekt wierden.

In het midden van ieder zijde of wijk der ſtad was een muur opgehaelt. In den eenen muur ſtont het konings hof, dat groot en ſterk van omtrek was. Maer in het ander was de tempel van *Jupiter Belus*, met kopere poorten, en geheel van twee ſtadien in den omtrek, en vierkant: het welk noch ten tijde van *Herodoot* in wezen was.

Tempel van Jupiter Belus.

Herod. lib. 1.

In het midden des tempels was een vaſte tooren van eene ſtadie hoogh, of van eene ſtadie lang en breet: dat is, van eene ſtadie in den omtrek. Boven dezen tooren rees een andere tooren: en weêr boven dien een ander, tot aen den achtſten. D'omgang was van buiten, in 't ronde, wendeltraps-gewijze gemaekt, die na alle de toorens liep. In het midden des opgangs waeren vertrek-plaetſen en ruſt-banken, daer d'opklimmers zich neêrzetten en ruſten. Op den laetſten tooren was een groote kapel: in welke kapel een groot bed net geſpreit lagh. Daer by ſtont een goude

tafel. Geen beelt was aldaer opgerecht: noch geen menſch ruſte des nachts aldaer: 't en zy een vrouw alleen uit d'ingeboornen: de welke God uit alle daer toe verkoos, zoo de Chaldeen zeggen, die prieſters van dezen God waeren: want zy verhalen, dat die God zelf in die kapelle quam, en op die bedſtede ruſte.

Wijders, in dien tempel te *Babylon* was een andere kapel beneden: alwaer een groot zittend goutbeelt van *Jupiter* was: daer neffens ſtont een groote goude tafel, met een gouden voetbank en throon. Al het welk, zoo de Chaldeen zeiden, ter zwaerte van acht hondert talenten gouts bedroegh.

Buiten de kapel was een goude altaer. Behalve dien was'er noch een groot altaer: op het welk geheele ſchapen en runder-vee geoffert wierden: want op dien gouden altaer was niet geoorloft, dan alleen zogh-vee te ſlaghten. Daer en boven offerden de Chaldeen jaerliks op dit groot altaer wierook, ter zwaerte van hondert duizent talenten, wanneer zy het feeſt, ter eere van dezen God', vierden. In die kapel was toen noch een beelt van twalef ellen, van dicht gout, zoo *Herodoot*, uit verhael der Chaldeen, gehoort; hoewel hy het zelf niet gezien had. *Darius*, *Hydaſpes* zoon, koning van *Perſie*, loerde op dit beelt; doch derfde het evenwel niet weghnemen. Maer *Xerxes*, *Darius* zoon, nam het namaels wegh, en doode den prieſter, die beletten wilde het beelt te verplaetſen. Aldus was deze tempel verçiert: hoewel'er noch vele byzondere tempelgaven waeren. Dus verre *Herodoot*.

Ziet pag. 185.

Diodoor ſchijnt ook dezen tempel van *Belus* in de volgende woorden te beſchrijven: *Semiramis heeft in het midden der ſtad eenen tempel voor Jupiter Belus opgerecht: wiens groote geene ſchrijvers, om d'aeloutheit, noch eenige gedenk-ſchriften, van ſtuk tot ſtuk verhalen. Het is evenwel bekent, dat, om des zelfs wonderlijke hooghte, de Chaldeen, zoo na 't Ooſte, als na 't Weſte, den loop der ſterren op den zelven gae geſlagen hebben. Hy is van tiggel-ſteenen en lym-pek, met groote kunſt en onkoſten, geſtight. In het opperſte des tempels had Semiramis drie groote goude beelden van Jupiter, Juno en Opis, opgerecht: welker beelt van Jupiter noch by mijnen tijd daer was, lang veertigh voeten, en duizent Babyloniſche talenten zwaer. Het beelt van Opis, van een gelijke zwaerte, zat op eenen ſtoel: aen wiens knien twee leeuwen ſtonden: en daer neffens twee zilvere ſlangen van een yzelijke groote, hebbende ieder de zwaerte van dertigh talenten.*

Het beelt van *Juno* ſtont overeind, „
en had de zwaerte van acht hondert ta- „
lenten. By alle deze beelden ſtont een „
gemeine goude tafel, met de hant ge- „
maekt, lang veertigh, en breet vijftien „
voeten, en vijf hondert talenten zwaer: „
ook twee kroezen van dertigh talenten, „
en twee watervaten, beide van drie hon- „
dert talenten. Daer en boven waeren'er „
drie goude water-bakken: welker een, „
aen *Jupiter* gewijdt, de zwaerte van dui- „
zent en twee hondert Babyloniſche ta- „
lenten woegh. De koningen van *Perſie* „
hebben alle deze dingen namaels wegh- „
genomen. Alle d'overige çieraedjen „
zijn eensdeels door langheit van tijt ver- „
ſlonden, en eensdeels van de menſchen „
verniettight. Dus verre *Diodoor*. „

Koning *Nebukadnezar* verrijkte dezen tempel van *Belus* met den buit, dien hy uit de veroverde landen van *Syrie*, *Judea*, *Egypte*, *Arabie*, &c. na *Babylon* had geſleept.

De tempel van *Belus* was, zoo *Plinius* ſchrijft, by zijnen tijt noch in wezen. Eenigen houden dezen tempel van *Belus* voor een overblijfſel van den toren van *Babel*, dien *Moſes* gedenkt. Anderen willen, dat de tempel van *Belus* op de puinhopen of gront van den verlaten toren van *Babel* geſticht, en daer na aen *Belus* gewijdt zy. Anderen daer en tegen gevoelen, dat de tooren van *Babel*, en de tempel van *Belus*, ieder een byzondere werkſtuk, en ieder op eene byzondere plaetſe geſticht was.

Gen. 11.

Welk gevoelen nu van drie de meeſte waerſchijnelijkheit heeft, zal niemant lichtelijk kunnen zeggen: naerdien geen van allen op eenigh bewijs van de Schrift, of oude wereltlijke ſchrijvers ſteunt, daer door het zou kunnen verdedight worden.

Koningin *Nitokris* deed liſtelijk boven een van de voornaemſte poorten der ſtad een grafſtede maken, en daer op deze letteren houwen: INDIEN EEN DER KONINGEN VAN BABYLON, NA MY, MANGEL VAN GELT HEEFT, DIE OPENE DIT GRAF, EN NEME

Grafſtede boven de poorte. Herod. l. b. 1.

ZOO

ZOO VEEL GELTS, ALS HY WIL. HY OPENE HET EVENWEL NIET, 'T EN ZY HY DES BEHOEFTIGH IS: WANT HET ZOU HEM NIET GOET ZYN.

Dit graf bleef zoo lang ongestoort, tot dat het koningrijk aen *Darius* quam. Wanneer het *Darius* moeielijk viel deze poorten niet te gebruiken, (de welke hy hierom niet gebruikte: dewijl hy, in het onder doorgaen, het lijk boven zijn hooft zou gehad hebben) noch het ingeleide gelt wegh te nemen, zoo opende hy het graf: in het welk hy geen gelt; maer een lijk en letteren vond, die aldus luiden: 'T EN ZY GHY ONVERZADELYK VAN GELT EN SCHANTGEWIN ZUGHTIGH WAS, GHY ZOUD DE GRAFSTEDEN DER LYKEN NIET GEOPENT HEBBEN.

Galderye. Daer was ook eene uitstekende galderye: waer in de koningen gewoonelijk ter reght zaten. Het gewelf was schilts-wijze geslagen, en geheel met *Saffiren* bedekt, en verbeelde, door de geschilderde beelden der goden, de gedaente des hemels. Aen het gewelf hingen vier goude vogelen, draeihalzen of quiksteerten geheten, die de koningen vermaenden, dat zy zich niet boven den mensch zou verheffen: want uit oorzake deze vogel geduurighlijk zijnen hals omdraeit of steert beweeght, zoo hebben zy daer door de wisselvalligheit en onbestendigheit des Fortuins willen afbeelden en bedieden.

Babylon had ook eene voorstad, *Kalliston* op Grieksch, dat 's, *allerschoonste*, genoemt: alwaer *Kalanus* d'Indiaen, volgens schrijven van *Elianus*, op een opgerechten houtstapel, zich zelven had verbrant.

Hangende tuinen of hoven. Op d'eene zijde der stad, aen of op den *Eufrates*, neffens het kasteel, waeren zekere tuinen of hoven, die onder de zeven wonder-werken der werelt gerekent, en by *Strabo* en *Diodoor hangende tuinen*, en by *Josephus* het *hangend paradijs* genoemt worden: uit oorzake zy op gewelven gebouwt waeren, en als in de lucht scheenen te hangen, en, als een aertsch paradijs, met allerleie gewassen beplant waeren.

Deze tuin, gevaerte of gebouw, was vierkant van bestek en gestalte, ieder zijde van vier hondert voeten lang. Van binnen waeren vier perken of hoven, ieder van vier hondert voeten lang, en hondert breet: in dier wijze, dat het een perk hooger, als het ander, lagh. Het eerste perk was twaelf ellen en een halve van d'aerde verheven: het tweede, twintigh ellen: het derde, zeven en twintigh en een halve: het vierde, dicht aen den *Eufrates*, vijftigh ellen. Aldaer wiert het water uit den *Eufrates* door zekere gevaerten opgehaelt, om de tuinen te bevochtigen.

Strabo beschrijft deze tuin in de volgende woorden aldus: De hangende tuin was vierkant van gestalte, en ieder zijde vier bunderen lants groot. Dit gansch gebouw bestont uit gewelven en vloeren, die op vierkante pylasters (of voetstallen) rusten. Deze pylasters waeren hol en vol aerde, waer in de grootste boomen geplant waeren. Zy, als ook de gewelven en vloeren, waeren van gebakke tiggel-steenen gemaekt. D'opperste verdieping had trapswijze opgangen, en neffens haer water-gevaerten leggen: waer door de genen, die daer toe gestelt waeren, het water geduurighlijk uit den *Eufrates* in de tuinen opbraghten. De tuin was op den *Eufrates*. Dus verre *Strabo*. Ieder bunder is 100 voeten.

Diodoor beschrijft de zelve tuin aldus: Ieder zijde van deze tuin was vier bunderen lants groot. De toegang was gelijk als op eenen bergh: en de gebouwen het een boven het ander gestight: zulks daer in een wijdt en breet gezight was. D'eerste gewelven waeren op de gront geslagen, die het gevaerte van de geheele tuin droegen: daer na waeren andere boven andere gestight, die geduurigh grooter en grooter waeren: want de bovenste, in de welke de vlakte der muuren des tuins begrepen was, waeren vijftigh ellen hoogh. Dier brete was van twaelf voeten. Een gedeelte des muurs was met groote onkosten gesticht, en twintigh voeten dik.

De gront of vloer was aldus gemaekt. Eerst waeren steene balken of zerken, van zestien voet lang, en zes voet breet, geleit. Op deze waeren, tot een vloer, riet, met lijm-pek doorslagen, gespreit. Daer op lagh eene dobbelde ry van tiggelen, met kalk overmetselt. Daer na lagen lode platen, op dat geene vochtigheit tot de gewelven zou doordringen. Op deze vloer was aerde opgehoopt, de welke de tuin

maekte, daer in groote boomen konden wortelen. In deze tuin gaven de hooge boomen van allerlei slagh een zeer lustigh gezicht. De gewelven schooten elkanderen ook zoodanigh licht toe, dat daer op koninglijke herbergen gehouden wierden. Daer en boven waeren'er watergooten: waer door het water uitliep. Ook bevochtighde eene waterleiding, de welke heimelijk onder d'aerde gemaeckt was, de tuin.

Zoo *Josephus*, uit *Berosus*, verhaelt, zou koning *Nebukadnezar* dit hangend paradijs of hof gestight hebben: uit oorzake zijne gemalin *Amyitis* vermaek in het gezight van bergen schepte, als die in het berghrijk lant van *Medie* opgevoedt was: hoewel *Diodoor* en andere de stichting van dien hof *Semiramis* toeschrijven.

Desgelijks verhaelt *Q. Kurtius*, hoe men geschreven vind, dat de koning van *Syrie*, (versta *Assyrie*) die te *Babylon* regeerde, dat werk uitgevoert had, zijnde overwonnen door liefde van zijne gemalin, de welke, uit lust van wouden en bosschen, op vlakke velden haeren gemael dwong de geschapentheit of eigenschap der natuur, door de lustigheit dezes werks, na te bootsen.

Huizen. Herod. De stad *Babylon* was vol huizen, van drie en vier verdiepingen hoogh, gebouwt, en met rechte en dwers-grachten doorsneden, die op de rieviere *Eufrates* uitquamen.

Aen ieder strate waeren, op de schoeing of wal der rieviere, poortjes gemaekt, de welke van kooper waeren, en op de zelve rieviere uitquamen.

D'*Eufrates*, binnen de stad, was ter weder-zijde ook met eene steene schoeing, tot drie hondert stadien verre, en zoo breet, als de wallen der stad, opgehaelt.

Babylon door Nebukadnezar herbouwt. Joseph. *Nebukadnezar*, zoon van *Nabopolassar*, koning van *Assyrie* en *Babylonie*, deed op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, vijf hondert en zeventigh, de stad *Babylon* prachtigh hermaken: want hy bouwde, buiten d'oude stad, eene nieuwe andere stad, en omringde toen de binnen en buiten stad ieder met een drie-dobbelden muur, die van tiggel of gebakken steen en lijm-pek opgehaelt was.

Na de stad aldus versterkt was, maekte hy poorten daer by, de welke eenen tempel zouden passen. Daer en boven deed hy neffens des vaders hof een ander veel prachtiger en grooter hof bouwen: wiens çieraet te verhalen, *Josephus* achte te lang te zijn. Maer dit zeide hy gedenkwaerdigh te zijn, dat die zoo prachtige en ongeloofelijke heerlijke werken, in den tijt van vijftien dagen, voltooit waeren. Hy deed in de stad hooge steene gevaerten oprechten, die in het aenzien bergen geleken, en met allerlei slagh van boomen bezet waeren. Hy deed ook het hangend hof of paradijs maken, ten believe van zijne gemalin *Amyitis*.

Onder dit bouwen begon koning *Nebukadnezar* zich boven-mate hooghmoedigh te verheffen, en trots te worden, en borst, wanneer hy in zijn koninglijk hof trad, met deze woorden uit: *Dit is het groote Babel, dat ik ten koninglijke huize gebouwt heb, door mijne groote maght, ter eere mijner heerlijkheit*, Dan. 4: 27, 28. Waer over aenstonts God hem strafte en uitzinnigh maekte, en by de dieren zeven jaren gras op 't velt liet eeten.

Babylon, zoo lang het bloeide, scheen een eeuwigduurende stad te zijn, en noch door eenigh gewelt te kunnen verdelght worden. Hier over beroemt zy ook haer zelve by den profeet *Esaias*, cap. 47: 7. *Ik zal koninginne zijn in eeuwigheit*. En vers 8. *Hoort dit ghy geweldige, die zoo zeker woont, die in haere herte zeidt: Ik ben het, en niemant meer, dan ik. Ik zal geene weduwe zitten, noch de beroving van kinderen kennen*. Te weten, (zoo te recht *Orosius* geschreven heeft) de menschen konden by-na geen van beide geloven, dat *Babylon* door menschen arbeit heeft kunnen gebouwt, of door menschen macht kon verdelght worden. Babylon, hoe verwoest.

D'uitkomsten hebben evenwel eindelijk geleert, dat de profeten niet vergeefs *Babylon* zoo meenighmael den uittersten ondergang en neêrlaegh gedreight hebben: *O dochter Babels, die verwoest zal worden*. Psalm. 137: 8. *Alzoo zal Babel zijn, &c. de çieraet der koningrijken, gelijk God Sodom en Gomorra omgekeert heeft*. Esai. 13: 19. *Het zal in eeuwigheit niet bewoont worden*. Ziet Esai. 14. en 47. en Jer. 50. en 5.

Van

Babylon was al over lang verwoest.

Van die machtige en groote stad zijn al voor vele eeuwen niet als puinhopen overgebleven, zoo die de rechte en waere puinhopen van het aeloud *Babylon* zijn.

Babylon, het geen te verwonderen is, schijnt door geen uitterlijk gewelt verdelght noch verwoest te zijn, zoo men *Plinius* geloven magh: want die schrijft aldus: *Babylon is tot een woestijne geworden, en door de nabyheit van Seleucie uitgeput, dat hierom door Nikator* (koning van *Syrie*) *binnen de tiende mijle gestight is.*

Strabo, die onder keizer *Augustus* heeft gebloeit, schrijft, dat by zijnen tijt *Babylon* meerendeels verwoest lagh: dat zoo door de Persen, als door den tijt, en onachtzaemheit der Macedonen, verdelght was; maer allermeest, na *Seleukus Nikator* de stad *Seleucie*, aen den *Tigris*, drie hondert stadien van *Babylon*, gestight had.

Ten tijde van *Pausanias*, die onder keizer *Antoninus*, ontrent op het jaer veertigh voor des Zalighmakers geboorte, geleeft heeft, was van *Babylon*, volgens zijn schrijven, niet meer als de muur overgebleven.

Ten tijde van *Q. Kurtius*, die onder keizer *Vespasiaen* gebloeit heeft, wierden alleenlijk van de drie hondert en acht en zestigh stadien, de welke de stad *Babylon*, volgens zijn schrijven, in den omtrek begreep, tnegentigh bewoont: dewijl men het veiliger achte te zijn op vele plaetsen verspreit te woonen, en het overigh beplant te worden: ten einde, zoo het op d'uitterste noot moght aenkomen, den belegerden voetsel uit den gront van de stad zelve konde verschaft worden. Te weten, dezen *Kurtius* was onbewust, dat *Babylon*, sedert weinigh eeuwen, zoodanigh verwoest geworden was. Ook schijnt hy te willen zeggen, dat het met voorbedaghten raet der stichters zou geschiedt zijn, dat uit enkelen noot geschiedt was. Het hof van *Belus* wiert'er noch by zijnen tijt getoont.

Zoo *Hieronymus* getuight, (die ten tijde van keizer *Honorius* en *Arkadius* geleeft heeft, en des jaers vier hondert negen en twintigh, in zijnen ouderdom van een en tnegentigh jaren, sterf) was *Babylon* niet als een dieren-hof en afgeheinighde oort, daer in wilde dieren gehouden wierden. *Wy hebben verstaen* (zeidt hy, in zijne uitlegging over het dertiende hooftstuk van *Esaias*) *van zekeren broeder, een Elamiter, dat des konings jaght in Babylon is, en allerlei slagh van dieren alleen binnen den omtrek der muuren beslooten gehouden worden.* Desgelijks schrijft hy over Esai. cap. 14. aldus: *Behalve de muuren van gebakke steenen, die, om de beesten te besluiten, na vele jaren hermaekt worden, is de geheele oort, in 't midden, eene woestijne.*

Een andere oude kerkelijke Grieksche schrijver, *Theodoretus*, die ook voor vele jaren geleeft heeft, getuight, dat by zijnen tijt aldaer eenige weinigh Joden woonden; maer geene Assyriers noch Chaldeen. Hy voeght'er by, dat d'*Eufrates*, die midden door de stad vloeide, na een anderen wegh gekeert was, en slechts een kleine kil door de puinhopen liep.

Benjamin, de Jood, die ontrent op het jaer elf hondert en zeventigh dien oort doorreist heeft, schrijft ook, dat het oud *Babel*, dat hy eene daghreize van *Resen* stelt, en, met zijne straten, tot acht mijlen verre strekte, toen al verwoest was. Hy voeght'er by, dat toen evenwel noch het verwoest paleis van *Nabuchodonozor* gezien wiert, daer in de menschen vreesden te gaen, van wegen de slangen en scorpioenen, die in het midden waeren. Hier op schijnt de voorspelling van den profeet *Esaias*, cap. 13: 22, wonder wel te slaen: *Draken zullen in haere lustige kasteelen zijn.*

De Portugeesche reis-beschrijver, *Texeira*, die voor ontrent hondert jaren uit *Indiën*, door die gewesten, na *Italie*, in *Mesopotamie*, gereist quam, getuight, dat'er niet, als eenige weinige kentekenen van *Babylon* gezien wierden: en op eenen oort was, die het minste van dat gansch gewest aengedaen wiert.

Zeker *Balby*, die ontrent des jaers vijftien hondert negen en zeventigh aldaer gereist heeft, schrijft, dat het begin van oud *Babylon* heden *Facheria* genoemt wort, en het einde *Dunelkus*. Men ziet'er, volgens zijn schrijven, noch vele puinhopen van eenen dikken ouden muur, met d'overblijfselen van een grooten tooren der oude stad, op eene plaetse *Karkufrat Numeru* geheten.

By

By deze trappen is *Babylon* eindelijk tot d'uitterste verwoestheit, de welke de profeten voorspelt hadden, vervallen. Wijders, dat dit noot-lot haer beschoren was, spelt *Lucianus* aldus te voore: *Dit Babylon is wel betoorent, en groot van omtrek; maer zal niet lang hier na ook zelf te zoeken zijn, als Ninus.*

Babylon door Cyrus verovert.

De stad *Babylon* wiert op het jaer vijf hondert en acht en dertigh, voor des Zalighmakers geboorte, door *Cyrus*, koning van *Persie*, verovert: waer door het rijk van *Babylonie* en *Assyrie* verdelght wiert, en onder de Persische monarchye verviel.

Babyloniers vallen van Darius af. Herod. lib. 3.

Wanneer het lant van *Babylonie*, en de stad *Babylon*, onder *Darius Hydaspes*, koning van *Persie*, stont, vielen de Babyloniers van hem af, na dat zy zich eerst wel verzorght hadden: want in dien geheelen tijt, in den welken de *Magus*, en de zeven muitgenoten, na de doot van koning *Kambyses*, over *Persie* en *Babylonie* heerschten, hadden de Babyloniers, by voorval van die beroerte, tot het uitstaen van een belegh, zich toegerust. Midlerwijle zy dit deden, hielden zy zich stil. Maer wanneer zy nu opentlijk afgevallen waeren, beslooten zy dit te doen. Ieder koos zich eene vrouw uit zijne huisgenooten, de welke hy wilde, (de moeders uitgezondert) en eene tot een brootbakster. Toen vergaderden zy alle d'overigen by een, en wurghden haer, op dat zy hun lijftoght niet zouden verslijten noch verteeren. *Darius* dit hoorende, vergaderde zijne gansche maght van krijgsvolk by een, en toogh tegen de Babyloniers te velde. Hy trok na de stad *Babylon* toe, en belegerde die: maer de Babyloniers achten het belegh niet met allen: want zy klommen op de wachttorens van den muur, en braveerden en beschimpten *Darius* en zijn krijgsheir. Een hunner zeide deze woorden: *O Persianen! waerom zit ghy daer zoo ledigh? breek liever van het belegh op: want dan zult ghy ons veroveren, wanneer de muilen zullen baren.* Dit sprak een der Babyloniers, niet denkende, dat eene muil-ezel zou baren.

Waer over hy de stad Babylon belegert.

Stoutheit der belegerden.

Wanneer nu een jaer en zeven maenden het belegh geduurt had, begon het *Darius* en het gansch krijgsheir, dat zy de Babyloniers niet konden veroveren, te verdrieten: alhoewel *Darius* tegen hen alle krijgs-streken, en lagen, in 't werk stelde: en onder andere ook die genen, door de welke koning *Cyrus* hen verovert had. Maer alles wiert te vergeefs aengewent: want de Babyloniers hielden scherpe waght.

Wanneer nu *Darius* niet machtigh was hen te veroveren, zoo weder-voer, op de twintighste maent des beleghs, *Zopyrus*, zoon van *Megabyzus*, een der zeven, die den *Magus* gedoot hadden, dit mirakel: te weten, een van zijne korendragende muil-ezelen baerde. Als *Zopyrus* dit verkundight wiert, geloofde hy het niet, en wilde de vrught zien. Na hy die gezien had, verbood hy allen den genen, die het gezien hadden, tegen niemant te zeggen, wat'er geschiedt was. Voorts schooten hem de woorden van den Babylonier in den zin, die in het begin gezeit had: *Wanneer de muilezelen zullen baren, dat dan de muuren verovert zouden worden.* Uit dit voorteken docht het *Zopyrus*, dat *Babylon* verwinbaer was, en die Babylonier door Gods gehengenis gesproken, en zijne muil-ezel gebaert had.

Wanneer hem dan docht, dat *Babylon* te veroveren by het nootlot beschooren was, trad hy tot *Darius*, en vroegh hem of hy het zeer veel achte *Babylon* te veroveren. Hoorende dan, dat *Darius* het veel achte, zoo beraetslaeghde hy sedert, hoe hy de stad zou kunnen veroveren, en dat werk uitvoeren. Want brave daden wierden by de Persianen hoogh geacht. Hy daght dan door geen ander middel de stad te zullen kunnen veroveren, als met zich zelven te verminken, en aldus tot den vyant over te loopen. Wanneer hy dit dan weinigh achte, verminkte hy zich zelven zeer wredelijk: want hy sneed zich neus en ooren af, en schoor zijn hair rontom mismaekt af, en geesselde zich zelven, en quam aldus by *Darius*.

Kloekmoedigheit van Zopyrus, om Babylon te veroveren.

Darius, ziende dezen aenzienelijksten man dus verminkt, nam het zeer euvel, en sprong van zijnen throon, en riep luit-keels, en zeide: *Wie hem verminkt had, en waerom hem dat gedaen was.* Toen antwoorde *Zopyrus* hem: *Niemant is er, ô koning! dan ghy, die zulken maght heeft, my dus toe te stellen. Noch geen vreemde heeft my dit gedaen: maer*

maer ik zelf heb my dit gedaen: want ik neem het zwaer op, dat d'Assyriers de Persianen belaggen en beschimpen. Toen zeide de koning tot hem: *O allerellendighste mensch! ghy hebt, door het allerversoeielijkste werk, den allerbraefsten naem verdient: dewijl ghy u, om de belegerden, zoo onwaerdelijk toegestelt hebt. Zal de vyant, ó zinneloos mensch! nu ghy dus verminkt zijt, zich eerder overgeven? Hebt ghy uwe zinnen verlooren, dat ghy u zelven dus geschonden hebt?* Waer op *Zopyrus* zeide: *Indien ik my met u over het geen, dat ik doen wilde, beraetslaeght had, ghy zoudt my dat niet toegestaen hebben. Maer nu heb ik my zelf het te wijten, dat ik gedaen heb. Dies zullen wy nu Babylon winnen: 't en zy het aen d'uwen schort. Want ik zal aldus verminkt, als een overlooper, na de muuren loopen, en den Babyloniers zeggen, dat ik dit van u geleden heb. Waer aen zy, mijns bedunkens, geloof zullen geven, en my krijgsvolk verschaffen. Stelt ghy dan, op den tienden dagh, na mijne komste in de stad, duizent krijgsknechten, aen welker verlies niet gelegen is, aen de Semiramische poorte. Na verloop van zeven andere dagen, stelle twee duizent by de poorte der Niniers: en weer over twintigh dagen, na verloop van d'eerste zeven, vier duizent aen de Chaldeesche poorte: zonder d'eerste of de laetste iet by zich hebben, als degentjes, om zich te verdédigen. Na den twintigsten dagh belaste allen den krijgstroepen van overal recht op de muuren aen te trekken. Maer aen de poorten, Belidas, en Cissidas geheten, stel de Persianen: want de Babyloniers zullen, mijns oordeels, my, die zulke groote daden verright heb, ook de sleutels der poorten betrouwen. Daer na is my en den Persianen de zorge bevolen, om het werk wel uit te voeren.*

Wanneer hy dit belast had, liep hy na de poorten, en zagh by wijle om, als of hy waerelijk en in'erdaet een overlooper was. De wachters van de torens, hem ziende, quamen afgelopen, en schoven d'eene poorte een weinigh open, en vroegen wie hy was, en wat hem dreef daer te komen. Wanneer hy zeide, dat hy *Zopyrus* was, en tot hen quam overlopen, braghten hem de poortieren na het stadhuis. Aldaer gekomen, beklaeghde hy zijn ongeval en ramp, en zeide, dat van *Darius* geleden te hebben, het geen hy zich zelven aengedaen had: uit oorzake hy hem geraden had met het krijgsheir af te trekken: dewijl'er geen middel scheen te zijn, om de stad te veroveren. Voorts voeghde *Zopyrus* deze woorden daer op: *Maer, o Babyloniers! nu kom ik tot u; het welk u tot het grootste heil, en Darius en zijnen krijgsknechten tot groot onheil gedyen zal: want hy zal het niet ongestraft lijden, my dus verminkt te hebben. Ik weet alle d'aenslagen van zijne raetplegingen.* Dit verhaelde *Zopyrus*.

De Babyloniers, ziende den aenzienelijksten man der Persianen van neus en ooren beroofr, en met streemen en bloet bemorst, twijfelden geenzins of hy sprak de waerheit, en quam by hen, als een strijtgenoot. Dies waeren zy willigh en bereit hem toe te staen, het geen hy van hen verzoeken zou. Hy verzoght dan krijgstroepen, en volbraght, wanneer hy die bekomen had, het geen, daer over hy zich met *Darius* versproken had: want trekkende den tienden dagh met de Babylonische krijgsknechten uit, zoo omçingelde hy duizent krijgsknechten van *Darius*, en matste hen ter neêr. Deze waeren d'eerste, die *Darius* doen stellen had.

Wanneer de Babyloniers zagen, dat 's mans woorden met zijne werken over-een-quamen, wierden zy geweldigh verblijdt, en waeren bereidt geheel en al na hem te luisteren.

Na verloop van zeven dagen trok *Zopyrus*, gelijk met *Darius* versproken was, weêr met uitgeleze Babyloniers uit, en versloegh twee duizent krijgsknechten van *Darius*. Wanneer de Babyloniers dezen tweeden daet van hem verright zagen, had alle man, jong en out, den mont van *Zopyrus* vol, en verhieven zijne lof ten hemel.

Trekkende dan weder, na verloop der beraemde dagen, met de Babyloniers na de bestemde plaetse, omringde en versloegh hy vier duizent krijgsknechten van *Darius*. Wanneer hy ook dit verricht had, was *Zopyrus* by de Babyloniers doen en laten, en wiert tot veltheer en muur-beschermer aengenomen.

Toen nu *Darius*, volgens onderling besprek, het krijgsvolk rontom na de

n muuren

muuren had doen trekken, openbaerde *Zopyrus* aldaer het gansch bedrogh. Want als de Babyloniers op de wallen klommen, om *Darius* krijgsknechten af te keeren, opende *Zopyrus* de poorte, *Kissidas* en *Belidas* geheten, en liet de Persianen in de stad en binnen de muuren trekken. Die onder de Babyloniers dit werk zagen, vlughten na den tempel van *Jupiter Belus.* Maer alle de genen, die het niet zagen, bleven ieder op hunne verordende plaetse staen, ter tijt toe zy ook vernamen, dat zy verraden waeren. Aldus wiert *Babylon* voor de tweede-mael verovert.

Muuren van Babylon gesloopt. Na *Darius* de Babyloniers aldus overwonnen had, smeet hy de muuren der stad ter neêr, en sloopte de poorten. *Cyrus*, die eerst *Babylon* veroverde, had geen van beide gedaen. *Darius* deed ook drie duizent der voornaemste mannen van *Babylon* ophangen, en gaf den overigen Babyloniers de stad te bewoonen. Hy verzorghde ook, en braght te wege, dat de Babyloniers vrouwen kregen, om kinderen te teelen: want zy hadden hunne eige vrouwen, gelijk te voore gezeit is, gewurght, om den lijftoght te sparen, en te raede te houden. Dies beval *Darius* den volken, die rontom woonden, zoo vele vrouwen na *Babylon* te brengen, als daer een iegelijk opgestelt was. Waer door aldaer een getal van vijftigh duizent vrouwen t'zamen quamen: uit de welke de Babyloniers geteelt zijn, die namaels *Babylonie* bewoont hebben.

Niemant der Persianen heeft de brave daden van *Zopyrus*, na het oordeel van *Darius*, overtroffen: zoo wel die na, als voor hem geleeft hebben: behalve den eenigen *Cyrus*: by wien zich nooit een der Persianen gewaerdight heeft te vergelijken. Naer men zeidt, zou *Darius* deze spreuke dikwils geüit hebben: *Dat hy liever wilde, dat Zopyrus die schending niet geleden hadde, als twintigh Babylonen, boven dit alreeds verkregen Babylon, te verkrijgen.*

Voorts beloonde hy *Zopyrus* grootelijks: want hy gaf hem jaerliks al het waerdighste, dat by de Persianen was. Ook gaf hy hem *Babylon* tol-vry, en in eigendom, zijn leven lang te bezitten: beneffens vele andere dingen.

Xerxes, zoon van *Darius*, en koning van *Persie*, verwoeste alle de heilige plaetsen van *Babylon*. Ziet pag. 185.

Babylon door Alexander de Groote verovert. Ziet pag. 185. Op het jaer drie duizent zes hondert en zeventigh, na de schepping der werelt, en drie hondert en dertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, wiert de stad *Babylon*, door koning *Alexander de Groote*, verovert.

Toren van *Babel*, of *Nimrod.*

Plaetse des torens van Babel. Over de plaetse of oort, daer de toren van *Babel* zou gebouwt zijn, wort by eenigen getwijfelt. De zeventig Grieksche overzetters schijnen gemeint te hebben, dat deze toren, dien *Moses* gedenkt, Genes. 11, in *Chalane*, anders *Chalne*, *Kalne* en *Kalno* geheten, gebouwt was: welk *Chalne*, *Kalne*, of *Kalno*, een der vier steden was, de welke *Nimrod* gesticht had, en namaels, zoo eenigen willen, *Ctesifon aen den Tigris* genoemt wiert. Want aldus doen zy den koning van *Assyrie*, by *Esaias*, spreken: (Cap. 10: vers 9.) *Heb ik niet het lant boven Babylon en Chalne ingenomen, alwaer de toren gebouwt is?* in plaetse eigentlijk de Hebreesche text luit: *Is niet Chalne, gelijk Karchamis?* Over de woorden van de zeventigh overzetters voeght *Basilius* deze woorden, tot verklaring: *Zy verstaen dien ouden toren, den welken zy op de vlakte van Senaar gebouwt hebben.*

Desgelijks schrijft *Cyrillus*, dat *Chalane* de plaetse is, daer de toren, door d'aeloude menschen, eeniger wijze in d'uiterste deelen van 't Ooste, boven de lantstreke en lant der Babyloniers, gebouwt is. Hier over zeidt *Gregoor Nazianzener*: *de toren in Chalane, die fraei de talen verdeilt heeft.* (Orat. 26.) Maer te recht vermaent *Hieronymus*, dat de zeventigh overzetters die woorden van zelfs en uit eigen hoofde daer by gevoeght hebben.

Eenige Hebreen stellen de plaetse des torens in die stad, de welke by hen *Borsif*, by *Berosus Borsippos*, by *Strabo* en *Stephanus Borsippa*, by *Ptolemeus* qualijk *Barsitta*, en by *Justinus Byrsia* geheten wort.

Andere willen *Bolsif* voor *Borsif* gelezen hebben; dewijl God aldaer *Balal-Sefath*, dat is te zeggen, *de talen der gansche aerde*, verwert heeft.

Daer

De Tooren van Babel

Wat door den naem van toren en stad te verstaen is.

Daer zijn'er, die willen, dat met de woorden van *stad* en *toren*, by *Moses* niet anders te verstaen zy, als eene getorende stad, of stad met torens. Aldus schrijft *Ctesias* by *Diodoor*, dat de muur der stad *Babylon* met vele en groote torens gesterkt was. Maer indien men wel op de woorden van *Moses*, in het lezen, wil letten, zoo blijkt daer uit, dat'er een toren afzonderlijk van de stad bedied en betekent werde: want vers 4. zeggen de bouwers: *Kom, laet ons voor ons eene stad en toren bouwen, diens opperste* (top of hooft) *in den hemel is.* En op het volgende veirs wort gezeit, dat de Heere neder quam, om de stad en toren te zien. Maer dat de toren in de stad, en dienvolgens een gedeelte der stad geweest zy, zou hier uit kunnen besloten worden; dewijl *Moses*, na de verdeiling, dit alleen zeidt, dat zy van de stad te bouwen ophielden, zonder den toren te melden: dies daer uit blijkt, dat onder den naem der stad de toren begrepen wort. Waerom *Abydenus*, by *Cyrillus* en *Eusebius*, duidelijk schrijft, dat *die menschen eenen hoogen toren oprechten, alwaer nu* (dat is by zijnen tijt) *Babylon is.* Dit zelfste by-na leest men ook by *Eupolemus: En de plaetse, op de welke zy den toren gebouwt hadden, wort nu* (by zijnen tijt) *Babylon genoemt:* gelijk in het vervolgh breder zal gezeit worden. En aldus schijnen zy eenen toren te bedieden en uit te drukken, die in de stad zelve, als een kasteel of burght, was.

Gen. 11.

De Hebreen gebruiken doorgaens den naem van toren in dien zin. Aldus zijn Jud. 8. en 9. de toren *Penuel:* de toren *Sichem:* en de toren *Thebes*, zoo vele bolwerken of burghten, die in het midden der steden, om het gewelt der vyanden af te keeren, gewoonelijken gebouwt wierden. Het welk uitdrukkelijk van den toren *Tebes*, Jud. 9: 51, gezeit wort.

Toren van Babel, wanneer gesticht.

Moses geeft den tijt, in den welken de toren gestight, en de menschen verstrooit zijn, genoechzaem duidelijk in de volgende woorden te kennen: *Heber wierden twee zoonen gebooren, des eenen naem was Pelegh* (of *Phalegh:*) *dewijl in zijne dagen d'aerde verdeilt is*, Genes. 10: 25. Het welk even zoo veel is, als of hy gezeidt had, dat d'aerde verdeilt geweest is: in welken tijt *Phaleg* gebooren is: want de vader gaf zijnen zoon, wanneer hem die geboren wiert, den naem van *Peleg* of *Phaleg*, dat is, *verdeiling*.

Phaleg nu is geboren op het hondert en eerste jaer, na den water-vloet, als blijkt uit Genes. 11: 10. tot veirs 16. Dies op dat zelfste jaer de stichters des torens *Babels*, in hun werk, verstoort zijn, en het aertrijk onder de verstrooide menschen verdeilt wiert. Te weten, des jaers, na de schepping der werelt, duizent zeven hondert zeven en vijftigh, en op het twee duizent twee hondert en zeven en veertighste jaer voor des Zalighmakers geboorte.

Hier uit is te besluiten, dat de woorden van *Moses*, Genes. 11: 2, 3. *En het geschiede, als zy uit het Ooste toogen*, niet op alle die genen slaen, van de welken in het tiende hooftstuk gehandelt is: want *Pelek*, of *Phaleg*, kan niet uit het getal der stichters van dien toren zijn, die toen eerst geboren was, noch *Jektan*, jongste broeder van *Pelek*. Veel min kunnen die de dertien kinderen van *Jektan* zijn, die, na verloop van eenige jaren, eerst geteelt wierden.

Maer ook is het niet waerschijnelijk, dat *Noach*, *Sem*, *Arfaxad*, of *Sala*, of *Heber*, dien het verbont Gods raekte en aenging, tot het stichten van zulk een uitzinnigh gebouw t'zamen-gespannen hebben. Ja zy schijnen uitgenomen en afgezondert te worden: wanneer veirs 5 gezeit wort, dat de Heer nedergekomen zy, om de stad en toren te bezien, die de kinderen der menschen bouwden: want Genes. 6: 2. worden Gods zoonen tegen de dochteren der menschen, als gelovigen tegen ongelovigen, gestelt. Dies geeft *Moses* aldus te kennen, dat de zoonen der menschen alleen, dat zijn d'ongelovigen alleen, tot dat werk zich overgegeven hebben. Waer door geschiedt is, dat alle die genen, die deelachtigh aen het verbont waeren, te weten, de voorvaderen van *Abraham* tot aen *Noach*, van de straffe, de welke allen den anderen aengedaen wiert, bevrijt bleven. Want na de talen van d'anderen verwert waeren, zoo behielden deze hunne eige tale, dat is, die alleroudste tale, de welke, na *Heber*, de Hebreesche tale genoemt is; dewijl zy ongeschonden, en geheel by *Hebers* nakomelingen gebleven is. Desgelijks

lijks zijn d'andere na verscheide oorden des aertbodems verstrooit en verjaeght: maer deze zijn van hunne oude woonplaetsen niet geweken. Het *Ur* der Chaldeen altoos, daer *Abrahams* voorouders gewoont hebben, Genes. 11:28, lagh niet verre van *Kerdiena* of de bergen *Kardu*: waer op d'ark van *Noach* bleef zitten.

Andere brengen de verdeiling der aerde, en verwerring der talen, ontstaen door het bouwen des torens, op het hondert en twee en vijftighste jaer na den watervloet, en op het vier en veertighste jaer van *Pelegs* ouderdom. Daer en boven willen zy, dat ten tijde van *Pelegs* geboorte zekere andere verdeiling der aerde geschiedt zy: door de welke *Noach*, na het treden uit d'arke, en voor de verstoring des torens *Babels*, en verwerring der talen, d'aerde onder zijne zoonen en neven, by loting, zou verdeilt hebben. Welke verdeiling by *Moses* niet uitdrukkelijk aengeroert wort; maer steunt alleenlijk op het geloof van den eenigen *Episanius*.

Waerom de toren van Babel zou gesticht zijn.

Het ooghwit en toelegh der stichters van dezen toren was niet, om daer door zich eenen wegh na den hemel te banen, gelijk *Abydenus* en andere schijnen te gevoelen, en *Moses*, na den letterlijken zin, heeft willen uitdrukken. Ook is het niet waerschijnelijk noch geloofelijk, dat de stichters van dien toren tot zulken dol en uitzinnigheit zouden vervallen zijn, dat zy geloofť zouden hebben, dat die toren tot aen den hemel zou hebben kunnen opgehaelt worden. Te weten, de algemeine watervloet lagh hen noch versch in gedaghten en geheugenis: waer door zy wisten, dat d'arke vijf ellen boven de hooghste bergen verheven, en evenwel den hemel niet met allen nader geweest was. Daer en boven hadden de nakomelingen van *Seth*, al voor den watervloet, zoo men 't schrijven van *Josephus* geloven magh, zich op de sterrekunde en loop der sterren geleit, en hun vonden op kolommen geschreven: welker eene by zijnen tijt noch in *Syrie* stont. Dienvolgens kon den genen, die uit den watervloet ontkomen waeren, en zich op den loop der sterren verstonden, d'onmetelijke afstant des hemels van d'aerde niet onbewust noch onbekent zijn.

Eindelijk, dat de bouwers zoo groot een werk, dat 's menschen krachten overtrof, en te boven ging, zich niet voorgenomen hadden, leert God zelf, by *Moses*, Genes. 11:6, in de volgende woorden: *Hen zal van al het geen, dat zy verzonnen hebben te maken, niet belet worden.* Het welk zoo veel zeggen wil, als dat zy niets zouden bestaen, of het zou hen hebben kunnen gelukken, indien God het werk niet gestoort had.

Naer het schrijven van *Josephus* had *Nimrod* (by hem *Nabrodes* geheten) dezen toren doen bouwen, uit vreze voor een tweeden water-vloet, om zich daer op te verbergen: te weten, *Nimrod*, zoo *Josephus* schrijft, om grooten aenhang te krijgen, beloofde den menschen eenen toren te zullen bouwen, die hooger was, als daer toe het water zou kunnen opklimmen.

Niet om den watervloet t'ontgaen.

Doch ook dit gevoelen van *Josephus* heeft weinigh waerschijnelijkheits: want Gods plechtelijke beloften, die hy met dieren eede bevestight had, Esai. 54:9, kon hen van die vreze ontslaen. Indien zy aen die belofte wanhoopten of twijfelden, waerom hadden zy de bergen verlaten, en waeren op de vlakte neergetreden, om hunne woonplaetse tusschen twee zeer groote vlieten, d'*Eufrates* en *Tigris*, te nemen, die het lant van *Babylonie* jaerliks overstroomen?

Noch om den brant.

Hierom is ook niet waerschijnelijk, dat zy dien toren, gelijk eenigen willen, uit vreze voor een toekomende brant, zouden opgerecht hebben: want hoe konden zy, in een algemeinen brant der werelt, van het vuur, vallende uit den hemel, bevrijt blijven: daer veel meer, by het ontstaen van blixem, donder en brant, de laeghte, en holen en gaten der aerde gezocht worden.

Maer om een grooten naem na te laten.

Maer men behoeft zich in dit werk met geene gissingen noch raetselen te behelpen: naerdien *Moses* duidelijk melt, dat zy dien toren opgerecht hadden, om de faem van hunnen naem wijd en breet uit te breiden. *Kom, laet ons*, zeiden zy, *voor ons eene stad bouwen, en eenen toren, diens top in den hemel zy, en laet ons eenen name voor ons maken, op dat wy niet misschien over de gansche aerde verstrooit worden.* Wel nemen de Hebreen die woorden in een anderen zin: want zy willen, dat aldaer het woort

Gen. 11.

woort *naem* voor *God* genomen wort: als Levit. 24 : 11. *Toen lasterde de zoon der Israelitische vrouwen den naem*, dat is, *hy lasterde God*. En 28 : 58. *Op dat gby dien heerlijken en vervaerlijken naem vreest*, dat is, *de Heere uwe God:* gelijk aenstonts, tot meerder verklaring, daer by gevoeght wort. Aldus zouden hier ook de woorden, *laet ons eenen naem maken*, na het gevoelen der Hebreen, betekenen, *laet ons eenen God maken:* gelijk het volk tot *Aaron* zeide: *Maek ons goden, die voor ons henen gaen*, Exod. 32 : 1.

Dan deze verklaring en uitlegging, die de Hebreen over deze woorden maken, kan, door verscheide bewijsredenen, lichtelijk wederleit worden. Maer veel eigentlijker zijn die woorden, *Laet ons eenen naem maken*, na den letterlijken zin te nemen: als of zy hadden willen zeggen, *Laet ons onze faem door daden uitbreiden:* gelijk die wijze van spreken in de Schrift zeer gebruikelijk en bekent is. Aldus leest men 2 Sam. 8 : veirs 13. *David maekte zich eenen naem.* En by Esai. 53 : 12. wort gezeit, dat *Moses* zich eenen eeuwigen naem, met de wateren te doorkloven, maekte. In een zelven zin wort het woort *naem* by Jerem. 32 : 20. en by Dan. 9 : 15. genomen.

Dies hebben de bouwers des torens met deze woorden, *Laet ons eenen naem maken*, klarelijk willen te kennen geven en betekenen, dat zy dit werkstuk van zoo groot een gevaerte ten dien einde oprechten wilden, om zich daer door eenen onsterffelijken naem by de nakomelingen te maken. Het gevaerte zelfs des gebouws getuight dit ook klarelijk: het welk geheel en al tot staetsie en pracht, en niet tot gebruik, gemaekt was.

Hoe de hooghte des torens tot aen den hemel te verstaen is.

De woorden van *Moses*, die hy, nopende de hooghte des torens, door den mont der bouwers, aldus na 't Hebreesch uit, *Komt, laet ons eene stad en toren maken, wiens top tot aen den hemel reikt*: of, *na den letterlijken zin, wiens opperste hooft in den hemel zy:* of, na 't Chaldeesch, *wiens hooft tot aen het toppunt des hemels reikt*; schijnen, na het gevoelen van alle d'uitleggers, *Hyperbolice*, dat is, grootsprekender wijze, en niet eigentlijk na den letterlijken zin, te moeten verstaen worden. Te weten, de bouwers hebben by *Moses* alleenlijk door eene Hebreesche wijze van spreken willen verklaren, dat zy eenen toren zouden oprechten, wiens top tot aen den hemel reikt: dat is, die onmetelijk hoogh verheven was. Want gelijk de Schrift zelve op verscheide plaetsen getuight, dat de hemelen zeer hoogh en verre van d'aerde afgelegen zijn, als inzonderheit by *Salomon:* alwaer hy zeit: *Dat aen de hooghte der hemelen geene doorgronding is*, zoo wort het geen, dat het allerhooghste is, op vele plaetsen in de Schrift by den hemel of hemelen vergeleken, en door het woort van *hemel* uitgedrukt.

Desgelijks wort het geen, dat zeer verre wegh en afgelegen is, gezeit in den hemel te zijn. Deuter. 30 : 12. Job 22 : 12. Van gelijken worden de steden, welker muuren zeer hoogh zijn, gezeit tot in den hemel toe, op te rijzen. Deut. 1 : 28. en 9 : 4. Aldus wort ook, door eene verbloemde wijze van spreken, eene stad, de welke, met groote heerlijkheit en glorye verrijkt is, gezeit tot in den hemel toe verhooght te zijn: als by Matth. 11 : 23. en by Luk. 10 : 15. *En gby Kapernaum, die tot den hemel toe verhooght zijt*, &c. Diergelijke verscheide andere plaetsen worden in de Schrift gevonden. Wanneer ook de Schrift by wijle de grootheit van eene zake wil uitdrukken, zoo zeidt zy, dat die tot aen den hemel of boven de hemelen is. Aldus wort Gods goedertierentheit gezeit tot in den hemel, Psal. 36 : veirs 6. of boven de hemelen te zijn. Psal. 108 : 6. dat is te zeggen, de grootste en hooghste goedertierentheit.

Want indien deze toren niet tot aen den hemel; maer slechts tot aen de mane gebouwt was, zoo zou zy de hooghte van hondert en acht en zeventigh duizent zes hondert en twee en zeventigh Italiaensche mijlen moeten gehad hebben, de welke de minste afstant is, dien de sterrekundigen tusschen de mane en het aertrijk stellen. Anders wort de grootste afstant der mane van het aertrijk op 192416 Italiaensche mijlen gerekent. Vier Italiaensche mijlen doen eene Duitsche mijle. Indien dan de toren tot die hooghte te bouwen was, zoo besluiten eenigen hier uit deze gevolgen.

Eerstelijk: indien veertigh hondert

duizent menſchen den tijt van drie duizent vier hondert zes en twintigh jaren aen dien toren geduurighlijk gearbeidt hadden, en de toren alle weken een Italiaenſche mijle rontom opgerezen was, hy zou in dat beſtek van tijt niet volbouwt geweeſt zijn.

Ten tweede: indien het hout van alle boſſchen des aertbodems op eene plaetſe gebraght, en de geheele werelt tot kley of leem-aerde gemaekt, en d'oceaen, met alle de zeen en vlieten, tot lijm-pek gemaekt was, het hout zou niet genoeg geweeſt zijn, om de ticchelſteenen te koken, noch d'aertbodem tot leem-aerde, noch d'oceaen tot lijmpek.

Ten vierde: indien een ruiter alle daegs dertigh Italiaenſche mijlen, wendeltraps-wijze, in den opgang des torens, afgeleit had, hy zou in acht hondert jaren aen den top des torens niet gekomen zijn.

Ten vijfde: het aertrijk zou dezen toren in zwaerte verre overtroffen hebben.

Tot welke hooghte de toren van Babel gekomen was.

Tot welke hooghte de toren van *Babel* opgehaelt was, wanneer het opbouwen, door de verwerring der talen, geſtoort en geſtaekt wiert, drukt *Moſes*, noch *Joſephus*, noch eenige ander oude geloofwaerdige ſchrijver uit. Wel brengt *Hieronymus*, uit verhael van anderen, de hooghte des geſtaekten torens op vier duizent lantmeeters ſchreden: ieder ſchrede gerekent op vijf voeten, eene ſtreke van eene mijle. Maer aenſtonts voeght hy daer op: *Dat het geen, dat van dien toren gezeit wort, by-na ongeloofelijk ſchijnt te zijn.*

Eenige Joden verheffen dezen toren zeer logenachtigh, tot de hooghte van ontrent acht mijlen. *Benjamin* de Jood breidt de lengte van den grontveſt tot een halve mijle uit: het welk zeer overtolligh zou zijn: naerdien hy ſchrijft, dat de breete des torens binnen drie hondert en zeſtigh voeten, en de lengte binnen zes hondert voeten beſlooten was.

Herodoot begroot de hooghte des torens van den tempel van *Belus* ſlechts op acht ſtadien, eene ſtreke van eene vierendeel mijls. Doch die hooghte was van eenen volmaekten of volbouwden toren: 't zy die op de puinhopen van den geſtaekten toren van *Babel* opgehaelt, of op een andere plaetſe, uit den gront van nieuws in *Babylon* geſtight was. Dies daer uit de hooghte van den geſtoorden toren van *Babel* niet kan beſlooten noch geweten worden.

Wie den toren geſticht heeft.

De meeſte ſchrijvers, als *Torniellus*, *Kircher*, en andere, maken, na den voorgang van *Joſephus*, *Nimrod*, by hem *Nabrodes* geheten, tot ſtichter van den toren *Babel*, die zijne ſtam en lantgenoten daer toe opgehitſt en aengemoedight had.

Bochart.

Anderen daer en tegen houden, dat *Nimrod* niet uit het getal der genen was, die den toren gebouwt hebben: 't zy hy toen een kint, of noch niet gebooren was. Want anders zou hy den algemeinen neêrlaegh en ramp, die den ſtichters te beurt viel, niet ontgaen noch ontkomen zijn; maer met alle d'andere na een anderen oort hebben moeten wijken en verhuizen. Ook zou by *Moſes*, Gen. 10:10, niet kunnen gezeit worden, dat het begin zijns rijks *Babylon* was: naerdien de ſtichters des toorens door den Heere verſtrooit zijn, toen *Babylon* noch niet volbouwt was.

Dies is geloofelijk, dat het lant *Sinhar*, na dien ramp, eenige jaren woeſt gelegen hebbe: naerdien de menſchen, door de verſche geheugenis van zoo groote verſtroojing, afgeſchrikt wierden, om het in bezit te nemen. Tot dat eindelijk *Nimrod*, die een ſtout en kloekmoedigh man was, met een groote meenighte van Chuſiten, uit zijn *Chus-lant* beſtont zich derwaerts te begeven, om het werk, dat over lang verſtoort was, te voltrekken en voltoien. Ook heeft hy die zelve plaetſe, in de welke het menſchelijk geſlaght na alle oorden verſpreit en verſtrooit was, tot de hooftſtad zijns rijks willen maken.

Uit het ſtichten van dien zoo hoogen toren: desgelijks uit de verdeiling der talen, daer God de ſtichters meê ſtrafte, hebben de poëten en Heidenſche ſchrijvers, naer men zeidt, gelegentheit en aenleiding genomen, om twee fabelen te verzinnen en verzieren.

D'een is de beruchte fabel van de reuzen, die gezeit worden bergen op bergen geſtapelt te hebben, om den goden, in den hemel, te beoorlogen; maer waeren door hen met den blixem ter neêr geſmeten. Gelijk onder andere de poëet *Ovidius* verhaelt.

D'andere fabel is van de redenloze die-

dieren, die eertijts, zoo men zeidt, met eene ſtem, de welke hen alle gemein was, hunne zaken gewoon waeren onder elkanderen te verrichten, op een zelve wijze, als de menſchen. Maer dewijl zy t'eener tijde eene geduurige jeught van de goden beſtonden t'eiſchen, zoo wierden zy daer na door hen, met eene verwerring van ſtemmen of geluiden, geſtraft.

Zoo *Philo* voornoemt ſchrijft, zijn eenige menſchen zoo ſtout en reukeloos geweeſt, dat zy de heilige Schrift, en hiſtorie van *Moſes*, hebben derven laſteren; dewijl de zelve, naer hun ſchrijven, fabelen behelſt, die de twee gedaghte fabelen gelijk zijn. Te weten, de ſtichting des torens en verdeiling der talen hebben zy beide voor fabelen en valſch geacht: want het denken en beſtaen van het ſtichten des torens, wiens top tot aen den hemel zou reiken, ſcheen hen zeer zot en ongerijmt te zijn, en niet minder onmogelijk, als het ſtapelen van bergen op bergen, door de reuzen, om den hemel te beſtormen.

Gevoelen der Ooſterſche ſchrijvers nopende den toren van Babel.

Daer en tegen hebben by-na alle de Chaldeeſche, Arabiſche en Hebreeſche uitleggers en leeraers zekerlijk gevoelt, dat de ſtichters des torens zekerlijk gelooft hebben, het geen uit te kunnen werken, dat zy met gedaghten voorgenomen hadden te doen.

Zeker Joodſche *Rabbi Ralbagh* ſchrijft, dat die eerſte menſchen, als door eene zekere nieuwsgierigheit gedreven, dien toren ſtichten, om te kunnen zien, wat lichamen de zon en mane waeren: waer uit zy meinden, dat de watervloet ontſtaen was. Desgelijks getuight zeker ander *Rabbi Ramban*, hoe de godloze nakomelingen van *Cham*, door eene geweldige begeerte en yver, geblaekt hadden, om de geſtalte en rechte geſchapentheit des hemels te weten en kennen: dewijl zy tot de ſtarrekunde genegen waeren, en den loop der ſtarren geduurighlijk gaê ſloegen, en over de çieraet des hemelſchen rijks zich verwonderden. Hy voeght'er by, dat *Adam* uit de mane op deze werelt gekomen was, en met zich ongewoone vruchten en takken van goude bomen gebraght had. Hier over hadden zy een verbont met elkanderen opgerecht, en d'een tot den ander gezeit: *Kom, laet ons eenen toren en ſtad bouwen, wiens top tot aen den hemel reikt*: te weten, met voornemen en toelegh, om te zien, hoedanigh de dingen aldaer geſtelt en geſchapen waeren.

Wat de Heidenſche ſchrijvers van den toren van Babel gevoelen.

Eenigen Heidenſche ſchrijvers ſtrooijen ook vele ongerijmde dingen van dezen tooren uit: onder andere *Sibylla*, by *Joſephus*, het volgende: *Wanneer alle menſchen een eenige tale ſpraken, zoo bouwden eenigen een zeer hoogen toren, als of zy daer by na den hemel zouden opklimmen. Maer de goden zonden winden, en keerden den toren het onderſte boven, en voeghden eenen ieder eene eige tale toe: waer door geſchiedt is, dat de ſtad Babylon genoemt wert. Joſeph. Contr. Appio lib. 1. Antiq c. 4. & Euſeb. lib. 9. Præp. Evang.*

Desgelijks ſchrijft *Eupolemus* by *Euſebius*, dat de genen, die uit den watervloet behouden en reuzen waeren, dien vermaerden toren en de ſtad *Babylon* geſtight hadden. Na die toren door Gods maght ter neêr gevelt was, waeren de reuzen over de ganſche aerde verſpreit.

Abydenus ſchrijft, by *Cyrillus* en *Euſebius*, van den zelven toren aldus: *Daer zijn'er, die zeggen, dat d'eerſte menſchen, die uit d'aerde voortquamen, en op hunne ſterkte en groote moedigh waeren, en ſtoften beter dan de goden te zijn, een zeer hoogen toren gebouwt hebben: alwaer nu Babylon is. Wanneer nu die na-by aen den hemel was, hadden de winden, die den goden te hulpe quamen, het bouwerk verdelght. De puinhopen wierden Babylon genoemt. Maer wanneer de menſchen tot aen dien tijt een eenige tale gebruikten, was hen door de goden een veelvoudige tale toegezonden. Wijders, de plaetſe, op de welke zy den toren gebouwt hadden, wort nu Babylon genoemt, van wegen de verwerring ontrent d'eerſte tale: want de Hebreen noemen Babel verwerring.*

Of de toren door winden verdelght is.

De meeſte oude ſchrijvers hebben gevoelt, dat God ten zelven oogenblik, in het welk hy de talen verwerde, dien toren zou uitgerooit en verdelght hebben. Aldus ſchrijft *Sibylla* voornoemt, by *Joſephus*, *lib. 1. Antiq. c. 4.* *De goden hebben winden gezonden, en den toren verdelght.* Desgelijks ſchrijft *Eupolemus*, dat *de toren door Gods gewelt ter neêr ſtorte.* Ook verhaelt *Abydenus*, dat de winden den goden te hulpe quamen,

men, en het bouw-werk uitrooiden. *Benjamin* de Jood voeght'er by, dat in het midden des torens vuur uit den hemel viel, dat de ticchel-steenen tot den grontvest vernielde. Ook melt d'Arabische schrijver *Abulfaraj*, dat, met het ter neêr zenden van storm-winden, de toren ter neêr geveIt was: in den welken *Nimrod*, de reus, sterf. Maer dewijl alle die schrijvers hun verhael en schrijven met gezagh der Schrift niet kunnen bevestigen; naerdien die zoodanigh niets bekrachtight, zoo zou men dat voor een louter verzierſel mogen houden. Daer en tegen oordeelen eenigen, en onder andere, *Samuel Bochart*, dat de toren van *Babel*, na de verstroijing, lang gestaen hebbe: en aldus die toren zy, die aen *Belus* namaels toegewijdt wiert, en te voore uit *Herodoot* beschreven is. Welk gevoelen met bescheidenheit aen te nemen is.

Puinhopen des torens van Babel.

Of deze aeloude toren van *Babel*, of liever des zelfs puinhopen, noch te vinden zijn en gezien worden, gelijk eenigen, als ooghtuigen, geschreven hebben, mach met recht in twijfel getrokken worden. Het zy daer meê hoe 't wil, men ziet altoos ter plaetse, daer ontrent *Babylon* zou gestaen hebben, zekere oude vervalle puinhopen, als ter neêrgestorte en ingevalle bergen, leggen, die wy met d'eigenste vertaelde woorden van verscheide bezichtigers vervolgens zullen ten toon stellen.

Benjamin de Jood, die ontrent op het jaer elf hondert en zeventigh gebloeit heeft, beschrijft dezen toren, als of hy noch in wezen was, in de volgende woorden.

Eene mijle van *Hila* is de tooren, dien d'eeuwe gebouwt heeft, in de welke de talen verdeilt zijn: te weten, van steenen, die zy *Lagours* noemen. De lengte des grontvests strekt ontrent tot een halve mijle. Maer de breete des torens is binnen drie hondert en zestigh, en de lengte binnen zes hondert voeten besłooten. Tusschen de tien ellen waeren gangen, (of wegen of trappen) by de welke men in de ronte opklom, en die tot aen den top in 't ronde strekten. Van waer het gezight tot vijf mijlen verre reikte; dewijl de lantstreke zeer breet en vlak is. Maer dit gebouw is uit den hemel met vuur getroffen, dat alles tot den gront toe verdelght heeft. Dus verre *Benjamin*.

Cesar Fredrik, die op het jaer vijftien hondert drie en zestigh uit *Venetië*, door deze gewesten, te lande, na *Indiën* trok, beschrijft den zelven toren in de volgende woorden:

De toren van *Nimrod*, of *Babel*, is aen die zijde van den *Tigris*, dat *Arabie* is, en staet op eene groote vlakte, zeven of acht Engelsche mijlen van *Babylon* of *Bagdad*. Deze toren is aen alle zijden verwoest, en heeft, door het ter neêr storten, een grooten bergh gemaekt: dies hy geheel en al geene gestalte noch vorm heeft: hoewel daer van noch een groot gedeelte over-eind staet: het welk meerendeels met de gemelde vlakten omringt en bedekt is. Deze toren was van vierkante brik of ticchelsteenen gebouwt, die van aerde gemaekt en in de zon gedrooght waeren, in maniere en vorm als volgt. Eerst leiden zy eene lage van briksteenen: dan eene mat, gemaekt van riet, en vierkant, als de briksteenen. In stede van lijmpek bestreken zy die met aerde. Deze matten van riet zijn tot noch op dezen tijt zoo sterk, dat het een wonderwerk om te zien is: daer zy van zulke groote oudtheit zijn. Men vindt rontom nergens eene deure of ingang. De toren heeft ontrent eene Engelsche mijle in den omtrek; hoewel minder, als meer. Deze toren is in'er daet recht anders, als alle dingen, die van verre gezien worden: want die schijnen van verre klein: dan hoe nader men daer by komt, hoe grooter zy lijken. Maer deze toren lijkt van verre iet zeer groot te zijn: doch hoe nader men daer by komt, hoe hy zich kleinder vertoont. D'oorzake hier van schijnt te zijn; dewijl deze toren op eene zeer groote vlakte staet, en niet rontom hem heeft, uitgezeit de puinhopen, die rontom leggen. En uit dien inzichte, wanneer men van verre het stuk des torens, dat noch over-eind staet, met den bergh, die van zijne neêrgevalle stoffe ontstaen is, ontdekt, zoo maekt het een grooter gezight, als men zal bevinden, wanneer men dight daer by gekomen is.

Ralph Fitch, een Engelsche koopman van *London*, die ontrent op het jaer vijftien hondert vier en tachtigh door dien oort na *Indiën* reisde, beschrijft dezen toren aldus:

De toren van *Babel* is gebouwt op deze zijde van de riviere de *Tigris*, na

de

de zijde van *Arabie* toe, zeven of acht Engelsche mijlen van de stad *Bagdad*, op eene groote vlakte, tusschen de riviere de *Tigris* en den *Eufrates*. Deze toren is aen alle zijden verwoest, en heeft, met zijnen val, als een kleinen bergh gemaekt: zulks hy geheel en al geene gestalte heeft. Hy was gemaekt van ticchelsteenen, in de zon gedrooght: tusschen de welke riet en bladen van dadel-bomen leggen. Men ziet'er geenen ingang, om van binnen in te gaen.

Een ander Engelsman, *John Eldred*, die ontrent den zelven tijt zich aldaer bevond, beschrijft den zelven toren aldus. De puinhoop van den ouden toren van *Babel* staet op een vlakken gront, en vertoont zich van verre zeer groot: maer hoe nader men daer by komt, hoe kleinder hy schijnt te zijn. Het overblijfsel, dat noch over eind staet, is ontrent een vierendeel van eene Engelsche mijle in 't ronde. De brik of ticchelsteenen zijn een halve elle dik, en drie vierendeel van eene elle lang, en slechts in de zon gedrooght. Tusschen ieder ry of lage van briksteenen leit een lage van matten van riet gemaekt: welk versch, frisch en onvergangkelijk blijft: als of het binnen een jaer eerst geleit was.

By *Della Valle* leest men de volgende beschrijving van dezen toren.

Ontrent op eene halve Italiaensche mijle van den *Eufrates*, niet verre van de stad *Hella*, steekt noch heden, in het midden van eene zeer groote en effe vlakte, (de welke d'*Eufrates* op die plaetse by-na Westwaerts doorsnijt) een groot gevaerte van een verwoest gebouw, boven d'aerde, dat geheel van een dichten klomp is: 't zy dat het van het begin af alzoo geweest is, gelijk wel schijnt, of dat de puinhopen met hunnen val het zoodanigh gemaekt, en tot de gedaente van eenen bergh, gelijk het zich vertoont, gebraght hebben: hoewel zich niet vele kentekenen van puinhopen vertoonen. De gestalte, of maeksel, is vierkant, en loopt spits toe, als een toren of piramide. Hy strekt en leit met zijne vier zijden recht tegen de vier hoeken der werelt, dat is, tegen 't Ooste, Weste, Zuide en Noorde: hoewel het heden een weinigh langer van 't Noorde na 't Zuide, als van 't Ooste na 't Weste, schijnt te zijn: het welk veiligh door het neêrstorten der puinhopen (gelijk het lichtelijk kon geschieden) ontstaen is. Dit gebouw heeft in den omtrek, ten ruighste gemeten, duizent en vier en dertigh mans treden, en komt in mate, gelegentheit (of stant) en gestalte zeer net met de piramide over-een, die *Strabo het graf van Belus* noemt, en die de gene schijnt te zijn, de welke in de H. Schrift *de toren van Nimrod* genoemt wort: gelijk noch heden deze plaetse aldus geheten wort. Het dient aengemerkt, dat men een stukweeghs buiten dezen bergh der puinhopen, op eenige plaetse, niet het minste teken van 't een of ander ziet, het welk aenwijst, dat aldaer zulken groote stad geweest zy. Alleenlijk ziet men op eenige plaetsen zekere grontvesten, in d'aerde, van een verwoesten muur, vijftigh of zestigh mans treden verre van den bergh afgelegen. Het overigh aertrijk is rontom dezen bergh geheel vlak en effen, en schijnt onmogelijk te zijn, dat aldaer een lichaem van zulk een merkwaerdigh gebouw gestaen hebbe: naerdien niet op een eenige plaetse overblijfselen op d'aerde gezien worden: behalve dit groot gevaerte: daer men nochtans bewust is, hoe merk en beziens-waerdigh de gebouwen van *Babylon* geweest zijn. Maer de tijt vernielt en verslint, door langheit, alle groote dingen. Daer en boven staet aen te merken, dat, sedert de stichting der stad *Babylon*, ontrent vier duizent jaren verlopen zijn. Dies men zich te verwonderen heeft, hoe men het noch ziet, het zy dan wat men ziet: en des te meer; naerdien *Diodoor*, een zeer oude schrijver, geschreven heeft, dat het by zijnen tijt reeds tot zeer weinigh gebraght was.

De hooghte, boven d'aerde, van dezen bergh der puinhopen, is op d'eene plaetse meerder, en op d'andere minder. Maer de middelmatighste hooghte is hoger, als eenigh paleis te *Napels*. De gestalte is wanvormigh, gelijk gewonelijk alle verwoeste gebouwen hebben. Hier is zy hoogh, daer laegh, ginder rouw, hier vlak, daer men kan opklimmen. Op eene andere plaetse ziet men merken, en killen van beken of geuten, daer door het regen-water afloopt. Ook is de bergh van binnen boven op d'eene plaetse hol, en op d'andere verheven of bultigh. In 't kort, dit gevaerte is in

maniere en vorm van eenen verwerden bergh. Men ziet'er geene merken of kentekenen van trappen, om op te klimmen, noch poorten, om in te gaen. Waer uit te besluiten is, dat de trappen rontom van buiten waeren, en dat die, als de zwakste deelen, het allereerste vervallen zijn: zulks zich daer van gene voetstappen of tekenen meer vertoonen. Wanneer men van boven binnen in gaet, zoo vint men eenige holen of gaten; hoewel zoo verwoest, dat men niet onderscheiden kan, wat zy geweest zijn. Ook is aen eenigen te twijfelen, of zy ten zelven tijde met het gebouw, dan of zy namaels, door de lantluiden, tot schuilplaetsen gemaekt zijn: hoewel het laetste wel het waerschijnelijkste is.

De stoffe, daer uit dit gansch gebouw bestaet, is het raerste ding, dat aldaer magh gevonden worden. Te weten, het zijn alle zeer groote en dikke ticchelen van rouwe aerde, en in de zon gedrooght, in maniere, als de steenen, die de Spanjerts *Tappien* noemen. Zy zijn te zamen gemetselt, niet met goede kalk; maer slechts met leem-aerde. Tot meerder sterkte is (tusschen ieder twee ticchel-steenen) zeker klein gekapt poel-riet of hert kaf, (daer matten van gemaekt worden) gemengt met die aerde, de welke tot kalk diende, laegswijze of zoldersgewijze geleit. Daer na leggen, van plaetse tot plaetse, op verscheide oorden; maer inzonderheit allermeest, daer de meeste sterkte vereischt wort, vele ticchelen van de zelve stoffe; maer die gebakken en vast, en met goede kalk, of *Bitumen*, dat 's, lijm-pek, t'zamen-gemetselt zijn. Doch de rouwe ticchelen zijn ongetwijfelt de meesten in getale. *Strabo* en *Herodoot*, en andere Heidensche schrijvers, noemen deze piramide het graf van *Belus*; maer de geestelijke schrijvers de toren van *Babylon* of *Nimrod*. Dat dit gebouw het oud *Babel* en de toren van *Nimrod* zy, is niet te twijfelen: want behalve de gelegentheit of stant het uitwijst en te kennen geeft, zoo is het noch heden by 's lants inwoonders voor zoodanigh bekent, en wort in d'Arabische tale ook *Babel* genoemt: gelijk reeds te voore gezeit is. Dus verre *Della Valle*.

Boulaye le Gouz beschrijft den zelven toren aldus:

De toren van *Nimrod* leit drie Fransche mijlen van *Babylon* of *Bagdad*, op een kael of woest velt, tusschen den *Eufrates* en *Tigris*. Hy is van binnen geheel dicht en vast, en heeft meer de vorm of gedaente van eenen bergh, als van eenen toren. Hy heeft noch heden 's daeghs aen de voet vier of vijf hondert treden in 't ronde.

In het lichaem des gebouws zijn zes, daer na zeven lagen of ryen van ticchelsteenen, gemaekt van gebakke vette aerde of kley. Daer na zijn'er weder zes en zeven lagen, tot boven toe. Tusschen de zes en zeven lagen leit kaf van drie vingeren dik: het welk noch zoo geel en versch is, als toen het in het begin daer tusschen geleit wiert. Ieder ticchel-steen heeft een konings voet in 't vierkant, en de dikte van zes vingeren. Het zamen-voeghsel of verbant der ticchel-steenen is ontrent een vinger dik, dat van lijm-pek en aerde was: het welk noch de maniere van bouwen in dien oort en te *Bagdad* is: want dicht daer by is een grot of poel van lijm-pek. Men telt'er vijftigh lagen of ryen van zeven en zes ticchel-steenen: zulks zy alle t'zamen ontrent tot de hooghte van hondert konings voeten en vier duimen uitkomen. In het opperste of top van dezen toren is een groot venster: aen de voet een leeuwen-hol, en in 't midden een opening van anderhalve voet in 't vierkant, de welke van d'eene tot d'andere zijde doorgaet. Dus verre *Boulaye le Gouz*.

Tavernier gedenkt den zelven toren, in de volgende woorden:

Anderhalve daghreize van den hoek of punt van *Mesopotamie*, op een by-na gelijken afstant van den *Tigris* en *Eufrates*, en ontrent tien Italiaensche of derde-halve Duitsche mijle van beide zijden, en drie groote Fransche mijlen van *Bagdad*, leit, op het midden van een groot velt, een dikke klomp van aerde, die noch heden *Nimrod* geheten wort, en van zeer verre zich op doet en vertoont. De gemeine man houdt dezen klomp voor de overblijfselen van den toren van *Babel*: maer het geen, dat d'Arabieren zeggen, heeft meerder schijns, die dezen klomp *Agarkouf* noemen, en houden, dat deze toren, of dit gevaerte, door eenen Arabischen *Emir* of vorst gesticht zy, die aldaer een

een vuurbaek hield, om zijne onderdanen in tijt van oorlogh te vergaderen.

Deze klomp heeft ontrent drie hondert schreden in 't ronde. Maer van d'oude hooghte dezes gevaerte kan men zoo lichtelijk niet oordelen: naerdien het tot een puinhoop vervallen is. Het overigh, dat overëind is blijven staen, is niet boven achtien of twintigh vadem hoogh. Het is van brik of ticchel-steenen gebouwt, die niet in den oven gebakken; maer in de zon gedrooght zijn. Ieder ticchelsteen heeft twaelf konings duimen in 't vierkant, en drie in de dikte. Op een bedde van riet, doorslagen en gemengt met kaf van stroo, tot de dikte van anderhalve duim, leggen zeven lagen, of ryen van deze ticchel-steenen, d'eene op d'andere: met een weinigh kaf tusschen ieder lage. Daer na volght een ander bed van het zelfste riet: op het welk zes lagen van ticchelsteenen leggen. Daer na volght een derde bed, daer op vijf andere lagen van ticchel-steenen leggen. Dit duurt aldus tot om hoogh; hoewel de lagen van ticchel-steenen geduurigh verminderen. Het is qualijk van de gestalte des gebouws t'oordeelen: naerdien de stukken en brokken daer van aen alle zijden afgevallen zijn. Het schijnt evenwel meer vierkant, als ront geweest te zijn. Aen het opperste, of aen den top van het geen, dat overgebleven is, vertoont zich noch een venster, en een klein gat van een halve voet in 't vierkant, dat misschien diende, om het water daer door te laten loopen. Indien het geen gat was, dat tot eenigh ander gebruik diende: 't zy van schoorsteen, lucht of koel-gat.

Dit is al het geen, dat men van het overblijfsel van het gebouw, gemeenelijk *de toren van Babel* genoemt, kan zeggen: het welk niet verdient de moeite te nemen van het gaen te bezichtigen. Want het is niet waerschijnelijk, dat dit d'overblijfselen van den aelouden toren van *Babylon* zouden zijn, volgens de beschrijving, die *Moses* daer van gemaekt heeft. Dus verre *Tavernier.*

Seleucie van Babylonie, of *aen den Tigris.*

DRie hondert stadien van de stad *Babylon*, en na-by *Ctesifon*, op de by-een-komste of zamen-vloeing van eene kil of gracht, uit den *Eufrates* geleit, en van den *Tigris*, lagh by ouds eene stad, by *Strabo*, *Ptolemeus*, en andere oude schrijvers, *Seleucia aen den Tigris*, en by *Plinius Seleucia Babylonia*, dat is, *Babylonisch Seleucie*, of *Seleucie van Babylon*, genoemt. Aldus beschrijft ook *Plinius* de gelegentheit van dit *Seleucie*, in de volgende woorden: *D'Eufrates wort, drie en tachentigh duizent schreden van de stad Zeugma, geklooft. Met zijne linke gedeelte loopt hy in Mesopotamie, door Seleucie zelf, en stort in den Tigris, die rontom Seleucie vloeit.* Van gelijken schrijft *Ptolemeus*, dat d'*Eufrates* in eene kil geklooft wort, die door *Babylon* vloeit, en eene kil, die door *Seleucie* schiet.

Eenigen houden niet voor onwaerschijnelijk, dat de stad *Bagdad* op een zelve plaetse, of altoos na daer by, gestight zy, op de welke *Seleucie* lagh: naerdien *Bagdad* op den oever van den *Tigris* leit: gelijk ook *Seleucie* op den oever van den *Tigris* lagh: en op een gelijken afstant van oud *Babylon:* want gelijk *Strabo Seleucie* drie hondert stadien (eene streke van negen mijlen) van oud *Babylon* plaetst, alzoo leit ontrent even verre *Bagdad* van *Babylon:* te weten, eene streke van eene daghreize.

Men zou ook de puinhopen van *Aivan Kesra*, en *Medajin*, voor die van de stad *Seleucie* en *Ctesifon* mogen houden: welke puinhopen, volgens schrijven van *Abulfaraj*, van daer vervoert, en tot het stichten der stad *Bagdad* gebruikt zijn. Ziet Pag. 142.

Deze stad *Seleucie* wiert alzoo na den stichter, *Seleukus Nikanor*, koning van *Syrie*, geheten: maer tot onderscheidt van andere steden, die ook den naem van *Seleucie* voerden, en op verscheide andere plaetsen door hem gesticht waeren, na de lantstreke van *Babylonie*, en na haere gelegentheit of stant aen den *Tigris*, *Seleucie van Babylonie*, en *Seleucie aen den Tigris*, gebynaemt.

Koning *Seleukus Nikanor*, en alle zijne nazaten, hebben veel werks van deze stad gemaekt, en die hoogh geacht, en derwaerts uit *Babylon* het konings hof overgebraght. De stad *Se-*

Strab. Lib. 16. *leucie* was ten tijde van *Strabo*, ontrent des Zalighmakers geboorte, grooter, als *Babylon*, dat toen meerendeels verwoest was: want na *Babylon* verwoest was, wiert *Seleucie aen den Tigris* de hooftstad van *Assyrie*: gelijk *Ctesifon*, na *Seleucie*, door de Partische koningen, tot hun hof gemaekt wiert: desgelijks noemt ook *Josephus Seleucie* de voornaemste stad van *Babylonie*.

De stad *Seleucie* wiert in oude tijden, voor des Zalighmakers geboorte, door Macedonen, Grieken en Syriers, bewoont: waerom *Josephus* haer te recht eene woonplaetse van Macedonen, Grieken en Syriers noemt. Lib. 18. Antiq. c. 11.

Verscheide Joden bewoonden ook te dier tijde de stad *Seleucie*, die uit de stad *Babylon* derwaerts getrokken waeren: uit oorzake zy met de Babyloniers, om het groot verschil van zeden en godsdienst, geduurigh in tweedraght leefden.

Seleucie en *Babylon*, wanneer die ontrent op het jaer zestigh, voor des Zalighmakers geboorte, onder de Romeinen stonden, waeren steden, die den Parthen altijt zeer vyantlijk geweest waeren.

Namaels verviel de stad *Seleucie*, en het gansch lant, onder het gebiedt der koningen van Parthen. Daer na viel de stad *Seleucie* van *Artabanus*, koning der Parthen, af: maer na verloop van zeven jaren begaf zy haer weder onder *Bardanes*, zoon van koning *Artabanus*, op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, zeven en veertigh.

In 't lant van *Sinhar*, of *Sinear*, lagen, behalve de hooftstad *Babylon*, drie andere steden, als *Erech*, *Akkad*, of *Acchad*, en *Chalne*, die door *Nimrod* gebouwt waeren, Gen. 10: 10. By-na in een gelijken zin schrijft d'Arabische schrijver *Abulfaraj* aldus: *Nimrod heeft drie steden gesticht, als Arech, de toren Achad, en Chalya, dat is, Roha, Nisibis en Madayen.*

Erek. Desgelijks houden eenige verscheide oude Grieksche en Latijnsche schrijvers † *Erech* en *Achad* voor *Edessa* (anders *Roha*) en *Nisibis*. Andere, als *Bochart*, achten dit weinigh waerschijnelijk te zijn: dewijl de namen noch de gelegentheit over-een-komen: want *Edessa* en *Nisibis* zijn in dat gedeelte van *Mesopotamie* gelegen, dat na *Armenie* strekt, verre van *Babylon*. Daer en tegen is *Erech* eene stad van 't lant *Susis* of *Susiana*, aen den *Tigris*, en wort by *Ptolemeus Arekka* geheten, en by *Ammianus* qualijk *Arecha*. *Ammianus* stelt, na den voorgang van *Ptolemeus*, onder andere, vier voorname steden in *Susis*: als, *Susa*, het hof des konings, *Arsiana* of *Tarsiana*, *Sela* en *Arecha*. *Ptolemeus* stelt de steden *Agra*, *Asra*, *Arekka* en *Seli*, in *Susis*.

† Anders Arek en Erek.

Bochart voornoemt wil het vlek, dat by *Herodoot Arderika*, of *Anderika*, genoemt wort, voor de stad *Erech* van *Moses*, of *Arekka* van *Ptolemeus*, of *Arecha* van *Ammianus*, gehouden hebben. *Herodoot* schrijft, dat koningin *Nitokris* den *Eufrates* zoo krom gemaekt had, dat hy drie-mael in een der dorpen, die in *Assyrie* zijn, quam vloeien: wiens naem *Anderika* was. De genen nu, die uit zee na *Babylon*, langs den vliet *Eufrates* opvoeren, deden dit zelfste dorp drie-mael in drie dagen aen. Lib. 1.

In zijn zeste boek schrijft *Herodoot*, dat *Darius*, de Grieksche volken, *Eretriers* genoemt, die door hem gevangen waeren, in zijn dorp, des lantschaps van *Cissia*, geplaetst had: wiens naem *Anderika* was, gelegen twee hondert en tien stadien van *Susa*, en veertigh van eene put, die driederlei slagh van dingen uitlevert: want daer wiert *Asphaltos*, of lijm-pek, zout en olye, uit geput.

Uit deze plaetsen van *Herodoot*, indien de zelve tegen elkanderen vergeleken worden, blijkt eerstelijk, dat *Arderika*, of *Anderika*, een vermaert dorp in *Cissia* (eene lantstreke van *Assyrie*) was: ten tweede, dat het aen den *Eufrates* gelegen was, dat is, op de byeen-komste van den *Tigris* met d'*Eufrates*. Anders bespoelt d'*Eufrates* het lant van *Cissia* niet: het welk met *Susiana* een en het zelfste lant is.

Anderika, of te recht *Arderika*, schijnt een Persisch koppel-woort, en uit *Ard* en *Erek* t'zamen-gestelt te zijn. *Ard* bediet op Persisch *groot*: en *Erek* betekent by de Hebreen en Persen *lengte*. Aldus is de stad te recht genoemt; dewijl zy aen den oever des *Tigris* tot zulken lange streke uitgestrekt lagh, dat de genen, die uit zee na *Babylon* voeren, drie-mael aldaer, drie dagen vervolgens, aenquamen. Hier over hebben

de

de Persen het *Ard-Erck*, dat is, *groot Erck*, willen noemen. Uit dit stedeken zijn de Koloniers na *Samarie* vervoert, die op Chaldeesch *Archuaje*, by Esd. 4: veirs 9, en op Grieksch *Archyeers* genoemt worden.

De stad *Chalne*, of *Ctesifon* en *Choche*.

DE naem *Chalne* wort verscheidentlijk geschreven: te weten, by *Moses*, Gen. 10:10. en by Amos 6:2. *Chalne*, of *Calne*; maer by Esai. 10:9, *Chalno*, en by Ezech. 27:23. *Channe* of *Canne*, en op Grieksch doorgaens *Chalane*. De profeet *Amos* vergelijkt *Chalne* by groote steden, c. 6:2. By Ezech. 27:23. wort *Channe* onder de steden gedaght, die na den *Eufrates* en *Tigris* toe lagen, en met *Tyrus* handel gedreven hadden: *Haran*, en *Channe*, en *Eden* (of *Talatha*) *de kooplieden van Scheba* (of *Sabeers*) *Assur* (of *Assyrie*) *en Kilmad, hebben met u gehandelt.*

Eenigen houden *Chalne* voor d'aeloude stad *Kallinikus*, en anders t'onrecht *Kallinisus* geheten: daer nochtans *Kallinikus* na-by *Karrhe*, in *Osrhoena* lagh, tot zoo verre niemant der ouden *Babylonie* uitgebreidt heeft. Maer met meerder waerschijnelijkheit houden de Chaldeesche vertaelders, en *Eusebius* en *Hieronymus* een aeloud stedeken of vermaert vlek *Ctesifon*, aen den *Tigris* gelegen, voor *Chalne*.

Dit *Ctesifon*, dat alzoo by *Strabo*, *Plinius*, *Dion* en andere schrijvers, genoemt wort, lagh na-by de stad *Seleucie*, of † drie vierendeel mijls van daer, († Plin.) en tegen over *Seleucie*, op den anderen oever, in de lantstreke van *Chalonitis*, aen den *Tigris*: waerom het ook doorgaens *Ctesifon aen den Tigris* genoemt wort.

(Lib. 16.) *Strabo* gedenkt ook de lantstreke *Chalonitis*, in de volgende woorden: *De Tigris, in een draeistroom vallende, en eene lange strekе onder d'aerde voortlopende, duikt by Chalonitis weêr op.* En in het zestiende boek schrijft hy, dat het gedeelte van *Babylonie*, aen den bergh *Zagrus*, *Chalonitis* is.

De naem *Chalonitis* schijnt uit *Chalno* of *Chalne* gesmeet te zijn, dat namaels in *Ctesifon*, door *Pakorus*, koning der Parthen, verandert is.

Ctesifon wiert door de Parthen, volgens schrijven van *Plinius*, gestight, om *Seleucie* uit te putten en dempen: op een zelve wijze als *Babylon*, door de nabyheit van *Seleucie*, uitgeput was.

De koningen der Parthen, die na de Macedonen over *Babylonie* heerschten, overwinterden gewoonelijk in *Ctesifon*, eensdeels om de gezonde temper der lucht, en ten andere, om *Seleucie* te verschoonen, en door de geduurige inlegering der Scythen en krijgsvolk het niet uit te putten: maer des Zomers onthielden zy zich in *Ekbatana* en *Hyrkanie*. (Strab. lib. 16.)

Ook schrijft *Josephus*, dat *Mithridates*, koning der Parthen, te *Ctesifon*, de welke hy eene Grieksche stad noemt, en na-by *Seleucie* stelt, gewonelijk overwinterde, en aldaer het grootste gedeelte van zijn huisraet had. Hy voeght'er by, dat de koningen der Parthen hunnen zetel aldaer geplant hadden. (Lib. 18. Antiq. c. 12.)

Desgelijks schrijft *Plinius*, die onder keizer *Vespasiaen* geleeft heeft, dat *Ctesifon* by zijnen tijt het hooft des rijks der Parthen was. Van gelijken getuight *Dion*, dat de Parthen het konings hof te *Ctesifon* hadden. (Lib. 6. c. 26.)

Dit vlek moght te dier tijde in maght en groote tegen eene stad op; dewijl het eene groote meenighte van Parthen en allen voorraet had, en alle koopwaren en nootwendige kunst-stukken verschafte. (Strab.)

Ammianus, en meer andere, na zijnen voorgang, willen, dat *Seleucie* by ouds *Koche*, of *Choche*, zou genoemt zijn: het welk weinigh waerschijnelijkheits heeft: naerdien *Seleucie* eene zeer groote stad was: maer *Choche* slechts een vlek, na-by *Seleucie* gelegen, volgens schrijven van *Strabo*. Aldus schrijft ook *Stephanus*, dat *Choche* een vlek, aen den vliet de *Tigris* zy. Desgelijks schrijft *Arrianns*, by *Stephanus*, dat de koning uit *Seleucie* trok, niet verre van den vliet de *Tigris*, na een dorp, *Choche* geheten. (Choche is Seleucie niet:)

Ook stelt *Gregoor Nazianzener Coche* geheel en al verscheiden van *Seleucie*: want hy schrijft, dat *Ctesifon* en *Choche* als eene en de zelve stad schijnt te zijn; dewijl zy alleenlijk door eenen midden-vliet gescheiden wierden. Te weten, *Ctesifon* lagh op den Ooster, (Maer Ctesifon.)

en *Coche* op den Wester oever des *Tigris.*

Indien dan *Coche* en *Ctesifon* een en de zelve stad was, zoo kon *Coche Seleucie* niet zijn: naerdien *Plinius Ctesifon* drie vierendeel mijls van *Seleucie* stelt.

Ptolemeus gedenkt ook eene stad *Koche*; maer stelt die in *Woest Arabie* te landewaerts in.

Basilius, *Cyrillus*, *Gregoor Nazianzener*, en andere Grieken, hebben uit de woorden van *Esaias*, cap. 10:9, besloten, dat in de stad *Chalane* de toren van *Babel* gesticht zou zijn: gelijk reeds te voore verhaelt is.

Kunax. Plutarch. lib. 20. Anab. *Kunax* was een plaetse, vijf hondert stadien van *Babylon* gelegen: alwaer de twee gebroeders, *Artaxerxes*, koning van *Persie*, en *Cyrus*, elkanderen slagh leverden, met sneuvelen van *Cyrus*; dien *Artaxerxes* het hooft en de rechte hant afhieuw.

Diridotis. Arrian. *Diridotis* was een merktvelt des lantschaps van *Babylonie*, aen de monden van den *Eufrates* gelegen: derwaerts de koopluiden wierook en andere speceryen, de welke *Arabie* voortbrengt, vervoerden.

Pallikopia. *Pallikopia* was een aeloude stad, acht hondert stadien van *Babylon* gelegen.

Falga. Arrian. Tusschen twee steden, *Babylonisch* en *Pierisch Seleucie*, en op de by-eenkomste van de vlieten *Eufrates* en *Chaboras*, of *Alchabur*, lagh by ouds een vermaert vlek, *Falga* geheten. *Falga* is op Syrisch gezeit *midden:* want dit vlek wiert alzoo van wegen zijne gelegentheit tusschen deze twee steden genoemt: gelijk het op Grieksch, in een zelven zin, *Mesoporon*, dat is, *middenwegh*, geheten wiert: waer voor *Isidorus* qualijk *Metoporinon* geschreven heeft: want *Isidorus* schrijft aldus: *Daer na volght een vlek Faliga*, (of *Falga*) *aen den Eufrates gelegen*, *dat op Grieksch Metoporinoon genoemt wort.* *Ptolemeus* schijnt dit *Phalga Farga* te noemen, dat hy aen den *Eufrates*, naby den mont van den vliet *Saoboras*, beschrijft.

Felougia. Dit aeloud *Falga* schijnt noch heden gebroken *Felugia*, of *Felougia*, genoemt te worden: het welk een daghreize van *Bagdad*, aen den *Eufrates*, leit. Het is een klein vlek van ontrent hondert huizen: hoewel *Tavernier* *Felougia* onder de voornaemste steden van *Irak* of *Babylonie* rekent. Tusschen *Felugia* en de stad *Bagdad*, de welke op den *Tigris* leit, is eene kleine woestijne van ontrent achtien uuren reizens groot. De koopwaeren, die van de stad *Birra*, langs den *Eufrates*, te scheep opgevoert zijn, worden te *Felugia* gelost, en dan over lant op kemels, door de woestijne, na *Bagdad* gevoert.

Acht dagh-reizen van *Babylon* lagh by ouds, aen den vliet *Is*, eene stad, ook *Is* geheten. Deze vliet *Is* stort in den *Eufrates*, en werpt, te gelijk met water, vele klompen van *Asphaltos* of lijm-pek op. Stad Is. Herod. lib. 1.

Ontrent drie vierendeel mijls van de stad *Hyt*, en acht dagh-reizen van *Bagdad*, is een groote valey of dal; waer in vele spring-bronnen of spring-aderen zijn, die overvloedelijk, door groote monden, zeker slagh van eene zwarte stoffe, als teer of pek, uitbraken en uitsmijten: het welk door het gansch lant gebruikt wort, om de vaertuigen sterk en stevigh daer meê te maken. Lijm-pek-bronnen of holen. Ziet pag 169.

Ieder van deze springbronnen maekt een geluit, als eene smisse, in 't uitblazen en uitwerpen van deze stoffe: het welk nacht noch dagh ophoudt. Het geluit daer van kan op een afstant van eene vierendeel mijls geduurighlijk gehoort worden. 's Lants inwoonders noemen deze plaetse in 't Arabisch *Babal Gehennam*, dat is, *deure* (of *poorte*) *der helle.*

Zoo andere schrijven, leit, na-by de stad *Hyt*, aen den *Eufrates* gelegen, eene groote vlakte vol van pek: het welk wonderlijk om te zien, en by-na een ongeloofelijk werk is: te weten, een hol, in d'aerde, braekt geduurighlijk heete pek, met water, en met eene geduurige smoke, in de lucht uit. Dit geschiedt met zulken kracht en overvloet, dat de geheele vlakte met pek, als overspreidt, en de wegen vol pek zijn. Het pek blijft op de vlakte leggen; maer het water loopt in den vliet *Eufrates*, en maekt al des zelfs water, als of het brak was, met eene pekkige of zwavelachtige smake. De Moren en Arabieren des lants zeggen, dat dit hol de mont der helle zy. Al het lantvolk trekt groot genot uit dit pek: want het dient hen tot het bepekken der vaertuigen, die zy *Danek* en *Saffin* noemen, en daer meê op den *Eufrates* varen.

In

In *Babylonie* groeit, volgens ſchrijven van *Strabo*, veel lijm-pek, de welke t'zamen-ſtollen of ronnen kan: te weten, drooge lijm-pek: want vochtige of natte lijm-pek, die zy *Naptha* noemen, valt in het lantſchap van *Suſis:* hoewel eenigen ſchrijven, dat ook *Naptha*, of natte lijm-pek, in *Babylonie* valt. Lib. 6

De bron van drooge lijm-pek is na-by dien van de *Naptha:* wanneer die bron, door het ſmelten der ſneeu, overloopt, zoo groeit de lijm-pek aen, en maekt eene overſtroming in den vliet *Eufrates*. Aldaer ronnen groote klompen t'zamen, die dienſtigh tot gebouwen van tichel-ſteenen zijn, en om de vaertuigen daer meê te bepekken.

Zoo *Poſidonius*, by *Strabo*, ſchrijft, geven eenige bronnen van *Naptha*, in *Babylonie*, zwarte, en andere witte *Naptha* uit. De bronnen van witte *Naptha* geven vochtigen zwavel uit, die ook vlam vat. Maer de bronnen van zwarte *Naptha* geven vochtige *Aſphalt* of lijm-pek, die, in plaetſe van olie, in de lamp gebruikt wort.

De vochtige *Aſphalt*, of lijm-pek, *Naptha* geheten, is wonderlijk van natuur: want wanneer zy na-by het vuur gehouden wort, zoo vat zy vlam, en brant, en kan in geenerleie wijze met water uitgebluſcht worden: maer brant noch meerder, 't en zy daer geheel veel waters op gegooten wort: maer met modder, eek, aluin, en vogellijm, wort de brant verſtikt en uitgebluſcht. Men zeit *Alexander de Groote* dit beproeft en verzocht had: want hy deed eenen jongen in de badſtove met *Naptha* beſtrijken, en doen eene keerſe daer by houden: waer door de jonge in den brant raekte, en by-na te ſterven zou gekomen zijn, 't en zy d'omſtaenders, met zeer veel waters op hem te gieten, den brant overwonnen, en den jongen behouden hadden. Strab.

De ſtad *Naarda*, of *Neerden.*

Lib. 18. Ant. j. c. 12.

Naarda, of *Neerden*, was ook eene ſtad van *Babylonie*, volgens ſchrijven van *Joſephus*; hoewel *Ptolemeus* die onder de ſteden van *Meſopotamie* rekent, en *Stephanus* onder *Syrie* brengt.

Naarda was in oude tijden, ontrent eene eeuwe of halve voor des Zalighmakers geboorte, eene volkrijke ſtad. Zy lagh omringt met de ſtromen van den *Eufrates*, en was met zeer vaſte wallen geſterkt, die haer voor 's vyants aenvallen en beſpringen bevrijden en beſchermden.

Van wege haere gelegentheit aen den *Eufrates*, en eene hooge ſchoole der Joden, wiert *Naarda* anders op Hebreeſch *Nahardehab* genoemt, dat is, *vliet der wetenſchap:* want *Nahar* bediet op Hebreeſch eenen *vliet*, en *dehab wetenſchap*. De ſtad had onder haer eene goede en groote lantſtreke.

Ontrent veertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte quam den Joden, die te *Neerda*, en ook te *Niſibis*, en in *Babylonie* en *Meſopotamie* woonden, groote rampen en onheilen over: 't welk aldus zijnen op en voortgang nam.

Ramp en neêrlaegh der Joden in Babylonie.

De Joden, die in de ſteden *Neerda* en *Niſibis* woonden, zich op de natuurlijke ſterkte der plaetſen betrouwende, hadden het heiligh ſchat-gelt, dat zy, na gewoonte, Gode plaghten op t'offeren, en al het overigh belooft gelt, in die ſteden, als in eene algemeine ſchatkiſte, ter bewaring, neêrgeleit, om van daer t'zijner tijde na *Jeruſalem* te zenden: het welk dan, onder gelei van vele menſchen, derwaerts gebraght wiert, uit vreze voor de roveryen der Parthen; dewijl *Babylonie* toen onder het gebiedt der Parthen ſtont. Onder deze Joden waeren *Aſineus* en *Anileus*, twee gebroeders, geboortigh van *Neerda*, en vaderloos, die de moeder op het wollen-weven beſtelt had: het welk by die volken niet voor oneerlijk gehouden wiert: alwaer ook de mannen het ambaght van wolle-weven deden. Joſeph. Antiq. lib. 18. c. 12.

Wanneer zy t'eener tijde laet te werk gekomen waeren, ſloegh de meeſter hen, by wien zy het ambaght geleert hadden. Waer op zy, meinende daer door verongelijkt te zijn, de wapenen, die aen den muur van 't huis, ter bewaring, hongen, afrukten, en zich na eene plaetſe begaven, daer de vliet *Eufrates* geklooft wort: welke plaetſe rijk van weiden, en vruchtbaer van koren en andere vruchten was, die tegen den Winter opgeleit worden. Na hen ſchoten aenſtonts alle behoefttige jongelingen toe, daer over zy zich

tot

tot velt-oversten opwierpen, en door maght van hunne wapenen oorloghden, en veel quaets en baldaet bedreven, zonder iemant het belette.

Want wanneer zy allengs onverwinbaer geworden waeren, zoo wierpen zy een vesting op, en deden, door ontfangers, den lantluiden schattingen afperssen, te weten, een zeker getal van vee, en zoo veel voetsel, als voor hen genoegh was: mits belovende den genen, die hen gehoorzaemden, hunne vrientschap en allen bystant tegen uitterlijk gewelt, indien iemant dat hen quam aen te doen. Daer en tegen dreigden zy het vee en de veehoeders te dooden, by aldien zy hunne bevelen weigerden te gehoorzamen. Dies zonden de lantluiden, door noot gedwongen, hen al 't geen, dat zy eischten: waer door zy in maght toenamen, en machtigh waeren, om eenen iegelijk het hooft te bieden: gelijk ook niemant der gebuurvolken hen dersde beledigen, of tegen hen de wapenen aenschieten.

Wanneer de lantvooght van *Babylonie*, van wegen *Artabanus*, koning der Parthen, dit gehoort had, en het quaet in zijn geboorte, eer daer uit eenigh grooter onheil moght komen t'onstaen, zocht te smoren, zoo vergaderde hy, zoo veel hem doenlijk was, uit de Parthen en Babyloniers, een krijgsheir, en trok tegen den Joden ter yl te velde, met toelegh van hen onverziens t'overrompelen. Doch hy sloegh zich met zijn volk ontrent eenen poel neêr, om zich een weinigh uit te rusten.

Des anderen-daeghs hielden de Joden, in ruste en stilte, hunnen *Zabbath*. De lantvooght der Parthen, die niet daght, dat de vyant ten strijde zou treden; maer zich zonder slagh of stoot gebonden wegh laten slepen, trok, voet voor voet, in stilte voort, om hen schielijk op 't lijf te vallen. Maer toen begon *Asineus*, die by geval, hebbende de wapenen afgeleit, by zijne spitsbroederen ledigh ter neêr zat, aldus te spreken: *O mannen! het gebriesch der paerden klinkt my in d'ooren: niet als of het een gebriesch van weidende paerden was; maer van die eenen ruiter hebben opzitten. Want ik hoor ook het geluit der montstukken en breidels. Ik vreze, dat wy door den vyant verstrikt en omçingelt zijn. Maer laet iemant uitloopen, om te bespieden, en ons zekerlijk kundtschap te doen, wat ons nakend is. Ik wenschte, dat het loogen was, het geen ik gezeidt heb.*

Aenstonts liepen eenigen op kuntschap uit, die gezwint weêrom quamen, en verhaelden, dat het geen ydel vermoeden was; maer dat de wrekers van het geleden ongelijk zich aldaer vertoonden. Hoewel de Joden zich niet, om tegenweer te bieden, vervaerdighden; dewijl de vaderlijke gewoonte hen dat, van wegen den rustdagh, verbood.

Maer *Asineus* nam een geheel ander besluit, als den verspieders docht: want hy oordeelde, dat men den vyanden die vreughde niet moste gunnen: dat zy tegen hen, met moorden en dooden, op hunnen rustdagh zouden woeden. Maer veel meer mosten zy aen hunne manhaftigheit en tegenwoordigen noot gedenken, en traghten, indien het nootlot des alzoo gehengde, niet ongewroken te sterven.

Dies schoot *Asineus* d'eerste de wapenen aen, en hitste zijn volk, door zijnen voorgang, tot diergelijke stoutheit op, en moedigde hen aen, om met den vyant hantgemeen te raken. En dewijl de Parthen verachtelijk van den vyant gevoelden, en geen tegenstant daghten te vinden, zoo viel *Asineus* stoutmoedelijk op hen aen, en doode velen, en dreef d'overigen op de vlught. De Parthen verslagen.

Na het gerucht van dit gevecht *Artabanus*, koning der Parthen, ter ooren gekomen was, verwonderde hy zich over de stoutheit der twee gebroeders, *Asineus* en *Anileus*, en verlangde hen te zien, en met hen in gesprek te komen: gelijk hy ook aenstonts eenen van zijne getrouste hellebaerdieren zond, die aen *Asineus* en *Anileus* deze woorden verhaelde: *Dat alhoewel koning Artabanus in zijn rijk, door hen, gewelt en ongelijk geleden had, zoo liet hy nochtans zijne verbolgentheit en gramschap varen, ter zake van hunne dapperheit, en zond eenen, die hen, op woort en trou, ongestraftheit en veiligheit der wegen, uit zijnen naem, aenbood; dewijl hy hunne vrientschap, zonder eenige logh of bedrogh, zochte. Ook was des konings mildadigheit bereidt: en zouden zy hunne dapperheit, onder des konings gunste, voortaen beter weten te besteden.*

Maer *Asineus* schorte de reize op,

Die

en zond zijnen broeder *Anileus* met geschenken, zoo vele hy by kon brengen. Die trok dan na koning *Artabanus*, en wiert wel ontfangen. Wanneer koning *Artabanus* zagh, dat *Anileus* alleen quam, vroegh hy, waerom hy *Asineus* t'huis gelaten had. Vernemende dan, dat hy, uit vreze, zich aen den poel gehouden had, zoo zwoer hy by d'inlantsche goden, dat hy hen niet beledigen zou: indien zy op zijn trou en woort quamen. Dit staefde hy den jongeling met uitgestrekte hant: het welk by de Parthen een zeker bewijs van vertrouwenheit was: want na het geven van de rechte-hant wiert het by hen voor een gruwel gehouden, te bedriegen, of quaet vermoeden te hebben: naerdien hier meê alle achterdoghten volkomen ophielden. In dezer wijze zond *Artabanus* toen *Anileus* weêrom, ten einde zijnen broeder t'overreden, om te gelijk met hem te komen.

Wijders, koning *Artabanus* deed dit, om deze twee gebroeders zich met hem te bevredigen en verzoenen, en, door de dapperheit der Joden, de lantvooghdyen van *Babylonie* en *Mesopotamie* in plight en toom te houden, die op afvallen scheenen t'oogen, wanneer de koning aen een anderen oort zou met krijgh belemmert zijn: want hy vreesde, wanneer hy de afvalligen zou zoeken te dempen, dat *Asineus*, die nu machtigh in *Babylonie* geworden was, niet, 't zy met of tegen wil der lantzaten, zou ophouden quaet te doen. Uit dien inzichte ontbood hy hem. *Asineus* nu luisterde gewillighlijk na den voorslagh van zijnen broeder: inzonderheit, wanneer die verhaelde, hoe zeer de koning tot hen genegen was, en zijne trou, tot bevesting, by eede bezworen had. Derhalve trokken zy beide met den eerste na koning *Artabanus*, die hen blijdelijk ontfing, en zich inzonderheit over d'edelmoedigheit van *Asineus* verwonderde; wanneer hy zagh, dat hy een man kort van stal, en in 't eerst aenzien verachtelijk van wezen, en als by-na van geen belang was. Toen zeide *Artabanus* tot zijne vrienden, dat niets in zulken klein lichaem was, dat met zijne grootmoedigheit over-een quam. Over tafel toonde hy *Asineus* aen zijnen velt-overste *Abdagases*, en roemde hem, en verhaelde, met hoe groote dapperheit hy gewoonelijk oorloghde. Deez verzocht van den koning verlof, om *Asineus* te mogen dooden, en straffe van zoo vele boosheden te nemen, als hy den Parthen aengedaen had. Maer de koning weigerde dat hem toe te staen tegen eenen mensch, die zich op zijn woort en trou overgegeven had. Het welk hem, met het geven van de rechte-hant, bevestight, en met eede bezworen was. *Doch by aldien ghy*, zeide de koning, *voor eenen strijtbaren man wilt gehouden worden, zoo hebt ghy mijne meineedigheit, om de hoon en schimp der Parthen uit te wisschen, niet van noode. Maer val Asineus, wanneer hy weder vertrekt, zonder mijne bewilliging en verlof, met gewelt aen, en breng hem om 't leven.* Des uchtens ontbood de koning *Asineus*, en sprak tot hem: *Het is, ô jongeling! voor u tijt naer huis te keeren. Hale niet langer de haet der velt-oversten op uwen hals, die u misschien tegen mijne wil zouden traghten te dooden. Ik beveel u het lant van Babylonie, door uwe zorge, veiligh en ongeschonden van roveryen, te bewaeren. My zal weder uwe behoudenis ter herten zijn: dewijl ghy niet getwijfelt hebt uw leven my te vertrouwen.* Dit sprak de koning, gaf *Asineus* aenstonts geschenken, en zond hem te ruch.

Hy trok dan met zijnen broeder *Anileus* weêr naer huis, en stichte eensdeels nieuwe kasteelen, en versterkte eensdeels zijne voorige met nieuwe vestingen. Voorts steegh hy in 't kort zoo hoogh op, als geen ander voor hem van zoodanige beginselen begonnen had. Hy hield zich niet vergenoeght, van de Babyloniers geëert te worden: maer hy was ook by de velt-oversten der Parthen in groot aenzien, die, met bevel en gebiedt, in de na-by-gelegen lantschappen gezonden wierden. Ja zoodanigh nam zijn gezagh, t'effens met zijn maght, toe, dat gansch *Mesopotamie* aen zijn wenken hing. In die gelukzaligheit bloeide hy den tijt van vijftien jaren, de welke niet eer begon af te nemen, voor hy d'oude oefening van deught, en vroomheit, niet meer behertighde, de vaderlantsche wetten en inzettingen verwaerloosde, en zich tot alle wellusten, dertel en geilheit, overgaf.

By geval quam in die gewesten zeker velt-overste der Parthen, met zijne

vrouwe, die, onder andere gaven, in ſchoonheit, tot verwonderens toe, uitmunte. *Anileus*, broeder van *Aſineus*, wiert op haer, om haere ſchoonheit, verſlingert en verlieft. Wanneer hy nu zijne begeerte en geile luſten niet kon matigen, noch geene hope had, om de vrouw te bekomen, zoo deed hy haeren man den oorlogh aen. In het eerſte gevecht quam de Parth te ſneuvelen: waer door de vrouw in handen van den overwinnaer *Anileus* verviel, die haer tot zijne boelin gebruikte. Hier uit ontſtonden hem en zijnen broeder groote rampen en onheilen. Want wanneer zy, na het verlies van haeren voorigen man, gevangkelijk weghgevoert wiert, braght zy heimelijk, onder haer ander reistuigh en omſlagh, de beelden der vaderlantſche goden, met haer, die zy altijt plaght, na de Heidenſche wijze, t'huis en op de reize by haer te hebben. Eerſt diende zy die beelden in 't heimelijk: maer na zy by *Anileus* ten wijve in 't bedde ontfangen was, zoo kreegh zy daer door ſtoutmoedigheit, en diende opentlijk hare afgoden, die zy van haeren overleden man ontfangen had.

Dit bedrijf wiert door de voornaemſte vrienden der beide gebroeders beriſpt, die zeiden, dat 't een onbehoorlijk werk was, dat *Anileus*, tegen de gebruikelijkheden en wetten des Hebreeſchen volks, eene Barbaerſche vrouw getrout had, die tot godloze waengeloven van haer vaderlant overgegeven was. Dies moghten zy toezien, dat zy, door den vryen toom aen de welluſten des lichaems te geven, niet uit de heerſchappye geraekten, de welke zy door de goddelijke gunſte verworven hadden. Maer zoo weinigh wiert door deze vermaningen gevordert, dat ook de voornaemſte der genen, die hen vermaende, wanneer hy wat te hevigh uitvoer, doorſtoken wiert. Op zijn ſterven wenſchte dees den beiden broeders en hunnen bontgenoten Gods gramſchap toe, en dat die over den gequetſten godsdienſt en vrientſchap wrake wilde nemen, en hen ook gelijken ramp laten overkomen: dewijl die twee gebroeders d'aenrechters des ongelijks en ramps waeren, en de bontgenoten gedooghden, dat de beſchermer der wetten met het grootſte onrecht gedoot wiert. Want alhoewel den bontgenoten die dingen zeer moeielijk vielen, zoo zagen zy het evenwel met goede oogen aen, wanneer zy aen de ſtrijtbare en vrome daden van *Aſineus* begonnen te denken, dien zy hunne tegenwoordige behoudenis en gelukzaligheit hadden dank te weten. Maer door de godloosheit en ongodvruchtigheit der vrouw wierden zy met gramſchap en verbolgentheit ontſteken; dewijl zy niet konden lijden, dat zy halsſterrigh den godsdienſt der Parthen omhelsde. Dies ſchoten zy gelijker-hant na *Aſineus* toe, en riepen luitruchtigh tegen *Anileus*, en zeiden, dat hy moſte, indien hy te voore niet kon zien, nu zekerlijk zijne dwaling verbeteren, eer d'algemeine ondergang daer op volgde: want by niemant zou dat huwelijk voor goet gekeurt worden, dewijl het tegen de vaderlijke gewoonten ſtreedt. Ook ſtrekte de waengelovige dienſt der goden, dien de vrouw onderhield, tot ſchimp en hoon van den waeren God. En alhoewel *Aſineus* wel bevroede, dat de misſlagh en misdaet van zijnen broeder hem en den zijnen groot onheil zou aenbrengen, zoo wiert hy, dies niet tegenſtaende, door de broederlijke genegentheit overwonnen, en vergaf hem, die door onbetemmelijke welluſten van liefde gedreven wiert, lichtelijk.

Maer wanneer dageliks de toeloop van menſchen tot *Aſineus* grooter wiert, en het geſchrei meer en meer verhief, zoo vermaende hy zijnen broeder *Anileus* over zijne vrouw, beriſpte zijn voorigh bedrijf, en beval voortaen daer van afſtant te doen, en de vrouw weêr na huis aen haere vrienden te zenden. Doch door deze vermaning wiert niet met allen uitgerecht: maer de vrouw, vernemende, dat om haer oproer onder het volk ontſtont, en vrezende, dat *Anileus*, uit liefde t'haerwaerts, eenigh onheil moght overkomen, braght *Aſineus* met vergif om 't leven: want zy hield haer verzekert, dat die misdaet onder eenen rechter, die haer minnaer was, ongeſtraft zou mogen blijven.

Wijders, *Anileus*, na nu de heerſchappye tot hem alleen overgebraght was, viel met zijn krijgsheir in de dorpen van *Mithridates*, die onder de Parthen een man van grooten name was, en de dochter van koning *Artabanus* ten wijve had. Hy plonderde alle die dorpen uit, en bequam grooten buit: want

hy vond veel gelt en slaven, vee en andere dingen, die hem grooteliks verrijkten. Maer wanneer *Mithridates*, die toen by geval niet verre van daer was, het veroveren der dorpen hoorde, nam hy het zeer euvel op, dat hy door *Anileus* eerst veroagelijkt en beledight was: waer over hy oordeelde, dat hier door zijn aenzien en waerdigheit geschimpt en gehoont was. Dies braght hy een groote meenighte van jongelingen op de been, en vergaderde zoo veel ruitery, als hy by een kon brengen, en trok daer meê te velde, om *Anileus* slagh te leveren.

Wanneer hy nu by een van zijne vlekken gekomen was, zoo sloegh hy zich aldaer ter neêr; dewijl hy besloten had des anderen-daeghs, op Zabbathdagh, de Joden aen te tasten, die by de Joden, met godsdienstige ruste, geviert wort. *Anileus* des, door eenen Parth, geboortigh van *Syrie*, en een inwoonder van een ander dorp verwittight zijnde, en, onder andere, verstaen hebbende, op wat plaetse *Mithridates* zijn gastmael met zijn volk zou houden, zoo beval hy zijnen krijgsknechten eerst het lijf te versterken, en trok toen des nachts in der yl tegen den vyant aen, om hem onverziens t'overvallen en verslaen. Wanneer *Anileus* aldaer ontrent de vierde nachtwake gekomen was, doode hy eensdeels den vyant in den slaep, en dwong eensdeels hen, met de vlught, hunne behoudenis te zoeken. Hy kreegh *Mithridates* levendigh gevangen, en voerde dien gevangen, en nakend op eenen ezel gezeten, met zich: het welk by de Parthen voor de grootste schimp gehouden wiert. Wanneer hy met dien aldus by zeker bosch gekomen was, rieden zijne vrienden hem, *Mithridates* te dooden: maer daer toe kon hy niet verstaen, en voerde hen te gemoet, dat een man, die uit het grootste geslaght onder de Parthen, en van koninglijken maeghschap was, niet behoorde gedoot te worden. Hy voeghde daer by, dat de te voore bedreve ongelijken konden vergiffenis verwerven: want alhoewel *Mithridates* vertoornt en op hem verbittert was, zoo zou hy evenwel hen voor de gegeve behoudenis dank weten. Maer indien zy iet zwaerders tegen hem in 't werk stelden, zoo zou de koning niet rusten, 't en zy hy zich daer over aen de Joden, die te *Babylon* woonden, wrake nam. Die, dewijl zy luiden van een zelven bloede waeren, verschoont moften worden, om tot hen hunne toevlught te kunnen nemen: by aldien hen eenige ramp over quam: gelijk de krijgh, zeide hy, wisselvallige uitkomsten meê sleept.

Tot dit gevoelen gedroegen zich alle d'andere. Dies wiert *Mithridates* los gelaten. Dees, t'huis komende, wiert van zijne vrouw met scheltwoorden ontfangen; dewijl hy, die des konings schoon-zoon was, na zoo vele en zoo groote wederwaerdigheden van de Joden geleden te hebben, nu ook hun gevangen geworden was, en lijden most zijn leven hen dank te weten. *Dies hervatte*, zeide zy, *uwe oude manhaftigheit: of ik zweere by de goden, die zorge voor de waerdigheit der koningen dragen, dat ik voortaen my niet meer by u onthouden zal.*

Mithridates, die eensdeels dat verwijten dageliks niet kon hooren, en ten andere voor eene scheiding vreesde, die zijne vrouw, door haere opgeblazentheit, van hem zou mogen maken, verzamelde, hoewel tegen zijn hert en zin, zoo vele krijgstroepen, als hem doenlijk viel: want hy oordeelde zich zelven het leven onwaerdigh te zijn, by aldien een Parth, in het bevechten der zege, voor Joden most bezwijken. Wanneer nu *Anileus* vernomen had, dat *Mithridates* met een sterk krijgsheir te velde getogen was, zoo docht het hem eene schande te zijn zich binnen de moerasschen te houden; maer hy trok, op steun van zijne krijgsknechten, die reeds gewent waeren, de zege te bevechten, met zijne troepen tegen hem op. By wien zich, behalve d'ouden, vele nieuwelingen, op hoope van buit en roof, vervoeghden, met inbeelding, van den vyant, zoo dra hy hen in het gezight zou komen, te verslaen.

Wanneer dan de Joden op den middagh, door een waterachtige plaetse, tot negentigh stadien verre, voortgetrokken waeren, taste *Mithridates* hen aen, die door de hitte, dorst en vermoeitheit des weghs, zoo afgemat waeren, dat zy nauliks de wapenen konden voeren. Daer en tegen was *Mithridates* en zijn volk frisch en onvermoeit. Waer door de Joden aenstonts met een grooten

neêrlaegh op de vlught gedreven wierden, en vele duizenden onder hen te sneuvelen quamen. *Anileus*, bezet met eenen drom van jongelingen, berghde zich, met haestigh vlughten, in een bosch, en liet *Mithridates* de zege en 't velt behouden.

Maer een groote meenighte van overgeve stoute luiden vielen in korten tijt *Anileus* toe, die d'ongebondentheit hoger achten, als hun eigen leven. Aldus wiert het verlies, dat *Anileus* in het gevecht ontfangen had, door het getal alleenlijk vervult: want men kon deze nieuwelingen en eerst aengekome krijgsknechten niet tegen de genen vergelijken, die gesneuvelt waeren, om dat zy in den oorlogh onervaren waeren. Hy voerde hen evenwel tegen de kasteelen van *Babylonie* uit, en verwoeste alles wijd en zijd. Toen zonden de Babyloniers en alle d'overige vyanden aen de Joden te *Neerda*, en eischten, dat zy *Anileus* zouden overleveren, om te straffen. Wanneer zy dat niet verwerven konden, (want het stont in hun maght niet, den man over te leveren) deden zy aen eenigen een voorslagh van vrede, die eene handeling, nopende de voorwaerden van vrede, toestonden: waer op zoo van hen, als van de Babyloniers, gezanten aen *Anileus* gezonden wierden.

Wanneer nu de Babyloniers wel te deege de plaetse, daer *Anileus* zich onthield, afgekeken hadden, vielen zy des nachts in stilte op de Joden, (die, door den slaep en dronkenschap overvallen waeren) en dooden alle de genen, die zy kregen, en onder anderen ook *Anileus* zelven. Door het sneuvelen van *Anileus* wierden d'inwoonders van *Babylon* van hunne vreze ontslagen, en stonden uit alle oorden tegen de Joden op, die te voore hunne hate op de Joden niet hadden derven uitbraken: want ter zake des verschils van godsdienst en zeden, leefden de Joden en de Babyloniers met elkanderen in geduurige tweedraght, en speelde nu d'een, en dan d'ander den meester.

Wanneer dan de Joden het gewelt en dien overlast der Babyloniers niet langer konden verdragen, en zich onmachtigh bevonden, om tegen hen te strijden, zoo wilden zy niet langer by hen woonen; maer verhuisden na de stad *Seleucie* met der woon. Na de Joden derwaerts gevlught waeren, wierden zy in den tijt van vijf jaren niet gemoeit noch beledight. Maer als op het zeste jaer te *Babylon* een pest woede, verhuisden vele inwoonders van daer na *Seleucie*: waer door den Joden grooter ramp en ellende uit dusdanige oorzake ontstont. In de stad *Seleucie* waeren altijt de Grieken en Syriers oneens met elkanderen, en leefden in grooten tweedraght; hoewel de parthye der Grieken altijt d'overhant had.

Na nu de Joden derwaerts verhuist waeren, begon de staet der Syriers, door de gunste der Joden, machtiger te worden, en met strijtbare en onverzaeghde mannen te vermeerderen. Dies de Grieken, die t'onder raekten, en hunne oude waerdigheit niet zagen te herkrijgen, zoo lang de Joden en Syriers in onderlinge eendraght met elkanderen leefden, ieder hunne vrienden, nopende het maken van vrede en vrientschap, verspraken: het welk zy lichtelijk verworven.

Voorts wiert de handeling aen de voornaemste hoofden van beide zijden gestelt: waer op eene verzoening volghde, met beding en besprek, dat zy alle beide de Joden met gemeine hate zouden vervolgen: gelijk zy de Joden ook onverziens besprongen, en over de vijftigh duizent dooden. Niet een ontquam het, 't en zy dien de vrienden of gebuuren, uit meêdogen, in 't leven behielden. Die behouden wierden, vlughten van daer na de stad *Ctesifon*, en sloegen zich aldaer met der woon ter neêr, op betrouwen van aldaer, door d'achtbaerheit der koninglijke Partische majesteyt, in veiligheit te leven. Neêrlaegh der Joden.

Wijders, de schrik voor de Babyloniers en Seleuciers quam onder de Joden van dien oort: want alle de Syriers spanden met de Seleuciers, tot ondergang der Joden, t'zamen. Waer over de meeste Joden zich na *Neerda* en *Nisibis* begaven, en hunne behoudenis en veiligheit in de sterkte dier steden stelden: die daer en boven ook van strijtbare mannen bewoont wierden. Aldus droegen de zaken der Joden te dier tijde zich in *Babylonie* toe.

Uy

Ur of *Our der Chaldeen*, anders *Kamarine.*

BY *Moses*, Gen. 11: 28, 31. en 15: 7. en by Nehem. 9: 7. wort eene plaetse, op Hebreesch, met den naem van *Ur* (of *Our*) *Chasdim* gedaght, dat is gezeit, *Our* of *Ur der Chaldeen*: uit oorzake die door de *Chasdims* of Chaldeen bewoont wiert, of in *Chaldea* of *lant der Chaldeen* gelegen was: gelijk *Josephus* dit *Ur Ura der Chaldeen* noemt, en in het lant der Chaldeen stelt.

Zeker aeloude Griekſche schrijver, *Eupolemus*, noemt dit *Ur der Chaldeen Urie*, of *Ourie*: welk *Urie* eenigen voor *Kamarine*, een stad van *Babylonie*, houden: want hy schrijft aldus: *Kamarina is eene stad van Babylonie, de welke, zoo eenigen zeggen, de stad Ourie* (of *Urie*) *is, dat is gezeit, de stad der Chaldeen.* Dies schrijft hy duidelijk, dat die stad *Urie*, de welke *Moses Ur der Chaldeen* noemt, *Kamarine* genoemt geweest, en dat het eene stad der Chaldeen zy. Door Chaldeen zijn priesters of filosofen van *Babylonie* te verstaen, die *Kamarims* genoemt wierden. Scalig. Frag.

Plinius schijnt dit *Ur der Chaldeen*, of *Urie* van *Eupolemus*, *Ura* te noemen: want hy noemt *Ura* eene plaetse aen den *Eufrates* gelegen.

Eenigen houden dit *Ur* voor een en de zelve plaetse of stad, die *Ptolemeus Orchoë* noemt. *Ammianus* gedenkt een Persisch kasteel, met den naem van *Ur*, die dat in *Mesopotamie* stelt, ontrent *Nisibis*, of op den wegh van den *Tigris*, na *Nisibis*.

Wat Ur te zeggen is. Bonfrer. in Pentat. Usser. Bibl. *Ur* betekent eigentlijk op Hebreesch *vuur*, *brant*, of *vlam*: in welken zin men, met de Hebreen, dat woort, als een gemeine naem, zou mogen nemen, en niet, als een eigen naem van eene stad, by aldien zekere vertelling der Hebreen waerachtigh is: te weten, dat *Abraham*, op de beschulding van *Thara*, in 't vuur geworpen was: uit oorzake hy d'afgoderye der Chaldeen vervloekt had: maer was evenwel door Gods hulpe uit het vuur getrokken. *Aran*, daer en tegen, wanneer die dit bedrijf zagh, had zich ook om de zelve oorzake in het vuur laten smijten; maer was daer in gestorven; dewijl hy het zelfste geloof en deught niet had, die *Abraham* gehad had. Doch dit verhael riekt na een Joodsche fabel en beuzel: want *Josephus* schrijft duidelijk, dat deze *Aran* in *Ura*, eene stad der Chaldeen, gestorven was, en des zelfs graf tot op zijnen tijt noch getoont wiert.

Daer en boven kan op vele plaetsen in de Schrift het woort *Ur*, niet dan voor eenen eigen naem genomen worden: als wanneer *Moses*, Gen. 11: v. 28, en 31, gezeit had, *hy* (*Aran*) *sterf in het lant zijner geboorte*, zoo schijnt hy door de volgende woorden te hebben willen uitdrukken en bedieden, welk dat lant was, te weten, *Ur der Chaldeen.* Dies *Hieronymus* te recht de Joden berispt, en die overlevering, nopende *Abraham*, een fabel noemt. Des niet tegenstaende is zeker, dat de Chaldeen, Persen, Meden, en Assyriers, het vuur godsdienstigh geëert hebben. Ook is waerschijnelijk en bewijselijk, dat deze stad der Chaldeen hierom het *vuur* genoemt zy, dewijl in de zelve het vuur door de Chaldeen aengebeden wiert. Anders betekent het woort *Ur* ook een dal.

Ur was de woonplaetse van *Tarach*, en ook de geboorte-plaetse van *Tarachs* zoonen, *Haran* en *Abraham*, die alle van daer, uit *Chaldea*, na de stad *Haran*, in *Mesopotamie*, togen. Gen. 11: 28, 31. en 15: 7.

De stad *Gerrha.*

ZEkere aeloude Chaldeen, die uit *Babylon* gevlught of gebannen waeren, bewoonden ook in oude tijden eene stad, die by *Strabo*, *Ptolemeus*, en *Stephanus*, *Gerrha* geheten, en, na d'inwoonders, *Gerrha der Chaldeen* gebynaemt wiert. *Ptolemeus* brengt *Gerrha*, eene stad der Chaldeen, onder *Batanea*, een lantschap van *Syrie*, dat aen *Arabie* en *Babylonie* paelt; en *Plinius* onder de steden van *Arabie*.

De stad *Gerrha*, of *Gerrha der Chaldeen*, lagh (volgens schrijven van *Strabo*) op de kuste van *Arabie*, in een diepen zeeboesem, twee hondert stadien van zee, † na-by het Arabisch lantschap van *Jemama*. Lib. 16. † Bochart.

De Chaldeen van *Gerrha* bewoonden zoute Strab.

zoute plaetsen, en huizen van zout gemaekt. Desgelijks schrijft *Plinius*, dat de stad *Gerrha* torens van vierkante weke stukken van zout, en vijf duizent schreden in haeren omtrek had. D'inwoonders besproeiden de huizen, wanneer de schubben of schilveren van zout, door de hitte der zonne, afschilverden, en geduurigh afvielen, met water, (dat dan weêr tot zout wiert) en maekten door dit middel de muuren dik en duurzaem.

De *Gerrheers*, zoo *Strabo* schrijft, handelden te lande met Arabische koopwaren en speceryen. Daer en tegen verhaelt *Aristobulus*, by den zelven *Strabo*, dat de *Gerrheers* veeltijts met schepen na *Babylonie* ten koophandel voeren, en van daer, langs den *Eufrates*, de koopwaren na de stad *Thapsakum* overscheepten, die daer na aller wege te lande vervoert wierden.

De *Gerrheers*, als ook de *Sabeers*, waeren in oude tijden rijke volken. Aldus schrijft *Agatarchides: Geen slagh van menschen schijnt rijker, als de Sabeers en Gerrheers, te zijn. Deze hebben het Syrie van Ptolemeus verrijkt.*

Polybius geeft ook den rijkdom der *Gerrheers* niet duisterlijk in de volgende woorden te kennen: *Wanneer den Gerrheers de vryheit bevestight was, hebben zy aenstonts Antiochus vijf hondert talenten zilvers, en duizent en twee hondert talenten wierooks en myrrhe gegeven.* *Agatarchides* en *Diodorus*, in zijn derde boek, schrijven wijtlopiger van de rijkdommen der *Cherreers* en *Sabeers*.

Ptolemeus en *Polybius* schrijven, in plaetse van *Gerrheers*, *Gerheers*, met een enkelde *R*: het welk nader aen het Hebreesch *Gerim*, en aen het Chaldeesch *Geraja* komt: gelijk de Hebreen aldus de *vreemdelingen* noemen, zoodanigh die *Gerrheers* of *Gerheers* waeren.

De stad *Borsippa*, of *Borsippos*, *Opis*, &c.

B*orsippa* was een aeloude stad van *Babylonie*, en wort alzoo by *Strabo* en *Stephanus*; maer by *Josephus* (uit *Berosus*) *Borsippos*, by *Justinus Byrsia*, en op Hebreesch *Borsif*, en qualijk by *Ptolemeus Barsitta* geheten. Het was by ouds eene voorname stad van *Babylonie*, en aen *Diana* en *Apollo* toegewijdt: wien ter eere aldaer tempels gesticht waeren. (Strab.)

Zoo de Rabbinen beuzelen lagh *Borsif* in de lantstreke des Babylonischen torens: gelijk zy ook *Borsif drooge put*, of *lege kiste* uitleggen: dewijl de lucht van die plaetse den menschen in vergetenis van alle die dingen braght, die zy geleert hadden: waer door geschiede, dat ieder zijne eige tale vergat. Hier uit is ook onder de *Rabbinen* een spreekwoort ontstaen: *Babel en Borsif is een quaet teken aen de wet.*

Na deze stad wort ook een zeker slagh van Chaldeesche sterrekijkers, *Borsippeniers*, genoemt.

In de stad *Borsippos* wiert koning *Nabonidus* door *Cyrus* gevangen, zoo *Berosus* by *Josephus* getuight.

(Strab.) In *Borsippa* was eene groote meenighte van vleermuizen, die veel grooter, als op andere plaetsen waren. Zy wierden, om t'eeten, gevangen en ingezouten. Aldaer was eene groote linnewevery.

Opis was ook eene aeloude stad van *Babylonie*, aen den *Tigris* gelegen, volgens schrijven van *Herodoot*. *Strabo* noemt *Opis* een vlek, en koopstad der omleggende plaetsen. (Opis.)

Vele steden en gebouwen lagen in oude tijden in het lant van *Babylonie*: want beide de oevers, ter wederzijde van den *Eufrates* en *Tigris*, waeren met steden, vlekken, toorens en kasteelen, bebouwt. Dit blijkt hier inzonderheit uit: dewijl men in alle de lantstreken van *Babylonie*, zoo binnen, als buiten de vlieten d'*Eufrates* en *Tigris*, en in het midden tusschen hen beide, doorgaens eene groote meenighte van puinhopen onder d'aerde vind. Desgelijks vint men over-al, waer ook onder d'aerde gegraven wort, tot vele dagh-reizen verre rontom *Bagdad*, eene groote meenighte van goede gebakke steenen, en oude muuren. Waer uit een fabel ontstaen is, die noch heden onder de Moren gedaght wort, te weten, dat dit lant eertijts zoo dicht bewoont en bebouwt was, dat een haen, die t'eener tijde te *Bagdad* verloren was, te *Basora*, eene streke van twaelef dagh-reizen van daer, weer gevonden wiert: welke haen tot zoo verre zou gekomen zijn, met altijt van het een op het ander dak te springen. (Babylonie in oude tijden dicht bebouwt.)

In

In *Babylonie* was een byzondere lantstreke voor d'inlantsche filosofen beraemt, die allermeest de starrekunde oefenden, en Chaldeen genoemt wierden.

Chaldeen waeren in de starrekunde ervaren.

Deze oude Chaldeen waeren bovenmate in den loop des hemels, of sterrekijkery, en wiskunst, ervaren en afgerecht.

Strab.

In *Babylonie* waeren by ouds velerlei slagh van Chaldeesche sterrekijkers: want zommigen wierden *Orcheniers*; en anderen *Borsippeniers*, genoemt, behalve vele anderen, die van een en de zelve zaken een verscheiden gevoelen hadden. Die kunsten schijnen by de Chaldeen allereerst gevonden, en daer na tot andere volken van hant tot hant overgekomen te zijn.

Strab.

De Chaldeen beloofden ook, uit de geboorte-stonden der menschen, de toekomende dingen te voorspellen.

De Chaldeen voorspelden de toekomende dingen, zoo door het vliegen en geschrei van vogelen, als door andere middelen. Zy genazen ziekten door hunne toveryen en bezweeringen, en leiden de dromen uit. Zy hielden, dat de werelt eeuwigh was, zonder begin en einde: dat *Saturnus*, onder d'andere planeten, eene zeer groote kracht had: maer de Zon de grootste. Zy stelden twalef voorname goden, dier ieder eenen zy eene maent, en een teken van den Dieren-riem toe-eigenden: want zy zeiden, dat de zon, mane, en d'andere vijf planeten, hunnen loop verscheidentlijk door deze tekenen deden, en grooteliks tot de voortteeling, en goede en quade uitkomsten vorderden.

Lucian.

De Chaldeen hadden ook hunne Magen, toveraers of waerzeggers, die zich roemden de deuren der helle met hunne toveryen te kunnen ontsluiten, en derwaerts de zielen heen en weêr uit te voeren. Zy waeren grijs en aenzienelijk van gelaet, met lange baerden. Wanneer zy in die orde aengenomen waeren, zoo waschten zy zich den tijt van negentien dagen aen den *Eufrates*, beginnende met de nieuwe mane, en keerden des uchtens zich na den opgang der zonne. Dan prevelden zy eene lange wijle, en scheenen de duivelen aen te roepen. Na dit bedrijf spoogh men hen driemael in 't aengezight, zonder zy op de voor-bygaenders d'oogen sloegen. Zy leefden by ekelen, dronken melk, en water uit den vliet *Choaspes*, en sliepen op gras, onder den blooten hemel.

Wanneer zy door deze onthouding genoechzaem vervaerdight waeren, wierden zy in het midden der nacht na den vliet de *Tigris* gebraght, en aldaer met vele plechtelijkheden en toverkunsten gewasschen, en dan weer na huis geleit: alwaer hen dan een zeker slagh van eene rok aengetrokken wiert.

Zy hielden het water en vuur voor het beginsel van alle dingen. Vitruv. Præf.

Men had'er driederlei slagh van Magen: welker eersten niet als by meel en olye leefden. Zoo *Herodoot* schrijft, waeren onder de Babyloniers drie geslaghten of stammen, die nergens anders als by visch leefden: de welke zy in de zon drooghden, en daer na in een mortier met een stamper stampten, en dan door eene doek ziften: waer van dan een klomp gemaekt, en als broot gebakken wiert. Lib. 1.

De Magen waeren raetsheeren der koningen. De lijken der Magen wierden noit begraven, dan na de beesten die verscheurt hadden. Dion. Chrys. Cicer.

Zy deden de zielen der overledenen komen, om toekomende dingen te voorzeggen. Ten zelven einde gebruikten zy ook jonge kinderen. Tertul.

De Babylonische sterrekijkers, toveraers, guychelaers, en waerzeggers, worden ook op vele plaetsen in de Schrift gedaght. Dan. 1 : 20. en 2 : 2. en 4 : 7. en 5 : 7, 11, 15.

Eupolemus, een zeer aeloude Grieksche schrijver, getuight, dat d'aertsvader *Abraham* de sterrekunde of sterrekijkerye, en *Chaldaice*, (dat is, de wiskunst) by de Chaldeen uitgevonden hebbe.

Van gelijken schrijft *Berosus*, by *Eusebius*, dat, na den water-vloet, in de tiende leef-eeuwe, by de Chaldeen, een rechtveirdigh en groot man, en ervaren in den loop des hemels was. Door wien ongetwijfelt *Abraham* te verstaen is.

Ook schrijft *Herodoot*, dat de Grieken van de Babyloniers den Pool zonne-wijzer, en twalef gedeelten van den dagh geleert hebben.

Desgelijks schrijft *Diodoor* die lof den Chaldeen toe: te weten, dat zy door lange aenmerking de natuur en loop der sterren naerstelijk doorspeurt, en vele toekomende dingen den menschen voor-

voorzeit hebben. Zy stoften, dat zy, sedert vier hondert en zeven en veertigh duizent jaren, zich op die wetenschap geleit hadden, tot aen de tijden van *Alexander de Groote*. Doch eenige brengen die jaren op maenden.

Aldus roemt *Cicero*, dat de Babyloniers aenmerkingen van den loop des hemels van vier hondert en zeven en veertigh duizent jaren in hunne boeken begrepen hadden. Hy voeght'er by, dat de Chaldeen het allëroudste slagh der geleerden was.

Porphyr. De Chaldeen toonden aen *Alexander de Groote*, in de stad *Babylon*, wanneer hy die verovert had, den loop der sterren en gezette beurten der tijden. Ook heeft *Kalisthenes*, *Alexanders* reisgenoot, de aenmerkingen des hemels-loop, van negentien hondert drie en tnegentigh jaren, die hy van de Chaldeen ontfangen had, aen *Aristoteles*, na Griekenlant overgezonden.

Waer uit blijkt, dat de Chaldeen al op het jaer, na de schepping der werelt, een duizent zeven hondert een en zeventigh, en twee duizent twee hondert en vier en dertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, den loop des hemels gaê geslagen, en zich op de sterrekunde geleit hebben: want *Babylon* wiert door *Alexander de Groote*, op het jaer, na de schepping, drie duizent zes hondert vier en zeventigh, verovert.

Luciaen daer en tegen schrijft, dat de Chaldeen laet de sterrekunde geleert hebben: want hy wil, dat d'Ethiopiers d'eerste d'oorzaken der maenschijnselen gaê geslagen, en d'eerste aengemerkt hebben, dat de maen haer licht van de zon ontleent: dat zy daer en boven de bewegingen der andere planeten gezien, en hen bequame en gevoeghelijke namen gegeven hebben.

Dan dit schrijven van *Luciaen* schijnt van weinigh belang te zijn; dewijl zoo vele eeuwen voor *Luciaen* alle oude schrijvers anders geschreven hebben.

Eenigen schijnen den Egyptenaers den vont der sterrekunde toe te schrijven: daer nochtans de Chaldeen veel ouder aenmerkingen van des hemelsloop hebben, als de Egyptenaers.

Pythagoras heeft ook uit de Chaldeen de wetenschap der sterren gezogen, als *Porphyrius*, in het leven van *Pythagoras*, getuight. Ook trok *Demokritus* ten zelven einde na de Chaldeen en *Babylon*, zoo men het schrijven van *Elianus* geloven magh. Men wil, dat *Demokritus* een boek van de heilige letteren, te *Babylon*, zou geschreven hebben. Het welk *Laërtius* gedenkt.

Onder de Chaldeen waeren ook verscheide geleerde mannen, die van de sterrekijkery geschreven hebben, als onder andere zeker *Berosus*, die inzonderheit by d'oude Grieken hoogh geroemt was. *Plinius* schrijft aldus van dezen *Berosus*: *Berosus munte in de sterrekijkery uit, dien d'Atheners, om de goddelijke voorzeggingen, opentlijk op de Hooge schole een goude tonge opgerecht hebben.* Hy heeft gebloeit ontrent op het jaer 330 voor des Zalighmakers geboorte. Lib. 7. c. 36.

De Chaldeen en Egyptenaers, die op vlakke en wijtstrekkende velden woonden, hebben alle hunne gedaghten tot de kennis der sterren aengewent, dewijl niets uit d'aerde uitstak, dat de beschouwing des hemels kon beletten. Cicer. li. 1. de divinat.

Het is ook geloofelijk, dat de Kananiten, en onder andere ook de Feniciers, den loop des hemels, en andere wetenschappen van *Abraham* geleert hebben, wanneer die uit hongers-noot na het lant van *Kanaan* getrokken was. Dat *Abraham* den Egyptenaers den loop des hemels, en wetenschap der sterren, heeft meêgedeelt, blijkt uit dit volgend schrijven van *Josephus*: *Hy* (*Abraham*) *heeft hen mildelijk de wetenschap der getallen en sterren meêgedeelt. Want de Egyptenaers, voor Abrahams komste tot hen, wisten deze wetenschappen niet: naerdien die van de Chaldeen tot d'Egyptenaers, en van daer tot de Grieken, overgekomen zijn.* Lib. 1. Antiq. c. 8.

Ook hebben de Grieken van de Babyloniers en Egyptenaers den *Almanak* ontleent, volgens schrijven van *Theon d'Alexandriner*.

Maer alhoewel *Abraham* de grootste en uitstekenste sterrekijker was, zoo heeft hy evenwel de sterrekunde of sterrekijkerye zoo zeer niet allereerst gevonden, als wel van zijnen vader *Thare* ontfangen. Aldus schrijft *Philo de Jood*: *Abraham was d'eerste vader der Joden, een Chaldeer van geslaght, en uit eenen vader geboren, die tot de wetenschap der sterren genegen was, en een uit die genen, die ontrent de wiskonst doende waeren.*

De

A Rivier d Tygris C Landt Poorte E Schip brugh Mesopotamie

De ſtad *Bagdad.*

Benaming.

DE hooftſtad van ganſch *Irâk* is *Bagdad*, de welke alzoo by alle Arabiſche, Turkſche en Perſiſche ſchrijvers genoemt wort: en niet † *Baldach*, of * *Baldakko:* gelijk eenige Kriſten Europiſche ſchrijvers dien naem qualijk ſpellen. *Bagdad* wort gemeenelijk by onkundige ſchrijvers ook *Babylon* genoemt: dewijl zy deze ſtad *Bagdad* voor d'aeloude ſtad *Babylon* houden.

† Mark. Paul. Venet. en Haiton. * Petrarch.

Zy leit op de Noorder breete van drie en dertigh graden en [a] vijftien of [b] een en twintigh, of, na de later Arabiſche ſterrekundigen, vijf en twintigh minuiten, en op de lengte van tzeventigh graden en vier en veertigh minuiten: een dagh-reize van den vliet *Eufrates*, en d'aeloude ſtad *Babylon*, op den Ooſter en Weſter oever van den vliet de *Tigris*, die haer midden in twee deelen, in een Weſter en Zuider, doorſnijt. Waer uit blijkt, hoe eenigen t'onrecht d'aeloude ſtad *Babylon* voor deze ſtad *Bagdad* der Arabieren houden: naerdien *Babylon* op een zelve wijze aen den vliet d'*Eufrates* gelegen was, als *Bagdad* aen den *Tigris* leit. Daer en boven beſchrijven d'Ooſterſche lantbeſchrijvers het dorp *Babel* Noordelijker als *Bagdad:* alwaer zich vele kentekenen van eene zeer groote ſtad (die zy alle voor d'aeloude ſtad *Babylon* houden) vertoonen: maer zoodanige kentekenen vind men geheel en al te *Bagdad* niet.

[a] Tav. [b] Ulug Beig, en Naſir Eddin.

Het Ooſter gedeelte der ſtad, na de zijde van *Perſie*, en op den Ooſter oever van den *Tigris* gelegen, is geheel met muuren omringt, en het grootſte en voornaemſte, en eigentlijk de ſtad *Bagdad:* want het Weſter gedeelte, *Ruſafa* genoemt, na de zijde van *Meſopotamie*, gelijkt van dien kant ſlechts een vlek, en is zonder muuren.

Elmac. Hiſtor. Sarac. lib. 2. cap. 3.

De ſtad is hierom *Bagdad* genoemt: dewijl aldaer voorheene een groene beemt was: waer op een hutte of heiligh huis van eenen kluizenaer of monnik ſtont, die *Bagdad* geheten wiert: na wien ook de ſtad *Bagdad* genoemt is.

Tavern. Voyage de Perſe.

Wanneer voor ontrent vijftigh of zeſtigh jaren de grontveſten van zeker *Karavanſera* of ſtads-herbergh aldaer gegraven wierden, vond men in eene kleine kelder een lijk, dat noch heel en gaef was, gekleet op zijn biſſchops, met een wierook-vat, en wierook neffens hem. Men ziet noch op die plaetſe eenige kamers van geeſtelijken: waer uit het geen zou kunnen beſloten worden, dat vele Arabiſche ſchrijvers verhalen: te weten, dat ter zelver plaetſe, daer *Bagdad* gebouwt is, eertijts een groot klooſter ſtont, verrijkt met vele huizen, daer de Kriſtenen in woonden.

Of de naem *Bagdad* is geſmeet van het Perſiſch woort *Bag*, dat een *tuin* of *hof* op Perſiſch bediet, en van zekeren Pers, *Dad* geheten, die aldaer, voor het ſtichten der ſtad, eenen tuin had: dies *Bagdad* zoo veel zou gezeit zijn, als *tuin* (of *hof*) *van Dad:* het welk inzonderheit op de Weſtzijde der ſtad ſlaet.

Zoo eenige willen, zou de ſtad den naem *Bagdad* bekomen hebben van zeker beelt *Bag*, (dat aldaer eertijts met goddelijke eere gedient en aengebeden wiert) en van *Dad*, dat een Perſiſch woort, en van *Daden* herkomſtigh is, en hy *heeft gegeven*, bediet: als of men wilde zeggen, dat *Bagdad* een gifte of geſchenk van het beelt *Bag* zou zijn. En hierom beval *Almanſor*, de ſtichter, de ſtad met een beter gront en voorteken, op Arabiſch, *Medinaton Alſalâm*, te noemen: dat is, *ſtad der vrede*, of *behoudenis.* Aldus wort ook gemeenelijk de *Tigris*, die tuſſchen de ſtad doorvloeit, *Nahar* (of *Wad*) *Alſalam*, dat is, *vliet der vrede*, genoemt.

Gent. Roſar. Polit.

Ziet pag. 71.

De Turken noemen noch heden de ſtad *Bagdad*, in een zelven zin, *Dar-Al-Sani*, dat is, *plaetſe* of *huis der vrede.* Zy wort ook by d'Arabiſche ſchrijvers, na den ſtichter *Almanſor*, *Medinaton Almanſor*, dat is, *ſtad van Manſor* genoemt: op een zelve wijze, als in *Europe*, na de ſtichters, eenige ſteden, *Karels-ſtad*, *Filips-ſtad*, *Kriſtiaen-ſtad* &c. genoemt worden. Anders wort de ſtad, by eenige Arabiſche ſchrijvers, ook *Zoura* genoemt: 't zy van wege den krommen bocht van den vliet *Tigris*, dien hy aldaer maekt: of dewijl, gelijk *Abulfeda* en anderen gevoelen, haere buitenſte poorten van de binnenſte afgewent of afgekeert ſtonden: want het

Tavern.

Elmac. Hiſtor. Saracen.

woort *Zoura* heeft in het Arabisch die betekenis.

Bagdad wanneer en waerom gesticht. Elmac. Histor. Saracen. De stad *Bagdad* is allereerst begonnen gesticht te worden op den Wester oever des *Tigris*, door *Abugjafar Almansor*, de drie en twintighste Arabische *Chalif* of keizer, die den grontvest beval te leggen op dien tijt, den welken de sterrekundigen gelijker stemme uitgekoren hadden: te weten, op het jaer, na des Zalighmakers geboorte, zeven hondert twee en zestigh, wanneer de Zon in het teken van den Schutter was.

Wijders, *Chalif Almansor* wiert, tot het stichten der stad *Bagdad*, hier door bewogen: dewijl hy vreesde, dat zijne krijgsknechten door d'inwoonders der na-by-gelege stad *Kufa*, dien hy weinigh betrouwde, moghten omgekocht worden. Dies trok hy uit de stad *Alhasjemia* (de welke zijn broeder *Abuabas Alsaffah* in het gebied van *Kufa* doen bouwen, en van een koninglijk paleis tot eene stad vergroot had) om eene plaetse op te zoeken, daer hy zijnen zetel met zijn heir kon vestigen. Abulfar. D'inwoonders zelfs des lantschaps van *Irak* verzochten *Almansor*, tot het bouwen van deze stad, met de volgende woorden: *O keizer der geloovigen! het dunkt ons dienstigh, dat eene stad aen den vliet Sorat, en tusschen de vlieten, werde gebouwt: ten einde de vyant niet by u kan komen, als over eene brugh: by aldien ghy die dan afbreekt, zoo zal hy niet by u kunnen komen. Aldus zult ghy zelf in het midden tusschen de steden Basora, Kufa, Waset, Mausil, en Sawad, leggen: en de vlieten de Tigris, Eufrates en Sorait zullen aen uwe stad grachten verstrekken: waer langs lijfsbehoeften, zoo te lande, als te water, tot u kunnen gebraght worden.*

Na dan *Almansor* de voordeeligheit en sterkte des oorts, uit de natuur, overwogen had, blaekte hy van yver, om die plaetse te bebouwen en bewoonen, en beval aenstonts, en eerstelijk op den Wester oever van den *Tigris*, eene stad te bouwen, en noemde die *Elkarch*. Ten dien einde deed hy de stad *Madayen*, in *Irak* gelegen, en het koninglijk hof van den Persischen koning *Kosra* slopen, en d'afbraken na *Bagdad* vervoeren. Hy maekte de stad in 't ronde, en omringde de zelve met een dobbelden muur: welker binnenste hoger als de buitenste was, en deed zijn kasteel in het midden, en ter zijde een grooten tempel, stichten. D'onkosten van het stichten der stad worden op 4000000 dukaten begroot.

Namaels is een andere stad op den tegen-over-gelegen Ooster oever van den *Tigris* gebouwt, de welke in 't eerst *Asker Elmuhdis*, dat is, *leger van Elmuhdis*, genoemt wiert: dewijl *Almansor* zijnen zoon *Almuhdis* bevolen had, zich met zijn leger aldaer neêr te slaen, en de plaetse met eenen muur, tegen d'invallen der Persen, te vestigen en versterken. Door het aenbouwen van huizen is die stad allengs aengegroeit, en d'andere gelijk in groote geworden. En dewijl de wegen met steenen bestraet waeren, wiert zy, met een byzonderen naem, daer na *Rusafa* genoemt: welke naem ook aen andere steden, paleizen, &c. gegeven is: want *Rusafa* bediet een bestraten wegh.

In beide de gemelde deelen der stad munte uit en pronkte het paleis of hof des keizerrijks: te weten, in de Wester stad het paleis van *Almansor*, en in de Ooster stad het paleis van zijnen zoon *Muhdis*, die beide na de stichters en eerste heeren genoemt wierden. Het laetste paleis, dat in 't byzonder † *Alhormah* genoemt wiert, overtrof het eerste verre in pracht en groote. Dit was met eenen muur omringt, die van den *Tigris* begon, en weêr aen den *Tigris* eindighde, in vorm van een half ront, en ging met zes poorten in. Onder deze was eene, de middenste, de *poorte der bevelhebbers* geheten: wiens drempel de koningen en gezanten, wanneer zy tot den keizer traden, gewonelijken kusten.

† Dat is koningsperk gezei.

Wanneer de stad *Bagdad* onder d'Arabische Chaliven of keizers stont, pronkte zy met vele en verscheide prachtige gebouwen en paleizen, *Tâk* met een algemeinen naem geheten, dat eigentlijk een *vast* en *bescherm-werk* betekent: maer daer en boven voerde ieder, na zijnen stichter, een byzonderen naem: als *Tâk Alhariz*, *Tâk Al Atâriz*, *Tâk Asma*: welk laetste alzoo na *Asma*, dochter van *Almansor*, stichter der stad, gebynaemt was. Dit laetste gebouw stont aen den Ooster oever des *Tigris*, en in het gedeelte der stad, *Rusafa* geheten: na het welk ook de poorte, daer neffens, *de poorte van Tak* gebynaemt wiert.

In

In het hooghste gedeelte der stad was by ouds een vlek of wijk, *Ximasia* of *Schemasia* geheten, dat zoo veel als *Diakonye* gezeit is, en wiert alzoo na zekere Kristen *Diakonen* genoemt, die aldaer schijnen hunne woonplaetsen en onderhoudt gehad te hebben.

D'Arabische sterrekundigen, dier *Bagdad* in oude tijden in groote meenighte had, sloegen aldaer de sterren en loop des hemels ga: want *Bagdad* was in oude tijden, wanneer d'Arabische Chaliven aldaer hunnen rijksstoel geplant hadden, de woonstede en schoole van alle kunsten en wetenschappen, en een vruchtbare moeder van uitstekende verstanden en geleerde herssenen. Al wat te dier tijde in kunsten en wetenschappen uitstak, dat was te *Bagdad* te vinden.

Na de stad *Bagdad* volbouwt was, wiert zy aenstonts door *Chalif Abugjafar Almansor* tot zijnen zetel of rijksstoel gemaekt: gelijk die ook namaels aldaer tot het jaer acht hondert en drie en dertigh door de volgende Arabische *Abbasidyner Chaliven*, die hem volghden, gehouden, en tot eene rijksstad en zetel der Arabische *Abbasidyner Chaliven* gemaekt wiert: als, *Muhammed Mahadis*, zoon van *Almansor: Musa Alhadis*, zoon van *Mahadis: Abugjafar Haron Rasjid: Abdalla Elamimis: Abulabbas Almamon: Muhammed Mutasim Billa.*

Maer *Chalif Muhammed Mutasim Billa*, die des jaers acht hondert drie en dertigh gehult wiert, braght den zetel en rijksstoel van *Bagdad*, uit oorzake *Bagdad* te volkrijk geworden was, na de stad *Samarra*, gelegen op den Ooster oever van den *Tigris*, over.

De rijksstoel bleef in *Samarra*, onder bestiering der volgende *Abbasidyner Chaliven*: als *Haron Waçik Billa Abugjafar: Gjafar Abulfald: Muhammed Abugjafar Mustansir Billa: Ahmed Abulabbas Mustaim Billa: Muhammed Abuabdalla Mutaz Billa: Muhammed Abuabdalla Mutadis Alalla: Ahmed Abulabbas Mutamid Alalla.*

Te voore was de stoel des rijks der Arabische Chaliven op verscheide plaetsen geweest: als in de stad *Damaskus*, in *Syrie*: te *Anbâr*, een stad des lants van *Irâk* &c.

Doch *Chalif Ahmed Abul Abbas Mutadid Billa*, die zijnen oom *Ahmed Abul Abbas Mutamid Alalla*, des jaers acht hondert twee en tnegentigh, in de heerschappye volghde, braght den rijksstoel weer van de stad *Samarra* na de stad *Bagdad* over: die aldaer bleef tot aen het jaer twaelf hondert acht en vijftigh, onder bezit en bestier van verscheide *Abbasidijner Chaliven.* De laetste dezer *Chaliven* was *Mostasem* geheten.

Onder de regering van dezen *Chalif Mostasem* wiert de stad *Bagdad* door *Hulaku Chan* verovert: waer door het rijk, en de ry der *Abbasidyner Chaliven*, verniettight wiert, en te gronde ging: en was sedert geen *Chalif* te *Bagdad* meer.

Des jaers elf hondert vier en vijftigh vloeide de vliet de *Tigris*, en de vliet *Kauraj*, boven *Bagdad* over: waer door de landen onderliepen: en de stads grachten, en een groot gedeelte der wallen ter neêr storten. Ook storte het gedeelte van *Alkatia*, en de poorte *Azaj* en *Almamuma*, door het onderspoelend water, ter neêr. Na het aflopen des waters volghden vele verwoestingen: ja de straten konden niet onderscheiden worden; dewijl men niet anders, als puinhopen zagh: zulks d'inwoonders d'erven hunner huizen by gissing rooiden. Abulfar.

De hedendaeghse stad heeft in de lengte, langs den Ooster oever van den *Tigris*, ontrent vijftien hondert mans trêden, of een vierendeel mijls, en in de brete zes of zeven hondert treden, en ten hooghste niet meer, als in den omtrek, drie-vierendeel mijls. Eenigen vergelijken de stad *Bagdad*, in groote, by de stad *Lyon*, in *Vrankrijk*: andere by de stad *Hamburgh.* Groote.

De muuren zijn alle van kareel of gebakke steenen, en gesterkt met zeer zware torens, in vorm van bolwerken. Op alle deze toorens leggen ontrent zestigh stukken geschuts: waer van de grootste niet boven zes of zeven pont yzers schieten. Muuren.

De grachten, rontom de muuren, zijn breet, en ontrent vijf of zes vadem diep.

De stad heeft vijf poorten, drie aen de lant-zijde, en eene aen de water-kant, die in 't Turksch *Sou-Kapi*, dat is, *Water* of *Rievier-poorte*, geheten is: want *Kapi* bediet eene *poorte*, en *Sou*, *water* of *rieviere.* D'eene poorte, aen de lantzijde, dicht aen den *Tigris*, ten Zuide, wort Poorten.

op Turksch *Kara-Kapi*, dat is, *Zwarte-poorte*, en d'andere, daer tegen over, ten Noorde, en ook dicht aen den *Tigris*, *Maazan-Kapi* genoemt. De twee andere, aen de Lantzijde, zijn, tot beveiling der stad, toegemetselt.

By ouds, ten tijde der Arabieren, hadden de poorten andere namen. *Abulfaraj* gedenkt'er verscheide: als de poorte *Almamuma* en *Kalwad*: een andere was *Azaj* op Arabisch geheten: en een ander *Babo'l Medhbah*, dat *Slaght-poorte* gezeit is. Ook was'er eene poorte *Taak*, de welke alzoo na zeker prachtigh gebouw, *Tâk* geheten, gebynaemt was, dat aen den Ooster oever van den *Tigris*, en aen het gedeelte der stad *Alrusafa* stont.

Binnen den omtrek van de muuren der stad leggen vele onbebouwde erven, en vele onbewoonde ruimten. Achter de huizen zijn lusthoven en tuinen, die met dadel, granaet en limoenbomen beplant, en met verscheide aertgewassen bezait zijn.

Bestiering. De stad *Bagdad* wort, in het stuk van krijgszaken, bestiert door eenen *Bassa*, die gewoonelijk een *Visier* van den Grooten-heer is, en altijt ontrent vijf of zes hondert ruiters by zich heeft. Zijn huis staet langs den oever van den *Tigris*, en is zeer prachtigh gebouwt. Daer is ook een *Aga*, die over drie of vier hondert *Spahis* gebiedt. Noch is'er een ander slagh van ruiterye, *Gingulilcr* geheten: dat is gezeit, *volk van stryibaerheit*, die onder gebiedt van twee *Agas* staen, en beloopen gewoonelijk ten getale van drie duizent, zoo in de stad, als in de na-by-gelegen dorpen. De sleutels der stads poorten, en van de brug, zijn in handen van een anderen *Aga*, ter bewaring, die onder zich twee hondert *Janitsars* heeft. Eindelijk zijn'er zes hondert voetknechten, die onder een byzonderen *Aga* staen, en zestigh bosschieters.

De burgerlijke bestiering der stad *Bagdad* staet alleenlijk aen eenen *Kadi* of richter, die alles doet, en zelf het ampt van den *Moufti* verricht. De *Moufti* is onder de Turken zoo veel, als de Paus van *Rome* onder de Roomsgezinden: beneffens hem is een *Chiekelaslan* of *Tefterdar*, om de tollen en inkomsten voor den Grooten-heer t'ontfangen.

Kasteel. Op het Noorder eind staet in de stad, by de poorte *Maazan-Kapi*, een vierkant kasteel; hoewel langer, als breet, en van ontrent hondert en vijftien treden in den omtrek. Het leit ten deele op den *Tigris*, en is niet, als met een enkelen muur van kareel-steen omringt, die op eenige weinige plaetsen een aerde wal heeft, en met kleine wachttorens gesterkt is: op de welke ontrent hondert en vijftigh kleine stukken geschuts, zonder affuiten, leggen. Rontom het kasteel loopt een gracht, die smal, en niet boven twee of drie vadem diep is. Eenigen maken de gracht acht ellen diep, en twalef breet. Aen de poorte des kasteels is geen ophael-brugh. Dit kasteel was eertijts de verblijfplaetse van den *Bassa*.

De krijgsbezetting, of garnisoen des kasteels, bestont, ontrent des jaars zestien hondert zeven en vijftigh, uit drie hondert *Janitzars*, onder gebiedt van eenen *Aga*.

Daer zijn vijf *Moskeen* of *Meszjiden*: welker twee zeer fraei en prachtigh gebouwt, en met groote koepels verçiert zijn, die met tiggelen van verscheiden kleuren bedekt zijn. In het Wester gedeelte der stad is een groote en ronde *Moske*, van groote witte gehouwen steenen gestight, die men zeid van *Mausil* of oud *Ninive* gebraght te zijn.

Men heeft'er zes *Karavanseras*; hoewel zeer slecht gebouwt; behalve twee, die zeer bequaem en gerijfelijk zijn.

In 't kort, de stad is doorgaens zeer slecht gebouwt. Men ziet'er niet fraeis noch çierlijks, als vele *Bazars*, of winkel-straten, die alle, na d'Oostersche wijze, overwelft zijn: want zonder die zouden de koopluiden aldaer, ter oorzake van de groote hitte, niet kunnen duuren. Daer en boven moeten de zelve twee of drie-mael des daeghs, door vele arme luiden, op stads kosten, met water besproeit worden.

Eenige *Bazars* zijn heerlijk en groot, en met verscheide koopwaren gestoffeert, inzonderheit van inlantsche zijde waren. Zy worden des nachts met zeer zware yzere ketenen afgeslooten, om niet bestolen te worden.

Onder andere is'er eene winkelstrate, daer men ter wederzijde niet als goutsmits winkels ziet, die alle Mahometanen zijn: 't welk tegen *Boterus* strijdt, die in zijne beschrijvingen van *Afrika* zeidt,

dat de Joden, door middel van die kunſte, in *Bagdad* gekomen zijn, de welke aen de Mahometanen verboden is.

In de ſtad *Bagdad* zijn vele badſtoven, en zeer net gemaekt: welker zommigen alleenlijk tot gebruik der mannen, en zommigen tot gebruik der vrouwen zijn. Daer zijn ook, na 's lants wijze, verſcheide Koffi-huizen.

Huizen. De huizen zijn van oude gebakke of kareel-ſteenen, van oude puinhopen, gebouwt; doch zonder kalk of çement, en alleenlijk met leem-aerde, na d'Ooſterſche wijze, t'zamen gemetſt: waer door die zoo ſterk noch duurzaem niet zijn, als d'Europiſche.

De vloer der meeſte huizen leit veel lager, als de ſtraet: het welk om de koelte, tegen de hitte, gedaen wort, die des Zomers aldaer zeer groot is. Ter zelfſter oorzake zijn alle de kamers aen de ſtraten met weinigh of zonder venſters: en dienvolgens duiſter: want zy hebben alleenlijk een klein luchtgat. In deze onderaertſche vertrekken, die als kelders in alle huizen zijn, onthouden zich d'inwoonders, geduurende de groote hitte, des Zomers, den meeſten tijt van den dagh. Voorname huizen zijn met hoven en *Divans*, of zalen, verrijkt, die groote vertrekken, en aen d'eene zijde open zijn, en tot ruſt en zitplaetſen dienen.

Alle de huizen zijn, na 's lants wijze, boven plat, en de meeſte zeer groot; maer laegh gebouwt, en niet meer als eene verdieping of vierkant hoogh boven d'aerde: of eenige weinige trappen hooger, dan de vloer van het hof. Zijn eenige hooger, die verdiepingen gebruiken zy niet tot woonplaetſen; maer tot çieraet en vermaek.

Eenigen begrooten het getal der huizen van *Bagdad* op twintigh duizent: hoewel die voor een derden-deel meeſt ontvolkt zijn, ſedert de Turk de ſtad bezeten heeft.

Schipbrugh. De vliet de *Tigris* is voor of tuſſchen de ſtad, op zijn laeghſte, ontrent twee hondert en dertigh mans treden breet. Men gaet over den zelven, van d'eene tot d'andere zijde, ontrent het midden der ſtad, op eene ſchipbrugh van acht en twintigh of dertigh ſchuiten: hoewel het getal, als het water hoogh gewaſſen is, noch vermeerdert wort. Deze ſchuiten leggen een weinigh wijder van malkanderen af, als ieder breet is, en zijn met dikke yzere ketenen t'zamen vaſt. De brugh, de welke op deze ſchuiten leit, beſtaet uit dikke planken, die met groote nagelen, bouten en yzere banden, aen malkanderen vaſt geklonken zijn: doch zy kan evenwel op twee of drie plaetſen los gemaekt en opgenomen worden, indien des van noode is, 't zy tot doorvaert, of om den vyant het overkomen te beletten. En uit oorzake des nachts vele voorvallen ontſtaen, en ongelegentheden voorkomen, inzonderheit in het gedeelte der ſtad, dat na de zijde van *Meſopotamie* gelegen, en zonder muuren is, zoo wort gemeenelijk allen avonts een gedeelte der brugh weghgenomen, te weten, op die plaetſen, daer zy los, en niet aen het ander werk vaſt gemaekt is, om des te veiliger te ſlapen. Het zelfſte wort gedaen by ontſtaen van een zwaren ſtorm, of als de *Tigris* zoo hoogh opgelopen is, dat het geheel werk gevaer loopt van door den zwaren watergang en gewelt der baren gebroken en wegh-geſleept te worden. Ook wort een gedeelte der brugh allen vrydaghs opgenomen, wanneer de *Baſſa* en gemeente ter kerke is. Als dan vaert men te ſchuit van d'eene zijde tot d'andere over. Daer na wort de ſchipbrugh weêr in zijne voorige plaetſe geleit. Tot onderhoudt der brug betaelt ieder kemels-voer of laſt koopmanſchappen een *Maidin*, zoo wel van het in als uitvoeren.

De ſtad *Bagdad* is meenighmael, ſedert haere ſtichting, door oorlogen verwoeſt en weêr herbouwt: en is ook meenighmael van heere verwiſſelt.

Des jaers elf hondert een en tzeventigh ſtont de ſtad *Bagdad*, en ganſch *Irâk*, onder het gebiedt van zekeren *Bachtiar*, geſproten uit de nakomelingen van *Bouja*, die te gelijk met de *Chaliven* in *Bagdad* heerſchten. Maer *Adadodaula* trok na *Bagdad*, en zond aen *Bachtiar*, met verzoek van aen hem gehoorzaemheit te bewijzen. Dies toogh *Bachtiar* uit *Bagdad*, en beſloot na *Syrie* te trekken. Maer *Adadodaula* trok in *Bagdad*, en nam de ſtad in bezit. Abulfar.

Des jaers elf hondert zes of negen en zeventigh begon *Adadodaula* de ſtad *Bagdad* te herbouwen, de welke door de geduurige oorlogen verwoeſt was. Hy deed ook tempels en merkten

bouwen, en besteede groot gelt aen d'*Imams* of Mahometaensche heiligen) en aen de geleerden, voorlezers des *Alkorans*, en kranken, die in de tempels zich onthielden. Hy deed ook de vlieten, die verstopt en verlopen waeren, weêr opdelven.

Des jaers twalef hondert vier en veertigh namen de Tartaren de lantstreke van *Bagdad* in; maer konden aldaer niet verblijven.

Bagdad door Hulaku Chan verovert. Abulfar.

Des jaers twalef hondert en acht en vijftigh trok *Hulaku Chan*, keizer der Tartaren of Mogollers, uit de lantpalen van *Hamdan* na de stad *Bagdad*, (wanneer hy te dier tijde de kasteelen der *Molheditten* belegert had) en zond eenen gezant aen *Chalif Mostasem*, met verzoek van hulptroepen: dien *Mostasem* hem gewilliglijk wilde toezenden; maer zijne *Viziers* en bevelhebbers rieden hem zulks af, met te zeggen: *Hulaku* is een arghlistigh en schrander man, die onzen bystant niet van noode heeft. Maer zijn toelegh en voornemen is, om de stad *Bagdad* van volk t'ontbloten, ten einde hy die des te lichter kan bemaghtigen. Dies staekten zy uit dien inzichte het zenden van hulptroepen aen *Hulaku*.

Wanneer *Hulaku* de kasteelen der *Molheditten* verovert had, zond hy een anderen gezant aen *Chalif Mostasem*: door den welken hy hem, over het weigeren van hulptroepen toe te zenden, berispte. Dies raetpleeghden d'inwoonders van *Bagdad*, met den *Vizier*, wat hen te doen stont. Deez gaf ten antwoort: *Daer is geen ander middel overigh, als dien machtigen vorst te bevredigen en verzoenen, door het zenden van goederen, geschenken en giften, aen hem en aen zijne voornaemste vrienden.*

Midlerwijle zy met het vergaderen van geschenken, om aen *Hulaku* te zenden, bezigh waeren, zeiden *Dowaidar* de jonge, en anderen: *Waerachtigh, de Vizier weet hoe hy met de Tartaren staet, en zal traghten ons aen hem over te leveren. Maer laten wy hem niet toestaen, dat te doen.* Hier door veranderde *Chalif Mostasem* van voornemen en besluit, om vele geschenken aen *Hulaku* te zenden, en wilde niet dan eenige weinigen, en van geene waerdye zenden. Hier over wiert *Hulaku*, wanneer hem de geschenken aengeboden wierden, zeer vertoornt, en sprak: *Nootwendigh moet de Chalif zelf herwaerts komen, of eenen van drie zenden: namelijk den Vizier, of Dowaidar of Solimanschah.* Dies beval de *Chalif* hen derwaerts te trekken: maer wanneer die zijn bevel weigerden te gehoorzamen, zond hy anderen: als *Ebnol-Jawzi*, en *Ebn Mohayiddin*; doch die deden hem geen voordeel. Toen beval *Hulaku* zijnen veltheeren *Bayeju Nowain*, en *Sunjak Nowain*, voor hem, langs den wegh van *Arbel*, op te trekken. Hy zelf trok met zijn krijgsheir langs den wegh van *Holwan* op, en sloegh zijn leger voor de poorte van *Bagdad* neêr. De Mogollers, zijne krijgsknechten, haelden in den tijt van eenen nacht en dagh, aen d'Oostzijde, een muur op: desgelijks de veltoversten *Buka Timur*, *Suwinjak Nowain*, en *Bayeju Nowain*, aen de Westzijde. Voorts wiert tusschen den muur een diepe gracht gemaekt, en de stormgevaerten van aller wege tegen de wallen van *Bagdad* opgerecht; als ook vuurwerken vervaerdight, en het stormen aengevangen.

Wanneer dan de *Chalif* of Arabische keizer *Mostasem* het gebrek van zijne krachten, en zwakheit van zijn volk bespeurde, zond hy den opperstenvan zijnen *Divan* of rechtbank, en zekeren *Ebn Darnus*, met eenige kleine geschenken, om zijne gehoorzaemheit aen *Hulaku* op te dragen. Want zy zeiden: *Indien wy vele geschenken zullen zenden, zoo zal Hulaku zeggen: zy zijn met schrik en vreze bevangen.*

De Mogollers bestormden, tegen over den tooren *Ajami*, de stad zeer fel: *Buka Timur* aen de Westzijde, neffens de moestuinen: *Suwinjak Nowain*, en *Bayeju Nowain* aen de zijde van het gasthuis *Adadi*. *Hulaku* beval den booghschutten op de schichten, die in de stad geworpen wierden, in het Arabisch de volgende woorden te schrijven: *Dat de opperhoofden en geleerden, en in 't kort alle de genen, die geen tegenstant boden, met hunne kinderen en vrouwen vry en veiligh zouden zijn.*

Na de Mogollers een wijle de stad van alle kanten bestormt hadden, namen zy de wallen in, beginnende van den tooren *Ajami*. Zy bewaerden en bewaekten ook den oever van den *Tigris* nacht en dagh, op dat niets langs den zelven zou kunnen afkomen. Daer

na

na beval *Hulaku*, dat *Dowaidar* en *Soliman Schah*, by hem zouden komen. Wat den *Chalif* belangde, die had na zijn welgevallen uit te gaen, of in de stad te blijven. Dies traden *Dowaidar* en *Soliman Schah*, met een groote meenighte der voornaemsten, uit de stad. Doch *Dowaidar* trad te rugh, onder voorgeven van de krijgsknechten, die in de stegen en straten zich heimelijk versteken hadden, te beletten, dat zy geenen Mogoller zouden dooden. Dies keerde hy te rugh: maer wanneer hy des anderen daeghs uittrok, wiert hy gedoot. De burgers van *Bagdad* zonden toen *Scharfoddin Maragi*, en *Schohaboddin Zengani*, aen *Hulaku*, met verzoek van op trou en woort ontfangen te worden.

Keizer Mostasem komt by Hulaku Chan.

Toen nu *Chalif Mostasem* zagh, dat hy gedwongen wiert uit de stad te gaen, verzocht hy aen *Hulaku*, om by hem te komen, en met hem over het overleveren der stad in gesprek te treden: het welk *Hulaku* hem toestont. Hier op dan trok de keizer met zijne zoonen en gansch huisgezin uit: maer wiert door *Hulaku* belast, in de poorte *Kalwad* stil te blijven staen. De Mogolsche krijgsknechten streefden toen ter stad in, en begonnen die te plonderen en verwoesten. Zelf *Hulaku* trad ter stad in, om het paleis van den keizer te zien, dien hy voor hem deed komen. De keizer bood *Hulaku* zijne edele gesteenten en peerlen in een schotel aen, de welke door *Hulaku* onder zijne krijgsknechten verdeilt wierden.

Des avonts begaf zich *Hulaku* weêr in zijne tente, en beval den keizer, alle de vrouwen, die hy zelf of zijne zoonen gebruikt hadden, van d'anderen afgezondert te stellen: de welke, ten getale van zeven hondert, beneffens drie hondert gelubden, haere dienaers, de keizer te voorschijn braght.

Bagdad uitgeplondert.

Voorts besteden de Mogollers aen het uitplonderen der stad, en dooden en gevangen nemen der inwoonders, zeven dagen. Toen staekten zy het woeden met den zwaerde, en het gevangen nemen. Daer na trok *Hulaku* uit *Bagdad*, en doode des nachts keizer *Mostasem*, als ook zijnen middelsten zoon, en zes gelubden. Zijnen oudsten zoon, beneffens vele van des keizers voornaemste magen, had *Hulaku* aen de poorte *Kalwad* gedoot. Eindelijk beval hy den overste van den *Divan* of rechtbank, en den *Vizier Ebn Darnus*, de stad *Bagdad* te herbouwen.

Maer *Dowaidar* trok uit *Bagdad*, en sloegh zijn leger neffens de stad *Yaakuba* neêr: doch horende, dat *Bayeju Nowain* over den *Tigris* getogen was, en aen zijnen linker oever zijne legers neêrgeslagen had, trok hy uit *Yaakuba*, en sloegh zich tegen over *Bayeju* neêr: dewijl hy meinde, dat ook *Hulaku* zich by *Bayeju* neêrgeslagen had.

Wijders, de verspieders der Mogollers kregen zekeren *Emir* of vorst van *Chalif Mostasem*, met name *Ibegh Al Halebi*, gevangen, dien zy by *Hulaku* braghten, die hem, met beding van de waerheit te zeggen, veiligheit en 't leven beloofde. Hier op trok deez voor het krijgsheir der *Mogollers*, en diende hen voor weghwijzer. Voorts schreef hy aen zijne voornaemste vrienden in dezen zin: *Het deert my uwer. Verzoek van Hulaku veiligheit van leven. Ghy kunt tegen deze talrijke krijgsheiren niet op.* Maer zy antwoorden hem by brieve, die van dezen inhoudt was: *Wie is Hulaku? en wat zijn zijne krachten tegen het geslaght van Abbasi? Zijn rijk is niet van Gode. Hy zal ook geen geluk hebben, die het tegenstreeft. By aldien Hulaku de vrede zoeckt, hy zou noit het lant van den Chalif betreden, noch daer in gewoed hebben. Maer in gevalle hy begeert vrede te maken, hy keere na † Hamdan. Wy zullen by Dowaidar te wege brengen, dat Hulaku den keizer der gelovigen in deze zake te voet valt, die misschien hem den misdaet vergeven zal.*

† Een stad in Parthie.

Wanneer *Ibegh* aen *Hulaku* dezen brief getoont had, laghte *Hulaku* tot schaterens toe, en bespeurde daer uit hunne zinneloosheit.

Dowaidar, hoorende den optoght der Tartaren na *Azabar*, trok op hen aen, en ontmoete het krijgsheir van *Suwinjak Nowain*, en dreef het op de vlught. Maer onder het vlughten ontmoete *Bayeju Nowain* hen, die zijne krijgsknechten dwong te rugh te keeren: daer in zy hem gehoorzaemden, en vielen te gelijk op het krijgsheir van *Dowaidar* aen, en overwonnen hem, na een fel gevecht, met sneuvelen van het grootste gedeelte zijns heirs. Hy zelf, met eenige weinigen van zijne hulpgenoo-

nooten, redde zich met vluchten, en begaf zich na *Bagdad*.

Na het sneuvelen van *Chalif* of keizer *Mostasem*, wiert de heerschappye en het rijk der *Abbasidijner Chaliven*, (of die uit den geslaghte van *Abbasi* gesproten waeren) verniettight.

Na zijne doot trok, des jaers twaelf hondert en zestigh, *Mostanser Billahi Abukasem Ahmed* na *Egypten*, en wiert door *Bibars Sultan*, of heer van *Egypten*, en door het gansche volk tot *Chalif* gehult: met welken tijtel niemant, sedert drie jaren en een halve, beschonken was. Deez *Chalif* trok met een krijgsheir, dat *Sultan Bibars* voor hem had toegerust, na *Bagdad*; doch hy wiert door de Tartaren overwonnen en gedoot, na eene regering van vijf maenden en twintigh dagen.

Ontrent des jaers vijftien hondert en tien ontweldighde *Ismaël Sofy*, *Haidars* zoon, koning van *Persie*, de stad *Bagdad* den Turkschen keizer *Bajazeth*. Maer de Turksche keizer *Soliman Chellak*, *Bajazeths* nazaet, ontnam die den Persischen koning *Schah Tamas* (of *Tamasp*) weêr. Doch de Persische koning *Mohammed Chodabanda*, die blint was, maekte de stad *Bagdad* den Turkschen keizer *Morad*, door list, weêr afhandigh; 't welk in dezer wijze geschiede. Hy zelf was in koopmans gewaet, beneffens vijftien hondert krijgsknechten, onder schijn van andere personen, die eene *Karavane* van drie duizent kemels geleiden, ter stad ingetreden. Maer gekomen in de stad, veranderden zy van gewaet, en maekten zich meester van de stad zonder eenigen tegenstant. Herbert.

Ontrent des jaers zestien hondert en vijf veroverde de Turksche keizer, *Sultan Ahmed*, de stad *Bagdad*, en zond derwaerts, tot *Bassa* of stadhouder, *Mahumed Pattechog*.

Des jaers zestien hondert en twintigh maekte zich *Abbas*, koning van *Persie*, en zoon van *Chodabanda*, van de stad *Bagdad* weêr meester, door verraet van den *Bassa*, die van wegen den Grootenheer daer over gebood.

Des jaers zestien hondert en een en dertigh was de stad door de Turken met een heir van twee-mael hondert duizent mannen belegert, onder beleit van den veltheer *Usruf Bassa* en *Visier Asem*. Doch de belegerde Persianen sloegen drie stormen mannelijk af, met groot verlies der beleggers. Zoo groot was het getal der gesneuvelden, dat de grachten met de lijken van menschen, peerden en kemels gedempt wierden, en de Turken daer over op de muuren ten storm liepen. Eindelijk braken de Turken van het belegh op, en wierden door de belegerden, die ontzet bekomen hadden, op de vlught gedreven; achterlatende al hun krijgs en reistuigh. Geweldigh speet dit den Turkschen keizer *Sultan Morad*, zoon van *Ahmed*, en schreef daer over aen *Mortusa Bassa*, *Beglerbeg* der stad *Mausil*: *Dat hy hem het hooft van Usruff Bassa, of zijn eigen hooft zou zenden*. *Mousufa*, des verwittight, ylde terstont met vijf hondert ruiters na de stad *Tokkath*, de verblijf-plaetse van *Usruf Bassa*, en overviel en overweldighde hem by nacht. Hy had zich op het slot gelegert, en zijne byhebbende ruiterye in de stad in eene *Karavansera* of stads-herbergh doen leggen. De *Karavansera* wiert aenstonts geopent, en het geschut tegen het kasteel aengewent.

Wanneer *Usruf Bassa* weten wilde wat zulks beduide, wiert hem, door eenen brief, des keizers bevel met eenige krijgsknechten in zijn vertrek toegezonden. Na *Usruf* den brief gelezen had, zeide hy op Turksch *Emmer Padschah*, dat is, *ja het is des keizers wille*. Ziende het dan niet t'ontvluchten, verzocht hy te voore zijn gebedt te mogen doen: en viel op zijne knien voor d'omstaende krijgsknechten. Midlerwijle hieuw een van achteren hem het hooft met den zabel af: dat aenstonts door zekeren *Zausch*, achter aen zijn zadel gehangen, en tot den keizer na *Konstantinopolen* gebraght wiert. Voorts trad *Mortusa Bassa* in *Usrufs* plaetse.

Des jaers zestien hondert negen en dertigh wiert de stad *Bagdad* door den Turkschen keizer *Sultan Amurat* ingenomen, en *Sefi*, koning van *Persie*, na een belegh van negen en dertigh dagen, afhandigh gemaekt: het welk zich aldus toedroegh, volgens verhael van zekeren bevelhebber van het *Serrail* des Grooten-heer, die het belegh zelf bygewoont, en het zelve in 't Turksch aldaer beschreven heeft, luidende by-na van woort tot woort aldus. Bagdad door den Turkschen keizer Amurat ingenomen.

Des maendaghs, den elfden van Slacht-

Slachtmaent, ſloegh het krijgsheir van den grooten Heer zich buiten de ſtad *Bagdad* neêr. Zoo dra de tente van den grooten Heer langs den oever van den *Tigris*, na-by het graf van *Imam Azem*, of *de Groote*, opgerecht was, wierden aenſtonts kruit en loot aen de krijgsknechten uitgedeilt, en d'omſchanzing des legers gemaekt.

De gelukkige keizer, die tot aen den avont in zijn voornemen en aenſlagh vertoeft had, om zich aen den Pers, zijnen vyant, te wreken, ontbood den grooten *Vizier* by zich, en moedighde hem met vele woorden aen, en ſtak hem een herte onder den riem, die daer op ook aenſtonts den moedt van het ganſch krijgsheir met deze woorden ontſtak: *ô dappere ſtrijtgenooten! Bagdad is ons vaderlijk erfgoet en eigendom. Heden is de dagh verſchenen, dat men geenen tijt aen onze vyanden moet geven. Stelt, om de liefde Gods, uwe krachten in 't werk. Wy zullen u de goederen en rijkdommen dier genen overgeven, welker hoofden wy zullen bekomen.* Na hy dit geſproken, en ter zelver tijt de ſoldye der krijgsknechten verhooght had, hing hy zijn ſchilt aen den hals, nam boge en pijl in de hant, en deed zes en dertigh ſtukken geſchuts los branden, ten teken van den aenvang des oorloghs. Het geſchreeu der genen, die riepen, na de Turkſche wijze, *Alla Akbar*, dat is, *God is groot*, gemengt met het geluit en gedonder van het geſchut, was zoo vervarelijk, dat men zou gezeit hebben, dat de jongſte dagh gekomen was. Ook was de lucht daer door zoodanigh ontroert, dat d'een den ander niet kon zien noch kennen.

De groote *Vizier*, *Mohammed* * *Pacha*, de lantvooght van Griekenlant, *Aly Pacha*, zoon van *Arſlan*, en d'*Aga* der *Janitzars*, met zijn regement, maekten den eerſten aenval met tien ſtukken grof geſchuts, en met zoo vele valkonetten, tegen 't Ooſte, op eenen oort van de *Witte poorte*, die na den hoek van den toorn van *Dgighalzade* ziet, recht tegen over het groot fort. * Of Baſſa.

Wanneer het belegh nu zijn volkomen beſlagh had, en men in de loopgraven tot aen de *Witte poorte* getreden was, namen *Silikhtar Muſtafa Pacha*, ſtadhouder der ſtad *Damaskus*, *Ibrahim* † *Khaſinedar Pacha*, de *Sangjak Beyg* van *Kuſtandil*, *Vely Beyg*, *Bayazet Beyg* van *Valonne*, en *Huſeyn Aga Samſomdgi Bachi*, met zijn regement *Janitzars*, † Treſorier.

zars, en veertigh *Tchoruadzisen*, met hun krijgsbenden, hunnen † wijk aen den *tooren van Persie*, met zeven stukken geschuts, en vijf koninglijke valkonetten.

† Quartier.

Een weinigh lager stonden vijf stukken geschuts geplant. Daer by was de groote *Vizier*, de lantvooght van *Anatolie*, *Huseyn Pacha*, met de krijgstroepen van *Egypte*, en *Kardgi Pachi*, met veertigh benden van *Janitzars*.

Een weinigh van daer, na de zijde van de *Zwarte poorte*, (alwaer een groote tooren stont, die in het midden van de twee forten of vestingen ter neêr storte) trad de lantvooght van *Diarbekir* (of *Mesopotamie*) *Derwich Mohammed Pacha* met zijn krijgsvolk, en zeven *Tchoruadgisen* in de loopgraven, onder gunste van zeven stukken geschuts. *Silikhtar Mustafa Pacha* had zich met zijn krijgsvolk van *Damaskus*, met vijf stukken geschuts, en dertigh koninglijke valkonetten, recht tegen over den oever van den *Tigris* geplant: alwaer het bolwerk, *der vogelen* gebynaemt, leit.

Toen begon men van alle kanten op de stad met zulken woede te beuken, als of de geheele Al weêr tot zijn eerste verwerden klomp keerde, en het onderste boven raekte.

Na het *Kontrescharp* plat en te pletteren geschooten was, trad men uit de loopgraven in de grachten. Voorts wierden twee of drie groote toorens zodanigh met het balderen uit het geschut getroffen, dat zy plat ter aerde neêr storten.

Aen den oort van den grooten *Vizier* wiert de helft van een anderen grooten tooren desgelijks ter neêr geworpen. Na hy zich meester van twee andere toorens gemaekt had, zoo vonden zich de loopgraven volkomentlijk in den tijt van dertigh dagen volmaekt, zoo dat'er niet meer ontbrak, als de grachten te vullen. Ten dien einde wiert aenstonts belast zakken aen te brengen. De * *Spahis* verschaften acht duizent: de groote *Mufti* drie hondert: ieder van de *Kazi-Assquers* hondert. De kemelhoeders, muildrijvers, en takke-dragers, braghten drie hondert duizent zakken met allerlei slagh van hair, garen en wol, gevult. Daer en boven wierden vijftien hondert dadel-bomen afgekapt, en in de grachten gesmeten, om die te vullen. Geduurende den tijt van tien dagen en tien nachten, braghten alle de krijgsknechten aerde aen, om de gracht van het kasteel te vullen, die drie mans lengte hoogh, en een vadem water had.

* Turksche ruiters.

Den negentienden van Wintermaent wierden de genen, die verloore kinderen der *Janitzars*, dat is, vrywilligen of waeghalzen wilden zijn, uit de krijgstroepen opgeschreven, en onder vendels verdeilt.

Na men ten zelven dage den goddelijken bystant aengeroepen had, trok men recht op het kasteel aen, dat op de hoek van den wijk des grooten *Viziers* stont, met toelegh van dat in het krieken van den dagh in te nemen. Het bevel over deez verloore kinderen wiert aen *Ibrahim Buluk Bassa*, hopman van vijf en twintigh krijgsbenden, en dat over de knechten der *Spahis*, die verloore kinderen, ten getale van drie hondert, waeren, aen *Chahbaz* gegeven. Alle deze begonnen met groot geroep en geraes de voet des kasteels t'ondergraven. Toen zakte den bozen † vyant het herte in de hielen; dewijl zy daghten allen oogenblik bestormt en besprongen te worden.

† Persianen.

De Persianen daer en tegen stelden allerlei slagh van verdediging en tegenweer in 't werk, en wierpen op hen, behalve een hagel-jaght van mosketkogels, pijlen en steenen, en meenighte van granaden en vuurtuigen: waer door vele Turken gewont en gedoot wierden. Eindelijk verhitte het gevecht, in dien aenval, tusschen de twee krijgsheiren, zoo geweldigh, dat het over de drie dagen en drie nachten met onvergelijke woede duurde. De Persianen maekten een vervarelijk gekrijt, en de Turken moedighden zich ook met roepen en krijten elkanderen aen. Voorts raekten zy met elkanderen zoo na hantgemeen, dat d'een den ander met dagh en degen doorstak. De groote *Vizier* zelf nam den boge en pijle in de hant: desgelijks wierp *Seyd Vekas* zulk een hageljaght van pijlen op de † vervloekte verkens, tot dat zijn pijl-koker ledigh was: waer door vele gewont, en noch veel meer te sneuvelen quamen. Maer eindelijk wiert hy, beneffens vele andere Turken, met een scheut aen zijnen halze

† Persianen.

halze ter doot getroffen, en sterf ten zelven oogenblik. Een van zijne *Agas*, die een strijtbaer man was, ziende door dit ongeval de moedt des heirs ontvallen, moedighde het tot vechten aen. Voorts deed hy het lijk van zijnen heer in eene kleine tente brengen, en trad tot den grooten Heer en zeide: *Mijn koning, heil zy u: Mohammed Pacha, uw lantvooght, is als een martelaer gesneuvelt.* De koning stont over deze tijding zoo zeer verslagen en verbaest, dat de tranen hem eene wijle over de wangen heene biggelden. Aenstonts ontbood hy *Kapoudan Mustafa Pacha*, en gaf aen hem het ampt van grooten *Vizier*.

Voorts begaf zich deze nieuwe veltheer na den wijk van den grooten *Vizier*, en, na eenige geschenken aen de krijgsknechten uitgedeilt te hebben, moedighde hy hen met lieftalige woorden tot het vechten aen. Waer op de Turken zoo fel en kloekmoedelijk op de vyanden aenvielen, dat noit † *Rustan*, noch *Dastan*, noch *Kahharman Zeman*, noch *Zalnatuan*, een diergelijk gevecht gezien hebben. Hy wiert noch meer en meer, door het gebries der peerden, gesnor der schichten, en geklank der degens en wapenen, verhit: midlerwijle de mosketten en het grof geschut van beide zijden met zulk een woede speelden, dat de lucht en aerde, als van een yzelijk gedonder, daer van weêrgalmden. Eindelijk planten de Turken den standaert van bystant, op den top des kasteels voornoemt, met een groot geroep en gejuigh van vreughde, dat tot aen den hemel steegh.

† Alle oude Turksche strijtbare helden.

In den zelven oort quamen de penningmeester en proever van den overleden *Vizier*, *Risvan*, *Nasouh Beyg*, en *Aly Beyg*, overste der vrywilligen, en *Huseyn Aga*, overste stalmeester, en zeer vele brave en strijtbare mannen en dienaers te sneuvelen: en vele andere wierden gewont.

Des avonts wiert het lijk van den overleden *Visier* by het licht der toortsen ter grave gebraght, en geleit in het klooster van *Imam Acem*, daer zijn vader *Mustafa Pacha*, die eertijts † *Beiglerbeg* van *Bagdad* was, een graf gemaekt had.

† Beiglerbeg is een stadhouder; maer betekent eigentlijk op Turksch Heer der Heeren.

Des nachts wiert het gevecht hervat, en zoo fel, tot aen zonnen opgang, gevochten, dat het bloet in het kasteel, als een beke, stroomde: zulks de Persianen geen weêrstant meer konden bieden.

Des Vrydaghs, den negen en twintighsten van de zelve mane, hoorde men deze vervloekte verkens van de muuren om lijfsgena roepen, schreeuwende luits-keels: *Genade. Heer van den Alkoran en tijt, meester van den aertbodem: uitverkooren van Aly Osman, om de liefde van God, en uwe voorouderen, indien ghy God bemint, om de liefde van God, om de liefde van uwe dappere hoofden, lijfsgena. Bektach Chan zal uit de stad trekken, en u die in handen overleveren.* Ten zelven tijde wiert op honderden van plaetsen stilstant van wapenen verkundight.

De *Tchaouch Tarak*, tredende uit de poorte van *Imam de Groote*, trad in de plaetse, om die in bezit te nemen. Aen d'andere zijde zond de *Chan*, *Aly Aga* genoemt, eenen man uit de stad, om † vry-gelei-brieven te verzoeken: die recht na de tente van den grooten *Vizier* trad. Over de twee-hondert mannen van staet uit de krijgstroepen van *Romulie*, en der *Janitzars* begaven zich op het gerucht van deze goede tijding, ook by den grooten Heer, die aen hen alle liefkozingen en ongewoonelijke gunsten bewees.

† Paspoorten.

Voorts gaf de groote Heer tijt aen de Persianen, om uit de stad te trekken.

Bektach * *Khan*, stadhouder van *Bagdad*, trad met zijn gevolgh na het paveljoen van den grooten *Vizier*.

* Een Khan is in Persie zoo veel, als een Bassa in Turkye.

De grooten Heer midlerwijle was met eene keizerlijke majesteit en trotsheit van eenen tyger en leeuw, onder een verheven paviljoen gezeten. De groote *Mufti*, de *Kasiaquers*, de groote en kleine *Viziers*, de jonge en oude, met een woort, het geheele krijgsheir der geloovigen stonden ter rechte en linke zijde van hem, met de handen kruislings over malkanderen. Hun hooftçieraedjen en poken waeren met edele gesteenten en peerlen verrijkt en gestoffeert. Daer en boven wierden de krijgstroepen, om meerder vreze den vyant aen te jagen, belast zich in orde te houden.

Ieder had zich met een zonderlinge zorge op het heerlijkste opgetooit: zulks zy alle, als de bloemen in de Lente, van gout en zilver, daer meê zy bedekt

 dekt

dekt waeren, blonken. Op een zelve wijze waeren hunne wapenruſtingen, malie-rokken, en zadels, uitgeſtreken. Van gelijken ſtonden alle de *Janitzars* met koſtelijke mutſen op 't hooft, en malie-rokken aen 't lijf, en de bloote degens in de hant, in prachtigh gewaet uitgeſtreken.

Van de poorte des toorens, tot aen het hoogh paviljoen van den grooten Heer, ſtont het ganſch krijgsheir in ſlagh-orde gerangt. De piekeniers, booghſchutten, mosketiers, en *Tartars*: desgelijks de krijgstroepen van *Syrie* en *Egypten*, *Usbek*, *Kurdiſtan Tcherdiſtan*, ſtonden ieder byzonder, en verwachten alle met groote ſtaetſie en ongedult de komſte van *Bektach Chan*.

Ondertuſſchen zond de groote Heer eenen hopman van de † *Tchiaouchs*, met eenige brieven aen de *Chans* van *Bagdad*: by den welken hy hen deed weten, dat hy hen tijt van uit te trekken tot aen den avont vergunt had; maer hen alle, by aldien zy daer in nalatigh bevonden wierden, door de kling zou doen ſpringen. Eindelijk quam *Bektach Chan*, ſtadhouder van *Bagdad*, met zijn ganſch gevolgh aen de tente van den grooten *Vizier*. Wanneer hy daer na voor de tente, en voor het hoogh paviljoen (wiens poorte de ſchrage der werelt is) van den grooten Heer verſcheen, braght het gezicht en aenſchouw van die groote maght, en van die grootsheit, duizenderleie gedaghten van eerbewijzing en vreze in hem.

† Tchiaouchs zijn deurwaerders van den grooten Heer.

Toen nu *Bektach Chan* zoo veel hondert duizenden van ſtrijtbare mannen zagh, met zoo velerlei ſlagh van wapenruſtingh en krijgsgereetſchap, en oorloghstuig, en ieder met de bloote degen in de hant, en alle in zulken orde, dat men zou gezeit hebben, dat duizent voeten op eene voet alleen ſtonden, bleef hy tot ſtommens toe, en als opgetogen, van verwondering ſtaen. Maer noch meer wiert hy van verwondering als opgetogen, wanneer hy den grooten Heer op een verheven throon, met zulken majeſteit en heerlijkheit zagh zitten, dat de † *Kahharmans* en *Nerimens* niet met allen by hem te vergelijken zijn. De herten der reuzen zouden zich met ſchrik en vreze bevangen vinden: en duizenden van *Ruſtans*, met zoo vele *Kahharmans*, *Nerimens*, en *Efraſiabs*, zijn niet als ſtof en zantjes by hem te vergelijken. Hy was op eenen throon van rechtveirdigheit gezeten, en had de zedigheit van *Sulyman*, de heerlijkheit van *Aly*, de billijkheit van *Nouchirevan*, de majeſteit van *Osman*, de ſtemmigheit van *Humer*, en de rechtveirdigheit van *Abubekir*. Alle de geleerden, *Viziers*, heeren, ridders, * *Emirs*, de grooten van den *Divan*, ſtonden ieder op zijne plaetſe, onder de ſchaduwe van den koning der koningen. *Bektach* eindelijk kuſte d'aerde, en ſprak den grooten Heer in dezer wijze aen: *O Monarch van hooge geboorte! koning der koningen, koning van Arabie en Perſie, ſtadhouder van den uitſtekenden* † *profeet: God verlange het rijk van uwe Majeſteyt, en make het eeuwigh.* Na deze woorden gedroegh hy zich met groote eerbiedigheit tegen den grooten Heer, en verwaghte antwoort.

† Deze zijn aeloude Turkſche helden.

* Vorſten.

† V[illegible] Mahomet.

Een wijle daer na lichte deze gelukkige en groote koning, (het ſteunſel der werelt, dien de hooghſte God beware) op eene fraeie wijze en groote majeſteit, het hooft op, en roerde zijne gezegende tonge, en ſprak tot hem: *Wie zijt ghy, die hier gekomen is? Bektach Chan* gaf hem ten antwoort: *Ik ben uw dienaer, Bektach, ſtadhouder van Bagdad: en ben gekomen, om deze plaetſe in handen van mijnen koning over te leveren.* Waer op de groote Heer antwoorde: *Wel! waerom hebt ghy die niet eerder overgegeven: Wat was het van noode zoo veel tegenweer te bieden? Kondt ghy die niet eerder overgeven? Doch daer is niet aen gelegen. Nauliks zou men eenen man vinden, die aen zijnen meeſter grooter dienſt doet, als ghy gedaen hebt. Ik heb u en uwe troepen, die in uw gevolgh zijn, en aen de Chans, lijfsgena gegeven. Wat my belangt, ik ben hier gekomen, om de Perſianen t'overwinnen. Deze plaetſe is een erfgoet, dat van onze voorouderen komt. Hierom ben ik hier gekomen.*

Na eenige diergelijke andere woorden gaf hy aen *Bektach Chan*, tot een geſchenk, een vederboſch of pluim van zwarte reigers-veeren, verrijkt met edele geſteenten, en een pook, op een zelve wijze verçiert, als ook een kleet met zabels gevoert. Voorts beval de groote Heer aen de *Viziers*, en aen alle de bevelhebbers zijns krijgsheirs,

van zijnent wege te doen afkundigen, dat de genen, die blijven wilden, by hem zouden komen, en alle goede onthaling genieten: maer die niet wilden blijven, zouden onverhindert na hunnen koning mogen vertrekken. Doch *Bektach Chan*, die, tot zijn groote verwondering, een dienaer van den grooten Heer geworden was, bleef by hem. *Lof zy Gode, wy hebben de gelovigen uit de handen der ketters gehaelt en verlost. Bagdad is volkomentlijk in den tijt van veertigh dagen verovert.*

De *Janitzars*, *Spahis*, en alle d'andere krijgstroepen ontfingen onuitsprekelijke goede onthalingen van den grooten Heer.

Na *Bektach Chan* uit het kasteel getreden was, bleven *Khalef Chan*, en *Aly Chan* daer op, en maekten te zamen een vast besluit, van niet uit de stad te trekken. *Khalef Chan* dronk op de gezontheit van den Persischen koning *Sefy*, met voornemen van weêrstant te bieden. Te dien einde hadden zy een krijgsheir van twintigh duizent mannen op hunne zijde gekregen.

Aly Bassa, zoon van *Arslan*, des verwittight, trok met zijne *Janitzars* in de stad, en maekte zich daer volkomen meester van. Hy deed alle de genen, die hem voorquamen, ter neêr houwen: zulks het bloet der gesneuvelden als eene beeke door de stad vloeide. Ja de Turken wierden door het neêrhouwen zoo vermoeit, dat zy geene krachten langer hadden, om de handen op te heffen: want eenigen hadden ieder hooft voor hooft vijftien Persianen ter neêr gehouwen.

Deze tijding baerde een groote ongeneughte en mishagen in den grooten Heer: want hy zeide: *Ik heb hen lijfsgena gegeven: waerom hebben zy die voorwaerden gebroken?*

Hier en tusschen verzocht *Huseyn Bassa* verlof van den grooten Heer, om d'inwoonders van *Bagdad* op nieuw te plagen: maer hy verworf dien niet. En komende ten tweede-male weêrom, zeide hy tot den grooten Heer: *Deze luiden zijn verraders, en meineedigh. Laet ons de hant aen hen slaen, en hen alle ter neêr houwen. Is het zonde, het zal voor mijn rekening zijn. Maer hebben zy het verdient, het zal u tot glorye gedyen.* Eindelijk gaf de grooten Heer hem verlof, en hing aen zijn hooft een pluimaedje van zwarte reigers-veeren, die rijkelijk met edele gesteenten gestoffeert was. *Ga dan, zeide hy, mijn dappere krijgs-helt, en doet, het geen ghy wilt.* Zoo dra *Huseyn Bassa* deze orde ontfangen had, steegh hy te peerde, en reed, met de degen in de hant, voor zijne troepen, die aenstonts op de Persianen invielen. Deze begaven zich ter yl te peerde na de *Zwarte poorte* toe, en staken op de vlucht; doch wierden door de Turken vervolght en achterhaelt, en eensdeels ter neêr gehouwen, en eensdeels gevangen genomen. Het bloetbadt, en de neêrlaegh der Persianen was zoo groot, dat van vijf en twintigh duizent zielen nauliks eene behouden wiert. De *Chans*, *Khalef Aly*, en *Fetagh*, met hondert hopluiden, en vele bevelhebbers van name, wierden gevangen. De Turken braghten zulken groot getal van hoofden voor het hoogh paviljoen van den grooten Heer, dat die by malkanderen opgehoopt, als bergen, lagen.

Die by 't leven bleven baden jammerlijk om lijfsgena, en hieven hun geschrei ten hemel. De groote Heer beschrobde d'overgeblevenen geweldigh, en zeide: *Ik heb u lijfsgena verleent, en u eenen man gezonden, om u daer van te verzekeren: Waerom zijt ghy tegen my opgestaen, en niet uit de stad getrokken? De schult is by u.*

Hy stelde ten zelven tijde twee of drie gevangenen onder bewaernis van *Silikhtar Mustafa Bassa*: doch gaf de reste aen de woede en bescheidentheit der krijgsknechten over, die eenige door de klingen deden springen, en gaven d'andere gevangenen aen de *Janitzars* over.

De Turken bequamen grooten buit: want die te voore niet eenen penning had, wiert meester van duizent en meer. Ook wierden by de gemeene krijgsknechten vele peerden en draeghbeesten, en meenighte van andere goederen tot buit bekomen.

Aen de zijde der Turken bleven vijf duizent verslagen, en tien duizent wierden gewont. Maer aen de zijde der Persianen quamen over de vijf en twintigh duizent te sneuvelen.

In zekeren brief, op Turksch, door den grooten valkenier van den grooten

ten Heer, aen *Mustafa Bey*, die te dier tijde een der *Sanjaks* van *Egypten*, en in de stad *Kairo* woonachtigh was, wort dit belegh en overgaen der stad *Bagdad* in volgender wijze verhaelt, dien ik hier ook, om de verandering van eenige omstandigheden en voorvallen, in 't Neêrduitsch van woort tot woort ook zal laten volgen.

Voyage de Levant de Thevenot.

Den elfden van Slachtmaent sloegh de groote Heer zijn leger voor de stad *Bagdad* neêr, ter zelver plaetse, daer voor meer als hondert jaren de Turksche keizer *Soliman* zijn leger neêr geslagen had. Ten zelven dagh riep hy alle de *Viziers*, *Bassas*, en andere hoofden van het krijgsheir, t'zamen, en beval eenen ieder hunner zijne krijgsknechten in slagh-orde te stellen. Het veltleger wiert met de ruiterye omringt, en al het voetvolk daer rontom geplaetst.

Ten zelven dage wierden groote bolwerken, schanzen, of hoopen van aerde, overal opgeworpen, daer het geschut uit de stad de beleggers kon beschadigen. Men braght ook een groote meenighte van hout en rijsbossen in het leger: daer van, met aerde vermengt, drie bergen of bateryen, op drie verscheide plaetsen gemaekt wierden, die hooger als de muuren der stad *Bagdad* waeren. Op ieder bergh wierden twintigh stukken geschuts geplant, die met het krieken van den dagh des anderen daeghs vuur gaven.

Ten zelven tijde wiert een hooge tooren voor het paveljoen van den grooten Heer opgerecht: op wiens top hy klom, en van daer, als uit een gallerye, buiten het gevaer van 's vyants geschut, alles bezightighde wat in zijn krijgsheir en binnen *Bagdad* geschiede en omging. Hy ontbood aldaer alle de grooten, zoo van den gerechte, als van de krijgsmaght, en sprak tot hen aldus: *Ghy Mouftys, Viziers, Beglerbeis, Bassas, Sangjaks, en alle anderen, die God onder mijne gehoorzaemheit gestelt heeft: gedenke niet, dat ik hier gekomen ben, om van daer te keeren, zonder deze plaetse te veroveren. Neen. Ik ben gekomen met een groot getal van krijgsknechten, die getrou aen de Wet zijn, om te winnen of te sterven. Waerom ghy alle, zoo meenigh ghy zijt, het zelve besluit gedenkt te nemen. Want ik heb beslooten met mijne eige hant de grooten, die hunnen plicht niet zullen gedaen en zich na behooren gequeten hebben, te dooden. Ik zal de kleinen, den een met den ander, doen dooden, of door de hant der vyanden. Daer na zal ik my zelven dooden, ten einde de historien den nakomelingen doen berichten en leeren, dat een navolger van den grooten Othoman alhier met tien-mael hondert duizent mannen, tot verdediging der Wet, gestorven zy.*

Daer na verzaghte hy een weinigh zijne reden en woorden, en toonde zich zoo straf niet, en sprak: *Ghy ziet, de mensch is zeer weinigh of niet met allen. Die sterft, met wel te doen, zal het wel na zijne doot hebben: maer die sterft, in het dooden van eenen vyant voor het geloof, die zal noch veel gelukzaliger in het paradijs zijn. Ziet mijne vaders, aldus noem ik d'ouden, en ghy mijne broeders, die van mijnen ouderdom zijt, (want wy zijn alle van een zelve stoffe gemaekt) laet ons een werk verrichten, dat onzen grooten profeet Mahomet kan verplichten, om onzen voorspreker te zijn, en die ten dage des oordeels ons alle voor den rechtbank van den grooten God vertoonen kan; zeggende tot hem: Ziet hier de gelovigen, die klockmoedelijk voor uwe grootste glorye van uwe heilige Majesteyt, en van alle uwe heiligen gestreden hebben. Ten einde wy in het toekomend de ruste in deze werelt, en de glorye in d'andere, mogen hebben. Om daer toe te komen, is het dienstigh en oorbaer de gevaren niet te vrezen. Maer waerom zoud ghy die vrezen? daer ghy, om de liefde van onzen grooten profeet, die onz zoo veel gunste voor de Majesteit van den grooten God belooft, tot dit gevecht aengevoert zijt. Ik geloof zulks niet. En by aldien ik zie dat iemant van u lieden niet kloekmoedelijk tot het gevecht treet, dien zal ik met mijn zwaert dooden.*

Wanneer alle de bystaenders dit gehoort hadden, leiden zy de hant op het hooft, en antwoorden eendrachtiger stemme: dat zy bereit waeren de wille van zijne hoogheit te volvoeren. Sedert begonnen zy ook te vechten, zonder tijt te spillen.

De groote Heer deed alle de tenten der wont-artsen van zijn leger by de zijne oprichten, en beval, dat alle gewonden aldaer zouden gebraght worden, om die te verbinden. Hy zelf vertrooste hen

hen met lieftalige woorden, en gaf aen eenen ieder, die gewont wierden, veertigh en vijftigh *Sequins*. Van gelijken gaf hy aen de kinderen der gesneuvelden, of aen de naeste bloetvrienden, een zekere zomme gelt.

Geduurende het belegh, den tijt van negen en dertigh dagen, deed de grooten Heer alle dagen en nachten een gebedt op zijne knien, en spreide zich voor over op d'aerde neêr, met de tranen in d'oogen.

Allen avonts wiert een weinigh van de zelve aerde, waer van de bolwerken, tot bevrijding voor 's vyants geschut, opgeworpen waeren, gekruit, om de stad te naderen.

Den tienden van Wintermaent stont men recht voor d'eerste grachten. Toen beval de groote Heer een groot getal van zakken, met aerde gevult, in de grachten te smijten: gelijk die ook in den tijt van vier dagen gevult wierden. Daer na wierden drie andere bateryen of bergen opgeworpen: op wiens kruinen het geschut, dat op de drie eerste bergen stont, overgevoert wiert. Van waer op de helft der muuren van *Bagdad* gebeukt wiert: want d'andere helft lagh rontom onder bergen en heuvelen van aerde begraven, daer het geschut geen bres kon maken. Duizenden van scheuten wierden uit het geschut op zekere tooren gegeven; hoewel zonder die te beschadigen. Op de post of oort van *Saliktar Bassa*, die by eenen van de bergen was, stonden twaelef stukken geschuts en drie groote slang-stukken geplant, die geduurighlijk op de stad vuur gaven, en een groot getal van huizen ter neêr velden.

De groote *Visier* had aen een anderen bergh, met de *Romuliers* post gegrepen: waer uit zy in de stad vielen, en drie bolwerken innamen: maer hy zelf quam aen een musketscheute in zijn hooft te sneuvelen. Drie *Beglerbeys* wierden aldaer ook gewont: met name *Chus Kasinadar*, *Hibraim Bassa*, *Beglerbey* van de stad *Suas*, en *Var Varally Bassa*, die *Beglerbey* van *Natolie* was: *Queusse Chaban Bassa*, beneffens zeven *Ali Beys*, en een groot getal van anderen wierden gedoot.

Den zestienden van Wintermaent sterf de groote *Vizier*: den zeventienden *Moustapha Bassa*, die *Bassa* van de zee was. In zijne plaetse quam *Kaymakan*: aen wien de groote Heer de zegels gaf.

Den achtienden ontstont een zware regen: waer door de lonten niet in brant konden gehouden worden. Ten zelven dage storte men met zulken woede en gewelt ter stad in, dat de belegerde Persianen om lijfsgena begonnen te roepen, en de punten van hunne standaerts en vendels tegen d'aerde wenden, ten teken, dat zy zich ter bescheidenheit van den groote Heer onderwierpen. Ten zelven tijde begaf de *Kiaya*, (die zoo veel als hopman der wapenen, en voornaemste bevelhebber van den stadhouder van *Bagdad* was) by den grooten *Visier*, met een sluier aen den hals, daer zijn zabel in bewonden was, (het welk een teken van schandelijke onderdanigheit is) en verzocht van hem, zoo van zijnent wege, als van wege zijnen meester, *Aman*, dat is, *bermhertigheit* of *lijfsgena*: de welke hy verworf.

De stadhouder van *Bagdad*, *Bektach Khan*, was ook uit de stad tot den *Visier* getreden. Deez liet hen alle beide staen: want hy vervoeghde zich by den grooten Heer, en verhaelde dien het geen zich toegedragen had, en verzocht lijfsgena voor hen: het welk hy verkreegh. Aenstonts beval de groote Heer, dat ieder zich in orde zou houden met het beste gewaet aen, des hem doenelijk viel, en deed toen *Bektach Khan* met groote staetsie en pracht in zijn paveljoen komen. Wanneer die aldaer gekomen was, kon hy voor den glans van zoo groote majesteyt, die het gansch hof van den grooten Heer bescheen, niet bestaen: en het bloet ysde in zijn lijf, en kon geene andere woorden meer uitten: als, *gelooft zy God. Gelooft zy God.* *Bektach Khan* wierp zich voor den grooten Heer, die op zijnen throon gezeten was, op d'aerde neêr, en verzocht lijfs-gena en vergiffenis: het welk hy verworf. De groote Heer deed hem opstaen, en nader by hem komen, en vroegh hem na vele en verscheide zaken, daer hy, tot vernoegen van den grooten Heer, op antwoorde. De groote Heer vereerde hem een kleet met zabels gevoert, beneffens een pook en gordel met edele gesteenten bezait, en een pluim van reigers-veeren op een wapen van groote waerdye. Hy beval hem

hem de voornaemſte hoofden en alle de bevelhebbers tot hem te zenden, en de inwoonders aen te zeggen: dat de genen, die in zijnen dienſt wilden blijven, zeer wel ontfangen en onthaelt zouden worden, en d'andere zonder wapenen moghten uittrekken. Maer die zich halsſterrigh toonden en bleven, zouden zonder gena ter neêr gehouwen worden. Toen viel *Bektach Khan* weêr plat ter aerde neêr, en bedankte den grooten Heer met groote nederigheit; en beloofde zijn ſlave niet * met eene; maer met duizent zielen te zijn.

* Dit is een wijze van ſpreke, de welke op Turkſch groote kracht heeft.

Van daer keerde hy na het paveljoen van den grooten *Vizier*, en zond zijnen *Kiaya* na de ſtad, om den burgers de wille van den grooten Heer bekent te maken. Maer eer hy in de ſtad quam, traden de krijgsknechten, die aen den oort van den grooten *Vizier* ſtonden, ten zelven oogenblik door de poorte, *Imam Azem* genoemt, ter ſtad in, en begonnen de huizen uit te plonderen. Wanneer zes *Khans*, die in de ſtad waeren, dit zagen, konden zy dat met gedult niet zien; maer ſchreeuwden luits keels, en riepen: dat hen geen woort gehouden wiert, en men hen, daer zy lijfs-gena verworven hadden, ten ſtrengſte handelde. Hier op verzamelden zy by de poorte *Kara-Kapi* zoo vele krijgsknechten, als hen doenelijk was. Maer de genen, die hen niet wilden volgen, riepen om lijfs-gena. Doch de Turken waeren in het neêrhouwen en plonderen zoo verhit geworden, dat zy hen niet hooren wilden; maer hieuwen alle de genen, die hen ontmoeten, ter neêr, dat den gehelen nacht door duurde. Des uchtens boden de gemelde *Khans*, met vijftien duizent mannen, die zy by een verzamelt hadden, den Turken het hooft, en verdedighden zich zeer kloekmoedelijk. Wanneer dit den grooten Heer verwittight was, beval hy dat alle de krijgsknechten van d'andere poſten ter ſtad zouden intrekken, en alles ter neêr houwen. Op hunne komſte binnen de ſtad begaven zich zommigen, ten getale van vijf duizent, onder gehoorzaemheit van den grooten Heer; maer anderen, ten getale van tien duizent, die zich hertnekkigh toonden, wierden gedoot. De zes *Khans* wierden gevangen genomen: als *Napte Khan*, was een gevangen van den grooten *Vizier*, met den ſtadhouder *Bektach Khan*: *Mirfatta Allibei Khan*, *La Ella Mahomet Oſſein Khan* waeren gevangenen van *Baſſa Saliktar*: en *Alef Khan*, beneffens twaelf andere grooten, wierden by *Oſſein Baſſa* gevangen genomen, die te voore *Baſſa* van *Kairo* was.

De vijf duizent Perſianen, die verzochten ter genade aengenomen te worden, wierden onder vry gelei van eenen *Beglerbey* tot buiten het leger gebraght, om te beletten, dat zy door den vyant niet beſchadight wierden. Maer wanneer de groote *Vizier* hen voor-by zijn paveljoen zagh gaen, zoo vergaderde hy alle d'overſten, die by hem waeren, en zeide tot hen: *Waerom zullen wy bermhartigheit aen deze honden betoonen, die geen geloof hebben, en noit hun woort houden? die zich niet vrywilligh en van zelf hebben overgegeven; maer wy hebben hen daer toe met gewelt gedwongen: waer van God den arm van onze kloekmoedige krijgsknechten aengemoedight heeft. Zijn deze de zelve luiden niet, die wy te Revan overwonnen hebben? tegen de welke de grooten Heer zoo veel weldaets en goedertierenheit gebruikte. Doch na hy hen in genade had aengenomen, en toeſtont, dat zy met hunne wapenen en reistuigh zouden mogen vertrekken, zoo toonden zy zich ondankbaer voor deze genade, en hieuwen tien duizent van d'onzen, wanneer zy hun voordeel zagen, ter neêr. Hoe ſchreit het bloet der gelovigen om wrake! die zy zoo moortdadelijk ter neêr gematſt hebben. Barmhertigheit en genade is hen vergunt, op beſprek, dat zy zich, zonder vechten, zouden overgeven. Maer dewijl zy daer na halsſterrigh weêrſtant geboden hebben, zoo verdienen zy des niet. En in allen gevalle, indien de grooten Heer hen lijfs-gena vergunt heeft, ik vergun hen die niet.*

Aenſtonts beval hy *Nauuy Aully*, *Adrevis Mahomet Baſſa*, *Var Varally Baſſa*, *Chus Kaſanadar*, en *Hibraim*, *Baſſa* van *Siuas*, op hen aen te vallen en op ſtukken te houwen. Het welk zy in 't eerſt weigerden te doen, en braghten tot hunne ontſchuldiging by, dat de groote Heer hen lijfs-gena vergunt had. Maer de *Vizier* gaf hen bevel in geſchrift, tot hunne verdediging, en nam de ſchult op zich, indien het by den grooten Heer qualijk moght opgenomen worden.

den. Uit kracht van dien volvoerden zy zijne wille.

Wanneer den grooten Heer dit ter oore quam, ontbood hy in grammen moede den *Vizier*, en vroegh hem, waerom hy dat bevel tegen zijn woort gegeven, en zijn gegeven trou doen schenden had. Waer op de groote *Vizier* oneerbiedelijk antwoorde: *Schoon de grooten Heer hen bermhartigheit bewezen had, zoo wilde hy die aen hen, om de redenen voornoemt, niet bewijzen.* Na de Groote Heer zich een weinigh bedaght en wel bezeft had, 't geen hem ter ooren gekomen was, trok hy het kleet, dat hy aen had, uit, en gaf het den grooten *Vizier*, en prees het geen, dat hy gedaen had.

In *Bagdad* waeren een en dertigh duizent uitgeleze bezoldighde krijgsknechten, en twintigh duizent vrywilligen, die alle door de Turken ter neêrgehouwen wierden, zonder een eenige het ontsnapte, die de tijding in d'andere steden van *Persie* kon brengen.

Den achtienden van Wintermaent, des Vrydaghs, wiert de stad *Bagdad* geheellijk aen den grooten Heer overgegeven.

De Persianen dooden alle hunne vrouwen en kleine kinderen, en sneden van vier of vijf duizent peerden, van groote waerdye, de hazen of spanzenuwen der voeten af, ten einde zy den Turken niet ten dienste zouden zijn.

Na *Bektach Khan* weêr in de stad getreden was, braght hy zich des nachts met vergif om 't leven, en wiert des uchtens doot gevonden, en als een hont begraven.

Na de stad dus verovert was, deed de grooten Heer het graf van *Imam Azam* van nieuws hermaken, en dat met vele goude lampen, met edele gesteenten verrijkt, verçieren, en de vloer met zijde tapijten bedekken. Hy deed ook de graven van andere heiligen verrijken en verçieren.

In dezer wijze verhalen de Turken zelfs het belegh en overgaen der stad *Bagdad*, dat zich op het jaer zestien hondert en negen en dertigh toedroegh.

Dan men zou mogen zeggen, dat deze schrijvers d'oorzake van het overgaen der stad niet volkomen na waerheit verhaelt; maer die verborgen hebben: want luiden, die een weinigh meer kennis van zaken, als de gemeine man, hadden, hielden voor vast, dat de stad veel meer door heimelijk verstant van den stadhouder overgegeven, als met gewelt der wapenen, door den Turk verovert was. Waerom ook de vrouw van den stadhouder, uit schaemte der verraderye van haeren man, en om die schande niet t'overleven, haer zelve ten zelven dage, wanneer de Turken ter stad in traden, met vergif om 't leven braght.

Men zeidt ook, dat de groote Heer, *Sultan Amurat*, twee hemden van deze edelmoedige mannin na *Konstantinopolen*, in zijne schatkamer, deed brengen, de welke hy onder den buit uitgezocht had: uit oorzake die met edele gesteenten, ter waerdye van vijftigh duizent *Sekins*, bezet waeren.

Andere leggen d'oorzake van het overgaen der stad op het muiten der krijgsknechten: 't welk hier uit zou ontstaen zijn.

De *Khan*, die in het begin het belegh afweerde en verduurde, was geboortigh van *Armenie*, en wiert genoemt *Sefi-Kouli-Khan*. Hy had eene lange wijle het gebiedt over de stad gevoert, en zelf reeds te voore haer twee-mael tegen het leger der Turken verdedigt, die de zelve niet konden veroveren. Maer wanneer de koning van *Persie* eenen van zijne gunstelingen gezonden had, om in zijne plaetse te gebieden, en die een weinigh te voore, eer het grof geschut een bres gemaekt had, in de stad getreden was, zoo wilde d'oude *Khan*, ziende zich van zijne ampt versteken te zijn, liever sterven, als dien hoon, dien men hem traghte aen te doen, overleven. Hy deed dan zijne vrouw en zoon in tegenwoordigheit van zijne bevelhebbers en krijgsknechten komen, en nam drie koppen vol vergif, en zeide tot zijne vrouw. By aldien zy hem oit bemint had, zy zou hem nu daer tekenen van geven, en met hem edelmoedigh sterven. Hy deed de zelve vermaning aen zijnen zoon: waer op zy ten zelven tijt ieder een kop met vergif inzwolgen, en de doot op hun lijf dronken.

Tavern. Voyage de Perse.

De krijgsknechten, die dezen stadhouder beminden, dit droevigh en rampzaligh schou-spel ziende, en verstaende, dat de groote Heer zich tot

een algemeinen ſtorm door de bres vervaerdighden, wilden hunnen nieuwen *Khan* niet gehoorzamen, en ſloegen aenſtonts aen het muiten. Zy traden dan in onderhandeling met den Turk, en troffen met hem een verdragh, met beding, dat zy met wapenen en reistuigh zouden uittrekken. Doch hen wiert geen woort gehouden. Want na de Turken in de ſtad getreden waeren, vertoonden de *Baſſas* aen den grooten Heer, dat men, tot verzwakking van den koning van *Perſie*, alle de krijgsknechten door de kling moſte laten ſpringen en ter neer houwen: gelijk ook geſchiede: want over de twee en twintigh duizent wierden ter neêr geveld.

Boullaye le Gouz begroot het getal des krijgsheirs van den Turkſchen keizer *Amurat*, daer meê hy de ſtad *Bagdad* belegert had, op hondert en vijftigh duizent mannen: waer onder zeſtigh duizent ſtrijtbare mannen waeren: achtien duizent water-voerders, en tien duizent Joden. Het meeſtendeel der *Janitzars* waeren jongens, die hem ten dienſte ſtonden. Waer uit blijkt, zeidt hy, hoe eenigen zijn krijgsheir t'onrecht op tien-mael hondert duizent man begroot hebben.

De *Baſſa* van *Kairo*, hooftſtad van *Egypten*, was van daer over *Aleppo* met twee duizent *Janitzars* in het leger gekomen. Ieder hunner had eene rok aen van Engelſch laken, na de Turkſche wijze gemaekt. De hemtrokken waren van katoendoek, met verſcheide kleuren geſchakeert. De meeſte droegen zijde en goude knoopen. De gordels blonken van zilver.

De *Topichibachi*, *Michaël* geheten, die den Turkſchen keizer *Amurat* de ſtad *Bagdad* had helpen winnen, wiert, tot erkentenis van zijne dienſten, door hem, met een *Timar* of pachthoeve te *Damaskus* vereêrt, die hem meer, als vier duizent *Eskus* kon opbrengen.

Deez *Topichibachi* trok gewoonelijk allen jaers van de ſtad *Damaskus* na *Bagdad*, in het regen en ſtorm-ſaizoen, in den welken de koning van *Perſie* de ſtad *Bagdad* kon belegeren. Na verloop van dit ſaizoen, dat drie of vier maenden duurde, keerde hy weêr na *Damaskus*. Hy nam gemeenelijk vijf en twintigh of dertigh peerden met zich, en leide den wegh in achtien of ten hooghſte twintigh dagen af, trekkende recht door de woeſtijne. De wegh van *Damaskus* na *Bagdad*, door deze woeſtijne, is de kortſte. Anders reiſt men door *Meſopotamie* derwaerts. Deez *Topigibachi* was te dier tijde te *Bagdad* in geen minder aenzien, als de *Baſſa* zelf.

Voor eenige jaren, na de ſtad *Bagdad* door den grooten Heer verovert was, zonden de Venetiaenders eenen gezant aen den koning van *Perſie*, met brieven van den keizer, *Paus* van *Rome*, koning van *Spanje*, en van den ſtaet van *Venetien*, om hem het belegeren van *Bagdad* aen te raden. Doch het ſchijnt de brieven van die vorſten weinigh by den Pers hebben kunnen uitrechten.

De inwoonders van *Bagdad* zijn Mahometanen, Kriſtenen, Joden of Kurden. De Mahometanen beſtaen meerendeels uit Turken en Arabieren; hoewel zich ook eenige Perſianen aldaer bevinden, die, ſedert de ſtad door de Turken des jaers zeſtien hondert negen en dertigh verovert wiert, aldaer gebleven zijn. Inwoonders van Bagdad.

De Turkſche Mahometanen van *Bagdad* zijn in het ſtuk van godsdienſt tweederlei: zommigen worden *Rafedis*, dat is gezeit, *ketters*; en andere *onderhouders der wet* genoemt. De laetſte verſchillen van de Mahometaenſche Turken van *Europe* niet.

De *Rafedis* willen in geenerleie wijze met eenen Kriſten eeten of drinken: ja zelfs met geene andere Mahometanen, dan zeer bezwarelijk. By aldien het gebeurt, dat zy uit een zelven kroes met hen drinken, of die aenraken, zoo waſſen zy zich aenſtonts af: naerdien zy geloven daer door onrein geworden te zijn. Mahometanen Rafedis.

D'andere Mahometanen zijn zoo waengelovig niet, en verkeeren, eeten en drinken met alle menſchen, van wat godsdienſt zy zijn.

In het ſtuk van de gevoelens hunner ſekte verſchillen de *Rafedis* zeer weinigh van d'andere Mahometanen of Turken van *Konſtantinopolen*. Maer in hunne lijkſtaetſien en begraveniſſen onderhouden zy eenige byzondere en de volgende gewoonten.

Wanneer de man geſtorven is, ontkapt

kapt de vrouw haer, en laet het hair by het hooft los neêr-hangen, en bestrijkt het aengezicht met het zwart van de ketel of pot. Daer na recht zy zeer belaggelijke dansen en sprongen aen. Alle de mannen, zoo magen en vrienden, als gebuuren, vergaderen in het huis van den overleden, en vertrekken zich ter zijde, en waghten, tot dat de lijkstaetsie gedaen wort. Maer de vrouwen rechten ieder om strijt duizenderleie apenspelen en grimmassen aen, slaen op de wangen, en schreeuwen, als uitzinnige menschen. Daer na beginnen zy eens klaps op het geluit van twee trommen te danzen, daer ook vrouwen op slaen, gedurende den tijt van een vierendeel uurs. Ondertusschen is'er een onder haer, de welke op dit werk afgerecht is, en treurige toonen luitskeels opheft, daer d'andere vrouwen, met het verdubbelen van haer geschreeuw, op antwoorden: zulks men haer op een zeer verren afstant hooren kan. De kinderen van den overleden stellen zich ook als uitgelaten en uitzinnigh aen. Het welk zy gehouden zijn te doen, of zouden anders den naem hebben, dat zy hunnen overleden vader gene vrientschap toedroegen.

Wanneer het lijk ter aerde gebraght wort, zoo verschijnen aldaer meenighte van arme luiden met banieren en vanen, de welke zy op het einde van groote stangen, als pieken, dragen, en zingen al gaende droevige toonen. De vrouwen woonen de begravenis niet by: want zy mogen niet, als des Donderdaeghs, uit den huize gaen, op den welken zy na het graf treden, om voor den overleden te bidden.

D'ingeboorne inwoonders van *Bagdad* zijn doorgaens blank en schoon, en wel gestelt van leden. Het vrouwvolk is meerendeels volmaekt schoon, en heeft gemeenelijk zeer schoone oogen. De vrouwen gaen'er, na 's lants wijze, niet uit den huize, als des Donderdaeghs, wanneer zy na de graven der overledenen treden, om voor hen te bidden. Ook gaen zy des Vrydaghs uchtens uit na het bad, om haer te wasschen, gietende meenighte van welriekend water op het hooft en lichaem. Zy mogen ook uitgaen, zoo meenighmael de man haer verlof geeft, om haere vrienden te bezoeken. In het gaen door de stad, bedekken zy haer, van den hoofde tot de voeten, met een kleet van gestreept linnen of van fijne zijde, dat twee gaten recht voor d'oogen heeft, om daer

Wezen en dragt der inwoonders.

 door,

door, in 't gaen, te zien. In die toerusting is een vrouw niet kenbaer. Zelf de man kan haer niet kennen, indien hy haer tegen quam.

Voorname mansperzonen rijden gemeenelijk te peerde langs de straten, en zijn zindelijk en prachtigh gekleet. Desgelijks zijn de vrouwen op haere wijze zeer prachtigh gekleet: hoewel zy iet tot çieraet dragen, dat ons hier te lande zeer belaggelijk zou zijn: want zy dragen niet alleenlijk juweelen aen d'armen en ooren; maer ook een keeten van juwelen rontom het aengezight, en doorbooren de neusgaten, daer zy ringen insteken. D'Arabische vrouwen doorbooren slechts het middelschot tusschen beide de neusgaten, en steken daer eene goude ringe van de dikte van een vogelschachte in, de welke, om de minder onkoste en lichtigheit, hol is. Eenigen dragen die grooter, als een pink over dwers. Tot meerder çieraet maken zy ook den omtrek der oogen met zekere zwarte stoffe zwart. Beide mannen en vrouwen doen deze stoffe in de oogen zelfs, om 't gezight, tegen de hitte der zonne, te beschermen en bewaren.

Driederlei Kristenen te Bagdad. In de stad *Bagdad* zijn driederlei slagh van Kristenen, als Nestoriers of Nestorianen, Armeniers en Jakobiters. De Jakobiten hebben te *Bagdad* geene kerke; maer zy vervoegen zich by de Kapuçijner Roomsgezinde monniken, wanneer zy de Sakramenten willen ontfangen.

De Kristenen gaen dikwils met grooten aendaght een klein vierendeel mijls buiten de stad ter beêvaert: alwaer een kapelle is, gewijdt aen zekeren heiligh, dien zy *Kedar Elias* noemen. Voor de vryheit van den ingang betalen zy aen de Turken, die daer van de sleutels hebben, eenige geringheden.

Indien een Kristen sterft, zoo gaen alle d'anderen met hem ter begravenis. Na de weêrom-komste staet een maeltijt ten huize van den overleden bereit: waer op alle de genen, die zich aldaer bevinden, wel onthaelt worden. Des uchtens treden zy weêr na het graf van den overleden: desgelijks ten derden dage: op den welken voor alle, die aldaer verscheenen zijn, eene maeltijt bereit wort. By wijle bevinden zich aldaer ten getale van hondert, en hondert en vijftigh perzonen. Zy herhalen de zelve pleghtelijkheden den zevenden, vijftienden, dertighsten en veertighsten dagh: want zy dragen den overledenen een grooten aendaght en eere toe, en bidden dikwils voor hen.

Deze gewoonten van gastmalen aen te rechten is voor d'armen zeer schadelijk en nadeeligh: dewijl zy, willende de rijken navolgen, en niet kunnende zulke onkosten doen, zich zoodanigh belasten, dat zy gedwongen zijn, wanneer zy hunne schulden moeten betalen, hunne kinderen aen de Turken te verkoopen, om zich van de schulden t'ontslaen.

De Nestoriers zijn d'aeloude Chaldeen of inwoonders des lants, en hebben te *Bagdad* eene kerke. Zy staen onder eenen patriarch, die zijn verblijf in een klooster buiten de stad *Mausil* heeft. *Texeira* begroot het getal der Nestoriers van *Bagdad* op tachentigh huisgezinnen.

Daer zijn ook eenige Kapuçijner Roomsgezinde monniken. Wanneer de Turken des jaers zestien hondert negen en dertigh de stad *Bagdad* verovert hadden, maekten zy zich meester van de woonplaetse of huis der Kapuçijners. Maer *Michaël Topigi Bachi*, of overste der bosschieters, deed hen dat weêr herstellen, die ook sedert dikwils belet heeft, dat de Kapuçijners niet uit de stad gejaeght wierden. Kapuçijner monniken.

Te *Bagdad* zijn ook Joden, ten getale van twee of drie hondert huisgezinnen, en bewoonen een afgezonderde wijke der stad. Men wil, dat'er eenigen onder zijn, die aldaer sedert d'eerste gevangkenis van *Babylon* geweest zijn. Joden.

Allen jaers begeven zich Joden in groote meenighte na de stad *Bagdad*, en bezoeken met grooten aendaght het graf van den profeet *Ezechiel*, dat aen den vliet *Chabor*, anderhalve daghreize van de stad af is.

Zoo de Jood *Benjamin*, na zijne gewoonte, beuzelzinnigh schrijft, waeren ontrent des jaers elf hondert en tzeventigh, zoo in de stad *Bagdad*, als in de voorsteden, acht en twintigh *Synagogen* of tempels der Joden. Men zagh'er ook een tempel van het hooft der uitgebannenen, die op bonte marmere kolommen ruste, de welke met gout en zilver overtrokken waeren. Op deze kolommen waeren eenige veirzen uit de Psalmen met vergulde letteren geschre-

ſchreven. De kaſſe der wetboeken ging met tien marmere trappen op: op welker bovenſte het hooft der uitgebannen met de hoofden des geſlaghts van *David* zat.

In 't kort gezeit, ſedert de ſtad *Bagdad* door den Turkſchen keizer *Amurat* verovert is, heeft het getal der inwoonders geene vijftien duizent zielen kunnen uitmaken: waer uit genoechzaem blijkt, dat de ſtad na haere groote niet bevolkt is.

Koophandel van Bagdad. *Bagdad* is een zeer kooprijke ſtad; hoewel zoo groot niet, als toen zy onder den koning van *Perſie* ſtont: want wanneer de Turk die veroverde, wierden de meeſte rijke koopluiden gedoot. Men reiſt derhalve uit alle oorden derwaerts, 't zy om den koophandel, of uit aendaght, ter beêvaert: want alle de Perſianen, die de ſekte en leere van *Ali* volgen, geloven, dat *Ali* te *Bagdad* begraven zy: daer hy nochtans, volgens ſchrijven van *Elmacin*, te *Kufa* begraven leit.

Ten andere, wanneer de Perſianen uit *Perſie* na *Mekka* of na *Kufa*, daer het graf van hunnen profeet *Ali* is, ter beêvaert willen reizen, zijn zy genootzaekt door de ſtad *Bagdad* te trekken: waer voor ieder beêvaerder vier *Piaſters* aen den *Baſſa* betaelt: het welk niet gegeven wiert, wanneer *Bagdad* onder den *Pers* ſtont. Waer over ook de Perſianen zeer zelden na het graf van *Ali* ter beêvaert reizen.

Tol der koopwaren. Alle koopwaren der vreemdelingen, die in *Bagdad* gebraght worden, moeten vijf ten hondert aen tol betalen. De tollenaers bezoeken d'ingebraghte waren, en ondertaſten zelfs de menſchen. Vinden zy niet by hen, zoo laten zy hen gaen. Maer zoo zy het een of ander by zich hebben, het geen tol betalen moet, dat brengen zy na de *Douäne* of tolhuis: alwaer opgeſchreven wort, het geen by hen gevonden is. Daer na laet men hen in vryheit gaen.

De koopluiden, die met hunne koopmanſchappen op de *Kilets* of vlotten van *Aleppo*, of liever van *Bir*, langs den *Eufrates* na *Bagdad* afvaren, doen de meeſte koopwaren gemeenelijk eenige mijlen van *Bagdad* van de *Kilets* afnemen, en gevenze aen de lantluiden in bewaring over, die de zelve troulijk onder hunne eige koopwaren in *Bagdad* brengen, en voor eenige geringheden den eigenaers weêr ter hant ſtellen.

D'andere koopwaren, die op de *Kilets* gebleven, en te *Bagdad* ingebraght zijn, worden den koopluiden na twee of drie dagen, wanneer de tol daer voor betaelt is, ter hant geſtelt. Het welk met zeer goede orde en zonder gewelt of geraes toegaet.

Na-by *Bagdad* leit op den *Tigris* een plaetſe *Elmara* genoemt: alwaer de vloet zich in twee ſtukken verdeilt, welker een na *Baſſora* loopt, en d'ander vereenight zich met den vliet *Settigivalez*, en ontfangt den *Eufrates*. Gaſpar Balbii Naugat. Elmara.

Niet verre van *Elmara* leit ook op den *Tigris* een ſtedeken of dorp *Cher*: daer na volght de ſtad *Korno* of *Korna*, mede op den *Tigris* gelegen: neffens de welke een veſting *Serſiſauſaka* leit. *Texeira* noemt de zelve evenëens, als de ſtad *Korna*, en plaeſtze in *Meſopotamie*.

Na-by *Bagdad* leit ook een veſting, *Nauvanel* geheten, de welke de Pers den Turken des jaers zeſtien hondert en drie afhandigh maekte.

Een vierendeel mijls Noortwaerts van de ſtad *Bagdad* leit, op den ſtroom, een groot ront gebouw, tempels-gewijze: waer in men zeid *Imam Safer*, een Mahometaenſche heiligh, begraven leit. Rontom groeien vele dadelbomen.

Een kleine halve mijle van den oever des *Tigris*, tuſſchen de ſtad *Bagdad* en *Tekrit*, ſtaet een *Moske* of *Meszjid*, *Samara* geheten, derwaerts vele Mahometanen, en boven al Indianen en Tartaren met grooten aendaght ter beêvaert trekken, dewijl aldaer, gelijk zy zeggen, veertigh van hunne profeten begraven leggen. Zy gedogen niet, dat een Kriſten eene voet in de *Moske* zet. Moske Samara.

Vijftien hondert treden van deze *Moske* ſtaet een aeloude toorn van brikſteen, die zeer kunſtigh gebouwt is. Hy gaet met twee wendel-trappen van buiten op: welker een dieper in den tooren ſtaet, als d'ander. Tavern.

Een kleine halve mijle van daer worden drie groote portalen gezien, die de ingang van zeker paleis ſchijnen te zijn. Het ſchijnt ook, dat eertijts op die plaetſe eene groote ſtad geſtaen hebbe; want men ziet'er, tot twee mijlen verre langs den oever, niet dan puinhopen.

Eenige mijlen beneden de ſtad *Bagdad*, en een halve mijle landewaerts van Della Valle.

 den

den *Tigris*, aen d'Ooſtzijde, ziet men de puinhopen van een oud gebouw, 't welk eenige onkundige Joden, die in deze geweſten woonen, voor een werk en tempel houden, daer in *Nabuchodonoſor* zijn gout beelt, zoo vermaert in de H. Schrift, deed aenbidden: hoewel dit weinigh geloof verdient: naerdien al deze dingen veel jonger ſchijnen: want 't is te verwonderen, dat zoo veel blijken en overblijffelen van zulk een oud gebouw, inzonderheit, dewijl het niet van ſteen gebouwt was, zouden overgebleven zijn. Voor zoo veel de plaets aengaet, 't is niet buiten waerſchijnelijkheit: aengezien dit beelt, zoo de Schrift getuight, in een vlak velt opgerecht en geſtelt wiert: is 't niet buiten de ſtadt *Babel*, ten minſte in 't lantſchap van *Babylonie*, 't welk zich dus verre kan uitgeſtrekt hebben. De Mahometanen, die hier in meerder geloof verdienen, als de Joden, als niet zoo wel daer in onderwezen, noemen dezen puinhoop *Aiuan Kesra*, dat is, † *galderye van Ceſar*: maer d'Europers, hoewel verkeerdelijk, den *boogh van Soliman Pak*, om de nabyheit van des zelfs graf.

† Of lievergalderye van Kosra, die koning van Perſie was.

Aiuan Kesra.

Aiuan Kesra is een groot gebouw, met zeer dikke muuren, opgehaelt van gebakken ſteen, en met goede kalk te zamen gevoeght. De voorgevel, ſtaende na 't Ooſte, is groot hondert en veertien mans ſchreden, en van boven tot beneden met vele verçierſelen geſtoffeert. Daer ſchijnen drie rompen of overwelfde galderyen geweeſt te zijn; maer heden is de middelſte alleen in ſtant gebleven, die twee en zeſtigh ſchreden lang, en drie en dertigh breet is, en doorgaens beneden met puinhopen overſtelpt leit. Aen den ingang is geen groote poort in 't midden, gelijk in andere treffelijke gebouwen: maer de middel-romp, hoe groot een hooghte en wijte de zelve ook beſlaet, is van voore geheel open: zulks men van buiten, van boven tot beneden, al ziet, dat daer in is. Uit deze oorzake hebben de lantzaten dit gebouw de *boogh* genoemt, om dat het door zijn groot gewelf, dat van voore open is, de geſtalte van eenen boogh vertoont. Van binnen ziet men, recht midden in 't achter-einde, een kleine poorte, boven ront gemetſelt, beneffens twee andere, aen ieder zijde een, tot ingangen in de twee zijd-rompen, die geheel vervallen zijn: gelijk ook een gedeelte van d'achter-muur en achter-gevel.

Zoo de Mahometanen willen, zou dit *Aiuan Kesra*, of *galderye van Ceſar* of *Kesra*, ter plaetſe gebouwt zijn, daer eertijts de oude ſtad *Cteſifon* heeft geſtaen, te weten, door de koningen van *Perſie*, van den laetſten ſtam. Hier uit blijkt klarelijk, dat de ſtad *Cteſifon*, in d'oorlogen der Roomſche keizeren, tegen de Perſianen of Parthen, in dit geweſt geſtaen hebbe: ook gedenken dikwils alle de hiſtorien, die deze dingen verhandelen, deze vermaerde ſtad. By gevolgh heeft ook de ſtad *Seleucia* in dit zelfſte geweſt geſtaen: naerdien *Cteſifon*, zoo *Strabo* klarelijk getuight, niet anders dan een voorſtad van *Seleucia* was, en door de koningen der Parthen ten genen anderen einde gebouwt is, dan om geen zoo groot ongemak aen de ſtad *Seleucie* te veroorzaken, te weten, door hun talrijk hofgezin, en door d'inlegering van een heir der Scythen: 't welk zy altijt met zich ſleepten, als zy daer, uit oorzake van de hitte des geweſts, den Winter quamen overbrengen, gelijk zy den Zomer in *Hyrkanie* of in *Ekbatane* overbraghten.

Door het verblijf van zulk een groot getal van menſchen nam *Cteſifon* in groote zoodanigh toe, dat zy een zeer groote ſtad wiert. Is dit waer, zoo hebben ook zekerlijk *Seleucia* en *Cteſifon* beide in een zelve plaetſe gelegen: dies d'Arabieren met recht dit lant, dat aen beide deze plaetſen gemeen was, † *Medain* genoemt hebben: als of zy zeiden, dat men van twee ſteden een heeft gemaekt. Ook wort het geen d'Arabieren heden *Medain* noemen, *Cteſifon* verklaert: te weten, in zekere Perſiaenſche lantbeſchrijving, die onder hen in hooge achtinge, en van een voortreffelijken ſchrijver beſchreven is: miſſchien, om dat de groote aenwas van *Cteſifon* alree den naem en geheugenis van *Seleucia* gantſchelijk uitgewiſcht had.

† Medain is gezeit twee ſteden.

Wijders, gemerkt *Seleucia*, een van deze twee ſteden, die zoo na-by malkanderen lagen, en niet meer dan een lichaem uitmaekten, onder *Meſopotamie*, volgens *Ferrarius*, in zijne korte lantbeſchrijving, behoorde, zoo was miſſchien *Seleucia* ter rechte-hant, na het Weſterlijkſte deel des *Tigris*, gelegen,

gen, en *Ctesifon*, in tegendeel, ter slinke, en naer des zelfs Oosterlijken oever, ter plaetse, daer dit *Aiuan Kesra* of *Cesars galderye* opgerecht wiert, die op een bequame plaetse stont, om de koningen der Parthen, de welke van die zijde quamen, t'ontfangen.

Men ziet'er noch wijdstrekkende puinhopen, en eenige kenbare overblijfselen van de stads muuren, met een verwerde vermenging van aerde en steen: beslaende in den omtrek een groote streke van deze vlakke velden, zoo aen d'Oost, als aen de Westzijde van den *Tigris*: zulks hy zijnen loop deur het midden van deze stad, of eerder van deze twee steden, te zamen gevoeght, heeft gehad. Aen den oever van den stroom vint men andere muuren van goede gebakken steenen gemaekt, daer men, in plaets van kalk, leem toe gebruikt heeft. Uit al het welk klaerelijk d'aeloude heerlijkheit der stad *Ctesifon* blijkt.

Soliman Pak.

Dicht by *Aiuan Kesra*, maer nader aen den oever des *Tigris*, is een plaetse *Soliman Pak* geheten, dat is, *Soliman de zuivere*: alzoo genoemt na zekeren Mahometaen, dien zy, om zijne gewaende heiligheit, den bynaem van *zuiver* gegeven hebben.

Niet verre van daer is zijn graf in een *Moske*, die in 't velt gebouwt, en na zijnen naem genoemt is. Zy is van oude gebakke steenen çierlijk gebouwt; maer klein. Rontom in de vlakke velden, ontrent deze *Moske*, vint men vele puinhopen hier en daer verstrooit. Zy zijn van gelijke stoffe, als de puinhopen van *Babel*, te weten, van steenen in de zon gedrooght, en met een zamenbinding van riet, als gebroken strooi of kaf.

Kiomma Bagdad.

Te reizen uit *Bagdad*, langs den Tigris-stroom, na *Mausil*, krijght men op wegh, ontrent twee dagreizens van *Bagdad*, een lange en oude verwoeste stad, *Kiomma Bagdad* geheten, die d'inwoonders, hoewel t'onrecht, voor het aeloud *Babylon* houden. Van daer komt men geduurig door een woeste en verwoeste oort, en aen *Kala* (of kasteel) *Bukrith*, gelegen van 't begin der puinhopen acht mijlen. Den ganschen wegh over vind men aldaer huizen noch menschen, en alleenlijk oude vervalle muuren van leem-aerde, en stukken van vervalle deuren van gebakken steen.

Kasteel Bukrith.

Zeven mijlen van *Kala Bukrit* leit, op eenen heuvel van leem-aerde, een groot slot, gesterkt met vele vierkante toorens van gebakken steen; hoewel gansch vervallen. Aldaer woonen aen den Tiger-stroom ontrent zestigh boeren op een klein langachtigh hangend eilant: welk door een van boven neêrwaerts komende beek met den *Tigris* wort gemaekt. Het is zeer vruchtbaer, en heeft veel bosschaedje. In de gansche lantstreke woont anders geen mensch meer.

Bad van Aly Hamam.

Twee dagh-reizens van daer, en ontrent drie of vier mijlen op deze zijde van *Mosul* leit, niet verre van den *Tigris*, een heete bron, in 't Arabisch *Aly Hamam* genoemt, dat's, *bad van Aly*, en anders ook *Scach Hamam*. Aldaer is een heete bron, met een tamelijk sterken wel, en loopt in den *Tigris*; maer wort niet tot baden gebruikt. Waerom nu deze plaetse *Aly Hamam* genoemt wort, verhalen de Mahometanen aldus beuzelzinnigh. T'eener tijde had *Aly* aen dezen oort bidden; maer te voore, na de wijze der Mahometanen, zich wasschen willen. Dan hebbende geen water, had hy met zant de handen en armen gewreven: waer op aenstonts onder zijne voeten een zulke warme bron ontsprongen was.

Zoo de hedendaeghse Mahometanen zeggen, zouden aldaer groote mirakelen geschieden, die zy dit bad toeschrijven. Want het water is zwart, dik en zeer heet: uit oorzake daer rontom mijnen van zwavel en andere heete stoffe zijn, daer het water van dit bad doorloopt: dies het groote kracht tegen de lazerye en zwakheit der lendenen heeft. De beêvaertreizers van *Mahomets* leere komen dit bad van wijd en zijd bezoeken, om de mirakelen te zien.

Graf van Jonas.

Op d'andere zijde des strooms wort het graf van den profeet *Jonas* getoont, en *Jonas Pejambar Masar* geheten. Het gebouw is van buiten, als een *Karavansera*, en van binnen met gewelven. Men gaet door zeven deuren, eer men tot de *Kubes* (gelijk zy het noemen) komt, daer in *Jonas* leit. De kiste, daer in *Jonas* gebeente zou leggen, staet een weinigh van d'aerde verheven, en klimt met twee treden op: op welke de genen knielen, die ter bede komen. Want de Mahometanen doen derwaerts vele

beêvaer-

beewaerden. In het voorhof woonen in onderscheidelijke hutten ontrent hondert arme luiden, die, beneffens twee hondert andere, dagelijks gespijst worden. Daer zijn byzondere dorpen, die tot onderhoudt des grafs en dezer armen geven moeten.

Aen deze zijde der ſtad *Mauſil* ſtaet, op eenen bergh, een kapelle, die men zeit de plaetſe te zijn, daer *Jonas* onder de ſchaduwe van eene *Kawoerde* zou gezeten hebben, om te zien hoe het met de ſtad afliepe. Dit wort aldaer voor waerachtigh verhaelt en gelooft.

By de ſtad is ook een bron, met ſtinkend zwafelachtigh water, welk in den Tiger-ſtroom vloeit. Boven op komt een geele ſchuim, die d'inwoonders afnemen, en als andere zwavel gebruiken.

Baſra, of *Baſſora*.

DE ſtad *Baſra* is alzoo, ſedert haere eerſte ſtichting, by d'Arabieren en Arabiſche ſchrijvers genoemt; maer wort heden gemeenelijk by verſcheide volken van *Europe Baſſora*, en by de Franſchen gebroken *Balſara* geheten. *Baſra* bediet op het Arabiſch eene dikke en ſteenachtige aerde.

Baſra of *Baſſora* leit op de Noorder breete van * dertigh graden en dertigh minuiten, of op † dertigh graden, zes en twintigh minuiten, en twee en dertigh ſekunden, in het lant van *Babylonie* of *Irak*, aen d'Ooſtzijde van *Woeſt Arabie*, of op d'uitterſte hoek der woeſtijne, de welke Noortwaerts van daer ſtrekt, op eene vlakte, drie daghreizen Zuidwaerts van *Bagdad*, een kleine halve mijle ten Weſte van den Tigris of Eufrates-ſtroom, of eigentlijk van den vliet *Sciat* of *Scetel Alarab* (die uit de by-een-komſte van den *Tigris* en *Eufrates* ontſtaet) en tien mijlen van den Perſiſchen zeeboeſem. Uit dezen vliet *Sciat Alarab* loopt een gegrave gracht lijnrecht tot aen de ſtad *Baſſora*, de welke den inwoonders verſch water verſchaft, en evenwel met d'eb en vloet der zee op en afloopt. Zoo wijd en breet is deze gracht, dat niet alleenlijk vaertuigen van het lant; maer ook uitheemſche ſchepen van hondert en vijftigh laſten, langs de zelve, tot aen de ſtads poorten en tolhuis kunnen opvaren: waer voor-by 't water van deze gracht geduuriglijk ſtroomt. Voor-by het tolhuis gaet men over deze gracht op eene brugh van acht vaertuigen, de welke met yzere ketenen aen malkanderen vaſt zijn.

* Ulug Beig, Nahir Edlim.
† Della Valle.

Ziet pag. 71.

Op de brugh ſtaet aen de Noortzijde een kaſteel, veſting, of dikke tooren, tot bewaring en beveiling der ſtad: doch de huizen der ſtad zijn voor-by dien tooren wijd en zijd gebouwt. Het water van deze gracht loopt verre voorby de brugh; maer de ſchepen komen niet verder dan tot aen de brugh: zelfs ook de ſchepen van den *Baſſa* niet, die dicht aen den dikken tooren voornoemt, als in eene veilige haven, leggen. Vele kleine grachten of kanalen zijn uit die groote gracht aen d'eene zijde, door verſcheide plaetſen, der ſtad geleit, en met bruggen, tot overgang, overſlagen. Men vaert ook in de zelve grachten met kleine ſchuitjes, de welke d'inwoonders *Donek* of *Douanik* noemen.

Voorhene ſtont op den oort der ſtad een kaſteel van zekeren Perſiſchen vorſt. Na dit verwoeſt en geſloopt was, wiert d'oort op Arabiſch *Alcharibaton* genoemt, dat *verwoeſt* gezeit is, die gemeenelijk door de legers der Perſianen plagh beſlagen te worden.

Wanneer dan *Omar*, de tweede Arabiſche *Chalif* of keizer, die geweſten verovert had, en raedzaem vond deze plaetſe met een krijgsveſting te verſterken, beval hy eindelijk aldaer eene ſtad te bouwen, en met muuren t'omringen, te weten, op het jaer zes hondert twee en dertigh.

Door de bequame en welgelegentheit, tot den koophandel en ſchipvaert, is de ſtad allengs opgeklommen, en heeft zoodanigh gebloeit, dat verſcheide Arabiſche ſchrijvers groote boeken van *Baſra* geſchreven hebben.

De ſtad is groot en ruim, en zeer wel bevolkt, en heeft weêrbare en fraeie poorten, de welke allen avonts geſloten worden.

De huizen, ten getale ontrent van tien duizent, zijn zeer groot; doch zeer plomp en ſlecht gebouwt. De meeſte huizen zijn van ſteenen, in de Zon gedrooght,

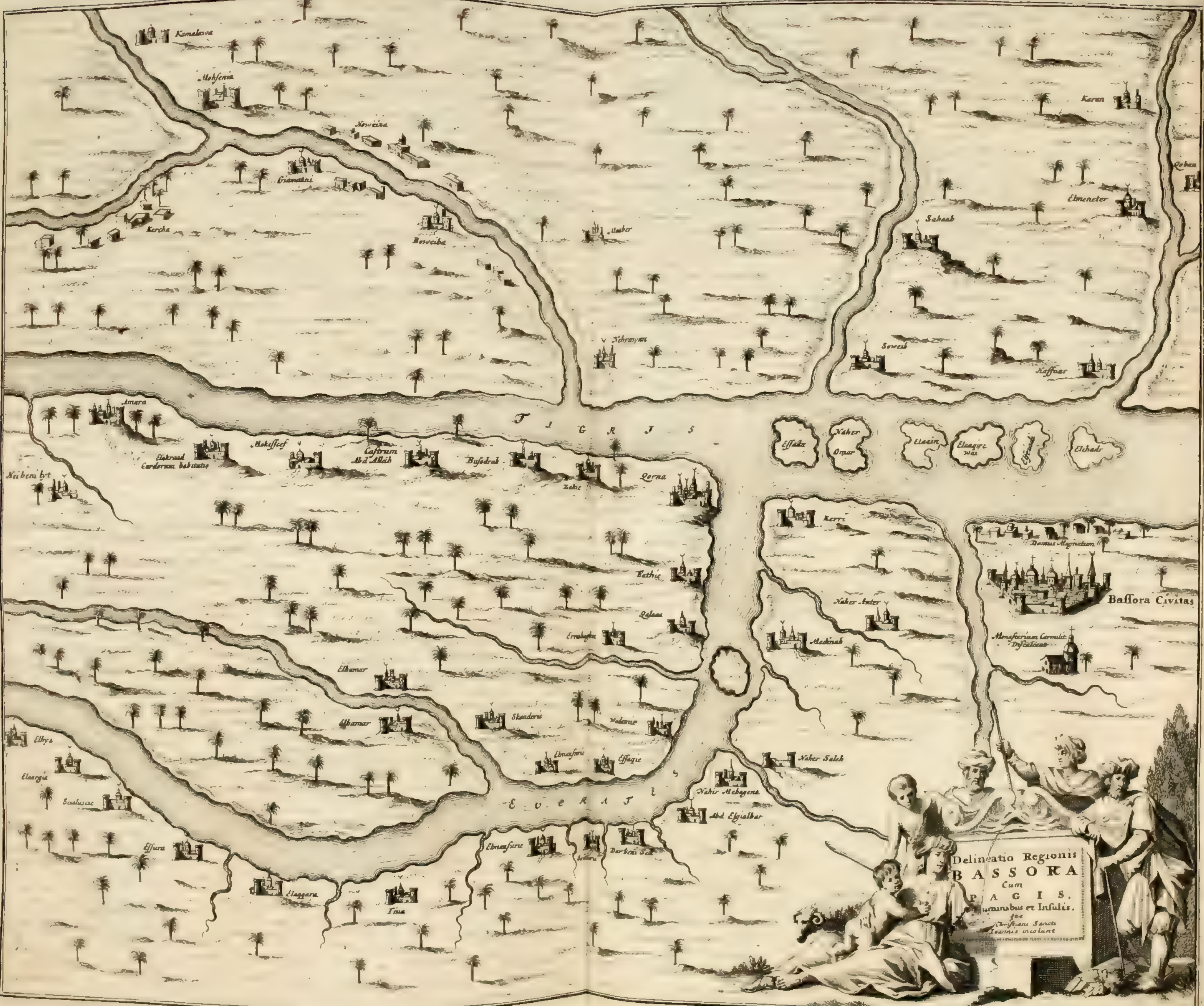

Delineatio Regionis
BASSORA
Cum
PAGIS,
et Insulis.
Bassora Civitas
Domus Magnatum
TIGRIS
Amara
Qorna
Kerri
Medinah
Naher Saleh
Skanderie
Elhamar
Sahaab
Keran
Elmeneter
Nehrawan
Elssura

drooght, gebouwt, die niet boven drie of vier jaren duuren. De huizen der arme luiden zijn van dun riet gemaekt, dat op d'oevers van de rievieren overvloedelijk groeit, en dienvolgens den brant zeer onderwarigh. De grontveſten van eenige huizen zijn ook van brikſteene puinhopen van een oude ſtad gemaekt, anderhalve mijle van daer gelegen, die d'Arabieren daer uit breken, en na *Baſſora* te koop brengen.

Baſſora heeft niet een eenigh merkwaerdigh gebouw: als eenige openbare badſtoven, en *Meszjiden* of tempels. In de ſtad zijn vele *Bazars* of winkelſtraten, daer in allerleie koopneeringen en ambachten gedaen worden.

Kaſteel Auchel Baſſa. In het midden der ſtad ſtaet een kaſteel of veſting, *Auchel Baſſa* geheten, dat hof van den *Baſſa* gezeit is: het welk de Turken geſticht hebben. Het is langwerpigh vierkant, en geſterkt met muuren en aerde bolwerken, en met brede en diepe grachten omringt, die vol water zijn; hoewel dat met d'eb en vloet der zee op en af loopt. Aldaer is het grootſte gedeelte der huizen, en verblijf-plaetſe der hantwerks-luiden, koopluiden, en voornaemſte inwoonders.

Beſtierders van Baſſora. Voor ontrent hondert jaren ſtont *Baſſora* onder het gebiedt der Arabieren van de woeſtijne van *Arabie*; doch wiert namaels door de Turken, die tegen d'Arabieren oorloghden, verovert. Maer uit oorzake d'Arabieren alle daeghs rontom de ſtad zworven, en alles wegh roofden, dat zy konden krijgen, zoo maekten de Turken een verdragh en verbont met hen: te weten, d'Arabieren zouden tot op eene kleine mijle van de ſtad de woeſtijne bezitten: en de Turken meeſter van de ſtad blijven: alwaer zy eenen *Baſſa* tot ſtadhouder zonden.

Maer het verdragh duurde niet zeer lang: want het kaſteel, *Auchel Baſſa* geheten; dat is gezeit, *hof van den Baſſa*, dat de Turken geſtight hadden, was met Turkſche krijgsknechten bezet: welker heerſchappye en overmaght d'inwoonders, die Arabieren waeren, niet konden lijden: want de Arabieren beminnen boven al hun vryheit, en willen nauliks onder eenen ander buigen. Hier door wierden zy meenighmael met de Turken hantgemeen. D'Arabieren van de woeſtijne quamen den inwoonders te hulpe, en belegerden den *Baſſa* op het kaſteel. Maer dewijl men geen verbont noch verdragh kon maken, dat vaſt en volſtandigh bleef, zoo verkocht eindelijk de *Baſſa*, met name *Ajud*, na vele krakeelen en oproeren, om zich van zoo grooten laſt t'ontſlaen, zijne heerſchappye of ſtadhouderſchap aen eenen rijken koopman, voor veertigh duizent *Piaſters*. Deez koopman braght aenſtonts een groote meenighte van krijgsknechten op de been, om het volk in toom te houden. Hy deed zich *Efraſiab Baſſa* noemen, en was de grootvader van *Baſſa Huſſen*, die voor tien of elf jaren in *Baſſora* de heerſchappye gevoert had. Deez *Efraſiab* ſmeet aenſtonts het jok der Turken van den halze, en nam den tytel en hoedanigheit van *Emir* of *Prins van Baſſora* aen.

De *Baſſa*, die zijne ſtadhouderſchap verkocht had, was zoo dra niet te *Konſtantinopolen* aengekomen, of hy wiert, door bevel van den Grooten Heer, gewurght.

Efraſiab, die de heerſchappye gekocht had, wilde voortaen den Grooten Heer niet erkennen, en wierp zich tot opperhooft des lants op. Maer na de Turkſche keizer *Amurat* de ſtad *Bagdad* verovert had, zond de prins van *Baſſora*, *Efraſiab*, om goeden eendraght met den Grooten Heer t'onderhouden, van tijt tot tijt eenige geſchenken, die meerendeels in peerden beſtaen, die daer te lande zeer ſchoon zijn. Desgelijks zond hy ten zelven einde eenige peerden aen den koning van *Perſie*.

De Turk midlerwijle ſpeelde den veinſert: want indien hy tegen de ſtad *Baſſora* had willen optrekken, om die te veroveren, de prins van *Baſſora* zou die plaetſe in handen der Perſianen overgegeven hebben.

Na *Schah Abbas*, koning van *Perſie*, ontrent des jaers zeſtien hondert en twintigh het eilant *Ormus* den Portugezen had afhandigh gemaekt, zond hy eenen gezant aen den *Baſſa* of prins van *Baſſora*, met name *Efraſiab*, en deed hem aenzeggen, dat hy anders niet van hem begeerde, als dat te *Baſſora* de munte met zijnen ſtempel zou geſlagen worden: dat in de vreughde-geſchreien des volks, en in de gebeden, die in de

Mokeen geschieden, hy, in plaetse van een grooten Turk, koning van 't lant zou genoemt worden: dat de stedelingen van *Bassora* den tulbant na de Persische wijze zouden dragen. Daer en tegen zou *Schah Abbas* dien staet aen *Efrasiab*, als volkomen heer en vorst overlaten, gelijk hy ook beloofde den zelven aen hem en aen zijne nakomeling, tot een eeuwigh bezit en eigendom, over te geven. Daer en boven zou *Schah Abbas* hem tegen den Turk, en tegen de genen, die ooit iets tegen hem zouden ondernemen, beschermen, zonder oit van hem of van d'inwoonders van *Bassora* eenige tol of schatting t'eisschen; maer zou hen in volle vryheit laten blijven.

Efrasiab, die schrander en kloek van beleit was, en op de listen des konings van *Persie* zich wonder wel verstond, sloegh alle die schoone voorslagen van *Schah Abbas* in de wint, en vond niet geraden zijnen staet, dien hy bezat, op eene oydele en onzekere hope te vesten; maer verzond den gezant aenstonts, met scherp bevel van voort uit de stad en uit zijnen staet te vertrekken, ten einde hy zijne voornaemste onderzaten niet zou verleiden, en geene verdeeltheit en twist onder 't volk brengen.

De Persianen willen Bassora belegeren.

Wanneer de koning van *Persie* zagh, dat hy den prins van *Bassora* niet kon bewegen, beval hy *Iman-Kouli Chan*, stadhouder van *Schiras*, hooftstad van *Persie*, zich terstont met zijn krijgsheir na *Bassora* te begeven, en *Efrasiab* met gewelt te verdrijven: want deze *Chan* lagh met zijne lantvooghdye het naeste aen *Bassora*. Deze *Chan* dan trok, in den aenvang des jaers zestien hondert vier en twintigh, uit *Persie*, langs den wegh van *Sensiter*, na de stad van *Bassora*; hoewel hy die toen niet belegerde; maer bleef'er eenige dagh-reizen afleggen. Eenigen begrooten het krijgsheir der Persianen op dertigh duizent mannen, onder beleit van acht *Chans*. Hy braght alleenlijk de vesting *Quaban*, door een knellend en langduurigh belegh, in den uittersten noot van overgift. Ja zelf *Bassora* liep gevaer van verloren te worden: want de Persianen queten zich edelmoedigh, en versloegen een groot deel des krijgsheirs van *Bassora*. Maer eindelijk wierden de Persianen, door middel der Portugezen, die van de plaetse, daer zy met hunne schepen op de rieviere lagen, het heir der Persianen groote afbreuk deden, schandelijk op de vlught gedreven, en gedwongen van daer te vertrekken.

Bassora op nieuw door de Persianen belegert.

Des volgenden jaers quamen de Persianen met een machtigh heir wederom, onder beleit van den zelven *Iman-Kouli Chan*, om de stad *Bassora* te veroveren, en vielen in de landen, die onder de stad *Bassora* stonden. De prins *Ali Bassa*, die na de doot van zijnen vader *Efrasiab*, de heerschappye over *Bassora* aenvaert had, trok met zijn krijgsheir, en met drie Portugese schepen, op de grenzen, om het gewelt der Persianen te wederstaen en stuiten.

En naerdien deez prins, die over *Bassora* gebood, zich te zwak bevond, om de Persianen te wederstaen, zoo vond hy raetzaem, en besloot een verdragh met d'Arabieren van de woestijne te maken, ten einde zy den dijk, die het zee-water van den Persischen zeeboesem tegen houdt, op eenige plaetsen zouden deursteken; gelijk zy ook deden. Waer door de zee met zulk een gewelt te landewaerts instorte, dat zy tien mijlen verre tot aen *Bassora*, en drie daer voor-by streek. Dit inbreken des waters dwong het krijgsheir der Persianen, dat zich rontom met het water omringt zagh, en ten zelven tijde de tijding van de doot van hunnen koning *Schah Abbas* ontfing, schielijk van het belegh op te breken, latende het geschut voor de stad leggen. Vele tuinen en landeryen braghten zeer weinigh of niet met allen eenige jaren voort, ter oorzake van de ziltigheit der zee, de welke daer op bleef leggen.

Breken van 't belegh op.

Koophandel van Bassora.

De Neêrlantse en Engelse Oost-Indische Kompanjie houden ieder te *Bassora* een koopmans kantoor, en verkoopen aldaer verscheide Indische waeren, in verruiling tegen myrrhe, wierook, &c.

D'Indianen voeren ook na *Bassora* allerleie Indische kleden, *Indigo* en andere koopwaren. In deze stad bevinden zich dikwils, op een zelven tijt, koopluiden van *Konstantinopolen*, *Smyrne*, *Aleppo*, *Damaskus*, *Kairo*, en andere plaetsen van *Turkye*, om Indische waren in te koopen. Zy laden de gekochte waren op jonge kemels, die zy aldaer koopen: want d'Arabieren brengen aldaer kemels te koop: waer meê aldaer de grootste handel gedreven wort.

De

De koopluiden, die van *Diarbekir*, *Mouſſul*, *Bagdad*, *Meſopotamie* en *Aſſyrie* na *Baſſora* ten koophandel komen, doen hunne gekochte waren den *Tigris* opbrengen; hoewel met groote moeite en onkoſte: want de barken of vaertuigen worden door arbeidt van menſchen tegen ſtroom opgetrokken, die ten hooghſte niet boven twee of drie mijlen des daegs kunnen afleggen, en niet als met een voor-wint: want by tegenwint blijven zy ſtil leggen: waer door men van *Baſſora* na *Bagdad* niet minder dan in zeſtigh dagen komen kan. Ja eenigen blijven over de drie maenden op weg. Voor ontrent hondert jaren hadden d'inwoonders van *Baſſora* geenen handel met die van *Europe*. Deze volken hielden zich toen met het eeten van hunne dadels vergenoeght: daer zy zulken overvloet van hebben, dat zy alleenlijk by dadelen kunnen leven.

De prins van *Baſſora* heeft met vele uitheemſche volken vrientſchap gemaekt. En uit wat oort des werelts men aldaer komt, men is'er wellekoom. De vryheit is'er zoo groot, en daer wort zulken goede orde gehouden, dat men des nachts door de ſtad over-al veiligh gaen kan.

Inkomſten van den prins van Baſſora. Deez prins van *Baſſora* weet zeer wel zijne zaken ga te ſlaen, en rekening te maken, en kan allen jaers over de drie millioenen gulden opleggen. Hy trekt zijne voornaemſte inkomſten uit vier dingen, als uit gelt of munte, peerden, kemels, en dadel-bomen: maer de dadel-bomen beſcharen hem den voornaemſten rijkdom. Niemant, hy zy wie het ook is, vermagh eenen dadel aen te raken: 't en zy hy voor ieder dadel-boom drie-vierde-deelen van een *Larin*, ontrent de waerdye van negen ſtuivers, betaelt heeft.

Het voordeel en genot, dat de prins uit het gelt trekt, ontſtaet hier uit: dewijl de buiten-koopluiden gehouden zijn alle hunne realen of andere zilvere munte in zijne muntkamer te brengen: daer zy geſmolten, en weêr gemunt, en in *Larins* verandert worden: waer aen hy by-na acht ten hondert wint.

De *Doüane* of tol der koopwaren is vijf ten hondert; hoewel de tollenaer of prins van *Baſſora* altijt eenige beſcheidenheit en ooghluiking gebruikt: zulks in'erdaet niet meer, als vier ten hondert, betaelt wort.

De Portugezen, ſedert hen het eilant van *Ormus*, door den koning van *Perſie*, des jaers zeſtien hondert en twintigh afhandigh gemaekt was, hadden een wijle meer handel, dan oit te voore, op de ſtad *Baſſora*. Zy hielden op de reê, ontrent *Baſſora*, of op den Perſiſchen zeeboeſem gewoonelijk eene vlote van vijf oorlogh-ſchepen, om die plaetſe, tegen den aenval en gewelt der Perſianen, hunne gemeene vyanden, te beſchermen en verdedigen. De *Baſſa*, of prins van *Baſſora*, beſchafte aen deze vijf ſchepen allen nootdruft en levens-behoeften. Maer namaels is de koophandel der Portugeſen te *Baſſora* geheellijk te niet geloopen: gelijk zy noch heden daer geenen handel op drijven. De Portugeſen quamen met twintigh en meer ſchepen tweemael des jaers te *Baſſora*, te weten, in Lente en Oogſtmaent. **Koophandel der Portugeſen op Baſſora.**

Portugeſe Roomsgezinde in Baſſora. De Roomsgezinde barrevoetſche Karmelyter monniken zonden des jaers zeſtien hondert drie en twintigh zekeren monnik van hunne orde, met name *Baſilius*, geboortigh van *Portugael*, na *Baſſora*, tot voortzetting van hunnen godsdienſt. Deez *Baſilius* was zonderling in de Turkſche en Perſiſche tale ervaren, en heeft in die geweſten, zoo de Roomsgezinden roemen, verſcheide Mahometanen tot het Roomſch geloof bekeert.

In 't begin deden zy de miſſe in eene kleine kapelle; maer ſtichten niet lang daer na eene kerke, de welke des jaers zeſtien hondert vijf en twintigh volbouwt was. Ten zelven tijde bouwden zy aldaer ook een klooſter, en hadden den gront, zoo van de kerke, als klooſter, ten deele gekocht, en ten deele van den *Baſſa* der ſtad te geſchenk gekregen.

De kerke, als ook het klooſter, wiert den dertienden van Grasmaent, door *Baſilius* voornoemt, met het houden van een plechtelijken vierdagh, in het by-zijn van verſcheide volken uit die geweſten, ingewijdt, en met den naem van *Onze Vrouw ter Byſtant* beſchonken.

De Portugeſche Auguſtijner vaders, of monniken van *Goa*, hebben ook, na den voorgang der Barrevoetſche Karmelyters, ontrent ten zelven tijde, eene kerke en klooſter te *Baſſora* doen ſtichten.

ten. Te voore hadden zy zich in een huur-huis, op onkoste van den *Bassa* der stad, vertrokken: waer in zy een klein vertrek tot eene kapelle gemaekt hadden, om daer in de misse en kerkdiensten te doen.

Twee Augustijnders hadden te dier tijde gewoonelijk hun verblijf te *Bassora*, welker een d'overste van 't klooster was.

Te *Bassora* is een *Kadi* of rechter, als in *Turkye*, die het recht hanthaeft, en aldaer onder gezagh van den prins des lants gestelt is.

Verscheide inwoonders van Bassora.

D'inwoonders van *Bassora* zijn meerendeels Arabieren: daer onder zich ook eenige Turken bevinden: dies de Mahometanen aldaer, in het stuk van godsdienst, ten deele *Sonniten*, en ten deele *Sciaiten* zijn: welker eerste de Turksche, en de laetste de Persische leere van *Ali* volgen. Men heeft'er drierlei slagh van Kristenen: als *Jakobiters*, *Nestoriers*, en in verscheide huizen *S. Jans* Kristenen.

S. Jans Kristenen of Mendays.

De *S. Jans* Kristenen worden alzoo by de Kristenen van *Europe*, en inzonderheit by de Portugesen, geheten: gelijk zy ook zich zelfs in hunne tale *Mendays Jaia*, dat is, jongeren of leerlingen van *Johannes den Dooper*, noemen: naerdien zy zeggen, van *Johannes den Dooper* hun geloof en boeken, en kerkelijke gebaren ontfangen te hebben: en in de doope, en in vele andere stukken, zich liever na de leer-regels van *S. Jan de Dooper* willen schikken, dan na iemant anders, wie hy ook zy: gelijk zy hem ook byzondere eerbiedigheit toedragen.

De Mahometanen, als Arabieren en Turken, noemen hen *Sabei* of *Sabeis*: gelijk zy met dien naem veelmalen by d'Oostersche, en inzonderheit by d'Arabische schrijvers gedaght worden, die wijtloopigh van hunnen godsdienst handelen.

Deze *Sabis*, of *Sabisten*, of *Sabeers*, (na den Neêrduitschen stijl van schrijven) zijn Chaldeen, en d'aeloude inwoonders des lants, en worden anders, na de stad *Harran*, die zy volkrijk in oude tijde bewoonden, by de schrijvers ook *Harraniten* genoemt. Aldus getuight zeker Arabische schrijver *Ahmed*: dat de *Harraniten* en *Chaldeen* doorgaens met den naem van *Sabeers* bekent zijn.

Van gelijken verklaert *Abu Jozef*, dat de *Harraniten* by zijnen tijt *Sabeers* genoemt zijn: want de *Sabeers*, volgens schrijven der Arabieren, bewoonden, ten tijde van den aertsvader *Abraham*, de stad *Harran*, in *Mesopotamie*. Naer het schrijven van *Abulfeda*, waeren de meeste inwoonders der stad *Harran*, *Sabeers*, de welke hy hierom de stad der *Sabeers* noemt.

Ziet pag. 42.

Woonplaetsen der S. Jans Kristenen.

De *Sabis*, of *S. Jans* Kristenen, woonen niet alleenlijk in de stad *Bassora*; maer ook in de lantstreke ontrent *Bassora*, en inzonderheit op beide oevers van den vliet *Elsciab*, daer by-na de vijftigh dorpen leggen, die meest alle met verscheide huisgezinnen van *S. Jans* Kristenen bewoont worden. De namen dezer vlekken zijn de volgende: *Kerri*, *Naher Anter*, *Medinah*, *Naher Saleh*, *Naher Mohagena*, *Abd Elgiabbar*, *Darbeni Sed*, *Seimarie*, *Elmansurie*, *Tiua*, *Elaqqara*, *Essura*, *Scialuscie*, *Elaargia*, *Elhys*, *Elhamar*, *Skanderie*, *Elmansurie*, *Essaquie*, *Wadamie*, *Errabaghie*, *Qualaa*, *Fathie*, *Quorna*, *Zakie*, *Busodragh*, *Abd Allah*, *Mokessecf*, *Elakraad*, (is een woonplaetse der *Kurden*) *Amara*, *Heibeni Leyt*: *Kercha*, *Kamalawa*, *Mohsenia*, *Giamaani*, *Howeiba*, *Maaber*, *Nebrowan*, *Soweib*, *Sahaab*, *Karun*, *Qoba*, *Elmeucter*, *Haffaer*.

Kerri heeft vier huisgezinnen van *Mendays* of *S. Jans* Kristenen.

Naher Anter, dertigh.
Medinah, achtien.
Naher Saleh, negentien.
Naher Mohagena, vier.
Abd Elgiabbar, twee.
Dar Beni Sed, twintigh.
Seimarie, geen.
Elmansurie, vijftien.
Tiua, vijf hondert.
Elaqqara, twintigh.
Essura, vier.
Scialuscie, geen.
Elaargia, vier.
Elhys, dertigh.
De twee *Elhamars*, ieder vijf.
Skanderie, geene.
De twee *Elmansurie*, ieder vijftien.
Essaquie, tien.
Wadamie, twintigh.
Errabaghie, geene.
Qualaa, geene.
Fathie, twintigh,
Quorna, dertigh.

Zakie, twintigh.
Busodrah, drie.
Abd Allah, drie.
Mokesscef, drie.
Heibeny Leyt, tien.

Tavernier stelt deze plaetsen ontrent *Bassora*, de welke door *S. Jans* Kristenen bewoont worden: als *Souter*, *Despoul*, *Rumez*, *Bitoum*, *Mono*, *Endekan*, *Kalafabat*, *Aucza*, *Dega*, *Dorech*, *Masquel*, *Gumar*, *Karriamous*, *Onczer*, *Zech* en *Lozia*. Zy bewoonen geene stad of vlek, of daer is eene rieviere.

Della Valle.

Daer zijn ook *S. Jans* Kristenen te *Haveiza*, by *Bassora*, te *Durek* en *Sejusfeter*, en in vele andere gebuur-gewesten van *Persie*, daer een groote meenighte dier volken gevonden wort: hoewel hun getal grooter te *Haveiza*, dan op eenige andere plaetsen is. Zy hebben niet verre van daer een vlek, dat zy gezamentlijk bewoonen, en *Kiumalava* in hunne tale noemen. Eenigen begrooten het getal der *S. Jans* Kristenen, zoo binnen als buiten *Bassora*, op veertien of vijftien duizent. Andere op vijf en twintigh duizent. Eenige weinige *S. Jans* Kristenen woonen ook in de steden *Bagdad* en *Hella*.

Van waer de Sabis hunnen naem bekomen hebben.

De *Sabis* of *Sabeers* schijnen alzoo na *Sabi*, zoon van *Seth*, genoemt te zijn: want zy zelfs voegen *Seth*, behalve *Enoch*, een anderen zoon toe, met name *Sabi*. Of misschien zijn de *Sabeers* alzoo na eenen van de vier *Sabas* of *Sebas* genoemt, die by *Moses* gemelt worden: want *Moses* gedenkt vier perzonen, met den naem van *Saba* of *Seba*, die stichters van zoo vele volken van dien name geweest zijn. D'eerste, *Saba* of *Seba*, is een zoon van *Chus*: de tweede; een neve uit *Rhegma*, Genes. 10: 7. de derde, een zoon van *Joktan*, Gen. 10: vers 28. de vierde een zoon van *Joksan*, neve van *Abraham*, Genes. 25. 3. De eerste en tweede was uit den stam van *Cham*: de derde en vierde uit de nakomelingen van *Sem*. De eerste, tweede en vierde, woonden na-by den Persischen, en de derde na-by den Arabischen zeeboesem of Roode meir.

Andere willen, dat de *Sabeers* alzoo van het Arabisch woort *Saba* genoemt zijn: het welk *van den eenen godsdienst tot den anderen overtreden* by d'Arabieren betekent. Hierom wiert ook de beruchte profeet *Mahomet* by d'Arabieren *Sabi*, volgens schrijven van *Ebnol Athir*, genoemt: dewijl hy uit den godsdienst der *Koreisjiten* tot een nieuwen godsdienst, te weten, het Mahometsdom, overgetreden was. In welke betekenis die naem op de *Sabis* past; dewijl zy van den dienst des waeren Gods tot valsche diensten, of van de waerheit tot loogenen, geweken zijn, naer het schrijven van *Beidavi*.

Oudheit van de leere der Sabeers.

De leere, sekte of godsdienst der *Sabeers* is d'oudste van alle, zoo men hen zelfs geloven magh: want zy is van *Seth* zelven, *Adams* zoon, ingevoert: en door *Enoch*, *Seths* zoon, (die by de Arabieren *Edris*, en by de *Sabeers Hermes* genoemt wort) voortgeplant. Tot bewijs toonen zy een boek van hunne sekte, met den tytel van *het boek Seth*: quansuis als of het d'overleveringen, aen hen door *Seth* overgegeven, behelsde: in het welk wijtloopigh van de eerbaerheit der zeeden, van d'oefening der deught, en van de schuuwing der ondeughden, gehandelt wort. Andere, als *Alfirauzabad*, brengen den oorsprong van de leere der *Sabeers* op *Noach*.

De leere der *Sabeers* heeft haer ook in oude tijden by-na door de geheele werelt verspreit, en ook lang gebloeit, en is tot heden in wezen gebleven.

Eenige Arabieren, zoo d'Arabische schrijver *Scharestan* getuight, hebben ook de leere en godsdienst der *Sabeers* omhelst. Of misschien zijn eenige *Sabeers* zelfs uit hun lant, van *Mesopotamie* en *Chaldea*, na *Arabie* met der woon getogen. Ja de Grieken en Romeinen hebben de hoofdstad van *Gelukkigh Arabie*, na hen, *Saba*, en alle de inwoonders van *Gelukkigh Arabie*, met een algemeinen naem, *Sabeers* genoemt: hoewel zy ook by hen in vier verscheide volken verdeilt worden: als, in *Sabeers*, eigentlijk alzoo genoemt, in *Mineers*, *Katabaneers*, en *Chatramotiten*.

Ziet beschrijving van Arabie, pag. 18.

In het stuk van zeden, leven, leere en godsdienst, verschillen d'oude *Sabeers* zeer veel van de hedendaeghse: als uit het volgend verhael van beide zal blijken.

D'oude *Sabeers* erkenden, zoo *Maimonides* getuight, geenen God, dan de sterren, en hielden de Zon voor den grootsten God. Dan dit schrijven van *Maimonides* strijt tegen het gevoelen

van *Abulfaraj* en *Scharestan*: naerdien d'eerste getuight, dat zy zeer vaste bewijsredenen, om d'eenheit Gods te bewijzen, by brengen. Wel roepen zy de sterren aen, naer het schrijven van *Abulfaraj*, en noemen, gelijk uit het schrijven van *Scharestan* gebleken is, de planeten of dwael-sterren goden; maer van minder volken, gelijk ook zelf *Maimonides*, wat aengaet d'overige planeten, behalve de Zon en Mane, te kennen geeft) die den menschen, om den oppersten God te genaken, tot middelaers zijn: door welker hulpe hy hen zijne weldaden meêdeelt, en zijne wille openbaert.

Philistorg. De *Sabeers* van *Arabie* offerden ook aen de Zon en Mane, en inlantsche geesten. Maer zy deden op den achtsten dagh, na de wijze der Joden, hunne kinderen besnijden.

Zeker Arabische schrijver, *Muhammed Ben Isaak*, verhaelt, in een byzonder Arabisch geschrift, dat hy van den godsdienst der *Sabeers* geschreven heeft, uit eenen anderen Arabischen schrijver, *Ebn Jozef*, eene gedenkwaerdige historie van de *Sabeers* (die by ouds in de stad *Harran* woonden) en van waer zy den naem van *Sabeers* bekomen hebben: de welke, uit het Arabisch vertaelt, aldus luit.

Mamon wilde op het eind van zijn leven, in de gewesten van *Egypten*, *Alrouum* of *Romanie* den oorlogh aendoen. Hem ontmoeten zekere menschen, die tot hem geroepen wierden: waer onder vele *Harraniten* waeren, met nauwe rokken aen, en zeer lang hair op 't hooft. *Mamon*, die zulk gewaet noit gezien had, vroegh hen: Wie zijt ghy, Bontgenooten of Tributarisen? Zy antwoorden: Wy zijn Harraniten. Hy zeide: Zijt ghy dan Kristenen? Zy logenden dat. Hy vroegh hen: Zijt ghy Joden? Zy zeiden: Neen. Zijt ghy dan, zeide hy, † *Magusisten?* Zy zeiden ook daer toe, Neen. Toen zeide hy tot hen: Hebt ghy lieden een boek of eenen profeet? Toen begonnen zy te wijfelen, en zich zelfs te verspreken. Waer op *Mamon* tot hen zeide: Zoo zijt ghy dan Sadduceen, afgodisten, en makkers des puts, met steenen overstelpt, in de dagen van *Rasjid*. By aldien ghy die zijt, zoo is het geoorloft u te dooden, en het verbont zal u leven niet baten. Maer de Harraniten zeiden tot *Mamon*: Wy zullen schatting geven. Waer op hy antwoorde: De schatting wort alleenlijk van de genen genomen, die het Mahometsdom tegenspreken, en van de bontgenooten dier godsdiensten, welker de groote en machtige God in zijn boek gedenkt, die alle een boek uit den hemel ontfangen hebben. En met deze hebben de Mahometanen op die voorwaerde vrede. Maer ghy lieden zijt niet uit het getal dier genen. Dierhalve kiest een van deze twee: Volght het Mahometsdom, of den eenen of anderen godsdienst, dien de hooge God in den hemel gedenkt. By aldien ghy dit niet doet, ik zal u alle, tot eenen toe, dooden. Ik zal evenwel u tijt vergunnen, tot dat ik weêr van mijne reize zal gekomen zijn. By aldien ghy nu het Mahometsdom, of den eenen of anderen dier godsdiensten omhelst hebt, welker de groote en machtige God gedenkt, zoo is het wel. Maer by aldien niet, zoo zal ik u doen dooden, en uwe dikke hairen uittrekken. Toen vertrok *Mamon*, en viel in het lant der † *Rumeers*.

† Of Magen.

† Of Grieken.

De *Harraniten* midlerwijle veranderden van gewaet, schooren hun hair, en leiden hunne nauwe rokken af. Vele onder hen wierden Kristenen, en trokken een dobbeld gewaet aen: anderen omhelsden het Mahometsdom. D'overigen bleven in hunnen ouden staet, daghten met list te werk te gaen, en wijfelden altijt, ter tijt toe zeker oude man, een der *Harraniten*, onder de welke hy in wijsheit uitmunte, te voorschijn quam, die tot hen zeide: Waerelijk, ik heb iet verzonnen, waer door ghy van de doot kunt bevrijt en verlost worden: want als *Mamon* weêrom van zijne reize zal gekomen zijn, zoo zegget tegen hem: Wy zijn *Sabeers*: welk een naem van eenen godsdienst is, dien de groote God in den *Alkoran* gedenkt. Aenvaert dezen godsdienst voor u: en aldus zult ghy van *Mamon* verlost worden.

Het gebeurde nu, dat *Mamon*, op zijne reize, t'overlijden quam. En aldus hebben, sedert dien tijt, de *Sabeers* dezen naem aengenomen: want te voore was in *Harran*, noch in d'omleggende plaetsen, geen volk met den naem van *Sabeers* bekent.

Wanneer zy nu gehoort hadden, dat

Mamon overleden was, zoo vielen de meesten hunner, die het Kristendom omhelst hadden, af, en keerden weêr tot de *Harraniten*; latende het hair lang wasschen, geheel en al op een zelve wijze, als zy waeren, eer † *Mamon* by hen gekomen was. Dewijl nu die *Sabeers* waeren, zoo beletten de *Mahometanen* hen nauwe rokken te dragen: naerdien het een draght der *Sultans* is. De genen, die zich tot het Mahometsdom begeven hadden, derfden dat niet, uit vreze des doots, verlaten. Dies bleven zy by 't leven, onder beschut en bescherm van het Mahometsdom: des onaengezien trouwden zy met *Harranitische* vrouwen. By aldien zy nu een knechtken teelden, zoo wiert het een Mahometaen: maer by aldien een meisken, een Harranister. Deze gewoonte en wijze wiert by d'inwoonders van *Pharo* en *Salmasin*, twee vermaerde en grote steden en dicht by *Harran* gelegen, by-na den tijt van twintigh jaren onderhouden: want toen leerden twee oude mannen, d'een *Abi Zerach*, en d'ander *Abi Aruba* geheten, d'oudsten der *Harraniten*, de rechtsgeleertheit, en te doen het geen billijk is. Maer d'overigen oudsten der *Harraniten*, en hunne geleerden, verwierpen die dingen, en beletten namaels het trouwen met de *Harranisters*, of *Sabeesche* vrouwen. Want zy zeiden: Het betaemt den Mahometanen niet in echt met de genen te treden, die geen boek hebben. In *Harran* zijn tot noch op dezen dagh vele huisgezinnen van *Sabeers*. Dus verre *Muhammed Ben Isaak*. De Arabische *Sabeers*, zoo *Scharestan* getuight, steunen op geestelijke *substantien* of engelen, gelijk d'*Orthodoxen* op menschen, met lichamen begaeft; dewijl zy gevoelden, dat door dienst der geestelijke *substantien* (te weten, Engelen) die dingen uitgewerkt en verright worden, die d'*Orthodoxen* zeiden, dat door de profeten uitgewerkt worden.

† Deze Mamon, en anders Abulabbas af Almamon geheten, was de 28. Arabische Chalif of keizer, op 't jaer 814.

Ziet beschrijving van Arabie.

Sekte der Sabeers is tweederki.

Scharestan stelt onder d'Arabieren twee sekten der *Sabeers*, d'eene wort op Arabisch *Aschabol Hiyakel*, dat is, *dienaers der kapellen*, en d'andere *Aschabol Azjchas*, dat is, *dienaren der beelden*, genoemt. Alle beide hebben zy deze gemeine grontvest. Te weten, de menschen hebben middelaers van nooden, die midden tusschen hen en God als middelaers treden. Dit ampt wort by loutere geestelijke *substantien* bedient, de welke voor d'oogen niet zichtbaer zijn. Daer na zijn'er tusschen de menschen, en onzichtbare *substantien*, andere zichtbare middelaers van noode.

De aenhangers der eerste sekte, *Ashabol Hiyakel*, stellen zoodanige middelaers, kapellen, en d'aenhangers van de laetste sekte, beelden te zijn. De dienaers der kapellen noemen de kapellen de lichamen der zeven † dwael-sterren. Die lichamen zijn woonsteden der geestelijke * verstandelijkheden of engelen, die voor hen zoo veel zijn, als de lichamen voor onze zielen. Zy gevoelden, dat die lichamen der dwael-sterren levendigh, vernuftigh, en met verstandelijkheden of engelen bezielt zijn. Dies sloegen zy de huizen, verblijfplaetsen, op en ondergang, en * zamenkomsten der dwael-sterren ga, volgens d'over-een-komende en verschillende † gestalten, de welke na de natuuren der dwael-sterren gestelt waeren. Zy verdeilden de dagen, nachten en uuren, aen de dwael-sterren, voeghden haer vormen, gestalten, of perzonen, en landen toe: en maekten aldus zegels, betoveringen, redenen en bezweeringen.

Pococ. Not. in Abulfar.

† Planeten.

* Intelligentiæ.

* Conjunctio.

† Figuur.

By voorbeelt. Indien zy op den dagh van *Saturnus*, die *Saturnus* toegevoeght wort, ten een uure, met het teken aen, dat na de gestalte en werkinge, de welke hem eigen toekomt, gemaekt is, en met de klederen aen, die *Saturnus* eigen zijn, van hem met zekere vormelieren van gebeden, die eigentlijk op hem passen, het een of ander ding, dat aen zijne uitwerkinge en invloeing hangt, verzocht hebben, zoo geloofden zy, dat zy verhoort zouden worden, en door zijne gunste hunne wensch verkrijgen. Op een zelve wijze wiert by hen met alle d'andere dwael-sterren gehandelt. De *Sabeers* noemden de planeten of dwael-sterren, heeren en goden: maer den waeren God, Heer der heeren. En aldus gebruikten de *Sabeers* hunne kapellen, als middelaers, tot de geestelijke *substantien* of engelen, en d'engelen tot God. De dienaers der beelden maekten, om de zelve oorzake en reden, ook beelden, die, naer hun gevoelen, het ampt van middelaers, tusschen hen en d'engelen, of geestelijke lichamen, verrichten.

Waerom

Waerom nu de dienaers der beelden niet met die kapellen der dwael-sterren (gelijk zy die noemen) vergenoegt waeren, als de dienaers der kapellen, daer van gaven zy deze reden: dewijl de dwaelsterren dikwils, door de geduurige verandering van op en ondergang, voor de oogen weg-genomen worden en verborgen blijven: daer nochtans altijt een zichtbaren middelaer van noode is. Derhalve zijn beelden in de plaetse van kapellen te stellen: door welker middel de menschen tot de kapellen genaken: gelijk zy, door middel der kapellen, tot d'engelen, en, door middel der engelen, tot den opperſten God genaken.

Dies maekten zy de beelden na de gestalte, de welke aen een ieder van deze zeven kapellen eigen is: en uit metael, dat aen ieder eigen is: te weten, uit yzer, zilver, gout, tin, loot, &c. Zy sloegen daer en boven de dagen, uuren, graden, minuiten, en andere dingen ga, de welke de sterkundigen achten krachtigh te zijn, om heilzame invloeingen te trekken. Zy gebruikten ook de bovengemelde zegelen, klederen, reukwerken, gebeden, bezweeringen &c. die zy oordeelden aen het gesternte, wiens gunste zy traghten te verkrijgen, het alleraengenaemste te zijn. Zy noemden die beelden goden: te weten, stedehouders, ten aenzien van die hemelsche goden: welke beelden, gelijk zy geloofden, tusschen hen en de menschen, het ampt van middelaers verrichten.

In Morch lib. 3. c. 29. Zeker Arabische schrijver, *R. Moses*, ontvouwt dit werk zeer duidelijk in de volgende woorden. Na die gevoelens der *Sabeers* hebben zy beelden voor de sterren opgerecht: en goude beelden voor de Zon, en zilvere voor de Mane: en hebben aldus de Klimaten onder de sterren verdeilt, en gezeit: De God van zoodanigen Klimaet, is zoodanige ster.

Voorts hebben zy kapellen gestight, in de welke zy beelden stelden: want zy hielden voor vast, dat de krachten der sterren in die beelden vloeiden: invoege die beelden spreken en verstaen, en den menschen inblazen en leeren, wat hen oirbaer en dienstigh zy.

Aldus hebben zy ook, nopende de bomen, gesproken, die uit het gedeelte van die sterren zijn: wanneer die boom aen die sterre gewijdt, en uit haere name geplant wort, en dien dit of dat geschiedt, dat de geestelijke kracht van die sterre in dien boom vloeit: zulks zy zich den menschen in den slaep openbaren, en hen aenspreken. Dus verre *R. Moses*.

De *Sabeers* hebben gewisselijk een schets en voorbeelt van by-na alle de ketters vertoont, die de ware en † rechtmatige boeken der patriarchen, profeten en apostelen, uit hunne vergaderingen gebannen, en, in plaetse van die, andere nieuwe gesmeedt en ingevoert hebben: want de *Sabeers* inzonderheit stoffen op de boeken van *Seth* en *Enoch*: en maken van het geen, dat in de Kanonijke boeken begrepen is, geen gewagh altoos.

Hotting. Histor. Orient.
† Kanonijke.
Maimonides Morel. Nevel. lib. 3. c. 27.

By de *Sabeers* is een boek van den godsdienst der *Sabeers* in groote achting: het welk *Maimonides* dikwils gedenkt. *Maimonides* melt ook andere boeken der *Sabeers*: als een, met name *Haiſtamch*, dat *Ariſtoteles* valschelijk toegeschreven wort. Zy hebben ook een boek van de sprekende beelden, dat ook *Ariſtoteles* toegeschreven wort: een boek, *Tantam* geheten: een boek van de graden of trappen der hemelkreytsen, en van de opklimmende gestalten in ieder graet: een boek, dat *Hermes* toegeschreven wort: een boek van zekeren *Isaak de Sabeer*: waer in voor de wet der *Sabeers* geredentwist wort: een groot boek van den zelven schrijver: waer in van de gewoonten en byzonderheden van de wet der *Sabeers* gehandelt wort: als, van hunne feesten, offerhanden, gebeden, en andere. Alle deze boeken handelen van afgoden-zaken, en zijn uit de Syrische in d'Arabische tale overgezet. Noch zijn'er veel meer andere geschreve boeken, die van de leere der *Sabeers* handelen, gelijk *Maimonides* wel te recht geschreven heeft. Op deze zuil der afgodische boeken, die met een glimpigen naem van profeten vernist zijn, steunde d'afgoderye der *Sabeers*.

Boeken der Sabeers.

Merkwaerdigh is het geen zeker Arabische schrijver *Keſſeus*, in de volgende woorden, nopende deze stoffe, verhaelt.

Edris was d'eerste, die na *Enoch*, zoon van *Seth*, zoon van *Adam*, met de pen geschreven heeft. Namaels heeft *

Edris

Edris dit zelfste zijnen zoonen geleert, en tot hen gezeit: O zoonen, wetet, dat ghy *Sabeers* zijt. Dies leeret de boeken in uwe jeught leeren, ten einde het u in den ouderdom dienstigh zy.

Wijders, de *Sabeers* zijn schrijvers: van wien de hooghste spreekt. (*Kessens* verstaet den *Alkoran* in de tweede *Surata*.) De *Sabeers* hebben altijt door erfrecht de boeken van *Seth* en *Edris* onder elkanderen tot aen *Noachs* en *Abrahams* tijden bezeten: na de hoogste God hem tegen *Nimrod* geholpen had. Ten dage op den welken *Abraham* uit het lant van † *Irak* trad, en na *Syrie*, in het lant zijner voorouderen, wilde trekken, toogh hy na het lant van *Harran* en * *Gezira*, en vond aldaer de volken *Sabeers*, die oude boeken lazen, en aen het geen, dat daer in begrepen was, geloofden. Maer *Abraham* zeide: Mijn God, ik meende niet dat'er iemant was, behalve my, en d'overige gelovigen, die by my zijn, en geloven, dat ghy een zijt. Toen blies God *Abraham* in: O *Abraham!* noit is het aertrijk ledigh, of eenigen, die daer op hun verblijf hebben, twistredenen voor God. Maer God beval hem, dat hy de *Sabeers* tot zijnen godsdienst zou roepen: gelijk hy hen ook riep: doch zy wilden hem niet gehoorzamen, zeggende: hoe zullen wy u geloven, naerdien ghy geen boek leest? Toen zond God op hen de vergetenis dier dingen, de welke zy van de wetenschappen en boeken wisten. Het wiert by hen voor vast gehouden, dat de boeken, die zy door-bladeren, van Gode zijn. Zommige *Sabeers* nu geloofden, en zommige niet. Daer na zijn de *Sabeers* verdeilt: want eenigen geloofden aen *Abraham*: te weten, de *Barahamiten*, die zich van *Abraham* niet scheiden. Maer anderen volghden met grooten yver hunnen godsdienst: namelijk de genen, die in het lant *Harran* zijn, die met *Abraham* in *Syrie* niet verhuisden, en zeiden: Wy volgen den godsdienst van *Seth*, *Edris* en *Noach*.

† Babylonie.

* Mesopotamie.

Daer na opende *Abraham* eene kiste van *Adam*: in de welke de boeken van *Adam*, als ook 't boek van *Seth* en *Edris* was: desgelijks de namen van alle de profeten, die na *Abraham* te zenden zijn. Voorts zeide *Abraham*: Warelijk, de lendenen zijn gelukkigh, waer uit alle die profeten voortgekomen zijn. En God blies *Abraham* in: Ghy zijt, ô *Abraham*, de vader dier allen; maer zy zijn uwe kinderen. En om die oorzake verdiende *Abraham* de vader der profeten genoemt te worden. Dus verre *Kessens*.

Het geen *Kessens*, nopende *Abrahams* zending, aen de *Sabeers* schrijft, dat heeft hy alles uit de schriften der Joden ontleent: want *Maimonides* verhaelt uitdrukkelijk, dat de ketterye der *Sabeers* ten tijde van *Abraham* allermeest in zwang ging. Zelf *Abraham* heeft met deze twee sekten veel spels gehad, en de gevoelen der *Sabeers* traghten te verwerpen en wederleggen: waer over hy ook door den koning des lants na *Syrie* gebannen wiert, als *Maimonides* in de volgende woorden, uit de schriften zelfs der *Sabeers* getrokken, verhaelt. *Wanneer Abraham, die te Kutha opgetogen was, anders, als de gemeine man, gevoelde, en zeide, dat'er een ander schepper, behalve de Zon zy, zoo twistreede hy tegen hen aldus. Onder andere kunne opwerpingen werden d'openbare werkingen der Zon, in de werelt, opgehaelt. Maer Abraham zeide tot hen: Ghy zeght de waerheit: want de Zon is gelijk een bijl in de hant des timmermans. Daer na gedenken zy eenige opwerpingen van Abraham tegen de Sabeers. Toen had de koning Abraham, onze vader, in de gevangkenis geworpen, in de welke hy lang in zijne tegenstellingen tegen hen volhert bleef. De koning eindelijk, uit vreze dat Abraham in zijn rijk iet quaets moght brouwen, en de menschen van den godsdienst aftrekken, zond hem in ballingschap na de grenzen van Syrie, en maekte zijne goederen verbeurt. Scharestan*, een Arabische schrijver, verhaelt by-na het zelfste.

De *Sabeers* hielden, zoo *Maimonides* getuight, de sterren voor goden, en de Zon voor den *grootsten God*: maer noemden die den *grooten Heer*, en *Heer des goets*: want eenigen zeiden uitdrukkelijken, *dat de Zon het is, die de boven en beneden-werelt bestiert*. Zy hielden d'overige † dwael-sterren ook voor goden: maer wilden, dat de twee lichten, de Zon en Mane, de grootste goden waeren. Aldus noemt ook *Muhammed Ben Isaak* de zeven dwaelsterren dikwils goden. Zy wilden ook dat de zeven dwael-sterren mannen en vrouwen, en door huwelijk aen malkanderen verknocht waeren.

† Planeten.

Offerhanden en feeſten der Sabeers, uit Al. Sul Vaheb.

De dienſt, dien zy aen hunne goden en goddinnen bewezen, was dagelijks of maendelijk. Den eerſten dagh der weke hadden zy aen de Zonne gewijd: den tweeden aen de Mane: den derden aen *Mars*, den vierden aen *Merkuur*, den vijfden aen *Jupijn:* den zeſten aen *Venus*, (de welke zy *Beltha* noemden:) en den zevenden aen *Saturnus.*

Uit Muhammed Ben Iſaak.

De maendelijke dienſt was na de ry der twaelf maenden ingeſtelt. Zy ruſten den eerſten, tweeden en derden dagh der eerſte maent *Niſan*, (de welke alzoo by hen op Syriſch wiert genoemt, en het begin van het jaer maekte) en ſtorten gebeden voor de goddin *Beltha.* Zy traden ook in hunne tempels, offerden offerhanden, en deden brantoffers van levendige dieren.

De voornaemſte dagh der feeſten was by hen, op den welken de Zon in het teken van den *Ram* treet.

Den zeſten dagh der zelver maent ſlachten zy, ter eere van hunne goddin, de Mane, eenen ſtier, en aten dien tegens den avont.

Den achtſten dagh kundighden zy den vaſten af, en hielden dien ter eere van de zeven goden en duivelen, (of geeſten) en offerden aen den Heer der blinden, dat is, aen *Mars*, en aen de goden der geeſten, een lam.

Op den tienden dagh geviel het feeſt van *Sammaël*, dat met vele offerhanden, brant-offers en offer-giften geviert wiert: op welken dagh zy ook goe çier, met eeten en drinken, maekten. *Sammaël* is de naem van eenen duivel, die by de Talmudiſten dikwils gedaght, en anders d'engel des doots, en oude ſlang, die *Adam* en *Eva* verleit heeft, genoemt wort. Anderen houden *Sammaël* voor eenen God, die de ſcheut en werp der pijlen richt: want hy is by hen het opperhooft der duivelen, en grootſte God.

Den twintigſten dagh bezoghten zy het klooſter der *Harraniten*, *Kadi* geheten, dat aen de poorte *Phondekazzeit* ſtont. Ten zelven dage ſlaghten zy drie ſtieren: een aen *Saturnus*, een aen *Mars*, en een aen de Mane. Zy ſlaghten ook negen lammeren: te weten, zeven aen hunne goden: een aen den god der geeſten: en een aen den god der uuren. Zy verbranden ook lammeren en hanen.

Den acht en twintigſten dagh traden zy in den tempel, die in de ſtad *Saba*, by de poorte *Aſſarab*, ſtont, en ſlaghten aen hunnen god *Hermes* een groote ſtier, en zeven lammeren aen hunne zeven goden, en een lam aen den god der geeſten, en een aen den god der uuren. Zy aten en dronken; maer verbranden op dien dagh geene beeſten.

Zy begonnen de tweede maent (*Jiar* by hen op Syriſch geheten) weder met d'offerhanden en heilighdommen van *Sammaël*, en vulden eindelijk den buik luſtigh met eeten en drinken op.

Den tweeden dagh vierden zy ter eere van *Aben Salem.* Zy deden ook geloften, en braghten dien geheelen dagh in vrolijkheit over, en liepen, met *Tamaris-takken* en vruchten in de handen, langs de ſtraten.

Op den zeven en twintighſten dagh der maent deden zy weêr zoen en plengoffer aen den god *Sammaël.* D'offerprieſter wierp ook op dien dagh twaelf mael eene ſchicht uit, die vlam uit het wrijven van zeker hout (dat ontrent de ſtad *Harran* overvloedelijk groeit) gevat had: daer na kroop hy, als een hont, op d'aerde, en oordeelde en giſte uit de twee katoene vlokken, die aen de ſchicht gehecht waeren, van d'eenvoudigheit des godsdienſts, en van de volkomentheit des dienſt: want by aldien die wolle vlokken of gebrande ſchicht uitgebluſcht wierden, zoo rieden en beſlooten de prieſters daer uit, dat de dienſt en godsdienſt Gode niet aengenaem was. Maer by aldien ten tegendeele geſchiede, zoo velden zy een tegenſtrijdigh oordeel.

In de vierde maent, *Thammuz* op Syriſch geheten, wiert een byzonder feeſt gehouden, *Albukat* geheten: dat is, van weenende vrouwen.

In de vijfde maent *Ab* wiert een kint geſlaght, en in ſtukken vermorſelt.

De zeſte maent, *Eiloul* geheten, deden zy drie dagen water zieden, om zich daer meê te waſſchen, en offerden aen *Sammaël.* In dit water ſmeten zy *Tamariſſen* hout, waſch, olye, welriekend riet, en andere dingen. Het zieden 't water gooten zy voor Zonnen opgang op de lichamen, als een † beſcherm-middel. Ten zelven dage ſlaghten zy acht lammeren, zeven aen hunne goden, en een aen den god *Sammaël.* Zy aten ook in hunne vergaderingen, en dronken ieder zeven kroezen wijns. Daer en boven vorderde

† Amuletum.

de

de vorst van eenen iegelijk hunner, om in de schatkamer te leggen, twee *draghmen*.

Den zes en twintighsten dagh der zelver maent gingen zy op een berg, deden offerhanden, ter eere van de Zon, *Saturnus* en *Venus*, verbranden acht hennekiekens, acht hanen en acht lammeren. Maer die geloften aen Fortuin gedaen had, nam een ouden haen, of hanen-kieken: aen wiens wieke hy twee katoenvlokken bond: welker eind hy in den brant stak, en offerde aldus die kiekens aen den heer der Fortuin op. By aldien deze kiekens door het vuur geheellijk verteert wierden, zoo was zijn gelofte aengenomen. Maer by aldien die wolle vlokken uitgebluscht wierden, eer die kiekens verbrant waeren, zoo nam de heer der Fortuin die gelofte, noch offerhanden, noch offergiften aen.

Maer op den zeven en acht en twintighsten dagh deden zy aen *Sammaël*, en aen de duivelen en geesten, die hen omringen, bewaren, en geluk toebrengen, offer-gaven en brant-offers.

De zevende maent, op Syrisch *Tischrin* d'eerste geheten, had byzondere heiligdommen. Ontrent het midden der maent verbranden zy spijzen, den dooden ter eere: het welk in dezer wijze geschiede. Een ieder hunner kocht allerleie eetwaren, die op de merkt te koop waren: als allerhande vleesch en vruchten, zoo versche als gedrooghde. Zy kookten ook verscheide pottaesjen, de welke alle zy daer na voor de dooden des nachts verbranden. Met de spijze wiert ook een heup-been van eene kemelin verbrant, dat zy daer na eenen hont voorzetten, ten einde die de dooden niet zou aentasten, noch eenige moeielijkheit baeren. Zy plengden ook, ter eere van hunne dooden, boven het vuur, gemengden wijn, op dat zy dien quansuis zouden drinken.

Zy vasten op den een en twintighsten dagh van d'achtste maent, of de laetste *Tischrin*, en daer na negen dagen vervolgens, ter eere van den heer der Fortuinen, &c.

De negende maent, *Kanun* d'eerste geheten, was inzonderheit aen *Venus* gewijdt: want op den vierden dagh van deze maent rechten zy eene hutte op, dat zy het bed van *Beltha*, dat is, *Venus* noemden, en verçierden 't met velerleie meien, vruchten, rozen, &c. Zy offerden ook beesten en vogelen, en uitten onder het offeren deze woorden: *Deze offerhanden zijn aen onze goddin Beltha bestemt*. Dit deden zy zeven dagen vervolgens. In de zelve dagen wierden ook vele beesten, ter eere van hunne goden en goddinnen, verbrant.

Op den derden dagh der zelver maent zat de priester op een hoogh gestoelte, daer op hy by zeven treden klom. Hy nam een stok van *Tamaris-hout* in de hant, daer hy eenen iegelijk drie, vijf of zeven-mael meê sloegh. Daer na deed hy eene preke voor de vergadering, daer door hy haer hunne volstandigheit in den godsdienst, vermeenighvuldiging des zaets, en uitstekentheit boven alle andere volken verklaerde. Wanneer hy daer na van den preekstoel getreden was, aten d'omstaenders van de slachtoffers, en dronken. De vorst eischte eindelijk van eenen ieder op dien dagh twee *drachmen*, om in de schatkist te steken.

Op de tiende maent, *Kanun* de twede geheten, deden zy inzonderheit offerhande aen de Mane: te weten, op den 24. dagh, op den welken de geboortedagh des heeren, dat is, de Mane, was. Zy vierden ten dien dage feesten, ter eere van *Sammaël*: deden offerhanden van tachentigh dieren, zoo viervoetigh als gevogelt: aten en dronken, en verbranden *Badi* of palm-rijsjes, ter eere van hunne goden en goddinnen.

Op d'elfde maent *Sjubat* rusten zy zeven dagen, te beginnen van den zevenden dagh, op den welken zy den vasten afkundighden, ter eere van de Zon, die de groote Heer en de Heer des goets is. Zy aten op die dagen gene melkspijze, noch dronken wijn, noch baden in die maent niet, dan aen *Sammaël*, geesten en duivelen.

Op de twaelfde maent, *Adar* geheten, kundighden zy ook de vasten af, ter eere van de Mane, inzonderheit op den acht en twintighsten dagh, op den welken d'overste gersten-broot aen de gemeinte, ter eere van *Mars*, uitdeilde: en eischte van ieder twee *drachmen*, om in de schatkist op te leggen.

Op den acht en twintighsten dagh der zelver maent: te weten, wanneer de nieuwe Mane begint te verschijnen, traden zy in den tempel, die in het klooster

van *Kadi* is, doen offerhanden en brantoffers aen de Mane, en eeten daer en boven, en drinken.

Klooster Kadi. Het klooster *Kadi* heeft uit het volgend zijnen oorsprong en naem gekregen. De *Harranuten*, zoo d'Arabische schrijvers beuzelen, hadden een afgoden-beelt verlooren, dat zy *het beelt des waters* noemden. Dies trokken zy tot aen *Indiën*, om hunnen God weêrom te halen. Maer hy wilde niet weêrom komen, en sprak. *Ik zal niet in de stad Harran treden; maer zal tot hier toe* (welke woorden, *tot hier toe*, de Syriers door het woordeken *Ceda* uitdrukken) *komen*. En hier van is de naem *Kadi* aen het klooster gegeven.

Noch tot aen dezen tijt gaen beide mannen en vrouwen op den twintighsten dagh der maent *Nisan* derwaerts, en verwachten de aenkomste van het beelt des waters, volgens schrijven van *Muhammed Ben Isaak*.

Den zelven acht en twintighsten dagh traden zy in eene overdekte hutte, daer zy ook offerhanden deden, en verbranden vele lammeren, hanen, kiekens, ter eere van *Hermes* of *Merkuur* en *Mars*. By aldien zy nu vele offerhanden wilden doen, als een stier, of lammeren, dan plengden zy wijn boven de levendigen. Indien zy den wijn afschudden, dan zeiden zy: *D'offerhande zal Gode aengenaem zijn:* maer by aldien zy den wijn niet afschudden, dan zeiden zy: *God is vergramt, hy zal de geloften niet aennemen.*

Gebeden. De *Sabeers* deden driemael des daeghs ingezette gebeden. Het eerste gebedt deden zy een halve uure voor zonnen opgang, en eindigen dat met zonnen opgang. Dit gebedt bestont uit acht *Rechaats*, dat zijn buigingen en neêrbukkingen des lichaems: welker ieder drie *Seghadats* of kussingen had. Het einde van het tweede gebed geschiede met zonnen ondergang, en had vijf *Rechaats:* en ieder *Rechat* had drie *Seghadats*. Het derde eindighde ook met zonnen ondergang.

Behalve deze gewoonelijke beurten van bidden, zeiden zy dageliks ook andere op, die zy, gelijk ook de Mahometanen, *overtollige gebeden* noemden. Te weten, eerstelijk, in de tweede uure des daeghs: ten tweede, in de negende uure des daeghs: ten derde, in de derde uure des nachts. Geene gebeden geschieden by hen, dan in 't openbaer. In het bidden keerden zy gewoonelijk het aengezicht tegen het Noorde.

Het huwelijk wiert door getuigen beslooten: doch niet met de naeste bloetverwanten. Echtscheiding stonden zy niet toe, dan om openbare echtbreuk. Zy stonden geen twee-trouwery of trouwen van twee vrouwen toe: 't en zy tot voortplanting des geslaghts. Die eenmael van malkanderen gescheiden waeren, quamen niet weêr by malkanderen.

Zy hadden ook hunne zuiveringen en reinigingen. Die des nachts zaet-stortingen leden, wosschen zich af, om de zaet-storting, en veranderden de klederen. De maenstondige vrouwen onderhielden de zelve gewoonte: van de welke de mannen zich, na de wet, onthielden.

Zy offerden geen dier, dat geene longen noch bloet had.

Hen was verboden geene kemels te eeten, en al wat niet geoffert wort: desgelijks al wat in beide kaken-beenen tanden t'zamen op een ry heeft: als een verken, hont, en ezel. Alle vruchten waeren hen verboden t'eeten: behalve knooplook en boonen. Anderen evenwel aten sluitkool, Turksche boonen, Linsen, &c. Spijze.

Van de heiligen des Ouden Verbonts hadden zy een belaggelijk, goddeloos en ongerijmt gevoelen. Zy willen dat *Adam* een man geweest zy, voortgeteelt uit een vrouw en man, gelijk andere menschen. Deez *Adam* zou een boek geschreven hebben: in het welk hy onder andere verhaelt, dat een zekere boom in *Indiën zy*, wiens tak, op d'aerde gesmeten, als een slang voortkruipt. Ook zou'er een andere boom zijn, wiens wortel de gedaente van eenen mensch, en een sterke stem heeft, en verstaenbare woorden uit en spreekt. Desgelijks zou'er zeker kruit zijn: het welk, indien het aen den hals gehangen wort, den mensch onzichtbaer maekt: zulks hy niet kan gezien worden, waer hy in of uitgaet. Maer by aldien van dat kruit een rookwerk onder den blooten hemel gemaekt wort, zoo zou aenstonts in de lucht een yzelijk geraes en gedonder gehoort worden, zoo lang die rook opklimt. Hun gevoelen van Adam.

Zy verhalen ook, dat *Adam* uit het lant,

lant, dat na-by *Indiën* is, zou gekomen, en in het lant van *Babel* getreden zijn, en vele wonderlijke dingen met zich gebraght hebben: onder andere eenen boom, die bloeisem, bladen en takken van gout had. Ook zou hy zulken steenigen boom, en bladen van zulken groenen boom met zich gebraght hebben, dat des zelfs bladen door het vuur niet konden verteert worden. Deez boom kon ook tien duizent man van *Adams* groote begrijpen of bedekken. *Adam* had twee bladen van dezen boom met zich gebraght: met welker een twee menschen zich konden bedekken of kleden.

Noach. *Noach*, volgens hun schrijven, was een lantman, en had geen behagen in den dienst der beelden: waer over alle de *Sabeers Noach* lasterden, en zeiden, dat hy geene beelden diende.

Seth. Zy willen, dat *Seth* van het gevoelen van zijnen vader *Adam*, in den dienst der Mane, zou afgeweken zijn.

Straffe der onvroomen. Zy wilden dat de straffe der onvroomen niet tot het laetste oordeel opgeschort wort. Maer zy geloofden dat de zielen der onvromen, na zy den tijt van negen-mael duizent eeuwen pijne uitgestaen hebben, by God weêr in genade aengenomen worden.

De tempel van *Mekka* wiert by hen in groote achting gehouden. Maer boven al bezochten zy godsdiensts-halve een plaetse of klooster, *Kadi* geheten, dat by de stad *Harran* is.

De pyramiden van *Egypten* wierden by hen ook hoogh geacht: naerdien zy wilden, dat die de grafsteden van d'eerste invoerders van hunne sekte waeren: te weten, van *Seth*, *Edris*, en *Saba*.

In het stuk der natuur-kunde, nopende de stoffe, berooving, elementen, tijt, en beweging des tijts, waeren zy met *Aristoteles* in een zelfste gevoelen. Zy gevoelden, dat de hemel een vijfde natuur of wezen zy, en niet uit elementen bestaet, en ook niet kan gesloopt noch bedorven worden. De werelt maekten zy ook, met *Aristoteles*, eeuwigh. Desgelijks hadden zy, nopende de *Meteoren* of verhevelingen, ziele, bewijsredenen, gevoelen en gevoelijkheit, met *Aristoteles* een zelfste gevoelen.

Sekte der Herbanisten. Onder de *Sabeers* was ook eene sekte in zwang, de *Harbanisten* geheten, die vast stelden, dat *God een* en *veel* zy: te weten, *een* in wezen, en *veel*, voor zoo veel hy zich in vele zichtbare † byzondere lichamen, als de zeven planeten, aertsche personen &c. invlijt: in de welke hy zich openbaert, en eenen perzoon aenneemt, zonder bederving evenwel van d'eenheit zijns wezens. God had, zeggen zy, de beneden-werelt aen de hemelsche lichamen, door hem geschapen, om te bestieren, overgegeven. Die lichamen zijn vaders: d'elementen moeders: de * t'zamen-gezette dingen, zoonen, &c.

† Individua.

* Composita.

Na verloop van zes en dertigh duizent vier hondert en vijf en veertigh jaren vergaen alle † gedaenten der dieren, en worden daer na weêr vernieuwt: als wanneer de natuur van den Al in ieder Klimaet des aertbodems twee paren van ieder gedaente van nieuws voortbrengt: en aldus volght d'eeuw op eeuw geduurighlijk elkandere: en geene andere opstending is'er.

† Species.

Ry der Sabeesche vorsten. D'oude *Sabeers* stonden, ten tijde des Mahometsdoms, onder verscheide vorsten. D'Arabische schrijver, *Muhammed Ben Isaak*, noemt hen op Arabisch met den tytel van *Rais*, dat is, *vorst*, of eigentlijk *overste* of *opperhooft*. De volgende hebben op den throon der heerschappye, ten tijde des Mahometsdom, sedert ontrent het jaer zes hondert en tnegentigh gezeten.

D'eerste hunner *Rais* of opperhooft was *Thabeth*, zoon van *Ahusa*. Hy regeerde 24 jaren.

De tweede, *Tabeth*, zoon van *Tasu*, regeerde 16 jaren.

De derde, *Tabeth*, zoon van *Elias*, regeerde 20 jaren.

De vierde, *Tabeth*, zoon van *Kariba*, of *Karina*, regeerde 17 jaren.

De vijfde, *Kara*, zoon van *Tabeth*, zoon van *Elia*, regeerde 21 jaren.

De zeste, *Haber*, zoon van *Kara*, zoon van *Tabeth*, regeerde 11 jaren.

De zevenste, *Amr*, zoon van *Tasa*, of *Tina*, of *Tiba*, regeerde 17 jaren.

De achtste, *Haber*, zoon van *Kara*, des zoons *Tabeth*, des zoons *Elias*, regeerde 7 jaren.

De negende, *Michaël*, zoon van *Abarrhares*, regeerde 13 jaren.

De tiende, *Nahin*, zoon van *Katruna*, regeerde 5 jaren.

De elfde, *Maalas*, zoon van *Tasa*, regeerde 5 jaren.

De twaelfde, *Ammar*, zoon van *Mali*, regeerde 214 jaren.

De dertiende, *Kera*, zoon van *Alasker*, regeerde 9 jaren.

De veertiende, *Alkasem*, zoon van *Alkupha*, regeerde 9 jaren.

De vijftiende, *Stas*, zoon van *Jahia*, des zoons *Kaulek*, regeerde 42 jaren.

Dus verre zy van de leere, zeden, en godsdienst &c. der oude *Sabeers*, die zich eigentlijk in *Arabie* onthielden, gesproken: vervolgens zullen wy hier by voegen, hoedanigh de hedendaeghse *Sabeers* of *Sabis*, of *S. Jans* Kristenen, die dingen verrichten.

Boeken der hedendaeghse Sabis.

Deze *Sabis* hebben drie boeken: waer uit zy alle hunne kennis van God en geloofs-zaken trekken. Het eerste wort genoemt het boek van *Adam*: het tweede, *Divan*: en het derde is d'*Alkoran*. Het boek van *Adam* is zeer dik, en wort by hen gezeit voor vijftien duizent jaren in de moeder en eerste van alle talen geschreven te zijn. Uit het boek *Divan* trekken zy vele beelden, die zy eeren. Zy houden den *Alkoran* voor een heiligh boek: alhoewel zy de Mahometanen haten.

De *Sabis* hebben ook zeker boek, *Sidra* geheten: na het welk zy alle zaken van hunnen godsdienst richten en aenstellen, zonder men weet, wie de maker of schrijver daer van is.

Het Nieuw Verbont, en andere geestelijke boeken, zijn onder hen bekent; doch gebruiken die niet.

Letteren.

Zy hebben byzondere letteren, die zeer veel van de gemeine Chaldeesche en Syrische, zoo oude als nieuwe, verschillen, en by hen in het schrijven van geestelijke boeken gebruikt worden. Men vind zelden iemant, die hen lezen kan, als hunne *Cheichs* of priesters: want zy zijn doorgaens zeer plomp en onkundigh, en in hunne eige grontregels niet recht onderwezen.

Behalve d'Arabische tale, de welke daer te lande gemeenelijk gesproken wort, dienen zy zich onder malkanderen van de Chaldeesche tale.

Hun gevoelen van den engel Gabriël.

Zy geloven, dat in d'andere werelt een eenige God is, die in vreughde en wellust op een stoel van majesteyt zit, met zijne dienaers rontom hem, om de werelt t'oordeelen: gelijk zy hem ook in dier gestalte afmalen: dat die God den engel *Gabriël* uit het licht geteelt heeft, dien zy voor Gods zoon houden, zonder d'eeuwige voortteeling van *Jesus Christus*, voor zoo veel hy God is, te willen toe-staen. Zy voegen'er by, dat *Gabriel* vele kinderen uit het licht geschapen heeft, en onder andere eene dochter, *Souret* geheten, de welke twee zoonen gewan. De engel *Gabriël* is hooftman van vele legioenen van duivelen, die, gelijk hellebaerdiers zijn, en hem ten dienste staen, om de zondaers te straffen. Deze hellebaerdiers loopen heen en weêr door alle de hoeken der steden, om te zien, of zy eenige ledige menschen, of die eenige quade werken bedrijven, kunnen vinden, die zy belast zijn strengelijk te straffen.

Stellen een andere werelt.

Zy stellen een andere werelt, dan deze: alwaer zich d'engelen en duivelen, en zielen der goeden en quaden onthouden: die aldaer huizen en kerken, veel fraeier, als in deze werelt, hebben: zelfs d'onreine geesten hebben daer kerken: waer in zy, onder het zingen en speelen op speeltuigen, en onder het eeten, gelijk de menschen in deze werelt doen, hunne gebeden storten.

Staet der ziele na 's menschen doot.

Wanneer iemant op sterven leit, zoo komt een oneindelijk getal van duivelen met hunne opperhoofden en hopmannen. Daer zijn drie hondert en zestigh van de voornaemsten, die neffens den doode staen. Zoo dra nu de ziele uit het lichaem gevaren is, wort die na zekere plaetse gevoert, daer meenighte van slangen, honden, leeuwen, tygers, en duivelen zijn. By aldien het nu een ziele van een godlozen mensch is, die in zonden gestorven is, die wort op stukken tusschen door deze dieren gezonden: maer ten tegendeele, zoo 't een ziele van een rechtveirdigen mensch is, en gestorven in de genade Gods, die vaert over de buiken van de zelve dieren, tot dat zy in Gods tegenwoordigheit komt. Daer zijn twee engelen, die de werken van ieder ziele in eene schale overwegen. Wanneer de zelve der glorye waerdigh geacht wort, zoo wort zy aenstonts daer in gebraght.

Onder d'engelen en duivelen zijn mannetjes en wijfjes, gelijk onder de menschen, en teelen desgelijks kinderen voort.

Zoo andere, uit het boek *Divan*, verhalen, staet neffens God, die op zijnen

stoel

ſtoel van Majeſteyt gezeten is, een engel, de welke de goede en quade werken der zielen weeght: dewijl zy zeggen, dat, na de menſch geſtorven is, het lichaem niet meer is; maer de ziele onſterffelijk zy. Wanneer de menſch op zijn ſterven leit, nemen de duivelen zijne ziele, zijnde van het lichaem geſcheiden, en voeren de zelve langs een kleinen engen weg, die vol ſlangen, leeuwen en tygers is: alwaer zy verſlonden wort, indien zy in zonde geſtorven is. Zoo de ziele niet in zonden geſtorven is, zoo gaet zy voorder, en komt voor God, daer zy door den engel, de weger, gewoogen wort: die wel gà ſlaet, of'er zoo veel of meer goet, als quaet is. Dit gelooven zy, ten aenzien van andere godsdienſten: want zy houden voor vaſt, dat alle de *Sabis* zaligh worden.

Geeſtelijkheit der Sabis. De geeſtelijkheit beſtaet in een hoogen of grooten prieſter, in biſſchoppen, en in gewoonelijke prieſters, die zy *Cheks* of *Schéichs* noemen, dat 's *ouden* gezeit. De genen, die tot geeſtelijke ampten, 't zy van biſſchop of prieſter, verkoren en aengenomen worden, moeten uit den geſlaghte van biſſchoppen of prieſters zijn. Daer en boven moeten hunne moeders maeght zijn, wanneer die trouwen of ontfangen: anders kunnen zoodanige kinderen het ampt van geeſtelijken niet bekleden.

Wanneer een groote prieſter ſterft, dan wort de zoon by de geeſtelijkheit in zijne plaetſe gekooren: by aldien zijn moeder maeght was, wanneer zy hem ontfing. Indien zy toen geen maeght was, dan wort een van de naeſte bloetverwanten gekooren. De zoonen volgen de vaders in het ampt en waerdigheit van prieſter.

Wanneer een biſſchop of prieſter ſterft, in des zelven plaetſe wort zijn zoon, of, by mangel van dien, zijn naeſte bloetverwant gekooren, te weten, die de bequaemſte en beſt in hunnen godsdienſt bedreven is. De genen, die deze verkiezing doen, uitten meenighte van gebeden over den genen, die tot biſſchop of prieſter genoemt is. Indien deez een biſſchop is, na hy aengenomen is, en d'andere prieſters wil regeren, zoo vaſt hy zes geheele dagen; geduurende de welke hy onophoudelijk gebeden over den gene opzeidt, die prieſter geworden is, die van zijne zijde den zelven tijt vaſt en bid.

De biſſchoppen en prieſters trouwen zoo wel, als de reſt des volks, en verſchillen daer in niet met allen van de gemeente. Behalve dat zy niet mogen hertrouwen, dan aen eene maeght, wanneer hunne eerſte vrouw overleden is.

Alle de biſſchoppen en prieſters dragen lang hair, en een klein kruis, in vorm van een naelt gemaekt.

Volgens ſchrijven van *Boulaye le Gouz*, wijdt de biſſchop zelf d'andere gewoonelijke prieſters in, met deze plechtelijkheit. De prieſter, die aengenomen zal worden, vaſt zeven dagen: geduurende de welke hy op zekere uuren de zegeningen van den opper of hoogen prieſter gaet ontfangen. Na verloop van den zevenden dagh is hy prieſter of offeraer. Deze *Cheks* of prieſters beroemen zich de duivels, door het lezen van hunne boeken, te kunnen binden en ontbinden.

Zy doopen noit, dan in de rievieren, en alleenlijk des Zondaghs. Eer zy na de rieviere treden, brengen zy het kint in de kerke: alwaer zich een biſſchop bevind, die eenige gebeden boven het hooft des kints leeſt. Uit de kerke wort het kint na de rieviere gebraght, in gezelſchap van vrouwen en mannen, die in het water met den biſſchop tot aen de knien treden. Dan leeſt de biſſchop weêr eenige gebeden uit een boek, dat hy in zijne handen heeft: waer na hy het kint driemael met water beſprengt, met deze woorden t'elkens in hunne tale te herhalen: *Beesmebrad er Rabi, Kaddemin, Akreri, Menhal, el gennet Alli Koulli Kralek.* Dat is: *In den name Gods, d'eerſte en laetſte der werelt, heer des paradijs, en de hooghſte Schepper van alle dingen.* Daer na begint de prieſter weêr het een of ander in zijn boek te lezen: midlerwijle de *Peter* het kint in het water plompt, en het aenſtonts weêr uithaelt. Eindelijk gaen zy alle te gelijk van daer in het huis van den vader des kints: alwaer gewoonelijk een maeltijt bereit is. Wanneer hen gezeit wort, dat de vorm van hunne doope niet volkomen is, uit oorzake de drie perzonen daer in niet genoemt worden, zoo verdedigen zy zich zeer ſlecht, en brengen niet een eenige goede reden by. **Doope.**

* Eucharistie. In het houden van het * Nachtmael dienen zy zich van broot, gemaeckt van meel, en met wijn en oly doorkneed: want naerdien, zeggen zy, het lichaem des Zalighmakers uit twee voorname deelen bestont, te weten, uit vleesch en bloet, zoo vertoonen het meel en de wijn die deelen volmaektelijk: het welk het water niet kan doen, dat geene over-een-koming met het bloet heeft: daer en boven gebruikte de Zalighmaker, wanneer hy het Avontmael met zijne jongeren hield, niet dan wijn, en geen water. Zy doen'er oly by, om de genade te vertoonen, de welke in het ontfangen des Sakraments gegeven wort: als ook, om der liefde gedachtigh te zijn, de welke men God en zijnen naesten moet toedragen.

† Consecratie. De woorden van hunne † toeheiliging bestaen slechts in zekere lange gebeden, die zy doen, om Gode te loven en danken. Zy zegenen, ten zelven tijde, het broot en den wijn, ter gedachtenis van *Jesus Christus*, zonder eenigh gewagh van zijn lichaem en bloet te maken: dewijl dat niet, zeggen zy, nootzakelijk is: naerdien God hun ooghwit en voornemen weet.

Na het volbrengen van alle deze * Ceremonien. * plechtigheden neemt de priester een gedeelte van dit broot, dat hy nuttight, en deilt de rest aen de bystaenders om.

Hun gevoelen van de H. Drievuldigheit. Zy hebben ook geene kennis van de verborgentheit der H. Drievuldigheit, en houden alleenlijk met de Mahometanen, dat de Zalighmaker *Jesus Christus*, dien zy ook *Issa* noemen, de geest en het woort van den eeuwigen Vader zy. Zy geloven, dat hy de Ziele Gods zy, dat is te zeggen, zijn wel-beminde. Wel staen zy toe, dat hy een mensch geworden is, om het menschelijk geslaght van d'erfzonde te verlossen: dat hy in den buik van de maeght *Maria* ontfangen is, zonder toedoen van eenen man: maer dat dit geschiede door middel van water, in de volgende wijze.

Van de geboorte en doope des Zalighmakers. Zy geloven, door overlevering, dat *Christus*, de Zalighmaker, een namaegh of neef van *Jaia* zy, en wonderbaerelijk van zijne moeder ontfangen wiert: want wanneer zy, door inblazing, water aen den Jordaen was gaen drinken, had God haer, in het drinken, den Zalighmaker in het lijf geblazen. Toen nu die groot geworden was, quam hy aen den Jordaen, om van *Johannes*, gelijk d'anderen, gedoopt te worden. Maer zekere Joodsche priesters wierden in hunnen slaep, door een gezight, vermaent, dat hunne wet door de doope van *Johannes* zou verniettight worden. Wanneer die dan zagen, dat *Johannes* zich vervaerdighde, om den Zalighmaker te doopen, zoo wierden zy met wangunst en jaloersheit tegen *Johannes*, over zijne heiligheit, ingenomen, en maekten het water met roeren drabbigh, en met *Indigo* blaeuw. Deze wateren waeren een wijle tijts dus drabbigh en onrein gebleven, en zouden de doope des Zalighmakers belet hebben: 't en zy God wonderlijker wijze, op bede van *Johannes de Dooper*, een groot vat met water door d'engelen had doen brengen, dat met water uit den Jordaen, eer de Joden daer *Indigo* ingeworpen hadden, opgevult was. D'engelen voerden dit vat met water ten hemel op, en braghten het weêr af, wanneer *Johannes* den Zalighmaker zou doopen: gelijk hy zich ook van dat water in zijne doope gedient had. Hier over had God de blaeuwe verruwe vervloekt: en hebben de *Sabis* dienvolgens een groote afkeer en hate op de blaeuwe verruwe en kleure. Zy willen, met de Mahometanen, dat de Zalighmaker verdwenen was, wanneer de Joden hem wilden vatten, om te kruizen, en, in plaetse van hem, zijne schaduwe of gezight gegrepen, en daer tegen hunne wreetheit gepleeght hadden.

Wat belangt hun geloof, rakende de heiligen: zy staen toe, dat de Zalighmaker twaelf Apostelen in zijne plaetse gezonden heeft, om aen de menschen te gaen preken. Dat de maeght *Maria* niet gestorven zy: maer noch heden leeft, en door de werelt gaet; hoewel men niet weet waer zy is. Dat *S. Jan de Dooper*, die in den hemel is, de grootste Heiligh na de maeght *Maria* is: en daer na *Zacharias* en *Elizabeth*: waer van zy vele mirakelen en zeer ongerijmde dingen verhalen: want zy geloven, dat *Zacharias* en *Elizabeth* *S. Jan den Dooper* zouden geteelt hebben, met elkanderen alleenlijk t'omarmen of te kussen, zonder elkanderen te bekennen, of kennis aen elkanderen gehad te hebben. Wat zy van de heiligen gevoelen.

Wanneer *S. Johannes* groot geworden

den was, hadden zy hem aen eene vrouw uitgehuuwt. Hy kreegh vier kinderen; hoewel niet by zijne vrouw; maer uit de wateren des Jordaens: want wanneer hy een kint wilde hebben, had hy God daer om gebeden, die een kint uit de wateren des Jordaens trok, dat *S. Johannes* in handen van zijne vrouw gaf, de welke hem nergens in diende, als om het kint te voeden. Hy was zijne natuurlijke doot gestorven: maer beval aen zijne jongeren of leerlingen, dat zy hem na zijne doot zouden kruizigen, om gelijk met den Zalighmaker te zijn: van wien hy een namaegh was. Eindelijk was hy in de stad *Fuster* of *Schiaster* overleden, en in een graf van kristal begraven, dat op die plaetse wonderbaerlijk gebraght was. Het graf was in zeker huis na-by den Jordaen, die met een tak midden daer door vloeide.

De Sabis toonen groote eerbiedigheit aen een kruis.

Zy dragen den kruize groote eere toe, doen dikwils een teken daer meê: maer zy hoeden zich wel, dat de Turken het niet zien. Ja zy zetten, onder het doen van hunne kerkgebaren, wachten aen de poorten van hunne kerken: uit vreze van dat de Turken daer in moghten komen, en hen gewelt en overlast aendoen. Wanneer zy het kruis aengebeden hebben, scheiden zy dat in twee stukken, en zetten die niet weêr te zamen, als wanneer de dienst weêr begint. D'oorzake, waerom zy den kruize zoo groote eerbiedigheit toedragen, is de volgende.

D'Engelen (volgens bericht van het boek *Divan*) nemen allen daeghs, des uchtens vroegh, een kruis, en zetten het in het midden der Zonne, de welke, desgelijks de Mane, haer licht daer van ontfangt. Daer en boven zijn in het zelve boek twee beelden van twee schepen: het een wort de Zonne en het ander de Mane genoemt: en in ieder van deze schepen is een kruis vol klokjes afgemaelt: want zy willen, dat de Zonne en Mane ieder in een schip zitten, wanneer zy haeren loop om de werelt, tot haere verlichting, doen: dat d'Engelen des uchtens vroegh in ieder van deze twee schepen een kruis brengen, dat hen tot een mast dient: want by aldien deze twee schepen geen kruis hadden, zy zouden niet kunnen varen, noch den wegh vinden; maer schipbreuk lijden; dewijl zy van 't licht zouden berooft zijn, dat het kruis aen haer geeft.

Feesten of hoogtijden.

De voornaemste feesten of hooghtijden, die zy jaerliks onderhouden, zijn de volgende:

Het eerste is des Winters, en duurt drie dagen, die ter gedachtenis van den eersten vader, en van de schepping der werelt, gehouden wort.

Het tweede is in Oogstmaent, dat ook drie dagen duurt, en wort by hen het *feest van S. Jan* genoemt.

Het derde feest is in Zomermaent, en duurt vijf dagen: geduurende de welke zy alle, zoo jonge, als oude, met groote scharen zich by hunne bisschoppen vervoegen, die hen met den doop van *S. Jan* herdoopen: waer door zy hoopen zonder zonde te zijn. Men gebruikt de zelve plechtigheden, de welke in de eerste doop onderhouden worden.

Offerhanden.

Zy hebben drie plechtelijke offerhanden. D'eerste is een zeker slagh van misse, en geschiedt in dezer wijze: Een *Schek* neemt de bloem van meel, oly, en zoeten wijn, gemaekt van rozijnen, de welke een wijle in water geweekt zijn. Van alle deze dingen, onder een gemengt, bakt hy een koek, daer hy een weinigh van eet, en deilt de rest onder de bystaenders om.

De tweede offerhande is die van eene hinne, daer zy veel werks van maken, en de welke niet geoorloft is te doen, als aen de *Cheks* of priesters alleen, die uit eene vrouw gebooren zijn, de welke maeght trouwde. Het kan ook door een kint gedaen worden, dat de lijfmoeder van zijne moeder, gelijk zy zeggen, geopent heeft; hoewel het niet door den grooten *Schek* of bisschop ingewijdt is.

Wanneer dan een hinne moet gedoot worden, zoo trekt de priester zijn dageliks gewaet uit, en ander, dat daer toe gemaekt is, weêr aen. Hy bedekt zich met een zeer wit kleet, en omgort zich met een ander, en slaet een derde over zijne schouderen, in maniere van een rok. Daer na neemt hy de hinne, de welke hy in het water dompelt, om te wasschen en schoon te maken. Dan keert hy zich na 't Ooste, en snijt het hooft met een mesch af, en leit de hinne niet neer, voor al het bloet uitgeloopen is. Midlerwijle de hinne bloet, slaet de priester geduurigh zijne oogen ten hemel, en gelaet zich, als of hy opgeto-

getogen was, en uit meenighmael deze woorden in zijne tale: *In Gods name zy dit vleesch rein, en dienstigh, en oirbaer aen alle de genen, die daer van zullen eeten.*

De derde offerhande is die van een schaep of lam, in de welke de zelve plechtigheit en woorden geschieden, als in die van een hinne. Zy zuiveren eerst de plaetse, daer die offerhande moet geschieden, met groote zorge en neirstigheit, besprengen de plaetse met water, en bedekkenze daer na met palm-bladen en takken. Een groote meenighte van menschen woont deze offerhande by, niet anders, als of het een plechtige offerhande was.

Wanneer men hen vraeght, waerom de wereltlijken geen verlof hebben, om de hinnen te dooden, zoo geven zy ten antwoort, dat hen niet meer moet geoorloft zijn, als in te wijden, en weten geene andere reden by te brengen.

Mahomet en Mahometanen by hen gehaet.

Men vind *Mahomet* by hen, als een reus, en in een zeer enge yzere kou opgeslooten, afgebeelt. Zy houden hem en alle zijne navolgers voor vervloekt, en stellen vast, dat de zielen der Mahometanen, na haere scheiding uit den lichame, en inzonderheit de zielen der genen, die hen vervolgt hebben, zeer veel zullen lijden, en door kleine enge wegen, vol slangen en leeuwen, gaen, eer zy voor God komen. Zy geloven, dat de zielen, die hen vervolght hebben, niet het water van den bron in d'andere werelt zullen drinken.

Onder hunne vervolgers rekenen zy *Mahomet:* van wien zy ten leste genade verkregen: maer zijne navolgers en bontgenoten hielden geenzins zijne belofte: als, onder andere, *Omar* en *Tamurlang*, die by-na hunnen heiligen godsdienst geheel en al uitgeroeit, hunne boeken verbrant, en tempels gesloopt hebben.

Na de vervolging van *Omar* en *Tamurlang* hebben zy, op hunne gewisse, in geenerleie wijze van de geheimenissen hunner wet willen spreken: uit vreze, dat die moght uitgeroeit worden.

De laetste van hunne vervolgingen, de welke toeleide, door het uitroien van hunne dwalingen, hen weêr op den wegh der zaligheit te brengen, en hen de kennis van het Evangelie te geven, is door de Portugesen geschiedt: want naerdien die, in den aenvang van hunne veroveringen van *Oost Indie*, op den zeeboesem van *Persie*, ter oorzake van het

het eilant *Ormus*, dat zy bezaten, machtigh geworden waeren, en dienvolgens in vrientschap met den *Bassa* van *Bassora* stonden, zoo verworven zy van hem, dat de *Sabis* gedwongen wierden in de kerke der Portugesen, de welke te *Bassora* gesticht was, te gaen, op pene van gelt-boete en lijf-straffe: als ook, dat zy op Zondagen niet zouden werken mogen. Voorts onderwesen de Portugese geestelijken de *Sabis*, en gaven aen de kinderen der arme *Sabis* kost en kleeren. Maer als nu de Portugesen, door het verlies van *Ormus*, begonnen te verzwakken, wiert die strengheit niet meer tegen de *Sabis* gebruikt: waer over die alle weêr tot hunnen eersten godsdienst keerden, of Mahometanen wierden: zulks gene vier Kristenen daer van overbleven. De meesten hebben den Zondagh behouden; op den welken zy niet werken. Maer zy zijn geenzins Kristenen: alhoewel de Portugesen hen *Kristenen van S. Jan den Dooper* noemen: want zy dragen slechts den naem van Kristenen, en hebben te *Bassora* geen andere kerke, dan de wooning van een ongeleerden priester, by den welken zich byna niemant vervoeght, om den goddelijken dienst te hooren. Zy hebben geene vasten, noch onthouden zich van eenige spijze: maer nutten dagelijks alle spijze zonder onderscheidt. Zy hebben geene Sakramenten; maer slechts eene schaduwe of schijn daer af.

Della Valle.

Zy stellen den Engel *Gabriël* tot stichter en bouwmeester der werelt, als blijkt uit dit hun volgend verhael.

D'Engel Gabriel is de bouwmeester der werelt.

Wanneer d'engel *Gabriël*, door Gods bevel, de werelt gemaekt had, hield hy met God dit volgend gesprek: *Heere God. Ik heb door uw bevel de werelt gemaekt. Ik, beneffens mijne hulpgenoten, heb vele moeite en arbeidt daer aen besteet, om zulke hooge bergen, die de hemelen schijnen te raken en onderstutten, op te heffen, en om de wateren op eene plaetse te brengen. En wie zou, zonder grooten arbeit, eenen wegh voor de rievieren, door deze bergen, kunnen gemaekt, en zijne plaetse aen ieder ding gegeven hebben? Daer en boven hebben wy, ô groote God, door hulpe en bystant van uwen almachtigen arm, aen deze werelt zoodanige volmaektheit gegeven, dat de menschen niet weten zullen eenigh ding tot hun voordeel en nut te verzinnen, dat aldaer niet gevonden wort. Maer in plaetse van vernoeging, de welke ik van zulk een fraei werk behoort te hebben, zoo heb ik groote droefheit en berou.*

Wanneer God hem vroegh, wat die droefheit en berou kon veroorzaken, had *Gabriël* zijn reden aldus vervolght: *Mijn God, en mijn Vader. Ik zal u zeggen, wat my deze droefheit en bekommernis aenjaeght. Na de werelt in dier wijze, als zy is, en met zulken arbeidt gemaekt was, zoo voorzagh ik, dat'er een yzelijk getal van Joden, Turken, afgodisten, en andere ongelovige vyanden van uwen naem, en onwaerdigh om van de vruchten van onzen arbeidt t'eeten en nuttigen, zal ontstaen konnen.*

Toen had God den Engel *Gabriël* daer op gedient: *Bekommer u niet, mijn zoon. Men zal in de werelt, die ghy gemaekt hebt, S. Jans Kristenen hebben, die mijne vrienden zullen zijn, en alle zaligh worden.* D'Engel *Gabriël* stont daer over verwondert, hoe dat zou konnen geschieden: en sprak tot God: *Zullen'er niet onder die Kristenen eenige zondaers, en by gevolgh uwe vyanden zijn?* Waer op God eindelijk tot hem gezeit had: *Ten dage des oordeels zullen de goede gebeden voor de quade doen: en door dit middel zullen zy alle vergiffenis van hunne zonden hebben, en de zaligheit verkrijgen.*

Het huwelijk wort by hen gewoonelijk in volgender wijze voltrokken. Wanneer beide parthyen, om in den echt te treden, over-een-gekomen zijn, zoo vergaderen alle de bloetvrienden en genoodighden ten huize van de dochter, met den toekomenden bruidegom. Desgelijks vervoeght zich de bisschop, of groote *Chek* †, ten zelven tijde derwaerts, die, na het gezelschap gegroet te hebben, alleen in het vertrek van de bruidt, de welke onder een paveljoen gezeten is, treedt, en vraeght haer, of zy maeght is? Indien zy antwoort, *Ja, ik ben eene maeght*, zoo doet hy haer dat by eede bekrachtigen. Daer na keert hy zich weêr tot de bystaenders, en zend zijne vrouw, beneffens eenige andere, de welke in die zaken ervaren zijn, om de bruidt t'onderzoeken of zy maeght is. Indien zy bevinden haer maeght te zijn, dan komt de vrouw van den bisschop weêrom, en bezweert het by eede.

Huwelijk en Echt.

† Of Sceich.

Dan gaen alle de genen, die zich daer tegenwoordigh bevinden, na de rieviere, ter plaetſe, daer zy gewoonelijk gedoopt worden: alwaer de biſſchop den bruidt en bruidegom met de gewoonelijke plechtigheden herdoopt.

Na dit gedaen is, gaen zy weêr na 't huis van den bruidegom; maer blijven, dicht daer by gekomen, ſtil ſtaen. Dan neemt de bruidegom de bruidt by de hant, en gaet van de plaetſe, daer het gezelſchap is blijven ſtaen, tot aen de deure des huis, zeven-mael heen en weêr, zonder in te gaen, met den biſſchop geduurigh achter hem; die eenige ſtukken midlerwijle uit een boek leeſt, dat hy in zijne handen heeft. Dit wort gedaen om de neſtel-knooping te weeren en beletten. Eindelijk treden zy ten huize in. De bruidt en bruidegom nemen plaetſe onder een paveljoen, en zetten zich op een tapijt, met de ſchouderen of rugh tegen elkanderen aen. Als dan leeſt de biſſchop eenige dingen, en doet hen drie-mael het hooft aenraken. Daer na ſlaet hy een boek op, dat van voorſpellingen en waerzeggeryen handelt, en zoekt daer uit eenen dagh, dien hy den gelukkighſten, tot voltrekking des huwelijks, oordeelt te zijn: waer van hy den bruidegom en bruidt verwittight: en trouwt hen beide dan op dien dagh.

Maer by aldien de vrouw van den biſſchop, in de bruidt t'onderzoeken, haer bevind geene maeght te zijn, zoo magh de biſſchop in geenerleie wijze het huwelijk bywoonen noch voltrekken.

Het wort by hen voor eene groote ſchande en oneere gehouden, door anderen, als eenen biſſchop, getrouwt te worden: en wanneer een prieſter eenen bruidegom en bruidt trouwt, zoo is het een onfeilbaer teken, dat de dochter geene maeght is. Gelijk zy nu geloven, dat het een groote ſchande, ja zonde voor eene dochter is, te trouwen, wanneer zy geene maeght is, alzoo maken de prieſters deze trouwingen niet, dan door dwang, en om de onheilen, die daer uit zouden kunnen ontſtaen, voor te komen: want indien men haer niet trouwde, zy zouden, uit ſpijt, gaen Mahometanen worden.

Twee redenen zijn'er, waerom zy willen, dat eene dochter onderzocht wort: d'eene is, om het recht van den bruidegom te hanthaven, die bedrogen zou zijn, meinende en zich inbeelden-

dende eene maeght te nemen, die geene maeght was. D'andere reden is, om de dochters daer door in tucht en plicht te houden. De *Sabis* mogen, na hunne wet, niet meer als eene vrouw hebben. Maer eenige nemen twee, drie en vier vrouwen, in het lant der Mahometanen.

De Portugesen hebben voor vele jaren getraght met dezen landaert te handelen. *Don Filip Makaregnas*, eertijts onderkoning van *Indiën*, bood hen, ontrent des jaers zestien hondert en veertigh, woonplaetsen op het eilant *Zeilan* aen: maer men maekte zwarigheit daer over; dewijl zy hunne *Cheiks* of oversten meê wouden nemen, om aldaer hunne kerkelijke plechtigheden, gewoonten en gebaren, na hunne wet, te onderhouden. Een grote meenigte evenwel trok van *Bassora* derwaerts, om den Portugesen in den oorlogh te dienen.

De meeste *S. Jans* Kristenen, die te *Bassora* woonen, zijn goutsmeden en timmerluiden. Men heeft onder hen ook eenige koopluiden. Zy toonen zich zeer stoutmoedigh van gelaet, laten de baert lang wasschen, en gaen gekleet op d'Arabische maniere: doch dragen noit eenigh gewaet van blaeuwe kleure: naerdien zy die verruwe voor onrein houden, gelijk gezeit is. Dus verre van de hedendaeghse *Sabis* of *S. Jans* Kristenen.

De stad *Bassora*, en het geen daer onder behoort, maekte eertijts een gedeelte des Ottomanschen rijks uit, onder den tytel van *Pachalaix*.

Buiten de stad *Bassora* is eene plaetse, *Maskraka* geheten, daer gemeenelijk de kemels geladen worden, die van daer door de wildernis of woestijne na *Aleppo* gaen. Maskraka.

Al het lant ontrent *Bassora* is zeer laegh, en zou dikwils gevaer loopen van door den *Tigris* of zee overstroomt te worden: 't en zy een dijk of muur van gehouwen steen, tot een mijle verre langs den oever der rieviere opgehaelt, dat stuite en belette. Deze dijk is doorgaens zeer vast en hecht gemaekt: waer door de golven die niet kunnen breken: alhoewel de zee daer by wijle rouw en onstuimigh is: als zijnde het eind des Persischen zeeboesems.

De lantstreke van *Basra*, of *Bassora*, wort ook *Basora* genoemt, en begrijpt drie steden, *Basra* of *Bassora*, *Abollah*, en *Abbadan*. Nasir Eddin.

Abolla.

ABolla, of *Abollah*, of *Abulla*, is eene stad, gelegen aen eenen vliet van een zelven name, (die haer midden door-snijt) twee mijlen beneden de stad *Bassora*, en op de Noorder brete van dertigh graden.

De vliet *Abolla*, of *Abulla*, vloeit twee mijlen beneden de stad *Bassora* in den vliet *Sciat*, en vereenight zich, twee mijlen boven de stad *Bassora*, met den vliet *Mokal*. Ziet pag. 92.

Eenigen houden niet onwaerschijnelijk *Abolla* voor zekere aeloude stad, de welke *Apologus* by † *Arrianus* wort genoemt: want *Abolla* schijnt een gebroke naem van *Apologus* te zijn. *Apologus* was een zeehaven van *Babylonie* of *Susiane*, aen den mont van den *Euphrates*, na-by het lantschap van *Pasinum* gelegen: van waer purper en inlantsche kleden na *Arabie* en *Indiën* gevoert wierden.

† In Peripl. Mar. Erythr.

De stad *Abolla* wiert door *Utbal*, zoon van *Arkan*, onder de regering van *Chalif Omar*, ontrent des jaers zes hondert en dertigh, door de Mahometanen met gewelt ingenomen.

Beneden de stad *Abolla* leggen, aen den vliet *Sciat*, twee steden van een zelve groote, met name *Manbeg* en *Madar*.

Te reizen van *Bassora* na *Aleppo*, door de wildernis, treft men op wegh gemeenelijk deze plaetsen aen: *Kuvebeda*, *Ganemiat*, *Argia*, *Meschet Ali*, *Meschet Hussein*, *Heir*, *Taiba*, *Siria*, *Haita*, *Mezer*: waer na *Aleppo* volght. Ziet beschrijving van Arabie, p. 100.

Kuvebeda is een vlek; maer wort by d'Arabieren eene vesting genoemt, en leit ontrent zes mijlen Noortwaerts van *Bassora*, in de wildernis. Aldaer woont een *Sceich*, dat is, een overste of opperhooft der Arabieren, die tol van de Karavanen en vracht-beesten eischt, die daer deur-trekken. De *Scheich*, die ontrent des jaers zestien hondert en twintigh over *Kuvebeda* gebood, was *Abdullagh* geheten. Kuvebeda. Ziet beschrijving van Arabie, pag. 100.

Tusschen *Bassora* en *Kuvebeda* zijn vel-

velden vol zout, en op eenige plaetsen slijkigh, en met weinigh gras.

Na *Kuvebeda* komt men, door deze wildernis, aen zekere putten, *Ganemiat* geheten, dat zoo veel als *veehoederyen* of ***herderyen*** gezeit is, daer neffens gemeenelijk vele Arabieren gelegert zijn, die zeer arm en ellendigh leven.

Na *Ganemiat* komt men aen andere putten, en anderhalve daghreize verder, aen eene beke, met bitter water. Daer na volght een gracht, daer water in eenige maenden van 't jaer deurloopt. Daer na volght een plaetse *Argia*, de welke vol Arabieren is, onder het gezagh van eenen overste of *Sceich*. Die des jaers zestien hondert en twintigh daer over gebood, was *Hasan Aga* geheten.

Argia.

Langs den reiswegh worden vele zeeschelpen gezien; hoewel zeer verre van zee af, die van binnen effen en glat zijn, gelijk paerlemoer-schelpen: zommige geheel, en andere gebroken. Men ziet'er ook een groote meenighte van leempek-brokken, die in deze steen-zoutrijke velden voortkomen.

Een halve mijle van *Argia* leggen, aen de voet van eenen bergh, eenige puinhopen van gebouwen: hoewel men niet kan bemerken, wat zy eigentlijk zijn. De stoffe niettemin is wonderlijk; doch bestaet voornamelijk in gebakke steenen: welker grootste gedeelte in 't midden met zekere onbekende merken en letteren getekent zijn, die zeer oudt schijnen. Deze steenen zijn niet met kalk; maer met leem of pek, die in deze wildernisse groeit, aen malkanderen gevoeght. Waerom d'Arabieren dezen bergh, die dus met puinhopen van gebouwen vervult is, *Mukeieyer* noemen, dat is, *bepekt*, of *vol van pek*. Men vind onder deze puinhopen, in verscheide plaetsen, op d'aerde, eenige steenen van zeer fijn en hert zwart marmer leggen, met de zelve letteren getekent, die men op de gebakke steenen ziet. Onder andere merken worden'er twee in vele plaetsen gezien. Een dezer twee is als een pyramide, op zijde leggende: en d'andere als een achtpuntige ster.

Na deze puinhopen volght eene plaetse *Eathuer* geheten, een dagh-reize van *Mesched Ali* en *Kufa* gelegen. Eathuer.

Kufa en *Mesched Ali*.

De stad *Kufa*, of *Kufah*, is gelegen aen een tak van den *Eufrates*, *Nahar Isa* op Arabisch geheten, dat is, *vliet Isa* gezeit, op de Noorder breete van [a] een en dertigh graden, en dertigh [b] of vijftigh minuiten, [c] vier of vijf daghreizen van de stad *Bagdad*, twee van *Kadesia*, twalef van *Bassora*, zes van *Wasit*, en ontrent twintigh van de stad *Medina*.

a Nasir Eddin. Ulug Beig. b Gool in Alferg. c Aledris.

De stad *Kufa* schijnt alzoo, van wege haer ronde wallen, of van een ronden bergh, of roode ronde zant-heuvel, met zavel doormengt, die in het midden der stad leit, genoemt te zijn. Of misschien is de stad *Kufa* genoemt; dewijl zy, in den aenvang van haere stichting, door vermengde Arabieren bewoont wiert: want *Kufa* is een Arabisch woort, en heeft onder andere die betekenis.

Dewijl nu de stad *Bassora* en *Kufa*, met d'omleggende lantstreke, voor d'edelste deelen van gansch *Irak* gehouden worden, en op een zelven tijt gesticht zijn, zoo worden zy gemeenelijk beide, by d'Arabische schrijvers, op Arabisch, in het tweefout getal, met den naem des lantschaps, *Al Irakain* of *Irakain* genoemt, dat eigentlijk gezeit is, *tweevoudigh Irak*, of *beide Iraken*. Anders worden *Kufa* en *Bassora*, om haere uitstekende groote en voortreffelijkheit, by d'Arabische schrijvers ook *Al Misrain* genoemt, dat eigentlijk gezeit is, *twee groote steden*: want *Misron* betekent op Arabisch *eene groote stad*.

Doch *Kufa* wort, dewijl het nader by d'Arabieren leit, en meerder door hen bezocht wort, *Irak Al Arab* op Arabisch, dat is, *Irak der Arabieren*, genoemt: maer *Bassora*, dewijl het nader by de Persianen is, en meerder door hen bezocht wort, *Irak Al Azjem*, dat is, *Irak der Persianen*, op Arabisch geheten.

De vliet *Isa* voornoemt heeft zijnen oorsprong uit den *Eufrates*, in 't Noorder gedeelte, een weinigh voor de stad, en vloeit tusschen 't Noorde en Weste, en stort eindelijk, verdeilt in vele kleine takken, in den Wester boesem van *Bagdad*, op eene afstant van vijf daghreizen, en maekt een meir.

De stad *Kufa* wiert door bevel van

Chalif Omar, met de ſtad *Baſſora*, op een zelven tijt, te weten, des jaers zes hondert zes en dertigh, geſtight.

Kufa was in oude tijden een zeer edele, bloeiende en volkrijke ſtad, en bezat niet alleenlijk alle lijfsbehoeften; maer ook welluſten, tot dertelheit toe. Zy was half zoo groot, als de ſtad *Bagdad*, en had in den omtrek zeſtien en twee derde deelen van Arabiſche of Italiaenſche mijlen. Zy pronkte met eene hooftkerke, en met zeer vele prachtige gebouwen en grafſteden.

In *Kufa* was ook een keizerlijk paleis: want d'Arabiſche keizers hebben aldaer, voor de ſtichting der ſtad *Bagdad*, hun hof gehouden.

Doch heden is de ſtad *Kufa* niet meer in wezen: want alles leit vervallen, geſloopt en verwoeſt, zonder daer eenige kentekenen en overgebleven puinhopen meer te vinden zijn: want de *Bechſekkaniſche* volken hebben alle de puinhopen, en zelfs de grontveſten der hooftkerke en gebouwen, uit d'aerde opgedolven en vervoert, om daer huizen van te bouwen.

Meſched Ali. Na-by de ſtad *Kufa*, of anderhalve mijle van daer, is een plaetſe of vlek, *Meſched Ali* op Arabiſch geheten, dat *Martel-plaetſe van Ali* gezeit is: naerdien men wil, dat *Ali*, zoon van *Abutalib*, en *Mahomets* ſchoonzoon, (want hy had *Mahomets* dochter *Fathima* ten wijve) en vierde Arabiſche *Chalif* of keizer, na *Mahomet*, aldaer door zekeren *Abdurahman*, zoon van *Melgjem*, als een martelaer, in het treden na het gebedt, gewont zy: aen welke wonde hy op den derden dagh, des Vrydaghs, des jaers zes hondert negen en vijftigh, in zijnen ouderdom van drie of vijf en zeſtigh jaren overleed.

Of deze plaetſe wort *Meſched Ali* genoemt; dewijl men zeidt dat *Ali* aldaer, als een martelaer, van wegen zijn graf, ter zelver plaetſe, by de Mahometanen, inzonderheit Perſianen, geëert en gedient wort: die derwaerts in grooter meenighte ter beëvaert trekken: naerdien zy *Ali* voor hunnen grootſten profeet houden.

Hiſtor. Saracen. lib. 1. Zoo men het ſchrijven van *Elmacin* geloven magh, wiert *Alis* in *Tahata* begraven: alwaer by zijnen tijt de plaetſe van zijn graf was. Zoo andere willen, wiert hy te *Kufa*, op het keizerlijk ſlot, begraven. Zommigen willen, dat *Ali* des nachts begraven wiert, zonder men weet, waer zijn graf is.

Andere leggen *Meſched Ali Meszjid* of *tempel van Ali* uit. Zommigen noemen *Meſched Ali* gebroken *Maſſadal*.

In *Meſched Ali* is een gewelf of kerke, met zeer hooge muuren omringt, en rontom van binnen met koſtelijke kleden behangen. De vloer is met Samaniſche matten overſpreit. Men zeit binnen dit gewelf het graf van *Ali* is. De plaetſe rontom het gewelf dient tot een kerkhof des geſlaghts van *Ali*.

De *Meszjid* of kerke, in de welke het graf van *Ali* ſtaet, is heden niet zeer fraei. Gemeenelijk branden vier toortſen rontom het graf: en boven het graf hangen eenige brandende lampen aen het gewelf of de zolder. Tavernier.

Waerom de Perſianen nu niet derwaerts ter beëvaert trekken. Wanneer de ſtad *Bagdad* onder den grooten Turk ſtaet, zoo gaen de Perſianen zeer zelden na het graf van *Ali* ter beëvaert: naerdien ieder beëvaerder acht *Piaſters* te *Bagdad* (want men kan uit *Perſie*, na *Meſched Ali*, langs geen anderen wegh, dan over *Bagdad* komen) betalen moet. Dit geviel *Schah Abbas*, koning van *Perſie*, niet. Waer over hy, die niet wilde dat zijne onderdanen *Tributariſen* van de Turken zouden zijn, hen traghte van deze beëvaert na *Mahomets* graf, door een andere beëvaert-plaetſe, de welke hy te *Meſched*, op den wegh van *Tauris* na *Kandahar* deed oprechten, af te trekken. Desgelijks hebben zijne nazaten hunnen onderzaten bezwarelijk verlof van na het graf van hunnen profeet *Ali* ter beëvaert te trekken, willen geven: dewijl zy de ſchatting, de welke de groote Heer hen doet betalen, voor eenen hoon en ſchimp houden. Te dezer oorzake verzuimt men heden deze kerke, alwaer weinigh Perſianen ter beëvaert komen, te verrijken.

Behalve de toortſen en lampen, die geduurighlijk by het graf branden, zijn'er alleenlijk twee *Mollahs*, of prieſters, die in den *Alkoran*, volgens gewoonte, prevelen en lezen.

Wanneer *Meſched Ali* onder den Pers ſtont, waeren in deze kerke van *Ali* vele gedenkwaerdige ſtukken; maer onder andere drie groote goude lampen, verrijkt met meenighte van edele geſteenten, die verſcheide Mahometaen-

metaensche prinsen daer aen vereert hadden.

Eertijts waeren in het graf van *Ali* over de twee duizent goude of zilvere lampen: en in de kerke over de vier hondert *Zeyten* of priesters, *Mollahs* by de Turken genoemt.

Te dier tijde wiert deze *Meszjid* voor de voornaemste van geheel *Asie* gehouden: naerdien toen de Persianen derwaerts met volkrijke troepen ter beêvaert trokken, en groote geschenken daer aen vereerden.

Eertijts lagh deze plaetse met eenen muur omringt; hoewel die op vele plaetsen open was. Zoo lang deze plaetse bloeide, door middel der giften, die de Persianen aen den tempel van *Ali* deden, had zy ontrent zes of zeven duizent huizen: maer heden zijn'er geene vijf hondert bewoont. De huizen zijn van brikfteen en kalk opgemetst: desgelijks de tempel.

In dit vlek zijn niet meer, als twee of drie olyke putten, met half zout of brak water: en een drooge kanael of gracht, de welke *Schah Abbas*, koning van *Persie*, of de Turksche keizer *Selim*, heeft doen maken, om derwaerts het water uit den *Eufrates* te leiden, tot gerijf der beêvaerders. Men vint'er niet als dadelen, rozijnen en amandelen; hoewel dier koop: want men heeft'er geene weiden, om vee te houden: en dienvolgens vind men daer geenen lijftoght. Ook kan men daer geen hout bekomen, dat wel het erghste is. Wanneer'er beêvaerders komen, (dat heden zeer zelden geschiedt) en niet hebben om t'eeten, deilt de *Schek* hen des middaghs rijs uit, de welke met water gekookt en met een weinigh boter overgoten is.

By *Meſched Ali* is een vischrijk meir.

Hira.

HIra is eene stad, eene mijle Westwaerts van *Kufa* gelegen.

Hira wiert door de Mahometanen, onder beleit van *Chalid*, *Walids* zoon, ten tijde der regering van *Chalif Abubekr*, ontrent des jaers zes hondert en dertigh, ingenomen: de welke d'eerste stad was, die zy in het gewest van *Irak* verovert hadden.

Ontrent des jaers acht hondert en zestigh stonden zekere kasteelen by de stad *Hira*, die door d'Arabische Kristenen gebouwt waeren. Deze Kristenen waeren van verscheide stammen, en hadden zich van de menschen afgezondert, en by elkanderen op deze kasteelen met der woon begeven. Zy wierden op Arabisch, met een algemeinen naem, *Al-Ebads* geheten, dat eigentlijk gezeit is, *dienaers van den Schepper.*

Kasteel Alsadir en Chawarnak. In oude tijden stonden ook twee paleizen na-by de stad *Hira*, die met grooten roem in d'Arabische gedighten gedaght worden: het een was *Alsadir* geheten, en stont een vierendeel mijls van *Kufa:* en het ander voerde den naem van *Chawarnak*. *Nooman*, zoon van *Al-Mondar*, die een weinigh voor den aenvang der Mahometaensche heerschappye het rijk van *Mesopotamie* en *Hira* bezat, had deze twee paleizen doen stichten. De bouwmeester van het paleis *Chawarnak* was een Griek van geboorte, en *Semnâr* of *Semmâr* geheten. Wanneer deez by geval roemde, het gebouw zoo kunstelijk t'zamengevoeght te hebben, dat, met het uitnemen van een eenigen steen, die hem bewust was, het gansch gebouw kon gesloopt worden, storte *Nooman* hem van het plat des paleis, daer hy op stont, over hals over hooft van boven neêr. Waer over onder d'Arabieren namaels een zeggen van *Semnârs straffe*, tot een gemein spreekwoort, ontstaen is.

Acht of negen mijlen van *Mesched Ali* leggen puinhopen van zeker oud gebouw, dat d'Arabieren *Kair Chaider* noemen, zonder men kan zien, of het een paleis, tempel of kasteel geweest zy. Het is van gebakken vierkanten steen gemaekt, met dertien pilaren op ieder zijde: beneffens andere çieraedjen aen ieder zijde van buiten. Het heeft van binnen vele zalen en kamers boven malkanderen, met een hof of ope ruimte in 't midden, onder den bloten hemel. Gebouw Kair Chaider.

Ontrent een halve dagh-reize van *Kair Chaider* leit, op de Wester oever van den *Eufrates*, tegen over het *Alkatsar*, of kasteel *Ebn Hobaira*, een vlek, *Kerbelai* of *Kierbela* geheten, in het welk Vlek Kerbelai.

welk een zeer heerlijk en prachtigh graf van *Hussein* of *Hosain*, zoon van den vierden Arabischen *Chalif* of keizer *Alis*, getoont wiert: die in of ontrent *Kierbela*, in een gevecht, te sneuvelen quam.

Mesched Hussein. Deze plaetse is namaels, van wegen *Husseins* dootslagh, *Meschede Hussein*, en anders gebroken, *Mexat Ocem* genoemt, dat *dootslagh-plaetse van Hussein* gezeit is. Het graf is in een *Meszjid* of tempel, die van kareel-steen gebouwt is, en bestaet voor een groot gedeelte uit *Mosaiksch* werk.

By den tempel staet een hoogh en smal gebouw, als een kloktooren, *Alkoran* op Arabisch genoemt: waer van de *Mollahs* of priesters, verscheide malen des daeghs, naer gewoonte, luitskeels deze woorden roepen: *Daer is geen God, dan God, en Mahomet is Gods gezant.*

De Mahometanen, inzonderheit Persianen, trekken derwaerts, als na eene heilige plaetse, ter beêvaert: op een zelve wijze, als na *Meschede Ali*: te weten, wanneer de stad *Bagdad* door de Persianen bezeten wort.

In *Kierbela* moet aen den *Scheich* of heer van de wildernis tol voor den doortoght, zoo van kemels, menschen, als koopwaren, betaelt worden.

Hulwân.

HUlwân, of *Holwân*, is eene stad van *Irak*, eigentlijk alzoo genoemt, dat is, van *Assyrie*, en, volgens eenigen, van uitheemsch *Irak*: te weten, † *Parthie*. Maer in'er daet is *Hulwân* d'uiterste stad van *Assyrie*, na 't Ooste: aen welken oort zy na de bergen, die aen *Bagdad* palen, ziet, en aen *Parthie* raekt. *Hulwân* is gewisselijk, als uit *Abulfeda* blijkt, in het midden der lantstreke gelegen, de welke *Assyrie* eindight, en dat van *Parthie* scheidt.

† Heden Fars.

De stad *Hulwân* leit op de Noorder breete van vier en dertigh graden, twee graden Oostelijker, als *Bagdad*, en vijf of zes dagh-reizen van elkanderen. De stichter van *Hulwân* was *Kobades Firuz Sasaniter*, koning van *Persie*.

De stad was eertijts zeer groot en volkrijk, en wiert des jaers zes hondert en dertigh, wanneer de veltheer der Arabieren, *Gieriz Ibn Abdolla*, met zijn krijgsheir in dien oort oorloghde, en de Persische koning, *Jezdagird*, zich met de vlucht na *Ispahan*, hooftstad van *Persie*, begeven had, verovert, met beding van schatting te geven.

De *Chaliven* of keizers van *Bagdad* begaven zich gewoonelijk na deze stad, om, in de hitte, des Zomers eene koele lucht te scheppen.

De lantstreke geeft overvloedelijk veel vruchten, inzonderheit zeer uitstekende quee-appelen, en boven al treffelijke vijgen, die uitstekenheits-halve, by de Persianen, de *koningin der vijgen* genoemt worden. Men heeft'er ook heilzame bronnen, die tot verscheide ziekten dienstigh zijn.

In de stad is een graf van *Hamzr*, die de zeste van de zeven lezers des *Alkorans* was: door de welke de verscheide lezingen des *Alkorans* hun gezagh bekomen hebben. Hier over wort dit graf, door vele Mahometanen, met grooten yver van aendaght en godsvrucht bezoght.

Ten tijde van *Hamdalla*, die na *Kazân Chan*, keizer der Tartaren, geleeft heeft, lagh de stad *Hulwan* verwoest en verdelght, dat misschien te voore, door den inval der Tartaren, geschiedt is. Maer ten tijde van *Alfergan*, des jaers 830, bloeide de stad heerlijk: en mocht met recht onder andere deurluchtige steden gerekent worden.

Hyt.

HYt is een stedeken, of een van de uiterste kasteelen van *Irak*, gelegen op de Noorder brete van drie en dertigh graden, en op den Noorder oever van den *Eufrates*, een en twintigh mijlen boven de stad *Anbâr*, na-by de woestijne van *Mesopotamie*: waerom eenigen *Hyt* ook onder *Mesopotamie* rekenen.

Hyt of *Hayt* betekent op Arabisch een lagen oort des aertrijks: waerom ook deze stad alzoo van zijne lage gelegentheit genoemt is. Andere willen, dat de stad alzoo zou genoemt zijn na *Hyt*,

een neve van *Abraham*, uit *Midian*.

De lantstreke geeft dadelen en andere levensmiddelen in overvloet, en heeft vele putten van Joden-lijm en *Nast*.

Samarra.

SErra-menraa, of *Sermenréa*, of liever *Surro-menraa*, en anders gemeenelijk in 't kort *Samarra* geheten, is eene aeloude stad van *Irak*, te weten, der Arabieren, gelegen op den Ooster oever van den *Tigris*, op de Noorder breete van vier en dertigh graden, ontrent vijf en dertigh minuiten Westelijker, als *Bagdad*, twee dagh-reizen van *Tekrit*, en drie van *Bagdad*.

Te voore stont ter zelver plaetse een vlek of oud stedeken, met name *Samira*, gestight door *Sapour Dil Aktaf*, koning van *Persie*.

Wanneer d'Arabische *Chalif* of keizer *Motasim*, die op het jaer acht hondert vier en dertigh begon te heerschen, dit stedeken *Samira* had doen herbouwen, en met paleis of hof, tempel, torens en andere prachtige gebouwen, verçieren, heeft hy dat met een by-na gelijken, doch aengenamer naem van *Serra-menraa* of *Surro-menraa*, quansuis tot een goet voorteken, willen beschenken: want *Serra-menraa* is gezeit *vrolijkheit des aenschouwers*. Waer voor daer na andere, lichtigheit en kortheits-halve, *Samerra* of *Samarra* gezeit hebben. Na de stad *Samarra* volbouwt was, braght hy den rijksstoel van *Bagdad* derwaerts over, en hield aldaer zijn hof. Hier toe wiert *Motasim* eensdeels door de gezontheit van lught en oort aengelokt; en ten andere door de talrijkheit zijns krijgsheirs, daer de stad *Bagdad* alleen voor te klein viel. Te dien einde had hy, als gedwongen, de plaetse of vlek *Samira* gekocht.

Motasim overleed ook in *Samarra*, des jaers acht hondert een en veertigh, vijf jaren na d'opbouwing der stad. Zijn zoon *Haron Watzik*, die na hem volghde, deed de stad vergrooten, met het byvoegen van een nieuwe stad en kasteel, die beide na hem *Harouniah* genoemt wierden. Desgelijx deed de broeder van *Haron*, met name *Giafer Mutewakkil*, die na hem *Chalif* wiert, ook d'oude stad met een nieuw paleis vergrooten, en na zijnen naem *Giaferiah* noemen.

Wijders, verscheide Arabische *Abbasidyner Chaliven* zijn sedert in de stad *Samerra* gehult, en hebben aldaer den rijksstoel geplant, die de meeste ook aldaer quamen te sterven, tot aen *Chalif* *Motadid*, die weêr op het jaer acht hondert twee en tnegentigh zijnen rijksstoel te *Bagdad* plante, en aldaer hof hield. Ziet pag. 123.

Voor *Chalif Motasims* tijden stont in *Samerra* of *Samira* een graf van eenen *Imâm* of hogen-priester, met name *Alis Altaki*, neve van *Alis*, zoon van *Mouza Ridza*, het welk aldaer door zijnen zoon *Hossein Askri*, die meê het ampt van *Imam* bekleet had, gestight was.

Wanneer *Chalif Mutawakkil* dat graf gesloopt, en op die plaetse een prachtigh kasteel doen bouwen had, om d'ingezetenen van aen de *Imams* eere te bewijzen, af te trekken, zoo wierden die daer over meer en meer met verbolgentheit en gramschap ingenomen, en sloopten eindelijk dat kasteel ten gronde: zonder nauliks eenigh kenteken daer van over te laten blijven.

Namaels is *Samarra* allengs komen te vervallen, en vertoonde, ten tijde van *Abulfeda*, een gedaente slechts van een dorp, daer het te voore eene groote stad was. Heden 's daeghs is *Samarra* geheel en al niet meer in wezen.

Anbâr.

ANbâr, of *Alanbâr*, is ook eene stad van *Irak*, behoorende onder de lantstreke van *Bagdad*, gelegen tien mijlen van daer, en vijf minuiten Zuidelijker, op beide oevers van den *Eufrates*, en een mijle van de stad *Kufa*.

Anbâr wort voor een aeloude stad gehouden, en gezeit door koning *Nabuchodonozor* gestight te zijn, die eenige geslaghten van Arabieren, als *Banoch*, *Mazan*, *Maad*, *Nasar*, die met vliegende legers om her zworven, in dit stedeken en gebiedt, gelijk in een vaste woonplaetse en schuur, (het welk

Anbâr betekent) by een verzamelt had. Anders plagh de ſtad *Anbâr* en haere lantſtreke, met een byzonderen naem, by d'Arabieren *Firauz Sapor* genoemt te worden; dewijl *Firauz Sapor*, koning der Perſen, die ontrent des jaers twee hondert en veertigh voor des Zalighmakers geboorte heerſchte, aldaer krijgsbezettingen tegen de Grieken had geplant.

Seffah, d'Arabiſche *Chalif* of keizer, heeft in *Anbâr* zijnen rijksſtoel geplant en hof gehouden.

Medajin.

MEdajin, of *Al Medajin*, of *Madaien*, of *Madayen*, of *Medaïn*, is eene ſtad van *Irak*, gelegen op de Noorder brete van drie en dertigh graden en tien minuiten, vijftien duizent ſchreden van *Bagdad*, en op den Wester oever des *Tigris*. De ſtad *Medajin* is door *Nimrod* geſtight. Abulfar.

Elmac. Hiſtor. Sarac. Sedert vele eeuwen heeft de ſtad *Medajin*, als ook *Machura*, onder het gebiedt der koningen van *Perſie* geſtaen, tot op het jaer zes hondert en vijf en twintigh, in den aenvang der Mahometaenſche heerſchappye, als wanneer *Heraklius*, keizer der Grieken, de ſteden *Medajin* en *Machura* innam, en bequam des konings ſchatten, en alle de goederen, die daer in waeren. Hy leide alles in kolen, verwoeſte alle de dorpen, en voerde d'inwoonders gevangkelijk wegh. Daer na nam *Kosroës Medajin* weêr in.

Wanneer op 't vijftiende jaer van keizer *Heraklius*, des jaers zes hondert en een en dertigh de Perſianen het eilant *Rhodus* verovert hadden, beval *Kosroës*, koning van *Perſie*, al het marmer, dat in de tempels der veroverde ſteden gevonden wiert, na de ſtad *Madajin* te vervoeren, om daer van een koninglijk paleis of hof, en andere prachtige gebouwen, te ſtichten: want *Medajin* wiert ſedert het koninglijk hof der koningen van *Perſie*.

Onder de regering van *Chalif Omar*, des jaers zes hondert en zeven en dertigh, maekte *Saad*, zoon van *Abuwakkas*, de ſtad *Medajin* den Perſiſchen koning *Kosroës* afhandigh. Hy en de Mahometanen trokken in de ſtad, en bequamen alle de rijkdommen en ſchatten van *Kosroës*. Men zeit zy driemael duizent duizent dukaten vonden. Zy vonden een huis: waer in korven, met loot overdekt, waeren: in de welke goude en zilvere vaten lagen. Zy vonden ook een huis vol *Kamfer*: het welk de Mahometanen voor zout aenzagen, en dat in plaetſe van zuurdeegh gebruikten: waer door het broot bitter wiert. Zy vonden ook de kroone van koning *Kosroes*, en zijne klederen met gout doorwroght, en met edele geſteenten bezait: beneffens veel andere buit van groote waerdye.

Wanneer op het jaer zeven hondert en twee en zeſtigh *Chalif Almanſor* de ſtad *Bagdad* beſloot te bouwen, deed hy de ſtad *Madajin* en het konings hof van den Perſiſchen koning *Kosroës* ſloopen, en d'afbraken na *Bagdad* vervoeren.

Te *Madajin* wiert keizer *Juliaen*, *de Afvaller* gebynaemt, in een gevecht tegen de Perſen, met een ſchicht in zijne zijde getroffen: waer door hy doot van den peerde viel.

Kadiſia, of *Alkadiſia*, is ook eene ſtad van *Irak*, en eigentlijk in het midden van die lantſtreke gelegen, de welke ten Zuidweſte aen *Aſſyrie* paelt. Kadiſia.

In *Irak* leit een ſtedeken *Haditza*, en ook *Haditſa van Mauſil* genoemt, tot onderſcheidt van een ander *Haditza*, aen den *Eufrates*, en een mijle van de ſtad *Anbâr* gelegen. Haditza.

Waſith.

WAſith, of *Waſeth*, of *Vaſith*, is eene ſtad des lantſchaps van *Irak*, gelegen op de Noorder brete van twee en dertigh graden en twintigh minuiten, op beide oevers van den *Tigris*, die haer midden doorſnijt, acht dagh-reizen van de ſtad *Bagdad*, zes dagh-reizen van *Kufa*, langs den wegh, die na *Batayeh*, of de poelen van *Waſith* loopen, een halve dagh-reize van *Nahraban*, te water voor ſtroom langs den *Tigris*; maer te lande een dagh-reize.

Hezjah, zoon van *Juzef*, en veltheer van *Chalif Abdolmelik*, heeft des jaers zevenhondert en twee of drie de ſtad *Waſith* doen bouwen.

Waſith is een Arabiſch woort, en zoo veel gezeit, als *midden*: want men zeidt de ſtad hierom alzoo zou genoemt zijn; dewijl zy midden tuſſchen de vermaerde ſteden, *Baſſora*, *Bagdad*, *Kufa*, en *Ahwaz*, by-na op een gelijken afſtant gelegen is: te weten, van ieder ſtad ontrent vijftigh mijlen. Andere willen, dat de ſtad alzoo na zeker dorp zou genoemt zijn, dat te voore daer lagh, en *Waſit Alkaſab*, dat is, *midden des riets*, geheten was; dewijl het midden tuſſchen het riet lagh.

Op het jaer 1258 wiert *Waſith* door *Buka Timur*, veltheer van *Hulaku Chan*, keizer der Mogollers of Tartaren, ingenomen, en een groote meenighte van inwoonders gedoot.

De ſtad *Hella*.

DE ſtad *Hella*, of *Hela*, leit op een vlakken oort, ontrent een halve dagh-reize van d'aeloude ſtad *Babylon*, of *tooren van Babel*, op beide oevers van den *Eufrates*, met eene ſchipbrugh van vier en twintigh ſchuiten tuſſchen beide, daer over men van d'eene na d'andere zijde der ſtad gaet; doch als het water van den *Eufrates* hoogh opgeloopen is, zijn'er meer ſchuiten van nooden.

Het is een tamelijk groote ſtad, en heden een der voornaemſte des lants van *Babylonie*, en wort gezeit van de puinhopen der verwoeſte ſtad *Babylon* geſtight te zijn. De huizen zijn'er, gelijk te *Bagdad*, van fraeie oude gebakke ſteenen opgebouwt; hoewel niet hooger, dan eene verdieping of vierkant. By ieder huis is een eige en byzondere tuin, die met velerleie vruchtbomen beplant is, en inzonderheit met vele dadel-boomen, die aldaer overvloedelijk groeien, en verre boven de platte daken der huizen uitſteken, en die geheel met hunne takken bedekken: waer over de ſtad, van verre aen te zien, niet anders, als een dicht boſch van dadel-boomen ſchijnt te zijn; die in deze vlakte, en op d'oevers van den *Eufrates*, een aengenaem gezight aen d'oogen vertoonen.

Op den eenen oever der ſtad ſtaet een klein;

klein; doch tamelijk sterk kasteel, daer over een *Sanjak* het gebiedt heeft, die onder het gebiedt van den *Bassa* van *Bagdad* staet.

Daer zijn zeer fraeie *Bazars* of winkel-straten, met tamelijk schoone huizen bebouwt: daer in allerlei winkelneeringen gedaen worden.

Behalve het groot getal van heerlijke en vruchtbare tuinen, zijn'er verscheide plaetsen, daer in çitroenen en zuure oranje-appelen, en andere fruiten, de welke daer te lande weinigh gevonden worden, groeien.

Wat belangt de hedendaeghse gebouwen, of overblijfselen van aeloutheden, die zijn van weinigh belang, en niet aenmerkens-waerdigh.

Chan Birennos. Ontrent ten halve wege, tusschen de stad *Bagdad* en *Hella*, leit, by een verwoeste vesting, een *Chan*, of 's lants herbergh, *Birennos* geheten, dat is *middelput* gezeit: de welke misschien alzoo genoemt wort; dewijl zy midden tusschen de stad *Hella* en *Bagdad* gelegen is.

Plaetsen tusschen Bagdad en Bassora. Te reizen van *Bagdad* na oud *Babylon*, een streke van een of twee dagh-reizen, treft men op wegh, onder andere, de volgende plaetsen aen. De kortste wegh, van *Bagdad* na oud *Babylon*, is, door de wildernis.

Anders kan men van *Bagdad* derwaerts eerst op den *Eufrates*, en dan langs den *Eufrates*, een lange streke weeghs reizen, daer men t'elkens hoeven en bewoonde dorpen heeft.

Dorp Rusuania. Ontrent een dagh-reize van *Bagdad* leit een dorp *Rusuania*. Daer na volght een groot vlek. Het stont ontrent des jaers zes hondert en twintigh onder zekeren Turkschen *Bassa*, *Mahmud* geheten, die het ampt van *Bassa* van *Bagdad* twee-mael bekleet, en door dit middel vele goederen in dien oort verkregen had. Hy was op Turksch gebynaemt *Cikal Ogli*, dat is, *Cikals* zoon: want zijn vader was *Cikal* geheten, die een verlogende Kristen was, en vele jaren het ampt van admirael der vloten van den grooten Heer over alle de zeen der Oostersche landen bekleet had. Deze plaetse wort ook *Mahmudie* na den zelven heer *Mahmud* geheten.

Zobia. Ontrent een halve dagh-reize van *Rusuania* leit, niet verre van den oever van den *Eufrates*, een verwoest dorp, *Zobia* geheten.

Een halve dagh-reize van daer staet, aen den *Eufrates*, een *Chan* of 's lants herbergh, *Museijeb* geheten. Chan Museijeb.

Een halve dagh-reize van *Museijeb* leit een vlek; in het welk een *Meszjid* of *Moske* staet, de welke by de Turken, en inzonderheit by de Persianen, in hooge achting gehouden wort: uit oorzake zeker voornaem perzoon, *Abul Kasum* geheten, daer in begraven leit, die zich roemde namaegh van *Ali* te zijn. Deez *Ali* was de vierde Arabische keizer na den beruchten profeet *Mahomet*, en wort by de Mahometanen, en inzonderheit by de Persianen, in hooge achting gehouden.

Ontrent een halve dagh-reize van daer, en van de stad *Hella*, leit een woeste en verlaten vesting, of kasteel, en dicht daer by een gemeine lants herbergh, *Birser Chan*, geheten. Na ontrent een halve dagh-reize van daer, komt men aen de puinhopen van oud *Babel*. Birser Chan.

Drie dagh-reizen van *Kufa* leit eene plaetse, *Mahomets dadel-boom* geheten. Aldaer had eertijts eene vrouw, *Subeida* geheten, eene kapel, gasthuis en waterbakken gesticht. De beevaertreizers na *Mekka* vertoeven aldaer drie dagen, verzachten de moeielijkheit der reize, met de lustigheit des oorts.

Op den Wester arm van den *Tigris*, die langs de zijde van *Babylonie* schiet, leggen, tusschen *Bagdad* en *Bassora*, verscheide vlekken of dorpen. Eerst leit, na de zijde van *Bagdad*, een vlek *Amarat*: alwaer eene vesting van briksteen in de Zon gebakken is. Daer na volght een vlek *Satarat*, met een diergelijke vesting: daer na een groot dorp, *Mansoury*. Vervolgens *Magar*, *Gazer*, en *Gorno*. Op deze laetste plaetse vereenigen zich d'*Eufrates* en *Tigris* t'zamen. Aldaer leggen drie kasteelen. Het een leit op een punt of hoek, daer de twee rievieren voornoemt t'zamen loopen, en is het sterkste van drie: waer op de zoon van den prins van *Bassora* over eenige weinige jaren gebood. Het tweede kasteel staet aen de zijde van *Babylonie*: en het derde aen de zijde van *Arabie*. Wel wort de *Doüana* of tol aldaer zeer scherp van alle koopmanschappen ingevordert; maer de menschen worden evenwel niet bezocht. Tavern. Amarat. Satarat.

Lucht, aertrijk, gewassen, dieren &c. van *Babylonie* of *Irak*.

De lucht is in *Babylonie* of *Irak* boven-mate goet; hoewel zeer heet; maer te *Bassora* ongezont en zeer heet. Men slaept'er zelf in Wintermaent in groote ope kamers, die van d'eene zijde zonder schutsels, en als ope galderyen zijn.

In het midden van Oogstmaent begint'er een wint te blazen, die *Sanieli* in 't Arabisch, en in d'Indostansche tale *Orusghiar*, en in 't Turksch *Regte* geheten wort. Zy is zeer vergiftigh, en doot de menschen op wegh; ja laet by wijlen niet eenen van eene geheele Karavane in 't leven. Die van dezen wint getroffen en geraekt is, gaet leggen met een open mont, haelt zijnen aessem zeer sterk in en uit, en sterft in een halve razernye.

In het gewest van *Babylonie* leggen groote zandige wildernissen, inzonderheit tusschen de steden *Bagdad*, *Hella*, en oud *Babel*.

Daer zijn vele vliegen en muggen, die de menschen zeer plagen, en in het slapen de ruste benemen.

Al het lant is essen en vlak, en brengt ter plaetse, daer het niet bebouwt en besproeit wort, de zelve wilde kruiden en gewassen voort, die in de naest-bygelege wildernissen groeien. En hoewel het lant uit de natuur zandigh en onvruchtbaer is, zoo strekt nochtans d'overwatering van den *Eufrates* en *Tigris* tot des zelfs groote vruchtbaerheit, die eenmael in 't jaer overvloeien. Anan.

D'inwoonders van deze gewesten hebben eenen vond, om 't water uit deze vlieten af te tappen, door middel van zekere grachten, daer door zy het water, tot besproeing der landen, leiden, daer zy willen: want indien de landen door het water van den *Tigris* en *Eufrates* niet besproeit wierden, zy zouden voor eeuwigh onvruchtbaer blijven: uit oorzake aldaer zeer weinigh, en des Zomers geheel geen regen valt. Het lant ontrent den Persischen zeeboesem is vol meiren en moerasschen.

Al het lant van dien oort, daer de *Tigris* en *Eufrates* zich met elkanderen vereenigen, tot aen de zee, eene streke van twintigh mijlen, is met dadel-boomen bewassen. Om eenen dadel-boom te doen groeien wort een gat in d'aerde gemaekt, en daer in hondert en vijftigh, of drie hondert dadel-steenen, in vorm van eene pyramide, op elkandere gezet, met het spits eind opwaerts, dat met een eenigen dadelsteen eindight. Dit wort met aerde bedekt, waer uit dan eindelijk een dadel-boom voortkomt.

Gelijk nu onder de dadel-boomen een mannetjes en wijfjes-boom is, alzoo moet men, naer het zeggen van de meeste 's lants inwoonders, den eenen boom na-by den ander pooten; dewijl anders de wijfjes-boom geene vruchten zou voortbrengen. Andere daer en tegen bevestigen, dat zulks niet van noode zy: en men slechts, wanneer deze boomen bloeien, den bloeisem van den mannetjes-boom behoeft te nemen, en dien in het hert van het wijfjes-boom, door den top des stams, steken: naerdien anders alle de vruchten, voor haere halve groote bekomen te hebben, zouden afvallen.

Men heeft'er velerleie andere bomen en aert-gewassen, by-na op een zelve wijze, als in *Mesopotamie*. Men eet'er noch in Wintermaent zeer treffelijke en geurige meloenen; hoewel die daer te lande niet wassen: maer komen te water, langs den *Tigris*, van *Mausil*.

Het gansch lant, dat tusschen de stad *Bagdad* en *Bassora* leit, eene streke van ontrent tnegentigh mijlen, is met dijken afgesneden. Tavern.

Babylonie of *Irak* is een van de beste landen, die de Turksche keizer bezit. Men heeft'er by-na doorgaens niet, als beemden en treffelijke weilanden: waer op meenighte van vee ter weide gaet, inzonderheit peerden en buffels. De wijfjes van de buffels dragen tot in de twalefde maent, en zijn zoo melkrijk, dat eenige alle daeghs twee en twintigh pinten melk geven: daer zulken groote meenighte boters van gemaekt wort, dat in eenige dorpen, die op den oever van den *Tigris* gebouwt zijn, by wijle twintigh en vijf en twintigh vaertuigen met

boter geladen, gezien worden, die langs den Persischen zee-boesem, zoo wel aen de zijde van *Persie*, als *Arabie*, te koop gebraght wort.

Geen oort, in de geheele werelt, daer schoonder peerden gevonden worden, en die beter tegen arbeidt en vermoeitheit kunnen. Daer zijn'er, die dertigh uuren achter een, zonder eeten of drinken, kunnen loopen. Daer zijn ook vele kemels, muilen, ezels &c.

Het lant ter weder-zijde van de vaert of kanael, die van den vliet *Sciat Al Arab* tot aen *Bassora* strekt, is met koren-gewassen en dadel-bomen bezet, en doorgaens vol tuinen, die, door middel van water, bevoghtight worden, dat meer als een mijle van daer door grippen of slooten geleit wort.

Ziet pag. 144.

Ontrent *Bagdad* groeien overvloedelijk kooren, plukgranen, fruiten en moeskruiden: en ontrent *Bassora* ook kooren, gers, rijs en plukgranen.

Texeir.

Het lant van *Bagdad* heeft overvloet van dadelen, pistasjes, en diergelijke vruchten van zeer geurige smake, en peeren en quee-appelen van smake en groote, als de hierlantsche. Behalve die, groeien'er andere zonder kernen of pitten; maer zijn zeer zoet. Daer groeit ook een zeker slagh van granaet-appelen, die niet zeer groot zijn; maer hebben meerendeels een dunne schel, en zijn zoetachtigh zuur. Dadelen en rijs is daer te lande het gewoonelijk voetsel der gemeine luiden.

Dit lant geeft ook zuikerriet: van welke zuiker d'inwoonders *Konfituuren* maken, die zy na *Persie* en andere plaetsen verzenden.

Ontrent *Bagdad* wort ook veel katoen en zijde geteelt, dat de hantwerksluiden verbezigen, en daer kleden van maken.

Filostratus prijst den wijn zeer hoogh, die by zijnen tijt in *Babylonie* viel: desgelijks de dadelen, die vol geurigh zap waeren.

Op d'oevers van de rievieren groeit riet.

Ontrent zeven mijlen beneden de stad *Wasit*, en op de Noorder brete van twee en dertigh graden, leggen zekere poelen of moerassen, die na de stad *Wasit* op Arabisch *Batayeh Wasit*, dat is, *poelen* of *moerassen van Wasit* genoemt, en door den zamen-loop en byeen-komsten van den *Eufrates* en *Tigris* gemaekt worden: te weten, dicht by de stad *Gournak*, op een plaetse *Hella* geheten: welk *Gournak*, anders *Gorno*, op de Noorder brete van twee en dertigh graden en vijftien minuiten, en op de lengte van vier en zeventigh graden en twee en dertigh minuiten, gelegen is. Aldaer wort riet gezaît of geplant, dat tot schrijf-pennen dienstigh is, om daer meê de letteren der Oostersche tale, als de Turksche, Persische en Arabische &c. te schrijven, die groote verscheidentheit van trekken vereischen.

Wanneer dit riet in zijn saizoen afgesneden is, zoo wort het aen hoopen gebonden, en in de zelve moerassen te weken geleit: gelijk hier te lande het vlasch of hennip. Hier door krijght het een levendige kleure van een verdort blad. Wanneer dit riet nu gedrooght en toebereit is, zoo heeft het een zekere herdigheit, de welke het tot schrijven eigentlijk bequaem maekt; hoewel het dikker is, als onze gemeene schrijfpennen.

Het lant van *Babylonie* brengt den Turkschen keizer jaerliks groote inkomsten op, die hy door een *Defterdar*, uit *Konstantinopolen* derwaerts gezonden, doet invorderen en ontfangen.

Inkomsten van Irak voor den grooten Heer.

Ieder *Buffel*, zoo mannetje, als wijfje, van *Bagdad* af, tot aen *Gorno*, betaelt jaerliks, hooft voor hooft, een † *Piaster* en een oort: het welk allen jaers ter zomme van hondert en tachentigh duizent *Piasters* bedraeght. Daer en boven betaelt ieder peert twee *Piasters*, en ieder schaep de waerdye van tien stuivers. En by aldien de lantluiden den *Defterdar* niet bedrogen, en gerechtelijk alle hunne beesten aengaven, de groote Heer zou meer als vijftigh duizent *Piasters* van de peerden en schapen van dien oort alleen trekken.

† Een Piaster is een Reael van achten.

Inwoonders van *Irak*.

DE hedendaeghse inwoonders van *Babylonie* zijn meerendeels Mahometanen, bestaende in Arabieren, Turken, en Persianen: hoewel de twee eerste verre 't grootste getal uitmaken: want sedert de groote Heer den Pers de stad

Bag-

Bagdad afgenomen heeft, zijn de meeste Persianen met der woon van daer vertrokken. Daer zijn ook, ten platten lande, door geheel *Irak*, vele *Kurden* en *Beduwynen*.

Sabis.

In en ontrent *Bassora*, en te *Bagdad*, en op andere plaetsen, woonen *Sabis* of *S. Jans* Kristenen. Het geen zy, nopende de schepping der werelt, geloven, zal ik, als tot een toegift van het geen reeds te voore van de *Sabis* wijtloopigh verhaelt is, hier by voegen.

Wat zy van de schepping der werelt gevoelen.

Wanneer d'engel *Gabriël* de werelt wilde scheppen, volgens bevel, dat God hem daer van gegeven had, nam hy drie hondert en dertigh duizent duivelen of geesten, en maekte d'aerde zoo vruchtbaer, dat als men des uchtens zaide, des avonts de vruchten plukte. De zelve engel had *Adam* de maniere van zaien en boomen te planten geleert, en al het geen, dat tot 's menschen leven vereischt wort.

Daer en boven had deze engel zeven † hemels-ronden, kloten of krijtsen gemaekt: waer van de kleinste tot aen het middel-punt der werelt strekt. Zy zijn, naer hun gevoelen, alle van een zelve stoffe, als de hemel, en gemaekt op een zelve wijze, d'een in d'ander.

† Sphaeræ.

De stoffe van deze klooten of ronden bestaen uit verscheide metalen: de onderste, die na-by het middel-punt der werelt leit, is van yzer: de tweede van loot: de derde van kooper: de vierde van tin, de vijfde van zilver: de zeste van gout: en de zevende van aerde: de welke de gene is, die alle d'andere bevangt, en de voornaemste plaetse bezit, als de welke de vruchtbaerste en dienstighste voor de menschen, en de bequaemste tot behoudenis des menschelijken geslaghts is; daer d'anderen niet schijnen te zijn, dan tot des zelfs verdelging.

Zy willen, dat boven ieder hemel water is: waer uit zy besluiten, dat de Zon op dit water in een schip drijft, en de mast des schips een kruis is. Het zelfste geloven zy van de Mane. Daer by geloven zy, dat'er meenighte van kinderen en dienaers na-by de schepen der Zon en Mane zijn, om hen te geleiden. Daer en boven malen zy een vaertuigh af, dat zy zeggen van eenen engel te zijn, die *Bakan* genoemt wort, den welken God zend, om de Zon en Mane ga te slaen, en te zien, of zy recht gaen, en zich in haere plicht quijten.

Kristenen.

In de voornaemste steden, als *Bagdad* en *Bassora*, woonen eenige Kristenen, en inzonderheit Armeniers, Nestoriers, Jakobiten, &c. Te *Bassora* inzonderheit houden zich ook Neêrlanders, of Hollanders, en Engelschen, tot voortzetting van hunnen Indiaenschen koophandel.

Nestorianen. Ziet beschrijving van Arabie,

De Nestoriers, of Nestorianen, zijn alzoo genoemt; dewijl zy de gevoelens van zekeren *Nestorius* of *Nestor* volgen, die des jaers vier hondert en acht en twintigh bisschop van *Konstantinopolen* was.

De Nestorianen hebben sedert vele eeuwen niet alleenlijk *Babylonie*, maer ook *Syrie*, *Mesopotamie*, *Assyrie* of *Kurdistan*, dat is, *lant der Kurden*, voor een groot gedeelte bewoont, en zich tot in *Oost-Indië* verspreit. Zy staen heden onder twee patriarchen. Te *Jerusalem*, en op geene andere plaetse in het Heilige Lant, bevinden zich ontrent vijftigh of zestigh huisgezinnen van Nestorianen, die aldaer eene kleine kerke in het huis van den evangelist *Markus* hebben.

Gevoelen van Nestorius.

Nestorius gevoelde, dat *Christus*, de Zaligmaker, een louter en enkel mensch geweest was: dat het woort Gods in hem, als in eenen tempel, gewoont hadde: zulks hy zeide, dat de goddelijkheit en menschelijkheit * toevallijk, en niet † wezentlijk in hem vereenight waeren: en dat hierom de maeght *Maria* niet Gods moeder; maer alleenlijk *Christi* moeder most genoemt worden. Desgelijks dreef hy, dat twee perzonen in eenen Zoon geweest waeren: te weten, van een louteren mensch, en van het woort Gods: dat hy een mensch, van Gode aengenomen, om de vereeniging der aenneemers, maer niet eigentlijk een God te noemen zy. Dat hy genade of verzoening, gelijk alle andere menschen, van noode heeft gehad: dat hy allengs tot de pauselijke waerdigheit opgevoert zy, en niet min voor zich zelven, als voor ons, offerhande aen Gode gedaen hebbe: dat hy van den Heiligen Geest, als van eene vreemde kraght, verheerlijkt zy: en eindelijk de Heere *Jesus Christus* niet anders voor eenen God te houden zy, als *Moses* genoemt was God van *Farao*.

* Accidentaliter.
† Substantialiter.

Ter

Ter zake van deze lasterlijke gevoelens en stellingen, wiert *Nestor* in de kerken-raet van *Efesen*, op het vier hondert en een en dertighste jaer, verdoemt en gebannen.

Strouzza de Dogmat. Chald. De Nestorianen en Jakobiters dragen elkanderen een onverzoenelijke hate toe: maer de Nestorianen overtreffen hen verre in getale en rijkdommen: naerdien die over de drie hondert duizent huisgezinnen sterk gerekent worden: daer de Jakobiters niet boven de tachentigh duizent huisgezinnen zijn. Aldus is het gezagh van den patriarch der Nestorianen zeer wijdstrekkend, en breit zich tot in *Indië* uit. Want de Chaldeen, die zich voor de komste der Jesuiten in *Goa*, *Kochinchina*, *Angamala*, en op 't eilant van *S. Thomas* bevonden, waeren alle, tot een toe, Nestorianen van belijdenis, en gehoorzaemden den patriarch van *Babylonie*. Maer namaels is een groot gedeelte hunner, door vlijt en yver der Jesuiten, tot de Roomsche kerke bekeert, en erkent en eert den Paus van Rome. Want na dat, in het jaer zestien hondert en negentien, de Chaldeesche Metropolitaen, overleden was, wiert een aertsbisschop van *Angamala*, door Paus *Klemens* d'achtste, uit d'orde der Jesuiten, tot navolger gestelt.

Wanneer onder Paus *Julius* de derde eenige Chaldeesche Nestorianen zich van de gehoorzaemheit des patriarchs ontrokken, en de gevoelens van *Nestorius* vervloekt hadden, en in gemeinschap met de Roomsche kerke gekomen waeren, gaf de Paus hen den zelven patriarch, dien zy te dier oorzake aen hem gezonden hadden, geheten *Simon Sulach*, monnik van d'orde van *S. Pachomius*. Deez dan keerde van den Paus met de patriarchs rok, en met den tytel van patriarch der Oostersche Assyriers, by de zijnen. Hy nam zijn verblijf-plaetse en zetel in de stad *Kara Emit*, en voerde vele aertsbisschoppen, bisschoppen en priesters in, en beval hen d'aenroeping van *Nestorius*, de welke onder den kerken-dienst door een diaken plagh te geschieden, te verwerpen en af te schaffen.

Patriarch Simon Sulach.

Aldus zijn de Nestorianen of Chaldeesche volken, die tot aen dien tijt een eenigen patriarch van *Babylon* onderworpen waeren, in twee deelen verdeilt.

Na de patriarch *Simon Sulacha* namaels van de Turken, door beleit van zijne vyanden, om 't leven gebraght was, wiert *Abdiesu*, een monnik van de zelve orde, in zijne plaetse gestelt, die een man van wonderlijke geleertheit en kundigh in verscheide talen was, en groote kennis van de H. Schrift had. Hy quam te *Rome* ten tijde van Paus *Pius* de vierde, om door hem bevestight te worden. Hy heeft ook de kerkelijke vergadering van *Trier* bygewoont. Abdiesu.

Deez *Abiesu* deed groote diensten, en bekeerde vele Nestorianen tot de Roomsche kerke, en vermeerde het gezagh, dat hy van den Roomschen stoel ontfangen had, grooteliks: het welk zijne navolgers namaels niet hebben weten noch kunnen voor zich behouden. Want *Ahathalla*, die na hem volghde, en ook een monnik van de zelve orde was, quam in 't kort te sterven. Ahathalla.

Na hem volghde *Denha Simon*, die van aertsbisschop van *Gelu* en *Seert* tot patriarch verheven wiert; doch door zijne jongheit en ongeleertheit tot zulken ampt niet bequaem was. Deez dan verliet *Kara Emit*, daer d'andere patriarchen der Oostersche Assyriers hunnen zetel gehad hadden, en trok na het lantschap van *Zeinalbech*, op de grenzen van *Persie* gelegen, en week voor den maght des aertsvaders van *Babylon* of *Bagdad*. Zijn navolger, ook *Simon* geheten, onthield zich noch des jaers zestien hondert zeventien te *Zeinalbech*; hoewel hy veel minder gezagh en onderzaten onder zich had, als zijne voorzaten: zulks de patriarch van *Bagdad*, door het vertrek van zijnen tegen-yveraer, scheen in zijnen ouden staet en gezagh herstelt te zijn. Waer over *Mar Elia*, dat is, *heer Elias*, patriarch der Chaldeen, die ontrent des jaers zestien hondert en negentien zijnen stoel te *Bagdad* had, gerustelijk zijn onderhoorigh volk bestierde, en by de Metropolitanen, bisschoppen en geestelijken, zeer geëert en gezien was. Maer op het jaer voornoemt zond deez *Mar Elias* gezanten aen Paus *Paulus* de vijfde, om hem t'erkennen, en belijdenis van 't Roomsch geloof te doen: gelijk hy en alle zijne onderzaten afstant van hunne gevoelens deden, die tegen de Roomsche leere streden, en onderwierpen zich den Paus en gezagh des Roomschen stoel.

Denha Simon. Simon.

En alhoewel de patriarchen, en neffens hem vele geestelijken, hun gevoelen van over lang verworpen, en de hooftstukken der Roomsche leere omhelst hebben, zoo vint men evenwel noch vele Chaldeen, die de leere van *Nestorius* verdedigen. Te weten, zy stellen in *Christus* twee perzoonen, een menschelijke en een goddelijke: en houden voor vast, dat het vleesch van het woort Gods in d'eenheit des perzoons niet aengenomen zy; maer door d'inwooning alleen, gelijk een tempel, geheilight zy: en dat *Christus* geen vleesch geworden God; maer een mensch God dragende te noemen zy. Dienvolgens scheiden zy *Christus* God van den mensch *Christus*, en willen, dat die een mensch alleen, en niet ook God zy.

Hierom willen zy *Maria* den naem van Gods moeder of Gods baerster niet toestaen, en zeggen, dat zy eenen louter mensch gebaert hebbe, die niet alleenlijk de natuur; maer ook de menschelijke perzoon had: waerom zy haer niet Gods, maer *Christi* moeder noemen. Zy houden *Nestorius* in de grootste eere, en roepen hem opentlijk aen.

De priesters bedienen het Sakrament met gedeessemt of gerezen broot, dat ront, en van de groote, als de hostien der Roomsgezinden, en van de dikte, als een halve vinger is, daer eenige Syrische letteren of merken op gedrukt zijn. Zy deilen zoo wel aen kleine en onmondige kinderen, als aen oude luiden, het Sakrament des avontmaels onder beide gedaenten of soorten uit. Zy logenen geheel en al het vuur des vagevuurs: en verdedigen halssterrigh, dat geen mensch, hoe heiligh hy ook zy, na zijne doot, aen de glorye des paradijs voor den dagh des oordeels zal deelachtigh zijn. Wanneer zy de misse doen, hebben zy çymbalen; daer zy zich, in plaetse van orgels en muzijkspeeltuigen, van dienen.

De Priesters mogen ook trouwen: gelijk andere wereltlijke perzoonen: ja hertrouwen tot vier-mael toe.

Tale der Nestorianen. De priesters der *Nestorianen* gebruiken in kerkelijke zaken de Chaldeesche tale, de welke voor een en de zelve gehouden wort, die ten tijde des Zalighmakers in het Heilige Lant gesproken wiert: gelijk ook de Zalighmaker zelf die tale sprak. Maer in alle handelingen en dagelikschen omgang dienen de Nestorianen zich van d'Arabische en Persische tale.

Zy beweeren halsterrigh, en houden voor vast, dat de Syrische tale d'oorsprong van alle talen, en de gene is, de welke *Abraham* sprak, en eerder dan de Hebreesche was: de welke niet zou opgekomen zijn, dan na *Jakob* van name verandert was.

De patriarchs rok, daer meê een patriarch door den Paus van *Rome*, tot bevesting van hun ampt, beschonken wort, is een kraegh of kring van fijn doek of lywaet, van vier of vijf vingeren breet: waer uit twee stroken of windsels van het zelfste doek by neêr hangen, die hy op of om zijne schouderen draeght: in dier wijze, dat de twee stroken, wanneer de kraegh of kring op de schouderen leit, langs den borst en rugh neêrhangen. Gewaet des patriarchs.

De meeste rijkste en maghtighste Ooster Chaldeen hadden in den aenvang dezer eeuwe hunne woon-plaetse in de stad *Emid* of *Kara Emid*, en traghten groote gehoorzaemheit aen den Roomschen stoel te bewijzen, en de leere der Pausgezinden te hanthaven. Maer de machtighste en rijkste aenhangers van *Nestors* leere, die den patriarch, die onder den Roomschen stoel niet wilde buigen, aenhingen, bewoonden inzonderheit de voornaemste steden van *Chaldea*, als *Bagdad*, *Mauzil*, *Gezira* &c. Cotovic. Itinerar. Syr.

In de voornaemste steden, als *Bagdad* en *Bassora*, worden heden gemeenelijk driederlei talen gesproken, als Turksch, Arabisch en Persisch. Doch de Turksche is de gemeenste tale. Tale der Babyloniers.

Eenige willen, dat in de stad *Bassora* een byzondere tale gesproken wort, de welke zeer weinigh van die van d'Indiaensche verschilt.

Eertijts wiert in de stad *Bagdad*, wanneer zy onder het gebiedt der Arabische *Chalifs* of keizers stont, de beste Arabische tale gesproken: de welke onder d'Arabieren niet min vermaert was, als oulings d'Atheensche tale, de welke t'*Athene* gesproken wiert, onder de Grieken. Waer over de gene, die slechts van *Bagdad* geboortigh was, gezeit wiert goet Arabisch te spreken. De Arabieren dienen zich ten platten lande van d'Arabische tale. Zy rekenen hunne jaren na den Griekschen stijl.

Heer-

Heerschappye en heerschers van *Babylonie* of *Irak*.

Jul. Afrikan. OP het jaer, na de schepping der werelt, twee duizent twee hondert zes en veertigh, en op het zeventien hondert en twee en zestighste jaer voor des Zalighmakers geboorte, begon *Euechous* by de Chaldeen te heerschen: te weten, twee hondert en vier en twintigh jaren voor d'Arabieren. Deez *Euechous* schijnt de *Babylonier Belus* of *Jupiter Belus* te zijn, die daer na van de Chaldeen voor eenen god gehouden wiert, Esai. 46 : 1. Jer. 50: 2. en 51 : 44.

Euseb. Chron. Des jaers, na de schepping der werelt, twee duizent zes en zestigh, en voor des Zalighmakers geboorte, vijftien hondert negen en dertigh, oorloghden de Chaldeen tegen de Feniciers, en wierden overwonnen.

Na de Chaldeen overwonnen waeren, hebben d'Arabieren in *Babylonie* geregeert, twee hondert en zestien jaren voor koning *Belus* d'Assyrier, vader van *Ninus*.

Mardocentes. D'eerste hunner was *Mardocentes*, die het rijk vijf en veertigh jaren bezat. Deez schijnt *Merodach* of *Merodak* te zijn, die namaels van de Babyloniers voor eenen god gehouden is. Jerem. 50: vers 2. van wien ook de koningen der Babyloniers hunne namen van *Merodach-Baladan*, en *Evil-Merodach*, ontleent hebben. *Merodach*, of *Merodak*, was een algemeine naem der Babylonische koningen: als blijkt uit Jer. 50 : 2. en kan ook uit 2 Reg. 25 : 27. besloten en bespeurt worden.

Nimrod. De berughte *Nimrod* heeft d'eerste, volgens bericht van *Moses*, het lant of gewest van *Babylonie* of *Sinhar* beheert en bezeten, en de steden *Babel* of *Babylon*, *Erek*, *Achad* en *Chalne*, de welke in den lande van *Sinhar* het begin zijns rijks waeren, doen stichten. Genes. 10: vers 10. 1 Chron. 1: 10. Want na het lant van *Sinhar*, of *Babylonie*, eenige jaren, sedert d'inwoonders van daer in alle landen, om het bouwen des torens *Babels*, door den Heere verstroit waeren, had woest en volkloos gelegen, en niemant het, van wegen den onlangs geleden neêrlaegh, in bezit wilde nemen, zoo is te geloven, dat eindelijk *Nimrod*, die een stout, kloekmoedigh en strijtbaer man was, zich met een groote meenighte van lantgenoten, uit het lant van *Chus* zich derwaerts begeven heeft: eensdeels om het gestaekte werk des torens te volvoeren en voltrekken, en ten andere, om het lant in bezit te nemen: gelijk hy ook op die plaetse, van waer het menschelijk geslaght aller wege verstroit was, de hooftstad zijns rijks deed bouwen, en *Babel* of *Babylon* noemen. (Bochart.)

Namaels trok *Nimrod* uit het lant van *Sinhar* na het lant van *Assur* of *Assyrie*, ten oorlogh op, nam het in bezit, en bouwde aldaer de groote stad *Ninive*, *Reheboth*, en meer andere, en verhief *Ninive* tot zijn rijkstoel en hof, en *Assyrie*, tot een koningrijk, en maekte een aenvang van d'Assyrische of Babylonische monarchie. Hier uit blijkt, hoe *Moses* te recht geschreven heeft, dat het begin van *Nimrods* rijk *Babel* was: want hierom wort *Babel* het begin van *Nimrods* rijk genoemt; dewijl *Nimrod* aen dit eerste rijk een ander, te weten, *Assyrie*, gehecht heeft. Sedert deed hy, en verscheide zijner nazaten, *Babylonie* door lantvooghden of stadhouders bestieren.

Aldus hebben *Babylonie* en *Assyrie*, in den aenvang en een lange wijle daer na, een en de zelve heerschers gehad. Desgelijks getuigen *Diodoor* en andere uit den Griekschen schrijver *Ctesias*, dat de steden *Ninus* en *Babylon* aenstonts in den begin onder een en de zelve heeren stonden. Hierom worden ook by den profeet *Esaias*, cap. 52 : 4. de Babyloniers door d'Assyriers bediet; dewijl toen de Babyloniers en Assyriers een en den zelven koning gehoorzaemden.

Deez *Nimrod* was een zoon van *Chus*, en neve van *Cham*, Genes. 10. en bewoonde het lant van *Chus*, dat tusschen *Arabie* en *Egypten* leit.

Nimrod was een en de zelve perzoon met *Belus*: te weten, hy was, van wege de muiterye of heerschzught, daer meê hy tegen zijns gelijken en hooger opgestaen was, *Nimrod* geheten, dat *Weêrspannigh* of *heerschzughtigh* gezeit is. Maer de zelve *Nimrod* is begonnen, van (Nimrod is Belus.)

wege de heerschappye, *Baal* en *Bel*, dat is, *Belus* genoemt te worden, na zijn rijk of heerschappye bevestight was.

De naem *Belus* alleen is in de schriften der Chaldeen behouden; maer de naem *Nimrod* uitgewischt en verduistert: als die tot schimp van hunnen koning scheen te zullen strekken. Of mogelijk wiert hy *Nimrod* by zijne gebuuren en vyanden; maer *Baal*, *Bel* of *Belus*, dat's, heer of heerscher, by zijne onderzaten genoemt.

Eenigen houden *Nimrod* en *Bacchus* voor een en den zelven perzoon. Anderen houden *Belus* voor eenen zoon van *Nimrod*, en vader van *Ninus*.

De Heidensche schrijvers brengen de daden van *Nimrod* op den zoon *Ninus*, en op zijne gemalin *Semiramis*.

Iul. Afrik. *Belus*, d'Assyrier, regeerde na d'Arabieren vijf en vijftigh jaren.

Deez *Belus* wort by verscheide oude Griekſche schrijvers, als onder andere by *Julius d'Afrikaner*, die ontrent op het jaer twee hondert en dertigh, onder keizer *Severus*, geleeft heeft, *Belus d'Assyrier* genoemt, tot onderscheit van eenen anderen *Belus*, dien de Grieken den *Egyptischen Belus*, en eenigen ook enkelijk *Belus* noemen, en vader van *Egyptus* en *Danaus* maken.

De Egyptische *Belus* wiert by de Egyptenaers *Amenofis* geheten, en was de vader van *Sethosis* of *Ramesis*, en *Armais*, die ontrent op het jaer, na de schepping der werelt, twee duizent vier hondert vier en tnegentigh, drie hondert en twee en twintigh jaren voor de verwoesting van *Troje*, over *Egypten*, als koning, geheerscht heeft. D'oude Griekſche en Latijnsche poëten verwerren dezen Egyptischen met den Assyrischen *Belus*, vader van *Ninus*, en beuzelen, dat door den Assyrischen *Belus*, die in het Roo meir verdronk, kolonyen uit *Egypten* na *Babylon* overgevoert zijn.

Rijk der Assyriers gescheiden van Babylonie. Het gewest van *Babylonie* bleef onder het rijk van *Assyrie*, tot op 't jaer 3254 na de schepping der werelt; en tot aen de regering van den verwijfden en lafhertigen koning *Sardanapalus*: toen *Belesus* of *Beloch* lantvooght van *Babylonie*, en *Arbaces* of *Orbakus* lantvooght van *Medien* was. Te weten, *Arbaces* had een boven-mate groote afkeer en weêrzin in de verwijfde lafheit en logheit van koning *Sardanapalus*. Waer over hy met *Belesus*, lantvooght van *Babylonie*, een eedtgespan oprechte, en trok met een heir van veertigh duizent krijgsknechten, zoo Meden, Persianen, Babyloniers, als Arabieren, tegen koning *Sardanapalus* te velde: die, na hy in drie gevechten overwonnen was, in het vierde gevecht, wanneer de Baktriaensche krijgstroepen hem toegevallen waeren, den vyant onverziens des nachts overviel, en uit de leger-plaetsen joegh. Daer na gaf *Sardanapalus* het bewint over het krijgsheir aen *Salemin*, zijn vrouws broeder, die, door de muitgenoten, twee-mael in een gevecht overwonnen, en eindelijk by-na met het gansch krijgsheir verslagen wiert. Toen wiert de stad *Ninive* door *Arbaces* belegert. Diodor. Sicul. lib. 2. Waer op *Sardanapalus* zijne drie zoonen en twee dochters, met zijne schatten na *Paflagonie*, aen den lantvoogt *Kotta* zond. Voorts zond hy door alle de lantschappen zijns rijks booden, en ontbood krijgsvolk op, en vervaerdighde alle krijgsbehoeften, om het belegh te verduuren.

Op het derde jaer des beleghs liep de vliet de *Tigris* door de geduurige regen op, en overstroomde een groot gedeelte der stad, en deed de muuren, tot eene streke van twintigh stadien, ter neêr storten.

Toen rechte koning *Sardanapalus* een grooten houtstapel van vier hondert voeten hoogh in zijn hof op, en verbrande zich zelven, en zijn hof, met de byzitten, gelubden, en rijkdommen; bestaende in vijftigh goude tafelen, in vijftigh goude ledekanten, in tien millioenen talenten gouts, en in tien millioenen talenten zilver.

De muitelingen traden door het ter neêrgestorte deel des muurs ter stad in, en veroverden die, en riepen *Arbace* tot koning uit. En aldus is het koningrijk der Assyriers verniettight, na zy opper *Asie*, sedert de regering van *Ninus*, hondert en vijftigh jaren bezeten hadden.

Na dan het rijk der *Assyriers* verdeilt was, gaf *Arbaces* (die by *Strabo Orbakus*, en, by *Vellejus Paterkulus*, *Pharnaces* genoemt wort) zijnen *Meden*, na zy van het jok der Assyriers verlost waeren, een eigen zelf regering.

Belesus, die in de Schrift, by *Esaias*, cap. 39:

cap. 39 : 1. 2 Reg. 20 : 12. *Baladan*, en by *Agathias Belessus*, of *Beleussus*, by anderen *Nanybrus*, by *Hipparchus*, *Ptolemeus*, en *Censorinus*, *Nabonasarus* of *Nabonassar* genoemt wort, verkreegh het rijk van *Babylonie*, op het jaer voor des Zaligmakers geboorte 747, en na de schepping der werelt 3257. Hy regeerde 14 jaren. Alle de sterrekijkers rekenen eenpaerelijk van den middagh des eersten daghs der Egyptische maent *Thot*, te weten, op den zesten van Sprokkelmaent, des Woensdaghs, zeven hondert en zeven en veertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, den tijt-stijl van *Nabonasarus*.

Na de doot van *Sardanapalus* verkreegh *Ninus*, de jonge, en anders, in de Schrift, 1 Chron. 5 : 6, 26. 2 Chron. 28 : 20. *Thilgamus*, en 2 Reg. 15 : 19. en 16 : 7, 10. *Tiglath-Pileser* genoemt, het rijk der Assyriers; hoewel dat nu binnen het bestek van enger en d'eige grenspalen gebraght, en reeds de monarchye met *Sardanapalus* verdelght was.

Nadius. *Nadius*, of *Nabius*, begon des jaers drie duizent twee hondert en een en zeventigh, na de schepping der werelt, en zeven hondert drie en dertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, by de Babyloniers te regeeren.

Chinzirus en Porus. Twee jaren daer na begonnen *Chinzirus* en *Porus* te regeeren. Daer na regeerde *Jugeus*, of *Iluleus*, vijf jaren.

Mardocempalus. Des jaers drie duizent twee hondert en drie en tachentigh begon *Mardocempalus* in *Babylonie* te regeeren, zes en twintigh jaren na het begin der regering, en twalef na het einde van *Nabonassar*. Hy wort by den profeet *Esaias*, cap. 39 : 1. *Merodak Baladan*, *Baladans* zoon, genoemt: naerdien hy een zoon van *Belesus*, of neve van *Nabonassar* was. Hy regeerde twalef jaren, en sterf des jaers, na de schepping der werelt, drie duizent twee hondert drie en tachentigh, en op het zeven hondert en een en twintighste jaer voor des Zalighmakers geboorte.

Arkianus. Na *Mardocempalus* of *Merodak*, *Balans* zoon, twalef jaren in *Babylonie* geregeert had, volghde *Arkianus*, en regeerde vijf jaren, en sterf des jaers, na de schepping der werelt, drie duizent twee hondert en vijf en tnegentigh. Na hem was een tusschen-rijk van twalef jaren.

Belithus. Daer na verkreegh *Belithus* (anders *Belibus*, en *Belelus*) het rijk van *Babylonie*, en regeerde drie jaren, en sterf des jaers, na de schepping der werelt, drie duizent drie hondert en twee. Na *Belithus* regeerde *Apronadius* zes jaren. Na hem regeerde *Herigebal*, of *Rigebel*, een jaer: toen *Mesessimordakus* vier jaren.

Apronadius.

Daer na was een tusschen-rijk van acht jaren, by mangel van koninglijken stam.

Assaradin. Na verloop van een acht-jarigh tusschen-rijk braght *Esarchaddon*, (by *Ptolemeus Assaradinus*, en by *Josephus Asarakoddas* geheten) zoon van *Sennacherib*, koning van *Assyrie*, de *Babyloniers* weêr onder het oud jok: want hy nam het rijk van *Babylonie* in, en bezat het dertien jaren. Dies was hy te gelijk koning van *Assyrie* en *Babylonie*: als de Schrift klarelijk aenwijst. Sedert wiert *Babylonie* weêr door lantvooghden of stadhouders van wegen de koningen van *Assyrie* bestiert.

Saosduchin. Na *Assaradinus*, of *Esarchaddon*, volgde *Saosduchin*, die anders (als met een algemeinen naem der *Babylonische* koningen) *Nabuchodonosor*, by *Judith*, c. 1: vers 1. genoemt wort: hoewel hy ook aldaer koning der *Assyriers* geheten, en gezeit wort in de groote stad *Ninive* geregeert te hebben.

Chynaladan. Na *Saosduchin* volghde des jaers, na de schepping der werelt, drie duizent drie hondert zes en vijftigh, en zes hondert en acht en veertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, *Chynaladan* (en anders *Sarakus* geheten) in de regering van beide rijken, *Assyrie* en *Babylonie*, en regeerde twee en twintigh jaren. *Chynaladan* had tot veltheer over zijn krijgsheir *Nabopollassar* (of *Nabunasar*, en *Nabulassar* by *Josephus* geheten) de *Babylonier* gestelt. Deez, en *Astyages*, die door zijnen vader lantvooght van *Medie* gemaekt was, maekten zwagerschap met elkanderen, (want de dochter van *Astyages* wiert aen *Nebukadnesar*, zoon van *Nabopollassar*, verlooft) en veroverden met gezamender maght de stad *Ninive*, en kregen koning *Chynaladan* gevangen, en dooden hem. Het welk zich toedroegh op het jaer, na de schepping der werelt, drie duizent drie hondert acht en zeventigh, zes hondert en zes en twintigh jaren voor des Zalighmakers geboorte.

Desgelijks leeft men by *Tobias*, c. 14: vers 13. dat *Nabuchodonosor*, of *Nabopollassar*, en *Assuerus* of *Astyages*, (die ook by *Daniel*, cap. 9: 1. met den naem van *Assuerus* genoemt wort) de ftad *Ninive* verovert hebben.

Nabopollassar

Na de doot van *Chynaladan* aenvaerde *Nabopollassar* het rijk der Chaldeen of Babyloniers: het welk hy een en twintigh jaren beftierde.

† Na de fchepping der werelt.

Pharao Neko, koning van *Egypten*, trok des † jaers drie duizent drie hondert en vier en tnegentigh, en zes hondert en tien jaren voor des Zalighmakers geboorte, onder de regering van koning *Josias*, tegen den koning van *Assyrie*, (versta *Nabopollassar*) op, om tegen *Karhemis*, aen den *Eufrates*, te ftrijden, 2 Reg. 23: 29. 2 Chron. 35: 20, 21, 22.

Lib. 10. Antiq. c. 6.

Desgelijks fchrijft *Josephus*, dat *Neko*, koning van *Egypten*, met een groot krijgsheir, na den *Eufrates*, tegen de Meden en Babyloniers, die het rijk der Affyriers verdelght hadden, optrok, om het rijk van *Asie* te winnen.

Karchemis wiert, ten tijde van koning *Sennacherib*, door de Affyriers bezeten: als blijkt uit Efai. 10: 9. Maer het is, na de verdelging des rijks der Affyriers, onder het gebiedt der Babyloniers geraekt.

Wanneer op het jaer, na de fchepping der werelt, drie duizent drie hondert en zeven en tnegentigh, en zes hondert en zeven jaren voor des Zalighmakers geboorte, de lantvooght van *Celesyrie* en *Fenicie*, van wege *Nabopollassar*, van hem af, en koning *Neko*, die *Karchemis* ingenomen had, toegevallen was, zond hy *Nebukadnezar*, zijn zoon en rijksgenoot, met een groot heir tegen hem.

Ten zelven tijde trok *Nebukadnezar* met een machtigh heir in *Judea*, veroverde het ganfch lant en de ftad *Jerusalem*, en nam *Jojakim*, koning van *Juda*, gevangen, en fmeet hem in boeiens: maer daer na liet hy hem, op voorwaerde van dienftbaerheit, in zijn huis blijven: alwaer hy zijn knecht drie jaren bleef, 2 Reg. 24.

Nebukadnezar vervolgde zijne overwinningen in *Syrie* en *Egypten*: want hy nam al het lant van den vliet van *Egypten* af, tot aen den vliet *Eufrates*, in, dat onder *Neko*, koning van *Egypte*, behoorde. 2. Reg. 24: 7.

Hier en tuffchen overleed zijn vader, koning *Nabopollassar*, in de ftad *Babylon*, aen eene ziekte, na eene regering van een en twintigh jaren.

Wanneer de zoon, *Nebukadnezar*, niet lang daer na de tijding van zijn vaders doot ter ooren quam, beval hy de zorge, om de Joden, Syriers, Feniciers, en Egyptenaers, met het krijgsheir en reistuigh over te voeren, aen zijne vrienden en vertrouwelingen, en ylde zelf langs eenen korter wegh, door de woeftijne, na *Babylon*: alwaer hy heer van des vaders ganfchen rijk wiert. Hy had ook uit *Judea* eenige vaten des tempels van *Jerusalem* meê gefleept, en ftelde die te *Babel* in den tempel en fchatkamers zijns Gods *Bel*. Dan. 12. 2 Chron. 36: 7.

Na koning *Jojakim* drie jaren *Nebukadnezar* onderdanigheit betoont had, floegh hy tegen hem aen het muiten, en viel van hem af, 2 Reg. 24: 1.

In het tweede jaer zijns rijks had *Nebukadnezar* eenen droom, die hem verfchrikte, en door *Daniel* uitgeleit wiert. Dan. 2.

Na verloop van drie jaren, en op het zevende jaer zijns koningrijks, zond *Nebukadnezar* een krijgsheir, dat uit Chaldeen, Syriers, Moabiten, en Ammoniten beftont, tegen koning *Jojakim*, die tegen hem aen het muiten geflagen was: waer door *Judea* verwoeft, 2 Reg. 24: 2. en drie duizent en drie en twintigh Joden gevangkelijk na *Babylon* vervoert wierden, Jerem. 52: 28.

Hy veroverde alle de fteden van *Fenicie*, *Syrie*, en *Judea*, en eindelijk ook *Jerusalem*. Hy deed den tempel en muuren der ftad floopen, en d'inwoonders en fchatten des konings, en vaten des tempels, door *Nebuzaradan* na *Babylon* vervoeren. Jerem. 39: 89. en 52: 14, 23. 2 Reg. 25: 10, 17. 2 Chron. 37: 18, 19, 20. Het welk gefchiede op het jaer, na de fchepping der werelt, drie duizent vier hondert en tien, vijf hondert en acht en tachentigh jaren voor des Zalighmakers geboorte.

Na *Nebukadnezar* *Egypten* verovert had, van *Syene* af tot aen de grenspalen der Egyptenaers en Joden, woede hy tegen zommigen met den zwaerde, en voerde zommigen gevangkelijk wegh, volgens de profefye van *Jeremias*, c. 43, 44, 46. en *Ezechiel*, c. 29, 30, 31.

Wan-

Wanneer *Nebukadnezar* zijne velttoghten geëindight had, keerde hy, op het drie duizent vier hondert en vier en dertighste jaer, na de schepping der werelt, en vijf hondert en zeventigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, weder na *Babylon*.

Te dier tijde zagh hy in zijnen droom eenen wonderlijken boom: dien *Daniel* hem uitleide, Dan. c. 4. Hy deed ook ten zelven tijde de stad *Babylon* prachtigh herbouwen.

Toen hy, na verloop van twaelf maenden, zich over het prachtigh gebouw van *Babel* beroemde, wiert hy van de zijnen verstooten, en at zeven jaren met de beesten gras op het velt. Na verloop van zeven jaren wiert hy weêr in zijn rijk herstelt, en prees Gods weldaden, tegen hem bewezen. Dan. 4.

Wanneer *Nebukadnezar* den neêrlaegh, dien de Babyloniers van koning *Cyrus* te verwaghten hadden, voorspelt had, quam hy aenstonts te sterven, zoo *Abydenus* en *Eusebius* getuigen, na hy drie en veertigh jaren alleen, en ontrent twintigh maenden met zijnen vader *Nabopollassar* geregeert had, des jaers na de schepping der werelt, drie duizent vier hondert en twee en veertigh, vijf hondert en twee en zestigh jaren voor des Zalighmakers geboorte.

Evilmerodach. Na hem volghde zijn zoon, *Evilmerodach*, anders *Ethelmerodach*, en *Amilmadaphak* by *Josephus* (in zijn boek tegen *Appio*, en in zijne Joodsche aeloutheden) geheten. Doch hy wiert, na een groote twee-jarige regeering, om zijne goddeloos en geilheit, door zijnen zwager of zusters man *Neriglissorus* gedoot.

Neriglissorus. *Neriglissorus* volghde na *Evilmerodach*, en regeerde vier jaren. Hy quam in den oorlogh, dien hy tegen *Cyaxares*, koning van *Medie*, en zoon van *Astyages*, en tegen *Cyrus*, koning van *Persie*, voerde, te sneuvelen.

Laborosoarchod. Na *Neriglissorus* volghde zijn zoon *Laborosoarchod*, en anders *Labdassarak* geheten, in zijne kintsheit. Hy was goddeloos van leven, en regeerde slechts negen maenden; want hy wiert om zijn goddeloos bedrijf door zijne vrienden gedoot.

† Na de schepping der werelt. Des † jaers drie duizent vier hondert en acht en veertigh viel *Cyrus*, koning van *Persie*, in de lantpalen der Babyloniers, trok tot aen de stad *Babylon*, en bood den nieuwen koning *Laborosoarchod* een lijf-gevecht aen. *Gadatas*, een voornaem man, dien de koning, uit krijgelheit, doen lubben had, liep tot *Cyrus* over. De Babyloniers vielen in het lant van *Gadatas*; maer wierden door *Cyrus* verslagen. Doch de Kadusiers, aen de bewaernis van d'achterhoede aenbevolen was, vielen met een stout bestaen, en zonder weten van *Cyrus*, in het lant, na *Babylonie* toe gelegen; maer wierden door den koning van *Babylon*, *Laborosarchod*, die uit zijne stad toogh, derwaerts hy gevlught was, verslagen. Over hunner neêrlaegh nam *Cyrus* wrake, en maekte daer na een verbont met den koning van *Babylonie*: te weten, onder de lantluiden zou ter weder zijde vrede; maer onder de krijgsluiden oorlogh zijn. Daer na trok hy *Babylon* voor-by, en voerde het krijgsheir, na drie kasteelen van den vyant verovert te hebben, op de grensscheiding van *Assyrie* en *Medie* over: van waer hy den velttoght begonnen had. Xenephon Instit. Cyr. lib. 4.

Na *Laborosarchod* volghde de zoon van *Evilmerodach*, en zoons zoon van *Nebukadnezar*, die *Nabonidus* by *Berosus*, *Labynitus* by *Herodoot*, *Nabannidochus* by *Alydenus*, en *Belschazar* of *Baltasar* by den profeet *Daniel* genoemt wort. *Berosus* en *Ptolemeus* voegen den zelven eene regering van zeventien jaren toe. Zijn moeder was *Nitokris* geheten.

Wanneer koning *Cyrus* door de maght van zijne wapenen by-na het gansch vast lant had t'ondergebraght, deed hy den Assyriers of Babyloniers den oorlogh aen, en trok tegen hunnen koning *Labynitus* of *Nabonidus* met een krijgsheir op: waer van het gerucht een jaer voor het belegh der stad den *Babyloniers* ter ooren quam. Jer. 51: 46. Want als *Cyrus*, op zijnen toght na *Babylon*, aen den vliet *Gyndes*, die in den *Tigris* vloeit, gekomen was, zoo kon hy, by mangel van vaertuigen, daer niet overtrekken. Midlerwijle trad een van zijne gewijde peerden in den vliet; maer wiert door eenen mael-stroom wegh-gevoert en quam te verdrenken. Herod. lib. 1. Ziet pag. 74.

Zeer euvel nam *Cyrus* dit op, en staekte den velttoght, en leide den vliet in drie hondert en zestigh killen af: zulks hy van vrouwvolk, gelijk hy den

vliet

vliet gedrijght had, kon overwaet worden, zonder de knien nat te maken.

In de volgende Lente trok *Cyrus* met de krijgstroepen van Meden, Persen, en bontgenoten, tegen *Babylon* te velde: alwaer tusschen hem en *Belschazar*, of *Nabonidus*, de twee heerschers des aertbodems, een gevecht voorviel: in het welk de *Babyloniers* verslagen wierden, die na de stad *Babylon* vluchten, daer

Babylon door Cyrus belegert. in zy door koning *Cyrus* belegert wierden *Herod. lib.* 1. Jerem. 51:27, 28, 29. Hoewel zy het belegh niet achten: eensdeels uit oorzake zy van lijftoght tot twintigh jaren lang verzien waeren: en ten andere, dewijl zy meinden dat velen uit het krijgsheir van *Cyrus* meerder tot hen, als tot de Persen, genegen waeren. *Herod. lib.* 1. *Xenephon. Institut. lib.* 7.

Cyrus deed een zeer brede en diepe gracht rontom de muuren der stad graven, en vele wachttorens maken, om op vele plaetsen wacht te houden. Hy deed ook het heir in twaalf gedeelten verdeilen, ten einde ieder gedeelte eene maent van 't jaer op de waght zou leggen.

Wanneer nu *Cyrus* een lange wijle niet met allen gevordert had, deed hy van den vliet *Eufrates* tot aen den grooten poel (dien koningin *Nitokris*, moeder van koning *Nabonidus*, had doen graven) een gracht delven. Daer na wierden de monden van deze gracht, en van een andere, de welke door hem rontom de muuren der stad gemaekt was, geopent, en 't water van den vliet *Eufrates* daer in afgetapt: waer door des zelfs oude kil, die tot de brete van eene stadie door de stad strekte, doorgang en overwaedbaer gemaekt wierdt. *Herod. lib.* 1. *Xeneph. Institut. lib.* 7. Jerem. c. 38 en 50.

Toen trok *Cyrus* met het krijgsheir door den overwaedbaren vliet, en trad

Herod. in de stad op eenen feestdagh, wanneer de stedelingen elkanderen vergasten. Die in het midden der stad woonden, wisten niet, dat de genen reeds gevangen waeren, die op het eind woonden: uit oorzake de stad zoo groot was. Waer op ook de woorden van *Jeremias* slaen: *D'een looper ontmoet den ander: en d'een bode ontmoet den ander, om den koning van Babylonie te verkundigen, dat zijne stad op het einde verovert zy.* c. 51:31.

Wanneer te dier tijde koning *Baltazar* op een prachtigh gastmael de grooten of geweldigen en hooftlieden onthalen zou, braght hy de vaten des tempels, die door zijnen grootvader *Nebukadnezar* uit *Jerusalem* na *Babylon* overgebraght waeren, tot glorye van zijne afgoden, en ten schimp des waeren Gods, te voorschijn: daer uit de koning en zijn gemalin, of moeder *Nitokris*, by wijlen dronken. Dan. 5.

Op den zelven nacht, op den welken het gastmael gehouden was, wiert *Baltasar* koning der Chaldeen, door de krijgsknechten van *Gobrias* en *Gadatas* gedoot. Dan. 5:30. *Xenephon Institut.* 10. *lib.* 7.

En aldus is het rijk van *Babylonie* verdelght en verniettight, gelijk door den profeet *Esaias*, c. 13. 14. 21. 43. 46. 47. en door *Habakuk*, cap. 2. en door *Jeremias*, cap 25. 50. en 51. voorzeidt was: en wiert aldus tot de Meden en Persen overgebraght. Dan. 5:21. en 6: 8, 12, 15. Het rijk van Babylonie komt onder Persie.

Uit d'elf koningen, die met gezamender krijgsmaght de stad *Babylon* belegert en verovert, en het rijk der Babyloniers verdelgt hadden, wort gezeit *Darius*, koning van *Medie*, of uit den stam der *Meden*, Dan. 9:1. zoon van *Assuerus*, of *Ahasueros*, alleen aenstonts *Baltasar* in het rijk gevolght te zijn: en dat uit drie oorzaken, volgens schrijven van *Hieronymus*: dewijl hy ouder van jaren, een heer van een machtigh rijk, en oom van koning *Cyrus* was. Dies voeghde hy by het koningrijk van *Medie* het koningrijk der Babyloniers en Assyriers. Darius de Meed wort koning van Babylonie.

By *Daniel*, cap. 5:31. wort gezeit, dat *Darius de Meed het koningrijk in zijnen ouderdom van twee en zestigh jaren aenvaerde:* en op cap. 9:1. *dat hy koning over het koningrijk van Babylonie gestelt was:* te weten, van *Cyrus*, koning van *Persie*.

Cyrus had voor dezen *Darius* in de stad *Babylon* een huis en paleizen afzonderlijk geschikt, om daer in, als in zijn eigen, wanneer hy daer quam, zijn verblijf te nemen. Xenephon.

Deez *Darius* de Meed, of uit den stam der Meden, zoon van *Assuerus* of *Ahasueros*, gelijk *Daniel* hem noemt, wort by *Xenephon Cyaxares* geheten, die een zoon van *Astyages*, en een oom van

van koning *Cyrus*, uit de zuster *Mandane* was: want *Cyrus* had de zuster van *Cyaxares* ten wijve.

Desgelijks schrijft *Josephus*, dat *Darius*, die, met bystant van *Cyrus*, het rijk der Babyloniers uitroeide, een zoon van *Astyages* was; maer by de Grieken met een anderen naem bekent is: te weten, met dien van *Cyaxares*.

Koning *Cyrus* had dezen *Astyages*, die koning van *Medie* was, uit zijn rijk verdreven.

Daer na trok *Darius*, met den profeet *Daniel*, na zijn vaders erfrijk van *Medie*, en liet het ganſch koningrijk van *Babylonie* aen koning *Cyrus* over.

Na verloop van een jaer overleed *Darius*: waer door ook het rijk van *Medie* aen *Cyrus* verviel. Zoo andere willen zou *Darius* twalef jaren geregeert hebben.

Babylonie onder het gebiedt der Perſiſche koningen.

Sedert is het gewest van *Babylonie* onder het gebiedt der Perſiſche koningen gebleven, tot aen den tijt van *Alexander de Groote*, die het door lantvooghden deden bestieren.

Deze Perſiſche koningen waeren, na *Cyrus*, de volgende:

Kambyses, zoon van *Cyrus*.

Darius Hydaspes.

Xerxes, zoon van *Darius*. *Xerxes* deed, na zijne wederkomste uit Griekenlant, op het jaer na de schepping der werelt, drie duizent vijf hondert en zes en twintigh, den tempel van *Belus*, en alle d'andere heilige plaetsen der Babyloniers slopen: als ook het graf van *Belus*. Hy deed ook een beelt van dicht gout, van twalef ellen hoogh, uit den tempel van *Belus* wegnemen, en den priester, die het wegnemen des beelts wouw beletten, dooden, volgens schrijven van *Arrianus*, *Strabo*, en *Herodoot*.

Artaxerxes, *Lange Hant*.

Xerxes, de tweede van dien name, en zoon van *Artaxerxes*.

Darius, d'onechte, zoon van *Artaxerxes*, *Lange Hant*, die te voore *Ochus* geheten was.

Artaxerxes Mnenon, de derde van dien name.

Artaxerxes Ochus, die alzoo met den naem van vader en grootvader genoemt was, en op het jaer na de schepping der werelt drie duizent zes hondert en zestigh, en drie hondert en acht en dertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, met vergif, door den veltheer *Bagoas*, een gelubden, om 't leven gebraght wiert.

Arses, anders *Arsames* en *Arsiochus* geheten, jongste zoon van *Artaxerxes Ochus*, wiert door *Bagoas*, na des vaders doot, op den throon geholpen; maer niet lang daer na, gelijk ook de vader, door hem om 't leven gebraght.

Wanneer dan het koninglijk huis uitgeroeit, en niemant uit den stam der nakomelingen van *Cyrus* meer overgebleven was, wierp *Bagoas*, de gelubde, eenen van zijne vrienden, met name *Kodmannus*, tot koning op, die koning *Artaxerxes* voor veltheer gedient had, en om het uitvoeren van zijne brave daden, en bevechten der zege op de Kaduſiers, lantvooght van *Armenie* gemaekt wiert. Zoo dra *Kodmannus* tot koning gekoren of opgeworpen was wiert hy *Darius* genoemt. Hy wiert, zoo *Justinus* getuight, ter gedachtenis van d'oude vroomheit, koning door het volk gemaekt, en met den naem van *Darius* vereert, op dat niets aen de koninglijke majesteyt zou ontbreken. Eenigen schrijven, dat deez *Kodmannus* een loopbode en briefdrager was.

Alexander de Grote, koning der *Macedonen*, maekte op het jaer, na de schepping der werelt; drie duizent zes hondert een en tzeventigh; en drie hondert en dertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, het gewest van *Babylonie* dezen laetsten koning *Darius* afhandigh, na hy hem in een gevecht op de vlakte van *Arbela*, of in het vlek *Gaugamela* overwonnen had: waer op *Alexander* tot koning van ganſch *Asie* uitgeroepen wiert. Babylonie onder Alexander de Grote.

Wanneer *Alexander* van daer na de stad *Babylon* trok, trad *Mazeus*, die uit de slagh-orde in de stad gevlught was, met zijne kinderen hem te gemoet; en viel hem te voet. *Alexander* ontfing *Mazeus* en zijne kinderen minnelijk en met groote heuſchheit. *Bagofanes*, de bewaerder van het kasteel en konings gelt, die in yver voor *Mazeus* niet wouw bezwijken, had den ganschen wegh, langs den welken *Alexander* quam, met bloemen en kranzen doen bestroijen, en ter weder-zijde zilvere altaren oprechten, die niet alleenlijk met wierook; maer ook met reukwerken opgehoopt waeren.

Alexander, die met een drom van ge-

wapende krijgsknechten bestuuwt was, beval den stedelingen, die hem te gemoet getreden waeren, achter de laetste voetknechten te gaen.

Hy zelf reed op een wagen ter stad in, en trad daer na op het kasteel. Des anderen-daeghs bezightighde hy de schatten en het huisraet van koning *Darius*.

Lib. 11. c. 14. Naer het schrijven van *Justinus*, had *Alexander*, na de krijgsknechten beschonken en verfrischt waeren, de schatten van *Darius* dertigh dagen bezightight, zoo lang ook zijn krijgsvolk in de stad *Babylon* vergast was. Desgelijks schrijft *Diodoor*, dat *Alexander* meer als dertigh dagen in *Babylon* gebleven was; naerdien de gast-vryheit der burgers, en overvloet aller dingen hem opgehouden hadden. Onder andere ontfingen de Chaldeen *Alexander*, die hem den loop der sterren en gezette beurten der tijden toonden.

Lib. 17.

Q. Curt. lib. 5. c. 3.

Porphyr. † Observat. Cælest. *Kallisthenes*, *Alexanders* reisgenoot, zond † hemelsche aenmerkingen van negentien hondert en drie jaren (die *Alexander* van de Chaldeen gekregen had) aen *Aristoteles* in Griekenlant. *Alexander* leefde ook met de Chaldeen in *Babylon* raet, en offerde, volgens hunnen raet, aen *Belus*, en volbraght al het geen, dat ontrent de herbouwing der tempelen most gedaen worden: want hy beval den Babyloniers de tempelen, die *Xerxes* verwoest had, te herbouwen: inzonderheit den tempel van *Belus*. Hy deed ook de puinhopen van dien tempel uitvoeren: daer zulk een werk aen vast was, dat aen het zuiveren der aerde alleenlijk tien duizent menschen twee maenden arbeiden. *Alexander* beval allen zijnen krijgsknechten d'aerde uit te kruien. De Joden alleen weigerden dat te doen: die hierom vele slagen en groote onheilen leden; hoewel de koning hen eindelijk vergiffenis en veiligheit verleende.

Arrian. lib. 3. & 7. Joseph. contra Appian.

Alexander beval *Bagofanes*, die het kasteel van *Babylon* overgelevert had, hem te volgen, en stelde *Agathon*, de *Pydmeer*, met eene krijgsbezetting van zeven hondert Macedonen, en drie hondert bezoldighde krijgsknechten, over de bewaernis des zelven kasteels. Hy maekte den overloper *Mazeus* lantvooght of stadhouder van *Babylonie*.

Alexander deelt den buit uit

Van het gelt, dat in *Babylon* gevonden was, schonk hy, eershalve, aen ieder Macedonischen ruiter zes *Minen*: en aen eenen uitheemschen ruiter vijf *Minen*: aen eenen Macedoonschen voetknecht twee *Minen*, en aen eenen uitheemschen een halve maent soldye.

Alexander bequam te dier tijde in *Persie*, *Babylon* en *Mesopotamie*, grooten buit, dat hy uit *Babylon* na *Mesopotamie* op muil-ezels, en drie duizent kemels, deed vervoeren.

Hy leefde te *Babylon* in groote luiheid en ledigheit, en maekte, met lustigh t'eeten en drinken, goê çier. Ja hy was tot den dronk en dronkenschap der mate genegen, dat men in zijne dagh-aentekeningen, die door *Eumenes Kardianus* en *Diodotus Erythreus* gehouden zijn, dikwils aengetekent vind, welke dagen en nachten hy dronken sliep. Waer van men een proefstuk uit *Eumenes* by *Elianus* leest: het welk hier ook, om de merkwaerdigheit dier stoffe, dient bygevoeght.

Onmatigh leven van Alexander te Babylon.

Op den vijfden dagh der maent Diu (dat is, den acht en twintighsten van Herfstmaant) *dronk Alexander zich vol by Eumenes: daer na sliep hy den zesten* (de negen en twintigste van Herfstmaent) *zijne dronkenschap uit: en deed niet anders dien dagh, dan dat hy opstont, en den veltoversten bevel van den volgenden daeghsen optoght gaf, en zeide, dat die des uchtens vroegh zou geschieden. Daer na was hy den zevenden dagh* (de dertighste dagh van Herfstmaent) *by Perdikkas te gast, en zoop weêr. Den achtsten* (d'eerste van Wijnmaent) *sliep hy. Den vijftienden dagh van de zelve maent* (d'achtste van Wijnmaent) *zoop hy: en den volgenden* (de negende van Wijnmaent) *sliep hy na gewoonte zijne dronkenschap uit. Den vier en twintighsten* (de zeventiende van Wijnmaent) *was hy by Bagoas te gast: wiens huis tien stadien van des konings hof afstont. Daer na sliep hy den derden of vijfden dagh uit.*

Na de Babyloniers zeer heuschelijk, gelijk te voore, de krijgsknechten van *Alexander* onthaelt hadden, begaven zy zich tot ledigheit en wellusten over; dewijl hen een groote overvloet van allerleie nootwendigheden overschoot.

Te dier tijde verscheenen by-na uit alle gewesten des aertbodems gezanten by *Alexander* te *Babylon*. Hy had zich een gouden throon, en ledekanten met goude

Gezanten verschijnen by Alexander.

goude voeten doen maken: daer op hy met zijne vrienden zat, en den gezanten antwoort verleende.

Ziet Arab. p. 118. Hy deed een groote vloot schepen te *Babylon* vervaerdigen, om d'Arabieren te beoorlogen, die alleen geene gezanten aen hem gezonden hadden. Onder andere schepen deed hy te *Babylon* eenige schepen van çypres-bomen bouwen, die in de tuinen en wouden groeiden: dewijl aldaer gebrek van ander hout is. Daer en boven deed hy by de stad *Babylon* een haven delven, die duizent lange schepen kon verbergen. Ook wierden galderyen en scheeps-timmer-werven by de haven gemaekt.

Strab. Arrian. Midlerwijle de schepen gebouwt en de haven gedolven wiert, voer *Alexander* langs den *Eufrates*, na de stad *Pallakopa*, acht hondert stadien van *Babylon* gelegen. Hy zelf bestierde, onder het vaeren, zijn vaertuigh, en bezagh de grachten en poelen, die na de zijde van *Arabie* toe zijn.

Wanneer *Alexander* de stad *Babylon* wel bezightight had, en zagh dat zy in groote en andere dingen uitmunte, nam hy voor, die te verçieren, en aldaer zijn koninglijk hof op te rechten. Daer na had hy besloten, den tempel van *Belus* te hermaken, en uit d'oude puinhopen op te bouwen, en veel heerlijker, als ooit te voore, te maken.

Alexander sterft. Wanneer de Babyloniers, by zijn afwezen, het werk trager be-yverden, als hy gedaght had, zoo besloot hy zelf met het gansch krijgsheir het werk by der hant te nemen. Maer dewijl daer toe veel arbeidt en tijt vereischt wiert, zoo kon hy het werk, dat hy begonnen had, niet voltoien: want eene ziekte en doot overviel hem aenstonts, en nam hem uit de werelt, op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, drie hondert drie en twintigh.

Babylonie komt onder Archon. Na de doot van koning *Alexander de Groote* viel in de verdeiling des rijks, onder zijne veltöversten, het gewest van *Babylonie* aen *Archon*, als lantvoght, ten deele.

Onder Seleukus. Daer na viel in de tweede verdeiling der lantschappen van *Alexander de Groote*, de welke in de stad *Triparadisus*, door *Antipatrus*, geschiede, *Babylonie* aen *Seleukus* ten deele, die eindelijk, na hy alle de veltöversten en lantvoogden van koning *Alexander* overwonnen had, koning van *Syrie* en geheel *Asie* wiert; hoewel niet zonder groote oorlogen tegen *Antigonus* te voeren. Voorts deed hy en zijne navolgers *Babylonie* door lantvooghden of stedehouders bestieren.

Wanneer *Antigonus*, die lantvooght van *Susiane* was, van *Nikanor*, lantvooght van *Medie*, en van andere lantvooghden, de gelukkige voortgangen van *Seleukus*, by brieve ontfangen had, zond hy zijnen zoon *Demetrius*, met vijf duizent Macedoonsche krijgsknechten, tien duizent huurlingen, en vier duizent ruiters, met bevel van na *Babylonie* op te trekken; en, na het veroveren van dat lantschap, gezwint na zee af te zakken. Diodoor.

Na *Demetrius* uit de stad *Damaskus*, in *Syrie*, getogen was, voerde hy met grooten yver en vlijt des vaders bevel uit. Maer *Patrokles*, die door *Seleukus* tot lantvooght van *Babylonie* gemaekt was, hoorende dat de vyanden na-by *Mesopotamie* waren, derfde hunne komste, uit oorzake hy weinigh volk by zich had, niet verwaghten: dies hy den overigen beval uit de stad te trekken. Zommigen hunner trokken in de woestijnen van *Arabie*, anderen trokken over den *Tigris*, en vluchten na *Susiane* en de Persische zee. Hy zelf bleef met een groot getal van krijgsknechten in het lantschap van *Babylonie* zwerven, en verdedighde zich, in plaetse van bolwerken, met vlieten en grachten, die voor hem lagen. Hy leide overal den vyant lagen, en zond aen *Seleukus*, na *Medie*, om hem kuntschap van zijn wedervaren te geven, en te vermanen van in der yl bystant te doen.

Toen *Demetrius* te *Babylon* gekomen was, en de stad woest vond, bestont hy de kasteelen te bestormen: en gaf het een, na hy dat verovert had, den krijgsknechten te verwoesten. Voorts wiert de krijgsbezetting van *Seleucus* daer uit gedreven, en die van *Demetrius*, ten getale van zeven duizent, daer in geleit. Babylon door Demetrius ingenomen.

Wanneer het ander kasteel eenige dagen belegert was, dewijl daer veel tijts toe vereischt wiert, zoo liet *Demetrius* aen *Archelaus*, die een van zijne vrienden was, het bewint des beleghs over, en gaf hem vijf duizent voetknechten, en duizent ruiters. Na de tijt verstreken was, binnen den welken *Demetrius* de-

zen veittoght most volbrengen, gaf hy den krijgsknechten al het geen, dat zy uit het lantschap van *Babylonie* konden meê slepen, tot buit en ten roof, en trok zelf na den zeekant: latende aldus aen *Seleukus* eene vaste rijk over: als die scheen te wijken, met het geen te verwoesten, dat zijn eigen niet was. Hierom hebben de Chaldeen ook goet gevonden van dien tijt hunnen tijtstijl der Selecidijnen te beginnen. Dit droegh zich toe op het jaer na de schepping der werelt, drie duizent zes hondert twee en tnegentigh, en voor des Zalighmakers geboorte, drie hondert en elf.

Babylonie onder de koningen van Syrie.

Op het jaer voor des Zalighmakers geboorte, drie hondert en vijf, wiert *Seleukus* niet alleenlijk koning van *Babylonie*; maer ook van *Medie* gemaekt, na hy *Nikator*, lantvooght van *Medie*, van wege *Antigonus*, in een gevecht, met zijn eigen hant gedoot had. Hy nam ook den bynaem van *Nikator*, dat's, *overwinnaer*, aen.

Sedert heeft koning *Seleukus*, en verscheide van zijn navolgers, die gemeenelijk koningen van *Syrie* genoemt worden, het gewest van *Babylonie*, als een onderhoorigh gedeelte van hun rijk, bezeten, en door stadhouders of lantvooghden doen bestieren.

Onder koning *Antiochus*, gebynaemt *Epiphanes*, dat 's, *deurluchtige*, zoon van *Antiochus de Groote*, was zeker *Timarchus*, lantvooght of stadhouder van *Babylon*, en zijn broeder *Heraklide*, schatmeester, op het jaer voor des Zalighmakers geboorte, hondert en vijf en zeventigh.

Onder de Parthen.

Na *Mithridates*, koning der Parthen, en zoon van koning *Pampatius*, *Demetrius Nikator*, zoon van *Demetrius Soter*, koning van *Syrie*, op het hondert en een en veertighste jaer voor des Zalighmakers geboorte overwonnen, en vele volken onder zijn gebiedt gebraght had, breide hy het rijk der Parthen van den bergh *Kaukasus*, tot aen den vliet *Eufrates*, uit: en viel, als overwinnaer, in het lant van *Babylon*, en veroverde de stad, en alle haere grensplaetsen. *Oros. lib.* 5. *c.* 4. *Justin. lib.* 4. *c.* 6. Waer door het gewest van *Babylonie* of *Irak* onder het gebiedt van de koningen der Parthen geraekte: die het vervolgens een lange wijle bezeten hebben. Daer na quam *Irak* weêr onder 't gebiet der Persianen.

Irak onder de heerschappye der Mahometanen.

Elmac. Histor. Saracen.

DEs jaers zes hondert drie en dertigh vielen d'Arabische Mahometanen, op bevel van *Abubeker*, de tweede Arabische *Chalif* of keizer, na den beruchten profeet *Mahomet*, onder gelei van *Chalid*, zoon van *Walid*, in het gewest van *Irak*, en namen de stad *Hira* in: de welke d'eerste plaetse was, die zy in *Irak* verovert hadden. *Chalid* maekte met d'inwoonders van de dorpen van *Sawada* vrede, met beding van schatting aen hem te betalen: de welke d'eerste schatting was, die door d'Arabieren na *Medina* gebraght wiert.

Daer na veroverde *Chalid* de stad *Anbar*, en *Ainuljaman*, en zond de gevangenen na *Medina*.

Op het jaer zes hondert en vier en dertigh zond d'Arabische keizer *Omar*, *Abuobeida*, zoon van *Nasud*, tegen de Persen: den welken hy in *Hira* slagh leverde, en bevocht op hen de zegen, met sneuvelen van vele Persianen. Daer na geviel een ander gevecht ontrent *Hira* voor: in het welk *Abuobeidas* met vele Persianen te sneuvelen quam, dat zich aldus toedroegh.

Wanneer keizer *Omar* in de heerschappye gestelt was, haekte hy nergens meer na, als om *Irak* te bemachtigen. Hy beval *Abuobeida*, zoon van *Masud*, met ontrent duizent mannen na *Irak* te trekken, en voeghde hem tot strijtgenooten, *Mothanna*, zoon van *Hareth*, *Amr*, zoon van *Hazem*, en *Salit*, zoon van *Kis*, toe. Zy trokken op, en sloegen hunne legers te *Thaalabia* neêr. Toen zeide *Salit*: *O Abuobeida! Wacht u wel, om in deze diepten te treden: want ik zie, dat de Persianen vele en sterke krijgstroepen by zich hebben, zoo dat ghy, mijns bedunkens, met ons in de woestijne moet wijken, tot dat ghy bystant van keizer Omar bekomen hebt. Wanneer dat by u gekomen is, zoo zult ghy voorttrekken, en den Persianen slagh leveren.* Tot wien

Abuo-

Abuobeida zeide: *O Salit! gewisselijk ghy vreest.* Wien *Mothanna* antwoorde: *Voorwaer hy vreest niet. Maer hy heeft u zijn gevoelen geopenbaert. Wacht u wel, om tegen de Persianen aen te trekken, en u en uwe krijgsknechten midden in hun lant te werpen, op dat zy hunne klaeuwen niet aen u slaen.* Maer *Abuobeida* wilde na hem niet luisteren: maer sloegh eene brugh over den vliet, en voerde zijn krijgsvolk, tegen wil en dank, daer over. Ook trokken *Salit* en *Mothanna* met hem daer over.

Abuobeida schaerde zijn volk in slaghorde, en stelde zich zelven in het midden. D'Arabieren trokken toen op de Persianen aen; maer die ontfingen hen met 't werpen van schichten: waer door vele hunner gewont wierden. Daer na vielen d'Arabieren gelijkerhant op de Persianen aen, en dreven hen op de vlugt: maer de Persianen zwenkten weêrom, en vielen op de Mahometanen in. *Abuobeida* quam d'eerste onder de Mahometanen te sneuvelen, en met hem vele andere. D'overigen weken na de brugh toe, die van achteren door *Mothanna* beschermt wierden. Na zy alle over de brugh getogen waeren, en *Mothanna* zelf na hen overgetogen was, braken zy de brugh achter zich af.

Wanneer *Omar*, die in de stad *Medina* was, d'uitslagh des gevechts gehoort had, schreef hy te rugh aen *Mothanna*, en beval hem stil te blijven staen, tot dat hy bystant zou gekregen hebben.

Toen zond *Omar* gezanten na *Arabie*, aen de stammen der Arabieren, en ontbood hem, om bystant te doen. Na die by hem te *Medina* vergadert waeren, stelde hy tot veltheer over hen *Jarir*, zoon van *Abdalla Albjali*, die met hen tot aen *Thaalabia* trok: alwaer zich de genen, die aldaer waeren, by hem vervoeghden. Daer na trok hy op, en sloegh zijn leger in *Dir Hind* neêr: van waer hy zijne krijgstroepen uitzond, om velttoghten op de vlekken van *Irak*, aen den *Eufrates* gelegen, te doen.

Wanneer dit *Arzmidochte*, koningin der Persen, en dochter van *Kesra*, verwittight was, deed zy twaelef duizent strijtbare krijgsknechten uit haer volk op ontbieden; daer over zy tot veltheer stelde *Mahran*, een der voornaemste veltöversten. Deez trok met zijn heir op, en quam tot aen *Hira*.

Voorts vervaerdighden zich beide krijgsheiren tot een gevecht, en vielen op elkanderen aen, en begonnen zich met pieken en zabels te deurgrieven en stooten. *Mothanna* wierp zich in het midden der Persianen, doode velen, en keerde daer na tot de zijnen. De Persianen sloegen mannelijk en dapper tegen d'Arabieren, en dreven zommigen Arabieren op de vlucht; maer andere hielden stant. Als *Mothanna* dat zagh, trok hy zijne baert met de hant uit. Toen schooten de stammen der Arabieren van d'eene, en de Persianen van d'andere zijde op elkanderen toe: en men vocht van den middagh, tot aen zonnen ondergang.

Wanneer d'Arabieren daer na op de Persianen invielen, trad *Mahran* te voorschijn, en stelde zich voor zijn volk schrap, en ontfing *Mothanna*, die op hem toeschoot, met den houwer: maer de slagh drong niet door. Waer op *Mothanna* hem een houw in den schouwer gaf: waer door hy doot ter neêr storte. Hier op begaven de Persianen zich op de vlucht, en weken na de stad *Medajin*. Toen keerden de Mahometanen weêr te rugh, om hunne dooden te begraven, en gewonden te genezen.

Na dan de Persianen zagen, dat d'Arabieren reeds hunne grenspalen des lants ingenomen hadden, en van overal in hunne landen velttoghten deden, zeiden zy tot elkanderen: *Hier toe zijn wy vervallen, om dat wy eene vrouwe over ons gestelt hebben.* Voorts spanden zy t'zamen, om *Arzmidochte*, dochter van *Kezra*, van de heerschappye te berooven, en daer in eenen jongeling, met name *Jazdejert*, die uit den geslaghte van *Kesra*, zoon van *Hormisdz*, gesproten was, te stellen. Dien verhieven zy ten throone, en bewezen hem gehoorzaemheit en gedienstigheit.

Jasdejert dan worf een krijgsheir uit verscheide oorden zijns rijks, en stelde daer over tot veltheer eenen van zijne voornaemste vorsten, en een oudt en ervaren man, met name *Rustan*, en zond dien na *Hira*, om d'Arabieren te belegeren, die derwaerts tegen hem t'zamen gekomen waeren.

Des jaers zes hondert een en twintigh na des Zalighmakers geboorte, gaf d'A-

rabische *Chalif*, of keizer *Omar*, het bewint over het oorlogh van *Irak*, tegen de Persianen, aan *Saad*, zoon van *Abuwakkas*, en zond eenige krijgstroepen met hem. Wanneer hy by de stad *Kadisia* gekomen was, vervoeghden zich twaelf duizent mannen by hem. Daer na trokken dertigh duizent Persianen, onder den veltoversten *Rustem*, tegen hem op. Verscheide veltslagen wierden in *Kadisia* elkanderen gelevert: onder de welken een gevecht was, de *dagh des bystants* geheten; dewijl den Mahometanen, onder het vechten, zes duizent krijgsknechten uit *Syrie* tot bystant quamen. Ook geschiede een gevecht, de *dagh des neêrlaghs* geheten: naerdien op den zelven dagh een groote neêrlaegh geschiede: want men vocht van den uchtent tot aen den middagh. *Restem* zelf, en vele krijgsknechten met hem quamen te sneuvelen.

Gevecht tusschen de Mahometanen en Persianen.

Het getal der Persiaensche krijgsknechten in *Kadisia* was hondert en veertigh duizent; maer het getal der Mahometanen dertigh duizent. Van de Mahometanen bleven ontrent zeven duizent en vijf hondert verslagen: maer het getal der gesneuvelde Persianen was grooter.

Onder de regering van *Chalif* of keizer *Omar*, nam *Utbal*, zoon van *Arkan*, de vlekken van *Basora* in. Van daer trok hy na de stad *Obolla*, en nam die met gewelt in. Voorts trok hy na *Medajin*, beoorloghde de stadvooght, en hieuw hem 't hooft af, en baerde aen zijn krijgsheir een grooten neêrlaegh.

Daer na verzoght *Utbal* aen *Omar*, by brieve, verlof van na *Mekka* ter beêvaert te trekken. Dies vergaf *Omar* zijn ampt aen *Almogira*, zoon van *Schaba*. Eindelijk zette *Omar* dien af, en stelde eenen *Abu Musam Alaschari* over het lantschap van *Misan*, en beval hem in het lant van *Basora*, voor d'Arabieren, die by hem waeren, eenige plaetsen te stichten, en ieder stam in zeker dorp te plaetsen, om daer in hunne woonplaetse te vestigen. Hy stichte ook in *Basora* eenen tempel van tamelijke groote. Wanneer de stad *Bassora* volbouwt was, stelde hy daer een stam van Arabieren in, die by hem waeren.

Ziet pag. 144.

Aldus heeft *Chalif Omar* het gansch gewest van *Irak* zich onderworpen, en onder het gebiedt der Mahometaensche Arabische *Chaliven* of keizers gebraght, die het een reex van ontrent zes hondert en twintigh jaren bezeten hebben: te weten, sedert de regering van *Chalif Omar*, tot aen de regering van *Chalif Mostasim*, dien *Hulaku Chan*, keizer der Mogollers of Tartaren, na het veroveren der stad *Bagdad*, deed dooden.

Deze Arabische *Chaliven*, die het gewest van *Irak* dus lang bezeten hebben, waeren van tweederlei orde of geslaghte: want eenigen waeren uit den geslaghte van *Ommia* gesprooten, die hierom *Ommiahs*, of *Ommiadijnen* genoemt wierden, en dertien in getale waeren. Deez *Ommia* was een zoon van *Abdusjam* of *Abdalsjem Menaf*, zoon van *Kuda*. Uit *Abdusjam* of *Abdalsjem Menaf* is ook een stam der Arabische *Koreisjiten* van dien zelven name gesproten, die de zandige vlakten ontrent *Mekka* bewoonden.

Arabische Chaliven.

Ziet Arab. p. 132

D'Andere Arabische *Chaliven* waeren uit den stam of geslaghte van *Abbas*, zoon van *Abdulmelik*, zoon van *Hasjem*, gesproten: wiens nakomelingen hierom ook *Abbasjah*, of *Abbasidijnen* genoemt worden. Deze *Chaliven* waren veel meer in getale; gelijk die in 't vervolgh by name gedaght zullen worden. Zes geslaghten van Arabische *Koreisjiten* voerden ook den naem van *Abbas*.

Drie *Chaliven* waeren ook uit den geslaghte van *Hasjem*, als *Alis*, *Mahomets* schoon-zoon, en *Hasen*, *Alis* zoon, en *Abdalla Alamin*, anders *Muhammed Abumusa* geheten. Geen ander is ooit uit den geslaghte van *Hasjem*, of der *Hasjemiten*, tot het Chalifschap gekomen. *Hasjem* was een zoon van *Abdumenaf*, zoon van *Kuda*. Hy was de vader van *Abdulmutalib*, grootvader van *Abutalib*, en overgrootvader van *Alis*.

Deze *Chaliven*, zoo uit den geslaghte van *Ommia*, als *Abbas*, hebben hun hof en rijksstoel niet altijt op een zelve plaetse in *Irak* gehouden: maer eenigen hielden dat in de stad *Kufa*, andere t'*Anbar*, of *Samarra*, of *Bagdad*: maer de meeste *Chaliven*, uit den stam van *Abbas*, hebben, ten getale van zeven en dertigh, hun hof te *Bagdad* gehouden: sedert die stad door *Chalif Almansor* gesticht was: gelijk hy ook d'eerste is geweest, die des jaers 762 den rijksstoel derwaerts overbraght.

Ziet p. 123.

Eenigen der eerste *Chaliven*, uit den geslaghte

geslaghte van *Ommia* hebben ook hun hof te *Damaskus*, hooftstad van *Syrie*, gehad.

Gezagh der Arabische Chaliven.

In den begin regeerden deze Arabische *Chalifs* of keizers met volkomen maght en opper-gezagh over het gewest van *Irak*: desgelijks over hunne andere onderhoorige landen: want zy sloegen het geestelijk en wereltlijk ga, en hadden het bewint over beide: ja zy deden ook geestelijke preke voor den volke. Hierom wierden zy ook *Imams* genoemt, dat zoo veel als *hooge-priesters* of *pausen* gezeit is.

Maer eindelijk is hun maght en gezagh geheel en al komen te vervallen: na de zoonen van *Bojas*, gesproten uit den stam des Persischen konings *Jizdegird*, op het jaer negen hondert en veertigh begonnen te regeeren, die gansch *Persie*, en eindelijk des jaers negen hondert vijf en veertigh de stad *Bagdad* veroverden, en de glorye en luister der *Chaliven* dempten en verdoofden.

Wel hebben zy de vervanging en ry der *Chaliven* van *Bagdad* niet belet: maer hen evenwel in dier wijze en maniere geknevelt en bedwongen, dat zy slechts met den blooten naem en tijtel heerschten, en alle de maght en oppergezagh aen de nakomelingen van *Bojas* bleef, gelijk in 't vervolgh breder zal gezeit worden.

Chalif Omar sterf op het jaer zes hondert drie en veertigh.

Na *Omar* wiert *Otsman*, zoon van *Osfan*; en na *Otsman*, *Alis*, zoon van *Abutalib*, en schoonvader van den berughten profeet *Mahomet*, tot *Chalif* gehult: waer over tusschem hem en *Muavias* zeer zware oorlogen ontstonden.

Ziet beschrijving van Arabie, p. 133.

Eindelijk wiert tusschen *Alis* en *Muavias*, op het jaer zes hondert en zestigh, eene vrede getroffen: te weten, *Alis* zou *Irak*, en *Muavias Syrie* behouden, zonder d'een des anders lant met krijgsheiren of velttoghten zou mogen bespringen. Aldus wiert het nieuw gewonnen Mahometaensch rijk in twee rijken of Chalifschappen verdeilt.

Hasen wort Chalif.

De zoon *Hasen*, en broeder van *Husein*, wiert op den zelven dagh, op den welken de vader *Alis* gestorven was, te *Kufa* tot *Chalif* gehult: waer op d'inwoonders van *Irak* den eed van getrouheit aen hem deden. Maer *Muavias*, zoon van *Abusofian*, wiert in *Syrie*, in den tempel van *Ilia*, tot *Chalif* gehult.

Des jaers zes hondert en een en zestigh trok *Muavias*, zoon van *Abusofian*, na *Kufa*: en quam hy en *Hasen* in de lantstreke van *Meskin*, niet verre van *Kufa*, by elkanderen, en maekten vrede: met beding, dat *Hasen* het rijk, of de heerschappye, aen *Muavias* zou overgeven. Het welk in dezer wijze geschiede.

Hasen geeft aen Muavias zijn rijk over.

Na d'inwoonders van *Irak* aen *Hasen*, zoon van *Alis*, den eed van getrouheit gedaen hadden, begon hy hen wetten voor te schrijven, zeggende: *Zijt my gehoorzaem, en luister na my: houdt vrede met de genen, met de welken ik vrede houde: en oorloogh tegen de genen, tegen wien ik oorlogh.* Waer over die van *Irak* verbittert op *Hasen*, zoon van *Alis*, wierden, en zeiden: *Deez zal onze heer niet zijn.* Aenstonts wierden hem vuile lasteringen op den hals gesmeten. Waer over hy hen meer en meer begon te haten en vrezen, en schreef aen *Muavias*, en stelde hem eenige voorwaerden van vrede voor, en zeide: *Zoo ghy my dit geeft, waerelijk ik zal u onderdanigh en gehoorzaem zijn.* Wanneer de brief van *Hasen* aen *Muavias* overgegeven wiert, had hy aen *Hasen* eerst eenen brief van wit papier gezonden, die onder bezegelt was, en had daer in tot hem geschreven: *Stel in dezen brief, die onder van my bezegelt is, de voorwaerde, de welke ghy begeert: en zy zal u toegestaen worden.* Na *Hasen* dezen brief ontfangen had, verdobbelde hy daer in de voorwaerden, te voore aen *Muavias* gezonden, en bewaerde dien brief: maer *Muavias* bewaerde den brief, aen hem door *Hasen* gezonden.

Toen ging *Hasen* uit, en trok na *Medajin*, en zond *Kais*, zoon van *Said*, met twaelef duizent man, als veltöverste, voor af. Maer *Muavias* trok na *Syrie*, en zond *Baschar*, zoon van *Orta*, voor af. Tusschen den welken, en *Kais*, een gevecht ontstont. Daer na staekten zy het gevecht, en verwaghten de komste van *Hasen*. Wanneer *Hasen* quam en zagh, hoe veel bloets vergooten wiert, en wat wreetheden begaen wierden, zeide hy: *Ik heb dit rijk niet van noode. Ik heb besloten dat aen Muavias over te geven, om het op zijne schouderen te nemen, met*

Hoe Hasen zijn rijk afstaet, en aen Muavias overgeeft.

d'onheilen en rampen, die daer uit zouden mogen komen t'ontstaen. Tot wien *Hosain*, broeder van *Hasen*, zeide: *Ik bezweer u by God, zijt d'eerste niet, die uwen vader schantvlekt, en zijnen raet verwerpt.* Waer op *Hasen* antwoorde: *Dat zulks noodwendigh geschieden most.* Voorts zond hy aen *Muavias*, en maekte hem bekent, dat hy hem het rijk wou overgeven. Waer op *Muavias* hem in dezen zin te rugh schreef: *Gewisselijk dit rijk past u veel beter, als my, zoo door recht van verwantschap, als om andere oorzaken. By aldien ik nu wist, dat ghy beter het rijk bestieren, en de voorrechten dezes volks beter verdedigen zou, voorwaer ik zou by eede mijne onderdanigheit t'uwaerts verplighten. Maer eisch nu, wat ghy wilt.* Na dan *Hasen* goederen en landeryen toegevoeght, en veiligheit voor *Alis* navolgers verzoght was, en getuigen daer by uit *Mahomets* aenhangers genomen waeren, ondertekende hy den brief van den overdraght des rijks.

Wanneer nu *Hasen* te *Medajin* was, riep een uit het krijgsheir: *Is niet Kais, zoon van Said, gedoot, en verdreven?* Voorts verscheurden zy de tente van *Hasen*, en namen ook het dekkleet, daer hy onder was, wegh.

Na *Hasen* en *Muavias*, ontrent een daghreize van *Kufa*, t'zamen gekomen, en beide in *Kufa* getreden waerèn, verzocht *Hasen* van *Muavias*, dat hy hem de voorwaerden, die hy in den brief, door hem bezegelt, voorgestelt had, zou volbrengen. Het welk *Muavias* hem weigerde te doen, zeggende: *Ghy zult hebben, dat ghy in uwen brief geëischt hebt. Want dat heb ik u gegeven, als uw brief my overgelevert wiert.* Ook quamen zy daer in met malkanderen overeen. Maer *Amr*, zoon van *Alas*, zeide tot *Muavias*, wanneer zy t'zamen te *Kufa* waeren, dat hy *Hasen* zou bevelen op te staen, en eene rede tot den volke te doen. Het welk *Muavias* verwierp, en quaet keurde. Maer *Amr* hield niet op *Muavias* te vermanen, tot dat hy eindelijk na hem luisterde. Dies ging *Muavias* uit, en sprak tot den volke. Daer na zeide hy tot *Hasen*: *Voorwaer, ô Abu Mahommed! ghy hebt zoodanigh eene zake geschonken, de welke de menschen in hunne gemoet niet kunnen krijgen, om wegh te schenken. Dies sta op, en maeke het den volke bekent.* Toen stont *Hasen* op: en zeide, na hy God gelooft en in zijnen naem geprezen had, *Hoort, ô Irakers! drie dingen hebben mijn hert van u vervreemt: want ghy hebt mijnen vader gedoot, my gelastert, en my mijn huisraet ontnomen. D'allerwijste wijsheit is godvruchtigheit, en d'allerzotste zottigheit is ongodvruchtigheit. Door onze hulpe heeft God u, in het begin van ons rijk, allereerst op den rechten wegh bestiert: en door onze hulpe heeft hy, op het einde van ons rijk, het storten van uw bloet belet. Muavias heeft met my over eene zake getwist, de welke meer my, als hem aenging. Maer ik vond geraden de menschen van den krijgh t'onthouden, en hem die zake over te geven. Want dit rijk heeft een bepaelden tijt: en de werelt is vergangkelijk, en veranderingen onderworpen.*

Rede van Hasen aen den volke, nopende d'overdraght des rijks.

Wanneer *Hasen* dit gezeit had, beval *Muavias* hem neêr te zitten, en kreegh daer over eene haet op hem. Ook hield hy niet op *Amr* te beschrobben, en zeide, dat het door zijnen raet geschiedt was. Daer na deed *Muavias* zelf eene rede aen den volke, en sprak: *Ik heb met die voorwaerden, waer meê ik my verbonden heb, d'eendraght willen zoeken te bevestigen. Dewijle nu God gemaekt heeft, dat wy beide uit eenen mont spreken, en den tweespalt, die tusschen ons was, weghgenomen heeft, zoo laten alle voorwaerden, daer ik my aen verbonden heb, te niet zijn.*

Toen stont *Hasen* op, gaf de stad *Kufa* aen *Muavias* over, trok na *Medina*, sloegh zich aldaer neêr, en bleef'er, tot dat hy des jaers zes hondert twee en zestigh sterf, na het ampt van *Chalif* zes maenden en vijf dagen, of vijf maenden, bekleet te hebben. Hy wiert te *Jambua* begraven. Men zeit, zijn vrouw hem, door bevel van *Muavias*, met vergif om 't leven braght. Zoo andere willen, zou een van zijne dienaers, door snoo beleit van *Muavias*, hem vergif te drinken gegeven hebben.

Men zeidt, de vrede op die voorwaerde gemaekt wiert, dat *Hasen* uit de schatkist van *Kufa* vijf duizent mael duizent † staters zou ontfangen.

† Een zekere Arabische munte.

Hy was van aert, als zijn grootvader, en had vijf en twintigh beêvaerten te voet gedaen. Zijn schrijver en richter waeren die van zijnen vader.

De

De zinspreuke zijns zegels was: *Daer is geen God, behalve God, de ware en klare* (of openbare) *koning.*

Meest alle d'Arabische *Chalifs* hebben zekere zin-spreuken in hunne zegels gevoert, die by-na alle op het stuk van godvruchtigheit en godsdienst sloegen.

Muavias wort Chalif. Na *Hasen* van het Chalifschap had afstant gedaen, wiert *Muavias*, zoon van *Abusofian Sahab*, *Chalif* gemaekt, en door het volk te *Kufa* gehult. De vader van *Abusofian* was *Haleb* geheten, die een zoon was van *Ommia*, zoon van *Abdusjam*, zoon van *Abdumenaf*, zoon van *Kuda*.

Deez *Muavias* was d'eerste *Chalif* uit den stam van' *Ommia.* Uit den zelven stam zijn verscheide *Chaliven*, ten getale van vijftien, na hem gevolght.

Des jaers zes hondert en acht en zestigh maekte *Chalif Muavias* zijnen broeder *Ziad* vooght of stadhouder van *Basora*, en daer na van *Kufa.* Hy vervolgde de navolgers van *Alis* met groote streng en felheit, en doode hen overal, daer hy hen vond.

Volgens schrijven van *Abulfaraj* stelde hy tot vooght over *Kufa*, *Mogir*, zoon van *Schaab:* over *Basora*, *Abdalla*, zoon van *Amr:* over *Medina*, *Merwan*, zoon van *Hacem.* Toen keerde hy na de stad *Damaskus*, en hield aldaer zijn hof. Hy maekte *Abdalla*, zoon van *Hacem*, stadhouder van *Damaskus.*

Onder zijne regering wiert door de Mahometanen het Weste, dat is, *Afrika*, verovert, en tegen *Konstantinus*, keizer der Grieken, geoorlooght, en *Konstantinopolen* belegert.

Muavias sterft. *Chalif Muavias* overleed des jaers zes hondert negen en zeventigh, in zijnen ouderdom van drie of acht en zeventigh jaren, of tachentigh, zoo anderen willen, in de stad *Damaskus*, daer hy ook begraven wiert. Hy had het Chalifschap negentien jaren, drie maenden, en vijf dagen, bezeten, sedert het rijk hem bevestight was. Men zeidt hy een en veertigh jaren veltheer en *Chalif* geweest was: te weten, vijf jaren onder het Chalifschap van *Omar*, zoon van *Alchittab:* twaelef onder het Chalifschap van *Otsman*, en vijf jaren had hy oorlogh tegen *Chalif Alis* gevoert.

Jezid wort Chalif. De zoon *Jezid* wiert ten zelven dage van 's vaders overlijden te *Damaskus Chalif* gemaekt. Hy schreef aen *Walid*, zoon van *Atba* of *Utba*, die uit zijnen naem stadhouder van *Medina* was, dat hy *Husein*, zoon van *Alis*, en *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, gevangen zoude nemen. Hier op ontbood de stadhouder *Walid* des nachts *Husein* en *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, en verwittighde hen de doot van *Chalif Muavias*, en stelde hen voor, om den eedt van getrouheit aen *Jezid*, zoon van *Muavias*, te doen: maer zy gaven ten antwoort, dat luiden, als zy waeren, niet gedwongen wierden in 't heimelijk den eedt te doen: maer wanneer zy des uchtens zouden opgestaen zijn. Dan des nachts vluchten zy uit *Medina*, en trokken na *Mekka*, en weigerden stantvastelijk den eedt van getrouheit aen *Jezid* te doen.

Wanneer de burgers van *Kufa* hoorden, dat *Husein* en *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, den eedt van getrouheit weigerden aen *Jezid* te doen, zonden zy gezanten, met brieven, aen *Husein*, en verzochten hem, om by hen te komen, op dat zy den eedt van getrouheit aen hem deden, en hem, in *Jezid* te beoorlogen, holpen. Hier op zond deez zijnen ooms zoon, *Muslim*, zoon van *Okail*, zoon van *Abutalis.* Voorts deden twalef duizent burgers aen *Husein*, zoon van *Alis*, den eedt van getrouheit.

Over *Kufa* gebood, uit den naem van *Jezid*, *Nuaman*, zoon van *Basjir*, *Mediner.* Maer wanneer *Chalif Jezid* zijn onbequaemheit tot dit ampt vernam, gaf hy het stadhouderschap van *Kufa* aen *Obeidalla*, zoon van *Ziad*, over, die uit *Basora* derwaerts trok.

Wanneer *Muslim* na *Irak* getogen was, trok ook *Husein* met zijn huisgezin derwaerts, en nam zijnen wegh na de stad *Kufa.*

De navolgers van *Alis* trokken *Muslim* tegen, en leverden hem slag: zoo dat hy gedwongen wiert zich op het kasteel te begeven, en de deure achter hem toe te sluiten. Maer wanneer tegens den avont de burgers van *Kufa Muslim* verlieten, zond *Obeidalla* heimelijk duizent ruiters, die hem gevangen kregen en het hooft afhieuwen. *Husein*, dit vernemende, bestont weêr na *Medina* te trekken. Maer *Obeidalla*, zoon van *Ziad*, zond hem duizent ruiters, onder den overste *Har*, zoon van *Jezid*, tegen.

gen. *Husein* had zijne tenten op 't velt van *Kerbalan* neêrgeslagen, en was sterk vijftigh ruiters, en hondert voetknechten: maer de ruiterye van *Obeidalla* stont tegen hem over. Toen riep d'overste *Har* tot *Husein. My is belast u niet te dooden; maer na Kufa te vervoeren. Zoo ghy weigert derwaerts te gaen, zoo kiest den wegh, die noch na Kufa, noch na Medina loopt, tot dat ik aen Obeidalla zal geschreven hebben.*

Dies sloegh *Husein* de linke hant op, van den wegh *Odhaib* en *Kadisia* af, in gezelschap van den overste *Har*, tot dat hy te *Gaderia* quam, en sloegh aldaer zijn leger neêr.

Toen zond *Obeidalla* zekeren *Omar*, zoon van *Saad*, met vier duizent ruiters, om *Husein* te bestrijden, die zich by *Har* vervoegden: zulks zy toen ten getale van tien duizent waeren. Daer na zond hy *Sjemir*, zoon van *Dulgjus*, met vijf duizent andere ruiters, die zich tusschen de twee vlieten van *Kerbela* neêrsloegen.

Gevecht van Husein. Op Vrydagh nacht, den tienden der maent *Muharram*, stegen de krijgsknechten van *Obeidalla* te peerde, om *Husein* te bestrijden, die gezanten tot hen zond, en door hen deed vragen, wat zy wilden hebben. Zy gaven ten antwoort: *Ghy zult u ter genade van Obeidalla, zoon van Ziad, overgeven, of wy zullen u bestrijden.* Maer *Husein* hield het werk dien nacht dragende: uit die oorzake alleen, om zijn volk in orde te stellen, dat hy daer na beval te vertrekken: maer het wilde niet, en zeide voor hem te willen leven en sterven.

Zoo dra de dageraet van den tienden dagh, die Vrydagh was, verscheen, steegh *Husein* met negentien van zijne huisgenoten te peerde, die den *Alkoran* voor hem stelden. Toen vermaende hy hen noch eenmael te vertrekken: maer zy wilden na zijne vermaning niet luisteren.

Eindelijk vielen de vyanden op hem in, en hy op hen. Wijders, *Har*, zoon van *Jezid*, was tot *Husein* overgeloopen, en street nu voor hem. Maer deez was d'eerste onder de krijgsknechten van *Husein*, die gedoot wiert. Daer na quam *Abdalla*, zoon van *Muslim*, te sneuvelen: toen *Gjafar* en *Abdurrhaman*, zoon van *Okail*: daer na *Muhammed* en *Aun*, zoonen van *Abdalla*, zoon van *Gjafar*, zoon van *Abutalib*: toen *Alis* d'oude, zoon van *Husein*, en eindelijk *Husein* zelf. *Senan*, zoon van *Anas*, gaf *Husein* den doodslag: hoewel eenigen zeggen, dat *Sjemir*, zoon van *Dulgjus*, hem het aengezight gequetst en van den peerde geworpen had: maer *Chaul*, zoon van *Jezid*, of *Nasr*, zoon van *Harasn*, had hem het hooft afgehouwen. Husein wort gedoot. Ziet p. 167.

Alle de krijgsknechten van *Husein* wierden gedoot, en hunne vrouwen en kinderen, als slaven, vervoert. Die aen de zijde van *Husein* verslagen bleven, beliepen ten getale van twee en zeventigh of zeven en tachentigh mannen; maer van de zijde van *Omar*, zoon van *Saad*, quamen acht en dertigh te sneuvelen. *Omar*, zoon van *Saad*, zond *Chaul*, zoon van *Jezid*, met het hooft van *Husein*, aen *Obeidalla*, zoon van *Ziad*, die het door de stad deed omdragen. Daer na wiert het, met vijftigh andere hoofden, op de poorte van *Kufa* gezet. Maer *Zainulabidin*, zoon van *Husein*, wiert by den lijve behouden: uit oorzake hy ziek was, en niet gevoghten had.

En uit dezen *Zainulabidin* zijn alle de genen gesprooten, die onder de Mahometanen roemen uit *Husein*, tot op dezen dagh, hunnen oorsprong en geslaght te hebben.

Husein quam te sneuvelen op 't jaer zes hondert en tachentigh, den tienden der maent *Muharram*, die Vrydagh was, in zijnen ouderdom van vijf of zes, of, zoo *Elmacin* en *Abulfaraj* willen, van acht en vijftigh jaren.

Daer na zond *Obeidalla* den zoon van *Husein*, *Zainulabidin*, en zijne zusters, magen, en kleine kinderen, met het hooft van *Husein* in eene schotel, na *Damaskus*, aen *Chalif Jezid*, zoon van *Muavias*, die de dochters en vrouwen aen de trappen des tempels, daer de gevangenen gemeenelijk gestelt wierden, beval te staen, om van eenen ieder bezien te worden.

Wanneer het hooft van *Husein* voor *Chalif Jezid* gestelt wiert, had hy de voorste tanden met een roede geslagen, en merken met een rijsje op zijn aengezight gedrukt, en gezeidt: dat hy noit zulken schoon aengezight gezien had. Daer na beval *Jezid Husseins* hooft eenige

ge dagen op de poorte van *Damaskus* te zetten: en zond den zoon van *Husein*, en zijne vrouwen na *Medina*: die de burgers met groot gekrijt en gekerm te gemoet traden.

Chalif Jezid sterft.

Chalif Jezid overleed des jaers zes hondert drie en tachentigh te *Hautajina*, in het gebiedt der stad *Hims*, in *Syrie*, in zijnen ouderdom van acht of negen en dertigh jaren. Hy had drie jaren, negen maenden, min eenige dagen, geregeert, en wiert te *Damaskus*, in het graf van de kleine poorte, begraven.

Muavias wort Chalif.

Na *Jezid* wiert de zoon *Muavias*, ten zelven dage van 's vaders overlijden, tot *Chalif* gehult, en hem het rijk opgedragen.

Sterft.

Hy sterf aen de peste, te *Damaskus*, in zijnen ouderdom van twintigh jaren, na eene regering van veertigh dagen of drie maenden; hoewel *Abulfaraj* zijne regering slechts twintigh dagen maekt. Hy wiert neffens zijnen vader begraven. Hy hing de Mahometaensche sekte der Kadaristen aen.

Abdalla, zoon van Zubeir wort Chalif.

Na de doot van *Jezid* lokte *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, en *Abubeker* gebynaemt, de luiden tot zijne gehoorzaemheit, en wiert te *Mekka* tot *Chalif* gehult, na in den tijt van twee geheele maenden geen *Chalif* geweest was: want na de doot van *Jezid* was een tusschenrijk van negen en zeventigh dagen. Aldus kreegh *Abdalla Irak*, *Higjaz*, *Jemen*, *Chorasan*, *Egypten* en *Syrie*, in bezit; behalve *Oroddan*: hoewel hy niet uit den stam of geslaghte van *Ommia* was.

Voorts deden d'inwoonders van *Irak*, *Egypten* en *Syrie*, aen hem den eedt van getrouheit. Hy maekte zijnen broeder *Majab*, stadhouder van *Basora*, en *Abdalla*, zoon van *Muti*, stadhouder van *Kufa*.

Mahometaensch rijk in twee Chalifschappen verdeilt.

Ziet Arabie, p. 135. en 136.

Onder de regering van dezen *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, wiert het Chalifschap, of rijk der Mahometanen, in twee Chalifschappen of rijken verdeilt. Te weten, in den zelven jare beval *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, by brieve, zijnen stadhouder van *Medina*, de nazaten van *Ommia*, die aldaer waeren, te verjagen. Onder deze was *Merwan*, zoon van *Hakem*, met zijnen zoon *Abdulmelik*, die na *Damaskus* vlughte.

Wanneer *Merwan* te *Damaskus* gekomen was, verzoght hy de gemeente, om hem zelven te hulden. Maer op zijne komste te *Damaskus* was aldaer *Dahak*, zoon van *Kais*, d'Amreer, die de gemeente tot het hulden van *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, noodighde. Waer over het een gedeelte des volks *Merwan*, en het ander *Dahak* volghde. Eindelijk ontstont een gevecht tusschen hen beide, in de lantstreke *Marjorath*, of *Margjirath*, in het dal *Algauta*: in het welk *Dahak*, met vele van de zijnen, te sneuvelen quam: en d'overigen staken schandelijk op de vlught. Toen wiert het rijk *Merwan* in *Syrie* bevestight, en hy des jaers zes hondert drie en tachentigh tot *Chalif* gehult.

Merwan wort Chalif van Syrie.

Na *Dahak* en zijne krijgsknechten op de vlught gedreven waeren, trok *Merwan* weêr na *Damaskus*, en braght die stad t'onder, en de burgers onder gehoorzaemheit. Des zelven jaers wiert hem d'eedt van getrouheit vernieuwt.

In den aenvang des jaers zes hondert vier en tachentigh (het welk toen by de Arabieren in Oogstmaent begon) bezat *Merwan*, zoon van *Hakem*, het Chalifschap van *Syrie*, en *Abdalla*, zoon van *Subeir*, het Chalifschap van *Irak*, *Egypten*, en *Higjaz*.

Ten zelven jare trok *Merwan* na *Egypten*, daer over *Abdurrahman*, als stadhouder, van wegen *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, gebood, die het van *Abdurrahman* voor een zekere zomme gelts kocht.

Toen trok *Merwan* weêr na *Damaskus*, en zond een krijgsheir, om *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, te beoorlogen: wiens krijgsheir op de vlught gedreven wiert, met sneuvelen van vele menschen.

Oproer te Kufa over de doot van Husein.

In den zelven jare maekten die van *Kufa* oproer, om de doot van *Husein* te wreken, en stelden tot hunnen overste *Suleiman*, zoon van *Sord*. Het getal der genen, die zich by hem vervoeghden, was zestien duizent: die van daer na *Ainwerda* togen, en zich na *Mesopotamie* begaeven. Aldaer quam hen de ruiterye van *Syrie* tegen: daer over *Obeidalla*, zoon van *Ziad*, gebood: die op eene plaetse, *Rais-Ain* geheten, slaeghs raekte. *Suleiman*, met vele van de zijnen, bleef in het gevecht verslagen: d'overigen staken op de vlught.

Ten zelven jare quam ook *Muchtar*, zoon van *Abuobeida*, te *Kufa*, en hitste de burgers op, om wrake over de doot van *Husein* te nemen. Maer de stad-

houder nam hem gevangen, en ſmeet hem in de gevangkenis: doch liet hem kort daer na weer los, door tuſſchenſprake van *Abdalla*, zoon van *Omar*.

Chalif Merwan ſterft. In het zelfſte jaer quam *Chalif Merwan* te *Damaskus* te ſterven, na eene regeering van zeven maenden en eenige dagen.

Muchtar maekt oproer te Kufa over Huſeins doot. Des volgenden jaers ſtont *Muchtar*, zoon van *Abuobeida*, weêr te *Kufa* op, om zich over het bloet van *Huſein* te wreken. Na de burgers hem den eedt van getrouheit gedaen hadden, belegerden zy *Obeidalla*, zoon van *Ziad*. Maer deez verzocht veiligheit van *Muchtar*, de welke hy ook verworf.

Na hy uit het kaſteel getreden was, nam *Muchtar* het in, en verkreegh de heerſchappye van *Kufa*.

Des zelven jaers trok *Maſab*, zoon van *Zubeir*, die uit den naem van zijnen broeder over *Baſora* gebood, met een talrijk krijgsheir na *Kufa*, om *Muchtar*, zoon van *Abuobeida*, te belegeren. Na een groot gevecht geſchiedt was, Hy vlught. vluchten *Muchtar* en zijne ſtrijtgenoten uit het kaſteel, met zeven duizent man, die *Maſab* zoo lang beoorloghde, tot dat hy hen alle verdelght had. Wanneer *Maſab* de heerſchappye bekomen had, ſchreef hy aen *Ibrahim*, veltheer van *Muchtar*, en noodighde hem tot gehoorzaemheit: waer op die by hem quam. *Maſab* maekte ook *Mahleb*, zoon van *Abuſafra*, lantvooght van *Mauſil*, *Meſopotamie*, *Aderbigjan* en *Armenie*.

Des jaers zes hondert acht en tachentigh trok *Abdulmelik*, zoon van *Merwan*, (die na hem *Chalif* van *Syrie* geworden was) uit de ſtad *Damaskus*, om *Chalif Abdalla*, zoon van *Zubeir*, te beoorlogen: maer uit oorzake de ſtadhouder van *Damaskus*, *Omar*, zoon van *Saad*, aen 't muiten was geſlagen, keerde hy weêr te rugh.

Chalif Abdulmelik verovert Irak. Des volgenden jaers trok *Chalif Abdulmelik* tegen *Maſab*, zoon van *Zubeir*, te velde, op eene plaetſe *Sakan* geheten, en overwon en doode hem, en dreef zijne krijgsknechten op de vlught. Maer zy vervoeghden zich by *Abdulmelik* op zijn verzoek, en deden hem den eedt van getrouheit. Daer na trok hy na *Kufa*, en trad in de ſtad, en verkreegh aldus het geweſt van *Irak*.

Toen wiert hem 't rijk in *Irak*, *Syrie*, en *Egypten* beveſtight: dies niets buiten zijn rijk overbleef; als het lantſchap van *Higjaz*, dat onder het gebiedt van *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, ſtont: dies raekte aldus *Irak* onder het Chaliſchap van *Syrie*.

Na *Abdulmelik* het rijk van *Irak* bekomen had, ſtelde hy daer over tot lantvooght zijnen broeder, *Basjer*. Basjer lantvooght van Syrie.

Des zelven jaers zond *Abdulmelik* *Hagjagj*, zoon van *Jozef*, met twee duizent man uit het Syriſch krijgsheir, om *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, in de ſtad *Mekka* te belegeren. Hy trok met hen na *Taif*, en toen op *Medina*. De ſtadhouder van *Medina* zond *Higjagj*, op aenſchrijven van *Abdulmelik*, alle de krijgsknechten, die hy by zich had, tot byſtant toe. Deze krijgsheiren ſloegen hun leger te *Birmamon* neêr, en omçingelden de ſtad *Mekka*, en belegerden *Abdalla*, zoon van *Zubeir*. Eindelijk wiert *Mekka*, na een belegh van zeven maenden en zeven dagen, verovert, en *Abdalla* gedoot. *Hagjagj* hieuw hem het hooft af, en hechte den romp aen een kruis: daer na zond hy het hooft na *Medina*, en hechte het aldaer ook aen een kruis. Ten leſte beval hy het op het kerkhof der Joden te begraven. Hagjagj verovert Mekka.

Deez *Abdalla* had het rijk van *Irak* en *Higjaz*, ſedert de doot van *Chalif Muavias*, tot aen zijne doot, negen jaren en twee en twintigh dagen bezeten, en ſterf in zijnen ouderdom van twee en zeventigh jaren.

Sedert wiert *Irak* door ſtadhouders of lantvooghden, van wegen de *Chalifs*, (die hun hof in *Damaskus*, hooftſtad van *Syrie*, meerendeels hielden) een lange wijle beſtiert, tot aen *Chalif Almanſor*, die op het jaer zeven hondert vier en vijftigh het hof der Chaliven in de ſtad *Bagdad* overbraght.

De *Chaliven*, die hun hof buiten *Irak*, en meerendeels in de ſtad *Damaskus*, gehouden hebben, waren, na *Abdulmelik*, en zijn zoon *Walid*, de volgende:

Suleiman, zoon van *Abdulmelik*.
Omar, zoon van *Abdulaziz*.
Jezid, zoon van *Abulmelik*.
Hisjam, zoon van *Abdulmelik*.
Walid, zoon van *Jezid*.
Jezid, zoon van *Walid*.
Ibrahim, zoon van *Walid*.
Merwan, zoon van *Muhammed*.
Abdalla Saffah Abul Abbas, zoon van *Muhammed*, hield zijn hof in *Anbar*.

Hagjagj wort lantvooght van Irak.

Des jaers zes hondert drie en tnegentigh maekte *Chalif Abdulmelik* dezen *Hagjagj*, zoon van *Jozef*, lantvooght van *Irak*.

Des jaers zeven hondert en dertien of veertien, onder de regering van *Chalif Walid*, overleed *Hagjagj*, zoon van *Jozef*, aen eene teering, zonder hy, geduurende zijne ziekte, des nachts kon slapen. Als *Hagjagj* op zijn sterven lagh, vroegh hy eenen van de sterrekijkers, die by hem waeren: *Of hy ook eenen vorst zagh, die aenstonts zou sterven?* Wanneer de sterrekijker zeide: *Ja ik zie eenen koning, die aenstonts sterven zal, met name Kolaib:* zoo antwoorde *Hagjagj: Gewisselijk, ik ben die Kolaib. Mijne moeder heeft my met dien naem genoemt.* Toen zeide de sterrekijker: *Dies wijzen de sterren aen, dat ghy zekerlijk sterven zult.* Waer op *Hagjagj* weêr tot hem gezeidt had: *Maer ik zal u voor my afzenden.* Voorts deed hy den sterrekijker onthalzen. *Higjagj* was drie en vijftigh jaren out, toen hy sterf, na hy het ampt van lantvooght in *Irak* en *Higjaz* twintigh jaren bekleet had.

Zijne wreetheit op zijne dootbedde,

Hy was boven-mate bloetdorstigh van aert: want hy had hondert en twintigh duizent deurluchtige en voorname mannen wredelijk, door beuls handen, doen sterven. Daer en boven waeren in zijne gevangkenis vijftigh duizent mannen, en dertigh duizent vrouwen gestorven; en zijnent halve vele duizenden in den oorlogh gesneuvelt. Men zeidt hy tachentigh duizent met dronken hoofde doen dooden heeft.

En by zijn leven.

Oproer te Basora.

Des jaers zeven hondert en negentien stont *Jezid*, zoon van *Mahleb*, zoon van *Abusafia*, tegen *Chalif Jezid*, zoon van *Abdulmelik*, te *Basora* op, en trok met een grooten aenhang van menschen, die hem toevielen, na de stad *Kufa*. Maer de *Chalif* zond zijnen broeder *Musliman*, en *Abbas*, zijn broeders zoon, met een sterk krijgsheir, uit *Syrie*, hem tegen. Wanneer de beide krijgsheiren elkanderen slagh leverden, wiert *Jezid* verslagen, en zijn krijgsvolk op de vlught gedreven. *Musliman* zond het hooft van *Jezid* aen *Chalif Jezid*.

Muavias, zoon van *Jezid*, zoon van *Mahleb*, verzamelde zich met eenige lantgenooten en krijgsknechten, en trok na *Wasit*: alwaer *Adi*, zoon van *Artah*, zich bevond, die uit den naem van *Chalif Jezid*, stadhouder van *Basora* was. *Muavias* doode *Adi*, en twee en dertigh van zijne krijgsknechten verachtelijk. Daer na trok hy met zijn volk na *Basora*, en voer over zee na koning *Kandibil* in *Sindie*. Maer *Kandabil* belette hem te lande te treden. Toen zond *Muslimas*, broeder van *Chalif Jezid*, een krijgsheir op zee, onder beleit van *Halala*, zoon van *Achor*, die hen achterhaelde en doode: behalve eenige weinigen, die hy gevangen by *Chalif Jezid* braght, en door des keizers bevel verachtelijk gedoot wierden. Daer na maekte *Chalif Jezid* zijnen broeder *Musliman* lantvooght van *Irak* en *Chorazan*; maer hy wiert van de bestiering van beide berooft en afgezet, en in zijne plaetse *Omar*, zoon van *Habira*, gestelt.

Des jaers zeven hondert en drie en twintigh maekte *Chalif Hisjam*, die na zijnen vader *Abdulmelik* in het Chalifschap gevolght was, eenen *Chalid*, zoon van *Abdalla de Karleer*, lantvooght van *Irak:* maer zette hem des jaers zeven hondert en zeven en dertigh af, en *Jozef*, zoon van *Omar*, *de Thesibeer*, in zijne plaetse.

Chalid lantvooght van Irak.

Des jaers zeven hondert en acht en dertigh stont *Zeid*, zoon van *Husein*, zoon van *Alis*, te *Kufa* op, en traghte zich ter heerschappye in te dringen: gelijk ook d'inwoonders der stad *Kufa* hem den eedt van getrouheit deden. Maer *Omar*, zoon van *Jozef*, en lantvooght van *Irak*, leverde hem by *Kufa* slagh, en doode hem, en dreef zijne krijgsknechten op de vlught. Daer na deed *Zeid* den lantvooght het hooft afhouwen, en den romp, aen den kruize gehecht, verbranden. Hy strooide het een gedeelte der assche in de lught, en het ander in het water. Maer het hooft zond hy aen *Chalif Hisjam*, die het te *Damaskus* op de poorte deed zetten.

Zeid, zoon van Husein, staet op.

Des jaers zeven hondert drie en veertigh zette *Chalif Jezid*, zoon van *Walid*, den lantvooght van *Irak*, met name *Jozef*, zoon van *Omar*, van zijn ampt af, en stelde *Mansor*, zoon van *Gjamhor*, in zijne plaetse.

Mansor lantvooght van Irak.

Onder de regering van *Chalif Merwan* was *Abdalla*, zoon van *Omar*, lantvooght van *Irak*.

Abdalla lantvooght van Irak.

Abdalla staet te Kufa op.

Des jaers zeven hondert zes en veertigh stont te *Kufa* zeker *Abdalla*, zoon van *Muavias*, zoon van *Abdalla*, zoon van *Gjafar*, zoon van *Abutalik*, op, en traghte zich in het Chalifschap te dringen. Maer de lantvooght *Abdalla*, zoon van *Omar*, vervolghde hem met krijgsvolk: van waer hy na *Zjebal* of het berg-lant van *Persie* vlughte.

Daer na maekte *Chalif Merwan* eenen *Jezid*, zoon van *Omar*, lantvooght van *Irak*.

Almansor wort Chalif.

Des jaers zeven hondert vier en vijftigh wiert *Abugjafar Almansor*, zoon van *Muhammed*, door beleit van *Abumuslim*, op den wegh van *Mekka* tot *Chalif* gekooren: want zijn broeder had hem, als overste, het beleit van de Mekkaner beêvaertreize gegeven. Wanneer de menschen hem den eedt van getrouheit gedaen hadden, reisde hy met hen ter beêvaert, en trok van daer na *Hasjemia*, voorstad van *Kufa*: alwaer het volk hem den eedt van getrouheit deed.

Sticht Bagdad. Ziet p. 121. en 123.

Des jaers zeven hondert twee en zestigh deed *Chalif Almansor* de stad *Bagdad* bouwen. Sedert heeft hy en zijne navolgers aldaer den stoel des rijks geplant, en hof gehouden, tot aen het jaer twaelf hondert acht en vijftigh.

Oproer te Basora.

Des zelven jaers stont *Ibrahim*, zoon van *Abdalla*, zoon van *Husein*, zoon van *Alis*, zoon van *Abutalib*, te *Basora* op: dien de burgers den eedt van getrouheit deden. Hy nam de stad *Basora*, en het lantschap van *Fars* en *Ahwaz* in. Vele menschen vielen hem toe, die eenigen ten getale van hondert duizent begrooten. Maer *Isa*, zoon van *Musa*, trok hen tegen, en deed hen den oorlogh aen. *Ibrahim* wiert met eene schicht in zijne borst getroffen, en quam te sneuvelen: waer op zijne krijgsknechten op de vlught staken. Het hooft van *Ibrahim* wiert afgehouwen, en aen *Chalif Almansor* gezonden. Zijn broeder *Mohammed* stont ook ten zelven tijde met hem op.

Rawandisten staen op.

Onder *Almansors* regering stonden in de *Hasjemia* zekere luiden op, *Rawandisten* geheten, geboortigh uit het lantschap van *Chorazan*, ten getale van zes duizent, die de leere van de verhuizing der zielen vast stelden.

Almansor sterft.

Des jaers zeven hondert vier en zeventigh overleed *Chalif Almansor* te *Birmaimon*, niet verre van *Mekka*, derwaerts hy ter beêvaert getogen was. Hy had geregeert twee en twintigh jaren, min zeven dagen, en sterf in zijn ouderdom van drie of acht en zestigh jaren, en wiert te *Mekka* begraven.

Muhammed Mahadis wort Chalif.

Na hem wiert, ten zelven dage zijns overlijdens, de zoon, *Muhammed Mahadis*, te *Bagdad* tot *Chalif* gekoren.

Jozef, zoon van *Ibrahim*, en lantvooght of vorst van *Chorazan*, trok tegen hem ten oorlogh op; maer de *Chalif* zond *Jezid*, zoon van *Jezid*, met een krijgsheir hem tegen, die hem gevangen kreegh, en aen den *Chalif* zond. Hy wiert te *Bagdad* gekruist.

Sterft.

Des jaers zeven hondert vijf en tachentigh overleed *Chalif Mohadis*, in het vlek *Maseidan*, in zijnen ouderdom van drie en veertigh jaren, na eene regering van tien jaren, en vijf en veertigh dagen.

Abugjafar Haron Rasjid wort Chalif.

Na hem wiert zijn broeder *Abugjafar Haron Rasjid* (en anders ook *Abu Muhammed Haron* geheten) ten zelven dage van zijn overlijden tot *Chalif* gehult.

Verdeilt zijn rijk.

Hy verdeilde des jaers acht hondert en twee zijn rijk onder zijne drie zoonen: als, *Muhammed Alamin*, *Abdalla Alamamon*, en *Kasim Mutaman*. Hy maekte *Muhammed Alamin* tot zijnen toekomenden navolger, en gaf hem de landen van *Irak*, *Syrie* en *Egypten*. Na wiens overlijden hy tot navolger *Abdalla Almamon* stelde, en gaf hem alle de landen van *Hamadan* af, tot aen het uitterste Ooste. Na dezen beval hy *Kasim Mutaman* te volgen, dien hy *Tsugour*, *Awasim*, en *Mesopotamie* gaf. Maer daer na stelde hy tot 's rijks eerste navolger *Almamon*.

Hy heeft groote oorlogen tegen *Nicephorus*, keizer der Grieken, gevoert; hoewel hy eindelijk met hem vrede maekte.

Sterft.

Hy overleed des jaers acht hondert en zeven, in zijnen ouderdom van zeven of acht en veertigh jaren, na eene regering van drie en twintigh jaren, eene maent, en negentien dagen.

Abu Abdalla Alamin wort Chalif.

Na hem wiert zijn zoon, *Abu Abdalla Alamin*, en ook *Muhammed Musa* geheten, ten zelven dage van 's vaders overlijden, tot *Chalif*, te *Tous*, (eene stad des lantschaps van *Chorasan*) verklaert: want hy was te dier tijde te *Bagdad*: hoewel hy aldaer, en in andere

dere onderhoorige geweſten aengenomen wert.

Des volgenden jaers verklaerde *Alamin* zijnen zoon *Muſa* tot zijnen navolger, en verbrande alle de verbonden, die *Rasjid* tuſſchen hem en *Almamon* gemaekt had: waer uit, tuſſchen hem en zijnen broeder *Almamon*, een groote haet en een zware oorlogh ontſtont: waer in *Almamon*, onder beleit van zijnen veltheer *Taher*, zoon van *Huſein*, doorgaens de zege bevoght.

Des jaers acht hondert en elf quam *Haſen*, zoon van *Alis*, die zich in de ſtad *Rakka* onthouden had, te *Bagdad*, en hitſte d'inwoonders op, om *Chalif Alamin* af te zetten: het welk zy toeſtonden: dies zette hy *Almamon* van zijn Chaliſſchap af, en ontfing den eedt van getrouheit voor *Almamon*, en ſmeet *Chalif Alamin* geboeit, met zijne moeder, in de gevangkenis.

Daer na wiert de gemeente oproerigh en tweeſpaltigh onder malkanderen. Den meeſten krijgsknechten berouwde het, dat zy *Haſen*, zoon van *Alis*, het afzetten van *Alamin* ingewillight hadden. Dies rechten zy tegen hem oproer aen, en beoorloghden en kregen hem gevangen. Toen traden zy tot *Alamin* in de gevangkenis, en ontſloegen hem uit zijne boeiens, en ſtelden hem op den keizerlijken throon, en boden hem *Haſen* aen. Doch hy verſchoonde dien, en gaf hem veel gelts, wagens, peerden en krijgstuigh, en zond hem na *Hulwan*, om den veltheer *Taher* te beoorlogen. Maer wanneer hy over eene brugh getogen was, begaf hy zich met twee knechten op de vlught. *Alamin* deed *Haſen* met zijne krijgsknechten vervolgen, die hem ook achterhaelden; maer hy bood hen mannelijk weêrſtant, en dreef hen t'elkens op de vlught. Wanneer hy eindelijk vermoeit was, overvielen de krijgsknechten van *Alamin* *Haſen*, en dooden hem, en braghten het afgehouwen hooft aen *Alamin*. — Haſen gedoot.

Des zelven jaers nam de veltheer *Taher* de ſtad *Ahwaz* in. Van daer trok hy na de ſtad *Waſit*, en nam die ook in: desgelijks de ſtad *Medajin*: en deed in alle de veroverde plaetſen aen *Almamon* den eedt van getrouheit doen. Daer na wiert *Almamon* in *Egypten*, *Syrie*, *Higjaz* en *Jemen*, tot de heerſchappye geroepen. — Almamon wort Chalif van Syrie.

Des jaers acht hondert en twaelf wiert de ſtad *Bagdad* door den veltoverſte *Taher* belegert: het welk zich aldus toedroegh.

Na *Taher* de ſtad *Medajin* verovert had, trok hy en *Hazimas*, zoon van *Ajan*, na *Bagdad*, en omringden de ſtad en voorſteden met een knellend belegh. — Bagdad belegert.

Binnen weinigh dagen vielen vele gevechten en ſtormen voor. Ondertuſſchen groeide de vyantſchap en ellende aen. Door den brant wiert het meeſte deel der huizen verwoeſt, en de çieraet en ſchoonheit der ſtad geſchonden.

D'armen vielen in de huizen der rijken, en plonderden die: waer uit groote rampen ontſtonden.

Des volgenden jaers zette fortuin den voet *Chalif Muhammed Alamin* geweldigh dwers: naerdien het grootſte gedeelte zijns krijgsheirs hem verliet. *Taher* ſchreef heimelijk aen de voornaemſte burgers van *Bagdad*, waerom zy *Chalif Alamin* geholpen hadden, en dreighden hen groteliks, indien zy niet na hem wilden luiſteren. Toen gehoorzaemden zy zijn bevel, zetten *Chalif Alamin* af, en riepen *Almamon* tot *Chalif* uit. Daer na vlughte *Alamin* in de ſtad *Bagdad*: alwaer hy ook belegert wiert. *Taher* deed verſcheide ſtormen op de ſtad, en ſneed den ſtedelingen alle toevoer af, ook water en broot: waer over *Alamin* met zijn volk by-na van honger en dorſt verſmaghte. — Alamin wort van zijn Chaliſſchap afgezet.

Wanneer dan *Alamin* zagh, dat hem alles tegen-liep, en geene hope van byſtant te verwaghten had, en wel wiſte, dat zijn rijk ten einde gekomen was, ſchreef hy aen *Hazimas*, zoon van *Ajan*, en verzocht van hem veiligheit, om by hem te mogen komen, dat *Hazimas* hem weigerde.

Toen *Taher* en d'andere veltöverſten dit vernamen, beraetſlaeghden zy daer over, en zeiden, dat zulks behoorde toegeſtaen te worden. Hier op trok *Alamin* tot *Hazimas* uit, die hem in een vaertuigh op de riviere de *Tigris* ontmoete: in het welk zich ook *Alamin* begaf. *Taher* nu had den *Chalif Alamin* lagen geleit: want hy deed op het vaertuig, door eenigen, heimelijk met ſteenen werpen: waer door het te gronde ging, en de genen verdronken, die daer in waren. Maer *Alamin* trok zijne klederen

van

van 't lijf, en zwom na een tuin: alwaer eenige krijgsknechten van *Taher* hem gevangen kregen, en op eenen kemel zetten, en in de stad gevangen braghten. *Taher* dit hoorende, zond zijnen knecht *Korais*, met eenige anderen, om *Alamin* te dooden: die dat ook uitvoerden, en zijn afgehouwen hooft by *Taher* braghten. Hy stelde het hooft des anderen daeghs voor de burgers ten toone: waer door het oproer stilde. Voorts deden d'inwoonders eendraghtiger stemme den eedt van getrouheit aen *Almamon*, en verhieven hem tot *Chalif*. *Alamin* had geregeert vier jaren, acht maenden, en achtien dagen, en sterf in zijnen ouderdom van negen en twintigh jaren, drie maenden, en eenige dagen.

Almamin wort gedoot.

Almamon maekte *Taher* lantvooght van *Irak*; maer stelde daer na, in zijne plaetse, *Hasen*, zoon van *Sahal*, en gaf aen *Taher* de lantvooghdye van *Syrie Tsugour*, en *Mesopotamie*.

Des jaers acht hondert en zestien braght *Chalif Almamon* te weege, dat *Alis*, zoon van *Muza*, zoon van *Gjafar*, zoon van *Muhammed*, zoon van *Husein*, zoon van *Alis*, zoon van *Abutalib*, zijn bont of rijks-genoot gemaekt wiert, en na hem tot *Chalif* zou gekooren worden. Hy noemde hem *Arradi*, *uit den geslaghte van Mahomet*. Hy beval den krijgsknechten groene kleederen te dragen, en de zwarte af te leggen. Hy beval ook *Hasen*, zoon van *Sahal*, by brieve, de hulding van *Alis Arradi* te *Bagdad* te bezorgen. Maer de burgers raetpleeghden over deze zake onder malkanderen, en vele hunner weigerden het te doen, en zeiden: *Het Chalifschap zal van d'Abbassen tot op de zoonen van Alis niet overgebraght worden.* Voorts besloten alle de Hasjemidijnen en oversten, die te *Bagdad* waeren, *Almamon* van zijn Chalifschap af te zetten, en zijnen oom *Ibrahim*, zoon van *Mahadis*, *Chalif* te maken. Dies maekten des volgenden jaers de krijgsknechten en oversten, *Ibrahim*, zoon van *Mohadis*, *Chalif*, en noemden hem *Mubarek*; zettende *Almamon* van het Chalifschap af.

Ibrahim Mubarek wort Chalif.

Deez *Ibrahim* klom op den preekstoel, deed eene preke tot de gemeente, en beloofde haer zijne gunste. Hier op nam hy *Bagdad*, *Kufa*, en des zelfs dorpen in, en sloegh zijn leger in *Meidán* neêr. Maer *Hasen*, zoon van *Sahal*, beoorloghde hem.

Des zelven jaers trok *Almamon* na *Bagdad*, wanneer hy vernomen had, met hoe groote oproeren en oorlogen, sedert de doot van *Chalif Alamin*, d'onderdanen in *Irak* gequelt waeren, en dat zy zijnen oom *Ibrahim* den eedt van getrouheit gedaen hadden, en in hem vele dingen bestraften. Waer onder ook dit was, dat *Fadl* door zijn gezagh alleen, zonder hem, alles deed, en 's volks zaken geheim hield.

Wanneer *Almamon* te *Sarhin* gekomen was, maekte hy eenen op, die *Fadl* in de badstove doode. Doch *Almamon* geliet zich, als of het door zijn bevel niet geschiedt was, en doode den manslaghter.

Des jaers acht hondert en achtien quam *Almamon* te *Tus*, eene stad in *Chorasan*, verzelt met *Alis Arradi*, zoon van *Musa*, die aldaer aen het eeten van druiven overleed, tot groote droefheit van *Almamon*. Men zeidt ook, dat hy door vergif om 't leven gebraght was. Hy wiert te *Tus*, neffens *Chalif Rasjid*, begraven.

Ten zelven jare sloegen de krijgsknechten te *Bagdad* tegen *Chalif Ibrahim*, zoon van *Mahadis*, aen het muiten. Waer door het rijk geweldigh verstoort wiert. Dies verberghde hy zich, en quam niet te voorschijn. Hy had geregeert een jaer, elf maenden, en eenige dagen.

Oproer te Bagdad.

Des jaers acht hondert en negentien trok *Almamon* na *Bagdad*, en had, gelijk ook zijne krijgsknechten, groene klederen aen. De burgers traden hem te gemoet, en hy in de stad *Bagdad*, en plante aldaer zijnen rijksstoel. Wanneer hy zich aldaer eene maent onthouden had, trok hy weder zwarte kleeren aen, en beval ook den burgers zwarte klederen aen te trekken.

Daer Almamon komt.

Des jaers acht hondert vijf en twintigh kreegh *Almamon* zijnen oom *Ibrahim*, die zich verborgen had, in handen en gevangen. Wanneer deez tot *Almamon* gebraght wierd, en tot hem ingetreden was, zeide hy: *O keizer der geloovigen! God heeft u over alle misdaders gestelt. Weshalve, indien ghy my straft, ghy zult dat met recht doen; maer zoo ghy my vergeeft, dat zult ghy*

Chalif Ibrahim wort gevangen.

uit

uit genade doen. Toen antwoordde *Almamon: Wel dan, mijn oom, ik vergeef het u.* Waer op *Ibrahim* hem prees, en op zijne knien viel, en hem bedankte.

Zoo andere willen, zou *Ibrahim*, toen hy zich noch schuil hield, in dezen zin geschreven hebben: *De deught neemt de zonde wegh. Het berou is verbetering: en tusschen deze twee dingen is de genade Gods.*

Zoo anderen willen, zou hy gezeidt hebben, wanneer hy tot *Almamon* intrad: *Vrede, bermhertigheit, en zege Gods zy op u, ô keizer der gelovigen!* Waer op *Almamon* had gezeit: *Op u zy de vrede Gods niet: noch hy bescherme, noch behoede, noch verdedige u niet.* Toen had *Ibrahim* hem weêr ten antwoort gegeven: *Yle niet zoo zeer, ô keizer der gelovigen! de deught neemt de misdaet wegh. Voorwaer, mijn misdaet overtreft alle misdaders: gelijk uwe genade alle genadigers overtreft.* Toen zeide *Almamon* tot *Ibrahim: Ik heb met mijne rijks-raden geraetslaeght of men u dooden zou of niet: zy hebben my geraden u te dooden: maer ik heb uwe deught boven uwen misdaet bevonden, en eenen gruwel van u te dooden gehad.* Hier op antwoorde *Ibrahim: O keizer der gelovigen! zy hebben u het geen geraden, dat gemeenelijk in eene regering geschiedt. Indien ghy straft, ghy zult uws gelijken hebben: maer indien ghy verschoont, niemant zal uws gelijk zijn.* Toen beval *Almamon* tien duizent dukaten aen hem te geven, en zeide tot hem: *Doet berou, en keere tot uwen voorigen aert, en ghy zult niet van my zien, als dat u aengenaem zal zijn.* Dies deed *Ibrahim* berou, en begaf zich aenstonts weêr tot zijnen voorigen staet: waer uit *Almamon* en de gemeente zagen, dat by hem geene zught of begeerte meer tot het Chalifschap was.

Almamon sterft. Des jaers acht hondert en drie en dertigh overleed *Chalif Almamon*, in zijnen ouderdom van negen en veertigh jaren, en eenige maenden, na hy twintigh jaren, vijf maenden, en eenige dagen geregeert had: behalve twee jaren, in de welke hy te *Mekka* tot het rijk geroepen wiert, wanneer zijn broeder *Almumin* te *Bagdad* belegert was. Zijn zoon *Abbas*, en zijn broeder *Mutasim*, braghten het lijk na † *Tarsus:* alwaer het in het huis van eenen gelubden, met name *Chakan*, begraven wiert. Niemant, onder alle de Abbasiner *Chaliven*, is zoo geleert, als *Almamon*, geweest: inzonderheit was hy boven-mate in den loop des hemels en sterrekunde ervaren.

† Eene stad in Cilicie.

Muhammed Mutasim Billa Abu Isaak, zoon van *Chalif Haron Rasjid* en *Maruda*, wiert ten zelven dage, op den welken zijn broeder *Almamon* overleden was, *Chalif* gemaekt. Mutasim wort Chalif.

Ten zelven jare trok hy na *Bagdad:* alwaer hem de hulding vernieuwt wiert. Hy heeft op het jaer acht hondert zeven en dertigh groote oorlogen tegen *Theophilus*, keizer der Grieken, gevoert.

Des jaers acht hondert en een en veertigh overleed *Mutasim* te *Samarra* aen een koortse, na eene regering van acht jaren en acht maenden, in zijnen ouderdom van acht en veertigh jaren, en liet acht zoonen en acht dochteren na. Hy was een ongelettert man, en kon niet schrijven; hoewel eenigen willen, dat hy qualijk schreef. Hy onderhield zulken grooten meenighte van krijgsvolk, als nooit eenigh *Chalif* voor hem gedaen had: zulks de stad *Bagdad* te klein viel: waer over hy de stad *Samarra* deed bouwen, en aldaer een groot hof maken, en derwaerts het krijgsvolk met der woon overvoeren. Overlijd.

Ziet p. 170.

De zoon, *Haron Wacik* (of *Wathek*) *Billa Abugjafar*, wiert ten zelven dage van 's vaders overlijden te *Samarra* tot *Chalif* gekooren; maer te *Bagdad* gehult, en hem aldaer zijn rijk bevestight. Haron Abugjafar wort Chalif.

Hy sterf des jaers acht hondert en vijf en veertigh, in zijnen ouderdom van twee en dertigh jaren, na eene regering van vijf jaren en negen maenden. Sterft.

D'oorzake van zijne doot wort op het overmatigh gebruik van vrouwen geleit. Dewijl hy dan zeer tot minnespel genegen was, zoo zeide hy tot zijnen arts: *Bereide my eene artsenye, de welke het zaet en lust van byslapen vermeerdert.* Waer op d'arts zeide: *Ghy moet leeuwen-vleesch gebruiken, en niet anders.* Hier op deed hy eenen leeuw slachten, en dien in roode eeke koken: de welke hy voor zijne drank nuttighde. Maer niet lang daer na overleed hy. Anderen willen, dat zijne ziekte de waterzught was, met koortse vermengt.

Ten zelven dage zijns overlijden wiert de broeder, *Gjafar Abulfadl Mutewakkel Alalla*, zoon van *Mutasim*, in Gjafar Abulfadl wort Chalif.

zijnen ouderdom van zes en twintigh jaren, tot *Chalif* gekooren: hoewel anderen, als *Ahmed*, de richter, *Duhammed*, rijksraet, en *Wasif*, de Turk, *Muhammed Muhtadis*, zoon van *Wacik*, die noch een kint was, tot *Chalif* wilden gekooren hebben: dies ontboden zy hem, en trokken hem het *Chalifs* gewaet aen. Maer wanneer anderen dit kint niet veel achten, zeide *Wasif*, de Turk, tot hen. *Vrezet ghy God niet, dat ghy zulken kint Chalif wilt maken?* Hier over twisten zy eene wijle tegen elkanderen. Maer *Ahmed*, de richter, ontbood *Gjafar*, zoon van *Mutasim*, en trok dien een lang kleet aen, en kuste hem tusschen beide oogen, riep hem tot *Chalif* uit, en gaf hem den bynaem van *Mutawakkel*. Voorts erkende het volk hem eenpaerlijk voor keizer of *Chalif*.

Mutasim Mutawakkel wort Chalif,

Des jaers acht hondert negen en veertigh verklaerde *Chalif Mutawakkel* zijne drie zoonen, als *Mustansir Billa*, *Mutazz Billa*, en *Muayad Billa*, tot navolgers zijns rijks, en gaf eenen ieder hunner eene baniere of vane: d'eene vane, de vane des verbonts, was zwart; en d'andere wit, de welke de vane des gebiedts of stadhouderschaps was. Te weten, hy voeghde zijnen zoon *Mustansir Afrika* en gansch Weste toe, van *Arisja* af, in *Egypten*, tot aen het einde zijns rijks, in 't Weste; als ook het lantschap van *Kinnasrina*, *Awasima*, *Syrie*, *Mesopotamie*, *Diarbekr*, *Diarrebia*, *Mausil*, *Hababa*, *Samarra*, *Kufa*, *Masceidan* &c. en aen *Mutazz* en *Muayad* andere landen.

En verklaert zijne drie zoonen tot navolgers des rijks. Elmac.

Volgens schrijven van *Abulfaraj*, gaf hy aen zijnen zoon *Mustansir* het lant van *Irak*, *Hejaz* en *Jemen* over: aen *Mutazz*, *Chorazan*, *Persie* en *Raja*: en aen *Muayad*, *Syrie van Damaskus*.

Des jaers acht hondert en een en vijftigh vergaf *Mutawakkel* het stadhouderschap van *Bagdad* aen *Muhammed*, zoon van *Abdalla*.

Des jaers acht hondert en een en zestigh wiert *Mutawakkel* te *Samarra*, wanneer hy des nachts dronken was, door een Turkschen jongen, met name *Bager*, gedoot, in zijnen ouderdom van veertigh jaren, na hy het Chalifschap veertien jaren en zeven maenden bekleet had.

Wort gedoot.

Des zelven nachts, op den welken *Mutawakkel* gedoot was, deden de dadigers aen den zoon *Muhammed Abugjafar Muntansir Billa* den eedt van getrouheit, en verkooren en hulden hem des anderen-daeghs opentlijk tot *Chalif*. Doch hy bezat zijn rijk een korten tijt: want hy sterf des volgenden jaers, na eene regering van zes maenden, min eenige dagen, in zijnen ouderdom van vijf en twintigh jaren en zes maenden, aen vergif, of aen eene zeere keele. Zoo andere schrijven, was hem ziedend heete olye in het oor gedropen: waer door het begon te zweeren, en zijne doot veroorzaekt wiert. Hy liet vier zoonen na.

Zijn zoon, Mustansir Billa, wort Chalif,

En gedoot.

Na de doot van *Mustansir* quamen *Nuga*, d'oude, en *Nuga*, de jonge, *Utamas* (of *Atamesch*) *Ahmed*, zoon van *Chasib*, en eenige andere voorname mannen, t'zamen, en raetpleeghden, wien zy *Chalif* zouden maken: maer wilden niemant van *Mutewakkels* zoonen daer toe verheffen: uit vreze van door dien, om den moort van *Mutewakkel*, gedoot te worden. Dies verkooren zy eendrachtiger stemme *Ahmed*, zoon van *Muhammed*, zoon van wijlen *Chalif Mutasim*, en maekten hem *Chalif*, in zijnen ouderdom van acht en twintigh jaren, en gaven hem den bynaem van *Mustain Billa*. Hy koos tot zijnen raetsheer *Utamas*, en tot schrijver, of *Sekretaris*, *Ahmed*, zoon van *Chasib*.

Ahmed wort Chalif.

Wanneer hy des anderen-daeghs, in *Chalifs* gewaet, na het raethuis gevoert wiert, en het volk in twee rangen geschaert stont, zoo ontstont een groot geroep en geschrei. Waer op vijftigh ruiters, en ontrent duizent voetknechten, uit de gemeente en onderdanen, verscheenen, en riepen, met de bloote zweerden in de handen: *O hulpgenoot! ô Mutazz!*

Maer wanneer daer na de muitmakers op de vlught gedreven waeren, ruste het graeuw, en wiert *Mustain* in het rijk bevestight, die *Mutazz* en *Muayad*, zoonen van *Mutewakkel*, in den kerker deed smijten.

Des jaers acht hondert drie en zestigh vielen de Turken op *Utamas*, die alle de zaken van *Chalif Mustain* ga sloegh, en dooden hem: desgelijks zijnen schrijver *Segja*, zoon van *Hatim*, en verwoesten en sloopten het huis van

Utamas gedoot.

Uta-

Utamas, en bequamen daer groote rijkdommen. *Wasif* en *Nuga* hadden dien moort van *Segja* berokkent: uit oorzake hy den keizer buiten het bewint van zaken geslooten, en hem tegen hen opgehitst had.

Doot van Jaaz.

Des jaers acht hondert vijf en zestigh vielen *Wasif* en *Nuga*, en eenige voorname perzoonen, op *Jaaz*, en dooden hem; uit oorzake hy het keizerlijk kasteel ingenomen had, op toelegh van *Mustain*, *Wasif* en *Nuga* te dooden.

Na hy gedoot was, sloegen zijne krijgsknechten aen het muiten: en ontstont, om zijne doot, een groote oproer. *Mustain* vluchte met *Wasif* en *Nuga*, uit de stad *Samarra*, na *Bagdad*; maer eenigen van de grooten achtervolghden hem, en verzochten hem weêr in zijn hof te *Samarra* te komen: maer hy wilde niet. Dies keerden zy weêr na *Samarra*, trokken *Mutazz* uit den kerker, maekten hem *Chalif*, en zijnen broeder *Muayad* zijnen rijks of bontgenoot.

Wanneer aen *Mutazz* te *Samarra* het rijk bevestight was, zond hy zijnen broeder *Ahmed*, zoon van *Mutawakkel*, om *Mustain*, zijn vaders broeders zoon, te belegeren. Dies trok hy na *Bagdad* met vijf duizent ruiters, zoo Turken, als *Faraïners*, en met twee duizent *Magaribiers*. *Mustain* versterkte zich te *Bagdad*, en deed eene gracht aen d'Oostzijde graven, en plante vele stormgevaerten op de wallen. Maer *Ahmed*, zoon van *Mutewakkel*, belegerde *Mustain* met een knellend belegh. Ondertusschen vielen verscheide gevechten in den tijt van vele dagen voor, onder beleit van *Muhammed*, zoon van *Abdalla*, zoon van *Taher*, zoon van *Husein*.

Chalif Mustain wort afgezet,

Eindelijk viel deze *Muhammed*, zoon van *Abdalla*, van *Mustain* af, en maekte vrede met *Ahmed*, en bewillighde in d'afzetting van *Mustain*, op zekere voorwaerden en verbonden.

Ahmed zond deze voorwaerden aen *Mutazz*, die de zelve voor goet keurde, en met zijne hant bezegelde, na *Muhammed*, zoon van *Abdalla*, reeds *Mustain* gedwongen had, dat hy zelf zou zweeren zijn rijk aen hem over te geven. Waer toe hy de voornaemsten van *Bagdad*, en zijnen rechter, tegen hem tot getuigen riep: gelijk hy ook des zelven jaers zijn rijk afstont, en het volk van den eedt van getrouheit, aen hem gedaen, ontsloegh.

Toen wiert *Mutazz* te *Bagdad* tot het rijk gevordert: maer *Mustain* na het kasteel van *Hasen*, *Wahebs* zoon, gevoert, en ter bewaring aen eenen perzoon overgegeven. Daer na wiert hy na *Wasit* gezonden, en *Ahmed*, zoon van *Tulun*, als bewaerder over hem gestelt. Maer *Mutazz Billa* mackte den deurwaerder *Said* op, die *Mustain* te *Kadisia* doode, en het hooft afhieuw; hoewel eenigen zeggen, dat *Ahmed*, zoon van *Tulun*, hem gedoot had. Het afgehouwen hooft wiert aen *Mutazz* gezonden, en tot hem, die op het schaekbert speelde, gezeit: *Dit is het hooft van den geen, die van het rijk afgezet is.* Waer op *Muazz* had geantwoort: *Laet het daer blijven, tot dat het spel uit is.* Waer na hy het had bezichtight, en beval het toen te begraven. en gedoot.

Mustain had geregeert twee jaren, negen maenden, en eenige dagen, en sterf in zijnen ouderdom van een en dertigh jaren.

Na *Mustain* afgezet was, wiert *Muhammed Abul-Abbas Mutazz Billa*, zoon van *Mutewakkel*, met eendraghtige stemme, door het volk, tot *Chalif* gekooren, des jaers acht hondert zes en vijftigh. Abul-Abbas Mutazz wort Chalif.

Des zelven jaers smeet *Chalif Mutazz* zijnen broeder *Muayad* in den kerker, beroofde hem van het bontgenootschap, en plaeghde hem geweldigh.

Wanneer hy daer na verstont, dat de Turken hem uit den kerker wilden halen, wiert hy, door zijn bevel, in kleden gewonden, en aldus, met d'einden toe te binden, verstikt. Daer na deed hy hem doot voor de rechters en grooten des rijks brengen: en gaf voor, dat hy aen eene natuurlijken doot gestorven was: want men kon aen hem geene kenteken van wonden zien.

Des jaers zes hondert zeven en zestigh vielen de Turken op *Wasit*, en dooden hem, om hunne soldye. Wasit gedoot.

In den zelven jaere zond *Chalif Mutazz Billa Ahmed*, zoon van *Mutewakkel*, na de stad *Wasit*: daer na ontbood hy hem weêr na d'Ooster lantstreke van *Bagdad* te rugh: alwaer hy bleef.

Nuga wort gedoot.

Des jaers zes hondert en acht en zestigh wiert *Nuga*, de jonge, te *Samarra*, door bevel van *Chalif Mutazz*, gedoot, en zijn hooft op een staek gezet, eerst te *Samarra*, en daer na te *Bagdad*.

Muazz wort uit zijn rijk gezet.

Des volgenden jaers wiert *Muazz* van den rijke afgezet: het welk zich aldus toedroegh. De deurwaerder, *Salih*, zoon van *Wasif*, en eenige Turken traden tot *Chalif Muazz*, en eischten hunne soldye van hem, de welke hy uitstelde te geven. Wanneer zy dan niets van hem krijgen konden, traden eenigen hunner tot hem binnen, en sleepten hem by de voeten, tot aen de deure des huis, en stelden hem, na hy met stokken geslagen was, in de zonne: alwaer hy door de groote hitte nu den eenen, en dan den anderen voet oplichte. Zy gaven hem met vuisten kinnebakslagen, en zeiden: *Sta uw Chaliffschap af.* Hy gehoorzaemde hen, en stont zijn Chaliffschap af. Daer na braghten zy hem in huis, en zonden boden aen *Ahmed*, zoon van *Abusjawarib*, de richter, en aen eenige getuigen, en verzochten hen, om te komen, en getuighden voor hen, dat *Muazz* afstant van het *Chaliffschap* gedaen had. Toen gaven zy *Mutazz* aen eenen, die hem pijnigen zou, over: die hem drie dagen van spijze en drank onthield, en daer na in een kelder braght, en de deure na hem toesloot. Des volgenden uchtens wiert hy doot gevonden.

Hy had geregeert, sedert zijne hulding te *Samarra*, vier jaren, zes maenden, en drie en twintigh dagen. Maer sedert *Mustain* afstant van de heerschappye gedaen had, en hy opentlijk gehult was, had hy geregeert drie jaren, zeven maenden, min eenige dagen.

Chalif Muazz was boven-mate tot wellusten genegen, en leide zich der mate daer op, dat hy de regering des rijks verwaerloosde, en het geen, dat daer toe oorbaer en dienstigh was, niet behertighde.

Muhtadis Billa wort Chalif.

Wanneer de Turken *Mutazz* gevat hadden, ontboden zy *Muhammed Abu-Abdalla*, gebynaemt *Mutadis Billa*, zoon van *Watik*, en maekten hem *Chalif*, des jaers acht hondert vier en zestigh. *Mutazz* was d'eerste van allen, die hem, als keizer, groete, en den bynaem van *Muhtadis Billa* gaf: maer zijne hulding wiert niet van waerde gehouden, voor al-eer *Mutazz* afstant van het rijk gedaen, en zijne onbequaemheit tot den opgeleiden last beleden had, en begeerde, dat het rijk aen *Muhammed*, zoon van *Watik*, zou overgedragen worden. Toen zwoeren edelen en onedelen hem den eedt van getrouheit.

Des jaers acht hondert negen en zestigh quam *Musa*, zoon van *Nuga*, uit *Raya* en *Tabristan*, (daer hy tegen *Alawi* geoorloght had, die in die gewesten opgestaen was) te *Samarra*: voor wien *Salih*, zoon van *Wasif*, zich verberghde. Maer *Musa* zocht zeer naerstelijk na hem, ter tijt toe hy hem vond, en doode hem. Des anderen-daeghs wiert zijn hooft omgedragen, en geroepen: *Dit is het gedeelte van den gene, die zijnen heer doen dooden heeft.* Dit wiert drie dagen vervolgens gedaen.

Des zelven jaers wiert *Chalif Muhtadis Billa* van de heerschappye afgezet en gedoot: het welk zich aldus toedroegh. Chalif Muhtadis wort gedoot.

Wanneer *Musa*, zoon van *Nuga*, en *Bankil*, over-een gekomen waeren, om *Muhtadis* te dooden, zoo ried *Musa Bankil*, by *Muhtadis* te gaen, onder schijn van zich hem t'onderwerpen: maer zou ondertusschen traghten hem te dooden. Dies ging *Bankil* na *Muhtadis*. Maer deez smeet *Bankil* in boeiens. Waer over de vorsten oproer maekten, en het kasteel omringden; verzoekende op *Muhtadis*, dat hy *Bankil* los zou laten. Maer die wierp zijn afgehouwen hooft hen voor de voeten. Hier over wierden de Turken oproerigh, en vochten tegen de Magaribiers, met sneuvelen ter weder-zijde van vier duizent mannen. Dan de Turken vergaderden weêr, ten getale van tien duizent, en wierpen tot overste *Tagarbas*, broeder van *Bankil*, op. Toen ging *Muhtadis* uit, met den *Alkoran* in zijnen boesem, en verzocht, tot bystant, de Magaribiers, Farainiers, en eenigen uit het graeuw. Maer *Tagarbas* viel met de Turken op hen in: waer op *Muhtadis* vlughte, met een zwaert in de hant, en op twee plaetsen gewont, en trad in het huis van *Muhammed*, zoon van *Mardad*. Maer de Turken traden daer ook in, en vatten hem. *Ahmed*, zoon van *Chakon*, zette hem op een vraght-

vraghtbeest, en dreef hem van achteren voort, en braght hem in zijn huis: alwaer zy hem sloegen, en in het aengezight spoogen, zeggende: *Sta het Chaliffschap af.* Maer wanneer hy dat weigerde te doen, trapte een op zijn hooft, tot dat hy hem doot trapte. Zoo eenige willen, had de zoon van den oom *Bankil* hem gedoot, en van zijn bloet gedronken.

Hy wiert te *Samarra* begraven: en had geregeert elf maenden en eenige dagen, en sterf in zijnen ouderdom van acht en † dertigh of * veertigh jaren.

† Abulf. *Elmac.

Ahmed Mutamid wort Chalif. Wanneer *Muhtadis* gevat en in de kerker geworpen was, wiert *Ahmed*, zoon van *Mutewakkel*, ontboden, die in de gevangkenis gehouden was: aen wien de Turken en andere getrouheit zwoeren. Zy gaven hem den bynaem van *Mutamid Alalla*, en ontboden de getuigen, die getuighden, dat *Muhtadis* gezont gestorven was: want hy had niet meer als twee wonden, die hy ten tijde des gevechts gekregen had.

Des anderen-daeghs, na *Mutamid Ahmed* te *Samarra* gehult was, sterf *Muhtadis*, zoo eenigen willen: of *Mutamid* wiert, volgens schrijven van *Elmacin*, ten zelven dage gehult, op den welken *Muhtadis*, de zoon van zijnen oom, overleden was.

Des jaers acht hondert en een en zeventigh maekte *Chalif Ahmed Mutammid* zijnen broeder, *Abu-Ahmed* geheten, zoon van *Mutewakkel*, zijnen rijks of bontgenoot, en gaf aen hem de lantvooghdye van 't Ooste, *Diarrebia*, *Mausil*, *Awasima*, en *Egypten*: en trok hem het eer-gewaet aen, en noemde hem *Muastik Billa.* Hy verklaerde ook zijnen zoon *Gjafar* tot zijnen navolger, en gaf hem den bynaem van *Mutawid Ilalla*, en maekte hem lantvooght van 't Weste, of *Afrika*.

Sterft. Des jaers acht hondert twee en tnegentigh sterf *Chalif Mutamid Alalla* te *Bagdad*, des nachts: uit oorzake hy in zeker vlek *Hasani* op den oever veel gedronken, en daer na een hertigh avontmael gedaen had. Hy wiert na *Samarra* gebraght, en aldaer begraven, en had het Chaliffschap drie en twintigh jaren en drie dagen bekleet, en sterf in zijnen ouderdom van vijftigh jaren.

Hy was gulzigh in 't eeten, speelziek, en zoodanigh aen de wellusten overgegeven, dat hy de bestiering zijner onderzaten, en 's rijks zaken, verwaerloosde: waer over hy na den raet van andere most luisteren: gelijk ook zijn broeder *Muaffik Billa* het gansch bewint des rijks aen zich getrokken had, die het rijk ook zeer wel bestierde: desgelijks ook zijn zoon *Mutadid* na hem.

Ook bezat *Chalif Mutamid*, wanneer zy aen het roer der regering zaten, niet met allen, als den blooten naem of tytel van *Chalif.* Ja men zeidt hy zoo nau gehouden wiert, dat wanneer hy t'eener tijde drie hondert dukaten van noode had, die niet kon te berde brengen.

Ahmed Abul-Abbas Mutadid Billa wiert ten zelven dage, of des uchtens, als des nachts *Chalif Mutammid*, zijn oom, overleden was, tot *Chalif* gekooren. Ahmed Abul-Abbas wort Chalif.

Chamarrawah, of *Hamaruja*, zoon van *Ahmed*, zoon van *Tulun*, lantvooght van *Egypten*, zond aen dezen *Chalif Mutadid*, door eenen gezant, treffelijke geschenken en giften, met verzoek, dat hy zijne dochter, met name *Ketrol Nada*, of *Katrannada*, voor zijnen zoon *Ali*, ten wijve wilde nemen. De *Chalif* gaf ten antwoort, dat hy zelf die wel trouwen wilde: waer over *Chamarrawah* zich verblijde.

Des jaers acht hondert vijf en tnegentigh quam *Katrannada*, dochter van *Hamaruja*, te *Bagdad*, en wiert door *Mutadid Billa* ingehaelt.

Door *Chalif Mutadid* wiert het kasteel *Maredin*, gelegen in *Mesopotamie*, of *Algizira*, verovert: *Amid* desgelijks.

Des jaers acht hondert negen en tnegentigh deed *Mutadid Billa* de stad *Basora* met muuren omringen: waer van d'onkosten veertien duizent dukaten bedroegen. Ziet p. 144.

Des jaers negen hondert en twee sterf *Chalif Mutadid Billa* te *Bagdad*, in zijnen ouderdom van zes en veertigh jaren, na eene regering van negen jaren, negen maenden, en vier dagen. Sterft.

Eenigen leggen d'oorzake zijns doot op het overmatigh byslapen en vrouweren. Andere willen, dat hem vergif in zijnen drank gemengt was.

Na de doot van *Ahmed Mutadid* vergaderden de grooten des rijks, en huldigh-

dighden ten zelven dage van 's vaders overlijden den zoon *Alis Abu-Muhammed Muktafis Billa*; volgens schrijven van *Abulfaraj.* Maer zoo *Elmacin* getuight, verzorghde de *Vizier* of raetsheer *Kasam*, zoon van *Abdalla*, te *Bagdad* zijne hulding, en ontbood hem, by brieve, van *Raka*, alwaer hy te dier tijde was, te *Bagdad* te komen. Wanneer hy aldaer gekomen was, wiert hem zijne hulding vernieuwt, en het rijk bevestight. Voor zijne komste te *Bagdad* had hy ook te *Raka* zijne krijgsknechten den eedt van getrouheit laten doen.

Des jaers negen hondert en vier veroverde hy *Egypten*, onder beleidt van *Muhammed*, zoon van *Suleiman*, zijn *Sekretaris.*

Wijders, *Kasam* voornoemt, zoon van *Abdalla*, de *Vizier* of raetsheer, had beslooten, by het leven van den voorigen *Chalif Mutadid*, het Chalifschap van de zoonen van *Mutadid* af te brengen. Wanneer *Badir Mutadid* dit wiste, vreesde *Kasam*, dat *Chalif Muktafis* zulks te weten zou krijgen, en hem daer over dooden. Dies leide *Kasam* op het leven van *Badir* toe, die in *Gjebal*, een lantschap van *Persie*, zich onthield.

Hy zaeide dan zaet van vyantschap tusschen *Muktafis* en *Badir*, en vermaende ook *Muktafis*, dat hy zijne krijgsknechten tegen hem zou omkopen. Hier over zond *Muktafis* veel gelts, en deilde dat onder hen uit.

Wanneer nu vele krijgsknechten *Badir* verlaten hadden, toogh hy na *Wasit.* Maer *Muktafis* trok met een sterk krijgsheir tegen hem op, om hem te bestrijden. Toen zond *Kasam* den rechter *Haram* aen *Badir*, met brieve van veiligheit van *Muktafis*. *Badir* gaf daer aen geloof, en beval zijnen krijgsknechten de wapenen neêr te leggen, en trok na *Bagdad.* Maer *Kasam* zond eenen, die hem doode, en zijn hooft braght. Toen trok *Chalif Muktafis* weêr te rugh.

Muktafis sterft. Des jaers negen hondert en zeven overleed *Chalif Muktafis Billa* te *Bagdad*, in zijnen ouderdom van een of drie en dertigh jaren, na eene regering van zes jaren, zes maenden, en zes dagen.

Wanneer *Chalif Muktafis* doot krank was, raetvraeghde de *Vizier*, *Abbas*, zoon van *Hasan*, wie tot het rijk bequaem zou zijn? Waer op zy antwoorden: *Wacht u, om iemant tot Chalif te maken, die verkeering met de menschen, en de menschen verkeering met hem gehad hebben, en daer door kloek en verstandigh geworden is.* Toen zeide de *Vizier*: *Ghy zeght de waerheit, en hebt wel vermaent. Wien wilt ghy dan hebben?* Zy antwoorden: *De bequaemste van allen is Jaafar Abulfadl, Mutadids zoon.* Waer op de *Vizier* zeide: *O neen! die is een kint.* Waer op een ander zeide: *Maer hy is een zoon van Mutadid. Neemt doch niemant, die tot zijne jaren gekomen is, en zelf met zijnen raet 's rijks zaken kan verrichten, en onze hulpe niet van noode heeft.*

Dies nijghde de *Vizier* tot hun gevoelen, stelde, na de doot van *Muktafis*, ten zelven dage *Jaafar Abulfadl* in het Chalifschap, en bezorghde, dat hem den eedt van getrouheit gedaen wiert, en gaf hem den bynaem van *Muktadir Billa.* Hy was toen in zijnen ouderdom van dertien jaren. Niemant heeft voor hem jonger van jaren het rijk of Chalifschap verkregen. Abdalla wort Chalif.

Maer na *Muktadir* gehult was, achte de *Vizier Abbas* hem weinigh, en besloot hem van het rijk af te zetten.

Daer na vergaderden des jaers negen hondert en acht de vorsten en richters by den *Vizier*, om *Muktadir Billa* van het rijk af te zetten, en *Abdalla*, zoon van *Mutazz*, tot *Chalif* te hulden. Wanneer nu de *Visier* zagh, dat zijne zaken wel by *Muktadir* stonden, veranderde hy van raet. Waer over *Hussein*, zoon van *Hamdan*, hem doode. Waer op de luiden aen *Abdalla*, zoon van *Muazz*, den eedt van getrouheit deden, die *Murtadis Billa* gebynaemt wiert.

Na deez dan *Chalif* geworden was, schreef hy aen *Muktadir Billa*, dat hy zich na het huis van *Taher*, daer in hy zich onthouden had, met zijne moeder, meiskens en dienstknechten, begeven zou. Voorts beval hy *Husein*, zoon van *Omar*, overste der krijgsbezetting, het huis van *Muktadir* in bezitting te nemen. *Muktadir* antwoorde te zullen gehoorzaemen; maer verzocht tot des nachts te mogen blijven.

Wanneer *Hussein*, zoon van *Hamdan*, des uchtens weêr in het paleis des *Chalifs* quam, vochten de gelubden, knech-

knechten en dienaers van *Mustandir*, den meesten dagh tegen hem, die zich achter de gordijnen verschool. Tegens den avont week hy van daer, en begaf zich des nachts met zijn gezin en goederen uit *Bagdad* na *Mausil*, zonder iemant wiste, waerom hy zulks deed.

Niemant van de bevelhebbers bleef by *Muktadir*, behalve *Muneses*, de gelubde, en *Muneses*, de schatmeester. *Abdalla*, zoon van *Muazz*, dit ziende, steegh te peerde, en nam, met den *Vizier Mohammed*, *Davids* zoon, en eenen knecht, de vlught, en trok na de woestijne, op hope dat de krijgsknechten, die hem den eedt gedaen hadden, zouden volgen. Maer wanneer niemant by hem quam, keerden zy te rugh, en verschuilden zich. *Abdalla*, zoon van *Muazz*, verberghde zich, volgens schrijven van *Elmacin*, by den zoon van *Hasas*, en bezat het rijk niet meer dan eenen dagh en eenen nacht. Daer na verkreegh *Muktadir* het Chalifschap weêr. *Abdalla*, zoon van *Muazz*, wiert eindelijk gekregen en geworght. Maer men strooide uit, dat hy aen eene natuurlijke doot gestorven was. Hy wiert uit het keizerlijk paleis gebraght, en zijnen vrienden overgelevert, en tegen over zijn huis begraven. Hy was vijftigh jaren oudt, toen hy sterf.

Abdalla Muazz gedoot.

Oproer te Bagdad.

Te *Bagdad* midlerwijle ontstont oproer, roof, moort, en dootslagen: want het graeuw raekte op de been, en plonderde de huizen. Tegen het welk *Muktadir* met zijn krijgsheir uitviel, en vele hunner gevangen kreegh en doode.

Met *Abdalla*, zoon van *Muaz*, wiert ook zijn *Vizier David*, zoon van *Alharah*, en *Saudar*, zoon van *Hasas*, die hem voor zestien duizent dukaten verborgen had, gedoot.

Deez *Chalif Abdalla*, zoon van *Muazz*, was een uitstekende en welsprekende poëet.

Chalif Muktadir afgezet en herstelt.

Des jaers negen hondert en zeventien wiert *Muktadir Billa* van zijn Chalifschap afgezet, en zijn broeder, *Kahir Billa Muhammed*, zoon van *Mutadid*, tot *Chalif* gehult; maer na verloop van twee dagen wiert *Muktadir* in zijn Chalifschap herstelt: het welk in dezer wijze geschiede.

Manaus of *Munes Alchadim*, eertijts een dienaer van *Mutadid*, en gebynaemt *Mutaffar*, had uit hooren zeggen verstaen, hoe *Muktadir* voorgenomen had, hem in boeiens te smijten. *Manaus* was toen een overste des krijgsheirs van *Muktadir*, en had vele knechten. Wanneer nu *Muktadir* verstaen had, dat dit *Manaus* ter ooren gekomen was, zoo zwoer hy voor hem, dat het valsch en gelogen was. *Manaus* bleef evenwel vast by het geen, dat hy gehoort had. Hy quam dan des Vrydaghs ten hove, verzelt met twaelf ruiters, en trad tot *Muktadir* in, en nam hem en zijne gemalin gevangen, en braght hen beide in zijn huis. Voorts plonderden de krijgsknechten het hof, en ontnamen zijne moeder zes hondert duizent dukaten. Daer na braght *Manaus Muhammed*, gebynaemt *Kahir Billa*, zoon van *Mutadid Billa*, te voorschijn: dien de krijgsknechten voor *Chalif* groeten. Deez stelde tot zijnen *Vizier* eenen *Abualis*, zoon van *Mukla*.

Wijders, *Muktadir* stont zelf toen het Chalifschap af: waer op in alle onderhoorige lantschappen brieven, nopende het Chalifschap van *Kahir*, gezonden wierden.

Op den tweeden dagh zijner regering stonden de krijgsknechten tegen *Chalif Kahir* op, en riepen: *O Muktadir, ô hulpgenoot!* Hier op gaf de *Vizier Abualis*, zoon van *Mukla*, zich op de vlught. Toen trad *Muktadir* weêr te voorschijn, en klam op den throon, en beval zijnen broeder *Kahir Billa* voor hem te zitten. Hy kuste zijn voorhooft, en sprak: *ô mijn broeder, het is uw schult niet. Kahir* antwoorde: *God, God is in mijne ziele, ô keizer der gelovigen!* Toen zwoer *Muktadir Billa* hem, en zeide: *Nooit zal u van my eenigh leet geschieden.* Hier op vertrok de *Vizier Abualis* zich, en schreef na alle lantschappen, nopende het Chalifschap van *Muktadir*.

Des zelven jaers, of twee jaren daer na, zoo andere willen, gaf *Chalif Muktadir Billa* de landen van *Diarbekr*, *Amid* en *Mejafarekin*, aen *Abu Muhammed Nasiruddaul*, zoon van *Abulhigia*, zoon van *Hamadan*, en leide hem een zekere somme gelts op, de welke hy jaerliks moste opbrengen.

Des jaers negen hondert twee en dertigh wiert *Chalif Muktadir Billa* gedoot: 't welk in dezer wijze geschiede. *Manaus* of *Munes Mutaffar* had verstaen,

Doot van Chalif Muktadir.

ſlaen, dat *Muktadir* beſlooten had, hem in de gevangkenis te werpen: waer over hy in grammen moede na de ſtad *Mauſil* trok, om die in te nemen, en zond zijnen dienaer *Boſchra*, om aen *Muktadir* een boodſchap te doen. Maer de *Vizier Hoſain* vroegh den dienaer na de boodſchap. Waer op de dienaer zeide: *Ik magh het niemant, als Muktadir, zeggen, gelijk mijn heer my belooft heeft.* Dies vervloekte de *Vizier* hem en zijnen heer; en beval hem te ſlaen, en perſte hem drie duizent dukaten af. *Manaus* hoorende, wat den dienaer wedervaren was, trok met een groot gevolgh van overſten na *Mauſil*. Midlerwijle vergaderden de zoonen van *Hamdan*, om *Manaus* den oorlog aen te doen. *Manaus*, zijnde na-by *Mauſil* gekomen, had acht hondert ruiters by zich: maer de zoonen van *Hamdan* hadden een heir van drie duizent mannen by een vergadert. Wanneer zy by elkanderen gekomen en hantgemeen geraekt waeren, ſtaken de krijghsknechten der zoonen van *Hamdan* op de vlught, en gaven aen *Manaus* hunne goederen en haven ten beſte. Meenighten van krijgsknechten, die te *Bagdad*, *Syrie* en *Egypten* waeren, vielen *Manaus* toe, ter zake van de weldaden, die hy hen bewezen had. *Manaus* nam *Mauſil* in, en bleef'er negen dagen. Daer na trok hy na de ſtad *Bagdad*, en ſloegh zijn leger by de poorte van *Schammaſia* neêr. De ſtrijtgenooten rieden *Muktadir* het gevecht zelf in perzoone by te woonen: naerdien zy zeiden, dat zijne afgevalle krijgsknechten, wanneer zy hem zagen, weêr alle tot hem toe zouden vallen. Dies trok hy op, hoewel onwilligh, in gezelſchap van rechtsgeleerden, en voorlezers des *Alkorans*, die opgeſlagen *Alkorans* met zich droegen. Hy zelf, met een rok aen, en vele menſchen rontom hem, ſtont op eenen verheven heuvel, verre van het gevecht. Wanneer hy uit zijne plaetſe getreden was, begaven zijne ſtrijtgenooten zich op de vlught, eer hy by hen quam. Toen ſchooten de Barbaren, de vyant, op hem toe, zoo als hy te rugh wilde treden, en achterhaelden en trokken de degens tegen hem uit. Waer op hy riep: *Hoort mannen! Ik ben de Chalif.* Waer op zy zeiden: *Wy kennen u, ô allerſnootſte booswight.* Toen hieuw een hunner hem in den ſchouder, dat hy ter aerde neêr-zeegh. Andere hieuwen aenſtonts hem het hooft af, en zetten het op een piek, en braghten het aen *Manaus*; loofden God, en vervloekten hem. Zy togen den romp alle het gewaet uit, tot aen de kouzen, en lieten dien met de ſchamelheit bloot leggen. Maer zeker lantman of *Schyt*, voor-by den romp gaende, bedekte de ſchamelheit met gras, die daer na ter zelver plaetſe een graf groef, en den romp daer in begroef, en 't graf ſleghte. Wanneer *Manaus* het hooft van *Muktadir* zagh, had hy geweent, en zich zelven het hooft en aengezight geſlagen. Hy zond het afgehouwen hooft na het huis van den *Chalif*; doch wilde het niet geplondert hebben. Hy wiert gedoot, na eene regering van vier of vijf en twintigh jaren, elf maenden, en veertien dagen: de twee dagen en drie nachten daer onder gerekent: in de welke hy twee-mael van het rijk afgezet was: ten eerſte-male was *Abdalla*, zoon van *Muazz*, en ten tweede-male *Kahir* hem gevolght.

Muktadir trekt te velde.

Wort gedoot.

Hy had vele Sekritariſen, *Emirs* of lantvooghden, en *Viziers* geſtelt. Maer de vrouwen en maeghden ſloegen voor een groot gedeelte 's rijks zaken ga. Ja zekere dochter, *Jameka* genoemt, bemoeide zich met het oordelen van misdaden, en wiert, by de richters en geleerden, by-na als advocaterſſe gebruikt.

Manaus nam de moort van *Muktadir* zeer qualijk op, en zeide: *Mijns bedunkens, moeten wy zijnen zoon Abul-Abbas tot Chalif hulden: want hy is mijn voeſterling, en een verſtandigh kint: en daer by godsdienſtigh en weldadigh, en die doen zal het geen, dat hy gezeit heeft.* Tegen hem ſtelde zich zeker *Iſaak Nubachthi*, en zeide: *Wy zijn nauliks van eenen Chalif verloſt, die door zijne moeder, moeye en knechten, geregeert wiert. Laet ons niet weêr tot dien ſtaet treden. Wy willen geenen ander, als een bedaeghden man hebben, die zich zelven en ons kan regeeren.* Ook hield hy niet op, voor hy hem van zijn gevoelen afgebraght had; hoewel tegen zijn wil en dank: naerdien hem zijne boosaerdigheit en ſchelmerye bewuſt was.

Toen ſtelde *Nubachthi Abulmanſor Muhammed Kahir*, zoon van *Mutadid*, voor: waer in *Manaus* bewilligde. Dies ont-

Abulmanſor Muhammed wort Chalif.

ontbood *Manaus* of *Maunas Muhammed*, zoon van *Mutadid*, dien zy des jaers negen hondert twee en dertigh tot *Chalif* verklaerden. Hy wiert *Kahir Billa* gebynaemt.

Des volgenden jaers nam *Kahir Billa Ahmed*, zoon van zijnen broeder *Muktafis*, gevangen, en smeet hem in een huis: daer van de deure met steenen en kalk toegemetst wiert: in het welk hy aldus ellendigh te sterven quam.

Chalif Kahir vervolgt Muktadirs huisgezin.

Voorts deed *Kahir Billa* naerstigh onderzoek na d'overgebleve kinderen en huisgenoten van *Muktadir* doen, die zich verborgen hadden.

Daer na ontbood hy de moeder van *Muktadir*, de welke ziek aen de waterzught geworden was, en vroegh haer na haer gelt. Wanneer zy beleed, wat huisraet en klederen by haer waeren; maer dat zy geen gelt noch edele gesteenten had, behalve hondert duizent dukaten, sloegh hy haer zeer zwarelijk met zijne hant, en deed haer vele pijne aen. Hy deed haer by d'eene voet ophangen, met het hooft na d'aerde, en sloegh haer heimelijke deelen des lichaems: zulks het water haer by het gansch lijf neêr liep: niet tegenstaende zy zwoer niet meer te hebben, als zy aengewezen had. Eindelijk zeide zy. *Ik ben uwe moeder na de schriftuur Gods, en heb u d'eerste-mael van mijnen zoon verlost. Maer ghy pijnight my dus; daer ik nochtans geen gelt meer heb.* Ten leste quam zy na alle die pijne en smerte t'overlijden. Hy deed alle de vaste goederen van *Muktadirs* moeder verkoopen, en verbreken, het geen zy toegewijd of gemaekt had. Des zelven jaers deed *Kahir Billa* den *Emir* of vorst *Alis*, *Baliks* zoon, en *Maunas Mutaffar*, dooden; dewijl hem verwittight was, dat zy toeleiden, om hem gevangen te nemen: het welk aldus toeging.

Toelegh, om Chalif Kahir af te zetten.

Maunas, en *Balık*, de kamerling, en zijn zoon *Ali*, en de *Vizier Abu Ali*, zoon van *Mukla*, kregen een afkeer van *Chalif Kahir Billa*, en hielden hem nau in zijn huis besloten, en stelden eenen *Ahmed*, zoon van *Zairak*, tot bewaerder van des keizers huis: dien zy belasten, op alle de genen, die uit of in gingen, te letten: ja d'aengezicht-dekkleden der vrouwen op te lichten: het welk hy ook deed, en noch meer: want wanneer in het huis van *Kahir* melk gebraght wiert, zoo stak hy zijne hant daer in: of misschien het een of ander briefje daer in moght leggen. *Kahir* nu wel wetende, dat zijn schelden niet zou helpen, zoo ging hy met list en raet tegen hen te werk, en zond aen de Sajisten, navolgers van *Jozef*, zoon van *Abisai*, en hitste die tegen *Maunas* en *Balık* op, belovende, by eede, na te komen, het geen hy beloven zou: waer door hunne herten veranderden en vervreemden.

Wanneer *Abu Ali*, zoon van *Mukla*, hoorde, dat *Kahir* tegen hen quaet brouwde, maekte hy dat *Maunas*, *Balik*, en zijnen zoon *Ali* bekent, die eendrachtiger stemme besloten, *Kahir* van het rijk af te zetten, uitgezeit *Maunas*: want die zeide: *Ik twijfel niet aen Kahirs boosaerdigheit en schalkheit: ook heb ik hem tot het Chalifschap niet willen verheffen; maer vond raetzaem Abumansor*, *Muhammed*, zoon van *Mutadid*, *Chalif te maken. Dan hier in streefde ghy tegen my*, *en nu veracht ghy Kahir ten hoogste. Doch hy zal dat niet ongewroken laten; maer met list en looshe it op u lieden toeleggen. Derhalve verhaeste u niet: voor al-eer ghy hem bevredight hebt*, *en hy tegen u met meerder jonste ingenomen is. Dan doet*, *het geen u te doen staet.* Waer op *Ali*, *Baliks* zoon, en *Abu Ali*, *Muklas* zoon, antwoorden: *Uitstel noch dralen is niet van noode: want het ampt van kamerling staet aen ons*, *en het huis is in onze maght. Ook hebben wy niemants bystant van noode*, *om de handen aen hem te slaen: dewijl hy als een vogel in de kou gesloten is.*

Dies besloten zy, dat *Ali*, *Baliks* zoon, tot *Chalif Kahir* zou intreden, en de handen aen hem slaen. Midlerwijle zy daer over beraetslaeghden, trad *Tdharif Sakkari* in vrouwen gewaet tot *Kahir* in, en openbaerde alles, het geen zy tegen hem gebrouwen hadden. *Kahir* luisterde na zijne waerschouwing, en zond aen de Sajisten, en liet hen een voor eenen binnen komen, en in de voorhoven, ingangen en galderyen versteken.

Wanneer dan na het middagh-gebedt *Ali*, *Baliks* zoon, in dronken hoofde, met eenige van zijne licht-gewapende knechten, verzocht binnen te komen, wiert hem dat afgeslagen. Waer over hy toornigh wiert, en zich baldadigh

aenftelde. Toen traden de Sajiften te voorfchijn, en vervloekten hem en zijnen vader. Hier op voer *Ali*, *Baliks* zoon, in een vaertuigh, na de Weftzijde der ftad over, en verberghde zich voor de Sajiften. Wanneer des *Abu Ali*, *Muklas* zoon, verwittight was, zocht hy zich ook te verfteken.

Balik, dien het geen, dat zijn zoon wedervaren was, zeer moeide, borft met fcheltwoorden tegen de Sajiften uit, en trad na des *Chalifs* huis, om hem over dat werk te befchrobben. Doch de *Chalif* wilde hem geenen toegang t'hemwaerts verleenen; maer beval hem en *Ahmed*, zoon van *Zairak*, te vangen. Voorts zond hy aen *Manaus*, met verzoek van by hem te komen, zeggende: *Ghy zijt my een vader, en ik wil niet doen, dan na uw goetdunken en welgevallen.*

Maer wanneer nu *Manaus* zich met zijne onpaffelijkheit van gang ontfchuldighde, uit oorzake hy oud en zwak was, zeide de bode tot hem: *Indien ghy draelt, hy zal u des t'yveriger ontbieden.* Dies trad *Manaus* tot den *Chalif*. Doch zoo dra *Manaus* tot den *Chalif* ingetreden was, nam hy hem gevangen, en fmeet hem in de kerker. (Manaus wort gevangen.)

Men zeidt, dat de *Chalif*, wanneer hy de komfte van *Manaus* vernam, met vreze en fchrik daer over bevangen, en bleek in zijn aengezicht wiert; maer daer na moedt gefchept had.

Door het gevangen nemen van *Manaus*, wierden zijne aenhangers geweldigh ontftelt en verbaeft: desgelijks het geheel krijgsheir. *Chalif Kahir* had reeds ook *Alis*, *Baliks* zoon, gevangen genomen, dien hy deed dooden, en het hooft afhouwen. Hy liet het afgehouwen hooft in eene fchootel voor zich dragen, en ging daer meê na *Balik*: voor den welken hy de fchootel, met des zoons hooft daer in, neêr-zette. Wanneer *Balik* dat zagh, kufte en likte hy het, met de tranen in d'oogen. Toen beval de *Chalif* ook *Balik* te dooden, en het hooft in eene fchootel voor hem na *Manaus* te brengen: voor wien hy beide de hoofden neêr-zette. Deez, ziende beide de hoofden, riep luits keels: *Daer is geen God, dan God*; en flaekte een vloek op de genen, die hen gedoot had. (A[...] onthooft.)

Toen zeide de *Chalif*: *Sleepe dien vervloekten hont by de beenen uit.* In het flepen dooden zy hem, en hieuwen het hooft af, dat zy in eene fchotel leiden. Voorts wierden, op *Kahirs* bevel, de drie hoofden, ieder in eene fchotel, door beide de zijden van *Bagdad* gedragen, met eenen uitroeper voor uit, die luits keels riep: *Dit is het loon van den geen, die den eedt van getrouheit, aen den Chalif* (of *Imam*) *gedaen, bedrogen, en zijn rijk getraght heeft te ftooren.* (Manaus gedoot.)

Des jaers negen hondert drie en dertigh wiert *Chalif Kahir* van zijn rijk afgezet: het welk hier uit ontftont, en aldus gefchiede. Wanneer *Abu Ali*, zoon van *Mukla*, zich fchuil hield, (naerdien *Chalif Kahir* na hem zoeken liet) zond hy aen d'overften der Sajiften en Hajariften, en beval hen voor de lift van *Chalif Kahir* op hunne hoede te zijn: als aen *Manaus*, *Balik*, en zijnen zoon, en aen meer andere gebleken was, die hy tegen gegeven woort en trou had doen dooden. (Chalif Kahir wort van zijn Chaliffchap afgezet.)

Hy vervoeghde zich ook by *Sima*, overfte der Sajiften, nu in de gedaente van eenen armen man, en dan in de gedaente van eene vrouw, en hitfte hen tegen den *Chalif* op. Daer na maekte hy eenen fterrekijker, voor een gefchenk van twee duizent dukaten, op, die *Sima* ging voorzeggen, dat de *Chalif* hem dooden zou. Desgelijks maekte hy eenen droom-bedieder op, die *Sima* de dromen uitleide, met waerfchouwing van zich van den *Chalif* te waghten. Waer door *Sima* den *Chalif* zeer fchuuwde, en befloot, met zijne bontgenooten en Hajariften, den *Chalif* van het rijk af te zetten.

Wanneer den *Vizier* des verwittight was, zond hy den deurwaerder *Salamas*, en den arts *Isa*, om den *Chalif* dit t'openbaren. Zy vonden hem in flaep: naerdien hy den meeften nacht met drinken overgebraght had: waerom zy hem dat niet openbaren konden. Na dan de Hajariften en Sajiften ten huize van den *Chalif* getreden waren, fchoot de *Chalif*, door 't roepen en razen, uit zijnen flaep en dronkenfchap op, en zocht na de deure, om wegh te vlughten: maer hem wiert gezeit, dat alle de deuren met volk bezet waren. Dies vlugte hy op het dak van de badftove, en verbergde zich aldaer: doch zy kregen hem, en fmeten hem in de gevangkenis, en ftelden eenen be-

bewaerder daer by. Toen ging het op een plonderen in *Bagdad*. Aenstonts wiert *Kahir* van zijn Chalifschap afgezet, na hy een jaer, zeven maenden en zeven dagen geregeert had.

Chalif Kahir wort afgezet.

Na hem wiert *Ahmed Abul-Abbas*, zoon van *Muktadir Billa*, *Chalif* gemaekt, en *Arradis Billa* gebynaemt. *Kahir* was d'eerste, die hem voor *Chalif* groete. *Kahir* bleef op het keizerlijk paleis, of huis des *Sultans*, tot dat *Chalif Mustafis* hem des jaers negen hondert vier en veertigh daer uit stote. Van daer ging hy weêr in zijn huis. Na hy een wijle daer in gebleven was, trad hy op eenen Vrydagh in den tempel, met een roode rok aen: waer van het buitenste by-na versleten was. Hy openbaerde den volke, wie hy was, en verzocht van hen een aelmoes, en zeide: *O vrienden! geve my een aelmoes: ik was onlangs uw Chalif: nu ben ik d'armste van u lieden.* Hy sterf des jaers negen hondert negen en veertigh of vijftigh, in zijnen ouderdom van twee en vijftigh jaren, en wiert in het huis van den zoon van *Taher* begraven.

Ahmed Abul-Abbas wort Chalif.

Ellendige staet van Chalif Kahir.

Hy sterft.

Hy was uit den aert ongerechtigh, quaet van raet, reukeloos, wreet, en geltgierigh, en had geen beleit van regering. Zijn *Viziers* waeren *Alis*, zoon van *Mukla*: daer na *Muhammed*, zoon van *Kasam*: toen *Ahmed*, zoon van *Abdalla*.

Zijn aert.

Na *Ahmed Abul-Abbas Arradis Billa* tot *Chalif* gekoren was, deden d'oversten en gemeente den eedt van getrouheit aen hem. *Ali*, zoon van *Isa*, verzocht het ampt van Vizierschap; maer de *Chalif* gaf ten antwoort: *De tijt gehengt des niet. Ali, zoon van Mukla, is in dit beloop van tijden, tot dit ampt bequamer.* Dies nam hy dien tot zijnen *Vizier* aen. Na deez tot dit ampt verheven was, deed hy allen den genen, die hem quaet gedaen hadden, goet, en ontsloegh de genen, die ten tijde van *Chalif Kahir* in de gevangkenis gesmeten waeren.

Ali wort Vizier.

Des jaers negen hondert vijf en dertigh ontbood *Chalif Arradis Billa* den keizer *Muhammed Abubekr*, zoon van *Rayk*, die te *Wasit* was, en aldaer heerschte. Hier toe dwong hem de noot: ter oorzake van de verstooring des rijks, en onbequaemheit des *Viziers*, om zijn ampt te bekleden. Dies quam keizer *Muhammed* te *Bagdad*, dien *Chalif Arradis* keizer der keizeren, of opper-veltheer des krijgsheirs maekte. Hy gaf hem de bestiering des rijks, en beval hem voor zich op den preekstoel te preken. Hy trok hem ook het gewaet van waerdigheit aen, en gaf hem de baniere of vane. Hy maekte tot zijnen Sekretaris, *Ahmed*, zoon van *Alis*, geboortigh van *Kufa*, en deed hem alle de dingen verrichten, de welke te voore de *Viziers* verricht hadden. En sedert dien tijt is de waerdigheit van *Vizier* te *Bagdad* verniettight, en niet als de naem daer van overgebleven. Ook had hy geen opzight meer op eenige dingen. Maer al het gezagh en maght des *Viziers* verviel op de keizers, die het gebiedt hadden. Dit duurde, tot dat de Salgjukyers te *Bagdad* ophielden te bloeien.

Muhammed Abubekr wort keizer der keizeren.

Te dier tijde, te weten, in den aenvang des jaers negen hondert zes en dertigh, was de werelt in handen der vorsten, die zich der Arabische heerschappye ingedrongen hadden, en koningen der aerde waeren. Want wie een stad inkreegh, deed zich daer koning van noemen, en hield alle d'andere daer uit. *Basora*, *Wasit*, en *Ahwaz*, waeren in handen van *Abu-Abdalla Baridi*, en zijnen broeder: *Persie*, in handen van *Amaduddaulas*, zoon van *Boyas*, de *Dailamiter*, en *Wasmakin*, broeder van *Mardawigh*: *Mausil*, *Diarrebia*, en *Diarbek*, in handen der zoonen van *Hamadan*: *Egypten* en *Syrie* in handen van *Muhammed Achjid*, zoon van *Taag*: *Spanje* in handen der zoonen van *Ommia*: *Chorasan* in handen van *Nasr*, &c.

Verdeilde heerschappye der werelt.

Chalif Arradis en keizer *Muhammed* bezaten te dier tijde niet, als de stad *Bagdad*. Alle de tollen des rijks wierden afgeschaft. Waer door ook de maght des Chalifschaps vermindert, en het rijk verzwakt wiert, en de roveryen in zwang gingen. Al het gelt wiert in de schatkisten der keizers gesleept: die dat na hun welgevallen besteden, en alle keizerlijke onkosten deden: waer door de schatkisten uitgeput wierden.

Onvermogen des Chalifs.

Des zelven jaers trok *Chalif Arradis*, in gezelschap van keizer *Muhammed*, af, om *Abu-Abdalla Baridi*, die de stad *Bassora* bezat, te beoorlogen: maer zy maekten daer na vrede, met beding, dat *Abdalla* drie hondert en zestigh duizent dukaten jaerlijks zou

opbrengen: te weten, alle maenden dertigh duizent: en het krijgsheir, dat hy by zich had, den geen over zou geven, aen wien hy belast wiert het over te geven. Daer na trokken *Chalif Arradis*, en keizer *Muhammed* weêr na *Bagdad*.

Ten zelven jare zond keizer *Muhammed Abubekr*, *Jahkam*, den Turk, met een talrijk krijgsheir, om *Abu-Abdalla Baridi* te beoorlogen. Na *Jahkam* hem op de vlught gedreven had, kreegh keizer *Muhammed Bassora* en *Ahwaz* in. Daer na begaf zich *Baridi* na *Amaduddaulas*, heer van *Persie*, om bystant van hem te verzoeken. *Amaduddaulas* zond met hem zijnen broeder *Ahmed Muinuddaulas Abulhasain*, zoon van *Bojas*, om *Ahwaz* in te nemen: het welk keizer *Muhammed* sterk gemaeckt, en aen den Turk *Jahkam* voor dertigh duizent dukaten jaerliks gegeven had.

Ahwaz verovert. Des volgenden jaers veroverde keizer *Muinuddaulas Abulhasain*, zoon van *Bojas*, de stad *Ahwaz*. Maer de stad *Bassora* bleef in handen van *Abu-Abdalla Baridi*. *Jahkam*, de Turk, onthield zich te *Wasit*, en *Chalif Arradis* vergaderde zijne kraghten te *Bagdad*.

Snood beleidt van Abu Alis. Ten zelven jare schreef *Abu Alis*, zoon van *Mukla*, aen *Chalif Arradis*, en ried hem keizer *Muhammed*, zoon van *Rayk*, en zijne aenhangers te vangen, op belofte van hen drie-mael duizent duizent duizent dukaten af te perssen. Hy ried hem ook *Jahkam*, de Turk, in plaetse van keizer *Muhammed*, te stellen. Ook verzocht hy hem, om zich uit zijn huis te mogen begeven, en by hem in het paleis des *Chalifs* te verblijven: het welk hy hem toestont. Maer wanneer hy in des *Chalifs* paleis gekomen was, hield hy hem in eene kamer opgesloten, en toonde keizer *Muhammed* het geen, dat *Abu Alis*, zoon van *Mukla*, geschreven had: waer over de keizer den *Chalif* bedankte. *Chalif Arradis* deed, op ernstigh verzoek van keizer *Muhammed*, *Abu Alis* de hant afhouwen: uit oorzake hy aen *Chalif Arradis* geschreven had, dat hy keizer *Muhammed* zou vangen, en *Jahkam*, de Turk, in zijne plaetse stellen. Derhalve wierden de richters vergadert, en over die zake geraetvraeght, die oordeelden, dat hem de hant most afgehouwen worden, om dat hy tot nadeel van den staet gewerkt had: gelijk hem ook de rechte hant afgehouwen wiert.

Wort de hant afgehouwen.

Na hy genezen was, schreef hy weêr aen *Chalif Arradis*, en verzocht het ampt van *Vizier*, en zeide, dat het afhouwen van de hant het verrichten van zijn ampt niet belette. Want hy schreef met een pen, aen de stomp of afgesnede hant gebonden. Ook drijghde hy *Chalif Arradis*, indien hy het niet deed. Hier over deed de *Chalif* hem ook de tonge afsnijden, en wiert toen in een onderaertsche plaetse des keizerlijken paleis in boeiens gesmeten: alwaer hy nau bewaert wiert, zonder dienaer by zich te hebben.

Wanneer hy water uit eene put, de welke in zijn gevangkenis was, wilde scheppen, deed hy dat met de linke hant, en hield het een eind van het tou met den mont vast, en palmde d'emmer alzoo op. In die ellende sterf hy eindelijk des jaers negen hondert en veertigh, Sterft. en wiert op het keizerlijk paleis begraven: maer daer na weêr uitgegraven, en den zijnen overgegeven, en door zijnen zoon, *Abulhasen*, in zijn huis begraven. Daer na groef zijne vrouw hem op, en begroef hem in zijn eigen huis. En aldus wiert hy drie-mael begraven.

Wanneer zijn hant afgehouwen wiert, had hy gezeit: *Deze hant, met de welke ik drie Chaliven bedient, en den Alkoran uitgeschreven heb, wort, als een moorders hant, afgehouwen.*

Deze *Abualis* kon zeer uitstekende veirzen maken.

Des zelven jaers trok *Jahkam*, de Turk, na *Bagdad*: maer keizer *Muhammed Abubekr* deed hem den oorlogh aen; doch wiert op de vlught geslagen, en toen *Bagdad* door *Jahkam* ingenomen. *Muhammed* had de keizerlijke waerdigheit een jaer, zes maenden, en zestien dagen, bezeten. Toen trad *Jahkam* in *Bagdad*, en wiert met het keizerlijk gewaet, door *Chalif Arradis*, aengetrokken, en *Emir* der *Emirs*, dat is, keizer der keizers, of opper-keizer genoemt, en gaf hem, in plaetse van *Muhammed*, het rijk. Hy maekte tot zijnen *Sekretaris Muhammed*, zoon van *Jahja*, om 's rijks zaken te verrichten: zoo dat hy in plaetse van den *Vizier* was: alhoewel hy zoo niet genoemt wiert.

Jahkam neemt Bagdad in, en wort keizer.

Des

Chalif Arradis ſterft.

Des jaers negen hondert en veertigh overleed *Chalif Arradis Billa* aen eene waterzught; hoewel de voornaemſte oorzake zijner ziekte het overmatigh gebruik van vrouwen was. Hy had geregeert zes jaren, zeven maenden, en tien dagen, en bezat eenen ouderdom van dertigh jaren, en eenige maenden, toen hy ſterf. Hy was gift-rijk, miltdadigh, geleert, een poëet van groote welſprekentheit, en zeer vermaekt met den omgang van geleerde luiden.

De beſtiering zijns rijks ſtont aen zijne lantvooghden of overſten, die hy by looting verdeilde en plaetſte.

Maght der Chalifs,

Deze *Arradis* was de laetſte onder de *Chaliven*, die vele dingen verricht heeft: want hy was de laetſte, die treffelijke veirzen gemaekt heeft: de laetſte, die, door zijn eigen gezagh, over de krijgsheiren en penningen het bewint gehad heeft: de laetſte, die onkoſten gedaen, geſchenken gegeven, en knechten en kokken gehad heeft, na de wijze zijner voorzaten: want degenen, die na hem over het Chaliſſchap geſtelt zijn, tot aen de tijden van *Moktafis*, hebben niets in *Irak*, noch in andere lantſchappen, gehad, dan den bloten tytel van *Chalif*: maer al het beſtier ſtont aen die koningen, die het rijk bemachtight hadden. Zijne *Viziers* of Sekretariſen waeren, *Abualis*, zoon van *Mukla*, en *Abulkaſes Solyman*. Daer na bequam *Muhammed Abubekr*, zoon van *Rayk*, het rijk: en na hem *Jahkam*, de Turk: aen de welke de gehele beſtiering des rijks ſtont: want de waerdigheit des *Viziers* wiert verniettight, en alleen de naem van dien, ſedert dien tijt behouden.

Wort verminderr.

Wanneer *Chalif Arradis* ſterf, was *Jahkam* in de ſtad *Kufa*: van waer, door zijnen ſchrijver *Kufi*, brieven aen *Abulkaſes Solyman*, *Vizier* van keizer *Muhammed*, gebraght wierden; by den welken hy hem beval by d'Alidynen, richters, Abbaſen, en voornaemſten des lants te gaen, over het verkiezen van eenen *Chalif*. Wanneer hy die geraetvraeght had, wien zy *Chalif* maken zouden, bewillighden zy alle eendrachtiger ſtemme in *Abrahim*, *Abuishak*, zoon van *Muktadir*, dien zy den eedt van getrouheit deden, en *Muktafis Billa* noemden. Dies zond deez na *Waſit* aen keizer *Jahkam* het eergewaet en de vane: en beveſtighde *Abulkaſem Solymans*, *Vizier*, in zijn ampt: hoewel die niets van dat ampt toeviel, als de bloote naem. Desgelijks viel *Chalif Muktafis* niet, als de bloote naem, toe: want de geheele beſtiering van 's rijks zaken ſtont aen *Kufi*, keizer *Jahkams* ſchrijver.

Muktafis wort Chalif.

Des zelven jaers trok keizer *Jahkam* op de jaght, aen den vliet *Jaur*, en ontmoete eenige wilde ruige Kurden, die reisden. Hy loerde op hun goederen, en achte hen niet; dewijl zy weinigh in getale waeren. Zy begaven zich voor hem op de vlught; doch hy vervolghde hen. Maer een hunner ſchoot hem van achteren met een ſchicht deur 't lijf, en doode hem, na hy twee jaren, acht maenden, en negen dagen geregeert had.

Doot van keizer Jahkam.

Na de doot van *Jahkam* gaf *Chalif Muktafis* de beſtiering des rijks aen *Kutelin*: maer ſchreef daer na aen keizer *Muhammed Abubekr*, zoon van *Rayk*, die in *Syrie* was, en ontbood hem by zich. Wanneer hy te *Bagdad* gekomen was, beval hy hem de beſtiering des rijks, na *Kutelin* het tachentigh dagen beſtiert had.

Kutelin wort keizer.

Daer na Abubekr.

Des jaers negen hondert een en veertigh beſtonden de *Barideers*, onder beleit van *Abu Abdalla Baradi*, het keizerlijk ſlot te beſpringen, en de ſtad *Bagdad* in te nemen. *Chalif Muktafis* vlughte, uit vreze voor hen, na *Mauſil*: dien *Alis Abulhaſen Saifuddaulas*, zoon van *Abdalla*, *Hamdans* zoon, by *Tekrit* ontmoete. Keizer *Muhammed Abubekr*, zoon van *Rayk*, en *Abulhaſen*, zoon van *Alis*, *Muklas* zoon, verzelſchapten *Chalif Muktafis*. *Saifuddaulas* geleide hen na *Mauſil*, en bediende hen, en gaf hen geſchenken, gelt en vee. *Haſen Abu Muhammed Naſiruddaulas*, zoon van *Abdalla*, *Hamadans* zoon, bediende *Muktafis* ook bovenmate wel: waerom de *Chalif* hem *Naſiruddaulas*, dat is, *rijks-hulpgenoot*, noemde.

Oproer der Barideers:

Daer na zond *Naſiruddaulas* zijnen broeder *Alis Abulkaſen* tegen de Barideers, en dreef hen uit *Bagdad*, en nam de ſtad in. Wanneer zy daer na weêr een groot krijgsheir verzamelt hadden, verſloegh hy hen in een gevecht, en dreef hen ſchandelijk op de vlught. Hy nam meer als twee hondert

Dailamiten gevangen, die hy wel onthaelde, en aen zijnen broeder *Nasiruddaulas* zond.

Muhammed Abubekr wort gedoot.

Daer na ſtont *Nasiruddaulas* tegen keizer *Muhammed Abubekr* op, en doode hem: doch hy ontſchuldighde zich daer van by *Chalif Muktafis*; dewijl hy hem niet gedoot had, dan na hy zijne genegentheit tot hemwaerts niet meer beſpeurt had.

Toen maekte *Chalif Muktafis Nasiruddaulas* keizer der keizeren, en beval hem de beſtiering des rijks. Daer na keerde *Chalif Muktafis* weêr na *Bagdad*, in gezelſchap van keizer *Nasiruddaulas*, *Hamadans* zoon. Na *Alis Abulhaſen*, als overwinner, weêrom gekomen was, noemde de *Chalif* hem *Saifuddaulas*.

Des zelven jaers beſtede *Chalif Muktafis* zijnen zoon *Almanſor* aen de dochter van *Nasiruddaulas*, *Hamadans* zoon, ten huwelijk, met eene bruidtſchat van hondert duizent dukaten, en vijftigh duizent † ſtaters. Waer door *Nasiruddaulas* zich in ſtaet ſtelde, en *Muktafis* zich door d'onkoſten onderdrukte: zulks hy zijne eigen en zijne moeders landeryen moſt vervreemden en verkoopen. Hier door verviel het ganſch bewint des Chaliſſchaps aen *Nasiruddaulas*. Geweldigh ſpeet dit den Turken: waer om zy zich van *Nasiruddaulas* vervreemden, en tuſſchen hen en hem een groote vyantſchap ontſtont.

† Zekere Arabiſche munte.

Volgens ſchrijven van *Abulfaraj*, trad *Abu-Abdalla Baradi*, na de doot van keizer *Jahkam*, in de ſtad *Bagdad*, en ſloegh zijn leger op een plaetſe, *Schaki* geheten, neêr: alwaer de *Vizier*, rechters, en voornaemſten der ſtad by hem quamen. *Chalif Muktafis* deed hem door eenen bode over zijne behoudenis begroeten, en zond hem voor vele dagen lijftoght toe. Daer na zond *Baridi* aen den *Chalif*, met verzoek van vijf hondert duizent dukaten, om aen zijn krijgsheir uit te deilen.

Wanneer de *Chalif* die weigerde te geven, zond hy voor de tweede-mael aen hem, met dreigementen daer by: ophalende wat den *Chaliven*, *Mutazz*, *Moſtain*, en *Muhtadis*, wedervaren was. Dies zond de *Chalif* hem de geheele zom van vijf hondert duizent dukaten. Zoo lang *Baradi* te *Bagdad* was, quam hy nooit by den *Baſſa*.

Maer wanneer het gelt in handen van *Baradi* gekomen was, en de krijgsknechten daer geen genot van gekregen hadden, ſloegen zy aen het muiten, en deden hem den oorlogh aen. Doch *Baradi* vluchte met zijnen broeder, zoon en bontgenooten, uit *Bagdad*, en voer te ſcheep na *Waſit* af.

Toen verkreegh † *Kurtakin*, de *Dailamiter*, het bewint van *Bagdad*, die door *Chalif Muktafis* met het ampt van keizer der keizeren beſchonken, en het eergewaet aengetrokken wiert.

† Of Kurtekin.

Daer na quam *Muhammed Abubekr*, zoon van *Rayk*, weêr uit *Syrie* te *Bagdad*, en wiert keizer der keizeren.

Na des jaers negen hondert een en veertigh *Muhammed Abubekr* gedoot was, ſtelde *Chalif Muktafis Nasiroddaulas* in het ampt van keizer der keizeren, trok zijnen broeder *Alis Abulhaſen* het eergewaet aen, en gaf hem den bynaem van *Saifoddaulas*.

Een weinigh daer na rechten de Turken tegen *Saifoddaulas* muiterye aen, en beſprongen hem des nachts. Maer hy redde zich, met vluchten, uit zijne leger-plaetſe. Wanneer het gerucht daer van zijnen broeder, keizer *Nasiroddaulas*, ter ooren gekomen was, trok die na *Mauſil*, na hy het ampt van keizer der keizeren dertien maenden bekleet had.

Toen wiert den Turk *Tuzun*, by *Elmacin Buzun* geheten, keizer der keizeren, en het keizerlijk eergewaet aengetrokken. Dus verre *Abulfaraj*.

Op het zelve jaer zond *Chalif Muktafis*, aen den keizer der Grieken, den zweetdoek des Zalighmakers, die in de ſtad *Roha* was: in verwiſſeling van de gevangene Mahometanen.

Ziet beſchrijving van Meſopotamie, pag. 28.

Chalif Muktafis wort van zijn Chaliſſchap afgezet.

Des jaers negen hondert vier en veertigh wiert *Chalif Muktafis* van zijn Chaliſſchap afgezet: het welk zich aldus toedroegh.

Tuſſchen hem en keizer *Buzun*, of *Tuſun*, die toen te *Waſit* was, en dien hy de beſtiering des rijks had aenbevolen, ontſtont groote vyantſchap. Waer over de *Chalif* in grammen moede uit *Bagdad* na de ſtad *Mauſil* trok, en van zijne vrienden byſtant tegen hem verzoght. Hy ontbood ook de zoonen van *Hamdan* uit hunne plaetſen, om keizer *Tuzun* te beoorlogen.

Wanneer deze met gezamender troepen

pen by een gekomen waeren, trokken zy na *Bagdad.* Maer keizer *Tuzun* trok uit, en den zoonen van *Hamdan* tegen, die verstrooit en op de vlught geslagen wierden.

Wijders, *Nasiruddaulas* en *Saifuddaulas* geleiden *Muktafis*, zijne vrouwen, kinderen en huisgezin, met hun krijgsheir na *Mausil*, die aldaer by hen bleef, en hen het gewaet van waerdigheit aentrok.

Daer na trok de *Chalif* na de stad *Rakka*, op den *Eufrates* gelegen, dien keizer *Tuzun*, by brieve, verzoght, om weêr te *Bagdad* te komen: het welk de *Chalif* hem afsloegh. Maer bespeurende daer na, dat de zoonen van *Hamdan* een afkeer van hem kregen, zond hy gezanten aen keizer *Tuzun*, en deed voorslagen van vrede: de welke de keizer hem zeer gaerne inwillighde, en staefde die by eede aen den *Chalif* en *Vizier*.

Te dier tijde quam *Achjid*, heer van *Egypten* en *Syrie*, te *Raka*, en verzoght *Chalif Muktafis*, om met hem na *Egypten* te trekken. Wanneer de *Chalif* hem dat afsloegh, ried *Achsjid* hem op die plaetse te blijven, en beloofde hem met gelt te helpen. Voorts trok de *Chalif* uit *Rakka* na *Bagdad.* Maer wanneer hy te *Hit* gekomen was, bleef hy stil leggen, en zond weêr eenigen aen keizer *Tuzun*, die hem den eedt op nieuw zouden afnemen: gelijk hy ook op nieu zwoer.

Toen trok *Tuzun*, uit *Bagdad*, *Muktafis* tegen, en ontmoete hem in *Sendia.* Hy steegh van den peerde, en kuste de aerde, en sprak: *Dit is mijn eedt en plicht, dien ik u belooft heb.* Voorts gaf hy bevel, om den *Chalif* en *Vizier*, en al hun gevolgh, vrouwen en kinderen, in zijne leger-plaetse te brengen.

Mustakfis wort Chalif.

Daer na deed hy *Abdalla Abulkasim Mustakfis*, of *Mostakfi*, zoon van *Muktafis*, by zich ontbieden, en maekte hem *Chalif* te *Sendia*, en deed, met het volk, aen hem den eedt van getrouheit. Hy gaf hem den bynaem van *Mustakfis Billa*, en leverde *Chalif Muktafis*, de zoon van zijnen oom, hem over: die hem ten zelven dage van zijn gezicht beroofde, en het Chalifschap dwong af te staen: na hy dat drie jaren en elf maenden bezeten had. Hy leefde tot aen het jaer negen hondert twee en zestigh, en sterf in zijnen ouderdom van zestigh jaren.

Hy was goetaerdigh: maer geheellijk van allen maght des rijks berooft. Want de keizers hadden al van het begin zijner waerdigheit den *Chalif* beginnen te regeeren, en het gansch rijk in bezit te nemen: zulks de *Chalif* niet behouden had, als den tytel, en het munten van zijnen naem op de staters en dukaten, en het doen van gebeden op de preekstoelen: want in ieder lantschap waeren koningen, die alle de bestiering aen zich getrokken hadden.

Na *Abdalla Mustakfis* tot *Chalif* gekoren was, trok hy keizer *Tuzun* het kleet van waerdigheit aen, en gaf hem de bestiering der rijken over.

Keizer Tuzun sterft.

Des jaers negen hondert vijf en veertigh sterf keizer *Tuzun* in zijn huis, te *Bagdad:* in wiens plaetse de krijgsvolken, die ten dien einde vergadert waren, *Zairak*, zoon van *Schirazad*, verkooren: dien, en den *Chalif*, zy den eedt van getrouheit deden. Toen trad *Zairak* tot den *Chalif*, en quam met het kleet van eergewaet weêrom, en wiert keizer der keizeren genoemt.

Zairak wort keizer der keizeren.

Des zelven jaers nam *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, de stad *Bagdad* in.

Oorsprong der Bojasen.

Deez *Bojas*, of *Bowaias*, en *Abusjugjau*, of *Abuschajau* gebynaemt, had by-na gansch *Persie*, en andere landen met de wapenen verovert: hoewel hy een arme visscher zijns hantwerks, of van geringen staet altoos geweest was. Hy was geboortigh van *Deilem*, of *Dailam:* het welk een groot lant is, en ten Ooste aen *Tabristan*, ten Zuide aen de lantstreke van *Kaswin*, eene stad van *Persie*, ten Zuide en Weste aen het lant van *Aderbigian*, en ten Noorde aen de Hirkanische zee paelt.

Lant van Deilem.

Dit gewest bestaet eigentlijk uit twee deelen: het een is berghachtigh, en wort eigentlijk *Deilem* geheten, en het ander is vlak, en wort eigentlijk *Gilân* genoemt: hoewel beide deze lantschappen, *Deilem* en *Gilân*, by *Abulfeda* en andere, voor een eenigh lantschap gehouden worden.

De naem *Deilem* is eerst aen de volken gegeven, die de bergen des lants bewoonden; maer daer na is die naem ook den zelven bergen toegevoeght.

Cedrenus noemt d'inwoonders van *Dei-*

Dilem Dilimniten, en *Prokopius Dolomiten.*

Bojas schijnt den oorsprong van zijn geslaght uit *Sabur Dulaktaf*, gebynaemt *Kirmansjah*, zoon van *Sabur*, zoon van *Ardsjir*, of *Jazdejird*, koning der Persen, te hebben. *Bojas* had drie zoonen, met name *Alis Abulhasen*, *Hasen Abualis*, en *Ahmed Abulhasen*, die in den krijgh dienden. D'eerste wiert namaels *Amadduddaulas*, de tweede *Ruknuddaulas*, en de derde *Muazzuddaulas* gebynaemt.

Wonderlijke droom van Bojas.

Men zeidt dezen *Abuschajau Bojas* in zijnen droom docht, dat hy piste, en uit zijne roede een groot vuur schoot, dat zich opwaerts uitstrekte, tot dat het by-na aen den hemel reikte: dat dit vuur daer na zich in drie deelen geklooft hadde: waer uit vele andere deelen gesproten waeren: en met dit vuur de werelt verlicht was: eindelijk hadden de landen en menschen zich voor dit vuur neêrgebogen. Hier op ging *Bojas* by eenen duiveljager, of droombedieder, die hy zijnen droom verhaelde: tot wien de droom-bedieder zeide: *Het is een droom van groot belang, en ik zal dien niet uitleggen, 't en zy ik een peert en kleet krijgh.* Waer op *Bojas* antwoorde: *Ik heb geene andere klederen, als die ik tegenwoordigh aen 't lijf heb. Zoo ghy my die afneemt, zoo ben ik naekt.* Toen zeide de droom-bedieder: *Geve my dan tien dukaten. Bojas* zeide: *Ik heb'er geene twee, veel min tien. Bojas* gaf hem evenwel iets. Toen zeide de duivel-jager: *Wete dan, dat uwe drie zoonen over den aertbodem heerschen zullen, en hunne naem tot aen het einde des aertbodems vermaert zal zijn. Uit hen zullen meenighten van koningen voortkomen: gelijk ghy die meenighvuldige verdeilingen des vuurs gezien hebt.* Toen zeide *Abuschajau Bojas*: *Schaemt ghy u niet, met ons den spot te drijven? daer ik een arm man ben, en mijne zoonen arm zijn: hoe zouden die koningen kunnen worden?* Toen antwoorde de droom-bedieder: *Doet my des gedenken, wanneer ik by u zal gekomen zijn.* Hier over wiert *Bojas* vertoornt, en beval zijnen zoonen den droom-bedieder eenen oorslagh te geven: gelijk zy ook deden.

Wort uitgeleit.

Daer na trokken de zoonen van *Bojas*, uit *Dailam*, na *Tabristan*, en vervoeghden zich by *Mardawigh*, koning der Dailamiten, die hen heuschelijk ontfing, en met eer-gewaden, na 's lants wijze, beschonk, en maekte *Alis Abulhasen* lantvooght van *Gorgistan*. Deez wist met giften en geschenken de herten der inwoonders te lokken, en hen op zijne zijde te krijgen: waer over zy hem ten leste tot koning opwierpen. Daer na veroverde hy de Persische steden, *Ispahan* en *Schiras*, en maekte zich in 't kort van gansch *Persie* meester, en nam geweldigh in maght en mogentheit toe.

Alis Abulhasen wort maghtigh.

Na *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, in de stad *Bagdad* gekomen was, hielden zich *Chalif Mustakfis*, en keizer *Zairak*, uit vreze voor hem, verborgen: waer door ook de meeste Turken, die onder *Zairaks* gebiedt stonden, na *Mausil* trokken. Wanneer zy verre voortgetogen waeren, quam *Mustakfis* te voorschijn, en keerde na 's keizers paleis, en verblijde zich over de komste van *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*: die hier op tot hem trad, en aen hem den eedt van getrouheit deed, en lang by hem bleef. *Mustakfis* zond aen *Muazzuddaulas* giften en gaven, trok hem ook het eergewaet aen, en verçierde hem met halsbant en armringen. Ook stont hy hem het achterste deel van zijn hof toe, en gaf hem eene vane. Hy deed ook zijnen naem op zijn gelt munten, en beval voor hem op de preekstoelen te bidden, en gaf hem den naem van *Muazzuddaulas*. Hy noemde zijnen broeder *Alis Abulhasen*, die d'oudste was, *Amaduddaulas*, en *Hasen Abualis*, de middenste hunner, *Ruknuddaulas*: maer *Muazzuddaulas* was de jongste. Hy deed hunne namen en toenamen op de goude en zilvere penningen munten.

Muazzuddaulas komt te Bagdad.

Toen quam ook keizer *Zairak*, zoon van *Schirazad*, te voorschijn, en vervoeghde zich by *Muazzuddaulas*, en wiert door hem over het invorderen van schattingen en tollen gestelt.

Keizer *Zairak* regeerde drie maenden en twintigh dagen.

In den zelven jare wiert *Mustakfis* van zijn rijk afgezet: 't welk zich aldus toedroegh. *Muazzuddaulas* wiert verwittight, hoe *Alama*, voorzorghster van *Chalif Mustakfis*, besflooten had, hem van zijne waerdigheit af te zetten. Dies trad hy met eenige mannen tot den

Chalif Mustakfis wort uit zijn rijk gezet.

Cha-

Chalif, kuste d'aerde voor hem, en zette zich ter zeet op eenen stoel, die voor hem gezet wiert. Daer na traden twee Dailamiten binnen, en vatten de hant van *Mustakfis*, de welke hy hen toestak; dewijl hy meinde, dat zy die kussen wilden. Maer zy trokken *Mustakfis* van zijn gestoelte, namen hem den tulbant af, en braghten hem te voet na het huis van *Muazzuddaulas*, die hem in boeiens smeet, en van het gezight en rijk beroofde.

Voorts wiert des *Chalifs* paleis geplondert, zonder iet daer in overbleef. Hy bleef in de gevangkenis tot het einde zijns levens, en had geregeert een jaer, vier maenden en twee dagen, en sterf in het keizerlijk hof, des jaers negen hondert negen en negentigh. Hy was gedwongen altijt zijne zaken, na het goetdunken en welgevallen van keizer *Tuzun* en *Zairak*, te verrichten.

Sterft.

Muti Lilla wort Chalif.

Ten zelven dage, op den welken *Mustakfis* afgezet was, wiert zijn neve *Fall Abulkasim*, anders *Abul-Abbas Muti Lilla* geheten, zoon van *Muktadir*, zoon van *Mutadid*, zoon van *Muaffik*, zoon van *Mutewakkil*, tot *Chalif* gekooren.

Muazzuddaulas oorloght tegen Nasiruddaulas.

Des zelven jaers trok keizer *Hasen Nasiruddaulas*, zoon van *Abdalla*, zoon van *Hamadan*, na *Bagdad*, om keizer *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, te belegeren. Na zy elkanderen vele gevechten gelevert hadden, trad eindelijk *Nasiruddaulas* in de stad, en nam d'Oostzijde in: maer *Muazzuddaulas* behield de Westzijde. Na lang onderling oorlogen, vlughte *Nasiruddaulas*: waer door het rijk aen *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, verviel.

Des jaers negen hondert zeven en veertigh trok keizer *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, na de stad *Mausil*: by wien *Saifuddaulas*, neve van *Hamadan*, zich vervoeghde. Voorts wiert onder hen beide eene vrede getroffen. Toen keerde *Muazzuddaulas* weêr na *Bagdad*.

Verovert verscheide steden.

Des jaers negen hondert en acht en vijftigh trok keizer *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, na *Mausil*, en nam de stad in. Maer keizer *Nasiruddaulas*, zoon van *Abdalla*, vlughte na de stad *Nisibin*, en van daer na *Aleppo*. Toen nam *Muazzuddaulas* gansch *Diarebia* in: te weten, *Mausil*, *Gjezir*, *Nabis*, *Singjar*, *Rahaba*, *Rasulain*, en *Chabur*, en bleef'er tot op het jaer negen hondert negen en vijftigh: als wanneer hy met *Nasiruddaulas* vrede maekte. Waer op *Nasiruddaulas* weêr in zijn lant trok.

Chalif Muti Lilla wort afgezet.

Des jaers negen hondert en twee en zeventigh wiert *Chalif Muti Lilla*, om de volgende oorzake, van zijn rijk afgezet. *Sebektekin*, een Turk, had de heerschappye of het rijk te *Bagdad* ingenomen. Deez Turk was een van de deurwaerders van *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, die, in aenzien en waerdigheit, van tijt tot tijt meer en meer toenam, en eindelijk na *Ahwaz* geschikt wiert: alwaer, door het toenemen van zijne maght, tusschen hem en *Azzuddaulas*, zoon van *Muazzuddaulas*, vyantschap ontstont. Maer van daer trok *Sebektekin* na *Wasit*, en sloegh te *Bagdad* aen het muiten, en drong zich ter heerschappye in. By hem vervoeghden zich de Turken en Senneers: maer de Dailamiten en het graeuw hielden de zijde van *Azzuddaulas*. Daer na ontstonden eenige gevechten onder hen: waer in de krijgsknechten van *Sebektekin* de zege bevochten, en eindelijk *Bagdad* innamen. Wanneer nu *Chalif Muti Lilla* eene lamheit had, en nauliks zich verroeren kon, en daer by stamelde, zonder *Sebektekin* des wiste, zoo ried *Sebektekin* hem, als hy des vernam, afstant van zijn Chalifschap te doen, en dat aen zijnen zoon *Tai Lilla* over te geven: gelijk hy ook deed, na hy het Chalifschap negen en twintigh jaren, vier maenden, en een en twintigh dagen bekleet had. Hy sterf te *Dairakouli* des volgenden jaers, in zijnen ouderdom van drie en zestigh jaren, na verloop van twee maenden en eenige dagen, sedert hy afstant van het Chalifschap gedaen had. Hy was godsdienstigh, zoet van omgang, goedertieren, oprecht, gaf vele aelmoessen, en deed vele gebeden. Maer in zijn rijk wiert hy onderdrukt: en was van het Chalifschap hem niet, als de tytel, overgebleven: want de geheele heerschappye, in *Irak* en *Persie*, stont aen den stam of geslaghte van *Bojas*. Wat belangt d'overige gewesten, die stonden onder het gebiedt der genen, die de zelve in bezit genomen hadden.

Sterft.

Muazzuddaulas ſterft.

Des jaers negen hondert zes en zeſtigh overleed keizer *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, te *Bagdad*, na hy in *Irak* een en twintigh jaren, en eenige maenden geregeert had. Hy was een ſtrijtbaer, kloekmoedigh en onvertzaeght vorſt; hoewel onverzichtigh in zijne aenſlagen: maer de geduurige ervaerentheit maekte hem wijs, en de gelukkige voortgang zijner zaken leerde hem geweldigh, en heeft hem tot die hooghheit opgevoert, de welke nooit eenig keizer, behalve de *Chalif*, voor hem bereikt had.

Zijn zoon, Bachtiar Azzuddaulas wort keizer.

Na *Muazzuddaulas* volghde zijn zoon *Bachtiar Azzuddaulas*, als keizer, in het rijk, dien *Chalif Muti Lilla* de plaetſe des vaders gaf, en het keizers gewaet aentrok, en met dien bynaem vercerde. Maer de beſtiering en bewint van 's rijks zaken was by hem minder.

De zaken des Chaliſchaps verſlimmerden ook, en gingen meer en meer te rugh. Ook had de *Chalif* geenen *Vizier* meer, en alleenlijk eenen ſchrijver, die het bewint over de inkomſten en tollen had. Geen bewint had *Chalif Muti*: 't en zy dat *Muazzuddaulas* hem opleide en toeſtont: het welk diende, om eenige nootwendigheden voor hem te verſchaffen.

Chalif Muti draeght het rijk aen zijnen zoon over.

Des jaers negen hondert drie en zeventigh ſtont *Chalif Muti* van zelf het Chaliſſchap af: en wiert ten zelven dage zijn zoon, *Abdulkerim Abubekr Tai Lilla*, tot *Chalif* gehult.

Nooit is iemant ouder van jaren uit d'Abbaſiden tot het Chaliſſchap gekomen, noch nooit is iemant by 's vaders leven *Chalif* geworden, behalven dezen *Tai Lilla*, en *Abubekr*, *de Rechtveerdige*, die na den profeet *Mahomet* gevolght, en de tweede *Chalif* was. Wanneer hy gehult was, trok hy keizer *Sebektin* het gewaet van waerdigheit aen, en maekte hem vooght over zijn paleis.

Des jaers negen hondert vier en zeventigh trok keizer *Sebektin* uit, verzelt met *Chalif Tai Lilla*, en zijnen vader *Muti*, om keizer *Azzuddaulas*, zoon van *Bojas* te belegeren. Zy ſloegen hun leger te *Dairakouli* neer: alwaer *Muti* ſterf.

Sterſt.

Vorſt Sebektin ſterft.

Niet lang daer na overleed ook keizer *Sebektin* aen eenen buik-loop; na hy zijn ampt twee maenden en dertien dagen bekleet had.

Aftekin komt in zijne plaetſe.

De Turken vergaven de heerſchappye aen *Aftekin Sjarabi*, dienaer van *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, die met *Chalif Tai*, en de Turken, optrok, en de ſtad *Waſit* belegerde: de welke *Azzuddaulas* te voore verſterkt had.

Oorloght tegen Azzuddaulas.

Aldaer wiert door *Aftekin* en *Azzuddaulas* fel gevochten: en duurde 't vechten tuſſchen beide krijgsheiren vijftigh dagen. Maer *Azzuddaulas*, die het gewelt des oorloghs niet kon uitherden, en gebrek van lijftoght had, verzocht byſtant van zijnen neve *Adaduddaulas*. Daer na verzocht hy ook byſtant van *Abuthalab Uddatuddaulas*, zoon van *Naſiruddaulas*. Maer na deez te *Bagdad* gekomen was, plante hy zich aldaer vaſt, en droegh zich in het hof van *Azzuddaulas*, als koning. Doch *Chalif Tai Lilla* quam met eenige Turkſche krijgstroepen, om hem den oorlogh aen te doen, en trok met zijn krijgsvolk in *Bagdad*. Toen quam *Adaduddaulas*, zoon van *Ruknuddaulas*, heer van *Perſie* &c. en zoon van *Bojas*, uit *Perſie*, in *Waſit*, om zijnen neve *Azzuddaulas* byſtant te doen, en ſloegh zich aen d'Ooſtzijde der ſtad neêr: maer *Azzuddaulas* nam de Weſt-zijde der ſtad in. Van daer weken zy na *Dairakouli*, en leverden den Turken ſlagh, en dreven hen op de vlught, en plonderden hunne legers. De Turken begaven zich na *Bagdad*. Maer daer na trok ook *Adaduddaulas* met zijne krijgstroepen in *Bagdad*, die zich by *Tai Lilla* vervoeghde, en zich voor hem vernederde, en zijne hant kuſte.

Neêrlaegh der Turken.

Azzuddaulas wort gevangen,

Wanneer hy aldaer voet gekregen had, nam hy zijnen neve *Azzuddaulas*, en de veltöverſten des krijgsheirs, gevangen. Toen ſchreef hy aen zijnen vader *Ruknuddaulas*, heer van *Perſie* &c. en verwittighde hem des. Maer die beſtrafte hem zeer ſcherp, met dreigementen van by hem te zullen komen; 't en zy hy zijnen neve *Azzuddaulas* in de heerſchappye herſtelde. Waer over hy hem los liet, en in de heerſchappye herſtelde: na hy hem by eede verbonden had, dat hy ſtadhouder in *Irak* zou zijn; en noch zijn, noch *Ruknuddaulas* bevel tegen-ſtreven. Met dezen eedt verbont *Chalif Tai* en *Adaduddaulas* hem aen zich, en aen zijnen vader *Ruknuddaulas*. Daer na trok *Adaduddaulas* weêr na *Perſie*.

En weêr ontſlagen.

Des

Chalif Tai Lilla trouwt. Des zelven jaers trouwde *Chalif Tai Lilla* aen *Sahraban*, dochter van keizer *Azzuddaulas*, zoon van *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, en beloofde haer een bruidtschat van hondert duizent dukaten. Zy wiert des jaers negen hondert en tachentigh by hem gebraght.

Des jaers negen hondert zes en zeventigh ontdekte *Adaduddaulas*, die, na zijnen vader *Ruknuddaulas*, heer van *Persie* geworden was, tegen *Azzuddaulas*, zijn ooms zoon, heer van *Bagdad*, zijne haet, en wapende zich, om *Irak* te beoorlogen en in te nemen.

Adaduddaulas beoorloght Azzuddaulas. *Azzuddaulas* trok met zijnen *Vizier Ali*, zoon van *Abutaher*, en met *Chalif Tai Lilla* na *Wasit* af, derwaerts ook *Adaduddaulas* quam. Tusschen beide de krijgsheiren, wanneer zy by elkanderen gekomen waeren, ontstont een fel gevecht: in het welk *Azzuddaulas* op de vlught gedreven wiert. Na *Azzuddaulas* vele oorloghs-rampen geleden had, week hy eindelijk uit *Bagdad*: het welk *Adaduddaulas* in bezit nam. Verovert Bagdad.

Des jaers negen hondert zeven en tnegentigh hulde *Chalif Tai Lilla Adaduddaulas* met keizerlijke hulding, en kroonde en verçierde hem met halsbant en arm-çieraden, en verklaerde hem tot heer. Hy gaf hem ook twee vanen in de hant, en maekte hem zijnen hof-vooght. Daer na nam *Adaduddaulas Ali*, zoon van *Abutaher*, en *Vizier* van *Azzuddaulas*, gevangen, en doode en hechte hem aen den kruize. Wort gehult.

Na *Adaduddaulas* in *Bagdad* getreden was, trok *Azzuddaulas* na *Abuthalab Uddatuddaulas*, zoon van *Nasiruddaulas*, en verzocht zijnen bystant tegen *Adaduddaulas*. Deez dan wapende zich, en trok hem uit *Bagdad* tegen, met zijne krijgstroepen, in gezelschap van *Chalif Tai Lilla*. Na zy by elkanderen gekomen waeren, ontstont een groot gevecht: in het welk *Azzuddaulas* met zijn volk op de vlught gedreven en gedoot wiert. Azzuddaulas wort verslagen en gedoot. Wanneer de geen, die hem gedoot had, zijn hooft in eene schootel, by zijnen neve *Adaduddaulas* braght, had hy zijnen neusdoek aen d'oogen gehouden en geweent. Hy sterf in zijnen ouderdom van zes en dertigh jaren, en had geregeert elf jaren en eenige maenden. Hy was een strijtbaer man, en sterk van lichaem en geest. Men zeit, dat hy eenen stier met zijne handen kon ter neêr werpen, zonder hem vast te binden: maer hy greep dien slechts by de beenen, en wierp hem tegen d'aerde. Ja hy ging ook tegen leeuwen ten strijde en op hen ter jaght.

Des jaers negen hondert acht en zeventigh bemaghtighde *Adaduddaulas*, zoon van *Ruknuddaulas*, *Mausil*, *Diarrebia*, *Mijafarckin*, en *Diarbekr*. Adaduddaulas verovert verscheide landen. *Abuthalab Uddatuddaulas*, zoon van *Nasiruddaulas*, vlughte na *Aziz Billa*, heer van *Egypten*: maer quam'er niet, en wiert gedoot.

Des zelven jaers beval *Chalif Tai Lilla*, dat koning *Adaduddaulas* des Vrydaghs te *Bagdad* een gebedt voor hem zou doen. Dit heeft niemant voor hem mogen gebeuren, ja den bont of rijksgenoten zelfs niet. Hy beval ook, dat voor 't hof van *Adaduddaulas* trommels op de vijf bede-stonden zouden geslagen worden: het welk ook niemant voor hem gebeuren moght, ja den bontgenooten zelfs niet. Deez *Adaduddaulas* was ook d'eerste, die in het Mahometsdom koning genoemt is. En op de preekstoelen wiert hy *Sjahen-Sjah*, dat is, *koning der koningen*, geheten.

Des jaers negen hondert twee en tachentigh overleed koning *Adaduddaulas*, zoon van *Ruknuddaulas*, zoon van *Bojas*, te *Bagdad*, in zijnen ouderdom van zeven en veertigh jaren en elf maenden. Sterft. Hy had over *Bagdad*, *Irak*, *Mausil*, *Diarbekr*, *Harran*, *Membigz*, *Persie*, *Karmanie*, en *Churistan*, geheerscht.

Hy was een strijtbaer, onvertzaeght, en kloekmoedigh vorst, en verstont zich wonder wel op het stuk der regeering. Zijn doot wiert eene wijle verborgen gehouden: en het lijk te *Bagdad*, op het keizers kasteel, begraven.

Des volgenden jaers wiert zijn doot geopenbaert, en het lijk uit het graf van *Bagdad* na *Kufa* overgevoert, en in de *Mesched* of martel-plaetse van den keizer der gelovigen, *Ali*, zoon van *Abutalib*, begraven. Ziet p. 169.

Daer na volghde *Marzuban Abukalanzjar Samsamuddaulas*, zoon van *Adaduddaulas*, zoon van *Ruknuddaulas*, zoon van *Bojas*, en wiert door *Chalif Tai Lilla* gehult en gekroont, en met halsbant en armringen verçiert. Samsamuddaulas, zijn zoon, wort koning van Bagdad.

Des jaers negen hondert drie en tachentigh overleed *Muaijiddaulas*, broeder van *Adaduddaulas*.

Abulfaras Sjarfuddaulas verovert Bagdad en Irak.

Des jaers negen hondert vijf en tachentigh kreegh koning *Abulfaras Sjarfuddaulas*, oudste zoon van *Adaduddaulas*, die *Ispahan*, *Ray*, *Schiras*, de steden van *Dailama* en andere bezat, de stad *Bagdad* in bezit: het welk zich aldus toedroegh. Hy viel in dit jaer met zijn krijgsheir in het geweft van *Irak*, en nam het in. Toen schreef hy aen zijnen broeder *Ahmed Abulhasen*, zoon van *Adaduddaulas*, onder wien de steden des lantschaps van †*Fars* stonden, en verzocht van hem bystant tegen zijnen broeder *Samsamuddaulas Marzuban Abukalangzjar*, koning van *Bagdad*; maer kon dien by hem niet verwerven. Hy trok evenwel op, deed zijnen broeder *Samsamuddaulas* den oorlogh aen, en belegerde en overwon hem, en smeet hem in de gevangkenis. Daer na viel hy in *Irak*, en veroverde de steden *Ahwaz*, *Basora*, en *Wasit*.

† Eigentlijk Persie.

Na hy in rijkdommen en krijgsvolk toegenomen had, schreef hy aen *Chalif Tai Lilla*, en verzocht van hem het keizerlijk gewaet, bezegelt gezagh en geschenk: al het welk hy hem niet weigerde; maer zond het hem toe. Daer en boven verzoght hy, dat hem zijn broeder *Samsamuddaulas*, die in de gevangkenis by den *Chalif* gehouden wiert, moght overgelevert worden: dien de *Chalif* ook aen hem overleverde, na hy vrede met hem gemaekt had: op voorwaerden, dat in zijnen naem allereerst op de preekstoel zou gebeden worden: en d'een in des anders gebiedt niet zou mogen komen: het welk zy by onderlinge eeden bevestighden.

Daer na toogh *Samsamuddaulas* na zijnen broeder *Sjarfuddaulas*, die te *Wasit* was, af, en trad in zijne tente, daer hy met zijne schatten door eenigen bewaert wiert.

Doet zijnen broeder Samsamuddaulas blinden.

Toen trok *Sjarfuddaulas* na *Bagdad*, in gezelschap van twintigh duizent Dailamiters, en dertigh duizent jonge Turken: alwaer hem het rijk bevestight wiert. Hy deed zijnen broeder *Samsamuddaulas* van het gezight beroven, en op een kasteel brengen, en daer op geboeit bewaren. *Samsamuddaulas* had in *Irak* drie jaren en elf maenden geregeert.

Wort gehult.

Des jaers negen hondert zeven en tachentigh hulde *Chalif Tai Billa* dezen *Abulfaras Sjarfuddaulas*, zoon van *Adaduddaulas*, en kroonde en verçierde hem met halsketen en armringen. Hy schreef hem een bezegeld gezagh, en gaf hem twee vanen, en den bynaem van *Sjahensjah*, dat is, *koning der koningen.*

Sterft.

Des jaers negen hondert negen en tachentigh sterf *Sjarfuddaulas*, na hy twee jaren en acht maenden te *Bagdad* geregeert, en acht en twintigh jaren en vijf maenden geleeft had. Het lijk wiert na *Kufa* gebraght, en aldaer neffens zijnen vader begraven.

Abunasr wort Sjahensjah.

Na hem volghde in het rijk zijn broeder *Abunasr Bahajuddaulas*, zoon van *Adaduddaulas*: dien ook *Chalif Tai Lilla* met het keizerlijk gewaet hulde en kroonde, en met halsketen en armringen verçierde, en een bezegelt gezagh schreef.

Verlost zijnen broeder Samsamuddaulas uit de gevangkenis.

Des jaers negen hondert en tnegentigh nam koning *Bahajuddaulas* zijnen blinden broeder, *Samsamuddaulas*, uit de gevangkenis, en gaf hem de stad *Schiras*, *Argjan*, en het onderhoorig gebied, en voeghde hem zijnen broeder *Abutaher*, zoon van *Adaduddaulas*, toe. Maer deez sterf niet lang daer na. Voorts bleef *Samsamuddaulas* wel koning in name; maer niet in daet: want zeker perzoon, *Fulad* geheten, had al het bewint van 's rijks zaken aen zich getrokken.

Des jaers negen hondert en een en tnegentigh wiert *Chalif Tai Lilla* van zijn Chalifschap afgezet: het welk in dezer wijze geschiede.

Chalif Tai Lilla wort afgezet.

Wanneer koning *Bahajuddaulas* voorgenomen had *Tai Lilla* af te zetten, reed hy tot hem, en kuste voor hem d'aerde, en zette eenen stoel voor hem, om op te zitten. Een van *Bahajuddaulas* krijgsknechten scheurde den gordel des zwaerts, daer meê de *Chalif* omgort was, van zijn lijf, en trok hem van 't gestoelte. Aenstonts schooten vele Dailamiters op hem toe, en bewonden hem in een tapijt, en braghten hem in eene kerker van 't hof, daer hy gevangen bleef. Voorts wiert des *Chalifs* of keizers hof uitgeplondert: waer door *Bahajuddaulas* groote rijkdommen verkreegh. Daer na keerde koning *Bahajuddaulas* na zijn huis, en verklaerde

Kadir

Kadir Billa wort Chalif. *Kadir Billa Abul-Abbas Ahmed*, zoon van *Ishaak*, zoon van *Muktadir*, zoon van *Mutadid*, tot vorſt of heer des Chaliſſchaps, en deed het langs de ſtraten afkundigen.

Daer na bewees hy met getuigen, dat *Tai Lilla* van zelf, en uit eigen vrye wille, het Chaliſſchap afgeſtaen, en dat aen *Kadir Billa* overgegeven had. *Tai Lilla* had geregeert zeventien jaren, negen maenden, en zeven dagen. Hy bleef afgezet en gevangen, en ſterf des jaers duizent en twee, in zijnen ouderdom van zes en zeventigh jaren. *Chalif Kadir Billa* bad voor hem.

Hy was miltdadigh en eerbaer: maer klein van maght, van wegen de zoonen van *Bojas*, die koningen waeren: want de naem en tytel alleen van *Chalif* was overgebleven: dewijl, zoo lang hy regeerde, niet met allen door zijn gezagh volbraght wiert.

Wanneer *Kadir Billa* de tijding van het opgedragen Chaliſſchap ter ooren quam, was hy in *Katiha*, (eene plaetſe na-by *Mekka*, de welke door de Koreizjiten bewoont wiert) en met het verhael van zijnen droom bezigh, dien hy des verleden nachts van het verkrijgen des Chaliſſchaps gehad had.

Hy trouwde *Sekina*, dochter van koning *Bahajuddaulas*, op het jaer negen hondert drie en tnegentigh, en gaf haer eene bruidtſchat van twee hondert duizent dukaten.

Des jaers negen hondert en acht en tnegentigh wiert *Samſamuddaulas*, zoon van *Adaduddaulas*, gedoot: het welk zich aldus toedroegh. Samſamuddaulas wort gedoot.

Abunaſr, en *Abulkaſim*, zoonen van *Azzuddaulas*, zoon van *Muazzuddaulas*, zoon van *Bojas*, hadden, ſedert de doot van hunnen vader, in de gevangkenis gezeten. Maer daer na kochten zy d'opzienders van den kerker om, die hen los lieten. Na zy dus vry geraekt waeren, verzamelden zy vele krijgstroepen. *Abunaſr* nam den bynaem van *Nuruddaulas Muhialummas*, en *Abulkaſim* dien van *Hiſamuddaulas Seijidulummas* aen. *Abulkaſim* trok na de ſtad *Argjan*: wiens heerſchappye hy ook van den ſtadhouder *Samſamuddaulas* bequam. Daer na trokken zy na *Samſamuddaulas* zelven, die, uit vreze voor hem, na het kaſteel der ſtad *Schiras*, hooftſtad van *Perſie*, toogh, om zich aldaer te verſterken. Maer de kaſteel-vooght wilde hem niet inlaten: waer over hy met drie hondert man na

Abwaz trok. Doch hy ontmoete zijnen neve *Abulkasim*, zoon van *Azzuddaulas*, en wiert in een gevecht door hem gedoot. Zijn hooft wiert in een schootel aen *Abunasr*, zoon van *Azzuddaulas*, gebraght, die het ziende, zeide: *Dit is de leere: de welke mijn vader geleert heeft: te weten, wanneer hy Azzuddaulas, zoon van uwen oom, gedoot heeft.* Ziet de voorgaende afbeelding.

Abunasr, zoon van Azzuddaulas, wort gedoot.

Des jaers duizent wiert *Abunasr*, zoon van *Azzuddaulas*, gedoot, en zijn hooft tot zijnen neve *Abunasr Bahajuddaulas*, zoon van *Adaduddaulas*, gebraght, na zy lang tegen elkanderen geoorloght hadden. Toen bequam *Abunasr Bahajuddaulas* al het geen, dat de twee zoonen van *Azzuddaulas*, *Abunasr* en *Abulkasim*, bezeten hadden.

Abunasr Bahajuddaulas sterft.

Des jaers duizent en twalef sterf *Abunasr Bahajuddaulas*, zoon van *Adaduddaulas*, zoon van *Ruknuddaulas*, zoon van *Bojas*, heer van *Irak*, aen de vallende ziekte, te *Argján*, na eene regeringe van drie en twintigh jaren en elf maenden.

Zijn zoon komt in de plaetse.

Na hem regeerde zijn zoon *Abusugjaus Sultanuddaulas*: aen wien ook *Chalif Kadir Billa* een bezegelt gezagh schreef. Ook hulde hy hem, en stelde hem in zijne vaders plaetse. Hy plante den zetel zijns rijks in *Schiras*, hooftstad van *Persie*, en deed het gewelt van *Irak* door eenen lantvooght regeeren.

Sterft.

Des jaers duizent en drie en twintigh sterf koning *Abusugjaus Sultanuddaulas*, zoon van *Bahajuddaulas*, zoon van *Adaduddaulas*, zoon van *Ruknuddaulas*, zoon van *Bojas*, in de stad *Schiras*, na eene regering van twee jaren, en in zijnen ouderdom van twee en dertigh jaren.

Zijn zoon, Abukalanzjar wort koning.

Op zijne ziekbedde stelde hy, tot navolger, zijnen zoon *Abukalanzjar*, die toen in *Churistan* was. En aldus wiert in zijnen naem gebeden. Maer de veltöversten en krijgsknechten veranderden daer na van gevoelen, en baden in den name van zijnen oom, *Abu Alis Sjarfuddaulas*, zoon van *Bahajuddaulas*. Waer over *Abukalanzjar* zijne krijgstroepen vergaderde, en leverde zijnen tegenstrevers vele veltslagen, en bevocht nu hy, en dan zy, de zege. Eindelijk kreegh *Abukalanzjar* de stad *Schiras* in, en bleef aldaer. Maer zijn oom, *Abu Alis Sjarfuddaulas*, zoon van *Bahajuddaulas*, bemachtighde *Irak*, en bleef te *Bagdad*, alwaer hy, in zijnen ouderdom van twee en twintigh jaren en eenige maenden, aen eene felle ziekte overleed, des jaers 1025.

Ghelaluddaulas.

Na zijn overlijden ontstonden beroerten en oplopen te *Bagdad*. Maer eindelijk verviel de heerschappye aen zijnen broeder *Firuz Abutahir Ghelaluddaulas*, die te dier tijde te *Basora* was, en wiert in zijnen naem op de preekstoelen gebeden. Doch wanneer namaels de krijgsknechten hem afvielen, wierpen zy weêr tot heerscher of koning *Abukalanzjar*, zoon van zijnen broeder *Sultanuddaulas*, op, en baden in zijnen naem. Wanneer *Ghelaluddaulas* dit verstaen had, verzamelde hy krijgsvolk, en versterkte zich te *Basora*.

Chalif Kahir Billa sterft.

Des jaers duizent en dertigh sterf *Chalif Kahir Billa* te *Bagdad*, na eene regering van een en veertigh jaren en eenige maenden, (zoo lang nooit eenigh *Chalif* voor hem geregeert had) in zijnen ouderdom van zes en tachentigh jaren en zes maenden.

Hy was eenvoudigh en oprecht, zachtmoedigh, vroom, godsdienstigh, en handhaefde de gerechtigheit, en reikte vele aelmoessen uit. Maer hem wiert gewelt in zijn rijk gedaen: naerdien alle de heerschappye in handen der zoonen van *Bojas* was. Hy bezocht de graven der godvruchtigen, als het graf van *Almaarufi* en andere.

Zijn zoon, Kaijim Biamrilla, wort Chalif.

Op den zelven dagh, op den welken *Chalif Kadir Billa* sterf, wiert zijn zoon *Abdalla Abugjafar Kaijim Biamrilla Chalif* gemaekt, en hem trou gezwooren: want zijn vader had hem tot bont of rijksgenoot gemaekt, en des jaers te voore, als navolger, door het volk den eedt van getrouheit doen zweeren.

Bagdad door Ghelaluddaulas ingenomen.

Op 't zelfste jaer quam koning *Firuz Abutahir Ghelaluddaulas*, zoon van *Bahajuddaulas*, zoon van *Adaduddaulas*, zoon van *Ruknuddaulas*, zoon van *Bojas*, in de stad *Bagdad*, en bemaghtighde de zelve. Voorts wiert in zijnen naem op de preekstoelen gebeden. *Chalif Kaijim Biamrilla* deed hem keizerlijk gewaet aen, en stelde hem over zijn hof, en gaf hem den bynaem van *Sjahensjah*, dat 's, *koning der koningen*. Sedert wiert hem het rijk bevestight.

Hy sterft.

Hy overleed des jaers duizent drie en veertigh, na eene regering van dertien jaren en elf maenden.

Zijn zoon volght hem. Na hem volghde zijn zoon *Abumansor Melik Aziz*: in wiens name ook op de preekstoelen gebeden wiert.

Abukalanzjar sterft. Des jaers duizent acht en veertigh sterf koning *Abukalanzjar*, zoon van *Abusugjaus Sultanuddaulas*, die in opper *Irak* vier jaren en twee maenden geregeert had.

Na hem volght zijn zoon Rahim. Na hem volghde zijn zoon *Abunasr Melik Rahim*, die na het keizerlijk kasteel trok, en de stad *Bagdad* bemachtighde. *Chalif Kaijim Biamrilla* hulde en beschonk hem met kroon, halsçieraet en armringen. Deez was de laetste koning uit den stam van *Bojas*.

Irak en *Bagdad* onder de regering der *Salzjouken* of Turken.

Basasir wort machtigh in Irak. DEs jaers duizent vijf en vijftigh begonnen de *Salzjouken* of Turken over *Bagdad* te heerschen: het welk aldus geschiede. Zeker Turk, met name *Rustan Abulharith Mutaffir Basasir*, was machtigh in *Irak* geworden, en had door den gelukkigen voortgang van zijne aenslagen het lant bemachtight: waer door hy vermaert, en den vorsten der Arabieren tot vreze en schrik geworden was.

Voorts wiert in zijnen naem op de preekstoelen van *Irak* gebeden: waer door koning of *Melik Rahim*, uit den geslaghte van *Bojas*, niets over-bleef, als de bloote tytel van koning.

Wanneer *Chalif Kaijim Biamrilla Basasirs* toelegh, om het keizerlijk kasteel te bemachtigen, vernam, schreef hy aen *Togrulbek*, heer des lantschaps van *Chorazan*, zoon van *Michaël*, zoon van *Salzjouk*, die in de lantstreke van *Raja* was, en verzocht van hem bystant, en bad hem, om in *Irak* te komen.

Te dier tijde was *Basasir* te *Wasit*. Zommigen zijner krijgsknechten verlieten hem, en keerden na *Bagdad*, en sloopten en staken zijn huis in brant. Togrulbek komt te Bagdad. Vorst *Togrulbek* quam hier op in 't kort te *Bagdad:* maer *Basasir* was aen den *Eufrates*, na-by *Rahaba*. Deez schreef aen *Mustansir Billa*, heer van *Egypten*, om gelt, en bad, in zijnen naem, te *Rahaba*, en kreegh van hem gelt. Wanneer *Togrulbek* te *Bagdad* gekomen was, nam hy *Melik Rahim* gevangen. Neemt Melik Rahim gevangen. Waer op aenstonts het bidden in zijnen naem ophield. En aldus eindighde het rijk der koningen uit den geslaghte van *Bojas*, na het hondert en zeven en twintigh jaren geduurt had. Toen vorst *Togrulbek* te *Bagdad* quam, braght hy achtien olifanten met zich, en nam zijne woonplaetse op het keizerlijk kasteel.

Des jaers duizent en zes en vijftigh nam *Chalif Kaijim Biamrilla* de zuster van vorst *Togrulbek*, met name *Kadigha*, ten wijve, gevende haer eene bruidtschat van hondert duizent dukaten.

De *Salzjoukfche* vorsten hadden des jaers duizent en acht en dertigh aldus hunnen op en voortgang genomen.

Oorsprong en opgang der Salzjoukische vorsten. Daer was zeker *Dakak*, een Turk van geboorte, een man kloekmoedigh van aert, schrander van raet en lantbestier. Deze was d'eerste onder de Turken, die het Mahometsdom omhelst had. De koning der Turken diende zich van zijnen raet, en gebruikte hem in zijnen oorlogh onder de Turken.

Na zijne doot liet hy eenen zoon *Salzjouk* na, die reeds tot zijne jaren gekomen was: en van wien de *Salzjoukfche* vorsten, die over *Bagdad*, *Chorasan*, &c. geheerscht hebben, hunnen naem bekomen hebben.

De koning der Turken gaf aen dezen *Salzjouk* het bewint en bestier over zijne krijgsheiren: maer wanneer hy voor zijne snood en schranderheit bedught wiert, besloot hy hem te dooden. *Salzjouk*, dit vernemende, vlughte na *Haron Sahabuddauw*, koning van *Ghabia*, en verzoght van hem bystant, om het lant der Turken te beoorlogen: gelijk die ook *Salzjouk* met een talrijk krijgsheir bystant deed. Maer *Salzjouk* wiert in het vechten door eenen Turk gedoot, in zijnen ouderdom van hondert en zeven jaren. Hy liet eenen zoon *Michaël* na: en deez *Michaël* vier zoonen: als, *Muhammed Abutalib Togrulbek*, *David Ghakarbek*, *Fir*, en *Arsclan*.

Michaël had, met zijne zoonen, zijn verblijf in het lant van *Mauranahar*: dien vele Turken gehoorzaemden, zonder

der eenen koning of vorst, behalve hem, t'erkennen.

Wanneer nu *Mahmud*, zoon van *Sebuktakin*, koning van *Indie*, &c. over den vliet *Ghaikon* of *Gihon* getrokken was, om *Wararchan*, koning van *Mauranahar*, bystant te doen, zoo groete deez *Michaël* koning *Mahmud*, die zich over *Michaels* stoutmoedigheit en dapperheit, en dat zijn geslaght hem gehoorzaemheit bewees, verwonderde. Voorts verzocht koning *Mahmud*, dat *Michaël* by hem zou blijven, en beloofde, op zijne wederkomste, hem over het lant van *Chorazan* tot beschermer te stellen. Maer *Michaël* sloegh koning *Masud* dat af: waer over *Masud* op hem vertoornt wiert, en hem in boeiens smeet, en tot op zijne wederkomste daer in hield. Hier over volghden *Michaëls* krijgsknechten en geslaght hem, en sloegen zich op de vlakke velden van *Chorasan* met der woon neêr. Daer na beroude het koning *Mahmud*, dat hy de krijgsknechten van *Michaël*, zoon van *Salzjouk*, in hun lant gelaten had, uit vreze, dat zy zijne plaetsen moghten innemen.

Daer na overleed koning *Mahmud*, en liet, tot erfgenaem zijns rijks, na, zijnen zoon, *Masud Abusaid*, die een krijgsheir tegen de krijgsvolken van *Michaël*, zoon van *Salzjouk*, vervaerdighde. Dit krijgsheir bestreed en versloegh het krijgsvolk van *Michaël*, en nam eenige gevangen. Daer na sterf *Michaël*. Toen vervoeghden zich de Turken by zijnen zoon, *Muhammed Abutalib*, gebynaemt *Togrulbek*, die het krijgsheir van koning *Masud* bevocht, en hem zelven op de vlught dreef, en eenigen gevangen nam. Hy vervolgde het vlughtend krijgsheir tot aen *Tus*, een stad van *Chorazan*, de welke hy bestormde en innam. Deze was d'eerste stad, de welke in handen der Salzjouken verviel. In de zelve vergaderden zich *Togrulbek* en zijne krijgsknechten, en maekten die sterk. Daer na trokken zy na de stad *Naisabur*, de welke zy ook innamen. Koning *Masud* vlughte na *Indië*, en boorde tot in zijn lant door, daer hy een lange wijle verbleef. Aldus verliet hy het lant van *Chorasan*: het welk de Salzjouken t'onderbraghten, en d'inwoonders van hunne goederen beroofden.

Togrulbek overwint koning Masud.

Wanneer koning *Masud* dit vernomen had, trok hy te rugh; maer *Togrulbek* en zijne krijgsknechten dreven hem in een gevecht op de vlught. Hier over ried *Chalif Kaijim Biamrilla* hem het lant der Mahometanen te verdedigen.

Daer na besprong koning *Masud* hen voor de tweede-mael: maer hy wierdt weêr schandelijk door *Togrulbek* op de vlught gedreven. Voort wiert *Togrulbek* in het rijk bevestight, en hy d'eerste der Salzjouken, tot *Sultan* of koning, gehult.

Wort koning.

Ten zelven jare trok vorst *Togrulbek* uit *Bagdad*, nam het lant van *Mausil* in, en voerde met zich stormkatten of bateryen. Voorts trok hy ter belegering na de stad *Tekrit*. Maer door het ontstaen van oproer te *Kufa*, *Wasit*, en *Ainuttamr*, wiert aldaer in den naem van *Mustansir Billa*, heer van *Egypten*, gebeden.

Neemt Mausil in.

Des jaers duizent zeven en vijftigh trok *Chalif Kaijim Biamrilla* vorst *Togrulbek* het keizerlijk gewaet aen, en kroonde en verçierde hem met kroone, hals-çieraet en arm-banden. Voorts wiert hem de heerschappye en het rijk bevestight. En in beide *Iraken*, dat is in *Basora* en *Kufa*, en in *Chorasan*, was niemant meer overigh, die hem twist maekte, of moeite brouwde.

Wort gehult.

Des jaers duizent en acht en vijftigh wiert *Kaijim Biamrilla* van het Chalifschap afgezet, en *Mustansir Billa* te *Bagdad* tot *Chalif* gekooren: het welk uit deze oorzake ontstont. Vorst *Togrulbek* was na de stad *Mausil* opgetrokken, en van daer na de stad *Nisibin* getogen, om de kasteelen in te nemen en te bemachtigen. By hem was zijn broeder *Abraham*. Maer *Basasir* zond aen *Abraham*, *Togrulbeks* broeder, en verzocht hem, om tegen zijnen broeder op te staen: want hy voede hem met hoope van het rijk te bemachtigen, en beloofde hem bystant te zullen doen. Waer op *Abraham* den eedt van de krijgsknechten nam, en met een groot heir na *Raija* trok, en tegen zijnen broeder *Togrulbek* aen het muiten sloegh.

Chalif Kaijim Biamrilla wort afgezet.

Basasir trad op eenen Zondagh, met d'Egyptische vanen, in *Bagdad*: waer op geschreven stont: *Vorst Maabad Abutamim Mustansir Billa, Emir Almumenim* (of *keizer der gelovigen.*)

Des

Des Vrydaeghs, den dertienden, wiert in de hooftkerke in den naem van *Mustansir Billa*, heer van *Egypten*, gebeden.

Daer na wiert een brugh over den * vliet geslagen: waer over de krijgstroepen van *Basasir* na d'Oostzijde der stad trokken. Ook wiert in den naem van *Mustansir Billa* in de hooftkerke van † *Rusafa* gebeden. Daer na nam *Basasir* den vorst der vorsten, zoon van *Muslim*, en *Vizier* of rijksraet van *Chalif Kaijim Biamrilla*, gevangen, deed hem boeiens aen, en op eenen kemel zetten, met een korte wolle rok aen, en een lange en smalle roode mutse op 't hooft, en vellen om den hals. Dus uitgestreken wiert hy langs de straten der stad *Bagdad* omgevoert, met eenen man achter hem, die hem met slagen voortdreef. Daer na wiert hy in een stieren-huit genaeit, die den zelven dagh afgetrokken was, met de hoorens op zijn hooft, en toen in de haek gesmeten, en geduurighlijk geslagen, tot dat hy sterf. Maer *Kaijim Billa* trad na zijn krijgsheir, en deed zijne tente aen d'Oostzijde der stad oprechten. Het graeuw plonderde het keizerlijk kasteel, en nam'er ontallijke goederen uit.

* De Tigris.

† D'eene zijde der stad Bagdad. Ziet p. 121. 122.

Wreetheit van Basasir tegen den Vizier gepleeght.

Des Vrydaghs, den vierden der maent *Dulhiggia*, wiert in de hooftkerke niet gebeden: noch niemant bad in de zelve. Maer in alle d'andere kerken wiert in den naem van *Mustansir*, heer van *Egypten*, gebeden. Te dien dage hield het rijk der Abbasiden op. Daer na wiert *Chalif Kaijim Biamrilla* na de stad *Haditha* vervoert, en in boeiens gehouden, en aen *Mahras*, heer van *Haditza*, overgelevert: by wien hy bleef.

Chalif Kaijim wort gevangen.

Op het jaer duizent negen en vijftigh trok vorst *Togrulbek* na zijnen broeder *Abraham*, en overwon hem, en deed hem en vele Turkomannen, die hem geholpen hadden, met de peze van eenen boge wurgen.

Togrulbek wort machtigh.

Wanneer hy weêr tot zijnen staet gekomen en machtigh geworden was, trok hy na *Bagdad*, om *Basasir* ook van kant te helpen, en den *Chalif Kaijim Biamrilla* weêr na huis te brengen.

Hy zond aen den *Chalif* fraeie dingen, klederen, en vijf duizent dukaten: maer aen zijne vrouwe zond hy vrouwen-klederen.

Wanneer hy *Bagdad* naderde, quam *Mahras*, heer van *Haditza*, hem tegen, die *Chalif Kaijim Biamrilla* by zich had: het welk geschiede op den elfden dagh der maent *Dulkiada*

Na vorst *Togrulbek* te *Bagdad* gekomen was, verwoesten zijne krijgsknechten de stad, en inzonderheit het gedeelte, dat *Karcha* of *Korch* geheten wort. Hy verzamelde vele werktuigen, tenten en wagens, en zond die alle aen den *Chalif*, met zijnen *Visier* of rijksraet *Abdulmelik Kender*, en *Astad Abubekr*.

Bagdad verwoest.

Voorts trad de *Chalif* in de tente, de welke voor hem opgerecht was, en bleef'er twee dagen in. Daer na trad hy in *Bagdad*, verzelt met vorst *Togrulbek*, die den toom van zijnen muil-ezel hield, tot dat hy in de steene poorte trad. Hy was een geheel ront jaer uit *Bagdad* geweest. Maer *Basasir* was, voor de komste van vorst *Togrulbek* te *Bagdad*, na de stad *Wasit* vertrokken, en had verzamelde vruchten in schepen geladen. Dan hoorende, dat de *Chalif* met vorst *Togrulbek* in *Bagdad* getreden was, trok hy na *Numanie*. *Togrulbek* zond tegen hem *Himarmacin*, met eenige oversten, en een gedeelte des krijgsheirs, en vervolghde *Basasir*, en doode hem in een gevecht, en hieuw hem het hooft af: dat aen vorst *Togrulbek* gebraght, en op een piek door de stad *Bagdad* her-om gevoert wiert. Daer na trok *Togrulbek* na *Wasit*, vereffende zijne zaken, en stelde en bedwong de burgers.

Basasir vlught uit Bagdad.

Wort door Togrulbek gedoot.

Wanneer hy daer na des volgenden jaers na *Bagdad* gekeert was, gaf de *Chalif* hem geschenken, en bewees hem eere. Daer na trok hy na het lantschap van *Gjebal*, en quam in de stad *Raja*, en liet te *Bagdad* eenen stadhouder: te weten, de *Vizier*, of rijksraet, *Abdulmelik Kender*. Des zelven jaers, na hy zijne zaken te *Gjebal* herstelt en beslegt had, keerde hy weêr na *Bagdad*. *Gjebal* is een berghrijk lant, op de grensen van *Persie* gelegen.

Des jaers duizent en een en zestigh verzocht vorst *Togrulbek* van *Chalif Kaijim Biamrilla* zijne dochter ten wijve: het welk de *Chalif* hem afsloegh: waer over verscheide bezendingen, gemengt met dreigementen, geschieden.

Togrulbek eischt des Chalifs dochter ten wijve.

Des volgenden jaers beval *Togrulbek*, dat de bevelhebbers, of lantvooghden des *Chalifs*, van het bewint van 's lants gelt zich onthouden zouden: het welk

den *Chalif Kaijim Biamrilla* niet wel geviel. Hoewel hy, door raet van zijne vrienden, vorst *Togrulbek* daer in te wille was, met hem zijne dochter ten wijve te geven: het welk hy, hoewel tegen zijn dank, deed: waer op *Togrulbek* zeer verblijdt wiert, en zijn bevel, dat hy gegeven had, om des *Chalifs* goederen en rijkdommen te roven, herriep, en groote geschenken aen den *Chalif* zond.

Togrulbek sterft. Op het jaer duizent en drie en zestigh overleed vorst *Togrulbek* in de stad *Raja*, na eene regering van vijf en twintigh jaren, en in zijnen ouderdom ontrent van zeventigh jaren, na hy zes maenden en eenige dagen met de dochter van *Chalif Kaijim Biamrilla* getrout was, zonder zoon of mannelijken oir na te laten.

Na hem volght Olub Arslan. Na hem volgde in 't rijk *Olub Arslan*, of *Muhammed Olbarsalan Adaduddaulas*, zoon van zijnen broeder *David*: dien ook het rijk bevestight wiert: gelijk ook in zijnen naem te *Bagdad* gebeden wiert. Voorts zond *Chalif Kaijim Biamrilla* aen hem het bezegelt gezagh des rijks. Hy nam tot *Vizier* of rijksraet *Natamulmelik Tawaser*.

Sterft. Des jaers duizent en een en zestigh overleed vorst *Olbarsalan*.

Zijn zoon Gjelaluddaulas volght. Na hem volghde zijn zoon, *Gjelaluddaulas Melik Sjah*, in het rijk.

Chalif Kaijim sterft. Op het jaer duizent vier en zestigh overleed *Chalif* of keizer *Kaijim Biamrilla*, na eene regering van vier en veertigh jaren, zeven maenden, en acht en twintigh dagen, in zijnen ouderdom van vijf en vijftigh jaren, acht maenden, en acht dagen. *Abulfaraj* voeght hem eenen ouderdom van zeventigh jaren en drie maenden toe. Hy was geleert, zachtmoedigh, oprecht, kloek van raet, rechtveirdigh, en zeer godvruchtigh.

Muktadis Billa volght hem. Wanneer hy zekerlijk zagh, dat hy sterven zou, ontbood hy de voornaemsten en hoofden des volks, en den opper-rechter en *Vizier*, zoon van *Jahir*, en nam hen tot getuigen, dat hy zijnen neve of zoons zoon *Abdalla Abulkasim Muktadis Billa*, zoon van *Muhammed*, tot navolger verklaerde. Dies wiert deez den zelven dagh, op den welken *Kaijim Biamrilla* sterf, tot *Chalif* gekooren. Voorts deden de voornaemsten der stad en edelen aen hem den eedt van getrouheit.

Het Chaliffchap wiert dezen *Muktadis* bevestight, en zijn rijk was voorspoedigh. Te dien tijde bloeide de stad *Bagdad* van inwoonders. In zijnen naem wiert in *Jaman*, *Syrie*, en *Jerusalem*, gebeden.

Des jaers duizent en vier en tachentigh begaf zich *Kastakar*, de deurwaerder, op bevel van koning *Gjelaluddaulas Meliksjah*, na *Bagdad*, om over des zelfs rijk, als stedehouder, te gebieden.

Des jaers duizent twee en tnegentigh overleed koning *Gjelaluddaulas Meliksjah*, zoon van koning *Adaduddaulas Salzjouk*, en was de derde dier koningen. Zijn rijk duurde twintigh jaren en eenige maenden. Hy had geleeft zeven en dertigh jaren en eenige maenden. Gjelaluddaulas sterft.

Hy was een wijs, milt, verstandigh, oprecht, godvruchtigh, en dapper koning. Hy verminderde de schattingen, en belette allen overlast. Hy deed bruggen, wegen en vlieten maken, en eenen tempel te *Bagdad* bouwen, die de tempel des konings genoemt wort. Hy bouwde ook te *Bagdad* een kollegi-huis van *Hanijf*, by de kapel van den *Imam*, of hogen-priester *Abulhanifa*, en beschonk het met groote giften. Hy bouwde merkten en steden, en bequam in den oorlogh grooten buit, en bevocht vele overwinningen: zulks van d'uitterste grenzen der Turken, tot aen *Jerusalem* en *Jamam*, of *Gelukkigh Arabie*, zijn rijk uitgebreidt was.

Tusschen hem en den *Chalif Muktadis* was reeds een verbont getroffen: want hy had aen den *Chalif* geschreven, dat hy uit *Bagdad* zou trekken: die daer op aen hem verzocht, dat hem de tijt van tien dagen moght vergunt worden.

Maer *Gjelaluddaulas* quam voor het vertrek des *Chalifs* te *Bagdad* te sterven: alwaer hy ook begraven is. Hy liet vier zoonen na: als, *Mahmud*, *Muhammed*, *Barkyaruk* en *Singjar*. Den jongsten, *Mahmud*, had hy, voor zijne doot, het rijk van *Bagdad* toegevoeght, die toen vijf jaren en tien maenden oud was. Maer zijn moeder, *Barkan Chatimis*, dochter van *Terah*, koning der Turken, sloegh de regering des zoons gaê: naerdien zy een kloeke en verstandige vrouw was, en tien duizent Turken had. Zy beschermde wonder wel het krijgsvolk en het lant, en verplichte zoodanigh de krijgsheiren aen haer, met giften, dat zy den zoon den eedt Chalif Gjelaluddaulas sterft. Laet vier zoonen na. Zijn zoon Mahmud wort koning van Bagdad.

eedt van getrouheit deden. Zy zond aen *Chalif Muktadis Biamrilla*, en verzocht op hem, dat *Mahmud*, haere zoon, door zijn bevel, in het rijk bevestight wiert: gelijk die ook zijne hulding toestont: zoo dat in zijnen naem op de preekstoelen gebeden wiert. Koning *Mahmud* wiert, in tegenwoordigheit van den *Vizier Abulmansor*, zoon van *Hamyr*, met rijks-gewaet verçiert, met een kroone gekroont, en een zwaert op zijde gehangen. Hy droegh zich boven-mate stemmigh en zedigh, en meer als d'ouderdom van zijne jaren vereischte: want hy reikte zijn hant niet uit, noch beweeghde zijn voet, noch buighde eenigh deel zijns lichaems. Toen sprak de *Vizier* of rijksraet *Abulmansor*, zoon van *Hamyr*, hem aldus aen: *De keizer der gelovigen beveelt, tot u te zeggen: God vergelde voor uwen vader al het beste, dat hy levendigen en dooden gegeven heeft. Gewisselijk hy begunstight uwe verkiezing, rijk en uitstekentheit. En aldus blijve zijn hert en genegentheit t'uwaerts vast en verbonden.*

Wort gehult.

Na koning *Mahmud* deze woorden gehoort had, zwoer hy den *Chalif* of keizer der gelovigen trou, en bedankte hem. Toen trad de *Vizier* tot zijne moeder, en wenschte haer met de regering van haeren zoon geluk: en trooste haer, uit den naem van den *Chalif*, over de doot van haeren man.

Na zy gebeden en gedankt had, trok zy met haeren zoon na *Nahrawan*, en voerde voor hem oorlogh. Maer als *Tagjuddaulas Nîs*, heer der stad *Damaskus*, de tijding van zijne broeders doot *Gjelaluddaulas* ter oore gekomen was, hulde hy zich zelven, en zond aen *Chalif Muktadis*, hoe hy de heerschappye van *Bagdad* zou kunnen verkrijgen: het welk hem afgeslagen wiert. Daer na trok *Tagjuddaulas* na de stad *Rahaba*, en nam die in: waer over *Kasmaruddaulas* hem toeviel: dien koning *Gjelaluddaulas Aleppo*, dat hy zijnen broeder *Tagjuddaulas* ontnomen had, uit zijnen naem te bestieren overgegeven had.

Tagjuddaulas hult zich zelven tot koning.

Na nu tusschen *Kasmaruddaulas* en tusschen *Tagjuddaulas* een scheiding gekomen was, begaf *Kasmaruddaulas* zich op de zijde van *Barkyaruk*, zoon van *Gjelaluddaulas Meliksjah*. Vele krijgstroepen vielen ook *Barkyaruk* toe, die hem tegen den broeder, koning *Mahmud*, oprooiden: ter oorzake van zijne minderjarigheit, en eene vrouw de heerschappye voerde: als ook, dewijl *Barkyaruk* d'oudste der broeders was: dien het recht des rijks voor hen toequam.

Des jaers duizent vier en tnegentigh overleed *Barkan Chatunis*, moeder van *Mahmud*: waer op de krijgstroepen afvielen, en een groote meenighte zich by den broeder *Barkyaruk* vervoeghde: die na *Bagdad* toogh, en het rijk innam, en *Mahmud* verdreef. Hy bood *Chalif Muktadis* groote geschenken, rijkdommen en çieraedjen aen, en verzoght van hem, om gehult te mogen worden: het welk den *Chalif* hem inwillighde. Voorts wiert hy als *Sultan* of koning op de preekstoelen gedaght, en *Roknoddin* gebynaemt.

Barkyaruk werpt zich tot koning op, En wort gehult.

Des zelven jaers overleed *Chalif Muktadis Billa* schielijk, na eene regering van negentien jaren en eenige maenden, in zijnen ouderdom van acht en dertigh jaren, acht maenden, en eenige dagen.

Chalif Muktadis sterft.

Hy was ervaren in den godsdienst, een groot liefhebber van geleerde luiden, godvruchtigh, goetaerdigh, en wist ook treffelijke Arabische veirsen te maken.

Ten zelven dage wiert de zoon *Ahmed Abulabbas Mustadir Billa* tot *Chalif* verklaert, op den welken de vader *Muktadis* gestorven was. Op den zelven tijt was koning *Barkyaruk*, zoon van *Gjelaluddaulas Meliksjah*, in zijn leger te *Bagdad*, daer van het rijk hem nu bevestight was.

Zijn zoon wort Chalif.

Wanneer *Tagjuddaulas Nîs*, broeder van *Gjelaluddaulas*, heer van *Damaskus*, het rijk van *Aleppo* weêr bekomen had, besloot hy wijders na *Irak* te trekken: maer wiert des jaers duizent vijf en tnegentigh gedoot: het welk by dezen voorval geschiede.

Tagjuddaulas Nis wort gedoot.

Na *Ahmed Mustadir Billa Chalif* geworden was, schreef hy aen koning *Barkyaruk* den brief van het opgedragen gezagh zijns rijks, en beschonk hem met kroon, keten en armçieraedjen, en stelde hem over zijn hof. Niet lang daer na verstont koning *Barkyaruk* den toelegh en muiterye van zijnen oom *Tagjuddaulas Nîs*, en zijne komste derwaerts. Dies trok hy hem tegen. Wanneer zy beide by malkanderen gekomen waeren, ontstont'er een fel ge-

vecht, met sneuvelen van *Tagjuddaulas*, en vlughten van zijne krijgstroepen. Volgens schrijven van *Abulfaraj* smeet *Barkyaruk* zijnen dooden oom, *Tagjuddaulas Nis*, in het water: en wiert ook t'effens zijn zoon gedoot.

Des volgenden jaers wiert *Tajoddaulas Tatasch*, zoon van *Olub Arslan*, gedoot. En aldus wiert *Barkyaruk* het rijk bevestigt, en kreegh een groten toeloop van menschen. Hy koos tot zijnen *Vizier* of raetsheer *Abdalla Abubekr*, zoon van *Nethamulmelik*, die door eenen *Bathynier*, ten tijde van zijn vader *Gjelaluddaulas*, gedoot was: hoewel hy hem namaels van dit ampt afzette, en het aen *Ali Mudaffir*, zoon van *Nethamulmelik*, gaf.

Koning *Tagjuddaulas* had voor het gevecht, dat tusschen hem en tusschen koning *Barkyaruk* voorviel, eenen Turk, met name *Jozef*, zoon van *Arfak*, gezonden, om de hulding in de stad *Bagdad* te verkrijgen. Wanneer *Jozef* met verre van de stad af was, zond *Chalif Ahmed Abul-Abbas Mustadir Billa* zijnen deurwaerder hem te gemoet: hoewel hy niet uittrok.

Wijders, de Turk, *Jozef*, verwoeste eenige dorpen van *Bagdad*. Hy had ook besloten de stad *Bagdad* te verdelgen: maer vlughte, op de tijding van de doot van *Tagjuddaulas*, na *Aleppo*.

Na de doot van koning *Gjelaluddaulas Meliksjah*, trok de zoon, *Muhammed Ghayatuddin*, met zijnen broeder, koning *Mahmud* uit, en toogh (na *Mahmud* tegen *Barkyaruk* gevochten had) met hem uit *Hamcha* en des zelfs gebiedt. Maer wanneer *Barkyaruk* in *Bagdad* getreden was, keerde *Muhammed* weêr na *Hamcha*, en nam des zelfs gebiedt en lantstreke in, en kreegh een grooten toeloop van volk. Dies stond hy na het rijk, en hulde zich zelven.

Wanneer dan zijne zaken voorspoedigh liepen, trok het krijgsheir van *Barkyaruk* tot hem uit, en toogh te gelijk met hem op. *Barkyaruk* dit vernemende, trok op, om zijnen broeder *Muhammed* te beoorlogen. Maer *Muhammed* zond eenen gezant na *Bagdad*, om de hulding t'erlangen, de welke hy verkreegh. Voorts leverde hy *Barkyaruk* verscheide veltslagen.

Barkyaruk oorloght tegen zijnen broeder Muhammed.

Des jaers duizent negen en tnegentigh quam *Barkyaruk* te *Bagdad*, om het rijk zijnen broeder *Muhammed* te ontweldigen. Hy trok met groote verzamelde krijgstroepen tegen *Muhammed* op, en leverde hem by *Maghdan* slagh: maer wiert verslagen en gedwongen te vlughten: zulks het rijk hem afhandigh gemaekt wiert, en weêr aen *Muhammed* verviel. Daer na vervoeghde zich een groote meenighte van menschen by *Barkyaruk*, tegen wien de broeder *Sangjar* met een krijgsheir optrok; maer wiert op de vlught gedreven: waer door *Barkyaruk* de moeder der twee broeders, *Muhammed* en *Sangjar*, gevangen kreegh. Maer *Sangjar* had reeds vele krijgsknechten van *Barkyaruk* gevangen gekregen. Dies zeide *Barkyaruk* tot zijne stiefmoeder. *Ik heb u gevangen gebraght, op dat mijn broeder de genen, die hy gevangen neemt, los laet.* Het welk *Sangjar* deed. En aldus stelde *Barkyaruk* zijne stiefmoeder in vryheit.

Wort verslagen.

Bevecht weêr de zege.

Des jaers elf hondert en twee trok *Barkyaruk* tegen zijnen broeder, koning *Muhammed*, die in *Ispahan*, hooftstad van *Persie*, was, op, en belegerde hem daer in; maer week, door mangel van voeder en lijftoght, van daer. Koning *Muhammed* trok van daer, en verzamelde krijgsvolk: doch vlughte, na hy koning *Barkyaruk* had slagh gelevert, na *Armenie*: waer door aen koning *Barkyaruk* het rijk en de heerschappye van *Bagdad* bleef.

Wort heer van Bagdad.

Des jaers elf hondert en drie wiert tusschen de twee *Sultans* of koningen, *Barkyaruk* en zijnen broeder *Muhammed*, een verdragh en vrede gemaekt, op bespreк, dat *Barkyaruk* zijnen broeder *Muhammed*, in de lantschappen van *Diarbekr*, *Mesopotamie*, *Mausil* en *Syrie*, die onder hem stonden, met trommels niet zou tegen-trekken, noch op de preekstoelen t'effens met hem genoemt worden.

Mackt vrede met zijnen broeder Muhammed.

Des jaers elf hondert en vier overleed koning *Barkyaruk* te *Ispahan*, aen eene teering, in zijnen ouderdom van vier en dertigh jaren: onder wien *Irak* en het lant der Barbaren stont.

Sterft.

Wanneer hy aen zijn leven wanhoopte, deed hy zijnen zoon *Gjelaluddaulas Meliksjah*, oudt toen vier jaren en acht maenden, het rijks-gewaet aen, leide een vergadering van d'oversten, en verwittighde hen, dat hy zijnen zoon tot navolger in het rijk verklaert had.

Voorts

Voorts ſtelde hy tot voorzorger des rijks eenen †*Emir Ayaz* (of *Eyad*) zijn vaders knecht: dien alle d'onderzaten vaerdighlijk gehoorzaemheit bewezen. Toen wiert de naem van *Meliksjah* in den tempel van *Bagdad* op de preekſtoelen gedaght.

† Of vorſt.

Wanneer *Muhammed* de doot van zijnen broeder *Barkyaruk* vernomen had, trok hy op, om *Bagdad* in bezit te nemen. Maer *Eyad* trok met vijf en twintigh duizent man hem tegen: doch zy vonden raetzaem, op zekere voorwaerden, onder hen beide vrede te maken.

Muhammed neemt Bagdad in.

Koning *Muhammed* trok in *Bagdad*: alwaer hy, na het rijk hem beveſtight was, *Eyad* gevangen nam en doode. En aldus gehoorzaemden d'onderdanen hem, zonder iemant tegen-ſtreefde. Voorts huldighde *Chalif Muſtadir Billa* koning *Muhammed*, en ſtelde hem over zijn hof.

Oorlogh tegen Sadeka, heer van Hella. Ziet p. 172.

Des jaers elf hondert en zeven leverde de koning *Muhammed Gayatuddin* den vorſt *Sadeka Seifuddin*, zoon van *Denis*, ſlagh, die te *Hella* heerſchte. Maer na *Sadeka* geſneuvelt was, namen zijne krijgsknechten de vlught. Hy had geregeert twee en twintigh jaren, en ſterf in zijnen ouderdom van zes en vijftigh jaren.

Des jaers elf hondert en zeventien overleed koning *Muhammed Gaytauddin*, zoon van *Meliksjah*, in de ſtad *Iſpahan*, in zijnen ouderdom van zeven en dertigh jaren. Ziende zich buiten hope van leven, ontbood hy zijnen zoon *Mahmud Abulkaſem*, oudt toen veertien jaren, en kuſte hem: waer op zy beide weenden. Toen beval hy hem uit te gaen, en op den koninglijken throon te zitten. Toen zeide de zoon tot den vader: *Deze dagh is ongelukkigh: te weten uit het gezight der ſterren.* Waer op de vader antwoorde: *Ghy zeght de waerheit. Maer uwen vader is hy ongelukkigh; doch u gelukkigh, nu het rijk u opgedragen is.* Dies ging de zoon uit, en zat op den throon, verçiert met koninglijke hooft-çieraedje, krone, en armbanden.

Zijn zoon komt in zijne plaetſe.

Koning *Muhammed* liet zijnen zoon in de ſchatkamers na, 11000000 dukaten, en ook zoo veel uit het huisraet.

Hy was ſtemmigh van gelaet, rechtveirdigh, omgangkelijk en ſtrijtbaer.

Des jaers elf hondert en achtien overleed *Chalif Muſtadir Billa*, na hy het ampt van *Chalif* vier en twintigh jaren en drie maenden bekleet, en een en veertigh jaren en eenige maenden geleeft had: zulks tuſſchen de doot van koning *Muhammed* en *Chalif Muſtadir Billa* vier maenden en eenige dagen waeren.

Chalif Muſtadir Billa ſterft.

Ten tijde van *Chalif Muſtadir* overleden drie *Sultans* of koningen, die, in zijne tegenwoordigheit, onder het preken gedaght wierden: als, *Tajoddaulas Tataſch*, zoon van *Olub Arſlan*, en koning *Barkyaruk*, en koning *Muhammed*, beide zoonen van *Meliksjah Gjelaluddaulas*.

Na de doot van *Chalif Muſtadir Billa* wiert ten zelven tijde zijn zoon *Moſtarſched Billa Abu Manſor* tot *Chalif* gehult, na hy door den vader tot erfgenaem verklaert was, en wiert voor hem op de preekſtoelen drie en twintigh jaren gebeden.

Zijn zoon wort Chalif.

Des jaers elf hondert en negentien ontſtont een fel gevecht tuſſchen *Sultan* of koning *Sanjar*, en koning *Mahmud*, zijn neve van broeders wege.

Des jaers elf hondert zeven en twintig gaf *Sultan Mahmud* het ſtadhouderſchap van *Bagdad* aen *Omadoddin Zengi*, zoon van *Okſenkar*, heer van *Mauſil*.

Des jaers elf hondert twee en dertigh ſchreef koning *Senjar* aen *Omadoddin Zengi*, heer van *Mauſil*, en aen *Dobais*, zoon van *Zadaka*, en beval hem na *Irak* te trekken. Dies trokken zy op, en ſloegen hunne legers neêr op eene plaetſe *Manaria* geheten, na de zijde van †*Dojail* toe. *Chalif Moſtarſched* trok na de Weſtzijde, en ſloegh zijne legers in *Albaſia* neêr.

† Of Dugeil, een tak des Tigris. Ziet p. 74.

Wanneer beide krijgsheiren in *Hadra Barmakid* t'zamen gekomen waeren, begon *Zengi* op de rechter vleugel van den *Chalif* gewelt te baren: over de welke *Jamaloddaulas Akbal* gebood: waer door de krijgsknechten van hem vlughten. *Naſr Alchadem*, een gelubde, en t'effens de *Chalif* zelf, vielen uit de linke vleugel op de rechte van *Omadoddin* en *Bobais*, zoon van *Zadaka*, heer van *Hella*: waer uit een fel gevecht ontſtont. Daer na wierden *Dobais* en *Omadoddin* op de vlucht gedreven: waer door vele uit hun heir te ſneuvelen quamen, en vele gevangen wierden.

Des jaers elf hondert drie en dertigh

zond *Chalif Mostarsched* eenen preker, *Scheich Bahaoddin Abul Fotuh Esfarayer*, aen *Omadoddin Zengi*, met een bitse tijding: waer by *Abul Fotuh*, op steun des *Chalifs*, en op het recht des Chalifschaps, veel schimps en smaets voeghde. Dies deed *Zengi Abul Fotuch* vatten, en hem schimpen en qualijk handelen.

Chalif Mostarsched belegert Mausil vruchteloos. De *Chalif*, dit hoorende, toogh uit *Bagdad* met dertigh duizent krijgsknechten. Maer wanneer hy na-by de stad *Mausil* gekomen was, trok *Zengi* met een gedeelte des krijgsheirs uit, en liet het overigh onder zijnen bevelhebber *Nasiroddin* in de stad blijven. De *Chalif* sloegh zijne legers neffens de stad neêr, en bestormde en hield die nau belegert: waer over eenige de stad wilden overgeven: doch de belhamels daer van wierden opgehangen. Voorts duurde het belegh ontrent drie maenden. Maer wanneer de *Chalif* geen voordeel op de stad kon doen, noch bespeuren, dat d'inwoonders verzwakten, of hen lijftoght ontbrak, keerde hy van daer na *Bagdad*.

Ziet p. 4 en 5.

Maekt vrede met Zengi. Des volgenden jaers wiert een vrede tusschen *Chalif Mostarsched* en tusschen *Omadoddin Zengi* getroffen.

Beoorloght Mausud. Des jaers elf hondert vijf en dertigh trok *Chalif Mostarsched*, met een groot gevolgh van edelen en grooten, op, en deed *Masud*, heer van *Mausil*, den oorlogh aen. Koning *Masud* trok hen tegen, en ontfing den vyant met een gevecht. Doch wanneer de linke slaghorde des *Chalifs* trouloos met hem handelde, tot koning *Masud* over-liep, en tusschen zijne rechte en de linke vleugel des konings, een klein schermutselen voorgevallen was, zoo omringde het krijgsheir van koning *Masud* den *Chalif*, die stant hield, en uit zijne plaetse niet week. Maer zijn krijgsheir stak op de vlught: en hy zelf wiert toen gevangen. Koning *Masud* braght den *Chalif* in zijne tente, en gaf hem aen eenigen ter bewaring over, en verzagh hem van allen nootdruft.

Wort gevangen.

Maekt vrede. Daer na quamen tusschen hen beide gezanten, om vrede te maken, en de voorwaerden te beramen, nopende het gelt, dat de *Chalif* betalen most. Ook wiert besloten, dat de *Chalif* geen krijgsheir zou mogen verzamelen noch uittrekken. Waer in koning *Masud* bewillighde.

Toen wiert de *Chalif* op een peert gezet, en het dekkleet van zijn zadel, ten teken van eere, voor hem gedragen. Dies niet anders voor hem te doen viel, als na *Bagdad* te keeren.

Wanneer daer na het gerucht van de komste van eenen gezant van koning *Senjar* quam, en de luiden met koning *Masud* hem te gemoet trokken, zoo weken ook eenigen van *Chalif Mostarsched*, dien de zorge over hem aenbevolen was. Toen vielen vier en twintigh Batenianiers (de welke zekere luiden waren, die, onder schijn van iet t'eischen, iemant met een pook doorstieten) in de tente van den *Chalif*, de welke van het leger afgezondert stont, en doorstieten hem, met meer als twintigh wonden, by de poorte van *Maraga*. Zy handelden hem zeer versmadelijk, met neus en ooren af te snijden, en lieten hem naekt leggen: alwaer hy bleef leggen, tot ter tijt hy door die van *Maraga* begraven wiert. Hy quam in zijnen ouderdom van drie en veertigh jaren te sneuvelen, na hy het ampt van *Chalif* zeventien jaren en zeven maenden bekleet had. Mostarsched wort gedoot.

Na *Mostarsched* wiert zijn zoon, *Abu Jaafar Mansur*, tot *Chalif* gehult, en *Raschid Billa* gebynaemt. De vader had by zijn leven aen hem, als navolger, den eedt door d'onderzaten laten doen: het welk aenstonts na zijne doot hernieuwt wiert, op het jaer elf hondert zeven en twintigh. Zijn zoon wort Chalif.

Ten zelven jare wiert *Dobais*, zoon van *Sadaka*, heer van *Hella*, neffens de deure van zijne tente, buiten de stad *Chunej*, door eenen *Armenier*, op bevel van koning *Masud*, gedoot: want als *Dobais* met zijne vingeren d'aerde schrabde, stont deez *Armenier* boven zijn hooft, en sneed hem den hals af. Dobais wort gedoot.

Deez *Dobais* was op *Chalif Mostarsched* verbittert, en kon zijn Chalifschap met goede oogen niet aenzien; niet wetende, dat de koningen hem hierom verschoont hadden, ten einde zy hem, als een werktuigh, zouden gebruiken, om *Chalif Mostarsched* te beoorlogen. Maer nu *Mostarsched* overleden was, hadden zy den dienst van *Dobais* niet meer van noode.

Des jaers elf hondert vijf en dertigh vergaderden de koningen en heeren der lantschappen te *Bagdad*, en verwierpen de gehoorzaemheit van *Sultan Masud*.

David,

Opstant tegen Sultan Masud. † By ouds Medie. *David*, zoon van *Sultan Mahmud*, trok met het krijgsheir uit het lantschap van † *Aderbigiaan* na *Bagdad*. Daer na volgde *Omadoddin Zengi* hem uit *Mausil*. Voorts wiert op de preekstoelen voor koning *David* te *Bagdad* gebeden.

Wanneer dit gerught ter ooren van *Sultan* of koning *Masud* quam, verzamelde hy krijgsheiren, trok uit *Hamdan* na de stad *Bagdad*, en hieldze meer als vijftigh dagen belegert: doch wanneer hy geen voordeel daer op zagh te behalen, besloot hy weêr na *Hamdan* te keeren. Maer als *Tarentai*, heer van *Wasit*, met een groot getal van vaertuigen by hem gekomen was, toogh hy weêr derwaerts.

Na dat onder de vorsten, die te *Bagdad* vergadert waeren, tweespalt en krakeel ontstaen was, trok koning *David* weêr na zijn lant toe: en de vorsten wierden verstrooit. Maer *Chalif Raschid* scheepte na *Omadoddin Zengi*, die aen de Westzijde der stad lagh, over; en trok met hem na *Mausil*, in gezelschap van eenige weinige dienaers.

Chalif Raschid wort afgezet. *Sultan Masud* trad in *Bagdad*, en plante aldaer zijnen zetel. Voorts deed hy rechters, getuigen, en rechtsgeleerden vergaderen, en toonde hen den eedt, dien *Chalif Raschid* hem gedaen had: in den welken hy met zijne hant dit geschreven had: *By aldien ik een krijgsheir kom te verzamelen, of uit te trekken, of iemant van Sultan Masuds bontgenoten, met den zwaerde, te dooden, zoo zal ik my zelven van de heerschappye beroven.* Dies wiert hy, op goetdunken der vorsten, van de heerschappye berooft, en zijn naem niet meer op de preekstoel, zoo wel te *Bagdad*, als in alle andere lantschappen, gedaght. Hy had het ampt van *Chalif* elf maenden, en achtien dagen bekleet.

Na *Raschid Billa* afgezet was, deed *Sultan Masud* den raet vergaderen: waer in opgehaelt wiert: wat *Raschid* begaen had, met den luiden de goederen met gewelt af te nemen, en andere dingen te bedrijven, die het ampt van eenen *Imâm* of hoogen-priester niet betaemden. Hy vroegh hen, *Wat zeggen de geleerden van dengene, die aldus gestelt is? Is hy het ampt van Imâm waerdigh of niet?* Zy oordeelden dan, dat de geen, die aldus gestelt is, onwaerdigh was, om het ampt van *Imâm* te bekleden.

Toen raetslaeghde *Sultan Masud* met velen van de voornaemsten van *Bagdad*, wie bequaem zou zijn, dien het Chalifschap zou opgedragen worden. De *Vizier* prees geweldigh *Mohammed*, zoon van *Mostadher*, en zijnen godsdienst, wijsheit, goedertierenheit en zoberheit. Waer op deez in het *Mothammena* of achtkantigh huis gestelt wiert. Van gelijken traden de *Vizier* en *Sultan* binnen, en verbonden zich met onderlinge eeden. Daer na trad de *Sultan* uit, en riep de vorsten, rechters en rechtsgeleerden t'zamen, die hem des jaers elf hondert zes en dertigh, den tienden der maent *Dulhagia*, tot *Chalif* hulden. Hy wiert gebynaemt *Moktafi Beamrilla*. Moktafi tot Chalif gehult.

Des zelven jaers trok *Raschid*, die van de heerschappye, door *Omadoddin Zengi*, berooft was, uit *Mausil* na *Hamdan*, alwaer koning *David* was: van daer toogh hy na *Ispahan*. Maer op het eind der maent *Ramadan* vielen eenige *Chorazaners*, uit het getal van zijne knechten, in zijnen middagh-slaep, hem aen, en dooden hem, in zijnen ouderdom van veertigh jaren. Hy wiert buiten *Ispahan*, te *Scharestan*, begraven. Chalif Rasched wort gedoot.

Des jaers elf hondert vijf en veertigh overleed *Sultan Masud*, zoon van *Muhammed*, zoon van *Meliksjah*, te *Hamdan*. Voor zijne doot had hy *Meleksjah*, zoon van zijnen broeder, *Sultan Mahmud*, tot navolger verklaert: wiens naem, als *Sultan*, ook op de preekstoelen, door bevel van *Emir* (of vorst) *Chasbegh* gedaght wiert, die ook, uit zijnen naem, zijne zaken bediende en gaê sloegh. Sultan Masud sterft. Zijn zoon Mahmud volght hem.

Daer na nam hy hem gevangen, en ontbood, door eene boode, zijnen broeder, koning *Muhammed*, die te *Churistan* was, met voornemen van ook hem gevangen te nemen, en zich zelven tot *Sultan* of koning op te werpen.

Wanneer dan *Muhammed* gekomen was, stelde *Chasbegh* hem op den throon, en deed hem, als *Sultan*, op de preekstoelen gedenken. Maer na *Muhammed* de trouloosheit van *Chasbeg* vernomen had, braght hy hem, twee dagen na zijne komste, om 't leven: en te gelijk *Zengi*, zijn wapendrager. Hy wierp hunne hoofden op straet, die aldaer bleven leggen, tot dat zy van de honden opgegeten wierden. Voorts Daer na zijn andere zoon Muhammed. Doot Chasbeg en Zengi.

wiert *Muhammed* in het rijk bevestight.

Sultan Senjar sterft, Des jaers elf hondert zeven en vijftigh overleed *Sultan Senjar*, zoon van *Meliksjah*, zoon van *Olub Arslan*, aen buik-pijn, die op eenen buik-loop gevolght was.

En Sultan Muhammed. Des jaers elf hondert negen en vijftigh, in de maent *Dulhagia*, sterf *Sultan Muhammed*, zoon van *Mahmud*, zoon van *Muhammed*, zoon van *Meliksjah*. Na hem regeerde zijn oom, *Soliman Schah*, zoon van *Muhammed*.

Chalif Moktafi Biamrilla sterft. Des volgenden jaers, op den tweeden dagh van d'eerste maent *Rabia*, sterf *Chalif Moktafi Biamrilla*, in zijnen ouderdom van zes en zestigh jaren, na eene regering van vier en twintigh jaren. Deze was d'eerste, die alleen in het lant van *Irak* zonder *Sultan* was, en na zijn eigen goetdunken het krijgsheir en zijne onderdanen geregeert heeft: sedert de Mamlukken allereerst den meester tegen de *Chalif s* gespeelt hebben: en van *Chalif Mostansirs* tijden tot ontrent op het jaer twaelf hondert en dertigh.

Zijn zoon Jozef Modhaffer wort na hem Chalif. Wanneer *Chalif Moktafi Biamrilla* op zijn ziek-bedde lagh, verklaerde hy zijnen zoon, *Jozef Abul Modhaffer*, tot navolger. Maer een zekere byzit, moeder van zijnen zoon *Abu Alis*, wilde het Chaliffchap op dien overgedragen hebben. Te dien einde gaf zy aen verscheide meiskens een mesch in de hant, en beval haer dezen *Jozef*, die tot navolger verklaert was, in 't gaen na zijnen vader, te dooden. *Jozef* had een kleinen gelubden, dien hy geduurighlijk plagh te zenden, om na des vaders staet te vernemen. Wanneer nu deez, in het gaen na den vader, de meiskens, ieder met een mesch in de hant, zagh, ging hy des zijnen heer *Jozef* verwittigen. Toen nam *Jozef* den overste of vooght des paleis, en verscheide kamerlingen, met zich, en trad, met een borst-harnas aen, en een degen in de hant, in het huis van den vader. In het intreden schooten de meiskens op hem toe, met voornemen van hem te doorsteken: maer na hy het een en ander meisken gewont had, quamen d'overste des paleis en kamerlingen, op zijn geroep, binnen lopen, en verjoegen de meiskens. Voorts nam hy den broeder *Abu Alis* en des zelven moeder gevangen: desgelijks nam hy de meiskens gevangen: welker zommigen hy doode, en zommigen verdronk.

(Toelegh om hem te dooden. — Die mislukt.)

Toen wiert deez *Jozef* op den throon gestelt, en hem trou gezwooren, en *Mostanjed Billa* gebynaemt, en voor hem op de preekstoelen gebeden, in d'eerste maent *Rabia*, des jaers elf hondert en negen en vijftigh. (Hy wort gehult.)

Chalif Mostanjed sterft. Des jaers elf hondert en zeventigh, op den negenden dagh der laetste maent *Rabia*, sterf *Chalif* of *Imam Mostanjed Billa Abul Modhaffer Jozef*, zoon van *Chalif Moktafi*, in zijnen ouderdom van vijftigh jaren, na hy het Chaliffchap elf jaren en zes en vijftigh dagen bekleet had. Hy had zich zeer wel tegen zijne onderzaten gedragen, en de rechtveirdigheit behertight.

D'oorzake van zijne doot wort aldus verhaelt. Op zijne ziekbedde had hy aen den *Vizier*, door zijnen arts *Ebn Safia*, geschreven, met bevel van den paleis-vooght, en *Kotboddin Kayemas*, om zekeren misdaet, te vangen en op te hangen. Wanneer nu zijne ziekte toenam, trad d'arts tot hen, en toonde hen het geschrift of den brief. Waer op zy tot den arts zeiden: *Zeg den Chalif: Ik heb den brief aen den Vizier overgegeven, die gedaen heeft, het geen bevolen is.*

Daer na traden de paleisvooght, en *Kotboddin*, met hunne bontgenooten, tot den *Chalif* in, en droegen hem, onaengezien zijn schreeuwen, in de badstoove, en slooten de deure toe: alwaer hy sterf.

Zijn zoon wort Chalif. Na de doot van *Chalif Mostanjed* verkundight was, wiert zijn zoon, *Abu Mohammed Hasan*, ten zelven dage van des vaders overlijden, te voorschijn gebraght, dien de huisgenoten in 't byzonder heimelijk trouheit zwoeren.

Des anderen-daeghs wiert hem opentlijk, in d'*Altaj*, trouheit gezwooren, en de bynaem van *Mostadid Beamrilla* gegeven. *Altaj* was een naem van een galderye, in het paleis der Chaliven, te *Bagdad*, en is eigentlijk *kroone* gezeit. Hy hanthaefde eens zoo veel, als de vader, de rechtveirdigheit, en reikte een groote meenighte van gelt aen d'armen uit.

De Vizier Adadoddin wort gedoot. Des jaers elf hondert zeven en zeventigh wiert *Adadoddin*, *Vizier* van *Chalif Mostadid*, gedoot, en *Dhahiroddin* in zijne plaetse gestelt, die *Ebnol*

Astar

Aftar geheten wiert. Hy was miltdadigh, en had een groot gezagh bekomen.

Chalif Mostadi sterft. Des jaers elf hondert negen en tzeventigh, den tweeden dagh der maent *Dulkaada*, overleed *Chalif Mostadi Biamrilla*, in zijnen ouderdom van negen en dertigh jaren, na hy negen jaren het *Chaliffschap* bekleet had. Hy was rechtveirdigh, omgangkelijk tegen zijne onderdanen, spaerzaem in het straffen der misdaden, en goedertieren. Hy sterf gelukkelijk.

Zijn zoon wort Chalif. Na de doot van *Chalif Mostadi*, begon *Dhahiroddin Ebul Attar* d'onderzaten, tot het zweeren van trouheit aen des *Chalifs* zoon, *Naser Ledinilla Abul-Abbas Ahmed*, te dwingen. Daer na wiert *Maidoddin Abulfaal*, zoon van *Saheb*, richter des rijks gemaekt.

Sterft. Deez *Chalif* overleed des jaers twalef hondert vier en veertigh, in zijnen ouderdom van tzeventigh jaren, na hy veertigh jaren en elf maenden het ampt van *Chalif* bekleet had.

Zijn zoon wort Chalif. Na hem wiert zijn zoon, *Abujaafar Mansur*, en *Mostansir Billa Abukasem Ahmed* gebynaemt, ten zelven dage van 's vaders overlijden, tot *Chalif* gehult. Zoo dra hem opentlijk gehoorzaemheit by eede gezworen was, reed hy opentlijk voor d'oogen der menschen, en onderhield lang die gewoonte. Hy hanthaefde de gerechtigheit en prijzelijke werken meer dan eens zoo veel, als zijn vader, en reikte ook meer aelmoessen uit, als een van zijne voorzaten. Hy deed ook een hooge-schoole te *Bagdad* stichten, die *Mostanseriah* geheten wiert: diergelijk geen ander in de werelt gebouwt is.

Tartaren of Mogollers vallen in Irak. Des jaers twalef hondert zeven en dertigh vielen de Tartaren of Mogollers in het lant van *Irak*, en quamen tot aen de grenspalen van *Bagdad*, by eene plaetse *Zan-Kabad* geheten, en ontrent de stad *Samarra*: tegen de welken *Mohajedoddin Dowaidar*, en *Scharfoddin Akbal*, met hunne krijgsheiren optrokken. Zy ontmoeten den Mogollers, en dreven hen op de vlught: maer zy stelden, uit vreze van hunne wederkomste, stormgevaerten op de muuren van *Bagdad*.

Op het einde des jaers vielen de Tartaren weer in de lantstreke van *Bagdad*, en trokken tot aen *Chanekin*. De krijgstroepen van *Bagdad* trokken hen tegen; maer wierden verslagen, en gedwongen den her-tret na *Bagdad* te nemen, na een groote meenighte hunner gesneuvelt was. De Tartaren bequamen grooten buit, en trokken te rugh.

Chalif Mostansir Billa sterft. Des jaers twalef hondert en veertigh sterf *Chalif Mostansir Billa*, na eene regering van achtien jaren. Hy was een kloekzinnigh, rechtveirdigh, en miltdadigh perzoon, en gaf vele aelmoessen. Hy deed schoolen, tempels en gasthuizen herbouwen: naerdien die voor een groot gedeelte vervallen waeren. Uit groote liefde en genegentheit tot de hooge-schoole, *Mostanseriah* geheten, deed hy daer neffens eenen byzonderen tuin bouwen. By-na geen dagh ging voor-by, of hy voer in een vaertuigh daer na toe, om zich te verlustigen.

Mostasem, zijn zoon, wort Chalif. Des jaers twalef hondert twee en veertigh wiert de zoon *Mostasem*, ten zelven dage van 's vaders overlijden, tot *Chalif* gehult.

Zijn aert. Hy was genegen tot spel en beuzelingen, en schepte groot vermaek in het spel van vogelen, en onderwierp zich der heerschappye van vrouwen. Hy was zwak van oordeel, onbestendigh, en onachtzaem in het stuk der regering.

Verwerpt heilzame waerschouwingen. Wanneer hem gezeit en vermaent wiert, wat hy tegen de Tartaren most doen, 't zy hen te streelen, of zich hen t'onderwerpen, of hen traghten te verzoenen, of krijgsheiren tegen hen te vervaerdigen, om hen daer meê op de grensen van *Chorazan* tegen te trekken, eer zy het gewelt van *Irak* zouden t'onderbrengen en veroveren, zoo antwoorde hy: *Voorwaer ik heb aen Bagdad genoegh: het welk zy niet achten zullen te veel voor my te zijn, indien ik hen d'overige lantschappen inruim. Zy zullen my, wanneer ik aldaer verblijf, niet bespringen: naerdien het mijn huis en verblijf-plaetse is.* Door deze en diergelijke ydele en verderffelijke gedaghten en invallen, die hem van den waeren wegh afleiden, quamen hem d'onheilen en rampen over, daer hy noit te voore aen gedaght had.

Des jaers twalef hondert en vier en veertigh vielen de Tartaren in het lant van *Bagdad*; maer konden aldaer niet blijven.

Tartaren veroveren Bagdad. Des jaers twalef hondert en acht en vijftigh veroverden de Tartaren of Mo-

Gg 3 gollers,

gollers, onder beleit van keizer *Hulaku Chan*, de stad *Bagdad*, die *Chalif Mostasem*, en zijne vier zoonen en gelubden deed dooden. Hy deed ook meest alle de inwoonders van *Bagdad*, en ontrent zestien hondert duizent menschen, dooden: gelijk reeds te voore wijdtlopigh verhaelt is: waer door de ry en het rijk der Abbasider *Chaliven* van *Bagdad* vernietight wiert. Daer na veroverde hy gantsch *Syrie*.

Ziet p. 127. en 128.

Hulaku Chan verdeilde, voor zijne doot, zijne landen aen zijne drie zoonen: *Irak, Chorazan*, &c. viel den oudsten, *Habkaykah*, ten deele. Daer en boven voeghde hy de stad *Bagdad Altalmolk Jawirry*, die een van zijne *Viziers* was, toe, om die te herbouwen.

Egyptische Chaliven.

Sedert hebben d'Arabische *Chaliven*, uit den geslaghte of stam *Abbasi*, in *Egypten*, onder de Mamluksche koningen, geheerscht, en in de hoofdstad *Kairo* hun zetel gehad, ten getale van achtien; hoewel zy van allen gezagh berooft waeren, en aen het welgevallen en wenken der *Sultans* hingen.

D'eerste dezer *Chaliven* was *Mastanser Billah Abukasem Ahmed*, zoon van *Dhaher Billa Abu Nasr Mohammed Abbasidijn*. Deez trok, na de doot van *Chalif Mostasem*, in *Egypten*, daer hy door *Bibars Sultan*, of heer van *Egypten*, en door het gansche volk tot *Chalif* gehult wiert: met welken tytel niemant, sedert drie jaren en een halve, beschonken was. Na hy het ampt vijf maenden en twintigh dagen bekleet had, trok hy, des jaers twaelf hondert en zestigh, met een krijgsheir, dat *Sultan Bibars* had vervaerdight, weêr na *Bagdad*; doch quam door de handen der Tartaren te sneuvelen.

Ziet p. 128.

2. *Hacem Beamrillah Abul-Abbas Ahmed:* die des jaers twaelf hondert een en zestigh in *Egypten* quam, op het einde der maent *Dulhaggîa*, volgens schrijven van *Abulfeda*. Hy bekleede het Chaliffschap veertigh jaren en eenige maenden, en sterf in zijnen ouderdom van een en zeventigh jaren. Hy was de eerste Abbasidyner *Chalif*, die in *Egypten* begraven is.

3. *Mostakfi Billahi Abulrabia Soliman*, zoon van *Hacem Biamrillahi*. Hy wiert op het dertien hondert en eerste jaer tot *Chalif* gehult, en sterf in het jaer dertien hondert negen en dertigh, na hy het ampt twintigh jaren bekleet had.

4. *Wathek Billahi Abrahim*, zoon van *Mohammed Mostamsek*. Hy wiert door *Sultan Melik Naser*, die den zoon van *Mostakfi Billahi*, uit haet tegen hem, het ampt van *Chalif* niet wilde laten bekleden, tot *Chalif* gehult.

5. *Hacem Biamrillahi Abul-Abbas Ahmed*, zoon van *Mostakfi*.

6. *Motaded Billahi Abubekr*, zoon van *Mostakfi Billahi*.

7. *Motawakkel Alallahi Abu Abdallah Mohammed*, zoon van *Motaded*.

8. *Wathek Abu Hofs Omar*, zoon van *Motasem Abrahim*.

9. *Motasem Billahi Abuyahy Zakaria*, zoon van *Motasem Abrahim*.

10. *Motawakkel Alallahi Mohammed*.

11. *Mostain Billahi Abulfadl Abbas*, zoon van *Motawakkel*.

12. *Motaded Billahi Abul-Fatah Dawoud*, zoon van *Motawakkel*.

13. *Mostakfi Billahi Abul-Rabia Soliman*, zoon van *Motawakkel*.

14. *Kayem Beamrillahi Abulbakai Hamzah*, zoon van *Motawakkel*.

15. *Mostanjed Billahi Abul Mahasen Yusef*, zoon van *Mohammed Motawakkel*.

16. *Motawakkel Alallahi Abdol-Aziz*, zoon van *Yuzef*.

17. *Mostamsek Billahi Abulsabr Yakob*, zoon van *Abdol Aziz*.

18. *Motawakkel Alallahi Mohammed*, zoon van *Mostamsek Billahi Abulsabr Jakob*. Deez was de laetste der *Chaliven* uit den geslaghte van *Abbasi:* in den welken geheellijk, op den geheelen aertbodem, het gezagh des Chaliffschaps, van de nakomelingen of stam van *Abbasi*, afgenomen is, volgens schrijven van *Aljannab*. Het zelfste wort ook by *Ahmed Ebn Jozef* gelezen, die een weinigh te voore schrijft, *dat Motawakkel* tot *Chalif*, *na de doot zijns vaders*, *verklaert is.* Daer hy nochtans op een andere plaetse zeidt, *dat Sultan Selim*, *Turksche keizer*, *wanneer hy des jaers vijftien hondert en zestien Egypten veroverde*, *dezen Motawakkel*, *in plaetse van zijnen stok-ouden vader*, *gevangen nam.* Het welk tegen elkanderen schijnt te strijden. Ook wort by andere Arabische schrijvers verhaelt, dat wanneer

Kansu

Kansu Gauru na *Syrie* trok, om *Sultan Selim* te gaen ontmoeten, *Chalif Motawakkel* by *Selim* was.

Wijders, *Selim*, Turksche keizer, had, naer men verhaelt, *Motawakkel* met zich na *Konstantinopolen* gebraght, en aldaer in de gevangkenis gehouden; maer hem ten laetste, op het einde zijns levens, des jaers vijftien hondert en negentien, in vryheit gestelt, en dageliks zestigh zilvere *Othmans* doen tellen. Daer na was hy weêr na *Egypten* getrokken, en had aldaer een wijle geleeft, en zijnen stoel geplant. Hy leefde tot aen den jare vijftien hondert acht en dertigh, en liet twee zoonen na: dien uit des keizers schatkist onderhoudt toegevoeght wiert.

De *Sultans* of koningen van *Egypten* schijnen inzonderheit ten dien einde de *Chaliven* behouden te hebben, op dat zy, quansuis als door het gezagh van *Mahomets* navolgers bekrachtight, het rijk met recht zouden schijnen te bezitten. Weshalve, zoo meenighmael iemant tot den trap van *Sultan* opklom, zoo wilde hy zeer gaerne door den *Chalif* tot koning verklaert worden, en dat die hem 's volks zaken te bestieren zou aenbevelen, op dat hy alles, en zijne onderhoorige landen, na zijn welgevallen en goetdunken, zou mogen regeren: ja dat meer is, zoo dikwils d'Egyptische *Sultans* iemant van het rijk wilden afzetten, die of zelfs daer na stonden, of eenen ander voor den tegenwoordigen begeerden, zoo braghten zy te wege, dat hy door de stem en goetdunken des *Chalifs* daer van berooft wiert, quansuis als of hy, na het voorschrift en regel der wet, de zaken niet gaê sloegh. De *Chalifs* ondertusschen zelfs vlogen geheel en al op het wenken der *Sultans*, en deden alles, en leefden, ten believe van hen: naerdien zy, na hun welgevallen, door hen, met die waerdigheit beschonken, of daer van berooft worden.

Irak en *Bagdad* onder de heerschappye van *Tamerlan*.

ONtrent des jaers dertien hondert en tachentigh stont *Irak* en *Bagdad* onder het gebiedt van *Muguitholdin Achmed*, die daer over met den tytel van *Sultan* of koning heerschte. Hy bezat ook het gewest van *Aderbigian*, en het geen daer onder behoort: als ook de staten van *Ilkan* en *Idkan*. Deez *Sultan Achmed* was een zoon van *Auis*, zoon van *Chesin*, zoon van *Aquebag*, zoon van *Idekan*, &c. Maer op 't jaer dertien hondert twee en tnegentigh wiert *Achmed* door den berughten *Tamerlan*, of *Timurleng*, en anders *Timur* of *Temour* geheten, uit zijn rijk verdreven. Hoe dit zich toegedragen heeft, zullen wy uit *Ahmed*, zoon van *Arabsch*, die in het Arabisch het leven van *Tamerlan* beschreven, en kort na hem geleeft heeft, van woort tot woort ten toone stellen.

Zijn vader *Auis* was een godvruchtigh, vroom en rechtveirdigh vorst, en by d'armen bemint, en by de geleerden in grooten aenzien. Hy was een strijtbaer, dapper, en gelukkigh krijgsheld, en had geregeert negen en twintigh jaren. Men zeidt hy in zijnen droom eene openbaring van het einde zijns levens kreegh: het welk hem verplighte, na hy met zijne magen uit de heerschappye van *Bagdad* getreden, en na *Diarbekr* t'*Arzangan* overgetrokken was, zich aldaer tot sterven te bereiden, en te doen blijken, dat hy niet voor de doot verschrikt was. Hy stond dan zijn rijk gewillighlijk af, en droegh het aen zijnen zoon *Gelaloldin Chezin* over, die d'oudste van zijne kinderen, en de vroomste en waerdighste was, om zijn huis en maeghschap te regeeren: gelijk hy zich ook zeer zachtmoedigh in zijne regering droegh, en de zaken in den zelven staet liet blijven, als hy die by 's vaders leven overgenomen had. Maekt zijnen zoon Gelaloldin Chezin rijks erfgenaem.

Voorts leide de vader *Auis* een zuiver en heiligh leven, en bragt het met bidden en vasten over, zonder ooit de plichten van godvruchtigheit en aendaght te verzuimen, tot dat de tijt quam, die hem geopenbaert was. Hy sterf in zijnen ouderdom van dertigh jaren, des jaers dertien hondert en zeventigh. Sterft.

Zijn zoon, *Gelaloldin Chesin*, bleef in zijne plaetse gevestight, en volghde de voetstappen van zijnen vader na. Zijn zoon volght.

Maer des jaers dertien hondert en

een en tachentigh ſtont zijn broeder *Achmed* tegen hem op, en maekte zich meeſter van het rijk, en braght hem, in zijnen ouderdom van twintigh jaren, liſtelijk om 't leven. Hy zelf nam toen den tytel van *Sultan* of koning aen.

Wreetheit van Achmed tegen d'onderzaten.

Na dan *Achmed* aldus meeſter van *Irak* geworden was, handelde hy zijne onderdanen wredelijk en ſtreng, en peisde nacht en dagh niet anders, als om hen quaet te doen. Eindelijk verviel hy tot die overmaete van ontught, wreetheit en quaetaerdigheit, met den onderzaten van goederen en leven, in het midden der vrede, te beroven, dat d'inwoonders van *Bagdad*, uit ongedult, namaels *Tamerlan* tot hunnen byſtant riepen.

Tamerlan zoekt Achmed onder zijne gehoorzaemheit te krijgen.

Na *Tamerlan Sja* of koning *Manſor*, heer der ſtad *Baſſora*, *Schiras*, &c. verſlagen en gedoot, en zich meeſter van *Schiras* en van alle andere Perſiſche ſteden gemaekt had, zond hy des zelfs hooft aen *Achmed*, heer van *Bagdad*, &c. met bevel van hem en zijne krijgstroepen te gehoorzamen: daer beneffens had hy hem eene rok tot eergewaet, na 's lants wijze, gezonden. *Achmed*, heer van *Bagdad*, had hier op aenſtonts het gelt met *Tamerlans* munte doen ſlaen, en in zijnen naem des Vrydaghs eene rede of preke voor den volke laten doen. Voorts had hy de rok, de welke hem door *Tamerlan* ten geſchenk toegezonden was, aengetrokken. Doch eenige Arabiſche ſchrijvers twijfelen aen de waerheit van dit verhael.

Achmed ruſt tegen Tamerlan ten oorlogh toe.

Wanneer *Sultan Achmed*, toen heer van *Irak*, *Kufa*, *Bagdad*, en *Aderbigian*, had vernomen, dat *Tamerlan* alle de lantſchappen van *Azjem*, of *Perſie*, tot aen *Kufa*, verovert, en landen en luiden t'ondergebraght had, wiert hy daer over met ſchrik en vreze bevangen, en geweldigh ontſtelt. Dies zond hy van dien kant een machtigh krijgsheir, onder gelei van eenen ſtrijtbaren veltöverſte, met name *Sebtani*, die daer meê tegen de † Kathayers optrok. *Tamerlan* kreegh ook aenſtonts de tijding van dezen heirtoght, en was daer over, met blyſchap en groot vernoegen, als opgetogen; dewijl hy nu een ganſch volmaekte dekmantel had, om *Achmed*, heer van *Kufa* en *Irak*, aen te taſten, en den oorlogh aen te doen.

† Ofsineſen.

Hy zond dan ter yl een talrijk krijgsheir den veltöverſte *Sebtani* tegen. De beide krijgsheiren quamen ontrent *Sultanie*, een ſtad van *Perſie*, by elkanderen, en vochten met groote kloekmoedigheit. Maer *Sebtani* wiert met zijn volk op de vlught gedreven, en week na *Bagdad*, latende den vyant het velt behouden. Geweldigh ſpeet dit *Sultan Achmed*. Hy leide d'oorzake van het verlies des veltſlaghs op den veltoverſte *Sebtani*, dien hy daer over met ſtokſlagen ſtrengelijk deed ſtraffen, en daer na ten ſchimp door de ſtad her-om leiden. *Tamerlan* vervolgde zijne zegen voor dien tijt niet verder; maer begaf zich na *Samarkand*, en ſtelde in ieder der veroverde lantſchappen eenen lantvooght of ſtadhouder.

Krijgheden neêrlaegh.

Vreze van Achmed voor Tamerlan.

Sultan Achmed, ondertuſſchen vernemende, hoe wredelijk de gebuurvolken van *Laur* en *Hamadan* door *Tamerlan* gehandelt waeren, had geene andere gedaghten, of het zou hem nu ook gelden, en zijne beurt vallen; inzonderheit, dewijl hy eerſt het ſpel aengevangen, en *Tamerlan* beledight had. Dies braght hy zijne koſtelijkſte goederen, vrouwen, en zoon, *Sultan Daher*, op zeker kaſteel, ter bewaring.

Wijders, *Tamerlan* zond van *Tabris*, daer hy gekomen was, en alles verwoeſt had, krijgstroepen na het kaſteel voornoemt: alzoo hem bericht was, dat *Sultan Achmed* zijne gemalin, zoon en ſchatten, daer binnen gebraght had.

Sultan Achmed had op het kaſteel, tot ſtadhouder, eenen ſtrijtbaer man, geheten *Alton*, (daer hy zich volkomentlijk op betrouwde) met eene krijgsbezetting van brave en kloekmoedige mannen, ten getale van drie hondert, geleit. *Alton* trok nu en dan met hen uit het kaſteel, by donkeren nacht, en deed daer ontrent velttoghten, en viel geduurighlijk op de beleggers uit. *Tamerlan*, des verwittight, zond den beleggers, tot verſterking, ontrent veertigh duizent mannen toe, al uitgelezen volk, onder vier bevelhebbers: welker voornaemſte *Kablagotimur* geheten was. Wanneer die by het kaſteel quamen, was *Alton* daer niet binnen; maer met zijn krijgsvolk op de gewoonelijke veltoghten daer ontrent uitgetrokken. Komende weêr van zijne reize te rugh, zagh hy een dikke wolk van ſtof voor hem opreizen: waer over hy geweldigh

Kaſteel van Achmed door Tamerlan belegert.

digh verslagen wiert, en wist niet werwaerts hy zich keeren zou. Daer na stak hy hem zelven en zijnen krijgsknechten moedt in 't lijf. Eindelijk wiert, na een belegh van twaalf jaren, zoo eenigen willen, dit kasteel door *Tamerlan* verovert: die het aen eenen *Ibrahim*, heer der stad *Serouan*, in bewaring gaf.

En verovert.

Waer over Achmed uit Bagdad vlught.

Midlerwijle *Tamerlan* het kasteel voornoemt belegert hield, zond hy des jaers dertien hondert twee en tnegentigh, op verzoek der inwoonders; (die eene weêrzin in *Sultan Achmeds* regering, ter zake van zijne wreetheit, gekregen hadden) onverziens de Tartaren en † Kathayers, zoo ros, als voetvolk, na de stad *Bagdad*, om die met eene verrassing t'overrompelen en in te nemen.

† Of Sinesen.

Tamerlan bestaet Bagdad te veroveren.

Wanneer dan *Achmed* een groote maght van krijgsvolk zagh aenkomen, om de muuren van *Bagdad* te bespringen, en hy die woede niet weêr-staen kon, zoo bespeurde hy genoechzaem, dat voor hem geen ander middel van behoudenis over was, als te vlughten. Dies trad hy met zijne vertrouwelingen uit *Bagdad*, en trok na *Syrie*. Hy wiert door eenen krijgstroep van *Kathayers* vervolght; hoewel zeer slappelijk: en keerde by wijle den vyant de rugh toe; maer trok daer na zijns weeghs, en vlughte wegh: waer door de vyant, om *Achmed* te vervolgen, noch meer verhit wiert. Zy leverden elkanderen by wijle zeer felle gevechten, met sneuvelen van veel volks ter weder-zijde.

Achmed eindelijk quam aen de stad *Hella*: alwaer hy op een schipbrugh over de rievier de *Tigris* trok. Daer na deed hy de brugh achter hem slopen, om niet achterhaelt en gevangen te worden. De Tartars volghden *Achmed* geduurigh na, en quamen hem by wijlen dicht op de hielen: maer wanneer zy by de brugh quamen, en die gesloopt vonden, sprongen zy in den stroom, en zwommen na d'andere zijde over. Doch eindelijk ontsnapte *Achmed*, met zijn volk, hen, en quam behouden in *Syrie*.

Bagdad door Tamerlan ingenomen.

Aldus nam *Tamerlan* de stad *Bagdad*, op Vrydagh, den twintighsten der maent *Zjawál*, des jaers dertien hondert twee en tnegentigh, zonder slagh of stoot in, en plonderde die uit, zonder te verwoesten; maer hield zich vergenoeght met al het geen, dat hem aenstont, daer uit te slepen.

Daer na veroverde *Tamerlan* gansch *Mesopotamie* of *Diarbekr*, en nam alle de steden en kasteelen, als *Tekrit*, *Mausil*, *Roha*, *Mardin*, en andere, vervolgens in korten tijt in.

Achmed komt weêr in Bagdad.

Des jaers dertien hondert negen en tnegentigh bestont *Sultan Achmed* weêr na *Bagdad* te trekken; maer hield zich ondertusschen geduurigh tot vlughten vaerdigh. Sedert had *Tamerlan* gansch *Indien* verovert, en was weêr te *Chorasan* gekomen.

Vlught weêr uit Bagdad.

Na *Tamerlan* de stad *Teflis* verovert, en het lant der Kurden verwoest had, nam hy zijnen wegh na *Bagdad*. *Sultan Achmed*, des verwittight, verliet *Bagdad*, en vlughte na † *Krajozef*. Ondertusschen staekte *Tamerlan* zijnen toght na *Bagdad*, en geliet zich eenen anderen aenslagh op handen te hebben; en begon gins en weêr met zijn krijgsheir om-her te trekken. Hier op begaven *Sultan Achmed* en *Krajozef* zich weêr na *Bagdad*, alzoo zy zich inbeelden, dat *Tamerlan* niet uit *Kurdistan* (of lant der Kurden) getrokken was. Maer wanneer zy te weten kregen, dat hy daer niet meer was, en zy zekerlijk wisten, dat hy nooit eenen voorgenomen aenslagh zou staken, zoo vlughten zy ter yl uit *Bagdad*, en weken na *Romanie*, om aldaer hun fortuin te verzoeken, en verlieten aldus hunne staten. *Tamerlan* midlerwijle toogh van daer, en hield zich stil en gerust, zonder veerder eenigh voordeel op den vyant te behalen. Daer na trok hy in *Syrie*.

† Of Karajozef.

Komt weêr daer in.

D'oorzake van zijne reize na *Syrie*, en van zijne verwoestingen, de welke hy aldaer gepleeght had, wort gezeit geen andere te zijn, als het quaet onthael, dat zijnen gezanten, door *Kadi Berhanoldin*, heer van *Siwas*, wedervaren was.

List van Tamerlan, om den vyant te verschalken.

Na *Tamerlan* de stad *Damaskus*, in *Syrie*, en *Mausil*, in *Mesopotamie*, des jaers veertien hondert verwoest, en door *Merdin* getogen was, deed hy een gerught lopen, als of hy het verwoesten van lant en luiden wilde staken, en na zijn lant keeren. Daer en tegen twijfelde *Sultan Achmed* niet, of *Tamerlan* had het op *Bagdad* alleen gemunt en toegeleit, en het geen, dat hy zeide, verre van zijne gedaghten was, volgens zijnen aert en gewoonelijke wijze van doen.

Wanneer dan *Sultan Achmed* ver-

Achmed trekt uit Bagdad.

wittight was, dat *Tamerlan*, na hy *Damaskus* verwoest had, begeerigh was, om de stad *Bagdad* te bezichtigen, zoo oordeelde hy het beste voor hem te zijn, uit *Bagdad* te vertrekken: gelijk hy zich ook aenstonts vervaerdighde, om van daer te vertrekken, en besloot *Tamerlan* niet te verwaghten.

Sultan Achmed dan maekte tot zijnen stadhouder, of luitenant, eenen met name *Farg*, en gaf hem, en den zoonen van *Baliquien*, orde en bevel, wat zy doen zouden. Daer na trok hy, verzelt met *Krajozef*, na het lant van *Romanie*. Onder andere beval hy zijnen stadhouder *Farg* de poorten voor *Tamerlan* niet te sluiten, wanneer hy daer voor zou komen: het geen, dat hy eischen zou, hem niet te weigeren, en voor-al zich wel te waghten van hem tegenstant te bieden, of tegen hem de wapenen op te nemen.

Stelt orde.

Tamerlan doet de stad Bagdad belegeren.

Wanneer *Tamerlan* des verwittight was, zond hy twintigh duizent krijgsknechten, onder beleit van drie bevelhebbers of veltoversten: als *Amirozad Rostam*, *Gelal Eslamien*, en *Sceich Nouroldin*, na *Bagdad*. Voorts gebood hy, dat *Gelal* en *Nuroldin Amirozad Rostam*, als opperhooft, erkennen zouden, en hem de heerschappye over *Bagdad*, wanneer zy die stad zouden verovert hebben, toestaen.

De belegerden bieden tegenweer.

Doch wanneer *Sultan Achmed* uit de stad *Bagdad* getrokken was, en het krijgsvolk van *Tamerlan* zich rontom daer voor ter neêr geslagen had, om te belegeren, wilde *Farg* d'orde van zijnen meester niet volgen noch gehoorzamen, om de stad in 's vyants handen over te geven. Maer daer en tegen vervaerdighde hy zich tot een gevecht, en tot het uitstaen van een belegh: waer toe hy alle bedenkelijke middelen, die hem doenelijk waeren, in 't werk stelde. De krijgsknechten maekten dit *Tamerlan* bekent, en verwaghten zijne orde, wat hen zou te doen staen. Deez sloegh aenstonts in grammen moede op wegh, en verwoeste alles over-al, daer hy door toogh, en quam met veel krijgsvolk in het gezight der stad. De stedelingen evenwel hielden het belegh eene wijle uit, en dooden en wonden veel van *Tamerlans* volk: het geen hem geweldigh speet, en zijn bloet van gramschap in den lijve deed overzieden. Eindelijk liep hy met het gansch krijgsheir ten storm op de wallen der stad, en veroverde die met gewelt.

Bagdad door Tamerlan verovert.

Hy beval allen den genen, die in 't byzonder onder zijn krijgsvolk opgeschreven waeren, en den eersten rang onder zijne krijgsknechten hadden, ieder met twee hoofden van d'inwoonders van *Bagdad* voor hem te verschijnen. Hier op traghte en bestont ieder een dobbelden moort te begaen: zulks het bloet, door het afhouwen der hoofden, als eene beke, in den *Tigris* vloeide: daer zy daer na de rompen in smeten: maer leiden de hoofden aen hoopen by malkanderen, en maekten daer zege-staetsien van, ten getale van zes en twintigh. Eenigen hunner, die geene inwoonders van *Bagdad* konden krijgen, hieuwen den Syriers, die zy by zich hadden, en anderen gevangenen, het hooft af. Zommigen, die de hoofden van mannen niet konden krijgen, hieuwen de hoofden van vrouwen af. Desgelijks waeren'er eenigen, die, hebbende geene gevangenen bekomen, langs de straten, als ter jaght liepen, en d'eerste, die hen tegen quamen, aenpakten, schoon zy van hun eigen volk waeren. Aldus losten zy hun eigen leven voor den prijs van dat van hunne vrienden of vyanden; zonder eenige bermhertigheit, meêdogen, of aenschouw van perzonen: want zy mosten nootwendigh het bevel, dat hen gegeven was, volvoeren.

Wreetheit in het veroveren gepleeght.

Getal der gesneuvelden.

Ontrent tnegentigh duizent inwoonders van *Bagdad* wierden in koelen bloede gedoot: behalve de genen, die, geduurende het belegh of bestormen, gesneuvelt, of in den *Tigris* verdronken waeren: want men zeidt, dat velen van zelfs in de riviere sprongen en verdronken. De stadhouder *Farg*, onder andere, begaf zich in een vaertuigh op den *Tigris*, om zijn leven te redden en behouden; maer hy wiert aenstonts van alle zijden omçingelt, en met een hagel-jaght van schichten bedekt. Het vaertuigh wiert daer na omgesmeten, en hy ten gronde gedompelt.

Bagdad verwoest.

Tamerlan deed de stad, na hy eerst alle de rijkdommen daer uit doen nemen had, verwoesten, de huizen slopen, d'inwoonders verdelgen, en alles het onderste boven keeren. Dies *Bagdad*, die by d'Arabieren eene stad van vrede genoemt was, te recht eene stad van verwoesting wiert.

Te

Te dier tijde was *Bagdad* een uitsteekende stad, en allerwege met prachtige huizen en lusthoven doorbouwt. Namaels is *Bagdad* weêr herbouwt.

Des jaers veertien hondert en vijf wiert *Sultan Achmed*, zoon van *Auis*, heer van *Bagdad* en *Irak*, door *Krajozes* gedoot. Achmed gedoot.

Irak onder de Turkomannen, &c.

Ziet pag. 63. en 64. VErscheide Turkomansche vorsten, uit den stam of geslaghte *Kara-Koyuuli* gesproten, hebben, sedert het jaer veertien hondert en zeventigh, ook over het gewest van *Irak*, en andere van dien oort, een wijle geheerscht: want *Hasan Tawil*, dat 's, *Hasan de Lange*, veroverde te dier tijde *Irak*, *Diarbekr*, *Aderbigian*, en meer andere landen, met de wapenen.

De laetste dezer vorsten, die over *Irak* geheerscht heeft, was *Morad*, zoon van *Yakub Schah*, die des jaers vijftien hondert en acht uit de stad *Bagdad*, door *Ismaël*, *Haidars* zoon, koning van *Persie*, verdreven, en hem zijn gansch rijk van *Irak*, als ook dat van *Diarbekr*, *Schirwan* en *Gilan*, afhandigh gemaekt wiert.

Ziet p. 128. Sedert is het gewest van *Irak* nu door de koningen van *Persie*, en dan door de Turksche keizers bezeten, na de stad *Bagdad* by den eenen of den anderen bezeten wiert: want die de stad *Bagdad* bezit, beheert en bezit ook gemeenelijk het gansch lant van *Irak*: gelijk ook het gansch lant van *Irak*, sedert het jaer zestien hondert en negen en dertigh, (wanneer de stad *Bagdad* door den Turkschen keizer *Amurat* verovert en bezeten wiert) tot op heden, onder het gebiedt van den Turkschen keizer gestaen heeft. Ziet p. 128.

Mubarek, een Arabier, heerscht over de wildernissen van Irak. Ontrent des jaers zestien hondert en zestien heerschte zeker Arabier, met name *Mubarek*, over de wildernissen van *Babylonie* of *Irak*, en van *Arabie*, en over de naeste plaetsen aen de Persische zee, met volkome maght, en tytel van *Sultan*, dat is, *heer* of *koning*.

Te dier tijde was deze *Mubarek* een vyant der Turken, en hield de zijde der Persianen: uit oorzake die hem zeer groote schade in het lant, daer hy over geboodt, door het ontrekken des waters van eenen vliet, konden veroorzaken: want deze vliet neemt zijnen oorsprong in het lant, dat onder het gebiedt des Persischen konings staet, en vloeit door des zelfs landen henen, en neemt zijnen loop, die allengs grooter wort, daer na door de heerschappye van dezen *Mubarek*: dies, zonder het water van dien vliet, het lant van *Mubarek* zeer onvruchtbaer zou zijn. En onaengezien *Mubarek* een vry vorst en heer was, zoo erkende hy evenwel, om die reden alleen, den koning van *Persie*, zoodanigh voor zijnen heer, dat het beelt des konings van *Persie*, neffens het beelt van *Mubarek*, op zijne munte geslagen wiert.

Te dier tijde betoonde *Sultan Mubarek* den Turken alle vyantschap: 't zy uit oorzake van den oorlogh, die toen tusschen de Turken en Persianen afgekundight was, of om eenige andere geschillen, die hy met den *Bassa* van *Bagdad* te beslighten had. Men hoorde dageliks niet anders in alle die gewesten, dan van rooven, stroopen, strijden en vechten, ter weder-zijden. *Mubarek* had ook eenen der zoonen van den *Bassa* van *Bagdad*, dien de *Bassa* met het ampt van stadvooght na *Bassora* had gezonden, verslagen, en vele Turken ter neêr gevelt.

Koningen van *Hira*.

Abrah. Ecchel. Histor. Arab. VErscheide Arabieren hebben, voor den aenvang der Mahometaensche heerschappye, over het gewest van *Irak*, of over des zelfs gedeelte altoos, met den tytel van koningen geheerscht, en in de stad *Hira* hun hof en rijksstoel gehouden: waerom zy ook by d'Arabische schrijvers, op Arabisch, *Melouks Alhirah*, dat is, *koningen van Hira*, genoemt worden. Ziet p. 168.

D'eerste, die gezeit wort in *Hira* geregeert te hebben, was zeker *Malek*, uit *Kahlans* nakomelingen, die ten tijde van *Alexander de Groote* bloeide, en uit het gewest van *Jemen* vertrok: ter oorzake van den inbreuk des waterschuts, † *Alarim* op Arabisch geheten. Deez *Malek* was een zoon van *Faëin*, zoon van *Ganem*, zoon van *Dus*, zoon Malek.

† Ziet Arab. pag. 48.

van *Adnau*, zoon van *Abdallahi*, zoon van *Vahran*, zoon van *Kaab*, zoon van *Haret*, zoon van *Kaab*, zoon van *Malek*, zoon van *Nasir*, zoon van *Lazad*, &c.

Amr.

De tweede was *Amr*, *Maleks* broeder.

Zjadiman.

De derde was *Zjadimah*, *Malcks* zoon, *Alabrasch* gebynaemt: dat is, *lazeris*: dewijl hy met lazerye besmet was. Hy was d'eerste onder d'Arabische koningen, die *Manzjabiks*, dat zijn stormgevaerten, waer uit steenen geworpen wierden, verzonnen en doen maken heeft. Hy was d'eerste, dien waschkeerssen voorgedragen wierden. Hy heeft oorlogh met zekeren *Amr*, een Amalekiter, die over *Mesopotamie*, *Syrie*, &c. te dier tijde heerschte, gevoert, en dien gedoot. Hy zelf wiert namaels door *Najela*, dochter van dezen *Amr*, daer op hy door liefde verslingert was, met list om 't leven gebraght.

Verslaet koning Amr.

Najela volght den vader Amr in 't rijk.

Dewijl deez *Amr* geen mannelijken oir had nagelaten, zoo quam zijne dochter *Najela*, gebynaemt *Reba* of *Zeba*, in zijne plaetse: de welke een der schoonste vrouwen van haeren tijt, en t'effens met overgroote kloekzinnigheit, begaeft was.

Wanneer deez voor haer zelve, en voor haer rijk grootelijks beangst was, en inzonderheit van wegen *Zjadimah*, zoo deed zy twee zeer sterke steden aen den oever van den *Eufrates* bouwen. Maer uit die stad, de welke na de woestijne toelagh, en aen de zorge van haere zuster bevolen was, had zy een heimelijken wegh onder d'aerde, tot aen de woestijne, doen graven, om daer in, by vereisch van noot, haer lijf te bergen.

Zoekt koning Zjadimah, onder schijn van trouwen, te verschalken en dooden.

Na zy dit aldus bestelt had, besloot zy 's vaders doot met de wapenen te wreken: hoewel die raet en voornemen by de zuster niet voor goet gekeurt wiert: met by-brengen: dat d'uitslagh en einde des oorloghs onzeker zy, en de zege dikwils tot de zwakste partyen overslaet, en veeltijts den onrechtveirdigen begunstight. Waerom zy het een gezonder en veiliger raet oordeelde te zijn, den vyant door list te verschalken: *het welk ghy*, zeide zy, *lichtelijk zult uitwerken, indien ghy hem, door gezanten, aenzeght, dat ghy zeer geerne met hem in den echten-staet zoud willen treden; op dat uit twee ryken een eenigh onverwinnelijk rijk ontstaet.* Deze raet geviel de koningin wonder wel. Dies wierden gezanten gezonden, met voorslagh van een huwelijk: dat *Zjadimah* zeer geerne toestont, en ook alle zijne raetsheeren voor goet keurden; behalve een eenigen *Kosair*, die daer tegen inbraght, dat een vrouwen gezantschap nootwendigh met list doorsteken was. Maer de koning verwierp den raet van eenen, en volghde dien van alle d'anderen, en begaf zich met den eersten derwaerts op wegh. Wanneer hy binnen de palen des rijks van *Reba* gekomen was, kreegh hy de boden der koningin, met groote geschenken, te gemoedt, tot tuightekenen van haere herte en liefde tot den koning. Toen zeide de koning tot *Kosair*, die zoodanigh huwelijk had afgeraden: *Wat dunkt u nu?* Tot wien hy zeide: *De beesten worden eerst met aes aengelokt, en dan gevangen.* Waer op de koning voeghde: *Tegen het besluit des nootlots kan 's menschen raet niet.*

Wanneer dan de koning verder voorttrok, en de koninglijke hooftstad van *Reba* naderde, ontmoete hem een by-na ontallijke meenighte van ruiterye. Toen begon den koning, als zijn onheilen te voore ziende, het hert, dat te voore onverzaeght was, in 't lijf te verzagen: en, zijnde radeloos geworden, keerde zich tot *Kosair*, en zeide: *Wat raet is nu by u meer overigh?* *Kosair* antwoorde: ***Den raet hebt ghy achter den rugh gelaten: nu zoekt ghy dien voor uit.*** *Maer wat dunkt u*, zeide *Zjadimah*, *in zoodanige zake te doen? Wat heeft deze ruiterye voor? Eere of list der koningin?* Tot wien *Kosair* zeide: *By aldien de ruiterye, na ghy gegroet zijt, u zal voorgaen, zoo geloove, dat zy gezonden zy, om u eere aen te doen: en geen list schuilt 'er onder: maer by aldien zy u van beide zijden besluite, dat zal een zeer zeker teken van list en lagen zijn.*

Wanneer derhalve de koning gegroet was, zoo besloot de ruiterye, op een lange ry, hem van beide de zijden. Toen zeide de koning: *Kosair, wat raet en middel is by u overigh?* Hy antwoorde: *Spring op uwe merry, Hasa: waer in alleen nu uw heil bestaet, en ry, in vollen ren, weêr na uw rijk: want tot diergelijke toevallen is deze merry bewaert.* Men zeidt, deze merry van zulken vlugheit was, dat geen hengst of merry in gansch *Arabie* haer kon voor-by

loopen

loopen of achterhalen. Gestegen dan op die merry, reed *Zjadimah* in vollen ren weêr na zijn rijk. En alhoewel over-al lagen van peerden vervaerdight waeren, om den vluchteling te vatten, zoo was zulks vergeefs en vruchteloos in 't werk gestelt: ter oorzake van den zeer vluggen loop der merry. Maer het lagh by het nootlot anders beschooren: gelijk *Zjadimah* zelf voorzeit had: want na de merry eenen wegh van dertig duizent schreden had afgeleit, zoo bleef die stil staen, om te wateren: en aldus wiert koning *Zjadimah*, door lagen aldaer bereit, gevangen, en by koningin *Zoba* gebraght: de welke hem aenstonts, door het openen van een aeder, met het uitlopen des bloets, deed dooden.

Zjadimah gedoot.

Hamr.

Na *Zjadimah* volghde *Hamr*, zijn neve van zusters wege: want *Zjadimah* had de schoonste zuster van zijnen tijt, met name *Rakas*, volgens schrijven van *Sciahinschiah* en *Scharestan*. Deze was op *Hadi*, des konings wijnschenker, door liefde verslingert: gelijk hy weder op haer. Des zy, uit ongedult van minne-vlam, tot *Hadi* zeide: *Als ghy den koning t'eener tijde dronken en vrolijk ziet, zoo verzoek my tot uwe huisvrouw.* Hy dan de gelegentheit waernemende, vergat zich zelven niet: maer wanneer de koning t'eener tijde op zijn vrolijkste was, en tot hem zeide: *Alle giften en gaven, die ghy van my voor den treffelijksten wijn, dien ghy my beschaert, komt te eischen, zult ghy hebben*: zoo antwoorde *Hadi* den koning: *Een ding verzoek ik voor al, dat ghy my Rakas, uwe zuster, ten wijve toestaet te geven.* De koning, door den wijn vrolijk geworden, ontbied hierop, zonder toeven, eenen notaris, en beveelt de huwelijkse voorwaerden te schrijven, en wilde dien zelven avont het huwelijk voltrokken hebben: gelijk ook geschiede. Deze *Hadi* of *Adi* gewan namaels by deze *Rakas* eenen zoon, met name *Amr*, die, na *Zjadimah*, tot koning van *Hira* of *Irak* verheven en gekroont wiert.

De koningen, die na *Zjadimah* volghden, worden by d'Arabieren *Lazjamijoens*, of *Lazjamidynen*, genoemt; dewijl zy uit de nakomelingen van *Lazjm*, *Amrs* zoon, zoon van *Saba*, gesproten waeren. Zy worden ook *Mondars*, en *het geslaght van Mondar*, geheten.

Deze *Amr*, zoon van *Adi*, geteelt uit *Rakas*, zuster van *Zjadimah*, bestont wrake over de doot van zijnen oom, door loos beleit van zekeren *Kosair*, die knecht van *Zjadimah* was geweest, in dezer wijze te nemen. *Kosair* deed zich zelven alwillens de neus afsnijden, en de rugh bloetroot door-geesselen: ten einde hy zich des te beter in de gunste van *Zoba* zou wikkelen, quansuis, als of hy op *Amr*, dien hem zoo onwaerdelijk gehandelt had, ten hooghste verbittert was: op dat hy aldus gelegentheit zou bekomen, om zich aen haer over *Zjadimah* te wreken. Hy volbraght ook zijnen aenslagh en voornemen: want onder schijn van lijftoght en koopwaren in het hof te brengen, daer over hy door *Zoba*, *Amrs* dochter, gestelt was, braght hy gewapende mannen, in kisten geslooten, binnen, die de koningin om 't leven braghten. De geheugenis van dien daet is namaels onder d'Arabieren, door het volgend spreekwoort, onderhouden: *Kosair heeft zich zelven de neuze afgesneden.* Ook is een ander spreekwoort van *Amr* ontstaen: *Amr is grooter, als met eene halsketen omhangen te worden.*

De vijfde koning van *Hira* was *Amriol-Kais*, *Amrs* zoon, die *Albada*, dat is, *d'eerste*, gebynaemt wiert. Amriol-Kais.

De zeste was *Amr*, zoon van *Amriol-Kais*, en *Maria*, die onder de regering van den Persischen koning *Sabour-Dil Aktaf*, bloeide, ontrent des jaers twee hondert en veertigh, na des Zalighmakers geboorte. Toen verviel het rijk der *Lazjamidynen*. Amr.

De zevende was *Aus*, *Kalams* zoon, een Amalekiter. Aus.

De achtste was zeker ander Amalekiter.

Daer na quam het rijk weêr op de *Lazjamidijnen*.

De negende was *Amriol-Kais*, *Amrs* zoon, die *Almohrek* gebynaemt was: dat *verbrander* gezeit is: dewijl hy de eerste was, die de misdadigen met vuur deed pijnigen. Amriol-Kais.

De tiende was *Alnoman Alawar*, dat is, *Alnoman de scheele*, die een zoon van *Amriol Kais* was. Na deez dertigh jaren geregeert had, ontsloegh hy zich van de zorge der wereltsche zaken, en Alnoman Alawar.

ſtont zijn rijk af: want hy zeide: *Wat baet een rijk, dat zekerlijk vergaen moet.* Men zeidt deez *Noman* de beruchte kaſteelen of paleizen, *Zjawarnak* of *Chawarnak*, en *Sadir*, doen ſtichten heeft. Hy regeerde omtrent des jaers vijf hondert.

Ziet p. [illegible]

Almondar.

De elfde was *Almondar*, *Nomans* zoon, die onder de regeering van den Perſiſchen koning, *Firauz*, *Jazdejerds* zoon, regeerde.

Alaswad.

De twaelfde was *Alaswad*, *Almondars* zoon. Deez overwon de Gaſſaniten, d'Arabiſche inwoonders van *Syrie*, en nam velen uit des konings geſlaghte gevangen. Anderen daer en tegen ſchrijven, dat de Gaſſaniten hem zouden overwonnen en gedoot hebben, ook ten tijde van koning *Firauz* voornoemt.

Almondar.

De dertiende was *Almondar*, broeder van *Alaswad*.

Alkamah Al damjali.

De veertiende was *Alkamah Aldamjali. Damjal is zeker geſlaght der Lazjamidynen.*

Amriol-Kais.

De vijftiende was *Amriol-Kais*, zoon van *Noman Alawar* of *ſcheele*. Zoo *Abulfeda*, *Aljannab* en *Ahmed* willen, was deez de gene, die den bouwmeeſter *Senemmar*, om het bouwen des kaſteels *Zjawarnak*, over hals over hooft ter neêr ſtorte.

Almondar.

De zeſtiende was *Almondar*, zoon van *Amriol-Kais*, en van *Mawiah*, dochter van *Aus*, de welke, om haere uitſtekende ſchoonheit, op Arabiſch *Maiſſamai*, dat 's, *hemelſch water*, genoemt wiert: waerom ook *Almondar* zelf, zoon van *Maiſſamai* geheten wiert, en zijne nakomelingen, *Bany Maiſſamai*, dat is, *zoonen* of *geſlaght van het hemelſch water*. Deze koningen van *Irak* hadden dien naem met de Arabiſche koningen, die in *Syrie* geheerſcht hebben, gemein

Almondar wiert door *Kesra* (of *Chosroe*) *Kobad*, koning der *Perſen*, uit zijn rijk verdreven, die *Alhareth*, zoon van *Amr Kendi*, in zijne plaetſe ſtelde.

Alhareth.

Alhareth dan was de 17. koning van *Hira* of *Irak*. Maer namaels beroofde koning *Anuſcherwan*, zoon van *Kobad*, *Alhareth* van den rijke, en herſtelde *Almondar*. Dit geſchiede uit oorzake *Almondar* de ketterye van zekeren godlozen booswight *Mazdak*, de welke *Kobad* omhelſt had, niet wouw volgen: noch *Anuſcherwan* niet gedogen wilde, dat *Alhareth* die omhelzen zou.

Ketterye van Mazdak.

Verhalens-waerdigh is de hiſtorie of geſchiedenis, de welke by *Abulfeda*, in het leven van *Anuſcherwan*, gelezen wort: doch om die des te beter te verſtaen, zal het noodigh zijn voor af te laten gaen, het geen *Abulfeda* in het leven van *Kobad*, nopende *Mazdak* en zijne leere verhaelt. Te weten: deze *Mazdak* geliet zich eenen profeet te zijn, en gebood den menſchen, dat zy goederen en vrouwen gemein moſten hebben: naerdien zy, zeide hy, broeders waeren, uit een en de zelve ouders, *Adam* en *Eva*, geſproten. Want dewijl hy alle krakeelen, hate en oorlogen, onder de menſchen wilde weghgenomen hebben, de welke hy, om de goederen en vrouwen, gemeenelijk zagh ontſtaen, zoo oordeelde hy, dat de vrede, de welke hy zich ingebeelt had, niet anders kon vaſt gemaekt worden, als dat hy het geen, dat een ieder oordeelde zich het allereigenſte te zijn, aen alle menſchen gemein maekte.

Mazdak trok koning *Kobad* zelven in zijn gevoelen, tot groot nadeel der menſchen. Maer koning *Anuſcherwan*, de *Rechtveirdige* gebynaemt, die na den vader *Kobad* volghde, beleed voor zijn volk, twee dingen aen God belooft te hebben, wanneer hy tot het rijk zou gekomen zijn: het een was, dat hy het rijk van *Hira* aen den geſlaghte van *Mondar* zou herſtellen: en het ander was, dat hy de navolgers van *Mazdak*, die den ſtaet des rijks geheel verſtoort hadden, zou verdelgen. Waer op *Mazdak*, die neffens zijnen throon ſtont, hem te gemoet voerde: *Zult ghy zulken grooten meenighte van menſchen dooden? Ghy zult daer door eene verwoeſting des aertrijks veroorzaken. Om dat te herſtellen, en niet te bederven, heeft God u geſtelt.* Hier op antwoorde koning *Anuſcherwan* hem: *O godloos menſch! heught u wel, wanneer ghy van Kobad verlof verzoght, om met mijne moeder te vernachten, en ghy dat verkregen had, hoe ik u tegen quam loopen, en uwe voeten kuſte, (de ſtank van die kuſſe ſteekt my noch in de neus) en niet ophield te bidden, voor dat ghy my beloofde u van haer t' onthouden. Dat is zoo*, antwoorde *Mazdak*. Dies beval de koning hem te dooden, en het lijk te verbranden: desgelijks zijne aenhangers, als ook de Manicheen, om 't leven te brengen: want zy waeren met de Manicheen byna

Mazdak gedoot.

na

na van een zelfste gevoelen: gelijk ook *Scharestan Mazdak*, en zijne navolgers, onder de sekte der Manicheen rekent.

Na de zaken aldus weêr in stant gebraght waeren, en eenen ieder belast was zijne goederen, vrouw en kinderen, voor zich zelven te behouden, en de kinderen, die *Mazdaks* navolgers in 't hondert geteelt hadden, den wettigen mannen der vrouwen tot slaven gegeven waeren, braght koning *Kobad* den staet des rijks, die ten val drijghde te gaen, weêr volkomen in wezen.

De navolgers van *Mazdak* gebruikten, tot glimp en dekmantel van hun doen en bedrijf, deze woorden: *Wy deilen de goederen gelijkelijk onder de menschen uit. Wy herstellen aen d'armen, dat de rijken hen schuldigh waeren.* Onder welken schijn zy eenen ieder vryelijk aentasten, en benamen hen, ter zake van hunne goederen en vrouwen, het leven.

Amr. De achttiende was *Amr*, zoon van *Almondar*, gebynaemt *Modret Olhajarah*, als of men zeggen wouw steentjeskakker, van wege zijne overgroote stoutheit. Anders was hy *Ebn Hend*, dat is, *zoon van Hend*, genoemt, na zijne moeder *Henda*. Op het achtste jaer van zijne regering wiert de beruchte profeet *Mahomet* gebooren.

Kabous. De negentiende was *Kabous*, broeder van *Amr*: hoewel andere willen, dat *Amr* niet zou geregeert hebben; maer dien zelven tytel voerde, om dat hy een zoon en broeder eens konings was.

Almondar. De twintighste was *Almondar*, broeder van *Kabous*.

Alnooman. De een en twintighste was *Alnooman*, zoon van *Almondar*, die *Abukabus* gebynaemt was. Deez omhelsde de Kristen leere. D'oorzake van zijne bekeering tot *Kristus*, verhalen d'Arabische schrijvers in dezer wijze geschiedt te zijn.

Uit wat oorzake hy de Kristen leere omhelsde. *Alnooman* had twee vrienden of drinkgenooten, die hy t'eener tijde, met dronken hoofde, levendigh deed begraven, daer zy nochtans alleenlijk van den wijn en slaep overvallen waeren. Maer wanneer *Alnooman* van den wijn ontnuchtert was, kreegh hy berouw van zijn doen, en stichte, ter gedachtenis van d'oude vrientschap, hen ter eere, een graf. Voorts stelde hy twee dagen voor zich in: welker eenen hy *den dagh van droevenis*, en den ander *den dagh van blyschap* noemde: en wilde die met deze wet onderhouden hebben: dat by aldien hy, op reize, iemant op den *dagh van droevenis* ontmoete, dien zou dooden, en den heuvel met des zelven bloet verven. Maer zoo hy iemant op den *dagh van blyschap* ontmoete, dien zou hy met geschenken van hem laten gaen.

Het gebeurde nu, dat hy op den *dagh van droevenis* zekeren *Taiyer* ontmoete, van wien hy eertijts minnelijk onthaelt was, wanneer hy, vermoeit door de jaght, en van het gezelschap afgedwaelt, in zijne hutte vervallen was. Dies kon hy dezen niet, tegen de gewoonte en gebruik van den dagh, met geschenken wegh laten gaen, noch hem, behoudens het recht van gastvryheit, dat d'Arabieren zeer stip en nau onderhouden, dooden. Hy achte dan aen beide aldus te kunnen voldoen, indien hy den ellendigen *Taiyer*, met rijke geschenken, tot vergelding van de schade zijns geslaghts, weêrom zond: en de *Taiyer* eenen gyzelaer of borge in zijne plaetse stelde, die voor hem zou moeten sterven, ingevalle de *Taiyer*, dien een gewisse doot beschooren was, na verloop van een jaer, niet weêrom quam. Een der voornaemste hovelingen, door barmhertigheit, over den vreemdeling en weldoender des konings bewoogen, stelde zich voor den *Taiyer* tot gyzelaer.

Wanneer dan de laetste dagh van den verleenden tijt verscheenen, en de *Taiyer* noch niet weêrom gekomen was, zoo vorderde de koning den hoveling ter doot: want de koning wilde gaerne den gast met het leven van eenen dienaer verlossen. De genen, die daer by stonden, riepen: dat de tijt noch niet, voor avont, verloopen was: dies men noch de komste van den *Taiyer* most verwaghten. Onder dit gedoen, verschijnt de *Taiyer*. De koning stont, tot stommens toe, over des mans volstandigheit, verwondert, als die zich vrywilligh aenbood te sterven, dat hy met de doot van den gyzelaer had kunnen ontgaen. Waer over de koning hem vroegh, wat hem zijne belofte zoo stip deed nakomen, dat hy, om die te behouden, meer zorge voor een anders, als voor zijn eigen leven had. Waer op de *Taiyer* antwoorde: *Dat hy aldus door de geboden des godsdienst, dien hy*

beleed, geleert was. Wanneer de koning hem weêr vroegh: *Wie die godsdienst was?* zoo antwoorde hy: *De Kristen godsdienst.*

Na dan de koning de leerstukken des Kristen geloofs, op zijn verzoek, had hooren verklaren, zoo omhelsde hy dien, en liet de *Taiyer* en gyzelaer in 't leven blijven, en schafte de Barbaersche gewoonte, daer aen hy gewent was, af. Te gelijk met hem geloofden alle d'inwoonders van *Hira* in *Kristus.* Hoewel toen niet allereerst, zoo men het schrijven van *Abulfeda* geloven magh, den inwoonders van *Hira* het Kristen geloof bekent geworden is: noch *Alnooman* heeft allereerst uit de genen, die aldaer de heerschappye gevoert hebben, de Kristen leere omhelst: dewijl *Abulfeda* schrijft, *dat de stad Hira de setel des geslaghts van Alnooman*, zoon van *Mondar*, *was, en Almondar*, zoon van *Amriil Kais, in die stad het Kristen geloof omhelst, en groote kerken gebouwt hebbe.* Deze *Almondar* nu was de grootvader van den bovengemelden *Alnooman.*

Alnooman gedoot. Wanneer deez *Alnooman* twee en twintigh jaren geregeert had, wiert hy door *Kosroe Parwiz*, koning van *Persie*, gedoot: en daer na het rijk van *Hira*, of *Irak*, van de Lazjamidynen, tot op *Aiyas de Taiyer*, overgedragen. Deez *Aiyas* dan was de twee en twintighste koning van *Hira.*

Zadawaigh. De drie en twintighste was *Zadawaigh*, zoon van *Nooman*, zoon van *Mondar*, zoon van *Maissamai.* Hy was *Almagrur* gebynaemt, en heerschte over *Hira*, ter tijt toe *Chaled*, zoon van *Walid*, onder de regering van *Chalif Omar*, zoon van *Alchittab* des jaers zes hondert drie en dertigh, *Hira* innam.

Het rijk der *Mondars*, die voor nakomelingen van *Nadar*, zoon van *Raiba*, gerekent worden, had geduurt zes hondert twee en twintigh jaren en zes maenden, volgens verhael van den Arabischen schrijver *Ahmed.*

Deze *Mondars* wierden over d'Arabieren van *Irak*, door de *Kosroas* of koningen van *Persie*, tot lantvooghden of oversten gestelt: gelijk de koningen van *Gassan* door de *Cesars*, of Roomsche keizers, over d'Arabieren van *Syrie.* Aldus noemt *Prokopius Alamundar* koning der Saracenen of Arabieren, by de Persianen: en *Arethas* koning der Saracenen, by de Romeinen.

By de schrijvers der kerkelijke historie wort dikwils eene koningin, met name *Mawia*, gedaght: gelijk zy ook met dien naem veeltijts in den ry der koningen van *Hira* voorkomt: de welke de gemael van koning *Amrilkais* was, en moeder van *Almondar*, de vijftiende koning. Deez *Almondar*, haer zoon, schijnt de geen te zijn, die in d'oorlogen tusschen de Roomsche keizers en tusschen *Kobad* en *Anuscherwan*, koningen van *Persie*, veelmale gedaght wort, en misschien deze zelve is, aen wien keizer *Justinus* eenen gezant zond: gelijk *Abulfaraj* verhaelt.

Het

Het
GEWEST of KONINGRYK
VAN
ASSYRIE.

Benaming van Assyrie. HEt gewest van *Assyria*, of *Assyrie*, wort alzoo doorgaens by Grieksche en Latijnsche schrijvers genoemt: maer in de Schrift, Genes. 2: 14. en cap. 25: vers 18. &c. op Hebreesch *Assur*: 't zy na den stichter *Assur*, zoon van *Sem*, of van wege de *gelukzaligheit en vruchtbaerheit des aertrijks*: want *Assur* is een Hebreesch woort, en bediet *gelukzaligh*. Aldus wort *Assur* of *Assyrie* gezeit, *een lant van kooren*, *most*, *broot*, *wijnbergen*, *olye en honigh*, te zijn, 2 Reg. 18: 32. Ook hebben velen den hof van *Eden* in *Assyrie* gezoght: als onder andere de Chaldeesche vertaelder schijnt te gevoelen, die by den profeet *Ezechiel* c. 27: 23. voor *Eden*, *Assur* of *Assyrie* heeft.

Lib. 1. Antiq. c. 15. Zoo *Josephus*, de Joodsche historischrijver, uit *Alexander Polylistor*, en deez uit *Kleodemus* verhaelt, zou *Assyrie* alzoo na *Suris* (*Assurim* by *Moses*, Gen. 25: 3.) genoemt zijn, die een der drie zoonen van *Abraham* was, die hy by *Ketura* gewan.

Assyrie Lant van Nimrod geheten. Gansch *Assyrie* wort ook by den profeet *Micha*, cap. 5: 6. na den eersten bezitter, of innemer, *Nimrod*, het lant van *Nimrod* genoemt: hoewel daer onder ook *Chaldea* of *Babylonie* begrepen wort. Maer d'Assyriers hebben het liever met den naem van hunnen vader *Assur* willen noemen.

Assyrie Aturie geheten. *Assyrie*, eigentlijk alzoo genoemt, wort ook met een anderen aelouden naem, by d'inwoonders, volgens *Dion*, *Atyrie*, en by *Strabo Aturie* geheten: doch deze namen, *Assyrie* en *Atyrie*, of *Aturie*, verschillen alleen in de spelling; zijnde d'eene naem uit het Hebreesch *Assur*, en d'ander uit het Chaldeesch *Atur* getrokken: want de Chaldeen verwisselen gewoonelijk de Hebreesche letter ש *s* in ת *t*. Dit was *Dion* ook niet onbewust, die schrijft, *dat al het lant van Assyrie, ontrent Ninus, Arbela en Gaugamela, op Barbaersch Atyrie genoemt wort, met de letter S in T te veranderen.* Aldus wort *Assur* (of *Assyrie*) doorgaens by de Chaldeen *Aturia* geheten: en is een en het zelfste woort: 't verschil bestaet alleen in *t* en *s*.

Ondertusschen is *Assyrie*, eigentlijk genoemt, het lantschap of gewest ontrent de stad *Ninus*. Dit *Assyrie* schijnt namaels *Adiabene* genoemt te zijn: aldus schrijft *Plinius*: *Boven Armenie is Adiabene, te voore Assyrie* geheten. Desgelijks getuight *Marcellinus*, dat *Adiabene* in oude tijden *Assyrie* geheten wiert. Assyrie Adiabene geheten. Lib. 13. Lib. 33.

De Grieken, als *Suidas*, na den voorgang van *Ammianus Marcellinus*, willen, dat *Adiabene* alzoo op Grieksch zou genoemt zijn, dewijl de groote en meenighte der vlieten het by-na ondoorreisbaer of den doorgang bekommerlijk maken: gelijk ook het woort *Adiabene* in het Grieksch die betekenis heeft, en kan eigentlijk *ondoorgangbaer* uitgeleit worden.

Maer veel meer is de naem *Adiabene* na het voorbeelt van het Chaldeesch woort *Hadiab* of *Hadiava* gesmeet: met welken naem *Hadiab*, *Adiabene* by de Talmudisten, en den Chaldeeschen vertaelder genoemt wort. Aldus heeft hy by Jerem. 51: 27. voor het Hebreesch, *de koningrijken van Ararat*, *Munni en Askenas*: in 't Chaldeesch, *de koningrijken des lants Kardu*, *de krijgstroepen van* † *Hurmine* en *Hadiab*. En by Ezech. 27: 23. staet in het Hebreesch *Haran*, *Kanne* en *Eden*: waer voor de Chaldeesche vertaelder heeft *Karre*, *Nisibis* en *Hadiab*. Adiabene is Hadiab. † Armenie.

Hadiab of *Adiavas* is alzoo genoemt na de vlieten of stroomen *Diavas* of *Adiauas*, die beide het lant bevochtigen en besluiten. De *Diavas* wort *Lykos*, en de *Adiauas Kapros* by de Grie- Ziet pag. 74.

 ken

ken genoemt. Dat op deze plaetſen *Hadiab*, of *Hadiava*, *Adiabe ne zy*, geven, behalve de over-een-koming en gelijkluidentheit des woorts, de plaetſen *Karrhe*, *Niſibis*, *Gordyene* en *Armenie*, die t'zamen genoemt worden, genoechzaem te kennen. *Hadiab* wort ook op vele plaetſen in de ſchriften der Rabbinen *Chadiab* of *Hariab* geſchreven: hoewel de rechte ſpelling *Hadiab* is.

Het grootſte gedeelte van Adiabene, zoo *Strabo* getuight, *is vlak: inzonderheit het geen, dat onder Babylonie behoort: en raekt op zommige plaetſen aen Armenie. Het heeft eenen eigen heerſcher.*

Bochart. D'*Adiabeniers* wierden ook, volgens ſchrijven van *Strabo*, *Sakkopoden* genoemt. Anderen willen voor *Sakkopoden Saukropodes* gelezen hebben, dat eigentlijk *zaght-voeten* of *zaght-gangers* gezeit is: zoodanigh d Aſſyriers van aert en natuur waeren, die een vrouwen tret en gang hadden.

En alhoewel *Aſſyrie* eigentlijk ook *Aturie* en *Adiabene* genoemt wiert, zoo onderſcheidt evenwel *Strabo Adiabene* van *Aturie*; maer t'onrecht: dewijl uit de beſchrijving blijkt, dat *Aturie* by hem is, het geen by alle d'anderen *Adiabene*: te weten, het geweſt, waer in de ſtad *Ninus*, *Gaugamela* en de vliet *Lykos* leggen. *Dion* evenwel ſchijnt ook *Aturie* van *Adiabene* zoodanigh t'onderſcheiden, dat hy *Ninus* in *Adiabene*, en *Arbela* en *Gaugamela* in *Aturie* ſtelt. Desgelijks ſchijnt ook *Ptolemeus Adiabene* van *Aſſyrie* t'onderſcheiden: naerdien hy *Arrapachitis*, *Sittacene*, *Apoloniatis*, *Adiabene* en *Arbelitis*, als deelen van *Aſſyrie* noemt. Doch by de Chaldeeſche uitbreiders vind men doorgaens *Aturia* in plaetſe van *Aſſur*.

Stephanus plaetſt *Adiabene* midden tuſſchen twee vlieten, de *Tigris* en *Eufrates*, en ſchrijft, dat het ook *Meſene*, dat is, *midden*, genoemt is, van wegen zijne gelegentheit tuſſchen deze twee vlieten. Dan hier in ſchijnt hy lelijk misleit te zijn; dewijl 't geweſt, tuſſchen de twee vlieten, de *Tigris* en *Eufrates*, eigentlijk *Meſopotamie* is. Maer veilight heeft *Stephanus* gemeint, dat *Meſopotamie* en *Adiabene* een en het zelfſte geweſt was: daer nochtans *Aſſyrie* ooſterwaerts, buiten of over den *Tigris* leit.

De naem van *Aſſyriers* of *Aſſyrie*, ſtrekte by ouds zoo wijd, als het rijk of de heerſchappye. Zommigen breiden den naem van *Aſſyrie* tot aen *Medie* en *Perſie* uit. Hierom zeggen eenigen by *Suidas* dat d'Aſſyriers Perſen zijn. Wijdſtrektheit van Aſſyrie.

Strabo rekent onder d'Aſſyriers de Babyloniers, Elymeers, Paretakaiers, Gordyeers, Meſopotamiers, Arabieren en Syriers, van *Egypten* tot aen de *Pontus*: alwaer de Leukoſyriers, of witte Syriers woonen, die by † anderen Aſſyriers genoemt worden. Te weten, by velen der oude ſchrijvers worden de namen van Aſſyriers en Syriers voor een en de zelve genomen, en d'een voor den ander verſtaen: desgelijks de namen *Aſſyrie* en *Syrie*; hoewel beide de namen een verſcheiden oorſprong hebben. Wat belangt d'Aſſyriers, die zijn, volgens ſchrijven van *Juſtinus*, namaels Syriers genoemt. Daer na was de naem van Syriers met den Aſſyriers gemein: blijkt uit het volgend ſchrijven van *Strabo*: *Groot Medie heeft eertijts over ganſch Aſie geheerſcht, na het rijk der Syriers verdelght was.* Alwaer door de Syriers d'Aſſyriers te verſtaen zijn: gelijk hy zelf by-na in de volgende woorden verklaert. *Wijders, die van het rijk der Syriers ſchrijven, wanneer zy zeggen, dat de Meden van de Perſen; maer de Syriers door de Meden verdelght zijn, verſtaen geene andere Syriers, als die te Babylon en Ninus het konings hof geſtight hebben*: te weten, d'Aſſyriers.

Aſſyriers Syriers genoemt.
† Dionyſ. Piereget.
Ziet beſchrijving van Syrie, pag. 7.
Lib. 11.
Lib. 16.

Daer en tegen worden d'Aſſyriers dikwils voor de Syriers genomen: inzonderheit by d'oude Latijnſche poëten, als *Oppianus*, *Nonnus*, *Virgilius*, en andere. Maer eindelijk is in gebruik gekomen, dat d'Aſſyriers en Syriers door den *Eufrates*, of liever door den *Tigris*, van elkanderen geſcheiden zijn. *Strabo* heeft dit gevolght, die ſchrijft, dat de naem van Syriers van *Babylonie* tot aen den Iſſiſchen zeeboeſem ſchijnt te ſtrekken: en van daer eertijts tot aen *Pontus Euxinus*. Desgelijks *Heſychius*, die *Syrie* het lant noemt, dat van *Fenicie* tot aen *Babylon* ſtrekt.

Grenspalen van Aſſyrie. Ptolem.
Aſſyrie paelt ten Weſte aen *Meſopotamie*, met den vliet de *Tigris* tuſſchen beide, ſtrekt Ooſtwaerts na *Medie*, en heeft ten Noorde een gedeelte van *groot Armenie*, neffens den bergh *Niphates*, en ten Zuide *Suſiane*, (heden *Choziſtan*

of

of *Choristan* geheten, daer het door eene woestijne van afgescheiden is. Het wort, door den vliet *Diava* of *Lykos*, van het lantschap van *Babylonie* gescheiden: als blijkt uit schrijven van *Strabo*, daer hy zeidt: *Aturia is gelijk die plaetsen, die ontrent Arbela zijn, en heeft den vliet Lykos tusschen beide: want Arbela staet onder Babylonie, en is daer neffens. Maer over den Lykos leggen de landouwen van Aturie, ontrent Ninus.*

Lib 16.

Lib. 15. *Strabo* plaetst ook d'Assyriers aen *Persie* en *Susiane*. Eenige hedendaegse schrijvers, als *Tavernier*, strekken *Assyrie*, die het voor *Kurdistan* houden, langs den Ooster oever des *Tigris* uit, van het meir van *Van* tot aen de grenspalen van *Bagdad*.

Assyrie Kurdistan geheten. En alhoewel eenigen willen, dat *Assyrie* heden *Kurdistan* genoemt wort, zoo is evenwel *Kurdistan* slechts een gedeelte van het aeloud *Assyrie*. *Kurdistan* scheidt *Turkye* van *Persie*, en paelt aen het lantschap van *Adirbeitzan*, of *Aderbigian*: te weten, het begint tusschen het lantschap van *Babylonie* en het lantschap van *Susiane* of *Choristan*, na de zijde van de Kaspische zee, en strekt Noortwaerts boven *Ninive*, tusschen *Armenie* en *Medie*, dicht aen de Zwarte zee.

Ziet Kurdistan in de beschrijving van Persie, p. 41.

Kurdistan is gezeit *Kurden-lant*: dewijl het by de volken Kurden, of Zjurdi, gelijk d'Arabieren die noemen, bewoont wort.

Volken Kurden. De Kurden schijnen in zake en name van d'aeloude volken, die by de Grieksche en Latijnsche schrijvers *Gordieers*, en by *Xenephon Karduchiers*, genoemt worden, niet te verschillen: maer een en de zelve te zijn. Eenigen houden ook de Kurden voor d'overgeblevene Chaldeesche volken, die zich op de bergen van die gewesten met der woon begeven hebben. *Kurdi* is zoo veel gezeit, als *verdreven* of *verjaeght*.

By d'Arabische schrijvers wort *Assyrie* en *Medie* ook *Irakein* of *Irak* genoemt: dat zoo veel gezeit is, als twee *Iraks*: anders betekent *Irakein*, of *Irak*, eigentlijk *Babylonie*.

Een gedeelte van *Assyrie* is ook in het gewest gelegen, dat op Arabisch *Balad Zjebal*, dat is, *bergh-lant*, genoemt wort: het welk ook vele en verscheide steden begrijpt: welker zommigen in *Persie*, en eenigen in *Assyrie* of *Kurdistan*, gelegen zijn.

Verdeiling van Assyrie. Ptolem. Het gedeelte van *Assyrie*, dat neffens *Armenie* is, wort *Arrapachitis* of *Arfaxitis* genoemt; maer het geen, dat neffens *Susiana* is, *Sittacene*. Het tusschen-gelegen gewest wort by de volken Garameers bezeten. Het lantschap, gelegen tusschen de Garameers en Sittacene, heet *Apolloniatis*. Daer boven leggen de volken Sambaten, en *Calacine* boven *Adiabene*. Neffens de Garameers leit de lantstreke *Arbalitis*.

Steden van Assyrie. De vermaertste steden van *Assyrie* waeren by ouds *Ninus*, of *Ninive*, *Arbela*, *Ctesiphon*, *tegen over Seleucie*.

Moses stelt in *Assyrie* de steden, *Ninive*, *Rehoboth*, *Ir*, *Kalah*, en *Resen*, die door *Nimrod* gestight zijn. Gen. 10: 11, 12. *Ptolemeus* stelt in *Assyrie*, aen den *Tigris*, de volgende steden; hoewel al over lang verwoest.

	Lengte.		N. br.	
	grad.	min.	grad.	min.
Marde.	76		38	15
Sauara.	76	15	37	15
Bessara.	77	0	37	20
Belciana.	77	30	37	0
Ninus, of *Nineui.*	78	0	36	40
Sakada.	78	30	36	40
Oroba.	79	20	36	20
Thelde, of *Thelbe.*	80	0	36	0
Ctesiphon.	80	0	35	0

In d'overige middellantstreke lagen, volgens den zelven *Ptolemeus*, deze steden:

	Lengte.		N. br.	
	grad.	min.	grad.	min.
Birthama, of *Bithaba.*	77	40	38	40
Datha.	78	20	38	45
Zigira.	89	40	38	45
Darna.	80	30	39	30
Obana.	81	0	39	0
Thersara.	81	15	38	30
Korcura.	73	20	38	10
Oroba.	79	20	38	10
Degia.	80	45	38	10
Komopolis.	81	30	38	10
Dosa.	79	37	37	45
Gaugamela.	79	30	37	0
Sarbena.	79	0	37	0
Arbela.	80	0	37	15
Gomora, of *Gomara.*	81	20	37	30
Phusiana.	82	10	37	40
Isonoe.	82	30	37	20
Sura.	83	0	36	40
Chatracharta.	80	30	36	10
Appollonia.	81	10	36	50
Bethura, of *Thebura.*	83	0	36	30
Arrhapa.	82	0	36	30

Binna.

	Lengte. grad.	min.	N. br. grad.	min.
Binna.	83	20	36	10
Artemita.	81	15	36	10
Sittacene.	82	0	35	30

Heden zijn de voornaemſte ſteden van *Aſſyrie* of *Kurdiſtan*, *Ninive*, *Cheriſoul*, *Amadie*, *Sneirne*, *Betlis*, *Salmaſtre*, *Hulwán*, &c.

De ſtad *Ninive*, of *Ninus*.

Benaming. DE voornaemſte en hooftſtad van *Aſſyrie*, en hof der aeloude Aſſyriſche koningen, wort in het Oud Verbont, op Hebreeſch, *Nineve* of *Nineveh*; maer by de Griekſche en Romeinſche ſchrijvers *Ninos* of *Ninus* geheten; hoewel hen ook de naem van *Ninive* niet geheellijk onbewuſt was: naerdien *Ptolemeus* haer *Ninos* of *Nineui*, en *Ammianus Marcellinus Ninive*, noemt. Eenigen willen, dat *Ninive* zoo veel zou gezeit zijn, als *Ninnave*, dat is, *Woonplaetſe van Ninus*: dewijl deze ſtad het hof van *Ninus*, koning van *Aſſyrie*, was: of dewijl *Ninus* deze ſtad, naer het ſchrijven van *Herodoot*, zou geſtight hebben. Desgelijks getuight *Diodoor*, dat *Ninus*, de grontlegger der Aſſyriſche heerſchappye, de ſtad *Ninus* deed ſtighten, en na zijnen naem *Nina* noemen.

Ziet p. 179. Maer by *Moſes*, Geneſ. 11. wort gezeit, dat *Nimrod* (dien de Heidenſche ſchrijvers *Bel* of *Belus* noemen) *Ninive* geſtight hebbe: de welke hy miſſchien, gelijk waerſchijnelijk is, niet met zijnen; maer met zijns zoons naem *Ninus* genoemt heeft: op een zelve wijze als *Kain* de ſtad, door hem geſtight, na zijns zoons naem, *Enoch* noemde. Geneſ. 4: 17.

Gelegentheit. In het aenwijzen van de plaetſe, ſtant of gelegentheit van *Ninive* of *Ninus*, verſchillen en wijfelen bovenmate wonderlijk d'oude ſchrijvers: want zommigen beſchrijven of ſtellen *Ninus* aen den vliet *Eufrates*: als *Cteſias*, en *Diodorus*: andere aen den *Tigris*, als *Arrianus* en *Euſtathius*. Ook zijn deze laetſte weêr meenigerlei verdeilt: want *Plinius* alleen ſtelt *Ninus* aen de Weſtzijde van den *Tigris*, in *Meſopotamie*: andere, en de meeſte, aen d'Ooſtzijde. Maer zommigen ſtellen *Ninus* boven den vliet *Lykos*: als *Ptolemeus*: zommigen beneden den *Lykos*, na de zijde van *Arbela* toe: als *Strabo* en *Ammianus*: gelijk *Niklaes Fuller* uit hen tragt te bewijzen. Hiſtor. Miſcell. lib. 3. c. 4. Eenigen ſchrijven van de gelegentheit der zelve ſtad geheel tegenſtrijdigh, en zich zelfs tegen. *Herodoot*, ſprekende in zijn *Thalia*, of eerſte boek, ter loop van *Ninus*, ſchrijft: *dat d'Eufrates midden door de ſtad vloeit.* Maer dit herroept hy in het zelfſte boek, met te ſchrijven, *dat Ninus aen den Tigris gelegen was.* En weder in het tweede boek ſchrijft hy, *dat de Tigris voor-by Ninus vloeit.*

Gelijke onbeſtendigheit beſpeurt men in *Diodoor*, die in zijn tweede boek ſchrijft, *dat Ninus op den Eufrates gebouwt zy*: daer hy nochtans in zijn zeventiende boek ſchrijft, dat *Darius* traghte ontrent *Ninus* te vechten; (dewijl de wijdſtrekkende velden by *Ninus* zeer bequaem waeren, om de ſlaghorden van zijn talrijk krijgsheir bequamelijk uit te breiden) en zijn leger by het vlek, *Arbela* geheten, had neêrgeſlagen. Het welk even zoo veel is, als of hy ſchreef, dat *Ninus* in *Adiabene*, by *Arbela* was: daer ontrent het gevecht van *Darius* met *Alexander de Groote* geweeſt is.

Ammianus ſchijnt met een zelven geeſt van wiſpeltuurigheit gedreven te zijn: want in zijn veertiende boek ſtelt hy *Ninus* ontrent den *Eufrates*, in het lantſchap van *Eufratiſch Kommagene*, na-by de ſtad *Samoſata* en *Hierapolis*. Maer de zelve *Ammianus*, als zich zelfs vergetende, ſtelt *Ninus* (in zijn achttiende en twintighſte boek) in *Adiabene* of *Aſſyrie*.

Dit verſchil ſchijnt niet anders te kunnen beſleght worden, als met het ſtellen van twee verſcheide en byzondere *Niniven* of *Ninuſen*: welker een aen den *Eufrates*, in *Komagene*: en het ander in *Aſſyrie*, over den *Tigris* lagh: de welke, hoewel die zeer verſcheide zijn, by de ſchrijvers evenwel verwert, en het een vóor het ander, zonder onderſcheidt, genomen worden: ſchrijvende doorgaens het geen aen *Ninus*, in het *Eufratiſch Komagene*, toe, dat *Ninus* over den *Tigris* eigen is. Bochart.

Deze

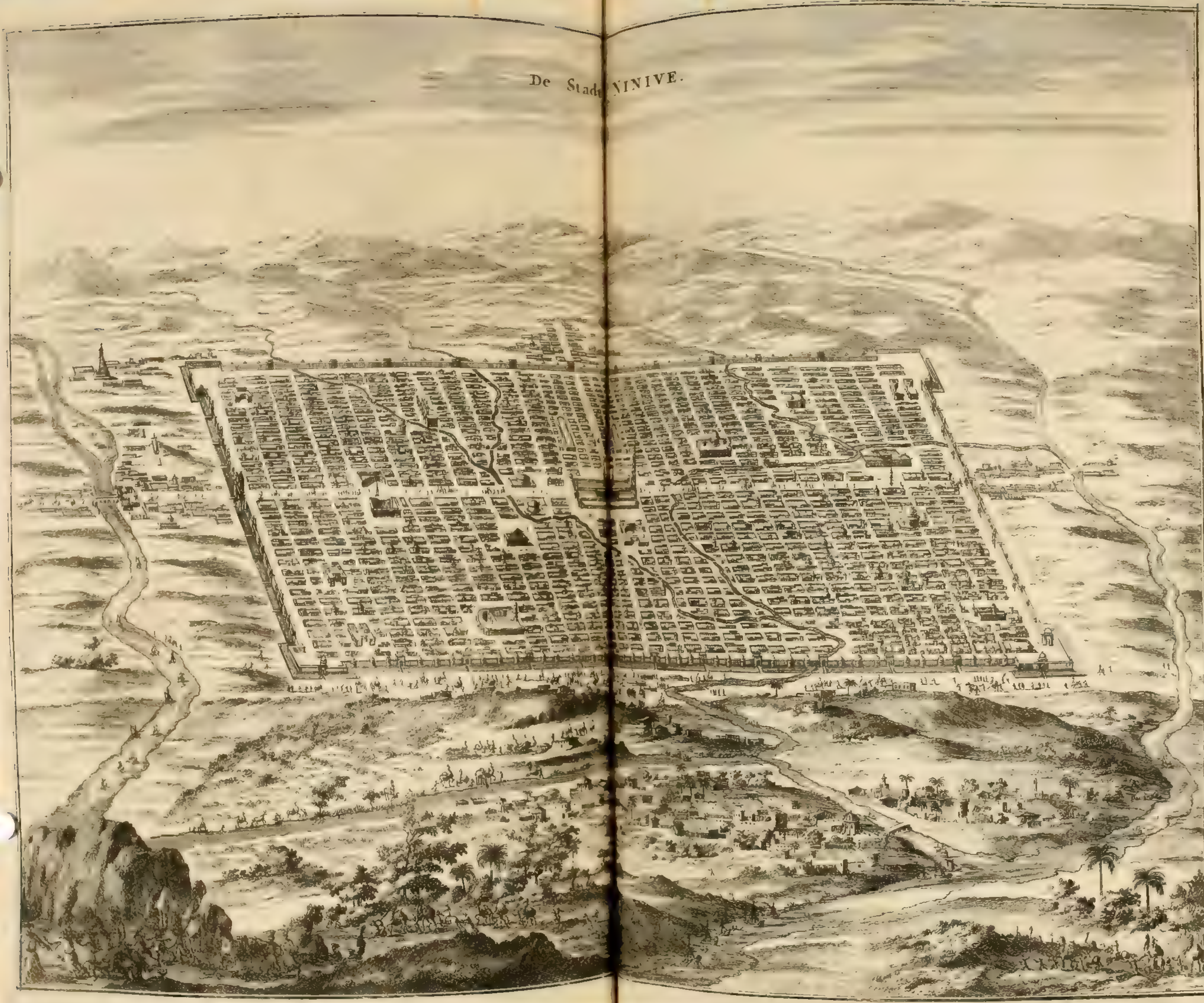
De Stadt NINIVE.

Deze gissing schijnt uit *Filostratus* te kunnen bevestight worden: by wien zeker *Apollonius*, zullende uit *Antiochie* na *Mesopotamie* reizen, eerst door het aeloud *Ninus* trok: en daer na aen de brugh *Menbigz*, op den *Eufrates* gelegen, en toen in *Mesopotamie* quam. Dienvolgens lagh dit *Ninus* in *Syrie*, binnen of op deze zijde van den *Eufrates*. Dit blijkt ook uit het volgend schrijven van *Ammianus Marcellinus*: *Eufratisch Komagene is nu geweldigh verheven, en heeft groote steden, als oud Ninus*, en *Samosata*, &c.

Wijders, het lantschap van *Eufratisch Komagene* lagh in *Syrie*, op deze zijde van den *Eufrates*.

Dewijl'er dan by ouds twee *Ninisen* of *Niniven* waeren, zoo zijn d'ouden, die des niet geweten hebben, hier door misleit, en tot dooling vervallen: naerdien zy het *Ninus*, in het lantschap van *Eufratisch Komagene*, in dier wijze beschrijven, als of het dat edel *Ninus* aen den *Tigris* was, de hooftstad des rijks, en verre de grootste van alle steden. Doch wy zullen het *Ninus*, in het *Eufratisch Komagene* gelegen, overslaen, en den waeren stant en gelegentheit van het ander *Ninus*, over den *Tigris*, traghten aen te wijzen.

Ninus is Mausil niet.

Vele hedendaeghse schrijvers gedragen zich tot het gevoelen van *Plinius*, die *Ninus* aen de Westzijde van den *Tigris* stelt; dewijl aldaer de stad *Mausil* of *Mausel* leit, de welke zy voor *Ninus* houden: hoewel t'onrecht, en zonder eenige waerschijnelijkheit. Want zoo de hedendaeghse naukeurighste reizers en reisbeschrijvers, als ooghtuigen, berighten, leit op den over-oever van den *Tigris*, tegen over de stad *Mausil*, de welke op den Wester oever gelegen is, een stedeken, dat noch heden by de Arabische schrijvers *Neinouwi*, en by de Turken *Eski Moussol*, dat is, *oud Moussol*, om de nabyheit van *Moussol* of *Mausil*, geheten wort, en op de puinhopen van oud *Ninive* gebouwt is. Desgelijks stelt d'Arabische lantbeschrijver *Aledris* de stad *Ninive* aen de Oostzijde van den *Tigris*, tegen over *Mausil*.

Ziet pag. 4.

Tusschen *Mausil* en dit nieu *Ninive* leit slechts een schipbrugh op den *Tigris*, tot overgang van d'eene na d'andere stad.

Groote van Ninive.

Ninive of *Ninus* was een zeer groote stad, en van een bovenmate grooten omtrek: want *Ninus*, de stighter, zoo *Diodoor* getuight, had beslooten eene stad van zulken groote te stighten, dat zy niet alleenlijk de grootste der steden, de welke te dier tijde in de geheele werelt waeren, zou zijn; maer ook niemant der nakomelingen lichtelijk iet grooters zou bestaen uit te werken. Ook heeft niemant namaels zoodanige stad, noch in groote van omtrek, noch in praght van wallen, gestight.

Zy was langwerpigh vierkant: te weten, zy had hondert en vijftigh stadien in de lengte, en tnegentigh in de brete. De wallen of muuren besloegen in den omtrek vier hondert en tachentigh stadien, eene streke van vijftien Duitsche mijlen, en hadden in de hoogte hondert voeten, en waeren zoo breet, dat drie wagens daer op nessens elkanderen konden rijden. Deze muuren waren gesterkt met vijftien hondert toorens, ieder van twee hondert voeten hoogh.

Strabo, die den omtrek der stad *Babylon* op drie hondert en vijf en tachentigh stadien begroot, schrijft evenwel, dat *Ninus* noch veel grooter was.

Hier uit blijkt, hoe *Ninive* te reght by *Moses*, Gen. 10: 11. *een groote stad*, en by Judith 1: 5. en by den profeet *Jonas*, *de groote stad Ninive*, cap. 1: 2. en 4: 11. *eene stad Gods*, of *voor den Heere*, (dat is, *d'allergrootste stad*) *van drie dagh-reizen groot*, cap. 3: 3. genoemt wort.

De meeste uitleggers duiden de groote der stad van drie dagh-reizen op den omtrek der stad: want eene streke van vier hondert en tachentigh stadien, of vijftien Duitsche mijlen, gelijk de stad *Ninive* of *Ninus*, volgens schrijven van *Diodoor*, had, kan ontrent in drie dagen gaens afgeleit worden.

Andere willen de groote van drie dagh-reizen aldus verstaen hebben, dat met het bezightigen en doorwandelen van alle de straten, stegen en merkten, van het begin tot het einde, drie dagen mosten toegebraght worden. Het welk men niet lichtelijk zal kunnen toestaen, indien men wel overweeght, hoe groot de stad *Ninive* was.

Zommigen duiden de groote van drie dagh-reizen op de lantstreke, onder de stad gelegen: als of die eenen wegh van drie dagen, in de lengte en breete, zou beslaegen hebben.

Aen het ſtighten der ſtad arbeiden acht volle jaren vervolgens tienmael hondert en vier-mael hondert duizent menſchen. Geheel *Aſie*, zoo andere ſchrijven, was tot het ſtighten der ſtad *Ninus* t'zamen geroepen, en daer meê beezigh.

Ctesias apud [illegible]

Aeloude inwoonders van Ninive. Diodor. ex Cteſiâ.

Na koning *Ninus* de ſtad *Ninos* geſtight had, braght hy de meeſte en machtighſte der Aſſyriers daer in met der woon: en ook andere volken, die wilden. Hy verdeilde de na-by-gelege landeryen onder d'inwoonders uit.

Volkrijkheit.

De ſtad *Ninive* was by ouds, na hare groote, zeer volkrijk. By den profeet *Jonas*, c. 4: 11. wort een getal van meer als hondert en twintigh duizent menſchen gedaght, die geen onderſcheidt wiſten, wat rechts of links was. Waer door eenige uitleggers de kinderen verſtaen, die, van wegen hunnen ouderdom, tot die kennis noch niet gekomen waren. Na gelang dezes getals van kinderen, brengen eenige het getal van alle d'inwoonders van dien tijt op zesmael hondert duizent menſchen.

Op de volkrijkheit van *Ninive* ſchijnt de profeet *Nahum* te ſpelen: wanneer hy zeidt, cap. 2: 8. *Ninive is ſedert als een vyver vol waters.* Dat is te zeggen: zy was eertijts volkrijk, en met menſchen opgepropt: want door vele wateren worden in de Schrift vele menſchen verſtaen. Apoc. 17: 1, 15. Anders zou *Ninive* ook, na den letterlijken zin, by eenen water-vyver kunnen vergeleken worden, van wegen 't water des *Tigris*, dat daer voor-by vloeide, en door verſcheide graghten in de ſtad geleit was.

Ninus door de Meden verovert. Herod. lib. 1.

De ſtad *Ninus* wiert door *Cyaxares*, zoon van *Fraortes*, koning der *Meden*, belegert, verovert en verwoeſt, na hy d'Aſſyriers in een geveght overwonnen had.

Ex Fragm. Alex. apud Cedren. Ziet pag. 181.

Zoo andere ſchrijven, veroverden *Nabopollaſſar* (die door *Sarak*, of *Chynaladan*, koning der Aſſyriers, en *Chaldeen*, tot veltheer over zijn krijgsheir geſtelt was) en *Aſtyages*, (die door den vader *Cyaxares* lantvooght van *Medie* gemaekt was) met gezamender maght de ſtad *Ninive*, en kregen koning *Sarak* gevangen.

Cyrill. in Nahum. c. 3.

De lantſtreken rontom de ſtad *Ninive* wierden door d'inwoonders met vele en lange graghten doorſneden, en daer in de vlieten geleit, en met water gevult, en het lant vol poelen gemaekt: waer door zy den vyant het lant onbruikbaer maekten.

In het boek van *Tobie*, c. 14: 13. leeſtmen in het Griekſch, dat *Tobias*, eer hy ſterf, de verwoeſting van *Ninive* hoorde: het welk *Nabuchodonozar* (of *Nabopollaſſar*) en *Aſueros* verovert had. Door *Aſueros* verſtaen eenigen *Aſtyages*; maer andere te reght *Cyaxares*, vader van *Aſtyages*, koning der Meden: want *Zu* of *Cy* bediet in de Perſiſche tale een *vorſt* of *prins*, en *Axares* of *Oxyares* is *Aſueros*.

En aldus wierden de voorſpellingen van den profeet *Nahum*, cap. 1: 1. en 2: 1. en 3: 1. &c. die hy over de verwoeſtinge van *Ninive* gedaen had, vervult. Desgelijks zijn de woorden van den profeet *Zefanja*, *Ninive zal hy eenzaem maken, en dorre, als eene woeſtijne*, cap. 2: 13. hier door op waerheit uitgevallen.

Het jaer der verwoeſting van *Ninive* brengt *Euſebius* te recht op het twee en twintighſte jaer der regering van koning *Cyaxares*: want *Ninive*, zoo de Hebreen ſchrijven, wiert op het eerſte jaer van den grooten *Nabuchodonozor*, verwoeſt: het welk op het twee en twintighſte jaer van *Cyaxares* geviel: te weten, ontrent zes hondert en zes en twintigh jaren voor des Zalighmakers geboorte. Dauſ. in Nahum c. 1.

Ninive, na het door de Meden en Chaldeen verwoeſt was, bleef langen tijt onder zijne puinhopen begraven leggen.

Verſcheide oude Griekſche en Latijnſche ſchrijvers, als *Arrianus*, *Herodoot*, *Diodoor*, *Luciaen*, *Cyrillus*, &c. gedenken ter loop de verwoeſting van *Ninus*, en ſpreken van die ſtad, als daer van by hunnen tijt niet met allen, 't zy kenteken of puinhoop, meer overigh gebleven was.

Ninus, zoo *Lucianus* (die onder keizer *Trajanus* gebloeit heeft) getuight, is reeds nu vergaen, en geene kentekenen zijn daer van meer overgebleven: noch niemant zou kunnen zeggen, waer het eertijts was.

Cyrillus noemt *Ninive* eene Perſiſche ſtad, uit oorzake zy in oude tijden onder de heerſchappye en het rijk van *Perſie* ſtont: of dewijl d'Aſſyriers ook Perſen genoemt wierden.

Namaels ſchijnt *Ninive* weêr herbouwt

bouwt

bouwt te zijn: en heeft ten tijde van *Ammianus Marcellinus*, (die onder keizer *Valens*, des jaers ontrent drie hondert en zeventigh, heeft geleeft) gebloeit. Maer ook dit *Ninive* is van overlang al verwoeft, en van de puinhopen der ftad *Maufil*, op den Wefter oever des *Tigris*, daer tegen over gelegen, gebouwt. Aldus fchrijft *Benjamin*, die op het jaer elf hondert en zeventigh heeft geleeft: *Ninive is verwoeft; maer het heeft evenwel vele dorpen en vlekken.* Desgelijks fchrijft *Haito*, d'Armenier, die ontrent op het jaer twaelf hondert en zeventigh heeft geleeft, dat by zijnen tijt *Ninive* ganfch verwoeft was: maer uit het geen, zeid hy, dat zich noch aldaer vertoont, zou men mogen geloven, dat het een van de grootfte fteden dezer werelt geweeft zy.

Voyage de Perfe. *Ninive*, volgens fchrijven van *Tavernier*, heeft by-na gene merkteken van haren aelouden glans en luifter behouden.

Ninive is heden niet als een mengelklomp en verwerde hoop van oude puinhoopen, die zich ontrent eene kleine mijle langs de riviere ftrekken. Men ziet'er een groote meenighte van onbewoonde gewelven of hoolen: zonder men recht zou kunnen oordeelen, of deze gewelven eertijts dienden tot verblijf-plaetfen voor d'inwoonders, dan of daer boven iet noch meer opgerecht was, en opftont.

Een kleine halve mijle van den *Tigris* is een kleine heuvel, met vele huizen omringt: en boven op met een zeer fraeie *Moske* bebouwt. Naer het verhael van 's lants inwoonders of Turken, zou de profeet *Jonas* aldaer begraven zijn. Ook wort deze plaetfe by hen in zulken eerbiedigheit gehouden, dat geen Kriften daer in magh komen, 't en zy heimelijk door eene zonderlinge gunfte, en voor eenigh gelt te geven. Het welk dannoch niet als des nachts, en bloots voets, naer gewoonte, gefchieden kan. Graf-plaetfe van Jonas.

In het midden van de *Moske* ziet men een graf, dat met een fchoone Perfifche tapijt van zijde en zilver bedekt is. Op de vier hoeken ftaen vier groote kopere kandelaers, met wafchkeerffen. Daer boven hangen aen de zolder vele lampen van vogelftruis eyeren. Buiten de *Moske* bevinden zich gewoonelijk vele Mahometanen: en binnen lezen gemeenelijk twee *Derwyzen*, of Mahometaenfche heiligen, den *Alkoran*.

Drie vierendeel uurs van *Ninive*, na de zijde van *Affyrie*, vint men niet, als geduurige puinhopen: waer uit men zou mogen befluiten, dat deze de zelve plaetfe is, daer eertijts oud *Ninive* was.

Ninive was eene kooprijke ftad, en vol handelaers. Nahum 3: 16. De Niniviten deden op de preke van *Jonas* boete, die hen tot een teken was. Jon. 3: vers 5. Matth. 12: 41. Luk. 11: 30, 32.

Xahrozour.

SHahrozur, of *Sciahrazur*, of *Scheherezul*, en anders *Xahrezor*, of liever *Xahrozour*, en nu † *Cherazoul*, is eene ftad, de welke by eenigen onder *Parthie*, (heden *Fars*) en by andere onder *Irak*; by *Aledris* onder het lantfchap van *Medie*, (heden *Aderbigian*;) maer by *Tavernier* onder *Affyrie* of *Kurdiftan* gerekent wort.

† Tavernier.

Xahrazour is gelegen op de Noorder brete van vier en dertigh graden, en dertigh minuiten, tuffchen de ftad [a] *Maufil* en *Hamadan*, (eene ftad van *Perfie*) of [b] *Arbel*: ook midden tuffchen de ftad *Medajin* en *Xiz*, (eene ftad van *Aderbigian*) en [c] op een afftant van zes dagh-reizen van *Medajin* en *Meraga*, vijf dagh-reizen van *Sermenraj*, [d] vier dagh-reizen van de ftad *Hulvan*, en [e] vijf of zes dagh-reizen van de ftad *Bagdad*. *Nafir Thus* en *Ulug Beigh* ftellen *Xohrazour* vijf minuiten oostelijker, en anderhalve graet Zuidelijker, als *Hulvan*.

[a] Abulf. [b] Jakut [c] Hamdalla. [d] Aledris. [e] Gool in Alf.

Verfcheide Arabifche fchrijvers, als *Zakaria Ebn Muhammed*, *Jakut*, en andere berichten, dat door den naem van *Xahrozour* een wijdftrekkend lantfchap bediet wort, dat vele dorpen en vlekken begrijpt. D'eerfte noemt des zelfs voornaemfte ftad, als met een eigen naem, *Dizdan*: *Jakut*, *Mim Ezraja*: en *Hamdalla*, niet ongelijkelijk, *Nimrah*: de welke, als uit de befchrijving dier fchrijvers blijkt, een en de zelve ftad is. Want zy was, naer ieder verhaelt, met een hoogen muur omringt, die boven acht ellen breet was.

De ftad *Xahrozour*, zoo de meefte fchrijvers door eene oude overlevering

verhalen, is gestight door *Zour*, zoon van *Dohak*: gelijk ook *Xahrozour* op Persisch *Zour-stad* bediet. Maer *Hamdalla* maekt tot stichter der stad, *Kobad*, zoon van *Firuz de Sasaniter*, die ook de naby-gelege stad *Hulvan* gestight had.

Wel is de stad op een vlakken oort gelegen: maer de plaetsen rontom zijn berghachtigh, rou en steenigh, die alle door de Kurden bewoont worden.

Al voor *Abulfedas* tijden, die ontrent des jaers dertien hondert en veertigh geleeft heeft, wort *Xahrozour* als eene kleine stad beschreven; misschien uit oorzake zy toen afgenomen had. Maer zy was te dier tijde kooprijk.

Het hedendaeghsch *Xahrozour*, of *Cherazoul*, is een kleine stad, gebouwt op eene verheventheit: maer op eene andere wijze, als d'andere steden: want zy is geheel in een steile rotse, tot eene kleine vierendeel mijls verre, gemaekt.

Men klimt na de huizen by trappen van vijftien of twintigh treden op; hoewel die op d'eene plaetse meer, en op de andere minder zijn, na de gelegentheit der rotse. Deze huizen hebben, in plaetse van eene deure, een zeker slagh van een ronden steen, in vorm van een moolensteen, dien men slechts behoeft om te rollen, om de deure des daeghs t'openen, en des nacht te sluiten. De zuilen, stijlen, of posten van de deure, zijn van binnen uitgehouwen, om den steen, die omgerolt wort, t'ontfangen: die dan lootreght op en neêr staet.

Boven de huizen, die als nissen of vakken in het geberghte zijn, heeft men gaten uitgeholt, daer in d'inwoonders hun vee stallen. Waer uit men kan oordeelen, dat deze plaetse een sterke hertret en toevlught geweest zy, om de grensen, tegen d'invallen der Arabieren en Beduwynen van *Mesopotamie*, te verdedigen en beschermen.

Een *Beglerbeig* heeft in *Xahrozour*, van wegen den grooten heer, zijn verblijf. Andere stellen eenen *Bassa* in *Xahrozour*.

De naem van deze stad *Xahrozour*, de welke de Kurden bezitten, wort ook onder de plechtelijke en gewoonelijke tytel des Turkschen keizers gebruikt.

By *Cherazoul* zijn, op den oever van den vliet *Altunsou*, dat is, *riviere des gouts*, bronnen, die ziedend overlopen. Het water van deze bronnen gedronken maekt groot gerommel en geraes in den Ziet pag. 74.

buik

buik en gedarmte, en veroorzaekt ſtoel-gang.

Niet verre van *Cherazoul*, na de zijde van *Perſie*, leit, in *Aſſyrie* of *Kurdiſtan*, en op de grensſcheiding van *Turkye* en *Perſie*, een ſlecht dorp.

Ontrent een halve dagh-reize verder, en vijf dagh-reizen van oud *Ninive*, na de zijde van *Perſie* toe, vint men vele moeraſſen en warme wateren, die de rijken van *Turkye* en *Perſie* van malkanderen ſcheiden.

Een groote bergh leit aen den ingang van *Perſie*, voor aen, dicht met ſchoone ekel-bomen begroeit, die ook galnoten dragen. Over dezen bergh treet men op een zeer fraeie vlakte, de welke met zeer vele waterſcheuten en beken doorſneden is. D'inwoonders van dien oort eeten geen ander broot, dan van deze ekelen gebakken.

De veehoeders, zoo van het geberghte, als vlakte, die onder hunne tenten leven, brengen aen de Karavane, de welke door dezen oort reiſt, meenighte van lijftoght te koop: want het lant heeft overvloet van tam en wilt vee.

Twee dagh-reizen van deze vlakte leit een groot vlek. Daer by ſtaet een klein kaſteel of veſting van brikſteen in de Zon gedrooght: te weten, op de linke-hant, wanneer men uit *Aſſyrie* na *Perſie* reiſt, tegen 't Zuide, en drie uuren van den grooten wegh.

Van daer reiſt men, na de zijde van *Perſie* toe, door het geberghte. Ten halve wege leit een boſch: waer in ſlangen van eene dye dik, en twaelf voet lang, houden.

Een dagh-reize van deze plaetſe gebiedt een *Deroga* over vele geſlaghten: welker eenigen van *Meſopotamie* en andere van *Arabie* zijn. Een *Deroga* is in *Perſie* zoo veel, als een lantrechter van een vlek of plaetſe. Deze luiden zijn alle veehoeders, die in geene huizen woonen; maer vertrekken zich met hun vee in de holen der rotſen: de welke, 't zy door de natuur, of door kunſt en arbeidt van menſchen handen, met den beitel, in dier wijze uitgeholt zijn.

Ontrent vijf dagh-reizen van deze plaetſe, en drie van de Perſiſche ſtad *Hamadan*, leit, in *Aſſyrie*, of *Kurdiſtan*, eene ſtad *Sneirne* of *Sneïrne* geheten, daer in de *Chan* of lantvooght van *Kurdiſtan*, van wege den Pers, zijn verblijf heeft. Het lant rontom deze ſtad wort niet bewoont, als by vee-houders, die in de tale des lants *Turkomans* genoemt worden, en met hun vee in 't geberghte komen, en zes maenden van 't jaer daer meê gaen weiden. Het huis, daer op de lantvooght zijn verblijf heeft, is een van de fraeiſte huizen van dien oort. Daer by is een galderye, de welke het uitzicht op een tuin heeft, en met goude en zijde tapijten op den vloer overſpreit is. Desgelijks zijn de muuren met diergelijke tapijten behangen. Sneirne.

Amadie.

AMadie is eene fraeie en tamelijk groote ſtad van *Aſſyrie* of *Kurdiſtan*, gelegen twee dagh-reizen van de ſtad *Gezira*, op eenen bergh van een uur opklimmens hoogh. In het midden der ſtad is een brave plaetſe: waer op allerlei ſlagh van koopmanſchappen verkocht worden. Alle de lantluiden van het grootſte gedeelte van *Aſſyrie* brengen derwaerts tabak en zwarte galnoten te koop.

De ſtad *Amadie* ſtaet onder gehoorzaemheit van eenen *Bey*, die ontrent acht of tien duizent peerden, en veel meer voetvolk, als een van d'andere *Beys* van *Kurdiſtan*, houdt. Het lant, dat hem toebehoort, is het volkrijkſte van al het lant der Kurden.

Ten halven wege, of een weinigh veerder, ſpringen drie of vier groote bronnen uit de rotſen: waer uit d'inwoonders, voor hun vee, in bokkevelle zakken, water halen: want in de ſtad is geen water.

Vier dagh-reizen van *Amadie*, na de zijde van *Perſie*, leit een plaetſe *Giousmark*: en drie van *Giousmark*, *Albak*, en drie van *Albak*, *Salmaſtre*. Giousmark. Albak.

Salmaſtre is een brave ſtad, gelegen op de grensſcheidingen van *Aſſyrie* en *Medie*, en vier dagh-reizen van *Tauris*, eene ſtad van *Chirvan* of *Aderbaijan*. Zy is d'eerſte ſtad van die zijde van den ſtaet des konings van *Perſie*. De beſtiering der ſtad ſtaet aen eenen *Chan* of *Kan*, van wegen den Pers. Salmaſtre.

Betlis.

B*Etlis* is eene ſtad van *Kurdiſtan*, gebouwt tuſſchen twee bergen, die ontrent een musketſcheut van elkanderen leggen. Zy is met een kaſteel geſterkt, dat op een heuvel, die even verre van de twee bergen afſtaet, geſticht is. Deze heuvel ſchiet in vorm van een zuikerbroot op, en van alle zijden zoo ſteil neêr, dat men dien niet kan opklimmen, dan met rontom te gaen.

Het opperſte of de top is als een groote platte gront, daer op het kaſteel gebouwt is. Voor den ingang van het kaſteel leggen drie ophael-bruggen.

Binnen het kaſteel zijn twee groote hoven; met een ander derde, die kleinder is: op den welken de kamers van het vertrek van den *Bey* of heer des lants haer uitzicht hebben.

De wegh, na het kaſteel, is moeielijk op te klimmen: en niet, als met brave peerden. Niemant als de *Bey*, en zijn ſtalmeeſter, magh aldaer te peerde rijden: want anderen is het verboden.

De ſtad ſtrekt haer van weder-zijde van de voet des heuvels, tot aen de twee bergen uit.

Daer zijn twee *Karavanſeraſen*, d'een in de ſtad, aen de voet van den heuvel: en d'andere, als buiten de ſtad: daer in de koopluiden liever hun vertrek nemen, als in d'andere: uit oorzake de *Karavanſeras* van de ſtad het overloopen des waters in een oogenblik onderworpen is, wanneer vijf of zes ſcheuten, die uit de na-by-gelege bergen ſchieten, en door de ſtraten lopen, komen op te zwellen.

De *Bey* of vorſt der Kurden, die over deze plaetſe gebiedt, kan twintigh of vijf en twintigh duizent peerden te velde brengen: als ook een zeer groot getal van voetvolk, dat uit veehoeders des lants beſtaet, die zich altijt op zijn bevel gereet houden.

De *Bey*, die over de ſtad *Betlis* gebiedt, is de machtighſte en aenzienelijkſte van allen: dewijl hy noch den Grooten Heer, noch den koning van *Perſie* erkent: daer alle d'andere *Beys* van *Kurdiſtan* of *Kurdenlant* onder gehoorzaemheit van den eenen of anderen ſtaen.

Dezen twee machtigen vorſten is'er grooteliks aengelegen, om met dezen

Bey

Bey in goet onderling verstant te leven: want welke zijde hy van den eenen of anderen zou mogen kiezen, hy zou met gemak den doorgang den genen kunnen beletten, die door zijn lant van *Aleppo* na de stad *Tauris*, of van *Tauris* na *Aleppo* willen reizen: want d'enge wegen der bergen kunnen met weinigh volks zeer licht beschermt worden, en tien mannen zouden die tegen duizent kunnen verdedigen. Evenwel is'er den Groten Heer meer, als den koning van *Persie*, aen gelegen, om met den *Bey* van *Betlis* in goet onderling verstant te leven: want indien de koning van *Persie* de stad *Van*, in *Armenie*, de welke onder den Grooten Heer staet, zou willen belegeren, (naerdien het lant van de stad *Tauris* af, tot daer toe, open leit) de Groote Heer zou zeer bezwarelijk die kunnen ontzetten, dan door de wegen, die in het lant van dezen *Bey* zijn. Deze *Bey* nu heeft maght en sterkte genoegh, om den Grooten Heer den doortoght te weigeren, indien hy qualijk met hem stont.

Te *Betlis* wort voor ieder vraght of last van een peert vijf *Piasters* of *Realen* van achten aen tol betaelt.

Een daghreize van *Betlis*, na de zijde van *Syrie* of *Aleppo*, reist men tusschen hooge en spitse steile bergen, die tot op anderhalve mijle voor-by *Betlis* strekken. Ter wederzijde heeft men geduurigh beken en geberghte. De wegh is op vele oorden in de rotse gehouwen: dies de muilen en kemels wel op hun tret moeten gaen, om niet in het water te vallen.

De steden *Rehoboth*, *Calach*, en *Resen*.

DE gedaghtenis der drie steden, als *Rehoboth*, (of *Roobath*, en anders *Rooboth*, of *Rehobe*, of *Rehobot*, of *Rahaba*) *Chalah* en *Resen*, de welke *Nimrod*, met *Ninive*, deed stighten, volgens schrijven van *Moses*, is te gelijk met *Ninive* zelf verniettight, en uit de geheugenis geraekt: dies niet, als by gissing, en met geene zekerheit daer van kan gesproken worden.

Gen. 10.

Rehoboth. Eenigen, als *Hieronymus* en zijne navolgers, nemen het woort *Rehoboth*, of *Rechoboth*, voor een gemeinen, en niet voor een eigen naem van eene stad, en leggen dien *straten* uit. Als of *Moses* zou gezeit hebben, *Nimrod* bouwde *Ninive* en de *straten der stad*: te weten, van *Ninive*. Maer de zeventigh Grieksche overzetters, en d'Arabische, en meest alle andere vertalingen, houden *Rehoboth* met meerder waerschijnelijkheit voor een eigen naem van eene stad: want waerom zou *Nimrod* gezeit worden, *Ninive* en de straten der stad gebouwt te hebben? naerdien het zeker is, dat eene groote stad, als *Ninive* was, niet zonder straten kan zijn, en die te gelijk met de stad zelve gebouwt worden. Om dan niet te meinen, dat het woort *Rehoboth straten* betekent, zoo voeght'er *Moses* uitdrukkelijk het woort *stad* by, tot vermijding van de dubbelzinnigheit. Dan hier tegen zou men weêr kunnen zeggen, waerom juist het woort *stad* by den naem *Rehoboth*, en niet ook by d'andere eigen namen gevoeght?

Een andere stad van een zelven naem wort ook by *Moses*, Genes. 36:37. gestelt. Maer d'eerste lagh na-by *Ninive*, aen den *Tigris*, in *Assyrie*. Ziet pag. 17.

Eenigen houden *Rehoboth* voor d'aeloude stad, de welke by *Ptolemeus Oroba* genoemt, en in de middellantsche gewesten van *Assyrie*, tusschen den vliet *Lykos* en *Kapros*, geplaetst wort.

Maer dewijl straten, waer van de stad *Rehoboth* genoemt is, op Chaldeesch *Barutha* heten, zoo zou men misschien met *Bochart* de stad *Rehoboth* voor een en de zelve mogen houden, de welke by *Ptolemeus Birtha*, en by *Ammianus Virta* genoemt wort. Ziet pag. 48.

De stad *Calach*, of *Kalach*, was de hooftstad des lantschaps *Kalachene*, ontrent de hooftbronnen van den vliet *Lykos* gelegen: welk *Kalachene* dikwils by *Strabo*, *lib.* 11, gedaght, en neffens en buiten de grenspalen van *Armenie* gestelt wort. *Ptolemeus* noemt *Kalachene Kalacine*, en stelt het boven *Adiabene*, aen de voet van den bergh *Niphates*: alwaer d'aeloude volken *Karduchiers*, of *Gordyeers*, heden *Kurden*, woonden. *Plinius* schijnt d'inwoonders van *Kalachene*, gebroken, *Klassiten*, in plaetse van *Kalachiten*, te noemen: door welker lant de vliet *Lykos* uit *Armenie* vloeide. Kalach.

Mogelik is dit *Kalach* of *Kalachene* een en de zelve stad of lant met *Chalach*, der-

derwaerts d'Israëliten uit *Judea* gevangkelijk door den koning van *Assyrie* gevoert wierden, 2 Reg. 6 : 18, 11. want de Hebreesche letteren ח en ק worden lichtelijk verwisselt.

De stad *Resen* lagh tusschen *Ninive* en *Kalach:* als blijkt uit het schrijven van *Moses* zelf. Genes. 10 : 11. *Bochart* wil de stad *Resen* voor de gene gehouden hebben, de welke by *Xenefon Larissa* genoemt wort, en die hy, na het trekken over den vliet *Zate*, of *Zabatos*, dat is, *Lykos*, aen den *Tigris* vond leggen. Anabas. lib. 3.

Het was, volgens *Xenefons* schrijven, een groote stad; maer woest: met name *Larissa*, de welke de Meden eertijts bezeten hadden. De breete der wallen was vijf en twintigh voeten: de hooghte hondert, en d'omtrek van twee mijlen. De muuren waeren van gebakke tiggel-steenen gemaekt. *Cyrus*, koning der Persen, had deze stad belegert, wanneer de Persianen den Meden van het rijk beroofden; maer kon die in geenerleie wijze veroveren. Doch wanneer de Zon, met het voorschieten van wolken, verduistert was, bezweek den stedelingen de moet, en de stad wiert verovert. Dus verre *Xenefon*.

De gelijkenis en nazweeming van name dient tot geen klein bewijs, dat *Resen* en *Larissa* een en de zelve stad zy: want misschien is *Resen* in *Larissa* verandert, met het byvoegen van *La:* op een zelve wijze, als het woort *Chalach*, in plaetse van *Lachlah*, by eenige Chaldeen en Joden geschreven wort. Daer en boven, gelijk *Larissa* eene groote stad was van twee mijlen in den omtrek; alzoo wort ook *Resen*, by *Moses*, eene groote stad genoemt: hoewel eenige de woorden, van *groote stad*, niet t'onrecht op *Ninive* duiden.

Sitacene, of *Apolloniatis*, en *Arbelitis*.

Strab. lib. 15. HEt lantschap van *Sitacene* is gelegen tusschen *Babylon* en *Susa*, en beslaet die gehele lantstreke: *want reizende uit Babylon na Susa, zoo is de geheele wegh door Sitacene*, volgens schrijven van *Strabo*. En alhoewel *Sitacene* over den *Tigris* lagh, zoo schijnt *Strabo* evenwel het onder *Babylonie* te rekenen: want *na-by Susis*, zeidt hy, *is dat gedeelte van Babylonie, het welk eertijts Sitacene, en daer na Apolloniatis, genoemt is.*

Lib. 6. cap. 6. *Plinius* noemt *Sitacene* ook *Arbelitis* en *Palestine:* maer voor *Palestine* willen anderen *Apolloniatis* gelezen hebben.

Arbelitis. *Arbelitis*, of de lantstreke van *Arbela*, wort by *Strabo Artacene* genoemt: waer voor *Scaliger* en *Kasaubonus Artacene* stellen.

Het lantschap van *Sitacene* is alzoo na de stad *Sitace*, *Sittace* of *Psittace* genoemt: gelijk *Arbelitis* na de stad *Arbela*.

Stad Sittace. *Psittace* was eene stad, gelegen aen den † *Tigris*, of * tien stadien van den *Tigris:* de welke alzoo genoemt was na de vrughten, *Pistacien* of *Psittacien* geheten, die aldaer overvloedelijk groeiden. Maer volgens schrijven van *Elianus*, is *Sittace* een groote en volkrijke stad, en gelegen aen den vliet *Argades*. Zy wort by *Ælianus* een *Persische stad* genoemt: dewijl zy toen onder de heerschappye der Persen stont.

† Steph. * Xen. Cyr. Min. l. 2. Strab. lib. 16. Ælian. lib. 16. c. 42.

D'omleggende landouwen waeren met allerlei slagh van bomen bezet. Aldaer groeit *Ladanum*. Daer zijn plaetsen, die altijt branden. Ælian.

Na-by den vliet *Argades* houden witte slangen, met zwarte hoofden, lang zes voeten, die doodelijke steken geven.

D'aeloude stad *Arbela* schijnt een en de zelve te zijn, de welke by d'Arabieren *Erbel* of *Irbil* geheten wort: en anders by eenigen gebroken *Athel*. *Irbil* leit een graet of vijftien mijlen Noordelijker, en twintigh minuiten of vijf mijlen Oostelijker, als de stad *Mausil*, niet verre van den kleinen vliet *Zab*, en op de Noorder brete van vijf en dertigh graden. *Tavernier* schijnt *Arbela* of *Erbel Arbelle* te noemen; maer stelt het op de Noorder breete van vijf en dertigh graden en twintigh minuiten, en onder het gebiedt des Persischen koning. *Benjamin* de Jood plaetst *Arbel* een mijle of vier duizent schreden van *Ninive*. Stad Arbela, of Erbel, of Irbil. Ulug Beig. Nasir Eddin.

Arbela was alzoo genoemt na den stichter *Arbel*, zoon van *Athmoneus*. *Stephanus* noemt *Arbela* eene Persische stad; niet uit oorzake zy eigentlijk onder *Persie* behoorde; maer dewijl Strab.

wijl zy door de Perſen verovert, en onder hunne heerſchappye gebraght was.

Arbela was gelegen tuſſchen den vliet *Kapros* en *Lykos*, of *Diaua* en *Adiaua*, op een gelijken afſtant van beide, en over de hondert ſtadiën van *Gaugamela*. Dies eenigen by *Arrianus* den afſtant van *Gaugamela* op vijf of zes hondert ſtadien t'onrecht brengen.

Naſir Eddin en *Ulug Beig* plaetſen *Erbel* in *Meſopotamie* of *Gezira*. Andere in *Aſſyrie*. *Strabo* brenght *Arbel* onder *Babylonie*.

Arbela was, naer het ſchijnt, by ouds een vermaerde en gedenkwaerdige plaetſe, en wort ook by den profeet *Hoſeas*, cap. 10: 14. gedaght: alwaer men leeſt, dat *Salman* (verſta *Salmanaſſar*, koning van *Aſſyrie*) ten tijde des oorloghs *Beth* (of huis) *Arbels* verwoeſt hebbe. Door het huis *Arbels* verſtaen d'uitleggers het lantſchap der Arbeliten.

By *Arbela* was by ouds een hof van koning *Darius*, *Hydaſpes* zoon, genaemt *Sadrace*, na *Sadrax*, een van *Daniels* drie gezellen. Strab. lib. 16.

Heden is d'aeloude ſtad *Arbel* geheel en al vervallen.

Des jaers twaelf hondert en achtien ſtont *Arbel* onder een byzonderen heer, met name *Modhafferoddin Kukberi*, zoon van *Zinoddin Ali Kukhuk*, die des jaers twaelf hondert twee en dertigh overleed: na wien zeker edelman, *Abulmaali Mohammed*, zoon van *Naſr*, zoon van *Salaya*, uit den naem van *Chalif Moſtanſer*, over *Arbel* gebood. Abulfar.

Des jaers twaelf hondert negen en vijftigh beſtonden de Tartaren, of Mogollers, de ſtad *Arbel* te beſpringen. Maer d'inwoonders begaven zich op het kaſteel. Wanneer zy het kaſteel veertigh dagen belegert hadden, weken zy van daer, na gelt ontfangen te hebben.

Arbelle is heden ſlechts een kleine lant-ſtad, daer de koopwaren dier zijn. Tavern.

Gaugamela.

Gaugamela, of *Gaugamila*, was by ouds ſlechts een gering vlek, volgens ſchrijven van *Strabo* en *Arrianus*, gelegen in *Aturie*, of *Aſſyrie*, by-na in het midden, tuſſchen twee vlieten, de *Lykos* en *Kapros*, aen den vliet *Bumelus*, na-by *Nikatorionoros*, dat is, *zeegbare bergh*, en ontrent hondert ſtadien van *Arbela*. *Alexander de Groote*, koning der Macedonen, heeft dien bergh alzoo genoemt, na hy by *Arbela* de zege op koning *Darius* bevoghten had.

Strabo en *Plutarchus* leggen *Gaugamela kemels-huis* uit. Aldus ſchrijft *Strabo: Darius*, *Hydaſpes* zoon, heeft die plaetſe alzoo genoemt: dewijl eenen kemel, met laſten te dragen (waer onder ook des konings voetſel was) het allermeeſt vermoeit wiert. Dus verre *Strabo*. Want *Gamel* bediet in de Hebreeſche tale eenen *kemel:* waer uit het alle d'andere talen genomen hebben.

Andere leggen *Gaugamela* een *lichaem des kemels* uit: dewijl het dat eigentlijk by de Chaldeen en Syriers betekent.

Bochartes leit *Gaugamela heuvel des kemels* uit: als of men *Gab-gamela* moſt zeggen: gelijk het woort *Gag-gamela* in 't Hebreeſch die betekenis heeft: want de Zeege-bergh was dicht daer by, als uit het ſchrijven van *Strabo* gebleken is, die miſſchien voor *Alexanders* tijden *de heuvel des kemels* genoemt wiert. Anders wil *Bochartes*, met meerder waerſchijnelijkheit, 't woort *Gaugamela tollen* of *ſchattingen des kemels* uitgeleit hebben, die eigentlijk *Gaue-gamela* genoemt wierden. Hier op ſchijnt *Plutarchus* te zien, wanneer hy ſchrijft: *Een der oude koningen, die den vyant op eenen kemel ontvlught was, heeft dien aldaer geſtelt, en hem zekere vlekken en tollen tot zijn onderhoudt toegevoeght.* Die tollen wierden *Gaue-gamela*, dat is, *tollen des kemels*, genoemt: waerom aen de plaetſe die naem gegeven is. Deez aeloude koning was, volgens ſchrijven van *Strabo*, *Darius*, *Hydaſpes* zoon.

Stephanus noemt *Gaugamela*, na den voorgang van *Apollodorus*, een plaetſe van *Perſie:* op een zelve wijze, als hy *Arbela* een Perſiſche ſtad noemt: dewijl zy beiden te dier tijde onder de heerſchappye van *Perſie* ſtonden; maer lagen eigentlijk in *Aſſyrie*.

Plinius ſtelt na-by *Gaugamela* een ſtedeken *Sue*, op de rotſen. *Sua*, of *Sue*, gelijk d'ouden ſpraken, is een louter

Chaldeeſch woort; hoewel ook by de Syriers in gebruik, en bediet eene *ſteen-rotſe.*

Te *Gaugamela*, by den vliet *Bumelus*, geſchiede het gevecht, in het welk *Darius* overwonnen, en van den rijke berooft wiert, zoo *Ptolemeus*, zoon van *Lagus*, en *Ariſtobulus*, die het gevecht by woonden, getuigen. Die ook *Strabo*, *Plutarchus*, *Arrianus*, en *Ammianus Marcellinus*, te recht gevolght hebben.

Dewijl nu *Gaumela* geene ſtad; maer een onedel en onvermaert vlek was, zoo is hierom, gelijk *Arrianus* gevoelt, aen *Arbela*, naerdien het een vermaerde ſtad was, de glorye gegeven, dat het gevecht aldaer zou geſchiedt zijn. Desgelijks verhaelt ook *Strabo*, dat de Macedonen, dewijl *Gaugamela* een ſlecht en gering vlek, maer *Arbela* een gedenkwaerdige woonſtede was, een gerught doen loopen, en het den ſchrijvers overgedragen hebben, dat ontrent *Arbela* het geveght en de zege van *Alexander*, op *Darius* bevochten, zou geſchiedt zijn.

Tavernier beſchrijft de plaetſe, daer op *Darius* en *Alexander* ſtreden, in de volgende woorden.

Vier of vijf dagh-reizen Ooſtwaerts van *Ninive*, na de zijde van *Chirezoul*, komt men aen een vliet *Zarb*, of *Zab*, daer over een brugh van negen en twintigh bogen van gehouwen ſteen geſlagen is, de welke men zeidt door *Alexander de Groote* gemaekt te zijn, tot overgang zijns krijgsheir, wanneer hy tegen *Darius*, koning van *Perſie*, te velde getogen was.

Een kleine vierendeel mijls van deze brugh zijn twee vlieten, die in een loopen, en hun water in den *Tigris* ſtorten.

Over deze brugh leit eene kleine ſtad, *Chirezoul* geheten, de welke op eene verheventheit gebouwt is, en heeft gelijkzaem, als drie riduiten, en ſtaet onder eenen *Baſſa*. Dicht daer by is een kleine water-ſcheut. Een dagh-reizens van daer komt men in dorre bergen, zonder op wegh water te vinden. Van daer komt men op eene vlakte van *Arbela*, van ontrent tien mijlen in den omtrek: alwaer *Alexander Darius* verſloegh en overwon. Zy wort door meenighte van ſcheuten bevochtight. Ontrent in het midden van de vlakte leit een kleine bergh van eene kleine halve mijle in den omtrek, die met de ſchoonſte kaſtanie-boomen, als men met oogen zou aenſchouwen, bewaſſen is. Boven op den heuvel leggen puinhopen van een kaſteel, dat de merktekenen noch van zijnen aelouden heerlijken ſtant toont. 's Lants inwoonders zeggen, dat het de plaetſe zy, daer *Darius* was, wanneer hy *Alexander* ſlagh leverde.

Twee groote mijlen van daer, by eenen grooten bergh, aen de Noordzijde, ziet men noch de puinhopen van een ander kaſteel, en vele huizen: waer in *Darius*, volgens verhael van 's lants inwoonders, zijne vrouwen had, wanneer hy het geveght verloor. Dit kaſteel leit in een zeer wonderlijk ſchoon gezight. Aen de voet van dit kaſteel ſchiet een bron uit, die een kleine vierendeel mijls van daer een vliet maekt, daer op groote ſchepen kunnen varen. Hy loopt rontom de bergen, die ten Zuide leggen, en ſchiet twee dagh-reizen van daer voor-by eenen vliet: alwaer een fraeie brugh is, die *Schah-Abas*, koning van *Perſie*, deed ſloopen, na hy de ſtad *Bagdad* verovert had.

Beſtiering van *Aſſyrie.*

Monarchye der Aſſyriers.

HEt rijk of de heerſchappye van *Aſſyrie* was d'eerſte en oudſte der vier groote en beruchte monarchyen der werelt; hoewel zy niet altijt met gelijke grootheit van maght en mogentheit gebloeit heeft. De tweede monarchye was de Mediſche en Perſiſche: de derde de Griekſche, en de vierde de Roomſche.

De monarchye der Aſſyriers heeft geduurt tot aen *Sardanapalus*, koning van *Aſſyrie*, een reeks van vijf hondert en twintigh jaren, indien *Herodoot* geloof verdient: want aldus ſchrijft hy in zijn *Klio* of eerſte boek: *Wanneer de Aſſyriers opper Aſſyrie vijf hondert en twintigh jaren bezeten hadden, begonnen de Meden d'eerſte hen af te vallen, die tegen d'Aſſyriers voor de vryheit vochten, en zich dapperlijk queten. Zy ſmeten het jok van den halze, en maekten zich vry. Na hen hebben d'andere volken het*

zelfſte

zelfste gedaen, het geen de Meden deden.

Doch in het stellen van het getal der jaren overtreffen alle andere schrijvers *Herodoot* niet weinigh; maer zeer veel: want *Orosius* begroot de geheele Assyrische monarchye

rische monarchye		1114	
Ctesias, by *Diodoor*,		1360	
Diodoor zelf		1400	
Justinus		1300	
Eusebius	op	1240	jaren.
Augustinus		1350	
Velleius Paterculus		1700	
of liever		1070	
Ribera		1400	
Torniellus		1500	

Diodorus stelt een getal van dertigh koningen, die den geheelen tijt van veertien hondert jaren zouden geregeert hebben. *Eusebius* brengt het getal op zes en dertigh, en *Julius d'Afrikaner* op een en veertigh koningen.

Deze koningen van *Assyrie* hebben geheel opper *Asie* bezeten, volgens schrijven van *Herodoot:* dien ook *Appianus d'Alexandriner* gevolght heeft: hoewel slechts een klein gedeelte van *Asie* onder hun gebiedt stont, zoo men *Dionysius Halikarnasser* geloven magh. Desgelijks schrijft *Diodoor, de Sikuler*, dat *Ninus*, de grontlegger der Assyrische monarchye, geheel *Asie*, behalve de Baktrianen en Indianen, onder zijn gebiedt gebraght, en eindelijk de Baktrianen, en hunnen koning *Zoroaster* overwonnen had. Zoo *Justinus* getuight, had *Ninus* de volken van gansch Ooste t'ondergebraght.

Nimrod heerscher van Assyrie. D'eerste, die, volgens bericht van *Moses*, Genes. 10. over het lant van *Assur*, of *Assyrie*, geheerscht heeft, was de berughte *Nimrod*, zoon van *Chus*, en neve van *Cham*, die anders *Belus*, *Baal* en *Bel* genoemt wiert. Deez trok uit den lande van *Sinhar* of *Babylonie*, dat het begin zijns rijks was, na 't lant van *Assur* of *Assyrie*, ('t welk *Sems* kinderen ten deele gevallen was) ten oorlogh op, en nam het in bezit. Hy bouwde aldaer de groote stad *Ninive*, *Rehoboth*, *Resen*, *Chalach*, en meer andere steden. Hy verhief *Ninive* tot zijnen rijksstoel en hof, en *Assyrie* tot een koningrijk; makende aldus een aenvang van d'Assyrische of Babylonische heerschappye.

Andere maken *Assur* tot eenen zoon van *Nimrod*, en willen, dat die uit het lant van *Sinhar* of *Babylonie* zou opgetogen zijn, en de steden, *Ninive*, *Rehoboth*, *Resen*, &c. gebouwt, en een aenvang van het Assyrische rijk gemaekt, en het lant en rijk, na zijnen naem, *Assur* of *Assyrie* doen noemen hebben.

Dit hun gevoelen steunt op de zelve woorden van *Moses*; hoewel zy die ten deele verdraien, en in dezen zin, na den voorgang van *Hieronymus*, vertalen: *Van dat lant* (te weten, *Sinear*) *is Assur opgetrokken, en bouwde Ninive, Rehoboth en Chalad.* Aldus nemen zy den naem van *Assur*, by *Moses*, ter gemelder plaetse, niet voor den naem van een lant; maer voor den naem van eenen perzoon. Daer nochtans *Assur* aldaer veel eigentlijker voor den naem van het lant behoort genomen te worden. Dies de woorden van *Moses* te reght aldus te vertalen zijn: *En uit dat lant trok hy* (*Nimrod*) *na Assur op, en bouwde Ninive, &c.*

Daer en tegen maken d'aelonde Griekse en Latijnsche schrijvers, tot grontlegger des rijks der Assyriers, of der Assyrische monarchye, *Ninus*, zoon van *Belus:* dien zy ook de stichting der stad *Ninus* of *Ninive* toeschrijven: want het geen *Moses Nimrod* toeschrijft, dat schrijven de Heidensche schrijvers *Ninus* en zijne gemalin *Semiramis* toe.

Ninus rechte met *Arieus*, koning der Arabieren, bontgenootschap op, en braght, in den tijt van zeventien jaren, geheel *Asie*, behalve d'Indianen en Baktrianen, onder zijn gebiedt en gehoorzaemheit. Eindelijk overwon hy ook de Baktrianen en hunnen koning *Zoroaster:* als *Diodoor de Siculer* uit *Ctesias Knidius* verhaelt. *Justinus* schrijft van den zelven *Ninus* aldus: *Na de gebuur-volken getemt waeren, trok hy, zijnde door aenwas van mannen sterker geworden, na anderen, en braght de volken van gansch Ooste t'onder. Hy voerde den laetsten oorlogh tegen Zoroaster, koning der Baktrianen, die gezeit wort de eerste Magische toverkunsten geoefent, en de beginselen der werelt, en loop der sterren, gae geslagen te hebben. Na die gedoot was, sterf hy ook zelf.*

Ninus regeerde twee en veertigh jaren. Hy had ten wijve *Semiramis*, dochter van *Dercetis*, de welke te voore

Diodor. lib. 2. aen *Menon* getrouwt was. *Semiramis* deed *Ninus* in het koninglijk hof begraven, en boven hem eenen heuvel van negen ſtadien hoogh, en tien ſtadien breet, oprechten: die zich vele ſtadien verre, als een kaſteel, vertoonde: naerdien de ſtad *Ninus* op eene vlakte, aen den *Eufrates*, gelegen was. *Semiramis* heeft, na de doot van haeren gemael *Ninus*, over gansch *Aſie*, behalve over de Baktrianen, twee en veertigh jaren geheerſcht, en groote daden, met *Stabrobates*, koning der Indianen, uitgevoert, zoo men *Diodoor de Sikuler* geloven magh. Zy heeft, zoo *Juſtinus* getuight, *Babylon* geſticht, en vele andere treffelijke daden uitgericht: want zy hield haer niet vergenoeght, met de grenspalen des rijks, die haer man *Ninus* bekomen had, te beſchermen; maer hechte ook *Ethiopie* aen haer rijk, en deed *Indien* den oorlogh aen. Daer niemant, dan zy en *Alexander de Groote*, ingetrokken was. Dus verre *Juſtinus*.

Zoo *Nearchus*, by *Strabo*, getuight, was *Semiramis* uit *Indiën*, met twintigh mannen, behouden gevlught. Daer Lib. 15. en tegen verhaelt *Megaſthenes*, een aeloude Griekſche ſchrijver, by *Strabo* en *Arrianus*, dat *Semiramis* geſtorven was, eer zy na *Indiën* ten oorlogh zou optrekken. Desgelijks verdienen de meeſte ſchrijvers weinigh geloofs, die haer de ſtichting van *Babylon* toeſchrijven. *Herodoot* ſchrijft *Semiramis* alleenlijk het maken van beziens waerdige dijken toe, die zy aen den *Eufrates*, om het vlakke lant niet t'overſtromen, had doen leggen. Hy voeght'er by, dat *Nitokris* (de welke eenigen voor gemalin van koning *Nebukadnezar* houden) vijf leef-eeuwen na *Semiramis* geleeft had, en veel kloekzinniger was, en braver werken ontrent *Babylon* doen bouwen had.

Zoo *Strabo* evenwel getuight, had *Semiramis Babylon* geſticht. *Behalve de werken in Babylon*, zeidt hy, *worden noch vele andere van Semiramis by-na door het gansch lant, hoe groot het ook van dit vaſt lant is, getoont: als dijken, die zy de dijken van Semiramis noemen, muuren, en gebouwen van veſtingen, met hunne vertrekken: ook waterleidingen, trappen, grachten in de vlieten en poelen, en wegen en bruggen.*

Semiramis, indien het ſchrijven van *Polyenus* geloof verdient, had op eene Strateg. kolom, ter eere van haer opgerecht, de grenspalen haers rijks met de volgende woorden doen houwen: IK, ALS KONINGIN REGERENDE, PAEL TEN OOSTE AEN DEN VLIET † INAMANES, EN TEN ZUIDE AEN HET WIEROOK EN MYRRHEDRAGEND LANT. Door het Wierook en Myrrhedragend lant is *Arabie* te verſtaen.

† Iomanes by Plinius.

Naer het ſchrijven van *Abulfaraj*, leefde *Semiramis*, koningin van *Aſſyrie*, ten tijde van *Abraham*, en had heuvelen of bergen doen opwerpen: uit vreeze voor een tweeden watervloet.

Semiramis wiert door den zoon *Ninus* of *Ninyas*, wanneer zy zijnen byſlaep verzocht, gedoot, na zy twee en veertigh jaren, na *Ninus*, het rijk bezeten had, in haeren ouderdom van twee en zeſtigh jaren, op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, elf hondert drie en zeventigh, en op het jaer, na de ſchepping der werelt, twee duizent acht hondert en een. *Juſtin. Hiſtor. lib. c.* 2. En alhoewel het nauliks gelooffelijk ſchijnt te zijn, dat eene vrouw van zulken hoogen ouderdom drift tot zoodanige bloetſchande zou gehad hebben, zoo ſchijnt het evenwel by *Auguſtinus* Lib. 18. de Civitate Dei. cap. 2. geloof gevonden te hebben.

Semiramis wort door haeren zoon gedoot.

Diodoor verhaelt den uitgang van *Semiramis* uit *Cteſias Knidius* aldus: Wanneer *Semiramis*, na verloop van zekeren tijt, door eenen gelubden, lagen van haeren zoon geleit waeren, wiert zy gedachtigh aen het oud orakel van *Hammon*. Dies werkte zy tegen haeren zoon, die haer lagen leide, geen quaet uit: maer zy gaf ten tegendeele hem het rijk over, en beval allen bevelhebbers hem te gehoorzamen. Aenſtonts vertrok zy haer uit het gezicht der menſchen, als zullende, volgens het orakel, na de goden verhuizen. Eenigen zeggen beuzelzinnigh, dat zy in eene duive verandert zy: want wanneer vele vogelen op haer huis neêrſtreken, zoo was zy met die opgevlogen. Hierom eeren de Aſſyriers, dewijl zy *Semiramis* onſterffelijk maken, een duive, als eene goddin. Zoodanigen eind van leven had deze *Semiramis*, de welke over geheel *Aſie*, behalve *Indiën*, geregeert had, na zy twee en zeſtigh jaren geleeft, en twee en veertigh jaren geregeert had. Dus verre *Diodoor*.

Na

Ninus of Ninyas. Na *Semiramis* volghde de zoon *Ninus* of *Sameiš Ninyas*, die zich met het rijk, door zijne ouders gewonnen, vergenoeght hield, en het handhaven des oorloghs ſtackte. Hy wiert zelden van het manvolk gezien: maer verſleet zijnen tijt geduurigh in 't gewoel en onder drommen van vrouwen en gelubden. *Juſtin. lib.* 1. *c.* 2. *Diodor. Sicul. lib.* 2. *Athenæus*, *lib.* 12. Hy heeft evenwel de tempelen der goden verçiert, en de Chaldeen vergroot *Beroſ. lib.* 5.

Ninyas regeerde acht en dertigh jaren, na de doot van zijne moeder, en ſterf des jaers na de ſchepping der werelt twee duizent en twee. Eenigen houden hem voor *Amrafel*, koning van *Sennar*, die tegen de Sodomiten oorloghde. Geneſ. 14: 1.

Arius of Mars. *Arius*, of *Mars*, regeerde dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent een hondert en tien. Deez *Arius*, of *Mars*, ſchijnt by *Suidas Thuras* genoemt te worden, dien hy na *Ninus* ſtelt: als blijkt uit zijn volgend ſchrijven.

is Thuras. *Thuras* was, na *Ninus*, koning der Aſſyriers, dien zy namaels, na den naem van den planeet, *Mars* geheten hebben. Hy was een zeer ſtrijtbaer man, en heeft koning *Kaukaſus*, die zijn geſlaght uit den ſtam van *Jafet* rekende, in den oorlogh gedoot. De Aſſyriers hebben dezen, als eenen god, aengebeden, en hem *Baal* genoemt: het welk in hunne tale *Mars* betekent.

Iohan. Antiochen. Desgelijks verhaelt zeker ander oude Griekſche ſchrijver, dat na *Ninus Thuras* regeerde, dien zy *Mars* noemden, en d'Aſſyriers als eenen god aenbaden, noemende hem *Belus*, of *Mars*, den krijgs-god. Ex Euſeb. aut Afric. Zeker ander aeloude Griekſche ſchrijver verhaelt ook, dat zijn vader *Zames*, broeder van *Juno*, hem, na den planeet-ſter *Mars*, *Mars* noemde.

Thuras is, met het afnemen van de voorſte letter *A*, een en de zelve perzoon, die anders *Athur* of *Athura* genoemt wort. Aldus noemden de *Chaldeen Aſſur Athur*: op een zelve wijze, als *Aſſyrie* by hen *Athur* of *Athyrie* geheten wiert. Hy wort gezeit een zoon van *Zames* te zijn, dat is, van *Sem*, en na *Ninus*, dat is, *Nimrod*, gevolght te zijn, en *Kaukaſus*, zoon van *Jafet*, (dat is, *Gog* of *Magog*) in den oorlogh overwonnen te hebben. Dies was *Belus*, d'Aſſyrier, indien men dezen ſchrijvers geloof geeft, niet *Nimrod*; maer *Aſſur*.

Analius, of *Aralius*, regeerde na *Thuras* veertigh jaren, en ſterf des jaers twee duizent een hondert en tien, na de ſchepping der werelt. Hy was kloek van vernuft, en munte in krijgskunde uit. Hy was d'eerſte, die zege-ſtaetſien, edele geſteenten, en vrouwelijke wellusten invoerde. Analius.

Baleus, anders *Xerxes* genoemt, regeerde dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, een en twintigh hondert en veertigh. Baleus of Xerxes.

Armamertes, of *Armaniteres*, of *Armatrites*, regeerde acht en dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent een hondert en acht en zeventigh. Armamertes.

Belochus, of *Bolochus*, en by *Makrobius* gebroken *Delboin* geheten, regeerde vijf en dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent twee hondert en achtien. Belochus.

Baleus, de tweede van dien name, regeerde twee en vijftigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent twee hondert en vijf en zeſtigh. Baleus.

Altadas, of *Althades*, regeerde twee en dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent twee hondert zeven en tnegentigh. Altadas.

Mamitus, of *Mamintus*, regeerde dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent drie hondert zeven en twintigh. Mamitus.

Mankaleus, of, volgens *Kaſſiodoor*, *Makaleus*, regeerde dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent drie hondert zeven en vijftigh. Mankaleus.

Iphereus, of *Iphoreus*, en anders *Sperus*, regeerde twintigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent drie hondert zeven en tzeventigh. Iphereus.

Mamylas, of *Mamylus*, regeerde dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent vier hondert en zeven. Mamylas.

Sparetus, en by *Kaſſiodorus Sputetus*, regeerde veertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent vier hondert en zeven en veertigh. Hy braght des jaers, na de ſchepping, twee duizent vier hondert acht en dertigh de Syriers en Feniciers t'onder. Sparetus.

Askadas, of *Askatades*, of *Aſſades*, regeer- Askadas.

regeerde veertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent vier hondert acht en tachentigh.

Amintas. *Amintas* regeerde vijf en veertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent vijf hondert drie en dertigh.

Belochus. *Belochus*, de tweede van dien name, regeerde vijf en twintigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent vijf hondert negen en vijftigh. Hy wort in de Schrift *Chuſan Raſathaim* genoemt, en heeft acht jaren over d'Iſraëliten geheerſcht, Jud. 3 : 8. Eindelijk wiert Gods volk van zijne tyrannye ontſlagen, Habak. 3 : 7. By *Joſephus* wort *Belochus*, of *Chuſan Raſathaim*, *Dhuſaſtus* of *Chuſarthes* geheten. Zijne dochter *Aktoſa* heeft met hem zeven jaren geheerſcht.

Bellepares. *Bellepares*, of *Bellopares*, regeerde dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent vijf hondert en negen en tachentigh.

Lamprides. *Lamprides* regeerde twee en dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent zes hondert en een en twintigh.

Soſares. *Soſares* regeerde twintig jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent zes hondert een en veertigh.

Lampares. *Lampares* regeerde dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent zes hondert een en zeventigh.

Panias. *Panias*, of *Pannias*, regeerde vijf en veertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent zeven hondert en zeſtien.

Soſarmes. *Soſarmes* regeerde negentien jaer, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent zeven hondert en vijf en dertigh.

Mitreus. *Mitreus* regeerde zeven en twintigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent zeven hondert twee en zeſtigh.

Tautanes. *Tautanes*, of *Teutanius*, regeerde twee en dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent zeven hondert vijf en tnegentigh.

Tauteus. *Tauteus*, of *Tarteus*, regeerde veertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent acht hondert vijf en dertigh.

Tineus. *Tineus*, of *Thinneus*, regeerde dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent acht hondert vijf en zeſtigh.

Dercylus. *Dercylus* regeerde veertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent negen hondert vijf en vijftigh.

Eupales. *Eupales* regeerde acht en dertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, twee duizent negen hondert drie en veertigh.

Laoſthenes. *Laoſthenes* regeerde vijf en veertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, drie duizent en achtien.

Piritiades. *Piritiades* regeerde dertigh jaeren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, drie duizent en achtien.

Ophrateus. *Ophrateus* regeerde twintigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, drie duizent en acht en dertigh.

Ophratanes. *Ophratanes* regeerde vijftigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, drie duizent en acht en tachentigh.

Akrazapes. *Akrazapes*, of *Okrazapes*, en by *Atheneus Anabaxares*, en by andere *Anakyndares* genoemt, regeerde een en veertigh jaren, en ſterf des jaers, na de ſchepping, drie duizent een hondert en negen en twintigh.

De laetſte koning van *Aſſyrie*, of der Aſſyriſche monarchye, was *Sardanapalus*.

Uit oorzake koning *Sardanapalus* zeer lafhertigh en wijfachtigh van aert was, ſtonden *Beleſus*, of *Beloch*, lantvooght van *Babylonie*, en *Arbaces*, lantvooght van *Medie*, tegen hem op, en quamen de ſtad *Ninive* belegeren. *Sardanapalus* rechte eenen grooten houtſtapel in zijn hof op, en verbrande zich zelven, met zijne by-zitten, gelubden, en alle zijne ſchatten en rijkdommen, en ſterf na eene regering van negentien jaren: het welk zich toedroegh op het jaer, na de ſchepping der werelt, drie duizent twee hondert zeven en vijftigh, en zeven hondert en acht en veertigh jaren voor des Zalighmakers geboorte. Ziet pag. 180.

Eindelijk veroverden de muitgenoten de ſtad *Ninive*: waer door het rijk der Aſſyriers, of Aſſyriſche monarchye, verdeilt en verniettight wiert, na zy opper *Aſie*, ſedert een lange reeks van jaren, gelijk te voore gezeit is, bezeten hadden.

D'uitroeing of ondergang der monarchye van d'Aſſyriers wort voorzeit by Eſai. 12 : 25. en 30 : 3. en 31 : 8, 9. Nah. 1 : 2, 3. Soph. 2 : 13. Ezech. 31 : 11, &c. Zach. 10 : 11.

En alhoewel die oude en groote monarchye der Aſſyriers, met de doot van

Sar-

Sardanapalus, ter neêr geſtort en vervallen was, zoo is evenwel toen ook het geheel rijk niet geheellijk uitgeroeit. Want na de doot van *Sardanapalus* verkreegh *Ninus de Jonge* het rijk der Aſſyriers; hoewel nu tot enger en d'eigen grenspalen gebraght, na de monarchye in *Sardanapalus* reeds verniettight was. Voorts vervielen alle d'andere geweſten der Aſſyriſche monarchye, als *Medie*, *Babylonie*, &c. ieder onder de regering van een byzonderen vorſt of koning.

Deez *Ninus* ſchijnt den naem van den eerſten grontlegger des Aſſyriſchen rijks, om beter geluks halve, zich aengenomen te hebben. By *Elianus* wort hy *Thilgamus*, en in het Oud Verbont *Tiglat-Pilneeſer*, 1 Chron. 5: vers 6, 26. 2 Chron. 28 : 20. en *Tiglath-Pileſer*, 2 Reg. 15 : 29. en 16 : 7, 10 geheten. *Joſephus* noemt hem *Theglaphalaſſer*.

Deez *Tiglath-Pileſer* veroverde de ſteden *Hion*, *Abel-Beth Maëcha*, *Janoah*, *Kedes*, *Hazor*, *Gilead*, *Galilea*, en nam 't ganſch lant van *Nephtali* in, en voerde d'inwoonders gevangkelijk in *Aſſyrie* wegh, 2 Reg. 15 : 29. 1 Chron. 5 : 26. Hy deed *Achaz*, koning van *Juda*, die een grooten neêrlaegh tegen d'Iſraëliten had geleden, byſtant, en veroverde de ſtad *Damaskus*, en vervoerde d'inwoonders na *Kir*, en doode *Rezin*, koning van *Syrie* of *Damaskus*: waer op *Achaz* hem tegen trok na *Damaskus*. 2 Reg. 16 : 7, 8, 9, 10. Hy voerde ook *Beëra*, zoon van *Baal*, en vorſt der Rubeniten, gevangkelijk wegh. 1 Chron. 6 : 6. Hy verwoeſte, zoo *Joſephus* ſchrijft, *Syrie*, veroverde *Damaskus*, en doode koning *Reſin*. Maer de Damaſceners voerde hy na opper *Medie*, en braght, in plaetſe van hen, eenige volken weêr in het lant van *Damaſcene*. Daer na verwoeſte hy het lant der Iſraëliten, en voerde vele gevangkelijk daer uit wegh.

Salmanaſſar. Na *Ninus de Jonge*, of *Tiglath-Pileſer*, negentien jaren geregeert had, volghde des jaers, voor des Zalighmakers geboorte, zeven hondert en acht en twintigh, (volgens eenparigh gevoelen van verſcheide oude ſchrijvers) *Salmanaſſar* in het koningrijk van *Aſſyrie*, die in het Griekſch, by *Tobias*, *Enemaſſarus* genoemt wort. Deez ſchijnt *Schalman* te zijn, die by den profeet *Hoſeas*, cap. 4 : vers 14. gezeit wort *Beth* (of huis) *Arbel* ten dage des oorloghs verwoeſt te hebben: te weten, de lantſtreke van *Arbelitis*. Hy trok tegen *Hoſeas*, koning van *Iſraël*, op, en maekte hem tot zijnen onderdaen, en verplichte hem alle jaers geſchenken te brengen. Maer wanneer *Hoſea* ophield aen koning *Salmanaſſar* geſchenken te zenden, en met *Soa*, koning van *Egypten*, door gezanten, een verbont had opgerecht, zoo wiert *Salmanaſſar* daer over vertoornt, en belegerde *Hoſea*, en leide hem in de gevangkenis.

Voorts trok *Salmanaſſar* in het ganſch lant ten oorlogh op, na *Samarie*, en hield de ſtad drie jaren belegert. Hy veroverde die ſtad in het negende jaer der regering van koning *Oſea*, en op het zeven hondert en een en twintighſte jaer voor des Zalighmakers geboorte, en voerde d'Iſraëliten, met koning *Oſea*, gevangkelijk na *Aſſyrie*, en plante hen met der woon tot *Halah*, *Habor*, aen 't water *Goſan*, en in de ſteden der Meden. 2 Reg. 17. en 18: 10, 11. want de koning van *Aſſyrie* had zich ook meeſter van ganſch Medie gemaekt. Hy beval eenige Perſiſche volken uit die lantſtreke, de welke na den vliet *Kuth* gebynaemt wort, te verhuizen, en voeghde hen woonplaetſen in het lant van *Samarie*, en in het overigh lant der Iſraëliten, toe. Dies verhuisden, zoo *Joſephus* ſchrijft, de tien ſtammen uit hunne woonplaetſen. *Lib.* 9. *Antiq. c.* 14.

Tobias, of eigentlijk, na 't Griekſch, *Tobet*, zoon van *Tobiel*, zoon van *Ananiel*, zoon van *Adoui*, zoon van *Gabaël*, uit den zade van *Aſaël*, uit den ſtam van *Nephtalin*, vader van *Tobias*, wiert ook in de dagen van *Enemeſſar*, of *Salmanaſſar*, uit *Thisbe*, aen de rechte zijde van *Nephtalim*, in *Galilea*, boven *Aſer* gelegen, gevangkelijk na *Aſſyrie* vervoert.

Na de doot van *Salmanaſſar*, koning van *Aſſyrie*, wiert zijn zoon, *Sennacherib*, of *Sennaherib*, of *Sanaxarib*, die by *Eſaias*, cap. 26 : 1. *Sarchon* genoemt wort, tot koning van *Aſſyrie* verheven. Tob. 1 : 18. *Herodoot* noemt hem koning der Aſſyriers en Arabieren: misſchien uit oorzake d'Aſſyriers beneffens het lant van *Perea* of *Over-Jordaen*, en *Iturea*, ook *Petreeſch* en *Woeſt Arabie*

toen

toen bezaten: want *Uva* of *Aiva*, het welk *Sennacherib* roemt door zijne voor-ouders ondergebraght te zijn, was een lantschap van *Woest Arabie*.

De profeet *Esaias*, voorspellende de ellenden, de welke de Moabiten onder *Salmanassar* zouden lijden, verkundight, dat d'Assyriers al het geen, dat zy verborgen hadden, in het *Dal der Arabieren* zouden slepen.

Berosus, een aeloude schrijver der Chaldeesche geschiedenissen, gedenkt ook koning *Sennacherib*, en melt, dat hy geheel *Asie* en *Egypten* met oorlogh geplaeght had.

Hy heeft drie gehele jaren tegen *Egypten* en *Palestijn* geoorloght: als uit *Esaias* cap. 20. te bespeuren is. Want aldaer is door *Sargon*, koning der Assyriers, *Sennacherib* te verstaen: onder wiens veltöversten ook *Tarthan* gerekent wort. 2 Reg. 18 : 17.

Wanneer koning *Ezekias* het jok des konings van *Assyrie* had van den halze gesmeten, (het welk zijn vader *Achaz* van *Salmanassar* opgenomen had) en koning *Sennacherib* weigerde te dienen, zoo besloot *Sennacherib* koning *Ezekias*, en het lant van *Judea*, te beoorlogen en veroveren; maer zijn krijgsheir wiert eindelijk door den engel des Heeren vernielt, en hy zelf door zijne oudste zoonen, *Adramelech* en *Sarasar*, of *Selennar*, in den tempel zijns gods *Arasch*, te *Ninive* gedoot, die door d'onderzaten, om den vadermoort, verdreven wierden, en na *Armenie* of na het lant van *Ararat* vlughten, 2 Reg. cap. 18. 19. 2 Chron. cap. 32. Esai. c. 36. 37.

Joseph. lib. 10. Antiq. c. 1. & 2.

Wanneer *Sennacherib* uit *Judea* gevlught quam, en, om zijne lasteringe, door God geslagen was, wiert hy op de Israëliten vergramt, en deed vele hunner dooden: welker lijken *Tobet*, zoon van *Tobias*, liet begraven. Maer wanneer een onder de Niniviten den koning des verwittighde, beval de koning *Tobet* op te zoeken en te dooden: waer over hy, met zijn wijf *Anna* en zoon *Tobias*, wegh vluchte, en zich een wijle heimelijk verborgen hield. Alle zijne goederen wierden hem ontnomen.

Tob. c. 1.

Tob. c. 1. Na verloop van vijf en veertigh of vijf en vijftigh dagen, na den Griekschen text, wiert *Sennacherib* door zijne zoonen gedoot, die na het geberghte van *Ararat* vluchten.

Na de doot van koning *Sennacherib* volghde zijn jongste zoon *Esarchaddon*, of *Assarhaddos*, of *Esaraddon*, 2 Reg. 19 : 37. Esdr. 4 : 2. in het rijk. Hy wort by Esdra 4: vers 10. *de groote* en *beroemde Asnappar*, by *Josephus Assarachoddas*, en by *Ptolemeus Assaradinus*; maer qualijk by *Tobias*, in het Grieksch, cap. 1: vers 24. *Achirdonos*, of *Sarchedos* geheten. Deez *Esarchaddon* braght de Babyloniers, na verloop van een acht-jarigh tusschenrijk, by mangel van koninglijke stam, onder het oud jok: want hy nam het oud rijk van *Babylonie* in, en bezat het dertien jaren, en deed het door lantvooghden bestieren. Aldus wiert hy heer en meester van beide rijken, *Assyrie* en *Babylonie*.

Esarchaddon.

Ziet pag. 181.

Koning *Esarchaddon* stelde *Achiacharus Anaël*, zoon van den broeder van *Tobet*, over alle rekeningen, en over de geheele bestiering of rijk zijns vaders, en maekte hem wijnschenker en zegel-bewaerder. Voort bad *Achiacharus* voor *Tobet*, die in *Ninive* quam. Daer na quam *Tobet* weêr in zijn huis: dien zijne vrouw en zijn zoon herstelt wiert. Tob. c. 1.

Onder de regering van dezen *Assarachoddas*, wiert het rijk der Assyriers door de Meden gesloopt, *Joseph. lib.* 10. *Antiq. c.* 3.

Na *Assaradinus*, of *Esarchoddon*, aenvaerde *Saosduchinus*, t'effens de bestiering en 't rijk van *Assyrie* en *Babylonie*, des jaers, voor des Zalighmakers geboorte, zes hondert acht en zestigh, en regeerde twintigh jaren. Deez wort in het boek *Judith*, (dat door zekeren Babylonier Jood in 't Chaldeesch geschreven, en, op verzoek van *Paula* en *Eustochius*, uit het Chaldeesch, door *Hieronymus*, in het Latijn vertaelt is) als met een algemeinen naem der Babylonische koningen, *Nabuchodonozor* of *Nebukadnezar* geheten: hoewel hy aldaer ook koning der Assyriers genoemt, en gezeit wort in de *groote stad Ninive* geregeert te hebben. Jud. 1 : 5.

Saosduchinus.

Nabuchodonozor, koning der Assyriers, wort gezeit op het twalefde jaer zijns rijks *Arfaxad*, (by *Herodoot Dejoces* geheten) koning der Meden, en stichter der stad *Ekbatana*, in het groot velt *Ragau*, op de grensen van *Medie* en *Armenie* gelegen, in een gevecht overwonnen te hebben, Jud. 1.

Des

Des volgenden jaers, na den neêrlaegh van *Arfaxad*, of *Dejoces*, besloot *Nabuchodonozor*, of *Saosduchin*, koning der Assyriers, de volken te beoorlogen, en zijner heerschappye zich t'onderwerpen. Hy maekte dan *Holofernes* veltoverste van zijn groot krijgsheir, die *Bethulie*, of *Beth-hogla*, een stad van *Judea*, met een knellend belegh omringde: maer wiert door *Judith*, eene dochter van *Merari*, cap. 8:1. en weduwe van *Manasses*, in zijnen slaep en dronkenschap, onthooft. Jud. c. 2. en 8:13.

Doot van Holofernes.

Koning *Fraortes*, die zijnen vader *Dejoces*, op het jaer zes hondert zes en vijftigh, in het rijk der Meden gevolght was, trok eindelijk, na hy de Persen en de volken van *Asie*, het een na het ander had t'ondergebraght, tegen d'Assyriers te velde: en tegen die Assyriers, die de stad *Ninus* bezaten, en eerst over alle heerschten; maer waeren toen van de strijtgenoten verlaten; dewijl die van hen afgevallen waeren. Anders stondt het wel met hen.

Fraortes beoorloght d'Assyriers. Herod. lib. 1.

Tegen deze Assyriers trok *Fraortes* te velde; maer quam met veel volks van zijn krijgsheir te sneuvelen, na hy twee en twintigh jaren geregeert had: het welk zich toedroegh op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, zes hondert vijf en dertigh.

De zoon *Cyaxares*, die na den vader *Fraortes* in het rijk der Meden volghde, trok met bystant van geheel opper *Asie*, en met zijne eige krijgstroepen, tegen de stad *Ninus* op, om zich over zijnen vader te wreken, en met voornemen van die stad te verwoesten. Hy overwon de Assyriers in een gevecht, en belegerde toen de stad *Ninus*. Maer onder het belegeren viel hem een groot krijgsheir van *Scythen* op den hals, dat *Madyes*, zoon van *Ptotothys*, koning der *Scythen*, geleide.

Cyaxares, zijn zoon, belegert Ninus.

Deze *Scythen*, na zy de *Cimmeriers* uit *Europe* verjaeght hadden, waeren in *Asie* gevallen, en, in hen te vervolgen, aldus in *Medie* getreden.

De Meden, die den Scythen slagh leverden, wierden overwonnen, en verlooren de heerschappye van *Asie*: daer de Scythen toen meester van wierden.

De Scythen overwinnen de Meden.

Na de Scythen acht en twintigh jaren over *Asie* geheerscht hadden, wierden eindelijk de meesten door *Cyaxares*, en door de Meden, die hen vergast en dronken gemaekt hadden, gedoot. En aldus kregen de Meden het rijk weêrom, en bemaghtighden het geen, dat zy te voore bezeten hadden. Toen veroverden zy ook de stad *Ninus*, en braghten d'Assyriers t'onder; behalve een gedeelte van *Babylonie*. *Josephus* schrijft, dat deze verovering van *Assyrie*, door de Meden, onder den voorigen koning *Esarchaddon* geschiedt zy.

Ninus door de Meden ingenomen. Lib. 10. Antiq. c. 3.

Na *Saosduchin* volghde des jaers, voor des Zalighmakers geboorte, zes hondert acht en veertigh *Chynaladan*, en anders *Sarakus*, dat 's, *rover*, te gelijk in het rijk van *Syrie* en *Babylonie*.

Chynaladan. Ziet p. 181.

Op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, zes hondert en zes en twintigh, namen *Nabopolassar*, veltheer van koning *Chynaladan*, en *Astyages*, lantvooght van *Medie*, de stad *Ninive* in, en kregen koning *Chyladan* gevangen, en dooden hem. Toen wierp zich *Nabopollassar* tot koning van *Assyrie* en *Babylonie* op, en bestierde het rijk een en twintigh jaren.

Na hem hebben de volgende koningen over *Assyrie*, en te gelijk over *Babylon*, geregeert: als *Nebukadnezar*, zoon van *Chyladan*, *Evilmerodach*, *Neriglissorus*, *Laborosoarchod* en *Nabonidus*, zoon van *Evilmerodach*.

Cyrus, koning van *Persie*, beroofde dezen *Naboniaus* van zijn rijk: waer door *Assyrie* en *Babylonie* onder het rijk van *Persie* verviel. Waerom *Darius*, koning van *Persie*, by *Esdra*, koning van *Assur* of *Assyrie* genoemt wort.

Ziet p. 183.

Daer na verviel *Assyrie* met *Babylonie* onder het gebiedt der Grieken of Macedonen, ten tijde van *Alexander de Groote*: en quam vervolgens onder de Macedoonsche of Grieksche koningen van *Syrie*, die het konings hof uit *Babylon* na de stad *Seleucie*, aen den *Tigris*, door koning *Seleukus Nikator* gesticht, overbraghten.

Zeker schrijver *Johannes Tzetzes*, die ontrent des jaers zestien hondert en zestigh geleeft heeft, gedenkt ook eenen aelouden koning, met name *Sesostris*, die by *Diodoor*, volgens zijn schrijven, *Sesoösis* genoemt wort, en monarch der Assyriers was, en over 't gansch lant heerschte: hoewel alle andere schrijvers *Sesostris* eenen koning van *Egypten* noemen.

Koning Sesostris.

Tzetzes. men. Deez ſpande d'overwonne koningen voor zijnen wagen, en deed zich door hen, als peerden, voorttrekken. Hy wiert de keizer der werelt, en God, by de menſchen van zijnen tijt, genoemt. Zeker koning bedwong t'eener tijde zijne trotsheit en hovaerdy: want als deez de wagen voorttrok, aenſchouwde hy de wielen of raderen, en trok aldus langzaem onder het aenſchouwen. Waer over *Seſoſtris* tot hem zeide: *O menſch! zeg, waerom trekt gy zoo langzaem?* Maer hy d'omdraingen der raderen aenſchouwende, zeide: *Ik loop niet.* *Seſoſtris* ſchoot aenſtonts in den zin, wat hy daer meê zeggen wilde. Dies liet hy zijne hovaerdye en trotsheit varen, en ontſpande de koningen. Voorts was hy tegen alle menſchen zachtmoedigh, en droegh zich zeedigh en wijzelijk.

D'Aſſyriers wierden ook door de Romeinen t'ondergebraght: hoewel zy niet voor keizer *Trajaens* tijden door de Romeinen beoorloght zijn; die hen t'ondergebracht heeft. *Dion. Hiſt. Roman. lib.* 68. Door wien *Aſſyrie* ook tot een lantſchap gemaekt is, zoo *Kaſſiodorus*, *Feſtus Rufus*, en andere getuigen.

Sedert heeft *Aſſyrie* met *Babylonie* verſcheide heeren gehad, en ſtont nu onder de Perſen, of onder d'Arabiſche *Chaliven*: dan onder de Kriſtenen: en eindelijk weêr onder de Mahometanen en Turken, en by wijle ook (des jaers twalef hondert acht en vijftigh) onder de Tartaren of Mogollers.

Aſſyrie onder den Pers en Turk, Het geweſt van *Aſſyrie*, waer van *Kurdiſtan* een gedeelte is, ſtaet heden ten deele onder den Turkſchen keizer, en ten deele onder den koning van *Perſie*, die het, door lantvooghden, (*Baſſas* by de Turken, en *Kans* of *Chans* by de

en Kurden. Perſianen geheten) doen beſtieren. Daer en boven beheeren vele byzondere *Beys*, (dat zijn prinſen of vorſten der *Kurden*) verſcheide geweſten van *Aſſyrie* of *Kurdiſtan*, by ſtukken, die op de lantſcheidingen van *Turkye* en *Perſie* leggen: hoewel ieder hunner den koning van *Perſie* of den Grooten Heer erkent, om onder beſcherm van eenen van beide te

Ziet pag. 254. zijn. De *Bey* alleen der ſtad *Betlis*, die de machtighſte en aenzienelijkſte van allen is, erkent noch den Grooten Heer, noch den koning van *Perſie*.

Alle koopmanſchappen, die door het lant van den eenen of anderen *Bey* gevoert worden, moeten aen den zelven tol betalen.

De *Chan* of lantvooght, die van wegen den Pers over dit geweſt gebiedt, heeft zijn verblijf en hof in de ſtad *Sneirne*.

Het edelſte gedeelte van *Aſſyrie* of *Adiabene* (in het welk eertijts de ſtad *Ninus*, *Arbela* en *Gaugamela* lagh) was tuſſchen twee vlieten beſlooten, die beide uit de bergen der Gordyeers hunnen oorſprong nemen, en hun water in den *Tigris* ſtorten. Vlieten van Aſſyrie.

D'een, de grootſte, en die d'eerſte in den *Tigris* valt, wort op Hebreeſch *Diaua*, en op Griekſch *Lykos*, en by de Arabieren *de groote Zab* geheten. Ziet pag. 74. 75.

D'ander is kleinder, en wort *Adiaua* of *Adiava*, en by d'Arabieren *de kleine Zab* genoemt; maer voert by de Griekſche ſchrijvers verſcheide andere namen.

Een vliet, *Bohrus* geheten, vloeit ook door een gedeelte van *Aſſyrie*, en ſchiet ten Noorde uit het geberghte, en valt in den *Tigris*.

Het regent zeer weinigh in het lant van *Aſſyrie*: maer het water wort uit den *Tigris* en andere vlieten, door grachten en ſlooten, in de drooge en dorſtige landeryen geleit: waer door de veltgewaſſen weeligh groeien. Men zeidt het lant twee, ja drie hondert fout uitlevert: gelijk *Strabo* van *Babylon* ſchrijft. Aert des lants. Herod. lib. 1.

Het lant is doorgaens berghrijk, inzonderheit na de zijde van *Perſie*.

Het lant, van de ſtad *Sneirne* af, na de zijde van *Ninive*, eene ſtreke van vier daghreizen, is zeer rou, en wort by Turkomannen of veehoeders bewoont.

Het is een luſt en vermaek in het lant van *Kurdeſtan* te reizen: want heeft men aen den eenen oort rouwe en bekommerlijke wegen, men ziet op een anderen oort by-na over-groote en hooge boomen, als ekel-noote en andere fraeie boomen, daer wilde wijngaerden, tot aen de toppen, by opklimmen. Boven op de bergen, daer d'aerde vlak en effen is, groeit het beſte kooren en de beſte gerſt van het ganſch lant. Daer is allerlei tam en wilt vee. Tavern. Voyage de Perſe.

Op de vlakte van *Arbelle*, tuſſchen *Chire-*

Habba Alzelem.

Chirezoul en *Cherazoul*, groeien vele vruchtboomen.

Op de bergen houdt veel wiltvang: als herten en hinden, die by heele troepen t'zamen ſchoolen. In de moeraſſchen, op de lantſcheidingen van *Turkye* en *Perſie*, houden wilde verkens. Daer is ook meenighte van velerlei wilt gevogelt.

De bergen zijn meerendeels met boomen, die ekelen en galnooten aen de takken te gelijk dragen, bewoſſen. De galnooten worden by de lantluiden in groote meenighten afgeplukt en verzamelt: daer de Kurden grooten handel meê drijven, en die na de ſtad *Mouſſul* te koop brengen. D'ekelen zijn van de groote, als de walnooten hier te lande: daer d'arme luiden broot van bakken: want de meeſte arme luiden eeten geen ander broot, als dat van ekelen gemaeckt is.

Bergh Xaarân. Na-by de ſtad *Xahrezour* leit een bergh *Xaarân*, en anders ook *Zelem*, of *Alzelem*, geheten, die, van wegen het voortbrengen van zekere aert-ekelen, of beziën, de welke d'Arabieren *Habba Alzelem*, of *Habal Zelim*, op Arabiſch noemen: dat is, *beziën Zelem*, zeer beroemt en vermaert is. Het is een gewas zonder zaet of bloem: aen wiens wortelen, die onder d'aerde leggen, granen, of beziën, of ekelen zitten, die zoet zijn, en het zaet en de luſt van byſlapen verwekken. Deze aert-ekelen, of beziën, zijn (zoo *Ibn Beithâr*, en *Malajeſa*, en andere Arabiſche ſchrijvers getuigen) een en de zelve, die ook op Arabiſch *Habel* (of *Haba*) *Aziz*, dat 's, *uitſtekende en zoete beziën* gezeit, genoemt worden.

(Vrucht Habba Alzelem.)

Alle de meeſte artzeny-ſtof-beſchrijvers, die van deze *Zelem-beziën* handelen, ſchrijven de zelve *Xahrezour* alleen toe; hoewel niet zonder groote nalatigheit en dooling: naerdien zy meinen, dat die beziën op die plaetſe alleenlijk voortkomen; daer zy nochtans ook in *Syrie*, *Egypten*, en *Morenlant*, zeer wel bekent zijn, en overvloedelijk groeien. Aldus hebben miſſchien de Parthen, Meden, en Aſſyriers, die ontrent *Xahrezour* woonen, gevoelt: 't en zy iemant miſſchien zou willen zeggen, dat de *Zelem-ekelen* of *beziën* van die andere geheel en al verſchillen.

Zoo men *Lobel*, *Matthiolus* en andere kruit-beſchrijvers wil geloven, zou dit gewas, wiens beziën of vruchten *Hab Alzelem* geheten worden, het zelfſte

zijn, dat te *Verone* en *Venetië* *Dolce Traſi*, en by *Geſnerus*, *Dodoneus*, en andere, met een gebroken Latijnſch en Arabiſch koppel-woort, *Dulcichinum* en *Dozolini*, geheten wort: want *Dulcichinum* ſchijnt een gebroken Latijnſch en koppel-woort te zijn, beſtaende uit het Latijnſche woort *Dulce*, dat is, *zoet*, en uit het Arabiſch *Aziz*, dat is, *uitſtekend*: dies *Dulcichinum* van woort tot woort *uitſtekend zoet* zou gezeit zijn.

Dozolini, of *Traſi Dolce*, is een gewas, van gedaente, als de ronde *Cyperus*. De bladen zijn, als die van het riet, langwerpigh, met een verheven rugh, driehoekigh, op het einde ſpits, en die van de *Cyperus* gelijk. De ſtengels of ſteelen zijn twee ellen lang, en hoekigh: aen welker top kleine ſmalle bladen zitten. Tuſſchen die bladen ſchieten airswijze geelachtige bloemen uit. Aen de dunne vezelen der wortelen hangen ekelen, van geſtalte by-na als hazelnooten: hoewel een weinigh langer, van buiten rootachtigh, met een dunne ſchel, als die van eene miſpel, die zeer wrang en zamen-trekkend is. Het vleeſch van binnen is vaſt en wit, zonder eenige kern, zeer aengenaem en zoet van ſmaek; gelijk by-na eene kaſtanie. D'ekelen worden op den Herfſt uitgegraven, en in het voor-jaer geplant.

Dit gewas groeit nergens in ganſch *Europe* in 't wilt, als ontrent de ſtad *Verone*, in *Italie*: alwaer d'ekelen, even als kaſtanien hier te lande, gegeten worden: maer het wort op verſcheide plaetſen van *Europe* in de hoven gequeekt.

Dulcichinum zou ook voor zeker gewas kunnen gehouden worden, dat *Theophraſtus*, de kruitbeſchrijver, *Malinathalla*, en *Plinius* niet ongelijkelijk *Anthalium* noemt.

Lib. 4. ... Plant. — *Malinathalla*, volgens ſchrijven van *Theophraſtus*, *groeit op zandige plaetſen, niet verre van de rieviere* †. *Het is ront van geſtalte, van de groote, als een miſpel, zonder kern of ſchel. Het heeft bladen, als de Cyperus. D'inwoonders plukken dit, en kooken het in bier, dat van gerſte-water gemaekt is: het welk dan zeer zoet wort, en een ieder, als banket, nuttight.*

[illegible] van Aſſyrie. — *Aſſyrie*, of *Kurdiſtan*, wort heden door verſcheiden ſlagh van volken bewoont, zoo Mahometanen, als Kriſtenen, inzonderheit Kurden, Arabieren, Turken, Perſianen, Neſtoriers, Jakobiters, Armeniers, &c.

Wat de *Kurden*, of *Zjurdi* (gelijk d'Arabieren die noemen) belangt, die zijn alle gemeenlijk rouwe, wilde, woeſte, ſterke en herde menſchen, en tot roven en ſtropen genegen. Zy hebben, ſedert alle eeuwen, zeer noodt onder de heerſchappye van anderen landaert willen buigen, en zelden Arabiſche *Chaliven* of koningen gehoorzamen. En alhoewel zy ſcheenen onder hunne heerſchappye te ſtaen, zoo hebben zy evenwel altijt uit hun eigen volk eenen vorſt, overſte of lants-heer gehad, dien zy gebroken op Arabiſch *Mîr* (voor *Amir* of *Emir*) dat 's, *overſte* of *vorſt*, noemden. Zy zijn in ſtammen verdeilt: welker ieder ſtam by hen *Kaum*, dat 's, *volk*, genoemt wordt. — Volken Kurden.

Wel geven zy zich voor Mahometanen uit: maer hebben evenwel weinige *Moullas*, of wetgeleerden, onder hen, om hen t'onderwijzen. Zy onderhouden verſcheide ongerijmde en belaggelijke waengeloven.

Zy dragen eenen zwarten winthont eene zonderlinge eerbiedigheit toe. Ook zou de gene, die in hunnen tegenwoordigheit eenen zwarten winthont beſtont te dooden, gevaer van zijn leven loopen. Niemant zou ook in hunne tegenwoordigheit eene uye met een meſch derven ſnijden: maer hy moet die afſchrapen.

Zy ſpreken een byzondere tale, de welke van d'Arabiſche, Turkſche en Perſiſche tale verſchilt, en na-by zekere grove en plompe Perſiſche tale komt. — Tale der Kurden.

De lanttale, die d'oude inwoonders van *Aſſyrie* en *Babylonie* ſpraken, wort gemeenelijken by de ſchrijvers met verſcheide namen genoemt, na de verſcheidenheit der lantſchappen en plaetſen, daer zy bloeide: als, de Chaldeeſche of Babyloniſche, na *Chaldea* en *Babylon*, de Arameeſche na *Aram*, de Syriſche na *Syrie*, en d'Aſſyriſche na *Aſſyrie*. — Tale der aeloude Chaldeen of Aſſyriers. Walton Bibl. Polyglott.

Zomtijts wort zy ook in het Nieuw Verbont de Hebreeſche tale genoemt: niet om dat zy eigentlijk een en de zelve met de Hebreeſche is: maer om dat het Hebreeſch volk de zelve, na de Babyloniſche gevangkenis, in plaetſe van de vaderlantſche tale, gebruikte, die het vergeten had. De Maroniten en andere houden deze tale voor d'eerſte van alle

talen,

talen, en voor de moeder van d'overige talen: het geen de meeste godsgeleerden en taelkundigen tegen-spreken, die de Hebreesche voor d'oudste van alle talen houden: hoewel eenigen het geschil Erpen. noch onbeslecht houden, welke tale van beide d'eerste is.

Zoo de Chaldeesche niet d'eerste tale, zoo is zy evenwel, met goet recht, een baermoeder, na de Babylonische gevangkenis, geweest: waer uit vele andere talen gesproten zijn.

Wijders, een groot deel der stukken van deze aeloude tale is verlooren: waerom zy heden binnen zulke enge palen begrepen is.

Noch heden zijn by-na in alle de gewesten van 't Ooste overblijffelen van deze tale gebleven: als, in *Syrie*, *Mesopotamie*, *Arabie*, *Judea*, *Armenie*, ja ook in *Abyssinie.* Alle de tegenwoordige talen van die gewesten zweemen na het Chaldeesch, en getuigen klaerelijk daer uit haeren oorsprong te hebben.

In deze tale is een groot gedeelte van *Daniel* en *Esdra* geschreven: te weten, *Daniels* eerste hooftstuk, en vierde vaers, tot het achtste hooftstuk: en *Esdras* vierde hooftstuk en achtste vaers, tot het zevende hooftstuk en zeven en twintigste vaers. *Jeremias* heeft ook een eenigh vaers in 't Chaldeesch: te weten, het elfde vaers van het tiende hooftstuk.

De Chaldeesche tale heeft de grootste gemeenschap, onder alle talen, met de Hebreesche, en drukt, boven alle andere, der zelver kracht en eigenschap uit: waerom zy groote nuttigheit geeft in het verklaren van de Hebreesche text. In de Hebreesche tale zijn ontallijke duistere woorden, ongemeene wijze van spreken, die uit het Chaldeesch licht en verklaring ontfangen.

Vele Chaldeesche woorden heeft men in *Job*, in de spreuken *Salomons*, in *Jeremias*, en op andere plaetsen: waer uit blijkt, hoe dienstigh de kennis van de tale is.

Zoo eenige willen, zou de Chaldeesche tale een en de zelve met de Hebreesche zijn, en alleenlijk in de spelling verschillen: het geen met recht by andere wort tegen-gesproken: uit oorzake zy verscheide talen zijn: want beide talen hebben vele woorden gemein en eigen, niettegenstaende vele Chaldeesche woorden van de Hebreesch grontwoorden afgeleit worden. Ook hebben een en de zelve zake een anderen naem in 't Hebreesch, en een anderen in 't Chaldeesch: aldus noemt *Laban de Syrier* in 't Syrisch *Jegar-Sahadutha*, dat's, *hoop des getuigenis*: het geen Gen. 31. *Jakob* in 't Hebreesch *Gilead* noemt: het vers 47. welk een zelve betekenis heeft.

Daer en boven dreight *Jeremias*, cap. 5. &c. dat God een volk tegen de Hebreen zou brengen: wiens tale zy niet verstonden: te weten, de Chaldeen of Assyriers. Het zelfste bewijst ook klaerelijken de historie in het tweede boek der koningen, cap. 18. 26. 27. alwaer *Eliakim Rabsake* bid, dat hy op Syrisch tegen hen zou spreken, (het welk hy en de grooten verstonden) en niet op Joodsch of Hebreesch, voor d'ooren des volks: waerom *Rabsake* genootzaekt was het volk op Syrisch aen te spreken, om van hen verstaen te worden.

Daer na leest men, by *Daniel*, dat cap. 1: 4. eenige schoone en geleerde kinderen der Joden, door orde van den koning van *Babylon*, gekooren wierden, om de Chaldeesche tale te leeren: het geen hy voorzeker niet zou gedaen hebben, zoo de Hebreesche met de Chaldeesche een en de zelve was geweest.

In deze tale zijn, uit het Hebreesch, de *Targums*, dat zijn vertalingen, of eigentlijk zin-vertalingen, by de Joden, ten tijde van *Kristus*, en daer na geschreven, die zy even hoogh achten, als de Schrift zelve.

D'oude Assyriers waeren zeer genegen tot afgoderye, als te besluiten is uit Gods-dienst. Ezech. 16: 28. hoewel hun bekeering tot God, en beroep tot de kerke, by *Esaias*, cap. 19: vers 23, 24, 25, in de volgende woorden voorzeit wort: *Te dien dage zal'er een gebaende wegh wezen van Egypten in Assyrien, dat de Assyriers in Egypten, en de Egyptenaers in Assyrien komen zullen: en de Egyptenaers zullen met de Assyriers den Heere dienen. Te dien dage zal Israël de derde wezen met de Egyptenaren, en met de Assyriers, een zegen in 't midden van den lande. Want de Heere der heirscharen zalze zegenen, zeggende, Gezegent zy mijn volk, de Egyptenaers, en de Assyries, het werk mijner handen, en Israël mijn erfdeel.*

Ziet p. 262. Semiramis. Adonis. Architis.

D'oude Aſſyriers offerden aen eene duive, in de welke, zoo gezeit wiert, de koninginne *Semiramis* verandert was. Zy aenbaden de Zonne, onder den naem van *Adonis*: desgelijks *Venus Architis*. Zy aenbaden ook den grootſten der goden, onder den naem van *Adad*. Zy ſtelden neêrſchietende zonneſtralen, om te toonen, dat de kracht des hemels beſtaet in de zonneſtralen, die op het aertrijk neêrſchieten. Maer zy voeghden hem eene goddinne *Atargatis*, de welke ook met zonneſtralen omringt was, tot metgezellin toe: willende door deze twee de zonne en het aertrijk betekenen, en ſchreven haer de kracht van alle dingen toe. Zy aenbaden ook *Belus* of *Baal*, die ten tijde van *Saturnus*, zoo eenigen willen, zou geleeft hebben. Zy eerden ook de zonne, onder den naem van *Jupiter*, en hadden zijn beelt van gout, zonder baert, opgerecht. In *Nisive* was ook een beelt van *Zola*, dochter van *Inachus*, hebbende twee hoornen aen de ſlaep des hoofts, die ſcheenen als te willen groeien en uit te ſchieten.

Atargatis. Belus of Baal.

Afgod Nisroch.

D'oude Aſſyriers hadden of baden eenen god of afgod aen, *Nisroch* of *Nisrok* genoemt: gelijk de Schrift klaerelijken getuight, 2 Reg. 19: 37. Eſai. 37: 38. *En Sennacherib, koning van Aſſyrie, toogh wegh, en bleef te Ninive. En als hy aenbad in den tempel Nisroch zijnen god* &c. De Chaldeeſche uitlegging heeft, in plaetſe van *zijnen god*, *zijnen afgod*.

Zoo veel *Kircher* uit de *Meturgamum* der Hebreen heeft kunnen beſpeuren, was deez *Nisroch* niet anders, als een bert of tafereel van *Noachs* overgebleve arke, die in *Aſſyrie* altijt in groote eerwaerdigheit gehouden is. Dan of zy ſlechts het bloot tafereel, of dat, tot de gedaente van zeker beeltenis, 't zy van een ſcheepje, of van *Janus* of *Saturnus* (met welke namen, volgens *Beroſus*, *Noach* by de nakomelingen is genoemt geworden, en dien d'Aſſyriers in hunne tale *Nisroch* noemden) gemaekt, aengebeden hebben, zulks kan in twijfel getrokken en betwiſt worden. Het is zeker altoos, dat dit by hen onder d'eene of andere gedaente, ter eere van *Noach*, geſchiedt zy: want hy is noch heden by de oosterlingen, over de behoudenis des menſchelijken geſlaghts, zeer vermaert: zulks de Scythen, zoo *Beroſus* getuight, *Noach* den vader van alle de groote en kleine goden, en voortbrenger der menſchen, hebben genoemt. Dit zelfſte gevoelen beveſtight zeker Hebreeſche ſchrijver, in zeker boek, dat de Joden *Bondel Halek* noemen: daer hy, ſprekende van d'afgoderye der Aſſyriers, onder andere ook *Nisroch* met deze woorden gedenkt: ***En Sennacherib aenbad zijnen god Nisroch: namelijk, een beeltenis, gemaekt van een bert of tafereel der arke Noachs, dien d'Aſſyriers gelijk hunnen God eerden.*** ***Beth-Nisroch***, zeit zeker ***R. Salomon***, ***was gemaekt van een plank van Noachs arke.*** De text eigentlijk luidt, ***dat Sennacherib het huis Nisrochs, zijns gods, aengebeden hebbe:*** dat is, d'arke ***Noachs***. Derhalve was ***Nisroch*** niet anders, als een afgod, of kiſte, gemaekt van het hout van ***Noachs*** arke: onder het welk zy ***Saturnus*** of ***Bel***, anders ***Noach***, eerden.

Afgod Rimmon.

By de Syriers of Aſſyriers wiert ook een god ***Rimmon*** aengebeden: maer wat en hoedanigh die was, wort in 't minſte niet gerept. Andere houden den zelven voor ***Venus***: uit oorzake men leeſt, dat haer ***Rimmonim***, dat zijn granaet-appelen, toegeheilight waeren. Zoo ***Seldenus*** getuight, was ***Rimmon*** een zelve God: die ***Elioun*** by de Feniciers, en ***Rhamas***, dat's, ***hooghſte*** (***god***) genoemt wiert. Dan waerſchijnelijker is, dat ***Rimmon*** de zelve God zy geweeſt, die d'ouden ***Pomona*** noemden: namelijk, een goddin, die over vruchten en bomen gebood: want deze goddin wiert by de Heidenen in groote eere gehouden. De waerheit van deze giſſing vind zeer groote ſteun uit den oorſprong van dezen naem: want gelijk van de bloemen, de goddin der bloemen, ***Flora*** wort genoemt, en andere godheden der Heidenen, ieder na zijne dingen, daer hy over gebiedt, hunne namen bekomen hebben, alzoo ſchijnt ***Rimmon*** even-eens, als ***Pomona***, van eenen appel den naem bekomen te hebben.

Is Pomona.

Afgod Nebo.

Wijders, onder andere godheden der Aſſyriers en Babyloniers, vint men ook ***Nebo***, naer luit van den profeet ***Eſaias***, c. 46: 1. ***Bel is gekromt, Nebo wort nedergebogen,*** &c. De zeventigh overzetters vertalen op deze plaetſe ***Dagon***. ***Hieronymus***, in zijne uitlegging over deze plaetſe, wil ***Nebo*** voor eenen afgod gehouden

den hebben: door den welken zy de wichelaryen of voorzeggingen uitwerkten en antwoort eiſchten.

Jonathas, de Chaldeeſche uitlegger, en andere, willen, dat *Bel* en *Nebo* beelden waeren, gemaekt in de gedaente van ſlangen en groot vee. Eenigen houden, dat *Nebo Dibon* zy: dan die zijn bedrogen: aengezien *Dibon*, zoo de Rabinen getuigen, niet anders was, dan een verheven plaetſe, daer een kapel was: in de welke *Chamos* wiert aengebeden. Waer uit blijkt, dat *Nebo* geen ander afgod is, dan *Chamos* en *Beelfegor*, die een en de zelve afgoden waeren.

Maer zoo *Kircher* waerſchijnelijker dunkt, waeren *Nebo* en *Bel* niet anders, als verſcheide werktuigen en beelden, die de dienaers op wagens over-al met zich voerden: en in plaetſe van goden hielden: want zy, door middel der zelve, hunne wichelaryen en voorzeggingen volbraghten, en die, in plaetſe van orakelen, gebruikten: gevende de duivel daer antwoort door. Zulke beelden waeren van verſcheide geſtalte: eenige hadden de gedaente van jonge kinderen: andere van ſlangen: of van andere beeſten: of van maeghden: door welker heimelijke deelen de duivel orakelen uitte. De ſtoffe, volgens *Hieronymus*, was gout of zilver. De Schrift ſchijnt de waerheit van dit gevoelen aen te wijzen: welk, om de dienaers van zulke afgoden te beſpotten, zeit, dat de beeſten zelfs onder de laſt der goden krom gingen en zwoeghden.

Welluſt en weelde der oude Aſſyriſche koningen.

D'eerſte oude Aſſyriſche koningen leiden een lui en loch leven, en hielden zich den meeſten tijt binnen 's huis beſloten, en lagen in weelde, en vleeſchelijke welluſten en dertelheit van vrouwen, verzoopen.

Athenæus.

Zoodanigh was koning *Sardanapalus*, dien eenigen voor eenen zoon van *Anabaxares*, en anderen voor eenen zoon van *Anacindares* houden.

Wanneer *Arbaces*, die een Meed van afkomſt, en een van des konings veltoverſten was, zich met *Parameizes*, een van des konings gelubden, verſproken had, en over-een-gekomen was, om *Sardanapalus* te mogen zien, wilde die in 't eerſte nauliks daer toe bewilligen: maer ſtont het eindelijk hem toe. De Meed *Arbaces*, inkomende, zagh den koning met lootwit beſtreken, en in vrouwen-gewaet gekleet. Hy kemde purper met de byzitten, en zat by haer met uitgeſtrekte en opgeheve beenen. Hy had de

Verwijlde aert van Sardanapalus. Ziet pag. 180.

wenk-

wenkbraeuwen met blanketſel beſtreken, de baert geſchooren, en het aengezicht met een puimſteen glat gewreven. Hy zagh'er witter als melk uit, en had d'oogen met verruwe beſtreken. Hier over, en dewijl zy zulken verwijfden koning gehoorzaemden, was *Arbaces*, na eenigen ſchrijven, zoo vertoornt geworden, dat hy hem met eene degen doorſtoken en gedoot had.

Naer 't verhael van *Cteſias*, was *Sardanapalus* ten oorlogh getrokken, en, na hy een talrijk krijgsheir verzamelt had, door *Arbaces* uit zijn rijk gezet. Toen deed hy eenen houtſtapel van vier bunderen hoogh ſtichten: waer op hy hondert en vijftigh goude bedden, en zoo vele goude tafels leide. Op den houtſtapel had hy een vertrek, huis of eetzale, groot hondert voeten, van dikke en groote balken gebouwt, en daer op ook bedden geſpreit: waer op hy met zijne vrouwen lagh: maer de byzitten lagen op andere bedden. Vele dikke houten waeren rontom dit gebouw gemaekt, zonder uitgang. Daer en boven had hy hondert duizent talenten gouts, purpere klederen, en al wat tot lijfs praght van het lichaem kon dienen, daer op geleit. Hy had zijne drie zoonen en twee dochteren, wanneer hy den rampzaligen ſtaet van zijne zaken zagh aenkomen, voor af na de ſtad *Ninus* aen den gene gezonden, die aldaer regeerde, en hen drie duizent talenten gouts gegeven. Na dit alles voltooit was, deed hy den houtſtapel in brant ſteken, die vijftien dagen brande. De genen, die de rook zagen, verwonderden zich, en meinden, dat hy offerhande deed. De gelubden alleen wiſten het. Aldus eindighde *Sardanapalus*, die boven-mate overgeven was, edelmoedigh zijn leven.

Verbrant zich zelven.

Ninias, of *Ninyas*, zoon van *Ninus* en *Semiramis*, had zich ook der mate tot welluſten binnen 's huis overgegeven, dat hy van niemant, dan van de gelubden, en zijne vrouwen, gezien wiert. *Atheneus* ontvouwt deze wijze van leven van *Ninias* en der eerſte Aſſyriſche koningen in de volgende woorden: *Ninias hield zich vergenoeght met het rijk, dat door zijne ouders verkregen was, en wiert zelden, als of hy van ſexe met de moeder verandert was, van het manvolk gezien; maer verſleet zijnen tijt onder eene ſtoet van vrouwen. De nazaten hebben ook zijn exempel gevolght, en gaven den volke door boden antwoort.*

Wapenruſting der aeloude Aſſyriers. Herod. lib. 7.

D'aeloude Aſſyriers hadden in den oorlogh kopere helmetten op het hooft, die op een Barbaerſche wijze in een geklonken waeren. Zy voerden ſchilden, pieken en poken, als Egyptiſche, en houte knotſen, met yzer beſlagen, en hadden linne borſtrokken aen. Met zoodanigh geweer verſcheenen d'Aſſyriers, onder de Chaldeen, ten ſtrijde, by *Xerxes*, koning van *Perſie*, die met een by-na ontallijk krijgsheir tegen de Grieken ten oorlogh opgetoogen was.

Namen der oude Aſſyriers.

D'oude Aſſyriers voerden verſcheide en byzondere eige namen: als,

Schadran.
Schalman.
Teglith.
Herib.
Haddan.
Neſchroch.
Adan.
Etzer, of *Atzer.*
Aſar.
Ballat.
Oſen, of *Oſn.*
Chusſchan.
Sen.
Phul.
Phar.
Schar.

Alle de namen der Aſſyriers en Chaldeen waeren uit enkele t'zamen geſtelt, die by-na alle namen der Babyloniſche goden zijn: als, *Mero*, *Nebo*, *Bel.*

Het

MARE MAGIORE, hora CARADENIS, olim
PONTUS EUXINUS.
NATOLIA, quæ Olim ASIA MINOR.
Milliaria Germanica
5
10
15
20
EUROPÆ PARS
ROMANIA
THRACIA
AMASIA.
SUVAS
ANADOLE
GERMIAN
CARAMANIA
Archipelago
olim
Mare Ægæum
Metelino
Nicaria
Samo
Nicsia
Stampalia
Scarpanto
Rhodus I
Golfo de Satalia
MARE MEDI=
TERRA=
NEI PARS
CYPRUS INSULA
Golfo de Laiazzo
C de Gata
C Blanco
C S Andrea
Troya
Bolli
Roni
Chiutaie
Chian
Becsangil

Het GEWEST Van ANATOLIE, Of KLEIN ASIE.

Benaming van Asie. Lib. 4. ASia, of *Asie*, is alzoo, volgens schrijven van *Herodoot*, na *Asia*, vrouw van *Prometheus*, genoemt: hoewel hy zeidt, dat de Lydiers wilden, dat *Asia* na *Asius*, zoon van *Kotys*, zoon van *Manes*, en niet na de vrouw van *Prometheus*, zou genoemt zijn.

Bochart. lib. 4. c. 33. Eenigen houden *Asia*, of *Asie*, voor een Hebreesch of Fenicisch woort, en leggen het *midden* uit; dewijl *Asie*, of eigentlijk *Klein Asie*, dat groot hangend eilant, midden tusschen *Europe* en *Afrika* gelegen is. Aldus schrijft *Plinius*: *Wanneer men van de Gaden* (dat is, de mont der straet *Gibralter*) *intreet, heeft men Afrika op de rechte, en Europe op de linke zijde. Tusschen beide leit Asie.*

Verdeiling. Strab. lib. 2. & 11. De bergh *Taurus* omriemt, of omringt, als een riem, het vaste lant van *Asie*, en doorsnijt het in 't midden, van 't Weste tot het Ooste; latende des zelfs een gedeelte na 't Noorde, en het ander na 't Zuide. D'oude Grieken hebben het een gedeelte, 't welk na 't Noorde strekt, *Asie binnen den Taurus*, en het ander gedeelte, dat na 't Zuide leit, *Asie buiten den bergh Taurus* genoemt.

Strabo, onder d'oude lantbeschrijvers, verdeilt gansch *Asie* in vier delen. Het eerste gedeelte leit, met natuurlijke scheit-palen, ten Weste, binnen den vliet *Tanais* (dien *Strabo* tot scheidpael van *Europe* en *Asie* stelt) en den poel *Meotis*, tot aen den *Bosforus*, en de zeekuste van d'Euxinische of zwarte zee besloten; ten Noorde met den Oceaen, tot aen den mont van de Kaspische zee; ten Ooste met de Kaspische zee zelve, tot aen de grensscheidingen van *Albanie* en *Armenie*: ten Zuide met dat lant, het welk van de monden des vliets *Cyrus*, tot aen *Kolchis*, en, van d'eene tot d'andere zee, door *Albanie* en *Iberie* strekt, en de vorm van den † hals van een hangend eilant heeft: welke hals ontrent drie duizent stadien groot of lang is. † Isthmus.

Het twede gedeelte van *Asie* is, dat van de Kaspische zee, tot aen de Scythen, neffens d'Indianen, strekt.

Het derde gedeelte is, dat aen den voornoemden hals des hangenden eilants raekt. Dit gedeelte begrijpt *Medie*, *Armenie*, *Kappadocie*, en de tusschen-gelege gewesten.

Het vierde gedeelte is het lant binnen den vliet *Halys*, en het geen op den *Taurus* zelven, en buiten dien leit, en al het geen op het hangend eilant komt te leggen, dat de *Isthmus* of hals des hangenden eilants maekt, die de Pontische en Cilicische zee scheidt. Lant binnen den vliet Halys.

In het gedeelte van *Asie*, buiten den bergh *Taurus*, na 't Zuide, stelt *Strabo* *Indien* en *Ariane*, tot aen de volken, die aen de Persische zee, en aen den Arabischen zeeboezem en *Nijl*, en aen de Egyptische en Issische of Middellantsche zee reiken.

Het lant binnen den vliet *Halys* wiert, ten tijde van *Strabo*, *Asie binnen den Taurus* genoemt, dat gelijknamigh met het gansch vast lant was, dat *Asie* genoemt wiert. Over al het lant, binnen den vliet *Halys*, heeft eertijts *Kresus* geheerscht, dien *Herodoot* een heerscher of tieran der volken binnen den vliet *Halys* noemt. Asie binnen den Taurus. Strab. lib. 12.

Lib. 12. *Strabo* ſtelt in dit *Aſie*, ten Ooſte, d'eerſte volken, de Paflagonen, Frygianen, Lykaonen: daer na de Bithyniers, Myſiers, Epiktetus, dan *Troas* en *Helleſpontia*: na deze, aen zee, de Eölen en Jonen, Kariers en Lydiers: en midden in 't lant de Lyciers.

In zijn tweede boek ſchrijft *Strabo*, by-na in een zelven zin, dat *Aſie*, *binnen den Halys* genoemt, bevangt, aen den *Pontus* en *Propontis*, de Paflagonen, Bithyniers en Myſiers, en *Frygie aen den Helleſpont* geheten: waer onder *Troas* is: en aen d'Egeeſche en de volgende zee *Eolis*, *Jonie*, *Karie*, en *Lycie*, en midden in 't lant *Frygie*; waer van een gedeelte is het lant der Gallo-Grieken, *Galatie* genoemt, en Epiktetus, en Lykaonen en Lydiers.

De Lyciers, Pamfyliers, en Ciliciers, bezaten, volgens den zelven *Strabo*, de zeekuſten, buiten den bergh *Taurus*.

Klein Aſie onder de Romeinen in twee delen verdeilt. Ganſch *Klein Aſie*, of *eigentlijk Aſie* by de Grieken genoemt, was onder de Romeinen in twee delen verdeilt: te weten, in een binnen en opper *Aſie*. *Plinius* maekt keizer *Agrippa* den invoerder of inſtelder van deze verdeiling: want hy ſchrijft, dat die *Aſie eigentlijk genoemt* in twee delen verdeilt hebbe.

Binnen Aſie. Plin. Het binnen gedeelte van *Aſie* wiert ten Ooſte met *Groot Frygie* en *Lykaonie*; ten Weſte met d'Egeeſche zee; ten Zuide met d'Egyptiſche of Karpatiſche en Rodiſche, en ten Noorde met *Paſlagonie* en *Bithynie* beſloten. Het had in de lengte vier hondert en zeventigh duizent, en in de brete drie hondert en twintigh duizent ſchreden. Het begreep de lantſchappen van *Lydie*, *Meonie*, *Jonie*, *Karie*, *Myſie*, *Klein Frygie* en *Helleſpont*.

Dit binnen *Aſie* is het zelfſte, het geen by *Strabo Aſie binnen den* (vliet) *Halys*, en *Aſie binnen den* (bergh) *Taurus* genoemt wort.

Ptolemeus geeft by-na de zelve grenspalen aen dit *binnen Aſie*; het welk hy *Aſie eigentlijk genoemt* heet. Doch hy gedenkt het ander *Aſie* niet, dat zich dien naem eigentlijk heeft toegeëigent.

Dit *binnen Aſie*, of *Aſie eigentlijk genoemt*, wort, volgens *Ptolemeus*, ten Noorde met *Bithynie*; ten Weſte met een gedeelte van den *Propontis*, en met den *Helleſpont* en Egeeſche zee; ten Zuide met de Rhodiſche zee; en ten Ooſte met *Lycie*, *Pamfylie* en *Galatie*, bepaelt. En dit was het een gedeelte alleenlijk van dat *Aſie*, het welk d'oude ſchrijvers zeggen, dat *eigentlijk Aſie* genoemt wiert, en een zelven naem, als ganſch *Aſie*, voerde.

Het ander gedeelte van *Aſie*, of *Opper Aſie*, wiert ten Ooſte met *Klein Armenie*; ten Weſte met *Frygie*, *Lykaonie*, en *Pamfylie*; ten Noorde met het Pontiſch lantſchap; ten Zuide met de Pamfyliſche zee, die tuſſchen het eilant *Cyprus* en *Pamfylie* is, bepaelt. Het had in de lengte vijf hondert en vijf en zeventigh duizent, en in de brete drie hondert en vijf en twintigh ſchreden. Dit gedeelte begreep de lantſchappen van *Pamfylie*, *Lykaonie*, *Galatie*, *Piſidie*, *Iſaurie*, en *Cilicie*. Opper Aſie.

Ptolemeus heeft, onder den naem van *eigentlijk Aſie*, alleenlijk een gedeelte van die twee delen beſchreven: te weten, het *Binnen Aſie*; maer het ander, of *Opper Aſie*, heeft hy overgeſlagen.

Strabo gedenkt ook de verdeiling van *Aſie* in twee delen niet: maer begrijpt beide die delen: te weten, *Binnen* en *Opper Aſie*, onder den naem van *Aſie eigentlijk genoemt*: ja hy beſluit onder het beſtek van zijn *eigentlijk Aſie*, meer als beide die delen; dewijl noch het Pontiſch lantſchap, noch *Bithynie*, noch *Cilicie*, onder geen van die twee delen komen te vallen.

Hierom heeft *Plinius*, na den voorgang van *Agrippa*, het een gedeelte van *eigentlijk Aſie*, het welk ten Ooſte met *Klein Armenie* bepaelt wort, ten Noorde met het Pontiſch lantſchap, en niet met de Pontiſche zee: en ten Zuide met de Pamfyliſche zee, die tuſſchen *Cyprus* en *Cilicie* is, bepaelt. Aldus wierden onder geen van beide delen van *Klein Aſie* die lantſchappen begrepen.

Wijders, uit deze twee deelen van *Aſie* wiert alleen het binnen-gedeelte van *Aſie*, ten tijde der Romeinen, door eenen *Prokonſul*, of onder-burgermeeſter, geregeert, en het *Proconſulariſch lantſchap* genoemt.

Het binnen-gedeelte van *Aſie*, dat by ouds *Klein Aſie*, en het *Proconſulariſch lantſchap* genoemt was, wiert ook in de laetſte tijden des Griekſchen rijks, op Griekſch, *Thema tôn Thraceſiôn*; dat is, *lantſchap der Thraciers* (of

Thraceſiers) genoemt: want het *Proconſulariſch Aſie* beſtont by-na uit de zelve en zoo vele lantſchappen, als het *Thema* of lantſchap der Thraceſiers: te weten, het gantſch lantſchap der Thraceſiers beſtont uit *Meonie*, *Lydie*, *Karie*, *Jonie*, en *Klein Frygie*; het welk door den *Proconſul*, van wegen de Romeinen, beſtiert wiert. Daer en tegen wiert het buiten of opper-gedeelte van *Aſie Thema Anatholikon*, dat is, *Oosterſch lantſchap*, geheten.

De Griekſche Konſtantinopolitaners, die Thraceſiers waeren, ſchijnen het binnenſte gedeelte van *Aſie*, dat nader by hen, dat is, by *Thracie*, lagh, *Thraciſch lantſchap*, en de *volken van Aſie*, *Thraceſiers* genoemt te hebben. Maer het ander verder of hoger gedeelte van *Aſie*, hebben zy *Anatolie* genoemt: van waer *Thema Anatholicum*, dat is, *Oosterſch lantſchap*, herkomſtigh is. Waer van gantſch *Klein Aſie Anatole* en *Anatolia* genoemt is.

Strabo beſchrijft met vele groter grenspalen het *eigentlijk Aſie* genoemt, die door dien naem al het lant, dat tuſſchen de Pontiſche, Egeeſche, en Ciliciſche zeën, als een hangend eilant, beſloten wort, heeft willen te kennen geven. Maer *Strabo* heeft meer, na de wijze der lantbeſchrijvers, de gelegentheit der landen en geſchapentheit der zeën, als eene politijke of ſtaetſe ſtelling der lantſchappen betraght, de welke anders vereiſchte.

Onder den naem van *Aſie* wiert ook het Pontiſch lantſchap betrokken: welk Pontiſch lantſchap daer na tot een *Pontiſche Diœceſis*, of lantvooghdye, gemaekt wiert, die verſcheiden van d'Aſiatiſche *Diœceſis* of lantvooghdye was: onder welke *Pontiſche Diœceſis*, of lantvooghdye, *Galatia*, *Paflagonia*, *Kappadocia*, *Klein Armenia*, en *Polemoniaciſch Pontus* begrepen was. Ook was ten tijde van keizer *Auguſtus*, *Bithynie*, *Propontis*, en een gedeelte van't Pontiſch lantſchap, een Pretoriſch lantſchap, dat van het lantſchap van *Aſie* door eene byzondere benaming afgeſcheiden was. *Paflagonie* was aen *Bithynie* gevoeght: en *Klein Armenie* aen *Syrie*, tot aen den *Eufrates*.

Wat Diœceſis by de Romeinen was. *Diœceſis* was eigentlijk by de Romeinen eene beſtier of lantvooghdye, of geweſt van vele lantſchappen te gelijk, die, onder een lichaem gebraght, door een *Præfectus Prætorio*, en door hun *Vicarien* of ſtedehouders beſtiert wierden. Anders bediet het woort *Diœceſis* gemenelijk een bisdom, en by wijle ook eene gebiedt of ſtad.

Het dient aengemerkt, dat d'oude Latijnen of Romeinen alle overheden of majeſtraten, die 't krijgsheir gehoorzaemden, eenen *Prætorio* noemden. Dies *Præfectus Prætorio* een veltheer of veltoverſte was. Maer namaels wiert by hen een *Præfectus Prætorio* genoemt, die met d'opperſte maght en heerſchappye, om de lantſchappen te beſtieren, gezonden wiert. Onder wien ook niet een eenigh; maer vele lantſchappen ſtonden.

Wanneer de ſtoel des Roomſchen rijks te *Konſtantinopolen* was, waeren 'er vier zoodanige *Præfecti Prætorio*: twee in de geweſten van 't Ooſte: te weten, een *Præfectus Prætorio* in 't Ooſte, en een in *Illyrie*: en twee in de delen van 't Weſte: te weten, een *Præfectus Prætorio* in *Italie*, en een in *Vrankrijk*. Gene waerdigheit was met de maght van eenen *Præfectus Prætorio* gelijk.

Wijders, keizer *Juſtinianus* heeft de *Vicarien* of ſtedehouders van d'Aſiatiſche en Pontiſche *Diœceſis* afgeſchaft, en die beide in een beſtier van eenigh lantſchap, te weten, van *Galatie*, verandert.

Het overigh der lantſchappen, op dat hangend eilant, dat *Strabo* met den naem van *Aſie* gedenkt, was in twee delen verdeilt: waer van te voore reeds geſproken is. Aen deze twee delen is een eigen naem van *Aſie* gegeven: waer over een *Proconſul* het beſtier had. Het onder of binnen-gedeelte begreep *Lydie*, *Karie*, *Myſie*, *Frygie* en *Helleſpontus*. Het boven-gedeelte begreep *Pamfylie*, *Lykaonie*, *Galatie*, *Piſidie*, *Iſaurie* en *Cilicie*.

Men vind kentekenen en voetſtappen van deze verdeiling in het lantſchap der Thraceſiers, en in het Anatoliſch of Ooſterſch lantſchap, die in de laetſte tijden des Griekſchen rijks gemaekt is: gelijk by *Konſtantinus Porphyrrogenneta* in zijn boek van de lantſchappen te lezen is.

Het lantſchap der Thraceſiers komt geheel en al met het *Binnen Aſie* overeen: gelijk het Anatoliſch of Ooſterſch lantſchap met het *Boven Aſie*. Hierom

wiert, zoo deez *Konstantinus* schrijft, alle beide die lantschappen, zoo wel het lantschap der Thraceliers, als het Anatolisch lantschap, met den naem van *Klein Asie* by d'orden genoemt. De *Asiatische Dioecesis*, of lantvooghdye, begreep by-na die beide lantschappen.

Verdeiling van Klein Asie. Carol. à Geograph. Sacr.

Anatolie, of *Klein Asie*, wiert by ouds gemenelijk in de volgende lantschappen verdeilt.

1 Lantschap van *eigentlijk Asie*.
2 *Hellespontus*.
3 *Eerste Pakatianisch Frygie*.
4 *Twede Pakatianisch Frygie*.
5 *Salutaris Frygie*.
6 *Lydie*.
7 *Karie*.
8 *Lycie*.
9 *Eerste Pamfylie*.
10 *Twede Pamfylie*.
11 *Pisidie*.
12 *Lykaonie*.
13 *Pontus*.
14 *Eerste Kappadocie*.
15 *Twede Kappadocie*.
16 *Derde Kappadocie*.
17 *Eerste Galatie*.
18 *Twede* of *Salutaris Galatie*.
19 *Pontus Polemoniakus*.
20 *Helenopontus*.
21 *Paflagonie*.
22 *Honorias*.
23 *Bithynie*.
24 *Twede Bithynie*.
25 *Isaurias*.
26 *Eerste Cilicie*.
27 *Twede Cilicie*.

† Notit. Antiq. Græc.

In eenige † oude Grieksche lijstboeken der Romeinsche lantschappen wort *Asie* in de volgende lantschappen op twederleie wijze verdeilt.

1 Het lantschap of de lantvooghdye van *Asie*.
2 *Hellespontus*.
3 *Kapatianisch Frygie*.
4 *Lydie*.
5 *Pisidie*.
6 *Lykaonie*.
7 *Frygie Salutaris*.
8 *Pamfylie*.
9 *Lycie*.
10 *Karie*.
11 *Pontisch Bithynie*.
12 *Honorias*.
13 *Paflagonie*.
14 *Eerste Galatie*.
15 *Galatie Salutaris*.
16 *Eerste Kappadocie*.
17 *Twede Kappadocie*.
18 *Helenopontus*.
19 *Pontus Polemoniakus*.
20 *Eerste Cilicie*.
21 *Twede Cilicie*.
22 *Isauria*.

Notit. Altera.

1 *Asie eigentlijk genoemt*.
2 *Eerste Kappadocie*.
3 *Eerste Galatie*.
4 *Hellespontus*.
5 *Lydie*.
6 *Bithynie*.
7 *Pamfylie*.
8 *Helenopontus*.
9 *Twede Kappadocie*.
10 *Honorias*.
11 *Pontus Polemoniakus*.
12 *Twede Galatie*.
13 *Lycie*.
14 *Karie*.
15 *Eerste Kapatianisch Frygie*.
16 *Frygie Salutaris*.
17 *Lykaonie*.
18 *Pisidie*.
19 *Pamfylie*.
20 *Derde Kappadocie*.
21 *Twede Kapatianisch Frygie*.
22 *Twede Galatie*.

Ptolemeus, in zijn ontwerp der delen van *Groot Asie*, stelt elf lantschappen in dezer wijze: *Pontus*, *Bithynia*, *eigentlijk genoemt Asie*, *Frygie*, *Lycie*, *Galatie*, *Paffagonie*, *Pamfylie*, *Kappadocie*, *Klein Armenie*, en *Cilicie*. Hier by voegen anderen *Pisidie* en *Isaurie*: doch *Ptolemeus* gedenkt *Isaurie* en *Pisidie* niet; dewijl die onder *Pamfylie* waeren.

Alle deze lantschappen, behalve *Klein Armenie*, maekten het *eigentlijk genoemt Asie* van *Strabo* uit, dat hy als tot een hangend eilant stelt: welk hangend eilant hy tot het vierde gedeelte van *Groot Asie* maekt: gelijk reeds gezeit is.

Andere, als *Konstantinus Porphyrogenneta*, stellen, uit zeker opschrift van een gedenkteken van *Smyrna*, deze delen van *Klein Asie*: als, *Jonie*, *Frygie*, *Eolis*, *Meonie*, *Lydie*, *Hellespontus*,

tus, *Mysie*, *Bithynie*, *Tarsie*, *Galatie*, *Margand.ne*, *Pontus*, *Paflagonie*, *Klein* en *Groot Kappadocie*, *Isaurie*, en *Lykaonie*.

Over alle deze gewesten, zoo *Konstantinus* voornoemt getuight, regeerde, van wegen de Romeinen, een *Proconsul* of onder-burgermeester: hoewel niet lichtelijk te bewijzen is, dat een *Proconsul* ooit zoo vele lantschappen te gelijk bestiert hebbe: naerdien het *Asie*, dat ten tijde der Romeinen door eenen *Proconsul* bestiert wiert, niet als eenige weinige lantschappen had.

Salmas. in Solin.

Ook wil deez *Konstantinus*, dat alle deze lantschappen by ouds *Anatolie*, dat is, *Ooste*, en *Anatolie*, anders *Klein Asie*, genoemt wierden: daer nochtans door het Grieksch woort *Anatolie*, en het Latijnsch *Oriens*, dat 's, *Ooste*, niet altijt *Klein Asie* by d'ouden verstaen is. Maer ten tijde van keizer *Arkadius* en *Honorius*, die ontrent op het jaer vier hondert en vier begonnen te regeren, wierden door *Anatolie* of *Oriens*, dat 's, *Ooste*, de volgende vijftien lantschappen gemenelijk verstaen: als, *Palestina*, *Fenicie*, *Syrie*, *Cilicie*, *Cyprus*, *Arabie*, *Isaurie*, *Palestina Salutaris*, *tweede Palestina*, *Fenicie des Libans*, *Eufratensis Salutaris*, *Osrhoena*, *Mesopotamie*, en *tweede Cilicie*.

De geen, die van wegen den Roomschen keizer over alle die lantschappen geboodt, wiert op Latijn *Comes Orientis*, dat is, *graef van 't Ooste*, genoemt. Dies was ten tijde van keizer *Arkadius* *Anatolie* of *Oriens*, en *Klein Asie*, niet een en het zelfste gewest: gelijk *Konstantinus Porphyrogenneta* qualijk heeft gemeent, wanneer hy op zijnen tijt ziet, in den welken het alzoo genoemt wiert. Maer onder de regering van keizer *Arkadius* wiert gemenelijk het woort *Anatole* noch genomen: gelijk het altijt in d'eerste en midden tijden des rijks der kerke genomen was: in de welke *Anatole* verscheiden, en een ander van *Klein Asie*, en van d'Asiatische *Diecesis* of lantvooghdye was. Dit onderscheidt bespeurt men bescheidentlijk in de volgende woorden van zekere Konstantinopolitaensche kerkenraet: *De bisschoppen van Anatole hebben Anatole te bestieren: en de bisschoppen van d'Asiatische Diecesis*, of *lantvooghdye*, *hebben Asie alleen gaê te slaen*.

De Latijnen hebben die lantschappen, die onder den patriarch van *Antiochie* stonden, *Oriens*, en de Grieken *Anatole* genoemt: dat, zoo wel het een als het ander, *Ooste* gezeit is. Maer in de laetste tijden des bouwvalligen Griekschen rijks is gansch *Klein Asie*, op Grieksch *Anatolikon Thema*, dat is, *Oostersch lantschap*, genoemt: waer van noch heden gansch *Klein Asie Anatolie*, en gebroken *Natolie* genoemt wort.

Ieder der gemelde lantschappen begreep in oude tijden een groot getal van steden; hoewel de meeste over lang al vervallen, vergaen en gesloopt zijn: en niet dan eenige weinige haeren ouden luister en heerlijkheit, in haere puinhopen, behouden hebben.

STEDEN

In eigentlijk Klein Asie.

E*Phesus*, *Hypæpa*, *Trallis*, *Elæa*, *Adramytium*, *Assum*, *Gargara*, *Mastaura*, *Brullena*, *Pitane*, *Myrrhina*, *Aureliopolis*, *Nyssa*, *Metropolis*, *Valentianopolis*, *Aninetum*, *Pergamus*, *Anæa*, *Priene*, *Arkadiopolis*, *Nova Aula*, *Egea*, *Andera*, *Sion*, *Kolophon*, *Lebedus*, *Teos*, *Erytre*, *Antandrus*, *Pepere*, *Cuma*, *Aulium*, *Naulochos*, *Palæopolis*, *Phocæa*, *Bargaza*, *Thymbria*, *Klazomene*, *Smyrna*, *Magnesia aen den Sipylus*, en *Magnesia aen den Meander*.

In Hellespontus.

C*Yzicus*, *Germa*, *Meander*, of *Mandre*, *Poemantium*, of *Pæmanentus*, of *Poemanium*, *Occa*, *Bares*, of *Barispe*, *Adrianothere*, *Lampsakus*, *Abydus*, *Dardanum*, *Ilium*, of *Troja*, *Melitopolis*, *Adriana*, *Scepsis*, *Pionia*, *Præconnesus*, *Ceramus*, *Parium*, *Thermæ*, *Exoria*, *Bladus*, *Argiza*, *Exoria*, *Polichnia*, *Artemea*, *Receta*, *Molis*, *Bladus*, *Sagara*, *Pionia*, *Komosine*, *Tradus*, *Ergasterion*, *Hippi*, *Scelenta*, *Cerge*, *Xius*, *Mandadaka*, *Scamandrus*, *Germæ*, *Sagara*, *Argiza*.

In Pakatianisch Frygie.

L*Aodicea*, *Tiberiopolis*, *Asana*, of *Asani*, *Itoana*, *Ancyra*, *Cidissi*, of

Ctaiſſes, *Egara*, *Pelte*, *Apira*, *Cadi*, *Traianopolis*, of *Trajanopolis*, *Sebaſta*, *Eumenia*, *Tremenuthuri*, of *Trimenothuri*, *Alioni*, *Silbium*, *Iluzi*, of *Ilaza*, [illegible], *Chæretapa*, of *Ceretapa*, *Cidyſſa*, *Stenai*, *Philippopolis*, *Themiſonium*, of *Themoſonius*, *Sanis*, *Akmonia*, of *Akmona*, *Theodoſiopolis*, of *Theodoſia*, *Eleandrus*, *Athanaſſus*, *Hierapolis*, *Moſyna*, *Attuda*, *Trapezopolis*, *Colaſæ*, *Valentia*, *Koniopolis*, *Sitopolis*, *Kraſus*, *Lunda*, *Molte*, *Siblia*, *Pepuza*, *Briana*, *Ade*, *Juchbarathax*, *Dioclia*, *Ariſtium*, *Apia*, *Eudocias*, *Polycherianopolis*.

In twede Pakatianiſch Frygie.

H*Ierapolis*, *Dionyſiopolis*, *Anaſtaſiopolis*, *Moſynus*, *Attudi*.

In Salutaris Frygie.

S*Ynnada*, *Doryleum*, of *Doryllium*, *Polybotus*, *Nakolia*, *Midaium*, *Hiſſus*, *Prymneſia*, of *Prymneſus*, *Myrum*, of *Merus*, *Eucharpia*, of *Eucarpia*, *Lyſias*, *Auguſtopolis*, *Bryſum*, *Stectorium*, of *Sectorium*, *Cinaberium*, *Amadaſſa*, *Cotyarum*, *Præpeniſſus*, *Docimæum*, *Amorium*, *Ceraſa*, *Hierapolis*, *Ipſiers* of *Oſtrum*, *Bruxus* of *Brixus*, *Kleros Hermes*, *Kleros Peleme*, *Debalacia*, *Polygotus*, *Docimium*. *Metropolis*, *Merus*, *Medæon*, *Demuldikaon*, *Demu Auralia*, *Demu Alameſſi*, *Demu Pryputaſa*.

In Lydie.

S*Ardis*, *Philadelphia*, *Tripolis*, *Thyatyra*, of *Thiatira*, *Aureliopolis*, *Sitæ*, of *Septe*, *Gordus*, *Juliopolis*, of *Julianopolis*, *Trallis*, *Silandus*, *Mæonia*, *Apollos kapel*, *Meſtena*, of *Meſtina*) of *Myſtene*, *Apollonia*, of *Apollones*, *Attalia*, *Bana*, of *Beana*, *Balaneus*, of *Blandus*, *Hierocæſarea*, *Akraſſus*, of *Okraſus*. (en by *Ptolemeus Nakraſa*) *Daldus*, of *Daldis*, of *Dadales*, *Stratonicia*, *Satala*, *Gabala*, *Heraclea*, *Areopolis*, *Hellene*, *Gordos*, *Meſotomellos*, of *Meſotymolus*, *Hierocaſtelli*, *Hermocapelia*, *Talaza*, *Bagis*.

In Karie.

A*Phrodiſias*, *Stauropolis*, *Cybira*, *Heraclea*, *Salbaci*, *Apollonias*, *Heraklea*, of *Herakleas Latmi*, (heden *Palatia*) *Tabæ*, *Antiochia aen den Meander*, *Harpaſa*, of *Arpaſa*, *Neapolis*, *Orthoſias*, *Alabanda*, of *Alapanda*, *Stratonice*, of *Stratonicia*, *Alinda*, *Amyzon*, of *Meizo*, (heden *Amuzo*, of *Mezo*) *Jaſſus*, of *Jaſus*, *Bargyla*, of *Bargylia*, of *Barbyla*, *Halikarnaſſus*, *Loryma*, of *Hylarema*, *Gnidus*, of *Cnidus*, *Myndus*, of *Amyndus*, *Ceramus*, *Anaſtaſiopolis*, *Eriſi*, of *Ereſus*, of *Eriſa*, *Miletus*, of *Melitus*, *Sebaſtopolis*, *Marcianopolis*, *Patrimonia*, *Mylaſa*, *Ogmi*, *Neapolis*, *Chora*, *Coctemalicæ*.

In Lycie.

M*Yra*, *Metropolis*, (dat 's, hoofſtad) *Maſtaura*, *Telmiſſus*, *Araxa*, of *Anaſtaſiopolis*, *Limyra*, *Podalia*, of *Podalæa*, *Sidyma*, *Olympus*, *Zenopolis*, *Tlos*, *Corydalia*, *Caunus*, *Acraſſus*, *Xanthus*, *Marciana*, *Choma*, *Phellus*, *Antiphellus*, *Phaſelis*, *Aucanda*, *Eudocias*, *Patara*, *Meſus*, *Balbura*, of *Balura*, *OEnoanda*, of *Enoanda*, *Bubon*, *Calinda*, *Rhodia*, *Anapus*, *Gaga*, *Akaliſſus*, *Elebeſus*, *Arycriada*, *Rencylias*, *Arnea*, *Cyaneæ*, *Arpelæ*, *Candiba*, of *Condiba*, *Combe*, *Miſæ*, *Pinara*, *Didoma*, *Comiſtaraos*.

In eerſte Pamfylie.

S*Ida*, *Aſpendus*, *Etene*, *Erymne*, *Caſſus*, *Semneum*, *Carallus*, *Coraceſium*, *Syedra*, *Lyrbæ*, *Colibraſſus*, *Selga*, of *Selgæ*.

In twede Pamfylie.

P*Ergæ*, of *Perge Sylleum*, *Termeſſus*, of *Termeſus*, *Eudoxias*, *Maximianopolis*, *Palæopolis*, *Penteneſus*, *Ariaſſus*, of *Ariaſus*, *Pugla*, *Adriana*, *Attalia*, *Magidis*, of *Magydus*, *Olbia*, of *Olbaſa*, *Corbaſa*, *Lyſinia*, *Cordylus*, *Lagania*, *Panemothicus*, *Geone*, *Commacum*, *Silvivum*, *Piſinda*, *Talbonda*, *Unzela*, *Demu Uliambros*, *Treſena*, *Demu Canaura*, *Dicio Zanabrus*, *Zobia*, *Demu Mendeneo*, *Demu Sokla*, *Sinda*, *Berbie*, *Sendaunda*, *Myodia Chori*, *Homyliadica*, *Pyſenata*, *Komana*, of *Konana*, *Kolbara*, of *Korbaſa*, *Kremna*, *Ctema Maximianopolis*, *Rege Salamara*, *Limobramæ*, *Kodrula*, *Demuſiæ*, *Demuſabæum*, *Paſtoleriſus*, *Selge*, of *Selpe*, *Trimopolis*, *Sodi*, of *Side*, *Serna*, *Lybre*, *Kaſſa*, *Kotana*, *Horymena*, *Koraceſion*, *Syedra*, *Karalia*, *Olybarſus*.

In Pisidie.

A*Ntiochia*, *Sagalassus*, *Sozopolis*, *Apamea Cibotis*, *Tytiassus*, of *Tetyassus*, *Baris*, *Adrianopolis*, *Limenopolis*, of *Limene*, *Seleucia Sidera*, *Adada*, of *Dada*, *Mallus*, *Metropolis*, *Paralaus*, *Bindeum*, *Philomelium*, *Prostama*, *Gortenus*, *Neapolis*, *Sabinæ*, *Atmenia*, *Pappa*, *Sinethandos*, of *Siniandus*, *Laodicea Kekaumene*, of *verbrant*, *Tyraium*, *Timandrus*, *Hopamia*, of *Apamia*, *Timbiadum*, *Themisonium*, *Justinianopolis*, *Zorzyla*, *Eudoxiopolis*.

Artemidorus stelt, by *Strabo*, in *Pisidie*, de steden, *Selge*, *Sagalassus*, *Petnelissus*, *Adadates*, *Brias*, *Keremne*, *Pityassus*, *Amblas*, *Anabura*, *Sinda*, *Karassus*, *Tarbassus* en *Termessus*.

In Lykaonie.

I*Konium*, *Lystra*, *Onasada*, *Amblada*, *Honomada*, of *Umanada*, *Laranda*, *Barattha*, of *Barathe*, *Derbe*, *Hyda*, *Sabatra*, *Canna*, of *Carna*, *Berinopolis*, *Ilistrum*, *Perte*, *Arana*, *Isaura*, of *Isauropolis*, *Pteria*, *Glauama*, *Rignum*, *Misthium*, *Corna*, *Pappa*.

In Pontus, en in het eerste Kappadocie.

* Ptol. C*Æsarea*, (te voore* *Mazaca* geheten) *Thermæ*, *Nyssa*, *Camuliana*, *Ciscissa*, *Theodosiopolis*, *Regepondandus*.

In twede Kappadocie.

T*Hyana*, *Cybistra*, *Faustinopolis*, *Sasimi*, *Justinopolis*, *Asuna*.

In derde Kappadocie.

M*Ocissus*, *Nazianzum*, *Regecucujus*, *Regedoara*, *Colonia*, of *Colonea*, *Parnassus*, *Doara*.

In eerste Galatie.

A*Ncyra*, hoofdstad, *Tabia*, *Juliopolis*, *Asponsa*, of *Aspona*, *Berinopolis*, *Cinna*, of *Cina*, of *Ciana*, *Reganaglia*, *Regemnesus*, *Heliopolis*, *Anastasiopolis*.

In twede Galatie.

P*Essinus*, *Ocistus*, *Petenisus*, *Trokmi*, *Regemaurccion*, *Æorium*, *Clancus*, *Regetnocada*, *Eudoxias*, *Myracion*, *Germia*.

In Polemoniacisch Pontus.

N*Eocæsarea*, *Trapezus*, *Cerasus*, *Comana Pontica*, *Ptyusa*, *Polemonium*.

In Helenopontus.

A*Masia*, *Amisus*, *Sinope*, *Iborea*, *Andrapa*, *Zela*.

In Paflagonie.

G*Angra*, *Junopolis*, *Sora*, *Pompeiopolis*, *Amastris*, of *Amastrium*, *Dadybra*.

In Honorias.

C*Laudiopolis*, *Heraclea van Pontus*, *Tium*, *Cratia*, anders *Flaviopolis*, *Prusa*, *Andrianopolis*.

In eerste Bithynie.

N*Icomedia*, *Chalcedon*, *Prusa aen den bergh Olympus*, *Prænetum*, of *Prinetus*, *Hellenopolis*, *Basilinopæi*, *Hadriana*, *Cæsarea*, *Arista*, *Patavium*, *Dablis*, *Neocæsarea*, *Cius*.

In twede Bithynie.

N*Icæa*, *Apamea*, *Linoë*, *Gordus*, *Elenopolis*, *Apollonias*, *Dascilium*, *Regodorie*.

In Isauria.

S*Eleucia*, hoofdstad, *Celesderen*, of *Celenderis*, *Anemurium*, *Titiopolis*, *Lamus*, *Antiochia*, *Julio Sebaste*, *Cestri*, *Selinus*, *Jotate*, *Diocæsarea*, *Olbe*, *Klaudiopolis*, *Hierapolis*, *Dalisandus*, *Germanicopolis*, *Irenopolis*, *Philadelphia*, *Moloë*, *Darasus*, *Zeede*, *Neapolis*, *Lauzadæ*. Nor. Antiq.

Verscheide oude steden van *Klein Asie* zijn door d'Amazonen gestight, of na haer genoemt: als *Kuma*, *Efesen*, *Smyrne*, *Phaphus*, *Myrlea*, *Myrina*, &c. want d'Amazonen, zoo *Strabo* uit *Herodoot* Strab. lib. 12.

Skylax en *Eudoxus* verhaelt, woonden tusschen *Mysie*, *Karie* en *Lydie*: gelijk ook zeker oude historischrijver *Ephorus* haer na-by *Kume*, zijn vaderlant, stelt.

In het beschrijven der steden van *Anatolie*, of *Klein Asie*, zullen wy slechts eenige der voornaemste ten toone stellen: en inzonderheit de zeven steden der zeven kerken van *Asie*, als *Efesen*, *Smyrne*, *Pergamen*, *Thyatiren*, *Sardis*, *Filadelfie*, en *Laodicea*, in 't brede beschrijven: doch met *Ilium* of *Troje*, in *Frygie*, als d'alleroudste stad van dien oort, beginnen.

Het lantschap van *Frygie*.

Salmas. in Solin. FRygie is tweevoudigh of twederlei: een groot en een klein *Frygie*. De nakomelingen (de Romeinen) schijnen van *Groot Frygie* twee lantschappen gemaeckt te hebben: als eerste en tweede *Frygie*: welker eerste *Pakatianisch Frygie*, en 't ander *Salutarisch* (dat is, *heilzaem*) *Frygie* genoemt wiert. Aldus waeren de beide *Frygien*, *Salutarisch* en *Pakatianisch Frygie*, by ouds een eenigh *Groot Frygie*.

Klein Frygie leit aen den *Hellespont*, ontrent den *Olympus*.

Klein Frygie wiert ook *Frygie aen den Hellespont, ontrent den Olympus*, en *Hellespontie*, en *Frygie Epiktetus*, en namaels ook *Troas* genoemt: gelijk de voornaemste en hooftstad den naem van *Troje* en *Ilium* voerde.

Strab. lib. 12. *Pakatianisch Frygie* strekte van *Kromus* tot aen *Amorium*. *Ptolemeus* rekent *Amorium* onder de steden van *Groot Frygie*.

Boven *Epiktetus*, of *Klein Frygie*, leit, na 't Zuide, *Groot Frygie*. Op de linke zijde leit *Pessinus*, *Orkaorykos*, en *Lykaonie*. Op de rechte zijde leggen de volken *Meonen*, *Lydiers* en *Kariers*.

In *Groot Frygie* is ook een *aen-bergh-gelegen Frygie* genoemt, en *Frygie by Pisidie* geheten, en de lantstreke ontrent *Amorium*, *Eumenie*, en *Synnada*. Daer na volght de stad, *Apamia Kibotis* gebynaemt, en *Laodicea*, de twee grootste steden van *Frygie*. Rontom deze leggen de stedekens, *Afrodisias*, *Kolossen*, *Themisonium*, *Sanaos*, *Apollonias*, en *Metropolis*: noch verder, *Pelten*, *Tabea*, *Eukarpia* en *Lysias*.

Het *aen-bergh-gelegen Frygie* heeft Strab. den rugh van eenen bergh, die van 't Ooste na 't Weste strekt. Ter wederzijde leit eene grote vlakte. Dicht aen den rugh des berghs leit eene stad, na 't Noorde, *Filomelium* geheten, en ten Zuide eene andere stad, *Antiochie by Pisidie* genoemt: d'eerste leit op eene vlakte, en de laetste op eenen heuvel.

Epiktetus Frygie begrijpt de steden *Azanos*, *Nakoleum*, *Kotyaeium*, *Midaium*, *Doryleum* en *Kadi*: hoewel zommigen *Kadi* onder *Mysie* brengen.

De Frygianen, of inwoonders van Herod. lib. 7. *Frygie*, zijn uit *Europe* na *Asie* overgetrokken, en woonden neffens de Macedonen. Zoo lang zy Europers waeren, wierden zy *Bryges* genoemt: maer na zy in *Asie* overgetrokken waeren, veranderden zy, te gelijk met de plaetse, den naem *Bryges* in *Fryges* of *Frygianen*.

Ilium,

Ilium, of *Troje.*

DE ſtad *Ilium* wiert anders ook *Troja* of *Troje* genoemt: gelijk het lantſchap, in het welk de ſtad *Troja* lagh, eigentlijk *Trojas* genoemt was.

Ptolemeus ſtelt *Ilium* op de Noorder brete van een en veertigh graden, en op de lengte van vijf en vijftigh graden en vijftigh minuiten.

Ilium, of *Troja*, was eene ſtad van *Klein Frygie*, of *Troas*. *Ilium*, of *Troja*, wiert door *Dardanus*, zoon van *Jupijn*, geſtight: gelijk de poëet *Virgilius* aldus zingt: *Dardanus, d'eerſte vader en grontlegger der Iliaſche ſtad.* Daer na wiert zy door koning *Ilus*, zoon van den Trojaenſchen koning *Tros*, en vader van *Laomedon*, vergroot, en na hem *Ilium* geheten: hoewel andere zeggen,
Lib. 13. (zoo *Strabo* ſchrijft) dat *Ilus* de ſtichter van *Ilium* niet geweeſt zy. Doch hy heeft, zoo dees *Strabo* getuight, de ſtad *Ilium* aldaer niet geſtight, daer die ten tijde van *Strabo* was; maer by-na dertigh ſtadien hoger, na 't Ooſte, en na *Ida* en *Dardanie* toe, daer het vlek was, dat, ten tijde van *Strabo*, het vlek der Ilianen genoemt wiert.

Strab. lib. 13. D'Ilianen van *Strabos* tijden roemden, zoo *Strabo* ſchrijft, dat hunne ſtad het oud *Ilium* was; hoewel die, zeidt *Strabo*, met bewijsredenen uit *Homeer* kunnen wederleit worden: want het ſchijnt niet, dat het *Ilium*, dat toen was, het *Ilium* zy, dat ten tijde van *Homeer* was.

Strab. lib. 13. Men zeit, dat het *Ilium*, of de ſtad der Ilianen, die ten tijde van *Strabo* was, te voore ſlechts een vlek is geweeſt, en een kleinen en ſlechten tempel van *Minerve* had. Maer *Alexander*, wanneer hy van het gevecht, aen den vliet *Granicus*, derwaerts opgetrokken was, had den tempel met offergiften verçiert, en *Ilium* eene ſtad genoemt, en zijnen voorzorgers belaſt de plaetſe met gebouwen op te hemelen. Ook had hy *Ilium* vry en ſchatteloos gemaekt.

Maer na het dempen der Perſen zond hy een minnelijken brief aen die van *Ilium*, by den welken hy beloofde, dat hy de ſtad groot zou maken, en eenen aenzienelijken tempel ſtichten, en heilige ſtrijtſpelen invoeren.

Na het overlijden van *Alexander*, droegh zijn veltoverſte *Lyſimachus* zorge voor de ſtad, ſtichte eenen tempel, en omringde de ſtad met eene muur van veertigh ſtadien, en braght daer in de volken van d'omleggende en vervalle ſteden met der woon.

Wijders, het *Ilium*, dat ten tijde van Strab. *Strabo* ſtont, was een dorp-ſtad, of een ſtad als een dorp, wanneer de Romeinen allereerſt in *Aſie* optrokken, en *Antiochus de Grote* uit *Aſie*, binnen den bergh *Taurus*, verdreven.

Zeker *Demetrius Scepſius* getuight by *Strabo*, dat wanneer hy te dier tijde in zijne kintsheit in die ſtad quam gereiſt, het vlek zoo gering vond, dat het geene ſteene daken had.

Hegeſianax ſchrijft by *Strabo*, dat de Gallen of Galaten, wanneer zy uit *Europa* na *Aſie* overgetogen waeren, en eene vaſte plaetſe van node hadden, na die ſtad opgetrokken waeren; maer hadden die datelijk, om haere onbemuurtheit, verlaten.

Namaels bequam zy groote verbetering. Strab. Daer na hebben de Romeinen met *Cajus Fimbria* haer weêr mishandelt, die haer, met eene verovering, in den Mithridatiſchen oorlogh innamen. Desgelijks ſchrijft *Livius*, dat *Kajus Fimbria* de ſtad *Ilium*, die haer onder de maght van *Sylla* beſchermde, veroverde en verdelghde. Hy doode, zoo *Appianus* ſchrijft, alle d'inwoonders op ſtaende voet, verbrande alles, en hitſte d'oudſten verſcheidentlijk tegen *Sylla* op. Hy verſchoonde geene prieſters, noch de genen, die in den tempel van *Minerve* vlughten: want hy verbrande die in den tempel. Hy deed ook de muuren ondergraven: en bleef van de ſtad niets ſtaen. Deze ramp quam den Ilianen op het vijf hondert en vijftighſte jaer, na het veroveren van *Ilium* door *Agamemnon*, over.

Deez *Kajus Fimbria* was tot pen- Strab. ningmeeſter met den burgermeeſter *Valerius Flakkus* gezonden, die tot veltheer tegen *Mithridates* gekoren wiert. Wanneer hy oproer maekte, en den burgermeeſter in *Bithynie* gedoot had, wiert hy zelf tot veltheer des krijgsheirs verkoren. Toen trok hy op *Ilium* aen. Doch wanneer d'inwoonders hem, als

eenen rover, niet wilden ontfangen, kreegh hy de stad, binnen den tijt van elf dagen, met gewelt in. Wanneer zeker persoon roemde, dat *Fimbria* in den tijt van elf dagen de stad verovert had; daer *Agamemnon*, die eene vloot van hondert schepen, en gansch Griekenlant in zijn krijgsheir had, nauliks in den tijt van tien jaren die kon veroveren, zoo antwoorde een der Ilianen: *Maer daer was geen Hektor, die voor de stad street.*

Strab. Het *Ilium*, dat ten tijde des Zalighmakers stont, kon niet rontom gegaen worden, van wegen den geduurigen rugh van bergen.

Het oud *Troje*, dat voor dien tijt stont, had eenen omgang. *Strabo* zeide al by zijnen tijt, dat het niet waerschijnelijk was, dat'er kentekenen van het oud *Troje* behouden waeren: naerdien andere verwoeste steden in 't ronde niet geheellijk uitgeroeit waren; maer *Troje* was te gronde verdelgt: waer van alle de steenen, tot herbouwing van die, vervoert wierden. Men zeit *Archeanaktes, de Mitylener*, de stad *Sigium* van de steenen, die van *Troje* gebraght waeren, zou gestight hebben. Dus verre *Strabo*.

De stad *Ilium*, of *Troja*, is meenighmael verwoest, en allereerst door de Grieken: dies geene heele of ongeschonde gebouwen daer van overgebleven zijn.

Hedendaegs Troie. Bellon. lib. 2. c. 4. Observ. Het hedendaeghs *Troje* leit een halve daghreize van *Abydos*, in het hangen van eenen heuvel, die gemakkelijk uit zee kan gezien worden: want het strekt zich langs het strant uit. De muuren zijn op vele plaetsen noch overgebleven, en van fraeie en herde spongiachtige vierkante steenen gestight, die uit de steen-mijnen van de na-by-gelegen kaep *Assos* gehaelt waeren.

D'omtrek der muuren geeft de groote der stad genoechzaem te kennen, die vier uuren in den omgang vereischt. Men ziet'er noch puinhopen, en stukken en brokken van torens, die op de muuren stonden. De grontvesten der muuren, die de stad omringden, vertonen zich noch op zommige plaetsen, en rusten op kolommen en voetstallen van twee vadem breet.

Buiten den omtrek der muuren ziet men, neffens de heeren wegen, groote marmere grafsteden van een aeloud werk, die uit eenen steen, in vorm van eene kiste, uitgeholt zijn: welker deksels noch heel en gaaf zijn.

Men ziet'er noch puinhopen van twee kasteelen, die uit marmersteenen bestaen. Het een kasteel staet aen het laege eind der stad *Troje*, en strekt in de lengte, langs het strant, als twee bolwerken, uit. Des zelfs muuren bestaen uit witte en roode marmer.

Het ander kasteel staet op den top van eenen heuvel, en leit aen de eene zijde des muurs in den omtrek der stad besloten. Van dit kasteel kan by-na de geheele stad, en ook d'omleggende lantstreke, gezien worden. Des zelfs muuren steken een weinigh boven de wallen der stad uit.

Men ziet binnen de stad niet, als een verwerde klomp van puinhopen: en onder die de bodem of grontvest van een zekeren vierkanten toren van vierkante steenen gestight, dat een groot werk was, en tot een brandaeris, naer het schijnt, gedient heeft. Daer zijn noch vele ongeschonde heele waterbakken: waer in het regenwater bewaert wiert: want in dien geheelen oort zijn weinigh bronnen, en niet meer als een, op eene lage plaetse, by de haven.

Men heeft'er ook puinhopen van kerken, door de Kristenen gebouwt, die eertijts de stad bewoonden, als ook een groot gedeelte van muuren: waer onder marmersteenen zijn, met kruisen daer op gehouwen.

Groote beelden van een aeloud werk leggen noch te *Troje* op d'aerde neêr. Op eene plaetse, na-by zee, en het kasteel, leggen marmersteenen in groote meenighte.

In den omtrek der muuren staen noch eenige ongeschonde poorten: inzonderheit de gene, die op den heuvel, neffens het kasteel is: waer door men na de vlakte uitging. Een andere poorte, waer door men na de weiden en heete baden ging, is noch geheel in wezen. D'overige poorten, aen den zeekant, zijn zeer vervallen, en daer van weinige kentekenen over gebleven. Men vint'er een kolom van witte marmersteen, die in d'aerde steekt; maer leit half om: daer op aen d'eene zijde het volgend Latijnsch opschrift gehouwen is; hoewel door d'oudheit zoodanigh geschonden, dat het nauliks kan gelezen

zen worden. *Imp. Cæsar. Mar. Aur. Antoninus Pius, Felix, Parthicus, Maximus, Germanicus. Trib. P. I. Imp.* XV. *Cos.* III. *Provinciam Asiam per viam & flumina pontibus subjugavit.*

Aen d'andere zijde was een ander opschrift: waer van niet meer, als dit begin, kan gelezen worden. *Imp. Cæsar. Aug. Diocletiano regnante.*

Ontrent het jaer veertigh wierden in d'aerde twee marmere beelden van kinderen gevonden, die na het eilant *Tenedos* vervoert wierden, om aen eenen fonteyn te dienen, die *Kassa Bassa* aldaer doen maken had.

De Otthomansche keizers hebben zeer fraeie stukken van deze puinhopen van daer doen vervoeren, om daer van tempels, en hunne *Serallen* of vrouwen-timmers, te stighten. Het allerheelste en ongeschondenste, dat overgebleven is, is een boge aen den oever van de zee, dien men in het gaen na de schepen ziet.

Warme baden. Een vierendeel mijls Westwaerts van *Troje* zijn drie bronnen van warme baden, die zout water hebben: waer uit zout kan gekookt worden: het welk lichtelijk uit dier scheuten te zien is: naerdien de hitte der zon die des Zomers tot zout maekt. Aldaer zijn noch oude gewelven of kelders van kalk en gebakke steenen gemaekt; hoewel niet zeer prachtigh gebouwt. In een dezer gewelven wort niet gebaedt: dewijl de neêrgestorte muur den bron gestopt heeft. Maer by den anderen bron is een licht opgeslagen hut, alwaer men zich baedt.

De wegh van *Troje*, tot aen deze baden, is by-na geheel met puinhopen van grafsteden geboort of bezet, die van Grieken schijnen te zijn: dewijl men daer op Grieksche letteren gehouwen ziet: hoewel eenigen ook met Latijnsche letteren behouwen, en dienvolgens ongetwijfelt van Latijnen zijn.

Na-by de warme baden worden prachtige gebouwen van een aeloud werk gezien: op welker een *Julio*, en op het ander *Magistratus* gehouwen is.

Uit den omtrek der muuren schiet een lange en hooge muur, tot vijf en twintigh duizent stadien verre, na de vlakte en den bergh *Ida*, en na den boezem van *Satelia*, die ontrent een halve of drie-vierendeel mijls van *Troje* leit. De muur heeft doorgaens niet een en de zelve hooghte; want niet verre van *Troje* is hy ingestort en gebroken. Van daer heeft de muur, naer men zeidt, de zelve hooghte, die zy by *Troje* heeft. Deze muur is een uitstekend en voortreffelijk werk, en schijnt tot een bolwerk tegen het vast lant gestrekt te hebben.

Aert des lants ontrent Troje. Binnen een vierendeel mijls van *Troje* vint men in 't ronde niet een vlek noch huis. De gront is zoo onvruchtbaer en zandigh, dat aldaer zeer weinige vruchtbare bomen groeien.

Daer groeien evenwel, na den aert der plaetse, overvloedelijk vele beukebomen, tot groot gewin der rontom woonende volken: want die slaen d'ekelen, de welke aen de beuke-bomen groeien, wanneer zy noch onrijp zijn, af, en laten die onder de bomen leggen drogen: zonder die van de verkens opgegeten worden: dewijl die aldaer niet gehouden worden. De gedrooghde en dorre ekelen worden opgezamelt, en in zakken, op kemels, in de na-by-gelege steden vervoert en verkocht: als inzonderheit te *Prusa* en *Kallipolis*. Met deze ekelen worden de huiden bereidt, gelijk met de schorzen van eiken of smak hier te lande.

In de ruime omtrek der puinhopen is eene groote vlakte, daer in katoen of boomwol en *Sesamum* gezeit wort te groeien. Uit de *Sesamum*, by d'Arabieren *Sempsim* genoemt, slaen de Turken een olye.

Daer groeit ook een zeker slagh van meloenen, die niet behoeven bevochtight te worden, en een gehelen Zomer zonder bederving kunnen bewaert, en even als andere meloenen gegeten worden, en in smake met onze hierlantsche meloenen over-een-komen. Daer zijn ook meloenen, als onze hierlantsche. Daer wort ook een andere vrucht gezaeit, die de Turken en Grieken, met een gemein Arabisch woort, *Kopous* of *Karpouth*; maer de Latijnen, met een Griekschen naem, *Anguria* noemen. Deze vruchten zijn eigentlijk water-meloenen. Zy worden veel na *Konstantinopolen* gebraght, en by het gemeen volk gegeten.

De bergh *Ida.*

DE bergh *Ida*, of *Ide*, leit een halve, of drie-vierendeel mijls, of drie duizent schreden, van *Troje.*

De kruin of top van den bergh *Ida* wort by *Strabo* en *Makrobius Gargarus* genoemt, en by *Stephanus Falakre.* Maer *Hesichius* noemt den uithoek van den *Ida Falakron.*

Andere schrijven, dat d'*Ida* vier uithoeken of kapen heeft: als *Pergamos*, *Lekton*, *Gargaros*, en *Falakra.*

D'*Ida* is de hooghste bergh van den ganschen *Hellespont*, zoo *Diodoor* getuight.

De Teukren, die van het eilant *Kreta* (heden *Kandia*) in *Troas* gekomen waeren, hebben dezen bergh *Ida* alzoo na den bergh *Ida*, op *Kreta*, genoemt.

De bergh *Ida*, zoo *Atheneus* verhaelt, wiert door vele bronnen bevochtight: want uit den zelven namen ten minste vijftien vlieten hunnen oorsprong: hoewel die grooter in den naem, als in'er daet, waeren, en de meeste ten tijde van *Plinius*, volgens zijn schrijven, al uitgedrooght waeren. Hierom noemt *Horatius* den *Ida* te recht waterrijk, en *Strabo* bronrijk. Onder andere vloeit de vliet *Cileus*, *Scamander*, *Simois*, &c. uit den bergh *Ida.*

Homeer noemt den *Ida* teelster of moeder der wilde dieren, van wegen dier meenighte, die op den zelven hielden.

De bergh *Ida* is by de poëeten zeer berught en vermaert, van wegen het geen, dat zich by en ontrent *Ilium* toegedragen heeft. Op dezen bergh heeft ook *Paris* het oordeel voor *Venus*, over den gouden appel, tegen *Pallas* en *Juno*, gevelt.

Zeleia en *Harpageia.*

Strab. lib. 13. ZEleia, of *Zelea*, of *Zele*, leit op het uitterste van den bergh *Ida*, honderd en negentigh stadien van *Cyzikus*, en ontrent tachentigh stadien van de naby-gelege zee, in de welke de vliet *Esepus* zijn water stort.

Homeer gedenkt *Zeleia* in de volgende woorden: *Die Zeleia bewoonden aen den onderften voet van Ida.*

Zeleia wiert alzoo na den helt *Zeleus* genoemt.

Zeleia was ook een kasteel van *Cyzikus.*

De vliet *Tarsius* vloeit by of rontom *Zeleia*, die op een zelven wegh twintigh overgangen had.

Te *Zeleia* was by ouds een orakel; maer was ten tijde des Zalighmakers al opgehouden.

Boven den mont van den vliet *Esepus* wiert een graf van *Memnon*, zoon van *Tithon*, getoont. Dicht daer by was ook een vlek van *Tithon.*

Op de zamengrenzing der lantstreke van *Cyzicene* en *Priapene* is eene plaetse, *Harpageia* genoemt: van waer *Ganymedes*, zoo de fabelen verzieren, geschaekt wiert. Anderen willen, dat hy by de kaep *Dardaneum*, na-by *Dardanus*, geschaekt wiert. Harpageia.

Priapus.

PRiapus was eene aen-zee-gelegen stad, met een haven, en gebouwt door de Milesiers, zoo eenigen zeggen, of door de *Cyziceniers.*

Stephanus noemt *Priapus* eene stad van *Hellespontie*: hierom noemt *Virgilius* ook den god *Priapus* den *Hellespontischen Priapus.*

Strab. De stad is alzoo na den god *Priapus* gebynaemt, die by d'inwoonders geëert wiert: 't zy het heilighdom uit *Ornen*, na-by *Korinthus*, derwaerts overgevoert was: of dat de menschen, dewijl hy voor eenen zoon van *Bacchus* en *Nymfe* gehouden wiert, tot het eeren van hem voortgeslagen waeren: naerdien ook deze lantstreke zeer wijngaertrijk was, als ook de volgende aengrenzende lantstreke van *Parium* en *Lampsakus*: want *Xerxes* gaf *Lampsakus* aen *Themistokles*, tot zijn wijn.

Priapus wort heden *Laspi* geheten. De lantstreke van *Priapus* wiert *Priapis* genoemt.

Alexan-

Alexander de Grote trok door de stad *Priapus*, zoo *Plinius* getuight.

Vliet Granikus. Tusschen den vliet *Esepus* en de stad *Priapus* vloeit de vliet *Granikus*, en meerendeels door de vlakte van *Adrastia*.

De vliet *Granikus* is des Zomers byna droogh; maer strijkt by wijle, door de regen, hoogh over d'oevers henen. De gront is niet als zavel en gruis. De Turken, die geene zorghvuldigheit doen, om de monden van de rievieren zuiver te houden, hebben dien van den *Granikus* by-na geheel laten toestoppen: waer door hy niet bevaerbaer is, zelf na-by zee niet; alwaer hy zeer breet is. Op zommige plaetsen heeft hy niet boven de twee voeten waters.

Het meir *Askanius* is ontrent zes mijlen lang, en twee breet, ontrent een dagh-reize van de zee gelegen: dies het in de kaerten qualijk geplaetst wort. Uit dit meir neemt de vliet *Askanius* zijnen oorsprong. Meir Askanius.

Aen den vliet *Granikus* lagh de stad *Sidene*, die veel lants van een zelven name had. Deze stad was ten tijde van *Strabo* al verwoest. Sidene.

Adrastea.

Strabo. lib. 13. ADrastea, of *Adrastia*, was de naem van eene stad en lantstreke, aen den vliet *Esepus* gelegen. De stad lagh tusschen *Priapus* en *Parium*, die eene vlakte van een zelven naem had: in de welke ook het orakel van den *Akteeschen Apollo* en *Diana* was. Maer alle toestel, en de steenen van den gesloopten tempel waeren na *Parium* gevoert.

In *Parium* was een altaer gestight, dat een werk van *Hermokreon*, en in groote en fraeiheit zeer gedenkwaerdigh was. Het orakel was aldaer ten tijde van *Strabo* opgehouden: gelijk ook dat in *Zelea*.

Adastria wiert alzoo na koning *Adrastus* genoemt, die d'eerste den tempel van *Nemesis*, anders *Adrastea* genoemt, gestight heeft. Of zy was alzoo na *Adrastia*, een van d'Orestiadische *Nymfen*, geheten.

Ten tijde van *Strabo* wiert aldaer geenen tempel van *Adrastea* noch van *Nemesis* getoont. By *Cyzikus* was een tempel van *Adrastea*.

Parium, Pityeia, &c.

Strab. lib. 13. PArium, of *Parion*, was eene aen-zee-gelegen stad, en had eene haven, grooter als *Priapus*, en wiert uit die stad vergroot en vermeerdert. Want als de Pariers den Attalischen koningen, onder wien *Priapene* of de lantstreke van *Priapus* behoorde, ten dienste stonden, zoo hebben zy veel lants, met toelating dier koningen, van *Priapus* afgesneden.

Parium was alzoo na *Parias*, *Jasons* zoon, en wort heden noch *Pario* of *Pariso* genoemt.

Parium was eene kolonye of gebouw van *Milesiers*, *Erythreers*, en *Pariers*. *Plinius* noemt *Parium de Parianische kolonye*.

Strab. Men beuzelt, dat aldaer de *Ofiogenes* woonden (zekere volken, alzoo genoemt, en eigentlijk slangteelders gezeit) die met slangen eene gemeinschap hebben: want men zeidt hunne mannen de genen genezen, die door eenen adder gesteken zijn, met hen geduurighlijk aen te raken, als de tovenaers doen. Eerst brengen zy het vergif in zich over, daer na stillen zy d'ontsteking en pijne. Men zeidt, dat de vorst, of overste des geslaghts, uit eenen slang in eenen helt verandert zy. Misschien was hy een der Lybische of Afrikaensche *Psyllen*. De *Psyllen* waeren zekere volken, die een ingeboren vergif in hun lichaem hadden, dat den slangen dodelijk was. Een wijle is die kraght in het geslaght gebleven.

Pityeia was eene stad, tusschen *Priapus* en *Parium*, by d'aen-zee-gelege lantstreke *Linum* gelegen. Zy had eenen pijn-boom-rijken bergh boven haer leggen. Pityeia.

Aen den zeekant, tusschen *Parium* en *Priapus*, lagh oud en nieu *Prokonnesus*, hebbende eene stad, en een zeer beroemde mijne van witten steen: van welken steen de steden, en inzonderheit *Cizykus*, gestight waeren. Prokonnesus.

Tusschen *Parium* en *Lampsakus* lagh eene stad, *Pesus* geheten, en een vliet Pesus.

van een zelven name. Na de stad verwoest was, trokken d'inwoonders van *Pesus* na *Lampsakus*. *Pesus* was door de Milesiers gestight.

Lampsakus.

Strab. De aeloude en vermaerde stad *Lampsakus* leit aen zee, of aen de *Propontis* of *Hellespont*, hondert en zeventigh stadien, of acht en twintigh duizent schreden van *Abydos*, en tusschen *Abydos* en *Parium*, aen den mont van den vliet *Granikus*.

Baudrand. Anderen stellen het hedendaeghsch *Lampsiko* ontrent eene mijle van de monden van den vliet *Prosaktius*, en ontrent twalef mijlen van de monden van den vliet *Granikus*.

Lampsakus had ten tijde van *Strabo* eene goede haven, en was toen een gedenkwaerdige stad, en in eenen goeden stant, gelijk ook *Abydos*.

Zy wiert te voore *Pityusa* genoemt, van wegen de meenighten der pijnbomen, die daer ontrent groeiden: want *Pitys* heet op Grieksch een pijnboom.

Strab. *Lampsakus* was eene kolonye der Milesiers. *Stephanus* noemt *Lampsakus* een gebouw of kolonye der Fokeers. Hy voeght'er uit *Demosthenes* by, dat *Lampsakus*, van wege de wijnrijkheit der lantstreke, door *Priapus*, zoon van *Venus*, en *Dionysius*, of *Bacchus*, zou gestight zijn. Want de lantstreke van *Lampsakus* was by ouds wijnstokrijk, welke plaetse *Gergetha* genoemt was.

De Persische koning *Xerxes* gaf *Lampsakus* aen *Themistokles* tot zijnen wijn.

Cicero noemt *Lampsakus* inzonderheit eene deurluchtige en edele stad des lantschaps van *Asie*.

De Lampsakeniers waeren, volgens schrijven van *Cicero*, allermeest tegen de Romeinsche burgers gedienstigh, en daer en boven allermeest stil en gerust, en by-na, boven alle andere volken, veel meer tot de grootste haet der Grieken, als tot eenigh gewelt of oproer genegen.

Verscheide aeloude deurluchtige mannen hebben deze stad verheerlijkt: als *Charon*, de historischrijver, en de filosoof *Anaximenes*, de redenaer of redenrijker *Metrodorus*, een makker van *Epikurus*. Zelf *Epikurus* was eeniger wijze een Lampsakener, die zich in *Lampsakus* onthield, en met de treffelijkste mannen in die stad verkeerde, als *Idomenus* en *Leonteus*.

De filosoof *Anaxagoras* is ook te *Lampsakus* gestorven.

Agrippa heeft van daer een neêrgevallen leeuwen-beelt, een werk van *Lysippus*, doen vervoeren, en in een wout, tusschen den poel en *Euripus*, stellen. Strab.

In deze stad wiert inzonderheit de god *Priapus*, van wegen de wijnrijkheit der lantstreke, geëert. Aldus schrijft *Pausanius*, dat de Lampsakeners *Priapus* veel meer dan andere goden eerden: en hielden hem voor eenen zoon van *Dionysius* en *Venus*.

Loupadi.

Spon. Aen den oever van den vliet *Askanius*, en drie vierendeel mijls beneden het meir *Askanius*, en eene daghreize van de zee, leit eene kleine en byna woeste stad, *Loupadi* geheten.

Loupadi is zekerlijk eene oude stad: als blijkt uit de marmersteenen en kolommen, die hier en daer in de muuren zitten. De muuren zijn een werk der Grieksche keizers, en met ronde en vijfhoekige torens, op ieder twintigh schreden, gesterkt.

Nicetas Choniates, die in de dertiende eeuwe geschreven heeft, noemt deze stad *Lopadium*. *Ferrarius* wil, dat zy in oude tijden *Apollonia* geheten wiert. Maer dat zy na-by den bergh *Olympus* zou leggen, gelijk hy schrijft, is uitdrukkelijk valsch: naerdien zy eene daghreize van daer leit.

Men gaet in de stad op een houte brug, over de rievier: hoewel'er de puinhopen van eene steene brugh zijn.

De huizen zijn by-na alle van leemaerde gebouwt, en met ontrent duizent menschen bewoont.

Een halve daghreize voor-by *Loupadi*, na de zijde van *Smyrne*, leit eene fraeie vlakte van *Mysie*. Daer na volgen kleine heuvelen: daer na komt men

aen

aen den vliet *Granicus*, daer over men op eene houte brug, met steene pylaren, gaet. Daer na volght een vlek *Sousighirli*, dat is gezeit, *waterbuffel*. Daer is een *Karavanſera*.

Sou-sighirli.

Twee mijlen van daer ziet men, aen d'andere zijde van den vliet *Granikus*, de puinhopen van een kasteel, dat men houdt door *Alexander de Grote* gestight te zijn, na hy over dezen vliet getrokken was.

Drie of vier mijlen van daer staet een *Kan*, d'*Yzer-poorte* geheeten, dat eertijts een schuilhoek voor struikrovers en straetschenders was, die de doorreizers uitplonderden.

Daer na volght een slecht vlek, *Mandragoia* geheten: wiens huizen van leem-aerde en gekapt stroo gebouwt zijn. Daer is een *Kan*, als een peerde-stal, met eene *Estrade* rontom, en schoorsteenen, op ieder tien treden. In deze *Kan* zijn vijf of zes zeer oude kolommen. Waer uit blijkt, dat deze plaetse eertijts van meerder aenzien was, als zy heden is. Van wege de gelijkenis, en eenige over-een-koming van name, zou men dit *Mandragoia* voor d'aeloude stad *Mandrapolis* mogen houden, die *Plinius* en *Stephanus* gedenkt, en in *Frygie* plaetst, en *Livius Mandropus* noemt: gelijk ook dit *Mandragoia* in *Frygie* gelegen is.

Mandragoia

In de vlekken en dorpen van die gewesten vint men heden by wijle niet als eenen priester, die Grieksch kan spreken.

Pergamum.

PErgamus, of *Pergamum*, was eene stad van *Trojas* of *Mysie*. *Ptolemeus* noemt *Pergamus* eene stad van *Groot Mysie*: *Xenefon* van *Lydie*: en *Stephanus* slechts van *Asie*.

Pergamum was, volgens schrijven van *Strabo*, eene deurluchtige stad, en die eenen langen tijt onder d'Attalische koningen gebloeit heeft.

Pergamus leit by den vliet *Kaikos*, op eenen afstant van duizent schreden, (of † de vliet *Kaikos* vloeit voor-by *Pergamos*) vijf en vijftigh duizent schreden van de stad *Adramyttium*, en acht en vijftigh duizent van *Thyatira*, tusschen beide, en zestigh duizent schreden van *Sardes*.

† Strab. Ferrar.

Men vint noch oude penningen, met d'afbeelding van het hooft van keizer *Geta* aen d'eene zijde. Op d'andere zijde wort *Eskulapius*, met eene staf in de rechte hant, daer eene slang omgeslingert is, gezien. Neffens hem staet zijn dochter *Hygieia*, die twee slangen in de handen, onder d'armen, houdt. Op de rant staet, met Grieksche letteren, ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ: dat zeggen wil, *penning der Pergameners*.

Strab. Te *Pergamum* was een vloer, een treffelijk werk van *Zenodotus*, zoo *Vitruvius* getuight.

Te *Pergamum* heeft *Eskulapius* d'artzenye opgerecht: en aldaer was hem een tempel gebouwt.

De beroemde arts *Galenus*, die onder de keizers, *Trajanus*, *Adrianus*, en *Antoninus*, geleeft heeft, was ook van *Pergamum* geboortigh. *Pergamum* heeft ook den arts *Oribasius* voortgebraght, die by eenigen een aep van *Galenus* genoemt wort; dewijl hy *Galenus* doorgaens nageaept heeft. *P. Scipio* is ook te *Pergamum* gestorven.

Men wil ook dat in deze stad *Pergamum* het perkament allereerst zou gevonden, en daer na alzoo genoemt zijn.

Pergamum wort noch heden by de Turken en Grieken *Pergamo* of *Bergamo* genoemt. Het leit ontrent vier en zestigh duizent schreden, of acht en een halve mijle Noortwaerts van *Smyrne*, en vijf van *Thyatire*, ten Zuide aen de voet van eenen zeer hoogen en steilen bergh, en op een fraeie en korenrijke vlakte, daer de vlieten *Titanus* en *Kaikus* door-vloeien, die in den *Hermus* storten.

Schmit. Spon.

Aen de bovenste zijde der stad schiet eene kleine vliet, of veel meer een snelle beke, voor-by, by ouds *Selinus* geheten, die recht na 't Zuid-zuid-ooste, met groot geruisch, om zijne ondiepte, loopt, en zijn water in den *Kaikus* stort.

Men ziet noch, aen d'Oostzijde der stad, de puinhopen of kentekenen van eene oude hoofkerke der Kristenen, *de kerke van S. Jan* genoemt. Zy had zes en vijftigh treden in de lengte, en twee en dertigh in de brete. De Turken hebben de stukken en brokken der kolommen die het gewelf droegen weggenomen, om op hunne grafsteden te zetten. Maer het lichaem des gebouws bestont uit gebakke steenen.

Niet

Niet verre van de ſtad, na 't Zuid-weſte, ziet men zeer groote ſteenen, die als van een kaſteel of bolwerk ſchijnen te zijn. Onder zijn gewelven, die, om lijftoght en krijgstuigh te verbergen, ſchijnen gemaekt te zijn: hoewel daer heden bokken en ſchapen in ſtallen.

Aen de Zuidzijde der ſtad leggen, ter weder-zijden van den grooten wegh, twee kleine kunſtige heuvelen, op de welke twee kleine veſtingen gebouwt zijn, tot bewaring van den ingang der ſtad. Aen d'Ooſtzijde leggen twee andere diergelijke heuvelen. Dicht daer by ziet men een groot marmer vat van een en twintigh voeten in 't ronde.

Langs den bergh, na 't Zuid-weſte, worden de puinhopen van eene waterleiding gezien, die noch met zes bogen over eene beke overſlagen is. Ten Zuide van deze bergen zijn zes anderen, met groote gewelven, die de Turken *Kiſſeray* noemen. Van daer, noch meer na 't Zuide te gaen, ziet men de puinhopen van een toneel, in het hangen van eenen heuvel: daer een zeer luſtigh gezight over eene vlakte is. Men ziet'er noch kentekenen van trappen, daer men by afklimt. In het afklimmen ziet men ook, in zekeren marmerſteen, deze Griekſche letteren gehouwen: ΗΡΑΚΛΗΣ.

De hedendaeghſe ſtad *Pergamo* is ontrent met twee of drie hondert Turken bevolkt: maer weinige Griekſche Kriſtenen zijn'er, en niet boven de twaalf of vijftien huisgezinnen. Zy hebben aldaer noch eene kerke, gewijdt aen *S. Theodoor*, eertijts biſſchop van *Smyrne*: gelijk ook noch de *Metropolitaen* van *Smyrne* eenen biſſchop geduurighlijk derwaerts zend, om den kerkendienſt te doen. De Grieken erneren zich inzonderheit met den hofbouw, en verrichten andere geringe ampten.

Wanneer men over de vlieten, die neffens de ſtad *Pergamo* voor-by vloeien, en dan vier uren over eene luſtige en vruchtbare vlakte gereiſt is, zoo komt men aen eenen anderen vliet, *Hyllus* geheten. Daer na volght een groot ſtedeken, in het hangen van eenen zeer hogen bergh gelegen, en *Soma* genoemt. Daer na komt men aen een ſtedeken *Kirk-Agath* geheten, dat na het getal van veertigh bomen alzoo genoemt is. Dan volght een vlekje, *Bokhair*, dat een luſtigh en zeer vermakelijk gezight heeft: waerom het alzoo ook genoemt is: want *Bokhair* heeft die betekenis.

Vliet Hyllus. Soma. Kirk-Agath. Bokhair.

Ontrent drie mijlen van daer, buiten den gemeinen wegh, worden over de veertigh kolommen gezien: welker zommigen diep in d'aerde ſteken: en zommige in het gras plat neêr leggen: hoewel geene puinhopen daer ontrent zijn. Daer na volght een vlek *Maderkui*, op eenen heuvel, en een uure gaens van *Thyatire* gelegen: daer een vliet dicht voor-by vloeit. Maderkui.

Over den vliet *Selinus* ſtaet noch een fraeie en groote kerke, die met ſteene trappen opgaet, en eertijts *S. Sofia* genoemt was; maer is door de Turken tot eene *Moske* gemaekt.

Op den oever van den vliet *Selinus* ziet men den mont van een hol of ſpelonke, die tot aen het kaſteel opgaet: door wiens middel het water, in een belegh, eertijts opgeleit wiert.

Ten weſte van de ſtad ziet men, op eenen heuvel, zekere groote ſteene gebouwen, met eenige heele gewelfde kamers. Wat deze puinhopen eertijts waeren, weten d'inwoonders, zoo Grieken als Turken, niet te zeggen: hoewel eenigen het voor een vrouwentimmer houden. Op de vloer vint men dit opſchrift op eene kolom gehouwen:

M.A. ÆMILIO AVR. PRO-
CVLO PRÆF. FABR. MA.
LEPIDI AVG. PROCVR.
SACRVM.

Men ziet'er noch duidelijk het hooft van eene os opgehouwen.

In *Pergamum* was eene der zeven kerken van *Aſie*, aen de welke *Johannes*, door den mont des Zalighmakers, eenen brief ſchreef. Apoc. 1: 11. en cap. 2: vers 11.

De vliet *Kaikos*.

Strab. DE vliet *Kaikos*, of *Kaykus*, vloeit voor-by de ſtad *Pergamum*, door de vlakte van *Kaikus* geheten, die aen d'Ooſtzijde van den bergh *Ega* leit, en doorloopt een zeer gelukkigh lant, dat by-na het eelſte van *Myſie* is, en ſtort, met

met zijne monden, tuſſchen de ſtad *Pitane*, ten Noorde, en tuſſchen *Elea*, ten Zuide, in d'Egeeſche zee, of Elaitiſche zeeboezem.

Strab. De vliet *Kaikos* vloeit niet uit den bergh *Ida*, gelijk *Bacchylides*, by *Strabo*, zeidt: want de bronnen van den *Kaikos* zijn verre van den bergh *Ida*: maer die worden by 't vlek *Gergetha*, op eene vlakte, getoont. De bergh *Temnus* ſcheidt deze vlakte en de vlakte van *Apias*, die in het middellant van de vlakte van *Theben* leit.

Ptolemeus ſtelt de bronnen van den vliet *Kaikos* op de Noorder brete van veertigh graden en dertigh minuiten, en op de lengte van acht en vijftigh graden: en de monden op de Noorder brete van negen en dertigh graden en vijftien minuiten, en op de lengte van zes en vijftigh graden en dertigh minuiten.

Uit den bergh *Temnus* vloeit de vliet *Myſius*, en valt in den *Kaikos* beneden zijne bronnen. Vliet Myſius.

De vliet *Kaikos* wiert te voore *Aſtreus*, en heden *Kaſtri* of *Chiay* genoemt.

Na-by de bronnen van den vliet *Kaikos* was een vlek *Gergetha*: in het welk *Attalus* de Gergethiers, uit *Troas*, met der woon overgebraght heeft, na hy hen hun lant of ſtad afgenomen had. Strab.

In de lantſtreke *Elaitis* vloeit een beeks-wijze vliet, *Cetium* geheten, die in een anderen diergelijken valt, en dan weêr in een anderen, de welke beide in den *Kaikos* ſtorten. Vliet Cetium.

De ſtraet van den *Helleſpont*.

DE vermaerde ſtraet van den *Helleſpontus*, of *Helleſpont*, die *Aſie* van *Europe*, en eigentlijk *Thracie* van *Frygie* ſcheidt, ſtrekt van 't Noorde na het Zuide, tot eene ſtreke van ontrent elf mijlen: te weten, van de *Propontus* tot aen d'Egeeſche zee. Na 't Zuide is zy op zijn engſte, tuſſchen *Abydos* en *Seſtus*. Zy wort heden *Stretto di Gallipoli*, dat is, *ſtraet van Gallipoli*, na de by-gelege ſtad *Gallipoli*, en ook *Braccio di S. Giorgio*, dat is, *arm van S. Joris*; en by wijle ook de *Dardanelles*, of de *mont* of *ſtraet van de Dardanelles*, genoemt.

De *Helleſpont* wiert by d'oude ſchrijvers ook de [a] *Seſtiſche zee*, na de ſtad *Seſtos*: en de [b] *ſtraet van Abydos*, of *d'Abydeniſche ſtraet*, na de ſtad *Abydos*: de [c] *Fryxeeſche Pontus of zee*: en het [d] *Voetpad van Fryxus* genoemt.

a Auſon. b Apian. c Lucan. d Valer. Flacc.

Plinius begroot de lengte van den *Helleſpont* en *Propontis*, op hondert en acht en tachentigh duizent ſchreden.

Helleſpontus wiert ook het lantſchap genoemt, dat neſſens deze ſtrate of engte leit.

Abydos.

Strab. lib. 13. ABydos was eene kolonye of gebouw der Mileſiers, (want de Mileſiers hebben, onder vele andere ſteden, ook *Abydos* bevolkt) dat door *Gyges*, koning der Lydiers, (onder wien die oort en ganſch *Troje*, als ook *Seſtos* ſtont) geſtight wiert. Ook getuight *Thucidides*, dat *Abydos* eene kolonye der Mileſiers was.

Strab. lib. 13. *Abydos* lagh in *Klein Aſie*, aen den mont van den *Propontis* en *Helleſpont*, en even verre van *Lampſakus* en *Ilium*, ontrent hondert en zeventigh ſtadien, en dertigh ſtadien van *Seſtos*, dat daer tegen over op het ſtrant in *Europe* lagh, zeventigh ſtadien van de ſtad *Dardanus*, met den vliet *Rhodius* tuſſchen beide, en ontrent zeven hondert ſtadien recht uit varens van den vliet *Eſepus*. De ſtraet is aldaer zeven ſtadien breet, die de Perſiſche koning *Xerxes*, wanneer hy tegen de Grieken ten oorlogh optrok, met eene ſchipbrugh overſloegh, en waer door *Aſie* van *Europe* geſcheiden wort.

Abydos wort by eenige voor een Griekſch woort gehouden, en *diep* uitgeleit. *Abydos* wort noch heden gebroken by de zeeluiden *Aueo*, of *Aveo*, of *Avido*, genoemt.

Abydos wiert door *Dauriſes*, die de dochter van koning *Darius* ten wijve had, ingenomen. Herod.

Na den Trojaenſchen oorlogh hebben eerſt de Traciers, en daer na de Mileſiers, *Abydos* bezeten.

Herod. Onder de steden van de *Propontis*, die door *Darius*, vader van *Xerxes*, verbrant wierden, was ook *Abydos* aen dien algemeinen ramp deelachtigh. Dit deed *Darius* hierom: dewijl hy, wanneer hy uit *Scythie* weêrom gekeert was, gehoort had, dat de Nomaden zich vervaerdighden, om tegen hem over te komen, en weerwrake van het geen, dat zy van hem geleden hadden, te nemen. Vrezende dan dat die steden vaertuigen tot het overvoeren des krijgsheirs der Scythen zouden verschaffen, zoo deed hy haer alle verbranden.

In de hoge schoole of oefenplaets dezer stad wiert noch ten tijde van *Plinius* een steen geëert, die gehouden wiert uit den hemel gevallen te zijn.

De *Hellespont* is aldaer op zijn engste, en heeft in de brete ontrent een halve mijle: dies het geschut lichtelijk van d'eene tot d'andere zijde kan toedragen. *Herodoot* begroot de wijte van de straet van *Abydos*, tot het tegen-over-gelegen lant van *Cestos*, op zeven stadien.

Aldaer leggen, dertigh Duitsche mijlen van *Konstantinopolen*, en zeven van *Gallipoli*, op beide oevers van die engte, twee kasteelen, het een in *Europe*, en het ander in *Asie*, die den ingang van de zee *Mormora*, op *Propontis*, en dienvolgens ook die van *Konstantinopolen*, bevrijden en beschermen.

Alle de Kristen schepen, die van *Konstantinopolen* komen, blijven aldaer drie dagen leggen, om bezoght te worden, eer zy voor-by die kastelen mogen varen.

Kasteel *Dardanello*, anders *Abydos*, of *Dardanus*.

Eigentlijk wort het kasteel, aen de zijde van *Asie*, *Dardanello* genoemt.

Eenigen willen, dat beide deze kastelen *Dardanelli*, en by de Turken *Dandeiek*; of, volgens anderen, op Turksch, *Boghas Hisari*, dat is gezeit, *kastelen van de straet*, genoemt worden.

Men houdt, dat het kasteel *Dardanello* ter zelver plaetse zou gebouwt zijn, daer eertijts d'aeloude stad *Dardanus*, of *Dardanos*, (en anders *Dardanum*, of *Dardanium* geheten) lagh.

Ook schijnt *Dardanello* een gebroken naem van *Dardanus* te zijn: hoewel anderen willen, dat de *Dardanellen* niet na de stad *Dardanus* zouden genoemt zijn.

Het kasteel in *Asie*, dat eenige voor een overblijfsel van het aeloud *Abydos* houden, is in 't vierkant opgebouwt, en uit den gront met muuren opgemetselt. Het is rontom met torens gesterkt: waer van de genen, die op de vier hoeken staen, de dikste zijn. In het midden is noch een andere hoger muur opgetrokken; maer ook vierkant, gelijk d'anderen, die ook op elken hoek vier kleine torentjes heeft. Voor-aen het kasteel ziet men twee kleine vleugels van muuren, die zich tot in het water uitstrekken. Tusschen beide zijn veertien bogen; waer op grof geschut geplant is, om langs het water te schieten. Ook is'er eenigh geschut ter zijde geplant.

Volgens schrijven van *Spon*, is dit kasteel niet als een omtrek van muuren, met eene slechte gracht van drie of vier voeten diep.

Achter ieder kasteel is een vermakelijk vlek, als eene kleine stad.

Het vlek, achter dit kasteel, na de zijde van *Asie*, is ontrent met drie of vier duizent zielen bevolkt, eensdeels Mahometanen, en eensdeels Joden. De Kristenen zijn aldaer in kleinen getale, en niet zeer geacht.

Deze twee kleine vlekken of steden leggen niet op de plaetse van de twee oude steden, *Sestos* en *Abydos*: gelijk de meeste hedendaeghse lantbeschrijvers willen. Aldaer vertoont zich niet een eenige oude puinhoop; gelijk ook aldaer niet d'engste oort van den *Hellespont* is: want drie-vierendeel mijls verder sluit hy zich veel meer zamen, en is enger. En aldaer worden, op den oever der zee, grontvesten en eenige puinhopen gevonden, die tot bevesting dienen, dat aldaer de rechte oort en gelegentheit van die steden was. Spon.

Dardanus was eene stad van *Troas*. *Ptolemeus* stelt *Dardanum* tusschen de monden van den vliet *Simois* en *Scamander*, op de Noorder brete van een en veertigh graden en zes minuiten, en op de lengte van vijf en vijftigh graden en vijftien minuiten.

Strabo stelt, na *Abydos*, eene uithoek

Dar-

ABIDOS in ASIA.

Dardanus geheten: en zeventigh ſtadien van *Abydos*, de ſtad *Dardanus*. *Herodoot* noemt *Dardanus* een gebuurplaetſe van *Abydos*.

Strab. lib. 13. *Dardanus* was eene oude ſtad, en zoo verachtelijk, dat de koningen dikwils d'inwoonders na *Abydos* hebben doen verhuizen, en dan weêr na hunne plaetſe met der woon trekken.

De ſtad *Dardanus* wiert alzoo na den ſtichter *Dardanus* genoemt, die een zoon van *Jupijn* en *Elektra*, *Atlas* dochter, was, en ook het lant na hem *Dardanie* noemde: dat daer na *Tros*, zoon van *Erichtonius*, *Troje* genoemt heeft.

Van dezen *Dardanus* had *Priamus* zijnen oorſprong. Deez *Dardanus* had (zoo *Stephanus* en anderen verhalen) uit den tempel van *Minerve* het *Palladium* genomen, en was daer meê, t'effens met zijne vrouw *Harmonie*, en den broeder *Jaſon*, na *Samothracie* getrokken, en aldaer zich opgehouden: alwaer *Kadmus*, *Agenors* zoon, met hem vrientſchap maekte, en nam, na de doot van zijne vrouw *Teleſan*, *Harmonie* ten wijve, en zond *Dardanus* met zijne makkers na *Aſie* of *Frygie*, aen *Teukrus*, de *Trojaen*. Dees *Dardanus* kennende, gaf hem zijne dochter *Batia* ten wijve: dien *Kadmus*, op zijn ſterven, het rijk na-liet. Voorts ſtichte *Dardanus* eene ſtad, en noemde de lantſtreke *Dardanie*, die te voore *Teucris* genoemt was.

Zoo andere willen, zou *Dardanus*, over de dootſlagh van zijnen broeder *Jaſon*, voor de woede des volks, uit zijn vaderlant *Koritus*, eene ſtad van *Hetrurie*, gevlught, en eerſt in *Samothracie*, en daer na in *Aſie* of *Frygie* gekomen zijn: en aldaer de ſtad *Dardanus* geſticht, en die na zijnen naem genoemt hebben. Hier op ſchijnt *Virgilius* te ſpelen, wanneer hy zeidt, dat d'oude Aurunken wiſten te zeggen: (Lib. 7.) *Hoe Dardanus uit dit lant* (verſta *Italie*) *geſproten, en na d'Ideeſche ſteden van Frygie, en tot in het Traciſche Samos* (dat nu *Samothracie* genoemt wort) *doorgeboort was. Na hy van den Thyrreenſchen bodem van Korytus gereiſt was, ontfing hem het goude hof op den troon des ſterlichtenden hemels: en vermeerdert het getal der goden op d'altaren.*

Te *Dardanus* quamen *Kornelius Sella*, Romeinſche veltheer, en *Mithridates*, gebynaemt *Eupator*, koning van *Pontus*, t'zamen, en verdroegen zich met elkanderen over de beſlechting des oorloghs. Strab. lib. 13.

Tuſſchen *Dardanus* en *Abydos* vloeit een vliet *Rhodius*. Eenigen willen, dat de *Rhodius* van den *Eſepus* ontfangen wort. *Homeer* gedenkt ook den vliet *Rhodius*. Vliet Rhodius.

Niet verre van *Dardanus* was de ſtad *Ophrynium*: en daer in *Hektors* wout, op een aenzienelijke plaetſe.

Pteleium was eene ſtad van *Jonie* en *Troas*, en der aen-zee-gelege Acheers, en wiert alzoo van wegen de meenighte der olmbomen genoemt: want *Ptel* is een Griekſch woort, en bediet eenen olmboom. Eenigen ſtellen *Ptelium* in *Jonie*, by den bergh *Mimas* en de ſtad *Erythre*. Daer na volght de poel *Pteleos*. Pteleium.

Na den poel *Pteleos* volght de ſtad *Rheteium*, op eenen heuvel gelegen. Daer aen volght het ſtrant *Eanteium* geheten: alwaer het graf, tempel, en beelt van *Ajax* was: het welk *Antonius* wegh nam en in *Egypten* braght: maer keizer *Auguſtus* gaf het den Retheers weêrom: gelijk hy ook aen alle andere ſteden de kerken-çieraedje herſtelde. Rheteium.

Aldus ſchrijft ook *Plinius*, dat in *Sigeum* het *Eanteium* was, door de Rhodiers op den anderen hoorn geſtight: alwaer *Ajax* begraven lagh.

Herodoot ſtelt ook de ſteden *Rheteium*, *Ophrynium*, *Dardanos*, en *Abydos*, vervolgens na malkanderen, die *Xerxes*, op de linke zijde had, wanneer hy met zijn krijgsheir van *Pergamum* na *Abydos* trok. Lib. 7.

Sigeum.

De aeloude ſtad *Sigeum* lagh, na *Rheteum*, zes en twintigh ſtadien van *Troje* of *Ilium*.

Herodoot noemt *Sigeum* het *Trojaenſch Sigeum*: dewijl het in *Trojas* of *Klein Frygie* gelegen was: desgelijks

noemt *Stephanus Sigeum* eene ſtad van *Trojas.*

Ptolemeus ſtelt de kaep of uithoek *Sigeas*, na den mont van den vliet *Scamander*, op de Noorder brete van een en dertigh graden en tien minuiten, en op de lengte van vijf en vijftigh graden, en vijftien minuiten.

D'uithoek *Sigeas* wort by *Ariſtoteles* d'uithoek van *Ida* geheten. Heden wort deze hoek by 't bootsvolk *Capo Janizari* genoemt. Op zijnen opperſten top leggen puinhopen van zeker oud kaſteel. De muuren waeren van gebakke ſteenen gemaekt. Daer zijn groote waterbakken en ruime pakhuizen.

Strab. Naer men zeidt, zou *Archeanaktes*, de *Mitylener*, uit de ſteenen van *Ilium*, of *Troje*, *Sigeum* gebouwt hebben. De Atheners hebben namaels *Sigeum* in bezit genomen, die derwaerts *Frynos*, die in het Olympiſche ſtrijtſpel den prijs gewan, zonden. *Sigeum* wiert door d'Ilianen, lang voor des Zalighmakers geboorte, verwoeſt.

Daer was een ſcheeps ree, en Acheeſche haven, en Acheeſche leger, en een poel *Stamoline* geheten, die door de vlieten *Simois* en *Scamander* gemaekt worden. Daer na volgen d'uitwateringen of monden van den vliet *Scamander*: want de *Simois* en *Scamander* komen op de vlakte zamen, ſlepen veel ſlijk meê, werpen het aen de zeekuſte op, ſtoppen den mont, en maken zeepoelen en meiren. Strab.

De lengte des ſtrants, van *Rheteum* af tot aen *Sigeum*, en *Achilles* graf, is ontrent zeſtigh of zeventigh ſtadien, recht uit te varen.

De tempel en het graf van *Achilles* was by of in *Sigeum*, als ook de graven van *Patroklus* en *Antilochus*. De plaetſe, daer *Achilles* graf is, wiert *Achilleum* genoemt, en was een klein vlek.

Cyzikos, of *Cyzicene*.

Strab. CYzikos is een eilant in den *Propontis*, dat met twee bruggen aen het vaſt lant raekt, en heeft ontrent vijf hondert ſtadien in den omtrek. Het had eene ſtad van eenen zelven name aen de bruggen leggen, en twee havenen, die konden geſloten worden, als ook over de twee hondert ſcheeps-timmerwerven. Het een gedeelte der ſtad lagh op eene vlakte, en het ander aen den bergh, die *Arkton Oros*, dat is, *Beerenbergh*, op Griekſch, by de zeeluiden genoemt wiert.

Deze ſtad kon in groote en fraeiheit, en goede beſtiering, zoo ten tijde van vrede, als oorlogh, by d'eerſte ſteden van *Aſie* geleken worden, en ſcheen by-na op de zelve wijze verçiert te zijn, als de ſteden der Rhodiers, Maſſiliers en Karthagers, by ouds verçiert waeren.

D'*Arkton Oros*, of *Beerenbergh*, leit neffens het hangend eilant. Dees bergh is eigentlijk, naer men zeidt, alzoo genoemt, dewijl d'opvoeders van *Jupiter* aldaer zich onthielden, en in beeren verandert wierden: of de plaetſe was wiltrijk, en wiert alzoo, na het wilt gedierte, *beer* genoemt. Of hy was alzoo, van wegen de hooghte des berghs, genoemt.

Cicero noemt *Cyzicene* d'allerberoemſte ſtad van *Aſie*, en die den Romeinſchen volke d'allerbevrientſte was.

Cyzikus, zoo *Plinius* ſchrijft, was eene ſtad der Mileſiers, en wiert te voore *Arkonneſus* (of liever *Arktonneſus*, volgens *Strabo* en *Stephanus*) en *Dolionis* en *Dyndimus* genoemt.

Stephanus noemt *Cyzikus* eene ſtad van de *Propontis*, die anders op Griekſch *Arkton Neſos*, dat is, *Beeren-eilant*, genoemt wiert. Hy ſtelt *Cyzikus* op een hangend eilant: *Strabo* daer en tegen op een eilant van een zelven name. Doch dit geſchil kan door het ſchrijven van *Plinius* beſleght worden, die getuight, dat *Alexander de Grote* het eilant, daer op *Cyzikus*, eene ſtad der Mileſiers, lagh, aen het vaſt lant gehecht heeft.

Homeer, zoo *Stephanus* verhaelt, noemt d'inwoonders van *Cyzikus Dionen*; hoewel *Homeer* nergens de *Dolionen* gedenkt. Maer de *Dolionen*, naer het ſchrijven van *Strabo*, woonden ontrent *Cyzikus*, van den vliet *Eſepus* tot aen den vliet *Rhyndakus* en den poel *Daſcylitis*.

De ſtad had drie bouwmeeſters, die d'algemeine gebouwen en werktuigen gaêſloegen. Ook had zy drie magazijnen of pakhuizen: een van wapenen, een Strab.

een van werktuigen, en een van koren. Die van *Cyzikus* hebben de nuttigheit van deze toerustingh in den Mithridatischen oorlogh getoont.

Cyzikus door Mithridates belegert.

Op het jaer drie en zeventigh, voor des Zalighmakers geboorte, wiert *Cyzikus*, wanneer het onder de Romeinen stont, door *Mithridates*, koning van *Pontus*, vruchteloos belegert: het welk zich aldus toedroegh.

Wanneer *Mithridates* meinde, dat *Cyzicene* de deure van *Asie* was, en die gebroken en afgescheurt zijnde, het gansch lantschap voor hem zou open staen, zoo besloot hy de kracht des ganschen oorloghs derwaerts over te brengen. Dies sloegh *Mithridates*, om *Lukullus*, veltheer der Romeinen, te verschalken, des nachts by donker en regenachtigh weder met zijn leger op wegh, besprong onverwacht de Cyziceniers, en nam, in den dageraet, den bergh *Adrastia*, (anders *Dindymos* genoemt, en tegen over de stad gelegen) en de voorstad in, en bestreedt de Cyziceniers met tien legers te lande, en met eene vloot van vier hondert schepen ter zee. Daer na braght hy zijn leger aen den hals des hangenden eilants, die boven de stad is, over. Wanneer de stedelingen niet wisten waer *Lukullus* was, zoo stoften de krijgsknechten van *Mithridates*, dat de legers van *Mithridates*, die in 't gezicht der burgers lagen, hulptroepen der Armeniers en Meden, en door *Tigranes*, koning van *Armenie*, aen *Mithridates* gezonden waeren.

Flor. lib. 3. Orof. lib. 6. c. 2.

Demonax was d'eerste, die door *Archelaus* in de stad gezonden wiert, en hen verwittighde, dat *Lukullus* na-by was. Maer als zy hem geen geloof gaven, en meinden, dat hy dit uitstrooide, om de tegenwoordige onheilen te verlichten, zoo quam een jongen te voorschijn, die de handen der vyanden ontvlught was, en met de vinger hen de Romeinsche legers toonde.

Lukullus zond ook aen den belegerden eenen bode, een der krijgsknechten, die wel zwemmen kon, en door de vloot des vyants, op twee blazen, eene streke van zeven duizent schreden, overzwom. *Lukullus* versloegh, in eene gedenkwaerdige zegen, tien duizent krijgsknechten van *Mithridates*, en nam dertien duizent gevangen.

Nikodemus, de Thessalier, had uitstekende gevaerten, tot het bestormen der stad, gemaekt: onder de welke een *Hepolis*, of storm-toren, van hondert ellen, uitmunte: boven de welke een andere toren oprees, die steenen, en verscheiden slagh van werppijlen uitschoot. Maer eer de stormgevaerten aengebraght waeren, deed koning *Mithridates* drie duizent Cyziceniers, die op de schepen gevangen zaten, onder de wallen brengen, ten einde de burgers, door hunne bermhertigheit en bede bewogen wierden, en de stad zouden overgeven.

Wanneer dit te vergeefs aengeleit was, zoo vermaende een uitroeper, door bevel van den veltoverste *Lysistratus*, dat zy, naerdien zy nu onder eene maght gebraght waeren, hun fortuin kloekmoedelijk zouden verdragen.

Ondertusschen gebruikte *Mithridates* te water en te lande allen gewelt tegen *Cyzikus*: hoewel de stedelingen dat alles uitstonden, en met alle yver verdedighden. En alhoewel zy allen arbeidt zeer geduldighlijk uitstonden, zoo konden zy evenwel niet beletten, of een gedeelte der walle verbrande, en storte des avonts ter neêr: doch niemant dorst, om de hitte der brandt, ter stad inbreken. Maer de Cyziceniers bouwden Appian.
des nachts eene andere vesting. Laet Strab.
braght *Lukullus* te wege, dat hulptroepen in de stad gezonden wierden. Want Plutarch.
als op het meir *Dascylitis* zekere vaertuigen, *Akatien* geheten, voeren, zoo haelde hy een van de grootsten aen, en braght die op een wagen aen zee, en leide daer zoo vele krijgsknechten in, als die bergen kon. Dies zy des nachts heimelijk overscheepten, en zonder weten van den vyant in de stad quamen.

Wanneer het feest van *Proserpina* op handen was, op het welk de Cyziceniers gewoon waeren een zwarte koe te slaghten, zoo braghten zy, dewijl zy zoodanigen koe niet hadden, een geboots-eerde offerhande van meel op het auter. De koe, die voor *Proserpina* opgevoedt wiert, ging over het meir *Dascylitis*, met het ander vee der Cyziceniers, ter weide, die op dien dagh van het ander vee uit de bergen liep, en alleen door 's vyants vloot na de stad zwom, en in den mont van de haven behouden uit het water aenquam. En aldus liep zy midden door de stad na den tempel van

Proserpina, en bleef voor het altaer staen: die de Cyziceniers met groote blijdschap opofferden.

Strab. Men zeidt *Proserpina Aristagoras*, een van de voornaemste overheden der stad, in den slaep verschenen was, en gezeit hadde, dat zy eenen Lybischen trompetter tegen eenen Pontischen trompetter zou ophitsen. Over welk zeggen de Cyziceniers zich verwonderden. Hier op bruisde met zonnen opgang de zee, als of'er een groote wint ontstaen was, en de stormgevaerten van koning *Mithridates*, die aen de muuren gebraght waeren, gaven met gekrijs en gekners te kennen, wat op handen was. Daer na ontstont een stormwint uit den Zuide, die in den tijt van een uur alle de stormgevaerten des konings zoodanigh schond, dat zy ondienstigh gemaekt wierden, en beukte den houten toren, die op de *Helipolis* stont, met zulk een gewelt, dat zy die ter neer velde.

Men verhaelt ook, dat *Minerve* te *Ilium* vele menschen in den slaep zou te voren gekomen zijn, met het zweet tappelings van 't lijf loopende, en gezeit hadde, dat zy zoo aenstonts quam van den Cyziceniers bystant te doen.

De vrienden rieden *Mithridates* met zijne vloot van de stad af te steken: die daer door niet bewogen wiert; maer klom op den hogen bergh *Dindymus*, en leide van dien een doorgaende schans tot aen de muuren der stad, en deed daer op een toren bouwen. Hy ondergroef en ondermijnde ook de wallen der stad. Doch de Cyziceniers stonden dit alles zoodanigh uit, dat het weinigh scheelde, of zy zouden *Mithridates* zelven in de mijne, die hy groef, levendigh gevangen gekregen hebben: naerdien zy een andere mijne tegen hem aengroeven. Maer hy redde zich, wanneer hy des vernam, en vertrok zich buiten de mijne.

Dies wiert het krijgsheir, door gebrek van levensbehoeften, gedrukt: zommigen aten menschen-vleesch, andere nuttigden groente of gras, tot hunne spijze: waer door velen ziekten kregen, en te sterven quamen: welker onbegrave lijken ook de pest veroorzaekten. *Memnon. cap.* 42. *Strab. lib.* 13. *Flor. lib.* 3. *c.* 5. *Plutarch. Appian. Oros. lib.* 6. *c.* 2.

Wanneer de Cyziceniers de schanzen, die koning *Mithridates* van den bergh *Dindymus* tot aen de muuren der stad had doen opwerpen, ondergroeven, en de stormgevaerten aen brant staken, en van des vyants hongers noot verwittight waeren, en hem met geduurige uitvallen plaeghden, zoo besloot *Mithridatus* van het belegh op te breken, en te vlughten. Waer over hy in eenen brief aen *Arsaces*, by *Salustius*, aldus schrijft: *Toen ik voor Cyzicus met een groot krijgsheir in het belegh lagh, ontbrak my koren: t'effens belette de winter de zee te gebruiken: aldus was ik, zonder gewelt der vyanden, gedwongen na 's vaders rijk te keeren.*

Zoo dra *Mithridates* bestont de vlught t'aenvaerden, zond hy, om *Lukullus* van achteren op te houden, na de Grieksche zee, *Aristonikus*, admirael der vloot, dien *Lukullus*, zoo als hy in zee zou steken, door verraet, met tien duizent kroonen, in handen kreegh, de welke hy met zich voerde, om de partye des Romeinschen krijgsheirs te belezen.

Koning *Mithridates* gaf orde aen de veltoversten de lanttroepen weêr na *Lampsakus* te voeren: gelijk ook *Hermeus* en *Marius* dertigh duizent mannen derwaerts voerden. Maer *Lukullus* zat achter hen her, en achterhaelde hen, wanneer zy den vliet *Esepus*, die toen hoogh was, zouden overtrekken, onverziens. Hy kreegh zeer velen gevangen, en doode twintigh duizent: waer onder over d'elf duizent krijgsknechten van *Marius* waeren: zulks de vlieten *Granikus* en *Esepus* bloet-root wierden. Maer de lantvooght van *Mithridates*, dien de gierigheit der Romeinen bewust was, beval den vluchtelingen het reistuigh en gelt te strooien, om daer door de vervolgers op te houden. *Nemnon. c.* 42. *Polyenus Stratag. lib.* 7. *Flor. l.* 3. *c.* 5. *Plutarch. Appian. Oros. lib.* 6. *c.* 2.

Zelf *Mithridates*, die over zee besloot weêrom te trekken, voer des nachts na *Parium* over. Maer wanneer de krijgsknechten, die met hem zouden afsteken, over hoop in de schepen (welker zommigen reeds geladen, en andere noch te laden waeren) stapte, en van over-al daer in vielen, zoo geschiede, dat door de meenighte der invallers, een gedeelte der schepen onder water raekte, en ook een gedeelte te

gronde

grondeging. De Cyziceniers dit ziende, vielen met gewelt op de legers van *Mithridates* uit, en hieuwen de kranken, die aldaer gelaten waeren, ter neêr, en plonderden al het geen, dat achtergebleven was.

Eindelijk trad *Lukullus* in de stad *Cyzikus*, en wiert met groote blijdschap en prachtige eere ontfangen. Ter eere van *Lukullus* zijn namaels spelen geviert en aengerecht, die, na hem, *Lukullea* genoemt wierden.

De Romeinen eerden de stad *Cyzikus*, en stonden haer de vryheit toe. *Strab. lib.* 13. *Tacit. Annal. lib.* 4. *c.* 36. Zy was ook noch ten tijde van *Strabo* vry, en had veel lants, zoo van ouds, als dat de Romeinen haer bygezet hadden: want zy bezaten een gedeelte van *Troas* over den *Esepus*, dat ontrent *Zeleia* is, en de vlakte van *Adrastea*. Het meir *Dascylitis* hadden ten deele de Byzantiers, en ten deele de Cyziceniers. Strab. lib. 13.

Zy bewoonden ook veel lants by *Dolionis* en *Mygdonis*, tot aen den poel *Miletopolis* en *Apolloniatis*.

Op het vijf en twintighste jaer voor des Zalighmakers geboorte hebben de Cyziceniers de vryheit weêr verloren: uit oorzake zy eenige Romeinsche burgers in boeiens gesmeten, en de kapel, die ter eere van keizer *Augustus*, als een helt, begonnen was, niet voltooit hadden: want aldus schrijft *Tacitus*: *Den Cyziceniers is opentlijk d'onachtzaemheit der plechtelijkheden van den goddelijken Augustus voorgeworpen: en daer by gevoeght de misdaden van geweldenaryen tegen de Romeinsche burgers. Aldus verloren zy de vryheit, die zy, zijnde rontom, door den oorlogh van Mithridates, belegert, verdient hadden. En niet minder wiert door hunne stantvastigheit, als door bystant van Lukullus, de koning verdreven.* Lib. 4. Annal. Dio lib. 57.

Chalcedon.

CHalcedon, en anders gemeenelijk *Chalcedona*, wort by de Turken heden *Kaltirin*, of *Kalitin*, of *Kacelina* genoemt. Het was eene stad van *Bithynie*, aen den mont van de zee *Pontus*, tegen over *Konstantinopolen*, gelegen, en wiert door de volken, *Megaren*, gesticht: gelijk ook *Thucydides Chalcedon* eene kolonye der Megaren noemt. Het is heden slechts een klein vlek.

Eenigen houden dit *Chalcedon* voor zeker vlek, dat de Grieken *Scutari*, en de Turken *Iskodar* noemen, en niet meer, als een vierendeel mijls (de breete van het kanael) van de hoek van het *Serrail* des Groten Heer leit.

Plinius noemt *Chalcedon* het *vrye Chalcedon*, en stelt het zeven stadien van *Konstantinopolen*. Hy voeght'er by, dat *Chalcedon* te voore *Procerastis*, daer na *Kompusa*, en eindelijk *stad der blinden* genoemt wiert; dewijl zy geene plaetse wisten te verkiezen.

Na *Chalcedon* stelt *Strabo* een vlek *Chrysopolis*, met eenen Griekschen naem, geheten; dat 's *gout-stad* gezeit.

Daer na volght het Chalcedonisch strant: dan d'Astaceniſche zeeboesem, zijnde een gedeelte van de *Propontis*.

Nikomedia.

NIkomedia, of *Nikomedien*, was eene stad van *Bithynie*, en eertijts de moeder der steden van *Bithynie*: gelijk *Ammianus* haer noemt.

Strabo stelt *Nikomedia* in den Astacenischen zeeboezem, die alzoo na de stad *Astakus* genoemt was, de welke in dien zelven zeeboezem lagh.

De stad *Nikomedia* wiert alzoo genoemt na den stichter *Nikomedes*, d'eerste van dien name, en koning van *Bithynie*. Aldus schrijft ook zeker aeloude Grieksche schrijver *Memnon*: *Na Nikomedes tot eene deurluchtige gelukzaligheit verheven was, stichte hy eene stad na zijnen name, en tegen over Astakus.* Zoo *Pausanias*, *Ammianus*, *Cedrenus*, en *Pollio* getuigen, was *Nikomedia* te voore *Astakus* genoemt: daer nochtans *Strabo*, *Konstantinus*, *Porphyrogenites*, *Plinius*, *Memnon*, en andere, *Astakus* en *Nikomedia* duidelijk onderscheiden, en tot twee verscheide steden van *Bithynie* maken.

Nikomedia wort heden by de Turken [a] *Nichor*, of liever [b] *Isnigimid*, of [c] *Ischmit*, en by de Duitsche bootsgezellen [d] *Komidia* geheten: en is niet meer dan een vlek.

a Tonacc. in Strab.
b Leuncl.
c Spon.
d Bellon.

Nikomedia, benessens vele andere steden van *Asie*, storte, onder keizer *Augustus*, door eene aertbeving ter neêr.

In eene hoeve van deze stad sterf de Grieksche keizer *Konstantinus de Grote*, die besloten had na *Jerusalem* te trekken, om in den Jordaen gedoopt te worden: doch d'ontijdige doot belette zijn voornemen.

Van *Nikomedia* was de histori-schrijver *Arrianus* geboortigh, die onder keizer *Adrianus* en *Antoninus* gebloeit heeft. Hy was een uitstekende filosoof en leerling van *Epiktetus*, en heeft den veltoght van *Alexander de Grote* in zeven boeken beschreven: behalve vele andere dingen, die verloren zijn.

Astakus. Strab. lib. 13.

In den zelven zeeboezem, daer in *Nikomedia* leit, lagh d'oude stad *Astakus*, die een kolonye of gebouw der Atheners en Megaren, en daer na van *Dedalsus* was. Deze stad wiert door *Lisymachus* verdelght, die d'inwoonders na *Nikomedia* overbraght, en die stad daer meê bevolkte.

Astakus wort heden *Geruse* genoemt, en is gelegen aen den golf van *Nikomedia*, ontrent een of twee dagh-reizen van de stad *Nikomedia*.

Astakus wiert alzoo na *Astakus*, zoon van *Neptunus* en de nymf *Olbia*, genoemt, zoo *Stephanus* uit *Arrianus* verhaelt.

Na den Astacenischen zeeboezem leit de golf of zeeboezem van *Sio* of *Sianus*, alzoo na de stad *Cium*, en anders gemeenelijk nu de golf van *Montagnia* geheten.

Niet verre van daer leit, op de rechte zijde van den zeeboezem, in 't inkomen, een vlek *Trichlia*, en een vierendeel mijls van daer een zeer groot vlek, *Siky* geheten: dat qualijk in de kaerten *Siquino* genoemt wort: want *Siky* is de rechte naem, en betekent op Grieksch eene *vijge*: naerdien de lantstreke rontom vol wilde vijgenbomen is. Daer is eene Grieksche kerke, die de Grieken *Agios Stratigos* noemen: het welk een naem is, dien zy by wijle den aerts-engel *Michael* geven: en is zoo veel, als *Heilige veltheer*, gezeit. — Trichlia.

Dicht by den oever is een bron *Christos* geheten, dien de Grieken groote mirakelen toeschrijven. Zy noemen dit slagh van wateren, als ook het wywater, op het hedendaeghs Grieksch, *Agiasma*. — Bron Christos.

Eene groote mijle van daer, en ontrent drie mijlen van de stad *Prousa*, is eene kleine stad, *Montagnia* geheten, die zeer groote puinhopen heeft: waer uit blijkt, dat zy zeer oud is: gelijk ook eenige haer voor d'oude stad *Nikopolis* van *Bithynie* houden. Daer is eene fraeie *Kan*, of 's lants herbergh, die ontrent vijftigh kamers heeft. — Montagnia.

Andere willen, dat *Nikopolis*, eene stad van *Bithynie*, noch heden gebroken *Klein Gallipoli* genoemt wort. *Nikopolis* is zoo veel gezeit, als *nieuwe stad*.

Tusschen de stad *Montagnia* en *Prousa* leit een vlek *Moussampala* geheten, en wel-bebouwde landouwen. — Moussampala.

Nicea, of Nicia.

Strab. lib. 12.

Nicea, of *Nicia*, was de hooft of voornaemste stad van *Bithynia*, aen den poel *Askania* gelegen. Zy wiert allereerst door *Antigonus*, zoon van *Filippus*, gestight, en *Antigonia* na hem genoemt. Daer na heeft *Lysimachus* die bevolkt, en *Nicea*, na zijne gemalin, dochter van *Antipater*, genoemt.

Nicea was, volgens schrijven van *Stephanus*, eene kolonye der Bottiers, die volken van *Thracie* waeren. Te voore wiert zy *Ankore*, daer na *Antigonia*, en eindelijk, na *Nicea*, gemalin van *Lysimachus*, *Nicea* genoemt. De Bottiers nu waeren, zoo *Plinius* schrijft, volken van *Thracie*.

De stad was vierkant van gestalte, en had zestien stadien, of een halve mijle, in den omtrek. Zy lagh op eene vlakte, en had vier poorten, en was in 't kruis met rechte straten doorsneden: zulks van eenen steen, die in het midden van de worstel-plaetse opgerecht was, de vier poorten konden gezien worden. — Strab.

De stad leit met een groot en zeer vruchtbaer velt omringt; maer het is aldaer des Zomers niet zeer gezont.

De oude stad *Nicea* wort noch heden *Nichia*, of *Nichea*, of *Nichor*, genoemt.

De

Geteekent door Charles Vastean.

De ſtad *Efeſen*, heden *Ajaſalouk*.

Benaming. DE aeloude ſtad, by de Grieken *Ephesos*, by de Latijnen *Ephesus*, en by de Neêrduitſchen, naer hunne wijze van ſpelling, *Epheſen* of *Efeſen* geheten, wort heden by de Turken *Ajaſalouk*, of *Ajaſaliek* genoemt, en niet *Efeſo* of *Figena*; gelijk eenigen t'onrecht geſchreven hebben. Zommigen ſeggen *Ajaſalouk tempel der Mane* uit.

Efeſen was ontrent des Zalighmakers tijden de vermaertſte, beroemſte, en beſte ſtad van *Jonie*, beneffens *Miletus*, en de grootſte zee-ſteiger of zee-koopſtad van alle de ſteden van *Aſie*, binnen den bergh *Taurus*, en die toen noch, door de voordeeligheit der plaetſe, tot andere dingen, dageliks aengroeide. Strab. lib. 14.

Herodoot (gelijk ook *Stephanus* uit hem getuight) plaetſt *Efeſen* in *Lydie*. Desgelijks rekent *Scylax Efeſen* onder de ſteden van *Lydie*. Hoewel *Herodoot* ook d'Efeſiers onder de Jonen rekent.

Gelegentheit van Efeſen. *Strabo* ſtelt de ſtad *Efeſen* drie hondert en twintigh ſtadien (twee en dertigh ſtadien gerekent op een gemeine Duitſche mijle, eene ſtreke ontrent van tien mijlen) rechts weeghs te lande van *Smyrna*: want van *Efeſen* tot de ſtad *Metropolis*, zijn, volgens zijn ſchrijven, hondert en twintigh ſtadien: d'overige twee hondert zijn tot aen *Smyrna*. Hy brengt de ſchipvaert neffens of langs het ſtrant, over zee, van *Efeſen* na *Smyrna*, en van *Smyrna* na *Efeſen*, op een weinigh minder, als twee duizent en twee hondert ſtadien: en die van *Efeſen* na de ſtad *Kolofon* op zeventigh ſtadien.

Herodoot ſtelt *Efeſen* vijf hondert en veertigh ſtadien van de ſtad *Sardis*.

Het hedendaeghs *Efeſen* leit anderhalve dagh-reizen, of elf en een halve Duitſche mijle Zuid-ooſtwaerts van de ſtad *Smyrne*, en een vierendeel mijls van de vliet *Kayſtros*, die uit het geberghte van *Lydie* komt, en, door de vlakte van *Efeſen*, na 't Weſte loopt.

Stephan. *Efeſen* voerde in oude tijden verſcheide andere namen: want 't hete ook *Samorna*, of *Samorinon*, *Ptelea* of *Pyelea*, *Ortygia*, *Trachea*, *Alopes*, of liever *Alopis*, *Morjis*, en ook *Arſinoë*. En een zeker des zelfs gedeelte wiert na *Siſyrbe*, een *Amazoon*, *Siſyrbe* geheten: gelijk ook, na de zelve *Siſyrbe*, eenige *Efeſiers Siſyrbiten* genoemt wierden.

Efeſen wiert ook by ouds *Smyrna*, na *Smyrna*, een der *Amazonen*, genoemt: die voor eene koninginne en dienareſſe van *Diana* gehouden wiert. Desgelijks wierden, na de zelve *Smyrna*, d'*Efeſiers Smyrners* genoemt. Te weten, d'*Efeſiers* en *Smyrners* waeren by ouds een en de zelve volken, en woonden by malkanderen in de ſtad *Efeſen*. Maer namaels ſcheiden zich de *Smyrners* van d'*Efeſiers*, en trokken na die plaetſe ten oorlogh, daer nu de ſtad *Smyrna* is, de welke de volken *Leleges* bezaten, die zy daer uitdreven. Strab. lib. 14.

Ook wiert een zekere plaetſe van *Efeſen Smyrna* geheten: het welk het achterſte gedeelte der ſtad was, tuſſchen † *Trachea* en *Lepre Akte*: want *Lepre Akte* wiert *Prion* genoemt, dat * nu boven de ſtad gelegen is, en een gedeelte der muur beſlaet. En de gebouwen, achter den heuvel *Prion*, werden noch in *Opiſtolepre*, dat 's, in *achter Lepre*, genoemt. Strab.

† Dat 's, ruw.

* Nu, dat is, ten tijde van Strabo of den Zaligh-maker.

De ſtad zelve lagh by ouds ontrent *Atheneum*, dat nu buiten de ſtad is, by eene plaetſe, *Hypeleus* geheten. Zuiks dit *Smyrna* neffens het geen, dat nu de *Gymnaſium* of worſtel-plaetſe is, achter de ſtad, die nu is, tuſſchen *Trachea* en *Lepra Akte* gelegen was. Strab.

D'oude ſtad *Efeſen* was op eene lagen of hollen oort geſticht.

Wie Efeſen geſticht heeft. Wie d'oude ſtad *Efeſen* zou geſtight hebben, daer in komen d'oude Griekſche en Latijnſche ſchrijvers niet overeen. *Plinius* en *Solinus* houden deze ſtad voor een werk en gebouw der *Amazonen*. *Strabo* maekt zekeren *Androklus*, die een wettige zoon van *Kodrus*, koning van *Athenen*, was, tot ſtichter der ſtad *Efeſen*.

Doch zoo men wel op den zin van *Strabos* ſchrijven let, zoo ſchijnt deez *Androklus* de ſtad niet geſtight te hebben: naerdien *Strabo* op eene andere plaetſe, wat lager, zeidt: dat de *Kariers* en *Leleges* de ſtad bewoonden, welker meeſten *Androklus*, met byſtant van *Koloniyen* of bouwtroepen van *Jonen*, daer uit Lib. 14.

 dreef

dreef. Daer na had hy zich met zijne reisgenoten ontrent *Atheneus* en *Hypeleus* met der woon ter neêr geslagen, en ook het aen-bergh-gelegen lant ontrent *Koresus* ingenomen. Aldus woonde men, zeidt *Strabo*, tot aen *Kresus* tijden. Wanneer zy daer na van het aen-bergh-gelegen lant aftraden, gingen zy woonen, daer nu (versta ontrent des Zalighmakers tijden) de tempel van *Diana* is, tot aen *Alexanders* tijden. Maer wanneer *Lysimachus* de stad, gelijk zy toen was, met muuren had opgehaelt; doch d'inwoonders uit hunne oude plaetsen niet gaerne wilden opstaen, zoo verwaghte hy een stortregen, en arbeide zelf meê: want hy stopte de watergoten: zulks de stad onder water liep: waer door d'inwoonders gewillighlijk opstonden, en van woonplaetse veranderden. Voorts deed hy de stad, na zijne vrouw, *Arsinoe* noemen: maer d'oude naem had d'overhant.

Strabo.

Pausanias schrijft de stichting der stad *Agathokles*, zoon van *Lysimachus*, toe.

De stad *Efesen* had ook by ouds scheeps-timmerwerven, en eene haven: maer de bouwmeesters hadden de haven kortmondigh gemaekt, die daer in, t'effens met den koning, die het belast had, bedrogen waeren. Deez koning was *Attalus Philadelphus* geheten, die over gansch *Klein Asie* gebood. Want naerdien de haven te voore, door d'opwerpingen uit den vliet *Kaystros*, verslijkt was, zoo meinde de koning, dat d'invaert voor groote schepen diep zou worden, by aldien een dijk aen den mont, die geheel breet was, opgeworpen wiert. Dies beval hy eenen dijk op te werpen. Maer het tegendeel geschiede: want wanneer de slijk van binnen ingehouden wiert, zoo maekte die de geheele haven, tot aen den mont, noch meer slijkiger: daer te voore de eb en vloet der zee de slijk genoechzaem wegh namen, en naer buiten sleepten.

Strab. lib. 14.

Tempel van *Diana*.

AEn het onderste des heuvels (in wiens hangen de stad gestight was) en na-by eene poorte der stad, stont de beruchte tempel van *Diana*, een van de zeven wonderwerken der werelt: wiens puinhopen en overblijfselen wy uit de aentekeningen van *Spon*, *de Loir*, en *Tavernier*, &c. zullen ten tone stellen.

Onder de puinhopen van den tempel van *Diana* ziet men noch eenige overblijfselen van booghwerken, poorten, muuren, en verscheide stukken en brokken van kolommen, die plat ter aerde neêr leggen, en meerendeels uit porfyr en marmersteen bestaen. In het midden is noch een overschot van een gebouw, dat tamelijk hoogh met groote vierkante steenen opgetrokken is. Men klimt'er by eenen kleinen trap boven op. Noch is'er een andere trap, daer by men beneden onder d'aerde afklimt. Onder deze laetste trap is een gat, het welk eertijts, naer het schijnt, eene deure was: maer nu is'er niet, als een gat van overgebleven, dat door de meenighte van aerde, vuiligheit en drek, van tijt tot tijt vergadert, by-na toegestopt is: want de wint jaeght d'aerde of zant op, en stopt den ingang by-na toe. Men kan in dit gat niet komen, als met groote moeite, en plat op den buik, langs d'aerde te kruipen, en met eene toortse of lanteerne in de hant: uit oorzake het daer zeer donker in is.

Men ziet'er eerst de gedaente van eene groote kelder, gansch overwelft. Uit deze kelder komt men in verscheide andere kelders, en van daer in verscheide gangen en wegen: waer van de lengte onbekent is. De gewelven daer van zijn groot en fraei, zonder by-na iet daer van versleten of vergaen is. De bezichtigers zouden ongetwijfelt met meer kennis daer van weten te spreken, 't en zy de vreze, van daer in te verdwalen, het belette; want het is by-na als een doolhof. Zoo eenigen Grieken, des lants inwoonders, oordelen, zou men verscheide mijlen verre onder d'aerde kunnen gaen; ja zelf tot *Pergamus* toe: daer, volgens hun zeggen, diergelijke onderaertsche holen zouden zijn, die op deze uitkomen. Maer dit is onzeker. Ook zou men daer van niet lichtelijk kennisse kunnen nemen: want diep daer in worden op zommige plaetsen water-plassen gevonden: waer door men bezwarelijk verder zou kunnen komen. By een groot portael ziet men vier of vijf groote kolommen op d'aerde leggen.

Gevangkenis van S. Paulus.

Dicht by deze puinhopen zijn, op eenen bergh, noch d'overblijfſelen van een gebouw of vierkanten toren, beneffens de gedaente van twee kamers: welker eene zeer fraei, en met marmer bekleet is. Dit gebouw wort de gevangkenis van *S. Paulus* genoemt: alzoo de Kristenen des lants zeggen, dat het tot de gevangkenis van *S. Paulus*, en, na hem, van vele martelaers zou gedient hebben. Zy voegen'er by, dat, door een byzonder voorrecht, de tijt, die alle dingen verſlint, tot op heden geene ſchade aen deze kamer heeft kunnen doen.

Kom van S. Johannes.

Aen d'andere zijde van de puinhopen des tempels ziet men een groote kom of vat van wit marmer, die over de zes voeten in de middellijn, of in 't kruis, heeft, en, onder alle deze puinhopen, noch geheel en ongeſchonden is. Zy leit, met haeren bovenſten rant, gelijks d'aerde, door de meenighte van aerde en puinhopen, die rontom haer opgehoopt zijn: want het ſchijnt, dat deze kom eertijts op een voetſtal geſtaen heeft. Volgens ſchrijven van *Jakob Spon*, is dit een groot vat; hoewel niet diep, van ſchoonen *Jaſpis* marmer, en ontrent van vijftien voeten in de middellijn. *Tavernier* maekt deze kom tien voeten in de middellijn groot, en twee voeten diep.

De Kriſtenen des lants geloven, dat *Johannes de Doper* in die kom vijf duizent menſchen zou gedoopt hebben: waerom zy by hen ook de *kom van S. Johannes* genoemt wort. Hoewel andere, als *Spon*, niet voor onwaerſchijnelijk houden, dat zy tot een ander gebruik zou gedient hebben: naerdien de plichten en dienſten des Kriſtendoms toen met zulken praght niet verricht wierden, als heden 's daeghs.

Zoo *Tavernier* gevoelt zou deze kom gedient hebben, om daer in d'offerhanden des volks te leggen: gelijk hy zeit vele diergelijke kommen by de tempelen der Indiaenſche Heidenen gezien te hebben.

De Grieken en Armeniers, en boven al de Franken, traghten, wanneer zy t'*Efeſen* komen, eenige kleine ſtukjes van deze kom te breken, om die, als een heiligh overblijfſel, meê na hun lant te nemen: maer de ſteen daer van is zoo hert, dat niet het minſte ſtukje daer van kan gebroken worden.

Dicht daer by zijn vele kolommen, die half over-eind ſtaen, en half onder d'aerde leggen, die miſſchien ook, gelijk het vat voornoemt, puinhopen van den eenen of anderen Heidenſchen tempel zijn. Dicht by den tempel wort een poorte der ſtad gezien: boven de welke een groote ſteen van zeven of acht voeten in 't vierkant is, met een verheven beelt van *Kurtius*, die zich te paert, en geheel gewapent, in eenen zwavelpoel, tot behoudenis des vaderlants, ſtortte: zoo *Plutarchus* en *Livius* verhalen. Vele Europiſche koopluiden hebben voor dit beelt, en dezen ſteen, een goet ſtuk gelts aen den lantvooght geboden, om dien meê na *Europe* te vervoeren: maer zy hebben hem niet kunnen bekomen. Tavern.

Van de puinhopen des tempels van *Diana* zijn niet overgebleven, als eenige weinige gebroke kolommen, een groot ongeſchonden portael, een fonteyn met marmer bekleet, en een zeker ſlagh van een waterbak, die onder de ſchaduwe van eenen *Ahorn-boom* ſtaet. Loir, Voyage de Levant.

Tempel van Diana verbrant.

De tempel van *Diana* is verbrant ontrent op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, drie hondert zes en vijftigh, en ten zelven dage, op den welken *Alexander de Groote* geboren wiert: waer uit het boertigh zeggen van *Timeus*, of *Hegeſias de Magneſier*, ontſtaen is, die gezeit zou hebben, dat men zich geenzins behoefde te verwonderen, dat op dien zelven nacht, op den welken *Alexander* gebooren wiert, de tempel van d'Efeſiſche *Diana* afbrande; dewijl zy dien nacht met de baring van *Olympias*, *Alexanders* moeder, belet, en van huis geweeſt was: waer over zy haeren tempel niet had kunnen te hulpe komen. *Cicero lib. 3. de Naturâ Deor.* en *lib. 1. de Divinat. Plutarch. in Vita Alexand.*

Die den tempel in brant ſtak, wiert op den pijnbank geleit. Hy beleed dit gedaen te hebben, op dat hy, door 't verdelgen dezes allerſchoonſten werks, zijnen naem over den gehelen aertbodem zou verbreiden. Hier over wiert door d'algemeine raet van *Aſie* beſloten, dat niemant t'eenigen tijde des zelven naem zou noemen. *Valer. Max. lib. 8. c. 14. A. Gell. lib. 2. c. 6. Theopompus* heeft evenwel dien naem in zijne hiſtorien gedaght: 't zy die *Heroſtratus* was; gelijk *Strabo* en *Solinus* getuigen: of

Lygdamis, zoo *Hesychius* wil. Alle de Magen, die zich te dier tijde te *Efesen* bevonden, hielden de afbranding des tempels voor een voorspook van een anderen ramp, en liepen verbaest heen en weêr, en sloegen het aengezight met handen. Zy riepen luitruchtigh uit, *dat een groote pest en verderf van Asie ten dien dage ontstaen was*.

En hoewel *Xerxes*, koning van *Persie*, alle de tempelen van *Asie* verwoeste, zoo had hy nochtans dezen tempel van *Diana*, om zijne heerlijkheit en pracht, verschoont.

Stichter des tempels. *Chersifron* heeft allereerst, volgens schrijven van *Strabo* en *Plinius*, den tempel van *Diana*, als bouwmeester, gesticht, dien *Herostratus* of *Lygdamis* in brant stak: daer na heeft een ander dien grooter gemaekt. Veertigh jaren heeft geheel *Asie*, zoo *Plinius* schrijft, aen den opbouw des tempels van *Diana* gearbeidt. Doch *Plinius* wijfelt in den bouwtijt: naerdien hy *lib.* 36. *c.* 14. dien op twee hondert en twintigh jaren brengt.

De tempel van *Diana* was aen de voet van eenen bergh, (die op de linke zijde der vlakte van *Efesen* is, wanneer men van *Smyrne* afkomt) zeven stadien van d'oude stad, en op eenen vochtigen en moerasschachtigen oort, gebouwt, tot bevrijding voor aertbeving. Dies de grontvesten des te dieper moften geleit worden.

Plin. Al het houtwerk was van çederbomen. Men klom na het dak by eenen trap, die uit een eenigen wijnstam gemaekt, en van het eilant *Cyprus* gebraght was. De tempel had in de lengte vier hondert vijf en twintigh, en in de breete hondert en twintigh voeten. 127 koningen hadden, ieder om strijt, tot teken van hunne grootsheit en aendaght tegen *Diana*, zoo vele kolommen van zulke zeltzame en fraeie stoffe gegeven, dat die met recht kostelijk moghten genoemt worden. Ook quamen zy met de grootheit dier genen over-een, die de zelve ten geschenk vereert hadden. Alle de kolommen waeren zestigh voeten hoogh: en onder die zes en dertigh wonderlijk, van wegen haer kunstwerk, daer meê zy uitgehouwen waeren. Ook was het werk der *Kornissen* en *Kapitelen* niet minder wonderlijk.

In dezen tempel waeren ook fraeie schilderyen en beelden, die tot çieraet van dit prachtigh gebouw dienden. *Plinius* verhaelt, dat het beelt van *Diana* het voornaemste, en door *Kajetas* gemaekt was: Vele geloofden, dat de stoffe ebben-hout was. Daer was ook een *Apollos* beelt, dat *Polykletus* gemaekt had, en zoo prijswaerdigh was, dat keizer *Augustus* het aen de Efesiers weêrom zond.

Na *Herostratus* dien tempel verbrant Strab. had, hebben die van *Efesen* een veel Solin. grooter gebouwt: daer aen de kleinoodjen der vrouwen, en hunne eige middelen besteedt, en daer toe de voorige of oude kolommen gebruikt wierden. Dit getuigen de raetslotten, die toen genomen wierden.

Daer en tegen schrijft zeker *Timeus* Strab. *de Taurameniter*, die een nijdigh mensch en lasteraer was, en hierom ook de naem van lasteraer gegeven wiert, dat d'Efesiers dien tempel van de bewaer- of pant-goederen der Persianen gestight hadden. Waer op *Strabo*, tot wederlegging, voeght, dat'er ten gene tijde bewaer-goederen waeren, en, indien zy daer geweest hadden, met den tempel zouden verbrant zijn. Maer naerdien de tempel, na den brant, zonder dak was, wie zou, zeidt hy, onder den blooten hemel in den tempel iet hebben willen ter bewaring leggen.

Wijders, *Alexander* had den Efe- Strab. siers belooft, dat hy de gedane onkosten zou vergoeden, en het overigh van zijn eigen doen: mits dat zy hem het werk zouden toeschrijven. Maer dat hadden d'Efesiers niet willen doen: gelijk die ook veel minder gewilt hadden uit kerkdieverye en roof glorye te behalen. *Artemidorus* prijst, by *Strabo*, zekeren Efesier, die tot *Alexander* zou gezeit hebben: het betaemt eenen god niet, den goden giften te verschaffen.

De bouwmeester van dezen tweeden tempel was *Cheiromokrates*, of † *Dinokrates*, die ook de stad *Alexandria* gesticht had. Maer het gansch hol, buik of vloer des tempels was by-na met de werken van *Praxiteles* vervult, die een kunstige werkbaes, in marmer te houwen, was. † Solin.

Deze tempel had het recht van eene Strab. vryplaetse of vryburgh, sedert alle eeuwen her, gehad: hoewel het dikwils gebeurde, dat de palen van die vryheit

ver-

verandert wierden. *Alexander de Groote* zette de vryheit, tot eene stadie, uit: *Mithridates*, koning der Parthen, zoo verre als een pijle, van het hoek des daks geschoten, kon toedragen: het welk een weinigh langer streke als eene stadie was. *Antonius* had die vryheit verdobbelt, en voeghde een gedeelte der stad aen de vry-plaetse. Dit scheen schadelijk te zijn, en de stad daer door in handen der quaetdoenders overgegeven te worden. Dies schafte keizer *Augustus* dat af.

Deze tempel, en de goddinne *Diana*, wiert by de Grieken, ontrent des Zalighmakers tijden, in boven-mate groote achting en eere gehouden: als onder andere ook blijkt Actor. 19:27. daer *Demetrius* zeit, dat geheel *Asie*, en de geheele werelt *Diana* diende.

D'uitstekentheit des tempels van *Diana* blijkt ook hier uit: dewijl de zilversmit *Demetrius* zilvere tempelen van *Diana* maekte, Actor. 19:23. waer uit hy, en zijne konstgenoten, geen klein gewin trokken: want die zilvere tempelen, als schetsen van den oprechten tempel van *Diana*, wierden overal verzonden en dier verkocht. Op een zelve wijze, als noch heden by eenige Joden de schets des tempels van *Jerusalem*, om zijne uitstekentheit, in 't klein vertoont wort.

Diana, die de Grieken *Artemis* noemen, wiert niet alleenlijk in de stad *Efesen*; maer ook door geheel *Klein Asie*, in groote eerbiedigheit en eerwaerdigheit gehouden, ter oorzake van haeren vermaerden tempel, die zy t'*Efesen* had: hoewel, haer ter eere, ook tempels in andere steden opgerecht waeren, als een in de stad *Thyatiros*, daer *Ulpia Marcella* priesterin van was.

Schmit. Notit. Septem. Eccle-siar. As. De voorgevel, of ingang des tempels, stont na de zijde toe, daer heden het kasteel en vlek van *Efesen* is. De muuren zijn van groote stenen, en op eenige plaetsen van gebakke stenen of ticchelen. Men bemerkt'er vele gaten, die lijn-recht lopen. Waer uit men zou kunnen oordelen, dat deze gehele tempel eertijts met platen van koper of bladen van marmer, bekleet was, die in de muur met houvasten geklonken waeren. Onder deze puinhopen des tempels worden noch vijf of zes kolommen, ieder van een stuk, gezien, die veertigh voeten langh, en zeven dik zijn.

De gront, of het onder-werk van dezen tempel is met recht verwonderens waerdigh: waer in men met licht van een waschkeerse, en een tou in de hant, gaet, dat met het een eind aen de muur vast gebonden wort, om niet in dit doolhof, gelijk het gemeenelijk genoemt wort, te verdwalen; maer door middel van dit tou den uitgang weêr te vinden. Men klimt'er in, met de rechte hant om te slaen. Daer na kruipt men door een smallen ingang, en gaet recht uit. Ter wederzijde zijn overwelfde kamers, die op andere uitkomen, en galderyen; hoewel men daer niet in kan komen, dan op handen en voeten te kruipen. Deze onder-aertsche vertrekken, gewelven of holen, schijnen met groote kunst en arbeidt gebouwt te zijn, en dienden tot grontvesten van het prachtigh gebouw, dat zy droegen: gelijk zy ook tot geen ander gebruik door de stichters schijnen gemaekt te zijn: naerdien zy, om voorraet van lijftoght in te bergen, onbequaem en ondienstigh zijn: eensdeels om d'engte der kamers en wandelryen, en ten andere, om de dikke en vochtige lucht: waer door aenstonts al het geen zou bederven, dat'er ingeleit wiert: gelijk daer ook een zeer vuile en schadelijke damp uitwaessemt. Anderen, als *de Spon*, oordeelen, dat deze vertrekken voor waterbakken, tot gebruik des tempels, zouden gedient hebben: gelijk hy ook twee van deze gewelven veel smalder, als d'andere bevond, die misschien kanalen of waterleidingen waeren, daer door derwaerts het water liep: gelijk noch heden het water genoechzaem daer door loopt. Eenigen van deze gewelven leggen ook vol slijk. In andere houden vleermuizen in groote meenighte.

Na-by de puinhopen van den tempel van *Diana* ziet men, in de marmersteenen van een oud portael, een lang Grieksch opschrift van een gedenkteken van *Publius Vedius Abaskantus de Jonge*. Men ziet'er ook marmere stukken of brokken, met deze Latijnsche letteren: *P. Vedius Abaskantus Junior*.

Aen d'Oostzijde der stad leggen onvruchtbare bergen en steile rotsen, tusschen de welke de vliet *Meander* zijnen De Loir. loop

loop neemt. Aen de Noordzijde ziet men een moeraſch. Op het eind is, in het hangen van eenen bergh, een boſſchaedje, dat een luſtigh gezight van groente vertoont.

Loir. Ten Zuide zijn waterleidingen, en een geduurige ry van kleine heuvelen, tot aen zee. Op dien oort ſchijnen de fraeiſte huizen der ſtad geſtaen te hebben. Tuſſchen deze heuvelen en het moeraſch is, na 't Weſte, een luſtige en ſchoone vlakte, die de vliet *Meander* met duizenden van boghten doorſnijt.

Op deze vlakte ſtonden alle de gebouwen der ſtad. Men ziet'er noch de puinhopen van zekere gewelfde kelders, die nu, vol vleermuizen, en niet hooger boven d'aerde, alsſe van binnen diep zijn, en miſſchien eertijts tot badſtoven dienden.

Daer ontrent was ook de ren, worſtel of oefen-plaets, daer op de Heidenen ren, worſtel en loopſtrijden aenrechten. Dicht daer by is een portael van marmer, het welk miſſchien van eene kerke was. Men ziet'er opſchriften, en een beelt, die, zonder orde en ooghwit, in de muuren gehecht zijn.

Dicht daer by is het ſchouwtoneel, waer van by-na niet met allen, en niet meer, als de geſtalte, van overgebleven is, de welke langer als breet is. Het was een weinigh hoger, als de voet van den heuvel, en had het gezicht op den tempel van *Diana*.

Hedendaeghsch Efeſen. Het hedendaeghs *Efeſen* is geene ſtad; maer ſlechts een vlek: want het heeft niet meer de gedaente van eene ſtad: naerdien het geheellijk verwoeſt is, en niet een eenigh huis aldaer overeind ſtaet.

Men ziet over-al niet, als brokken van marmer, en ter neêr geſtorte muuren, kolommen, kapitelen, en ſtukken van beelden, op malkanderen gehoopt leggen. Dies geene ſtad op dezen gehelen aertbodem is, die zulke droevige en groote overblijfſelen van haeren aelouden glans en luiſter heeft.

Schmit. Het leit aen de voet van twee bergen, met eene vlakte, tuſſchen beide, van ontrent drie hondert treên. D'een dezer bergen ſchiet een weinigh na 't Noordooſte; d'ander ſtrekt verder na 't Zuide: op wiens rugh, tot een lange ſtrekke verre, d'overblijfſelen van eene muur noch gezien worden, die de toegang tot de ſtad benam, om niet van dien kant verovert te worden. Eenige holen of kelders zijn op eene lange ry, in het hangen van dien bergh, gegraven. Onder of beneden waeren de voornaemſte delen der ſtad gelegen, als blijkt uit de puinhopen: hoewel op de zijde van den anderen bergh ook prachtige gebouwen ſchijnen geſtaen te hebben, als uit de neêrgeſtorte muren en gewelven te beſpeuren is.

Een tamelijk oud kaſteel is op zijn Turkſch, op den top van eenen kleinen bergh, geſticht: daer in gemeenelijk vijf of zes Turken woonen, die niet gaerne eenen Kriſten daer in laten komen, quanſuis als of het eene veſting van groot belang was. Kaſteel.

Of deze plaetſe, daer dit kaſteel gebouwt is, eertijts in den omtrek van de muuren der ſtad was, zou men niet zekerlijk kunnen zeggen: hoewel men zou mogen giſſen, dat het daer buiten geſtaen hebbe: want wanneer men derwaerts gaet, zoo treet men door eene poorte van tiechel of brikſteen gemaekt: boven de welke een platte lijſte van wit marmer gezien wort, verrijkt met gehouwe beelden, die uitwijzen, dat het eertijts tot eene grafſtede diende.

Boven de poorte, die na 't Ooſte is, Spon. zijn drie beelden, die uit eenigh oudt gedenkſtuk genomen zijn. Het middenſte is een Romein, en beter, als d'andere, gemaekt. Eenigen meinen, dat het een Kriſten martelaer vertoont: waerom men dit portael de poorte der vervolging genoemt heeft. Andere willen veel meer, dat het de verwoeſting van *Troje*, en *Hektor* achter de wagen van *Achilles* voortſleept, vertoont.

In den muur ziet men van buiten een ander beelt van een hooft gehecht, met eenen ſlang aen d'eene, en eenen boge aen d'andere zijde: het welk die goddin vertoont, de welke de Heidenen in de helle *Proſerpine* noemden, die hier door den ſlang afgebeelt is.

Aen de poorte des kaſteels ſtaet dit Griekſch opſchrift, in ſteen gehouwen:

Η ΒΟΥΛΗ ΕΤΕΙΜΗΣΕΝ ΠΟΠΛΙΟΝ
ΑΙΛΙΟΝ ΦΛΑΒΙΑΝΟΝ ΑΠΟΛΛΟΔΩ-
ΡΟΝ ΑΣΠΕΝΔΙΟΝ ΦΙΛΟΛΟΓΟΝ ΤΟ
ΔΕ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣΕΝ
ΠΟΠΛΙΟΣ ΑΙΛΙΟΣ ΦΛΑΒΙΑΝΟΣ
ΞΩΙΛΟΣ Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΑΥΤΟΥ ΞΗ.

Dat

Dat is:

De raet heeft Publius Ælius Flavianus Apollodorus, Aspendier, liefhebber der letteren, geëert. En zijn broeder Publius Ælius Flavianus Zoilus heeft dit gedenkteken vervaerdight.

Kerke van S. Johannes. Aen de Noordtzijde van *Efesen* staet, op eene kleine verheventheit, een zeer schoone kerke, die de Grieksche Kristenen des lants de kerke van *S. Johannes* noemen, en door d'oude Grieken misschien ter plaetse gebouwt is, daer men houdt, dat *Johannes de Doper* begraven zy. Zoo wel de muuren, als de voetstallen der kolommen, die noch in haer geheel zijn, tonen genoechzame merktekenen van het Kristendom: als ook de kruizen, op de graven gehouwen. Zy had in de brete ontrent zestigh voeten, en in de lengte hondert en twintigh, of zeventigh schreden in de lengte, en twintigh in de brete. Het is een zeer merkwaerdigh gebouw. Men ziet'er, onder andere, vier schoone kolommen van porfyr-steen, na de Romeinsche en Korintische, of t'zamengestelde orde gemaekt, daer het gewelf op rust. Ieder bestaet uit een stuk. Nauliks is geloofelijk, dat'er in de geheele werelt diergelijke kolommen meer te vinden zijn, ten aenzien van haere hooghte en dikte. Eenigen willen, dat deze kolommen van gegote steenen gemaekt zijn, als of geene steen-mijnen genoechzame groote aederen zouden hebben, om daer uit zulke groote kolommen van een eenigh stuk te halen. Men wil, dat de kunst van zulke steenen te gieten een groot geheim onder d'ouden was; maer nu verloren is: daer men nochtans niet zekerlijk weet, of die kunst oit in de werelt geweest en gevonden is. Na allen schijn, en ongetwijfelt, hebben deze kolommen eertijts in den tempel van *Diana* gestaen. Daer zijn twee andere kolommen, na de Jonische orde, kostelijk doorwrocht en bewerkt: beneffens meer andere diergelijke çieraedjen, die alle, niet zonder de grootste verwondering, kunnen bezichtight worden. De deuren zijn met zulken kunst, naukeurigheit en nettigheit, gesneden, dat het niet om te beschrijven is.

Nu een Turksche Moske. De Turken hebben een gedeelte van deze kerke, aen de Westzijde, afgesneden, om daer van eene *Moske* of tempel te maken, dien zy verscheide reizen herbouwt, en daer door verscheide van haere aeloutheden verwoest en gesloopt hebben.

Voor deze kerke is een hof, daer eenige brokken van kapitelen en kolommen leggen, die, gelijk by-na alle d'andere stoffe der *Moske*, van zeer schoon en vast marmer zijn.

Dicht daer by is, op den top van eenen bergh, het kasteel.

Een weinigh van de kom van *S. Johannes* is een merkwaerdige triumfboog, of poorte, van wit marmer, die van het ander gebouw afstaet; maer is ten deele verwoest. Men bespeurt'er evenwel noch vele rarigheden en kentekenen van zijne outheit aen: als ook eenige oude Latijnsche opschriften. Onder andere ziet men in het voorste deel deze letteren, op twee of drie plaetsen, gehouwen: *Unior. Cantusium:* en wat verder, zoo veel als men lezen kan: ... *Accenso.. Rensi* (of *Accensorensis*) & *Asiæ*. Daer boven vertoont zich de gedaente van eenen jongen ruiter, na de Romeinsche wijze, gewapent, met een grooten slang naest zijne zijde, die op eenen boom klimt: beneffens meer andere byzonderheden.

Eenige houden *Accenso Rensi* t'onrecht voor een eenigh woort: want het zou een Barbaersch en onbekent woort zijn. *Accensi* wierden by de Romeinen genoemt, die, in plaetse van de gestorve krijgsknechten, gestelt en ingevlijt, en op de rol der legioenen of regementen ingeschreven wierden. Anders wierden ook de dienaers der Majestraten *Accensi* genoemt, die, op bevel van den burgermeester, de Romeinen ter vergadering riepen of ontboden.

Een weinigh hoger ziet men een anderen triumfboog, of veel meer een zeer oude poorte. Voor aen de zelve is een groote tafel van marmer, in de welke vele oude perzonaedjen, historischgewijze, gehouwen of gesneden zijn: beneffens vele Latijnsche letteren: hoewel men die niet meer onderscheiden kan.

Achter het schouwtoneel, aen de voet van den bergh, van de zijde des tempels van *Diana*, is de *spelonke* of het *hol der zeven slapers*, die eenigen onder de heiligen der Roomsche kerke rekenen. Spelonke der zeven slapers.

nen. Men zeidt deze zeven menfchen voor de vervolging van keizer *Diokletiaen* gevlught waeren, en zich in deze fpelonke te flapen geleit hadden, en eerft, na verloop van twee hondert jaren, opgewackt waeren: niet beter wetende, of zy hadden, wanneer zy ontwaeckten, niet meer als eenen nacht geflapen. Wanneer zy weer te *Efefen* gekomen waeren, hadden zy niet eenen menfch noch geen gelt gekent, en by-na de tale niet meer verftaen: want alles was toen verandert, en al het volk Kriftenen geworden.

Lib. 2. de Geftis regum Anglor. By zekeren Engelfchen fchrijver, *William van Malmesburie*, leeft men het volgend van deze zeven flapers. Op Paefch-dagh zat koning *Eduard*, de belijder, (die ontrent op het jaer duizent en vijftigh regeerde) gekroont met zijne koninglijke hooftçieraedje, in gezelfchap van verfcheide zijner edelen, in het paleis van *Weftmunfter*, over maeltijt. Wanneer nu anderen, na eene lange vafte in de Lente, met lekkere gereghten zich zelfs verfrooiden, en fterk aten, trok de koning zijn gemoet van aertfche zaken af, en betraghte hemelfche gezichten: waer op hy, tot verwondering van alle de disgenoten, luitruchtigh, tot fchaterens toe, begon te laggen: hoewel niemant beftont d'oorzake van zijne vreughde hem af te vragen. Maer zy zwegen alle, tot dat de maeltijt geëindight was

Na die geëindigt, en de koning in zijne flaepkamer was, en zijn koninglijk gewaet uitgetrokken had, volghden drie van zijne edelen, als graef *Harold*, een abt, en een bifschop, den koning, die gemeinfamer met hem, als d'anderen, waeren, en vroegen hem ftoutelijk, wat de voorval of oorzake van zijn luitruchtigh laggen was: want het doght hen allen zeer vreemt te zijn, wat hem, op zoo een plechtelijken tijt en by-eenkomfte, daer alle d'anderen ftil zwegen, bewoogh zoo luitrughtigh te laggen. Ik zagh, zeide de koning, wonderlijke dingen, en hierom laghte ik niet zonder reden. Toen vroegen en verzochten zy de reden noch ernftelijker en vieriger, met ootmoedigh bidden, dat hy hen wilde verwaerdigen, dat geheim hen meê te deelen. Waer op hy een lange wijle by zich zelven overpeizende, eindelijk hen wonderlijke dingen zeide: Te weten, dat zeven flapers op den bergh *Celius*, twee hondert jaren geruft hadden, leggende op hunne rechte zijde: maer die hadden zich, ter zelffter uure van zijn laggen, op de linke zijde omgekeert, en zouden aldus den tijt van vier en zeventigh jaren blijven leggen, en den menfchen een voorteken van d'aenftaende rampen en onheilen zijn. Want alle dingen zouden in den tijt van vier en zeventigh jaren komen te gebeuren, die de Zalighmaker zijnen jongeren voorzeidt had, dat ontrent het eind der werelt vervult zouden worden. Te weten, volken zouden tegen volken, en het een koningrijk tegen het ander opftaen. Op vele plaetfen zouden aertbevingen, hongersnoot, yzelijke vertoningen aen den hemel, en groote tekenen, t'effens met veranderingen van koningrijken, oorlogen der Ongelovigen tegen de Kriftenen, en overwinningen der Kriftenen op d'Ongelovigen gefchieden. Wanneer zy zich over dit verhael verwonderden, zoo verklaerde de koning hen de rechte gefchapentheit der zeven flapers, met de gelijkdeeligheit en geftalte van ieders lichaem, (welke dingen geen levend menfch toen ooit befchreven had) zoo net, duidelijk, en onderfcheidelijk, als of hy een langen tijt in hun gezelfchap verkeert had. Hier op zond de graef eenen ridder, de bisfchop eenen klerk, en d'abt eenen monnik, aen *Maniches*, toen keizer te *Konftantinopolen*, met brieven en gefchenken van hunnen koning. Deez onthaelde hen vriendelijk, en zond hen over aen den bisfchop van *Efefen*, met brieven: waer by hy hem belafte, dat d'Engelfche gezanten moghten vergunt worden, om de waere en rechte gefchapentheit der zeven flapers te zien.

Voorts is gebeurt, dat koning *Eduards* gezight by alle de Grieken voor goet gekeurt wiert, die getuighden, dat zy van hunne ouders verftaen hadden, dat de gemelde zeven flapers altijt voor dien tijt op hunne rechte zijde geruft hadden. Maer na d'Engelfchen in het hol of fpelonke getreden waeren, zoo beveftighden deze flapers, met het leggen op hunne linke zijde, de waerheit der uitlantfche profefye aen hunne lantsluiden. De voorzeide rampen en onheilen bleven ook niet lang achter:

want

want d'Arabieren, Turken, en andere ongelovige volken, besprongen de Kristenen, en plonderden *Syrie*, *Lycie*, *Klein Asie*, en vele steden van *Groot Asie*, en onder andere *Efesen*; ja *Jerusalem* zelf. Dus verre deez *William*.

Deze spelonke is in 't opperste van eene rotse begrepen, die uit de natuur uitgeholt is, als of men daer eenen boge had willen van maken. Zy is ontrent twintigh voeten diep, en tien breet. De deure of poorte staet na 't Weste.

De Roomsgezinden hebben deze spelonke, uit eerbiedigheit tegen deze zeven Slapers, als tot eene kapelle of kerke gemaeckt. De rotse is, in vorm van een half ront, voor uitgehouwen: het welk in plaetse des portaels is. Zy is geheel van binnen met marmer bekleet. Het gewelf was eertijts met *Mosaiksch* schilderwerk verçiert.

Op de rechte-hant, in het ingaen, is een klein voetpadt tusschen de rotse en kapelle gehouwen, dat zoo smal is, dat nauliks een mensch daer op gaen kan.

Te *Efesen* is heden niet een perzoon meer, die de bequaemheit heeft, om de brieven van den apostel *Paulus* te verstaen, die hy eertijts aen hen geschreven heeft. Ook is'er niet een Kristen in het dorp. Hunne voornaemste kerke van *S. Jan* is tot eene *Moske* gemaekt, sedert de Turken zich meester van 't lant gemaekt hebben. De Turken, in *Anatolie*, laten niet gaerne eenen Kristen in hunne *Moskeen* komen: want in dit stuk zijn zy veel achterdochtiger, als de Turken van *Konstantinopolen*.

Efesen in de Schrift vermaert. In het Nieu Verbont wort de stad *Efesen* veel-malen gedaght. D'apostel *Paulus* quam met *Priscilla* en *Aquila* te *Efesen*. Actor. 18: 18, 19. en vertoefde aldaer weinige dagen, op belofte van weder te keeren, veirs 21: het welk hy ook deed, cap. 19: 1. Hy leerde aldaer twee jaren, veirs 9. 1 Korinth. 16: veirs 8, 9. en vocht tegen de beesten cap. 15: veirs 32. Midlerwijle hy aldaer zijn verblijf had, ontstont t'*Efesen* geene kleine beroerte, van wegen den wegh des Heeren. cap. 19.

Wanneer *Paulus* na *Macedonie* trok, liet hy *Timotheus*, als herder en behoeder, of bisschop, (gelijk de Roomsgezinden spreken) over de Kristen kerke t'*Efesen* blijven, om zommigen te bevelen, geene andere leere te leeren, noch hen tot fabelen te begeven. 1 Tim. cap. 1: v. 2, 3. en 3: 15. *Paulus* zond ook na *Efesen Tychikus*, 2 Tim. 4: 12. Ephes. 6: 22. Hy heeft, door den zelven *Tychikus*, dien heerlijken brief geschreven, Ephes. 1: 1. De Jood *Apollos*, die machtigh in de Schriften was, quam t'*Efesen*: alwaer hy volkomentlijk door *Priscilla* en *Aquila* onderwezen wiert. Actor. 18: 24, 25, 26. Hy trok, met voorschrijving der Efesier broeders, uit *Efesen*, na *Achaja*, v. 27. De twaelf Efesier leerlingen logenden, noit gehoort te hebben of'er een Heilige Geest was. Actor. 19: 2. De gelovigen van *Efesen* verbranden de boeken der ydele kunsten, die zy te voore gepleeght hadden. v. 19. Alzoo wies het woort des Heeren t'*Efesen* aen, en nam d'overhant. v. 20. *Onesiphorus* heeft *Paulus* t'*Efesen* veel gedient. 2 Timoth. 1: 18. Waer over *Paulus*, door *Timotheus*, in eenen brief aen hem, het huis van *Onesiphorus* deed groeten. 2 Timoth. 4: 19.

Wanneer de Kristenen *Klein Asie*, in oude tijden, in bezit hadden, was *Efesen* de hooftstad van alle de kerken van *Klein Asie*, en des zelfs bisschop overtrof, in waerdigheit, alle d'andere bisschoppen. Hierom heeft de Zalighmaker allereerst zijnen brief, door *Johannes*, aen den engel (dat is, de dienaer, herder, of bisschop) der gemeinte, te *Efesen*, geschreven. Apocal. 1: 2 en 2: 1, &c. Dat deze herder, of bisschop, niet *Timotheus* was, gelijk eenigen willen, is uit die zware bestraffing te besluiten, met de welke *Christus* tegen den bisschop van *Efesen* uitvaert. v. 4, 5.

In de stad *Efesen* zijn vele by-eenkomsten of vergaderingen der kerkelijke oudtvaders, en drie kerken-raden, gehouden: te weten, d'eerste op 't jaer vier hondert en een en dertigh, onder Paus *Celestinus*, en keizer *Theodosius de Jonge*: de tweede, des jaers vier hondert twee en dertigh, onder den zelven Paus: en de derde, des jaers vier hondert negen en veertigh, onder Paus *Leo*. Drie kerkenraden in Efesen gehouden.

D'eerste kerkenraet was de derde uit de vier voorname algemeine kerkenraden, en wiert over de ketterye van *Nestorius* gehouden: gelijk het volgend Griekseh opschrift, dat in de kerke van *Maria*, te *Bethlehem*, noch heden gezien wort, getuight.

☩ Η ΑΓΙΑ CΥΝΟΔΟC Η εΝ εφε
Cω ΤΟ ΠΡΟΤεΡΟΝ ΤωΝ C. ΑΓΙ
ωΝ ΠΡωΝΑΤΑ ∴ †CΤΟΡΙΟΥ
Τε ΔΙεΛΟΝΤΟC ΤΟΝ ΧΝεΙCΔΥ
ΟΥΠΟC ΤΑC εΙCƷ ΜΗΟΜΟΛΟΓΗ-
CΑΝΤΟC ΤΗ ΝΜΡΑ ΤΟΥ ΚΥΘΚΟΝ
CΥΝΗεΡΟΙCθΗ εΠΙ θεΟLΟ
CΙΟΥ ΤΟΥ ΜιΚΡΟΥ
ωΡΙCΕ ΔΕ Η ΑΓΙΑ CΥΝΟΔΟC
Ʒ ωΜωΔΟΓΗCεΝ ΤΟΝ ΥΝ ΤΟΥ
θΥ ΤΟΝΜΟΝΓεΝΗ ΚΑΤεΝΤΟΝ
ΤΑ εΚΤωΝεΝωΝC ΑΡΚωθεΝ
ΤΑ εΚΠΝC ΑΠΑƷ ΜΑΡΙΑ C ΗC
ΠΑΡθεΝΟΥ ƷεΝΑΝθΡωΠΗ-
CεΤι ΝΚΑθΥΠΟC ΤΑCΙΝεΝω
ΟΙΝƷ ΤΗΝ ΤεΚΟΥCΑΝ ΑΥΤΟΝ
θΚΟΝƷ ΑΝεθεΜΑΤιCε ΝεCΤΟΡΙ
ΟΝ.

† ΝΕ-ΣΤΟ-ΡΙΟΥ.

Dat is:

De heilige vergadering in Efesen, eerst van twee hondert heilige vaders, onder Theodosius de Jonge, is geleit tegen Nestorius, die Kristus in twee perzonen verdeilde, en niet beleed, dat de Moeder een baerster van God de Heer was. Maer de heilige kerkenraet heeft besloten en beleden, dat d'eenigh-geboren Gods uit de hemelen neêrgedaelt, en van den Heiligen Geest eerst uit de maeght Maria gevleeschet, en, na de Hypostatische vereeniging, gemenschet geworden zy, en dat de gene, die hem gebaert heeft, Gods-baerster zy. Voorts heeft hy Nestorius gebannen. Ziet pag. 176.

Wie d'eerste Bisschop van Efesen was. Onder de Roomsgezinden vind men ook eenigen, die willen, dat d'evangelist *Johannes* d'eerste bisschop der Efesische kerke geweest zy. Na wien *Timotheus* zou gevolght zijn: hoewel *Eusebius*, met meerder waerschijnelijkheit, schrijft, dat d'eerste bisschop van *Efesen* *Timotheus* geweest zy, dien *Paulus* tot bisschop ingewijdt, en t'*Efesen* gelaten had. 2 Timoth. 1. *Epiphanius*, *Hieronymus*, en andere willen, dat *Johannes* zijn *Evangelie* t'*Efesen* zou geschreven hebben, na hy uit zijn ballingschap weêr te rugh gekomen was. Lib. 1. Histor. Eccl. 4.

By *Lukas* Actor. 19:35. wort *Efesen* op Grieksch *Neokoros*, dat is, *kerkbewaerster van de groote goddinne Diana* gebynaemt: gelijk vele andere steden van *Klein Asie*, die ook een tempel van *Diana* hadden, den zelven bynaem voerden: 't geen ook verscheide opschriften van oude medalien of penningen getuigen.

Kresus, koning der Lydiers, was d'eerste der Grieken, die den Efesiers den oorlogh aendeed. Waer over d'Efesiers, zijnde door hem belegert, de stad aen *Diana* toewijden, en eene koorde van den tempel af tot aen de muuren bonden. Efesen door Kresus belegert. Herod. lib. 1.

Wanneer *Alexander de Groote*, op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, drie hondert vier en dertigh uit *Europe*, in *Klein Asie*, overgescheept was, en verscheide steden van dien oort ingenomen had, trok hy na de stad *Efesen*, en veranderde de regering der stad: want hy voerde een volkregeering in, daer de stad te voore door eenige weinige voorname perzonen geregeert was. De schattingen, die te voore aen Barbaren betaelt waeren, voeghde hy *Diana* toe.

D'*Efesiers* eischten de genen, die den tempel van *Diana* geplondert, en het beelt van *Filippus*, dat in den zelven tempel stont, ter neêr gesmeten hadden, ter straffe. Zy trokken *Syrfax*, en zijnen zoon, *Pelagos*, en de kinderen der broeders van *Syrfax*, uit den tempel, en steenighden hen. *Arrian. lib.* 1.

De stad *Smyrne*.

De stad *Smyrna*, of *Smyrne*, is alzoo van overouds by Grieken en Latijnen geheten: gelijk de Turken die noch heden gebroken [a] *Ismir*, of [b] *Lamira*, of [c] *Ismyra*, noemen.

a Tavernier. Schmit. b Olivar. in Melam. c Soph.

Smyrna was by ouds een der voornaemste steden van *Jonie* en *Klein Asie*, en te voore eene der twaelf Eölische steden, volgens schrijven van † *Herodoot* en * *Pausanias*: maer zy wiert door de Jonen van die twaelf afgescheiden.

† Lib. 1. * Lib 7.

Wijders, d'Eölers verloren by dezen voorval de stad *Smyrne*; dewijl zy de Kolofoniers, die, door oproer, uit hunne woonplaetse verdreven waeren, ontfangen hadden: want als de Smyrners buiten de muuren het feest van *Dyonisos*, of *Bacchus*, vierden, namen de Kolofoniers hun slagh waer, en sloten de poorte toe, en bemaghtighden de stad. Hier op quamen d'Eöliers den Smyrners tot bystant: maer zy verdroegen

ichting der lat *Theseus* ne vrouw, In Vit. Homer.

op marmer erkhof der en worden, *ntighste* en n, van het *rmeesterlijk* Aeloude be- roemt- heit van Smyrne.

che meda- *yrners*, ge- *e van Asie*, *hoonheit en* dalien, die *urelius An-* it Grieksch ijde:

N

ΤΩΝ

ΑΤΗ.

ΑΡΙΟΥ.

Asie, *drie-* *uchtigh in* *veltheeren*

hooft van *ius*, uitge-

ΝΕ.

r Markus

lus, en des le schoon- n gedeelte it; maer eene vlak- empel van worstel- treffelijke pen. De stenen be- plaetsen Strab. lib. 14.

vierkan- n, die een aelouden l. Voor- *Meles*. estel der stad, *Biblio- theca.

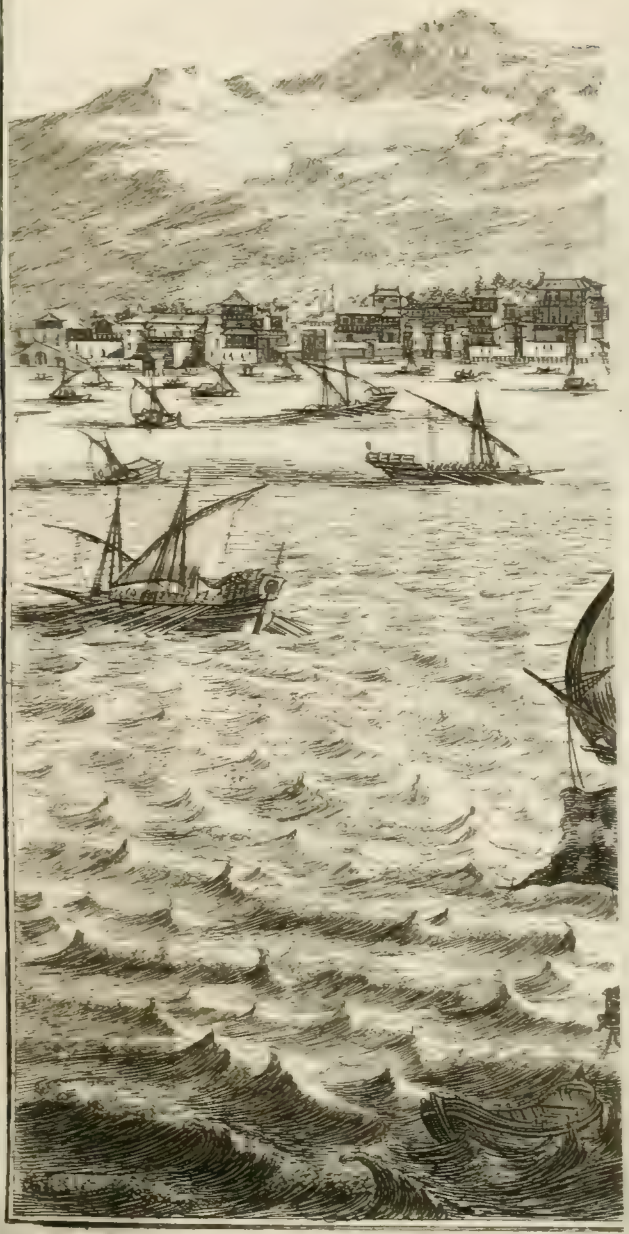

Geteekent door Charles Vatteau.

droegen zich met elkanderen: te weten: de *Jonen* zouden al het huisraet en de roerende goederen den Eöliers weêrom geven, en d'Eöliers *Smyrne* verlaten. Wanneer de Smyrners dit gedaen hadden, hebben d'elf overige Eolische steden de Smyrners onder zich verdeilt, en tot hunne burgers gemaekt.

Smyrne, door wien gesticht. Lib. 1. In het stellen van den stichter der stad komen d'oude schrijvers niet over-een. *Herodoot* maekt zekeren *Kolofon*; en *Pausanias*, *Alexander de Groote* stichter der stad *Smyrne*.

De Smyrners, (zoo *Strabo* schrijft) die by ouds zeker gedeelte der stad *Efesen*, *Smyrne* geheten, bewoonden, hebben d'oude stad *Smyrne*, ontrent twintigh stadien van de nieuwe stad, gebouwt. Te weten, de Smyrners scheiden zich van d'Efesiers, en togen na de plaetse ten oorlogh, die toen de *Leleges* bezaten. Na zy die verdreven hadden, stichten zy d'oude stad *Smyrne*, twintigh stadien van de nieuwe stad *Smyrne*, die ten tijde van *Strabo*, en ontrent des Zalighmakers geboorte in wezen was. Zoo men het schrijven van *Stephanus* geloven magh, zou *Tantalus*, zoon van *Jupiter*, de stad *Smyrne* allereerst gesticht en bewoont hebben: de welke toen *Naulochum*, en daer na *Smyrne*, na d'Amazoon *Smyrne*, genoemt wiert, na zy *Efesen* ingenomen had.

Zoo andere willen, zou de stad *Smyrne* niet alleenlijk na d'Amazoon, *Smyrne*, genoemt; maer ook door haer gesticht zijn. Dit schijnen eenige oude kopere medalien of penningen, die in en ontrent *Smyrne*, onder d'aerde, gevonden zijn, niet duisterlijk te kennen te geven: want aen d'eene zijde wort de Amazoon *Smyrne* vertoont, hebbende het hooft met torens gekroont, als stichtster der stad. In de rechte-hant houdt zy een aelouden kleinen tempel, en in de linke een klein halve-maenswijze schilt, met een twee-snijdende heirbijl: 't welk de gewonelijke wapenrusting der Amazonen was. Rontom dit beeld staet het volgend Griekſch opschrift:

ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ
Γ. ΝΕΩΚΟΡΩΝ
ΡΟΥΦΙΝΟΥ.

Dat is:

*Van de Smyrners, driemael * Neokoriers, onder Rufinus.*

* Kelkbewaerders.

Anderen schrijven de stichting der stad den Kumeërs toe, en dat *Theseus* dien, ter gedaghtenis, na zijne vrouw, *Smyrne* genoemt had. In Vit. Homer.

Aeloude beroemtheit van Smyrne. In eenige opschriften, die op marmer gehouwen zijn; en op het kerkhof der Armeniers, te *Smyrne*, gezien worden, wort *Smyrne* de *deurlughtighste* en *hoofstad* genoemt: te weten, van het *Proconsuls* of *onder-burgermeesterlijk Asie*.

In eenige oude Romeinsche medalien wort *Smyrne*, of de *Smyrners*, getijtelt, en genoemt d'*eerste van Asie*, en de *deurluchtigste in schoonheit en groote*: want men vint medalien, die ter eere van keizer *Markus Aurelius Antoninus* geslagen zijn, met dit Griekſch opschrift aen d'averrechtse zijde:

ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ
ΑΣΙΑΣ Γ. ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΤΩΝ
ΣΕΒΑΣΤΩΝ ΚΑΛΛΕΙ
ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΙ ΕΠΙ ΣΤΡΑΤΗ.
ΤΙΒΕΡΙΟΥ ΚΑΙ ΚΡΗΤΑΡΙΟΥ.

Dat is:

De Smyrners, d'eerste van Asie, driemael kerkbewaerders, deurluchtigh in schoonheit en groote, onder de veltheeren Tiberius en Kretarius.

Op d'andere zijde is het hooft van keizer *Karakalla*, of *Antoninus*, uitgebeelt, met dit opschrift:

Α. Κ. Μ. ΑΩΡ. ΑΝΤΩΝΕ.

Dat is:

Zelf-maghthebber keizer Markus Aurelius Antoninus.

Ten tijde van keizer *Augustus*, en des Zalighmakers, was *Smyrne* de schoonste stad van allen. Des zelfs een gedeelte was op eenen bergh gesticht; maer het grootste gedeelte lagh op eene vlakte, aen de haven, en by den tempel van de groote Moeder, en by de worstelplaetse. Daer waeren zeer treffelijke wijken, die zeer lijnrecht liepen. De wegen of straten waeren met stenen beleit. Op vlakke en verheve plaetsen waeren vierkante galderyen. Strab. lib. 14.

Daer was een * boekerye, en vierkante galderye, *Homerium* geheten, die een tempel en beeltenis van den aelouden Griekschen poëet *Homeer* had. Voorby de muuren vloeide de vliet *Meles*. * Bibliotheca.

Behalve allen anderen toestel der

 stad,

stad, was'er ook een besloten haven. Dit was geen kleine misslagh, dien de bouwmeesters begingen: te weten, dat zy geene rioelen maekten, wanneer zy Strab. de wegen bestraten: waer door geschiede, dat de drek over de straten vloeide: inzonderheit by het ontstaen van groote stortregens.

Behalve het oud *Smyrne*, dat ontrent des Zalighmakers tijden stont, was noch een ouder *Smyrne* geweest, dat Lib.14. twintigh stadien van daer lagh. *Strabo* noemt het eerste het nieu, en het laetste het oud *Smyrne*, dat hy in eenen zeeboesem plaetst. Want, wanneer, zeit hy, d'Efesiers van de Smyrners gescheiden waeren, trokken zy derwaerts, daer nu *Smyrne* is, welke plaetse toen de volken *Leleges* bezaten. Na zy die verdreven hadden, stichten zy het oud *Smyrne* twintigh stadien van het nieu *Smyrne:* te weten, dat ten tijde des Zalighmakers was.

Spon. Men vint noch ontrent twintigh stadien, of drie Italiaensche mijlen van *Smyrne*, (te gaen langs den zeekant, na het kasteel, dat aen den ingang, of mont van den zeeboesem staet) de plaetse, daer het oud *Smyrne* stont: waer van noch eenige kolommen en grontvesten op den oever overgebleven zijn.

In *Smyrne*, dat ten tijde des Zalighmakers stont, was eene kapel van *Diana Lykofrynes*, die wel, in groote van tempel en in meenighte van offergiften, voor den tempel van *Efesen* bezweek: maer verschilde evenwel veel in netdeeligheit, ontrent den toestel en bouwkunst. Ook overtrof zy in groote alle Asiatische tempelen, behalve twee, als die in *Efesen* en in *Didymen*.

Het hedendaeghsch *Smyrne* is gelegen, op een gelijken afstant van *Efesen* Spon. en *Sardis*, eene streke van tien mijlen en een halve van *Efesen*, op de lenghte van vijftigh graden, en op de Noorder brete van acht en dertigh graden en vijf en veertigh minuiten, in 't binnenste van een golf of zeeboesem der *Archipel*, die ter weder-zijde met hoge bergen omringt wort, en ontrent vijf mijlen, van 't Ooste na 't Weste, in de lengte strekt.

† Strab. Ten Noorde vloeit de vliet † *Meles* voor-by de muuren van *Smyrne*, die heden niet als een scheute of beke, en byna droogh is, ten minste, wanneer de regen die niet doet opzwellen. Het weinigh water, dat daer in gevonden wort, is zoodanigh verdeilt en afgeleit, om twee molens te doen omgaen, en de na-by-gelege tuinen te bevochtigen, dat'er nauliks meer overschiet, om in zee te loopen.

Smyrne is noch heden eene groote stad; hoewel onbemuurt en niet sterk, en schouwtooneels-wijze, in het hangen van eenen heuvel of bergh, die tegen 't Zuid-Ooste leit, gestight. Maer de stad is evenwel zoo groot en fraei niet, als zy in oude tijden was, gelijk genoechzaem uit de puinhopen van eenige gebouwen blijkt, die op dezen heuvel of bergh overgebleven zijn, die van het midden tot om hoogh, daer eertijts d'oude stad *Smyrne* gestight was, geheel en al niet meer bewoont is: dies d'oude stad meer na 't Zuide, en hoger den bergh opwaerts lagh, als de hedendaeghse stad, die nader aen den zeekant leit.

Op den top van een heuvel, of kleinen bergh, die aen d'Oostzijde der stad is, staet een oud en zeer verwoest kasteel van een ongeschikt of ongeregelt bouwerk, en van weinigh tegenweer. Oud kasteel. Loir. Thev. Spon. Tavern. De poorte staet na 't Noordweste, en na de zee toe. Boven de poorte ziet men een ongemeen groot vrouwenhooft van wit marmer, dat zeer fraei en zeltzaem gemaekt is. Doch de Turken, die voor beelden gruwen, hebben de neus geschonden en afgebroken. De muuren des kasteels zijn boven met spitse tinnen of borstweringen gemaekt.

Binnen dit kasteel is niet een geheel gebouw of vertrek: behalve een *Moske*, kelders, en waterbakken. Daer is niet als een groote hoop van steenen. De *Moske* is klein, die eertijts, naer men zeidt, d'oude hooftkerke, en aen *S. Jan* gewijdt was. Men ziet aen den ingang twee kolommen van de Korintische orde: maer zoo fraei gemaekt, als iet onder de werken der ouden kan gevonden worden. In deze *Moske* leest men dit Grieksch opschrift, dat op eenen steen gehouwen is.

ΝΕΩΚΟΡΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΕΤΕΙΜΗΣΕΝ ΜΑΚΡΟΝ
ΑΤΤΙΛΙΟΝ ΒΡΑΔΟΥΑ
ΤΟΝ ΑΝΘΥΠΑΤΩΝ ΕΠΙΜΕΛ
ΗΘΕΝΤΟΣ ΜΑΡΚΟΥ ΑΥΡΗΛΙΟΥ
ΠΕΡΠΕΡΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ
ΟΠΛΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ

Dat

Dat is:

† Dat is, kerkbewaerster. *Het volk † Neokoros der Smyrners heeft Markos Attilius, Bradua, onderburgermeester, geëert: daer Markus Aurelius Perperus, heirgeleider over de wapenen, het bewint over gehad heeft.*

Markus Aurelius Bradua was op het jaer, na des Zalighmakers geboorte, hondert en acht, onder keizer *Trajanus*, burgermeester. Een ander van dien zelven naem was onder keizer *Kommodus*, des jaers hondert en vijf en tachentigh, burgermeester.

Onder d'aerde, by de *Moske*, is een groote waterbak in de rotse uitgeholt, die met çement gevloert is. Zy heeft vijf monden en vele kanalen. Het gewelf rust op dikke pylers.

Aen de zijde van d'andere poorte, na 't Ooste, worden noch twee arenden gezien, merken des Roomschen rijks, die groot-achtigh en fraei uitgebeelt zijn.

Aen de poorte staet een groote wilde kersseboom, die, zoo de Grieken des lants zeggen, de leunstok van *S. Polykarpus* was.

Men houdt, dat dit kasteel door de Grieksche keizers gesticht is: want men ziet, boven eene toegemetselde poorte, twee of drie regels met Grieksche letteren, die zoo qualijk te lezen en uit te zijferen zijn, dat daer genoechzaem uit blijkt, dat zy in eene rouwe eeuwe gemaekt zijn.

Daer lagen noch, ontrent des jaers zestien hondert en twintigh, twee of drie stukken geschuts op, die tegen het opkomen der nieuwe Mane, op het feest *Beiram*, en op de komste van den kapitein *Bassa*, of Turkschen admirael, in de haven, gelost wierden.

Schouwtoneel. Beneden dit kasteel stont noch voor weinige jaren een zeer hoogh en groot half-ront schouwtoneel, dat een heerlijk gebouw was, en ontrent hondert treden in de middellijn, en op zee zijn uitzight had. Aen het bovenste eind der trappen, (die alle voor eenige jaren daer noch geweest zijn) waeren vijf nissen of vakken, daer in de zetel der overheden stonden. De Turken hebben voor eenige jaren die trappen wegh-genomen, om aen hunne huizen te gebruiken. Ook hebben zy by-na het gansch gebouw gesloopt, en van d'afbraken een kasteel, *Besestein*, en *Kan* gesticht. In des zelfs zijden waeren twee holen of kelders, in de welke de leeuwen opgesloten wierden.

Men zeidt *Polykarpus*, die in d'eerste tijden bisschop van *Smyrne* was, op dit schouwtoneel verbrant is.

Voor eenige weinige jaren wiert aldaer een pot, met medalien van keizer *Gallienus*, zijn huisgezin, en van de heerschers, die ten zelven tijde met hem geregeert hebben, gevonden. Men vond'er ook een voetstal van een beelt, dat het woort *Klaudias* met zeer qualijk gemaekte Grieksche letteren vertoonde. Waer uit men zou mogen oordeelen, dat dit schouwtoneel onder zijne regering gebouwt, of ten minste vernieuwt is. Spon.

Een weinigh buiten de muuren van dit kasteel, en in de zijde des berghs, na 't Zuid-ooste, ziet men een kapelle of huisje, gewijdt aen *S. Polykarpus*, waer in zijn graf noch getoont wort: het welk de Grieken plechtelijk, en met grooten yver van aendaght, ter gedachtenis bezoeken. Zy bewaren aldaer ook een mijter, gemaekt na het fatsoen der Roomsgezinde mijters: hoewel die van eene onbekende stoffe is. Voor deze kapel staet een ander klein huisje, daer door men in de kapel treet. In dit buitenste huisje ziet men, op eenen marmersteen, die nu aen de haert leit, dit Griekscht opschrift gehouwen: Kapel en graf van Polykarpus.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ ΑΔΡΙΑΝΩΙ
ΟΛΥΜΠΙΩ ΣΩΤΗΡΙ
ΚΑΙ ΚΤΙΣΤΗΙ.

Dat is:

Aen keizer Adrianus, Olympius, de verlosser en stichter.

Anderen houden deze kapel, met meerder waerschijnelijkheit, van den eenen of anderen Turk.

Dicht daer by is een lange ry van gewelven, daer by groote steenen plat op d'aerde neêr leggen. Daer is ook een zeker steen-gebouw, het welk een richthuis schijnt geweest te zijn. Het heeft drie kamers of vertrekken, die op den zelven gront staen: welker middenste ontrent twaelf treden op ieder zijde lang is. Des zelfs voorgevel was eertijts

tijts met vier kolommen verçiert: waer van de voetstallen alleen overgebleven zijn. *Spon* houdt dit gebouw voor een schoon en groot aeloud ren-perk, en maekt het ontrent twee hondert en vijftig treden lang, en vijf en veertigh breet.

Wanneer voor eenige jaren aen de Noordt-oost-zijde der stad d'aerde opgegraven en wegh-gekruit wiert, zoo vertoonden haer op een ry groote gehouwe steenen, die op elkanderen, als zoo vele trappen, lagen, en overblijfselen van een Heidenschen tempel schijnen te zijn.

By-na op ieder steen van de muuren der stad *Smyrne* worden zekere houwen gezien: welker meesten de letter V verbeelden, die eenigen op keizer *Vespasiaen*, die de Smyrners groote diensten gedaen heeft, duiden. Dan naerdien die gestalte niet over-al even-eens is; maer in eenigen eene rechte streep daer by gedaen is, als de Grieksche letter Υ, zoo zou men mogen geloven, dat die houwen of gestalten door de steenhouwers gemaekt zijn, om de steenen des te vaster aen malkanderen te doen houwen.

Vele en verscheide oude Grieksche opschriften, in steen gehouwen, worden noch heden in en buiten *Smyrne* gezien.

Op het kerkhof der Armeniers ziet men, onder andere, slechts een begin van een oud Grieksch opschrift: waer van de rest is uitgedaen, om daer op een grafschrift van eenen Armenier te houwen. Ter zelver plaetse wort dit volgend Grieksch opschrift gelezen:

ΟΙ ΘΕΙΟΤΑΤΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟ
ΡΕΣ ΣΕΟΥΗΡΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩ
ΝΕΙΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΣ ΣΜΥΡΝΑ
ΙΟΙΣ ΕΙ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΡΟΥΦΙ
ΝΟΣ Ο ΠΟΛΕΙΤΗΣ ΥΜΩΝ Ο
ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΑΙΡΕΣΙΝ Η ΣΥ
ΝΕΣΤΙΝ ΕΠΙ ΣΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ
ΤΟΝ ΕΝ ΛΟΓΟΙΣ ΣΥΝΕΧΗ
ΒΙΟΝ ΤΗΝ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΗΝ
ΤΟΙΣ ΣΟΦΙΣΤΑΙΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣ
ΘΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ
ΗΜΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΑΤΕΛΕΙΑΝ
ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ΚΑΡΠΟΥ
ΜΕΝΟΣ ΥΜΩΙ ΑΥΤΟΝ ΕΚΟΥ
ΣΙΩ ΑΝΑΓΚΗ ΠΡΟΚΑΛΟΥΜΕ
ΝΩΝ ΣΙΕΣΤΗ ΤΗΝ ΣΤΡΑΤΗ
ΓΙΑΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΟΣ ΤΗΝ
ΠΑΤΡΙΔΑ ΦΙΛΤΡΟΝ ΤΗΝ
ΓΟΥΝ ΕΙΣ ΤΑ ΑΛΛΑ ΜΕΝΕΙΝ
ΑΠΡΑΓΜΟΣΥΝΗΝ ΑΚΕΙΝΗ
ΤΟΝ ΑΥΤΟ ΔΙΚΑΙΟΤΑΤΟΝ
ΕΣΤΙΝ ΟΥ ΓΑΡ ΑΞΙΟΝ ΤΩ
ΑΝΔΡΙ ΤΗΝ ΕΙΣ ΥΜΑΣ ΦΙΛΟ
ΤΕΙΜΙΑΝ ΓΕΝΕΣΤΑΙ ΖΗΜΙΑΝ
ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΤΑΥΤΗΝ
ΥΜΩΝ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΥΠΕΡ ΑΥ
ΤΟΥ ΤΗΝ ΧΑΡΙΝ
ΕΥΤΥΧΕΙΤΕ
ΕΠΡΕΣΒΕΥΕΝ ΑΥΡ. ΑΝΤΩΝΕΙ
ΝΟΣ ΚΑΙ ΑΙΛΙΟΣ ΣΠΗΡΑΤΟΣ

Dat is:

D'allergoddelijkste zelf-gezaghhebbers, (of keizers) *Severus en Antoninus*, *aen die van Smyrne. Indien uw burger Klaudius Rufinus*, *die*, *om zijne drift tot de letteren en redenrijkkonst*, *van de gemeine amptem behoort ontslagen te zijn*, *volgens de goddelijke inzettingen van onze voorouders*, *des niet te min door eene onvermijdelijken noot gehouden is*, *en*, *op uw verzoek*, *het ampt van veltheerschap*, *uit liefde tot het vaderlant*, *t'aenvaerden: zoo maekt dan dat hy*, *in het stuk van andere dingen*, *geene belemmering heeft: gelijk dat het allerrechtveirdighst is. Want het is onwaerdigh*, *dat eenen man*, *die u lieden genegentheit toedraeght*, *schade daer door ontstaen zou*, *en inzonderheit*, *dewijl ghy zelfs gunste voor hem verzoekt. Vaert wel. D'afgezondenen waeren Aurelius Antoneinus*, *en Elius Speratus.*

Daer worden verscheide andere Grieksche opschriften gelezen. In de tuin van *Achmet Aga* is een steene doot-kiste, met dit opschrift:

ΜΑΡΚΟΣ ΦΑΒΙΟΣ ΜΑΡΚΟΥ
ΦΑΒΙΟΥ ΥΙΟΣ ΓΑΛΕΡΙΑ ΙΩ
ΝΙΟΣ ΕΤΩΝ ΚΑ.

Markus Fabius, *zoon van Markus Fabius*, *uit den stam Galerie*, *Jonier*, *van een en twintigh jaren.*

Voor weinige jaren is in deze doot-kiste een geraemte van eenen Romein gevonden, met een helmet, en andere wapenen van koper. Golf of zeeboesem van Smyrne.

In de golf of zeeboezem van *Smyrne* is goede anker-gront, en een goede ree voor schepen. Dicht voor de stad is een zekere kleine beslote haven voor de Turk- Douane of tol-huis.

Turksche galeien en berken: want alle vreemde schepen, inzonderheit oorlogh-schepen, blijven buiten op de ree leggen.

Douane. Langs deze rede, na de zijde der stad, is de *Douane* of tolhuis, dat zeer net en fraei is; hoewel het slechts uit geschildert en vernist hout bestaet.

Nieuw kasteel. Een nieuw kasteel staet twee Fransche mijlen van de stad, aen den mont van den golf of zeeboesem, en op eene plaetse, daer de doorvaert eng is, en de schepen in het inkomen gehouden zijn te strijken. Het is van *Polykarpus* schouwtoneel gestight.

Om nu de moeite niet te nemen van zoo verre steenen te halen, zoo leiden de Turken in beraet, of zy zich van de steenen van de grafsteden der Kristenen en Joden wilden dienen, die na-by den zeekant zijn Doch zy haelden daer zeer weinigh stenen van, 't zy dat zy hen geenen overlast wilden doen; of dat zy geene stenen vonden, die zoo bequaem waeren, als die van het schouwtoneel.

Dit kasteel is voor eenige weinige jaren eerst gebouwt, en door een merkwaerdigen voorval. Want wanneer in de laetste oorlogen, die de Turken en Venetiaenders tegen elkanderen voerden, de Groote Heer zijne vloot, die in d'*Archipel* den neêrlaegh gekregen had, weêr in staet wilde brengen en herstellen, zond hy na alle de zeehavenen van zijn rijk, daer hy wiste, dat gemeenelijk Hollantsche of Engelsche schepen waeren, met verzoek van hem voor gelt te dienen. Hy had inzonderheit het oogh op de schepen van *Smyrne* geworpen, die altijt aldaer veel meer zijn, als op andere plaetsen zijns rijks. Maer de kapiteinen sloegen aenstonts den voorslagh af, die hen gedaen wiert, om in zee tegen de Venetiaenders te gaen. Doch wanneer men hen schier als dwingen wouw, lichten zy vaerdigh d'ankers, zonder men hen kon houden: want toen was'er noch geen kasteel of geschut te *Smyrne*. De groote *Vizier*, die geweldigh over dit weigeren, dat zijnen meester geschiede, gebeten was, als ook dat de schepen aldus, zonder eenigh belet, in en uit konden varen, vond raetzaem, om hen voortaen in toom te houden, een vesting of kasteel aen den zeeboesem te bouwen, en dat op eenen oort, daer de schepen dicht voor-by het kasteel heen mosten schuuren, in het gezight van het grof geschut, dat langs het water schiet, en den doorvaert belet. Sedert dien tijt zijn d'oorloghschepen, die de koopvaerdy-schepen geleiden, tot aen *Smyrne* niet opgevaren: gelijk zy gewoonelijk plaghten te doen: maer zy blijven beneden het kasteel leggen, buiten het bereiken des geschuts.

Noch is'er een ander ouder kasteel, dat beneden, langs den zeekant, staêt. Boven de poorte of deure ziet men de wapenen der Roomsche kerke. Misschien is het door de Genuesen gestight, die eertijts meester van *Smyrne* waeren: gelijk ook van de gehele kust. Theven. Voyage de Levant.

Ontrent zestigh treden in de zee, ziet men overblijfselen van dikke muuren, die twee voet onder water leggen. Op het eind der stad, na 't Noord-weste toe, leggen, aen den oever der zee, puinhopen van een *Moelje* of haven, en eenige oude magazijnen.

D'Europische koopluiden, inzonderheit d'Engelschen, hebben dikwils in de puinhopen van *Smyrne* doen zoeken, en by wijle groote meenighte van marmere beelden gevonden, die zy na hun lant vervoerden. Maer wanneer de Turken daer na doen zoeken, schenden zy alle de beelden. Men heeft'er beelden van eene yzelijke groote gehad. *Tavernier* getuight een welgemaekte teen van witten en herden steen, die van de voet van een beelt gebroken was, gezien te hebben: waer van het beelt, na gelang van groote, by-na zoo hoogh, als de *Kolossus* van *Rhodes*, moet geweest zijn.

Een vierendeel mijls van de stad wort noch, tusschen olijfbomen, een vierkante tempel gezien, die eertijts aen *Janus* gewijdt was. Het gewelf is van geen minder groote stenen gemaekt, als die van zijne muuren zijn, en zonder eenige çement t'zamengevoeght. Het is, naer het schrijven van *Spon*, eene kleine galderye, die aen beide zijden, ten Zuide en Noorde, eenen ingang heeft, en van zeer groote stenen, zonder kalk, gestight is. Tempel van Janus.

Dit schijnt het gebouw te zijn, dat *Strabo* het *Homerium* noemt: het welk was, volgens zijn schrijven, een vierkante galderye, hebbende eenen tempel en beelt van *Homeer*. Aen d'Oostzijde, tegen de muur, heeft misschien het

het beelt van *Homeer* geſtaen. Evenwel heeft men voor eenige weinige jaren, in het graven, dicht daer by, een beelt van *Janus*, met twee aengezighten, gevonden, dat de *Konſul* van *Venetie*, *Luppazzola*, kocht. Het welk het gemein gevoelen beveſtight, dat dit de tempel van god *Janus* was.

Beſe-ſtein. Op het jaer zeſtien hondert vijf en zeventigh begon men te *Smyrne* een *Beſeſtein*, dat is, eene beurze, te bouwen, met een gewelf van gehouwen ſtenen, lang vier hondert treden, die zijn licht door kleine koepels, met loot overdekt, ontfangt. Het wort geſloten door vier deuren of poorten, die aen de zijden, en op de hoeken ſtaen.

Kan. Dicht daer by ſtaet ook een *Kan*, of 's lants herbergh, van gehouwen ſteen. Beide deze gebouwen wierden van het ſchouwtoneel gemaekt, daer op *Polykratus* ter doot zou gemartelt zijn.

By het graf van *Polykarpus* ſtaet een aerde pot, in de welke by-na een ieder, 't zy uit liefde tot dezen martelaer, eenige weinige *Aſpers* ſteekt: welke penningen tot herſtelling en her-opbouw van dit gedenkſtuk beſteet worden, indien iet door weêr en wint, of door de Turken, of door de Weſter Kriſtenen, geſchonden en bedorven wort. De Weſter Kriſtenen breken veeltijts kleine ſtukjes van den marmerſteen, daer op *Polykratus* naem ſtaet, die zy, als heilige overblijfſelen, meê na hun lant nemen.

Volkrijkheit van Smyrne. Spon. Tavern. *Smyrne* is heden zeer volkrijk. Men houdt, dat aldaer over de dertigh duizent Turken zijn, twaelf of vijftien duizent Joden, en negen of tien duizent Grieken. Andere brengen het getal der inwoonders ten minſte op negentigh duizent zielen: die in zeſtigh duizent Turken, in vijftien duizent Grieken, in acht duizent Armeniers, en in zes of zeven duizent Joden beſtaen. De Kriſtenen van *Europe*, die aldaer allen den koophandel drijven, zijn'er zeer weinigh in getale. Ieder van dezen landaert oefent en pleeght aldaer zijne godsdienſt met volkome vryheit.

* Schmit † Tavernier. De Turken hebben te *Smyrne* * dertien of † vijftien *Moskeen* of tempels; de Joden zeven *Synagogen*; de Grieken twee kerken, welker eene aen *S. Joris*, en d'ander aen *S. Fotinus* gewijt is; de Latijnen drie, en d'Armeniers ſlechts een eenige kerke.

De Françiſkaner kapuçynen hebben aldaer een zeer ſchoon klooſter, en hunne kerke dient hen tot eene parochie of hooftkerke.

Daer zijn ook Françiſkaner Jeſuiten, en Italiaenſche *Obſervanten*.

De Hollanders hebben aldaer ook eene kerke, en eenen leeraer van den hervormden godsdienſt.

De Turken, Grieken, Armeniers en Joden, hebben hun verblijf op den heuvel; maer de Kriſtenen van *Europe*, die aldaer ten koophandel komen, als Hollanders, Françoiſen, Engelſchen, en Italianen, bewonen de ganſche laeghte langs den zeekant.

De Grieken hebben in den zelven wijk een oude kerke, en eenige kleine huizen, daer de Europiſche bootsgezellen by wijle komen eeten.

Onder de volken van *Europe* zijn de Franſchen de talrijkſte. Ieder landaert heeft aldaer zijnen *Konſul*. De Franſche *Konſul* heeft twee onder *Konſuls*, een te *Scala Nova*, en een op het eilant *Chio*. Tavern.

Beſtiering der ſtad Smyrne. In de ſtad *Smyrne* is geen *Baſſa*; maer de zelve wort ſlechts door eenen *Kady* beſtiert, die het recht hanthaeft, en den Kriſtenen zoo hert niet valt, als op vele andere plaetſen in *Turkye* geſchiedt. Indien deez *Kady* zijn ampt quam te buiten te gaen, men zou wel haeſt na *Konſtantinopolen*, dat niet verre van daer is, trekken, en aen den *Moufti* over hem klagen, en, met het een of ander geſchenk aen hem te geven, lichtelijk den *Kady* weten af te zetten, en aldus gelegentheit vinden van zijn ampt aen eenen ander te vergeven.

Tempel der Fortuin. Pauſan. Te *Smyrne* was in oude tijden een tempel der Fortuin, met haer beelt, gemaekt door *Bupales*, dat den hemel op het hooft droegh, en in de hant de hoorn van *Amalthea* hield.

Smyrne was de tweede ſtad, na *Efeſen*, der zeven kerken of gemeinten in *Aſie*, aen welker engel de Zalighmaker door *Johannes* geſchreven heeft. Apoc. 1 : 11. en 2 : 8.

Smyrne is alleen onder die zeven ſteden, waer in de zeven kerken of gemeinten waeren, overgebleven.

Syllius. *Syllius* was eene aeloude ſtad van *Jonie*, neffens *Smyrne* gelegen.

Siduſſa. *Siduſſa* was eene ſtad van *Jonie*, en wort by *Thucydides*, als een eilant, onder

der d'eilanden gerekent. *Plinius* noemt het *Sidusa*.

Siuriasser. Na-by *Smyrne* leit een stedeken *Siuriasser*, de verblijf-plaetse van een *Sanjak*. Het is een stad van belang, gelegen by de kaep van *Stellaro* of *Stillari*, tegen over het eilant van *Chio*. *Siuriasser* wort, van wegen den Grooten Heer, door eenen *Sanjak* bestiert.

Leuce. Strab. Na-by *Smyrne* lagh by ouds een stedeken, *Leuce* geheten, dat *Aristonikus*, na de doot van koning *Attalus Filometer*, deed afvallen: want hy oordeelde uit den geslaghte der koningen te zijn, en nam voor zich tot de heerschappye op te werpen.

Scala Nova. *Scala Nova*, dat is gezeit, *nieuwe haven*, of zeesteiger, is aen de Jonische zee, ontrent twee Fransche mijlen voor-by *Efesen* gelegen, en drie kleine daghreizen met de *Karavane* van *Smyrne*. Het is een goede haven: waerom de koopvaerdy-schepen van *Europe* voorhene aldaer gewonelijken aenquamen, om de koopwaren te lossen: het welk heden de Turken niet meer toestaen. Ook doen de schepen deze plaetse niet meer aen, als om eenige ververschingen te bekomen.

In dit *Scala Nova* is een lijftoght-goet van de moeder van den Groten Heer.

Het dient aengemerkt, dat door de gansche *Levant*, als ook te *Konstantinopolen*, de koopwaren der uitheemschen in de tolhuizen van den Groten Heer gelost worden: behalve te *Smyrne* alleen.

Miletus, of *Mileten*, heden *Palatschia*.

De stad *Miletus*, of *Mileten*, en *Efesen*, waeren by ouds, ontrent des Zalighmakers tijden, de beste en edelste steden van *Jonie*. Desgelijks schrijft *Herodoot*, dat *Miletus* by zijnen tijt de eerste stad en çieraet der Jonen was, en na 't Zuide lagh. *Plinius* en *Solinus* noemen *Miletus hooftstad van Jonie*, en *Stephanus* eene *deurluchtige stad*; hoewel hy die in het *Karie* der *Jonen* stelt. Desgelijks stellen ook *Ptolemeus*, *Scylax*, en *Strabo*, *Miletus* in *Karie*.

Stephan. *Miletus* wiert te voore *Lelegeis*, of *Leleges*, genoemt, na d'inwoonders: daer na op Grieksch *Pityussa*: te weten, na de pijnbomen, die aldaer overvloedelijk groeiden; of dewijl die aldaer allereerst voorgekomen zijn: want een pijnboom heet op Grieksch *Pitys*.

Men zeidt, dat *Miletus* allereerst door d'eilanders van *Kreta* (heden *Kan-*
Strab. lib. 14. *dia*) aen de zee zou gestight zijn: alwaer noch, ten tijde des Zalighmakers, het oud *Miletus* was. Te weten, *Sarpedon* had uit *Miletus*, op het eilant *Kreta* gelegen, derwaerts kolonieren gebraght, en de stad een zelven naem gegeven, als die op het eilant *Kreta* voerde. Te voore hadden de volken *Leleges* deze plaetse bezeten. Daer na heeft *Neleus* de stad, die ten tijde des Zalighmakers was, gestight. Die stad had toen vier havenen: welker een ook een vloot schepen kon verbergen.

D'inwoonders of stedelingen van *Miletus* wierden by d'oude Grieksche en Latijnsche schrijvers eigentlijk *Milesiers* geheten; gelijk ook hunne stad by wijle *stad der Milesiers*, en dier lantstreke *Milesias* genoemt wort.

De Milesiers waeren, volgens schrijven van *Herodoot*, kolonieren der Atheners.

Ortelius, *Ferrarius*, en meest alle de hedendaeghsche schrijvers willen, dat *Miletus* noch heden, gebroken, *Melasso* heet; hoewel t'onrecht: naerdien *Miletus* heden by de Turken *Palatschia* genoemt wort, van wegen de puinhopen eens paleis, en marmer, die beide aldaer gevonden worden. Tot bewijs dient zeker fraei Grieksch opschrift, dat door d'Engelschen aldaer gevonden is, en nu noch gezien wort: waer in deze Grieksche woorden, Π Ο Λ Ι Σ ΜΙΛΗΣΙΩΝ, dat is, *stad der Milesiers*, zeven malen herhaelt worden. Miletus heet heden Palatschia. Spon.

De gelegentheit komt ook over-een; want het leit anderhalve dagh-reizen van *Efesen*, na-by den vliet *Meander*, en eenige mijlen van zee. Maer het geen heden *Melasso* heet, dat wiert by ouds *Mylasa* geheten.

Miletus is heden niet als een verwerde klomp van fraeie puinhopen, tusschen de welke eenige herders hutten staen.

D'oude stad *Miletus* heeft vele daden en werken uitgereght. Het grootste is de meenighte der Kolonyen: want Strab. lib. 14.

de gansche *Pontus Euxinus*, de *Propontis*, en vele andere plaetsen, zijn door de Milesiers met volk beplant. Ook hebben de Milesiers het eilant *Ikaros*, en *Leros*: *Limnos*, in *Cherronesus*, by den *Hellespont*: in *Asie*, *Arisbe*, *Abydus*, en *Pesus*: op het eilant *Cyzicene*, *Artace* en *Cyzicum*, en in het middellant, *Scepsis* van *Troas*, met volk beplant.

Al'oude gedenkwaerdige mannen van Miletus. Herod.

In *Miletus* zijn de volgende gedenkwaerdige mannen voortgekomen: als *Thales*, zoon van *Examius*, een der zeven wijzen, die de beginselen van de natuurkunde den Grieken geleert heeft. Hy wiert op 't eerste jaer van den vijf en dertighste *Olympias*, (of des jaers, voor des Zalighmakers geboorte, zes hondert en veertigh) zoo *Laertius* uit de kronijk van *Apollodorus* verhaelt, geboren. *Anaximander*, zijn leerling, die ten tijde van koning *Artaxerxes Mnemon* gebloeit, en eene verklaring der *Pythagorische* † *Symbolen* geschreven heeft. *Anaximenes Hekateus*, die ten tijde van *Darius* (die na *Kambyses* volghde) gebloeit, en eene historie geschreven heeft. Hy was een leerling van *Protagoras*. Ontrent ten tijde des Zalighmakers bloeide aldaer de redenrijker *Eschinus*, die in ballingschap gezonden wiert; dewijl hy wat te vrypostigh in zijne gedighten, tegen *Pompejus Magnus*, uitgevaren had.

† Of zinrijke tekenen.

Zoo d'oude historien getuigen, waeren de Milesiers in oude tijden strijtbare en manhaftige luiden in den oorlogh, en meester ter zee: maer namaels gaven zy zich tot wellusten over, en verloren hunne strijtbaerheit, rijkdommen, en naem.

Miletus beoorloght. Herod. lib. 1.

Op het zeven hondert en zeventiende jaer voor des Zalighmakers geboorte voerde *Gyges*, koning van *Lydie*, zijn krijgsheir tegen de stad *Miletus*. Zeven en dertigh jaren daer na trok zijn zoon *Ardyis* tegen *Miletus* op.

Thrasybulus heerscher van Miletus.

De stad *Miletus* wiert in oude tijden, in 't begin, lang voor des Zalighmakers geboorte, door een byzonderen koning of vorst bestiert. Die ontrent op het jaer zes hondert en twintigh, voor des Zalighmakers geboorte, daer over gebood, was *Thrasybulus* geheten.

Miletus door Alyattes beoorloght.

Onder de regering van *Thrasybulus* beoorloghde *Alyattes*, koning van *Lydie*, zoon van *Sadyattes*, de Milesiers, die den oorlogh van zijnen vader overgenomen had: want die had reeds 't lant van *Miletus* beoorloght. Hy trok dan na de stad *Miletus*, en belegerde die in dezer wijze. Wanneer de vruchten op het lant rijp waeren, zond hy het krijgsheir, en toogh, op het geluit van pijpen, snaren en fluiten, te velde. Na hy in de lantstreke van *Miletus* gekomen was, deed hy de huizen op het lant niet slopen, noch verbranden. Maer wanneer hy de bomen en vruchten op het lant vernielt had, trok hy te rugh: want de Milesiers waeren meester ter zee. Waerom de Lydiers aldaer niet konden verblijven. Dit doende beoorlogde *Alyattes* de Milesiers elf jaren: in de welke zy twee groote neêrlagen kregen: want zy vochten, met neêrlaegh, in *Limeneium*, dat hunne lantstreke was, en op de vlakte van *Meander*.

In dien oorlogh deden gene Jonen den Milesiers bystant; behalve de *Chiers*, of eilanders van *Chios*, alleen, die hem hielpen, en gelijk met gelijk vergolden: dewijl de *Milesiers* den *Chiers* te voore, in den oorlogh tegen de Erythreers, bystant gedaen hadden.

Wanneer op het twalefde jaer de veltgewassen door het krijgsheir der Lydiers in brant gestoken waeren, zoo gebeurde het, dat de brandende veltgewassen, zijnde door eene sterken wint voortgedreven, den tempel van *Minerve*, gebynaemt *Assesie*, aenstaken: waer door die afbrande.

Te dier tijde wiert dat niet met allen geacht. Maer wanneer het krijgsheir weêr te *Sardis* gekomen was, floegh *Alyattes* in eene ziekte, die lang aenhield. Waerom hy na *Delfos* aen d'orakelen (of godspraken) zond, om den god over zijne ziekte te laten vernemen. Wanneer d'afgezondenen te *Delfos* gekomen waeren, weigerde *Pythia* hen antwoort te willen geven, eer zy den tempel van *Minerve*, die door hen in de lantstreke van *Milesie*, by *Assesum*, verbrant was, herbouwt hadden. Dat dit aldus geschiedt zy, heeft *Herodoot* uit den mont der *Delfenaers* verstaen. Maer de *Milesiers*, zeit hy, voegen dit hier by: te weten, dat *Periander*, *Kypselos* zoon, die een byzondere gut-vrient van *Thrasybulus* was, eenen gezant aen *Thrasybulus* gezonden had, om hem te vermanen,

zijne

zijne zaken wel gaê te slaen. Wanneer *Alyattes* des verwittight was, zond hy aenstonts eenen *Heraut* na *Miletus*, om een verdragh met *Thrasybulus* en de Milesiers te maken, ter tijt toe hy den tempel zou opgebouwt hebben. Toen nu de *Heraut* te *Miletus* gekomen was, zoo stelde *Thrasybulus*, die alle de reden geheellijk gevat en verstaen had, wat *Alyattes* beslooten had te doen, dezen vond in 't werk. Hy deed al het koorn, zoo dat hem, als den burgers, toequam, op de merkt by een brengen, en beval den *Milesiers*, dat zy alle, wanneer hy een teken gaf, zouden drinken, en met elkanderen slempen. Dit deed en beval *Thrasybulus* hierom, op dat de *Sardische Heraut*, wanneer hy een grooten hoop van koorn uitgestort, en de menschen in wellust en weelde zagh, des *Alyattes* zou verwittigen: gelijk ook geschiede. Want als de *Heraut* dat zagh, en den last van *Alyattes* aen *Thrasybulus* verklaert had, keerde hy na de stad *Sardis*. Ook wiert, om geene andere oorzake, een verdragh en vrede onder hen getroffen: want *Alyattes* hoopte, dat een groot gebrek van koorn zou te *Miletus*, en het volk tot het uitterste quaet vervallen zijn. Maer na de *Heraut* van *Miletus* weêrom gekomen was, hoorde *Alyattes* anders spreken, als hy zelf gemeint had. Daer na wiert zoodanigh een verbont onder hen gemaekt: waer by zy gast en strijtgenoten met elkanderen wierden.

Miletus door de Persen belegert. Herod. Wanneer de Persen, onder de regering van koning *Darius*, op het jaer voor des Zalighmakers geboorte, vier hondert vier en negentigh, de Jonen, die tegen *Darius* waeren opgestaen, in een schip-strijt overwonnen hadden, belegerden zy *Miletus* te lande en ter zee. Zy ondergroeven de muuren, en voerden allerlei stormgevaerten aen, en veroverden de stad, op het zeste jaer, na d'afvalling van *Aristagoras*, voorzorger van *Miletus*, van wege *Histieus*, die te dier tijde als koning of heerscher over *Miletus* gebood.

Vele mannen wierden door de Persianen gedoot, en de vrouwen en kinderen tot slaven gemaekt, en de tempel te *Didymos*, en de kapel, uitgeplondert en verbrant, volgens de voorspelling des orakels van *Delphos*. In dezen tempel lagh toen veel gelts.

De Milesiers, die in 't leven behouden waeren, wierden na *Susa*, hooftstad van *Persie*, vervoert. Den welken koning *Darius* anders geen quaet deed, als dat hy hen in de stad *Ampi* deed met der woon overbrengen. Wijders, de Persianen zelfs verkregen de lantstreke der Milesiers, ontrent de stad en vlakte: maer het geberghte gaven zy den Karen en Pedasiers in bezit.

D'Atheniers bedreven over d'inneming van *Miletus* groote droefheit: het welk zy, onder vele andere dingen, hier meê deden blijken, dewijl zy, wanneer *Frynichus*, de treurdichter, het spel, dat hy op d'inneming van *Miletus* gemaekt had, vertoonde, met tranen uitborsten, en d'Atheners hem, als die d'eige rampen indachtigh maekte, eene boete van duizent *draghmen* opleiden. Voorts verboden zy, dat niemant namaels dat spel zou gebruiken.

Wanneer de stad *Miletus Alexander de Grote* uitgesloten had, wiert zy met gewelt verovert. Strab. lib. 14.

Op het jaer drie hondert en twee en dertigh voor des Zalighmakers geboorte had *Alexander de Grote* de stad *Miletus* te water en te lande belegert, en smeet de muuren door stormgevaerten ter neêr. De Milesiers gaven zich zelfs en de stad op zijn trou over. *Alexander* stak drie hondert Grieksche huurlingen, die zich op een eilant, na-by de stad, begeven hadden, onder zijn krijgsheir. Den Milesiers schonk hy het leven en de vryheit: maer de gevangenen Barbaren hieuw hy ter neêr, of verkocht hen tot slaven. Diodor. Arrian.

Balakrus, na hy *Idarnes*, lantvooght van *Darius*, overwonnen had, nam *Miletus* weêr in. *Curt. lib* 4. *c.* 17.

De volgende vijf Grieksche opschriften leest men noch heden te *Miletus*.

I.

ΙΕΟΥΑΗω
ΑΕΗΙ
ΟΥω
ΑΓΙΕ
ΦΥΛΑΣΟΝ
ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ
ΜΙΛΗΣΙωΝ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΑΣ
ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙ
ΚΟΥΝΤΑΣ

2.

ΙΗωΑΥΕΟ
ΕΗΙΟ
Υ ωΑ
ΑΓΙΕ
ΦΥΛΑΤΟΝ
ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ
ΜΙΛΗCΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΑC
ΤΟΥC ΚΑΤΟΙ
ΚΟΥΝΤΑC

3.

ΥΑΗΟΙωΕ
ΗΙΟΥ
ωΑΕ
ΑΓΙΕ
ΦΥΛΑΣΟΝ
ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ
ΜΙΛΗCΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΑC
ΤΟΥC ΚΑΤΟΙ
ΚΟΥΝΤΑC

4.

ΗΟΥΙΑωΕ
ΙΟΥω
ΑΕΗ
ΑΓΙΕ
ΦΥΛΑΣΟΝ
ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ
ΜΙΛΗCΙωΝ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΑC
ΤΟΥC ΚΑΤΟΙ
ΚΟΥΝΤΑC

5.

ΙΗΕΟΥωΑ
ΟΥω
ΑΕΗΙ
ΑΓΙΕ
ΦΥΛΑΤΟΝ
ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ
ΜΙΛΗCΙωΝ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΑC
ΤΟΥC ΚΑΤΟΙ
ΚΟΥΝΤΑC

Dat is:

Jehova bescherm de stad der Milesiers, en alle d'inwoonders.

Beneden deze vijf opschriften leest men dit volgend:

ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΙ ΦΥΛΑC CΕΤΑΙ
Η ΠΟΛΙC ΜΙΛΗCΙωΝ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΕC ΟΙ ΚΑΤ

Dat is:

O aerts-engelen! dat de stad der Milesiers, en alle d'inwoonders, mogen behouden worden.

Deze opschriften schijnen een zeker soort van *Talisman*, der aeloude ketters, te zijn, die men *Basilianen* en *Gnostiken* noemde, en groote heilige geheimenissen onder de letteren van het woort *Jehova* vonden, die zy onder de zeven Grieksche klinkletteren, **Α Ε Η Ι Ο Υ Ω**, verscheidentlijk verzet en herhaelt, verbergden. Het welk door het woort *Agie*, dat 's, *heiligh*, bevestight wort.

D'oude Milesiers en Lydiers riepen zekeren *Apollo Oulier* aen: uit oorzake hy heilzaem en geneeszaem was, en de gezontheit en heilzame krachten gaf: want *Oulien* is een Grieksch woort, en bediet *genezen*: naerdien *Apollo* een genezer is. Strab. lib. 14.

Ook getuight zeker oude schrijver, *Menander de Milesier*, by *Makrobius*, dat de *Milesiers* aen *Apollo d'Ulier* voor hun heil offerhanden deden.

Voor de stad *Miletus* leit een klein eilant, *Lada* geheten. Strab. Herod.

By *Miletus* lagh eene stad *Thebe*. Steph.

Phokea, of *Fokea*, en *Raba*.

Strab. lib. 14. PHokea, of *Fokea*, was een aeloude stad van *Jonie*, na *Leuce*, in eenen zeeboesem, en vijf Duitsche mijlen van *Smyrne*, en na-by den vliet *Hermus*, gelegen. *Herodoot* noemt *Fokea* ook eene stad der Jonen; hoewel hy die in *Lydie* plaetst. *Ptolemeus* schijnt *Fokea* onder *Eolis* te brengen.

Fokea wort noch heden by de Turken gebroken *Foja Palea*, of *Vecchia*, dat is, *oud Fokea*, genoemt: want behalve dit oud is'er noch een nieu *Fokea*, *Foja Nova* doorgaens geheten: dat dicht by het oud gelegen is.

De stad *Fokea* is alzoo na *Foka*, dat's, een *dolfijn*, genoemt; dewijl dat zee-gedroght in groote meenighte ontrent die stad, in zee, als ook in den zeeboesem van *Smyrne*, gevangen wort.

Tot bewijs, dat de stad *Fokea* na het zeegedroght *Foka* genoemt is, dienen zekere aeloude *Medalien* of penningen, onder

onder keizer *Filippus* geslagen: op welker averrechtse zijde een hont, die in een *Foka*, of dolfijn, bijt, als 't wapen der stad, uitgebeelt staet, met dit Grieksch opschrift onder op de rant, ΦΩΚΑΙΕΩΝ, dat zoo veel zeggen wil, als *penning der Fokeers*. Boven leest men ΕΠ. CT. ΚΑ. CΚΡΕΙΒΩΝΙΑΝΟΥ. Dat is: *Onder den veltheer Klaudius Scribonianus*.

Strab. *Fokea* is het een uiterste van de Jonische zeekust: gelijk *Posidium der Milesiers* het ander.

Liv. *Fokea* had twee havenen: d'eene *Lamptera*, en d'andere *Naustathmus* geheten. *Fokea* wiert door d'*Atheners*, met *Filogenes*, gestight of bevolkt. (Strab. lib. 14.)

De *Fokeers* waeren d'eerste onder de Grieken, die verre schipvaerten gedaen, en *Adrie*, *Tyrrhene*, *Iberie*, en *Tartessum*, opgezoght hebben. Zy voeren niet met ronde schepen; maer met galeien van vijftigh riemen. (Schipvaert der Fokeers. Herod. lib. 1.)

Wanneer zy eerst te † *Tartessum* quamen, waeren zy by den koning der Tartessers, met name *Arganthonius*, die over *Tartessum* tachentigh jaren geheerscht had, zeer aengenaem. Ja de Fokeers waeren dezen man zoo aengenaem, dat hy hen eerst beval *Jonie* te verlaten, en eene plaetse in zijn lant, na hun welgevallen, aenbood te bewonen. Maer wanneer hy hen daer toe niet kon verspreken, en hoorde, dat de Meed *Harpagus*, veltheer van koning *Cyrus*, in maght toenam, zoo gaf hy hen rijkelijk gelt, om de stad *Fokea* met eenen muur t'omringen. Te dier tijde was d'omtrek des muurs van niet weinigh stadien, en geheel van groote en wel t'zamengevoeghde stenen opgehaelt.

† Oude stad in Spanje.

Men vind ook oude *Medalien*, en op d'eene zijde, d'afbeelding van een oudwets vaertuigh, en daer boven twee sterren en twee hoeden of mutsen van *Kastor* en *Pollux*. Waer meê de voorspoedige schipvaerten van deze volken uitgebeelt worden, die d'eerste op zee gevaeren, en kolonyen der Fokeers in verregelegen landen geplant hebben. Onder dit vaertuigh staet, op de rant, ΦΩΚΑΙΕΩΝ, dat is, *der Phokeers*. Op de rechte zijde staet een getoorent hooft, met deze Grieksche letteren op den rant rontom, ΦΩΚΕΑ: dat is, *Phokea*.

Strab. lib. 3. De Fokeers zouden ook in *Vrankrijk* gekomen, en aldaer de stad *Marseilje* gestight hebben.

De Fokeers hadden aldaer op 't kasteel een *Efesium*, dat is, eene kapel van *Diana* van *Efesen*, en eene kapel van den Delfinischen *Apollo* gestight: want als de Fokeers uit hun lant zouden trekken, quam hen een orakel ter ooren: waer by zy belast wierden een geleider der schipvaert van *Diana* van *Efesen* t'ontfangen. Dies trokken zy na *Efesen*, en vroegen, op wat wijze zy het geen, dat door de goddin belast was, zouden kunnen volbrengen. Toen had de goddin, by *Aristarcha*, een van d'achtbaerste vrouwen, in haeren slaep gestaen, en haer belast met de Fokeers te varen, en een beelt der heilighdommen met zich te nemen.

Na dit geschiedt was, en de kolonye een eind genomen had, stichten zy eenen tempel, en eerden *Aristarcha* boven-mate, en droegen haer het priesterschap op.

Op het jaer, voor des Zalighmakers geboorte, 540, trok *Harpagus de Meed*, veltheer van koning *Cyrus*, met zijn krijgsheir, tegen de stad *Fokea* op, en belegerde die, na hy den Fokeers eerst te voore geleit had, dat hy zich vergenoeght zou houden, indien zy slechts een eenigh bolwerk der muur slopen wilden, daer hy zijne woonplaetse zou kunnen nemen: want al het overigh zou hy hen ongemoeit bezitten laten. (Fokea door Harpagus belegert, Herod. lib. 1.)

De Fokeers, die een weêrzin in slavernye hadden, gaven ten antwoort, dat zy een eenigen dagh tot hun beraet zouden nemen: maer dat *Harpagus*, midlerwijle zy zich beraden, zijn krijgsheir van de muuren zou moeten doen vertrekken.

Wijders, *Harpagus*, die zeide, wel te weten, wat zy doen zouden, stont hen evenwel toe, om zich daer over te beraetslaen. Zoo dra hy dan zijn krijgsheir van de muuren had afgetrokken, braghten de Fokeers galeien van vijftigh riemen te water, en hunne vrouwen, kinderen, en alle goederen, daer in: als de beelden der tempelen, en andere offergaven: behalve het koper, steen en schilderwerk. Maer al het ander braghten zy te scheep, en klommen ook zelfs te scheep, en voeren na het eilant *Chios* over. Toen kregen de Persianen het volkloos *Fokea* in, en leiden krijgsbezetting daer in. (En ingenomen.)

Van *Chios* staken de *Fokeers* na 't eilant *Cyrnus* over: waer op zy voor twintigh jaren, uit kraght des orakels, eene stad, met name *Alalia*, gestight hadden. Midlerwijle was *Arganthonius*, koning van *Tartessum*, overleden.

Wanneer de Fokeers na *Cyrnus* zouden oversteken, voeren zy eerst na *Fokea*, en doden de krijgsbezetting, die *Harpagus*, tot bewaring der stad, aldaer gelaten had. Na zy dit bedreven hadden, slaekten zy op alle de gene, die daer van hunne vloot zouden blijven, zware vloekingen. Daer en boven smeten zy een gloeiende klomp of staef yzer in zee, en zwoeren niet eer na *Fokea* te zullen keeren, eer die klomp weêr boven quam. Maer wanneer zy voor-by *Cyrnus* voeren, kregen de meesten begeerte en lust na hunne stad, en woonplaetsen van hun lant. Dies zy meineedigh wierden, en te rugh na *Fokea* voeren. Maer andere hielden den eedt, en trokken, uit *Enusen*, recht na *Cyrnus* toe.

Wanneer zy aldaer aengekomen waeren, woonden zy in 't gemein met de voorige kolonieren vijf jaren onder malkanderen, en stichten tempelen.

Wanneer zy daer na op alle de rontom wonende volken vyantlijk uitvielen, trokken de Tyrrheners en Karthagers met gemein goetvinden, ieder met zestigh schepen, tegen de Fokeers ten oorlogh. De Fokeers daer en tegen hadden ook zestigh schepen vol krijgsvolk gepropt, en voeren hen in de Sardinische zee tegen: maer zy verloren in het gevecht veertigh schepen; en d'overige twintigh wierden t'onbruik gemaekt: want de voorstevens wierden afgestoten.

Dies trokken de Fokeers weêr na *Alalia*, en namen vrouwen en kinderen, en alle d'overige goederen, zoo veel de schepen laden konden, met zich, en verlieten *Cyrnus*. Zy voeren na *Rhegium*, en stighten, in de lantstreke van *Enotrie*, eene stad *Hyela*.

Alle de Fokeers, die, van de gebleve schepen, in handen der Karthagers en Tyrrheners vervielen, (want velen wierden gevangen) wierden uit de schepen gehaelt en doot gesteenight.

Raba was eene stad van *Jonie*, nef- Raba. fens den Jonischen zeeboezem.

Teos, *Notium* &c.

Strab. lib. 14. TEos was eene stad in het midden van *Jonie*, hondert en twintigh stadien van *Lebedus*, op een hangend eilant gelegen, en had eene haven. Daer was een andere haven tegen 't Noorde, dertigh stadien van de stad *Cherreide* gelegen.

Stephan. *Athamas* heeft deze stad gestight, waerom die, by den poëet *Anakreon*, *Athamantis* genoemt wort. Maer zy wiert *Teos*, door *Ara*, dochter van *Adamas*, genoemt. Want als *Athamas* overleide, waer hy eenen tempel zou bouwen, zoo zeide de dochter, die speelde, (want het was noch een kint) en van steenen een huis bouwde: *Zoo lang ghy na eene plaetse uitkijkt*, (dat *Teos* op Grieksch gezeit is) *terwijl heb ik voor u eene stad gestight*. Waerom de plaets *Teos* genoemt wiert.

Van *Teos* was de lierdichter *Anakreon* geboortigh. D'oude Grieksche historischrijver *Hekateus* was ook van *Teos* geboortigh. *Teos* heeft den filosoof *Protagoras* voortgebraght: wiens boeken, door bevel der Atheners, verbrant wierden.

Harpagus, de Meed, en veltheer van koning *Cyrus*, veroverde op het jaer 543, voor des Zalighmakers geboorte, vele steden van *Jonie*, door middel van schansen tegen de muuren op te werpen, en onder andere ook de stad *Teos*. Waer op aenstonts alle d'inwoonders van *Teos* te scheep klommen, en na *Thracie* overstaken, en aldaer de stad *Abdera* stighten: wiens grontvesten te voore *Temesius de Klazomener* geleit had: doch deez vorderde niet: want hy wiert door de *Tracen* verdreven. Maer namaels, voor des Zalighmakers geboorte, wiert hy, als een helt van de Teïers, te *Abdera* geëert. (Teos door Harpagus verovert. Herod. lib. 1.)

Teos is heden een vlek, en wort *Segeso*, of *Susos*, geheten.

Teos was, ten tijde der oude Kristenen, tot een bisdom opgerecht: want een bisschop, met name *Gennadius*, wort in de zeste kerkenraet van *Chalcedonie* gedaght.

Notium was eene stad van *Jonie*, volgens *Stephanus*: hoewel *Scylax* die onder *Lydie*, *Herodoot* onder *Eolis*, *Strabo* Notium.

Priëne. Strab. *bo* onder *Jonie* rekent. *Priëne* was eene ſtad van *Jonie*, tuſſchen de welke, en die van *Miletus*, de vliet *Meander* in zee ſtort. Desgelijks ſchrijft *Solinus*, dat de vliet *Meander* in den zeeboeſem ſtort, die *Miletus* en *Priëne* ſcheidt. Zoo *Strabo* ſchrijft, wiert *Priëne* by eenige *Priëne Kadme* genoemt: dewijl *Philotas*, des ſelfs heropbouwer, een *Beotier* was. Hierom heeft zeker *Hellanikus*, zoo *Heſychius* ſchrijft, de *Prieners Kadmers* genoemt. Van *Priëne* was *Bias* geboortigh, een der zeven wijzen.

Pygela. Strab. Daer na lagh een ſtedeken *Pygela*, dat eenen tempel van *Diana Munychie* had, en een werk van *Agamemnon*, en door een gedeelte van zijn volk geſtight was: want eenigen hunner wierden, na zekere bilziekte, *Pygalien* genoemt: en, zijnde met die ziekten bevangen, bleven zy aldaer. Ook kreegh de plaetſe daer van den naem. By *Mela* en *Plinius* wort het *Phygela*, dat is, *vluchtelingen*, genoemt, om dat het door vluchtelingen geſtight was. Daer na volght de haven *Panormus*, en dan *Efeſen*. Phygela heet heden Figena.

Kaep Poſidium. Ontrent *Miletus* lagh by ouds een kaep of uithoek, *Poſidium Mileſiſch*, of *Poſidium der Mileſiers*, geheten.

Orakel der Branchiden. Strab. lib. 14. Na het *Mileſiſch Poſidium* was 't orakel van den *Didymiſchen Apollo*, in *Branchiden*, twintigh ſtadien opwaerts. *Plinius* noemt het orakel der *Branchiden* een ſtedeken, en ſtelt het twintigh ſtadien van het ſtrant. Hy voeght'er by, dat het orakel der *Branchiden*, by zijnen tijt het orakel van den *Didymiſchen Apollo* genoemt wiert. Desgelijks ſtelt *Herodoot* het orakel, dat in *Branchiden* was, in de lantſtreke van *Mileſie*, boven de haven van *Panormus*. Het was een orakel, dat van ouds aldaer opgerecht was, en d'Eölen en Jonen plaghten te raetvragen en gebruiken.

Dit orakel wiert door koning *Xerxes* verbrant: gelijk ook vele andere tempels; behalve dien t'*Efeſen*.

Wanneer de *Branchiden* de vluchtenden *Xerxes* de ſchatten overgegeven hadden, trokken zy te gelijk met hem wegh, om de ſtraffe van kerkroverye en verraderye niet te boeten.

Namaels hebben de Mileſiers den grootſten van alle tempels gebouwt, die, van wegen de groote, zonder dak bleef: want d'omtrek der tempels begreep de woonplaetſe van een dorp. Van buiten en binnen was een heerlijk wout. Andere kapellen begrepen het orakel en de heilighdommen. De tempel was zeer prachtigh, met offergaven van aeloude kunſtwerken, verçiert.

Na-by *Miletus*, en het eilant *Lade*, volght de Latmiſche zeeboeſem: in den welken eene ſtad lagh, *Herakléa onder* of *aen den Latmos* geheten, (gelijk *Ptolemeus* het noemt) tuſſchen den vliet *Meander* en de ſtad *Miletus*. Het was een klein ſtedeken, en had eene ree voor ſchepen. Het wiert te voore *Latmos*, gelijknamentlijk, als de boven-gelegen bergh *Latmos*, genoemt. Herakléa.

Stephanus ſtelt dit *Heraklea* in *Karie*. *Plinius* daer en tegen maekt *Heraklea van Karie*, en *Heraklea aen den Latmos*, tot twee verſcheide ſteden. Want hy ſchrijft aldus: *Tien ſtadien van Mileten vloeit de vliet Meander. Daer na volght de bergh Latmos, en het ſtedeken Heraklea van dien bergh, dat gelijknamigh met het Kariſch Heraklea is.*

Heraklea van Karie wiert ook anders *Pliſtarchia* en *Alkmanie* genoemt.

Vele en verſcheide ſteden waeren in oude tijden met den naem van *Heraklea* bekent: die eenigen ten getale van drie en twintigh begroten. *Heraklea* is alzoo na *Herkules* genoemt.

Hekateus gedenkt *Latmos*, en houdt dien voor een en den zelven bergh, dien *Homeer Ptheiron* noemt: want hy zeidt: *Boven het ſtedeken Latmos is de bergh Ptheiron*. Eenigen noemen hem *Grios*, die neffens *Latmos* henen loopt, en uit de lantſtreke van *Mileſie*, na 't Ooſte, door *Karie*, tot aen de ſteden *Euromos* en *Chalketor* ſtrekt, en met zijnen top boven over *Heraklea* hangt. Strab.

Wanneer men een weinigh verder over een kleinen vliet, na-by den bergh *Latmos*, treet, wort het graf van *Endymion*, in eene ſpelonke, getoont. De Maen, zoo de poëeten beuzelen, zou dezen *Endymion* bemint hebben. Waer over zy hem, om van hem eene kus te bekomen, op dezen bergh in ſlaep betovert had. Zoo anderen verhalen, was deez *Endymion* een herder, zoon van *Athlius*, dien *Jupiter* in den hemel had opgenomen: maer ſmeet hem weêr uit gramſchap op d'aerde, en doemde hem in een geduurigen ſlaep: dewijl hy *Juno* beminde, en ook by de Wolk voor *Juno* ſliep. Namaels was de Maen ook door Graf van Endymion. Strab.

lief-

liefde op *Endymion* verslingert geworden, die hem in een spelonke van den bergh *Latmos* verborgen, en aldaer met hem verkeert had. Hier uit is onder de ouden een spreekwoort ontstaen: *Endymions slaep slapen.* Deez *Endymion* heeft allereerst den loop der Mane geleert, en was een liefhebber der sterrekunde. Waerom hy by de poëeten verziert wort een minnaer der Mane te zijn.

Ontrent hondert stadien varens over Pyrrha. zee van *Heraklea*, en vijftigh stadien van den vliet *Meander*, leit een stedeken *Pyrrha*. Een weinigh veerder leit *Heraklea* van *Miletus*, wanneer men langs de zeeboezems vaert. Maer de schipvaert van *Pyrrha* na *Miletus*, recht uit, is dertigh stadien.

Erythre.

a Strab. b Herod. Erythre was eene Jonische stad, op het [a] vast lant, of [b] in het binnenste van een hangend eilant, gelegen, en wiert c Steph. anders [c] *Knopopolis*, dat is, *Knopo-stad*, na *Knopos* genoemt. *Ptolemeus* stelt *Erythre* in d'Ikarische zee, die na-by *Jonie* lagh.

Erythre wort heden gemenelijk *Kalire* of *Stolar* geheten. *Erythre* was rou en berghachtigh. Herod. in Vita. Homer.

Men vind noch heden oude *Medalien*, aen d'eene zijde met een getoorent hooft, en dit opschrift op de rant, ΕΡΥΘΡΑΙ. Dat is, *Erythre*. Op d'andere zijde is d'afbeelding van een voorsteven van een schip, met deze Griekische letteren rontom: ΕΡΥΘΡΑΙΩΝ.

Strab. lib. 14. *Erythre* had eene haven, en vier eilanden voor haer, die de *Peerden* genoemt worden.

In *Erythre* was een der oude *Sibyllen* geboren: waerom die d'*Erytreesche Sibylle* gebynaemt wiert: gelijk d'andere negen *Sibyllen*, ieder ook na haere geboorte-plaetse gebynaemt wierden.

Onder *Alexander de Grote* was ook aldaer een andere wichelaerster, met name *Atheneis*, geboren. Ten tijde des Zalighmakers wiert d'arts *Heraklides Herophileus* te *Erythre* geboren, die een schoolgenoot van *Apollonius Myos* was.

D'Erethreers en Chiers hadden een Pausan. en de zelve eigenschap van Grieksche tale.

Argennum is een uithoek van *Erythre*, die na-by den uithoek van *Chios* Argennum. komt, en met dien ontrent eene strate van zestigh stadien maekt.

Tusschen *Erythre* en *Hypokremnos*, Bergh Mimas. of steilte, is een hoge, wilt en boomrijke bergh, *Mimas* geheten. Tegen over den bergh *Mimas* leggen andere bergen, by ouds *Korykus*, en heden *Kor-* Schmit. *dilieu* geheten, die, met den *Mimas*, den zeeboezem van *Smyrne* maken, die eene bequame ree voor schepen, en by-na voor alle stormwinden bevrijt is.

Na den bergh *Korykus* volght een Eilant Halonesus. klein eilant *Halonesus.*

Klazomene.

Strab. lib. 14. Klazomene was een aeloude stad der *Jonen*, en ten Noorde van *Lydie*, tusschen de na-by-gelege steden, *Smyrne* en *Erythre*, op een hangend eilant, gelegen. Zy wiert te voore *Grina* geheten, en door zekeren *Paralus* gestight.

Klazomene lagh eertijts, gelijk *Tyrus* in *Fenicie*, met de zee omringt; maer wiert daer na, door een uithoek, aen het vast lant gehecht.

In de stad *Klazomene* wiert op de zeventighste *Olympias* (of vier hondert en acht en twintigh jaren voor des Zalighmakers geboorte) de filosoof, of natuurkundige, *Anaxagoras*, zoon van *Hegisibulus*, en leermeester van *Perikles*, *Archelaus*, en den poëet *Euripides*, gebooren, zoo *Laërtius* uit *Apollodorus* getuight.

Alyattes, koning van *Lydie*, deed Herod. lib. 1. den Klazomers den oorlogh aen; maer vond zich in zijne hope bedrogen.

Klazomene was ten tijde der Kristenen tot een bisdom opgerecht: gelijk ook een bisschop der Klazomeners den kerkenraet van *Efesen* ondergeschreven heeft.

Klazomene wort noch heden met den ouden naem † *Grine*, of liever * *Vurla*, † Niger. * Spon. of *Kelisman*, genoemt, dat nu een vlek is. Andere daer en tegen willen, dat Schmit. *Vurla* het oud *Klazomene* niet zy: naerdien zy die stad op een na-by-gelegen gelijknamigh eilant stellen, dat by d Engelschen het *lang Eilant* genoemt wort: het welk tegen het schrijven van *Strabo* en *Plinius* strijt.

Vurla

Vurla. Scanut. *Vurla* leit aen d'andere zijde van den zeeboesem van *Smyrne*, ter plaetse daer de vliet *Hermus* in den zelven stort.

Vurla wort heden door de Turken en kranken, van wegen de heilzame wateren, die aldaer ontspringen, des Zomers veel bezoght.

Een halve uure van daer, na de zijde van *Elea*, leit een vlek, *Chiauskui* geheten. Chiauskui.

Tusschen *Vurla* en *Smyrne* leit, niet verre van den vliet *Hermus*, een stedeken *Menimen* geheten. Het staet op eene verheven plaetse, en heeft prachtige huizen en *Moskeen*. Het is een neeringrijke plaetse: want aldaer worden zekere dikke kleden geweven, om daer in zijde en andere kostelijke koopwaren te bewinden. Menimen.

Tusschen *Smyrne* en *Menimen* leggen vele kleine, doch lustige vlekken.

De stad *Kolofon.*

Kolophon, of *Kolofon*, was eene stad van *Jonie*, gelegen tusschen *Smyrne* en *Efesen*, na-by den vliet *Halys*, en wiert gestight door *Andremon Pylius Athener*. Desgelijks noemt *Herodoot Kolofon* eene stad der *Jonen*, in *Lydie* gelegen.

Men vind noch oude *Medalien* of penningen, met het hooft van keizer *Diadumenian* op d'eene zijde, en op d'andere zijde dit opschrift: ΚΟΛΟΦΩΝΙΩΝ: dat is, *Kolofoniers*. In het midden is een leggend beelt, met een hoorn van overvloet in de linke arm, en leunende op een vat, daer water uitloopt: waer door de vliet *Halys* uitgebeelt wort. In de rechte houdt het een tak.

Kolofon wort heden, zoo eenigen willen, *Altobosco*, of † *Bellevedere*, genoemt: hoewel die stad al over lang verwoest is. † Niger.

Ten tijde der Kristenen was *Kolofon* tot een bisdom opgerecht. *Euthalius* of *Eulalius* heeft den kerkenraet van *Efesen* onderschreven.

Herod. De Kolofoniers wierden, door oproer, uit hun lant verdreven, die zich na *Smyrne* begaven, en namaels voor de Smyrners, wanneer die buiten de stad het feest van *Bacchus* vierden, de poorten toesloten, en de stad in bezit namen. Zoo *Strabo* getuight, wierden de Smyrners van *Efesen* uit de stad *Smyrne*, die zy gestight hadden, door d'Eölers gedreven, die toen na *Kolofon* vlughten, en met de Kolofoniers na hun stad keerden, en die weêr innamen.

Gyges, koning van *Lydie*, nam de stad *Kolofon*, als ook *Efesen* en *Smyrne*, op het jaer 717, voor des Zalighmakers geboorte, met gewelt in. Herod.

De Kolofoniers hadden by ouds gedenkwaerdige scheeps-vloten, en overtroffen ook in ruiterye alle andere volken.

Eenigen willen ook, dat *Homeer* van *Kolofon* geboortigh was.

Voor de stad is, volgens schrijven van *Strabo*, een wout, daer in by ouds, zeidt hy, het orakel van *Apollo Klaros* was. Dies dit orakel aldaer ten tijde van *Strabo* niet meer schijnt geweest te zijn. Daer nochtans uit het schrijven van *Tacitus* blijkt, dat dit orakel ten tijde van *Strabo*, ontrent des Zalighmakers geboorte, noch aldaer was: want *Tacitus*, sprekende van keizer *Germanius*, schrijft aldus: *Hy trok* (*Germanikus*) *weêr na Asie, en quam te Kolofon aen, om het orakel van Apollo Klarius te gebruiken. Geene vrouw aldaer, gelijk te Delfos; maer een priester, ontboden uit zekere geslaghten, of by-na van Mileten, hoort slechts het getal en de namen der raetvragers. Dan treet hy in de spelonke, drinkt water des brons, is gemeenelijk onkundigh in letteren en gedichten, en geeft antwoort in veirsen, die op de zaken gepast zijn, de welke iemant in zijne gedaghten begrepen heeft.* Lib. 14.

Na *Kolofon* volght de bergh *Koracius*: en het klein eilant van *Diana*, na het welk, zoo men zeidt, de hinden overzwemmen, om te werpen. Strab. lib. 14.

Lebedos.

* Ptol. De zee-stad *Lebedos*, of *Lebedus*, of * *Lesbos*, eene der twaelf Jonische steden, leit hondert en twintigh stadien van *Kolofon* en *Teos*, eene streke van tien mijlen, en ontrent vier hondert stadien van het eilant *Chios*. Zy wort by

Leunclav. d'Italianen nu noch gebroken *Lebeditzi* of *Lebeditzi-Chisar* geheten. Eenigen stellen *Lebedus* vijf en twintigh Italiaensche mijlen van *Teos* en *Kolofon.*

Lebedus was by ouds een bisdom, en stont onder het aertsbisdom van *Efesen. Euagrius* gedenkt eenen bisschop van dien stoel, met name *Julianus.* Ook heeft *Cyriakus*, bisschop van *Lebedus*, d'*Efeser* brieven onderschreven.

Strab. lib. 14. *Lebedos* wiert door *Androkopus*, of *Andropompus*, (dien *Pausanias Andremon* noemt) gestight en bevolkt, die eene plaetse innam, *Artis* geheten.

In *Lebedos* was eene by-een-komste en woonplaetse der konstenaers van *Bacchus*, die in *Jonie*, tot aen de *Hellespont* waren. Aldaer wierden strijtspelen jaerliks, ter eere van *Bacchus*, gehouden.

Deze kunstenaers woonden eerst in *Teos*, eene stad der *Jonen*, die daer aen volghde. Maer wanneer oproer ontstaen was, vlughten zy na *Efesen.* Wanneer nu koning *Attalus* hen in *Myonesus* had overgebraght, dat tusschen *Teos* en *Lebedus* gelegen was, en als een hangend eilant bewoont wiert, zoo zonden de *Teiers* gezanten, en verzochten van de Romeinen, dat zy niet wilden gedogen, dat *Myonesus* tegen hen gesterkt wiert. Aldus verhuisden zy na *Lebedos.* De Lebediers ontfingen hen gewillighlijk, ter oorzake van het weinigh manschap, dat hen drukte.

Livius noemt *Myonesus* een *uithoek* of *kaep*, die hy tusschen *Teos* en het eilant *Samos* stelt, en aldus beschrijft. Het is een heuvel, die, in vorm van een hooiopper, uit een breden bodem opschiet, en met een spitsen top eindight. Hy heeft, na het vast lant toe, den toegang van een eng voetpat. Aen den zeekant wort hy met klippen, die door de golven uitgeholt zijn, besloten. Zulks op eenige plaetsen d'overhangende rotsen hoger opsteken, als de schepen op de ree. Myonesus.

Tusschen *Lebedos* en *Teos* leit een eilant *Aspis*, en anders *Arkonnesus* geheten.

Myus was een der twaalf steden van *Jonie*; maer wiert, om het weinigh manschap, ontrent de tijden des Zalighmakers, met de *Milesiers*, onder eene stad gebraght. *Herodoot* maekt *Myus* de tweede stad van *Jonie.* Zy was gelegen dertigh stadien roeiens met schuiten, den vliet *Meander* opwaerts. *Xerxes* gaf deze stad *Myus Themistokles* tot eene toespijze; gelijk *Magnesie* tot zijn broot, en *Lampsakus*, tot zijnen wijn. Myus.

Vier stadien van *Myus* leit een vlek, *Thymbria* geheten: by het welk een vogelloose heilige spelonke is, *Charonium* geheten, die dodelijke of vergiftige uitwaezingen heeft. Thymbria. Charonium.

Tralles, heden *Sultan Hisar.*

Strab. lib. 14. *Trallis*, of *Tralles*, was eene stad, gelegen op eenen tafelbergh, die eenen kruin had, door de natuur gesterkt: gelijk ook de plaetsen rontom genoechzaem gesterkt waeren.

Men zeidt, dat *Tralles* een gebouw der *Argiven*, en van eenige *Traciers* was: van de welke de stad den naem zou bekomen hebben.

Tralles wort heden by de Turken *Sultan Hisar*, dat is, *keizers kasteel*, genoemt, dat twee hondert schreden van een vlek *Tekekui*, acht hondert treden van den vliet *Meander*, en ontrent acht uuren reizens, of vier mijlen, van *Guzel Hisar*, of *Magnesie* aen den *Meander*, gelegen is. Anderen willen, dat *Trallis* heden gemenelijk *Chora* genoemt wort. *Stephanus* brengt *Trallis* onder *Lydie*: *Plinius* en *Ptolemeus* onder *Karie*: *Xenefon* onder *Jonie.*

Tralles was eertijts een vermaerde stad, en, in d'eerste eeuwe des Kristendoms, de zetel eens bisschops: aen wiens burgers, gelijk ook aen die van *Magnesie*, de martelaer *Ignatius* eenen brief geschreven heeft.

Groote puinhopen leggen op eenen heuvel ten Noorde, tusschen den welken, en een tegen-overgelegen bergh, eene fraeie vlakte leit. Op eene lange ry worden andere puinhopen van kerken, waterleidingen, en eene vesting, gezien.

D'oude stad *Tralles* was ontrent ten tijde des Zalighmakers volkrijk bewoont. Strab.

Trallis was, ten tijde der oude Kristenen, tot een bisdom opgereght. Een bisschop van *Trallis*, met name *Polybius*, wort by *Eusebius*, *lib.* 3, *Histor. Ecclesiast. cap.* 30, gedaght. Een bisschop

schop van *Tralles*, *Heraklcon*, in den kerkenraet van *Efesen*, en *Maximus* in den kerkenraet van *Chalcedonie* gedagt.

Strab. lib. 14. Altijt waeren eenigen uit de Trallianen d'eerste of voornaemsten in de heerschappye van *Asie*, die zy op Grieksch *Asiarchen* noemden, dat eigentlijk *Asie heerschers* gezeit is. Maer eigentlijk waren d'*Asiarchen* oversten der priesters, of tempel-vooghden. Een dezer was *Pythodorus*, geboortigh van *Nysa*, die derwaerts met der woon trok, van wegen de deurluchtigheit, en onder *Pompejus* vrienden met weinigen gebloeit heeft. Hem waeren koninglijke goederen, meer als twee duizent talenten, toegevallen. Wanneer *Julius Cesar* die verbeurt gemaekt had, om zijne vrientschap met *Pompejus*, zoo loste *Pythodorus* die, en liet zijne kinderen niet minder na. De dochter van dezen *Pythodorus* was, na hem, *Pythodoris* geheten, die in *Pontus*, als koningin, ten tijde van keizer *Augustus*, heerschte.

Nysa.

Strab. lib. 14. NYsa, en anders *Nyssa*, was een aeloude stad, beneden, en meerendeels aen den bergh *Messogis* gelegen. Zy was als eene twee-stad, of in twee steden onderscheiden: want eene kil van eenen vliet, die een dal maekt, scheide haer: wiens eene zijde eene overgeslagen brug had, die de twee steden t'zamen heghte. D'andere zijde was met een schouwtoneel verçiert, en had een rioel, waer door het water des vliets verborgen liep. Het schouwtoneel had twee spitsen: onder welker eene de worstelplaetse der jeugt, en onder d'andere de merkt was. Na 't Zuide leit, onder de stad, eene vlakte.

Nysa was, ten tijde der oude Kristenen, tot een bisdom opgerecht. Een bisschop, *Theodotus*, heeft de kerkenraet van *Efesen* onderschreven, en een ander, *Meonius*, de kerkenraet van *Chalcedonie*.

Strab. lib. 14. De *Nysiers* waren deurluchtige mannen: als, onder andere, *Apollonius*, een Stoische filosoof, en de beste der toehoorders van *Panetius*: *Menekrates*, een leerling van *Aristarchus*: *Aristodemus*, zijn zoon, dien in zijnen ouderdom *Strabo* (zoo hy zelf getuight) in zijne jeught te *Nysa*, gehoort heeft: *Sostratus*, zijn zoon, en *Aristodemus*, zijn schoonzoon, die *Pompejus de Grote* geleert heeft. Deze waeren alle gedenkwaerdige letterkundigen.

Vlek Acharaka. Strab. lib. 14. Niet verre van de stad *Nysa*, op den wegh, tusschen *Tralles* en *Nysa*, lagh by ouds een vlek der Nyseers, *Acharaka* geheten: daer in was een uitstekend wout, en een tempel van *Pluto* en *Juno*, en een wonderlijk *Charonisch* hol boven het wout. Men zeidt de kranken, en die tot de genezingen van deze goden genegen zijn, aldaer komen, en in het vlek, na aen het hol, by ervaren priesters zich onthouden, die voor hen waken, en uit de dromen genezingen voorschrijven. Deze zijn ook de genen, die de genezing der goden aenroepen, en leiden hen dikwils in het hol, en blijven aldaer, als in eene kuil, vele dagen, zonder spijze. By wijle slaen de kranken hunne eige dromen gaê: hoewel zy ook raetplegers, als priesters, gebruiken. Voor anderen is die plaetse ontoegangkelijk en schadelijk.

Alle jaers wort een by-een-komste of feest in het vlek *Acharaka* gehouden. Dan kan men inzonderheit de feesthouders zien, en van zoodanige dingen hooren spreken. Dan nemen ook de jongelingen en vryers, nakend en besmeert, uit de worstelplaetse, eenen stier, en leiden dien met yver in het hol: die, losgelaten, en een weinigh voortgegaen zijnde, neêrvalt en stikt.

Dertigh stadien van *Nysa*, over den bergh *Tmolos* en *Messogis*, na de Zuidzijde, is eene plaetse *Lemon*, dat 's, *weide*, geheten: op de welke de Nyseers, en alle gebuuren in 't ronde, feest houden. Lemon. Strab. lib. 14.

Niet verre van daer is een hol of gat, dat aen de zelve goden geheilight is, en gezeit wort tot aen *Acharaka* te reiken.

Men verhaelt, dat drie gebroeders, als *Athymbros*, *Athymbrados*, en *Hydrelus*, van *Lacedemon* gekomen waeren, en steden na hunne namen gebouwt hadden; maer dat die namaels van de menschen verlaten wierden. Waer uit de stad *Nysa* bevolkt was geworden. Ook hielden de Nyseers *Athymbros* voor den stichter van hunne stad. Over den *Meander* lagen rontom gedenkwaerdige kolonyen of vlekken, als *Koscinia* en *Orthosia*: binnen den *Meander*, *Biula*, *Mastaura*, *Acharaka*, en boven

de ſtad, op den bergh *Meſſogis*, *Aromata:* waer van de beſte Meſogitiſche wijn, d'Aromiſche wijn is.

Askemkaleſi. Spon. *Askemkaleſi*, of anders kaſteel van *Askem*, is heden eene verwoeſte ſtad en zeehaven, anderhalve daghreizen verder als *Miletus* gelegen. Men vint'er een groote meenighte van marmer-ſtenen, en oude gedenktekenen, met vele opſchriften: onder andere een met dit opſchrift, ΙΑΣΕΥΣ, dat is, *van de ſtad Jaſus* of *Jaſſus*. Waer uit eenigen willen beſluiten, dat aldaer d'oude ſtad *Jaſſus* geſtaen hebbe.

Men ziet'er noch den omtrek van muuren, en een ſchouwtoneel van marmer, met een Griekſch opſchrift, welk uitwijſt, dat een zeker *Zopater*, zoon van *Epikrates*, het aen *Bacchus* had toegewijdt.

Van wegen de groote meenighte der puinhopen en marmerſtenen willen eenigen dit *Askemkaleſi* voor d'oude ſtad *Halikarnaſſus* gehouden hebben: hoewel *Halikarnaſſus*, zoo men *Plinius* geloven magh, veel verder gelegen was.

Op den wegh van *Efeſen*, na *Scala Nova*, ontrent anderhalve mijle van *Efeſen*, ziet men een lange ry van ſtene bogen, met het volgend Griekſch en Latijnſch opſchrift, ter eere van *Diana* van *Efeſen*, en de keizers, *Auguſtus* en *Tiberius*.

DEANAE EPHESIAE ET IMP.
CAESARI

ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΕΦΕΣΙΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟ
ΚΡΑΤΟΡΙ

AVG. ET. TI. CAESARI
AVG. F.

ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΕΒΑΣΤΩΙ ΚΑΙ
ΤΙΒΕΡΙΩΙ

ET CIVITATI EPHESIORVM
CAIVS

ΚΑΙ ΔΗΜΩΙ ΤΩΝ ΕΦΕΣΙΩΝ
ΓΑΙΟΣ

SEXTILIVS P. F. VOT.

ΣΕΞΤΙΛΙΟΣ ΠΟΠΛΙΟΥ ΥΙΟΣ
ΟΥΟΤΟΥΡΙΑ

POLLIO CVM OFILLIA A. F.

ΠΟΛΛΙΩΝ ΣΥΝ ΟΦΕΛΛΙΑ
ΑΥΛΟΥ ΘΥΓΑΤΡΙ

BASSA VXORE SVA ET C.

ΒΑΣΣΗΙ ΤΗ ΕΑΥΤΟΥ ΓΥΝΑΙ
ΚΙ ΚΑΙ ΓΑΙΩΙ

OFILLIO PROCVLO F. SVO

ΟΦΙΛΛΙΩΙ ΠΡΟΚΛΩΙ ΤΩΙ
ΕΑΥΤΟΥ ΥΙΩΙ

CETERISQVE LEIBEREIS
SVEIS

ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΛΟΙΠΟΙΣ ΤΕΚΝΟΙΣ

PONTEM DE SVA PECVNIA
FACIVNDUM CVRAVIT

ΤΗΝ ΓΕΦΥΡΑΝ ΕΚ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ
ΑΝΕΘΗΚΕΝ

Dat is:

Ter eere van Diana van Efeſen, van keizer Ceſar Auguſtus, en Tiberius Ceſar, zijn zoon, en van de ſtad der Efeſiers: Gajus Sextilius Pollio, zoon van Publius, uit den geſlaghte Voturia, met zijne vrouw, Ofilla Baſſa, dochter van Aulus: Kajus Ofillus Proculus, zijn zoon, en zijne andere kinderen, hebben de brugh van deze waterleiding op hunne eige onkoſte doen maken en toegewijdt.

Desgelijks ziet men op de linke zijde des weghs, die na *Scala Nova* loopt, noch vele ſtene bogen, die eertijts tot waterleidingen dienden, en het water van zeer verre na de ſtad *Efeſen* braghten.

Niet verre van de waterleiding van *Efeſen* ziet men, op een vierkante voetſtal, dit Griekſch opſchrift:

ΦΑΔΙΛΛΑΝ ΘΥΓΑΤΕΡΑ
Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΥ ΑΝΤΟΝΕΙΝΟΥ
ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ.

Dat is:

Fadilla, dochter van Aurelius Antoninus, deurluchtighſte keizer.

In *Jonie* leggen noch heden verſcheide vlekken, dorpen en gehuchten, in groote meenighte. Vier Franſche mijlen van *Efeſen*, op den wegh na *Smyrno*, leit een vlek *Jamouaci* geheten. Daer na volgen grote vlakten, en de kleine vliet *Halis*, die eertijts na *Kolofon* liep. Daer na leggen, dwers over den wegh, ter rechte en linke zijde, puinhopen van eene oude overwelfde waterleiding, die na een vlek, *Tourbale* geheten, ſtrekt. Dit *Tourbale* toont noch eenige Jamouaci. Tourbale.

eenige merktekenen: waer uit blijkt, dat het by ouds eene aenzienelijker plaetſe was, als het heden is. Eenigen willen het voor d'oude ſtad *Metropolis* gehouden hebben: gelijk ook *Tourbale* een gebroken naem van *Metropolis* ſchijnt te zijn. Daer na volght eene grote wegh van eene uur gaens, die op vele plaetſen met vierkante ſteenen geplaveit is.

Kabagea. Een vierendeel mijls van daer leit een vlek *Kabagea* geheten, dat op Turkſch een *grote ſtad* bediet: hoewel het heden niet meer als vijftien of twintigh huizen heeft. Dicht by dit vlek heeft men zeer groote puinhopen. Dies daer eertijts eene zeer grote ſtad ſchijnt geſtaen te hebben: gelijk ook d'inwoonders dit getuigen. Men ziet'er noch vier of vijf groote Turkſche kerkhoven: waer uit blijkt, dat deze plaetſen zoo volkloos in de voorgaende eeuwen niet waeren, als zy nu zijn. Deze ſtad lagh by-na aen de voet van den bergh *Mimas*, en had een ſchoon uitzight op de vlakte, ontrent een halve mijle van den

Metropolis. vliet *Kayſtros*. D'oude ſtad *Metropolis*, dat eigentlijk *Moeder-ſtad* gezeit is, lagh in *Jonie*, aen den vliet *Meander*, tuſſchen *Efeſen* en *Smyrne*.

Een ander *Metropolis* lagh in *Frygie*, en een ander in *Lydie*, aen den vliet *Kayſtros*.

Hangend eilant van Jonie. Aen de Weſt-zijde van *Jonie* ſchiet een uithoek of hangend eilant in zee, dat op Griekſch, in een zelven zin, *Cherroneſus*, en op Latijn *Peninſula* genoemt wort. Op dit hangend eilant lagen by ouds verſcheide ſteden, als *Erythre*, † Isthmus. *Klazomene*, *Koryna* &c. De † hals van dit hangend eilant, of enge ſtroke lants, daer meê het aen het vaſt lant gehecht is, ſtrekte van de ſtad *Teos* tot aen *Klazomene*: want *Teos* was aen d'eene zijde des hals, ten Zuide; en *Klazomene* aen d'andere zijde, ten Noorde, gelegen.

Binnen het hangend eilant was d'uithoek of kaep *Koryneum*, of anders *Koryceum*, die *Plinius* tuſſchen *Erythre* en *Klazomene* ſchijnt te ſtellen. D'uithoek *Koryceum* is alzoo na de ſtad *Koryna* genoemt, de welke *Pomponius Mela* alleen gedenkt, en op dit hangend eilant ſtelt.

Plin. Aen de kaep *Koryceum* begint de bergh *Mimas*, en ſpringt in het vaſt lant, tot eene ſtreke van hondert en vijftigh duizent ſchreden. Dies de bergh *Mimas* aen zee, door de kaep *Koryceum*, eindight.

Alexander de Grote had voorgenomen de ganſche vlakte des hals van dit hangend eilant, die twee zeeboeſems ſcheidt, en eene ſtreke van zeven duizent ſchreden heeft; te doorſnijden, en de zeeboezems te vereenigen, en *Erythre*, en den bergh *Mimas*, rontom met water t'omringen, en aldus dit hangend eilant tot een eilant te maken.

Het geweſt of lant van *Jonie* wort door verſcheide vlieten en rievieren bevochtight, als de *Meander*, *Marſyas*, *Kenchrus*, *Hermus*, *Kayſtros*, &c. Vlieten en rivieren van Jonie.

De *Hermus* ontſtaet op den bergh *Hiro* van moeder *Dindyme*, of die aen moeder *Dindyme* geheilight is: hoewel *Plinius* zijnen oorſprông neffens *Doryleum*, (of *Dorylaëum*) eene ſtad van *Frygie*, ſtelt. Hy vloeit voor-by het geberghte, dat boven het lant van *Kume*, *Fokea* en *Smyrne*, leit. Te weten: hy raekt het lant van *Myſie*, vloeit door de ſtad *Katakekaumene* na *Sardes*, door geduurige vlakten, tot aen zee, en ſtort by de ſtad *Fokea* in zee. *Solinus*, die de woorden van *Plinius* qualijk ſchijnt gevat te hebben, ſchrijft, dat de *Hermus* de Smyrniſche velden doorſnijt: hoewel ook alle de meeſte hedendaeghſe ſchrijvers willen, dat de *Hermus*, met de *Paktolus*, zich in den zeeboezem van *Smyrne* ſtort. Hermus. Plin.

De *Hermus* ontfangt op wegh vele vlieten, die ook met het water der vlieten van *Frygie*, *Myſie*, en *Lydie*, verrijkt zijn: als onder andere de *Frygios*, te voore *Hyllus* geheten, *Krios*, *Paktolus*, *Letheus* &c. *Hermus* is heden een kleine vliet.

De bronnen van den vliet *Meander*, zoo *Livius* ſchrijft, zijn in *Celenen*, eertijts hooftſtad van *Frygie*: of de *Meander* ontſtaet uit het hooghſte kaſteel van *Celenen*: en de vliet *Marſyas* ontſpringt niet verre van den *Meander*. Meander.

Desgelijks ſchrijft *Herodoot*, dat de bronnen van den *Meander* in de ſtad *Celenen* zijn, en ook van een anderen vliet, die niet kleinder als de *Meander* is, en *Marſyas* heet. De water-val, zeidt hy, ontſtaet uit het kaſteel van *Celenen*, en valt in den *Meander*. Volgens ſchrijven van *Maximus de Tyrier*, Lib. 7.

levert een en de zelve bron den *Meander* en *Marsyas* uit.

Plinius wil, dat de *Meander* uit een meir, op den bergh *Aulokrene* gelegen, zijnen oorsprong neemt. *Strabo* stelt den bron van den *Meander* op eenen heuvel van *Celenen*, die met de stad een zelven naem voerde. Ook schijnt hy den bron van *Marsyas* boven *Apamea*, te weten, in oud *Celenen*, te stellen. Desgelijks schrijft *Xenefon*, dat de bron van *Marsyas* onder het kasteel van *Celenen* zy, en door de stad vloeie, en zijn water in den *Meander* storte. Hy voeght'er by, hoe eenigen zeggen, dat uit een zelven poel beide de bronnen, die van *Marsyas* en *Meander*, ontstaen, en deze poel riet voortbrengt, dat dienstigh tot tongen van fluiten is.

De *Meander* sleept veel slijk voort, die hy hier en daer aen de stranden opwerpt, of in zee met gewelt uitdrijft. *Priene*, dat te voore in zee lagh, heeft de *Meander*, door een opgeworpen bank van veertigh stadien, tot een middellantsche stad gemaekt.

Strab. lib. 14. De *Marsyas* heeft aen zijne uitwateringen de stad *Apamea* leggen, en vloeit midden door de stad, en vereenight zich, na hy met een snellen en sterken loop by de voorstad gekomen is, met den *Meander*: die reeds te voore in zijnen boezem den vliet *Orgân* ontfangen heeft. De *Meander*, hier door nu groter geworden, loopt een stuk weeghs door *Frygie*, daer na scheidt hy *Karie* en *Lydie*. By het plein of de vlakte van *Meander* (alzoo na dien vliet geheten) is hy boven-mate krom: zulks daer na alle kromten *de kromten van Meander* genoemt worden. Eindelijk vloeit hy door *Karie*, daer na door *Jonie*, en maekt zijne uitwateringen, of stort in zee, tusschen *Miletus* en *Priene*, tien stadien van de stad *Miletus*.

De vliet *Meander* vloeit voor-by vele steden: want hy had by ouds, op beide oevers, verscheide steden leggen: als, de stad *Magnesie*, die hierom *Magnesie aen de Meander* genoemt wiert, *Paradisus* &c.

Kromme loop des Meanders. Plin. lib. 2. De *Meander* vloeit met zulke boghten en kromten, dat hy dikwijls gehouden wort weêrom te vloeien. *Herodoot* gelijkt ook den *Nijl*, om zijnen boghtigen en krommen loop, dien hy by de stad *Elefantine* maekt, by den *Meander*.

Men zeidt hy in zijnen gantschen loop zes hondert boghten of kromten maekt. De poëet *Ovidius* beschrijft zeer aerdigh en fraei den krommen loop des *Meanders*, in de volgende woorden: *Niet anders, als de Frygische Meander in de vochtige golven dobbert, en met een twijfelachtigen val loopt en herloopt, en d'aenkomende baren ontmoet en aenschouwt. Nu is hy aen de bronnen, dan aen d'ope zee, en brengt de baren, die vermoeit van het her-om-doolen zijn, in zee.* Dion. Pruf.

Eenigen hebben aengemerkt, dat hy in zijnen krommen loop Grieksche letteren maekt of verbeelt, als de letter ξ, ζ, ϛ, ω, en ε.

De *Meander* wort noch heden by de Turken gebroken *Mindre* genoemt, en ook *Bojouk Mindre*, dat is, *groote Meander*, tot onderscheidt van *Koutchouk Minder*, dat is, *de kleine Meander*: waer door zy den *Kaystros* verstaen. Hy wiert by d'ouden gemenelijk ook de *Frygische Meander* genoemt: uit oorzake hy zijnen bron en oorsprong in *Frygie* heeft. Meander heden Mindre geheten.

De vliet *Paktolus* neemt zijnen oorsprong uit den bergh *Tmolus*, in *Lydie* gelegen, vloeit midden door de merkt van *Sardes*, en vermengt zich daer na met den vliet *Hermus*. De *Paktolus*, zoo *Herodoot* schrijft, sleepte uit den *Tmolus* afschraepsel of stof van gout den inwoonders van *Sardes* toe. Ook schrijft *Strabo*, dat de *Paktolus* by ouds veel afschraepsel van gout sleepte: waer van men zeidt, dat de rijkdommen van *Kresus* en zijne voorzaten zoo aengegroeit en vermaert geworden waren. Maer hy voeght'er by, dat al by zijnen tijt het afschraepsel ontbrak. Vliet Paktolus.

Wanneer *Midas*, zoon van den veehoeder *Gordius*, en koning van *Frygie*, *Bacchus* ter maeltijt ontfangen had, verzocht hy aen *Bacchus*, dat aenstonts alles, wat hy aenraekte, in gout moght verandert worden. Na hy die konstenarye en geschenk van *Bacchus* verkregen had, veranderde hy zijne vaste kastelen en koninglijke hoven, met het aenraken alleen, in gout. Maer als *Midas* honger kreegh, en de spijze begon aen te raken, en die ook in gout zagh verandert, zoo bemerkte hy eerst zijn dwaes verzoek. Dies verzocht hy op *Bacchus*, dat hy hem dat geschenk, hoe heerlijk

heerlijk het ook was, wilde ontnemen. *Bacchus*, zich over *Midas* ontfermende, beval hem, dat hy zich in den vliet *Paktolus* zou afwassen: gelijk hy ook deed, en quam daer door weêr tot zijnen vorigen aert. Maer sedert had de *Paktolus* begonnen afschraepsel of stof van gout te geven. Waerom die ook op het Grieksch *Chrysorrhoas*, dat is, *gout-vliet* genoemt wiert.

Vliet Letheus. De vliet *Letheus* stort in den *Meander*, die uit den *Paktyes*, een bergh der *Efesiers*, ontstaet, en dicht voor-by de stad *Magnesie* vloeit.

Vliet Kaystros. De *Kaystros* neemt uit de bergen van *Lydie* zijnen oorsprong, loopt door de vlakte van *Efesen*, en schiet op een vierendeel mijls voor-by die stad, na 't Weste, en stort zijn water, ten halve wege, tusschen *Scala Nova* en *Efesen*, in zee. Hy loopt ook voor-by de voet van den bergh *Mimas*.

De Turken geven aen den *Kaystros* twee of drie verscheide namen: als *Karasou*, dat is, *zwart water: Koutchouk-Mindre*, dat is, *kleine Meander*, tot onderscheidt van den *groten Meander*. Ook noemen zy hem *Mindrekara*, dat is, *zwarte Meander*.

Tot bewijs, dat de vliet, die op een vierendeel mijls voor-by *Efesen* vloeit, de vliet *Kaystros* zy, (gelijk *Strabo*, *Ptolemeus*, en andere oude lantbeschrijvers dien noemen) dienen zekere oude medalien van keizer *Valeriaen*, *Gallienus*, en *Saloninus*: op welker averrechtse zijde deze woorden, met Grieksche letteren, op den rant gelezen worden: ΕΦΕΣΙΩΝ ΚΑΥΣΤΡΟΣ. Dat is: *De Kaystros der Efesiers.* In het midden is een beelt van eenen mensch, die, leggende op eene pot, rust, daer water uit loopt: waer door de vliet *Kaystros* afgebeelt wort.

Spon. De *Kaystros* is een kleine vliet, die grote omlopen en boghten maekt, en zoodanigh omzwiert, dat *Du Loir*, *Monkonijs*, en andere, hier door bewogen zijn geworden, om dien voor den *Meander* te houden: hoewel niet zonder groten misslagh.

Wanneer men van *Smyrne* na *Efesen* reist, ziet men dezen vliet twee-mael, ter oorzake van zijne omlopen, die hy maekt. En als men langs den groten wegh reist, zoo verliest men dien uit het gezight.

Eenigen hebben gemeint twee verscheide vlieten gezien te hebben, noemende den eersten den *Meander*, en den anderen den *Kaystros*. Maer het is zeker, dat'er niet meer, als een eenige vliet, op de vlakte van *Efesen* is, en de *Meander* anderhalve daghreizen van daer vloeit.

Aen zijnen mont leggen altijt Grieksche berken of vaertuigen in groote meenighte, om steur, die de Grieken *Seche* noemen, te visschen: van wiens kuit zy *Kaviaer* maken. Zy nemen ook de beste dermen van dien visch, die zy met de zelve kuit stoppen, om daer van koeken, van vorm en lengte als bischuit, te maken, die de Grieken *Boutarde* noemen. Deze *Boutarde* wort in de rook gedrooght: die op stukken gesneden wort, wanneer men die eeten wil. By dit gerecht alleen, en by de steur, leven de Grieken in den vasten, die zeer streng by hen is. Ook wort in die gewesten een groote handel met de *Kaviaer* gedreven.

[*] *Trogylium*, of [†] *Trogilium*, is een kaep of uithoek van *Jonie*, of vast lant, ten Ooste tegen over het eilant *Samos* gelegen. Het is als een voorvoet van den bergh *Mykale*, die jaght en boomrijk is. Trogylium. * Ptol. † Strab.

By *Mykale*, in de lantstreke van *Efesen*, leit een andere bergh, *Paktyes* geheten: aen den welken ook de bergh *Messogis* raekt.

Panionium is een heilige oort of lantstreke van *Mykale*, strekkende na 't Noorde, die van alle de Jonen algemeenlijk aen den Helikonischen *Neptuin* toegeëigent was. Panionium.

By dezen bergh vergaderden by ouds alle de Jonen, en deden offerhande, die zy *Panjonia* noemden. De Prieners, of inwoonders der stad *Priene*, deden den dienst. Herod.

Op d'aen-zee-gelege kuste van *Jonie*, en een weinigh van zee, is *Ortygia*, een lustigh wout, met allerlei slagh van bomen; hoewel de meesten *Cypressen* zijn. De vliet *Kenchrius* vloeit daer door: in den welken men zeidt, dat *Latone*, na de baring, haer afgewassen heeft. Want aldaer stellen de fabelen de baring van *Latone*, en de voedster *Ortygie*, en de kapel, (of het geheim vertrek) in de welke zy zou gebaert hebben: ook dicht daer by den olijfboom, by den welken de goddin, na zy van de smerte verlost was, uitruste. Wout Ortygia. Strab. lib. 14.

Boven

Bergh Solmisſus. Strab. lib. 14.

Boven het wout leit de bergh *Solmiſſus:* waer in de Kureten (naer men zeit) ſtaende, door het geklank der wapenen, *Juno*, die uit jaloersheit van minne-liefde lagen leide, verſchrikten, en t'zamen uitwerkten, dat de baring van *Latone* heimelijk geſchiede.

Aldaer zijn vele tempels: zommige oude, en zommige nieuwe. In d'oude zijn oude beelden, en in de nieuwe ſlechte werkſtukken. Te weten, *Juno* een ſcepter houdende: daer neffens ſtaet *Ortygia*, die in beide handen een kint draeght. Jaerliks wort daer een plechtelijk feeſt geviert: en de jeught, uit een zekere gewoonte, yvert in die gaſtmalen aldaer praghtigh toe te ſtellen. Dan recht ook het raethuis of gezelgenootſchap der Kureten gaſtmalen aen, en volbrengt zinrijke offerhanden.

Aert des lants van Jonie. Olivar. in Mel.

Het ganſch lant van *Jonie* is een bovenmate luſtigh, vermakelijk, en heilzaem geweſt: waerom de keizers van *Konſtantinopolen* zich aldaer veeltijts gaen verluſtigen en vermaken. 't Is zeer vruchtbaer van allerlei boom en aertgewaſſen. Daer groeien over-al inzonderheit zeer dikke olijfbomen, zoo wilde, als tammen: ook granaet, oranje-appelen, limoen, amandel en terpentijnbomen. Men heeft'er over-al zeer treffelijke wijnſtokken, die ongemeene groote witte en blaeuwe of zwarte druiven voortbrengen, en by wijle troſſen van vijf, zes, zeven, acht en tien pont zwaer: waer uit zeer treffelijke wijn geperſt wort.

Het lant is ook rijk van allerlei wilt en tam gedierte, zoo viervoetigh, als gevogelte: want daer zijn kemels, koeien, ſchapen, met zeer dikke en lange vette ſteerten. Velerlei wiltvangſt en gevogelt is'er. Daer is ook veel ongedierte, inzonderheit ſcorpioenen. De na-by-gelege zee verſchaft allerlei ſlagh van zeeviſch: desgelijks de rievieren rievier-viſch. Aen den mont van den vliet *Kayſtros* wort veel ſteur gevangen, en van de kuit *Kaviaer* gemaekt.

Daer houdt ook zeker gedierte, *Jakhals*, of *Chakals* geheten, dat een ſoort van een voſch en graeuw is, en een ſtem als een menſch heeft, en yzelijk des nachts giert en gilt. Het is zeer gretigh na menſchen vleeſch, en krabt en ſchraept de doode lijken uit d'aerde, hoe diep die daer ook onder begraven leggen. Jakhals.

De lantſtreke van *Smyrne* is vruchtbaer, en heeft overvloet van alle lijfsbehoef-

behoeften: maer inzonderheit van treffelijke wijnen en goede olye. Men heeft'er ook olijfbomen.

Thevenot. Na den Kanarischen wijn wort die van *Smyrne* voor de beste gehouden. De Franken maken dien zelfs van druiven, die zy in de stad by korven vol kopen. *Strabo* prijst ook *Smyrne* van wegen zijnen wijn. Lib. 14.

Een kleine halve mijle van de stad, ten Noorde, zijn zoutpannen, en over-al vele warme wateren of bronnen.

De zee verschaft meenighte van goede visch. Allerlei slagh van wilt is'er zeer goet koop. Rontom *Smyrne* is een brave wiltvangst: en onder andere van treffelijke hazelhoenders, die beter als patrijzen of velthoenders zijn.

In 't kort, *Smyrne* is eene stad van goede çiere en groot vermaek: daer men zich beter kan verlustigen, als op eenige plaetse in *Europe:* het welk van den wijk der Franken te verstaen is.

Langs den zeekant, tot aen de zoutpannen, is een zeer lustige wandelwegh: en aen de lantzijde zijn schoone tuinen.

Vele luiden gaen gewonelijk des Zomers derwaerts, om zich te verlustigen en verfrissen. Ook is de vryheit van uit te gaen te *Smyrne* veel groter, als op eenige plaetse in *Turkye:* want men behoeft'er geenen Janitzer meê te nemen, wanneer men om een speel-reisje dicht by wil uit wandelen gaen. Indien iemant lust heeft, om op de jaght te trekken, die gaet twee of drie mijlen van de stad na 't geberghte: alwaer over-al zoo veel wilt is, dat hy nooit weêr t'huiswaert keert, of is'er wel van voorzien. Voor de waerdye van drie of vier stuivers kooptmen te *Smyrne* een roden patrijs: en voorts al ander wilt na gelang.

Hete en ongezonde lucht te Smyrne. Maer zoo groote voordelen als de stad *Smyrne* heeft, zoo grote ongemakken is zy ook onderworpen. De hitte is'er in de Zomer groot, en zou onverdragelijk zijn, zonder eene wint uit zee, die de lucht verkoelt en verfrischt, en *Enbad* of *Lambad* geheten wort. Zy wait allen daeghs uit den Noorde, van Lente tot aen Herfstmaent, en begint haer gewonelijk ten negen of tien uuren des uchtens te verheffen, en duurt tot aen den avont ten negen uuren: want als die ontbreekt, dan stikt men schier. Het sneeut'er niet, als op de na-by-gelege bergen. Ten andere gaen'er weinige jaren voor-by, of deze stad, en de gehele omleggende lantstreke, wort door de pest aengetast: hoewel die aldaer zoo fel niet is, als in *Europe*. De pest woedt'er gewonelijk in Gras, Bloei, en Hooimaent; maer de quaetaerdige koortsen, die altijt in Herfst en Wijnmaent volgen, zijn veel meer te vrezen, en dooden veel meer menschen, als de pest.

De geheele lantstreke of oort aen den *Meander* wort lichtelijk door aertbeving geschut, en heeft onderaertsche holen vol vuurs en waters, tot midden in 't lant. Want de gehele zoodanige geschapentheit der lantstreke begint van de vlakten, en strekt tot aen *Charonea:* welker eene te *Hierapolis*, d'ander by *Charake*, der Niseesche lantstreke, en een derde by *Magnesie* en *Myus* is. Strab. lib. 14.

Misschien is hierom de vliet *Meander* zoo krom; dewijl de kil vele inwijken of invallen krijght. D'aerde is brokkeligh, en licht aen stukken te wrijven, vol zout, en licht ontvonkbaer.

Het lant van *Jonie* leit, door zijne nabyheit aen zee, wel gelegen ten koophandel. *Smyrne* is de beste zeesteiger van koophandel van gansch Ooste, inzonderheit van Persische rouwe zijde, die d'Armeniers over lant uit *Persie* derwaerts voeren, en de Franken te scheep van daer slepen. Koophandel van Jonie en Smyrne.

D'andere voornaemste koopwaren zijn kamelotten van geiten en kemels hair, die van een klein stedeken komen, *Angouri* geheten, vijftien of zestien dagh-reizen van *Smyrne* gelegen: als ook gesponnen katoen, leer, en *Korduanen* of *Marrokins* van vele kleuren, witte en blaeuwe katoene kleden, groote meenighte van wol, zeep, *Rhabarber*, *Valanede*, galnoten, *Scammonie* en *Opium:* welke vier laetste soorten van koopwaren na-by *Smyrne* vallen; hoewel niet in grooten overvloet.

De *Karavanen* uit *Persie*, en uit verscheide andere gewesten, komen gemenelijk in Sprokkel, Bloei en Wijnmaent, in deze stad, en vertrekken in de zelve maenden na de gewesten, daer zy van daen komen.

De meeste koopluiden zijn Armeniers. De voornaemste koopwaren, die de volken van *Europe* na *Smyrne* te scheep over zee brengen, bestaen in velerlei slagh van wolle lakenen van verscheide kleuren.

De *Douäne* of tol, die voor d'in en uitgebraghte koopwaren te *Smyrne* gegeven wort, brengt den Groten Heer zeer veel op: ook wort zy op die plaetse zeer nau betaelt. Indien de waren te recht getaxeert of gewaerdeert wierden, de koopluiden zouden zoo vele listen niet in 't werk stellen, gelijk zy doen, om de tollenaers te bedriegen: want die luiden aldaer waerderen de koopwaren na hun welgevallen, en schatten dikwils iet op duizent gulden, dat geen drie hondert waerdigh is. Wanneer iemant, over het inbrengen van koopwaren tre sluik, betrapt wort, zoo worden die niet verbeurt gemaekt; maer de gansche straffe bestaet in het betalen van dobbeld recht. De tol, of het recht, is drie, vier, vijf, en acht ten hondert: doch den eenen landaert wort meer, als den anderen, afgenomen. D'Engelschen betalen den minsten, en d'Armeniers den meesten tol.

Thyatire.

THyatire was eene stad van *Lydie*, en gelegen ontrent twalef mijlen van *Pergamum*.

Strab. *Thyatire* wiert ook de *laetste stad der Mysiers* genoemt, en was een *Kolonye* der Macedonen.

Thyatire wort heden *Akhisar*, of *Akhissar*, genoemt, dat *Wit-kasteel* gezeit is. In eenige oude opschriften wort *Thyatire* d'*allerdeurlughtighste stad der Thyatiriers* genoemt.

Thyatire was een der zeven gemeinten van *Asie*: aen welker engel de Zalighmaker door de pen van *Paulus* geschreven heeft, Apocal. 1 : 11. en 2 : 18, 24.

Van *Thyatire* was zekere vrouw, met name *Lydia*, geboortigh, die God diende, en de woorden van *Paulus* gaê sloegh. Actor. 16 : 14.

D'oude inwoonders van *Thyatire* aenbaden ook *Diana*, op Grieksch *Artemis* geheten: als blijkt uit deze Grieksche woorden, die, in de kromte van eene strate, na-by eenen bron, op een gebroken steen, in den muur gehecht, gelezen worden:

ΑΡΤΕΜΙΔΙ... ΟΡΕΙΤ.

Dat is:

Aen Diana berghbewoonster.

Het zelfste blijkt uit meer andere opschriften: waer in de naem van *Artemis* of *Diana* gedaght wort.

Deze stad heeft groten overvloet van water: waerom zy zeer zindelijk zou zijn, indien zy van de Turken niet bewoont wiert: want het water vloeit door alle de straten, en stort, ten Ooste, uit een na-by-gelegen bergh, en wort van daer door drie duizent goten, zoo men den Turken geloven magh, geleit.

De meeste huizen zijn zeer laegh, en zonder eenige bouwkunst. Het marmer, dat men aldaer vint, wort door de Turken, aen de kerkhoven en *Moskeen*, verarbeidt.

Daer zijn zeven of acht *Moskeen*; hoewel niet eene Kristen kerke. Ook zijn'er gene Kristenen, 't zy Grieken of Armeniers: behalve eenige slaven of vreemdelingen, die, om de kost, hantwerken doen. Daer is eene kleine *Moske*, die eertijts eene Grieksche kerke was, met een *Minaret* of kloktoren.

D'inwoonders zijn Turken, ten getale van zes of zeven duizent.

Deze plaetse is noch heden vermaert, om den handel van katoen, dat van daer na *Smyrne* gebraght wort, om te scheep na *Europe* te vervoeren.

By zekeren Turk, *Vezi Chelebi*, vint men, op de kom van eenen bron, een Grieksch opschrift, 't welk in 't Neêrduitsch aldus luit: *Het vaderlant heeft dit gedenkteken, ter eere van Markus Aurelius Diadochus Hippikus, hoge-priester van Asie der tempels te Pergamum, en hoge-priester, ten zelven tijde, van zijn vaderlant, en raets-hooftman in zijn leven, opgerecht: zijnde geëert door den allergoddelijksten keizer, Markus Aurelius Antoninus*, (dat is, *Karakalla*) *met de ampten van hogen-priesterschap, die in d'eene en andere stad aen verstandige perzonen gegeven zijn, die zich met eere en roem daer in gequeten hebben. Tot erkentenis van zijn byzondere verdiensten, goede zeden, goetaerdigheit en genegentheit tegen het vaderlant.*

Eer men in de stad treet, ziet men, aen de Zuidtzijde, een groot kerkhof der Turken, langs den wegh: alwaer men

men noch een opschrift leest: 't welk in 't Neêrduitsch aldus luit:

De raet en het volk van Thyatire heeft Ulpia Marcella, priesterin van Diana, dochter van Markus Ulpius *Damaparadoxus, en van Kanidia Bassa, geëert: die de geheimenissen en offerhanden der goddin deurluchtigh, en met groote onkosten, verricht heeft. Dit beelt is haer opgerecht, door de zorge, en op onkoste van Andronikus, zoon van Andronikus, en Stratonice, dochter van Menogenes, die haer opgenomen en opgevoedt hebben.*

Daer is een *Kan* en *Bazar*. Onder de hal, of pant van de *Bazar*, ziet men dit opschrift:

Η ΚΡΑΤΙΣΤΗ ΘΥΑΤΕΙΡΗ
ΝΩΝ ΒΟΥΛΗ ΚΛΩΔΙΟΝ
ΑΥΡ. ΠΡΟΚΛΟΝ ΗΡΩΑ ΑΝ
ΔΡΑ ΕΥΓΕΝΗ ΕΠΙ ΣΕΜ
ΝΟΤΗΤΙ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡ
ΧΑΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙΣ
ΠΑΣΑΙΣ ΔΙΑ ΤΕ ΑΥΤΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Dat is:

D'allermaghtighste raet der Thyatirers heeft Klodius Aurelius Proklus, een welgeboren man, om de vroomheit van zijn leven, en om de diensten, en gemeine ampten, die door hem en door zijn geslaght bewezen zijn, geëert.

In het hof van zekeren *Mustafa Chelebi* leest men drie opschriften: waer van het een, in 't Neêrduitsch, aldus luidt:

Titus Antoninus Alfenus, beroemde duizent hooftman, voor de derde-mael, priester van den god (Tyrimnus) *Neokoros des keizers, en voorzorger van des keizers schatkist, heeft den heer van lant en zee, keizer Cesar Markus Aurelius Severus Antoninus*, (Karakalla) *allermaghtighste, Partische en Germanische, vader des vaderlants, en weldoender, van wegen hem zelven en van de stad geëert.*

Het tweede opschrift, aen d'andere zijde van de poorte, luidt aldus:

Aen het goet fortuin. De beroemde Titus Antoninus Alfenus, na het driemael duizent hooftmanschap, en priester des Gods, heeft den gelukkigen en godvruchtigen keizer Markus Aurelius Severus Antoninus, zijnen eigen heer en stichter der stad Thyatire, geëert.

Het derde opschrift wort in het hof van dit zelfste huis gezien, en luidt, in 't Neêrduitsch, als volght:

Fabius Zosimus, hebbende een graf doen vervaerdigen, heeft het op een reine plaetse, voor de stad, gestelt, by Sambatheum, in het bestek des Chaldeers, aen den gemeinen wegh. Hy heeft dat voor hem zelven, en voor zijn liefste vrouw, Aurelia Pontiana, doen vervaerdigen. Waer over niemant de maght heeft iemant in dat zelfste graf te leggen. Indien iemant dat zal bestaen te doen, en onse orde overtreden, die zal aen de stad der Thyatiriers duizent en vijf hondert zilvere penningen, en aen d'allerheilighste schatkamer twee duizent en vijf hondert zilvere penningen betalen. Daer en boven zal hy strafbaer met de wet zijn, rakende de schending der grafsteden. Twee geschriften zijn van dit opschrift gemaekt: welker een in de Sekretarye geleit is. Gedaen in d'allerdeurlughtighste stad der Thyatiriers: wanneer Katilius Severus onder-burgermeester was, den dertienden der maent Audneer, onder Menophilus, zoon van Julianus.

Audneer was zekere Macedonische maent, die anders *Adineer* genoemt wiert. *Menophilus* was toen, van wegen de Romeinen, overste der stad.

Op eene kolom, die de galderye van eene *Kan* draeght, leest men dit opschrift, in 't Latijn en Grieksch, ter eere van keizer *Vespasiaen*, die de wegen doen maken had.

IMP. CESAR VESPASIANVS
AVG. PONTIF. MAX. TRIB.
POT. VI. IMP. XIII. COS. VI.
DESIG. VII. CENSOR VIAS
FACIENDAS CVRAVIT

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑ
ΝΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ
ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΔΗΜΑΡΧΙΚΗΣ
ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟ ϛ ΑΥΤΟΚΡΑ
ΤΩΡ ΤΟ ΙΓ. ΠΑΤΗΡ ΠΑΤΡΙ
ΔΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΤΟ ϛ ΑΠΟΔΕ
ΔΕΙΓΜΕΝΟΣ ΤΟ Ζ ΤΕΙΜΗΤΗΣ
ΤΑΣ ΟΔΟΥΣ ΕΠΟΙΗΣΕΝ

Dat is:

Keizer Cesar Vespasiaen, hooghste priester, zes-mael wijkmeester, dertien-mael

velt-overste, zes-mael burgermeester, zeven-mael opziender, heeft de wegen doen maken.

Een vierendeel mijls van *Thyatire* leest men, op eene steene dootkiste, het begin van dit opschrift.

ΤΟΝ ΓΗΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣ
ΣΗΣ ΔΕΣΠΟΤΗΝ ΑΥ
ΤΟ ΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑ
ΡΑ. Μ. ΑΥΡ. ΣΕΥΗΡΟΝ
ΑΝΤΩΝΙΝΟΝ ΕΥΣΕ
ΒΗ ΣΕΒΑΣ . . . .
. . . Η. ΔΙΟΝ. ΙΔ
ΟΙ ΚΕΡΑΜΕΙΣ.

Dat is:

Heer der aerde en zee, keizer Markus Aurelius Severus Antoninus, d'allergodvrughtighste en deurlughtighste.

Uit de rest kan men geen volkomen zin besluiten.

Voor de stad was een tempel, ter eere van den god *Tyrimnus*, opgerecht: wien ter eeren strijtspelen, en algemeine offerhanden, gehouden wierden.

Sardis, of *Sardes*.

De stad *Sardis* of *Sardes*, by ouds *Hyda* geheten, wort noch heden gebroken *Sardo*, en by de Turken *Sart* genoemt. Zy lagh in *Lydie*, ontrent acht mijlen van *Filadelfie*. Het was eertijts een grote en oude stad; hoewel die na de Trojaensche oorlogen gebouwt is.

Herodoot vergelijkt *Sardis* in groote by *Jenysus*, eene stad der Syrische Palestijnders, die eenigen voor *Jerusalem* houden.

Midden door de merkt der stad vloeide de vliet *Paktolos*.

Herod. *Sardis* was by ouds het hof der Lydiers, en van koning *Kresus*, en had een zeer vast kasteel.

Strab. Boven de stad, ten Noorde, lagh de wiltrijke bergh *Tmolos*, die op zijnen top een vuurbaek of waghttoren van witten steen had, dat een werk der Persen was. Van waer de vlakke velden, en allermeest de Kaystrische vlakten, in 't ronde konden bezightight worden.

Na-by *Sardis* was het graf van koning *Alyattes*, vader van *Kresus*. De voetstal was van groote steenen. Het overigh gedeelte des grafs bestont uit een opgeworpen hoop van aerde. In den omtrek had dit graf zes stadien, en twee bunders: en in de brete dertien bunders.

Lib. 13. Zoo *Strabo* uit *Herodoot* schrijft, was dit graf door de meenighte (of graeuw) der stad gemaekt. Na *Herodoot* verhaelt, zouden quakzalvers en ambaghtsluiden dit graf gemaekt, en maeghden of meiskens daer aen helpen werken hebben.

Strab. Anderen willen, dat het een graf van zekere hoer was.

Op het bovenste des grafs waeren noch ten tijde van *Herodoot*, die onder *Darius* en *Xerxes* gebloeit heeft, vijf zuilen, daer op letteren gehouwen waeren, die te kennen gaven, wat ieder gewroght had. Uit de mate bleek, dat het werk der maeghden het grootste was.

D'oude stad *Sardis*, zoo *Strabo* uit *Kalisthenes* verhaelt, wiert allereerst door de Cimmeriers; behalve het kasteel, en daer na door de Treriers en Lyciers verovert: en eindelijk door *Kresus* en *Cyrus* ingenomen.

Wanneer *Aristagoras de Milesier* den Persischen koning *Darius* afgevallen was, namen de Jonen en Atheners, die door hem opgerooit, en met een vloot schepen t'*Efesen* gekomen waeren, de stad *Sardis* in. Zy lieten de vloot in *Koresus van Efesias* leggen, en trokken met een groote maght, onder gelei van Efesische weghwijzers, op, en reisden neffens den vliet *Kaystros*. Na zy over den bergh *Tmolos* getogen waeren, veroverden zy *Sardis*, zonder iemant hen tegenweer bood. Zy namen alles in; behalve het kasteel, dat *Artafarnes*, de Persische kasteelvooght, die geene kleine maght van mannen by zich had, verdedighde. Sardis door de Grieken ingenomen. Herod. lib. 5.

Dat nu de genen de stad, die zy verovert hadden, niet uitplonderden, wiert hier door belet. De meeste huizen te *Sardis* waeren van riet: de genen nu, die van tichgelsteenen waeren, hadden evenwel zolderingen van riet. Na dan een van de krijgsknechten een huis in brant gesloken had, sloegh aenstonts de brant van het een in het ander huis, en ver-

Verbrant. verslond de gansche stad. Wanneer de stad in brant stont, en het vuur d'uitterste hoek verslont, schoten de *Lydiers*, en alle Persianen, die in de stad waeren, op de merkt, en by den vliet *Paktolus*, die midden door de merkt vloeide, by een: alwaer zy gedwongen wierden zich te verdedigen. De Jonen, ziende, dat zommige vyanden zich verdedighden, en andere in grote meenighte op hen toeschoten, weken, uit vreze, na den bergh *Tmolos*, en trokken van daer des nachts na de schepen. Met *Sardis* verbrande ook de tempel van d'inlantsche goddin *Cybele*. Tot spijt hebben de Persianen namaels de kerken in Griekenlant verbrant.

Wanneer de Persianen, die binnen den vliet *Halys* hunne woonplaersen hadden, dit vernamen, trokken zy by malkanderen, en quamen den Lydiers tot bystant. Maer zy vonden de Jonen te *Sardis* niet, dewijl die niet meer daer waeren; doch zy vervolghden hen op 't spoor, en achterhaelden hen t'*Efesen*, en dreven eenigen op de vlught, en doden anderen. De genen, die uit het gevecht ontquamen, verspreiden zich door de steden.

Namaels is de stad *Sardis*, om de goetheit der lantstreke, heerlijk herbouwt: zulks zy voor geene gebuursteden behoefde te wijken.

Strab. lib. 13. Onder keizer *Tiberius* storten de meeste huizen, door eene aertbeving, ter neêr: waerom hy die (gelijk ook vele andere steden van dien oort, dien den zelven neêrlaegh geleden hadden) met weldaden en voorrechten beschonk.

Ter gedachtenis van keizer *Tiberius*, wort'er noch dit opschrift op het kapiteel van eene kolom gelezen:

ΦΙΛΗ ΤΙΜΩΛΙΣ ΕΤΕΙΜΗΣΕΝ
ΕΚ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ ΤΙΒΕΡΙΟΝ
ΚΑΙΣΑΡΑ.

Dat is:

Phile Timolis heeft op haere eige onkosten Tiberius Cesar geëert.

Sardis is heden slechts een onedel vlekje of gehught, met eenige smalle en lage huizen, of veel meer hutten, zonder eenige çieraet en luister: en heeft by-na geene andere inwoonders, als veehoeders, die hun vee op de vlakte ter weide drijven.

Aen de Zuidtzijde der stad leggen groote puinhopen, die genoechzaem den aelouden pracht en heerlijkheit te kennen geven, en van een oud paleis schijnen te zijn. Zes kolommen, van ontrent twintigh voeten hoogh, munten aldaer uit. Dicht daer by leggen, op d'aerde, vermengde hopen van grote stenen van andere gebroke en geborste kolommen.

De Turken hebben aldaer eene fraeie *Moske*, die eertijts eene kerke der Kristenen was. Aen de deure ziet men vele kolommen van glat geslepen marmer, die wel eer tot een portael dienden.

Aen d'Oostzijde staet, op eenen bergh, een oud vervallen kasteel, met de puinhopen van eene grote kerke. De muuren, met eenige kamers, zijn noch in wezen. Aen den ingang, op de linke zijde, leest men dit opschrift in den muur:

Ω ΠΑΝΑΡΙΣΤΕ ΒΟΚΟΝΤΙΕ
... ΣΑΙΣ ΑΤΕΛΕΣΤΟΝ
ΕΡΓΟΝ ΕΘΙ ... ΠΡΑΠΙΣΙΝ
ΤΟΙΑ ΠΟΝΗΣΑΜΕΝΩ

Doch dewijl dit opschrift onvolmaekt is, zoo kan men daer uit genen volkomen zin besluiten. Men leest'er verscheide meer andere Grieksche opschriften.

Te *Sardis* onthouden zich eenige Kristenen, welker meesten zich met den hofbouw erneren. Maer zy hebben aldaer geenen priester, noch kerke. Dies de woorden des Zalighmakers heden met recht op die van *Sardis* mogen gepast worden: daer hy, door den mont van *Johannes*, Apoc. 3: 1, 4, zeidt: *Ik weet uwe werken, dat ghy den naem draeght, dat ghy leeft, en ghy zijt doot*, &c. *Doch ghy hebt eenige weinige namen te Sardis, die hunne klederen niet bevlekt hebben*, &c.

Te *Sardis* was de vijfde gemeinte van *Asie:* aen welker engel *Johannes*, door bevel des Zalighmakers, schreef. Apocal. 1: 11. en 3: 1.

De stad was eertijts met een driedobbele ry van muuren, na de zijde van de vlakte, omringt en gesterkt: dewijl van d'andere zijde de bergh *Tmolus* tot eene vesting diende. De binnenste dezer muuren was met torens gesterkt,

die noch gebleven is; hoewel hy niet geheel in wezen; maer hier en daer gesloopt is.

Sardis is de grote doortoght der *Karavanen*, die van *Smyrne* na *Aleppo* en *Persie* gaen.

Daer is eene grote *Kan*, na de Turksche wijze, gebouwt, die den reizers eene bequame verblijf-plaetse verschaft.

Strab. Te *Sardis* zijn by ouds gedenkwaerdige mannen voortgekomen: als twee redenaers uit een zelven geslaght gesproten, en beide *Diodoor* geheten. D'oudste was *Zonas* gebynaemt, die vele gevechten voor *Asie* gedaen heeft. De jongste was een vrient van den lantbeschrijver *Strabo*, die vele boeken van historien, lierdichten, en andere veirsen, na den ouden trant, geschreven heeft. Of *Xanthus de Lydier*, d'aeloude historischrijver, van *Sardis* geboortigh was, getuight *Strabo* niet te weten.

Poel Gygea. Veertigh stadien van de stad *Sardis* is een poel, *Gygea* by den poëet *Homeer*, en namaels *Koloë* genoemt: alwaer een tempel van de *Kolonische Diana* was, die voor zeer heiligh gehouden wiert.

Kolosse was eene stad van *Frygie*, en tusschen de steden *Anna* en *Cydrus*, vijf mijlen van *Sardis*, gelegen, die de Turken en Grieken heden *Chonos* noemen. Kolosse.

By *Kolosse* duikt de vliet *Lykos* in eene gape der aerde. Ontrent vijf stadien van daer komt hy weêr te voorschijn, en valt in den *Meander*.

Ten tijde van keizer *Nero* storte de stad *Kolosse*, beneffens vele andere steden van *Asie*, ter neêr.

D'Apostel *Paulus* heeft aen die van *Kolosse* eenen brief geschreven.

De Kolossers hebben de Grieksche tale geheel en al vergeten, en spreken in den dagelikschen omgang Turksch.

Chonos leit ten Ooste van *Laodicee*, op den rugh van eenen bergh, die zeer moeielijk op te klimmen is. D'inwoonders, die Turken zijn, dragen den Wester Kristenen eene onverzoenelijke hate toe. Onder hen woonen eenige weinige Grieken, die noch het Kristen geloof beleiden; hoewel zy geene kerke noch priester hebben. Chonos.

Filadelfie, heden *Allah-Scheyr*.

PHiladelphia, of *Filadelfie*, was eene stad van *Lydie*, (hoewel andere die in *Mysie* plaetsen) gelegen in de lantstreke *Katakekaumane*, dat is, *verbrandt*, ontrent acht mijlen van *Sardis*, aen den voet van den bergh *Tmolos*, en op eene vlakte.

De Grieken des lants noemen deze stad noch heden met den zelven naem; maer de Turken *Allah-Scheyr*, dat zoo veel gezeit is, als *Gods-stad*.

Wanneer ontrent op het jaer dertien hondert en veertigh, onder den Ottomanschen keizer, *Urchan Beg*, zoon van *Othman*, by-na gansch *Klein Asie* door de wapenen der Turken ingenomen was, zoo hebben zy evenwel nooit *Filadelfie*, van wegen de sterkte der stad, en sterken tegenstant, dien d'inwoonders boden, niet kunnen veroveren.

Toen de Turken, onder keizer *Yilderim Bayazîd*, die na *Amurat* gevolgt was, deze plaetse bestonden te veroveren, zoo versterkten en verdedighden d'inwoonders zich ook kloekmoedelijk, en deden verscheide uitvallen op de legers der Turken; hoewel t'elkens met groot verlies. Eindelijk wierden zy gedwongen zich over te geven; hoewel zy een veel voordeliger verdragh met den vyant maekten, als hunne gebuuren.

Men liet hen vier kerken behouden, die zy nu noch hebben: als de kerke *Panagia*, dat is, van de maeght *Maria*, *S. Joris*, *S. Theodorus*, en *S. Taxiarkus*, die een en de zelve met *S. Michiel* is.

Het groot getal der gesneuvelde burgers blijkt hier uit; dewijl men ontrent vijftien hondert treden van de stad, na 't Zuide, een dikken muur ziet, die uit menschen beenderen, en stenen, met kalk t'zamen-gemetzelt, bestaet. Men zeidt keizer *Yilderim Bayazîd* dien muur, in weêrwrake, en tot een gedenkteken van de hertnekkigheit der burgers, dewijl die zijnen voorzaten, *Urchan Beg*, *Amurat* of *Morad*, en ook hem zelven, weêrstant geboden hadden, zou bevolen hebben op te halen.

Te *Filadelfie* zijn heden tusschen zeven of acht duizent inwoonders: waer onder ontrent twee duizent Kristenen getelt worden. Waer door de profesye des

des Zalighmakers, die hy door de pen van *Johannes* geschreven heeft, schijnt vervult te zijn. cap. 3, van veirs 8 tot 11.

Te *Filadelfie* was de zeste gemeinte van *Asie*: aen welker engel *Johannes*, door bevel des Zalighmakers, schreef. Apocal. 1 : 11. en 3 : 7.

Op zeker kerkhof der Grieken leest men, op een grafsteen, dit Grieksch opschrift:

ΞΑΝΘΙΠΠΗΝ ΑΚΥΛΑ ΜΝΗ
ΜΗΝ ΒΙΟΥ ΠΑΡΕΔΩΚΕΝ

ΒΟΜΩ ΤΕΙΜΗΣΑΣ ΣΕΜΝΟΤΑ
ΤΗΝ ΑΛΟΧΟΝ

ΠΑΡΘΕΝΩΣ ΗΣ ΑΠΕΛΥΣΕ ΜΙ
ΤΡΗΝ ΗΣ ΩΡΙΟΝ ΑΝΘΟΣ

ΕΣΧΕΝ ΕΝ ΗΜΙΤΕΛΕΙ ΠΑΥ
ΣΑΜΕΝΟΝ ΘΑΛΑΜΩΙ

ΤΡΕΙΣ ΓΑΡ ΕΠ ΕΙΚΟΣΙΟΥΣ
ΤΕΛΕΩΣΕ ΒΙΟΝ ΣΝΙΑΥΤΟΥΣ

ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΔΕ ΘΑΝΕΝ
ΤΟΥΤΟ ΛΙΠΟΥΣΑ ΦΑΟΣ

Dit is een gedenkteken, dat een zeker *Aquila*, ter eere van zijne vrouw, opgerecht had: die, zonder kinderen gehad te hebben, in haeren ouderdom van drie en twintigh jaren overleed.

Men ziet'er verscheide marmerstenen, met Grieksche letteren behouwen; maer die zijn of onder gebroken, en d'uitgehouwe letteren geschonden, of geheel en al omgekeert aen de muuren der huizen vermetselt.

Strab. lib. 13. *Filadelfie* was in oude tijden geweldigh met aertbevingen geplaeght: want nooit hielden de muuren op ter neêr te storten, en het een of ander deel der stad over hoop te vallen. Hierom bewoonden weinige menschen de stad, en de meesten leefden op 't lant, en sloegen den lantbouw gaê: want zy hadden eene gelukkige lantstreke. Maer met recht magh men zich ook over die weinige menschen verwonderen, dat zy zoo genegen tot die plaetse waeren, daer zy nochtans zoo gevarelijk woonden. En noch meer heeft men zich over de genen te verwonderen, die de stad gestight hebben, daer zy zoo groote aertbevingen onderworpen is.

De verovering der stad *Filadelfie*, te voore uit den Arabischen schrijver *Achmed* verhaelt, gedenkt d'Engelsche schrijver *Nold* in de volgende woorden. (In het leven van Tamerlan. In zijn Turksche hof)

De Turksche keizer *Yilderim Bajazet*, of *Bayazid*, belegerde op het jaer dertien hondert twee en negentigh *Filadelfie*, de welke toen d'eenighste stad in *Klein Asie* was, die de Kristen prinsen in het midden der Mahometaensche vorsten noch bezaten: dewijl reeds d'Ottomansche vorsten, en andere Turken, den Griekschen keizer uit *Klein Asie* t'eenemael verdreven hadden. In het begin des belegs verbood *Bajazeth* zijnen krijgsknechten wel scherpelijk den borgers geenen overlast te doen, noch hen iet van hunne goederen te beroven, op hope van hier door hen des t'eerder tot overgeven der stad aen hem te brengen. Maer wanneer hy zich in zijne hope vond te leur gestelt, en bespeurde, dat zy by zich zelfs besloten hadden de stad ten uitterste te verdedigen, zoo beval hy zijnen krijgsknechten, dat zy niemant zouden verschonen; maer allen, die hen voor quamen, ter neêr te houwen. Eindelijk gaven de stedelingen, ziende het lant rontom bedorven, en geen ontzet op handen, de stad na een langduurigh belegh over.

Hierapolis aen den Meander.

Strab. lib. 13. Ptolem. Stephan. **H***Ierapolis* was eene stad van groot *Frygie*, of tusschen *Frygie* en *Lydie* gelegen, ten Noorde aen de voet van eenen hogen heuvel, midden in 't lant, tegen over *Laodicee*, met eene vlakte, van ontrent vijf duizent schreden breet, tusschen beide, die de vliet *Lykos* doorsnijt; hoewel hy nader aen *Laodicee* is.

Deze stad wort gemeenelijk *Hierapolis aen den Meander* gebynoemt, tot onderscheidt van andere oude steden, die ook den naem van *Hierapolis* voerden, en met den eenen of anderen bynaem onderscheiden wierden. By de Turken wort dit *Hierapolis* heden *Pambuk Kulasi* geheten, dat is gezeit, *boomwol* of *katoentoren*, van wegen de witte steenklippen daer ontrent, die van verre zich wit, als katoen of boomwol, vertonen.

Hierapolis is heden geheel verwoest en vernielt, en van inwoonders ontbloot: hoewel de puinhopen haeren aelouden praght en glorye noch te kennen geven.

Daer is ook een zeer groot schouwtoneel van marmer, dat met meer als veertigh stene trappen neêrgaet. Op een steen des portaels leest men dit Grieksch opschrift:

ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΑΡΧΗΓΗΤΕΙ.

Dat is:

Aen Apollo Archegetes.

Men ziet'er ook hele en ongeschonde grafsteden: op welker zommigen zeer grote vierkante stenen leggen, die alle met opschriften behouwen zijn: waer van eenigen uit zoo vele en zoo lange regels bestaen, als of zy geen grafschrift; maer eene kleine historie schenen te begrijpen.

Men ziet'er over-al altaren, gewelven, en kolommen, tuightekenen en overblijfselen van oude tempels, paleizen, en andere prachtige gebouwen: dies *Hierapolis* te recht niet alleenlijk onder de voornaemste steden van 't Ooste; maer van de gehele werelt magh gerekent worden. Men ziet'er, onder andere, een zeer schoon bad van wit marmer, dat gansch rontom met kolommen verrijkt was, die nu van binnen ter neêr gestort zijn. Daer uit wiert het water in verscheide kanalen verleit, dat by wijle over de boorden hene streek, en eene korst van witachtige aerde maekte: waer van het bovenste een kleure als *Topaes* had.

Strab. lib. 14. Daer zijn ook zeer schone bronnen van heilzame mijnstof-wateren. Ontrent ten tijde des Zalighmakers was'er zulken grote meenighte van heilzaem water, dat de gansche stad vol badstoven uit de natuur was. Waerom d'ouden te recht aen deze stad den naem van *Hierapolis*, dat is, *heilige stad*, gegeven hebben. Doch het is'er zeer heet.

Deze wateren waeren door de verwerye zeer vermaert. Men vint'er ook noch een Grieksch opschrift, 't welk aldus luidt:

ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΗΡΩΟΝ ΣΤΕΦΑΝΟΙ
Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΒΑΦΕΩΝ.

Dat is:

Het werk der verwers kroont dit werkstuk.

Desgelijks schrijft *Strabo*, dat het water te *Hierapolis* wonderlijk tot het verwen der wollen bequaem zy.

Te *Hierapolis*, zoo *Strabo* schrijft, zijn warme wateren, en een *Plutonium* of *Plutoos* hol, die beide iet ongemeens hebben: want het water, wanneer zy het in grippen of sloten leiden, wort zoo licht in steen verandert en verhert, dat zy steenige heiningen of schoeingen van den steen alleen maken. In een zelven zin schrijft *Vitruvius* van de wateren van *Hierapolis* aldus: *Te Hierapolis van Frygie is meenighte van ziedend warm water: het welk rontom de tuinen en wijnbergen, door gegrave grachten, ingelaten wort. Dit water wort, na verloop van een jaer, tot eene steenige korst. Aldus maken zy alle jaers, ter rechte en linke zijde, boorden van aerde, en leiden het water daer in. Van deze korsten maken zy, op d'akkers, heiningen.* Lib. 14. Lib. 7. c. 3.

De rechtsgeleerde *Ulpianus* getuight ook, dat d'akkers van *Hierapolis* met warm water bevochtight worden. Leg. Pr. §. 13.

Het *Plutonium* is een middelmatigh gat of hol, onder de kim van een bovengelegen bergh, en zoo groot, dat het een mensch kan bergen; maer is zeer diep. Daer voor staet een vierkant houten hek, van ontrent een halve bunder in den omtrek. Dit gat is vol dampige en dikke mist: zulks nauliks de vloer kan gezien worden. Den genen, die in 't ronde tot het hek genaken, is de lucht niet schadelijk: want zy blijft binnen het bestek. Ook is die, in de nieuwe mane, van die damp gezuivert. Hol Plutonium. Strab. lib. 14.

Wanneer eenigh gedierte daer binnen ingaet, zoo sterft het aenstonts: want zoo dra stieren daer binnen gebraght zijn, worden zy doot daer uit getrokken. Desgelijks vallen mossen, in dit hol gebraght zijnde, aenstonts verstikt ter neêr. Maer kapoenen, of uitgesnede hanen, komen tot aen dit hol, en naderen tot aen den mont schadeloos.

Ammianus Marcellinus gedenkt ook dit hol.

Plinius schrijft, dat dit hol voor de groote moeder, de priesterin, alleen schadeloos zy. Zoo *Dio* en *Ammianus* getuigen, zou het ook voor de gelubden

den schadeloos zijn. Want *Dio*, *de Niceer*, sprekende van zeker Assyrisch hol, dat een dodelijken damp uitwaessemt, schrijft aldus van dit hol: *Ik heb een diergelijk ander hol te Hierapolis, van Asie, gezien, en het zelfste door hennen beproeft. Het is in een bak besloten. Boven op is een schoutoneel gebouwt. Het verstikt alle bezielde lichamen; behalve menschen, dien de schamelijke delen uitgesneden zijn.*

Strabo gedenkt dit schoutoneel niet: 't zy het by zijnen tijt daer noch niet gebouwt was: of *Dio* het een schoutoneel genoemt heeft, dat *Strabo* het vierkant hek noemt.

Laodicea, of *Laodiceen*.

L*Aodicea*, of *Laodikea*, en, na de Neêrduitsche spelling, *Laodiceen*, of *Laodice*, was eertijts een der voornaemste steden van [a] *Frygie*, of [b] *Lydie*. of [c] *Karie*, en gelegen ontrent vijftien hondert treden ten Noordooste van den vliet *Lykos*, die in den *Meander* stort: waer door zy van andere steden onderscheiden wort, die ook by ouds dien zelven naem voerden: want zy wiert, zoo *Strabo* schrijft, gemeenelijk *Laodicea aen den Lykos* gebynaemt: gelijk noch eenige Grieksche opschriften getuigen, die luiden:

a Strab.
b Steph.
c Ptol.

ΛΑΟΔΙΚΕΙΑ ΠΡΟΣ ΛΥΚΩΙ

Dat is:
Laodicea aen den Lykos.

Heden wort *Laodicea* by de Turken *Eski Hissar*, of *Eski Hisar*, geheten, dat is gezeit, *oudt kasteel.*

Twee vlieten, de *Asopeus* en *Kaper*, die in den *Lykos* vallen, vloeien neffens de zijden der stad voor-by.

D'oude stad is geheellijk verwoest, en heeft heden niet als een molen, zonder eenige woonplaetse.

Na-by † *Angoura* leit een vlek *Laotik:* het welk eenigen (hoewel t'onrecht) voor het aeloud *Laodicea* houden: ter oorzake van de gelijkheit van name.

† By ouds Ancyra. Schmit.

Ferrarius wil, dat *Laodicea* noch heden, gebroken, *Laudichia*, en by de Turken *Nove Lesche* genoemt wort.

Het fraeiste, dat van *Laodicea* overgebleven is, zijn vier schouwtonelen van marmersteen, en zoo ongeschonden, als of zy voor weinige jaren eerst gestight waeren. Twee zijn verwonderens waerdigh. Het een, dat met zijn ingang na 't Noordooste staet, kan over de dertigh duizent menschen bergen: na wiens vloer men by vijftigh trappen opklimt. Het ander gaet met twee en twintigh trappen op, die noch geheel en gaef zijn, en is drie hondert en veertigh treden lang. Op des zelfs einde, tegen over den ingang, is een hol, waer in de wilde beesten bewaert wierden: dat met een schoon gewelf verçiert is: waer op dit Grieksch opschrift gelezen wort:

ΤΙΤΩΙ ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΕΒΑΣΤΩΙ
ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΩΙ ΥΠΑΤΩ ΤΟ
Ζ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΘΕΟΥ
ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΥ ΥΙΩΙ ΚΑΙ
ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ ΝΕΙΚΟΣΤΡΑΤΟΣ
ΛΥΚΙΟΥ ΤΟΥ ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΟΥ
ΤΟΥΤΟΝ ΤΟΝ ΛΙΘΟΝ ΕΚ
ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ ΑΝΕΘΗΚΕΝ ΤΑ
ΠΡΟΣΛΕΙΨΑΝΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ
ΤΕΛΕΙΩΣΑΝΤΟΣ ΝΕΙΚΟΣΤΡΑ
ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΚΑΘΙΕΡΩΣΑΝΤΟΣ ΔΕ ΤΟΥ
ΤΡΑΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΑΝΘΥ
ΠΑΤΟΥ

Dat is:

Aen keizer Titus Vespasianus, burgermeester, zevenmael, zoon van den goddelijken keizer Vespasiaen, en aen het volk: heeft Nikostratus, zoon van Lucius, en neve van Nikostratus, dezen steen, op zijn eigen onkoste, opgeoffert. Het overigh des werks is door Nikostratus, zijn erfgenaem, voltooit, en door den onderburgermeester Trajanus toegewijt.

Ten Zuid-Ooste van de stad worden puinhopen van een bolwerk en waterleiding gezien, wiens kanael in herde stenen uitgeholt en gehouwen is. Men ziet'er ook voetstallen van kolommen, die met twee ryen, van 't Zuid-Ooste, na 't Noord-Weste, en eertijts tot eene portael of galderye gedient hebben.

Men ziet'er ook muuren van eene zeer groote kerke, met drie zeer schoone gewelven. Aen het kapiteel van eene kolom worden deze Grieksche veirzen gelezen.

ΔΟΚΤΙΚΙΟΥ ΜΟΡΦΗΣ: ΝΕΧΩ
ΤΥΜΟΝ ΕΙΚΟΝΑ ΔΑΥΤΕ ΘΕ-
ΣΠΑΣΗΣ ΑΡΕΤΗΣ ΦΟΡΕΕΙ
ΣΤΜΑΘΩΤΟΣ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΙΣ
ΤΟ ΔΕ ΚΑΛΟΝ ΑΓΑΛΜΑ ΤΙΝΟΣ
ΧΑΡΙΝ Η ΤΙΝΙ ΦΩΤΩΝ Η ΠΟ-
ΛΙΣ ΑΝΤΑΓΑΘΩΝ ΔΟΚΤΙΚΙΩ
ΜΕΓΑΛΩ.

Het hedendaeghs *Laodicea* leit tegen over *Hierapolis*, met eene vlakte van duizent treden breet tusschen beide, daer de vliet *Lykos* doorvloeit. Het is op zes of zeven heuvelen gestight, die als eene kringe schijnen te maken: wiens omtrek een groote streke lants beslaet.

Te *Laodicea* was de zevende Kristen gemeinte van *Asie*, aen welker engel *Johannes*, door den mont van den Zalighmaker, geschreven heeft, Apoc. 1: cap. 3.

De stad *Laodicea* was te voore, lang voor des Zalighmakers tijden, klein: maer ten tijde van *Strabo*, en zijne voorouders, kreegh zy aenwas; alhoewel zy door het belegh, onder *Mithridates Eupator*, koning van *Pontus*, geene kleine rampen geleden had.

Maer de goetheit der lantstreke, en het welvaren van eenige burgers, hebben haer groot gemaekt. Eerst heeft *Hiero* aen de burgers, tot een erfdeel, twee duizent talenten nagelaten, na hy de stad met vele giften verçiert had. Daer na heeft de redenrijker *Zeno*, en, na hem, zijn zoon *Polemon*, de stad verheerlijkt en groot gemaekt, die ook, om zijne manhaftigheit, des koningrijks gewaerdight wiert: eerst door *Antonius*, en daer na door *Cesar Augustus*. Strabo.

De plaetse ontrent *Laodicea* brengt de beste schapen voort: niet alleenlijk in zaghtigheit van wolle, waer in zy ook de Milesische schapen overtreffen; maer ook in zwarte kleure, die als van eene rave is. Strabo.

Prusa aen den Olympus.

Strab. PRusa, of *Prusias*, *aen den Mysischen Olympus*, was een aeloude stad van *Mysie*, en wiert alzoo genoemt, tot onderscheidt van eene andere stad *Prusa*, aen den vliet *Hippus*, of bergh *Olympus*, in *Bithynie*, in den Astacenischen zeeboezem, gelegen, en was te voore *Cius* geheten: maer wiert door *Prusias* herbouwt, en na hem genoemt. *Prusa van Mysie* wiert door *Prusos*, die tegen *Kresus*, koning van *Lydie*, geoorloght heeft, op de grenspalen van *Frygie* en *Mysie*, en aen de voet van den bergh *Olympus*, gestight. *Prusa van Bithynie* wort noch heden by de Turken *Prousa*, of *Boursia*, of *Bursa*, geheten: want aldus wort deze naem verscheidentlijk uitgesproken.

Ptolem.

Strab.

Prusa van Bithynie was by ouds de zetel en hof der oude koningen van *Bithynie*. Maer wiert daer na door de Griekische Kristenen in bezit genomen. Eindelijk wiert de stad *Prusa*, op het jaer dertien hondert, of dertien hondert en zeven en twintigh, door *Orchan*, zoon van *Othmân*, of *Ottoman*, d'eerste koning uit den huize van *Othman*, den Griekschen keizer *Andronikus* afhandigh gemaekt. Sedert wiert *Prusa* de rijksstoel der Ottomansche *Sultans* of koningen, ter tijt toe *Konstantinopolen* op het jaer 1453, door hen verovert wiert.

De stad heeft noch de muuren, die zy onder de heerschappye der Kristenen had: naerdien de Turken die niet willen slopen, gelijk zy by-na alle andere deden: uit oorzake zy die als voor eene der koninglijke steden des rijks hielden.

De muuren hebben ontrent anderhalve mijle in den omtrek, en zijn van de puinhopen der oude stad gestight: want men ziet'er meenighte van kolommen, en brokken en stukken van marmer. De wijk, die op eene scherpe rotse, na de zijde van de *Bazar* is, wort het kasteel of slot genoemt, en was eertijts de verblijfplaetse der Turksche keizers: want de stad is als in twee delen of wijken gescheiden: te weten, in een boven en beneden-stad. Het kasteel is met eenen muur, die van de stad afgescheiden leit, omringt, en heeft vier poorten tot ingang.

In het klooster van *S. Jan*, of in eene kerke, die de Turken den Grieken afgenomen hebben, ziet men de grafstede van keizer *Orchan*, en zijne gemalin en kinderen.

Dicht daer by wort het graf gezien, daer de kinderen van keizer *Bajazet* in begraven leggen.

Deze kerke is in 't kruis, na de Griekische wijze, gestight, en heeft in 't mid-

't midden een koepel en koor gansch van marmer. Daer was ook eene hooftkerke, aen d'Apostelen gewijdt.

De stad bevangt ontrent veertigh duizent Turken, en twaelf duizent Joden. De Grieken en Joden woonen in de voorsteden, en maken een groot getal uit.

Het oud *Serrail* of vrouwen-timmer van *Prousa* is zeer klein. Het is een middelmatigh gebouw, heeft niet als zeven of acht kamers, en in de kamers geen huisraet: gelijk ook de Turken van geen huisraet houden: maer het heeft evenwel een aengenaem uitzight.

De stad wort door geene rievier bevochtight. Alleenlijk loopt een scheut of beke een vierendeel mijls van de stad, op den wegh van *Montagnia*. Daer en tegen is geene stad ter werelt, die zoo vele bronnen heeft.

Verscheide Turksche *Sultans* hebben aldaer zes of zeven *Moskeen* gestight; hoewel die van *Aladin* de fraeiste en grootste van allen is. Het is een fraei bouwstuk, en gansch van gehouwen steen gemaekt. Daer is ook eene *Bezestan* of beurze, de welke eene zeer schoone koop-plaetse is.

Prousa is niet alleenlijk eene stad van grooten koophandel; maer ook van grooten doortoght voor de *Karavanen*, die van *Aleppo*, of van *Smyrne* na *Konstantinopolen* gaen. Men teelt'er ook zeer fijne zijde. Ook zijn buiten aen de voet van den bergh *Olympus* marmere badstoven. Daer zijn meenighte van badstoven, na de Turksche wijze gebouwt. Men heeft'er ook vele *Kans* of stads herbergen, tot verblijf-plaetsen der reizers.

Buiten de stad zietmen de grafsteden van *Sultan Bajazet*, *Mahomet d'eerste*, en *Amurat d'eerste*.

Een vierendeel mijls van *Prousa* leit een vlek, *Kapligi* geheten. Daer is een groote badstove, in vorm van eene *Moske* gebouwt. Des uchtens gaen de mannen, en des namiddaghs de vrouwen daer in. Het water is zwavelachtigh, en zou te heet zijn, indien het met kout water niet getempert wiert. De Turken gaen zeer dikwils in deze badstoven, zoo uit kraght van hunne wet, als om vermaek, en om hen tot een geneesmiddel in verscheide ziekten te dienen: over welker genezing zy door het gansch lant vermaert zijn. Vlek Kapligi.

Niet verre van *Kapigli* is een gehught, dat by Grieken bewoont wiert.

Te *Prusa* vind men dit Grieksch opschrift:

ΑΥΡΗΛΙΣ ΕΛΠΙ
ΔΗΦΟΡΟΣ ΑΥΡΗ
ΛΙΑ ΧΡΥΣΟΓΟΝΗ ΘΥ
ΓΑΤΡΙ ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ
ΚΑΙ ΑΥΡΗΛΙΑ ΑΦΗ
ΧΡΥΣΟΓΟΝΗ ΘΥΓΑΤΡΙ
ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ

Dat is:

Aurelis Elpidiphoros, aen de dochter Aurelia Chrysogone, ter gedachtenis: en aen de dochter Aurelia Aphychrysone, ter gedachtenis.

Antiochie aen den Meander.

Antiochie aen den Meander is alzoo genoemt van wegen zijne gelegentheit aen den vliet *Meander*: waer door zy van meer andere steden (die ook *Antiochie* genoemt wierden, en by de schrijvers ten getale van over de veertien opgerekent worden) en inzonderheit van *Antiochie van Pisidie*, onderscheiden wort.

Dit *Antiochie* lagh ten Weste van *Hierapolis*, *aen den Meander*, in *Karie*, na de zijde van *Frygie* toe, en was by ouds een middelmatige stad. Haer geheele lantstreke, ter wederzijde van den vliet, was zeer gelukkigh: want zy braght vele vijgen voort, *Antiochische vijgen* geheten. Deze plaetse is ook aertbeving onderworpen. Strab.

In deze stad is geboren de beroemde *Sofist Diotrefes*, dien *Hybreas*, die ten tijde van keizer *Augusf* de grootste redenrijker was, gehoort heeft.

Heden wort dit *Antiochie Tachiaki* geheten.

Magnesia aen den Sipylus.

IN oude tijden lagen in *Klein Asie* twee steden, met den naem van *Magnesia*, of *Magnesie*, bekent. D'een was *Magnesia aen den Sipylus*, en d'ander *Magnesia aen den Meander* genoemt: gelijk *Livius*, *Strabo*, *Ptolemeus*, en andere oude schrijvers, die beide steden met die toenamen duidelijk gedenken.

D'oude stad *Magnesia* aen den *Sipylus* is alzoo, van wegen zijne gelegentheit aen den bergh *Sipylus*, en tot onderscheidt van *Magnesia aen den Meander*, genoemt: want zy lagh ten Noordweste aen de voet van den bergh *Sipylus*, een vierendeel mijls van den vliet *Hermus*, en niet verre van de steden *Ega* en *Temnus*, in *Lydie*, op de Noorder brete van 36 graden en 10 minuiten, en op de lengte van 58 graden en 40 minuiten.

Strab. Ptolem.

Magnesia aen den Sipylus wiert anders ook op Grieksch *Magnesiopolis*, dat is, *Magnesie-stad* genoemt, en was ten tijde der Kristenen een bisdom. *Eusebius*, bisschop van *Magnesia aen den Sipylus*, heeft den kerkenraet van *Efesen* onderschreven.

Notit. Antiq.

Magnesia aen den Sipylus wiert door aertbeving, ten tijde van *Strabo*, onder keizer *Tiberius*, die de schade vergoede, ter neêr gesmeten.

Strab. lib. 13.

Deze stad gaf zich aen *Alexander de Grote* over: en wiert door de Romeinen vry verklaert.

Magnesia aen den Sipylus wort noch heden gebroken enkelijk *Magnesa* genoemt, en leit ten Noordweste aen de voet van den bergh *Sipylus*.

Dit hedendaeghs *Magnesie* is meest door de Turken opgebouwt, sedert zy *Klein Asie* t'ondergebraght hebben. Eenigen der eerste Turksche keizers hebben een wijle hun hof in *Magnesie* gehouden. Men ziet'er noch een vermakelijk *Sarrail* of vrouwen-timmer, dat rontom met geboomte omringt leit.

De stad leit in 't hangen van zeer hoge bergen, die van d'*Archipel* beginnen, en na 't Ooste, tot voor-by *Sardis*, heden *Sart*, strekken. Aen het Noordeind leit eene schone grote vlakte.

De stad is tamelijk groot; hoewel langer, als ront, volk en neeringrijk, en vervult met verscheide winkels, die, na 's lants wijze, van hout licht opgebouwt zijn. Daer zijn verscheide *Moskeen*: en twee of drie zeer schoon in 't vierkant gebouwt, met eene ronde koepel in 't midden, en acht kleine rontom. Aen de hoeken van de groote deure, of portael, staen twee hooge ronde en dunne torens, *Alkorans* geheten, daer van op het uur des gebedts door de Turken geroepen wort.

Op den top van een hogen bergh staet een oud kasteel, dat met eene muur en vierkante torens omringt is. Wat lager, den bergh neêrwaerts, leit noch een andere muur: daer na volght een derde, ontrent op het midden van den bergh, na de stad toe.

Voor aen de stad staen stukken van kolommen, die de Turken op hunne kerkhoven oprechten: inzonderheit op de graven van aenzienelijke luiden, en gewonelijk dight aen den wegh.

De stad *Magnesie* heeft over de twalef duizent inwoonders: welker meeste Turken zijn. Men heeft'er ook Grieken, die aldaer niet meer dan eene kerke hebben.

Magnesia is heden de verblijf-plaetse van den stadhouder van dien oort, van wegen den Groten Heer, die den tytel van *Mussellem* voert, en in maght en waerdigheit naest den *Bassa* is.

By *Magnesia* is eene groote vlakte: op de welke dat vermaert gevecht tusschen *Scipio d'Asiaen*, en *Antiochus*, koning van *Asie* en *Syrie*, geschiede, dien, tot zege, gansch *Klein Asie* te beurt viel.

De bergh *Sipylus* leit een vierendeel mijls van of over den vliet *Hermus*, en vijf uuren van daer de stad *Smyrne*. Dies *Magnesia* of *Magnesa* zoo verre van *Smyrne* niet is, als het in de kaerten gestelt wort.

Niet verre van de vlakte van *Magnesie*, na de zijde van *Thyatire*, leit een zeer oud stedeken, *Marmoram* geheten, dat verscheide *Moskeen* en een klooster heeft. Dicht daer by is het Gigeesch meir of de poel, die, van 't Ooste tot het Weste, zes Italiaensche mijlen in de lengte heeft: nessens het welk het graf van *Aliattes*, vader van *Kresus*, was.

Marmoram.

Schmit. Ziet p. 332

Geteekent door Charles Vasteau.

Magnesia aen den Meander.

MAgnesia aen den Meander wiert alzoo van wegen zijne gelegentheit aen den vliet *Meander*, en tot onderscheidt van *Magnesia aen den Sypilus*, genoemt: hoewel de vliet *Letheus* noch veel nader aen de stad leit, die uit *Paktys*, een bergh der lantstreke van *Efesen*, zijnen oorsprong neemt, en in den *Meander* stort. Strab.

Strabo noemt *Magnesia aen den Meander* eene *Eolische*, en d'eerste stad, na *Efesen*. *Ptolemeus* plaetst *Magnesia aen den Meander* in het lantschap van *Karie*, op de Noorder brete van zeven en dertigh graden en vijftigh minuiten, en op de lengte van acht en vijftigh graden en dertigh minuiten. *Plinius* stelt *Magnesia* vijftien duizent schreden van *Efesen*, eene streke van drie mijlen.

Strab. De stad *Magnesia* lagh op eene vlakte, en aen den bergh *Thorax* geheten: op den welken, naer men zeidt, zeker *Daphita*, een letterkundige, gekruist wiert: uit oorzake hy de koningen van *Pergamum* in een gedicht gehekelt, beschrobt, en gelastert had.

Strab. D'inwoonders van *Magnesie* wierden *Magneten* genoemt, en schijnen afkomelingen der Delfiers te zijn, die de bergen *Dindymos*, in *Thessalie*, bewoont hebben.

Strab. lib. 14. *Magnesia* was eene kolonye der Thessalische en Kretische Magneten. Desgelijks schrijft *Plinius*, dat *Magnesia*, gebynaemt *aen den Meander*, van het *Thessalisch Magnesia* gesproten zy: want het *Thessalisch Magnesia* was een lantschap van *Macedonie*, na-by *Thessalie* gelegen.

Strab. Te *Magnesia* was een tempel van *Dindyme*, Moeder der goden: waer van de vrouw van *Themistokles*, of zijne dochter, zoo andere willen, priesterin was. Desgelijks schrijft *Plutarchus*, dat ten zijnen tijde by de Magneten eenige eerampten by die uit den geslaghte van *Themistokles* bedient wierden: welke eerampten toen *Themistokles*, zijn vrient, en eertijts leergenoot van den *Filosoof Ammonius*, bekleede.

By ouds wierden de Magneten, door de *Treriers*, een *Cimbrisch* volk, geheellijk verdelght, dat een langen tijt in voorspoet bloeide. Daer na namen de *Milesiers* de plaetse in bezit. Strab.

Kallinus gedenkt aldus de Milesiers, als of zy noch welvoeren, en in den oorlogh tegen d'Efesiers braveerden. *Archilochus* schijnt reeds hunne ellende, die hen weêrvoer, gekent te hebben. Waer uit blijkt, dat *Archilochus* ouder als *Kallinus* was. *Kallinus* melt ook een ander ouder inval der Cimmeriers: want hy schrijft, dat een woedend krijgsheir der Cimmeriers den Magneten overviel.

Uit de Magneten zijn beroemde mannen voortgekomen: als *Hegesianax*, invoerder des gezeghden Asiatischen stijls: na hy d'aengenome Attische gewoonte, of zwier, bedorven had. Strab.

In *Magnesie* waeren ook uitstekende schermmeesters: als, onder andere, *Kleomachus*: en verscheide treffelijke dichters en redenaers, als *Sotades*, *Alexander*, *Etolus*, *Lysis*, *Simus* &c. De snarenspeelder, *Anaxenor*, munte ook uit: dien de tooneelen met lof verhieven; maer allermeest *Antonius*.

De Magneten aen den *Meander* hebben de stad *Antiochie*, by *Pisidie*, gesticht of bevolkt. Zoo eenigen willen, zou *Magnesie aen den Meander* heden *Guzel Hisar*, dat is, *schoon kasteel*, genoemt worden. Strab. lib. 12. Smit.

Phaselis, of *Faselis*.

PHaselis, of *Faselis*, was eene Lycische stad, op de grensscheidingen van *Pamfilie* gebouwt. *Strab. lib.* 14. *Stephanus* noemt *Faselis* eene stad van *Pamfilie*. *Livius* stelt die op de grensscheiding van *Pamfylie* en *Lycie*. Anderen brengen die ook onder *Cilicie*: want wanneer de Ciliciers op zee kaepten, namen zy de stad *Faselis* in: waer door geschiede, dat zy ook onder *Cilicie* gerekent wiert. Flor. lib. 3. c. 6.

De stad *Faselis* wiert door *Mopsus* gesticht. Te vore wiert zy *Pityussa*, en daer na *Pharsalus*, en eindelijk *Faselis* genoemt. Mela lib. 1. c. 14. Stephan.

Herodianus alleen maekt t'onrecht *Faselis* tot een eilant. *Strabo* noemt *Faselis* eene gedenkwaerdige stad, die drie

havenen en een meir had. *Faselis*, zoo *Cicero* schrijft, was eertijts een schuilhoek en toevlught der zeerovers: want de zeerover *Zeniketus* bezat *Faselis*, als ook *Korykus*, en vele plaetsen van *Pamfylie*. *P. Servilius* nam de stad *Faselis* in, en verwoeste die. Te voore was zy geene stad der Ciliciers noch zeerovers. De Lyciers, Grieksche volken, bewoonden die stad. Maer dewijl de stad op zoodanigen oort, en zoo diep in zee gelegen was, dat de zeerovers, die uit *Cilicie* liepen, dikwils nootwendigh haer aen mosten doen: en uit die zelve plaetsen weêr uitliepen, daer zy ingelopen waeren, zoo hebben zy die stad zich toegeëigent: eerst door koophandel, en daer na door verbont. Dus verre *Cicero*.

Strab. De stad *Faselis* bestont by haer zelve, en was niet deelachtigh aen de gemeinschap der Lyciers.

Zeker *Theodektes* was een Faseliter van afkomste, en zoon van *Aristander*, die in schoonheit uitmunte, en vijftigh treurspelen, redenrijkkunsten, en redenneerkunde geschreven heeft, en t'*Athenen* sterf.

Engten van Faselis. Ontrent *Faselis* leggen, aen de zee, engten: waer door *Alexander de Grote* met zijn krijgsheir trok: want aldaer is een bergh, *Klimax* geheten, die aen de Pamfilische zee leit, en op strant een engen doorgang maekt, die by stilte of eb ontbloot wort, en dan voor de reizers gangbaer is: maer wanneer de zee oploopt, wort die meerendeels met de baren bedekt. Wijders, *Alexander* quam in het winter-saizoen, en trok, betrouwende meerendeels op zijn geluk, voort, eer de baren afgelopen waeren: waer door gebeurde, dat de krijgsknechten den gehelen dagh door het water reisden tot aen den navel toe.

De bergh, dien *Strabo Klimax* noemt, wort by *Ptolemeus Masikytus* geheten, die deze gemelde engten by *Faselis* maekt, en tusschen de stad *Olbia* en *Faselis*, aen de Pamfylische zee, volgens schrijven van *Ptolemeus*, eindight, en niet als een engen en smallen doorgang op strant laet.

Plinius noemt den bergh *Masikytes* van *Ptolemeus Massicytes*; maer hy stelt dien tusschen de steden *Limyra* en *Andriaka*, verre van *Faselis* en *Olbia*, neffens den welken *Ptolemeus* den *Massikytus* stelt. Aldus schrijft *Plinius: Na den uithoek van den Taurus is, neffens de zee, de stad Limyra, met eenen vliet van een zelven name: de bergh Masikytus, de stad Andriaka en Myra, Apyre* (of *Aperren*) en *Antiphellos.*

Olbia.

Strab. NA *Faselis*, en drie hondert en zeven en zestigh schreden van de *Heilige uithoek*, leit de stad *Olbia*, of *Olbie*, dat het begin van *Pamfylie* is, en een grote vesting by ouds was. *Stephanus* wil, dat *Olbie* geene stad van *Pamfylie*; maer van het lant der Solymiers zy, en niet *Olbia*; maer *Olbe* moet genoemt worden. Daer nochtans *Ptolemeus* en *Strabo* die te recht onder de zeesteden van *Pamfylie* rekenen. Ook is *Olbe* geene stad van *Pamfylie*; maer van *Cilicie*.

Ptolemeus stelt ook, na *Faselis*, onder de zee-steden van *Pamfylie*, de stad *Olbia*, op de Noorder brete van zes en dertigh graden en dertigh minuiten, en op de lengte van twee en zestigh graden. Na *Olbia* stelt hy de stad *Attalea*, en dan de monden van den vliet *Kataraktes:* dan de stad *Magydis:* daer na de monden van den vliet *Cestros* en *Eurymedon*, en eindelijk *Side.*

Verscheide steden waeren in oude tijden met den naem van *Olbie* bekent, die in verscheide gewesten des werelts lagen. *Stephanus* gedenkt'er negen.

Attalea.

NA de stad *Olbie*, en den vliet *Kataraktes*, leit de stad *Attalea*, alzoo genoemt na den stichter *Attalus Filadelfos*, koning van *Pergamos*. *Ptolemeus* stelt ook na *Olbie* de stad *Attalea*, en daer na den vliet *Kataraktes*. *Attalea* wort heden *Satalia*, en in eenige lantkaerten van *Anatolie Satalia Vecchia*, dat is, *oud Satalia*, en by de Turken *Anatali*, geheten, en aen zee, over den vliet *Kataraktes*, gestelt, geheellijk na den stant, dien *Strabo* aengewezen heeft.

Atta-

Attalus had ook een na-by-gelegen vlek tot een ſtedeken gebouwt, en met wallen omringt, en *Korykos* genoemt. Dies waeren *Attalea* en *Korykos* gebuurſteden, en lagen op het ſtrant van *Pamphylie*. Eenigen houden *Attalea* en *Korykos* voor eene en de zelve ſtad.

Stephan. *Attalea*, en anders *Attalia*, of *Attalien*, wiert te voore *Agroeira* of *Aloeira* genoemt, en was eene ſtad van *Lydie*.

D'apoſtel *Paulus* quam van *Pergen* t'*Attalien*, en ſcheepte van daer na *Antiochien*, in *Syrie*, over. Actor. 14 : 25.

De ſtad *Attalea* heeft haeren naem aen de na-by-gelegen zeeboezem meêgedeelt: en was de grootſte en ſterkſte ſtad van alle de ſteden van die kuſte.

Men zeidt (zoo *Strabo* uit *Kaliſthenes* verhaelt) dat tuſſchen *Faſelis* en *Attalea* de ſteden *Thebe* en *Lyrneſſus* getoont worden, die de Trojaenſche Ciliciers ſtichten, die uit de Trojaenſche ſteden, *Lyrneſſus* en *Thebe*, de welke *Achilles* verwoeſt had, verdreven, en in *Pamphylie* gekomen waeren.

Desgelijks ſtelt ook *Plinius*, neffens den vliet *Katarraktes*, *Lyrneſſus*, als ook *Olbia* en *Faſelis*. *Q. Kurtius* gedenkt ook de zetels der ſteden, *Lyrneſſus* en *Thebe*; maer hy plaetſt die t'onrecht by de ſtad *Korykos*, in *Cilicie*.

Perga. Na *Attalea* leit aen den vliet *Ceſtrus*, zeſtigh ſtadien opwaerts, de ſtad *Perga*, of *Pergen*, op een gelijken afſtant, als *Aſpendos aen den Eurymedon*.

Ptolemeus maekt *Perga* en *Aſpendos* middenlantſche ſteden van *Pamfilie*, en ſtelt *Perga* op de lengte van twee en zeſtigh graden en vijftien minuiten, en op de Noorder brete van zes en dertigh graden en dertigh minuiten. *Mela* plaetſt *Perga* tuſſchen de vlieten *Ceſtrus* en *Katarraktes*, die van eene hoge ſteenrotſe, als eene waterval, neêrſtort; waer van het geluit van verre gehoort wort. *Scylax* breit de zeekuſte van *Lycie* tot aen de ſtad *Perga* uit. Achter *Perga* ſtont, op eene verheve plaetſe, een tempel van de Pergeeſche *Diana*: in den welken alle jaers vergadering gehouden wiert.

Veertigh ſtadien van daer lagh, aen zee, eene hoge ſtad, en van *Perga* te zien: en daer na een tamelijk groot meir, *Kapria* geheten. Strab

Daer na leit de ſtad *Aſpendos*, die byna alle d'oude ſchrijvers, neffens of aen den vliet *Eurymedon* plaetſen. Aldus ſchrijft *Plinius*: *De vliet Eurymedon, neffens Aſpendus vloeiende.* Van gelijken ſchrijft *Arrianus*, dat *Aſpendus* meerendeels op eene vaſte uithoek geſtight was: neffens welke uithoek de vliet *Eurymedon* vloeit. Aſpendus.

Aſpendus was door *Aſpendus*, of door d'Archiven, geſtight, en op eene zeer verheven heuvel, in *Lycie* of *Pamfylie*, gelegen: derwaerts men langs den vliet *Eurymedon*, tegen ſtroom, tot 60 ſtadien, opvaert. Zy was in oude tijden genoechzaem volkrijk. *Scylax* ſtelt, na de zijde van *Lycie*, d'eerſte zeeſtad van *Pamfylie*, *Aſpendus*, en de laetſte *Side*.

Boven *Aſpendus* is de vliet *Petneliſſus*, en dan een andere vliet, en voor dien vele kleine eilanden. Strab.

Niet verre van daer lagh *Side*, d'eerſte zeeſtad van *Pamfylie*, en was een kolonye en haven der Kumeers: alwaer een tempel van *Minerve* ſtont. Side.

Niet verre van de ſtad *Side* ſtelt *Mela* den vliet *Eurymedon*. Ook ſtelt *Ptolemeus* d'uitwatering van den vliet *Eurymedon*, en de ſtad *Side*, vervolgens neffens elkandere. Dicht by *Side* is de zeekuſte der kleine *Kibyratiten*: daer na de vliet *Melas*, en dan de ſtad *Ptolemais*. Daer na volgen de grenſpalen van *Pamfylie*. Vliet Eurymedon

Ptolemeus ſtelt tuſſchen *Aſpendos* en *Perge* eene ſtad *Siluus*, of *Siluum*, op de lengte van twee en zeſtigh graden en vijftien minuiten, en op de Noorder brete van zes en dertigh graden en zes en vijftigh minuiten. *Arrianus* noemt *Siluus Sillion*, en *Stephanus Silleion*, en ſtelt die in *Jonie*, by *Smyrne*. Siluus.

Xanthus.

ZEventigh ſtadien van den vliet *Xanthus*, opwaerts, leit de ſtad *Xanthus*, of de ſtad der *Xanthiers*: gelijk *Strabo* die noemt.

Xanthus was eertijts een der zes grootſte ſteden van *Lycie*, als *Strabo* uit *Artemidorus* verhaelt. *Xanthus* wiert in oude tijden anders *Arna* genoemt, na zekeren *Arnus*, die oorlogh met den ſtamvader of eerſten voortteelder gevoert heeft. Stephan.

De ſtad *Xanthus* was alzoo genoemt

na

na *Xanthus*, zeker Egyptenaer of Kreter, die de zelve gestight had.

Xanthus was met een kasteel gesterkt.

Ontrent *Xanthus* lagh eene vlakte: want *Herodoot* gedenkt de Xantische vlakte.

Ptolemeus stelt de stad *Xanthus* ontrent den bergh *Kragus*, of *Kragas*, op de Noorder brete van zes en dertigh graden en tien minuiten, en op de lengte van zestigh graden en tien minuiten, na de stad *Tlo*.

Herod. lib. 1. *Harpagus* de Meed, en veltheer van koning *Cyrus*, veroverde, op het jaer 444 voor des Zalighmakers geboorte, de stad *Xanthus*. Wanneer hy zijn krijgsheir op de Xantische vlakte gebraght had, trokken de Lyciers uit de stad. Weinigen voghten tegen velen: doch queten zich evenwel mannelijk. Wanneer zy overwonnen waeren, begaven zy zich met de vlught in de stad, en braghten vrouwen, kinderen, goederen en huisgenoten op het kasteel, en staken daer na het kasteel in brant, dat gansch afbrande.

Na de Xanthiers dat gedaen hadden, zwoeren zy t'zamen diere eeden, en vielen de stad uit, en vochten hen alle doot. Alle de Lyciers, die ten tijde van *Herodoot* Xanthiers genoemt wierden, Lib. 1.
waeren poorters of vreemdelingen: behalven tachentigh huisgezinnen, die toen van huis getrokken, en aldus overgebleven waeren. Aldus kreegh *Harpagus Xanthus* in.

Patara.

Strab. lib. 14. Herod. lib. 1. NA de stad *Xanthus* leit de stad *Patara*, die eene der zes grootste steden van *Lycie*, en ook, als *Xanthus*, eene groote stad was.

Ptolemeus stelt *Patara* op de Noorder brete van zes en dertigh graden, en op de lengte van zestigh graden en dertigh minuiten.

Patara had by ouds ook eene haven, die *Scylax* gedenkt, en door eene grote uithoek of kaep van een verheven strant scheen gemaekt te worden. Deze uithoek wiert op Grieksch *Akra Patareis*, dat is, uithoek *Pataris*, genoemt, die ten Weste de grenspael van den Issischen zeeboezem was.

Stephanus noemt deze uithoek *het hangend eilant der Lyciers*. Op wiens uitterste hoek de stad *Patara* en haven was. Te weten, van den uithoek des berghs *Taurus*, tot aen den bergh *Kragus*, leit een wijde zeeboezem, die aen d'eene zijde door de haven van *Patara*, en op d'andere zijde door die uithoek besloten wiert. Binnen deze uithoek, ten Ooste, en in dien zeeboezem, lagen d'eilanden, *Chelidonien* geheten.

Serr. in Virg. Na de stad *Patara* wiert god *Apollo*, de *Patareesche Apollo* gebynaemt, die zes Wintermaenden te *Patara*, en zes Zomermaenden te *Delos* antwoorden of orakelen uitte. Hierom schrijft ook
Lib. 3. Od. 4. *Horatius*: *De Patareesche Apollo, die de kreupelbosschen van Lycie bezit.*

De kapel of tempel van dezen *Apollo* heeft de stad *Patara* edel gemaekt en verheerlijkt, die eertijts in rijkdommen, en geloof van orakel, den Delfischen tempel gelijk was.

Desgelijks schrijft *Herodoot*, dat het Lib. 1.
orakel niet altijt te *Patara van Lycie* was: en wanneer het daer was, en de wichelaerster haeren dienst verrichten most, zoo wiert zy des nachts in de kerke opgesloten.

De stad wiert alzoo na den stichter Stephan
Patarus genoemt, zoon van *Apollo*, en *Lycie*, dochter van *Xanthus*: of na een anderen *Patarus*, zoon van *Lapeon*.

Wanneer koning *Ptolemeus Filadelfos* die stad verçiert of vergroot Strab.
had, noemde hy die *Arsinoë in Lycie*, tot onderscheidt van andere steden, ook *Arsinoë* geheten. Maer de naem, dien van het begin was, bleef ingewortelt.

Patara, zoo *Plinius* ook verhaelt, Lib. 5.
wiert te voore *Patoros* geheten; maer c. 27.
door *Ptolemeus Filadelfos*, ter gunste van zijne gemalin *Arsinoë*, *Arsinoë van Lycie* gebynaemt.

Of *Patara* is alzoo van *Patara*, dat Stephan
op oud Grieksch eene *kiste*, *vat*, *bak*, of *lade*, betekent, genoemt: te weten, zeker meisken, *Salacia*, uit *Osionis*, droegh in een *Patara* of kiste, aen *Apollo*, de heilighdommen, die in lekkernyen, in vorm van eene boge en schichten gemaekt, bestonden: waer meê zy speelden, wanneer zy noch jong waeren.

waeren. Wanneer zy het vat neêrzette, en op den wegh ruste, had eene wint de *Patara* opgenomen, en in zee gesleept. Waer op het meisken weenende naer huis gegaen was. Voorts wiert de *Patara* na het hangend eilant der *Lyciers* overgevoert. Maer een der genen, die uit *Salacie* gevlught was, had de *Patara* gevonden, en alle de lekkernyen, die daer in waeren, verbrant. Aldus was het hangend eilant aen *Apollo* heiligh geworden. Voorts wiert de lantstreke of stad, na het vat of kiste, *Patara* genoemt.

Patara wort noch heden *Patara* genoemt, en leit niet verre van de zee, en had, op eenen afstant van elf duizent schreden, eene haven, *Fenix* geheten; hoewel die niet zeer veiligh is van wegen de klippen, die van den bergh *Taurus* uitsteken. Nig. Af. Com.

Pinara.

Strab. lib. 14. BEneden of onder den bergh *Kragus*, midden in 't lant, leit *Pinara*, die een der grootste steden in *Lydie* was. Aldaer wiert *Pandarus* geëert, die misschien gelijknamigh met den Trojaenschen *Pandarus* was, de welke voor *Troje* geoorloght heeft: want men zeide, dat deez ook van *Lycie* geboortigh was. Desgelijks noemt *Stephanus Pinara* de grootste stad; maer stelt die boven den bergh *Kragus* van *Cilicie* en *Lycie*.

Op eene andere plaetse schrijft *Stephanus: dat een gedeelte der inwoonders van Xanthus, wanneer die stad te volkrijk geworden was, op Kragus gekomen waeren, en op dien bergh eenen ronden heuvel bewoont, en de stad Pinara genoemt hadden:* (dat is vertaelt *ront*:) *want de Lyciers noemden alle ronde dingen Pinara.* Maer die heuvel, op den welken *Pinara* gebouwt was, heeft misschien een der hoge ruggen van den *Kragus* kunnen zijn.

Tusschen *Pinara* en *Patara* vloeit de vliet *Xanthus*, te voore *Sirbes* geheten, die uit twee bronnen van den bergh *Kadmus* zijnen oorsprong neemt, en door *Lycie* schiet, en niet verre van de stad *Xanthus* in de Lycische zee stort. Strabo.

Tien stadien roeiens, den vliet opwaerts, stont eertijts de tempel van *Latone.*

Tlos, Mira, &c.

Strab. TLos was eene stad van *Lycie*, en de zeste der zes grootste steden van *Lycie*. *Ptolemeus* stelt *Tlos* tusschen *Araxa* en *Xanthus*, op de Noorder brete van zes en dertigh graden en veertigh minuiten, en op de lengte van zestigh graden.

Tlos was alzoo genoemt na *Tlos*, zoon van *Termilus*, en nymf *Praxidica*. *Stephanus* stelt een andere stad *Tlos* in *Pisidie*.

Strab. *Myra* was de vijfde der zes grootste steden van *Lycie*, twee stadien van zee, en op een hogen heuvel gelegen. *Ptolemeus* noemt *Myra Myrra*, en stelt het by den bergh *Masikytus*, op de Noorder brete van zes en dertigh graden en veertigh minuiten, en op de lengte van een en zestigh graden.

Na *Myra* lagh een stedeken *Lymira*, twintigh stadien van zee, aen den vliet *Limyrus*, die zijne uitwatering in zee heeft.

Phellos en *Antiphellos* waeren twee steden van *Lycie*, midden in 't lant gelegen. *Ptolemeus* stelt *Phellos* aen den bergh *Masikytus*, op de Noorder brete van zes en dertigh graden en dertigh minuiten, en op de lengte van zestigh graden en zes en dertigh minuiten: en *Antiphellus* aen de zeekust, op de Noorder brete van zes en dertigh graden, en twintigh minuiten, en op de lengte van zestigh graden en dertigh minuiten. Strab. lib. 14.

Termissus en *Telmissus.*

Strab. lib. 13. TErmissus was eene Pisidische stad, zeer na-by *Kabyra*, en by d'engten der bergen gelegen: waer door de wegh na het lantschap van *Milyas* liep.

Alexander de Grote heeft hierom deze stad doen verwoesten, om die eng-

Lib. 1.

ten t'openen *Arrianus* gedenkt ook dit bedrijf van *Alexander*: maer hy noemt t'onrecht de ſtad *Telmiſſus*, in plaetſe van *Termeſſus*.

a Strab. b Cicer. c Ptolem.

[a] *Telmiſſos*, of [b] *Thelmeſſus*, of [c] *Telmaſus*, was eene grenspael, en laetſte ſtad van *Lycie*, na-by den bergh *Dedalen* gelegen. Zy had eene uithoek, *Telmiſſus*, of *Telmiſſis* geheten, en eene haven. *Scylax* gedenkt ook de ſtad *Telmiſſos* en haere haven.

Eenigen houden *Telmeſſus* en *Termiſſus* voor een en de zelve ſtad, en *Telmiſſos* voor den rechten, en *Termiſſos* voor eenen gebroken naem. Daer nochtans *Strabo* en *Stephanus Telmiſſos* en *Termiſſus* duidelijken onderſcheiden: want *Strabo* noemt *Telmiſſos* eene ſtad van *Lycie*, en *Termiſſus* eene Piſidiſche ſtad. Desgelijks noemen *Stephanus* en *Cicero Thelmiſſus* eene ſtad van *Karie*, en *Termiſſus* eene ſtad van *Piſidie*. *Ptolemeus* ſtelt *Telmaſus* ook in *Lycie*, na den bergh *Kaunus*, op de Noorder brete van vijf en dertigh graden en vijftigh minuiten, en op de lengte van zes en dertigh graden en dertigh minuiten. Daer en tegen ſtelt hy *Termeſſus* in *Pamfylie*, in de lantſtreke van *Karbalia*, na *Milyas*, op de Noorder brete van zeven en dertigh graden en vijftien minuiten, en op de lengte van twee en zeſtigh graden en tien minuiten. In *Thelmeſſus* bloeide de leere der wichelaers.

Eumenes nam in den Antiochiſchen oorlogh die ſtad den Romeinen af. Na des zelfs koningrijk verniettight was, kregen de Lyciers de ſtad weêrom.

Askemkaleſi.

Voyage Spon.

A*skemkaleſi*, dat is, *kaſteel van Askem*, is heden eene verwoeſte ſtad en zeehaven, anderhalve daghreizen verder, als *Miletus*, gelegen.

Men vint'er een grote meenighte van marmerſtenen, en oude gedenktekenen, met vele opſchriften, onder andere een met dit opſchrift, ΙΑΣΕΥΣ, dat is, van de ſtad *Jaſus* of *Jaſſus*. Waer uit eenigen willen beſluiten, dat aldaer de oude ſtad *Jaſſus* geſtaen hebbe. Men ziet'er noch den omtrek van muuren, en een ſchouwtoneel van marmer, met een Griekſch opſchrift, welk uitwijſt, dat een zeker *Zopater*, zoon van *Epikrates*, het aen *Bacchus* had toegewijt.

Van wegen de groote meenighte der puinhopen en marmerſtenen, willen eenige dit *Askemkaleſi* voor d'oude ſtad *Halikarnaſſus* gehouden hebben; hoewel *Halikarnaſſus*, zoo men *Plinius* geloven magh, veel verder gelegen was.

Halikarnaſſus.

Strab. Stephan.

H*alikarnaſſus* was eene zeeſtad, en het hof der lantsheeren van *Karie*; hoewel *Herodoot Halikarnaſſus* eene ſtad der *Doriers* noemt. Te voore wiert *Halikarnaſſus Zefyra* en *Iſthmus* genoemt: en was gelegen vijftien Italiaenſche mijlen van het eilant *Koa* of *Kos*, tuſſchen de Kerauniſchen en Iſſiſchen zeeboezem: by het welk daer na het eilant *Zefyrie* gevoeght is, volgens ſchrijven van *Plinius*.

Aldaer was het graf van *Mauſolus*, koning van *Karie*, een werk der zeven wonderen der werelt: het welk *Artemiſia*, zijne gemalin, hem had doen maken: want deez was zoodanigh door liefde op hem verſlingert, dat zy, naer men zeidt, d'aſſche des overleden, met wijn gemengt, ingedronken hadde. Dit graf wiert, na hem, *Mauſoleum* genoemt. Het was vijf en twintigh ellen hoogh, en met zes en dertigh kolommen omringt.

Na dit graf zijn ſedert alle koſtelijke graven *Mauſolea* genoemt. Waerom *Suetonius* de graven der keizers, die keizer *Auguſtus* had doen bouwen, *Mauſolea* genoemt heeft.

De ſtichters der ſtad waeren, onder andere, *Anthes*, met de *Trezeniers*. Of *Anthes* (zoo *Stephanus* uit *Kallimachus* ſchrijft) verhuisde uit *Trezen*, eene ſtad van *Pelopomeſus*, en nam de ſtam *Dymane* met zich.

Zoo *Diodoor* ſchrijft, was *Halikarnaſſus* met vele kaſtelen verçiert.

De ſtad *Halikarnaſſus* quam ongeval over, wanneer zy door *Alexander de Grote* met gewelt ingenomen wiert: want *Hekatomnos*, koning van *Karie*,

had

Strab. had drie zoonen, *Mausolus*, *Hidrieus*, en *Pixodarus*: en twee dochters: welker oudste, *Artemisia*, aen *Mausolus*, d'oudsten der broeders, getrout was. De tweede, *Ada*, was aen *Hidrieus* getrout. *Mausolus* regeerde na 's vaders doot, die zonder kinderen sterf, en het rijk aen de vrouwe naliet, door wien hem het voornoemt graf opgerecht wiert. *Artemisia* overleed aen eenen teering, uit droefheit over haeren man. Na haer regeerde *Hidrieus*. Na zijne doot volghde *Ada* in het rijk: maer wiert door *Pixodarus*, die van *Hekatomnus* zoonen overgebleven was, verdreven. Wanneer deez na de zijde der Persianen oversloegh, zoo eischte hy van hen, tot rijksgenoot, eenen lantvooght, die, na de doot van *Pixodarus*, *Halikarnassus* in bezit nam, en aen *Ada*, dochter van *Pixodarus*, trouwde.

Toen nu *Alexander de Grote* quam, verduurde hy het belegh. Maer *Ada*, dochter van koning *Hekatomnus*, die *Pixodarus* verstoten had, viel *Alexander de Grote* te voet, en bad hem, om in 't afgenomen rijk te mogen herstelt worden, met belofte van de herstelling van het afgevallen hem te helpen bewerken: naerdien de huisgenoten, die onder haer stonden, dat bezaten. Zy gaf ook de stad *Alinda* of † *Alma* over: († Stephan.) waer in zy haer ophield. Wanneer *Alexander* daer in bewillight, en haer tot koningin verklaert had, nam hy de stad *Halikarnassus* in; behalve het kasteel: het welk dobbeld was. Een weinigh daer na wiert ook het kasteel verovert: want de begonnen belegering wiert met groten yver en drift voortgezet.

Van *Halikarnassus* zijn geboortigh, *Herodotus*, d'aeloude Grieksche historischrijver: de poëet *Herakletus*, een vriendtgenoot van *Kallimachus*, en de historischrijver *Dionysius*, een tijtgenoot van *Strabo*. Van *Halikarnassus* was ook geboortigh *Elius Dionysius Halikarnasser*, *de Jonge* by de schrijvers gebynaemt, die onder keizer *Hadrianus* gebloeit, en zes en dertigh boeken van de Muzijk geschreven heeft, zoo *Suidas* getuight.

Halikarnassus is over lang al verwoest. Men ziet'er noch grote puinhopen, op eene onbewoonde plaetse, *Boudron* geheten, recht tegen over het eilant *Kôs*.

Na *Halikarnassus* volght een kaep of uithoek der Myndiers, *Termerium* geheten: daer tegen over *Scandaria*, een uithoek van het eilant *Kôs*, leit, veertigh of hondert en twintigh stadien van het vast lant. Termerium.

Op de zeekuste van het vast lant is, by *Myndias*, of de lantstreke van *Myndus*, een uithoek, *Astypalea* en *Zephyrium* geheten. Daer na volght *Myndus* zelf, eene stad van *Karie*, die eene haven had. (Uithoek Astypalea.) (Myndus.)

De stad *Myndus* wiert door de genen, die van *Aëtus*, *Anthes* zoon, uit *Trezene*, ter volkplanting gezonden wierden, gestight: die ook *Halikarnassus* stighten.

Deze stad wort ook by *Scylax* gedaght. Het schijnt deze stad klein was: want als *Diogenes Cynikus* by deze stad quam, en de poorten groot en de stad klein zagh, zoo zou hy gezeit hebben: *ô Myndier mannen! sluite de poorten, op dat uwe stad niet uitloopt.*

Daer na volght *Bargylia*, of *Bargyle*, en by *Plinius Bargylos* geheten, dat ook eene stad was, die de Kariers *Adanum* noemden. Tusschen beide leit een poel *Karyanda*, en een eilant van een zelven name, dat de Karyandiers bewoonden. *Scylax*, d'aeloude historischrijver, was van daer geboortigh. (Bargyna. Stephan.) (Karyanda.)

Van *Bargilie* was de beroemde *Protarchus*, d'Epikurist, geboortigh, leermeester van *Demetrius*, *Lakon* gebynaemt.

Na-by *Bargylie* was een tempel van *Diana Myndyas*, die nooit besneeuwt noch beregent wiert, zoo *Strabo* en *Pausanias* getuigen. Daer was ook eene lantstreke *Mynega* geheten.

Bergh en stad *Olympus*.

OLympus was een bergh van *Mysie*, by of aen het uitterste of uithoek van den *Taurus*, en tusschen het strant *Korykus*, en de stad *Faselis* gelegen.

Ptolemeus stelt den bergh *Olympus* op de Noorder brete van een en veertig graden en dertigh minuiten, en op de lengte van zeven en vijftigh graden. D'*Olympus* wiert anders ook *Fenikos* genoemt, en heet heden *Lacha*: hoewel anderen

ren willen, dat hy zijnen ouden naem behouden heeft.

Stad Olympus. Strab. By of aen den bergh *Olympus* lagh by ouds eene stad, ook *Olympus* geheten: en een andere, *Prusa* of *Prousa*, die hierom *Prusa aen den Olympus van Mysie* genoemt wiert. Te weten, tusschen de stad *Faselis* en *Hiera Akron*, of uithoek des *Taurus*, lagh de groote stad *Olympus*, en de vierde der zes grootste steden van *Lycie*. Dies *Stephanus* en andere t'onrecht *Olympus*, uit *Strabo*, tot eene stad van *Pamfylie* maken.

Strabo noemt *Olympus* op eene andere plaetse een kasteel van een zelven name, als de bergh. Dit kasteel, en deze bergh, was een roofnest van den rover *Zeniketus*: van waer geheel *Lycie*, *Pamfylie* en *Pisidie*, kon gezien worden. Maer wanneer de bergh door *Isaurikus* ingenomen was, verbrande *Zeniketus* hem zelven en zijn gansch huisgezin. Deez *Zeniketus* bezat ook *Korykus*, *Faselis*, en vele plaetsen van *Pamfylie*, die alle *Isaurus* veroverde.

Solinus noemt *Olympus* eene edele stad; hoewel hy schrijft, dat die by zijnen tijt al vervallen en vergaen was. Toen was het een kasteel, beneden het welk koninglijke wateren vloeiden, die, van wegen hunne uitmuntenheit van stroom, voor de bezichtigers beziens-waerdigh waeren.

De bergh *Olympus* wort in 't ronde niet bewoont. Op de toppen heeft hy groote eike bosschen, en wel gesterkte plaetsen, die troepen van rovers kunnen voeden: waer in de tyrannen of heerschers zich dikwils onthielden, die aldaer een langen tijt konden verblijven: als, ten tijde van *Strabo*, *Kleo*, die de belhamel of overste der rovers was. Juliopolis. Deez was uit het vlek *Gordis* geboortigh, dat hy daer na vergroote, en tot eene stad maekte, en *Juliopolis*, dat is, *Julius-stad*, noemde. *Ptolemeus* noemt *Juliopolis* *Juliogordos*, en stelt het niet aen den *Mysischen Olympus*; maer aen den berg *Sipylus*, by *Magnesie*. *Plinius* noemt *Juliopolis* ook *Gordi Kome*, dat is, vlek *Gordis*, gelijk *Strabo*. *Kleo* gebruikte in 't begin, tot een roofnest en schuilplaetse, de sterkste der kasteelen, met name *Kallydron*. Hy was *Antonius* zeer dienstigh, en belette den toevoer der krijgstoerusting, en besprong de genen, de welke voor *Labienus*, die te dien tijde *Asie* bezat, gelt verzamelden.

In den Aktiaschen oorlogh viel hy van *Antonius* af, en voeghde zich by de veltöversten van *Julius Cesar*, en wiert boven waerde geëert: want behalve de giften, die hy van *Antonius* ontfangen had, kreegh hy daer en boven andere van *Julius Cesar*: zulks hy voor eenen rover den schijn van lantsheer aennam.

Hy was priester van den Abrettenischen *Jupiter*, die een god der Mysiers was, en kreegh het gedeelte van *Morene* onder zijne gehoorzaemheit: het welk ook, gelijk *Abrettene*, een gedeelte van *Mysie* was. Eindelijk verkreegh hy ook in *Pontus* het priesterschap der Komaneers. Wanneer hy dat bekomen had, overleed hy dezer werelt, binnen den tijt van eenen maent: want eene felle ziekte nam hem wegh: 't zy dat die hem uit al te groote opvulling van spijze en drank, of (gelijk de tempeldienaers zeiden) door gramschap der goddin, overquam: want in den omtrek des tempels was de woonplaetse van den priester en priesterin.

De heilige plaets was, behalve andere heiligheit, inzonderheit van het eeten van zwijnen-vleesch gezuivert: gelijk ook de gansche stad: ook wiert geen zwijn daer in gebraght.

Hy heeft, ten eerste, zoo dra hy in de stad quam, zijnen roofachtigen aert getoont, met het overtreden van die gewoonte; dewijl hy niet als een priester; maer als een schender der heilighdommen, daer in getreden was. Verken-vleesch was by *Venus* ongezien en gehaet: gelijk *Strabo* in zijn negende boek getuight; daer hy van de Kastineesche *Venus* spreekt.

De stad *Selge* was in 't begin door de Lacedemoniers gestight: hoewel ook al te voore door *Kolchas*. Namaels bleef zy op haer zelf, en nam door eene goede regeering toe: zulks zy by wijle twintigh duizent mannen heeft gehad. De Selgers hebben voor noch na niet eenmael onder anderen gestaen: maer de vruchten van hun lant veilighlijk genoten. Zy hebben altijt om het beneden-lant, dat in *Pamfilie* en binnen den *Taurus* leit, tegen de koningen geoorloght: maer met de Romeinen hebben zy die lantstreke op zekere voorwaerden bezeten. Aen *Alexander de Grote* hebben zy gezanten gezonden, en gezeit Selge. Strab.

de

de bevelen in vrientschap te willen aenvaerden. Maer ten tijde van *Strabo* stonden zy geheellijk onder gehoorzaemheit der Romeinen, en waeren in het lantschap gerekent, dat te voore onder *Amyntas* stont.

Kydre. *Kydre* was eene stad, op de grenzen der Frygiers en Lydiers, en tusschen *Sardes* en *Kolosse* gelegen. *Krezus*, koning van *Lydie*, deed in deze stad eene zuil stellen en oprechten, die met letteren de grenspalen te kennen gaf.

Anaua was eene stad van *Frygie*, tusschen *Celenen* en *Kolosse* gelegen. Anaua.

Pessinus.

PEssinus, en anders *Pisinus*, was de grootste zee-koopstad van *Frygie* of *Galatie*, en had den grootsten tempel, die aen de moeder der goden, *Angidistis* of *Andistis* genoemt, gewijt was.

Strab. lib. 12. De priesters waeren by ouds eenige lantsheeren, en trokken groot genot uit het priesterschap; maer ontrent des Zalighmakers tijden waeren dier eeren veel vermindert. Doch de zee-koopstad was noch in wezen gebleven.

Stephan. *Pessinus* wiert alzoo na zekeren *Gallus*, of Fransman, *Pessinus* genoemt: of na den heuvel van zekeren bron, op den welken *Marsyas* begraven is. *Stephanus* noemt *Pessinus* eene stad van *Galatie*. Desgelijks schijnt *Strabo Pessinus* in *Galatie* te stellen. Maer *Livius* noemt *Pessinus* eene stad van *Frygie*: gelijk ook *Galatie* en *Frygie* grens- of gebuur-gewesten waeren.

Anderen verhalen, dat *Ilus*, zoon van *Tros*, koning van *Dardanie*, de plaetse alzoo genoemt hebbe: hoewel *Theopompus* bevestight, dat dit niet *Ilus*; maer *Midas*, eertijts d'allermaghtighste koning van *Frygie*, zou gedaen hebben.

Pessinus wort heden *Possene* of *Trikanta* genoemt.

De heilige oort was van d'Attalische koningen behoorelijk met eenen tempel en portalen verçiert. De Romeinen hebben den tempel deurluchtigh gemaekt, wanneer zy, uit kracht van het orakel van *Sibylle*, het beelt der goddin van daer na *Rome* ontboden.

In den tweeden Punischen oorlogh wiert het beelt van deze goddin, door bericht van de veirzen der Kumaensche *Sibylle*, door *Scipio Nasika*, uit *Pessinus*, na *Rome* gevoert: als blijkt uit dit

Lib. 29. volgend schrijven van *Livius*. *Een nieuwe godsdienst had te dien tijde de stad ingenomen, wanneer een veirs in de Sibyllische boeken gevonden was, die, van wegen het dikwils steenigen, in dat jaer uit den hemel, ingezien waeren. Wanneer een vreemde vyant den lande van Italie zal oorlogh aengedaen hebben, dan kan die uit Italie verjaeght en verdreven worden, indien de moeder Idea van Pessinus na Rome zal overgevoert zijn. Waer op de Romeinsche redenaers te Pergamum by den koning quamen, die de gezanten heuschelijk ontfong, en na Pessinus, in Frygie, braght, en hen den heiligen steen, dien d'inwoonders de moeder der goden noemden, overgaf, en beval na Romen over te brengen.*

By de stad leit een bergh, *Dindymum* geheten: waer van de goddin *Dindymene* genoemt wort.

Dicht daer by heeft de vliet *Sanggarius* zijnen loop. Aen dezen vliet waeren d'oude woonplaetsen der Frygianen, als van *Midas* en *Gordius*, die voor hem leefde, en van eenige anderen, die, al ten tijde van *Strabo*, geene voetstappen van steden behouden hadden: maer waeren dorpen, d'een grooter, als d'ander: als *Gordion* en *Gorbeius*, het hof van *Kastor Saokondarius*. *Deiotarus* had dezen *Kastor*, en zijne vrouw, de dochter van *Deiotarus*, geslaght, het kasteel gesloopt, en het meeste der woonplaetse verdelght.

Na *Galatia*, tegen 't Zuide, leit, nevens groot *Kappadocie*, by *Morimene*, een poel, *Tatta* geheten, die uit de natuur zout-klonterend is: want des zelfs water doet zoo licht aen al het geen, dat daer in gedoopt wort, tot zout klonteren, dat ook kransen van zout daer uit getrokken worden, indien men een krans van tou daer in steekt. Indien de vogelen het water met de slaghveren aenraken, zoo vallen zy aenstonts, door de zamen-klontering des zouts, ter neêr. Strabo.

Daer na zijn de vlakke, koude en kale bergen der Lykaoniers, op de welke wilde ezels ter weide gaen. Daer is groot mangel van water. En daer het water kan gevonden worden, zijn de diepste putten van alle: gelijk in *Soatren*, Bergen der Lykaoniers.

tren, daer ook water verkocht wort. Dit is een vlek, als een ſtad, na-by *Garſaboren.* En alhoewel deze lantſtreke waterloos is, zoo voedt zy wonderlijke ſchapen. De wol is wreet. Eenige hebben daer uit zeer groote rijkdommen bekomen. Koning *Amyntas* heeft over de drie hondert kudden op die plaetſen gehouden. Daer zijn ook poelen: de groote is *Koralis*, en de kleine *Trogitis* geheten.

Kragus, en *Antikragus.*

KRagus, of *Kragas*, wort by eenigen, als *Plinius*, een bergh, en by anderen eenen uithoek of kaep genoemt. Aldus ſchrijft *Plinius*: *Alwaer hy* (de *Taurus*) *armen uitſmijt, als Sarpedon, Koraceſius, Kragus, en wéér de Taurus.* Te weten, hy verhaelt op hoe vele plaetſen de *Taurus* de zee met uithoeken of kapen aendoet, met armen aen zee te ſmijten.

Plinius ſchijnt, tot voorganger, in zijne doling, *Scylax* gehad te hebben, die ook *Kragus* op Griekſch een *Akroterion*, dat 's, een kaep of uithoek, noemt: te weten, van *Karie.*

Strabo en *Ptolemeus* ſchijnen *Kragus* in het binnen-lant van *Lycie* te ſtellen, en tot eenen bergh en geene kaep te maken. Desgelijks noemt *Stephanus Kragus* eenen bergh van *Cilicie* en *Lycie.* *Dionyſius* breidt den *Kragus* tot aen de zee uit.

De *Kragus* is alzoo genoemt na *Kragus*, zoon van *Tremilus*, en nymf *Praxidice* of *Ogy:* want *Tremilus*, zoo de fabelen verzieren, gewan by haer de zoonen *Tlous*, *Xanthus*, *Pinarus*, en *Kragus.*

De *Kragus* had acht kruinen of ſpitſen, en eene ſtad van eene zelve name. Strabo.

Op den bergh *Kragus* waeren de holen der veltgoddinnen gebynaemt: want men zeidt d'inwoonders van *Kragus* onſterffelijk gemaekt waeren.

Ptolemeus ſtelt in *Lycie*, ontrent den bergh *Kragus*, de ſteden *Cydna*, *Sembra*, *Oktapolis*, *Komba*, *Sidyma*, *Pinara*, *Araxa*, *Tlo* of *Tlos*, en *Xanthus.*

Tuſſchen den *Kragus* en de ſtad *Telmiſſus* leit de bergh, op Griekſch *Antikragus*, dat 's, *voor* of *tegen over Kragus* gezeit, die een ſteile bergh is, op den welken, in een klein dal, een ſtedeken *Karmyleſſus* lagh. Antikragus.

Apamia Kibotos, of *Celenen.*

Strab. APamia, gebynaemt *Kibotos*, was eene groote zee-koopſtad van het eigentlijk genoemt *Aſie*, en (als ook *Laodicea*) de grootſte ſtad van *Groot Frygie*, en de tweede in waerdigheit na *Efeſen:* want *Apamia* was een gemeine herbergh der genen, die uit *Italien* en *Griekenlant* quamen.

D'Apamiers hebben eene kolonye der Romeinen ontfangen.

Apamia lagh aen den mont van den vliet *Marſyas*, die by den zelven ontſtaet, en midden daer door vloeit, en daer na met een ſnellen en ſteilen loop door de voorſtad ſchiet, en eindelijk in den *Meander* ſtort.

Ptolemeus ſtelt *Apamia Kibotos* tuſſchen de ſteden *Metropolis* en *Hierapolis*, in *Groot Frygie*, op de lengte van een en zeſtigh graden en tien minuiten, en op de Noorder brete van negen en dertigh graden en zes en twintigh minuiten.

Stephanus maekt *Apamia* eene ſtad van *Klein Frygie.*

Apamia van *Klein Frygie* wiert ook *Celenen* genoemt, volgens ſchrijven van *Stephanus.* Desgelijks getuight *Plinius*, dat *Apamia* te voore *Celenen*, en daer na *Kibotos* genoemt was, en aen den wortel van den bergh *Signie* lagh, omringt met de vlieten, *Marſyas*, *Obrima* en *Orga*, die in den *Meander* ſtorten.

Daer en tegen ſchijnt *Strabo Celenen* en *Apamia Kibotos* tot twee byzondere ſteden te maken: want hy ſchrijft, dat koning *Antiochus Soter* de burgers van *Celenen* na de ſtad overbraght, die by zijnen tijt *Apamia* genoemt wiert, welken naem hy haer van zijne moeder *Apama* gegeven had, de welke een dochter van *Artabazus* was, en aen *Seleukus Nikator* ten huwelijk gegeven wiert.

Een ander *Apamia* lagh in *Bithynie*, dat door *Nikodemus Epiphanes* geſtight, en te voore *Myrlea* genoemt was. Stephan

Pa-

Palascepsis en *Scepsis*.

Strab. lib. 13. PAlascepsis, dat is, *oud Scepsis*, was boven *Cebrene* gelegen, nevens het hooghste gedeelte van den bergh *Ida*, na-by *Polichne*.

Strab. Namaels is, door *Scamander*, *Hektors* zoon, en door *Askanius*, *Eneas* zoon, veertigh stadien lager, eene stad *Scepsis* gebouwt, die ten tijde van *Strabo* was.

Plinius noemt *Scepsis* eene stad van *Eolis*: *Stephanus* van *Troas*: *Ptolemeus* van *Klein Mysie*, aen den *Hellespont*, en stelt die op de Noorder brete van zes en veertigh graden, en op de lengte van zes en vijftigh graden en dertigh minuiten.

Beide deze geslaghten, als van *Hektor* en *Eneas*, worden gezeit een langen tijt in *Scepsis*, als koningen, geregeert te hebben. Daer na verviel de stad tot eene adelheersching of regering van weinigen. Namaels quamen de Milesiers by die van *Scepsis* woonen, en voerden een volkregering in. Dies niet te min wierden de genen, die uit dezen geslaghte waeren, koningen genoemt, en hadden eenige byzondere eeren. Daer na heeft *Antigonus* de Scepsiers na *Alexandria* met der woon overgevoert. *Lysimachus* ontsloegh hen weêr: waer over zy weêr in hun vaderlant quamen. *Demetrius de Scepsier* meint, dat *Scepsis* het hof van *Eneas* geweest zy: zijnde midden tusschen 't lant van *Eneas* en tusschen *Lyrnessus*, waer in hy gezeit wort gevlught te zijn, door *Achilles* vervolght. Want aldus spreekt *Achilles* tot *Eneas*, by *Homeer*: *Heught u niet, hoe ik u met vlugge voeten van d'Idasche bergen joegh? Van daer vlughte ghy na Lyrnessus: het welk ik innam.* Waer op *Strabo* voeght: *Het geen dat van Eneas uitgestrooit wort, komt niet met de reden over-een, die nopende de vorsten van Scepsis verhaelt wort: want men zeidt, dat deez, om de vyantschap tegen Priamus, in den oorlogh overgebleven was: desgelijks zijne regeergenoten, d'Antenoridynen, en Antenor zelf, om de gastvryheit van Menelaus met hem.*

Sofokles verhaelt, dat in de verovering van *Ilium* een luiperts-vel voor de deuren van *Antenor* gestelt was, tot een teken, dat zijn huis ongeplondert zou gelaten worden.

Dies waeren *Antenor* en zijne kinderen, benevens de Heneten, in *Thracie* behouden overgekomen, en aldaer in *Venetie*, by *Adrie*, vervallen. Maer *Eneas* was met zijnen vader *Anchises*, en zoon *Askanius*, en met het by-een-verzamelt volk, weghgevaren. Strabo.

Zommigen zeggen, dat hy zich ontrent den bergh *Olympus* van *Macedonie* had neergeslagen. Andere willen, dat hy by *Mantinea* van *Arkadie* gekomen was, en *Kapys* gesticht, en die stad na *Kapys* den naem gegeven hadde.

Anderen willen, dat hy na de stad *Egesta* van *Sicilien* met *Elymnes*, de Trojaen, overgesteken was, en *Eryx* en *Lelibeum* ingenomen, en de vlieten, ontrent *Egesta*, *Scamander* en *Simois* genoemt hadde. Van daer was hy in het lant van *Latine* of *Latium* gekomen, en wiert belast, volgens het orakel, aldaer te blijven, daer hy van de tafel zou gegeten hebben: gelijk hem in *Latine*, by *Lavinium*, wedervoer: naerdien een groot broot, dat in plaetse van de tafel, by gebrek, opgezet was, t'effens met het vleesch, dat daer op stont, door hem genuttight wiert: gelijk ook *Virgilius* getuight. *Homeer* schijnt geen van beide toe te stemmen; noch dit, noch het geen, dat, nopende de vorsten, van *Scepsis* gezeit is: want hy melt, dat *Eneas* in *Troje* gebleven was, en de heerschappye overgenomen, en de vervanging des rijks aen kints kinderen overgegeven had, wanneer het geslaght der *Priamiden* vernietight was. Want aldus schrijft *Homeer*: *Saturnus laet nu ook den stam van Priam; maer de dappere Eneas zal over de Trojanen heerschen, en de kints kinderen, die van hem geboren zullen worden.* Aldus zal de rijks-vervanging van *Scamander* niet behouden worden. Strab. Lib. 7.

Veel meer verschilt dit van anderen, die zeggen, dat *Eneas* tot in *Italie* gedoolt hebbe, en stellen aldaer het einde zijns levens.

Van *Scepsis* was *Demetrius*, de letterkundige, geboortigh.

Na *Scepsis* leit eene stad, *Andira* of *Andera* geheten, die in oude tijden door de volken *Lelegen* bezeten wiert. Andira.

Beneden *Andire* was een tempel, die Strab.

aen

aen d'Anderenische moeder der goden gewijt was. Daer was een onderaerdsch hol, dat tot aen het vlek *Palca* rakte, dat hondert en dertigh stadien van *Andira* lagh. Een bok heeft dit onderaerdsch hol getoont, die in den mont inging, en by geval des anderen-daeghs van eenen veehoeder, die ten offer ging, by *Andira* gevonden wiert.

Strab. By *Andira* is een steen, die, gebrant, tot yzer wort, en daer na, met zekere aerde in den oven opgekookt, valsch zilver uitdruipt. Wanneer men koper daer by doet, zoo ontstaet daer uit een mengsel, dat men *Orichalkum* of *Spiljauter* noemt. Valsch zilver valt ook by den bergh *Tmolus*.

Atarneus was het konings hof van *Hermeias*. *Herodoot* noemt *Atarneus Mysisch lant*, dat de Chiers bewoonden: desgelijks schrijft hy in zijn eerste boek, dat *Atarneus* eene plaetse van *Mysie* is, tegen over het eilant *Lesbos* gelegen.

De *Chiers* leverden *Paktyas*, de Lydier, die van koning *Cyrus* afgevallen was, den Persianen over: waer voor zy, tot loon, de lantstreke *Atarneus* kregen. Herod

Na *Atarneus* volght *Pitane*, eene Eolische stad, die twee havenen heeft. De vliet *Euenus* vloeit daer voor-by, uit den welken den Adramytteniers water toegevoert wiert. Pitane. Strab.

Van *Pitane* was *Arcesilaus* geboortigh, die een Akademist en schoolgenoot van *Zeno Kitieus*, den leermeester by *Polemon*, was. Men zeidt te *Pitane* tiggelsteenen boven op 't water drijven.

Assus.

Assus, of *Assos*, of *Assum*, was eene stad van *Klein Frygie*, volgens *Ptolemeus*. *Stephanus* stelt twee steden, *Assus* geheten, en noemt d'eene *Assus van Lydie*, en d'andere *Assus van Eolis*.

Strab. lib. 13. *Assus* was eene gedenkwaerdige, sterke, en wel-bemuurde stad, en had een rechten en langen opgang aen de zeekant en haven. De haven was met een grote dijk of beer gemaekt.

Assus, zoo *Strabo* uit *Myrsilus* verhaelt, wiert door de *Methymneers* gesticht. Hy voeght'er by, dat *Hellanikus Assus* tot eene Eolische stad maekt.

Van *Assus* was *Kleanthes*, de Stoische filosoof, gebooren, die 't school van *Zeno Kitieus* overnam, en de zelve aen *Chrysippus de Soleer* overgaf. Aldaer heeft de filosoof *Aristoteles* zich onthouden, om de namaeghschap met den tyran of heerscher *Hermeias*.

Adramittium, of *Adramitteos.*

De stad *Adramittium*, en by *Plinius Adramitteos* geheten, was eene kolonye der Atheniers, en had eene haven en ree voor schepen. *Strabo* noemt *Adramyttium* eene gedenkwaerdige stad.

Ferrar. *Adramyttium* was eene stad van *Mysie*, aen den vliet *Kaïkus*, en aen de voet van den bergh *Ida*, twee en vijftigh duizent schreden van *Pergamum*, een en dertigh duizent schreden van *Antander*, en vijftigh duizent schreden van *Elea*, gelegen. *Ptolemeus* noemt *Adramyttium* eene stad van *Groot Mysie*.

Adramyttium wiert ook *Adramyntium*, en anders *Lyrnesus* genoemt.

Adramyttium wort noch heden gebroken *Landrimiti*, en by de Turken *Endromit* geheten.

Ten tijde der Kristenen was *Adramyttium* een bisdom, en stont onder het aertsbisdom van *Efesen*.

Strabo gedenkt ook een Adramytischen zeeboezem, die anders ook d'Ideesche zeeboezem genoemt wiert, en heden *Golfe de Landrimiti* geheten wort. Het is een gedeelte van d'Egeesche zee, op de kuste van *Groot Mysie* en *Troas*.

De stad *Adramyttium* stont in oude tijden onder de Lydiers. Noch ten tijde van *Strabo* wierden de poorten in *Adramyttium* de Lydische poorten genoemt; dewijl de Lydiers, zoo men zeidt, de stad gestight hebben. Strab. lib. 13.

Adramyttium en *Assus* quamen in den Mithridatischen oorlogh rampen over: want de veltheer *Diodorus*, om den koning te begunstigen, doode den raet der burgers Hy trok ook met den koning na *Pontus*. Na de koning vernietigh

niettight was, gaf hy ſtraffe voor de veronrechtveirdighden: want als hem te gelijk vele laſterſtukken opgeleit wierden, vaſte hy zich zelven ſchandelijk, in de ſtad *Amaſea*, doot: naerdien hy de ſchantvlek en eerroving niet kon lijden.

Klein Aſie door *Alexander de Grote* verovert.

KLein Aſie wiert door *Alexander de Grote*, op het jaer 333, voor des Zalighmakers geboorte, verovert, dat te dier tijde onder den Perſiſchen koning *Darius* ſtont. Wanneer hy te *Dium*, eene ſtad van *Macedonie*, op het middel en wijze, van ganſch *Aſie* t'onder te brengen, daght, verſcheen hem in den ſlaep de gedaente van den hogenprieſter van *Jeruſalem*, die hem vermaende kloekmoedigh te zijn, en zonder toeven met zijn heir over te ſchepen; alzoo hy onder zijn gelei het rijk der Perſen zou verkrijgen.

Joſeph. Antiq. lib. 11. c. ult.

Dies trok *Alexander*, met den aenvang der Lente, uit zijn lant van *Macedonie*, en quam in den tijt van twintigh dagen te *Seſtos*, en ſcheepte van daer, met zijn krijgsheir, in *Aſie* over, op het derde of liever tweede jaer van zijne regering, en op het twintighſte jaer van den hondert en elfde *Olympias*. Hy liet in *Europe*, onder de beſtiering van *Antipater*, twalef duizent voetknechten, en elf duizent vijf hondert ruiters, blijven. Hy zelf ſcheepte met zeſtigh lange ſchepen na *Troas* over, en gaf het bewint, om het grootſte gedeelte des krijgsheirs, en de ruitery, uit *Seſtos* na *Abydos* over te voeren, aen zijnen veltheer *Parmenio* over, die met hondert en zeſtigh galeyen van drie ry riemen, en zeer vele andere vracht-ſchepen, overgevoert wierden.

Arrian. lib. 1.

Over het getal der overgevoerde krijgstroepen komen ook de genen zelfs, die den velttoght bygewoont hebben, niet genoechzaem over-een. *Kaliſthenes*, by *Polybius*, begroot het getal op 4500 ruiters, en op 30000 voetknechten: en *Ariſtobulus*, by *Plutarchus*, op dertigh duizent voetknechten, en ſlechts vier duizent ruiters.

Wanneer de krijgsknechten van *Alexander*, op het vaſt lant getreden waeren, ſmeet hy, d'eerſte der Macedonen, eene ſpieſſe van d'achterſteven zijns ſchips op het ſtrant, quanſuis tot een teken, als of hy de bezitting van *Aſie* zou verkrijgen. Hy ſprong gewapent uit het ſchip, en bad, na het ſlaghten der offerhanden, dat het lant hem niet ongaerne tot koning wilde ontfangen. Daer na deed hy aen de graven van *Achilles*, (uit wien hy van moeders zijde herkomſtigh was) en van *Ajax* en andere vorſten, lijk-offer.

Toen hy te *Ilium*, of *Troje*, gekomen was, offerde hy aen de Trojaenſche *Pallas*, en hing zijne wapenen in den tempel op, en nam eenige heilighdommen uit de koren des tempels, die noch van den Trojaenſchen oorlogh overgebleven waeren. En wanneer hem de lier van *Alexander* of *Paris* getoont wiert, zoo zeide hy: *Liever de lier van Achilles te willen zien: waer op die het lof der dappere mannen gezongen had. Plutarch. in Alexand. Ælian. Var. Hiſtor. lib. 9. c. 38.*

Van *Ilium* toogh hy na *Ariſbe*: alwaer het ganſch krijgsheir, na het over den *Helleſpont* getrokken was, zich legerde. Des anderen-daeghs trok hy voor-by *Perkota*, en daer na voor-by *Lampſakus*, en ſloegh zich by den vliet *Proſaktius* neêr. *Arrian. lib. 1.*

Alexander had beſloten de Lampſaceniers, dewijl zy den koning van *Perſie* reeds afgevallen, of van afvallen verdaght waeren, uit te roeien.

Wanneer hy den hiſtoriſchrijver *Anaximenes*, een Lampſacener, die hem en zijnen vader *Filippus* wel bekent was, by eede zwoer, dat hy niet doen wilde, het geen hy verzoeken zou, zoo antwoorde hy hem: *Ik verzoek, dat Lampſakum geſloopt werde.* Door welke ſchranderheit van dien man hy misleit wiert, en den Lampſaceners tegen wil en dank verſchoonde. *Valer. Maxim. Pauſan. lib. 7. c. 3.*

Na hy den vliet *Granikus* met groot gevaer en arbeidt overgetogen was, leverde hy den Perſianen in d'Adraſtiſche velden ſlagh. De Perſianen waeren, zoo *Juſtinus* en *Oroſius* getuigen, zeſtigh duizent mannen ſterk; hoewel *Arrianus* het getal der ruiters ſlechts op twintigh duizent brengt, en d'uitheem-

ſche gehuurde voetknechten op een weinigh minder als twintigh duizent: *Diodoor* begroot het getal der ruiters boven de tien duizent, en dat van de voetknechten niet onder de hondert duizent. Twintigh duizent voetknechten, en vijf en twintigh hondert ruiters, waeren'er, zoo *Plutarchus* ſchrijft, geſneuvelt; hoewel *Diodorus* verhaelt, dat niet meer als tien duizent voetknechten, en niet minder, als twee duizent ruiters, geſneuvelt; maer over de twintigh duizent levendigh in 's vyants handen gekomen waeren. Zoo men *Arrianus* geloven magh, zouden ontrent duizent Perſiſche ruiters in de vlught gedoot, en by-na alle d'uitheemſche huurlingen geſneuvelt, en ontrent twee duizent gevangen zijn. Dies brengt *Oroſius* t'onrecht het getal der geſneuvelden op ontrent veertigh duizent.

In dit gevecht had *Alexander* eene wapenruſting aen, die hy uit het koor van d'Iliaſche *Pallas* genomen had: zijn ſtormhoet wiert tot aen de kruin des hoofts afgehouwen. Hy vermiſte uit zijn krijgsheir (zoo *Ariſtobulus*, die *Alexanders* veltoght by-woonde, by *Plutarchus* verhaelt) 25 ruiters en negen voetknechten. *Juſtinus* begroot de geſneuvelde ruiters op 120. Uit de koninglijke ſlagh-orde der Macedonen vielen in het eerſte gevecht ontrent vijf en twintigh: dien ter eere kopere beelden door *Lyſippus* gegoten wierden. Uit d'overige ruiterye ſneuvelden over de twintigh, en uit het voetvolk wierden ontrent dertigh gemiſt: die *Alexander* des anderendaeghs, met de wapenen en overigen toeſtel, deed begraven. Deze uitſtekende zegen, die bevochten wiert, opende aen *Alexander* eenen wegh in ganſch *Aſie*.

Na de krijgstroepen verfriſcht waeren, trok *Alexander* door *Lydie*, en nam de ſtad *Sardes* in, en kreegh aldaer de verborgen ſchatten: want *Mithrinnes*, of *Mithrenes*, ſtadvooght van *Sardes*, gaf de ſtad vrywilligh over.

Daer na trok hy na *Efeſen*, ſchafte d'adel-heerſching af, en voerde aldaer een volk-regering in. Hy voeghde de ſchattingen, die te voore aen de Perſianen betaelt waeren, *Diana* toe. De Efeſiers eiſchten de genen, die den tempel van *Diana* geplondert, en het beelt van *Filippus* in den zelven tempel ter neêr geſmeten hadden, ter ſtraffe des doots. Zy trokken *Syrfax*, en zijne zoon *Pelagontes*, en de kinderen der broeders van *Syrfax*, uit den tempel, en ſteenighden hen.

Terwijl *Alexander* zich t'*Efeſen* onthield, quamen de gezanten uit *Magneſie* en *Tralles*, en gaven hem de ſteden over. Hy zond *Parmenio* met 2500 uitheemſche voetknechten, en zoo vele Macedonen, en twee hondert ruiters, uit de hulpelingen. Hy zond ook *Alcimalus*, *Agatokles* zoon, met geen minder getal van krijgsknechten, na d'Etoliſche ſteden, die noch in de maght der Perſianen waeren. Hy deed over-al d'adelheerſching afſchaffen, en in dier plaetſe eene volk-regering invoeren, en aen allen de vaderlantſche wetten herſtellen, en de ſchattingen, die zy den Perſianen betaelden, te niet doen. *Arrian. lib.* 1. Hy zelf hield zich te *Efeſen* op, en offerde aen *Diana*, en zond aen haer giften, met het ganſch gewapent krijgsheir, dat als ten ſtrijde vervaerdight ſtont.

Des anderen-daeghs trok hy met het overigh voetvolk, boogſchutters, Agrianen, Traciſche ruitery, krijgstroepen der bontgenoten, en konings lijfwaght, en andere volken, na *Mileten*. Derwaerts hadden zich de Perſianen, die uit het gevecht, by *Granikus*, gevlught waeren, onder den veltheer *Memnon*, begeven. Maer drie dagen voor hunne komſte had *Alexander* *Nikanor* met hondert en zeſtigh ſchepen gezonden, en een eilant *Lade*, na-by *Mileten* gelegen, doen innemen: daer op hy vier duizent Traciſche en andere vreemde krijgsknechten zond: dies de vloot der Perſianen, die ontrent vier hondert ſchepen ſterk was, te laet quam, en gedwongen wiert onder den bergh *Mykale* haer te begeven.

Hier en tuſſchen beſtreed *Alexander* de ſtad *Mileten* te water en te lande geduurighlijk, en ſmeet de wallen met ſtormgevaerten ter neêr. De Mileſiers quamen ootmoedelijk bidden, en gaven hem de ſtad op zijn woort over. *Alexander* verdeilde de gehuurde Griekſche krijgsknechten, die zich van daer op een klein na-by-gelegen eilant begeven hadden, onder zijn krijgsheir, en ſchonk den Mileſiers het leven en de vryheit. Maer de gevangene Perſianen marſte

matste hy ter neêr, of verkocht hen tot slaven.

Alexander deed zijne vloot van hondert en zestigh schepen slopen, die *Justinus* in 't geheel op hondert en tachentigh begroot, uitgenomen twintigh Atheensche hulpschepen, en eenige andere kleine vaertuigen, die, om het beleghkrijgstuigh te voeren, gebruikt wierden. Hy trok met zijn gansch krijgsheir in *Karie*, en beval over-al, daer hy doortrok, de Grieksche steden haere wetten te gebruiken, en van schattingen vry te zijn. Desgelijks verklaerde hy, dat hy voor de vryheit der Grieken den oorlogh tegen de Persianen aenvaert hadde. Op wegh ontmoete hem *Ada*, van wie de broeder *Pexodarus* het vorstendom of heerschappye van *Karie* afgenomen had. *Ada* verzocht, om 's vaders rijk te herkrijgen, bystant van *Alexander*, en gaf hem *Alinda*, de sterkste stad van *Karie*, daer zy haer ophield, over. Voorts beloofde zy haer best te zullen doen, om d'afgevalle steden weêr in te krijgen; dewijl zy aenwees, dat die door haere verplighte vrienden bezeten wierden, en nam den koning zelven tot haeren zoon aen. *Alexander* gaf haer *Alinda* te bewaren, en verklaerde haer tot koningin van *Karie*. Voorts beval hy haer het rijk t'aenvaerden, en versmade den naem van zoon niet.

Daer na zonden de steden van *Karie* gezanten aen hem, en vereerden hem met goude kronen, en boden hem in alles vaerdighlijk bystant aen.

Orontobates, de Pers, had al, sedert de doot van den schoonvader *Pexodarus*, *Halikarnassus*, de hooftstad van *Karie*, bezeten, daer zich *Memnon*, de *Rhodier*, veltheer des krijgsheirs, met zijne troepen bygevoeght had.

Alexander sloegh zijn leger voor de stad neêr, en ving eene felle en vervarelijke bestorming aen. In het verdedigen der stad munte inzonderheit de kloekheit van *Epialtes*, d'*Athener*, uit. Wanneer die, beneffens vele anderen, gesneuvelt was, leiden *Memnon*, en d'andere veltoversten en lantvooghden, een krijgsbezetting van de beste krijgsknechten op het kasteel, en braghten d'overige volken en goederen op het eilant *Kôn* over.

Toen deed *Alexander* het kasteel met eene muur en gracht omringen, en de stad zelve ten gronde sleghten. Na hy daer in, en in het overigh *Karie*, bezetting geleit had, te weten, drie duizent uitheemsche krijgsknechten, en twee hondert ruiters, droegh hy, onder den overste *Ptolemeus*, de heerschappye van het gansch lant aen zijne aengenome moeder *Ada* over. *Diodor. Arrian. lib.* 1.

Alexander gaf zijnen Macedoonschen krijgsknechten, die een weinigh voor den velttoght vrouwen getrouwt hadden, en uit *Karie* wegh-gezonden waeren, verlof van met de vrouwen t'overwinteren.

Alexander zond *Parmenio* na *Sardes*, en gaf hem het bewint daer over. Hy beval hem de Thessalische ruiters, en andere hulpgenoten, en wagens, by een te brengen, en van *Sardes* na *Frygie* te trekken. Hy zelf trok na *Lycie* en *Pamfylie*, om de vloot der vyanden, na hy de zeekuste onder zijn gebiedt gebraght had, onbruikbaer te maken. Eerst nam hy, met den eersten aenval, het vast stedeken *Hyparna* in: daer d'uitheemsche gehuurde krijgsknechten, die het slot bezaten, op gegeven trou en woort, uitgingen. Daer na trok hy met zijn krijgsheir in *Lycie*, en maekte met de Thelmissers een verbont van vrede.

Toen trok hy over den vliet *Xanthus*, en nam de steden, *Pinara*, *Xanthus*, en *Patara*, en ontrent dertigh andere kleine steden, by overgift in.

Na dit geschiedt was, brak hy in het midden van den winter op, en trok na *Mylias*, een lantschap van *Groot Frygie*: alwaer hy met de gezanten, die uit *Faselis* en *Onder-Lydie* tot hem gezonden waeren, een verbont oprechte: waer by hem alle de steden overgegeven wierden. Hy zelf trok in 't kort na de stad *Faselis*, en veroverde een kasteel, dat de Pisidiers aldaer, om die van *Faselis* te quellen, gebouwt hadden.

Uit *Faselis* trok hy, en voerde zijn heir langs het strant van de Pamfylische zee tot aen *Pergen*. Van daer trok hy na *Aspendus*, en belegerde de stad, die op eene hoge en rouwe rotse gebouwt was, rontom, en dwong haer tot overgift. Daer na trok hy na *Pisidie*, en bestont de stad *Termissus* vergeefs aen te tasten, en maekte met d'inwoonders der stad *Selges*, die vyanden der

Telmiſſers waeren, een verbont van vrede. Hy veroverde de ſtad *Salgaſſus* met gewelt. Ontrent vijf hondert Pilidiers quamen te ſneuvelen: maer aen de zijde van *Alexander* bleven de velt-overſte *Kleander*, met ontrent twee hondert krijgsknechten, verſlagen.

Voorts trok hy met zijn leger tegen andere Pilidiers op: en nam eenige van hunne kaſteelen met gewelt in, en braght eenige, met verdragh, tot overgift. Daer na quam hy in *Frygie*, by den poel *Aſkania*, en toen te Celenen. *Arrian. lib.* 1.

Het kaſteel van Celenen, dat de Perſiſche lantvooght van *Frygie*, met eene bezetting van tien duizent *Karen* en Griekſche huurlingen, bezat, kreegh hy, na een wapen-ſtilſtant van zeſtigh dagen, (binnen de welke van *Darius* byſtant verwaght wiert) met verdragh in. *Arrian. Q. Curt. lib.* 3. *c.* 1.

Alexander liet te *Celenen* vijftien hondert krijgsknechten in bezetting blijven, en vertoefde aldaer tien dagen. Hy maekte *Antigonus*, zoon van *Filippus*, lantvooght van *Frygie*, en ſtelde *Balakrus*, zoon van *Amintas*, in zijne plaetſe, over de hulpgenoot-krijgs-troepen. Hy zelf trok na *Gordium*, en verwittighde *Parmenio* by brieve, dat hy hem aldaer met het krijgsheir tegen zou trekken. *Arrian. lib.* 1.

Parmenio, en het krijgsheir, en de Macedonen, die de nieuw-getroude vrouwen waeren gaen bezoeken, quamen te *Gordium*, en met hen het onlangs geworven krijgsheir, dat *Ptolemeus*, zoon van *Seleukus*, en *Cenus*, zoon van *Polemokrates*, en *Meleager*, zoon van *Neoptolemus*, geleiden. Dit krijgsheir was ſterk duizent Macedoonſche voetknechten, en vijf hondert ruiters.

[Alexander verovert Gordium. Justin. lib. 11. c. 8.]

Daer na veroverde hy de ſtad *Gordium*, of *Gordieum*; hoewel hy niet zoo zeer begeerde de ſtad te bemachtigen, om den buit, als om dat hy gehoort had, dat in den tempel van *Jupijn* de diſſelboom van den wagen van *Gordius* geſtelt was: want d'oude orakelen luiden, dat de geen over ganſch *Aſie* zou heerſchen, die den band of knoop van den diſſelboom van *Gordius* wagen zou opgeloſt hebben. D'oorzake en oorſprong dezes werks was deze:

Toen *Gordius* in die lantſtreken met gehuurde oſſen ploeghde, begonnen allerlei ſlagh van vogelen om hem het te vliegen. Wanneer hy getogen was, om de wichelaers van de ſtad *Telmiſſus* te raetvragen, ontmoete hem in de ſtad eene maeght van ongemeene ſchoonheit, die hy vroegh, welken wichelaer hy inzonderheit zou raetvragen? Wanneer zy (die haer op de kunſt, die zy uit onderwijs van haere ouders bekomen had, verſtont) d'oorzake der raetvraging gehoort had, zoo antwoordde zy: *dat een koningrijk hem voorſpelt wierde.* Voorts bood zy haer tot zijn echtgenoot uit, en wilde deelgenoot des geluks zijn. Zulk een ſchoone voorval ſcheen d'eerſte gelukzaligheit des rijks te zijn!

Na het trouwen ontſtont onder de Frygianen oproer en tweedraght. Wanneer zy over het eind der tweedraght raetvraegden, zoo antwoorden d'orakelen, *dat een koning tot de tweedraght van node was.* Wanneer zy weêr, hopende den perzoon des konings, vroegen, zoo wierden zy belaſt dien koning gaê te ſlaen, dien zy, in het weêromkeeren, den eerſten, op eene wagen, na den tempel van *Jupijn* vonden rijden. Toen ontmoete hen *Gordius*, dien zy aenſtonts voor koning groeten. Deez ſtelde de wagen, op de welke hem, in het rijden, het koningrijk opgedragen was, in den tempel van *Jupijn*, en wijde die aen de koninglijke majeſteyt toe. Na dien regeerde de zoon *Midas*, die van *Orfeus* plechtelijk tot het prieſterdom ingewijdt wiert, en *Frygie* met godsdienſten vervult heeft, door de welke hy zijn ganſchen leven veiliger, als door de wapenen was.

Na dan *Alexander* de ſtad ingenomen had, en in den tempel van *Jupijn* gekomen was, vernam hy na den diſſelboom van de wagen, die hem vertoont wiert. Maer wanneer hy d'einden der trekzeelen, die binnen de knopen of vlechten verborgen waeren, niet kon vinden, hieuw hy, tegen kracht en gewelt des orakels, de trekzeelen op ſtukken, en vond aldus, wanneer de vlechten of banden ontſlaekt waeren, d'einden in de knopen verborgen. Dus verre uit *Juſtinus.* Hier uit ontſtont onder d'ouden een ſpreekwoort, *Gordius knoop.* Dat gemeenelijk gezeit wiert, wanneer iet zwaers en onoplosbaers voorquam.

Zoo

Zoo *Aristobulus* uit *Arrianus* verhaelt, zou *Alexander*, met het uitnemen van de houte pen des disselbooms, die midden door de disselboom gedreven, en met een bant daer aen vast gebonden was, het jok van den disselboom afgetrokken hebben.

Van *Gordium* trok hy na *Ancyra*, eene stad van *Galatie*. Aldaer quamen de gezanten der Paflagonen by hem, en maekten een verbont met hem, en gaven hem hun lant over: over het welk *Kalas*, lantvooght van *Frygie*, door hem gestelt wiert. Hy zelf trok met de genen, die onlangs uit *Kappadocie* gekomen waeren, na *Kappadocie*, en braght al het lant binnen den vliet *Halys*, en een gedeelte over den vliet *Halys*, onder zijn gebiedt.

Midlerwijle wiert de Pers *Orontobates*, (die het kasteel van *Halikarnassus*, en de steden *Myndus*, *Kaunus*, *Thera* en *Kallipolis*, bezat) door *Ptolemeus* en *Asander*, in een gevecht overwonnen. Ontrent zeven hondert voetknechten, en vijf hondert ruiters, quam aen de Persische zijde te sneuvelen, en ontrent duizent wierden gevangen. Daer na gaven de steden *Myndus* en *Kaunus*, en de meeste lantstreke van dien oort, zich aen *Alexander* over. *Arrian. lib.* 2. *Kurt. lib.* 3. *c.* 2.

Eindelijk overwon *Alexander*, in een gevecht, by de stad *Issum*, den Persischen koning *Darius*: waer door hem de deure, tot het veroveren van gansch *Asie* en *Afrika*, geopent wiert. In dit gevecht bleven aen de Persische zijde tien duizent ruiters, en negentigh duizent voetknechten, zoo *Arrianus* schrijft, verslagen. In het getal der gesneuvelde ruiters komen meest alle de schrijvers met *Arrianus* over-een; maer verschillen veel van hem in 't getal der gesneuvelde voetknechten: want *Justinus* stelt een getal van een en zestigh duizent voetknechten: *Orosius* tachentigh duizent: *Kurtius* hondert: en *Diodorus* hondert en twintigh duizent. *Plutarchus* begroot het gansch getal der gesneuvelden op hondert en tien duizent. *Justinus* en *Orosius* brengen het getal der gevangenen op veertigh duizent. Aen *Alexanders* zijde wierden ontrent twee en dertigh voetknechten vermist: en quamen hondert en vijftigh voetknechten te sneuvelen, zoo *Kurtius* getuigt.

Onder de lantvooghden van *Alexander* veroverde *Kallas*, na het Issisch gevecht, het lantschap van *Paflagonie*, dat na het Issisch gevecht afgevallen was. *Antigonus* nam *Lykaonie*; en *Balakrus*, *Miletus* weêrom in. *Kurt. lib.* 4. *c.* 17.

Na de doot van *Alexander*, die op het jaer, na des Zalighmakers geboorte, drie hondert en drie en twintigh, in zijnen ouderdom van twee of drie en dertigh jaren overleed, wierden, in de verdeiling zijns rijks, *Kappadocie*, en *Paflagonie*, en de landen aen den Wester oever van de zwarte zee gelegen, tot aen de stad *Trapezus*, *Eumenes Kardanus* toegevoeght, met bevel, van tegen *Ariarathes*, koning van *Kappadocie*, t'oorlogen, die alleen toen de heerschappye der Macedonen afsloegh.

Verdeiling des rijks van Alexander.

Ziet beschrijving van Syrie, p. 357.

Antigonus wiert lantvooght van *Pamfylie*, *Lycie*, *Lykaonie*, en *Groot Frygie*: en *Leonatus* van *Klein Frygie* gemaekt. De lantvooghdye van *Lydie*, zoo wel van het middellantsch, als van het aenzee-gelege *Lydie*, dat is, van *Eolis* en *Jonie*, was te voore door *Alexander* aen *Menander* gegeven, die ook toen daer in bevestight wiert. Aen *Kassander*, zoon van *Antipater*, wiert de lantvooghdye van *Karie*, en aen *Filotas* de lantvooghdye van *Cilicie* en *Isaurie* gegeven: hoewel *Cilicie* hem daer na ontnomen, en door *Perdikka* aen *Filoxenus* gegeven wiert. *Justin. lib.* 13. *c.* 6.

Daer na geschiede eene andere verdeiling van *Alexanders* rijk in de stad *Triparadisus*, door *Antipater*: by de welke hy de voorige verdeiling ten deele voor goet keurde, en ten deele, door de noot des tijts, het vereischte vernieuwde. In *Klein Asie* wiert *Kappadocie*, met het bygevoeght *Paflagonie*, *Eumenes* afgenomen, en aen *Nikanor* gegeven. *Lydie* wiert aen *Klitus*: en *Klein Frygie*, aen den *Hellespont*, aen *Arideus* gegeven. *Kassander* behield *Karie*, en *Antigonus Groot Frygie*, *Lykaonie*, *Pamfilie* en *Lycie*.

Namaels quam *Klein Asie* onder de Romeinen: daer na onder het gebiedt der Arabieren, maer staet heden onder de heerschappye des Turkschen keizers.

EINDE.

Der steden, vlekken, bergen, vlieten, &c. van *Mesopotamie*, *Babylonie*, *Assyrie*, en *Klein Asie*.

A.

ABolla, eene stad. Pag. 165
Aborra, een vliet. 21
Abus, een bergh van *Mesopotamie*. 77
Adana, een stad van *Mesopotamie*. 48
Adianas, een vliet. 75
Adiabene, anders *Hadiab* genoemt. 245
Adramitium, of *Adramuttos*, eene stad van *Klein Asie*. 352
Adrastea, eene stad van *Klein Asie*. 285
Allahichever, of *Filadelfie*, eene stad van *Klein Asie*. 334
Algizira, een lantschap, was by ouds *Mesopotamie* genoemt. 2
Verdeiling van *Algizira*. 3
Amadie, eene stad van *Assyrie*. 253
Amid, of *Amida*, of *Kara-Amid*, of *Diar-Bekir*, eene stad van *Algizira*. 24
Anbar, eene stad. 170
Anastasia, of *Anastasiopolis*, eene stad van *Osrhoene*. 47
Anaua, eene stad van *Frygie*, in *Klein Asie*. 349
Antikragus, een bergh. 350
Antiochie aen den Meander, eene stad van *Klein Asie*. *aen den Olympus*. 339
Antiphellos, eene stad van *Lycie*, in *Klein Asie*. 345
Apamia, eene stad van *Babylonie*. 83. 84
Apamia Kibotos, of *Celenen*, eene stad van *Klein Asie*. 350
Apologus, eene stad. 165
Apolloniatis, een lantschap van *Assyrie*. 256
Argennum, een uithoek van *Erythre*. 310
Arbelitis, een lantschap van *Assyrie*. 256, 257
Arbela, of *Erbil*, een stad des lantschaps van *Arbelitis*. 257
Araxes, een vliet. 78
Ard Chasdim, of *Babylonie*. 81
Arrakka, of *Rakka*, eene stad van *Algizira*. 23
Arrapachitis, of *Arafaxitis*, een gedeelte van *Assyrie*. 247
Arzlanchave, eene vliet van *Mesopotamie*. 22
Artandro, eene stad van *Klein Asie*. 343
Askenkalesi, een kasteel of stad van *Klein Asie*. 346
Assanchis, eene stad van *Mesopotamie*. 20
Assyrie, benaming. 245
Beheering. 258
Assyrie wort het lant van *Nimrod* genoemt. 245
Assyrie Aturie geheten.
Adiabene genoemt. 1
Assyrie Irakgem of *Irak* geheten. 247
Assyrie Kurdistan geheten. 247
Assus, eene stad van *Klein Asie*. 352
Atalia, een bergh, by ouds *Singaras* geheten. 17
Atre, eene stad van *Mesopotamie*. 49

B.

BAbylon, of *Babel*, een stad. 85
Babylonie, op Hebreesch *Ard Chasdin* genoemt. 81
Babylonie, of *Chaldea*, heden *Irak*. 81
Babylonie Sinear geheten. 81
Bagdad, een stad van *Babylonie*, is oud *Babylon* niet. 121
Balad, of *Beled*, eene stad van *Mesopotamie*. 48
Balanikos, eene stad van *Mesopotamie*. 22
Barema, een vliet. 75
Barzylia, eene stad van *Karie*, in *Klein Asie*. 347
Basilios-Potamos, of *Konings-vliet*. 66
Basra, of *Bassora*, eene stad. 144
Batne, een stad van *Osrhoene*. 57
Berkaid, eene stad van *Mesopotamie*. 48
Bethis, een stad van *Kurdistan*. 254
Bettan, of *Bittan*, eene lantstreke van *Haran*. 42
Bir, of *Bira*, of *Berygeon*, een stad en kasteel. 21
Birtha, of *Virtha*, eene stad van *Mesopotamie*. 48
Bersippa, een stad van *Babylonie*. 118
Bohrus, een vliet. 75
Bogazi, een vlek van *Mesopotamie*. 22

C.

CAlah, eene stad van *Assyrie*. 255
Celenen, of *Apamia Kibotos*, eene stad van *Klein Asie*. 350
Chaboras, of *Chabur*, een vliet. 21
Chabur, of *Chabour*, een vliet, die in den *Eufrates* stort. 67
Charmelyk, een vlek van *Mesopotamie*. 22

D.

DAra, of *Dara*, eene stad van *Mesopotamie*. 46
Dausara, eene stad van *Mesopotamie*. 47
Deguirman Bogazi, een vlek van *Mesopotamie*. 2
Diala, of *Fizan*, een vliet. 74
Diarbekr, eene stad van *Algizira*. 24
Duggiel, een vliet. 74
Dura, eene stad van *Mesopotamie*. 49
Dyndimum, een bergh van *Klein Asie*. 349

E.

EDessa, heden *Roba*, en *Orfa*, of *Ourfa*, een stad van *Mesopotamie*. 26
Edessa, een graefschap en aertsbisdom. 41
Efesen, eene stad van *Klein Asie*. 297
Erythra, eene Jonische stad, in *Klein Asie*. 320
Eski Hisar, anders *Laodicea*, eene stad van *Klein Asie*. 337
Eufrates, een vliet. 65
Eurymedon, een vliet van *Klein Asie*. 343

F.

FIladelfie, eene stad van *Klein Asie*. 334
Fizan, of *Diala*, een vliet. 74

G.

GAugamala, eene plaetse van *Assyrie*. 257
Gerrha, een stad der *Chaldeen*. 117
Gyndes, een vliet. 74

H.

HAlikarnassus, eene stad van *Karie*, in *Klein Asie*. 346
Halonesus, een eilant. 310
Haran, of *Harran*, anders *Charan*, of *Karrhe*, eene oude stad van *Mesopotamie*. 42
Harpageia, eene stad of plaetse van *Klein Asie*. 284
Heliopolis, eene stad, in *Sippara*. 41
Hella, eene stad. 172
Heraklea aen den Latmos, eene stad van *Klein Asie*. 319
Hierapolis aen den Meander, eene stad van *Klein Asie*. 335
Himerius, eene stad van *Osrhoene*. 47
Hira, eene stad. 168
Hirmas, een vliet. 67
Hulwan, eene stad. 169
Hyt, eene stad. 169

I.

IDa, een bergh van *Trojas*. 284
Ilium, of *Troje*. 281
Juliopolis, eene stad van *Klein Asie*. 348

K.

KAikos, een vliet. 60
Kara-Amid, eene stad van *Algizira*. 24
Karrhe, eene stad van *Mesopotamie*. 43
Karkisia, een lantschap of stad van *Mesopotamie*. 16
Kecheme, een vlek van *Mesopotamie*. 22
Klazomene, eene stad der *Jonen*, in *Klein Asie*. 320
Kragus, een bergh van *Klein Asie*. 350
Kufa, eene stad. 166
Kurdistan, of *Assyrie*. 247
Kydre, eene stad van *Klein Asie*. 349

Lampsa-

L.

LAmpſakus, eene ſtad van *Klein Aſie*. 286
Laimos, een bergh. 319
Leontopolis, eene ſtad van *Osrhoene*. 234
Limyrus, een vliet van *Klein Aſie*. 345
Lopadi, eene ſtad van *Klein Aſie*. 286
Lymira, eene ſtad van *Klein Aſie*. 345

M.

MAgneſia aen den Sipylus, eene ſtad van *Klein Aſie*. 34
Magneſia aen den Meander, eene ſtad van *Klein Aſie*. 341
Manbeg, eene ſtad. 165
Markopolis, eene ſtad van *Meſopotamie*. 46
Maſikytus, een bergh van *Klein Aſie*. 345
Maſius, een bergh van *Meſopotamie*. 77
Mauſil, hooftſtad van *Meſopotamie*. 4
Medajin, eene ſtad van *Irak*. 171
Merdin, of *Maredin*, eene ſtad van *Meſopotamie*. 18
Mesene, een lantſchap van *Babylonie*. 83
Meſopotamie, heden *Algizira*, een lantſchap. Aert en hoedanigheit des lants. 75. Bergen. 77 Inwoonders. 78. Beſtiering of heerſchappye. Van pag. 49 tot 164.
Mileſiſch Poſidium, een uithoek. 319
Miletus, of *Milaten*, eene ſtad van *Klein Aſie*. 313
Mimas, een bergh in *Klein Aſie*. 313
Mijajarekin, is de hooftſtad des lantſchaps van *Mijajarekin*. 10
Myra, een ſtad van *Klein Aſie*. 345

N.

NAarda, eene ſtad van *Babylonie*. 111
Nabar Melik, of *Konings-vliet*. 66
Nicephorium was eene ſtad van *Osrhoene*. 47
Ninive, of *Ninus*, eene ſtad van *Aſſyrie*. 248
Niphates, een bergh van *Meſopotamie*. 77
Niſibis, de hooftſtad van *Dijar Rabea*. 11
Notium, eene ſtad van *Klein Aſie*. 318

O.

ODoine, een vliet. 74
Olbia, eene ſtad van *Klein Aſie*. 342
Olympus, eene ſtad van *Myſie*, in *Klein Aſie*. 347
Olympus, een bergh van *Myſie*, in *Klein Aſie*. 347
Opis, eene ſtad van *Babylon*. 118
Osrhoene, eene ſtad van *Meſopotamie*. 49
Ourfa, of *Orfa*, hooftſtad van *Meſopotamie*. 26

P.

PAlatſchia of *Melitus*, een ſtad van *Klein Aſie*. 313
Palaſcepſis, eene ſtad van *Klein Aſie*. 351
Parium, eene ſtad van *Klein Aſie*. 285
Patara, eene ſtad van *Klein Aſie*. 344
Pergamum, eene ſtad van *Klein Aſie*. 287
Perga, of *Pergen*, eene ſtad van *Klein Aſie*. 343
Peſus, eene ſtad van *Klein Aſie*. 287
Petnelliſſus, een vliet van *Klein Aſie*. 343
Phellos, eene ſtad van *Lycie*, in *Klein Aſie*. 345
Phaſelis, eene ſtad van *Klein Aſie*. 341
Phokea, een ſtad van *Klein Aſie*. 316
Pinara, eene ſtad van *Klein Aſie*. 345
Pityeia, een ſtad van *Klein Aſie*. 285
Priapus, eene ſtad van *Klein Aſie*. 284
Priene, eene ſtad van *Klein Aſie*. 319
Prokonneſus, oud en nieuw, eene ſtad van *Klein Aſie*. 285
Pruſa aen den Olympus, eene ſtad van *Klein Aſie*. 339

R.

RAkka, eene ſtad van *Klein Aſie*, of *Jonie*. 318
Rafika, eene ſtad van *Algizira*. 23
Rahabath Melik, eene ſtad van *Meſopotamie*. 17
Rakka, of *Arrakka*, eene ſtad van *Algizira*. 23
Raſylain, eene ſtad van *Meſopotamie*. 20
Rehoboth, eene ſtad van *Aſſyrie*. 255
Reſen, eene ſtad van *Aſſyrie*. 255
Rhæſina, eene ſtad van *Meſopotamie*. 47
Rhiſina, eene ſtad van *Meſopotamie*. 47
Roha, of *Edeſſa*, eene ſtad van *Meſopotamie*. 26
Ruſafa, eene ſtad van *Algizira*. 23

S.

SArdis, eene ſtad van *Klein Aſie*. 332
Sarug, of *Sarui*, eene ſtad van *Meſopotamie*. 48
Salmaſtre, eene ſtad op de grensſcheiding van *Aſſyrie*. 453
Samarra, eene ſtad. 170
Sangarius, een vliet van *Klein Aſie*. 349
Sceniten, volken van *Arabie*. 78
Scepſis, eene ſtad van *Klein Aſie*. 351
Senjar, eene ſtad van *Meſopotamie*. 17
Senjar, eene woeſte plaetſe. 17
Side, eene ſtad van *Klein Aſie*. 343
Siffin, eene plaetſe op den Weſter oever van den *Eufrates* gelegen. 23
Siluus, eene ſtad van *Klein Aſie*. 343
Sima, een bergh, by ouds *Singaras* geheten. 17
Simſath, of *Ximat*, eene ſtad van *Meſopotamie*. 20
Singaras, eene ſtad van *Meſopotamie*. 17
Sipphara, of *Sippara*, eene ſtad van *Meſopotamie*. 47
Sitacene, een lantſchap van *Aſſyrie*. 256
Smyrna, eene ſtad van *Klein Aſie*. 306
Surait, een vliet. 75
Sud, een vliet, of d'*Eufrates* zelf. 66
Suerak, eene ſtad van *Meſopotamie*. 22
Sura, of *Sora*, eene ſtad van *Babylonie*. 67

T.

TAtta, een poel van *Klein Aſie*. 349
Telmiſſus, eene ſtad van *Klein Aſie*. 346
Tekrit, of *Tikrit*, eene ſtad van *Meſopotamie*. 16
Tempel van *Diana*. 248
Termerium, een uithoek of kaep. 347
Termiſſus, eene ſtad van *Piſidie*, in *Klein Aſie*. 330
Thebeta, eene ſtad van *Meſopotamie*. 49
Theodoſiopolis, eene ſtad van *Osrhoene*. 47
Tlos, eene ſtad van *Klein Aſie*. 345
Tigris, een vliet. 70, 71, 72. 73.
Tirtar, eene vliet. 17
Toren van *Babel*, of *Nimrod*. 98
Troje, of *Ilium*, eene ſtad van *Frygie*. 281
Turbadin, eene ſtad van *Meſopotamie*. 48
Turbeſſel, een kaſteel van *Meſopotamie*. 39

V.

VIrtha, of *Birth*, eene ſtad van *Meſopotamie*. 48

X.

XAradra, een vliet. 74
Xanthus, eene ſtad van *Klein Aſie*. 343
Ximxat, eene ſtad van *Meſopotamie*. 20

Z.

ZAb, een vliet, kleine en groote. 74
Zarb, of *Zab*, een vliet. 258
Zerbis, een vliet. 74
Zenodotia, eene ſtad van *Osrhoene*. 47
Zeleia, eene ſtad van *Klein Aſie*. 284

E I N D E.

DRUK-

DRUKFOUTEN

EN

MISSLAGEN.

Het eerste getal wijst de pagie, het tweede de kolom, en het derde de liny of regel aen.

Pag.	Kol.	Lin.	
2.	2.	50.	of veertien hondert stadien.
3.	2.	31.	deelen van *Mesopotamie.*
3.	2.	38.	steden *Harrân Rakka.*
5.	2.	41.	Deez *Saifoddin* bezat.
8.	1.	48.	*Egypten.*
12.	1.	19.	steen doen, bewijzen zy.
12.	2.	45.	dorpen, veertigh duizent tuinen.
24.	2.	24.	*Amid* is heden.
30.	1.	22.	tot hun ampt.
34.	2.	3.	lants, op.
81.	1.	9.	Hebreesch of Hebreeusch.
90.	2.	29.	lang was. Dit was, zoo *Strabo* schrijft, het.
94.	2.	16.	*Amytis.*
112.	2.	57.	op, en.
138.	1.	48.	*Eskus*, kroonen of rijksdaelders.
142.	2.	10.	*Ctesifon*, de welke zoo dikwils in d'oorlogen der Romeinsche keizers, tegen de Persianen of Parthen, gedaght wort, gestaen hebbe.
180.	2.	49.	*Ninus* vijf hondert en vijftigh jaren.
181.	1.	24.	gebraght: na reeds.
181.	2.	29.	vers 5.
181.	0.	45.	vader *Cyaxares.*
181.	0.	47.	want *Amytis*, de dochter.
185.	1.	44.	*Hant.* Deez *Artaxerxes* wort by name koning van *Babel* genoemt. Neh. 13: vers 6.
188.	1.	6.	Een vast rijk.
225.	2.	35.	en stelde orde op alles.
230.	1.	44.	Stak op.
256.	1.	49.	Kathayers, die toen onder *Tamerlan* stonden.
259.	2.	26.	Aeloude.

AENWYZING

Voor den

BOEKBINDER,

Om d'Afbeeldingen en Kaerten te plaetsen.

DE stad *Babel.* — 85

Toren van *Babel.* — 98

Bagdad. — 121

Delineatio Regionis Bassoræ cum pagis &c. — 144

Ninive. — 248

Natolia, quæ olim Asia Minor. — 273

Abydos. — 290

Efesen. — 297

Smyrna. — 307

Magnesia. — 340

Nova Totius
ARABIÆ
FŒLICIS,
PETRÆÆ,
et
DESERTÆ,
NATOLIÆ PARS
MARE MEDITERRANEUM
CYPRUS
Aleppo
Antiochia
Samoiata
Caraemit
Urpha
Hama
Chabuca
Damascus
Hierusalem
Al Cayro
Ahna
Cufa
Waset
Bassera
Babilonia
Niniue
Schahrazur
Salmas
Gilan
Casbin
Hamadan
Cum
Caskan
Hispahan
Yesd
Gabbies
Zurgian
Schiras
Lar
Gamron
Darabegert
Chierman
Sistan
Caph
Serheri
Ormus
Balsora Fretum
SINUS PERSICUS olim
MARE ELCATIF
El Catif
ARABIA PETRÆA
BERIARA
ARABIA DESERTA
AYAMAN
Olm
Lathreb
MARE RUBRUM
Mecca
Tropicus Cancri
Sohar
Muscate
OMAN
Nageran
Aman Ziriedia
Albinau
Saada
Gaebel haman
Dhafar
Tacseb
Zibith
Fartagh Hadramut
Almacharama
Laghi Lalaa
Mocha
Aden
Babelmandel Fretum
Zocotora Insula
Zeila
MARE DE MOCCA et BORARCORSUS
SINUS ARABICUS
Suaquem
AFRICÆ PARS
MARE ARABICUM
et INDICUM
Occidens
Oriens
Milliaria Germanica Communia

Naukeurige
BESCHRYVING
Van
ARABIE.

Benaming van Arabie.

HEt gewest van *Arabie* is alzoo, sedert vele eeuwen, by Grieken en Latijnen, en andere volken van *Europe*, na hunnen voorgang, genoemt.

De naem *Arabie* is herkomstigh van het Arabisch woort *Arab*, of *Arabah*. Te weten, *Arabie* wiert allereerst by d'oude Arabieren, na *Jarab*, *Kahtans* of *Jektans* zoon, (op wien meest alle d'Arabische schrijvers den oorsprong der Arabieren brengen) *Jarab* of *Jarabah* genoemt: maer is namaels by d'inwoonders, gelijk ook noch heden, met het uitlaten der voorste letter J, *Arab*, of *Arabah*, en by wijle ook, met het voorstellen van het Arabisch woortledeken † *Al*, *Al-Arab* of *Al-Arabah* geheten.

Ziet pag. 106. 137.

† *Al* is zoo veel als *de* of *het*, in 't Neerduitsch gezeit.

Daer en tegen gevoelen verscheide Arabische schrijvers, dat *Arab*, of *Arabie*, zijnen naem van *Araba*, een lantstreke of oort des lantschaps *Tihama*, niet verre van *Medina* gelegen, zou bekomen hebben: de welke eertijts *Ismaël*, de stamvader der Arabieren, bewoont heeft: en aen de welke *Jarab*, zoon van *Kahtan* of *Jektan*, den naem van *Jarab*, die namaels in *Arab* verwisselt is, gegeven heeft.

De Grieken en Latijnen hebben namaels dien zelven naem van *Arab* behouden; hoewel zy dien na hunne wijze van tale gesmeet, en *Arabia* geschreven hebben. Hier uit blijkt, hoe beuzelzinnigh de meeste Grieksche en Latijnsche schrijvers den oorsprong van den naem *Arabie* en *Arabieren*, op *Arabus*, zoon van *Apollo*, en *Babylonie*, of van † *Merkuur* en *Thronie*, brengen.

Plin. l. 7. † Strab. lib. 1.

Op Hebreeusch wort *Arabie* ook *Arab*, of *Hereb*, of *Ereb*, genoemt: het zy uit oorzake het gedeelte daer van woest is: of om dat daer in vermengde volken by ouds woonden: welken voornaemste waeren *Sabeers* en *Nabateers*. *Plinius* stelt een getal van elf volken in *Arabie*: als *Areers*, *Asciten*, *Auters*, *Azareers*, *Katabaniers*, *Eldamariers*, *Esboniten*, *Knebadeers*, *Mardaniers*, *Maseers*, *Oreers*, *Rhetaviers* en *Sceniten*.

Strabo stelt een getal van vier aeloude volken in *Gelukkigh Arabie*: als *Mineers*, *Sabeers*, *Katabaniers*, en *Chatramotiten*. Lib. 16.

Het woort *Arab* heeft by de Hebreen die dubbelzinnige betekenis: hoewel het ook het *Weste* bediet.

Gelukkigh Arabie wort ook anders in 't Arabisch *Balaad Alkaraad* genoemt, dat is gezeit, *lantschap van Karaad*. *Karaad* is de naem van zekere vrucht, de welke de Grieken *Acacia* noemen, en in *Arabie* overvloedelijk groeit, en hierom haeren naem aen dit lantschap mede gedeelt heeft. *Arabie* wort ook by d'Arabische poëeten, op Arabisch, *Aladan* genoemt.

Lex. Gigg. Gool. Ziet pag. 64.

Door het lant van *Chus* (dat alzoo na *Chus*, *Chams* zoon, genoemt is) schijnt ook *Arabie*, of slechts een gedeelte van *Arabie*, dat boven *Egypten*, aen den binnensten boesem van de Roode zee, in het gedeelte van *Petreesch* en *Gelukkigh Arabie*, gelegen is, verstaen te worden: welk *Chus* in het Oud Verbont op verscheide plaetsen gedaght wort. Dit gevoelt onder d'oude Chaldeen alleen *Jonathan*, en, na zijnen voorgang, *Bochartes*, en verscheide andere later schrijvers: want *Jonathan* heeft in zijne Chaldeesche *Paraphrasis*, of uitbreiding, Gen. 10 : 6. in plaetse van *Chus*, *Arabie*.

Andere daer en tegen willen door *Chus* het lant van *Ethiopie*, anders *A-*

 byssinie

byssinie en *Moorenlant* geheten, verstaen hebben: als, onder andere, alle de Joden, de zeventigh Griekſche overzetters, *Euſebius*, *Hieronymus*, en byna de gehele ſtoet der outvaders. Ook zet d'Arabiſche vertaelder het woort *Chus*, Geneſ. 10: 6. *het lant der Abyssiniers*, dat is, *Ethiopie*, over. Desgelijks zetten alle de Neêrlantſche vertalingen het woort *Chus*, *Moorenlant* over. Doch dat door *Chus Arabie* te verſtaen is, zou met de volgende bewijsredenen kunnen verdedight en beweert worden.

Bewijsredenen dat Chus Ethiopie of Moorenlant niet is. D'eerſte bewijsreden kan uit de volgende woorden van den profeet *Ezechiel*, cap. 29: 10. genomen worden: *Ik wil Egyptenlant woeſt en eenzaem maken, van den toren te Syene af, tot aen de lantpale van Chus.* In deze woorden worden alleenlijk twee tegen-over-gelege grenspalen aengewezen. Te weten, *Syene* was, volgens ſchrijven van *Strabo*, *Plinius*, *Solinus*, *Stephanus* en *Joſephus*, een grenspael van *Egypten*, na *Ethiopie* toe, op de grensſcheiding van *Egypten* en *Ethiopie* gelegen. Dies kan *Chus*, dat een grenspael van *Egypten*, en tegen over *Syrie* gelegen is, *Ethiopie* niet zijn: ja nootwendigh en volkomentlijk moet *Arabie* daer door verſtaen worden, met het welk het gedeelte van *Egypten*, verre van *Ethiopie* gelegen, bepaelt wort.

Tot beveſting van dit gevoelen dienen ook niet weinigh de woorden uit 2 Reg. 19: 9. alwaer men leeſt, dat *Sennacherib*, koning van *Aſſyrie*, die de ſtad *Libna*, in den ſtam van *Juda* gelegen, belegert had, door *Tirhaka*, koning van *Chus*, onverziens beſprongen wiert: want de koning van *Ethiopie*, had zich derwaerts niet kunnen begeven, 't en zy eerſt het tuſſchen-gelegen *Egypten* t'ondergebraght was. Het zelfſte kan van *Zerah*, een ander koning van *Chus*, geoordeelt worden, die met een krijgsheir van duizent-mael-duizent mannen tegen *Aza*, koning van *Judea*, optrok, 2 Chron. 14: 9.

Niet minder krachtiger, tot beveſtiging van dit gevoelen, ſtrekken de woorden uit 2 Chron. 21: 26. alwaer men leeſt, *dat de Heere tegen Joram den geeſt der Filiſtijnen en Arabieren verwekte, die neſſens de Chuſiten lagen.* Want het is klaerblijkelijk, dat op die plaetſe de Chuſiten geene Ethiopiers kunnen zijn: dewijl geene Arabieren neſſens d'Ethiopiers woonden: behalve de Troglodyten alleen, die door het tuſſchen-gelegen *Egypten* van de Joden geſcheiden worden. Aldus leeſt men by *Eſaias*, cap. 20: 4, 5. na de Chuſiten en Egyptenaers door *Sargon*, koning van *Aſſyrie*, gevangkelijk wegh-gevoert waeren. *D'Azotiers zullen verſchrikken, en door Chus in hunne hope, en door Egypten, daer zy zich op beroemden, verbijſtert worden.*

Te weten, de Arabieren, Chuſiten, en Egyptenaers, konden den Azotiers in *Paleſtijn* byſtant doen; maer d'Ethiopiers niet desgelijks, van wege het tuſſchen-gelegen *Egypten*.

Groote van Arabie. Eenige oude Griekſche en Latijnſche ſchrijvers breiden *Arabie* tot aen de gebuur-geweſten van *Armenie* uit. Onder deze is *Xenefon*, die *Meſopotamie* onder *Arabie* rekent. Desgelijks *Plinius*, die ſchrijft, dat de vliet *Eufrates Arabie* en *Kommagene* ter rechte en linke zijde ſcheidt. Door *Arabie* is te verſtaen het gedeelte van *Meſopotamie*, na-by *Armenie*. Anders zou men, by *Xenefon* en *Plinius*, door *Arabie*, het Zuider gedeelte van *Meſopotamie*, dat ten Zuide aen *Woeſt Arabie* paelt, en ook, volgens ſchrijven van *Strabo*, gelijk *Woeſt Arabie*, waterloos en onvruchtbaer is, met recht verſtaen kunnen. D'ouden noemden, met den naem van *Arabie*, *Meſopotamie*, en al wat op deze zijde van den *Tigris* leit. Lib. 1. Anabaſ. Lib. 5. cap. 24. Bochart.

De later ſchrijvers hebben ook onder *Arabie* het geweſt, *Trogloditis* geheten, gerekent: als ook de gehele lantſtreke, dewelke tuſſchen den Arabiſchen zeeboeſem en den Nijl leit: welke gedeelte zy *Arabie*, en het Arabiſch ſtrant van Egypten genoemt hebben.

Trogloditis onder Arabie gerekent. *Trogloditiſch Arabie* leit ten Noorde met de ſtad *Faran*; ten Ooſte, met den Arabiſchen zeeboeſem of Roo Meir, en ten Weſte met den Nijl beſloten.

Dit *Trogloditiſch Arabie* wort by eenigen ook voor een gedeelte van *Ethiopie* gerekent.

Strabo noemt al het lant *Arabie*, dat Zuidwaerts, boven *Judea* en *Celeſyrie*, tot aen *Babylonie* en het Rievier-lant van den *Eufrates* leit: behalve d'Arabieren Sceniten, die in *Meſopotamie* zijn. Het geen na *Meſopotamie* volght, tot Lib. 16.

aen

aen *Celesyrie*, na-by de reviere *Eufrates*, als ook *Mesopotamie*, wort by de Arabieren Sceniten bezeten, die zeer kleine heerlijkyen, in onvruchtbare plaetsen, om de waterloosheit, bekomen hebben.

Het gewest der Arabieren Sceniten is een groote woestijne, de welke gemeenelijk *Woest Arabie* geheten wort. De gewesten, die Zuidelijker, als de Sceniten, leggen, worden by de genen bezeten, die *Gelukkigh Arabie* bewoonen.

De Noordtzijde van *Gelukkigh Arabie* leit, volgens den zelven *Strabo*, met de woestijne voornoemt beslooten: de Oostzijde met den Persischen zeeboesem, de Westzijde met den Arabischen zeeboesem, en de Zuidzijde met de Groote Atlantische (of Indische) zee, de welke buiten beide de zeeboesems is. Deze geheele zee wiert by de oude Latijnen de *Roode zee* genoemt.

Verdeiling van Arabie by Grieken en Latijnen. Gansch Arabie wort by verscheide oude Grieksche en Latijnsche schrijvers, inzonderheit by *Ptolemeus*, duidelijk in drie *Arabien* of deelen onderscheiden en verdeilt: als in *Gelukkigh*, (of *Heilzaem*) *Petreesch* (of *Steenigh*) en in *Woest Arabie*. Het eerste wort in 't Grieksch *Arabia Eudemon*, en in 't Latijn *Arabia Felix*: het tweede in het Grieksch en Latijn *Arabia Petrea*: het derde in 't Grieksch *Arabia Eremos*, en in 't Latijn *Arabia Deserta* genoemt. Doch by *Strabo* en andere oude schrijvers vind men deze drie-verdeiling of alle deze drie deelen van *Arabie*, behalve *Eudemon* of *Gelukkigh Arabie*, zoo uitdrukkelijk met die namen niet gedaght: maer wel eenige deelen onder andere namen: want *Petreesch* of *Steenigh Arabie* wort by *Strabo Nabathea*, en, by den Joodschen histori-schrijver *Josephus*, *Nabatiner* of *Nabatinisch lant* genoemt: na d'inwoonders, *Nabatineers* of *Nabatheers*: die alzoo ongetwijfelt na *Nabeoth*, *Ismaëls* zoon, genoemt zijn: uit wien zy hunnen oorsprong hebben. Zoo eenigen willen wort *Nabathea* by den profeet *Esaias*, cap. 60: vers 7. *Nabeoth* genoemt. De hooftstad dezes lantschaps is *Petra*. Ziet pag. 73.

Stephanus (een aeloude Grieksche schrijver, die ontrent het jaer vijf hondert gebloeit heeft) stelt in zijn stedeboek twee *Arabien*: het een is het *Specery-voort-brengend Arabie*: en 't ander leit meer na 't Weste, en paelt ten Weste aen *Egypten*, en ten Noorde aen *Syrie*: welk laetste, volgens zijn schrijven, eigentlijk *Petreesch* of *Nabateesch Arabie* is.

Gansch *Arabie*, begrijpende *Woest*, *Petreesch* en *Gelukkigh Arabie*, paelt ten Ooste, door tusschen-gelege bergen, aen *Chaldea*, of *Babylonie*, en aen de Persische zee of zeeboesem: grenst ten Weste aen het Roo meir of Arabischen zeeboesem, en aen d'enge stroke lants, die tusschen het Roo meir en d'Egyptische of Middellantsche zee leit, en heeft ten Noorde, tot grenspalen, *Judea* of *Heilige Lant*, *Syrie* en den stroom d'*Eufrates*. Grens-palen.

Arabie is het laetste Wester, of eerste Ooster gewest, aen d'Indische zee, van *Asie*, en het naest aen *Afrika* gelegen, met den Arabischen zeeboesem of Roo meir tusschen beide.

Gelukkigh Arabie.

Gelukkigh of *Heilzaem Arabie* is alzoo by d'oude Grieken en Latijnen genoemt, van wegen zijnen heilzamen klimaet, en voornamelijk van wegen zijnen gezegenden en vruchtbaeren landouw, in het voortbrengen van velerleie gewassen: inzonderheit van speçeryen, als myrrhe, wierook, Kassie, balsem, en andere. Daer wort ook, volgens schrijven van *Strabo*, tweemaels des jaers gezait. Ziet pag. 57.

Gelukkigh Arabie overtreft verre, in groote, *Woest* en *Petreesch Arabie*, en heeft, ten Weste, Ooste en Zuide, zijne grens-palen met geheel *Arabie* gemein, en schiet Zuidwaerts tusschen de twee zeeboesems, d'Arabische en Persische, langs hene, als door kunst van de natuur gemaekt, na de gelijkenis en groote van *Italie*. Want het paelt ten Noorde aen *Petreesch* en *Woest Arabie*, heeft ten Weste den Arabischen zeeboesem, ten Zuide de Roode of Indische zee, en ten Ooste een gedeelte van den Persischen zeeboesem en d'Indische zee, de welke van den mont des Persischen zeeboesems, tot aen den uithoek of kaep *Syagrum* (alzoo by ouds, en Plinius

 heden

heden *Cabo de Rosalgate* genoemt) strekt.

Arabie Cherronesus en Peninsula genoemt. *Gelukkigh Arabie*, van wege zijne gelegentheit rontom in 't water, (als ten Weste, Ooste en Zuide, behalve ten Noorde, daer het aen *Woest Arabie* paelt) wort by eenige oude Grieksche schrijvers, op Grieksch, *Cherronesus*, Lib. 6. cap. 28. en by *Plinius*, en andere, op Latijn, in een zelven zin, *Peninsula* gebynaemt. Te weten, *Cherronesus* is eigentlijk zoo veel gezeit, als een *lant-eilant*; dewijl het lant of geweft, dat by de Grieken en Latijnen, met den Griekschen naem van *Cherronesus*, of met den Latijnschen naem van *Peninsula* uitgedrukt en betekent wort, niet geheellijk rontom in het water leit; maer met d'eene hoek aen het vast lant gehecht is, en als daer aen hangt: waerom eenigen zoodanigh een vorm, maeksel of stuk van lant niet oneigentlijk, op Neêrduitsch, een *hangend eilant* genoemt hebben. Desgelijks wort *Arabie*, om de zelve oorzake en rede, by d'Arabieren *Gizira Al Arab*, dat is, *eilant der Arabieren*, genoemt. Het Latijnsch woort *Peninsula* is zoo veel als een *schier-* of *by-na-eilant* gezeit.

Lib. 16. *Strabo* stelt *Gelukkigh Arabie* Zuidwaerts boven d'Arabische volken, *Nabatheers*, *Chauloteers* en *Agreers*, en brengt des zelfs lengte na't Zuide, tot aen d'Indische of Atlantische zee, op twaelf duizent stadien; twee en dertigh stadien gerekent op eene gemeine Duitsche mijle.

Strabo lib. 16. Eenigen verdeilden in aeloude tijden gansch *Gelukkigh Arabie*, ten aenzien van d'inwoonders, en van het geen, dat in eenige lantschappen of deelen groeide, in vijf koningrijken of deelen. Het een koningrijk of deel begreep strijders en voorvechters: het ander, lantluiden: het derde, hantwerks-luiden: het vierde braght myrrhe voort, en wiert op Grieksch *Smyrnophoros*, dat is, *myrrhe-voort-brengend*, genoemt: en het vijfde gaf wierook, en wiert op Grieksch *Libanophoros* geheten, dat *wierook-voort-brengend* gezeit is. Deze twee gewesten, en andere, die myrrhe, wierook, en andere speçeryen voortbraghten, wierden met een eenigen en algemeinen naem op Grieksch *Aromatophoros*, dat is, *speçery-voort-brengend*, genoemt: want het *Speçery-voort-brengend Arabie* begreep niet gansch *Gelukkigh Arabie*; maer was slechts een gedeelte van *Arabie*.

Het *Speçery-voort-brengend Arabie* was klein, ten aenzien van *Gelukkigh Arabie*, en begreep eigentlijk het gewest, dat d'Arabieren *Jemen* noemen. Strabo lib. 2.

Dit *Speçery-voort-brengend Arabie* was in oude tijden in vier zeer groote volken verdeilt, die het bewoonden: als Mineers, Sabeers, Katabaniers, en Chatramotiten. De Mineers bewoonden den oort aen de Rode of Indische zee: en hunne grootste stad was *Karna* of *Karana*. De *Sabeers* bewoonden *Gelukkigh Arabie*, ontrent den overvaert, of aen den oever van den Arabischen zeeboesem, en hadden tot hooftstad *Mariaba*. De Katabaniers woonden aen de engte en overvaert van het Roo meir, of Arabischen zeeboesem, en bezaten het lantschap *Tamna*. De Chatramotiten waren d'aller Oostelijkste, en bezaten de stad *Katabatanum*. Strabo lib. 1.

D'oude Grieksche arts en kruitbeschrijver *Theophrastus* schijnt ook het *Speçery-voort-brengend Arabie* in vier deelen te willen verdeilen: doch hy noemt ieder deel met den naem van de hooftstad of lantschap, en niet met dien van d'inwoonders: als blijkt uit de volgende woorden: *Wierook*, *Myrrhe*, *Kassie* en *Cinnamomum*, *groeit in het* † *Cherronesus der Arabieren*, *ontrent Saba*, *Adramyta*, *Citibena*, *en Mali*. Met deze vier steden of lantschappen komen de gemelde vier volken, in de welke by *Strabo* het *Speçery-voort-brengend Arabie* verdeilt wort, over-een. Te weten, *Saba* is de stad of het lant der Sabeen: *Adramyta*, de stad der Adramyten of Chatramotiten: *Citibena*, de stad der Katabaniers: en *Mali*, of *Minea*, de stad der Mineers, die by *Ptolemeus* Maniten genoemt worden. Histor. Plantar. lib. 9. c. 4.

† Of in het midden lant der Arabieren: gelijk andere lezen.

D'oude Grieken en Romeinen hadden weinigh of geene kennis altoos van de binnenste gewesten van *Arabie*: want hunne schipvaert quam niet boven de volken Sabeers, die aen den overvaert of aen den oever van den Arabischen zeeboesem woonden, als *Arrianus* en *Agatarchides* getuigen. Maer door den veltoght, die ten tijde van keizer *Augustus*, onder gelei van den veltheer *Elius Gallus*, in *Arabie* geschiede, zijn vele byzonderheden van dien oort aen Salmas. in Solin. p. 498. Strabo lib. 16. Ziet pag. 125.

den

den dagh gebraght; want keizer *Augustus* zond *Elius Gallus* in *Arabie*, om die volken t'ondertasten en doorvorschen, en die plaetsen, als ook de grenspalen van *Ethiopie* en *Troglodytisch Arabie*, na-by *Egypten* gelegen, en den Arabischen zeeboesem, te bezichtigen. Doch weinigh, zoo *Strabo* eindelijk getuight, holp deze velttoght tot de kennis der plaetsen: doch holp evenwel, zeidt hy, noch iet.

Arabie is by de Arabieren tweederlei.

By d'Arabische lantbeschrijvers wort het gewest van *Arabah* of *Arabie*, tweezins of op tweederleie wijze genomen: te weten, in een breder of enger betekenis: of in een groot en klein *Arabie*, *Arabie* eigentlijk genoemt, verdeilt.

Het een is Gizira Al arab.

Groot Arabie, of *Arabie* in eene brede betekenis genomen, wort by hen op Arabisch *Gizira Al Arab* genoemt, dat *eilant van Arab*, of *der Arabieren*, gezeit is: want het zy eenigh lant geheellijk, of voor een groot gedeelte, met water omringt leit, d'Arabieren drukken het alle beiden met den zelven naem van *Gizira*, dat is, *eilant*, uit.

Door *Gizira Al Arab* wort by hen die gehele lantstreke verstaen, die met den vliet *Eufrates* en Persischen zeeboezem, ten Ooste, met de Sindische, Indische, en Roode zee, ten Zuide en Weste, en met een gedeelte van de Middellantsche zee rontom in 't water beslooten leit: met tusschen-komen alleenlijk van twee tongen of enge stroken lants. D'eene enge stroke lants strekt van *Pharma*, anders *Faramia*, (een verwoest stedeken, gelegen op den zandigen oever der Middellantsche zee) tot aen de Roode zee, eene streke van ontrent zeventien Duitsche mijlen. D'andere enge stroke lants strekt van den zeeboesem *Ajasso*, of van de stad *Alexandretta*, (die aen de Middellantsche zee, in *Syrie*, gelegen) tot aen den *Eufrates*, te weten, tot aen de stad *Balis*, op den Wester oever van den *Eufrates*, en op de Noorder breete van zes en dertigh graden gelegen: de welke aen beide de woestijnen van *Arabie* en *Syrie* paelt: te weten, op het Noorder eind van beide woestijnen, de welke met haer Zuider gedeelte aen *Arabie* raken.

Wijders, dit gewest wort *Algizira Al Arab*, dat is, *eilant der Arabieren*, genoemt; dewijl d'Arabieren by-na van aller eeuwen her, sedert of na den Watervloet, des zelfs voornaemste lantschap, namelijk *Arabie*, eigentlijk alzoo genoemt, in eigendom bezeten hebben, en by-na al 't overigh gedeelte met de wapenen en velttoghten besprongen, en eindelijk gansch, ja het eerste van alle hunne veroverde landen, onder het jok der Mahometaensche heerschappye gebraght hebben: zulks aldaer ook nu noch de tale der Arabieren allerwegen, als een ingeboorne of moedertale, in zwang gaet: gelijk hierom de Turken, Persianen, Armeniers, zelfs Indianen, en andere Oostersche gebuur-volken, dit *Algizira Al Arab*, *Arabstan*, dat is, *Arab*, of *Arabierenlant* noemen: naerdien het woort *Stan* by hen gemeenelijk in de betekenis van *lant*, *oort* of *plaetse*, genomen, en aen andere eige lantnamen gekoppelt wort: als in de koppelwoorden van *Indostan*, dat is, *Indus-lant*, en in *Gulistan*, *Kablestan*, *Taberistan*, *Lorestan*, *Soristan*, en meer andere te bespeuren is.

Het ander Al-arab.

Daer en tegen besluiten d'Arabische schrijvers *Klein Arabie*, of *Arabie*, eigentlijk alzoo genoemt, en met een byzonderen naem *Al Arab*, of *Al Arabah*, op Arabisch geheten, binnen enger grenspalen: naerdien het met een enge stroke lants bepaelt leit, de welke van de stad *Elane* van *Ptolemeus* tot aen het begin van den Persischen zeeboesem, en aen het eind des gebiedts der stad *Kufa* strekt. Welk *Arabie* by-na het geen is, dat de Grieken en Latijnen *Gelukkigh Arabie* genoemt hebben.

Voorts rekenen d'Arabieren het een gedeelte van *Petreesch* of *Steenigh Arabie* onder *Egypten*, en het ander gedeelte onder *Syrie*: en onder dit zelfste *Syrie* rekenen zy ook *Woest Arabie*, dat zy *Beriara Alsjam*, dat is, *woestijnen* of *velden* van *Syrie*, noemen.

Verdeiling van Arabie by d'Arabieren.

Arabie eigentlijk geheten, en in 't enge genomen, en met een byzonderen naem *Al Arabah* by de Arabieren genoemt, wort by hen zelfs in vijf lantschappen verdeilt, als in *Jemen*, (anders *Yaman*) *Hizjáz*, (of *Higjás*, of *Hejas*) *Tehâmam*, (of *Tihâmam*) *Nezjd*, (of *Negjd*, of *Negsd*) en *Jemama*, anders *Aarud* geheten: waer by de meesten het lantschap van *Bahrein* voegen: hoewel anderen dat liever onder het lant van *Babylonie*, heden *Irák* geheten, willen gebraght hebben.

Ziet pag. 43.

Groote van Arabie.

Na *Arabie* in het groot of klein genomen, en des zelfs grenspalen verre ten Noorde en Zuide uitgebreidt of ingetrokken worden, daer na moet ook de lengte van *Arabie* genomen worden.

De lengte van *Groot Arabie*, of *Gizira Al Arab*, gelijk de Arabieren het noemen, begrijpt vier en twintigh graden, een graet gerekent op vijftien mijlen, eene ftreke van drie hondert en zeftigh mijlen. Deze lengte is genomen, ten Noorde, van de ftad *Balis*, op de Noorder breete van zes en dertigh graden gelegen, tot aen *Aden*, d'uitterfte Zuiderhoek van *Arabie*, gelegen aen den mont van het Roo meir, op de Noorder breete van twaalf graden.

Maer de lengte van *Arabie*, eigentlijk alzoo genoemt, te rekenen van de ftad *Elana* van *Ptolemeus*, (op de Noorder breete van negen en twintigh gelegen) tot aen den Zuider uithoek van *Aden* voornoemt, begrijpt zeventien graden; eene ftreke van twee hondert en vijf en vijftigh mijlen.

Eenigen brengen de grootfte lengte van *Arabie*, te rekenen van de ftad *Farma*, op den oever van d'Egyptifche of Middellantfche zee gelegen, tot aen den mont van den Perfifchen zeeboefem, en kaep of uithoek *Korodamum*, op vier hondert en vijftien mijlen. Cluver. Geogr. lib. c. 24.

De grootfte breete van *Arabie* is van 't Wefte tot het Oofte; te weten, van den mont van het Roo meir, of Arabifchen zeeboefem, tot aen den mont des Perfifchen zeeboefems, en beflaet eene ftreke van drie hondert en veertigh mijlen.

Arabie heeft de minfte breete op die zelve Wefter en Oofter ftreke, ontrent 't midden van *Arabie*; te weten, van *Ziden* of *Giodda*, een haven der ftad *Mekka*, tot aen de ftad *Bahrein*, de welke aen den Perfifchen zeeboefem gelegen is, zijnde een ftreke van hondert en tachentigh mijlen.

Het lantfchap van *Hizjas*.

HEt lantfchap van *Hizjas* is het gedeelte van *Arabie*, dat tuffchen het lantfchap van *Tihamam* en tuffchen dat van *Negsd* gelegen is, en paelt ook ten Noorde aen *Woeft Arabie*: het welk de Arabieren *Badijaton Alsjam* noemen, dat *woeftijne* of *velden van Syrie* gezeit is. *Hizjas*, volgens eenparigh gevoelen en over-een-ftemming van by-na alle Arabifche fchrijvers, is alzoo genoemt, dewijl het 't een lantfchap van het ander fcheidt: te weten, *Nezjd* van *Gaur*: of dewijl het, gelijk anderen willen, aen *bergen gehecht* en *verknocht* is: want het woort *Hizjas* bediet dit alle beide.

Bochart lib. 4. cap. 2. Phaleg.

Zoo anderen willen, zou dit gedeelte van *Arabie* hierom *Hizjas*, dat is, *fcheidend*, genoemt zijn; dewijl het *Petreefch* van *Gelukkigh Arabie* fcheidt, en eigentlijk tot geen van beide behoort: want de Grieken brengen het in geenerlei wijze tot *Gelukkigh Arabie*: naerdien niets ongelukkiger, als deze lantftreke is.

Zommigen evenwel houden het gewest van *Hizjas* eigentlijk voor het *Petreefch* of *Steenigh Arabie*: gelijk het ook in 'er daet daer van een groot gedeelte beflaet. Gool. Lex. Arab. 578.

Dit geweft of oort wiert in aeloude tijden by de volken *Chufeen*, of *Chufiten*, bezeten: waer onder ook de *Madianiten* en *Ifmaëliten* vermengt woonden: hoewel ieder een byzonder flagh van volken was. De *Chufiten* waeren een en de zelve volken met de *Sceniten*, die namaels *Saraçenen* genoemt zijn.

Het lantfchap van *Hizjas* is verdeilt in de lantftreken van *Mekka* en *Medina*: de welke des zelfs twee hooftfteden zijn. D'andere voornaemfte fteden zijn *Taif* en *Jamamah*. Andere daer en tegen brengen deze fteden onder het lantfchap van *Jemen*. Nafir Eddin. Ulug Beig. Ziet pag. 147.

In oude tijden lagen vele groote en voorname fteden in *Arabie*, de welke meeft alle heden 's daeghs vervallen zijn. De Griekfche lantbefchrijver *Ptolemeus* gedenkt'er verfcheide.

De

De ſtaet van *Arabie* in aeloude tijden.

Strabo lib. 1. GElukkigh *Arabie* was in d'eeuwe der helden, en ten tijde van *Homeer*, niet rijk; maer arm: en de ſteden wierden by de volken † Sceniten bewoont. Maer ten tijde van den Griekſchen lantbeſchrijver *Strabo*, die onder keizer *Auguſtus* heeft gebloeit, hadden d'Arabieren den overvloet van alle dingen, en waeren rijk, ter zake van den geduurigen en ſterken koophandel: inzonderheit van ſpeçeryen.

† Ziet pag. 147.

Strab. lib. 16. Tot getuigen van de gelukzaligheit en rijkdom der Arabieren kan ook koning *Alexander de Groote* genomen worden, die, naer men zeidt, beſloten had *Arabie* tot zijn koninglijk hof te maken, na zijne herwaerts-komſte uit *Indiën*. Maer alle zijne aenſlagen liepen te niet, en verdweenen, door zijn ſchielijk overlijden. Want dit was ook een van zijne aenſlagen en ondernemingen: 't zy d'Arabieren hem gewillighlijk ontfingen, of door den oorlogh daer toe gedwongen wierden. Wanneer hy dan zagh, dat zy alleen, onder alle volken, voor noch na geene gezanten aen hem gezonden hadden, zoo vervaerdighde hy zich tegen hen ten oorlogh. Ziet pag. 118.

De middellantſche ſteden en vlekken van *Gelukkigh Arabie*, uit *Ptolemeus*, geſtelt op haere lengte en Noorder brete.

	Lengte.		N. br.	
	grad.	min.	grad.	min.
ARamava.	67	30	29	10
Atama.	69	30	29	0
Thapaua.	71	40	29	0
Makna.	67	0	28	45
Akale,	68	15	28	15
Madama.	68	0	28	15
Ochrona.	70	0	28	15
Obrapa.	71	30	28	30
Jadi, een vlek.	73	40	28	40
Pharatha.	73	40	28	40
Satula.	77	30	28	10
Laba.	68	10	27	40
Thæma.	71	0	27	0
Gæa.	71	15	27	20
Aina.	75	40	27	20
Zugana.				
Gæſa.	78	30	27	15
Soaka.	68	0	26	15
Egra.	70	30	26	0
Salma.	74	30	26	0
Arre, een vlek.				
Digena.	77	0	26	30
Saphtha.	78	15	26	30
Phigia.	79	0	26	0
Badais.	68	30	25	30
Auſara.	71	7	25	30
Jabra.	74	30	25	30
Alata.	77	20	25	30
Mochura.	69	40	24	30
Thumna.	71	10	24	15
Aluare.	71	0	24	15
Phalagni.	73	45	24	20
Salma.	73	20	24	20

	Lengte.		N. br.	
	grad.	min.	grad.	min.
Gorda.	76	10	24	30
Maraga.	79	20	24	20
Ibirtha.	79	20	24	40
Laorippa.	71	40	23	20
Karna.	73	10	23	20
Biabana.	76	10	23	15
Goeratha.	76	40	23	0
Katara.	76	30	23	20
Rhæba.	71	30	22	30
Makoraba.	73	20	22	0
Sata.	81	10	22	20
Maſthala.	81	45	22	30
Domana.	82	20	22	30
Attia.	85	0	22	15
Rhuana, konings hof.	87	0	22	0
Chabrata.	79	15	22	0
Thumata.	77	40	21	20
Olapia.	77	40	21	45
Inapha.	79	10	21	40
Tiagar.	85	0	21	40
Appa.	81	15	21	0
Agdami.	73	10	21	20
Akarman, of *Karman*, of *Karna*, of *Karama*, koninglijk hof der Mineers.	81	15	20	15
Idara.	82	0	20	40
Naskus, hooftſtad.	81	15	20	40
Labris.	82	0	20	30
Latea.	83	20	20	15
Hierakum.	84	20	20	30
Alabana.	74	30	20	15
Chariatha.	76	10	19	15

	Lengte. grad.	min.	N. br. grad.	min.
Laaththa.	75	20	19	20
Omanum.	77	40	19	45
Marasdi.	74	30	18	30
Baraba, of *Mara*, of *Mariaba*, koninglijk hof der Mineers.	76	0	18	30
Nagara, hooftstad.	78	45	18	40
Jula.	85	20	18	15
Amara.	78	30	18	15
Magulaba.	75	30	17	0
Sileum.	76	40	17	0
Mariama.	78	10	17	10
Thuinna.	79	0	17	15
Suodona, heden *Vodona.*	80	0	17	20
Marimatha, of *Mariaba.*	85	10	17	40
Sabe, of *Saua.*	73	40	16	56
Menambis, koninglijk hof.	75	45	16	30
Thauba.	78	40	16	10
Saubatha, hooftstad.	77	0	16	10
Madasara.	81	45	16	40
Gorda.	82	30	16	0
Thabane.	85	40	16	20
Mida.	74	20	16	20
Bron des waters *Styx.*	78	15	15	15
Araga.	79	10	15	15
Saruum.	80	40	15	15
Mæpha, hooftstad.	83	15	15	15
Saraka.	73	30	14	30
Saphara, hooftstad.	88	14	14	50
Are, koninglijk hof.	80	30	14	10
Rhæda.	83	20	14	10
Bænum.	84	30	13	20
Thuris.	75	15	13	20
Lachere.	77	30	13	20
Hyela.	79	0	13	50
Makkala.	81	0	13	45
Sachle.	82	40	13	20
Sabe, koninglijk hof.	76	0	13	0
Deua.	77	40	12	45
Sochchar.	78	30	12	45
Bana.	80	20	12	40
Dela.	82	0		40
Koa.	83	30	12	30

De steden en vlekken, aen de stranden en zeekusten van *Gelukkigh Arabie* gelegen, te beginnen van den Arabischen zeeboesem, of Roo meir, nessens of by den binnensten Elamitischen zeeboesem, plaetst *Ptolemeus* vervolgens aldus:

Onne, eene stad. *Modiana*, stad. *Hippos*, vlek. Stad der *Feniciers*. *Rhaunath*, vlek. *Jambia*, vlek. Eerstelijk bewoonden de volken, *Thamyten* geheten, dit strant-gedeelte: daer na de *Darreers:* dan de *Banubariers:* en eindelijk de *Arseers.*

Kopar, vlek. *Arga*, vlek. *Zaaran*, konings hof. *Centos*, vlek. *Thebe*, stad. Deze plaetsen leggen in de lantstreke der volken *Cinedokolpiten.*

Badea, konings hof. *Ambe*, stad. *Mamala*, vlek. *Adedi*, vlek.

Puani, stad. *Pudni*, stad. *Eli*, stad. *Napeg*, vlek. *Sakata*, stad. *Musa*, zeekoopstad. *Solippi*, haven. *Ocelis*, zeekoopstad. *Palindromos*, een uithoek. Deze plaetsen leggen in de lantstreke der volken *Elisareers.*

Posidium, een uithoek of kaep. *Sanina*, stad.

Madoce, stad. *Marace*, stad. *Dees*, vlek. *Ammomium*, uithoek. *Arabia*, zee-koopstad. *Atmanusph*, vlek. Deze plaetsen wierden door de volken *Homeriten* bewoont.

Elisma, stad. *Dama*, vlek. *Egistha*, stad. *Kare*, zee-koopstad. *Trulla*, een haven. *Mephath*, vlek. *Embolum*, vlek. *Tretos*, haven. *Thiallela*, vlek. *Moscha*, haven. *Syagros*, uithoek. Deze plaetsen wierden door de volken *Homeriten* bewoont.

In den zeeboesem *Sachalites* leggen: *Kumatum*, vlek. *Ausara*, stad, *Ange*, vlek. *Astoa*, vlek, *Megiola*, scheepstimmerwerf. *Bosara*, stad. Orakel van *Diana*. *Abisa*, stad. *Korodamum*, uithoek.

In d'engte van den Persischen zeeboesem is een haven, *Kryptos*, en uithoek *Asaborum.*

Rhegma, stad. Heilige uithoek. *Kanipsa*, stad. *Kabana*, stad. Deze wierden door de volken *Nariten* bewoont.

Sarkoa, stad. *Kadara*, stad. *Atta*, vlek. Deze wierden door d'*Eteers* bewoont.

Magindana, stad. *Gera*, stad. *Bilana*, stad. Deze wierden door de *Gereers* bewoont.

Thar, stad. Zeeboesem der Magen. *Istriana*, stad.

Mallaba, stad. Uithoek van *Chersonesus*. Zeeboesem *Leanites*. *Itamos*, een haven. *Adari*, stad. Heilige zeeboesem. *Koromanis*, stad. Zeeboesem *Mesanites*. Dus verre *Ptolemeus.*

De

De ſtad *Mekka*.

Benaming. DE ſtad *Mekka*, en anders, na d'eigentlijke Arabiſche ſpelling, *Mekkah*, of *Mokah*, is van over-ouds, en noch heden by d'Arabieren gemeenelijk alzoo genoemt: maer wort daeren-boven by hen, om haere vermaert en uitſtekenheit, in de boeken met verſcheide andere namen beſchonken: want eerſtelijk wort zy op Arabiſch ook genoemt *Baith Allahi Alhâram*, dat is, *huis des heiligen Gods*, (hoewel die naem allereerſt aen de *Kaba*, of kapel van den tempel van *Mekka*, eigen was) en ook enkelijk *Alharam*: welken naem ook de tempel, en beſtek of omtrek en voorhof des tempels voert: desgelijx de heilige omtrek, beſtek of afſchutſel rontom de ſtad, dat met zekere torens, als merk-palen, afgeſcheiden is: welker zommigen vijf, andere zeven, en eenigen tien mijlen van de ſtad af-ſtaen.

Te weten, *Alharam*, of *Haram*, bediet eigentlijk *heiligh* en *eerwaerdigh*, en al wat door de wet verboden en ongeoorloft is te doen: gelijk het ook ongeoorloft is binnen dien heiligen omtrek, of beſtek der ſtad, te jagen, of boomen af te houwen, of den vyant aen te taſten. Van gelijken vermagh niemant binnen den omtrek des tempels eenigh levend gedierte te doden.

De ſtad *Mekka* wort ook eenmael in den *Alkorân*; doch meermalen by anderen, *Bekka* genoemt, met het verwiſſelen ſlechts der voorſte letter *M* in *B*: of miſſchien na den afgod *Bekka*, of *Bakka*, die aldaer gedient wiert: hoewel de meeſten den naem *Bekka* eigentlijker op d'*Alharam*, of heiligen omtrek, of plaetſe der ſtad duiden. Andere willen dat *Bekka* d'omtrek, of plaetſe des tempels, en *Mekka* den heiligen oort dier lantſtreke bediet. (Bochart. Hotting. Gool in Alfer. Beidavi.)

Mekka wort ook *Tihama*, met den naem des omleggenden lantſchaps, geheten: en anders *Ommo Rohmin*, dat is, *oort of woonſtede van barmhertigheit*: ook *Sabouhaton*, *Orſchon*, † *Amr Alkoraj*, en *Alnaſato*, van wegen het gebrek des waters: want *Naſſon* is droogh of dorſtigh gezeit: en anders, *Omm' Alzahmi*, dat is, *plaetſe van een dichten drom*, *troep*, of *ſchare van menſchen*: en enkelijk, *Alzahmon*, ter zake van den ontallijken toeloop van alle menſchen na de jaerlixe hooghtijden van *Mekka*: waerom ook de naem † *Mekka* aen de ſtad gegeven is.

† Dat is, moeder- of hooft-ſtad.

† Want Mekka bediet een gedrang: gelijk uit een grote meenighte van menſchen ontſtaet.

Eenigen houden *Mekka* voor d'aeloude ſtad *Makoraba* van *Ptolemeus*: naerdien *Mekka* op een zelve hooghte der Noorder brete van een-en-twintigh graden en veertigh minuiten leit: alwaer *Ptolemeus Makoraba* ten zuide van *Jathrippa* plaetſt. Daer-en-boven luit *Makoraba* eigentlijk *Mekka Rabba*, dat is, *groot Mekka*, 't zy alzoo genoemt van wegen haer uitſtekende grote, of, tot onderſcheit, van een ander kleinder. (Mekka was by ouds Makoraba.)

Anderen houden d'aeloude middellantſche ſtad, *Mochura* van *Ptolemeus*, voor *Mekka*: doch t'onrecht: dewijl *Mekka* niet boven tien mijlen van de Rode zee leit, en dienvolgens gene middellantſche ſtad kan genoemt worden. *Sanſon* wil dat d'aeloude ſtad, by *Ptolemeus Marraba*, en by *Strabo Mariaba* geheten, het hedendaegſch *Mekka* zy. (Of Mochura. Niger.)

De Joden verſtaen by *Moſes* Gen. 10. vers 30, door *Meſa*, of *Muſa*, de ſtad *Mekka*. Desgelijx ſchrijft *Abraham Zakut*, dat *Meſa* in d'Arabiſche tale *Mekka* wort genoemt. Ook heeft d'Arabiſche overzetting voor *Meſa Mekka*. (Mekka Meſa genoemt.)

Eenigen brengen *Mekka* onder het lantſchap van *Jemen*: anderen onder *Woeſt Arabie*: doch de meeſten, en te recht, onder het lantſchap van *Hizjâz*.

Gelegentheit. De ſtad *Mekka* leit in een [a] ſteenzandigh dal gebouwt, [b] vier grote daghreizens, of tien met de *Karavaen*, of vijftigh mijlen, [c] of twee hondert duizent ſchreden Noortwaerts van *Medina*, [d] en tien mijlen, of een dagh-reizens ooſtwaerts van de Rode zee, en zeven-en-dertigh dagh-reizens, met de *Karavaen*, van *Kairo*, hoofſtad van Egypten, * op de Noorder brete van een-en-twintigh graden en veertigh minuten, en op de lengte van zeven-en-zeventigh graden en tien minuten, de lengte gerekent van d'uitterſte Weſterkuſte van Afrika.

[a] Elmac. [b] Alpin. [c] Ferra. [d] Thevenot. * Naſir Eddin. Vlug Eig.

De ſtad is met gene muuren; maer aen alle zijden met bergen omringt, en heeft niet meer als vier toe of ingangen.

Inzonderheit maken twee dezer bergen den gront of oort der ſtad dalächtigh: d'een leit ten Ooſte, en wort *Abu-Kobeis* genoemt: en d'ander ten Weſte, met name *Kakaau*.

Barth. Ten Zuide leggen twee andere bergen, die by-na elkanderen raken, en tuſſchen beide een zeer engen doorgang of wegh laten, die na *Ziden*, anders *Gjudda*, de haven van *Mekka*, loopt. Ten Ooſte is een andere opening van bergen dals-wijze, de welke na den bergh *Arafat* ſtrekt.

Het is een zeer fraeie en volkrijke ſtad, en eens zoo groot als de ſtad *Medina*, en begrijpt ontrent zes duizent huizen: welker zommigen van blaeuwen arduin en gebakken ſteen gebouwt, en andere ſlechts van leemaerde en riet opgeſlagen zijn.

Mekka door Mahomet verovert. Elmac. Hiſtor. Sarrac. lib. 1. *Mekka* wiert op het achtſte jaer van *Hegira*, den dertighſten van Grasmaent, of des jaers zes hondert negen en twintigh, na des Heilants geboorte, door *Mahomet* verovert. Want de Koreizjiten, d'inwoonders van *Mekka*, hadden het verbont gebroken: Waer over *Mahomet*, met tien duizent Muſlimannen tegen hen optrok, en quam tot aen *Mar Wuttahrân*. Zijn oom, *Abbas*, zoon van *Abdul Mutalib*, braght *Abuſofian*, zoon van *Harith*, een der voornaemſten van *Mekka*, by *Mahomet*, die ook in zijn leere geloofde. Voorts gebood *Mahomet* den Muſlimannen, dat zy niemant in de ſtad *Mekka* zouden doden: 't en zy die hen tegen ſtont. Hy verleende veiligheit aen alle de genen, die in het huis van *Abuſofian* en in den tempel traden: desgelijx den genen, die hunne deuren geſloten hielden, zonder de wapenen te voeren: als ook die de gordijnen of kleden van de kapel *Kaaba* aenraeken zouden: behalven die genen alleenlijk, die hem beledight hadden.

Mahomet trad in *Mekka* zonder ſlagh of ſtoot. Waer op alle d'inwoonders aen hem geloofden, uitgezeit eenige weinigen, die hy ter neêr hieuw en dode. Hy ſtelde tot overſte, of ſtadhouder over *Mekka*, zekeren *Gajat*, zoon van *Aſed*.

Tempel van Mekka. In het midden der ſtad ſtaet een tempel, wiens omtrek, beſtek of voorhof, *Alharam*, en *Haram*, op Arabiſch wort genoemt, dat is, *heiligh*, of *verboden*: en anders ook *Hamijaton Allahi*, dat is, *beſcherming Gods*: dewijl verboden en ongeoorloft is binnen dit beſtek eenigh levend gedierte te doden. Het is omringt met muuren, en drie ryen van kolommen, ten getale van 448, en met gewelven of galderyen. Binnen dit voorhof ſtellen zich de vier zekten, die in het Mahometsdom in zwang gaen, ter bede: als de zekte *Hanifi*, *Chafij*, *Maliki*, en *Hambeli*: te weten, ieder in een hoek van de vier delen des hofs, met het aengezicht altijt na de *Kaaba* gekeert.

De tempel zelf wort *Meszjid* (anders *Meskita*, en by de Turken *Moske*) *Alhâram* genoemt, dat is, *heilige tempel*: want *Meszjid* betekent eenen tempel of kerke, en eigentlijk een Mahometaenſchen tempel: in den welken godsdienſtige voor-overbuiging met het hooft tegen d'aerde geſchiet: gelijk d'Ooſterſche volken onder het bidden gewoon zijn te doen. Anders wort deze tempel ook, uitſteken en voortreffelijkheits-halve, enkelijk *Meszjid* genoemt, dat is, *tempel*: en beide de tempelen, die van *Mekka* en *Medina*, in 't twee-fout getal, *Meszjidein*, dat eigentlijk een *paer* of *twee tempelen* gezeit is. Men noemt hem ook *Beyth*, dat is, *huis*: en *Albeyth Alharam*, dat is, *heiligh huis*: en *Beyth Allah*, dat is, *huis Gods*: ook *Beyth Alatîk*, dat is, *aeloud huis*: en anders ook *Banijâton*.

In het midden des tempels ſtaet een vierkante toren of kapel, dewelke op Arabiſch *Beyth Allah Harâm*, dat is, *heiligh huis Gods*, genoemt wort: hoewel die naem namaels ook aen de ſtad *Mekka* zelve gegeven is. Anders voert deze kapel, van wegen haere vierkante geſtalte, eigentlijk den naem van *Kaaba*: gelijk het woort *Kaaba* in d'Arabiſche tale die betekenis heeft. De *Kaaba* of kapel en tempel worden beide t'effens ook eigentlijk *Beyth Alhâram*, dat is, *heiligh huis*, genoemt. Gool in Alferg.

Doch de meeſte Europiſche ſchrijvers onderſcheiden den naem *Kaaba* en dien van den tempel niet; maer gebruiken die doorgaens zonder onderſcheit, den eenen voor den ander, en gemeenelijk in den zin van den ganſchen tempel.

Deze *Kaaba*, of kapel, is, volgens ſchrijven van *Thevenot*, ontrent vijftien Kaaba of tempel van Mekka

tien ſchreden lang, en elf of twaelf breet, en vijf hoogh. De drempel der deure is ontrent zoo hoogh van d'aerde verheven, als een man met de hant kan bereiken: want de drempel rijſt, eerbiedigheits halve, in maniere van een menſchen geſtalte, opwaerts. De deure rijſt ontrent tot anderhalve vadem hoogh, en heeft de brete van een vadem. Deze deure beſtaet uit *Maſſijf* of dicht geſloten zilver, en gaet in tweën open. Men klimt na deze deure by een leder, de welke op vier raderen ruſt: welker twee aen het onderſte van de leder vaſt zijn, en de twee andere aen houte voetſtallen: daer de leder in het midden op ruſt. Door middel van deze raderen kruit men de gemelde leder tot aen den muur, wanneer men in den *Beytallah* of kapel *Kaaba* wil treden.

Dit huis is met een plat dak gedekt, en ruſt op drie achtkantige kolommen van *Aloës-hout* van een mans dikte. Ieder kolom beſtaet uit een ſtuk. Het is van binnen met rode en witte zijde ſtoffen behangen: alwaer hier en daer deze woorden in 't Arabiſch geſchreven zijn: *La Illah Illallah, Mouhammed Reſoul Allah*, dat is, *daer is geen God, dan die God: en Mahometh is de gezant van God.*

't Zelve huis is met twee goude riemen of gordels omringt: welker eene aen het onderſte, en andere aen het bovenſte gedeelte vaſt is.

Aen d'eene zijde van het plat dak ſchiet een geut van dicht gout, van een arm lang, naer buiten: waer door het regenwater van het plat dak uitloopt.

De kapel is van buiten met een behangſel van zwarte zijde ſtoffe, als Damaſt, bedekt: dat alle jaers vernieuwt, en van *Kairo*, op onkoſten van den Groten-heer, derwaerts met grote ſtaetſie gezonden wort.

Put Zemzem. By de deure van de *Kaaba*, of kapel, is een waterput met tamelijk goet water, de welke met een eigen naem *Zemzem* geheten wort. Deze waterput wort gezeit een bron of wel te zijn, die ter zelver plaetſe onder de voeten van *Iſmaël* ontſprongen was, wanneer hy van dorſte in de woeſtijne, toen het water in de fleſſche uit was, ſcheen te zullen ſmachten. Zoo dra *Hagar*, *Iſmaëls* moeder, de zelve waterput gezien had, zou zy tot haeren zoon *Iſmaël*, in de Koptiſche of Egyptiſche tael, *Zemzem* gezeit hebben: dat is, *ſta ſtil, ſta ſtil.*

Gabriël. Sionita ex Jakub Ben Sidi Ali.

Gen. 21.

De bedevaertreizers doen zich uit deze put water ſcheppen, die het lichaem en hooft drie-mael daer mêe waſſen. Zy drinken ook het zelve water, en nemen wat met zich op wegh, zoo zy kunnen, op hope van daer door gezontheit en vergiffenis der zonden te bekomen.

Door wien de Kaaba geſticht. De *Kaaba*, kapel of tempel van *Mekka*, wort by de Mahometanen voor d'oudſte en allerheilighſte plaetſe van de werelt gehouden: want zy willen, dat de zelve door *Abraham* geſtight zy: hoewel men met meerder waerſchijnelijkheit *Iſmaël*, of zijnen nakomelingen, de ſtichting dezer kapel zou mogen toe-ſchrijven, ten aenzien van de waterput *Zemzem*, de welke by de deure der kapel is, en, om *Iſmaëls* dorſt te leſſchen, door Gods bevel zou ontſprongen zijn.

Andere ſtroien uit, dat de tempel van *Mekka*, of kapel *Kaaba*, allereerſt door *Adam*, na zijne ballingſchap uit het Paradijs, zou geſticht; en daer na door *Abraham*, wanneer hy vervallen was, herbouwt: en eindelijk ten tijde des watervloets, t'effens met *Mekka*, door God in den hemel opgenomen en bewaert zijn. Doctrin. Mahom. p. 195. Tom. 1. Op. Bibl.

Op verſcheide plaetſen in den *Alkoran* wort *Abraham* tot ſtichter des tempels van *Mekka* geſtelt: als onder andere uit de volgende woorden van *Surata* 2. blijkt: *Abraham, die niet ongelovigh noch een afgodiſt is, heeft het eerſte huis des gebedts allereerſt te Mekka geſticht: de welke een gezegende plaetſe is: alwaer door het gebouw van Abraham de deughden klaer zijn. Een iegelijk, die daer in treet, is buiten alle vreze, en blijft geruſt. Gode behaeght ten allerhooghſte, dat deze plaetſe van eenen ieder geëert, en van eenen ieder na zijn vermogen bezoght werde.*

Kalif Abugjafar Almanſor beval op 't jaer, na des Heilants geboorte, zeven hondert zes en vijftigh, den tempel van *Mekka* uit te leggen en vergroten. Elmac. lib. 2. c. 3.

Beelden der Kaaba. In en buiten de kapel *Kaaba* waeren in oude tijden verſcheide afgodenbeelden geſtelt: welker voornaemſte van allen van den afgod *Hobal* was: dat aen 't achterſte of buitenſte gedeelte der

Kaaba, zoo *Mostaref* en *Safioddin* getuigen, ten tone gestelt was.

Deze afgod, naer d'Arabische schrijvers verhalen, is uit Syrie tot d'Arabieren overgebraght: want als *Amr*, zoon van *Lohai*, na *Baalka*, een stad van Syrie, getrokken was, en de zeden der afgodische inwoonders aengemerkt, en hen de reden dezer afgoden afgevraeght had, zoo was hem ten antwoort van hen gegeven; dat zy, door weldaet en gunste van die beelden, bystant verkregen, wanneer zy bystant verzochten: en regen, wanneer zy regen verzochten. Waer op *Amr* het overleveren van het afgoden-beelt geëischt, en voorts d'aengevaerde *Hobal* met zich gebraght, en in de *Kaaba*, om door d'Arabieren aengebeden te worden, gestelt had.

Eenigen houden *Hobal* voor den afgod *Habbaal*, of *Habbel*, dat is, *Bel der Syriers*: uit oorzake van d'over-eenkoming en nazweeming van name.

Safioddin. *Hobal* vertoonde het beelt van een menschen gedaente: dien de rechte hant afgehouwen was: daer voor de *Koreisjiten* een goude hant, met zeven pijlen daer in, doen maken hadden.

Abulfeda. In de *Kaaba* stonden ook beelden, in de gedaente van engelen of profeten, en het beelt van *Abraham*, met schichten in zijne hant, dienstigh tot de wichelarye of loting.

Wanneer *Mahomed*, na het veroveren der stad *Mekka*, op het achtste jaer na zijn vlucht, in de *Kaaba* getreden was, en die beelden aldaer zagh, zoo zou hy gezeidt hebben: *God verdelge hen. Zy hebben onzen ouden man met schichten lotende afgebeelt. Wat heeft Abraham met loten te doen?* Dies wierden, op *Mahomets* bevel, die beelden verdelght. Eenigen voegen by *Abraham*, tot metgezel, het beelt *Ismaël*, van een gelijke gestalte, en met lot-schichten in de hant. Dewijl nu *Hobal* en *Abraham* een en de zelve tekenen voerden, zoo is misschien *Hobal* en *Abraham* een en de zelve afgod geweest: gelijk ook *Safioddin* en andere *Hobal* in het binnenste vertrek van de *Kaaba* stellen: maer anderen, die *Hobal* buiten, en *Abraham* binnen stellen, gevoelen het tegendeel, en houden *Hobal* en *Abraham* voor verscheiden. Maer ook dat beelt wort by *Aljannab* gezeit neffens het *Makâm*, of stantplaetse van *Abraham*, gestelt te zijn.

Wijders, gelijk *Abraham* met vele beelden van engelen en profeten, naer het schrijven van *Ali Ebnol' Athir*, van binnen in de *Kaaba*; alzoo was ook *Hobal*, met een groten stoet van beelden, buiten de *Kaaba*, omringt, die misschien goden van kleine volken waeren: want rontom de *Kaaba* waeren drie hondert en zestigh beelden: welker grootste *Hobal* was. Dies d'Arabieren op ieder dagh een byzonderen afgod konden aenroepen: en niet alleenlijk ieder van hunne maenden; maer ook alle de dagen des gehelen jaers na d'afgoden noemen. Aljannab.

Alle deze beelden zijn door bevel van *Mahometh* ter aerde neêrgevelt. Ook stont in de *Kaaba* een houte duif, de welke *Mahometh* met zijne handen gebroken en ter neêr gesmeten heeft. Een afgod der *Chozaiten* stont boven op de *Kaaba*, die *Mahometh*, door *Ali*, deed afsmijten. Ook stonden rontom de *Kaaba* stenen, op de welken d'oude Arabieren, aen anderen Goden, als aen den hooghsten God offerden, volgens schrijven van *Firauzabad*.

Buiten aen de zelve hoek, daer de deure is; maer aen d'andere zijde, of op de hoek des tempels, die na de stad *Basora* ziet, is in den muur, twee ellen en een derden-deel, of zeven span boven de vloer, een zwarte steen gemetst, die op Arabisch, in een zelven zin, *Alhasjar Aswad* genoemt wort: want *Hasjar* bediet *eenen steen*, en *Aswad* *zwart*. Alhasjar Aswad, of zwarte steen.

Zoo d'Arabische schrijvers beuzelen, wiert deez steen uit de kostelijke steenen des Paradijs met *Adam* op d'aerde neêrgezonden, en daer na, ten tijde des watervloets, in den hemel opgenomen: of hy was op een andere plaetse, daer het Gode goet daght: of op den bergh *Abu Kobais*, (volgens gevoelen van *Zamachschar*, over het tweede hoofdstuk des *Alkorans*) neêrgezet, en eindelijk aen *Abraham*, wanneer hy den tempel van *Mekka* bouwde, door den engel *Gabriël* weêrom gebraght.

Deez steen, wanneer hy eerst uit het paradijs gezonden wiert, was witter als sneeu, en van glans zoo sterk als de Zon geweest, en had daer door de gehele lantstreke van *Mekka* verlicht.

Maer

Maer na verloop van tijt was hy door het aenraken van een vrouw, de welke haere maentstonden had, zwart geworden. Of deez steen (zoo andere verhalen, die roemen uit den mont van *Mahometh* zelf d'oorzake van de verandering der kleure verstaen te hebben) had die zwartheit door 's menschen zonden en boosheden bekomen: alhoewel die zwartheit, na het getuigen van *Ahmed Ebn Yosef*, slechts zijn hooft, of buiten-gedeelte, getroffen had; naerdien d'overige deelen d'oude witheit behouden hebben, als gebleken is, wanneer hy door de *Karamiten* uit zijne plaetse genomen wiert. Dies houden eenigen voor gelooffelijk, dat deez steen door den aedem, en het aenraken der kussers, bemorst, bezoetelt en zwart geworden zy. Te weten, deez steen is van overouds, gelijk ook noch heden, by d'Arabieren, en alle Mahometanen, die na den tempel van *Mekka* ter beêvaert trekken, in grote eerbiedigheit, en hoge achting, en als heiligh, en by Gode aengenaem gehouden: waerom zy onder den zelven doorgaen, en dien eeren en kussen, op hope van daer door zege en welvaert te bekomen. By zekeren schrijver, *Euthymius*, die onder keizer *Alexius Komnenus* heeft geleeft, schijnt deez steen *Brakthan* genoemt te worden: het welk *Bochart Borkaton* uitleit, welk woort by d'Arabieren een bonten steen bediet.

Safiodin.

Andere leggen *Brakthan Barakaton* uit, dat herkomstigh is van het Arabisch woort *Baraka*, dat *flikkeren* en *blixemen* betekent: uit oorzake deez steen in 't eerst blinkende wit was. Of *Brakthan* is herkomstigh van het Arabisch woort, *Barakatan*, dat is, *heil* of *zege*: ten welken einde hy by de Mahometanen gekust en geëert wort.

Abrah. Ecchel. Histor. Arab.

Lang voor *Mahomets* geboorte trokken de vier zoonen van *Habdelal*, koning van *Jemen*, of *Gelukkigh-Arabie*, die zijn rijk onder hen verdeilt, en met den tijtel van koningen beschonken had, na de stad *Mekka*, om dezen zwarten steen uit den tempel te slepen, en een anderen tempel in *Jemen* te stichten. Maer wanneer de *Kinaneërs*, en andere volken der lantstreke van *Mekka* des vernomen hadden, verzamelden zy van aller wegen een grote meenighte van menschen, en trokken den vier koningen ten strijde tegen, om voor hunnen tempel en steen te vechten. In het gevecht bleven drie koningen verslagen: en de vierde wiert gevangen.

Wanneer ontrent des jaers vijf hondert en zeventigh het gewest van *Jemen* onder het bestier der koningen van *Abyssinie* of *Ethiopie* stont, en door hunne stadhouders of lantvooghden wiert bestiert, zoo deed *Abraha*, stadhouder van *Jemen*, onder *Asschama* † *Alnajaschi*, koning van *Ethiopie*, een kerke in de stad *Sanaa* bouwen, op toelegh, van de luiden de beêvaerten derwaerts te laten doen, en die na den *Kaaba*, of tempel van *Mekka*, af te brengen. Maer als zeker Arabier die kerke ontreinight, en onwaerdighlijk gehandelt had, zoo wiert *Abraha* daer over met gramschap ontsteken, en zwoer de *Kaaba* te zullen slopen. Te dien einde vergaderde hy talrijke krijgstroepen, en trok recht op de stad *Mekka* aen. Hy had, onder vele anderen, eenen olifant, met name *Mahmud*, die, wanneer hy na-by *Mekka* gekomen was, en gedwongen wiert het aengezicht na de *Kaaba* te wenden, op de knien viel, en niet wilde voortgaen; daer hy anders snel voortgelopen had. Voorts had God een schare van vogelen gezonden, die ieder drie steenen voerden: te weten, een in den bek, en d'andere in de voeten. Ieder steen was tusschen de grote van een wik en erwet: hoewel van die zwaerte, dat zy, met hunnen val, door stormhoet, panser en menschen, ja door d'olifanten hene boorden, en hen deden sneuvelen. Op deze stenen waeren ook de namen der gesneuvelden geschreven.

† Of Nagasi.

Wanneer des jaers negen hondert en acht en twintigh, of dertigh, de *Karamiten*, (een zekere Mahometaensche zekte der Arabieren) onder beleit van *Abutaher*, heer van *Hagjar*, de stad *Mekka* overrompelt, en de beêvaertreizers uitgeplondert, ja ten getale van zeventien hondert in het voorhof des tempels, onder het gaen rontom de *Kaaba*, gedoot, de deure des tempels gesloopt, en het dak der put *Zemzem* afgebroken, en die met lijken gevult hadden, zoo namen zy ook dezen zwarten steen wegh, op toelegh van de beêvaertreizers van *Mekka* af te keeren. Maer als de *Karamiten* den yver der

Elmac. lib. 2. c. 19. Abulfed. Ahmed.

Mahometanen in generlei wijze tegen deze heilige plaetſe hier door zagen gedempt, noch verzwakt, en de jaerlixe beëvaerten derwaerts niet ophouden, zoo zonden zy eindelijk den zelven ſteen, na verloop van twee en twintigh jaer en een half, of † op het drie hondert en negen en dertighſte jaer van *Hegira*, den vijfden dagh der maent *Dulkiada*, na *Mekka* te ruch. Den *Karamiten* waeren door die van *Mekka* verſcheide malen vijf duizent dukaten voor den ſteen aengeboden: maer zy weigerden die t'aenvaerden: zeggende: *Wy hebben dien door niemants bevel genomen: en zullen hem ook door niemants bevel weerom geven.*

† Of 950 na den Kriſten ſtijl.

Midlerwijl dreven de *Karamiten* de ſpot met die van *Mekka*, quanſuis al of zy eenen valſchen ſteen, en die door hen verandert was, de zelve eere beweзen, als te voore. Doch die van *Mekka* hadden, naer men zeidt, den *Karamiten* ten antwoort gegeven: dat de waerheit door het volgend kenteken zou kunnen ontdekt worden: te weten, de ſteen, indien hy d'oprechte was, zou door een ingeboorne kracht op het water drijven. Wanneer nu deez in het gezicht der *Karamiten* dit deed, zoo wiert alle twijfeling uit de herten der menſchen weggenomen.

Men zou mogen twijfelen, of deez zwarte ſteen niet het beelt is, dat d'Arabieren eertijts voor *Bacchus*, (by hen *Vrotal*, of eigentlijk *Duſſares* genoemt) eerden en dienden: want dit beelt was ook, volgens ſchrijven van *Suidas*, een vormloze ſteen van vier voeten hoogh, en twee breet, die op een goude voetſtal ruſte.

Abrahams ſteen of ſtantplaetſe.

Een andere ſteen leit in de *Meszjid Alharam*, of voorhof: in den welken, zoo *Abulfeda* getuight, de voetſtappen van *Abraham* ingedrukt zijn, wanneer hy, onder het bouwen van de *Kaaba*, op den zelven ſtont, en in plaetſe van een ſtellaedje gebruikte, om gene gaten in de muuren te maken: want de ſteen had zich in de lucht opgeheven, en weder doen zakken, na *Abrahams* welgevallen. Of *Abrahams* voetſtappen wierden'er ingedrukt, wanneer *Iſmaëls* vrouw *Abrahams* hooft, de welke hem quam bezoeken, op dezen ſteen wieſch en reinighde, volgens ſchrijven van *Ahmed Ebn Jozef*, en *Safioddin.* Waerom hy ook op Arabiſch *Makâm Abrahim* genoemt wort, dat is, *ſtantplaetſe van Abraham:* want met dien naem, zoo *Alzamachſchar* bericht, wiert de ſteen, op den welken *Abrahams* voetſtappen ingedrukt gezien worden, en ook de plaetſe, op de welke toen die ſteen lagh, geheten.

Ad c. 2. Alcoran.

Ahmed Ebn Jozef gedenkt dezen ſteen, in het leven van *Iſmaël*, in de volgende woorden: *Deze ſteen is nu in eene yzere kiſte beſloten, op de plaetſe Abrahams. Ik heb dien gezien en gekuſt, en op den zelven water van de put Zemzem, dat voor my daer op gezet was, gedronken. Ik heb gezien, dat de ſtap van de rechter voet dieper, als die van de linke, ingedrukt was, en even als een hooft: en de tenen van eene lengte, als de vingeren geweeſt zijn.*

Deez ſteen, *Makam Abrahim* genoemt, ſchijnt ook de geen te zijn, op den welken, zoo de Mahometanen voorgeven, *Abraham Agar* bekent, of zijnen kemel gebonden had, wanneer hy *Iſaak* zou opofferen: waerom hy by hen in grote eerwaerdigheit gehouden wort: want *Euthymius* verhaelt, dat deez ſteen in het midden van het huis des gebedts, dat is, in het voorhof, en niet in de *Kaaba*, leit: het welk van dezen ſteen kan gezeit worden: daer en tegen is de zwarte ſteen in den muur van de *Kaaba* gehecht.

In den tempel van *Mekka* is een andere witte ſteen, die voor het graf van *Abraham*, *Iſmaëls* zoon, gehouden wort: doch in hoedanige eere deez by ouds onder d'Arabieren was, des is men niet bewuſt.

Naer het verhael der Mahometanen, worden alle de gebeden, de welke voor den zwarten ſteen: desgelijx tuſſchen dezen ſteen, en de deuren des tempels, als ook by de deuren, en op de plaetſe, alwaer eertijts d'engel *Gabriël* verſcheen, en op dien oort, alwaer eertijts *Abraham* ſtont, en eindelijk by den bron *Zemzem* van *Iſmaël*, rechtmatigh uitgeſtort zijn, by God verhoort en aengenomen.

Mekka wort by de Mahometanen in grote eerbiedigheit, en in zonderlinge hoge achting, en als heiligh, gehouden: te weten, eerſtelijk van wegen *Mahomets* geboorte. Ten tweede, dewijl

Mekka wort by de Mahometanen hoogh geacht.

wijl *Mahomet* voorgeeft, en zich laet verluiden, een gedeelte van zijne openbaringen in de stad *Mekka* ontfangen te hebben. Waerom eenige *Suratten*, of hooftstukken des *Alkorans*, met den naem van *Mekkaners* getijtelt zijn. Ten derde, dewijl deze plaetse, sedert den aenvang des *Mahometsdoms*, door de godsdienstige beëvaerten derwaerts, de welke d'Arabieren ingevoert en gedaen hebben, begonnen is vermaert te worden.

Maer inzonderheit is de stad *Mekka*, om haeren tempel *Kaaba*, by de Mahometanen hoogh geacht, en als heiligh gehouden. Waer over zy alle de genen, die gene Mahometanen zijn, niet waerdigh achten in *Mekka* te komen: ja gedogen hen niet op zekere dagen *Mekka* te naderen. En by aldien een Kristen, of een ander, die geen Mahometaen is, op dien heiligen gront betrapt wiert, hy zou levendigh, zonder genade, verbrant worden. Hierom spreken d'Arabische schrijvers, zoo meenighmael zy de stad *Mekka* gedenken, loffelijk van haer voor af, en wenschen haer zegen toe, als onder andere met deze woorden: *God beware die stad.* *Mahomet* zelf noemt haer in den *Alkoran Amr Alkorai*, dat is, *moeder* of *hooftstad*: gelijk zy ook den laetsten naem, uitstekenheits halve, enkelijk voert. Waer op *Beidavi*, tot uitlegging, de volgende woorden voeght: *Mekka wort de moeder der steden genoemt: dewijl de volken van alle steden tot haer zien, en godvruchtige reizen aenvaerden, en aldaer vergadert worden. En hierom is deze stad de vermaertste van alle steden.*

Andere beschenken *Mekka* met den tijtel van *uitstekende stad.* Ook zal de geen, die in *Mekka* sterft, zonder eenige vreze van straffe, opgewekt worden, naer luit van *Mahomets* eige woorden, door overlevering onder de Mahometanen behouden. Het zelfste voorrecht is aen de stad *Medina* door *Mahomet* vergunt.

Dies zijn de Mahometanen, om de heiligheit dezer plaetse, en op hope van aenstonts in hunne gebeden verhoort te worden, na den voorgang en oud gebruik der oude Arabieren, en *Mahomets* instelling en gebodt, sedert vele eeuwen, jaerlix, met groten yver van godsdienst, en toeloop van menschen, na den tempel van *Mekka* ter beëvaert getrokken, en hebben zich in den zelven doen besnijden, en wasschingen, reiningen, en andere plechtigheden aengerecht: de welke, zoo zy zeggen, door *Abraham* ingestelt zijn: hoewel die veel meer op *Ismaël* te brengen zijn.

Vijf Karavanen, of reis-troepen, bestaende ieder uit duizenden van Mahometaensche volken en beesten, trekken heden, uit verscheide na-by en ver-gelege gewesten van *Asie* en *Afrika*, alle jaers, na den tempel of *Kaaba* van *Mekka*, ter beëvaert. Te weten, d'eene Karavaen is die van *Kairo*, hooftstad van Egypten, die uit Egyptenaers bestaet, en uit alle de genen, die van *Konstantinopolen* en andere plaetsen daer ontrent komen. De tweede Karavaen is die van *Damaskus*: in de welke alle de genen van *Syrie* zich begeven, die derwaerts willen trekken. De derde is die van de *Magrebins*, of Wester Mahometanen, de welke alle de genen van *Barbarye*, *Fez* en *Marokko* begrijpt, die te *Kairo* vergaderen. De vierde is die van *Persie*: de vijfde die van d'Indianen of *Mogollers*. Maer de Mahometanen, die met de Karavaen van *Fez* en *Marokko* komen, staen het grootste gevaer en moeite uit: want zy reizen geduurigh te lande, en trekken door grote woestijnen, alwaer zy lang vertoeven: ja besteden by wijle een ront jaer aen eenen toght, met verlies van meer als de helft van menschen en beesten.

Vijf Karavanen trekken na Mekka ter beëvaert.

Ieder Karavaen, of reis-troep, inzonderheit die van *Damaskus* of *Kairo*, reist, onder gelei en bescherming van een zeker getal van krijgsknechten, na *Mekka*, om voor het stropen en roven der Arabieren bevrijt te zijn: naerdien die veeltijts de beëvaertreizers in de woestijnen aentasten, doden en beroven. Over de gansche Karavaen heeft een overste of opperhooft het bewint en gebiedt, die met volkomen maght alles bestiert, en misdaden straft, en geschillen beslegt. Deez wort op Arabisch *Emir Hazjzjon* (of *Adzje*) genoemt: dat is, *overste van de Karavaen der beëvaertreizers van Mekka.*

Onder alle de genen, die ter beëvaert na *Mekka* trekken, zijn'er zeer vele, die

Pleghtigheden en bedrijf der beêvaertreizers van Mekka, geduurende hunne reize.

die derwaerts uit aendaghtigen yver van godsdienst gaen: anderen om te handelen, en koopmanschap te drijven, en anderen om de straffe t'ontgaen, de welke zy over den eenen of anderen misdaet verdient hebben: want deze toght ontslaet en verleent aflaet van alles: en hoe groot een misdaet iemant begaen heeft, indien hy zich kan wegh pakken, en dezen toght doen, daer zal niet meer na hem gezoght; maer zulk een voor een eerlijken man gehouden worden.

En alhoewel alle de genen, die derwaerts trekken, zeer verscheide inzichten hebben, zoo gaen zy evenwel alle met een groten aendaght daer hene, 't zy geveinst of waerelijk: want langs de wegen doen zy niet als deuntjes uit den *Alkoran* zingen, en plichten van liefde en bermhertigheit bewijzen, ieder na zijn vermogen.

Twee dagen voor d'aenkomste te *Mekka* ontkleet een iegelijk zich gansch naekt uit, op eene plaetse *Rabak* geheten, en doet niet aen zijn lichaem, als een doek, tot bedekking der schaemte, en een aen den hals: onder voorgeven van daer door eerbiedigheit te betonen: ja zy dragen houte klompen, om zulken heilige aerde niet te betreden. Aldus houden zy zich den tijt van acht dagen, geduurende den welken hen niet geoorloft is zich te scheren, iet te kopen of verkopen: noch iet te doden, ja zelf geen luis noch vloo: ook gene dienaers te bekijven, noch een vuil woort uit den mont te laten gaen. By aldien nu iemant een van deze dingen overtreet, die is gehouden op zijn gewisse eenige aelmoessen aen d'armen te geven: als, na verloop van acht dagen, een schaep te doden, en dat aen d'armen te geven. De genen, die onpassselijk of ziek zijn, ontkleden zich niet; maer geven daer voor aelmoessen.

Thevenot.

Omgang rontom de Kaaba.

Wanneer de beêvaertreizers te *Mekka* op den gewonelijken tijt gekomen zijn, zoo verblijven zy aldaer drie dagen, en bezoeken midlerwijle de heilige plaetsen. Maer op eenen van de drie dagen moet een iegelijk driemael een zeer langen wegh doen, rontom den tempel van *Mekka*, onder het opzeggen van zekere gebeden: die zeer geneuggelijk, of liever belaggelijk luiden. Voor aen treet een *Imam*, of Mahometaensche priester, om eenen iegelijk t'onderrichten, hoe men doen moet: gelijk ook elk het oogh op dien houdt, om hem in alles na te bootsen. In het begin treden zy zacht, en voet voor voet, onder het prevelen van hunne gebeden: daer na lopen en danzen zy op zekere streken, met het verroeren der schouderen, heen en weêr, op een zeer belaggelijke wijze: en eindelijk beginnen zy weêr zacht te gaen: en vervolgen aldus by beurten hun bedrijf.

Pokok. Spec. Histor. Arab.

Zoo anderen, uit bericht der Arabische schrijvers, verhalen, gaen de beêvaertreizers zeven-mael rontom den *Kaaba* of tempel van *Mekka*: te weten, drie-mael met een vluggen tret, en het bewegen en verroeren der schouderen: en vier-mael met een langzamer en gewonelijken tret: naer luit van *Mahomets* woorden, die d'Arabieren stoffen van hem ontfangen te hebben. *D'omgang, rontom de Kaaba, wort drie-mael met een vlugger tret, en vier-mael met een gewonelijken tret volbraght.*

Wort Harawalaton en Alramalon genoemt.

Deze vlugge tret, of yling, de welke in den omgang van den *Kaaba* gebruikelijk is, wort op Arabisch *Harawalaton*, en ook *Alramalon* genoemt, dat eigentlijk gezeit is, yling onder het gaen met korte treden, de welke tusschen eenen loop en gemeine tret is. Te weten, op dat zy sterkte en vlugheit doen blijken. Het welk eerst met voordaght gedaen is: maer namaels is het in een gewoonte verandert: gelijk ook d'Arabische schrijver, op een zelven zin, in de volgende woorden schrijft: *D'Alramalon, of yling, de welke de genen, die rontom den Kaaba gaen, gebruiken, is de zelve, de welke Mahomet zijnen bontgenoten in die bezoeking beval, de welke zy* de bezoeking der volbrenging *noemen, op dat hy den afgodisten hunne krachten zou toonen: dewijl zy zeiden: d'al te grote hitte van Jatrib heeft hen weêrloos gemaekt.*

Wijders, deze yling wort alleenlijk in eenige, en niet in alle beurten der omgangen onderhouden. Het welk geschiet om den beêvaertreizers te verschoonen, naer het getuigen van *Aljannab.*

Na een verblijf van drie dagen te *Mekka*, gaen de bedevaerders na een vlek, *Minnet* geheten, daer zy des avonts

van

van de kleine *Baïram* aenkomen. Op den dagh van de kleine *Bairam*, of het Paeſcha der op-offering, offeren zy alle, in het vlek of dal *Minnet*, (en anders *Myne* of *Mena* genoemt) ſchapen, ieder na zijn vermogen, en deilen die voor een groot gedeelte aen d'armen uit.

De beêvaerders werpen ſtenen aen den bergh Arafat. Wijders, op dien dagh ſcheeren zy zich aldaer, kleden, en doen zich aen, gelijk zy voor acht dagen gekleet waeren. Daer na gaen zy na den bergh *Arafat*, een kleine dagh-reizens van daer gelegen. Maer ieder moet zich op wegh van twee en veertigh ſteentjes verzien: naerdien die aldaer niet gevonden worden. Voorts verblijven zy aldaer noch drie dagen. Den eerſten dagh gaen zy aen de voet van dezen bergh, na hun gebedt geſtort te hebben, en werpen aen den zelven bergh zeven ſtenen. Den tweden dagh werpen zy veertien, en den derden dagh een en twintigh ſtenen. *Algazal* en anderen begroten het getal der ſteentjes op tzeventigh.

Waerom dat geſchied. Zy geven voor, naer het ſchrijven van *Algazel*, met het werpen dezer ſteentjes, Gode een aengenamen dienſt te doen, en gehoorzaemheit te bewijzen: dewijl zy, naer hun zeggen, daer door het bedrijf van *Abraham* na bootſen en volgen: want als de duivel, zeggen zy, *Abraham* op deze plaetſe ontmoete, om den offer-dienſt van zijnen zoon te ſtoren, of hem tot ongehoorzaemheit te verzoeken, zoo wiert hy door God belaſt den duivel, met het werpen van ſtenen, te verjagen, en hem alle hope te benemen. Waer op *Algazel* voornoemt voeght: *Wel is waer, dat, in ſchijn, de ſtenen in Akabah geſmeten worden: maer in'er daet wort het aengezight des duivels geſlagen, en hem de rugh ingebroken: naerdien men hem geen ander gewelt kan aen doen, als door gehoorzaemheit, de welke aen Gode, uit loutere eerbiedigheit des bevels, bewezen wort.*

Desgelijx getuight *Ahmed*, in het leven van *Iſmael*, dat dit werpen der ſteenen een gewoonte en gebruik is, door *Abraham* ingevoert, wanneer de duivel hem ontmoete, als hy Gode zijnen zoon zou opofferen.

Zommigen halen den oorſprong dezer gewoonte van noch hooger op, en brengen die op *Adam* zelf. Waer op ſlaet, het geen door *Mahomet*, zoo *Ebnol Athir* verhaelt, gezeit is: te weten, *dat de duivel zich op de vlucht begeven had, wanneer Adam met ſteenen wierp.*

Zoo *Maimonides* gevoelt, worden deze ſteenen geworpen, om den duivel te verbijſteren. Andere, onder de Mahometaenſche geleerden; geven deze reden van het werpen dezer ſteenen; dewijl op die plaetſe eertijts afgodenbeelden geſtelt waeren; waerom zy die plaetſe, en de beelden, quanſuis ten teken van verachting, en tot bewijs van dat zy in die afgoden-beelden niet gelooven, met ſteenen werpen.

Zy verhalen vele geneughelijke en aertige beuzelingen van dezen bergh *Arafat*. Te weten, *Adam* en *Eva* hadden elkanderen, naer hun zeggen, op den zelven den tijt van twee hondert en twintigh jaren gezocht, na zy uit het Paradijs verjaeght waeren: want d'een was den bergh op: midlerwijle d'andere aen een andere zijde den zelven afgeklommen was: maer na verloop van twee hondert en twintigh jaren waeren zy elkanderen op den top van dezen bergh ontmoet.

Na alle deze plechtigheden volbraght zijn, doet de *Sultan Scherif* van *Mekka*, die met de beêvaerders aen dezen bergh gekomen is, zekere gebeden, en geeft hen daer na de zegen: waer op ieder *Amen* zeid. Na het welk alles gedaen is. Van daer gaen zy na *Medina*, om het graf van *Mahomet* te bezichtigen. By andere wort deze reize der beêvaerders uit *Mekka*, met eenige verandering, op een andere volgende wijze verhaelt.

Wanneer alle de beêvaerders, ten getale by wijle van over de twee hondert duizent, op den gewonelijken tijt te *Mekka* gekomen zijn, die een weinigh voor den kleinen *Baïram*, of Paeſcha der opoffering is, zoo begeven zy zich op den dagh voor *Baïrams* avont uit *Mekka*, en gaen op eene plaetſe *Myne*, een halve mijle van *Mekka*, des nachts legeren en ſlapen. Des volgenden daeghs, die *Baïrams* avont is, begeven zy zich een halve mijle van daer na een andere plaetſe, *Arafa* genoemt: de welke een groot plein of vlakte is, met een verheve rotſe of aerde heuvel in 't midden. Op den kruin of top is een *Member*, of plaetſe om te preken: op de welke zich een *Cheik* of Mahometaenſche heiligh vervoeght, die voor al dit volk, dat op het Theven.

plein rontom den gemelden heuvel vergadert is, een preke doet.

Zoo de Mahometanen voor vast geloven, had God *Adam* en *Eva*, na zy gezondight hadden, tot straffe, van elkanderen gescheiden, en door de wereldt doen zwerven. Na verloop van vele jaren was d'een uit Ooste en d'ander uit Weste gekomen, en waeren elkanderen op den top van dezen heuvel ontmoet: alwaer zy stant hielden, en door het herdenken der verlede dingen, de welke tusschen hen beide gebeurt waeren, elkanderen begonnen te kennen, zeggende, *Arof*, *Arof*, dat in 't Arabisch bediet: *Ik weet*, *ik weet*. Waer door aen deze plaetse de naem van *Arafa* gebleven is. Ter gedachtenis van dien voorval geloven de Turken, dat God ter weder-zijde van dezen heuvel twee bronnen heeft doen ontspringen, die noch heden gezien worden: waer uit twee scheuten lopen: d'een na 't Ooste, en d'ander na 't Weste.

Na dan alle de beëvaerders op dit plein vergadert zijn, ontrent een halve of een vierendeel uurs voor zonnen ondergang, zoo doen zy een groot gebedt, heffen de handen hemelwaerts, en bidden God, om vergiffenis van hunne zonden, de welke zy hopen te verkrijgen: gelijk zy gelooven, dat God aen d'eerste voorouders *Adam* en *Eva*, op de zelve plaetse en uure, vergiffenis verleent heeft.

Als dit gebedt geëindight is, trekken de beëvaerders gezwint, en zonder omzien, wegh, en komen weder ter nachtruste op de gemelde plaetse van *Myne*, de welke in het midden van een andere vlakte leit: alwaer eene rotse is, op de welke *Abraham* zijne offerhande zou gedaen hebben.

Hol van Mahomet. Men ziet op deze rotse een hol: waer in *Mahomet*, naer het zeggen der Mahometanen, dikwils zijn gebedt zou gestort hebben. Ja zy toonen in het bovenste gedeelte van dit hol een indruk, dat de vorm en gestalte van den kruin van een menschen-hooft vertoont: de welke aldaer zou gemaekt zijn, wanneer *Mahomet* zich op deze plaetse ter neêr leide, om te bidden: want in het oprechten had hy 't hooft boven tegen den steen van het hol, dat wat laegh was, gestoten, die daer door zoo week als wasch geworden was. Sedert dien tijt zou de gestalte des hoofts in den steen gebleven zijn.

De Mahometanen hebben op deze plaetse een *Meszjid* gesticht: waer van het een gedeelte op deze rotse staet, en binnen zijn bestek dit voornoemt hol begrijpt: waerom deze plaetse by hen in grote eerbiedigheit gehouden wort: behalve den aendaght, dien zy de zelve, ter gedachtenis van *Abrahams* offerhande, toedragen: ter welker gedachtenis de beëvaerders, op den dagh van den kleinen *Baïram*, wanneer die gekomen is, op het plein of vlakte van *Myne*, over de vier hondert duizent schapen offeren, en blijven'er tot ontrent den middagh van den derden dagh van gemelde *Baïram*, als wanneer een iegelijk begint op te breken, om van daer weêr na *Mekka* te keeren.

Des nachts, na de beëvaerders zich vertrokken hebben, valt'er gewonelijken een slagh-regen, met zulk een yzelijk gewelt, niet anders als of het een watervloet was, de welke door haeren sterken water-stroom al het bloet der offerhanden afspoelt, en alle de beenderen, die op het plein blijven leggen zijn, meê sleept. Wonderlijke slagh-regen. Theven.

Men zou niet kunnen zeggen, of deze regen natuurlijk, of door konstenarye en bedrogh van den vyant des menschelijken geslaghts ontstaet, die veilight deze regen verwekt, om d'ongelovigen in hunne dwalingen te verherden en bekrachtigen: hen wijs makende, dat God deze regen zend, om door zoodanigh teken hen te betuigen, dat hunne offerhande Gode aengenaem zy. Het zy daer meê, hoe 't wil, het werk is zoo veel te merkwaerdiger, dat deze regen, na d'offerhande des uchtens van den eersten dagh van *Baïram* geschiet is, niet valt, als des nachts na den derden dagh: behalve dat deze *Baïram* alle jaers tien dagen te rugh loopt: makende den gehelen omloop of ronde van ons zonnen-jaer in den tijt van ontrent vijf en dertigh jaren. Des niet tegenstaende valt de regen altijt des nachts na den derden dagh, gelijk gezeit is.

Wanneer de beëvaerders weêr te rugh na *Mekka* keeren, zoo scheiden zy zich van elkanderen in vele Karavanen, ter oorzake van de verscheidentheit der landen, daer zy van her komen, en derwaerts

waerts zy keeren moeten. De Karavaen, de welke te *Damaskus*, hooftstad van *Syrie*, vergadert, trekt op haere wederkomste door *Medina*, en bezoekt het graf van *Mahomet*: dewijl het in haeren wegh is. Wat belangt d'andere: de genen, de welke aendaght hebben, om na *Medina* te gaen, gaen derwaerts: maer een groot gedeelte keert na zijn lant, zonder uit hunnen wegh te willen wijken, om na *Mahomets* graf te *Medina* te gaen: naerdien de beêvaerders door hunne wet daer toe niet verplicht zijn: gelijk zy tot het bezoeken der boven-gemelde plaetsen verplicht zijn.

Geschenken, die uit Kairo na Mekka gevoert worden.

De Franken noemen in 't Ooste alle de geschenken, die den Groten-Heer allen jaers na *Mekka* zend, *Veste de Mahomet*, dat is, *gewaet van Mahomet*. Deze geschenken worden op het kasteel van *Kairo* vervaerdight en bereit: want uit de stad *Kairo* worden çieraedjen na *Mekka*, en gelt na *Medina*; maer uit de stad *Damaskus* çieraedjen alleenlijk gezonden.

Wanneer de tijt, op den welken de Karavaen na *Mekka* moet vertrekken, gekomen is, zoo worden alle deze geschenken uit het kasteel, door de stad, na het huis van den *Emir Hazje*, of *Hazjzjon*, met groten pracht en staetsie gebraght: het welk zich op het jaer zestien hondert zeven en vijftigh, den een en twintighsten van Hooimaent, aldus, en in volgende orde toedroegh, volgens verhael van *Thevenot*. Alle de huisgezinnen van de *Beys* trokken voor: daer na de *Tchiaoux*: daer na de *Azapes*: daer na de Janitsars: daer na de *Beys*: waer onder de geen, die d'*Emir Hazje* was, een † *Kaftan* had, die hy van den *Bassa* verworven had. Na hen quamen vele behelhebbers: toen de Janitsars van den * *Divan*, die gevolght wierden door zekere luiden, die vier zeer lange stukken karmozijn-root floers droegen, de welke alle met grote en lange Arabische goude letteren van een vinger dik geboorduurt waeren. Andere droegen een zeer groot behangsel van floers op een zelve wijze geboorduert. Daer na volghde een kemel, fraei toegedost, die een groot paveljoen of tente van root satijn, en gansch met gout geborduurt, droegh, dat torens-wijze spits toeliep, en een vergulde appel boven op den top had, en vier andere van een zelve maeksel rontom. Daer na volgde een ander klein vierkant paveljoen: doch van veel minder waerdye, dat door eenen man gedragen wiert. Vervolgens zagh men acht stukken sersjes, en een man, die de koorden droegh. Al het welk tot çieraet van de *Kaaba* of tempel van *Mekka* geschikt wiert.

† Een eer-gewaet.

* Of rechtbank.

Vele omgangen met vanen, en alle de *Santons* of Moorsche heiligen, met vele trommelslagers en gom-speelders, verzelschapten deze staetsie. Maer een yzelijk gedrang ontstont'er, wanneer een iegelijk deze werkstukken, die tot geschenken gezonden wierden, traghte te naderen, om aen te raken. De genen, die dit geluk hadden, raekten die, met het eind der vingeren, met groten aendaght aen. Maer die daer niet by konden komen, ter oorzake van den drang, klommen op den eenen of anderen steen, en ontrolden hunnen tulbant, en wierpen dien tegen de geschenken aen: hoewel altijt het een eind vast te houden: waer meê zy zich vergenoeght hielden: naerdien zy iet aen de geschenken deden raken, daer zy namaels zich meê konden vermaken, om te kussen. Want de Mahometanen dragen aen deze geschenken geen minder eerbiedigheit toe, als de Roomsgezinden aen hunne H. overblijfselen: en dat uit gene andere oorzake, als dat de zelve aen den tempel van *Mekka* moeten vereert worden, en die plaetsen verçieren, die zy voor heiligh achten. Al dit wiert uit het kasteel na het huis van den *Emir Hazje* gebraght.

Twee dagen daer na, te weten, den drie en twintighsten van Hooimaent, trok d'*Emir Hazje* uit de stad, om zich daer buiten te gaen legeren, en tot den optoght en reize na *Mekka* te vervaerdigen.

Wat belangt d'orde der huis-dienaers van de *Beys*, *Tchiaoux* en andere, die geschiede by-na op een zelve wijze, als voorhene. Na de huis-dienaren der *Beys* volghden zes kleine veltstukken, die ieder door twee kemels voortgetrokken, en door d'*Emir Hazje* altijt by zich op den ganschen toght meê gevoert wierden.

Het getal der kemels, peerden, muilen, ezels, en andere vrachtbeesten, die

de menschen, den lijftoght en anderen omslagh voeren, belopen by wijle ten getale van zestigh en zeventigh, en by wijlen ten getale van hondert duizent. Niet minder is ook by wijle het getal der menschen, die meê ter beêvaert trekken.

D'*Emir Hazje*, die dezen toght allen jaers doet, voert gewonelijk vijftien hondert kemels met zich, om zijn reistuigh en lijftoght te dragen, als ook om die te verkopen en verhuuren aen de genen, die de zelve zouden mogen van doen hebben: want vele kemels komen op wegh te sterven. Hy houdt vijf hondert kemels, om het water alleenlijk voor zijn hofgezin te dragen, die t'elkens met versch water geladen worden, daer het op wegh gevonden wort.

Ziet beschrijving van Afrika.

Beêvaert na Mekka door Mahomet bekrachtight. Elmac. lib. I.

De beruchte profeet *Mahomet*, die een duizent konstenaer en archlistige veinsert was, heeft, onder andere, ook deze beêvaert na *Mekka*, en vieren des feests, die d'oude Arabieren ingevoert hadden, door zijne wet, in den *Alkoran*, doen vernieuwen en bekrachtigen: ten einde hy door het onderhouden van die jaerlixe pleghtelijke vier en hooghtijden, en door de voorrechten en vryheden, de welke *Mekka* sedert vele eeuwen daer door genoten had, d'Arabieren en andere volken tot zijn vaderlant, en alzoo des te lichter in 't net zou lokken en verschalken, om eindelijk door dit middel, onder schijn van godsdienst, de heerschappye te bekomen.

De beêvaert-reize na Mekka wort niet om Mahomets graf gedaen.

Dies blijkt hier uit klarelijk, hoe het gemein gevoelen en schrijven der genen valsch en onwaer is, die willen, dat de jaerlixe beêvaert der Mahometanen na *Mekka*, uit aendaght en eerbiedigheit tegen *Mahomets* graf, zou geschieden: gelijk ook zijn graf niet te *Mekka*; maer te *Medina* is, daer hy overleed, volgens eenparigh gevoelen van alle Arabische schrijvers. Maer *Mekka* is alleenlijk zijn geboorteplaetse.

Tot bewijs daer en boven, dat *Mahomets* graf niet te *Mekka*; maer *Medina* zy, zoo dient aengemerkt, dat een groot gedeelte der beêvaerders, (gelijk reeds te voore gezeit is) die *Mekka* bezocht hebben, en voor hen *Medina* uit den wegh leit, weêr na hun lant reizen, zonder na *Medina* te trekken, en het graf van *Mahomet* te bezoeken: als daer toe, door hunne wet, niet verplicht.

Midlerwijle d'Arabieren en Mahometanen na *Mekka* ter bedevaert getrokken zijn, zoo is niemant geoorloft zijne eige vrouw te bekennen; maer moet een andere voor hem, op zeker beding, huuren, en de zijne aen de geilheit van een anderen mans-perzoon voor huur-loon op-offeren. Hier over begeven zich derwaerts ontallijke meenighten, zoo mannen, als vrouwen, om hunne ongebonde geilheit, ter gedachtenis misschien van *Mahomets* geilheit, te boeten.

Beêvaert na den tempel van Mekka Alhagia genoemt.

Deze godsdienstige beêvaert na den tempel van *Mekka*, en vieren des feests te *Mekka*, wort in 't byzonder op Arabisch *Alhagia*, of, gelijk andere spellen, *Alhazjzjaton* genoemt: welk woort anders by d'Arabieren en Hebreen algemeenlijk een feest en plechtelijke hooghtijt betekent: hoewel zulk een feest, tot het welk een grote algemeene toeloop van menschen uit alle oorden is. Desgelijx wort een beêvaerder van *Mekka Hazjzjon*, of *Hazje*, genoemt: en d'overste van de Karavaen der zelver beêvaert *Emir Hazje*, dat is, *overste van de Mekkaner beêvaerders*. Ook wiert de maent, in de welke deze plechtelijke beêvaert juist toen geschiede, wanneer d'Arabieren de maenden van name vernieuwden, *Dulhagia* genoemt, dat maent van de *Mekkaner* beêvaert, en vieren des feests, eigentlijk gezeit is: de welke de laetste maent des Arabischen jaers, en tot die hooghtijt geschikt was.

Aljauhar.

De by-een-komste der beêvaerders, of beevaert na *Mekka*, is altijt, sedert *Abrahams* en *Ismaëls* tijden, op den tienden der maent *Dulhagia* geschiet: dan naerdien deze maent niet altijt op een zelven tijt of saizoen des jaers geviel; maer alle saizoenen doorkruiste, (ter oorzake d'Arabieren gene zonne; maer maen-jaren gebruikten, bestaende ieder jaer uit drie hondert vier en vijftigh dagen) zoo wiert, ten dienste der bedevaerders, de maent *Dulhagia* geknevelt en bedwongen, en in den Herfst vast geplant, als die, om de temper der lucht, en overvloet van lijftoght, de bequaemste tot dezen tocht scheen te zijn. Dit geschiede door het † inlasschen van eene maent, † Intercaleeren

na

na verloop van alle twee jaren: waer door het maen-jaer met het zonne-jaer gelijk wiert.

Ten einde nu deze jaerlixe beêvaert, en vieren des feests, zeker en veilighlijk zou geschieden, zoo wiert deze maent *Dulhagia*, als ook de maent voor haer *Dulkada*, en de volgende maent *Muharram*, de welke d'eerste maent des Arabischen jaers is, ter zake van d'algemeine vrede en veiligheit, onder d'Arabieren voor heiligh gehouden.

Wanneer de bedevaerders te *Mekka* aengekomen zijn, zoo wort'er een grote merkt gehouden: alwaer allerlei slagh van koopwaren uit Indiën gebraght, en in uitgeholde spelonken van 't geberghte verkocht worden.

Mekka wort door eenen Sjerif bestiert. Prosp. Alpin.

Mekka staet heden niet volkomen onder het gebiedt der Turken: maer een vorst of *Sultan Sjerif*, anders *Scherif*, gebiedt daer over. Den naem *Sjerif* voeren alle de genen onder de Mahometanen, die uit den geslaghte van *Mahomet* gesproten zijn, en met geschrift hun maeghschap met hem kunnen doen blijken. Deez *Sjerif* houdt gestadigh tien duizent gewapende ruiters, en twintigh duizent voetknechten in dienst.

Sjarifol Edrisi.

De vorst of prins, die in oude tijden, of voor ontrent drie eeuwen, over *Mekka* geboot, woonde op het kasteel, dat aen de West-zijde der stad stont, op eene plaetse *Almarbaa* genoemt, ontrent drie duizent schreden van *Mekka* gelegen. Daer neffens was een tuin, met dadel en allerlei ander slagh van bomen beplant, die van andere plaetsen derwaerts gebraght waeren. Deez vorst, met name *Haschemida*, onderhield te dier tijde geen ruiterye; maer alleenlijk voetvolk, die op Arabisch *Alharrabah*, dat is, *hellebardiers*, genoemt wierden. Hy ging gewoonelijken in wit gewaet gekleet, en met een witte mijter op 't hooft, en reed te peerde.

Theven.

De *Sultan Sjerif* is zeer machtigh en rijk, en trekt van de bedevaerders, door duizenderleie vonden, onder schijn van godsdienst, grote sommen gelts. Zijne voorzaten persten ook voorhene den bedevaerders grote sommen gelts af. Maer als op zeker jaer de gemalin van den *Sultan* van Egypten na *Mekka* was getrokken, deed de *Sultan Sjerif* haer een grote somme gelts betalen, met te zeggen, dat hy geen anderen koning kende, dan hem zelven. Deze me-vrouw wilde, op haere wederkomste, niet in de stad *Kairo* treden, 't en zy haer gemael daer over aen *Sjerif* wrake nam. Waer op aenstonts de *Sultan* van Egypten met een machtigh krijgsheir optrok, en versloegh en overwon den *Sultan Sjerif* van *Mekka*, en verbont hem en alle de *Sjerifs* van *Mekka*, zijne magen, noit meer te peerde te rijden, dan bloots voets. Het welk zy noch heden onderhouden.

De genen, die *Mekka* voor het Mahometsdom bewoonden, waeren Idioten of ongeleerde luiden, en konden lezen noch schrijven: zoodanige menschen by d'Arabieren op Arabisch *Alommio* of *Ammano* genoemt worden. Scharestan.

Aeloude inwoonders van Mekka Koreisjiten geheten.

D'aeloude inwoonders van d'omleggende lantstreke van *Mekka* wierden by ouds onder d'Arabieren *Koreisjiten* genoemt, die kinderen waeren van *Nadir*, zoon van *Kinana*, en d'edelste stam der Arabieren. *Koreisjiten* is zoo veel als *vergaderde* gezeidt: dewijl zy rontom *Mekka* by een vergadert leefden. Anders wierden de *Koreisjiten Dahariten* genoemt: dat zoo veel als *buitelingen* gezeit is: dewijl zy buiten *Mekka* woonden.

Hoedanigheit des aertrijks ontrent Mekka.

De gront en lantstreke ontrent *Mekka* is bovenmate onvruchtbaer en droogh. Behalve het water van de put *Zemzem* is ook in de stad geen ander, als dat door de regen in de bakken vergadert wort. Al het ander water is bitterachtigh, en by-na niet om te drinken: gelijk ook het water van de put *Zemzem*, door het geduurighlijk gebruik, walghachtigh valt.

Ontrent de tijden van *Mahomet*, trachte *Zubeir*, een vorst der *Koreisjiten*, met grote onkosten het water uit den bergh *Arafat* na de stad *Mekka* te leiden: maer het begonnen werk nam een vruchtelozen uitslagh. Het zelfste is namaels, door bevel van de gemalin des Turkschen keizers *Soliman*, in 't werk gestelt, en ook kort daer na gelukkelijk volbraght. In de dalen, die van alle zijden rontom de stad leggen, zijn lopende waters en springbronnen, en waterrijke putten, ook vele tuinen Sjarifol Edrisi.

en akkers. In *Mekka* is een andere put, *Maimon* geheten: neffens de welke *Kalif Abugiafar Abdalla*, zoon van *Manfur*, begraven wiert.

Sjarifol Edrisi. D'inwoonders van *Mekka* hebben overvloet van gout en zilver: als ook groot en klein vee, en kemels: maer geen vruchten noch tarruw, dan dat uit andere gewesten derwaerts gebraght wort. In gansch *Mekka* is geen vruchtbare boom: en niet als wilde bomen. Uit de plaetsen rontom gelegen wort meenighte van dadelen gebraght, en druiven van *Tayef*: naerdien zeer weinigh druiven in *Mekka* groeien.

Gjudda, anders *Ziden*, de haven van *Mekka*.

GJudda, of *Gjodda*, en anders *Ziden*, is een zee-stedeken, of haven van *Mekka*, gelegen aen d'Ooster strant der Rode zee, zes mijlen of een dagh-reizens westwaerts van *Mekka*. Het is eene kleine stad; doch gesterkt met twee kastelen ter weder-zijde, op ieder zijde van de haven een. Voor ontrent hondert jaren had deze stad muuren noch grachten: maer sedert de komste der Portugesen aen dien oort, wiert de zelve met muuren omringt, en namaels met kastelen versterkt.

Te *Gjudda* is heden een tolhuis: alwaer de schepen, die uit *Indiën*, *Jemen* en andere gewesten komen, tol betalen: te weten, ten dele aen den Turkschen keizer, en ten dele aen den Heer van *Mekka*, die op Arabisch *Scherîf* of *Sjerîf Mekka*, dat is, *edelman van Mekka*, genoemt wort: naerdien hy uit het geslaght van *Mahomet* gesproten is: gelijk alle de Mahometanen, die roemen uit *Mahomets* adelijken geslaghte gesproten te zijn, den tijtel van *Sjerif* of *Seid* voeren. De keizer houdt in *Gjudda* eenen stadhouder of overste: maer de *Sjerif* slechts eenen ontfanger.

Deze stad wort by de Mahometanen by-na alzoo heiligh, als *Mekka* en *Medina*, gehouden: uit oorzake, *Eva*, volgens hun zeggen, aldaer zou begraven zijn. Men toont'er haer grafstede, lang ontrent acht en dertigh of veertigh schreden van een gemeene mans tret: hoewel met geen ander çieraedje, als een steen op ieder eind-hoek, verrijkt. Anderen stellen, uit verhael der inwoonders, het graf van *Eva* in een *Meszjid*, na-by de stad. Anton. Fumee lib. 1.

Stedeken Aidab. Tegen over *Gjudda* leit, op de Wester strant der Rode zee, een diergelijk klein stedeken, *Aidâb* genoemt, dat eenigen onder Egypten; andere onder *Begie*; en zommigen onder *Abyssinie* rekenen. Aldaer is tusschen Arabie en Egypten een zeer drokke en gemeine overvaert, wijdt veertigh Arabische mijlen: inzonderheit van Karavanen, de welke jaerlix uit *Afrika* na *Mekka* ter beêvaert trekken.

Haditia is eene plaetse by *Mekka*, op den wegh na *Gjudda*. Haditia.

Na-by *Mekka* leggen twee bergen: d'een *Merwah*, en d'ander *Safa* genoemt. Eenigen houden *Safa* voor een blaeuwen steen aen de voet van den bergh *Abu Kobais*: maer *Merwah* voor een groten steen aen de voet des berghs, die aen den bergh *Kakaan* raekt, op een onderlingen afstant van zeven hondert en tachentigh ellen. Deze bergen worden in den *Alkoraan* gezeit te zijn uit het getal *der tekenen Gods*, of uit diegenen, de welke God tot een teken den menschen gestelt heeft, en op de welken hy wilde gedient zijn. Bergen Merwah en Safa.

Op ieder bergh had *Amr*, zoon van *Lahis*, of *Lohaj*, een afgoden-beeldt (die hy met zich uit *Balkaa*, een stad van Syrie, gebraght had) gestelt: te weten, op den bergh *Marwah* stont een beelt, met name *Asafa*: en op den bergh *Safa* een ander, met name *Naïla*. By deze twee beelden slaghte *Amr*, het geen hy in de *Kaaba*, of tempel van *Mekka*, wilde op-offeren. Ziet pag. 12.

Zoo eenigen en onder anderen *Kazwin* verhaelt, waeren *Safa* en *Merwah* namen van een man en een vrouw, uit den stam van *Giurhem*: te weten, die was een zoon van *Amr*: en deze een dochter van *Mehli*, die, ter zake van overspel, in de *Kaaba* begaen, door God in stenen verandert, en op de bergen van een zelven name tot een exempel en waerschouwing gestelt, en namaels door de *Koreisjiten* goddelijk

geëert

geëert en gedient zijn. De genen, die na *Mekka* ter beêvaert trekken, loopen ook tusschen *Safa* en *Merwah*, zevenmael hene en weder: nu met een gewonelijken, en dan met een stijven tret, by beurten.

Ten noorde, in het gebiedt of lantstreke van *Mekka* leggen de volgende plaetsen. Zes uuren reizens noortwaerts van *Mekka* leit eene plaetse *Vadi Fatima* genoemt: alwaer zoet water is. Veertien uuren reizens van *Vadi Fatima* is eene plaetse of put *Bir el Fan:* en op een gelijken afstant een plaetse *Kawdire*. Vijf uuren van *Kawdire* is eene plaetse *Raby*, alwaer geen water is. *Raby* is een heilige plaetse, dat is te zeggen, daer men niet in magh komen, zonder eerst wel te deegh gereinight en gezuivert te zijn. Zeventien uuren van *Raby* leit eene plaetse *Sibil el Mouhsin*, dat is gezeit, *wegh des weldaets:* en veertien uuren van daer is *Bedr Hunein*, dat is, *mane van Hunein:* te weten, *Hunein* was een man, die de mane in zijne put deed zien. Aldaer is zoet water. Acht uuren van *Bedr Hunein* is een plaetse *Soukaïf:* alwaer geen water is: en dertien uuren van *Soukaïf Yanbouch:* alwaer zoet water is. Veertien uuren en een halve, of twee daghreizens en een halve van *Yanbouch* is *Hazir:* alwaer geen water is. Dertien uuren en een halve van *Hazir* is *Nabte:* van waer de Nabateesche Arabieren herkomstigh zijn. Vijftien uuren van *Nabte* is *Hhawre:* alwaer niet als bitter water is: en dertien van *Hhawre* is *Hankrue*. *Hhawre* is in het uitterste gebiet van *Mekka* gelegen.

De stad *Medinatholnabi*, of *Medina*, by ouds *Jatrib*.

Benaming. DE stad, heden by d'Arabieren *Medinatholnabi*, en doorgaens enkelijk, kortheits halve, *Medina*, wiert voorhene, in oude tijden, by hen *Atrib*, (Alferg. Abulf.) en *Jatrib*, of *Jatreb*, en by *Stephanus* en *Ptolemeus Jathrippa* genoemt: hoewel in de lantkaerten, en in de Griecksche text van *Ptolemeus*, qualijk *Lathrippa* en *Laorippa* staet gespelt. *Jatrib* is een aerde stad, en heeft haeren naem bekomen (Bochart.) van 't Hebreeusch woort *Thurab*, dat is, *aerde:* want zy leit met aerde wallen omringt, volgens schrijven van *Vartoman*. Of de stad *Jatrib* is alzoo na *Jarach*, d'eerste inwoonder dezer lantstreke, genoemt, die een na-neve van *Aram*, uit *Jaktan*, was. Gen. 10. 26.

In deze stad is de beruchte *Mahomet*, wanneer hy uit *Mekka* gevlught was, vriendelijk ontfangen, en heeft'er zich eenige jaren opgehouden. Waerom d'inwoonders dezer stad op Arabisch *Nosars*, dat zijn hulpers of hulpgenoten, geheten zijn. Maer *Mahomet* zelf, gelijk hy een najager van alle voorspoedige zaken was, heeft de stad *Teiba*, dat is *goet*, genoemt: naerdien d'andere naem *Jatrib* het tegendeel scheen meê te brengen: want *Jatrib* wort by de taelkundigen *bedorven* en *ondeugend* uitgeleit: op welke uitlegging des woorts zeker Arabische schrijver, *Ibu Abbás*, schijnt te spelen, daer hy zeidt: *Dat de geen, die Medina Jatrib zal noemen, driemael vergiffenis van God te bidden hebbe: want Medina is Teiba, namelijk goet.*

Maer wanneer *Mahomets* naem begon beroemt te worden, zoo is die stad, voortreffelijkheits en uitstekenheits halve, na hem op Arabisch, by de Arabieren en Persianen, *Medinatholnabi*, dat is, *stad des profeets*, en enkelijk, als met een eigen naem, *Medina* genoemt: 't zy uit oorzake *Mahomet* aldaer allereerst de heerschappye bekomen heeft, of om dat hy aldaer overleden en begraven is: te weten, aen d'oostzijde des tempels, die in het midden der stad staet. Dies deze stad niet alzoo, van wegen zijne geboorte-plaetse, de welke *Mekka* is, genoemt wort.

Medina is een gemeine naem, en betekent eigentlijk eene stad of bevolkte plaetse: waer om gewonelijk d'Arabieren, tot onderscheit, het een of het ander woort daer by voegen: als in de namen van *Medina Celi*, *Medina Cidoni*, steden van *Spanje*, te zien is.

Eenigen willen, dat *Jatrib* de naem der lantstreke zy, in de welke *Medina* gelegen is. Anders wort *Jatrib* of *Medina* ook by eenige Arabische schrijvers *Aldáron*, en *Almoufijato* genoemt. (Gool Lex.)

Sa-

Saphar, of *Sephar*, wort in d'Arabische overzetting, by *Moses*, Gen. 10. vers 30. *Medina* vertaelt. Men vint'er, die *Medina* voor d'aeloude stad *Medaba* van *Ptolemeus* houden.

Gelegentheit. Nasir Eddin. Gool in Alfer. *Jatrib*, of *Medina*, is gelegen aen den vliet *Laakia*, op de Noorder brete van vijf en twintigh graden, en twee of vier minuiten: en op de lengte van vijf en zeventigh graden en twintigh minuiten, (te rekenen de lengte van d'uitterste Wester kuste van Afrika) † tien daghreizens, of twee hondert duizent schreden, of vijftigh mijlen, Noordwaerts, rechts weeghs van *Mekka*, op den wegh van *Damaskus*, en ontrent drie dagh-reizens, of twee en twintigh mijlen van het strant der Rode zee.

† Aledris. Ziet p. 9.

Eenige plaetsen *Medina* in *Petreesch*; andere in *Gelukkigh Arabie*: doch eigentlijk leit het in het lantschap van *Higjaz*, dat *Petreesch* en *Gelukkigh Arabie* van malkanderen scheidt.

Medina is half zoo groot als *Mekka*, doch heeft eene voorstad, de welke zoo groot als de stad zelve is. In *Medina* is een waterput *Arîs* geheten.

Mahomets graf. Ontrent in het midden der stad staet een *Meszjid*, of tempel: in wiens eene hoek het graf van *Mahomet* is, dat op een zelve wijze bedekt is, als dat van de Turksche keizeren te *Konstantinopolen*. Dit graf is in een toorentje of ront gebouw, dat de Turken *Turbe* noemen, en met een dom of koepel bedekt is. Het toorentje is van het midden tot aen de koepel gansch open, en rontom met eene kleine galderye omringt: welker muur van buiten vele vensters met zilvere tralien heeft. De deure, waer door men in de galderye treet, is van zilver: desgelijx de deure, waer door men uit de galderye in dit toorentje gaet. De buiten-muur van 't toorentje is met een groot getal van edele gesteenten gestoffeert: te weten, op de plaetse tegen over 't hoofden-eind des grafs. Men heeft'er ook andere rijkdommen en kostelijkheden van een onwaerdeerlijke waerde, de welke derwaerts door de Mahometaensche koningen sedert vele eeuwen gezonden, en in de galderye rontom het torentje te pronk vast gehecht zijn. Onder andere heeft men ter boven-gemelde plaetse, tegen over het hoofden-eind des grafs, een grote diamant van een halve voorste vinger lang, en twee vingeren breet: boven den welken de diamant gezien wort: die door den Turkschen keizer, *Sultan Osman*, zoon van *Sultan Ahmed*, derwaerts gezonden wiert, en even-eens is, als de gene, dien de Turksche keizeren aen de vinger dragen. Deze twee diamanten waeren voorhene slechts een: dan *Sultan Osman* deed dien midden door zagen. Wat lager is een halve mane van gout: waer in diamanten van een onwaerdeerlijke waerdye gezet zijn.

De beêvaerders zien het graf van *Mahomet* niet: naerdien het torentje of *Turbe*, daer het in besloten is, gene vensters heeft, en alleenlijk boven open is: gelijk gezeit is. Maer de genen, die een wijle tijts te *Medina* vertoeven, kunnen het graf zien: naerdien zy t'allen tijde in het torentje, door de deure, mogen gaen, wanneer het gewoel en drang van vreemdelingen over is: te weten, drie of vier maenden na het vertrek der beêvaerders: die niet anders, als de gemelde galderye, en de rijkdommen in de zelve, door de vensters en zilvere tralien, gezien hebben.

Rontom de *Turbe* is een behangsel of tapijt van rode en witte zijde stoffe, als Damast, dat den gehelen muur van buiten bedekt; behalve de plaetse, daer de grote diamanten zijn: want aldaer is het behangsel ter weder-zijde ingetrokken, om de diamanten niet te bedekken. Rontom het behangsel zijn met goude letteren deze Arabische woorden geschreven: *La Illah Illallah, Mouhammed Resoul Allah*: dat is, *daer is geen God, dan die God: en Mahomet is de gezant van God.* Het behangsel wort alle zeven jaer door de Turksche keizers vernieuwt: 't en zy dat'er een nieuwe keizer komt, eer de zeven jaren om zijn: want als dan vernieuwt ook de keizer aenstonts, zoo dra hy ten rijke verkoren is, het behangsel. Dit behangsel wort uit *Konstantinopolen* na de stad *Kairo*, in *Egypten*, en van daer met de Karavane der beêvaerders na *Medina* gezonden. Wanneer het door de stad *Kairo* opentlijk derwaerts ten toon, met groote pracht, staetsie en pleghtigheit, gebraght wort, zoo volgen en geleiden d'onderkoning, en alle de grooten van *Egypten*, en de gansche gemeente, ten getale van vele hondert duizenden, het Vesling. in Prosp. Alpin.

zelve

zelve, tot buiten de poorte, met grote eerbiedigheit na.

Het graf ſtaet op de vlakke vloer, en is verheven en gedekt, gelijk dat van de Turkſche keizeren, en rontom met een dikke yzere tralie omringt.

Vesling. in Alpin. Zoo anderen ſchrijven, is het graf van *Mahomet* neffens dat van zijnen ſchoon-vader en ſchoon-zoon geſtight, en beſtaet uit eenerlei; maer koſtelijken ſteen: daer na is het met een driedobbelt vierkant afſchot of afſchutſel omringt. Het naeſte afſchot aen de doot-kiſte is van lager bouwerk, en bevangt in de binnen-zijde des muurs eenen diamant, diens gelijken noit met oogen, zoo van grote als geſtalte, aenſchouwt is. Het middenſte afſchot is verçiert met een behangſel, dat van gout en diamanten blinkt, en door de Turkſche keizers na *Medina* gezonden wort.

Mahomets graf hangt niet in de lucht. Uit het boven-verhael blijkt, hoe beuzelzinnigh eenigen uitſtroien, als dat *Mahomets* graf, of zijn lijk, in een yzere kiſte, midden onder het gewelf des tempels, in de lucht, aen eenen zeilſteen, door des zelven kracht opgetogen, zou hangen. Of *Mahomets* dootkiſte of graf, zoo andere ſchrijven, zou in een kamer zijn: welker muuren alle met zeilſtenen bedekt zijn: zulks deze kiſte, die van yzer gezeit wort te zijn, door kracht des zeil-ſteens, die de zelve van alle zijden na zich trekt, in de lucht zou blijven hangen. Het welk valſch en een verdichtſel is: ja zelfs de Turken, wanneer zy daer over gevraeght worden, laggen daer om tot ſchaterens toe.

De Mahometanen zijn verplicht Mahomets graf te bezoeken. Het bezoeken van *Mahomets* graf te *Medina* is den Mahometanen door hem hooghelijk aenbevolen, op hope van daer door, en door zijn tuſſchen-ſpraek, de zaligheit te bekomen: als blijkt uit de volgende woorden, die de Mahometanen, in 't Arabiſch, door overlevering ſtoffen godvruchtelijk van hem behouden te hebben. *Gods gezant zeit: Die te Medina zal gekomen zijn, om mijn graf te bezoeken, den zelven zal ik, ten dage der opſtending, nootwendigh een tuſſchen-ſpreker verſtrekken. Indien iemant mijn graf na myn doot bezoekt, dat is even zoo veel, als of hy my levendigh bezocht heeft. Maer de geen, die mijn graf niet bezocht heeft, is zeer oneerbiedigh tegen my. Die in een van beide de heilige ſteden, dat is, Medina, of Mekka, ſterft, zal zonder eenige vreze van ſtraffe ten jongſten dage opgewekt worden.*

Gent. Ad. Rofar. Politic. De Mahometanen houden de ſtad *Medina* voor veel treffelijker, dan de ſtad *Mekka*, als blijkt uit zekere oude overlevering van *Mahomet*, de welke zy roemen te hebben, en aldus luidt: *Wanneer Gods gezant uit Mekka trad, begon hy aldus te bidden: Mijn God, wanneer ghy my uit deze ſtad, de welke my zeer lief is, gevoert hebt, zoo voert my in een andere ſtad over, de welke my veel liever is. Toen voerde hy hem na Medina over: welke ſtad God zelf en zijn profeet voor heiligh willen gehouden hebben.*

Daer en boven ſtrekt *Mahomets* graf tot gene kleine verheerlijking der ſtad *Medina*, onder de Mahometanen. Waer over die te *Medina* ſterft, zonder vreze van ſtraffe zal opgewekt worden. Evenwel laten vele beêvaerders, die *Mekka* bezoeken, *Mahomets* graf onbezocht, als, huns bedunkens, door de wet daer toe niet verplicht.

Beſtiering van Medina. Alpin. De Turkſche keizer zend na *Medina* twee overſten: welker een over het geeſtelijk, en d'ander over het wereltlijk en over de krijgsknechten te gebieden heeft.

Hoedanigheit des aertrijks ontrent Medina. De gront of aertrijk ontrent *Medina* is vlak, en meerendeels ziltigh; hoewel vruchtbaer van dadel-bomen en eenige vruchten: inzonderheit by de bergen: want ontrent twee mijlen van de ſtad leggen twee bergen: d'een, ten Noorde, *Ohod*; en d'ander, ten Zuide, *Air* geheten.

Haven van Medina. De haven van *Medina* leit aen het ſtrant der Rode zee, in zeker ſtedeken, *Algiàr* by d'Arabieren genoemt, drie dagh-reizen van *Medina*. *Algiar* ſchijnt by *Stephanus Egra* genoemt te worden, dat hy na-by *Jathrippa*, aen den Elanitiſchen zee-boeſem, in *Arabie*, plaetſt. *Plinius* gedenkt *Egra* in het optellen der ſteden, de welke *Elius Gallius* in *Arabie* verwoeſt heeft. *Egra* wort by *Ptolemeus Arga* genoemt, de welke by hem een zee-ſtad is, tegen over *Jathrippa*. Daer en tegen wort *Egra*, by den zelven *Ptolemeus*, tot een Middellantſche ſtad van *Arabie* gemaekt.

Jambo. *Thevenot* noemt de haven van *Medina Jambo*, dat een kleine ſtad is, van

een zelve maeksel en grote, als *Gjudda*, de haven van *Mekka*.

Bekia. *Bekia* is een vlek na-by *Medina*: in het welk een van *Mahomets* gemeenzaemste vrienden en navolgers, met name *Abu Hureira*, begraven leit, die in zijnen ouderdom van acht en zeventigh jaren overleed.

Sawarakiam is een vlek tusschen *Medina* en *Mekka*, of op den wegh van *Mekka* na *Jerusalem* gelegen. Sawarakia.

Sanaa, hooftstad van *Jemen*.

DE hooftstad van *Jemen* is heden by d'Arabieren *Sanaa*, en anders *Zinan*, *Zenan* en *Chenna*; maer wiert in oude tijden, by de Joden, *Uzal* of *Ozal* genoemt, na *Ozal*, d'eerste stichter der stad, die een zoon van *Jektan* was. Genes. 10. Derhalve is *Sanaa* een nieuwe naem: want de Joden, zoo *Abraham Zakuth* getuight, hebben niet gedooght de gedaghtenis des ouden naems te vernietigen: maer zeggen noch heden, in plaetse van *Sanaa*, *Uzal*. Eenigen maken *Sanaa* eenen zoon van *Ozal*: waer van de twede naem zijnen oorsprong heeft. Molet Gool in Alferg. De stad *Sanaa* was by ouds, zoo eenigen willen, ook *Dafâr* of *Divâr* genoemt: waer voor *Ptolemeus Safar* geschreven heeft, en beschrijft *Safar* by-na op de zelve lengte en brete, daer nu *Sanaa* leit. Maer namaels is de naem *Dafar* of *Safar* aen een Oostelijker stad, en daer na aen een andere zee-stad gegeven, en by-na aen die alleen gebleven: de welke heden doorgaens *Dolfar* genoemt wort.

Uzal wiert by d'Arabieren *Auzal* genoemt: uit welk *Auzal* de Grieken, met de letter L in R te veranderen, *Auzara*, of *Ausara*, gesmeet hebben: van waer de *Myrrha*, by *Plinius Ausaritis* gebynaemt, haeren naem bekomen heeft: de welke, volgens den zelven *Plinius*, in het koningrijk der *Gebaniten* valt, dat een en het zelve met *Uzal* of *Auzal* was.

Een ander *Ausara* van *Ptolemeus* lagh by den zee-boesem *Sachalites*: van waer *Sanaa* verre afleit. Doch de myrrhe, de welke van daer gevoert wiert, was niet *Ausaritis*; maer *Adramitische* myrrhe gebynaemt.

Sanaa is gelegen twee hondert duizent en vier schreden van de stad *Aden*, en veertigh mijlen oostwaerts van de zee-stad *Mocha*, of, volgens *Aledris*, twintigh † pleister-plaetsen, (een pleister-plaetse gerekent op twee en twintigh duizent schreden) en hondert en twee en dertigh duizent schreden van *Zebid*, of *Zabid*, eene stad aen het Rode meir. *Bochart*, die *Sanaa* van *Dafar* onderscheit, stelt *Sanaa* zes en tzeventigh duizent schreden van de stad *Dafar*.

† Of daghreizen.

De stad *Sanaa* leit op een zeer hogen bergh, of tusschen bergen, en is door de kunst en natuur gesterkt, en omringt met aerde wallen van tien ellen hoogh, en twintigh ellen breet: op de Noorder brete van veertien graden en dertigh minuiten, op de lengte (te rekenen van d'uitterste Wester-kuste van *Afrika*) van zeventigh graden, in d'eerste klimaet. Nasir Eddin. Ulug Beig.

Sanaa is met rijkdommen opgehoopt, en heeft meenigte van gebouwen. Aledris. Gene stad in het gantsche lant van *Jemen* is ouder van tijt, noch groter van bestek, noch talrijker van inwoonders, als *Sanaa*. Zy begrijpt binnen haeren omtrek ontrent vier duizent huizen: Vertoman. de welke in çieraet en schoonheit voor die van *Europe* of *Italie* niet behoeven te wijken. Zy strekt haer zoo verre wijd en zijd uit, dat binnen haere wallen akkers, tuinen, en zeer vele bogaerden gezien worden.

De *Sultan* van *Aden* heeft t'eener tijde deze stad met een krijgsheir van tachentigh duizent man, acht maenden vruchteloos belegert gehad.

In de stad *Sanaa* stont by ouds een Pokok. Spec. Arab. tempel *Bait Gomda*, dat is, *huis Gomda*, geheten, dat *Dahak* gesticht, en aen den naem van *Venus* toegewijdt had: maer het wiert door *Kalif Othman*, zoon van *Affan*, gesloopt. Op dezen tempel stont geschreven, *Gomdan*, *de geen*, *die u zal slopen*, *zal sterven*: het welk door de doot van *Othman* gebleken is.

D'omleggende lantstreke wort ook *Sanaa* genoemt: de welke rijk van bomen en water is: gelijk die van *Damaskus*. Zy brengt zeer vele vruchten Barth. Vartom. voort, en niet verre van de stad eenige speçeryen-boomen, en verschilt niet veel van de landouwen van *Italie*, ontrent

trent *Rome*, ten aenzien van den overvloet aller dingen: en is inzonderheit bron-rijk. Door haere gelegentheit tusſchen bergen, heeft zy zulken gematighde en heilzame lucht, dat zy alle jaers twee Zomers, als een by-na geduurige Lente, geniet. Zy munt uit in gematigheit van lucht en vruchtbaerheit des gronts, en geniet een geduurige gematigheit van hitte en koude.

In het gebiet van *Sanaa* leit een dorp, *Amad* genoemt.

Koningrijk of lant der *Gebaniten*, en *Katabaniten*, anders *Katabania*.

HEt koningrijk of lant der *Gebaniten* besloegh die plaetſen, alwaer *Uzal*, of *Auzal*, heden *Sanaa*, gelegen is: gelijk men des uit *Plinius* bewuſt is: by wien *Ocila*, een zee-haven is, en *Tamna* of *Thomna*, de hoofttad der *Gebaniten*.

Ocila. *Ocila*, alzoo by *Plinius*, en by *Ptolemeus Ocilis*, en by *Strabo Acila* genoemt, was by ouds een zee-ſtad, en aen den Arabiſchen zee-boeſem, of Roo meir, ontrent d'engte der ſtraet gelegen. Eenigen, als *Niger*, houden *Ocelis*, of *Ocila*, voor het hedendaeghſch *Ziden*: andere voor *Zibit*, andere voor zeker kaſteel, met name *Alherda*, hondert en dertigh duizent ſchreden Zuidwaerts van *Zibit*, hondert en tachentigh Weſtwaerts van *Aden*; maer verre, of veertigh duizent ſchreden van *Mekka* en *Ziden* gelegen. *Rhamuſius* houdt *Ocila* voor *Capo de Celi*: op welke uitlegging de naem *Ocelis* ſchijnt te ſpelen.

Tamna. *Tamna* of *Thomna*, en by *Ptolemeus Thumna*, is, volgens *Plinius*, eene ſtad met vijf en zeventigh tempelen, en wort in eenige lantkaerten tuſſchen de hoofſteden *Sabatha* en *Maraba*, of *Mariaba*, geplaetſt. Derhalve ſtrekte het koningrijk der *Gebaniten* van *Ocelis* tot aen *Thumna*, indien niet verder. Dat nu *Uzal*, heden *Sanaa*, in dit beſtek lagh, blijkt uit het geen te voore van des zelfs ſtant en gelegentheit gezeit is, zeer klaer.

Alhoewel nu *Plinius* de *Katabaniten* en *Gebaniten* afzonderlijk noemt, als verſcheide volken; zoo paſt nochtans de beſchrijving der *Gebaniten* zoodanigh op de *Katabaniten*, dat zy een en de zelve volken ſchijnen te zijn.

Eratoſthenes, by *Strabo*, plaetſt de *Katabaniten* aen d'engte en overvaert des Arabiſchen zee-boeſems of Roo meir. Ter zelver plaetſe lagh *Ocila*, een haven der *Gebaniten*, volgens ſchrijven van *Plinius*. *Eratoſthenes* voeght'er by, dat het koninghlijk hof der *Katabaniten Tamna* genoemt wort. Van gelijken is by *Plinius Tamna* of *Thomna*, de hoofſtad der *Gebaniten*.

Men kan niet wel bevroeden, waerom *Ptolemeus* de *Katabaniten* van de kuſte der Rode zee, tot aen d'Ooſtzijde van *Omân*, en tot aen de bergen van *Aſabo*, die aen de kaken des Perſiſchen zeeboeſems gelegen zijn, verplaetſt heeft, tegen het gevoelen der ouden, die ſchrijven dat de *Katabaniten* aen het Rode meir t'huis behoorden: want behalve *Eratoſthenes* ſchrijft *Dionys Periegetes* van de *Katabaniten*, *dat zy de zijde of kuſte der Rode zee bewoonen.* Desgelijx zeidt *Priſcianus*, *dat zy na-by de ſtranden der Rode zee leven.*

Het lant der *Katabaniten*, of *Katabania*, gelijk *Eratoſthenes* het noemt, braght by ouds veel wierooks voort. Zoo *Plinius* ſchrijft, moght geen wierook, dan door de *Gebaniten*, uitgevoert worden. Lib. 12. cap. 14. Waer over aen den koning der *Gebaniten* tol betaelt wiert. Eenige gedeelten wierden ook aen de prieſters, en zekere andere aen de ſchrijvers der koningen gegeven. Maer, behalve deze, rooſden ook d'oppaſſers, helbaerdiers, offerdienaers, een groot gedeelte. Door wat plaetſe men nu reisde, zoo betaelden zy op d'eene voor 't water: op d'andere voor het voeder, of voor de pleiſter-plaetſen, en voor verſcheide tollen. Ook ſchrijft *Plinius*, dat aen den koning der *Gebaniten* het vierde gedeelte cap. 15. van d'uitgevoerde myrrhe betaelt wort. Van wegen dit afperſſen van tollen, leggen eenigen de namen *Katabaniten* en Bochart. *Gebaniten* niet t'onrecht *tollenaers* en *ſchrijvers* of *notariſen* uit: want *Gaba*, of *Geba*, bediet *tol* of *ſchatting* afvorderen, en *Katab* of *Ketab* betekent *ſchrijven*: van waer de naem *Katban*, dat is, *een ſchrijver*, zijn oorſprong

 heeft.

heeft. Misschien hebben de *Syriers* de gierigheit der *Gabaniten* met deze toenamen willen hekelen en beschimpen: dewijl zy de mate, in het afperssen voor de tollen der koopmanschappen, schenen te boven te gaen.

Aden.

DE stad *Aden* is alzoo van ouds, gelijk ook noch heden, by d'Arabieren genoemt, en leit op de Zuider hoek van *Jemen* of *Gelukkigh Arabie*, in eenen zee-boesem, aen 't eind van d'Indische zee, en vier en twintigh mijlen oostwaerts van den mont of ingang der Rode zee: twee en dertigh Fransche mijlen van *Mocha*, en achtien van *Babelmandel*: vijf dagh-reizens van de Herbert. stad *Hadhramauth*, op de Noorder brete van twaelef graden en vijf en dertigh minuiten, of dertien graden, volgens *Linschoten*: hoewel *Nasir Eddin* en *Ulug Beig* de Noorder brete niet hoger als elf graden stellen: en de lengte op zes en zeventigh graden brengen.

Deze stad is t'allen tijden, om haere bequame gelegentheit, zoo te water als te lande, veel bezocht en aengedaen: en het geen *Ptolemeus*, *Arrianus*, en andere van d'aeloude zee-koopstad *Arabie* schrijven, dat past wonder wel op Appianus. haer. Dies eenigen niet qualijk *Aden* voor d'aeloude stad *Arabie* willen gehouden hebben. Ook is aen de stad *Aden* niet t'onrecht de naem *Arabie* gegeven: naerdien uit de zelve de koopwaren der Arabieren na andere gewesten uit, en weêr uit andere gewesten tot d'Arabieren plaghten ingevoert te worden. Aldus is zy ook by zommigen enkelijk, met den naem des lantschaps, op Arabisch *Jemen*, en op Griekisch *Eudemon*, dat is, *gelukkigh*, genoemt. Men zou mogen zeggen, dat hier van veilight de naem *Aden* zelf genomen zy: dewijl met dien ook by d'Arabieren het aertsch paradijs vermaert en bekent is: dat by de Hebreen *hof Heden*; maer by d'Arabieren *Sjannaton Aden*, dat is, *hof Aden* of *Eden*, met de zelve letteren genoemt wort. D'Arabieren brengen den oorsprong des naems *Aden* op dien van *Aden*, zoon van *Saba*, die een neve van *Abraham*, uit *Ketkura* was.

Eenigen houden *Aden*, om de gelijkenis van name, niet onwaerschijnelijk voor d'aeloude stad *Adana* van *Stephanus*: (hoewel deez *Adana* tot eene middellantsche stad maekt:) andere, als *Barros*, voor d'aeloude stad *Madoce* van *Ptolemeus*: † zommigen voor de † Niger. stad *Adedi* van *Ptolemeus*, of voor die Eupolemus. van *Achanis*.

Herbert plaetst *Aden* in de laeghte, tegen over een onvruchtbaren en zwavelachtigen bergh. De stad *Aden* leit eigent- Linschoten. lijk in een dal, dat aen d'eene zijde met sterke muuren, en aen d'andere zijde met bergen besloten is: op de welke vijf kastelen leggen, daer wacht op gehouden wort: ter oorzake van de schepen, die afgaen en aenkomen. * Zy lagh eertijts * Osorius in Hist. Eman. op het vast lant; maer door kunst en arbeit isse in vorm van een eilant gemaekt, en wort nu met water rontom Munster. omringt. Of eigentlijk is *Aden* een han- Herbert. gend eilant: naerdien zy met d'eene hoek of tonge aen het vast lant gehecht is, en zeer verre in zee schiet.

Een steen-werp van de stad leit, op een bergh, een kasteel, daer de stadhouder zijn verblijf op heeft. *Herbert* plaetst het kasteel na-by de zee, daer men niet, dan langs een zeer smallen wegh, kan inkomen. De stad zelve is met weerbare torens, bolwerken en schanzen zeer vast gesterkt: hoewel veel sterker aen de lant, als aen de zee-zijde: want zy heeft eenen muur, die van den bergh, die boven de stad uitsteekt, tot aen haere muuren, boven de haven strekt: aen wiens voet de schepen tusschen twee torens en een bolwerk leggen, dat met grof geschut, tot haere bescherming, gestoffeert is.

De haven, by de Moren *Fokal* genoemt, is weêrbaer gesterkt. Achter de stad, aen de voet des berghs, is een andere haven, *Uguf* genoemt, de welke voor alle winden bevrijt leit.

De ree of baye is niet zeer veiligh: Herbert. uit oorzake de zee aldaer by eb en vloet niet boven acht voet water heeft. Met een Zuid-ooste en Noord-weste wint is'er by volle maen hoogh gety.

De stad *Aden* wiert den Arabieren des jaers vijftien hondert en acht en dertigh door de Turken ontnomen: doch in 't kort hen weer afhandigh gemaekt.

Herbert plaetst *Aden* in het koningrijk

DE HO
CK van ADEN
RODE
EER

rijk van *Fartach*. Andere maken *Aden* tot een hooftstad van een koningrijk van een zelven name. *Ulug Beigh* stelt *Aden* in het lantschap van *Jemen*. De stad is tamelijk groot van omtrek; maer niet zeer rijk bevolkt, en heeft ontrent zes duizent huizen, doch die niet zeer fraei gebouwt zijn.

Herbert. De meeste inwoonders bestaen uit guiten en schelmen, die om hunne misdaden tot bescherming der plaetse, gedoemt zijn.

Na-by de stad leit een bergh, *Darzura* of *Darzira* by d'Arabieren, en by *Ptolemeus* eertijts *Kabubathra* geheten, die niet dan eene steenrotse is. Op de bergen wort des nachts gevuurt, tot een baeke voor de schepen in zee.

Zibit, en *Baisath-Jektan*.

DE stad *Zibit*, of *Zabid*, was by ouds de naem van een koningrijk, en van des zelfs hooftstad. Zy leit † tusschen twee bergen, ontrent zeven mijlen van de Rode zee: is schoon en wel gebouwt, en heeft rijke inwoonders. Des jaers vijftien hondert acht en dertigh maekte de Turk zich daer meester van, en deed de *Bassa* des lants onthalzen.

† Op de Noorder brete van 14 graden en 10 minuiten.

Aledris. Zeven pleister-plaetsen, of ontrent vijf en dertigh mijlen van *Mekka*, en vijf van het Roo meir, leit een kleine; maer volkrijke plaetse, *Baisath-Jektan* genoemt, misschien na *Jektan*, *Ebers* zoon. Het heeft schoone maeksels van huizen, lustige velden en bronnen. Gen. 10. vers. 25.

De stad *Thaif*.

VYftien mijlen Oostwaerts van *Mekka* leit op het geberghte *Gazwân*, of *Ghazvan*, in het lantschap *Higjaz*, op de Noorder brete van een en twintigh graden en twintigh minuiten, een stedeken, heden *Thaïf*, of *Theïf*, en anders *Tajef*, en voorhene, na den stichter *Wegja*, zoon van *Abdâlha*, *Wegja* genoemt: maer na 't met muuren omringt was, heeft het den naem van *Thaïf* bekomen: want *Táfa* is omringen gezeit.

De gehele omleggende lantstreke of gebiedt wiert eertijts, na den bewoonenden stam der Arabieren, *Balâd Takif*, dat is, *lantschap Takîf* genoemt; maer wort heden by de Turken, na *Abbâsi*, *Mahomets* oom, die by ouds aldaer gewoont heeft, *Abbâsi Balâd*, dat is, *Abbâsi lantschap*, geheten.

By *Thaïf* leit een dal *Amk*, en ontrent dit dal eene plaetse *Adam* genoemt.

Xihra, of *Xohra*.

XIhra, of *Xohra*, is een lantschap of lantstreke, de welke langs het strant der Indische zee, † tusschen *Aden* en *Oman* uitgestrekt leit, en aen het lantschap van *Hadramutta* paelt. De hooftstad dezes lantschaps is genoemt *Dafar*, en anders gemenelijk *Dofar*, en gebroken in de kaerten *Dolfar*. Het is noch heden een vermaerde stad. Zy leit aen een wijden inham, en heeft in zeker na-by-gelegen vlek, met name *Mirbât*, een bequamer haven, als haer eigen is.

† Gig. Gool in Alf.

Op de bergen, en na-by-gelegen plaetsen dezes lantschaps, groeien wierook-bomen: waerom deze lantstreke by *Ptolemeus* op Grieksch *Libanophoros*, dat is, *wierook-dragend*, genoemt wort. De *Scenitische* Arabieren quetsen deze boomen met mesjes: waer uit dan de wierook op d'aerde druipt: de welke verzamelt en tot den vorst des lants gebraght wort. De geen, die de zelve by eenen ander brengt, wort, uit kraght van een oude wet, met de doot gestraft. Alle de wierook, zoo d'Arabieren getuigen, komt op de berghachtige plaetsen van *Xohra* voort, een streke slechts van drie dagh-reizens.

Vier en twintigh mijlen van deze hedendaeghse stad *Dafar* leit, niet verre van de stad *Sanaa*, een andere aeloude stad, ook *Dafar* genoemt.

De ſtad *Mocha.*

DE ſtad *Mocha*, anders *Moha* en *Mokha*, is gelegen aen het Roo meir, op de kuſte van Gelukkigh Arabie, vijftigh mijlen Zuidwaerts van *Sanaa*, op de Noorder brete van dertien graden en achtien minuiten, of op veertien graden. De ſtad is groot in 't begrijp: hoewel niet bemuurt; maer open; doch bebouwt met vele ſchone huizen: zommige van blaeuwen arduin en gebakken ſteen: en andere van riet en kley, of leem-aerde, opgeſlagen. Men heeft'er verſcheide prachtige *Metzjiden* of tempels: neffens de welke ſmalle ronde torens ſtaen, *Alkorans* op Arabiſch genoemt.

In het midden der ſtad leit, op een uithoek, een veſting of bolwerk, dat met grof geſchut geſtoffeert is.

Aen het Noord-eind ſtaet een klein vierkant kaſteeltje van blaeuwen arduin-ſteen, geſticht ontrent des jaers zeſtien hondert en tien.

Daer tegen over leit, op een eilant, een ander ſterk en weêrbaer vierkant kaſteel, die beide de voor-by-vaert der ſchepen met grof geſchut kunnen beletten, en de haven aldus beſchermen.

Voor ontrent hondert jaren was *Mocha* ſlechts een viſſchers dorp: maer is van langer hant, ſedert de Turken het lant inkregen, beginnen te bloeien.

Mocha is tamelijk met allerlei lantaert, en ſlagh van menſchen, bevolkt: als Arabieren, Banjanen, zoo koopluiden en wiſſelaers, als zilverſmits, en andere ambachtsluiden: beneffens vele Joden, Indianen, Perſianen en Armeniers, die alle aldaer koophandel drijven.

Op *Mocha* is een groote vaert van koopvaerdy-ſchepen uit verſcheide geweſten van *Aſie* en *Afrika*, als *Suratte*, *Goga*, *Dio*, *Thouwel*, *Dabul*, *Goa*, *Kalikut*, *Kannanor*, *Atzijn*, *Maſulipatan*, *Moſambijk*, *Melinde*, &c. zoo by d'onzen, als by d'Indianen, Perſianen, en Arabieren. D'onzen voeren derwaerts, uit *Indiën*, ſpeceryen, kanfer, allerhande gommen, lak-werken, ebbenhout, Sineeſche hantwerken, hoe koſtelijker, hoe beter: allerlei ſlagh van welriekend hout: als *Aguer*, *Zandel*, en *Kalambak-hout*: voorts alle nootwendigheden. Niets wort'er gebraght, of het kan vertiert worden. Ook verſcheide fijne lijwaten uit *Suratte* en andere plaetſen: en verſcheide ſorteeringen van porceleinen.

Deze ſchepen komen alle jaers in Gras of half Lentemaent, en vertrekken in het ander *Mouſon*, in Oogſtmaent, weêr na huis.

Mocha daer en tegen, *Aden*, en andere plaetſen aen 't Roo meir, geven overvloedelijk dukaten, ambergrijs, peerlen, aloë, bezar-ſteen, myrrhe, bloet-korael, en *Kahauwa* of *Koffi*.

Van *Aleppo*, *Zues*, en andere plaetſen, komen ook na *Mocha Kafilas*, of *Karavanen*, ſterk een, twee en drie duizent kemels, geladen met verſcheide koopmanſchappen: als realen van achten, Hongerſche, Venetiaenſche en Moorſche dukaten: fluwelen, zatijnen, damaſten, armozijnen, turkſche goude lakenen, kamelotten, ſafferaen, quikzilver, vermiljoen, en andere waren, de welke aen d'Indianen, Perſianen, en Arabieren, tegen fijne en grove katoene kleden, indigo, peper, nagelen, noten, foely, en andere waren, verhandelt worden.

Volgens *Purchas*, heeft men tuſſchen *Mocha* en *Zenan* deze plaetſen. *Surage*, vier mijlen en een halve van *Zenan*. *Damane*, vijf mijlen van * *Surage*. *Ermin*, vier kleine mijlen van *Damane*. Daer na † *Naquelſamare*, een *Chan* of gemeine lants herbergh: alwaer op eene hooghte een kaſteel leit, onder bewaring van een Arabiſch opperhooft. Geen Turk magh dezen wegh voor-by, zonder verlof-brief: ſpelende d'Arabieren in de meeſte plaetſen den meeſter. Drie mijlen en een halve van daer leit *Aſſes*: en vier mijlen van *Aſſes Rabatanim Cenſor*: en ontrent noch zoo verre *Merſadine*. Daer na volght *Tayes* *, een ſtad, half zoo groot, als *Zenan*, met een wal van kley, en geſterkt met een kaſteel. Vier mijlen van *Tayes* leit *Fufras*. Den vijfden van Sprokkelmaent heeft men een groten toeloop van volk te *Fufras*: naerdien een van hunne heiligen aldaer begraven leit: en gaen daer van daen t'zamen na *Mekka*. drie kleine mijlen van *Fufras* is † *Aſanbine*: en vier grote verder *Mouſa*: en ein-

* Of Seruſiammer.

† Of Nakasmarre.

* Of Tayeſſe.

† Of Alſavinda.

1 Hollantse Loosie
2 Engelsche Loosie
3 Mosjcke
4 Plaets daer d' gallyen gemmaert en schoon gemaekt worden
5 Castel van d' Haven
DE stadt MOCHA
3
5

eindelijk *Mocha.* Het lant is doorgaens volk-rijk. Ontrent *Mousa* en *Tayes* valt veel indigo.

Anderen rekenen den afstant dezer plaetsen van *Mocha* na *Chenna* aldus: Acht mijlen van *Mocha* leit een dorp *Moussa* genoemt: zeven mijlen van *Moussa* een kleine vesting *Akuma:* en drie mijlen verder een vesting *Asavinda:* en drie andere mijlen verder een stedeken *Offluse*, gelegen in het hangen van een hogen steilen bergh, tot haere grote sterkte: want naulix twee perzonen neffens elkandere daer op kunnen komen. Twee mijlen van *Offluse* leit een plaetse *Sarny Mota:* en vier mijlen van daer de stad *Tayesse:* de welke fraei bebouwt is, en zes hoge *Alkorans* of torens, en vele *Metsziden* heeft. Men ziet'er ook een prachtige grafstede van zekeren *Bassa.* Aldaer wort grote inlantsche handel gedreven. Vijf mijlen en een halve van *Tayesse* leit een dorp *Akar:* daer na het dorp *Mayios*, in 't hangen van eenen hogen bergh. Twee mijlen en een halve van daer de stad *Ype:* en vijf mijlen en een halve van *Ype* de stad *Machhadder:* zes en een halve mijle van daer de bemuurde stad *Jerrime:* drie mijlen en een halve van *Jerrime* de stad *Dammer.* In 't midden van deze stad leit een kasteel van blaeuwen arduin-steen, met ronde punten: hoewel met weinigh geschuts gestoffeert. De bouw-meester was een Italiaen. Vijf mijlen van de stad *Dammer*, en drie van *Chenna* of *Sanaa*, leit een dorp *Serasia* geheten.

Het lantschap van *Tehama*, of *Tihama*, en *Chaulan.*

HEt lantschap van *Tehama*, of *Tihama*, strekt aen de Rode zee, is lang twalef, en breet veertien † pleister-plaetsen: paelt ten Ooste aen bergen, ten Weste aen de Rode zee, ten Noorde aen *Mekka* en *Giodda*, anders *Ziden*, de haven van *Mekka:* ten Zuide aen het lant *Chaulan*, of *Jemen.* Of het paelt ten Weste aen de Rode zee, en met zijne andere delen aen de lantschappen van *Higiaz* en *Jemen*, en strekt van *Mekka* tot aen *Aden.*

† Of dagh-reizen.

Tehama is gezeit *felheit der hitte:* gelijk dit lant daer van den naem bekomen heeft: dewijl het met zijn grootste gedeelte laegh, en hier door op de hitte der Zonne leit. Van wegen zijn laege gelegentheit wort *Tehama* op Arabisch ook *Algaur* genoemt, dat is, *hol:* hoewel het met eenige berghachtige plaetsen vermenght is.

In het lant van *Tehama* zwerven d'Arabieren uit alle de stammen om-her.

Chaulan.

Het lant van *Chaulan* is in dat gedeelte des lants van *Tehama* gelegen, welk aen het lant van *Jemen* grenst, dertien pleister-plaetsen van *Mekka*, vier van de haven *Hali*, twee van *Baisat-Jektan*, en by-na op de midden-streke, tusschen *Mekka* en *Sanaa* gelegen.

Chaulan wort noch heden alzoo by d'Arabieren geheten, en is een gebroken naem van *Chavila*, de twalefde zoon van *Jektan*, die het lant met der woon bezeten heeft.

Uit de bovengemelde beschrijving van *Tehama* en *Chaulan* blijkt, dat het lant, heden by d'Arabieren *Tehama* genoemt, het zelfste zy, dat *Ptolemeus* het lantschap der *Kassaniten* heet, en *Chaulan* op d'uiterste grensen der *Kassaniten*, by de *Sabeërs*, geweest zy. Dienvolgens zijn de *Chaulaniten* of inwoonders van *Chaulan*, d'aeloude volken *Karbiers*, die by *Agatarchides* en *Diodoor* gedaght worden. *Neffens de Kassaniten*, zoo d'eerste schrijft, *bewonen de Karbiers het vast lant: waer by een diepe haven is: uit de welke vele bronnen springen. Vervolgens komen de volken der Sabeërs te leggen.* Van gelijken stelt *Diodoor* na de *Kassaniten* de *Karbiers:* en na de *Karbiers* de *Sabeërs.* Dies woonden de *Karbiers* tusschen de *Kassaniten* en *Sabeërs*, en was een onvermaert volk.

Koning *Juba* noemt, by *Plinius*, de *Karbiers Kerbaniers:* en *Elius Gallus*, *Kembaniers*, in plaetse van *Kerbaniers.* De naem *Karbiers*, of *Kerbaniers*, schijnt aen deze volken, door de *Feniers*, van wegen den daet gegeven te zijn: want *Keraba* bediet op Hebreeusch *oorlogh*, en *Karab*, *oorlogen:* gelijk zy ook, zoo *Elius Gellius* getuight, in de wapenen uitmunten. En uit dit zelfste kenteken blijkt, dat zy een en de zelve volken met de *Chaulaniten* zijn: die om hunne sterkte en strijtbaerheit by d'Arabische schrijvers geroemt worden.

De

Du-Sohain. De hooftstad van *Chaulan* is *Du-Sohain*, of *Chaulan-Du-Sohain* genoemt, dat een sterk kasteel is.

Chond. Een ander volkrijk kasteel, *Chond* genoemt, leit op een groten heuvel, zes en twintigh duizent schreden van *Nagia*, en hondert en veertigh duizent van *Sanaa*, dat by de volken uit het lant van *Chaulan* bewoont wort. Het heeft vele putten. Uit bewijs van ons boven-verhael, was *Sanaa* een stad der *Gebaniten*: desgelijx was *Nagia*, volgens schrijven van *Plinius*, een stad der *Gebaniten*. Dies lagh dit gedeelte der *Chaulaniten* niet verre van de *Gebaniten*. De volken van *Chaulan* zijn sterk en strijtbaer. In *Tehama* is een bergh *Sjara* geheten, die wiltrijk van leeuwen en tygers is.

Tebala.

TEbala is een tamelijk vermaert stedeken des lantschaps van *Tihama*, gelegen op den wegh, die van *Mekka* na *Sanaa* loopt, [a] zes of [b] acht dagh-reizens van *Mekka*.

a Aledris. b Jakut.

Eenige Arabische schrijvers gedenken een ander *Tebala* in *Jemen*, niet verre van dit *Tebala* gelegen; maer is zoo vermaert niet.

Tebala in *Tihama* wort gemeenelijk, tot onderscheit, *Tebala Alhasjaagh* genoemt: naerdien dit het eerste geweest is, dat *Alhasjaagh*, zoon van *Jozef Altakafi*, bemachtight heeft.

Zommigen brengen den oorsprong des naems *Tebala* op *Tebala*, dochter van *Ali*, zoon van *Mukeffi*, d'Amalekiter: maer zeker ander Arabische schrijver, *Kelebeus*, op *Tebâla*, *Abrahams* nichte, geboortigh van *Midian*.

In Libro de Etymis locorum.

De omleggende lantstreke is zoo vruchtbaer, dat de vruchtbaerheit van *Tebala* onder d'Arabieren tot een spreekwoort geworden is.

Tebala, desgelijx *Gurex*, een stedeken van *Jemen*, was een van d'eerste steden, de welke de wet des nieuwen godsdienst aenvaerde, en *Mahomet* ontfing. Waerom het ook zijn vryheit en recht behielt.

Gurex is een klein stedeken, uit het getal der vestingen van *Jemen*, de welke in 't byzonder, in de lanttale van *Jemen*, of *Gelukkigh Arabie*, *Michlaf* genoemt worden. Het leit op den zelven wegh, die van *Mekka* na *Sanaa* loopt, zes dagh-reizens boven *Tebala*. *Gurex.*

De lantstreke is groot en breet, en vruchtbaer in het voortbrengen van *Akacie-bomen*. De gront is waterrijk, en dienvolgens vruchtbaer. Deze lantstreke levert ook een zeer treffelijk slagh van kamelinnen uit, en huiden, die daer gemeenelijk na genoemt worden.

Het lantschap van *Hadramutta*, of *Hadhramauth*.

Aledris. Alteig. HEt lantschap, by d'Arabieren *Hadramutta*, of *Hadhramauth* genoemt, was ook met dien naem by de Grieken en Romeinen bekent: hoewel by zommigen met eenige verandering in de spelling: want *Theofrast* noemt het *Adramyta*: *Dionijs Periegetes Chatramis*: *Strabo Chatramotis*, of *Chatramitis*: *Ptolemeus lant der Adramiten*. *Ptolemeus* evenwel, desgelijx *Plinius*, schijnen het lant der *Adramiten* van *Chatramitis* t'onderscheiden: naerdien zy d'inwoonders, d'*Adramiten* en *Chatramiten*, tot verscheide volken maken: maer voegen nochtans hen beide een zelve woonplaetse toe: te weten, de Zuider gedeelten van *Jemen*: Dies worden t'onrecht en qualijk d'*Adramiten*, by *Ptolemeus* en anderen, van de *Chatramiten* onderscheiden: dewijl alleen de volken van *Hadhramauth* al het lant beslaen, dat door *Ptolemeus* hen beide, d'*Adramiten* en *Chatramiten*, toegevoeght wort: als blijkt uit het vergelijken der woorden van *Ptolemeus* tegen die van de Arabische schrijvers. *Aledris.* Maer het gansch onderscheit schijnt alleenlijk ontstaen te zijn uit de verscheide uitspraek des woorts *Hadhramauth*: naerdien d'uitheemschen d'Arabische letteren, *Ha* en *Dad*, niet recht uitten, noch dienvolgens op een zelve wijze: 't en zy iemant misschien de *Chatromiten* niet tot *Hadhramauth*; maer tot *Hadramath*, een stad des lantschaps *Bahrein*, wil brengen.

Lib. 8. Histor. Plant. cap. 4.

Het lantschap van *Hadramauth*, of *Chatramitis*, strekt, van den bergh *Klimax*, tot aen de volken *Sachaliters*, of lantstreke van *Sachalis*, Oostwaerts. *Ptolem.*

De hooftstad wort by *Plinius Sabota*, by *Arriaen Sabbatha*, by *Ptolemeus* *Sabota.*

Sauba-

Saubatha, en by *Aledris*, volgens *Bochart*, *Seba* genoemt. Het was een vaste middellantsche stad, gelegen op een hogen bergh: van wiens kruin men wijd en zijd over d'omgelege landouwen kon hene zien. Zy begreep binnen haere muuren zestigh tempelen, en was volkrijk.

Plinius lib. 12. c. 14. Theophrast. Histor. Plant. lib. 9. c. 4. D'inwoonders der stad *Sabota* diende den afgod *Sabis*, of *Samis*, dat is, de Zonne, aen wien de priesters de tiende der wierook opofferden, de welke derwaerts, na den tempel der Zonne, van over-al, op kemels gevoert wiert.

Aledris. Gool in Alferg. Xibân. Dit lantschap begrijpt heden twee steden, en vele dorpen. D'eene stad wort *Xibân*, en, met den naem van het lantschap, *Hadhramauth*, en anders ook *Fartach* geheten, de welke vijf pleister-plaetsen, of zeven dagh-reizens, Oostwaerts van *Aden*, op de Noorder brete van dertien graden, op een rouwen en steilen bergh van een zelven name leit, en door de gelegentheit en een kasteel gesterkt is. Tezim. D'andere stad, *Tezîm* geheten, leit meer na 't Weste, en beide een dagh-reizens van de na-by-gelege zee, ter weder-zijde met zantduinen tusschen beiden, die in 't byzonder op Arabisch † *Alahkâf* genoemt worden.

† Dat is, zantvloet.

De haven der *Adramiten* was * *Moscha* genoemt: de welke, om den toevoer van de *Sachalitische* wierook, vermaert was: na de welke, uit *Kana*, de † koopstad van het wierook-lant, of van het * lant der *Adramiten*, eenige vaertuigen gezonden wierden.

* Heden misschien Mocha geheten.
† Arrian.
* Ptolemeus.

Het lant van *Chatramitis* braght myrrhe en wierook voort.

Vervolgens zullen wy nu de plaetsen, op de Indische en Persische zeekuste van *Arabie* gelegen, beschrijven.

Van den mont van het Roo meir, die op twalef graden en veertigh minuiten leit, tot aen *Aden*, is een streke van vier en twintigh mijlen: en van daer tot aen de kaep *Fartach*, of *Fartas*, die op veertien graden en een halve leit, vijftigh mijlen.

Volgens *Od. Barbosa* heeft het koningrijk van *Aden* op de zelve kuste de steden *Hodeïda* en *Maha*: die *Thevet koningrijken* noemt, en door den Turk t'ondergebraght zijn. Hy voeght noch aen het koningrijk van *Aden* de steden *Kubit* en *Zazer*: en *Barthema* daer by de stad *Rhada*. Drie mijlen van *Aden* leit de stad *Abin*.

Vier kleine mijlen van *Aden* leit, op de zeekuste des lants van *Hadhramauth*, op eene vlakte, een wel-bevolkte stad, *Lagi* of *Lasaa* genoemt: daer na *Sciorama*. Een dagh-reizens van daer leit de stad *Ajas* tusschen twee heuvelen, die in 't midden een lustigh dal hebben, daer in merkt wort gehouden. *Thevet* noemt de zelve *Hegiaz*: waer van hy een koningrijk maekt, en geeft aen de zelve de stad *Balberith*, heden by d'Arabieren *Badrahenen* genoemt, daer eertijts een hoge schole in d'artzenye en sterrekunde was. Dikwils komt de naem *Badra* in d'Arabische historien van *Elmacin* voor.

Twee dagh-reizens van daer ziet men de zeer sterke stad *Danta*, gelegen op eenen bergh: en op een zelven afstant van *Danta* de stad *Almacharana*, op den top van eenen bergh, die twee kleine mijlen hoogh is: na den welken alleenlijk twee menschen neffens elkanderen, door d'engte des weghs, kunnen opgaen. De stad is gansch vlak en zeer wel gebouwt. Danta.

De stad *Chihiri*, een der voornaemste zeehavenen van 't lant, is gelegen in *Gelukkigh Arabie*, een dagh-reizens van *Hadhramauth*, op de Noorder brete van veertien graden en vijftigh minuiten, op een dorre zantstrant, aen een grote bay, daer op acht vadem, ontrent een gooteling-scheut van 't lant, goede ankergront is. De stad is groot van begrijp: uit oorzake de huizen zeer verre van elkandere staen: de welke alle van kley en leem-aerde opgemaekt, en van buiten met kalk besmeert zijn. Chihiri.

Chiri heeft een kasteel met vier ronde punten, goet voor eenen aenloop: maer niet voor geschut. Daer zijn drie of vier *Metzjiden* of tempels.

In *Hadhramauth* leit, aen zee, het lantschap † *Xohra*; en de stad *Dolfar*, *Xesequi*, *Pecher*, en *Norbante*.

† Ziet pag. 29

Joan de Barros stelt tusschen *Aden* en de kaep van *Fartach*, de plaetsen *Abiam*, *Ar*, *Kanakam*, *Brum*, *Argel*, *Xael*, de hooftstad des koningrijks van *Herit*: de stad *Kayen*, of *Kaxem*, vier mijlen westelijker als de kaep van *Fartach*.

Het lantschap van *Sagar*, of *Segar*, en *Sachar*, paelt ten Ooste aen dat van *Hadhramauth*, en leit 75 mijlen van *Aden*. Het lantschap van Sagar. *Segar* wort by d'Arabische geslaghten van *Mehra* bewoont, die zuivere Arabieren zijn. Het is een der twee

plaetsen van *Arabie*, die wierook geven: gelijk *Merbat* d'ander.

Zeeboesem Sachalites. De zeer diepe zeeboesem, by ouds *Sachalites*, en anders by d'Italianen, volgens *Molet*, *Golfo di Sachalat* genoemt, leit op d'Ooster-kuste van *Gelukkigh Arabie*, bewefte het lantschap van *Hadhramauth*, of *Chatramitis*, by de kaep *Syagros*, die heden, volgens *Ramuso* en *Molet*, by de Portugezen *Capo Sachalat*; maer volgens *Johan de Baros*, *Capo Rosalgate* wort genoemt.

Volgens *Bochart*, strekt de zeeboezem *Sachalites* van *Materqua*, of *Metakum*, heden by eenigen *Kalhat* geheten, tot aen *Koua* en de kaep van *Rosalgate*, een streke by-na van zestigh mijlen. Aldaer woonden by ouds de volken, by *Ptolemeus Sachaliten* genoemt: en aldaer was de lantstreke *Sachalitis* gelegen, met een stad van een zelven name, op den oever der Indische zee, tusschen d'engte van het Roo meir, of Arabischen zeeboezem, twee hondert en vijftigh Spaensche mijlen Zuidwaerts, en tusschen de engte van den Persischen zeeboesem hondert en vijf en zestigh mijlen Noordwaerts.

Het gewest van deze volken schijnt onder het koningrijk van *Fartas* of *Hadhramauth* begrepen te worden.

Wijders, het gedeelte van *Arabie*, boven den zeeboesem *Sachalites*, na 't Ooste, is meest woestijne. Derhalve de meesten der ouden, in het beschrijven, daer los over henen lopen.

Zoo *Belloforest*, onder de nieuwe schrijvers, getuight, is deze gehele zijde woest: zulx van *Materqua*, of *Metakum*, het begin van den zeeboesem van *Sachalites*, tot aen de kaep van *Rosalgate*, het einde, een streke ontrent van zestigh mijlen, niet een eenige stad gevonden wort.

Gen. 10: vers. 29. De *Jobabiten*, kinderen van *Jobab*, de laetste zoon van *Jektan*, hebben, volgens *Ptolemeus*, ontrent de lantstreke van *Sachalitis* gewoont.

D'oorsprong des naems *Jobabiten* is klaer: want *Jebab* betekent in 't Arabisch een *woestijne*: en *Ardo-Ljebabi lant der woestijne*: gelijk in'er daet het lant ontrent *Sachalitis* is. De lantstreke *Sachalitis* geeft wierook.

Bochart wil 't lant *Sagar* voor het *Sachalitis* der ouden gehouden hebben, en dat uit verscheide redenen.

Eerstelijk, gelijk *Ptolemeus* de *Chatrammiten* ten Ooste, tot aen de *Sachaliters*, uitstrekt; alzoo paelt ook, volgens de lantbeschrijver *Aledris*, het lant *Segar* ten Ooste aen het lant *Hadramauth*. Ten tweede, zoo stelt de lantbeschrijver *Aledris* d'eilanden *Churtan* en *Murtan*, of anders *Curia* en *Muria*, in den zeeboesem *Alhascisc*, die hy zeit zeer diep te zijn, tegen over het lant van *Sagar*. Maer deze zeeboesem is die van *Sachalites*. Eindelijk, gelijk het † lantschap van *Sachalitis* is wierook gevend; alzoo geeft ook het * lant van *Sagar* wierook. † Arrian. * Aledris.

Kalhat. Aen den mont van den vliet *Prim* leit een stedeken *Kalhat*, of *Quelhat*, dat eenige voor het *Metakum* van *Ptolemeus* houden.

Een weinigh na 't Weste leggen dicht onder het lant d'eilanden *Kuria Muria* geheten.

Kaep van Rosalgate. Op de Noorder brete van twee en twintigh graden, of twee en twintigh en een halve, is gelegen, aen d'Indische zee, de kaep van *Rosalgate*, of *Rizalgate*, en *Rasalgate*: hoewel alzoo oneigentlijk by de Portugezen genoemt: want de rechte naem is in 't Arabisch *Raselhad*, dat is, *kaep* of *uithoek der grensen*, om dat de zelve de leste en Zuiderlijkste van *Arabie* is. Zy wort by *Barbosa Fakalfat* genoemt, en by *Johan Barros* voor d'uithoek *Syagros*; maer by *Bochart* en andere voor d'uithoek *Korodamum* van *Ptolemeus* gehouden: hoewel *Ramusius* en *Molet* willen, dat de kaep van *Sachalat* heden *Syagros* heet. De kuste, die deze kaep maekt, is veel lager, als op andere plaetsen. De zelve laet haer uit zee aenzien, als een lange zeer slechte dijk: waer achter zich drie of vier heuveltjes vertonen.

Cabo Falso. Dicht by de kaep van *Rosalgate* leit een andere, *Cabo Falso* by de Portugezen genoemt, dat's, *valsche kaep*, om zijne gelijkenis met de kaep van *Rosalgate*: maer is nochtans de zelve niet.

Kalyatte. Twee mijlen van de kaep van *Rosalgate* leit een plaetse *Kalyatte* genoemt, en by *Ptolemeus* eertijts, volgens *Barros*, *Metakum*. *Metakum* is gelegen by den zeeboezem *Sachalites*, tusschen de kaep *Syagros* en de stad *Ausara*, zestigh mijlen van *Ormuz*.

Kalyatte was eertijts een grote en volk-

1 Vis-marcht
2 .Strant versien met veel Koopmans waren.
3 .Hollantse Scheepen.
4 Sterckte op een klip tot bevrydingh van de Stat.
5 .Sterckten op bergen tegen aen loop der Arabieren.
MA KATE

volkrijke ſtad; maer is heden by-na geheel vernielt en woeſt, gelijk ook alle d'andere gebuurſteden.

Kalarat. Voor-by *Roſalgate* leit een puinhoop der ſtad *Kalarat*, die eertijts door *Albukerken*, veltheer der Portugezen, geheel verdelght wiert. Niet verre van daer leit *Teiba*: namelijk, aen den oever van een bequamen vliet, en aen den voet van zekere kleine bergen. Daer na volght *Kuriate* of *Kuriat*.

Baye Maciera. Tuſſchen d'eilanden van *Kuria Muria*, en de kaep van *Roſalgate*, op d'Ooſter kuſte van *Arabie*, is een baye, genoemt *Maciera* of *Mazira*, welke diep te landewaerts in ſtrekt: en aldaer eenige tongen, banken en zanden maekt: waer door het aldaer gevaerelijk is, om met ſchepen uit en in te komen. Noit is die baye den Portugezen bekent geweeſt, niet tegenſtaende zy zoo vele jaren dezen oort bevaren hebben: waer door zy ook niet weinigh ſchipbreuk hebben geleden. Eindelijk hebben de Engelſchen, die zich dikwils in deze baye bevonden, by voorval van hun kapen op de Mahometanen, die na *Mekka* ter beêvaert trokken, de zelve ontdekt, en alle d'aenkomſten met sloepen gepeilt: alwaer zy kanalen en gaten vonden, bequaem tot doorgang voor grote ſchepen. Waer over zy aldaer vier maenden te dier tijde op het eilant bleven, dat in het midden van deze baye leit, geduurende den gehelen Winter of regen-tijt in Indiën: die hen belette na *Suratte* te keren.

Dit eilant, volgens ondervinding der gemelde Engelſche, wort bewoont by zekere geſlaghten van Arabieren, en leit dicht aen het vaſt lant: van waer zy alle andere gemakken, die hen ontbreken, trekken. Het is een veiligh vertrek voor ſchepen, heeft overvloet van ſchoon water, ſchapen, bokken, en gevogelt in grote meenighte: als ook vele dadelen, druiven en oranje-appelen. De bergen zijn aldaer veel lager, als d'andere na-by-gelegen bergen.

Na de baye van *Maciera* volght de baye van *Sint Peter*, en daer na de kaep van *Sint Peter*. Baye van Sint Peter.

Tuſſchen de kaep van *Sint Peter*, en de kaep van *Roſalgate*, leggen de bergen, by de Portugezen *Los Palleiros* genoemt, dat 's *ſtroo-ſchelven* gezeit, die boven den top van d'andere uitkijken: op een zelve wijze, als gewonelijken de koorn of gerſt-ſcherven in oppers op het velt geſtelt worden. Deze bergen zijn klein, ten getale van drie of vier, en doen zich aen den zeeman veel meer op, als eenigh ander lant van de kuſte van *Arabie*. Bergen Los Palleiros.

Na *Kalyate*, en zes of zeven mijlen van *Maskate*, leit, op de kuſt van *Arabie*, een klein ſtedeken, *Tehebe* genoemt: hoewel het onder het koningrijk van *Ormus* behoort. Het is geſticht in eene kleine opening, of zeker dal van de ſchrikkelijke en vervaerelijke rotſen, die langs den zee-kant leggen. Daer zijn ontrent hondert en vijftigh kleine huisjes, van aerde en hout zeer ſlecht geſticht: gelijk alle d'andere van dien oort. Tehebe.

Twee kleine mijlen van *Tehebe*, na de zijde van *Maskate*, valt in deze opening of dal een beke, met zuiver, helder, klaer en verſch water, en maekt een kanael, zoo breet en diep, dat berken van middelmatige grote daer kunnen inkomen, en bequamelijk water voor de ſchepen halen, die deze kuſte aendoen, hoe groot zy ook zijn.

Niet tegenſtaende deze plaetſen, *Kalayate*, *Tehebe*, en *Kuriate*, wel eer een gedeelte des koningrijks van *Ormus* uitmaekten, zoo wel als alle d'andere plaetſen van de zelfde kuſte van *Arabie*, tot aen de kaep van *Moçandan*, zoo zijn zy evenwel in den begin dezer eeuwe des zelven gehoorzaemheit ontrokken, tot hunne grote verzwakkingh, en met groot verlies voor de Portugezen.

Maskate.

DE ſtad of het vlek *Maskate*, of *Maſchat*, leit tuſſchen *Kuriate* en *Sohar*, op de Ooſter kuſte van *Gelukkigh Arabie*, en op de Noorder brete van drie en twintigh graden, en ruim zes en dertigh minuiten.

Maskate is gebouwt op eene kleine vlakte, of liever in eene opening, de welke door yzelijke en vervaerelijke rotſen of klippen van dien oort gemaekt wort.

Te weten, ontrent twee hondert treden

den van de ree, daer de schepen ten anker leggen, is een zeer effen oort van ontrent veertigh treden in den ingang breet, tusschen twee zeer grote rotsen: daer men niet dan dezen ingang alleen heeft.

Na dezen vlakken oort of ingang verwijderen de rotsen ter weder-zijde haer allengs tot aen eene opening, de welke eene kleine pleyn of vlakte maekt: waer op de stad *Maskate* gebouwt is, tot ontrent vijf of zes hondert schreden in de lengte, en twee hondert in de brete.

Op het einde van deze kleine vlakte vereenigen haer de rotsen weer, en rijzen met haere spitsen hoger, als aen den zeekant, en maken een anderen engen doorgang, gelijk de voorige: hoewel die veel rouwer is. Langs den welken men genootzaekt is op te klimmen, om daer na op de vlakte van *Arabie* neêr te stijgen.

Maskate begrijpt ontrent drie hondert huizen: hoewel zeer klein en slecht, van zeker dun riet of staken t'zamen gevoeght en opgeslagen, en met bladen van dadel-bomen gedekt. Doch zoo *Della Valle* schrijft, zijn de huizen ten dele van steen, en ten dele van dadel-bomen takken, als hutten gemaekt. Aen het dak is een grote goote, tot afleiding van het regen-water. Onder rusten de huizen op kleine steenen, met kalk t'zamen-gemetst, tegen de regen. De huizen staen zoo dicht by elkandere, dat men naulix tusschen de zelve kan doorgaen: waer door de stad veel kleinder schijnt, als zy in'er daet is.

Behalve deze, zijn op den wegh, die van den zeekant na de parochie of klooster der Augustijner monniken, en na het kasteel loopt, door de Portugezen, ontrent des jaers zestien hondert, eenige huizen gebouwt: waer in d'Indianen of Benjanen hunne tenten en winkels hebben. Deze straet is een weinigh breeder, en maekt den schoonsten oort der stad.

In *Maskate* zijn twee kerken: de hooftkerke, en die van het klooster van *S. Augustijn*, en alle beide gewijdt aen de maeght *Maria*; hoewel onder verscheide namen: te weten, de kloosterkerke onder den naem van *Genade*, en de hooftkerke onder die van *Rosarium*, of *Rozen-krans*. Het klooster van *Sint Augustijn* wiert in den aenvang dezer eeuwe gesticht. Het heeft, beneffens eene fraie kerke, een huis, dat bequamelijk twalef geestelijken kan herbergen.

Daer by is een tuin, die op de rotse, met twee of drie voet aerde daer op te brengen, ontrent des jaers zestien hondert en tien gemaekt wiert. De tuin is beplant met wijngaerden, die zeer treffelijke druiven geven, en met meenighte van vruchtbomen: onder de welke de dadelbomen het weelderighste opschieten: die, na zes of zeven jaren groeiens, schoon niet hooger dan eene piek, zulke volkome en smakelijke dadelen voortbraghten, als de beste van geheel Ooste. De tuin heeft geen ander water, als dat uit de putten gehaelt wort: het welk zeer goet en gezont is, en niet alleenlijk dient om de tuin te bevochtigen; maer ook om te drinken.

By deze tuin is een grote en fraeie poel, vyver, of water-bak, die de geestelijken tegen de hitte der Zonne hebben doen overdekken, daer in zy zich des Zomers, geduurende de grote hitte, baden.

By de grote haven, recht tegen over het klooster, en ontrent vijftigh treden van daer, leit, op een verheve rotse, een kasteel of burght gebouwt: wiens eerste opgang aen een pleyn of klein velt begint, dat na 't Zuid-ooste, en na de steiger of kay der twee havenen zijn uitzicht heeft: hoewel de grote haven nader aen dezen opgang is. Kasteel.

Op het onderste of benedenste gedeelte van dit zelve pleyn is een wacht van zoldaten of Kristenen des lants, die den ingang bewaren; door den welken men by twintigh of dertigh trappen tot aen het eerste ravelijn opklimt, dat twee pieken hoogh, en met hoge en lage schietgaten voorzien is. Aldaer begint de muur, met eene poorte, de welke met een halve mane gesterkt is: door de welke men ingaet, om by een zeer rechte stene trap van meer dan zestigh of zeventigh treden, tot aen het twede ravelijn op te klimmen, dat insgelijx met schietgaten voorzien is, en het gansch pleyn, dat binnen de rotsen leit, beschermen, en de twee kayen der havenen met zijn geschut beheeren kan.

Op dit twede ravelijn begint de twede

de muur, met zijne poorte: door de welke men na een andere trap gaet, de welke veel hoger en rechter als d'eerste is, die tot in de vesting of kasteel springt. In den ingang des kasteels staet het huis van den gouverneur of kasteel-vooght, dat tamelijk sterk is.

Daer is ook een dikke tooren na de zijde des kloosters en de stad toe, die de stad, en daer en boven de twee kayen der havenen beheert, en d'opening beschermt, de welke door de rotsen, tot aen den ingang der vlakte des lants van *Arabie* gemaekt wort. Dies geen mensch daer kan verschijnen, of staet voor het geschut bloot.

Het geen dit kasteel onverwinnelijk maekt, is inzonderheit de muur, die het omringt, en in zijnen omtrek, zoo van buiten, als binnen, vele ongelijke hoeken maekt: dewijl die in het maken na de rotse meest gevoeght wierden. Dies ieder hoek een travers of vesting verstrekt, die elkanderen tot bescherming dienen.

Het kasteel is over al met grof geschut gestoffeert, en met schietgaten voorzien: hoewel die zeer rou gemaekt zijn: maer de natuur, de welke deze plaetse by-na ontoegangkelijk gemaekt heeft, vervult het geen de schranderheit des bouwmeesters niet heeft kunnen voltrekken.

Op beide zijden van dezen dikken tooren is een muur van ontrent dertigh treden hoogh, die tot aen den kruin der rotse strekt, op de welke het lichaem van deze plaetse gebouwt is.

Op het eind van dezen muur is een andere dikke tooren, die, tegen 't Zuide, de stad, pleyn en klooster beschermt: en ten Noorde, na de grote haven toe, kan zy de reê en ingang, en plaetse daer men te lande stapt, bestrijken.

Men vond dienstigh dezen dikken tooren op dien oort te stichten: dewijl een rots-bergh van d'enge kaken en ingang der vlakte, van *Arabie* af, zich van 't Weste na 't Ooste strekt, tot aen een punt, die lager als d'andere is, op de welke het kasteel staet.

De gehele kruin van dezen bergh is zeer rou en moeielijk te betreden: want die dit by nacht zou willen bestaen, zou, hoe kundigh hy dier plaetse was, ongetwijffelt van boven neêr storten en den hals breken.

Van het huis des kasteel-vooghts klimt men by tien of twaelf trappen na het bovenste der vesting: alwaer een klein ravelijn, batery, bolwerk of rondeel is, van dertien of veertien treden in het vierkant: waer onder een grote en diepe waterbak is, de welke den tijt van twee gehele jaren voor meer als drie hondert menschen water kan verschaffen.

Van daer klimt men noch twee of drie trappen op, en komt aen de kapel, de welke een klok-toren heeft. Aldaer staet altijt aen een venster een schiltwacht: van waer men deze gehele reê; ja een goet gedeelte van de grote haven zelve kan ontdekken. Door dit venster ziet men recht op het oud kasteel uit, dat vier hondert treden van daer staet: dies zy elkanderen, door verren afstant, niet kunnen beschermen.

Op dezen oort is een derde tooren, die even eens gesterkt is, als de twee andere, en beheert ook alle de bovengemelde plaetsen; maer hy is zoo dik niet, als de twee voorige.

Klimmende van dit ravelijn of batery af, recht tegen over de trap, by de welke men aen de zijde van het huis des kasteel-vooghts opklimt, zoo vint men aen de voet van een trap van 13 of 14 treden, een muur, die na 't Noorde staet, en recht neêrwaerts na de grote haven schiet. Deze muur, schoon niet zeer hoogh, is evenwel ongemeen sterk en fraei gebouwt: want dewijl deze hoge en vervaerelijke rotsen van het oud kasteel en de kleine haven af, na 't Noordooste strekken: en daer na zich krommen, en een groten bocht na 't Noorde aen d'eene zijde, en aen d'andere zijde het geberghte en de muur, een groten omtrek van den grootsten tooren af, na het West-Noord-Weste, en Noord-West maken, en zich na 't Noorde krommen, zoo maken deze twee muuren, die uit de natuur zeer sterk zijn, een opening of mont van niet boven twee hondert treden breet, en besluiten alzoo de haven: waer in allerhande vaertuigh, hoe groot het ook is, zich kan vertrekken, en in alle veiligheit verblijf nemen.

Van deze muur schiet een trap van eenige treden na eene kleine plaetse, alwaer huizen of liever lootsen voor het krijgsvolk gebouwt zijn: als ook ma-

gazijnen, om hout, wapentuigh, en lijftoght te bergen. Deze plaetse is afgesneden, en heeft bateryen, om geschut daer op te planten. Men kan van daer niet alleenlijk de haven ontdekken; maer ook vier of vijf mijlen verre in zee zien.

Van daer klimt men by een rechte en zeer moeielijke trap neêrwaerts, van over de zestigh treden in de rotse gehouwen, daer men rontom gaet, tot dat men aen een groot ravelijn komt, de welke met geschut aen de zijde der haven gestoffeert is.

Van daer klimt men by een andere trap neêrwaerts, de welke veel rechter en groter, als d'andere is, en komt aen een ravelijn, de welke zoo laegh is, dat haer geschut water-pas of gelijks het water schiet. Waer over niet een eenigh vaertuigh, hoe klein het is, of het staet voor het geschut ten doel, en kan zonder verlof van het opperhooft in de haven niet komen. Dit ravelijn wort door een dikken toren beschermt, die tot aen den kruin van den bovengemelden bergh strekt, die ter wederzijde spits afgesneden is. Aldus bevont zich de plaetse *Maskate*, en des zelfs kasteel, ontrent des jaers zestien hondert en zeventien, wanneer de Portugezen de zelve in bezit hadden, volgens verhael van *D. Garcias de Silva Figueroa.*

Della Valle. De haven van *Maskate* is rontom met kleine bergen besloten, en leit tegen 't Noorde en Ooste open, daer uit de wint dikwils grote ongelegentheit en zwarigheit veroorzaekt.

De overste, of vooght des kasteels, is niet altijt op de burght, uit oorzake van des zelfs ongemakkelijke gelegentheit: en komt'er niet, dan in de heetste maenden van den Zomer, tot verkoeling, om d'onverdragelijke hitte in het vlek. Dies woont hy een gedeelte van 't jaer in een huis, dat in 't vlek staet, en vertrekt zich niet in de burght, dan als de Zon de meeste kracht heeft.

De burght-vooght, die van wegen de Portugezen ontrent des jaers zestien hondert en zeventien aldaer geboodt, was *Jean do Quadras* genoemt: en die van 't jaer zestien hondert en twee en twintigh *Martino Alfonso de Meio.*

Op de komste van eenige schepen der Portugezen of andere volken, komen uit het lant gewonelijken te *Maskate* zeer vele Arabieren, *Beduïnen*, en in *Barbarye* en *Spanje Alarabes* genoemt, die by troepen op het velt, onder tenten, hun verblijf nemen, en met die om her zwerven, en van plaetse veranderen, om t'elkens versche weide voor hun vee te hebben. Deze Arabieren brengen gevogelt, geiten, dadelen, en andere eetwaren te koop, in verruiling tegen rijs en Indiaensche kleden.

Maskate is na zijne grote zeer wel bevolkt, inzonderheit, sedert den Portugezen het eilant *Ormus* door den koning van Persien was afhandigh gemaekt: van waer vele luiden van verscheiden godsdienst zich herwaerts begaven, om dit vlek te bewoonen: als Portugezen, Arabieren, Indianen, Heidenen en Joden.

Behalve drie of vier huisgezinnen van Portugezen, die aldaer getrouwt leven, en eenige weinigh zoldaten, zijn alle d'andere inwoonders van *Maskate* Moren, Arabieren, 's lants ingeboornen, en Joden, of Heidenen.

De Portugezen en eenige Heidenen, die middelen hebben, handelen op *Ormus*, *Cinde*, en op de kuste van *Arabie* en *Persie*.

De Joden, sterk ontrent vijftien of twintigh huisgezinnen, zijn alle arm en ellendigh, en zoo weinigh van kennis en verstant, dat zy alleenlijk den naem van Joden mogen dragen. Zy erneren zich met eetwaren te verkopen, en lichte Moorsche vrouwen te herbergen, die zich op de komste van eenige oorlogh of koopvaerdy-schepen, op hope van eenigh gewin, uit het velt na *Maskate* begeven. Deze Joden spreken Arabisch, gelijk alle d'andere inwoonders.

Meest alle d'inwoonders zijn zeer arm, eeten niet, dan op hooghtijden, dadelen en melk, en een weinigh rijs. De mannen en vrouwen gaen gekleet op een zelve wijze, als d'Arabieren van *Fez* en *Marokko*.

Maskate staet heden onder het gebiedt van den *Emir* van *Vodana*, die het den Portugezen afgenomen heeft: aen wien eertijts de *Emir*, of vorst van *Maskate*, het veréert had.

De Portugezen dwongen alle de schepen der Mahometanen en Indianen, die op den Persischen zee-boezem en

Rode zee varen, en *Maskate* wilden aen doen, tol aen hen te betalen: uitgezondert de schepen, die *Ormus* aendeden. Desgelijx waeren de Hollantsche en Engelsche schepen tol vry.

Aen d'andere zijde van de haven, op een anderen bergh, lagh ook, ten tijde der Portugezen, een weerbare vesting, de welke het oud kasteel was, daer op eenigh geschut stont.

Tegen over *Maskate* leggen, in zee, drie klippen, die d'aenkomste der schepen zeer moeielijk en bekommerlijk maken.

Een halve mijle van *Maskate* leggen, tusschen d'openingen en steilten der rotsen, dicht aen zee, eenige kleine huisjes, of hutten, zoodanige die van *Maskate* zijn.

Kelbuch. Naest aen de burght van *Maskate*, en aen den oever der zee, in eenen inham, en aen de voet van bergen, die van de zijde, daer langs men na *Sohar* gaet, de burght en huizen omringen, is een klein; maer volkrijk dorp, *Kelbuch* geheten. Dan om daer te komen, heeft men nootwendigh eenen van deze enge paden door te gaen, die tusschen de bergen leggen, om na *Maskat* en andere gebuur-plaetsen te trekken.

De Portugezen hadden dezen engen wegh, tot bevrijding voor 's vyants invallen, die te *Kelbuch* zouden mogen komen landen, zeer voorzichtelijken met muuren afgesloten: en de muuren met weerbare torens gesterkt, om daer schiltwacht en eenige kleine stukken geschuts op te zetten.

De huizen, of liever hutten, zijn'er met palmtakken overdekt, en zoo laegh, dat geen man daer recht in overeind kan staen: maer moet, na de wijze der Moren, zitten of leggen.

De meeste inwoonders van *Kelbuch* zijn visschers, Arabieren en *Belluci*.

Zes mijlen van *Maskate* leit een plaetse *Sibo* genoemt, daer voor het in zee zeer ondiep is. Sibo.

Alle de bovengemelde plaetsen van de kaep van *Kuria Muria*, tot *Kelbuch* en verder, leggen in 't lantschap van *Oman*, tot wiens beschrijving wy nu treden.

Het lantschap van *Oman*.

HEt lantschap van *Oman* paelt ten Ooste aen het lantschap van *Sohra*, ten Noordweste aen het lantschap van
Abulfeda. *Jamâma*: ten Noorde aen het lant van *Mahr*, en strekt by-na tot vijf en zeventigh mijlen langs de stranden des Persischen zee-boesems, die aldaer by d'Arabieren d'*Omanische zee*, na dit lantschap, genoemt wort.

Oman was ook eertijts de naem van d'aeloude hooftstad dezes lantschaps, de welke by *Ptolemeus Omanum* geheten wort, en tot een scheit-pael der twee lantschappen, *Jemen* en *Bahrein*, diende.

Men houdt *Oman* voor een naem van den zoon van *Saba*, of *Seba* te zijn,
Gen. 25. namelijk *Abrahams* neve, uit *Ketura*. Deez naem is veilight aen die stad gegeven: gelijk andere namen van *Abrahams* nakomelingen aen andere steden van *Jemen* gegeven zijn. Want na *Abraham* al zijn goet aen *Isaak* gegeven had, zoo liet hy d'andere zoonen der by-wijven na Oosten-lant trekken: tot het welk ook dit lant behoort.

Sohar. Aen de stad stont by ouds een vesting of kasteel, *Sohar* genoemt, misschien na den naem van *Sohar*, de *Hethiter*, *Hebrons* vader. Namaels is deze naem *Sohar* ook aen de voornaemste stad gebleven: in welker overblijffelen die ook behouden wort. Maer d'andere naem, te weten, *Oman*, dient om het lantschap te bedieden.

Sohar, en anders *Soar*, is d'oudste stad des lantschaps van *Oman*, en leit op de kuste des Persischen zee-boesems, vier hondert en vijftigh duizent schreden, of vier en twintigh mijlen van *Maskat*, in een dal, en rontom met bergen omringt: hoewel een stuk weeghs van zee. *Ptolemeus* stelt de koopstad *Omanum* op de Noorder brete van negentien graden en vijf en veertigh minuiten, dien de meeste Oostersche lantbeschrijvers schijnen te volgen. Aledris. Della Valle. Lib. 6. cap. 7.

Ibn Maruph, wiskonstenaer van *Morad*, de derde Turksche keizer, stelt *Sohar* op de Noorder brete van drie en twintigh graden: alwaer ook d'Europische lantkaerten de stad *Sohar* vertoonen. Daer en tegen stellen *Nasir Eddin* en *Ulug Beig Sohar* op de Noorder brete van veertien graden en twintigh minuiten, en op de lengte van vier en tachentigh

tigh graden, te rekenen van d'uitterste Westerkuste van *Afrika*.

In oude tijden was een groote vaert van koopvaerdy-schepen, uit alle gewesten, op *Sohar*; maer die heeft allengs beginnen af te nemen, ter oorzake van het na-by-gelegen eilant *Kis*, dat door zijne laeghte, de schepen, inzonderheit des nachts, niet wel kunnen mijden: maer komen daer op te vervallen, en dikwils schipbreuk te lijden.

Sohar stont eertijts onder de Portugezen.

Sur, en Quelhat. In het lantschap van *Oman* leggen twee andere steden, *Tsur* (anders *Sur*, of *Syr*) en *Quelhat*, op eenen onderlingen afstant van een lange dagh-reize te lande; maer minder over zee. *Quelhat* leit aen d'Indische zee, vijftigh mijlen van de stad *Sohar*. *Ziet pag. 34.*

Dhamar. Niet verre van *Quelhat* leit, neffens de zee, een stedeken *Dhamar*.

Almahgiame. *Almahgiame* is een hoge bergh, of uithoek, of kaep, neffens de zee, vijftien dagh-reizens te lande van *Tsur* gelegen: neffens den welken veel peerlvisscheryen zijn.

Op een afstant van twee dagh-reizens van *Sohar* leggen, in het lant *Tarva*, twee kleine bevolkte steden, na-by elkanderen, en niet verre van den vliet *Falg*. D'een wort genoemt *Soal*, en d'ander *Ofor*. Rontom leggen bebouwde akkers, dadel-bomen en treffelijke waterbronnen. *Soal.* *Ofor.*

Vliet Falg. De *Falg* is een groote vliet, en vloeit voor-by den bergh *Sciorm*. Hy heeft op zijne oevers overal steden en veele gebouwen leggen, en verschaft den inwoonders drinkwater.

Mang. Een halve dagh-reizens van deze steden leit aen de voet van den bergh *Sciorm*, en aen den oever van den vliet *Falg*, een kleine stad *Mang*, en anders † *Mag* geheten. De stad heeft overvloet van dadelbomen en springbronnen. *† Bertius.*

Soroaman. Twee dagh-reizens ten Weste van *Mang*, leit aen de voet van den zelven bergh *Sciorm* een andere stad, *Soroaman* genoemt.

Chursakan. Twalef mijlen van *Sohar* leit een plaetse *Chursakan*, of anders *Korskan* genoemt: en drie mijlen van daer een andere plaetse, *Doba* geheten. *Doba.* *Doba* is ter zijde met bergen besloten, daer de zee gemeenelijk met groot gewelt tegen aenslaet. Maer de plaetse zelve leit evenwel ter zijde, in een luuwen hoek, onder beschut van hoogh lant, daer eenige lage bergen, die een stukweeghs van malkanderen leggen, eene ruimte maken, de welke met huizen bezet is, en *Doba* genoemt wort.

Drie mijlen van *Doba* leit eene plaetse *Lima* genoemt. *Lima.* By *Lima* leggen zeer hooge en spitse rotsen of bergen, gemeenelijk de rotsen of bergen van *Lima* genoemt. Deze rotsen zijn geheel zwart, zonder eenige opening of dal; en daer gene groente gezien wort.

Ter plaetse, daer het lant begint te rijzen, en het geberghte te maken, is een klein eilant, of liever eene kleine rotse of klip, de welke van het vast lant, door een zeer enge kanael, afgescheiden wort, die tusschen deze rotse en den voet des berghs doorschiet: waer door een sloep varen kan. Voor de rotsen van *Lima* is de zee over de zeventigh vademen diep.

Ontrent vijf of zes mijlen van *Lima*, en tien of twalef mijlen van het eilant *Ormus*, leit, op de kust van Arabie, aen den ingang van den Persischen zee-boesem, een kaep of uithoek, *Moçandan*, of *Mochandan*, en anders † *Mosodom*, en in oude tijden, by *Ptolemeus*, *Asaborum* genoemt. *Kaep van Moçandan.* *† Della Valle. Joh. Barros.* Het is een grote rotse, en een weinigh spits, de welke zeer verre in zee strekt: dies men de zelve voor een eilant zou kunnen houden.

Dicht by deze kaep leggen twee of drie klippen, die d'eene verder, dan d'andere schijnen in zee te strekken. De dichtste aen de kaep gelegen is de grootste, en de verste afgelegen, de kleinste, de welke *Baba Selam* genoemt, en by de Moorsche bootsgezellen, in het voor-by-varen, met grote bewijs van blyschap en vreughde-geschrei gegroet wort.

De kaep van *Rosalgate* en *Moçandan* zijn de laeghste plaetsen van de gehele kust: te weten, van d'eilanden *Kuria Muria* tot hier toe.

Verder den Persischen zee-boesem inwaerts, leit een zee-boesem, by de Portugezen *Enceada di Limoni* genoemt: *Enceada di Limoni.* dat *zee-boesem der limoenen* gezeit is, van wegen de meenighte dier vruchten, de welke zekere kleine stad, aen dezen zee-boesem gelegen, uitlevert.

Vodana.

Tavernier Voyage de Perse. VOdana is een zeer fraeie ftad, gelegen tusschen *Maskalat* en *Maskate*, op een afftant van vijftien Fransche of tien Duitsche mijlen van *Maskate*, binnen 's lants door; hoewel de afftant, in de lantkaerten, tusschen beide veel groter gestelt wort. De ftad is gebouwt op de by-een-komfte of vereeniging van twee kleine vlieten, die beide, na hunne vereeniging, den naem van *Moyeseur* aennemen, en in den Persischen zeeboesem uitwateren, en aen berken, en ander klein vaertuigh, op en afvaert verleenen.

De lantftreke van *Vodana* brengt geen kooren voort, en geeft niet, als een weinigh rijs: maer overvloedelijk veel fruit, en inzonderheit pruimen en queeappelen: de welke die wrangheit niet hebben, als de hier-lantsche: maer kunnen, als een appel of peer, uit de hant gegeten worden. Men heeft'er ook zeer treffelijke meloenen, en overvloet van druiven, daer de Joden, met verlof des *Emirs*, wijn uit perssen.

Van *Vodana* tot aen den Persischen zee-boesem is het lant ter weder-zijde van den vliet *Mdyeseur* met dadel-boomen bewassen. De dadelen dienen den inwoonders tot gewonelijk voetsel, die gene middelen hebben om tarruwe of rijs te koopen, de welke van verre ingebraght wort, en dien volgens zeer dier is.

Vodana is de verblijf-plaetse van eenen Arabischen *Emir* of vorft.

Maskalat is een andere ftad, en verblijf-plaetse van een *Emir* of Arabischen vorft: en was eertijts de hooftftad van een koningrijk. Maskalat.

De Joden vervullen een grote hoek der ftad *Vodana*.

Tusschen het lantschap van *Oman*, en dat van *Negjd*, leggen wijdftrekkende woeftijnen. Aledris.

De wegh van *Oman*, door de woeftijnen, na *Mekka* en andere gewesten, is zeer moeielijk en quaet van wegen de meenighvuldige woeftijnen en weinige inwoonders. Waer over de genen, die na *Mekka* willen reizen, te scheep na de ftad *Aden* trekken. Van *Aden* kan men na zijn wel-gevallen, te scheep, over zee, of te lande reizen.

Ter zelver oorzake heeft men, van *Sohar*, tot aen het lantschap van *Bahrein*, een ftreke van ontrent twintigh dagh-reizen, ongebaende wegen, en die gevaerelijk zijn, van wegen d'oorlogen en velttoghten, die d'Arabieren geduurighlijk tegen elkanderen doen. Waer door een reizer by hen gene veiligheit van lijf en goet heeft.

Het lantschap van *Jemâma.*

HEt lantschap van *Jemâma*, of *Jamâma* paelt ten Noorde aen het lantschap van *Oman*: of het is eigentlijk die gehele lantftreke, de welke tusschen *Negsd*, *Tihama*, *Bahrein*, *Oman*, *Xohra*, *Habâramauth*, *Saba*, en het overigh *Jemen* besloten is. *Jemâma* wort anders *Arud* of *Aard* genoemt: dat is *dwers* gezeit, dewijl dit lantschap het gewest van *Jemen* dwers door-snijt. Of het is alzoo na den vliet of kil van *Jemâma* genoemt, die *Aftân*, en met een eigen naem ook *Arud* genoemt wort; dewijl hy dat gewest, van onderen tot bovenen, dwers door-loopt. Deze vliet drooght by wijle des Zomers uit, en heeft op zijne oevers verscheide fteden leggen, en ter weder-zijde wijtftrekkende landouwen of akkers, dadelbomen en bosschaedjen, en ftort zijn water in den Persischen zeeboesem.

De voornaemfte ftad van *Jemâma* is ook alzoo genoemt, en leit een weinigh Noordelijker als *Mekka*, en zeftigh mijlen Oostelijker, na-by *Negsda*: waer over zy by zommigen daer onder gerekent wort. By ouds wiert *Jemâma* *Gjaura* genoemt. Stad Jemâma.

In het gebiedt van deze ſtad hadden in oude tijden de beroemde ſtammen der Arabieren hunne woonplaetſen: als de ſtam van *Tasm*, de ſtam van *Haruf* en *Ad*. Deez *Tasm* had zekere nichte, met name *Jemâma*, de welke, om haere ongemene ſcherpheit van gezicht, onder d'Arabieren vermaert was, en tot een ſpreekwoort gebruikt wiert: *Hy is ſcherper van gezicht, als Jemâma.* Men zeid de ſtad *Gjauva*, na haer, *Jemâma* gebynaemt wiert: en namaels den naem *Jemâma* alleen, als eigen behouden hebbe.

Elmac. lib. 1. c. 2. De valſche profeet *Muſeilema*, een na-yveraer van *Mahomet*, heeft tot grote vermaertheit dezer ſtad geſtrekt: maer na die overwonnen en gedoot was, verviel de ſtad en het gantſche lantſchap in handen van *Abubekr*, *Mahomets* ſchoonvader en navolger.

Aledris. *Jemâma* heeft ook in deze ſtad, of liever in de ſtad *Hagiar*, anders *Petra*, als koningin geheerſcht.

Hagiar leit ontrent twee dagh-reizen van *Jemâma*, en wort by eenigen voor de hoofdſtad des lantſchaps gehouden: maer is over lang al verwoeſt, zoo *Scharifold* getuight.

Na-by *Hagiar* leggen twee andere ſteden, *Barka* en *Salamia*, de welke in grote en gebouwen elkanderen gelijk zijn.

Aledris. Van *Jemâma* loopt een wegh na *Mekka*, op den welken de volgende plaetſen, ieder op een afſtant van eene pleiſter-plaetſe, of dagh-reize, van elkandere leggen: namelijk, een dagh-reize van *Jemâma*, leit *Aard*, of *Arud*, een vliet: daer na, op een gelijken afſtant, *Chodaia*: dan *Thania*: *Sofra*: *Soda*: daer na het kaſteel *Kariatain*, dat op den wegh ſtaet, die na *Baſra* of *Baſſora* loopt: by het welk de wegen t'zamen loopen. Een dagh-reizens van *Kariathain* is *Dama*: dan *Tangia*: *Sarfa*: *Giadila*: *Falha*: *Rokaiba*: *Koba*: *Maran*: *Vageta*: *Autas*: *Dhat Erk*, dat in het lantſchap van *Tehama* leit: daer na volght de tuin *Ben-Amer*: en eindelijk *Mekka*.

Op d'oevers van den vliet *Arud* leggen vervolgens deze ſteden: *Monfarecha*, *Vabara*, *Karfa*, *Abra*, *Baanſa*, *Sal*, anders *Segal*, *Ameria*, *Niſan*, *Barkat-Dhahenk*, *Taudheh*, *Mekra*, *Megiára*. Deze ſteden leggen niet wijd van elkanderen, en by na op een gelijken en even verren afſtant. Te weten, tuſſchen *Salamia* en *Sal* is een afſtant van een dagh-reize: desgelijx tuſſchen *Sal* en *Hadhrama*.

Te reizen van *Jemâma* na *Basra*, of *Baſora*, een ſtad gelegen aen den mont van den *Eufrates*, doet men op wegh deze plaetſen aen: Uit *Hadhrama* reiſt men na *Sal*, *Seial*, of *Segal*, eene ſtreke van een dagh-reize: van daer na *Salamia*, ook een dagh-reize: daer na volght *Borani*, aen de Weſt-zijde des lantſchaps van *Bahrein* gelegen: daer na trekt men drie dagh-reizen door eene woeſtijne, de welke tot aen *Merab* ſtrekt. Op ieder dagh-reize wort by een water, op eenzame en woeſte plaetſen gepleiſtert, *Gharaa* genoemt. Daer na leit men drie andere dagh-reizen tot aen *Samman* af. Van *Samman* tot aen *Tangia*, wiens lant aen het lantſchap van *Bahrein* paelt, is eene dagh-reize. Van *Tangia* tot aen *Kadhema* zijn vier dagh-reizen. Van *Kadhema*, tot aen het ſtedeken *Dahaman*, is een dagh-reize. Van daer tot aen *Baſora* een andere dagh-reize. Een andere reis-wegh is ook van de kuſte van *Hagiar* tot aen *Basra*, langs de ſtranden des Perſiſchen zeeboeſems: maer op dien wegh worden gene woonplaetſen gevonden. Aledr.

Van *Bahrein* op *Medina* zijn ontrent op wegh twintigh pleiſter-plaetſen. Desgelijx zijn van *Medina* na *Baſora* op wegh ontrent twintigh pleiſter-plaetſen. Deez wegh loopt by *Maaden-Alnokra*, met d'uitterſte hoek van *Kufa*, in een.

Op den wegh van *Bahrein* na *Bazora* zijn deze pleiſter-plaetſen: *Hagiar*, *Hems*, *Ahſa*, *Meſleham*, *Alkquere*, *Hahan* of *Manahan*, *Aarmagia*, *Hada-Uija*: daer na een water en volkloze plaetſe: dan *Abadan*, en eindelijk *Baſora*. Alle deze pleiſter-plaetſen zijn zee-havenen: hoewel van verſch water ontbloot.

Tuſſchen *Baſora* en *Abadan* zijn twee pleiſter-plaetſen, een ſtreke van negen mijlen.

Tuſſchen de ſtad *Medina* en de ſteden *Basra* of *Baſſora* en *Kufa* leggen onder andere deze plaetſen, de welke by de volken van die ſteden worden aengedaen, wanneer zy na *Medina* ter beévaert trekken.

Vier mijlen van *Medina* leit een onbewoonde herbergh *Taref* genoemt: Taref.

al-

Batn-Nach. Kaſaila. alwaer poelen met regen-water zijn. Vijf mijlen en een halve van *Taref* leit een ſtedeken *Batn-Nach*, dat overvloet van water en dadelbomen heeft. Twaalef mijlen van *Batn-Nach* ſtaet een *Chan* of herbergh, die *Kaſaila* genoemt, en door Arabieren bewoont wort. Negen mijlen van *Kaſaila* leit een plaetſe *Dhat-Altanin* geheten. Dhat-Altanin. Daer na volght een groote bewoonde ſtad *Maaden-Alnokra*: Maaden-Alnokra. in de welke de volken van *Baſora* en *Kufa* t'zamen komen, wanneer zy ter beêvaert na *Mekka* trekken. Eindelijk volght *Baſora*.

De lantſtreke van *Mahr*.

MAhr, of liever, na het gevoelen der geleerde Arabieren, *Mahraton*, is eene lantſtreke, de welke aen het lantſchap van *Negsd*, en aen de lantſtreke van *Gurex* ten Noord-Ooſte, en aen het lantſchap van *Oman* ten Zuid-Weſte paelt. Deze lantſtreke is alzoo genoemt na den ſtam der *Meharitenl*, die de zelve, en ook een gedeelte van het aengrenzend lantſchap *Xohra* bewonen.

D'inwoonders gebruiken een byzondere lanttale, de welke van de gemeine verſchilt: zulx zy by d'andere voor Barbaren gaen: alhoewel zy voor zuivere Arabieren gehouden worden. Zy erneren zich met kemels: gelijk ook de *Maharitiſche* kemels beroemt zijn: welk ſlagh van kemels in 't byzonder op Arabiſch *Mahrijaton* genoemt wort.

In deze lantſtreke is een der kaſtelen of veſtingen, *Michlât* gebynaemt; maer met een eigender naem *Asfât* geheten. Jakut in Jucnaf. Het is gelegen by-na in 't midden, tusſchen *Hadramutta* en *Sohar*, op de Noorder brete van zeventien graden.

Het aertrijk is woeſt en onvruchtbaer: want het geeft koren noch dadelen.

Het lantſchap van *Bahrein*.

HEt lantſchap van *Bahrein* begint van *Baſora*, of *Basra*, ten Noorde, en eindight aen het lantſchap van *Oman*, ten zuide: ſtrekt ten Ooſte langs den Perſiſchen zeeboeſem, en paelt ten Weſte aen het lantſchap van *Jaman*.

Bahrein is eigentlijk gezeit, *twee* of *een paer zeen*: en wiert alzoo genoemt, dewijl 't het begin van de Perſiſche en Indiſche zee als paert en t'zamen hecht.

Een eilant van een zelven name leit drie vierendeel mijls van het vaſt lant, in den Perſiſchen zeeboeſem.

Aledris. De ſteden des lantſchaps *Bahrein* zijn *Hagiar*, *Hems*, *Katif*, *Ahſa*, *Biſcia*, *Zara* en *Chetta*.

Hagiar. Gool in Alferg. *Hagiar*, en ook, met het by-voegen van het Arabiſch woort-ledeken *Al*, *Alhagiar* wort by *Abulfeda* en *Aledris* voor eene ſtad des lantſchaps *Bahrein* gehouden, en by de meeſten op de Noorder brete van vier en twintigh graden en vijftigh minuiten geſtelt.

Hagiar bediet in de lanttale der *Hamjariten* een vlek en ook eene ſtad. En aldus is deze ſtad, *Hagiar Albahrein*, en enkelijk ook *Hagiar* genoemt: Of de ſtad wiert alzoo genoemt na *Hagiar*, dochter van *Mukeff* d'Iſmaëliter, vrouw van *Mahomed*, zoon van *Abdalla*: of na *Hagiar*, *Iſmaëls* moeder.

Anderen verſtaen, door den naem *Hagiar*, het uitterſte gedeelte des lantſchaps *Bahrein*, dat aen *Negsd* paelt: ja zommigen ook het ganſch lantſchap.

Een andere ſtad *Hagiar* lagh eertijts in *Jemama*.

De ſtad *Katif*, en anders *Katifa* genoemt, Katif. leit ontrent twee dagh-reizens van de ſtad *Hems*, en drie vierendeel mijls van den oever des Perſiſchen zeeboezems: na de welke die boezem aldaer op Arabiſch *Bahar Elkatif*, dat is, *zee van Elkatif*, genoemt wort.

Elkatif ſtont eertijts onder het gebiedt van den *Emir* of vorſt der ſtad *Laſſah*: doch heden onder den Turk.

Ahſa is eene fraeie ſtad, aen den Perſiſchen zee-boeſem, Ahſa. en twee pleiſterplaetſen van *Katif*, gelegen; tegen over *Aual*, en behoort de *Karamiten* toe, een zeker geſlaght van Arabieren.

By *Katif*, na de zijde van *Baſora* toe, is een grote woeſtijne: in de welke gene wooninge is: want daer is geen kaſteel noch ſtad; maer alleenlijk hutten: waer in zeker Arabiſch volk woont, *Aamer-Rabiaa* genoemt.

Hadramauth wort ook voor een ſtad

des lantschaps van *Bahrein* gehouden: hoewel een ander van de stad *Hadhramauth*, in het lant van *Hadhramauth* gelegen.

Aledr. De lantstreke tusschen het lantschap van *Bahrein* en *Oman* is een waterloze woestijne, en wort evenwel door d'Arabieren bebouwt en bewoont.

Het lantschap van *Negesda*.

HEt lantschap van *Negesda*, of *Negjd*, en anders *Naged*, leit tusschen de lantschappen van *Jemama*, *Jemen*, *Higjaz* en *Iraka*. *Negid* bediet eigentlijk op Arabisch verheven lant of aerde.

Vervolgens zullen wy hier uit den Arabischen histori-schrijver *Aledris*, den afstant van verscheide andere plaetsen, in de boven-gemelde lantschappen, en in het volgend van *Jemen* gelegen, als ook verscheide pleister of rustplaetsen, de welke de Karavanen, in het reizen na *Mekka* en *Medina*, en van daer na andere plaetsen, aendoen, ten toone stellen: hoewel, behalve die, noch verscheide andere steden, vlekken en dorpen, in de boven-gemelde lantschappen gevonden worden.

Te reizen van *Mekka* na *Medina*, langs den oever der Rode zee, zijn ontrent tien pleister-plaetsen, ieder ontrent op een afstant van vijf mijlen, of een dagh-reize, met de Karavaen, van malkanderen gelegen.

Batn-Marri. Vier mijlen van *Mekka* is een zekere *Chan* of herbergh, *Batn-Marri* genoemt, tot een verblijf-plaetse der Arabieren. Zy leit met eenige dadel-bomen omringt, en heeft een bron, wiens water door het zant loopt.

Osfan. Ruim zeven mijlen van *Batn-Marri*, en ontrent twee van den oever der Rode zee, staet een kasteel *Osfan*: dat putten met zoet water heeft, en by zekere Arabische volken, uit den geslaghte van *Giohaina*, bewoont wort.

Zes mijlen van *Osfan*, en vijf duizent schreden van de Rode zee, is eene plaetse *Kodaid*.

Giohfa. Zes andere mijlen van *Kodaid*, en ontrent vier duizent schreden van het Roo meir, is eene plaetse *Giohfa*, de welke een *Chan* of herbergh voor de genen is, die van *Damaskus* na *Mekka* ter beêvaert reizen.

Giohfa was eertijts een volkrijke stad, en *Mahiaa* genoemt: maer wiert, na zy door eenen watervloet verdelght was, *Giohfa* geheten: dat is, *doorwatert* of *doorspoelt*.

Zeven kleine mijlen van *Giohfa* staet een *Chan*, of herbergh, *Alabua* geheten: de welke waterputten heeft. Alabua.

Op een zelven afstant van *Alabua* leit neffens eenen vliet een plaetse *Sokqia*. Sokqia. *Sokqia* wort door zeker volk, uit den geslaghte *Tai*, en uit andere geslaghten van Arabieren bewoont. Daer zijn tuinen en lustige dadel-bosschen.

Negen mijlen van *Sokqia* leit een onbewoonde plaetse *Rouaitham*: daer vier poelen zijn. Roüaitham.

Acht mijlen en een halve van *Rouaitham* leit *Sebala*: en vier groote mijlen van *Sebala* een *Chan* of herbergh *Malal*: alwaer putten met overvloedigh zoet water zijn. Sebala. Malal.

Drie mijlen van *Malal* is eene plaetse *Sogera*, de welke door die van *Medina* bewoont wort. Anderhalve mijle van daer leit de stad *Medina*. Sogera.

Een andere wegh loopt van *Mekka* na de stad *Medina*, krom door het geberghte: op den welken, in 't reizen, de volgende plaetsen aengedaen worden.

Wanneer men eerst uit *Mekka* treet, zoo reist men langs den oever der Rode zee op *Batn-Marri*: daer na op *Osfan*: dan op *Kodaid*: en vervolgens te landewaerts in op *Chouar*, *Theniat-Almara*, *Madlat-Mahag*, *Batn-Madhag*, *Batn-Dhat-Kased*, *Agerad*, *Dhisamar*, *Batn-Aghda*, *Madlagiat-Jaafar*, *Aina*, *Adhan-Altahat*, op den uithoek des berghs *Argi*, op *Thaniat-Alaiar*, *Rima*, *Hai-Amar*, en komt eindelijk te *Medina*.

Vlek Alkin. *Alkîn* is een vlek of stad, en zeven pleister-plaetzen Zuid-Westwaerts van *Mekka* gelegen.

Onder het reizen van *Mekka* na *Sanaa* doet men op wegh deze plaetsen aen.

Karnolmanasili. Uit *Mekka* komt men aen opper *Serrain*, alwaer een waterput is: daer na aen de stad *Karn-Almanazel*, en anders *Karnolmanasili*, tien mijlen van *Mekka* gelegen. *Aledris* noemt *Karnolmanasili* op d'eene plaetse een grote stad, en op d'andere een volkrijk kasteel.

De

De ſtad leit op eenen twee-ſprong, of op een hoek van twee wegen: want twee wegen komen aldaer t'zamen: welker een uit *Mekka* Ooſtwaerts na *Taif* loopt: en d'ander uit *Mekka* na *Sanaa*, ten Zuide: dies beide deze wegen, zoo na *Taif*, als na *Sanaa*, door *Karnolmanaſili* loopen. Hierom wiert deze ſtad ook *Karnolmanaſili* genoemt, dat eigentlijk gezeit is, *hoorn der woonplaetſen*: want in het Ooſte wort doorgaens een hoorn voor eene hoek genomen.

Eertijts Karna. Zoo veel men uit d'overeenkoming en gelijkheit van name kan beſpeuren, was deze ſtad, heden *Karnolmanaſili* geheten, een en de zelve, de welke by *Strabo* en *Ptolemeus Karna*, en by *Plinius Karnon* genoemt wort. *Strabo*, na den voorgang van *Erathoſtenes*, noemt *Karna* de grootſte ſtad der *Mineers*, die een der vier aeloude volken van *Gelukkigh Arabie* waeren, en eenen oort aen het Roo meir bewoonden. D'andere drie waeren de *Sabeen*, *Katabaniten* en *Chatramatiten*. *Ptolemeus* ſtelt *Karna* ten Noorde van *Makoraba*, of *Mekka*: daer het nochtans veel meer ten Zuide gelegen is.

Sofr. Na *Karnolmanaſili* komt men aen een klein ſtedeken *Sofr*: alwaer twee putten met veel zoet drinkwater zijn. Kaze. Na *Sofr* volght een bewoonde plaetſe *Kaze*, die dadelbomen en ſpringbronnen heeft. Roüaitha. Na *Kaze* leit een grote ſtad *Roüaitha*, de welke rijk van dadelbomen en bronnen is. Daer na volght de ſtad *Tabala* of *Tebala*: dan de kleine Giasda. ſtad *Baiſat-Jektan*: daer na *Giasda*: alwaer een put is, met weinigh water. Niab. Na *Giasda* volght de grote en volkrijke ſtad *Niab*, die vele dadelen, en een put met zoet water heeft. Daer na *Sangia*: Kaſſa. een onbewoonde plaetſe: na *Sangia* een groot vlek *Kaſſa*, dat overvloet van ſpringbronnen, wijnſtokken, hoge Negem. dadelbomen en moeskruiden heeft. Na *Kaſſa* volght een bewoont vlek *Negem*: Sadumrah. alwaer een put is: dan een grote ſtad *Sadumrah*, de welke rijk van inwoonders is, en vele gebouwen, bronnen en wijnſtokken heeft. Twee mijlen van Giorgas. *Sadumrah* leit een ſtad *Giorgas*, de welke van een zelve grote met *Nageran* is. In *Giorgas* zijn vele leertouwers winkels: want de hooft-neering der inwoonders beſtaet in de leertouwerye.

Na *Sadumrah* volght een groot en bronrijk vlek *Mahgera*: Mahgera. alwaer ook een diepe waterrijke put is. In dit vlek ſtaet een zeer grote boom, *Talhat-Almelek* genoemt, dat is, *groote boom des konings*. Deez boom is den willigen-boom zeer gelijk; hoewel veel groter. Hy verſtrekt een ſcheidtpael tuſſchen de lantſtreke van *Mekka* en het lantſchap van *Jemen*. Na *Mahgera* volght een vlek *Adhia*: Adhia. daer na een kleine; doch volkrijke ſtad *Saada*, de welke vijf en veertigh mijlen van *Sanaa* leit. In *Saada* worden de beſte vellen gemaekt, en na vele geweſten van *Jemen* en *Higjaz* vervoert. Van *Saada* komt Amaſia. men aen *Amaſia*, een onbewoonde plaetſe: waer in een kleine bron is. Na Gionua. *Amaſia* volght *Gionua*, en leit achtien mijlen van *Sanaa*: daer een zeer ſterk kaſteel is, en twee poelen. D'inwoonders zijn een mengel-moes uit de volken van *Omar*. Daer woonen ook verſcheide geſlaghten van *Ghaſan*, en velerleie landaert van Arabieren. *Gionua* heeft dorpen, volk en waterrijke landouwen. In en ontrent *Gionua* groeien wijngaerden met zeer groote druiven: die zeer zoete en groote rozijnen geven, de welke na de gebuur en verre gelege geweſten verzonden worden.

Lant der Abadhiten. Aen de Weſt-zijde van *Gionuan* leit het lant der *Abadhiten*, zekere volken, en alzoo na den ſtamvader *Abadhi* genoemt.

In het lant der *Abadhiten* zijn volkrijke lantſtreken, ſterke kaſtelen, vele bouwlanden en meenighten van dorpen.

Deze gehele bovengemelde wegh van *Mekka* tot aen *Sanaa* wort op een beſtek van twintigh pleiſter-plaetſen of dagh-reizen, door de Karavanen afgeleit.

Uit *Gionuan* komt men aen de ſtad *Anafeth*: waer in vele wijngaerden, doch weinigh dadel-bomen zijn. D'inwoonders gebruiken het water van zeker groot meir, dat uit bronnen ontſtaet.

Na *Anafeth* komt men aen een kleine ſtad, als een kaſteel, *Rabda* genoemt, Rabda. de welke met vele wijnbergen en groote bouwlanden en ſpringbronnen omringt is. D'inwoonders hebben meenighte van groot vee en kemels. In *Rabda* is een zeer diepe put, en zeker ſterk huis, dat by d'Arabiſche ſchrijvers gedaght wort.

Badid-Almortafe. De wegh van *Mekka* na de ſtad *Taief*, of *Taif*, heeft zich aldus. Wanneer men uit *Mekka* reiſt, komt men aen een volkrijk ſtedeken *Badid-Almortafe*: in het welk omzwervende Arabieren woonen. Daer na volght het volkrijk kaſteel *Karn-Almanazel*, of anders *Karnol-Manazili* geheten, dat op een twee-ſprong gelegen is. Maer die uit *Mekka* na *Taief*, langs den wegh, die na het kaſteel *Akquik* loopt, wil reizen, komt eerſt aen den bergh *Arafat*: drie duizent ſchreden van *Mekka*: daer na aen *Batn-Naaman*, een plaetſe met dadel-bomen bewaſſen. Dan klimt men over den heuvel *Keda*: van waer men de ſtad *Taief* ziet leggen: en weêr afdalende, ſtijght men een anderen gemakkelijken heuvel op, en treet eindelijk in *Taief*.

Arafat.

Batn-Naaman.

Nageran. Aen d'Ooſtzijde des lantſchaps *Tehama* leggen de ſteden *Saada*, *Haus* en *Nageran* of *Negjrân*: welke laetſte ſtad by *Ptolemeus Negara* of *Negra* genoemt wort. In *Negra* wiert *Aretas*, zoo *Zonaras* en *Cedrenus* getuigen, gemartelezeert. *Nagran* is eene ſtad van *Jemen*, of *Gelukkigh Arabie*, en gelegen in het lantſchap, dat d'Arabieren, *Hamedan* genoemt, bewoonden. *Hamedan* is een zekere vermaerde en oude ſtam der Arabieren, die uit *Kahthan*, anders *Jektan* genoemt, *Ebers* zoon, geſproten zijn.

Gen. 10. 25.

Na-by *Nageran* leggen de ſteden *Gioras* en *Honuan*: te weten, zes dagh-reizen, of zes pleiſter-plaetſen van *Nageran*, en vier van *Gioras*, leit een ſtad *Honuan*. Desgelijx leit *Gioras* zes pleiſter-plaetſen van *Nageran*. Vier pleiſter-plaetſen van *Gioras* leit de ſtad *Baiſa*, en twalef mijlen van *Baiſa*, en vier pleiſter-plaetſen van *Mekka*, de ſtad *Tabala*. Drie pleiſter-plaetſen van *Tabala*, en vijf van *Nageran*, leit een merkt *Okadh* genoemt, dat een volkrijk vlek is, en vele bouw-landen, dadel-boſſchen, en overvloet van water heeft. Op dien merkt wort eenmael ter weke, te weten op Zondagh, koophandel gedreven: op welken dagh de koopluiden met verſcheide koopwaeren zich derwaerts begeven: die zy oordeelen by d'inwoonders getrokken te worden. Maer des nachts keert ieder na zijne plaetſe.

Sadaa. *Sadaa* leit van de ſtad *Sanaa* hondert en twintigh duizent ſchreden, en zeſtigh Duitſche mijlen van de ſtad *Hadramut*.

Op de grensſcheidingen des lantſchaps van *Tehama* en *Jemen*, en zeven dagh-reizen van de ſtad *Sanaa*, en acht van *Aden*, door het lant van *Dahes*, leit *Mahgem*, een kleine ſtad, als een kaſteel, hoewel volkrijk. Mahgem.

Vier dagh-reizen van *Mahgem*, of *Machen*, en drie van *Sanaa*, leit op eene vlakte *Habran*, de welke ook een zeer kleine ſtad is: doch heeft dorpen, landouwen en wateren in haer gebiedt leggen: neffens de welke de burgers huizen gebouwt hebben. D'inwoonders van *Habran* zijn van verſcheiden landaert van *Jemen*. Habran.

Tuſſchen *Sanaa* en *Zabid*, eene ſtreke van hondert en twee en dertigh duizent ſchreden, leggen de volgende vlekken of kaſteelen, op den wegh, die na het lant van *Jemen* ſtrekt.

Twee en dertigh mijlen van *Zabid* leit het vlek *Gilan*. Twee en veertigh mijlen van *Gilan*, *Alhan*: dertigh mijlen van *Alhan*, *Alorf*: vier en twintigh mijlen van *Alorf*, de ſtad *Sanaa*. Alle deze plaetſen zijn dorpen en kaſteelen; hoewel niet zeer groot; maer volkrijk: in de welke de koopluiden en reizers zich vertrekken, en voor hen lijftocht beſcharen. Gilan. Alhan.

Vijftigh duizent ſchreden van *Zabid* leit een kaſteel *Chalafeka* genoemt, en vier dagh-reizen te lande van *Chalafeka* het kaſteel *Alherda*. Chalafeka.

Tuſſchen *Sanaa* en *Aden*, eene ſtreke van zes en twintigh mijlen, leggen langs den wegh, die na *Daiar-Dahes* of *Taëſſa* loopt, deze plaetſen. Van *Sanaa* tot *Dhamar* zijn acht en veertigh duizent ſchreden: van daer tot het kaſteel *Sabtan* vier en twintigh duizent: van *Sabtan* tot *Hagiar* en *Nadar*, twee gebuur-ſteden, vijftigh duizent ſchreden: van daer tot het kaſteel *Abin* twee en zeventigh duizent: van *Abin* tot *Aden* twalef duizent ſchreden, of drie mijlen, na 't Weſte, langs het ſtrant. Sabtan.

Abin leit na-by de zee van *Jemen* of Indiſche zee. Vier en twintigh uuren varens over zee, en vijf dagh-reizens te lande, leit een zeer kleine ſtad *Laſaa*. Tuſſchen beide leit een bergh, die langs het ſtrant ſchiet, en van de zee tot aen een Woeſtijne ſtrekt, en den doorgang belet. Abin. Laſaa.

Twee

Twee dagh-reizen van *Lasaa* leit de ſtad *Sciorama*. Tuſſchen *Lasaa* en *Sciorama* leit een grote ſtad: alwaer een heete poel of meir is, als een bak: daer in d'inwoonders van dien oort zich baden: gelijk ook de kranken door het baden in dien poel van velerleie ziekten genezen worden. *Lasaa* en *Sciorama* leggen in het lantſchap van *Hadramaut*, op den zeekant.

Zes dagh-reizen van *Sciorama* leit de ſtad *Merbat* of *Mirbat*. Tuſſchen deze twee ſteden leit *Ghobbo-Lcamar*. *Ghobbo* bediet *vaſt lant*. In het onderſte gedeelte van *Ghobbo* leit een zekere lantſtreke *Chalfat* genoemt. Maer in des zelfs bovenſte gedeelte is een kromme bergh, in vorm van eene mane, die hierom de *Maenbergh* genoemt wort, van wege zijne ronde geſtalte en witheit. Vier dagh-reizen te lande van *Merbat*, en twee duizent ſchreden van het graf van *Juda*, leit de ſtad *Haſek* aen zee. *Haſek* is eene kleine; maer volkrijke ſtad, en heeft na-by den golf of boeſem *Giund Alhaſciſc*, een grote viſchrijke oort. *Alhaſciſc* is een diepe zee-boeſem, en krom als een zak. Indien eenige vaertuigen in den zelven vervallen, die kunnen daer niet uitkomen, dan door middel van een gunſtigen wint. Neffens de ſtad *Haſek* leit aen den zeekant een groten bergh *Laus* geheten, en daer tegen over, ten Noorde, het lant der volken *Gad*.

Haſek. Bergh Laus.

Het lantſchap van *Jemen* en *Saba*.

HEt lantſchap van *Jemen*, of *Jeman*, wort ten Noorde met de ſtad *Negrân* bepaelt, de welke tuſſchen bergen, by-na tien dagh-reizen Noordelijker, als de hoofdſtad *Sanaa*, en op de Noorder brete van 19 graden gelegen is. Het grenſt aen *Tehama*, met de ſtad *Nahgem* tuſſchen beide. Niet verre van het Roo meir leit op de Noorder brete van twintigh graden tot grenspael een andere ſtad *Haljo*: en niet verre van de Perſiſche of Indiſche zee d'aeloude ſtad *Oman* of *Sohar*, de welke ook tot een ſcheidtpael dient. *Talhat-Almalek* is een ſcheidt-pael tuſſchen de lantſtreke of gebiedt van *Mekka*, en tuſſchen het lantſchap van *Jemen*. De Noorder lantſtreke van *Jemen* heet *Aatter*, ſtrekt tot de lengte van zeven, en tot de brete van vier dagh-reizens.

Jeman, of *Jemen*, is eigentlijk het binnenſte gedeelte van *Arabie*, na 't Zuide. Te weten, by d'Arabieren, desgelijx by de Hebreen, bediet *Jeman* of *Al-Jeman* (wanneer het Arabiſch woort-ledeken *Al* daer bygevoeght wort) eerſtelijk de rechter zijde, en by gevolgh het Zuide: dewijl zy, wanneer zy onder het bidden na 't Ooſte gekeert ſtaen, alwaer zy het voorſte der werelt ſtellen, op de rechte zijde het Zuide hebben. Of dit geweſt wort *Jeman* of *Al-Jeman*, dat is, *Zuider* of *Rechter*, na zijne gelegentheit genoemt, ten aenzien van *Mekka*: dewijl het op de rechte hant, of ten Zuide van *Mekka* gelegen is.

Daer en tegen wort *Syrie*, en inzonderheit het lant van *Damaskus*, by d'Arabieren *Alsjam* genoemt: als of men zeggen wilde, lant op de linke of Noortzijde: gelijk *Afrika Magaraba*; dat zoo veel als lant na 't Weſte gezeit is. *Jemen* wort door eenen *Baſſa*, en *Higias* door den *Sjerif* of heer van *Mekka* beſtiert. Aledris.

De vermaertſte ſteden van *Jemen* zijn *Dafar*, *Hadramuta*, *Aden*, *Sanaa*, *Alkijn*, *Mara*, *Tebala*, (een ander van *Tebala* in *Tihama*; hoewel niet verre van daer gelegen) *Giurex*, *Mahar*, en *Saba*: de welke alle reeds te voore beſchreven zijn. Alferg.

Wijders, *Jeman* of *Al-Jeman*, is by d'Arabieren by-na het zelfſte lant, of des zelfs gedeelte altoos, dat de Hebreen het koningrijk van *Saba* noemen, en de Romeinſche of Latijnſche ſchrijvers *Arabia Aromatifera*, dat is, *ſpecerye-dragend Arabie*. Aldus ſchrijft *Aledris*, dat d'inwoonders der ſtad *Saba* uit het volk van *Jeman* zijn. Van gelijken houdt de Jood *Benjamin Saba* voor *Jeman* of *Al-Jeman*. Desgelijx getuight *Aben-Ezra*, dat het koningrijk van *Saba*, in d'Ismalitiſche of Arabiſche tale, *Al-Jeman* genoemt wort. *Juchaſin* beveſtight het zelfſte. Anderen verſtaen door het woort *Jeman*, of *Al-Jeman*, ganſch *Gelukkigh Arabie*: hoewel tegen het gevoelen der Arabiſche lantbeſchrijvers: naerdien die *Jemen* ſlechts een gedeelte daer van maken. Koningrijk van Saba.

Saba

Saba, hooftstad der *Sabeen*.

De hooftstad des koningrijks *Saba*, of der volken *Sabeen*, wiert ook, met een zelven naem, *Saba* of *Sabas*, en *Sabo* genoemt: zoo *Agatarchides*, *Diodoor*, *Stephanus*, *Theophrastus*, *Philistorgius*, en andere oude Grieksche schrijvers getuigen.

Steph. Zy lagh op een lagen boomrijken bergh, na-by het Roo meir, en was een † Agatarchid. grote stad, en de † fraeiste van alle de steden in *Arabie*. Te weten, de *Sabeen*, of Dionys. Perieges. inwoonders der stad *Saba*, woonden aen het Roo meir, tusschen de *Mineers* en Priscian. *Katabanten*. Desgelijx stelt *Agatarchides*, en na zijnen voorgang, *Artemidorus*, *Diodorus*, en *Strabo*, de *Kasandriners*, of *Gasanders*, die by *Ptolemeus*, *Marcianus* en *Stephanus*, *Kassaniten* genoemt worden, aen het Roo meir, met de *Karbiers* alleenlijk tusschen beide.

Saba, of *Sabas*, en *Sabo*, schijnt uit het Hebreeusch woort *Seba* gesmeet te zijn: het welk d'ouden *Saba* hebben uitgesproken.

Deze stad *Saba*, en des zelfs koningrijk of lantschap, is alzoo, naer het gevoelen der Arabieren, na den stichter, *Saba* of *Seba*, zoon van *Jexhab*, *Jektans* zoon, genoemt: want d'Arabieren maken *Jektan* tot grootvader van Gen. 10. vers 28. *Seba*, dien de Schrift den vader van *Seba* noemt: gelijk zulx by de geestelijke en andere Oostersche schrijvers niet ongebruikelijk is.

Saba bediet eigentlijk op Arabisch *gevangen nemen*, of *roven* en *plonderen*: dewijl deez *Saba* d'eerste was, die de menschen onder slavernye gebraght had.

De stad *Saba* wiert ook met een anderen en gantsch verscheiden naem, by de Grieksche en Latijnsche schrijvers, *Mariaba*, en noch heden by d'Arabische schrijvers *Mareb* of *Marab* genoemt: want dat *Saba* en *Mariaba* een en de zelve stad zy, is duidelijk uit het schrijven van *Erathostenes* by *Stra-* Lib. 16. *bo*, *Artemidorus* en *Plinius*, te bespeuren: naerdien zy *Mariaba* de hooftstad der *Sabeen* noemen, en haer beide een zelve stantplaetse toevoegen; te weten, op eenen bergh. Desgelijx bevestight d'Arabische schrijver *Aledris* uitdrukkelijk, dat *Marab* de stad *Saba* zy. Dan schijnt eenige verwerring te maken: naerdien hy *Marab*, tegen het gevoelen der ouden, in het lant van *Hadramauth* stelt, en dienvolgens tusschen *Dafar* en *Seba*, dat is, tusschen de steden *Safar* en *Saubatha* van *Ptolemeus*, drie pleister-plaetsen van *Dafar*, en vier van *Seba*. Dies hy *Maraba* onder de middellantsche steden, verre van de zee, stelt: daer nochtans de stad *Saba*, of *Mariaba* der ouden, niet verre van het Roo meir scheen gelegen te zijn.

Plinius noemt *Mariaba de koning van alle de steden*, en leit het woort *Mariaba Heere van allen* uit: te weten, *Marab* bediet eigentlijk op Arabisch eene plaetse of tijt van heerschappye: want *Rabba* betekent eenen Heer: en *Ma*, by *Rabba* gevoeght, een plaetse der heerschappye, of heerlijkheyt, met een woort gezeit: of zetel der heerschers, of, het geen op een zelven zin uitkomt, hooftstad.

Eenigen houden *Mareb* voor den Pocok. naem des kasteels: en *Saba* voor den naem der stad.

Maer eigentlijk lagh de stad *Marab* Gool in op d'uiterste bergen des lants van *Ha-* Alferg. *dramauth*. Zy heeft al voor vele eeuwen verwoest gelegen; hoewel noch een vlek of lantstreke met dien zelven naem overgebleven is.

In de stad *Marab* was een zeker groot Aledris. en sterk gevaerte, of water-beer, of schut-sluis, om het water van vele stromen, die aldaer by een quamen, en t'zamen liepen, op te houden. Het wiert *Aharim*, of *Aarem*, op Arabisch genoemt, dat eigentlijk *water-schut* gezeit is, en was by alle volken vermaert en bekent, en allereerst door koning *Saba*, zoon van *Jexhab*, gesticht: ten einde hy en zijne na-zaten des te machtiger over het dorstigh en droogh lant zou heerschen. Het water, binnen dit gevaerte besloten, liep by-na tot de hooghte van twintigh ellen lengten op.

Ieder geslaght der Arabieren had zekere mate van water, dat door waterleidingen na hen toegevoert wiert, om te drinken, of om te verkopen, of om de landen te bevochten. Maer op zekeren tijt viel een sterke stroom des

nachts

nachts op dit gevaerte, die het sloopte, en de gehele stad, met de voorsteden, ten val en ondergang sleepte. Deze sterke stroom wiert by hen op Arabisch *Sailon Alarim* genoemt: dat is, *stroom* of *vloet des waterschuts*. Over dit werk heeft men ook in den *Alkorân* een byzonder hooftstuk, dat *Surata der Sabeen* genoemt wort. En dewijl toen de machtighste stam der *Sabeen* haer byzondere glorye en macht verloor, en verstrooit wiert, zoo is uit hunnen ramp en neêrlaegh onder d'Arabieren een spreekwoort ontstaen, wanneer zy den ondergang en verderf van het een of ander volk willen uitdrukken: *Zy zijn gelijk de Sabeen verstrooit.*

Ziet pag. 56. In dit gewest van *Saba* hebben de *Hamjariten*, een zeker geslaght van Arabieren, wijd en zijd geheerscht, die by de Grieksche en Latijnsche schrijvers *Homeriten* genoemt worden: gelijk ook het lant, na hen, *Homeritis* hete.

Aledris. De *Hamjariten* overtroffen in opgeblazentheit, hovaerdye en vermetenheit, alle andere volken: waer over God hen, en hun lant en stad, door eene overvloeing des water-strooms, verdelght had.

Ptolemeus, en niemant anders, gedenkt ook een andere stad *Saba*, de welke in *Woest Arabie* gelegen was.

Wierook-lant by Plinius Saba genoemt. *Plinius* noemt het Wierook-lant, dat in het gewest van *Hadramutta* gelegen is, *Saba*: hoewel dat niemant van alle d'oude schrijvers melt. Dies de meeste nieuwe schrijvers *Plinius* zulx tot eenen misslagh duiden. Maer mogelijk heeft *Plinius* hier om den naem *Saba* aen het wierook lantschap gegeven; dewijl het lant van *Hadramutta*, en het aenpalend *Xohra*, onder het gebiedt van *Saba* stonden: alhoewel d'Arabieren getuigen, dat alle de wierook op de berghrijke plaetsen van *Xohra* voortkomt. Of misschien heeft hy hierom het wierook-lant *Saba* genoemt; dewijl alle de wierook gewonelijk en na den tempel der Zonne, dien de *Sabeen* voor den allerheilighsten tempel hielden, gevoert wiert. (Theophrast. lib. 9. cap. 4. Histor. Plant.)

Lib. 6. c. 28. Behalve deze stad *Mariaba*, de hooftstad der *Sabeen*, gedenkt *Plinius* een andere stad *Mariaba*, de welke door de volken *Mineers* bewoont wiert.

Een andere stad, *Mariaba* genoemt, wiert by de volken *Kalingiers* bewoont.

Aldus worden ook by *Ptolemeus*, behalve *Saba*, de welke de stad *Mariaba* der *Sabeen* is, in *Gelukkigh Arabie*, *Mariaba* en *Maraba*, de hooftstad, gedaght.

Dies wiert het geen eigentlijk *Saba* was, *Marab*, of, gelijk de Grieken spreken, *Mariaba*, uitstekenheits halve genoemt; dewijl het de zetel der koningen was, en over d'andere steden der *Sabeen* heerschten.

Het lant der *Sabeen* brenght geene andere speceryen voort, als *Stakte* en *Myrrhe*, volgens aenmerking der nieuwe schrijvers. Ontrent *Saba* en *Adramyta* groeien speceryen, naer het schrijven van *Theophrastus*.

Wat belangt den godsdienst en bestiering der *Sabeen*, daer af zullen wy, t'zijner plaetse, in 't vervolgh spreken.

D'andere steden der *Sabeen*, of van *Saba*, waeren by ouds, zoo *Plinius* schrijft, *Murane*, *Marma*, *Karolia*, Lib. 8. en *Sabatra*, alle aen het Roo meir gelegen. c. 36. De binnenlantsche waren, *Naskus*, *Kardava*, *Karnus*, *Tonala*: en een gedeelte der *Adramyten*.

Dan het dient, tot nader verklaring en grondiger bericht, aengemerkt, dat de naem *Saba*, en *Sabeen*, of *Sabeers*, by de schrijvers, een verscheide en dubbelzinnige betekenis heeft. De Grieken en Romeinen kenden alleen een eenigh *Sabeesch* volk, in verscheide gewesten verspreit. Maer volgens bericht der Schrift heeft men vier volken, met den naem van *Seba* of *Saba*: dewijl *Moses* zoo vele stichters van volken met Gen. 10. dien name ophaelt en gedenkt. D'eerste is een zoon van *Chus*. De tweede vers 7. een neve uit *Rhegma*. De derde een vers 28. zoon van *Jektan*: de vierde een zoon Gen. 25. van *Joksan*, een neve van *Abraham*. vers 3.

Uit de drie eerste zijn de volken gesproten, die tot koophandel, en uit den vierden, die tot roven genegen waeren. D'eerste en twede zijn uit den stam van *Cham*: de derde en vierde uit *Sems* nakomelingen. D'eerste, tweede, en vierde waeren aen de Persische zee: de derde aen d'Arabische zee of 't Roo meir gelegen. Hierom schrijft *Plinius*, dat de *Sabeen* aen beide zeen wonen: want deze vier volken, schoon verscheide, zijn evenwel onder een eenigen naem van *Sabeen* begrepen.

Wanneer men ook van de *Sabeen*,

Jektans kinderen, ſpreekt, zoo ſteekt meê in het woort *Sabeen* een dubbelzinnigheit. Want dikwils begrijpen de geeſtelijke; desgelijx de wereltlijke ſchrijvers, als *Agatarchides*, *Diodorus*, *Artemidorus* by *Strabo*, en andere ouden, onder den naem *Sabeen*, die vier volken, die den zee-oever van *Arabie*, van het Roo meir af tot aen den Perſiſchen zeeboeſem toe, met der woon bezaten: te weten, behalve de *Sabeen*, eigentlijk alzoo genoemt, daer en boven de *Mineers*, *Katabaniers*, en *Chatramatiten*: maer te voore hebben wy van de *Sabeen* geſprooken, eigentlijk alzoo genoemt, die tot vader *Saba*, *Jektans* zoon, hadden, en tuſſchen de *Mineers* en *Katabaniers* woonden.

Strabo lib. 16.

Meſa, of *Muza*, en *Saphar*, woonplaetſen der kinderen *Jektans*.

De meeſte kinderen, zoonen of nakomelingen van *Jektan*, of *Joktan*, zijn na den water-vloet in het binnenſte van *Gelukkigh Arabie*, na het ſpecery-dragend lantſchap geweken, en hebben die geweſten met der woon beſlagen, volgens eenparigh gevoelen van meeſt alle d'Arabiſche ſchrijvers, die *Jektan*, anders by hen *Kahtan* genoemt, den vader der Arabieren, en vinder der Arabiſche tale maken.

Andere willen, dat d'eerſte Arabieren, *Jektans* zoonen, ontrent de plaetſen van *Mekka* en *Medina* gewoont hebben. Op ſteun van dit gevoelen leeſt men in d'Arabiſche overzetting des Bybels, Geneſ. 10: 30. voor *Meſa* en *Saphar*, *Mekka* en *Medina*. Desgelijx getuight de ſchrijver des boeks *Juchaſim*, dat *Meſa* in d'Arabiſche tale *Mekka* genoemt wort. Daer en tegen bewijzen *Bochart* en andere, dat de *Chuſeen*, met de welken de *Iſmaëliten* en *Madianiten* vermengt waeren, de plaetſen ontrent *Mekka* en *Medina* bezeten hebben.

Ziet pag. 9.

Wijders, *Jektans* nakomelingen alleen, wilden zich voor *Arab Alarab*, dat is, voor *oprechte* of *zuivere Arabieren*, gehouden hebben; met voorwenden, dat d'andere *Arab Muſtarab*, dat is, *gemaekte* of *baſtaert Arabieren* zijn.

De naem van het vlek *Baiſath-Jektan*, gelegen zeven dagh-reizen van *Mekka*, en een dagh-reize van het Roo meir, dient tot geen klein bewijs van d'oude woonplaetſen der kinderen van *Jektan* ontrent dien oort: naerdien men klaerblijkelijk den naem van *Jektan* daer in geſpelt ziet.

Naer luit van *Moſes* woorden, Gen. 10: 30. *Was de woonplaetſe der kinderen van Jektan van Meſa af tot men komt aen den bergh Saphar, tegen 't Ooſte.* Met welke woorden *Moſes* klaerelijk dat gedeelte van *Arabie* aenwijſt, dat wy tot woonplaetſe der kinderen van *Jektan* of *Kahtan*, na den voorgang van *Bochart*, geſtelt hebben.

Te weten, *Meſa*, by anderen *Muſa*, en op Griekſch, by *Ptolemeus*, *Muza* genoemt, was by ouds een zeer vermaerde haven, aen het Roo meir, of Arabiſchen zeeboeſem, ontrent op de Noorder brete van veertien graden gelegen: ter zelver plaetſe by-na daer heden *Mocha* gelegen is. Dies eenigen niet onwaerſchijnelijk dit *Meſa* van *Moſes*, of *Muza* van *Ptolemeus*, voor *Mocha* willen gehouden hebben. Zoo *Molet* daer en tegen wil, wort *Muza* heden *Geziën* genoemt.

Arrianus ſtelt de ſtad *Muza* in den uitterſten zeeboezem, op de linke zijde van het Roo meir, ontrent twalef duizent ſtadien Zuidwaerts van *Berenice*, drie dagh-reizen van de ſtad *Saue*, en negen van de ſtad *Saphar*.

De gehele ſtad wiert door Arabieren bewoont, die in het ſtuk van zee-vaert ervaren waeren. Daer en boven was de ſtad vol vreemdelingen, die koophandel dreven: want behalve d'inwoonders overzeeſche en † *Barygazeniſche* koopwaren gebruikten, zoo hadden zy ook hunne eige koopwaren. De waren, die in *Muza* gebraght wierden, waeren uitſtekende en gemeine purper, Arabiſche klederen, met gout doorwrocht, zaferaen, cyperus, balſem, wijn, koren, &c. De koopwaeren, die van daer uitgebraght wierden, en aldaer vielen, waeren uitgeleze myrrhe, elpenbeen, rinoſter-horens, ſchelpad, &c. Dus verre uit *Arrianus*.

Arrian.

† Barygaza is een haven van Indiën, niet verre van Kalikut.

Dies

Dies was *Muza* by ouds een vermaerde koopstad: van waer men na de koninglijke stad *Saphar*, en na de volken *Saphariten* ten koophandel reisde. Weshalve heeft *Moses* door zulk een edele en vermaerde plaetse eenen iegelijk willen bekent maken, in welk gedeelte des aertbodems de kinderen van *Jektan* leefden. *Hunne woon-plaetse*, zoo *Moses* schrijft, *was van Mesa af, tot men gaet aen den bergh Saphar, na 't Ooste.* Te weten, deez bergh lagh niet tegen 't Ooste, ten aenzien van *Judea*, dat de *Sabeen* ten Zuide heeft: (waerom de Zalighmaker de koningin van *Saba de koningin van 't Zuide* noemt:) maer hy lagh tegen 't Ooste, ten aenzien van de stad *Mesa* of *Musa*: aen welker Oostzijde de volken *Saphariten*, of inwoonders der stad *Saphara* woonden, en een lange ry van bergen lagh, de welke by de Grieken *Klimax*; maer by *Moses Saphar*, na den naem van de na-by-gelege hooftstad, genoemt wort.

Aldus zijn *Nebo*, *Ziph*, *Hebron*, *Pharon*, *Saron*, *Phagor*, *Gelboë*, *Gabaa*, *Galaad*, *Gamala*, *Somron*, *Modin*, &c. niet alleenlijk namen van steden des Heiligen Lants; maer ook van na-by-gelege bergen: want niet is gemeender by de Hebreen en Arabieren, als steden na de na-by-gelege bergen; en weêr bergen na de na-by-gelege steden te noemen.

Desgelijx wiert toen de bergh *Klimax*, van wege de nabyheit der stad *Saphar*, *Saphar* genoemt: of de hooftstad heeft den naem *Saphar* van den na-by-gelegen bergh ontleent.

Moses nu gedenkt en melt dezen bergh, als te dier tijde d'allerbekentste.

De bergh *Klimax*, volgens schrijven van *Ptolemeus*, strekt zich met een lange streke uit, en is de grenspael van vele volken. *Boven den bergh Klimax*, zeidt hy, *leggen de volken Anchiters: en tot aen den Klimax strekken de Rhabaniten: en de Chatramititen van den Klimax tot aen de Sachaliters. Ten zuide van den bergh Klimax leggen de Masoniters: daer na de Sariters: en neffens de Homeriten, de Sappthariten en Rhatiniers.* By den bergh *Klimax* is een bron, *het water van Styx* genoemt.

De stad *Saphar*, anders *Dafar*, of *Daphar*.

BY *Philistorgus*, *Ammianus*, en andere schrijvers der midden eeuwe, wort de stad *Saphar Tapharon*, by *Stephanus*, met het invoegen der letter *R*, *Tarphara*, en by d'Arabische schrijvers heden *Tdaphar*, *Daphar*, of *Dafar* genoemt.

Saphar, zoo *Arriaen*, *Philistorgus*, *Ptolemeus*, *Plinius*, en andere Griekssche en Latijnsche schrijvers getuigen, was de naem van de hooftstad des lants, of van d'Arabieren. *Plinius* noemt *Saphar* het koninglijk hof van *Arabie*.

Aledris maekt *Dafar* tot hooftstad des lants van *Jexhab*, of *Jachseb*, met by-voegen, dat *Dafar* eertijts een van de grote en vermaerde steden was. Desgelijx rekent *Ammianus Taphron* onder d'uitstekenste steden van *Arabie*.

Ziet pag. 26. Eenigen willen *Dafar* voor een en de zelve met de stad *Sanaa* gehouden hebben: want *Ptolemeus* beschrijft *Saphar* by-na op de zelve plaetse, daer nu *Sanaa* leit: desgelijx wort *Sanaa* voor de hooftstad van *Jemen* of *Gelukkigh Arabie* gehouden.

De hooftstad *Saphar* leit negen dagh-reizens van *Saue*, en twalef Oostwaerts van *Mesa*, of *Muza*, aen den voet van den bergh *Klimax*. *Aledris* stelt *Dafar* zes en twintigh duizent schreden van *Damar*, drie dagh-reizen van *Mareb*, veertigh duizent schreden van *Sanaa* en het kasteel *Alek*. Arriaen.

In *Saphar* had *Charibaël*, de wettige koning der *Sabeen* en *Homeriten*, (of *Hamjariten* by d'Arabieren genoemt) twee gebuurvolken, zijnen koninglijken zetel geplant.

In *Dafar* hadden eertijts oude edele Arabieren hunne woonplaetse.

Een andere hedendaeghse stad *Dafar* leit aen den zeekant.

Dus verre zy in 't algemein van de woonplaetse van *Jektan* en zijne kinderen of nakomelingen gesproken.

De byzondere plaetsen, die zijne elf zoonen, als *Almodad*, *Saleph*, *Hazarmavet*, *Jarah*, *Hodoram*, *Uzal*, *Dikela*, *Obal*, *Abimaël*, *Seba*, *Ophir*, *Hevila*, of *Chavila*, en *Jobab*, met de nakomelingen bezeten hebben, en na hen ge- Gen. 10.

noemt zijn, zullen wy hier vervolgens verklaren; behalve *Hadramauth* en *Uzal*, of *Saana*, en *Chaulan*, de woonplaetsen van *Azarmavet* en *Chavila*, als ook de woonplaetse van *Jobab*, die reeds te voore beschreven zijn. Desgelijx slaen wy de woonplaetse van *Obal* hier met voordaght over, als buiten ons bestek van *Arabie* gelegen: naerdien die het *Troglodytisch Arabie*, over het Roo meir, in *Afrika* gelegen, bewoont heeft.

Dikla, of *Dikela*, en anders *Minea*, en *Mali*.

HEt Zuider gewest van *Gelukkigh Arabie*, dat het allerrijkste en vruchtbaerste van dadel-boomen is, wiert by de Syriers en Chaldeen *Dikla*, of *Dikela* genoemt: want *Dikla* bediet by hen beiden een *dadel-boom* of *dadelbosch*. *Dikla* was de woon-plaetse van *Dikla*, *Jektans* zevende zoon: na wien dit gewest veilight alzoo ook genoemt is.

Dikla schijnt een en het zelfste lant te zijn, het welk by de Grieken en Latijnen *Minea* genoemt, en door d'aeloude volken *Mineers* bewoont wiert: naerdien dat ook vruchtbaer van dadel-
† Lib. 16. bomen was, als † *Strabo* en * *Plinius*
* Lib. 6. c. 28. getuigen.

Het lant der *Mineers* lagh niet verre van de stad *Mekka*: dewijl de grootste of hooftstad der *Mineers*, *Karna* by *Ptolemeus*, en by *Plinius Karnon*, en heden *Karnomanazili* genoemt, niet boven tien mijlen van *Mekka* leit. Ook is die gehele tusschen-gelege oort noch heden boven-mate dadel-rijk.

Eustathius in Dionys. Perieges. De *Mineers*, een der vier grootste volken van *Gelukkigh Arabie*, bewoonden *Arabie* aen het Roo meir, of † dat
† Strab. lib. 16. gedeelte van *Arabie*, dat na het Roo meir toe strekt.

Plin. lib. 12. c. 16. *Minea* was vruchtbaer in het voortbrengen van myrrhe, de welke voor de *Troglodytische* myrrhe alleen in deught bezweek: ja *Galenus*, de Grieksche arts, stelt niet alleen deze twee soorten van myrrhe gelijk; maer neemt die ook zonder onderscheit d'eene voor d'andere. *Men heeft te weten*, zeidt *Galenus*, *dat de myrrhe*, *Troglodytis gebynaemt*, *dienstigh tot tegen-giftige geneesmiddelen is: zommigen noemen die Minea*, *na de plaetse*, *in de welke de beste gezeit wort te vallen.*

Ptolemeus stelt de plaetse, daer de *Mineesche* myrrhe valt, midden tusschen de volken *Mineers* en *Maniten*: welker binnenste lant *Mali* by *Theo-*
Lib. 9. c. 4. *phrastus* genoemt wort, dat specerydragend was, en inzonderheit myrrhe voort braght. Te weten, de *Maniten* worden in plaetse van *Maliten* alzoo genoemt, met de letter *L* in *N* slechts te veranderen: gelijk in de tale by die volken zeer gebruikelijk is.

Het lant van *Mali* is veilight alzoo Lant van Mali.
na *Abimaël* genoemt, *Jektans* negende zoon. *Abimaël* is gezeit *vader van Maël* of *der Maliten*. Aldus worden dikwils in de geslaght-boomen de vaders niet anders genoemt, als na de zoonen, die zy geteelt hebben.

Deze *Maniten* nu schijnen een gedeelte der *Mineers* geweest te zijn: gelijk ook *Ptolemeus* de *Maniten* na de *Mineers* stelt. *Ptolemeus* noemt deze *Mineers* een groot volk. En *Eratosthenes* geeft, in het optellen der vier grootste volken van het welriekend *Arabie*, aen de *Mineers* d'eerste plaetse. Dies is waerschijnelijk dat de naem der *Mineers* ook de gebuur-volken begreep, en aldus hunne grenspalen tot aen de gebuur-plaetsen van *Mekka* strekten: gelijk ook d'Arabische schrijver *Aledris* de stad *Karnomanazili*, de welke een en de zelve met *Karna*, de hooftstad der *Mineers* is, niet boven tien mijlen van *Mekka* stelt.

De *Mineers* hebben, zoo *Plinius* en de meeste der ouden beuzelzinnigh schrijven, hunnen oorsprong en naem van *Minoë*, koning van † het eilant † Heden Kandia.
Kreta, bekomen.

Stephanus stelt ook eene plaetse in *Arabie*, *Minoa* geheten: welker inwoonders na *Minoë*, koning van *Kreten*, *Minoërs* genoemt wierden.

Bochart wil den naem *Mineers*, of *Minea*, uit het Hebreeusch woort *Maon*, dat in 't meerfout getal *Meonim*, of *Meunim* luidt, gesmeedt hebben. *Maon* bediet eene woonplaetse, en *Meonim*, of *Meunim*, vele woonplaetsen. Verscheide plaetsen in het Heilige Lant voeren ook den naem van *Maon*: want in den stam *Juda* wort

wort eene ſtad *Maon* gedaght, Joſ. 15: vers 55. en na-by *Lesçimon* en *Karmel* 1 Sam. 23: 24. en 25: 2. een woeſtijne *Maon* gemelt: en in het lant der Moabiten was *Bethmaon*, dat is, *huis van Maon*, Jer. 48: 23. *Maon*, in 't enkel getal, was ook de naem van een volk †: wiens meerſout getal 1 Chron. 4. vers 41. en 2 Chron. 26: 7. *Meunim*, of, na de Neêrduitſche wijze van ſpreken, *Meuniten* gelezen wort: het welk de Griekſche overzetters op beide plaetſen *Mineers* vertaelt hebben. De Hebreen of Joden vinden zich bedrogen, die willen, dat met het woort *Meunim*, door een maniere van letter-verzet, d'Ammoniten betekent worden: want Jud. 10: 11, 12. zijn *Ammon* en *Maon* verſcheide volken: als blijkt uit de volgende woorden: *Maer de Heere ſprak tot de kinderen Iſraels: En hebben u d'Egyptenaers, de Amoriten, de kinderen Ammons, de Filiſteen, de Zidoniers, d'Amalekiten en Maoniten, ook niet gedwongen?* Ook worden de *Meonim*, of *Meunim*, als verſcheide volken, gedaght: gelijk blijkt uit de volgende woorden, nopende koning *Ozia: Want God hielp hem tegen de Filiſteen, tegen die te Gurbal, en tegen de Meunim.*

† Jud. 10. vers 29.

2 Chron. 26: 7.

Het dient hier aengemerkt, dat, behalve de *Mineers*, of liever *Meunim*, die in het gedeelte van *Gelukkigh Arabie* woonden, ook andere in *Woeſt Arabie*, niet verre van d'*Ammoniten* en *Moabiten*, hunne woon-plaetſen hadden: als uit het vergelijken der gemelde Schriftuur-plaetſen blijkt. Gelijk nu de *Mineers* van *Gelukkigh Arabie* uit den geſlaghte van *Sem* hunnen oorſpro͂ng hadden, alzoo waeren de *Mineers* van *Woeſt Arabie* uit den ſtam van *Cham* geſproten. 1 Par. 4: 41, 42. Waer uit in het voorby-gaen te beſluiten is, dat deze *Mineers* qualijk door de Hebreen met de *Ammoniten*, *Loths* zoonen, vermengt worden. Geneſ. 19: 38.

Ondertuſſchen hebben de *Feniciers*, zoo wel de *Mineers* van *Gelukkigh*, als die van *Woeſt Arabie*, *Meunim* genoemt, daer toe zy door de volgende reden bewogen wierden.

De hooftſtad der *Mineers*, de welke tot den koophandel der *Feniciers*, door haere nabyheit, zeer gelegen was, wort noch heden *Karnomanazili* genoemt, dat is, *hoorn der woonplaetſen:* het welk door de *Feniciers* in *Karnodemeunim* verandert is: want gelijk by d'Arabieren woon-plaetſen *Manazal*, alzoo worden die by de *Feniciers Meunim* genoemt. Maer dit is by zommigen aldus verſtaen, als of *Meunim* een volk was, gelijknamigh met het volk *Meunim* in *Woeſt Arabie*. Waer door in 't gebruik gekomen is, dat d'inwoonders der ſtad *Karna*, en alle d'overigen des zelven volks, van de *Feniciers Meunim*, en van de Grieken *Mineers* genoemt wierden, zoo wel als d'andere.

De *Mineers* dreven groten handel met de *Syriers* in wierook, die uit het lant van *Adramitis* gebraght was, en *Mineeſche* wierook genoemt wiert. Te weten, onder de vier volken van *Gelukkigh* of *Speçeryrijk Arabie*, lagen de *Mineers* de naeſte aen *Syrie*. Ook trokken de ſpeçery-koopers niet dieper te lande in, uit verdriet van den langen wegh. Daer en boven braghten de *Mineers* zelfs wierook en andere ſpeçeryen uit verre gelegen plaetſen, na *Petreeſch Arabie* en *Paleſtijn*.

Een ander *Dikla* of dadel-boſch was in *Woeſt Arabie* gelegen: hoewel eenigen dat ook op het *Dikla* voornoemt duiden.

Aen het Roo meir woonden by ouds zekere volken, by *Agatarchides* en *Diodoor Alileërs* genoemt, die gebuuren van zekere andere volken *Kaſſaniten* waeren, of onder hen vermengt woonden.

Volken Alileers.

D'overblijfſelen der *Alileërs* woonen noch heden in d'Ooſter deelen der lantſtreke van *Mekka*, en worden by d'Arabieren *Ben Hilal*, dat is, *zoonen van Hilal*, genoemt: dat zoo veel gezeit is, als zoonen van de Mane.

Aledris.

Neffens de kinderen van *Hilal* woonen de kinderen van *Saad*, met de geſlaghten van *Hodhail*. Maer in de Weſter deelen van *Mekka* woont het geſlaght van *Modlag:* en andere geſlaghten uit den geſlaghte van *Modhar*.

Dan tot grondiger bericht van de woon-plaetſe der *Alileers*, dient het werk een weinigh nader verklaert.

De zeer oude Griekſche ſchrijver *Agatarchides* ſtelt, in het optellen der volken, die aen het Roo meir woonen, tuſſchen de volken *Debas* en *Karbiers:* na de welke de *Sabeen* volgen, de *Alileers*

leërs en de *Kasandriers*, als gebuurvolken. Het zelfste leest men by *Strabo* en *Diodoor*: behalve dat *Diodoor* voor *Kasandriers*, *Gasandiers* heeft.

Andere lantbeschrijvers maken van d'*Alileërs* geen gewagh altoos, en stellen, in plaetse van de *Kasandriers* en *Gasandiers*, de *Kassaniten*. *Stephanus* stelt de *Kassaniten* op den oever van het Roo meir. Aldus plaetst *Ptolemeus* het lant der *Kassaniten* op den oever van het Roo meir, tusschen de volken *Cinedokolpiters*, en *Elisariers*, die neffens de *Sabeen* woonden De steden der *Kassaniten* waeren, volgens den zelven *Ptolemeus*, het koninglijk hof van *Badeus*, de stad *Ambe*, *Mamala* en *Adedum*. Derhalve waren de *Kassaniten*, *Gasandiers* en *Kasandriers*, een en de zelve volken, onder de welke de *Alileërs* vermengt woonden. De volken *Alileërs* hebben dien naem bekomen van wegen den dienst, dien zy aen de goddinne *Alila* of *Alilat* bewezen.

Herod. lib. 2. *Alilat* was een der twee goden of goddinnen, die d'Arabieren aenbaden, gelijk *Urotal* d'ander. *Alilat* is een en de zelve goddin, die de Grieken *Urania* noemen. *Urania*, of *Alalat*, is de Mane, volgens grondigh bewijs van *Scaliger*, de welke noch heden, wanneer zy nieuw is, *Hilal* by d'Arabieren genoemt wort, en sedert alle eeuwen her by hen in zulken eere gehouden is, dat de gene, die belijdenis van *Mahomets* leere doen, van den dienst der Mane naulix tot noch toe zich hebben onthouden: gelijk in het verhandelen des Mahometaenschen godsdienst breder zal gezeit worden.

Wijders, uit wat reden de *Alileërs* door d'Arabieren alzoo genoemt wierden, om de zelve reden zijn door de Hebreen de *Jarachiten*, dat is, *maenlingen*, of liever zoon van *Jarach*, ook alzoo genoemt: gelijk zy op Arabisch noch heden *zoon van Hilal* geheten worden: want ook het woort *Jarach* bediet by de Hebreen een mane.

Gen. 10. vers 26. De *Jarachiten*, en dienvolgens d'*Alileërs*, schijnen nakomelingen van *Jarach*, *Jektans* vierde zoon, geweest te zijn.

Alumeoten. Twee aeloude volken, als d'*Alumeoten* en *Salapeniers*, woonden by ouds in de middellantsche gewesten van *Gelukkigh Arabie*, verre van zee: waer om zy by de Grieken weinigh bekent waeren. In de lantkaerten van *Ptolemeus* vint men d'*Allumeoten* by-na in het midden van *Gelukkigh Arabie* geplaetst, by de bronnen van den vliet *Lar*, die zijn water in den Persischen zeeboesem stort.

De volken *Allumeoten* zijn misschien alzoo na *Almodad*, *Jektans* eerste en oudste zoon, genoemt.

Salapeniers. De *Salapeniers*, alzoo na *Saleph* of *Salep*, *Jektans* tweede zoon genoemt, lagen met der woon van d'andere volken verre af, en waeren by-na tot aen den binnensten hoek van *Arabie* geweken, niet verre van den bron des vliets *Betius*, die heden *Wadilakik* genoemt wort, en tusschen *Mekka* en *Medina* zijnen loop heeft, en zijn water in het Roo meir stort.

Dosarenen. Ten Ooste, na-by de *Kassaniten*, woonden d'aeloude volken *Dosarenen*, gelijk die in den Griekschen text van *Ptolemeus* alzoo te recht genoemt worden: en t'onrecht in de lantkaerten en Latijnsche vertaling, *Dorenen*. Na den naem van deze volken wort ook, by *Plinius*, de myrrhe *Dusaritis* gebynaemt. Lib. 12. c. 16.

De *Dosarenen* wierden alzoo na den dienst van den god *Dusaris* of *Dosaris* genoemt: op een zelve wijze, als d'*Alileërs* na de goddin *Alila*: want by d'Arabieren, zoo *Tertullianus* getuight, wiert de god *Dysares* gedient en aengebeden. Desgelijx schrijft *Stephanus*, dat *Dusare* een verheven plaetse in *Arabie* is, alzoo na *Dusares* genoemt. Deez *Dusares* wiert als een God door d'Arabieren en † Dacharenen aengebeden. † Of Nabateen.

Abaseniers. Na de *Sabeen* woonden by ouds in *Arabie*, de volken *Abaseniers*, beneffens de *Chatramititen*, of *Adramititen*. Na deze *Abaseniers* zijn veilight d'*Abaseniers* of *Abyssiniers* van *Afrika* alzoo genoemt, die t'eener tijde uit *Arabie* over het Roo meir getrokken waeren, en in *Abyssinie* zich met der woon ter neêr gezet hebben. Het lant der *Abaseniers* braght *Myrrha*, † *Osson*, *Wierook* en *Kerpathon* of kaneel-hout voort. Stephan. † Een zekere specerye.

In den uittersten hoek van *Arabie*, na 't Ooste, aen de straet van den Persischen zeeboesem, en tegen over *Karmanie*, een lantschap in *Persie*, woonden d'aeloude volken *Maciers*, *Drymaten*, en de grote en kleine *Miziers*. Bochart. Plin. lib. 5. c. 28.

De

De kaep der *Maciers*, of uitterste uithoek van *Arabie*, die by *Arrianus Maceta*, en by *Ammianus Maces* genoemt wort, lagh tegen over *Karmanie*, op eenen afstant van vijftigh duizent schreden, of vijf mijlen.

Eenigen houden *Mateta* voor het koningrijk van *Ormus*: hoewel t'onrecht: naerdien *Arrianus* duidelijk schrijft, dat d'uitterste hoek van *Arabie Maceta* genoemt wort. Want zoo *Strabo* uit *Erathostenes* getuight, is de straet van den Persischen zeeboesem aldaer zoo eng, dat van *Armazon*, de kaep of uithoek van *Karmanie*, heden *Cabo Jasques* geheten, d'uithoek of kaep van *Arabie* kan gezien worden.

De volken *Drimaten*, en *Maciers*, wierden door den zeeboesem *Sachalites*, en door de woonplaetsen van verscheide andere volken, van de volken *Chadramiten*, of *Adramiten*, afgescheiden. Des onaengezien zijn'er eenigen, die de *Drimaten* en *Maciers* met de *Adramiten* verwerren, en niet onderscheiden, en deze zeer verscheide volken voor een en de zelve houden, als verleit door de nazweeming, en gelijkenis, of over-een-koming van name.

In dit gevoelen zijn de genen, die het lant van *Chatramis*, of *Chatramitis*, na-by *Persie*, en by de volken *Maciers* stellen: als onder andere *Dionys Periegetes* en *Ammianus*.

Desgelijx is van daer de dwaling der genen ontstaen, die deze zelve plaetsen der *Drimaten* en *Maciers* voor de plaetsen houden, daer de wierook groeit. *Ptolemeus* schijnt hen gevolght te hebben, die na-by de straet des Persischen zeeboezems het wierook-lant stelt. Aldus schrijft *Arrianus*, dat van de kaep *Maceta* kaneel en andere speceryen gebraght worden. Waer uit blijkt, dat deze schrijvers den *Drimaten*, die naby de *Maciers* woonden, toegeschreven hebben, het geen den *Adramiten* of *Chatramiten* eigen was.

Zoo *Bochart* gevoelt, waeren de volken *Drimaten* alzoo gebroken na *Hadora*, de vijfde zoon van *Jektan*, genoemt, die in dien oort zich met der woon zou neêrgeslagen hebben.

Het lantschap van *Ofir* of *Aufar*.

IN *Arabie* was na-by de *Sabeen* ook een lantschap gelegen, *Ofir* in 't Hebreeusch genoemt: hoewel een ander van *Ofir* in *Indiën*, dat heden, volgens eenparigh gevoelen der meeste geleerden, het eilant *Ceilon* wort genoemt.

Ofir wort in 't Arabisch *Aufar* gespelt, dat *allerrijkste* of *schatrijk* gezeit is: want *Uwafura* bediet by de Arabieren *overvloet hebben*. *Vuafr*, of *Vuafra*, is in 't Arabisch *overvloet* en *rijkdom* gezeit: *Vuafir*, een *rijke*: en *Aufar* den *allerrijksten*. Aldus betekent, by *Avicenna*, *Aufar Mikdar* een rijkelijke mate. Hier van is een goutrijke plaetse in 't Arabisch *Aufar* genoemt, het geen zoo veel zeggen wil, als het alderovervloedighste en allerrijkste. Gigeus.

Ofir schijnt alzoo genoemt te zijn na *Ofir*, *Jektans* elfde zoon, die dit lant misschien met zijne nakomelingen bezeten heeft, en met d'andere zonen van *Jektan* in *Arabie* geweest is.

Het lant van *Ofir* lagh by zekere volken, die *Ptolemeus* en *Stephanus Kassaniten*; *Diodoor*, *Gasandriers*, en *Agatarchides Kasandriers* noemt.

De *Kassaniten*, volgens schrijven van *Marciaen* en *Stephanus*, woonden op den oever van het Roo meir. Het zelfste getuight *Ptolemeus*, by wien hunne zeesteden of vlekken, als op een lange streke, beschreven worden. De grenspalen der *Kassaniten* raekten dicht aen *Saba*, de hooftstad der *Sabeen*. Ptolem.

De naem *Kassaniten*, of *Gasandiers*, schijnt gesmeet te zijn van 't Hebreeusch woort *Chasan*, of Arabisch *Chazan*: het welk *bezitten* en *verbergen* betekent: van waer, by verkorting, het woort *Gaza* zijnen oorsprong heeft, dat 's *schat* of *rijkdom*, en in het meervout getal *Machazin*: of, gelijk wy spellen, *Magazijn*: welk eigentlijk een plaetse is, daer in goederen en rijkdommen worden verborgen.

Derhalve, gelijk na den rijkdom het lant in 't Hebreeusch *Ofir*, of op Arabisch *Aufar* wiert geheten; alzoo zijn d'inwoonders *Kassaniten* of *Gasandiers* genoemt, van het woort *Chasan* of *Chazan*, dat 's *schat* of *rijkdommen*, die zy in gout, in d'aerde verborgen, bezaten: want zoo d'oude Grieksche schrijvers, als

als *Agatarchides*, *Diodoor*, en *Strabo*, getuigen, was by hen overvloet van gout: maer schaersheit van zilver, koper en yzer: dies zy dat daer tegen aen de gebuur-volken, als *Mineers*, *Gebaniten* en *Sabeen*, verruilden: te weten, drie gewichten gout tegen een van koper: twee tegen een van yzer: en tien tegen een van zilver.

Dit gout waeren zy gedwongen voor zulk een geringen prijs te verhandelen, eensdeels uit onervaernis van het te verwerken: ten andere, om het gebrek der levens-behoeften, die zy daer tegen verruilden.

Volgens *Agatarchides* en *Diodoor*, vonden zy het gout, dat zy uitgroeven, overvloedelijken in brede onderaertsche mijnen. Dit gout was niet van zantgout door kunst gesmolten: maer zelf gewassen: het geen de Grieken *Apyron* noemen: dat's gout, dat zuiver en louter uit de mijnen gehaelt wort, zonder het in 't vuur behoeft gezuivert of geloutert te worden.

Het zelfste gout wiert ook, na den eigen naem der plaetse, *Ofir* genoemt: want alle de plaetsen der Schrifture, daer van het gout *Ofir* wort gehandelt, kunnen niet op het Indisch gout geduit worden. Aldus leest men by *Job*, cap. 28 : 16. *Zy is niet gelijk het gout van Ofir.* Van gelijken op meer andere plaetsen. Maer het is niet waerschijnelijk, dat aldaer van het Indisch *Ofir* wort gesproken: dewijl ten tijde van *Job*, die by-na op een zelven tijt met den aertsvader *Jakob* heeft geleeft, de toegang tot die gewesten, zoo verre van *Judea* gelegen, noch niet geopent was. Ook is geen Indisch gout te verstaen 1 Chron. 29. 4: alwaer men leest, dat *David* duizent talenten *Ofirs* gout opgeöffert had: want na het verre gelegen *Ofir* hebben *Salomon* en *Hiram* de schipvaert allereerst ondernomen.

Het lant der *Kassaniten* braght ook alles voort, en was ongemeen goet; maer wiert gewonelijken niet gehanthaeft, uit oorzake d'inwoonders visschers en onervaren in alle dingen waeren. Dies de *Kassaniten* een plomp, dom, onervaren volk, en zonder kunst, geweest zijn.

Na dit goutrijk *Ofir* in *Arabie*, is misschien het ander *Ofir* in *Indiën* genoemt, derwaerts *Salomon* en *Hiram* schepen zonden, om gout te halen: want de *Feniciers* hadden voor een gebruik, aen nieuwe gevonde plaetsen oude namen hunner landen te geven: behalve dat het goutrijk *Ofir* in *Indiën* met recht dien naem vereischte.

Homeriten, of *Hamjariten*, *Jektans* nakomelingen.

Ziet pag. 49. JEktans kinderen, of nakomelingen, wierden by eenigen *Amaniten*, dat is *Homeriten* genoemt, als blijkt uit het schrijven van de kronijk-schrijver *Theophanes*, die ontrent den aenvang der negende eeuwe geleeft heeft, daer hy zeidt: *Dat'er Arabieren zijn, die meer inwaerts woonen, als d'Ismaëliten en Madianiten, en uit hunnen stam niet zijn; maer uit Jektan, die Amaniten, dat is Homeriten, genoemt worden.* In een zelven zin schrijven *Anastasius* en *Euthymius*.

Wie nu de *Homeriten* en *Amaniten* zijn, des is men niet duisterlijk bewust.

De *Homeriten* worden alzoo doorgaens by de Grieksche en Latijnsche schrijvers; maer by d'Arabieren *Hamjariten* genoemt, dewijl zy uit den geslaghte van *Hamjar* gesproten zijn. De *Homeriten* worden door *Marcianus* onder d'*Ethiopiers* of *Abyssiniers* gerekent; dewijl zy na-by die volken leggen, met het Roo meir alleenlijk tusschen beide, daer het op zijn smalste is. Desgelijx schrijft *Prokopius*, dat tegen over de *Homeriten*, op het tegen over gelegen vast lant, d'*Ethiopiers* woonen, die *Auxumiters* genoemt worden. Hier by kan *Ptolemeus* gevoeght worden, die de steden der *Homariten*, aen den *Oceaen*, op een lange streke beschrijft, beginnende by-na van d'engten of kaken der Rode zee.

Plinius, *Ptolemeus*, *Arrianus* en andere onderscheiden de *Homeriten* van de *Sabeen*: maer zommige, als *Prokopius* van *Gaza*, en *Philistorgius* houden de *Homeriten* en *Sabeen* voor een en de zelve volken. In den zelven zin schrijft

schrijft zeker oude schrijver, by *Surius*, dien *Baronius* aentrekt, aldus: *Dunaan, de Hebreër, bezat Gelukkigh Arabie, het welk eertijts Saba; maer nu Homeritis genoemt wort.*

Dat in dit zelfste gevoelen noch heden d'Arabieren zijn, schijnt hier uit te kunnen besllooten worden; dewijl d'Arabier *Aledris* schrijft, *dat de stad Mareb door de Himjariten bewoont geworden is:* want *Mareb* is een en de zelve stad met *Mariaba* of *Meriaba* der ouden, de hooftstad der *Sabeërs*, volgens schrijven van *Strabo*.

De zelve *Homeriten* worden gebroken *Amaniten* genoemt, in plaetse van *Jemaniten*; dewijl het binnenste gewest of gedeelte van *Arabie*, na 't Zuide, *Jemen* geheten wort, de woonplaetse der *Amaniten*, of *Jemaniten*. In 't kort gezeit, wanneer de bovengemelde schrijvers de *Homeriten* en *Amaniten* op *Jektans* geslaght brengen, zoo verstaen zy die volken, de welke den oever van *Gelukkigh Arabie* bezitten, na den Oceaen toe, van den Arabischen zeeboesem of Roode zee af, tot aen den Persischen zeeboesem.

Gewassen van *Arabie*.

GElukkigh Arabie alleen is van overouds, by alle schrijvers, in zonderheit over 't voortbrengen van wierook, myrrhe en balsem, beroemt: welke drie speçeryen het als eigen heeft.

Het lant van *Saba*, of der *Sabeërs*, braght wierook voort, de welke van daer gevoert wiert, volgens getuigenis der Schrift, Esai. 60: 6. Jerem. 6: 20. 1 Reg. 10: 2. 2 Chron. 26: 19. Desgelijks schrijft *Agatharchides*, daer hy van de *Sabeërs* handelt, aldus: *In het midden des lants schieten dichte en groote bosschen op: want daer groeien zeer hooge wierook en myrrhe-bomen, en diergelijke andere.* Het zelve leest men by *Strabo* en *Diodoor*.

Ook schrijft *Plinius*, dat de *Sabeërs* der Arabieren, van wegen de wierook, de beroemste zijn: en hunne spijze by hout van wierook en myrrhe kooken. Van gelijken roemen d'oude poëeten, als onder andere *Virgilius*, en *Valerius Flaccus*, de *Sabeërs* doorgaens van wegen de wierook.

Naer het schrijven van *Theophrastus*, groeit op het hangend eilant der Arabieren, ontrent *Saba*, *Adramyta*, (of *Chatramotitis*) *Katabania*, *Citibena* en *Mali*, Wierook, *Myrrhe*, *Casia*, en *Cinnamomum*.

Katabania, zoo *Strabo* uit *Eratosthenes* schrijft, geeft wierook, en *Chatramotitis* myrrhe. Desgelijks schrijft *Ptolemeus*, dat de buiten lantstreke in *Chatramotitis* wierook-dragend is.

Andere willen, dat de beste wierook in dat gedeelte van *Arabie* valt, daer de myrrhe groeit: te weten, in het lant van *Chatramotitis*, en in de nagebuurgewesten. Aldus schrijft *Plinius*, hoe eenigen verhaelt hebben, dat de myrrhe-boom in de zelve bosschen, onder de wierook vermengt, groeit. Onder dit getal is *Arrianus:* want deez noemt de stad *Kana* (de welke *Ptolemeus* de koopstad der *Adramiten* noemt) de koopstad van het wierook-lant. Hy voegt'er by, dat alle de wierook, die aldaer voortkomt, van daer na de middellantsche stad *Sabatha* gevoert wort. Ook gedenkt hy de wierook onder d'inlantsche koopwaren.

Plinius schrijven komt by-na hier meê over-een, die het wierook-lant der *Adramiten* acht dagh-reizen van de hooftstad *Saba* stelt: welk *Saba* een en de zelve plaetse is, de welke *Arrianus Kana* noemt: als uit de gelegentheit des oorts blijkt. Ja ook de zelve *Plinius* noemt op een andere plaetse *Kana* met den bynaem van wierook-lant. Hier op slaet ook het geen *Arrianus* in de volgende woorden schrijft. Na *Kana* wijkt het lant diep inwaerts: dan volght een zeer diepe zeeboesem, de welke zeer verre strekt, en *Sachalites* geheten is: en daer na komt het wierook-dragend lant te leggen. Op den uithoek *Syagros* is een kasteel en haven des lants, en een pakhuis van de verzamelde wierook. Na d'uithoek *Syagros*, en d'*Omanische* zeeboesem, volght een treffelijke haven, tot toevoer van de *Sachalitische* wierook, die de haven *Moscha* genoemt wort: na de welke van *Kana* gewoonelijk schepen gezonden worden. Dus verre *Arrianus*. By *Ptolemeus* is de haven *Moscha*, de haven der *Adramiten:* na de welke de kaep *Syagros* volght.

Hier uit blijkt, dat alle de wierookgevende plaetsen van *Arabie*, na het ge-

voelen van *Arrianus*, of in het na-bygelegen lant van *Sachalitis* is. *Stephanus* schijnt ook het zelfste te getuigen: naerdien hy schrijft, dat het lant der *Abasenen* wierook geeft. D'*Abasenen* nu, en *Chatramatiten*, of *Adramiten*, woonden achter de *Sabeen*, volgens schrijven van den zelven *Stephanus*.

De wierook, zoo d'Arabische schrijver *Aledris* getuight, groeit op twee plaetsen van *Arabie:* te weten, op de bergen van *Merbat* of *Mirbat*, en in het lant van *Seger* of *Sagar*, vier daghreizen te lande, en twee over zee van *Hasek* gelegen. *Bochart* wil *Sagar* en *Sachalitis* voor een en het zelve lant gehouden hebben. Desgelijks schrijft *Avicenna*, dat de wierook in het aenzee-gelegen lantschap van *Merbat* voort komt: de welke van daer met vele schepen uitgevoert wort, daer de koopluiden meê handelen. Doch zoo andere Arabische schrijvers getuigen, komt alle de wierook op de berghachtige plaetsen van *Xohra* voort. *Ziet pag. 29.*

Balsem-boom. *Gelukkigh Arabie* is d'eige gront van den balsem-boom, (die op Arabisch *Balassân* geheten wort) en brengt alleen dien voort, volgens eenparigh gevoelen van alle Arabische schrijvers.

Desgelijks schrijft *Diodoor*, dat de balsem in zeker dal van *Arabie* voort komt, en nergens anders. Ook schrijft *Strabo* dat in het lant der *Sabeën* wierook, myrrhe, en *Cinnamomum*, en op de zeekuste ook balsem valt.

Dies *Dioskorides*, *Theophrastus*, *Plinius*, *Justinus*, *Serapio*, en andere oude schrijvers zich geweldigh bedrogen vinden, die geschreven hebben, dat de balsem-boom alleen in *Egypten* en *Judea* eertijts zou gegroeit hebben.

Alpin. de Plantis Aegypt. Ten halven wege, tusschen *Mekka* en den bergh *Arafat*, is een zandige bergh, op den welken vele balsem-gewassen of boomen groeien, die, zoo de Arabieren bevestigen, door een mirakel van *Mahomet*, op dien onvruchtbaren bergh zouden voortgekomen zijn: want dat *Egypten* en *Judea* nooit het eigen vaderlant van den balsemboom geweest zy, kan hier uit lichtelijk bespeurt worden; dewijl alle Grieken en Latijnen, die het balsem-gewas gedaght, of daer van geschreven hebben, zeggen, dat het alleenlijk in de hoven of boogerden van die gewesten bewaert, en geenzins op onbebouwde plaetsen van zelf voortkomt of groeit, als *Theophrastus*, *Plinius*, *Solinus*, en *Strabo*. *Plinius* schrijft, dat de balsem aen het eenigh lant van *Judea* vergunt is. *Lib. 2. Histor.* Eertijts, zeidt hy, groeide het balsemgewas alleenlijk in twee konings hooven: d'een van niet meer als twintigh bunderen groot, en d'ander van weiniger. Van gelijken schrijft *Strabo*, dat in het dal van *Jericho* een boomgaert van balsem is. Waer uit blijkt, dat de balsem-boom in *Judea* een vreemt en uitheemsch, en geen eigen en inlantsch gewas is: want het is zeker en zonder twijfel, dat uitheemsche gewassen alleenlijk met groote naerstigheit in hoven bewaert en gequeekt worden: en inlantsche gewassen niet alleenlijk in hoven; maer op vele andere onbebouwde plaetsen bevonden worden van zelf te groeien. Desgelijks blijkt uit het verhael van *Josephus*, dat de balsem-boom een inlantsch gewas van *Arabie* is: naerdien hy schrijft, dat 't gewas van balsem, daer by zijnen tijt *Judea* vruchtbaer van was, de weldadigheit der koningin van *Egypten* en *Ethiopie* moet dank geweten worden. Dies was voor haeren tijt het balsem-gewas niet in *Judea*; maer wiert allereerst door haer daer ingebraght: te weten, uit *Saba* of *Gelukkigh Arabie*. Want t'onrecht noemt *Josephus* deze koningin, de welke by *Salomon* quam, de koningin van *Egypten* en *Ethiopie:* dewijl zy van *Saba* of *Gelukkigh Arabie* was. *Ziet pag. 109.*

Josephus roemt in het byzonder de lantstreke van *Jericho*, in het Heilige Lant gelegen, over de vruchtbaerheit van balsem, of *Opobalsem*, op verscheide plaetsen: als *lib.* 9. *Ant. c.* 1. en *lib.* 14. *c.* 7. en *de Bello Judaic. lib.* 5. *c.* 4. Doch heden worden in dien oort stuk noch steel van balsem-gewassen gezien noch gevonden.

Wel heeft ook in *Egypten*, sedert vele eeuwen her, het gewas van balsem gegroeit; maer alleenlijk in zeker hof of boomgaert, by zeker plaetse *El Mattharia* genoemt, niet verre van de stad *Kairo:* doch dat gewas is aldaer geduurighlijk met groote naerstigheit bewaert en ga geslagen, als blijkt uit het verhael van alle *Egyptenaers:* het welke ook alle oude en nieuwe schrijvers verklaren. Desgelijks bevestigen alle

d'in-

d'inwoonders van *Kairo*, dat nooit op eene andere onbebouwde plaetse van *Egypten* bevonden is het balsem-gewas te groeien. Ook is dit gewas in den hof van *El Mattharia* veel malen uitgegaen, en weder andere uit *Arabie* derwaerts gebraght, en op nieuw gepoot.

Wanneer des jaers vijftien hondert vijf en tzeventigh de lantvooght van *Egypten*, van wegen den Grootenheer, met name *Mensor*, de plaetse *El Mattharia* bezichtighde, en zagh dat alle de balsem-gewassen verdort en uitgegaen waeren, zoo deed hy veertigh nieuwe gewassen van de stad *Mekka* ontbieden, die in den zelven hof gepoot wierden; maer verdorden weêr in korte jaren, door onachtzaemheit der oppassers. Dies hebben d'Egyptenaers het balsem-gewas altijt uit *Arabie* gehad.

De balsem-boom heeft de gestalte van den kuisch-boom, schiet tot de hooghte van den monthout-boom op. Het hout is gomachtigh, licht, en ziet van buiten uit den roode. De takjes zijn van een zelve kleure, lang, recht, dun, welriekend, gomachtigh, en kleven, in het aenraken, stijf aen de vingeren. Zy zijn met weinige bladen wan-ordelijk bezet, die van den wijnruit niet ongelijk; hoewel niet witter: gelijk *Dioskorides* schrijft; maer groen van verruwe, en vallen des Winters niet af. De bloemen, of bloeisem, hangen kroonswijze, ten getale van vijf, aen een steeltje, zijn klein; doch zeer wel-riekend; hoewel de reuke in korten tijt verdwijnt. Na de bloemen volght geel en zeer wel-riekend zaet, dat in rootachtigh zwarte blaesjes beslooten leit, en van binnen een geele vocht, als honigh, beslooten hout. Het is bitterachtigh, een weinigh scherp op de tong, riekt na den balsem, en komt, in gestalte en groote, met het zaet of vruchten van den terpentijn-boom over een.

De balsem of gom, in 't Grieksch, by d'ouden *Opobalsamum* genoemt, druipt des Zomers uit d'ingekerfde of ingesnede schors des stams, en wort aenstonts, zoo dra hy uit komt, witachtigh, daer na groen, dan gout-geel, en eindelijk honigh-geel. Wanneer de balsem eerst uit den schors druipt, is hy klaer; maer wort aenstonts drabbigh en dik: doch daer na zeer dun en klaer: maer wort eindelijk, wanneer hy oud is, dik, als terpentijn. Wanneer hy

eerst uit den schors druipt, is hy zoo sterk en krachtigh van reuke, dat hy in velen hooftpijn verwekt, en den zommigen het bloet uit de neus doet springen: maer die scherp en sterkheit van reuke gaet met der tijt over, en wort aengenamer. In den ouden balsem gevoelt men nauliks eenige reuke.

De versche en eerst uitgetraende balsem is ook zeer licht, en laet zich zeer wel en gemakkelijk mengen: want indien hy in water of melk van boven neêrdruipt, zoo zinkt hy op den bodem van het vat niet neêr. Wanneer hy klaer en gout-geel van kleure, en van allen droesem gezuivert is, zoo is hy middelmatigh licht. Want als men den balsem in het water laet druipen, zoo trekt hy wel na den gront; maer komt aenstonts weêr boven het water, en scheidt zich daer van gezwint.

Kracht des balsems. De balsem geneest alle vergiftige beeten van slangen, en steken van schorpioenen, 't zy die van binnen ingenomen of van buiten daer op gestreken wort. Hy bevrijdt eenen iegelijk van de besmetting der peste, indien allen daeghs de zwaerte van een vierendeel loots ingenomen wort. Hy verdrijft ook alle koortsen, de welke uit verrotting ontstaen: als ook langduurige koortsen, de welke uit ongekookte en koude vochtigheden, en verstoppingen der ingewanden, haeren oorsprong nemen: want hy opent zeer krachtigh de verstoppingen der ingewanden, en kookt en verteert, met het aenqueken der natuurlijke warmte, de raeuwe vochtigheden. De balsem herstelt het verlooren gezicht en gehoor, indien hy warm by droppelen in d'oogen of ooren gedropen wort. Hy is ook dienstigh tegen de kramp, die uit vochtigheit en koude ontstaet: als ook tegen zuizeling des hoofts, vallende ziekte, lamheit, beving der leden, hoest, benauwde borst, zinkingen op de longe, verkoude mage, en besloote winden. Hy breekt ook de steenen in de nieren en blaze. In 't kort, de balsem schijnt een algemein en zeer treffelijk geneesmiddel tegen by-na alle ziekten des menschelijken lichaems te zijn. Het zaet en de groene takjes, en hout des booms, is ook by d'Arabieren grooteliks in gebruik: hoewel die zoo krachtigh niet zijn, als de balsem zelf.

De balsem-boomen groeien ook op zeer vele meer andere zandige en onvruchtbare plaetsen van *Arabie*: als tusschen *Mekka* en den bergh *Arafat*; hoewel de genen, die op zoodanige plaetsen groeien, geen of weinigh zap van balsem geven: maer veel zaets, dat in groote meenighte na *Europe* verzonden wort. Waer over d'Arabieren de balsem-boomen, die op dorre en zandige plaetsen groeien, uitgraven, en in vette aerde verpooten.

De balsem-boomen worden heden 's daeghs in vele plaetsen van *Arabie*, tot groot gewin der Arabieren, aengequeekt; want de balsem wort in groote meenighte uit *Arabie* na vele Oostersche gewesten verzonden, die aldaer in zeer groote waerde en ook dier is. Men zeit d'Arabieren niet lang de nuttigheit, gebruik en genot des balsems geweten hebben. Maer zoo dra d'Arabieren het groot gewin, dat zy van den balsem konden trekken, bemerkten, begonnen zy alle de jonge balsem-boomen uit zandige en onvruchtbare plaetsen te halen, en in hooven, op vette gronden, te verpooten: dies men heden ontallijke balsem-hooven in *Arabie* ziet. Doch niemant, als d'overheit, vermagh, uit kracht der wet, dit gewas zaien of pooten: gelijk ook niemant, zonder opentlijk bevel, den balsem uit den boom magh tappen, noch bloemen, takjes of bladen afplukken. Men zeidt, dat de balsem gewoonelijk door den *Sjerif* van *Mekka* aen eenige Arabieren verpaght wort, die daer voor jaerliks eenige duizent kroonen betalen, en den balsem aen eenen iegelijk, na hun welgevallen, mogen verkoopen.

De *Sjerif* van *Mekka* zend jaerliks aen den Grooten-heer drie of vier pont balsem, en aen den overste van de stad *Kairo* een pont, en aen den *Emir* van de *Karavaen* der beêvaerders een half pont. Daer en boven zend de *Sjerif* den Grooten-heer vier hondert rollen fijn Indiaensch lijnwaet. Daer en tegen wort den *Sjerif*, tot een geschenk, van den Grooten-heer, een gout pantser of borst-harnas, en zijnen zoonen en broeders hondert en vijftigh duizent kroonen jaerliks toegezonden. Al het welk met de *Karavaen* der beêvaerders over en weêr gebraght wort.

Gelukkigh Arabie geeft ook een groote

Dadel-boomen. te meenighte van dadel-boomen: hoewel die nergens overvloedelijker groejen, als tusschen de stad *Mekka* en *Sanaa*, eene streke van twintigh daghreizen: en inzonderheit op deze plaetsen, *Kaze*, *Rouaitha*, *Tabala*, *Baisat-Jaktan*, *Niab*, *Kassa*, *Giaras* en *Negran*. Aledris. Eenigen houden deze dadelrijke lantstreke voor het lant *Minea*, of der volken *Mineërs*: want de landouwen der *Mineërs* waeren, volgens schrijven van *Plinius*, vruchtbaer van dadel-bosschen. Ziet pag. 52. Dit dadelrijk gedeelte van *Gelukkigh Arabie* is van de Syriërs *Dikla* genoemt; (want *Dikla* bediet by de Chaldeën en Syriers een *dadel-boom* of *dadel-bosch*) Bochart. en wort voor de woonplaetse van *Dikla*, *Jektans* zevende zoon, gehouden.

Een ander dadel-bosch was in den ingang van *Gelukkigh Arabie*: het welk *Diodoor* uit *Artemidoor* aldus beschrijft: *Na-by den binnensten Arabischen zee boesem is eene aen zee gelege plaetse, die by d'inwoonders bovenmate hoogh geacht wort, om de nuttigheit, de welke zy daer van trekken. Zy wort Phenicon, van wege den overvloet der dadel-boomen, genoemt: want Phenix bediet op Grieksch eenen dadel* of *dadel-boom.*

Ook getuight *Strabo*, dat aldaer een wonderlijke vruchtbaerheit van dadelboomen is. *Prokopius* bevestight, dat op die plaetse niet als dadel-boomen voortkomen. By *Agatarchides* wort ook dit dadel-bosch gedaght: desgelijks by *Ptolemeus*. D'inwoonders van dit laetste dadel-boomen-bosch waeren *Saraçenen*, by ouds *Sceniten* genoemt, zoo *Prokopius* en andere schrijvers getuigen. Ziet pag. 147.

Aloë. Aledris. In *Jemen* of *Gelukkigh Arabie*, en inzonderheit in het lant van *Hadramauth*, *Seger* en andere plaetsen, groeit ook *Aloë*, de welke op Arabisch *Sabber*, en tot onderscheidt van andere *Aloës*, die op andere plaetsen vallen, *Sabber Arabijon*, dat is, *Arabische Sabber* of *Aloë* genoemt wort. Ziet pag. 32. Te weten, op het eilant *Sokotra* of *Sakutra*, (een der eilanden van *Gelukkigh Arabie*, dat twintigh mijlen van den Arabischen zee-boesem of Roode zee, en de kaep van *Guardafu*, en ontrent vier en twintigh mijlen van de kuste van *Arabie* gelegen is) groeit ook *Aloë*, de welke, na dit eilant, *Sokotriner Aloë* gemeenelijk genoemt, en voor de beste gehouden wort. Naest de *Sokotriner Aloë* wort de Arabische *Aloë* voor de beste gehouden.

Arabie (gelijk te voore uit *Theophrastus* gebleken is) brenght ook *Casia* of *Kassia*, en *Cinnamomum* voort: doch wat eigentlijk *Casia* en *Cinnamomum* zy, is onzeker en duister, en wort daer over onder de schrijvers grooteliks getwist. Wat Kasia en Cinnamomum is.

Eenigen houden *Kasia* of *Kassia* voor ons hedendaeghs kaneel, dat uit het eilant *Zeilon* gebraght wort: maer het *Cinnamomum* der ouden voor de rijsjes of takjes der Indiaensche kruitnagelbomen.

Kassia wort ook in de Schrift, als een kostelijk reuk-offer, gedaght.

Doch zoo veel men uit Exod. 30: vers 24. kan bespeuren, schijnt *Kasia* geene drogerye, gewas, of houtige stoffe geweest te zijn; maer een vocht, balsem of zalve: naerdien het by de Hebreen met olye van olyven gemengt, en tot een zalve gebruikt wiert, om daer meê de hutte des Stichts, en al het tempel gereetschap te zalven en bestrijken.

Gelukkigh Arabie, dat binnen de Rode zee, Persischen zee-boesem, en groote Indische zee, of Oceaen, beslooten leit, is, in het voortbrengen van allerleie gewassen, boven-mate vruchtbaer: en overtreft verre, in vruchtbaerheit, de twee andere *Arabien*, als *Woest* en *Petreesch Arabie*: waerom het niet t'onrecht dien naem van *Gelukkigh*, sedert vele eeuwen, van d'ouden bekomen en gevoert heeft.

Dit *Arabie* geeft niet alleenlijk tarruwe en andere granen; maer ook alle Europische fruiten en plukgranen, en inzonderheit vijgen, rozijnen of druiven, en granaet-appelen, die aldaer ongemeen treffelijk en volmaekt schoon voortkomen.

Overal groeit ook gerst, en veel witte geirst, de welke d'Arabieren *Dora* noemen, daer zy zeer goet broot van bakken. *Arabie* geeft ook veel *Manna*.

Men zeidt, dat in *Arabie* geene gout noch zilver-mijnen zijn.

In *Gelukkigh Arabie* alleen, en op geen anderen oort van de gehele werelt, groeit zeker zaet, boontje of graen, dat by d'Arabieren *Bon* of *Ban* genoemt wort; waer uit zy eenen drank, met water op het vuur te kooken, bereiden, dien zy *Kaova*, de Persianen *Kahwee*, en de Turken *Kave*, en die van *Europe* ge- Kaova of Koffi-drank.

meenelijk, na hunnen voorgang, gebroken, *Koffi* noemen, en ziedend heet, al ſlurpende, overvloedelijk veel, als wijn of bier hier te lande, indrinken. Dit zaet, graen of boontje, groeit aen eenen boom, die den *Papenhoetboom*, anders *Euonymus* geheten, gelijk is; maer heeft dikker, herder, groender, en altijt groene bladen.

Avicenna een aeloude Arabiſche arts, die voor vele eeuwen geleeft heeft, ſchijnt dit zaet met den naem van *Buncho*; en *Rhaſis*, een ander oude Arabiſche arts, met den naem van *Bunka* gekent te hebben.

Avicenna maekt het zaet *Buncho* heet in de derde, en droogh in de tweede graet: het welk evenwel van *Bon* niet kan gezeit worden: dewijl dit zaet zoëtachtigh is, met een weinige bitterheit vermengt, en geene ſcherpheit; maer eenige zuurachtigheit by zich heeft.

Deze boontjes, die by eenigen ook *Buna* en *Bunnu*, en by anderen *Elzane* genoemt worden, zijn uitterlijk van de groote en verruwe by-na als *Bakelaer*, en met een dunne ſchors of ſchel bedekt, die aen beide zijden in de lengte, als een zekere voorn of ſleuve heeft; waer door zy lichtelijk in twee deelen kan verdeilt worden. Ieder ſchel beſluit twee langwerpige blinkend geele granen of zaden, die aen d'eene zijde plat, en aen d'andere rontachtigh zijn, zoodanigh die uit *Arabie* na *Europe* en andere geweſten gemeenèlijk overgebragt worden.

Het kookſel of affiedſel van dit zaet gedronken, verſterkt het hert, de herſſenen en mage, en helpt de ſpijze verteeren. Het opent ook alle verſtoppingen der ingewanden, en wort in koude gezwellen van lever en milt, en in oude verſtoppingen, met groot voordeel gedronken. Het ſchijnt ook voor den lijfmoeder dienſtigh te zijn: want het verwarmt die, en neemt alle verſtoppingen wegh: gelijk ook by alle Arabiſche vrouwen in gemein gebruik is, dit kookſel ziedend heet, wanneer haere maentſtonden vloeien, tot meerder voortzetting en ſchietting, allengskens overvloedelijk ſlurpende in te drinken. De *Koffi-drank* is ook zeer dienſtigh, om de verſtopte maentſtonden weêr te doen komen. Eenigen mengen ook by dezen drank, om de bitterheit te temperen, een weinigh zuikers. **Kracht van den Koffi-drank.**

Zoo andere ſchrijven, zou deze drank zeer verkoelen, en de natuur onvrucht-

vruchtbaer maken: ja des zelfs onmatigh gebruik de vleeſchelijke begeerten en luſt tot byſlapen, in de mannen, geheel en al verdooven en uitbluſſchen.

Olear. Perſiaenſche Reize. Naer het ſchrijven der Perſianen, had zeker Perſiſche koning, met name *Sultan Mahmed Kaſuyn*, die voor *Tamerlaens* tijden in Perſie geheerſcht heeft, zich aen den *Koffi-drank* der mate gewent, dat hy daer door onmaghtigh wiert, om zijne gemalin te bekennen en zwanger te maken, tot haer groot verdriet. Men zeidt, wanneer zy t'eener tijde in 't venſter lagh, en eenen hengſt, om gelubt te worden, zagh nederleggen, gevraeght zou hebben, wat zulks bediede? Als haer door eene verbloemderleie wijze van ſpreken geantwoort wiert, dat men den hengſt de luſt en maght van de merryen te beſpringen zou benemen, zoo had zy ten antwoort gegeven: *Zulks was onnoodigh: men zou hem ſlechts het Koffi-water te drinken geven, hy zou dan den koning wel haeſt gelijk worden.*

De ſchel of ſchors van de vrught is koutachtigh; hoewel zy meerder drooghte by haer heeft. Maer de vrucht zelve is gematight warm. De ſchel heeft een weinigh zuurigheit; maer de kern valt eenigzins bitter op de tong.

Het afſiedſel der ſchors is dienſtigh tegen de hitte der koortſe: maer het afſiedſel, uit de gebrade boontjes gemaekt, verdrijft alle verſtoppingen der ingewanden, die uit koude, taie en dikke vochtigheden haeren oorſprong nemen; doch verwekt eenighzins de gal.

De *Koffi-drank* wort aldus bereit. De granen of zaden, van haeren ſchors of ſchel ontbloot, worden eerſt in een pan op het vuur zwart of bruin-zwart gebraden, en dan in een vyſel fijn tot ſtof of meel geſtooten: het welk dan met water opgekookt wort. Het doorgeklenſte kookſel of afſiedſel is de *Koffi-drank*, die niet alleenlijk in *Arabie*; maer ook door ganſch Ooſte, in *Perſie*, *Turkye*, *Tartarye*, *Barbarye*, en andere geweſten, onder de Mahometanen, in boven-mate groot gebruik is. De geheele kern of vrucht wort ook by d'Arabieren in zuiker geleit, op een zelve wijze, als hier te lande *Koriander-zaet*, en by hen voor banket gebruikt.

De *Koffi-drank* is ook in *Europe*, en inzonderheit in *Engelant* en hier te lande, ſedert eenige jaren, in gebruik geraekt.

Op den wegh en in de woeſtijne van *Mekka* groeit een boom, als een *Perſik-boom*, *Mugilana* genoemt, die lange en zwarte doornen heeft. Van dezen boom alleen maken de reizers, die in de woeſtijnen van ander hout ontbloot zijn, vuur. Ook nemen de reizers, wanneer zy door de hitte en moeielijkheit des weghs afgemat zijn, gewoonelijk onder de ſchaduwe van dezen boom hunne ruſte. Boom Mugilana.

Bazjâm is een welriekende heeſter, die de gedaente van den balſem-boom heeft, en ontrent *Mekka* groeit, wiens ſtelen en takjes tot het wrijven der tanden gebruikt worden. Heeſter Bazjâm.

Ontrent *Tehebe* en *Maskate* ziet men tuſſchen de rotſen, in d'openingen en dalen, meenighte van dadel, oranje en limoen-boomen: welker vruchten ongemeen ſmakelijk en geurigh zijn; hoewel meer zoet, dan zuur. Dies men zich met recht te verwonderen heeft, hoe zulk een drooge, dorre en onvruchtbare gront, zulke treffelijke en zappige vruchten kan voortbrengen.

De tuinen of hoven in de ſtad *Mocha* zijn met allerhande fruitbomen beplant, als *Amandel*, *Perſik*, *Oranje-appel*, *Limoen* en *Citroen-boomen*: als ook met wijnſtokken, rozen-boomen, en andere gewaſſen.

Ontrent *Maskate* groeien aen den zeekant, tuſſchen d'openingen der rotſen en klippen, dadel, oranje, en eenige andere boomen.

Langs de geheele kuſte van *Arabie*, van *Suez*, de laetſte en uitterſte plaetſe van den Arabiſchen zeeboeſem, tot aen de kaep van *Moçandan*, heeft men vruchtbaere en bevolkte dalen, tuſſchen dorre en barre ſteen-klippen; hoewel die niet van water-ſcheuten en ſpringbronnen ontbloot zijn.

Op de bergen van *Higjaz* groeit een zeker doornige boom, *Arâk* geheten, die de gedaente van een granaet-appelboom heeft, en vruchten of beziën geeft, die tros-wijze, als een bos druiven, neffens elkanderen zitten, en ieder de groote van eene wik hebben. In het begin zijn de beziën groen en wrang, daer na root, zoeter en droogh, en wor- Boom Arâk.

worden eindelijk zwartachtigh. De beziën zelfs worden ook *Arák* genoemt; maer met een eigender name *Barír.* De wortelen en takken, van den buitensten schel of schors ontbloot, worden by d'Arabieren veeltijts tot het afwrijven der tanden gebruikt: want het hout van dezen boom bestaet uit herde draden of vezelen, als een rijf, die eenighzins wijd van malkandere afstaen, en, even als schrobbertjes, tot het afwrijven der tanden zeer dienstigh zijn.

Imák. *Imák* is de naem van eenen boom, die in *Arabie* groeit: wiens loof de kemels gaerne eeten.

Inamon. *Inamon* is een boom, die in *Arabie* groeit, met roode vruchten en weke takken.

Ilkaton. *Ilkaton* is een boomtje, dat in *Arabie* groeit, met wiens schors of hout, als met smak, de huiden geweekt worden.

Tobak. *Tobak* is een boom, die op de bergen van *Mekka* groeit, en dienstigh tegen het vergif is.

Zjabarík. † Amuleten. *Zjabarík* is een hooge boom, uit wiens hout † draeg-artzenyen gemaekt, en aen de peerden en andere beesten, tegen een quaet oogh, gehangen worden.

Balas. In *Jemen*, of *Gelukkigh Arabie*, groeit overvloedelijk zekere vrucht, als een vijgh, of een witte vijgh, de welke *Balas* genoemt wort.

Selebon. *Selebon* is een boom, die in *Gelukkigh Arabie* groeit, uit wiens schors touwen geslagen worden.

Margh. *Margh* is een boom, uit wiens hout, als uit een vuursteen, d'Arabieren vuur

Sinfon. slaen. De bladen van dezen boom worden *Sinfon* genoemt.

Izjkátámano. *Izjkátámano* is een kruit, als raket, dat in de geiten de melk doet vermeerderen. Deze melk heeft, naer men zeit, een kracht van het gemoedt en de geesten vrolijk te maken.

Kommahaton. *Kommahaton* is een gewas, dat in *Gelukkigh Arabie* groeit, en eene geele verruwe heeft.

Kanab. *Kanab* is een dorre boom, of die afgebroke doornen heeft.

Lalon. *Lalon* is de naem van eenen boom, die in *Hizjaz* groeit.

Zjadafon *Zjadafon* is een zeker kruit, dat, in het eeten, den dorst verslaet.

Isrár. *Isrár* is een boom, die op het strant of in het water van den Arabischen zeeboesem groeit, inzonderheit in het lantschap van *Hizjaz*, en bladen, bloemen en vruchten, als een laurier heeft. Hy geeft een traen of gom, als wierook, uit: de welke d'Arabieren *Souraton* noemen.

Daer groeit overvloedelijk zeker vrucht, de welke by d'oude Grieken en Latijnen *Acacia*, en by d'Arabieren *Akakia* geheten wort, en een zeker soort van den slee-doorn, of wilde pruimenboom is. Acacia.

D'Arabieren noemen deze vrucht *Karat*: gelijk ook *Gelukkigh Arabie*, na de groote meenighte dier gewassen, daer deze vruchten aen groeien, op Arabisch *Bálad Alkarat*, dat is, *het lant van Karat*, geheten wort.

Anders worden de vruchten van den boom *Akakia* ook by d'Arabieren *Ollafon* genoemt, de welke tot voetsel der kemels strekken. D'Egyptenaren noemen dezen boom *Sant*.

D'Arabieren trekken uit deze boomen een gom, de welke zy ook *Akakia* noemen. Deze boomen zijn niet hooger, noch dikker, als een gemeine willige-boom; maer zy hebben zeer dunne of tengere bladen, en doornen. Theven. Voyage de Levant.

D'Arabieren vergaderen daer van de gom in de Herfst; zonder de boom te quetsen: want de gom druipt'er van zelf uit.

Deze boom groeit, volgens schrijven van *Prosper Alpinus*, ook overvloedelijk veel op de bergen van *Sinai*, aen de Roode zee, in *Petreesch Arabie*.

Daer groeit ook zeker boom, die by d'Arabieren *Kernab*, van wege zijne hoorns-wijze vruchten, genoemt wort: want *Kernab* is gezeit, *vader der hoornen*. Hier te lande wort de vrucht van dezen boom gemeenelijk *Sint-Jans-broot* genoemt: naerdien men gelooft, dat *Johannes de Dooper*, in de woestijne, deze vrucht tot spijze zou gebruikt hebben. Kernab.

D'Arabieren weten uit deze vrucht een zeer zoete honigh te trekken; daer meê zy, in stede van zuiker, genber, tamarijn, en andere vruchten, konfijten en inleggen. De zelve honigh maekt ook los-lijvigheit, en wort in de klysteren gebruikt. Deze honigh wort by hen *Karob* geheten: dat eigentlijk gezeit is, *een dikke zap*. De *Kernab-boom* wort op verscheide plaetsen in de hoven van *Europe* by de liefhebbers gequeekt.

Hy

Hy groeit ook overvloedelijk veel in het Heilige Lant, en op de bergen van *Judea*.

Boom Zjouon. In *Gelukkigh Arabie*, hoewel ook in *Petreesch Arabie*, by den bergh *Sinai*, groeit tusschen de rotsen zeker gewas of boom, die by d'Arabieren *Zjouon*, en zijn vrucht, de welke hy draeght, *Habba Ben*, of *Habben*, en by de Turken *Hebulben*, dat is, *graen Ben*, genoemt wort: want *Habba* bediet op Arabisch een *graen*, of *bezië*: en *Ben*, of *Ban*, is d'eigen naem der vrucht. Op Grieksch wort deze vrucht by de Grieksche artzen, als *Dioskorides*, *Balanos Myrepsica*, dat is, *zalf-eekel* genoemt: en ook enkelijk, by *Theophrastus*, *Balanos*, dat is, *eekel*, en op Latijn, in een zelven zin, *Glans Unguentaria*, by *Plinius Myrobalanum*, by de Spanjerts, *Indiaensche hazelnoot*, en by d'Italianen *Bend*. (Habba Ben.)

Bauhin. Deze vruchten zijn langwerpigh, van de groote, als een hazelnoot, driehoekigh, bedekt met een middelmatige dikke, doch brosse schel: waer onder een dikachtige en witachtige vette kern zit, die met een dikachtigh en voozigh sneeuwit vlies bedekt is, en ontrent de herdigheit van een hazelnoot of amandel heeft.

Zoo andere schrijven, is de vrucht *Habben* in eene fraeie hauwe besloten, van eene palm lang, met twee lagen in eene hauwe, die langwerpigh ront is, dun, met twee heuveltjes uitpuilende: te weten, d'een onder, en d'ander in het midden. In elk leit eene eekel besloten: maer het opperste is gelijk een vogel-bek. De hauwe voornoemt is in drie deelen verdeilt, van binnen rosachtigh van verruwe, en van buiten grauw of aschverwigh, met rimpels of strepen in de lengte getekent; maer geheel leerachtigh, buighzaem en schorsachtigh, laf van smake; hoewel een weinigh t'zamen-trekkend en droogh. Lobel.

De boom *Zjauon*, daer aen deze vruchten groeien, schiet tot de hooghte van eenen berken-boom op, en heeft ook diergelijke takken, als de berkenboom, en een witten stam: dies hy van verre een berken-boom schijnt te zijn. Bellon.

Uit de zaden, nooten of kernen, die in de hauwen besloten leggen, slaen de Arabieren een olye, de welke gemeenelijk by de volken van *Europe olye van Ben* genoemt wort.

Men zeidt deze olye noit oudt, spekkigh, noch ranstigh wort. Ja zy bewaert d'olye van amandelen voor be-

 derving,

derving, indien een of twee droppelen by de zelve gedaen wort.

Want alhoewel deze olye gene liefelijkheit van reuke heeft, en by-na zonder reuke of reukeloos is, zoo krijght zy evenwel geene schimmel noch sterke reuke, noch zy brengt geene smetten of vuile vlekken in hantschoenen of kleederen, die daer meê bestreken worden: maer zy is de bequaemste van alle olyen, om de liefelijkheit van reuke goet en versch te bewaren: want by aldien de voornoemde welriekende stoffen, met eenige andere olye, tot een zalve gesmolten, of op eenige andere wijze aengezet wierden, zy zouden in korten tijt daer door garstigh worden, en niet alleenlijk daer door alle de zoetheit der reuke verliezen; maer ook schimmeligh en stinkend worden: want alle olyen, behalve d'olye van *Ben*, wort met der tijt garstigh. Dies gebruiken de parfumeerders, of reukmakers, deze olye in de welriekenste zalven, de welke uit *Moschus*, *Amber* en *Zivet* bestaen, om daer meê de hantschoenen en klederen te bestrijken.

Zoo *Dioskorides* getuight, groeit deze vrucht of boom in *Ethiopie*, *Egypten*, *Arabie* en *Petrea*, nessens *Judea*. *Theophrastus* schrijft, dat deze boom of vrucht, de welke hy *Balanos*, dat is *eekel*, noemt, in *Egypten* groeit. *Plinius* melt, dat de zelve vrucht, de welke hy *Myrobalanum* noemt, aen het lant van *Troglodytis*, *Theben*, (in *Egypten*) en aen *Arabie*, dat *Judea* van *Egypten* scheidt, gemein is.

Weshalve blijkt uit het schrijven van *Theophrastus*, *Dioskorides* en *Plinius*, dat ook deze vrucht eertijts in *Egypten* zou gegroeit hebben: hoewel het gewas, of de boom, van deze vrucht, heden 's daeghs aldaer niet groeit: naerdien zeker schrijver, *Prosper Alpinus*, die alle de gewassen van *Egypten* zeer naukeurigh beschreven heeft, dien aldaer niet schijnt gezien te hebben: dewijl hy dezen boom, noch zijne vrucht, niet gedenkt.

Voor eenige jaren hebben ook eenige liefhebbers in *Italie* dit gewas uit de nooten of vruchten voortgequeekt: het welk, volgens de voorgaende afbeelding, zich aldus vertoonde.

Amber de Grijs. De Indische zee werpt op de stranden van *Gelukkigh Arabie* ook een kostelijk en dierbaer reukwerk op, gemeenelijk *Amber*, na den voorgang der Arabieren, genoemt. Deze *Amber* wort by die van *Europe* ook met den bynaem van *grijs*, dat is, *graeuw*, na zijne kleure, *Amber Grijs*, tot onderscheidt van eene andere slechter zwarte *Amber*, genoemt. Eenigen houden de zwarte *Amber* voor een soort van d'oprechte *Amber*: anderen voor een gemaekte stoffe, uit *Moschus*, *Zibet*, *Aloës-hout*, *Styrax*, en *Ladanum*.

Anderen houden den bynaem van *Grijs* voor een gebroken Grieksch woort, dat herkomstigh is van *Chrysos*, of *Chryseos*, dat *gout* of *goutachtigh* gezeit is: dies *Amber Grijs* zoo veel zou gezeit zijn, als *goude Amber*. Te weten, d'*Amber* is hierom by d'oude Grieken en Latijnen *Ambra Chrysea*, dat is *goude Amber*, genoemt; dewijl hy, om zijne uitstekende deughden, altijt veel gekost heeft, en dierder, als gout, geweest is.

Oorsprong des Ambers. Wat belangt den oorsprong van den *Amber*, daer over is onder de natuurkundigen een groot krakeel en twist ontstaen. Eenigen willen, dat d'*Amber* van de walvisschen voortgebraght wort, of het zaet der walvisschen zy; dewijl eertijts een groote meenighte van *Amber* in eenen walvisch gevonden is. Maer indien dit gevoelen waer was, zoo zou aldaer de overvloedighste voortteelt van *Amber* moeten zijn, daer de grootste meenighte en veelheit van walvisschen was: het welk evenwel valsch bevonden wort: doch de walvisch heeft dien *Amber* by geval ingeslokt, en is uit de natuur daer in niet voortgebraght noch geteelt.

Andere willen, dat d'*Amber* een uitwerpsel van zekere zee-koe zy; doch die vinden zich op een zelve wijze bedrogen.

Zommigen stroien uit, dat d'*Amber* een klomp of brok van zeker eilant is. Andere houden d'*Amber* voor eene schuim der zee. *Avicenna* en *Serapio*, twee Arabische artsen, houden voor vast, dat d'*Amber*, op een zelve wijze, als de padde-stoelen, op de rotsen en boomen, in de zee voortgeteelt, en door storm en onweêr, t'essens met de steenen, aen de zeestranden opgeworpen wort.

Maer de waere en oprechte oorsprong

Abelmosch.
Semsem.
Sambak.

ſprong van den *Amber* wort by de voornaemſte en treffelijkſte ſchrijvers gezeit deze te zijn. Op d'uitterſte grenſen van *Afrika*, by *Ethiopie* of *Moorenlant*, zijn zeer hooge bergen, daer op een ongelooffelijke meenighte van byen houden, die aldaer honigh maken. Deze honigh vloeit eensdeels te gelijk met de honighraten, de welke door de temper des luchts, en hitte der zonne, ſmelt, in zee, en wort ten deele door regen, ſtorm en onweêr, in zee geſleept: aen de welke dan de zee een andere geſtalte, aert en eigenſchap mede-deelt, en maekt die tot *Amber*, en werptze aen de ſtranden van *Gelukkigh Arabie* op. Dat de *Amber* uit honigh zijnen oorſprong heeft, beveſtigen d'inwoonders dier plaetſe: als ook de reuk in zommige verſch opgeworpen en gevonden brokken: en, het geen het voornaemſte is, ſtukken en brokken van byen, die in d'*Amber* zelf zitten.

D'*Amber* valt op verſcheide andere oorden van *Aſie*: als ook in *Afrika*, langs de geheele kuſte van *Ethiopie* of *Moorenlant*.

Door een langduurigen Ooſte-wint wort een groote meenighte van *Amber* op d'eilanden van *Komaro*, *Demjoxa*, en op die geheele ſtreke, uit d'eilanden van *Maldiva*, die na 't Ooſte leggen, gedreven. Maer wanneer de Weſte winden waien, wort d'*Amber* overvloedelijk veel op d'eilanden van *Maldiva* gevonden.

Des jaers vijftien hondert vijf en vijftigh wiert ontrent de *Kaep van Komorin*, tegen over d'eilanden van *Maldiva* gelegen, een brok of ſtuk *Amber* van ontrent drie pont gevonden. De geen, die het vond, meinde dat het pek was, en verkocht het voor een geringen prijs.

Zeker ſchrijver, *Garcias*, getuight, dat het grootſte ſtuk, het welk hy oit gezien heeft, vijftien ponden zwaer was. Maer in *Ethiopie* worden veel groter ſtukken gezien. Want de geheele kuſte van *Ethiopie*, van *Sofala* tot *Brava*, geeft overvloedelijk *Amber*.

Ontrent d'eilanden van *Maldiva*, en de kaep van *Komorin*, valt, zoo *Linſchoten* getuight, *Amber*; doch zeer zelden.

In *Bengala* en *Pegu* wort de beſte *Amber de Grys* uit de zee verzamelt.

Onder de vijf eilanden van *Mkubar*, in den zeeboeſem van *Bengala*, *Pegu* en *Siam* gelegen, viſſchen d'inwoonders veel *Amber* op. Johan. Boter.

De zee werpt ook aen eenige oorden van de ſtranden des eilants van *Madagaskar* groote en koſtelijke ſtukken van *Amber* op.

Ook wort een zekere uithoek of kaep van het eilant *Madagaskar*, aen d'Ooſt-zijde, *Capo de Ambar*, dat is, *de kaep van Amber*, genoemt: uit oorzake aldaer aen de revier zonderling veel *Amber* gevonden wort.

De beſte *Amber* wort gezeit te zijn, die door het inſteken van eene naelt voght uitgeeft.

D'Arabieren hebben allereerſt het gebruik van d'*Amber* in d'artzenye ingevoert, en des zelfs krachten zeer naerſtelijk opgeſpeurt en uitgevorſt.

De *Amber* is een treffelijk geneesmiddel. Hy verſterkt de natuurlijke warmte, het hert en geeſten, en verlengt, naer men zeidt, het leven. Te *Kalekut* zou zeker perzoon, door 't gebruik van *Amber*, tot den ouderdom van hondert en zeventigh jaren gekomen zijn. Ook leven de grooten, en luiden van adel, in *Barbarye*, door het gebruik van den *Amber*, langer; indien het alle daeghs tot de zwaerte van vijf of zes greinen met wijn of rozen-water ingenomen wort: daer de gemeine luiden korter leven.

D'*Amber* wort ook in vele reukwerken, om een liefelijke geur en aengename reuke te geven, gebruikt.

Amber met wijn gemengt veroorzaekt dronkenſchap. Desgelijks zal iemant dronken worden, indien hy voor het wijn drinken *Amber* riekt. Matthiol in Dioſcor. Heurn. lib. 2. Method. Med.

Door ganſch *Arabie*, en ook in verſcheide andere geweſten van *Aſie*, groeit zeker gewas, by d'Arabieren *Sempſem*, en by d'oude Grieken *Seſamon*, en by de Latijnen *Seſamum* en *Siſamum*, en ook *Seſama* genoemt. Gewas Semſem.

Semſem, zoo de meeſte ſchrijvers getuigen, is een gewas met een eenigen rechten ſteel, die tot de hooghte van eene elle, of anderhalve voet, opſchiet. De bladen zijn dik, die van de nachtſchaie gelijk, zitten gerangt in orde rontom den geheelen ſteel; doch die onder aen den ſteel hangen zijn breder, en met dieper kerven ingeſneden: maer

de bovenste zijn smalder, en aen de kanten niet ingesneden.

Aen dit gewas groeien kleine witte bloemen: waer na vier, vijf en zeskantige peulen of hauwen volgen, die geele en zoete zaden, als die van het lijnzaet, beslooten houden. Uit deze zaden wort een olye geslagen, de welke op Arabisch, by d'Arabieren, uitstekenheits-halve, *Zeid Taib*, dat is, *zoete olye*, genoemt wort; de welke by hen zeer veel in de spijze gebruikt, en dierder als d'olye van olyven verkocht wort.

Deze olye, tot de zwaerte van vier onçen ingedronken, verdrijft de jeukte der huit. Zy geneest ook d'aemborstigheit en zijde-wee, verwekt de maentstonden, en stilt de pijne van mage, darmen, en lijfmoeder; 't zy van binnen ingenomen, of van buiten opgestreken. In 't kort gezeidt, deze olye is by d'Arabieren, en meest alle Oostersche volken van *Asie* in boven-mate groot gebruik: gelijk ook de bladen van dit gewas tot verscheide gebreken des menschelijken lichaems dienstigh zijn.

Het zaet is ook van over-ouds by alle d'inwoonders van *Egypten* in de spijze gebruikt; hoewel het van weinigh voetsel is; maer geeft smeerigh en vet voetsel.

Katoen. In *Arabie* groeien ook wol of katoen-boomen. De katoen wort op Arabisch *Kotnon* genoemt: van waer ongetwijfelt het Neêrduitsch woort *Katoen* herkomstigh is.

Abrus. *Abrus* is een zeker slagh van een korael of vermiljoen-roode boon of erwet, van gestalte als een roode korael, de welke in *Gelukkigh Arabie* groeit, en meer tot çieraet der jonge dochters, als voetsel des lichaems, gebruikt wort. Zy is niet geheel vermiljoen-root: maer aen de zijde, daer zy aen de schel of dop vast zit, met blinkend zwart geplekt.

De bladen zitten op eene effe ry aen de steelen, en sluiten zich des nachts, wanneer de zon onder gaet, t'zamen, en blijven aldus geslooten, tot dat de zon weêr opgaet, als wanneer zy zich weêr openen.

De boon *Abrus* is uit *Gelukkigh Arabie* ook na *Egypten* overgebraght: alwaer d'Egyptische Arabieren die in vleesch-zop kooken, en als Turksche boonen eeten: doch zy is zwaerder te verteeren, als eenige andere boonen, veroorzaekt winden, en geeft quaet voetsel. Het gewas, daer aen deze boom groeit, kruipt en slingert zich om staken en boomen, op een zelvewijze, als het gewas van Turksche boonen.

In *Arabie*, en ook in *Syrie*, en aen den stroom d'*Eufrates*, groeit een boom, die by d'Arabieren *Garb*, en by de Persianen *Fer* genoemt wort, en een soort van willigen-boomen is. Hy spreidt zich breet en wijd uit; doch schiet niet zeer hoogh op. D'uitterste takjes zijn dun en bros. De schors is bleekachtigh wit; gelijk ook de bladen, die langwerpigh, tot ontrent de palm van eene hant, en twee vingeren breet, en rontom, als de melde, geschaert zijn. Boom Garb.

D'aeloude arts, *Avicenna*, schijnt ook dezen boom, met den naem van *Garab* gekent te hebben.

Uit dezen boom wort zalpeter gebrant, die zeer dienstigh is, om bussekruit te maken. Te weten, d'uitterste scheutjes, met de bladen, worden tot assche gebrant, de welke, met het opgieten van water, geweekt, en een loogh daer uit getrokken wort, die, met lang over het vuur te kooken, tot zalpeter stolt. Doch het bussekruit, dat van deze zalpeter gemaekt wort, is zoo krachtigh niet, als ons Europisch bussekruit.

Deze boom schijnt in de Schrift, Psalm 137:2. met den zelven naem van *Garb*, op Hebreeusch, gedaght te worden, die doorgaens *willige-boom* vertaelt wort.

Ab el Mosch, en enkelijk ook *Mosch der Arabieren* genoemt, is een gewas met zeer welriekend zaet, en sterker van reuke, als de *Moschus*, dat by d'Arabieren hierom *Hab el Mosch*, dat is, *graen* of *zaet van Moschus*, genoemt wort. Ab el Mosch.

Het gewas *Ab el Mosch* heeft veele vezelachtige wortelen, en schiet met een enkelen, breden en rechten steel van ruim anderhalve voet op: die, als ook zijne takken, met witachtige hairen ruigh bezet is.

De bladen zijn van ongelijke groote, rouw in het aentasten, en rontom met diepe kerven ingesneden. Na de bladen volgen goutgeele bloemen, die uit vijf bladen, sters-wijze, bestaen, en van binnen goutgeele stijlen hebben. Wanneer deze bloemen afgevallen zijn, volgen

gen de zaethuisjes, die aen de kanten donker bruin zijn: waer in welriekende zaden beslooten leggen, die zeer klein en bitterachtigh van smake zijn.

Het poeder, of gestooten zaet, wort by d'Arabieren onder de *Koffi-drank* gemengt, om het hooft, de mage, en het hert te versterken. Het zelve gestooten zaet wort ook by d'Arabieren en Turken, met groote nuttigheit, onder den drank *Sarbet* gemengt, in plaetse van *Moschus* en *Amber*. Andere, om welriekend te zijn, steken de gestoote zaden, tusschen bombazijn, in de kleêren.

Sambak, of Arabische Jasmin. In *Arabie* groeit ook zeker gewas, of boom, *Sambak* by d'Arabieren geheten, dat eigentlijk een *Jasmin* is; hoewel een ander soort en slagh: en wort gemeenelijk na de plaetse, daer het groeit, *Arabische Sambak*, en *Arabische Jasmin* genoemt. Anderen noemen dit gewas ook *Arabische Syringa.*

De boom *Sambak* schiet met eenen stam van vijf of vier voeten hoogh op, en heeft zeer taie rijsen of takken, die al kruipende opwassen. De bladen komen zeer na met die van d'oranje-boom over een. De bloeisem of bloemen zijn sneeu-wit, en bestaen uit acht, tien en twalef bladen, die roosgewijze, met twee lagen op malkanderen, leggen, en liefelijker ruiken, als de bloemen van de Katalonische *Jasmin*, of oranje-appel-boomen.

Het gebruik der bloemen van dit gewas strekt meer tot çieraet, als gezontheit des lichaems. Evenwel maken d'Arabieren een olye uit deze bloemen, de welke de vrouwen in de badstoven gebruiken, om den lijfmoeder te verwarmen. De zelve olye warm ingedronken, en van buiten op gesmeert, verlicht de baring der vrouwen. Zy is ook dienstigh tegen de borstziekten, als hoeste, kuch, zijden-wee; 't zy warm ingedronken, of van buiten daer op gesmeert.

Dit gewas groeit ook overvloedelijk veel in de hoven van *Egypten*: derwaerts het uit *Arabie* overgezonden is. D'Arabische *Sambak* of *Jasmin-boom* wort ook by verscheide liefhebbers in de hoven van *Europe* gequeekt: derwaerts hy uit *Egypten* over *Alexandrye* allereerst gezonden is. Doch deez boom wil in *Europe* niet aerden; 't en zy hy op eene gemeine *Jasmin* geënt wort.

Gelukkigh Arabie wort door meer springbronnen bevochtight, als de twee andere *Arabien*: hoewel'er op eenige oorden ook geene springbronnen zijn, als te *Almacharana*: alwaer, in plaetse van springbronnen, een groote waterbak is, de welke duizent personen drenkwater zou kunnen verschaffen. Waterrijkheit van Gelukkigh Arabie.

Dit gewest wort ook door eenige rivieren, vlieten of stroomen bevochtight, welker zommige hunne uitwatering in den Persischen zeeboezem: anderen in den grooten Oceaen, en eenige in de Roode zee hebben.

De voornaemste vlieten zijn, de vliet * *Moyesseur*, die by de stad *Vodana*, in den Persischen zeeboesem, uitwatert: de *Prim* en *Jamama*, die hun water in de Indische zee storten: de vlieten *Zibith*, *Nageran*, *Eda*, *Chaibar*, *Laakia*, *Tsafra*, die in de Roode zee uitwateren: als ook de vliet *Wadi-Lakik*, by ouds *Bætius* geheten, die tusschen de stad *Medina* en *Mekka* zijnen loop heeft: hoewel deze eigentlijk onder het lantschap van *Higjas* behooren. Vlieten. * Ziet pag. 41.

Het is in *Gelukkigh*, gelijk ook in *Petreesch* en *Woest Arabie*, in het midden van den Zomer, boven-mate heet: ja men zou aldaer zonder de dau, die des nachts valt, en d'aerde verquikt, niet kunnen woonen, 't en waere op eenige weinige plaetsen, by meiren of vlieten. Daer en boven regent het aldaer zeer zelden; inzonderheit op aen zee gelege plaetsen: maer op de plaetsen, verre van de zeekuste gelegen, regent het op eenige saizoenen. Temper en hoedanigheit der lucht.

De hitte is in zommige oorden, inzonderheit te † *Maskate*, by-na onverdragelijk: uit oorzake *Maskate* by-na onder de Kreefts-zonne-keer-kring gelegen is: waer over d'inwoonders aldaer van den aenvang van Bloeimaent, tot diep in Herfstmaent, des nachts op de platte daken der huizen slapen. † Ziet pag. 35.

Daer blaest des Zomers, na de zijde van *Persie*, uit den Zuidweste, een vreemde wint, *Gurin*, by d'inwoonders des lants geheten, die zoo droogh en heet is, dat zy alles verbrant, daer zy over zweeft. Zy doet de huit schrooken, verdort aenzight en handen, en laet tekenen op het lichaem na, als of zy met vuur gebrant waeren. Texeira.

Wanneer deze wint op het felste blaest, is het water frisscher, als op eeni-

ge andere tijden. Iemant, die wel gekleet, en zich in eene besloote kamer vertrokken heeft, gevoelt geene hitte, niet tegenstaende de hitte der zonne dan onverdragelijk is; maer bevind zich zeer frisch.

Op de bergen evenwel, schoon in Lente en Bloeimaent, is het fel kout, en de gront allen nachts met witte rijp bedekt: ja het vriest'er dikwils op eenen nacht een vinger dik ys.

In *Mocha* is het in Lentemaent des daeghs en des nachts zoo heet, dat men gestadigh water op het lijf moet laten gieten.

Dieren van *Gelukkigh Arabie*.

GElukkigh *Arabie* voed by-na allerlei slagh van tamme en wilde dieren, als leeuwen, luiperts, tijgers, ezels, en inzonderheit brave peerden, en kemels in groote meenighte: ook geiten, en schapen met zeer lange, vette en zware steerten, en zonder hoornen: eenigen hebben steerten van over de veertigh pont zwaer. Daer is ook veelerlei gevogelt: en onder andere vogelen zou in dit gewest de vermaerde vogel *Fenix* houden.

Kemel. De kemel is een dier, dat *Arabie* inzonderheit als eigen heeft, en de voornaemste rijkdom der inwoonders uitmaekt: want d'Arabieren houden de kemel-dieren voor hunnen grootsten rijkdom. Als men ook den rijkdom van eenen hunner vorsten wil ophalen en noemen, zoo wort niet gezeit, *hy heeft zoo veel duizent dukaten*: maer men zeidt, *hy heeft zoo veel duizent kemels.*

By de hedendaeghse schrijvers wort driederlei slagh van kemels gestelt. Het eerste slagh wort by d'Arabieren † *Elhegen*, en anders ook *Hugium* of *Hogium* genoemt, en is ongemeen groot en sterk, en bequaem om duizent pont te kunnen dragen.

† Marmol. Leo Afrikan.

D'Arabieren van *Afrika* lubben deze kemels, om hen kloeker en sterker te hebben, en laten alleenlijk een eenigh mannetje by tien wijfjes komen.

Het tweede slagh van kemels wort by d'Arabieren *Bocheti*, of *Bechet* geheten, en is kleinder, en heeft twee bulten: waer van ieder bult den last van eenen man kan dragen. Dit slagh van kemels wort alleenlijk in *Asie* gevonden.

Het derde slagh van kemels wort by d'Arabieren *Raguahil* of *Elmahari* geheten. Deze kemels worden anders *Dromidarisen* genoemt, vallen klein, mager en tenger, en zijn alleen bequaem, om menschen te dragen: hoewel zy in snelheit van loopen der mate uitmunten, dat zy eenen wegh van hondert duizent schreden op eenen dagh kunnen afleggen, en wildernissen van zeven of acht dagh-reizen, zonder veel voetsel te nuttigen, door-reizen.

De kemels kunnen een langen tijt dorst lijden, en zonder drinken, schoon met zware lasten beladen, den tijt van acht, tien, twalef, ja veertien dagen verre reizen. Doch eer de kemels op wegh slaen, en ook t'elkens, wanneer zy by water komen, vullen zy het lijf eerst wel te deegh met water op.

Men zeidt, d'Afrikaensche kemels, verre d'Asiaensche kemels overtreffen; dewijl d'eerste veertigh of vijftigh geheele dagen kunnen dragen, zonder haver t'eeten: maer leven alleenlijk by gras of loof van boomen, dat de kemels van *Asie* niet kunnen doen.

Zoo men *Plinius* schrijven geloven magh, verzamelen de kemels achterwaerts. *Aristoteles* daer en tegen wil, dat het wijfje, in het verzamelen, neêr hurkt: en de kemels niet achterwaerts verzamelen; maer het mannetje het wijfje omvat: gelijk alle andere viervoetige dieren: in welken arbeidt zy in eenzame schuilhoeken, met groote woede, een geheelen dagh bezigh zijn, zonder iemant hen derft genaken. Zy dragen tien maenden, baren op d'elfde, en worden, na verloop van een jaer, weêr tochtigh en geil. *Plinius* brengt den draght der kemels op twalef maenden. Hy voeght'er by, dat zy, om de drie jaren, in de Lente baren. *Aristoteles* stelt het baren op twalef maenden, en dat in ieder baring niet meer, als een jong, voortkomt. De kemels dragen tegen de peerden, leeuwen en koevliegen, een zonderlinge en ingeboorne vyantschap. Tegen het steken der koevliegen besmeeren d'Arabieren hen met vet van zekere visch.

Een

Een kemel, zoo *Aristoteles* schrijft, leeft tot vijftigh; ja tot hondert jaren, naer het getuigen van *Solinus*.

Leo Afrikan. De jonge kemels worden, na het geluit van een trommel te kunnen danzen, aldus geleert. De jonge kemel wort ter plaetse opgeslooten, daer een heete vloer is, 't welk hem de voeten by beurten, en dikwils, dan d'een, en dan d'ander, doet oplichten. Midlerwijle wort geduurigh voor de deure, op eenen trommel geslagen. In deze oefening wort hy ontrent een jaer bezigh gehouden.

Door deze langduurige gewoonte licht hy daer na, zoo dra hy op eenen trommel hoort slaen, de voeten by beurten op, en begint op zijne wijze te danzen.

De kemel schept in gezang en snaren-spel vermaek. De kemel schijnt in gezang vermaek te scheppen: naerdien hy, na groote vermoeitheit, niet met slagen; maer door gezang voortgedreven wort. Desgelijks schijnt de kemel ook in snaren-spel vermaek te scheppen: want de kemeldrijvers in *Arabie* zijn gewoon de kemels, wanneer zy door de reize vermoeit en afgemat zijn, door het slaen en speelen op çyters, na de maet, tot snelder loopen op te hitsen: dewijl den kemels uit de natuur het als ingebooren is, dat zy door het zoet gestreel van snaren en menschen-stem bevangen worden, en, als zinneloos en opgetoogen; de reize snelder volbrengen.

Zeker Arabische schrijver verhaelt, dat hy eertijts, in het reizen door de woestijnen van *Arabie*, onder zeker geslaght van Arabieren vervallen was, en by zekeren Arabier van dat zelve geslaght zijn verblijf genomen had, wiens kemels alle onlangs gesneuvelt waeren. De knecht, die over het mennen der kemels gestelt was, had dezen schrijver aldus aengesproken: *Ghy zult deze nacht onze gastgenoot zijn, ik verzoek, dat ghy by mijnen heer een woort tot mijne verontschuldiging spreekt. Mijn heer zal ongetwijfelt uwe voorspraek aennemen.* Wanneer zy dan over tafel zaten, sprak hy aldus tot den heer: *Ik zal eer geene spijze nemen, voor dat ghy dezen knecht zijn schult vergeven hebt.* Toen zeide de heer: *Deez knecht, die booswicht, heeft alle mijne goederen verdaen, en my tot een armen man gemaekt.* Als deez schrijver den heer vroegh, wat de knecht gedaen had, zo antwoorde de heer: *Hy is wonder zoet van keel en stem, en heeft, door de zoetheit van zijne stem, de beladen ezels zoodanigh opgewekt, dat zy een wegh van drie dagen, in eenen dagh, als zinneloos, afgeleidt hebben. Na de lasten den kemels afgenomen waeren, quamen zy alle te sterven. Maer ik vergeve evenwel, ter gunste van u, die mijn gastgenoot zijt, den knecht zijnen schult.*

Wanneer een kemel geladen of ontladen wort, dan valt hy op zijnen buik, en rijst op, zoo dra hy gevoelt, dat hy den last kan dragen: want nooit wil dit dier meer opnemen, dan zijne krachten kunnen torsen.

De Arabische kemel is een dier met twee klaeuwen aen ieder voet, en heeft een zonderlingen hoogen en verheven bult op den rugh, dien andere dieren niet hebben. Deze bult des kemels wort op Arabisch *Nauson*, en anders *Tamik*, *Sadik*, en *Sanâmon* genoemt. Het vet eens kemels wort ook *Sadik* genoemt. Gestalte des kemels.

Voor den borst is ook een andere eeltachtige bult, die *Kerkera* genoemt wort: op den welken, in het buigen der knyen, zijn overigh lijf steunt. Het onderste en holle gedeelte des hals, naest den borst, wort *Sinâson* op Arabisch genoemt.

De kemel heeft een steert, als die van eenen ezel, en vier speenen, gelijk de koeien.

Het teellit staet achterwaerts, en is zoo zeenuwachtigh, dat'er sterke bogen van kunnen gemaekt worden.

Ieder been heeft eene knye, en ook niet meer dan eenige buiging.

De kemel heeft een koot, als een os, en kleine billen, ten aenzien van 't lijf. De gal leit in aederen, en niet in een byzondere gal-blaze beslooten, gelijk in andere dieren.

De natuur heeft den kemel, dewijl hy gewoonelijk distelen en doornen moet eeten, twee magen gegeven: en hem het vlies des monts, en binnenste vlies der mage, ongemeen ruuw gemaekt.

Bochton, of *Bochet*, is een Persisch slagh van kemels, die sterk en groot zijn, en † twee bulten op den rugh hebben. Doch d'Arabieren van *Mauritanie*, in *Afrika*, noemen alle de kemels, zonder onderscheidt, *Bochton*. Maer gemeenelijk zijn door 't woort *Bochton* hairige ke- Lexic. Arab. Gool. † Leo Afrikan.

kemels te verſtaen, die tot winterwerken bequaem zijn: zoodanigh byna de Turkomanſche en Baktriaenſche kemels zijn, die van d'Arabiſche kemels verſchillen: want d'Arabiſche kemels kunnen des Winters en Zomers laſten dragen.

Een kemel wort by d'Arabieren, op Arabiſch, *Zjamlon*, of *Gimel*, en ook *Bairon* genoemt: hoewel het laetſte woort *Bairon* eigentlijk en byzonderlijk eenen kemel bediet, wanneer de tanden voor uit ſteken, het welk op het vijfde jaer geſchiedt. Een kemelin, of het wijfje van eenen kemel, heet op Arabiſch *Nâkaton.* Een ſchool of troep van kemels wort *Sirmaton*; en anders ook *Elbil* genoemt: maer een drift of ry van kemels, die t'zamen gekoppelt zijn, en elkanderen volgen, *Kittâr* en *Kotrât.*

De kemels, zoo de Schrift des ouden verbonts getuight, zijn van aller geheugenis, by alle Ooſterſche volken, in zonderlingh groot gebruik geweeſt: dies in het bezit van vele kemels ten deele de rijkdom beſtont: als te beſpeuren is uit Geneſ. 12: 16. en 24: 35. en 30: 43. en 32: 15. Exod. 9: 3. 1 Sam. 15: 3. en 27: 7. 1 Chron. 5: vers 21. en 27: 30. 2 Chron. 14: 15. Job 1: 3. en 42: 12. Jer. 49: 28, 29. Eſai. 60: 6.

De kemels wierden by deze Ooſterſche volken tot verſcheide dienſten gebruikt: inzonderheit om laſten te voeren en te dragen: als blijkt uit Geneſis cap. 24. en 31. en 37. 1 Reg. 10: 1. 2 Reg. 8: vers 9. 1 Chron. 12: vers 40. 2 Chron. 9: 1. Esd. 1: 67. Nehem. 7: vers 69. Eſ. 30: 6. maer voornamelijk wierden de kemels gebruikt, om de genen te voeren, die ten oorlogh trokken, en laſten, tot gebruik des oorloghs, te dragen: als blijkt uit Jud. 6: 5. en cap. 7: vers 12. en cap. 8: vers 21, 26. 1 Sam. 30: 17. Eſai. 21: 7. Zach. 14: vers 15.

Den Joden was verboden kemelsvleeſch te eeten, Levit. 11: 4. Deut. 14: vers 7.

Wy hebben noodigh geacht den kemel alleenlijk, onder de dieren van *Arabie*, in 't breede te beſchrijven: alzoo dit dier aen *Arabie* als eigen is, en d'Arabieren hunne reizen door de zandige en waterlooze woeſtijnen van *Arabie*, zonder hulpe en middel van kemels, niet zouden kunnen verrichten noch volbrengen. Wat belangt zekere gewoonten, de welke d'oude Arabieren ontrent de kemels onderhielden en ga ſloegen, daer af zal op pag. 163 en 164 geſproken worden. De beſchrijving van andere dieren ſlaen wy over, als die reeds by andere beſchreven zijn. Ziet pag. 103.

In *Arabie* houdt ook een dier, by de Grieken en Latijnen *Hyæna*; maer wort by d'Arabieren *Dabuh* of *Dabon* geheten. Het is hairigh of ruigh, en zoo groot als een wolf, en by-na van een zelve geſtalte; doch in voeten en beenen den menſch gelijk. Het doet andere dieren geene ſchade; maer graeft de lijken der menſchen uit d'aerde, en eet die op. Het geluit, of de ſtem van dit dier, wort op Arabiſch eigentlijk *Naufon* geheten. Hyæna.

Bellonius wil de çivet-kat voor het dier, dat d'oude Grieken en Latijnen *Hyæna* noemen, gehouden hebben: hoewel zy nooit, volgens zijn ſchrijven, aengemerkt hebben, dat het zulken welriekende ſtoffe, als de çivet is, uitwerpt.

Te *Tajef* is een groote meenighte van zeker vee, met lange voeten, en zonder hair of wol, dat d'Arabieren *Zjilmon* noemen. Ziet pag. 29.

In *Gelukkigh Arabie* houdt ook veel vergiftigh en ongedierte, als hagediſſen, ſlangen, adders en diergelijke. Ziet pag. 110.

Dabba is een zeker ſlagh van Arabiſche hagediſſen, met een breet lichaem en ſtekelige ſteert: welker vleeſch by d'Arabieren voor een groote lekkernye gehouden wort.

Zoo d'oude ſchrijven, of liever beuzelen, zouden adders of gevleugelde ſlangen onder de balzembomen houden, die ſteken zonder vergif toebrengen.

Daer valt ook *Selenites*, of maenſteen, die alzoo genoemt wort; dewijl hy de mane, na haere toe en afneeming, verbeelt.

Dus verre zy van *Gelukkigh Arabie* geſproken, vervolgens zullen wy tot de beſchrijving van *Petreeſch* en *Woeſt Arabie* overtreden.

Pe-

Petreesch of *Steenigh Arabie.*

HEt geweſt van *Petreesch* of *Steenigh Arabie*, of, na 't Latijn, *Arabia Petrea*, wort alzoo na *Petra*, d'aeloude hooftſtad des lantſchaps genoemt. *Petra* is een Griekſch woort, en betekent eenen *ſteen:* gelijk ook de ſtad, van wegen haeren ſteenigen oort, tuſſchen bergen, dien naem bekomen heeft: want men vint in dit ganſch geweſt by-na niet als herde marmere ſteenen.

Hotting. Hiſtor. Orient. By *Plinius*, *Strabo*, *Ptolemeus*, en andere oude ſchrijvers, wort dit geweſt ook *Arabia Nabathea*, of *Nabateeſch Arabie*, en anders enkelijk *Nabathea* genoemt, te weten, na de volken *Nabatheers*, d'aeloude inwoonders der ſtad *Petra*. Andere houden *Nabathea*, of *Nabateeſch Arabie*, voor *Woeſt Arabie*.

De Turken noemen heden dit geweſt † *Daſcilik Arabſtan:* d'Arabieren *Bengaukal*, of *Rathal-Alhaga*, en anders ook eigentlijk *Barraab*.

† Molin. Dictionar. Turc.

D'Arabiſche ſchrijvers brengen het een gedeelte van *Petreesch Arabie* onder Egypten, en het ander, beneffens *Woeſt Arabie*, onder *Syrie*.

Adrich. Eenigen houden *Petreesch*, of *Nabateeſch Arabie*, voor het lant, dat in de Schrift *Aram* of *Syrie Sobach* genoemt wort, en begrijpen daer onder de landen van *Cedar*, der *Amalekiten* en *Madianiten*. Andere willen *Petreesch Arabie* voor een der zes deelen van *Arabie*, dat *Hizjas* genoemt wort, gehouden hebben. *Hizjas* is *ſcheidend* of *tuſſchen beide komend* gezeit: uit oorzake het tuſſchen de lantſchappen *Nezjd* en *Gaur* gelegen is, en die van elkanderen ſcheidt. Gige Lexic.

Bepaling. *Petreesch* of *Steenigh Arabie* heeft tot grenspalen ten Ooſte een gedeelte van *Woeſt Arabie*, ten Weſte de woeſtijnen van *Egypten*, tuſſchen de Middellantſche en de Rode zee: ten Noorde het Heilige Lant en *Syrie*, of *Celeſyrie*; ten Zuide en Weſte de Rode zee, en een geduurige ry van bergen, die het van *Gelukkigh Arabie* ſcheiden.

Ferrar. Andere ſtellen tot grenspalen, ten Ooſte *Gelukkigh Arabie*; ten Weſte, het Heilige Lant, met den Jordaen en de Doode zee tuſſchen beide: ten Noorde, *Woeſt Arabie:* ten Zuide, *Egypten*, en een gedeelte van de Roode zee.

Dit lant heeft weinigh bewoonde plaetſen; naerdien het meerendeels uit woeſtijnen beſtaet: in de welke de kinderen *Iſraels* den tijt van ontrent veertigh jaren zworven. De voornaemſte en hooftſtad van *Petreesch Arabie* is *Petra*.

De ſtad *Petra*, heden *Hagar*, of *Hagiar*.

Joſeph. lib. 4. c. 5. Euſtath. in Dionyſ. Strab. lib. 16. PEtra was eertijts de voornaemſte hooftſtad der *Nabateeſche* Arabieren, gelegen drie of vier dagh-reizen van *Jericho*, en vijf dagh-reizen van het dadelboſch *Fenicion*, tuſſchen *Syrie* en *Egypten*, op een vlakken en effen oort, volgens ſchrijven van *Strabo:* hoewel van buiten in 't ronde met ſteenrotſen omringt: waer van zy ook den naem *Petra* bekomen, en dien aen het ganſch lantſchap meêgedeelt heeft.

In de Schrift, 2 Reg. 14: vers 7. en 2 Chron. 25: 12. ſchijnt *Petra Sela* of *Selah* genoemt te worden: welk woort *Selah* in eenige overzettingen *Petra* of *ſteenrotſe* vertaelt wort. De ſtad *Sela* wiert door koning *Amazia* verovert, en ſedert door hem *Jakteël* genoemt.

2 Reg. 14: 7.

Zoo *Joſephus* getuight, wiert *Petra* eertijts *Arcem* of *Recem*, na de ſtichter *Recem*, koning van *Madian*, genoemt. Numer. 31: 8.

Eigentlijk is d'aeloude ſtad *Petra* die gene, de welke heden by d'Arabieren *Hagiar* of *Hagar* genoemt wort: naerdien *Hagar* by d Arabieren het zelfſte bediet, het geen *Petra* by de Grieken: te weten, eenen *ſteen:* want de ſtad, heden *Hagar*, of *Hagiar*, en *Al-Hagiar* genoemt, leit ook tuſſchen bergen: en de huizen zijn in de ſteenrotſen uitgehouwen: waerom de ſtad *Hagar*, dat is *ſteen*, genoemt is. Aledris.

De bergen, tuſſchen de welken de ſtad *Hagar* leit, worden by d'inwoonders van *Hagar*, en dien oort, *Alathaleb* genoemt, dat is, *ſteenen*. Zy ſchijnen, in het aenſchouwen, van verre aen malkandere gehecht te zijn; maer

leggen evenwel van malkanderen afgescheiden: zulx men rontom ieder bergh gaen kan, en d'een den ander niet raekt.

De kruinen dezer bergen zijn niet, als met groten arbeidt en moeite te beklimmen.

Hagar leit in het Noorder gedeelte des lantschaps *Higjâz*, een dagh-reize van den vliet *Kora*, anders *Vadi-Ali-kora*, dat is, *vliet Kora*, en by *Herodoot Korys* genoemt.

d'Arabische schrijver *Aledris* noemt *Hagar* een schoon kasteel.

Aledris. In de stad *Hagar* heeft d'Arabische stam of volken *Thomud*, of *Thamud*, zijn verblijf, die anders by *Agatarchides* en *Diodoor Thamudenen*, by *Plinius Thamudeërs*, en by *Ptolemeus Thamuditen* genoemt worden.

Volgens schrijven van *Strabo* zijn Lib. 16. binnen de stad *Petra* waterrijke bronnen, die de hoven bevochtigen, en drinkwater verschaffen. Buiten de stad is een grote lantstreke, hoewel meerendeels woest, inzonderheit na *Judea* toe. In *Hagar* is een put, met name *Thamud*.

Een ander *Hagar* leit in het lantschap van *Bahrein*: en een ander in *Jemâma*. Ziet Pag. 41.

Kalzem of *Sues*.

OP het Wester strant van het Roo meir, en op de Noorder brete van acht en twintigh graden en een halve, tegen over de stad *Elena*, of d'uithoek van *Faran*, lagh eertijts een stad, *Kalzem*, of *Kolzum* geheten.

Ongetwijfelt is *Kalzem* d'aeloude Lib. 4. c. 5. stad, de welke in oude tijden by *Ptolemeus*, *Lucianus*, en andere oude Griekse en Latijnsche schrijvers, *Klysma*, en anders ook *Arsinoë* en *Kleopatris* genoemt wort: hoewel *Ptolemeus Klysma* en *Arsinoë*, als twee verscheide steden, op verscheide plaetsen beschrijft; doch t'onrecht. Deze plaetse, desgelijx het gansch Roo meir, wort by d'Arabieren *Kalzem* genoemt: dewijl zy geloven, dat koning *Farao* na-by deze plaetse, in het Roo meir, verzopen zy: want *Kalzama* is een Arabisch woort, en betekent *opslokken* en *inslorpen*.

Na dit stedeken *Kalzem* vervallen was, wiert een ander, een weinigh lager, aen de binnenste hoek van het Roo meir, tot gebruik van een haven gebouwt, en *Suës* genoemt.

Kalzem had by ouds een zeer vermaerde haven. Ook wierden aldaer, op een byzondere maniere, platboomde scheepen gebouwt, die het Roo meir bevoeren.

Plin. lib. 6. c. 29. By *Klysma* liep eertijts uit den *Nijl* een gracht van 100 schreden breet, 30 diep, en 37560 lang, in het Roo meir; die *Sesostris*, koning van *Egypten*, begon te graven, en *Darius* vervolghde, en de *Ptolemeen*, koningen van *Egypten*, voltoiden. Wanneer eindelijk deez kil vervallen en verzant was, heeft *Amr*, op bevel van den Arabischen keizer *Omar*, den zelven doen herstellen: over den welken d'Arabische keizer *Abdulaziz* eene brugh deed slaen. (Elmac. Histor. Sarrac. lib. 1. c. 3. en 12.)

Waer uit te besluiten is, dat *Klysma* een en de zelve stad met *Arsinoë* of *Kleopatris* der ouden zy: want een kil, zoo *Strabo* getuight, was uit den *Nijl* na *Arsinoë* of *Antipatris* geleit.

De meeste schrijvers rekenen met recht de stad *Klysma* en *Sues* onder *Egypten*; doch om haere nabyheit aen *Petreesch Arabie*, en gewonelijken doortocht uit *Egypten* na *Arabie*, hebben wy de zelve hier by-gevoeght.

De hedendaeghsche stad *Sues* is niet zeer groot van omtrek; hoewel tamelijk fraei gebouwt, en begrijpt ontrent twee hondert huizen, waer onder eenige van steen gesticht zijn.

Daer is een haven; doch zoo ondiep, dat gene gelade schepen, noch galeyen, daer in kunnen komen, dan ten halve ontladen: maer blijven voor de stad, op de rede, veiligh leggen.

Na-by de haven is een hooghachtige plaetse, waer op eertijts een kasteel stont, dat door de *Françoizen* aldaer gestight was. Op deze plaetse staet noch een stuk geschuts.

Naby de haven is een gebouw met staketsels of een dik houten hek afgeschoten, waer in negen zeer lange slangstukken leggen, na de Turksche wijze gegoten, maer zonder eenige fraeiheit of fatsoen: welker grootste van een yzelijke lengte is.

In *Sues* is een *Chan*, of gemeine 's lants herbergh, tot een verblijfplaetse der vreemdelingen.

Daer is noch in de stad een kerke der Grie-

Grieken: hoewel die zeer qualijk onderhouden wort.

Deze ſtad is zeer volkrijk, op de komſte van eenige ſchepen, of wanneer de galeyen in de haven zijn: anders is zy zeer woeſt. Ook is'er geen goet water, op anderhalve mijle daer ontrent. Zoo *Della Valle* ſchrijft, was *Sues* ontrent des jaers zeſtien hondert en twintigh met een wapenhuis en burght verzien. *Sues* wort van wegen den Groten-heer, door eenen *Bey* beſtiert.

Elath, of *Ailan*.

IN het begin der Rode zee, by *Egypten*, lagen by ouds twee ſteden niet verre van elkandere: d'eene wort *Eloth*, of *Elath*, in de Schrift, Deuter. 2: 8. 2 Reg. 14: 22. en 16: 6. en d'ander *Aſiongabar* genoemt.

Elath wort anders op Arabiſch *Ailah* of *Ayla*, op Syriſch *Ela* of *Aila*, en in 't meertout getal *Elan* of *Ailan* geſpelt en geſchreven. Waerom de Grieken en Romeinen dien zelven naem op velerleie wijze hebben uitgeſproken: als *Aila*, *Ailat*, *Elat*, *Elana*, *Ælana*, *Eilane*, *Ælanon*, en gebroken *Leæna* &c. Welke onbeſtandigheit van ſchrijven *Plinius* heeft aengemerkt; hoewel hem de waere oorzake onbewuſt was.

Eenigen leggen *Elath ſterkte*, *hinde*, of *eikenſtede* uit. Of de ſtad *Elath* wiert alzoo na de terpentijnbomen genoemt, die in dien oort overvloedelijk groeien.

Moſes en de boeken der Koningen en Kronijken brengen *Elath* onder het gewest van *Idumea*: maer de later ſchrijvers onder *Arabie*. *Hieronymus* daer en tegen ſchijnt uit de volgende woorden *Elath Egypten* toe te ſchrijven: *Aila*, zeidt hy, *leit op d'uitterſte grenspalen van Paleſtijn, neffens de Zuider woeſtijne en de rode Zee: van waer men uit Egypten na Indien, en van daer na Egypten vaert.* Te weten, *Ailat* was een ſtedeken van een dobbeld rechts-gebiedt, en lagh op de grensſcheidingen van *Arabie* en *Egypten*.

Euſebius ſtelt de ſtad *Elana*, of *Aila*, tien duizent ſchreden van de hoofſtad *Petra*: *Plinius* veertigh duizent ſchreden: en *Strabo* en *Marcianus* twaelf hondert en zeſtigh ſtadien van *Gaza*, een ſtad op den oever der middellantſche zee. De oude lantbeſchrijvers hebben dezen afſtant naukeurighlijk aengemerkt; dewijl Ethiopiſche en Indiſche koopwaren uit *Aila* na *Gaza* plaghten gevoert te worden.

Elath was een zeer aeloude ſtad, en ſtont al ten tijde van *Moſes*, als blijkt uit Deuter. 2: 8.

Ten tijde van *Salomon* ſtont *Elath* onder d'Iſraëliten: want van daer vertrok *Salomons* vloot, om na het goutrijk *Ofir* te varen, de welke in *Aſiongabar* toegeruſt en vervaerdight was: als te beſpeuren is uit 2 Chron. 8: 17 vergeleken tegen 1 Reg. 9: 26. Want *David*, door het t'onderbrengen der *Edomiten*, had de palen zijns rijks tot zoo verre uitgebreit, 2 Sam. 8: 14. Ja *David* zelf, zoo men *Eupolemus* geloven magh, had ſchepen in de ſtad *Elan* of *Aila* doen bouwen. Aldus ſtont de Rode zee voor de Joden en *Feniciers*, die de Joden zich tot bontgenoten gemaekt hadden, een reex van ontrent hondert en vijftigh jaren open, tot aen het koningrijk van *Joram*, *Joſafats* zoon. Maer als d'*Edomiten* tegen koning *Joram* aen 't muiten geſlagen waeren, en zich in vryheit geſtelt hadden, 2 Reg. 8: vers 20, zoo wierden de Joden uit de ſtad *Elan* gedreven: hoewel zy die namaels, onder beleit van *Azarias* en *Jothamo*, weêr veroverden, en in bezit kregen, 2 Reg. 14: 22.

Doch de Joden bezaten de ſtad *Elana* niet lang: naerdien hen die, onder *Achaz*, *Jothams* zoon, door *Retſin*, koning van *Syrie*, afhandigh gemaekt wiert, 2 Reg. 16: 6, die, en zijne nazaten, de zelve ſtad vele eeuwen bezeten hebben.

Na eindelijk de ſtad *Elana*, onder de koningen van *Syrie* en *Egypten*, vele rampen en verſcheide veranderingen had uitgeſtaen, verviel zy ten leſte onder het gebiedt der Romeinen, die daer in, tot beſcherming, het tiende legioen of regement geleit hadden, volgens ſchrijven van *Hieronymus*. Te weten, een grote krijgsbezetting was in deze ſtad van node; dewijl zy een haven in den aenvang des Romeinſchen gebiedts was, zoo *Epiphanus* ſchrijft.

Aila was noch ten tijde van den Arabiſchen ſchrijver *Aledris* in wezen,

en een tamelijke grote ſtad, de welke door Arabieren bewoont en bezocht wiert.

Voor de ſtad was een zeeboeſem, die ook *Elanites* na de zelve gebynaemt was, en heden *Golfo di Eltor* by eenigen genoemt wort: want zommigen houden *Tor* of *Eltor* voor een en de zelve ſtad met *Elana* of *Aila*.

De zeeboezem *Elanites* lagh by ouds, volgens ſchrijven van *Diodoor*, met vele vlekken van Arabieren omringt, die *Nabateërs* genoemt wierden.

Aila leit van de ſtad *Madian* vijf; van *Algar*, de haven van *Medina*, ontrent twintigh, en van *Giodda*, de haven van *Mekka*, dertigh dagh-reizen.

Aumed. Na *Aila* komt men aen een waterrijke haven, *Aumed*: daer tegen over een eilant *Noman*, tien duizent ſchreden van het vaſt lant, in de Roode zee leit. Daer na volght de haven *Tena:* dan *Atuph:* en eindelijk een volkrijke ſtad *Haura* by d'Arabieren, en by de Grieken *Hauara* genoemt. *Haura* heeft een haven en kaſteel, en putten met verſch water, en is met edele inwoonders bevolkt. (Haura.)

By de ſtad is een ſteen-mijn: waer uit d'inwoonders potten houwen, die aldaer in grote waerde zijn, en na de gebuur en verre gelege geweſten verzonden worden.

Bergh Radhua. Niet verre van de ſtad leit, aen de Zuidtzijde, een bergh, *Radhua* of *Radwa* geheten: waer uit wetſteenen gegraven, en van daer na alle hoeken des aertbodems, ten Ooſte en Weſte, vervoert worden. Op den bergh *Radhua*, zoo de Mahometanen beuzelen, zou zeker *Muhammed*, zoon van *Hanifa*, de grontlegger van zekere Mahometaenſche zekte, na zijne doot leven, en t'eener tijde zekerlijk verſchijnen, en de werelt met rechtveirdigheit vervullen.

Haura is Leuce-Kome. Wijders, het geen d'Arabiſche lantbeſchrijvers *Haura* heeten, is een en het zelve met het geen de Grieken *Leuce-Kome*, dat 's, *Witte vlek*, noemen: want *Hauar* is by de *Syriers* en *Chaldeen wit worden* gezeit: en *Hivar*, of *Hauar*, *wit:* en *Haur* in 't Arabiſch *witheit*. Derhalve is hierom het *Witte vlek Haura* of *Hauara* by d'Arabieren genoemt: gelijk *Stephanus* ſchrijft, die d'oorzake des naems aldus ontvouwt. *Hauara is een ſtad van Arabie, uit bevel des orakels, dat aen Obodas, koning der Nabatheen, gegeven wiert, door zijnen zoon Aretas aldus genoemt. Want Obodas was door het orakel belaſt, een plaetſe Hauara te zoeken: het geen wit by d'Arabieren en Syriers betekent. Maer als Aretas heimelijk zijnen vader te vore quam, verſcheen hem een witte man op een witten Dromidaris. Na het verdwijnen des ſpooks verſcheen hem een rotſe, die van zelf in d'aerde was gewortelt: neffens de welke Aretas de ſtad bouwde.*

Hauara, of *Haura*, wort door *Ptolemeus* op een ganſch oneige plaetſe beſchreven: namelijk, midden in 't lant, tuſſchen *Elana* en *Petra*. Te weten, zoo wel uit *Hauara*, of *Witte vlek*, als uit *Elana*, wierden na de ſtad *Petra* koopwaren geſleept, volgens ſchrijven van *Strabo*. Waerom ook *Arrianus* ſchrijft: *Het Witte vlek: van waer men reiſt na Petra, tot Malicha, koning der Nabateen.* Het welk *Ptolemeus* even eens aengenomen heeft, als of gezeit wierde: dat van *Elana*, door het *Witte vlek*, de wegh na *Petra* was.

Leuce-Kome, of *Witte vlek*, was een grote koopſtad van het lant der *Nabateeſche* Arabieren, en had eene zeer bequame haven; hoewel voor gene grote ſchepen. *Arrianus* noemt *Leuce-Kome* een kaſteel. (Strabo lib. 16.)

Thomas Fuller en andere willen *Aila* voor een en de zelve plaetſe gehouden hebben, de welke *Strabo*, *Arrianus*, en andere, in 't Griekſch *Leuce-Kome*, dat 's *Witte vlek*, noemen.

Na de kaep of uithoek (aldus begint *Fuller* zijn gevoelen te bewijzen) die tot aen *Petra*, de hoofſtad der *Nabateeſche* Arabieren, en in *Paleſtijn* ſtrekt, (deez uithoek wort by *Ptolemeus Pharan* geheten: en ſtrekt van daer, met een geduurige ry van bergen, die *Ptolemeus* in 't Griekſch *Melanas*, en de Schrift *Seir* noemt) volght d'*Elanitiſche* zeeboezem, die op de grenſen van *Petreeſch* en *Gelukkigh Arabie* leit, en heden *Golfo di Eltor* wort geheten, en vele dorpen heeft, die by d'Arabieren, *Nabatheen* genoemt, bewoont worden. Het voornaemſte van alle deze dorpen is *Elana*, gelegen in het binnenſte des zeeboezems: waer na de gehele zeeboezem genoemt is. Van wegen zijne grote noemt *Strabo* de zelve een ſtad: (Lib. 4. cap. 20. Miſcel.)

maer

maer *Glaucus* en *Diodoor* een vlek, om zijne onbemuurtheit.

Verhalende daer na *Strabo* d'Arabische velttocht van *Elius Gallus*, zoo als de zelve zich van 't begin tot het einde heeft toegedragen, verzwijght hy den ouden naem van *Elana*, en gebruikt een anderen veel nieuwer: en heet het *Leuce-Kome*, of *Witte vlek*, dat hy te voore *Elana* had genoemt: namelijk, uitdrukkende met twee verscheide namen een en de zelve plaetse: naerdien hy wiste, dat d'eerste den ingezetenen, en de laetste den uitheemsche, inzonderheit koopluiden, bekender en gemeender was.

Wijders, dat deze stad of vlek tweenamigh zy, zulks kan hier uit blijken: naerdien de naeukeurigste lantbeschrijvers, welker voornemen was in 't byzonder, en van stuk tot stuk, ieder plaetse op te halen, een van beide uitdrukken, en d'andere verzwijgen. Namelijk, *Ptolemeus* gedenkt *Elana*: maer laet *Leuce-Kome* of *Witte vlek* uit. *Arriaen* daer en tegen noemt het laetste met naeme, en gaet het eerste voorby. Het geen misschien hierom alleen is geschiedt: uit oorzake hen genoegh was slechts den eenen naem op te halen: naerdien zy wisten, dat zy alle beide een en het zelve betekenden. Want anders is niet geloofelijk, dat *Ptolemeus* het *Witte vlek*, zulk een doorluchtige plaetse, en grootste zeesteiger van *Nabatheen*, zoo stilzwijgens zou hebben overgeslagen. Maer geen dorp, of beroemde zeestad, behalve *Elana*, is in het gewest der *Nabatheen* te vinden. Derhalve moet *Elana* en *Leuce-Kome* of *Witte vlek* een en het zelve zijn. Dies hebben de nakomelingen, zoo het schijnt, deze zee-koopstad met een nieuwe naem *Leuce-Kome*, dat is *nieuwe vlek*, genoemt: de welke van over ouds by d'ingezetenen *Elana* was geheten. Het zelfste blijkt uit de beschrijving van beide plaetsen: want eerstelijk, beide plaetsen leggen aen zee, op het Arabisch strant: ten tweede, een en de zelfde krijgsbezetting is in beide: ten derde, een en de zelve loop van schipvaert: als blijkt uit *Hieronymus* schrijven: want hy verhaelt by-na het zelfste van *Elana*, het geen *Arrianus* van het *Witte vlek*. Dus verre *Fuller*.

Bochart daer en tegen wil *Aila* en het *Witte vlek*, niet voor een en het zelve; maer voor twee verscheide en byzondere plaetsen gehouden hebben: want *Ailan* is in het binnenste van den *Elanitischen* zeeboezem gelegen: maer het *Witte vlek* veel lager, tegen over de stad *Berenice*: als *Ptolemeus* en andere duidelijk bewijzen: onder andere *Arrianus*; daer hy zeidt: *Wanneer men zeilt ter linke zijde van Berenice, die van Myoshornos, of Muizen-haven, achtien hondert stadien leit, na 't Ooste, na den tegen over gelegen zeeboezem, zoo komt men aen een andere haven en kasteel: het geen het Witte dorp wort genoemt.*

Waer over *Elius Gallus*, veltheer der Romeinen, zeilende uit de stad *Kleopatris* van *Egypten*, (welk was in 't binnenste des zeeboezems, by-na ter zelfster plaetse, daer de stad *Klysma* van *Ptolemeus* is) na *Arabie*, eindelijk, op den vijftienden dagh, in het *Witte dorp* quam. Het welk geen geloof verdient, zoo het *Witte vlek Aila* is: welk alleen door de brete des Arabischen zeeboezems, of Rode meir, van *Kleopatris* was afgescheiden.

Daer en boven stelt d'Arabische lantbeschrijver het *Witte vlek*, by hem in 't Arabisch *Haura* genoemt, op den wegh, waer langs men gaet van *Aila*, na *Algar* of *Arga*, een haven van *Medina*.

Asiongabar.

Esiongeber, of *Hetziongeber*, op Hebreeusch, en op Grieksch *Asiongaber*, was een andere zee-haven of zeestad, en scheeps-timmerwerf der Joden, leggende in het lant van *Edom*, aen de Rode zee, na-by de stad *Eloth*, 1 Reg. 9. vers 26. en niet verre van de woestijne *Sin*: want de kinderen *Israëls*, uit *Asiongabar* reizende, legerden zich in de woestijne *Sin* of *Kades*. Numer. 33. vers 36.

Asiongabar wiert, zoo *Eusebius* schrijft, *Asia* by zijnen tijt, of *Essia*, ten tijde van *Hieronymus*, genoemt: te weten, met het laetste deel van het koppel-woort uit te laten, en het eerste na de Grieksche of Romeinsche wijze te smeden.

In de haven van *Asiongabar* leed de vloot van koning *Josafat* schipbreuk, 1 Reg. 22, 49. 2 Chron. 20 : 36 : 37.

Asiongabar was de twee en dertighste vertoef of pleisterplaetse der kinderen *Israëls*, en de laetste van de woestijne *Sin*, Num. 33 : 35.

Koning *Salomon* deed in *Asiongabar* een vloot schepen vervaerdigen, en na *Ofir* zenden, om gout te halen. 2 Chron. 8. 17. en 20 : 36.

Josephus wil *Asiongabar* voor *Berenice*, een stad op d'Afrikaensche kuste, tegen over de stad *Syene* gelegen, gehouden hebben: hoewel met gene waerschijnelijkheit.

Aledris. Na de stad *Haura* volght, langs de strant van de Rode zee, een schone haven aen den vliet *Tsafra*: daer na een Kouaiaa volkrijke have *Kouaiaa*, derwaerts het water van verre geleit wort. Daer na *Algar*: dan *Giohfa*: daer na *Kodaid*: dan *Aasfan*: dan *Giodda*, de zeehaven van *Mekka*.

Muadia. Voor-by of tegen over *Sues*, op de Ooster oever van het Roo meir, is in *Petreesch Arabie* eene plaetse, *Muadia* op Arabisch genoemt, dat *overtoght* of *overvaert* gezeit is, alzoo daer eenige schuiten leggen, om de luiden uit *Petreesch Arabie*, na de stad *Sues*, in *Egypten*, over te zetten. Die dezen wegh te lande wil doen, zou vele mijlen moeten omtrekken, tot aen het uitterste eind van het Roo meir: daer de wegh te water zeer kort, en niet meer dan een overvaert is.

Ainel Mouse, of springbronnen van Moses. † Valle. * Monk. Voor-by *Muadia*, en ontrent † vijftien hondert schreden, of * een kleine mijle van den oever van het Roo meir, zijn in het zavel of zant, tusschen biezen, en in het hangen van een kleinen zantheuvel, zeer vele wateren, die op Arabisch *Aain el Mouse* genoemt worden, dat is, *fonteinen* of *springbronnen van Moses*. Deze wateren zijn niet zeer goet. De meeste verlopen in het zant: de andere zijn van quade smake, brak bitter en heet.

Zoo *Della Valle* en *Monkonijs* gevoelen, zouden de kinderen *Israëls*, onder gelei van *Moses*, aen dezen oort, na het trekken door het Roo meir, te lande gestapt zijn: naerdien de wegh, uit *Egypten*, door het Roo meir, aldaer niet boven een halve mijle breet is.

Eenigen houden deze bronnen voor de wateren van *Mara*, de welke *Moses*, met het insmijten van eenen boom, zoet maekte. Exod. 15 : 23. Waerom sedert die plaetse *Mara* genoemt wiert.

Ptolemeus, desgelijx *Stephanus*, gedenkt ook eene stad *Pharan* of *Faran*, Faran en plaetsen die duidelijk neffens of by *Egypten*, en na-by *Eilan*: welker inwoonders by *Ptolemeus Pharaniten*, of *Faraniten* genoemt worden.

Van gelijken melden *Eusebius*, en, na zijnen voorgang, *Hieronymus*, eene stad *Pharan*, of *Faran*, die zy boven of over *Arabie*, tegen 't Zuide, en drie dagh-reizen Oostwaerts van het hof van *Egypten*, *Aila*, of *Elon*, stellen, neffens de *Saraçenen*, die in de woestijnen omher zwerven. Door deze stad trokken Euseb. de kinderen *Israëls*, wanneer zy van Hieron. den bergh *Sina* opgebroken waeren.

D'Arabische schrijver *Aledris* gedenkt ook eene stad *Faran*, of anders *Faranahron*, en stelt die veertigh duizent schreden van de stad *Kalzem*, aen zekeren zeeboezem: van waer men na den bergh *Tor* of *Sina* gaet. Nergens evenwel wort in de Schrift eene stad *Pharan* of *Faran* gedaght: 't en zy 1 Reg. 11 : 18. alwaer men leest, *dat luiden te Faran waeren, die van daer met Adad na Egypten trokken*: hoewel aldaer, door het woort *Faran*, vlekken of dorpen kunnen verstaen worden.

Een weinigh lager lagh de stad *Madian* of *Midian*, door *Moses* vertrek Madian. vermaert. Exod. 2 : 15.

Madian wort by *Ptolemeus Madiana* of *Madiam* genoemt: welk eerst hy aen het strant der Rode zee, en laetste te landewaerts in stelt.

Een stad *Madian* wort noch heden by d'Arabieren alzoo genoemt, en aen de Rode zee, vier dagh-reizen van *Ayla*, en zes van de stad *Tabuk*, geplaetst.

In *Madian* is een put, uit de welke Exod. 2. *Moses*, naer het verhael der Arabieren, vers 15. het vee van *Scioaib*, of van zijnen schoonvader *Jethro*, drenkte.

In *Arabie*, na de zijde van *Egypten* Bergh toe, of na-by *Egypten*, lagh by ouds Nyssa. een bergh *Nysa* of *Nyssa* geheten: op den welken *Moses*, ter gedachtenis van de zege tegen d'Amalekiten in *Raphidim* bevochten, een altaer stichte, met dit Hebreeusch opschrift: *Jehova Nissi*, dat is, *God is mijne baniere*, Exod. 17 : 15.

Homeer gedenkt dezen bergh *Nyssa*, uit

uit bericht der *Feniciers*, in het lofdicht van *Bacchus*, en stelt dien ook by *Egypten*; maer verre van *Fenicie*. Hy voegt'er by, dat de bergh *Nyssa* onbeklimmelijk en loofrijk is.

Hier uit blijkt, hoe eenigen der ouden t'onrecht *Nysa* voor eene stad van *Indiën* hebben gehouden, de welke aen *Bacchus* toegewijdt was. Desgelijx hebben zommigen dezen bergh *Nyssa* den Indischen bergh, in plaetse van Arabischen bergh, genoemt. Dan het dient aengemerkt, dat d'oude Grieken doorgaens alle de gewesten, over de Middellantsche zee gelegen, met den naem van *Indiën* noemden. By deze gelegentheit en voorval is *Nysa* door d'ouden na *Indiën* overgebraght.

Uit de Hebreeusche woorden *Jehova Nisi* is de naem *Dionysos* gesmeet, met den welken d'ouden *Bacchus* ook genoemt hebben: te weten; *Dionysos* is zoo veel gezeit, als *Jehova* of *god Nyssi*.

Tabuk. Zes dagh-reizen van *Madian*, tusschen *Hagiar* en het begin van *Syrie*, leit te landewaerts in eene stad *Tabuk*, de welke een zeer fraei kasteel, en een springbron of put met versch water heeft: daer d'inwoonders, *Aicheers* geheten, zich tot drank van dienen. Daer zijn ook vele dadel-bomen.

Tor, of *Eltor*, en anders *Tour*.

Bellon. Valle. Theven. Monkonijs. TOr, *Thor*, of *Eltor*, en anders *Tour*, is eene stad, of liever een vlek van *Petreesch Arabie*, gelegen aen de voet van den bergh *Tor* of *Sinai*, op den oever van de Rode zee, en op het einde van eene grote vlakte: welke zomtijts rontom *Tor*, by hoogh gety der zee, onder water loopt.

Eenigen houden *Tor* voor d'aeloude stad *Elana*: hoewel *Elena* heden, zoo de meeste schrijvers gevoelen, *Aila* of *Eylan* genoemt wort, en ontrent zeven Duitsche mijlen ten Noorde van *Eltor* leit. Andere willen, dat *Tor* d'aeloude stad *Hermopolis* zy; dan t'onrecht; dewijl *Hermopolis* eigentlijk in *Egypten* gelegen was.

Tor is de vermaertste plaetse van dien oort, en in die gewesten in hoge achting: naerdien zy tot een pleister-plaetse en vertrek voor de karavanen dient, de welke uit *Egypten* en *Syrie* na *Mekka* of *Arabie*, en van daer herwaerts trekken. Ook verstrekt zy een goede haven voor de schepen en galeyen, die uit *Indiën*, en andere gewesten, op de Rode zee aenkomen: hoewel de haven wat onveiligh en onstuimigh is: naerdien zy voor alle winden open leit: dies zy eigentlijk veel meer een ree, als haven magh genoemt worden.

Kasteel. Op een zandige plaetse, aen den oever der zee, staet, tot bescherming der haven, een klein vierkant kasteel, breet binnen 's muurs zestigh, en lang tachentigh treden. Het is gesticht van vierkanten gehouwen steen, met een toren op ieder hoek; doch is met gene grachten omringt. Voor de poorte staen van buiten twee stukken geschuts.

Een *Aga* heeft, van wegen den Groten-heer, over dit kasteel het gebiedt: daer op gene andere, als Turken, huisvesting hebben.

Na-by het kasteel staet een zeer fraei en groot klooster, dat den *Kaloyers*, of Griekschc monniken, toebehoort, en aen *S. Kathrijn*, en aen de verschijning Gods, en aen het brandend doornbosch, 't welk voor *Moses* op den bergh *Sinai* brande, toegewijd is. In het klooster is een kleine kerke, aen *S. Joris* gewijd: in het welk het lijk van zekere *S. Marina* gezeit wort te leggen, de welke een geestelijke non was, en met de veertigh vaders, naer men verhaelt, gemartelt wiert: hoewel *Della Valle* het voor het lijk van zekeren *Marinus* wil gehouden hebben, die in het Roomsch Martelaers-boek, op den achtienden van Zomermaent, gedacht wort, en onder den naem van broeder *Marinus* heilighlijk zou geleeft hebben.

De *Kaloyers*, of Griekschc geestelijken, doen'er zoo wel in d'Arabische en Armenische, als in de Grieksche tale, kerkendienst, en zingen al staende.

By het kasteel zijn vijf of zes slechte huizen, die by Grieken bewoont worden.

Een groot gedeelte van *Tor* wort by Joden, Grieksche Kristenen, Arabieren en Armeniers bewoont.

Daer is een overdekte koop-strate, *Bazar* op Arabisch genoemt, de welke ter weder-zijde met winkels bezet is.

Men

Men heeft in *Tor* geen branthout, noch zoet water: waer over aldaer zeer weinigh inwoonders zijn, die genootzaekt zijn het water een halve mijle van daer te halen, dat zeer ongezont, zalpeterachtigh en zout is. Alleenlijk is by het kasteel een put met zout of brak water.

De Kristen Arabieren, Armeniers en Grieken, hebben in *Tor* wijnbergen, die zeer treffelijken wijn geven, tot groot gerijf der inwoonders. Men heeft'er ook groten voorraet van allerleie gedrooghde visschen, die in de Rode zee gevangen worden.

Bellon. D'inwoonders van *Tor* vangen grote schilpadden in de Rode zee: welker schelp zoo groot als de deure van een huis is. Eertijts derfden de Kristenen die niet eeten: want de Grieksche patriarch deed hen alle daer over in den ban: maer eeten die nu, sedert zy daer van ontslagen wierden.

Aen het strant van *Tor* wort een zeker slagh van oesters gevonden, by d'oude Grieken *Tridachna* geheten; maer worden nu doorgaens *Aganon*, of *Aganos* genoemt, die veel groter vallen, als in de Middellantsche zee.

Rontom *Tor* groeien op de vlakte meenighte van dadel-bomen, die vette, rode en murruwe dadelen geven: want zy verschillen van de dadelen, die in d'andere lantstreke daer ontrent vallen. Hierom leggen d'inwoonders die in korven van dadel-bomen bladen gevlochten, en perssen de zelve even-eens, als vijgen, en makenze tot een klomp, de welke langen tijt kan goet blijven. Deze is de gemeenste en voornaemste spijze der inwoonders.

Voor *Tor* leggen vele kleine eilanden in de Rode zee: en onder andere een, recht daer tegen over, *Zobeth* genoemt.

Elim. Niet verre van de stad *Tor* hebben de *Kaloyers*, of Grieksche geestelijken, een hof of tuin, die voor de plaetse gehouden wort, de welke in de Schrift, by *Moses*, *Elim* genoemt wort, Exod. 15:27. Num. 33:29. alwaer twaalef water-fonteynen of springbronnen, en tzeventigh palm of dadel-bomen stonden: nessens de welke de kinderen *Israëls*, na hun vertrek uit *Mara*, zich legerden.

Twalef water-fonteynen. Ter zelver plaetse worden noch heden twalef water-bronnen, na-by elkandere, gezien, die eenigen de springbronnen van *Moses* noemen.

Een van deze bronnen is in een donkere spelonke, en verstrekt een bad: het welk d'Arabieren zelfs *Hamam Mousa* noemen: dat is gezeit, *Bad van Moses*.

De meesten dezer bronnen leggen in het bestek des hofs besloten: d'andere dicht daer by: en hebben alle heet en bitter water.

In dezen hof groeien niet als dadelbomen, daer de geestelijken eenige inkomsten van trekken. Maer de tzeventigh oude palm-bomen zijn'er niet meer te zien.

Na-by den hof is een water-put, de welke de geestelijken toebehoort, en het beste water heeft, dat daer ontrent te bekomen is. Doch zy moet allen jaers schoon gemaekt worden, of anders is het water stinkend.

Na-by deze waterput stont eertijts eene kerke, de welke de Turken afgebroken, en van de steenen het kasteel van *Tor* gesticht hebben.

Ter zelver plaetse worden ter gedachtenis zekere aeloude Hebreeusche letteren, in eene rotstene gehouwen, gezien, die op Neêrduitsch luiden: *De plaetse, op de welke de tzeventigh palm-bomen gestaen hebben.*

Eenige houden deze bronnen voor de wateren van *Mara*, die *Moses*, met het in-smijten van eenen boom, zoet maekte. Dan by aldien deze 12 bronnen in *Elim* zijn, zoo kunnen die de wateren van *Mara* niet zijn: want de kinderen *Israëls* trokken uit *Mara* na *Elim*: dies lagh *Mara* voor *Elim*: ja men zou met meerder waerschijnelijkheit *Moses* springbronnen, te voore beschreven, voor de wateren van *Mara* mogen houden: naerdien die nader aen de Rode zee leggen. Thevenot. Ziet pag. 78.

Bellon gedenkt ook deze twalef bronnen, en stelt die op de vlakte, voor-by *Sues*, ontrent twee boogh-scheut van de Rode zee, en een mijle van de bergen en steenrotsen, die aen d'andere of lantzijde leggen. Zy hebben, volgens zijn schrijven, zeer zout en bitter water, en worden gezeit die twalef bronnen te zijn, de welke in de Schrift gedaght worden: want zy worden tot noch heden *Moses bronnen* genoemt. Zy leggen in een onvruchtbaren, zandigen

digen en ſalpeterachtigen gront, op eene zeer grote vlakte, ontrent vijftigh treden van elkandere: hoewel niet alle op even verre van afſtant: maer d'een vijftigh, en d'ander hondert treden van malkanderen: d'andere meer en min. Zy ontſpringen alle uit d'aerde aen de voet van een heuvel of duin, en verſpreiden zich in verſcheide ſcheuten, als lopende bronnen, die, na een weinigh loopens, in het zant wegh-zinken en verdwijnen. Niettegenſtaende dit water door de ſalpeterachtigheit bitter is, zoo ſmaekt het evenwel niet zeer onaengenaem. Dan deze twalef bittere bronnen van *Bellon* ſchijnen, zoo veel men uit de beſchrijving kan beſpeuren, met de bronnen van *Moſes*, reeds te voore beſchreven, over een te komen. Ziet pag. 78.

Plinius gedenkt ook duidelijk zekere bittere bronnen aen dien oort, die ongetwijfelt deze twalef of *Moſes* ſpringbronnen zijn: want hy ſchrijft, dat de Egyptiſche koning *Ptolemeus* een gracht doen graven had, om uit de Rode zee in den Nijl te varen, van hondert ſchreden breet, dertigh diep, en zeven en dertigh duizent en vijf hondert ſchreden lang, tot aen de bittere bronnen.

Ontrent acht uuren reizens, en vijf hondert treden van *Moſes* ſpringbronnen, langs een ſchoonen wegh, is een heeſterboſch: en vier uuren reizens van daer komt men in bergen, daer zeer ſteenige wegen zijn, en verlieſt de Rode zee uit het gezicht.

Twee uuren reizens door dat geberghte, komt men aen eenen oort, daer een grote meenighte van ſchoone boomen groeien. Aldaer is eene plaetſe, daer zeer veel ſchoon regen-water uit het geberghte komt vallen, dat aldaer vergadert wort. Deze plaetſe wort *Chorondel* of *Korondel* genoemt. (Korondel.)

(Theven.) Zoo eenigen willen, zouden de kinderen *Iſraëls* aen dezen oort, en niet by de plaetſe van *Moſes* ſpringbronnen, uit de Rode zee, na zy drooghs-voets daer door getrokken waeren, te lande geſtapt zijn. Ook wort gezeit, dat in de Rode zee, recht tegen over *Korondel*, ontrent den oort, daer *Farao* met zijn volk verdronken zou zijn, noch altijt ſtorm en onweêr is.

De Schrift melt nergens d'eigentlijke plaetſe of oort, daer de kinderen *Iſraëls* uit de Rode zee op lant traden: maer zeit alleenlijk, dat de kinderen *Iſraëls*, na zy droogh midden door de Rode of Schelf-zee gegaen waeren, van de Schelf-zee aftrokken, tot in de woeſtijne *Sur*, daer zy geen water vonden, en van daer te *Mara* quamen. Exod. 15: 23. Desgelijx wort Numer. 33: 8. gezeit, dat zy midden door de zee gingen in de woeſtijne, en drie dagen in de woeſtijne *Etham* reisden, en zich in *Mara* legerden: zonder ergens d'eigentlijke plaetſe der optreding te mèlden. *Sur* en *Atham* was een en de zelve woeſtijne, onder verſcheide namen.

Niet verre van *Korondel* zijn in eene ſpelonke warme wateren, de welke de Arabieren *Hamam el Faraon* noemen, dat is gezeit, *Bad van Farao*. D'Arabieren vertellen duizenderleie fabelen van dit bad: en onder andere deze: te weten, zoo men vier eyeren daer in ſmijt, noit meer dan drie zal uithalen: en hoe veel eyeren men daer inſmijt, altijt een minder uitgehaelt wort: die de duivel voor zich zelven behouden zou. (Hamam el Faraon, of bad van Farao.)

Zeven uuren reizens van *Korondel* is eene plaetſe met veel geboomte beplant. Daer na reiſt men door vele bergen: en komt uit deze bergen op een zeer ſchoonen wegh, na-by de Rode zee. Op zekeren oort moet men een klein ſtuk-weeghs op den oever der Rode zee reizen, over witte en effe ſteenrotſen: waer op de kemels in het gaen naulix kunnen blijven ſtaen: inzonderheit, uit oorzake zy door het opſpoelen van het zee-water nat en glat gemaekt worden. Deze wegh, van het geboomte, tot hier toe, is ontrent acht uuren reizens.

Van daer komt men op eene pleyn of vlakte van ontrent twintigh uuren reizens lang, de welke tot aen en voorby de ſtad *Tor*, en tot aen de Rode zee ſtrekt. Op het eind van deze vlakte is de ſtad *Tor* aen de Rode zee gelegen. Op deze vlakte groeien in grote meenighte zekere bomen *Akatien*, en op Arabiſch *Akakia* genoemt.

Na deze vlakte volgen hoge bergen: neffens de welke een kleine vliet of beke ſtroomt. Daer na volght eene kleine vlakte: op de welke eenige hutten of tenten van Arabieren ſtaen. Na deze vlakte leggen andere bergen, met zeer

ongemakkelijke wegen, langs de welken men, aen de voet van deze bergen, na den bergh *Sinai* reist.

Daer na komt men aen eene plaetse, op de welke eenige kleine, doch zeer wel gebouwde huizen staen: daer in heden eenige Arabieren hun verblijf hebben. Deze plaetse wort by eenige voor de gene gehouden, de welke by *Moses* *Raphidim* genoemt wort: alwaer de kinderen *Israëls*, na het trekken uit de woestijne *Sin*, zich legerden. Exod. 17: 1, 2. en met *Moses*, over het gebrek van water krakeelden en twisteden.

In *Raphidim* bevochten d'Israëliten op d'Amalekiten de zege; midlerwijle *Moses* zijne handen op den top des heuvels ophefte: hoewel andere dezen voorval *Raphidim* nader by *Egypten*, en aen de bergh *Nyssa* stellen.

Een weinigh verder leggen vele bemuurde tuinen, die den *Kaloyers*, of Griekſche geestelijken, toebehooren, en met allerlei slagh van vruchtbomen, en wijnstokken, zeer fraei beplant zijn.

Een weinigh verder, beneden aen den bergh *Horeb*, ziet men eene rotssteene, die van alle zijden los staet, uit den welken, naer men zeidt, *Moses*, met het slaen van zijnen staf, voor d'oudsten van *Israël*, water, of eenen bron deed ontspringen, tot lesſching der dorstige Israëliten. Waerom deze plaetse of rotssteen op Hebreeusch *Massa Meriba* genoemt wiert, dat is, *verzoek-twist* of *verzoek-krakeel*: eensdeels, van wegen den twist of krakeel der kinderen *Israëls*, met *Moses*, om water: en ten andere, om dat zy den Heere verzocht hadden. Exod. 17: 6. Deuter. 6: 16. en 33: 8. Hebr. 3. Hier over wort deze plaetse ook het *twistwater* genoemt. Num. 2: vers 13.

Deze rotssteen schiet uit d'aerde, en is boven-mate groot en dik. Op beide zijden van dezen steen ziet men zeer vele gaten, daer het water doorliep, naer uitwijzing van de kentekenen of voetsporen des waters, die zeer diep daer in uitgeholt zijn: maer heden loopt'er geen water meer uit.

Naer het schrijven van *Della Valle*, is deze rotssteen als een voetstal, om een beelt, of iet anders op te zetten. Op den zelven worden zekere tekenen, gelijk littekenen op een lichaem gezien: te weten, monden, daer door ten tijde des wonderdaets het water vloeide. Men ziet die tekenen van voore, na de zijde van den bergh *Sinai*: van achteren, na de zijde van den bergh *Horeb*, en ook boven op.

De woestijne *Sin*, of *Tsin*, en *Faran*.

Tusschen de Rode zee en den bergh *Sinai*, en aen de West-zijde van *Idumea*, lagh een woestijne *Sin* genoemt: de welke by *Moses*, Exod. 16: 1. en 17: 1. Num. 33: 11. gedaght wort. In deze woestijne *Sin* traden de kinderen *Israels*, op den een en dertighsten dagh des eersten jaers van hunnen tocht uit *Egypten*. Uit de woestijne *Sin* trokken zy na *Raphidim*: en van *Raphidim* na de woestijne *Sinai*, neffens den bergh *Sinai* gelegen.

Hiero. Eufeb. Zoo *Hieronymus* en *Eusebius* schrijven, zou, naer luit van den Hebreeuschen text, de woestijne *Sin* en *Kades* een en de zelve zijn: als blijkt uit Num. 34: 36. hoewel men dat in den Griekschen text van de zeventigh overzetters niet vint. Ook wort op andere plaetsen *Kades* doorgaens in de woestijne *Sin* gestelt.

Een andere woestijne *Sin* lagh neffens *Kades*, aen d'Oostzijde van *Idumea*: in de welke de kinderen *Israels* eindelijk op het veertighste jaer quamen, sedert hun vertrek uit *Egypten*. Deze woestijne wort Num. 13: 22. en 20: 1. en 27: 14. en 33: 36. en 34: 3. Deuter. 32: 51. Jos. 15: 1. gedaght. Wel wort in de spelling of schrijving van de namen dezer twee verscheide woestijnen geen onderscheidt in de meeste overzettingen gemaekt: daer zy nochtans in 't Hebreeusch verschillen: want d'eerste woestijne, na by de Rode zee, wort eigentlijk op Hebreeusch *Sin*, en d'andere of laetste *Tzin* genoemt.

De woestijne *Sin* was slechts een gedeelte van de grote woestijne *Pharan*, of *Faran*, en anders *Paran* genoemt: want de woestijne *Faran* was in vele kleine woestijnen verdeilt: als, *Sinai*, *Sur*, *Etham*, *Sin*, *Paran*, *Tzin*, *Kades Moab* &c. die ieder haeren naem van de na-by-gelege plaetsen aennamen.

De naem *Faran* schijnt by wijle voor het

het eerste gedeelte van de woestijne van *Arabie*, na-by den bergh *Sinai*, of voor de woestijne *Sin* zelve, by den bergh *Sinai*, genomen te worden: als uit Num. 10: 12. te bespeuren is: alwaer men leest: *En de kinderen Israels braken op, en verreisden uit de woestijne Sinai: en de wolk bleef in de woestijne Faran.*

By wijle wort de woestijne *Faran* voor het laetste gedeelte van de woestijne van *Arabie*, na het Heilige Lant toe, genomen: als blijkt uit Num. 13: 4. en Deuter. 1: 1. Op welke eerste plaetse de verspieders uit de woestijne *Faran*, by *Kades*, (de welke de zuider grenspael des Heiligen Lants was) door *Moses*, om het lant *Kanaan* te verspieden, gezonden wierden: alwaer vers 27. de woestijne *Faran* voor de woestijne *Sin*, by *Kades*, schijnt genomen te worden: want gelijk d'eene woestijne *Sin* by *Kades* lagh; alzoo wort aldaer ook gezeit, dat *Faran* by *Kades* lagh. By wijle wort de woestijne *Faran* de woestijne *Sinai* genoemt, na den bergh zelven: hoewel by *Moses*, Num. 10: 12. de woestijne *Faran* van de woestijne *Sinai* duidelijk onderscheiden wort: want aldaer wort gezeit, dat de kinderen *Israels* opbraken, en verreisden uit de woestijne *Sinai*: en de wolke in de woestijne *Faran* bleef.

Zoo eenigen onder de Hebreen willen, is de woestijne *Sin* namaels *Sinai* genoemt, met het by-voegen van eene letter, de welke tien in zijfer-getal betekent: te weten, van wegen het geven der tien geboden aldaer.

De woestijne *Faran* is eigentlijk de gene, in de welke de kinderen *Israels* den tijt van veertigh jaeren om-her zworven: waerom zy by d'Arabieren, op Arabisch, *Ssin Bany Isreel*, dat is, *woestijne der kinderen van Israel*, genoemt wort.

De woestijne *Faran* is eigentlijk een gedeelte van het *Petreesch Arabie*, heeft *Judea* of Heilige Lant, en de Middellantsche zee ten Noorde: de Rode zee ten Zuid-Weste en Zuide: en strekt van 't Weste uit *Egypten*, by-na Zuid-Oostwaerts hene, voor-by de spring-bronnen van *Moses*, tot in *Petreesch Arabie*, een streke van drie dagh-reizens: en van daer met eene vlakte voor-by de stad *Tor*, aen den bergh *Sinai*. Deze vlakte leit by-na met het strant van de Rode zee gelijk; en aen d'andere of Oost-zijde met zeer hoge bergen en steenrotsen omringt. Deze woestijne wort in de lengte en brete op ontrent veertigh mijlen begroot. Andere brengen hare lengte, van den bergh *Sinai* tot aen *Kades-Barne*, op elf dagh-reizen.

De woestijne, in de welke de kinderen *Israels* uit *Egypten* quamen, en veertigh jaren om her zworven, wort in de Schrift *de woestijne van het lant van Egypten* genoemt. Ezech. 20: 36. en by *Moses*, Deuter. 1: 19. en 8: 15. *de grote en grouwzame woestijne: daer vuurige slangen en scorpioenen, en enkel dorheit en geen water was: daer niet gezaeit kan worden: daer gene vijgen, noch wijnstokken, noch granaet-appelen zijn, en daer ook geen drinkwater is.* Num. 20: vers 5. Jerem. 1: 2. *daer geen water noch broot is*, Num. 21: 5. en *die een dorre wildernis is.* Deut. 32: 10. Desgelijx noemt *Jeremias* 2: 2. de zelve woestijne, *een lant, daer men niets zaeit. Een wilt ongebaent lant, een dor en duister lant, daer niemant wandelt, noch geen mensch woont.* Van gelijken noemt *Oseas* deze woestijne *een dor lant*, cap. 13: 5.

Zoo ook de hedendaeghsche schrijvers getuigen, is deze woestijne, inzonderheit na de zijde van *Egypten* toe, niet anders, dan vlakke en zeer onvruchtbare velden, die uit zeer drooge aerde bestaen, en zeer onvruchtbaer zijn: uit oorzake zy nooit met geen water besproeit worden: naerdien'er by wijle in den tijt van vier jaren geen regen valt: gelijk ook het grootste gedeelte lover noch gras voortbrengt: hoewel men hier en daer, op vochtige plaetsen, eenige wortelen vint; inzonderheit aen den oever van de Rode zee. Volgens schrijven van *Bellon*, groeien in deze onvruchtbare woestijne geen gewassen: uitgezeit zeker gewas *Akatia* genoemt. Della Valle. Lib. 2. c. 26.

Dies men zich met recht heeft te verwonderen, hoe menschen in deze wildernis kunnen leven: want men treft'er in het door-reizen eenige onnozele Arabieren aen, die arm van staet zijn, en moedernaekt gaen: hoewel alle gewapent: te weten, zy voeren wapenen van palm-bomen-hout gemaekt, die lichtelijk met eenen zabel door te houwen zijn: ook kleine kromme poken, als zeisens. Eenigen voeren ook

zabels, en de best gewapenste pijl en boge.

In de woestijne *Faran* woonde *Isaak*, *Abrahams* zoon, met *Hagar* zijne moeder, Gen. 21. Te weten, in dat gedeelte der woestijne *Faran*, dat na-by *Berseba*, en by de Middellantsche zee, op het Zuid-eind van *Palestijn* lagh: als uit vers 14, vergeleken tegen vers 21, te bespeuren is.

Steen, met aeloude Hebreeusche letteren gegraveert. In de woestijne *Sin* aten de kinderen Israëls Man. Men ziet'er, ter gedachtenis van dien wonderdaet, op een rotssteen, zekere aeloude Hebreeusche letteren gehouwen, die zeer veel van de hedendaeghsche verschillen, en luiden op Neêrduitsch: *De regen van Manna.*

Onder deze letteren vertoont haer de gestalte of afbeelding van de *Gomor*, de mate van Man, dat verzamelt most worden. Voorts ziet men onder deze gestalte vele andere oude Hebreeusche letteren: maer die door d'outheit schier uitgegaen en versleten zijn.

Op den zelven steen, onder de letteren, en na-by de *Gomor*, staen deze letteren gegraveert, die luiden: *De plaetse, geschikt tot de leere der graveering van de geheimenissen.* Dies deze plaetse schijnt voor de genen geschikt te zijn, die de geheimenissen, ter gedachtenis der nakomelingen, op stenen sneden.

Een weinigh daer onder leest men: *De negen tytelen.* Daer na volght een ander opschrift, dat de plaetse schijnt te kennen te geven, in de welke *Moses* de weêrspannelingen dode.

Zoo *Kircher* gevoelt, zijn deze aeloude Hebreeusche letteren of door de Israëliten zelfs, wanneer zy in deze woestijne om her doolden, ter eeuwiger gedachtenis der nakomelingen, op dezen steen gegraveert: of door andere, die kort na *Moses* tijden geleeft hebben.

Kasteel *Aigrud*, of *Adgeroud*.

EEn halve dagh-reize van *Moses* springbronnen, na de zijde van *Sues* en *Egypten* toe, staet in deze woestijne, of op het uitterste van de woestijne, voor zoo veel die in *Egypten* leit, een kasteel, vesting of burght, *Aigrud* of *Adgeroud* genoemt. Dit kasteel wiert aldaer in den aenvang dezer eeuwe door de Turken gesticht, tot verzekering van den wegh, en bewaring van eene waterrijke put, tegen de stropende Arabieren, die dikwils de Karavanen bespringen. Het is een klein kasteel; hoewel niet qualijk gebouwt; maer wort zeer qualijk bewoont en niet wel onderhouden.

Zoo *Thevenot* getuight, hadden in dit kasteel ontrent des jaers zestien hondert en vijftigh, niet meer, als drie personen hun verblijf, die brak of zout water dronken.

D'oort ontrent dit kasteel is ongemeen onvruchtbaer, en brengt niet met allen voort: waer over de genen, die zich in dit kasteel onthouden, hun voorraet en lijftocht van *Kairo* moeten doen komen.

Voor-by dit kasteel *Aigrud*, na *Arabie* toe, begint het lant of deze woestijne eenighzins berghachtiger en vruchtbaerder te worden.

Voor-by *Sues* leit eene grote vlakte: op de welke zekere boomen of heester-gewassen van zelf voortkomen, daer aen de *Sena-bladeren* groeien, die aldaer by d'Arabieren geplukt, en na de stad *Alexandrye*, in *Egypten*, gebraght, en van daer over de Middellantsche zee na *Europe* te scheep overgevoert worden.

De bergh *Sinai*, of *Sina*, *S. Katharijn* en *Horeb*.

DE bergh *Sinai*, of *Sinay*, wort alzoo doorgaens in het Oud Verbont op Hebreeusch, en in 't Nieuw verbont, Actor. 7:30. Galat. 4:24. desgelijx by den Joodschen historyschrijver *Josephus*, op Griekxch, *Sina* genoemt. *Sinai* wort by de taelkundigen voor een Hebreeusch woort gehouden, en een *braem* of *doorn-bosch* uitgeleit: dies deze bergh alzoo van wegen de meenighte dier gewassen, die by ouds misschien op den zelven bergh groeiden, zou genoemt zijn: want *Sene* bediet op Hebreeusch een braem-gewas: waerom ook de verschijning des Heeren voor *Moses*, op den zelven bergh,

BERGH SINAI
of Sint Catryn.

bergh, in een braem-bosch geschiede.

De bergh *Sinai* wort anders ook in het Oud Verbont de *Heilige bergh*, Ps. 68 : 18. en de *bergh Gods* genoemt, Exod. 3 : 1. en 4 : 17. en 18 : 5. en 24 : 13. Num. 10 : 33. 1 Reg. 19 : 8. dewijl God, of d'Engel des Heeren, op dezen bergh verschenen is, en met *Moses* gesprek gehouden en de wet verkundight heeft.

D'Arabieren en Turken noemen den bergh *Sinai Gibel* of *Zjibel Mousa*, dat is, *bergh Moses*: en anders ook *Tur*, *Tor*, of *Tour*, of, met het by-voegen van het woort *Zjibel*, dat is *bergh*, *Zjibel Tor*. By *Justinus* wort deez bergh na den naem *Sinai* of *Sinay*, de *Sineesche*, en by *Suidas* de *Syneesche bergh* genoemt.

Men houdt den bergh *Sinai*, met den bergh *Horeb* daer onder begrepen, voor die bergen, de welke by d'oude Griekſche en Latijnsche schrijvers, als *Ptolemeus* en *Plinius*, met een Griekschen naem *Melanes* genoemt worden: want *Ptolemeus* plaetst de bergen *Melanes* in *Petreesch Arabie*, by den Arabischen zeeboesem, of Roode zee: te weten, ter plaetse, daer *Moses* den bergh *Sinai* stelt. *Melanes* is gezeit *zwart*, of eigentlijk *zwarten*: naerdien die bergen, van wege de zwartheit der kleure, alzoo genoemt zijn.

By den Apostel *Paulus*, Galat. 4 : 25. wort de bergh *Sina Agar* of *Hagar* genoemt: *Want Agar*, zeidt hy, *is de bergh Sina in Arabie*: en reikt tot het hedendaegsch *Jerusalem* toe. Doch de naem *Sina* wort aldaer verbloemt, of by gelijkenis genomen, en betekent het verbont der wet: gelijk ook d'Apostel het woort *Agar* in dien zelven zin neemt: en *Agar*, *Abrahams* en *Saraas* dienstmaeght, slechts by den bergh *Sina* vergelijkt. Anders zou men kunnen zeggen, dat de bergh *Sina* na *Hagar*, de hoofdstad des lantschaps, *Hagar* genoemt zy.

Eenigen, als *Sigonius*, willen *Sinai*, niet voor den naem van een bergh; maer voor dien van eene woestijne gehouden hebben: dewijl men leest, Exod. 19 : 1. 2. en Num. 1 : 1. *woestijne Sinai*. Dan dit gevoelen van *Sigonius* steunt op geen grondigh noch vast bewijs: naerdien zonder een tegenstrijdigheit een bergh en eene woestijne een zelven naem kan hebben, en d'een na d'ander genoemt zijn. Dat *Sinai*, of *Sina*, de naem van eenen bergh zy, blijkt uit de boven-gemelde woorden van den Apostel *Paulus*, die *Sina* uitdrukkelijk eenen *bergh* noemt.

Eusebius, *Hieronymus* en *Cyprianus* bevestigen het zelfste: van gelijken de tzeventigh Grieksche overzetters, die op beide boven-gemelde plaetsen, Exod. 19 : 1, 2. Num. 1 : 1 : in plaetse van *in de woestijne Sinai*, *in de woestijne van Sinai* hebben overgezet: als of zy vol uit wilden zeggen: *in de woestijne van den bergh Sinai.*

Desgelijx neemt *Lukas* den naem *Sina* voor eenen bergh, wanneer hy zeidt, Actor. 7 : 3. *in de woestijne van den bergh Sina.* Ook beschenkt *Syrach Sinai* met den naem van *bergh*.

Neffens den bergh *Sinai* wort ook gemeenelijk een bergh *Horeb* of *Choreb* gestelt: want die twee verscheide namen, *Sinai* en *Horeb*, worden ook in de Schrift zelve gedaght.

Dan of de bergh *Horeb* een verscheiden bergh van den bergh *Sinai*; of een en de zelve met den bergh *Sinai* is, of wat onderscheit tusschen den bergh *Sinai* en *Horeb* is, daer in komen alle de schrijvers niet eenparelijk over een. Velen houden den bergh *Sinai* en *Horeb* volkomentlijk voor een en den zelven bergh; dewijl aen beide in de Schrift een en de zelve dingen toegeschreven worden: want het verschijnen des Heeren in een vuurige vlamme uit een braem-bosch, dat by *Moses*, Exod. 3 : 2. gezeit wort, op den bergh *Horeb* geschiedt te zijn, wort Actor. 7: vers 30. gezeit in de woestijne van den bergh *Sina* geschiedt te zijn: en de wet, de welke Actor. 7. en op andere plaetsen gezeit wort op den bergh *Sinai* gegeven te zijn, wort Deut. 5 : 2. en 29 : 1. gezeit op den bergh *Horeb* gegeven te zijn. Dies men hier door den bergh *Sinai* en *Horeb* voor een en den zelven bergh zou mogen houden.

Van gelijken schijnt *Hieronymus* den bergh *Sinai* en *Horeb* voor een en den zelven bergh te houden: naerdien hy schrijft, dat een en de zelve bergh, onder een tweevoudigen naem, nu *Sina*, en dan *Horeb* genoemt wort: hoewel hy kort te voore, na den voorgang en het gevoelen van *Eusebius*, eenigh onderscheidt tusschen beide schijnt te maken; dewijl hy zeidt, dat *Horeb*, de bergh De Locis Hebr.

 Gods,

Gods, in het lantschap van *Madian*, neffens den bergh *Sina*, boven *Arabie* leit, aen den welken de bergh en woestijne der *Saraçenen*, de welke *Pharan* genoemt wort, raekt.

Syrach schijnt ook de bergh *Sinai* van den *Horeb* t'onderscheiden: naerdien hy schrijft, dat de profeet *Elias* op den bergh *Sinai* de toekomende straffe, en in *Horeb* de wrake gehoort had. cap. 48 : 7.

Anderen willen, dat het Ooster gedeelte van een en den zelven bergh, *Sinai*: maer het Wester gedeelte, *Horeb* genoemt wort.

Adrich. Serrar. in Jos. lib. c. 4. q. 4. Doch te recht, en het waerschijnelijkste gevoelen de genen, die willen, dat de bergh *Sinai* en *Horeb* een eenige bergh zy; die alleenlijk uit twee toppen of ruggen van een zelven bergh bestaet.

Desgelijx schrijft *Della Valle*, als oogh-tuige, dat de bergh *Sinai* en *Horeb* niet meer dan een eenige bergh is: en beide uit een zelven wortel spruiten; maer boven van malkandere afgescheiden en verdeelt zijn. Dies deze twee bergen, de *Sinai* en *Horeb*, met de toppen, spitsen of kruinen, alleenlijk van elkanderen afgescheiden zijn; maer leggen met de wortelen aen een gehecht en aen malkanderen vast.

Josephus schijnt ook den bergh *Sina* en *Horeb* voor een en den zelven bergh, of den *Horeb* voor genen bergh te houden: naerdien hy den naem *Horeb* nergens in zijne schriften gedenkt: en al wat in het Oud Verbont gezeit wort op den bergh *Sinai* en *Horeb* geschiedt te zijn, den eenigen bergh *Sina* alleen toeschrijft. Desgelijx wort de naem *Horeb* nergens in het Nieu Verbont gedaght.

Bergh Horeb. *Horeb*, of *Choreb*, wort alzoo van wegen de dorheit en woestheit genoemt: want *Charab* bediet dor worden en verwoesten: en *Choreb* dorheit en droogthe.

Hieronymus, na den voorgang van *Eusebius*, stelt den bergh *Horeb* in het lant van *Madian*, neffens den bergh *Sina*, boven *Arabie*, in de woestijne: aen de welke de bergh en woestijne *Faran* raekt. Op een zelven oort plaetst hy den bergh *Sinai*: naerdien hy den *Horeb* van *Sinai* niet schijnt t'onderscheiden.

Josephus stelt ook den bergh *Sina* by de stad *Madian*, en dien volgens in het lant van *Madian*, dat in *Petreesch Arabie* leit.

D'Arabische schrijver *Aledris* stelt den bergh *Tor*, of *Sinai*, tusschen de stad *Faran* en de peerlvisschery, *Masdaf* op Arabisch genoemt, (*Masdaf* is gezeit, *plaetse der schelpen*) niet verre van de Rode zee, neffens de welke hy langs hene strekt, met een gebaenden wegh tusschen beide. Hy voeght'er by, dat die bergh hoogh en met trappen opgaet, en op zijnen top een gebeden-huisken heeft, met een springbron: wiens water alle de reizers drinken.

De hooghste top van den bergh *Sinai* wort by de meeste hedendaeghsche schrijvers voor een byzonderen bergh gehouden, en de bergh van *S. Katharina* of *Katharijn* genoemt: na den welken men by het klooster van *S. Katharina*, dat aen de voet van den bergh gesticht is, opklimt; hoewel ook langs een anderen wegh, die na den bergh *Sinai* loopt. By wijle wort de gehele bergh *Sinai* by eenigen onder den naem van den bergh van *S. Katharijn* verstaen. Bergh van S. Katharijn.

De bergh *Sinai*, of hooghste top van den bergh *Sinai*, en eigentlijk de bergh van *S. Katharina*, is een * halve dagh, † of drie uuren opklimmens hoogh; doch heeft op vele plaetsen een zeer moeielijken en bekommerlijken opgang, langs steile en scherpe steenrotsen, daer men naulix niet, dan op knien en ellebogen te kruipen en klauteren, en met de handen zich over-al wel vast houden, en aen te slaen, kan by op komen, tot grote verhindering in het opklimmen. * Della Valle. † Thev.

Josephus noemt den bergh *Sina* den hooghsten van alle bergen van dien oort, en die, om zijne overgrote hooghte en steile rotsen, niet alleenlijk den opgang voor de menschen; maer ook de aenschouwing voor 't oogh zelve moeielijk of lastigh maekt. Dies hy niet t'onrecht, van wegen de Goddelijke Majesteit, de welke, zoo de gemeene roep ging, op den zelven woont, voor heiligh gehouden wort. Gelijk ook de vee-hoeders, om de heiligheit der plaetse, tot noch aen de tijden van *Josephus*, dien zelven bergh niet moghten genaken noch betreden. Lib. 2. cap. 5. lib. 3. c. 4. Antiq.

Adrichom brengt de hooghte van den bergh *Sinai* op zeven duizent trappen: be-

behalve de plaetsen, op de welke men by rechte treden, en niet by trappen opklimt.

De gehele rotse van den bergh *Sinai* heeft uit de natuur zekere zwarte aederen, die by-na de gedaente van eenen boom wonderlijker wijze verbeelden. Zelfs de brokken en stukken, schoon doorgebroken, vertoonen de gedaente van boomen. Eenigen dezer stenen zijn van eene yzelijke dikte. De Griekſche *Kaloyers*, of geestelijken brengen die by wijle voor iet zelzaems en heilighs na *Europe* over.

Kapel van S. Katharijn. Op den top of kruin van den bergh van *S. Katharijn* staet, op een scherpe steenrotse, een dom of koepel, in vorm van een kleine kapel, van vijftien voeten langh, en tien breet, de welke de Grieken, ter gedachtenis van *S. Katharijn*, gesticht hebben. Te weten, de Grieken, en andere Roomsgezinden, geven voor, dat het lichaem van *S. Katharijn*, zoo dra zy te *Alexandrye*, een stad in *Egypten*, onthooft was, door de Engelen op dezen top des berghs overgevoert en gebraght was: alwaer het drie hondert en tzestigh jaren zou gebleven zijn, ter tijt toe zeker geestelijke, door eene openbaringe, des nachts verwittight wiert, dat dit lichaem boven op den top des berghs was. Dies was hy des uchtens met alle de geestelijken derwaerts gegaen, die het lijk met staetsie, in omgang, tot in het klooster braghten: alwaer zy het in een fraeie zilvere kiste leiden.

Uit oorzake van dezen voorval is deez bergh, of top van den bergh *Sinai*, by de Grieken en Roomsgezinden van *Europe*, de bergh van *S. Katharijn* genoemt.

Onder deze kapel, daer het lijk ruste, is een groot stuk van eene rotse een weinigh van d'aerde verheven: waer op het lijk, door d'Engelen, naer men zeidt, ter neêr geleit wiert.

Naer het schrijven van *Della Valle*, was de steen, daer zy op gelegen heeft, wonderlijk gezwollen: en wort ter plaetse, daer het lichaem gerust heeft, de gestalte van een lichaem, in de rotse ingedrukt, gezien.

Daer en boven staen drie merktekenen op dezen steen: te weten, twee aen de zijde na 't hooft toe, en een aen de voeten: de welke, zoo men den Griekſche monniken geloven magh, d'Engelen, die haer bewaerden, aldaer tot een gedachtenis in de rotse ingedrukt gelaten hadden.

Volgens schrijven van *Thevenot*, ziet men'er een merkteken, als of *S. Katharijn* door d'Engelen op de rugh geleit was: naerdien de gestalte en gedaente van lendenen haer in de rotse vertoonen. De Grieken houden voor vast, dat deze merken, indrukken of graveersels, in de rotse door een mirakel gemaekt zijn.

Desgelijx houdt *Della Valle* voor waerschijnelijk, dat deze merktekenen, die in het lichaem des steen zijn, niet met de beitel daer ingehouwen zijn: naerdien deez steen zoo hert is, dat door de felste en sterkste hamerslagh noit een brok daer af kan gebroken worden.

Daer en tegen hout *Thevenot* voor waerschijnelijk, dat deze merktekenen met de beitel, door menschen handen gemaekt zijn.

De Roomsgezinden, die dezen bergh met aendachtigen yver van godsvrucht komen bezoeken, storten op deze plaetse gemeenelijk gebeden.

In het midden des berghs is een springbron met klaer water: en daer neffens een grote kom of bak, in de rotse gehouwen. Men wil deze bron door een quakkel den geestelijken ontdekt wiert, wanneer zy, onder het afbrengen van het lichaem van *S. Katharijn*, tot hier toe, van hitte en dorst meenden te smachten: want toen zou deze bron allereerst zijn ontsprongen. Des Winters, in Louwmaent, vriest by wijle het water in deze bak zoo sterk toe, dat het met sterke stokslagen niet kan doorgebroken worden.

De bergh van *S. Katherina*, of *Sinai*, overtreft verre in hooghte den bergh *Sinai* en *Horeb*: dies die, ten aenzien van dien, gene bergen; maer heuvelen schijnen te zijn.

Dicht by den bergh *Sina* leit de bergh *Horeb*. Men klimt aen de West-zijde den bergh *Horeb* gemeenelijk op, die aen de voet niet zeer hoogh schijnt te zijn: dewijl men den hooghsten top niet zien kan: want daer zijn vijf of zes zeer hoge bergen, die op malkanderen staen: aen welker voet men slechts den laegsten ziet: d'andere zijn voor het gezicht verborgen, uit oorzake van de hooghte en steilte der eersten, die als een Bergh Horeb.

een bolwerk aen de genen, die hoger ſtaen, verſtrekken.

Schoenmakers ſpringbron.

Na een weinigh opklimmens vind men, tuſſchen de klippen, een ſpringbron van levendigh en zeer zoet water: hoewel die niet zeer oud ſchijnt te zijn. Men noemt den zelven de *Schoenmakers ſpringbron*, na zekeren man, die een ſchoenmaker zijns hantwerks was, en den zelven d'eerſte, in den begin dezer eeuwe, gevonden had.

Een weinigh hoger ſtaet een kapel, aen de maeght *Maria* gewijd, die eertijts op deze plaetſe wiert gebouwt, daer de Heilant, naer het zeggen der inwoonders, aen zekere monnikken, die gewonelijken op den top van dezen bergh ter beêvaert trokken, zou verſchenen zijn.

Ontrent op een derde-deel des berghs heeft men gewonelijken veel ſneeuw, 't en zy by lieffelijk weder, of wanneer het in eenige weken niet geſneeuwt heeft.

Daer na komt men op eene vlakte, daer vier kerken of kapellen op ſtaen: een der welke aen *S. Joris* gewijd is: en d'eerſte der drie andere, daer nevens ſtaende, aen *S. Marina*: de tweede aen den profeet *Eliſe*, en de derde aen den profeet *Elias*, die, volgens *Bellon*, in een dal ſtaet.

Achter het altaer van de laetſte is een klein hol, en niet groter, als voor een man: waer in *Elias*, naer men zeit, zich voor koning *Jeſabels* vervolging den tijt van veertigh dagen zou verborgen en gevaſt hebben. 1 Reg. 18.

Wat hoger, als *Elias* kerke, zijn trappen, uit een vaſten ſteen gehouwen, en een deur, welke eertijts in het begin van de trappen plagh geſloten te worden, om die zijde af te ſluiten.

Een weinigh hoger vertoont zich een overhangende en deurgebroken ſteen, dien d'Engel, zoo d'eenvoudigen daer te lande zeggen, doorbrak, wanneer hy zich aen *Elias* vertoonde, die op den top van dezen bergh wilde klimmen: en was hem in dezer wijze de wegh toegeſtopt, en verboden verder te gaen. Eindelijk klimt men hoger, en komt met grote moeite aen den top, daer God de wet aen *Moſes* gaf. Aldaer is een ſteen, in vorm van een menſchen lichaem gehouwen. Hy wort gezeit de geen te zijn, daer *Moſes* onder gevonden wiert: dewijl hy zich met den zelven zou bedekt hebben tegen d'ondragelijken glans en heerlijkheit Godes, die dezē berg overdekt had: en zou ook ſedert deez ſteen aldaer gebleven zijn, als een leeſt en vorm van *Moſes* lichaem.

Boven op de rotſe ſtaet een kerke of kapel gebouwt, by de Grieken *Agia Korſi* genoemt, dat 's *Heilige top*, of *ladder des hemels* gezeit: de welke miſſchien de zelve is, die *Bellon Agiasma* noemt: aen welker wanden de namen van zeer vele *Françoizen* gezien worden, tot een tuighteken van daer geweeſt te zijn.

Daer tegen over is noch een overblijfſel van een *Moske*, die in hoge achting by de Turken wort gehouden, en daer zy zomwijle hunne gebeden komen doen.

Niet verre van de kapel *Agiasma*, doch lager, is tuſſchen twee ſteenrotſen een grote waterbak.

Deez bergh, dien *Bellon*, *Della Valle* en andere, den bergh *Horeb* noemen, wort eigentlijk by 's lants inwoonders *Zjibel Mouſa*, dat is, *bergh Moſes*, en ook *Tor* genoemt, dien *Thevenot* uit den mont en verhael der inwoonders, in de volgende woorden beſchrijft.

De bergh *Moſes* is zoo hoogh niet, als de bergh van *S. Katharijn*; maer een derden-deel kleinder; noch zoo moeielijk te beklimmen. Doch men heeft'er veel ſneeuws, zoo wel als op den anderen, en op verſcheide plaetſen vele ſchone waterbakken: en onder andere een na-by zijnen kruin.

Boven op dezen bergh zijn twee kerken: d'een behoort den Grieken: en d'andere den Latijnen toe: uit die van de Grieken komt men in die van de Latijnen, die aen de verrijzenis des Zalighmakers gewijdt is.

Dicht daer by is een kleine *Moske*: en ter zijde van de zelve een gat of kleine ſpelonke, daer *Moſes* veertigh dagen vaſte. Aen de zijde van de kerke der Latijnen is een kleine ſpelonke, daer *Moſes* zich verberghde, om des Heeren aengezicht te zien: wiens ruch en armen men zeer duidelijk in de rotſe ziet gemerkt, daer hy onder lagh.

Op den kruin van dezen bergh ontfing *Moſes* de wet der tien geboden.

Wanneer men hoger opklimt, ziet men een dikken ſteen op den wegh, die,

die, volgens verhael der Grieken, ter plaetse leit, tot zoo verre *Elias* quam, wanneer hy van den bergh *Karmel*, voor de vervolging van *Jezabel*, koning van *Syrie*, gevlucht was: want verder te komen wiert hem door den engel belet, met dezen groten steen voor hem op den wegh te werpen.

Een weinigh lager ziet men de voetspoor van eenen kemel, zoo net in de rotse uitgeholt, als een kemel in het zant zou kunnen zetten. Zoo de Moren en Arabieren zeggen, is het de voetspoor van *Mahomets* kemel, die, wanneer deez daer op zijnen kemel voorby reed, den voet in de rotse drukte. De *Mahometanen* kussen deze voetspore zeer aendachtelijken. Gelooffelijk is, dat de Grieken het gedaen hebben, om hunne vrientschap te winnen: ten einde zy aen deze plaetse eerbiedigheit zouden toedragen.

Daer na ziet men op vele plaetsen van dezen bergh kleine kapellen, de welke wijd en zijd verspreit staen: dies men veel weghs moet afleggen, om haer alle te bezien. Zy hebben ieder dicht daer by een huis, met een tuin vol vruchtbomen, en schoon water. Eertijts woonden daer vele kluizenaers in: en in zulken meenighte, dat men oulinx op *Moses* bergh over de veertien duizent telde. Namaels hebben de Grieken in alle deze kluizen geestelijken gehouden, die daer kerken-dienst deden; maer heden heeft men'er geen meer: uit oorzake d'Arabieren hen te veel plaeghden en quelden.

Drie van de kapellen voornoemt staen te zamen, daer men uit d'eene in d'andere gaet. Achter het altaer van de derde, die gewijd is aen de profeet *Elias*, heeft men in een gat de rotse, daer *Elias* in woonde, geduurende zijn verblijf op dezen bergh, voor de vervolging van koning *Jezabel*.

Daer na komt men aen een anderen oort, daer noch drie kapellen zijn: de eene is gewijd aen de maeght *Marye*: d'andere aen *S. Anna*, en de derde aen *S. Jan*. Niet verre van daer staen meer andere kapellen: welker eene gewijd is aen *Sint Pantaleon*: d'andere aen de maeght *Marye*: d'andere aen *David*: een andere aen de Dope des Heilants: en een andere aen *S. Antonis*, de kluizenaer. Op een andere plaetse staen drie kleine kapellen, daer in, volgens verhael der Grieken, de twee oudste zoonen van zekeren Griekschen keizer zich deden opsluiten, ieder in de zijne, en de deuren toemetselen, met een venster alleenlijk voor ieder open te laten, het welk men daer noch ziet, en daer door een knecht hen spijze en drank toereikte, die in een derde ongeslote çelle zijn verblijf had. Zy sturven aldaer beide, ieder in zijne kapel. Dus verre *Thevenot*.

De bergh *Horeb* wort door den bergh *Sinai* en *S. Katharijn* by ooster zonne beschaduwt: want de bergh *Horeb* is veel lager, dan de bergh *Sinai*. Bellon.

De bergh *Horeb* is bewoont geworden, om het gerijf des waters van een springbron: maer de bergh van *S. Katherijn* of *Sinai*, die dor is, wort niet bewoont.

Des niettemin prijst *Josephus* den bergh *Sinai*, om zijne bequaemheit tot de veehoedery: naerdien die, volgens zijn schrijven, den overvloet van gras heeft. Maer mogelijk heeft *Josephus* door den bergh *Sinai* ook den bergh *Horeb* verstaen: dewijl hy nergens in zijne schriften den naem van den bergh *Horeb* gedenkt.

Behalve den bergh van *S. Katherijn*, en behalven den bergh van Moses, dien *Della Valle* den bergh *Horeb* noemt, stelt *Thevenot*, na den voorgang van 's lants inwoonders, na by het groot klooster, dat aen de voet van den bergh *Horeb* of *Moses* staet, een byzonderen bergh *Horeb*, op den welken *Moses* zijn vee weide, wanneer hy het brandende doornbosch zagh.

Dicht daer by stelt hy zekere andere bergen, op de welken Aaron voor de gemeente bad, die alle klein zijn.

De bergh *Sinai* en die van *S. Katherijn* leggen boven des winters vol sneeu: en hoe men hoger komt, hoe de sneeu dikker valt. Op zommige plaetsen treetmen tot de knien, en op zommige tot den buik in de sneeu.

Men klimt in den winter-tijt dezen bergh met groter gevaer op, dan af: want te dier tijde, wanneer de bergh vol sneeu is, laten de bezichtigers zich afglijden, met de benen voor uit en het hooft achter, en dalen of glijden alzoo met eene ongeloofelijke snelte zomtijts dertigh of veertigh voeten af, eer zy eene voet verzetten.

De Kriſtenen mogen op den bergh *Sinai* noch *Horeb* niet komen, dan onder gelei van Turkſche Arabieren.

In de dalen van den bergh *Sinai* leggen zeer luſtige tuinen: waer in wijnſtokken en peulvruchten groeien: ook kool, latuw, beet, uyen, look, prey, en diergelijke gemene moeskruiden.

Bellon. Schoon de kruin of top van den berg *Sinai* een zeer harde ſteenrotſe is, zoo groeien evenwel op den zelven verſcheide gewaſſen. Daer waſſen ook allerleie vruchtbomen, inzonderheit amandelbomen.

Klooſter der veertigh Vaderen. In een diep en eng dal, tuſſchen den bergh *Horeb* en *Sinai*, aen de voet van den bergh van *S. Katherijn*, en twee uuren gaens van het groot klooſter, ſtaet een klooſter der Grieken, het klooſter der veertigh Vaderen of Martelaren genoemt.

Het is zeer fraei gebouwt, heeft een zeer ſchonen en groten hof, beplant met peren, appelen, noten, oranje, citroen, olijf en allerlei andere vruchtboomen, die in dien oort groeien. Daer en boven groeien 'er luſtige wijnſtokken. Ook is in dezen hof zeer goet water.

Dit klooſter wort niet altijt bewoont; maer een geeſtelijke Griek heeft gewonelijk zijn verblijf daer in, die alle de hooven der Griekſche geeſtelijken, door zekere Arabieren, doet hanthaven en ga ſlaen.

Groot klooſter. Twee uuren gaens van het klooſter der veertigh Martelaren, aen den wortel of voet des berghs *Horeb* of *Moſes*, en op den bodem van eene groene vlakte van een grote mijle lang en een vierendeel breet, ſtaet een tamelijk groot klooſter, het klooſter van *S. Katherijn*, en anders het groot klooſter genoemt.

Het is een groot vierkant gebouw, hoewel zeer onaenzienelijk, en met muuren van gehouwen ſteen tot twee derde delen hoogh opgehaelt: voorts is het overig van aerde. Ieder zijde is twee hondert en vijftigh voeten lang, en vijftigh hoogh. Dies het, door zijn hoogte, zonder geſchut niet wel te veroveren is, indien het met volk voorzien was.

By na in het midden des klooſters is een oude zeer lage kerke van gehouwen ſteen geſticht, en met loot overdekt: langh veertigh of vijftigh, en breet dertigh voeten. De buik, hol of 't lichaem beſtaet uit zes bogen.

Op ieder zijde van d'eene vleugel is een groot en hoogh afſchutſel van ſchrijnwerk, welk de ganſche brete der kerke beſlaet, en het koor van den buik afſcheidt: wiens beeltwerk en vergultſel boven mate fraei is. Het midden is door twee halve deure toegeſloten.

Het gewelf is van hout, aen het welk over de veertigh zilvere lampen hangen, en twalef zware kopere kandelaers met armen.

De ſtoelen der geeſtelijken ſtaen langs het hol der kerke onder de bogen: in het midden der welke, op de linke zijde, de ſtoel van den aertsbiſſchop ſtaet, die throons-gewijze verheven oprijſt, en çierelijk uitgehouwen, en doms-gewijze bedekt is.

De vloer is van marmer, doorwroght met grote rozen van verſcheide marmere ſtukken.

Het ganſch werk is boven-mate zindelijk en net. De muuren zijn by-na alle met taferelen of ſchilderyen, na de Griekſche wijze, behangen en bedekt.

Het groot altaer, welk de grote van eenen boge van ieder zijde van achteren bevanght, en een weinigh lager gewelfs-wijze inſpringt, is met *Mozaikſch* werk doorwroght, en het onderſte der muur van grauwen marmer gemaekt: en alles zeer ſchoon en kunſtigh gevlamt.

Achter de preekſtoel, is een zeer lage kapel, daer men aen de zijde des koors ingaet: de welke met achtien zilvere lampen pronkt. De vloer is bedekt met een tapijt, en de muuren met boven-mate wel-riekende taferelen behangen.

Onder een altaer van witten marmer, dat op vier pilaeren van een zelfſte ſtoffe ruſt, leit een blat van een zelfſte marmer, als dat van het altaer: het welk de plaetſe bedekt, daer het brandende doorn-boſch ſtont, dat aen *Moſes* verſcheen, zonder te verteren: wanneer hy op den bergh *Horeb* zijne ſchapen weide. Op dit marmerblat is, in het midden van een ront, een kruis gegraveert: en over-al rontom den ſteen ſtaen Griekſche letteren. Boven het zelve hangen drie brandende lampen. Wanneer men deze plaetſe nadert, trekt men de ſchoenen uit, op een zelve wijze als *Moſes* deed. Monkonijs.

Gaende

Gaende uit de gemelde plaetse, door een poorte, tegen over de gene, daer door men ingegaen is, zoo komt men aen d'andere zijde van het groot altaer, op de linke zijde: alwaer op een zeker slagh van altaer een kasse of kist van wit marmer staet: de welke oud, en met verheven loofwerk zeer kunstigh uitgehouwen, en met een zijde kleet, op een gouden gront, overspreit is. De kiste is twee voet lang, een breet, en veertien of vijftien duimen hoogh.

Kiste van S. Katharijn.

Deze kiste, zoo eenige willen, bevangt d'overblijfselen of het lichaem, lijk, of het gebeente van *S. Katharijn*: hoewel, volgens *Monkonijs*, d'overblijfselen van *S. Katharijn* slechts in een uitgedrooght, zwart en vleeseloos bekkeneel bestaen: zoodanige men op de kerkhoven vind.

Daer neffens leit een linke hant, de welke ook zeer dor en droogh, en op vele plaetsen vermolsemt of vergaen is: doch de nagelen zijn noch geheel en gaef, en de huit verdrooght, ter plaetse, daer de meyen de zelve niet opgegeten hebben. Aen ieder der vingeren zijn meenigten van ringen. De gansche kiste is met katoen opgevult, het welk aen de bezichtigers mildelijk uitgedeilt wort. De bisschop, gekleet in een rok met zwart satijn, opent en sluit de kiste toe: want de zelve wort met vier keten-sloten toegesloten.

De Griekſche monniken bewaeren dit geraemte met grote eerbiedigheit, en toonen het den beëvaertreizers met groten aendaght en godsvrucht, onder het opzingen van lofzangen, en zich na de Grieksche wijze neêr te buigen. De Roomsgezinden storten ook aendachtelijken gebeden voor het zelve, en kussen verscheide male het hooft, de handen en vingeren.

Keizerin *Helena* heeft deze kapel: desgelijx het altaer boven de doornbosch, doen stichten: maer namaels deed keizer *Justiniaen* rontom de gemelde kapel een kerke bouwen. Behalve deze zijn'er noch zeven of acht andere kapellen.

Behalve de kapellen in de kerke, begrijpt het klooster drie en twintigh kapellen, en in zijn bestek vele çellen met platte daken; hoewel die alle zeer eng zijn, en ongeregelt en zonder orde staen. Door de ongelijkheit des gronts staen eenige hoger, als d'andere. Uit eenige oorden ziet men het gansch bestek, en alle de çellen. In het midden dezer çellen staet de kerke. Men gaet rontom over de platten der çellen, van d'een na d'ander op en neêr te klimmen. Deze çellen dienen den geestelijken tot verblijf-plaetsen en gebeden-huiskens. In de later eeuwen, wanneer de Kristenen deze plaetse bezaten, had dit klooster een bisschoplijken zetel.

In deze kapellen doen de monniken dienst: derwaerts zy zich vervoegen, niet op het geluit van klokken; maer op het gedruis van zekere hamers, daer meê zy op zekere yzere of houte tralien kloppen: waer uit een aengename klank ontstaet.

Midden door het klooster vloeit eene beke of vliet, de welke by vele voor de zelve gehouden wort, daer in *Moses* zijne kudde braght te drenken.

Aen d'Oostzijde des kloosters is om hoogh een venster: door het welk die van binnen de beêvaertreizers in het klooster trekken: te weten, door middel van eene mant, die zy aen een tou, over een katrol, laten neêrglijden: waer in zich dan de beêvaertreizers een voor een inzetten, en laten ophalen: want uit vreze voor d'Arabieren derven de monniken de deure van het klooster niet openen; maer houden de zelve altijt gesloten.

Dit klooster is van d'orde van *S. Basilius*: waer in gezeit worden over de negen duizent monniken begraven te leggen. Te weten, voor duizent en meer jaren herwaerts hebben de geestelijken of Grieken van *S. Basilius* dit klooster bezeten, door gifte van den stichter, keizer *Justiniaen*: want te voore leefden zy afzonderlijk hier en daer op de bergen, en leeden grooten overlast door d'Arabieren.

Zoo *Bellon* getuight onthouden zich doorgaens zestigh Kristen *Maroniten* in dit klooster: welker eenige Grieken: andere Syriers: en zommige Arabieren zijn: hoewel zy alle den naem van *Kaloyers*, dat zijn Grieksche geestelijken, behouden: en na de Grieksche wijze leven.

Arabieren worden uit dit klooster gespijst.

De Grieksche monnikken, gelijk gezeit is, houden altijt 't klooster gesloten, en derven het nooit openen, uit vreze voor d'omzwervende Arabieren, *Beduins* genoemt, die hen altijt, ten getale

van twee of drie hondert ontrent de muuren des kloosters onthouden. Van verſcheide bergen, en uit verre-gelege geweſten, komen deze Arabieren, nu d'een en dan d'andere troep, afzakken, en zich aen dit klooſter vervoegen, alleenlijk om ſpijze te hebben: welke deze monnikken aen hen allen, hoe groot ook hun getal is, moeten geven, en in eene korve of mande voor hen aflaten. Zy ſtaen dagh en nacht onder het venſter te roepen en tieren, als of zy bezeten waeren: jae dikwils, zoo zy niet na hunne begeerte gedient worden, met dreigementen van de poorten open te breken, de bomen en tuintjes daer ontrent te verbranden en te ſchenden, en andere baldaden aen te rechten. Dan een hant vol Kriſten volk is zoo goet, als het ſterkſte heir der Arabieren, om zich voor hunne grootſte woede te beſchermen. Dit ſpijzen geſchied uit kracht van een oude gewoonte; hoewel die heden als tot een wet geworden is. Te weten, *Mahomet*, die, zoo eenige Grieken willen, in 't begin een kemeldrijver of muilſtouwer van dit klooſter, en een der armſte en ellendigſte Arabieren was, zou, na het verkrijgen van grote rijkdom en goederen, uit dankbaerheit tegen dit klooſter, voor de genoten gunſte, alle d'inwoonders van dien oort, om en by, verplicht hebben, om dienſt aen deze monnikken te bewijzen: hoewel met beding van hen weêr te voeden.

Zoo andere, uit bericht der Arabieren zelfs, ſchrijven, zou deze gewoonte, van het ſpijzigen der Arabieren, by dezen voorval ontſtaen zijn. Wanneer t'eener tijde *Mahomet*, dien de Grieken voor den kemel-drijver van dit klooſter houden, voorraet van lijftocht op zijne kemels hen had toegebraght, was hy, uit vermoeitheit, voor de deure des klooſters in ſlaep gevallen. Onder het ſlapen quam een arent gevlogen, die een lange wijle boven zijn hooft zweefde. De deurwachter des klooſters, dit ziende, quam heel verwondert gelopen den abt het zeggen: die ook aenſtonts verſcheen, en het zelfſte zagh. Deez op de zake nader lettende, vroegh *Mahomet*, wanneer hy op gewaekt was, zoo hy een machtigh en groot heer was, dat hy hen toch goet wilde doen. *Mahomet* zeide daer op: Hy was die niet, noch zou die niet worden. Maer wanneer d'ander geduurigh by zijn meeninge bleef, zeide *Mahomet* tot hem. Hy had niet te twijfelen, of hy zou hen veel goets doen, zoo hy de maght had: naerdien zy de genen waeren, die hem voedēn. D'Abt wouw daer van een belofte in geſchrift geſtelt hebben: maer naerdien *Mahomet* des onkundigh was, deed d'Abt een inkkoker brengen: waer uit *Mahomet* zijn hant met ink beſtreek, en op een bladt wit papier leide: daer zijn hant in dezer wijze gedrukt op bleef ſtaen: en gaf hen dat tot verzekering van zijn woort. Gekomen een wijle daer na tot de grootsheit, die hem de aerent had te voore geſpelt, was hy zijns woorts gedachtigh, en beſchermde het klooſter, beneffens de gehele lantſtreke: op beſprek van alle d'Arabieren rontom te voeden.

Selim, Turkſche keizer, die ontrent des jaers vijftien hondert en veertien ganſch *Syrie* veroverde, heeft den Grieken namaels van dit papier berooft, en dat in zijn ſchatkamer gebraght: hoewel hy hen daer van een kopye of afdruk, en eenen brief gaf, met bekrachtigingh en beveſtiging der vryheden.

Derhalve, wanneer men geeſtelijken in dit klooſter heeft, zijn die verplicht een zekere mate terruwe, aen ieder Arabier, op zijn verſchijnen, te geven: het welk zy met een klein molentje malen, dat zy altijt by zich dragen. Dikwils komen op eenen dagh hondert en vijftigh, twee hondert, ja ten getale van vier hondert Arabieren: die alle moeten begiftight, en de ſpijze door 't hoogh venſter toegereikt worden: want zy laten hen nooit in het klooſter komen, uit vreze van geplondert te worden.

Men heeft'er eenige, aen wien zy daer en boven twee of drie *Piaſters* des jaers geven: aen eenige meer en andere min.

Voor eenige jaren ontnamen d'Arabieren den Grieken den lijftocht, dien zy derwaerts doen komen hadden; waer door zy het klooſter verlieten, en by-na alle na dat van *Tor* weken: het geen zy tot ſtraffe van d'Arabieren deden, met hen van voetſel te beroven, dat zy hen alle daeghs gaven, tot dat zy hen tot reden braghten.

Deze geeſtelijken trokken uit het eilant *Kandia* grote inkomſten, voor de verovering door de Turken. Zy hebben

ben eenen bisschop, dien zy den bisschop van den bergh *Sinai* noemen: onder wien alle deze kapellen en kloosters, en zelf het klooster van *Tor*, behoren. Deze bisschop staet onder genen patriarch.

Men ziet ook boven de grote deure des kloosters een veilige hoede, op marmer in 't Arabisch gegraveert, de welke de Turksche keizer *Selim* klooster-luiden gaf, en de Turken en Arabieren bovenmate hoogh achten en eeren.

Zoo *Monkonijs* uit den mont van den bisschop der Grieken verhaelt, geven de plaetse van het brandende doornbosch, en de kiste van *S. Katharijn*, by wijle een zulke sterke en zoete reuk uit, dat de gansche kerke daer van riekt: en de welriekentheit op een verren afstant buiten de deure te gemoet komt. Dan of dit waer zy, voeght *Monkonijs* daer op, weet ik niet te zeggen. Maer wel is de lage steen des altaers, die de plaetse van het doornbosch bedekt, wonderlijk welriekend: hoewel men boven noch ter zijde geen vocht verneemt. Ten tegendele geven de drie lampen, de welke aldaer branden, en d'olie-pot, staende daer neffens, ter zijde, een vuilen stank. Doch de steen des altaers, noch de pylaeren, de welke het zelve dragen, rieken niet met allen. Desgelijx heeft *Monkonijs* in de dootkiste van *S. Katharijn* gene welriekentheit kunnen vernemen. Zoo eenige schrijven, zou ook uit de ledematen van *S. Katharijn* een heilzame olie vloeien.

Eertijts strekte van den voet van het groot klooster, tot boven aen den bergh *Horeb*, een trap van veertien duizent treden, die door de monnikken in de steenrotse gehouwen waeren: maer heden zijn de meesten gebroken. De noch overgeblevene zijn zeer fraei gemaekt, en gemakkelijk, om op en af te klimmen. Uit dit groot getal van trappen kan de hooghte des berghs afgenomen worden.

Aen de voet, of begin van deze trappen, zijn twee zeer schone portalen van steen, daer men doorgaet: en alwaer de genen, die na dezen bergh ter beêvaert trokken, eertijts een kleine tol betaelden. Desgelijx schrijft *Bellon*, dat boven de kerke van *Elias* trappen in de herde steenrotsen van den bergh *Horeb* gehouwen zijn: en aen de voet dezer trappen eene deure is, de welke plagh gesloten te worden, om die zijde af te sluiten.

Op een zeer ruime vlakte, tusschen de bergen *Horeb* en *Sinai*, is een gracht, of liever een holligheit, tusschen stenen in, daer men zeit 't goude kalf gegoten en door de Joden aengebeden wiert. *Plaetse, daer het goude kalf gegoten wiert.*

Volgens andere, is ontrent een klein half vierendeel mijls van de tuin, by het klooster van *S. Katharijn*, wanneer men na het klooster der veertigh martelaren wil gaen, een rotssteen, of liever de plaetse, daer het goude kalf wiert gegoten. In de zelve rotssteen ziet men een dik kalfs-hooft, na 't leven, gehouwen of gegraveert: daer in, zoo de Grieken zeggen, de rijkdommen en kleinoodjen der Israëliten wierden gesmolten, om daer van het hooft van het gouden kalf te maken, dat zy aenbaden, midlerwijle *Moyses* op den bergh *Sinai* geklommen was. Dan geloofelijk en waerschijnelijk is het, dat de Grieken namaels dit kalfs-hooft in de rotse, aen dien oort, hebben uitgeholt of gehouwen, tot een merkteken van de plaetse, daer het gegoten was: of van de plaetse, daer het op een kolom wiert gestelt.

Naer de Hebreen beuzelen, zouden in het ontfangen der wet, op ieder bergh, de *Horeb* en *Sinai*, door d Engelen des Heeren, een krone gestelt zijn, de welke de Heer had bevolen af te nemen, wanneer de kinderen *Israëls* het goude kalf hadden opgerecht.

Dicht daer by, aen de voet van den bergh *Horeb*, ziet men een groten, dikken en rouwen steen, die weinigh boven de gront uitsteekt, en een deel van den wortel des berghs *Horeb* schijnt te zijn. *Steen met aeloude merktekenen besneden.*

Op dezen steen ziet men de nevengaende letteren, van ruim anderhalve palm lang, gehouwen of gesneden. Het een gedeelte der letteren loopt na d'eene zijde des steens: en het ander na d'andere: of van d'eene na de andere zijde. De gaten, die hier door de gestalte O worden uitgebeelt, zijn dieper dan de andere ingraveringen der letteren: en kan men in de zelve bequamelijken d'uitterste einden der vingeren steken: hoewel in de eene dieper, als in de andere. *Kircher* hout deze merk-letteren voor aeloud *Chaldeesch* schrift.

Noit heeft iemant geweten, wat deze letteren wilden zeggen. Ja de Oosterlingen hebben over dit geschrift alleen, der wijze hunne herssenen gebroken, dat eenige 't zelve voor gansch onmogelijk, om op te lossen en te verklaren, gehouden hebben. Men vint'er, die het voor tover-letteren, en merken van geheime bediedenissen aenzien. Eindelijk heeft de Jesuit, *Athanasius Kircher*, de zelve in den volgende zin uitgeleit. *God zal eene maeght doen ontfangen, die eenen zoon zal baren.*

Hier uit, en uit d'overlevering der inwoonders, blijkt, dat dit geschrift misschien zeer oud, en door den eenen of anderen profeet of byzonderen perzoon gemaekt is, om op deze woorden van Esaias te speulen: *Ziet, een maeght zal eenen zoon baren.*

Zoo eenige willen, zou dit geschrift ter zelver plaetse gehouwen zijn, daer de Heere met Moses in het blakende doornbosch sprak. Andere willen dat Moses het misschien zelf ter plaetse zou geschreven hebben, daer hy eerst tot veltheer over Gods volk verklaert wiert: om op de geheimenissen van 's menschen Theven. verlossing te speulen, die hy onder het groot gezicht van het onverbrandende doornbosch gewaer wiert: want door 't onverbrandende doornbosch verstaen de meeste uitleggers de Maegt *Marye*, die den Heilant, zonder toedoen, ontfing.

Zoo de Grieksche monnikken en Arabieren door overlevering verklaren, zou de profeet *Jeremias* dit geschrift op dezen steen geschreven hebben, om daer mee de plaetse te kennen te geven, en te merken, daer hy de vaten van *Salomons* tempel, d'arke en tabernakel, verborgen had, wanneer d'Israëliten gevangkelijk na *Babylon* gevoert wierden: met by-voegen, dat men niet weet, hoe die steen daer gebraght is; maer dat'er een zeer oude schrijver is, die daer van spreekt, als of hy op den bergh *Sinai* was.

Wel leest men in het tweede boek der Macchabeen, cap. 2. dat *Jeremias* de vaten des tempels verborgen had: hoewel niet op den bergh *Horeb*; maer op den bergh *Nebo*, in het lant der *Moabiten*, by *Jericho*, daer *Moses* sterf. Deuter. 34.

Naer het verhael der monnikken van het na-by-gelegen klooster, wort boven dezen steen dikwils een groot licht en glans gezien.

Voor den bergh *Sinai* vind men dit opschrift,

opschrift, mer aeloude Hebreeusche letteren, die in 't Neêrduitsch luiden: *De plaetse, daer Moses bad.*

Manna Tereniabin. Op de bergen *Sinai*, *Horeb* en andere, wort een dunne *Manna* door de *Kaloyers* of Grieksche monnikken gezamelt, die zy met een Arabischen naem *Tereniabin* heten, tot onderscheit van een herder en lijviger *Manna:* want de *Manna*, die d'Arabische schrijvers *Tereniabin* noemen, wort in potten, gelijk honigh, bewaert, en na *Kairo* te koop gebraght. *Hippokrates* heeft de zelve çeder-honigh, en alle de andere Grieken dau van den *Liban* genoemt.

Neffens de bergh *Sinai* leit de woestijne *Sinai*, die een gedeelte van de woestijne *Faran* is.

Behalve de bovengemelde lagen in oude tijden verscheide steden in *Petreesch Arabie:* als *Bostra* of *Bosra*, *Adra*, *Medava*, *Gerasa*, *Nibe*, *Philadelphia*, *Esbus*, *Neapolis*, *Phililopolis*, *Constantine*, *Dionysias*, *Maximianopolis*, *Zerabana*, *Erra*, *Anitha*, *Parembola.* Alle deze steden, desgelijx *Avara* en *Elana*, waeren in oude tijden, onder de Grieksche Kristenen, tot bisdommen opgerecht.

Behalve *Bosra*, dat tot een aertsbisdom opgerecht was, stelt *Ptolemeus* in *Petreesch Arabie* eene stad *Sarracene:* of anders de stad der *Sarracenen* geheten: hoewel andere die veel meer onder het derde *Palestijn* willen gebraght hebben: het welk een gedeelte van *Petreesch Arabie* begrijpt. Te weten, in het derde *Palestijn* worden gestelt de steden *Petra*, als hoofthad, *Augustopolis*, *Arindela*, *Paromucht*, of *Charagmucha*, *Ariopolis* of *Areopolis*, *Mapses* of *Mapsis*, *Elusa*, *Zura* of *Zoora*, *Birasomon* of *Birosabon*, *Elas*, *Pentacomia*, *Mamopsoræ*, *Metrokomes* of *Mitrokomia*, *Salton-Hieraclicum.* Notit. Antiq. Græc.

Gelijk nu *Petra* van ouds de hooftstad van *Petreesch Arabie* was, alzoo is de zelve ook tot hooftstad van het derde *Palestijn* gemaekt: waer uit blijkt, dat *Petreesch Arabie* in het derde *Palestijn* lagh.

De stad *Bostra*, of *Bosra.*

De stad *Bostra* wort alzoo by Grieksche en Latijnsche schrijvers, inzonderheit by *Ptolemeus* en *Stephanus*, genoemt: en anders by *Josephus Bosora*, en 1 Mach. 5 : 36. en by *Hieronymus Bosor*; maer by d'Arabieren *Bosra*, en heden doorgaens gebroken *Buseret*, *Busseret*, *Busrit*, en *Burseth*, of *Buselech.*

Bosra schijnt een en de zelve stad te zijn, de welke op Hebreeusch, Jos. 21 : vers 27. *Beësthera:* want in de gemeene Latijnsche vertaling leest men *Bosra*, voor *Beësthera.*

Beësthera wort anders 1 Chron. 6 : vers 71. *Astaroth* genoemt: want *Beësthera* was een en de zelve stad met *Astaroth:* naerdien beide Hebreeusche woorden in de grontletteren over-een-komen.

Bosor was een stad des lantschaps van *Galaad*, 1 Mach. 5 : 38. *Hieronymus* plaetst *Bostra* of *Bosor* over den Jordaen, in de woestijne, aen d'Oostzijde van *Jericho.*

Andere plaetsen de stad *Bosra* in het lantschap van *Trachonitis*, en maeken die tot des zelfs hooftstad: want *Trachonitis* maekte een groot gedeelte van het gebiedt van *Bostra* uit. Naerdien nu d'Arabieren het een gedeelte van *Petreesch Arabie*, in welk gedeelte *Bosra* gelegen is, onder *Syrie* brengen, zoo plaetsen zy dienvolgens ook *Bosra* in *Syrie.*

Hieronymus noemt *Bostra* de hooftstad van *Arabie:* *Tyrus*, desgelijx *Adrichom*, hooftstad van het eerste, opper, of *Woest Arabie.* *Ptolemeus* daer en tegen stelt *Bostra* in *Petreesch Arabie.*

De stad *Bostra* lagh vier mijlen van *Edrai*, anders *Adar*, en vijf mijlen van een uure gaens van *Adrach* of *Adara.*

Bosra of *Beësthera* wiert door de kinderen *Israëls* ingenomen, en den halve stam van *Manasses* over den Jordaen ingelijft, en t'effens met haere voorsteden den *Leviten* tot eene woonplaetse gegeven. Jos. 21 : 27.

Op het jaer zes hondert vier en dertigh wiert *Bosra* door de Mahometanen verovert, de welke d'eerste stad was, die zy in *Syrie* ingenomen hadden. Elmacin.

Saladin, koning van *Syrie* en *Egypten*, nam de stad *Bosra* zonder slagh of stoot, in bezit, door eene vrywillige overgifte der burgers. Tyr. lib. 21. c. 8.

Na de doot van *Saladin*, die des jaers elf hondert drie en negentigh overleed, viel zijnen zoon *Afdal Nuroddin*, de ſtad *Bosra*, beneſſens *Jeruſalem*, *Balbek*, en andere plaetſen, by erfenis, in de verdeiling des rijks, ten deele.

Na de doot van *Adel*, koning van *Syrie* en *Egypten*, wiert zijn zoon, *Melik Saleh Iſmael*, heer van *Boſtra*.

Boſtra wiert ten tijde der Kriſtenen, of na d'inwoonders het Kriſten geloof hadden aengenomen, tot een aerts-bisdom opgerecht, en bezat in orde de zeſte zetel onder het Patriarchdom van *Antiochie*, en had onder haer 19 bisdommen, of biſſchoplijke ſteden, als *Geriſon*, *Philadelphia*, *Zoraima*, *Herri*, *Cyeni*, *Euthimi*, *Konſtantias*, *Adraon*, *Medauon*, *Paramboli*, *Dionyſia*, *Konaacori*, *Maximopolis*, *Philipolis*, *Kriſopolis*, *Auſtando*, *Belinenden*, *Ætlon* of *Etlon*, *Lorica*, *Niſibis*, *Syngara*, *Endemon*.

Namaels quam *Boſtra* onder het patriarchdom van *Jeruſalem*.

Strabo ſtelt ook eene andere ſtad *Boſtra*, na-by *Byblis*, op den oever van *Fenicie*. Een ander *Boſtra* lagh in *Idumea*.

Aert en hoedanigheit van Petreeſch Arabie. Het geweſt van *Petreeſch* of *Steenigh Arabie* is meerendeels waterloos, dor en droogh: en dienvolgens doorgaens zeer onvruchtbaer. Het beſtaet voor een groot gedeelte uit bergen van marmerſteenen. Waerom het met recht den naem van *Petrea*, dat is *ſteenigh*, magh voeren. Het heeft grote woeſtijnen. Tuſſchen zommige bergen leggen evenwel luſtige, kleine en enge dalen, met een weinigh aerde en water: daer op dadel, en inzonderheit amandel en andere boomen; als ook velerleie gewaſſen, en heelzame kruiden, groeien.

Men heeft'er verlerlei ſlagh van tam en wilt vee; inzonderheit kemels, daer d'inwoonders zich meê erneren.

In de woeſtijnen houden meenighte van wilde beeſten, als wolven, beeren, voſſen, hazen, vogel-ſtruizen, en zeker gedierte *Chakals* genoemt: het welk een dier is, dat van een wolf en vos, of van een vos en wolvinne voortgeteelt is. Daer houden ook vogelſtruizen van een yzelijke grote, die de Turken *Deue Kouſch* noemen, dat is gezeit *peert-vogel*. Men heeft'er ook *Chameleons*, *Harbâon* op Arabiſch genoemt.

Op de bergen ziet men by-na niet anders, als *Gazellen*, het welk een dier is tuſſchen een reebok en damhert.

Men heeft'er ook velerlei ongedierte: en zeker ſlagh van adders, met een witten en ſchobbigen buik, en ook een witten rugh; maer met groene plekken doormenght. Op het hooft ſteken twee hoorentjes uit.

Barari Alsjam, of *Woeſt Arabie*.

Woeſt Arabie is alzoo van aller geheugenis her by *Ptolemeus*, en andere oude ſchrijvers, van wegen zijne wijtſtrekkende, zandige en onvruchtbare woeſtijnen genoemt. Anders wort

† A [illegible] des. het op Latijn † *Arabia Aſpera*, dat is,

* Serrar. Niger. *Rouw Arabie*, en ook * *Neder Arabie*, en by *Lucianus Diep Arabie* geheten. Het wort ook by eenige ſchrijvers het eerſte *Arabie* genoemt: gelijk *Gelukkigh Arabie*, het tweede, en *Petreeſch* het derde *Arabie*.

Vele ſchrijvers houden *Woeſt Arabie* voor het lantſchap, dat in de Schrift, Eſai. 60: vers 17. Jerem. 49: vers 29, 32. Ezechiël 27: vers 21. *Cedar*, of *Chedar*, na *Cedar*, *Iſmaëls* tweede zoon, Geneſ. 25: vers 13. 1 Chron. 1: vers 29. genoemt wort. *Cedar*, naer het ſchrijven van *Hieronymus*, is een lantſchap in de woeſtijne der *Sarraçenen*, en alzoo na *Cedar*, *Iſmaëls* zoon, gebynaemt: dies *Hieronymus Cedar* voor een gedeelte van *Saraka* of *Saraçene* houdt.

By d'Arabieren heet heden dit geweſt op Arabiſch *Beriara*, of liever eigentlijk *Barâri Alsjam*, dat is gezeit, *woeſtijnen van Syrie*: want *Alsjam* bediet *Syrie*, en *Barari woeſtijnen*. Te weten, d'Arabieren rekenen *Woeſt Arabie* onder *Syrie*: gelijk het een gedeelte van *Petreeſch Arabie* onder *Egypten*, en het ander onder *Syrie*.

Woeſt Arabie leit ten Noorde, met een gedeelte van *Meſopotamie*, en met den ſtroom *Eufrates* beſloten: ten Weſte met de deelen van *Syrie*, *Paleſtijn* en *Idumea* of *Petreeſch Arabie*: ten Zuide met de bergen van *Gelukkigh Arabie*, ten Ooſte met de bergen van *Chaldea* en *Babylonie*.

An-

Andere ſtellen by-na de zelve grenspalen aldus: *Woeſt Arabie* paelt ten Ooſte aen het lant van *Babylonie*, langs de bergen, die van den *Eufrates* tot aen den Perſiſchen zeeboeſem reiken: het ſtrekt ten Weſte tot aen *Trachonitis*, *Petreeſch Arabie*, en *Syrie*: heeft ten Noorde *Meſopotamie*, en ten Zuide de bergen van *Gelukkigh Arabie*, en een gedeelte van den Perſiſchen zeeboeſem. In 't kort, *Woeſt Arabie* is gelegen tuſſchen *Gelukkigh Arabie* en den ſtroom d'*Eufrates*.

Alhoewel dit geweſt *Woeſt* genoemt wort, en zeer groote woeſtijnen en wilderniſſen heeft, en in 't midden zeer onvruchtbaer is, zoo is het evenwel op zommige oorden bewoont: inzonderheit aen den oever van den *Eufrates*.

Dit geweſt was in oude tijden, langs den oever van den *Eufrates*, en daer het aen *Syrie* en *Meſopotamie* paelt, met zeer treffelijke ſteden, dorpen en kaſteelen, bebouwt. Ja aen den oever van den *Eufrates* zouden noch heden, zoo *Jozef Scaliger* getuight, kentekenen en puinhopen van ſteden, eens zoo groot, als de ſtad *Parijs*, in *Vrankryk*, gezien worden. Desgelijks gedenken ook *Leonhart Rauwolf*, *Della Valle*, *Tavernier*, en andere reisbeſchrijvers, puinhopen van zeer groote ſteenen aen dien oort. Ziet Pag. 104. Langs henen den oever van den *Eufrates* leggen grasrijke weiden en beemden, en zeer dichte boſſchen met vruchtbare bomen. In *Woeſt Arabie* zijn heden geene of zeer weinigh bewoonde plaetſen. De voornaemſte bewoonde ſteden of plaetſen zijn *Ana*, *Taiba*, en *Sukana*; hoewel die meerendeels in *Meſopotamie* of in *Iraka* leggen.

De ſtad *Ana*.

Texeira. Anania. Della Valle. Tavernier &c.

DE ſtad *Ana*, of *Anah*, of *Aana*, en anders *Anna*, of eigentlijk, na het Arabiſch, *Aanah*, is een der voornaemſte ſteden van dien oort, en leit op den oever of op beide oevers van den *Eufrates* gebouwt, ten deele in het lant van *Woeſt Arabie*, en ten deele in *Meſopotamie*: waer over zy ook onder *Meſopotamie* zou kunnen gerekent worden: gelijk ook de meeſte Arabiſche lantbeſchrijvers haer in *Meſopotamie* ſtellen: maer uit oorzake de woeſtijne, de welke, na deze ſtad, de woeſtijne van *Ana* gemeinelijk genoemt wort, in *Woeſt Arabie* leit, en het voornaemſte en beſte gedeelte der ſtad, na de zijde van *Woeſt Arabie* gelegen is, zoo kan de ſtad *Ana* gevoeghelijk onder *Woeſt Arabie* gebraght worden.

Ulug Beig. Naſir Eddin. Tavernier.

De ſtad *Ana* leit rontom in woeſtijnen, vier daghreizen van *Bagdad*, en vijf van *Mached-Raba*, op de Noorder breete van vier en dertigh graden en veertigh minuiten, en op de lengte van zes en zeventigh graden en dertigh minuiten; de lengte, met d'Arabiſche ſchrijvers, genomen van d'uitterſte Weſter-kuſte van *Afrika*.

Della Valle.

Ana is heden met gene muuren omringt: hoewel *Texeira* haer een omtrek van zeer oude muuren toeſchrijft. Maer in ſtede van muuren leggen rontom, ter wederzijde van den *Eufrates*, twee eenparige ryen van rouwe en ongebaende heuvelen, die met hunne voeten tot aen de tuynen ſtrekken. Hier over heeft deze ſtad haer niet in de breete kunnen uitſtrekken, en ook aen ieder oever niet meer dan eene ſtrate hebben. De heuvelen beſluiten de ſtad van wederzijde, tot aen den oever des vliets, zeer nau, en ſtrekken haer tot onvergangkelijke en eeuwigh-duurende muuren. Door belet van deze heuvelen, kan men ook in de ſtad niet komen, zelf niet te voet: behalve langs eenige zeer enge voetpaden, die aen d'oevers van den vliet als tot poorten dienen.

De ſtad *Ana* is daer en boven ook door eene veſting geſterkt.

Deze ſtad heeft niet meer als twee ſtraten: d'eene is aen d'eene zijde van den vliet d'*Eufrates*, en d'andere aen d'andere zijde. De ſtrate, na de zijde van *Meſopotamie*, is ontrent een halve mijle lang; hoewel niet volkrijk, en meeſt by ambachtsluiden bewoont. Maer die na de zijde van *Woeſt Arabie* is ontrent een groote mijle lang, en begrijpt d'aenzienelijkſte en voornaemſte inwoonders.

De ſtad is tamelijk groot, en ſtrekt tot de lengte van ontrent vijf duizent ſchreden, of eene gemeine Duitſche mijle.

De huizen zijn ſlechts, na 's lants gewoonte, van leemaerde, by gebrek van kalk, opgebouwt; hoewel zeer ſterk

en wel gemaekt, ten aenzien der stoffe. Zoo daer en tegen *Texeira* schrijft, zijn alle de huizen, ten getale in alles van ontrent vier duizent, van steen, pleister of kalk gemaekt: en eene of twee verdiepingen hoogh; maer klein en vierkant, en boven met een plat dak, na 's lants wijze. Ook zijn na-by de stad, volgens schrijven van *Tavernier*, vele pleister of kalk-mijnen, als ontrent de stad *Parijs*, in *Vrankrijk*.

Voyage de Perse.

Ieder huis heeft een byzondere tuyn, met allerleie vruchtbomen beplant, die dadelen, oranje-appelen, limoenen, vijgen, olijven, en vele andere treffelijke vruchten geven. Men heeft'er ook wiltachtige myrtenbomen, met grote bladen, en andere welriekende en lustige gewassen. Het welk zeker in zulken woestijnachtigen oort iet zelzaems, en met recht verwonderens waerdigh is. Dies *Tavernier* wel te recht heeft mogen schrijven, dat men niet zeggen zou, dat de stad *Ana*, wanneer men daer binnen is, met zulke afgrijzelijke en vervaerelijke woestijnen aen alle zijden omringt leit.

In het midden der stad leggen, in den vliet of stroom *Eufrates*, vele eilantjes, met vruchtbomen bewassen, die, indien zy wel gehavent en ga geslagen wierden, den stedelingen tot lust-prieëlen zouden verstrekken.

Onder andere leit een eilant voor de stad, ontrent in het midden des strooms: het welk rouwer en steeniger, als d'andere, en met weinigh koste en arbeidt tot een vesting gemaekt is, de welke de stad als tot een kasteel dient: hoewel zy geen lang beleg zou kunnen verduuren noch uitstaen. Op dit eilant staet een *Meszjid* of tempel.

Van d'eene zijde der stad tot d'andere zijn over den stroom gene bruggen geslaegen; maer men vaert van den eenen oever tot den ander met schuiten over, die daer altijt in grooten getale gereet leggen.

Ontrent op eene halve mijle rontom de stad is het lant wel bebouwt: en heeft fraeie tuynen en lusthuizen.

De vliet d'*Eufrates* verschaft den inwoonders veel visch.

De stad *Ana* staet onder 't gebiedt van zekeren Arabischen *Emir* of vorst, die zijn woonplaetse in een van de beste en treffelijkste huizen heeft: doch hy komt zeer zelden in de stad, en neemt'er zeer weinigh zijn verblijf; dewijl hy by-na den geheelen tijt van 't jaer met zijne zwarte hutten, op het velt, op de grenssen van de woestijne, daer hy over gebiedt, om her zwerft.

In deze stad bevinden zich zekere ingeboornen ongelovigen, (gelijk de Arabieren hen noemen) die onder d'Arabische inwoonders vermengt woonen, en in gemeenschap met hen leven; hoewel zy veel in 't heimelijk van de Mahometanen in 't geloof verschillen, en een wonderlijk gevoelen hebben: want zy geloven, naer men zeidt, van gene andere werelt, dan van deze, en weten van geen ander leven, als van dit tegenwoordigh. Zy onderhouden geen vasten, doen geen gebeden, en toonen geen bewijs in het stuk van goddelijken dienst.

Inwoonders.

In het huuwen, of vleeschelijke lusten te plegen, nemen zy geen acht of aenschouw op maeghschap: maer gehengen, dat de zoon zijne moeder, en de broeder zijne zuster beslaept.

Men houdt, dat zy de zon aenbidden, en haer eenige goddelijke eere bewijzen: dewijl zy haer des uchtens, zoo dra zy haer zien opgaen, en haere stralen verschijnen, met eenige buiging van hooft en lichaem, en met woorden en andere tekenen van eerbiedigheit begroeten. Doch zy doen alle deze dingen zeer bedektelijk en heimelijk: want indien de oprechte Mahometanen, die dezen aenhang als goddeloos vervloeken, des te weten kregen, en hen daer op betrapten, zy zouden hen strengelijk daer over straffen. Deze luiden schijnen eenige overblijfselen van d'aeloude Arabieren of Persische Magen te zijn, die ook dusdanige wijze van leven onderhielden, en de zon en 't vuur aenbaden.

Naer het schrijven van *Texeira* is *Aana* met Joden en Moren of Mahometanen bevolkt. De Joden, hoewel arm, zijn by den *Emir* of vorst des lants, en zijne amptenaers, door giften en gaven, na 's lants wijze, wel gezien: en zy hebben die vryheit en voorrecht, dat zy meester van hunne landen en huizen zijn. De Mahometanen zijn tweederlei, of in twee gezintheden verdeilt: want zommigen zijn oprechte Mahometanen: andere uit d'aeloude inwoonders dezer plaetse gesproten,

en

en Mahometanen in name en schijn; maer geloven niet in *Mahomet*, dan door dwang. Hunne voorouders aenbaden de zon: gelijk zy ook dien dienst noch heimelijk ga slaen.

Mached-Raba. *Mached-Raba* is, als een vesting, op een kleinen heuvel gelegen, niet verre van den vliet d'*Eufrates*, tusschen *Taiba* en *Ana*, op eenen afstant ter wederzijde van vijf dagh-reizen.

Della Valle schijnt deze vesting *Rachba* te noemen, en plaetst die op den oever van den *Eufrates*, tusschen *Ether* en *Mached-Ali*.

Aen de voet van den heuvel ontspringt een bron, die als een kom maekt: het welk iet zelzaems in deze woestijne is.

Mached-Raba is met hooge muuren omringt, die van leem-aerde en briksteenen, in de zon gebakken, gemaekt, en met eenige vierkante torens gesterkt zijn: maer van binnen zijn slechte hutten: waer in d'inwoonders dier plaetse hun vee houden. Men heeft'er een zeer groote meenighte van vee, en meer peerden, als koebeesten.

Naerdien in deze woestijnen geen voeraedje, voor het vee, gevonden wort, zoo moeten d'inwoonders dat van d'oever van den *Eufrates* halen.

In *Mached-Raba* is ongemeen fraei vrouwvolk. *Tavernier* getuight nooit schoonder dochter, als in *Mached-Raba*, gezien te hebben. Men ziet'er vele oude overblijffelen.

Taiba, of *Taiba*.

TAiba, en anders *Taiba*, en by *Texeira Taybali* genoemt, is gelegen ontrent drie dagh-reizen Zuidoostwaerts van de stad *Aleppo*, en vijf van *Mached-Raba*.

Taiba is een vesting of sterke plaetse: te weten, omringt met een hogen muur van leem-aerde, en briksteenen, in de zon gebakken: op een zelve wijze, als *Mached-Raba*.

Men ziet in *Taiba* vele blijken, die d'aeloutheit der stad te kennen geven. Te weten, by zekere slechte *Metzjid*, de welke op eenige stukken van marmere pijlers rust, staet een tamelijk hoge kloktoren van gebakken steen, die door de Kristenen eertijts, naer het schijnt, gebouwt is. Namaels hebben de Mahometanen eenige hoge pijlers, *Alkorans* op Arabisch genoemt, daer by gevoeght; hoewel zonder eenige çieraet van bouwkunst.

Binnen in de *Metzjid*, in de hoek van den muur, is een zeer oude steen gemetst of gedreven: dien de Mahometanen groote eerbiedigheit bewijzen: zonder hen de reden bewust is. Boven aen dezen steen ziet men Grieksch opschrift, en beneden twee regelen met andere vreemde letteren, die na Samaritaensche of Hebreeusche letteren zwieren.

Taiba is een Arabisch woort, en betekent eigentlijk *goet*: gelijk ook de stad *Medina* dien zelven naem voert: Ziet pag. 23. en zeker, niet oneigentlijk is die naem aen deze plaetse, in *Woest Arabie*, gegeven: naerdien het gewisslijk goet moet geacht worden, in eene bekommerlijke wildernis, ontbloot van allen lijftoght, eene plaetse aen te treffen, daer de reizer voor gelt hoenderen, eyeren, en andere ververschingen bekomen kan.

Aen de poorte van *Taiba* is een bron, die uit d'aerde springt, en een kleinen poel maekt. Zoo eenigen schrijven, is het water wel zoet; maer heeft een quade reuke: doch wort evenwel, by gebrek van beter, gedronken, en dient tot bevochtiging van eenige kleine tuinen, die onder de stad leggen.

Taiba is de gemeenste en voornaemste doorgang van de geheele woestijne, ter oorzake van dezen bron, zoo voor de genen, die van de steden *Aleppo* en *Damaskus* na *Babylon*, als die van *Damaskus* na † *Diarbekir* reizen, en den kortsten wegh willen nemen.

† Of Mesopotamie.

Drie mijlen van *Taiba* leit een verwoeste burght, *Heir* genoemt. Het is een groot en ruim gebou, vierkant van gestalte, opgehaelt geheel van groote witte marmere steenen, en gesterkt rontom met gordijnen, die met vele kleine torens bezet zijn; hoewel alles zeer vervallen, havenloos en overhoop leit: zulx men nauliks zeggen kan, wat het geweest zy. Heir.

Neffens de burght leit een stad, *Elher* genoemt, gebouwt na 's lants wijze; hoewel op een onaengename plaet- Elther.

ſe. Zoo d'Arabieren zeggen, wiert zy ten tijde van *Salomon*, (dien zy *Suleiman* noemen) by de Hebreen bewoont.

Sukana. Te reizen van *Ana* na *Aleppo*, leit tuſſchen twee bergen een groot vlek, *Sukana* in 't Arabiſch genoemt, dat is, *ziedend* of *heet*: miſſchien na zekere put met heet water. Het heeft een veſting of kaſteel, en buiten op 't velt een *Chan* of herbergh, en ontrent hondert en vijftigh huizen, die by Arabieren en Turkomannen bewoont worden. *Sukana* dient tot een vertrek en pleiſterplaetſe der *Karavanen*.

Eenige mijlen van *Taiba*, na de zijde van *Aleppo*, vint men by verſcheide putten, met zeer goet water, d'overblijfſelen van een oude ſtad, die na alle waerſchijnelijkheit groot moet geweeſt zijn; (hoewel men de grontveſten daer nauliks van zien kan) want men vint'er overal, hier en daer, veel marmer, en overblijfſelen van kolommen, ook eenige heele brokken van ſteene gebouwen en zware muuren: de welke met d'omkring, die haer zeer groot vertoont, d'aeloude voortreffelijkheit der ſtad getuigen.

Siria. D'Arabieren noemen dit geweſt, of deze aeloude gebouwen, *Siria* of *Seria*: die, volgens hun zeggen, in 't begin by Kriſtenen bewoont wierden: en zeker overblijfſel van een gebou, dat meer na 't Zuiden ſtaet, was hun kerk.

Haita. Ontrent een dagh-reize van deze aeloude gebouwen, na de zijde van *Aleppo*, leit een dorp *Haita* genoemt. Dit dorp wort onder d'inwoonders voor een plaets geacht, die zy *Mezar* noemen, dat 's *godvruchtigh*, of een *bedevaert-plaetſe*: alzoo de zelve de grafſtede van eenige Mahometanen is, die zy in hoge achting van heiligheit houden.

Woeſtijnen van Woeſt Arabie. *Woeſt Arabie* heeft zeer groote en wijdſtrekkende woeſtijnen of wilderniſſen: als een groote, en eene kleine: of een eenige doorgaende woeſtijne, de welke uit twee deelen beſtaet. Zy wort op Arabiſch *Al-Bâdijaton* en *Badwon*, dat is, *woeſtijne*, en anders gemeinelijk, na de voornaemſte ſtad *Ana*, de *woeſtijne van Ana*, genoemt.

Groote Woeſtijnen. De groote woeſtijne begint ten Noorde uit *Syrie*, ontrent twee of drie mijlen van *Aleppo*, hooftſtad van *Syrie*, reikt ten Zuide tot aen de bergen, die *Petreeſch* en *Gelukkigh Arabie* van elkandere ſcheiden: en ſtrekt haer na 't Ooſte, langs d'oevers van den *Eufrates* tot aen de ſtad *Baſora* en den Perſiſchen zeeboeſem: dies zy ten Weſte en Noorde aen het lantſchap van *Iráka* paelt.

De kleine woeſtijne van *Woeſt Arabie*, of de Noortzijde van de groote woeſtijne, ſtrekt haer van de ſtad *Ana*, langs den *Eufrates*, tot aen *Aleppo*. Zy wort by *Tavernier* de kleine woeſtijne genoemt: uit oorzake men die in veel minder tijts kan door-reizen, als de groote woeſtijne, de welke na 't Zuide tot aen *Gelukkigh Arabie* ſtrekt. Ook vint men'er meer-malen water. Daer en boven wijkt men op dien toght niet verre van d'oevers van den *Eufrates* af. Kleine woeſtijne.

Te reizen van *Baſſora* na *Aleppo*, door deze wildernis, treft men op wegh de volgende plaetſen aen: *Kuveda*, *Ganemiat*, *Mukeyer*, *Meſchet Ali*, *Meſchet Huſſein*, *Kierkela*, *Heira*, *Taiba*, *Ana*, *Siria*, *Haita*, *Mezer*, *Aleppo*: doch meeſt alle d'eerſte plaetſen, en zelf *Baſſora*, zijn in het lantſchap van *Iráka* gelegen.

Deze kleine woeſtijne is by-na overal effen en vlak, met weinigh oneffenheden. De gront is onvruchtbaer, en leit op eenige plaetſen met zout, en andere mijnſtoffen, overdekt: en is op andere plaetſen ſteen en moeraſchachtigh, en met riet bezet. In Hooimaent vint men daer evenwel de velden by-na alle groen, en met velerleie kruiden begroeit; hoewel die doornachtigh zijn, en alleenlijk den kemels tot goet voetſel ſtrekken.

Men vint'er dorpen, huizen, noch gebouwde landen: maer alleenlijk groote woeſte en onvruchtbare vlakten: hoewel men hier en daer eenige groente vind, welk ſlechts beſtaet in wilde en ſtekende kruiden, een voetſel voor kemels.

Zy is tuſſchen *Agria* en *Eathuer* op eenige plaetſen week en moeraſſigh, en met riet, en zomtijts met hagen en doornen bezet: en op andere plaetſen wit van zout.

Het lant ontrent de veſting *Rachba*, aen den oever van den *Eufrates*, is, behalve eenige weinige heuvelen, heel vlak en effen: gelijk het overigh der wildernis: maer rijk van kruiden, door het

het bevochtigen uit den na-by-gelegen ſtroom.

Men heeft'er zekere wilde kerſſe-boomen; desgelijx wilde çypreſſen, of liever genever-bomen; die, hoewel klein, eenighzins na de çederen van den bergh *Liban* aerden. Daer groeit zeker kruit *Kali* genoemt: wiens aſch dienſtigh is, om daer van fijne Venetiaenſche kriſtallijne glazen te maken. Ook zijn'er veelerhande andere planten en boomen.

Men zaeit in deze woeſtijne, aen den oever van den *Eufrates*, veel geers, daer d'Arabieren broot van bakken.

Men heeft zeer weinigh water in deze wildernis, en graeft'er gene putten, dan zeer wijt van malkanderen, en die naulix den reizer genoechzame behoefte van drinkwater kunnen verſchaffen. Door dit middel achten d'Arabieren hun lant van den oorlogh te kunnen bevrijden, en vreemde vorſten de hoope en moed te benemen van hen by te komen, en met oorlogh aen te taſten.

Daer en boven hebben deze quaetaerdige Arabieren, om hun lant noch vaſter en ontoegangkelijker te maken, ter plaetſe, daer eertijts putten of bronnen dicht by malkanderen waeren, ('t zy van zelf aldaer ontſtaen, of door arbeit van menſchen handen gemaekt) alles bedorven en verwoeſt, en eenige weinige zeer wijt van malkanderen behouden, die naulix voor hen genoech zijn, en die zy op ieder dagh-reize weten te vinden. Hier door moeten de genen, die onkundigh in dit lant zijn, indien zy zonder ervare wegh-wijzers door de landen van deze wilderniſſen trekken, nootwendigh ſneuvelen en vergaen. En ſchoon zy den honger, met het eeten van ſcherpe kruiden, (het voetſel der kemels) konden verzadigen, zy zouden evenwel, by gebrek van water en andere drank, van dorſt moeten verſmachten: gelijk dit droevigh ongeval den onkundigen vreemdelingen dikwils overkomt.

Hoe deze woeſtijne bereiſt wort.

Men reiſt ook door deze wildernis geene gezette dagh-reizen: maer alleenlijk van d'eene waterplaetſe tot d'andere, om daer te ruſten en aedem te ſcheppen. En uit oorzake deze wilderniſſen alle effen en vlak zijn, en byna gelijk een zee, daer men geen ſpeur van ſchepen ziet, zoo gebruikt men tot leitsmannen, in 't reizen, zel[illegible] luiden, die men ſtierluiden van 't vaſt lant zou mogen noemen, gelijk men hen ook noemt, die 's lants inboorlingen zijn. Deze geleiden niet alleen geheele *Karavanen*; maer ook byzondere menſchen, zoo des noodigh is, en brengen hier en daer brieven. Zy kennen zeer wel alle deze plaetſen en wateren, en de kortſte en langſte wegen. Zy geven des nachts, in 't reizen, achting op zekere ſterren, en des daeghs op 't onderſcheidt van 't lant, of het hoogh of laegh is: desgelijx op de verruwe der aerde, op de kruiden, en op de verſcheldentheit der reuken. Door dit middel weten zy wonder wel zoodanige wegen, als zy begeeren, weder te vinden. Gewiſſelijk niet genoech kan men zich over d'ervarentheit van deze weghwijzers of ſtuurluiden, in dezen handel verwonderen: want de putten, die men zoekt, om daer te ruſten, en zich te ververſchen, zijn ſlechts kuilen, gelijks d'aerde, zonder eenige borſtweering, afſchutſel, of ſcheiding: waer over men haer niet van verre kan zien.

Beſtiering van Woeſt Arabie.

Gantſch *Woeſt Arabie* ſtaet onder het gebiedt van den Turk of Grooten-heer, die verſcheide plaetſen door *Sanjaks*, *Sardars*, *Timars* en *Janitſars*, als ſtedehouders, van zijnent wege doet beſtieren. Evenwel voert over de geheele woeſtijne van *Arabie*, inzonderheit een, onder d'Arabieren, met den tijtel van *Emir*, dat is, *vorſt* of *heer*, de heerſchappye, die niet geheellijk den Grooten-heer onderworpen; maer in eeniger wijze aen hem verknocht is: gelijk een zeer machtigh leenheer, die tamelijk vry is. Doch behalve deze voeren ook verſcheide andere kleine *Emirs* over deze woeſtijne het gebiedt.

D'*Emir*, die ontrent des jaers zeſtien hondert en zeven over dit geweſt geboodt, was *Dandal* genoemt, die het zijnen neve, de wettige erfgenaem, had afhandigh gemaekt.

D'*Emir*, die des jaers zeſtien hondert en zeven heerſchte, was *Hamed Aburixa* geheten, en de machtighſte van ganſch *Woeſt Arabie*; hoewel den Turk eenighzins onderworpen. *Aburixa*, of *Almizj*, is d'oude bynaem, en algemeine tijtel des geſlaghts der *Emirs* van *Woeſt Arabie*, en betekent eigentlijk *man* of *vader van de pluim*.

Emir Fejad. D'Emir, die op het jaer zestien hondert en [illegible] en veertighte, was *Fejad* geheten. Zijn heerschappye strekte haer over alle deze wildernissen van *Arabie* uit, van *Aleppo* tot aen *Bagdad*, en ook over een groot gedeelte van *Mesopotamie*, over den *Eufrates*. Hy was den Grooten Turk of Heer eenzins; maer niet geheellijk, onderworpen.

Deez *Emir Fejad* was ook heer en meester van de stad *Ana*, en had'er een van de beste huizen, tot zijn verblijf en woonplaetse: hoewel hy daer zeer zelden quam, en weinigh zijn verblijf had: dewijl hy by-na den ganschen tijt des jaers, met zijne zwarte hutten, over het velt zwerft, op de grenzen van de woestijne, daer hy over gebood.

Emir Fejak roemde, door goede getuigenissen te kunnen bewijzen, dat hy in rechte lijn, zonder ooit afgebroken te zijn, van den aertsvader *Noach* afgedaelt was. Dies geen aedel, indien zulks waer was, in de werelt by dezen zou kunnen geleken worden.

D'*Emir*, die op het jaer zestien hondert en vijf en twintigh de heerschappye voerde, was *Mudleg Aburisk* genoemt, die de grootste en machtighste heer van alle d'Arabieren in *Woest Arabie*, en zijnen oom *Fejad* in de heerschappy gevolght was: want de zoon volght de vader niet in de heerschappye; maer de neef: wiens vader ook voor *Fejad* had geheerscht, die, dewijl *Mudleg* toen noch zeer jong was, de heerschappye aen zich getrokken had.

D'*Emirs* of Arabische vorsten gaen zich gewoonelijken des Zomers, met al hun gevolgh, op d'oevers van den *Eufrates* legeren, om aldaer water en voeraedje voor hunne kemels en vee te bekomen, het welk hen dan in de woestijne ontbreekt.

Alle *Emirs* doen den koopluiden en reizers, die zy aentreffen, schatting en tol na hun welgevallen betalen: by wijle voor ieder kemel-last veertigh *Piasters*. Zomtijts houden zy de *Karavanen* en reizers eenige weken op: ten einde hunne onderdanen hunne koopwaren voor gelt, tot hun groot voordeel, aen de reizers verkoopen.

Tavernier. Men reist gewonelijken van *Aleppo* na *Bagdat* of *Ana*, of van daer derwaerts, door de kleine woestijne te lande. Wel zou men met *Karavanen* dien wegh veel bequamer en korter langs den *Eufrates*, met vaertuigen kunnen doen: 't en zy de groote meenighte van molens de schipvaert belette, en gevaerlijk maekte, die aldaer gebouwt zijn, om het water op te halen, tot bevochting der landen.

In deze woestijnen onthouden zich vele Arabieren, *Beduwijnen* genoemt: welker aert, en wijze van leven, te voore, op pag. 165 en 166 beschreven is.

Turkomannen zwerven ook in deze wildernis, als lantloopers, om her. Ten tijde van groote hitte nemen zy hunne schuilplaetsen in 't geberghte.

D'Arabische rovers houden in groote meenighte in deze wildernis, die van zeer verre in deze plaetsen te zamen komen, om de reizers te berooven. Onder deze Arabische rovers of stropers worden vele gevonden, die onderzaten van *Emir Fejad* zijn; hoewel ongehoorzame en wechgeloope onderzaten, die gelijk de ballingen van *Italiën* leven. Alle deze luiden scharen zich gewoonelijk in groote hopen, en trekken in talrijke benden voort. Zy zitten dikwils twee en twee op eenen *Dromidaris*: welk zeker slagh van kemels is; maer veel snelder in 't voortloopen. Hunne wapenen zijn lange speeren, bogen en pijlen, en zomtijts ook vuur-bussen. Derhalve de reizers, in het trekken door deze wildernis, wel op hun hoede tegen dit snoo gespuis moeten zijn.

D'oort of wegh tusschen *Taiba* en *Aleppo* is boven-mate gevaerlijk, ter oorzake van de rovers: naerdien dit gansch lant door *Beduwijnen* alleen, bewoont wort, die niet doen, als roven, stropen en plonderen.

De genen, die uit *Aleppo* na *Persie* willen reizen, trekken gewoonelijken dwers door deze kleine woestijne, op de steden *Anna*, *Bagdat*, en *Bassora* aen, en varen dan den stroom d'*Eufrates* af, en schepen over den Persischen zeeboesem.

Anders reist men ook door de groote woestijne; hoewel die een ongewoone wegh is, en daer men niet doortrekt, dan eenmael des jaers, wanneer de koopluiden van *Turkye* en *Egypten* aldaer komen, om kemels te koopen.

De *Karavanen*, de welken langs dezen wegh na *Bassora* trekken, begeven zich

zich niet op reize, 't en zy dat'er regen gevallen is, om water in de woestijne te hebben, de welke gewoonelijk en niet voor Wintermaent ophoudt.

Hoe men door deze woestijnen reist.

Men reist nooit door deze woestijnen, dan in sterk en talrijk gezelschap van menschen en kemels, (dat de *Karavaen*, dat's *reis-troep*, geheten wort) en onder gelei van eenen *Karavaen Bassa*.

Ook reist men gewoonelijk door deze woestijne op kemels: naerdien peerden of ezels zulken verren noch moeielijken reis-wegh niet zouden kunnen afleggen, noch uitstaen, inzonderheit door het gebrek van drinkwater; want men reist'er dikwils drie, vier, en meer dagen, zonder water aen te treffen: zoo lang de kemels ook, zonder te drinken, kunnen loopen. Wanneer de kemels, in het reizen, ontrent water komen, schoon noch een mijle of anderhalve van daer, zoo beginnen zy snel, na gewoonte, daer na toe te loopen. Die dan door deze woestijne wil reizen, zet zich op eenen kemel in een korf. Ter wederzijde van ieder kemel hangt een half ronde korf, *Kajava* op Arabisch genoemt, de welke met gewascht doek, voor gemeene luiden; maer met root scharlaken, voor groote meêvrouwen, overtrokken is. In ieder van deze korven kan een mensch bequamelijk zitten. Wanneer men niet meer, als een korve, van noode heeft, zoo hangt men aen d'andere zijde des kemels een bael, tot tegenwighte.

Voyage de Perse.

Tot grondiger bericht van de waere geschapentheit en stant dezer groote woestijne, zal ik uit *Johan Baptista Tavernier* hier by voegen, hoedanigh die de zelve woestijne bevonden heeft, wanneer hy haer met de *Karavaen*, bestaende uit ontrent zes hondert kemels, en vier hondert menschen, zoo meesters, als knechts, voor eenige weinige jaren, in den tijt van vijf en zestigh daghreizen door-reisde: te weten, van de stad *Aleppo*, tot aen de stad *Bassora*.

Onder alle deze kemels waeren nauliks vijftigh met koopmanschappen beladen, die gewoonelijk in grof laken, en in eenige weinige snuiseryen bestonden: en inzonderheit in doek, dat blaeu en zwart geverft is, daer zich d'Arabieren van dienen, die het, zonder te wasschen, gebruiken. Alle d'andere kemels waren niet, als met grooten voorraet van leeftoght beladen: want men vind niet met allen in deze woestijne, dat tot levens onderhoudt van noode is.

Geduurende de vijftien eerste dagen van den toght, sedert het vertrek uit *Aleppo*, vonden zy in deze woestijne geen water, dan om den tweeden, en by wijle om den derden dagh.

Op den twintighsten dagh, sedert het vertrek van *Aleppo*, legerden zy zich by twee putten met goet water. Daer na trokken zy dieper de woestijne in, na 't Zuide, om de stad *Ana* niet aen te doen, uit vreze, dat d'*Emir* dier stad hen zou mogen ophouden.

Na acht dagen reizens quamen zy by drie waterputten, neffens de welke drie of vier huizen stonden, daer dadelen gekocht wierden. Na verloop van drie dagen vonden zy twee putten met zulk bitter water, dat de kemels het niet konden drinken: neffens de welke eenige oude puinhopen van brikstteen, in de zon gebakken, lagen. Daer na reisden zy zes dagen zonder water te vinden: dies zy nu negen dagen, zoo men de drie voorige daer by voeght, zonder water gereist hadden: en zoo lang waeren ook de kemels zonder drinken gebleven. Eindelijk quamen zy op het einde van den negenden dagh in een oort, die met heuvelen bezet, en ontrent twee mijlen groot was. Onder andere waeren'er drie heuvelen, die ieder aen zijne voet een waterpoel of plas hadden, welk water in Wijn en Slaghtmaent, door de regen, in de leeghte valt, en by een loopt. Maer des Zomers drogen deze poelen door de hitte uit. Rontom deze heuvelen groeit veel kreupel bosch. Ook hout'er veel wilt, als hazen, rheen en patrijzen, en inzonderheit hazen, die tusschen de voeten der kemels komen lopen, en door de kemeldrijvers meenighmael met stokken doot geslagen worden.

Naerdien zy nu negen dagen gereist hadden, zonder water te vinden, als dat by deze drie heuvelen, zoo veranderden zy van koers, en trokken niet verder Zuidwaerts; maer recht na 't Ooste. Na ontrent twee dagh-reizen, trokken zy door twee heuvelen, daer by een waterpoel was. Van die plaetse tot aen *Bassora* reist men nooit drie dagen, zonder water t'ontmoeten. By deze plaetse von-

vonden zy twee Arabieren, die ieder zijne vrouw en kinderen en vee, bestaende in geiten en schapen, by zich had.

Vijf dagh-reizens van deze plaetse ontdekten zy een groot paleis, dat van brikſteen, by 't vuur gebakken, gemaekt was. Ieder brikſteen was een halve voet in 't vierkant, en zes duim dik. Naer het ſchijnt is dit lant eertijts bezaeit geworden: en de ovens, daer deze brikſteen in gebakken is, zijn met ſtroo heet gemaekt: want op tien of elf mijlen in 't ronde vint men niet een eenigh heeſter-gewas, noch ſpruit van hout. In dit paleis zijn drie groote hoven: en in ieder hof fraeie gebouwen, met twee ryen van bogen of gewelven, d'een boven d'ander. En alhoewel dit paleis noch in zijn geheel is, zoo is het evenwel onbewoont. Door wien dit paleis geſticht is, weten d'Arabieren niet te zeggen. Voor de poorte des paleis is een poel of bak, met een kanael, die droogh is. De bodem van de kanael is van brikſteen: gelijk ook het gewelf, dat gelijks d'aerde is. Zoo d'Arabieren gevoelen, zou dit een waterleiding geweeſt zijn, waer door het water van den *Eufrates* liep, niet tegenſtaende die twalef mijlen van daer is.

Kufa of Meched Ali. Na vier dagh-reizen, tegen 't Noord-Ooſte, quamen zy aen een ſleght vlek, dat eertijts een vermaerde ſtad was, en *Kufa* genoemt wiert; maer heet heden *Meched Ali*, dat is, *Moortplaetſe van Ali*: dewijl *Ali*, *Mahomets* ſchoonzoon, aldaer vermoort en begraven wiert: wiens grafſtede aldaer in eene *Moske* is. Eigentlijk is deze plaetſe in het lantſchap van *Iraka*, by ouds *Chaldea* genoemt, gelegen: daer van wy breder, in het beſchrijven van dat lantſchap, ſpreken zullen.

Na acht of negen dagh-reizen komt men aen de ſtad *Baſſora*, die op het eind van deze woeſtijne, een halve mijle van den ſtroom de *Tigris*, en niet verre van den Perſiſchen zeeboeſem leit.

Deze woeſtijnen, volgens ſchrijven van *Tavernier*, zijn by-na overal vol zant, dat op d'eene plaetſe fijnder en lichter, als op d'andere is. Zy zijn zeer moeielijk te doorreizen, 't en zy na het vallen der regen, de welke het zant vaſt maekt. Men ontmoet zeer zelden in deze woeſtijnen eenen bergh of dal. In de dalen vint men gewonelijk een weinigh water, en eenige kleine kreupelboſſchen of heeſter-gewaſſen, om rijs daer by te koken. Want in de geheele woeſtijne, noch in alle deze Zuider gewesten, vint men geen branthout: en niet als op eenige oorden wat heeſtergewas of kreupel-boſch. Doch de reizers, eer zy vertrekken, verzien zich van eenige kleine takkeboſſchen en kolen: desgelijks ook van verſch water in leere zakken: al het welk zy op de kemels laden.

In het reizen door deze woeſtijne ontmoete *Tavernier* verſcheide *Emirs*, of Arabiſche vorſten: en onder andere een van de machtigſte, die ontrent vijftigh jaren oud, wel gemaekt van leden, en fraei van gelaet en gebaren was. Hy had niet meer als twee duizent peerden by zich, van vijf en twintigh of dertigh duizent, die eenige dagen te voore vertrokken waeren. Deze twee duizent peerden, die hem vergezelſchapten, wierden door vijftigh kemels gevolght, daer op de vrouwen in de *Kajavas* of korven zaten: de welke met root ſcharlaken, verçiert met zijde franje, overtrokken waeren. In het midden van deze kemels waeren 'er zes met gelubden omringt. De franje van deze *Kajavas* was van zijde, met gout en zilver doormengt. Deze Arabiſche vorſt had een groote meenighte van brave Arabiſche peerden, die rijkelijk toegedoſt en uitgeſtreken waeren. Maer hy had'er ook vele zonder zadel en toom. Een ruiter kon met een dun teentje het peert lichtelijk van d'eene na d'andere zijde doen gaen, en in vollen ren ſtil ſtaen, met alleenlijk aen het hair te vatten. Emirs in de woeſtijne.

D'aert der Arabiſche peerden, en veirdigheit dezer Arabieren in het rijden, en hun draght, is te voore verhaelt. Ziet pag. 157.

Tuſſchen *Ana* en *Mached-Raba* zijn waterputten van over de vijftigh vadem diep: waer over de reizers gewoonelijk een tou of koorde, dat ſterk en dun is, met zich nemen, daer zy een leeren emmer van ontrent zes pinten nats aen binden, wanneer zy water willen ſcheppen. Deze leeren emmer beſlaet weinigh plaetſe: naerdien men die t'zamen kan vouwen: en wanneer men water wil putten, zoo ſtrekt zy haer uit als een kalotje.

Kerbelai. *Kerbelai*, of *Kierbela*, is eene plaetse, gelegen op den Wester over van den *Eufrates*, tegen over zeker kasteel, *Ebn Hobaira*, dat aen d'Oostzijde van den *Eufrates*, in het lantschap van *Iraka* leit.

Faid. *Faid* is eene stad in de woestijne, ten halven wege, tusschen *Mekka* en *Bagdad* gelegen.

Eenige stellen ook *Masched Ali* en *Masched Hussein* in *Woest Arabie*.

Ziet pag. 9. Zommigen maken *Mekka* d'edelste en hooftstad van *Woest Arabie*.

Woest Arabie heeft veel vee. *Woest Arabie* voed een groote meenighte van vee, de voornaemste rijkdom der inwoonders: als koebeesten, peerden, ezels, buffels, schapen, geiten; maer inzonderheit kemels: want nergens vint men grooter meenighte van kemels, als in *Woest Arabie*. De talrijkheit der kemels in *Woest Arabie* schijnt ook door de Schrift te kunnen bevestight worden: naerdien *Jeremias*, cap. 49: 29. het weghvoeren der kemels uit *Kedar*, of *Cedar*, dat is, *Woest Arabie*, of des zelfs gedeelte altoos, gedenkt. Ook leest men 1 Chron. 6: 21. dat de kinderen *Rubens* de *Gaditen*, en die van *Manasse* den *Hagarenen*, of *Hagariten*, vijftigh duizent kemels, twee hondert en vijftigh duizent schapen, en twee duizent ezelen ontnamen en wegh-voerden. De *Hagarenen* nu waeren een gedeelte der *Ismaëliten*, en worden voor d'oude inwoonders van *Woest Arabie* gehouden, en by *Strabo*, en andere oude Grieksche schrijvers, *Agreers* geheten; maer zijn namaels *Saraçenen* genoemt.

Inzonderheit kemels. Desgelijx getuigen doorgaens d'oude schrijvers, zoo Grieken als Latijnen, de talrijkheit der kemels in *Woest Arabie*. Daer en boven melden de hedendaeghsche schrijvers, en inzonderheit *Bochart*, en verscheide reisbeschrijvers, de veelheit der kemels, die eenigen *Emirs*, of vorsten der Arabieren van *Woest Arabie*, duizenden van kemels toeschrijven.

D'inwoonders en lantzaten zijn byna gedwongen zulken meenighte van kemels aen te queken en houden: uit oorzake het reizen, door de woestijnen van *Woest Arabie*, niet dan door middel van kemels geschieden kan.

Regeering of ry der *Himjariten* of *Homairiten*, koningen van *Jemen*, of *Gelukkigh Arabie*, van hunnen oorsprong tot aen *Mahomets* tijden.

Het gewest, heden met den naem van *Arabie* bekent, maekte by ouds geen een koningrijk uit: maer wiert in vele koningrijken verdeilt. Het grootste koningrijk van alle deze was *Jaman*, of *Jemen*, dat is, *Gelukkigh Arabie*, dat in maght van zijne koningen, edelheit des geslaghts, vruchtbaerheit des aertrijks, en gezonde lucht, verre andere koningrijken overtrof.

Ry der Himjaritische koningen. Ieder *Himjaritische* koning, die in *Jemen* of *Gelukkigh Arabie* by ouds geheerscht heeft, voerde, behalve zijnen eigen, een algemeinen naem of tijtel van *Tobbaa* of *Atthobo*: op een zelve wijze, als de Romeinsche keizers *Cæsars*, de Persische koningen *Kozars*, en d'Egyptische koningen *Faraos*, genoemt wierden. Te weten, deze koningen, zoo *Ebn Athir* getuight, wierden met den tijtel van *Tobba* beschonken, die de lantschappen van *Himjar*, *Hadramauth*, en *Saba* bezaten: maer d'andere wierden gene *Tobbaas* genoemt. Evenwel waeren'er ook, naer het getuigen der Arabische histori-schrijvers, in d'andere deelen van *Jemen* koningen uit *Saba*, zoon van *Kahtan*, gesproten: maer dier namen en getal is men niet zekerlijk bewust. Deze koningen wierden hierom *Tobbaas* genoemt; dewijl d'een den ander op een ry, als gemeenelijk in een erfrijk geschiedt, volghde: want *Tobbaa* is een Arabisch woort, en bediet eigentlijk *gevolghzaem*.

Maer anders wierden ook de koningen der *Himjariten*, of van *Jemen*, *Akjâl*, of *Akwâl*, en in het enkel getal *Alkail* genoemt: het welk zoo veel gezeit is, als *zeggers* of *sprekers*: of een *zegger* of *spreker*: want *Akjâl* of *Kail* is herkomstigh van het Arabisch woort *Kawl*, dat eene *woort*, *reden*, of *sprake* bediet. Te weten, de koning wiert aldus genoemt: dewijl hy zeide wat hy wilde, en zijne onderzaten zijn zeggen ge-

hoorzaemden. Anderen leggen *Kail groot* uit: als wiens woort, verſta des konings, alles gehoorzaemt. Om de zelve oorzake wierden deze koningen ook *Makawels* genoemt, dat van het zelfſte grontwoort *Kawl* herkomſtigh is. Zoo *Aljauhar*, *Abulfeda*, en anderen daer en tegen willen, wierden deze tijtelen en namen veel meer den kleinen koningen of lantvooghden en ſtedehouders der koningen, als den koningen zelfs, gegeven.

Kahtan. Ziet pag. 1[illegible].

Kahtan of *Jaktan*, zoon van *Heber*, was de ſtamvader en voortplanter der Arabiſche volken, en d'eerſte van allen, die de koninglijke hooft-çieraedje op zijn hooft gezet heeft.

Jareb. Ziet pag. 146.

Na zijn overlijden volghde zijn zoon *Jareb*, die het ganſch geweſt na zijnen naem deed noemen: als ook de tale, de welke hy d'eerſte niet alleenlijk heeft begonnen te bouwen en op te queken; maer heeft ook zekere letteren en Arabiſch geſchrift uitgevonden, zoo *Masḱud* en anderen gevoelen. Eenigen daer en tegen meinen dat *Salomon* deze merkletteren gevonden, en *Belkais*, koningin van *Saba*, (dat by hen voor een en het zelfſte met *Arabie* wort gehouden) overgelevert hebbe; wanneer zy hem met raetſelen en voorſtellen quam verzoeken. Ziet pag. 10[illegible].

Jaſahab.

Na *Jaarab* volghde zijn zoon, met name *Jaſahab*, of *Yaaſchab*, die tot erfgenaem des rijks naliet, *Habdſciam*, dat is gezeit, *dienaer* of *eerder der zonne*. Dan deez wiert namaels, van wegen de bloedige oorlogen tegen de gebuur-volken, en weghgevoerden roof; desgelijks van wegen het gevangkelijk weghvoeren dier volken, *Saba* genoemt, dat is, *ſtraetſchender*, *roover*, en *plonderaer*. Ook ſtichte hy een ſtad, en noemde de zelve na zijnen naem *Saba*: de welke aen het ganſch geweſt, en aen het volk den naem van *Saba* gegeven heeft: van waer ook d'Arabieren *Sabeen* of *Sabeers* zijn genoemt. Ziet pag. 45.

Samuel Bochart wil, dat d'Arabieren *Sabeen* na de gevangkenis zijn genoemt: dewijl hunnen koning, op pene van ſteeniging, verboden was, uit het paleis te treden. Maer voorwaer, dit ſchijnt het gevoelen der Arabieren niet geweeſt te zijn: naerdien geen Arabier dier wet gedenkt, en het tegendeel uit de uitgevoerde daden van ieder koning klarelijk blijkt; dewijl zy met de hooghſte heerſchappye en vryheit het koningklijk ampt bedient hebben. Noch het woort *Saba* bediet niet by d'Arabieren ingeſloten of in de gevangkenis gehouden te zijn; maer in de gevangkenis brengen, ſlepen, roven, ſchenden, plonderen, en diergelijk. Aldus zijn de Arabieren *Sabeen* genoemt, dat is, *rovers*, *ſtraetſchenders*, *plonderaers*, *vrybuiters*. Deez *Saba* had vele zoonen: als *Himjar*, (of *Homair*, of *Hamyar*) *Amr*, *Kahlan*, *Azjaar* of *Aſchihar*, *Almatat*.

Homair.

Na de doot van *Saba* aenveirde zijn zoon *Homair* de kroone en ſcepter, die een vorſt was, door zijne miltheit en grootmoedigheit onder de Arabieren boven-mate vermaert. *Homair* bediet *root*: met welken naem hy genoemt wiert; dewijl hy byzonder groot vermaek in roode klederen ſchepte, en het gebruik der zelver uitgevonden heeft. Hy dreef de *Thamuditen*, door de wapenen, uit *Gelukkigh Arabie*, na het geweſt van *Higjaz*. Deez was d'eerſte uit de *Homairitiſche* koningen, die een goude koninglijke hooft-çieraedje op zijn hooft gezet heeft.

Kahlan. Wayel.

Na zijne doot trad zijne broeder *Kahlan* in zijne plaetſe: na wien weder de heerſchappye op *Vathel* of *Wayel*, *Homairs* zoon, verviel.

Alſakſak.

Na *Wayel* volghde zijn zoon *Alſakſak*, dien zijn zoon *Jagfar*, of *Jaafar*, volghde; maer wiert door *Durias*, of *Dhuruyaſch*, gebynaemt *Amer*, zoon van *Hauf* of *Aufi*, zoon van *Homair*, uit den rijke verdreven. Doch *Alnaaman*, of *Alnooman*, zoon van *Jagfar*, des zoons *Alſakſak*, des zoons *Vathel*, des zoons *Homair*, beroofde dezen *Durias*, met byſtant der Arabieren, van rijk en leven, en herkreegh 's vaders rijk. Hier over nam hy den bynaem van *ſteeker* aen.

Asmach. Saddad.

Na *Alnaaman* klom zijn zoon *Asmach* op den throon: dien *Saddad*, zoon van *Had*, zoon van *Almatat*, zoon van *Saba*, volghde. Deez *Saddad* voerde vele en felle oorlogen met de gebuur-volken: zulks hy, behalve ganſch *Arabie*, ook *Afrika* tot aen de palen der Weſter zonne, t'ondergebraght heeft. Hy heeft overal vele ſteden geſtight, en wonderlijke gebouwen gemaekt: welker kentekenen en puinhopen, zoo alſſe by d'Arabiſche ſchrijvers beſchreven zijn, by-na allen

Wonderlijke stad. allen geloof te boven gaen. Onder vele verwonderens-waerdige werken verhaelt *Ahmet*, zoon van *Mahomet*, zoon van *Abraham*, de *Thoalabiter*, hoe *Abdallah*, zoon van *Balal*, wanneer hy in de woestijne van *Aana* na een verloore kemel zoght, onverziens aen zekere stad gekomen was, de welke met hoge en brede wallen omringt lagh; doch vond de zelve ledigh van inwoonders; maer overal vertoonden zich groote tijtels tot verwonderens toe. Doch de gebouwen en paleizen, op kolommen van *Smaragden* en *Hyacinthen* gebouwt, baerden in hem noch grooter verwondering. Men zagh'er kamers van louter gout en zilver gebouwt: en de vloer van velerleie edele gesteenten en peerlen geleit. De poorten bestonden uit gesternten van blinkende *Robijnen* en *Hyacinthen*. Verscheide vlieten bevochtighden die stad. Hoven, bomen en vruchten van verscheiden slagh, waeren tot wellust en çieraet der stad. Twee-mael had de Arabier deze stad doorkeken, en keerde toen na *Gelukkigh Arabie*, alles meê nemende, wat hy uit zoo vele opgehoopte rijkdommen, na zijn welgevallen, kon meê slepen.

Moavias, des verwittight, (die toen over d'Arabieren, met den tytel van *Chalif*, gebood) ontbood den man, en vroegh hem naukeurigh na den toestant der zaken: dien hy niet alleenlijk alles troulijk verhaelde; maer bevestighde ook zijn zeggen, met het vertoonen der peerlen, dierbare gesteenten, en andere kostelijke uitheemsche dingen.

Ten einde nu *Moavias* des te meer zou verzekert zijn, zoo vroegh hy *Kaabalahbar*, die te dier tijde, om de kennis en ervarentheit der aeloutheden, zeer vermaert gehouden wiert, nopende deze dingen. Hy kreegh van hem ten antwoort, dat deze stad de stad van *Saddad*, zoon van *Had*, was, de welke hy aldaer, na de gelijkenis van 't aertsch paradijs, doen bouwen had: maer die was, eer hy daer quam, om haere wellusten te genieten, overleden. Zijn lijk wiert van daer vervoert, en, door zijnen zoon, in eene spelonke des berghs *Hadhramut* verborgen: beneffens het oprechten van een groot grafteken: het welk by *Ahmet* voornoemt, uit verhael van zekeren *Bastam*, en zijnen makker, aldus beschreven wort.

Grafstede van Saddad. In den ingang des hols vertoonen zich ontrent hondert trappen, ieder van een mans hooghte: by de welken men na het gewelf opklimt, dat in de rotse des berghs uitgeholt, en lang, hoogh en breet, hondert ellen is. Men ziet'er een bedstede van een zelve lengte, als het gewelf: waer op een menschen lijk van een zelve groote leit. Aen het hoofdeneind hangt een gouden tafereel: waer op de daden van *Saddad* op een ry verhaelt staen. *Bastam* en zijn makker hebben dit tafereel, beneffens vele andere dingen van groote waerdye, na *Arabie* overgevoert.

Voorts zeide deez *Kaabalahbar* tot koning *Saddad*: *Wy lezen in onze historien, dat deze stad t'eener tijde door zekeren mensch, een Mahometaen, gevonden zal worden, die ongetwijfelt deze is:* wijzende op *Abdallah*, zoon van *Balal*.

Wijders, de gemelde *Kaabalahbar* was een Jood van afkomste, en een *Rabbijn*, die *Mahomet* tot onverzoenelijke gramschappen, door zijne veirsen, verwekt heeft: inzonderheit door het veirs des gedights, dat op den broeder *Begiair* gemaekt wiert, die *Mahomet* toegevallen was, en aldus luit: *Mahomet heeft u den beker van dronkenschap toegebraght.* Waer over *Mahomet* den zijnen beval, *Kaabalahbar*, waer zy hem ook moghten vinden, te dooden.

Wanneer dan *Kaabalahbar* geene plaetse van t'ontkomen, of zijn leven te behouden, overigh zagh, zoo vervoeghde hy zich by *Mahomet*, en uitte, na hem eerst gegroet te hebben, opentlijk deze spreuke of geloofs-teken des Mahometaenschen godsdiensts: *Ik getuige, dat'er geen God, dan God zy, en Mahomet de gezant Gods zy.* Maer eer *Mahomet* hem veiligheit toe stont, beval hy hem dit volgende veirs opentlijk te uitten, en overluit op te zeggen, dat hy aldus uitsprak: *Abubeker heeft u de kelk van zijne dronkenschap toegebraght.* En hy logende, dat hy zou gezeidt hebben: *Mahomet heeft u toegedronken.* Dit geviel evenwel *Mahomet* niet, noch stilde zijne woedende gramschap. Waerom *Kaabalahbar*, naerdien hy een welsprekende poëet was, besloot de lof van zekere boelin van *Mahomet*, met name *Saad*, de welke toen verre buiten 's lants was, op te halen. Dewijl

hy wel bemerkte, dat *Mahomets* hert eenzamen door geen ander tover-veirs meer kon gestreelt, en de hevigheit van zijne grimschap gestilt worden, als door minneveirsen: het welk hem ook na zijne wensch wonder wel gelukte: want niet alleenlijk bood *Mahomet* hem, na het opzeggen des gedichts, veiligheit aen: maer hy heeft ook allen den genen, die het zelve gelezen, opgezeit, of gehoort hebben, zeer stoutelijk zijn paradijs belooft. Hy beschonk den poëet daer en boven met zijne rok of mantel, de welke naemaels *Moavias* (wanneer hy de heerschappye over de Mahometanen, met den tijtel van *Chalif*, bekomen had,) voor dertigh duizent kroonen loste, en hy zelf, en zijne nazaten, op groote hooghtijden, gewoonelijken aentrok. Het gedight begon aldus: *Saad is verre weg gegaen. Hierom is mijn hert met droefheit bevangen: en volght haere voetstappen: naerdien het door de ketenen van minne gekluistert is.*

Zie pag. [illegible] Zoo eenige Joden willen, zou deez *Kaabalahbar*, na den monnik *Sergius*, *Mahomet* aengehangen hebben, niet met voornemen van zijnen godsdienst te omhelzen; maer ten einde hy door zijne welsprekentheit den godsdienst, staet en zaken der Joden, by hem beschermde, met raet en daet bezorghde, en gâ sloegh. Ook ziet een iegelijk klarelijk, die den *Alkoran* leest, dat dit boek met plechtelijkheden, zeden, gewoonten, beuzelingen, verzierselen, en fabelen der Joden, gevult en opgepropt is. Al het welk, en andere diergelijke dingen, door vlijt en neirstigheit van *Kaabalahbar*, ter gunste der Joden, in den *Alkoran* zou gevlijdt zijn.

Lokman. Na de doot van *Sadad* verviel de scepter des rijks in handen van den broeder, met name *Lakman* of *Lokman*. Maer *Aljannab* stelt na *Saddad Morthed*, die *Dhu-Aud* gebynaemt was, (dien *Alfirauzabad* eene regering van zes hondert jaren toeschrijft) daer na *Amr*, zoon van *Morthed*.

Dhusadad. Na *Lokman* volgde de broeder *Dhusadad*, die tot erfgenaem eenen zoon *Hareth* naliet. Deze voerde den bynaem van *Alrayesch*, dat is, *verquister*: dewijl hy, op zijne wederkomste uit den oorlogh, met grooten buit en roof, alle zijne goederen en rijkdommen zeer mildelijk onder de burgers uitdeelde en verquiste.

Na de doot van *Hareth Alrayesch* trad zijn zoon in 's vaders plaetse, *Dulkarnain Assaab* genoemt, dat is, *tweegehoornde Assaab*: die, zoo eenige Mahometanen willen, in den *Alkoran* gedaght wort, en niet *Alexander de Macedoon*, die ook by d'Arabieren *Dulkarnain* genoemt wort: hoewel anderen die plaetse des *Alkorans* op *Alexander de Groote* duiden. Deez was d'eerste der koningen van *Jemen*, die *Tobbaa* gebynaemt wiert. Dulkarnain.

Daer na volghde *Abraha*, *Dulkarnains* zoon, gebynaemt *Dulmanar*, te weten, de vinder der *Pharos* of brandarisen, dewijl hy d'eerste van allen aen den Arabischen zeeboesem, en Wester zee, *Pharos* of brandarisen deed maken, ten einde de schepen by nacht veiligh de haven zouden bezeilen en vinden. Abraha.

De zoon *Afrik* volghde na hem, die Afrik. eene stad, door hem gestight, na zijnen naem deed noemen: waer na toen het gansch gewest van *Afrika* alzoo genoemt is, volgens schrijven van verscheide Arabieren.

Na zijn overlijden aenveirde *Hamar*, Hamar. zijn broeder, de heerschappye, die den bynaem van *Dhul-Adhaa* bequam, dat is, *bedrijver der schelmstukken*: waer over hy door de *Himjariters* uit den rijke verdreven, en in zijne plaetse *Sarhabil*, een man uit den zelven geslaghte, of uit *Saksaks* nakomelingen gesproten, gestelt wiert: waer uit felle oorlogen tusschen de volken van beide partyen ontstonden: hoewel *Sarhabil* de zege bevocht, en het rijk behield.

Anderen leggen den bynaem *Dhul-Adhaar*, *heer der vervaerelijkheden* of *schrikkingen* uit: dewijl hy een zeker wanschapen mensch, dien hy in den oorlogh gevangen had: of, (gelijk anderen willen,) een zeker slagh van apen of *Satyrs* in *Jeman* gevoert heeft: waer door het volk, dat nooit te voore zulke gedierten gezien had, vervaert en verschrikt geworden was: want *Dhu* betekent eigentlijk *heer*, en *Dhaaron schrik* of *vervaertheit*.

Deez *Dhul-Adhaar* liet het rijk aen Alhadhad. *Alhadhad*, zijnen zoon, over. Na wien, stervende zonder mannelijken oir, zijn zuster *Balkais* volghde; de schoon-

schoonste en wijste vrouw van haeren tijt.

Deze *Balkais* regeerde twintigh jaren, en wort niet alleenlijk by d'Arabieren; maer ook by vele anderen voor die koningin van *Saba* gehouden, de welke in de Schrift geroemt wort, en by *Salomon* quam, om zijne wijsheit te hooren. Zy was uit de stad *Saba* of *Marab* van geboorte, en heerschte daer over, en over het gansch gewest met den tijtel van koningin, 2 Paral. 11. vers 1. 1 Reg. 10:2.

Ziet pag. 4[illegible]

Kasteel Serwach.

In deze stad was een kasteel, met name *Serwach*, van *Salomon*, *Davids* zoon: waer van niet als de puinhopen en wanstallige bouwvallen, ten tijde van den Arabischen schrijver *Aledris*, die ontrent het jaer veertien hondert geleeft heeft, overgebleven waeren.

Kasteel Alkatib. Aledris.

Een ander kasteel was ook in de stad *Marab*, *Alkasib* geheten: dat het paleis van *Balkais*, gemalin van *Salomon*, was: (want alzoo noemen d'Arabieren ook doorgaens haer:) het welk gezeit wort door de geesten of duivelen voor haer gesticht te zijn. De puinhopen van dit paleis worden onder de voornaemste aeloutheden van *Arabie* geroemt.

D'*Ethiopiers* of *Abyssiniers* willen, dat deze koningin uit hun lant *Abyssinie* zou gekomen zijn: want ook by hen is *Saba*, zoon van *Chus*, bekent: uit wien zy hunnen oorsprong rekenen.

Beide deze gevoelens schijnen door het schrijven der Evangelisten te kunnen bevestight worden; dewijl deze koningin by hen *de koningin van 't Zuide* genoemt wort: naerdien beide deze gewesten, na 't Zuide, ten aenzien van *Palestijn* of Heilige Lant, gelegen zijn. Doch met meerder waerschijnelijkheit zou men door het woort *Zuide*, het gewest van *Arabie*, met name *Saba*, mogen verstaen, dat eigentlijk op Arabisch *Jeman*, of *Al-Jeman*, dat is, *Zuide*, sedert vele eeuwen, en aller geheugenis, en noch heden, by d'Arabieren alzoo genoemt wort. Weshalve, indien de Zalighmaker de koningin der *Sabeen* de koningin van *Jeman*, dat is, van 't Zuide, genoemt heeft, zoo heeft hy met den gemeinen man willen spreken, en zoodanigh, dat hy van eenen iegelijk lichtelijk kon verstaen worden.

Matth. 12:42. Luk. 11:31.

Maer geen schrijver is'er, die door den naem van *Zuide*, *Ethiopie* of *Abyssinie* verstaet: schoon zoo wel *Ethiopie*, als het lant der *Sabeen*, ten Zuide van *Juden* gelegen is.

Daer en boven dient tot meerder bevestiging, dat de koningin van *Saba* niet uit *Ethiopie*; maer uit *Saba*, in *Arabie* gelegen, gekomen zy: dewijl het gout, speçeryen, en inzonderheit wierook, daer meê zy haere kemels, ten geschenk aen *Salomon*, geladen had, veel overvloediger by de *Sabeen*, als by d'*Ethiopiers* of *Abyssiniers* zijn. Ja *Saba* is, om den overvloet van wierook, in de Schrift vermaert: daer nochtans *Ethiopie* geen wierook heeft.

Na de doot van *Balkais* bequam *Bazjernâm*, of anders *Nâzjerol-Nâm*, haer oom, en *Sarhabils* zoon, het rijk, dien eenigen *Malek* noemen, die een zoon van *Amr* was. *Amr* was een zoon van *Jagfu*, uit den geslaghte van *Mantab*, die een zoon van *Zaid* de *Himjariter* was. Deez *Bazjernâm* viel in de Wester lantschappen, en trok zoo verre, tot dat hy aen zekere zantbeeke quam, die gezeit wort, gelijk een snelle vliet, te loopen: zulks niemant de zelve kan overtrekken. Maer wanneer hy bleef stil staen, en zich over de nieuwigheit der zake, en buiten gewoonelijken loop, verwonderde, zoo stont de stroom en vloeing des zants stil. Toen beval hy zommigen hunner over de beke te trekken, en hem daer zeker verslagh van te doen. Deze dan, trokken, op zijn bevel, de beke over; maer quamen nooit weêrom: waer uit hy giste, dat zy gesneuvelt waeren. Ten einde nu anderen het zelfste niet zou wedervaren, zoo beval hy ter zelver plaetse een koperen zuil, met dit opschrift, op te rechten: *Voor-by deze zanden is geen veilige wegh.*

Bazjernâm.

Na den vader trad de zoon *Samarbargas*, of *Schamer Yarâsch*, op den throon, die eenigen een zoon van *Afrik* maken. Anderen houden hem voor eenen zoon van *Ascher*.

Samarbargas.

Onder zijne regering leefde *Bastas*, koning der *Persen*, die onder de heerschappye van *Samarbargas* most buigen, en aen hem schatting betalen.

Ten zelven tijde bloeide *Zoroaster*, zoo eenigen schrijven, prins en vader der Magen.

Samarbargas veroverde de vermaerde stad *Samarkand*, met gewelt der wapenen,

nen, en deed haer verwoesten: met sneuvelen van by na een ontallijke menighte van menschen. Trekkende van daer na het gewest van *Sina* op, dwaelde hy van den wegh af, en versmaghte t'effens met al zijn volk van dorst.

Abumalech. Na hem wiert zijn zoon *Abumalech* ten throone verheven, die, op het gerucht van dat in 't Weste een uitstekende beke van Smaragden was, derwaerts trok, met begeerte van die te hebben: maer hy overleed dezer werelt, eer hy daer quam.

Na hem wiert de scepter des rijks van de zoonen of nakomelingen van *Homair*, zoon van *Saba*, op de zoonen of nakomelingen van zijnen broeder *Kahlan* overgedragen.

Hamran. D'eerste onder deze, die regeerde, was *Hamran*, zoon van *Hamu*, d'*Azdeiter*, des zoons *Hamer*, des zoons *Amr*, des zoons *Thaalaba*, des zoons *Mazan*, des zoons *Azad*, des zoons *Algaut*, des zoons der dochter van *Malech*, des zoons *Adad*, des zoons *Zaid*, des zoons *Kahlan*, die de tweede gebooren zoon van *Saba* was.

Hamr. Na *Hamran* volgde zijn broeder *Hamr*, die *Mazikia*, dat is, *verscheurende*, wiert gebynaemt, uit oorzake hy allen daeghs nieuwe klederen gebruikte, en de genen, welke hy eens gedragen had, op stukken scheurde, om door anderen, als hen dier onwaerdigh oordeelende, niet gebruikt noch gedragen te worden.

Zoo andere schrijven, zou voor *Hamran*, en na *Abumalek*, zijn zoon *Abbran* geregeert hebben, daer na *Duhisan*, zoon van *Alakran*, die de stad *Samarkand*, door *Samarbargas* verwoest, herbouwde, en met gelukkiger voortgang tot aen het rijk van *Sina* doorboorde, en dat veroverde, en de hoofdstad verwoeste, met het doden overal van een ontallijke menighte van menschen. Voorts stichte hy eene nieuwe stad, in de welke hy dertig duizent kolonieren van zijn eigen volk liet blijven, die aldaer tot noch toe, na d'Arabische wijze, leven, en d'Arabische tale spreken.

Alakran. Na *Hamr* volghde *Alakran*, zoon van *Abumalek* Na dien *Dhu Habschan*, of *Duhisan*, zoon van *Alakran*, die d'aeloude stammen *Tasm* en *Jadis* verdelghde.

Dubisan.

Gelukkigh Arabie. Ten tijde van *Duhisan* overwaterde en verdelghde de vliet *Aram* by-na gansch *Gelukkigh Arabie*: als het welk by ouds, om de gezonde lucht, overvloet en treffelijkheit van allerleie vruchten, en al wat tot 's menschen onderhoudt behoort, den naem van *Gelukkigh* bekomen heeft: maer is namaels voor het ellendighste van alle gewesten gehouden. door den vliet Aram verdelght.

Merkwaerdigh is het geen de schrijvers uit d'oudste gedenktekenen der Arabieren verhalen: te weten, dat voor die overvloeing, of overwatering, geenerlei slangen, geenerlei scorpioenen, geenerlei mieren, geenerlei luizen of vlooien, of diergelijke dieren, die den mensch hinderlijk en nadeeligh zijn, gevonden wierden. Ja de genen, die van andere plaetsen derwaerts overgebraght wierden, storven aenstonts, zoo dra zy op de grenzen des lants quamen. Maer na die overwatering is 'er een groote overvloet en meenighte van zoodanige gedierten voortgekomen. Wonderlijke dingen verhalen d'Arabische schrijvers van deze overvloeing. Zelf *Mahomet* gedenkt die in zijn *Alkoran*.

Na de doot van *Duhisan* volghde *Tabah* of *Tobbaa*, zijn oudste broeder. Tabah. Na *Tabah* volghde *Kolaikarb*, of *Klikarb*, en anders *Molaik Jakrab* geheten, zoon van *Tobbaa*, volgens schrijven van *Aljannab*. In wiens plaetse gestelt wiert zijn neve, *Tabah* of *Asaad*, gebynaemt *Abukarb*, die alle de vorstelijke mannen van *Gelukkigh Arabie* doode.

Na de bestiering des ganschen rijks bekomen te hebben, stelde hy tot lantvooght over het lantschap van *Hizjaz* zijnen neve: in 't welk vele Joden leefden, die hy zeer qualijk handelde, en hunne gramschap zoodanigh op den hals haelde, dat zy hunnen vorst langer geene eerbiedigheit bewezen; maer hem schandelijk ter neêr matsten.

Abukarb, des verwittight, trok derwaerts met hondert duizent man, om wrake over zijnen gesneuvelden neve te nemen; want hy had besloten het gansch lantschap te vuur en te zwaerde te verwoesten. Maer wanneer hy de tierannye en zeer quade zeden van zijnen neve verstaen had, zoo keerde hy onverrichter zake te rugh.

Na het overlijden van *Abukarb*, Hassan. volghde *Hassan*, oudste zoon van *Tabah*, of *Tobbaa*, in de heerschappye: die scheel, een-oogig, en mank was;

maer

was; maer inderdaet de strijdtbaerste zijner tijtgenoten, en van zoo grooten gezagh by de zijnen, dat niemant hem in geene zake dersde tegen-spreken.

Na hy in het rijk bevestight was, doode hy alle de genen, tot eenen toe, die tot de doot zijns vaders geholpen, of ten dien einde eet-gespan gemaekt hadden. Wanneer dit volbraght was, vervaerdighde hy eenen krijgstoght tegen alle volken. En na hy by-na gansch *Persie* door-toogen, en *Chorasan* en andere lantschappen t'ondergebraght had, zoo wende hy zijne wapenen na den *Eufrates*, om *Chaldeen* en *Syrie* te beoorlogen. De veltöversten, dit vernemende, wierden daer over zeer bedroeft: naerdien zy niet langer het afwezen van hunne vrouwen en kinderen konden derven èn ontbeeren. Daer en tegen was des konings gezagh en strengheit zoo groot, dat niemant tegen hem daer van een woort dersde reppen: ja zelf zijn broeder *Hamr* niet, die meê zeer verlangde t'huiswaert te keeren.

Wanneer derhalve lang tusschen *Hamr* en de veltöversten geraetpleeght was, om verlof van den koning te verzoeken, van te rugh te trekken, en niemant dat op zich dersde nemen, zoo begonnen zy *Hamr* t'overreden, dat hy den broeder zou om 't leven brengen, en zich de kroone des rijks op 't hooft doen zetten: naerdien een iegelijk hem dier altijt waerdigh geacht had. Deez, uit zught van te heerschen aengelokt, bewillighde in de doot des broeders, en deed de veltöversten by eede zweeren, hem gehou en getrouw te zijn. Hier op taste hy zijne broeder in den slaep aen, en matste hem, die in 't minste daer niet op daght, ter neêr. Hamr vermoort.

Daraïn, die alleen onder de veltoversten *Hamr* den broedermoort had afgeraden, des vernemende, spelde hem een ongelukkigh rijk, en noch ongelukkiger leven, en d'allerongelukkighste doot te voore. Ook was hy daer in niet bedrogen; dewijl *Hamr*, zoo dra hy het roer der regering had aenvaert, de slaep zoodanigh uit zijne oogen verging, dat hy ook geenen oogenblik tijt, hoe zeer hy ook na slapen verlangde, ruste kon nemen. Wanneer hy daer over de artsen en priesters om raet vroegh, zoo kreegh hy ten antwoort: *Niemant heeft onrechtveirdelyk den broeder gedoot, dien de rechtveirdige God geene wake toegezonden heeft.* Toen riep hy met luider stemme: *Dit is de raet der veltöversten, de Himjariten.* Maer behalve het waken, wiert hy met zoo vele en zoo groote ziekten en qualen overvallen, en bevangen, dat hy geenen stoelgang kon maken, 't en zy hy door zijn volk op eene houte stoele gedragen wiert: waer van hy den bynaem van de *houten* verkreegh. Zijnde dan by eenen ieder in de haet geraekt, zulks noch goede bekenden noch bloetverwanten hem langer moghten dulden, zoo wiert hy eindelijk, tot vergelding van zijnen loon, door zijn eigen volk gedoot.

Zijn rijk aenveirde *Dusnater*, volgens gemein gevoelen der Arabische histori-schrijvers; hoewel andere *Dusnater* na *Sahban* stellen. Dusnater.

Zoo andere willen regeerde, na *Hamr*, *Habdelal*, of *Abd-Celal*, *Dul'Awas* zoon: en na hem zijn broeder, met name *Alhareth*: na wien *Murthad*, of *Morthed*, zoon van *Habdelal*, volghde. Wijders, deze *Murthad* had vier zoonen, onder de welken hy het rijk der *Himjariten* verdeilde, en deed hen, na eenen ieder de koninglijke hooft-çieraedje op gezet te hebben, koningen noemen. Habdelal. Alhareth. Murthad. Ziet pag. 135.

Na het t'onderbrengen dezer koningen wiert *Tabah*, zoon van *Hassan*, die door den broeder *Hamr* gedoot was, in de plaetse gestelt. *Tabah* zagh niet liever noch aengenamer, als wrake van de *Kinaneërs* en andere Arabieren te nemen, over de vier t'ondergebraghte koningen: waerom hy een ontallijk krijgsheir by een begon te vergaderen. Wanneer den *Kinaneërs* des verwittight was, zonden zy eenigen, die over het verbont van vrede zouden handelen, en boden voor het bloet van ieder koning duizent kemels na ouder gewoonte aen: want dit was ten tijde des Heidendoms, of eeuwe der onwetenheit, de prijs van het bloet der koningen; maer die van vorsten hondert. Tabah.

Na de doot van *Tabah* volghde zijn zoon *Hamr*, die by-na alle de vorstelijke perzoonen, edelen, en helden zijns volks, doode. *Rabiha*, gesproten uit den geslaghte van *Kahlan*, tweede zoon van *Saba*, dezen gruweldaet en godloosheit euvel nemende, braght *Tabah* om 't leven, en bemachtighde het Hamr.

het rijk. Maer de *Himjariten*, en anderen volken van dien aenhang, vergaderden van allerwegen tegen *Rabiha*, en dreven hem ten rijke uit, en ftelden *Abraha*, uit den geflaghte der *Himjariten* in zijne plaetfe.

Sabban.

Na hem volghde *Sabban*, die in den oorlogh, dien hy tegen de *Madraïten* had aengevangen, te fneuvelen quam.

Alfabah.

Na *Sabban* wiert *Alfabah*, zoon van *Abraha*, ter kroone verheven, die met twee hondert duizent krijgsknechten de *Madraiten* aentafte, en wrake van *Sabbans* bloet nam.

Dusnater.

Na zijne doot verviel het rijk op *Dusnater*, een vreemdeling: want de wettige erfgenamen waeren ten rijke uitgedreven. Wanneer deez het rijk bekomen had, gaf hy zich geheel en al aen echtbreekeryen en vuile en geile wellusten over, en fchaekte en verkraghte de fchoonfte jongelingen en meiskens, inzonderheit van koninglijken bloede.

[illegible] kuis.

Op zekeren tijde wiert hem aengezeidt, dat *Zarha*, *Dunuas* of *Dunowas* gebynaemt, uit koninglijken ftamme, de fchoonfte jongeling van zijnen tijt was: waer over hy, brandende naer gewoonte van geilheit, dien by zich beval te brengen. Deez zich gelatende 's konings bevel te gehoorzamen, vertoonde zich aenftonts voor *Dusnater*. Maer wanneer zy in het binnenfte vertrek met elkanderen getreden waeren, trok *Zarha* zijne pook uit, die hy onder zijne klederen verborgen hield, en doorftak en doode *Dusnater*.

Waer over Dusnater door Zarha gedoot wort.

*. Over het verrichten van zulken braven daet riepen de *Himjariten Zarha Dunowas* voor koning uit. Maer deez, zoo dra hy in 't rijk beveftight was, omhelsde den Joodfchen godsdienft, en liet zich *Jozef* noemen, en deed het Evangelie en vele duizenden van Kriftenen verbranden, en hunne kerken verwoeften.

Zarha wort koning.

Wanneer hy vernomen had, dat in *Nahran* (eene ftad des lantfchaps van *Jemen*, of *Gelukkigh Arabie*) vele Kriftenen waeren, zoo trok hy derwaerts, en ftelde, na het ontfteken der ovens, aen d'eene zijde den Kriftenen de Joodfche wet, en aen d'andere het vuur te voore. Maer na vele Kriftenen in het vuur geworpen te hebben, wiert eene vrouw voorgebraght, dragende een kint van zeven maenden, tot de welke, wanneer zy voor het vuur vreesde, het kint zeide: *Moeder! fterve voor uw geloof: want dit vuur zal geen vuur zyn.* Zoo andere fchrijven, deed hy alle de genen, die het Jodendom niet wilden belijden, in een kuil met vuur fmijten. Waerom hy ook op Arabifch *Sahib Aloghdoud* genoemt wiert, als of men zeggen wilde, *Heer des kuils.* Hy wort in den *Alkoran* gedaght, en heeft zeventigh jaren voor *Mahomet* gebloeit.

[illegible] nen.

Te dier tijde wiert het rijk van *Gelukkigh Arabie* tot d'*Abyffiniers* of *Ethiopiers*, dat zijn Morenlanders, overgebraght: het welk by dezen voorval, naer het verhael der gemelde Arabifche fchrijvers, aldus toequam.

Arabie tot d'Ethiopiers overgebraght.

Wanneer *Zarha Dunowas*, of *Dunuas*, den Kriften godsdienft verzaekt, het Evangelie verbrant, de kerken gefloopt, en de Kriftenen tot het Jodendom gedwongen had, wiert hem door *Afahama Alnejafchi*, of *Nagafi*, koning van *Ethiopie* of *Abyffinie*, de oorlogh aengedaen: want deez, bewogen uit yver tot den Kriften godsdienft, zond derwaerts zijnen neve *Arbata*, of *Aryat*, met zeventigh duizent krijgsknechten, die in 't kort het ganfch lantfchap bemaghtighde, en een groote meenighte der vyanden des Kriften geloofs ter neêr velde. Wanneer koning *Dunowas* d'Arabieren zagh vluchten, en ook zelf aen zijne behoudenis wanhoopte, zoo fprong hy met zijn peert over hals, over hooft, in zee, en verdronk. Hy fterf, na eene regering van twee hondert en zeftigh jaren, volgens *Aljannab*, of flechts zes en zeftigh, volgens *Ahmed.* En aldus verviel het koningrijk van *Arabie* aen *Arbata*, d'*Abyffinier* of Moorenlander, die den buit, na het bemachtigen des rijks, onder zijne veltöverften verdeilde; gaende de flechte krijgsknechten en armen voorby. Weshalve nam *Abraha Alazjram*, die ook een Moorenlander was, dit qualijk op, doode *Arbata*, en bemachtighde het rijk.

Nagafi, koning van *Ethiopien*, dit hoorende, was zeer verftoort over de doot van *Arbata*, en zwoer, dat hy de bergen en vlakten met het bloet van *Abraha* zou befproeien. Wanneer derhalve deez zulken eed van *Nagafi* vernomen had, vulde hy zeker vat met d'aerde

d'aerde van bergen en vlakten, die hy met zijn bloet, uit een geopende aeder getapt, bevochtighde, en tot *Nagaſi* zond, en met vele redenen zich over den daet ontſchuldighde. *Nagaſi*, hier meê verzoent, vergaf *Abraha* zijnen misdaet.

Deez *Abraha* wiert *Alazjram* gebynaemt, na het litteken eener wonde, de welke hem in het aengezicht of neuze gegeven was: want *Zjaram* bediet een ſplete of klove des neus. Hy wiert ook op Arabiſch *Sahib Alfil* genoemt, dat is, *heer des olifants*: te weten, na dien olifant, van den welken in 't hooftſtuk des *Alkorans*, *Alfil*, geſproken wort, dat aldus luidt: *In den name Gods des bermhertigen erbermer. Hebt ghy niet gezien hoe uw Heer met de Heeren des olifants gehandelt heeft. Heeft hy niet hun liſt te niet gemaekt, en tegen hen ſcharen van vogelen gezonden, die hen met gebakke ſteenen zouden werpen, en hy heeft hen als een afgemait gezai gemaekt.* De hiſtorie, waer op hier in dit hooftſtuk geſpeelt wort, is te voore verhaelt. Ziet pag. 15.

Aldus maken *Aljannab* en *Ahmed Ebn Jozef Zarha Dunowas* den laetſten koning der *Hamyarſche* of *Himjaritiſche* koningen. Maer *Abulfeda* maekt *Dujadan*, of *Dugidan*, den laetſten koning uit den geſlaghte der *Himjariten*, die het rijk van *Jemen*, of *Gelukkigh Arabie*, twee duizent en twintigh jaren, volgens zijn ſchrijven, bezeten hebben. Hoe vele jaren ieder koning geregeert heeft, drukken *Abulfeda* noch andere Arabiſche ſchrijvers niet uit: dewijl de tijt of reex van jaren geheel en al onzeker is, die hen doorgaens gemeenelijk toegevoeght wort. Waerom zeker Arabiſche ſchrijver getuight, dat onder alle de hiſtorien geene ongerijmder zijn, dan de hiſtorien der *Himjaritiſche* koningen; dewijl die, na den reex van zoo weinige koningen, zoo vele jaren tellen: want zy tellen zes en twintigh koningen: welker rijk of regeering den tijt van twee duizent en twintigh jaren uitmaekt en vervult. Maer miſſchien heeft deze Arabiſche ſchrijver, zoo *Aljannab* gevoelt, in dit ſtuk gedwaelt; dewijl het zekerlijk is, dat ook andere koningen na *Mazikia* geregeert hebben. Doch men zou het zoodanigh mogen ontſchuldigen, met te zeggen, dat'er alleenlijk zes en twintigh koningen zijn, welker regeering den Arabiſchen hiſtori-ſchrijvers bewuſt is.

Author. Hiſtor. Gent. Aut. Chronolog.

Na *Dujadan* hebben, naer het ſchrijven van *Abulfeda*, over het geweſt van *Jemen* acht *Abyſſiniers* en acht *Perſianen*, vervolgens met den tijtel van lantvooghden, van wegen de koningen van *Abyſſinie* en *Perſie*, geregeert. Daer na verviel *Jemen* onder het gebiedt der Mahometanen.

Daer zijn'er, die ſchrijven, dat koning *Zarha Dunowas* nooit de Kriſten leere omhelſt hebbe: maer uit het Heidendom tot het Jodendom overgetreden zy.

Jakſum.

Na het overlijden van *Abraha* aenvaerde *Jakſum*, zoon van *Abraha*, de heerſchappye. Na wien *Masruk*, een ander zoon van *Abraha*, volghde. Deez was de laetſte der *Ethiopiſche* koningen, die het rijk van *Gelukkigh Arabie* den tijt van twee en tzeventigh jaren bezeten hebben: want *Aryat* regeerde twintigh, *Abraha* vijftigh, en *Jakſum* twee jaren.

Het rijk van Arabie vervalt weder op d'Arabieren.

Na *Jakſum* verviel 't rijk weder op de *Himjariten*. Want als d'Arabieren door d'*Ethiopiers* zeer onderdrukt wierden, zoo verkoren zy zekeren *Saif*, zoon van *Duyazan*, uit den geſlaghte der *Himjariten*, en zonden eenen gezant met een groote zom penningen aen keizer *Heraklius*, om byſtant tegen de *Ethiopiers* te verwerven: maer de keizer, dewijl hy een Kriſten was, weigerde zijn krijgstroepen tegen volken van een zelven godsdienſt te zenden. Waer over *Saif* na *Kesra*, of *Kosdroas*, koning van *Perſie*, trok, en byſtant van volk verzocht. Doch wanneer *Kosdroas* belaſte tien duizent kroonen aen hem uit te reiken, zoo zeide *Saif*, met tranen in d'oogen: *Gout, ô koning, verzoek ik niet van u: want gout heb ik niet van noode: naerdien d'aerde van mijn ganſch lant gout en zilver is: maer ik verzoek alleenlijk van den grootſte der koningen byſtant van volk.* Toen wiert *Kosdroas*, door meêlijden, bewogen, en beloofde den verzochten byſtant, en trooſte den man met zoete woorden. Als nu van den velttocht by *Kosdroas* geſproken wiert, zoo gaf een der overſten dezen raet: *Ik raed, ô koning! in zulken twyfelachtige zake, dat ghy alleenlijk met Saif zend, die over het be-*

dryf van hunne misdaden ter doot gedoemt zyn. By aldien deze de zege zullen bevechten, het zal tot aenwas van uw ryk gedyen: maer zoo zy komen te sneuvelen, uw eere noch ryk zal daer door niet vermindert zijn. Wonder wel geviel deze raet *Kosdroas* en zijnen oversten. Dies wierden de gevangkenissen geopent, en drie duizent en zes hondert mannen bequaem ten strijde bevonden. Over deze stelde de koning eenen strijtbaren veltheer, met name *Vahraz*, die toen hondert en een jaer oudt; maer in dien ouderdom zoo sterk van krachten was, dat niemant, dan hy zelf, zijnen boge kon spannen.

Arabie door de Persen verovert. Wanneer zy dan te scheep getreden waeren, staken zy in 't kort, met eene voorwint, den Persischen zee-boesem over. *Saif* zond eenigen voor af, die zijne aenkomste den zijnen zouden verwittigen: gelijk zy hem ook, zonder toeven, ter bestemder tijt en plaetse, sterk over de twintigh duizent gewapende mannen, te gemoet trokken. Dezen trok koning *Masruk* met zijne krijgstroepen tegen: en wanneer hy eerst een grooten olifant: daer na een peert, en toen een muil-ezel beschreden had, zoo hielden d'Arabieren dat voor een goet voorteken: dewijl d'overste des krijgsheirs van een groot tot een kleinder dier afgestegen was. Dit voorteken was ook niet ydel: dewijl, na het treffen des gevechts, d'*Ethiopische* krijgsknechten den rugh wenden, en *Masruk*, hun velt-overste, door de wonde van de scheut eener schichte, doot ter neêr viel. Na d'*Ethiopiers* verslagen waeren, en de stad by overgift ingenomen was, zoo beval *Vahraz* de poorte te verwoesten, op dat hy door de zelve niet met neêrgebukten hoofde zou treden. Wanneer dit in 't werk gestelt was, en hy ter poorte, met de vendels des Persischen konings voor hem, ingetreden was, zeide *Saif. Nu is het gedaen met het koningrijk der Himjariten in eeuwigheit.*

Toen zond *Vahraz* eenigen, die den koning van de zege, op de vyanden bevochten, zouden verwittigen, en te gelijk met hen een groote meenighte van gout, zilver, edele gesteenten, aloëshout, amber, en andere kostelijke dingen. Waer op koning *Kosdroas* aen *Vahraz* schreef, dat hy, na hy *Saif* tot lantvooght des lantschaps gemaekt had, met den eersten na *Persie* zou keeren. D'Arabieren beschonken *Saif* met ontallijke lofdichten, en vereerden en verhieven hem met veirsen, zoo van wegen het herkrijgen des vaders rijk, en herstellen des vaderlants in vryheit, als om de geschenken en giften, die hy mildelijk aen velen bewezen en uitgereikt had. Maer *Saif* bezat niet lang het rijk, dat hy met zoo grooten arbeidt en gevaer verkregen had: dewijl eenige *Ethiopiers*, die hy onder zijne geheimste en bekentste vrienden had aengenomen, hem met list dooden. *Kosdroas*, des vernemende, wilde geenzins meer voortaen koningen in *Arabie* stellen: maer deed het lant door zijne bevelhebbers of lantvooghden bestieren, welker laetste *Bazan* of *Bochân* was, die den Mahometaenschen godsdienst beleed.

Andere Arabische schrijvers, als *Ahmed Ebn Jozef*, stellen voor *Saif*, zijnen zoon, *Madi Karb.* Te weten, *Saif* zou in *Persie* gestorven zijn, eer hy krijgstroepen van koning *Kosdroas* verworven had. *Maadi Karb* was door d'*Ethiopiers* gedoot: waer door het rijk geheellijk van de nakomelingen van *Saba* verviel.

D'eerste, die door koning *Kosdroas* tot lantvooght over *Jemen* gestelt wiert, was *Wahzar:* na hem *Marzaban:* daer na *Sihan:* toen *Georg* of *Joris:* en eindelijk *Bazan*, die *Mahomets* leere omhelsde: waer door de heerschappye van *Jemen* op de Mahometanen verviel: wiens gedeelte *Zjahar*, zoon van *Bazan*, van *Mahomet* ontfing: want *Mahomet* braght door zijn aenhang en navolgers in 't kort het gansch lant t'onder.

Texeira gedenkt ook zekeren Arabischen koning, met name *Manzar*, die een leenman van den Pers was. *Kaled Ben Julas Guasani*, hopman van den Roomschen keizer *Heraklius*, viel in de landen van dezen *Manzar*, en haelde een zeer grooten buit daer uit. De Persische koning *Anuxira* klaeghde daer over aen den keizer, en eischte herstelling van al het geen genomen was, en straffe van *Kaled.* Maer wanneer de keizer zich weinigh dier klachten kreunde, viel *Anuxira* in *Algezir* of *Mesopotamie*, en nam de stad *Dara*, *Raha* Lib. 1.

en

en andere in. Eindelijk trok hy in *Syrie*, en veroverde *Antiochie*, *Aleppo*, en vele andere plaetſen, en dwong ten leſte den keizer vrede te verzoeken: de welke hem toegeſtaen wiert, met beding, dat hy alle jaers een groote ſchatting aen *Anuxiron* betalen zou.

Gjorhamidijnen, of aeloude Arabiſche koningen van *Hizjas*.

Abrah. Ecch. Hiſtor. Arab. Specim. Arab.

WAnneer *Jaareb*, zoon van *Kahtan*, in *Jemen* heerſchte, regeerden vervolgens, d'een na den ander, in het lantſchap van *Hizjás*, de volgende koningen:

1. *Gjorham*, *Jaarebs* broeder, na wien alle de koningen van *Hizjás* ſedert *Gjorhamidynen* genoemt wierden.

2. *Abd-Yalil*, *Gjorhams* zoon. *Abd-Yalîl* is zoo veel gezeit, als *knecht van Yalîl*, dat een afgoden-beelt was.

3. *Gjorzjam*, zoon van *Abd-Yalil*.

4. *Abdol-Madan*, *Gjorhams* zoon.

5. *Nogailah*, of *Nakilah*, *Nafela*, of *Nofailah*, *Abdol-Madans* zoon.

6. *Abdol-Maſih*, *Nogails* zoon. *Abdolmaſih* is gezeit, *dienaer van Chriſtus*.

7. *Modad*, of *Maſnad*, zoon van *Abdol-Maſih*.

8. *Amr*, *Modads* zoon.

9. *Alhareth*, zijn broeder.

10. *Amr*, *Alhareths* zoon.

11. *Bazjar*, zijn broeder.

12. *Modad*, of *Masnad*, zoon van *Amr*.

D'aeloutheit heeft de geheugenis en namen van vele andere koningen dezer volken verniettight.

Naer het verhael der Arabiſche ſchrijvers, zou *Ismaël* met de *Gjorhamidijnen* in maeghſchap getreden zijn, door het trouwen van *Modads* dochter. Namaels hebben *Iſmaëls* nakomelingen de *Gjorhamidijnen* uit hunne woonplaetſen verdreven, die zich na *Johaina* begaven: alwaer zy, na verſcheide rampen, eindelijk door het overſtroomen des waters, verdelght zijn.

1. Over *Hizjâs* heeft ook by ouds geheerſcht *Amr*, zoon van *Lahi*, geſproten uit *Kahlans* nakomelingen, die dikwils in de boeken der oude Arabieren gedaght wort. De *Chozaiſten*, een zekere Arabiſche ſtam, roemen uit hem geſproten te zijn: te weten, dat zy nakomelingen van *Kaab*, *Amrs* zoon, zijn. Deez *Amr* is de geen, die d'allereerſte in de *Kaaba*, of tempel van *Mekka*, de beelden, als *Hobal*, *Aſaf*, en *Nayela*, ingevoert, en den Arabieren te dienen aengeboden heeft: gelijk reets gezeit is, en in 't vervolgh breder zal verhaelt worden. Ziet pag. 12, 22, en 178.

2. *Zohair Ebnol Habab*, of *Ebnil Hobal*, die de *wichelaer* genoemt wiert, om zijne wonderlijke kloekzinnigheit en ſchranderheit des vernufts. Hy leefde lang, en was door het bevechten van vele overwinningen, vermaert. Hy beoorloghde, met byſtant der *Kodaiſten*, de ſtam *Gatſan*, of *Gatſanidiſten*, om dat zy een vryburgh, of heilige plaetſe, gelijk die te *Mekka*, voor zich geſtight hadden. Hy onderhield met *Abraha Alazjram*, anders genaemt *Sâhib Alfil*, dat is, *heer van den olifant*, een *Ethiopiſche* koning van *Jemen*, groote vrientſchap. Eindelijk haelde hy zich de doot op den hals, door het gulzigh inzwelgen van wijn.

3. *Wayel*, gebynaemt *Kolaib*, zoon van *Rabia*, gebood over den ſtam *Maad*, of *Maadeniſten*. Hy was boven-mate hovaerdigh, trots en opgeblazen van aert: en wilde in de plaetſen na-by hem, de jaght of vangſt van wilde dieren niet gedoogen: noch lijden, dat kemels van andere luiden met zijne kemels t'effens te drenken gebraght wierden, noch het ontſteken van vuur by of neffens zijn vuur. Eindelijk wiert hy door zekeren *Jaſſas* gedoot: uit oorzake hy de borſten, of uyers van eene kemelin, *Sarab* genoemt, de welke hy op eene plaetſe vond ter weide gaen, die hy anderen verboden had, met eene ſchicht door-ſchoot. Deze kemelin behoorde eenen toe, dien *Baſous*, moeye van *Jaſſas*, ter gaſt ontfangen had. Hier uit ſproot een veertigh-jarige oorlogh: waer uit een ſpreekwoort onder d'Arabieren ontſtont: *Ongelukkiger, als Sarab, en ongelukkiger, als Baſous.*

Het dient hier aengemerkt eene gewoonte der aeloude koningen, en der genen, die onder d'Arabieren ande-

ren in mogt overtroffen, plaetsen en weiden, die zy voor hun eigen wilden behouden, anderen te verbieden. Aldus getuigen *Alfirauzabad* en *Aljauhar*, dat de koningen van *Jemen* eenige plaetsen voor hun eigen zelfs wilden behouden.

Te weten, ieder hunner had eene plaetse, de welke anderen verboden was: waer op niemant, dan zy, moght weiden. Hoewel zulks niet alleenlijk van de koningen van *Jemen* gepleeght is: maer was ook by anderen in gebruik. Welke palen d'aeloude koningen van *Jemen* zich voor-schreven, verhaelt *Abnol Athir* in de volgende woorden. *Het was in de tijden van onwetenheit de gewoonte, dat een vorst, wanneer hy by of neffens eene stam zijne woonplaetse zou vestigen, eenen hont deed blaffen, en dien geheelen oort des lants rontom, zoo verre het geblaf des honts kon gehoort worden, zich eigen maekte, noch dien geenen ander gunde: daer nochtans zijn vee alle de weiden, die den volke toequamen, vryelijk moght doorlopen.*

Mohalhel. 4. *Mohalhel*, zoon van *Rabia*, en broeder van *Kolaib*, die de *Taglabitische* stammen t'zamen riep, en tegen de *Bekriten* oorlogh voerde, om zijne broeders doot te wreken.

5. *Zobair*, zoon van *Jodaimah*, dien van d'Arabische stammen *Hawazeniten* tol was toegeleit, den welken hy jaerliks op het vermaerde merktvelt, by *Mekka*, *Okad* genoemt, ontfing. Hy wiert door zekeren *Chaled* gedoot, die daer na tot *Alnooman*, *Amrilkais* zoon, koning van *Hiram*, vlughte, en by hem in bescherming genomen wiert: maer zeker *Alhareth* vervolghde en doode hem: waer uit vele oorlogen ontstonden. Zobair.

6. Koning *Kais*, *Zohairs* zoon, die een heer van zeer brave peerden, met name *Daher* en *Gabrah*, was: met de welke hy tegen twee andere, in ren, om strijt, op uiteisching van zekeren *Hadifa*, liep, om een weddenschap van hondert kemels. Hier uit ontstont groot krakeel: en dit was de oorzake van een langduurige en vermaerde oorlogh onder d'Arabieren. Koning *Kais* aenvaerde eindelijk den Kristen godsdienst, en trok na *Amman*, en wiert een monnik. Kais.

Arabische koningen van *Gassan*.

D'Arabieren, *Gassaniten* genoemt, hebben hunnen oorsprong uit *Jemen*, of *Gelukkigh Arabie*, uit den geslaghte van *Kahlan*, tweede zoon van *Saba*, als verscheide Arabische schrijvers getuigen. Te weten, *Gassan* was een der voornaemste geslaghten uit den stam der *Azditen*, en d'*Azditen* d'eerste stam der nakomelingen van *Kahlan*, zoon van *Saba*.

Wanneer de stroom *Al-Aram* 't lant van *Jemen* had overwatert, wierden de inwoonders gedwongen van daer te vlughten en verhuizen. Dies trokken zy na *Syrie*, daer het aen *Arabie* grenst, en sloegen zich by eenen bron of water neêr, *Gassan* genoemt: van waer zy *Gassaniten* genoemt wierden.

Voor hen bezaten d'Arabieren, *Aldazjamisten Salihisten* geheten, dit gewest. Na de *Gassaniten* die verjaeght, en hunne koningen gedoot hadden, namen zy hunne woonplaetsen en landen in bezit.

D'eerste koning van *Gassan*, of die onder de *Gassaniten* de merken van koning aenvaert en gebruikt heeft, was *Zjafnah*, zoon van *Amr*, zoon van *Thaalaba*, zoon van *Amr*, zoon van *Mazikia*, wiens heerschappye, na het dooden der *Salihistische* koningen, de Arabieren en Grieken, die in *Damaskisch Syrie* waeren, zich onderwierpen.

De tweede was *Amr*, zoon van *Zjafnah*, die in *Syrie* vele kloosters deed stichten.

De derde, *Thaalabah*, zoon van *Amr*.

De vierde *Hareth*, of *Aretas*, zoon van *Thaalabab*.

De vijfde, *Zjabalagh*, zoon van *Alhareth*.

De zesde, *Alhareth*, zoon van *Zjabalah*.

De zevende, *Almondar Alakbar*, dat is, *de Grootste*, zoon van *Hareth*.

D'achtste, *Alnooman*, broeder van *Almondar*.

De negende, *Zjabalah*, zijn broeder.

De tiende, *Aliaham*, een ander broeder.

De elfde, *Amr*, een ander broeder.

De twalefde, *Zjafnah Al'asgar*, dat is, *Zjafnah de Kleine*, zoon van *Almondar Alak-*

Alakbar. Deez verbrande de stad *Hiram*: waerom des zelfs nakomelingen, *Illon Almahrak*, dat is, *geslaght des brantstighters* genoemt zijn.

De dertiende, *Alnooman* (of *Alnaaman*) *Al'asgar*, de jonge, zijn broeder.

De veertiende, *Alnooman*, zoon van *Amr*, zoon van *Almondar*.

De vijftiende, *Zjabalah*, *Alnoomans* zoon, die tegen *Almondar*, zoon van *Maissam*, oorlogh gevoert heeft.

De zestiende, *Alnooman*, zoon van *Aliham*, of *Alhaim*.

De zeventiende, *Alhareth*, zijn broeder.

D'achtiende, *Alnooman*, of *Alnaaman*, *Alhareths* zoon.

De negentiende, *Almondar*, of *Almender*, *Alnoomans* zoon.

De twintighste, *Amr*, zijn broeder.

De een en twintighste, *Hajar*, de broeder.

De twee en twintighste, *Alhareth*, *Hajars* zoon.

De drie en twintighste, *Zjabalah*, *Alhareths* zoon.

De vier en twintighste, *Alhareth*, *Zjabalahs* zoon.

De vijf en twintighste, *Alnooman*, *Alhareths* zoon, die ook *Abukarb* en *Kotâm* geheten was.

De zes en twintighste, *Aliham*, *Zjabals* zoon, die ook heer van *Tadmur* was.

De zeven en twintighste, *Almondar*, zijn broeder.

De acht en twintighste, *Sjarahil*, de broeder.

De negen en twintighste, *Amr*, de broeder.

De dertighste, *Zjabalah*, zoon van *Hareth*, zoon van *Gabalah*.

D'een en dertighste, *Zjabalah*, *Alihams* zoon, die de laetste der koningen van *Gassan* was, en onder *Omar*, de tweede *Chalif* of Arabische keizer, *Mahomets* leere omhelsde. Daer na trok hy na *Konstantinopolen*, alwaer hy de Kristen leere beleed.

Over den reex of het bestek des tijts, in het welk de *Gassaniten* in *Syrie* geheerscht hebben, wort getwijfelt. Sommigen stellen een reex van vier, en andere een reex van zes hondert jaren.

Velen onder hen zijn *Hareths* of *Aretas* (gelijk die naem op Grieksch en Latijn uitgesproken wort) genoemt: maer dat alle de *Fylargen*, of stamvorsten der Arabieren, *Aretas* genoemt zijn, gelijk *Scaliger* wil, kan men tot noch toe uit de schriften der Arabieren niet zekerlijk bewijzen. Aldus stelt *Abulfeda* de ry der koningen van *Gassan*. Andere Arabische schrijvers stellen tot eersten koning van *Gassan*, *Alhareth*, zoon van *Amr*, zoon van *Amer*, zoon van *Hareth*, zoon van *Amriilkais*, zoon van *Mazen*, zoon van *Alazd*, &c. die ook *Ebn Abi Sjamir* genoemt is.

Na dezen *Alhareth* volghden in het rijk zeven en dertigh koningen, die den tijt van zes hondert en zestien jaren geregeert hebben, tot aen den laetsten *Zjabalah*, die onder de heerschappy van *Omar* het Kristendom omhelst heeft.

By aldien nu dit zoo is, en d'apostel *Paulus* op het vier en dertighste jaer des Heilants, volgens d'uitreekening der voornaemste tijtreekenaers, in een korf, ter venster uit, te *Damaskus*, door de muuren, ter neêr gelaten wiert, zoo zal deez koning *Aretas*, die 2 Kor. 11: vers 13. gedaght wort, en wiens lantvooght de stad *Damaskus* bewaerde, uit d'eerste koningen des geslaght der *Gassaniten*, misschien d'eerste *Hareth* zijn. Alhareth in de Schrift Aretas genoemt.

Deze nu zijn de koningen der oude Arabieren, die d'Arabische histori-schrijvers gedenken: hoewel by hen geenzins alle de koningen, die by hen over-al geregeert hebben, gedaght worden; maer die genen alleenlijk, welker rijk vermaert, en de plaetse, daer zy geregeert hebben, bekent was.

Dus verre zy dan gesproken van verscheide aeloude koningen der Arabieren, uit verhael der Arabische schrijvers. In 't kort zullen wy eenige oude historien, en Arabische koningen, die in de Schrift, by d'oude Grieksche en Latijnsche schrijvers, en inzonderheit by de Joodsche histori-schrijver *Flavius Josephus*, gedaght worden, laten volgen.

Dan het dient eerstelijk aengemerkt, dat het geen van deze oude Arabische koningen hier zal gezeit worden, niet van die koningen te verstaen is, die het binnenste van *Gelukkigh Arabie* bezeten hebben; maer inzonderheit die het gewest van *Gassan*, *Nabathea*, of *Petreesch Arabie*, dat na *Syrie*, *Egypten*,

en *Palestijn*, bezaten: met de welken d'uitheemsche volken, inzonderheit de Romeinen, geduurigh geoorloght hebben.

D'oude Arabieren leefden onder de heerschappye en rijk van vele koningen en heeren, als blijkt uit 1 Reg. 10: vers 5. 1 Kron. 9: 14: alwaer men leest, dat alle de koningen der Arabieren gout en zilver tot *Salomon* braghten: waer uit te besluiten is, dat meer als een koning, op een zelven tijt, over *Arabie* geheerscht heeft.

Koning *Ozias* trok tegen d'Arabieren, die na-by *Egypten* woonden, te velde, en stichte de stad *Eloth*, aen de Rode zee, en leide krijgsbezetting daer in. 1 Chron. 26: vers 7. *Joseph. lib.* 10. *Antiq.* 9.

Veltoght van Alexander de Grote in Arabie. Koning *Alexander*, *de Groote*, besloot, volgens verhael van *Strabo*, het gewest van *Arabie* te bemachtigen en in te nemen. Te dien einde had hy allerlei krijgsbehoefte en ook havenen doen vervaerdigen. Hy deed ook vaertuigen, ten deele in *Fenicie*, en ten deele op het eilant *Cyprus*, bouwen: welker zommigen gesloopt, en zommigen met nagels t'zamen gelascht waeren.

Deze vaertuigen wierden te lande, eene streke van zeven stadien, na de stad *Thapsakum*, op den stroom den *Eufrates* gelegen, gevoert, en daer na, na *Babylon*, langs den zelven stroom, afgebraght. Hy had ook eenige schepen van cypresbomen-hout in *Babylon* doen bouwen.

Men zeidt *Alexander* deze oorzake des oorloghs voorwende: dewijl d'Arabieren alleen van alle volken geene gezanten aen hem gezonden hadden: want het is zekerlijk, dat *Alexander* heer van allen traghte te zijn: en naerdien hy gehoort had, dat alleenlijk twee goden, als *Jupiter* en *Dionysius* (of *Bacchus*) van d'Arabieren gedient wierden, zoo beelde hy zich in, dat zy hem voor den derden god zouden aennemen en houden, indien hy hen overwonnen had, en 's lants vryheit, de welke zy te voore gehad hadden, herstelde. Dus verre *Strabo*. Doch hoe deze krijgstoerusting en velttoght tegen d'Arabieren afliep, wort wijder by *Strabo* niet verhaelt.

Q. Curtius getuight, dat *Alexander de Groote*, wanneer hy de stad *Tyrus*, in *Fenicie*, aen de Middellantsche zee gelegen, onder beleit van *Perdikkas* en *Kraterus*, belegert hield, met een vaerdigh krijghsheir van daer in *Arabie* trok: uit oorzake de woeste Arabieren ontrent dertigh van zijne *Macedoonsche* krijgsknechten, op den bergh *Liban*, ter neêr gehouwen hadden, zonder weinigen gevangen te nemen.

Desgelijks gedenkt *Polyenus* den velttoght en inval van *Alexander* in *Arabie*.

Arrianus verhaelt dit klaerder, wanneer hy schrijft, dat *Alexander* met eenige troepen van ruiters, schiltdragers en boogh-schutten, in *Arabie* trok, na den bergh *Anti-Liban* (of *Voor-Liban*) genoemt. Desgelijx schrijft *Plutarchus*, dat *Alexander* tegen d'Arabieren, die den *Anti-Liban* bewoonen, opgetrokken zy.

Na *Alexander* dit gewest eensdeels met gewelt, en eensdeels door verbonden, onder zijne maght gebraght had, keerde hy, na verloop van elf dagen, na de stad *Sidon*.

Doch uit dit schrijven van *Kurtius*, *Polyenus*, *Arrianus*, en *Plutarchus*, blijkt, dat *Alexander* alleenlijk *Arabie* of het gewest der Arabieren, ontrent *Syrie* en *Fenicie*, verovert hebbe: te weten, de *Nabateesche* Arabieren, die het lant van *Nabatea*, of de landen ontrent *Gassan* bezaten. Maer de velttoght van *Alexander* in *Arabie*, dien *Strabo* gedenkt, geschiede van de zijde van den *Eufrates*, aen den kant van *Babylon*, ontrent *Woest Arabie*.

Alexander, koning der Joden, overwon d'Arabieren: en nam hen vele plaetsen, in het lant van *Moabitis* en *Gaaladitis* af, die zy aldaer bezaten. *Alexander* trad ook met *Obodas*, anders *Obodos*, of *Obidas*, koning der Arabieren, ten strijde; doch wiert door heimelijke lagen, en meenighte der kemels, na rouwe en ontoegangkelijke enge wegen, neffens *Gadora*, (een vlek of stad van *Galaaditis*) gedreven. Dies hy nauliks zelf het leven behouden daer af braght, en na *Jerusalem* vlughte. Alexander, koning der Joden, overwint de Arabieren. Joseph.

Wanneer kort daer na de Joden zelfs tegen *Alexander* in oorlogh geraekt waeren, dwongen zy hem alle de plaetsen, de welke hy in het lant van *Moabitis* en *Gaaladitis* t'ondergebraght had, den Arabieren te herstellen, op dat ook zelfs d'Arabieren hunne wapenen tegen hem met hunne vyanden niet zouden vereenigen. Joseph.

Zoo

Antiochus beoorloght d'Arabieren. Joseph. lib. 13. Antiq. c. 23.

Zoo dra *Antiochus*, gebynaemt *Dionijs*, broeder van *Demetrius Eucerus*, koning van *Damaskus* geworden was, trok hy met zijn krijgsheir tegen d'Arabieren te velde. *Filippus*, zijn broeder, die onlangs het koningrijk van ganſch *Syrie* bekomen had, des verwittight, trok ter yl na de ſtad *Damaskus*, en kreegh die, door hulpe en beleit van *Mileſius*, de kaſteel-vooght, in; hoewel hy zich tegen dien ondankbaer toonde, en den bewezen weldaet niet vergold: dewijl hy wilde aengezien worden, de ſtad door ſchrik, en niet door verraet, ingekregen te hebben. Dies wiert *Filippus* by *Mileſius* verdaght, en verloor weer de ſtad *Damaskus*: want als hy naer buiten gegaen was, om zich te verluſtigen, ſloot *Mileſius* hem buiten, en behield de ſtad voor *Antiochus Dionijs*, zijnen broeder. Maer wanneer *Antiochus* d'aenſlagh van *Filippus* ter oore gekomen was, keerde hy ſchielijk uit *Arabie*. Doch aenſtonts daer na trok hy met een heir van acht duizent voetknechten, en acht hondert ruiters, in *Judea*. *Alexander*, koning der Joden, bedught voor den intoght van *Antiochus*, die d'Arabieren vechtender-hant overwonnen had, deed den geheelen oort, tuſſchen de ſtad *Antipatris*, na-by de bergen, en tuſſchen de ſtranden van *Joppe*, met eene diep gegrave gracht afſteken, en voor de gracht eenen hoogen muur ophalen, en dien, op ieder afſtant van hondert en vijftigh ſtadien, met houte toorens of kaſteelen verſterken, om *Antiochus* den doorgang te beletten; hoewel vruchteloos: want *Antiochus* vulde de gracht, en verbrande de houte toorens, en voerde gezwint zijn krijgsheir daer door in *Arabie*, zonder zich aen *Filippus*, die den doortoght traghte te beletten, te wreken. De koning der Arabieren deisde in 't eerſt met zijn volk na een voordeeligen oort: maer keerde daer na met zijn ruiterye, ten getale van tien duizent, ten ſtrijde, en beſprong onverziens de krijgsknechten van *Antiochus*; hoewel die ook hen mannelijk weêrſtant booden: waer uit een fel gevecht ontſtont. Wanneer nu *Antiochus* by-na de zeege in de hant had, quam hy, onder het herſtellen van zijn een verſlagen vleugel (of hoorn) te ſneuvelen. Waer op alle zijne krijgsknechten de vlucht namen. De meeſten hunner wierden in het gevecht, en onder het vluchten, verſlagen: maer d'overigen vervielen in het vlek *Kana*, dat in *Celeſyrie* gelegen is: alwaer zy door gebrek van lijftoght ſtorven: behalve zeer weinigen.

Wort geſlagen.

Aretas wort koning van Celeſyrie.

Na de doot van *Antiochus* rechten de *Damaſceners* een verbont met koning *Aretas* op, en maekten hem koning van *Celeſyrie*, daer *Damaskus* de hooftſtad van was, uit haet tegen *Ptolemeus*, zoon van *Minneus*, lantvooght van *Chalcis*, dat op den bergh *Liban* gelegen is.

Deez *Aretas* viel, ontrent vijf en tachentigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, met zijn krijgsheir in *Judea*, en overwon *Alexander de Janniter*, koning der Joden, by de ſtad *Adida*: doch hy maekte met hem, op zekere voorwaerden, vrede, en trok weêr na zijn lant.

Koning *Aretas* hield zijn hof in *Petra*, hooftſtad van *Nabatea*, en wort by d'Arabieren *Hareth* genoemt: gelijk reeds te voore gezeit is.

Joseph. lib. 14. cap. 1.

Wanneer na de doot van *Alexander*, koning der Joden, en na het overlijden van zijne gemalin *Alexandra*, *Hyrkanus*, zoon van *Alexander*, het rijk en ampt van hoogen-prieſterſchap aenvaerd had, zoo deed de broeder *Ariſtobulus* hem aenſtonts den oorlogh aen. Maer de meeſten verlieten *Hyrkanus*, en liepen tot *Ariſtobulus* over. Waer over *Hyrkanus* met d'overigen op de vlught ſtak. Dan eindelijk wiert een verbont van vrede getroffen: te weten, *Ariſtobulus* zou het rijk bezitten: maer *Hirkanus* dat afſtant doen, en met andere eer-ampten, als een broeder des konings, zich vernoeght houden: hier op veranderden zy van woonplaetſen: en *Ariſtobulus* begaf zich na het koninglijk hof, en *Hirkanus* in het huis van *Ariſtobulus*.

Wijders, *Antipater de Jonge*, die een *Idumeer*, en door koning *Alexander* en zijne gemalin tot vorſt over ganſch *Idumea* geſtelt, en namaels voorzorger van *Judea*, door den Roomſchen keizer, gemaekt wiert, was een vrient van *Hyrkanus*, en onderhield ook groote vrientſchap met d'Arabieren, en gaf by hen zijne kinderen ter bewaring, wanneer hy tegen *Ariſtobulus* oorloghde. Hy trouwde eene vrouw, uit deurluchtigen huize, onder

onder d'Arabieren, gesproten, met name *Cyprus*, en gewan daer by vier zoonen, als *Faselus*, *Herodes*, (die namaels koning van *Judea* wiert) *Josephus* en *Feroras*, en eene dochter, met name *Salome*.

Dies hield *Antipater* de maght van *Aristobulus* verdaght: en, bevreest voor den onderlingen haet en wrok, wist, door heimelijke lasteringen, zoo veel uit te werken, dat de voornaemsten en maghtighsten der Joden een eetgespan tegen hem oprechten: zeggende, dat het een onbehoorlijke zake was, te gedoogen, dat *Aristobulus* het rijk bezat, dat hy met gewelt ingenomen, en daer uit hy den oudsten broeder *Hyrkanus* gedreven, en hem van het voorrecht der eerstgeboorte berooft had. *Antipater* leide ook geduurigh de zelve woorden *Hyrkanus* te voore, met by-voegen, dat zijn leven hem niet veiligh was, 't en zy hy, met tijdelijk te vlughten, dat zocht te redden: want de vrienden van *Aristobulus* zijn broeder nacht en dagh overleiden, op wat wijze zy, met hem van kant te helpen, voor den anderen de heerschappye zouden vestigen. Eindelijk ried *Antipater* *Hyrkanus* na *Aretas*, koning der Arabieren, te vlughten, en beloofde hem zijne hulp en bystant: waer in *Hyrkanus* bewillighde. Dies trok *Antipater* voor af na koning *Aretas*, om van hem den eedt van getrouheit t'ontfangen: dat hy *Hyrkanus*, zijnen beschermeling, den vyanden niet zou overleveren. Wanneer *Aretas* dat by eede belooft had, quam *Antipater* weêr by *Hyrkanus* te *Jerusalem*. Niet lang daer na trokken zy beide des nachts uit de stad *Jerusalem*, en quamen met groote dagh-reizen in *Petra*, het hof van koning *Aretas*.

Voorts verzoght *Antipater*, met groot bidden, op koning *Aretas*, dat hy *Hyrkanus* in het koningrijk van *Judea* wilde herstellen: daer toe hy, door geduurigh aenhouden en geven van geschenken, *Aretas* eindelijk versprak en overrede. Ook beloofde *Hyrkanus*, dat hy, by aldien hy door zijne hulpe herstelt wiert, en zijn rijk herkreegh, hem het lant met de twalef steden, die zijn vader *Alexander* den Arabieren ontnomen had, zou weder geven. Deze steden waren *Medaba*, *Naballo*, *Livias*, *Tharabasa*, *Agalla*, *Athone*, *Zoara*, *Orona*, *Marissa*, *Rydda*, *Lusa*, *Oryba*.

Aretas, door deze beloften bewoogen, vervaerdigde eenen velttoght tegen *Aristobulus*, en trok met een heir van vijftigh duizent krijgsknechten, zoo voet, als rosvolk, op, en bevoght op *Aristobulus* de zege. Waer over vele krijgsknechten van *Aristobulus* tot *Hyrkanus* over-liepen. *Aristobulus*, aldus verlaten, wiert gedwongen na *Jerusalem* te vluchten. Maer *Aretas*, gesterkt met de krijgsheiren van Joden en Arabieren, vervolghde hem tot aen de stad *Jerusalem*, en belegerde en bestormde die. Ondertusschen wierden de veltgewassen door het gantsche lant vernielt: waer uit een groote dierte ontstont. Ook verlieten de voornaemsten der Joden hun lant, en vlughten na Egypten.

Midlerwijle zond *Pompejus*, die in *Armenien* tegen koning *Tigranes* oorloghde, *Scaurus*, veltheer der Romeinen, in *Syrie*: aen den welken zoo wel *Hyrkanus*, als *Aristobulus*, gezanten, om bystant, zonden. *Aristobulus* beloofde *Scaurus* vier hondert talenten: en *Hyrkanus* hem niet minder. Maer *Scaurus* aenveirde de beloften van *Aristobulus*: want deez was milt en rijk van gelt: maer *Hyrkanus* was arm en gierigh. Daer en boven was het zwaerder een zulke vaste en sterke stad, gelijk *Jerusalem*, te veroveren, als vluchtelingen, overloopers, en het graeuw der *Nabatheërs*, dat inzonderheit tot het oorlogen niet gezint was, te verjagen. Dies aenveirde *Scaurus*, om deze redenen, het gelt van *Aristobulus*, en zond aen koning *Aretas* en *Hyrkanus* gezanten, en liet door hen, uit den naem van *Pompejus* en de Romeinen, zeggen, dat zy van het belegh op te breken hadden: en, indien zy niet gehoorzaemden, voor vyanden des Roomschen volks zouden verklaert worden. Derhalve brak *Aretas*, die hier door met schrik en vreze bevangen wiert, van het belegh op, en week, uit *Judea*, na de stad *Filadelphia*. Maer *Aristobulus*, die wrake over het bestaen van *Aretas* en *Hyrkanus* wilde nemen, trok met een sterk krijgsheir tegen koning *Aretas* en *Hyrkanus* op, en raekte met hen, by eene plaetse *Papyro* genoemt, in het gevecht, en overwon hen. Aen de zijde der

der Arabieren bleven ontrent zeven duizent verslagen: waer onder ook *Cefalio*, broeder van *Antipater*, was.

Wanneer *Pompejus* de stad *Jerusalem* verovert had, voerde hy *Aristobulus*, die geweigert had aen hem de stad over te geven, met zijne twee dochters en twee zoonen, na *Rome*, en verhief, in zijne plaetse, *Hyrkanus*, tot het ampt van hoogen-priester.

Scaurus valt in Arabie.

Wijders, *Scaurus* trok met een krijgsheir in *Arabie*; doch wiert door de rouheit des lants belet de stad *Petra* te genaken. Maer hy verwoeste en verdelghde alle d'omleggende plaetsen: waer door hem vele rampen overquamen: naerdien een groote hongersnoot onder het krijgsvolk ontstont: den welken *Hyrkanus*, door bevel van *Antipater*, kooren en andere lijfs-behoeften toezond. Ook zond *Scaurus Hyrkanus* voor gezant aen koning *Aretas*, als die zijn gemeenzame vrient en gast was, en ried hem het verwoesten der landen voor eene zekere zom gelts af te koopen: daer *Aretas* voor de zom van drie hondert talenten in bewillighde: blijvende *Hyrkanus* daer borge voor. En op deze voorwaerden eindighde deze krijgh, met welgevallen van *Aretas* en *Scaurus*. Waer op *Scaurus* weêr met zijn krijgsheir uit *Arabie* trok.

Niet lang daer na ontnam *Markus Antonius*, veltheer der Romeinen, *Arabie*, koning *Aretas*, en *Idumea* koning *Antipater*, en gaf die gewesten aen *Kleopatra*, op haer verzoek, ten geschenk over. *Kleopatra* verpachte of verhuurde *Arabie* aen *Herodes*, koning van *Judea*, als ook d'inkomsten der landeryen ontrent *Jericho*, die hy rechtmatigh aen haer opbraght: naerdien hy haer vreesde te vertoornen. Als d'Arabieren bemerkten, dat het invorderen der schattingen *Herodes* aenging, zoo betaelden zy een wijle twee hondert talenten jaerlix: maer daer na wierden zy quaetwilligh en traegh om te geven: en gaven naulix eenige gedeelten, en die noch niet ten heele.

D'Arabieren willen aen Herodes geene schatting betalen.

Waer over Herodes in Arabie valt.

Wanneer dan *Herodes* een lange wijle in rust en vrede zijn lant bestiert, en groote inkomsten en schattingen daer uit getrokken had, zoo besloot hy eindelijk, door aenraden en bevel van koningin *Kleopatra*, d'Arabieren te beoorlogen, om wrake, over het weigeren van het opbrengen der tollen en schattingen, aen hen te nemen.

Herodes dan viel met een sterk toegerust krijgsheir van voetvolk en ruitery (dat hy *Antonius* tot bystant tegen *Julius Cæsar* zou gezonden hebben) in *Arabie*, en trok na de stad *Diospolis*, daer d'Arabieren hem beslooten t'ontmoeten: want die waeren van dezen velttoght verwittight. Aldaer ontstont een fel gevecht; maer de zege bleef aen de zijde der Joden.

Hy overwint d'Arabieren.

D'Arabieren trekken tegen Herodes weêr te velde.

Na d'Arabieren overwonnen waeren, vergaderden zy weêr een sterk krijgsheir by *Kana*, een plaetse in *Celesyrie*: alwaer zy de Joden verwaghten. *Herodes*, des verwittight, trok met het grootste gedeelte zijns heirs tegen hen op. Wanneer hy nu een wal of schans rontom de legers beval te slaen, om daer na, by gelegentheit van tijt, slagh te leveren, zoo riep het volk hem toe: dat hy het zammelen zou staken, en hen gezwint tegen d'Arabieren aenvoeren: want hun wel-gewapent krijgsheir, en de zege, de welke zy onlangs op d'Arabieren bevoghten had, gaf hen moedt en herte in 't lijf. Dewijl dan hunne hitte tot vechten nauliks scheen te kunnen bedwongen worden, besloot ook *Herodes* zich van de kloekmoedigheit zijner krijgsknechten te dienen, en verklaerde, dat hy voor hen in koenheit niet zou bezwijken. Hy trad dan gewapent voor den troep, die hem, in goede slagh-orde geschaert, volghde, tot den vyant in. Hier door wierden d'Arabieren, tot stommens toe, verslagen en verbaest, en boden weinigh tegenstants; maer de meesten, ziende dat zy de kloekmoedigheit en forsheit van hunne vyanden niet konden uitstaen, staken op de vlught. Ook was het met d'Arabieren gedaen geweest, 't en zy *Athenius*, veltheer van koningin *Kleopatra*, in dien oort, op *Herodes* en zijn krijgsheir ingevallen was. Deez, die een haet op *Herodes* had, verwaghte niet onbereit d'uitkomste van den slagh: want hy zou stil gezeten hebben, indien d'Arabieren gewonnen hadden: maer wanneer hy bemerkte, dat zy overwonnen wierden, zoo taste hy, met een by een geraepten troep van inwoonders, de krijgsknechten van *Herodes*, die afgemat waeren,

Maer worden door Herodes gestuit.

Athenius bespringt onverziens het krijgsheir van Herodes.

en zich de zege vastelijk inbeelden, onverziens [illegible], en baerde onder hen een grooten neerlaegh. Want naerdien de Joden hunne kraghten tegen hunne openbare vyanden afgemat hadden, en, door het beveghten der zege, wijd en zijd verstrooit lagen, zoo wierden zy lichtelijk door den vyant opgeslagen, en kregen vele wonden en dooden, op rouwe, ongebaende en oneffe plaetsen, daer hunne tegenpartyen bedreven waeren.

D'Arabieren verslaen de Joden.

Wanneer dan de Joden zich geweldigh verlegen en benart vonden, zoo grepen d'Arabieren weêr moedt, en traden ten strijde, en velden de vlughtende Joden ter neêr: waer over weinigen behouden in het leger quamen, of na het vlek *Ormiza* vlughten. *Herodes*, ziende zijn volk in onmaght, reed, in vollen ren, om hulptroepen uit: doch hy quam evenwel niet tijts genoegh weêrom: dewijl reeds de legers der Joden overrompelt en gevangen waeren.

Den Arabieren quam toen onvermoets een groot geluk over: naerdien zy de zege, daer zy zeer verre van waeren, bevoghten, en een sterk krijgsheir der vyanden t'onderbraghten. D'oorzake van dezen neerlaegh der Joden was de hertnekkigheit der krijgsöversten, die de bevelen van *Herodes* niet wilden gehoorzamen: want had het gevecht schielijk gedaen geworden, *Athenius* zou genen tijt gehad hebben, om lagen te leggen. Sedert dien tijt heeft *Herodes*, in weêrwrake, op d'Arabieren beginnen te rooven en stroopen, en velttoghten te doen; stellende zijn legers op de bergen: want hy hoede en waghte zich wel, om met zijn geheel krijgsheir hen slagh te leveren. Maer ondertusschen gewende hy zijn volk niet weinigh tot den arbeidt, en deed hen geduurighlijk in de wapenen oefenen, om dien schantvlek uit te wisschen.

Aerdbe- [illegible] [illegible]

Midlerwijle ontstont in *Judea* een zeer groote aertbeving, met neêrstorting van ontrent tien duizent huizen: hoewel het krijgsvolk weinigh schade leed: naerdien dat onder den blooten hemel zich onthield.

Deze neêrlaegh, die door het gerught vergroot wiert, ontstak in den vyant een ongemeenen moedt: als of nu de steden der Joden vernielt, de menschen verdelght, en geene tegenpartyen meer overigh waeren. Dies zy de gezanten der Joden, die gekomen waeren, om vrede in dezen jammerlijken staet te verzoeken, dooden, en aenstonts met groote kloekmoedigheit na 's vyants leger streefden. Maer die derfden hun aenkomste niet verwaghten: dewijl zy, van wegen den geleden ramp, moedeloos waeren, en staets-zaken scheenen verlooren te laten gaen, en by-na hoopenloos te zijn. Doch koning *Herodes* wekte hen, die dus verslagen waeren, weêr op, met hen hunne oversten te noemen, en hen, na zijn vermogen, moedt te geven. Wanneer hy d'edelmoedighsten tot beter hope gebraght had, bestont hy eindelijk ook het krijgsheir aen te spreken, dat in den aenvang des ramps na gene woorden noch reden wilde luisteren. Dies troostе en vermaende hy hen t'effens met deze woorden.

Rede van Herodes, waer door hy de krijgsknechten tot vechten aenmoedight. Joseph.

Wy zijn niet onkundigh, ô strijtbare mannen, dat vele rampen in dezen tijt onze aenslagen verhindert hebben: dies geen wonder zou zijn, dat ook de stoutsten daer door zouden verschrikt worden. Maer dewijl de krygh voor de deure is, en het geen, dat tot noch toe geschiedt is, zoodanigh is, dat het door uwe kloek en vroomheit kan verbetert worden, zoo moet ik u aenmoedigen en vermanen, op wat wijze ghy uwe oude vroomheit kunt behouden.

Eerst zal ik van den oorlogh spreken, en verklaren, hoe die om d'allerrechtveirdighste oorzake gevoert wort: naerdien wy door des vyants onrechtveirdigheit daer toe gedwongen zijn. Daer na zal ik toonen, dat deze dingen, de welke ons bedroeven, zoo zwaer niet zijn, alsse schijnen: en dat wy groote hope van overwinning hebben. Ik zal dan u lieden tot getuigen nemen van het geen, dat ik zeggen zal.

Ghy kent d'onrechtveirdigheit der Arabieren, en hoe meineedigh zy tegen alle andere menschen zich dragen: te weten, het is een goddeloose en barbaersche aert van menschen. Maer zy hebben ons inzonderheit geplaeght, en, om hunne gierigheit en wangunst, met geduurige rampen gequelt. Doch, om van alle andere weldaden, die wy dien volke bewezen hebben, niet te reppen, wie heeft hen, als wy, verlost? wanneer zy, toen Kleopatra op hen aenquam, hunne vryheit

stonden

ſtonden te verliezen. Want mijne vrientſchap en verbintenis met Antonius, en zijne weldadigheit tegen my, was d'oorzake, dat zy niet zwaerders leden; dewijl hy mij de in het werk te ſtellen, dat ook by my verdaght was.

Wanneer zy daer na door gebeden verworf, dat haer van beide lantſchappen (of rijken) eenige deelen zouden afgeſneden en gegeven worden, zoo heeft mijne naerſtigheit, om die dingen te bemiddelen, niet gemangelt.

Ik gaf dan groote geſchenken, en beſchaerde, door mijne eige onkoſte, beiden rijken veiligheit. Te weten, ik ſchoot twee hondert talenten uit, en bleef voor d'andere twee hondert borge, voor d'inkomſten van dat lant, het welk, dat eertijts ons behoorde, zy nu bezitten. Maer het was billijk, dat wy Joden ſchatvry waeren, en niemant eenigh gedeelte der landen miſte. Voorwaer het is onbehoorelijk, ter gunſte van d'Arabieren, die ons hunne behoudenis dank mogen weten, eenige onkoſten te doen. Maer het is noch veel onbillijker, dat de genen, die niet loogenen kunnen, dat zy de vryheit van ons gekregen, en daer over ons bedankt hebben, ons van de ſchulden verſteken: inzonderheit hunne vrienden, en in tijt van vrede: want trou en woort moet ook den vyant gehouden worden: maer nootwendigh heeft dat veel meerder plaetſe onder de vrienden: doch niet onder zoodanige, als zy lieden zijn, die achten niets eerlijks te zijn, 't en zy dat met gewin vermengt is, en het onrecht, dat om gewin gedaen wort, ongeſtraft moet blijven. Heeft men dan te twijfelen, of het onze plicht zou zijn d'onrechtveirdigen met een rechtveirdigen oorlogh te vervolgen: het welk God zelf wil, dat geſchieden zal, en beveelt ons altijt kracht en ongelijk te wreken, en allermeeſt in een oorlogh, die niet alleenlijk rechtveirdigh; maer ook nootwendigh is.

Want het is het wreetſte ding van allen, zoo alle de Grieken en Barbaren verklaren, dat zy, met het dooden van onze gezanten, begaen hebben: naerdien ook de Grieken willen, dat de Herauten of vreêboden heiligh en ontſchentbaer zijn. Wy hebben d'allereerlijkſte en allerheilighſte geboden der wet door engelen, dat is te zeggen, door gezanten, van God ontfangen. Want die naem kan ook God tot kennis der menſchen brengen, en den eenen vyant met den ander verzoenen.

Wat is dan ſchendiger, als gezanten, die met recht handelen, te dooden. Of wat heil hebben de genen in den oorlogh, of geluk in het overigh leven, na dien gruweldaet, te verwaghten. Gewiſſelijk, ik kan het niet bezeffen.

Iemant zou mogen zeggen: Het recht en billijkheit is by ons: maer by hen zijn de krachten en grooter krijgstroepen. Dan die reden is onzer menſchen onwaerdigh: want by de welken rechtveirdigheit is, by dien is ook God. Maer waer God is, daer kan geene meenighte noch ſterkte ontbreken. Nu wel aen, laet ons ook onze krachten overwegen. In het eerſte gevecht hebben wy gewonnen: in het tweede gevecht hebben wy hen in den eerſten aenval verjaeght: naerdien zy onzen aenloop niet konden uitſtaen. Wanneer wy de zege bevochten hadden, heeft Athenius ons, zonder den oorlogh aen te zeggen, met lage beſprongen. Doch dit magh veel meer een lage en tweede ongelijk, als hunne kloekmoedigheit, genoemt worden. Waerom hebben wy dan minder moets, die meerder hope moſten hebben? Of waerom behoeven wy voor de genen te vrezen, die altijts, wanneer zy zonder liſt moeten ſtrijden, den neêrlaegh krijgen. Maer wanneer zy ſchijnen t'overwinnen, dan doen zy dat door onrechtvaerdigheit.

Zoo iemant hen ook voor ſterker zou mogen houden, daer door behoorde hy des te meer tot ruſtigheit opgewekt te worden: want het is den edelmoedigen gene lof den zwakſten aen te taſten; maer ook zijnen ſterker te kunnen overwinnen.

Zoo de binnenlantſe neêrlagen, en d'onlangſe aertbeving, iemant moghten verſchrikken, zoo laete hy eerſt denken, dat het zelfſte d'Arabieren bedroogen heeft; dewijl die de zelve zwaerder oordeelen te zijn, als zy in'er daet is. Daer na is het onbetamelijk, dat een en de zelve oorzake hen ſtoutheit, en ons vreze aenbrenght. Want dat zy nu ſtout en koen zijn, zulx geſchiedt niet uit oorzake hen iet goets bewuſt is; maer dewijl zy gelooven, dat wy door ellenden onderdrukt zijn. Doch wanneer zy ons zullen zien op hen aenkomen, zal hen de ſtoutheit en moedt ontzinken, en ons daer door de moedt aengroeien: dewijl wy met de genen zullen ſtrijden, die zoo moedigh niet zijn: want wy zijn niet zeer gedrukt, noch dit is ons, gelijk eenige meinen, door Gods gramſchap overgekomen: maer het zijn toevallige gevallen.

By aldien nu dit door Gods wil en gehengenis geschiedt is, zoo is wonder dat d'ellende met zijne wil opgehouden, en hy met deze kastijding te vrede zy. Maer dat deze tegenwoordige oorlogh by God, als een rechtveirdige oorlogh, voor goet gekeurt wort, dat heeft hy zelf duidelijk verklaert: want zommigen zijn in het gansch lant door d'aertbeeving omgekomen; daer is nochtans niemant van u lieden, die de wapenen voert, iet quaet overgekomen is; maer gy zijt alle behouden: tot een klaer kenteken der goddelijke wil. By aldien gy nu gelijkerhant, met vrouw en kinderen, gestreden had, gy zoudt niemant van u lieden gemist hebben.

Dit dan overdenkende, en, het geen het grootste is, dat gy God t'allen tijde tot eenen beschermer hebt, zoo vervolght, door een rechtveirdigen oorlogh, een godloos volk, dat geen recht van vrientschap, noch trouheit van verbonden houdt; dat in het dooden der gezanten kloekmoedigh is, en het altijt op een vlughten stelt, wanneer een werk met rustigheit uit te voeren is.

Herodes trekt tegen d'Arabieren te velde.

Door deze reden wierden de herten der Joden geweldigh tot den oorlogh ontsteken. Na dan *Herodes* zijne krijgsknechten vol moedts en vuurs zagh, deed hy aen Gode offerhande, na 's lants wijze, en trok toen met het krijgsheir gezwint over den Jordaen, en sloegh zijn leger te *Filadelphia*, niet verre van den vyant, neer. Voorts besloot hy een kasteel, dat tusschen hen beide gelegen was, in te nemen: het welk hy oordeelde voor hem dienstigh te zijn; 't zy dat hy zou moeten strijden, of de legers na een veiliger oort over-voeren. Van gelijken bestonden ook d'Arabieren dit kasteel in te nemen, en hadden, ten dien einde, krijgsvolk voor af gezonden. Dies ontstont ontrent deze plaetse het gevecht. Eerst street men met schichten van verre: daer na wiert men hantgemeen. Aen beide zijden bleven eenigen doot. Eindelijk wierden d'Arabieren verslagen, en staken op de vlught.

Door dit gevecht kregen de Joden zoo veel hope en moedts, dat zy bestonden de beschanzing der Arabieren te sloopen, om de legers zelfs te veroveren: dewijl d'Arabieren hen weigerden slagh te leveren: want niemant trad ten strijde voor den dagh: zommigen waeren met groote vreeze bevangen: en inzonderheit had *Altenius*, veltheer der Arabieren, de doot van schrik op zijne lippen. Aldus wierden d'Arabieren gedwongen in ongeschaerde slaghorde ten strijde te treden, en trokken met de ruiterye, onder het voetvolk gemengt, uit de beschanzing, zonder de minste kloekmoedigheit of hope tot het gevecht te toonen. Eindelijk raekten d'Arabieren met de Joden hantgemeen, 't zy op betrouwen van hun sterker getal, of dewijl zy gedwongen waeren de Joden, die hen uit-terteden, te wederstaen. Na derhalve lang met twijfelachtigen kans gevochten was, en ter wederzijde vele gesneuvelt waeren, staken ten leste d'Arabieren op de vlught. In het vlughten ontstont onder hen een zeer groote neêrlaegh: want niet alleenlijk wierden zy door de scherpte des zweerts ter neêr gemaekt; maer zommigen ook door den drang des volks vertreden: andere dooden zich zelfs met hunne eige schichten. Dies bleven'er vijf duizent in het vlughten verslagen. Al het overigh volk vluchte in de legers; hoewel zonder zekere hope van behoudenis: en meer door gebrek van lijftoght, als water.

Wijders, de Joden, dewijl zy te gelijk met de vluchtelingen in de beschanzing niet konden dringen, omringden hen met een belegh, en beletteden dat zy genen bystant konden krijgen, noch het ontvluchten.

D'Arabieren, in deze verlegentheit gebraght, zonden gezanten aen *Herodes*, en verzochten eerst door hen vrede, daer na toevoer van water, tot lessching van hunnen dorst. Maer *Herodes* wilde de gezanten, noch gelt, voor de verlossing der gevangenen, (want zy booden hem vijftigh talenten aen) niet ontfangen; dewijl hy voor al begeerde straffe van hen voor de misdaden, die zy tegen zijne onderzaten bedreven hadden, te vorderen.

Arabieren geven zich aen Herodes over.

Wanneer d'Arabieren dan eindelijk van dorst zouden hebben moeten versmighten, zoo quamen zy by geheele troepen uitloopen, en gaven zich over, om gebonden en gevangen weg-gevoert te worden: zulx binnen den tijt van vijf dagen ten getale van vier duizent gevangen wierden. Maer ten zesten dage be-

slooten

flooten alle d'overigen uit te vallen, en den vyant aen te tasten: want zy wilden liever een gewisse doot kiezen, als allengs schandelijk sterven. Zy vielen dan gezamender hant uit de legers; hoewel weinigh bequaem tot den strijt: naerdien hen de moedt en kraght gebrooken was: maer zy rekenden de doot voor gewin, van wegen d'ongemeene zware rampen en onheilen. In het eerst gevecht quamen ontrent zeven duizent te sneuvelen. Wanneer de woede der Arabieren door dezen neêrlaegh getemt was, begaven d'overige zich aen *Herodes*, onder zijne bescherming, over, en namen hem tot hunnen verdediger aen.

Velttoght der Romeinen in *Arabie*.

Plin. lib. 6. c. 28. Strab. lib. 16. Elius Gallus, de derde lantvooght van *Egypten*, onder keizer *Augustus*, wiert door hem uit *Egypten*, met een gedeelte van de Romeinsche krijgsbezetting, (de welke in *Egypten* was) ontrent vier en twintigh jaren voor des Zalighmakers geboorte, na *Arabie* gezonden, ten einde hy die volken en plaetsen zou aendoen en doorsnuffelen: door welken velttoght ook zeer vele byzonderheden van dat lant getoont zijn.

Elius Gallus had tot den Arabischen velttoght ontrent tachentigh galeyen, met twee en drie ry riemen, en zeker slagh van schepen, *Phaselos* genoemt, te *Kleopatris*, (eene stad in *Egypten*, naby d'oude gracht des *Nyls* gelegen) doen bouwen, door aenraden van *Sylleus*, 's rijks voorzorger der *Nabatheërs*; hoewel niet zonder grooten misslagh: dewijl van het begin tot het einde nooit eenige schipstrijt te verwaghten was: want d'Arabieren, zoo *Strabo* getuighten, zijn niet zeer strijtbaer te lande, veel min ter zee. Doch wanneer hy de dwaling en misslagh vernam, deed hy hondert en dertigh last-schepen bouwen: met de welke hy wegh-voer: hebbende by zich ontrent duizent voetknechten van de genen, die in *Egypten* waeren, en van de strijtgenooten: waer onder vijf hondert Joden, en duizent *Nabatheers*, met *Sylleus* waeren. Te weten, *Herodes*, koning der Joden, zond *Elius Gallus* vijf hondert uitgeleze mannen uit zijn hellebaerdierschap tot bystant toe, die zich doorgaens treffelijk queten.

Ziet Pag. 74.

Na het uitstaen van vele rampen, quam *Elius Gallus* op den vijftienden dagh in het † *Witte vlek*, de grootste koopstad der *Nabateërs*, met verlies van vele schepen: welker zommigen, t'effens met de menschen, door den gevarelijken schipvaert, en niet door den oorlogh, vergaen waeren. De boosaerdigheit van *Sylleus* had dit uitgewerkt, die loogende, dat een krijgsheir over lant na het *Witte vlek* kon gevoert worden: daer nochtans de kemel-verkoopers met een groote meenighte van menschen en kemels, tot zoo verre, en verder, veiligh en veirdigh, van steen tot steen reizen. Maer dit quam hierom *Gallus* over; dewijl *Obodas*, koning der *Nabateërs*, zich niet zeer met de gemeine, en inzonderheit met oorloghs-zaken, bemoeide noch bekommerde, (welk gebrek allen koningen der Arabieren gemein is) en had alles aen de maght van *Sylleus*, zijnen voorzorger, overgegeven. *Sylleus* handelde alles met list en bedrogh, en traghte het lant te bespieden, en den Romeinen in het veroveren van eenige steden en volken by te woonen, op dat hy daer na alle die dingen zou bezitten, wanneer de Romeinen door ziekte, honger en kommer, en andere rampen, die hy toegestelt had, gesneuvelt waeren.

† Ziet Pag. 76.

Na *Gallus* met het krijgsheir door het *Witte vlek* getrokken was, reisde hy door zoodanige plaetsen, daer de kemels het water mosten dragen: het welk hem door quaetaerdigheit der geleiders overquam. Dies quam hy na vele dagen in het lant van koning *Aretas*, die *Gallus* vriendelijk ontfing, en geschenken aenbood. Maer door de verraderye van *Sylleus* wiert ook dit lant zwarelijk doorreist, den tijt van dertigh dagen, langs ongebaende wegen. Daer na quam hy in het lant der *Nomadum*, of veehoeders: het welk in'er daet voor een groot gedeelte woest, en *Atarena* genoemt was. De koning dezes lants heete *Sabus*.

In het door-reizen van *Atarena*, langs ongebaende wegen, versleet hy vijftigh dagen, en quam aen de stad der

Agraners, (of liever *Egraners*) en aen een ſtil en vruchtbaer lant. De koning der *Agraners* vlughte wegh, en de ſtad wiert met den eerſten aenval ingenomen. Van daer quam hy den zeſten dagh aen eenen vliet: alwaer de Arabieren in geſchaerde ſlagh-orde hem tegen trokken: waer van tien duizent verſlagen bleven: maer van de Romeinen alleenlijk twee: want zy waeren geheellijk onſtrijtbaer, weêrloos, en hanteerden zeer onervaren de wapenen, als boge, werpſpieſſen, zabel, ſlinger, en twee-ſnijdende heir-bijlen. Aenſtonts daer na nam hy ook de ſtad *Aska* in, de welke door den koning verlaten was. Daer na quam hy t'*Athrulla*, of *Athlula*, welke ſtad hy zonder ſlagh of ſtoot in-nam, en met krijgsbezetting verſterkte.

En na *Gallus* zich van reis-koſt, als koren en dadelen, verzien had, trok hy na *Marſyabas*, eene ſtad der *Rhamaniten*, die onder *Ilaſarus* ſtonden. Hy taſte deze ſtad aen, en belegerde haer zes dagen: maer brak, door gebrek van water, van het belegh op. Hy verſtont uit de gevangenen, dat hy niet
† Regio Aromatifera. meer als twee dagh-reizen van het † ſpeçery-lantſchap was, en verſleet zes maenden op den wegh, door ſchult der geleiders of wegh-wijzers. Eindelijk bemerkte *Gallus* dit bedrogh; maer te laet: dies keerde hy langs een anderen wegh, en quam op den negenden dagh te *Anagrana:* alwaer een gevеght voor viel. Den elfden dagh trok hy van daer, en quam by de *Zeven Putten*, de welke alzoo na haer getal genoemt zijn. Van daer trok hy door vreetzame plaetſen, en quam in het vlek *Chaalla:* daer na in een ander, met name *Malotha*, dat aen eenen vliet lagh. Daer na trok hy door woeſtijnen, de welke weinigh waters hadden, en quam in een vlek *Negra*, of *Hygra*, dat onder koning *Obodas* ſtont, en aen zee lagh. Op zijne wederkomſte leide hy den ganſchen wegh in den tijt van zeſtigh dagen af, dien hy te voore in zes maenden gedaen had. Van *Negra* voerde hy zijn krijgsheir na *Myoshormos*, of *Muizen-haven*, in den tijt van elf dagen over, en trok van daer na de ſtad *Koptus*, en quam met de gezonde krijgstroepen in *Alexandrye*. D'overigen had hy niet door oorlogh; maer door honger, kommer, ziekte en moeielijkheit der wegen, verlooren: want zeven waeren alleenlijk in den oorlogh geſneuvelt. Dies hielp deze velttoght niet veel tot de kennis der plaetſen; doch evenwel iets.

D'oorzake der rampen en onheilen quam by *Sylleus* toe, die ook te *Rome* om die zake ſtraffe geleden heeft. Want behalve deze zijne meineedigheit, de welke hy, onder ſchijn van vrientſchap, in het werk ſtelde, wiert hy namaels te *Rome* van andere misdaden overtuight, en het hooft afgehouwen. Want *Gallus*, indien *Sylleus* hem niet verleit en bedrogen had, zou gantſch *Gelukkigh Arabie* t'ondergebraght hebben: want *Sylleus* had belooft *Gallus* den wegh te wijzen, en hem in alles, met lijftoght en andere reis-behoeften, by te ſtaen: maer hy verrighte alles liſtelijk en met lagen: want hy wees geen veiligen wegh noch ſchipvaert aen: maer voerde hem door ongebaende en lange omwegen, en door plaetſen, daer men alles gebrek had. Daer en boven had hy hem in het bouwen der ſchepen misleit. Dus verre uit *Strabo*.

Zoo *Dio* getuight waeren deze Ro- Lib. 53.
meinen d'eerſte, en ook alleen onder de Romeinen, die in *Gelukkigh Arabie*, tot aen *Athlula*, of *Athrulla*, ten oorlogh getrokken zijn. In dien velttoght heeft *Gallus* ſteden verwoeſt, de welke by d'oude ſchrijvers, die voor *Dio* (vier en twintigh jaren voor des Zalighmakers geboorte) geſchreven hebben, niet gedaght worden, als *Egra*, *Anneſtus*, *Eska*, *Maguſus*, *Tammakus*, *Labecta*, *Mariaba*, zes duizent ſchreden in den omtrek groot, en *Karipeta*, derwaerts *Gallus* zeer verre getoogen was.

De koning van *Gelukkigh Arabie*, volgens ſchrijven van den zelven *Dio*, was *Sabos* geheten. En alhoewel niemant in 't eerſt *Elius* ontmoete, noch te voorſchijn quam, zoo koſte hem evenwel die toght geene kleine moeite en arbeit: want de woeſtheit des lants, de hitte der zon, en het water, uit de natuur quaet, plaeghden hem en zijn volk zoodanigh, dat een groot gedeelte des heirs te ſneuvelen quam. Deze ziekte is geen van d'onze gelijk. Zy taſte het hooft aen, en doode, na dat uitgedrooght was, aenſtonts vele menſchen. Den genen, die de doot ontkomen waeren, zakte deze ziekte door het

het ganſch lichaem na de beenen, die zy zoodanigh trof, dat geen genees-middel dienſtigh was, dan dat iemant olye, met wijn vermengt, dronk, en zich daer meê ſmeerde. Doch dit moght zeer weinigen gebeuren te doen: dewijl geen wijn noch olye op die plaetſen valt. Noch de Romeinen hadden genen overvloet van beide met zich genomen. Onder deze qualen vielen d'Arabieren op de Romeinen aen, namen hunne ſteden weêr in, en dreven hen uit hun lant: daer zy te voore, zoo dikwils zy den Romeinen, ſlagh leverden, te kort ſchooten, en den neêrlaegh kregen, en eenige ſteden verlooren.

Sylleus traght Salome, Herodes zuſter, te trouwen. Joſeph.

Wanneer *Sylleus*, voorzorger en rijksraet van *Obodas*, koning der Arabieren, om het verrichten van eenige lants-zaken, by *Herodes*, koning der Joden, te *Jeruſalem* gekomen was, en *Salome*, *Herodes* zuſter, over maeltijt aenſchouwde, zoo kreegh hy zin in haer, en quam, bemerkende dat zy eene weduwe was, met haer in geſprek. *Salome*, de welke door den broeder *Herodes* qualijk gehandelt wiert, en eenighzins door het wezen van *Sylleus* bekoort was, ſcheen genegentheit te toonen, om met hem te trouwen. Ook vielen onder de maeltijden, die eenige dagen prachtigh gehouden wierden, geene kleine tekenen van over-een-koming en onderlinge liefde voor. Des konings byzitten verwittighden des den koning; hoewel niet zonder laggen. Maer *Herodes* hier meê niet vergenoeght, vroegh zijnen broeder *Feroras* daer na, en beval hem op *Sylleus* en *Salome* over maeltijt het oogh te houden, en naeuwe achting te geven, hoe zy zich tegen elkanderen genegen toonden. Deez diende *Herodes* aen: dat zy, met elkanderen toe te wenken, en aen te zien, genoechzaem toonden, wat zy voor hadden.

Daer na trok *Sylleus*, die reeds verdaght geworden was, wegh; maer quam, na verloop van twee of drie maenden, om de zelve oorzake, weêr te rugh, en ſprak met *Herodes* over die zake, en verzocht *Salome* ten wijve: onder voorgeven, dat deze namaeghſchap hem, om den handel der Arabieren, zou dienſtigh zijn: welker heerſchappye hem toequam, en reeds voor een groot gedeelte te beurt gevallen was. Wanneer *Herodes* daer van met de zuſter. *Salome* geſproken had, en haer afvroegh, of zy gezint was aen *Sylleus* te trouwen, gaf zy lichtelijk het ja-woort daer op. Als daer na *Sylleus* het omhelzen van den Joodſchen godsdienſt te voore geleit wiert, indien hy *Salome* zou willen trouwen, en het anders hem niet geoorloft zou zijn, zoo ſloegh hy af, die voorwaerden in te gaen, en zeide dat hy van zijne lantsluiden zou geſteenight worden, indien hy zulks te doen quam. En alzoo trok hy onverrichter zake wegh. Over het weigeren van *Salome*, wiert *Sylleus* met eene onverzoenelijke hate tegen *Herodes* ingenomen, en brouwde hem vele rampen en onheilen. Deez *Sylleus* was een ſchrander en arghliſtigh man, en in het bloeien van zijn leven, en ſchoon en wel gemaeckt van leden.

Arabiſche oorlogh ontſtaet door de Trachoniteſche roovers.

Midlerwijle koning *Herodes* na *Rome* getrokken en buiten zijn rijk was, ontſtont een Arabiſche oorlogh uit deze oorzake. D'inwoonders van † *Trachon*, welk lantſchap keizer *Auguſtus Zenodorus* ontnomen, en *Herodes* gegeven had, waeren verbooden rooveryen te pleegen, en wierden gedwongen zich op den lantbouw te leggen: want d'inwoonders dier plaetſen leefden gaerne by den roof, en waeren gewoon uit het lant van *Damaskus* een roof te halen. Dan dit ſlagh van leven behaeghde hen niet; noch d'aerde braght rijkelijk vrughten voort. Zy onthielden zich evenwel in 't begin, door dwang van *Herodes*, van den inwoonders quaet en leet aen te doen, tot groot lof van *Herodes* naerſtigheit. Maer wanneer *Herodes* na *Italie* vertrokken was, deden de *Trachoniters* een gerught van zijn overlijden loopen: waer door zy afvielen, en tot het plegen van hunne oude rooveryen keerden: doch wierden, by afwezen van *Herodes*, door zijne veltöverſten getemt en bedwongen. Wijders, veertigh der voornaemſte, en belhamels der roovers, verlieten hun vaderlant, en vlughten na *Arabie*, die *Sylleus* ontfing en aennam, uit haet tegen *Herodes*: ter oorzake hy het huwelijk van *Salome*, *Herodes* zuſter, niet had kunnen verwerven.

† Zie beſchrijving van Paleſtijn, pag. 75.

Wanneer deze een zekere vaſte plaetſe te bewoonen van hem hadden gekregen, zoo plaeghden en quelden

zy

zy niet alleenlijk *Judea*; maer geheel *Celesyrie* met rooven en stroopen, en sleepten den roof en buit in hunne schuil-plaetsen, zonder *Sylleus* hen daer over wilde straffen: maer stijfde hen in hun quaet bedrijf.

Na *Herodes* weêr uit *Italie* gekomen was, bevond hy dat zijn volk door de roovers veel schade geleden had: maer dewijl hy hen niet kon onder zijn gebiedt brengen, uit oorzake zy onder bescherming der Arabieren stonden, en evenwel het geleden ongelijk niet ongewroken wilde laten, zoo trok hy in het lant van † *Trachon*, en doode hunne huisgenooten. Door dezen daet wierden de *Trachoniters* noch oploopender en heeviger: inzonderheit, dewijl zy eene wet hadden, uit welker kracht zy den manslaght der huisgenooten niet ongewroken mosten laten. Dies sloegen zy allen gevaer in de wint, en plaeghden het gansch gebiedt van *Herodes* geduurighlijk met vyantlijke invallen en strooperyen.

† Ziet beschrijving van Palestijn, p. 78.

Koning *Herôdes* maekte des den lantvooghden van *Syrie*, *Saturninus* en *Volumnius*, die door keizer *Augustus* gezonden waeren, bekent, en vorderde de roovers ter straffe. De roovers, dit hoorende, rukten met grooter meenighte, t'hunner versterking, ten getale by-na van duizent, t'zamen, en verwoesten landen en vlekken, en matsten alles ter neêr, wat hen voorquam: dies *Herodes* op *Sylleus* het overgeven der roovers verzoght, en het geleent gelt, nu de tijt verstreken was, weêrom eischte: te weten, zestigh talenten, de welke hy koning *Obodas*, door *Sylleus*, geleent had. Maer *Sylleus*, die zelf, na *Obodas* uit de regeering gestooten was, alles verrighte, loogende dat de roovers in *Arabie* waeren, en schoorvoete het gelt weêrom te geven: waer over by *Saturninus* en *Volumnius* gepleit wiert. Eindelijk wiert door hen uitgesproken en gewezen, dat de schult binnen den tijt van dertigh dagen zou weêrom gegeven, en d'overloopers uit beide rijken herstelt worden. Maer in het rijk van *Herodes* wiert niet een eenige Arabier gevonden: 't zy die uit quaetaerdigheit, of uit eenige andere oorzake wegh-gevlught waeren. Doch d'Arabieren wierden overtuight, dat zy de roovers tot zich genomen hadden.

Wijders, na de bestemde tijt van dertigh dagen verstreken was, wilde *Sylleus* zich aen het verdragh niet houden. Maer *Herodes* stelde de herstelling van 't gelt en roovers in 't werk, en besloot de hertnekkige Arabieren, met verlof van *Saturninus* en *Volumnius*, te beoorlogen. Hy viel dan met een krijgsheir in *Arabie*, en leide in drie dagen tijts zeven pleister-plaetsen af. En gekomen by het kasteel, daer op zich de roovers onthielden, nam hy dat met den eersten aenval in. Hy sloopte de vesting *Rapta* genoemt, zonder eenige andere schade aen d'inwoonders des lants te doen. En wanneer *Nacebus*, veltôverste der Arabieren, hen tot bystant gekomen was, zoo viel'er een geveght voor: in het welk weinigen van *Herodes* zijde bleven: maer vijf en twintigh Arabieren, met den veltôversten *Nacebus*, quamen te sneuvelen. De overigen wierden op de vlught gedreven.

Herodes valt met zijn leger in Arabie.

Na *Herodes* zich in dezer wijze aen de roovers gewroken had, braght hy drie duizent *Idumeërs* in het lantschap van *Trachon* over, om aldaer de rooveryen te weeren. Den Romeinschen veltôversten, die in *Fenicie* lagen, verwittighde hy by brieve, dat hy alleenlijk het recht, dat zy hem toegestaen hadden, tegen de hertnekkige Arabieren gebruikt had, en daer boven niet gegaen was: het welk ook door hunne onderzoeking namaels waer bevonden wiert. Maer anders wiert *Sylleus*, die zich toen te *Rome* bevond, de zake door boden bekent gemaekt, die, na hunne wijze, alles hooger op gaven.

Doet in Trachon het rooven beletten.

Sylleus, die reeds te voore by keizer *Augustus* kennis had gekregen, wandelde, op de komste der booden, by geval voor het paleis. Zoo dra deez dit hoorde, veranderde hy van kleding, en trad in rou-gewaet tot den keizer, en verhaelde, hoe *Arabie* door den krijgh geschonden, en het gansch rijk door *Herodes*, met zijn ingevallen krijgsheir, verwoest was. Daer en boven klaeghde hy, met tranen in d'oogen, dat twee duizent en vijf hondert der voornaemste Arabieren gesneuvelt, (waer onder zijn vrient en bloetverwant *Nacebus*) en groote goederen en rijkdommen gerooft en na *Rapta* gevoert waeren. Al het welk, zeide *Sylleus*, door nalatigheit van *Obodas* geschiedt

Sylleus klaeght over den neêrlaegh der Arabieren aen keizer Augustus.

fchiedt en bygekomen is, die geene krijgs-troepen vaerdigh noch gereet, noch in zijn afwezen een bequamen veltöverfte had. Wanneer *Sylleus* dit zeide, en daer by voeghde, dat hy die reize niet zou aenvaert hebben, 't en zy hy geloofde, dat de keizer d'algemeine vrede van alle behertighde: noch *Herodes* zou, indien hy t'huis geweeft was, die vrede, dan tot zijn groot nadeel, gebroken hebben.

Des keizers onbenoegen over Herodes.

De keizer, door deze klaghte bewoogen, vroegh aen *Herodes* vrienden, die toen by geval daer tegenwoordigh waeren, en aen de genen, die onlangs uit *Syrie* gekomen waeren, alleenlijk dit, of *Herodes* eenigh krijgsheir buiten de palen zijns rijks gevoert had. Wanneer zy dit nootwendigh moften bekennen, en de keizer d'oorzake des velttoghts niet gewaerdighde aen te hooren, zoo wiert hy noch meerder vergramt, en fchreef aen *Herodes*: dat hy hem, tot dus lang, als eenen vrient gebruikt had: maer voortaen voor eenen onderdaen zou houden. *Sylleus* fchreef ook over deze zake aen d'Arabieren: die, door deze brieven, trots en opgeblazen wierden, en wilden de roovers, die wegh geloopen waeren, niet weêrom geven, noch het geleent gelt betalen, noch voor de gehuurde weiden eenigh gelt uitfchieten: want zy fteunden hier op, dat *Herodes* den keizer beleedight had. Zelfs de *Trachoniters* dienden zich ook van deze gelegentheit, en ftonden met de krijgsbezettingen der *Idumeërs* op, en vereenight met d'Arabifche roovers, die hun lant verwoeft hadden, woeden wonderlijker wijze tegen hen; hoewel meer uit wrake, als gewin.

Dit alles verdroegh *Herodes*: want hy had veel minder ftoutheit en betrouwen by zich, nu de keizer zich beleedight vond. Eerftelijk nam de keizer de gezanten, die gezonden waeren, om zijne zaken te verrighten, niet eens aen. Wanneer zy voor de tweede-male quamen, zond hy hen onverrichter zake weêrom.

Sylleus vermeerderde in *Herodes*, die geweldigh beangft was, de vreze, en maekte den lichtgelovigen keizer alles wijs, wat hy wilde, en ftont na grooter dingen: want na het overlijden van *Obodas* was *Eneas*, anders *Aretas* genoemt, in het rijk der Arabieren gevolght. *Sylleus* traghte dezen *Aretas* door lafteringen de fchop te geven, en de heerfchappye aen zich zelf te nemen: ten welken einde hy veel gelts onder de hovelingen uitdeilde, en beloofde ook den keizer veel te geven, die op *Aretas*, gelijk *Sylleus* ook des wel wifte, vertoornt was: dewijl hy ongevraeght, en zonder zijnen raet, het roer der regeering t'aenvaerden had. Eindelijk zond *Herodes* brieven aen den keizer: en daer neffens eene goude kroone van vele talenten waerdigh. In dezen brief befchuldighde hy *Sylleus*: dat hy, als d'allerondeugenfte knecht, *Obodas* met vergif omgebraght had, by wiens leven hy zich ook ter beftiering des lants ingedrongen had: de vrouwen der Arabieren onteert, en eenen wegh met geleent gelt, om de heerfchappye te bemaghtigen, gebaent had.

De keizer gewaerdighde ook deze gezanten niet te hooren, en verwierp hunne gefchenken, en liet hen onverrichter zake weêr vertrekken.

Midlerwijle verflimmerden de zaken der Joden en Arabieren van dagh tot dagh: dewijl alles in oproer raekte, zonder iemant dien ftilde: want d'een der Arabifche koningen had zijne heerfchappye noch niet geveftight: en kon dienvolgens zijn volk niet bedwingen. Maer *Herodes*, uit vreze van den keizer des te meer te vertoornen, indien hy zich zelven verdedighde, wiert genootzaekt allen ongelijk, dat hem aengedaen wiert, te lijden en gedoogen. Wanneer hy ten lefte geen eind aen de onheilen, die hem overquamen, wift te vinden, befloot hy weêr gezanten na *Rome* te zenden, om t'onderftaen, of hy iet billijker van den keizer kon verwerven. Dit gezantfchap wiert door *Niklaes*, de *Damafcener*, bekleet.

Herodes zend eenen gezant na Rome aen den keizer.

Zoo dra deez te *Rome* gekomen, en in het paleis getreden was, nam hy voor, behalve den laft, dien hy had, *Sylleus* te befchuldigen: want hy befpeurde, dat d'Arabieren onder elkanderen oneens waeren. Zommigen hunner wezen al het bedrijf van *Sylleus* aen, en toonden klarelijk uit de brieven, die door de tegenpartyen onderfchept waeren, dat de meeften verwanten van *Obodas*, door zijn beleit, gedoot waeren.

De gezant, *Niklaes* verzuimde deze

toevallige gelegentheit niet; maer nam die tot zijn voordeel, en diende zich daer van, en traghte *Herodes* weêr in des keizers gunste te brengen: want hy wiste, dat hy, by aldien hy van de verdediging van *Herodes* begon, den keizer tot een herden rechter zou hebben: maer by aldien hy *Sylleus* beschuldighde, dat hem dan geene gelegentheit zou ontbreken, om zijnen koning te voldoen.

Sylleus wort by den keizer beschuldight.

Wanneer dan de dagh, op den welken de zake zou voorgedragen worden, vast gestelt was, betighte *Niklaes*, in het by-zijn van *Aretas* gezanten, *Sylleus* geweldigh, en zeide ront uit, dat hy zijnen heer en koning en vele Arabieren gedoot had: ook gelt, om d'algemeine ruste te stooren, geleent, en voorname vrouwen, zoo te *Rome*, als in *Arabie*, onteert had: dat ook de keizer, dat de allerzwaerste laster en gruweldaet was, door zijne loogenen verleit was: dien hy niets waerachtighs, nopende *Herodes* bedrijf, verwittight had. Wanneer men tot dit punt vervallen was, sprak de keizer daer tusschen, en beval *Niklaes* al 't ander over te slaen, en dit alleenlijk nopende *Herodes* te zeggen: of hy met geen krijgsheir in *Arabie* gevallen was? of hy geene twee duizent en vijf hondert menschen gedoot, en het lant, met het wegvoeren van gevangenen, berooft had? Hier op antwoorde de gezant *Niklaes*: dat hy, nopende die dingen, inzonderheit bericht kon doen, dat niet 't minste gedeelte daer waer van was: gelijk zy van hem verhaelt waeren: noch *Herodes* des keizers gramschap hier over verdiende. Wanneer de keizer dit buiten vermoeden gehoort had, en hierom des te naerstiger toeluisterde, zoo maekte de gezant *Niklaes* hem eerstelijk de vijf hondert geleende talenten bekent: als ook de hantschrift, in de welke geschreven was, dat *Herodes* zou geoorloft zijn, na verloop van den bestemden tijt, pant uit het gansch lant te halen: daer na, dat deze geene vyantlijke velttoght was; maer een uitvoering van recht, en hervordering van schult of geleent gelt. Dit was ook niet aenstonts in 't werk gestelt; hoewel zulx uit kraght van de hantschrift kon gedaen worden; maer *Saturninus* en *Volumnius*, lantvooghden van *Syrie*, waeren dikwils te voore over die zake aengesproken.

Eindelijk had *Sylleus*, ten overstaen der gezanten, by de stad *Berytus*, (in *Fenicie*, aen de Middellantsche zee gelegen) by des keizers fortuin gezwooren, dat hy in den tijt van dertigh dagen het gelt en d'overloopers van *Herodes* weêrom zou geven. En dewijl *Sylleus* geen van alle volbraght had, zoo vervoeghde zich *Herodes* weêr by de lantvooghden, die hem toestonden pant te nemen. En aldus was *Herodes* ten leste in *Arabie* getrokken. Dit is dien krijgh, voeghde *Niklaes* daer op, dien de tegenpartyen zoo vervaerelijk weten uit te krijten en vergrooten. Nu is noch overigh, zeide hy, om van de gevangenen te spreken, en hief aldus aen.

De roovers van *Trachon*, die in 't eerst veertigh waeren, en aenstonts daer na sterker in getale wierden, namen *Arabie* tot hunne schuil-plaetse. *Sylleus* onderhield en voede hen, tot nadeel van alle menschen, en gaf hen landen, en was deel-genoot aen den roof en buit: hoewel *Sylleus* ook door den zelven eedt gehouden wiert deze roovers en het geleent gelt op den gezetten tijt te herstellen. Ook kan *Sylleus* niet bewijzen, dat iemant, behalve deze, in *Arabie* gevangen zy: ja eenigen onder hen zijn vry gemaekt. Hoor nu, ô! keizer, het allerloogenachtigste verziersel, dat hy, om uwe gramschap te verwekken, verzonnen heeft: want ik zegh met waerheit, dat toen eindelijk *Herodes*, wanneer het krijgsheir der Arabieren ons had besprongen, en d'een en ander van ons gesneuvelt was, genootzaekt was tegenweêr te bieden: en *Nacebus*, veltöverste der Arabieren, en vijf en twintigh anderen, en niet meer, ter neêr gevelt heeft. Maer *Sylleus* heeft ieder man op hondert begroot, en het getal der gesneuvelden op twee duizent en vijf hondert gebraght. Dus verre de gezant *Niklaes*.

De keizer, hier door ontstelt, keerde zich met een grimmigh gelaet na *Sylleus* om, en vroegh hem, hoe vele Arabieren in dat gevecht gesneuvelt waeren. Toen wiert *Sylleus* bedeest, en bekende, dat in het getal gedwaelt was. Voorts wierden de voorwaerden der hantschriften, d'antwoort-brieven der lantvooghden, en brieven der steden,

gele-

gelezen, die de klaghten, nopende de roovers, behelsden.

Ten leste quam de zake zoo verre, dat de keizer *Sylleus* ter doot doemde, en *Herodes* in genade weêr aennam, en zich met hem verzoende. Ook beroude het den keizer, dat hy, zijnde opgeruit door lasterklap, aen *Herodes* zoo hert geschreven had: het welk hy ook *Sylleus* verweet: als ook, dat hy, opgehitst door loogenen, van de plighten van vrientschap afgeweken was. In 't kort, de keizer zond *Sylleus* weêr in zijn lantschap, om straffe van zijn misdrijf te geven, na hy zijnen schuldenaers zou voldaen hebben. Maer de keizer liet niet af op *Aretas* vergramt te zijn; dewijl deez de koninglijke waerdigheit en maght aen zich genomen had, eer hy die van hem ontfangen had. De keizer wilde ook *Arabie* aen *Herodes* geven: maer dewijl *Herodes* groote moeielijkheit met zijne zoonen overgekomen was, (als die hem na het leven stonden, en hy ter zelver tijt daer over aen den keizer, by brieven, klaghtigh viel, wat hy met hen doen zou) zoo vond de keizer raetzaem, *Herodes*, om zijnen hoogen ouderdom, en droevigen toestant ontrent zijne zoonen, met geen ander rijk te belasten.

Aretas wort koning van Arabie.

Evenwel vergunde de keizer den gezanten van koning *Aretas* toegang, en bevestighde hem, na het aenvaerden der geschenken, door zijn gezagh, in het rijk van *Arabie:* niet tegenstaende hy de gezanten te voore, over zijn reukeloos aennemen der heerschappye, zonder des keizers gevoelen af te waghten, beschrobt had.

Wanneer *Sylleus* weêr in zijn vaderlant gekomen was, zoo wilde hy des keizers bevelen niet gehoorzamen, noch de schulden betalen; maer hy bedreef daer en tegen noch meerder dootslagen. Ook traghte hy, door den hellebaerdier *Korinthus*, koning *Herodes* om hals te brengen.

Sylleus wort te Rome by den keizer beschuldight. Joseph. Antiq. lib. 17. cap. 4.

Niet lang daer na scheepte *Sylleus* weêr na *Rome* over, zonder des keizers bevelen gedaen te hebben: alwaer *Antipater* hem by den keizer met de zelve misdaden betighte, daer *Niklaes*, de gezant van *Herodes*, hem meê betight had. Hier by vervoeghde zich koning *Aretas*, die *Sylleus* veel moeite brouwde, en hem het ombrengen en dooden van vele eerbare mannen in de stad *Petra*, tegen zijn wil en dank, te laste leide: inzonderheit het dooden van *Sohemus*, een man, die in alle deughden uitmunte. Ook wiert hem het dooden van *Fabatus*, des keizers voorzorger, te läst geleit. *Sylleus* diende zich ook van dezen *Fabatus*, die zijn gunstgenoot was, tegen *Herodes*: maer *Herodes*, door het geven van meerder gelt, vervreemde *Fabatus* van *Sylleus*, en voerde door hem uit, het geen de keizer bevolen had. Maer wanneer *Sylleus* niet met allen gegeven had, zoo klaeghde hy *Fabatus* by den keizer aen, en zeide, dat hy, in het bekleden van zijn ampt, meer tot voordeel van *Herodes*, als van den keizer was. *Fabatus*, die tot noch by *Herodes* in de grootste eere gehouden wiert, hier door tot gramschap verwekt, braght de geheime aenslagen van *Sylleus* aen den dagh. Te weten, in het hellebaerdierschap van *Herodes* was een zeker *Korinthus*, wiens trouheit koning *Herodes* zeer veel plagh toe te schrijven. *Sylleus* kocht dezen man met gelt om, en braght hem zoo verre, dat hy hem beloofde *Herodes* te vermoorden. Wanneer *Fabatus* dit uit *Sylleus* zelven vernomen had, maekte hy aenstonts koning *Herodes* bekent, dat *Sylleus* zijnen hellebaerdier *Korinthus* met gelt omgekocht had: weshalve hy *Herodes* ried dien in verzekering te nemen. Ook twijfelde *Herodes* niet dat te doen; dewijl deez *Korinthus*, schoon in het hof van *Herodes* opgevoedt, evenwel uit *Arabie* geboortigh was.

Herodes dan dwong, door pijne, dezen *Korinthus*, de belijdenis van den voorgenomen daet af, en vorschte alles uit hem met groote naerstigheit op. Hy deed ook twee andere Arabieren, die by den zelven *Korinthus* gevonden, en door hem beklapt wierden, vatten. De een was een vrient van *Sylleus*, en d'ander een voorname *Fylarg* of stamvorst der Arabieren. Deze, ter pijnbank gebraght, beleden ook, dat zy des wegen uit *Arabie* gekomen waeren, om *Korinthus*, door belooven van veel gelts, tot het bedrijven van den moort van *Herodes*, op te hitsen en aen te porren, en ook tot het werk te helpen, indien des noodigh was. *Saturninus*, lantvooght van *Syrie*, deed hen alle onder-

vragen, en zond hen voorts na *Rome*, om nader ondervraegt en gestraft te worden: alwaer *Sylleus* het hooft afgehouwen wiert. Strab. lib. 16.

Oorlogh tusschen *Herodes*, de viervorst, en koning *Aretas*.

Joseph. Antiq. lib. 18. cap. 7. TUsschen koning *Aretas*, die koning *Obedas* in zijn rijk gevolght en te voore *Eneas* genoemt was, en tusschen *Antipas*, de viervorst van *Galilea* en *Perea*, die by d'evangelisten doorgaens *Herodes*, en ook *koning Herodes* genoemt wort, ontstont een oorlogh uit deze oorzake. Deze *Antipas*, of *Herodes*, de viervorst, had eene dochter van koning *Aretas* ten wijve genomen, en daer meê een langen tijt geleeft. Wanneer *Antipas* namaels na *Rome* trok, zoo vervoeghde hy zich by den broeder *Herodes*: maer die uit een andere moeder gebooren was: te weten, uit *Mariamne*, de dochter van den hoogenpriester *Simon*. *Antipas*, verslingert door liefde op zijne broeders vrouw *Herodias*, de welke eene dochter van den gemeinen broeder *Aristobulus*, en zuster van *Agrippa* d'oude was, bestont haer ten huwelijk t'eischen: waer in *Herodias* bewillighde. Dies beslooten zy onder malkanderen, dat *Herodias*, zoo dra *Herodes*, de viervorst, van *Romen* na zijn vaderlant gekeert was, in zijn huis zou overtrekken: hoewel met beding, van de dochter van *Aretas* uit te stooten.

Wanneer de vrouw van *Herodes*, en dochter van koning *Aretas*, vernam, wat tusschen haeren man en *Herodias* beslooten was, zoo vroegh zy *Herodes* geveinsdelijk, zonder haer voornemen, zoo veel des mogelijk was, bekent te maken, dat hy haer na *Macherus* wilde zenden, dat een kasteel was, gelegen op de grensscheiding des lants van koning *Aretas*. *Herodes* was zijne vrouw daer in te wille, als meinende, dat zy niets vernomen had. Te voore had zy by het kasteel *Macherus* alles doen vervaerdigen, dat tot de reize noodigh was, en wiert door het opperhooft des kasteels ontfangen, en quam voorts, onder gelei der Arabieren, met groote staetsie in het huis van haeren vader *Aretas*, dien zy het voornemen van *Herodes* verwittighde.

Hier uit ontstont een onderlinge haet en wrok. Van beide zijden wierden krijgsheiren by een verzamelt: en slagh door de veltoversten gelevert, zonder by-zijn der koningen. Het krijgsheir van *Herodes* wiert t'eenemael vernielt, door verraet van eenige ballingen, die uit het viervorstendom van *Filippus* gebannen waeren, en toen onder *Herodes* dienden. Eenige Joden leiden d'oorzake van dezen neêrlaegh op het dooden van *Johannes de Doper*: want deez *Herodes* had *Johannes de Doper* doen onthalzen.

Herodes maekte dezen neêrlaegh keizer *Tiberius* by brieve bekent, die de stoutheit van *Aretas* zeer euvel opnam, en schreef aen *Vitellius*, dat hy *Aretas* den oorlogh zou aendoen, en hem levendigh gevangen brengen, of het hooft tot zich zenden.

Voorts vervaerdighde *Vitellius* zich tot den Arabischen oorlogh, en trok uit *Antiochie* met twee legioenen, beneffens hulptroepen van licht-gewapent volk en ruiterye, (die hem de bontgenoot-koningen hadden toegezonden) gezwint na de stad *Petra*, en quam in de stad *Ptolemais*.

Wanneer hy nu het krijgsheir door *Judea* wilde voeren, zoo quamen de hoofden van dat lantschap hem te gemoet trekken, en baden den doortoght af: onder voorwending, hoe 's lants wetten niet toelieten, dat eenige beelden, zoodanige vele de Romeinsche vendels hadden, in hun lant gevoert wierden.

Vitellius, door deze gebeden bewoogen, veranderde van wegh, en zond het krijgsheir door het groot velt van *Galilea*, en trok zelf met den viervorst *Herodes*, en de vrienden, na *Jerusalem*, om Gode op het aenstaende algemein feest t'offeren. Aldaer wiert hy met groote eere door de gemeente ontfangen, en bleef'er drie dagen; maer den vierden dagh kreegh hy brieven van des keizers *Tiberius* overlijden: waer over hy de krijgstroepen weêr te rugh ontbood, en in de winter-quartieren leide:

want

want d'oorlogh, door het overdragen der heerschappye, op eenen ander, met name *Kaius*, wiert gestaekt.

Men zeidt, dat koning *Aretas*, wanneer hy de tijding van *Vitellius* veltoght vernomen had, uit zekere voorspooken zou besloten hebben, dat onmogelijk dat krijgsheir tot de stad *Petra* zou komen: want een van de vorsten zou eerst sterven, of die den oorlogh toeruste, of door wiens bevel die toegerust wiert, of de geen, dien d'oorlogh wiert aengedaen. Voorts trok *Vitellius* weêr na *Antiochie*.

Chaliven, of Arabische keizeren, die sedert *Mahomets* doot over *Arabie* geheerscht hebben.

Elmacin Histor. Saracen. Abulfar. Histor. Dynastar. Ziet pag. 225.

NA de doot van den beruchten profeet *Mahomet*, die het gansch gewest van *Arabie* onder zijn gebiedt gebraght, en zich tot *Chalif*, of keizer der Arabieren, opgeworpen had, ontstont tusschen die van *Mekka* en *Medina*, over het aenvaerden en bewint der opper-heerschappye van *Arabie*, een groote twist en krakeel.

Wat de naem Chalif betekent.

Chalif is een Arabisch woort, en bediet eenen koning, keizer of vorst: of eigentlijk by d'Arabieren eenen stedehouder of rijks-navolger van *Mahomet*. Zy worden anders by d'Arabieren op Arabisch *Emir Almumenin*, of *Amiro'lmumenin* genoemt, dat *overste* of *keizer der geloovigen* gezeit is: versta Mahometanen: naerdien die alle andere volken van een anderen godsdienst voor ongeloovigen houden.

Omar, zoon van *Alchittab*, de derde *Chalif*, na *Mahomet*, was d'eerste, die dezen eertijtel van *Emir Almumenin* aennam. Te voore wiert hy *Chalifs Chalif Rasoul Allahi* genoemt: dat is, *stedehouders stedehouder van Gods* †*gezant*. Dan als den Mahometanen deze tijtel te lang viel, gaven zy hem den naem van *Emir Almumenin*.

† Te weten Mahomet.

Abubeker wort Chalif, of Arabische keizer.

Abubeker Abdalla, gebynaemt de *Rechtveirdige*, zoon van *Otsman Abukahaf*, wiert op den zelven dagh, op den welken *Mahomet* sterf, in het huis of portael der kinderen van *Saïda* tot Arabische *Chalif* of keizer gekooren. De *Mediners* waeren in dat huis t'zamen gekomen, om *Zaad*, zoon van *Obodas*, de *Mediner*, in te wijden. Toen hief een hunner aen te roepen, en zeide: *O* †*Mohagirins* (dat zijn vluchtelingen van *Mekka*) *uit onz zy een vorst, en uit u zy een vorst.* Zy deden alle, zoo wel de vluchtelingen van *Mekka*, als de *Mediner* hulpgenooten, den eedt van getrouheit aen *Abubeker*, reikten hem de hant toe, en bewillighden alle daer in; behalve *Alis*, zoon van *Abutalib*, en alle d'overige *Hasjemiten*, die, met het uitreiken der hant, de heerschappye aen hem niet wilden toestaen. Maer wanneer *Alis* daer na zagh, dat de menschen van hem afkeerigh wierden, deed hy zelf ook, en alle de *Hasjemiten*, den eedt van getrouheit aen *Abubeker*.

* Ziet pag. 226.

Op het elfde jaer van *Hegira*, of *Mahomets* vlught uit *Mekka*, dat is, op het zes hondert en twee en dertighste jaer na des Zalighmakers geboorte, zond *Abubeker* zekeren *Alaus*, zoon van *Hidramis*, met een sterk krijgsheir, om d'afvallers van *Bahraina* te beoorlogen, die op de vlught staken, met sneuvelen van eene groote meenighte.

Daer na zond *Alaus* een troep *Moslimannen*, om d'afvallers te plagen en verdelgen: waer over zommigen weêr tot het *Mahometsdom* keerden. Maer de genen, die in den afval volherden, wierden gedoot. *Alaus* scheepte met zijn volk over den Persischen zeeboesem, en trok na *Dareina*, en doode alle d'inwoonders, en plonderde hunne goederen.

Op 't twaelfde jaer trok *Chalid*, zoon van *Walid*, na het lant van *Irâk*, by ouds *Babylonie*, en nam de stad *Hira* met verdragh in. Daer na veroverde hy de stad *Ambâr* en *Ainuljamana*, en zond de gevangenen na *Medina*. Van daer trok hy na *Daumaalgjandela*, doode *Mundir*, en voerde zijnen zoon *Gjudim* gevangen weg. In dit jaer deed *Chalid* vele gevechten, en bevocht met de *Moslimannen* de zege, die eene ontallijke meenighte der ongeloovigen dooden,

Chalid verovert Hira, &c.

en een onbereekelijken buit bequamen.

Abubekers oorlogen in Syrie.

Op het dertiende jaer van *Hegira*, of zes hondert en vier en dertighste jaer van des Zalighmakers geboorte, zond *Abubeker* eenige krijgstroepen in *Syrie*: te weten, hy zond *Amr*, zoon van *Abulas*, in *Palestyn*: *Jezid*, zoon van *Abusofian*: *Abuobeida*, zoon van *Algjarah*: en *Sergjil*, zoon van *Hasan*, in *Balkaa* en *Opper-Syrie*; en *Chalid*, zoon van *Said*, na *Teimaam*, of *Zuidlant*. In dit zelfste jaer viel ook een gevecht in *Syrie* voor, onder beleit van *Chalid*, zoon van *Said*, en zekeren Griekschen veltheer, *Mahan* geheten. *Chalid* dreef hem tot aen de poorte van *Damaskus*. Maer wanneer hy in *Maragh Safir*, dat is, *Saffier-beemt*, gekomen was, sneden de Grieken hem den wegh af, en bestrêden de hinderhoede. *Chalid*, en vele anderen met hem, quamen te sneuvelen. Eenigen zijner krijgsknechten vluchten na *Dulmarwa*.

Wanneer *Abubeker* des vernam zond hy *Muavias*, zoon van *Abusofian*, met eenige Mahometaensche krijgsknechten, dezen *Chalid* tot bystant. Als keizer *Heraklius* d'inval der Arabieren in het gewest van *Syrie* ter ooren gekomen was, zond hy tegen hen *Sergius Patricius* met vijf duizent man uit zijn krijgsheir, om de Arabieren ten strijde tegen te trekken. *Abubeker* beval ook *Chalid*, zoon van *Walid*, wanneer hy de stad *Hira*, in *Iraka*, verovert had, met zijn krijgsvolk na *Syrie* te trekken: gelijk hy ook met negen duizent man derwaerts trok. Wanneer de Arabieren en Grieken met elkanderen in gevecht geraekt waeren, staken de Grieken op de vlucht: in het vluchten viel *Sergius Patricius* van den peerde, en quam te sneuvelen.

Abubeker sterft.

Op het zelfste jaer quam *Abubeker*, in zijnen ouderdom van drie en zestigh jaren, aen de teering te sterven, na hy het *Chalifschap*, of keizerrijk, twee jaren, drie maenden, en negen dagen: of, volgens anderen, twee jaren, vier maenden, min vier of acht dagen, bekleet had. Hy wiert in het huis van *Ajisja* begraven. Deez *Abubeker* was d'eerste, die den *Alkoran* uit briefjes en papiertjes by een verzamelt heeft. Ziet pag. 241.

De zin-spreuk zijns zegels was, *Een tweevoudige getuigenis*: welke zinspreuk ook de beruchte profeet *Mahomet* gevoert had: want meest alle d'Arabische *Chaliven* hebben zekere zinspreuken in hunne zegels gevoert, daer zy de brieven en andere bescheiden meê bezegelden. Ziet pag. 258.

Omar wort Chalif.

Ten zelven dage van *Abubekers* overlijden wiert *Omar*, zoon van *Alchittab*, die ook *Abuhaphs* gebynaemt was, door zijn bevel tot *Chalif* gekooren. Hy zond *Abuobeidas*, zoon van *Mazud*, tegen de Persen, op de welken hy de zege bevocht, en een grooten neêrlaegh onder hen baerde. Hy veroverde des jaers zes hondert vijf en dertigh, onder beleit van *Chalid*, *Walids* zoon, de stad *Damaskus*, en in 't kort gansch *Syrie*. De Mahometanen bevochten een groote zege op de Grieken, en dooden een ontallijke meenighte.

Zijne doot.

Op 't jaer zes hondert drie en veertigh wiert *Chalif Omar* door zekeren knecht, een Persiaen, met name *Abululua*, onder het gebedt, in de kerke met een pook doorstoken en gedoot: uit oorzake hy hem te zware schatting had opgeleit. Hy had geregeert tien jaren en zeventigh dagen, en, geduurende zijne regering, vele landen en steden verovert: ja by-na gansch Ooste onder het gebiedt der Mahometaensche heerschappye gebraght.

Otsman wort Chalif.

Na *Omar* wiert *Otsman*, zoon van *Affan*, en *Abuomar*, of, volgens andere, *Abuabdalla* gebynaemt, tot *Chalif* gekoren: maer na eene regering van ontrent twaelf jaren, in zijnen ouderdom van over de tachentigh jaren, door de onderzaten, ter zake van eenige onbehoorelijke daden, die zy hem te last leiden, vermoort.

De zinspreuk van *Otsmans* zegel was: *Ik geloof in God, de Schepper en Bestierder.*

Alis tot Chalif gehult.

Ten zelven dage van *Otsmans* doot, wiert *Alis*, zoon van *Abutalib*, tot *Chalif* gehult: hoewel eenige, als *Zubeir*, *Awams* zoon, en *Talha*, *Abdallas* zoon, na *Mekka* trokken, en zijne huldinge traghten om te stooten, in weêrwrake van *Otsmans* doot. Desgelijx weigerde *Muavias*, lantvooght of stedehouder van *Syrie*, op *Alis* verzoek, hem den eedt van gehoorzaemheit te doen. Hier over wilde *Alis Muavias* van zijn lantvooghdyschap afgezet hebben: hoewel zeker *Mogiras*, *Schaabas*

bas zoon, *Chalif Alis* ried, *Muavias* in zijn ampt te bevestigen, om door dit middel hem te verzoenen en bevredigen.

Oorlog tusschen Alis en Muavias. Hier uit ontstonden zeer zware oorlogen en bloedige veltslagen, tusschen *Muavias* en *Alis*, met sneuvelen, aen beide zijden, van zeventigh duizent zielen, op eenen nacht, in zekeren oort, *Saffeina* genoemt, tusschen *Babylonie* (heden *Iraka* geheten) en *Syrie* gelegen.

Na lang onderling vechten, wiert d'uitspraek, en beslechting des geschils, in dezer wijze gemaekt: te weten, de Syriers koren *Amr*: en die van *Iraka*, *Abumusa*, een perzoon van klein verstant. *Amr* deed listelijk voorslagh van hen beide van de heerschappye af te zetten, en het *Chalifschap* aen *Abdalla*, zoon van *Omar*, op te dragen. Waer toe ook *Abumusa* gezint was. Weshalve *Abumusa*, in de vergadering des volks, zeide: *Sta op Amr, en zet uwen heer af.* Maer *Amr* wilde hem niet voorgaen, quansuis als uit eerbiedigheit tegen hem. Waer over *Abumusa* opstont, en *Alis* afzette. Aenstonts rees ook *Amr* op, en willighde *Abumusa* het afzetten van *Alis* in, latende het *Chalifschap* aen *Muavias* overblijven. Waer op *Amr*, en de krijgsknechten van *Muavias*, na *Muavias* keerden, en hem voor *Chalif* groeten. Voorts veroverde *Muavias Egypten.*

Vrede. Eindelijk wiert een vrede tusschen *Muavias* en *Alis* getroffen: waer by *Alis Iraka*, en *Muavias Syrie* zou bezitten, zonder d'een den ander met krijgsvolk in zijn lant zou mogen vallen.

Alis gedoot. Des jaers zes hondert acht en vijftigh wiert *Alis*, in het gaen na het uchtent gebedt, door *Abdurrahman*, zoon van *Melgjem*, met een vergiftigh zwaert gedoot, na eene regering van vijf jaren min drie maenden, in zijnen ouderdom van drie en zestigh jaren.

Hussein wort Chalif, en Muavias. Na de doot van *Alis* wiert zijn zoon *Hussein* te *Kufa*, hooftstad van *Iraka*, en *Muavias* in *Syrie*, in den tempel van *Ilia*, tot *Chalif* gehult.

Namaels, des jaers zes hondert en zestigh, wiert de gansche heerschappye en het rijk, door *Hussein*, aen *Muavias* overgedragen, na hy het ampt van stedehouder of lantvooght, onder *Chalif Omar* en *Otsman*, twintigh jaren bekleet had. *Muavias* stelde over ieder zijner onderhorige landen eenen vooght, en keerde zelf na *Damaskus*, stellende daer over tot opperhooft *Abdalla*, zoon van *Hazem.* Voorts deden de Syriers aen hem den eedt van getrouheit.

Muavias sterft. Des jaers zes hondert negen en zeventigh overleed *Chalif Muavias* in de stad *Damaskus*, in zijnen ouderdom van tachentigh jaren: alwaer hy ook begraven wiert.

Volgens schrijven van *Elmacin* was hy lantvooght en *Chalif* een reex van veertigh jaeren geweest: te weten, vijf jaren lantvoogt onder het *Chalifschap* van *Omar*, en twalef onder het *Chalifschap* van *Otsman.* Hy had vijf jaren met *Alis* oorlogh gevoert, en negentien jaeren het *Chalifschap* bekleet.

Jazid wort Chalif. Na de doot van *Muavias* wiert ten zelven dage zijn zoon *Jazid* tot *Chalif* gekoren: aen wien d'inwoonders van *Damaskus* den eet van getrouheit deden.

Des jaers zes hondert en tachentigh wiert de voorige *Chalif Hussein*, *Alis* zoon, door zekeren *Senan*, in het rijden doorsteken, en van den peerde gesmeten: dien *Chaula*, zoon van *Jazid*, of *Nasr*, zoon van *Harasna*, het hooft afhieuw: het welk *Chalif Jazid* eenige dagen op de poorte van *Damaskus* deed zetten.

Sterft. *Chalif Jazid* overleed des jaers zes hondert drie en tachentigh te *Haurajina*, in het gebiedt van *Hims*: van waer het lijk na *Damaskus* wiert gebraght, en in het graf van de kleine poorte begraven. Hy had het ampt van *Chalif* drie jaren en twee hondert en negen en veertigh dagen bekleet.

Na *Jazid* wiert ten zelven dage zijns overlijden, de zoon, *Muavias*, tot *Chalif* gekoren; maer sterf, na eene regering van vijf en veertigh dagen, in zijnen ouderdom van vijf en twintigh jaren.

Abdalla wort Chalif. Na *Muavias* wiert *Abdalla*, zoon van *Subeir*, te *Mekka* tot *Chalif* gehult: aen wien de volken van *Babylonie*, of *Iraka*, en d'Egyptenaers, als ook eenige Syriers, den eedt van getrouheit deden.

Ten zelven tijde schreef *Chalif Abdalla*, zoon van *Subeir*, aen zijn overste of stedehouder der stad *Medina*, met bevel van de zoonen van *Ommia*, die aldaer waeren, te dooden. Het geen hy vol-

volbraght. Wijders, onder hen bevond zich zeker *Merwan*, zoon van *Hakem*, met zijnen zoon *Abdulmelik*. Wanneer deze tot *Damaskus* gekomen waeren, verzocht *Merwan* op de burgery, om zich tot *Chalif* te hulden. Maer op de komste van *Merwan* te *Damaskus*, was aldaer *Dahak*, zoon van *Kais Amreer*, die de gemeente tot het hulden van *Abdalla*, zoon van *Subeir*, verzocht. Waer over het een gedeelte des volks *Merwan*, en het ander *Dahak* volghde. Eindelijk ontstont een gevecht tusschen beide, in de lantstreke *Marjorath*, of *Margjirath*, een plaetse des dals *Algauta*: in het welk *Dahak*, met velen van de zijnen te sneuvelen quam: en d'andere schandelijk op de vlucht staken.

Merwan wort Chalif. Dies wiert *Merwan* in de heerschappye van *Syrie* bevestight, en kocht *Abdalla*, zoon van *Subeir*, *Egypten* voor een stuk gelts af. *Merwan* wiert gebynaemt *Abulhaken*, of *Abuabdulmelik*, en gehult te *Gjajina*, in Herfstmaent, des jaers zes hondert drie en tachentigh.

Na het sneuvelen van *Dahak*, en het vluchten zijner krijgsknechten, keerde *Merwan* weêr na de stad *Damaskus*, braght de zelve t'onder, en de burgers onder zijne gehoorzaemheit. In Wijnmaent, des zelven jaers, wiert hem d'eet van getrouheit vernieuwt: dies hy met den aenvang des jaers zes hondert vier en tachentigh het *Chalifschap*, of heerschappye van *Syrie* verkreegh: maer *Abdalla*, zoon van *Zubeir*, dat van *Egypte*, *Hizjaz* en *Iraka*.

Merwan sterft. Op het zelfste jaer, in Herfstmaent, sterf *Chalif Merwan* aen de peste, in de stad *Damaskus*, in zijnen ouderdom van drie en zestigh jaren.

Abdulmelik wort Chalif. Na *Merwan* wiert ten zelven dage van 's vaders overlijden, de zoon *Abdulmelik*, gebynaemt *Abuwalid*, of anders *Abumerwan*, tot *Chalif* gekoren. Hy trok des zelven jaers na *Jerusalem*, vergroote den uittersten tempel, en beval zijne onderdanen na *Jerusalem* ter beêvaert te trekken: en verbood de beêvaert na *Mekka*, om *Abdallas* halve: dien hy eindelijk *Mekka* en gansch *Hizjaz* afhandigh maekte, en deed kruizigen.

Des jaers zeven hondert en vijf, in het midden der maent *Sjewal*, overleed *Chalif Abdulmelik*, in zijnen ouderdom van zestigh jaren, na eene regering van een en twintigh jaren, en vijftien dagen: te weten, hy regeerde vijf jaren, zeven maenden en zeventien dagen, voor de doot van *Abdalla*, zoon van *Zubeir*: en d'overige jaren, na zijne doot.

Ten zelven dage van 's vaders overlijden, wiert zijn zoon *Walid* tot *Chalif* gekoren, die, geduurende zijne regering, groote overwinningen bevocht. Zijn broeder veroverde, onder andere plaetsen, de stad *Pagras*. Deez *Walid* deed een *Metzid* te *Damaskus* stichten, en den tempel van *S. Johannes* slopen. Walid wort Chalif.

Chalif Walid sterf des jaers zeven hondert en veertien, in het midden der laetste maent *Gjumada*, in zijnen ouderdom van acht en veertigh jaren, na eene regering van negen jaren en acht maenden, en wiert begraven te *Damaskus*, in het graf, buiten de kleine poorte. Sterft.

Deez *Walid* heeft een tempel te *Medina* gestight, ter eere van den profeet *Mahomet*: desgelijks een tempel te *Jerusalem*, *Alaksa* geheten.

Verscheide andere *Chaliven*, of Arabische keizers, hebben over het gewest van *Arabie* geheerscht; hoewel de meeste niet alleenlijk over *Arabie*; maer ook over gansch *Syrie*, *Palestijn*, *Mesopotamie*, *Babylonie*, *Persie*, en *Griekenlant*, &c. ja zy hebben by-na gansch *Asie* en *Afrika* zich allengs onderworpen en t'ongebraght, en deden *Arabie* door stedehouders bestieren. Ziet beschrijving van Syrie, van pag. 217. tot 250

Eindelijk is *Arabie* voor een groot gedeelte in handen der Turken, onder de keizers *Selim* en *Soliman*, komen te vervallen: want niet alle d'Arabieren van *Arabie* hebben zich hunner heerschappye onderworpen: maer de meeste staen onder byzondere Arabische *Emirs*, of *Scheiks*, dat zijn koningen of vorsten, die in vryheit leven; hoewel zy eenige schattingen aen den Grootenheer betalen. Deze *Emirs* voeren geduurigh oorlogh tegen elkanderen.

De Groote-heer zend jaerliks na de stad *Medina* twee stedehouders of lantvooghden: welker een over het geestelijk, en d'ander over het wereltlijk en krijgsvolk gebiedt.

De stad *Mekka* staet niet volkomentlijk onder de heerschappye der Turken; maer zeker vorst der Arabieren, dien zy *Sjerif* noemen, gebiedt daer over.

Afkomst en geslaght-boom der Arabieren.

De ingeboorne Arabieren hebben hunnen oorsprong, uit *Kahtan*, *Hebers* zoon, uit wien *Jarab*, en uit *Jarab*, *Jaciab*, en uit *Jasciab*, *Habdsciam* voortgesproten is: te weten, de zonnen-dienaer, die daer na *Saba* wiert genoemt. *Saba* gewan vijf kinderen: als *Homaïr*, *Kahlan*, *Amr*, *Ascihar*, en *Amela*. Uit *Hamaïr* hebben zeer vele maeghschappen hun geslaght bekomen.

Het eerste maeghschap is die van de *Tatabiten*, die van over lang over d'Arabieren geheerscht hebben, en alzoo genoemt zijn na *Tataba*, de stam-vader, en eerstgeboorne zoon van *Homair*.

Na de *Tatabiten* volgen de *Chasditen*, die eenigen op *Chasdam* brengen, zoon van *Malech*, zoon van *Amr*, zoon van *Mara*, zoon van *Zaid*, zoon van *Malech*, zoon van *Homair*, zoon van *Saba*: andere op *Chasda*, zoon van *Malech*, zoon van *Homaïr*, zoon van *Saba*. Tot den zelven *Chasda* worden ook de *Bahriten* en *Giahamiten* betrokken, die de talrijkste volken zijn, en wijd en zijd het Noorder gedeelte van *Arabie*, tot aen de Rode zee der stad *Gjudda*, de haven van *Mekka*, bezitten. Onder deze worden ook de *Jaliten* gerekent, die tegen de koningen van *Hiram* eertijts grote oorlogen gevoert hebben. Met hen rekenen de *Salehiten* een zelven begin en oorsprong des geslaghts, die lang in dat gewest van *Arabie* geheerscht hebben, het welk aen *Syrie* paelt: ter tijt toe zy van de koningen der *Gassaniten*, na langduurige en felle oorlogen, verdelght zijn.

De *Kalebiten*, ook een zeer machtigh volk, zijn gesproten uit *Kaleb*, zoon van *Vabra*, zoon van *Thalaba*, zoon van *Chalvana*, zoon van *Amran*, zoon van *Alkaf*, zoon van *Homaïr*. Eindelijk sluiten de *Naheiten*, *Sakhabiten*, *Hadriten*, en *Sciahbaniten* de ry van de geslaght-tafel der *Homaïriten*.

Uit *Kahlan*, tweede zoon van *Saba*, zijn zeer vele maeghschappen en gezinnen gesproten: welker voornaemste en beroemste, boven andere, zeven zijn: namelijk *Azaditen*, *Taïten*, *Madhagiten*, *Hamdaniten*, *Kanaditen*, *Maraditen* en *Agariten*.

Azaditen zijn zoonen van *Azad*, zoon van *Gauth*, zoon van *Nabeth*, zoon van *Malech*, zoon van *Adad*, zoon van *Zaïd*, zoon van *Kahlan*, zoon van *Saba*.

Uit de *Azaditen* zijn de koningen der *Gassaniten* voortgekomen, die voor hunnen stamvader *Amr*, zoon van *Mazar*, *Azads* zoon, erkennen. Uit den zelven *Azad* roemen de *Ausiten* en *Charragiten* van de stad *Jatrab*, of *Medina*, hunnen oorsprong te hebben. Uit d'*Azaditen* hebben ook de *Chazahiten*, *Barakiten*, *Dusiten*, *Harachiten*, en *Gatechiten* hunnen oorsprong.

Wijders, de *Chazahiten* zijn aldus genoemt, gelijk d'oorsprong-rede van het Arabisch woort uitwijst, dewijl zy afzonderlijk van d'overigen huns geslaghts afgeweken waeren, ter zake van het overvloeien des strooms *Haram*, die by-na gansch *Gelukkigh Arabie* overwatert en verwoest had. Te voore wierden zy *Kaabiten* genoemt, na den grontlegger des geslaghts *Kaab*, zoon van *Amr*, zoon van *Lah*, zoon van *Haretha*, zoon van *Amr*, zoon van *Mazika*, zoon van *Amr*, zoon van *Haretha*, zoon van *Amrilkais*, zoon van *Thalaba*, zoon van *Mazen*, zoon van *Azad*.

Men vind'er die willen, dat zy dien naem van de *Metszid* of tempel te *Mekka*, *Kaaba* genoemt, bekomen hebben: wiens zorge en vooghdye hen een langen tijt was toevertrout en aenbevolen, ter tijt toe de koster *Abuhitan*, met dronken hoofde, het recht van zijn volk aen *Kasi*, een *Ismaëlijt*, voor een fles vol wijn verkocht, en de sleutels overleverde.

Wanneer *Kaab* ontnuchtert was, vervloekte hy zijn bedrijf boven-mate, en had'er groot berou af; maer te vergeefs: waer over zijn laet berou onder d'Arabieren tot een spreekwoort wiert, wanneer zy iemant wilden noemen, die te laet van zijn misdrijf berou gekregen had. Deswegen hebben d'Arabische poëten de *Chazahiten*, en hunnen koster *Abuhitan*, in vele gedighten beschrobt en gehekelt: onder de welke een puntdicht van den zelven *Kasi* is.

Abuhitan is in alle manieren onrechtveirdiger als Kasi.
Gelijk de Chazahiten onrechtveirdiger als de Fahariten zijn.
O Chazahiten, ghy berispt den kooper Kasi.
Waerom berispt ghy uwe dolheit, en die van den verkoper Abuhitan niet.

S Een

Een ander luit aldus:

Tot dus lang hebben de Chazahiten op hunne out heit des geslagts geroemt.
Dat zy nu hunne dronkenschap en drinken des wijns verheffen.
Indien zy Gods tempel voor eene flessche wijns verkocht hebben: het geen hen noch overschiet, zullen zy wel voor een musje wijns verkopen.

Onder de *Chazahiten* worden de *Mostaklabiten* gerekent: tegen de welke *Mahomet* bloedige oorlogen heeft gevoert.

De *Barakiten* zijn gesproten uit de zoonen van *Amr*, *Mazikia*, *d'Azdenser*: welken naem zy van den bergh, dien zy bewoonden, bekomen hebben.

Wijders, de *Dusiten* worden alzoo na den stamvader *Dus* genoemt, die een zoon van *Adnan* was, zoon van *Abd-Allah*, zoon van *Vahran*, zoon van *Kaab*, zoon van *Haretha*, zoon van *Kaab*, zoon van *Malech*, zoon van *Nassr*, zoon van *Azad*. Onder deze worden de *Horaïriten* gebraght, alzoo na den eersten stamvader *Horaïr*, by anderen *Hir*, genoemt, die een zoon van *Amer* was.

De *Hatechiten* en *Gatechiten* zijn de bekentste en vermaertste maeghschappen onder het Mahometsdom, en erkennen *Azad* voor hunnen stamvader.

De *Gialanditen* rekenen een zelven oorsprong: uit de welke de koningen der *Ammoniten* gesproten zijn, die alle *Gialanditen* wierden genoemt: gelijk de koningen van *Egypten*, *Pharaonen* en *Ptolemeen:* en de Roomsche keizers, *Cæsars*.

Het tweede maeghschap, uit *Kahlans* stam, zijn de *Taïters*, gesproten uit *Taï*, zoon van *Adad*, zoon van *Zaid*, zoon van *Kahlan*, zoon van *Saba*. Deze begaven zich, om d'overwatering des strooms *Haram* t'ontgaen, met de vlught na den bergh *Age*, gelegen in het oppergedeelte van *Hisjas*, die namaels, na hunnen naem, de bergh *Tai* gewoonelijken genoemt wiert. Uit de *Taiten* zijn de *Giadailiten*, *Nabhaniten*, *Bulaniten*, *Salmaniten*, *Haniten*, en *Sodusiten* voortgekomen: gelijk uit de *Salmaniten* de *Bogiariten*, en uit de *Haniten* de *Ajasiten*. Uit dier geslaght was *Hatem* de *Taïter:* wiens mildadigheit niet alleenlijk d'oudste Arabische poëten en redenaers geroemt hebben: maer ook de genen, die tot noch op dezen tijt schrijven, of van de miltheit gewagh maken.

Het derde maeghschap, uit *Kahlans* nakomelingen, zijn de *Madhagiten*, alzoo na *Madhag*, anders ook *Malech* genoemt, zoon van *Adad*, zoon van *Zaid*, zoon van *Kahlan*, zoon van *Saba*. Uit deze *Madhagiten* hebben de *Kahlaniten* en *Gianabiten* hun geslaght: en uit de *Gianabiten* zijn de *Moaviten*, *Auditen*, en *Afawiten* herkomstig: waer uit *Audi*, een vermaerde Arabische poëet, gesprooten is.

Op *Madhag* brengt ook *Saad* zijnen oorsprong, die de *stam* gebynaemt is, dewijl hy zich dikwils met drie hondert mans-personen, gesproten uit zoonen, neven, na-neven, en achter-na-neven, omringt zagh, die hy zijnen *stam* noemde.

Het vierde maeghschap zijn de *Hamdaniten*, die hun geslaght en naem van *Hamdan*, zoon van *Rabiha*, zoon van *Malech*, zoon van *Zaid*, zoon van *Kahlan*, bekomen hebben. Deze waeren in den aenvang des Mahometsdoms van zeer groten name.

Het vijfde maeghschap zijn de *Tauriten*, gesproten uit *Taur*, zoon van *Hofair*, zoon van *Haretha*, zoon van *Zaid*, zoon van *Kahlan*, die ook *Kanaditen* genoemt worden, dat is, ondankbare tegen den vader. *Taur* was met dezen laster geschantvlekt: want *Kanada* is een Arabisch woort, en bediet ondankbaer.

Het zeste maeghschap zijn de *Maraditen*, alzoo genoemt na *Marad*, zoon van *Kahlan*, die het gebuur-gewest van *Syrie*, of de bergen van *Jemen*, na-by *Zabid*, wijd en zijd bewoonden. Onder de welke ook by-na ontallijke geslaghten van dien name, die de meeste steden en landen van *Gelukkigh Arabie* bewoonen, te brengen zijn. De *Maraditen* hebben, boven alle Arabieren, hun geslaght door de dapperheit en strijtbaerheit der wapenen beroemt en deurlughtigh gemaekt: maer noch veel meer door den Kristen godsdienst: daer zy zeer felle voorstaenders van zijn.

Het zevende maeghschap zijn de *Agariten*, gesproten en alzoo genoemt na *Agar*, *Kahlans* zoon: het welke weer in tween verdeilt wort: te weten, in *Katamiten* en *Begialiten:* deze zijn alzoo

alzoo na *Begiala*, en die na *Katama*, beide *Kahlans* zoonen genoemt. Dus verre van de geslaght-tafel der ingeboorne Arabieren. De kleinder of minder volken, uit hen gesproten, slaen wy met voordaght over, om wijdlopigheit te schuuwen.

D'Arabieren, *Most-Arabes* geheten, die vreemdelingen of ingelijfden zijn, hebben tot gront-legger van hun geslagt gehad *Ismaël*, *Abrahams* en *Hagars* zoon: waer in d'Arabische schrijvers van anderen niet verschillen. Want als *Hagar* verjaeght was, week zy te gelijk met haeren zoon na *Arabie*, en woonde op die plaetse, daer de stad *Mekka* en haere tempel namaels gebouwt is. Des niet tegenstaende schijnen zy van de H. Schrift te verschillen: dewijl de zelve *Hagar* van *Egypten* geboortigh maekt. Daer en tegen brengen d'Arabische schrijvers haeren oorsprong op d'Arabieren, *Giarham* genoemt. Dan dit verschil is lichtelijk te beslechten, met te zeggen, dat zy van *Egypten* geboortigh; maer van afkomst of geslaght een *Giarhamitin* was. Daer en boven heeft *Ismaël*, volgens schrijven der Arabieren, niet eene; maer vele vrouwen gehad: met by-voegen, dat de gemelde verjaging en weghschikking geschiedt zy op het hondertste jaer van *Abrahams*, en op het dertiende of zestiende jaer, zoo anderen willen, van *Ismaëls* ouderdom.

Van daer tot aen *Mahomets Hesjira*, of vlught uit *Mekka* na *Medina*, rekenen d'Arabische tijtrekenaers twee duizent zeven hondert en drie en tnegentigh jaren.

Ismaël had twaelf zoonen: dan of hy die by eene of by vele vrouwen gewonnen heeft, des is men uit de schrijvers niet bewust.

Eenige Arabieren maken *Nabeth*, anderen *Cedar*, den eerstgeboornen zoon van *Ismaël*: hoewel by hen allen de rist der geslaght-tafel, of, na hunne wijze van spreken, de kolom der geslaght-tafel, uit de nakomelingen van *Cedar* t'zamen-gestelt wort: des niet te min schijnt het eerste gevoelen waerschijnelijker te zijn: naerdien de Schrift, in het optellen van *Ismaëls* zoonen, *Nabaioth*, dien d'Arabieren *Nabet* noemen, op d'eerste plaetse stelt.

Geen klein geschil is ook over het rijk en vooghdyschap des tempels: want eenigen willen, dat *Cedar* door de *Giarhamiten* tot koning gestelt zy: en zy zelfs de vooghdyschap des tempels aen zich behouden hadden.

Andere schrijven het tegendeel. Zommigen schrijven het rijk en vooghdyschap des tempels *Ismaëls* nakomelingen toe, tot aen zekeren tempelvooght *Nabet*: na wien de vooghdyschap op de *Giarhamiten* vervallen was. Dit gevoelen bewijzen zy uit twee veirsen van een gedight van zekeren poëet *Amer*, zoon van *Hareth Giarhamiter*, die luiden:

Wy waeren vooghden van den heiligen tempel, na Nabet.
Wy liepen dien rontom: des weet men zekerlijk.

Dies willen de drijvers van dit gevoelen, dat die vooghdyschap by d'*Ismaëliten* tot aen *Nabet* zy geweest, toen op de *Chazahiten* (die *Giarhamiten* voor d'overvloeing des strooms *Haram* genoemt wierden) vervallen zy, ter tijt toe *Kasi*, d'*Ismaëliter*, de zelve weêr voor een vel-flesch vol wijns kochte, of afloste, gelijk reeds te voore gezeid is.

Om nu tot de ry der geslaght-tafel te komen: na *Cedar*, de vader en gront-legger des stams, volghde zijn zoon *Hamel*: en vervolgens *Nabet*, *Salaman*, *Hamisah*, *Adad*, *Ad*, *Adnan*, *Maad*, *Nazar*, *Nassar*. Uit deze nemen ook zoo vele maeghschappen of geslagten hunnen oorsprong en toenamen.

Wijders, *Nazar* gewan drie anderen kinderen by eene vrouw *Mama*, buiten de ry der geslaght-tafel. D'eerste is *Abad*, die eenen zoon had met name *Kaab*, wiens miltheit en gifrijkheit onder d'Arabieren tot een spreekwoort wiert: en een anderen, met name *Kais*, de vader der Arabische welsprekentheit.

De twede was *Rahiba* geheten, en de *Ridder* gebynaemt: dewijl hy uit zijne vaders erfenis niets wouw hebben, als brave peerden. Deez gewan twee zoonen, *Ased* en *Dahiba*. *Ased* gewan *Giadala* en *Hausa*. Uit *Giadala* zijn de *Wailiten* gesproten: waer uit de *Bakriten* en *Thalabiten* hunnen oorsprongh hebben. Uit de *Thalabiten* heeft *Kolaib* zijn geslaght bekomen, die het koningrijk der *Wailaditen* bemachtighde; maer wiert toen van ze-

keren *Giasas* gedoot: waer door tusschen de *Bakriten* en *Thalabiten* een zeer zware en langduurige oorlogh ontstaen is. Uit het zelfste volk was *Mara* gesproten, wiens zoon, *Giasaf*, *Kolaib* doode: als ook *Tarafa*, d'eerst-vader der *Tarafiten*. Het grote en kleine maeghschap der *Markisciten* worden tot de *Bakriten* betrokken: als ook het maeghschap der *Hanifiten*: uit welker stam de profeet *Mosailema*, een naeryveraer van den profeet *Mahomet*, ontstaen is. Het maeghschap der *Kartaniten* is uit de *Hanziten* herkomstigh.

De zeer welsprekende poëet *Almoltames*, die aen de volken *Almotamesiten* den naem gegeven heeft, had tot eersten vader *Dobaiha*, zoon van *Rabiha*.

Wijders, de *Namriten*, *Lahemiten*, *Hagiliten*, en *Haldalkisiten*, hebben hunnen oorsprong uit *Ased*, zoon van *Rabiha*: en uit dien de *Sadusiten*, en *Lahzamiten*.

De derde zoon van *Nazar* was *Anmar*, de vader der *Anmariten*, die zijne woonplaetse verliet, en zich na **Gelukkigh Arabie** begaf: waer over des zelfs nakomelingen onder d'inwoonders van dat gewest gerekent zijn.

Massar, zoon van *Nazar*, die de ry en kolom der geslaght-tafel maekte, gewan, volgens de zelve ry, eenen zoon † *Elias*: maer buiten de zelve, eenen *Kais*, gebynaemt *Hilan*. Waerom zommigen gemeint hebben, dat *Hilan* de naem des vaders zy: anderen die van zijn braefste peert: zommigen van zijnen hont: en eenigen van zijnen broeder. Uit dezen *Kais* zijn by-na ontallijke maeghschappen en gezinnen voortgekomen: onder de welke de *Hawaziniten* de voornaemste plaetse behouden: uit wien de *Saahditen* gesproten zijn: te weten, uit *Saahd*, zoon van *Bakr*, zoon van *Hawazen*, zoon van *Kais*. Uit dit volk was *Halima* de *Sahdister* gesproten, de vermaertste vrouw onder alle Arabieren, dewijl de profeet *Mahomet* haeren boezem gezogen had.

† Of Alyas.

De *Kalabiten* erkennen ook *Kais* voor den grontlegger van hun geslaght: uit de welke de *Salehiten* voortgekomen zijn, die tot vader *Saleh*, zoon van *Merdas*, en neve van *Kais*, hadden. Uit den zelven stam trekken de † *Hameriten*, *Saahsahiten* en *Chafagiten*, hun geslaght, die, volgens schrijven van *Ismael Sciahinsciah*, tot aen zijnen tijt geregeert hebben.

† Anders Homeriten by Grieken en Latijnen genoemt.

Een zelven oorsprong hebben de *Rabihiten*, nakomelingen van *Rabiha*, zoon van *Amer*, zoon van *Sahsaha*, zoon van *Moavia*, zoon van *Bakr*, zoon van *Havazen*, zoon van *Mansur*, zoon van *Hakrama*, zoon van *Hafs*, zoon van *Kais Hilan*.

Uit de *Havaziniten* zijn de *Giasceniten* gesproten, die tot eersten vader hadden *Giascem*, zoon van *Moavia*, zoon van *Bakr*, zoon van *Havazen*, op de welke de *Dodraiten* hun geslaght brengen. Ook hebben de *Halaliten*, *Takaifiten Ghiriten*, *Baheliten*, *Mazaniten*, *Gatfaniten*, *Habasiten*, *Antariten*, *Ascigiten*, *Salemiten*, *Dabianiten*, en *Karariten*, uit *Kais* hunnen oorsprong.

De *Hossainiten* zijn alzoo na hunnen eersten vader *Hossain* genoemt, die zeer giftrijk, en tegen geleerde luiden milddadigh was, en hier over door den uitstekenden Arabischen poëet *Zoheir*, in zijne veirsen, hoogh geroemt wort.

Uit het geslaght der *Kaisiten* zijn ook de *Asbaiten* en *Haduaniten* gesproten: d'eerste zijn alzoo na den eersten vader, en treffelijken poëet *Asba*, en de laetste na *Haduan* genoemt.

Elias gewan, na de ry der geslaght-tafel, eenen zoon *Madraka*: maer buiten die, een anderen *Tangia*: welke beide na de moeder *Kandace* den toenaem aennamen, en zich *Kandaciten* deden noemen, latende des vaders naem uit.

Tangia gewan *Tamim*: uit wien de *Tamimiten* gesproten zijn: als ook *Rabab*, en *Dabba*: waer na de *Rababiten* en *Dabbabiten* genoemt zijn.

De *Mazianiten*, alhoewel zy hunnen oorsprong uit *Amr*, zoon van *Ad*, neve van *Tangia*, hebben, zoo zijn zy nochtans alzoo genoemt na *Maziana*, dochter van *Kaleb*, zoon van *Vabra*, hunne moeder.

Wijders, *Madraka* gewan *Hozaim*, volgens de ry der geslaght-tafel: maer buiten die, *Hodail*: waer uit vele maeghschappen en verscheide takken der *Hodailiten* voortgekomen zijn. Uit dier stam is *Abdabla*, zoon van *Mashud*, een van *Mahomets* spits-broederen, voortgekomen, als ook *Abudouaib*, een zeer aertige poëet.

Hozaim

Hozaim gewan *Kanan*, volgens de ry der geslaght-tafel: maer buiten die, *Alaun* en *Ased*. *Alaun* gewan *Hadal*, stamvader der *Hadaliten*, en *Daisci*, vader der *Daiscititen*: hoewel beide die maeghschappen gewonelijken met den naem van *Kaririten* genoemt worden. Uit *Ased* zijn de *Kaheliten*, *Dudaniten* en zeer vele andere maeghschappen gesproten, die alle met een algemeinen naem, na *Ased*, *Asediten* genoemt worden. *Kanan* gewan, volgens de ry der geslaght-tafel, *Alnadhr*: maer buiten die, *Malkan*, *Amr*, *Amer*, *Abdmnah*, en *Malech*. Uit *Malkan* is het gezin of maeghschap en volk der *Malkaniten* gesproten.

Abdmanah gewan vele zoonen: waer van *Bakr*, den *Bakriten*, en *Afar* den *Afariten*, den naem gegeven heeft. Uit *Bakr* is *Daila* voortgekomen, na wien de *Dailiten* genoemt zijn. Ook hebben uit den zelven overgrootvader de *Laithiten*, *Harethiten*, *Madlegiten* en *Damariten*: en uit *Amr*, zoon van *Kanan*, d'*Amriten*, en uit *Amer* d'*Ameriten* hunnen oorsprong. Maer *Malech* heeft liever zijn volk na *Pharasci*, *Pharasciten* willen noemen, als na zijnen eigen naem, *Malechiten*.

Uit de *Kananiten* ontleenen ook de † *Abesiten*, volken van *Nubie*, een gewest in *Afrika*, neffens *Egypten* gelegen, hunnen oorsprong.

† Of Hasachiten.

Eenigen houden *Alnadhr*, zoon van *Kanan*, voor een en den zelven met *Koraisci*: waer uit de *Koraisciten* of *Koreizjiten*, *Mahomets* magen en vyanden, gesproten en na dien alzoo genoemt zijn. Maer andere willen, dat de *Koraisciten* uit de zoonen van *Fahr*, zoon van *Alnadhr*, gesproten zijn: tot welk gevoelen de beste Arabische schrijvers schijnen te nijgen: maer in de rede of oorzake, waerom hen die naem gegeven zy, komen zy niet overeen. Want zommigen hunner willen, dat *Fahr* hierom alzoo zou genoemt zijn, om dat hy zeker halfslachtigh zee-gedierte *Korasch*, dat wilt, wreet, en niet alleenlijk allen anderen dieren; maer zelfs den menschen vervaerelijk is, gedoot had. Maer d'Afrikaensche schrijver *Schid*, en eenige anderen by hem, gevoelen, dat niet aen *Fahr* zelven, om d'aenstonts gemelde oorzake, die naem gegeven zy; maer aen het gansche volk der *Fahriten*, ten tijde van *Kasi*, de *Fahriter*, wanneer hy de sleutels en vooghdyschap des tempels voor een velle fles vol wijns van *Abuhitan*, de koster of tempelvooght, afgelost had. Want hy verzamelde van hier en daer de *Fahriten*, die op verscheide plaetsen verstrooit waeren, en lokte en nodighde hen, om het oudt recht van hun volk weêr te verkrijgen: gelijk zy ook derwaerts na toe schooten, en mannelijk bystant boden, en de *Chazahiten* uit *Mekka* verdreven, en de stad en tempel bemachtighden: waerom hen na den daet van *Kasi* de naem gegeven is: want het Arabisch woort *Karascia* bediet van hier en daer verzamelen.

Fahr gewan drie zoonen, *Galeb*, na de ry der geslaght-tafel; maer buiten die *Mahareb* en *Haretha*. Van den laetsten hebben de *Harethiten*, (uit wien de *Chaligiten* gesproten zijn,) en van den eersten de *Maharabiten* hunnem naem bekomen.

Galeb gewan, volgens de ry der geslaght-tafel, *Levi*; maer buiten die *Tamim*, gebynaemt *Adra*, dat is *baerdeloos*, of *klein van baert*: uit wien het volk der *Adramiten* gesprooten is.

Levi gewan, na de ry der geslaght-tafel, *Kaab*: maer buiten die vijf andere zoonen: namelijk, *Saad*, uit wien de *Saaditen* gesproten zijn: *Chozaim*, uit wien de *Chozaimiten*: *Amer*, uit wien d'*Ameriten*: *Asam*, uit wien de *Asamiten*, en eindelijk *Haretha*, die gene kroost na-liet.

Uit d'*Ameriten* heeft *Amr*, zoon van *Abdud* zijnen oorsprong, die voor eenen van de strijtbaerste en treffelijkste Arabische ridders gehouden: maer door zijnen neve, *Ali*, zoon van *Abitaleb*, in een lijfgevecht gedoot wiert: uit oorzake deez de partye van den profeet *Mahomet*, en die de partye van de *Koraisciten* aengenomen had.

Kaab gewan, na de ry der geslaght-tafel, *Mara*; maer buiten die *Adid* en *Adi*, die den nazaten den naem na hunnen naem gegeven hebben.

Uit den stam *Adid* zijn de *Giamihiten* gesproten: waer van *Amia*, zoon van *Chalaf*, een zeer bittere vyant van *Mahomet*, en *Abi*, zijn broeder, die met gene mindere hate tegen *Mahomet* ingenomen was, gesproten zijn.

De *Sabamiten* zijn ook uit den zelven ſtam van *Adid* herkomſtigh: uit wien *Amr* zijn afkomſt heeft, zoon van *Alas*, veltheer van *Othman*, zoon van *Hasſan*, die *Egypten*, en by-na ganſch *Syrie*, met de wapenen veroverde, en onder het gebiedt der Arabieren braght. *Omar*, zoon van *Alchottab*, die de derde *Kalif* der Arabieren, na *Mahomet* was, brengt op dit volk, door *Adi*, zoon van *Kaab*, zijn geſlaght.

Maara gewan, na de ry der geſlaght-tafel, *Kalab*: en buiten die *Taim* en *Jakda*. Na *Taim* zijn de volken *Taimiten* gebynaemt: waer uit *Abubekr* en *Tabha* hun geſlaght rekenen. D'eerſte was *Mahomets* ſchoonvader en navolger in 't rijk: en de laetſte een van de tien ſpits-broederen. De nakomelingen van *Jakda* zijn *Mazchumiten* genoemt: hoewel de ſchrijvers gene oorzake van de verandering des naems geven.

Kaſi gewan *Kalab*, na de ry der geſlaght-tafel; maer buiten die *Zahra*: waer uit de volken *Zahriten* hunnen oorſprong en naem hebben. Uit den ſtam der *Zahriten* is *Saad*, zoon van *Vakas*, een der tien ſpitsbroederen, makkers of bontgenoten van *Mahomet*, en *Amena*, *Mahomets* moeder, en *Adarrahman*, zoon van *Hauf*, een man van zeer grooten name en gezagh onder d'Arabieren, in den aenvang des Mahometsdom, geſproten. Uit *Kaſi* is, na de ry der geſlaght-tafel, *Abdmanaf*: maer buiten die, *Abdaldar*, en *Abdalazi* geſproten.

Abdaldar gewan *Sciba* en *Naſſar*, uit de welke de volken *Scibiten* en *Naſſariten* hunnen naem bekomen hebben. Uit de nakomelingen van *Abdalazi* is geſproten *Alzabir*, zoon van *Hauuam*, een van *Mahomets* tien bontgenoten: als ook *Chadigia*, dochter van *Chouailed*, *Mahomets* vrouw: die *Mahomet* grote rijkdommen beſchaert had.

Uit den zelven *Abdalazi* rekenen ook de *Varakiten* hun geſlaght, die hunnen naem van *Varakda*, zoon van *Naufel*, zoon van *Azed*, zoon van *Abdalazi*, zoon van *Kaſi*, bekomen hebben.

Abdmanaf gewan *Haſcem*, na de ry der geſlaght-tafel; maer buiten die *Abdſciames*, *Motlab*, en *Naufel*. Uit *Abdſciames* zijn de *Omaydijnen* geſproten, en alzoo na hunne moeder *Omaya* genoemt, op de welke zy liever hun geſlaght, als op den vader wilden brengen, van wege de voortreffelijke deughden der vrouwe, en mannelijk hert in het uitvoeren der zaken. Uit dit volk zijn geſproten *Othman*, zoon van *Haſſan*, de vierde Arabiſche *Kalif* na *Mahomet*: en *Moavia*, vader van veertien † *Kaliven*, *Sahid*, *Hakaba*, *Hataba*, en andere voortreffelijke mannen onder d'Arabieren. *Motlab* en *Nizufel*, zoonen van *Abdmanaf*, hebben aen de volken *Motlabiten* en *Naufeliten* den naem gegeven. † Of Arabiſche keizers.

Wijders, *Haſcem* gewan eenen zoon *Abdalmotlab*, dien na de ry der geſlaght-tafel, eene dochter *Abdalla* gebooren wiert, die den beruchten profeet *Mahomet* gewan, de welke de geſlacht-tafel der Arabieren beſluit en eindight.

Ter loop ſtaet hier aen te merken, dat d'inwoonders van *Afrika*, die d'Arabieren gemenelijk *Barbaren* noemen, ook hunnen oorſprong op *Kahtan* brengen, door *Afrik*, zoon van *Sigha*, de *Homairiter*: na wiens naem het ganſch geweſt *Afrika* genoemt is, en niet na *Apher*, een van *Abrahams* nakomelingen: gelijk eenigen ſchrijven.

Iſmaël Sciahmſciah en andere gevoelen, dat deze *Barbaren* uit *Kanaans* nakomelingen geſproten zijn.

Vier volken, onder deze ontallijke volken, zijn boven andere de deurlughtighſte en edelſte, die door eene geduurige overlevering, hunnen oorſprong uit *Kahtan* rekenen, en roemen te hebben.

De volken *Chetamiten* bekleden de voornaemſte en eerſte plaetſe: die, in het bevorderen van de heerſchappye der *Fatemiten* (die nakomelingen van *Ali* zijn, uit *Fatema*, *Mahomets* dochter, van waer zy den naem bekomen hebben) hunne uitterſte krachten hebben te werk geſtelt.

Naeſt daer aen volgen de volken *Sanhagiten*, die t'eener tijde ganſch *Afrika* onder hun gebiedt gebraght hebben.

De *Zanariten* beſlaen de derde plaetſe: waer uit de koningen van *Talemſan* en *Salmiagaſa* geſproten zijn. Deze zijn door kunſt en veirdigheit van te peert te rijden, en door kloekmoedigheit onder alle *Barbaren* de beroemſte geworden.

Daer na volgen de *Maſſamaditen*, de

inwoon-

inwoonders des berghs *Dun*. Deze hadden eerst de partye van *Almohd*, zoon van *Tiumurt*, gekoren. Daer na hebben over hen *Abdalmumen* en zijne zoonen geheerscht, ter tijt toe *Abuzacharias Jahia*, zoon van *Abdalvahed*, zoon van *Abihafs*, uit de zelve volken *Massamaditen*, in 't Weste, tot *Kalif* of koning verklaert wiert: na wien de zoonen, neven, na en achter-neven, in de zelve waerdigheit tot aen 't jaer zes hondert twee en vijftigh van *Hegira*, of, na den Kristen stijl, twalef hondert twee en vijftigh, gevolght zijn.

By deze vier voornaemste hooft-volken der *Barbaren* worden vijf en twintigh andere volken gerekent, die een zelven oorsprong hebben: als *Dharabiten*, *Masiliten*, *Mandariten*, *Abdraniten*, *Vacchumiten*, *Nakriten*, *Nakraviten*, *Rajuhiten*, *Vardasiten*, *Satmatiten*, *Havariten*, *Lavatiten*, *Mazatiten*, *Sadzatiten*, *Basaimiten*, *Madiumiten*, *Zarhumiten*, *Kalamiten*, *Auriten*, *Hatiten*, *Valitriniten*, *Mankrasiten*, *Sciamsuriten*, *Arklaniten*, en *Maresiten*.

Gelijk in den aenvang deze volken uit een eenigh geslaght bestonden, alzoo hadden zy by ouds een eenige tale: maer by verloop van tijt zijn zoo vele lanttalen ontstaen, dat zy nu elkanderen niet, als door middel van een tolk, verstaen kunnen.

Zy woonen, na de wijze der Arabieren, onder de bloten hemel, of onder tenten, en voeren, als by ouds de *Sceniten* of tent-Arabieren, derwaerts hunne tenten over, daer zy de volheit van water, en weide voor hun vee vinden.

Zoo tegen deze, als tegen de zwervende Arabieren, ziet men noch overal doorgaens, door gansch *Afrika*, op kei en marmer-steenen, in de Latijnsche tale letteren gehouwen, die bevelen en geboden behelzen: waer by op velerleie penen den Arabieren een wilt, woest, en omzwervend leven voortaen te leiden, verboden wort.

Verdeiling der Arabieren. De schrijvers der Arabieren verdeilen hun volk, d'Arabieren, in ingeboornen, of inlantschen, en in vreemdelingen of ingelijfden. D'ingeboornen worden by hen genoemt, die allereerst dat gewest, het welk nu *Arabie* heet, begrepen, en ingenomen, en aldaer zich met der woon neêr geslagen, en hunne zetels gevestight en geplant hebben. Maer de vreemdelingen zijn de genen, die lang daer na derwaerts gekomen zijn, en met d'eerste inwoonders verbonden opgerecht, en huwelijken getroffen hebben, en toen ook zelfs Arabieren genoemt, en daer voor gehouden zijn: zoodanigh de genen zijn, die van *Ismaël*, *Abrahams* zoon, hunnen oorsprong ontleent hebben: na wien alle d'Arabieren, (na des zelfs nakomelingen het voornaemste en grootste gedeelte des lants bemachtight hadden) by wijle t'eener tijde *Ismaëliten*, en na *Hagar*, *Ismaëls* moeder, *Hagarenen* genoemt zijn geworden. Uit wiens afkomste de beruchte profeet *Mahomet* zijn geslaght rekent, als uit het verhael van den geslaghtboom der Arabieren gebleken is.

D'Arabieren van het eerste slagh worden noch tweefoudigh onderscheiden: te weten, in Overgebleven en in *Baiediten*, dat is, *verdelghden* of *uitgebluschten*.

D'Overgeblevenen worden hierom alzoo genoemt: dewijl hunne maeghschappen, geslaghten, of gezinnen, noch overgebleven zijn.

Wijders, deze overgeblevenen worden ook verdeilt in stedelingen of inwoonders der steden, en in de genen, die door woeste plaetsen en oorden, zonder vaste woonplaetsen, om her zwerven; maer hunne tenten of hutten aldaer opslaen: alwaer de zake en noot des vereischen, om voeder voor hun vee en kudde te zoeken. *Strabo* noemt deze laetsten op Grieksch *Scenitas*, dat zoo veel zeggen wil, als *tentelingen* of *tent-volken*; van wegen hun verblijf onder tenten: want *Scene* bediet eene *tente* of *hutte*. Hierom worden zy ook in d'Arabische lanttale *Baduinen* of *Beduinen* genoemt: (te weten, van *Badia*, dat eene woestijne of velt zonder vaste woonplaetse bediet:) maer van de *Chaldeen* en *Syriers* in 't enkel getal *Barbaro*, en in 't meerfout getal *Barbrone*, dat is, *zoonen der woestijne*, of *woestijn-bewoonders*: gelijk d'eigenschap der Syrische tale meê brengt: want in die tale zeit men *een zoon des menschen*, in plaetse van *mensch*: *een zoon der onrechtveirdigheit*, in plaetse van *onrechtveirdige*: een *zoon der stad*, voor een *stedeling* of *burger*: een *zoon*

des

des lants voor eenen *lantman*: desgelijx een *zoon der woestijne*, voor eenen *inwoonder der woestijne*, en zoo voorts.

En alhoewel van de *Bajediten* gene maeghschappen, geslaghten of stammen zijn overgebleven; zoo vind men evenwel eenigen der zelver by d'Arabische histori-schrijvers gedaght. De voornaemste dezer geslaghten zijn vier: te weten, *Haditen*, *Thamuditen*, *Tasmiten*, *Hodaisiten*.

De *Haditen* worden gezeit hunnen oorsprong te hebben uit *Had*, zoon van *Hus*, zoon van *Aram*, zoon van *Sem*, zoon van *Noach*.

De *Thamuditen* zijn herkomstigh uit *Thamud*, zoon van *Heber*, zoon van *Aram*, zoon van *Sem*, zoon van *Noach*.

Had wort gezeidt duizent vrouwen gehad, en vier duizent kinderen, en neven, na-neven, en over-achter-neven, tot aen de tiende trap gezien te hebben.

God had deze zeer machtige volken, om hunne gruwel-daden en boosheden, door verscheiden slagh van plagen vernietight, en van den aertbodem verdelght.

De twee andere geslaghten, als de *Tasmiten* en *Hodaisiten*, munten niet minder in getale en maght uit. De *Tasmiten* hadden hunnen naem en oorsprong uit *Tasm*, zoon van *Lud*, en *Arams* neve: maer de *Hodaisiten* uit *Hodais*, *Hebers* zoon. Over beide hebben een lange wijle koningen uit den geslaghte der *Tasmiten* tot aen *Amluk* geheerscht: onder wien zy, door het ontstaen van krakeelen, tweespalt en oorlogen, verdelght zijn. D'oorzake van zoo grote rampen en onheilen wort by d'Arabische schrijvers aldus verhaelt.

Zeker edelman, *Masek*, uit den geslaghte der *Hodaisiten*, had zijne vrouw, met name *Hozaila*, eenen scheidt-brief gegeven: de welke daer op uit zijnen huize ging, en een eenigen zoon, dien zy by hem gewonnen had, met haer nam: maer de vader *Masek* bestond den zelven tegen haer wil en dank weêr t'huis te halen. Het gerucht daer van quam eindelijk koning *Amluk* ter ooren, die, wanneer hy *Masek* met zijn vrouw *Hozaila* in generlei wijze kon bevredigen, beval; dat men het kint aen den vader noch moeder zou overleveren; maer onder het getal van zijne knechten rekenen. De moeder, de welke door het verlies van haeren zoon boven-mate bedroeft, en by-na mistroostigh was geworden, schold, hekelde en berispte des konings bevel, onbescheidenheit, en onrechtveirdigheit, in zekere veirsen, die zy over-al, waer zy quam, uitte, en op dezen zin uitquamen.

Wy zijn by den koning der Tasmiten geweest, om een billijk vonnis te hooren.

Maer helaes! ô schennis! hy heeft zijne rechtveirdigheit in tyrannye verandert, en Hozaila bedrogen.

Maer wat billik vonnis kan die geven, die geen oordeel heeft.

Die geheellijk van wijsheit berooft is, doet altijt dwazelijk.

Ach! dwaze moeder, zoekt ghy wijsheit van eenen dwazen.

O! onverzichtige moeder, nu is het berou en klagen te spa.

De koning, dit vernemende, ontstak met een woede van gramschap, en voerde aenstonts eene wet in, de welke inhield, dat gene maeght of bruidt, uit den geslaghte der *Hodaisiten*, na den man of bruidegom zou mogen gebraght worden, voor al eer zy van hem ontmaeght of bekent was. Deze wet duurde en wiert onderhouden tot aen het huwelijk van *Sciamusa*, gebynaemt *Hosaira*, dochter van *Habad*, die een der edelsten onder de *Hodaisiten*, gelijk zy eene der schoonste magen van haeren tijt was. Want wanneer deze, onder een groot gelei van hare magen, na koning *Amluk* gebraght wiert, om door hem ontmaeght te worden, en gene opening noch kans van t'ontvluchten zagh, zoo beweende zy haeren staet aldus:

Ach, ik word tot een godlozen mensch, door mijn volk gesleept.

En nergens is plaetse, om t'ontvluchten, voor my bedrukte maeght overigh.

Wanneer zy door koning *Amluk* ontëert was, en des anderen daeghs weêr weghgezonden wiert, begon zy de locheit en schande van hun volk in verscheide veirsen te beschrobben en beschelden, die aldus luiden:

Wie is, die in de gehele werelt geringer gevonden wort, als de Hodaisiten.

Aldus wort met uwe maeghden en doch-

dochters in uwe tegenwoordigheit zelf gehandelt.

Wat edelmoedige, behalve ghy lieden, kan dat met een billijk gemoedt dulden?

D'een geeft de bruidschat: d'ander plukt opentlijk den maeghde-bloem en maeghden-roosje.

Is het niet beter voor zulken man duizent mael te sterven; dan zijne bruidt aen zulken godlozen op te veilen.

Na *Hofaira* bemerkt had, dat haer volk hier door met prikkel van eere ontsteken wiert, zoo hitste zy hen in andere veirsen op, om wrake van den koning over zijn vuil bedrijf te nemen. De zin dezer veirsen luiden aldus:

Ghy lijd, dat uwe maeghden na een bordeel-huis gesleept worden:

Daer ghy mannen zijt; ja edelmoedige en ontallijke mannen.

O schennis! Hofaira zwemt dus schandelijk in haer eigen bloet.

Voorwaer, indien wy mannen waeren, en ghy lieden met spinwiel en haspel gewapent,

Wy zouden geenzins zoo groten schelmstuk, gelijk ghy lieden, met een billijk gemoedt gedoogen.

Weshalve, sterve voor d'eere, of doode den vyant.

Ontsteke het vuur des oorloghs met hout van eer-prikkel.

Zoo niet, zegh uw vaderlant vaerwel, en trek na woeste plaetsen,

En sterft daer, ô mannen! met glorie.

Alasuad, haere broeder, die een groot gezagh onder de *Hodaisiten* had, dit hoorende, wiert, door het schenden en 't onteeren zijner zuster, boven-mate toornigh, en sprak de voornaemsten der *Hodaisiten*, die by een vergadert waeren, aldus aen: *Hoe lang, ô strijtbare mannen! zullen wy in zulken lui en locheit verzopen leggen? Hoe lang zullen wy, die d'edelsten der Arabieren zijn, zulken schantvlek en hoon verdragen en dulden. tZa lustigh! wel op! laet ons de wapenen aenveirden, en over zoo vele en zulke yzelijke gruweldaden eindelijk wrake nemen, en met ons eigen bloet de bedreve schantvlek uitwisschen. Die overgeile koning moet de verdiende straffe van zijn gruweldaden ten leste boeten.* Door dit zeggen wierden zy alle tot het nemen van wrake, over den geleden hoon en schande, ontsteken, en antwoorden *Alasuad* aldus: *Wy zijn aenstonts bereidt uwe bevelen te gehoorzamen en volgen; maer schieten in getale maght en wapentuigh tegen de Tasmiten veel te kort.* Waer op *Alasuad* hen diende: dat het getal, maght en wapentuigh, door kloek en schrander beleit, moste voorgekomen, vervult en goet gemaekt worden. Zy zouden slechts zijnen raet volgen. Aen de zege had men niet te twijffelen. Hier op stemden zy in den voorslagh van *Alasuad*, en zwoeren hem by eede getrou ter doot te zijn.

Alasuad, dan, rechte des anderen daeghs, onder schijn van de bruiloft zijner zuster te houden, op eene zeer wijdstrekkende vlakte, (in de welke de *Hodaisiten*, op zijn bevel, hun wapenen onder het zant verborgen hadden) een gastmael aen: waer op de koning zich gewillighlijk vervoeghde, en met een bly-geestigh gemoet na toe ylde: want *Hofaira* voede noch in zijnen boezem een minne-vlam en brant van liefde. Wanneer nu *Alasuad* den koning, en zijn gezin en gevolgh, met wijn overstelpt en smoor dronken zagh, zoo gaf hy den zijnen de leuze en teken van met de wapenen op den koning en zijn gevolgh aen te vallen: waer op zy hen allen onverziens besprongen, en by-na tot den laetsten man ter neêr hieuwen. Een alleen van dat gansch geslaght, met name *Raba*, zoon van *Mara*, ontquam den neêrlaegh, die na *Hasan*, koning van *Gelukkigh Arabie*, vluchte, en van hem bystant verworf: hoewel hy zelf eindelijk, na het uitstaen van vele gevechten, te sneuvelen quam.

Ten langen leste zijn de *Hodaisiten* uitgebluscht en verdelght, met de welken het geslaght van beide volken verdelght is: waerom zy by d'andere Arabieren *Baiediten*, dat is, *verdelghden* en *vernietighden* genoemt zijn.

D'Arabieren, die by de schrijvers der Arabieren Ingeboornen of Inlantschen genoemt worden, zijn uit *Kahtan*, of liever, gelijk andere schrijven, van *Jaktan*, zoon van *Heber*, zoon van *Sale*, zoon van *Kaïnam*, zoon van *Arfaxad*, zoon van *Sem*, zoon van *Noach*, die by *Moses*, Gen. 10. gedaght wort, gespro- Oorsprong der Arabieren.

gesproten, volgens eenparigh gevoelen van meest alle d'Arabische schrijvers: uitgezeit *Hasciam*, zoon van *Kalb*, en *Sciarfi*, zoon van *Katam*: want deze twee, bewogen door overlevering van hunnen profeet *Mahomet*, brengen den oorsprong van hun volk op *Kahtan*, zoon van *Hamaisach*, zoon van *Nabet*, die by *Moses*, Genes. 25:13. *Nabajoth* wort genoemt, en een zoon van *Ismaël*, *Abrahams* zoon, was.

Voorts maken zy *Jaktan* en *Kahtan* volkomentlijk tot twee verscheide personen. Waer by *Hasciam* voeght, dat *Kahtan Chabar* in het *boek des wets* genoemt wort. Alle beide, *Hasciam* en *Sciarfi*, maken *Jaktan* tot vader der volken *Giarhamiten*: doch *Kahtan* tot vader en stam der inwoonders van *Gelukkigh Arabie*.

Maer *Mashud*, en alle andere Arabische schrijvers houden dit voor geheel en al onwaerschijnelijk: dewijl de Arabieren by ouds, en noch tot nu toe, roemen hun geslaght uit *Kahtan*, *Hebers* zoon, te hebben: en dien zelven erkennen zy voor hunnen stamvader. Desgelijx getuigen dit d'oudste gedighten: gelijk ook, voor deze twee, geen Arabische schrijver anders gevoelt heeft. *Mashud* gaet d'overlevering van *Mahomet*, waer op d'anderen hun gevoelen vestigen, onaengeroert voorby: waer uit men zou mogen besluiten, dat de zelve in'er daet en waerelijk door *Mahomet* voortgebraght zy: maer dat *Mashud* die, als valsch, en beuzelzinnigh, en gansch onwaerschijnelijk, uit eerbiedigheit tegen *Mahomet*, liever met stilzwijgen heeft willen verwerpen, als met woorden en redenen in geschrift.

Anderen beslechten dit geschil en verschil dezer twee gevoelens zeer lichtelijk, met *Jaktan* en *Kahtan* voor een en den zelven persoon te houden: naerdien deez by d'Arabieren twee namen had: gelijk ook by *Moses*, Genes. 10. voor *Jaktan*, in d'Arabische overzetting, tot *Parijs* gedrukt, *Kahtan* staet.

Dies is, na het gemeinste gevoelen der Arabieren, *Kahtan*, *Hebers* zoon, d'eerste van allen, die in het gewest van *Arabie* trad, de koninglijke hooft-çieraedje opzette, en den nakomelingen rechten en wetten voorschreef.

Zoo *Mashud* en eenige andere schrijvers, zou *Homair*, zoon van *Saba*, zoon van *Jasciab*, zoon van *Jarab*, zoon van *Kahtan*, allereerst de goude koninglijke hooft-çieraedje in *Arabie* gebruikt hebben.

Dan dit gevoelen verschilt misschien niet veel van het eerste: naerdien mogelik *Homair* het gebruik van de koninglijke hooft-pronk niet gevonden; maer uit een andere stoffe, te weten, van gout, doen maken heeft: gelijk andere daer na, by toenemen en aenwas van overdaet, edele gesteenten en peerlen, daer by gevoeght hebben.

Na het overlijden van *Kahtan* aenveirde *Jarab* de heerschappye van 's vaders rijk, die de lantschappen en lantstreken onder de zijnen begon te verdeilen, lantpalen den akkers voor te schrijven, eenen ieder recht te doen, overheden over-al te stellen, d'ingezetenen met wapenen te beschermen, en den vyant buiten te keeren. Waer over na zijnen naem het gansch gewest eerst *Jarab*, en daer na, met uitlaten van de voorste letter, *Arab*, en eindelijk by Grieken en Latijnen *Arabia* is genoemt. Dus verre zy van de verdeiling der Arabieren, uit *Abraham Ecchelensis*, gesproken. Wy zullen, tot meerder verklaring, uit *Abulfaraj* en andere Arabische schrijvers, hier by voegen, het geen die, nopende de zelve stoffe, geschreven hebben. Histor. Arab.

Naer het schrijven van *Abulfaraj*, waeren in de † tijden of eeuwe der onwetenheit alle d'oude Arabieren, behalve hunne koningen, in twee orden of ryen verdeilt. D'eene orde bestont uit stedelingen, of uit de genen, die de steden en dorpen bewoonden: en d'ander uit volken, die op de velden en in de woestijnen zich onthielden. Beide deze worden by d'Arabische schrijvers met een algemeinen naem *Arabs* genoemt: maer de inwoonders van de steden en dorpen eigentlijk *Al-Arab* of *Arabon*: en d'inwoonders van de woestijnen of velden *Al-Aarab*, of *Aaribón*.

† D'eeuwe of tijden voor Mahomets tijden wort by d'Arabieren d'eeuwe of tijden van onwetenheit genoemt

De stedelingen, of inwoonders der steden en dorpen, wierden ook op Arabisch *Aphlol-Modar*, en anders *Aphlol-Hadar*, dat is, *volk* of *inwoonders der steden* genoemt: uit oorzake zy de steden bewoonden: want *Aphlon* betekent *volk*, en *Modar* en *Hadar steden*. Deze stedelingen, of inwoonders der steden, erneerden zich met zai-gewassen, dadel-

dadel-vruchten, vee, en buitenlantschen koophandel.

Die het velt of woestijne bewoonden wierden ook op Arabisch *Aphlol Badwi* genoemt: dat is, *volken van de woestijnen:* en anders *Badawiyun*, of *Bedouins*, en *Beduins:* gelijk ook noch heden gebroken by de Kristenen schrijvers *Bedawijnen*, en *Beduwijnen:* dat is, *veldenaers* of *woestijnders:* want *Badwon* en *Badijaton*, bediet een velt, op het welk gene vaste woonsteden zijn: en ook eene woestijne. Anders wierden deze Arabische velt-volken ook *Aphlol Wabar* genoemt: dat eigentlijk gezeit is, *volk der hairen:* te weten, zy wierden alzoo na de kemels-haire hutten of tenten gebynaemt; dewijl zy hunne huizen of tenten van kemels-hair maekten, zoo d'Arabische schrijver *Ebnol-Athir* getuight. Deze velt-volken wierden met een anderen naem op Arabisch ook *Aphlol Hasjar* genoemt, dat is, *volk des steens:* als of men *inwoonders van steenen* en *bergen* wilde zeggen. Men noemt hen ook, met een anderen naem, *Almochaiamato*, dat is, *tent-gebruikers*, of *tent-beezigers:* want *Chaiamaton* bediet eene hutte of tente, van takken van bomen t'zamen opgeslagen.

By d'oude Grieksche en Latijnsche schrijvers, als *Strabo*, *Plinius* en *Solinus*, wierden deze Arabische velt-volken met een Griekschen naem, in een zelven zin, *Scenitk* of *Sceniters* genoemt, dat *tentelingen* of *tent-volken* gezeit is: uit oorzake zy onder tenten hun verblijf namen en leefden: want *Scene* is een Grieksch woort, en betekent op Neêrduitsch eene *tente* of *hutte*.

Sceniters Saraçenen genoemt. Deze *Sceniters* zijn namaels by de later schrijvers *Saraçenen* genoemt. Naer het schrijven van *Strabo*, uit *Erathostenes*, zijn d'eerste volken, na de Syriers en Joden, lantbouwers, die *Gelukkigh Arabie* bezitten. Na die leit een zandigh en onvruchtbaer lant, dat weinigh dadel-boomen, doornen en *Myrika*, en gegrave water-putten heeft. De Arabieren *Sceniters*, die kameel-hoeders zijn, bewoonen dit lant.

De *Saraçenen*, volgens schrijven van *Prokopius*, bezitten het strant der Rode zee, ontrent de stad *Elana*, die al van overouds in *Fenicôn*, dat is, een *dadelbosch*, hunne zetels gevestight hebben. Zeker ander schrijver, *Marcianus*, beschrijft de woon-plaetse der *Saraçenen* in de volgende woorden: *Ontrent de binnenste hoek of engte van Gelukkigh Arabie, na Petreesch Arabie toe, woonen de genen, die Saraçenen genoemt worden, de welke volken van vele namen zijn, en veel woest lant bezitten.* Hy voeght'er by, dat de *Saraçenen* aen *Palestijn*, *Babylonie*, *Petreesch*, *Woest* en *Gelukkigh Arabie* grensen.

Weshalve plaetst *Eratosthenes* aldaer de *Sceniters*, daer *Procopius* en *Marcianus* de *Saraçenen* stellen. Te weten, de Arabieren, *Sceniters* geheten, verschillen alleenlijk van de *Saraçenen* in oudtheit: naerdien de naem der *Sceniters* ouder is, als die van de *Saraçenen:* desgelijx schrijft *Ammianus*, dat de *Sceniters* de genen zijn, die de nakomelingen *Saraçenen* genoemt hebben.

Ptolemeus evenwel schijnt de *Sceniters* van de *Saraçenen* t'onderscheiden: naerdien hy de *Sceniters* aen den ingang van *Gelukkigh Arabie*, en de *Saraçenen* ten Zuide van de *Sceniters* stelt. Maer de zelve *Ptolemeus* beschrijft andere *Saraçenen*, of een lantschap *Saraçene* altoos, na-by *Egypten*, in *Petreesch Arabie*, alwaer de *Sceniters* van *Plinius* leggen. Eenige maken de *Saraçenen*, eigentlijk alzoo genoemt, inwoonders van *Woest Arabie*. *Stephanus* maekt de *Saraçenen* inwoonders van *Saraka*, een lantschap van *Arabie*, dat hy achter de volken *Nabatheen*, of lant van *Nabathea* plaetst, en anders by d'Arabieren in de lanttale *Sarachase* genoemt wort: hoewel *Saraka*, zoo men *Bochart* wil volgen, niet na-by de *Nabatheen* lagh; maer by de *Sabeen*, op eenen oort, verre van de *Nabatheen*.

Dan het dient aengemerkt, dat by de Kristen kerkelijke schrijvers, inzonderheit by d'Europische, en ook by verscheide andere hedendaeghsche wereltlijke schrijvers, gemeenelijk door den naem van *Saraçenen*, alle de Mahometanen, of alle de genen, die *Mahomets* leere volgen en aenhangen, verstaen worden.

D'Arabieren zelfs willen, hoewel valschelijk, dat zy den naem *Saraçenen* van *Sara*, *Abrahams* wettige huisvrouw, bekomen hebben. Dit hebben zy misschien verzonnen, ten einde zy van eene vrye vrouw en heerin zouden schijnen voortgekomen te zijn. Saraçenen alzoo genoemt.

Desgelijx schrijft *Hieronymus* in zijn uitlegging over *Esaias*, dat d'*Agarenen* met een averrechtsen naem *Saraçenen* genoemt worden: want † het is niet geloofelijk, dat d'Arabieren na *Sara*, *Saraçenen* genoemt zijn, over de welke zy noit geheerscht, noch die zy noit geteelt heeft.

† Scalig.

Men vint'er ook eenigen, die willen, dat de *Saraçenen* alzoo na zekeren monnik *Serchis* genoemt zijn: gelijk na den naem van *Mahomet*, *Mahometanen*: naerdien deez monnik, naer men zeid, de maker der Alkoraensche wet, ja de voornaemste belhamel en uitvinder, en voortzetter van *Mahomets* vonden en raetslagen geweest zy.

Dan zeer ongerijmt en beuzelzinnigh spreken deze schrijvers: dewijl lang voor *Mahomets* tijden de naem *Saraçenen* aen de Arabieren gegeven is: gelijk by *Ptolemeus*, *Epiphanius*, en anderen te lezen is. Ja *Onkelos* vertaelt by *Moses*, Gen. 37. het woort *Ismaëliten*, gelijk in het Hebreeusch staet, *Saraçenen*.

Anderen brengen met meerder waerschijnelijkheit den oorsprong van den naem *Saraçenen* op het Arabisch woort *Sarak*, dat *stelen* en *roven* betekent: gelijk dat woort den aert van deze volken wonder wel uitbeelt: naerdien die landaert uit de natuur tot roven en stelen genegen is.

Niet ongerijmt is het gevoelen van *Stephanus*, die wil, dat de *Saraçenen* alzoo genoemt zijn na *Saraka*, een lantschap achter de volken *Nabatheers* gelegen. Maer de genen meinen het naeste aen de waerheit te komen, die willen, dat de *Saraçenen* alzoo van het woort *Schark*, of *Scharkia* genoemt zijn, dat by d'Arabieren het *Ooste* bediet: gelijk ook de Hebreen, volgens eenparigh gevoelen der meeste godsgeleerden, *Arabie*, *Ooste*, en d'Arabieren *kinderen van't Ooste* noemen.

Doch men heeft te weten, dat deze volken zich noit zelfs *Saraçenen* genoemt hebben; maer by de gebuurvolken aldus tot verachting geheten worden.

Vierderlei slagh van Arabieren.

Anderen stellen vierderlei slagh van Arabieren: als *Beduwynen*, *Moudi* of *Moeden*, *Hadiri* of *Hadesi*, en *Fellahs*.

Della Valle.

De *Beduwynen*, of woestijn-bewoonders, worden onder hen, als voor adel of edelingen gehouden: en woonen noit in steden of bemuurde plaetsen; maer zwerven altijt op de velden met hun vee om her, en onthouden zich in zwarte hutten, zonder na andere wooningen te trachten of om te kijken.

De *Moudi* of *Moeden* zijn de genen, die gemeenelijk met hun kemels en andere beesten nu in de wildernissen, en dan in de steden woonen: te weten, zy hebben gene zekere vertrekken, noch zijn geheellijk gene *Beduwynen*; maer erneeren zich met het verkopen van de melk van hun vee.

De *Haderi*, of *Hadesi*, zijn die genen, die in de steden en dorpen woonen, en vaste woonsteden bezitten. Deze worden onder hen de slechtsten geacht, en voor gemeene luiden gehouden: hoewel zy een middelbaren staet bezitten.

De *Fellahs* zijn de genen, die den lantbouw ga slaen en behertigen.

Arabieren Omma Ismaël en Ismaëliten genoemt.

Alle d'Arabieren worden ook in 't algemein op Arabisch *Omma Ismaël*, dat is, *volk van Ismaël*, genoemt: want naerdien de meeste Arabieren hunnen oorsprong *Ismaël* toeschrijven, dien zy doorgaens *Mahomets* groot-vader noemen, zoo worden uit deze oorzake d'Arabieren en Ismaëliten by de schrijvers in een zelve betekenis, en voor een en de zelve volken genomen.

Hierom maken ook d'Arabieren *Ismaël* de vinder der Arabische tale. Ja de Joden houden doorgaens de Mahometanen voor een en de zelve met d'Ismaëliten: eensdeels, uit oorzake de Mahometanen zich roemen *Ismaëls* zoonen te zijn: (gelijk zy dat uit den geslaghtboom zelf der Arabieren geleerdelijk weten te trekken, en *Mahomets* geslaght op *Ismaël* brengen:) en ten andere, dewijl d'Ismaëliten by hen eigentlijk voor Arabieren gehouden worden, die *Mahomets* gevoelen en inzettingen allereerst ontfangen hebben. Ja in de schriften der Rabbynen wort zelf door den naem alleen van *Ismaël* de gansche drom en stoet, troep of hoop der Mahometanen bediet. *R. Jachia Comm. in cap.* 11. *Dan. Alschech Psal.* 110. *Abrab. Esai.* 53:9. Hier over wort *Ismaël* in den *Alkoran* onder de profeten en heiligen getelt, en hem de zelve waerdigheit toegeschreven, als den anderen profeten en patriarchen.

D'A-

Arabieren Agarenen genoemt

D'Arabieren worden ook *Agarenen*, of *Hagarenen*, na *Hagar*, of *Agar*, *Abrahams* dienstmaeght; en op Hebreeusch *Hagarim*, Psalm 83: vers 7. 1 Chron. 5: 10; maer by *Strabo* en *Ptolemeus Agrei* of *Agreers* genoemt. De Chaldeesche overzetting heeft, in plaetse van *Hagarim*, *Hungaren*: waerom de hedendaeghse Joden de *Hungaren Agaros* of *Agariers* noemen. *De Hagarims*, of *Hagarenen*, (zoo *Aben Esra* in zijne uitlegging over dezen Psalm schrijft) *zijn de genen, die Hagar uit een anderen man geteelt heeft, en niet uit Abraham.* Maer dewijl nu in het zelfste veirs de *Hagarenen* tegen d'*Ismaëliten* afzonderlijk gestelt worden, zoo blijkt daer uit, dat tusschen d'Arabieren, die na den zoon *Ismaël*, en tusschen d'Arabieren, die na de moeder *Hagar* of na andere genoemt zijn, eenigh onderscheidt zy.

D'*Ismaëliten* waeren een en de zelve volken met de *Madianiten*: want de *Ismaëliten* en *Madianiten* worden zonder onderscheidt door malkanderen gebruikt: als blijkt uit Genes. 37: 25. en vers 28. Ook wierden, zoo *Augustinus* getuight, by zijnen tijt de *Madianiten Saraçenen* genoemt.

Arabieren waerom alzo genoemt.

Naer het gevoelen der meeste schrijvers, hebben d'Arabieren hier van hunnen naem bekoomen; dewijl zy het lant of geweft bewoonden, dat *Arabie* wort genoemt.

Zoo eenige Arabische schrijvers, en onder andere *Almotarrezi*, willen, zijn verscheide gevoelen, nopende de benaming der Arabieren: maer het waerachtighste gevoelen van allen is, zijns bedunkens, dat de benaming uit het woort *Araba* smeet, welk een gedeelte des lantschaps van *Tehama* is, dat eertijts *Ismaël*, de vader der Arabieren, bewoont heeft. Zeker ander Arabische schrijver, *Jakob Alfirauzabad* bevestight het zelfste.

D'Arabieren noemen alle volken, welker eige tale zy niet verstaen, *Azjamon*, of *Ozjomon*, dat is, *Barbaren.*

Maniere, leven, draght en kleding der *Beduwynen* of Woestijn-bewoonders.

De *Arabieren*, *Beduwynen* of Woestijn-bewoonders, zijn ontallijk sterk, machtigh, strijtbaer, en wel gewapent. Zy zwerven, trekken en verhuizen geduurighlijk uit het een in het ander lantschap, zonder vaste woonplaetsen te houden, en veranderen van plaetse, om t'elkens verscheide weide en volheit van voeraedje en water, en een bequame plaetse voor hun vee te hebben: want zoo dra hun vee het gras en groente op d'eene plaetse heeft afgegeten, zoo drijven zy die na andere grasrijke plaetsen: en van daer weêr na andere: en slaen aldaer hun tenten op, de welke van geiten of kemels-hair, of van katoen, inzonderheit die van de groten of opperhoofden, gemaekt zijn. Hun vee bestaet in meenighte van kemels, schapen, geiten en koeien.

Wanneer zy op wegh willen slaen, en van plaetse veranderen, zoo zetten zy vrouwen en kinderen op de kemels: beneffens al hun omslagh, reistuigh en huisraet: bestaende in tenten, haire dekkleden, en bokken-vellen: daer in zy voorraet van honigh, olie, meel en rijst, bewaren. Boven op het reistuigh hangen hoenders, en ander gevogelt, in korven. Zy scharen zich op wegh, onder het reizen, in twee troepen, met het vee in 't midden.

Deze Arabieren bewoonen gene steden noch dorpen: ja komen zelden in huizen, noch slapen noit daer in: want die eenmael in een huis geslapen had, zou by d'anderen daer over voor oneerlijk gehouden worden. Zoo dees een vorstelijk persoon was, hy zou niet meer na den vorstelijken of koninglijken staet mogen staen, noch dien bekleden. Maer is deez van een anderen staet, hy wort voor altijt van alle waerdigheit en eere berooft: waer over zy ook metselaers, timmerluiden en zeeluiden, voor eerloos houden. Ja zy geloven dat zoodanige luiden gene zielen hebben: uit oorzake zy hun leven in zaken wagen, de welke by hen voor onnut geacht worden. De Turksche keizer, *Sultan Murat*, wilde hen eertijts in de steden met der woon plaetsen, zonder eenige tol of schattingen te betalen: maer zy konden daer toe niet verstaen.

Zy zetten noit een voet in een ſchip of ſchuit: maer bewoonen t'allen tijde velden, dalen, en afgelege plaetſen, na-by ſtromen en bronnen: alwaer voeraedje en gerijf voor hun vee is. Zy hebben noit Winter noch Zomer. Geduurende de groote Zomer-hitte vertrekken zy zich na *Armenie*, *Meſopotamie*, *Babylonie*, langs den *Eufrates* en *Tigris*, die koude geweſten zijn, ten aenzien van *Arabie* en *Egypten*, daer zy zich den Winter over onthouden. In de Lente en Herfſt zijn zy in het Heilige Lant, *Woeſt Arabie* en *Syrie*, die getemperde geweſten zijn, ten aenzien van d'andere voornoemt: zulx zy meer als over de hondert en tachentigh mijlen lants in de lengte en brete hebben, om zich te vermeien, en hun vee te weiden. Door dit middel genieten zy eene geduurige Lente, en mijden altijt de koude en hitte, en zware ſtortregen. Zommigen trekken over den vliet de Jordaen in 't Heilige Lant: andere blijven op deze zijde in *Arabie*. Op een zelve wijze verhaelt d'aeloude Arabiſche ſchrijver *Abulfaraj* de wijze van leven dezer Arabieren in de volgende woorden.

De Woeſtijn-bewoonders, of volken der woeſtijne, die zich by melk en vleeſch van kemels erneerden en leefden, trokken met hun vee na grasrijke plaetſen, en verſche water-beken: alwaer zy de tenten opſloegen, en bleven'er zoo lang, tot d'aerde voetſel voor hun vee kon verſchaffen. Daer na braken zy op, en veranderden van plaetſe of oort, om verſche weide en water op te zoeken: want zy bleven noit op een zelven oort ſtil leggen; maer verhuisden en veranderden geduurighlijk van leger-plaetſe. Deze gewoonte wiert by de Woeſtijn-bewoonders in de Zomer en Herfſt-ſaizoenen onderhouden. Maer tegen den Winter, wanneer het aertrijk van groente en gras ontbloot wiert, begaven zy zich na de velden van *Erak*, (anders by ouds *Babylonie* genoemt) en na de grenzen van *Syrie*, en overwinterden aldaer. Zy zijn boven-mate genegen tot ſtelen, roven en plonderen: want hun voornaemſte ooghmerk en neering is, de Karavanen te beloeren, en lagen te leggen, en de wegen, om te roven, bezetten: dies zy zich met roven en ſtropen erneren. Ja dikwils beroven zy d'ingevorderde ſchatten en tollen van den Groten-heer zelf, die na *Konſtantinopolen* gevoert worden. Zy beroven de reizers, wanneer zy hen opmogen, van hunne goederen, of dwingen en perſſen hen, eer zy mogen weg gaen, een grote zomme gelts, tot boete, af, de welke zy op de menſchen en reistuigen zetten. Dus verre uit *Abulfaraj*.

Ter oorzake van dit gewonelijk roven en ſtropen, worden zy by de koopluiden en reizers niet alleenlijk in hun lant van *Arabie*; maer ook door ganſch *Syrie*, *Meſopotamie*, *Chaldea*, tot aen den Perſiſchen zee-boeſem, en zelf in *Egypten*, en in een groot gedeelte van *Afrika*, zeer gevreeſt en gehaet: want zy beroven en ſchudden naekt uit zoo wel Kriſtenen als Joden, Heidenen en Mahometanen, zonder eenigen aenſchouw van godsdienſt. Dies men niet vry van d'eene na d'andere lantſtreke; noch van d'eene na d'andere ſtad magh reizen, zonder vry geleide en hoede van het opperhooft, of overſte der Arabieren: en dan noch loopt men dikwils gevaer van het leven te verliezen, of rantzoen altoos te betalen: naerdien zelfs deze Arabieren van verſcheide ſtammen geduurigh tegen elkanderen oorlogen: want by aldien men onder vry gelei van Arabieren van een witte vane reiſt, en anderen van de rode vane ontmoet, dan gaet het nootwendigh op een vechten. Deze tweeſpalt en verdeiltheit ſchijnt niet zonder gehengenis Gods, tot behoudenis van *Aſie*, te geſchieden: dat deze Arabieren ongetwijffelt zouden verwoeſten, vernielen, en ten gronde verdelgen, zoo hunne krachten en wapenen vereenight en t'zamen-geſmolten waeren: want zy zijn in'er daet onvermoeide menſchen, doen geduurighlijk invallen en ſtrooperyen op verſcheide geweſten van *Aſie*, *Arabie*, *Egypten*, *Syrie*, *Meſopotamie*, *Babylonie* en *Armenie*. Zy plegen ongelofelijke roveryen, verwoeſten de dorpen, die ſchattingen weigeren te betalen, voeren het vee wegh, en vernielen de Karavanen, zoo wel van Turken, als van Kriſtenen en Joden, zonder aenſchouw van perzonen.

De *Scheiks*, of hoofden der geſlaghten, die den rang van adel houden, zijn tamelijk wel gekleet. Zy dragen fraeie hemden van fijne zijde ſtoffe van velerleie Dracht of kleding.

lerleie

lerleie kleure, met lange en ruime mouwen, die hen tot op d'aerde hangen. Boven het hemt dragen zy een rok van ſatija, die hen tot aen de knien komt, met een *Jamerlonk*, die als een nacht-tabbert is. Om den middel, of lendenen, hebben zy een breden roden gordel van leer, die met goude en zilvere platen verrijkt is: daer in zy een hak of hou-meſch, of brede bijl voor de borſt hebben ſteken. Zy dienen zich van half zijde en half katoene onderkleden, die zy onder het hemt dragen, en hen tot op de ſchoenen komen. De ſchoenen zijn met enkele zolen, gemaekt van *Marrokin*, of droogh Spaenſch leer, root of geel, of met eenige andere hoge kleure geverft. Zy dragen op het hooft een witten tulbant, die met weinige ſlagen van katoen of linnen wintſelen omwonden, en van een byzonder fatſoen is. Onder den tulbant, en boven op het hooft, leit een grote zwarte zijde doek, die zy met vele ſlagen om den hals ſlaen, tot op de ſchouderen.

Wat belangt de vrouwen der *Scheiks*, die dragen twee hemden boven malkandere: welker bovenſte met gekleurde zijde, op een katoenen gront, doorwrocht is. Daer boven dragen zy een rok of mantel met mouwen, in vorm van een nacht-tabbert, van een grove ſtoffe, met wit en zwart doorweven. Zommigen hebben op het hooft een zilvere mijter, die in vorm van een zuiker-broot gemaekt, en met een zwarte zijde doek rontom bewonden, en met peerlen en edele geſteenten geboort is. Aen d'oor-lellen hebben zy koſtelijke pendanten hangen, en in de doorgeboorde neuze een zeer grote peerl of *Agaet* ſteken: ja eenige twee of drie zoo groot als amandelen, en van verſcheide geſtalte en kleure. Zy hebben ook veele knopen of boſſen van peerlen aen 't hair des hoofts gehecht, en, in plaetſe van *Brazeletten*, aen handen en voeten zilvere banden, daer meenighte van zilvere ringetjes aen gehecht zijn, die klinken als een ſchelle, wanneer zy gaen of haer een weinigh bewegen.

De gemeine man heeft ſlechts een groot blaeu hemt, en onderbroek van katoen aen, die hem tot op de voeten komt, met een *Bonnet* of mutſe op het hooft, de welke met zeer fijn doek of lijnwaet, in vorm van een tulbant, omwonden is. Eenigen dragen ook boven het hemt een kleine rok of tabbert van een grove ſtoffe, voor open, en zonder

der mouwen, *Aba* op Arabisch genoemt, de welke voor met wit, zwarte en andere verruwen geschakeert is. Zommigen slaen deze rok op de schouders, als een mantel. Eenigen gaen gansch naekt, dragende alleenlijk een *Barakan* of lang wollen dekkleet, als van grof *Kamelot :* waer meê zy het lichaem, in maniere van een sluier, bewinden; om den borst en heimelijke delen te bedekken.

Theven. Zommige *Beduwynen* zijn gekleet met een groot blaeuw hemt, doorstikt van alle zijde tot om laegh toe. Daer boven dragen zy een groot stuk van witte *Sersje* of *Kersai*, die zy met vele slagen rontom het lijf, onder d'oxelen, en boven de schouderen slaen. Eenigen dragen ook onderbroeken, en zeker slagh van gevoerde kleden, of liever verscheide t'zamen-genaide schapenvachten, met de wol tegen het hemt aen, om te verwermen, of die na d'andere zijde om te keeren, tot verkoeling. Zy gaen veeltijts bloots voets.

Ammian. D'aeloude Arabieren, *Sceniten* genoemt, gingen half naekt: want zy droegen rokken, die hen ten halven lijve quamen.

De gemeine vrouwen gaen zeer slecht gekleet, en dragen een blaeuw hemt, dat tot op d'aerde hangt, met zulke wijde en lange mouwen, dat zy die achter op den ruch t'zamen binden: blijvende d'armen, en by-na de geheele zijden bloot. Of zy leggen de mouwen, by regen of zonneschijn, tot bescherming, op het hooft. Zy dragen op het hooft een kapsel, met goude en zilvere muntstukken, in vorm van visch-schelpen, gestoffeert, en bedekken haer daer boven met een zwarte doek of sluier, die zy met een gekleurde zijde bant vast binden. Voor het aengezicht hebben zy een doek hangen, met twee gaten daer in, tegen over d'oogen, om daer door te kijken. Tot çieraet hebben zy ook de neus doorboort, daer in zy een groene *Jaspis*, *Agaet*, of *Lazuursteen* dragen, die in maniere en van de dikte van eenen olijf gesneden is, en haer tot voor den mont hangt. D'oor-lellen zijn met dikke kopere ringen verçiert. Zy dragen porçeleine ketenen, de welke haer, in vorm van knevels, tot boven den boesem hangen. Op het aengezicht en armen doen zy haer verscheide merken en tekenen, met een zeker slagh van ink drukken.

De kinderen gaen meerendeels, van hun

hun achtste tot hun tiende jaer moedernaekt, en dragen in het midden des voorhoofts de gestalte of vorm van eene sterre, met graeuwe verruwe daer op geschildert. Dit wort gedaen, eensdeels om hen des t'aengenamer te maken, en eensdeels tot çieraet der kinderen; maer inzonderheit, om 't een of ander quaet oogh af te wenden en keeren, dat den kinderen, door kracht van toverye, eenigen ramp of onheil zou kunnen aenbrengen: waer tegen zy zeggen, dat deze gestalte ongemeen dienstigh is.

D'Arabieren hebben deze lesse of spreuke met alle Mahometanen gemein: *Hoe een mensch onder is, hoe hy prachtiger van gewact behoort te zijn, en kleeren van verscheide hoge kleuren te dragen.*

Spijze. De voornaemste spijze dezer Arabieren bestaet in kemels, en geiten-vleesch en kaes: als ook in versche en zuure melk, daer meê zy den honger en dorst verdrijven: hoewel gemeine luiden, tot lessching van den dorst, water gebruiken, by wijle met een weinigh zuiker daer onder gemengt. Naerdien den Arabieren, en allen Mahometanen, uit kracht van *Mahomets* wet, wijn verboden is; zoo drinken velen geenen wijn: hoewel de meesten dien lustigh inzwelgen: en na den wijn, wanneer zy de Karavanen der Kristenen bespringen, het eerste talen. Onder hen is ook in groot gebruik zeker drank *Kaoah*, of *Kaova*, en anders gemeenelijk *Koffy* geheten, de welke van zekere gebrade boontjes, met water opgekookt, al slurpende, snik heet gedronken wort.

Mafrouka. Onder andere hebben zy een zekere spijze, *Mafrouka* geheten, de welke by hen een koninglijk en lekker disch-gerecht is: hoewel zy 't niet dikwils eeten: en wort aldus bereit. Zy beslaen meel met water in een houte bak, die zy altijt by zich dragen, en maken daer een klomp van, die zy dicht gekneet op het zant uitspreiden, en in 't ronde korten, tot op anderhalve voet in 't kruis. Daer na wort de zelve op zant geleit, daer vuur boven op gebrant heeft, en met warme assche, en daer boven met gloejende kolen bedekt. Wanneer zy aen de eene zijde is gebakken, wortze omgekeert: en alsse wel gaer gebakken is, in kleine stukken gesneden, en met een weinigh water en boter, en ook zomtijts honigh daer onder, tot een dikke klomp gemaekt: waer van zy grote brokken nemen, die zy tusschen de vingeren kneden, en dan op eeten. Men zeit zy ook de ganzen deze brokken t'eeten geven, om vet te maken.

Zy nuttigen ook dadelen, rozijnen, vijgen, olijven, en gevangen wilt-braet. Hun broot is van geerst of andere granen gemaekt: welk † eerste zy met grotter smaek eeten, dan dat van rogge of gerst gebakken is. Maer al het broot is meerendeels zonder deessem en ongerezen, en wort onder d'assche gebakken. Zy bakken t'elkens broot, als zy willen eeten: te weten, op steenen, die zy in het vuur, van beesten-mest aengeleit, heet maken. Zy hebben ook vele peulvruchten, als wikken, bonen en diergelijke. Deze is de gewonelijke spijze en drank der *Beduwynen*, of Arabische Woestijn-bewoonders. † Della Valle.

Alle andere lekkernyen der spijzen zijn by hen niet bekent noch in gebruik. Maer rijst wort by hen voor een zonderling en lekker disch-gerecht gehouden: eensdeels, dewijl de rijst aldaer overvloedelijk veel groeit: en ten andere, uit oorzake *Mahomets* navolgers beuzelzinnigh uitstrooien, dat de zelve uit *Mahomets* zweet zou voortgekomen zijn, eer hy zich voor de werelt geopenbaert had, wanneer hy in het paradijs, rontom den throon Gods zworf. Want God, zich omkeerende, had hem aengezien: waer door *Mahomet* van schaemte het zweet uitbrak, dat hy met zijne vinger afveeghde, en in zes droppelen buiten het paradijs smeet. Uit welker een droppel een roos, uit de twede rijst voortgekomen was: maer uit de vier anderen waeren vier van *Mahomets* spitsbroederen gesproten.

Herise. Zy eeten ook veeltijts zekere pap of zop, *Herise* genoemt, de welke van gekookte terruwe aldus toebereidt wort. Te weten, de gekookte terruwe wort in de Zon te drogen geleit: en dan in een emmer of bak gestooten, tot dat zy gezuivert is. Eindelijk wort zy met vet vleesch t'zamen opgekookt, tot dat het vleesch verkookt of verteert is: het welk dan een zeer lekkere en smakelijke spijze geeft.

Maer de profeet *Mahomet* voerde, onder schijn van godsdienst, geheimenissen in, om deze spijze t'eeten, en

maekte zijne herssenloze navolgers ongerijmde dingen wijs: want hy had, zoo hy zelf bekrachtighde, het maken van deze pap van den engel *Gabriël* geleert: en de nuttigheit dier pap bestont in het versterken der lendenen, volgens getuigenis van den zelven engel.

Wanneer *Mahomet* op zekeren tijt van die pap gegeten had, zou hy op eenen nacht tegen veertigh mannen gevochten, en op een anderen tijt, zonder vermoeitheit, veertigh mael vrouwvolk bekent hebben. Men zou dit alles voor beuzelingen en oude wijfs praetjes, en als tot laster van *Mahomets* leere gezeit, mogen houden; 't en zy zeker Arabische schrijver, met name *Jakub Ben-Sidi Aali*, in zijn boek van de gevoelen en zeden der Mahometanen, in een byzonder hoofdstuk van de verkiezing en nutheit der spijze, het zelve, met een welsprekenden Arabischen stijl, geschreven had.

Voorts heeft *Mahomet* zijnen aenhangers geraden spijzen t'eeten, die hem zelf smaekelijk waeren en behaeghden: welk zijn zeggen hy met gezagh van den engel *Gabriël* bekrachtighde.

Onder andere ried hy het eeten van *Kauwoerden* aen. Maer boven al gevielen en smaekten hem zekere appelen of vruchten, die by d'Arabieren *Bedengian*, en in de schriften der oude Arabische artsen, als *Averrhoes* en *Avicenna*, *Melongena* genoemt worden. Men heeft driederlei slagh van deze vruchten in *Syrie*, als aschverwige, geele en rootachtige: hoewel alle van een zelve lengte en kromte. Rauwolf.

Naer het schrijven van den aelouden Arabischen arts *Avicenna* is de vrucht *Melongena* schadelijk: hoewel de versche beter is. Uit de bitterheit en scherpte wort besloten, dat deze vrucht heet en droogh in de tweede graet is. Zy veroorzaekt melancholie, kanker, schurftheit of lazerye, ambeyen, hooftpijne, en stinkenden aedem. Zy maekt verstopping van lever en milt: 't en zy de zelve met edik gekookt is.

D'Arabische arts, *Averrhoes*, prijst daer en tegen de vrucht *Melongena*, indienze wel en na behooren toegemaekt is.

Eenigen houden deze vruchten, *Melongena*, of *Bedangian*, voor een en de zelve, die op Neêrduitsch en Fransch *Verangenes*, en ook op Spaensch *Verangenas*, en op Latijn *Mala Insana*, dat is,

is, *dul-appelen*, genoemt worden. Anders worden zy by de Franschen ook *Pommes d'Amour*, dat is *liefde-appelen*, genoemt.

Deze vruchten, of dul-appelen, zijn blaeuachtigh, peersch, of groenachtigh van kleure, van de grote, als een gansen-ey, of ontrent als een *Konkommer*, by-na langwerpigh ront, glat van schel, met een sappigh en witachtigh mergh of vleesch van binnen. De bladen zijn een of anderhalve hant-breet lang, en hebben ontrent de breete van eene hantbreet, rontom een weinigh ingesneden, en onder en boven ruigh of hairigh. De bloemen hangen aen zeer korte stelen, sters-wijze, en zijn wit of purperachtigh: waer na de vruchten volgen.

Zy worden in de hoven, inzonderheit na de kant van *Italie*, geplant, en te *Romen*, *Napels*, en *Genua*, in plaetse van *Salade*, gelijk *Konkommers*, gegeten: hoewel meer uit lust, dan tot nut: want zy zijn ongezonder dan eenige *Pompoenen* of *Konkommers*: en veroorzaken, door haere waterachtigheit, koortsen. D'Italianen eeten deze vruchten, om het zaet en de lust van by-slapen te verwekken.

Waerom deze vruchten *Mala Insana*, of dul-appelen genoemt worden, zou men niet kunnen zeggen: naerdien zy gene dolheit in het eeten veroorzaken. Maer misschien zijn deze vruchten op Latijn *Mala Insana* gebroken na het Arabisch *Melongena* genoemt.

Mahomet was der mate tot het eeten van de vruchten *Melongena* verslingert en genegen, dat hy, zoo de bovengemelde Arabische schrijver *Jakub Ben-Sidi Aali* getuight, de menschen, na die groten of kleinen trek tot het eeten dezer vruchten hadden, schrander of dom van herssenen oordeelde te zijn. Daer en boven zeide *Mahomet* onbeschaemdelijk en stout uit, dat hy dit gewas in het paradijs gezien had: want wanneer hy eenmael met gewelt in de gevangkenis was gehouden, zoo daelde d'engel *Gabriël* uit den hemel neêr, en voerde hem in den hof der wellust of paradijs (dien d'Arabieren *Gennet Elenaam* noemen) over: alwaer *Mahomet*, onder andere, dit gewas zagh. Wanneer hy den engel vroegh, waerom dit gewas aldaer geplant was, zoo had die hem ten antwoort gegeven: dewijl dit gewas, onder andere gewassen, d'eenheit Gods, en dat ghy de waere profeet zijt, beleden heeft. Voorts verhaelt *Jakub Ben-Sidi Aali*, met groote wijtloopigheit, de spijzen, de welke *Mahomet* genuttight heeft: als dadelen, druiven, en vleesch van dieren, op den jaght gevangen.

De tafel, en tafellaken dezer volken, is niet anders, als een ront gesneden huit of vel van een kemel, gezouten en in de Zon gedrooght, dat zy op d'aerde neêr spreien: waer op zy alle hunne disch-gerechten in schotelen van blinkend yzer, of vertint koper, zetten: waer by zy zich rontom op tapijten of kleden van geiten-hair ter neêr plaetsen: want zy hebben gene tafels noch banken, noch kassen, noch koffers, noch eenigh ander huisraet, wat het zou mogen zijn.

Alle d'Arabieren, gelijk ook de Moren, zitten of hurken, met d'uitterste einden of tenen der voeten omgebogen, op de hielen: welke wijze van zitten hen door de gewoonte gansch niet moeielijk; maer zeer licht valt. De Turken daer en tegen zitten met de beenen kruislings onder het lijf geslagen, gelijk de snijders hier te lande. *Wijze van zitten der Arabieren.*

Wanneer d'Arabieren een lange reize zullen doen, zoo neemen zy gewonelijken *Tamarind* met zich op wegh, om die tot verkoeling en verfrissching in den mont te steken. Het zelfste wort ook by de Turken gepleeght.

De woestijnen, daer deze Arabieren in *Arabie* zich onthouden, zijn verdeilt in stammen: en de stammen in geslaghten of gezinnen. Ieder stam staet onder een *Scheik El Kebir*, dat is gezeit, de groote overste of opperhooft: en ieder geslaght of gezin onder eenen *Scheik* of overste. De *Scheik El Kebir* gebiedt over alle d'andere *Scheiks*. Deze *Scheiks* doen recht over d'Arabieren, en hebben maght over hun leven en doot, en worden stips, in het geen zy bevelen, gehoorzaemt. Zy straffen ook met geltboete de genen, die misdaen hebben.

Deze ampten der *Scheiks* gaen van den vader tot den zoon over. Wanneer een *Scheik* van een geslaght zonder kinderen komt te sterven, zoo vergaderen die van het geslaght, en kiezen, na zy alle de deughden der genen, die zy tot dit ampt waerdigh kennen, opgehaelt

V 2 hebben,

hebben, den deughtzaemsten uit, en zenden aen den *Scheik El Kebir*, met verzoek van hunne verkiezing voor goet te keuren. Op een zelve wijze geschiedt de verkiezing van eenen *Scheik El Kebir*: behalve dat die door de vergadering van den ganschen stam geschiedt.

De *Bassas* van den Groten-heer geven gewoonelijken eenigh gelt aen den *Scheik El Kebir* der stammen, die door hunne heerschappye verspreidt zijn: naerdien zy niet gaerne met deze volken tot twist en krakeel vervallen. Desgelijx geven de Karavanen aen hem alle jaers een zekere somme gelts, om in veiligheit te reizen: en aen d'andere *Scheiks* lijftoght, zilver, klederen, en kleden of katoen-doek tot hemden.

Zy hebben geduurighlijk aller wegen verspieders, om te weten, of men tegen hen ook aenslagen op handen heeft. Zy houden zich altijt tot hunne bescherming vaerdigh, of vlughten verder in de woestijnen wegh. Ook kan men deze Arabieren in de woestijnen van *Arabie* geen groot quaet doen: want gelijk'er gene gebaende of gemerkte wegen zijn, alzoo zou men daer met der haest om hals komen. Daer en boven zou men allen den lijftocht met zich moeten slepen, voor den ganschen tijt, zoo lang men daer zou willen blijven: want daer wort gansch niet met allen gevonden: ja men zou'er in 't kort van dorst moeten versmachten: want schoon aldaer aen alle oorden vele waterputten zijn: zoo weet evenwel niemant, als d'Arabieren, de plaetse, daer zy zijn.

Godsdienst der Beduwynen. Theven. Voyagie de Levant. Eugen. Roger.

Alhoewel deze volken Mahometanen zijn, zoo doen zy evenwel geene andere gebeden, als by wijle deze woorden, *Bis Millah*, op Arabisch t'uiten, dat is gezeit, *in den name Gods*. Zy hebben genen *Metzjid* of tempel, om hun gebedt te storten, en kerkelijke plechtigheden te doen. Dies niet te min wasschen zy zich, en doen hunne gebeden op de tijden, die door den *Alkoran*, volgens de wet, ingestelt zijn. Ten dien einde begint een der *Santons*, of geestelijken, wiens ampt het is het volk tot het gebedt, op het gezette uur, by een te roepen, te schreeuwen, en noodight een iegelijk, om God te loven en bidden. Zy vergaderen zich gewonelijken voor eenen boom, die by d'Arabieren *Zaroar*, en hier te lande een hagen-doorn wort genoemt; by aldien zy eenen ontrent dien oort, daer zy gelegert zijn, kunnen vinden. Aldaer bidden zy, en verrichten hunne godsdienst en plechtigheden, na 's lants wijze.

Wanneer zy van deze plaetse opbreken, zoo scheurt ieder een stuk of lap van zijn hemt of kleet, en hangt het aen den boom *Zaroar*: zoo dat'er by-na niet een doorn aen den boom is, of hy is met een lap behangen.

Dezen boom wort hierom deze eere bewezen: uit oorzake *Mahomet* in zijnen *Alkoran* vele wonderdaden van den zelven boom verhaelt, en dien meê in het paradijs plaetst.

By aldien men nu ontrent hunne leger-plaetse dezen boom niet kan vinden, zoo recht de *Santon* een hellebardier of halve piek op, met een halve mane van koper of yzer op het eind: voor de welke zy zich vergaderen, en hunne gebeden storten, met het aengezicht na het Zuide.

Beduwynen zijn vrye luiden.

De *Beduwynen* voornoemt zijn vrye luiden, en erkennen noch den Turkschen keizer, noch genen ander, voor hunnen opper-heer: maer zijn zonder zekeren Heer in vele volkrijke geslaghten verdeilt, en gehoorzamen alleenlijk hun eigen oversten of hoofden der geslaghten, die *Scheiks* genoemt worden, en in gezagh en edelheit alle andere overtreffen: gelijk reeds te voore is aengeroert.

Beduwynen zijn brave ruiters.

De *Beduwynen* zijn doorgaens brave ruiters, en wonder vaerdigh en vlugh in het te peert rijden. Ja geen volk in de gehele wijde werelt kan hunne kunst en vaerdigheit na-bootsen: want zy verrichten eenige dingen boven 's menschen verstant, en die zoo wonderlijk zijn, dat zy volkomen valsch schijnen te zijn: 't en zy de dagelixe ervarentheit haer waer maekte. Te weten, zy werpen, te peerde zittende, een pijl of schicht voor uit, in de lucht, zoo veel zy uit hun maght kunnen, en weten die, eer zy op d'aerde valt, in vollen ren, met de hant te vangen. Van gelijken, zoo zy eene pijl of schicht op hen zien aenkomen, die weten zy met de grootste vaerdigheit, 't zy zich met de zijde des peerts te beschermen, of onder den

buik

buik des peerts zich te verbergen, t'ontwijken en schuuwen.

Schichten of pijlen, op d'aerde leggende, in vollen ren, met de hant op te vatten, wort by hen voor kinderspel geacht. Desgelijx met een schicht, op een verren afstant, de minste duit te treffen. Vele brave en treffelijke meester-stukken weten zy ook met den slinger-werp uit te rechten.

Wapenen. De wapenen der *Beduwynen* zijn werp-pijlen, als schichten en spiessen, of javelijnen, boven en onder met een yzere punt, de welke zy met de grootste ervaerentheit, en wonderlijke vaerdigheit van verre en na-by weten te hanteren en werpen. Het zijdgeweer bestaet in zabels en grote poken. Slingers zijn by hen ook in zeer groot gebruik: waer uit zy stenen van verre op den vyant werpen, wanneer zy van voore op hem aenkomen, of zich op de vlucht begeven. Schiet-geweer wort by hen niet zeer gehanteert: want op het geluit van het balderen van musketten, stoppen zy de ooren met den vinger toe; en schrikken en vluchten, als of het blixem en donder was. Eenigen gebruiken heden evenwel musketten. Zy voeren ook schilden van vellen van meirminnen gemaekt.

D'oude Arabieren gebruikten, in plaetse van peerden, kemels ten oorlogh: want d'Arabische ruiters, die *Xerxes*, koning van *Persie*, tot bystant tegen de Grieken getogen waeren, bereden alle kemels, die in vlugheit voor de peerden niet bezweken. Deze ruiters waeren op een zelve wijze, als het voetvolk, toegerust. Te weten, zy voerden kromme en brede handige bogen, en hadden tulbanden op het hooft, en korte veltrokken aen. Herod. lib. 3.

D'Arabische peerden, die *Arabie* in boven-mate groten getale voed, en voor een groot gedeelte den rijkdom der inwoonders uitmaken, zijn klein, rang, schrael, dun, en weinigh van eeten: ja eeten by wijle niet meer, als eenmael in vier en twintigh uuren: gelijk zy ook vier en twintigh uuren zonder drinken kunnen blijven. Zy zijn boven-mate snel en vlugh van loop en ren, en ongemeen stout, om op iemant aen te vallen, en kunnen, wanneer de noot des vereischt, met een ongelooffelijke snelheit, lichtelijk het gevaer ontsnappen, en den opzitter daer af brengen.

Men heeft'er eenige peerden, die van een ongemeene waerde en prijs zijn: want een eenigh peert wort by wijle

voor drie, vier, zes, acht, ja tien duizent kronen verkocht: maer zy kunnen, van wegen de tengerheit der hoeven, niet met yzer beslagen worden.

De grote *Mogol* doet by wijle verscheide peerden in *Arabie* op-koopen, en na zijn lant overvoeren.

Wanneer de *Beduwynen* van den peerde stijgen, zoo laten zy die los staen, zonder vast te binden: gelijk die ook niet uit de plaetse treden, daer zy gelaten worden. Zy voeden de peerden, wanneer zy hen gebruiken, met kemels-melk, boter en kemels-vleesch, in de Zon gebraden, en met tarruw: welke spijze den peerden tot grote versterking is. Met een zelve spijze worden ook de kemels groot gemaekt: waer door zy zeer sterk en boven-mate vlugh worden, als de peerden zelfs.

Zoo *Nicephorus* getuight, beschreden d'oude *Sceniters* ook vlugge en snelle peerden: waer door zy inzonderheit ook onverwinnelijk waeren. Dies de *Sceniters*, schoon zy besloten waeren, evenwel niet konden vast noch opgehouden worden, en quamen altijt den vyant te voore; verwachtende hen op plaetsen, die bequaem waeren, om lagen te leggen.

Wanneer iemant onder hen sterft, die wort ter plaetse, daer hy sterft, begraven, met eenige steenen boven op d'aerde te smijten.

Huwelijk of echt der velt-Arabieren.

Wanneer een Arabier zijne dochter uithylikt, zoo doet hy eenen of twee kemels slaghten, na zijn maght en vermogen, om een gastmael aen te rechten: en geeft ook zoo vele kemels aen de dochter meê ten huwelijk. Indien een wijle daer na een van de bloetverwanten der dochter, die onder het voltrekken des huwelijks buiten 's lants geweest is, weêr t'huis komt, zoo betaelt hy, indien hem het huwelijk niet aenstaet noch gevalt, aen den bruidegom of nieuw-getrouwden het gelt, dat die aen de bruidt gegeven heeft: als ook den kemel, die gedoot is, en breekt het huwelijk, niet tegenstaende de dochter onteert is.

Inborst en aert.

D'Arabische woestijn-bewoonders zijn haet-dragend, en boven-mate wraekgierigh: welke ondeught hen ingebooren is, en uit het eeten van kemels-vleesch ontstaet, volgens schrijven van zekeren Arabischen arts. De meesten zijn boven-mate geil en onkuisch van aert, en tot alle vleeschelijke wellusten genegen; ja tot de Sodomitische of stomme zonden toe.

Manslaght hoe by hen gestraft wort.

Wanneer onder hen d'een den ander komt doot te slaen, zoo brengen de magen of bloetverwanten den manslagter, indien zy hem achter-halen, voor den *Scheik El Kebir*, die hem ter doot doemt, of doet hem zoo veel aen de bloetverwanten van den gesneuvelden betalen, als hen goet dunkt. Maer gewonelijken wreken zich die van den geslaghte over de doot van hunnen bloetvrient: ja zy zijn zoo wraekgierigh van aert, dat zy, en zelfs hunne nakomelingen, de wrake hondert jaren zullen behouden, zonder oit te vergeten. De moeder, dat meer is, toont van tijt tot tijt aen de kinderen het hemt van den vader, met bloet bemorst.

Wanneer iemant door ongelijk gedoot wort, en komt te sterven, zoo groeit, zeggen zy, uit het bloet, ontrent de herssenen vergadert, een vogel *Schuifuit*, en op Arabisch *Hamah* genoemt, die by wijle alle hondert jaren het graf des dooden bezoekt. Of de geest of de zielen des gesneuvelden, zoo d'Arabische schrijvers, *Aljauhar*, *Ebnol-Athir*, en *Aldamir*, verhalen, verhuist in dien vogel *Hamah*, die geduurigh by het graf roept: *Geve my te drinken: geve my te drinken van het bloet des gene, die my gedoot heeft.* Dit roepen duurt ter tijt toe de wrake over den manslaght genomen is: want dan vlieght de vogel *Hamah* ten leste wegh. Pococ. Spec. Histor. Arab.

En alhoewel deze Arabieren de diefachtighste van alle volken onder de Zon zijn, en van aller geheugenis her tot noch aen dezen tijt, tot roven, plonderen en afzetten, en den reizer naekt uit te schudden, een zonderlingen drift en genegentheit, als door een aengebooren erfrecht, gehad hebben, zoo dooden zy evenwel niemant, onder het roven en steelen, zoo men zich tegen hen niet te weer stelt. Zy zeggen, en geven tot reden hier van, dat alle menschen broeders, en uit een zelven vader of ouders gesproten zijn. Dienvolgens zou het onrecht zijn, broeders zwaer en groot onrecht aen te doen of te doden. Maer het geen zy roven, dat zeggen zy hun eigen goet te zijn: het welk zy uit handen dier genen, uit kracht van hun recht,

recht, weêrom nemen, die het zelve onrechtvaerdelijk bezeten hebben: dewijl d'algemeine vader gene scheiding noch verdeiling van goederen onder de kinderen gemaekt heeft: maer de machtighsten hebben die macht aen zich genomen en met onrecht toegeëigent.

En niet tegenstaende de meesten van deze Arabieren zich met roven en stropen erneren, zoo vint men evenwel onder hen ook eenigen, die trou, niet diefachtigh; maer vroom van gemoet en leven zijn.

Tot een besluit zal ik hier by voegen het geen *Elianus* van de zeden dezer *Sceniten* of tent-Arabieren, in de volgende woorden schrijft. *Zy zijn alle van een zelfste lot, gaen half naekt gekleet, met gekleurde of bonte rokken, de welke hen tot aen de schamelheit komen. Zy reizen door verscheide plaetsen, op vlugge peerden en range kemels, zoo wel in tijt van vrede, als oorlogh. Niemant hunner slaet eene hant aen den ploegh, of queekt eenen boom op, of erneert zich met den lantbouw; maer zy zwerven altijt zonder heertsteden, en zonder vaste woonplaetsen en wetten, om her.*

D'Arabieren, *Haderi* of *Arabon* genoemt, die de steden bewoonen, zijn in alles gehavender en heuscher van zeden en omgang, als de *Beduwynen* of Woestijn-bewoonders: en erneren zich niet met roven en stropen.

Gabriel. Sionit. de Morib. Oriental.

Zy doen groten koophandel met verscheide volken, en leggen zich op verscheide kunsten: dies zy gene onedele luiden, noch tot het menschelijk gezelschap onbequaem, noch tot het verrichten van zaken onmachtigh zijn. Ja men vint'er vele onder hen, die zich op de oefeningen der letteren en vrye kunsten leggen, tot groot voordeel van hen zelfs en hunne lantgenoten en anderen. Zy verstaen zich ook wonder wel op het beleit des oorloghs, en zijn zoo wel bequaem om te gebieden, als geboden te worden, en slaen de krijgstught zeer stip ga: door welke kunsten zy de grenzen van hunne heerschappyen tot zoo verre, gelijk men heden ziet, uitgezet en bevestight hebben.

De meesten evenwel onder hen zijn, door de ledigheit en lange ruste, ontaert geworden, en willen liever, na de wijze der *Beduwynen* of Woestijn-bewoonders, ter genade van weêr en wint staen, en onder den bloten hemel vernachten, als over uitheemsche volken gebieden: en spaerzame spijze nuttigen, als, door arbeit, de vruchten en wellusten des aertrijks genieten.

D'Arabieren, zoo wel de genen, die steden, als die velden of woestijnen bewoonen; doch inzonderheit de laetsten, zijn onaenzienelijk en klein van gestalte, wreet en wilt van gezicht of gelaet, en zwart van oogen. Zy zijn doorgaens lelijk, mager, schrael, rang, en bruin of donker-verwigh: of, volgens *Vertoman*, tusschen geel en zwart. Den zommigen is het aengezicht en het gansch lichaem van de Zonne verbrant en geroost. Eenigen, zoo *Kootwijk* schrijft, zijn geheel en al zwart: gelijk de *Morenlanders*, *Ethiopiers* of *Abyssiniers*. Desgelijx gedenkt *Elmacin* *zwarte Arabieren*: want hy schrijft, dat *Abubekr*, de tweede Arabische *Kalif* of keizer, de *Haritheërs* uit *Egypten* heeft gejaeght, die van de zwarte Arabieren waeren. D'Arabieren zelfs noemen deze zwarte kleure of verruwe *Achdhar*, en voegenze den nacht toe. D'Arabieren van *Petreesch Arabie*, ontrent de Rode zee, zijn vervaerelijk van gelaet, en hebben lang hair op het hooft. Men vint'er eenigen, die willen, dat d'Arabieren, by den poëet *Homeer*, van wege deze zwartheit van verruwe, *Erembos* genoemt worden, als of men op Grieksch *Eremnous*, of *Erebennous* zeide: dat is, *zwarten*; hoewel *Strabo* dat verwerpt: en schrijft, dat zulx meer den *Ethiopiers* eigen is.

Wezen en gedaente der Arabieren.

Eugen. Rog.

Histor. Sarac. lib. 1. c. 5.

Bellon. lib. 2. c. 68.

Daer en tegen oordeelt *Strabo*, na den voorgang van *Posidonius*, veel waerschijnelijker te zijn: dat d'*Erembos*, met eenige weinige verandering, alzoo van *Homeer* gebroken genoemt zijn, die nu Arabieren genoemt worden. Doch men zou met geen minder waerschijnelijkheit mogen zeggen, dat zoo wel d'*Erembos*, als d'Arabieren, van het Hebreeusch woort *Arab*, dat is, *Arabia*, genoemt zijn: het welk, zonder onderscheidt, nu *Arab* of *Ereb* op Hebreeusch geschreven wort: als blijkt uit 1 Reg. 10: 15. en 2 Chron. 9: 14. Dies zijn d'Arabieren alzoo van *Arab*; en d'*Erembos*, met het invoegen van de letter *M*, van *Ereb*, genoemt.

Bochart.

Van wegen deze zwarte kleure zijn de *Saraçenen* misschien *Mauren* of *Moren*

ren by de later schrijvers genoemt, inzonderheit by de genen, die de daden, door de *Saracenen* uitgevoert, ontrent de tijden van *Karel de Grote*, beschreven hebben.

a Linschot. b Barbosa. c Phot. Bibl.

[a] D'Arabieren langs de zeekuste van *Gelukkigh Arabie*, zijn olijf-verwigh, by-na gelijk d'*Abyssiners*: [b] maer die te landewaerts, in het lantschap van *Almachara*, woonen, zijn veel blanker, dan d'anderen. [c] Alle de volken van *Gelukkigh Arabie* zijn de fraeiste van stal en leest, en veel aengenamer van wezen, als d'andere Arabieren.

Desgelijx zijn d'inwoonders van *Woest Arabie* fraei van leest, en lang-levend. Die van *Mexat Aly* zijn meerendeels blank: als ook die van de stad *Ana*. De vrouwen van *Sikana* zijn ongemeen schoon: ja als engelen, zoo men *Texeira* geloven magh.

Het geen in 't vervolgh van d'Arabieren zal gezeit worden, is inzonderheit van d'Arabieren te verstaen, die de steden bewoonen.

Dan eer wy verder treden, dient voor eerst aengemerkt, dat d'Arabische schrijvers de tijden of eeuwen der Arabieren, die voor en na het *Mahometsdom* geleeft hebben, in een twee-voudigen staet onderscheiden: te weten, in eenen staet van onkunde of onwetenheit, en in dien van het *Islamisdom* of *Mahometsdom*. De staet van onkunde of onwetenheit wort gezeit, naer het schrijven van *Ebnol-Athir*, die gene te zijn, in den welken d'Arabieren voor het *Islamisdom* of *Mahometsdom* leefden. Door het woort *onkunde* is te verstaen, volgens uitlegging der Arabieren zelfs, d'onkunde van God, en zijnen gezant, te weten *Mahomet*: en van de waere geschapenheit des godsdiensts.

Oeffeningen der Arabieren voor het Mahometsdom.

Van gelijken schrijft *Abraham Ecchelensis*, in zijne historie der Arabieren, dat d'Arabieren, die *Mahomets* leere en vane gevolght hebben, gewoon zijn de luiden van hun landaert van de voorige eeuwe, die voor het *Mahometsdom* geleeft hebben, doorgaens *Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit* te noemen. Waer uit eenigen besluiten, die de historien der Arabieren naulix ingezien, of zelfs de tijtels niet gelezen hebben, dat deze volken in die aeloude tijden onder de diepste en dichtste duisternis der onwetenheit van alle wetenschappen begraven hebben gelegen. Maer gewisselijk, die de schriften der Arabische schrijvers een weinigh naerstiger deurlezen, en hunne zeden en gewoonten grondelijk doorkeken heeft, zal genoechzaem bevinden, dat by hen, door het woort van onwetenheit, geenzins van d'onwetenheit der wetenschappen; maer van d'onkunde des waeren Gods, en zijn behoorlijken dienst, gesproken wort. Dat dit aldus zy, blijkt hier uit klarelijk, dewijl zy met dezen tijtel en naem van onwetenheit niet alleenlijk hunne oude Arabieren bedieden; maer ook de *Chaldeen*, *Syriers*, *Egyptenaers*, *Grieken*, *Latijnen*, en alle andere volken van die eeuwe, die eertijts door de oefening en naem van wetenschappen beroemt waeren. En aldus verstaen zy door den naem van *Arabieren van de eeuwe der onwetenheit*, volgens gemeine wijze van spreken, onder dien landaert gebruikelijk, die genen, die wy Heidenen noemen.

Wijders, dat ook d'Arabieren in die aeloude eeuwen, noch in schranderheit van vernuft, noch in geest, liefde en drift tot d'oeffeningen der wetenschappen, voor eenige andere volken bezweken hebben, kan door verscheide bewijsredenen klaerelijk getoont worden. Een, onder andere, wort uit de schriften en gedenktekenen der schrijvers van die eeuwe genomen, die tot noch by de nakomelingen gelezen, en by de jonge schrijvers doorgaens aengetrokken en geprezen worden. Dies hebben niet min d'oude Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit, als de jonge Arabieren onder het *Mahometsdom*, in d'oeffeningen van Filosofye, Sterrekunde, en Artszenye, Poësye, en andere wetenschappen tamelijk uitgemunt, zoo men hen geloven magh, en die schriften van die schrijvers zijn, op welker naem en tytel zy loopen. Zy waeren ook niet onkundigh in het stuk van historien en tijtrekenkunde.

Maer misschien zal iemant uit *Sahed*, d'*Andaluzer*, *Gregoor*, *Barhebreer*, en uit andere schrijvers, hier tegen inbrengen en opwerpen: die in hunne schriften getuigen, dat d'oeffeningen der Arabieren van die eeuwe, de welke van d'onwetenheit den naem bekomen heeft, alleenlijk was ontrent d'opbouwing van hunne tale, poësye, gebruik der enkele genees-

neesmiddelen, daer meê zy hunne ziekten genazen, als ook ontrent de ſterrekunde: maer inzonderheit ontrent de kennis van den op en ondergang der ſterren: ten einde zy daer door hun kudde en vee des te tijdelijker konden ga ſlaen.

Wel kan men dit niet loogenen: maer daer en tegen is klarelijk, dat die ſchrijvers van die Arabieren ſpreken, die geduurighlijk met hun vee om her zwerven: maer niet van de burgers en inwoonders der ſteden, by wien d'oeffeningen der letteren zeer hoogh opgequeekt wierden.

In plichten van gaſtvryheit wijken zy voor gene menſchen, van wat landaert hy zy. Den gaſten houden zy ongeſchonden, ja onverbrekelijk, en volkomen trou en woort: zulx zy hunner heil, welvaren en goederen, hoger als hun eigen goederen, ja boven hun leven achten.

Dan komt iemant met hen in eene vaſte en onverbrekelijke vrientſchap te treden, wanneer hy eenmael met hen broot gegeten heeft: welk onverbrekelijk recht van vrientſchap zy *het recht van broot en zout* noemen: maer dat te krenken of verminderen, of op eenigerleie wijze te ſchenden en quetſen, wort by hen voor den hooghſten gruwel-daet gehouden. Daer en boven gaet zoodanigh recht, of verbont, van vrientſchap, ook tot de vrienden der vrienden over. Hierom wort het by hen voor het grootſte onrecht gehouden, reizers te beſpringen of te beroven, indien iemant in het ganſch reisgenootſchap gevonden wort, die in het verbont van zoodanige vrientſchap getreden is: en dienvolgens zullen zy, om eenen mans halve, hen allen verſchonen. Zy beledigen niemant in zijn rechts-gebiedt, noch lijden niet, dat eenen ander van iemant onrecht aengedaen wort.

Abrah. Ecchel. Hiſtor. Arab.

Dies heeft men zich met recht te verwonderen, waerom men d'Arabieren Barbaerſche, wrede, halsſtarrige, ſchelmachtige, meinedige en trouloze menſchen noemt; daer men onder de Kriſtenen veel ſnoder, onmenſchelijker, wreder, woeſter, en rouwer menſchen heeft.

De Arabieren houden bejaerde en oude luiden in grote eerwaerdigheit: waer over zy pleitzaken, geſchillen en krakelen, hen opdragen, om te beſleghten en by te leggen. Zy achten voor onbillijk en onbehoorelijk van hun vonnis, uitſpraek en oordeel, af te gaen, of zich tot hoger te beroepen: ook erkennen zy gene andere rechters en overheden, als oude luiden. Hierom is de naem van outheit by hen van zeer hoge eere: gelijk ook de broeders, ter zake des ouderdoms, eerwaerdiger, als de zoonen, gehouden worden. Waer over de genen, die by hen in den prieſterlijken ſtaet treden, met dien tytel beſchonken worden. Deswegen wort de naem van oudtheit by wijle voor de prieſterlijke waerdigheit, of voor het prieſterdom zelf; en by wijle voor een tytel van eere genomen.

Oude luiden by d'Arabieren hoogh geacht.

Strabo lib. 16.

D'Arabieren zijn met een weinigh vergenoeght, en onderhouden een ſchralen en zeer geringen leeftoght, die meerendeels in vleeſch en volheit van melk beſtaet. Tot den wijn evenwel, en dronkenſchap, waeren zoo wel de ſtedelingen, of inwoonders der ſteden, als de *Scenιten*, of tent-Arabieren, boven-mate overgegeven, zoo dikwils hen de gelegentheit voor-quam. Zoo d'Arabiſche ſchrijvers melden, hebben eenigen hunner zich doot gedronken, en luſtige kroezen leedigh geveeght. Ja dat meer is, deze wijze van ſterven was by hen zeer gemein, en een zoet vergif der miſtrooſtigen en wanhoopigen.

Oude Arabieren tot den drank genegen.

Onder d'uitſtekenſte en beroemſte mannen, die door den drank van wijn om 't leven gekomen zijn, was zeker *Zohahir*, een hoogh en vorſtelijk perſoon, die in zijnen ouderdom by zijn volk in verachting quam: als ook *Amr*, zoon van *Kalthum*: *Abuamr* en *Malaheb*. *Abuhitan*, de *Giarhamiter*, koſter en opziender van den tempel te *Mekka*, verkocht, uit genegentheit tot den drank, de ſleutels van den zelven tempel, en het recht zijns volks, voor een velle fleſch wijns aen *Kaſi*, de *Koreizjiter*.

Ziet p. 137.

Deze en diergelijke voorvallen hebben den profeet *Mahomet* aenleiding gegeven, en doen bewegen, om den wijn, en dingen, die dronkenſchap kunnen veroorzaken, te verbieden:

hoewel de meeste Mahometanen zich des weinigh kreunen, en den wijn gulzigh inslokken, zoo zy dien slechts heimelijk bekomen kunnen.

Huwelijk of echt der Arabieren.

Abrah. Eccheel. Histor. Arab.

DE Arabieren maekten en slooten eertijts huwelijken in alle graden of trappen van bloetverwantschap of namaeghschap: behalve met eige dochters: maer het schandelijkste van allen oordeelden zy met twee zusters in den echt te treden: of met de gene, de welke des overleden vaders vrouw was. Die zoodanigh huwelijk gemaekt had, den zelven noemden zy *Alkatrabo*, dat is, *nacht-merry*, en rekenden hem onder het getal der duivelen.

Zoon trouwt de moeder. Strabo lib. 16. Specim. Histor. Arab. 1 Cor. 5:1.

Eduard Pocok beschrijft de zelve maniere in de volgende woorden. By de Arabieren was by ouds gebruikelijk het trouwen van den zoon met de moeder of stief-moeder, na 's vaders doot: welk huwelijk op Arabisch *Nikag Almakton* wiert genoemt, dat eigentlijk gezeit is, *gehaet huwelijk*. Deze maniere van trouwen wort by hen aldus beschreven: te weten, d'oudste zoon eigende, als door erfrecht, indien hem des goet daght, de vrouw, de welke na den overleden vader nagelaten, of ook anders door den vader verstoten was. Tot een teken dier zake smeet hy zijn kleet op haer. Indien de oudste zoon haer niet van noden had, dan trouwde een ander van de broeders haer, met een nieuwe bruidtschat. Aldus erfden de zoonen het huwelijk, of 's vaders bedde, even als de goederen, over. D'*Alkoran* verbiedt deze maniere in de volgende woorden: *O ghy gelovigen! het is u niet geoorloft vrouwen tegen haer wil en dank t'erven.* Zeer duidelijk ontfouwt *Scharestan* het zelve aldus: *D'Arabieren hielden in de eeuwe van hunne onwetenheit eenige dingen voor onverboden: de welke d'Alkoran daer na verboden heeft: als t'onthouden van moeders, dochters, moeyen, of vaders zusters en moeders zusters. Maer dit was het schandelijkste van al het geen, dat zy deden: dat een man twee zusters trouwde, en, als navolger, de vrouw zijns vaders nam. Die dat deed, wiert Aldaizan genoemt, met welken naem zeker poëet Aus Ebn Hajar eenigen uit den stam van Kais overhaelt: welker drie vervolgens 's vaders vrouw getrouwt hadden.*

Ieder trout, na zijn rijkdom en middelen, weinigh of vele vrouwen, volgens getuigen van alle Arabische schrijvers. Zoo nochtans *Strabo*, en uit *Strabo* anderen bevestigen, hadden alle de bloetverwanten in oude tijden slechts een eenige vrouw in 't gemein. Ook trouwden of bekenden de broeders de zusters.

Dan dit, nopende de gemeinschap van een eenige vrouw, schijnt valsch te zijn: gelijk d'Arabische schrijvers klaerblijkelijk doen getuigen. Want *Mahomet*, naer het schrijven van * *Ismael Sciahinsciah*, † *Mashud* en vele andere, heeft geheel en al in het stuk van kerkelijke zeden, gewoonten en inzettingen, niet willen veranderen; uitgezeit die dingen, de welke tot het geloof in den eenigen God behooren, en eenige weinige andere stukken: waer van hy in den *Alkoran* spreekt. Al het overigh heeft hy onaengeroert voor-by gegaen. Maer van dusdanige vrouw, de welke vele bloetverwanten gemein hadden, wort by hem geen gewagh gemaekt, noch voor goet of quaet gekeurt. Zekerlijk zou men mogen geloven, dat *Mahomet*, die geil van aert was, deze gemeinschap van eene eenige vrouw met geen billijk gemoet zou gedult; en de zelve niet alleenlijk met stilzwijgen voor quaet gekeurt; maer ook in alle hoofdstukken des *Alkorans* vervloekt hebben. Dit kan zeer klarelijk uit zijne zeden bespeurt en bewezen worden: naerdien hem niets, zoo lang hy leefde, beter aenstont, als het trouwen of huuwen van vele vrouwen: noch hy heeft over gene zake meer geroemt, als over de vrouwen: welker halve hy God zelven dikwils in 't spel doet komen: nu, om dat hy haer kuisheit zou getuigen: dan, om dat hy de krakelen zou beslechten, of haere liefde op hem doen vallen. Hy was met een stoet van vijf en twintigh vrouwen niet vergenoecht. Hy verkrachte *Zainaba*, vrouw van *Zaid*, zijne neve: daer na nam hy haer, tegen wil en dank van den man, ten wijve: des hy zich niet

* In Histor. Gent.
† In praetis Aureis.

niet schaemt in den *Alkoran* zelf te schrijven, dat door Gods bevel gedaen te hebben. Hy, hier door opgeblazen, plagh tot zijne boelinnen te zeggen: *D'ouders hebben u lieden aen mannen gehuuwt: maer God my daer en boven aen zeven hemelen.*

Daer en boven schijnt tegen dit slagh van huwelijk des volks oneindelijk getal en meenighte, en voortteeling boven alle andere menschen, te strijden: die zekerlijk uit een eenige vrouw, de welke voor acht, tien, vijftien, en meer mannen gemein is, niet kan ontstaen zijn: gelijk ieder, die een gezont oordeel heeft, lichtelijk kan oordelen. Want wie zou ook willen geloven, dat *Saad*, gebynaemt *de Stam*, alleenlijk uit een eenige vrouw, de welke aen het gansch maeghschap gemein was, drie hondert mannen uit zoonen, neven, en na-neven, en achter-neven, uitgezeit ook vrouwen, zou hebben kunnen teelen. Daer en boven leest men niet alleenlijk by de schrijvers der Arabieren; maer ook by de Griekschc en Latijnsche schrijvers, dat d'oude Arabieren, by ouds, voor het *Mahometsdom*, talrijke krijgsheiren tegen de Romeinen te velde gebraght hebben. Onder de regering van keizer *Theodosius*, de jonge, quamen uit het Arabisch krijgsheir over de hondert duizent te sneuvelen. Socrat. lib. 11. c. 15.

Maer of d'Arabieren met de zusters trouwden, gelijk *Strabo* en andere schrijven, des is men niet zekerlijk bewust; doch evenwel kan men by gissing bespeuren, dat zy zulx deden; dewijl de bovengemelde schrijvers alleenlijk de moeders, dochters, en die dochter, de welke by wijle met den vader gehuuwt was, en het huwelijk met twee zusters, uitzonderen. Lib. 16.

Zoo *Ælianus* schrijft, gebruikten de Arabieren gekochte en gehuurde vrouwen voor eenen tijt: het welk niet alleenlijk by d'Arabieren zelfs; maer ook by alle andere volken van den Mahometaenschen godsdienst in zwang is, wanneer zy ter beêvaert na *Mekka* en *Mahomets* graf reizen. Ziet pag. 20.

Vrouw-verlating.

De verlating of verstoting der vrouwen was onder d'oude Arabieren zeer gebruikelijk: maer die dat driemael gedaen had, den zelven was 't geenzins geoorloft de vierde vrouw te trouwen, of met haer te huuwen, eer zy van eenen anderen den tijt van drie dagen en naghten, voor zeker huurloon, gebeezight was. De zelve wet is hy onderworpen, die eene vrouw, de welke eenmael verlaten is, weêr tot zijne vrouw eischt. Daer en boven stont haer vry by den echtbreker te blijven, indien haer beide des geviel, en den echten man uit te laggen en de schop te geven. Die zoodanigh huwelijk aenging wiert in de lanttale *Giaascia*, dat is, *het veulen des ezels is weder-gegeven*, genoemt: of ook *Toijasa*, dat is, *hy is een bok geworden*: en zulx gedeegh hem tot een grote oneer, als die een geduurigen echtbreker voor zijn eigen gelt, ten dienste van zijne vrouw, gehuurt had: waer over hy dikwils gedwongen wiert zijn vaderlant uit schaemte te verlaten. *Mahomet*, naer luit des *Alkorans*, heeft het zelfste met de zelve gebruikelijkheit en plechtelijkheden geboden t'onderhouden en bevestight.

Kint na 's vaders doot voor echt gehouden.

Maer de belaggelijkste wet van allen, als de welke de natuurlijke ervarentheit en licht des verstants tegen-spreekt, is die van de kinder-baring der weduwen: de welke *Mahomet* en de Mahometaensche rechtsgeleerden door hunne schriften bevestight, en in hunne boeken beschreven hebben. Te weten, d'oude Arabieren hielden de geboorte of vrucht, die eene weduwe op het derde of ook op het zevende jaer, na de doot van haeren man, voortbraght, voor een wettigen zoon van den overleden man, die hierom ook erfgenaem van 's vaders goederen wiert. Zoodanige wet is tot noch heden allermeest onder de Mahometanen in zwang.

D'oude Arabieren onderhielden meer andere vreemde gebruikelijkheden, gewoonten en manieren, als *Bahirah*, *Sayebah*, *Wasilah* en *Hami*: de welke alle op den dienst der afgoden zagen en sloegen. D'*Alkoran* gedenkt de zelve in de volgende woorden: *God heeft Bahirah, noch Sayebah, noch Wasilah, noch Hami ingestelt: maer d'ongelovigen dichten God loogens op, en de meesten hunner verstaen het niet.* In het verklaren dezer dingen zijn verscheide gevoelen der uitleggers des *Alkorans*.

Bahirah.

Volgens schrijven van *Firauzabad*, is *Bahirah* alzoo van 't woort *Bahron* genoemt, dat *een snede des oors* betekent. Want d'Arabieren plaghten, wanneer een kamelin of schaep tienmael gewor-

pen had, de zelve met een gesneden oor los te laten gaen, om vry te weiden, en verboden den vrouwen, wanneer zy quam te sterven, van haer vleesch t'eeten. Den mannen alleen was het nuttigen des vleesch toegestaen. Of *Bahirah* is een kamelin, de welke men zonder hoeder, als een doot-eeter, los weiden liet. Maer beide, mannen en vrouwen, moghten het vleesch van haer vijf-jarigh jongh, indien het een mannetje was, nuttigen. Dan by aldien het een vrouwtje was, zoo lieten zy het, met het een oor afgesneden, los gaen weiden: en verboden des zelfs vleesch of melk te nuttigen, of op zijnen rugh te zitten. Wanneer het gestorven was, zoo stonden zy den vrouwen toe, het vleesch te nuttigen. Of *Bahirah* wort byzonderlijk gezeit van een schaep, het welk vijf-mael geworpen heeft.

Alzamach. Albidawi. Almostaraf. Zoo andere willen, wort door *Bahirah* een kamelin verstaen, de welke na de vijfde werping, indien zy in de laetste werping een mannetje geworpen had, met het oor gesneden, tot teken dier zake, los gelaten wiert, om vry te weiden, zonder haer iemant uit de weide of van het water moght keeren, of tot last dragen gebruiken.

Zoo *Ebnol Athir* uit het gevoelen van anderen schrijft, wort het jong, veulen of dochter van *Sayebah*, aldus genoemt. *Sayebah* bediet *los gelaten*, of *toegelaten vry te zwerven*. De kamelinnen plaghten, om verscheide redenen, los gelaten en ontslagen te worden: te weten, als zy tien-mael achter een wijfkens geworpen hadden: of uit gelofte: of wanneer iemant van eene ziekte genezen, of van eene reize behouden weêrom gekomen was: of wanneer zijn vee of kamelin een groot gevaer in den oorlogh of anders ontkomen was. In het ontslaen wiert deze wijze of vorm van spreken gebruikt: *Deze kamelin zy Sayebah*. Voorts wiert uit den rugh een wervel of eenigh ander been genomen. Na dien tijt wiert de kamelin niet van het water, noch uit de weide gekeert, noch tot lasten te dragen gebruikt.

Desgelijx schrijft *Jauhar* van *Sayebah* in dezen zin. Na *Sayebah* tien achter-een-volgende malen vrouwtjes geworpen had, zoo wiert haer toegelaten vry te zwerven: noch niemant moght op haer zitten, noch haer melk drinken, dan haer veulen en den eigenaer, tot dat zy sterf. Wanneer zy gestorven was, aeten zoo wel mannen, als vrouwen, haer vleesch. Haer laetste jong wiert het oor gesneden, en *Bahirah* genoemt, en op een zelve wijze, als de moeder, vry en los gelaten. Maer zoo *Ebnol Athir*, in de verklaring des woorts *Bahirah* schrijft, wiert niet het tiende jong; maer indien zy een ander daer na geworpen had, *Bahirah* genoemt. Daer en tegen schrijft hy in de uitlegging des woorts *Sayebah*, dat *Sayebah* de dochter of veulen van *Bahirah* genoemt wort. Van gelijken bevestight ook *Almotarrezi*, dat *Sayebah*, na het gevoelen van zommigen, de moeder; en na het gevoelen van anderen de dochter of jong zy.

Maer ook is de naem *Sayebah* aen de kamelinnen niet eigen: naerdien ook een kameel alzoo genoemt, en los en vry gelaten wort: wiens *veulen een veulen geteelt had*, naer het getuigen van *Alfiirauzabad*.

Daer en boven schrijven *Jauhar*, *Alfirauzabad* en andere, dat met den naem *Sayebah* een iegelijk dier betekent wort, dat van wegen d'afgoden los gelaten, of aen hen toegeëigent was: zulx dat niemant voortaen als vrouwen moght gebruiken. Ja op een zelve wijze wort aldus ook een knecht of slaef genoemt, die door zijnen heer ontslagen en los en vry gelaten wiert: welke ontslaging met deze woordengeschiede: *Ghy zijt Sayebah*.

Hami, volgens verklaring van *Alfirauzabad*, is een bespring-kemel: Hami. van den welken de wijfjes tien-mael ontfangen hebben, die als dan *Hami* genoemt wort: dat zoo veel gezeit is, als wiens rugh last-vry gemaekt is: naerdien die dan vry gelaten wiert; zulx niemant zich van den zelven tot zijn voordeel meer moght dienen: en die van het water noch weide afgekeert wiert: noch hy plagh bereden noch geschoren te worden. Dan het staet aen te merken, dat alle deze dingen op den dienst der afgoden gewonelijken zagen.

Wat belangt het woort *Wasilah*, Wasilah. dat verklaert *Alfirauzabad* in dezen zin. *Wasilah* is een kamelin, de welke

ke tien-mael geworpen had, en t'elkenmale vrouwtjes. By aldien zy ten zevenden-male een vrouwtje en mannetje geworpen had, zoo zeiden zy: *Zy is aen haeren broeder verknocht.* Ook was namaels niemant, als mannen, geoorloft de melk der moeder te drinken. Voorts ging het met *Wasilah* op een en de zelve wijze toe, als met *Sayebah*. Of *Wasilah* is byzonderlijk van schapen, dewijl d'oude Arabieren, wanneer een schaep een wijfje wierp, dat voor zich behielden: maer wanneer een mannetje, zoo wijden zy het hunnen goden toe.

Dan by aldien een oy een mannetje en een wijfje wierp, zoo zeiden d'Arabieren: *Het is aen zijnen broeder vereenight.* Ook offerden zy dat mannetje aen hunne Goden niet. Of *Wasilah* is die oy, de welke eerst een mannetje werpt, daer na een wijfje: het welke, om dat het zijnen broeder het naeste volghde, d'oorzake was dat zy hem niet slaghten. By aldien d'oy een mannetje wierp, zoo zeiden zy: *Dit zy voor onzen goden een offer.*

Verdoen of ombrengen van dochters. E libro. Al Mostatraf.

Onder de gewoonten der oude Arabieren was ook een, *Waadol Benat* genoemt. Te weten, het was voor het *Mahometsdom* een gewoonte en maniere, indien iemant eene dochter geboren wiert, die levendigh onder d'aerde te delven: en op de tijding van de geboorte eener dochter wiert den vader de borst benauwt, en 't aengezicht zwol van droefheit, gelijk d'Arabische schrijvers spreken. Dit is het geen met de volgende woorden in den *Alkoran* gezeit wort. *Wanneer iemant van uw lieden verkundight is, dat hem eene dochter gebooren zy, zoo wort zijn aengezicht duister en zwart, en hy wort bedroeft.* Desgelijx leest men op een andere plaetse in den *Alkoran: Doodet uwe kinderen niet uit vreze voor armoet: Wy zullen u en hen de kost geven.*

Men zeid d'Arabieren hierom hunne dochters doden; dewijl zy vreesden, dat zy hen t'eener tijde tot schande moghten zijn. Te *Mekka* is een bergh *Abu-Dalamah* genoemt: op den welken de *Koreizjiten* hunne gedode dochteren plaghten te begraven.

Men verhaelt, dat *Saasaa*, grootvader van den uitstekenden poëet *Farazdak*, zijne dochters van de doot plagh te verlossen, ieder voor twee zwangere kemelinnen en een kemel. *Farazdak* op deze maniere van *Saasa*, in het by-zijn van eenen der Arabische keizeren of *Kaliven*, spelende, zeide onder het roemen: *Ik ben de zoon van dien, die de dooden levendigh maekt.* Wanneer dit zijn zeggen qualijk opgenomen wiert, zoo ontschuldighde hy zich, zeggende: *God zeid: Die haer het leven weêr geeft, dat is even zoo veel, als of hy allen menschen het leven weêr gaf.*

Op de zelve manier, zoo *Alzamachschar* beveštight, schijnen deze woorden uit het zeste hooftstuk des *Alkorans* geduit te worden: *Hunne makkers* (te weten de duivels) *hebben velen der afgodisten het dooden van hunne kinderen fraei willen doen schijnen en schoon voor oogen stellen, op dat zy hen verdoen:* te weten, of dat zy hen onder d'aerde te begraven: of hen den afgoden opofferden: naerdien het by hen eene maniere was, by aldien hen zoo vele zoonen gebooren wierden, eenen van die te slaghten. Desgelijx beveštight het zelfste *Albidawi*, die op de volgende woorden van *Mahomet*, *Zekerlijk zy hebben gedwaelt, die hunne kinderen gedoot hebben*, voeght: *Mahomet* verstaet d'Arabieren, die hunne kinderen, uit vreze van gevangkenis of armoede, plaghten te dooden.

Maer met duidelijke woorden wort deze maniere in het hooftstuk *Takwir* gedaght: alwaer men leest: *En wanneer zy gevraeght zal zijn, de welke levendigh begraven is.* Waer op *Alzamachschar*, tot verklaring, deze volgende woorden voeght: dat de Arabieren wanneer hen eene dochter geboren wiert, indien zy haer levendigh willen behouden, haer, met een wolle of hairen rok aen, de kemels of schapen, in de woestijnen, plaghten te laten hoeden. Maer by aldien zy in 't leven bleven, zoo lieten zy haer tot den ouderdom van zes jaren blijven, en zeiden dan tot de moeder: vereert uwe dochter met reukwerken en çieraedjen, op dat wy haer tot haere moeders weghvoeren. Daer na braght de moeder haer by eene kuil, die zy voor haer gegraven had, en beval haer in die te zien: in de welke zy haer, staende achter haer, over hals over hooft storte, en vulde dan de kuil weêr, met het inwerpen van aerde.

Zoo andere zeggen, was het de ma-

niere, dat een zwangere vrouw, wanneer zy zou baren, eene kuil groef, nefsens de welke zy de vrucht verloste. By aldien het een dochter was, zoo wiert die in de kuil geworpen; maer was het een zoon, zoo wiert hy levendigh behouden. Dus verre *Alzamachschar.*

Dit schijnt evenwel niet van alle Arabieren zonder onderscheidt gedaen te zijn: naerdien men anders in hunne schriften deze wijze van den vader, na de geboorte van eene dochter, te begroeten, leest: *Dat de zelve uwe middelen moge vermeerderen: naerdien die door haere bruitschap vermeerdering aen de zelve zal toebrengen.* Des niettegenstaende wiert het zonder twijfel groter geacht, in het stuk van gelukzaligheit, door zoonen, als door dochteren vermeerdert te worden. Wanneer dan een dochter tot den man zou gebraght worden, indien zy aen eenen van de gebuuren of magen getrout was, zoo wiert haer met deze zegening vaer-wel gezeit en affscheidt genomen. *De baring valle u licht: en bare mannen, en gene vrouwen.* Daer en tegen, zoo zy aen iemant, die verre woonde, en zoo na haer in maeghschap niet bestont, getrout was, gebruikte men deze woorden tot affscheidt: *De baring valle u niet licht: noch bare gene mannen.* Hier van is het volgend ook tot een spreekwoort geworden. *D'ontbeering van dochteren is een stuk van gelukzaligheit.* Als ook dit: *De begravenis der dochteren wort onder de goddelijke weldaden gerekent.*

Waerzegging, te voore-wikking, voorspelling, of voorzegging, en diergelijke slagh van wichelaryen der oude Arabieren.

Abrah. Ecchel. Histor. Arab.

DE Arabieren hebben by ouds waerzegging, te voore-wikking, voorspelling, of voorzegging, en diergelijk slagh van wichelaryen, neerstelijk behertight en ga geslagen; hoewel ook tot noch toe de nakomelingen die dingen niet minder behertigen en ga slaen: ja zy beroemen zich op dit eenighste het allermeest, en dat die dingen by hen haeren oorsprong gehad hebben, en van daer tot andere volken overgebraght zijn. In het stuk van der zelver krachten verschillen zy niet weinigh onder elkanderen; maer noch veel meer in d'oorzaken.

Zommigen meinen, dat de voorzegging der toekomende, en kennis der afwezende dingen voortkomen en ontstaen uit het wezen of substantie der ziele zelve, de welke van de vuiligheden en droessem der ondeughden gezuivert en gereinight is: want zy geloven en gevoelen, dat de [a] beelden en [b] gedaenten van alle dingen in het wezen of substantie der ziele ingedrukt zijn, en d'uitdrukking en openbaring der zelver alleenlijk door de vuiligheden der ondeughden belet worden, de welke als een behangsel of beschutsel daer voor geworpen worden.

[a] Imagines. [b] Species.

Daer en tegen zijn'er, die al dit werk byzonderen of afgezonderden geesten of duivelen toe-schrijven, die den menschen de toekomende en afwezende dingen verwittigen, inschuinen of insteken, en met de zielen een zekere [c] mede-neiging en [d] gelijk-aertigheit hebben. Zy gevoelen evenwel niet alle een en het zelfste: want zommigen hunner leggen dat niet op de mede-neiging of gelijklijdentheit der zielen; maer op zekere verbonden en verdragen. Hierom ziet men, zeggen zy, dat wichelaers, voor en waerzeggers, altijt eenige reukwerken gebruiken, zekere woorden prevelen, yzelijke namen aenroepen, en eenige offerhanden doen, eer zy eenigh antwoort verleenen.

[c] Simpathia. [d] Homogeneitas.

Maer ook deze komen geheellijk niet met elkanderen over-een: dewijl zommigen hunner willen, dat de duivelen en geesten uit ingeboorne beginselen hunner natuure het toekomend en afwezend kunnen weten. Anderen daer en tegen gevoelen, dat zy dit alleen van d'engelen leeren: welker talen hen bewust zijn.

Anderen leggen dit alles op de natuurlijke kracht der ziele, en op de dun en zuiverheit der natuurlijke tempers van lichaem en zinnen: want gelijk d'eene mensch door vernuft, en kracht des ver-

verstants, den anderen in vele deelen overtreft. Op een zelve wijze komen eenigen zoo verre, dat zy tot die trap van te voore te zeggen, en het toekomend en afwezen te kennen, geraken. Uit dit slagh van menschen was, volgens schrijven der Arabieren, *Edris*, die by d'Arabieren voor *Enoch* en *Merkuur*, of *Trismegist* gehouden wort, en *Pythagoras:* by wien zy uit hun eigen volk voegen, *Sak*, *Satih*, *Zabubaa*, *Sadil*, zoon van *Hermas*, *Amran*, zoon van *Mazikia:* en uit de vrouwen *Darisa*, *Hagina* en *Dahela*.

Zommigen schrijven dit alles den sterren en engelen (de sterre-vooghden) toe: het welk zy zeggen, op driederleie wijze te geschieden: te weten, wanneer iemant in het oogenblik zelf van *Merkuurs* opgang geboren wort: of als d'overige planeeten in gelijke geleden en evenwichtige gezichten elkanderen toeschijnen: of eindelijk onder de grootste † t'zamenvoegingen.

† Conjunctiones.

Dit gevoelen hebben de jonger sterrekijkers met twee wonderlijke exempelen bevestight. Het eerste droegh zich toe onder *Almamun*, die des jaers acht hondert en dertien *Kalif* of Arabische keizer was. Op welken tijt zeker mensch te voorschijn quam, en zich over al beroemde eene profeet te zijn. Het gerucht quam ter ooren van den *Kalif*, die zonder toeven den man ontbood, en het bewijs der voorgegeve profesye van hem verzocht. Tot wien hy zeide: *Ik heb een ring, by aldien iemant, behalve ik zelf, dien aen den vinger steekt, hy zal zich noit van laggen kunnen onthouden, tot dat hy dien zal afgeleit hebben. Daer en boven heb ik eene pen, daer meé niemant, als ik, kan schrijven: en by aldien iemant dat bezoekt, die kan geenzins zijne hant of vinger verroeren.* Wanneer hy dit alle beide, op bevel des *Kalifs*, in 't werk stelde, zoo stonden alle de genen, die daer tegenwoordigh waeren, tot stommens verwondert. Aenstonts ontbood de *Kalif* de twee beroemste sterrekijkers van die eeuwe: namelijk, *Abumasciar*, anders *Abumasar*, en *Mahomet*, zoon van *Moyses Gialis*; benevens vele andere, en beval 's mans * *Horoscoop* af te malen en uit te zijferen, zonder hen van den zelven of van zijne voorstel iet bekent te maken. Zy gehoorzaemden des *Kalifs* bevel, en bevonden zijne opklimmende *Horoscoop* in den *Ram:* dien *Jupiter*, in de *Korenair* gestelt, aenzagh: desgelijx zagen hem *Venus* en *Merkuur* in den *Scorpioen* aen: maer de Zon en Mane waeren in den zelven graet met den opklimmer: gelijk ook het gedeelte der gelukzaligheit en afwezen.

* Hemelstant der geboorte-stonde.

Wanneer zy dit alles by elkanderen naerstelijk vergeleken en overwogen hadden, zoo zeiden alle de sterrekijkers, die daer tegenwoordigh waeren, dat 's mans voorgestelde voorstel waer was: uitgezeit *Abumasciar*, die aldus, op bevel des keizers, zijn gevoelen uitte. De bewijsreden van dezen man steunt op *Venus* en *Merkuur*, die hem eenige kraght en bestaen op de *Thesis* of het gestel, door hem voorgestelt, geven: maer *Jupiter* begunstight hem niet: aen wien het geheel der volmaektheit van de *Thesis* hangt: gelijk aen de drie en zes hoeken der Zonne, wanneer gene quaetaerdigheit by de Zonne is. Maer des zelfs opklimmer wort tegen *Jupiter* gestelt, dewijl zy des zelfs val is, en van die in dit teken gruuwt. Dies is de voorgestelde *Thesis* valsch. Toen toonde *Almamun* ons, zeide *Abumasar*, den mensch, en opende zijne *Thesis*, en bequam eindelijk van hem, door vele liefkozeryen en beloften, de uitlegging en verklaring des geheims: en wy bevonden hem den ervarenste van alle de sterrekijkers.

Het ander exempel gebeurde, wanneer *Kalif Altaie* over d'Arabieren, des † jaers drie hondert en drie en zestig van *Hegira*, heerschte. In die eeuwe leefde *Thabet*, geboortigh van *Harama*, een arts van groten name, die uit het aenraken der pols niet alleenlijk de hoedanigheit en stoffe; maer ook de meenighte en getal der spijze, te voore spelde. Men zeidt onder andere dingen, de welke van hem verhaelt worden, dat t'eener tijde de poëet *Abdalla*, zoon van *Alhagiah*, in de vergadering des *Kalifs*, hem de pols t'ondertasten gegeven had. Tot wien hy zeide: *Ghy hebt gegeten: ja gevreten pap van zuure melk, en kalfsvleesch.* Wanneer deez dit openhertelijk bekende, zoo waeren zy alle daer over verwondert. Daer na reikte de sterrekijker *Abuhabbas* hem de hant toe. Tot wien *Thabet* aenstonts zeide:

† Of na den Kristen stijl 973.

Ghy

Gy hebt ook de mate te boven gegaen: want gy hebt twalef granaet-appelen gegeten. Toen riep *Abuhabbas* luitruchtigh uit: *Dit is profesſye en gene artzenye.* Wanneer hy door den *Kalif* en zijne byzitters ernſtelijk verzoght wiert, om hem het geheim t'ontdekken, zoo antwoorde hy met eede, dat hy dit alles met de tonge alleenlijk uitte, zonder voorgaende onderzoeking of gedachten des gemoets, of eenige zekere wetenſchap. Na derhalve door de ſterrekijkers zijn *Horoſcoop* was opgereght, zoo wiert het gedeelte van afwezenheit, klimmende in den graet opwaerts, met de graet van *Jupiter*, een gedeelte der gelukzalighen, vereenight bevonden. Wanneer zy dit door-keken hadden, zeide *Abuhabbas* tot hen: *Deze dingen, ô vrient! ſpreken: en niet gy zelf.*

Eenigen meinen, dat zoodanige waer of voorzeggingen niet anders zijn, als een † bekomen hebbelijkheit, gelijk de hebbelijkheden van alle andere wetenſchappen zijn, die lichtelijk, door afwijken van het gezelſchap en omgang der menſchen, bekomen wort. Want dan wort de ziele eenighzins door gedachten overſtelpt, de welke haer overvloedelijken voeden: waerom uit de wolken van dat voetſel, om zoo te zeggen, een zekere geeſtelijke wetenſchap op haer valt, en haer verlicht, en het behangſel der duiſternis weghſchuift: het welk het gezicht der toekomende en afwezende dingen belette, en een hinderpael en beletſel was, dat de ziele zijn ampt niet verrichte. Dit voetſel en vermeerdering, dat de zielen door de betrachting der dingen ontfangen, verſterken zy, by aldien zy tot die orde willen komen, door de verkrijging van andere diergelijke wetenſchappen, de welke men niet, als door gedurige oefening, en dagelixe betrachtingen verkrijgen kan.

† Habitus acquiſitus.

Abrah. Ecch. Hiſtor. Arab.

Zommigen hebben geoordeelt, dat deze waerzegging een gevolgh of een beſluiting en giſſing uit zekere voorgegane dingen zy: de welke hierom den genen eigen is, die met een ſcherp en ſchrander oordeel begaeft zijn. Het bewijs van dit gevoelen ſteunt op de hiſtorie van de drie zoonen van zekeren *Nazar*, de welke niet min ſchrander, als aertigh is, en aldus luit.

Dezen drie zoonen ontmoete, op hun reize na *Aphahi* koning der *Giarhamiten*, een zeker kemeldrijver, die hen na een verloren kemel vroegh. Tot wien d'eerſte zeide: ***Wy hebben niet verre van hier een zekeren kemel, met het een oogh blint, gezien.*** D'ander voeghde daer op: ***Hy heeft een tant minder.*** De derde voeghde daer by: ***Hy hinkt met d'eene voet.*** Wanneer de kemeldrijver deze tekenen gehoort had, twijfelde hy geenzins, of deze was de kemel, dien hy verloren had. Waer over hy derwaerts reisde, daer zy hem gewezen hadden, en zocht zijnen kemel; maer doorſnuffelde alle de na-by-gelege plaetſen te vergeefs. Dies keerde hy weder na de drie gebroeders, en klaeghde deerlijk, als die door hen bedrogen was. Toen zeide weêr d'oudſte broeder: *Draeght de kemel niet, dien gy verlooren hebt, aen d'eene zyde een fles met honigh? en aen d'andere een fles met boter?* De kemeldrijver zeide *Ja.* De jonger broeder voeghde daer by: *Zit niet op 't midden van den laſt een vrouw?* Hy zeide *Ja.* De jonghſte beſloot aldus: *Is deze vrouw niet zwanger?* Hy antwoorde *Ja.* En uit deze tekenen beelde de kemeldrijver zich voor zeker in, dat die jongelingen den kemel geſtolen hadden; dewijl hy die op de plaetſe, de welke hem aengewezen was, niet kon vinden. Dies betighte hy hen by den koning van dieſtal, die den kemeldrijver uit d'aengewezene tekenen volkomen geloof gaf: waer over zy in de gevangkenis geſmeten wierden. Maer wanneer de kemel des anderen-daeghs gevonden was, ontſloegh de koning hen, en liet hen los, met verzoek van vergiffenis: daer en boven bad hy hen ootmoedelijk, dat zy hem wilden openbaren, van waer zy die tekenen wiſten: nademael zy den kemel noit gezien hadden. Tot wien d'eerſte zeide: *Dit alles hebben wy uit zekere kentekenen geraden: dewijl de kemel langs d'eene zijde des weghs, daer hy voor-by quam, al het gras afgegeten; maer aen d'andere zyde niet aengerackt had: waer uit ik ried, dat de kemel ſlechts een oogh had.* D'andere voeghde daer op, *Ik oordeelde, dat hy eene tant minder had; dewyl de ſtukken van het gras, dat hy afgegeten had, op den wegh langs hene gezien wierden van eene zelve grote met den tant.* De derde voeghde daer by: *Ik beſpeurde hier uit des kemels mankheit, dewijl de*

ſpeuren

speuren of stappen der drie voeten volkomen in het stof gezet gezien wierden; en niet van het vierde, die hem slim na sleepte: gelijk d'uitgedrukte voetspeure aenwees.

De koning hoorde dusdanige gissingen niet zonder grote verwondering aen. Weshalve hy hen verzocht de rest te vervolgen. Waer op d'eerste van allen zijn verhael aldus begon. *Dat deze kemel aen d'eene zijde een flesch met honigh, en aen d'andere zijde een flesch met boter droegh, zulx giste ik hier uit; dewijl een groot eind weeghs aen d'eene zijde een by-na ontallijke troep mieren, en aen d'andere zijde een zwerm van byen gezien wiert: welke eerste na vet, en de laetste na zoet vliegen. Maer dat*, vervolghde d'ander, *op het midden des lasts een vrouw zat, dat wees my de voetspoore in het zant gedrukt, alwaer de kemel gelegen had, duidelijken aen. En alzoo dit ook een voetspoore van een kint kon zijn, zoo wist ik evenwel voorzeker, dat het van eene vrouw was, en dat uit de pis, de welke daer was: dewijl ik aenstonts eene vleeschelijke wellust door mijne leden voelde trekken, wanneer ik de vinger daer in doopte, en aen mijne neus hield.* Toen zeide de derde: *Dat de vrouw zwanger was, wezen de kentekenen der handen in het zant uit: welker hulpe zy, van wege de zwaerte des lichaems, in het oprechten, gebruikt had, na zy haere last ontladen had.*

Derhalve grontvesten deze schrijvers de gehele wetenschap van te voore spellen of zeggen op dusdanige gissingen. Anderen meinen, dat de kunst van te voore zeggen een zekere gifte zy, door den bouwmeester der natuur in zekere volken, of geslaghten, of byzonderen personen, geplant: en in generleie wijze aen de schranderheit des vernufts hange.

In het lantschap van *Giafara*, tusschen *Egypten* en *Syrie* gelegen, woonen menschen van een zeer dom en plomp verstant: maer zoo zy evenwel eenen, die hun dadelen gestolen heeft, al was het schoon voor twintigh jaren, aentreffen, dien kennen zy aenstonts; alhoewel zy dien noit te voore gezien hebben. By *Mashud* worden noch groter dingen van hen vertelt: te weten, zy waerzeggen uit d'indrukselen der voetspooren in het zant of stof gezet, wie die ingedrukt heeft, en lezen die, niet anders als of het tekenen waeren, en wijzen den naem des bedrijvers aen. Hierom gebruiken de lantvooghden en oversten der steden gewonelijken uit dit slagh van menschen eenige tot gitsen of verspieders, die de dieven, vyanden, struikrovers en andere ondeugende menschen, uit de voetstappen verspieden, en aen den dagh brengen.

Men zeidt ook, dat eenigen uit den geslaghte der *Koreizjiten* (waer uit *Mahomet* zijnen oorsprong heeft) niet alleenlijk uit de voetspooren in zant, stof of slijk gezet, d'eige perzonen kennen; maer ook de namen der genen weten te raden, die over steenen, hout of andere stoffen, de welke d'indrukking der voetstappen niet kunnen vatten, gegaen zijn. *Mahomet*, gevraeght na zijn gevoelen over deze zake, gaf ten antwoort, dat wichelaryen en waerzeggeryen der Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit, en van andere volken, een van de zeven en veertigh profesyen zijn.

By-na een ontallijk slagh en soorten van te voore-wikken, spellen en raden, of waerzeggen, is by d'Arabieren in gebruik: welker voornaemste zijn *Alsaneho*, dat is te voore-wikking uit vogelen: *Albareho*, te voore-wikking uit viervoetige beesten: *Alzagiaro* of *Altirah*, uit vogel-vlught: *Alhaiafato*, uit voetstappen: *Alpharasato*, uit lichaem en aengezight, op Grieksch *Physiognomia* genoemt: *Arrambo*, uit zant of stof. Voorspelling is velerlei.

Altirah bediet eigentlijk een voorspelling uit vogel-vlught, of vliegen der vogelen. Te weten, wanneer een Arabier eene reize zou aenvaerden, en in het gaen uit zijn huis een vogel zagh, zoo lokte hy dien tot vliegen. By aldien deze vogel na de rechte zijde opvloogh, zoo vervolghde hy zijne reize; maer indien na de linke, zoo keerde hy weêrom, en bleef t'huis.

Wanneer *Mahomet* dit slagh van voorspelling verboodt te gebruiken, zoo keurde hy ondertusschen *Alfâl* voor goet, dat is, een ga-slaging van een goet voorspook uit een stem, by geval geuit. Des onaengezien zijn'er eenigen onder d'Arabieren, die verbieden en voor ongeoorloft houden de ga-slaning des voorspooks, uit het zien des *Alkorans*.

Wijders, gelijk d'Arabieren de rechte of linke zijde der vogelen; alzoo

floegen zy ook de rechte of linke zijde der viervoetige beesten ga: want by aldien die de rechte zijde opsloegen, zoo vingen zy de reize met een vrolijk voorspook aen: maer indien de linke zijde, zoo staekten zy de reize. Dan deze maniere, als afgodisch, is door *Mahomet* afgeschaft.

Onder d'Arabieren waeren ook andere manieren van te voore zeggen of wikken in gebruik, als door *Alratam*, het welk by *Almostaraf*, *Aljauhar*, en *Alkamus* en andere, aldus beschreven wort. Wanneer iemant buiten 's lants of van huis zou trekken, zoo bond hy de takken van zekeren boom *Alratam* (alzoo met een zelven naem, en hier te lande *Bremkapper-boom* genoemt) t'zamen: wanneer hy nu, op zijne wederkomste, die noch t'zamen gebonden vond, zoo geloofde hy, dat zijne vrouw trou gehouden; maer die geschonden had, zoo hy die takken los en ongebonden vond.

Loting Almaiser. *Almaiser* was een zeker slagh van loting of lotwerping, de welke in dezer wijze toeging. Men kocht een veulen van een kemel, en verdeilde die in tien stukken. Als dan quamen de lotwichelaers of lotwerpers t'zamen, die niet meer als zeven in getale waeren. De loten waeren tien of elf in getale: welker zeven, door opgeschreve merken, de deelen, die hen toegevoeght waeren, aenwezen: maer de drie of vier overige waeren zonder merken of tekenen, en nullen of nieten: en dien-volgens voor den loter schadelijk en ondienstigh. De namen der zeven loten waeren deze: het eerste lot was *Faddon* genoemt, het welk met eene kerf of merk getekent was, en bediede een gedeelte. Het tweede lot was *Alttawamo*, en had twee kerven of kentekenen. Het derde lot was *Darîb* of *Alrafîd:* en had drie merken. Het vierde was *Algilzo*, en had vier merken. Het vijfde was *Annafiso*, en had vijf merken. Het zeste was *Almoseilo*, en had zes merken. Het zevende was *Almoallai*, en had zeven merken. Ieder lot betekende, na het getal der merken, de toegeleide deelen.

Wijders, die deze lot-schichten, die in een zakje gesteken waeren, uittrok, en aen den opziender, *Rakib* op Arabisch genoemt, over-gaf, had de hant, om het bedrogh voor te komen, dat in het vernemen der merken kon ontstaen, onder de klederen gesteken.

Alzamachschar, in zijne uitlegging over den *Alkoran*, *Alschariz*, *Alfirauzabad* en andere beschrijven dit werk een weinigh anders, en inzonderheit met dit onderscheidt; dewijl, zoo d'eerste schrijvers verhalen, ieder loter het lot uitkoos, dat hy zich, 't zy tot winst of verlies, wilde toegeleit hebben. Maer volgens deze laetste schrijvers schijnt'er gene keure voor-gegaen te zijn: want zy pleeghden, zoo dikwils zy wilden loten, een veulen van een kemel, na bedongen prijs, eer zy loten, in acht en twintigh of dertigh deelen te verdeilen. Wanneer nu voor een ieder de loten by name uitgetrokken wierden, zoo wierden die genen voor overwinnaers gehouden, voor wien de loten met de bygeschreve deelen uitquamen: maer voor overwonnelingen, die ongemerkte loten uitkregen.

Wat nu het getal en gebruik der ongemerkte loten belangt, die worden by *Alzamachsar* en *Alschariz* alleenlijk drie gestelt: als *Alwagdo*, *Alsafiho*, en *Almaniho:* waer by anderen *Almoddison* voegen. *Almosaddar* was ook een ongemerkt lot; hoewel een en het zelfste met *Alwagdo*, volgens gevoelen van *Alfirausabad*, die schrijft, dat *Almosaddar* de eerste der ongemerkte lot-schichten zy. Deze lot-schichten, zoo *Alzamachschar* en *Alschariz* getuigen, waeren den loter niet alleenlijk onnut; maer ook zeer schadelijk: want indien voor iemant een schicht van die genen, op de welke de deelen gemerkt stonden, uitquam, zoo kreegh hy het gedeelte, dat daer op geschreven stont: maer by aldien het een schicht van die genen was, op de welke geene deelen gemerkt stonden, zoo kreegh hy niet met allen, en wiert met de volle boete des kemels gestraft. De gene nu, dien tegenspoedige loten te beurt vielen, moght van den kemel, wiens waerdye hy had moeten betalen, niet proeven: ja ook niemant van de loters, indien men *Alzamachschar* en *Alschariz* geloven magh: naerdien alle die deelen van den geheelen kemel gemeenelijk aen d'armen uitgedeilt wierden, zonder iemant der loters iet daer af proefde. Dit loten rekenden zy zich tot roem en glory: zulx de geen, die zich van dus-

dusdanige lotingen onthiel, schimpswijze met den tijtel van *Albaramon* op Arabisch genoemt wiert, dat zoo veel gezeit is, als iemant, die deelgenoot aen het gewin, en niet aen het verlies van een weddinghschap wil zijn. *Mahomet* heeft deze oorzake van te roemen den Arabieren willen ontnemen: als blijkt uit de volgende woorden, die in het tweede hoofdstuk des *Alkorans* gelezen worden. *Zy zullen u vragen nopende den wijn en Almaiser* (dat is loten.) *In die dingen is een groote zonde: hoewel in die dingen ook iet is, het geen den mensch voordeeligh is. Maer de zonde, die daer by is, is grooter als de nuttigheit.* Alwaer de *Aljallalanisten*, d'uitleggers des *Alkorans*, door de nuttigheit, de welke van de loten den menschen ontstaet, verkrijging der goederen, zonder arbeit, willen verstaen hebben. Waer by *Alzamachschar* voeght: blyschap en wellust: de welke hen uit de roving der vreemde goederen, en uit de voorgevalle stoffe van den *Albaramons* te beschimpen voortquam.

Wat quaet nu *Mahomet* in het gebruik dier dingen stelt, blijkt uit de volgende woorden des vijfden hoofdstuks. *De Satan begeert, dat hy door den wijn en Almaiser vyantschap en haet tusschen u maekt, en u van de gedachtenis en gebeden Gods afwent.* Voorts wil *Mahomet* onder *Almaiser* teerling en schaeckspel, al het welk het lot onderworpen is, begrepen hebben.

Loting Al-Azlâm.

Met de loting *Almaiser* komt ook een andere overeen, *Al-Azlâm* genoemt: hoewel tusschen beide dit onderscheidt is, dewijl d'eerste tot de verdeiling, en de laetste veel meer tot de voorzegging of wichelarye dient. De maniere en wijze van het gebruik van *Al-Azlâm* wort gezeit deze te zijn. Wanneer iemant een reize zou aenvaerden, of een vrouw trouwen, of eenigh ander werk van groot belang doen, zoo plaght men schichten, die zy ten getale van drie, in een vat gesloten, bewaerden, te raet vragen. Op d'eerste schicht was geschreven: *Mijn heer heeft my bevolen.* Op de tweede: *Mijn heer heeft my verboden.* Maer de derde was zonder merkteken. Wanneer iemant, in het uittrekken met de hant, een schicht voorquam, die beval, zoo ging deez met een yverigh gemoet, als door Gods vermaen, voort: maer zoo hem een schicht voorquam, die verbood, zoo staekte hy zijn opzet en voorgenomen werk. Zoo nu d'ongemerkte schicht in handen viel, die zette de lotwichelaer weêr neêr, tot dat de gene te voorschijn quam, die het voorgenomen werk gebood of verbood.

Eenige Arabische schrijvers gedenken de derde schicht niet, daer niet op geschreven is.

Ebnol-Athir Alzamachschar, en *Albydaw*, over het vijfde hoofdstuk des *Alkorans*, vervloeken dit bedrijf en deze wijze van doen: als ook den wijn, *Almaiser* en de beelden, en houden 't voor een gruuwel en werken des duivels.

Zoo verscheide Arabische schrijvers melden, vervoeghden zich de genen, die met zoodanige lotschichten wilden raet-leven, by den eenen of anderen afgodischen leeraer, die voor hen antwoort van God in deze vorm van woorden verzocht: *O God! welke van deze lotschichten dezen dienstiger zal zijn, doet die uitkomen, en laet hy daer op rusten.*

Zoo d'*Aljallalanisten*, d'uitleggers des *Alkorans*, daer en tegen schrijven, leggen zeven dusdanige lotschichten, zonder veeren of punten, by de koster van de *Kaaba* of tempel van *Mekka*, door de welken den vragers antwoort gegeven wiert. En zekerlijk, dat deze lotwerping voor 't een of ander afgoden-beelt, en inzonderheit voor *Hobal*, plagh te geschieden, blijkt ook uit *Ebnol-Athir.*

Deze lotschichten worden op Arabisch *Azlamol' Estaksam* genoemt. *Al-Estaksam* is eigentlijk gezeit, wanneer iemant begeert te weten, wat hem toegeleit en besloten is, van het geen, dat niet geweest is. Wijders, in die maniere van door schichten te voore spellen, de welke by eenigen Mahometanen ook noch in gebruik is, bespeurt men klare kentekenen van het oud waengeloof der Arabieren.

Van de gezichten in den droom, en hunne uitlegging, hebben vele Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit geschreven: hoewel *Abvishak*, de vermaertste en beroemste wichelaer van die eeuwe, onder hen de voornaemste plaetse bekleet, die getuight zijn schriften, nopende deze stoffe, uit de schriften van den aertsvader *Abraham* getrok- Gezichten in den droom.

ken te hebben. Dezen *Abvishak* hebben namaels *Benſirin*, *Sahid*, zoon van *Almoſabbeb*, *Abugiafar*, *Alkaſſai*, *Abu-Mahomet*, en ontallijke andere Arabiſche ſchrijvers, gevolght.

De beruchte profeet *Mahomet* was dezer kunſtenarye der mate toegedaen, dat hy allen uchtens, na het gebedt, luider ſtemme van de preekſtoel riep: *Indien iemant onder u eenen droom gezien heeft, die melde dien. Hy zal daer over uitlegging hebben.* Hier door hebben de droomers en uitleggers, of bedieders der droomen, geen klein aenzien en gezagh by de Arabieren bekomen. Waerom *Mahomet* het zes en veertighſte gedeelte der profeſye aen dusdanige voorſpellingen toegeëigent heeft, ten einde hy zich in de profeſye zou wikken.

Oorzake der droomen.

D'oorzake der dromen wort by d' Arabieren op verſcheiderleie wijze uitgeleit. Zommigen geloven, dat de † redenlijke ziele, in den ſtaet des ſlaeps, uit het lichaem vaert, en een * gevoelijke ziele, tot bewaernis des lichaems, in de plaetſe ſtelt, en ongebonden en vry haere natuurlijke ampten verricht, en, onder het zweven door de werelt, en onder het doorkijken van alles, de toekomende en afwezige dingen in den ſpiegel der werelt beſchouwt, en alles uit de beelden van alle dingen, de welke in dien ſpiegel gedrukt zijn, leert: maer dat de zelve ziele, zijnde daer na weêr tot het lichaem gekeert, de zelve beelden aen de gevoelijke ziele mededeelt. Dewijl nu de geeſtelijke beelden door de gevoelijke en lichamelijke beelden verwert en verſtort worden, zoo ontvallen die voor een groot gedeelte uit de wederkeerende ziele.

† Anima rationalis.

* Anima ſenſitiva.

Andere ſtellen geenzins een gevoelige ziele in de plaetſe: maer houden, dat de ziele even als een kluwe garen is: welker voornaemſte en uitterſte eind in het lichaem zit, en 't ander eind buitenwaerts geſtoten wort, en na de werelt der zielen loopt: van waer zy de kennis der toekomende en aenſtaende dingen te rugh brengt, en weêr na het lichaem keert. Men zeid *Mahomet* met dit gevoelen ingenomen was: dewijl hy, gevraeght t'eener tijde, waer de ziele des ſlapenden hene week, ten antwoort gaf: *Dat een gedeelte van haer door de lucht zweefde.*

Zommigen meinen, dat eenige droomen den menſchen door d'engelen; en anderen, door de duivelen of quade geeſten, ingeboeſemt en ingegeven of ingeſtort worden. De laetſten zouden dit doen, om de menſchen te beſpotten en te bedriegen: d'eerſten, om den menſchen het goede te verkundigen en voorzeggen, of van het bedrijf der ondeughden af te keeren en te behoeden.

Wanneer goede en quade droomen.

Tot onderſcheid der goede en quade droomen wort by hen deze regel geſtelt. De droomen, die in de Lente en Zomer geſchieden, zijn meerendeels waer: daer en tegen, die in den Herfſt en Winter, valſch. De reden en oorzake dezer droomen is deze. Dewijl d'engelen, die beſchermers der bomen, bloemen, bladen, vruchten, kruiden, en alle andere boomgewaſſen zijn, en in deze twee ſaiſoenen op d'aerde vertoeven en verblijf hebben, de geeſten en duivelen van daer verdrijven: dienvolgens kunnen zy in dezen tijt den menſchen gene quade droomen inſtorten. Maer wanneer de vruchten en bladen afgevallen, en d'engelen hemelwaerts geſtegen zijn, zoo ſchieten de duivelen uit de helſche geweſten opwaerts, en plagen de menſchen met valſche droomen.

Maer dewijle gene engelen den menſchen geheel en al in den Herfſt en Winter verlaten; noch de duivelen in de Lente en Zomer van hunne haet en bedrogh afſtant doen, zoo hebben zy een andere regel van het onderſcheidt der droomen geſtelt. Te weten, alle droomen, die in het leggen op de rechte zijde gezien worden, zijn waerachtigh: maer valſch, en door de duivelen ingeſtort, die men in het leggen op de linke zijde of op den buik ziet. Daer en tegen zijn de droomen, die men in het leggen op den ruch ziet, loutere droomen uit de natuur, door ſpijze en drank, vochtigheden en diergelijke dingen, voortgebraght en ontſtaen. Daer en boven zijn de droomen, die des nachts geſchieden, waerachtiger, dan die des daeghs.

Ieder menſch heeft twee engelen.

Ter loop ſtaet hier aen te merken, dat d'Arabieren eenen ieder menſch twee engelen toevoegen: welker een de rechte zijde beſlaet, en goede werken aenſtonts zonder getuigen opſchrijft: d'andere bekleet de linke zijde,

de, en schrijft quade werken op: hoewel niet zonder getuigenis van zijnen makker; en ook niet eer, voor zeven uuren, na de misdaet begaen is, verloopen zijn: want indien de mensch van den misdaet midlerwijle zal berouw gekregen, en vergiffenis verzocht hebben, zoo wort hem die misdaet vergeven en niet meer aengerekent. Anderen voegen eenen ieder mensch vijf engelen toe: twee, tot bewaernis, des nachts: en twee, tot bewaernis, des daeghs: en eenen tot een geduurigen metgezel.

Andere gevoelen, dat des menschen zielen aen zekeren engel hangen, en vereenight zijn, die *d'engel der gezichten* genoemt wort: waer over een mensch, zoo lang hy met het ophopen der vergangkelijke dingen doende, en met de koste te winnen bezigh is, die vereeniging niet kan gebruiken, noch iet der toekomende dingen of heilige geheimenissen verkrijgen. Maer wanneer de mensch slaept, en van deze dingen ontslagen is, dan streeft hy na de beginselen van zijnen staet: en dan worden hem eenige geheimen der toekomende dingen geopenbaert. Des niettemin loogenen de voorstaenders dezes gevoelen niet, dat vele droomen valsch en loogenachtigh zijn, als die door de duivelen ingestort, of door vochtigheden en spijze ontstaen, of door de beelden der dingen, die het gemoed of ziele bezitten, opgewekt zijn.

De Dahriten loogenen droomen.

De *Dahriten* laggen alle droomen, als ydel en valsch, volkomentlijk uit. Tot hun gevoelen gedragen zich de *Mothazaliten*; hoewel zy eenen droom uitzonderen: te weten, die van den aertsvader *Jozef*. Dan dit gevoelen van beide wort by de gemeine Arabische schrijvers verworpen, en het tegendeel met twee redenen bevestight. D'eerste reden wort genomen uit d'overeenstemming van alle menschen, van *Adam* af tot aen deze tijden. D'andere reden wort genomen uit den droom van den aertsvader *Abraham*, dien zy versieren, en uit dien van *Jozef* en andere: en tot bevestiging van die worden vele gezaghredenen des *Alkorans* bygebraght.

De voorstaenders der droomen stellen aen eenen ieder droom zekeren tijt, in den welken zy hunnen uitkomste of uitslagh erlangen. Te weten, de droom, die in den voor-nacht geschiedt, zal na verloop van twintigh jaren uitslagh en werking nemen; maer die in den middernacht, na tien jaren tijts: die in den dageraet, binnen eene maent: die eindelijk op den middagh, na tien dagen. Aen de tusschen-tijden stellen zy, na de † mate en gelang, zekere tijt pallen, na zy meer en min van het begin en einde afwijken, of na-by zijn.

†Proportie.

Bediedenis en uitlegging der droomen.

In de bediedenis en uitlegging der droomen slaen zy op deze dingen ga: tarruw, gerst, kaf, meel, wikken, çicers, yzer, zout, aerde, en diergelijke andere dingen, bedieden den Arabieren goederen en rijkdommen. Peerden, boomen, vlieten, wilde beesten, vogelen en diergelijke, betekenen mannen. Klederen, çieraedjen der peerden, dekkleden, zadels, draegh-beesten en wijfjes-vogelen, bedieden vrouwen. Vaten, werktuigen, dekens, huisraet, en al wat den mensch ten dienste en gebruik is, betekenen dienaers en slaven. Donder, flikkerend weêrlicht, en brandende blixem, worden geduit op de verwoesting van dat lant, door een uitheemschen koning te doen, in het welk zy gezien worden geschiedt te zijn.

Bensirin Tract. de Somnior Interpretation. c.4.

Maer gelijk de droomen ydel en logenachtigh zijn, alzoo zijn ook d'uitleggingen onzeker en bedrieghelijk: dewijl een en de zelve droom verscheidentlijk van verscheide uitgeleit wort.

Spooksels en nachtgeesten.

Gelijk d'Arabieren door veelvoudige gezichten van spooken boven alle andere volken beguigelt en bedrogen zijn, alzoo zijn zy ook, in dit stuk, tot verscheide versierde gevoelen vervallen. Eenigen hebben geloost, dat deze spooken afgezonderde zielen der godlozen zijn, de welke, zijnde van alle hope der zaligheit verlaten en versteken, den menschen overal trachten schade te doen, daer zy kunnen, hen in de zelve verdoemenis ten val te slepen. Anderen houden deze spooken voor duivelen, die, over het weigeren van *Adam* aen te bidden, by God, uit verbolgentheit, verdoemt wierden.

Zommigen hebben gewilt, dat deze spooken gene loutere duivelen zijn; maer van eene vermengde natuur, half duivel en half mensch: te weten, kinderen, die uit de byslaping van *Ablis*, overste der duivelen, met *Lilit*, d'eerste vrouw van *Adam*, gebooren waeren. Deze fabel is uit de boeken der

Joden tot d'Arabieren, door *Kahbalahbar*, een navolger en leerling van *Mahomet*, overgebraght, die by-na alle de Joodsche beuzelingen tot d'Arabieren heeft overgevoert. Want zy versieren, dat God uit slijk der aerde te gelijk met *Adam* eene vrouw, met name *Lilit*, gevormeert, en hem die tot een vrouw gegeven had. Zy trekken deze versie-
Genes. 1. vers 27. ring uit deze woorden van *Moses*: *En God schiep hen man en vrouw.* God had deze vrouw, uit oorzake zy door de gelijkheit der schepping zoo vermeten tegen den man geworden, en hem zoo lastigh gevallen was, uit het paradijs gedreven. Hier over voeghde God daer
Genes. 2. vers 18. op: *Het is niet goed, dat de mensch alleen is: laet ons hem een hulpe, gelijk met hem, maken.* Dit alles bevestigen zy uit *Adams* woorden, wanneer hy zijne vrouw uit zijne ribbe zagh voort-
Vers 23. gebraght. *Dit is nu been van mijne beenen, en vleesch van mijn vleesch. Deze zal een manninne genoemt worden: dewijl zy uit eenen man genomen is.* Het welk het-zelfste is, zeggen zy, als of hy gezeidt had: *Nu, of deze male, heeft God my een echtgenooot en gezellin uit mijne beenen en vleesch gegeven, die een manninne na den man zal genoemt worden, uit den welken zy genomen is. Maer de gene, de welke hy my toen, en op een andere male, gegeven had, was niet uit mijne beenen, noch uit mijn vleesch: noch zy magh gene manninne, na den man, genoemt worden.*

Na dan *Lelit* uit het paradijs gedreven was, huuwde zy aen den duivel, dien zy zeer vele kinderen baerde, die geesten genoemt worden. Deze geesten zijn met zes hoedanigheden begaeft: waer van zy drie gemein met de menschen, en drie met de duivelen hebben. Zy teelen, gelijk menschen, huns gelijken: eeten spijze, en zijn de doot onderwarigh. Zy hebben vleugelen, gelijd duivelen, vliegen zeer snel overal hene, daer zy willen. Zy zijn onzichtbaer, en door-sneven en doordringen lichamen, zonder nadeel of hinder. Men houdt dat dit slagh van geesten den menschen het minste schadelijk: ja zeer gemein en minzaem zy, van wegen d'overeenkoming en gelijkheit der natuure.

Andere schrijven, dat *Margi* en *Margia* d'ouders van de geesten zijn geweest: gelijk *Adam* en *Eva* van de menschen, en uit het louterste vuur, dat heet en rookeloos is, voortgeteelt wierden. Anderen daer en tegen willen, dat zy niet uit louter vuur; maer uit den gloet des vuurs, en uit vergiftige deelen, t'zamen-gegroeit zijn.

Deze *Margia* baerde een en dertigh eyeren. Uit het eerste ey is *Katraba* voortgekropen: na de welke de *Katrabiten*, de nakomelingen, naer men zeit, noch heden alzoo genoemt worden. Te weten, dit is het slagh van geesten, dat onder de gedaente van katten verschijnt, en schade tracht te doen. Katraba.

Uit het tweede ey zijn de geesten, *Abalis* by d'Arabieren genoemt, voortgekomen, die, om hunne overgeven boosheit, en lust van schade te doen, op de woeste eilanden door God gebannen zijn. Abalis.

Uit het derde ey zijn *Algil* of *Alghilan* gesproten, die vermaek scheppen in woestijnen, yselijke dalen, dichte en rouwe bosschen, en diergelijke plaetsen te bewoonen. Deze trachten de reizers, door het ontsteken van houtstapels, van den rechten wegh af te leiden, op dat zy hen, door de helderheit des vuurs, des te lichter zouden verschalken en verleiden. By wijle vervoegen zy zich ook by de reizers, en gelaten zich om hen, als of zy van den wegh afgedwaelt waeren, op den wegh te brengen, en hun tot reisgenoten te dienen. Maer zoo dra de dageraet aenbreekt, verdwijnen zoodanige wegh-wijzers: als wanneer de reizers te laet bemerken, dat zy bedroogen zijn. Die dit vermoeden, en bang daer voor zijn, uitten aenstonts, als hen een onbekende reisgenoot des nachts ontmoet, deze woorden: *O ghy, die 's nachts afdwaelt, onder wiens bewaernis hebt ghy uwe beminde gelaten.* Na dit geüit te hebben, verdwijnen aenstonts deze spooken, zoo d'Arabieren zich zelfs wijs maken, en begeven zich, gelijk te voore, na onbewoonde plaetsen. Algil.

Uit het vierde ey zijn de *Sohaliten* voortgekomen: te weten, kinderzuighsters, kol-rijsters, tooveressen, en diergelijk slagh, die in de badstooven, mesthopen en gemakken, lust hebben te schuilen. Sohaliten.

Uit het vijfde ey zijn alle de vergiftige en doodelijke dieren voortgekomen, die

die overal in de lucht gemeenelijken, in de gedaente van gevleugelde slangen, verschijnen.

Uit het zeste ey zijn de geesten gekroopen, die gewoon zijn onweer, storm, en een ongestuime zee te maken: gelijk uit het zevende, die vergiftige en brandende winden bewegen en ontsteken.

Uit het achtste ey zijn de genen voortgeteelt, die *Alhafeto*, dat is, *met de stem aensprekende*, genoemt worden: dewijl zy de reizers op wegh aenspreken, zonder de gedaente van den aensprekenden persoon gezien wort.

Uit het negende ey is *Aladharo* voortgekomen, die voor den voortteelder van nacht-mannen en nacht-wijven, gemeenelijk nacht-merryen genoemt, gehouden wort. Deze, naer men zeidt, zijn gewoon, d'inwoonders van *Opper Egypten*, *Gelukkigh Arabie*, en het lantschap van *Gassan*, dat een gedeelte van *Arabie* is, en aen *Syrie* paelt, groote moeielijkheit en ongemak aen te doen.

De kinderen, die uit de byslaping van eene nacht-man of nacht-merry van mannelijke sexe, en uit vrouwen geteelt worden, volgen de gedaente der moeder; maer de boosheit des vaders: hierom nemen zy, door een zekere ingeboorne kracht en drift der natuur, namen aen: of hen worden by-namen gegeven, die den aert en geslacht des vaders te kennen geven: als duivel-jager &c. dewijl hy de duivelen uitjaeght, noch duivelen zijns gelijken, en na-yveraers gedooght. D'Arabische schrijver *Salamas* verhaelt een voorval van eenen man, met name *Bengiaham*, die een nacht-wijf tot een vrouw getrouwt had. Deze eindelijk beval de kinderen aen den vader, en verdween uit het gezicht door de lucht, en quam niet weêr in het huis van den man te voorschijn. Eenigen schrijven, dat de geen in 't kort komt te sterven, die met een nacht-wijf te doen heeft gehad.

Uit d'overige eyeren zijn verscheiden slagh van geesten voortgekomen: doch het zou te lang vallen, om ieder van stuk tot stuk, in 't byzonder, te verhalen.

Lib. 6. Horti Mirab. Orbis. D'Arabische schrijver *Salamas* brengt een ander gevoelen van de voortteeling der geesten by: te weten, dat de vader dezer geesten gene vrouw gehad hebbe: maer dat zijn eene dye een man, en d'ander eene vrouw was: uit welker zamen-paring hy vijf eyeren baerde.

Uit het eerste ey broeide hy eenen zoon, met name *Hava*, die de grontlegger der ketteryen en sekten was, en noch is.

Uit het tweede, eén anderen, met name *Kahkal*, de voorstaender van afgoden-beelden en afgoderye.

Uit het derde ey is *Kahtan* gebooren, de vinder van list en bedroch.

Uit het vierde ey sproot *Zali*, d'aenstoker van echtbreuk, hoereering, verkrachting, en diergelijke ondeughden.

Uit het vijfde ey is *Zanin* voortgeteelt, d'aendrijver tot luiheit, traegheit, en dodderigheit.

Gevechten met geesten. Wijders, niet alleenlijk zijn d'Arabieren door de gezichten en mom-aenzichten van dusdanige geesten en spoken beguigelt, verleit en bedrogen: maer velen hunner hebben, zoo men zeidt, met hen gevochten, en zijn gesneuvelt.

Halkama, zoon van *Safuan*, overgrootvader, van moeders zijde, van *Merwan*, *Alkakems* zoon, die d'elfde *Kalif* of Arabische keizer was, wort gezeit tegen zekeren geest gevochten te hebben: doch quamen beide, naer men zeidt, te sneuvelen. Dit is onder d'Arabieren zeer ruchtbaer en bekent.

Ook zou *Harb*, zoon van *Asia*, door de geesten in een wijde woestijne gedoot zijn: gelijk dit graf-gedicht getuight, dat door de geesten op zijn graf geschreven wiert. *Het graf van Harb is in deze woeste plaetse gestelt. By het graf van Harb wort geen ander graf gezien.* Men zeidt niemant dit grafschrift drie-mael vervolgens, zonder beven en stameren, kan lezen: uit oorzake het door de geesten zou gemaekt zijn. Ook wiert *Alhard*, die zich treffelijk op de poësye en zangkunst verstont, door de geesten, over het opzingen van zekere veirzen, dat zy hem dikwils verboden hadden, gedoot. Men zeid het zelfste den zeer uitstekenden poëet *Madras*, zoon van *Abihamer*, over-quam. Wijdloopigh schrijven verscheide Arabische schrijvers van diergelijke stoffe.

Mahomet getuight meenighmael in zijn *Alkoran*, dat hem niet alleenlijk geesten en duivelen verscheenen zijn; maer stoft en roemt ook, dat hy de zelve

tot

tot meesters en leerlingen gebruikt heeft. Desgelijx getuight *Algazel*, dat hy d'uitlegging van eenige zware plaetsen des *Alkorans* van gene anderen heeft kunnen bekomen, als van geesten en duivelen, of goede engelen, die hem verscheenen.

Den Arabieren verscheenen by ouds zeer dikwils spooken en warende geesten; maer noch veel dikwils'er ontrent de geboorte van *Mahomet*: zoo *Mashud* en alle de genen wijtloopigh getuigen, die van deze stoffe geschreven hebben. Wanneer *Mahomet* op de werelt gekomen was, scheenen de goede engelen en geesten opentlijk zeer vrolijk te zijn, en als te juigen over de geboorte van zulken leerling en amptgenoot. Hoe neirstigh en yverigh zy zich in hem vroegh t'onderwijzen gequeten hebben, leeren de genen, die zijn leven beschreven hebben, zeer duidelijk. Want als *Mahomet* t'eener tijde, in zijnen ouderdom van vier jaren, buiten het vlek, in het gebiedt van *Mekka* gelegen, (alwaer hy by *Halima*, de *Saadister*, in de kost besteet was) met andere gebuur-kinderen uit speelen was gegaen, zoo wiert hy door twee geesten, die onverziens verscheenen, opgevat, en tegens d'aerde, op de ruch gesmeten: als of de geesten hem wilden slachten. Wanneer d'andere kinderen dit zagen, liepen zy wegh, en schreeuwden luitruchtigh, en verhaelden aen *Mahomets* voetster, wat'er geschiedt was. Deze liep aenstonts met haeren man derwaerts, en vond het kint *Mahomet* nat bekreeten. Maer wanneer zy hem vroegen, wat hem schortte, zoo gaf hy ten antwoort: *Twee mannen, die onverziens verscheenen, hebben my opgevat en op den ruch gesmeten, den buik opgesneden, en in den zelven iet, ik weet niet wat, gesteken. Toen zyn zy schielijk uit mijne oogen verdweenen.* Waer op de man tot de voetster zeide: *Ongetwijfelt heeft de duivel zijnen zetel in den borst van dit kint geplant. Dies lever het met den eersten aen de moeder weêr over, eer de werken des duivels in hem beginnen te verschijnen.* Aldus schrijft by-na van woort tot woort de Mahometaensche schrijver, *Ismaël Sciahinsciah*, dien alle de Mahometanen geloof in dit stuk geven.

Men vint evenwel eenigen onder de Arabieren, die d'oorzake der spooken en nachtgeesten den opgang, indrukkingen, en verscheide gestalten en gezichten der sterren toeschrijven, de welke, door een gelijkheit van aert en wezen, hun krachten in deze onder-maensche dingen drukken, en storten. Hier door, zeggen zy, begint de dolheit der honden te woeden, wanneer die ster opgaet, die de hont-ster, of, gelijk de Arabieren eigentlijk spreken, de hont des reus, genoemt wort. Op een gelijke wijze, als andere en andere sterren opgaen, worden ook andere en andere † krachten of werken gezien. Onder de welke zoodanige nachtgeesten te rekenen zijn. † Effectus.

Dit gevoelen heeft zijnen oorsprong by d'Indianen genomen: van waer het tot d'Arabieren is overgebraght: het welk namaels *Abumasar* niet alleenlijk voor goet gekeurt en ondertekent heeft; maer is daer van ook een zeer felle voorstaender geworden, en heeft'er wijtloopigh van geschreven, zoo *Mashud* getuight: want hy telt veertigh sterren op: welker opgang, ondergang, hoedanigheden, indrukkingen, gestalten en krachten hy in 't byzonder beschrijft.

Andere willen, dat de nachtgeesten, bullebakken en spoken, niet anders zijn, als zekere dieren, half beest en half mensch, of uit een beesten en menschen natuur t'zamen-gestelt, die des daeghs, voor 's menschen omgang, om de leelijkheit en mismaektheit huns lichaems, en beestelijk gedeelte, gruuwen: maer des nachts verschijnen zy, en spreken de reizers aen, en houden gesprek met hen: dewijl des nachts, door de donkerheit en duisternis, die leelijkheit en mismaektheit by de menschen niet gezien wort. Maer zoo zy den menschen iet quaets aenbrengen, zulx doen zy, of dat zy door het beestelijk gedeelte daer toe gedreven, of door noot daer toe gebraght, of door eenigh vermaek aengelokt worden.

Eindelijk gevoelen eenigen, en ook niet t'onrecht; maer met de meeste waerschijnelijkheit, dat alle deze dingen, als nachtgeesten, bullebakken en spoken, loutere inbeeltselen en schaduwen zijn, die, door kracht der inbeelding, in 's menschen herssenen gemaekt zijn, en na d'uitterlijke zinnen uitgezonden worden.

Gods-

Godsdienst der oude Arabieren.

Schareftan. ALle d'oude Arabieren hadden, voor de tijden des Mahometsdom, niet een en den zelven godsdienst: maer zommigen hunner beleden *Moses* wet en leere, en nijghden tot het Jodendom. Eenige anderen omhelsden het Kristendom of Kristen leere. D'overigen waeren tot verscheide sekten of gezintheden vervallen: waer onder zommigen den godsdienst en leere der *Sabeers* aenhingen. Andere eerden en dienden engelen en duivelen, en hielden die voor Gods dochteren. Andere aenbaden het vuur, na de wijze der Persiaensche Magen: en zommigen dreven de sekte der *Sadduceen*. Maer de meeste oude Arabieren waeren beelden-dienaers: dies men over-al een groot getal van beelden zagh opgerecht.

In Surato'l Nojm. Verscheide namen van beelden of afgoden-beelden worden in den *Alkoran* gedaght: als *Allat*, *Alozza*, en *Manah*, die onder eenen naem geëert en gedient, en *Elahat* of *Alilahat*, dat is, *goddinnen*, genoemt wierden: want d'oude Arabieren noemden d'engelen en beelden, die, (zoo zy geloofden) of door God met leven ingeblazen wierden, of de kapellen der engelen waeren, en door hen bezielt wierden, *Gods dochteren*, en eigenden haer goddelijke eere toe; dewijl zy meinden, dat die voor hen by God middelaersters en tusschen-spreeksters verstrekten.

Allat. *Allat*, of *Allatto*, was een afgoden-beelt, dat door den Arabischen stam *Thakif*, in de lantstreke van *Tayef*, of, zoo andere willen, op eene plaetse *Nachlah* geheten, aengebeden wiert. Die dit beelt opgerecht had, spijsde de genen, die derwaerts ter beëvaert trokken, om het aen te bidden, met boter en olie onder malkanderen vermenght: waerom het ook *Allatto* wiert genoemt, dat is *vermengt* gezeit: want *Latta*, van waer *Allatto*, is een Arabisch woort, en bediet *vermengen*.

Ziet pag. 184.

Anderen, als *Alzamachschar* en *Albidaw*, in hunne uitleggingen over den *Alkoran*, willen, dat dit beelt, ter eere van zekeren persoon, opgerecht is, die alle de genen, die door *Tayef* quamen reizen, met gersten pap en boter gemengt, gewoonelijken onthaelde: waer over ook, hem ter eere, na zijne doot omgang om zijn graf gedaen wiert.

Aljauhar. Eenige Arabieren hebben dit beelt *Allah* genoemt, dat *hoogh* of *God* gezeit is: maer daer na is het, met het veranderen der letteren *H* in *T*, *Allat* genoemt. Abulfed. Dit beelt wiert, door *Mahomets* bevel, op het negende jaer van *Hegira*, of na des Heilants geboorte zes hondert en dertigh, gesloopt.

Beelt Alozza. Aljauhar. Het afgoden-beelt *Alozza*, of *Aluzza*, wiert by de stammen *Koraisch* en *Kananah*, en by eenigen uit den stam van *Solaim*, aengebeden en gedient. Eenigen houden *Alozza* voor een doorn-boom, *Alsamaraton* op Arabisch genoemt, die by den stam *Gatfan* aengebeden, en door zekeren *Dhalem* allereerst ingewijt wiert. Boven den zelven boom deed hy een huis bouwen, en *Boss* noemen: in het welk een geluit door d'ingaenders gewoonelijken gehoort wiert. Zeker *Chaled* wiert door *Mahomet* gezonden, om dit beelt uit te roien, het huis te slopen, en het uitgeroit beelt, of boom, met vuur te verdelgen. Hy door-stak ook de duivel-jaeghster, de welke met hangend hair, en de hant op het hooft, al schreeuwende, ten huize quamen uitlopen, met den zweerde.

Wanneer *Chaled* dit zijn bedrijf aen *Mahomet* verhaelt had, zou *Mahomet* daer op gezeit hebben: *Dit was Alozza: nu zal het niet meer in eeuwigheit gedient en geëert worden.*

Manah. *Manah*, of *Meneh*, was een naem van een beelt, dat door de stammen van *Hodail* en *Chozaah*, tusschen *Mekka* en *Medina* geëert en gedient wiert. Anderen noemen dit beelt op Arabisch *Sachraton*, dat is een *steen* of *steenrotse* gezeit, die door de bovengemelde stammen, en door dien van *Thakif*, gedient wiert. Eindelijk wiert dit beelt op het achtste jaer van *Hegira*, of des jaers 630, na den Kristen stijl, gesloopt en verdelght: want op dit jaer quamen den afgoden-beelden der oude Arabieren een grote ramp over: naerdien zy meest alle, door bevel van *Mahomet*, gesloopt en ter neêr gevelt wierden. *Manah*, of *Meneh*, bediet eigentlijk *vloeien* of *uitstorten*: en was hierom alzoo genoemt,

dewijl voor het zelve het bloet der ſlacht-offers uitgeſtort wiert. Om de zelve reden wort ook een zekere plaetſe, niet verre van *Mekka*, *Mena* genoemt: alwaer de genen, die na *Mekka* ter beévaert trekken, noch heden hunne offerhanden ſlaghten. Ziet pag. 17.

Behalve deze worden ook andere beelden der oude Arabieren in den *Alkoran*, in de *Surata* of hooftſtuk van *Noach*, gedaght: als daer zijn *Wadd*, *Sawao*, *Yaguth*, *Yauk*, en *Naſr*. Deze beelden wierden by ouds, zoo *Alzamachſchar*, *Albidaw*, *Schareſtan*, en andere getuigen, al voor den water-vloet aengebeden: maer daer na zijn de zelve by d'Arabieren aengenomen en voor heilig gehouden: te weten *Wad*, door den ſtam *Kalb*, in *Daumatol' Jandal*: *Sawao*, door *Hamadan*, of, gelijk andere willen, door den ſtam *Hodail*, op eene plaetſe geheten *Rohat*: *Yaguth*, door den ſtam *Medhaj*, en andere ſtammen des lantſchaps van *Jemen*: *Naſr*, door *Hamyar* of *Dulkalaah*, in het lantſchap van *Hamyar*.

Wad, *Sawao*, *Yauk*, *Naſr*, *Yaguth*, waeren namen van mannen, die in hun leven in godvruchtigheit boven-mate uitmunten: welker beelden de lantsluiden en mede-burgers, tot een eeuwige gedachtenis, hen ter eere, opgerecht en voor oogen geſtelt hebben. De nakomelingen hebben deze eere, de welke hen bewezen was, in goddelijke dienſt verandert, en zijn alzoo tot afgoderye vervallen.

Mohammed. Alfirauzabad.

D'Arabieren aenbaden *Wad*, in de gedaente van eenen man: *Sawao*, in die van eene vrouw: *Yaguth*, in die van eenen leeuw: *Yauk*, in die van een peert: *Naſr*, in die van eenen arent: gelijk ook *Naſr* die bediedenis heeft. *Naſr* was een aeloud beelt, en voor den watervloet onder d'Arabieren bekent: dat namaels de *Hodailiten* met goddelijke eere gedient, en met bedevaerten, godsdienſts halve, dikwils bezocht hebben.

Yauk was de naem van een godvruchtigen man: wiens doot de lantgenooten grotelix betreurden. Zy ſtelden zijn beelt in de binnenſte vertrekken van hunne tempelen, en aenſchouden de zelve onder het bidden, tot ſtreeling van hunne luſten en begeerten. Wanneer deez *Yauk*, en zeven anderen wel verdiende mannen, die eere by hunne tijtgenoten genoten hadden, zoo wierden zy eindelijk by de nakomelingen met goddelijke eere beſchonken. Dus verre van d'afgoden-beelden, die in den *Alkoran* gedaght worden.

Behalve deze beelden, die de beruchſte en voornaemſte onder d'Arabieren zijn, vint men niet weinigh andere in d'Arabiſche ſchriften gedaght: hoewel alleenlijk by name: als onder andere *Saad*, dat door den ſtam *Bani Malkan*, zoon van *Kanana*, gedient wiert, naer het getuigen van *Schareſtan*.

Saad betekent eigentlijk *heil*, *gelukzaligheit* en *voorſpoet*. Dit beelt was een langwerpige ſteen, die aen het ſtrant van *Gjudda* ſtont opgerecht. Zeker Arabiſche poëet uit, op Arabiſch, over *Saad* eenige veirzen zeer verachtelijk, die op dezen zin uitkomen.

Wy zijn by Saad gekomen, om dat hy
onze dingen zou verzamelen.
Maar Saad heeft ons verſtrooit: en
wy houden niet van Saad.
Want wat is anders Saad, als een ſteen,
in de woeſtijne, uit aerde: de welke
niet tot valsheit noch tot waerheit
lokt.

Soair, of *Saiar*, was ook de naem van een afgodenbeelt, dat by d'Arabieren van den ſtam *Anza* aengebeden wiert. Desgelijx was *Audi* de naem van een beelt, dat de *Bekriten* en *Wayeliten*, of nakomelingen van *Bekr* en *Wayel*, aenbaden. Beelt Soair. Aljaubar. Beelt Audi.

Daer en boven vind men by verſcheide Arabiſche ſchrijvers andere afgodenbeelden gedaght. Onder deze was de afgod of het afgoden-beelt *Habel*, of *Hobal*, het voornaemſte, grootſte en vermaertſte van allen, dat op den opperſten top, of aen het achterſte gedeelte, van de *Kaaba* of tempel van *Mekka* te pronk ſtont. Ziet pag. 11.

Neffens het beelt *Habel* ſtonden ter wederzijde twee beelden: het een *Aſaf* en het ander *Naila* genoemt. Hoewel andere het beelt *Aſaf* op den bergh *Marwah*, en *Naila* op den bergh *Safa* plaetſen. Ziet pag. 22.

Duſchſchara.

Duſchſchara was een Arabiſch afgoden-beelt of afgod, dat door den ſtam *Daus* aengebeden wiert. *Duſchſchara*, of *Duſſara*, is zoo veel gezeit, als *heer van Schara*: want *Du* of *Dy* bediet by d'Arabieren eenen *heer*, en

Schara is de naem van eene plaetse. Op een zelve wijze vint men onder de koningen van *Jemen* eenigen, welker naem van *Du* begint: als *Du Yazan*, *Du Jadan*, *Du Nowas*, *Du Fayesch*, *Du Asbah*, *Dul Kolaa*: dat zoo veel zeggen wil, als heer van *Yazan*, heer van *Jadan*, heer van *Nowas*, heer van *Fayesch*, heer van *Asbah*, heer van *Kolaa*.

Duschschara. *Duschschara*, of *Du-Ssara*, is een en de zelve afgod, dien de Grieksche en Latijnsche schrijvers *Dusares* noemen, en voor eenen God der Arabieren houden.

Dusares, zoo *Stephanus* schrijft, wort als een God door d'Arabieren en *Dacharenen* (dat zijn *Nabatheers*) aengebeden. Na den zelven God *Dusares* wiert ook een verheve plaetse, klip of heuvel, in *Arabie*, *Dusare* genoemt. Ziet pag. 24.

Suidas noemt *Dusares Deusares*, en wil, dat *Deusares* zoo veel te zeggen is, als *Theos Ares*, dat is, *god Mars*: het welk *Suidas* zonder eenige waerschijnelijkheit gesproken, en uit eigen hoofde verzonnen heeft.

Dusares is Dionysos. *Dusares* was een en de zelve afgod, dien de Grieken *Dionysos*, en de Latijnen *Bacchus* noemden. Ook schijnt *Dionysos* een Arabisch woort te zijn, en heer van *Nysos* of *Nysa* te bedieden: te weten, *Nysa* was een aeloude stad van *Arabie*, in de welke *Bacchus* door de *Nymfen* opgevoet is: en na de welke, wat belangt het achterste gedeelte des woorts, hy *Dionysos* gebynaemt wiert, volgens eenparigh gevoelen der voornaemste schrijvers: gelijk ook *Du* of *Di*, het voorste gedeelte van het woort *Dionysos*, Arabisch is, en *heer* betekent. Ziet pag. 72.

Bacchus schijnt ook een Arabisch woort te zijn, en herkomstigh van *Bachchon*: het geen even zoo veel gezeit is, als *Evohe Evohe Bacchus*; of *Ha Ha Bacchus*: dat d'Arabieren met eene verdubbeling luitruchtigh uitten: wanneer zy eene zake met lof willen verheffen, of met verwondering uitkrijten. Ook bediet *Baccha* op Arabisch, *groot*, *uitstekend* en *verheven* te zijn. Dies ook deze naem van *Bacchus* van d'Arabieren tot de Grieken, t'effens met den dienst van *Bacchus*, schijnt overgebraght te zijn: hoewel die onder d'Arabieren zelfs met andere namen bekender is: te weten, met die van *Dysares* of *Duschschara* en *Ourotalti*, of *Ourotalt* en *Ourotal*.

Behalve deze hadden d'aeloude Arabieren meer andere diergelijke afgoden-beelden: als *Alschareck*, na het welk *Abdol'-Scharek*, zoon van *Abdol-Uzza*, gebynaemt was, als of men dienaer van *Scharek* wilde zeggen. Alscharek.

Manaf was ook een afgoden-beelt: na het welk *Abd-Manaf*, of *Abdol-Manaf*, dat's, *dienaer van Manaf*, gebynaemt was. Deez had eenen zoon *Abd Schams* geheten, dat is, *dienaer der Zonne*: want aldus wiert hy, na de Zonne, de welke aen den hemel schijnt, genoemt: uit oorzake de genen, uit wien hy gesproten was, de Zonne eerden en dienden. Daer nochtans anders *Schams*, of *Schoms*, de naem van een beelt was, dat by ouds aengebeden wiert: aen het welk een kapel by den stam *Tamim* toegewijdt was. Het was misschien het beelt der Zonne. Manaf. Schams.

Abdol Manaf had eenen broeder *Abdol Dar*, dat is, *dienaer van Dar*, alzoo na het afgoden-beelt *Dar* genoemt. Van *Dar* is ook herkomstigh *Dowar*, dat de naem van de *Kaaba*, of tempel van *Mekka*, en van een afgoden-beelt was, volgens schrijven van *Alfirauzabad*.

Jalil en *Madan* waeren ook twee naemen van afgoden-beelden: na het eerste is *Abd Jalil*, en na het laetste *Abd Madan* gebynaemt, die twee aeloude koningen des lantschaps van *Hizjas* waeren. Jalil en Madan.

Awal was een byzonder afgoden-beelt van de stammen *Bekr* en *Taglab*. Beelt Awal.

Het beelt *Dul Kaffain*, of enkelijk *Kaffain*, met het uitlaten van *Du*, by *Safioddin* genoemt, wiert by den stam *Daus*, en het afgoden-beelt *Bajar* of *Bajer*, by d'*Azditers* aengebeden, zoo *Alfirauzabad* voornoemt, en *Ebnol-Athir* getuigen. Het zelfste beelt was ook *Alokaisar* genoemt, het welk in het Ooster gewest van *Syrie* opgerecht was, en door verscheide Arabische stammen aengebeden wiert. Dul Kaffain. Bajar.

Zeker afgoden-beelt wiert ook door den stam *Salim* aengebeden, volgens schrijven van *Alfirauzabad*; hoewel hy des zelfs naem niet melt: maer wel zeker byzonderen voorval, die, om zijne merkwaerdigheit, hier dient bygevoeght. Te weten, twee vosjes quamen gelopen, en klommen op het hooft

 van

van dit beelt, en pisten daer op, in het gezicht van den opziender of koster, met name *Gawi Ebn Abdol Uzza*, die wat slof in het ga slaen van zijn ampt scheen te zijn. Deez zijnen dienst den heer niet waerdigh achtende, alzoo die dat ongewroken liet doorgaen, borst daer over met deze woorden uit: *Is die een heer, op wiens hoeft vossen pissen? gewisselyk hy is gering, op wien vossen gepist hebben. O Solaimiten, dees kan geen schade noch voordeel doen. Hy geeft noch neemt niet.* Voorts nam hy het beelt, en brak het aen stukken. Dit gebeurde kort na *Mahomets* geboorte, die namaels, ter gedachtenis van dien braven daet, den naem van *Gawi Ebn Adol Uzza*, dat is gezeit, *dwalende zoon van den dienaer van Uzza*, in *Rasched Ebn Ab Rabbehi*, dat is, *rechtmatige leeraer, zoon van den dienaer mijns Heeren*, veranderde.

De stam *Hanifa*, of de *Hanifidisten*, bejegenden ook hunnen God met geen minder schimp en hoon: want zy aten hun afgoden-beelt, dat zy van zekere eetbare klomp gemaeckt, en lang aengebeden hadden, uit hongers-noot op: ten einde hy hen alzoo zou voeden, naerdien hy niet anders kon. Zeker Arabische poëet gedenkt het bedrijf der *Hanifidisten* in de volgende woorden:

De stam Hanifa heeft zijnen heer uit hongers-noot en dieren-tijt opgegeten.

Zy hebben het quaet der straffe en wrake van hunnen heer niet gevreest.

Alchalasah.

Dulchalasah, of, volgens andere, *Dulchalsab*, was een huis by den stam *Chathaam*, het welk *Jamanische Alkaaba* genoemt wiert: in het welk een afgoden-beelt stont, *Alchalasah* geheten. *Safioddin* noemt dit huis *Beith Asnâm*, dat is, *huis der beelden:* als of in het zelve vele beelden gestelt waeren: die, behalve van den stam *Chathaam*, ook van de stammen *Daus* en *Bajilah*, en andere, aengebeden wierden.

Beelt Jehar en Rada.

Jehar was een beelt, dat by den stam *Hamaz*; en *Rada* was een beelt, dat by de nakomelingen van *Rabia* gedient wiert. Ook was *Alauf* de naem van een afgoden-beelt.

Behalve de beelden voornoemt, waeren'er noch andere ontallijke beelden, die door byzondere persoonen geëert wierden: te weten, ieder huisvader had zijne huisgoden, die hy, wanneer hy zou op reize trekken, de laetste van allen, en op zijne wederkomste d'eerste van alle groete. Onder andere was een dezer huisgoden *Aldemar* genoemt, het welk een beelt was, dat door *Abbas*, zoon van *Mardas*, en zijn geslaght geëert wiert. Wanneer deez *Abbas* de leere van *Mahomet* omhelst had, zoo verbrande hy dit beelt, dat hy van zijnen vader *Mardas* ontfangen had.

Huisgod Aldemer.

D'oude Arabieren eerden en dienden ook steenen.

D'eerste dienaers of aenbidders der steenen, onder d'Arabieren, waeren de nakomelingen van *Ismaël*, welker afgoderye hier uit haeren oorsprong nam. Wanneer *Ismaëls* nakomelingen zoodanigh in getale toegenomen waeren, dat de lantstreke rontom *Mekka* voor hen te klein viel, zoo wierden zy genootzaekt zich na anderen gewesten te begeven: hoewel zy derwaerts niet togen, of een ieder nam eenige stenen uit de stenen van die heilige plaetse met zich, die zy ter plaetse opzetten, daer zy zich met der woon ter neêr sloegen. Als dan liepen zy rontom deze stenen, op een zelve wijze, als zy rontom de *Kaaba* of tempel van *Mekka* plaghten te loopen. Eindelijk is het zoo verre gekomen, dat hunne nakomelingen een iegelijken schoonen steen eerden en dienden. En aldus vervielen zy, met den godsdienst, dien zy van *Ismaël* ontfangen hadden, te vergeten, tot eene schandelijke afgoderye.

De beruchte profeet *Mahomet* heeft alle deze beelden voornoemt doen vernielen, uitroien en verdelgen, om de menschen tot den dienst van den oppersten God te brengen. Te weten, hy heeft zijne Arabieren van den dienst van *Alilahat*, of vele gezellen, dat zijn beelden, (gelijk d'Arabische schrijvers spreken) tot den dienst van den oppersten God, en stichter van den al, traghten te trekken: hoewel d'oude zeden en gebruikelijkheden behouden wierden.

Oorsprong der beelden-dienst.

Wat belangt den oorsprong van den dienst, die aen de beelden bewezen wiert, zoo komen hier in by-na alle Arabische schrijvers over-een, dat die van de zorge, vlijt en naerstigheit der voorouders haeren oorsprong genomen heeft: dewijl die allereerst mannen, die den luiden en lande grote diensten bewezen hadden, ter gedachtenis en eere,

beelden

beelden opgerecht hebben: zonder de nakomelingen de reden en oorzake daer van verſtaen hebben. Waer by 's duivels liſt en loosheit zich vervoeghde: naerdien de duivel hen uit de beelden, die zy eerden, toeſprak, en aldus hen dwong, om hem dienſt te bewijzen.

Wijders, de Arabieren, naer het ſchijnt, hebben in oude tijden geene kleine eere aen die beelden bewezen: als onder andere hier uit blijkt; dewijl zy het zich tot eere rekenden met hunne namen genoemt, en onder d'aenbidders gerekent te worden. Hier over vind men by hen de namen van *Abd Wadd*, dat is, *knecht van Wadd*: *Abd Yaguth*, dat is, *knecht van Yaguth*: *Abd Manah*, dat is, *knecht van Manah*: *Abdol Uzza*, dat is, *knecht van Uzza*, gedaght.

Abrah. Ecchel. Hiſtor. Arab. Met recht zou men hier mogen vragen, of deze volken, en ieder lantaert in 't byzonder, hunne bovengemelde Arabiſche beelden voor Goden gehouden hebben, zonder eenigh aenſchouw en inzicht op eenen hooger. Dan of zy die voor de tweede oorzaken gehouden, en alleenlijk † gelijkvormiglijk den naem van God hen toegeſchreven hebben. Hier op dient, na het gevoelen der Arabiſche ſchrijvers, tot antwoort, dat vele hunner ongetwijffelt gehouden hebben, dat de genen, die zy als Goden eerden, van het opperſte gezagh en majeſteyt waeren, en aen geen ander hingen; maer alles aen hen hangt.

† Analogicè.

Dit hun gevoelen bewijzen zy uit de volgende betrachting van den aertsvader *Abraham*. Want zoo dra d'aertsvader *Abraham*, (gelijk d'Arabieren, door overlevering getuigen) gebooren was, wiert hy door zijnen vader in eene ſpelonke, de welke in het binnenſte van eenen bergh was, uit vreze voor de *Chaldeen*, verborgen, die hem zochten te dooden: dewijle de ſterrekijkers voorzeidt hadden, dat hy hunnen goden tot ondergang zou zijn. Wanneer hy eindelijk des nachts allereerſt uit deze ſpelonke voor den dagh gekomen, en nu reeds tot een man geworden was, zoo begon hy met grote verwondering den hemel, en des zelven ontallijke ſterren t'aenſchouwen. En ziende de ſterre *Venus*, de welke by geval opging, en alle d'andere in licht, glans, en klaerheit, verre overtrof, zoo zeide hy: *Dit is mijn God en mijn Schepper.* Maer wanneer niet lang daer na de Mane verſchenen was, zoo veranderde hy van gevoelen, en zeide: *Dit is mijn God, en mijn Schepper.* Na eindelijk de Zon, de bron der lichten, opgegaen was, ſtont hy tot ſtommeis toe verwondert, en riep: *Dit, dit is waerelyk mijn God, en mijn Schepper. Niet blinkender, hooger, noch ſchoonder kan verzonnen worden.* Midlerwijle hy dit zeide, en zich over de klaerheit en helderheit der Zonne verwonderde, zoo ſtont d'engel *Gabriel* by hem, die hem den waeren dienſt van den waeren God leerde, en in den waeren godsdienſt onderwees.

De zelve Arabiſche ſchrijvers beveſtigen dit gevoelen wijders, door de volgende hiſtorie van *Malek*, een aeloude Egyptiſche koning.

Na deez zeer lang boven-mate neirſtelijk den dienſt der planeeten of dwaelſterren behertight en ga geſlagen had, zoo docht hem op zekeren tijt in zijnen ſlaep, dat hy door twee vogelen in den hemel opgerukt, en voor zekeren donker bruin-verwigen ouden man, met grijs hair en een grijze baert, geſtelt wiert, tot wien d'oude man, als hy hem zagh, zeide: *Kent ghy my?* Waer op de koning ſtoutelijk en onverzaeght antwoorde: *Neen.* Tot wien toen d'oude man zeide: *Ik ben Saturnus.* Wanneer hy dit hoorde, aenbad de koning hem aenſtonts, met voor over neêrgebukten hoofde, en zeide: *O Heere, nu ken ik u, ghy zijt mijn God. Geenzins*, zeide *Saturnus* weer daer op, *Ghy dwaelt geheel en al, dat ghy my God en Heere noemt, en voor uwen God hout: dewijl ik zelf ook eenen God heb, gelijk ghy, die mijn en uw God is, en die my en uw, hemel, aerde, en wat tuſſchen beide, en in beide, beſloten is, alleen geſchapen heeft, en machtigh is alles uit te werken.* Over dit zeggen ſtont de koning zeer verwondert en verſlagen, en zeide tot den ouden man: *Waer is deez God der goden?* Waer op *Saturnus* ten antwoort gaf: *In de hooghſten der hooghſten. Tot wien het gezicht der lichamelijke oogen niet kan toedragen, noch hem zien: noch zelfs de gedaghten en zinnen der ſterffelijke menſchen kunnen zijn wezen met begrip en inbeelding vatten. Maer al het geen, dat wy in uwe beneden-werelt uit-*

rechten en verdrukken: waerom ghy ons van gedachten houdt, en dient, dat doen wy, als dienaers, door gehoorzaemheit van zijn bevel. Toen zeide de koning tot *Saturnus. Wat staet my dan te doen, om de voorige dwaling en schantvlek voortaen te kunnen verbeteren en uitwisschen.* Tot wien *Saturnus* zeide: *Eert dezen alleen voor God. Bewijst hem alleen plicht van aenbidding. Schrijve geen anderen goddelijkheit toe, dan hem.*

Wanneer de koning ontwaekt was, zoo verhaelde hy, zonder toeven, de gantsche zake, met grote verslagent en verbaeftheit, aen den hogen-priester, die tot den koning zeide: *Saturnus heeft de waerheit gesproken: want ook hy zelf is een schepsel, en is, gelijk wy, door hem geschapen, die hemel, aerde, planeten, sterren, en al wat de blinde en sterffelijke menschen, als Goden dienen, geschapen heeft, regeert en bewaert.* Waer op de koning vraeghde: *Hoe zal ik dit mijn volk kunnen wijs maken, en de meenighvuldigheit der goden uit hunne herten roien en wegh-nemen.* Toen zeide de priester: *Doet zoo veel, als in uw maght is. Verder zijt ghy niet gehouden.* Dies besluiten d'Arabische schrijvers hier uit, dat die volken en landaert, uitgenomen zeer weinigen, niet verder, als boven hunne beelden, gezien hebben, noch hoger gevlogen zijn; maer hebben aldaer allen dienst geëindight, en de palen der godheit vast gestelt.

Zekten der Arabieren. De voornaemste sekte van allen, der oude Arabieren, wort die van de *Chaleditten* gehouden, alzoo genoemt na *Chaleb*, zoon van *Sanan*, de *Habisiter*; hoewel niet uit oorzake hy der zelver eerste oprechter of vinder; maer een felle verdediger en voorstaender van die tegen de Magen of Wijzen der Persianen geweest was.

D'inhout en kort begrip dezer leere was: dat'er een eenige Schepper, en allermachtighste en wijste Bestierder aller dingen zy: dat de doden zullen verrijzen: de vromen met eeuwige loonen en gelukzaligheit begiftight worden: d'onvromen daer en tegen met eeuwige straffen en ongelukzaligheit.

Men zagh, zoo d'Arabische schrijvers melden, ten tijde van dezen *Chaled*, vuur door verscheide gewesten van *Arabie* wijd en zijd in de lucht verschienen: waer over vele Arabieren tot de leere en inzetselen der Persische Magen, die het vuur aenbaden en dienden, overtraden. Op zijn sterven leggende, zeide hy tot de zijnen: *Wanneer ik zal begraven zyn, zal een kudde ezelen komen, met een kemel voor aen, die mijn graf met de klaeu zal slaen: dan graeft mijn lichaem op, en voert my van daer. Voorts zal ik u verkundigen, wat geschieden zal.*

Wanneer derhalve zijn lichaem ter aerde besteet was, verscheen, gelijk hy voorzeid had, die kudde der ezelen, met een kemel voor-aen, die derwaerts quam, en op het graf met de klaeu klopte. Toen men dit nu zagh, zoo liep een iegelijk derwaerts, om hem uit het graf op te graven: maer de zoonen stelden zich daer tegen, met te zeggen, dat zy namaels niet begeerden van andere Arabieren zoonen des opgegraven genoemt te worden. Want onder d'oude Arabieren was in gebruik, (gelijk dat gebruik noch in zwang gaet) toenamen na den eenen of anderen daet, of uitstekend voorval te geven. De leerlingen en navolgers zijner leere hebben dezen *Chaled*, als een profeet, bovenmate hoogh geëert. Zelf *Mahomet* gedenkt dien, en houdt en prijst hem, als eenen profeet.

Naest aen de *Chaleditten* volgen de aenbidders en dienaers der hemelsche geesten. Alhoewel nu deze dreven en beleden dat'er een eenige Schepper en allerwijste, machtighste, onveranderlijke en allerheilighste bouwmeester van den ganschen al zy, zoo stelden zy des niettemin vast, dat den menschen middelaers van node waeren. Waerom zy die hemelsche geesten met tempelen, altaren, offerhanden, zeegh-offers, wierook, reukwerken, smeekingen, vasten, bezweeringen, en andere waengelovigheden dienden en aenriepen. De *Alkoran* spreekt van hen aldus: *Geenzins dienen en eeren wy hen: 't en zy zy ons aen God verknopen.* Aenbidders der hemelsche geesten.

D'oude Arabieren noemden deze engelen, die zy als goddinnen aenbaden, dochteren Gods, gelijk d'*Alkoran* ook van hen schrijft.

Van hun gevoelen en grondt-regelen wijken die genen niet verre af, die by de voorige sektisten of aenhangers der *Chaleditten*, afgodisten en beelden-dienaers genoemt worden: dewijl zy afgoden en beelden voor ieder engel en planeet,

daer

daer d'engelen over gebieden, oprechten, die van zeker maekſel en geſtalte, op zekeren tijt, wijze, en maniere, en uit zoodanige of zoodanige ſtoffe gemaekt waeren. Dit aldus te doen, zeggen zy uit de kraghten en indrukkingen, of invloeingen der planeten te beſluiten.

Beide ſtonden zy d'onſterffelijkheit der zielen, en de verrijzenis of opſtanding der lichamen toe; maer verwierpen de zendingen der profeten en alle wetten, de welke door hen gebraght of noch te brengen waeren.

Kemelin op het graf des overleden geſlaght.

Wanneer een hunner op ſterven lagh, en aen het zieltogen was, zoo wiert een kemel of peert op zijn graf geſlaght: want zy geloofden, dat d'overleden op dien geſlaghten kemel of peert na de plaetſe des oordeels zou reizen; maer anders te voet, indien geen kemel of peert geſlaght wiert: het welk by hen voor zeer gering en verachtelijk gehouden wiert. Of d'erfgenamen of zoonen plaghten een kemelin, met den hals omgedrait, en een dekkleet daer aen of om het hooft gehangen, aen des overleden graf te binden, en daer zoo lang te laten blijven, tot dat zy ſtierf, zonder iemant voeder of water gaf. Of een kemelin, zoo *Aljauhar* en *Ebnol-Athir* getuigen, wiert in een kuil gezet, en daer in tot ſtervens toe gelaten. De kemelin, de welke men daer toe gebruikte, wiert op Arabiſch *Beleyton* genoemt. D'Arabieren vergelijken gewoonelijk rampzalige menſchen by zoodanige kemelinnen.

De genen, die een toekomend oordeel verwaghten, gaven voor, dat zy hierom de beelden eerden, ten einde die voor hen by God, in het toekomend leven, middelaers en tuſſchen-ſprekers zouden verſtrekken.

Arabieren bidden de ſterren aen. Abrah. Ecch. Hiſtor. Arab.

Zommige Arabieren quamen na-by d'inzetſelen der *Chaldeen:* want zy baden de planeeten of dwaelſterren, en verſcheide vaſte ſterren aen, en begonnen geen werk, zonder raetſlaen van hunne krachten, bewegingen, op en ondergang. *Abubekr Sadek*, *Mahomets* ſchoonzoon en navolger, was een aenhanger dezer ſekte.

De leerlingen dezer leere waeren in tween verdeilt: want zommigen hunner aenbaden en eerden de planeten en tweede oorzaken: en verſchilden hier in geenzins van de voorigen: maer verſierden en verzonnen, met de *Chaldeen* en *Sabeërs*, vele dingen nopende de ſchepping der werelt. In dezė dwaling ſtaken by-na alle de genen, die byzondere goden dienden en eerden, als de *Homairiten*, die de Zon dienden, en voor hunnen God hielden: de *Kananiten*, die de Mane; de *Lahemiten* en *Gedamiten*, die *Jupiter*; de *Aſediten*, die *Merkuur*, (op Arabiſch *Otared* geheten, dat *duizent kunſtenaer* gezeit is;) en de *Maiſamiten*, die *Aldobran*, of *Stiers-oogh-ſter*, dienden en eerden. Van gelijken eerden en dienden zommige Arabieren andere hemels-lichten.

Te weten, de *Kaïſiten* dienden de grote en lichte ſterre, de welke in den mont van den grooten Hont-ſter ſtaet, en op Arabiſch *Alsjera Alobur*, en anders *Sjirajon*, en op Griekſch *Syro* genoemt wort. Deze ſterre wort ook *Alsjera Al-Jemen* op Arabiſch genoemt: dewijl haer ondergang aen de lantſtreke van *Jemen* is: en anders op Arabiſch *Kelb Alsjabar*, dat is, *hont des reus*, om dat zy altijt *Aljauza*, dat is, *Orion* of *reuze*, volght.

Onder de dienaers van deze ſter was de voornaemſte zeker *Abu Kabſchab*, dien eenigen voor een en den zelven met *Waheb*, *Mahomets* grootvader, houden. Waerom de Arabieren ook namaels *Mahomet*, wanneer deez de *Koreisjiten* van den dienſt der beelden wilde aftrekken, zoon van *Abi Kabſchah* genoemt hebben: gelijk d'Arabiſche ſchrijvers, *Ebnol Athir*, *Alfirauzabad*, *Alkodai*, en *Albidaw*, in zijn uitlegging over den *Alkoran*, getuigen.

D'Arabieren willen, dat *Alobur* alzoo genoemt zy, dewijl zy door den *Melk-wegh* na het zuide trok: want zy beuzelen, dat de twee *Alsjerien* (te weten, deze, de welke in den grooten Hont-ſter is, en een andere, de welke in den kleinen Hont-ſter is, en *Alsjera Algomaiſa* genoemt wort) gezuſters van *Sohail*, of de ſter *Kanópus*, geweeſt zijn, die, wanneer hy den rugh van zijne vrouw *Aljauza* gebroken had, na het Zuide gevlught was, en door zijne zuſter *Alobur*, tot over den *Melk-wegh*, gevolght wiert: midlerwijle *Algomaiſa*, weenende tot leep-oogens toe, op haere plaetſe gebleven was. *Algomaiſa* is zoo veel gezeit, als *minder lichter*, dan *Alobur*.

D'ou-

Lib. 3. D'oude Arabieren hielden, volgens schrijven van *Herodoot*, *Dionysos* (anders *Bacchus*) en *Urania* alleen voor goden, en noemden *Dionysos*, *Ourotal*, en *Urania*, *Alilat*. *Urania* wiert ook by d'oude Grieken en Latijnen te gelijk *Uranus* en *Jupiter* genoemt: want alle de Goden der ouden wierden van beide sexe gehouden, namelijk, vrouwelijk en mannelijk. Te weten, *Arrianus* noemt *Urania*, *Uranus*, en *Strabo*, *Jupiter*. Beide nochtans schrijven zy, dat alleenlijk twee goden door d'Arabieren gedient zijn: en noemen den eenen *Dionysius* of *Bacchus*: waer in zy *Herodoot* gevolght hebben.

Pococ. Specim. Histor. Arab. Eenigen willen voor *Ourotal*, of *Oratal*, *Olatal* gestelt hebben: naerdien de letteren *R* en *L* lichtelijk verwisselbaer zijn: welk *Olatal* zoo veel als *Allahtaal*, in goet Arabisch, gezeit is: dat *hooghste* of *opperste God* betekent.

Alilat, of, na den Arabischen trant, *Alilaha*, of, in het meerfout getal, *Alilahat*, betekent goddinnen: onder den naem van goddinnen verstonden d'Arabieren de Zon, en *Al-Hilal*, of de Mane, en *Nasr*, en alle andere beelden: waer onder *Allat* en d'overige goden der minder volken begrepen waeren. Ziet pag. 177.

Dies onder deze twee namen, *Oratal* of *Olatal*, of *Allahtaal* en *Alilat* of *Alilahat*, de gansche afgoderye en stoet of drom der Arabische Goden, ten toone gestelt en begrepen worden. Want d'Arabieren hadden *Alilahat*, dat zijn, goddinnen, de goden van minder volken: en daer en boven hadden zy *Allahtaal*, of *Olotal*, dat is, *den opperſten* of *hooghsten God*.

Zy hielden de goddinnen voor dochteren van den opperſten God, en geloofden, dat die voor hen by God tusschen-spreeksters en middelaersters verstrekten: en dienvolgens met goddelijke eere moſten gedient worden: hoewel onder den opperſten God, zoo *Scharestan* getuight. Te weten, zy noemden die beelden goden of goddinnen: maer den waeren God, *God der goden*: de beelden *heeren*: en den waeren God, *Heer der heeren*.

Schare-stan. Wanneer zy dan zich voor God vervoeghden, en hem met lof verhieven, zoo gebruikten zy, volgens schrijven van *Scharestan*, deze vorm van woorden: *Ik geef my, o God! aen uwen dienst over. Ik geef my aen uwen dienst over. Ghy hebt genen gezel, dan den gezel, dien ghy bezit, en t'effens al wat hy bezit.* Door het woort van gezel, is, volgens de verklaring van *Ebnol-Athir*, te verstaen, het beelt, dat, beneffens de slaght-offers en opgeofferde gaven, tot den opperſten God behoorde, en niet zijn eigen heer.

Dan hoe onbillijk zy zich tegen den geenen droegen, dien zy voor den opperſten God erkenden, ook in die dingen, de welke zy zeiden hem toe te behooren, blijkt hier uit, dat God in den *Alkoran*, in het hooftstuk *Anaam* genoemt, klagende over hunne ongerechtigheit, met de volgende woorden ingevoert wort. ***Zy hebben God een gedeelte van het geen, dat hy van de vruchten der aerde, en van het vee geschapen heeft, toegeleit: zeggende, dit behoort God toe, en dit behoort onzen gezellen toe (te weten, die wy hem toegevoeght hebben.) Maer het geen zy willen, dat tot die gezellen behoort, dat is tot God niet gekomen. Maer het geen God toebehoort, dat is tot die gezellen gekomen. O hoe quaet oordeelen zy!*** Om den zin van deze woorden wel te vatten, zoo dient aengemerkt, dat d'oude Arabieren, wanneer zy een lant bezaiden, of boomen planten, de plaetse met een lijn, in 't midden geschoren, gewonelijk afdeilden. Het geen binnen de lijn was, eigenden zy hunnen beelden toe, het geen daer buiten, aen Gode.

By aldien nu iet van het geen, dat zy hunnen afgoden toegeëigent hadden, in het gedeelte, dat Gode toebehoorde, gevallen was, zoo herstelden zy dat aenstonts weêr: maer indien iet uit het gedeelte Gods, in het gedeelte, dat den beelden toegeëigent was, quam te vallen, dat behielden zy. Van gelijken, zoo het water, dat zy in het gedeelte der beelden ingelaten hadden, door het breken van eene waterleiding, in het gedeelte Gods quam vloeien, zoo stopten zy de waterleiding. Maer by aldien het tegendeel gebeurde, zoo lieten zy het water lopen, met te zeggen: ***De beelden Gods hebben die dingen van noode: maer God heeft genoech.***

Wanneer d'oude Arabieren een verbont zouden oprechten, wiert *Dionysos* en *Urania* aengeroepen: welk verbont aldus gemackt wiert. Wanneer twee Herod. lib. 3.

een

een verbont willen oprechten, zoo ſtont een ander midden tuſſchen beide, en queſte, met een ſcherpen ſteen, het binnenſte of muis van de hant, neffens de grootſte vingers of duimen der genen, die het verbont willen oprechten. Daer na trok hy een vlok uit de klederen van beide, en beſtreek met het bloet zeven ſteenen, die in het midden lagen, en riep, dit doende, *Dionyſos* en *Urania* aen.

Herodoot voeght'er by, hoe d'Arabieren zeggen, dat zy op een zelve wijze geſchooren worden, als *Dionyſos* geſchooren is: te weten, zy wierden, volgens ſchrijven van den zelven *Herodoot*, in 't ronde afgeſchooren, en ſchrapten de ſlapen des hoofts met een ſcheer-meſch af.

Alilat of Urania is de Mane. De goddinne *Alilat* der Arabieren, of *Urania* der Grieken, was de Mane, volgens wijtloopigh bewijs van *Scaliger*; de welke noch heden, wanneer zy nieuw is, op Arabiſch *Hilal*, en by ouds by d'Arabieren, zoo de meeſten gevoelen, *Kubar*, of *Kabar*, en *Chabar*, genoemt wiert: hoewel andere door *Kubar* ook *Venus* verſtaen: als blijkt uit zekeren ouden Griekſchen ſchrijver *Euthymius*. Dies hier *Kubar*, de Mane, en *Venus*, voor een en de zelve goddin te houden is. Desgelijx getuight *Seldenus*, dat *Kubar* of *Kobar* een en de zelve met de Syriſche of Babyloniſche *Venus* was.

D'oude Arabieren hebben ſedert aller eeuwen her *Kobar*, of de Mane, in boven-mate groote eere gehouden: ja ook de genen, die het *Mahometsdom* omhelſt hadden, hebben naulix van haeren dienſt afſtant gedaen. Dit blijkt uit zeker gebedt of woorden, die zy gewonelijken, met luit-keels te roepen, tot de Mane richten, om haere gunſte te verwerven, en aldus luiden: *Alla, Alla, Oua Kubar, Alla*: dat is te zeggen, *Goddin, Goddin Kubar, die is de Goddin*.

Het aenbidden van *Venus* en de Mane, onder den naem van *Kobar* of *Chabar*, door d'Arabieren, blijkt ook uit het vormelier der volgende woorden, die eertijts de genen, die *Mahomets* leere afzwoeren, en tot het Kriſten geloof zich bekeerden, uitten: *Ik vervloek de genen, die de Morgen-ſter, de Lichtbrengſter, en Venus dienen, de welke de Arabieren in hunne tale Chabar noemen.* De Morgen-ſter, de Lichtbrengſter, en *Venus*, zijn gene verſcheide; maer een en de zelve godheden of goddinnen: want de Morgen-ſter of Lichtbrengſter is die van *Venus* of *Chabar*. Van gelijken ſchrijft *Euthymius*, *dat de Saraçenen tot aen de tijden van keizer Heraklius afgoden dienden, en de Morgen-ſter en Venus aenbaden, de welke zy in hunne tale Chabar, dat is groot, noemden.* Ook ſchrijft zeker Kriſten monnik, *Joris*, in het geſprek van een geſchil tegen eenen Mahometaen, met name *Aluſalama*, *dat d'Arabieren het afgoden-beelt Alacbar genoemt, gedient hebben: voor het welk zy hunne gebeden, in veirſen, ſtorten: de welke zy op taferelen geſchreven hadden, en boven het afgoden-beelt hingen en opzeiden.*

En alhoewel d'oude Arabieren de Mane, of *Venus* en andere dwael en vaſte ſterren aengebeden hebben, zoo vint men evenwel onder de Kriſten ſchrijvers, die willen, dat d'oude Arabieren, of Saraçenen, noit *Venus*, of de Mane, met den naem van *Kabar*, of met deze vorm van woorden: *Alla, Alla, Oua Kobar Alla*, aengeroepen hebben: naerdien in gene ſchriften der Arabieren de Mane, of *Venus*, met den name van *Kobar*, *Chobar* of *Chabar* gedaght wort. Maer de bovengemelde Arabiſche woorden luiden op goet *Arabiſch* aldus: *Allah, Allah, Howa Kobar Allah*, dat is gezeit: *God, God, die groote God*: want *Kobar* is *groot* gezeit. Doch dit gebedt ſchijnt niet anders te zijn, als een zekere vergrooting of verheffing Gods: het welk de Mahometanen t'elkens onder het bidden herhalen, en op wiens kracht zy wonderlijk roemen, zoo het ſlechts eenmael uit 's herten gront geuit wort. Pokok Spec. Histor. Arab.

Dewijl nu de Mahometanen, met het herhalen en verdubbelen dezes gebedts, d'eerſte verſchijning der mane (waer by zy de jaren en maenden rekenen) begroeten en toejuigen, zoo moet zulx veel meer hun waengeloof, als afgoderye toegeſchreven worden: quanſuis, als of zy nu de Mane of Venus eene goddelijke eere toeſchreven.

D'aeloude dienſt der Mane onder de Arabieren, voor *Mahomets* tijden, ſchijnt ook uit Jud. 8:21. te kunnen beſpeurt worden: alwaer men leeſt, dat d'*Iſmaëliten*, (die een en de zelve met de *Saraçenen* zijn) die door *Gedeon* ge-

ſlagen waeren, maentjes aen de halzen der kemels hadden hangen: gelijk *Hieronymus* en de zeventigh overzetters het Hebreeuſch woort *Saharonim* vertalen: hoewel andere het *ſpanſelen* en *halsbanden* overzetten.

Selden. de Diis Syr. De Mahometanen, en inzonderheit de Turken, niettegenſtaende zy beide voor beelden en ſchilderyen, uit kracht van *Mahomets* wet, gruuwen, ſchijnen noch iet van dat aeloud waengeloof in hunne herten behouden te hebben: naerdien zy nu noch op de toppen der *Metsziden* of tempels beelden van gehoorende maenen zetten: de welke misſchien by ouds ter eere van de goddin *Venus*, of de Mane, daer op gezet wierden. Zoo nochtans *Scaliger* gevoelt, zouden deze manen, ter gedachtenis van *Mahomets Hegira*, dat is, zijn vlucht uit *Mekka*, op de torens gezet worden: welke vlucht op den tweeden dagh, na de ware † t'zamen-voeging of paring der Mane geſchiede: namelijk in het begin der maent *Muharram*, en des Arabiſchen maen-jaers, wanneer de Mane reeds hoornen had.

† Conjunctio.

Eenigen gevoelen, dat d'Arabieren en *Saraçenen*, ook na zy het Mahometsdom omhelſt hadden, de goddin *Venus*, of de Mane, met het uiten van de volgende Arabiſche woorden, *Alla*, *Alla*, *Oua Kubar Alla*, aenroepen, om haere gunſte te verwerven. Dan dit gevoelen ſteunt op geen vaſt bewijs, noch kan met gene waerſchijnelijkheit beveſtight worden. Wel roept een der Mahometaenſche geeſtelijken, wanneer het gebedt zal aengaen, van de toorens der *Metsziden*, luits keels, *Allah Ekbar*, *Allah*: dat is te zeggen, *God*, *hooghſte God*; niet ter eere van *Venus*, of de Mane; maer veel meer, om opentlijk daer door te belijden, dat zy den hooghſten God erkennen. Te weten, in de Mahometaenſche gebeden vint men doorgaens het woort *Allah*, dat is, *God*, dikwils herhaelt: het welk zy tot geen anderen einde doen, als op hope van door zoodanigh geroep op geroep, God des te beter tot meêlijden te beweegen. Waerom ook de Turken, wanneer zy te velde hun leger neêrſlaen of opbreken, of in het gevecht treden, luit keels drie-mael roepen, *Allah*, *Allah*, *Allah*, dat is, *God*, *God*, *God*: welk geſchrei of geroep by hen op Arabiſch *Allah Ekbar*, dat is, *hooghſte God*, genoemt wort.

Derhalve ſchijnen de genen, die dit den Mahometanen opdichten, door de dubbelzinnigheit van het woort *Kubar*, of *Kabar*, misleit te zijn, dat by ouds *Venus*, of de Mane, en heden ook *groot* of *machtigh* betekent. Waer over *Euthymius* te recht geſchreven heeft, dat *Kabar*, of *Chabar*, dat is, *Venus*, of de Mane, door d'Arabieren, tot aen de tijden van keizer *Heraklius*, ontrent de opkomſte van *Mahomet*, gedient; maer door *Mahomet* de voorige dienſten afgeſchaft wierden.

Dies d'Arabieren en Mahometanen, na het invoeren des Mahometsdom, veel meer met andere namen, als met die van afgoderye, ſchijnen te moeten beſchuldight worden: naerdien hunne dwaling en dwaesheit in andere dingen beſtaet, zoo te recht *Maimonides* heeft aengemerkt: te weten, in vele vreemde gewoonten en plechtelijke en aendachtige gebruikelijkheden: want zy dienen den waren God, en gene valſche goden; maer den waren God valſchelijk.

Gevoelen der oude Arabiſche Filoſofen, van den oorſprong en geduurzaemheit der werelt.

Abrah. Ecch. Hiſtor. Arab. DE Arabieren hebben by ouds, vele eeuwen voor *Ariſtoteles*, *Plato*, *Sokrates*, en andere Griekſche Filoſofen, rechtmatigh gefiloſofeert, als uit het boek van *Job* duidelijk te beſpeuren is. Want in het zelve blijkt klaer en volkomentlijk, hoe rechtmatigh de drie Arabieren, *Jobs* vrienden, om van *Job* zelven niet te ſpreken, hun bewijsredenen, in het twiſtredenen met *Job*, voorſtelden: hoe ſchranderlijk zy hunne zwarigheden oploſten, en hoe treffelijk zy alles verrichten en uitwerkten: het geen tot het ampt van den beſten Filoſoof behoorde. Wijders, dat *Jobs* vrienden Arabieren waeren, zulx kan uit den ſchrij-

schrijver des boeks, en uit *Jobs* vaderlant, en uit de Arabische tale, in de welke het boek van *Job* allereerst geschreven is, lichtelijken bewezen worden.

Sekte Dahriuaton. Onder d'Arabieren was d'alleroudste sekte der Filosofen, die in de lanttale *Dahriüaton* of *Dahriten* genoemt wierden: te weten, van het woort *Dahron*, dat eenen tijt, en inzonderheit een langen, hoewel bepaelden tijt, en een eeuwe van duizent jaren; ja d'eeuwigheit zelf bediet. Op Neêrduitsch zou men hen *tijdelijken* en *eeuwigen* mogen noemen.

De *Dahriten* waeren in twee sekten onderscheiden of verdeelt: te weten, in die genen, die stelden dat God de stichter of bouwmeester der werelt zy: en in die genen, die zoodanigen stichter niet erkenden: want zy gevoelden, dat de [a] algemeine soorten en geslaghten eeuwigh waren, en uit niemant haer begin gehad hebben, en aen niemant in haere behoudenis hangen, noch einde noch ondergang onderworpen zijn: maer de [b] ondeeligen of byzondere persoonen, als *Peter* of *Paulus*, door een eeuwige voortteeling en bederving, op elkanderen volghden. Hierom wierden zy ook tijdelijken en eeuwigen genoemt: en niet uit oorzake zy tegenstrijdige dingen leerden. De gemeenste grontregel hunner leere luide aldus: *De lijfmoeders teelen voort, en de graven verslinden.*

[a] Genera & species.

[b] Individua.

Mahomet gedenkt de *Dahriten* in den *Alkoran*, die hen aldus sprekende invoert. *Wy sterven en leven: en niet anders bederft ons, als de tijt.*

De *Dahriten* waeren volkomentlijk God-logenaers, of liever *Sadduceen:* dewijl zy dreven, dat de zielen sterffelijk zijn, en dienvolgens logenden zy de verrijzenis. Deze sekte heeft lang voor *Mahomets* tijden gebloeit, en bloeit niet min tot noch toe; hoewel met den tijtel en name van het Mahometsdom bekleet: want met den zelven naem der *Dahriten* worden ook de later Filosofen der Arabieren, die de voetstappen van *Aristoteles* en zijne lessen gevolght hebben, gebrantmerkt.

Het gevoelen der *Dahriten* is meenighmael door de Mahometaensche godsgeleerden, als goddeloos, verdoemt, en de boeken dier schrijvers in 't vuur gesmeten: ja ook de voorstaenders en verdedigers zelfs van dit gevoelen zijn ten vuure verwezen. Te dezer oorzake is de wetenschap zelve by wijle voor schandelijk gehouden, en door openbare vonnissen quaet gekeurt en verworpen.

Ook hebben meenighte van andere Arabische Filosofen, beide Kristenen en Mahometanen, zoo die in d'eeuwe van onwetenheit gefilosofeert, als onder het Kristendom en Mahometsdom gebloeit hebben, het gevoelen der *Dahriten*, en des zelfs voorstaenders met verscheide bewijsredenen en getuigenissen, uit de H. Schrift getrokken, wederleit en tegen-gesproken.

Gevoelen der oude Arabische Sterrekundigen van den oorsprong en geduurzaemheit der werelt.

Abrah. Ecchel. Histor. Arab. DE sterrekundigen, gelijk die niet alle een en de zelve stelling der gestichte of gebouwde werelt, en stantplaetsen der planeten en sterren stellen, zijn tot verscheide gevoelen vervallen, en hebben uit hunne stellingen en grontregelen aen de werelt verscheide ouderdommen toegevoeght.

Gelaladin. Zeker Arabische schrijver gedenkt, in zijne Egyptische historie, twee gevoelens, of Astronomische tijtwortelen, of tijtstijlen, die zommigen, uit d'opschriften van zekere pyramide, onder de heerschappye van *Ahmet Bentulun*, getrokken hebben. Uit d'eerste tijtwortel of tijtstijl, wierden, na de bouwing van die pyramide, tot aen het jaer twee hondert een en zestigh van *Hegira*, of acht hondert vier en zeventigh, na den Kristen-stijl, dertigh duizent jaren getelt: maer uit d'andere, tachentigh duizent jaren.

Uit welk verschil klarelijk te besluiten is, dat dit in'er daet een louter verdichtsel en versiersel zy: of dat de genen, die de opschriften uitgeleit en vertaelt hebben, veel meer bedrogen of gefaelt, als die wel gelezen of ver-

ſtaen hebben. Want hoe is het mogelijk, dat een zelfſte bouwerk van eene pyramide, dat door een zelven koning gemaekt is, met twee tijdſtijlen gemerkt kan worden, die zoo veel tijts van elkanderen verſchillen.

Sekte der Gezbaniten. By d'Arabieren van d'eeuwe der onwetentheit was ook eene zeer bekende ſekte der *Gezbaniten*, die ſterrekijkers waeren. Deze ſekte leerde, dat alle zes en dertigh duizent vier hondert en vijf en twintigh jaren, twee dieren, uit ieder geſlaght van dieren, voortgebraght wierden: te weten, een vrouw en man: uit de welke de dieren voortgebraght en geteelt worden, die deze lage en beneden-werelt bewoonen.

Maer na den volbraghten omloop der † hemelſche ronden of krijtſen, die in dit beſtek van jaren geſchiedt, worden weer andere geſlaghten en gedaenten van dieren voortgebraght: desgelijks van gewaſſen en andere dingen: en d'eerſte orde wort vernietight en verdelght: en alzoo in oneindelijkheit voortgebraght.

† Orbes coeleſtes.

Deze Arabiſche ſterrekijkers noemden de planeten en ſterren, vaders: d'elementen, moeders, de welke hun indrukſelen ontfingen: de t'zamen-gezette dingen, zoonen, die door kraght van beide voortgebraght wierden. Wijders, gevoelden en beweerden zy, dat een, onder deze zoonen, uit de zuiverſte en reinſte deelen der planeten en elementen geteelt wierd, die d'uitſtekenſte en treffelijkſte van allen was, dien God aen zich vereenight, en wonderlijke dingen door den zelven in deze onder-werelt, geduurende zijne omloop, verricht en uitwerkt.

Zommige Arabiſche ſterrekijkers ſchrijven der werelt wel een begin toe; doch geloven, dat zy geen einde zal hebben: te weten, wat aengaet de hemelſche werelt. Maer deze werelt, die uit elementen beſtaet, onderwerpen zy der heerſchappye van ieder hemelſch teken. By ophouding van deze houdt die ook op, en wort vernietight: en wanneer de heerſchappye van een ander begint, zoo begint zy weêr door een geduurigen omloop, en wort de zelve werelt vernieuwt.

Aen deze hemels-tekenen wort door deze ſterrekijkers niet een gelijke tijt van heerſchappye gegeven: maer gaen elkanderen, by zekere trappen, by duizenden te boven. Want aen het hemels-teken der viſſchen worden duizent jaren gegeven: aen den Waterman twee duizent: aen den Steenbok drie, aen den Schutter vier: aen den Scorpioen vijf: aen de Schael zes: aen de Koren-air of Maeght zeven: aen den Leeuw acht: aen den Kreeft negen, aen de Tweelingen tien: aen den Stier elf: en aen den Ram twaelf duizent jaren.

Na den omloop van alle deze hemels-tekenen volbraght is, zoo moet men, zeggen zy, weêr tot het zelfſte begin keeren: maer zy vangen het begin des † heromrolling van de Maeght aen, die van zeven duizent jaren is. Waer uit blijkt dat deze Filoſofen een begin aen de werelt geſtelt hebben: hoewel geen eind aen haere vernieuwing. Doch dat evenwel hun gevoelen valſch zy, leert ons de zake zelve: dewijl, na hunne uitrekening, (die van de tijtrekening, de welke uit de vertaling der zeventigh overzetters beſlooten wort, niet veel verſchilt) reeds by-na ontrent de zeven duizent en twee hondert jaren getelt worden: en dienvolgens is niet te twijfelen, of de vinders van dit gevoelen, indien zy nu leefden, zouden opentlijk daer van afſtant doen. Derhalve zeggen zommige andere Arabieren, naer het verhael van zekeren Arabiſchen ſchrijver *Georg Homaid Elmacin*, dat de planeten hunnen loop, in de bouwing der werelt zelf, van het eerſte punt of graet des Rams, begonnen hebben: en beſluiten uit de beſtiering der planeten en andere ſterren, dat van daer tot aen het eind van *Hegira*, of tot aen het jaer zes hondert en twee en zeſtigh na den Kriſten ſtijl, duizent mael duizent duizent, drie hondert twintigh duizent en drie hondert een en zeſtigh jaren verlopen zijn. Of nu, volgens hun gevoelen, de werelt een eind zal hebben, daer af wort by den gemelden ſchrijver *Elmacin* geen gewagh gemaekt.

† Revolutio.

Men vind ook Arabiſche ſterrekijkers, die aen ieder der zeven planeten duizent jaren heerſchappye toevoegen: en dienvolgens zou, na de volbraghte omloopen van deze zeven planeten, het welk alle zeven duizent jaren geſchiedt, deze elementſche werelt vernieuwt worden, en alles weder tot zijnen ouden

den ſtaet keeren. Dit gevoelen heeft allermeeſt onder d'Egyptenaers in zwang gegaen. Uit kracht van dit gevoelen, deden zy hunne ſchatten, en alle dierbare en koſtelijke dingen by zich begraven en naerſtelijk verbergen, niet anders, als of zy weder in deze werelt zouden komen, en hunne rijkdommen genieten.

Gevoelen der Arabiſche tijt en hiſtori-ſchrijvers, nopende den oorſprong der werelt.

Abrah. Ecch. Hiſtor. Arab.

De eerſte Arabieren hebben zich niet min op de tijt-rekenkunde en hiſtorien, als op andere wetenſchappen en leeringen, bevlijtight en geleit: hoewel zy alles, na de wijze der ouden, met verſierſelen en waengeloven vervult hebben.

Wijders, dit ontſtont hier uit inzonderheit; dewijle die beide dingen door de poëeten, of geſchreven wierden, of van hen tot andere ſchrijvers overgekomen zijn. Maer dat die dingen, met de zelve laſterſtukken bevlekt, tot de Mahometaenſche ſchrijvers zijn overgewait, is hier uit ontſtaen, dewijl, gelijk te voore is aengemerkt, de profeet *Mahomet* niet alleenlijk de verſierſelen, waengeloven, en beuzelingen der oude Arabieren behouden heeft; maer die ook, zoo met ſchriften, als woorden, voor goet gekeurt, en een derde werk uit die beuzelzinnige ſtoffe t'zamen-geſtelt heeft, de welke d'*Alkoraniſche wet* genoemt wort.

Wat belangt de voorgenome ſtoffe, zoo ſtaet aen te merken, dat alle de tijt en Arabiſche hiſtori-ſchrijvers van beide eeuwen; te weten, zoo oude, als nieuwe, eenige Filoſofen uitgezondert, eendrachtiger ſtemme beveſtigen, dat de werelt door God op zekeren tijt geſchapen zy. In wat orde nu en ry, zullen wy uit hen vervolgens verhalen en duidelijk ten toone ſtellen, om hier uit te mogen zien, hoe ook den Heidenen, in de donkerſte duiſterniſſen geſtelt, iet van Gods grootſte licht der waerheit toegeſcheenen is: hoewel men zeggen moet, dat zy, door de botheit van de oogen des verſtants, veel meer gemiſt, als gezien hebben.

Zy ſtellen dan vaſt, dat God, wanneer hy beſloot de dingen van onwezen tot wezen, dat is, van niet tot iet voort te brengen, het eerſt van allen een zekere breede tafel of tafereel, en een pen, geſchapen had, op dat hy ieder ding, dat in 't toekomend, tot aen den dagh des oordeels zou voortkomen, op de zelve zou ſchrijven en verbeelden.

Na dit geſchiedt was, ſchiep hy een witte peerl zonder eenige voorige ſtoffe, de welke, wanneer hy de zelve aenſchouwt had, tot water ſmolt: waer uit een afgront ontſtont. Daer na volghde de voortbrenging der lucht: toen die van de zielen: alhoewel andere willen, dat de ſchepping der zielen alle andere ſchepſelen voorgegaen zy. Na de zielen zijn vier engelen geſchapen, die den throon Gods dragen: welker opperſte *Iſraphaël* genoemt wort. Na deze vier engelen is d'overige ſchare der engelen voortgebraght. Wanneer God beſloot d'overige ſchepſelen in wezen te ſtellen, ſchepte hy weêr een witte peerl, die aenſtonts, zoo dra hy dien aenſchouwde, ſmolt, en begon te zieden, opwaerts rook uit te geven, en te ſchuimen. Na dit gedaen was, beſloot God zeven aerden uit haer ſchuim te maken, als ook baren en bergen: maer uit de rook zeven hemelen.

Dewijl nu de aerde door haere zwaerte neêrwaerts zakte, en niet hangende kon blijven ſtaen, zoo ſtelde hy den rugh van een onmetelijk groten walviſch daer onder: waer van d'*Alkoran* aldus ſchrijft: *Door de pen, de welke ſchrijft: en door den walviſch, die onderſchraeght.* Maer onder den walviſch, ter zake van de zelve zwarigheit, wierp hy den afgront der wateren: onder dezen een onmetelijken ſteen: onder dien den rugh van eenen engel: onder den engel een anderen zeer grooten ſteen, (dien d'*Alkoran* gedenkt) en eindelijk onder dezen ſteen de winden.

Eenigen ſtellen op d'eerſte plaetſe eenen ſtier: op de tweede, eenen ſteen: op de derde, een walviſch: en op de vierde, winden, en leggen de geheele oorzake der aertbeving op den ſtier, en zeggen, dat die geſchiedt, wanneer de ſtier, ver-

moeit door den last van zoo groot een gevaerte, die beweeght, en de minst vermoeide ledematen onder het gewight vlijt: want dan, zeggen zy, wort het aertrijk hier en daer gedreven en bewogen: waer uit die beweging ontstaet.

Anderen behaeght dit gevoelen geenzins: waerom zy willen, dat het gevaerte der aerde aen den bergh *Kaf*, wiens takken d'overige bergen zijn, als met balk-spijkers vast gehecht en geklonken zy.

Het werk van dezen ganschen al is, volgens hun schrijven, in den tijt van zes dagen gemaekt. Op den eersten en tweeden dagh is d'aerde geschapen: op den derden dagh, de bergen, en al wat op den zelve is: op den vierden dagh, bomen en gewassen:op den vijfden dagh de hemel: op den zesten dagh eindelijk de Zon, Mane, vaste en dwael-sterren, en engelen: waerom d'Arabieren dezen dagh *Jaum Algiomha* noemen, dat is, *dagh der verzameling en kort begrijp:* dewijl op dien dagh de verzameling, en kort begrijp van alle schepselen gemaekt en volbraght is. Waer over deze dagh altijt in de grootste eerbiedigheit gehouden is, zoo by d'Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit, als by *Mahomets* navolgers. Te gelijk blijkt hier uit het valsch gevoelen der genen, die schrijven, dat deze dagh, ter eere van *Venus*, by d'Arabieren geviert wort.

D'eerste hemel, die d'aerde omvangt, en ons het naeste leit,is t'zamen-gesmeet, naer het gevoelen der oude Arabieren, uit blaeuwen *Safiersteen:* de tweede uit zeer wit zilver: de derde uit karbonkel: de vierde uit witte peerlen: de vijfde uit louter gout: de zeste uit *Jacynthsteen:* de zevende eindelijk uit zeer helder licht. Boven deze zeven hemelen breiden zy zeven zeen des lichts uit: en stellen boven die zeen een gelijk getal van paradijsen. Het eerste paradijs wort *het huis der Majesteyt* genoemt, bestaende uit zeer witte peerlen: het tweede, *het huis des Heils*, bestaende uit zeer heldere karbonkelen: het derde, *het huis der wellust*, en is van groenen *Smaragd:* het vierde, *het huis der eeuwigheit*, en is van geele kralen: het vijfde, *het huis der zaligheit*, en is van zeer wit zilver: het zeste, *het huis des paradijs*, en is van louter gout: het zevende, dat boven alle de andere uitsteekt, en op wiens ront de throon Gods gestelt is, is *de hof Eden:* bestaende uit zeer dierbare peerlen. Op deze verscheide verblijf-plaetsen heeft God, zoo *Mahomet* zeit, voor zijne dienaers bereit, 't geen noit oogh gezien, noch oor gehoort heeft, noch menschen hert kan gedenken. De Mahometanen noemen die plaetse der zaligheit *het laetste eind*, *de werelt der zaligen*, en *d'eeuwige gedaente* en *aengezight Godts.* Onder den throon Gods stellen eenigen een uitspansel, of zee der Goddelijke voorzienigheit: waer uit den schepselen nootwendige voetselen toevloeien: want van daer vloeit van den eenen tot den anderen hemel regen, tot dat zy tot zekere plaetse komt, die zy *Abram* noemen: van waer de winden de zelve na de wolken brengen, die haer, met de zelve te bewegen en ziften, gelijk zy spreken, over d'aerde verspreien. De Melk-wegh, aen den hemel, houden zy voor de poort des hemels, door de welke d'engelen op en af klimmen, en noemen dien *den wegh des stroos*, of *kafs*, na den voorgang der Egyptenaers, die versieren, dat *Tyfon* een bundel koren-airen in den hemel verstrooit hadde: waer van die wegh den naem bekomen had.

Na het gevaerte des aertrijks op de bovengemelde wijze tot volmaektheit gebraght was, wiert het door God, de stichter, den geesten te bewoonen en te bebouwen gegeven, en over hen *Ablis*, dien wy nu den duivel en *Satan* noemen, tot overste gestelt. God gaf hen vele geboden t'onderhouden: waer onder de voornaemste waeren: het bloet der dieren niet te storten, noch door haet en vyantschap elkanderen te vervolgen. Dies gehoorzaemden zy Gods bevelen en wenken, en bewoonden en bebouwden deze aerde den tijt van zeven hondert duizent jaren. Eindelijk achten zy de Goddelijke bevelen niet met allen, bedreven grosselijk bloetstortingen, en begonnen tegen elkanderen haet en vyantschap te plegen. *Ablis*, dit ziende, en wetende geen geneesmiddel by te brengen, bad God ernstelijk, hem in den hemel te willen overvoeren: ten einde hy met de gruweldaden, en schelmstukken van anderen, niet zou besmet worden. God ontwaerdighde zich niet na zijne gebeden te luisteren; maer nam die minnelijk

lijk aen, en deed hem zijne wensch erlangen.

Ablis, gedachtigh aen dezen weldaet, gaf zich geheel en al, nacht en dagh, tot den godsdienst over: door welke verdienste hem in 't kort het koningrijk en de heerschappye des aertrijks opgedragen, en daer en boven een groot heir der engelen toegevoeght wiert: met welker hulpe en bystant hy die godloze geesten en weêrspannelingen na de eilanden der zee verdreef.

Naer het schijnt is deze fabel uit *Bulegihan*, de tweede heerscher der Persen, na *Chiumort*: want deez *Bulegihan*, zoo d'Arabische en Persische histori-schrijvers verhalen, had dezen aertbodem van een ontallijke schare van booswichten, schelmachtige en godloze menschen, gezuivert, en na d'eilanden der zee verzonden, en duivelen en reuzen doen noemen.

Wanneer midlerwijle God besloot den mensch te scheppen, zou hy tot den engelen gezeidt hebben: *Voorwaer ik heb nu besloten zeker schepsel te scheppen.* Waer op zy antwoorden: *Heere, welk schepsel zal dit zijn?* Tot wien God zeide, *die mijne geboden zal overtreden, en zeer weinigh achten: wiens nakomelingen gerechtigheden en yzelijke schelmstukken zullen bedrijven: daer en boven door wangunst uitteeren, en zeer zware en gevaerelijke vyantschappen tegen elkanderen plegen. D'een broeder zal den ander dooden: den vader door de zoonen laegen geleit worden: in 't kort, zy zullen alle boosheden en lasterstukken, en gruweldaden begaen. Waerom*, zeiden d'engelen tot God, *geeft ghy de heerschappye over het aertrijk aen de bloetstorters over? en onderwerpt het den genen, die allerlei slagh van lasterstukken en schelmeryen bedrijven? Maer ons, die dagh en nacht uw lof verheffen, en uwen allerheilighsten naem eeren, sluit ghy uit, en jaeght wegh.* Tot wien God zeide: *Het geen ik weet, dat weet ghy niet.*

Dit gezeit hebbende, gebood hy *Gabriël*, een hant vol aerde hem te brengen. Tot wien d'aerde zeide, wanneer *Gabriël* veirdigh was de Goddelijke bevelen in 't werk te stellen: *Ik bezweer u by God, dat ghy my niet vermindert.* Dies *Gabriel*, verschrikt door zulken eedt, leedigh weerom keerdė. Waer over *Izraël* gezonden wiert: namelijk d'engel des doots, dien d'aerde op een zelve wijze bezwoer. Maer deez zeide tot d'aerde. *Ik bezweer u ook by God, dat ghy my niet ledigh weêrom zend, zonder het goddelijk bevel volvoert te hebben.* Dies nam hy een hant vol roode, zwarte en witte aerde: waer door geschiedt is, dat de menschen niet van eene; maer van velerleie en verscheide kleuren zijn.

Zommige schrijvers verhalen, dat verscheide ledematen van den mensch uit de slijk van verscheide lantschappen t'zamen-gestelt en gelascht zijn: want zy zeggen, dat het hooft uit d'aerde van *Kaaba* bestaet, de welke eene plaetse is, alwaer nu de tempel van *Mekka* staet: Ziet pag. 10. de borst uit d'aerde van *Syrien:* de rugh uit *Egypten:* de buik uit *Indien:* de handen uit Ooste, en de voeten uit Weste.

Eenige anderen versieren, dat 's menschen lichaem uit zeven aerden t'zamen gestelt zy: te weten, het hooft uit d'eerste: de hals uit de tweede: de borst uit de derde: het hart uit de vierde: de rugh en buik uit de vijfde: de ribben en billen uit de zeste: de beenen en voeten uit de zevende aerde.

Anderen eindelijk bevestigen, dat het hooft uit *Jerusalem* gevormeert zy: en hierom tot zetel des verstants en voorzichtigheit gemaekt zy: het aengezight uit de slijk des paradijs: waerom daer in de schoonheit blinkt: de oogen uit den vyver des vliets *Alkauthar* (die by d'Arabieren voor eenen der vlieten des paradijs gehouden wort) t'zamen-geronnen zijn: waerom in die çieraet uitmunt: de tanden uit de steentjes van den zelven vliet t'zamen-gestelt zijn: waerom die met aerdigheit begaeft zijn: de handen uit d'aerde van *Kaaba* geboeseert zijn: waerom zy werktuigen van arbeidt en neirstigheit zijn: de rugh uit *Chaldea:* waerom die met sterkte verzien is: de teelleden uit d'aerde van *Babylon:* waerom zy de zetel der geilheit zijn: de gebeenten uit de bergen: waerom zy herdigheit bekomen hebben: het hert uit de aerde des paradijs: waerom dat het den zetel des geloofs verstrekt: de tonge uit d'aerde van *Arabie:* waerom die welsprekend is.

Wijders,

Hoe de mensch gemaeckt is.

Wijders, de vorming, fatſoenering of boetſering van den menſch geſchiede in deze orde en wijze. Die hant vol aerde wiert, na het gevoelen van allen, in zekere plaetſe des paradijs, den tijt van veertigh jaren geſtelt, tot dat zy begon ſlijk te worden. Na zy tot ſlijk gebraght was, bleef zy aldaer veertigh andere jaren leggen, tot dat zy verandert was. Toen vormde of boetſeerde God uit die ſtinkende en vuile ſlijk een beeltenis: aen het welk hy de menſchelijke geſtalte gaf: doch met zulken zorge en neirſtigheit, dat hy eerſt, na verloop van hondert en twintigh jaren, de laetſte volmaektheit gaf, en de hant daer aen leide: zonder evenwel een dagh voor-by ging, of hy beſteede eenigen arbeidt en neirſtigheit aen het zelve beelt.

Ablis, of de *Satan*, aenſchouwde dit menſchelijk beeltenis geduurighlijk met diepen aendaght, en zeide by zich zelven. Dit werk is buiten twijfel tot iet van groot belang en gewight geboeſeert. Maer door zekeren natuurlijken tegenſtrijt gruuwde en ſchoorvoete hy voor des zelfs gezight geweldigh. Dan zijnde t'eener tijde moediger geworden, trad hy nader toe, en nam iet van de ſlijk op het eind des vingers, en hield het voor de neuze: waer door hy onverziens met zulk een ſchrik bevangen wiert, dat hy namaels noit daer na toe derfde zien. Uit deze verziering hebben twee andere haren oorſprong genomen: want eerſtelijk ſtellen d'Arabieren, dat de navel des menſchen lichaems niet anders is, als de ſpore of indruk des vingers van *Ablis*. Ten tweede, dat uit dat ſtukje ſlijk, dat *Ablis*, uit ſchrik, van zijne vinger had geſmeten, een hont voortgekomen was, die met zijn geblaf den duivel begon te vervolgen, en den menſch te verdedigen. En dit zou d'oorzake zijn, waerom een hont den menſch met zulken gemeinſchap vervolght, en vrientſchap bewijſt: te weten, dewijl hy uit de zelve klomp der ſlijk voortgebraght is: namelijk uit den navel van den menſch.

De nakomelingen beveſtigen ook tot noch toe, dat de duivelen voor eenen hont zeer vervaert en boven-mate verſchrikt zijn: waerom d'Arabieren in hunne huizen eenen hont niet alleenlijk tegen wilde beeſten; maer ook tegen de duivelen en quade geeſten zelfs houden en voeden. Te dezer oorzake ziet men over-al by d'Arabieren, ook onder het Mahometsdom, voor de honden huizen opgerecht, en hen, op 's lants onkoſten, voetſel beſcharen.

Ten tijde der woedende peſte achten d'Arabieren hun leven te ſparen en rantſoeneren, indien een ieder een hontshooft voor de deur heeft hangen: want zy meinen, dat aldus in dezer wijze de ſchult des Goddelijken raetſlots voldaen wort, dat de doot van zoo vele dieren vordert. Deswegen ziet men over-al in d'Arabiſche ſteden meenighten van honden.

Wanneer God den menſch, of dat beeltenis, het welk met zoo groote moeite gemaekt was, met den geeſt des levens wilde bezielen, en d'edelſte vorm van alle inſtorten, zoo gebood hy zijnen engelen, dat zy dien, zoo dra het gedaen was, met voor over gebukten hoofde zouden aenbidden. Alle d'engelen volghden Gods bevel; behalve *Ablis* en de trawanten, die, door hoovaerdye opgeblazen, zeide: *Zal ik, die uit vuur geſchapen ben, dien aenbidden, die onmetelijk in edelheit van het ſlechtſte ſlijk, waer uit die gemaekt is, verſchilt? Ik ben die geen, die met wonderlijke vleugelen verçiert, met licht gekleet, en alle eeren gekroont is. Ik ben de geen, die u op d'aerde en in de hemelen gedient heb. Dies zal ik in generleie wijze zoodanige dingen doen, of lijden zoodanigh bevel te gehoorzamen.* God, over deze woorden vertoornt geworden, dreef hem uit zijn gezight, en verwenſchte hem met eeuwige vervloekingen.

Het verhael of de vertelling is niet min beuzelzinnigh, als aertigh, op wat wijze en maniere de geeſt, in het aengezight en neuze van *Adam* geblazen zijnde, ieder der ledematen en leden bezielt heeft. Te weten, zy ſtellen, dat zoodanige ingeblaze geeſt den tijt van hondert duizent jaren rontom het beeltenis, uit ſlijk geboeſeert, gezworven hebbe, en eindelijk door den mont, op den zeſten dagh van Grasmaent, ingegaen zy. Wanneer hy d'oogen bezielt had, begon *Adam* zich zelven te beſchouwen, en wiert boven-mate bedroeft, wanneer hy zagh, dat al het overigh noch ſlijk was. Wanneer de geeſt

geest tot d'ooren quam, hoorde hy eenen toon en maetklank der engelen, en de lof, met de welke zy geduurighlijk den Schepper prijzen. Wanneer de geest zich door d'overige deelen des hoofts verspreide, zoo begon hy te niezen; en zeide, als de tong was los geworden, *Lof zy God.* Tot wien God zeide: *God ontfarmt uws, ô Adam!* Wanneer de geest tot aen den borst neêrzeegh, traghte hy zich op te rechten: maer met vruchteloos bestaen. Hier over zeidt de schrijver des *Alkorans: De mensch was ongeduldigh over de vertoeving.* Wanneer eindelijk die geest tot het uitterste der voeten gekomen was, zoo had hy zijnen wegh afgeleit, en in den tijt van hondert duizent jaren volbraght.

Na dit arbeidtzaem en edel werk, de mensch, tot volmaektheit gebraght was, zoo wiert het in den hemel opgenomen. Toen beval God den engelen, dat zy den mensch alle wonderheden zouden toonen: het welk in den tijt van hondert jaren geschiede. Van daer wiert hy na het aertsch paradijs te rugh gezonden, en aldaer, wanneer op hem een diepe slaep gekomen was, uit een uitgenome ribbe der linke zijde een vrouw voor hem gevormt, de welke God *Eva* wilde genoemt hebben; dewijl zy van een levendigen genomen was.

Wanneer dit volbraght was, beval God hen beide, dat zy van den *boom der wetenschap des goets en quaets* niet zouden eeten: maer na verloop van drie of zes uuren, zoo andere willen, des zelven daeghs, overtraden zy, zijnde van den duivel door den slang verleit, Gods bevel, en wierden hierom uit het paradijs verdreven. Dies zijn zy, na het eerste gevoelen, twee hondert en vijftigh gemeine of wereltsche jaren, gelijk zy spreken, in het paradijs verbleven: maer volgens het tweede, vijf hondert: want d'Arabieren houden een eenigen dagh van dat allergelukzalighste leven, zoo veel als duizent jaren van ons ongelukkigh leven, dat de mensch door schult van de eerste voorouders boet. Hier uit wort beslooten dat de werelt, of ten tijde der † nacht-evening, geschapen zy: of het paradijs onder de * lijn der nacht-evening gelegen zy: of beide t'zamen gekomen zijn: dewijl d'Arabieren den dagh geduurighlijk door twaelf uuren schijnen te meten: naerdien zy het vierde gedeelte van den dagh drie uuren, en den halven dagh zes uuren lang maken.

† Æquinoctium.
* Linea Æquinoctialis.

Uit dit hun gevoelen wort besloten, dat ook het paradijs op de verhevenste plaetse des geheelen aertbodems was: waer uit God *Adam* en *Eva*, duivel en slang, op d'aerde ter neêr gestort had. Zy dus ter neêr gestort, waeren op gene eene en de zelve plaetse vervallen: maer *Adam* was op zeker eilant van *Indie*, met name *Sandarib*, vervallen: doch *Eva* op die plaetse van *Arabie*, alwaer nu de stad *Gjudda* gezien wort: *Ablis*, of de *Satan*, in *Basan:* of, gelijk andere willen, na-by de stad *Basora:* de slang eindelijk in *Ispahan*, hoofdstad van *Persie*, of in *Nisibis*. De oude Arabieren beuzelen ook, dat alle de speçery-bomen, gewassen, en heesters, in *Indie*, uit die bladen voortgekomen waeren, de welke *Adam* met zich uit het paradijs gebraght had.

Ziet pag. 22.

Eindelijk is te besluiten, dat d'Arabische kronijk-schrijvers van beide eeuwen bevestigen, dat deze werelt, bestaende uit elementen, t'eener tijde een eind zal hebben: gelijk zy ook een begin gehad heeft: en gebruiken volkomentlijk de zelve bewijsredenen, de welke d'Arabische Filosofen tegen de *Dahriten* gebruiken.

Daer en boven staet aen te merken, dat zulx van niemant hunner, die d'opstending der dooden toestaen, gelogent wort; maer alleenlijk van die genen, die de zielen voor sterffelijk houden.

De Arabieren besluiten uit deze woorden der Schrift, *Toen wiert uit den avont en uchtent d'eerste dagh*, dat ook het werk der schepping met of van den avont begonnen zy. Welk gevoelen zeker schrijver *Jesudad*, een *Chaldeër*, met vele bewijsreden bekrachtight en bevestight: als, onder andere, met de volgende woorden: *Men vraeght*, zeid hy, *waerom van de duisternis, de welke de nacht maekt, en in de duisternis het werk der schepping een begin genomen heeft: daer na het licht, dat den dagh maekt, voortgebraght is. Hier op dient ten antwoort. Eerstelijk: dewijle de nacht of duisternis het voorbeelt of schets dezer werelt zy, in de welke de doot over ons heerscht: maer de dagh en tijt des lichts een teken of zinstael der toekomende werelt is: in de welke wy onsterffelijk*

Genes. 1.

zullen zijn. Ten tweede, om te berispen de dwaling dier godlozen, die twee zijnheden of wezens, en tegenstrijdige beginselen stellen: welker eenen zy den stichter of bouwmeester van het licht; maer den anderen van de duisternis maken, de welke hy tegen het licht gestelt heeft. En gewisselijk, indien op d'eerste plaetse het licht voortgebraght was, en daer na de duisternis, deze ketterye zou in de werelt genoechzaem d'overhant genomen hebben. Ten derde, in de duisternis heeft de stichter schepselen voortgebraght, op dat niet zou gemeint worden, dat hy licht zou van doen gehad hebben, om de schepselen te maken. Ten vierde, zulx is ook een voorbeelt van ons zelfs: dewijl eerst het sterffelijk lichaem gemaekt wort, dat duistere gebreken onderworpen is: daer na wort den zelven d'onsterffelijke en door licht blinkende ziele ingestort. Eerst worden wy ook in de duisternis der lijfmoeder gebootseert: daer na in dit licht voortgebraght.

Oorsprong der zielen.

Abrah. Ech. Histor. Arab.

† Species.

De *Dahriten* gevoelden, dat d'oorsprong der zielen van eeuwigheit was: wat belangt de † soortelijkheit: maer ieder ziele, van *Petrus* of *Paulus*, niet anders, als de lichamen, van elkandere voortgeteelt wierden, en te gelijk met die storven en omquamen. Dit gevoelen, als godloos, hebben vele Arabieren verworpen en uitgelacht: doch brengen evenwel niet te voorschijn, wat hun gevoelen zy.

Wijders, de beruchte profeet *Mahomet* gevoelt (hoewel boven-mate beuzelzinnigh) dat de zielen te gelijk en een-mael vele eeuwen voor dezen geheelen al gemaekt zijn. Daer en boven heeft hy geleert, en d'Arabieren gelooft, dat de zielen, d'edelste schepselen, uit haere vuiligheden en zweet voortgebraght zijn: als blijkt uit de volgende woorden, die uit zeker boek, *de schranderheden van de kennis der waerheden* genoemt, getrokken zijn, en aldus luiden;

Het eerste van allen is Mahomets licht, van God geschapen, verbeeldende de gedaente en gestalte van eenen paeuw. God stelde dit beelt in een zeer witte peerl, de welke hy aen een zeer schoonen boom hong: alwaer het den Schepper ontrent duizent jaren met de hooghste lof eerde. Na verloop van dien tijt heeft hy een spiegel des levens geschapen, en tegen over het aengezicht van Mahomets paeuw gestelt. Wanneer deez zagh, dat zijn beelt het schoonste was, bad hy God vijf-mael aen: waer door geschiedt is, dat de Mahometanen vijf-mael, in het storten van gebeden, bidden. Wanneer dit licht van Mahomet t'eener tijde van God gezien was, wiert het geheel met zweet overgooten. Toen maekte God uit het zweet van zijn hooft d'engelen: uit het zweet des aengezichts den throon, tafereel, in het welk hy alles verbeelt, schrijf-pen, zon, maen, hemel, sterren, en al wat in den hemel is: uit het zweet des borsts de profeten, apostelen, doktoren, martelaers, en alle vromen: uit het zweet der rugh, Mekka, en zijn tempel, Jerusalem, en alle plaetsen, in de welke God aengebeden wort: uit het zweet der wenkbraeuwen het Mahometaensch volk van beide sexe: uit het zweet der ooren de zielen der Joden, Kristenen, Heidenen, en diergelijke volken: uit het zweet der voeten de geheele aerde, en al wat'er op is. Daer na beval God, dat de zielen, rontom Mahomets licht ter reie gaende, den Schepper zouden bedanken: het welk zy den tijt van tzeventigh duizent jaren deden. Daer na beval hy haer Mahomets paeuw en gedaente t'aenschouwen, de welke aenstonts gehoorzaemden. Weshalve de geen, dien te beurt viel zijn hooft te zien, geschikt en bestemt is Kalif of keizer te zijn: maer die zijn voorhooft zagh, wiert een vorst van geringer staet: die de rechter hant zagh, een strenge onderhouder van Gods wet: die de wenkbraeuwen, een schilder: die d'ooren, een gedienstigh en aengenaem man: die de wangen, schoon en wijs: die de neus, een arts en drogist: die de lippen, een onder-koning: die den mont, een vaster: die de tanden, schoon van aengezight: die de tong, een gezant en redenaer van keizers en koningen: die de keele, een preker: die de baert, een krijgsknecht, en een voorvechter van den godsdienst: die den hals, een koopman: die beide d'armen, een schermer en vechter: die de rechte hant alleenlijk, een heelmeester: die de linke hant,

eenen

eene zot en gek: die het hol van de rechte hant, een wisselaer: die het hol van de linke hant, een meter: die beide de holen, miltdadigh en rechtveirdigh: die het buitenste van de handen, gierigh en vuil: die de vingers, een schrijver: die het buitenste van de vingers der rechte hant, een schoenmaker: die het buitenste van de linke hant, een smit: die de borst, geleert en eerbaer, en tot goede werken genegen: die den ruch, nederigh, en der wetten gehoorzaem: die de zijden, een straetschender: die den buik, nuchteren en godsdienstigh: die het bovenste der voeten, een visscher en jager: die d'onderste der voeten, een briefdrager en looper: die de schaduwe, een quakfalver en guigelaer: die eindelijk niet zagh, een Jood, Kristen, en ongelovige.

Dit vind men, door *Mahomets* overlevering, in het boek voornoemt geschreven. Weshalve God de zielen, in dezer wijze geschapen en geschikt, t'zijner tijt, na het gevoelen der Arabieren, uit den hemel zend, en in 's menschen lichamen stort.

Van de watheit en het wezen of zijnheit der zielen.

Abrah. Ecch. Histor. Arab. † Quidditas.

ZOo veel en meenigerlei is het gevoelen der oude en hedendaeghsche Arabieren, over de † watheit, wezen, en zijnheit der zielen, dat het getal van zoo vele gevoelens bezwarelijk op te rekenen is.

Benassal, d'Egyptenaer, in zijn boek van de grontregelen en beginselen des godsdienst, telt eenige gevoelen op: maer *Mashud*, in zijne goude weiden, veel meerder. Het boek van de kennis der schranderheden stelt eenigen ten toone: andere worden hier en daer by verscheide schrijvers gelezen.

Eenigen stellen, dat de ziel niet anders zy, dan bloet: waerom zy tot noch heden eene vrouwe, de welke haere maenstonden heeft, en kraemvrouw is, zoo lang zy den bloet-vloet heeft, *Naphsa* noemen, dat is gezeit, *ziele*, of *onrein van ziele*: te weten, van bloet: want met een zelfste woort betekenen zy beide. Met dit gevoelen waeren *Nabeta Sciantrenser*, en *Bensaraka*, ingenomen. Van dit gevoelen schijnen ook de schrijvers van het Mahometaensch Kanonijksch of geestelijk recht niet verre te wijken, die in den tytel, *van de kraem en maentstondige vrouwen*, door den naem van *bloet*, de ziele verstaen. Maer in den tytel van de dingen, de welke het water, door haeren inval, onrein maken, onderscheiden zy tweederlei slagh van dieren: te weten, in die genen, die met een vloeiende ziele begaeft zijn, dat is, met bloet: waer onder zy den mensch rekenen: en in de genen, de welke met gene vloeiende ziele begaeft zijn.

De voorstaenders dezes gevoelen, oordeelen, dat het zelve klaer genoech door de tegenwoordige ervarentheit kan bewezen worden: dewijl een mensch zoo lang leeft, zeggen zy, tot de vloeiende en warme vocht, die niet anders is, als bloet, in hem bewaert wort. Maer hy sterft, zoo aenstonts als die wegh gaet.

Wel zeide de Grieksche Filosoof, *Empedocles*, dat de ziel in het bloet gewortelt; maer niet, dat de ziel het bloet zelf was.

Eenigen hebben gevoelt, dat de ziele lucht, wint, of geesten zy: want by d'Arabieren, gelijk ook by de Hebreen en Chaldeen, betekent het woort *Ruhon, ziel, geest* en *lucht*. Voorts meinen zy dit gevoelen hier uit te bewijzen en verdedigen; dewijl de mensch, zoo lang hy leeft, zoo lang lucht inhaelt en aessemt: maer hy sterft, wanneer hy daer van berooft wort. Hierom, zeit men, zeggen zy, de *ziele uitwaessemen, uitblazen*, en *geest uitgeven*, in plaetse van *sterven*. Van dit gevoelen waeren ook *Anaximenes*, *Anaxagoras*, *Diogenes Cinikus*, *Kritias*, en andere oude Grieksche Filosofen.

Zommige Arabieren geloofden, dat de ziele een vogel zy, door het gansch menschelijk lichaem uitgestrekt, gelijk zy spreken, en verspreit: de welke, na 's menschen overlijden, d'oude gestalte weêr aenneemt, en geduurighlijken rontom het lijk vlieght, en hem verhaelt al het geen, dat na zijne aflijvigheit zich toedraeght.

Alsalt, een man onder d'oude Arabieren

bieren van zeer beroemden name, dreef dit gevoelen, en zeide tot zijne kinderen, op zijn sterven: *Al het geen na my geschieden zal, zal my mijn Schuifuit verhalen: dies schuuwt, ô kinderen, de zonden.*

Want d'oude Arabieren meinden, dat de vogel *Schuifuit*, of *Huibe*, nachtuilen, en nachtravens, en diergelijke lijkvogelen, die in de holen en puinhopen der gebouwen, woeste plaetsen, kerkhoven, en lijksteden, geerne nestelen, en jammerlijk gehuil en geschrei maken, de zielen der overledenen zijn.

Dusdanigh gevoelen is door *Mahomet* verworpen, die t'eener tijde, door zekere Joden gevraeght zijnde, of de ziele een vogel *Schuifuit* was, ten antwoort gaf: *Zy is noch Schuifuit, noch nachtuil.* Maer wanneer hy weêrom gevraeght wiert: wat zy dan was: zoo antwoorde hy, quansuis uit Gods name, na hy lang zich gelaten had de openbaring verwacht te hebben. *Wanneer zy u vragen, nopende de ziele, zoo zegge*: De ziele is door des Heeren mijns Gods gebodt en bevel.

De wettelijke sekte, of Arabische godsgeleerden en Kanonisten, dreven met de *Mohtazalisten*, dat de ziele een *accidens*, dat is gezeit, een toeval, byval, of aenkleef was: dat noch veel minder is, als een Schuifuit, nachtuil, of nachtraven, of gans, of musch, of lucht of bloet.

Dit gevoelen der Mahometaensche godsgeleerden wederleit zeker *Elias Chaldeër*, bisschop van *Nisiba*, met verscheide gewichtige bewijsredenen. Onder andere bewijsredenen, de welke hy tot wederlegging van dit gevoelen gebruikt, is een de volgende: *Een accidens is geen onderwerp der accidenten, noch ontfangt noch neemt aen † tegenheden: gelijk wetenschap en onwetenschap, goet en quaet, deughden en ondeughden, en diergelijke. Dies is de ziele geenzins een accidens.*

† Contraria.

Het zelfste bewijst hy uit de droomen: in de welken by wijlen d'uitkomsten der toekomende dingen voorzien worden: te weten, wanneer d'uitterlijke zinnen geheellijk verdooft leggen, en het lichaem met gene uitterlijke werking begaeft is: maer de ziele, by-na zijnde van het lichaem afgescheiden en afgezondert, haere ampten vryelijk verricht. Doch deze en diergelijke bewijsredenen perssen noch bewegen de Mahometaensche godgeleerden, en inzonderheit de *Mohtazalisten* niet: naerdien zy beide gevoelen en leeren, dat een *accidens* door goddelijke maght; maer niet door krachten der natuur, onafhangelijk, en zonder eenige *substantie* of zelfstandigheit kan bestaen.

Men vint'er ook, die gemeint hebben, dat de ziele een evenmatigh temper der vier elementen zy. Wijders, dit hebben zy hierom gemeint: dewijl zoo dikwils een der elementen of vochtigheden d'andere overtreft of overmeestert, en overweldight, het leven gevaer loopt, noch de gezontheit herstelt wort: ten zy de temper tot zijne oude evengelijkheit gekeert zy. Van dit gevoelen was ook *Zeno*, en *Galenus*, d'aeloude Grieksche arts.

Andere houden, dat de ziele een zeker dun en by-na geestelijk lichaem zy, dat in de linke mage of holligheit des herten gemaekt wort, en door de wezentlijke slagh-aederen, gelijk zy spreken, van daer na andere deelen des lichaems overgezonden wort.

Zommigen hebben gezeidt, dat de ziele een geest zy, in de herssenen voortgebraght, die dienen om het gevoelen, beweging, inbeelding, en alle andere maghten en ampten der ziele t'ontfangen. Dit gevoelen wederleggen eenigen, by den schrijver van het *boek der schranderheden*, hoewel niet aengaende het wezen en zijn der ziele; maer aengaende haere zetel en woonplaetse: want zy willen, dat de ziele gene zekere woonplaetse in het lichaem hebbe: het welk zy hier uit bewijzen: dewijl een mensch by wijle door zeer vele; ja zeer zware wonden geenzins sterft: daer een ander aen een zeer lichte kleine wonde, in het zelve gedeelte gemaekt, aenstonts sterft. Het welk nergens anders uit ontstaet, zeggen zy, als dat de zetel en woonplaetse van diens ziele in het gequeste gedeelte gestelt was: maer van den anderen niet desgelijks.

Andere hebben verdedight, dat de ziele een deeltje van het Goddelijk wezen zy: welk gevoelen zijnen oorsprong by de Magen der Persen, door *Zaradast* of *Zoroastres*, genomen heeft, en is van daer, by verloop van tijt, tot d'Arabieren overgekomen.

Ein-

Eindelijk hebben eenigen gewilt, dat de ziele en lichaem een en het zelve zy: maer dit gevoelen wederleit zeker Arabiſche ſchrijver met de volgende bewijsredenen: *Eerſtelijk blijft de ziele overigh, na het lichaem verniettight is. Maer al wat blijft, na het ander verniettight is, is iet anders van dat: derhalve is de ziele iet anders van het lichaem. Ten tweede, de ziele is voor het lichaem: dies is de ziele iet anders van het lichaem. Ten derde, het lichaem neemt af en toe: maer de ziele niet: derhalve is zy iet anders van het lichaem. Ten vierde, de menſch begrijpt algemeine en byzondere dingen: dan deze zijn gene werkingen des lichaems; maer van de ziele: dienvolgens is de ziele iet anders van het lichaem. Ten vijfde, het lichaem wort door oeffeningen uitgemergelt: de ziele daer en tegen verſterkt: en hoe deze meer krachten en ſterkten aenneemt, hoe het lichaem door krachteloosheden des te meer onderdrukt wort. Derhalve is de ziele iet anders van het lichaem.*

Of de eene ziel volmaekter en edeler is, dan de andere.

Een groot geſchil is onder d'Arabieren ontſtaen, of d'eene ziele volmaekter en edeler is, dan d'andere: welk geſchil in verſcheide zinnen kan getrokken worden: want of d'eene ziele is volmaekter en edeler dan d'andere, ten aenzien van het † ſoortelijk onderſcheid, of ten aenzien van het perſonelijk onderſcheid: of dewijl zy in het zamen-geſtel beter maekſel en temper van werktuigen, inzonderheit van herſſenen, bekomen heeft: en hierom volmaekter werken doet: of om de bekome † abelheden der wetenſchappen: of eindelijk, om d'abelheden, die goddelijk ingeſtort zijn.

† Specifica differentia.

† Habitus.

Wat belangt het eerſte punt. Eenige Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit onderſcheiden het menſchelijk geſlaght in drie ordens, of ſoorten. D'eerſte en edelſte orde van allen noemen zy in de Arabiſche tale *Nas*: door het welk zy onze ſoort verſtaen. De tweede orde noemen zy *Nasnas*: welken naem zy aen die genen toevoegen, die wy *Satyrs* heten. De derde orde of ſoort wiert by hen *Naſaies* genoemt: waer onder zy * *Centauren*, apen, en ander diergelijk ſlagh van monſters begrepen, die de menſchelijke geſtalte en werkinge eeniger wijze nabootſen.

* Een dier, met het voor-lijf van een menſch, en achter-lijf van een peert.

Vele Arabieren hebben dit gevoelen, als verre buiten de waerheit, niet alleenlijk uitgelacht: maer ook geloogent, dat'er *Satyrs* en *Centauren* ergens in de werelt zijn. De rede van hun zeggen is: dewijl de genen, die van de zelve geſchreven hebben, hen altijt in zeer verre gelege landen ſtellen: want die in het uitterſte Ooſte woonen geven hen woonplaetſe in 't Weſte: en ten tegendeele, die in het uitterſte Weſte woonen, woonplaetſe in 't Ooſte.

Des niet te min verhaelt *Abdalla*, zoon van *Salid*, by *Mashud*, in zijn boek van de *goude weiden*, dat hy niet eenen; maer vele *Satyrs* gezien heeft in het lantſchap van *Arabie*, *Alſchiagiar* geheten, dat is, *boomrijk*, van wegen de meenighte der bomen; en verſcheide maelen, met zijne makkers, op hen ter jaght getrokken was.

Ziet beſchrijving van Afrika pag. 604.

Desgelijks verhaelt zeker ander Arabiſche ſchrijver, *Jakob*, zoon van *Hareth*, (hoewel het zeer beuzelzinnigh luit) dat hy, met zijne makkers, in een boſch van *Arabie*, op zekeren tijt een *Satyr* gevangen had. Als nu een van de makkers zeide, wanneer het bloet des *Satyrs* uit de getroffe wonde overvloedelijk vloeide, *O hoe root is het bloet van dezen Satyr!* zoo had de *Satyr*, die in den naeſten boom ter ſchuil zat, tot hem gezeidt: *Uit oorzake hy de vrucht Sumak at. Sumak* is een vrucht van zekeren boom, van roode verruwe. Toen vingen de jagers den *Satyr*, die door zijne ſtem verraden was. Een ander *Satyr* dit bemerkende, die niet verre van daer, in een dicht boſch, verborgen was, zeide: *Voorwaer, indien deez geleert had ſtil te zwijgen, hy zou geenzins gevangen zijn.*

Giaafar Almotu Wakkel, die op 't jaer acht hondert vier en vijftigh, na den Kriſten ſtijl, Arabiſche *Kalif* of keizer was, beval zijnen arts *Honain* na de lantſchappen van *Jamama* en *Hadramuta* te trekken, en van daer *Centauren* te brengen: gelijk uit het lantſchap van *Alſciagiar*, *Satyrs*: want zoodanige dieren, indien men het gerucht geloven magh, worden by meenighte in die lantſchappen op de wegen gezien. De arts volvoerde des *Kalifs* bevel, en braght beide dieren na de ſtad *Bagdad*. De zake is onder d'Arabiſche ſchrijvers zeer ruchtbaer, zoo *Mashud* en andere getuigen: hoewel zommigen, die in de volgende

gende eeuwe geſchreven hebben, het werk in twijffel trekken. Wel loogenen zy niet, dat in de natuur zulke kracht is: maer zy kunnen niet bewoogen noch overreedt worden, om de dadelijke voortbrenging toe te ſtaen.

Mahomet geeft den beeſten eene redenlijke ziele toe.

Mahomet, die roemt alle wetenſchappen in zijn *Alkoran* begrepen te hebben, geeft niet alleenlijk aen de ſtomme beeſten een redenlijke ziele en verſtant, gelijk met die in de menſchen; maer leit hen ook op gelijke wijze opſtending, belooning, en ſtraffe, na de verdienſten en ondienſten, toe: gelijk hy in het hoofdſtuk des *Alkorans* van de beeſten aldus ſchrijft: *Geen vee is op de aerde: noch gevogelt, vliegende met zyne wieken, of het zijn volken, uw menſchen gelijk: dewyl wy niets in het boek* (*Alkoran*) *veracht noch verworpen hebben. Daer na zullen zy tot den Heere opgewekt worden.*

Mahomets gevoelen ſtemmen *Alkaſſai*, *Vahb*, *Kaab*, *Abbas*, en andere Mahometaenſche wetgeleerden toe; maer zy komen niet over-een, of de goede beeſten, en die des wegen met belooning en gelukzaligheit te beſchenken zijn, een en het zelve paradijs der zaligheit met de menſchen zullen hebben, of een ander paradijs. Vele onder hen ſtaen toe, dat voor hen beide een zelve paradijs beſchooren zy. De genen, die zulx loogenen, zijn van tweederlei gevoelen. Zommigen hunner gevoelen, dat voor de beeſten een andere plaetſe van belooning zal zijn: uitgenomen tien, de welke zy den menſchen doen vergezelſchappen. Anderen beveſtigen, dat de beeſten tot aerde en ſtof zullen verwentelt worden: behalve die tien. Onder deze tien beeſten, over de welke geen geſchil is, bezit de kemelin van *Saleh* d'eerſte plaetſe: waer van deze hiſtorie verhaelt wort.

Kemelin van Saleh.

Deez *Saleh* was, door God, voor *Abrahams* tijden, aen de *Thamuditen* gezonden, om die volken tot een beter leven te brengen. Maer de *Thamuditen*, tot teken der beveſtiging van zijne profeſye, en zending, verzochten van hem, dat hy een kemelin uit zekere rotſe, de welke zy hem getoont hadden, zou voortbrengen. Het welk hy, door het ſtorten van gebeden tot God, volbraght. Deze kemelin weide des daeghs op de bergen: maer des nachts keerde zy weder na de ſtad, en riep met luider ſtemme: *De geen, die melk behoeftigh is, kome tot my uit.* En aldus voldeed zy allen den burgers. Maer de burgers, zonder aenzien van de groote des mirakels, en zonder aen zulken weldaet te gedenken, dooden de kemelin, en dreven *Saleh* uit hun gebiedt.

Na de kemelin volght *Abrahams* kalf: welk het kalf is, met wiens vleeſch hy de drie engelen ter maeltijt ontfing. Na het kalf des vaders, volght de ram des zoons *Iſmaël*: want zommigen der *Iſmaëliten* ſtellen voor *Iſaak* hunnen ſtamvader *Iſmaël*, in *Abrahams* offerhande. Na *Iſmaëls* ram volght de koe van *Moſes*. De fabel van deze koe luit, uit verhael van *Sciahinſciah*, aldus.

Koe van Moſes.

Onder d'*Iſraëliten* was een zeker vroom man, die geene goederen, als een kalf had, dat hy, op zijn uitterſte, in zeker boſch zond, zeggende: *Heere God, ik beveel u dit kalf, tot dat mijn zoon groot geworden is, en het weder vordert.* Wanneer het kint volwaſſen was, maekte de moeder dien zulks bekent: waer op het derwaerts ging en het kalf vond, en weêr naer huis braght. Tot wien de moeder zeide: *Ga, mijn zoon, na de merkt, en verkoope het voor drie kroonen: maer wacht u het over te leveren, zonder my om raet te vragen.* In het gaen na de merkt ontmoete hem een engel, onder menſchelijke gedaente, en bood hem voor het kalf zes kroonen aen, zoo hy ſlechts de moeder niet om raet vraeghde. Maer de zoon, gedachtigh aen des moeders vermaning, weigerde het te doen. De moeder, wanneer zy wederom gevraeght wiert, zeide tot den zoon: *Dat behaeght my wel. Maer lever de koe niet, voor al eer ghy my om raet gevraeght hebt.* Wanneer hy dan weder na de merkt ging, ontmoete hem de zelve kooper, die hem eens zoo veel aenbood, zoo hy ſlechts zijne moeder niet om raet vroegh: het welk hy ſtantvaſtelijk weigerde te doen Als nu de moeder voor de tweedemale door hem geraetvraeght was, zeide zy: *O mijn zoon, dit is zonder twijffel een engel Gods. Weshalve vraegh hem, waer toe die koe dienen zal.* Wanneer de jongeling dit gedaen had, zeide d'engel tot hem: *Daer zal iet t'eener tyde in Iſraël gebeuren, om wiens halve*

deze

deze koe voor zoo veel gouts zal verkocht worden, als in haere huit kan leggen. Niet lang daer na wiert zeker man, met name *Hamil*, de schatrijkste onder de *Israëliten*, gedoot. Waer over vele, op wien vermoeden van den manslaght viel, by *Moses* betight en aengeklaeght wierden. *Moses*, om d'ontschuldigen met de schuldigen niet te vatten, verzocht God met vele gebeden, dat hy den dootslager wilde bekent maken. Hier op wiert een orakel geuit, dat eerst een koe, met zulke en zulke tekenen, zou moeten opgeoffert worden. Gene koe, onder al het vee der *Israëliten*, kon met zulke tekenen gevonden worden, behalve deze koe, de welke de magen des gedooden voor de zelve zom des gelts kochten, die d'engel gezeit had.

Na deze koe volght de walvisch van den profeet *Jonas*. Na welken walvisch d'ezel van den profeet *Jeremias* krijzende het paradijs komt intreden. Van dezen ezel weten d'Arabische schrijvers, en onder andere *Sciahinsciah*, een aertige klucht te verhalen, de welke aldus luidt:

Na de stad *Jerusalem* en de tempel ten gronde gesloopt was, en gene hope van heropbouwing verscheen, zoo beval God *Jeremias* derwaerts te trekken, en niet alleenlijk de naest aenstaende; maer ook de tegenwoordige heropbouwing te verkundigen. Wanneer *Jeremias* derwaerts gekomen was, en zoo grooten puinhoop van stad en tempel gezien had, lachte hy in zich zelven, en sprak: *Voorwaer, het is lichter een doode levendigh te maken, dan deze stad, na zulken deerlijken ramp, te herstellen.* Dies bond hy den ezel, daer hy op gevoert was, by zich vast: en wiert, tusschen de puinhopen der stad, met droefheit en een diepen slaep bevangen, en uit d'oogen der menschen, door Gods wille, wegh-gevoert, en bleef den tijt van hondert jaeren met den ezel doot slapen. Midlerwijle wiert de stad herbouwt, en de tempel vernieuwt, en alles tot zijn voorigen glans en luister weêr gebraght. Na verloop van dien tijt wiert *Jeremias* opgewekt, en zagh, zoo dra hy weêr levendigh was geworden, hoe zijn gebeente en dat van den ezel t'zamen-gevoeght, en met zenuwen, vleesch en huit bekleet wiert. Na dit volbraght was, stont d'ezel weêr met zijn oude aengenomen gestalte, en begon met luider keele te krijzen. Toen zeide *Jeremias: Nu weet ik, dat God almachtigh is.* Andere schrijven, dat dit niet *Jeremias*; maer *Ezdra* zou wedervaren zijn. Deze ezel is een van de tien beesten, die *Mahomets* paradijs verdient hebben.

Na dezen ezel volght de miere van *Salomon*: van de welke d'*Alkoran* aldus schrijft: *En voor Salomon wierden verzamelt krijgsheiren uit geesten, menschen en vogelen, die, in troepen geschaert, voorttrokken, tot dat zy aen het dal der mieren quamen. Toen zeide een mier: O mieren, treet in uwe woonsteden, op dat Salomon en zijne krijgsheiren u niet onverhoets vertreden.*

Na de mier wort de vogel *Hoppe* van *Balkais*, koningin van *Sabaa*, of *Gelukkigh Arabie*, ten paradijs ingevoert: waer van d'*Alkoran* ook een wijtloopige klucht verhaelt: te weten, de *Hoppe* had tusschen *Salomon* en de koningin *Balkais* het ampt van koppelersse verricht. Men wil ook dat in het paradijs *Mahomets* kemel zal gestalt worden.

Eindelijk sluit de hont der zeven *Ephesische* slapers het hek, die, om de gramschap van keizer *Decius* t'ontwijken, zich in zeker hol van een na-bygelegen bergh begaven, waer in zy tot aen de tijden van keizer *Theodosius* sliepen. Aen dezen hont, dewijl hy uit het geslaght der onreine dieren is, zal de gestalte van een geelen ram gegeven worden. Eenigen noemen dezen hont *Nura*: andere *Kamtira*.

Wat belangt het tweede punt, vele Arabische Filosofen leeren, dat d'een mensch treffelijker en edeler, dan d'ander is, ten aenzien van het perzoonelijk onderscheidt: zulx het onderscheidt van den eenen byzonderen perzoon edeler en volmaekter is, dan het ander.

Wat belangt het derde punt. De zelve Arabische Filosofen bekennen, dat een mensch edeler en volmaekter werkingen verrichten kan, uit oorzake van de beter gesteltenis der werktuigen. Te weten, de mensch, zoo d'Arabische Filosofen hebben aengemerkt, voor zoo veel als hy uit ziele en lichaem bestaet, heeft eenige louter werktuighlijke machten, de welke alle stoffelijk, en aen lichamelijke werktuigen gehecht

hecht zijn: als de genen zijn, die den graet van groei te maken, en te gevoelen, volgen. Daer en tegen heeft de mensch onstoffelijke en geenzins werktuighlijke maghten, de welke niet in het lichaem; maer in de ziele zitten: gelijk daer zijn het verstant en wille. En alhoewel deze onstoffelijke en geenzins werktuighlijke maghten zijn, zoo hebben zy evenwel, om den bant van de ziele met het lichaem, werktuigen van doen, om haere ampten rechtmatigh te verrichten. Naerdien nu de gestelrenis, en temper der lichamelijke werktuigen, ongelijk en oneffen is, zoo ontstaet'er een ongelijke en oneffe maght, en werking, en dienvolgens een volmaektheit van te verstaen, en te werken. Hier door verstaet d'een vaerdiger, als d'ander, en redenkavelt vlugger, en herdenkt sterker.

Wat belangt het vierde punt. Naer het gevoelen van alle d'Arabische Filosofen, zoo kan d'een mensch den ander in * abelheit van wetenschap, de welke door geduurigen yver en oeffening van kloekheit te bekomen is, overtreffen: alhoewel de geen, die in zoodanige abelheit uitmunt, met een onedeler begin begaeft is: 't zy uit oorzake van † de tallijke ondeeligheit, of uit oorzake van de temper en gestel der werktuigen.

* Habitus.

† Numerica individuatio.

Wat aengaet het laetste punt. D'een mensch verstaet, zonder men des behoeft te twijffelen, door d'abelheden, die hem door de goddelijke weldaet en gifte ingestort zijn, volmaekter, als d'ander, en wort dienvolgens voor edeler gehouden.

De Arabische schrijver, *Mahomet Jamni*, verhaelt dit gevoelen, in zijne voorreden der verhandeling van de voortreffelijkheit van *Mekka* en *Jerusalem*, uit deze woorden des *Alkorans*: *En wy hebben zommigen uwer, boven zommigen, by trappen verheven.* En hier door tracht hy te bewijzen, dat d'eene plaetse treffelijker, als d'ander is: gelijk d'een mensch treffelijker, als d'ander is. Het zelfste bevestight een ander schrijver *Salamas*, in zijn boek van de wonderheden der werelt, in de volgende woorden. *Men moet weten, dat God, die de* [illegible] *van allen is, het verstant gemaekt, en dat aen eenen iegelijk, na de mate van zijne liefde tegen hem, en na de waerdigheit by zijn Heer, uitgedeilt hebbe. Desgelijks heeft hy eenigen boven andere in rijkdom en meenighte van goederen doen overtreffen. Aldus overtreffen de verstanden der Engelen en Profeten de verstanden der geleerden. Maer de verstanden der geleerden overtreffen de verstanden van den gemeinen man: en de verstanden van den gemeinen man overtreffen de verstanden der vrouwen: en eindelijk de verstanden der vrouwen de verstanden der kinderen.*

Zeker Kristen Arabische schrijver, met name *Abursak Benassal*, onderscheit d'ordens der zielen, na de † beschouwige maghten, op vierderleie wijze. D'eerste orde voeght hy den genen toe, die met de kennis der goddelijke zaken, en met wetenschappen uit den hemel begaeft zijn: de tweede, aen de genen, die de goddelijke en ware † leergevoelens omhelst hebben, en niet door klaer bewijs ingeleit; maer door gezagh alleen der kerke overreedt zijn: de derde aen die genen, die geheel en al, zoo van waere, als van valsche leer-gevoelens, ontbloot zijn: de vierde eindelijk aen die genen, die valsche leergrontregelen ingezogen hebben.

De principiis & fundamentis religionis c. 5. &c.

† Potentiæ Theoreticæ.

† Dogmata.

Wijders, deez schrijver voornoemt onderscheit, na de * werkelijke maghten, de zielen in drie ordens: d'eerste orde wort aen die zielen toegevoeght, de welke met goede zeden begaeft zijn: de tweede aen die genen, de welke zoo van goede, als quade zeden, berooft zijn: en de laetste aen die genen, de welke met quade zeden besmet zijn.

* Potentiæ practicæ.

Zeker ander Arabische schrijver brengt twee gevoelens, nopende het onderscheit der menschen of zielen by: een van de Mahometaensche Filosofen: en het ander van de godgeleerden. Het gevoelen der eersten stelt de gehele reden, of eigenschap van het onderscheid, in de verscheidenheit der tempers: maer dat van de laetsten in het wezentlijk onderscheid zelf.

In Epist. de Spirit. & anima quæst. 8.

Dit laetste gevoelen steunt op drie bewijsredenen. D'eerste bewijsreden wort uit de volgende woorden van den profeet *Mahomet* genomen. *De zielen zijn geordineerde krijgsknechten*: te weten, gelijk hemelsche krijgsknechten of engelen: nu verschillen d'engelen in trappen van wezentlijke volmaektheden: derhalve ook de menschen.

De tweede bewijsreden wort genomen

men uit andere woorden van den zelven profeet, die luiden: *De menschen verschillen onder elkanderen, als metallen: namelijk, als gout en zilver. Maer deze verschillen in wezentlijke trappen: derhalve ook de menschen.*

De derde bewijsreden is deze: *De menschen*, zeggen zy, *verschillen zeer veel in schranderheit of botheit des verstants, gematigheit en onkuisheit: maer dit alles ontstaet uit de wezentlijke beginselen. Derhalve bestaet het onderscheidt tusschen hen in de trappen van wezentlijke volmaektheden.*

Gevoelen der oude Arabieren van de sterffelijkheit en onsterffelijkheit der zielen.

Abrah. Ecch. Histor. Arab.

DE gene, die onder d'Arabieren de zielen sterffelijk maken, dragen zich niet alle op een zelve wijze en tot een zelfste gevoelen: want eenigen stelden, dat de zielen tot niet zullen gebraght worden, en bevestighden haeren ondergang te gelijk met de lichamen, zonder aenblik van hope der opstending voor de zielen, of voor de lichamen.

Andere dreven, dat de zielen met de lichamen te niet gedaen worden: en leerden, dat zy te gelijk ten jongsten dage met de zelve weêr op zouden staen.

Het eerste gevoelen wiert by de *Dahritische* Filosofen gedreven: alhoewel *Fachr*, buiten het gevoelen en goetdunken van alle andere Arabieren, zeidt, dat de *Dahriten* geenzins gezeidt hebben, dat de zielen zouden vergaen of sterven; maer niet weêr zouden opstaen, of t'eener tijde tot hunne lichamen keeren, of die weêr aennemen. *Hierom*, zeidt hy, *hebben eenigen gemeint, dat de Dahritische Filosofen de zielen voor sterffelijk houden; dewijl zy d'opstending der lichamen, en het wederkeeren der zielen tot de lichamen, loogenen: maer dit is van de sterffelijkheit en ondergang der lichamen, en niet der zielen, te verstaen.* Te weten, de *Dahriten* loogenden d'opstending der lichamen, en stelden vast, dat de zielen niet meer tot de zelve keerden, na zy eenmael uit de zelve geweeken waeren: maer dat de zielen hierom geenzins sterffelijk waeren.

Het ander gevoelen, van d'onsterffelijkheit der zielen, wiert by eenige Arabieren onder het Kristendom zelf, daer toe zy zich begeven hadden, gedreven. Deze stelden voor vast, dat de zielen te gelijk met de lichamen uitgebluscht wierden, en ten jongsten dage met de zelve weêr zouden opstaen: gelijk te lezen is in den Arabischen kerkenraet, gehouden op het tweede jaer van paus *Fabiaen*, en op het vierde jaer van keizer *Philippus*: te weten, op het jaer twee hondert negen en veertigh, na den Kristen stijl, als *Eusebius*, *Baronius*, en andere breder verhalen.

Een ander kerkenraet, gehouden tegen hen t'*Alexandria*, in *Egypten*, wort in het *Koptisch* martelaers-boek, in de volgende woorden, gedaght, en luit uit het Latijn in 't Neêrduitsch aldus: *Op den derden dagh van de maent Tuti is in de stad Alexandria de heilige Kerkenraet, op het tweede jaer der regeering van onzen heiligen vader, de patriarch Dionijs, gehouden. Deze Kerkenraet is vergadert ter zake van eenigen, die uit het gewest van Arabie quamen, en leerden, dat de ziele t'effens met het lichaem sterve, en ook te gelijk met dat ten dage der opstending weêr opstonde. Waer over zy eenen brief geschreven, en aen eenigen na Alexandria gezonden hebben. Onze heilige vader Dionijs, dit ziende, nam het zeer qualijk op, en leide alle zijne krachten te werk, om hen van dit gevoelen af te brengen. Weshalve hy in deze kerkvergadering, de welke tegen hen geleidt was, vele twistredenen met hen hield, en hen hunne dwaling ontdekte. Wanneer zy nu weigerden boete, en van zoodanigh gevoelen afstant te doen, zoo strafte hy hen met kerkban, en beroofde hen van de gemeinschap der geloovigen. Ook schreef hy tegen hen een boek, waer in hy d'onsterffelijkheit der zielen bewees.*

Wijders, gelijk de Kristenen door d'orakelen der profeten, en door de getuigenissen der Schrift, d'onsterffelijkheit der zielen beweeren en bevestigen: op een gelijke wijze bewijst zeker Arabische schrijver de zelve onsterffelijkheit met acht bewijsredenen, de welke uit d'overeenstemming der profeten, De Spiritu & Animæ.

Alkoran, en uit *Mahomets Suna*, dat zijn *overleveringen*, genomen zijn.

D'eerste bewijsreden, de welke d'onsterffelijkheit der zielen vast stelt, is de overeenstemming der profeten, heiligen, wijzen, en hun arbeidt.

De tweede bewijsreden zijn de mirakelen, wonderheden, en klare bewijzingen en geschiedenissen, de welke duidelijk en klarelijk toonen, dat de zielen onsterffelijk; maer de lichamen vergangelijk en sterffelijk zijn.

De derde bewijsreden wort uit *Mahomet* genomen, die tot *Hadifa*, de welke haere zoonen voor het Mahometsdom beweende, zeide: *Zoo ghy wilt, ik zal u hun gekerm in het vuur doen hooren.*

De vierde bewijsreden komt uit *Mahomets* gezagh her, die bevestighde, dat hy de profeten, na de verscheide trappen der zaligheit, op dien nacht gezien heeft, in den welken hy in den hemel opgenomen was: gelijk in de historie van zijne verrukking of opneeming verhaelt wort.

De vijfde bewijsreden wort genomen uit deze spreuk des zelven profeets: *De slaep is de broeder des doots.*

De zeste bewijsreden wort genomen uit de volgende spreuke van *Mahomet: Gewisselijk, de heiligen Gods zullen niet sterven: maer worden uit het een in het ander woonhuis overgebraght:* En uit deze andere spreuke, in den name Gods door hem geuit: *Voorwaer hy zelf en zy zullen sterven: en het geen over zal blijven, zal geoordeelt worden.* Want wat blijft na de doot over, als de ziele? naerdien het zeker is, dat het lichaem uitgebluscht wort.

De zevende bewijsreden wort genomen uit het bedrijf, dat *Mahomet* van de genen, die gestorven zijn, verhaelt: want hy zeidt, hoe de zielen der overledenen allen Vrydaeghs op deze werelt komen, en voor de deuren van hunne huizen staen, en met een droevige stemme roepen: *O onze bloetverwanten! ó zoonen! ó magen! ó huisgenooten! ó naesten! werde met meêlijden over ons bewoogen, en vergeete onzer niet. Koom ons met gebeden by: doet bystant met aelmoesen, op dat misschien God zich over ons ontferme, eer ghy lieden dorst, gelijk wy.*

D'achtste bewijsreden wort uit de historie des gevechts van *Badra* genomen: in het welk *Mahomet* zwarelijk gewont wiert, en velen der bontgenooten tegen de voorspelling te sneuvelen quamen: door de welke hy voorzeker belooft had, dat niemant van de zijnen in dat gevecht zou omkomen. Wanneer d'overgeblevenen over die ydele belofte klaeghden, sprak *Mahomet* aldus: *Door den geen, in wiens hant mijne ziele is, zijn zy noch levendigh, en hooren u noch; hoewel zy door een goddelijk raetslot belet worden t'antwoorden.*

Na het by-brengen van deze bewijsredenen, roert de zelve bovengemelde Arabische schrijver een ander geschil aen: te weten, of de ziele in eeuwigheit onsterffelijk zy: dan of zy na d'opstending t'eener tijde vergaen zal. Over dit stuk brengt hy drie gevoelens by. Het eerste is van die genen, die drijven, dat de ziele een zuivere geest zy: en dienvolgens eeuwighlijk verblijven zal. Het tweede gevoelen is der genen, die de ziele voor een lichaem houden: waerom zy t'eener tijde zal sterven. Eindelijk het derde is het gevoelen der genen, die onder het Mahometsdom geleeft hebben: en houden, dat zoo wel d'engelen, als zielen, t'eener tijde zullen vergaen. Het bewijs van dit gevoelen trekken zy uit deze woorden des *Alkorans: Alles vergaet: behalve d'eenige God.* Maer anderen antwoorden daer op, dat dit by vergelijking te verstaen zy; dewijl God uit de natuur onsterffelijk is: maer al het overigh door de genade Gods alleen.

Of de zielen in eeuwigheit onsterffelijk zijn.

Zeker ander Arabische schrijver *Sciahrzur* schijnt d'onsterffelijkheit der ziele in de volgende woorden te getuigen: *Wete, die d'onsterffelijkheit der ziele bekomen heeft, die heeft reeds de eeuwige gelukzaligheit en het eeuwigh koningrijk bekomen.* Hy voeght'er aenstonts op, dat d'onsterffelijkheit der ziele een der artijkelen van *Mahomets* godsdienst is: en derhalve door het geloof te geloven, en niet door bewijsredenen te bewijzen zy.

Ahmet of *Mahomet Algazel* brengt, tot bevestiging van d'onsterffelijkheit der ziele, het vormelier van *Mahomets* groeten by, dat hy, wanneer hy tusschen de graven doorging, uitte. *Vrede en rust zy u lieden, die waerlijk levendigh zijt:*

maer

maer wy zijn sterffelijk. Uit het welk, zoo deez schrijver verhaelt, *wy verstaen, dat de ziele niet sterve, na het lichaem gestorven is.*

Diergelijke ontallijke getuigenissen vint men in d'Arabische schriften, tot bewijs van d'onsterffelijkheit der ziele: die wy kortheits halve hier voor-by gaen. Dit eenigh dient evenwel niet overgeslagen: te weten, dat genen, die geleert hebben, dat de ziele of bloet, of lucht of vuur, of een akkoort of temper van hoedanigheden, en iet diergelijk zy, geenzins de zelve hierom der sterffelijkheit en ondergang onderwarigh maken: maer dan nemen zy de ziele voor het leven, als het werk voor de oorzake. Het zelve verklaert zeker Arabische schrijver zeer duidelijk in de volgende woorden: *Wete daer en boven, dat iet anders het leven, en iet anders de ziele zy: maer d'een is aen d'ander zoodanigh verknocht, dat zy niet van malkanderen kunnen gescheiden worden. Hierom hebben velen het leven en de ziele van elkanderen niet kunnen onderscheiden, van wegen de zeer groote nabuurschap, de welke tusschen beide is.* Door welke onkunde van onderscheiding hy misschien de Mahometaensche godgeleerden en *Metazalisten* berispt, die leerden, dat de ziele een *accidens* of toeval was. Het zelfste kan van de vaststelling dier genen gezeit worden, die gewilt hebben, dat de ziele een vogel schuifuit, nachtuil, of diergelijke vogel was: naerdien zy niet het wezen der ziele, maer d'uitterlijke gestalte alleen hebben willen bedieden: want zy maken die na het lichaem overblijvend en onvergangkelijk: het welk zy niet zouden gezeidt hebben, indien zy door dien naem een waeren vogel of iet lichamelijk of een t'zamen-stel verstaen hadden.

Verhuizing of verwenteling der zielen van 't een in 't ander lichaem.

Abrah. Ecch. Histor. Arab.

DE Arabieren, gelijk vele andere Oostersche volken en Indianen, en zelfs d'oude Grieken, na den voorgang van *Pythagoras*, drijven ook de leere van de verhuizing en verwenteling der zielen van 't een in 't ander lichaem, in 't Grieksch *Metemphychôsis* genoemt: dat is, *ziel-verhuizing*, of *ziel-overbrenging*, of *ziel-overstorting*: hoewel d'Arabieren niet alle van een eenparigh gevoelen zijn.

De *Hascemiten* (die alzoo, na den eersten grontlegger des geslaghts, *Hascem*, genoemt worden) leerden dat de zielen door een eeuwige en geduurige omrolling of verwenteling uit het een in het ander lichaem verhuisden, en gene andere straffe voor hunne zonden leden, dan die zy in verscheide, 't zy menschelijke of beestelijke, lichamen betaelden en uitstonden. Desgelijx bevestighden zy, dat de zielen met geen anderen loon voor hunne deughdelijke werken begiftight wierden, dan dien zy in de zelfde lichamen genooten.

Zy loogenden namaels d'opstending of verrijzenis der lichamen: dewijl het tegen d'eeuwige verwenteling of verhuizing der zielen street. Waer over *Abdalla Kandaciter*, met zijne navolgers, onder het getal der ketters gerekent en vervloekt is: uit oorzake hy dit gevoelen onder de menschen weêr te voorschijn gebraght, en getraght had met alle zijne maght voort te zetten.

Des niet te min zijn onder het Mahometsdom zelf vier gevoelens van de verhuizing der zielen geweest, zoo *Sciahinsciah*, in zijn boek van de drie en tzeventigh zekten der Mahometanen, en andere verhalen.

Het eerste gevoelen was van die genen, die dreven, dat de ziele uit het een menschen lichaem in het ander alleenlijk konde verhuizen: dewijl dat alleen 's menschen lichaem eigen en gelijkmatigh is: waerom dit slagh van verhuizen by d'Arabieren *Annascho* genoemt wiert: dat eigentlijk overbrenging tot een diergelijk bediet.

Anderen stonden ook de verhuizing der zielen in beesten lichamen toe: en noemden deze maniere van verhuizen *Almascho*, dat verandering of hervorming van vorm in een slechter of olyker gezeit is.

Anderen dreven ook een derde maniere van verhuizing: te weten, overstorting der zielen in gewassen, die *Alphasco* genoemt wiert, dat is, *scheiding:*

 dewijl

dewijl de zielen eenighzins scheiding, van de bezielde tot een andere natuur van een ander slagh, schijnen te maken.

Eindelijk hebben ook eenigen gewilt, dat de zielen in levenloze dingen van allerlei slagh verhuisden: welke wijze *Arrascho* wort genoemt, dat is, *inzinken, onbeweeghelyk zijn, blijven staen:* dewijl de zielen in deze dingen blijven vast gebonden, noch niet bewogen worden. Verscheide Arabieren, en onder andere *Mashud*, in zijn boek, genoemt *de goude weiden*, als ook *Sciahinsciah*, en anderen, hebben tegen de Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit, en tegen de later onder het *Mahometsdom*, die het gevoelen van zoodanige verhuizing der zielen ingezoogen hadden, geschreven.

Van de zaligheit der zielen.

Abrah. Ecch. Histor. Arab.

NIemant, of hy most ongemeen Barbaersch en woest van aert zijn, zal logenen, dat de zielen, met reden begiftight, door d'oeffening der deughden, tot de zaligheit en het laetste eind of ooghmerk voorbereit en bequaem gemaekt worden: hoewel hy ontrent de middelen, om daer toe te geraken, dikwils zeer zwaer doolt.

Dusdanige voorbereiding of volmaektheit, of staet tot die gelukzaligheit, bestaet zoo wel in doenelijke werking, als in eene logening of beroving: gelijk zeker Arabische schrijver in de volgende woorden getuight: *Des menschen volmaektheit is, dat hy loffelijke zeden aen, en schandelijke zeden uittrekt.* Maer met den naem van loffelijke zeden, of hebbelijkheden, verstaet hy niet alleenlijk die genen, die uit d'oeffening van de vier hooftdeughden verkregen worden; maer uit die alle, en allerlei slagh van deughden, voor zoo veel als zy voor ieder goede en rechte werking genomen wort: gelijk ook niet d'ondeughdige hebbelijkheit voor mangel en overmaet dier vier deughden te nemen is, de welke hy alleen daer verhaelt; maer voor ieder zondige daet, die in 't algemein tegen de deught staet. Dit blijkt klaerelijk hier uit, dewijl hy deze vier deughden de bron en oorsprong van alle deughden noemt.

Author. Proposit. Arab. Philos. Propos. 24.

Daer en boven wort beslooten, dat des menschen volmaektheit, waer door hy na dien staet streeft, niet alleenlijk bestaet in de hebbelijkheden der deughden te verkrijgen; maer ook in het afwijken van de tegendeelige of ondeughdige hebbelijkheden. Dit komt geheellijk met de regelen der Filosofye overeen: dewijl het begin der berooving in alle voortteeling, of daet, van nieuw voortgebraght, het dadelijk begin voorgaet. Ook komt dit ganschelijk met dit gebodt der H. Schrift over-een: *Hy mijde het quaet, en doe het goet.*

Wijders, wat dan volght, dat verhaelt de zelve schrijver ter zelver plaetse aldus: *Want dan wort de redelijke ziele met de †gedaenten der engelen begiftight.* Te weten, de ziele wort gezeit, door middel van de hebbelijkheden der deughden, met de beelden en gedaenten der dingen, begiftight te worden; het welk even eens is, als met loffelijke hebbelijkheden opgetooit en verçiert te worden. Doch zoodanige gedaenten, met de welke de ziele begiftight wort, zijn niet anders als een voorbeschikking en zekere streving van de gelukzaligheit des tegenwoordigen levens, na de opperste zaligheit, tot de welke men, door de bespiegeling of beschouwing der zichtbare dingen, tot de beschouwing der onzichtbare oprijst, en door deze na de genen, die boven ons zijn, als by een ladder opklimt.

† Species.

Deez schrijver voornoemt zeidt daer en boven, dat de ziele met de gedaenten der zijnde dingen begiftight wort, dewijl hy de gelukzaligheit des tegenwoordigen levens in de werkingen des vernufts stelt: de welke eeniger-mate eene gestalte, en pant des toekomenden levens, en zeker rou betrek is: waer op de Filosoof *Aristoteles* schijnt gezien te hebben, wanneer hy zeidt: *Gelukzaligh te zijn, is wel te leven en wel te werken.* Ethic. 9.

De meeste Arabische Filosofen omhelsen dit gevoelen: hier over plagh zeker vermaerde Arabische Filosoof, *Mahomet Benhasan*, te zeggen, wanneer hy de ware Filosofische geschillen oploste: *Waer zijn de koningen? waer de prinsen? waer de zoonen der koningen, in hunne wellusten zwemmende? zy zijn*

Auctor. Semitæ Sempitern.

verre van die wellusten, de welke wy Filosofen, door middel der Filosofie, genieten. Ja hunne wellusten, by d'onzen vergeleken, zijn drek, stank, damp, en niet met allen.

Wijders, welke gelukzaligheit zodanige ziele, met die gedaenten begiftigt, na de scheiding uit het lichaem bekomen zal, dat verhaelt de bovengemelde schrijver in de volgende woorden: *De ziele, met deze volmaecktheden begiftight, wanneer zy uit het lichaem zal gescheiden zijn, zal in haer zelve de grootste en onmeetelijkste vreughde genieten.*

Van den staet der zielen na de scheiding uit haere lichamen.

Abrah. Ecch. Histor. Arab. WAt belangt het voorwerp der zaligheit, en plaetse der zalige zielen, voor de verrijzenis of opstending der lichamen, daer over is onder d'Arabische schrijvers een zeer groot geschil.

D'Arabieren, die in d'eeuwe der onwetenheit geleeft hebben, voegen aen de zielen zeer lustige plaetsen toe: zoodanige by de Grieken en Latijnen d'Eliseesche velden zijn: welker wellusten zy genieten zouden.

Zommigen onder de Mahometanen bevestigen, dat de zielen der zaligen in den hoorn des aerts-engel *Israphaël*, tot aen den dagh des algemeinen oordeels, beslooten worden.

Andere willen, uit overlevering van *Mahomet*, (de welke zijn neve *Ali* met pit van reden bevestight heeft) dat de zielen der zaligen in de put *Zemzem*, te *Mekka*, tot aen den dagh der verrijzenis, bewaert worden: gelijk de zielen der verdoemden in de put *Barhut*, te *Hadhramut*, een lantschap van *Arabie.* Waerom zy doorgaens in den mont hebben: *De beste put is Zemzem: maer de slimste van allen Barhut.* *Zemzem* wort by d'Arabieren voor de beruchte bron van *Hagar* gehouden, die door den engel aengewezen wiert, wanneer zy haren zoon *Ismaël*, die by-na van dorst versmaghte, verlaten had. Nopende deze put, worden, om de grootachtbaere moeder *Hagars* wille, zoo vele beuzelingen, door de Arabieren verdight, gelezen, en de zelve zoo waengeloofselijk geduit, dat men een gansch boek daer meê zou beslaen. (Ziet pag. 11.)

Mahomet zelf schijnt in dit stuk te wijfelen: want t'eener tijde gevraeght zijnde na de plaetse der zielen, zoo gaf hy ten antwoort: *De zielen der geloovigen zijn in de magen der groene vogelen in het paradijs: maer die van d'ongeloovigen, in de magen der zwarte vogelen, in de helle.* Dan op eenen anderen tijt zou hy weêr gezeit hebben, *dat de zielen in zekere lampen zijn, die aen Gods throon hangen, en vryelijk gaen, werwaerts zy willen, en tot haere lampen keeren.* (Author. lib. Subtilit. & Auth. Epist. de Spiritu & Anima.) Doch in het boek van de verrukking zijns zelfs, (de welke, zoo *Abdalla*, *Bochara*, en andere gevoelen, t'effens met ziele en lichaem zou gescheidt zijn) zeidt hy, dat hem, in ieder der zeven hemelen, een oneindelijke schare van profeten en andere heilige mannen ontmoet was: waer uit nootwendigh te bevestigen is, dat de zielen der zaligen, zijns gevoelens, in den hemel zijn. (Tom. 30. Comment. Alcoran.)

Daer zijn'er, die willen, dat eenige zielen in de ruimten van deze benedenwerelt haer onthouden: zommige onder Gods throon rusten, en andere tusschen de hoven of tuinen des paradijs zwerven: en eindelijk etlijke aldaer zijn, daer Gods besluit het gebiedt: dies die gene vaste plaetse hebben.

Men vind'er, die zeggen, dat de zielen der zaligen, na de scheiding uit haere lichamen, een goddelijk gezight genieten. Dit gevoelen omhelst ook zeker ander Arabische schrijver in de volgende woorden: *De redenlijke ziele zal (in de staet der scheiding) gemaekt worden, als een engel, uit de engelen, namelijk God.* (Auctor. Epist. de Spiritu & Anima quæst. 9.) Maer d'engelen, volgens eenparigh gevoelen van alle Arabieren, genieten een goddelijk gezight.

Dan dewijl'er gene gelijke graet van volmaektheit is, alzoo is'er ook niet van zaligheit. Hy voeght'er by: *En gewisselijk, na de meenighte en weinigheit der volmaektheden, zoo overtreffen d'orden der redenlijke zielen elkanderen in nabyheit en verheit van de waerheit, te*

weten van God. Deze nabyheit en verheit is te verstaen, ten aenzien van de volmaecktheit en glorye, en niet van den plaetselijken afstant: want hoe iemant volmaeckter is, hoe hy voor nader en binnender met God te zijn gehouden wort.

Wat belangt de trappen van zoodanige glorye, die hebben zich, volgens gevoelen van dezen Arabischen schrijver, aldus: *De zielen der profeten hebben hun verblijf in 't paradijs van Eden: de zielen der martelaers in 't midden des paradijs: de zielen der geloovige kinderen in de magen der vogelen des paradijs: de zielen der ongeloovigen zwerven zonder vaste woonplaetse in het paradijs.* Met den naem van *paradijs* verstaet hy het hemelsch, en niet het aertsch vaderlant, of een zekere lustige plaetse, als blijkt uit zijne volgende woorden: *De ziele des genen, die met schult beladen is, of ander mans goederen gerooft heeft, wort in de lucht opgehangen, noch is machtigh in den hemel te komen, tot dat de schult betaelt of het genomen wedergegeven is.*

Van de zaligheit, de welke na de verrijzenis volght.

Abrah. Ecch. Histor. Arab.

VErvolgens zullen wy in 't kort van die zaligheit spreken, de welke na de verrijzenis volght. Doch dit zal klaerder blijken, en groot licht ontfangen, uit de beschrijving van het paradijs, of van eenigh ander vaderlant, en uit d'optelling der dingen, die in het zelve door d'Arabieren gestelt worden.

Zeven paradijzen.

D'Arabieren dan stellen zeven paradijzen: welker eerste zy het *huis der Majesteit* noemen: het tweede, *het huis des heils:* het derde, *den hof der wellust:* het vierde, *het huis der eeuwigheit:* het vijfde, *den hof der zaligheit:* het zeste, *den hof des paradijs:* het zevende, *den hof Eden*, die alle gezeit worden uit dierbare edele gesteenten en metalen te bestaen: gelijk reeds te voore gezeidt is.

Wijders, zy onderscheiden deze gehele woonplaetse der gelukzaligheit in hondert trappen, en stellen tusschen ieder trap zoo veel ruimte, als een braef peert in vijf hondert jaren tijts in vollen ren kan afleggen. Men treet in deze woonplaetse door hondert poorten, volgens gevoelen van *Bannabas* en anderen. Het eerste paradijs heeft twee poorten: d'overige elk een. Zy zijn alle met goude platen bedekt, tusschen welke platen zoo veel ruimte is, als tusschen hemel en aerde. Dit onmetelijke gevaerte der paradijsen bestaet uit goude en zilvere steenen: welker een deze geheele al, van hemel en aerde, niet kan begrijpen. De vloer is met *Moschus* beleit. D'aerde bestaet uit saffraen: de paleizen uit peerlen: de kamers uit karbonkelen en *Pyropen:* de poorten uit verscheide edele gesteenten.

Vele vlieten ontspringen in dit gevaerte of bestek. D'eerste wort genoemt *de vliet van bermhertigheit*, die door alle de paradijsen stroomt: de tweede wort genoemt *Alkauthar*, dien *Mahomet* tot zich genomen heeft: en in den welken de zielen gereinight worden: de derde is *Alkaphur*, dat is, van *Kanfer:* de vierde, *Taslim:* de vijfde, *Salsbil:* de zeste, *Rahix:* beneffens andere ontallijke vlieten. *Mahomet*, in zijn boek van de verrukking, getuight vier andere vlieten in het paradijs gezien te hebben: welker een zeer klaer water had: de tweede zeer zoete melk: de derde zeer heerlijken wijn: en de vierde gezuiverde honigh.

Bovenmate ongeloofelijke beuzelingen worden van den oorsprong der bronnen en fonteynen dezer vlieten by hen uitgestrooit. Deze paradijzen zijn, volgens *Mahomets* schrijven, met allerlei slagh van boomen beplant. De grootste en voornaemste van allen is de boom der zaligheit: wiens wortelen uit een eenigen peerl bestaen: de stam uit verscheide edele gesteenten: de bladen uit *Smaragd:* de takken, ten getale van tzeventigh duizent, uit *Topaez:* onder welker schaduwe de geheele schare der zaligen schuilt, en tegen de hitte en warmte haer beschermt en beschut. De bladen, gedreven door de beweging der wint, geven, door hunne ruisching, zulk een aengenamen maetklank, dat geen mensch de zoetigheit met gedaghten kan begrijpen.

Alis,

Alis, zoon van *Abutaleb*, verhaelt gehoort te hebben van zijnen neve *Mahomet*, dat in het paradijs een zekere boom is, uit wiens stam gevleugelde peerden groeien, met zeer fraeie dekkleden verçiert, en met peerlen en karbonkelen behangen, die nooit drek geloost hebben. Op deze peerden zitten de heiligen van d'eerste orde of rang. De heiligen van de lager rang, hen ziende, roepen luitrughtigh: *O Heere! waer door hebben uwe kneghten zulke eere verdient? Deze*, zal God zeggen, *wanneer ghy lieden in den slaep ronkten, en verzopen lagh, voldeden d'ingezette gebeden. Wanneer ghy lieden vol en dronken gezopen waert, zoo waeren die door vasten afgemat: wanneer die geheel en al op de werken der deught zich leiden, zoo waert ghy tot wellust overgegeven: wanneer die hunne goederen aen d'armen uitreikten, zoo raepten en schraepten ghy lieden die t'zamen.*

Mahomet, en de navolgers zijner leere, geeft aen ieder van de heiligen dezes paradijs tzeventigh vrouwen van zulken schoonheit, dat een eenigh hair van deze vrouwen, zoo het op onze werelt neêrviel, den zelven tweemael meer als de Zon verlichten zou. Zoo een dezer vrouwen een-mael in den Oceaen quam te spuuwen, zy zou dien zeer zoet maken: zulx men zuiker en honigh zou kunnen ontbeeren. Een iegelijk zal in dit paradijs van *Mahomet* met zulke krachten van eeten, drinken, en byslapen, begaeft zijn, als hondert der sterkste mannen van deze werelt. Maer *Mahomet* zal in dit paradijs de krachten van duizent mannen hebben.

Dit alles, en ontallijke meer andere diergelijke beuzelingen leest men in den *Alkoran* zelf, of in de *Suna*, dat zijn d'overleveringen van *Mahomet*, als by den schrijver des boeks der schranderheden, *Thaalab*, *Bidha*, en meer andere ontallijke te zien is.

In welken zin deze dingen te verstaen zijn.

In dit stuk wort een zeer hevigh geschil tusschen d'Arabische Godsgeleerden en Filosofen gedreven, nopende den rechten zin van alle deze dingen: want de Godsgeleerden, als die al te waengelovelijk zich aen *Mahomets* beuzelingen hebben overgegeven, drijven halssterrigh, dat dit alles stoffelijk en na den letterlijken zin te verstaen zy. De Filosofen daer en tegen, en rechtzinnige en billijke uitleggers des *Alkorans*, aengedreven door d'ongerijmtheit der dingen, gevoelen, dat deze hoven, bomen, vruchten, vlieten, veugelen, vrouwen, edele gesteenten, en diergelijke andere dingen, niet anders zijn, als zekere kittelingen en streelselen, om die woeste Arabieren des te meer aen te lokken, en de herten met die wellusten te vermaken en strelen.

Dit hun gevoelen steunt op zekere namen van zaken, als *de boom des geloofs*, *de boom der zaligheit*, *de vliet der bermhertigheit*, de welke aenwijzen, dat de woorden aldaer verbloemderwijze, en niet na den letterlijken zin, te verstaen zijn. Hier uit is tusschen de Godsgeleerden en Filosofen een felle oorlogh ontstaen: vermengt met lasteren, schelden en kijven.

Averroes, in zijne voorrede des antwoorts, op het boek van *Algazel*, getytelt *Tahaphato Alphalasaphati*, dat is, *verdelging* of *zotheit der Filosofen*, gedenkt deze vyantschap der Godsgeleerden en Filosofen.

Maer *Algazel*, in zijn vijftiende geschil des gemelden boeks, stelt vier voorname oorzaken, waerom de Godsgeleerden zoo zeer van de Filosofen gruuwen. *Eerstelijk:* (zeidt hy) *dewijl de Filosofen drijven, dat de tegenwoordige gedaente der dingen van den ganschen al, en de ry, tusschen oorzaken en werken, aen allerleie nootwendigheit hangen; maer niet aen eene vrye of by wyle toevallige noot. Ten tweede, dewijl zy leeren, dat de menschelijke zielen wezens of substantien zijn, door zich zelfs bestaende; maer niet in het lichaem ingedrukt. De doot, huns gevoelens, is niet anders, als een ophouding of opschorzing der † onderhorigheit: wanneer de ziele ophoudt het lichaem te regeren: en de ziele bestaet zoo wel voor, als na die opschorting, door haer zelve. Ten derde, zeggen zy, dat het onmogelijk zy, dat deze zielen, in den aenvang der werelt, te gelijk voortgebraght zijn: hoewel zy daer by voegen, dat zy onsterffelijk en eeuwigh, noch in generleie wijze der vergangkelijkheit onderworpen zijn: na zy eenmael ontstaen zijn. Ten vierde, logenen zy de wederkomste der zielen tot deze hunne lichamen, en dienvolgens d'opstending der lichamen.*

† Dependentia.

Ook voeght *Algazel*, in de sluitreden

den van zijn gansch werk, twee andere stellingen of bevestingen daer by, om welker oorzake en reden wille, hy de Filosofen onder het getal der ketters wil gerekent hebben. D'eerste is, dewijl zy de werelt eeuwigduurend maken: desgelijx ook alle wezens of substantien. De tweede is, dewijl zy bevestigen en geloven, dat God der byzondere dingen onbewust is. Eindelijk staen de genen, die de filosofye met de wet of godsgeleertheit traghten te vergelijken en bevredigen, alle beide toe: te weten, dat de zaligen in een ander leven, zoo geestelijke, als lichamelijke wellusten en vermaken genieten zullen.

Van de verdoemden, en strafplaetse der verdoemden, of Vagevier.

Abrah. Ech. Histor. Arab.

Vier voorname vragen of geschillen plaghten, nopende deze stoffe, gemeinelijk voorgestelt en gedreven te worden. Het eerste is, of de zielen aenstonts, als zy uit hare lichamen scheiden, na den hemel vliegen, of na de helle gestoten worden: dan of zy op eene plaetse tot aen den dagh des gemeinen oordeels gehouden worden. Het tweede geschil is, of de straffen der verdoemden eeuwighlijk zijn, of tot een zekeren bestemden tijt. Het derde is, of het vuur der helle lichamelijk of geestelijk is. Het vierde eindelijk is, of, behalve de plaetse der eeuwigh-verdoemden, eene plaetse zy, om de lichte zonden te verzoenen.

Gelijk d'Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit den zaligen een zeer lustige plaetse toevoegen, (als reeds te voore gezeidt is) alzoo voegen zy den verdoemden een vuile, afgrijzelijke, blinde en hel duistere en donkere plaetse toe: waer in de zielen der godloozen, die gepijnight zullen worden, aenstonts, zoo dra zy uit hunne lichamen gaen, tot aen den dagh des algemeinen oordeels opgesloten worden.

Anderen leeren, dat de zielen op een zekere plaetse, buiten de helle, zonder gevoelen van eenige straffe, gehouden worden, tot aen den dagh des oordeels. Een verdediger van dit gevoelen was *Abuharira*, onder het Mahometsdom, als de schrijver des boeks der schranderheden, in de volgende woorden, getuight. *Zoo wanneer zeker persoon na de plaetse der ziele, na de scheiding uit de lichamen, vroegh, zoo antwoorde Abuharira dien aldus. Wanneer iemant sterft, zoo zwerft zijne ziele eene maent rontom zijn huis, en aenschouwt de erfgenamen, op wat wijze zy zijne goederen verdeilen, schult betalen, uitterste wille uitvoeren. Na verloop van eene maent keert de ziele weder tot haere kuil, en gaet een gansch jaer rontom zijn graf, om te zien, wie voor haer gebeden stort, en wie al treurt. Na verloop van een jaer wort de ziele des overleden na de plaetse gebraght, waer in de zielen tot aen dien dagh bewaert worden: op den welken de hoorn der verrijzenis zal klinken.*

Zeker Arabier, *Maad*, *Giabalas* zoon, antwoorde, op de vrage, na de plaetse der verdoemden, by den zelven schrijver aldus: *De zielen der godlooze Moslemannen worden in de graven, t'effens met de lijken gepijnight: maer de zielen der ongeloovigen in de kerker, met het helsche vuur gepijnight.*

Zoo eenigen gelooven, worden de zielen, zoo van zaligen, als onvromen, in de graven, tot aen den dagh der verrijzenis, gesloten: maer de graven der zaligen worden vergroot, die door een venstertje hunne plaetse in het hemelsch paradijs zien: daer en tegen worden de graven der onvromen verkleint, die door een diergelijk venstertje hunne plaetse in de helle aenschouwen.

Des niettegenstaende is het gemein en aennemelijkste gevoelen der Arabieren, dat de zielen der vromen, de welke, zonder besmetting van zonde, uit het lichaem scheiden, na het hemelsch vaderlant vliegen, om de gelukzaligheden te genieten: maer de zielen der onvromen ter helle varen, om gepijnight te worden.

Zeker Arabische schrijver uit dit gevoelen zeer duidelijk. Want na gesproken te hebben, dat de ziele, begaeft met volmaektheden, in haer zelve het opperste vermaek, en een onuitsprekelijke vrolijkheit geniet, in den staet van scheiding uit den lichame, en gemaekt wort, als een engel, uit engelen, die

na

na aen God grenzen, zoo voeght hy aenstonts daer op: *Maer indien de ziele met de † tegendeeligheden der gemelde volmacktheden aengedaen is, gewisselijk, zoo zal zy met de selfste pijne der helle gepynight worden.* Dit gevoelen blijkt uit de verscheide straffen, die d'Arabische schrijvers aen ieder slagh der zondaers by de helluiden toevoegen: en zal noch klaerder blijken uit het geen, dat aenstonts zal gezeidt worden.

† Contrarietat.

Of de straffe der verdoemden eeuwighlijk is.

Wat belangt het tweede punt. Alhoewel d'Arabieren vastelijk geloven, dat de onvromen, om het bedrijf der grooter zonden en boosheden, gelijk zy spreken, met het helsche vuur zullen gepijnight worden, zoo komen zy evenwel niet over-een, of dusdanige straffen een eind zullen hebben of niet. Want vele hunner (als by *Hazzadula Benkamuna*, in zijn verhandeling van de drie godsdiensten, als die van *Moses*, *Christus* en *Mahomet*, te lezen is) bevestigen, dat d'onvromen geenzins de eeuwige verdoemenis in de helle zullen uitstaen; maer op zekeren tijt daer uit gaen: 't zy dat na zy de straffe, na vereisch van hunne boosheden, geboet hebben: of door tusschen-spreken van *Mahomet*, en door de goddelijke gedooging en toelating.

Andere houden, dat niemant van *Mahomets* navolgers straffe zal boeten, met hoe groote schelmeryen en ondeughden hy ook besmet en beladen is: maer die alle regel-recht, door voorsprake van *Mahomet*, na het paradijs zullen streven.

Men vint'er evenwel, die de godlozen een eeuwige verdoemenis opleggen, en geene plaetse van bemiddeling of tusschenspreking, en quijtschelding, erkennen. Dit was een gemein gevoelen der Arabieren: gelijk dit ook het gevoelen des *Alkorans* schijnt te zijn: in den welken men aldus leest: *In eeuwigheit zullen* (de zondaers) *in de helle blijven: noch de straffe zal hen niet vermindert worden:* gelijk zeker schrijver *Philip Guadagnol* wijtlopiger verhaelt.

Tract. 2. cap. 2. Apolog. pro Christ. Relig.

Des onaengezien leert *Mahomet*, hoewel zonder eenigh vast bewijs, volkomentlijk het tegendeel in 't boek *Sonna*, dat is, *de Wet* of *Overlevering* genoemt: alwaer hy zijnen navolgers d'ontslaning en bevrijding der helsche straffen, door zijne tusschen-spreken, belooft. Deze belofte uit hy ook zeer stoutelijk by *Abdalla* van *Bochara*, in de volgende woorden. *Gewisselijken zullen alle menschen, ten dage des oordeels, by den eersten mensch Adam komen, zeggende: Wy bidden u, ó Vader! spreke voor ons: die dan zijne zonden zal verhalen, en zeggen: Voorwaer, ik ben niet waerdigh, noch zoo groot niet. Dies gaet by den rechtvaerdigen Noach. Dan zullen zy by Noach gaen, die zijne zonden verhalende, hen weêr te rugh na Abraham, Gods beminde, zal zenden. Maer Abraham, zijne zonden verhalende, zal hen by Moses, die met God gesproken heeft, bevelen te gaen. Maer Moses, zijne zonden desgelijks verhalende, zal hen vermanen by Christus, Gods geest en woort, te gaen. Eindelijk zal Christus hen bevelen by Mahomet, Christus allerliefste, te gaen. Dan zullen zy by my, zeidt Mahomet, komen, en hertelijken bidden, om hen voor te spreken. Aenstonts zal ik dan by mijnen Heer gaen, en hem met gebukten hoofde aenbidden. Die tot mijn zal zeggen: Sta op, Mahomet, hef uw hooft op. Spreke, ghy zult verhoort worden. Eisch, ghy zult het hebben. Dan zal ik tot hem zeggen: Mijn volk, mijn volk. Dan zal hy tot mijn zeggen: Ga hene. Voere hen alle uit: in welker herte ghy zoo veel geloofs zult vinden, als een gersten-koren zwaer weeght. Na die uitgevoert zijn, zal ik wederkeeren, en weder den Heere met neêrslachtigen hoofde dienen, en voor mijn volk bidden: die dan tot my zal zeggen. Sta op, Mahomet: hef uw hooft op, spreke, Ghy zult verhoort worden: eisch, ghy zult het hebben. Dan zal ik tot hem zeggen: Mijn volk! mijn volk! Dan zal hy weder tot mijn zeggen: Ga hene, en voere onder hen alle die genen uit, in welker herte ghy zoo veel geloofs zult vinden, als een mostert-zaet zwaer is. Na dit gedaen is, zal ik weder voor d'overigen bidden. Dan zal de Heer tot my zeggen: Ga hene, en voere onder hen alle de genen, in wiens herte ghy minder, minder, ja noch minder, als een mostert-zaet, zult vinden, uit het vuur, uit het vuur, uit het vuur. Dan zal ik uitgaen, met onuitsprekelijke vreughde bevangen, en hen alle uitvoeren, en na het paradijs brengen.*

Tom. 30. Comment. Alcoran.

Het geen *Mahomet* buiten-spoorigh heeft geuit, hebben zeer vele Arabische godsgeleerden oneindelijk, en boven allen

len s menschen begrip hooger opgezet en vergroot: zulx zy niet alleenlijk anderen volken; maer ook de Mahometaensche Filosofen zelfs tot laggen doen uitbersten hebben: waer uit onder hen zoo vele oorlogen ontstaen zijn.

Gevoelen der Arabieren van de zaligheit der genen, die buiten hunnen godsdienst zijn.

Wijders, wat d'Arabieren van de zaligheit en verdoemenis van andere volken, die *Mahomets* leere niet volgen, gevoelt hebben, daer in komen zy met malkanderen niet overeen. Zommigen gevoelen, dat de genen, tot wien de kennis en kuntschap van *Mahomets* zending niet volkomentlijk, of alleenlijk door een zweevend en duister gerucht gekomen is, dat een verstandigen man bekoort noch beweeght, niet eeuwiglijk zullen verdoemt worden, 't en waere zy iet, dat der eeuwige verdoemenis waerdigh is, gedaen of bedreven hebben. Doch zoo die kuntschap zoodanigh geweest is, de welke een verstandigen man bekooren; maer zy des niet te min halsstarrigh van herten gebleven zijn, en de zelve verworpen hebben, die genen zullen ten eeuwige vuure gedoemt worden. Dan zoo zy de zelve geenzins verachtelijk verworpen hebben; maer met allen vlijt en naerstigheit de waerheit van die zendingh doorzoght, doch die niet kunnen bekomen hebben, die zullen, volgens eenigen, niet verdoemt worden, ten waere zy dat anders verdient hadden: hoewel zoodanigen, volgens anderen, tot d'eeuwige straffe gedoemt worden.

Mahomet, in het voornoemt hooftstuk des *Alkorans*, belooft niet alleenlijk den zijnen; maer ook den Joden, Kristenen, en zelfs den Heidenen, heil en welvaren. Want aldus schrijft *Mahomet* in den *Alkoran*: *Warelijk, de genen, die* (versta Mahometanen) *gelooft hebben, als ook de Joden, Kristenen, en Heidenen, zullen hunne vergelding en loon by den Heere hebben. Nochte zy behoeven niet te vrezen, noch bedroeft te zijn.*

Op eene andere plaetse getuight hy ook, dat *Moses* voor de Joden, en *Kristus* voor de Kristenen, voorspraken verstrekken zullen, en hen van d'eeuwige straffe en verdoemenis verlossen: hoewel hy op eene andere plaetse zich zelven tegenspreekt, en het tegendeel bevestight.

Of het helsche vuur lichamelijk en stoffelijk of geestelijk zy.

Of het helsche vuur lichamelijk en stoffelijk, of geestelijk zy, wort ook by d'Arabieren in twijffel getrokken. *Abdalla Alkassai*, en vele andere willen, dat het lichamelijk en stoffelijk zy. *Algazel* vaert heftigh tegen de Filosofen uit: uit oorzake zy het helsch vuur een *Metaphorisch* of verbloemt vuur maken, en willen, dat het niet anders, als een vuur van wrijving en steking zy.

Lib. de Creat. Mund. c. de Gehenn.

Zeker ander Arabische schrijver erkent, en staet het alle beide, in de volgende woorden, toe: *Maer by aldien de ziele de tegendeelen der gemelde volmaektheden bezit, waerelijk zoo zal zy met de felste straffe der helle gepijnight; en met het vuur van wrijving en steking gebrant worden.*

Auctor. prop. 24.

In het boek der schranderheden wort verhaelt, dat d'aerts-engel *Gabriel Mahomet*, op zijne vrage, het helsche vuur aldus beschrijft: *Wanneer de hooghste God het vuur der helle geschapen had, zoo ontstak hy dat duizent jaren, tot dat het root wiert: toen duizent andere jaren, tot dat het wit wiert: eindelijk duizent andere jaren, tot dat het zwart wiert, als de duisterste nacht.*

Lib. de Subtilit. cap. de Gehenn.

Zoo andere gevoelen, *is het vuur hier op d'aerde een gedeelte van de zeventigh deelen des helschen vuurs: en 't en zy het tweemael in de zee gedompelt en gewassen was, men zou geen genot daer van: maer veel meer groot nadeel ontfangen hebben.*

Men leest in de schriften der Mahometanen, hoe dat d'aerts-engel *Gabriël* eertijts door God aen den hellevooght *Malech* (zoodanigh als *Pluto* by Grieken en Latijnen wort afgebeelt) afgezonden was: ten einde hy het vuur aen den eersten mensch *Adam* uit de helle zou brengen, om zijne spijze te kooken. *Deez Malech zeide tot Gabriël: Hoe veel vuurs wilt ghy, dat ik u geve? Waer op Gabriël zeide: Eene mate van eene Mina. Toen zeide Malech, als grimlaggende: Indien ik u deze mate zou geven: door des zelfs hitte zouden de zeven hemelen en zeven aerden smelten. Dies keerde Gabriël weer tot den Heere, en zeide: Mijn God, hoe veel vuurs zal ik nemen? Tot wien God zeide: zoo veel het kleinste veezeltje weeght; maer wascht het in de zeventigh vlieten tzeventigh-mael af, eer ghy het in de werelt brengt. Wanneer dit gedaen was, braght hy dat vuur by den eersten mensch Adam, en leide het op den kruin des hooghsten berghs, die aenstonts geheel smolt.*

smolt. Voorts keerde het vuur weêr na zijne oude plaetse: en bleef des zelfs rook alleenlijk in yzer, en in steenen, tot noch heden. Uit welke rook dit ons vuur voortgekomen is.

Vagevier. Eindelijk stellen alle de Arabieren eendrachtiger stemme eene plaetse, of Vagevier, waer in d'onvolmaekter zielen, gelijk zy spreken, of de welke, met werken van lichte zonden besmet, uit dit leven scheiden, gezuivert, gelOutert en verzoent worden, eer zy voor God gestelt worden, en zijn gezicht, of de wellusten en vermaken des paradijs genieten. Aldus gevoelt zeker *Jacob Bascia*, met wien alle de Mahometaensche schrijvers des Kanonischen rechts stemmen: want zy leeren alle, dat d'uitterlijke en wettelijke afwassching des lichaems, d'inwendige, de welke die van de ziele is, betekene: waer uit zy besluiten: indien in de kerke te gaen, en gebeden te storten met een ongewassen en vuil lichaem; desgelijks eenen doode te begraven, zonder wasschinge, oneerlijk is; hoe veel te oneerlijker zal het zijn, dat eene onreine ziele, hoe weinigh onrein die ook zy, voor God gestelt wort.

Jacob Bascia in Thesauro Juris. cap. de lotione ante preces & cap. de cura mortuorum.

Wijders, dat de zuivering door het vuur volbraght wort, wijzen klaer en duidelijk de gebeden uit, die zy voor d'overledenen storten: als onder andere uit de twee volgende blijkt. Het een luidt aldus: *O God! doe hunne zielen rusten, en verlichte hunne grafsteden, en wasch hen met sneeu en water af, en verkoele hunne hitte, en zuiver hen van zonden: gelijk een wit kleet van vuiligheden gezuivert wort.* Het ander luit aldus: *Verander, Heere, den doode haer woonplaetse in een beter woonplaetse, en breng hem onder een beter geslaght; en voere hem in het paradijs over, en verlos hem van de verzoekingen des grafs en pijning des vuurs, door uwe bermhertigheit en genade, ô allerbermhertighste der bermhertigen!*

De Mahometaensche schrijver, *Algazel*, erkent een driederleien staet der zielen, na de scheiding uit den lichame: het welk, volgens zijn getuigen, het gevoelen van alle de Mahometanen is. Des zelven woorden luiden over dit stuk aldus: *Waerelijk d'eeuwige gelukzaligheit behoort aen de volmaekte eeuwige zielen, en d'eeuwige straffe aen d'onvolmaekte besmette zielen. Maer de bepaelde straffe aen d'onvolmaekte besmette zielen, de welke geenzins de volkomen gelukzaligheit verkrijgen, 't en zy door volmaektheit, rechtveirdighmaking en reiniging.*

Van d'opstending of verrijzenis der dooden.

Abrah. Ecch. Histor. Arab.

Het gevoelen en leere van de verrijzenis of opstending der dooden is altijt by d'Arabische volken van beide eeuwen voor vast geloofd: als blijkt uit het geen van de sekte der *Dahriten* te voore aengemerkt is. Wat evenwel belangt d'Arabieren der eerste eeuwe, zoo leest men dit eenigh van deze stoffe by verscheide Arabische schrijvers: als *Gregoor Barhebreer*, *Mashud* en andere: te weten, dat zy, op hun sterven leggende, hunne peerden of kemels by hun graven deden slaghten: dewijl zy meinden, dat de genen, die dat gedaen hadden, te peert zouden verrijzen; maer, die dat niet deden, te voet. Deze fabel is niet zonder groote winst tot de nakomelingen overgekomen.

Lib. 9. sui Chron.

Maer d'Arabieren, die na *Mahomets* tijden geleeft hebben, komen geheellijk in de zake over-een; hoewel niet desgelijks in de maniere en omstandigheden der verrijzenis. Doch, om dit wel te verstaen, zoo dient geweten, dat de Arabische schrijvers de verrijzenis met een zeer gemein woort, *Almaad* bedieden, dat is gezeidt, *wederkeering, hertret, herbrenging, of herstelling: dewijl de hooghste God*, zoo *Algazel* getuight, *het lichaem herbrengt en herstelt van de berooving tot het zijn, en van het leven tot de doot.* De genen, die deze reden van den naem der verrijzenis aennemen, worden driederlei gestelt, of in drie rangen verdeilt.

Quæst. 20. libri destruction Philos.

D'eerste willen, dat dat zelfste lichaem zal verrijzen, dat allereerst met de ziele vereenight is, en met haer een eenigh t'zamen-gestel maekt. Dit gevoelen verdedigen en bekrachtigen de Arabieren, gelijk ook andere des zelfs verdedigers en beschermers, zoo Kristenen, als Joden, door de God-

delijke rechtveirdigheit: dewijl het billijk en behoorelijk is, dat een lichaem, dat aen de goede en quade werken der ziele deelachtigh was, t'effens met haer de goede werken, en gemeine belooning geniet, of de straffen lijdt. De zelve vaststelling bevestigen en bewijzen zy sterker uit de gelijkheit of over-eenkoming des woorts *Almaad:* dewijl niet recht zou gezeidt worden, iet tot zijn oud wezen herbraght en herstelt te zijn, 't en zy het volkomen een en het zelfste is, ten minste in het stuk van wezentlijk t'zamen-stellende deelen.

D'Arabieren van den tweeden rang gevoelen, dat het lichaem weêr uit de zelve stoffe, en uit de deelen der stoffe t'zamen-gestelt wort, waer uit het te voore t'zamen-gestelt was: doch niet met het zelfste leven bezielt of geinvormeert wort; maer met een ander, van nieuws door God voortgebraght. Het welk zy achten genoechzaem te zijn, dat iet gezeit wort tot zijn oud wezen herbraght en herstelt te worden.

Dan deze Arabieren verklaren niet duidelijk, wat zy door den naem van leven, door God op nieu voortgebraght, verstaen: te weten, of zy de ziele zelve, of een nieuwe vereeniging der ziele zelve met het lichaem verstaen. Zoo eenigen voor waerschijnelijk houden, schijnen zy de ziele zelve te verstaen, de welke zy met het leven verwerren, en een † byval noemen, gelijk te voore is aengemerkt.

† Accidens.

Maer de genen, die de beschrijving of uitlegging des woorts *Almaad* niet toestaen, gevoelen dat het lichaem geenzins zal verrijzen; maer tot zijne voorige elementen of hooftstoffen, en * eenslachtige deelen, gebraght worden: en dienvolgens is de verrijzenis niet anders by hen, als de allervolkomenste en † beooghde zaligheit der volmaekte zielen: gelijk de volle en door het algemein oordeel bekrachtighde verdoemenis, tot de verdiende straffen, der onvolmaekte zielen. Dit hun gevoelen steunt op dusdanige bewijsreden: te weten, zy houden onmogelijk te zijn, dat het zelfste lichaem, dat in andere en andere lichamen verandert, en door verscheide veranderingen in dieren, gewassen, metalen, steenen, en diergelijke dingen verwentelt is, weêr op kan staen. Wat zal men daer en boven van deze lichamen zeggen, de welke tot voetsel en stoffe der menschen gedyen: zulks gelooffelijk is, dat een en het zelfste lichaem, door velerleie verhuizing, (gelijk *Algazel* spreekt) met vele zielen vervolgens geinvormeert zy: te weten, door dusdanige verkeeringen of verwentelingen. Dies is het gemein en aenneemelijkste gevoelen van allen, onder d'Arabieren, dat een en de zelve lichamen zullen verrijzen: maer geene andere, die van nieuws voortgebraght zijn: het welk zy zeggen niet door menschelijke; maer door Goddelijke maght te geschieden: waer meê zy de bewijsredenen der genen, die hun gevoelen tegen-spreken, wederleggen.

* Partes similares.

† Finalis.

Op wat wijze de verrijzenis geschiedt.

Wat belangt de maniere of wijze der verrijzenis, daer over zijn twee gevoelen der Arabieren. Het een stelt, op steun en gezagh der Mahometaensche historien, dat God den tijt van veertigh dagen droppelen regens op d'aerde zal zenden, die 's menschen zaet zeer gelijk zijn: waer uit menschelijke lichamen zullen voortspruiten: niet anders als gras en moeskruiden der aerde. Deze fabel hebben zy misschien uit de Rabbinen gezogen, die deze woorden des *Psalms, en zy zullen bloeien uit de stad, gelijk kruiden der aerde:* en dit van *Jesaias*, cap. 26: vers 19. *dewijl de dau der moeskruiden uw dau is*, op de verrijzenis duiden.

Het ander gevoelen, dat gemein en het aenneemelijkste is, houdt staende, dat *Mahomet*, na d'aerts-engel *Israphaël* eerst op den hoorn zal geblazen hebben, d'eerste van allen zal opstaen, en, hebbende het stof uit zijn hair en baert geklopt, tot *Gabriël*, die by hem zal zijn, zeggen: *O Gabriël! wat is dit voor een dagh?* Tot wien *Gabriël* zal zeggen: *De dagh der verrijzenis: de dagh des oordeels: de dagh van rekenschap te geven: de dagh der wrijving en steking: de dagh van schrik en angst.* Wanneer nu *Israphaël* weêr op zijnen hoorn zal blazen, dan zullen alle de andere dooden opgewekt, en na de plaetse des oordeels gedreven worden: doch de gelovigen te peerde: maer d'ongelovigen te voet. Want zoo men d'overleveringh van *Ali Bentaleb, Mahomets* schoonzoon, gelooven magh, zou God aldus zijnen engelen geboden hebben.

hebben. *Dat mijne engelen, ghy getrouwen, zich waghten te voet na het oordeel te gaen: naerdien zy daer toe niet gewent zijn: want eerstelijk wierden zy in 's moeders lendenen, en toen den tijt van negen maenden in 's moeders lijfmoeder gedragen: maer daer na zijn zy voor den dagh gekomen, en op de handen der vroetvrouwen ontfangen, en toen op d'armen der minnemoeder gedragen. Na zy gespeent waeren, wierden zy in den boesem der ouders opgequeekt, en, groot geworden zijnde, op peerden, kemels en ezels, te lande; maer over zee, te scheep gevoert.*

Het geen *Ali* uit d'oude Arabieren van d'eeuwe der onwetenheit gezogen en ontleent heeft, (gelijk reeds te voore is aengeroert) dat heeft hy met de volgende reden van *Mahomet*, als een orakel tot zijn volk geuit, bevestight. *Vermeenighvuldight offerhanden der dieren: dewijl die ons, op dien wegh na het oordeel, tot verlichting zullen zijn.* Zeker is het, dat *Mahomet* met deze woorden op dat waengeloof der ouden, en slachting der dieren by de graven, geoogt hebbe; dewijl deez veel meer de fabelen der oude Arabieren vermeerdert, als weghgenomen en afgeschaft heeft.

Brugh der verrezenen.

Nu schiet alleenlijk noch overigh, om van den wegh of brugh, dien de verrezenen over moeten gaen, als ook van het algemein oordeel, te spreken. Dit alles verhaelt *Algazel*, de schrijver des boeks der schranderheden, in het hooftstuk van de brugh, zeer naukeurigh in de volgende woorden: *God heeft geschapen, zeidt de profeet*, (versta *Mahomet*) *boven het vuur of afgront der helle, een brugh van zeven bogen, welker ieder een wegh van drie duizent jaren reizens is: te weten, duizent jaren van opgang, duizent van vlakten, en duizent van steilten of neêrgang. Deze brugh is dun'er als een hair, scherper als een zweert, duisterder als de duisterste nacht, en met duizent zeer spitse pieken gewapent. Derhalve wort een mensch, over dezen brugh gaende, op den eersten boge na het geloof gevraeght, en gedwongen daer rekenschap van te geven: op den tweeden wort hy na d'ingezette gebeden gevraeght: op den derden, na de tienden: op den vierden, na de vasten: op den vijfden, na de beêvaert na de heilige plaetsen: op den zesten, na de wettelijke reinigingen: op den zevenden, na d'eere, aen d'ouders bewezen, als ook na d'aelmoessen. Die gevonden wort dit alles voldaen te hebben, treet na de plaetse der gelukzaligheit over: maer die niet, wort in den afgront der helle gestooten. Zommigen worden, als de blixem, voor-by gevoert: anderen, als de wint: anderen, als vogelen: anderen, in den tijt van vier en twintigh uuren: anderen, in een maent, of twee maenden: anderen, in den tijt van een, twee, drie of meer jaren: zulx de laetsten den wegh van deze geheele brugh in den tijt van vijf en twintigh duizent jaren afleggen. Maer zommigen zullen aen den ingang van de brugh staen. Tot wien Gabriël, dien vrede zy, zal zeggen: Waerom gaet ghy niet over? Die zullen dan zeggen: Dewijl wy het vuur vrezen. Tot wien Gabriël zal zeggen: Wanneer u in de werelt een zee voor quam: waer meê quaemt ghy daer over? Daer op zullen zy zeggen: met schepen. Dan zal hy hen de tempelen, in de welke zy hunne gebeden storten, en die nu tot schepen gemaekt zijn, aenbieden: en alzoo zullen zy over de brugh geraken. Daer en boven zal de hooghste God Gabriël bevelen, (naer luidt der heilige historien) dat hy den geen, wiens goede werken de quade daden overtreffen, vrage: Of hy den omgang van geleerde mannen in deze werelt gebruikt heeft, ten einde hy hem door hunne tusschen-spreken verschoone: of hy een geleerden bemint, of met hem aen een zelve tafel gegeten: of in een zelfste vlek gewoont, of zijnen vrient bemint heeft, of ten minste met een geleerden man van eenen name geweest zy. Indien hy nu zoodanigen eenen gevonden heeft, dien zal hy by de hant nemen, en in het paradijs overvoeren.*

Een ding staet hier aen te merken: te weten, dat de Mahometanen deze brugh stoffelijk en na den letterlijken zin verstaen, volgens het besluit der kerkelijke vergadering van *Samarkand*, de welke by alle de jonge Arabische schrijvers nagevolght wort. Deze wegh of brugh wort doorgaens in den *Alkoran* gedaght: maer inzonderheit in de voorrede zelve: waer van d'uitleggers des *Alkorans* wijtloopigh spreken.

Van profeten en profeſye.

Abrah. Ecch. Hiſtor. Arab.

De Arabieren tellen van de ſchepping der werelt af, tot aen *Mahomet*, hondert en vier en twintigh duizent profeten, en willen, dat ieder hunner tot een byzonder volk gezonden en afgevaerdight zy, uitgezeit *Mahomet*, die, naer hun zeggen, aen alle volken gezonden is. Hierom wiert de Jood *Muskakan* te *Bagdad* gedoot: niettegenſtaende hy *Mahomet* voor den opperſten profeet en gezant Gods beleedt: dewijl hy zeide, en ſterk dreef, dat *Mahomet* aen alle volken gezonden was, uitgezeidt aen de Joden.

Sciahin-ſeim. in Hiſtor. Gentium.

Dies zeggen zy, dat *Hud*, dien zy voor een en den zelven met *Heber*, zoon van *Salech*, houden, alleenlijk aen de *Huditen* gezonden zy: *Salech* aen de *Thamuditen*: *Hantala* aen de *Raſſiten*, inwoonders der bergen des lantſchaps *Hadhramuta*: *Abraham* tot de *Chaldeen*: *Loth* tot die van *Sodoma* en *Gomorrha*: *Job*, en na hem *Baſar*, zijn zoon, tot de *Syriers*: *Sciohaib*, die by d'Arabieren voor *Jethro*, *Moſes* ſchoonvader, wort gehouden, tot de *Madianiten*: *Moſes* tot de *Hebreen*: en zoo voorts d'overigen.

Alle d'Arabieren van d'eeuwe der onwetentheit erkenden de profeſye en profeten niet, als daer zijn de *Dahriten*, die zelf den bouwmeeſter van den al logenden, en alles der levendighmakende natuur, gelijk zy ſpreken, toeſchreven: en dienvolgens logenden zy ook de profeſye en profeten.

Maer welke Arabieren van beide eeuwe de profeſye omhelsden en aennamen, die wierden in verſcheide ſekten en gevoelen verdeilt: naerdien zy alle van geen een gevoelen waeren: want eenigen leerden, dat de profeſye niet anders zy, als d'allervolkomenſte volmaektheit der natuure: dies meinden zy, dat niemant die kon bekomen: 't en zy hy alle pogingen in 't werk geſtelt heeft, om het geen, dat in † vermogen is, ter * daet te brengen, en alle getalen van lichaem en ziele heeft.

Benkemuna. lib. 1.

† Potentia.

* Actus.

Anderen gevoelden, dat het geénzins noodigh zy, of iemant een geleerde of ongeleerde jongeling of oude man zy: alleenlijk moſt vroomheit van leven en zeden vereiſcht worden, indien zoodanigh een tot eene profeet, door God, zou verkooren worden.

Dus verre hebben wy eigentlijk van de zeden, gewoonten en godsdienſt der oude Arabieren geſproken: hoewel ook doorgaens het nieuw daer by gevoeght, daer de zake het vereiſchte, en tot verklaring van het oud kon dienen. Vervolgens zullen wy in 't kort het overigh van de zeden, gewoonten, en godsdienſt der later en hedendaeghſche Arabieren en Mahometanen, die *Mahomets* leere volgen, beſchrijven: dan dewijl de beruchte profeet *Mahomet* hier dikwils nootwendigh in het ſpel moet komen, zal het dienſtigh zijn, *Mahomets* geboorte, leven en bedrijf, voor af ten toone te ſtellen.

Geboorte, leven en bedrijf van den beruchten profeet *Mahomet*, en anders *Mohammed* of *Muhammed*.

De naem *Mahomet*, alzoo gemeinelijk by ons in 't Neêrduitſch genoemt, wort eigentlijk, zonder punten of klinkletteren, op Arabiſch aldus geſchreven, *Mhmmd*: welk woort meeſt alle de voornaemſte ſchrijvers, die d'Arabiſche boeken vertaelt hebben, eenparelijk *Muhammed*, of *Mohammed*, overzetten, ſchrijven, ſpelden en uitſpreken: want de eerſte Arabiſche klinkletter *Damma*, in den naem *Mhmmd*, indien die met klinkletteren getekent is, wort by wijle by d'Arabieren, als een klare en zuivere *u*, en by wijle als met een *o* vermengt, uitgeſproken: naerdien deze klinkletter die beide krachten heeft: dies men ook *Moehammed* of *Mouhammed* zou mogen zeggen.

Mohammed, of *Muhammed*, bediet een zeer prijs en lofwaerdigen man: gelijk ook *Achmed*, een andere naem

van *Mahomet*, *prijzelijk* gezeit is: want beide deze Arabische woorden zijn herkomstigh van het Arabisch grontwoort *Hamada*, dat *prijzen* of *loven* gezeit is.

Mahomet Nour genoemt.

Mohammed wort ook by de zijnen *Nour* op Arabisch genoemt, dat *licht* en *verlichter* gezeit is, (want het woort *Nour* heeft die beide betekenissen:) uit oorzake hy hen in hunne duisternissen verlicht heeft: want aldus schrijft hy in het twalefde *Surata* of hoofdstuk des *Alkorans*: *Wanneer u een dubbelzinnigh of twijfelachtigh woort voorkomt, zoo went u tot God, en den profeet:* versta *Mahomet*.

Ook Nabi Allahi, en Nabi Rasoul.

By de Mahometanen zelfs wort hy zelden met zijnen eigen naem van *Mahomet* genoemt: maer veeltijts op Arabisch *Nabi Allahi*: dat is, *profeet Gods*, en *Rasoul Allahi*, dat is, *gezant* of *apostel Gods*: en ook enkelijk, uitstekenheitshalven, *Nabi* en *Rasoul*, dat is, *profeet* en *gezant*. Anders bediet ook *Nabi*, op Arabisch, eenen man, die van d'eene na d'andere plaetse reist: en *Alnabi*, wanneer het Arabisch woortledeken *Al* daer voor gezet wort, eigentlijk eenen, die van *Mekka* na *Medina* reist: waerom *Mahomet* by de zijnen ook alzoo misschien genoemt is: naerdien hy uit *Mekka* na *Medina* reisde, of liever vluchte, uit vreze voor de *Koreisjiten*, ter zake van het invoeren van zijnen nieuwen godsdienst.

Alnadir en Almundir.

Hy wort ook by de zijnen *Alnadir* en *Almundir* genoemt: *Nadir* of *Mundir* is gezeit een *vermaender*, *preker*, *voor-verkundiger*, *gezant*, of *apostel*: maer indien het Arabisch woortledeken *Al* daer voor komt, zoo wort daer door eigentlijk by hen *Mahomet* bediet.

Achmed.

Mahomet wort ook anders in den *Alkoran Achmed* genoemt: welken naem onze Zalighmaker zelf zou voorzeit hebben, als de schrijver des *Alkorans* in de volgende woorden beuzelzinnigh verhaelt: *Jezus, zoon van Maria, heeft gezeit: O kinderen Israëls, ik ben de gezant Gods by u: op dat ik de wet, de welke ghy hebt, waer make, en den gezant,* (of apostel) *die na my komt, verkundige: wiens naem Achmed zal zijn. Achmed* is zoo veel gezeit, als *Muhammed*, volgens de verklaring en uitlegging van *Beidavi*. Zeker ander Mahometaensche schrijver getuight, dat zijn naem in den hemel *Achmed*: op d'aerde *Muhammed*, en in het paradijs *Alvatrazim* is.

Het dient evenwel aengemerkt, dat die beruchte en bekentste naem van allen, te weten, *Mahomet* of *Muhammed*, onder de Mahometanen den voorrang heeft: niet alleenlijk, om dat die aen *Adam*, *Moses*, *Christus*, *Esaias*, en allen anderen profeten, zoo de Mahometanen voorgeven, bekent was; maer ook om dat zy gelooven, dat hem die naem met Gode gemein is: gelijk God zelf tot *Moses* zou gezeit hebben, als zeker Arabische schrijver *Kesseus* in de volgende woorden verhaelt: *O Moses, ik heb geen heerlijker schepsel, als Mahomet, geschapen. Alle de gezanten, die u voorgegaen zijn, hebben in hem geloof t. Hy is d'eerste van alle de gemelde profeten: de laetste van de genen, die begraven zullen worden, en d'eerste der genen, die op te wekken zijn. Hy is de beste der profeten: wiens naem, die van mijnen naem afgeleit en gesmeet is, Muhammed zal zijn.*

Drie andere hebben voor den profeet Mahomet den naem van Mahomet gevoert.

In Vita Poetæ Pharazdaki.

Ebn Chalikan.

Zoo *Ahmed*, zoon van *Jozef*, uit andere schrijvers verhaelt, was *Mahomet*, (d'invoerder der Mahometaensche wet) d'eerste, die den naem van *Mohammed* of *Ahmed* gevoert heeft: doch by aldien men het schrijven van *Ebn Chalikan* geloven magh, is onder d'Arabieren niemant met dien naem voor *Mahomet* genoemt, uitgenomen alleenlijk drie. Dies is d'invoerder der Mahometaensche wet de vierde, en niet d'eerste, die *Mahomet* genoemt is. Deze drie worden gezeit om de volgende reden met dien naem genoemt te zijn: te weten, wanneer *Sofyan*, zoon van *Mojasch*, *Homran*, zoon van *Rabia*, en *Ohaiyah*, zoon van *Aljolah*, een gezantschap by zekeren koning bekleden, die de gedenkschriften der ouden doorlezen had, zoo wierden zy door hem van eenen apostel verwittight en vermaent, dien God hen zou toezenden, met name *Mahomet*. Deze drie dan, die ieder hunne vrouw zwanger t'huis gelaten hadden, deden beloften, indien hen een zoon gebooren wiert, dat zy hem den naem van *Mahomet* geven zouden. En aldus is geschiedt, dat voor den profeet *Mahomet*, die by ouds (gelijk zy voorgeven) met dien naem betekent was, drie andere *Mahometten* by d'Arabieren geweest zijn. Des niettegenstaende

de stellen zy die later, als den profeet *Mahomet*, op steun van het volgend. Te weten, zy geloven, dat, ten aenzien van hem, d'eerste vader der menschen niet eerder *Adam*, als *Abu Mahomet*, dat is, *vader van Mahomet*, genoemt geworden is: als wiens licht, het eerste gedeelte der geschape dingen, en des goddelijken oorsprongs, toen al op zijn voorhooft blonk, even als de Maen, wanneer die in haer volle schijnsel is.

Ahmed Ebn Jozef. Ja men verhaelt, dat *Mahomet* zelf zou gezeit hebben: *Het eerste, dat God geschapen heeft, was mijn licht.* Waerom d'Arabieren, wanneer zy de schepping van den eersten mensch beschrijven, zeggen, *dat d'engelen Mahomet en zijne voortreffelijkheit gekent hebben, eer zy Adam gekent hadden.* Het welk zy ook door deze zijne woorden bevestigen. *Ik was een profeet, wanneer Adam noch tusschen water en slijk was.* Andere noemen *Mahomet* d'eerste profeet in schepping, en laetste in zending. *Mohamed* of *Muhammed* voerde ook den bynaem van *Albukasim*.

Mahomets tytel. De Turken geven aen *Mahomet* dezen hooghdravenden tytel. *Zon des hemels van de waerheit: Heer der gezanten, en der genen, die de heilige Schrift geschreven hebben: Volbrenging der profeten: Overwinnaer en Uitroier der afgoderye en weerspannelingen: Hooghste plaetse van † Kioska des gezantschaps: Volheit der Mane, van de profesye: Keerse van den nacht der grootheit: Verheven plaetse van * Sofa, van vreughde, van vernoeging: Uitnementheit van Mahomet. Dat Gods zege en heil op hem zy. Die d'eere der profesye en vervulling des gezantschaps is: en wiens-halve God de schepselen gemaekt heeft.*

† Kioska is een zeker slagh van een [illegible]

* [illegible]

Ziet pag. [illegible] en 140. D'Arabieren brengen den oorsprong van *Mahomets* geslaght op *Ismael*, *Abrahams* zoon, dien hy by *Hagar* gewan, en weten des zelven geslaghtboom van *Abraham* tot op hem zeer schrandelijk uit te rekenen. Maer evenwel willen eenige Arabieren, in het oprekenen van *Mahomets* geslaghtboom, niet boven *Maad*, *Adnans* zoon, opklimmen: naerdien *Mahomet* zelf dat zou geboden hebben: als *Ahmed Ebn Jozef* uit *Almasud* verhaelt, die schrijft, *dat de profeet zou verboden hebben, in zijn geslachtboom boven Maad op te klimmen, en geboden, wanneer men tot dien gekomen was, stil te staen. En voorwaer op zijn bevel en verbodt behoort men aldaer stil te staen.*

Abulfeda. Wijders, de Mahometanen blijven hierom aldaer stil staen, dewijl de geslaghtboom-reekenaers in de ry der genen, die tusschen *Mahomet* en *Adnan* geweest zijn, over-een komen, zonder tegenspreken van iemant: en ongetwijfelt *Adnan* uit *Ismaëls* nakomelingen geweest zy: maer het getal der genen, die midden tusschen *Adnan* en *Ismaël* geweest zijn, in geschil getrokken wort: naerdien zommigen ontrent veertigh stellen, en anderen slechts zeven: doch die ry is het allerwaerschijnelijkste, de welke *Abulfeda*, in het oprekenen hunner namen, gevolght heeft. Desgelijks schrijft *Abu Abdallagh Al-Hafet*, dat de geslaghtboom van *Mahomet* tot aen *Adnan* zeker is: maer boven dien is'er niet, daer op men veiligh steunen magh.

Anderen rekenen *Mahomets* geslaghtboom van *Abraham* op *Mahomet* vervolgens aldus:

1 *Abraham.*
2 *Ismaël.*
3 *Kedar.*
4 *Selaman.*
5 *Jesgab.*
6 *Hemaisch.*
7 *Jaseh.*
8 *Ader.*
9 *Ad.*
10 *Adnan* of *Ednan.*
11 *Moad* of *Maad.*
12 *Mzar.*
13 *Modar.*
14 *Alias* of *Elias.*
15 *Medriche.*
16 *Chazaine.*
17 *Kouane.*
18 *Nodar.*
19 *Malik.*
20 *Fahir.*
21 *Galib.*
22 *Loway.*
23 *Kaab.*
24 *Morrah.*
25 *Kaleb.*
26 *Kodai.*
27 *Abdo-Menaf.*
28 *Haschim* of *Hasjem.*
29 *Abdol-Mutleb.*
30 *Abdolla* of *Abdalla.*

Deze laetste, *Abdalla*, was de jongste broeder van *Abitalib* en *Abbasan*, die ten wijve *Emina* had: uit de welke eindelijk de profeet *Mahomet* gesproten is.

Mahomets ouders. Gemeinelijk wort ook by d'Arabieren den aertsvader *Abraham* vader van *Mahomet* genoemt. Maer de natuurlijke en eige of rechte vader van *Mahomet* was *Abdalla* voornoemt, dat *knecht Gods* gezeit is. De naem van zijnen grootvader was *Abdulmutaleb*, en die van zijnen over-grootvader *Hasjem*, wiens

Elmac. Histor. Sarac. lib. 1. c. 1.

wiens vader den naem van *Abdumenaf* voerde. Zijn moeder was *Emina* of *Amina* geheten, de welke had tot vader *Waheb*, zoon van *Abdumenas*.

Elmac. Histor. Sarac.

Zoo de meeste Kristen schrijvers getuigen, zou *Mahomet* uit een sleght en gering geslaght gesproten zijn, en arme ouders gehad hebben: tot vader een heiden, en tot moeder een jodin. Welk eerste een louter verdichtsel, en tot verachting der Mahometanen slechts uitgestrooit is.

Wel was *Mahomet* niet rijk van have, noch uit rijke ouders geboren: gelijk ook d'Arabieren zeer geirne in hunnen profeet armoede erkennen: als, onder andere, *Abunazar* getuight. Doch daer en tegen was hy uit genen slechten noch geringen Arabischen stam gesproten; maer uit den stam der *Koretsjiten*, die d'edelste en voornaemste stam der Arabieren was. Desgelijks getuight *Beidavi*, dat *Mahomet* uit het edelste geslaght der Arabieren gesproten was. Van gelijken schrijft *Ibn Chalikan*, dat *Emina*, *Mahomets* moeder, uit de *Koreisjiten* gesproten was.

Comm. in Alcor.

Mahomet wiert in de stad *Mekka*, of in het steenigh dal der stad *Mekka*, gebooren, op eenen Maendagh, des uchtens, op den achtsten dagh van d'eerste Arabische maent *Rabia*, op het acht hondert en een en tachentighste jaer van *Alexander de Grote*, dat is, op het vijf hondert en een en tzeventighste jaer van des Zalighmakers geboorte. *Abulfaraj* brengt *Mahomets* geboorte op het acht hondert twee en negentighste jaer van *Alexander*. Eenige Arabieren stellen tusschen des Zalighmakers en *Mahomets* geboorte, een reex van vijf hondert en tzeventigh jaren.

Elmacin Histor. Saracen. lib. 1. c. 1.

Andere brengen *Mahomets* geboorte op het [a] vijf hondert en tachentighste, en zommigen op het [b] zes hondertste, en eenigen op het [c] zes hondert en twintighste jaer, na des Zalighmakers geboorte. Waer uit blijkt, dat den Kristen schrijvers het jaer van *Mahomets* geboorte niet volkomen bewust is: gelijk ook de Mahometanen zelfs daer in niet over-een komen. Maer het gevoelen van *Elmacin* schijnt wel het aennemelijkste en veilighste onder d'Arabieren te zijn.

a Erpen. Orat. 2. de Ling. Arab. b Chron. Geneb. c Johan. Andr. Confus. Sect. Mahom.

D'Arabische schrijver, *Abu Masar*, traght, onder anderen, te bewijzen, dat *Mahomet* nootwendigh op het einde van den nacht gebooren zy: wanneer de Schale het midden des hemels bezat: maer het teken des Stiers ter middernacht was: naerdien anders hem de profesye en heerschappye niet zou te beurt gevallen zijn.

Ontrent *Mahomets* geboorte zouden vele mirakelen en wonderdaden, zoo eenige Arabische schrijvers wijtlopigh beuzelen, voorgevallen zijn.

Mirakelen en wonderdaden ontrent Mahomets geboorte.

Abunazar telt zeven mirakelen op, die ontrent of in *Mahomets* geboorte zouden geschiedt zijn: 't geen uit zijn verhael, in de volgende woorden, blijkt.

Eerstelijk: de geboorte des gezants, te weten, *Mahomet*, droegh haer zoodanigh toe, dat de moeder van het geen, dat zy in den lijfmoeder droegh, geene moeielijkheit noch quelling gevoelde.

Ten tweede: de moeder had, in hem te baren, geene pijne noch smerte gevoelt.

Ten derde, wanneer zy hem gebaert had, viel *Mahomet* op zijn aengezicht voor over, ten einde hy aen Gode, met zich te buigen, dienstbaerheit bewijzen zou: en had midlerwijle gezeit: *O mijn moeder*. Na hy het hooft weêr had opgeheven, zou hy met eene welsprekende tonge gezeit hebben: *Ik getuige, dat'er geene God is, dan d'eenige God, en ik Gods gezant ben*. Waer door wy leeren, zeidt *Abunazar*, dat de looving van *Mahomet* voortreffelijker zy, dan de looving van *Isa*, (dat is *Jesus*.) Wel heeft *Isa* in zijne tale gelooft; maer niet gebuight, om eere te bewijzen. *Isa* heeft tot zijne moeder; maer de profeet tot den Heere gesproken. *Isa* heeft van hem getuight, dat hy genen vader had: maer *Mahomet* heeft getuight, dat hy in eenen vermaek schiep. En alzoo is *Mahomets* looving deurluchtiger.

Ten vierde: *Mahomet* is besneden gebooren.

Ten vijfde: de duivelen en *Satans* zijn buiten den hemel gehouden: want de duivelen klommen voor *Mahomets* geboorte in den hemel op, en hoorden de geheime redenen der engelen: hoewel in dier wijze, dat zy, met steels-wijze alleenlijk te hooren, eenige dingen vernamen. Wanneer nu de gezant gebooren wiert, zoo wilden de duivelen weêr ten hemel opklimmen; maer zy wierden belet. Dies vergaderden zy by *Ablis*, (dat is de duivel)

en ſpraken: *Tot aen dezen dagh heeft voor ons de toegang tot den hemel opgeſtaen: maer nu wort ons die verboden.* Waer op *Ablis* tot hen zeide: *Loopt rontom de werelt, ten Ooſte en Weſte, en ziet wat nieuws op de vlakte des aertbodems is.* Dies liepen zy rontom de werelt, tot dat zy aen het edel *Mekka* quamen, en zagen aldaer een huis met engelen omringt: waer uit vuur flikkerde, dat tot aen den hemel reikte, en de engelen raekten elkanderen. Zy keerden dan weer tot *Ablis*, en maekten dien des bekent. Toen riep deez luitruchtigh uit: *Dit is een teken, waer door wy vermaent worden, dat de bermhertigheit Gods op 's menſchen kinderen gekomen is: hierom zijn wy belet geworden na den hemel op te ſtijgen.*

C. 72 [illegible] in Alkor. Zoo *Beidawi* uit *Ibn-Abas* heeft aengemerkt, wierden de duivelen, wanneer *Iſa* (dat is *Jeſus*) gebooren was, uit de drie hemelen gehouden: maer ten tijde van *Mahomets* geboorte wierden zy uit alle hemelen gehouden, en de ſterren ſchooten neér.

De geleerden zeggen, (alzoo vervolght weér *Abunazar* zijne reden) wy hebben in de wet gezien, dat God, de grootſte en beſte, den volke van *Moſes Mahomets* komſte bekent gemaekt, en gezeit heeft: wanneer de bewuſte ſterre zal bewoogen en van haere plaetſe verandert zijn, dan zal de tijt van *Mahomets* komſte verſcheenen zijn. Wanneer nu de gezant Gods geboren was, zoo wiert die ſterre bewoogen: waer uit een iegelijk leerde, dat hy nu in de werelt gekomen was. Maer de Joden hebben de ſterre uit wangunſt verborgen. Aldus heeft God den volke van *Iſa* in het Evangeli bekent gemaekt, dat wanneer een zeker verdorde dadelboom bladen en vruchten zou voortgebraght hebben, als dan de tijt van *Mahomets* komſte zou verſtreken zijn. Maer ten dien tijde, in den welken Gods gezant verſcheenen is, heeft die verdorde dadelboom bladen en vruchten gehad: het geen den Kriſtenen niet onbewuſt was. En dit was ook een teken; hoewel zy dat uit wangunſt verborgen hebben. Eindelijk heeft God den volke van *David* in de Pſalmen eenen waterlozen bron aengewezen, die tot een teken van *Mahomets* aenſtaende komſte zou zijn, als daer uit overvloedelijk water zou ſpringen. Wanneer nu overvloedelijk water uit den bron geſprongen was, zoo hebben zy hem door dit teken kunnen kennen. Maer die hebben ook dit door wangunſt verzwegen.

Ten zeſte: *Halima*, de voedſter van den gezant Gods, had in beide borſten geen zogh: maer wanneer zy die den apoſtel Gods in den mont ſtak, zoo vloeide daer zogh uit.

Ten zevende: wanneer Gods gezant geboren was, quam eene ſtem of geluit uit de vier hoeken van de *Kaaba* of tempel van *Mekka*. Uit d'eerſte hoek wiert een ſtem gehoort, die luide: *Zegge: de waerheit komt: geen loogen zal verſchijnen noch wederkeeren.* Uit de tweede hoek quam deze ſtem: *Waerelyk nu is de gezant uit u zelven gekomen: met den welken hy zal machtigh zijn.* Uit de derde hoek quam een ſtem: *Zegge: het licht en openbaer boek is van God tot u gekomen.* Uit de vierde hoek quam een ſtem: *O Profeet! voorwaer wy hebben u gezonden, op dat ghy een getuige, Evangeliſt en vermaender zou zijn.* Dus verre *Abunazar*.

Twee maenden voor *Mahomets* geboorte ſterf *Abdalla*, *Mahomets* vader: en zijn moeder, wanneer hy zes jaren oudt was. De grootvader *Abdulmutaleb* voede hem op, tot aen zijn achtſte jaer: want toen ſterf ook deez, in zijnen ouderdom van hondert en tien jaren, als wanneer d'oom *Abutaleb* hem fraei opvoede. Elmac. Hiſtor. Sarac. lib. 1. c. 1.

Zoo andere ſchrijven, was *Mahomet* by *Halima*, de *Sadiſter*, t'opvoeden gegeven. Op wat wijze de booze geeſten zich toen in *Mahomets* boeſem (wanneer hy t'eener tijd buiten *Mekka* te ſpelen geloopen was) vlijden, is te voore verhaelt. Abrah. Ecch. Hiſtor. Arab. Ziet pag. 140. en 156.

Abunazar beſchrijft *Mahomets* leven, tot aen zijnen trouwdagh, aldus: De gezant Gods was in 't huis van zijnen oom *Abutaleb*, en at en dronk met hem. Maer wanneer *Abutaleb* en zijn moeye *Atecha Mahomets* geſchikte zeden en fraei leven bemerkten, zoo zeiden zy: *Mahomet* is nu volwaſſen en groot geworden. Wy hebben geene goederen genoech, om hem uit te huwelijken: noch wy weten niet op wat wijze wy het beſt met hem zullen aenleggen. Toen zeide *Atecha:* O mijn broeder! *Chadigha* is eene vrome vrouw, elk, die met haer te doen

heeft,

heeft, dien zegent God in zijn leven. Zy heeft besllooten een troep kemels, die lijftocht en koopwaren dragen, na *Syrie* te zenden. Wy zullen haer *Mahomets* dienst, op beding van zeker huurloon, aenbieden, tot dat hy daer door zoo veel by zal gewonnen en opgeleit hebben, als hem tot een bruidtschat van noode is. Deez kemeldrijver stont *Chadigha*, die eene dochter van *Chowaled* was, wonder wel aen, na zy te voore, zoo de Mahometanen onbeschaemdelijk uit zeggen, in den slaep des vermaent was: gelijk *Abunazar* in de volgende woorden verhaelt.

Chadiga in den droom van Mahomet verwittight.

Men zeid *Chadigha* in haeren slaep de Zon van uit den hemel zigh neêr dalen, en in haer huis komen. Maer dat namaels haer glans daer uitgegaen was, en alles zoodanigh vervult had, dat niet een eenigh huis in *Mekka* stont, of het wiert verlicht. *Chadigha*, uit den slaep opgewekt, verhaelde de geschiedenis des gezichts haeren oom *Warka*, zoon van *Nufel*, die een droom-bedieder was. Deez zeide tot haer: In deze laetste dagen zal een profeet komen, die uw man zal zijn. Waer op zy zeide: O oom! van wat stad is deze profeet geboortigh? Hy antwoorde, van *Mekka*. Zy vroegh weêr: Uit welken stam? Uit den stam der *Koreisjiten*, gaf hy ten antwoort. Uit wiens lendenen? vroegh zy weêr. Uit die van *Haschem*, antwoorde hy. Hoe is zijn naem? vroegh zy eindelijk. *Muhammed*, antwoorde hy.

Wanneer midlerwijle *Mahomets* oom en moeye alle deze dingen overdaghten, en 't gerucht daer van ter ooren van *Chadigha* gekomen was, zoo daght *Chadigha* by haer zelve, en zeide: Dit is d'uitlegging mijns gezichts: want mijn oom *Warka* heeft gezeit, dat hy een Arabier zou zijn: maer deez is zoodanigh een: daer en boven een *Mekkaner*, *Koreisjiet*, *Haschem*, met name *Muhammed*. Dies was het eerste werk, dat *Chadigha* deed, hoe zy *Mahomet* zou kunnen bekomen: hoewel niet als een huurling; maer geheel en al, als haer man. Zy wilde evenwel voorzichtelijk te werk gaen, en den naem van man noch voor dien tijt verzwijgen, en hem voor dat mael noch voor knecht huuren. Doch de minnevlam kon evenwel niet geheellijk gedemt worden: maer de miltheit van *Chadigha* braght die aen den dagh: want zy bood *Atecha*, *Mahomets* moeye, voor *Mahomet* vijftigh kroonen aen: daer zy eenen anderen knecht slechts twintigh gaf. Waer op *Atecha* met een vrolijk en bly gelaet naer huis keerde, en haeren man *Abutaleb* het gansch bedrijf verhaelde. Voorts belaste *Atecha Mahomet* te vertrekken, en naer het huis van *Chadigha* te gaen, en neirstelijk uit te voeren, het geen zy hem belaste.

Mahomet verhuurt zich aen Chadigha.

Wanneer *Mahomet* uit het huis van zijnen oom, en aen de deure van *Chadigha* gekomen was, ging hy neffens de zelve zeer bedrukt zitten schreien, dat de tranen over beide zijne wangen biggelden: waer door ook d'engelen, (zoo *Abunazar* daer by voeght) door meêlijden, over hem bewogen wierden, en geschreidt hadden.

Trekt na Syrie.

Wanneer nu eindelijk d'*Emir*, of overste der *Karavaen*, op zijn vertrek, *Mahomet* belaste zijn dagelix kleet uit, en een wollen kleet aen te trekken, en een kemeldrijvers mutsje op het hooft te zetten, en den toght na *Syrie* t'aenvaerden, zoo wiert hy daer over bovenmate bedroeft, en ving de reize al schreiende aen, en dacht, en zeide by zich zelven: *Waer is mijn vader Abdalla? waer mijn moeder Emina? zagen zy nu op, waer dat het hun kinderen toegekomen was. Wee wezen en vreemdelingen! Wat komt my nu over? Zal ik wel ooit weêr in mijn vaderlant komen?*

Het geen *Abunazar* verhaelt, dat *Mahomet* op wegh gebeurt was, is zoo beuzelzinnigh en ongerijmt, dat het verhael den lezer veilight vervelen zou. Ik zal evenwel eenige dingen stuks-wijs uit *Abunazar* hier by voegen. Op den wegh na *Syrie* wiert *Mahomet*, door een witten nevel of wolk, tegen het steken der zonne bedekt, en was, op bevel van *Chadigha*, in blinkend gewaet gekleet. Voorts quam hy met zijne reisgenooten aen een hutje van zekeren kluizenaer, die hen alle ter maeltijt ontfing, ten einde deez des te zekerder zou te weten krijgen, wie de geen was, wiens hooft met een wolk bedekt was. Zy verschenen alle, behalve *Mahomet*, die met het reistuigh buiten gebleven was, en de kemels ga sloegh. Dies vroegh de kluizenaer, wanneer hy zagh, dat de wolke van haere plaetse niet geweken

Zijn wedervaren op wegh.

was, of zy alle daer tegenwoordigh waeren. Waer op zy antwoorden, wy zijn'er alle, uitgezeit *Mahomet*, de huurling, die de kemels hoet en voert. Wanneer dan deez kluizenaer dezen *Mahomet* alleen ontbeerde, trad hy tot hem, vatte hem by de hant, en braght hem in zijne hutte, en hield hem altijt by zich, onder het geduurigh aenschouwen van de wolke. Na eindelijk deez kluizenaer het vaderlant, ouders en naem van *Mahomet* naukeurigh en naerstelijk had opgespeurt en nagevorscht, sloegh daer wonder wel het geluk toe: want de kluizenaer riep luitruchtigh op Arabisch uit: *Daer is geen God, dan God: en Mahomet is de gezant Gods.* Dies wiert hier een kemeldrijver voor den gezant Gods, door den kluizenaer, erkent. Maer op dat de kluizenaer, in eene zake van zulken belang, niet zou dwalen, noch bedrogen worden, zoo zocht hy quansuis van *Mahomet* een teken van zijne profesye. Na *Mahomet* dan zijne schouderen ontbloot had, zoo vond de kluizenaer daer op een profeetisch merkteken, vol van goddelijke betrouwen, hope en beloften, als met een brant-yzer gebrant.

Wanneer de kluizenaer dit gezien had, begon hy niet alleenlijk den nieuwen profeet met de grootste lof te verheffen; maer wilde ook d'eerste aen hem offerhande doen. Derhalve heeft deez kluizenaer, zoo men *Abunazar* geloven magh, *Mahomet* allereerst voor eenen profeet uitgekreten, en hem het eerste gezagh beschaert.

Voortspelling van den monnik Bohira over Mahomet.

Volgens schrijven van *Abulfaraj*, nam de grootvader *Abutaleb Mahomet* (die hem van zijnen vader *Abdal Motallah*, als vooght, om op te voeden, had overgenomen; op zijn negende jaer met zich na *Damaskus*, hooftstad van *Syrie*. Wanneer zy nu in de stad *Bosra* gekomen waeren, ging zeker geleerde monnik uit een klooster, met name *Bohira*, of *Bahira*, tot hen, en trad midden door den drangh der menschen na *Mahomet* toe, greep hem by de hant, en zeide: *Van dit kint is iet groots te verwachten: wiens faem haer door het Ooste en Weste verspreiden zal: want als het aenquam, verscheen het met een wolk beschaduwt.*

Erpen. Orat. de Ling. Arab. p. 4.

Zoo eenigen willen, zou *Mahomet* nooit zijne voet in *Syrie* gezet hebben: daer nochtans niet alleenlijk *Abunazar*, *Abulfaraj*, en meer andere Arabische schrijvers, zulks getuigen en bevestigen: maer ook zeker Arabische schrijver *Ahmed Ben Edris* verklaert, dat *Mahomet* twee-mael na *Syrie* gereist zy.

Dusdanige reizen, op de welke *Mahomet* by de Kristenen bekent wiert, hebben hem grooteliks tot het smeden en voortzetten van zijnen nieuwen godsdienst geholpen en gevordert.

Mahomets wonderdaet in de Synagoge der Joden. Abunazar.

Wanneer op zekeren dagh, zeidt *Abunazar*, de gezant Gods *Mahomet*, *Abubeker*, en d'overste der *Karavaen*, tot het feest der Joden, om het te zien, uitgegaen en in de *Synagoge* getreden waeren, en *Mahomet* de kandelaers, die aen ketenen hongen, aenschouwde, zoo braken alle de ketenen aenstonts aen stukken. De Joden, hier door met schrik en vreze bevangen, vroegen hunne leeraers: *Wat is dit voor een teken?* Zy antwoorden: *Wy hebben in onze wet gevonden, hoe in de laetste tijden een zeker persoon zal komen, wiens naem Muhammed is, en dit teken, als hy op het feest der Joden is, verschijnen zal. Misschien is hy op dezen dagh hier tegenwoordigh.* Wanneer zy dan na hem zochten, zeiden zy, als wy dien zullen vinden, zullen wy hem den hals breken. Maer *Mahomet* pakte zich, op aenraden van *Abubeker*, heimelijk wegh, en vervaerdighde zich weêr, om met zijne reisgenoten na *Mekka*, zijn vaderlant, te trekken: derwaerts hem de engelen overvoerden.

Op wat wijze Mahomet aen Chadigha trouwde.

Gekomen weêr by zijne vrouw *Chadigha*, sprak hy haer aldus aen: *Mijn oom en mijn moeye hebben my tot u gezonden, om mijnen huur-loon t'eischen: want zy willen my aen een wijf verloven.* Na het uitten van deze woorden zweegh hy stil, en wiert bloet-root van schaemte in zijn aengezicht, en buighde zijn hooft. *Chadigha* antwoorde daer op: *O Muhammed! uw loon is al te gering, dien ghy eischt. Doch ik zal u van eene vrouw verzien, de welke d'edelste onder d'Arabieren, de schoonste van gelaet, en rijkste van goederen is, en daer vele Arabische en Barbaersche koningen na gestaen hebben: hoewel die alle tot noch toe by haer afgeslagen zijn. Ik zal mijn uitterste best doen, om u aen haer te trouwen, en 't huwelijk te voltrekken. Maer zy heeft evenwel ook een mark of vlek: want*

haer man is jammerlijk om den hals gekomen. Doch zoo ghy daer niet na vraegt, zy zal uwe aengename dienstmaeght en dienaerresse zijn. Hier op zweegh *Maho-met* stil, en keerde t'huiswaerts en verhaelde aen zijne vrienden, wat hem wedervaren was. Deze vermoeden uit de woorden, die *Chadigha* tot *Mahomet* gesproken had, dat *Chadigha* haer zel-ve meende, en genegen scheen te zijn, om met *Mahomet* in den echt te treden. Dies gingen zy by *Chadigha*, en verzochten haer voor *Mahomet* ten wijve: gelijk zy haer ook daer over niet lang berade; maer aenstonts in het huwelijk met *Mahomet*, die toen vijf en twintigh jaren out was, bewillighde. En aldus begon *Mahomet*, door dit huwelijk met *Chadigha*, op te komen, en vermaert te worden. Dus verre *Abunazar*.

Volgens schrijven van *Abulfaraj*, quam *Mahomet* op zijn vijf en twintighste jaer in dienst van *Chadigha*, en troude haer in zijnen ouderdom van veertigh jaren.

Mahomet, zoo *Abunazar* en *Abulfaraj* schrijven, gewan by *Chadigha* zeven kinderen, drie zoonen, als *Kasem*, *Taber* en *Mother*, die alle in hunne kintsheit storven; en vier dochteren, als *Fatima*, *Zeineb*, *Rakia*, en *Omcholthum*. *Fatima* troude aen *Ali*: *Zeineb* aen *Abalrebiah*, een zoon van *Az*: en *Omcholthum* aen *Ibn Asfar Ottman*, die, na de doot van *Omcholtum*, *Rakia* ten wijve nam.

Elmac.

Na de doot van *Chadigha* (de welke met *Mahomet* vier en twintigh jaren, vijf maenden en acht dagen leefde) trouwde hy, op het tiende jaer van zijn profeetisch beroep, *Aischa*, dochter van *Abubeker*, en *Sewda*, dochter van *Samaa*.

Getal van Mahomets wijven. Abulfar.

Wijders, in het stellen van *Mahomets* echte vrouwen bespeurt men onder de Arabische schrijvers een groot verschil. *Alkodai*, *Ahmed Ebn Jozef*, en andere, die de meeste stellen, voegen hem zeventien vrouwen toe, en gedenken die by name; behalve de byzitten. Zy voegen hem ook een vrouw toe, met name *Zainah*, de welke te voore aen *Zaid*, zoon van *Hareth*, *Mahomets* knecht, en niet zijn heer, zoo eenigen t'onrecht willen, getrout was. En alhoewel *Mahomet* de vrouw van *Zaid* voor zijne eigen wilde hebben, zoo gebruikte hy evenwel die maght niet, die een heer daer te lande tegen zijnen knecht in 't werk zou kunnen leggen: want hy nam de vrouw den man met gewelt niet af: maer hy bewimpelde zijn doen en voornemen met schijn van godsvrucht: want hy verzierde en strooide uit, als dat een gezant uit den hemel gezonden was, die hem niet alleenlijk verwittight had, hoe het Gode behaeghde, dat hy *Zainah* zou trouwen; maer hy was door den engel ook berispt geworden, dewijl hy zich zoo lang van het geen, welk hy wiste, dat God hem geoorloft had, uit zeedigheit en eerbiedigheit voor de menschen, onthouden had. Des niet tegenstaende heeft hy de vlek van dien vuilen daet zoo niet weten uit te wisschen, of is daer over by eenige Mahometaensche schrijvers zelfs berispt geworden. Hy had ook eene *Koptische* vrouw, met name *Maria*, by de welke hy eenen zoon *Abraham* gewan.

Gabr. Sionit.

Mahomet heeft gene kinderen nagelaten, als eene dochter *Fatima*, de welke aen *Ali*, *Talebs* zoon, getrouwt was, en drie maenden na haeren vader overleed.

Naer het schijnt was *Mahomet* boven-mate met liefde tegen zijne dochter *Fatima*, en zijne vrouw *Chadigha*, ingenomen: als blijkt uit zijne volgende woorden, volgens verhael van *Abulfeda*. *Onder de mannen zijn veel volmaekt geweest: maer onder de vrouwen zijn geene volmaekt bevonden, behalve vier: te weten, Asiah, Faroos vrouw; Miria, Amrans dochter; Chadigha, Chowaileds dochter, en Fatima, Mahomets dochter.* Voor zijne doot zijn geene van zijne vrouwen, als twee, gestorven.

Fatima en Chadiga hoogh by Mahomet geacht.

Na *Mahomet* tot den ouderdom van veertigh jaren gekomen was, wiert hy tot het profeeten-ampt beroepen, en met d'inblazing van een goddelijken geest getroffen, volgens eenparigh gevoelen der Arabische schrijvers: te weten, op Maendagh, die de tweede dagh van d'eerste maent *Rabia* was, en op het † negen hondert en twee en twintigste jaer van *Alexander de Groote*. Waerom *Mahomet* zelf in den *Alkoran*, in het hooftstuk *Sona* genoemt, zeidt: *Voorwaer ik heb by u Mekkaners den tijt of ouderdom doorgebraght:* te weten, den tijt van veertigh jaren, zoo *Beidavi*

Mahomets beroep tot het profeeten-ampt. Elmacin Histor. Sarac. lib. 1. c. 1.

† Of 608 na den Kristen stijl.

verklaert. En hier uit heeft ook deze ſtokregel der Arabieren hieren oorſprong genomen: *Een profeet wort niet verwekt, dan na de veertigh jaren.*

Door wat middel Mahomet tot hoogheit en ſtaet gekomen is.

Iemant zou hier met recht mogen vragen, waer door deez nieuwe profeet *Mahomet* zich aenſtonts zulken groot gezagh en aenzien heeft kunnen beſchaeren? Hier op dient eerſtelijk tot antwoort, dat *Mahomet*, naer het gevoelen der meeſte ſchrijvers, een duizent kunſtenaer, en archliſtige veinſert, en ſchalk aller ſchalken was, en zich wonder wel na den aert en tijt der menſchen heeft weten te ſchikken en voegen, en, als een *Vertumnus* of *Proteus*, in alle geſtalten herſcheppen en verwentelen.

Lib. 1. cap. 1.

Zoo d'Arabiſche ſchrijver *Elmacin* getuight, was *Mahomet* boertigh van zeden en aert, en lieffelijk van tong. Hy begiftighde d'armen, eerde de grooten, en ſloegh nooit den gene af, die iet op hem verzocht, en ſtont eenen iegelijk zeer minzaem ter ſprake. Dies hy, door deze kunſtenaryen, en dit ſnoo beleit, daer meê hy zich na een ieders aert wiſt te ſchikken, lichtelijk eerſt een groote meenighte van het dom en onervaren graeu op zijne zijde heeft weten te krijgen, en daer na allengs zijn gezag, met aenhang van grooter perzonaedjen, vermeerderen. Anders kon *Mahomet* lezen noch ſchrijven: gelijk hy zelf in den *Alkoran* tweemael getuight.

Surat. 17.

Mahomet had de vallende ziekte. Zonaras Annal. Tom. 3.

Daer en boven wiert *Mahomet*, zoo de meeſte hiſtori-ſchrijvers eendrachtiger ſtemme getuigen, zeer dikwils met de vallende ziekte aengetaſt en overvallen: welker overval en felheit hy zeer aertigh wiſte te bewimpelen, en tot zijn voordeel te gebruiken: want wanneer hy weder tot bedaren en zich zelven gekomen was, zoo geliet hy zich, en maekte den omſtaenders wijs, dat hy in den hemel opgerukt, en in geſprek met d'engelen, en inzonderheit met den aerts-engel *Gabriël*; ja met God zelf, gekomen, en door hunnen glans beſcheenen was. Voorts maekte hy den luiden wijs, dat hy niet alleenlijk van den aerts-engel *Gabriël*, die hem gemeinelijk, zoo hy voorgaf, verſcheen; maer ook van God zelven zou onderwezen en onderricht, en belaſt zijn zijne nieuwe leere en godsdienſt in de werelt te verſpreiden. Door welk middel hy voornamelijk den aenwas van zijnen naem, en nieuwen godsdienſt heeft weten te vergrooten en voort te zetten. Evenwel gedenkt *Mahomet* nergens in den *Alkoran* dezer ziekte.

Zijn geſprek met God.

Wijders verhalen d'Arabieren onbeſchaemt en ſtout uit, dat *Mahomet* door God zelven aengemoedight, opgewekt en aengeſproken zy: want op deze woorden des *Alkorans*, *En daer zijn uit die profeten, met de welken God zelf geſproken heeft*, voegt *Beidavi* tot verklaring: *Deez is Moſes, of, volgens anderen, Moſes en Mahomet, dien vrede zy. God heeft tot Moſes in dien nacht geſproken, op den welken hy, als in eene verrukking, op den bergh Sinai was. Maer tot Mahomet heeft hy op dien nacht geſproken, op den welken hy d'engelen by ladders, tot aen den hemel gezet, zagh opklimmen: want toen was hy naulix twee booghſcheut van den hemel.* Ja nooit is, zoo men den Arabieren geloven magh, door *Mahomet* iet beſtaen of ondernomen, of God zou den zelven het geopenbaert hebben. Tot een exempel dienen deze woorden uit het vijf en zeſtighſte hooftſtuk des *Alkorans*: *Zou die het niet weten, die geſchapen heeft?* Dat is, volgens d'uitlegging van *Beidavi*, *Zou die het verborgen en openbaer niet weten, die het wezen aen de dingen geeft?* Maer door wat voorval deze woorden aen *Mahomet* overgelevert zijn, verhaelt *Beidavi* voornoemt in de volgende woorden: *Men zeidt, dat de ongelovigen, nopende die dingen, waer van toen onder hen het gerucht liep, geſproken hebben: maer dat God het zelve zijnen gezant bekent gemaekt hebbe. Waer op zy toen gezeit hadden: Houdet uwe woorden verborgen, op dat miſſchien Mahomets God het niet hoore. En hierom heeft God deze hunner zotheit bekent gemaekt.* Dus verre *Beidavi*.

Met den aerts-engel Gabriël.

Wat belangt des aerts-engels *Gabriëls* verſchijningen, en geheime zamen-ſpraken met *Mahomet*, daer zijn de boeken der Arabieren, tot walgens toe, meê opgepropt. Zy verklaren, dat vele dingen *Mahomet*, in het aenvaerden van zulken hooghwichtigen laſt, zouden belet hebben: 't en zy *Gabriël Mahomets* hert, dat met vele zonden bezwaert was, niet gezuivert, en tot het profeeten-ampt bequaem gemaekt,

maekt, en hem alle geheime geopenbaert had. Hier op ſlaen deze woorden des *Alkorans*, uit het tweede hooftſtuk, die luiden: *Zegge hem, die Gabriëls vyant is: Voorwaer, die hem dat in zijne herte, door Gods bevel, geblazen heeft. Bevestigende het geen, dat by hen is. Maer den gelovigen zy een narichting en blijde bootſchap.* De zin van deze woorden is boven-mate duiſter; hoewel *Beidavi* die plaetſe op de Joden duit. Deze beleden eertijts voor *Omar*, dat *Gabriël* op hen gebeten en verbittert was: uit oorzake hy hunne geheimeniſſen aen *Mahomet* openbaerde: gelijk ook *Omar*, wanneer hy des *Mahomet* wilde verwittigen, door *Gabriël* te voore gekomen was: naer luidt des *Alkorans*: *Daer na is Omar weêrom gekeert, en bevond dat Gabriel, door zijne inblazing, hem te voore gekomen was.*

Het twee en tnegentighſte hooftſtuk des *Alkorans* begint met deze woorden: *Hebben wy u uwen borſt niet verwijdert?* *Beidavi* geeft verſcheide verklaringen over deze plaetſe: onder andere deze: *Men zeidt, deze woorden op het geen ſpeelen, dat, nopende Mahomet, gezeit wort: te weten, dat Gabriël tot Gods gezant getreden was, wanneer hy noch een jongeling was, of ten tijde des verbonts, met Gode opgerecht, en zijn hert uitgetrokken, en dat afgewaſſen, en daer na het met geloof en wetenſchap vervult had.* By-na het ganſche zevende hooftſtuk des *Alkorans* handelt van *Gabriëls* verſchijning.

Niemant der profeten, zoo d'Arabieren verhaelen, zou *Gabriël* in zijne eigen geſtalte gezien hebben: behalve *Mahomet*, dien dat twee-mael wedervaren was: een-mael in den hemel, en een-mael op d'aerde.

† In Vita Fatum. By † *Keſſeus* leeſt men, nopende *Gabriel* en *Mahomet*, dezen fabel. Op zekeren dagh, naer men zeidt, zou de profeet tot *Gabriël* gezeidt hebben: O *Gabriël!* ik wenſch u in de gedaente van uwe groote geſtalte te zien. Waer op *Gabriël* gezeit had: O Gods beminde, mijn geſtalte is zeer vervaerelijk: niemant kan die zien: en dienvolgens ook ghy niet: of ghy zou in onmaght ter neêr vallen. *Mahomet* antwoorde weêr: Alhoewel dat alzoo zekerlijk is, zoo wil ik u nochtans in grooter geſtalte zien. Dies antwoorde hem *Gabriël*: O Gods beminde! Waer begeert ghy my te zien? Buiten de ſtad *Mekka*, in het ſteenigh dal, antwoorde *Mahomet*. Toen zeide *Gabriël*: O Gods beminde, dat dal is voor my te klein, en kan my niet bevangen. Laet het dan op den bergh *Arafat* zijn, antwoorde *Mahomet*. Deze plaetſe, zeide *Gabriël*, is bequamer en ruimer. Dies ging *Mahomet* na den bergh *Arafat*: alwaer *Gabriël*, met groot geraes en geluit, zijn lichaem, over den geheelen oort rontom, zoo verre het gezicht toedroegh, uitſtrekte. Wanneer *Mahomet* dit zagh, viel hy ter aerde in onmaght. Maer als *Gabriël* weêr tot zijne voorige geſtalte gekomen was, trat hy tot den profeet, en omhelsde en kuſte dien, en ſprak hem aldus aen: Vreze niet, ô Gods beminde! want ik ben uw broeder *Gabriël*. Toen zeide de profeet: Ghy hebt de waerheit gezeit, ô mijn broeder *Gabriël!* nooit had ik gemeint, dat ooit een ſchepſel Gods met zulken geſtalte begaeft was. *Gabriel* antwoorde: O Gods beminde! wat zou 't dan zijn, indien ghy de geſtalte van den engel *Iſraphael* zagh? van wien *Gabriel*, volgens zijne verklaring, noch in grootte overtroffen wort.

Onder de Mahometanen is een zeer vermaert en gemein gebedt: *het gebedt des pantſers* geheten: het welk *Mahomet* ook van *Gabriel*, zoo d'Arabieren de waerheit zeggen, te ſchenk zou ontfangen hebben. Die dit gebedt leeſt, of by zich draeght, verwerft den zelven loon, als die de *Wet*, *Evangeli*, *Pſalmen*, *Alkoran*, en boeken *Abrahams* leeſt. Gebedt des pantſers.

Wijders, dit gebedt des pantſers wort alzoo genoemt, dewijl *Mahomet*, wanneer hy ten oorlogh zou trekken, een pantſer aenſchoot, dat hy naulix kon dragen. Tot verlichting van dien laſt wiert *Gabriel*, die dikwils zijn broeder wort genoemt, uit den hemel gezonden, en belaſt zulk een zwaer en moeielijke wapenruſting uit te ſchudden, en zich, in plaetſe des pantſers, met een zeker voorgeſchreven vormelier van gebedt te wapenen: het welk namaels met aflaten en voorrechten begiftight is, en den Mahometanen tot een algemein heilzaem geneesmiddel gedient heeft.

Op het vier en veertighſte jaer zijns ouder-

Elmac. Histor. Arab. lib. 1.

ouderdoms openbaerde *Mahomet* zijn beroep: want te voore had hy de menschen slechts heimelijk tot het Mahometsdom genoodight. Maer na het verkundigen des beroep, beval hy de menschen in den eenigen God te gelooven, en hem te dienen en aenbidden. Hy verniettighde den dienst der afgoden-beelden, beval ook de besnijdenis, en leide hen de vasten van de maent *Ramadan* op: voerde vijf gebeden vijf-mael des daeghs in: als ook tienden, beêvaert na den tempel van *Mekka*, en verboodt bloet, gestikt, of verken-vleesch t'eeten. Den genen, die deze dingen niet onderhielden, deed hy den oorlogh aen. Tot hem begaven zich Kristenen, zoo Arabieren, als anderen. Hy gaf hen trou en woort, en schreef hen eenen brief of zinteken van veiligheit. Desgelijx vervoeghden zich Joden, Magen, Heidenen, en andere volken, by hem, die hem den eedt van getrouheit deden, en vrye trou-belofte van hem verworven: met beding van tol en schatting te betalen.

Ziet pag. ...

Hy beval ook zijn volk aen de profeeten, apostelen, en aen alle de boeken, die tot hen gezonden zijn, te geloven: als ook, dat *Kristus*, zoon van *Maria*, Gods Geest, zijn Woort, en Apostel zy. Hy bekende en beleedt ook de *Wet* en *Evangeli* voor waerachtigh.

De *Koreisjiten*, of *Koraisiten*, *Mahomets* stamgenoten, (want uit den stam der *Koreisjiten* was *Mahomet* gesproten) wilden in de hoofdstukken van *Mahomets* ingevoerden Godsdienst niet bewilligen: maer weêrstonden hem zeer sterk, en ontzeiden hem hunne vrientschap en vyantschap aen, en brouwden hem veel quaets. Op het achtste jaer van *Mahomets* beroep schreven de *Koreisjiten* een plakaet of bevel-brief, en hingen dien in den tempel van *Mekka* op: waer by zy verboden, dat de kinderen of zoonen van *Hasjem*, met de kinderen van *Almutaleb* geen verbont zouden oprechten, of zich met hen vermengen. Voorts bleven de *Koreisjiten* by hun opzet en voornemen, namen in maght toe, en wierden moedigh.

Op het tiende jaer trok *Mahomet* na de stad *Taifa*, en noodighde en lokte d'inwoonders tot het Mahometsdom: doch zy wilden hem niet gehoorzamen. Na verblijf van eene maent keerde hy na *Mekka*.

Op het dertiende jaer van *Mahomets* beroep beval hy de zijnen na *Medina* te trekken, om zijne nieuwe leere en godsdienst heimelijk onder het volk bekent te maken: gelijk zy ook alle derwaerts uit *Mekka* trokken: behalve *Abubeker* en *Ali*.

Midlerwijle *Mahomet* geduurigh grooten aenhang kreegh, en zijnen nieuwen godsdienst en leere in de stad *Mekka* traghte voort te planten, om, onder dien dekmantel, heimelijk tot de heerschappye, daer hy het oogh op geworpen had, te geraken, bestonden de *Koreisjiten*, en overheden van *Mekka*, hem ter stad uit te zetten en bannen.

Beraetslaging der Koreisjiten, om Mahomet uit Mekka te bannen.

Beidavi verhaelt het gansch bedrijf in 't kort aldus: Wanneer de *Koreisjiten* te *Mekka*, in zeker huis vergadert waeren, en *Mahomet* daghten te dooden, vervoeghde zich de duivel, in de gedaente van eenen ouden man, ter sluik daer by, en zeide tot hen: Ik heb van verre gehoort, hoe ghy t'zamen gekomen zijt, om over een zake van groot belangh en gewighte te raetslagen: welke beraetslaging ik ook verzoek by te woonen. Waer op *Abultachthar* allereerst aldus aenhief te zeggen. Het is, mijns oordeels, het raetzaemste, *Mahomet*, met boeiens geknevelt, in de gevangkenis te werpen, en alle de gaten toe te stoppen, uitgezeit een, waer door hem spijze en drank toegereikt wort. Maer de vermomde duivel verklaerde een misbehagen in dien raet te scheppen: zeggende, zoo zy zulx deden, dat zy niet zouden kunnen beletten, dat het volk *Mahomet* uit hunne handen niet ontweldighde. Waer op *Hasjem*, zoon van *Amru*, zeide: Derhalve is het beter, hem uit ons gebiedt te jagen: want dan hebben wy van hem geen quaet te vrezen. Doch ook dien raet, zeide de duivel, keur ik niet voor goet: want wanneer hy balling des lants is, zal hy het volk tegen u tot de wapenen ophitsen. *Abughagel*, eindelijk, wilde *Mahomet* met den zwaerde, door eenen jongeling, doen onthalzen: wiens oordeel de duivel voor alle andere voor goet keurde. Dies ried d'aerts-engel *Gabriel Mahomet* te vluchten: gelijk hy ook des volgenden daeghs (want dien nacht braght

hy met *Abubeker* over) zich met de vlucht uit *Mekka* na *Medina* begaf. Dus verre *Beidavi*.

Abunazar, zoon van *Abdorachman*, verhaelt het bedrijf van dezen fabel wijdtlopiger, in de volgende woorden. Te *Mekka* is een huis, *het huis der zamenroepinge* of *by-een-komste* genoemt: in het welk de stedelingen by-een quamen, wanneer zy het een of ander wilden overleggen of in 't werk stellen. In dit zelve huis begaven zich vijf ongelovige Arabieren, toen zy den profeet lagen wilden leggen, als *Othba*, *Schabibah*, *Abughahel*, broeders van *Abulbachir*, en *Aazi*, zoon van *Vail*. *Tholabeus* stelt een getal van twaelef perzonen.

Wanneer deze dan in 't *huis der vergadering* getreden waeren, trad ook de duivel *Ablis* met hen in, in de gedaente van eenen ouden man, met een stok in de hant, tot wien *Abu-Ghagel* zeide: Wy zijn hier vergadert, om over een geheime zake te raetslagen: dies wijk, ô ouden man, van hier. Toen antwoorde *Ablis*: Ik ben d'oude man *Neghid*, die eeuwen gezien heb, en door ervarentheit van zaken kundigh geworden ben. Ik weet met kloeken raet en beleit geheime zaken te verrichten en uit te leggen. Dies staet my den ingang in het *huis der vergadering* toe, indien ghy oordeelt, dat ik u met raet en daet kan bystaen. Wanneer zy hem hadden toegestaen in het huis te komen, raetslaeghden zy over *Mahomets* zaken. *Othba*, de vervloekte, hief eerst aen te spreken, en zeide: *Mahomet* is de doot waerdigh. De doot is hem zekerlijk opgeleit. Hy moet zekerlijk sterven. Verdraegh slechts geduldighlijk, tot ter tijt God zijn oordeel over *Mahomet* zal gestreken hebben: want dan zullen wy van zijne boosheit verlost worden. Hier op antwoorde *Ablis*, de vervloekte: Waer is uwe staetkundige kloekheit? Ghy zijt nergens toe bequaem, als om het vee te hoeden. Zoo ghy waght, tot dat *Mahomet* gestorven is, zijn godsdienst zal na het Ooste en Weste verspreit, en hem een groot krijgsheir toegevoeght worden, dat u zal beoorlogen en bevechten, tot dat het u alle zal verdelght hebben. Toen spraken zy alle eendraghtiger stemme: D'oude man *Neghid* heeft de waerheit gezeit. Daer na begon *Schabibah*, de vervloekte, zijn gevoelen t'uitten, en zeide: Het dunkt my raetzaem, *Mahomet* in den kerker te smijten, en alle de deuren des kerkers toe te sluiten, en hem daer zoo lang te laten blijven, tot dat hy van honger en dorst gestorven zy. Doch *Ablis* zeide: De zoonen van *Haschem* zullen t'zamen vergaderen, en hem aenstonts onzen handen ontweldigen, en in vryheit zijns weeghs laten gaen: en aldus zal tusschen u en zijne vyanden een groote vyantschap ontstaen. Zy keurden weêr dit gevoelen van den ouden man *Neghid* voor goet. Waer op *Aazi*, zoon van *Vail*, zeide: Laet ons *Mahomet* geknevelt op eenen kemel zetten, en in de woestijne vervoeren, op dat hy aldaer omkome. Maer *Ablis* verving weêr, en sprak: Deez raet is ook niet behoorelijk noch wel. *Mahomet* is schoon van stal, fraei van gedaente, welsprekend, en weet zich wonder wel by te doen. Zoo iemant by geval hem ontmoet, en tot een bewoonbaer lant zal gebraght hebben, die zal hem geloof geven, zoo hy slechts eenmael hem zal hooren spreken. En aldus zal hy eene groote meenighte van menschen op zijne zijde krijgen: waer meê hy weêrom zal komen, en ons den oorlogh aendoen. Wederom riepen zy alle met luider stemme: D'oude man *Neghid* heeft de waerheit gezeit. Eindelijk zeide *Abughagel*, de vervloekte: Ik oordeel het allerveilighste te zijn, dat twee jongelingen, uit ieder stam, tot *Mahomet* des nachts uitgaen, en op hem aenvallen en hem doorsteken, ten einde niemant kan weten, wie hem zal gedoot hebben. By aldien nu *Mahomets* vrienden zijn doot zullen willen wreken, of de schade vergoet hebben, zoo zullen wy uit d'een en andere stam gelt en goet vergaderen, en hen dat geven, en door dit middel van zijne boosheit verlost worden. Toen zeide *Ablis*, de vervloekte: Ghy hebt het werk recht getroffen. Voorwaer uw raet is de beste en gevoeghelijkste, en uwe staetkundige kloekheit de beste. Dies bewillighden zy alle in *Mahomets* doot, en traden uit 't *huis der vergadering*. Maer *Gabriel*, dien vrede zy, daelde uit den hemel neêrwaerts, en braght *Mahomet* het veirs, dat men in het achtste hooftstuk des *Alkorans* leest, en aldus luit: *Wanneer d'ongelovigen u wilden bedriegen,*

Mahomet vlucht uit Mekka.

gen, hoe zy u zouden knevelen, dooden of verjagen. Voorts zeide *Gabriel* tot *Mahomet* : *D'allerhooghste God belast u, dat ghy uit Mekka treet, en na Medina gaet.* Dus verre *Abunazar*. Aenstonts daer na vluchte *Mahomet* uit *Mekka* na *Medina*, in zijn ouderdom van 54 jaren : 't welk geschiede op den 15. dagh van Hooimaent, des jaers 622, na den Kristen stijl.

Mahomet komt in Medina.

Wijders, *Mahomet* trad in *Medina* op den middagh, des Maendaghs, of des Donderdaghs, volgens anderen, die den twaelfden van d'eerste maent *Rabia* was. Hy nam zijn verblijf by *Chalid Abijab*, zoon van *Zeid*, ter tijt zijn tempel en huis volbouwt was : in het welk hy daer na vernuisde.

Mahomets vluchtgenoten. Elmac. Histor. Sarac. lib. 1. c. 1.

In het vluchten uit *Mekka* na *Medina*, had *Mahomet*, tot metgezellen, by zich, *Abubeker*, de rechtveirdige, *Amar*, zoon van *Kamra*, en knecht van *Abubeker* : welker overste *Abdalla*, zoon van *Artakat*, was : maer *Ali*, zijn schoonzoon, bleef noch drie dagen, met verlof van *Mahomet*, in *Mekka*, om zijne zaken te verrichten : doch hy vervoeghde zich daer na by hem. Alle deze vluchtelingen worden by d'Arabieren, met een byzonderen naem, op Arabisch, *Almohagirins* genoemt, dat is, *vluchtelingen*, ter zake van den godsdienst. *Mahomet* zelf spreekt van hen in het zestiende hooftstuk des *Alkorans* aldus : *Die om Gods zake gevlucht zijn, na zy onrecht geleden hadden.* Volgens de verklaring van *Beidavi*, waeren deze vluchtelingen de gezant Gods en zijn gezelschap : welker zommigen, na zy door de *Koreisjiten* onderdrukt waeren, eerst na *Ethiopie*, daer na na *Medina* vluchten : maer anderen vluchten regel-recht na *Medina*. Of die genen worden in dit hooftstuk verstaen, die, na *Mahomets* vlucht, in de kerker geworpen, en op verscheiderleie wijze gepijnight zijn : als *Balal*, *Zohaib*, *Chabbab*, *Ammar*, *Abes*, *Abuhandel*, en *Sohail*. Dit vluchten van *Mahomets* navolgers, na twee oorden, wort ook op andere plaetsen in den *Alkoran* gedaght. In het tiende hooftstuk des *Alkorans* vint men slechts een eenigen metgezel, *Abubeker*, in *Mahomets* vlucht gedaght : want het luit, met d'uitlegging van *Beidavi*, aldus : *Wanneer d'Ongelovigen hem verjaeght hadden, en hy slechts een eenigen metgezel by zich genomen had, en zy t'zamen in eene spelonke waeren, zoo zeide Mahomet tot zijnen metgezel Abubeker : Wilt niet treuren : want God is met ons, tot onzen bystant en hulpe.*

Den voorval van dit veirs des *Alkorans* verklaert *Beidavi*, in de volgende woorden : *Men verhaelt, dat d'Ongelovigen boven op de spelonke geklommen waeren, in de welke Mahomet verborgen was. Wanneer Abubeker zich des gezants ontfermde, zeide Mahomet tot hem : Wat dunkt u van ons twee, dien de derde toegevoeght is. En ziet God heeft de Koreisjiten met blintheit voor het hol geslagen : zulx zy gins en weêr rontom de spelonke doolden, en Mahomet niet gezien hebben. Men zeit ook, dat God, wanneer zy in de spelonke getreden waeren, twee duiven verwekt zou hebben, de welke aen het onderste gedeelte der spelonke eyeren leiden : als ook een spinne, de welke, met het spinnen van haere webbe, den mont der spelonke bedekte.*

Zoo anderen verhaelen, waeren *Mahomets* vervolgers door d'assche, in de lucht verspreit, belet geworden hem te vervolgen en t'achterhalen.

Deez vlught van *Mahomet* wort op Arabisch *Higra* of *Hegira*, en *Hesjira* genoemt, dat eigentlijk bediet *verhuizing* of *scheiding*, of *vlucht van magen en vrienden, ter zake van godsdienst* : gelijk *Mahomet*, te dier oorzake, uit zijn vaderlant *Mekka* na *Medina* vluchte. Sedert hebben d'Arabieren, en alle Mahometanen, die vlucht van *Mahomet* tot hunnen tijt-stijl gemaekt, en hunne jaer-rekening daer na genomen. Hegira, of vlucht van Mahomet.

Mahomet heeft daer na verscheide oorlogen, in het oprechten zijner leere, tegen zijne tegenstrevers gevoert. Mahomets oorlogen.

Mahomet gaf, op het eerste jaer van *Hegira*, of vlucht van *Mekka* na *Medina*, zijnen oom *Hamza* eene witte vane, (de welke d'eerste was, die hy aen iemant gegeven had) en zond met hem dertigh Mahometanen : hoewel *Hamza* niet veel uitrechte.

Op het tweede jaer van *Hegira* (dat des jaers zes hondert en drie en twintigh, den vijfden van Hooimaent, begon) geviel het eerste en grootste gevecht van *Badra* voor : te weten, op Vrydagh, den zeventienden der maent *Ramadan* : in het welk eenigen van de strijtbaerste veltöversten der *Koreisjiten* Gevecht van Badra.

quamen

quamen te ſneuvelen. Want *Mahomet* was verwittight, dat *Abuſefian*, zoon van *Harith*, met vele laſten gelts der *Koreisjiten* na *Syrie* reisde, daer op *Mahomet* uittrok, om die te roven. Doch *Abuſefian* begaf zich met zijn volk na *Mekka*. De Mahometanen waeren drie hondert en negentien man ſterk: maer d'Ongelovigen (alzoo worden by *Elmacin*, en andere Arabiſche ſchrijvers, de genen genoemt, die *Mahomets* leere niet omhelzen) tuſſchen de negen hondert en duizent. De Mahometanen bevochten de zege, met verlies alleenlijk van zeventien man, en velden tzeventigh Ongelovigen ter neêr, en namen zoo vele gevangen. Op dat jaer zijn vele meer andere gevechten voorgevallen.

Op het derde jaer van *Hegira* belegerde *Mahomet* de Joden op hunne kaſteelen, den tijt van vijftien dagen, die zich aen hem, op zijn goetdunken, overgaven, en vervoert wierden. Voorts plonderden de Mahometanen hunne goederen.

Ten zelven jare ontſtont ook een gevecht, op *Sabbathdagh*, in het midden der maent *Sjewal*: in het welk de bergh *Ohod*, by de ſtad *Medina*, ingenomen wiert. Het getal der Ongelovigen beſtont in drie duizent voetknechten, en twee hondert ruiters, drie duizent kemels, en vijftien vrouwen, onder beleit van den veltoverſte *Abuſefian*, zoon van *Harith*. De Mahometanen beliepen ten getale van duizent. In het eerſt hadden de Mahometanen d'overhant: maer daer na d'Ongelovigen, die zeventigh Mahometanen ter neêr velden: waer onder ook *Hamza*, zoon van *Abdulmutalib*, was. Dees dagh was voor de Mahometanen ongelukkigh, op den welken ook zelf *Mahomet* het gevecht bywoonde. *Ochas*, zoon van *Abumogid*, trof *Mahomet* met een ſchicht, en brak zijne rechter voor-tant uit, en wonde zijn onderſte lippe. Ook queſte *Abdalla*, zoon van *Sjebal*, zijn voorhooft. Daer en boven wiert zijn bovenſte kaek of koone gequetſt, met uitvallen van zijne twee voorſte tanden. Twee en twintigh Ongelovigen quamen te ſneuvelen.

Gevecht van Nadir.

Op het vierde jaer van *Hegira* geſchiede het gevecht der zoonen van *Nadir*, die Joden waeren. Zy verlieten hunne veſtingen, en beſloten uit hun lant te trekken, en na *Chaibar* te reizen. Eenigen hunner evenwel weken na *Syrie*. Maer *Mundir*, zoon van *Omar*, vervolghde hen tot aen de put van *Muavias*, met zeventigh *Mediners*, en doode hen alle; behalve *Kaab*, zoon van *Zeid*, die het ontquam. In dit jaer geſchiede ook het laetſte gevecht van *Badra*.

Gevecht der gracht of beſchanzing.

Op het vijfde jaer droegh zich het gevecht van *Chanadeka*, dat is, der *Gracht* of *beſchanzing*, aldus toe. Vele volken van verſcheiden landaert waeren by een vergadert: te weten, *Koreisjiten*, en de kinderen van *Koraid*, *Nadir*, *Gaffan*, en *Selim*, onder beleit der veltoverſten *Habib*, zoon van *Ahtab*, *Salam*, zoon van *Abulhakik*, en andere Joden. *Jozef*, zoon van *Harit*, was met tien duizent man gekomen, en geboot over de *Koreisjiten* en hun gevolgh. *Atibas*, zoon van *Haſan*, beneffens anderen, geboot over de *Gafaniten*. *Selman*, een Pers, beval eene gracht te graven: waer na dit gevecht ook alzoo genoemt wiert. De Ongelovigen belegerden de Mahometanen daer in over de twintigh dagen. Daer na heeft *Naim*, zoon van *Maſada*, de *Gatfaniter*, die het Mahometsdom omhelſt had, met groote neirſtigheit te weegh gebraght, dat die volken voornoemt afſtant deden van onderlingen byſtant te bewijzen, en hy vernietighde tuſſchen hen en de Joden het verbont van vrientſchap. Toen begaven zy zich op de vlucht. Zes Mahometanen, en drie Ongelovigen bleven verſlagen.

Oorlogh tegen den ſtam Koraid.

In dit jaer is ook oorlogh tegen den ſtam of kinderen van *Koraid* gevoert: tegen wien *Mahomet* optrok, en hield hen vijf en twintigh dagen belegert. Wanneer hunne ellende d'overhant had genomen, gaven zy zich ter genade van *Saad*, zoon van *Maad*, over, die zwak door een wonde geworden was, de welke hy in *het gevecht der Gracht* ontfangen had. Deez ried alle de mannen te dooden; maer de kinderen en vrouwen tot ſlaven te maken. Dies wierden tuſſchen de zes en zeven hondert mannen onthalſt, (onder welken ook *Habib*, zoon van *Ahtab* was) en in de grachten, die op de merkt van *Medina* gemaekt waeren, geleit. Voorts verdeilden de Mahometanen de vrouwen, kinderen en goederen, onder malkanderen.

Eindelijk quam *Saad*, zoon van *Maad*, aen zijne wonde, de welke van dagh tot dagh verergerde, t'overlijden.

Gevecht van Mahomet in Siffin.

Op het zelfe jaer van *Hegira* vielen vele gevechten en oorlogen voor: onder andere een gevecht tegen de zoonen van *Mustalak*, dien *Mahomet* in *Siffin*, of *Safina*, tegen trok, (*Siffin* is een plaetse neffens den Wester oever van d'*Eufrates* gelegen, tegen over de stad *Raka*) en hen in de vlucht sloegh en doode: voerende de vrouwen en kinderen gevangkelijk wegh. Onder de vrouwen was eene, met name *Gjuweira*, dochter van *Harith*, de welke *Mahomet* ten wijve nam. In plaetse van de bruitschat, dien *Mahomet* geven most, stelde hy haer magen in vryheit.

Hadiatisch gevecht.

In dit jaer geschiede ook het *Hadiatisch* gevecht, alzoo na de plaetse *Haditta* genoemt, gelegen na-by *Mekka*, op den wegh, waer langs men na *Gjudda*, de haven van *Mekka*, gaet.

Stilstant van wapenen tusschen Mahomet en de Koreisjiten.

Daer na wiert tusschen *Mahomet* en de *Koreisjiten* een vrede of stilstant van wapenen, voor tien iaren, getroffen. Alle de genen, die zich onder het verbont en verdragh van *Mahomet* wilden begeven, moghten daer in treden: want eenen iegelijk was geoorloft, en stont vry, de partye van *Mahomet*, of die van de *Koreisjiten*, te kiezen. Desgelijx, die de zijde der *Koreisjiten* wilden houden, moghten zich daer toe begeven: hoewel met dien bedinge, dat zoo een der *Koreisjiten* zonder verlof van zijnen overste tot *Mahomet* overliep, die zou tot hem weêrom gezonden moeten worden. Maer by aldien een van de Mahometanen tot den *Koreisjiten*, zonder verlof van *Mahomet*, overliep, die zou niet weêrom gezonden worden. By aldien *Mahomet* met zijne krijgsknechten in dat jaer weêrom quam, en by hen ingong, om aldaer drie dagen te verblijven, zou niemant andere, als lichte wapenen, in de schede mogen dragen. Dit verdragh van wapen-stilstant wiert door *Sahl*, zoon van *Omar*, d'*Amireër*, getroffen, en door *Ali*, zoon van *Abutalib*, in geschrift gestelt.

Mahomet tot Arabische keizer verkoren.

In het zelfste jaer is *Mahomet*, door gunste der gemeente, tot *Chalif*, of Arabische keizer, onder eenen boom erkent en gehult, na hy by-na gansch *Arabie* onder zijn gebiedt gebraght had. Deez boom is daer na door eenen watervloet, naer men zeidt, uitgeroit en verdelght.

Mahomet doet zich eenen preekstoel maken.

Op het zevende jaer deed *Mahomet* zich een *Membar* of *Member*, dat is, een preek, spreek, of reden-stoel maken: waer van hy tot den volke sprak. Men zeit zijne vrouw tot hem zou gezeit hebben: *Ik heb eenen zoon, die een timmerman is, zal ik dien belasten een preekstoel voor u te maken?* Waer op *Mahomet* ja geantwoort had. Dies maekte de zoon hem een preekstoel van wilt of wit *Tamarisbomenhout*, die uit twee treden of trappen, en uit eenen zetel bestont. Eer deez preekstoel gemaekt was, deed *Mahomet* zijne rede of spreke in een *Metsjid* of tempel, leunende op een houten leunsel of dadelbomen stam. Deez preekstoel bleef aldus in wezen tot aen de regering van *Muavias*, zoon van *Abusofian*, die zes trappen of treden daer aen deed maken. *Otsman*, zoon van *Asfan*, de vierde Arabische *Chalif* of keizer, was d'eerste, die dezen preekstoel met *Kabathijon*, dat is fijn Egyptisch linnen, heeft doen bekleden.

Chaibar door Mahomet veroverr. Elmac. Abulf. Histor. Dynast.

In het zelve jaer, in de maent *Muharram*, trok *Mahomet* met zijn krijghsheir op, om *Chaibar*, een stad der Joden, te bestormen en veroveren. *Ali*, zoon van *Abitalib*, en *Mahomets* schoonzoon, zou, naer men verhaelt, in het bestormen, een braven daet uitgerecht hebben; want hy had de deuren der poorten van *Chaibar*, de welke uit hare plaetse gerukt waeren tot een schilt gebruikt, en aldus met haer gevochten.

Voorts veroverde *Mahomet* vele vestingen, en maekte zich meester van de rijkdommen, die daer in verborgen waeren. Hy belegerde ook twee kasteelen, *Watiha* en *Salima*, met een knellend belegh: zulx de belegerden by-na ten einde van aedem gekomen waeren, en zich aen hem wilden overgeven, by aldien hy hen in 't leven en in hun lant wilde laten blijven: waer voor zy hem beloofden de helft van hunne dadelen jaerlix te geven. Dit stont *Mahomet* hen toe; hoewel op bespreek van hen uit te jagen of te vervoeren, wanneer hem des geviel. Wanneer d'inwoonders der stad *Badra* dit hoorden, wilden zy op een zelve wijze met *Ma-*

homet

homet verdragen: daer in hy hen te wille was. De Joden zijn ook onder dit verdragh en verbont gebleven, tot eenige jaren, onder de regering van *Omar*, zoon van *Alchittab*: die, na verstaen te hebben, wat *Mahomet* in zijne ziekte gezeit had: *Laten geene twee godsdienften in Arabie t'zamen komen*, hen daer uit jaeghde.

In den zelven jare bood zeker Jodin, met name *Zeinaba*, dochter van *Alharit*, *Mahomet* een vergiftigh schaep aen. Wanneer hy daer van geproeft had, zou hy gezeit hebben: *Deze beete geeft te kennen, dat het schaep vergiftight is.*

Mekka door Mahomet verovert.

Op het achtste jaer van *Hegira*, den een en twintighsten der maent *Ramadan*, veroverde *Mahomet* de stad *Mekka*: uit oorzake de *Koreisjiten*, d'inwoonders van *Mekka*, het verbont van wapenstilstant gebroken hadden. Ziet pag. 10. *Mahomet* trok tegen hen met tien duizent Mahometanen op, en quam tot aen *Marwuttahrana*. Zijn oom *Abbas*, zoon van *Abdulmutalib*, braght *Abusofian*, zoon van *Harith*, tot *Mahomet*, die ook in hem geloofde, en een Mahometaen wiert. Voorts deed *Mahomet* uitroepen: *Die in het huis van Abusofian zal treden, zal veiligh zijn: die zijne deure zal toe houden, zal veiligh zijn: en die in den tempel zal treden, zal veiligh zijn.* Voorts trad hy in *Mekka* zonder slagh of stoot: en al het volk geloofde in hem: uitgezeit eenige weinigen, die hy, met het plengen van hun bloet, doode.

Honainisch gevecht.

In dit zelfde jaer, na de verovering van *Mekka*, geschiede ook een gevecht in het vermaert dal *Honaina*, dat, na dit dal, het *Honainisch gevecht* genoemt wiert. Want wanneer de *Hawaziniers* het overgaen van *Mekka* verstaen hadden, zoo begaven zy zich tot *Melik*, zoon van *Auf*, by wien zich de *Tsakifisten*, of stam *Tsakifi*, met hunne vrouwen en goederen vervoeghden. Maer *Mahomet* trok tegen hen op met twaelf duizent mannen. Beide krijgsheiren ontmoeten elkanderen in het dal van *Honaina*. Eerst stont de zege aen de † ongelovigen: hoewel de Mahometanen daer na op hen d'overhant bevochten, die hen op de vlucht dreven, en alle hunne goederen roofden: de welke in zes duizent koebeesten, vier en twintigh duizent geiten, en veertigh duizent schapen, en vier duizent onçen zilvers, bestonden. In dit gevecht quamen tnegentigh mannen van den stam *Tsakifi*, en slechts vier Mahometanen te sneuvelen. Alle de gevangene vrouwen en buit wierden na *Giarana* gebraght. Toen trok *Mahomet* na de stad *Thaïf* ter belegering: maer hy brak daer na van het belegh op, en quam te *Gjarana*: Ziet pag. 29. alwaer de gevange vrouwen der *Hawaziniers* waeren. Deze zonden gezanten aen *Mahomet*, met verzoek van hen uit gunste hunne vrouwen weêrom te geven en over te leveren: zeggende, dat zy hunne moeyen en nichten waeren. Dies gaf *Mahomet* hen keure van vrouwen en kinderen of van goederen te hebben. Maer zy kozen de vrouwen en kinderen, die *Mahomet* hen ook overleverde. Doch de goederen verdeilde hy onder de Mahometanen.

† Te weten, die Mahomets wet niet wilden omhelsen.

Ten zelven jare quam *Melik*, zoon van *Auf*, by *Mahomet* te *Gjarana*, en geloofde in hem: waerom hy hem ook zijne goederen herstelde.

Tabuk door Mahomet verovert.

In het negende jaer van *Hegira*, en op het zes hondert en dertighste jaer na den Kristen stijl, trok *Mahomet* op, om *Tabuk* of *Tebuk*, een lantschap der Grieken, te veroveren, dat hy, zonder slagh te leveren, innam. Wanneer hy ontrent tien dagen aldaer stil gelegen had, trok hy, in de maent *Regjeb*, na de stad *Medina*. Dit was *Mahomets* laetste oorlogh, in het welk *Otsman*, zoon van *Asfan*, duizent dukaten onder het krijgsvolk uitdeilde. *Mahomet* maekte vrede met den vorst van *Dauma*, en met den prins van *Eila*, met beding van schatting aen hem te betalen.

Op het tiende jaer quamen vele Arabieren tot *Mahomet*: en de menschen omhelsden het Mahometsdom: en zijn woort wiert bevestight.

Hoedanigh Mahomet tot de Kristenen genegen was.

Naer het schijnt was *Mahomet* tot de Kristenen niet ongenegen; maer met een gunstigh herte ingenomen: want men leest, zoo d'Arabische schrijver † *Elmacin* verhaelt, in de boeken der Kristenen, dat *Mahomet* den Kristenen toegedaen, en zachtmoedigh tegen hen was. En wanneer een groot getal van Kristenen op zekeren tijt by hem gekomen was, om veiligheit te verzoeken, zoo leide hy hen slechts schatting op, bewees hen weldaet, en schreef hen eenen brief van veiligheit, zeggende tot

† Lib. 1. cap. 1.

Elmacin Histor. Sarac. lib. 1. c. 1. *Omar: Verkundige hen, dat wy hunne zielen, als onze zielen houden: en hunne goederen, gelyk onze goederen, en hun toevallen, als onze toevallen.*

Wanneer een van de grooten onder de Kristenen tot hem gekomen was, zoo stont *Mahomet* op, en bewees hem eere. Als eenigen hem daer over aenspraken, gaf hy ten antwoort: ***Wanneer een voornaem perzoon van eenigh volk tot u gekomen is, zoo eere hem. Deez nu is een voornaem perzoon onder zijn volk.*** Hy zeide ook, *doet den Koptisten van Egypten goet: want zy zyn met u in geslaght en maeghschap verknocht.* Desgelijx zeide *Mahomet: die eenen Kristen onderdrukt, zal my ten dage des oordeels tot eenen tegenpartky hebben. En die eenen Kristen beledight, beledight my.* Dus verre *Elmacin.*

Hier op slaen ook de volgende woorden des *Alkorans*, uit het derde *Surata*, of hooftstuk, die aldus luiden: ***Onder het volk des boeks zijn'er, indien ghy hen een talent betrouwt, zy geven u dien wederom. Ook zijn'er, indien ghy hen een goude kroone betrouwt, zy geven die niet weêrom, 't en zy ghy geduurigh hen aenmaent.*** Door *het volk des boeks* wil *Beidavi* (d'uitlegger des *Alkorans*) de Joden verstaen hebben: te weten, op de eerste plaetse *Abdalla*, zoon van *Selam*, den welken zeker *Koreisjiter* twee en twintigh hondert stukken gouts te bewaren gegeven had, die hy hem weêrom gaf. Op de laetste plaetse verstaet hy *Finhas*, zoon van *Azura*, dien zeker *Koreisjiter* een goude kroone te bewaren gegeven had; de welke hy daer na verzaekte. Deez *Beidavi* evenwel wil dit algemeenlijk, volgens eenigen, verstaen hebben: het eerste, nopende de Kristenen: en het laetste, nopende de Joden: als blijkt uit zijne volgende woorden: ***Men zeidt, dat door de genen, dien veel toevertrouwt is, de Kristenen verstaen worden: want by hen is meerder trou te vinden: maer door de genen, die ook in het weinigh bedriegers zijn, de Joden: want dezen is hunne gewoonte te bedriegen.***

Tot geen klein bewijs van *Mahomets* genegentheit en liefde tot de Kristenen, dient zeker *Testament*, of uitterstewille, of verbontschrift, het welk hy met de Kristenen zou gemaekt, en door zeventien getuigen doen ondertekenen hebben, en uit het Arabisch in het Neêrduitsch aldus luit.

Testament en verbont tusschen *Mohammed*, Gods gezant, en tusschen het *Nazareensch* volk gemaekt.

„ *Mohammed*, de gezant Gods, heeft „ dit geschreven, om alle menschen „ te leeren, en hen het pant Gods in waer- „ heit te verkundigen, ten einde de zake „ des Kristen godsdiensts, door God zel- „ ven bestegt, in alle d'Ooster en Wester „ deelen des aertrijks, by inboorlingen en „ by vreemdelingen, by verre en na-ge- „ buuren, en by bekenden en onbeken- „ den, zou vast blijven.

„ Ik laet allen dezen volken het tegen- „ woordigh geschrift, tot een onkreuk- „ baer en onschendbaer verbont, besleght „ geschil, en wet, na: waer door de „ rechtvaerdigheit verklaert, en een zeer „ nauwe en strenge onderhouding dier „ dingen geboden wort.

„ Wat belijder dan des Mahometaen- „ schen geloofs deze dingen verwaerloost „ te volbrengen, en het verbont, daer in „ begrepen, geschonden, en dat, als een ongelovige, gebroken, en het geen, " dat ik daer in gebiedt, overtreden " heeft, die schent het verbont Gods, " verwerpt het verdragh, en veracht het " testament; 't zy hy een koning, of een " ander der gelovigen en † *Moslimannen* is. "

† Of Musliminen, anders Mahometanen.

Wat my belangt, ik zal volherden " by het verleent verdragh en verbont, " dat de Kristenen van my en van al het " Mahometaensch volk verzocht heb- " ben: te weten, dat ik met hen het ver- " bont Gods, en het verbont en testament " der profeten, apostelen, uitverkoor- " nen, en zijne getrouwe heiligen, en za- " lige voorgangers en navolgers zou " maken. "

Ik beloof hen by dit mijn verbont en " verdragh, dat God aen zijnen gezon- " den profeet, of aen zijnen engel, die de " naeste aen de waerheit is, gegeven heeft, " met gehoorzaemheit tegen God, en on- "
der-

„ derhouding in zijne wet en verbont, „ hunnen rechter in hunne lantſchappen, „ door mijne ruiterye en voetvolk, door „ mijne hulpers en getrouwe navolgers, te „ zullen beſchermen, en hen over-al te- „ gen het gewelt der vyanden te behoe- „ den, het zy die verre wegh of na-by „ zijn: en zoo wel in vrede, als oorlogh. „ Daer en boven beloof ik hunne kerken, „ tempels, gebeden-huiſen, kloosters, „ en bevaertplaetſen, in veilige hoede te „ nemen; waer die zouden mogen zijn, „ of gevonden worden: 't zy op bergh of „ in dal, of in hol of in huis, of op het „ vlakke zant. Desgelijx beloof ik hunnen „ godsdienſt en goederen, waer die zou- „ den mogen zijn, en in welken oort die „ zouden mogen leggen, 't zy op het lant „ of in de zee, in 't Ooſte of in 't Weſte, „ te zullen beſchermen: gelijk ik my zel- „ ven, mijnen ſcepter, en de gelovigen en „ *Moſlimannen* mijns volks beſcherm.

„ Ik zal hen nemen onder mijne be- „ ſcherming, tegen alle belediging, quel- „ laedje, ſchade, nadeel en ſmerte.

„ Ik beloof alle vyanden, die op my „ en hem gebeten zijn, door my zelven, „ en door hunne aenhangers en gunſte- „ naers, en door mijn volk, te zullen fel- „ lijk beoorlogen. Want naerdien ik over „ hen gebiede, zoo moet ik hen ook van „ allen onheil en tegenſpoet beſchermen „ en verdedigen: of dat hen geen onheil „ treft, of het heeft eerſt de mijnen ge- „ troffen, die tot het bekrachtigen van dit „ werk zullen arbeiden.

„ Ik beloof ook de ſchaden en nadee- „ len, de welke de bontgenoten uit de „ leeningen en ſchattingen dragen, hen te „ zullen afnemen: zulx zy niet meer zul- „ len betalen, dan hen wel gevalt. Hier „ over zal hen geen overlaſt noch onge- „ mak aengedaen worden.

„ Geen biſſchop zal uit zijn bisdom, „ noch Kriſten uit zijn Kriſten geloof, „ noch monnik uit zijnen dienſt, noch „ geeſtelijke uit zijn klooſter geſtooten „ worden. Geene gebouwen zullen ook „ van de gebouwen hunner kerken mo- „ gen geſticht, noch die in eeniger wijze „ tot het bouwen der tempels, of huizen „ der *Moſlimannen*, gebruikt worden. „ Want die zulx gedaen zal hebben, „ ſchent het verbont Gods, wederſtreeft „ den gezant Gods, en bedrieght het ver- „ dragh Gods.

„ Den monniken en biſſchoppen zal niet opgeleit worden; noch niemant der „ genen, die niet verplicht zijn ſchatting „ te geven: 't en waere zy zelfs daer in „ bewillighden. „

De ſchatting, de welke van rijke „ koopluiden, en van peerlduikers, en „ van de genen, die edele geſteenten, „ gout en zilver uitgraven, als ook van „ rijke en machtige Kriſtenen, gevordert „ wort, zy niet boven de twaelf kronen „ alle jaers: indien zy inwoonders van die „ plaetſe zijn; en daer in hun verblijf „ hebben: want reizers, en de genen, die „ het lant niet bewoonen, en uit een on- „ zeker vaderlant zijn, die hebben gene „ tol noch ſchatting te betalen: 't en ware „ zy erfenis of goederen des lants bezaten. „

Maer de geen, die gehouden is wet- „ telijk aen den keizer gelt te geven, zal „ zoo veel als d'andere betalen, en niet „ meer: en hem zal boven zijn maght en „ middelen niet afgeëiſcht worden. „

Van gelijken werde de geen, die „ voor zijn lant, gebouwen, en inkomſte „ van zijne vruchten moet geven, niet „ boven-mate belaſt, noch met zwaer- „ der ſchattingen bezwaert, als andere „ *Tributariſen* van den zelven ſlagh. „

De bontgenoten zullen niet gedwon- „ gen worden, om met het volk der *Mo- „ ſlimannen* uit te gaen, en tegen hen ten „ ſtrijt te trekken, of 's vyants krijgs- „ troepen te vervolgen: want het be- „ taemt den bontgenoten niet ten ſtrijt te „ trekken: dewijl het verbont met hen „ hierom opgerecht is: ten einde zy geen- „ zins zouden geplaeght worden: maer „ de *Moſlimannen* zullen hen veel meer „ beſchermen en in bewaernis nemen. „

Dat zy derhalve niet gepreſt worden, „ om met de *Moſlimannen* ten oorlogh „ tegen hunne vyanden te trekken, noch „ met ruitery en wapenen onderſtant te „ doen: 't en waere zy dat vrywillighlijk „ wilden doen, en daer toe drift hadden. „ Die dit vrywillighlijk doet, dien werde „ dat erkent en vergolden. „

Niemant der *Moſlimannen* beledige „ eenen van de Kriſtenen godsdienſt, „ noch ſtrijde tegen hen, dan met wel- „ doen. Maer hy ſtrekke de vleugelen „ zijner bermhertigheit over hen uit, en „ weere van hen ſchade en onheil, op „ wat plaetſe hy hen zou mogen aen- „ treffen. „

By aldien een Kriſten eenen misdaet „ of quaet quam te bedrijven, de *Moſli- „*

mannen

„ *mannen* zijn gehouden hem te helpen, „ en te bedwingen, en voor zijnen misdaet in te staen, en de zake van zijn ongeval te bevredigen. Hem zullen moeten middelen verschaft worden, om zich te lossen: want hy zal niet moeten verlaten noch hulpeloos gelaten worden; dewijl ik uit kracht van Gods verbont aldus met hen verdragen ben: te weten, dat de *Moslimannen* en Kristenen op een zelve wijze zouden gehandelt worden: en het geen den eenen, dat den ander ook zou overkomen.

„ Ghy lieden zijt gehouden, volgens het verbont, alle onheilen van hen af te weeren, en alle plighten van goetdadigheit hen te bewijzen: in dier maniere, dat de *Moslimannen* met hen, zoo wel in voor als tegenspoet, deelgenoten zullen zijn. Daer en boven hebben de *Moslimannen* zich te hoeden, dat zy geen gewelt in zaken, die het huwelijk raken, gebruiken: te weten, dat zy den Kristenen niet lastigh vallen, noch door gewelt d'ouders van de dochter dwingen, om haer in den echt met eenen *Mosliman* te vereenigen.

„ Ik zegge, dat men hen geen moeielijkheit zal aendoen, indien zy den bruidegom of bruidt afslaen: want dat moet geheel en al vrywilligh zijn, en aen hunner vrye wille en welgevallen hangen.

„ By aldien gebeurt, dat een Kristen vrouw in het huis van een *Mosliman* komt, men zal gehouden zijn haer vryheit in haeren godsdienst toe te staen: te weten, op dat zy haeren oversten magh gehoorzamen, en de leerstukken van haer geloof zonder eenigh belet leeren. Dies zal men haer niet quellen met drijgen van verstoting, noch ook om haer geloof te verlaten. Indien iemant dat zal gedaen hebben, en haer over die dingen lastigh gevallen zijn, die heeft het verdragh Gods verworpen, en tegen het verbont des gezant Gods gemuit, en is een logenaer geworden.

„ Desgelijks, wanneer de Kristenen kerken of kloosters, of iet anders, dat hunnen dienst aengaet, zullen herbouwen, en de miltdadigheit of hulpe en gunste der *Moslimannen* tot zoodanige herbouwing van noode hebben, zoo moeten zy hen geven, en na hunne vermogen en krachten te hulpe komen; niet met voornemen van te hereischen, als een schult; maer om niet, ter gunste van hun geloof, en om het verbont van den gezant Gods te volbrengen. Dies laten zy, te geschenk, en om niet geven, uit inzichte van het verbont, met het welk zy aen het verbont Gods, en aen het verbont van den gezant Gods, verplicht zijn.

Zy zullen niemant hunner mogen plagen, wanneer hy onder de *Moslimannen* is, noch hem met haet vervolgen, of dwingen brieven te brengen, of den wegh te wijzen, of ongeloont slaefschen arbeidt te laten doen. Want die zoodanige tierannyen tegen iemant zal gepleeght hebben, zal een onderdrukker, en een tegenstrever des gezants Gods, en een weêrspanneling zijns gebodts zijn.

Deze zijn de verbonden, tusschen *Muhammed*, de gezant Gods, en tusschen de Kristenen, beslooten. Maer de voorwaerden, de welken ik den Kristenen op hun geloof en gewisse belast t'onderhouden, zijn de volgende.

Zy zullen nergens een krijgsknecht, die een tegenparthy der *Moslimannen* is, heimelijk of opentlijk aenhouden, of in hunne huizen beschermen.

Zy zullen de vyanden der *Moslimannen* niet ter herbergh ontfangen, of lijden in hunne landen of kerken te verblijven.

Zy zullen, tegen de *Moslimannen*, aen 's vyants leger geene wapenen, peerden, noch mannen verschaffen, of panden aenveirden, en met verbonden en geschriften verbonden worden. Maer zy zullen zich op eene plaetse begeven, en zich zelfs beschermen, en tot bescherming van hun leven en godsdienst vechten.

Zy zullen nergens eenen *Mosliman*, of zijn vee, drie dagen voetsel mogen weigeren: ja zy zullen hen verandering van spijze moeten geven, de welke die zullen nuttigen.

Daer en boven zullen zy alle bekommernis en ongeval van de *Moslimannen* traghten te weeren: want by aldien een *Mosliman* in hunne huizen of woonplaetsen gedwongen zal worden te schuilen, zoo zullen zy hem minnelijk beschermen, en uit d'ellende, in de welke hy geplaeght leit, redden: te weten, met hem te verheelen, en geenzins den vyant t'openbaren: en aldus voldoen zy hun schuldigen plicht. „

Die

„ Die een van deze voorwaerden ge-
„ schonden heeft, en anders gedaen zal
„ hebben, die zal van d'onbelastheden,
„ die in dit testament van God en zijnen
„ gezant begrepen zijn, berooft worden,
„ en niet verdienen de voorrechten te ge-
„ nieten, die ter gunste van de bisschop-
„ pen en monniken der Kristenen ver-
„ leent, en den onderhouders des *Alko-*
„ *rans* geboden zijn.

„ Weshalve getuigh ik mijn volk by
„ God en zijnen profeet, dat zy dit trou-
„ lijk onderhouden en volbrengen, aen
„ welken oort zy ook zijn. En de gezant
„ Gods zal hen daer voor belooning ge-
„ ven: welker geduurige onderhoudin-
„ ge hy tot aen den uitterften dagh des
„ oordeels, en ondergang des werelts,
„ ernstelijk belast.

„ De getuigen dezer voorwaerden, de
„ welke *Mohammed*, Gods gezant, met
„ de Kristenen gemaekt, en hen t'onder-
„ houden opgeleit heeft, waren de vol-
„ gende.

„ *Abu Bakri Assadik.*
„ *Othman Ben-Affan.*
„ *Moavia Ben-Abi Sofian.*
„ *Abu Adrin.*
„ *Abdalla Ben-Masud.*
„ *Hamza Ben-Abdi-Lmottaleb.*
„ *Zaido Ben-Thabet.*
„ *Harfus Ben-Zaid.*
„ *Saad Ben-Moad.*
„ *Asamet Ben-Zaid.*
„ *Ab Dalla Ben-Omar-Alas.*
„ *Hasan Ben-Thabet.*
„ *Iben Alabbas.*
„ *Saad Ben-Abade.*
„ *Sahal Ben-Baida.*
„ *Abu Aliah.*
„ *Hasschem Ben-Assia.*
„ *Kaab Ben-Malk.*
„ *Thabet Ben-Kais.*
„ *Othman Ben-Matun.*
„ *Aben Rabiah.*
„ *Giafar Ben-Abidaleb.*
„ *Talla Ben-Ab-Dalla.*
„ *Zaida Ben-Arkam.*
„ *David Ben-Giobair.*
„ *Abu Ahrifa Ben-Osair.*
„ *Omar Ben-Jamin.*
„ *Kaab Ben-Kaab.*

„ De schrijver (of *Sekretaris*) was
„ *Moavia*, zoon van *Abi Sofian*, een
„ krijgsknecht des gezants Gods. Ge-
„ daen op Maendagh van de laetste vier-
de maent, op het vierde jaer van *Hegi-* “
ra, in *Medina*. God beloone hen, die “
dit geschrift hebben getuight. Lof zy “
God, de Heer der schepselen. “

Hugo de Groot gedenkt ook dezes verbonts; doch gelooft, dat het door de Kristenen ongetwijfelt besteken en verziert is: ten einde zy, onder dekmantel en schijn van zoo grooten naem, de Mahometanen des te billijker en heuscher zouden vinden.

Doch men zou ook hier uit mogen vermoeden, dat dit testament of verbont valsch en door de Kristenen verdicht is; dewijl *Mahomet* het met het vierde jaer, na den tijt-stijl van *Hegira*, dat is, van *Mahomets* vlucht uit *Mekka*, doen tekenen heeft: daer nochtans *Omar*, de derde Arabische keizer na *Mahomet*, eerst na *Mahomets* doot dien zelven tijt-stijl *Hegira*, onder d'Arabieren, ter gedachtenis van *Mahomets* vlucht uit *Mekka*, ingevoert heeft.

Ten aenzien evenwel van *Mahomets* gunste en genegentheit tot de Kristenen, (als uit het boven verhael van *Elmacin* gebleken is) zou men mogen vertrouwen, dat het oprecht en onvervalscht is.

D'Arabieren en alle Mahometanen noemen de Kristenen *Nazarenen:* 't zy dewijl zy den *Messias* geholpen hebben: (want *Nazara* bediet op Arabisch *helpen*) of dewijl zy met hem in de stad *Nazara* of *Nazareth* geweest zijn. Desgelijx wort ook het Kristendom, na de stad *Nazareth*, *Al Nazareith*, dat is, *Nazaretsdom*, geheten. Anders worden de Kristenen ook by *Mahomet*, in het derde hooftstuk des *Alkorans*, op Arabisch *Aslon Alkitâb*, dat is, *volk des boeks*, genoemt: hoewel in het zelfste hooftstuk zoo wel Kristenen, als Joden, door die woorden van *Aslon Alkitâb* verstaen worden, volgens de verklaring van *Beidavi:* te weten, de volken van beide boeken: namelijk van de Wet en van het Evangelie.

Kristenen, hoe by d'Arabieren genoemt.

Ziet pag. 35.

De Kristenen worden ook by d'Arabieren *Almosrikawons* genoemt; hoewel zy dien naem ook aen de Joden en Heidenen geven. D'Arabieren en Mahometanen verstaen door het woort *Almosrikawons*, vergezelschappers of gezel-makers, of gezel-toevoegers, of eigentlijk de genen, die Gode een gezel of makker toevoegen, en vele Goden dienen,

dienen, of verkeerdelijk God dienen, en meinen daer meé de Kristenen en Joden: want de Mahometanen geloven alleenlijk in den eenigen God, en sluiten den Zoon en Heiligen Geest uit.

Waerom de Joden en Kristenen alzoo genoemt worden, blijkt uit het negende hooftstuk of *Surata* des *Alkorans*: alwaer men leest. *De Joden zeggen: Ozair is de zoon Gods. De Kristenen zeggen ook: Messias is de zoon Gods.* Dezen gezel-makers ontzeit *Mahomet* in het zelfste hooftstuk zijne tusschenspräke by Gode: want Gode eenen gezel toe te voegen wort by hem voor eene onvergeeffelijke zonde gehouden. Hier over leest men in het vierde hooftstuk des *Alkorans*: *God vergeeft den geen niet, die hem eenen gezel toevoeght: maer buiten dien toeval vergeeft hy dien hy wil: want de geen, die Gode iet tot gezel toevoeght, dwaelt een afgrijzelijke dwaling.* Hier op slaen ook deze woorden, die men in het boek *Suna* of *Mahomets* Overleveringen leest: *Tot den Joden zal ten dage der opstending gezeidt worden, wien hebt ghy gedient? Zy zullen antwoorden: Ozair, Gods zoon. Dan zal hen gezeit worden, ghy lieght: want God heeft genen gezel noch zoon. Maer wat is het geen, dat ghy begeert? Dan zullen zy zeggen: Wy begeeren, dat ghy ons drank geeft. Waer op hy zal antwoorden: Neme dan drank. En zy zullen over hals over hooft in de helle storten. Daer na zal ook tot den Kristenen gezeit worden: Wien hebt ghy gedient? Zy zullen antwoorden: Messias, Gods zoon. Dan zal tot hen gezeit worden: Ghy lieght, God heeft geenen gezel, noch zoon. Wat is het geen, dat ghy begeert? Zy zullen antwoorden: Wy begeeren, dat ghy ons drank geeft: en hen zal gezeit worden: Drinke dan. En zy zullen in de helle storten.*

Mahomet op de Joden verbittert.

Mahomet was op de Joden bovenmate gebeten en verbittert, en tegen hen met gramschap en onverzoenelijken haet ingenomen: want hun schelmstukken, die zy sedert vele eeuwen bedreven hadden, verwijt hy hen kortelijk in het derde hooftstuk des *Alkorans* aldus: *En die tekenen Gods logenen, en de profeten onrechtveirdelijk dooden, en de genen dooden, die rechtveirdigheit, nopende de menschen, gebieden, dien verkundige pijnelijke smerte.*

Mahomet verwijt hen de zelve wreetheit tegen de profeten in het tweede hooftstuk des *Alkorans*: waerom hy niet alleenlijk schrijft, dat zy in dit en het toekomend leven ten exempel gegeven zijn; maer hy gedenkt hen nauliks oit, als met slaking van eene openbare vervloeking op hen.

In het eerste hooftstuk des *Alkorans* worden de genen, die God vertoornt hebben, gedaght: door de welke de Joden, uit eene byzondere reden, verstaen worden, volgens de verklaring van *Beidavi*, en andere uitleggers des *Alkorans*: met byvoegen, dat de Joden, door hunne hertnekkigheit en vermetenheit, en om het dooden der profeten, en schenden der heilige boeken, Gods gramschap zich op den hals gehaelt hebben.

Doch die dingen scheenen *Mahomet* misschien weinigh te raken, 't en zy hy, door dit middel, en onder dien dekmantel, de Kristenen des te lichter in het net zou krijgen. Maer *Mahomet* was ook uit andere oorzaken met haet tegen de Joden ingenomen: dewijl de Joden zich tegen zijne nieuwe leere kanten, en die zochten t'onderdrukken. Hier door zijn de Joden by *Mahomet* en zijne navolgers in den grootsten haet geraekt: waer door, onder het Mahometsdom, de Kristenen altijt zachter en genadiger, als de Joden, gehandelt zijn. Gelijk dan God in het oud Verbont *Nebukadnezars*, *Ammoniten*, *Moabiten*, en *Filistijnen*, alzoo heeft hy ook in het nieuw verbont de *Saraçenen* of Mahometanen tegen hen opgewekt: hoewel *Mahomet* niet des Zalighmakers; maer zijn eige zake heeft zoeken te wreken, dewijl zy hem, onder deksel en schijn van hunnen toekomenden *Messias*, verworpen hebben.

Hotting Histor. Orient. lib. 2. cap. 2.

Hierom duiden eenigen deze woorden, (uit het negen en dertighste hooftstuk des *Alkorans*) *die de tekenen Gods zonder maght bestrijden*, op de Joden: als *Beidavi* in de volgende woorden verklaert. Te weten, wanneer de Joden zeiden: *Ghy zijt onze Heer niet; maer de Messias, Davids zoon, die maght op d'aerde en zee heeft, en stroomen na zich sleept.*

In het zelfste hooftstuk beschuldight *Mahomet* de Joden met hoovaerdye

en

en trotsheit: en zeit, dat zy niet, als hovaerdye, in hunnen boezem besloten houden: want zy hadden, gelijk *Beidavi* deze woorden verklaert, het oogh op het herkrijgen der heerschappye geworpen: en stoften, dat by hen alleen de profetye en heerschappye was. Hierom heeft *Mahomet* daer na opentlijk tegen de Joden geoorloght: gelijk reeds te voore verhaelt is. Ziet pag. 227.

Men heeft verscheide stukken in den *Alkoran*, die op de Joden geduit worden, en *Mahomet* gelaet uit den hemel ontfangen te hebben, ter zake van den eenen of anderen voorval tusschen hen en hem: als het veirs uit het derde hooftstuk, welk luidt: *Voorwaer, God heeft hunne reden gehoort, die zeggen: Gewisselijk, God is arm, en wy zyn ryk. Wy zullen het zekerlyk schrijven, dat zy gezeit hebben, en dewijl zy de profeten onrechtveerdelijk gedoot hebben: en wy zullen zeggen: Proeve de straffe des brants.*

Beidavi beschrijft den voorval van dezen text aldus: *Mahomet, naer men zeidt, heeft met Abubeker aen de Joden, zoonen van Kainkaah, geschreven, om hen te nodigen tot het Mahometsdom, en rechtmatigh gebeden te doen, tienden te betalen, en Gode een fraeien woeker te geven. Toen zeide Phinhas, zoon van Azuras: Gewisselijk, God is arm; dewijl hy woeker eischt. Waer op Abubeker hem een oorslagh toedreef, en zeide: Was het niet om het onderling verbont, ik zou u het hooft afslaen. Hy klaeghde dit den gezant Gods: hoewel zoodanigh, dat hy uit schaemte belet wiert, en niet derfde herhalen, het geen hy gezeit had. En by dien voorval is dit veirs des Alkorans uit den hemel neêrwaerts gevallen.*

In het zelfste hooftstuk, een weinigh lager, leest men aldus: *Maer dewijl God het verbont dier genen aengenomen heeft, den welken het boek gegeven is, op dat ghy het den menschen verklaren zoudet, en niet verborgen houden. Doch zy hebben het achter den bank gesmeten, en dingen van kleine waerde daer voor gekocht. Maer wee hen, dat zy gekocht hebben.*

Beidavi. Ook is dit veirs des *Alkorans*, ter zake van de Joden, gegeven, volgens schrijven van *Beidavi*: dewijl *Mahomet* de Joden om het een of ander uit de wet had gevraeght: wiens tegendeel zy hem aenwezen. Desgelijks worden deze woorden, uit het derde hooftstuk, op de Joden geduit. *Eenigen uit den volke des boeks trachten u te verleiden: maer zy verleiden niemant, als zich zelfs: het geen zy evenwel niet meinen.* Wie deze waeren, verklaert *Beidavi* in de volgende woorden: *Dit veirs wierdt tegen de Joden gezonden, wanneer zy Chadigha, (Mahomets vrouw) Ommara, en Moada, tot het Jodendom verzochten.*

Ook leest men in het vijfde hooftstuk des *Alkorans*, hoe *Mahomet*, wanneer de voornaemsten der Joden de beslechting eens geschils op hem verzocht hadden, hen niet wilde begunstigen. Waer op *Beidavi* de volgende woorden tot verklaring voeght. *Men verhaelt, dat de priesters der Joden gezeit hebben: Treet met ons tot Mahomet. Misschien zullen wy hem bewegen, ten aenzien van zijnen godsdienst. Dies zeiden zy: O Mahomet! voorwaer ghy weet, dat wy priesters der Joden zijn, en lichtelijk alle de andere Joden, wanneer wy u zullen volgen, u zullen doen toevallen. Nu is tusschen ons, en ons volk, een geschil ontstaen: wiens beslechting en uitsprake wy u opdragen. Beslecht het ten voordeele van ons tegen hen, wy zullen in u gelooven, en u waerachtigen. Maer wanneer de gezant Gods daer toe niet wilde verstaen, zoo wiert dit stuk des Alkorans neêrwaerts gezonden: waer door hy vermaent wiert, hoe hy zich te dragen had.*

De Mahometanen noemen eenen Jood doorgaens *Hud* of *Jahud*: en het omhelzen des Joodschen godsdienst, *Hauada* en *Tahawada*: het welk zoo veel gezeit is, als berouw hebben: te weten, zy worden alzoo genoemt, volgens verklaring van *Beidavi*: dewijl zy van den dienst des kalfs berou gehad hebben. Zy worden ook in den *Alkoran*, op Arabisch, *Aslon Alkitab* geheten, dat is, *volken des boeks*: naerdien hen de boeken, die de wet en profeten begrijpen, gegeven zijn: of dewijl zy letteren geleert hadden, en boeken konden lezen: daer d'Arabieren, inzonderheit die van *Mekka*, ongeletterde luiden en weet-nieten waeren. Zy noemen hen ook *Almosrikawas*, dat is, *gezel-makers*: hoewel ook die beide laetste namen den Kristenen gegeven worden, gelijk te voore gezeit is. Joden, hoe by de Mahometanen genoemt.

Op het tiende jaer van *Hegira*, of

 des

Mahomets laetste beêvaert. Abulfar. Jannab. Abulfed.

des jaers zes hondert een en dertigh na den Kristen stijl, ving *Mahomet* de beêvaert van *vaer-wel-zegging* na *Mekka* aen: de welke alzoo genoemt wiert; dewijl hy na die niet meer ter beêvaert na *Mekka* gereist is. Hy trad op den tienden dagh der maent *Dulhaggia* in *Mekka*, en trok te rugh na *Medina*, wanneer hy het volk geleert en in den godsdienst onderwezen had.

Mahomet wort krank. Abulfaraj.

In dit jaer kreegh *Mahomet* eene kleine koortse, en wiert krank: de welke van tijt tot tijt zoo heevigh toenam, dat hy den zommigen van de zijnen, en inzonderheit *Omar*, daer door scheen tot razernye gebraght te zijn. Wanneer des profeeten krankheit, aen de welke hy gestorven is, toenam, zoo zeide hy: *Geve my ink en papier, op dat ik u een boek schrijve, ten einde ghy na mijne doot niet dwaelt. Toen zeide Omar: Voorwaer de pijne heeft den gezant Gods overweldight. Wy hebben genoech aen het boek Gods*, (te weten, d'*Alkoran.*) *Wanneer dan onder hen over deze zake vele woorden vielen: en d'een tot den ander zeide: Breng hem pen en papier: maer d'anderen met Omar van een zelfste gevoelen waeren: te weten, dat hy niet wiste door pijne wat hy zeide, zoo zeide de profeet: Wijket van my: want het is niet betamelijk, dat ghy voor mijn aengezicht krakeelt. Waer op Ebn Abas zeide: Een groot quaet, gewisselijk het allergrootste quaet: het welk ook d'oorzake was, dat Gods gezant ons dat boek niet geschreven heeft.*

Alschareftan.

Sterft.

Eindelijk overleed *Mahomet* in zijnen ouderdom van drie of vijf en zestigh jaren, op Maendagh, den zeven of acht en twintighsten der maent *Sefer*: of, zoo *Elmacin* en anderen schrijven, op den twaelefden der eerste maent *Rabia*. Volgens welk gevoelen *Mahomets* sterfdagh op zijnen geboorte-dagh geviel, naer het schrijven van *Abulfeda*. Daer en tegen getuigen *Elmacin* en andere, dat de zeven en twintighste dagh van de maent *Sefer* niet de dagh was, op den welken *Mahomet* sterf; maer op den welken hy eerst begon ziek te worden, na hy van de *Mekkaner* beêvaert weêrom gekomen was, en te *Medina* zijn verblijf genomen had. Te weten, hy stierf, na verloop van tien maen-jaren, en tzeventigh dagen: dat zijn negen zonne-jaren, elf maenden, min eenen dagh, of elf maenden, en twee en twintigh dagen, na den tijtstijl *Hegira*, of vlucht uit *Mekka* na *Medina*.

Krakeel over Mahomets doot.

De tijding van zijne doot wiert niet by alle op een zelve wijze aengenomen. Men vond'er zommigen, die het qualijk opnamen, dat men zeide, dat hy zou hebben kunnen sterven. Ook quam het met het geen, dat hy van zijn ampt beleden had, niet over-een.

Men hoorde, zoo *Abulfeda* schrijft, *de gemeente luitruchtigh roepen: Hoe zou hy sterven, die zelf voor ons eenen getuige en vertrooster by God verstrekt. Gewisselijk, het is niet alzoo. Hy is niet gestorven; maer opgenomen: gelijk Jesus opgenomen is. Dies riepen zy voor de deure. Begrave hem niet: want de gezant Gods is niet gestorven.*

Ook getuigen *Alschareftan* en *Aljannab*, dat *Omar*, de derde Arabische keizer, na *Mahomet*, luitruchtigh begonnen had te roepen: *Mahomet is niet gestorven, gelijk de schijnheiligen zeggen. Hy is in den hemel opgenomen: gelijk Isa* (dat is *Jesus*) *opgenomen is. Hy is wech gegaen: gelijk Moses, Amrans zoon, wechgegaen is: die veertigh dagen van zijn volk wech was. Daer na is hy weêr tot de zijnen gekeert. Ja hy dreighde den genen, die zeiden, dat hy gestorven was, handen en voeten af te kappen.* Eindelijk wiert het krakeel en geschil, door tijdigh vermaen van *Abubeker*, beslegt en ter neer geleit, die zeide: *By aldien iemant Mahomet dient, voorwaer Mahomet is gestorven: maer indien iemant Mahomets God dient, voorwaer hy leeft, en is der doot niet onderworpen.*

Tot bevestiging van zijn gevoelen, braght hy een getuigenis uit den *Alkoran* by: te weten, dat *Mahomet*, even zoo wel als de profeeten voor hem, de doot te verwachten had. Door deze woorden stilde *Abubeker Omar* en de gemeente: en sedert is by eenen ieder voor bewilligt en toegestaen gehouden, dat *Mahomet* waerelijk gestorven zy. Hier uit heeft evenwel misschien het gerucht onder de Kristenen zijnen oorsprong genomen: te weten, dat de wederkomste van *Mahomet* door de Mahometanen verwaght wort.

Abulfar.

De *Almohajerins*, of *Mekkaner* vlughtgenoten, wilden *Mahomets* lijk na *Mekka* gevoert hebben; dewijl hy aldaer gebooren was. Maer de *Mediner*

ner hulpgenoten wilden hem te *Medina* doen begraven: uit oorzake *Medina* hem een vryburgh en bystant-plaetse verstrekt had. Eindelijk wilden eenigen het lijk na *Jerusalem* overgebraght hebben. Doch ten leste quamen zy overeen, om hem te *Medina* te begraven: alwaer zy hem in zijn huis begroeven, ter zelver plaetse, daer hy gestorven was: of, zoo *Ahmed Ebn Jozef* getuight, in de slaepkamer van *Azjez*, onder zijn bed, waer op hy gestorven was. Want zy waeren door het geen, dat zy van hem gehoort hadden, bewoogen geworden: te weten, dat de profeeten plaghten op de zelve plaetse begraven te worden, daer zy gestorven waeren.

Abulfeda. Ziet pag. 24.

Alschareftan.

Mahomet, zoo *Elmacin* getuight, was van goeden inborst, liefstaligh van stem, en miltdadigh tegen d'armen: hoewel hy zelf in 't begin arm was. Hy eerde de grooten, en sloegh nooit den genen af, die iet op hem verzochten. Doch hy kon lezen noch schrijven, volgens eenparigh gevoelen der Arabische schrijvers: waerom hy op Arabisch *Nabiyan Ommian*, dat is, *ongeletterde profeet*, genoemt wiert: gelijk ook by zijnen tijt, wanneer d'*Alkoran* reeds in 't licht gebraght was, in het gansch lantschap van *Jemen* by-na niet een gevonden wiert, die Arabisch lezen of schrijven kon.

Mahomets aert. Lib. I. c. I.

Ziet pag. 221.

Ik zal hier zekere reden of gesprek, uit den Arabischen schrijver *Ebn Hamdun*, laten volgen, de welke *Abutaleb*, *Mahomets* oom, wanneer hy *Chadiga* voor hem ten wijve verzocht, by haere magen gebruikte: waer in *Mahomets* deughden, vroomheit en gaven, boven-mate geroemt worden. *Lof zy Gode, die ons uit den stam Abrahams, en uit den zade Ismaëls, toegestelt, en ons het heiligh lant en huis, daer de beëvaerders van over-al na toe vlieien, gegeven, en tot rechters over de menschen gestelt heeft. Wijders, Mohammed, zoon van Abdolla, mijn neve: by den welken niemant onder de Koreisjiten billijk magh vergeleken worden, dien hy niet in goetheit, voortreffelijkheit, glorye, verstant, en schranderheit van vernuft overtreft: alhoewel hy arm van goederen is geweest: (maer voorwaer goederen is een vergangkelijke en verdwijnende schaduwe, en een leen, dat weêrom moet gegeven worden) is genegen tot Chadigha, Chewaleds dochter, en zy weêr tot hem. Al wat ghy lieden tot eene bruidtschat eischt, daer sta ik voor in.* Deze bruidtschat, zoo *Abulfeda* schrijft, bestont in twintigh kemels, of, volgens *Aljannab*, in twalef onçen gouts.

Mahomets schrijvers of Sekretarisen waeren *Otsman*, zoon van *Affan*: en *Alis*, zoon van *Abutalib*. By wijle hebben ook voor hem geschreven *Ubaharat*, *Kaabs* zoon, en *Zeid*, *Thebiths* zoon. By wijle waeren'er ook andere schrijvers, als *Muavias*, *Abusofians* zoon, *Chalid*, zoon van *Said*, en neve van *Abulas*: *Alaus*, zoon van *Hidramis*, en *Chantalas*, zoon van *Rabi*. *Abdalla*, zoon van *Abusjerh*, die van het Mahometsdom af, en den Ongelovigen toeviel, was ook *Mahomets* schrijver. Maer *Otsman* verzocht voor hem, ten tijde van het overgaen van *Mekka*, genade: de welke *Mahomet* hem verleende: na hy alreeds het vonnis des doots over hem gestreken had.

Mahomets schrijvers, Elmac. Histor. Sarac. lib. I. cap. I.

Zubeir, zoon van *Awam*, en *Gjehem*, zoon van *Safwan*, hielden rekening van d'aelmoesen. *Hadikas*, zoon van *Semal*, had het bewint over d'inkomsten der dadelen: en *Mugiras*, zoon van *Sjuaba*, en *Husein*, zoon van *Jaman*, sloegen hantschriften en verbonden ga. Maer *Abdalla*, zoon van *Arkam*, schreef aen prinsen, vorsten en koningen, brieven.

En andere amptenaers.

Wat belangt d'*Alkadis*, of rechters, ten tijde van *Mahomet*, die waren deze: *Ali*, zoon van *Abutalib*, en *Maad*, zoon van *Habal*, geboortigh van *Medina*, en *Abumousa*, d'*Asjareer*, waeren door *Mahomet* over den eet-zweering gestelt.

Mahomets rechters.

Mahomets lantvooghden of stedehouders, wanneer hy sterf, waeren deze. Over *Mekka* gebood *Gajat*, zoon van *Azed*: over *Bahrain*, *Alaus*, zoon van *Hidramis*: over *Tajif*, *Otsman*, zoon van *Abulas*: over *Sanaa* en *Gjeneda*, *Omar*, zoon van *Abu Ommia*, de *Mahrumeër*: over de dorpen van *Jemen*, *Chalid*, zoon van *Said*: over *Gjuresja*, *Abusofian*, zoon van *Harith*: en over eene zekere lantstreke van *Jemen*, *Alis*, zoon van *Mina*.

Mahomets lantvooghden.

Mahomets vane of vendel was wit: maer de wimpel zwart.

Op zijn zegel waeren deze woorden

Zie on ze. 3. den gegraveert of gesneden: Twee-voudige (of Dobbelde) Getuigenis: de welke eenigen duiden op de zinspreuke of teken des Mahometaenschen godsdienils en geloofs, dat de monnik *Sergius*, (dien d'Arabieren *Bohira* noemen) of zeker kluizenaer, zoo *Abunazar* getuight, allereerst over *Mahomet* geuit had: het geen aldus luit: *La Illah Illallah*, *Mouhammed Resoul Allah*: dat is, *daer is geen God, dan die God, en Mahomet is de gezant Gods.*

Ziet pag. 22.

Een zinspreuk.

De kinderen, wanneer zy besneden worden, uiten deze woorden, met opgerechten duim. Desgelijx herhalen de genen, die op sterven leggen, en aen het zieltogen zijn, t'elkens deze spreuke. D'uitroepers, die het volk tot het gebedt roepen, spreken ook voor het gebedt, in hunne tempelen, de zelve woorden luitruchtigh uit. Van gelijken prevelen, al zingende, de priesters, die de lijkstaetsie vergezelschappen, zonder ophouden deze woorden. Men vint onder de Mahometanen eenige geestelijken, die met grooten aendaght den geheelen dagh niet anders doen, als deze woorden luitkeels t'uitten, tot stikkens byna in hunnen adem. Men ziet ook deze spreuke rontom het behangsel van *Mahomets* graf, te *Medina*, en op verscheide andere gedenkwaerdige plaetsen by de Mahometanen geschreven.

Ziet pag. 24.

Mahomet wort in de Schrift gedaght.

Wijders, de Mahometaensche geleerden, volgens schrijven van *Abulfaraj*, bevestigen, dat *Mahomet* in de boeken, door God neêrwaerts gezonden, gedaght wort: te weten, by *Moses*, in de wet, met de volgende woorden: *De Heere is van Sinai gekomen, en opgegaen van Seir: hy is blinkende verscheenen van 't geberghte Paran:* door welke woorden zy willen zeggen, dat de nederkomste van de Wet, tot *Moses*: van het Evangelie, tot *Jesus*: en van den *Alkoran*, tot *Mahomet*, aengewezen wort. Aldus verdraeien de Mahometanen, om *Mahomets* gezantschap vast te stellen en te bevestigen, de woorden der Schrift. Waer op *Alschareftan* tot uitlegging byvoeght: *In de wet wort verhaelt, dat de hooghste God van Sina afgekomen, en op Seir verscheenen, en op Paran geopenbaert is. Seir zijn de bergen van Jerusalem, die de plaetse der verschijning van Jesus was: en Paran zijn de bergen van Mekka, die de plaetse der verschijning van Mostafa*, dat is, *Mahomet*, *was.* Van gelijken schrijft *Safioddin*, die by-na den text der wet met de zelve woorden, als *Abulfaraj*, verhaelt, en daer na aldus verklaert: te weten, *Seir zijn de bergen van Palestijn: Waer mee aengewezen wort, dat het Ingil, of Evangelie, door God tot Jesus gezonden zy. Maer Paran is Mekka, of des zelfs bergen, en betekent, dat d'openbaring Gods van daer geschiedt zy: te weten, de neêrzending des Alkorans, tot den gezant Mahomet.*

Deut. 33:2.

In het Evangelie zou *Mahomet*, na het schrijven der Mahometanen, met deze woorden gedaght worden: *Indien ik niet wegh ga, zoo zal de Parakleet*, dat is, *trooster*, *niet tot u komen.* Joh. 16:7. Waer over zy, onder de namen of tytels van *Mahomet*, zoo *Aljannab* getuight, den naem *Parakleet*, of *vertrooster*, rekenen. Zy willen daer en boven, dat *Mahomet* op meer andere plaetsen in d'Evangelien, eer die door de Kristenen (gelijk zy voorgeven) bedorven waeren, gedaght wiert: het welk zy, na hun zeggen, uit bericht der Kristenen te weten gekregen hebben: want zeker *Mahomet*, gebynaemt *Alseleus*, zou van zekeren priester, die van groot aenzien onder de Kristenen was, geleert hebben, dat nergens een ongeschonden of zuiver Evangelie-boek te vinden was, dan een by hem, en een ander te *Parys*. Deez had uit het zijn vele dingen hem voorgelezen, in de welke vele en klare stukken, nopende *Mahomet*, verhaelt wierden. Hierom houden zy, dat, in plaetse van de Schrift, d'*Alkoran*, als een hervormt werk, van God uit den hemel neêrwaerts gezonden zy: als uit het negende en twee en dertighste hooftstuk des *Alkorans* blijkt.

Abulfar.

Gelijk ontrent de geboorte van *Mahomet* zich verscheide mirakelen zouden toegedragen hebben: alzoo heeft *Mahomet* ook in zijn leven, naer het verhael der voornaemste Arabische schrijvers, eenige mirakelen uitgewerkt. Want wanneer de *Koreisjiten* op *Mahomet* een teken verzochten, had hy hen de mane, in twee deelen gespleten of gescheurt, vertoont: zulx zy eenen bergh tusschen beiden konden zien: hoewel andere

Mahomets mirakelen.

andere Mahometanen dit, als loogenachtigh, verwerpen: en onder andere *Alnodham*, die *Ebn Majud* daer over voor eenen loogenaer uitmaekt, als die schrijft, dat zulx zou geschiedt zijn. Zoo *Ahmed* schrijft, was de splijting der mane grooter, dan de splijting der zee.

In het derde hoofdstuk des *Alkorans* wort ook deze scheuring der mane gedaght, in de volgende woorden: *De uure is genadert: en de mane is gescheurt. En alhoewel zy het teken gezien hebben, zoo wijken zy, en zeggen: Dit is louter* (of *geduurige*) *toverye. Beidavi* geeft over dezen text de volgende woorden, tot verklaring: *Men zeidt, dat d'ongelovigen op den Apostel een mirakel verzocht hadden. Waer op de mane gescheurt was. Hoewel anderen deze woorden in dien zin duiden, dat eindelijk ten dage der opstending de mane zal scheuren.* Aldus hebben die mirakel-zieke Mahometanen uit ieder versiersel van *Mahomet*, en uit een qualijk verstaen woort, mirakelen getraght te smeden. Te weten, *Mahomet* heeft de meeste wijzen en manieren van spreken, waer meê in het nieu Verbont het oordeel des jonghsten daeghs afgemaelt, en d'ondergang der werelt voor oogen gestelt wort, in zijnen *Alkoran* gevoeght en gevlochten. Waer over hy ook het laetste oordeel, op de plaetse des *Alkorans* voornoemt, het *uur* noemt, behoudende het woort, dat de Schrift gebruikt. Maer d'uitleggers des *Alkorans*, om ook niet zonder mirakelen te zijn, hebben die woorden als van een geschiede zake opgevat en geduit. Aldus hebben d'onkundigen het geen, dat *Mahomet*, nopende de † verduistering of taning der Mane, uit de Schrift zelve, veranderende de maniere en wijze van spreken alleen, overgeschreven heeft, op een mirakelijke of wonderdadige scheuring of splijting der Mane geduit. Het geen met recht beuzelzinnigh en ongerijmt is.

† Eclipsis.

Mahomet doet de boomen voort gaen.

Ook zouden de bomen voortgegaen, en *Mahomet* ontmoet hebben: of de bomen zouden, om by *Mahomet* te komen, uit hunne plaetsen bewoogen zijn geworden: want *Mahomet*, naer het schrijven van *Algazali*, riep twee bomen, die, by hem komende, t'zamen vereenighden: daer na wierden zy weder van elkandere gescheiden. Te weten, hy had deze bomen hierom t'zamen geroepen, op dat zy hem, wanneer hy zich zocht te verschuilen, zouden bedekken.

Mahomet zou ook door de bomen en steenen begroet zijn geworden: want wanneer hy op zekeren tijt in het dal van *Mekka* uitgegaen was, zoo trad hy voor-by geenen steen, noch voor-by geenen boom, of zy zeiden: *Vrede zy op u, ô gezant Gods!* Dan keerende zich om, en rontom ziende, ter rechte en linke hant, en van achteren, zoo zagh hy niet anders, als boomen en steenen.

En water uit zijne vingeren lopen.

Het water was ook zoo overvloedelijk tusschen zijne vingeren uitgesprongen, dat het aen een talrijk krijgsheir, zoo van menschen als beesten, drank, tot lessching der dorst, had verschaft. Te weten, uit een schootel, kleinder als een hant breet, was, door het opleggen van zijne hant, het water zoo hoogh opgewassen, dat het, als een loopende bron, tusschen zijne vingeren uitsprong, zoo *Algazal* en *Alkodai* schrijven, die verhalen dat dit twee-mael geschiedt zy.

Volmaektheit van Mahomets wetenschap tot een mirakel gerekent.

De volmaektheit van *Mahomets* wetenschap, vergeleken tegen zijnen eersten staet, wort ook voor eenen van zijne mirakelen gehouden.

Aldus schrijft *Beidavi* op zekere plaetse in zijne uitlegging over den *Alkoran*: *Wijders, hy noemt hem den apostel, ten aenzien van God: hoewel eenen profeet, ten aenzien van menschen: maer hy wort een Idioot of weetniet genoemt, die lezen noch schrijven kan. Doch deze eigenschap wort hem deurluchtigheits halve toegevoeght: dewijl de volmaektheit van zijne wetenschap, vergeleken tegen zijnen eersten staet, een van zijne mirakelen is.*

Van gelijken schrijft ook *Ahmed Ben Edris*: *Maer wy zullen den Joden een gewisse bewijzing uit mirakelen tegen-werpen, de welke buiten allen geschil is. De zelve strekt niet min tot waermaking van Mahomet, de knecht des Heeren, als tot waermaking van Moses. Dan by aldien de mirakelen niet tot de profesye doen of helpen, gewisselijk zy zullen de profesye van Moses het geloof ontnemen: doch by aldien zy iet tot de profesye geven of helpen, zoo moeten zy nootwendigh aen de profesye van Mahomet geloven: naerdien zy zeggen, dat Mahomet met een*

mirakel gekomen is: want hy heeft den Alkoran ten dien tijde gebraght, op den welken de welſprekenſte en beredenſte mannen gebloeit hebben. Op hen allen heeft hy verzocht, dat zy iet diergelijks te voorſchijn zouden brengen: maer hy heeft getoont, dat zy alle onder hem waeren. Ja d'eenige *Alkoran*, zoo *Aljannab* getuight, begrijpt by-na zeſtigh duizent mirakelen. Weshalve de Mahometanen op de vrage, waerom zy *Mahomet* voor treffelijker profeet, als d'anderen houden, aldus antwoorden: *Dewijl hy tekenen gedaen heeft, zoodanige niemant oit gedaen heeft, ten getale van drie duizent en meerder. Ja al had hy niet, als den Alkoran te voorſchijn gebraght, dat zou genoech zijn tot d'uitſtekende uitmuntentheit boven alle d'andere tekenen, die de profeten te voorſchijn gebraght hebben. Want d'Alkoran is een mirakel, dat in eeuwigheit boven alle andere mirakelen duurt.*

Mahomet zou ook een grote ſchare van menſchen met weinigh ſpijze verzadight hebben: te weten, met vier maten gerſt en eene geite, een-mael tachentigh, en op een andere male over d'acht hondert menſchen, met eenige weinige broden, die zeker perzoon op zijne hant braght. Op eene andere male had hy een geheel krijgsheir met eenige weinige dadelen, de welke hem zeker meisken toebraght, geſpijſt: waer van noch zeer veel overgebleven was.

Een balk of houte kolom, of ſtam van eenen dadel-boom, zou, uit begeerte en genegentheit tot hem, geweent hebben: neffens den welken hy te voore zijne gebeden plagh te doen, als hy zich eenen preekſtoel gemaekt had: zulks alle de makkers eene ſtemme, gelijk die van een kemel, hoorden: maer wanneer hy dien tot zich nam, had hy ſtil gezwegen.

By hem zou ook een kemel over den zwaren dienſt, dien hy deed, of over de veelheit des werks, en ſchraelheit des voers, dat hy by zijnen heer vond, geklaeght hebben.

Een gebraden ſchaep zou hem kuntſchap en getuigenis van vergif gegeven hebben: wiens ſchouder of bout tot hem gezeit had: *Wacht u van my t'eeten.*

Ziet pag. 229.

Want wanneer *Mahomet*, zoo *Abulfeda* verhaelt, de ſtad *Chaibar* verovert had, bood hem *Zainab*, *Hareths* dochter, een Jodin, een vergiftigh ſchaep aen. Hebbende een ſtuk daer van genomen en gekauwt, zoo ſpuuwde hy het weer uit, en zeide: *Dit ſchaep melt my, dat het vergiftight is.* Wanneer hy daer eene ziekte van gekregen had, daer hy aen overleed, zoo zeide hy: *De beet of brok van Chaibar laet niet af my by wijle te bezoeken. Maer de hertaederen zullen my voor deze male berſten.* Door het eeten van het zelve ſchaep bleef een van zijne makkers, met name *Baſchar*, op de plaetſe doot; die haeſtelijk een gedeelte daer van ingeſlokt had: na wien *Mahomet* drie jaren leefde, tot dat hy, zoo *Aljannab* verhaelt, in die ſmerte verviel, de welke hem d'oorzake des doots was. Wanneer de moeder van *Baſchar* by *Mahomet* quam, om hem te bezoeken, zoo ſprak hy haer aldus aen: *Dit mael gevoel ik myne hert-aederen, door kracht van die brok vleeſch, die ik met u zoon in Chaibar genuttight heb, berſten.* Wanneer de Jodin *Jainab* gevraeght wiert, waerom zy *Mahomet* een vergiftigh ſchaep t'eeten had gegeven, zoo had zy, naer men verhaelt, geantwoort: *Is hy een koning, zoo zullen wy van zijne tierannye verloſt worden: maer by aldien hy een profeet is, hy zal des lichtelijk weten.* Maer dewijl de genen, die *Mahomets* mirakelen gedenken, niet ſchrijven, dat de zelve dikwils; maer alleenlijk eenmael geſchiedt zijn, zoo ſteunen de Mahometaenſche geleerden, om *Mahomets* profeſye te beveſtigen, veel meer op den eenigen *Alkoran*. Abulfar.

Ook worden alle deze mirakelen *Mahomet* tegen wil en dank opgedight: want wanneer *Mahomet* zelf door de *Koreisjiten* belaſt was, mirakelen te doen, zoo ſchoorvoete en aerſelde hy wonderlijk: en beleedt, dat de gifte der mirakelen hem geweigert was. Hy logende ook, dat het doen van mirakelen, tot beveſtiging van zijne nieuwe leere, noodigh was: want hy zong of altijt zijn oud deuntje, of zond de *Koreisjiten* tot den *Alkoran*. Waerom men in het twalefde hooftſtuk des *Alkorans* deze woorden leeſt: *Zeg* (*ghy Mahomet*) *die is mijn Heer. Daer is geen God, dan die, in den welken ik hoop, en tot dien ik keer. En alhoewel wy een Alkoran hadden, door den welken ook de bergen van hunne plaetſen bewoogen wierden: of een wegh te*

Mahomet logent mirakelen.

te lande gemackt wierde; of de dooden door den zelven spraken: zoo is het evenwel al Gods werk. Te weten, *Mahomet*, zoo *Beidavi* over deze plaetse heeft aengemerkt, was door de *Koreisjiten* verzocht, om zijne nieuwe profesye door mirakelen te doen geloven; of, door het lezen des *Alkorans*, de bergen neffens *Mekka*, de welke die lantstreke tot enge dalen maken, te vervoeren, of de winden, t'hunnen dienste, zoodanigh te buigen, dat zy door dier geblaes de reize in 't kort na *Syrie* zouden kunnen afleggen. Of zy zeiden: *Verwek ons door den Alkoran Kozza, zoon van Kaleb, of eenen ander uit onze voorvaderen, op dat zy met ons van u spreken.* En door dien voorval verzon *Mahomet*, wanneer hy zich benart en bezet vond, dat hem dit stuk of veirs des *Alkorans* uit den hemel toegezonden was.

Op een andere plaetse gebruikt hy ook de zelve arghlistige streke, en spreekt aldus: *Of zommigen zeggen, die gene wetenschap hebben, 't en zy God met ons spreke, of ons een teken geve. Aldus hebben de genen, die te voore waeren, gezeit: gelijk zy zelfs zeggen. Maer nu hebben wy klare tekenen den genen gegeven, die traghten rechtveirdigh te zijn.* Deze tekenen zijn d'*Alkoran*, dien hy aerdigh de *waerheit* noemt.

In een zelven zin leest men in het zeste hooftstuk des *Alkorans* aldus: *De Ongelovigen zeggen (verstae de Koreisjiten van Mekka, die een engel en getuigenis des ampts van Mahomet eischten) daer is niet; dan openbare toverye. En zy zeggen, 't en zy hy eenen engel aen hem gezonden heeft, wy zullen niet geloven. Ja schoon wy ook eenen engel zenden: voorwaer het werk is nu volbraght: en evenwel zien zy niet om.* Aldus worden de *Koreisjiten* op een andere plaetse, alwaer het zelfste verzoek door hen herhaelt wort, tot de werken der voorzienigheit gezonden. Van gelijken leest men op eene andere plaetse des *Alkorans: Zy zweeren by God, in de hooghste trou, dat zy zullen geloven, by aldien een teken zal gekomen zijn. Voorwaer de tekenen zijn by God.* In 't kort gezeit: zoo meenighmael *Mahomet* tot die benautheit gebraght was, en zich geprangt vond, om zijnen nieuwen godsdienst, die uit het Jodendom, Heidendom, en Kristendom, vermengt en t'zamen-gesmeet is, door mirakelen te bewijzen en goet te keuren, zoo heeft hy altijt, met groote neirstigheit, die klip loosselijk zoeken te mijden, en of de nootwendigheit der mirakelen volkomentlijk geweigert, of de luiden tot het voortreffelijk werkstuk des *Alkorans* gezonden.

Mahomets Alkoran.

ONder *Mahomets* mirakelen of wonderdaden, die hy zou uitgewerkt hebben, wort ook gerekent, dat hy den *Alkoran* te voorschijn gebraght heeft: want aldus schrijft *Ahmed Ben Edris*: *Wy zeggen, dat Mahomet met een mirakel gekomen zy. Want hy heeft den Alkoran op dien tijt te voorschijn gebraght, in den welken de welsprekenste mannen gebloeit hebben: op wien allen hy verzocht heeft, dat zy iet diergelijk te voorschijn zouden brengen: maer hy heeft getoont, dat zy alle onder hem waeren, en niet tegen hem op mochten.*

By-na op een zelven zin schrijft *Algazeli* in de volgende woorden: *D'Alkoran is het grootste wonderwerk, dat onder de menschen blijft: noch geen mirakel van eenen profeet, behalve hem, blijft: naerdien de gezant Gods de welsprekenste en beredenste der Arabieren, (op welken tijt Arabie met dier duizenden zervult was, en welker waerdighste en beroemste oeffening de welsprekentheit was) om den Alkoran na te maken en bootsen, uitgeëischt heeft. Hy deed in het midden hunner uitroepen, en hen uit-terten, dat zy iet diergelijk zouden te voorschijn brengen, of slechts tien hooftstukken: ja of een hooftstuk alleen, indien zy aen des Alkorans waerheit twijffelden. God zelf zou gezeit hebben: Indien de menschen en duivelen by een vergadert waeren, om iet diergelijk, als den Alkoran te maken, zy zouden dat geenzins kunnen uitwerken: schoon zy alle elkanderen onderlingen bystant deden.*

De Mahometanen willen zulks noch des te wonderlijker gehouden hebben; dewijl God, volgens hun schrijven, *Mahomet* dit alles zou verleent hebben, wanneer hy een ongeletterde of weetniet was, die noit zich op eenige wetenschap geleit, noch boeken doorlezen had, noch, om wetenschap te beko- Algazali.

 men,

men, buiten 's lants gereist; maer altijt onder d'onkundighsten der Arabieren gebleven was, als een weeskint, zonder maght en vermogen.

Waerom *Mahomet* in het tweede hoofdstuk des *Alkorans* God zelven invoert, en de voortreffelijkheit des *Alkorans* in de volgende woorden door hem uiten doet: *Indien ghy twijffel over het geen hebt, dat wy aen onzen knecht gezonden hebben, zoo brenge een Surata te voorschijn, gelijk hy gelaen heeft, en roepe uwe getuigen, behalve God, indien ghy waerachtigh zijt.*

By-na de zelve woorden worden in de tiende *Surata* of hoofdstuk gelezen: en de volgende in d'elfde: *Indien zy zullen gezeit hebben, Mahomet heeft dit verziert; zoo zegge: Brengt ghy alleenlijk tien veirsen van eene Surata te voorschijn, gelijk hy gedaen heeft: en roepe tot getuigen, wien ghy wilt: behalve God.*

Om de voortreffelijkheit des *Alkorans*, en het uitwerken der mirakelen en tekenen, roemen de Mahometanen *Mahomet* boven alle andere profeten: gelijk aenstonts te voore op *pag.* 240. verhaelt is.

Gabr. Sionit. de Morib.

D'*Alkoran* is in d'Arabische tale geschreven: en zou, zoo eenige willen, in geene andere tale, die onder de Mahometanen in gebruik is, overgezet zijn: het welk evenwel valsch en verziert is: naerdien ook d'*Alkoran* in de Persische tale, met Arabisch daer neffens, gevonden wort.

Betekenis des woorts Alkoran.

Alkoran, of anders, zonder het Arabisch woortledeken *Al*, *Koran*, bediet eene *lesse* of *lezing*, of *verhael* en *opzegging*, of eigentlijk, gelijk men met een onduitsch en gebroken Latijnsch woort zeidt, een *Legende*: want *Karaa*, waer uit *Koran* of *Alkoran* gesmeet is, betekent lezen, of ik heb gelezen.

Anderen leggen het woort *Koran* of *Alkoran verzameling* of *vergadering* uit: gelijk ook het Arabisch grontwoort *Karaa verzamelen* of *vergaderen*, of *ik heb verzamelt* of *vergadert*, bediet. Te weten, dit boek zou hierom *Alkoran*, dat is, *verzameling* of *vergadering* genoemt zijn; dewijl het gantsch werk uit vele stukken by een vergadert en verzamelt is: want *Mahomets* schoonvader en navolger, met name *Abubeker*, heeft d'eerste alle de hooftstukken des *Alkorans* by een verzamelt en vergadert, en tot een lichaem of stuk gemaekt: alzoo hy vreesde, dat die stukken zouden mogen verlooren gaen, of geschonden worden: naerdien die in 't eerst onder de menschen verstrooit en verspreit waeren, en by-na in hunne herssenen alleen, of op papiertjes, in geschrift, by stukken bewaert wierden.

Abubeker noemde dit gansch werk met een algemeinen naem ook *Almoschaf*, dat is, *boek* gezeit. Desgelijx wort d'*Alkoran* ook veeltijts by de Mahometanen, op Arabisch, uitstekenheits halve *Alkitab* genoemt, dat is, *het boek*: want *Kitab* betekent een *boek*; doch *Alkitab*, wanneer het Arabisch woortledeken *Al* daer voorgezet wort, den *Alkoran*: hoewel ook door de beide namen, *Almoschaf* en *Alkitab*, by hen de heilige Schrift verstaen wort. Op een zelve wijze, als de Grieken de heilige Schrift, op Grieksch, *Biblion*, dat is, *boek*, noemen.

Anders is d'*Alkoran* met een by-na gelijken anderen naem ook *Alforkan* geheten: het welk eenigen *verdeiling* en *onderscheiding* uitleggen: uit oorzake dit werk in hooftstukken onderscheiden is: of dewijl dit zelfste werk het rechtveirdigh en onrechtveirdigh, of het waer van het valsch, onderscheidt en verdeilt. Doch anderen leggen *Alforkan* ook *lezing*, *les*, of *legende* uit: te weten, op een zelven zin, als het woort *Alkoran*.

De geheele *Alkoran* begrijpt hondert en veertien of vijftien hooftstukken: welker eerste, als tot een aenvang, en tot een kort en gemein vormelier eens gebedts dient. Alle d'andere zijn in die orde gerangt, dat de langste of wijtloopighste voorgaen, en de twee en twintigh eerste meer als de helft des geheelen boeks uitmaken.

Ieder dezer hooftstukken is *Soura*, of *Sora*, en *Sura* of *Surata*, als met een eigen woort, op Arabisch genoemt, dat zeer zelden anders in gebruik is, en een orde, ry, of geordineert of geschikt en geschokkeert deel bediet: zoodanigh een ry of lage van steenen in eenen muur is, en een gelit in een geschaerde slagh-orde. Alkoran in Suraten of hooftstukken verdeilt.

En gelijk de wet of vijf boeken van *Moses*, by de Hebreen *Tora Mosche* genoemt,

noemt, in drie en vijftigh hooftstukken of moten verdeilt wort, aen welker ieder een byzonderen naem gegeven is, die d'eerste in den text voorkomt, of die van den voornaemsten inhoudt of stoffe is, van de welke daer na gehandelt wort: alzoo is ook d'*Alkoran* in zijn *Suraten* of hooftstukken beschreven, die ook met diergelijke woorden gemerkt en onderscheiden zijn.

Aldus wort d'eerste *Surata* van allen, als met een eigen naem, op Arabisch, *Surata Fetihaton Alkitab* genoemt: dat is, *begin* of *aenvang Surata* of *hooftstuk des boeks*: en ook enkelijk, met het byvoegen van het Arabisch woortledeken *Al*, *Alfetihaton*, dat zoo veel gezeit is, als eerste *Surata* des *Alkorans*.

De tweede wort *Surata Bakaraton* genoemt, dat is, *Surata van de koe*: dewijl aldaer van die roode koe gehandelt wort, daer *Moses*, Num. 19. van spreekt: alzoo wort ook de een en dertighste *Surata Lokman* getijtelt: dewijl in die eenige dingen van *Lokman* verhaelt worden, dien eenigen voor een en den zelven met den fabel-maker *Esopus* houden.

Weshalve ook de godsdienst van *Mahomet* (die als een na-aepster van andere godsdiensten is, om zoo te zeggen) in dit stuk den Joodschen godsdienst schijnt nagebootst en gevolght te hebben. En gelijk de Joden hun *Mischebat*, of tweede wet, eertijts in zestigh handelingen verdeilt hadden, alzoo verdeilen ook de Mahometanen hun *Alkoran* in zestigh *Ahsabons* of deelen, die in groote by-na gelijk zijn, en ieder deel weêr in zijn vierde deel.

Anderen hebben den geheelen *Alkoran* in dertigh deelen verdeelt: te weten, die eens zoo groot zijn: en ieder dezer deelen weêr in gelijke vierde deelen. Zommigen hebben daer na den *Alkoran* in zeven deelen verdeelt: zulx door de woorden van *zeven deelen* de geheele *Alkoran* by hen verstaen wort.

Ajaton of veirsen des Alkorans. Ieder *Surata* of hooftstuk des *Alkorans* bestaet ook uit zekere veirsen, die *Ajaton* op Arabisch genoemt worden: dat *tekenen* of *wonderdaden*, *geheimenissen*, *eigenschappen*, *werken*, en *oordeelen Gods*, gezeit is.

Wijders, uit hoe vele veirsen ieder *Surata* bestaet, vind men neffens den tijtel des hooftstuks bygeschreven: hoewel die inderdaet zoo licht niet zijn t'onderscheiden: inzonderheit, wanneer, gelijk dikwils geschiedt, een korter text vele veirsen begrijpt. Daer en boven gebeurt ook, dat, na de verscheidentheit der geschreve *Alkoranboeken*, een verscheiden getal van veirsen aen zommige hooftstukken gegeven wort. Te weten, zeven worden voor de voornaemste en oudste *Alkoranboeken* gehouden, die niet zoo zeer in den text zelven, als wel in dat gedeelte des opschrifts verschillen: namelijk, het eerste en laetste is dat van *Medina*, een van *Mekka*, een van *Kufa*, een van *Basra*, of *Basora*, en een Syrische en een gemeine, die ieder alzoo na de plaetse, daer zy gemaekt of geschreven zijn, genoemt worden.

In het eerste *Alkoran-boek* zijn in alles, van alle de *Suraten* of hooftstukken, zes duizent veirsen: in het tweede en vijfde zes duizent twee hondert en vijftien: in het derde vijf meer: in het vierde zeventien meer: in het zeste zes duizent twee hondert zes en twintigh, en in het zevende een minder. Maer alle deze boeken, naer men zeidt, begrijpen even veel woorden: te weten, zeven en tzeventigh duizent zes hondert en negen en dertigh: en ook even veel letteren: te weten, drie hondert drie en twintigh duizent en vijftien. Evenwel is nergens een geschreven *Alkoran-boek* onder de Mahometanen te vinden, daer in de veirsen der *Suraten* door hare bygevoeghde getalen onderscheiden zijn: het welk misschien de godsdienst hen verbiedt dit zoo naukeurighlijk aen te tekenen en bepalen: behalve het naulix zonder verschil zou kunnen geschieden.

Na het gemeine bovengemelde opschrift der hooftstukken volght aenstonts onder ieder hooftstuk dit gemein vormelier van een goeden aenvang: *Bismillahi Rrahmani Rrahimi*: dat is, *In den name Gods des bermhertigen erbermer*: of *in den name des allerbermhertighsten God*. Met deze woorden beginnen de Mahometanen gewoonelijken alle ernstige werken of geschriften: daer in zy de Joden schijnen te volgen, die gewonelijken eenen aenvang met deze woorden maken: *In den name*

van Jehova, of *in den name der hemelen*, dat is, *Goden*: gelijk de Kristenen met deze woorden beginnen: *In den name des Vaders*, *des Zoons*, *en des heiligen Geests*: of *in den name des Heeren.* Door welke woorden, als door zekere leuzen of tekenen, de schriften van ieders godsdienst van elkandere kunnen onderscheiden worden.

Na deze woorden volght aenstonts de text der *Suraten* of hooftstukken: welker beginselen op Arabisch *Fawatiho Alkoran* genoemt worden: dat is, *beginselen* of *aenvangen des Alkorans.* Deze zijn, in negen en twintigh hooftstukken des *Alkorans*, zekere Arabische letteren: nu een alleen: dan twee neffens elkanderen. Voor andere hooftstukken staen drie, vier, of vijf Arabische letteren. Deze letteren worden voor eige merken des *Alkorans*, en voor kentekenen van geheimenissen gehouden: welker rechten zin noit eenigh mensch, als *Mahomet*, zou verstaen hebben: gelijk alle d'aenhangers van *Mahomets* leere eendrachtiger stemme verklaren: hoewel andere nochtans by gissing over deze letteren uitlegging maken, en houden, dat door ieder letter iet byzonders bediet wort: als Gods geheimenissen, zijne eigenschappen, werken, bevelen of besluiten, en toekomende dingen. Te weten, eenige zouden aldus luiden: *God is goedertieren en te roemen. Ik ben de wijste God*, &c. Hierom noemen zy die letteren afgezonderde en byzondere letteren.

Alkoran by de Mahometanen hoogh geacht.

De Mahometanen houden voor vast, dat in de werelt niet heiliger, noch hoger, noch eerwaerdiger, als d'*Alkoran*, te vinden is. Naulix is te geloven, hoe groot een majesteit en gezagh zy den *Alkoran* toeschrijven, en hoe groot eene eere en eerbiedigheit zy den zelven toedragen. Men vind by hen geheele boeken van de voortreffelijkheit des *Alkorans* geschreven, die een Kristen zonder laggen niet zou kunnen lezen. Zy roemen en stoffen, dat d'*Alkoran* alle schepselen overtreft, en de plaetse naest God bekleet. Zy krijten hem voor 't woort Gods en artsenye der ziele uit: en zeggen, dat de geen, die slechts een eenige letter in het boek Gods leest, een goede belooning verdient. Die den *Alkoran* oneerbiedelijk handelt, wort by hen des doots waerdigh, en onwaerdigh des levens geacht, en alzoo goddeloos gehouden, als of hy God zelven veracht had. Hierom nemen zy den *Alkoran* met groote eerbiedigheit en eerwaerdigheit in de handen, en gedoogen niet, dat een Kristen of Jood dien aenraekt. Op den *Alkoran* te zitten wort by hen voor een gruwel gehouden: en by aldien een Kristen of Jood dat bestont te doen, hy zou, zonder gena, met de doot gestraft worden. Ja het is den Mahometanen zelfs ongeoorloft, 't en zy eerst wel gereinight en gewassen, den *Alkoran* aen te raken: ook met het uitterste eind der vingeren niet. Om dan door onvoorzichtigheit geenen misslagh hier in te begaen, zoo schrijven zy gewonelijken buiten op den omslagh des boeks, met groote letteren, deze woorden: *Gene*, *dan gereinighden*, *raken hem aen.* Ook derft geen Mahometaen eenen Kristen opentlijk eenen *Alkoran* verkoopen: maer moet zulks heimelijk, onder de hant, en in stilte doen. Doch dit moet van den geheelen *Alkoran*, en wanneer die in alle zijne deelen tot een volslagen boek gemaekt is, verstaen worden: want het een of ander byzonder deel of stuk, en dat van het geheel afgescheiden is, wort zoodanige eerbiedigheit niet toegedragen.

Wort na Mekka in de beêvaert gevoert. Ziet pag. 15.

Jaerlijks wort ook een *Alkoran*, op een kemel, in de beêvaert na *Mekka*, gevoert. Deez kemel, die den *Alkoran* draeght, is prachtigh uitgestreken, en met een dekkleet behangen, dat stijf van gout, en met edele gesteenten en peerlen bezait is. Wanneer de kemel van de beêvaert te ruch gekomen is, zoo wort dien groote eerbiedigheit toegedragen, en met zonderlinge eerwaerdigheit by eenen ieder bejegent: want zommigen trekken den kemel eenigh hair, als heiligh uit: anderen kussen hem: zommigen vegen hem het zweet af, en bestrijken daer meê d'oogen en voorhooft. Ook draeght deez kemel namaels nooit eenige lasten; maer blijft, zoo lang hy leeft, daer van verschoont en bevrijt. Zoo eenigen schrijven, zou die kemel geslaght, en zijn vleesch, aen kleine stukjes gesneden, onder de gelovigen uitgedeelt worden.

De Mahometanen lezen en prevelen nacht en dagh in den *Alkoran*: ja d'aendaghtighsten leggen dien nauliks ooit uit

uit de handen. Zeker Arabische geleerde, met name *Abuhanifah Alnooman*, die ontrent het jaer zeven hondert en tachentigh, na den Kristen stijl, bloeide, en eene der vier Arabische zekten ingevoert heeft, wort gezeidt den *Alkoran* zeven duizent-mael op zijne plaetse, daer hy sterf, doorlezen te hebben.

Stijl des Alkorans.

De Arabische stijl des *Alkorans* is kort en bondigh, dikwils verbloemt, en met spreuken, verçierselen, en bloemtjes verrijkt; hoewel veeltijts de voornaemste zin en ooghwit der redenen met duisterheit bewimpelt is.

Daer en tegen komen een en de zelve stoffe, exempelen en spreuken, byna tot walgens toe, in den *Alkoran* veelmalen voor, die op verscheide tijden en plaetsen door *Mahomet* gebruikt, en dikwils herhaelt worden.

Of d'Alkoran eeuwigh of geschapen zy.

Een groot krakeel, twist en geschil, is onder d'Arabieren of Mahometanen by ouds over den *Alkoran* ontstaen: te weten, of hy van nieuws geschapen, dan of hy ongeschapen en eeuwigh zy.

Author. Libri Kitab Alrasoulatin. Almawakef.

Eenigen hebben den *Alkoran* voor het *ongeschapen woort Gods* gehouden. Van gelijken zou *Mahomet* dit bevestight en daer by gezeit hebben, *dat de geen voor een Kafir, dat is, Ongelovigen, zou te houden zijn, die zeidt, dat d'Alkoran geschapen zy*.

Maer onder de *Motazilisten* (een zekere zekte der Mahometaensche filosofen) was een met name *Isa*, en *Merdad*, of liever *Mozdar*, gebynaemt, die sterk dreef, dat d'*Alkoran* op zekeren tijt geschapen, en niet eeuwigh zy. Ja hy quam eindelijk tot die stoutheit, dat hy *den geen met ongelovigheit betighte, die zeide, dat d'Alkoran eeuwigh zy*: als die daer door *twee eeuwigen* vast stelde, volgens verhael van *Alscharestan*.

Alscharestan.

Onder de leerlingen van *Isa Mozdar* waeren twee perzonen, d'*Alsjafarans* genoemt, die vast zeiden, dat God den *Alkoran* in een tafel of tafereel, in den hemel opgezet, zou geschapen hebben: die van daer niet magh vervoert worden: dewijl een zelve zake, op een zelven oogenblik, onmogelijk niet, als op eene plaetse, kan zijn. Maer het geen, dat de Mahometanen lazen, was een kopy of nabootsel, of afschrift van het geen, dat allereerst op het wegh-gezet tafereel geschreven is: en dat was hun werk, door hen geschapen. Daer en boven stelde *Isa Mozdar*, die den *Alkoran* voor geschapen hield, dat d'Arabieren iet zouden hebben kunnen maken, dat in çierlijkheit en welsprekentheit den *Alkoran* gelijk was: ja dat mogelijk noch beter en çierlijker als d'*Alkoran* was: indien zy door God niet belet en afgehouden waeren zulks in hunne gedaghten te nemen.

Author Libri Almawakef.

Ook erkende *Mozdar*, zoo *Scharestan* verhaelt, niet een eenigh mirakel in den *Alkoran*, ten aenzien van welsprekentheit en çierelijkheit. Maer *Mozdar* was d'eerste niet, noch alleen van dit gevoelen. *Alnodham* bevestigde het zelfste, als *Alscharestan* in de volgende woorden verhaelt: te weten, wat belangt het geen in den *Alkoran* voor een mirakel te houden is, dat het is ten aenzien van de vertellingen, de welke in den *Alkoran* zijn, nopende de verledene en toekomende dingen, en ten aenzien van d'afhouding, dewijl God de genen zou afhouden, die zich dat zouden willen onderwinden, op dat zy met hem in welsprekentheit niet zouden strijden.

God heeft d'Arabieren machtigh bedwongen, op dat zy altoos niet in gedaghten zouden krijgen, om zulks te bestaen. Want by aldien hy hen toegelaten had, zy zouden gewisselijk het een of ander hooftstuk kunnen gemaekt hebben, dat in çieraet en welsprekentheit, en fraeiheit van zamenstelling, met dat van den *Alkoran* gelijk was.

Author. libr. Almawakef.

Desgelijks schrijven meer andere, dat God d'Arabieren van den *Alkoran* afgehouden heeft: dewijl zy dat anders hadden kunnen doen.

Onder velerleie gevoelens der Mahometanen over hunnen *Alkoran*, dient ook dat van *Aljahedh* niet overgeslagen, die een van de beroemste *Motazalisten* was, en onder de *Chaliven*, *Almotasim* en *Almotawakkel*, gebloeit, en de zekte der *Aljahedhianisten* ingevoert, en vele boeken geschreven heeft. Te weten, deez *Aljahedh* gevoelde, *dat de Alkoran een lichaem was, dat nu by wyle in een man, en dan in een beest kon verandert werden*. Waer meê hy misschien heeft willen zeggen, dat d'*Alkoran* wijfelachtigh en dubbelzinnigh was, en na een ieders zin kon uitgeleit worden. *Chalif Walid*

heeft veilight den *Alkoran* zoodanigh willen handelen, wanneer hy den zelven met schichten, die hy in zijne hant hield, niet ophield te geesselen, tot dat hy hem geheellijk aen stukken gescheurt had. Het welk hy om geene andere oorzake deed, als dat hem aenstonts, in het opslaen des boeks, deze woorden voorquamen. *Ieder verkeerde weêrspannige zal straffe lijden.* Waer op *Walid* weêr in veirzen zou gezeit hebben:

Schelt ghy ieder verkeerde voor eenen weêrspannige uit.
Ik ben die verkeerde weêrspannige.
Waer zult ghy uwen Heer op den dagh des oordeels ontmoeten.
Zegh dan, ô Heer! Walid heeft my aen stukken gescheurt.

Abulfeda. Wijders, onder de genen, die den *Alkoran* voor iet nieuws en geschapen hielden, was ook zelf *Alzamachschar*, de schrijver van een treffelijke uitlegging over den *Alkoran*, die in de voorrede zijns boeks geschreven had: *Lof zy Gode, die den Alkoran geschapen heeft.* Maer namaels zijn die woorden door eenigen, die 's mans name niet besproken wilden hebben, uitgeschrapt, en de volgende in dier plaetse gestelt: *Lof zy Gode, die den Alkoran gezonden heeft.*

Abulfar. Histor. Dynast. Elmac. Histor. Saiac. lib. 2. cap. 8. Op het jaer acht hondert drie en dertigh, na den Kristen stijl, beval *Chalif*, of d'Arabische keizer, *Almamon*, by brieve, zekeren *Isaak*, zoon van *Abrahim*, de rechters en leeraers van het boek *Suna*, of *Mahomets* overleveringen, op den *Alkoran* te toetsen en te beproeven. Dies liet hy alle de genen, die den *Alkoran* voor geschapen en nieuws gemaekt hielden, los en vry. Maer by aldien iemant dat weigerde te belijden, dien braght hy by den *Chalif* aen, om te hooren, wat men met hem doen zou. Onder de genen, die de schepping des *Alkorans* weigerden te belijden, was zeker *Ahmed*, zoon van *Hanbal*, die geboeit by *Almamon* gebraght wiert: maer *Almamon* quam t'overlijden, eer *Ahmed* by hem gekomen was.

Des volgenden jaers ontbood d'Arabische keizer, *Mohammed Almotasem Billa Abuischak*, dezen *Ahmed* by zich, en toetste en beproefde hem op den *Alkoran.* Wanneer hy niet wilde belijden, dat d'*Alkoran* geschapen was, wiert hy, op bevel des keizers, strengelijk gegeesselt, tot dat hy in onmaght viel, en de huit hem doorgeslagen was.

Maer *Abu Harun Ebnol Baka*, een uit het getal der geleerden, die de schepping des *Alkorans* niet wilden toestaen, heeft beleden, dat d'*Alkoran neêr gezet* zy: dewijl God (gelijk zy willen) zou gezeit hebben, *Wy hebben den Arabischen Alkoran neêr gezet.* Voorts stont hy toe, dat al het geen, dat gezet is, geschapen zy: en loogende ondertusschen het besluit, en zeide: *Ik zeg niet dat d'Alkoran geschapen; maer neêr gezet zy.* Het welk *Abulfaraj* voor een wonderlijk zeggen houdt. Abulfar. Histor. Dynast.

Daer na heeft keizer *Haron Watek Billa Abugjafar* het geloof en gevoelen, nopende de schepping des *Alkorans*, gehanthaeft en voortgezet: gelijk *Patricides* in de volgende woorden verhaelt: *Watek heeft ook het gevoelen, nopende de schepping des Alkorans, voor goet gekeurt: welk gevoelen Ahmed, zoon van Abi David, en Mohammed, zoon van Abdolmelik, onder schijn van goetheit, hem hebben aengeprezen. Watek schreef na alle lantschappen van Egypten, om de Mahometanen te doen geloven, dat de Alkoran geschapen zy; en beval dat zelfste in de tempelen te graveeren.*

Welk gevoelen den Mahometanen zeer misprezen, en afgrijzelijk vervloekt hebben. Maer de genen, die dit gevoelen verwierpen, en het zelve niet vaerdighlijk aennamen, hebben zware straffen uitgestaen: want zommigen wierden gegeesselt, zommigen geboeit, en zommigen ook gedoot.

Wanneer des jaers acht hondert twee en veertigh, na des Zalighmakers geboorte, verlossing of verwisseling van gevangenen tusschen de Romeinen of Grieken, onder keizer *Michaël*, en tusschen de Mahometanen, onder den Arabischen keizer, *Haron Watek Billa Abugjafar*, beraemt en beslooten was, zoo beval *Watek* zekeren *Chatan*, de Mahometaensche gevangenen te toetsen en onderzoeken, en alle de genen, die zeiden, dat d'*Alkoran* geschapen was, te lossen, en met een goude kroone te beschenken; maer de genen, die dat niet wilden belijden, by de Grieken te laten blijven.

Eindelijk beval d'Arabische keizer *Abugjafar Motawakkel*, op 't jaer acht hondert

hondert een en zestigh, het krakeel en geschil over den *Alkoran* te staken, en dat niemant, 't zy die den *Alkoran* voor geschapen of ongeschapen hield, daer over eenige straffe zou te lijden hebben. Voorts liet hy de genen los, die om het gevoelen, nopende de schepping des *Alkorans*, in de kerker geworpen waeren.

Alkoran is uit den hemel neêrgezonden. Zoo eenigen voor vast geloven, zou de geheele *Alkoran*, met zijde bekleet, en gout en edele gesteente bedekt, op eenen nacht, te gelijk uit den hemel, van God, door den aerts-engel *Gabriël*, aen *Mahomet*, in de stad *Medina*, neêrwaerts gezonden zijn. Anderen daer en tegen willen, dat d'*Alkoran* by stukken, en verscheide beurten, uit den hemel zou neêrwaerts gezonden zijn.

Het neêrzenden des *Alkorans* schijnen zekere vormelieren en wijzen van spreken in den *Alkoran* zelf te getuigen: als onder andere: *Wy hebben den Alkoran tot u* (te weten, *Mahomet*) *neêrwaerts gezonden. Wy hebben hem* (versta *Mahomet*) *den Arabischen Alkoran toegezonden.*

D'*Alkoran* zelf getuight, dat d'*Alkoran* in de maent *Ramedan* neêrwaerts gezonden zy: hierom wort deze maent, (als ook, dewijl in die maent, zoo de Mahometanen voorgeven, vele andere groote daden geschiedt zijn) met groote staetsie en praght, by alle de Mahometanen jaerliks geviert.

En ten einde *Mahomet* dat den zijnen des te beter zou wijs maken en inboesemen, zoo gebruikt hy in den *Alkoran* zeer çierlijke en opgepronkte woorden, als op het vier en twintighste hooftstuk: alwaer hy God aldus sprekende invoert: *Dit boek hebben wy op u gezet, op dat gy daer door de menschen van de schaduwen tot het licht, te weten, tot den wegh Gods zou brengen: en den ongelovigen, te weten, die het leven van deze eeuwe voor het toekomende leven kiezen, en van den wegh Gods afwijken, met hunne dwalinge te berispen, het allergrootste aenstaende onheil zou openbaren.*

Diergelijke en andere getuigenissen vint men overvloedelijk veel in den *Alkoran*: ja op dat niemant op den *Alkoran* eenigh valsch vermoeden, noch eenige reden, van aen het goddelijk gezagh des *Alkorans* te twijfelen, zou hebben, zoo zweert *Mahomet* zelf, dat hy den *Alkoran* niet verzonnen hebbe; maer die waerachtigh zy: als blijkt uit de volgende woorden des zes en vijftighsten hooftstuks: *D'ongelovigen de openbare geboden hoorende, zeggen, dat het toverkunde is, en ik die verziert heb. Maer is dat waer, zoo moet ik geen deel by God hebben, die onze Rechter, Godvruchtige Getuige, en Vergiffenis-gever zal zijn.* En weder op het een en zestighste hooftstuk schrijft hy aldus: *By de blazende winden, en zware opgetrokke wolken, en de schepen, op zee varende, en d'engelen, de gezanten, zijn alle deze geboden waerachtigh. En de dagh zal komen, die de waerheit openbaren zal.*

Doch zoo andere Arabische schrijvers voor waerschijnelijker en geloofselijker gevoelen, zou *Mahomet* in de stad *Medina* zijnen *Alkoran* gemaekt en gesmeet hebben; hoewel niet zonder ingeven en instorting van den engel *Gabriël:* naerdien hy zich aldaer acht jaren opgehouden heeft: want zoo vele jaren zijn tusschen *Mahomets* vlucht uit *Mekka* na *Medina*, en tusschen de verovering van *Mekka* verloopen. Elmac. Histor. Sarac. lib. 1. cap. 1.

Het maken des *Alkorans* wort ook *Mahomet* in verscheide hooftstukken toegeschreven: en hem by d'Arabische schrijvers tot een wonder en mirakel geduit, dat hy zulk een werkstuk heeft kunnen te voorschijn brengen: daer nochtans de welsprekenste mannen dat in zijnen tijt hem niet hebben kunnen na-doen: gelijk reeds te voore gezeit is.

Doch zoo men den Kristen schrijvers geloven magh, zou *Mahomet* den *Alkoran*, met hulpe en bystant der Joden, en zekeren monnik *Sergius*, dien d'Arabieren *Bohira* noemen, gemaekt hebben. Te weten, deez monnik, die een *Nestorist* of *Nestoriaen*, en de ketterye en sekte van *Nestorius* volghde, en uit zijn klooster gedreven was, had zich by *Mahomet* in *Arabie* vervoeght: dien hy de heilige Schrift, zoo des ouden als nieuwen Verbonts, na het gevoelen en de meining van zijnen meester *Nestorius*, uitleide: hoewel hy ook vele en ongerijmde dingen uit eigen hoofde daer by verzonnen en gevoeght heeft. Dan dit was noch niet genoech; maer by dezen handel, en by dit bedrijf vervoeghden zich ook eenige Joden; die, om loozelijk

zelijk te beletten, dat *Mahomet*, die te voore een Heiden en afgodist was, geen waere noch oprechte Kristen zou worden, hem (die nieuwigheden traghte uit te werken) niet de waerheit der heilige Schriftuure; maer beuzelen en fabelen uit den Joodschen *Talmud* (daer d'*Alkoran* noch vol van is) inboesemden en inscherpten.

Aldus heeft *Mahomet* zijnen *Alkoran*, door onderwijs van Joden en *Nestorianen*, gesmeet, en dien zoo uit Joodsche fabelen, als uit *Nestoriaensche* grillen en beuzelen, t'zamen-gestelt, en daer en boven uit het Heidendom zelf, en met eige verzierselen vermeerdert en verrijkt, zonder ergens orde, t'zamenknoopingh of vervolgh te houden: want alles is romp slomp onder een vermengt.

Abrah. Ecch. Histor. Arab. Het staet aen te merken, dat *Mahomet* by-na alle d'oude gewoonten, gebruiken, zeden, waengeloven, kerkelijke plechtigheden, en betooveringen, in zekere vormelieren begrepen, en diergelijke dingen onaengeroert bewaert en behouden hebbe, als *Ismaël Schiahinsciah* getuight, en vele andere met hem bevestigen: want *Mahomets* ooghwit was het geestelijk met het wereltlijk te vermengen: als die traghte alle volken en menschen, van wat leere en gevoelen zy ook waeren, tot zich te trekken en lokken: gelijk hy ook nergens anders op, in het invoeren van zijne leere, geooght heeft. Weshalve keurde hy al het geen goet of quaet, veranderde, vermeerderde, schafte af, en verzierde, dat de drift, genegentheit, staet, zake, tijt, plaetse en gelegentheit der menschen vereischte. (Ad Calcem cap. 3. Histo iæ Gentium.)

Abrah. Ecch. Histor. Arab. *Mahomet* dicht in zijnen *Alkoran* den Kristenen ook vele dingen op, en leit hen te last, welke zy zelfs verwerpen en niet geloven: want alhoewel *Mahomet*, toen hy noch een jongeling was, op zijne reize na *Syrie*, zeer wel geleert, en door het lopend en gemein gerucht, en uit den mont van den monnik *Sergius*, dien d'Arabieren *Bohira* noemen, genoechzaem verstaen heeft, wat de grontleere en gevoelen der Kristenen zy, nopende de voortteeling des goddelijken woorts, zoo uit en herhaelt hy nochtans stoutelijk en onbeschaemt in zijn *Alkoran* deze woorden, duidende die op de Kristenen: *Het zy verre van daer, dat God een vriendin of metgezellin hebbe:* quansuis, als of de Kristenen geloofden en leerden, dat de geen, dien zy in de Schrift den zoon Gods noemen, uit de byslaping van eene vrouw en van God zelf voortgeteelt zy.

Tot meerder verklaring van 't geen reeds gezeidt, en noch van *Mahomets* leere te zeggen is, zal ik in 't kort hier byvoegen, hoedanigh de staet van den Kristen godsdienst, ten tijde van *Mahomet*, in *Arabie* was.

Ten tijde van *Mahomet* was *Arabie* niet alleenlijk met afgoderye; maer ook met verscheide ketteryen en Kristen sekten besmet: waer uit groote tweespalten, krakeelen en geschillen ontstonden. Deze tweespalten, geschillen en krakeelen, in het stuk van godsdienst, waeren *Mahomet* niet onbewust, waerom hy die in den *Alkoran* den Kristenen dikwils verwijt. Hier over leest men in den *Alkoran*, in het hooftstuk, *Maria* genoemt, deze woorden: *De volken* (of *sekten*) *zijn oneens tegen elkanderen. Beidavi* verklaert deze woorden aldus: *De Joden en Nazarenen* (of *sekten der Nazarenen*) *zijn oneens. Want de Nestorianen zeggen, dat Kristus Gods zoon zy: maer de Jakobiters, dat hy God zy, die op d'aerde gekomen, en daer na ten hemel opgeklommen is. De Melkiters stellen vast, dat hy een knecht Gods, en zijn profeet zy.* (Staet der Kristenen, ten tijde van Mahomet, in Arabie.)

Deze drie sekten, als die van de *Jakobiters*, *Melkiters*, en *Nestorianen*, waeren ten tijde van *Mahomet*, en voor hem, volgens schrijven van *Ahmed Ben Edris*, de bekentste en voornaemste van alle sekten in *Arabie*, en ook door gansch Ooste.

De *Jakobiters* worden alzoo genoemt na zekeren *Jakobus*, een *Syrier*, gebynaemt *Baradeus:* uit oorzake hy klederen droegh, die van lappen t'zamengenait waeren: want *Barada* bediet op Arabisch een *lap*. Hy was een leerling van *Severus*, bisschop van *Antiochie*, die onder keizer *Anastasius*, ontrent het jaer vier hondert twee en zestigh, na des Zalighmakers geboorte, geleeft heeft. (Jakobiters.)

Het gevoelen van dezen *Jakobus* was, dat in *Kristus* een eenige natuur uit twee natuuren vermengt zy, en een eenige substantie uit twee substantien, en een eenige wil: waer in hy met *Se-*

verus,

verus, *Dioskoros*, en *Eutyches*, van een zelfde gevoelen was.

Zeker *Jakobiter*, een Arabier, met name *Ibn-Sora*, verhaelt in zijne schriften, dat ten tijde van *Kristus*, wanneer die aen den kruize gehecht was, de zon verduistert was geworden, van zes uuren, des Vrydaghs, op den welken *Adam* van den boom gegeten had, tot aen den tijt der negenste uure, op den welken ontrent *Adam* uit het paradijs gedreven was.

Melkiters. De *Melkiters*, of *Grieken*, (en anders by d'Arabieren *Romeinen* genoemt) stelden, na de vereeniging, twee natuuren, en een eenigen persoon. Daer en boven dreven zy, dat *Kristus*, na de goddelijke natuur, eene wil had, gelijk als de wil des vaders: maer na de menschelijke natuur eene wil, gelijk als de wil van *Abraham* en *David*: maer dat hy evenwel een *individuum*, of ondeillijk perzoon, voor zich zelven was

Gabr. Sionit. de Morib. Orient. De *Melkiters* of *Grieken*, die heden door ganich Ooste verspreit woonen, geloven, dat de Heilige Geest van den Vader alleen voortkomt, en stellen geen vagevier: waer over zy tegen den Paus, en tegen alle de genen, die den Paus in het geestelijk onderworpen zijn, met een inwendigen en onverzoenelijke haet ingenomen zijn: zulx zy den Paus het primaetschap of opperhoofdigheit halssterrigh weigeren. Door den naem van *Melkiters* worden in het Ooste alle de *Ortodoxen* of recht-gelovigen verstaen, die den kerkenraet van *Chalcedonie* tegen *Dioskorus* aengenomen hebben.

Waerom alzoo genoemt. De *Melkiters* zijn alzoo genoemt van het Arabisch woort *Melik*, dat *koning* en *keizer* bediet: dewijl zy de zijde en het gevoelen van keizer *Marcianus* hielden. Te weten, ten tijde van keizer *Marcianus* was een kerkenraet van *Chalcedonie*: in den welken zes hondert en vier en dertigh bisschoppen vergadert waeren. Keizer *Marcianus* had hen alle doen beroepen, om het gevoelen van *Dioskoros*, patriarch van *Alexandrye*, te toetsen: die zeide, dat de *Messias* eene substantie had, t'zamengestelt uit twee substantien: eenen perzoon, uit twee perzoonen, eene natuur, uit twee natuuren, en eene wil, uit twee willen. Maer keizer *Marcianus*, en zijn hofgezin des rijks, stelden in *Kristus* twee substantien, twee natuuren, twee willen, en een eenigen perzoon: tot welk gevoelen alle de bisschoppen zich gedroegen; behalve *Dioskoros*, patriarch van *Alexandrye*.

Nestorianen. Ahmed Ben Edris. De *Nestorianen* zijn alzoo na *Nestorius* genoemt, die zeide, dat na de vereeniging twee substantien zijn, en twee perzonen in hunne natuur blijvende.

Oorsprong der verscheide gevoelens onder de Kristenen. De Arabier *Ahmed Ben Edris* beschrijft boven-mate beuzelzinnigh den oorsprong dezer drie sekten: hoewel hy belijdt, niettegenstaende hý een felle vyant der Kristen kerke was, dat d'apostel *Paulus*, uit een vervolger, het licht en zuil der kerke, en een voortreffelijke leeraer, en sterkste voorstaender der Drievuldigheit geworden zy. Eerstelijk traght hy te bewijzen, van waer zoo vele verscheide gevoelens onder de Kristenen haeren oorsprong genomen hebben: te weten, uit de woorden van *Paulus*, de welken deez, wanneer hy zich zelven op zekeren bergh ten vuur aen Gode zou opofferen, drie koningen, met meer als gemeenen vlijt en neirstigheit, had ingeluistert: waer over ieder, na *Paulus* doot, geloofde, dat hem alleen de † vervanging van *Paulus* leere aenbevolen was. Maer hier meê was het werk niet beslegt: want na die drie koningen t'huiswaerts gekeert waeren, begonnen zy grooten wrok en hate onder elkanderen te voeden: naerdien ieder zich inbeelde, dat hem alleen de ware leere des geloofs door *Paulus* overgelevert was: want d'apostel, zoo *Ahmed* beuzelt, had elken koning afzonderlijk die geheimenissen zijner leere geopenbaert. Daer na verhaelt *Ahmed* vorders het bedrijf van *Paulus* in de volgende woorden aldus.

† Successio.

„Eenige histori-schrijvers, zoo Mahometanen, als Kristenen, zeggen, dat zeer weinigen, in 't begin, wanneer *Jesus*, op wien vrede zy, d'Israëliten tot het geloof geroepen had, hem gevolght waeren. Maer wanneer hy verhooght was geworden, hadden de menschen zijn woort eerbiedelijk aengenomen: dies het getal zijner aenhangers tot zeven hondert mannen aengegroeit was. En aldus zijn de voorvechters des Kristendoms onder de kinderen *Israëls* vermeenighvuldight, die ook zelfs anderen tot het geloof geroepen hebben.

„Tegen hen stelde zich *Paulus*, die ook *Saulus* genoemt wort, een Jood,

„ en koning der kinderen *Israels*, die hen op de vlught dreef, en uit *Syrie*, na de grenzen van Griekenlant, verjoegh. Maer daer na viel de zelve *Paulus*, in vreemt gewaet, met zijn krijgsvolk in de legers der Kristenen; doch hy wiert bekent en gevangen. Aenstonts verhaelde hy de straffen, de welke hem door Gods hant overgekomen waeren, en beleed, dat hy eer lang van gezight, gehoor, en alle zinnen berooft geworden was; maer beloften gedaen had, dat hy de Kristen leere omhelzen zou, indien hy van die qualen zou mogen verlost worden. Dies zou hy, nu hy weêr tot zijne voorige gezontheit herstelt was, zijn woort houden, en onder de Kristenen het overschot zijns levens doorbrengen. D'overheden der Kristenen stichten voor dezen *Paulus* eene kapel, in de welke hy door eenige gezichten, over het veranderen der kerkelijke zeden, vermaent wiert. Door het eerste gezight wiert hy vermaent, de gewoonte, de welke tot noch toe onder de Kristenen gebruikt was, te veranderen: want *Paulus* braght hen van de gewoonte af, van met het aengezight na *Jerusalem* te bidden: en beval hen, met het aengezicht na het Ooste gekeert, te bidden. Door het tweede gezicht wiert *Paulus* vermaent het onderscheidt der spijzen af te schaffen.

Het derde gezicht melt beuzelzinnigh zekeren *Malkun*, die tot oprechter en hooft der *Melkiters* gemaekt wort, in de volgende woorden:

„ Wanneer *Paulus* daer na de deure gesloten had, zoo hebben zy daer ten derden-male, en veel heviger, als ten tweeden-male, op gerameit. In het openen der deure zeide hy tot hen: Ik heb een gezicht gezien. Waer op zy antwoorden: Zegge het toch. Toen zeide *Paulus*: Dat zy alle uitgaen, behalve *Jakobus*, *Nestorius*, *Malkun*, en den † rechtgelovige. Wanneer dat geschiedt was, vroegh hy: Kent ghy dien man, die den blinden het gezicht, den melaetschen d'oude kraght des lichaems, en den dooden het leven herstelt heeft? Zy zeiden: neen. Toen zeide *Paulus*: Dies mein ik, dat deze zoodanigen een God zy, die ons geopenbaert, en daer na verborgen is.

† Orthodox.

„ Wijders, zommigen hebben dit gevoelen van *Paulus* voor goet gekeurt: andere niet: zeggende: Drie zijn deelachtigh des goddelijken wezens, God, zijn Zoon, en de Heilige Geest. Anderen hebben weêr gezeit, dat'er alleenlijk twee zijn, God, en zijn Zoon. Anderen hebben vast gestelt, dat God vleesch geworden zy. Aldus zijn zy tot vier sekten vervallen. *Jakobus* heeft *Paulus* gevolght, om dat de *Messias* God zy: en van dien hebben zijne navolgers, de *Jakobiters*, zijnen oorsprong ontleent. Maer *Nestorius* heeft gewilt, dat de *Messias* de Zoon Gods alleenlijk door een wijze van bermhertigheit zy. En uit dien zijn de *Nestorianen* gesproten. Maer *Malkun* heeft de Drievuldigheit vast gestelt. En van dien hebben ook de *Melkiters* hunnen oorsprong. “

Eindelijk stont de rechtgelovige op, en strafte hen met kerkban, en sprak: By God, by God, deez traght door zijne ongerijmtheden niet anders uit te werken, als uw verderf. Wy zijn gezellen van *Messias*. Wy hebben † *Isa*, op wien vrede zy, gezien, en zijn van hem afkomstigh. Maer deez zal u verleiden. Toen zeide *Paulus* tot zijne navolgers: Wel aen, laet ons dezen rechtgelovige bestrijden, en hem met zijn gezellen dooden: anders zal hy uwen godsdienst verdelgen. Maer de rechtgelovige ging tot zijn volk uit, en vroegh: Weet ghy niet, dat *Messias* de knecht Gods en zijn apostel zy: het welk hy u zelf aldus gezeit heeft. Zy zeiden ja. Maer deez, zeide hy, heeft reeds vele menschen vervoert: doch d'anderen, hunne voetsporen volgende, hebben den rechtgelovige met zijne makkers verjaeght. Dies gingen die uit na *Syrie*, en wierden door de Joden gevangen. Wanneer zy den Joden het gansch bedrijf verhaelt, en gezeit hadden: Wy zijn tot u uitgegaen, om veiligh in uw lant te zijn: want wy hebben in ons lant geen vryburgh altoos; maer zoeken eenige spelonken en hutten, en doolen te lande om her, zoo lieten zy hen by 't leven zonder quaet te doen. Maer de genen, die ongelovigen waeren, hebben, na het voorbeelt der makkers van den rechtgelovige, ook kluizenaers hutjes opgeslagen. Wijders, de profeet *Muhammed* heeft noch by zijnen tijt dertigh kluizenaers uit de makkers van den rechtgelovige bekomen, die in het Mahometsdom gestorven zijn. “

† Jesus.

Ver-

Arabieren worden Kristenen. Verscheide stammen van Arabieren hebben in aeloude tijden het Kristen geloof omhelst en beleden. D'eerste, die den Arabischen Heidenen het Evangelie en Kristen geloof verkundight heeft, was d'apostel *Paulus*, als te bespeuren is uit Gal. 1 : 17. die ten dien einde na *Arabie* toogh.

In *Nairan*, een lantschap van *Jemen*, dat door vele stammen van Arabieren bewoont wiert, was by ouds een kerke der Kristenen, en zetel der bisdommen, volgens schrijven van *Safioddin*. Ook waeren by ouds d'inwoonders der stad *Medina* ten deele Kristenen, en ten deele Joden.

In andere gewesten van *Asie*, ontrent *Arabie*, waeren ook by ouds verscheide Arabische stammen, die Kristenen waeren. *Enb Kalikan* gedenkt drie stammen, die hy de Kristenen der Arabieren noemt, als *Tanuch*, *Bahra*, en *Taglab*.

Melkiters boven alle andere Kristenen by d'Arabieren geacht. Naer het schijnt hebben de Saraçenen, of Arabieren, de *Melkiters* allermeest boven alle d'andere sekten der Kristenen gestelt en geacht: ook tot zoo verre, dat zommigen voor het Mahometsdom hunne parthye gevolght, en volkomentlijk hunnen godsdienst en leere omhelst, en zich daer aen overgegeven; ja huwelijken met de *Melkiters* getroffen hebben. Onder deze was *Almondar*, een stamvorst, of koning der Arabieren, die onder keizer *Anastasius*, *de Macedoon*, in den aenvang des jaers vijf hondert, na den Kristen stijl, geleeft heeft, en zijn koninglijk hof in *Hira* had, een stad des lantschaps van *Irâka*, ontrent *Bagdad*. *Zonaras* schrijft van dezen *Almondar* aldus:

Ten tijde van keizer Anastasius is Almandar, stamvorst der Arabieren, door de Orthodoxen, dat zijn Melkiters, onderwezen, en heeft geloofd, en wiert gedoopt. Severus, bisschop van Antiochie, zond aen Almondar twee bisschoppen, op dat hy hem tot zijne ketterye zou trekken. En wanneer hem de bisschoppen leerden, dat de twee natuuren van Kristus in eene natuur t'zamen vermengt geworden zijn, waer uit hy besloot, dat ook de Godheit t'effens met het vleesch van den Heere Kristus geleden hebbe, zoo maekte hy, om hen t'overtuigen, hoe ongerijmt zy spraken, en ongelooffelijke dingen leerden, eenen van zijne huisgenooten op, ten einde deez, ten overstaen van die godlooze bisschoppen, hem iet in het oor zou luisteren. Naulijks had deez dit gedaen, of Almondar toonde, met een treurigh en bedrukt gelaet, quansuis groote droefheit. Wanneer de bisschoppen hem vroegen, waerom hy zoo ontstelt, en wat hem verkundight was, zoo gaf hy ten antwoort, dat hem de doot van den aerts-engel Gabriël verkundight was. Wanneer zy hem verzekerden, dat die tijdinge valsch was: met by-voegen, dat de aerts-engel niet kon sterven: zoo voeghde hy daer op: By aldien een engel niet sterft, uit wat reden bevestight ghy lieden dan, dat de godheit, met het vleesch vermengt en verwert, en tot eene natuur t'zamengesmeet, geleden en gestorven zy? Dus verre *Zonaras*.

In *Hira* deed *Almondar* groote kerken stichten: alwaer Arabieren van verscheide stammen de Kristen leere omhelsden, die *Alebad* of *Ibad* genoemt wierden. *Aziz Billah*, die ontrent des jaers negen hondert en tachentigh over *Egypten* heerschte, en uit den geslaghte der Arabieren was, nam een Kristen *Melkitische* vrouw ten wijve.

Hoedanigh *Mahomet* tot de Kristenen genegen was, is te voore verhaelt. Ziet pag. 229.

Dus verre zy gesproken van *Mahomets* geboorte, leven, bedrijf, en doot: in 't kort zullen wy zijne leere of *Mahometsdom*, en verscheide sekten zijner navolgers ten toone stellen.

Mahometsdom, of *Mahometaensche* godsdienst en leere.

Ziet pag. 160. TE voore is verhaelt, hoe d'Arabische schrijvers een tweevoudigen staet der Arabieren stellen: te weten, een staet van onwetenheit of onkunde voor *Mahomets* tijden, en een staet des *Mahometsdom*.

Het *Mahometsdom* is, volgens bepalingh der Mahometaensche schrijvers, wanneer iemant gehoorzaemheit en onderdanigheit aen Gode belijdt. Of het *Mahometsdom* is, wanneer iemant zich het geen onderwerpt en ge-

hoorzaemt, dat door *Mahomet* overgelevert is: of den godsdienst, die door hem ingevoert is, omhelst. Want aldus zou (naer het verhael van *Alscharestan*) *Mahomet* den engel *Gabriel*, wanneer die, in de gedaente en in het gewaet van eenen Arabier, hem vroegh, wat het *Islamisdom* was, geantwoort hebben: te belijden, dat'er geen God, dan die God is, en ik de gezant Gods ben: d'ingezette gebeden naerstelijk t'onderhouden: aelmoesen te geven: in de maent *Ramadan* te vasten, en beêvaert na den tempel van *Mekka* godsdiensts-halve t'aenvaerden, zoo des bequamelijk geschieden kan. Voorts had *Gabriel* deze bepaling met zijne getuigenis goet gekeurt.

Mahomets navolgers hoe genoemt. Dies noemen de Mahometanen hunne sekte, leere, of godsdienst, *Alislamo*, of *Aleslam*, en zich zelfs, die deze leere volgen en onderhouden, *Muslemons*, of *Moslimons*, of *Muslimans*, of *Musulmans*, of *Moslemannen*, dat herkomstigh is van het Arabisch grontwoort *Salama*, het welk betekent: *hy is behouden en van schade en onheil geret geworden.*

De rede en oorzake, waerom de genen, die *Mahomets* leere volgen, *Moslemans*, &c. genoemt zijn, wort van zommigen gezeit deze te zijn: *Mahomet* plante zijne leere en gevoelens met den zwaerde voort. De genen, die hem weêr-stonden, en dit zijn geloof-teken, *Daer is geen God, dan die God: en Mahomet is de gezant Gods*, niet wilden omhelzen, wierden gedoot. Maer die zich zijner gehoorzaemheit onderwierpen, en na zijn geboden en bevel luisterden, wierden van den zwaerde behouden en geredt, en hierom *Muslemons*, of *Moslimons*, *Muslimans*, *Moslemins*, *Musulmans*, of *Musulmannen* genoemt: want aldus kan die naem, ter oorzake van de dubbelzinnigheit der Arabische stippen, of klinkletteren, verscheidentlijk gespelt worden.

En sedert dien tijt hebben de navolgers des Mahometaenschen godsdienst dien naem behouden: zulks een Mahometaen en *Musulman* by hen voor een en den zelven gehouden wort.

Of de *Moslemannen*, zoo andere, en misschien met meerder waerschijnelijkheit schrijven, zijn alzoo van het grontwoort *Aslama* genoemt, dat betekent, *hy heeft gehoorzaemt, geloofst, en allen zijn betrouwen in God gestelt, en is geloviigh geworden.* Aldus zijn alle d'*Ismaëliten Moslimannen* genoemt: als of men wilde zeggen, *Gods gehoorzamen en gelovigen, en met ganschen herte in God betrouwende.*

Maer de Joden noemen hen, met het verzetten der letteren, verachtelijk *Ismaeliten*, en hunnen godsdienst *Ismaelisdom*; hoewel zy dien naem lichtelijk laten aen zich leunen, en niet verwerpen: naerdien de Mahometanen *Ismaël*, naest *Abraham*, zoo wel voor den vader van hun geslaght, als godsdienst, erkennen. Ja zy drijven sterk, dat de leere, de welke zy belijden, geene andere van de gene is, de welke *Ismaël* eertijts van vader *Abraham* ontfangen en beleden, en zijne nakomelingen t'onderhouden aenbevolen heeft.

Scharestan ontvouwt dit duidelijk in de volgende woorden, die wy hier zullen laten volgen, om daer uit des te beter te verstaen het geen, dat alreeds gezeit is, en noch gezeit zal worden, en wat *Mahomet* voorgewent, en wat hy gedaen heeft.

Daer na is het licht, het welk van Adam tot Abraham, en daer na van hem tot de nakomelingen overgebraght is, in twee deelen verdeilt: welker een gedeelte by de kinderen Israëls, en het ander by de kinderen Ismaëls gebleven is. Het licht, dat op de nakomelingen Israëls neêrdaelde, was openbaer (*of klaer:*) *maer verborgen, dat op de nakomelingen Ismaëls quam. Een kenteken van dat klaerder licht is geschiedt door de verschijning van vele perzoonen: maer een kenteken van het duisterder licht, door de verklaring der kerkelijke zeden en wetten, en tekenen: en de staet der zake is onder weinigen besloten. De Keblagh* (dat is, aenzight-wending ten tijde des gebedts) *van d'eerste sekte was de tempel van Jerusalem: maer die van de tweede sekte, de tempel van Mekka. De wet van d'eerste sekte bestont uit klare oordeelen: maer die van de laetste, uit onderhouding of gaêslaging der heilige tekenen. De vyanden van d'eerste sekte waeren ongelovigen, als Farao en Haman: maer de vyanden van de laetste, afgodisten, en dienaers van afgoden-beelden.*

Dies schijnt het *Islamisdom* niet anders, als het *Ismaëlisdom* te zijn. Zy zeggen,

zeggen, dat *Iſmaël* de *Jorhamidiſten* en *Amalekiten* tot het *Iſlamisdom* genoodight en geroepen heeft.

Dewijl dan *Mahomet* een klaerder en opender leere der kerkelijke zeden en wetten, die meerder eigenſchap met de ſekte der *Iſmaëliten* hebben, door den *Alkoran* overgelevert, en zijne Arabieren van den dienſt der afgoden afgetrokken heeft, zoo heeft hy voor eenen herſtelder des *Iſmaëlisdom*, onder den tijtel en naem van *Iſlamisdom*, willen gehouden worden.

Almumenins. *Mahomets* navolgers, en aenhangers zijner leere, worden ook doorgaens *Amumenins*, dat is, *gelovigen*, genoemt: hierom worden ook *Mahomets* nazaten, die hem in het rijk volghden, *Almiro' lmumenins*, dat is, *keizers* of *vorſten der gelovigen*, genoemt; hoewel ook met een anderen naem gewoonelijken *Chaliven*. Ziet beſchrijving van Syrie pag. 213.

Hoedanigh de Arabieren genoemt worden, die ook *Mahomets* leere volgen, is te voore op *pag.* 147. verhaelt.

Omma Muhammed. De Mahometanen worden ook op Arabiſch, by *Mahomet* zelven in zijnen *Alkoran*, *Omma Muhammed* genoemt, dat is, *volk van Mahomet*. Waer in ook deez ſchalk God de Heer ſchijnt nagevolght te hebben, die zoo meenighmael de Joden in het oud Verbont *mijn volk* noemt. Ook heeft *Mahomet* door dien naem, als een onderſcheidt-teken, zijne navolgers van alle andere volken willen onderſcheiden.

Ahlo-Suna. Anders worden zy ook in de ſchriften der Arabieren *Ahlo-Suna*, dat is, *volken van Suna*, of *der wet* of *overlevering* genoemt: want de Mahometanen hebben, behalve den *Alkoran*, ook een ander boek van *Mahomet*, dat zijne verſcheide redenen of daden, die zy roemen door overlevering van hem ontfangen hebben, begrijpt: dit boek wort by hen ook in groote eerwaerdigheit gehouden.

Ahlo-Kibla. De Mahometanen worden ook *Ahlo-Kibla* genoemt, dat is, *volk van den tempel van Mekka*; dewijl alle de *Metsjiden*, of tempelen der Mahometanen, na dien eenigen tempel met hunne voor-gevel gebouwt zijn. Hier over zijn ook de Mahometanen door de wet verplicht hun aengezicht, in het bidden, na *Mekka* te wenden. Deze waengelovige gewoonte wort *Ain Alkibla* genoemt, dat is, *oogh* of *aenzien van Kibla*.

Maer de gemeinſte en gebruikelijkſte naem der genen, die *Mahomets* leere volgen, en aen den *Alkoran* geloven, is *Moſlemins* of *Meſlmans*, &c. Anders worden zy doorgaens by de Kriſten ſchrijvers, na *Mahomet*, *Mahometanen* of *Mahometiſten* genoemt.

Alhoewel *Mahomet* in zijne ziekte verbood, dat geene twee godsdienſten in *Arabie* t'zamen of t'effens zouden zijn, zoo is evenwel hier door het ontſtaen van verſcheide verſchillen, tweeſpalten en krakeelen, in den *Iſlamiſchen* of Mahometaenſchen godsdienſt niet belet geworden. Oorſprong der Mahometaenſche ſekten. Ziet pag. 229.

Zommigen dezer geſchillen en tweeſpalten, volgens ſchrijven van *Abulfaraj*, zijn ontrent de wortelen of grontveſten des Mahometaenſchen godsdienſt beezigh, die onderwerpen van de *Scholaſtijke* godsgeleertheit zijn: andere houden zich ontrent de takken, die onderwerpen van de rechtsgeleertheit zijn.

Wat aengaet de geſchillen ontrent de wortelen: *Maabad*, *Aljohanni*, *Gailan*, geboortigh van *Damaskus*, en *Jonas Alaswari*, hebben op het einde van het leven van *Mahomets* makkers of aenhangers, over het geſchil, nopende het beſluit Gods, en nopende het goet en quaet, dat hem toe te ſchrijven is, ketteryen ingevoert: welker gevoelen *Waſel Ebn Ata*, en andere omhelſt hebben.

De *Scholaſtijke* godsgeleertheit wort by d'Arabieren op Arabiſch *Alim* of *Ilm Alkalâm* genoemt, dat zoo veel gezeidt is, als wetenſchap van reden of ſprake; dewijl het voornaemſte geſchil, daer over onder hen getwiſt en gekibbelt wort, nopende de reden, *of het woort God is:* want in die wetenſchap wort inzonderheit van God en goddelijke dingen, en van andere zaken geſproken. Te weten, *Alkalâm* is eene wetenſchap, in de welke van Gods wezen en zijne eigenſchappen, en van de geſchapentheden der mogelijke dingen, ontrent de ſchepping en herſtelling, volgens de regelen des Mahometsdom, geſproken wort. Alim Alkalâm of Scholaſtijke wetenſchap.

Zoo andere ſchrijven, is *Alkalâm* eene wetenſchap der wettelijke grontregelen, de welke tot d'artijkelen des

geloofs behooren, die door zekere bewijsredenen bekomen worden. Of de wetenschap *Alkalâm* is die gene, door de welke iemant bequaem gemaekt wort, om de belijdenis of artijkelen des geloofs door bygebraghte bewijsredenen te bevestigen, en de twijfelen op te lossen. Dienvolgens is *Alkalâm* de *Scholastijke* godsgeleertheit der Mahometanen.

Aldus strekt haer de wetenschap *Alkalâm* zeer verre en wijt uit: want zy begrijpt niet alleenlijk de reden-kavelkonst, *Almantek* op Arabisch genoemt, (dat ook sprake of reden bediet: want *Almantek* en *Alkalam* zijn woorden van een zelven zin en betekenis:) maer ook al het geen, dat tot *Ilahijaton*, dat is, † *overnatuur-weet*, of *godsgeleertheit*, behoort. Ja *Alkalâm* is volkomentlijk eene veelvoudige wetenschap, bestaende uit *Logische*, *Metaphysische*, *Theologische* en *Filosofische* stofgeschillen: alhoewel zy op andere grontregelen steunt, en andere wijzen van redekavelingen gebruikt: als de genen gebruiken, die by de Mahometanen zelfs voor gezonder godsgeleerden, of voor geleerder filosofen gehouden zijn. Hierom wort by de laetsten in de verdeiling der wetenschappen geen gewagh altoos van de wetenschap *Alkalâm* gemaekt, als of zy niet waerdigh was, om onder het getal der wetenschappen gerekent te worden: gelijk by *Avicenna* en *Nasiroddin* te zien is.

† Metaphysica.

Maimonides berispt geweldigh deze kenders der wetenschap *Alkalam*, en wederleit en stoot hunne beginselen, grontregelen en stellingen met alle maght om verre, als die tegen de natuur der werelt, en orde der schepping, doorgaens regel-recht strijden, en geheel en al ongerijmt zijn.

Zoo *Alscharestan* getuight, hebben eenigen uit de geleerden der *Motazalisten* (een zekere sekte der Mahometanen) de wetenschap *Alkalâm* ingevoert, na zy de boeken der Filosofen doorlezen hadden, die onder de regering van den Arabischen keizer *Almamon* vertaelt waeren. *Algazali* bevestight byna het zelfste: te weten, dat onder den aenvang des Mahometsdom den Arabieren deze kunst van de dingen, in het stuk van godsdienst, te redeneren onbewust was: want niemant was onder hen, die de wetenschap van *Alkalâm* kende: noch iet was van die in d'eerste eeuwe bekent. Maer namaels, wanneer de sekten begonnen t'ontstaen, en d'artijkelen des godsdiensts in twijfel getrokken te worden, is die wetenschap ingevoert: de welke dient, om de waerheit dier artijkelen tegen de nieuwelingen en hervormers voor te staen, en te verdedigen. Wanneer deze wetenschap haer binnen die palen houdt, zoo is zy prijzens waerdigh; maer misprijzens, wanneer zy, uit zucht van te twistredenen, verder voortslaet. Dus verre *Algazali*. *Algazali* wil den midden wegh gehouden hebben tusschen de genen, die al te veel deze wetenschap toegeven, en tusschen de genen, die gene plaetse voor haer over hebben. Onder deze laetsten bevond zich zeker *Alschafi*, die den geen, die zich op de wetenschap *Alkalâm* leit, waerdig oordeelde aen een pael gehegt, en door alle de stammen en vergaderingen der Arabieren omgevoert te worden, met eenen uitroeper voor hem, die zou roepen: *Dit is het loon van den geen, die het Boek (Alkoran) en Suna (Mahomets Overleveringen) verlaten, en zich op de wetenschap Alkalâm geleit heeft.* Hy gevoelt, dat de wetenschap *Alkalâm*, door ontstaen en tusschen-komen van ketteryen ingevoert, en dierhalven te behouden en goet te keuren zy, wanneer zy binnen de mate blijft: hoewel men haer niet te veel moet toegeven. By aldien ook de ketteryen quamen op te houden, zoo zouden ook alle nootzakelijkheit van deze wetenschap ophouden. Hy voeght'er by, dat nootwendigh in elk lantschap een perzoon moet zijn, die deze wetenschap verstaet, om de ketteryen, daer die ontstaen, te dempen.

Algazali vereischt in den geen, die zich op deze wetenschap wil leggen, drie dingen: te weten, naerstigheit, om daer met yver in te blokken: schranderheit van vernuft, en vroomheit van zeden. Maer geenzins is te gedoogen, dat die wetenschap den gemeinen man verklaert worden. Dies stelt hy *Alkalâm* onder die wetenschappen, de welke niet enkelijk te prijzen; maer voor goet te keuren zijn, wanneer zy binnen de mate blijven.

De geschillen of tweespalten, die ontrent de takken, in den Mahometaenschen Alim Alfekho.

schen

† Subjecta.

Pococ. Spec. Histor. Arab.

† Practicæ sententiæ.

ſchen godsdienſt ontſtaen zijn, zijn † onderwerpen van de rechtsgeleertheit, de welke op Arabiſch *Ilm Alſekho* genoemt wort. Te weten, *Alſekho* bediet in 't algemein *kennis*, *wetenſchap*, of *ervarentheit*; maer in 't byzonder *ervarentheit*, en *kennis* of *geleertheit der wet*: gelijk een, die ervaren in de wet is, *Alfakih* genoemt wort. Dies is *Alfekho*, volgens ſchrijven van *Ebnolkaſſai*, een wetenſchap der wettelijke † oefenige oordeelen, of vonniſſen, uit onderſcheidelijke bewijzingen: want de oordeelen of vonniſſen, zoo d'Arabiſche ſchrijver des boeks *Scharhil Mawaket* getuight, uit de wet genomen, zijn van tweederlei ſlagh: welker eerſte niet anders beooght, als de belijdenis zelve: gelijk wanneer men zeidt, *God is alwetend*, *almachtigh*, *hoorende*, *ziende*, &c. Dusdanige dingen worden genoemt *geloofs-belijdeniſſen*, *grontregelen*, &c. En tot behoudenis en beſcherming dezer dingen wort de wetenſchap *Alkalâm*, of *Scholaſtijke* godgeleertheit, verordent.

Het tweede ſlagh is van die dingen, door de welke een werk beooght wort: als wanneer men zeidt: *Het gebedt is nootwendigh: de vaſten is een gebedt.* En om dezer dingen halve is *Ilm Alfekho*, of de wetenſchap der rechten of rechtsgeleertheit ingevoert. *Algazali* gevoelt het zelfſte van deze wetenſchap, het geen hy van de voorige wetenſchap *Alkalâm* gevoelt: te weten, dat zy uit de verkeerde of averrechtſe zeden der menſchen, en uit de bedorventheit des godsdienſt haeren oorſprong zou genomen hebben: maer niet enkelijk nodigh zy, om te weten. Deze werelt, voegt *Algazali* daer op, is geſchapen tot byſtant des levens, in 't toekomend, om daer van te nemen, zoo veel tot reisgelt van noode is. By aldien nu de menſchen, volgens billijkheit, daer van namen, zoo zouden de krakeelen en dingtalen ophouden, en gene rechtsgeleerden vereiſcht worden: maer zy grijpen die na hunne begeerten aen: waer uit krakeelen ontſtaen. Hier over is eenen koning van noode, die hen beſtiert: maer den koning is een regel van noode, waer door hy beſtiert. De rechtsgeleerde nu weet de regel, waer door de menſchen beſtiert worden, en den wegh, door den welken de dingen tuſſchen hen beſleght worden: naerdien zy, na het belang van hunne begeerten, yveren. Dies is een rechtsgeleerde een leeraer en beſtierder des konings, in het ſtuk van den wegh, door den welken het volk geregeert wort, en wat aengaet de maniere van hen in te toomen: ten einde aldus de zaken der menſchen, wanneer die in orde gebraght zijn, haer wel in de werelt ſchikken. Ja de wetenſchap *Alfekho* behoort tot den godsdienſt: doch niet in haer zelve; maer door tuſſchen-komen van de werelt: want de werelt is een akker, in de welke voor het toekomende gezaeit wort. Noch de godsdienſt wort volbraght, dan door de werelt. De godsdienſt en 't koningrijk zijn tweelingen of gebroeders. De godsdienſt is de grontveſt, en de koning is de beſchermer. Al wat geen grontveſt heeft, dat gaet ten val: en die geenen beſchermer heeft, gaet vruchteloos henen: maer een koningrijk en d'orde der dingen wort niet voltoit, dan door eenen koning. En de maniere van de dingen in orde te houden, wanneer krakeelen ontſtaen, geſchiedt door *Alfekho* of rechtsgeleertheit. En gelijk de beſtiering des volks, door de koninglijke macht, niet van de wetenſchap des godsdienſt in den eerſten graet is; maer iet bepaelt, zonder het welk de godsdienſt niet volbraght wort: op een zelve wijze ſtaet het met de wetenſchap, van de maniere van te beſtieren, geſchapen. Dus verre *Algazali*.

Dies is *Alfekho* of rechtsgeleertheit der Arabieren, een wetenſchap van over de krakeel-zaken en geſchillen, de welke in den uitterlijken omgang der menſchen ontſtaen, na de regelen des Mahometaenſchen godsdienſt t'oordeelen: gelijk door *Alfakih* verſtaen wort de geen, die ervaren is, om een oordeel over deze zaken te vellen: wiens voornaemſte plicht en werk is een regelmaet te houden: waer door de koning het quaet afkeert, dat iemant eenen ander, die met een vyantlijk hert ingenomen is, traght aen te doen: als ook over het geoorloft en ongeoorloft: over de veelheit van ſtraffe op te leggen: over de wonden, en véle andere diergelijke dingen, in het ſtuk van uitterlijke werkingen, uitſprake te doen. Ja daer en boven over het Mahometsdom of godsdienſt, en over zijnen ſtaet, wat de beli-

belijdenis belangt, de welke met den mont geteniedt, t'oordeelen. Want wat aengaet het hert, diens gedaghten en voornemen t'onderzoeken, dat is buiten het ampt van eenen *Alfakih*. Dies is *Alfekho* by hen niet anders als een wetenschap of kennis en ervarentheit, zoo van het burgerlijk, als kanonijk of geestelijk recht.

De geschillen ontrent de wortelen bestaen in vier hoofstukken.

De geschillen, zoo *Abulfaraj* getuight, ontrent de wortelen, worden tot vier hoofstukken gebraght: welker eerste de eigenschappen en eenheit Gods is: het tweede het besluit en oordeel Gods: het derde de beloften en dreigementen: het vierde de profesye en ampt des *Imams* of hoogen-priester. Het besluit en oordeel Gods worden op Arabisch *Alkada* en *Alkadar* genoemt, welke beide woorden in betekenis niet veel van elkandere verschillen. Het onderscheidt, dat tusschen beide is, schijnt ten aenzien van den voorgang en navolging gestelt te worden.

Aldus stelt ook *Alschareſtan* vier grontregelen of hoofstukken dier dingen, over de welke onder de Arabische schoolgeleerden getwist wort, de welke hy de *groote wortelen* noemt: welker eerste is d'eigenschappen Gods, en eenigheit, de welke met die bestaet. Onder dit hoofstuk worden de geschillen begrepen, nopende de eeuwige eigenschappen, de welke van zommigen bekrachtight, en van zommigen gelogent worden: als ook de verklaring der † wezentlijke eigenschappen, en dier eigenschappen, die van de werken genomen zijn: en wat God moet doen, en wat van hem kan gezeit worden, en wat hem onmogelijk is. Over deze dingen wort onder de *Ascharisten*, *Keramisten*, en *Mojassemisten*, of vaststelders der lichameinkheit, en *Motazalisten*, getwist.

† Assifatu Ifsematha.

Het tweede hoofstuk is het goddelijk besluit en de billijkheit, de welke in het zelve is. Het begrijpt de geschillen nopende Gods oordeel en besluit, en dwang van den mensch, om te doen: en nopende het werkgenootschap van den mensch, in het verrichten van zijne werken, door de welke hy goet of quaet verkrijght: en nopende de wil, waer door God goet of quaet wil, en nopende het geen, dat onder de maght en wetenschap valt. Alle welke dingen by zommigen vastgestelt, en by zommigen gelogent worden.

Het derde hoofstuk zijn de beloften en dreigementen, Gods namen en oordeelen. Dit hoofstuk begrijpt de geschillen, nopende het geloof en boete, en dreiging en opschortzing des oordeels, en wanneer iemant met ongelovigheit en dwaling te betichten is.

Eindelijk begrijpt het vierde hoofstuk het gehoor en verstant of reden: te weten, wat plaetse die in het oordeelen der dingen, die tot het geloof en godsdienst behoren, bekleden: of voor zoo veel zy aen het gehoor of aen het verstant en reden hangen. Dit hoofstuk begrijpt ook de zending der profeten, en ampt des hogen-priester. Hier onder worden de geschillen betrokken, nopende het geen, waerom de werken eerelijk of schandelijk gehouden worden: als ook de geschillen nopende het oorbaer, en het geen, dat het dienstighste is: en nopende de weldadigheit en genade Gods, en vryheit of onthouding van zonden, de welke het profeetisch ampt moet vergezelschappen: desgelijks de geschillen nopende de voorwaerden, de welke tot het ampt des hogen-priesters vereischt worden. Zommigen hunner stellen vast, dat dit ampt aen klare getuigenis hangt. Andere bevestigen, dat het aen de gemeine toestemming der gelovigen hangt.

Over deze dingen wort onder de *Schijisten*, *Motazalisten*, *Keramisten*, en *Ascharisten*, getwist en gekibbelt. Deze zijn, volgens *Alschareſtan*, de groote grontvesten of hoofstukken dier geschillen, of (gelijk de schrijvers des boeks *Echwanossafa* spreken) de moeders der krakeel-zaken, de welke onder d'Arabische schoolgeleerden gedreven worden.

Mahometaensche sekten ontrent de wortelen. Vaulsa tai.

De voornaemste sekten der genen, die zich ontrent de wortelen bezigh houden, zijn zes: als de *Motazalisten*, *Sefatisten*, *Morgisten* of *Morjanisten*, *Gjabaristen*, *Schijisten* en *Chawarejisten*: by deze voegh de *Kadaristen* en *Waidisten*: doch d'eerste worden onder de *Motazalisten*, en laetste onder de *Chawarejisten* begrepen. De *Motazalisten* en *Sefatisten* zijn onder elkanderen tegenstrijdigh: gelijk ook de *Kadaristen* en *Gjabaristen*, en de *Morgisten* en *Waidisten*, en *Schijisten* en *Chawarejisten*.

Scha-

Schareſtan ſtelt alleenlijk vier hooft-zekten: als die van de *Kadariſten*, *Sefatiſten*, of *Chawarejiſten*, en *Schijiſten*, of *Zjijahiſten*, of *Sciaten*; uit welke alle de overige geſmeet, of t'zamengeſtelt, en daer onder begrepen worden: want de eene zekte wort met de andere t'zamen-geſtelt, en uit Schare-ſtan. ieder zekte ſpruiten andere ſlagh, of ſoorten van zekten, ten getale van drie en zeventigh zekten.

Author Libri Scharhol Mawakef. Andere ſtellen acht of negen hooft-ſekten: als *Motazaliſten*, *Schijiſten*, *Chawarejiſten*, *Morjiſten*, *Najariſten*, *Zjabariſten*, *Mozjabbehiſten*, *Sonniten*, en *Najiahiſten*, welke laeſte voor een en dezelve, met de *Aſſchariſten*, of *Azjariſten*, gehouden worden.

Author libri Mochawatel. In den aenvang des Mahometsdom, waeren onder Mahomets navolgers gene geſchillen, 't en zy over geringe zaken, dewelke niemant den naem van gelovigen, of ongelovigen konden geven.

Daerna ontſtont en groeide allengs twiſt en krakeel, tot aen het einde van Mahomets bontgenoten: toen *Maabad Iohami*, *Gilan* de Damaſcener, en *Iunes*, of *Ionas d'Aſwarier*, opſtonden, die geſchil, nopende het goddelijk beſluit, en of alles aen Godts bepaling en genomen raetſlot moeſt toegeſchreven worden, ophaelden en roerden. Deze geſchillen verſpreiden zich van tijt tot tijt wijder: en de verſchillen der gevoelen hielden niet op, tot dat de belijders des Mahometsdoms, en de invoerders der gevoelens, in drie en zeventigh ſekten verdeelt zijn.

De Mahometanen rekenen Mahomets voorſpelling, de welke hy over deze verſcheidentheit der ſekten geuit heeft, onder zijne mirakelen, en wonderdaden: want deze reden of ſpreuke van Mahomet wort onder hen daer over veelmalen met roem gedaght.

In het toekomende zal mijn volk in drie en zeventigh ſekten verdeilt worden; dewelke alle in het vuur zullen gaen: uitgezeit alleenlijk eene, te weten, de gene, de welke ik zelf, en mijne bontgenoten, volgen zal: of eene dezer ſekten, volgens ſchrijven van *Schareſtan*, is alleenlijk ter zaligheit; maer alle de overige ter bederfenis en ondergang gedoemt.

Wanneer Mahomet namaels gevraeght was, welke die eene ſekte was, zoo had hy geantwoort: op Arabiſch, *Afol Sunas* (of *Alzounah*) *Walzjamaton*, dat is eigentlijk gezeit: *Het is de ſekte van die genen, die op overlevering en overſtemming ſteunen.* Wanneer hem eindelijk gevraeght wiert wat *overlevering* en *over-een-ſtemming* was? zoo had hy gezeit: *Het is dat geen, dat ik en mijne bontgenoten belijden.* Deze ſekte wort gezeit die gene te zijn, de welke *Aſſcharia* genoemt is, en alleen behouden zal worden: daer alle de overige in het vuur vergaen zullen, gelijk aenſtonts gezeit is.

Dewijl nu Mahomet voorzeit heeft, dat drie en zeventigh ſekten ontſtaen zouden, zoo hebben zijne navolgers, de Mahometanen, ook nootwendigh zoo vele ſekten onder hen willen invoeren, en zoeken uit te vinden.

Iemant zou mogen vragen, waerom Mahomet juiſt drie en zeventigh ſekten voorzeit heeft. Dit zeidt men hier om geſchiet te zijn, ten einde het Mahometsdom den Kriſten godsdienſt in getal van ſekten overtreffen zou: gelijk de Kriſten godsdienſt reeds te vooren het Jodendom, en het Jodendom den Godsdienſt der *Magen*, in getale van ſekten, overtrof.

Want aldus vint men onder de Mahometanen, by overlevering, geſchreven.

De Magen zijn in zeventigh: de Joden in een en zeventigh: de Kriſtenen in twee en zeventigh; maer de Moslemannen in drie en zeventigh, ſekten verdeilt. Onder deze ſekten is altijt eene, dewelke moet behouden worden.

In 't kort zullen wy van ieder ſekte in 't byzonder handelen, en met die van de *Motazaliſten* beginnen.

Sekte der *Motazalisten.*

Het geen, daer in alle de *Motazalisten* met elkanderen algemeenlijk over-een-komen, en dat zy eenparelijk gevoelen, is dit: zy nemen, volgens schrijven van † *Abulfaraj*, de * eeuwige eigenschappen, of toevoegsels van het wezen des Scheppers weg, en schuuwen en verwerpen de onderscheiding der perzonen, dewelke de Kristenen stellen.

† In zijn boek van de zeden der Arabieren, na Mahomet geschreven.

* Attributa æterna.

Aldus beschrijft ook *Scharestan* het geen, daer in alle de *Motazalisten* over-een-komen, in de volgende woorden.

De gemeene belijdenis van alle de *Motazalisten* is deze: God is eeuwigh, en de eeuwigheit is een eigenschap, de welke het allereigenste aen zijn wezen is. Zy verwerpen de eeuwige eigenschappen, en zeggen, dat God alwetende door zijn wezen (of door zich zelven) en levende door zijn wezen, en niet door zijne wetenschap, maght of leven is, welke eeuwige eigenschappen en * beteeksselen zijn, die in hem zelven bestaen: want by aldien de eigenschappen met hem in de eeuwigheit, welke een allereigenste eigenschap is, deelachtigh waren, zy zouden ook in de goddelijkheit deelachtigh zijn.

* Significata.

't Participeren.

De *Motazalisten* voerden den genen, die eeuwige eigenschappen Gods stelden, tot wederlegging van hun gevoelen, deze woorden te gemoet.

Author libri Almawakef.

De Kristenen worden, over het stellen van drie eeuwige perzonen, met ongeloovigheit beschuldight: *maer wat zal men van de genen zeggen, die zeven of meer eeuwigen stellen.*

Want eeuwige eigenschappen Gods vast te stellen, wiert by de *Motazalisten* even zoo veel geacht en gehouden, als vele eeuwigen te stellen: naer dien zy wilden, dat het zelfste, door een ontwijfelbaer gevolgh, daer uit volghde. Zy stelden ook vast, dat de eenheit met de eigenschappen niet bestaen kan. Wat tot de eenheit vereischt wort, verhaelt *Scharestan* in de volgende woorden.

De genen, die zich beweerders of vast-stelders der billijkheit noemen, zeggen, dat de hooghste God een door zijn wezen zy: dat by hem gene verdeiling, noch geen eigenschap, en ook een door zijne werken zy: dat hy genen makker, noch een ander eeuwigh, als zijn wezen, noch gezel-genoot in zijne werken hebbe: dat onmogelijk ook twee eeuwigen konnen gevonden worden: en dit is, zeggen zy, de eenheit vast stellen en bevestigen.

Maimo- nid in proleg. Ad pirk. Ab. Sect. 8.

Wasel, het hooft der *Motazalisten*, verklaert eenvoudelijk zijn gevoelen aldus. Al de geen, die een eeuwige eigenschap vast stelt, stelt twee Goden.

Onder de *Motazalisten* zijn 'er ook die zeggen, dat God door zijne wezen, en niet door zijne wetenschap, wete, en dat hy op een zelve wijze machtigh zy, en leve.

Abulfaraj.

Onder de *Motazalisten* zijn 'er ook, die zeggen, dat Godt door zijn wetenschap, de welke zijn wezen is, weete, en dat hy op een zelve wijze machtigh zy en leve.

De eerste, voornoemt, verwerpen geheellijk de eigenschappen: de laeste stellen de eigenschappen, de welke het wezen zelf zijn.

Dit is het gevoelen der *Hodailianisten*, of der genen, die, volgens verhael van *Scharestan*, zekeren *Hamdan Abihodial* volgen: want deez week van het gemeen vormelier of gevoelen der *Motazalisten*, welk luit, dat *God door zijn wezen weete*, tot dit vormelier: te weten, *dat God weete door zijn wetenschap, en zijn wetenschap zijn wezen zy:* dat hy machtigh door zijne maght zy, en zijn maght zijn wezen zy: dat hy leeve, door zijn leven: welk leven zijn wezen is.

Hamdan Abihodial heeft dit gevoelen uit de Arabische Filosofen gezogen, die bevestigden, dat Gods wezen een zy, in het welk gene meenigvuldigheit is: doch dat de eigenschappen gene * beteeksels zijn, die als byvoeghsels des wezens, in zijn wezen bestaen; maer dat zy het wezen zelf zijn.

Scharestan.

*Significata.

Het

Het dunkt ondertusschen *Scharestan*, dat het weinigh scheelt, of *Abu Hodail* is tot de zelve onderscheiding vervallen, om de welke de *Motazalisten* de Kristenen schelden, en voor de welke zy in de Godheit zoo zeer gruuwen. Te weten, indien hy stelt, dat deze eigenschappen manieren van Gods wezen zijn.

† Negatio. Abulfaraj

Wijders, de † loogening der eigenschappen is geheel en al uit de Schriften der Filosofen genomen, die vast stellen, dat Gods wezen een zy, buiten eenige meenighvuldigheit.

Abulfaraj.

Onder de M*otazalisten* was een, met name *Ahmed*, zoon van *Hayeti*, die vast stelde, dat Kristus een lichaem, eigentlijk genoemt, aengenomen hebbe, en het eeuwigh vleesch-geworden woort zy.

Pocock. Specim. Scharestan.

Deez *Ahmed* was van de sekte der *Nodamianisten*, die daer na door het aennemen van nieuwe gevoelens, uit het lezen der Filosofische boeken, eene nieuwe sekte opgericht had; dewelke, na hem zelven, *Hayetianisten* genoemt zijn. Hy bevestighde ook, met de Kristenen, in hunne belijdenis, dat Kristus de geen was, die de menschen, ten jonghsten dage, zou oordeelen.

Maer op eene andere plaetse schrijft *Scharestan*, dat deez *Ahmed* gevoelde, dat de schepselen twee scheppers hebben: welker een eeuwigh is, te weten, God: en de ander van nieuws ontstaen is: namelijk Kristus.

Author libri Almawakel & Æbnol-Kassaj.

Of de werelt (zoo andere het gevoelen van dezen *Ahmed* uitleggen) heeft twee goden, te weten, een eeuwigen, die God is, en een nieuwen, die Kristus is.

Daer en boven dight *Scharestan* dien *Ahmed* wonderlijke beuzelzinnige gevoelen op. *Ahmed* was, naer het schijnt, een grote wijfelaer, en onbestendigh van zinnen; dewijl hy, in het smeden van zijne nieuwe leere, de gevoelens der genen, die de verhuizing der zielen vast stellen, en die van de Filosofen en M*otazalisten*, als ook alle andere gevoelens, die hem voorquamen, onder een vermengt heeft, zonder ook de grontregelen der Kristen leere onaengeraekt te laten: hoewel hy de rechte verborgentheden en geheimenissen des Kristen Godsdienstsniet schijnt verstaen te hebben.

Onder de M*otazalisten* was ook zeker *Isa*, en M*erdad*, of M*odzar*, gebynaemt, die den Alkorân voor geschapen hield. Ziet pag. 255.

Scharestan.

De oprechter en hooft dezer sekte wort gezeit te zijn, *Wasel*, zoon van *Ata*, een leerling van *Hasan*, geboortigh van de stad *Basora*. De naem *Motazalisten*, dat *afgezonderden* of afgescheidenen of afgewekenen, betekent, is hem en zijnen aenhangers hierom gegeven; dewijl *Wasel* van zijnen leermeester *Hasan*, ter zake van zeker geschil, zich afgezondert had, en afgeweken was. Dit geschil bestont hier in: te weten, of die genen, die eene groote zonde begaen hebben, voor gelovigen of voor ongeloovigen mosten gehouden worden. *Wasel*, zonder het antwoort van zijnen leermeester *Hasan* gehoort te hebben, opende zijnen leergenoten zijn gevoelen, en wilde zoodanigen voor gene geloovigen, noch voor ongelovigen: maer voor middelmatigen gehouden hebben. Waer over *Hasan* zijnen leerling *Wasel* uit de schole dreef. Dies afzonderde en scheide *Wasel* zich met *Amer*, zoon van *Obaid*, van zijnen leermeester. Waerom hy en zijne aenhangers namaels *Motazalisten* genoemt zijn.

Motazalisten Fariseen genoemt.

De *Motazalisten* worden by de uitleggers ook gemeenelijk Fariseen vertaelt: en ook niet ongerijmt: naerdien beide die woorden den zin van *scheiding* hebben. En alhoewel de *Motazalisten* in eenige dingen over-een-komen, de welke hen dien algemeinen naem gegeven hebben; zoo verschillen zy nochtans in vele andere dingen: Waer over zy in twintigh sekten verdeilt worden: welker zommigen elkanderen met ongelovigheit betighten.

Wijders, zy zelfs noemen zich *voorstanders* of *vast-stelders* van de billikheit en *eenheit* Gods; maer by anderen worden zy *Kadaristen* genoemt: alhoewel A*bulfaraj* stelt, dat de naem van *Kadaristen* aen eene sekte onder de *Motazalisten* byzonder toekomt.

Sekte der *Sefatisten.*

Abulfaraj.

DE *Sefatisten* hebben een tegenstrijdigh gevoelen, als de *Motazalisten*: naerdien zy in God eeuwige eigenschappen van wetenschappen, maght, leven, en diergelijke, stellen. Te weten, de meeste der oudste Mahometanen stelden, dat Gode eeuwige † eigenschappen van wetenschap, maght, leven, en diergelijke, toekoomen, of toebehooren; hoewel hen toen noch geen onderscheit tusschen † wezentlijke eigenschappen, en tusschen * eigenschappen der werking, of van de werking genomen, bewust was: maer zy spraken van beide, op een zelve wijze. Daer en boven stelden zy een zeker ander slagh van eigenschappen, die zy op Arabisch *Sefat Chabarjih*, dat is, *verklarende eigenschappen*, of die ter vertelling dienden, noemden, zoodanige handen, voeten, aengezicht, &c. zijn: daer van zy gene verklaring of uitlegging gaven. Zy zeiden alleenlijk: *Deze dingen zijn in de Wet gemelt, en wy noemen die Sefat Chabarjih, dat is, verklarende eigenschappen.*

† Attributa

† Attributa. Essentialia.

* Attributa Operationis.

Wanneer dan namaels de *Motazalisten*, die eigenschappen logenden, zoo quamen de *Sefatisten* op, dat zijn, *vast-stelders* der *eigenschappen*; maer de *Motazalisten*, wierden *Moattalisten* genoemt, als of men zeggen wilde, die Gode van de çieraden der eigenschappen beroofden.

Daer na verviel men, over de uitlegging en verklaring dezer eigenschappen, tot verscheide gevoelens: naerdien zommigen de woorden verstonden, gelijk zy luiden: zulx zy tusschen God, en tusschen de geschapen dingen, eene gelijkenis stelden.

Andere daer-en-tegen verklaerden en leiden de zake anders uit: of zeiden. *Wy weten, uit bericht des verstants, dat geen schepsel Gode, noch God eenigen schepsel gelijk zy: maer wy weten de betekenis der woorden niet, die een enhet zelfste van beide schijnen te bekrachtigen. Wy achten ook niet dat het ons opgeleit is, om die dingen te verklaren. Het is genoegh, dat wy gelooven, en zekerlijk vast stellen, dat God genen gezel-genoot heeft, noch hem iet gelijk zy.*

Onder het getal dier genen, moet zeker *Malek*, zoon van *Aus*, gerekent worden, die zeide: *Het is bekent wat zitting op den Throon, en diergelijke menschen handelingen en gebaren betekent; maer de hoedanigheit van dien, is ons onbewust. Men moet nootwendigh dat geloven; maer het is ketterye, daer na ondervraegh te doen.* Eenigen, volgens zijn schrijven; om de ware gelijkenis vast te stellen, hebben, tot voorgangers van hunne doling, die sekte der Joden gehad, die *Karraimisten* genoemt wierden, die de dingen, dewelke zoodanigh in *Moses* Wet zijn, op die wijze willen verstaen hebben.

Ia zoo verre zijn eenigen hunner vervallen, in het vast stellen der eigenschappen, zoodanigh het gehoor, gezight, en sprake is, dat zy de lichamelijkheit toestaen; vast stellende, nootzakelijk te zijn, dat die texten, in de welke die dingen gedaght worden: als *zitting op den Throon*, *schepping* met de *hant*, en diergelijke, in een letterlijken zin moeten verstaen worden: dies onnodigh is, tot eenige uitlegging of verklaring toevlught te nemen. Abulfaraj.

Deze zijn de genen, die hierom *Mojassemisten* genoemt zijn: zoodanige onder de sekten der *Sefatisten*, de *Mozjabbehisten* zijn, dat zijn *vergelijkenaers*; dewijl zy Gode by geschapen dingen vergelijken: gelijk ook het woort *Mozjabbehs* eene gelijkenis betekent. Pococ. Notæ in Abulfaraj.

Desgelijx waren de *Keramisten*, in dit gevoelen, leerlingen van zekeren *Mohammed*, zoon van *Keram*, die in het toevoegen der eigenschappen, de mate te boven gegaen heeft: ook tot zo verre, dat hy Gode eene lichamelijkheit toevoegde, en eene vergelijking tusschen Gode, en geschapen dingen, maekte.

Desselfs meeste navolgers hebben den naem van *lichaem*, nopende God, gebruikt: behalven dat de genen, die Of God een lichaem is

die een weinigh matiger en omzichtiger spraken, door het geen, dat God een lichaem genoemt wort, wilden verstaen hebben; dewijl hy door zich zelven is bestaende: het welk by hen de bepalingh des lichaems is.

En bepaelt. Eenigen onder hen waren, die vast stelden, dat God in alle deelen bepaelt, en met grens-palen omschreven zy. Andere wilden, dat God ten deele slechts bepaelt zy: te weten; in het onderste gedeelte. Anderen daer-en-tegen, logenden dat hem de naem van eind, of ge-eindight, most toegevoeght worden: en zeiden: *Hy is groot*. Over den zin dezes woorts, is weder onder hen getwist.

Abulfaraj. Evenwel hebben eenigen hunner, als *Abul Hasan*, *Azjari*, en andere, de vergelijking, of het vergelijken van het geen in Gode is, by het geen dat in de menschen is, verworpen en tegengesproken: Welk gevoelen by de genen aengenomen is, die op de *Suna*, of geboden van Mahomet, en op de over-een-stemming van zijne bontgenoten, steunen. En aldus is de leere der *Sefatisten*, tot deze leere der *Azjaristen*, overgebraght.

Pococ. Notæ in Abulfaraj. De oude rouwe en plompe Mahometanen omhelsden de spreuken des Alkorans, en Mahomets redenen of geboden, gelijk de woorden luiden, en bemoeiden noch bekommerden zich geenzins met eene naukeuriger verklaring der zelver.

Wanneer dan die, door de *Motazalisten*, (die deze zaken met meerder schranderheit ziften, en het geen te vooren toegestaen was, in twijfel trokken,) als ook door gezagh van eenige Arabische Chaliven, gedwongen wierden, hun gevoelen daer over nader en klaerder te uitten, zoo vonden zy zich benart, in het bevestigen van het gevoelen dier genen, die op overlevering, en toestemming ontrent de twijfelachtige gevoelens des Alkorans, en Mahomets geboden, steunen: ja zy wierden over die dingen, welker zin zy te vooren niet doorgront hadden, tot die benautheit gebraght, dat zy niet wisten, wat zy zeggen zouden.

Scharestan. Die kleinder van oordeel waren, (als de *Mozjabbehisten* en *Keramisten*) vervielen tot het stellen van in Gode eene lichamelijkheit, en een grove gelijkenis met de geschapen dingen: cap. de Mosschabb. Eenigen zeiden, dat de geen, dien zy dienden, een gestalte was, dewelke uit ledematen en deelen, zoo geestelijke, als lichamelijke, bestont, en van plaetse beweegde, en op en neer ging. Zy stonden toe, dat van hunnen Heer gezeit wiert, dat hy kon gevoelt, en met de hant geraekt en gevat worden: en dat oprechte Mahometanen hem omhelzen, zoo wel in deze, als in de toekomende werelt; wanneer zy in de betemming huns zelfs, en in den yver van aendaght tot het einde van oprechtigheyt en eenvoudige eenheit zullen gekomen zijn. Ja dat meer is, zy wilden, dat hy met oogen in deze werelt gezien wort, en hy hen ziet, en zy hem weer zien.

Zeker *David Iawaris* gevoelde, volgens verhael van *Scharestan*, dat God lichaem, bloet en vleesch zy, en deelen en ledematen hebbe, als handen, hooft, tonge, oogen en ooren: in dier wijze evenwel, dat hy een lichaem zy, doch niet als andere lichamen: vlees zy, doch niet als ander vlees: en bloet, doch niet als ander bloet. Het zelfste wilde hy van alle andere deelen en eigenschappen gezeit hebben. Hy zou ook niet een van de geschapen dingen gelijk zijn, noch eenigh dingh hem gelijk zijn. Ja men verhaelt, dat deez *David* zou gezeit hebben, dat God van den kruin tot aen den borst hol; maer neerwaerts massijf of dicht zy: dat hy langh zwart hair hebbe, en krul van bol zy.

Wijders, veele werken of dingen, die God als een lichamelijk mensch in den Alkoran, toegeschreven worden, wilden zy na den letterlijken zin verstaen hebben: als ook dit zeggen van Mahomet: te weten, dat God den mensch na zijne beelt geschapen heeft: en dat hy Gods vingeren, met de welke hy zijne schouderen aengeraekt had, kout gevoelt hadde. In dezelve dwaling staken ook de *Obaidianisten*, de welke eene sekte der *Morijisten* is. Scharestan

Daer-en-boven hebben zy Mahomet vele redenen toegeschreven, en opge- Scharestan.

opgedight, om hun gevoelen te bevestigen: welker meeste van den Joden ontleent zijn: die doorgaens God by menschen vergeleken. Gelijk ook ongetwijfelt de Joden Mahomet en zijnen aenhangers genoegzaem verschalckt, en in vele dingen bedrogen hebben.

Deze en diergelijke beuzelzinnige vonden hebben de *Mozjabbehisten* weten uit den kruin te stoten.

Maer andere hebben zich in het verklaren dier dingen, de welke in God eene lichamelijkheit of gelijkenis met de geschapen dingen stellen, omzichtiger gedragen.

Ahmed, zoon van *Hanbal*, en *David*, geboortigh van *Ispahan*, en veel meer andere Arabische schrijvers, hebben het gevoelen van *Malek* gevolght, en gezeit: *Wy gelooven het geen, dat wy door het geloof van den Alkoran, en overleveringen, ontfangen hebben, en nemen onze toevlught niet tot uitleggingen; naerdien wy zekerlyk weten, dat God, de grootste en beste, gene geschapen dingen gelijk zy: dewijl hy de schepper en boumeester aller dingen is, de welke kunnen verzonnen worden.* Voorts hoeden en mijden zy de vergelijking tot zoo verre, dat zy zeiden. Al wie zijne hant zal bewegen onder het lezen van deze woorden. *Ik heb met mijne hant geschapen.* Of zijne vinger zal uitsteken, wanneer hy deze reden van Mahomet verhaelt. Het *hert der getrouwen is tusschen twee uit de vingeren des bermhertigen:* die verdient, dat hem de hant afgekapt, en de vinger afgesneden wort.

Zy hebben zich, naer hun eigen zeggen, van de uitlegging van dusdanige dingen, om twee oorzaken onthouden. Eerstelijk, dewijl het in den Alkoran verboden is, dat te doen. Ten tweeden, dewijl de uitlegging een zake is, dewelke aen gissing en waen hanght: maer dat iemant, zeggen zy, uit gissingh of waen van Gods eigenschappen spreekt, dat moet in generleie wijze toegestaen worden: naerdien het door die wijze van doen zou kunnen geschieden, dat de woorden des Alkorans anders zouden geduit worden, als de schrijver des Alkorans die verstaen heeft.

Dies spraken zy aldus: *Al wat van onzen Heere is, dat geloven wy, en het zelfste erkennen wy voor waerachtigh: wat aengaet het geen, dat het in zich begrijpt. Maer desselfs wetenschap laten wy Gode bevolen. Wy achten ook niet, dat het ons opgeleit is, dat te weten; dewijl daer in de eigenschappen en grontvesten des geloofs niet bestaen.*

Ja eenigen hebben zich in dit stuk zoo geweldigh zorgvuldelijk gedragen, dat zy de Arabische woorden, *hant*, of *aengezicht*, of diergelijke andere, daer zy in den Alkoran voorkomen, in 't Persisch niet vertaelden, of gedooghden in eene andere tale overgezet te worden. Maer by aldien de melding van zoodanige plaetsen voorquam, en de uitlegging vereischt wiert, zoo uitten zy die volkomentlijk met dezelve woorden, in de welke zy geschreven waren. Dit noemden zy op Arabisch *Tarik Al Salamatin*, dat is, den *veiligen wegh.*

Sekte der *Kadaristen.*

WYders, de *Kadaristen* zijn, volgens schrijven van *Abulfaraj*, ook uit het getal der *Motazalisten*, die hier om den naem van *Kadaristen* bekomen hebben; dewijl zy het *Kadar*, dat is, het Goddelijk raetslot, of besluit, wegnemen, en niet vast stellen: want zy geloven, dat een mensch met eene maght of vermogen begaeft is, door de welke hy zoo wel goede als quade werken verright, en over het geen, dat hy doet, belooning of straffe verdient, en God verre van daer zy, dat hem quaet en onreght zou moeten toegeschreven worden.

Deze leer-regel wort by hen *Billikheit* genoemt, dewelke zy bepaelen te zijn, eene ordening der werking, na de wijze van rechtmatigheit, en een rechte schikking van het geen, dat het verstant, na de wijsheit, vaststelt. Dus verre *Abulfaraj.* † Dogma.

Alhoewel *Abulfaraj* wil, dat de *Kadaristen* uit het getal der *Motozalisten*

Author libri Almawakel. *ſten* zijn, zoo ſchrijft nochtans *Firauzad*, dat de *Motaſaliſten*, uit het getal der *Kadariſten* zijn. Desgelijx houden *Schareſtan* en anderen den naem van *Kadariſten*, voor eene benaming, dewelke aen alle ſekten gemein, en niet aen eene ſekte byzonder is. Ja de naem der *Kadariſten* ſchijnt ouder, als die van de *Motazaliſten* te zijn; dewijl geſchil over de leere der *Kadariſten* ontſtaen was, eer *Waſel*, de oprechter van de ſekte der *Motazaliſten*, van zijnen leer-meeſter geſcheiden was: Ook zijn'er voor dien tijt geweeſt, die *Kadariſten* genoemt wierden.

De naem van *Kadariſten* is den *Motazaliſten* van die genen gegeven, die hunne gevoelen voor dwalingen hielden: welken naem de *Motazaliſten* ondertuſſchen ſchuwen, en anderen, te weten, den *Zjabariſten*, aenwrijven: naerdien de naem van *Kadariſten* by alle Mahometanen hier om gehaet is; dewijl die door den profeet Mahomet zelven (in wiens tijden ook de geſchillen, nopende Gods beſluit, en 's menſchen vrye wille, tot goet en quaet, ſchijnen geroert te zijn) met den tijtel van ketterye gebrant-merkt is: want Mahomet, naer men verhaelt, zou gezeit hebben: *De Kadariſten zijn Mazjuſen* (*of* Magen) *dezes volks.*

Schareſtan. Almawakef. Dies zeggen de Motazaliſten, dat de naem van *Kadariſten* den geen toekomt, die vaſt ſtelt, dat zijn beſluit, en goet en quaet, van Gode zy: Of: *Al wat goet en quaet de menſch doet, uit Gods beſluit, voortkomt en ontſtaet.*

Dit zeggen de Motazaliſten, volgens ſchrijven van *Schareſtan*, en mijden den ſchandelijken bynaem van *Kadariſten*; dewijl die, volgens eenparigh gevoelen van alle Mahometanen, met ſchande vermengt is, om de woorden des profeets, verſta Mahomet.

Author libri Almogreb. Desgelijx zeidt zeker ander Mahometaenſche ſchrijver, daer hy de bediedenis des naems *Kadariſten* wil verklaren: *De Kadariſten zijn eene ſekte der Zjabariſten, die vaſt ſtellen, dat alles aen Gods beſluit hangt, en ſchrijven den gezegenden God het quaet toe.*

Daer-en-tegen willen alle de andere ſekten der Mahometanen, eendrachtiger ſtemme, den naem van *Kadariſten*, den *Motazaliſten* toegevoeght hebben, die den *Magen* of *Mazjuſen*, zeggen zy, hier in inzonderheit gelijk zijn; om dat zy, met hen, twee makers of bouw-meeſters der dingen ſtellen: namelijk, het *licht, of God, van goede: en de duiſterniſſe, of duivel, van quade dingen.*

Aldus doen ook de *Motazaliſten*: te weten, wanneer zy zich zelven de ſcheppingh en voortbrengingh der dingen toeſchrijven, als blijkt uit dit hun zeggen. *Wy, en niet God, brengen al het geen, dat quaet en ſchandelijk is, voort.*

Daer-en-tegen ſchrijven (zoo dezelve Mahometaenſche ſchrijvers getuigen,) *Aſhol Alſunah*, of de genen, die de overlevering en den gewonen wegh volgen, alle ſchandelijke werken, Gods bepaelden raet en beſluit toe; hoewel in dier wijze, dat zy niet zeggen, dat die ſchandelijke werken, door Gods welbehagen; maer door Gods wil en beſluit geſchieden: want daer is, zeggen zy, een zeker onderſcheit, tuſſchen welgevallen en wille: gelijk wanneer een kranke artzenye inneemt, zoo wil hy dat; maer het gevalt noch behaeght hem niet.

Aldus geeft ook zeker ander Mahometaenſche ſchrijver, met name *Ebnol Athir*, waerom de *Kadariſten* door Mahomet by de *Magen* vergeleken zijn, deze volgende reden.

Hy heeft hen *Magen* of *Mazjuſen* genoemt, om de gelijkenis, dewelke tuſſchen hunne ſekte, en tuſſchen de ſekte der Magen is: te weten hier in, om dat zy twee beginſelen der dingen ſtellen: namelijk licht en duiſternis: vaſt ſtellende, dat het goet, het werk des lichts is: maer het quaet, het werk der duiſterniſſe. Op een zelve wijze ſchrijven de *Kadariſten* het goet Gode; maer het quaet den menſch, en den duivel toe: dewijl God het alle beide te gelijk geſchapen heeft; alzoo dat niets van beide zy, dan door zijne wil.

Hierom worden die hem, ten aenzien van de ſchepping, toegeſchreven, en om dat hy die doet ontſtaen; maer zy worden den genen, die dezelve doen, ten aenzien van het werk en verkrijgingh, toegeſchreven. Dus

verre

verre de gemelde Mahometaensche schrijvers.

Pokok. Not. in Abulfar. Het kan evenwel, nopende de *Motazalisten*, niet vollomentlijk gezeit worden, dat zy de goede werken der menschen Gode, en de quade hen zelfs zouden toeschrijven.

In libro Responsionis ad hæreticos. Zeker ander schrijver, *Abu Motiai*, stelt een slagh van *Kadaristen*, dat verscheiden van de *Motazalisten* is: te weten, die genen, die hy *Thanawiahs*, dat zijn, vaststelders der twee beginselen, noemt: welker gevoelen is: *Dat het goet van Gode; maer het quaet van den duivel, en van ons zelfs, is.*

Maer veel meer schijnt het gevoelen van de *Motazalisten*, of van de meesten altoos, te zijn, dat de mensch eene vrye maght, 't zy tot het goet of quaet, hebbe, en hy zelf een heer van zijne werken zy: en dat zy hierom van de andere sekten der Mahometanen, even eens, als de *Magen*, gehouden worden; dewijl zy eenen ander, dan God, Autheur of verrichter van 's menschen werken maken.

De *Motazalisten* stellen, zoo *Scharestan* getuight, eenparelijk, dat de mensch met maght begaeft, en een schepper van zijne werken, zoo goede als quade, zy; en hierom ten dage des oordeels, belooning of straffe, over het geen hy gedaen heeft, verdiene. Maer dat de Heer verre van daer zy, dat hem quaet of onrecht, en werking, de welke ongeloovigheit en muiterye is, kan toegeschreven worden. *Want by aldien hy ongerechtigheit schiep, hy zou ook ongerechtigh zijn: gelijk zo hy gerechtigheit schept, regtveerdigh zou zijn.* Dus verre *Scharestan.*

Of nu, na Mahomets gevoelen, deze schandelijke en verfoejelijke naem van *Kadaristen*, aen de sekte der *Motazalisten*, die den mensche eene vrye magt op zijne werking toeschrijven, of liever aen de sekte der *Zjabaristen*, die alle werken Gode toeschrijven, te geven zy, zal bezwarelijk iemant kunnen oordeelen, die de byna tegenstrijdige gevoelens, de welke Mahomet daer over toegeschreven worden, overweegt.

Mahomet verziert, in zijne spreuken of redenen, dat Adam met Moses, voor God, aldus zou woordenstrijt gevoert hebben.

Ghy, (zeidt Moses) ô Adam! zijt de geen, dien God met zijne handen geschapen, en in wien hy uit zijnen geest geblazen heeft. Dien hy door zijne Engelen doen aenbidden, en in het Paradijs gestelt heeft: waer uit de menschen, ter oorzake van uwe zonden, gedreven zijn.

Toen antwoorde Adam Moses. Ghy zijt Moses, dien God zich tot eenen Gezant verkoren heeft, en dien hy zijn woort beval, met aen u twee tafelen te geven, in de welke alles verklaert is. Ghy zijt Moses, dien God, tot een gesprek, by hem deed komen. Hoe vele jaren bevint ghy, dat de Wet door God geschreven zy, eer ik geschapen was? Moses antwoorde. Veertigh. Toen zeide Adam. Hebt ghy daer in deze woorden geschreven gevonden? En Adam heeft tegen zijnen Heer gemuit en gedwaelt. Wanneer Moses ja zeide, zoo sprak Adam daer op. Beschuldight ghy my dan; dewijl ik dat gedaen heb, dat God van my geschreven had, dat ik doen zou, veertigh jaren te vooren, eer ik geschapen was? Ia (zoo zeker ander schrijver zeidt) om eene zake, de welke nopende my, veertigh duizent jaren te vooren besloten was, eer Hemel en Aerde geschapen waren.

Hier op had Mahomet gevoeght. *En zekerlyk Adam overwon Moses met die bewijs-reden, en dat twee-mael.*

Hier op slaet ook het geen van Mahomet aen zekere twee *Mosainisten*, geantwoort wiert, die over des menschen werken ondervraegh gedaen hadden: te weten, of nopende hen iet te vooren bepaelt, en te vooren besloten was: dan of het geen, dat zy zelfs namaels gedaen hadden: want hen wiert geantwoort neen: *maer de zake, dewelke nopende hen te vooren bepaelt was.*

Hier by kan ook deze Mahomets reden gevoegt worden. *Hy is gelukzalig, die gelukzalig in den buik van zijne moeder was, (te weten, dien de gelukzaligheit te vooren bepaelt is:) en hy is ellendig, die ellendigh in den buik van zijne moeder was.*

Deze en diergelijke andere redenen, worden tegen de *Motasalisten* bygebraght: waer door bewezen wort, dat die, met den naem van *Kadaristen*, door Mahomet aengewezen en bediet zijn.

Maer zeker Mahometaensche schrijver *Motarrezi*, om te bewijzen,

zen, dat Mahomet met dien naem de *Zjabaristen* bediet hebbe, brengt deze reden van Mahomet by. *De Kadaristen en Morzjisten zijn in de tale der zeventigh profeten vervloekt.*

Wanneer Mahomet daer over gevraegt was, wie hy door de *Kadaristen* verstont, had hy geantwoort. *De menschen, die vast stellen, dat God weerspannigheit over hen besloten hebbe, en hen daer over straffe.*

Hy brengt ook deze woorden van *Hasan*, leer-meester van *Wasel*, by, die luiden, dat God Mahomet tot de Arabieren gezonden had, naerdien zy *Kadaristen* en *Zjabaristen* waren: die hunne zonden Gode toeschreven.

Hy voeght'er ook, tot bevestiging van zijn gevoelen, uit den Alkoran, deze getuigenis by.

Wanneer zy iet schandelijks bedreven hebben, zoo zeggen zy: wy hebben bevonden, dat onze Vaders het zelfste bedreven hebben: en God heeft het ons geboden. Zegge. God gebiet niet schandelijks.

Aldus trekken beide deze sekten, de *Motazalisten* en *Zjabaristen*, terwijl zy den naem van *Kadaristen* van zich traghten te schuiven en te mijden, Mahomet op hunne zijde: hoewel zy ondertusschen weinigh de eere en naem van hunnen profeet verdedigen en te rade houden: als die bevonden zal worden zich zelven door deze wijze vergeten, en gewijfelt, en op eene andere plaetse anders gesproken te hebben.

By aldien nu de naem van *Kadaristen*, den *Motazalisten* toegevoeght wort, zoo moet de bediedenis van dien naem, van het Arabisch woort *Kadarah*, dat is *maght*, dewelke zy in den mensch stellen, genomen worden; om dat zy de werken der menschen hunnen maght toeschrijven. Maer zoo men de naem van *Kadaristen* den *Zjabaristen* wil toevoegen, zoo moet de bediedenis van dien naem, van het Arabisch woort *Kadara*, dat is, *besluit* of *raet-slot*, genomen worden: van het welk, zoo de *Zjabaristen* willen, dat alles door een onveranderlijken nootdwang vloeit. Bediedenis des woorts Kadaristen.

Sekte der *Zjabaristen*.

De *Zjabaristen* gevoelen, volgens schrijven van *Abulfaraj*, recht anders als de *Kadaristen*, die geheel en al de werking, of de maght tot de werking, den mensch benemen: en zeggen, dat God de werking en de maght, dewelke tot die werking behoort of vereischt wort, schept: zonder evenwel van die magt op die werking eenige invloejing is of geschiet.

Ook zijn 'er onder de *Zjabaristen*, die in den mensch eene magt stellen, de welke eenige indrukking in de werkingh maekt. De eerste worden zuivere of strenge, en de laeste middelmatige *Zjabaristen* genoemt. Dus verre *Abulfaraj*.

Zjabarijaton is een Arabisch woort, en betekent eigentlijk *almogentheit* en *grootheit* der *maght* en *heerschappye*; maer by de Arabische scholieren betekent het *eene* † *logening der zakelijke of dadelijke eigenschappen in den mensch*: zulx die, of de werkingh van den mensch Gode toegeschreven worden, gelijk *Scharestan*, *Ebnol Kassai*, en andere Arabieren, duidelijk schrijven.

† Negatio attributorum realium.

Dies betekent hier ter plaetse het woort *Zjabarijaton*, eigentlijk *dwangh*: en is dienvolgens een *Zjabarist* de geen, die stelt, dat de mensch alles gedwongen doet: te weten, door kraght des goddelijken besluits: het welk hem door een onvermijdelijken nootdwang drijft, tot alles te doen, dat hy doet.

In een zelven zin zeidt zeker Arabische schrijver, in zijn boek van de veertigh Artijkelen des Mahometaenschen geloofs: *De Zjabaristen stellen, dat alles, wat in de werelt geschiet, zoo goet als quaet, zoo woorden, als werken, door eene voorbeschikking of voorzienigheit Gods geschiet: en dat daer in by den mensch gene vryheit van wille of welgevallen is.* Prædestinatio.

Onder de Mahometanen vint men inzonderheit drie gevoelen, nopende Gods besluit, en des menschen maght, ontrent zijne werkingen.

Het eerst gevoelen is dat van de *Motazalisten*. By het geen, dat reeds daer van te vooren gezeit is, magh het

volgend uit *Alschareſtan* gevoegt worden: te weten, de *Motazaliſten* ſtelden dit volgend voor vaſt.

„De ſchepper is wijs en rechtveer-„digh: noch hem moet geen quaet „noch onbillikheit toegeſchreven „worden. Ook is het onmogelijk, „dat hy in zijnen knecht (de „menſch) iet wil, dat tegen zijn be-„vel ſtrijt: of iet over de menſchen „ſtelt, en daer na hen daer over be-„loont. Maer de menſch is een doen-„der, in goet en quaet, in geloof en „ongeloof: in gehoorzaemheit en on-„gehoorzaemheit, en wort beloont „om zijne werking. Doch de Heer „heeft hem maght, om dit alles te „doen, toegeſtaen. De werkingen „des menſchen beſtaen in beweegin-„gen, ruſte, oefeningh, beſchou-„wing en wetenſchap. Tegen den „menſch kan onmogelijk gezeit wor-„den, doet: naerdien hy gene magt „heeft, om te doen. Ja dat meer is, „hy gevoelt in zich zelven eene magt „en werking, en al degene, die dit „loogent, loogent het geen, dat zich „nootwendig aldus heeft.

Zy ſchuuwen dit boven mate, God de oorzake des quaets te ſtellen. Eenigen, om zich des te beter daer van te hoeden, hebben alle maght ontrent het quaet, van Gode geſchoven. In welken zin *Alnodham* aldus ſchrijft. *Gode moet men gene maght ontrent het quaet, ongehoorzaemheit, of weerſpannigheit, toeſchrijven. Ook magh het niet gezeit worden, dat zulx onder de maght des ſcheppers valt.* Hoewel *Alnodham* dat tegen den zin van zijne aenhangers geſproken heeft: naerdien die beveſtigden, dat God het wel zou kunnen doen; maer het niet doet; dewijl het ſchandelijk is. Ja zoo verre zijn eenigen gekomen, en onder anderen *Modzar*, de *Monnik* der *Motaſaliſten* gebynaemt, dat hy zeide, dat God kan liegen en onrecht doen: en dat God, indien hy alzoo deed, onbillijk en loogenachtigh zou zijn.

Scharestan.

Eenigen onder de *Motazaliſten*, als de *Zjaſchamianiſten*, ſtelden ook om dezelve oorzake, (te weten, op dat zy verre van het gevoelen der genen zouden wijken, die God de oorzake des quaets ſtellen) dat geenzins moet toegeſtaen worden, te zeggen, *dat God een ongeloovigen geſchapen hebbe:* dewijl, naer hun zeggen, een ongeloovige een zeker zamen-geſtel is, uit ongeloovigheit, en uit eenen menſch. Maer God, zeggen zy, ſchept gene ongeloovigheit.

Alſcharestan.

Het tweede gevoelen, nopende Gods beſluit, is dat van de zuivere of ſtrenge *Zjabariſten*, zoodanige de *Zjahamianiſten* zijn, of ſekte van zekeren *Zjahm*, die omtrent het einde van het rijk der *Ommiaden* gebloeit heeft.

Deze ſtelden vaſt, dat de menſch niet kan eenig ding doen: noch dat hem niet moet toe-geeigent worden, dat hy met maght begaeft is: maer dat hy alle werken gedwongen voortbrengt: naerdien by hem gene magt noch wil, noch verkiezing is; maer dat God in hem de werkingen ſchept; gelijk hy die in onbezielde dingen ſchept; en dat hem alle de werken † door eene verbloemde maniere van ſpreken toegeſchreven worden: op een zelve wijze, als zy den onbezielde dingen toegeſchreven worden: gelijk als men zeidt: De boom maekt vruchten. Het water loopt. De ſteen wort bewogen, &c. dat nochtans door huns zelfs niet geſchiet; maer door hooger oorzaken. Zy ſtellen ook, dat beloning en ſtraffe uit die dingen zijn, de welke door nootwendigheit ontſtaen. Ja dat ook, naerdien dwang of nootwendigheit vaſt geſtelt wort, de inzettingh der geboden uit nootwendigheit is.

Alſcharestan.

† Metaphorice.

Almotarrezi getuigt het zelfſte, die ſchrijft, *dat de Zjahamianiſten beveſtigen, dat inderdaet gene werking by niemant, als by Gode is: dat de menſchen in die dingen, de welken hen toegeſchreven worden, zich dragen als een boom, dien de wint beweegt.*

Waer over men ook by *Ebnol Kaſſai* de volgende beſchrijvingh van deze ſekte leeſt.

„De *Zjahmianiſten* zijn leerlingen „of aenhangers van *Zjahm*, zoon van „*Zefwan*, die zeggen, dat by den „menſch geheel en al gene maght is, „noch werkende, noch verkrijgen-„de; maer dat hy in een zelven „graet is, in den welken de onbe-„zielde dingen. Dat ook in het toe-„komend het Paradijs en 't vuur der „helle verdwijnen zullen, na de ge-„nen, die daer in getreden zijn, die

„ des verdienen en waerdigh zijn, tot „ dat eindelijk niets blijft ſtaen, be- „ halve God.

Eindelijk is het derde gevoelen, dat van de middelbare of gematigde *Zjabariſten:* zoodanige de *Nazjarianiſten*, *Dararianiſten*, en *Aſcharianiſten* zijn.

Alſcharestan. De *Nazjariſten* (die hunnen naem van *Haſan Ebn Mohammed Il' Nazjar* bekomen hebben) ſtellen, dat het God is, *die de werken der menſchen, zoo goede als quade, zoo eerlijke als oneerlijke, ſchept; maer dat de menſch die verkrijgt*

Nazjar ſtelde daer-en-boven, dat die nieuwe maght, dewelke in den menſch is, eene indrukkingh op de werkingen heeft: dewelke hy op Arabiſch *Kasb*, dat is, verkrijging, noemde; op een zelve wijze, als *Al-Aſſchari* geſtelt heeft: met den welken hy ook hier in over-een-komt, dat zy beide de maght t'effens met de werking ſtellen.

Aldus houden ook de *Dararianiſten* de werken der menſchen voor warelijk van God geſchapen: maer dat de menſch die warelijk verkrijght.

Wat nu het gevoelen der *Aſſcharianiſten* zy, verklaert *Alſchareſtan* in de volgende woorden.

De wille Gods is eenig en eeuwig, de welke haer aen alle werken voegt en vlijt, de welke zy wil, zoo uit zijne eige werken, als uit de werken zijn 'er knechten, (verſta menſchen) met dien inzien, met het welk zy van hem geſchapen zijn: en niet met dien † inzien, met den welken zy van hen verkregen zijn. Hierom heeft *Al Aſſchari* gezeit. Hy wil alles, zoo wel het geen, dat goet, als dat quaet in hen is, en zoo wel het nut, als het onnut. En gelijk hy wil en weet, zoo wil hy van de menſchen, dat hy weet. Hy heeft bevolen de pen, om die dingen op het tafereel, dat by hem ſtaet, te ſchrijven. Dit is zijn oordeel en eeuwigh raet-ſlot, en beſluit, dat niet verandert noch verwiſſelt wort. Ook gevoelt *Al Aſſchari*, dat den menſchen die dingen geboden worden, de welke zy niet machtig zijn te volbrengen. Dus verre *Schareſtan*.

† Reſpectu.

Ondertuſſchen ſchijnt hy evenwel, dewijl hy eenige magt in den menſch erkent, zoodanige magt geſtelt te hebben, by de welke gene kragt is, in dingen van nieuws voort te brengen, 't en zy God zijne wegen aldus geſchickt heeft, dat hy ſchept, na de geſchapen magt, of onder die, en met die, eene werking, die t'allen tijde vaerdig is, wanneer de menſch die wil, en zich daer toe begeeft: welke werking *Kasb*, dat is, verkrijging, genoemt wort. Deze is, ten aenzien der ſchepping, uit God; maer ten opzicht der voortbrenging, door de welke zy in het midden voortgebragt wort, en ten aenzien van de verkrijging, uit den menſch; als vallende onder zijne maght.

Dit is het gevoelen, volgens den ſchrijver des boeks, *Scharhol Mawakef*, het welk voor Orthodox of rechtgeloovig gehouden wort; die ook zijn gevoelen, nopende dit geſchil, in de volgende woorden verklaert.

De werkingen der menſchen, de welke de verkiezing onderworpen zijn, vallen onder Gods magt alleen: noch hun magt heeft geen indruk op die werkingen. Maer God is gewent aldus de dingen te ſchikken, dat hy in den menſch eene magt en verkiezing doet ontſtaen. Wanneer'er nu geen beletſel is, zoo doet hy de werking ontſtaen, de welke zijner magt onderworpen wort: welke werking van den menſch, door God geſchapen, en door den menſch voortgebragt, en verkregen is. Maer door de verkrijging der werking, is te verſtaen zijne vereeniging, met 's menſchen maght en wille: hoewel ondertuſſchen zoodanig, dat daer gene indruk of invloejing op hare † zijnelijkheit zy: als dat haer onderwerp de menſch is. En dit is het gevoelen van *Abil Haſan Al Aſſchari*. Dus verre *Schareſtan*.

† Exiſtentia.

Alſchareſtan. Evenwel zijn 'er ook andere geweeſt, die de zijde van *Abil Haſan* hielden, en voor Orthodoxen of rechtgeloovigen gehouden wierden, die geoordeelt hebben, dat deze zake anders uit te leggen, en te verklaren is, en dat'er eene indrukking aen de geſchapen magt (te weten van den menſch) op de werking is, en dat die maght het geen is, dat *Kasb* of verkrijging genoemt wort.

Voorts berichten eenige Arabische schrijvers, dat de oude Arabieren, wanneer zy een klaer en openbaer onderscheit bespeurden tusschen de dingen, de welke onder de verkiezing der menschen vallen, en de welke nootwendigh van de onbezielde schepselen, in de welke gene wetenschap of verkiezing is, voortkomen, en evenwel ondertusschen door die bewijs-redenen zich gepranght vonden, de welke bewijzen, dat God alle dingen schept of voort-brenght, en dienvolgens ook die dingen, die door de menschen geschieden, den middel wegh, om deze dingen onder elkanderen te beslegten, en by te leggen, ingeslagen waren, en bevestight hadden, dat de werken der menschen van de maght Godts voort-komen; maer door de verkrijgingh der menschen. Te weten, in dezen zin: God doet de dingen in die ordre henen rollen, dat wanneer de mensch zijn voornemen of doelwit tot gehoorzaemheit richt, God in hem eene werking van gehoorzaemheit schept: en wanneer hy zijn voornemen tot overtredingh richt, God in hem eene werking van overtredingh richt. En uit dien inzichte is de mensch quansuis als een voortbrenger zijner werking: hoewel hy inder daet gene volbrenger, verrichter, dader, of uitwerker daer van is.

Maer ook dit, zoo deze gemelde schrijvers getuigen, heeft weder zijne zwarigheden; dewijl dat zelfste voornemen of oog-wit des herten, Gods werk is: alzoo dat by den mensch gene magt noch deelgenootschap in het voort-brengen van zijne werken is.

Waerom de oude Arabieren niet gewilt hebben het werk zorgvuldelijk te onderzoeken, noch te toetsen; dewijl het geschil daer van hier veeltijts op uitdraeide, of dat de geboden en verboden weg-genomen wierden: of dat God een gezel toegevoeght wiert.

Maer de genen, die wat naeukeuriger, als zy lieden, hebben willen spreken, gebruikten deze maniere van zeggen. *Daer is gene dwangh, noch vrye wille, maer het werk gaet den midden wegh in.*

Te weten, dewijl God (gelijk zy willen) de maght en wille in den mensch schept, en die zoodanig toestelt, dat zy tot de werking ingang hebben, als door God in dezer wijze geschapen. Daer na komt van hen het werk voort: naerdien alle dingen, (die geschapen of voortgebragt zijn) van God geschapen worden: zommige onmiddelijk: en zommige door tusschen-komende middelen en oorzaken; niet dat die middelen en oorzaken in zich zelfs vereischt worden, om ingang tot de voortbrenging der werken te hebben; maer om dat God die middelen in den mensch geschapen, en zoodanig geschikt heeft, dat die daer toe ingangh hebben: en aldus zijn de werken, die onder de verkiezing vallen, en den mensch toegeschreven worden, door God geschapen, maer 's menschen magt onderworpen: te weten, die magt, dewelke God in den mensch geschapen heeft, ten einde zy zou bequaem zijn, om tot de voortbrenging des werks ingang te hebben. Maer het is beter, zeggen deze schrijvers voornoemt, dat wy op deze plaetse den wegh der Ouden inslaen, en het twisten en kibbelen over deze zake gestaekt, en de wetenschap daer van aen Gode overgelaten wort.

De *Zjabaristen* worden tweederlei gestelt: want zommige worden *zuivere* (of *loutere* of *strenge*) *Zjabaristen* genoemt, die niet gedogen, dat in den mensch eene werking, of eenige maght tot de werkingh vast gestelt wort.

Andere zijn *middelbare Zjabaristen*, die den mensch eene magt toevoegen; maer dewelke geheel en al gene magt of indrukking, of invloejing op de werking heeft: want de genen, die aen de magt, de welke in den mensch voort-gebragt is, eenige indruk, op de werking, toeschrijven, (dewelke zy *Kasb*, dat is, verkrijging noemen) die mogen, naer het gevoelen van *Scharestan*, gene *Zjabaristen* genoemt worden: hoewel anderen die ook middelbare *Zjabaristen* willen genoemt hebben: te weten, die het midden gevoelen, tusschen de vast-stelling des nootdwangs, verdedigen, en de toelating van alles den mensch

Author libri Almawaef en Æbnolkassai.

mensch zelven willen toegeschreven hebben: die den mensch toevoegen *Kabs*, dat is, verkrijging, of hantreiking in het voort-brengen van een werk: waer door hy lof of schande behaelt: hoewel zonder indruk op de werking zelve; waerom zy de *Asscharisten* onder hen rekenen.

Ebnol Kassai. Het dient aengemerkt, dat het Arabisch woort *Kasb*, by de Arabieren eene werking bediet, dewelke tot het aenbrengen van genot, of afweeren van quaet, gerigt en aengeleit wort: waerom de zelve, niet op Gods werking kan gepast worden, als die voor zich gene nuttigheit noch schade beschaert.

Abulfaraj. De *Zjabaristen* zeggen ook, dat God recht op zijne schepselen heeft, om alles met hen te doen, wat hy wil: zulx niemant van hem heeft te vragen: waerom hy dat gedaen heeft. Ja by aldien hy alle menschen, zonder onderscheit, in het Paradijs liet komen, het zou gene ongereghtigheit zijn: of indien hy hen alle in het vuur smeet, hy zou gene ongerechtigheit begaen; maer in alle die dingen rechtveerdig zijn: naerdien dit rechtveerdigheit is: wanneer de geen, die recht heeft, het recht, tegen het welk hy recht heeft, na zijn welgevallen en goet-dunken gebruikt. Dus verre uit *Abulfaraj*.

Byna in een zelven zin schrijft *Scharestan*, in de volgende woorden. *God regeert in den ganschen Al, dien hy geschapen heeft: zulx hy doet wat hy wil, en schikt, wat hem gevalt. By aldien hy alle schepselen t'zamen in het Paradijs zou willen laten gaen, daer zou gene onbillijkheit by zijn: of indien hy hen alle in het vuur smeet, daer zou gene onrechtveerdigheit by zijn: naerdien onrechtveerdigheit is, wanneer iemant zaken aenvaert te bestieren, daer hy geen recht toe heeft, of de dingen in hare plaetse niet stelt: maer dewijl hy volkomen Heer der dingen is, zoo kan hem gene onbillijkheit opgedight, noch onrechtveerdigheit toegevoegt worden.*

Hy voegt 'er by. *Maer de grontvest van de opleggingh der geboden, is niet iet, dat God noodigh heeft; dewijl hem daer uit gene nuttigheit ontstaet, noch geen ongemak, op die wijze, van hem afgewent wort: ja hy zou de menschen met belooning, of straffe, konnen beloonen, of aen hen genade bewijzen: eerstelijk, vryelijk, en om niet, of zonder verdienste. Wat belangt de belooning, onverdiende verlening van goederen, en blijdschap en genade, dat alles is goedertierentheit: Maer wat belangt de straffe en pijne, dat is rechtveerdigheit. Ook magh van hem niet gevraeght worden, waerom hy aldus gedaen heeft. Maer de menschen mogen gevraeght worden.*

Aldus zeggen ook eenige andere Arabieren. De belooning is eene genade van Gode: en de straffe, een rechtveerdigheit. De gehoorzaemheit tegen God, is een kenteken van de toekomende belooning: en de overtredingh een kenteken van de volgende straffe. De goede werken zijn kentekenen van gelukzaligheit: en de quade werken kentekenen van ellende. Authos Schathol-Tawalea.

Sekte der *Morzjisten*.

Abulfaraj. Wat belangt de *Morzjisten*, of *Morzjianisten*, die stellen vast, dat het oordeel over eenen iegelijk Mahometaen, die eene zware zonde bedreven heeft, tot aen de opstanding der dooden, door God opgeschort wort, zonder God hem daer over aenstonts straft: gelijk die ook niet eer ter ondervraging zal geroepen worden. Van gelijken zal ook geen Mahometaen eer ten Paradijs intreden. Hier over worden zy ook alzoo genoemt: dewijl hun naem *opschorten* betekent. Ten dien aenziene zijn de *Morjianisten* en *Waidisten*, tegenstrijdige sekten. Zy zeggen daer-enboven, dat de ongodvruchtigheit, verzelt met het waer geloof, niet schaet: gelijk ook de godvruchtigheit, verzelt met ongeloovigheit, niet vordert.

Zy brengen ook *Ali*, Mahomets schoon-zoon, van den eersten, tot op den tweeden trap des Chalifschaps. In in dien zin zijn de *Morzjanisten* tegen-strijdig met de *Sciatisten*,

ſten, of *Zijatiſten*, of navolgers van *Alis*: te weten, de Perſianen.

Eenigen ſtellen vierderlei ſlagh van *Morzjianiſten*: het eerſte ſlagh, zijn *Morzji-Zjawarejiſten*: het tweede, *Morzji-Kadariſten*: het derde *Morzji-Iabariſten*: en het vierde, loutere of zuivere *Morzjianiſten*; die weer in vijf ſekten verdeelt zijn.

Motar-iczi.

Sekte der *Waidiſten*.

De *Waidiſten* zijn van een tegenſtrijdigh gevoelen, als de *Morzjianiſten*; dewijl zy den gene voor eenen geloofs-verlater, of ongeloovigen houden, die eene zware zonde bedreven heeft, en hem eeuwig in de helle verdoemen te blijven: niettegenſtaende hy het waer geloof omhelſt heeft: hoewel zy diens toekomende ſtraffe lichter ſtellen, als die van de ongeloovigen. Dit hun gevoelen heeft oorzake en oorſprong aen de ſekte der *Motazaliſten* gegeven. De *Waidiſten* zijn alzoo van het Arabiſch woort *Waid* genoemt, dat *dreigementen*, die den zondaers door Gode verkundigt zijn, betekent.

Maer noch veel ſtrenger toonde zich *Iaafar*, zoon van *Mobaſſchar*, een uit de ſekte der *Nodamianiſten*; die dreef, dat de geen, die ſlechts een koren-graen geſtolen had, goddeloos, en geheel en al van het geloof afgeweken ware. Daer-en-tegen gevoelde *Mokatel*, (een uit de ſekte der *Morzjaniſten*, dewelke *Thaubania* genoemt wort,) dat de overtreding den geen niet nadeelig zal zijn, noch hy in het helſche vuur zal gaen, die de eenheit Gods bekent, en met geloof begaeft is: dat ook een gelovige niet in het vuur zal gaen. Dat God zekerlijk vergeven zal, al wat buiten ongelovigheit is: dat een gelovige, die tegen zijnen Heer weerſpannig geweeſt is, ten dage der opſtanding, op den uitgeſtrekten weg, boven het midden der helle, zal geſtraft worden: alwaer hy door de hitte des vuurs, na gelang van zijne weerſpannigheit, zal aengetaſt en gepijnigt, en dan in het Paradijs gelaten worden.

Zie pag. 213.

Naer het gevoelen van zekeren *Baſchar*, die een van dezelve ſekte *Thaubania* was, zouden de zware zondaers, wanneer God hen in het vuur zal geſmeten hebben, eindelijk daer weer uitgaen, na zy voor hunne zonden ſtraffen zullen geleden hebben. Maer dat zy, zeid hy, eeuwighlijk daer in zouden blijven, dat kan niet geſchieden, noch met de rechtveerdigheit beſtaen.

Dit ſchijnt byna het zelfſte gevoelen der *Aſſchariamiſten* te zijn, die voor Orthodoxen, of rechtgelovigen, gehouden worden; gelijk *Aſſchari* zelf, by *Schareſtan*, in de volgende woorden, verhaelt.

Wanneer de geen, die zwarelijk gezondight heeft, uit de werelt, zonder berou, zal gegaen zijn, zoo moet men het oordeel, over dien, Gode bevolen laten: 't zy dat hy hem na zijne bermhertigheit vergeeft, of de profeet (verſta Mahomet) voor hem ſpreekt: of God, na de mate van zijnen miſdaet, hem pijnight, en daerna, uit zijne bermhertigheit, hem in het Paradijs zend: want hy kan onmogelijk niet eeuwigh in het vuur met de ongeloovigen blijven: ter oorzake van het geen, dat wy hebben hooren verkondigen: dat de geen uit het vuur zal gaen, die de zwaerte van een mier (of ſtoffe,) nopende het geloof, in zijn herte heeft.

De leere der *Motazaliſten* ſtrijt regel recht tegen deze leere: naerdien zy gevoelden, dat een Mahometaen, wanneer hy uit deze werelt, zonder boete, ter zake van eene zware bedreve zonde, zal gegaen zijn, verdient eeuwighlijk in het vuur gepijnight te worden: hoewel zijne toekomende ſtraffe lichter, als die van de ongeloovigen zal zijn. Schareſtan.

Waſel, de grontlegger van dezelve ſekte, had van den geen, die eene zware zonde bedreven had, dit volgend gevoelen: te weten, zoo langh deez in dit leven was, moſt hy in eenen middelbaren ſtaet geſtelt worden: waer over hy voor genen gelovigen, noch voor genen ongelovigen te houden zy. Maer wanneer zulk

een

een uit de werelt zal gegaen zijn, zonder berou gedaen te hebben, die gaet in het vuur, om eeuwigh gepijnight te worden: naerdien alleenlijk twee verblijf-plaetsen in de andere werelt zijn: welker een in het Paradijs, en de ander in het vuur is. Maer de pijniging van dien zal lichter zijn, en zijn trap boven den trap der ongeloovigen.

Andere daer-en-tegen logenen niet alleenlijk, dat iemant eeuwiglijk in de helle met vuur zal gepijnight worden; maer houden ook, dat het vuur niet eeuwighlijk duuren zal.

Dit was het gevoelen van zekeren *Zjahm*, die de oprechter van de sekte der *Zahmianisten* was: te weten, het Paradijs en vuur zou een einde hebben, na de genen daer in getreden waren, die daer toe geschikt waren.

Dan hier tegen schijnt Mahomets Alkoran te strijden: waer in men leest: *dat de overledenen eeuwighlijk in het Paradijs, of vuur zullen blijven.* Doch die woorden des Alkorans willen zy als in vorm van † verheffingh en van meerder bekrachtigingh, verstaen hebben, en niet dat die inderdaet betekenen, dat de overledenen eeuwiglijk in het Paradijs of vuur zullen blijven.

† Hyperboles.

Van *Zjahm* gevoelt zeker *Iahedh* weer verscheiden, nopende de genen, die ten vuure gedoemt worden: want hy stelt: dat die niet eeuwighlijk in het vuur zullen gepijnight: maer in desselfs natuur verkeert of verandert worden. Daer-en-boven wil hy, dat het vuur de genen, die daer toe geschikt zijn, na zich trekt, en niemant daer in gesmeten wort.

een Prelaet of Paus by de Roomsgezinden.

Wijders, alle deze Mahometaensche Arabische geleerden, stellen evenwel het Paradijs, en de helle, in een andere eeuwe of werelt: Maer geheel anders doen de *Zjattabianisten*, de navolgers van zekeren *Zjattab*, die het Paradijs voor de wellust van deze werelt, en het helsch vuur, voor de pijne of smerte van deze werelt, houden. Zy stellen vast, dat de werelt niet vergaen zal: maer het Paradijs het goet is, dat den menschen gebeurt, als rijkdommen, vermaek, gezontheit, &c. maer dat het vuur het quaet is, dat den menschen gebeurt: als kommer, jammer, ellende, &c.

Æbnol. Kassai.

Scharestan.

Indien men dit eerstelijk wil toestaen, zoo is geen wonder, dat deze Mahometanen verder voort-geslagen zijn, en het drinken van wijn, en hoereren, en al het overigh, dat door de wet verboden is, te bedrijven, voor geoorloft gehouden hebben: als ook dat zy geoordeelt hebben te mogen laten, dat door de wet geboden is.

Sekte der *Zjiatisten* of *Sciaten*.

WYders, de *Zjiatisten*, *Schijisten*, of *Sciaten*, en anders *Xyahys*, zijn de genen, die *Ali*, zoon van *Abutaleb*, en Mahomets schoon-zoon, en derde Arabische Chalif, na den berughten profeet Mahometh, aenhangen en volgen, en vast stellen, dat deez *Ali* in het ampt van *Imâm*, dat is, prelaet, den profeet Mahomet gevolght zy: en dat dit ampt, aen gene andere, als aen het geslaght van *Ali*, 't en zy met onrecht, opgedragen wort. Zy stellen alle eendrachtiger stemme vast, dat de *Imâms* of prelaten, zich nootwendigh van zonden, zoo zware, als lichte, moeten onthouden: en dat het ampt van eenen *Imâm*, een van de zuilen des geloofs zy: het welk te verwaerloozen, of dat aen den gemeenen man te betrouwen, betaemt den profeet niet.

Een *Imâm* is by de Arabieren zoo veel, als

Scharestan beschrijft de *Zjiatisten* op een zelve wijze, en byna met dezelve volgende woorden.

De *Zjiatisten* zijn inzonderheit die genen, die *Ali* zijn toegevallen, en vast stellen, dat *Alis* Chalif en *Imâm*, zo door openbaer, als heimelijk bevel, en getuigenis, verklaert zy; en belijden, dat het ampt van *Imâm*, aen gene andere dan aen zijne nakomelingen, moet opgedragen worden: en by aldien het opgedragen wort, dat zulx geschiet, ten aenzien van anderen, door onrecht, en ten aenzien van hem, uit vreeze; want zy zeggen, dat het ampt van *Imâm* geen gemeen werk is,

dat

dat aen het goet-dunken van den gemeenen man hanght: zulx die geen een *Imâm* zou kunnen zijn, wien ook zy over dat ampt willen stellen: maer dat het een werk is, dat den grontvest des geloofs raekt: ja een artijkel des geloofs, welk een profeet niet moet verwaerloozen, noch aen het oordeel of goet-dunken van den gemeinen man betrouwen. Ja zommigen hunner hebben het ampt van *Imam* zoo hoog en waerdigh geaght, dat zy geoordeelt hebben, dat de godsdienst in de kennis alleen van den *Imam* bestaet.

Scharestan. Cap. de Imâm.

Scharestan.

De voornaemste sekten der *Zjiatisten* zijn vijf; hoewel die in byna andere ontallijke verdeilt worden: invoegen eenigen deze reden, dewelke Mahomet, zoo verhaelt wort, zou gezeit hebben. *Myn volk zal in meer als zeventigh sekten verdeilt worden*, alleenlijk op de *Sjiatisten* willen geduit hebben.

Scharestan stelt de algemeene gevoelens van alle de *Zjiatisten* deze te zijn. Te weten, zy zeggen, dat 'er nootwendigh een byzondere aenwijzing des *Imams*, en getuigenis (van Mahomet of den Alkoran) nopende dien is. Zy bevestigen, dat de *Imams* nootwendigh zich vry moeten houden, zoo van zware, als lichte zonden. Zy stellen vast, dat een iegelijk moet belijden, wien hy aenhanght, en van wien hy zich afzondert, met woorden, werken, en verbonden. Dat ook de veinzingh gene plaetse hebbe. Alhoewel eenigen, uit de *Zeidianisten*, van alle de overigen hier in verschillen. Wat de andere dingen belanght, in de welke zy onder elkanderen niet over-een-komen, die zijn deze: Zommige *Sjiatisten* komen in hun gevoelen nader aen de *Motazalisten*: andere aen de *Mozjabbehisten* of Vergelijkenaers, andere aen de genen, die op overlevering, en aengenome gewoonte der voor-ouderen, steunen.

Permissio.

Onder het getal dier genen schijnt gestelt te moeten worden, *Mohammed*, zoon van *Ali Baker*, wiens gevoelen, nopende Gods wil, aldus, volgens schrijven van *Scharestan*, luide.

God wil in ons iet, en wil van ons iet. Het geen hy in ons wil, dat heeft hy voor ons verborgen: het geen hy van ons wil, dat heeft hy ons geopenbaert. Maer wat mogen wy over die dingen, dewelke God in ons wil, bezigh en bekommert zijn, en het geen verzuimen, dat hy van ons wil gedaen hebben?

Wat het besluit Gods belangt: hy stelde, dat het eene zake in het midden, tusschen twee uittersten, gestelt was: zulx het geen dwang noch vrye toelating was.

Zommigen stelden tweederleie *Zjiatisten*: want eenigen hunner zijn, die zeggen: *Men moet blyven staen, en verwagten, tot dat een Imâm weerom komt*: te weten, deze zeggen, dat de ry der *Imams* of prelaten gebroken zy: maer dat de geen te eener tijde weerom komen zal, die de laeste was, (naer hun gevoelen) die verdween, en dat die door onfeilbare kentekenen geopenbaert zal worden. Deze worden *Wakefisten* genoemt. Maer anderen zijn'er, die zeggen, dat de *Imâms* vervolgen, en noit een ontbreekt, die dat ampt bekleet. Ja daer zijn 'er, die zeggen, dat twee *Imâms* in verscheide lantschappen des aertbodems te gelijk zouden kunnen zijn. En by aldien de een dezer twee iet stelt, dat tegen elkanderen strijt, zoo zouden zy nochtans beide billijk en recht stellen; alhoewel de een bevelen zou des anders bloet te storten.

Abulfaraj. Scharestan.

Onder de genen nu, die uit het getal der *Zjiatisten*, de mate te boven gaen, zijn de *Nosairisten*, die vast stellen, dat God in de gedaente van *Ali* verscheenen zy, en met zijne tale gesproken, en het geen, dat de allerverborgenste geheimenissen raekt, verhaelt hebbe. Ja zommigen hunner zijn zoo verre de mate, in het geen, dat den *Imams* betreft, in het prijzen der *Imams*, te boven gegaen, dat zy hen boven de trappen of palen van schepselen verheven, en hen goddelijke eigenschappen toegeschreven hebben. Gelijk zy ook hierom den naem van *Zjiatisten* bekomen hebben: als of men zeggen wilde, *maet-overtreders*, of *die de mate te boven gaen, of overtreden.*

Nosairisten.

Nu vergelijken zy, volgens schrijven van *Scharestan*, eenen der *Imâms*, by Gode, en dan weer Gode by een schep-

schepsel. Dies zy aldus in beide uitersten, te weten van over-maet en mangel, zondigen en overtredingh doen.

Deze *Nosairisten* zijn ook in verscheide sekten verdeilt, de welke in verscheide lantschappen, verscheide benamingen hebben. Onder hen was zeker *Abdolla*, zoon van *Saba*, die *Ali* met deze woorden groete. *Ghy zijt God.*

Deez *Abdolla* was voorheene, naer men zeid, een Jood, en had het zelfste in het Jodendom van *Josua*, zoon van *Nun*, geuit. Van dien *Abdolla* zijn ook veelerleie *Sjiatisten* of maet-overtreders ontstaen. Zommigen hunner hebben het zelfste, of diergelijke andere dingen, van *Ali*: en andere van eenen uit *Alis* nakomelingen, gezeit en bevestight. Onder desselfs nakomelingen was zeker *Mohammed*, van grooten name, van wien zijne navolgers dit zelfste gezeidt hebben: zulx zy zijne wederkomste onder de geloofs artijkelen gerekent hebben.

En hier uit is misschien de dwaling onder de Kristenen ontstaen, die doorgaens gelooven, dat de Mahometanen de wederkomste van hunnen profeet verwaghten.

Scharestan. Alhoewel nu de *Sjiatisten* in andere dingen verscheidentlijk gevoelen, zoo stellen zy alle nochtans eenparelijk de *verhuizing* der *ziele* vast, en dat God op alle plaetsen zy, in alle tale spreke, en in eene † ondeelige persoon verscheine. Hierom hebben zommigen hunner voor vast geloost, dat de *Imâms* of prelaten, profeten, en daer na Goden, zijn.

† Persona individua.

De *Nosairisten* staen toe, dat geestelijke substantien of wezens in dikke lichamen verschijnen, dat aldus nu Engelen, en dan de duivel verschijnt. Dies stellen zy ook vast, dat God in de gedaente van zommige menschen verschijnt. En naerdien, naest Mahomet, geen treffelijker noch uitstekender onder de menschen, als *Ali*, is, en na hem zijne zoonen de uitstekenste der menschen zijn, zoo zou God in hunne gedaente verschenen zijn, en in hunne tale gesproken, en hunne handen gebruikt hebben: waerom zy hen den naem van Godheit toevoegen. Daer-en-boven verhalen zy ook vele wonderdaden van *Ali*, en onder andere, dat hy de poorten der stad *Chaibar* uit hare plaetse verzet heeft. Het welk, zeggen zy, tot een klaer bewijs-teken dient, dat in hem een Goddelijk gedeelte, en hemelsche maght geweest zy. Ja zy willen dat *Ali*, die geen geweest zy, in wiens gestalte God verschenen is: met wiens handen hy zijne werken geschapen, en met wiens tonge hy zijne geboden gegeven heeft. Waerom zy ook zeggen, dat *Ali* voor de scheppingh van Hemel en Aerde geweest zy.

Sekte der *Chawarizjisten.*

Scharestan. DE *Chawarizjisten* of *Zjawaristen* zijn van een tegenstrijdig gevoelen met de *Sjiatisten*. Te weten, alle de genen, die tegen eenen wettigen *Imâm* of prelaet, die met gemeen bewilliging gekoren en aengenomen is, opstaen, worden *Chawarizjisten* genoemt: 't zy die ten tijde van Mahomets bontgenoten, tegen de rechtgeloovige *Imâms*, of daer na, tegen hunne navolgers opgestaen, of uitgegaen zijn. Dies de *Chawarizjisten* den naem van *opstaen* of *uitgaen* bekomen hebben; dewijl zy van de gehoorzaemheit, de welke eenen *Imâm* of prelaet, toekomt, afgeweken, of van dien afgevallen zijn. Men zou hen afvalligen en weerspannelingen mogen noemen.

Ebnol-Kassai. De eersten zijn met dien naem van *Chawarizjisten* genoemt, die van *Ali* afweken, na zy met hem het gevecht in *Seffin*, tegen *Muavias*, bygewoont hadden: te weten, twaelf duizent mannen, die het oordeel van zekere menschen, in het kiezen van *Ali* of *Muavias*, tot Chalif of *Imâm*, verwierpen, en tot hunnen Veltoverste *Abdallah*, zoon van *Rasabî*, opwierpen.

Ziet pag. 235.

Wijders, deze weken hierom van *Ali* af, dewijl hy zich tot het oordeel der menschen, wie tot *Imâm* of

Chalif zou gekoren worden, over het beslegthen des geschils tusschen *Ali* en *Muavius*, gedroegh. Zy wierden ook hierom *Mohakkamisten*, dat is, oordeelders, genoemt, dewijl de eerste hunner, na hy gehoort had, dat *Ali* en *Muavius* zich, nopende het stellen van oordeelders, verdragen hadden, zou gezeidt hebben. *Zult ghy over den Gods-dienst oordeelen? Daer is geen oordeel, dan by Godt.*

Abulfaraj en *Scharestan* stellen deze twee gront-vesten van hunne ketterye. Te weten, eerstelijk houden de *Chawarizjisten* ook den geen tot het ampt van *Imâm* of prelaet bequaem te zijn, die niet uit den geslaghte der *Koreizjiten* is; indien hy slechts godvruchtigh, rechtveirdigh, en met andere gaven, die tot dat ampt vereischt worden, verzien is. By aldien hy nu van de waerheit afgeweken is, zoo zou hy moeten gedoot, of van het rijk berooft worden. Daer benessens stellen zy mogelijk te zijn, dat geheel en al geen *Imâm* in de werelt zy. En by aldien de noot vereischt, om eenen *Imâm* te maken, zoo zou die een knecht, of vry-man, of *Nabateer*, of *Koreizjiter*, mogen zijn. Een *Koreizjiter* is een der edelste onder de Arabieren: en een *Nabateer*, een van het geringste graeuw of schuim des volks.

Ten tweeden zeggen de *Chawarizjisten: Ali* heeft in oordeelaers te stellen gezondight; dewijl hy de zake het oordeel den menschen toevertrouwt heeft, daer nochtans geen oordeel, dan by God is.

Ja de *Chawarizjisten* zijn zoo verre voort-geslagen, dat zy *Ali* met ongeloovigheit beschuldight, en vloeken op hem geslaekt hebben.

Elmacin Histor. Saracen. lib. 1. cap. 5.

Ali, zoo *Elmacin*, *Abulfeda*, en *Iannab* verhaelt, trok op het jaer zes hondert zeven of acht en vijftig, tegen *Abdalla*, zoon van *Waheb*, Veltoverste der *Chawarizjisten*, te velde, en doode hem, en alle, die *Abdalla* volgden, tot eenen toe: hoewel niet meer als zes of zeven van *Alis* bontgenoten te sneuvelen quamen. Maer een weinigh anders, en wijtloopiger verhaelt dit gevecht, en desselfs uitslag, *Scharestan*, in de volgende woorden.

Ali trof (de Chawarizjisten) met een fel gevecht in Nahrawan aen, zulx onder hen niet meer als tien behouden daer af quamen. Twee hunner vlughten na Omman: twee na Karmanie, twee na Segestan, en twee na Gezira, en een na Tel-Maur, in Iemen. En hier uit is de ketterye der Chawarizjisten gesproten, die op die plaetsen, tot op dezen dagh, gebleven is.

Zeer vele sekten der *Chawarizjisten* zijn'er: hoewel de voornaemste, behalven de *Mohakkemysten* voorgenoemt, zes zijn: alle de overige zijn spruiten van die zes. En alhoewel die zes sekten in andere stukken veel van elkanderen verschillen, zoo hebben zy alle evenwel dit volgend gemein. Te weten, zy willen *Ali* en *Otsman* geheel en al afgezwooren hebben, en acht dit hooger als allen Gods-dienst. Ook gehengen zy niet op een andere voorwaerde het huwelijk te voltrekken. Zy houden daders van groote zonden voor ongeloovigen, en achten noodigh te zijn, zich tegen den *Imam*, wanneer hy de wet overtreden heeft, te stellen. Zjawaristen in verscheide sekten verdeelt.

Imâm, of *AlImâm*, is een Arabisch woort, en betekent algemeenlijk by de Arabieren, eenen voor-zitter, of voorganger, dien anderen volgen en nabootsen of nadoen. Maer in 't byzonder en eigentlijk, is een *Imâm*, die de luiden met kerkelijke gebaren en zeden voorgaet, en een voorstander van den Gods-dienst of heilighdommen is. *Imâm* betekent ook eenen Koning, of liever eenen Keizer: 't zy uit kraght van de algemeene betekenis: of om dat in het Mahometaensch Rijk de Keizer te gelijk de opperste voor-staender des Gods-diensts, en de hoogste Priester is: want in dien zin wort hy Chalif, dat is, staet-navolger, stadhouder, of plaets-houder, versta van Mahomet, genoemt. Gelijk ook het woort *AlImâm*, wanneer het enkelijk of alleenlijk genomen wort, den beruchten profeet Mahomet zelven betekent. In 't kort, een *Imâm* is by de Arabieren of Mahometanen die geen, die over het gansch volk der Mahometanen gebiet, zoo in geestelijke, als wereltlijke zaken.

Wat een Imâm zy. Lex. Gool.

Ziet pag. 133.

By de Turken wort een Imâm Mufti geheten.

Anders wort by de Arabieren een *Imam* beschreven te zijn, die in alle

deze

deze dingen Mahomets plaetse bekleet, om de regels der wet te bekrachtigen, en de grens-palen des Gods-dienst te beschermen: dien alle menschen gehouden zijn gehoorzaemheit te bewijzen. Dies een *Imam* by de Arabieren of Mahometanen byna zoo veel is, als by de Roomsgezinden een Prelaet, Prioor, Bisschop, of Paus van Rome, en by de Joden een Hooge-priester.

Deze *Zjawaristen* handelen en twisten wijtloopig onder elkanderen van den staet der kinderen, zoo geloovigen, als ongeloovigen, na dit leven, en hoe zy zich tegen hen in dit leven moeten dragen.

Wijders, een geschil, rakende het ampt en nootwendigheit van den *Imam*, wort onder de Arabische scholieren gedreven: Eerstelijk, nopende de nootwendigheit van eenen *Imam* te stellen: ten tweede, van de eigenschappen of staet des *Imams*, de welke in den geen, die tot het bekleden van dat ampt bequaem is, vereischt worden. Ten derde, waer in het bestaet, dat iemant tot dien trap rechtmatigh verheven wort. Ten vierde, nopende Mahomets wettigen navolger in dit ampt: en diergelijke geschillen meer. Een *Imam* wort op Persisch *Pysjiwa* genoemt.

Alle de Persianen omhelsen de sekte en leere der *Zjiatisten*.

Sekte der *Sonniten*, en Belijdenis des geloofs der rechtgeloovige Mahometanen.

De *Suniten* of *Sonniten* zijn ook van een tegenstrijdigh gevoelen, met de *Zjiatisten*, en worden alzoo genoemt; dewijl zy het boek *Suna*, of *Sonna*, dat Mahomets spreuken en redenen begrijpt, inzonderheit volgen, en onderhouden: en daer-en-boven den Alkorân anders, als de Persianen, uitleggen.

Onder de *Sonniten* worden de Turken en Arabieren begrepen.

De sekte *Suny*, of *Suniten*, en *Zjiatisten*, of *Sjyahys*, worden by eenige voor de twee voornaemste sekten der Mahometanen gehouden.

Ter zake van het verschil, in het stuk van Godsdienst en leere, en uitleggingh des Alkorans, hebben de Turken en Persianen elkanderen van overlangh een onverzoenelijke hate en vyantschap toegedragen, en geduuriglijk elkanderen met de wapenen vervolght.

De *Sonniten* of Turken zijn ook heden 's daeghs in vele en verscheide sekten verdeilt: als daer zijn *Zeilisten*, *Malumigisten*, *Mezzachulisten*, *Iabajahisten*, *Kazedalisten*, *Chapmessahisten*, *Muserinisten*, *Bektalisten*, *Sahinisten*, *Munaschisten*, *Eschrakisten*, *Hairetisten*. Men heeft veel meer andere sekten of aenhangen, gezintheden, en verdeeltheden, onder de Turken; en byna zoo veele, als 'er steden en scholen in het Turksche Rijk zijn: want niet een preker of leeraer is 'er, zoo hy slechts een weinig schranderheit en eerzucht heeft, of hy recht eene nieuwe sekte op, en weet 'er leerlingen toe te vinden. Rykaut.

De *Sonniten* of Turken inzonderheit, drijven alle zeer sterk het gevoelen van de † voor-beschikking, en besluit, of raetslot Gods: want zy willen, dat den mensch niet het minste dingh over-komt, of het is hem door Gode beschoren. †Praedestinatio.

Doch van het verschil van deze twee sekten of leeren, te weten, die van de Turken en Persianen, hebben wy voorhenen wijtloopigh, in de beschrijvingh van Persie, van pag. 146. tot 158. gehandelt.

Tot dus verre hebben wy de verschillende gevoelens, van veelerleie sekten, onder de Mahometanen, nopende eenige artijkelen des geloofs, ten toone gestelt. Maer de genen, die by de Mahometanen, voor Orthodoxen of rechtgeloovigen gehouden worden, doen de volgende belijdenis van hun geloof, dewelke zy ook oordeelen, dat een iegelijk, die voor een Mahometaen wil gaen, nootwendigh gelooven moet. Deze belijdenis is getrokken uit *Algazal*, een der voornaemste Arabische schrijvers, onder de Mahometanen, en luit van woort tot woort aldus:

Lof zy Gode, die alles gestight en herstelt heeft: die doet al wat hy wil: die den gloryrijken throon, en uitste- Gods Wesen.

kende kraght bezit: die zijne eenvoudige knechten op den rechten wegh, en onverdoolt voet-pat, bestiert: die hen genade bewijst, na zy desselfs eenheit beleden hebben: die hunne belijdenissen van de duisternissen der twijfeling en weifeling bewaert, en hen richt, dat zy Mahomet, zijn gezant, volgen, en achter desselfs eerlijkste bontgenoten gaen, dien hy zijne hulpe; en bestiering gewaerdight heeft: de welke hen, in zijn wezen en daden, en uitstekende eigenschappen, geopenbaert is, die niemant begrijpt, 't en zy hy die door het gehoor geleert en gevat heeft. Die hen bekent maekt, wat belangt zijn wezen, dat hy een is, die geenen gezel-genoot heeft: dat hy een byzonder is, die geens gelijken heeft: dat hy eenvormigh is, die geen tegenstrijder heeft: dat hy afgezondert is, die zijns gelijken niet heeft: dat hy oud is, die genen eerste heeft gehad: dat hy eeuwigh is, die geen begin heeft gehad: dat hy eeuwigduurend is, die geen laesten heeft: dat hy eeuwig is, die geen eind heeft: dat hy bestaende is, die niet ophout te zijn: dat hy verblijvende is, die niet bezwijkt, en die noit opgehouden heeft, noch oit op zal houden, met gloryrijke eigenschappen verçiert te worden, noch die het besluit onderworpen is, dat hy met afgeschote palen, of met afgesnede grensen belent wort; maer dat hy de eerste en laeste is, die binnen en buiten is.

Wat van wegneming van het geen, dat God niet gezeit wort.

Daer-en-boven is de Heer, boven alles, de hoogste, geen lichaem met gestalte begaeft, noch wezen met palen omschreven, of met maet bepaelt: noch hy is genen lichamen gelijk, voor zoo veel zy meet of deilbaer zijn. Hy is geen lichamelijk wezen, noch in hem bestaen lichamelijke wezens: noch hy is geen † toeval, noch in hem bestaen toevallen: noch hy is niet een dier dingen gelijk, dewelke ontstaen, noch hem is niet iet gelijk. Hy wort door gene † hoegrootheit bepaelt, noch met palen omgrepen, noch met verscheidentheden van stant omschreven, noch met Hemelen omgeven: naerdien hy op den Throon zit, op eene wijze, de welke hy zelf afgeschreven heeft: en in eenen zin, dien hy zelf gewilt heeft, met eene zitting, de welke in hem geheel en al gene aenraking, of opzitting, of plaetselijken stant, of ontstaning in eenen ander, of plaetselijke beweging, bediet: zulx de Throon hem niet onderstut: maer de Throon zelf, en het geen boven dien is, worden door de goetheit van zijne maght onderstut: al het welk met zijne hant kan gevat worden. Maer hy zelf is boven den Throon, en boven alle dingen, tot aen de einden der aerde: zoo nochtans boven, dat hy ondertusschen niet met allen nader aen den Throon en Hemel is; dewijl hy ontallijke trappen boven den Throon verheven is: niet minder, als hy boven de aerde verheven is. Ja hy is nader aen de menschen, als hunne hertaderen, en staet, tot getuige, by alle dingen: naerdien zijne nabyheit niet gelijk, de nabyheit der lichamen is: gelijk ook zijn wezen, niet het wezen der lichamen gelijk is. Noch hy ontstaet niet in eenig ding, noch in hem ontstaet eenig ding. Ja hy is hooger, dan eenige plaetse hem bevangt: gelijk hy ook heiliger is, dan de tijt hem bepaelt: dewijl hy was, eer de tijden en plaetse geschapen waren: en op die wijze heeft hy zich nu, gelijk hy zich altijt gehad heeft.

Hy is verscheiden van zijne schepselen, door zijne eigenschappen, in zijn wezen.

Hy is ook door zijne heiligheit bevrijt van verandering, en plaets-beweging. In hem hangen gene toevallen, noch hem vallen gene † gebeurelijkheden toe: maer hy is in alle eeuwen, wat aengaet de eigenschappen zijner glorye, van alle gevaer van † ontdoening of slooping, bevrijt. Wat belangt de eigenschappen van zijne volmaektheit, hy behoeft geen byvoegsel van volmaektheit. Wat belangt zijn wezen: het is kennelijk, dat hy ontstaende is: gelijk als door het begrip des verstants en gezigt der oogen, doorspoort is, na zijne bermhertigheit en genade tegen de heiligen,

† Accidens.

† Quanta.

† Contingentia.

† Dissolutio.

gen, in het eeuwig huis of toekomende eeuwe: zulx hy hunne blijschap, door de aenschouwing van zijn glory-rijk aengezigt, volmaekt maekt.

GODS MAGHT.

God is een levendige, magtige, en sterke God, die alles overtreft: dien geen mangel noch onmagt overkomt: dien geen slaep noch sluimer bevangt: dien geen ondergang noch doot overkomt: dien het Keizer en Koningrijk, magt en kragt is: dien de heerschappye, schepping en bevel is. Door wiens rechter hant de Hemelen t'zamen gevouwen zijn: met wiens hant alle schepselen kunnen gevat worden. Die zijne uitstekentheit, door scheppen en bouwen, verklaert heeft, en zijne eenheit, door zijnelijkheit en oorsprong te geven: die de menschen, en hunne werken geschapen, en hen maten en palen voor-gestelt heeft. Wiens hant niet ontvliet al wat mogelijk is: en van wiens magt de vergangkelijkheden en veranderingen der dingen niet verre af zijn.

Al wat onder zijn magt en wetenschap valt, kan niet getelt noch bepaelt worden.

WETENSCHAP.

† Scibilia.

Wijders, God weet alle † weetlijkheden. Hy begrijpt al wat van het einde des aertbodems, tot aen den opperften Hemel geschiet: zulx niet verre van zijn wetenschap is, dat niet meer als de zwaerte van een mier heeft. Maer hy kent een zwarte mier in den duisteren nacht, die op een herden steen gaet. Hy weet de beweeging van ieder stofje in de ledige lught, en doorziet het geheim, en bedekt het. Hy ziet de begrippen des gemoets, en driften der gedagten, en de verborgentheden der geheimenissen, door een oude en eeuwige wetenschap, dewelke van alle eeuwigheit zijn eigenschap geweest is, en niet door eene nieuwe wetenschap, dewelke door eene inhangingh of overbrenging zijnen wezen bykomt.

WIL.

Hy wil het geen, dat 'er is, en beschikt het geen, dat van nieuws voort-komt. Ook geschiet niet in een Keizer of Koningrijk, 't zy weinigh of veel, klein of groot, goet of quaet, trouheit of ontrouheit, wetenschap of onwetenschap, afneming of toeneming, gehoorzaemheit of weerspannigheit, dan door zijnen bepaelden raet en besluit, wetenschap en wil. Al wat hy wil, dat is, en al wat hy niet wil, dat is niet. Geen oogenblik noch gedachten geschiet, zonder zijne wille. Maer hy is de geen, die aen alle dingen het begin gegeven heeft: die aller-eerst gestigt heeft, en herstellen zal, en die doet al wat hy wil: zulx niemant is, die zijn gevoelen herroept, noch die zijn besluit opschort. Geen mensch kan uitvlugt van zijne weerspannigheit, tegen hem, nemen, buiten zijne hulpe en bermhertigheit. De mensch heeft geene magt, om hem gehoorzaemheit te bewijzen, 't en zy door desselfs liefde en wille.

By aldien de menschen, geesten, engelen, en duivelen, t'zamen vergaderden, en aenspanden, om slechts een eenig vezeltje of stofje te bewegen, of te doen rusten en stil houden, zonder zijn wil en welbehagen, zy zouden dat niet doen kunnen.

Zijne wil bestaet in zijn wezen, onder zijne andere eigenschappen: en noit is 'er eenige tijt geweest, in den welken zy hem niet toegevoegt is: te weten, dat hy van eeuwigheit gewilt heeft, dat de dingen in der tijdt, die hy haer voorgeschreven had, zouden ontstaen, dewelke ieder eindelijk in hunne tijden ontstaen zijn: gelijk hy van eeuwigheit gewilt heeft: en dat niet vroeger noch later; maer over-een-komelijk met sijne wetenschap en wille, zonder verandering, of verwisseling van vervolg van zaken, niet door eene nieuwe ordening van gedaghten, of verloop van tijt: waerom hy niet door eenige zake belemmert of verhindert wort, zonder des te minder andere ga te slaen.

GEHOOR en GEZIGHT.

Hy is hoorende en ziende, en hoort en ziet: zoo dat al, wat hoorbaer is, niet verre van zijn gehoor is; alhoewel het verborgen is: desgelijx al, wat zichtbaer is, niet verre van zijn gezicht is; schoon het noch zoo klein is. Dewijl de afstant zijn gehoor niet verstopt, noch de duisternissen zijn gezigt beneemen.

 Hy

Hy ziet zonder oog-appel en wenbraeuwen, en hoort zonder oorgat en oor: gelijk hy kent zonder hert, en werkt zonder eenig lichamelijk litmaet, en schept zonder werk-tuig: dewijl zijne eigenschappen niet de eigenschappen der schepselen gelijk zijn: gelijk zijn wezen ook niet het wezen der schepselen gelijk is.

S P R A K E.

Hy spreekt daer-en-boven, gebiet, belet, belooft, en dreigt, met een eeuwige en oude sprake, dewelke in desselfs wezen bestaet, en niet de sprake van de schepselen gelijk is, de welke niet bestaet in de stemme, die uit de beweging der lucht, en uit t'zamenstoting der lichamen ontstaet; dewelke niet bestaet uit letteren, die door zamensluiting der lippen, of beweging der tonge, gemaekt worden.

De Alkoran, Wet, Evangelie, en Psalter, zijn boeken, door God, aen zijne Apostelen gezonden. De Alkoran wort in talen gelezen, in de boeken geschreven, en in 's menschen herten geprent, daer hy nochtans oud, en in Gods wezen bestaende is, en gene verdeiling, noch scheiding onderwarig is, wanneer hy in de herten en papieren overgebragt wort.

Moses heeft Gods Woort, sonder stem of letter gehoort, gelijk de heiligen Gods wezen, zonder † zelfstandigheit of † toeval zien. En naerdien Gode deze eigenschappen toe behoren, zoo leeft hy, weet hy, is machtig, wil, hoort, ziet, spreekt, door het leven, magt, wetenschap, wil, gehoor, gezigt, en sprake, en niet door een enkel wezen.

† Substant. † Accidens.

G O D S W E R K E N.

God heeft zich aldus, zulx niet ontstaet, behalven hem, dan dat door desselfs werk voort-gebragt is, en uit zijne gerechtigheit, op de beste, treffelijkste, volmaekste, en rechtveirdigste wijze, vloeit. Hy is wijs in zijne werken, rechtveerdig in zijne besluiten. Zijne rechtveerdigheit kan, by de rechtveerdigheit der menschen, niet vergeleken worden: naerdien men van den mensch vermoeden mag, dat hy onrechtveerdelijk handelt, om dat hy het recht van anderen aentast: maer in God kan gene ongerechtigheit verzonnen worden. Dewijl men niets vind, dat eenen ander, behalven hem, behoort: zulx het bestieren van vreemde zaken, voor ongerechtigheit zou mogen toegerekent worden. Maer alles, uitgenomen hy alleen, menschen, duivels, engelen, hemel, aerde, dieren, gewassen, substantien, † toeval, het verstaenlijk, gevoelijk, zijn van nieuws ontstaen, en hy heeft die door zijne magt, na een loutere * beroving (dat is, uit niet) geschapen en in 't licht voorgebragt: daer zy geheellijk niet met allen waren: daer hy zelf alleen van eeuwigheit geweest is, en geen ander met hem geweest is. Maer hy heeft van nieuws schepselen voortgebragt, om zijne magt te openbaren, en zijne voorige wil, en zijn woort, dat van eeuwigheit waerachtig geweest is, te bevestigen: en niet om dat hy de schepselen van noode had of behoefde.

† Accidens. * Privatio.

Hy heeft zijne glorye verklaert door scheppen, stichten en gebieden, hoewel niet uit schult: als ook door gunste te bewijzen, en weldaet te doen, hoewel niet uit noot. Naerdien by hem goedertierentheit, weldadigheit, gunste, en toerekening van weldaden is: naerdien by hem de magt is, van op de menschen verscheide soorten van straffen te storten, en hen met verscheide slag van pijne en ziekte te plagen. By aldien hy dit deed, dat zou gerechtigheit in hem zijn: en geen quaet noch ongerechtigheit.

By hem is ook de magt zijne dienaers, en aenbidders te beloonen, om de gehoorzaemheit, ten aenzien van de belofte, en weldadigheit, en niet ten aenzien van de verdienste en noot: dewijl 'er niets is, om het welk te bewijzen hy gehouden is. Ook kan gene ongerechtigheit in hem verzonnen worden, noch hy is aen iemant verpligt. Maer dat de menschen gehouden zijn, hem gehoorzaemheit te bewijzen, dat geschiet, dewijl hy door de tongen der profeten verklaert heeft, dat zy schuldig zijn hem dat te doen: en niet door een enkel hieten des verstants. Maer hy heeft

heeft gezanten gezonden, welker waerheit hy door openbare mirakelen goet gekeurt heeft: die van hem aen de menschen bevelen, beloften en dreigementen gebragt hebben: aen wien de menschen hierom gehouden zijn geloof te geven, in het geen, dat zy verkundigen.

GEVOELEN DES TWEEDEN WOORTS.

Dit is een getuigenis, nopende den *Apostel*: te weten, dat God den ongeletterden profeet Mahomet, de *Koreizjiter*, gezonden heeft, ten einde hy het gezantschap aen alle barbaren, geesten en menschen, zou bekleden: dat hy, door zijnen Godsdienst, alle andere Godsdiensten afgeschaft heeft: uitgenomen de genen, die hy zelf gevestigt heeft: dat hy hem boven alle andere profeten verheven, en heer der sterffelijken gestelt heeft: dat hy voor geen volmaekt geloof heeft willen gehouden hebben, dat alleenlijk in de belijdenis der eenheit bestaet: te weten, in deze woorden: *daer is geen God*, *dan die* (of de eenige) *God*; 't en zy ook de belijdenis van den *Apostel* daer by komt, dewelke luit: *Mahomet is Gods Apostel.* Dat hy den menschen heeft opgeleit, dat zy gelooven in het geen, dat Mahomet van deze werelt, en van het toekomend leven, verhaelt heeft: dewijl het geloof van den mensch niet by hem aengenomen wort, voor dat hy gelooft, het welk Mahomet verkundigt heeft, dat na de doot zal zijn. Welker eerste is, nopende de ondervragingh van *Monkar* en *Nacir*, die twee vervarelijke perzoonen zijn, die den mensche, bestaende uit ziele en lichaem, zullen in zijn graf overeind rechten, en hem vragen: nopende de eenheit en het gezantschap, zeggende: *Wie is uw Heer? En wat is uw Godsdienst? Wie is uw profeet?* Hy moet ook geloven, dat die de onderzoekers des grafs zijn, en hunne ondervraging, de eerste onderzoeking na de doot is.

Een rechtgeloovigh mensch moet ook gelooven de pijne des grafs, en dat die schuldigh is, ook het oordeel en gerechtigheit, tegen lichaem en ziele, na God wil.

Een rechtgeloovige moet ook geloven aen de waegschale, dewelke uit twee schalen en eene tonge bestaet, en in groote de vlakte van Hemel en Aerde gelijk is: in welke waegschale de werken der menschen, door Gods magt, zullen gewogen worden: in welken tijt gewigten te voorschijn zullen gebragt worden, die vezelen en mostert-zaden in zwaerte niet te boven gaen, op dat de dingen net en naeukeuriglijk gewogen worden, en volmatelijk gerechtigheit geschiet.

Daer na zullen de boeken der goede werken, onder een schoone gedaente, op de waegschale des lichts geleit worden: waer door de waegschale, na hunne trappen, by God, uit Gods weldadigheit, neergehaelt zal worden. Maer de boeken der quade werken zullen, in eene leelijke gedaente, op de waegschale der duisternis geleit worden: met de welke de waegschale, door gerechtigheit van den hoogsten God, lichtelijk zal opgaen.

Desgelijx moet hy gelooven, dat 'er warelijk een wegh is, die een lichaem is, uitgestrekt boven het midden der helle, die scherper dan een zweert, en dun 'er dan een draet is: op den welken de voeten der ongeloovigen zullen uitslippen, door Gods besluit: zulx zy in het vuur zullen vallen: maer de voeten der geloovigen zullen vast blijven staen, en in het eeuwig huis geleit worden. Ziet pag. 213.

Hy moet ook aen den vijver gelooven, na den welken zy af klimmen om te drinken: te weten, den vijver van Mahomet, uit den welken de geloovigen, voor den ingang des Paradijs, drinken: na zy door dit leven gegaen zijn; en die, na hy eenmael daer uit gedronken heeft, in eeuwigheit niet meer zal dorsten.

Deze weg is een maent-reize breet, wit 'er dan melk, zoet 'er dan honig, en rontom den zelven staen overal zoo veel emmers, als 'er sterren aen den Hemel zijn. Aen ieder zijn twee tuiten, door de welke het water uit den vliet *Kauthar* gestort wort.

Hy moet ook gelooven aen de rekenschap, waer door de menschen zullen verdeilt worden, te weten, in die genen, van de welke striktelijk en nau-

naulijk rekenschap zal genomen worden, en in die genen, met de welke goedertierentlijk zal gehandelt worden, en in die genen, die geheellijk zonder eenige ondervraging in het Paradijs zullen ontfangen worden: namelijk die genen, die God nader aen zich voegen zal.

Hy moet gelooven, dat God ondervragen zal, wien hy uit zijne gezanten wil, nopende hun gezantschap: en wien hy uit de ongeloovigen wil, waerom zy de genen, die door hem gezonden zijn, met logens beschuldigt hebben.

Een rechtgeloovige moet gelooven, dat eindelijk de genen, die een eenigen God beleden hebben, uit den vuure zullen gaen, na zy de straffen der misdaden geboet hebben: zulx niemant (door Gods goedertiere genade) in de helle zal blijven, die den eenen God belijt: als ook de tusschenspreking van de profeten: daer na van de leeraers: daer na van de martelaers: daer na van alle andere geloovigen, te weten, van ieder, na zijn uitstekentheit en trappen.

Desgelijx moet hy geloven, dat ook alle geloovigen, behalven deze, door Gods genade, uit het vuur zullen gaen: en geen geloovige geduuriglijk in het vuur zal blijven; maer daer uit gaen, die in het herte zoo veel geloofs heeft, als de zwaerte van een vezel. Nootwendig moet hy ook de voortreffelijkheit van Mahomets bont-genooten, en hunne trappen, belijden: en dat *Abubeker*, de uitstekenste der menschen, na Mahomet, zy: daer na *Omar*: dan *Otsman*, en eindelijk *Ali*. Hy moet van alle bontgenooten welgevoelen, en hen roemen, gelijk God, en zijn gezant, hen alle geroemt heeft.

Dit alles is door overlevering aengenomen, en door klare bewijs-tekenen goet gekeurt. Die dit alles beleden, en zekerlijk gelooft heeft, zal onder de genen gerekent worden, die de waerheit omhelsen: en is uit dier schare, die op den aengenomen weg wandelen, en is van de schare der verdoolders, en van de troep der ketters, afgescheiden. Dus verre van de belijdenis der rechtgeloovige Mahometanen, uit *Algazal*.

Deze is dan de uitlegging, volgens *Algazal*, van de belijdenis der rechtgeloovige Mahometanen, de welke in de verklaring van twee woorden der getuigenis, of belijdenis, gelijk zy spreken, bestaet: Te weten: *Daer is geen God, dan die God: en Mahomet is de gezant Gods.*

Dies moet een ieder, die voor eenen rechtgeloovigen *Mosliman*, of Mahometaen wil gaen, en den naem van dien te voeren waerdig geacht worden, al het geen gelooven, dat in deze belijdenis begrepen is, en dat, gelijk de woorden, na den letterlijken zin luiden, zonder die met eenig gezonder oordeel te verstaen, zoo *Algazal* voornoemt, vermaent: *want eenigen*, zeidt hy, *die van hooger gedaghten waeren, hebben het geen, dat nopende de toekomende eeuwe, bygebraght wort, als de schale, wegh, en diergelyke andere, in een anderen zin uitgeleit; maer dat smaekt na ketterye.*

Tot hier zy gesproken van de sekten, die ontrent de grontvesten der Mahometaensche leere bezig zijn. Want te vooren is verhaelt, dat zommigen der geschillen of sekten, die in den Mahometaenschen Godsdienst ontstonden, ontrent de wortelen, die het onderwerp der † Scholastijke Godsgeleertheit uitmaken, bezigh zijn: en andere ontrent de takken, die onderwerpen dier rechtsgeleertheit zijn. Ziet pag 253. † Theologia Scholastica.

Maer onder de geschillen of sekten, die ontrent de takken bezigh zijn, en onder elkanderen in de wettelijke besluiten en twijfelen, dewelke ter † onderzoeking komen, verschillen, zijn vier de allervoornaemste: als de sekte van *Malek Ebn* (of zoon van) *Anas*, de sekte van *Mohammed, Eben* (of zoon van) *Edris d'Asschafier*; de sekte van *Ahmed Ebn* (of zoon van) *Hanbel*; en de sekte van *Abi Hanifa Al Nooman, Ebn* (of zoon van) *Thabet*. Abulfaraj. † Disquisit.

Deze vier mannen waren *Zaijims Alfikh*, of de groote voorstaenders der Mahometaensche wet, en opperhoofden der rechtsgeleerden: met welker namen zoo veele sekten beschonken zijn. Hier-en-tusschen hebben anderen ook der zelver gevoelen omhelst, en zich voor hunne navolgers verklaert; hoewel tot groot ongelijk dier genen, voor wiens gelijken Algazal.

ken zy zich wilden gehouden hebben, daer zy nochtans zeer ongelijk in zeden waren: want naerdien een ieder hunner, van deze vijf, met aendagt de wereltlijke zaken schuuwde: kundig in de wetenschappen was, dewelke het toekomend leven betreffen, en ervaren in de dingen was, de welke, om 's menschen zaken recht te bestieren, dienen, en zijne wetenschap tot Gods glorye richte, zoo hebben de genen, die hen volgden, alleenlijk een van deze vijf eigenschappen zich voorgestelt, om na te volgen: te weten, op dat zy de kennis van verscheide deelen der rechtsgeleertheit bekomen zouden: naerdien alle de andere eigenschappen, tot de toekomende werelt behooren: en dewijl die eene eigenschap, om de zaken van deze werelt te bestieren, dienstig is, zoo oefenen zy zich daer in. Ondertusschen willen zy zoodanigh, als de voornoemde hooft-leeraers, gehouden worden; daer zy nochtans zeer veel van hen verschillen.

Algazal.

Malek Ebn Anas.

Malek Ebn Anas was gebooren op het drie of vier, of, volgens *Abulfeda*, op het vijf-en-tnegentigste jaer van *Hegira*, dat is, op het zeven hondert en dertiende jaer, na den Kristen stijl: is gestorven te *Medina*, op het hondert en negen-en-tzeventigste jaer van *Hegira*, of een jaer vroeger, volgens *Abulfeda*, in zijnen ouderdom van vier-en-tachtentig, of tnegentig jaren, zoo anderen willen.

Men verhaelt, dat deez *Malek*, wanneer hy ziek was, en op sterven lag, tot zekeren vrient, die hem nat met tranen bekreten had gevonden, en de oorzake daer van vroeg, zou geantwoort hebben: *Hoe! zou ik niet weenen? en wien betaemt meer als my te weenen? Het waer te wenschen, dat ik om elk twyfel, dat ik, na het gevoelen van mijn gemoet, opgelost heb, zoo vele slagen moght ontfangen. Och! had ik noit, naer mijn oordeel, een gevoelen over eene zake vast besloten.*

Men zeidt, zoo dikwils hy zijn gevoelen zou uitten, dat hy zich, met de grootste bedaert en stemmigheit, nessens zijne leger-stede ter neêr zette, en dat niet geerne, op weg staende, of ylende, wouw verklaren. Hy plagh gewoonelijk te zeggen. *Overlegh wat den Apostel Gods gezeit heeft.*

Wanneer hy t'eener tijde door den Vorst des lants, om zeker gevoelen, of oordeel, dat dien niet geviel, geslagen was, zoo wiert hy daer na in grooter eere by de menschen gehouden.

Hy was, zoo *Algazal* getuigt, met de bovengemelde vijf eigenschappen verçiert. Wanneer hy gevraeght wiert, wat hy van de oefening der wetenschap gevoelde, zoo had hy geantwoort. *Het is goet en fraei. Maer doorziet wel, wat u noodigh is, van den uchtend tot den avont, en omhelze dat.*

Men zeidt hy noit eenen meester gebruikt heeft, die niet, eer hy sterf, by hem quam om te leeren.

Hy had, volgens bewijs en schrijven van *Algazal*, zijn wetenschap tot Gods glorye gericht: want gevraegt zijnde, om zijn gevoelen en oordeel over acht-en-veertig geschillen te geven, zoo had hy op twee-en-dertig geantwoort. *Ik weet niet:* naerdien de geen, die iet anders als Gods glorye tot oogh-wit heeft, niet belijt, dat hy iet niet wete.

Mohammed Ebn Edris Alzjafh, is gebooren op het hondert-en-vijftigste jaer van *Hegira*, of des jaers zeven hondert zeven en zestig, na den Kristen stijl, in de stad *Gaza*, of volgens andere, in de stad *Askalon*, die beide in het Heilige Lant, aen de Middellantsche zee, gelegen zijn, of in Arabie, in het lantschap van *Iaman*, zoo eenige willen: hoewel het eerste gevoelen het waerschijnelijkste is.

In zijnen ouderdom van twee jaren, wiert hy na *Mekka* gebragt, en aldaer opgevoet. Hy sterf op het jaer van *Hegira*, twee hondert en vier, of, na den Kristen stijl, acht hondert. Zommigen begrooten den ganschen tijt zijns levens, op acht-en-vijftigh jaren.

Hy was de schat of spijs-kamer van allerleie geleertheit, en wort by eenigen, als *Ahmed*, *Hanbals* zoon, zeer hoog geroemt, en gezeit, dat hy als de zon aen de werelt, en als de gezontheit aen het lichaem was.

Men zeidt, dat zijne moeder, wanneer zy van hem zwanger was, gedroomt had, dat de sterre van Ju-

Nn piter

piter uit hare lijfmoeder gegaen, en in Egypten neergevallen: en daer na een gedeelte daer van overal, in andere lantschappen, afgesprongen was.

De droom-bedieders dit uitleggenne, zeiden, dat zy in het toekomend eenen zoon zou baren, die eerstelijk de inwoonders van Egypten met zijne wetenschap zou onderwijzen, en daer na alle andere lantschappen met die vervullen.

Ebn Chalecan. Hy was de eerste, die van de gront-regelen der rechtsgeleertheit gesproken, en dezelve, naer het schijnt, in orde gebragt heeft.

Algazal. Hy verdeilde den nacht gewoonelijken in drie deelen: en besteede het eene gedeelte aen de oefeningh der rechtsgeleertheit: het tweede aen het gebet: en het derde aen den slaep.

Hem gaet na, dat hy zou gezeit hebben, dat hy noit verzaet van spijze opgestaen was, om des te bequamer tot de oefening der letteren, en aendagt, te zijn: noch noit by God, waer of valsch, gezwooren had.

Ahmed Ebn Hanbal. *Ahmed Ebn Hanbal* wiert gebooren te *Bagdad*, of volgens andere, in *Merwa*, op het jaer van *Hegira*, hondert en vier-en-zestig, en, na den Kristen stijl, zeven hondert en tachentig, door bevel van Chalif *Almotasem*, uit oorzake hy niet wilde belijden, dat de Alkoran geschapen was, zoo wiert hy met geessel-roeden geslagen, en in de gevangkenis geworpen. Hy sterf te *Bagdad*, des jaers acht hondert vijf en vijftigh. Men zeit zijne lijkstaetsie tachentig duizent mannen, en zestig duizent vrouwen, bygewoont hebben.

Abu Hanifah Alnoman. *Abu Hanifah Alnoman* wiert op het tachentigste, of zeventigste, of een-en-zestigste jaer, van *Hegira*, dat is, op het 699. 689. of 680. jaer, na den Kristen stijl, gebooren. Hy sterf op het hondert-en-vijftigste, of een, of drie-en-vijftigste jaer van *Hegira*, dat is, op het jaer 767. of 768. 770. na den Kristen stijl. Hy sterf in de gevangkenis, in de welke hy gesmeten was, uit oorzake hy het ampt van rechter weigerde te bekleden: waer over hem door de Vorsten des lants veele rampen en onheilen overquamen: hoewel hy door gene dreigementen noch pijne, tot het aenvaerden van dat ampt, te dwingen was.

Hy was, naer het schijnt, een zeer godvruchtige voorstaender van zijne sekte; dewijl gezeit wort, dat hy den Alkoran op de plaetse, daer hy overleed, zeven duizent mael doorlezen had.

De bontgenoten, aenhangers, of navolgers van *Malek*, *Mahomet Alzjafih*, of *Zjafih*, en *Hanbal*, worden by † eenige Arabische schrijvers, op Arabisch, *Ishab Alhadith* genoemt, dat is, *aenhangers*, (of *onderhouders*, of *toegedaenen*, of *lief-hebbers*) *van Mahomets woorden en werken*. Deze zijn inzonderheit de inwoonders of volken des lantschaps van *Hizjas*, in Arabie. Maer de navolgers of aenhangers van *Abu Hanifa*, worden op Arabisch *Ishâb Alrajon* genoemt, dat zijn lief-hebbers of toe-gedanen van eigen gevoelen. Deze zijn de Mahometaensche volken, of inwoonders van *Irak*, anders *Babylonie* geheten. (Ishab Alhadith. † Schahrestan. Ishab Alrajon.)

Naer het schrijven van anderen, omhelsen de inwoonders van *Medina* en *Afrika*, als ook de Mahometanen, die eertijts *Spanje* bezaten, het gevoelen van *Mahomet Malek*. De inwoonders van gelukkigh Arabie, en die de steden *Bagdad*, *Mekka* en *Damaskus* bewoonen, volgen het gevoelen van *Zjafih* of *Alzjafih*: maer de Persianen, en die van *Armenie*, het gevoelen van *Hanbal*: en de *Syriers* en *Egyptenaers*, in de stad *Alexandria*, het gevoelen van *Abuhanifa*. (Ioan. Andreas Sect. Mahometan.)

Doch in *Kairo*, hooft-stad van Egypten, worden alle de vier gemelde verschillende sekten of gevoelen toegestaen, en vryelijk gedreven en onderhouden, door gezag der zes boeken, die de sekte der Mahometanen verwert hebben. (Leo Afrikan descript. Afric.)

De navolgers dezer vier sekten stellen zich in het voorhof van den tempel van *Mekka* ter bede; te weten ieder in een hoek, met het aengezigt altijt na de *Beitullagh*, of huis Gods, gekeert. (Ziet pag 10.)

Gront-vesten der onderzoeking. De gront-vesten der onderzoeking zijn ook vier: namelijk, het boek, dat is, Alkoran, *Assonah* of *Sunah*, en gemeenlijk *Zuna* geheten: gemeene over-een-stemming, en reden, of redenering.

Wat

Ziet pag 241. Wat den Alkoran belangt, daer van hebben wy te vooren wijtloopig gesproken.

Suna.

SUNA.

Suna is een boek by de Mahometanen, dat, behalven den Alkoran, alle Mahomets woorden, of geboden, redenen, spreuken, en handelingen, of werken, begrijpt. Het woort *Suna*, betekent, volgens schrijven van *Ebnol Athir*, voornamelijk eenen weg, maniere of wijze van leven: maer wanneer men het woort *Suna* in de wet gebruikt, zoo wort daer door eigentlijk al het geen bediet, dat de profeet Mahomet geboden of verboden, en tot het welk hy door woorden (redenen of spreuken) of werken, het volk geroepen en genoodigt heeft: zijnde uit het getal dier dingen, daer van het uitstekend boek, (dat is, de Alkoran) niet gesproken heeft. Hierom worden onder de wet-matige hooft-stukken der Mahometaensche wet, het boek Alkoran, en *Suna*, gerekent.

Suna Haditz geheten. Lex. Gool. pag. 584. *Suna* wort anders ook by de Arabieren *Hadîtz* genoemt: het welk iet is, dat van nieuws gemaekt is, en ook een woort of werk of historie bediet: maer eigentlijk bediet het ook een woort of werk van den profeet Mahomet. Doch *Hadîtz*, in den laesten zin genomen, wort by Mahomets navolgers tweederlei gestelt: want het een wort *Alnabisch* of profetisch genoemt, het welk hy zelf geuit heeft, en is eigentlijk de *Suna*: en het ander wort *Alkadis* of heilig genaemt, dat de Engel *Gabriël*, gelijk de Mahometanen gelooven, van Gode hem toegebragt heeft: waer door eigentlijk d'Alkoran zou kunnen verstaen worden.

In 't kort gezeit: *Suna* is een exemplaer, afschrift, of boek van Mahomets woorden en werken, het welk by desselfs navolgers, voor een tweede wet, na den Alkoran, gehouden wort: waerom het ook *Suna* des profeets (versta Mahomet) genoemt wort. En aldus komen de Arabische woorden, *Suna* en Alkorân, met de Hebreesche of Joodsche woorden, *Misna* en *Mikra*, zoo wel in nabootbezing van woort, als in een betekenis van zake, over-een.

Want gelijk de Joden hunne *Thora* of wet, in een geschreve, en in een ongeschreven wet, (of door den mont overgeleverde wet) onderscheiden, (welke eerste zy *Mikra*, en laeste *Misna* noemen) alzoo onderscheiden ook de Mahometanen hunne wet, in een geschreve, en in een geschreve of door den mont overgeleverde wet, en noemen de eerste Alkorân, en laeste *Suna*. Dies men het woort *Suna* gevoegelijk Overlevering zou vertalen kunnen.

Mahomets leerlingen hebben, na zijne doot, het boek *Suna* zamengestelt, en daer na den Mahometanen overgelevert; hoewel zy veel daer by en afgedaen, en ook tegenstrijdige woorden en werken van Mahomet daer in gelascht hebben. Dierhalven die boeken zeer verwert waren; want het geen Mahomet bekrachtiger wijze vast-gestelt had, dat hebben zy loogender wijze gestelt: en ten tegendeele: tot zoo verre, dat die wet byna te niet geloopen, en nergens te vinden was. Maer op dat die wet niet geheel en al te niet zou loopen, en ook om die sekte van Mahomet weer te vereenigen, zoo quamen, op bevel van zekeren Arabischen Chalif of Keizer, de wijste en geleerste wet-geleerden, of priesters, te *Damaskus*, (welke te dier tijde de hooftstad van *Syrie*, en hof des Chalifs was) met alle de afschriften van *Suna*, in grooten getale tzamen. Confus. Sect. Mahom. Ioh. Andr.

De Chalif deed, uit twee hondert, zes der uitstekenste wetgeleerden, of uitleggers, kiezen. De eerste was *Muzlin*: de tweede *Bohari*: de derde *Buhorayra*, de vierde *Amecey*, de vijfde *Ater Mindy*, en de zeste *Deud*, geheten.

Toen beval hy eenen ieder hunner, in een byzonder huis te gaen, en ieder een byzonder werk of boek, van Mahomets waerschijnelijkste woorden en werken, te maken, en de namen en tijtels der schrijvers daer voor te stellen: gelijk zy ook des Chalifs bevel met grooten yver en vlijt gehoorzaemden, en het werk, wanneer het voltoit en geschreven was, hem aenboden: dat door den geheelen Kerken-raet getoetst, en onderzogt, en voor goet gekeurt wiert. Maer alle de overige afschrif-

ten wierden op twee hondert kemels geladen, en in den vliet *Adegele* gesmeten.

Voorts verbood de Chalif, dat geen priester de verbode of afgeschafte boeken zou gebruiken. Daer-en-tegen gebood hy den Mahometanen die zes boeken alleenlijk aen te trekken, en voor † geloofwaerdig, ja in plaetse († Autkentik.) vanden Alkoran zelf, te houden: het welk noch heden by de Mahometanen zeer zorgvuldelijk onderhouden wort: ja ook zoo stips, dat zy die tzamen-geraepte woorden van Mahomet, in het stuk van eenige zaken, boven den Alkoran stellen, en dienvolgens Gods Woorden, in den Alkoran gevoegt, geringer als Mahomets woorden achten. Te weten, de Mahometanen dragen niet minder aen *Suna*, als aen den Alkoran, een onfeilbaer gezagh toe, inzonderheit de Turken, die daer na *Sunniten*, of *Sonniten*, en op Arabisch *Ahlol-Suna*, dat is, volk van *Suna*, genoemt worden: Hier over zond *Otsman*, de vierde Arabische Chalif, wanneer zy hem t'eener tijde van zijn rijk wilden afzetten, twee gezanten, *Mugira*, zoon van *Suaba*, en *Amr*, zoon van *Alas*, aen hen te *Medina*, ten einde zy de muitelingen tot den Alkoran, en tot de *Suna*, dat is, tot Gods leere, en tot de leere van zijnen profeet Mahomet, zouden roepen en noodigen.

Desgelijx, wanneer de *Talabiten*, des jaers acht hondert en veertien, na den Kristen stijl, opgestaen waren, en op het rijk hadden toegeleit, zoo stont *Muhammed*, zoon van *Ibrahim*, te *Kufa* op, en riep en noodighde het volk, om gunste en weldadigheit aen den geslagte van Mahomet te bewijzen, en den Alkoran en *Suna* te onderhouden.

In dezer wijze wiert de Mahometaensche sekte herstelt: en de Arabische Chalif zelf, over het uitvoeren van dien braven daet, (om met de Mahometanen te spreken,) onder het getal der Heiligen gerekent. De Mahometanen hebben deze *Suna* onder zekeren tijtel gebragt: die ten getale van vijf duizent twee hondert vijf en tzeventig belopen, en *Bochari*, een beroemde schrijver der Arabieren, in een geheel boek, ten toone gestelt heeft. De eerste tijtel handelt van Mahomets profetische inblazing: de tweede van de wetenschap, en begrijpt vijf-en-tzeventigh spreuken of geboden, &c.

Wanneer nu eenigh nieuw geschil der wet, nopende het geoorloft, of ongeoorloft, onder de Mahometanen, komt t'ontstaen, zo wenden de navolgers der vier bovengemelde sekten, zich tot de onderzoeking. Eerst beginnen zy van het boek Gods, dat is den Alkoran: wanneer zy aldaer eenen text gevonden hebben, zoo blijven zy daer by: maer by aldien niet, zoo wenden zy zich tot het boek *Suna*: indien hen daer iet voorkomt, dat het twijfel verklaert, dan gedragen zy zich tot desselfs gevoelen: maer by aldien niet, zoo nemen zy hunne toevlugt tot de gemeene over-eenstemming van Mahomets bontgenooten; dewijl die den wegh van een rechtmatig gevoelen opgeslagen zijn: zulx zy tot dooling niet hebben willen aenspannen. Wanneer zy aldaer dan tot iet, dat met hun twijfel over-een-koming heeft, vervallen zijn, zoo besluiten zy, na desselfs richtmaet, over hun geschil. Maer by aldien niet, zoo treet men tot de reden of redenering; dewijl de twijfelen, dewelke ontstaen en gebeuren kunnen, ontallijk (of oneindelijk:) maer de † geloofwaerdigheden tallijk (of eindelijk) zijn: zulx zy niet gelijkelijk zijn. Nu is men zekerlijk bewust, dat de reden van nootwendigh gebruik is: zoo dat alle wet-geschillen, na de zelve onderzogt en getoetst worden.

(Abulfaraj.)

(† Authoritates.)

Onder de *Imâms*, of Mahometaensche prelaten, was zeker *David*, geboortigh van *Ispahan*, die geheellijk het gebruik der reden verwierp.

Daer-en-tegen heeft *Abu Hanifa* zich meerendeels aen het gebruik der reden gehouden: zulx hy dikwils de klare reden, voor byzondere getuigenissen hield. Maer *Malek*, zoon van *Anas*, en *Ahmed*, zoon van *Hanbal*, traden geenzins tot de klare of verborge reden, indien zy slechts getuigenissen, of geboden konden vinden. Dewijl nu onder hen, in het uitspreken der gevoelens, verschillen zijn, waer van men onder

hen

hen boeken en geschillen vind, zoo moet evenwel niemant hunner, aen ongeloof of doolingh schuldigh geaght worden. Dus verre *Abulfaraj*.

De gront-vesten of hooft-stukken der *Mahometaensche* Leere. En eerst van de Reiniging.

DE geboden, gront-vesten, of hooftstukken der Mahometaensche wet of leere, zijn, volgens schrijven van *Abulfaraj*, vier: als reiniging of zuivering des lichaems: gebeden: aelmoessen, en vasten. Men zeidt, dat Mahomet zou gezeit hebben, dat het *Islamisdom*, of Mahometsdom, in vijf dingen gevestight was, te weten, 1. In deze belijdenis. *Daer is geen God, behalven dien (of den eenigen) God: en Mahomet is de gezant Godts:* 2. *In het geduuriglijk storten van gebeden:* 3. *In aelmoesen uit te reiken:* 4. *In beevaerten, Gods-dienst halven, te doen:* 5. *En in den vasten Ramadan.*

Algazal Liber Mostaraf.

Dies zal de reinigingh, dewelke *Abulfaraj* voor het eerste hooft-stuk of grontvest der Mahometaensche leere stelt, onder het gebet begrepen worden: als de welke in vele stukken tot het gebet dient, naer luit van een andere Mahomets reden. *God neemt de gebeden zonder reiniging (of wassching) niet aen.* En weder. *De reinigingh is de sleutel des gebets.*

Waerom ook die wassching, dewelke zy achten, dat nootwendigh voor het gebet geschieden moet, *Taharet*, dat is, zuivering of reiniging, op Arabisch noemen.

Reiniging.

De reinigheit of reiniging bestaet, volgens schrijven van *Abulfaraj*, in het ga slaen der uitterlijke deelen des lichaems, en in de slippen der kleederen, de welke moeten hangen, en de heimelijke deelen bedekken.

Mahomet zou gezeit hebben, *dat de Gods-dienst in de reiniging gevestight: en de reinigheit de helft des geloofs zy.*

Om deze woorden van Mahomet wel te verstaen, zoo stelt *Algazal* vier trappen, of graden, van reinigheit of reiniging. Welker eerste is, de reiniging des uitterlijken lichaems, van vuiligheit, en morsige en overtollige dingen: de tweede is, reiniging der ledematen des lichaems, van schelmstukken en onbehoorlijke dingen. De derde is reiniging des herten van zeden, die lasteringe, en van ondeughden, die hate verdienen. De vierde is reiniging des geheims van alle zaken, behalven God, te weten, zuivering der binnenste hertstogten, op dat zy Gode alleen behertigen: hoewel vele slechts de uitterlijke reiniging des lichaems ga slaen: daer nochtans de zuivering der herts-toghten, zoo *Algazal* getuigt, een zake van groot belang is. Dies klaeght hy te recht, geweldigh over de genen, die om de uitterlijke reiniging des lichaems, tot waengeloof toe, bekommert zijn; zulx zy de genen, die minder in dit deel waengeloovig zijn, voor onzuiveren houden, en hen aen te raken schuuwen: daer ondertusschen by hen het binnenste verwoest, en met ondeughden van hovaerdye, opgeblazentheit, onwetentheit, geveinstheit, en schijnheiligheit, vervult is. En alhoewel Mahomet stelt, dat de Godsdienst in de reiniging gegrontvest is, zoo schijnt evenwel de zorge van het lichaem te reinigen ouder, als het Mahometsdom te zijn: naerdien de Arabieren stoffen dier gebruikelijkheden en gewoonten, van *Abraham* ontfangen te hebben: dewijl die dezelve allereerst zou gepleeght hebben. *Scharestan* brengt deze gebruikelijkheden tot tien hooft-stukken: welker vijf tot het hooft, en vijf tot de overige deelen des lichaems behooren.

De zorge van reiniging heit is ouder als het Mahometsdom.

Aljanab in vita Abrahami. Scharestan Ritus.

De gebruikelijkheden, die tot het hooft behooren, zijn gorgeling, of montspoeling, zuivering der neusgaten, met water in te snuiven, knevel-schering, hoofthair-schering, en tantwrijving.

De gebruikelijkhéden, die tot de overige deelen des lichaems behooren, zijn reiniging, na de uitgeloste vuiligheden: afsnijding der nagelen: uittrekking der oxel-hairen: afschraping der schamel-hairen, en besnijdingh.

Deze zijn dezelve gebruikelijkheden,

den, de welcke Mahomet, volgens verhael van *Algazal*, zijnen navolgers aenbevolen heeft te onderhouden: uitgezeit, dat hy een getal van twalef stelt, en in dier wijze verdeilt, dat vijf (te weten de vijf voornoemt) tot het hooft: en drie tot de handen en voeten behooren: namelijk afsnijdingh der nagelen, afwasschingh der uitterste vinger-litten, en zuiveringh der vingerbuigingen, of der uitterste nagelen. De vier overige behooren tot de overige deelen des lichaems, in dier maniere, als gezeit is.

Wanneer Mahomet zagh, dat de Arabieren, in het onderhouden dezer dingen nalatigh geworden waren, zoo heeft hy self, naer het schijnt, de gebruikelijkheden, dewelke by ouds aengenomen waren, door eene nieuwe wet bevestigt, en eenen iegelijk nootwendigh geboden t'onderhouden.

De Turken, en alle Mahometanen, behertigen geen dingh meer, als de uitterlijke reinigheit en afwassching, en schijnen daer in het voornaemste werk, om vergiffenis der zonden te bekomen, te stellen.

Gabr. Sionit. de religion. & Morib. Oriental.

De Arabieren en alle de Mahometanen, zoo mannen als vrouwen, onderhouden, en slaen zeer naerstelijk de reinigheit ga: Dies zy, wanneer zy hun gevoeg doen, of pissen, zich boven-mate mijden, dat de pis op de klederen niet stort, en die vuil maekt: want zy zouden gelooven hier door onrein te worden. Waer over zy alle, om dit gevaer en onheil quansuis te mijden, in maniere als de vrouwen, in het pissen, neerhurken, en met water daer na boven zich reinigen, dat zy altijt by zich dragen, of laten dragen: want tot deze diensten gebruiken zy, en inzonderheit de Turken, den arbeit van Kristen slaven. Ja zoo nauw en stip slaen de Mahometanen de reinigheit ga: dat zy het niet alleenlijk voor eene schande houden, op stomme of reden-looze beesten te spuuwen of pissen; maer indien ook een Kristen onder hen verkeert, en zoodanigh iet onverzigtelijk begaet, zoo vermoeden zy aenstonts, dat hy van een anderen Godsdienst, als de Mahometaensche, zy, en berispen en beschrobben hem geweldigh. Want als zeker Fransche edelman na de stad *Tripolis* reisde, en, na 's lants wijze, op eenen ezel zad, en de noot van te pissen hem overquam, en bezwarelijk van den ezel kon afstijgen, zoo begon hy onbedachtelijk van zijnen ezel af te pissen. Wanneer de ezel-drijvers dit zagen, wierden zy alle daer over als met eene woede en razernye ingenomen, beschimpten, en smeten hem met steenen, en trokken hem by het een been van den ezel, en zeiden, om hunnen yver met eenige reden te verschoonen, in gebroken Italiaensch: *Non ti Bergognar, ti far, piscera, sopra le gente di Dios! Vallah ti star Kaffer*, dat is: Schaemt ghy u niet, een bezielt schepsel Gods, met de vuiligheit van uw water te besmetten. By God, wy zien nu, dat ghy een *Kaffer*, (dat is, een ongeloovige,) zijt.

Georgievitz libr. de Rit. & Ceremon. Turcar.

Gabr. Sionit. de Morib. Orient.

Wassching. Gabr. Sionit.

By de Mahometanen is driederleie wassching in gebruik: de eerste is de dagelijkze, dewelke dagelix voor de uur-gebeden geschiet, en by hen voor wettelijk gehouden wort: waer van zeker Arabische schrijver, *Ben Sidi Aali*, wijtloopig in drie boeken handelt.

Deze wassching wort in dezer wijze volbragt.

Eerstelijk ontbloten zy de handen en armen tot aen den elle-boogh, en wasschen de rechte hant en arm: desgelijx daer na de linke hant en arm, daer na de neuze en ooren, dan het gansch aengezigt, de hals, kruin des hoofts, de voeten tot aen de enkelen, indien zy bloot zijn, anders de schoenen van buiten: en eindelijk de schamelijke deelen. Onder het wasschen prevelen zy geduuriglijk op hunne wijze gebeden. Maer dewijl zy achten, dat deze wasschingen tot het uitwisschen van lichte zonden geschieden, zoo gebruiken zy, tot het afdoen en zuiveren van zware zonden, bad-stoven, en willen, dat de afwassching des ganschen lichaems, tot het afwisschen van misdaden of laster-stukken, van noode zy, dewelke de tweede wassching is.

De derde wassching geschiet eindelijk, wanneer zy den buik of blaze geloost hebben: want zy gebruiken daer

daer toe geen papier of linnen: maer kout water: met het welk zy zelfs, of hunne flaven, de fchamelheit afwasſchen: dewijl zy het voor eene fchande houden, indien de klederen met pis of andere vuiligheit bemorft worden: ja by aldien zulx gefchiet, zoo oordeelen zy reinigingh van noode te zijn. De fchrijver, *Sidi Ben Ali* voornoemt, befchrijft, in twee byzondere hooft-ftukken, de maniere van af te vegen en te wasſchen, na het loozen van buik en blaze. Doch dewijl die dingen belaggelijk en fchandelijk te verhalen zijn, zoo zullen wy die, als beuzelingen, geheel en al overflaen.

Voyage de Levant. Ik zal alleenlijk uit *Thevenot* hier laten volgen, het geen hy, nopende het wasſchen onder de Turken, met meer als gemeene naukeurigheit heeft aengemerkt.

Wasſching der Turken. De Turken hebben tweederleie wasſchingen in gebruik. De eene wort *Gouſl* genoemt: en is eene algemeine wasſching des ganſchen lichaems: de andere heet *Abdeſt*, dewelke eene wasſchingh is, die gemeenelijk voor den aenvangh der gebeden gedaen wort: want zy doen noit hunne gebeden, dan na ten minfte de *Abdeſt* gedaen te hebben, of het *Gouſl* en *Abdeſt*: indien des noodig is. Hierom heeft men gemeenelijk baden by de *Meszjiden* of Tempels, tot de wasſching *Gouſl*: en bronnen, om de wasſching *Abdeſt* te doen.

Noch is'er eene wasſching, die zy doen, na zy hun behoef gedaen hebben: dewelke een flag van *Abdeſt* is. Maer zy wasſchen dan alleenlijk de handen. Zy zijn verplicht de wasſching *Gouſl* te doen, na zy hunne vrouwen bekent, of eene zaetvloejing des nachts gehad hebben: of wanneer pis of andere vuilnis op hen gevallen is: waerom zy in het pisſen neerhurken, als de vrouwen: uit vreeze dat niet de eene of andere droppel op hen, of op hunne kleederen, valt: want zy gelooven, dat het geen, dat hun lichaem of kleederen bezoetelt en bemorft, ook hunne ziele besmet: gelijk zy ook gelooven, met het afwasſchen van hunne lichamen, hunne ziele af te wasſchen.

Na zy gepift hebben, wasſchen of vegen zy het mannelijk lit tegen eenen fteen af, om uit te doen vallen, al dat na zou kunnen blijven, en hen, met het vallen op hunne kleederen, bezoetelen.

Wanneer zy den buik geloost, dat is, ftoel of kamer-gang gemaekt hebben, zoo dienen zy zich, in het afvegen, niet van papier: maer zy vegen den aers met de vingeren af, die zy eerft in water nat maken. Daer na wasſchen zy de handen af. Hier in falen noch ontbreken zy noit, na zy hun behoef, 't zy van ftoel-gang of pisſen, gedaen hebben.

Ten dien einde hebben zy altijt, tot hun gerijf, een pot met water by zich: en dragen ook, ten zelven einde, twee neusdoeken aen den gordel, om de handen af te vegen, na zy die gewasſchen hebben. Deze reinigheit wort zoo hoog by de Turken gewaerdeert, en zijn zy dier wijze bevreeft, van zich met hunne vuilgheden niet te bezoetelen, dat zy ook met groote zorge tragten te beletten, dat zelfs hunne kleine kinderen, die in de luyeren leggen, zich daer mede niet bevuilen noch bezoetelen. Hierom bakeren zy de kinderen niet, gelijk men hier te lande doet; maer zy leggen die in eene wiege, die een gat in 't midden heeft, ontrent ter plaetfe, daer de billen van het kint tegen aen komen, en laten hem het eers-gat tegen dit gat aen, altijt bloot blijven, ten einde, wanneer het zijn behoef wil doen, de vuiligheit in de pot valt, die beneden onder de wiege, recht tegen over het gat ftaet.

Tot de pis, hebben zy kleine houte pijpen, aen het een eind krom, en als tabaks-pijpen gemaekt. Deze pijpen zijn drie duimen lang, en omtrent een duim dik. Eenigen hebben een ront gat aen het dik eind, en dienen voor knechtkens: daer in hunne roede gefteken, en met een bantje vaft gemaekt wort. Andere pijpen hebben een airont gat aen het dik eind, en dienen voor meiskens, die ook aen de buik vaft gemaekt worden: gaende het dun eind tusſchen de beenen door, tot in het gat der wiege, om daer door de pis in de pot, die daer onder ftaet, te laten loopen, zonder

iet

iet vuil te maken. Wat belangt de orde van hunne afwasschingen, die geschiet aldus.

Zy zijn gehouden de afwassching *Asbest* voort op het gebet te doen: gelijk zy ook gehouden zijn de handen aenstonts te wasschen, na zy hun behoef gemaekt, of eenige onreine dingen gehandelt hebben. Indien zy zich op eene plaetse bevinden, daer zy geen water hebben, zoo mogen zy zich van zant of aerde, in plaetse van water, dienen, zoo wel in de afwassching *Goust*, als *Abdest*, en in de afwassching der handen.

De wassching *Abdest* geschiet in dezer wijze.

Eerstelijk wenden zy het aengezicht na *Mekka*, wasschen hunne handen driemael, van het einde der vingeren, tot aen de hantknokkel of voorvuist.

Ten tweeden wasschen zy den mont driemael, en zuiveren de tanden met een tantschrobbertje.

Ten derde wasschen zy den neus driemael, en snuiven het water, uit het hol der hant, in de neusgaten.

Ten vierde werpen zy met de handen het water driemael in het aengezight.

Ten vijfde: wasschen zy driemael de armen, van de voorvuist of hantknokkel, tot aen den elleboog: eerst beginnen zy den rechter, en daer na den linker arm te wasschen.

Ten zeste wrijven zy het hooft met den duim en vinger, na de rechter zijde: daer na het voor-hooft, tot boven het hooft.

Ten zevende, wasschen zy, met dezelve vingeren, de ooren van buiten en van binnen.

Ten achtsten, wasschen zy de voeten driemael, beginnende aen de tenen: maer komen niet voorby de enkelen: eerst wasschen zy aen de rechter, en daer na aen de linker zijde.

Zy zeggen, dat God hen bevolen heeft, alleenlijk eenmael het aengezigt, en eenmael beide armen en handen te wasschen, en het hooft te wrijven, gelijk reeds te vooren gezeit is, en eenmael de voeten te wasschen, tot aen de enkelen: naerdien God de menschen niet te veel belasten wilde: maer dat Mahomet de twee andere malen daer by gevoegt had.

Onder het wasschen uiten de Turken op Turksch deze woorden: *Bis Millah El Azem, ve ellem Doullillah Allahdin Islam*, dat is, in den name des grooten Gods, en lof zy Gode. De God des Mahometaenschen geloofs.

Onder het wasschen zijn den Mahometanen eenige dingen ongeoorloft: als de neus met den rechte hant te snuiten, eenig deel des lichaems, meer als driemael te wasschen, en zich met water, in de zon heet gemaekt, te wasschen, en het water sterk op het aengezicht te smijten.

Ook zijn 'er vele dingen, die de wassching *Asbest* ondienstig maken; zulx die weer moet aengevangen worden, wanneer een van die dingen voorvallen. Ja schoon zy het gebet niet wilden doen, na een van die dingen voorgevallen zijn, zoo zouden zy evenwel de handen moeten wasschen, of anders onrein zijn. Deze dingen zijn de volgende. Indien hen stoelgang te maken, of te wateren, overkomt. Zoo gebeurt, dat hen eenig bloet of vuiligheit uit het lichaem stort: zoo het gebeurt, dat zy braken, in eene dolheit slaen, flaeute krijgen, dronken worden: ten tijde des gebets laggen, eene vrouw omermen, en eenig gedeelte van haer naekt aenraken. Of zoo iemant, geduurende het gebet, sliep, de anderen, die gewasschen en bereit zijn te bidden, zouden zich wel wachten hem op te waken: want met dit te doen, zouden zy zoo wel als hy, onrein worden. Of indien het gebeurde, dat iemant van eenen hont of eenig ander onrein gedierte aengeraekt wiert, alle deze toevallen zouden de wassching *Asbest* onrein maeken: dies men die weder zou moeten beginnen, eer men het gebet zou mogen doen. Dus verre *Thevenot*.

Gebet

Gebet of Bidding.

ONder *Mahomets* redenen, waer door hy zijnen navolgers het gebet heeft willen aenprijzen, worden deze woorden, nopende het gebet of bidding, gedaght:

Het gebet is de stijl (of zuil) des godsdienſts. Wort het gebet weghgenomen, zoo vervalt de godsdienſt. Het gebet is de ſleutel des Paradijs.

In het gebet worden, volgens bericht der ſchranderſte Mahometanen, inzonderheit de inwendige delen van den menſch betracht: die als deſſelfs leven en geeſt zijn: welker voornaemſte ten getale van zes geſtelt worden: als *de tegenwoordigheit des herten, verſtant, (of aendaght) grootmaking, eerbiedigheit, hope en ſchaemte.* Des niet tegenſtaende ſlaen de Mahometanen in het bidden boven mate zorghvuldigh het maken van d'uitterlijke geſtalten en gebaren des lichaems ga: als buigings des lichaems, en nijging des voorhoofts na d'aerde. Daer en boven onderhouden en plegen zy vele andere geringe omſtandigheden; maer verzuimen en verwaerlozen miſſchien veeltijts de gene, die het herte aengaen: waer over niet t'onrecht by enige Arabiſche ſchrijvers het gebet gezeit wort te zijn: *een dienſt, beſtaende uit byzondere gebaren (of werkingen) en uit bekende grontveſten, met zekere voorwaerden, die op een gezetten tijt te volbrengen zijn.* Ebnol Kaſſoi.

De buiging des lichaems geſchiet, met de handen op de knien of met neergebogen en gelijk uitgeſtrekten rugh, en wort op Arabiſch *Alrakat* geheten: maer de nijging des voorhoofts na of tegen d'aerde in het bidden, wort *Sisjidaton* genaemt: en het gedeelte des voorhoofts, dat d'aerde in die buiging raekt, *Meszjedon* geheeten. Gelijk ook de plaetſe of tempel, in den welken by de Arabieren of Mahometanen d'aenbidding met zoodanige gebaren geſchiet, *Meszjid* geheten wort. Poeok in Abulſar. Gool Lex. Arab.

Het bidden geſchiet by de Mahometanen op zeven ledematen of deelen des lichaems: te weten, beide de handen, beide de knien en beide de voeten of tenen, en het voorhooft worden tegens d'aerde aengebraght en gevoeght. Deze ledematen worden op Arabiſch *Araben*, ook *Maſazjidon* genaemt.

Op d'aerde of vloer wort gemenelijk iet neergeſpreit, om de handen en voorhooft niet vuil te maken: welk neerſpreiſſel ontrent de lengte van een menſch heeft, en by d'Arabieren gemenelijk een mat van dadelboome bladen is, en by hen *Chamraton* en *Haſiron* geheten wort.

Een gebet, bede of bidding wort op Arabiſch *Salah* of *Sala* geheten, dat zoo veel gezeit is, als aenroeping of richting; dewijl het gebet den menſch in den dienſt Gods richt, en van ongehoorzaemheit bedwingt.

Andere leiden het woort *Salah* van *Sala* af, dat het ysbeen bediet, daer de billen aenzitten; dewijl de geen, die bid, de beenen der billen beweeght, wanneer hy zich buight en met het aengezight tegen d'aerde neerſpreit.

Anders bediet *Sala* of liever *Muſallaî*, ook eene gebede-plaetſe of Synagoge, en inzonderheit een Joodſche Synagoge.

D'eerſte *Surata* of hoofdſtuk des Alkorans, *Surata Felihaton Alkitab*, dat is, *Aenvang Surata des boeks Alkoran* genoemt, is by de Mahometanen het allergemeinſte en dagelix gebet, dat zy geduurighlijk, zoo in't byzonder, als in openbare vergaderingen in den mont hebben; op een zelve wijze als de Kriſtenen het Vader ons, of gebet des Heeren. Daer en boven wort het gemeenelijk voor de gebedeboeken geſtelt. Jean Chron. Turc. Gool. Lex. Arab. Cotovic. itiner.

Het wort ook uitſtekentheits halve de *Surata* des gebets of aenbidding geheten.

Het luit, uit het Arabiſch vertaelt, van woort tot woort aldus:

In den name des bermhertigen erbarmer Gods.

Lof zy Gode, de Heer der ſchepſelen, de bermhertige erbermer, koning van den dagh des oordeels. Wy eeren en dienen u. Leit ons op den reghten wegh: op den wegh der genen, dien ghy weldaet bewezen hebt: en niet op den wegh der † genen, op wien ghy vertoornt zijt: noch op den wegh der ‡ genen, die doolen. Om uwe bermhertigheit, ô erbermer der erbermers!

† Verſta de Joden
‡ Verſta de Chriſtenen.

De Mahometanen zelfs hebben over deze *Surata* de volgende † uitbreiding, of uitlegging, en verklaring gemaekt, de welke uit het Arabisch aldus luit:

† Glossa.

Aenvang hooftstuk des boeks.

In den name Gods, *die eenighlijk te dienen is: d'erbermer en weldoender, die den schepselen het wezen en leven geeft: die bermhertigh en genadigh is in hen te bewaren en beschermen. Alle volkome, volmaekte en volbraghte lof en glorie (dewelke van eeuwigheit tot eeuwigheit bekent en mogNelijk was, is, en zal zijn) zy* Gode, *die met de namen en eigenschappen van opperste volmaaktheit beschreven wort.*

Lof zy den Heere der Schepselen, *zoo van zichtbare als onzichtbare werelden; die dezelve geschapen heeft, onderhout, bewaert, bestiert en alle werkingen tot eene harmonie of evenmaet, stiert, richt, brengt en vervult.*

Lof zy den barmhertigen Erbarmer, *die een ander leven, na den ondergang der wereltsche dingen, geven zal: die weder met eene byzondere liefde en weldadigheit den getrouwen genadigh zal zijn, en hen in het paradijs der eeuwige gelukzaligheit geleiden.*

Lof zy den koning van den dagh des oordeels, die op dien dagh, al wat hem gevalt, door eene klaerschijnelijke heerschappye zal uitvoeren, en gedaen maken: die alle werken der redelijke schepselen door zijne wijsheit van stuk tot stuk zal onderscheiden, en al wat waer en gerechtigh is, eenen iegelijk bekent en klaer maken: die den rechter van den al is, en in der daet eenen iegelijk, dat hem toebehoort, zal vergelden.

Wy dienen u: behalve wien niemant is, die waerdigh is, om gedient te worden.

Wy roepen u tot hulper aen. Eigentlijk en volkomentlijk verzoeken wy uwen bystant, tot uwen dienst en tot de gelukkige en heilzame uitkomsten der dingen.

Leidt ons op den rechten wegh der dingen, die wy zeggen, doen en bedrijven, op dat die de weg midden tusschen d'overmate en mangel zy. Beware ons volstandig op den rechten wegh, die de godsdienst des Islamisdom en Suna is.

Leidt ons op den rechten wegh der genen, die ghy uit genade wel gedaen hebt: en gaven van geloof, mannelijkheye, godvruchtigheit, apostelschap en gezaghhebberye om niet meegedeelt hebt. Leidt ons op den wegh der genen, die naby u zijn, en met de volmaektheit van de uitterlijke genade, dewelke gehoorzaamheit is, en door de voortreffelijkheit van d'uitwendige genade, door dewelke zy de geheimenissen van de waerheit en waerachtigh wezen aenschouwen, begiftight en opgevoert zijn. Leidt ons niet op den wegh der genen, op den welken uwe gramschap gevallen is, die, eer zy geboren waren, uwe gramschap onderworpen waren: en om dier oorzake ongeloovigh en aen d'ongodvruchtigheit zich overgegeven hebben. Noch leidt ons niet op den wegh der Joden, die, om de hertneckigheit en vermetelheit, en het dooden der profeten en schenden der heilige boeken, Gods gramschap op zich gehaelt hebben. Leidt ons niet op den wegh der genen, die dolen, die, na zy gebooren waren, verscheide gevaerlijke en onzekere wegen ingeslagen zijn. Noch leidt ons niet op den wegh der Kristenen, die door het al te hoogh verheffen van Messias, en onderdrukken van onzen profeet, zondigen en doolen.

Wanneer de Mahometanen in de *Meszjid* of tempel getreden zijn, maken zy een aenvang van bidden met dit volgende gebet.

Gebet der Mahometanen, wanneer zy in de kerke treden.

O groote God! ô groote God! ô grote God! Ik belijde, en getuige, dat'er geen God, dan de ware God is: ik belijde dat'er geen God, dan de ware God is: Ik belijde, dat Mahomet Gods Apostel is: Ik belijde, dat Ali Gods vrient (of stedehouder) is: Ik belijde, dat Ali Gods vrient is. Wel aen Musulmannen, begeeft u tot nuttigheit: komt tot heil, komt tot heil. Keert u tot d'oeffening van goede werken: keert u tot d'oeffening van goede werken. Mahomet en Ali zijn vrome luiden: Mahomet en Ali zijn vrome luiden. O grote God: ô grote God. Daer is geen God, dan die ware God. Daer is geen God, dan die ware God. Zegge in den name des barmhertigen erbarmers. Hy is d'eeuwige God: hy is d'eeuwige god. Hy teelt niet, noch wort niet geteelt; noch niemant is hems gelijk. En

in diengod is mijn toevlucht, tegen den vervloekten Satan.

Op dit gebet wort het eerste gebet voornoemt gevoeght, en op dit weer een ander: en daer na het gebet, dat met de woorden *O grote god* begint. Want dit gebet bediet by de Mahometanen een zonderlinge eerbiedigheit Gods: gelijk ook in eene grote eerbiedigheit en aenroeping Gods gemeenelijk by de Mahometanen op Arabisch gezeit wort: *Alla Ekbar*, dat is, *O grote God.*

De Turken hebben daer en boven een ander dagelix gebet: waer door zy, na het ophalen van den staet van alle menschen, het welvaren der Musulmannen, den voorspeet des rijx, den aenwas der Mahometaensche sekte, en den tweespalt en ondergang der vyanden en inzonderheit der Christenen van Gode bidden.

Na dit gebet geeindigt is, heffen zy aen, na hunne wijze en maniere, lofzangen en geestelijke liederen te zingen.

Eindelijk laten alle de genen, die daer tegenwoordig zijn, zich met deze Mahometaensche spreuke luitruchtig horen. *La Illah illa Allah*, dat is, *daer is geen God, dan God.* Onder dit roepen schudden zommige met eene geduurige beweging het lichaem en hooft der maten, dat zy by wijlen in onmaght en zwijm vallen. Andere slaen en bewegen het hooft en hals op beide schouderen zoo geweldigh, dat zy eindelijk uit vermoetheit op de aerde nederstorten. Welke wijze van bidden zy achten Gode inzonderheit zeer aengenaem te zijn.

Eenige herhalen de woorden, *la Illah illa Allah*, met zulken yling en geroep, om strijt tegen elkanderen, dat zy heesch en zwart om't hooft worden, en schuimbekken, en endelijk, die niet meer konnende uitten, in zwijm, ja als half doot op de aerde nedervallen.

Gool; Lex. Arab. In alle *Meszjiden* of kerken en kapellen, waer in de Mahometanen om te bidden t'zamen komen, geschiet vijfmael des daegs het gebet: waer om de dagen by de Mahometanen in die deelen afgedeelt is.

Het uur van het openbaer gebet, of de openbare bede-stonden wort door eenen uitroeper van een hogen toren of hoge plaetze, met luits keels te roepen, afgekundigt, en geuit, en de gemeente daer door tot het gebet genodight. Warner; Proverb. Turc.

Deze uitroeper des openbaren gebets wort op Arabisch *Muwaddin* geheten. Wanneer die het volk tot het morgen-gebet roept, uit hy op Arabisch dit vormelier van woorden.

God is de grootste. Belijde dat'er geen God, dan God is. Belijde dat Mahomet Gods weer de gezant is. Trede tot het gebet: trede tot de zege. Het gebet is beter dan de slaep. God is de grootste. Daer is geen God, behalve God.

D'afkundiging des gebets wort op Arabisch *Adan Al Sala*, en ook enkelijk *Al Adan* genoemt.

De toren, of verheven plaetze, waer van het uitroepen des openbaren gebets geschiet, wort op Arabisch *Sauma*, en ook *Meidanaton* en *Manâra*, of *Menar*, en op Arabisch en Persisch *Koran* of *Alkoran* geheten.

Te dien einde alleenlijk worden de torens in de Mahometaensche landen gebouwt: te weten, by ieder kapel een toren: en by groote en koninglijke kerken vier. Ieder toren heeft sijnen *Muvaddin* of uitroeper.

Deze torens zijn in vorm van kloktorens, smal en hoogh gemaekt, en omringt van buiten met twee of drie galderyen: d'een boven d'andere.

Daer gene zulke toren by de kapel of kerke is, zoo gaet d'uitroeper in de deure der kerke of op eenige andere verheve plaetze staen.

De Mahometanen treden vijfmael des daeghs en des nachts tot het gebet. Gabriel Sionit. De tijt van het eerste gebet is de uur voor het dagh licht, wanneer de dageraet begint te verschijnen. Het twede gebet geschiet omtrent den middag: het derde na den middag, voor zonnen ondergang: het vierde na zonnen ondergang, wanneer de sterren beginnen te verschijnen: het vijfde endelijk in de eerste nacht-wake of derde gedeelte des nachts, welk gebet tot aen middernacht geoorloft is te doen. Na verloop van dien tijt is het geheellijk ongeoorlooft.

Zoo stip slaen zy deze uuren in het Ben-Sidi Ali. bidden ga, dat niemand die zonder zonde magh overtreden: ja by aldien iemant in zee gesmeten was, en wiste dat de tijt des gebets op handen was,

zoo moet hy de wet des gebets, indien hem des mogelijk is, volbrengen Ook is een vrouw, in barens-noot, van deze wet niet bevrijt: maer zy moet het hooft des kinds na eene plaetse verschuiven, en den ingezetten tijt des gebets vervullen Alle reizers, zoo dra zy vernemen, dat de tijt des gebets op handen is, wijken een weinig van den wegh af, en wasschen zich, indien'er water is. Anders graven zy een kleene kuil in de aerde, en gelaten zich quansuis te wasschen, en scheiden niet van daer, voor dat zy hun gebet geeindigt hebben.

De Mahometaensche krijgsknechten zijn zeer yverige en naerstige bidders. Ook leest men in hunne schriften dit volgende vormelier van een krijgsgebet in't Arabisch: het welk in't neerduitsch aldus luit.

In den name des barmhertigen Erbarmer Gods. In Gods name maek ik het verbont. In Gods name steek ik de legers af. In Gods name schiet ik met den boog. Ik schiet niet, wanneer ik schiet, maer God schiet. Daer ik mijn pijl hene richte, richte ik die in Gods name, en ik mis niet. God self maekt, dat ons de wint ook dient: want het zy de mane des morgens of des avonts wint voortbrengt, de wint loopt door Godes bevel zachtelijk. Werwaerts ik dan myne pijl hene wend, ik mis niet: en al wat ik aensla, de kraght der pijlen bedrieght my niet. God, de yveraer, aenschouwt het gevecht met oogen uit den hooghte: en de verstooring der vyanden. Want God is Mahomet en allen zijnen navolgers genadigh.

Onder de Mahometanen is ook een gemein vormelier van gebeden-woorden in gebruik, met het welk zy hunne boecken, *Suraten* des *Alkorans*, gebeden en by na alle werken beginnen en aenvangen: het welk op het Arabisch luit, *Bis millahi Rrahmani Rrahimi*, dat is, in den name Gods des barmhertigen erbermers, of in den name des allerbarmhertighsten Gods. Op een zelve wijze, als de Kristenen hunne werken met deze woorden gemenelijk aenvangen, *in den name des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geests: en in den name des Heeren.* Ziet pag. 143.

Dewijl nu de Mahometanen God den Vader alleen voor God erkennen, zoo verstaen zy dien alleen ook door deze woorden, met uitsluiting van de twee overige perzoonen. Waer om de Kristenen in't oosten, die God een in wezen en drie in perzoonen belijden en erkennen, dit vormelier der Mahometanen veranderen, en daer voor in de plaetse, zoo in hunne dagelixe handeling, als in de voorhoofden en tijtels der boeken, dit vormelier stellen: *in den name des Vaders, des Zoons, en des heiligen Geests.* Aldus scheiden zy zich door dit teken of zin-stael, als een zinstael of teken des Kristendoms, van de navolgers des Mahometaenschen Godsdiensts, onder dewelke zy wonen: als in het nieuw Arabisch verbont te zien is: alwaer zy voor ieder Evangelist en by na voor ieder brief der Apostelen deze woorden hebben gestelt: *In de name des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geests.*

Het dient aengemerkt, dat de plaetse of oort, derwaerts de Mahometanen het aengezight onder het bidden wenden, *Kibla* of *Kebla* genoemt wort.

D'Arabieren hebben, sedert vele eeuwen, in het bidden het aengezicht met grooten aendaght na de *Kaaba* of tempel van *Mekka* gekeert: op een zelve wijze, als de Joden, met het aengezight na den tempel van Jerusalem gekeert, baden. Hoewel zelf Mahomet ook zijn aengezight onder het bidden na Jerusalem toe gewent heeft, geduurende zijn verblijf te Mekka, en achtien maenden in de stad Medina, wanneer hy by die van Mekka over het invoeren van zijnen nieuwen godsdienst gehaet, en hierom, uit vreeze voor onheil, gevlught was. Naer na verloop van dien tijt wende hy, met zijne navolgers, weêr het aengezight na de *Kaaba*, gelijk ook alle de Mahometanen sedert, na Mahomets voorgang, de *Kaaba* in't bidden tot hun doelwit genomen, en derwaerts het aengesigt gewent hebben. Ziet pag. Abulfed.

Deze gewoonte of gebruikelijkheit wort op Arabisch *Ain Kibla*, dat's, oogh of aenschouw van *Kibla* genoemt. Hierom bediet *Kibla* ook den tempel van Mekka en Jerusalem; hoewel, tot onderscheit van beide, by wijlen het woort Moses en Mahomet daer bygevoeght wort.

Desgelijx is *Ahlol Kibla*, dat is, volk van *Kibla*, of die onder het bidden het aengezicht na de *Kaaba* of tempel van Schareest Alkassai.

Mekka

Mekka wenden, een algemeine naem van alle de genen, die Mahomets lere volgen, schoon zy van verscheide sekten zijn; gelijk ook alle de tempelen der Mahometanen met hunnen voorgevel na den tempel van Mekka toezien.

Besnijdenis.

DE besnijdenis, dewelke op Arabisch *Chotnahon* genoemt wort, is, volgens schrijven van *Abulfarai*, eene oplegging, daer by eene verzoeking, en beproeving, en overgeving van zich zelven aen Gode geschiet.

De besnijdenis is geen nieu gebot der Mahometaensche wet; maer eene gebruikelijke gewoonte, die misschien van *Ismaël* of *Esau* van ouds tot d'Arabieren overgebraght is.

Philost. lib. 3. histor. Eccl. D'Arabische Homeriten, die uit de nakomelingen van *Ketura* voortgeteelt zijn, besneden het volk, dat besneden most worden, op den achsten dagh: Lib. Ant. hoewel d'Ismaëliten, zoo *Josephus* getuight, na het dertiende of veertiende jaer gewonelijken besneden wierden.

De Mahometaensche schrijvers spreken zeer spaerzaem van de besnijdenis. By *Algazal* leestmen dit volgende: *Wat de reiniging belangt, de welke door de besnijdenis geschiet. De Joden zijn gewoon de kinderen op den † zevenden dagh na de geboorte te besnijden: maer d'Arabieren onderhouden een geheel andere gewoonte, en schorten de besnijdenis op, ter tijt toe het kint volkomentlijk met tanden voorzien is. Die gewoonte gevalt my beter, en schijnt verder van het gevaer te zijn.*

† Hy schijnt den dagh der geboorte niet te rekenen.

Ebnol Athir, die de zeden der oude Arabieren voor Mahomets tijden beschreven heeft, verhaelt, dat d'Arabieren plaghten op zekeren ouderdom te besnijden: te weten, tusschen het tiende en vijftiende jaer.

Mahomet schijnt, nopende de besnijdenis, niet zekers vast gestelt te hebben. Men zeit hy alleenlijk deze woorden daer over geuit zou hebben:

De besnijdenis is eene gebruikelijkheit, nootwendigh voor de mannen, en eerbaer voor de vrouwen. Waer by het geen kan gevoeght worden, dat *Ebnol Athir* van den zelven *Mahomet* verhaelt, als die gezeit zou hebben: *Het is billijk, dat de besnijdenissen op een gastmael gepleeght werden.*

Wat *Mahomet* zelven belangt, die zou, zoo de Mahometaensche schrijvers bevestigen, zonder navel en voorhuit geboren zijn. By aldien dit een verziersel is, zoo schijnt dat gedaen te zijn, ten einde hy met *Moses*, of met eenen van d'andere uit d'outvaders, gelijk zou gehouden worden: van wien de Joden het zelfste zeggen. Maer by aldien het waer is, zoo was het zoo ongerijmt niet, dat kinderen zonder voorhuit by volken geboren werden, die de besnijdenis onderhielden: als blijkt uit het geen de Joden in hunne overleveringen over de wet, nopende de genen stellen, die aldus geboren werden. Anders zou men mogen geloven, dat *Mahomet* onder de stralen der mane geboren zy: want d'Arabieren geloofden, dat den geen, die onder de stralen der mane geboren wiert, de voorhuit in of tzamen getrokken wiert, even als eenen besneden.

Alle de Mahometanen besnijden de kinderen, wanneer zy tot den ouderdom van acht, negen, tien, elf en twaelf jaer gekomen zijn: het welke zy hierom zoo laet doen, op dat zy aldus verstaen zouden wat zy doen, en de belijdenis des geloofs, met het gebruik der reden, getuigen, en weten t'uiten. Gabr. Sionit. de Morib. Orient.

En alhoewel de Mahometaensche vrouwen, na het gevoelen van velen, deze wet niet onderworpen zijn: zoo onderwerpen zich evenwel de meeste Mahometaensche vrouwen in Egypten die wet: want aldaer worden meiskens van dertien, veertien en vijftien jaren besneden. De Moren of Arabieren in Egypten, die meer waengeloofs als de Turken hebben, besnijden de dochters, met een klein stuk uit de vrouwelijkheit te snijden: welk werk de vrouwen verrichten; gelijk de mannen de knechtjes besnijden. Te weten in het voorste gedeelte der vrouwelijkheit groeit by haer iet overtolligh; het welk gewonelijk in de kintsheit weggenomen wort: hoewel dat niet uit eenige wet of godsdienst geschiet: maer alleenlijk, om het gebrek en hinder der nature wegh te nemen: het welk zy

Sidi Ben Ali cap. de Circumf.

Thev. voyag. de Levant.

Clitoris vel Hymen.

oordeelen aen d'ontvangkenis en geboorte nadeeligh te zijn.

Hier uit blijkt, dat de besnijdenis der vrouwen veel meer eene uitsnijding, als besnijdenis is.

De Turken besnijden de meiskens niet; maer alleenlijk de jongens: want de meiskens doen hare belijdenis flechts met de woorden voornoemt te spreken, te weten: *Daer is geen God dan God, en Mahomet is Gods gezant.*

lib. 16. *Strabo* verhaelt ook, dat de *Kreofagen*, dat zijn, vleeschceters in Arabie, de besnijdenis van hunne voorouders ontfangen en behouden hebben, ook ontrent de vrouwen zelfs.

De Mahometanen geloven ook, dat een man met een besneden voorhuit veel bequamer tot de voortteeling is, en dat de voorhuit, indien zy die niet affneden, grotelix daer in verhinderen zou. Gelijk men ook onder d'Arabieren kleine kinderen vind, die de voorhuit zeer lang hangt: dies zy niet zonder reden vrezen, dat zy altijt, by aldien zy de voorhuit niet affneden, in het pissen eenige droppelen pis behouden zouden: het welk by hen voor eene groote onreinheit zou gehouden worden.

De Mahometanen, en inzonderheit de Turken, bedrijven grote vreughde en gejuigh op de besnijding van hunne kinderen: want wanneer een jongen of knechtken tot zijnen vereischten ouderdom gekomen is, zoo wort eene dagh tot de plechtelijkheit gestelt. Wanneer dan die dagh gekomen is, zoo wort het knechtken op een paert gezet, en door de stad, onder het geluit van trommelen en trompetten gevoert. Daer na komt het weer in huis: alwaer men hem zijn belijdenis des geloofs met opgeheven vingeren doet spreken, die luiden: *La Illah Illalah, Mouhamet Resoul Allah*, dat is, *daer is geen God dan God, en Mahomet is zijn profeet:* waer op het dan besneden wort. Daer na geeft de vader een maeltijt: daer op hy alle zijne vrienden en magen noodight. De maeltijt wort met grote vreughde, zingen en danzen overgebraght. Des volgenden daeghs geeft ieder dezer gasten een geschenk aen het kint.

Indien een Kristen een Turk of Mahometaen word, zoo onderhout men dezelve plechtelijkheden: maer wanneer een Jood een Turk of Mahometaen wort, dien besnijt men niet; dewijl hy reeds te voore besneden is. En alhoewel de besnijdenis der Joden verscheiden is, zoo kan dezelve evenwel volstaen. Alleenlijk doetmen hem de belijdenis des Mahometaenschen geloofs uiten: waer na hy een Turk of Mahometaen is.

Aelmoes.

Abulfar. EEn aelmoes of erbarmgift wort by d'Arabieren gezeit te zijn, een meêdeling in ellende, en een bystant en geschenk. Een aelmoes wort op Arabisch *Zakat* of *Alzakat* genoemt, dat vermeerderen of vermeerdering gezeit is; dewijl het, zeggen zy, de goederen des gevers vermeerdert: te weten, ten aenzien van de goddelijke zegening: naerdien, gelijk *Bidavi* schrijft, de uitreiking van aelmoesen zegening der goederen toebrengt, en in het herte een deught van mildadigheit veroorzaekt.

God heeft (zoo *Algazal* schrijft) d'aelmoes tot een der grondvesten des Mahometdoms gestelt. *Mahomet* gebiedt in den *Alkoran*, *stantvastelijk te bidden, en aelmoessen te geven.* Ook wordt gezeidt, dat boek tot richting der genen gegeven te zijn, die rechtmatigh gebeden storten en aelmoessen uitreiken.

Volgens bericht van *Ebnolkassai*, bediet *Alzakat* of *Zakat* (dat is aelmoes) na de betekenis des woorts *Aenwas*; maer na het gebruik der wet een uitreiking van een vast gestelt gedeelte der goederen, uit d'aengeweze middelen: want het werk wort in dit stuk niet aen een ieders welgevallen en goetdunken toegelaten; maer, om de gierigheit der menschen te bedwingen, na de rechtmatige waerdering der middelen, door de wet ingevoert.

By eenigen wort ook d'aelmoes gezeit te zijn een kenteken (of aenwijzing) van d'eenvoudigheit der menschen, om Gode te dienen.

Men zeidt *Ali*, Mahomets schoonzoon, en derde Arabische *Chalif*, van hem

hem de volgende woorden, aengaende d'aelmoessen, zou gehoort hebben.

Een aelmoes spreekt deze vijf woorden. Eerst zeit zy: Ik was klein, en gy hebt my groot gemaekt. Ik was weinigh, en gy hebt my vermenighvuldight. Ik was een vyant, en gy hebt my beminnenswaerdigh gemaekt. Ik was vergankelijk, en gy hebt my eeuwigh levend gemaekt. Ik was uw behoeder, nu behoedt gy my.

Desgelijx zou ook Ali gezeit hebben, dat een aelmoes het leven verlangt.

Vasten, of *Vasting*.

Algazal. Abulfar.

DE vasten of vasting, op Arabisch *Alsaum* of *Saum* geheten, is het vierde gedeelte des geloofs, en een temming zijns zelfs, en onderdrukking en onderwerping der begeerte, waer door tengerheit des herten en zuiverheit der zielen voortgebraght wort.

Tot lof der vasten worden ook deze Mahomeths redenen bygebraght: ***De stank van een nuchteren mont is Gode aengenamer, als de reuke van Moskus. Een ieder ding heeft zijne deure: maer de deure des godsdiensts is de vasten. Met den aenvang der maent Ramadan worden de poorten des paradijs geopent, en de poorten der helle toegeslooten.***

Wat eigentlijk by de Mahometanen de vasten is, verklaert *Ebnol Kassat* in de volgende woorden.

Alsaum of de vasten is, na de betekenis des woorts, zich onthouden, of onthouding onbepaelyck: maer bediet, na het gebruik der wet, een bepaelde onthouding te weten: dat zich iemant van spijse, drank en vrouwen, van den uchtend tot den avont, met aendaght onthoudt.

De tijt van vasten, door de wet vast gezet en geboden, is in de maent *Ramadan*: en van die vasten is inzonderheit te verstaen, het geen de Mahometanen, nopende de vaste, schrijven en spreken: gelijk daer van ook in het tweede hoofdstuk des *Alkorans* wijtlopigh gesproken wort.

In de maent *Ramadan* vasten alle Mahometanen, van het begin tot het einde, behalve de kranken en reizers. Te weten, zy vasten den geheelen dagh; maer eeten en drinken des nachts zoo veel hun lust en gelieft: en dat by na tot aen het begin des uurs, dat voor zonnen opgang komt.

Behalve de vasten der maent *Ramadan*, hebben de Mahometanen ook andere vasten, die zy vrywillige vasten noemen, en door *Mahomets* voorgang of door zijne stemme voor goet gekeurt zijn. Deze vasten zijn inzonderheit zekere dagen uit de maenden, die by hen voor Heilige maenden gehouden worden, als uit deze *Mahomets* reden blijkt: ***Een dagh uit eene heilige maent, die aen de vasten toegeeigent is, is beter dan de vasten van dertigh dagen van een ygelijk andere maent: maer een dagh van de maent Ramadan is beter dan de vasten van dertigh dagen van eene heilige maent.*** Maer onder de hooghste en prijzelijkste dagen wort *Azjoura*, dat is, de tiende dagh der maent *Moharram*, gehouden, die ook by d'Arabieren voor *Mahomets* tijden aen de vasten toegeheilight was, zoo *Albarez*, in zijne uitlegging over de redenen van *Ebn Kodama*, verhaelt. Te weten, *Ayezja* had gezeit, dat de Korisziten gewoon waren te vasten, in het heidendom, dat is, voor den godsdienst, door de Mahometanen opgerecht.

Daer en tegen verhaelt *Kazwin*, dat Mahomet de gelegentheit van deze dagen aen de vasten toe t'eigenen van de Joden ontleent hadde: want hy schrijft aldus: ***Men zeidt, dat Mahomet, wanneer hy te Medina gekomen was, en de Joden alaaer op den dagh Azjoura vastende vond, hen gevraeght had, waerom zy dat deden. Die geantwoort hadden: dewijl op dien dagh Farao met zijn volk verdronken, en Moses, met de geen die by hem waren, behouden het ontkomen was. Toen had Mahomet gezeit: Ik heb meer met Moses als met Farao te doen: en had voorts bevolen op den dagh Azjour te vasten.***

Het schijnt evenwel Mahomet namaels mishaeght te hebben, dat hy de Joden nagevolght had: waerom hy zou gezeit hebben: dat hy op den negenden dagh zou vasten, zoo hy het ander jaer moght leven. Hy gruwde, zoo *Ebnol Athir* getuight, voor het gezelgenootschap der Joden.

En voorwaer, dat de vasten van dien dagh van de Joden tot d'Arabieren overgebragt zy, wijst het woort *Azjoura* zelf uit: het welk het zelfste *Azjoura* is, met

met welken naem die vasten van den tienden dagh der maent, dewelke door de wet van *Moses* ingezet is, beschonken wort. Want de Joodsche letterkundigen verklaren, dat dit een Ismaelitisch of Mahometaensch woort is, en van eene vorm, dewelke den ouden Arabieren geheelijk onbewust is.

Wijders, d'Arabieren onderscheiden de vasten in drie trappen: want zy stellen eene vasten, gemeenelijk alzoo genoemt; eene vasten, eigentlijk alzoo genoemt, en eene vasten, allereigenlijkst alzoo genoemt. De vasten, gemeenelijk alzoo genoemt, is eene vasten, wanneer iemant zich van den buik en andere deelen des lichaems, met begeerten te vervullen, onthout. De vasten eigentlijk alzoo genoemt, is die gene, wanneer iemant d'ooren, oogen, tonge, handen, voeten, en alle d'overige deelen des lichaems van zonden onthout: maer de vasten allereigentlijkst genoemt, is een vasten des herten van geringe zorgen en wereltsche gedachten, en afkeering van alle dingen, uitgezeit God alleen. Hierom zeggen zy tot een spreekwoort: *Hoe vele menschen eeten onder het vasten: en hoe vele vasten onder het eeten?*

Beevaert na de Kaaba, of tempel van Mekka.

De beevaert, zoo *Abulfarai* schrijft, is een afbeelding of schets des uitgangs uit de werelt, en een voorbeelt der reize na het toekomende. Ook strekken en oogen de meeste gebruikelijkheden, die in den beevaert onderhouden worden, nergens anders op, dan op de bezoeking en beproeving van den mensch: te weten, of hy het geen, dat hem opgeleit en belast is, wil volgen: als daer zijn de loop tusschen *Safah* en *Merwah*, d'yling in den omgang van de *Kaaba*, en werping der steentjes. Dus verre uit *Abulfarai*.

Ziet pag. 20. De beevaert na den tempel van *Mekka* wort op Arabisch *Al Hagia*, of, gelijk andere spellen, *Al Hazjizjata*, genoemt, dewelke by d'Arabieren gezeit wort te zijn, eene reize met voorbedaghten raet en op zekere wijze, tijt en voorwaerden, na Gods huis aengevangen.

In den Alkoran wort de beevaert geboden: hoewel zy van d'oude Arabieren, met hare gebruikelijke gewoonten, ontleent is: gelijk reeds te voore op *pag.* 25. &c. verhaelt staet. Hier by kan het volgende uit *Alszjar* gevoeght worden.

De beevaerders trokken na het huis of *Kaaba*, en bezochten dat godsdienst halve, en wenden zich ten dien einde daer na toe. Zy liepen het huis zeven mael rontom, en liepen tusschen *Safah* en *Merwah* heen en weder, en beweezen Gode gehoorzaemheit. Zy bezochten alle stantplaetsen, offerden giften, en wierpen steentjes, offerende op de maenden, op de welke niet geoorloft was, anderen vyantlijk aen te vallen noch met oorlogen te bespringen. Dit plaghten zy alle te doen, uitgezeit de stammen *Tai*, en *Kathaam*, en eenigen uit de nakomelingen van *Hareth*, zoon van *Kaab*: want die stelden gene beevaerten in, noch trokken godvruchtelijk na het huis, noch hielden de heilige maenden en plaetsen voor heiligh.

Wat belangt dien heen en weêrloop, en werping der steentjes en diergelijke werkingen, deze raken (zoo *Algazal* getuight) des menschen gemoet niet, noch komen met de natuur over een, noch het verstant kan niet door dringen, wat zy willen zeggen, noch daer is niet, waer door de menschen, om die dingen t'omhelzen, gedreven worden: maer zy bestaen uit een enkel gebot, en uit een louter opzet van het gebot te gehoorzamen, voor zoo veel het een gebot is, dat nootwendigh moet gehoorzaemt worden.

Derhalve heeft *Mahomet* deze gewoonten of gebruikelijkheden, die van over ouds (ja van *Abraham* zelven, gelijk zy zeggen) ontfangen zijn, door het gezagh des Alkorans bevestight: want *Mahomet* wil, dat *Abraham* zou geboden zijn, de menschen ter beevaert te noodigen.

Voorts heeft *Mahomet* de beevaert voor een groot gedeelte van zijnen godsdienst, en voor een van desselfs kolommen en grontvesten gehouden. Zulx hy oordeelde, dat de geen, die zonder beevaert gedaen te hebben, quam te sterven, als een Jood of Kristen zou sterven. Algazal.

Verscheide Arabische Chaliven of Keizers,

keizers, zijn ook in oude tijden na Mekka ter beevaert getrokken.

De loop, tusschen de bergen *Safah* en *Merwah*, is ook een gedeelte van de dienst der beevaert, tusschen dewelke de beevaerders zeven mael heen en weder loopen, nu met een gemeenen, en dan met een vluggen of stijven tret, by beurten. In een zelven zin schrijft *Algazal* aldus: Ziet pag. 16.

Dit zal hy zeven mael doen, en ieder beurte ylen, wanneer hy ylen moet: maer langzaem zal hy treden, wanneer hy langzaem moet gaen.

De genen, die op wegh geboren worden, wanneer de moeder na Mekka ter beevaert getrokken is, hebben de vryheit van een groenen tulbant te dragen: het welk by de Mahometanen voor een groote eere en voorrecht gehouden wort: naerdien geene andere als de *Emirs* (dat zijn de genen, die zich roemen uit *Mahomets* geslacht te zijn) een groenen tulbant mogen dragen.

Alle Mahometanen, hoe verre zy ook wegh woonen, zijn gehouden eenmael van hun leven eene beevaert na Mekka te doen: 't zy zelfs in perzoon, of anderen voor hen na de plaetse te zenden. Dan hier toe zijn de arme luiden niet verplicht, die volkomentlijk niet hebben om van te leven: dewijl door hun afwezen hun vrouw en kinderen zouden gebrek lijden.

Alle de Mahometaensche vorsten van Asia, Afrika en Europa, komen inzonderheit in dit punt over een, dat zy geloven verplicht te zijn alle jaeren een geschenk na Mekka te zenden, die gewonelijk in kostelijke tapijten, kleden, of behangsels, en in eene tente bestaen, om op Mahomets graf te Medina te hangen. Bywijlen zenden zy deze geschenken met een byzondere gelofte. Aldus zond de grote Mogol voor eenige weinige jaren aen den profeet Mahomet, tot erkentenis der herstelling van zijne gezontheit, een boek, d'*Alkoran* genaemt, gewaerdeert op vierduizent kronen, die in het midden des omtreks een diamant van drie hondert karaten had. De rest was op beide zijden met verscheide gesteenten gestoffeert.

De tente en behangsel, dewelke men derwaerts zend, zijn twee stukken van eene gelijke waerdye, en, zoo door de schoonheit der stoffe, als door de bygevoeghde rijkdommen, uittermaten kostelijk.

Het behangsel dient, om het graf van Mahomet te bedekken; en de tente, dewelke tegen aen de Moske wort opgerecht, is voor de Chek, die den tijt van zeventien dagen zich daer onder onthout. Deze Chek, of groote priester, en hooft van Mahomets wet en godsdienst, trekt onberekelijke schatten van deze tente en tapijt, dewelke alle jaren vernieuwt worden. Wanneer nu een nieu geschenk van den grooten Heer gekomen is, zoo zend de Chek, als door eene byzondere gunste, eenige stukken van het behangsel van d'oude tente aen vele Mahometaensche vorsten: waer voor hy, tot vergeldinge, vele prachtige geschenken ontfangt. Ziet pag. 11.

Dit behangsel of gordijne, dat van buiten rontom de tente gehangen is, om te beletten dat men den genen niet ziet, die van binnen zijn, bestaet uit vele stukken, is zes voeten hoogh, en zeer lang

De Chek zend ook aen eenen van de grootste Mahometaensche vorsten, als aen den grooten Cham van Tartarye, of aen den grooten Mogol, of Turkschen keizer, het geheel behangsel: het welk hy alle tien of twalef jaren doet, nu aen den eenen, en dan aen den ander.

Wanneer de tegenwoordige grote Mogol, of koning van Indie, met namen *Aureng-Zeb*, op den throon gevestigt was, zand de Chek hem het geheel behangsel: waer voor de koning hem aenstonts groote geschenken vereerde. Ten hove wiert grote blijdschap bedreven, dat de koning van zulken heilige plaetse sulk een heerlijk en prachtig geschenk ontfangen had. Niet lang daer na wiert de Chek ook zeer mildelijk door den groten Mogol beschonken.

Abu Karb Asaad, de twee en dertighste koning van Jemen, die gezeit wort zeven hondert jaren voor *Mahomet* gebloeit te hebben, was d'eerste, die de *Kaaba* of tempel van Mekka, met tapijten of kleeden deed behangen. Waer uit d'outheit dier gewoonte blijkt. Pocoс. in Abulf. Ziet pag. 110.

De grote Heer, of Turksche Keizer, besteet een derde gedeelte der inkomsten, die hy jaerlix uit het koninkrijk van Egypten trekt, aen de geschenken, die hy alle jaers na Mekka zend. Drie

millioenen guldens van de twaelf der jaerlixe inkomste van Egypten worden besteet aen de kostelijke tapijten en prachtige tenten, die hy aen den Chek alle jaers zend, om het graf van *Mahomet* te verheerlijken. Een ander gedeelte dier inkomste gaet tot de betaling der genen, die in de Moskeen dienen: als d'*Imams*, dat zijn prelaten of hoge-priesters; de *Cheuchs*, of predikers, en de *Muezims*, die van de torens der *Meszjiden*, of tempels, luitskeels schreeuwen, om het volk ter bede te roepen: als ook de *Kaiuns* van *Mekka* en *Medina*, die de Meszjiden bewaren, schoon houden, en de lampen ontsteken. Behalve deze drie millonen zend de groote Heer daer en boven, tot voetsel en onderhout van alle de beevaerders, aen den *Chek* eene groote zomme gelts.

Deze *Chek* is gelijk de hooge priester der wet, en opperhoofdige paus van alle de Mahometanen, van wat laat en sekte zy zijn. Hy maekt dezen verblinden Mahometanen, die ter beevaert komen, wijs, dat alle jaers na Mekka zestigh en zeventigh duizent beevaerders, zoo mannen als vrouwen, komen: en by aldien dat getal niet vervult wiert, zoo zouden d'engelen in gedaenten van menschen komen, om dat getal te vervullen.

Deze *Chek*, dien alle de Mahometanen eene groote eerbiedigheit toedragen, is zeer rijk en machtigh: als lichtelijk uit de geschenken, die hy alle jaers van den grooten Heer en andere Mahometaensche vorsten ontfangt, te oordeelen is. Alle die geschenken behooren hem in eigendom, op het einde des jaers, toe.

Desgelijx trekt hy groote voordeelen uit alle de geschenken der beevaerders, en uit de gelden, die dezelve vorsten hem toezenden, om voor hen tot aelmoessen uitgereikt te worden, die hy dan na zijne wil en welgevallen besteet.

Alle deze geschenken t'zamen brengen hem eene onbereekelijke inkomste op: dewijl het Mahometsdom zeer wijt en breet in Asia, Afrika, en Europa verspreit is.

De Mahometanen van Europe, die ter beevaert reizen, begeven zich na Aleppo, om zich by de Karavane te vervoegen: die van Afrika trekken na groot Kairo, hooftstad van Egypten. Zy ontmoeten elkanderen in de woestijne, met de zelve Karavane van Aleppo, achtien daghreizen van Medina. Aldaer vintmen water, dat door eene kanael tot aen deze stad, een wegh van achtien daghreizen, geleit is.

De Mahometanen gelooven door overlevering, dat dit water door den profeet *Mahomet* gezonden zy, wanneer hy met sijn krijgsheir door de woestijne trok, dat schier van dorst versmachte. Wanneer *Mahomet* d'eerste daer uit wilde drinken, hoorde hy eene stemme, die tot hem riep: *O profeet, gy zult het water bitter bevinden.* Op welke stemme hy geantwoort had: *Laet ons alle daer van drinken: want ik weet dat het zoet is.* Voorts had voor de tweede male de stemme daer weder op geantwoort: *Profeet bevel, ik zal u volgen.* En zoo dra hy dit gesproken hadde, maekte het water eene kanael onder d'aerde, en volghde tot aen *Medina.*

Eensdeels ook, om dit wonderlijk water, dat *Mahomet* zou zoet gemaekt, en eenen wegh van achtien daghreizen verre doen lopen had, begeven zich uit alle oorden der werelt, zulk een groote menighte van menschen derwaerts.

Welke plechtelijkheden de beevaerders te *Mekka* en *Medina* bedrijven, is te vooren wijtloopigh verhaelt. Ziet pag. 15.

Gevoelen der Mahometanen van den Zalighmaker Jesus Kristus *en* Maria.

DE Mahometanen noemen den Zalighmaker verscheidentlijk, als *Messias*, of *Masiho*, als ook *Isa* of *Isai*, dat is, *Jesus*, en ook zoon van *Maria.* Aldus leest men in zeker *Surat*, of hoofdstuk des Alkorans, het geslagt *Imran* genaemt: *Zijn naem is Messias, Isa,* (of *Jesus*) *zoon van Maria*: of *Miria*, na d'Arabische spelling. Maer zy verstaen noch vatten het niet, dat de Zalighmaker, om een geheel andere reden *Kristus*, om een andere reden *Jesus*, en om een andere reden zoon van *Maria*, genoemt wort: want zy meinen,

nen, dat hem hierom alleenlijk die drie namen gegeven zijn, op dat hy door die, als door zekere kentekenen, van andere menschen, den welken misschien een van die drie namen toekomt, zou kunnen onderscheiden worden.

Beidavi. *Messias*, zoo d'Arabieren zeggen, is een *bynaem, en een van d'eerste bynamen*, zoodanigh Vrient is: en bediet in d'Ebreeusche sprake, *gezegende*. Andere houden *Messias* voor een Arabisch woort. Aldus schrijft *Beidavi: Hy wort Masiho*, (dat is, *Messias*) *genoemt, om dat hy in de zegening geschapen is: of om dat God hem zuiver van zonden gehouden heeft, of om dat hy de wereld doorreist heeft, zonder op eene plaetse stilte staen: of om dat Gabriel hem gezalft heeft*: want alle die beteekenissen heeft het Arabisch woort *Masaha*, met den welken hy ook gemeenelijk genoemt wort.

Comment.

Beidavi.

De naem van *Messias* is by de Mahometanen in groote eerbiedigheit, en veel in 't gebruik: want doorgaens komt de zalighmaker met dien naem by hen in hunne schriften voor.

Gool Lex. Arab. 2224.

Zy houden den naem *Isa*, of *Isai*, dat is, *Jesus*, voor een Barbarischen naem, en die hierom niet kan uitgeleit noch verklaert worden, dewijl hy Barbarisch is.

Wat belangt den naem van *zoon van Maria*: de Mahometanen willen, dat hy alzoo niet zonder gewichtige reden genoemt wort: te weten, de zoonen, zeggen zy, worden na de vaders, en niet na de moeders genoemt. Dies blijkt uit deze zijne benaming, met dewelke hy na zijne moeder genoemt is, dat hy zonder vader geboren zy: welk d'oorzake is, waerom hy alleenlijk na de moeder genoemt wort.

Alkor. Surat. Comment. *Maria*, volgens schrijven des Alkorans, is geboren uit den vader *Amran*: want zy wort gezeit een dochter van *Amran*, te zijn, zoon van *Matan*, zoon vna *Suliman*, zoon van *David*, zoon van *Jesse*. Door een anderen *Amran* wort de vader van *Moses* en *Aron* verstaen. Wiens geslaghtboom in dezer wijze uitgerekent wort: *Amran* was uit *Jeshar*, *Jeshar* uit *Kahet*, *Kahet* uit *Levi*, *Levi* uit *Jakob*, *Jakob* uit *Isaak*. Tusschen beide deze *Amrans* zijn duizent en acht hondert jaren verlopen.

Comment.

Over Marias opvoeding was *Zacharias* gestelt; want *Zacharias*, die uit den stam van *Jakob*, zoon van *Isaak* was, voede haer op. Comment.

De spijze wiert *Maria* uit den hemel verleent: want zoo dikwils *Zacharias* tot haer in den tempel trad, vond hy neffens haer spijze. Hy vroeg haer: *Maria*, van waer komt u hier deze spijze? zy antwoorde, van God: want God spijst, dien hy wil, zonder eenige mate. *Alkor.*

De spijze wiert haer uit het paradijs toegezonden, en zy zoogh nooit borsten. Des zomers had zy winter, en des winters zomer-vruchten. *Comment.*

Tot lof van *Maria* worden deze woorden by d'Arabieren gedaght. Onder de mannen zijn vele volmaekt geweest: maer gene onder de vrouwen: behalve vier; *Asia*, *Merahams* dochter: *Maria*, *Amrâns* dochter: *Chadiga*, *Hubalds* dochter, en *Fatima*, *Mahomets* dochter. Dies deze *Maria*, wanneer zy noch in den lijfmoeder was, Gode toegeheiligt is. Deze is tot dit groot geheim verkoren, dewelke uit een maegden lijfmoeder zou baren, en Jesus, zonder hulpe van eenen man voortbrengen. Aldus leestmen ook op verscheide plaetsen des Alkorans, tot roem van Maria: En wanneer d'Engelen zeiden, O *Maria*, God heeft u uitverkoren en gereinight: dat is, hy heeft u van onzuivere werken, en van het geen, daer de Joden u meê betighten, gezuivert. Hy heeft u verkoren boven de vrouwen van alle eeuwen: om dat hy u *Isa* (of *Jesus*) zonder vader gegeven heeft: het welk gene vrouw gebeurt is. O *Maria*, eere uwen Heer, buige u voor hem, en val hem te voet met bidden. O *Maria*, God verkundight u zijn woort: zijn naem is *Messias*. Waer op *Maria* had gezeidt: *O Heere, van waer zal my die zoon komen, daer my geen man aengeraekt heeft?* Toen wiert haer geantwoort: *Aldus brengt God voort, wat hy wil: wanneer hy iet besloten heeft, zoo zeidt hy daer toe: Het zy zoo, en het is.* Dus verre uit d'Alkoran.

Ziet pag. 225.

Surat. Amrân.

D'Arabieren vorsschen zeer naukeurigh uit hoe out *Maria* was, toen zy zwanger wiert. Eenige zeggen, dat zy ontfing, wanneer zy dertien jaren oudt was: anderen willen, dat zy slechts tien

jaren out was, wanneer zy reeds tweemael hare maentstonden gehad had, eer zy zwanger wiert.

Comment.

Zy gedenken ook den tijt van haere zwangerschap. Eenigen brengen dien op zes: andere op zeven, en zommigen op acht maenden: met byvoegen, dat geen vrucht, in d'achtste maent gebaert, in 't leven blijve, behalve de zalige *Isa*.

Alkoran.

D'uure van barensnoot quam *Maria* by de stam van eenen dadelboom over. Maer op wat wijze eindelijk *Jesus* uit *Maria* zonder vader geboren zy, verhalen zy in de volgende woorden: *God schept iemant zonder man en vrouw: gelijk hy Adam geschapen heeft. Hy brengt uit eene vrouw zonder man voort, gelijk hy Isa (of Jesus) voortgebraght heeft.* Waerom ook *Isa*, (of Jesus) op deze wijze, in den Alkoran, by Adam vergeleken wort.

Comment.

Het is met *Isa* by God, als het met *Adam* by God is. Hy heeft hem uit aerde voortgebraght, en sprak: *Hy zy, en hy was.*

Alkoran.

Dit wort noch klaerder van den uitlegger in dezer wijze voorgestelt. De geschapentheit of staet van *Jesus*, is gelijk die van *Adam*. God heeft *Adam* uit aerde geschapen: en aldaer was geen vader noch moeder. Alzoo heeft hy ook *Jesus* (zonder eenen van beide ouders, gelijk *Adam* zonder beide) geschapen.

En alhoewel de Mahometanen willen, dat *Jesus* zonder vader uit Maria geboren zy: zoo bekennen zy nochtans, dat *Jozef* te gelijk met haer geweest zy, dien sy op Arabisch *Iuzef Al-Bazjár*, dat is, Jozef den timmerman, en ook *knecht* of *dienaer des Heiligen Huis*, dat is, tempel van Jerusalem, noemen.

Dat de Engel aen *Jozef* in den slaep verscheenen zy, en hem riet, *Maria* niet te verlaten, dat verhalen zy aldus: *Wanneer gezeidt wort, dat zy door verkrachting zwanger geworden was, vreesde Jozef, dat de koning haer dooden zou: dies vluchte hy te gelijk met haer wegh. Wanneer hy een stuk weeghs voortgereist was, besloot hy haer te dooden. Maer ziet! Gabriel quam ondertusschen, en zeide: Dit is uit den heiligen Geest: hierom doot haer niet. En aenstonts staekte hy zijn opzet.*

Zy houden dezen *Jesus* voor eenen louteren mensch, en bevestigen, dat hem geenzins toekomt, dat Gode toegeschreven wort: want God (zeggen zy) is, die voor alles was, die duurt, na den ondergang van alle dingen, en met geene zinnen kan begrepen worden. Zy willen, dat Christus een geschapen knecht of mensche is, als alle andere knechten en menschen. *Comm.*

Zy zeggen, de Kristenen hebben Kristus Gods zoon gemaekt: maer Jesus is slechts een knecht; gelijk alle andere knechten, met den welken (zeidt God) wy gunstelijk gehandelt hebben: om dat wy hem tot een mirakel gestelt hebben: dewijl wy hem zonder middel-oorzake geschapen, gelijk *Adam*, en door profetye deurluchtigh gemaekt hebben. Zy voegen daer by het volgende: God is, wiens wezen verscheiden van alle andere wezens is: maer zoodanigh is het wezen van Kristus niet: dewijl hy slechts een mensch is, gelijk wy: en zijn lichaem is niet anders, als het lichaem van eenen ieder van ons. Het was voor Kristus verborgen, het welk geenzins voor God verborgen was, &c. Zulx ook Kristus toekomt, volgens hun gevoelen, het geen d'Arabieren, nopende d'engelen, uitten.

En alhoewel Kristus, zeggen zy, mirakelen gedaen heeft, zoo heeft hy die evenwel door sijne eigen maght niet uitgewerkt; maer door God, de † aenrichter. *Want God, zeggen sy, heeft door Kristus de melaetschen gereinight, en de dooden weder levendigh gemaekt. Hy heeft eenen vogel en andere diergelijke dingen door hem geschapen. Maer dit moet Gode, en genen mensche toegeschreven worden: door wiens werk het geschiet is.*

† Autheur.

Comment.

Dewijl zy dan gevoelen, dat d'eenheit der goddelijke natuur niet kan behouden worden, indien Kristus ook God genoemt wort, derhalve wort hierom die gemeene spreuke, zoo in andere schriften, als in den Alkoran, zoo menighmael gedaght, en dewelke luidt: *Daer is geen God, dan die* (of d'eenige) *God.* Waerom ook van den Alkoran gezeit wort: *Dit boek bevestight d'eenheit, verwerpt het geselgenootschap: en geen boek is'er, dat voor dat boek neergezonden is, (wel te verstaen, zoo het een van de boeken Gods is) of het spreekt aldus.*

Ziet pag.

Comm.

aldus. Om dezelve reden en oorzake zeggen zy: *Het eerste, dat Mahomet den menschen gegeven heeft, is d'eenheit: en wanneer zy in den eenigen God gelooft hadden, zoo zijn hen gebeden en aelmoessen geleert.* Ja onder verscheide artijkelen des Mahometaenschen geloofs, bezit deze belijdenis: *daer is geen God, dan een eenige God,* de eerste plaetse. Hierom zeggen sy: *zegge niet, Ozir is Gods zoon, noch, Kristus is Gods zoon; dewijl zy beyde als een van ons zijn, en menschen, gelijk wy.*

Comm.

Want noch Kristus zelf, gelijk zy zeggen, eigent zich deze eere toe, dat hy Gods zoon wil genoemt worden: *want gelijk hy, ten dage der opstanding, tegen de Joden zal getuigen, dat zy hem (Kristus) met logens betight hebben; alzoo zal hy tegen de Kristenen getuigen, dat zy hem Godes zoon genoemt hebben.*

Comm.

Dies looghenen zy, dat Kristus God zy. Maer laet ons eens zien, door welke redenen zy gedreven worden, dat te doen. Het gevoelen der Kristenen, nopende de Drievuldigheit, stellen zy aldus voor. *Het is waer, het geen van de Kristenen gezeit wort: te weten, dat zy leeren, dat'er een eenigh wezen is, maer drie perzoonen zijn; als de perzoon des Vaders, de perzoon des zoons, en de perzoon des Heiligen Geests: Door den perzoon des Vaders verstaen zy het wezen; door den perzoon des Zoons, de wetenschap; en door den perzoon des Heiligen Geests, het leven.* Het welk d'*Alkoran*, volgens beright van den uitlegger, aldus verstaet: Dat God, Messias (of Kristus) en Maria drie Goden zouden zijn; en Kristus Gods zoon uit Maria zou zijn. Hier op slaen deze woorden des Alkorans, wanneer God gezeit had: *O Isa, zoon van Maria, hebt ghy tot de menschen gezeit, Houdt my en uwe moeder voor Goden, behalve God?* Waer op *Isa* antwoorde: *Dat zy verre van daer. Het is mijn plight niet, dat ik zegh, het geen my in der daet niet betaemt. Indien ik dat gezeit had, voorwaer ghy zoud dat weten, die weet wat in mijne ziele is. Maer ik weet niet, wat in uwe ziele is; dewijl u de verborgentheden bewust zijn. Ik heb hen niet met allen gezeit, 't en zy dat my van u belast was. Eert en dient God, uw Heer en mijn Heer. Dat heb ik hen getuight, zoo lang ik by hen was: maer na ghy my gedoot hebt, zoo hebt ghy hen, die van alles getuigt, gageslagen. Alkoran.*

Comm.

Van de Kristenen, zeggen zy, wort gezeit, dat zy in Kristus de goddelijkheit en menschelijkheit, van vaders en moeders zijde, vast stellen. Maer de zake, zeggen zy, draeght haer geheel anders toe. Dewijl dan, zeggen zy, *Messias*, dat is, *Jesus*, een zoon van *Maria* is: zoo is het voorwaer zekerlijk, dat hy haer zoon is, die door die zamenvoeging of verknochting aen haer verknocht wort, door de welke de zoonen aen de moeders verknogt worden: maer hy wort aen Gode verknocht, voor zoo veel hy een gezant is, en voor zoo veel hy door sijn bevel ontstaen is, en om dat hy hem, een levendigh lichaem, voortgebragt heeft, zonder vader. Dan het is ongerijmt, dat Jesus met die verknochting aen God verknocht wort, door de welke de zoonen aen de vaders verknocht worden.

Wijders, d'Alkoran bestrijt de godheit van Kristus aldus: *Van waer zou de Schepper van hemel en aerde eenen zoon hebben, naer dien, die alles voortgebraght heeft, en alles weet, gene gezellin heeft?*

Over deze woorden maekt d'uitlegger de verklaring in de volgende woorden:

Hier door wort op driederleie wijze wederleit, dat God eenen zoon heeft.

Eerstelijk, dat God hemel en aerde, die groote lichamen, geschapen heeft, die geensins kunnen gezeit worden voortgeteelt te zijn: dewijl de voortteling een eigenschap der lichamen is. Maer die lichamen voortbrengt, is hierom zelf geen lichaem, 't en zy hy voortteelt.

De kraght van de bewijsreden is deze: Iemant zou mogen zeggen: Niet hierom moet Gode een lichaem toegevoegt worden, om dat hy eenen zoon geteelt heeft; dewijl hy ook hemel en aerde, die lichamelijke klomp, voortgebraght heeft; daer hy zelf nochtans gezeit wort, onlichamelijk te zijn, en in der daet is. Het is, zeggen zy, een ongelijke stelling. Wel kan iemant zonder lichaem scheppen; maer niet desgelijx zonder lichaem voorttelen.

Ten tweeden, dewijl de voortteeling

ling niet is, dan onder gelijken van een selven geslaght. Maer God is hoger, dan dat iemant hem in geslaghte gelijk zy.

Zy gebruiken een gelijke bewijsreden tegen de genen, die gemeint hebben, volgens hun schrijven, dat d'engelen Gods dochteren zijn. Dewijl God een is, zeggen zy, zoo betaemt het niet, dat hy een gezellin hebben zou: zoo hy een gezellin had, zy zou uit sijn geslagt zijn: maer hy erkent geen geslaght. Gelijk, zeggen zy, de sterffelijken, zonder gebruik en arbeit van eene vrouw, gene kinderen of kroost kunnen voortteelen, alzoo kan God niet, 't en zy met vermenging van eene andere sexe, voortteelen. Maer dewijl dat op God niet kan vallen, zoo kan ook geene voortteeling van God toegestaen worden.

Dies heeft Godt, volgens den Alkoran, niet geteelt; † dewijl hy zich met geen geslaght vermengt, tot dat hy uit zijn geslaght een gezellin vind, en aldus voortteelen. *Comm.*

† Alkor.

Hy is ook niet geteelt; ‡ dewijl al het geen, dat geteelt is, van nieuws voortgebraght, en een lichaem is. Maer hy is eeuwigh: en d'eerste door zijne zijnlijkheit, en heeft geen lichaem.

‡ Alkor.

Ten derden: daer is geen ding, dat hy niet geschapen heeft, en dat hy niet weet: maer dien dat eigen is, behoeft geen eenig ding of zoon.

Niet lichtelijk zal iemant den gront van de kraght dezer bewijsreden uitvorsschen. Maer ziet hier, op welke reden zy steunen, die Gode eenen zoon looghenen. God, zeggen zy, heeft geenen zoon, dewijl hy alles geschapen heeft, en alles weet. Als of dit beletten zou, waer door hy des te minder eenen zoon zou kunnen hebben.

Om nu te verstaen, wat zy met dit slagh van bewijsreden willen te kennen geven, zoo dient dit volgende geweeten te worden.

Dikwils en by na geduurighlijk komt dit in den Alkoran voor, te weten: daer die loogent, dat God eenen Zoon hebbe, te gelijk ook gedenkt, dat deez geheelen al door God voortgebraght zy, en door God geregeert en bestiert werde.

Aldus leest men in de *Surata* of hooftstuk: *Zy hebben gezeidt, God heeft eenen zoon aengenomen. Dat zy verre van daer. Ja het behoort hem, al wat in hemel en op aerden is. Alles bid hem aen. Hy is Schepper van hemel en aerde; en wanneer hy een werk geschickt heeft, zoo zeidt hy daer tegen: Het zy; en het is.*

Hier meê komt over een, het geen men in een ander hooftstuk leest: *Zy hebben gezeidt: Godt heeft eenen zoon aengenomen. Het zy verre van daer: Hy behoeft geensins eenen zoon. Het behoort hem toe, al wat in hemel en op aerde is.* Hier op slaen ook de woorden van de *Surata: Hem is het koningrijk der hemelen en aerde; en hy heeft geenen zoon aengenomen: noch hy erkent geen gezelgenoot in zijn rijk.*

Maer waerom, zou iemant mogen vragen, wort hier gewagh van hemel en aerde gemaekt? Te weten, om te kennen te geven, dat het een eigenschap van lichamen is, eenen Zoon te hebben: maer by aldien hy een lichaem was, hy zou deze Werelt niet kunnen voortgebracht hebben, noch haere zaken bestieren. Zegge: Lof zy Gode, die geen zoon aengenomen, noch genen rijxsgenoot, noch genen makker oit gehadt heeft. Comm.

Na wy het gevoelen der Mahometanen hier over voorgestelt hebben, dient oock verklaert en getoont te werden, wat bysonders en zonderlings zy den Zaligmaker Kristus toeschrijven, waer door hy van den gemenen mensch onderscheiden wort.

Zy zeggen dan, dat Kristus van God gezonden zy; op dat hy een uitroeper van zijne Majesteit, een verbeteraer van 'smenschen boosheit, een leeraer der gerechtigheit, en een verkundiger van het Evangelie zou zijn. Voorts bevestigen zy, dat hy het ampt, dat hem opgeleit was, trouwlijk verricht hebbe; die de menschen van goddeloze en ydele diensten afgewent hadde, om den waren God te dienen.

Zy spreken uit eenen mont, en roepen eendrachtiger stemme, dat hy vele wonderlijke werken gedaen hebbe: want hy heeft, zeggen zy, den zwakken krachten, den kranken gezontheit, den blinden het gezight gegeven; de smetten der bevlekte lichamen gezuivert, en de dooden, gelijk uit den slaep ontbonden, levendigh gemaekt. Maer zy gelooven niet, dat deze werken van eene onsterffelijke macht geweest zy.

De

De Zalighmaker Kristus wort in den Alkoran *het woort Gods* genaemt. Surat Amran. *Wanneer d'engelen zeiden: O Maria! God verkundight u zijn woort: zijn naem is Kristus, &c.*

Kristus nu, zeggen zy, wort met dien naem beschonken, om dat hy niet dan door het eenigh woort Gods geboren is. *Comment.*

Maer hoe is dat geschiet? *God* (zeggen zy) *zeide: Hy zy zonder arbeit des vaders.*

Wie zou nu willen twijffelen, dat zy dien naem uit de H. Schrift genomen hebben; maer dien in een verkeerden zin opgenomen, en het geen, dat de goddelijkheit van Kristus getuighde, averechts verworpen.

Daer en boven wort Kristus de ware *Reden* of *Sprake Gods* genoemt. *Deez Isa*, zeidt d'Alkoran, *zoon van Maria, is de ware sprake Gods, dien zy tegen* Surat. Maryen. *spreken.* Maer hoe spreken zy hem tegen? *De Joden zeggen, hy is een bedrieger en een logenaer. De Kristenen zeggen, hy is Gods zoon.*

Hy wort ook op Arabisch *Rouhon Allah*, dat is, *de Geest Gods*, genoemt. Te weten, om die reden; dewijl hy eenen geest heeft, *die als zaet van den levendigen Vader afvloeit: want in der* Comm. *daet is hy van God, en van desselfs volkome maght voortgebraght.* Maer ook d'Engel Gabriël wort de *Geest Gods* genoemt. Aldus leest men in d'Alkoran. *En wy hebben tot haer (Maria) onzen Geest gezonden.* Door welken geest d'uitlegger Gabriël verstaet: die alzoo genoemt wort, ten aenzien van de liefde, met de welke God hem vervolght.

De Zalighmaker Kristus wort ook op Arabisch *Rasoul Allah*, dat is, Apostel (of gezant) Gods, genoemt: maer men wil, dat hy niet van d'andere Apostelen Gods, noch van d'andere Profeten verschilt. *Kristus, de zoon van Maria*, zeit d'Alkoran, *is niet als een gezant, voor den welken andere gezanten gekomen zijn. Zijn staet is in* Comm. *eene profetische openbaring; gelijk de staet van andere profeten was, die voor hem gegaen zijn.* Zy zeggen: Kristus zijn, gelijk allen den anderen profeten, door den engel, gods geheimenissen geopenbaert, de welke zekerlijk te weten een werk van profesye is: dewijl de profesye een verkundiging des geheims is.

Aldus is Kristus ook de wijsheit der Wet en Evangelie door den engel geleert. Als blijkt uit de volgende woorden des Alkorans: *Wanneer God gezeit had: O Isai, gedenke mijner genade en gunste, tegen u en uwe moeder, hoe ik u met den heiligen Geest voorsien heb, op dat ghy tot den menschen in de wiege en in den volwassen ouderdom zoud spreken: en hoe ik u het boek (dat is, d'Alkoran) wijsheit, Wet, en Evangelie geleert heb.*

Inzonderheit willen de Mahometanen, dat het evangelie tot Kristus uit den hemel afgezonden zy, gelijk men aldus in den Alkoran leest *Wy* (God) *hebben hem* (Isa) *het Evangelie gegeven.*

Kristus wort in den Alkoran aldus sprekende ingevoert: *Waerelijk, ik ben tot u met een teken van onzen Heer gekomen. Ik maek u uit slijk een beelt van eenen vogel, en blaes daer in: waer uit een ware en oprechte vogel door Gods gehengenis ontstaet. Ik genees de blintgeboornen en melaetsen, en maek, door Gods gehengenis, de dooden levendigh. Ik vertel u wat ghy eet, en wat ghy in u huis verborgen hebt. Hier in hebt ghy waerelijk een wonderteken, indien ghy geloovigh zijt. Ik bevestigh de wet, de welke ik voor my heb: en stae u eenige dingen toe, die u verboden zijn. Dewijl ik dan u een teken van den Heere gebraght heb, zoo vreest den Heer, en gehoorsaemt hem: want Godt is mijn Heer en uw Heer: eert dien. Dit is de rechte wegh.*

Woorden byna van een zelven zin en inhout worden in een ander hooftstuk gelezen, die luiden: *Wanneer ghy uit slijk de gestalte van eenen vogel bootscerde, door mijne toelating, zoo blies ghy daer in, en daer wiert door mijne toelating een waere vogel uit. Ghy genas de blinden en melaetschen door mijne toelating, en wekte de dooden op, door mijne toelating.*

Dewijl dan de Zalighmaker deze en diergelijke dingen gedaen heeft, zoo verheft d'Alkoran hem met deze byzondere lofrede: *O Maria, God verkundight u sijn woort: wiens naem* Surat. Amran. *Messias (of Isa) is, zoon van Maria Hy zal deurlughtigh in dit en in het ander*

der

der leven zijn, en naest aen den throon staen. Te weten: hy zal deurlughtigh in dit leven zijn, door *profesye* en uitstekentheit onder de menschen: en hy zal deurluchtigh in het ander leven zijn, door *tusschensprake* en hoogheit van trap (of staet) *in het paradys.* En op dat hy onder den genen zou zijn, die aen den throon staen, zoo heeft God hem in den hemel opgenomen, en den Engelen tot een gezelgenoot bygevoeght.

Comm. Dies geloven de Mahometanen waerelijk, dat Kristus voor de godvruchtigen eenen tusschenspreker verstrekken zal. Het welk niet duisterlijk uit de bovengemelde plaetse te bespeuren is: en blijkt klaerelijk uit de volgende woorden des Alkorans: *Die de Surat Alsif gelezen heeft, voor desen heeft Jesus gebeden, en vergiffenis der zonden verzocht: zoo lang hy in de werelt leeft. En ten jongsten dage is hy sijn geselgenoot.* Maer dit wort ook den geloovigen toegeschreven: *Die de Surat Al Mamtahan gelezen heeft, die heeft, tot tusschensprekers voor sich, de geloovigen, beide mannen en vrouwen, ten dage der opstanding.* (Comm.)

Zy voegen Kristus, gelijk gezeit is, hoogheit van trap of staet in het paradijs toe. Of zy stellen hem onder de genen, *welker trappen verheven zijn*, om met de Mahometanen te spreken. Het welk aldus te verstaen is. Gelijk de hel en vuur, naer hun gevoelen, door zekere orden of trappen onderscheiden wort: alzoo heeft ook het paradijs, of huis der vergelding, gelijk zy het noemen, verscheide klassen of perken, die den zaligen, na verdiensten, worden toegevoeght. Die dan in dit paradijs ontfangen worden, genieten niet alle gelijke of evengroote glorye, noch zijn alle in waerdigheit gelijk: maer d'een wort hooger dan d'ander, na de vromer zeden van sijn leven, verheven.

Aldus willen zy, dat Kristus, dewijl hy het gezantschap Gods op deze aerde trouwlijk verricht, en overal hem trouwheit bewezen, en niet alleenlijk zelf groote leerstukken of lessen van sijne godvruchtigheit en deught gegeven; maer ook anderen tot den dienst Gods ernstelijk en volstandelijk vermaent heeft, deze hooge trap of staet in het paradijs bezitte. Om hem noch heerlijker af te malen, voeght'er d'Alkoran by, dat Kristus uit den genen is, die aen den throon staen. Het welk zoo veel is, als onder die genen gerekent te worden, welker trappen in het paradijs na aen den throon zijn: Het wort nu by hen voor eene groote eere en zonderlinge waerdigheit gehouden, na aen den throon te zijn.

Rontom den throon worden gezeit seventigh duizent engelen te zijn, die om den zelven loopen, en God loven en prijsen. Waer uit de heerlijkheit des throons blijkt. Maer eigentlijk willen zy, dat de throon niet anders, als eene aenwijzing der heerlijkheit van Gods throon en rijk zy: of een afbeelding van desselfs hooge lof, en hoogheit sijns rijks. *Comm.* (Comm.)

En alhoewel Kristus toegestaen en geoorloft is, dezen throon te naderen: zoo is evenwel de staet van Mahomet, naer het gevoelen der Mahometanen, in het ander leven veel heerlijker: naerdien hy te gelijk met God van d'Engelen geroemt en gelooft wort. *Welker zommigen, die hem loven, leeuwen, andere ossen, en anderen arenden van gedaente zijn. Vier onder hen zeggen: Lof zy u, ô God, en uwen Mahomet: Lof zy u, om uwe goedertierentheit, na uwe maght. Vier zeggen: Lof zy u ô God, en uwen Mahomet. Lof zy u, om uwe zachtmoedigheit, na uwe wetenschap.* (Comm.)

Te weten, zy menen, dat Mahomet iet byzonders boven Kristus en d'andere profeten toekomt; dewijl hy, zeggen zy, veel treffelijker is, en in waerdigheit hen verre te boven gaet: want alle d'andere profeten worden slechts op zekere wijze geprezen en gewaerdeert. Wy zijn gewoon, zeggen zy, *Noach* te prijzen, om dat hy God langen tijt gedient heeft: *Abraham*, om zijne gemeinschap met God: *Moses*, om dat God tot hem gesproken heeft: en *Jesus*, om dat hy in den hemel opgenomen is. Maer wy houden, dat de gezant Gods, uitstekender dan die is; diewijl hy aen de menschen algemeenlijk gezonden is; en hem de zonden, zoo die hy voor als na gedaen heeft, vergeven zijn. (Comm.)

Hierom wort *Mahomet*, uitstekentenvoortreffelijkheits halve, by hen op Arabisch *Al-Nabi*, dat is, profeet, onbepaelijk genoemt.

Zy voegen ook Kristus deze uitstekentheit toe, dat hy aenstonts verhoort geworden was, wanneer hy sijnen Heer aengeroepen had. Dit blijkt uit de volgende woorden des Alkorans: *Wanneer d'Apostelen gezeit hadden, O Jesus, zoon van Maria, kan uw God ons eene tafel uit den hemel toezenden? Hy antwoorde: Vreeset God. Zy zeiden: Wy willen daer van eeten, op dat onse herten bevestight worden, en wy weten, dat ghy ons de waerheit gesegt hebt, en getuigen daer van zijn.* Toen seide Jesus: *O God, onse Heer, zende ons eene tafel uit den hemel, op dat het ons een feest, en een teken van u zy. En spijse ons, ghy die de beste spijser zijt.* Toen zeide God: *Ja wel aen, ik zend u eene tafel toe. Zoo dan iemant onder u ongeloovigh zal geweest zijn, dien zal ik met zoodanige straffe straffen, met dewelke ik niet een der schepselen gestraft heb.* Wijtloopiger verhaelt dit d'uitlegger in sijne uitlegging aldus.

Men zeidt, dat Jesus, op wien vrede zy, wanneer hy God wilde aenroepen, een wolle kleet aengetogen, en daer na gezeidt had: O God, zende ons eene tafel. Toen wiert een roode tafel tusschen twee wolken gezonden: welker een boven, en d'ander onder de tafel was, tot dat die voor hem neergevallen was. Waer over Jesus weende, en zeide: Mijn God, maeke, dat ik uit het getal der genen ben, die u bedanken. O God, maeke, dat'er een teken van bermhertigheit, en niet van straffe zy. Toen zeide hy tot hen: Een van u lieden stae op, die in werken d'anderen overtreft: hy bedekke de tafel, en zegge den naem des Heeren boven die op, en eete daer van. Hier op zeide *Simon*, prins der Apostelen: Ghy bezit hier d'eerste plaetse. Waer op Jesus opstont, en bad, na hy sich gewasschen had. Na de tafel weggenomen was, zeide Jesus: In den naeme Gods, de beste spijser. En siet, daer verscheen een gebraden visch met schubben: waer van het vet by neervloeide. Aen de kop was zout, aen den steert edik, en rontom de visch verscheide moeskruiden. Daer en boven verscheenen vijf koeken. By d'eene was olye gedaen; by de tweede honigh; by de derde boter; by de vierde kaes, en by de vijfde gerookt vleesch. Toen zeide *Simon*: O Gods geest: is deze spijse van dit, of van het ander leven? Waer op Jesus zeide: Zy is van geen van beide: maer het is zoodanigh vet, dat God door sijne hoge maght voortgebraght heeft. Eet, het geen ghy verzoght hebt, en danket: God zal u sijne genade voortzetten en vermeerderen. d'Apostelen zeiden: O Gods geest, zoo ghy nu ons uit dit mirakel een ander mirakel toonde? Toen zeide Jesus: Hoore visch, werde door Gods gehengenis weêr levendigh. Waer op de visch haer aenstonts beweeghde. Daer na zeide hy: Keere weêr tot uwen vorigen staet. En aenstonts verscheen den visch gebraden. Daer na vloogh de tafel wegh. Wanneer zy daerna weerspannigh wierden, wierden zy in apen en verkens verandert. Dus verre d'uitlegger.

Gevoelen der Arabieren en Mahometanen van *Adam, Abel, Seth, Enoch, Noach, Abraham, Job, Moses, &c.*

Adam en Eva.

DE Mahometanen staen gewilligh-lijk en zeer gaerne toe, dat *Adam* d'eerste mensch of d'algmeine vader, en stam des menschelijken geslachts zy: waerom zy hem *Alsal Al Adam*, dat is, wortel der menschen, en *Abu Bazjar*, dat is, vader der menschen, noemen.

Zy noemen Adam ook *Nabi*, dat eenen profeet, en *Nabi Allah*, dat profeet Gods beteekent: waerom zy ook schrijven, (hoewel zonder bewijs der H. Schrift) dat Adam d'eerste boeken, door God uit den hemel hem toegezonden, ontfangen hebbe. *Kesseus* schrijft *Adam* vijf en twintigh boeken toe; (hoewel anderen slechts tien) die, van wegen de stoffe en inhout, inzonderheit eerwaerdigh waeren: want zy behelsden Gods besluiten, wetten, ordeningen, beloften, dreigementen, en andere dingen, dewelke namaels in de werelt geschieden zouden. D'Alkoran handelt van Adams en Evas bedrijf binnen en buiten het paradijs wijtloopigh. De vitis patrum.

Abel. *Abel*, Adams zoon, wort in den Alkoran *Kabel* genoemt.

Mahomet leit ook de historie van *Kains* broedermoort, in den Alkoran, in de vijfde *Surat* van de tafel, uit (hoewel met loutere beuselingen vermengt) *Kesseus* voeght'er by, dat Kain de verdiende straffe des broeder-moorts geboet hebbe, niet alleenlijk met het leven in een geweldige doot te veranderen: maer wiert ook geknevelt na de plaetse der eeuwige straffe gevoert, en de duivelen tot een roof gegeven waerom hy byna overal in de Schriften der Arabieren, met den bynaem van *vervloekte* genoemt wort.

Seth. Patricid. Patriarch. in Histor. Eccl. *Adam* bekende in sijnen ouderdom van twee hondert en dertigh jaren Eva, dewelke ontfing, en een kint baerde, dat hy *Seth* noemde. Het was schoon van leest, en in welgesteltheit van leden den vader gelijk, en de vader der reuzen, die voor den watervloet de werelt bewoonden.

De Mahometaensche Schrijver *Kesseus* volght eene andere overlevering, en zeidt aldus: *Adam*, die om de onverdiende doot van *Abel* byna van rouwe en droefheit verging, wiert niet alleenlijk belast, zijne rouwe en droefheit te staken: maer hem wiert ook hope gegeven, dat uit sijne lendenen een man zou voortkomen, van gestalte, schoonheit en bevalligheit gelijk als *Abel*, en die de vader van alle profeten zou zijn.

De zelve Schrijver *Kesseus* schrijft *Seth* het eerste gebruik des zwaerts toe, dat hem uit den hemel, om tegen *Kain* en zijne nakomelingen een onverzoenelijken oorlogh te voeren, toegezonden was. Hy maekt dezen *Seth* den aenrechter van den openbaeren Godsdienst, als die van een toren, ten dien einde gebouwt, gewoonelijken luitruchtigh riep: *Daer is geen God, dan Adams God* Ook hadden *Seth* en zijne zoonen, zoo lang hy en zy op de werelt waren, de rechtveerdigheit geboden, en d'onrechtvaerdigheit verboden.

Enoch. Euseb. ex Eupol. *Enoch* wort by d'Arabieren *Edris*, of *Idris*, of *Adris* genoemt. *Enoch* wort ook voor een en den zelven gehouden, dien d'oude Grieken *Atlas* noemden: welken *Atlas* de vinding der sterrekunde toegeschreven wiert: gelijk ook *Enoch* en *Edris*. Geen ouder boek, als d'Alkoran, kan gevonden woden, in het welk *Edris*, in plaetse van *Enoch*, gestelt wort: dies nootwendigh de oorsprong des woorts *Edris* *Mahomet* moet toegeschreven worden, die, in d'achtiende en twintighste *Surat*, *Enoch* onder den naem van *Edris* gedenkt.

Edris is een Arabisch woort, en bediet eenen *leeraer*, *geletterden*, en *schranderen en naukeurigen onderzoeker der dingen*: waerom de scholen op Arabisch *Medris* genoemt werden, in de welke wetenswaerdige en twistige dingen gezift werden.

Surat. de Maria. *Beidavi* schrijft, in zijne uitlegging over den Alkoran, dat *Enoch*, om zijne menighvoudige oeffening, *Edris* genoemt zy: want d'Allerhooghste, zeidt zy, heeft hem dertigh boeken toegezonden. Ook wort gezeit, dat hy d'eerste penne schrijver, en d'eerste vinder der sterrekunde geweest zy.

Enoch, (zoo zeker ander Arabische schrijver getuight) is de profeet *Edris*: op wien het boek der wet, als ook de sterrekunde, gevallen is.

De Mahometanen, uit overlevering der Joden, schrijven *Enoch* of *Edris* den geest van profesye toe. Hierom vintmen doorgaens in de Schriften der Arabieren vele dingen, die den profesye van *Enoch* wonderlijk verheerlijken en roemen. Aldus schrijft *Kesseus*, *dat God den Apostel* (of Enoch) *tot de nakomelingen van Kabel* (of Kain) *gezonden hebbe*: en op een andere plaetse zeidt hy: *God heeft Edris, de Profeet en Apostel, tot hen gezonden, die hen tot den dienst Gods zou roepen.*

d'Alkoran gedenkt ook Enochs verrukking of opneming en verplaetsing in den hemel, met de volgende woorden: *Wy hebben hem in een hooger plaetse verheven.* Wat *Mahomet* hier meê heeft willen zeggen, hebben d'Arabische leeraers selfs niet weten t'uiten noch bepalen. Waer uit vele twijffelachtige en weifelachtige gevoelens dier schrijvers ontstaen zijn: want eenigen verstaen door een hoger plaetse, *d'uitstekentheit der profesye*: andere het *paradijs*: andere den *sesten en vierden hemel.* Beidav.

Lamech of Lamek. *Lamech* of *Lamek* wort by d'Arabieren

bieren

bieren, of Mahometanen, door eene verzetting van letteren, dewelke by d'Arabieren in zoodanige eige namen zeer gebruikelijk is, *Malek genoemt.*

Lamek was, volgens schrijven van eenige Arabieren, blint: dies hy door een jongen most geleit worden: maer wanneer hy t'eener tijt geraes in het bosch hoorde, zoo meende hy, dat'er een wilt was. Wanneer hy nu het wilt met eenen steen het leven benomen zoo had, vernam hy uit den jongen, dat hy eenen mensch gedoot hadde: waerom hy ook het hooft van dien jongen zoodanigh verpletterde, dat hy daer aen sterf.

R. Gedal. in Schalſ. Hakkab. Anderen verhalen dit bedrijf een weinigh anders aldus:

Wanneer *Kain* out en afgemat was, woonde hy tusschen boomen en distelen. De jonge, die *Lamek* verzelschapte, om te jagen, zagh *Kain* van verre, die hem als een wilt gedierre voorquam. Aenstonts vermaende *Lamek* den jongen, zijnen boge op het wilt te spannen. Het welk hy deed, en schoot *Kain* doot. Wanneer hy nader tot hem trad, kende hy zijnen grootvader: waer over zijn bloet van gramschap in zijn lijf begon te zieden, en hy doode ook den jongen.

Kesseus noemt *Lamek eenen koning uit de koningen, en eenen halsstерrigen reus.*

Noach. Wijtloopigh handelen de Schriften der Arabieren van *Noach*, en van zijne ontfangkenis, geboorte, opvoeding, en onvermoeiden arbeit, tot bekeering der menschen. In't kort zullen wy eenigen stukken, 't zy waerheit of valsch, uit hen ten toone stellen.

Kesseus. Zoo drae *Noach* ter werelt quam, moste hy een balling zijn, en de grootste moeielijkheit uitstaen. Na de doot van *Lamek* keerde hy uit zijne ballingschap weêr tot de zijnen, en leide een veehoeders leven. Maer God had hem tot deurluchtiger en heerlijker ampt, te weten, van profesye, geschikt, en bevolen, dat hy d'afgodisten van sijnen tijt van hunne afgoderye zou trachten af te brengen.

Op meerder plaetsen en by verscheide Arabische Schrijvers, en inzonderheit by *Kesseus* en *Beidavi*, en in den Alkoran self, als *Surat* 5 10. 11. 19. 21. 25. 48. 53. &c. worden die dingen in't brede verhandelt.

De vijfde *Surat* doet God en Noach aldus spreken: *En nu hebben wy Noach tot ons volk gezonden, die tot hen gezeidt heeft: O volk, diene God: want ghy hebt, buiten dien, genen God: maer anders hebt ghy te vrezen voor de straffe op dien groten † dagh. Maer de Hoofden des volks antwoorden Noach: Voorwaer wy zien, dat ghy in eene klare doling zijt. Waer op Noach hen weêr diende. Ik ben in gene doling: maer een gezant van den Heer der Heirscharen, om het gezantschap van meinen Heer by u te verrichten, en u te vermanen: want ik weet van God, dat ghy niet weet. Of zijt ghy niet verblijt, indien een gezantschap van uwen Heer, door eenen man uyt u lieden, die u onderwijst, gekomen zy, op dat ghy, indien ghy God vreest, misschien bermhertigheit verkrijght. Maer wanneer zy Noach met logens beschuldight hadden, hebben wy hem, en alle de genen, die in het Schip waren, verlost.* † D'Uitlegger verstaet de straffe van den watervloet.

Cham, Noachs zoon. De Mahometanen selfs maeken *Cham*, Noachs zoon, om het belaggen van des vaders ontdekte schamelheit, over al zwart, en slaken doorgaens eene vloek op hem. Hoe zich dit toedroegh, verhaelt *Kesseus*, in de volgende woorden, aldus: *Noach sliep in de schoot van zijnen zoon Sem: maer door het ontstaen van een sterke wint, wiert Noachs schamelheit ontbloot. Cham dit ziende, borst daer over, met laggen tot schaterens toe uit. Wanneer Noach ontwaeckte, vroegh hy: Wat laggen is dit? Toen openbaerde Sem, wat Cham gezeid had. Waer over Noach met zeer zware toorn tegen Cham ontstak, en sprak tot hem: Zult ghy zoo uw vaders schamelheit belaggen? God verandere uwe gedaente: en uw aengesicht werde zwart. En men zeidt, dat die woorden zoo dra niet gesproken waren, of Chams aengesicht wiert met eene vuile zwartheit, tot straffe, geverft.* In vita patrum.

D'Arabieren willen, dat de Morenlanders of Zwarten, die *Chams* nakomelingen, en meerendeels bruinverwigh, of zwart van verruwe zijn, ook nu noch de merken van die straffe dragen.

Vele ongerijmde dingen schrijft zeker Turksche Poëet van *Noach*: en onder

onder andere het volgende: *Wanneer Noach geboren wiert, leet sijne moeder vele smerten. Daer na ging zy wegh, en quam by zeker spelonke, en liet haeren zoon, in de luieren gewonden, op Goas genae in de spelonke blijven, en keerde weêrom. De moeder quam geduurigh, veertig dagen lang, en zoogde hem in de spelonke. Over het light, dat op sijn voorhooft blonk, vreesde de moeder byzonderlijk, dat d'ongeloovigen by hem komen, en hem dooden, of eenig leet aendoen zouden, wanneer zy zoodanigh iets in hem bemerkten. Hy wiesch op, en begon zich zelven te kennen. De moeder quam alle daeghs, en aenschouwde zijn aengezicht. Op zekeren dagh sprak hy zijne moeder zeer beleeft aen, en zeide. Waerom hebt ghy my hier gelaten? De moeder antwoorde: Wete, mijn zoon, dat dit hierom gedaen is, dewijl ik u van het gewelt der ongeloovigen heb willen beschermen. Hy antwoorde: Zijt niet droevigh, moeder, noch weene niet. God, die my voortgebraght, en doen ontstaen heeft, heeft my ook bewaert, en verschaft my spijse. Wilt niet geloven, dat'er iemant is, van wien ik gevaer te vrezen heb. De moeder dit horende, wiert blijde, en ging te gelijk met hem naer huis. Hy groeide en wiesch op: maer zijn moeder quam midlerwijle te sterven.*

Abrah. Echl. hist. Arab. D'Arabieren gevoelen: dat in Noachs ark tachentigh zielen behouden zijn: te weten, veertigh mannen en zoo veel vrouwen: behalven Noach, sijne vrouw, zoonen en snaren. Wanneer deze uit d'ark getreden waeren, hadden zy eene stad gestight, en, die na het getal van hunne perzoonen, Tachentigh genoemt. Deze stad zou noch tot op het jaer negen hondert drie en veertigh dien naem behouden hebben, zoo *Mashud* bevestight, die ontrent dien tijt geschreven heeft. Zoo *Ismaël Schiabinschiach* uit het gevoelen van zommige anderen verhaelt, waren alleenlijk zes perzonen, behalven Noachs huisgezin, in d'arke gesloten. (In prat. aut.)

Sem, Noachs zoon. *Sem*, Noachs zoon, wort by *Kesseus* de *vader der Arabieren* genoemt. Hy voeght'er by, dat hy door erfrecht sijnen nakomelingen de landen van *Hegiaz*, *Jemen*, *Syrie* en *Gezira* of *Mesopotamie* in bezit gelaten hadde.

De zegening van Noach op Sem verhalen de Mahometanen een weinig anders, als de Schrift, in de volgende woorden: *O Sem, ghy hebt de schamelheit van uwen vader bedekt. God bedekke u in deze werelt, en vergeve u in de toekomende eeuwe uwe zonden.* Kesseus.

Jafet was, volgens verklaring der Arabieren, de derde zoon van Noach, die na den watervloet met zijn gezin na het oostersch gewest trok. By *Kesseus* wort hy de *vader der Turken en Azjams*, dat is, Barbaren, genoemt. Jafet. Patricid. Ælmac. Histor. Arab.

Eber, of *Heber*, zoon van *Salah*, *Genes.* 10, 24. wort by d'Arabieren voor de vader der Hebreen gehouden, en *Hud* genoemt: waer van ook den Joden, die een en de zelve met de Hebreen zijn, in den Alkoran *Hudi* of *Jehudi*, genoemt worden. Heber. Surat 2.

De Mahometanen noemen *Hud*, na den voorgang der Joden, eenen profeet. Hy deed groote naerstigheit, om d'afgoderye, dewelke by zijnen tijt geweldigh in zwang ging, uit de herten der menschen te bannen: als blijkt uit het volgende schrijven des Alkorans, in d'elfde *Surat*, dewelke na hem den naem van *Hud* bekomen heeft.

De profeet Hud zeide: O volk diene God: want behalve hem hebt ghy genen God: 't en zy ghy godslasteraers zijt. O volk, ik zal hierom geen loon van u eischen: want mijn loon is boven den geen, die my geschapen heeft. Maer zult ghy het noch niet verstaen? O volk, verzoek van uwen Heer vergiffenis der zonden: daer na bekeert u tot hem, op dat hy u regen uit den hemel geeft. Hy zal u by uwe sterkte eene andere sterkte geven: dies wijket niet hartnekkigh terugh. Zy antwoorden hem: O Hud: Noit hebt ghy een teken tot ons gebracht. Wy zullen onze Goden om uw woort niet verlaten, en u niet geloven. Wy meinen vast, dat een van onze Goden u met eene plage geslagen heeft. Toen zeide Hud: ik getuige, dat'er een waere God is: Maer belijt ghy, dat ik vry van een ander ben, als Godt te dienen. Wel aen, zoeket my alle listelijk te bedriegen: het zal u evenwel niet gelukken: want ik hoop in mijnen Heere, en in uwen Heere God. Daer is geen ongedierte, over wiens hooft hy niet gebiet, of daer zorge voor draeght. Gewisselijk in mijnen Heer is het waere leven. En by aldien ghy ook het allermeeste afweekt, ik zal mijn ampt, evenwel, om het welk ik tot u gezonden ben, verricht hebben En God zal u een ander

volk opmaken: dien zult ghy niet kunnen beschadigen: want myn God is een aenmerker van alle dingen. Maer wanneer ons bevel gekomen was, hebben wy Hud, en die met hem geloofden, na onze bermhertigheit, verlost, en uit zware straffe genomen. Door de zware straffe is te verstaen het vergif, volgens de verklaring van *Beidavi*, dat de reuzen der ongelovigen quelde, en achter, door de geborste ledematen, uitbrak. Naer het schrijven van *Kesseus*, quamen die ongeloovige halssterrigen aen eene vergiftige dwerrelwint te sneuvelen, blijvende *Hud* alleen behouden in 't leven. En aldus, zeidt d' Alkoran, quamen de volken *Ad* te sneuvelen: om dat zy de tekenen van hunnen heer weêrstaen hadden, tegen sijne gesanten opgestaen, en de geboden der weerspannige reuzen (‡ welker sommigen hondert, en de korste zestigh ellen lang waren) gevolgt waren. Waerom hen de vervloeking, in dit leven, en ten dage der opstanding, vergezelschappen zal. Was het volk van *Ad* hunnen heer niet ongelovigh? Dus verre d' Alkoran.

In vità Patrum.

‡ Iben Abbas.

Abraham.

De naem van den aertsvader *Abraham* wort by alle Mahometanen, en inzonderheit by de Turken, in groote eerbiedigheit gehouden: waerom eenige Arabische en Turksche keizers zich tot eere gerekent hebben, den naem van *Abrahem*, of *Ibrahim*, naer hunne wijze van spelling, te voeren.

Het geen de Mahometanen van Abraham gelooven, zou een geheel boek beslaen, indien men het al wilde verhalen. Eenige Mahometanen noemen den vader van Abraham te recht *Tarach*: maer in den Alkoran wort hy *Azara* genoemt, dat een gebroken naem van *Obed Abeda Zara* schijnt te zijn, (met welken naem de Talmudisten doorgaens Abraham noemen) of liever van *Athar*; dewijl *Tarah* alzoo by *Eusebius* geheten wort.

Kesseus in vità patr.

Histor. Eccl. lib.

Kesseus, en zelf *Mahomet*, beschrijft in den Alkoran d'afgoderye, dewelke door bevel van den godloosen Nimrod ingevoert, en door Abrahams * vader, boven andere, hevigh voortgeplant was. Waer over hy door den zoon Abraham dikwils berispt is, volgens bericht des Alkorans.

In vit. patrum.

* Abrahams vader en zijn huisgezin diende d'afgoden, zon, mane en sterren.

De geboorte van *Abraham* was, volgens schrijven der Mahometanen, wonderlijk. In den beginne was hy tot afgoderye geneight: maer liet evenwel den dienst der afgoden, na hy beter zinnen gekregen had, varen: want hy had God gebeden, dat hy met de zijnen van afgoderye mocht bevrijt blijven. Ook had hy by den vader de beelden gebroken, en anderen, die afgoden beelden wilden koopen, de dooling ooghschijnelijk, met het breken van onbezielde beelden, getoont.

Alkoran.

Hy heeft met *Nimrod*, over d'eenheit Gods, en opstanding der dooden, hevigh getwist.

Alkor. Surat. 2. Kess.

Hy wort by de Mahometanen, na den voorgang der Schrift, een profeet genoemt. Aldus leestmen in den Alkoran: *Abraham was zekerlijk een waere profeet.* By anderen, als *Kesseus*, wort hy de *vader van alle profeten* genoemt. Anders wort hy op Arabisch *Chalil Allahi*, dat is, vrient Gods, en ook enkelijk, met het voorstellen van het Arabisch woortledeken *Al*, *Alchalil*, dat is, *vrient* genoemt.

Surat. 19.

De spijze, dewelke *Abraham* nuttighde, waren, vygen en druiven: en de drank most en melk.

Wanneer Abraham op de werelt leefde, heeft hy het Mahometsdom, of den godsdienst, dien Mahomet door de werelt verspreide, beleden: te weten, vele eeuwen, niet alleenlijk voor het Evangelie, maer ook voor de Wet. Hier op slaen de volgende woorden des Alkorans.

Kesseus.

„O volk, dat het boek omhelst, wat twist ghy onder u over Abraham; dewijl de Wet noch Evangelie niet neergedaelt is, dan na hem. Verstaet ghy het niet? Ghy lieden zijt de genen, welker geschil hier in bestaet: waer van u lieden niets bewust is. Maer het geen Gode bekent is, dat is u onbekent. Abraham was geen Jood, noch ook geen Kristen: maer hy was de geen, die van andere godsdiensten tot het Mahometsdom overgetreden is. Doch hy was geensins uit het getal dier genen, die Gods wet tot het gezelschap toevoegen."

D'uitlegger geeft over deze woorden de volgende verklaring.

Alle de Joden en Kristenen hebben gemeint, dat Abraham van hunne sekte geweest zy: en daer over hebben zy met den Apostel Gods (verstae Mahomet)

men) en geloovigen getwist. Maer hen wiert geantwoort: dat het Jodendom, na de gezonde wet, eindelijk ontstaen was, en het Kristendom na het Evangelie. Dies wort hierom Abraham, uit eene byzondere reden, by d'Arabieren *Hanif* genoemt, dat is, een die tot een Mahometaen, en waren godsdienst gekeert is. Abraham, zeggen zy, is de geen, die van alle andere godsdiensten tot den dienst van het Islamsdom (of Mahometsdom) overgetreden is. Maer tusschen Abraham en Moses zijn duizent jaren verloopen: en tusschen dezen en Jesus twee duizent jaren. Hoe heeft dan Abraham den godsdienst kunnen dienen, die eindelijk, na sijnen tijt, en, na verloop van een zeer langen tusschentijt, ontstaen is?

Abraham zou ook uit zijn vaderlant na Mekka getrokken zijn, en aldaer de *Kaaba* of tempel gestight hebben.

De Mahometanen voegen en noemende drie aertsvaders, als *Abraham*, *Isaak* en *Jakob*, na de wijze der Joden en Kristenen, zeer dikwils en veeltijts t'zamen.

Jakob. *Jakob* wort anders ook by de Mahometanen zelfs, met een Hebreeusch woort, *Israël* genoemt: hoewel het eenigen schijnt onbewust te zijn, dat het een Hebreeusch woort is. *Jakob*, (zeidt *Kesseus*) *trok uit Syrie, en reisde des nachts na zijnen schoonvader Laban, en verberghde sich des daegs: waerom hy Israël, dat is, de Nacht, genoemt wort.* Dies is Israël een Arabisch woort, zoo men *Kesseus* geloven magh. Hoewel *Beidavi Israel* een Hebreeusch woort van oorsprong maekt; maer leit het qualijk uit: want hy wil, dat het eene *verkiezing* of *knecht Gods* bediet. Daer nochtans Israël eigentlijk in 't Hebreeusch *Vorst*, of *overwinnaer Gods* betekent: welke naem of bynaem hem, eershalve, door God gegeven is. *1 Reg* 18.31. *2 Reg.* 17, 34.

Esau. De naem *Eiz*, dat is, Esau, wort in den Alkoran, weinig gedaght; hoewel dikwils by *Kesseus* en andere Arabische Schrijvers. Het riekt na eene Joodsche fabel, dat *Kesseus* Esau twee zoonen toevoeght, die hy by de dochter van *Thaboth*, koning der Ethiopiers, gewan, en *Al Roumo*, dat is, Romeinen, genoemt wierden.

Op geen meerder stuen schrijft *Kesseus* het volgend van Esau: *Jakob zeide tot Esau: Ik verkundigh u, ô broeder, dat God my gunstelyk eene profetische gave verleent heeft: en zyne profesje in uw geslaght zal stellen: ja, eenen apostel zal verwekken, die uit uwe lendenen zal voortkomen, en eenen koning, die het Oosten en Westen zal omtrekken, en Dikerais, (dat is, tweehoornige) genoemt worden.* De naem * *Dikerais* wort door Mahomet aen Alexander de Groote, koning van Macedonien, gegeven. * of anders Dulkarnain.

Job. Eenige Mahometanen brengen den oorsprong van *Job* op de nakomelingen van Esau. Onder andere maekt *Kesseus* Job eenen na-neve van Esau: te weten, hy was een zoon van *Oumez*, zoon van *Oubal*, zoon van Esau, zoon van *Jakob*, zoon van *Isaak*.

Wijders, van *Jobs* goederen of rijkdommen, godvruchtigheit, ellende, voor- en tegenspoet, wort wijtloopigh in den Alkoran, *Surat* 20. en 37. als ook by *Kesseus* gesproken, uit welken laesten dit volgende, nopende *Job*, getrokken is.

Job was een kloekzinnigh, welsprekend, zachtmoedigh, wijs en rijk man: Hy bezat vee, kemels, vraghtbeesten, kudden, ezels en peerden. God heeft hem uitstekentheit van gestalte, en voetsel gegeven: zoodanigh niemant voor hem moght gebeuren. Zulx niemant hem tegensprak, noch niemant hem, om zijne uitstekende gestalte, en voorspoet van magen, met logens betighte. Hy heeft hen ook wetten gegeven, tempels gestight, den behoeftigen en armen zekere tafelen toegevoeght, de vreemdelingen geëert, den weezen eenen bermhertigen vader, en den weduwen een godvruchtigen man verstrekt, &c. In 't breede handelt deez *Kesseus* van Jobs staetverwisseling, zweerigh lichaem, verachting en bespotting zijner vrouw.

Eenige stellen Jobs begraefplaetse te Konstantinopolen: het welk ongerijmt en beuzelzinnigh is: naerdien een ander *Job* te Konstantinopolen begraven leit, die een veltheer der Mahometanen, en in een geveght te sneuvelen quam, en doot na Konstantinopolen gevoert, en aldaer begraven wiert. Zommigen leggen ook het lant van *Utz* Konstantinopolen uit.

Job

Job wort in de Schriften der Arabieren een *rechtveerdige en waerachtige profeet* genoemt, en gezeit, dat na *Josef, de rechtveerdige, geen profeet dan Job* geweest zy. *Kesseus* ontvouwt dit duidelijk in de volgende woorden: *D'allerhooghste God heeft tot de vrienden van Job gezeit. Weet ghy niet, dat Job een profeet Gods zy, den welken God tot zijn apostelschap verkoren, en zijne inblazing toegezonden heeft? God heeft ons niet willen leeren, als of hy vertoornt op hem was: gelijk ghy uit dezen zijnen bedrukten staet schijnt te besluiten.*

Moses. D'Arabieren handelen van *Musay*, dat is, *Moses*, meer als gemeen naukeurigh. Wijtloopigh wort in den Alkoran van *Moses* geboorte, gezantschap aen Pharao, mirakelen, opvoeding in Pharaos hof, profesye, boeken, die hem uit den hemel toegezonden zijn, brandende braembosch, en aenkomste tot zijnen schoonvader *Jetro* in *Midian*, de manslaght van den Egyptenaer, en preeken tot den volke Israëls, &c. gesproken. Hoewel alles uit de Schrift arghlistelijk stukswijze genomen, en de zin der woorden doorgaens verdraeit, en met een blanketsel van vreemde woorden gestoffeert en vernist is.

Want *Jethro* wort in den Alkoran, als ook by d'Arabieren, volgens *Elmakin*, *Schoaib* en *Bojun* geheten. Trouwens dit zijn gene beuzelen van *Mahomet*: want God zelf, zoo *Kesseus* getuight, of liever beweert, zou dien naem aen den priester der Madianiten gegeven hebben. De vrouw van *Sanun*, zeidt zy, baerde hem eenen zoon, diens naem *Bojun* is, die een en dezelve met *Schoab* is, op wien vrede zy. *Schoaib* was zeer schoon en fraei. Wanneer hy nu den mannelijken tabbert aengetogen had, gaf hem God wetenschap, kloekzinnigheit en wijsheit. Hy was weinigh van praet, en altijt tot betraghtingen genijght, rang van lichaem en mager van vleesch. Dies zijn vader ziende zijne zwak en magerheit, zeide: O mijn God en mijn Heer, voorwaer ghy hebt nu mijn volk en de stammen des Midianitischen geslaghts vermeenighvuldight, zegen ook in dit mijn volk dezen mijnen zoon, die by hem is. Wanneer hy t'eener tijde sliep, had hy in zijne ruste een stemme gehoort, die aldus riep: *O Zanun*, voorwaer God heeft u reeds in dezen *Schoaib*, dat is, stam of volk, gezegent: dien hy, tot eenen profeet, onder het volk van Median gestelt heeft. En hierom, zeggen zy, heeft God hem *Schoaib* geheeten.

Histor. Saracen.

Dus verre Kasseus.

In den Alkoran wort Moses doorgaens op Arabisch *Kalim Allahi*, dat is, *woort of sprake Gods* genoemt; om dat hy met God gesproken heeft. Surat. 4.

Veel wijtloopiger beschrijft *Kesseus* het leven, bedrijf en doot van Moses; hoewel eenige dingen zoo opentlijk valsch, dat zy zonder schaemte niet te verhalen zijn: zoodanigh de knoop der tonge is, waer door Moses belet was, de gedaghten van zijn zin t'uitten. De boetveerdigheit van Farao, wanneer die reeds op sterven lagh, beschrijft hy aldus:

Wanneer nu Farao zekerlijk zagh, dat hy sterven en verdrincken moste, zoo seide hy: Ik geloof in God, in den welken de kinderen Israels geloven, en ik ben uit de Musulmannen. Maer Gabriel antwoorde hem: Voorwaer ghy was te voore weerspannigh, en uit het getal der vervolgers: waerom hy in het gesicht der Israeliten verdronk en ontquam.

By *Kesseus* leestmen ook dit volgende van Moses. *Moses zeide: O God, toone my uwe rechtveerdigheit en billikheit in uwe schepselen. God antwoorde: O Moses, ghy zijt een man, die dat naulix kan verdragen. Moses zeide: O Heere ik zal dat lichtelijk verdragen. Wel dan, zeide God, treede tot den bron, verberge u aldaer, en sla mijne maght en wetenschap van geheime dingen ga. Dies ging Moses wegh: en wanneer hy sich by den bron verborgen had, ziet, zoo steegh een ruiter van zijn peert af, om zijn gebet rechtmatigh te doen. Hy waschte sich, bad en dronck, maer liet in het weggaen zijn gordel leggen, in den welken duizent kronen waren. Midlerwijle quam een jongen aen den bron om te drinken, en vond den gordel, dien hy opnam, en daer mee wegging. Daer nae quam een stokoude blinde man, die ook self dronk, en zich reinigde om te bidden. Hierentusschen wiert de ruiter gedachtigh aen zijnen gordel, en keerde weerom, om dien te zoeken:* In vit. patr.

doch

doch vand dien niet; maer wel den ouden blinden man; tot wien hy zeide: Ik heb hier eenen gordel gelaten: waer in duizent kroonen zijn: en niemant, behalve u, is hier gekomen. De blinde antwoorde: Ghy ziet voorwaer, dat ik een man ben, die met mijne beide oogen niet zien kan: hoe zou ik dan uwen gordel hebben kunnen wegnemen? Door dit seggen wiert de ruiter op hem vertoornt, trok zijn degen uit, en doorstak en doode hem in het gezight van Moses. Maer wanneer hy hem uittrok en onderzocht, vond hy niet met allen by hem. Toen zeide Moses: O God en mijn Heer, ik begin mijn gedult te verliezen. Maek ghy, die een rechtvaerdig koning zijt, my bekent, hoe het daer mee geschapen staet. Toen daelde Gabriel, op wien vrede zy, neer, die zeide. God verkundight u heil, en en zeidt, dat hem verborge en geheime dingen bewust zijn: maer dat die kleine jonge, die den gordel opgenomen heeft, zijn eigen gedeelte en goet genomen heeft: naerdien de ruiter dezelve goederen den vader van dien jongen eertijts ontnomen heeft: maer de blinde heeft den vader van den ruiter gedoot: het welk hy nu van hem geeischt heeft. En aldus geschiede eenen iegelijk zijn recht. Hier op ging Moses, na hy verlof van Gode verzocht had, met berou en boetvaerdigheit wegh.

Misschien heeft *Kesseus* en andere Mahometanen hier meê willen toonen, dat God in alle werken zeer rechtveerdigh is: ook dan, wanneer's menschen vernuft de geheime en verborge doorgangen van zijne goddelijke voorsienigheit niet bevroeden kan.

Wijtlopigh schrijft ook *Beidavi* in zijne boeken, zoo uit de Schrift, als scholen der Joden, van Moses. Hy stelt ergens Moses, onder alle andere profeten, in den hooghsten top: dewijl hy alleen met God onmiddelijk gesproken heeft. Hy maelt hem uitterlijk root van hair af.

Wanneer *Mahomet* in den Alkoran de mirakelen van Moses wil gedenken, zeidt hy: *Wy zijn tot Moses met negen tekenen getreden*: welke tekenen *Beidavi* op eene ry verklaert. Het eerste is de staf, of verandering der staf in eenen slang: het tweede is de handt, die melaets wierdt, en kort te vore gezont was, en weinigh daer na weer herstelt wiert: het derde zijn de springhanen: het vierde de luizen: het vijfde de kikvorsschen: het zeste bloet, of verandering van bloet in water: het zevende, voortbrenging van water uit eene steenrotse: het achtste, verdeiling der zee: het negende, verplaetsing of verzetting des berghs op de kinderen Israels.

D'oorsprong van den profeet Elias is den Mahometanen geheel en al onbewust. Eenige zeggen, volgens schrijven van *Beidavi*, dat Elias *Edris*, Noachs grootvader, zy: andere willen, dat hy uit den stam van Aaron, Moses broeder, zy. Anders noemen zy hem *Alchoder*, of *Alchadiro*, of liever *Alchidro*, of *Chidro*. De meeste Mahometanen en ook de Rabbijnen houden Elias, Pinehas of Phingas en S. Joris voor een en den zelven; hoewel andere dat in twijffel trekken. Elias. Comm. Patricid. Eliezer.

In den Alkoran verhaelt Mahomet eenige beuzelzinnige en ongerijmde dingen van Elias, dewelke den Joden door overlevering ontleent zijn. Hy wort'er een tijtgenoot van Moses gemaekt: desgelijx by *Beidavi*, die geen minder beuzelachtigh verhael van beide in dezen zin schrijft.

Men zeidt, dat Moses, nopende de wet (na de Koptisten gesneuvelt waren, en hy in Egypten getreden was,) met zulke geschaefde en cierlijke reden gesproken hadde, dat hy zich ook daer over beroemt had. Wanneer hem gezeit wiert, of hy ook eenen kende, die schranderder als hy was, zou hy geantwoort hebben, Neen. Toen had God hem ingeblazen, Ja, mijn knecht † *Alchoder* (of Elias) die twee zeen vergadert. Wanneer Moses God gevraeght had, waer die Elias of *Alchoder* verborgen was? Had God geantwoort: Onder den oever, by een rotse. Maer hoe zal ik dezen vinden, zeide Moses? God had geantwoort: Ghy zult een visch in een mantje nemen: en daer die niet meer verschijnt, zult ghy Elias vinden. Dies vond Moses met Josua, die Gods raet volghden, eindelijk, onder het gelei van de visch, Elias. † Elias

Men leest in den Alkoran dezelve fabel van Moses, Josua en Elias; doch wy slaen die, om wijtloopigheit te mijden, over.

Elias

Beidavi. *Elias* wort ook in den Alkoran onder het getal der Profeten gerekent: gelijk ook *Dalcifel*, dat is, Elias, onder die gestelt wort.

Eenige Arabische schrijvers maken *Jasin*, die ook in den Alkoran gedaght wort, vader van Elias. Maer *Jasin*, zoo veel men uit het vergelijken van verscheide plaetsen des Alkorans kan bespeuren, schijnt *Elise* te zijn, die door een letter verzetting *Eliasin* en *Eliseb* in den Alkoran genoemt wort.

Zoo de Mahometanen beuzelen, zou de ziele van Pinehas door eene zielverhuizing, of verwenteling, (*Metempsychosis* op Griekseh genoemt,) in het lichaem van Elias, en van daer weêr in het lichaem van den Ridder S. Joris verhuist zijn: zulx die menschen een en dezelve ziele gehad hadden: waerom zy op verscheide plaetsen, met een en den zelven naem genoemt worden: te weten, nu *Pinehas*, dan *Elias*, en dan weêr *Chidz*, dat is, Sint Joris. Ook verhalen de Rabbinen dat *Pinehas* door eene zielverhuizing namaels in *Elias* verandert zy: of dat zijn leven verlangt zy: naerdien nergens sijne doot gedagt wort. *S. Joris* wort eigentlijk by d'Arabieren *Chidz*, of *Chidron*, of *Gergis*, of *Margergis*, dat is, *Heer*, of *Heilige Joris* genoemt: hoewel hy anders met *Elias* en *Pinehas* een en den zelven naem voert: te weten, *Chidz*, of *Chidron*, &c. Hy wort in eenige Mahometaensche schriften een *Profeet* genoemt. Maer *Kesseus* schrijft, dat hy een *godsdienstige* en *godvruchtige knecht Gods was*; hoewel geen *profeet*. Wel was hy beroemt door mirakelen: maer evenwel wilde niemant in hem geloven: uitgenomen drie perzoonen: als de gemalin des konings, die in het lant van *Mausil* woonde; een oude vrouw, in welkers huis hy geknevelt bewaert wiert: en een vrouw, wiens stier hy weêr levendigh had gemaekt.

Sint Joris.

Geutr. Aula Turc. Deez *S. Joris* wort alleen, onder alle heiligen der Kristenen, by de Turken geëert en geviert, (dien sy *Dereletz Botzatle*, dat is, Ridder op het vale peert, noemen) om gene andere redenen, (zijns gevoelens) als dat hy gelijk een krijghsman afgemaelt wort: welk slagh van menschen zy grote eere toedragen. Want aldus zeggen d'uitleggers des Alkorans: *Men verhaelt van zekeren geleerden man, dat hy, zittende te Rome gevangen, zou gezeidt hebben: Waerom dient ghy Isa? Zy antwoorden: Dewijl hy geen vader heeft. Toen zeide hy: Dies is Adam machtiger, dewijl die vader noch moeder gehad heeft. Waer op sy hem te gemoet voerden: Hy heeft de dooden opgewekt. Waer op de man antwoorde: En aldus is Ezechiel meerder. Want Isa heeft alleenlijk vier menschen; maer Ezechiel acht duizent menschen opgewekt. Zy zeiden: Hy heeft de blinden en lazeryen genezen. Waer op hy weer diende: Maer ook Gergis* (of S. Joris) *is hier in machtiger, die gekookt en gebraden, en daer na behouden ontkomen is.*

Patricid. Elmacin. Zoo d'Arabische Schrijvers getuigen, wiert *S. Joris* ten tijde van Keizer *Diokletiaen*, (die de Kristenen vervolghde, en in groten getale ombraght) gedoot: want als hy op verzoek des keizers het Kristendom niet wilde verlaten, om d'afgoden aen te bidden, zoo deed de Keizer hem vele jaren met wrede straffe pijnigen. Eindelijk beval hy hem te dooden: dat in Palestijn geschiede.

Het geen *Kesseus* en andere Arabieren van *Gergis* of *Chidz*, dat is, *S. Joris*, gevoelen, dat schijnen zy uit de Schriften en mont der Kristenen gezogen te hebben: want alhoewel de daden en het bedrijf van *Sint Joris* al over lang, door *Paulus Gelasius*, met eene zeer zwaere berispinge bestraft zijn: des onaengezien zijn die altijt by het lichtgeloovigh volck aengenomen, en hebben onder de Roomsgezinden altijt weelderige loten van wangeloof, in het aenroepen van dien Heiligh, geschoten.

De profeet *Samuel* wort in den Alkoran en by de Mahometanen *Esmuil* genoemt, en ook onder het getal der profeten gerekent. Samuel.

Esdra wort in den Alkoran *Ozair* genoemt: van wien d'Arabieren in hunne Schriften wijtlopigh handelen. Esdra.

Zeer hoogh wort de profeet *David* doorgaens in den Alkoran, en in andere Schriften der Arabieren geaght en geroemt, en een kneght Godts genoemt, en de tweede onder het getal der vier grote profeten gerekent, die by hen Moses, David, *Isa* (Jesus) en Mahomet David.

 zijn.

zijn. Zoo groot is de waerdigheit van dezen profeet, volgens schrijven van *Kesseus*, dat hy, al van begin der werelt af, alle andere profeten schijnt overtroffen te hebben. Want wanneer Adam t'eener tijde den staet der profeten, die na hem komen zouden, beschouwde, zoo bespeurde hy, dat David alle d'andere overtrof: als wiens glans hemel en aerde vervult had. Wanneer Adam uit God verstaen had, wie dat deez David was, zeide hy: O Heere, hoe grooten ouderdom hebt ghy hem verleent? Hy zeide tot hem, zestigh jaren. Waer op Adam zeide: Hoe groten ouderdom hebt ghy my toegevoeght: De Heer antwoorde, duizent jaren, Toen zeide Adam: O Heere, geve mijnen zoon David van mijnen ouderdom veertigh jaren, op dat ghy hem hondert jaren toetelt. God zeide tot hem: O Adam, zult ghy dat doen? Adam antwoorde: Ja, Heere. Maer namaels heeft Adam dit verbont niet willen houden: want wanneer hy reeds ten einde van zijn leven gekomen was, en noch evenwel het duizenste jaer zijns ouderdoms niet bereikt had, zoo wilde hy den Engel des doots niet gehoorzamen. Maer hy, zonder te gedenken aen het verbont, met God aengegaen, by het welk hy veertigh jaren van den paelsteen zijns levens David toegevoeght had, voerde den Engel te gemoet, dat hy den voorgeschreven loop van duizent jaren noch niet volbraght hadde. Tot hier toe *Kesseus*.

Kesseus in vit. patr.

Wel is dit een louter beuzel: maer men kan'er evenwel niet duisterlijk uit bespeuren, hoe hoogh de Mahometanen David geaght hebben.

Wijders gedenken d'Alkoran en *Kesseus* ook Davids val en beschreien zijner zonden. Waer over men tusschen David en den Engel het volgende gesprek leest. David heeft gezeidt: O Engel des doots, ik heb veel geweent, van wegen mijne zonde en mijne ongehoorzaemheit; maer mijne tranen helpen my niet. Waer op d'Engel antwoorde: Gewisselijk, David, hebt ghy niet gehoort, dat alle tranen, die uit het oogh van eenen boetvaerdigen zondaer vloeien, zwaerder in gewighte zijn, als de werelt, en al wat'er in is?

Salomon.

Zeer weinigh vintmen in de Schriften der Arabieren, nopende koning Salomon, dien zy *Solaiman* noemen, of het riekt na loutere beuzelen of Joodsche verzieringen.

Salomon.

Mahomet spreekt van Salomons doot in den Alkoran aldus: *Wanneer wy* (versta God) *hem de doot besloten hadden, zoo heeft niet als een beesje der aerde, dat zijne staf knaeghde, den geesten bekent gemaekt. Wanneer nu Salomon ter neer gevallen was, wiert dat den geesten bekent. Maer by aldien zy die geheimenissen niet geweten hadden, zy zouden niet in openbare smerte blijven.*

Duister en byna onbegrijpelijk is de zin van deze woorden: doch wy zullen die van den uitlegger *Beidavi* tot verklaring daer by voegen, die aldus schrijft. David heeft den grontvest van het heiligh huis op de plaetse van Moses hutte geleit. Maer wanneer hy sterven zou, eer hy het werk voltoit had, beval hy dat werk Salomon, die de geesten daer toe huurde. Maer aen de voltojing des werks ontbrak iets: wanneer zijne doot op handen was. Hy, des verwittight, bad God, dat hy zijne doot den geesten wilde verbergen, op dat zy aldus het werk moghten voltoien. Toen riep hy hen, en zy bouwden eenen toren (ofte kapel) daer boven van albast. Maer hy zelf had gestaen om te bidden, leunende op zijne leunstok, en sterf. Aldus bleef hy, zoo lang een motte die stok knaeghde, en viel aldus ter neer. Wanneer zy den tijt van zijne doot wilden weten, zetten zy eene motte aen den leunstok, die nacht en dagh zijn ampt met knagen verrighte: waer uit zy besluiten konden, dat hy voor een jaer gestorven waere.

Een weinig duidelijk en opentlijker beschrijft *Kesseus* deze fabel in de volgende woorden: De Engel des doots had Salomon, die in zijne kapel zijnen godsdienst pleegde, en Psalmen las, aengesproken, en hem de komste van d'uure des doots bekent gemaekt, en de ziele in de hemelsche zetels opgevoert: maer het lijk (dat op zijn stok leunde) bleef op d'aerde gelaten: zulx het zich niet verzette noch verroerde. Wanneer de geesten hem aldus gestelt zagen, zeiden zy tot elkanderen. Voorwaer, hy is niet gestorven; maer hy leeft. Maer zy vreesden hem aen te raken. De menschen, geesten, duivelen vogelen en wilde beesten, hielden niet

op

op onder hem te ſtaen, tot na verloop van een jaer, als wanneer de motte van de ſtok viel. Waer op ook Salomon neerzeegh, als verdort gras.

In den Alkoran wort Salomon ook de kennis en het onderſcheit van het geſchrei der vogelen toegeſchreven: en de heerſchappye over de winden, en een tweevoudigh krijgsheir, beſtaende uit geeſten en menſchen toegevoeght: het welk uit de Kabaal der Joden getrokken is. Maer inzonderheit is zeer belaggelijk het gezantſchap van den vogel Hoppe aen de koninginne van *Saba*, en diergelijke meer andere dingen, die in den Alkoran tot walgens toe voorkomen en gelezen worden.

Ziet pag. 109.

Jonas.

De profeet *Jonas* wort ook met dien zelven naem by Mahomet in den Alkoran genoemt: want de tiende *Surat* melt den naem van *Jonas*: maer anders wort hy, met eenige omſpreking, *Da Nun*, en *Dal Nun*, geheten, dat viſcheeter, of viſchgenoot gezeit is, volgens de verklaring van *Beidavi*. Surat. 20.

D'Alkoran ſpreekt van *Jonas* profeſye, en zending tot de Niniviten zoo duiſter, dat naulix weinigh zonder uitlegging daer van kan verſtaen worden. In de twintighſte *Surat* leeſtmen het volgende: *En Dalnun* (of *Jonas*) *wanneer hy toornigh vlughte, menende dat wy hem niet kunnen overtreffen, riep in de duyſterniſſe: daer is geen God, dan ghy. Lof zy u. Ik ben uit de verkeertdoenders. En wy hebben hem verhoort, en uit de ſmerte verloſt. En alzoo plegen wy de geloovigen te verloſſen.*

Waerom *Jonas* toornigh de vlught nam, verklaert *Beidavi* in de volgende woorden: *Zy zeggen, dat hy den Niniviten ſtraffe gedreight hebbe, dewelke hy om hunne boete hen niet aendeed. Maer hy meinde, dewijl hem onbewuſt was, hoe het werk ſtont, dat hy hen logens gezeit hadde, en ſy hem dooden wilden: en hierom vlughte hy toornigh wegh.*

Over de tweede *Surat*, *Jonas* geheten, geeft *Beidavi* de volgende verklaring.

Men zeidt, dat Jonas, op wien vrede zy, van Mauſil na Ninive gezonden zy: wiens inwoonders hem geduurighlijk met loogens betighten: naer dat hy ſtraffe, na drie dagen, of, volgens anderen, na verloop van veertigh dagen, gedreight hadde. Wanneer de bepaelde tijt verſcheenen was, wiert de hemel met een zwarte en dampige wolk overtrokken, dewelke neer zakte, en hunne ſtad bedekte. Waer over zy verſchrikt wierden, en hadden Jonas gezoght: maer niet gevonden. Dies hielden zy zijne rechtveerdigheit voor oprecht, en geloofden zijne woorden. Zy trokken zakken aen, en traden in ſtoffe, zoo wel hunne vrouwen als kinderen en beeſten. Zy trokken de moeders van de kinderen, en erbarmden zich over elkanderen. Hun geſchrei en geroep ging ten hemel op. Zy deden zware boete, beleden hun geloof, baden God, die hierom hunner erbarmde, en het quaet van hen afweerde.

Hoe *Jonas* vlughte, en in en uit den buik van den viſch quam, wort in den Alkoran in de volgende woorden verhaelt.

Jonas was een van de gezanten. Wanneer hy in een koopvaerdyſchip gevlucht was, en de bootsgezellen geloot hadden, wiert hy een van d'overwonnelingen, of ter zee gedoemden. De viſch ſlokte hem op; want hy was ſchuldig: zoo dat hy, by aldien hy God in den buik van den viſch niet gelooft had, in den buik zou gebleven zijn, tot aen den dagh, op den welken de menſchen zullen opgewekt worden. En wy hebben die viſch op eene woeſte plaets opgehaelt. Maer hy zelf was zwak. En wy hebben voor hem een uitgebreiden boom voortgebragt, en hem over hondert mijlen en verder gezonden. En ſy hebben gelooft, en wy hebben de woeker van hunne goede werken tot eenen tijt hen vergunt. Surat. 36. Beidavi.

D'Arabieren twiſten over den tijt van Jonas verblijf in den walviſch: want eenigen ſtellen drie: andere zeven: andere twintigh, en andere dertigh dagen.

De viſch, in wiens buik Jonas zich onthielt, wort, volgens ſchrijven van *Keſſeus*, in de Wet *Retha*, in de Pſalmen *Malutha*, in het Evangelie *Mauhaba*, en in den Alkoran *Tenna* geheten.

By *Keſſeus* leeſtmen dit volgende van Jonas: *Maer Jonas wiſte, dat God hem in zijn volk eene gelijkenis voorgeſtelt had. Wanneer hy dan tot eene andere ſtad gekomen was, liep* In vit. patr.

 Gabriel

Gabriel in menschen gedaente hem tegen, die hem ter herberge ontfing. Maer Jonas zagh in het huis van Gabriel vele aerde vaten, dewelke hy wilde bakken. En de hooghste God blies Jonas in: Zegge tot dezen man, dat hy zijne vaten breke. Wanneer Jonas dit gezeit had, antwoorde Gabriel hem: Ik meende, dat ghy een vroom man was; maer ik bevind, dat ghy uitzinnigh zijt. Ga uit mijn huis. Voorts dreef hy hem des nachts uit. Toen zeide Jonas: Mijn God, ghy weet, wat ik met dezen pottebakker te doen heb. Toen blies God hem in: Hy heeft u, die hem het breken van zijne kruiken aengezeit heeft, gelastert, en uitgedreven: maer ghy, die gezonden waert tot hondert duizent en meer menschen, hebt ons tegen hen aengeroepen, en hunner ondergang niet ontfermt. Waer op Jonas zeide: Mijn God, ik zal voortaen zulx niet meer doen.

Goliath. De reuze Goliath wort in den Alkoran *Zjaluth* of *Galuth*, en koning Saul *Taluth* genoemt: Mahomet beschrijft hen beide in den Alkoran met de volgende woorden: *Na Talut* met zijne krijghstroepen afgetrokken was, zeide hy: voorwaer God beproeft u lieden door eenen vliet: (zeer beuzelzinnigh verwart hy de historie van Saul met de daden van *Gideon Jud. cap.* 8.) zulx de geen, die daer uit zal gedronken hebben, niet uit mijn volk zal zijn: maer die niet daer van zal geproeft hebben, zal uit mijn volk zijn, 't en zy die daer uit eenen dronk met zijne hant zal genomen hebben: maer zy dronken uit den vliet, behalven eenige weinigen. Wanneer hy, en die met hem geloofden, over den vliet getogen waren, zeiden zy: onze maght kan heden niet tegen Goliath en zijn krijghsheir bestaen: maer de genen, die meinden tot God te zullen komen, zeiden: Hoe menighmael hebben kleine groote krijghstroepen verovert door Gods gehengenis? Want God is met den genen, die verduldig stant houden. Wanneer zy nu tegen Goliath en zijn krijgsheer opgetrokken waren, zeiden zy: O onze Heere, storte op ons gedult, en vestige onze voeten, en helpe ons tegen d'ongelovigen. En alzoo hebben zy hen, door Gods hulpe, verjaeght. Na David Goliath gedoot had, gaf God hem het rijk en wijsheit.

(Surat. 2.)

Van Davids en Goliaths lijf-gevecht schrijft d'Alkoran aldus: *Isa* was in het leger van † *Talut*, met zijne zes zoonen: welker zevenste David was, die een jongeling was, en de kudde hoede. God blies hem in, dat hy Galuth zou dooden. Dies trok hy van zijnen vader na *Talut*, en trad tot hem. Op den wegh spraken hem drie steenen aen, en zeiden tot hem: Ghy zult door ons *Galuth* (of Goliath) dooden. Toen stak hy die steenen in zijne male of zak, en trof, en doode *Galuth* daer mede. Daer na gaf *Talut* (of Saul) hem zijne dochter ten wijve. Tot dus verre d'Alkoran.

† Saul

De historie van Zacharias leest men met de volgende woorden in den Alkoran: *Zeker Zacharias riep zijnen Heer aen, zeggende: Mijn Heer, verleene my van u een goet geslaght: want ghy hoort de gebeden. Toen riepen hem d'Engelen, wanneer hy in de kapel zijn gebedt stont te doen. Voorwaer God verkundigt u Jachia*, (dat is, Johannes) *de waermaker van Gods woort, een heer, en profeet uit het getal der godvruchtigen. Hy zeide: Mijn Heere, hoe zal ik een kint hebben, daer ik tot mijnen ouderdom gekomen ben, en een onvruchtbare vrouw heb? Hy sprak: Alzoo doet God, wat hy begeert. Zacharias zeide: Mijn Heer, geef my een teken. Hy zeide: Uw teken zal zijn, dat ghy den tijt van drie dagen niet tot de menschen zult spreken, dan met tekenen. Melde uwen Heer veelmael, en love hem des uchtens en avonts.* Zacharias

Surat. 3.

Zacharias wort ook in het twintighste hooftstuk des Alkorans in dezer voegen gedaght. *Wanneer Zacharias tot sijnen Heer riep: Mijn Heer, laet my niet alleen: want ghy zijt de beste der erfgenamen. En wy hebben hun verhoort, en Johannes gegeven.*

Zamhaschari, een der geleerste onder d'Arabieren, en *Kesseus*, maken Zacharias tot een zoon van *Adan*, en *Imran*, zoon van *Mathan*, en beide tijtgenoten. Comm. in Alkor.

Kesseus schrijft ook onder andere het volgende van Zacharias.

Midlerwijle Zacharias in de kapel Davids zat, steegh Gabriel (op wien vrede zy) op hem neerwaerts, die hem

op

op sijn groeten hergroete. Toen zeide Gabriel: O Zacharias, God wenscht en betekent u heil. Ik heb u tot eenen gezant aen de kinderen Israels gezonden. Ga tot hen, en nodige hen tot mijnen dienst. Vergete my niet: want die my vergeten heeft, dien zal ik ook vergeten. Dies buighde hy sich met neergebukten hoofde, en ging daer na tot de kinderen Israels uit, en riep hen tot gehoorzaemheit Gods. Sommigen beschuldigden hem met logens, en andere hielden sijn zeggen voor waerachtigh.

Johannes de Doper. Johannes de Dooper wort by d'Arabieren en in den Alkoran *Jachia* genoemt, dien zy niet als met d'allergrootste eerbiedigheit gedenken. In den Alkoran zelf wort hy uitdrukkelijk op eenige plaetsen gedaght, als in de derde en negentiende *Surat*. Surat. 3. en 19.

In vit. patr. *Kessæus* verhaelt de historie der verkundiging wijtloopigh, en tot walgens toe. Van desselfs geboorte schrijft hy aldus: *En wanneer de dagen der ontfangkenis vervult waren, baerde sy Johannes: op wien het licht blonk.*

Anders wort hy ook *Al Hasaur* gebynaemt, dat is gezeit, *d'onthoudende*, of, *gematigde*. Want wanneer hy, naer het schrijven der Arabieren, in zijne kintsheit voorby eenige jongens ging, die hem riepen, om te spelen, had hy geantwoort: *Ik ben tot spelen niet geschapen.* Anders bediet *Al Hasaur* eenen, die zich van eene vrouw onthout.

D'Arabieren, als *Beidavi* en *Zam-Haschari*, houden Johannes en Kristus voor volle neven, of broeders kinderen: hoewel de Kristenen niet onbewijzelijk hen voor zusters kinderen houden.

De naem van *profeet* wort hem uitdrukkelijk in den Alkoran *Surat.* 3. toegevoeght: gelijk ook de Joden hem den *grooten*, en *grootsten profeet* noemen.

Kessæus beschrijft d'oorzake van Johannes doot in de volgende woorden.

Op zekeren dagh vertoonden zich de gevangenen: onder den welken de koningin *Azbil* (of Jezabel) eenen schoonen jongeling zagh, uit des konings zoonen, dien haer gemael, koning *Achab*, in zijne plaetse tot gijzelaer had. Maer zy, door liefde tot hem ontsteken, gaf den zipier last, hem eere te bewijzen, rijkelijk op te disschen, en ruimer woonsteede toe te voegen. Hy trad ook des nachts tot haer, en vernachte by haer: doch keerde des uchtens in zijne gevangkenis. Wanneer *Jachia* (of Johannes) dit bespeurde, vermaende hy den jongeling, en ried hem, wel op zijne hoede te zijn. Maer deez jongeling, wanneer *Jachia* hem dat gezeit had, gaf dat koningin *Azbil* te kennen, die daer over ontstelt wiert, en besloot *Jachia* te dooden: want zy vreesde, dat het spel moght aen den dagh komen. Wanneer dan haer gemael weer van de reize quam, steegh zy te peerde, en nam haer oudste dochter, dewelke de vader geweldigh beminde, met haer. Maer doordien zy loos en schrander was, keerde zy niet eer het aengezicht tot haeren vader, koning *Achab*, voor hy tot haer gezeit had: O mijn dochter! ghy verdient heden een geschenk van uwen vader; om dat ghy hem tegen getrokken zijt, en zijne komste geëërt hebt. Eisch dan van my wat ghy wilt: want ghy zult niet van my eisschen, of ik zal het u toestaen. Toen zeide zy: O vader, Ik heb niets van doen: maer ik wensch, dat ghy my de gevangenen vergunt, om daer mêe mijne wille te doen. Na hy haer die toegestaen had, traden zy uit de gevangkenis, stelden zich voor haer. Maer wanneer *Jachia* (of Johannes) voorby ging, beval Azbil hem in een groote kom te doden. Voorts slaghten zy hem, gelijk men een schaep slaght.

Hy voeght'er by, hoe dat de dochter het hooft van Johannes, daer het bloet altijt by neer droop, in eene schotel den vader had aengeboden, en gezeit, dat zy hem nu eene gifte of offer aenbood, zoodanigh tot noch toe geenen koning gebeurt was. Wanneer hy dan gevraeght had, wat zy had, antwoorde zy: Deez is *Jachia*, zoon van *Zacharias*. Toen zeide de koning: Ghy hebt uwen vader, uwe moeder, en uw volk bedorven, Hoe zoo? voeghde zy daer op. De koning antwoorde: Zy zullen niet ophouden, door de goddelijke wrake, van dage tot dage verzwakt te worden, tot dat God hen verdelght heeft, en hunnen tegenstrever over hen heeft doen heerschen, die de dochter, vader, moeder, en allen den genen, die met de doot van *Jachia* vermaekt zijn, geslaght heeft.

Eindelijk beſluit *Keſſeus*, dat het bloet van Johannes, dat door bevel des konings begraven wiert, zoo opziede, dat des konings hof, huis, en alle naby gelege plaetſen daer van overvloeiden.

Gevoelen der Arabieren en Mahometanen van het *Evangelie*.

GElijk, by de Mahometanen, de Wet Moſes, en de Pſalmen David toegeſchreven worden; alzoo wort het Evangelie, (op Arabiſch *Engîl* genoemt,) gezeit van Jeſus Kriſtus te zijn. Maer het zou uit den hemel neergezonden zijn, en dat op den dertienden nacht der maent *Ramadan*, gelijk d'Alkoran op den vier en twintighſten nacht der zelver maent neergezonden wiert. Ziet pag. 247.

Mahomed heeft dit Evangelie voor goet gekeurt. Hy heeft, zeggen de Mahometanen, de Wet en het Evangelie beveſtight. Hy heeft ook belaſt, in de waerheit der Profeten en Apoſtelen, als ook in alle boeken, die hem toegezonden zijn, te geloven. Dit is hierom geſchiet, zeggen zy, dewijl in het Evangelie de rechte wegh, licht en onderwijs voor de godvruchtigen is. (Comm.)

Die zelve lofreden wort ook de wet toegevoeght, gelijk d'Alkoran op verſcheide plaetſen getuight: weshalve zy ook belijden te geloven, al wat in het Evangelie en wet geſchreven is.

Dit blijkt klaerlijk uit de volgende woorden des Alkorans. Zy zeggen, wy geloven in God, en in het geen, dat tot ons, en tot Abraham, Iſmael, Iſaak en Jakob, en tot de ſtammen gezonden is: en in het geen, dat Moſes en Jeſus overgelevert is: en in het geen, dat den profeten door hunnen Heer gegeven is. In geene van die dingen ſtellen wy onderſcheit, op dat wy des te minder daer aen zouden geloven.

Te gelijk met Mahomet belijden zijne navolgers het zelfſte; maer zeggen evenwel rond uit, dat, in de wet eenige dingen verandert zijn. Van de Wet ſpreken zy aldus: *De Joden zelfs, die tot Kaab, zoon van Aſchraf traden, hebben de Wet verandert, en een boek geſchreven, in het welk zy het merkteken van den Apoſtel Gods, (Mahomet,) verandert hebben.* (Comm.)

Zy willen ook, dat het Evangelie in zommige ſtukken verandert en bedorven is: het welk zy in deze woorden ſchijnen te kennen te geven. Ziet pag. 238.

Een Profeet is gezonden: van wien in de Wet en in het Evangelie geſchreven is. Maer die is Mahomet. Dies heeft, zeggen zy, de naem van *Mahomet* t'eener tijde in het Evangelie geſtaen; alhoewel die zich nu daer niet in vertoont. (Comm.)

Behalven de Wet en Evangelie, zouden ook de Pſalmen den naem van Mahomet, volgens ſchrijven der Mahometanen, vertonen. Het welk, zeggen zy; zeker Monnik aen *Abdalla* t'eener tijde beleden had. Want deez *Abdalla* zou een Monnik gevraeght hebben: *O Monnik, kent ghy den Apoſtel Mahomet? Waerom zoud ik hem niet kennen?* zeide de Monnik. *In het Evangelie, Wet en Pſalmen is ſijn naem geſchreven.* Dies beſluiten zy hierom aldus: *Die in Moſes en Jeſus geloofthebben, hebben ook in Mahomet gelooft.* Ja Kriſtus zelf zou voorzeidt hebben, dat Mahomet na hem komen zou: want aldus vindmen by hen geſchreven: *Wanneer d'Apoſtelen van Jeſus hem gevraegt hadden: O geeſt Gods, zal ook na ons een geloovigh volk zijn? zoo antwoorde hy ja, het volk van Mahomet.* (Comm.)

Wat einde de Zalighmaker Kriſtus op deze aerde, naer het gevoelen der Mahometanen, gehad hebbe, ſtaet ons nu t'ontdekken: waer over zy een zeer buitenſporigh en wanſtaltigh gevoelen hebben. Want zy logenen, dat Kriſtus warelijk geſtorven zy; maer ſtellen, dat hy, zonder tuſſchenkoming van doot, in den hemel opgenomen zy. Dit gevoelen wort in den Alkoran meer als al te klaer en duidelijk voorgeſtelt, met de navolgende woorden. *Zy* (de Joden) *zeggen: Wy hebben Kriſtus Jeſus, zoon van Maria, Gods Apoſtel, gedoot: daer zy nochtans dien niet gedoot, noch gekruiſt hebben: doch zy ſcheenen hem te dooden. Maer* (Wat einde de Zalighmaker op deze aerde genomen heeft.)

die

die dit gevoelen, twijffelen zelfs daer over, noch weten niet zekers, en volgen alleenlijk hun gevoelen. Maer in der daet hebben zy hem niet gedoot: maer hy, die machtigh en wijs is, heeft hem tot sich opgenomen.

D'Uitlegger geeft over deze woorden de volgende verklaring. Te weten: dat de Joden met dat voornemen vergadert waren, om Kristus te dooden: maer God had hem te kennen gegeven, dat hy hem in den hemel zou opnemen. Waerom Jesus (zeggen zy) tot zijne gezellen gezeid had: Wie, onder u lieden, wil met mijn beeltenis aengetrokken, gedoot en gekruist worden, en aldus in het paradijs treden? Toen zeide zeker man onder hen: Ik. Aenstonts leide God dien zijn beeltenis op. Deez is gedoot en gekruist. Dies hebben zy dien gedoot, meinende, dat hy Jesus ware. Daerna wierden zy oneens. Zommigen zeiden, dat die Kristus God zy, die geenzins kan gedoot worden. Anderen, dat hy gedoot en gekruist was. Andere riepen: Indien deez Jesus was, waer is dan onze gezel? maer indien hy onze gezel was, waer is dan Jesus? Maer andere zeiden: Hy is in den hemel opgenomen.

De Mahometanen gevoelen ook, dat Kristus t'eener tijde op deze aerde weêrom sal komen. Want aldus schrijft zeker uitlegger des Alkorans. *Men zeidt, dat die Iesus in de laeste tijden uit den hemel zal neêrdalen. Dan zal geen volk zijn, of het zal in hem geloven: zoo dat in het toekomende een eenige godsdienst zal zijn: te weten, het Mahometsdom. God zal te dien tijde den valschen Messias te niet doen. Dan sal het veiligh worden; ja soodanig, dat de leeuwen met de kemels, de luiperden met d'ossen, de wolven met de schapen eeten, en de kinderen met de slangen spelen zullen. Hy sal veertigh jaren op d'aerde verblijven: daer na zal hy sterven, en de Mahometanen sullen voor hem bidden.*

Ook willen zy, dat niet eer de jongste dagh verschijnen zal, voor de neêrdaling van Iesus uit den hemel. Daeren boven stellen zy, dat neffens andere tekenen, voor dien vervaerelijken dagh, de valsche Messias, Gog en Magog, en d'opgang der zonne in 't Weste verschijnen zullen.

Gevoelen der Mahometanen van den *H. Geest.*

Hotting. Histor. Oriental. De Mahometanen verwerpen en loogenen den Heiligen Geest, de derde perzoon der Goddelijkheit, en traghten dien uit den Throon der Majesteit, zoo veel in hun is, te stooten.

Eerstelijk loogenen zy, dat den H. Geest de ware God zy; dewijl hy in tijt later, als den Zalighmaker was.

Aldus schrijft *Ahmed Ibn Edris*: De Kristenen zeggen in het geloofsbelijdenis of begrip: † *Hy is ingevleischt uit den Heiligen Geest.* Maer dat strijt tegen den text van het Evangelie: dewijl *Matt. cap.* 3. staet: Dat, wanneer Iohannes de Dooper den Messias (op wien vrede zy) gedoopt had, de H. Geest, in de gedaente van eene duive, op hem quam: dat eerst geschiede, na Messias, op wien vrede zy, den ouderdom van dertigh jaren bekomen had. Dies heeft hy van den Heiligen Geest niet kunnen ingevleischt worden; dewijl deze toestel of voorval eindelijk zijne invleisching of vleeschwording volghde.

† Symbol.

Ten tweeden: zoo wort wel in den Alkoran *Rouhon Alkadis*, dat is, *Heilige Geest*, gedaght; maer met dien naem verstaen zy den Engel Gabriel, of, *Rouhon Isa*, dat is, *den geest van Jesus:* die hem uitstekentheits of voortreffelijkheits halve toegevoeght wort: dewijl hy van d'aenraeking des Satans vry was: waer door, huns gevoelens, alle andere Adams nakomelingen, die op de werelt zouden komen, geplaegt en gequelt waren. Ziet pag

Met deze laeste wijze van spreken schijnen zy d'erfzonde, of het *Ingil*, dat is, *Evangelie*, uit te drukken en te kennen te geven.

Mahomet, naer men zeidt, zou eene duif aen zijne oor hebben leeren eeten, die hy zeide, dat de Heilige Geest was, en hem in Goddelijke bevelen en geboden onderrichte: waer van men

evenwel niet het minste in de Schriften der Arabieren gedaght vind: gelijk het ook uitdrukkelijk tegen de gronden der Mahometaensche leere strijt: indien men door den Heiligen Geest de derde perzoon der Heilige Drievuldigheit, dewelke zy geheellijk verwerpen en logenen, verstaen wil.

De negen en negentigh Lof-namen Gods.

DE Mahometanen hebben zekere negen en negentigh namen, waer meê zy Gods natuur, werken en daden eeniger wijze uitdrukken, en hierom op Arabisch *Isma Hosnai*, dat is, Heilige namen, noemen, en tot lof van Gods majesteit en heerlijkheit uitten.

Tot het ophalen van deze naemen nemen zy hunne toevlucht in tijt van noot: zy eeren en roepen die aen; ja zy beelden zich vast in, dat in deze namen door zich zelfs eene groote kracht steke, om toverye en alle onheilen af te wenden en weeren: waer van zy ook verscheide zekere Amuleten maken: waer op zy Gods namen schrijven, en die aen den hals zoo van menschen als beesten hangen, inzonderheit in het reizen.

Dit Mahometaensch Amuleet wort in d'Arabische tale *Audaton*, en ook *Maadon* genoemt, het welk eigentlijk *afweerend* of *afwendend* gezeit is. Het wort by de Mahometanen toegestaen en geprezen. Daer en tegen was een ander Amuletum, of quaet afweerend geneesmiddel by d'oude Arabieren in gebruik, dat *Tamimaton* genoemt wiert, maer door Mahomet verworpen is. Dit bestont uit wit en zwart, en wiert aen eene bant gebonden, die dan aen den hals of hant van kinderen, of ook bywijlen aen den hals van kemels, tegen toverye en een quaet oogh van nijdige menschen gebonden wiert; naerdien zy zeiden, dat van die schade en onheil konden aengebraght worden. Dit *Tamimaton* komt eenighsins met het Hebreeusch woort *Thummim* overeen, *Exod.* 28. 30. Deze negen en negentigh Gods lof-namen luiden, uit het Arabisch vertaelt, aldus.

1. God. 2. Heer. 3. Barmhertige erbarmer. 4. Almachtige. 5. Alles bezittende. 6. Alles omringende behoeder. 7. Machtige. 8. Wetende. 9. Wijze. 10. Vergelder. 11. Deurzienige verstaender. 12. Oneindelijk van groote. 13. Stichter van eene nieuwe en wonderlijke werk. 14. Hoorende. 15. Zelf vergnoegzaem. 16. Goedertierene. 17. Aengename. 18. Eerbiedige goetheit. 19. Eenige. 20. Vergevende. 21. Zachtmoedige. 22. Gezwint voortdrijvende. 23. Eenvoudige. 24. Levendige. 25. Bestaende. 26. Hoge. 27. Grote. 28. Rijke. 29. Beschermer. 30. Begeerlijke. 31. Gever. 32. Blijvende. 33. Haestige. 34. Uitvorscher. 35. Rekenaer. 36. Tegenwoordige getuige. 37. Veel schenkende. 38. Hulpe brengende. 39. Bestierder en verdediger. 40. Schepper. 41. Overwinnaer. 42. Machtige. 43. Genadige weldadiger. 44. Wetende, bewuste. 45. Levendighmakende. 46. Doodende. 47. Beste Heer. 48. Beste Hulper. 49. Bewaerder. 50. Naeste. 51. Antwoordende. 52. Machtige. 53. Prijzelijke. 54. Beminde. 55. Werker. 56. Groote. 57. Verhooghde. 58. Zeer bermhertige en genadige. 59. Weldadige. 60. Schepper. 61. Erfgenaem. 62. Wiens hulp aengeroepen wort. 63. 64. Eerwaerdige. 65. Waerheit. 66. Onderzoekende. 67. Licht. 68. Bestierende. 69. Openaer. 70. Waerachtige. 71. Vergevende. 72. Uitnemende. 73. Machtige. 74. Langmoedige. 75. Onderhouder. 76. Deuchtzame. 77. Vaste bestandige. 78. Loutere. 79. In maght uitmuntende. 80. Eeuwige. 81. Gloririjke. 82. Eerste 83. Laeste. 84. Eeuwige. 85. Inwendige. 86. Heilige. 87. Vrede. 88. Gelovige. 89. Heiligh makende. 90. Uitstekende. 91. Machtige. 92. Heerlijke. 93. Schepper. 94. Stichter. 95. Vormeerder. 96. Verderver. 97. Hersteller. 98. Eeuwighblijvende. 99. Die niet teelt noch geteelt wort, noch dien geen gelijk is.

Alle deze woorden hebben ieder op Arabisch een groter kracht en nadruk, als op nederduitsch kunnen uitgedrukt worden. Want alhoewel de Mahometanen vele woorden van een zelven zin en betekenis t'zamen geraept hebben,

om

om het getal dezer negen en negentigh lof-namen Gods vol te maken, zoo hebben evenwel alle die namen, die in d'eerste aenzien een zelven zin en betekenis schijnen te hebben, wanneer men die te recht verstaet en inziet, een verscheiden zin en betekenis.

Tijt-stijl, of tijt-wortel, of jaer-rekening der Arabieren.

Gelijk d'Arabieren, voor het Mahometsdom, niet een en het zelfste gevoelen in het stuk van Godsdienst hadden, alzoo gebruikten zy niet een en den zelven † tijtstijl of jaerrekening, of tijt-wortel: want de genen, die de Joodsche Wet of Godsdienst beleden, gebruikten den Joodschen tijt-stijl: die de Samaritaensche, den Samaritaenschen tijt-stijl: die de Kristen leere, den Kristen stijl, sedert de geboorte van Kristus, of den tijt stijl, die by de tzeventigh overzetters gestelt wort. Die eindelijk genen van deze Godsdiensten toegedaen waren, stelden zoo vele tijtstijlen, als'er koningen over hen regeerden: want ieder vorst en koning stelde een byzonderen tijt-stijl in, met de welke de openbare † bescheiden, geschriften en brieven getekent wierden: waer uit gene kleine verwerring en verbijstering van tijden in die te tekenen ontstont. Want het gebeurde, en kon dikwils gebeuren, dat op een en het zelfste jaer twee of drie koningen regeerden. Waer over zoo vele tijtstijlen mosten ingesteld worden: en aldus wiert, ten inzichte van die drie tijt-stijlen, een eenigh jaer voor drie volle jaren gerekent.

† Æra of Epocha. Abrah. Eccl. Hist. Arab.

† Acta.

Ziet pag. 112. Deze wijze en maniere van jaerrekenen heeft geduurt tot aen de regeering van *Zarha*, gebynaemt *Dunuas*, anders *Ibn Sahab*, koning van Jemen, of gelukkigh Arabie: onder den welken den tijtstijl of jaer-rekening van den Olifant een aenvang nam, en by d'Arabieren in het gebruik begon te komen.

D'oorsprong van dezen tijt-stijl was deze. Koning *Zarha*, die eerst een Kristen was, en daerna zich tot het Jodendom begeven had, plaeghde de Kristenen met onverdraegelijke lasten, en beval de genen, die het Jodendom niet wilden aennemen, in gloeiende ovens te smijten. De koning van Ethiopie of Abyssinie, met name *Aschama Alnajaschi*, of *Nagasi*, die een Kristen was, zond zijnen veltheer *Artaba*, met een heir van zeventigh duizent krijghsknechten tegen den koning *Zarha* te velde, om zich over het ongelijk, dat den Kristen godsdienst aengedaen was, te wreken: gelijk die ook den koning *Zarha* mannelijk versloegh, en hem het gansch koningrijk van Jemen afhandigh maekte. Nu was in het krijghsheir van Abyssinie een olifant van een ongemeene groote, zoodanigh noit by d'Arabieren te vooren gezien was: waer over deze nieuwigheit plaetse en naem aen dezen tijt-stijl gaf. Dewijl dit nu gebeurde in het zelfste jaer, in het welk de profeet *Mahomet* geboren is, te weten, op den achsten dagh, volgens eenigen, van dat jaer, zoo wort ook zijn geboorte-jaer met den tijt-stijl van den olifant betekent, en op Arabisch *Amr Alfil*, dat is, jaer des olifants, genoemt.

Zoo andere willen, wiert deez tijtstijl van den olifant alzoo genaemt, uit oorzake d'Abyssinische onder-koning of stadhouder *Abraha* met olifanten na Mekka getrokken was, om de stad te veroveren, en de beevaerten van Mekka af te brengen, en na zijne stad *Saana* te verleggen: of ter zake van den wonderlijken voorval, die den olifant van *Abraha* gebeurde, naerdien deez olifant niet wilde voortgaen, wanneer hy dicht by Mekka quam, maer op zijne knien viel.

Gool in Alferg. Pocok Spec. Histor. Arab. Ziet Pag. 13

D'Arabieren hadden ook een gebruik, de jaren van d'aenvangen der oorlogen en vermaerde gevechten, of van den eenen of anderen uitstekenden daet te rekenen. Aldus was kort voor den tijt-stijl van *Hegira*, en twintigh jaren na den tijt-stijl des olifants, een tijt-stijl in gebruik, *Al Fasjâr* geheten, dat zoo veel gezeit is, als *onrechtveerdige of godloze oorlog*: naerdien in den oorlogh, die tusschen de

Koreisjiten of Kineneers, en de Kaisiten, ontstaen was, velt slagen tusschen hen, in die maenden, gelevert wierden, in de welke het by d'Arabieren verboden was t'oorlogen of bloet te storten: dienvolgens wierden hier door de heilige maenden goddeloos geschonden. In deze gevechten had zich ook Mahomet zelf bevonden.

Ja sedert het rijk van Jemen of gelukkigh Arabie van d'Arabieren tot d'Abyssiniers, en van d'Abyssiniers tot de Persianen overgebracht was, tot aen het Kalifschap of keizerrijk van *Omar*, die de tweede Arabische Kalif of Keizer was, wierden by d'Arabieren d'openbare geschriften, brieven en † bescheiden met het aenmerken der maent alleenlijk getekent, zonder gewagh van eenigen tijt-stijl of jaer te maken.

† Acta.

Ook hadden d'Arabieren geen woort, met het welk zy den tijt-stijl betekenden. Wanneer dan het gewest door Mahomet en zijnen navolger *Omar* verovert, en het lantschap tot een koningrijk opgerecht was, zoo vond Kalif *Omar*, na het gewicht en belang der zaken wel overwogen te hebben, raetzaem, een zekere wijze en een vasten voet en gezetten zetel en tijtstijl van jaer-rekenen, te beramen, en in te voeren, tot voorkoming en vermijding van de dagelixe verwerringen, ongelegentheden en ongerijven: gelijk juist by voorval toen ontstont: want een hantschrift wiert *Omar* door eenen schulteischer vertoont: by de welke de schuldenaer beloofde zekere zom van penningen in de maent *Rabàn* te betalen, zonder aentekening van eenigh jaer. Hier uit ontstont een groot krakeel en twist voor *Omar*: naerdien de schulteischer zeide, dat die maent van het loopende jaer was. Daer en tegen bekrachtighde de schuldenaer, dat die maent van het toekomende jaer te verstaen was. *Omar*, door deze zwarigheit bewogen, deed een vergadering aenstellen, en droegh in dezelve voor, hoe hoogh noodigh en dienstigh was, over zulk een groote zake te raetslaen. In't kort, zy oordeelden alle, dat de Persianen in dit stuk moften om raet gevraeght, en van hen de tijt-stijl en jaerrekening ontleent en verbetert worden. Dies ontboot *Omar* zekeren geleerden *Harmazan*, een Persiaen, dien hy naerstelijk de wijze en maniere van het jaerrekenen van hun volk afvroegh: met de welke zy de gemeene bescheiden en schriften tekenden. Deez zeide, dat by hen een zekere wijze van jaer-rekenen gebruikelijk was, dewelke zy *Mah-Ruz*, dat is, rekening der maenden, noemden. Welk woort d'Arabieren, om den tijt-stijl te betekenen, ontleenden; maer smeden het na d'Arabische spelling, en schreven *Mouarrah*, van waer namaels het woort *Tarîgh* gemaekt is, dat is, tijtrekening, of byschrijving des tijts, of tijtstijl, als *Tarîgh Alarab*, dat is, tijt-stijl der Arabieren: van daer is ook herkomstigh het Arabisch woort *Varraga*, dat is, eene tijtrekening maken, tijt byschrijven: brieven of geschrift met een tijtstijl merken.

Na dit vast gestelt was, stelde keizer *Omar*, tot aenvang van den tijt-stijl der Arabieren, den tijt, op den welken de profeet Mahomet uit Mekka na Medina, ter zake van het invoeren van zijne nieuwe leere, gevlucht was. Doch *Omar* voerde dezen tijt-stijl niet aenstonts, na de vlucht van Mahomet uit Mekka, in; maer eindelijk eerst na verloop van achtien jaren, of op het achtienste jaer van den zelven tijt-stijl, in de laeste maent *Gjumada*. Deze tijtstijl begint op't jaer, na den Kristen stijl, 622. op den 16. July. Welk jaer ook by d'Arabieren het begin der Mahometaensche heerschappye gestelt wort.

Histor. Saracen. Ibn Amid.

Deze vlucht of uittocht van Mahomet, ter zake van 't geloof, hebben d'Arabieren met een zeer schonen tijtel opgepronkt, en op Arabisch *Higra*, en anders *Hegira*, of *Hizjra*, genoemt. Te weten, het woort *Hegira* bediet in 't algemein *verhuizing*, of *scheiding*, van magen, vrienden en uit het vaderlant, of uit het een in het ander lant: maer in't byzonder, vlucht, uittoght en vervolging, ter zake van godsdienst of geloof: hoewel ook eigentlijk de vlucht van Mahomet uit Mekka na Medina. Aldus worden in den Alkoran en in de schriften der Arabieren *Almo-Hagirims* de genen genoemt, die om den Mahometaenschen Godsdienst van de hunnen verdreven, of uit eigen vrye wille geweken zijn. En misschien hebben d'Arabieren van Petreesch Arabie en andere Ismaëliten dien naem *Hegira* van Hager, de naem van hunn eerste moeder,

moeder, Abrahams dienstmaeght en byzit, ontleent en genomen: dewijl die alzoo schijnt genoemt te zijn, uit oorzaek zy, zijnde uit Abrahams huis gestoten, na de woestijne gevlucht en geweken was: gelijk Mahomet uit Mekka na Medina.

Het woort *Hegira* bediet ook eigentlijk die vlucht of uittocht, dien eenige Mahometanen (met toelating van Mahomet voor zijne vlucht uit Mekka) na Abyssinie deden, om door *Nagasi*, koning van Abyssinie, tegen de Koreizjiten beschermt te worden. *Ebnol Athir*, en *Alfirauzab*, geven aen deze laeste Hegira den bynaem van *Alhabassi*, en aen d'eerste Hegira den bynaem van *Almedina*: Te weten, ieder Hegira wort alzoo, tot onderscheit na de plaetse, derwaerts de vluchting geschiede, gebynaemt: want *Alhabassi* is Abyssinie, en *Almedina*, de stad Medina.

a Geol in Alferg. † Abrah. Ecch. De vlucht van Mahomet uit Mekka geschiede op den a eersten of † op den achten dagh van d'eerste maent *Rabia*. Maer de tijtstijl van *Higra*, dien de Mahometanen gebruiken, wort van het begin desselven jaers genomen: te weten, van de nieuwe maneschijn, of van den eersten dagh der maent *Muharram*, van welke maent d'Arabieren hun jaer beginnen. Dit hebben zy hierom gedaen, ten einde deze tijt-stijl in het begin desselven jaers, en op den eersten dagh van d'eerste maent een vasten en gezetten zetel en voet zou hebben. Want byna in alle eeuwen en by alle volken is de maniere geweest, de rekening van een nieuwen tijt-stijl van het eenmael vast gestelt begin van dat jaer te beginnen, in het welk de gelegentheit en voorval van den tijtstijl te vernieuwen ontstaen is.

Lib. 2. Emendat. temp. Hier uit blijkt klarelijk, hoe *Jozef Scaliger* t'onrecht het begin des jaers der Arabieren, d'eerste maent *Rabia* stelt, tegen het gevoelen en stelling van alle Arabieren.

Aldus wijkt de Hegira van Mahomet acht en zestigh dagen van het begin van den eigentlijken tijt en plaetse te ruch: of de Hegira of tijtstijl der Arabieren is acht en zestigh dagen vroeger gestelt, als de vlucht van Mahomet uit Mekka geschiede. Dies men van de tien jaren en twee maenden, die Mahomet gezeit wort na de Hegira geleeft te hebben, acht en zestigh dagen moet af nemen. Zulx Mahomets leven, na Hegira, indien men het recht uitrekent, negen jaren, elf maenden en twee en twintigh dagen beloopt: het welk d'Arabische Schrijvers neerstelijk aentekenen.

D'Arabieren, en alle Mahometanen, gebruiken en onderhouden heden, zoo in burgerlijke als kerkelijke zaken, oprechte maen-jaren: want zy meten hunne maenden by den loop en gelei der mane; dewijl deze planeet, zoo *Mashud* en andere Arabische Schrijvers hebben aengemerkt, door haere nieuwe, volle en tusschen-maneschijn, de verscheidenheit en verandering der tijden, den slechten, onervaren en aengeletterden luiden zoo net toont en aenwijst, dat die een Almanak kan verstrekken. De Mahometanen gebruiken maen-jaren.

Dies wort het jaer der Arabieren door twalef maen-maenden vervult; bestaende meerendeels uit drie hondert vier en vijftigh, en zomtijts uit driehondert vijf en vijftig dagen, en lopende ongebonden, los en vry, zonder eenige schrikkeling of tusschenstelling van tijt, of aen dier gebonden te zijn. Waer door geschiet, dat by hen geen winter- noch zomer maenden zijn: maer dezelve maent, die den winter bezeten heeft, zal, na verloop van ontrent zestien jaren en eenen halven, in de zomer komen, die van den zelven zomer, na verloop van zestien andere jaeren en een half, weer te rugh tot den winter zal keeren. Waer door geschiet, dat jeder maent het gansch zonne-jaer in den tijt van drie en dertigh jaren doorwandelt en doorkruist: klimmende van onderen na boven opwaerts.

D'oude Arabieren betekenden of bedieden ieder der twalef maenden met een tweevoudigen of dobbelden naem. D'eerste namen waren ingestelt en gegeven, om de maenden zelve alleenlijk te bedieden, gelijk de namen der maenden van de Syriers, Hebreen, Egyptenaers, en andere volken zijn: dewelke geen oorsprong-rede * der naemen hebben. Abrah. Ecch. Histor. Arab. p. 204. * Etymolog.

D'andere naemen waren aen de maenden gegeven, om eenen daet, werking, of iet diergelijk, uit te drukken en te bedieden: op een zelve wijze,

als by de Romeinen de maent April van het openen of ontluiken des tijts wiert genoemt: want *aperire* betekent in 't Latijn openen. Gelijk ook by de Nederduitschen sprokkel, gras, bloei, en hoimaent, van het uitsprokkelen der gewassen, gras-groeien, bloeien en hooien genoemt wort. Alhoewel die zaken in deze maenden niet altijt met de beteken issen over een komen: of op haere maenden niet passen: want koude, warmte, en diergelijke, zijn vast en bestendigh: dewijl zy aen den loop der zonne hangen: maer de maen-maenden zijn wankelbaer en onbestendigh: naerdien zy door de bewegenis der mane bestiert worden.

Derhalven is d'oirsprong-rede dier namen van d'eerste instelling der zelve, en van d'eerste inzetting des jaers te nemen: in welk jaer nieuwe namen aen de maenden na d'overeenkoming der dingen met den tijt gegeven zijn: want wanneer d'oude Arabieren de benamingen der maenden in nieuwe veranderden, hebben zy de namen na den aert en eigenschap der tijden, in de welke zy gevielen, gegeven, zoo *Aljauhar*, *Ebnol Athir* en andere Arabische Schrijvers getuigen.

De namen der twalef maenden, dier oorsprong-reden men onbewust is, zijn deze, en vervolgen elkandre aldus:

* Abrah. Ecch. Histor. Arab.

† Gool in Alfr.

1	* *Naabu.*	of	† *Mutemer.*
2	*Fozil.*		*Nagir.*
3	*Talini.*		*Chavan.*
4	*Nager.*		*Savan.*
5	*Asmah.*		*Rituma.*
6	*Amnah*		*Ida.*
7	*Aslach.*		*Asam.*
8	*Lasah.*		*Adil.*
9	*Zahero.*		*Natil.*
10	*Barat.*		*Vail.*
11	*Nahis.*		*Varna.*
12	*Morais.*		*Burek*, of *Buret.*

D'andere namen der twalef maenden, dier oorsprong-reden men bewust, zijn vervolgens deze:

* Abrah. Ecch.

† Gool in Alfr.

* *Moharramo.*		of	† *Muharram.*
Sapharo.			*Safer.*
Rahibo Alavalo,	dat is,	d'eerste.	*Rabia*, d'eerste.
Rahibo Althani,		de tweede.	*Rabia*, de tweede.
Giamadi Alavalo,		d'eerste.	*Giumada*, d'eerste.
Giamadi Althani,		de tweede.	*Giumada*, de tweede.
Ragiab.			*Regeb.*
Sciahban.			*Rabân*
Ramdhan.			*Ramedân.*
Siaual.			*Xavâl.*
Duaal-Kaadati.			*Dulcâda.*
Dual-Hagiati.			*Dulhagiâ.*

Te weten: d'eerste maent, *Nabu* geheten, wiert ook *Muharram* genoemt; dewijl in die maent den Arabieren verboden was ten oorlogh te trekken, of velt-toghten te doen: want *Harama* bediet op Arabisch *verbieden.* En zoo voorts hadden alle d'andere namen der maenden eene byzondere en oorsprongkelijke bediedenis.

E I N D E.

BLAT-

Ain el Mousa, of Moses bron. 78
Aden, anders Arabie, eene stad. 28
Ahsa, eene stad. 43
Ajas, eene stad. 33
Aigrud of Adgeroud, een kasteel. 84
Akar, een vlek. 31
Akuma, een kasteel. 31
Almacharana, een stad. 33
Almachgrame, een bergh of kaep. 40
Alilat, Arabische goddin. 54
Alileers, volken, die van ouds aen het Roo Meir woonden.
Alumeoten, aeloude volken van Arabie. 54
Amk, een dal. 29
Ana, eene stad. 97
Arabie, wort op Arabisch Arab, en Balad Alkarad, en op Hebreeusch Ereb of Hereb genoemt.
Arabie is Chus, 1. Desselfs groote, 2. Grenspalen, verdeiling, 3. Begrijpt ook Troglodytis, 2. Hoe by d'oude Arabieren verdeilt wiert, 5. Hoe in oude tijden was. 7
Arabie, anders Aden, eene stad. 28
Arák, een boom. 63
Aris, put in Medina. 24
Arud, een vliet. 42
Asaborum, heden Moçandan, eene kaep. 40
Asarinda, een vesting. 31
Asfat, of Michlat, een kasteel. 43
Aufar, of Ofir, een lantschap. 55
Aumed, een haven. 76
Asiongabar, of Esiongeber, eene haven en zeestad aen het Roo Meir. 77
Auzara, anders Uzal. 26

B.

Baba Selam, eene klip. 40
Bahrein, een lantschap. 43
Baisath Jektan, eene stad, 29. een vlek. 50
Bait Gomda, tempel te Saana. 26
Balât Takif, een lantschap. 29
Balberich, heden Badrahene, eene stad. 33
Balzemboom. 58
Barari Alsjam, of Woest Arabie. 96
Bazjam, een heester. 63
Bekka of Mekka, eene stad. 9
Beka, een vlek by Medina. 26
Beevaert na den tempel van Mekka. 20
Bostra of Basra, eene stad. 95

C.

Cabo Falso. 34
Chatramitis, een lantschap. 32
Chakals, een dier. 96
Chaulan, een lantschap. 31
Chihiri, een stad. 33
Choud, een kasteel.
Chorondel of Korondel, eene plaetse aen het Roo Meir. 81
Chursakan, anders Korokan, eene stad. 40
Chus is Arabie. 1

D.

Dafar of Divar, namaels Sanaa genoemt, eene stad. 26
Dammer, eene stad. 71
Danta, eene stad. 33
Dascilik Arabstan, of Petreesch Arabia. 73
Dhamar, eene stad. 40
Dikla of Minea, een dadelrijke lantstreke van gelukkigh Arabie. 52
Doba, eene stad. 40
Dofar, eene stad des lantschaps Xihra. 29
Dosarenen, aeloude Arabische volken. 52
Dusaris, een Arabische God. 54
Dusohain, hooftstad van Chaulan. 32

E.

Egra of Algiar, eene haven van Medina. 25
Elath of Ailan, een stad aen het Roo Meir. 71
Elena, anders Tour of Tor, eene stad. 79
Elim, eene plaetse aen het Roo Meir. 80
Elthur, eene stad. 99
Enceada di Limari, een zeeboesem. 40

F.

Faid, eene stad. 105
Falg, een vliet. 40
Faran, eene Woestijne. 82
Fokal van Aden. 28

G.

Gebaniten, oude inwoonders der stad Thamna of Thomna. 27
Gjaura of Jemama, eene stad. 41
Gjudda, anders Ziden, een haven van Mekka. 22
Gurex, een stedeken van Jemen.

H.

Hadra Mutta of Hadhramouth, een lantschap en stad. 32, 43
Hagiar of Hagar, by ouds Petra, hooftstad van Petreesch Arabie. 73
Haita, een dorp. 100
Haljo, eene stad. 47
Hamal el Faraon, of Bad van Farao. 81
Haura, of Leucekome, eene stad. 76
Heir, een burght. 99
Hodeida, eene stad. 33
Homeriten of Hamjariten, Jektans nakomelingen, en aeloude volken van Arabie. 56
Horeb, een bergh. 84 of 87

J.

JAmbo, haven van Medina. 25
Jatrib, heden Medinatholnabi of Medina, eene ſtad. 23
Jektans kinderen, waer die gewoont hebben. 50
Jemama, een lantſchap, en deſſelfs hoofſtad. 41
Jemen, een lantſchap van Arabie. 74
Jerrime, eene ſtad. 31

K.

KAaba, of tempel van Mekka. 10
Kalarat, eene ſtad. 35
Kalhat, eene ſtad. 34
Kalzem of Sues, eene plaets aen het Roode Meir. 74
Kalyatte, by ouds Metakum geheten, eene ſtad. 34
Karavanen trekken na Mekka ter beevaert. 15
Karbiers of Kerbaniers, aeloude Arabiſche volken. 71
Karn-Almanazel, of Karnol-Manaſahi, eene ſtad. 44
Kaſſaniten, oude Arabiſche volken. 55
Katif of Katifa, eene ſtad. 43
Kelbuch, een dorp. 39
Kerbelai of Kerbela, een vlek. 105
Klimax, een bergh. 51
Klysma, ziet Kalzem.
Korodamum, een kaep. 34
Koua. ibid.
Kubit, eene ſtad. 33
Kuria Muria, eilanden. 34, 35
Kuſa of Meſched Ali, een vlek. 104

L.

LAakia, een vliet. 24
Lagi of Laaſa, eene ſtad. 33
Leucekome ziet Haura.
Lima, eene ſtad. 40
Los Paleiros, bergen. 35

M.

MAcchadar, eene ſtad. 31
Maceta, eene kaep. 55
Mached Raba, eene veſting. 99
Maciera of Mazira, eene borg. 35
Madian, eene ſtad. 78
Mahir, een lantſchap. 43
Mahomets geboorte.
Opvoeding.
Trouwen.
Graf. 24, 25
Maha, eene ſtad. 33
Mali, eene lantſtreke van gelukkigh Arabie. 52
Mara, Bittere wateren. 78, 80
Marg of Mag, eene ſtad. 40
Mariaba of Saba, hoofſtad der Sabeen. 48
Mariaba, eene andere ſtad. 49
Marma, eene ſtad. ibid.
Maskalat, eene ſtad. 41
Maskate of Maſchat, eene ſtad. 35
Maſſa Meriba, eene plaetſe aen het Roo Meir. 82
Muterqua of Metakum, heden Kalhat, eene ſtad. 34
Mekka, anders Bekka, eene ſtad. 9
Merwah, een bergh by Mekka. 22
Meſa of Muza, voor Mecha gehouden. 50
Metakum. ziet Kalyatte.
Medinatholnabi of Medina, by ouds Jatrib. 23
Michlat of Asſat, een kaſteel. 43
Minea of Dikla, dadelrijke lantſtreke van gelukkigh Arabie. 52
Mochura van Ptolomeus, voor Mekka gehouden. 9
Moſcha, een haven der Adramiten. 33
Moſes ſpringbronnen. 80
Moçandan, een kaep. 35, 40
Mouſſa, een vlek. 31
Mugilana, een boom. 63
Murana, eene ſtad. 49

N.

NAiyos, een dorp. 31
Negesda, een lantſchap. 44
Nyſa of Nyſſa, een bergh. 78

O.

OCilis of Ocila, eene zeehaven. 27
Ofir of Auſar, een lantſchap. 55
Osfluche, een ſtedeken. 31
Ofor, eene ſtad. 40
Oman, by ouds Omanum, een lantſchap en ſtad. 39

P.

PEtra, heden Hagar, hoofſtad van Petreeſch Arabie. 73
Petreeſch of ſteenigh Arabie. 73
Pecher, eene ſtad. 33
Pharan of Faran, eene ſtad. 78
Woeſtijne. 82

Q.

QUelhat, eene ſtad. 40

R.

RAchba, eene veſting. 99
Radhua, een bergh. 76
Raphidim, plaetſe aen het Roo Meir. 82
Roçalgate of Rizalgate, eene kaep. 34, 40

S.

SAba, anders Mariaba, hoofſtad der Sabeen. 48
Saba, eene ſtad van 't Woeſt Arabie. 49

Sabo.

Sabotha, of Sabbata, of Saubath, of Seba, hooftstad van Hadramuth. 33
Sagar of Segar, of Sachar, een lantschap. 33, 34
Salapeniers, aeloude volken van Arabie. 54
Sanaa, hooftstad van Jemen. 26
Saphar, anders Dafar, eene stad. 51
Sawarakiam, een vlek. 26
Sarny Mota, een vlek. 31
Sochalites, heden Golfo di Sachalat. 34
Sciorm, een bergh. 40
Seba, of Sabota en Saubath, eene stad. 33
Serasia, een dorp. 31
Sibo, een dorp. 39
Sikquia, eene stad. 44
Sin of Thin, eene woestijne. 82
Sinai, een bergh. 84
een woestijne. 95
Siria of Seria, oude gebouwen van Arabie. 100
Soal, eene stad. 40
Sohar, of Soar, een kasteel. 39
Soroaman, eene stad. 40
Sukana, een vlek. 100
Syagros, een kasteel. 34

T.

Tabuk, aene stad. 79
Taiba, eene stad. 99
Tamna of Thamna, hooftstad der Gebaniten. 27
Tebala, een stedeken des lantschaps Tihama. 32
Tehama of Tihama, een lantschap. 31
Tehebe, een stedeken. 55
Tena, een haven. 76
Thaif, eene stad. 29
Thamad, eene put in de stad Hagar. 74
Tor of Tour, eene stad. 79
Tsafra, een vliet. 78
Tsur, eene stad. 40

V.

Vodona, eene stad. 41
Uzal of Ozal, anders Sanaa, eene stad. 26

W.

Woest Arabie, heden Barari Aszjam geheten, 96. heeft veel vee. 105

X.

Xihra of Xohra, een lantschap. 29, 33

Y.

Ype, een dorp. 31

Z.

Zemzem, een put by de deure van de Kaaba of tempel van Mekka. 11
Zibit of Zabid, eene stad. 29
Ziden, of Gjudda, een haven van Mekka, 22. wort voor Ocilis of Ocila gehouden. 27

EYNDE.

Aenwijzing voor den Boekbinder,
om de kaerten en afbeeldingen te plaetſen.

Nova totius Arabiæ Felicis, Petreæ & Deſertæ deſcriptio.	Pag. 1
De hoek van Aden aen het Roo Meir. - - - -	28
Mocha. - - - -	30
Maskate. - - - - -	36
De bergh Sinai en S. Catharinæ. - - - -	84

Miſſlagen en Drukfouten.

Pag. 33. kol. 3. lin. 39. Chihiri. 41. 1. 28. Moyeſeur. 48. 2. 39. Alarim. 81. 1. 3. alle even verre. 82. 1. 19. voorval nader by Egypten. 103. 1. 10. dat de genen. 105. 2. 50. een. 114. 2. 51. Anuxira of Anuſcherwan. 115. 2. 3. Anuxira. 125. 2. 46. Nomaden. 129. 2. 10. aenvoert had. 135. 1. 49. en 54. Haſen. 135. 2. 25. wiert Huſſein. 172. 1. 40. verſtoort. 191. 1. 32. ongerechtigheden. ibid. 2. 46. gebootſeert. 192. 2. 5. gebootſeert 228. 2. 31. der Joden, en vier daghreiʒen van Medina gelegen. 276. 1. 40. Weghneming van het geen, dat van Gode niet kan gezeit worden. 282. 1. 47. Stijl. 283. 1. 55. Nabootſing.

RARE 84-B
FOLIO 22299

THE J. PAUL GETTY CENTER
LIBRARY